

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

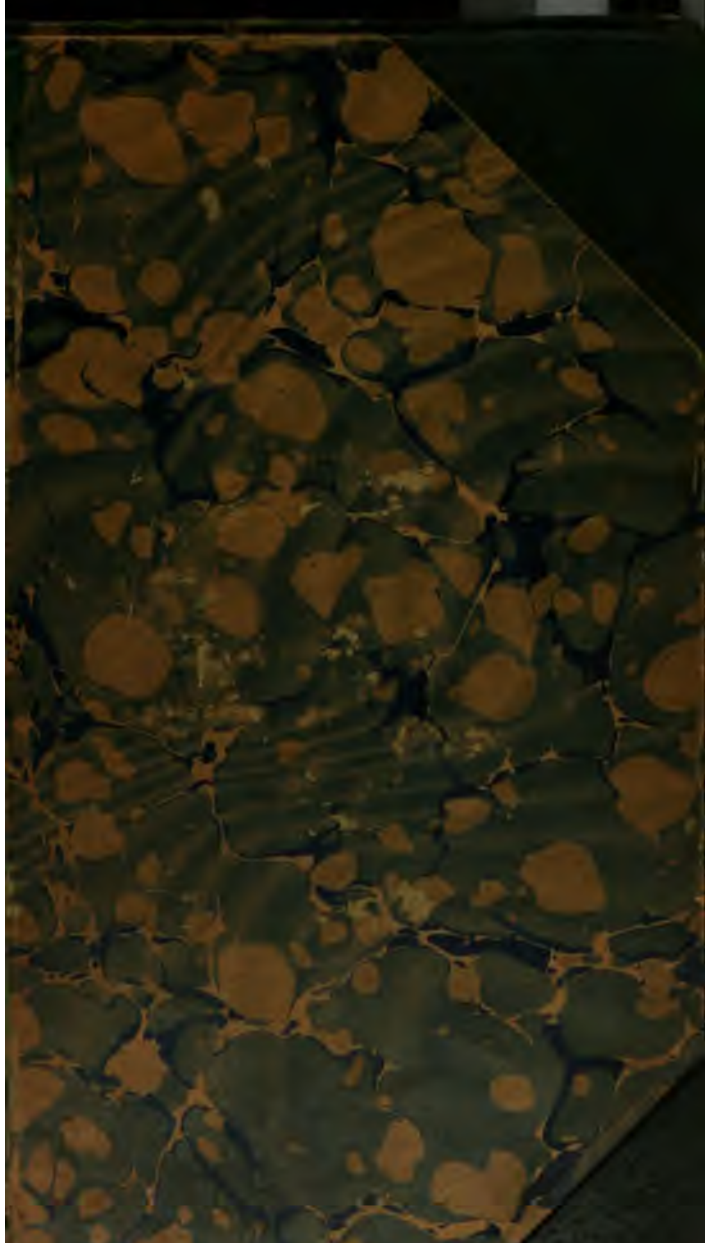
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

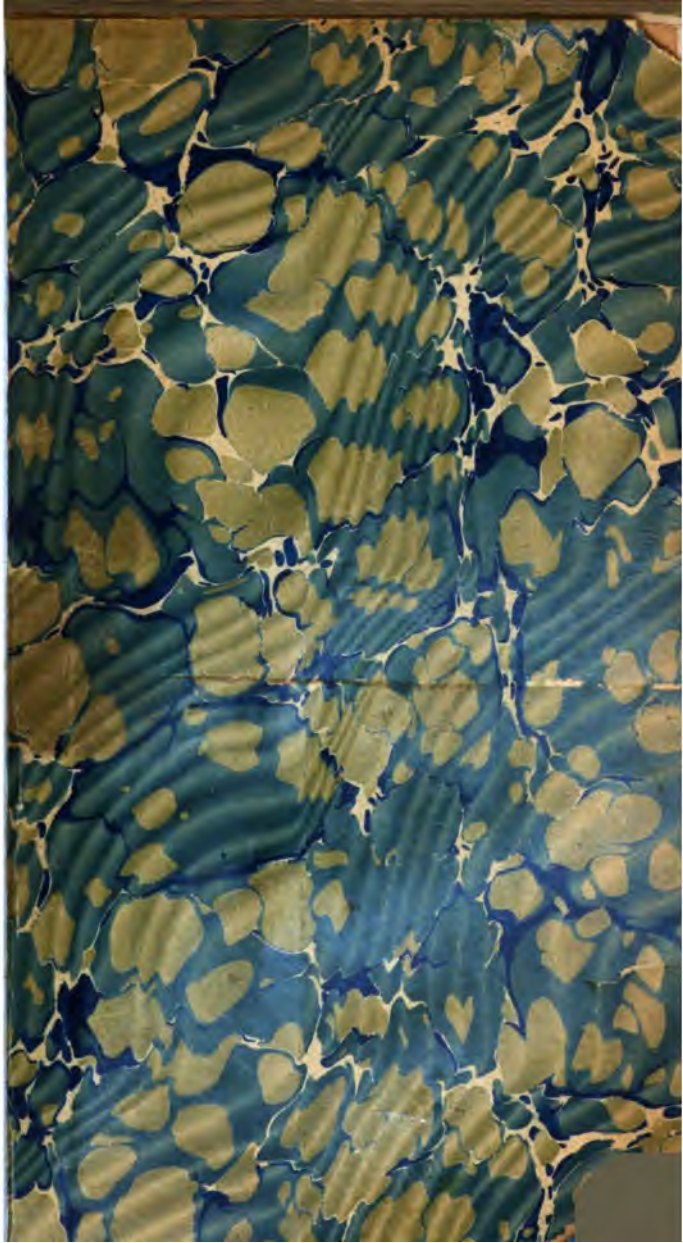
Class

751 u

v

1869

v.1-2

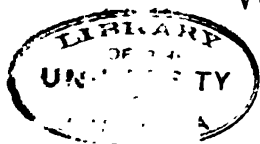
PLUTARCHI
VITAE PARALLELAE.

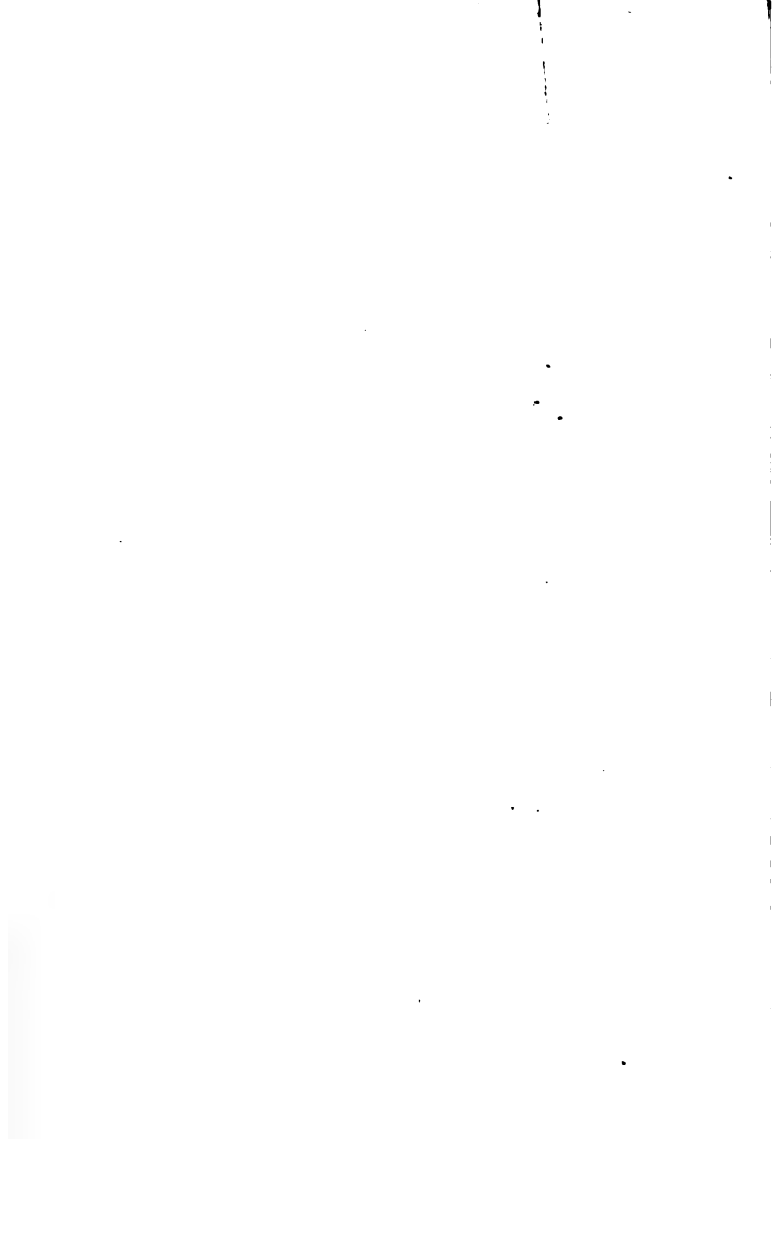
ITERUM RECOGNOVIT
CAROLUS SINTENIS.

VOL. I.

LIPSIÆ
SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.
MDCCLXIX.

MAURICIO HAUPTIO

AMICO.

511

751u

v

1869

PRAEFATIO.^{v. 1-2}

Revocatus ad Plutarchi vitas iterum edendas meum esse putavi verba eius denuo examinare et quae vel ipse meditando adsecutus essem vel ab aliis recte administrata viderem ad emendationem eorum conferre. quae nolui ambitiosius exornata hoc loco iactare: satis habui suis locis singula simpliciter adnotasse. qua in re sic versatus sum, ut pleno hanc editionem recensu eorum locorum instruerem qui contra libros manuscriptos ex solis editorum coniecturis correcti essent, ei ut omnes uno quasi obtutu comprehendi possent. ita fecisse mihi videor quod et gratum hominibus doctis et utile scriptori esset futurum. teneri igitur hoc volo a lectoribus, ut de quibus nihil viderint adnotatum esse, ea librorum fide edita esse existiment. porro in locis vel desperatis vel nondum satis probabiliter correctis criticorum conamina indicavi, nec quae propter hiatus vitii suspecta essent vel emendare vel adnotare neglexi. interpunctionem correxi et reflexi totam duces secutus Immanuelem Bekkerum praeclare eo nomine de Plutarcho meritum.

D. Servestae Anhaltinorum m. Novembri a. MDCCCLVII.

4164

ADNOTATIO CRITICA.

INDEX NOTARUM.

Br = Bryanus.	S = Sintenis.
C = Coraes.	Sch = Schaeferus.
R = Reiskius.	St = Stephanus.
X = Xylander.	

Vita Thesæi p. 1, 1 Σόσιε Bekkerus, idem posuit Dion. 1 oblitus id facere Demosth. 1 Anton. 34. — 3, 11 Ἀθηναίων Sch.: Ἀθηναίων vel Ἀθηναίων libri. — 12 διηπάτησε] ἐξηπάτησε Cobetus var. lect. p. 219. — 4, 29 σέβονται Vat. id est codex Vaticanus: σέβουσι v. — 5, 16 τε καὶ βιάζεσθαι S. βιάζεσθαι. τε καὶ vel καὶ βιάζεσθαι καὶ vel βιάζεσθαι τε καὶ libri. — 32 ἐξηγούμενος] διηγούμενος Cobetus p. 219. — 6, 21 αὐτόν] αὐτός? S. — 22 λόγῳ καὶ δόξῃ Vat.: δόξῃ καὶ λόγῳ v. — 7, 3 φορούμενον] τὸ φορούμενον? S. — 8, 32 Ἐρμει C: Ἐρμει Palmerius, ἐρμιόνη codices, Ἐρμιονι v. — 9, 32 ταύτη S: ταῦτα v. — τέμνων] τεμῶν? S. — 10, 14 δ' ὁ] δὲ S. — 11, 3 Ἐκαλήσια C. — 5 Ἐκαλήνην C: Ἐκαλήνην v. — 11, 18 ἐπέσκηψε pro ἐπέσκηψε etiam Vat. — 12, 22 ἔοικε γάρ] ἔοικε δ' ἄρ'? S. — 25 καὶ λοιδορούμενος del. Cobetus p. 56. — 13, 5 μέρος ἔχει pro μέρος μετέχει etiam Vat. — 32 πρίνου Meziriacus: πρίνός v. — 14, 9 Σκίρον ἱερῶ cogitandum utrum conponi possit cum ἱερῶ Ἀρτέμιδος c. 31, an id quoque suspectum sit habendum. hic quidem σκίρωνος editt. vett., de quo cf. Harpocration v. Σκίρον. — 16 ἐπὶ θάλασσαν del. Cobetus p. 371. — 15, 17 lacunam notavit S. — 16, 24 τῶν add. R. — 19 ὁμοίως C et Vat.: ὁμοίως v. — 28 περιελάξεις Br. — 18, 28 γίνεσθαι Sch.: γενέσθαι v. — 19, 5 κύλικ' εὐζώρου οἴνου μεθύουσι καθεύδειν God. Hermannus cl. Etymol. m. v. εἰρεσιώνη. — 6 γίνεσθαι S: γενέσθαι v. — 29 ὄσχους Vat.: οἰσχούς v. — 20, 17 οὖν add. C. — 21, 22 δημιουργῶν Sch. et Vat.: τῶν δημιουργῶν v. — 22, 23 ἀριστείων S cl. Alciphron. ep. 3, 36, 2 γυναῖκας, ἃς ἔλεγεν ἐν τῆς λείας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἀριστείας αὐτῶ γέρας δεδόσθαι: ἀριστείων v.

quod del. Cobetus p. 60. — 31 οὔτε] οὔτι vel οὐδὲ S. — 24, 14 τὸ δὲ δεξιόν C. — 15 ἦκειν] ἀνήκειν S. — 26, 27 καὶ ante Ἰκετιδῶν transponit S. — 28, 2 Λυγκέως Leopoldus: Λυγγέως v. — 9 λερῶ Ἀρτέμιδος] cf. ad 14, 9. — 29, 13 ἐλθεῖν Vat.: ἐπελθεῖν v. — 21 scribebatur Ἀκαδημίας et mox Ἀκαδημῖαν. — 22 Ἐχέμου] Ἐχεδήμου X. cf. Meinekii ad Steph. Byz. p. 262. — 30 Διοσκουροῖς Br et Vat.: Διοσκουρίδαις v. — 30, 4 εὐρυχώρῳ Portus: εὐρυχώρῳ v. — 8 Ἀφιδνας X: Ἀθήνας v. — 32 καὶ τοῦτο Vat.: τοῦτο v. — 31, 1 Μουντίου Meziriacus. — 6 ἐν Θεσσαλίᾳ τὸν Πάριν C. — 22 τῷ addidit Vat. — 24 ἀνθις R. — 26 τὸ — τῷ X: τῷ — τὸ v. — 32, 6 ἐξήτει] ἀπήτει expuncto ἀπολαβεῖν Cobetus p. 371. — 29 Κίμων Br.: καὶ Κίμων v. — 33, 7 φύξιμον S: φύξιον v. — 33, 22 ἀσφάλειον Cobetus p. 87: ἀσφαλίον v.

Vita Romuli 34, 3 οἱ δ' Ἀσκάνιον τὸν Vat., οἱ δ' Ἀσκανίῳ τῷ X, οἱ δ' Ἀσκανίῳ τῷ Sch. — 35, 3 σωθέντος anonymus: σωθέντας v. lacunam post ἀπροσδοκήτως notavit Bekkerus. — 23 δοθησομένας] δοθησομέναις S. — 36, 8 ὁ Πίπταρ S: οὐίπταρ codices, Πίπταρ v. — 25 λάθοι Vat.: λάθη v. — 29 Φανστύλον anonymus: φαιστύλον v et postea. — 37, 5 Κερμαλὸν X: κερμανὸν libri. — 30 θύουσιν οἱ Vat.: θύουσι v. — 31 αὐτῇ delendum cum Benselero de hiatu p. 317. — 38, 7 τιθεῖς] θεῖς S. — 13 θεοῦ ἔξοντος Plutarchum non scripsisse certum est. — 39, 27 ἀμύνασθαι Vat.: ἀλέξασθαι v. — 41, 12 Ἰσως ὕστερον Vat.: ὕστερον Ἰσως v. — 25 ὑποφωμένος] ἐρωτώμενος Bekkerus. vulgatam legit Zonaras 7, 2. — 27 περὶ Zonaras: πρὸς libri. — 28 ἀποκρίσεις Vat. Zonaras: ἀνακρίσεις v. — 30 παιδία Vat.: παιδάρια v. — 42, 19 αὐτὸς S: αὐτοῖς v. — 28 ἅμα δὲ S: ἅμα δὴ v. — 43, 21 ἐκουσίων Br: ἐκουσίως v. — 44, 31 αὐτὸν ἐχλεύασε aut ἐγίνετο S. — 45, 3 Πλειστίνος] Φανστίνος S secundum Dionys. a. r. 1, 84 ubi pro Φανστύλῳ ex Urbin. et Chis. scribendum Φανστίνῳ. — 11 Ῥεμορίᾳ pro Ῥεμορίᾳ ex codd. quibusdam propter optimorum librorum consensum Dionysii 1, 85. supra 44, 4 erat Ῥεμώνιον. — 46, 2 τῶν S: τῶν τε v. — 11 Παρῆλια Leopoldus: Παρήλια v et infra. — 47, 3 γεγονέναι τοῦ Ῥαμύλου Vat.: τοῦ Ῥαμύλου γεγονέναι v. — 48, 18 ἐτέροις R: ἐτέροισι v. — 49, 13 συμμενεῖν R: συμμένειν v. — 51, 5 τὸν Ταλάσιον ἐβόων Vat.: ἐβόων τὸν Ταλάσιον v. — 7 παρα-

μένει Vat.: παραμένειν v. — 8 Ἰόβας Vat.: ὁ Ἰόβας v. — 24 μὴ εἰσελθεῖν uncis sepsit Bekkerus. — 28 τοῖς αἰτίαις] ταῖς αἰτίαις C. — 29 μὲν accessit ex Vat. — 52, 6 ἀποδόντα S: ἀποδιδόντα v. — 54, 1 ἀνελεῖν vel καθελεῖν pro ἐλεῖν S. — 19 Ῥυμετάλλης scribitur mor. 207^a, Ῥοιμητάλλης in inscriptionibus. — 55, 5 ὑπὲρ Vat.: ὑπὸ v. — 10 παραὶ Br: παρὰ v. — 13 σκηπτούχῳ R: σκηπτούχων v. — 18 φόνου God. Hermannus: φόνου v. — 28 ἔμελλον anonymus: ἔμελλεν v. — 56, 25 περιχουμένης R: περιεχομένης v. — 57, 3 Ῥήγιαν C: Ῥήγειαν v. — 5 δ' Benselerus: δὴ v. — 9 ὀλολυγμοῦ Zonaras 7, 4: ἀλαλαγμοῦ v. — 58, 31 Λουκερήνης C: Λουκερνήσης v. — 59, 5 εἶναι ἐκείνων] ἐκείνων εἶναι S. — 19 καλῆς] immo Κακίας vel Κάκου cl. Diodor. 4, 21 Schwegler. histor. rom. 1, 373. — 29 ὄν] ἔν R. — 60, 21 κάρμινα St: κάρμενα v. — 61, 1 περὶ anonymus: παρὰ v. — 63, 28 ἀσμένῳ R: ἀσμένως v. — 31 χρώμενον ἐν πᾶσιν εὐνοίᾳ S, χρώμενον εἰς πᾶν εὐμενεῖ Bekkerus. — 64, 17 ἀφορμαῖς — ἀγονίαις R: ἀφορίας — ἀγονίας v. — 27 scite de h. l. iudicavit G. A. Beckerus antiq. rom. 1, 177. — 65, 19 ἐν del. Benselerus. — 31 γε add. Vat. — 66, 6 Σεπτεμπαγίον X: σεπτεμάγιον v. — 67, 4 γὰρ del. S. — 5 τὸ δημόσιον anonymus: τὸν δῆμον v. — νῦν S: καὶ νῦν v. — 10 Ἀλβανοῖς X: Σαβίνοις v. — καὶ R: δὲ καὶ v. — δεδογμένον ἐκείνω S cl. Zonarae 7, 4: πεπραγμένον ἐκείνους (ἐκείνοι Vat.) v. — 31 πίστιν] πύστιν R. — 69, 3 παρελθόντα S: προελθόντα v. — 14 ἐκεῖθεν ὄντας vulgo post χρόνον collocata transposuit S, cf. Zonar. l. l. — 18 καὶ διὰ Vat.: καὶ v. — 70, 7 εἰπεῖν] ἀνειπεῖν vel ἀνελεῖν S. — 13 θελοῖς Br: θεοῖς v. — 17 ἐατέον] λεκτέον R. — 22 καὶ ἀρίστη Vat.: ἀρίστη v. αὕτη γὰρ ψυχὴ ἀρίστη R. — 71, 4 οἱ δὲ πολλὴν ὅτι libri duo suspectae fidei. — 6 κῦριν Dacerius: κυρῖνον v. — 71, 11 ἐστι om. codex. — 17 Μάρκου Λουκίου X cl. Camill. 33: Μαρκέλλου καὶ v. — 72, 12 τῶν Λατίνων] τῶν Ῥωμαίων S. — προκαλύμμασι St: προκαλύμματι v.

73, 30 παραβαλεῖν S: παραβάλλειν v. — 74, 4 πλεύσας S: πλεῦσαι v. — 76, 15 τὴν — ὁδὸν R: τῆς — ὁδοῦ v. — 24 Ἐρεχθηίδων — Κεκροπίδων Cobetus v. l. p. 390: Ἐρεχθηιδῶν — Κεκροπιδῶν v. — 30 ἀγάμοις S: ἀγαθοῖς v. — 31 τῇ περὶ Vat.: περὶ v.

Vita Lycurgi 78, 31 ante ἐπεὶ non nulla excidisse suspicatur S. δὲ ante πλείστοι 79, 1 inseruit Bekkerus post διήγησιν commate distinguens. — 79, 3 Εὐρυπῶντα Valckenarius ad Theocr. adon. p. 267 et infra Εὐρυπωντίδας: Εὐρυπῶνα et Εὐρυτιωνίδας v et deinceps. — 6 Διεντυχίδας Br: δὲ Εὐνυχίδας v. — 12 Κλειτορίων Leopoldus: Κλιτορίων v. — 15 τῶν ὀρκίων ὁμολογιῶν] τῶν ὀρκίων καὶ ὁμολογιῶν St, ὁμολογιῶν del. Cobetus p. 371., τῶν ὀρκωμοσιῶν S. — 80, 3 γενέσθαι R: ἔσεσθαι v. — 23 ὡς add. St. — 81, 1 πειρώμενων R: πειρώμενοι v. — 82, 4 Κρεωφύλου C. — 17 Ἑλληνικῶν St: Ἑλλήνων καὶ v. — 83, 4 ἄρξεται Sch: ἄρξηται v. — 18 τῶν Λυκούργου ἔργων] Λυκούργω τῶν ἔργων S. — 26 εἶη Gatakerus cl. mor. 55° 218^b 537^d: οὐκ εἶη v. — 84, 3 ἔρα Casaubonus: ἔρμα v. — 22 Συλλανίου — Συλλανίας] Ἑλλανίου — Ἑλλανίας Br, sed v. Meinekius ad Steph. Byz. p. 579. — ἰδρυσάμενον Br: ἰδρυσάμενος v. — 25 ἀπελλάξουν] ἀπελλάζοντα S. — Κνακίωνος Sauppius ep. crit. p. 68: Κνακίωνος v. — 26 δάμω δὲ τὰν κυρείαν ἡμεν καὶ κράτος S: libri γαμωδᾶν γοριᾶν ἢ μὴν vel γαμωδᾶν γηριανλίμην, quod C correxit δάμω δὲ κυρείαν εἶμεν. — 28 διαιεῖν St: διέχειν v. — 32 post Βαβύκαν lacunam indicavit Curtius Peloponnesi 2, 315. — 85, 11 ἐφεῖτο Br: ὑφεῖτο v. — 16 ἔλοιτο C: ἔροίτο v. — 17 ἡμεν Bekkerus: εἶμεν v. — 23 οἶκαδ' ἔνεικαν X: οἱ τὰδε νικᾶν v. — 86, 2 πρώτων R: πρώτον v. — 87, 15 διερχόμενον Porphyrius de abstin. 4, 3: διεξερχόμενον v. — 28 κρυφθέντος Porphyg.: ἐπιχυθέντος v. — 88, 15 αὐτὴ Porphyg.: αὐτήν v. — 16 πολλὰ Porphyg.: τὰ πολλὰ v. — 17 ἐγκαταποδομημένης Porphyg.: ἐγκαταποδομουμένης v. — 24 προσισχόμενα Porphyg.: προισχομενα v. — 89, 2 κατακλινέντας v omissum add. S ex Porphyg., qui κατακλιναντας. — εἰς Porphyg.: ἦ v. — 3 χερσὶ Porphyg.: ἐν χερσὶ v. — δεομένην Porphyg.: δεομένων v. — 15 βλέπεσθαι Porphyg.: σώζεσθαι v. — 25 ἐξέπεσε] ἐξέπαισε Cobetus p. 121. — 90, 19 Ὀπιλιτίν Lobeckius pathol. p. 119: Ὀπιλέτιν v. — 27 ἀνδρεῖα Cobetus v. l. p. 87: ἀνδρία v. — 91, 3 συσιτίων Porphyg.: συσιτίων v. — 4 ἡμίμναια anonymus: ἡμίμνεα v. — 18 εἰθίζοντο] ἠθίζοντο Porphyg.: εἰθίζον v. — 28 δ' ἐκκρίνων R: δὲ κρίνων v. — 32 συνεῖναι anonymus: συνιέναι v. — κεκαδδίσθαι C qui et ἐκκεκαδδίσθαι: κεκαδδεῖσθαι v. — 92, 3 μῆτε R: μήτε v. —

5 τοῦ ζωμοῦ καταχεομένους corrupta sunt. sententia require videtur τῶ ζωμῶ καταρχομένους vel simile. — 17 γὰρ οὖν v. — 27 πᾶν τῆς C: πάσης v. — 93, 9 συναρμόζεσθαι R: ἴσην ἀρμόζεσθαι v. — 27 νομιζόμενα] κομιζόμενα S. — 94, 2 ἀπολείπειν C: ἀπολιπεῖν v. — 7 γεννωμένων Br: γο νομένων v. — 13 πομπεύειν Amiotus: πολιτεύειν v. — 95, 8 γυμνοπαιδίαις S: γυμνοπαιδιαῖς v. — 16 εἰπῶν S: αὐτῶν εἰπῶν v. — 96, 3 γενέσθαι ἐνλοῖς] ἐνλοῖς γενέσθαι S. — 7 οὐ διακορεῖς S: οὐδὲ διακορεῖς v. — 13 καὶ τεκνώσεως] τεκνώσεως R. — κοινωνεῖν R: κοινωνίαν v. — 97, 25 Ταῦγετον R: Ταῦγετον τὸν v. — 98, 10 τοὺς S: τῶν v. — 22 ἀεὶ del. S. — 99, 15 νομθετοῦντος post Amiotum Br: νομοθετοῦντος v. — 100, 23 Ὀρθίας X: Ὀρνιθίας v. — ἐναποθνήσκοντες anonymus: ἀποθνήσκοντες v. — 102, 1 μάλιστα mor. 191°: μόλις v. — 8 τὰς πολιτείας] τῆς πολιτείας Leopoldus. — 18 ἐράτῃ ἡμεν Haitingerus: ἐρατέημεν v. — 19 ἀνδρείοις] ἀνδράσι mor. 228°. — 103, 19 εἶχε R: ἔχει v. — 104, 32 ἀριστεύοντι C: ἀριστευόντων v. — 105, 4 ῥέπει Ios. Scaliger: ἔρπει v. — τῷ σιδάρω Welckerus: τῶ σιδάρῳ v. — 9 τῶν μαχομένων] οἱ μαχόμενοι S. — 10 τότε Dacerius: ποτέ v. — 14 περὶ] παρὰ Wyttenbachius. — 23 τῆς R: ἅμα τῆς v. — 29 ἐμβαινόντων anonymus: ἐκβαινόντων v. — 106, 11 ἐκβεβαιώσασθαι R: ἐμβεβαιώσασθαι v. — στρατειῶν Br: στρατιῶν v, στρατηγιῶν R. — 107, 14 παρεσκεύασε S: παρεσκεύασκε v. — 15 ἀφθονία St: ἀφθονίαν v. — 25 ἐλευθερίας Br: ἐλευθερίαν v. — 108, 18 μηδὲ S: μήτε v. — 26 Πολυκρατίδας mor. 231°: Πεισιστρατίδας v. — 109, 11 οὐδὲ ἐν anonymus: οὐδὲ v. — 110, 9 αὐτὸς] αὐτοῖς Br. — 18 γυναικὸς τῶν ἱερῶν] γυναικὸς ἱερῶς libri non nulli, num γυναικὸς ἱερέας? cf. Herodot. 2, 54. — 22 κατεμίγνυε R: κατεμιγνύετο v. — 26 ἰόντας] πάντας R. sed latet aliud. — 28 διαφόρων Br: διαφορὰν v. — 111, 12 κρυπτεία S et postea: κρυπτία v. — 15 ἐνειργασμένη R: ἀνειργασμένη v. — 23 τοὺς ἀγροὺς C: τοῖς ἀγροῖς v. — 112, 17 ἐργάσασθαι Sch: εἰργάσθαι v. — 23 ἐκτεθραμμένης R: ἐκτετραμμένης v. — 113, 8 ἐμμενεῖν καὶ χρήσεσθαι R: ἐμμενεῖν καὶ χρήσασθαι v. — 10 ἐπανέλθη ο Λυκούργος] ἐπανέλθη Λυκούργος S. — 15 διαμενεῖν St: διαμένειν v. — 114, 9 διὰ Λύσανδρον Br: δι' Ἀλέξανδρον μᾶλλον δὲ διὰ Λύσανδρον v. — 115, 5 ἐνεργάσασθαι Br: ἐργάσασθαι v. —

8 οὐδὲ χρήματα Sch: οὔτε χρήματα v. — 116, 5 προσενηκάμενος R: προσενηκάμενος v. — 19 καὶ γενέσθαι] καὶ om libri duo, utrumque del. S.

Vita Numae 117, 15 φαινομένης] φερομένης Cobetus p. 121. — 118, 17 τιν' R: τὴν v. — 119, 2 δὲ Br: τε v. — 15 ἀπεργάσεται Bekkerus: ἀπεργάσθηται v. — 19 Κυρίνω del. Muretus. — 120, 15 Κύρεων anonymus: Κυριτῶν v. — 16 ἀνακραθεῖσι Auratus: ἀνακηρυχθεῖσι v. — 17 Πομπωνίου] Πόμπωνος S dissert. de hiatus p. 12. — 23 καὶ κακοπαθείας] καὶ ἀπαθείας S. — καὶ φιλοσοφίας om codex. — 31 οὐδὲν R: οὐδὲ v. — 121, 7 ἰδιωτεύοντος Benselerus: ἰδιώτου ὄντος v. — 22 ἄλλοι τε περὶ ἄλλων C: ἄλλων τε πολλῶν v. — 24 λόγον Sch: λόγος v. — 122, 8 ᾧ Muretus: οὗ v. — 10 αὐτῷ χρᾶν turbant structuram. — 123, 12 ἐν add. St. — 13 γεγεννημένης] γεγεννημένης C. — 17 μήτ' ἄπεστι R: μηδ' ἄπεστι v. — 23 ἐπιβουλεύσαι St: ἐπιβεβουλεύσθαι v. — 31 ὅ τε anonymus: ὁ δὲ v. — 124, 8 τὰμὰ R: τᾶλλα v. — 30 ἔστι S: ἔσται v. — 125, 9 πόλεων Bekkerus: πολιτῶν v. — 27 περιφέρων C: προφέρων v. — 30 καὶ δεξιοί del. S. — 126, 7 scribebatur φλαμίνα et φλαμίνας. — 12 λαίνας St: λεαίνας v. — 15 Καμίλλον requirebat rei veritas pro Κάμιλλον, quod qui delent falli videntur. — 21 τότ' Br: τυῦτ' v. — συσταῖσα R: συσταίντων v. — 30 ἐπηγάγετο R: ἠγάγετο v. — 127, 9 ἀγχιστεία] ἀγιστεία Br. — 25 ἐνεάν X: νέαν v. — 31 τε C: δὲ v. — 128, 8 γε R: τε v. — 15 ἕτερον Br: ἕτεροι v. — 26 πιστεύεσθαι] πιστοῦσθαι R. — 129, 2 δυνατῶν] ἀδυνάτων Heraldus. — 10 αὐτῆς anonymus: αὐτὴν v. — 16 ταμειύοντος] τιμητεύοντος Beckerus antiquit. rom. 1, 695. — 30 παρατιθεμένου Br: παρατιθεμένους v. — 130, 7 οὗ φασι δεῖν R: ὁ φασι μὴ δεῖν v. — 9 ἀνάπτοντας anonymus: ἀνάπτοντα v. — 25 Βερηνίαν] Βερανίαν Hasius, Οὐρηανίαν Bekkerus. — 27 διατηρῆσαι] διατηρεῖσθαι C. — 131, 20 ἐν ἧ τίς ἔστι pro ἐν ἧ ἔστι τις libri duo. — 132, 30 Λιβύτιναν] rectius, ut videntur, alibi apud Plutarchum Λιβιτίνην. — 133, 1 μιᾶς R: μίαν v. — 11 Φιτιαλέων et 13 Φιτιαλεῖς S: Φιτιαλίαν et Φιτιαλίοι v. — 20 μαρτυράμενοι R: μαρτυρόμενοι v. — 26 δικαίου anonymus: δίκαιον v. — 29 ἱερῶν S: ἱερῶν v. — 134, 7 ἑσπόνδου καὶ ἀπίστου S: ἑσπονδον καὶ ἄπιστον v. — 15 τοιαύτης Pflugius: τῆς τοιαύτης v. — 20 λόγον λέγεσθαι]

λέγεσθαι λόγον S. — 135, 3 Ουετούριον S: Βετούριον v. — 136, 2 οὐ Ουετούριον S: ουετούριον v et deinde ἄλλοι pro ἀλλά. — 9 αὐτὸν Sch: αὐτοὺς v. — 12 ἱερῶν] ἱερῶν anonymus. — 137, 1 τοὺς πολλοὺς anonymus: πολλοὺς v. — 8 δόξει R: δόξη v. — 138, 12 Πανῶν anonymus: Τιτάνων v. — 139, 7 θύοντι post αὐτῶ addendum esse secundum Zonarae 7, 5 suspicatur S. — 17 οὗτος S: αὐτός v. — 140, 23 αὐτῶν R: αὐτῶ libri tres, αὐτὸ v. — 141, 9 ἔν R: ἔν μὲν v. — 25 δέκα μόνον R: δεκάμηνον vel δέκα μηνῶν libri. — 142, 4 τάξις Sch: τάξις ἐκάλει v. — 13 αἱ γυναῖκες ἐστεφανωμένοι e codice: ἐστεφανωμένοι αἱ γυναῖκες v. — 19 Ἦρας Amiotus: ὦρας v. — 28 ἐφεξῆς δύο Br. — 29 αὐτοῦ προσωνομαίαις ex codicibus: αὐτοῦ ἐπωνυμαίαις v. — 143, 19 ἦν R: ἦ v. — 144, 7 διαχειομένης Br: διαδεχομένης v. — 9 αἰθᾶν St: ἔνθα δ' v. — πόρπαξι St: πορπάξι vel πορπάξι libri. — 11 scribebatur χαλκῶν. — 19 δαίμονος] δαιμόνιος Br. — 145, 2 ἀκύνονος Wyttenbachius in indice: ἀμύνονος v. — 3 πολιτείας anonymus: βοηθείας v. — 13 γένους ἐντίμου] γένος ἔντιμον S. — 19 προστιθέντων] προτιθέντων S. — 146, 12 οὖν add. St. — 19 τὰς ἱερὰς βίβλους suspecta reddit librorum fluctuatio. — 24 γε Br: τε v. — 25 πραγματείας Br: καὶ πραγματείας v. — 26 ἐκδοθείσης Br: ἐκδοθείσας v. — 147, 9 ὀρημαῖ] κομισαί cod. Par ex quo additum λέγων a Corae desideratum. — 25 μὲν οὖν del. S.

148, 10 ἰδίᾳ] ἰδίῶν Benseleus. — 21 περὶ del. Leopoldus. — 24 τοὺς πολίτας καταθέσθαι] καταθέσθαι τοὺς πολίτας Benseleus. — 149, 23 οὖν add. R. — 28 ἀκρατῶς Br: ἀκρατῶς v. — 150, 28 ἐμποιοῦντες ἀμφοτέροι R: ἐμποιοῦσης ἀμφοτέροις v. — 151, 6 καὶ τὰ ταράττοντα Sch: ἐκταράττοντα v. — 7 ζηλοτυπίας R: ζῆν λύκαις καὶ ζηλοτυπίας v. — 8 αἰσχυνομένη ἀτυφία vitii suspecta sunt. — 13 ἄθλης X: θῆλης v. — 23 νέορτον Valckenarius: νεοργὸν v. — ἄς ἔτ Auratus: ἄσει v. — 26 γενέσθαι S: γίνεσθαι v. — 152, 16 Γεγανίαν St: Γετανίαν v. — 29 τὸ μὲν — τὸ δὲ anonymus: τὰ μὲν — τὰ δὲ v. — 153, 14 πρῶτον] πρότερον Bekkerus. — 21 ἀνέδευσε] ἐνέδευσε R. — 25 ἰσχυρῶς Bekkerus: ἰσχυρᾶς v. — 154, 18 libri plerique πάντας οὐκ ἄλλως: latetne πάντας ὁμαλῶς?

Vita Solonis 155, 7 τυφόμενα Δίου G. Hermannus ad Eurip. Bacch. 8: τυφομένην ἀδρού v. — 17 scribebatur Ἀκα-

δημῶν. — 156, 3 ἐπὴν καὶ] ἐπὴν κεν G. Hermannus de ἄν
 particula p. 190. — 4 ἀρμοδία C ex Theognideis: ἀρμονία v.
 — 16 Πρῶτις Vossius ad Justin. 43, 3, 8: Πρῶτος v. —
 157, 2 παράγων Br: περιάγων v. — 159, 32 υἱὸς om libri duo.
 — 161, 8 πεπαῦσθαι] πεπραῖχθαι libri duo, παρατετάχθαι
 alius, πεφράχθαι Br. — 23 πιλίδιον Br: πλινθίον libri pleri-
 que, πιλίον v. — 162, 7 κελεύοντα] κελεύσοντα R. — 19 lacu-
 nam indicavit S cl. Polyaei 1, 20: οἱ δὲ Μεγαρεῖς τῇ ὄψει
 τῶν ἀγενείων καὶ τῇ ἐσθῆτι τῶν γυναικῶν ἑξαπατῶμενοι
 τῶν νεῶν ἀποβάντες ἐπειρῶντο συλλαμβάνειν, οἷα δὴ γυναι-
 κας. οἱ δὲ σπασάμενοι τὰ ἐγχειρίδια μάλα δὴ ἀντι γυναικῶν
 ἄνδρες ἐφάνησαν, τοὺς πολεμίους ἔκτειναν, τῶν νεῶν ἐπέβη-
 σαν, τῆς Σαλαμίνας ἐκράτησαν. — 26 κόλποις Sch: κόλπος v.
 — 163, 2 Εὐβοίαν] Νίσαιαν S. — 6 τῶν πολεμίων] τὰ τῶν
 πολεμίων Br. — 17 lacunam indicavit S. — 31 Αἴαντος υἱοῖ]
 οἱ Αἴαντος υἱοὶ codices duo, οἱ Αἴαντος deletο υἱοὶ S. —
 165, 23 προφαίνεσθαι St: προσφαίνεσθαι v. — 167, 1 ἐκτη-
 μόριοι] ἐκτῆμοροι C. — 169, 6 ἄριστον] ἄπιστον Wester-
 mannus. — 29 τιμὴν] τιμῆς S. — 170, 3 συνάδει Br: συνά-
 δειν v. — 9 ἀνήγαγεν secundum Aristidis 2, 397 Jebb.: ἀπή-
 γαγεν v. — 10 οὐκέτ' Aristides: οὐκ v. — 12 δουλίην Aristi-
 des: δουλείην libri tres, δουλοσύνην v. — 171, 21 δῆμον]
 θυμὸν Canterus. — 29 ὀρίσαι C: ὀρίσαντα v. — 173, 3 ἐπαρ-
 κεί] ἀπαρκεῖ C. — 14 ἐνὸς μέρους] ἐνὸς σώματος μέρη X. —
 174, 10 ἔφηνον S: ἔφηνον v. — 28 δοκεῖ καὶ γελοῖος ὁ libri
 duo: καὶ γελοῖος δοκεῖ ὁ v. — 32 συνεῖναι anonymus: συνιέ-
 ναι v. — 175, 9 κατατραγοῦσαν C: συγκατατραγοῦσαν v. —
 19 γίνεσθαι C: γενέσθαι v. — 32 μετοικίσει St: μετοικήσει v.
 — 176, 12 ἐνλοῖς] Ἰσως Wyttenbachius, ἐνλοτε S. — 22 δεσμῶν]
 δεσμῶ Sch. — 177, 29 δὲ S: τε v. — 178, 12 λέγων R: λέγω v.
 — 24 λυκιδέα X: λυκίδα v. — 179, 2 Γελέοντας] γε δέοντας
 vel τελέοντας libri. — 9 ἀπέχει S: ἀπέχε v. — 181, 12 ἐμ-
 βάλλειν C: ἐμβαλεῖν v. — 17 ἄτοπον — ἐπίφθονον R: ἐπί-
 φθονον — ἄτοπον v. — 184, 9 ἀθαρσοῦς Cobetus v. l. p. 15:
 εὐθαρσοῦς v. — 187, 13 versum primum tertium faciunt Dio-
 genes 1, 52 Diodorus exc. vat. p. 24. — 188, 14 ὄματα] ὄ-
 μα Diogenes. — 189, 25 Ἐφέσιος X: Ἐφέσιος v.

Vita Publicolae 190, 25 μέχρι C et codex: καὶ μέχρι
 v. — 192, 15 συνεκβαλεῖν C et codex: συνεκβάλλειν v. —

21 et 22 τὸν — τὸν R: τῶν — τῶν v. — 22 ἔχοντα Br: ἔχον-
 τας v. — 193, 28 φιλανθρωπίοις] φιλανθρωπίοις τρόποις Por-
 sonus advers. p. 135. — 194, 15 περιβαλόντες pro περιβάλ-
 λοντες St. — 31 ὦ Τιβέριε X: Οὐαλλέριε libri plerique, ὦ
 Οὐαλλέριε v. — 197, 4 ἐνέβαλλον Sch et codex: ἐνέβαλον v.
 — 8 τῶν Sch et libri duo: τῶν δ' v. — 32 Οὐρσον ἄλσος]
 silva Arsia Livio 2, 7 Valerio M. 1, 8, 5 unde Ἄρσιον ἄλ-
 σος correctum post Amiotum. — 199, 25 ὑπὲρ R: ὑπὸ v. —
 200, 12 Οὐίκας πότας C ex Livii 2, 7: οὐίκας πόκας plerique,
 οὐίκος πόπλικος v. — 16 μέγα ποιῶν R: μεταποιῶν v. —
 30 τὸν γενησόμενον S: τὸ γενησόμενον v. — 201, 5 γενέσθαι
 S et libri duo: γεγενῆσθαι v. — 10 πολιτῶν] πολλῶν Sch. —
 202, 12 μυριάδες S: μυριάδας v. — 20 Ὀράτιος] nullus liber
 Ὀράτιος, nec infra. — 30 ἐμβαλόντων R: ἐμβαλλόντων v. —
 203, 14 ὡς Sch: ὡς δ' v. — 204, 4 κλήρω] κληρουμένων ver-
 tendo expressit X. — 205, 11 ἄν add. C. — 17 τοῦ καλοῦ?
 καὶ τοῦ καλοῦ S. — 31 Λάραν S: Κλάραν v. — Πορσίναν]
 nullus liber Πορσήναν, nec infra. — 206, 14 συνεπεσπίασαντο
 Pflugkius et libri duo: συνεσπίασαντο v. — 25 Λάρκιος S cum
 Dionysio 2 p. 898 Livio 2, 10: Λουκρήτιος v. — 207, 9 αὐτῶ
 vitii arguit hiatus. — 17 ἐπέξηλθε R: ὑπέξηλθε v. — 208, 2
 τὸν C et codex: τὸ v. — 15 Σάνδωνος Perizonius ad Aeliani
 v. h. 12, 15: Σάνδων v. — 209, 2 καὶ ἡ R. — 211, 2 τὸ
 τέταρτον abesse malit S. — 212, 17 καταστῆναι R: καταστή-
 σαι v. — 30 οἱ add. Sch et libri duo. — 214, 4 ἕκαστον
 pro ἕκαστος codex. — συνεισενεγκεῖν S: συνεισήνεγκεν v. —
 7 οὕτως S: οὕτος v. — 11 ὑπήνεγκεν] ὑπενεγκεῖν S.

215, 5 μακαριζομένης C et libri duo: μακαριουμένης v.
 — 8 ποιήσαιμι] καλλεῖποιμι Stobaeus CXXI. — 18 ἐπιούσης
 Haitingerus: ἐπούσης v. — 28 μὲν γὰρ Sch et libri duo:
 μὲν v. — 217, 9 μέλλοντα C: μέλλουτι v. — 218, 10 δίκη Br:
 νίκη v.

Vita Themistoclis 219, 19 Λυκομιδῶν S et postea:
 Λυκομηδῶν v. — 220, 11 ἀμύνεσθαι C et codex: ἀμύνασθαι
 v. — 221, 11 φαίνονται S: φαίνονται codex, γένωνται v. —
 19 πορευόμενος anonymus: πορευόμενον v. — 21 Κείου ex
 vita Aristid. 2: Τηῖου v. — 223, 13 αὐτοῖς anonymus: αὐτοῖς
 v. — 225, 4 καὶ παιδας αὐτοῦ del. Cobetus v. l. p. 371. —
 12 ἔπειθεν Sch: ἔπεισεν v. — 32 Ἀφεταις Bekkerus: Ἀφέ-

ταις v. — 226, 15 τριηρίτας S: πολίτας v. — 227, 3 ὅτι pro
 ὅτι St. — 10 αὐτῶ] αὐτὸν R. — 25 δι' ἀρετὴν καὶ S et co-
 dex: καὶ δι' ἀρετὴν v. — 31 διὰ τῶν R et codex: διὰ v. —
 228, 17 οἱ πολλοὶ R: ὅπερ οἱ πολλοὶ v. — 229, 3 Ἀθηναίων S:
 Ἀθηναίων v. — 25 γενεᾶς S et codex: γονεᾶς v. — 230, 2
 ἐκπεσεῖν Wyttenbachius: ἐμπεισεῖν v. — 3 λιποθυμήσας
 Bekkerus: λειποθυμήσας v. — 231, 11 ἄνωθεν τῆς νεῶς del.
 Cobetus v. l. p. 371. — 24 στενωῶν R: στενωπαῶν v. — 232, 4
 ἦσθη καὶ τέλος om codex. — 20 Τηνία Palmerius: Τενεδία v,
 cui quod subiiciebatur μία del. R. — 233, 6 καθιερεῦσαι S:
 καθιερωῦσαι v. — πάντας — προσευξάμενον] πάντων —
 προσευξάμενον S. — 19 τραγωδία del. Cobetus p. 371. —
 31 ἀλιτενεῖς Br: ἀτενεῖς v. — 234, 18 ἐξαγόντων C et libri
 duo: ἐξαγαγόντων v. — 235, 22 ἀπαλλαγῆσεται R: ἀπαλλα-
 γήσεται v. — 236, 31 περικειμένους S: περικείμενα v. —
 237, 16 ὑστεραίαν S: ὑστέραν v. — 238, 23 προσέμαξεν X
 προσέμιξεν v. — 239, 25 προῆγον R: προήγοντο v. — 240, 9
 ἐπεὶ God. Hermannus (opusc. 5, 198): ἐπεὶ δὲ v. — 12 ἀργυ-
 ρίαις σκυβαλιτικοῖσι Hermannus: ἀργυροῖσι σκυβαλικοῖσι v. —
 13 πατρὰν Hermannus: πατρίδα v. — 18 ἀργυρίων] ἀργυρέων
 Hermannus. — δὲ πανδοκεὺς Hermannus: δ' ἐπανδόκευε vel
 δὲ κανδόκευε libri. — 20 Θεμιστοκλεῦς Hermannus: Θεμιστο-
 κλέους v, Θεμιστοκλῆ' ἰκέσθαι Cobetus p. 63. — 32 μούνος]
 μόνος ὄς Hermannus. — ὄρκιατομεῖ Hermannus: ὄρκια τέ-
 μοι et ὄρκια τομῆ et ὄρκια τέμνει libri. — 241, 1 οὐκ
 Hermannus. — 5 μνημονεύων Br: μνημονευομένων v. —
 27 Λεωβότης Cobetus p. 369: Λεωβότης v. — Ἀγραυλῆθεν]
 sic etiam Alcib. 22, 21. — 242, 15 ἔγραψεν] ἔγραψεν S. —
 20 ἄγειν C: ἐνάγειν v. — 243, 30 φησὶ καὶ πλεῦσαι] καὶ
 πλεῦσαι φησεν S. — 245, 2 δ' οὖν S et codex: γοῦν v. —
 22 συνταττομένοις] συντεταγμένος codex, συντεταγμένοις S.
 — 246, 19 ἐπεὶ δ' οὖν Benselerus: ἐπειδὴ οὖν v. — 247, 18
 θύρας R: θύρας v. — 249, 31 ἐθεᾶτο C et codex: ἐθεάσατο
 v. — 32 εἶδε δὲ C: εἶδε καὶ v. — 250, 31 ἄλλους S et codex:
 ἄλλας v. — 252, 9 περὶ αὐτὴν] ἐπ' αὐτῇ C. — 13 τοὺς τ'
 ἐκπλέοντας] οὓς ἐκπλέοντάς τ' Bekkerus. — 14 ἄμιλλα] ἄμιλλ' ἢ
 Porsonus.

Vita Camilli 263, 23 ἐπὶ] ἀπὸ codex. — 25 τιμη-
 τώντος S: τιμητοῦ ὄντος v. — 28 τὸ καὶ S: καὶ τὸ v. —

ADNOTATIO CRITICA.

INDEX NOTARUM.

Br = Bryanus.	S = Sintenis.
C = Coraes.	Sch = Schaeferus.
R = Reiskius.	St = Stephanus.
X = Xylander.	

Vita Thesēi p. 1, 1 Σόσιε Bekkerus, idem posuit Dion. 1 oblitus id facere Demosth. 1 Anton. 34. — 3, 11 Ἀθηναίων Sch.: Ἀθηναίων vel Ἀθηναίων libri. — 12 διηπάτησε] ἐξηπάτησε Cobetus var. lect. p. 219. — 4, 29 σέβονται Vat. id est codex Vaticanus: σέβουσι v. — 5, 16 τε καὶ βιάζεσθαι S· βιάζεσθαι. τε καὶ vel καὶ βιάζεσθαι καὶ vel βιάζεσθαι τε καὶ libri. — 32 ἐξηγούμενος] διηγούμενος Cobetus p. 219. — 6, 21 αὐτόν] αὐτός? S. — 22 λόγῳ καὶ δόξῃ Vat.: δόξῃ καὶ λόγῳ v. — 7, 3 φορούμενον] τὸ φορούμενον? S. — 8, 32 Ἑρμει C: Ἑρμει Palmerius, ἐρμιόνη codices, Ἑρμιῶνι v. — 9, 32 ταῦτη S: ταῦτα v. — τέμνων] τεμαῶν? S. — 10, 14 δ' ὁ] δὲ S. — 11, 3 Ἐκαλήσια C. — 5 Ἐκαλήνην C: Ἐκαλήνην v. — 11, 18 ἐπέσκηψε pro ἐπέσκηψε etiam Vat. — 12, 22 ἔοικε γάρ] ἔοικε δ' ἄρ' ? S. — 25 καὶ λοιδορούμενος del. Cobetus p. 56. — 13, 5 μέρος ἔχει pro μέρος μετέχει etiam Vat. — 32 πρῖνον Meziriacus: πρῖνός v. — 14, 9 Σκίρον ἱερῶ cogitandum utrum conponi possit cum ἱερῶ Ἀρτέμιδος c. 31, an id quoque suspectum sit habendum. hic quidem σκίρωνος editt. vet., de quo cf. Harpocration v. Σκίρον. — 16 ἐπὶ θάλασσαν del. Cobetus p. 371. — 15, 17 lacunam notavit S. — 16, 24 τῶν add. R. — 19 ὁμοίως C et Vat.: ὁμοίως v. — 28 περιελέξεις Br. — 18, 28 γίνεσθαι Sch.: γενέσθαι v. — 19, 5 κύλικ' εὐζώρου οἴνου μεθύουσι καθεύδειν God. Hermannus cl. Etymol. m. v. εἰρεσιανή. — 6 γίνεσθαι S: γενέσθαι v. — 29 ὀσχοῦς Vat.: οἰσχοῦς v. — 20, 17 οὖν add. C. — 21, 22 δημιουργῶν Sch. et Vat.: τῶν δημιουργῶν v. — 22, 23 ἀριστείων S cl. Alciphron. ep. 3, 36, 2 γυναικας, ἃς ἔλεγεν ἐκ τῆς λαίας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἀριστείας αὐτῶ γέρας δεδόσθαι: ἀριστεῖον v.

quod del. Cobetus p. 60. — 31 οὔτε] οὔτι vel οὐδὲ S. — 24, 14 τὸ δὲ δεξιόν C. — 15 ἦκειν] ἀνήκειν S. — 26, 27 καὶ ante Ἰκετῖδων transponit S. — 28, 2 Λυγκέως Leopoldus: Λυγγέως v. — 9 ἱερῶ Ἀρτέμιδος] cf. ad 14, 9. — 29, 13 ἐλθεῖν Vat.: ἐπελθεῖν v. — 21 scribebatur Ἀκαδημαίας et mox Ἀκαδημῖαν. — 22 Ἐχέμου] Ἐχεδήμου X. cf. Meinek. ad Steph. Byz. p. 262. — 30 Διοσκούροις Br et Vat.: Διοσκουρίδαις v. — 30, 4 εὐρυχόρῳ Portus: εὐρυχώρῳ v. — 8 Ἀφιδνας X: Ἀθήνας v. — 32 καὶ τοῦτο Vat.: τοῦτο v. — 31, 1 Μουντίου Meziriacus. — 6 ἐν Θεσσαλίᾳ τὸν Πάριν C. — 22 τῶ addidit Vat. — 24 αὐθις R. — 26 τὸ — τῶ X: τῶ — τὸ v. — 32, 6 ἐξήτει] ἀπήτει expuncto ἀπολαβεῖν Cobetus p. 371. — 29 Κίμων Br.: καὶ Κίμων v. — 33, 7 φύξιμον S· φύξιον v. — 33, 22 ἀσφάλειον Cobetus p. 87: ἀσφάλιον v.

Vita Romuli 34, 3 οἱ δ' ἀσκάνιον τὸν Vat., οἱ δ' Ἀσκανίῳ τοῦ X, οἱ δ' Ἀσκανίῳ τῶ Sch. — 35, 3 σωθέντος anonymus: σωθέντας v. lacunam post ἀπροσδοκῆτως notavit Bekkerus. — 23 δοθησομένης] δοθησομέναις S. — 36, 8 ὁ Πίπτωρ S: οὐκίτωρ codices, Πίπτωρ v. — 25 λάθοι Vat.: λάθη v. — 29 Φανστύλον anonymus: φαιστύλον v et postea. — 37, 5 Κερμαλὸν X: περμανὸν libri. — 30 θύουσιν οἱ Vat.: θύουσι v. — 31 αὐτῇ delendum cum Benselero de hiatus p. 317. — 38, 7 τιθείς] θεῖς S. — 13 θεοῦ ἔξοντος Plutarchum non scripsisse certum est. — 39, 27 ἀμύνασθαι Vat.: ἀλέξασθαι v. — 41, 12 Ἰσως ὕστερον Vat.: ὕστερον Ἰσως v. — 25 ὑφορώμενος] ἐρωτώμενος Bekkerus. vulgatam legit Zonaras 7, 2. — 27 περὶ Zonaras: πρὸς libri. — 28 ἀποκρίσεις Vat. Zonaras: ἀνακρίσεις v. — 30 παιδία Vat.: παιδάρια v. — 42, 19 αὐτὸς S: αὐτοῖς v. — 28 ἅμα δὲ S: ἅμα δὴ v. — 43, 21 ἐκουσίων Br: ἐκουσίως v. — 44, 31 αὐτὸν ἐχλεύασε aut ἐγίνετο S. — 45, 3 Πλειστίνος] Φανστίνος S secundum Dionys. a. r. 1, 84 ubi pro Φανστύλῳ ex Urbin. et Chis. scribendum Φανστίνῳ. — 11 Ῥεμορίᾳ pro Ῥεμορίᾳ ex codd. quibusdam propter optimorum librorum consensum Dionysii 1, 85. supra 44, 4 erat Ῥεμώνιον. — 46, 2 τῶν S: τῶν τε v. — 11 Παρήλια Leopoldus: Παρήλια v et infra. — 47, 3 γεγονέναι τοῦ Ῥωμύλου Vat.: τοῦ Ῥωμύλου γεγονέναι v. — 48, 18 ἑτέροις R: ἑτέροις v. — 49, 13 συμμενεῖν R: συμμένειν v. — 51, 5 τὸν Ταλάσιον ἐβόων Vat.: ἐβόων τὸν Ταλάσιον v. — 7 παρα-

μένει Vat.: παραμένειν v. — 8 Ἰόβας Vat.: ὁ Ἰόβας v. — 24 μὴ εἰσελθεῖν uncis sepsit Bekkerus. — 28 τοῖς αἰτίαις] ταῖς αἰτίαις C. — 29 μὲν accessit ex Vat. — 52, 6 ἀποδόντα S: ἀποδιδόντα v. — 54, 1 ἀνελεῖν vel καθελεῖν pro ἔλεῖν S. — 19 Ῥυμετάλης scribitur mor. 207^a, Ῥοιμητάλης in inscriptionibus. — 55, 5 ὑπὲρ Vat.: ὑπὸ v. — 10 παρὰ Br: παρὰ v. — 13 σκηπτούχῳ R: σκηπτούχων v. — 18 φόνον God. Hermannus: φόνου v. — 28 ἔμελλον anonymus: ἔμελλεν v. — 56, 25 περιχομένης R: περιεχομένης v. — 57, 3 Ῥήγίαν C: Ῥήγειαν v. — 5 δ' Benselerus: δὴ v. — 9 ὀλολυγμοῦ Zonaras 7, 4: ἀλαλαγμοῦ v. — 58, 31 Λουκερήνης C: Λουκερνήσης v. — 59, 5 εἶναι ἐκείνων] ἐκείνων εἶναι S. — 19 καλῆς] immo Κακίας vel Κάκου cl. Diodor. 4, 21 Schwegler. histor. rom. 1, 373. — 29 ὄν] ἔν R. — 60, 21 κάρμινα St: κάρμενα v. — 61, 1 περὶ anonymus: παρὰ v. — 63, 28 ἀσμένῳ R: ἀσμένως v. — 31 χρώμενον ἐν πᾶσιν εὐνοίᾳ S, χρώμενον εἰς πᾶν εὐμενεῖ Bekkerus. — 64, 17 ἀφορμαῖς — ἀγονταῖς R: ἀφορίας — ἀγοντίας v. — 27 scite de h. l. iudicavit G. A. Beckerus antiq. rom. 1, 177. — 65, 19 ἐν del. Benselerus. — 31 γε add. Vat. — 66, 6 Σεπτεμπαγίον X: σεπτεμάγιον v. — 67, 4 γὰρ del. S. — 5 τὸ δημόσιον anonymus: τὸν δῆμον v. — νῦν S: καὶ νῦν v. — 10 Ἀλβανοῖς X: Σαβίνοις v. — καὶ R: δὲ καὶ v. — δεδογμένον ἐκείνω S cl. Zonarae 7, 4: πεπραγμένον ἐκείνους (ἐκεῖνοι Vat.) v. — 31 πίστιν] πύστιν R. — 69, 3 παρελθόντα S: προελθόντα v. — 14 ἐκεῖθεν ὄντας vulgo post χρόνον collocata transposuit S, cf. Zonar. l. l. — 18 καὶ διὰ Vat.: καὶ v. — 70, 7 εἰπεῖν] ἀνειπεῖν vel ἀνελεῖν S. — 13 θεοῖς Br: θεοῖς v. — 17 ἐατέον] λεκτέον R. — 22 καὶ ἀρίστη Vat.: ἀρίστη v. αὕτη γὰρ ψυχὴ ἀρίστη R. — 71, 4 οἱ δὲ πολίτην ὅτι libri duo suspectae fidei. — 6 κῦριν Dacerius: κυρίων v. — 71, 11 ἐστι om codex. — 17 Μάρκου Λουκίου X cl. Camill. 33: Μαρκέλλου καὶ v. — 72, 12 τῶν Λατίνων] τῶν Ῥωμαίων S. — προκαλύμμασι St: προκαλύμματι v.

73, 30 παραβαλεῖν S: παραβάλλειν v. — 74, 4 πλεύσας S: πλεῦσαι v. — 76, 15 τὴν — ὁδὸν R: τῆς — ὁδοῦ v. — 24 Ἐρεχθηίδων — Κεκροπιδῶν Cobetus v. l. p. 390: Ἐρεχθηιδῶν — Κεκροπιδῶν v. — 30 ἀγάμοις S: ἀγαθοῖς v. — 31 τῇ περὶ Vat.: περὶ v.

Vita Lyncurgi 78, 31 ante ἐπεὶ non nulla excidisse suspicatur S. δὲ ante πλεῖστοι 79, 1 inseruit Bekkerus post διήγησιν commate distinguens. — 79, 3 Εὐρυπῶντα Valckenarius ad Theocr. adon. p. 267 et infra Εὐρυπωντίδας: Εὐρυϊάνα et Εὐρυτιωνίδας v et deinceps. — 6 Διευτηγίδας Br: δὲ Εὐτηγίδας v. — 12 Κλειτορίων Leopoldus: Κλιτορίων v. — 15 τῶν ὀρκίων ὁμολογιῶν] τῶν ὀρκίων καὶ ὁμολογιῶν St, ὁμολογιῶν del. Cobetus p. 371., τῶν ὀρκωμοσιῶν S. — 80, 3 γενέσθαι R: ἔσεσθαι v. — 23 ὡς add. St. — 81, 1 πειρώμενον R: πειρώμενοι v. — 82, 4 Κρεωφύλου C. — 17 Ἑλληνικῶν St: Ἑλλήνων καὶ v. — 83, 4 ἄρξεται Sch: ἄρξεται v. — 18 τῶν Λυκούργου ἔργων] Λυκούργω τῶν ἔργων S. — 26 εἶη Gatakerus cl. mor. 55° 218^b 537^d: οὐκ εἶη v. — 84, 3 ἔρμα Casaubonus: ἔρμα v. — 22 Συλλανίου — Συλλανίας] Ἑλλανίου — Ἑλλανίας Br, sed v. Meinekius ad Steph. Byz. p. 579. — ἰδρυσάμενον Br: ἰδρυσάμενος v. — 25 ἀπελλάξαι] ἀπελλάξοντα S. — Κνακιῶνος Sauppis ep. orit. p. 68: Κνακιῶνος v. — 26 δάμω δὲ τὰν κυρεῖαν ἤμεν καὶ κράτος S: libri γαμωδᾶν γοριᾶν ἢ μὴν vel γαμωδᾶν γηριανίμην, quod C correxit δάμω δὲ κυρεῖαν εἶμεν. — 28 διελεῖν St: διέχειν v. — 32 post Βαβύκαν lacunam indicavit Curtius Peloponnesi 2, 315. — 85, 11 ἐφεῖτο Br: ὑφεῖτο v. — 16 ἔλοιτο C: ἔροίτο v. — 17 ἤμεν Bekkerus: εἶμεν v. — 23 οἴκαδ' ἔνεικαν X: οἱ τάδε νικᾶν v. — 86, 2 πρώτων R: πρώτον v. — 87, 15 διερχόμενον Porphyrius de abstin. 4, 3: διεξερχόμενον v. — 28 κρωθέντος Porphyg.: ἐπιχυθέντος v. — 88, 15 αὐτῇ Porphyg.: αὐτὴν v. — 16 πολλὰ Porphyg.: τὰ πολλὰ v. — 17 ἐγκαταποδομημένης Porphyg.: ἐγκαταποδομουμένης v. — 24 προσισχόμενα Porphyg.: προισχομενα v. — 89, 2 κατακλιέντας v omissum add. S ex Porphyg., qui κατακλιναντας. — εἰς Porphyg.: ἦ v. — 3 χερσὶ Porphyg.: ἐν χερσὶ v. — δεομένην Porphyg.: δεομένων v. — 15 βλέπεσθαι Porphyg.: σώζεσθαι v. — 25 ἐξέπεσε] ἐξέπαισε Cobetus p. 121. — 90, 19 Ὀπιλιτίν Lobeckius pathol. p. 119: Ὀπιλέτιν v. — 27 ἀνδρεῖα Cobetus v. l. p. 87: ἀνδρία v. — 91, 3 συσσίτων Porphyg.: συσσιτίων v. — 4 ἡμίμναια anonymus: ἡμίμνεα v. — 18 εἰθίζοντο] ἠθίζοντο Porphyg.: εἶθιζον v. — 28 δ' ἐκκρίνων R: δὲ κρίνων v. — 32 συνεῖναι anonymus: συνιέναι v. — κεκαδδίσθαι C qui et ἐκκεκαδδίσθαι: κεκαδδεῖσθαι v. — 92, 3 μῆδὲ R: μῆτε v. —

5 τοῦ ζωμοῦ καταχεομένους corrupta sunt. sententia requirere videtur τῷ ζωμῷ καταρκουμένους vel simile. — 17 γὰρ R: οὖν v. — 27 πᾶν τῆς C: πάσης v. — 93, 9 συναρμόζεσθαι R: ἴσην ἀρμόζεσθαι v. — 27 νομιζόμενα] κομιζόμενα S. — 94, 2 ἀπολείπειν C: ἀπολιπεῖν v. — 7 γεννωμένων Br: γιννομένων v. — 13 πομπεύειν Amiotus: πολιτεύειν v. — 95, 8 γυμνοπαιδίαις S: γυμνοπαιδαιῖς v. — 16 εἰπὼν S: αὐτῷ εἰπὼν v. — 96, 3 γενέσθαι ἐνλοῖς] ἐνλοῖς γενέσθαι S. — 7 οὐ διακορεῖς S: οὐδὲ διακορεῖς v. — 13 καὶ τεκνώσεως] τεκνώσεως R. — κοινωνεῖν R: κοινωνίαν v. — 97, 25 Ταῦγετον R: Ταῦγετον τὸν v. — 98, 10 τοὺς S: τῶν v. — 22 αἶ del. S. — 99, 15 νουθετοῦντος post Amiotum Br: νομοθετοῦντος v. — 100, 23 Ὀρθίας X: Ὀρνιθίας v. — ἐναποθνήσκοντες anonymus: ἀποθνήσκοντες v. — 102, 1 μάλιστα mor. 191°: μόλις v. — 8 τὰς πολιτείας] τῆς πολιτείας Leopoldus. — 18 ἐράτε ἤμεν Haitingerus: ἐρατέημεν v. — 19 ἀνδρελοῖς] ἀνδράσι mor. 228°. — 103, 19 εἶχε R: ἔχει v. — 104, 32 ἀριστεύοντι C: ἀριστευόντων v. — 105, 4 ῥέπει Ios. Scaliger: ἔρπει v. — τῷ σιδάρω Welckerus: τῷ σιδάρῳ v. — 9 τῶν μαχομένων] οἱ μαχόμενοι S. — 10 τότε Dacerius: ποτέ v. — 14 περὶ] παρὰ Wyttenbachius. — 23 τῆς R: ἅμα τῆς v. — 29 ἐμβαίνόντων anonymus: ἐκβαίνόντων v. — 106, 11 ἐμβειβαίωσασθαι R: ἐμβειβαίωσασθαι v. — στρατειῶν Br: στρατιῶν v, στρατηγιῶν R. — 107, 14 παρεσκεύασε S: παρεσκεύασκε v. — 15 ἀφθονία St: ἀφθονίαν v. — 25 ἐλευθερίας Br: ἐλευθερίαν v. — 108, 18 μηδὲ S: μήτε v. — 26 Πολυκρατίδας mor. 231°: Πεισιστρατίδας v. — 109, 11 οὐδὲ ἐν anonymus: οὐδὲ v. — 110, 9 αὐτὸς] αὐτοῖς Br. — 18 γυναικὸς τῶν ἱερῶν] γυναικὸς ἱερῶς libri non nulli, num γυναικὸς ἱερείας? cf. Herodot. 2, 54. — 22 κατεμῖγνυε R: κατεμῖγνύετο v. — 26 ἰόντας] πάντας R. sed latet aliud. — 28 διαφόρων Br: διαφορὰν v. — 111, 12 κρυπτεία S et postea: κρυπτία v. — 15 ἐνειργασμένη R: ἀνειργασμένη v. — 23 τοὺς ἀγροὺς C: τοῖς ἀγροῖς v. — 112, 17 ἐργάσασθαι Sch: εἰργάσθαι v. — 23 ἐκτεθραμμένης R: ἐκτετραμμένης v. — 113, 8 ἐμμενεῖν καὶ χρήσεσθαι R: ἐμμενεῖν καὶ χρήσασθαι v. — 10 ἐπανέλεθ' ὁ Λυκοῦργος] ἐπανέλεθ' Ἀλυκοῦργος S. — 15 διαμενεῖν St: διαμένειν v. — 114, 9 διὰ Λύσανδρον Br: δι' Ἀλέξανδρον μᾶλλον δὲ διὰ Λύσανδρον v. — 115, 5 ἐνεργάσασθαι Br: ἐργάσασθαι v. —

8 οὐδὲ χρήματα Sch: οὔτε χρήματα v. — 116, 5 προσενεγκάμενος R: προσενεγκάμενος v. — 19 καὶ γενέσθαι] καὶ om libri duo, utrumque del. S.

Vita Numae 117, 15 φαινομένης] φερομένης Cobetus p. 121. — 118, 17 τιν' R: τὴν v. — 119, 2 δὲ Br: τε v. — 15 ἀπεργάζεται Bekkerus: ἀπεργάσθηται v. — 19 Κυρίνω del. Muretus. — 120, 15 Κύρεων anonymus: Κυριτῶν v. — 16 ἀνακραθεῖσι Auratus: ἀνακηρυχθεῖσι v. — 17 Πομπωνίου] Πόμπωνος S dissert. de hiatu p. 12. — 23 καὶ κακοπαθείας] καὶ ἀπαθείας S. — καὶ φιλοσοφίας om codex. — 31 οὐδὲν R: οὐδὲ v. — 121, 7 ἰδιωτεύοντος Benselerus: ἰδιώτου ὄντος v. — 22 ἄλλοι τε περὶ ἄλλων C: ἄλλων τε πολλῶν v. — 24 λόγον Sch: λόγος v. — 122, 8 ᾧ Muretus: οὗ v. — 10 αὐτῶ χραῖν turbant structuram. — 123, 12 ἐν add. St. — 13 γεγεννημένης] γεγεννημένης C. — 17 μήτ' ἄπεστι R: μηδ' ἄπεστι v. — 23 ἐπιβουλεύσαι St: ἐπιβεβουλεύσθαι v. — 31 ὅ τε anonymus: ὁ δὲ v. — 124, 8 τὰμὰ R: τᾶλλα v. — 30 ἔστι S: ἔσται v. — 125, 9 πόλεων Bekkerus: πολιτῶν v. — 27 περιφέρων C: προφέρων v. — 30 καὶ δεξιοὶ del. S. — 126, 7 scribebatur φλαμίνα et φλαμίνας. — 12 λαίνας St: λεαίνας v. — 15 Καμίλλον requirebat rei veritas pro Κάμιλλον, quod qui delent falli videntur. — 21 τότ' Br: τοῦτ' v. — συστᾶσα R: συστάντων v. — 30 ἐπηγάγετο R: ἠγάγετο v. — 127, 9 ἀγγιστεία] ἀγιστεία Br. — 25 ἐνεάν X: νέαν v. — 31 τε C: δὲ v. — 128, 8 γε R: τε v. — 15 ἕτερον Br: ἕτεροι v. — 26 πιστεύεσθαι] πιστοῦσθαι R. — 129, 2 δυνατῶν] ἀδυνάτων Heraldus. — 10 αὐτῆς anonymus: αὐτὴν v. — 16 ταμιεύοντος] τιμητεύοντος Beckerus antiquit. rom. 1, 695. — 30 παρατιθεμένου Br: παρατιθεμένους v. — 130, 7 οὔ φασι δεῖν R: ὅ φασι μὴ δεῖν v. — 9 ἀνάπτοντας anonymus: ἀνάπτοντα v. — 25 Βερηνίαν] Βερανίαν Hasius, Οὐηρανίαν Bekkerus. — 27 διατηρῆσαι] διατηρεῖσθαι C. — 131, 20 ἐν ἧ τίς ἔστι pro ἐν ἧ ἔστι τις libri duo. — 132, 30 Λιβητιναν] rectius, ut videtur, alibi apud Plutarchum Λιβητινήν. — 133, 1 μιᾶς R: μίαν v. — 11 Φιτιαλέων et 13 Φιτιαλεῖς S: Φιτιαλλίων et Φιτιάλιοι v. — 20 μαρτυράμενοι R: μαρτυρόμενοι v. — 26 δικαίου anonymus: δίκαιον v. — 29 ἱερέων S: ἱερῶν v. — 134, 7 ἐκσπόνδου καὶ ἀπίστου S: ἐκσπονδου καὶ ἄπιστου v. — 15 τοιαύτης Pflugkius: τῆς τοιαύτης v. — 20 λόγον λέγεσθαι]

λέγεσθαι λόγον S. — 135, 3 Ουετούριον S: Βετούριον v. — 136, 2 οὐ Ουετούριον S: ουετούριον v et deinde ἄλλοι pro ἄλλά. — 9 αὐτὸν Sch: αὐτοὺς v. — 12 *λερέων*] *λερῶν* anonymus. — 137, 1 τοὺς πολλοὺς anonymus: πολλοὺς v. — 8 δόξεις R: δόξη v. — 138, 12 Πανῶν anonymus: Τιτάνων v. — 139, 7 θύοντι post αὐτῶ addendum esse secundum Zonarae 7, 5 suspicatur S. — 17 οὗτος S: αὐτός v. — 140, 23 αὐτῶν R: αὐτῶ libri tres, αὐτὸ v. — 141, 9 ἔν R: ἔν μὲν v. — 25 δέκα μόνον R: δεκάμηνον vel δέκα μῆσιν libri. — 142, 4 τάξις Sch: τάξις ἐκάλει v. — 13 αἱ γυναῖκες ἐστεφανωμέναι e codice: ἐστεφανωμέναι αἱ γυναῖκες v. — 19 Ἦρας Amiotus: ὠρας v. — 28 ἐφεξῆς δύο Br. — 29 αὐτοῦ προσωυμλίας ex codicibus: αὐτοῦ ἐπανυμλίας v. — 143, 19 ἦν R: ἦ v. — 144, 7 διαχειομένης Br: διαδεχομένης v. — 9 αἰθᾶν St: ἔνθα δ' v. — πόρπαξιν St: πορπάξειν vel πορπάξιν libri. — 11 scribebatur χαλκίων. — 19 δαιμονος] δαιμόνιος Br. — 145, 2 ἀκύμονος Wytttenbachius in indice: ἀμύμονος v. — 3 πολιτείας anonymus: βοηθείας v. — 13 γένους ἐντίμου] γένος ἔντιμον S. — 19 προστιθέντων] προτιθέντων S. — 146, 12 οὖν add. St. — 19 τὰς ἱερὰς βίβλους suspecta reddit librorum fluctuatio. — 24 γε Br: τε v. — 25 πραγματείας Br: καὶ πραγματείας v. — 26 ἐκδοθείσης Br: ἐκδοθείσας v. — 147, 9 ὀρμηῆσαι] κομίσαι cod. Par ex quo additum λέγων a Corae desideratum. — 25 μὲν οὖν del. S. 148, 10 *ιδίᾳ*] *ιδίων* Benselerus. — 21 περὶ del. Leopoldus. — 24 τοὺς πολίτας καταθέσθαι] καταθέσθαι τοὺς πολίτας Benselerus. — 149, 23 οὖν add. R. — 28 ἀκρατῶς Br: ἀκρατῶς v. — 150, 28 ἐμποιοῦντες ἀμφοτέροι R: ἐμποιοῦσης ἀμφοτέροις v. — 151, 6 καὶ τὰ ταράττοντα Sch: ἐκταράττοντα v. — 7 ζηλοτυπίαις R: ζῆν λύπαις καὶ ζηλοτυπίαις v. — 8 αἰσχυνομένη ἀτυφία vitii suspecta sunt. — 13 ἄθηλος X: θῆλος v. — 23 νεοργον Valckenarius: νεοργὸν v. — ἄς ἔτ' Auratus: ἄσεν' v. — 26 γενέσθαι S: γίνεσθαι v. — 152, 16 Γεγανίαν St: Γετανίαν v. — 29 τὸ μὲν — τὸ δὲ anonymus: τὰ μὲν — τὰ δὲ v. — 153, 14 πρῶτον] πρότερον Bekkerus. — 21 ἀνέδευσε] ἐνέδευσε R. — 25 ἰσχυρῶς Bekkerus: ἰσχυρᾶς v. — 154, 18 libri plerique πάντας οὐκ ἄλλως: latetne πάντας ὀμαλῶς?

Vita Solonis 155, 7 τυφόμενα Δίου G. Hermannus ad Eurip. Bacch. 8: τυφομένην ἀδρού v. — 17 scribebatur Ἀκα-

δημία. — 156, 3 ἐπὴν καὶ] ἐπὴν κεν G. Hermannus de ἄν
 particula p. 190. — 4 ἀρμοδία C ex Theognideis: ἀρμονία v.
 — 16 Πρῶτις Vossius ad Justin. 43, 3, 8: Πρῶτος v. —
 157, 2 παράγων Br: περιάγων v. — 159, 32 υἱός om libri duo.
 — 161, 8 πεπαύσθαι] πεπραῆχθαι libri duo, παρατετάχθαι
 alius, πεφράχθαι Br. — 23 πιλίδιον Br: πλινθίον libri plerique,
 πιλίον v. — 162, 7 κελεύοντα] κελεύοντα R. — 19 lacunam
 indicavit S cl. Polyaei 1, 20: οἱ δὲ Μεγαρεῖς τῇ ὄψει
 τῶν ἀγενείων καὶ τῇ ἐσθῆτι τῶν γυναικῶν ἑξαπατάμενοι
 τῶν νεῶν ἀποβάντες ἐπειρῶντο συλλαμβάνειν, οἷα δὴ γυναι-
 κας. οἱ δὲ σπασάμενοι τὰ ἐγχειρίδια μάλα δὴ ἀντὶ γυναικῶν
 ἄνδρες ἐφάνησαν, τοὺς πολεμίους ἔκτειναν, τῶν νεῶν ἐπέβη-
 σαν, τῆς Σαλαμίως ἐκράτησαν. — 26 κόλποις Sch: κόλπος v.
 — 163, 2 Εὐβοίαν] Νίσαιαν S. — 6 τῶν πολεμίων] τὰ τῶν
 πολεμίων Br. — 17 lacunam indicavit S. — 31 Αἴαντος υἱοὶ]
 οἱ Αἴαντος υἱοὶ codices duo, οἱ Αἴαντος deleto υἱοὶ S. —
 165, 23 προφαίνεσθαι St: προσφαίνεσθαι v. — 167, 1 ἐκτη-
 μόριοι] ἐκτῆμοροι C. — 169, 6 ἄριστον] ἄπιστον Westerman-
 nius. — 29 τιμὴν] τιμῆς S. — 170, 3 συνάδει Br: συνά-
 δειν v. — 9 ἀνήγαγεν secundum Aristidis 2, 397 Jebb.: ἀπή-
 γαγεν v. — 10 οὐκέτ' Aristides: οὐκ v. — 12 δουλίην Aristi-
 des: δουλείην libri tres, δουλοσύνην v. — 171, 21 δῆμον]
 θυμὸν Canterus. — 29 ὀρίσαι C: ὀρίσαντα v. — 173, 3 ἐπαρ-
 κεί] ἀπαρκεί C. — 14 ἐνὸς μέρους] ἐνὸς σώματος μέρος X. —
 174, 10 ἔφηνον S: ἔφηνον v. — 28 δοκεῖ καὶ γελοῖος ὁ libri
 duo: καὶ γελοῖος δοκεῖ ὁ v. — 32 συνεῖναι anonymus: συνιέ-
 ναι v. — 175, 9 κατατραγοῦσαν C: συγκατατραγοῦσαν v. —
 19 γίνεσθαι C: γενέσθαι v. — 32 μετοικίσει St: μετοικήσει v.
 — 176, 12 ἐνλοῖς] ἴσως Wyttenbachius, ἐνλοτε S. — 22 δεσμῶν]
 δεσμῶ Sch. — 177, 29 δὲ S: τε v. — 178, 12 λέγων R: λέγω v.
 — 24 λυκιδέα X: λυκίδα v. — 179, 2 Γελέοντας] γε δέοντας
 vel τελέοντας libri. — 9 ἀπέχει S: ἀπέχε v. — 181, 12 ἐμ-
 βάλλειν C: ἐμβαλεῖν v. — 17 ἄτοπον — ἐπίφθορον R: ἐπί-
 φθορον — ἄτοπον v. — 184, 9 ἀθαροῦς Cobetus v. l. p. 15:
 εὐθαροῦς v. — 187, 13 versum primum tertium faciunt Diog-
 genes 1, 52 Diodorus exc. vat. p. 24. — 188, 14 ὄματα] ὄ-
 μα Diogenes. — 189, 25 Ἐρέσιος X: Ἐφέσιος v.

Vita Publicolae 190, 25 μέχρι C et codex: καὶ μέχρι
 v. — 192, 15 συνεκβαλεῖν C et codex: συνεκβάλλειν v. —

21 et 22 τὸν — τὸν R: τῶν — τῶν v. — 22 ἔχοντα Br: ἔχοντας v. — 193, 28 φιλανθρωποῖς] φιλανθρωποῖς τρόποις Porsonus advers. p. 135. — 194, 15 περιβαλόντες pro περιβάλλοντες St. — 31 ὦ Τιβέριε X: Οὐαλλέριε libri plerique, ὦ Οὐαλλέριε v. — 197, 4 ἐνέβαλλον Sch et codex: ἐνέβαλον v. — 8 τῶν Sch et libri duo: τῶν δ' v. — 32 Οὐρσον ἄλσος] silva Arsia Livio 2, 7 Valerio M. 1, 8, 5 unde Ἄρσιον ἄλσος correctum post Amiotum. — 199, 25 ὑπὲρ R: ὑπὸ v. — 200, 12 Οὐίκας πότας C ex Livii 2, 7: οὐίκας πότας plerique, οὐίκος πόπλικος v. — 16 μέγα ποιῶν R: μεταποιῶν v. — 30 τὸν γενησόμενον S: τὸ γενησόμενον v. — 201, 5 γενέσθαι S et libri duo: γεγενῆσθαι v. — 10 πολιτῶν] πολλῶν Sch. — 202, 12 μυριάδες S: μυριάδας v. — 20 Ὀράτιος] nullus liber Ὀράτιος, nec infra. — 30 ἐμβαλόντων R: ἐμβαλλόντων v. — 203, 14 ὡς Sch: ὡς δ' v. — 204, 4 κλήρω] κληρουμένων vertendo expressit X. — 205, 11 ἄν add. C. — 17 τοῦ καλοῦ] καὶ τοῦ καλοῦ S. — 31 Λάραν S: Κλάραν v. — Πορσίαν] nullus liber Πορσίαν, nec infra. — 206, 14 συνεσπίασαντο Pflugkius et libri duo: συνεσπίασαντο v. — 25 Λάρκιος S cum Dionysio 2 p. 898 Livio 2, 10: Λουκρήτιος v. — 207, 9 αὐτῷ vitii arguit hiatus. — 17 ἐπεξῆλθε R: ὑπεξῆλθε v. — 208, 2 τὸν C et codex: τὸ v. — 15 Σάνδωνος Perizonius ad Aeliani v. h. 12, 15: Σάνδων v. — 209, 2 καὶ ἡ R. — 211, 2 τὸ τέταρτον abesse malit S. — 212, 17 καταστῆναι R: καταστῆσαι v. — 30 οἱ add. Sch et libri duo. — 214, 4 ἕκαστον pro ἕκαστος codex. — συνεισενεγκεῖν S: συνεισήνεγκεν v. — 7 οὕτως S: οὕτος v. — 11 ὑπήνεγκεν] ὑπενεγκεῖν S.

215, 5 μακαριζομένης C et libri duo: μακαριουμένης v. — 8 ποιῆσαιμι] καλλεῖποιμι Stobaeus CXXI. — 18 ἐπιούσης Haitingerus: ἐπούσης v. — 28 μὲν γὰρ Sch et libri duo: μὲν v. — 217, 9 μέλλοντα C: μέλλοντι v. — 218, 10 δίκη Br: νίκη v.

Vita Themistoclis 219, 19 Λυκομιδῶν S et postea: Λυκομηδῶν v. — 220, 11 ἀμύνεσθαι C et codex: ἀμύνασθαι v. — 221, 11 φαίνονται S: φαίνονται codex, γένωνται v. — 19 πορευόμενος anonymus: πορευόμενον v. — 21 Κέλου ex vita Aristid. 2: Τηίου v. — 223, 13 αὐτοὺς anonymus: αὐτοῖς v. — 225, 4 καὶ παῖδας αὐτοῦ del. Cobetus v. l. p. 371. — 12 ἔπειθεν Sch: ἔπεισεν v. — 32 Ἀφεταις Bekkerus: Ἀφέ-

ταῖς v. — 226, 15 τριηρίτας S: πολίτας v. — 227, 3 ὄτι pro
 ὄτα St. — 10 αὐτῶ] αὐτὸν R. — 25 δι' ἀρετὴν καὶ S et co-
 dex: καὶ δι' ἀρετὴν v. — 31 διὰ τῶν R et codex: διὰ v. —
 228, 17 οἱ πολλοὶ R: ὅπερ οἱ πολλοὶ v. — 229, 3 Ἀθηναίων S:
 Ἀθηναίων v. — 25 γενεᾶς S et codex: γονεᾶς v. — 230, 2
 ἐκπεσεῖν Wyttenbachius: ἐμπεισεῖν v. — 3 λιποθυμήσας
 Bekkerus: λειποθυμήσας v. — 231, 11 ἄνωθεν τῆς νεῶς del.
 Cobetus v. l. p. 371. — 24 στενωῶν R: στενωπαῶν v. — 232, 4
 ἦσθη καὶ τέλος om codex. — 20 Τηνία Palmerius: Τενεδία v,
 cui quod subiiciebatur μία del. R. — 233, 6 καθιερεῦσαι S:
 καθιερωῦσαι v. — πάντα — προσευξάμενον] πάντων —
 προσευξαμένων S. — 19 τραγωδία del. Cobetus p. 371. —
 31 ἀλιτενεῖς Br: ἀτενεῖς v. — 234, 18 ἐξαγόντων C et libri
 duo: ἐξαγαγόντων v. — 235, 22 ἀπαλλαγησεται R: ἀπαλλα-
 γήσεται v. — 236, 31 περικειμένους S: περικειμένα v. —
 237, 16 ὑστεραίαν S: ὑστέραν v. — 238, 23 προσέμαξεν X
 προσέμιξεν v. — 239, 25 προῆγον R: προήγοντο v. — 240, 9
 ἐκεῖ God. Hermannus (opusc. 5, 198): ἐπεὶ δὲ v. — 12 ἀργυ-
 ροῖς σκυβαλιπτοῖσι Hermannus: ἀργυροῖσι σκυβαλικοῖσι v. —
 13 πάτραν Hermannus: πατρίδα v. — 18 ἀργυρῶν] ἀργυρέων
 Hermannus. — δὲ πανδοκεὺς Hermannus: δ' ἐπανδόκευε vel
 δὲ πανδόκευε libri. — 20 Θεμιστοκλεῦς Hermannus: Θεμιστο-
 κλέους v, Θεμιστοκλή' ἐκείσθαι Cobetus p. 63. — 32 μῦθος]
 μῦθος ὅς Hermannus. — ὄρκιατομεῖ Hermannus: ὄρκια τέ-
 μοι et ὄρκια τομῆ et ὄρκια τέμνει libri. — 241, 1 οὐκ] κούκ
 Hermannus. — 5 μνημονεύων Br: μνημονευομένων v. —
 27 Λεωβότης Cobetus p. 369: Λεωβότης v. — Ἀγραυλῆθεν]
 sic etiam Alcib. 22, 21. — 242, 15 ἔγραφεν] ἔγραψεν S. —
 20 ἄγειν C: ἐνάγειν v. — 243, 30 φησὶ καὶ πλεῦσαι] καὶ
 κλεῦσαι φησιν S. — 245, 2 δ' οὖν S et codex: γοῦν v. —
 22 συνταττομένοις] συντεταγμένους codex, συντεταγμένοις S.
 — 246, 19 ἐπεὶ δ' οὖν Benselerus: ἐπειδὴ οὖν v. — 247, 18
 θύραις R: θύρας v. — 249, 31 ἐθεᾶτο C et codex: ἐθεάσατο
 v. — 32 εἶδε δὲ C: εἶδε καὶ v. — 250, 31 ἄλλους S et codex:
 ἄλλας v. — 252, 9 περὶ αὐτὴν] ἐπ' αὐτῇ C. — 13 τοὺς τ'
 ἐκπλέοντας] οὓς ἐκπλέοντάς τ' Bekkerus. — 14 ἄμιλλα] ἄμιλλ' ἢ
 Personus.

Vita Camilli 253, 23 ἐπὶ] ἀπὸ codex. — 25 τιμη-
 τόντος S: τιμητοῦ ὄντος v. — 28 τὸ καὶ S: καὶ τὸ v. —

31 Οὐημετανούς X: Οὐνετανούς v. — 255, 22 λογίων R: λόγων v. — 26 ἔφη μόνον ἐνηνοχέναι codex: μόνα ἔφη ἐνηνοχέναι v. — 256, 19 ἀνωθεῖν C: ἄνωθεν v. — 258, 32 καὶ add. C et codex. — 259, 26 ἀχρήματος ἄσμενος R: χρηματισάμενος v. — 260, 6 τούτων C: τούτω v. — 11 πρὸς e codice pro εἰς. — 23 ὁμολογοῦντι ἐπιλαθέσθαι] ὁμολογοῦντι λαθέσθαι S. — 261, 14 ἀπεκήρυττον R et codex: ἐπεκήρυττον v. — 262, 14 αὐθις St pro αὐτούς. — 263, 7 πατέρα καὶ θεὸν ἀνακαλοῦντες codex: θεὸν καὶ πατέρα ἀνακαλοῦντες v. — 10 θαυμά τε St pro θαυμάζειν. — 264, 10 καὶ τοὺς συνάρξαντας om codex. — 29 ἀσσάριον γὰρ ἦν] ἀσσαρίων γὰρ ἰ' ἦν Scaliger. — 265, 8 Ἰουλλίου τοῦ τιμητοῦ post Amiotum X: Ἰουλλίου μηνὸς ἢ τοῦ τιμητοῦ v. — 12 Καιδίκιος S et postea: Κεδίκιος v, καὶ δίκιος codex. — 25 γενόμενοι R: γενόμενα v. — 30 scribatur Σεννάωνων. — Κελτορίων] Κελτῶν Br, Κελτιβήρων C. — 266, 1 ἔκφρονες — πάντες St pro ἔκφρονας — πάντας. — 2 γενεᾶς S et Zonaras 7, 22: γονεᾶς v. — 19 δαπάναις C et libri tres: καὶ δαπάναις v. — 268, 22 τῶν R: τῶν v. — 269, 6 ἀπολείσθαι Sch et codex: ἀπολέσθαι v. — 270, 11 ὀρθῶς R: μὴ ὀρθῶς v. — 20 Κερησῶ Palmerius: Γεραιστῶ v. — 25 δ' add. anonymus. — 271, 1 Θαργηλιῶνος del. R. — 19 Καιπλωνος X: Σκηπλωνος v. — 272, 12 ἔφρουγον ἀρπασάμενοι codex: ἀρπασάμενοι ἔφρουγον v. — 28 κατεῖχε] κατέχει Sch. — 273, 9 πιθίσκων C: πίθων v, πιθήκων codex. — 29 ἀγορᾷ καθήντο S: ἀγορᾷ ἐκάθηντο v. — 274, 5 βραχὺ vel βραχεῖ C: βραχύν v. — 275, 12 προσδιέφθειραν C et codex: προσδιέφθειρον v. — 13 δὲ C et codex: δὲ καὶ v. — 25 ἀνδρὸς St pro τοῦ ἀνδρός. — 276, 17 μέσας e codice: μέσας τὰς v. — 277, 3 στρατηγῶν ἀλλότρια codices duo: στρατηγοῦ ἀλλότρια v. — 4 περιβαλόμενοι R: περιβαλλόμενοι v. — 6 αὐτοὶ τὰ ὄπλα e codice: τὰ ὄπλα αὐτοὶ v. — 7 οὐδ' Sch: οὐθ' v. — 12 ὑπακούειν] ὑπακούσειν C. — 30 τῶ] ἐν τῶ Br. — 278, 21 οὕτω — 24 πολεμίοις del. R. — 280, 17 χύδην C: καὶ χύδην v. — 281, 28 τὸ μὲν χρυσὸν Zonaras 7, 23: τὸν μὲν χρυσὸν v. — 282, 9 προῆλθον S et codex: παρῆλθον v. — 16 Γαβινίαν X: Σαβινίαν v. — 283, 24 δημαγωγῶν Br: δημαγωγῶν v. — 284, 3 ἠρία R: ἠρῶα v. — 18 σωθέντας Br: συνθέντας v. — 285, 14 καλιάδα R: καλλιᾶδα v. — 31 ἐμβαλλόντων R: ἐμβalόντων v. — 286, 8 βουλομένους Br:

βουλευομένους v. — 287, 4 πύλης Br: πόλεως v. — 11 συνεπιλαμβανομέναις Bekkerus: συνεπιλαμβανομένας v. — 17 κατά ταύτην R: κατ' αὐτήν v. — 288, 3 ἐπιέναι] ἐπεξιέναι C. — 13 πυροβόλα S: πυρὰ πολλὰ v. — 15 βέλεσι καὶ κραυγῇ καθ' ἕτερον μέρος R et codex: βέλεσι καὶ καθ' ἕτερον μέρος κραυγῇ v. — 28 καταλειφθέντας Br: καταληφθέντας v. — 292, 19 Σατρίαν X: Σουτρίαν v. — 295, 11 τὸ δημοτικὸν C: τῶν δημοτικῶν v. — 24 αὐτοῦς C et codex: αὐτός v. — 31 συγκλίσεις Br: συγκλείσεις v. — 297, 10 παρέργω R: τῷ παρέργω v. — 12 χαλεπώτερος] καὶ χαλεπώτατος R. — 14 ἀντιπαιττομένης C et codex: ἀντιπραιττομένης v. — 298, 6 εὐξάτο Κάμιλλος e codice: ἠῦξάτο ὁ Κάμιλλος v.

Vita Periclis 298, 32 ἐπεὶ R: ἐπεὶ κυνῶν τε καὶ πιθήκων ἔκγονα v, unde v. 22 κυνῶν τε καὶ πιθήκων ἔκγονα scribendum esse suspicatur S. — 299, 4 τῆς πληγῆς R: τὴν πληγὴν v. — 16 ἱστορήμασιν] ἱστορήσασιν R. — 24 οὕτω om codex, alius τῷ, alius τό: τοι S. — 28 νέμει pro νέμη St. — 300, 2 Φιλητᾶς Br: Φιλήμων v. — 301, 9 Χείρωσι Sch: Χείρωσι v. — 10 Κρόνος anonymus: χρόνος v. — 13 καραὶ Meinekis: κάριε codices duo, μακάριε v, καραῖε S. — 24 μουσικὴν Br: μουσικὴν ἂν v. — 302, 4 ὡς φασι, Χείρων Cobetus observ. p. 188. — 20 ἐν μεμιγμένοις R: ἐμμεμιγμένοις v. — 303, 20 ὄσην et ἐνεργάζεται anonymus: ὄση et ἐργάζεται v. — 304, 10 γέγονε R: γεγονέναι v. — 13 λέγοντες τοῦ σημείου] τοῦ σημείου λέγοντες S. — 305, 15 ἐστι Br: ἐπὶ v. — 24 ἐτέρος Geelius: ἐταίρους v. — 306, 2 βαφὴν Br: βαφῆ v. — 11 τῷ ἀνδρὶ R et codex: τῷ ἀνδρὶ αὐτῷ v. — 18 Μελησίου S: Μιλησίου v. — 307, 8 ἂ παρέχουσι Br: ἄπερ ἔχουσι v. — 28 Δαμωνίδου τοῦ Ὁαθεν S cl. Steph. Byz. v. Ὁα: Δημωνίδου τοῦ Οἰθθεν v. — 308, 14 Λακεδαιμονίων στρατῶ μεγάλῳ] στρατῶ μεγάλῳ Λακεδαιμονίων S. — 14 Ταναργικὴν S: Ταναργαϊκὴν v. — 20 ἐρωμενεστάτα τὴν Cobetus v. l. p. 152: ἐρωμενεστάτην v. — 23 συνεπητιᾶτο] συνεπητιάτο Cobetus p. 391. — 29 κατελθῶν S: ἀπελθῶν v. — 310, 11 ἦν anonymus: ἦ v. — διπλὴν Ruhkenius ad Tim. p. 86: διαπλοκὴ v. — 311, 3 ἐκέλην Br: ἐκέλη v. — 4 τοῦτο anonymus: τούτω v. — 25 γενομένων — γινομένων anonymus: γινομένων — γενομένων v. — 312, 11 καὶ add. R. — 14 λιουργοὶ X: λιουργοὶ v. — 23 ὑπερβάλλεσθαι Sch: ὑπερβαλέσθαι v. —

27 ποτὲ X: τότε v. — 29 δ' ἐν] δὲ Wyttenbachius. — 313, 3 πρὸς] εἰς Cobetus p. 274. — 6 καινότης τις ἄδικτον S: καινότης αἰεὶ τις ἄδικτον libri plerique, τις καινότης αἰεὶ ἄδικτον v, quod ortum debet seq. αἰεθαλές. — 15 Ξυπέτιος] Ξυπεταιῶν Cobetus p. 386. — 22 λόγοισι pro λόγοις St. — προάγει R: προσάγει v. — 29 ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς ὄδι προσέρχεται | ὁ Περικλῆς Meinekius, ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς ὄδε | προσέρχεται τῷδεῖον ἐπὶ τοῦ κρανίου | ἔχων Cobetus p. 372. — 32 πρῶτον R et codex: πρῶτα v. — 314, 15 scribebatur Ὑγέας. — 18 εἶναι del. S. — 316, 4 ἀνεγκλήτω Emperius et codex: ἀνεγκλήτω v. — 7 προσβιάζων Sch. προσβιάζων v. — 9 ἀβλαβεῖς R: εὐλαβεῖς v. — 317, 5 τὰ δὲ αὐτὰ] corrigunt τάχα δ' αὐτὰ vel τότε δ' αὐτὰ vel τὰ δὲ ταῦτα vel εἰτ' αὐτὰ. — 14 διηνεκῆ Pflugkius: διήνεγκε v. — 32 ἀπάδοντα Valckenarius diatr. p. 223: ἅπαντα v. — 319, 6 Ἀχαιοῦς Baehrius: καὶ Ἀχαιοῦς v. — 8 κοινοπραγία anonymus: καινοπραγία v. — 16 παραβάλλεσθαι] παραβαλέσθαι S. — 320, 16 πολλήν Emperius: πόλιν libri plerique, πόλεις v. — 24 Οἰνιάδας S: Οἰνεάδας v. — 322, 4 ἐκπεπολεμημένοι X: ἐκπεπολεμημένοι v. — 23 καλοῖς S: κακοῖς v. — 323, 5 μὲν Br: δὲ v. — 7 κατώκισε, μόνοις R: μόνοις κατώκισε v. — 324, 20 Καταπυγοςύνη Emperius: καὶ καταπυγοςύνην v. — 23 δήμοις X: δημοσίοις v. — 326, 22 ὑόπρωρος C: ὑπόπρωρος v. — 23 φορτοφορεῖν C: ποντοπορεῖν v. — 25 τυράννου] τοῦ τυράννου S. — 328, 2 ἡμέρας R: ἡμέραις v. — 329, 11 κολουῶν anonymus: κωλύων v. — 330, 1 γε Br: τε v. — 7 πρεσβείας — ἀφιγμένης Br: πρεσβεῖς — ἀφιγμένους v. — 26 πάτριον R et codex: πατρικὸν v. — 28 Θριασίας R: Θριασίους v. — 331, 23 ἠλέγχοντο Sch: ἐλέγοντο v. — 332, 24 ἀδικίου R: ἀδίκου v. — 28 καὶ προὔπεμψεν om libri duo. — 334, 14 δηλοῖ ποιήσαντος S: δηλοποιήσαντος libri praeter unum, qui δηλοποιεῖ τά. — 18 ψυχὴν δὲ Τέλητος ὑπέστης] ψυχὴ δὲ Τέλητος ὑπεστίν Emperius. — 18 ἀκόνη σκληρᾶ Muretus: ἀκόνη σκληρὰ v. — 28 παραθηγομένου Muretus: παραθηγομένη v. — βρύχεις anonymus: βρύχει v, βρύχεις H. Jacobi ind. dictionis com. s. v. — 335, 12 καθάπερ R: καθάπερ πρὸς v. — 336, 27 διατεταραγμένω R: διατεταραγμένων v. — 30 Τισάνδρου S: Ἰσάνδρου v. — 337, 30 δ' vulgo post ποθούσης positum huc transpo-

suit Bekkerus. — 340, 18 ἀνωμολογοῦντο R: ἀνωμολόγουν τὸ v.

Vita Fabii 341, 9 καὶ μεγάλους R: μεγάλους v. — 10 Ρούλλου pro Ρυλάου vel Ρυάλου X. — 16 βραδυτητα S: βαρύτητα v. — 26 ἀπραγίαν X: εὐπραγίαν v. — 342, 7 Λιγύων X et codex: Λιβύων v. — 343, 2 ἐπιπέμποντας S: ἐπιπέμπειν τὰς v. — 3 αὐτῇ R: αὐτὴν v. — 8 Κάμιλλος pro Καλλέμαχος Amiotus. — 14 Θρασυλίαν] Θρασίδαν codices duo, Θρασυμένην anonymus, Θρασουμελίαν S. — 27 ἠγνοεῖτο τὸ R: ἠγνοεῖ τὸ v. — 344, 9 συνηχθήσαν] συνηχέθησαν C. — 345, 5 ἀλλὰ C: ἀλλὰ καὶ v. — 7 ἐργαζόμενος] ἐνεργαζόμενος Br. — 10 χρησίμων] χρησίμων R. — 17 ὄρη X: ὄροι v. — 27 ἀρχῇ] ἀρχὴν R. — 346, 11 παρέχειν C: παρείχεν v. — παράγων C et codices duo: παραγαγὼν v. — 347, 24 ὁ Λοθρόνος del. C. — 348, 7 προσμάχεσθαι Br: προμάχεσθαι v. — 27 ἀπ' anonymus: ἐπ' v. — 349, 6 καὶ del. C. — 29 προσδιέβαλε C et codices tres: προσδιέβαλλε v. — 350, 4 ὁμολογήκεισαν R: ὁμολογήκει v. — 7 τὸν κομιζόμενον R: τῶν κομιζομένων v. — 11 οὐδὲ C: οὔτε v. — 30 τῶ ὑπολειπομένῳ R: τῶν ὑπολειπομένων v. — 351, 6 ἢ τὴν ἀτυλίαν supplevit S cl. mor. 195^b. — 15 χρόνον R: χρόνω v. — 16 ὡς κρατοῦντι] καὶ κρατεῖν? S. — 19 οὐδ' R: οὐδὲν v. — 352, 15 Βουτεῶνα pro Βουλεῶνα Amiotus. — 25 ἄγνοιαν] ἄνοιαν Bigotus. — 353, 9 μόνος ἄρξων codices: μόνον ἄρχεν v. — βέλτιον S: βέλτιόν τι ὄν v, τε om libri tres. — 354, 8 ἐπὶ τοῦ R: ἐπὶ v. — 10 ἀπὸ R: ἐπὶ v. — 355, 3 Μάρκου pro Μαρκίου St. — 4 ἀνήρ] ὁ ἀνὴρ Sch. — 356, 1 μὴ del. Sch. — 20 χρηστὸν uncis sepsit Bekkerus. — 357, 5 μενεῖν C: μένειν v. — 15 πολλῶν v post καταπλήγα positum transposuit R. — 17 ἀνίστη R: ἀνέστη v. — 358, 24 εἶναι] ἴεναι Sch. — 27 οὕτως Sch: οὔτως ὡς v. — 359, 4 αὐτῶ pro αὐτῶν anonymus. — 5 αὐτὸ Br: αὐτὸς v. — 7 χρησόμενος Sch: χρησάμενος v. — 18 ὑπεκκλίναντες R: ἐπεκκλίναντες v. — 359, 31 ἐπὶ] ἔτι R. — 360, 1 πένθει] πάθει C. — 24 ἄμ' del. S. — συνεπεισπεσεῖν] συνεισπεσεῖν codex. — 361, 9 ἔχει] εἶχε S. — 363, 2 φιλοπολέμους pro φιλοπολέμους St. — 5 τρόπῳ R: τῶ τρόπῳ v. — 14 συνηθεία] συντονία C. — 16 παρερρήγνυτο S: παρερρηγνύετο v. — 365; 16 μενεῖν R: μένειν v.

28 εἰς Τάραντα v post ἀδελφὴν v. 23 posita transposuit S. — 366, 27 ἀπολουμένους Br: ἀπολλυμένους v. — 368, 1 τό τε R: τὸ v. — 10 Μάρκος pro Μάρκιος St. — Δίβιος pro Λεύκιος X. — 369, 10 συνεξελθεῖν S: συνελθεῖν v. — 370, 2 δέους R: δέος v. — 6 ἔπεισε Sch: ἔπειθε v. — 10 μὴ add. S. — 374, 20 αἰεὶ εὐτυχεῖν] εὐτυχεῖν αἰεὶ vel διευτυχεῖν S.

373, 8 ἐνεορτάσαι pro ἑορτάσαι St. — 9 φυλάξαι R: φυλάξασθαι v. — 15 ὀρρωμένω] ἑρρωμένω R, ἤρρωσμένω C. — 21 τῷ del. C. — 30 Φούλβιον pro Φούριον vel Φρούριον X. — 374, 25 θάρσος Gesnerus: θράσος v. — 375, 18 τούτων R: τούτῳ v.

Vita Alcibiadis 376, 15 Ἀλκιβιάδου οὐδὲν vitii arguit hiatus. — 377, 4 κλασανυγενεύεται Br: κλαυσανυγενεύεται v. — 7 πρὸς αὐτὸ καὶ R: καὶ πρὸς αὐτὸ v. — 24 καὶ μετὰ βοῆς R: μετὰ βοῆς καὶ v. — 378, 1 ἕκαστον Classenus: ἐκάστου v. — 18 ἄσωστον] ἀβίωτον Cobetus v. l. p. 386. — 21 ἄ γε Br: ἄτε v. — 28 ἐνορῶν] ὄρων? S. — 32 οὐδένα R: οὐδὲν v. — 379, 4 ὡς C: ὅσοις v. — 380, 15 προσελθῶν] προελθῶν R. — 21 τελῶναι ἐξηπορήθησαν] τελῶναι διηπορήθησαν Cobetus p. 220. — 24 ἀργύριον διδόντες] διδόντες ἀργύριον S. — 381, 28 γράμματα διδάσκεις Ὀμηρον ἐπανορθοῦν ἱκανὸς ὦν; οὐχὶ τοὺς νέους παιδεύεις;] γράμματα διδάσκεις; Ὀμηρον ἐπανορθοῦν ἱκανὸς ὦν σὺ γε τοὺς νέους παιδεύεις; S. — 383, 9 ἔδει τὸ pro ἔδειτο anonymus. — 11. ἐπελθῶν C: ἐπέξελθῶν v. — 32 γίνεσθαι C: γενέσθαι v. — 384, 25 καὶ τὸ νικῆσαι δὲ] τὸ δὲ καὶ νικῆσαι Bekkerus. — 30 δ' add. R. — 385, 1 δις] Διὸς G. Hermannus. — βοᾶν pro βοᾶν aliquot libri. — 4 πόλεων pro πολεμίων Amiotus. — 386, 19 κατὰ τοῦ Ὑπερβόλου pro τῷ Ὑπερβόλῳ κάτω anonymus; κάτω om libri tres. — 387, 22 ἀποληφθέντας C: ἀπολειφθέντας v. — 26 κωλύειν] κωλύει R. — 388, 6 κᾶν] καὶ νῦν ἄν? S. — 7 ἀγνωμονήσει pro ἀγνωμοσύνη X. — 22 πράξαι Haitingerus: πράξειν v. — 389, 1 Ἀθηῶν R: Ἀθηναίων v. — 21 Ἀγραύλου Valesius: Ἀγραύλω v. — προβαλλόμενον Meursius: προβαλλόμενος v. — 27 ὑβρίσματα R: ὑβρίσματα τε v. — 390, 1 ἄπερ del. Br. — 392, 14 ἐν τοῖς Br: ἐνίοις v. — 32 σημεῖον pro σημείων et mox τετολμημένον pro τετολμημένων anonymus. — 393, 6 δῆμος C et codices duo: δῆμος ὡς v. — 394, 10 προσήκειν pro

προσῆκει anonymus. — 395, 15 ὃ add. C, καὶ voluerat Br. — 396, 19 χρῆσθαι Sch: κερχῆσθαι v. — 30 τοῖς R: τῶν v. — 397, 4 μητρὶ] μητρίδι Aelianus v. h. 13, 38. — 10 τὴν Δῆμικραν καὶ τὴν Κόρην del. C. — 11 δεικνύοντα] δεικνύντα et mox δεικνύσι Cobetus p. 372 qui et ὁ ἱεροφάντης et 15 Φηγαῖα pro Φηγεῖα. — 14 Πουλτυλιῶνα pro Πολυτλιῶνα cum supra 393, 11 praeuissent libri hic quoque restituendum fuit — 26 τὸ Haitingerus: τότε v. — 30 πρότερον pro πρότερος anonymus. — 31 παραγενόμενος προθύμως] προθύμως παραγενόμενος R. — 398, 22 ἐν Θετταλοῖς supplevit S, ἐν Θετταλίᾳ alii. — 399, 7 τὰς ὀπαδοὺς R: τοὺς ὀπαδοὺς v. — 30 ἤδη in aliquot libris post φιλοτιμώτατοι positum delendum esse suspicatur S. — 400, 16 ἔνεκεν καὶ] ἔνεκα S. — 401, 7 οὐδεμίᾳ R: οὐδεμιᾶς v. — 15 Δειραδιώτης Palmerius: Διραδιώτης v. — 403, 21 μάλιστα] ἢ μάλιστα R. — 404, 12 ἀπρακτοῖς] ἀπρακτος R. — 405, 17 νῆ C: μὰ v. — 26 ἤδη] ἤδη ναυμαχεῖν vel simile quid desiderat S. — 406, 17 κἄλα Bergkiius: καλὰ v. — ἀπέσσουα C: ἀπέσσουα vel ἀπέσσουα libri plerique. — 31 δ' add. C. — 407, 1 ἀνεμλγνντο R: ἀνεμλγντο v. — 16 ἐξαγαγῶν S. συναγαγῶν v. — 408, 4 Σηλυβριανοῖς Ἀθηναίους Br: Σηλυβριανούς Ἀθηναίους v. — 5 ἐναντία] ἐναντία τὰ Cobetus p. 385. — 409, 16 ὑπεξελεόμενοι pro ὑπεξελεῖν anonymus. — 410, 7 Καλλιπιδὴν Sch: Καλλιπιδῆν v. — 8 ξυστίδας — ἀμπεχομένους C: ξυστίδα — ἀμπεχομένον v. — 10 ἐπικωμάζοντος C: ἐπικωμάζοντας v. — 23 δάκρυον] τὸ δακρῶν Br. — 411, 27 Πραξιεργίδαι R: Πραξιεργίδαι v. — 412, 2 αἷς — ἔμελλε S: αἶ — ἔμελλον v. — 25 ἐπαναγαγῶν R: ἐπαγαγῶν v. — 27 στρατιᾶν Br: στρατηγίαν v. — 413, 1 πράξιη καὶ] παραστῆη vel παράσχη? S. — 10 κοινῶν] καινῶν Haitingerus. — 14 ἀπιστία Br: ἀπιστίαν v. — 415, 8 ὀρμουῖσιν R: ὀρμῶσιν v. — 417, 5 οὐκ ἔστι Muretus: οὐκέτι v. — 18 μεθ' αὐτοῦ Sch: μετ' αὐτοῦ v.

Vita Coriolani 418, 25 Ἄγκος ὁ Νομᾶ pro Γαίος ὄνομα et Τύλλον pro Τύλλιον X. — 419, 11 χρώμενον R: χρώμενος v. — 23 μαρτυρεῖ τὸ προ ἐμαρτυρεῖτο et 31 ἐξηρητομένον pro ἐξηρητημένον Muretus. — 420, 10 συγκατῆγον] κατῆγον S. — 24 πολίτων pro πολλῇ τοῦ X et codices quidam. — 27 μελίτειον C: μελίτιον v. — 421, 17 ἐρίζοντας

μαρτυρίας C, aliquid excidisse suspicatur S, contra καὶ μαρτυρίας ὑπερβαλέσθαι uncis sepsit Bekkerus. — 422, 12 ἐδέξαντο] ἀνεδέξαντο? S. — 13 Μάρκον pro Μάρκιον St. — 24 ὑφείσθαι] ὑφέσθαι S. — 423, 11 Μενήνιος pro Μενίνιος anonymus. — 424, 18 ἐπεξῆλθον C: ὑπεξῆλθον v. — 425, 9 ἀναμειγμένους pro ἀναμειγμένους Muretus, 14 Δαρκίω pro Μαρκίω idem. — 24 προκεχωρηκός Br: προσκεχωρηκός v. — 426, 6 περιεπτύξατο] περιέπτυξέ τε S. — 31 Λαρκίου S: Μαρκίου v. — 428, 3 τὸν R et codices duo: τὸ v. — 5 δὲ τρίτῳ] τρίτῳ δὲ S. — ἐχρήσαντο C: ἐχρήσατο v. — 429, 26 ἂν add. Sch. — 28 αὐτοὺς R: αὐτῶ v. — 31 νοσεροῦ R et codices: τοῦ νοσεροῦ v. — 430, 14 κατέδραμεν pro κατέδραμον St. — 29 ἐκταπεινοῦντας — δεικνύντας Sch: ἐκταπεινοῦντες — δεικνύντες v. — 32 δήπου Br: δήμου v. — 431, 1 προσιέναι R: προιέναι v. — 24 μηδὲν] μηδένα St. — 432, 10 ἐραστὴν pro ἐραστής St. — 433, 9 ἀναρχίας Pflugkii: ἀναρχίαν v. — 434, 24 ἀπολυόμενοι R: ἀποδύόμενοι v. — 435, 9 αὐτὸν S: αὐτὸν v. — 12 τοὺς del. S. — 30 ἐπειδὴ R: ἐπεὶ δὲ v. — 438, 2 οὖν R: αὖ v. — 439, 3 ἀναστῆσαι ἐπ' αὐτοὺς suspecta reddit hiatus. — 27 ἐκάθισε C et codices: ἐκάθιζε v. — 442, 20 μικρὰς R: μικρᾶς v. — 26 γίνεσθαι] γενέσθαι S. — 443, 11 ὅσας ἀφήρηται pro ὅσαι ἀφήρηται St. — 29 συνεξελθεῖν R: συνελθεῖν v. — 444, 12 φύλακα pro φύλακας et 13 αὐτὸν pro αὐτῶν Dacerius. — 30 προσδεχόμενος Muretus: προσδεχομένον v. — 445, 5 Λαουικανούς pro Οὐικάνους X. — 22 συστάσει R: συστάσει. — 446, 13 Κλοιλίας Sch: Κλοιλείας v. — 32 ὄγκου Br: ὄχλου v. — 447, 25 πάντα R: πάντα ταῦτα v. — 27 οὐδὲν ἐν R: οὐδ' ἐν v. — 448, 6 ὑφέσθαι C: ὑφείσθαι v. — 10 γενήσεσθαι pro γενέσθαι et 12 ἀποκρίνεσθαι pro ἀποκρίνασθαι C. — 21 ὀργιασταὶ ἢ] ὀργιασταὶ καὶ Benselerus. — 24 ἦν R: ἐνῆν v. — 25 ταῦτα S: ταῦτα v. — 449, 5 τῶν — λεγομένων — πεῖθον] τῶ — λεγομένων — πεῖθοντι R. — 14 ἦ τι Homerus Od. 9, 339: ἦτοι v. — 450, 10 δοκιμάταται pro δοκιμώτατοι anonymus. — 29 σωτηρίαν] σωτήρια C. — 451, 21 τό τ' οἰκτρὸν R: τότε οἰκτρὰν v. — 31 εἶτα R: ἔτι v. — 452, 19 περιμενῶ R: περιμένω v. — 21 ἀντὶ add. Sch. — 454, 22 συμβαλλόμενοι Sch. et codex: συμβαλλόμενοι v. — 455, 24 οὐδ' εἰ Schaeferus et codices: οὐτ' εἰ v. — 31 πάλαι R:

πάνυ v. — 32 φθόνον Sch: φόβον v. — 457, 7 Αικανούς pro
Σικανούς X.

458, 17 ἐξεπολέμωσε Br: ἐξεπολέμησε v. — 22 οὐδένα
pro οὐδέν St. — 22 Δίων] Ἰων Br, quae correctio plerisque
probata debet admodum incerta videri cum ex codice Vindo-
bonensi nunc cognitum sit versus qui habentur apud Stobaeum
XX, 6 Menandri esse. — 28 ἐπέσθη Sch: ἐπέσθη v. —
459, 5 ἄγνοιαν Pflugk: ἄνοιαν vel ἄνταν libri. — οὐδ'
Sch: οὐτ' v. — 8 post ἐπανηρημένος lacunam indicavit Bek-
kerus servato δὲ post τούτω. — 11 εἶχεν] ἔχειν Sch. —
460, 3 πολλάκις post ἓνια uncis sepsit Bekkerus. — 461, 2
ἀγάριστος] ἄχαρις ὡς S. — 23 Μάρκιον Br: Μάρκιος v

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ
Π Α Ρ Α Λ Λ Η Λ Ο Ι
Η ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ
Θ Η Σ Ε Υ Σ.

1 I. Ὡσπερ ἐν ταῖς γεωγραφίαις, ἃ Σόσσις Σενεκίων, οἱ ἱστορικοὶ τὰ διαφεύγοντα τὴν γνῶσιν αὐτῶν τοῖς ἐσχάτοις μέρεσι τῶν πινάκων πιεζοῦντες αἰτίας παραγράφουσιν ὅτι „Τὰ δ' ἐπέκεινα θῖνες ἄνδρῳ καὶ θηριώδεις“ ἢ „πηλὸς αἰδνῆς“ ἢ „Σκυθικὸν κρῦος“ 5 ἢ „πέλαγος πεπηγός,“ οὕτως ἐμοὶ περὶ τὴν τῶν βίων τῶν παραλλήλων γραφὴν τὸν ἐφικτὸν εἰκότι λόγῳ καὶ βᾶσιμον ἱστορίας πραγμάτων ἐχομένην χρόνον διελθόντι περὶ τῶν ἀνωτέρω καλῶς εἶχεν εἰπεῖν „Τὰ δ' ἐπέκεινα τερατώδη καὶ τραγικά, ποιητὰ καὶ μυθο- 10 γράφοι νέμονται καὶ οὐκέτ' ἔχει πίστιν οὐδὲ σαφήνειαν.“ Ἐπεὶ δὲ τὸν περὶ Λυκούργου τοῦ νομοθέτου καὶ Νομᾶ τοῦ βασιλέως λόγον ἐκδόντες ἐδοκοῦμεν οὐκ ἂν ἀλόγως τῷ Ῥωμύλῳ προσαναβῆναι πλησίον τῶν χρόνων αὐτοῦ τῇ ἱστορίᾳ γεγονότες, σκοποῦντι 15 δέ μοι

— τοιῷδε φωτὶ (κατ' Αἰσχύλον) τίς ξυμβήσεται;
τίν' ἀντιτάξω τῷδε; τίς φερέγγυος;
ἐφαίνετο τὸν τῶν καλῶν καὶ ἀοιδίμων οἰκιστὴν Ἀθη-
νῶν ἀντιστῆσαι καὶ παραβαλεῖν τῷ πατρὶ τῆς ἀνικῆ- 20
του καὶ μεγαλοδόξου Ῥώμης, εἴη μὲν οὖν ἡμῖν ἐκκα-
PLUT. VII. I. 1

θαιρόμενον λόγῳ τὸ μυθῶδες ὑπακοῦσαι καὶ λαβεῖν ἱστορίας ὄψιν, ὅπου δ' ἂν ἀνθαδῶς τοῦ πιθανοῦ περιφρονῆ καὶ μὴ δέχεται τὴν πρὸς τὸ εἰκὸς μῆξιν, εὐγνωμόνων ἀκροατῶν δεησόμεθα καὶ πράως τὴν ἀρ-
5 χαιολογίαν προσδεχομένων.

II. Ἐδόκει δ' οὖν ὁ Θησεὺς τῷ Ῥωμύλῳ κατὰ πολ-
λὰς ἐναρμόττειν ὁμοιότητας· ἄμφω μὲν ἀνεγγύω καὶ
σκοτίῳ γενόμενοι δόξαν ἔσχον ἐκ θεῶν γεγενῆσθαι,
Ἄμφω δ' αἰχμητὰ, τό γε δὴ καὶ ἴδμεν ἅπαντες,
10 καὶ μετὰ τοῦ δυνατοῦ τὸ συνετὸν ἔχοντες. Πόλεων δὲ
τῶν ἐπιφανεστάτων ὁ μὲν ἔκτισε τὴν Ῥώμην, ὁ δὲ
συνῴκισε τὰς Ἀθήνας· ἀρπαγὴ δὲ γυναικῶν ἐκατέρῳ
πρόσεστιν. Οὐδέτερος δὲ δυστυχίαν περὶ τὰ οἴκετα
καὶ νέμεσιν ἐγγενῆ διέφυγεν, ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες
15 ἀμφοτέροι λέγονται τοῖς ἑαυτῶν προσκρουῖσαι πολί-
ταις, εἴ τι τῶν ἥκιστα τραγικῶς εἰρησθαι δοκούντων
ὄφελός ἐστι πρὸς ἀλήθειαν.

III. Θησεῶς τὸ μὲν πατρῶον γένος εἰς Ἐρεχθεά καὶ 2
τοὺς πρώτους αὐτόχθονας ἀνήκει, τῷ δὲ μητρῷ Πε-
20 λοπίδης ἦν. Πέλοψ γὰρ οὐ χρημάτων πλήθει μᾶλλον
ἢ παίδων μέγιστον ἴσχυσε τῶν ἐν Πελοποννήσῳ βασι-
λέων, πολλὰς μὲν ἐκδόμενος θυγατέρας τοῖς ἀρίστοις,
πολλοὺς δὲ ταῖς πόλεσιν υἱοὺς ἐγκατασπείρας ἄρ-
χοντας· ὧν εἰς γενόμενος Πιτθεὺς ὁ Θησεῶς πάππος
25 πόλιν μὲν οὐ μεγάλην τὴν Τροιζηνίων ᾤκισε, δόξαν
δὲ μάλιστα πάντων ὡς ἀνὴρ λόγιος ἐν τοῖς τότε καὶ
σοφώτατος ἔσχευ. Ἦν δὲ τῆς σοφίας ἐκείνης τοιαύτη
τις, ὡς ἔοικεν, ἰδέα καὶ δύναμις, οἷα χρησάμενος
Ἡσίοδος εὐδοκίμει μάλιστα περὶ τὰς ἐν τοῖς Ἔργοις
30 γνησιολογίας. Καὶ μίαν γε τούτων ἐκείνην λέγουσι
Πιτθεῶς εἶναι

Μισθὸς δ' ἀνδρὶ φίλῳ εἰρημένος ἄρκιος ἔστω.

Τοῦτο μὲν οὖν καὶ Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος εἰρηκεν, ὁ δ' Εὐριπίδης τὸν Ἰαπόλυτον ἄγνου ὕπιτθεῶς παίδεσμα προσειπὼν ἐμφαίνει τὴν περὶ τὸν Πιτθεῶ δόξαν. Αἰγεί δὲ παίδων δεομένῳ τὴν Πυθίαν ἀνελεῖν λέγουσι τὸν θρολούμενον χρησμόν, διακελευομένην δὲ μηδεμιᾶ γυναικὶ συγγενέσθαι πρὶν ἔλθειν εἰς Ἀθήνας, οὐ πάνυ δὲ τοῦτο φράζειν εὐδῆλως δοκοῦσαν· ὅθεν εἰς Τροιζῆνα παρελθὼν ἀνεκοινοῦτο Πιτθεὶ τὴν τοῦ θεοῦ φωνὴν οὕτως ἔχουσαν·

Ἄσκού τὸν προὔχοντα πόδα, μέγα φέρτατε λαῶν, 10
μὴ λύσης πρὶν δῆμον Ἀθηνέων εἰσαφικέσθαι·
ἂ δῆλον ὅτι νοήσας ὁ Πιτθεὺς ἐπισθεν αὐτὸν ἢ διηπάτησε τῇ Αἰθρα συγγενέσθαι. Συνελθὼν δὲ καὶ γνοὺς ἐκείνος, ὅτι τῇ Πιτθεῶς θυγατρὶ συγγέγονε, καὶ κύειν αὐτὴν ὑπονοήσας, ἀπέλιπε ξίφος καὶ πέδιλα 15 κρύφας ὑπὸ πέτραν μεγάλην ἐντὸς ἔχουσαν κοιλότητα συμμέτρως ἐμπεριλαμβάνουσαν τὰ κείμενα· φράσας δὲ πρὸς μόνην ἐκείνην καὶ διακελευσάμενος, ἂν υἱὸς ἐξ αὐτοῦ γένηται καὶ λαβὼν ἀνδρὸς ἡλικίαν δυνατὸς ἢ τὴν πέτραν ἀναστήσαι καὶ ὑφελεῖν τὰ καταλει- 20 φθέντα, πέμπειν πρὸς αὐτὸν ἔχοντα ταῦτα μηδενὸς εἰδότος, ἀλλ' ὡς ἔνεστι μάλιστα λανθάνοντα πάντας (ἰσχυρῶς γὰρ ἐδεδόκει τοὺς Παλλαντίδας ἐπιβουλεύοντας αὐτῷ καὶ διὰ τὴν ἀπαιδίαν καταφρονοῦν- 25 τας· ἦσαν δὲ πεντήκοντα παῖδες ἐκ Πάλλαντος γεγο-
νότις), ἀπήει.

IV. Τεκούσης δὲ τῆς Αἰθρας πλὴν οἱ μὲν εὐθύς ὀνομασθῆναι Θεσέα λέγουσι διὰ τὴν τῶν γνωρισμά-
των θέσιν, οἱ δὲ ὕστερον Ἀθήνησι παῖδα θεμένου
τοῦ Αἰγέως αὐτόν. Τρεφόμενον δὲ ὑπὸ τοῦ Πιτθεῶς 30
ἐπιστάτην ἔχειν καὶ παιδαγωγὸν ὄνομα Κονυίδαν, ᾧ
μέχρι νῦν Ἀθηναῖοι μιᾶ πρότερον ἡμέρᾳ τῶν Θεσειῶν

κριὸν ἐναγλίζουσι, μεμνημένοι καὶ τιμῶντες πολὺ δικαιότερον ἢ Σιλανίωνα τιμῶσι καὶ Παρράσιον, εἰκότων Θησεῶς γραφεῖς καὶ πλάστας γενομένους.

V. Ἔθους δὲ ὄντος ἔτι τότε τοὺς μεταβαίνοντας ἐκ παιδῶν ἐλθόντας εἰς Δελφοὺς ἀπάρχεσθαι τῷ θεῷ τῆς κόμης, ἦλθε μὲν εἰς Δελφοὺς ὁ Θησεὺς καὶ τόπον ἀπ' αὐτοῦ τὴν Θησειαν ἔτι νῦν ὀνομάζεσθαι λέγουσιν, ἐκείρατο δὲ τῆς κεφαλῆς τὰ πρόσθεν μόνον, ὥσπερ Ὅμηρος ἔφη τοὺς Ἄβαντας· καὶ τοῦτο τῆς κουρᾶς τὸ
 10 γένος Θησηῖς ὀνομάσθη δι' ἐκείνον. Οἱ δὲ Ἄβαντες ἐκείραντο πρῶτοι τὸν τρόπον τοῦτον οὐχ ὑπ' Ἀράβων διδαχθέντες, ὥς ἔνιοι νομίζουσιν, οὐδὲ Μυσσοὺς ξηλώσαντες, ἀλλ' ὄντες πολεμικοὶ καὶ ἀγχέμαχοι καὶ μάλιστα δὴ πάντων εἰς χεῖρας ὠθεισθαὶ τοῖς ἐναντίοις
 15 μεμαθηκότες, ὥς μαρτυρεῖ καὶ Ἀρχίλοχος ἐν τούτοις·
 Οὐ τοι πόλλ' ἐπὶ τόξα τανύσσειται οὐδὲ θαμειαὶ 3
 σφενδόναί, εὐτ' ἂν δὴ μῶλον Ἄρης συνάγῃ
 ἐν πεδίῳ, ξιφέων δὲ πολύστονον ἔσσειται ἔργον·
 ταύτης γὰρ κεῖνοι δαίμονές εἰσι μάχης
 20 δεσπότηαι Εὐβόλας δουρικλυτοί.

Ὅπως οὖν μὴ παρέχοιεν ἐκ τῶν τριχῶν ἀντίληψιν τοῖς πολεμίοις ἀπεκείραντο. Τοῦτο δὲ ἀμέλει καὶ Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα ἐννοήσαντά φασι προστάξαι τοῖς στρατηγοῖς ξυρεῖν τὰ γένεια τῶν Μακεδόνων, ὥς
 25 λαβὴν ταύτην ἐν ταῖς μάχαις οὔσαν προχειροτάτην.

VI. Τὸν μὲν οὖν ἄλλον χρόνον ἐκρυπτεν Αἰθρα τὴν ἀληθινὴν τοῦ Θησεῶς γένεσιν· ἦν δὲ λόγος ὑπὸ τοῦ Πιτθέως διαδοθεῖς, ὥς ἐκ Ποσειδῶνος τεκνωθεῖη. Ποσειδῶνα γὰρ Τροιβῆνιοι σέβονται διαφερόντως, καὶ
 30 θεὸς οὗτός ἐστιν αὐτοῖς πολιοῦχος, ᾧ καὶ καρπῶν ἀπάρχονται καὶ τρίαιναν ἐπίσημον ἔχουσι τοῦ νομίσματος. Ἐπεὶ δὲ μειράκιον ὦν ἅμα τῇ τοῦ σώματος

ῥώμη διέφαινευ ἀλκὴν καὶ φρόνημα μετὰ νοῦ καὶ
 συνέσεως βέβαιον, οὕτως αὐτὸν ἢ Αἴθρα πρὸς τὴν
 πέτραν προσαγαγοῦσα καὶ φράσασα περὶ τῆς γενέ-
 σεως τάληθ' ἐς, ἐκέλευσεν ὑφελεῖν τὰ πατρῶα σύμβολα
 καὶ πλεῖν εἰς Ἀθήνας. Ὁ δὲ τὴν μὲν πέτραν ὑπέδυν 5
 καὶ ῥαδίως ἀνέωσε, πλεῖν δὲ ἀπέγνω, καίπερ οὔσης
 ἀσφαλείας καὶ δεομένων τοῦ τε πάππου καὶ τῆς μη-
 τρός. Χαλεπὸν γὰρ ἦν περὶ πορεύεσθαι τὴν εἰς Ἀθή-
 νας ὁδὸν οὐδὲν μέρος καθαρὸν οὐδὲ ἀκίνδυνον ὑπὸ
 ληστῶν καὶ κακούργων ἔχουσιν. Ὁ γὰρ δὴ χρόνος 10 =
 ἐκεῖνος ἦνεγκεν ἀνθρώπους χειρῶν μὲν ἔργοις καὶ
 ποδῶν τάχεσι καὶ σωμαίων ῥώμαις, ὡς ἔοικεν, ὑπερ-
 φνεῖς καὶ ἀκαμάτους, πρὸς οὐδὲν δὲ τῇ φύσει χρω-
 μένους ἐπιεικὲς οὐδὲ ὠφέλιμον, ἀλλ' ὕβρει τε χαι-
 ροντας ὑπερηφάνῳ καὶ ἀπολαύοντας τῆς δυνάμεως 15
 ὠμότητι καὶ πικρῶ καὶ τῷ κρατεῖν τε καὶ βιάζεσθαι
 καὶ διαφθεῖρειν τὸ παραπίπτον, αἰδῶ δὲ καὶ δικαιο-
 σύνην καὶ τὸ ἴσον καὶ τὸ φιλόφρονον, ὡς ἀτολμία
 τοῦ ἀδικεῖν καὶ φόβῳ τοῦ ἀδικεῖσθαι τοὺς πολλοὺς
 ἐκαινοῦντας, οὐδὲν οἰομένους προσήκειν τοῖς πλέον 20
 ἔχειν δυναμένοις. Τούτων Ἡρακλῆς τοὺς μὲν ἐξέ-
 κοπτε καὶ ἀνήρει περιῶν, οἱ δὲ λανθάνοντες ἐκεῖνου
 παριόντος ἐπτησσον καὶ ἀνεδύοντο καὶ παρημελοῦντο
 ταπεινὰ πράττοντες. Ἐπεὶ δὲ Ἡρακλῆς ἐχρήσατο συμ-
 φορᾶ καὶ κτεῖνας Ἴφιτον εἰς Λυδῖαν ἀπήρε καὶ συχνὸν 25
 ἐκεῖ χρόνον ἐδούλευε παρ' Ὀμφάλῃ, δίκην τοῦ φόνου
 ταύτην ἐπιθεὶς αὐτῷ, τότε τὰ μὲν Λυδῶν πράγματα
 πολλὴν ἔσχευ εἰρήνην καὶ ἄδειαν· ἐν δὲ τοῖς περὶ τὴν
 Ἑλλάδα τόποις αὐθις ἐξήνθησαν αἱ κακίαι καὶ ἀνερ-
 ράγησαν οὐθενὸς πιεζοῦντος οὐδὲ κατείργοντος. Ἦν 30
 οὖν ὀλέθριος ἢ πορεία τοῖς Ἀθήναζε περὶ βαδίζουσι
 ἐκ Πελοποννήσου· καὶ τῶν κακούργων ἕκαστον ἐξη-

γούμενος Πιτθεὺς ὁποῖος εἶη καὶ ὅποια δρῶν περὶ
 τοὺς ξένους, ἐπειθε τὸν Θησέα κομίζεσθαι διὰ θαλάτ-
 τῃς. Τὸν δὲ πάλαι μὲν, ὡς ἔοικε, λεληθότως διέκαιεν
 ἢ δόξα τῆς Ἡρακλέους ἀρετῆς, καὶ πλεῖστον ἐκείνου
 5 λόγον εἶχε καὶ προθυμώτατος ἀκροατῆς ἐγένετο τῶν
 διηγουμένων ἐκείνου, ὅλος εἶη, μάλιστα δὲ τῶν αὐτὸν
 ἑωρακότων καὶ πράττοντι καὶ λέγοντι προστετυχηκό-
 των· τότε δὲ παντάπασιν ἦν φανερός πεπονθὼς ὅπερ
 ὕστερον χρόνοις πολλοῖς Θεμιστοκλῆς ἔπαθε καὶ εἰ-
 10 πεν, ὡς καθεύδειν αὐτὸν οὐκ ἐφῆ τὸ Μιλτιάδου τρό-
 παιον· οὕτως ἐκείνῳ τοῦ Ἡρακλέους θαυμάζοντι τὴν
 ἀρετὴν καὶ νύκτωρ ὄνειρος ἦσαν αἱ πράξεις καὶ μεθ'
 ἡμέραν ἐξῆγεν αὐτὸν ὁ ζῆλος καὶ ἀνηρέθιζε ταῦτα
 πράττειν διανοούμενον.

15 VII. Ἐτύγχανον δὲ καὶ γένους κοινωνοῦντες ἐξ
 ἀνεψιῶν ὄντες. Αἰθρα μὲν γὰρ ἦν Πιτθέως θυγάτηρ,
 Ἀλκμήνη δὲ Λυσιδίκης, Λυσιδικῆ δὲ καὶ Πιτθεὺς
 ἀδελφοὶ γεγονότες ἐξ Ἴπποδαμείας καὶ Πέλοπος. Δει-
 νὸν οὖν ἐποιεῖτο καὶ οὐκ ἀνεκτὸν ἐκείνου μὲν ἐπὶ
 20 τοὺς πανταχοῦ πονηροὺς βαδίζοντα καθαίρειν γῆν
 καὶ θάλατταν, αὐτὸν δὲ τοὺς ἐμποδῶν ἄθλους ἀπο-
 διδράσκειν, τὸν μὲν λόγῳ καὶ δόξῃ πατέρα καταισχύ-
 νων διὰ θαλάττης φυγῆ κομιζόμενος, τῷ δὲ ὄντι
 προσφέρων γνωρίσματα πέδιλα καὶ ξίφος ἀναίμακτον,
 25 οὐκ ἔργοις εὐθύς ἀγαθοῖς καὶ πράξεσι παρέχων ἐμ-
 φανῆ χαρακτῆρα τῆς εὐγενείας. Τοιοῦτον φρονήματι
 καὶ τοιούτοις λογισμοῖς ἐξώρμησεν ὡς ἀδικήσων μὲν
 οὐδένα, τοὺς δὲ ὑπάρχοντας βίας ἀμννούμενος.

VIII. Καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῇ Ἐπιδαυρίᾳ Περιφῆ-
 30 τὴν ὄπλῳ χρώμενον κορύνην καὶ διὰ τοῦτο Κορυνήτην
 ἐπικαλούμενον ἀπτόμενον αὐτοῦ καὶ κωλύοντα προ-
 ἄγειν συμβαλὼν ἀπέκτεινεν· ἡσθεῖς δὲ τῇ κορύνην

λαβὼν ὄπλον ἐποιήσατο καὶ διετέλει χρώμενος, ὥσπερ ὁ Ἡρακλῆς τῷ δέρματι τοῦ λέοντος. Ἐκείνῳ μὲν οὖν ἐπίδειξις ἦν φορούμενον ἡλικίου τὸ μέγεθος θηρίου κρατήσειεν, οὗτος δὲ τὴν κορύνην ἐπεδείκνυσεν ἠττημένην μὲν ὑπ' αὐτοῦ, μετ' αὐτοῦ δὲ ἀήττητον οὐσαν. Ἐν δ' Ἴσθμῷ Σίνιν τὸν πιτυοκάμπτην ᾧ τρόπῳ πολλοὺς ἀνήρει, τούτῳ διέφθειρεν αὐτός, οὐ μεμελητηκῶς οὐδ' εἰδισμένος, ἐπιδείξας δὲ τὴν ἀρετὴν ὅτι καὶ τέχνης περίεστι καὶ μελέτης ἀπάσης. Ἦν δὲ τῷ Σίνιδι καλλίστη καὶ μεγίστη θυγάτηρ ὄνομα Περι-10 γούνη. Ταύτην τοῦ πατρὸς ἀνηρημένου φυγοῦσαν ἐξήτει περιῶν ὁ Θησεύς· ἢ δ' εἰς τόπον ἀπειθοῦσα λόχημν ἔχοντα πολλὴν στοιβὴν τε πλείστην καὶ ἀσφαράγον, ἀνάκως πάνυ καὶ παιδικῶς ὥσπερ αἰσθανομένων δεομένη προσεύχεται μεθ' ὄρκων, ἂν σώσωσιν 15 αὐτὴν καὶ ἀποκρύψωσι, μηδέποτε λυμανεῖσθαι μηδὲ καύσειν. Ἀνακαλουμένου δὲ τοῦ Θησεῶς καὶ πίστιν διδόντος, ὡς ἐπιμελήσεται καλῶς αὐτῆς καὶ οὐδὲν ἀδικήσει, προῆλθε· καὶ τῷ μὲν Θησεὶ συγγενομένη Μελάνικπον ἔτεκε, Δηλοναῖ δὲ τῷ Εὐρύτου τοῦ Οἰ-20 χαλιέως ὕστερον συνήκησε Θησεῶς δόντος. Ἐκ δὲ Μελανίκπου τοῦ Θησεῶς γενόμενος Ἴωξος Ὀρνύτῳ τῆς εἰς Καρίαν ἀποικίας μετέσχευ· ὄθεν Ἴωξίδαίς καὶ Ἴωξίσι πάτριον κατέστη μῆτε ἄκανθαν ἀσφαράγου μῆτε στοιβὴν καίειν, ἀλλὰ σέβεσθαι καὶ τιμᾶν. 25

ΙΧ. Ἡ δὲ Κρομμυωνία σῦς, ἦν Φαιᾶν προσωνόμαζον, οὐ φαῦλον ἦν θηρίον, ἀλλὰ μάχιμον καὶ χαλεπὸν κρατηθῆναι. Ταύτην ὁδοῦ πάρεργον, ὡς μὴ δοκίη πάντα πρὸς ἀνάγκην πονεῖν, ὑποστὰς ἀνείλε, καὶ ἅμα τῶν μὲν ἀνθρώπων τοῖς πονηροῖς ἀμυνόμε-30 νον οἰόμενος δεῖν τὸν ἀγαθὸν προσφέρεσθαι, τῶν δὲ θηρίων καὶ προεπιχειροῦντα τοῖς γενναίοις μάχεσθαι

καὶ διακινδυνεύειν. Ἐνιοὶ δὲ φασὶ τὴν Φαιαν λη-
στρίδα γενέσθαι γυναῖκα φοινικὴν καὶ ἀκόλαστον, αὐ-
τόθι κατοικοῦσαν ἐν Κρομμυῶνι, σὺν δὲ ἐπονουα-
σθεῖσαν διὰ τὸ ἥθος καὶ τὸν βίον εἶτα ὑπὸ Θησέως
5 ἀποθανεῖν.

Χ. Σκείρωνα δὲ πρὸ τῆς Μεγαρικῆς ἀνείλε θίψας
κατὰ τῶν πετρῶν, ὡς μὲν ὁ πολὺς λόγος ληστεύοντα
τοὺς παριόντας, ὡς δ' ἔνιοι λέγουσιν ὕβρει καὶ τρυφῇ
προτείνοντα τῷ πόδε τοῖς ξένοις καὶ κελεύοντα νί-
10 πτειν, εἶτα λακτίζοντα καὶ ἀπωθοῦντα νίπτοντας εἰς
τὴν θάλατταν. Οἱ δὲ Μεγαρόθεν συγγραφεῖς ὁμύσε
τῇ φήμῃ βαδίζοντες καὶ τῷ πολλῷ χρόνῳ, κατὰ
Σιμωνίδην, πολεμοῦντες οὔτε ὑβριστὴν οὔτε λη-
στὴν γεγονέναι τὸν Σκείρωνα φασιν, ἀλλὰ ληστῶν
15 μὲν κολαστὴν, ἀγαθῶν δὲ καὶ δικαίων οἰκετὸν ἀν-
δρῶν καὶ φίλον. Αἰακὸν τε γὰρ Ἑλλήνων ὀσιώτατον ὅ-
νομίξεσθαι καὶ Κυχρέα τιμᾶς θεῶν ἔχειν Ἀθήνησι
τὸν Σαλαμίνιον, τὴν δὲ Πηλέως καὶ Τελαμῶνος ἀρε-
τὴν ὑπ' οὐδενὸς ἀγνοεῖσθαι. Σκείρωνα τοίνυν Κυ-
20 χρέως μὲν γενέσθαι γαμβρὸν, Αἰακοῦ δὲ πενθερόν,
Πηλέως δὲ καὶ Τελαμῶνος κάππον, ἐξ Ἑνδηΐδος γε-
γονότων τῆς Σκείρωνος καὶ Χαρικλοῦς θυγατρὸς.
Οὐκ οὖν εἰκὸς εἶναι τῷ κακίστῳ τοὺς ἀρίστους εἰς κοι-
νωνίαν γένους ἔλθειν, τὰ μέγιστα καὶ τιμιώτατα λαμ-
25 βάνοντας καὶ διδόντας. Ἀλλὰ Θησέα φασὶν οὐχ ὅτε
τὸ πρῶτον ἐβάδιζεν εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ὕστερον Ἐλευ-
σίνα τε λαβεῖν Μεγαρέων ἔχόντων, παρακρουσάμε-
νον Διοκλέα τὸν ἄρχοντα, καὶ Σκείρωνα ἀποκτείνειν.
Ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τοιαύτας ἀντιλογίας.

30 XI. Ἐν δὲ Ἐλευσίνι Κερκύονα τὸν ἐξ Ἀρκαδίας
καταπαλαίσας ἀνείλε· καὶ μικρὸν προελθὼν Δαμά-
στην ἐν Ἐρμει τὸν Προκρούστην, ἀναγκάσας αὐτὸν

ἀπισοῦν τοῖς κλινηῆσιν ὥσπερ τοὺς ξένους ἐκεῖνος. Ἐπραττε δὲ ταῦτα μιμούμενος τὸν Ἡρακλέα. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος οἷς ἐπεβουλευέτο τρόποις ἀμυνόμενος τοὺς προεπιχειροῦντας ἔθυσσε τὸν Βούσιριν καὶ κατεπαλαίσε τὸν Ἄνταλον καὶ τὸν Κύκνον κατεμονομάχησε 5 καὶ τὸν Τέρμερον συρρήξας τὴν κεφαλὴν ἀπέκτεινεν. Ἄφ' οὗ δὴ καὶ τὸ Τερμέρειον κακὸν ὀνομασθῆναι λέγουσι· καίων γὰρ, ὡς ἔοικε, τῇ κεφαλῇ τοὺς ἐντυγχάνοντας ὁ Τέρμερος ἀπώλλυεν. Οὕτω δὴ καὶ Θησεὺς κολάζων τοὺς πονηροὺς ἐπεξῆλθεν, οἷς μὲν ἐβιάζοντο 10 τοὺς ἄλλους, ὑπ' ἐκείνου καταβιαζομένους, ἐν δὲ τοῖς τρόποις τῆς ἑαυτῶν ἀδικίας τὰ δίκαια πάσχοντας.

ΧΠ. Προϊόντι δὲ αὐτῷ καὶ γενομένῳ κατὰ τὸν Κηφισὸν ἄνδρες ἐκ τοῦ Φυταλιδῶν γένους ἀπαντήσαντες ἠσπάσαντο πρῶτοι, καὶ δεομένον καθαρθῆναι 15 τοῖς νενομισμένοις ἀγνίσαντες καὶ μειλίχια θύσαντες εἰστίασαν οἴκοι, μηδεὺς πρότερον αὐτῷ φιλανθρώπου καθ' ὁδὸν ἐντυχόντος. Ἡμέρα μὲν οὖν ὀγδόη λέγεται Κρονίου μηνός, ὃν νῦν Ἑκατομβαιῶνα καλοῦσι, κατελθῆεν. Κατελθὼν δὲ εἰς τὴν πόλιν εὔρε 20 τά τε κοινὰ ταραχῆς μεστὰ καὶ διχοφροσύνης καὶ τὰ περὶ τὸν Αἰγέα καὶ τὸν οἶκον ἰδίᾳ νοσοῦντα. Μήδεια γὰρ ἐκ Κορίνθου φυγοῦσα φαρμάκοις ὑποσχομένη τῆς ἀτεκνίας ἀπαλλάξειν Αἰγέα συνῆν αὐτῷ. Προαισθομένη δὲ περὶ τοῦ Θησεύως αὕτη, τοῦ δὲ Αἰγέως 25 ἀγνοοῦντος, ὄντος δὲ πρεσβυτέρου καὶ φοβουμένου πάντα διὰ τὴν στάσιν, ἐπεισεν αὐτὸν ὡς ξένον ἐστῶντα φαρμάκοις ἀνελεῖν. Ἐλθὼν οὖν ὁ Θησεὺς ἐπὶ τὸ ἄριστον οὐκ ἐδοκίμαζε φράζειν αὐτὸν, ὅστις εἶη, πρότερος, ἐκείνῳ δὲ βουλόμενος ἀρχὴν ἀνευρέσεως 30 παρασχῆν κρεῶν παρακειμένων σπασάμενος τὴν μάχαιραν, ὡς ταύτη τέμνων, ἐδείκνυεν ἐκείνῳ. Ταχὺ

δὲ καταμαθῶν ὁ Αἰγέυς τὴν μὲν κύλικα τοῦ φαρμάκου κατέβαλε, τὸν δὲ υἱὸν ἀνακρίνας ἠσπάζετο καὶ συναγαγὼν τοὺς πολίτας ἐγνώριζεν, ἠδέως δεχομένους διὰ τὴν ἀνδραγαθίαν. Λέγεται δὲ τῆς κύλικος πεσοῦσθαι ἐκχυθῆναι τὸ φάρμακον ὅπου νῦν ἐν Δελφίνῳ τὸ περίφρακτόν ἐστιν, ἐνταῦθα γὰρ ὁ Αἰγέυς ᾤκει, καὶ τὸν Ἑρμῆν τὸν πρὸς ἔω τοῦ ἱεροῦ καλοῦσιν ἐπ' Αἰγέως πύλαις.

XIII. Οἱ δὲ Παλλαντίδαι πρότερον μὲν ἠλιξον αὐτοὶ τὴν βασιλείαν καθ' ἑξῆς Αἰγέως ἀτάκτου τελευτήσαντος· ἐπεὶ δὲ Θησεὺς ἀπεδείχθη διάδοχος, χαλεπῶς φέροντες, εἰ βασιλεύει μὲν Αἰγέυς θετὸς γενόμενος Πανδίωνι καὶ μηδὲν Ἐρεχθίδαις προσήκων, βασιλεύσει δ' ὁ Θησεὺς πάλιν ἐπηλύς ὢν καὶ ξένος, εἰς πόλεμον καθίσταντο. Καὶ διελόντες ἑαυτοὺς οἱ μὲν ἐμφανῶς Σφηττόθεν ἐχώρουν ἐπὶ τὸ ἄστυ μετὰ τοῦ πατρὸς, οἱ δὲ Γαργηττοὶ κρύψαντες ἑαυτοὺς ἐν ἠδρευον, ὡς διχόθεν ἐπιθησόμενοι τοῖς ὑπεναντίοις. Ἦν δὲ κῆρυξ μετ' αὐτῶν ἀνὴρ Ἄγνουσιος ὄνομα Αεῶς. Οὗτος ἐξήγγειλε τῷ Θησεὶ τὰ βεβουλευμένα τοῖς Παλλαντίδαις. Ὁ δὲ ἐξαίφνης ἐπιπεσὼν τοῖς ἐνεδρεύουσι πάντας διέφθειρεν. Οἱ δὲ μετὰ τοῦ Πάλλαντος πυθόμενοι διεσπάρησαν. Ἐκ τούτου φασὶ τῷ Παλληνέων δήμῳ πρὸς τὸν Ἄγνουσίαν ἐπιγαμίαν μὴ εἶναι, μηδὲ κηρύττεσθαι τοῦ πιχώριον παρ' αὐτοῖς Ἄκουετ ελεφ'· μισοῦσι γὰρ τοῦνομα διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ ἀνδρός.

XIV. Ὁ δὲ Θησεὺς ἐνεργὸς εἶναι βουλόμενος, ἅμα δὲ καὶ δημαγωγῶν, ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸν Μαραθῶνιον ταῦρον οὐκ ὀλίγα πράγματα τοῖς οἰκοῦσι τὴν Τετράπολιν παρέχοντα· καὶ χειρωσάμενος ἐπεδείξατο ζῶντα διὰ τοῦ ἄστεος ἐλάσας, εἶτα τῷ Ἀπόλλωνι τῷ Δελφι-

νίφ κατέδυσεν. Ἡ δὲ Ἐκάλη καὶ τὸ περὶ αὐτὴν μυθολόγημα τοῦ ξενισμοῦ καὶ τῆς ὑποδοχῆς ἔοικε μὴ πάσης ἀμοιρεῖν ἀληθείας. Ἔθνον γὰρ Ἐκαλήσιον οἱ πέριξ δῆμοι συνιόντες Ἐκάλφ Διὶ καὶ τὴν Ἐκάλην ἑτάμων Ἐκαλίην ὑποκαριζόμενοι διὰ τὸ κάκιστον νέον ὄντα κομῶν τὸν Θησέα ξενίζουσαν ἀσπάσασθαι πρεσβυτικῶς καὶ φιλοφρονεῖσθαι τοιούτοις ὑποκορυσμοῖς. Ἐπεὶ δὲ εὗξατο μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ τῷ Διὶ βαδίζοντος ἐπὶ τὴν μάχην, εἰ σῶς παραγένοιτο θύσαι, ἀπέθανε δὲ πρὶν ἐκείνου ἐκαιελεῖσθαι, ἔσχε τὰς εἴρη- 10 μένας ἀμοιβὰς τῆς φιλοξενίας τοῦ Θησέως κελεύσαντος, ὡς Φιλόχορος ἱστοροῖκεν.

XV. Ὀλίγω δὲ ὕστατον ἤκον ἐν Κρήτῃς τὸ τρίτον οἱ τὸν θασμὸν ἀπάξοντες. Ὅτι μὲν οὖν Ἀνδρόγεω περὶ τὴν Ἀττικὴν ἀποθανεῖν δόξα δόξαντος ὃ τε Μί- 15 νας πολλὰ κακὰ πολεμῶν εἰργάζετο τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸ δαιμόνιον ἐφθίρει τὴν χάραν (ἀφορία τε γὰρ καὶ νόσος ἐπέσκηψε πολλὴ καὶ ἀνέδυσαν οἱ ποταμοὶ) καὶ τοῦ θεοῦ προστάξαντος ἰλασαμένοις τὸν Μίνω καὶ διαλλαγεῖσι λαφύσειν τὸ μάνιμα καὶ τῶν κακῶν ἔσε- 20 σθαι παῦλαν, ἐπικηρυκυσάμενοι καὶ δεηθέντες ἐποίησαντο συνθήκας, ὥστε πέμπειν δι' ἑννέα ἐτῶν θασμὸν ἡθέους ἑπτὰ καὶ παρθένους τοσαύτας, ὁμολογούσιν οἱ πλείστοι τῶν συγγραφέων· τοὺς δὲ παῖδας εἰς Κρήτην κομιζομένους ὃ μὲν τραγικώτατος μῦθος 25 ἀποφαίνει τὸν Μινώταυρον ἐν τῷ Λαβυρίνθῳ διαφθείρειν, ἢ πλανωμένους αὐτοὺς καὶ τυχεῖν ἐξόδου μὴ δυναμένους ἐκεῖ καταθνήσκειν, τὸν δὲ Μινώταυρον, ὡσπερ Εὐριπίδης φησὶ,

Σύμμικτον εἶδος κάποφάλιον βρέφος
γεγονέναι καὶ

30

Ταύρου μεμῖχθαι καὶ βροτοῦ διπλῆ φύσει.

XVI. Φιλόχορος δέ φησιν οὐ ταῦτα συγχωρεῖν Κρήτας, ἀλλὰ λέγειν, ὅτι φρουρὰ μὲν ἦν ὁ Λαβυρινθος οὐδὲν ἔχων κακὸν ἀλλ' ἢ τὸ μὴ διαφυγεῖν τοὺς φυλαττομένους, ἀγῶνα δὲ ὁ Μίνως ἐπ' Ἀνδρόγεω 5 γυμνικὸν ἐποίει καὶ τοὺς παῖδας ἄθλα τοῖς νικῶσιν ἐδίδου τέως ἐν τῷ Λαβυρίνθῳ φυλαττομένους· ἐνίκα δὲ τοὺς προτέρους ἀγῶνας ὁ μέγιστον παρ' αὐτῷ θυνάμενος τότε καὶ στρατηγῶν ὄνομα Ταῦρος, ἀνήρ οὐκ ἐπιεικῆς καὶ ἡμερος τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ τοῖς 10 παισὶ τῶν Ἀθηναίων ὑπερηφάνως καὶ χαλεπῶς προσφερόμενος. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Βοττιαίων πολιτείᾳ δῆλός ἐστιν οὐ νομίζων ἀναιρεῖσθαι τοὺς παῖδας ὑπὸ τοῦ Μίνω, ἀλλὰ θητεύοντας ἐν τῇ Κρήτῃ καταγρηάσκειν· καὶ ποτε Κρήτας εὐχὴν παλαιὰν ἀπο- 15 διδόντας ἀνθρώπων ἀπαρχὴν εἰς Δελφοὺς ἀποστέλλειν, τοῖς δὲ πεμπομένοις ἀναμιχθέντας ἐκρόνους ἐκείνων συνεξελεθεῖν· ὡς δὲ οὐκ ἦσαν ἱκανοὶ τρέφειν ἑαυτοὺς αὐτόθι, πρῶτον μὲν εἰς Ἰταλίαν διαπερᾶσαι 20 καὶ κατοικεῖν περὶ τὴν Ἰαπυγίαν, ἐκείθεν δὲ αὐθις εἰς Θράκην κομισθῆναι καὶ κληθῆναι Βοττιαίους· διὸ τὰς κόρας τῶν Βοττιαίων θυσίαν τινα τελούσας ἐπέδειν· Ἴω μὲν εἰς Ἀθήνας. Ἔοικε γὰρ ὄντως χαλεπὸν εἶναι φωνὴν ἐχούσῃ πόλει καὶ μούσαν ἀπεχθάνεσθαι. Καὶ γὰρ ὁ Μίνως αἰεὶ διετέλει κακῶς ἀκούων 25 καὶ λαιδορούμενος ἐν τοῖς Ἀττικοῖς θεάτροις, καὶ οὔτε Ἡσίοδος αὐτὸν ᾄνησε βασιλεύτατον οὔτε Ὅμηρος ὀκριστὴν Διὸς προσαγορεύσας, ἀλλ' ἐπικρατήσαντες οἱ τραγικοὶ πολλὴν ἀπὸ τοῦ λογιέου καὶ τῆς σκηνῆς ἀδοξίαν αὐτοῦ κατεσκέδασαν ὡς χαλεποῦ 30 καὶ βιαίου γενομένου. Καίτοι φασὶ τὸν μὲν Μίνω βασιλέα καὶ νομοθέτην, δικαστὴν δὲ τὸν Ῥαδάμανθυ εἶναι καὶ φύλακα τῶν ὠρισμένωι ὑπ' ἐκείνου δικαίων.

XVII. Ἐπει δ' οὖν καθῆκεν ὁ χρόνος τοῦ τρίτου
 δασμοῦ καὶ παρέχειν ἔδει τοὺς πατέρας ἐπὶ τὸν κλῆρον
 οἷς ἦσαν ἡῖθεοι παῖδες, αὐτίς ἀνεφύοντο τῷ Αἰγεί
 διαβολαὶ πρὸς τοὺς πολίτας ὀδυρομένους καὶ ἀγανα-
 κιοῦντας, ὅτι πάντων αἴτιος ᾧν ἐκεῖνος οὐδὲν μέρος 5
 ἔχει τῆς κολάσεως μόνος, ἀλλ' ἐπὶ νόθῳ καὶ ξένῳ παιδί
 τὴν ἀρχὴν πεποιημένος αὐτοὺς περιορᾷ γνησίων ἐρή-
 μους καὶ ἄπαιδας ἀπολειπομένους. Ταῦτ' ἠύια τὸν
 Θησέα, καὶ δικαίων μὴ ἀμελεῖν, ἀλλὰ κοινωνεῖν τῆς
 τύχης τοῖς πολίταις, ἐπέδωκεν ἑαυτὸν ἄνευ κλήρου 10
 προσελθῶν. Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις τό τε φρόνημα θαυ-
 μαστὸν ἐφάνη καὶ τὸ δημοτικὸν ἠγάπησαν, ὁ δὲ Αἰ-
 γεὺς ἐπεὶ δεόμενος καὶ καθικετεύων ἀμετάπειστον
 ἰώρα καὶ ἀμετάτρεπτον, ἀπεκλήρωσε τοὺς ἄλλους
 παῖδας. Ἑλλάνικος δὲ φησιν οὐ τοὺς λαχόντας ἀπὸ 15
 κλήρου καὶ τὰς λαχούσας ἐκπέμπειν τὴν πόλιν, αὐτὸν
 δὲ τὸν Μίνω παραγινόμενον ἐκλέγεσθαι καὶ τὸν Θη-
 σία πάντων ἐλέσθαι πρῶτον ἐπὶ τοῖς ὀρισθεῖσιν· ὠρι-
 σμένον δ' εἶναι τὴν μὲν ναῦν Ἀθηναίους παρέχειν,
 ἐμβάντας δὲ πλεῖν σὺν αὐτῷ τοὺς ἡῖθεοὺς μηδὲν ὄπλον 20
 ἀρήιον ἐπιφερομένους, ἀπολομένου δὲ τοῦ Μινωταύ-
 ρου κέρας ἔχειν τὴν ποιμήν. Πρότερον μὲν οὖν οὐδε-
 μία σωτηρίας ἐλπίς ὑπέκειτο· διὸ καὶ μέλαν ἰστίον
 ἔχουσαν, ὡς ἐπὶ συμφορᾷ προδήλω, τὴν ναῦν ἐπεμ-
 πον· τότε δὲ τοῦ Θησέως τὸν πατέρα θαρρύνοντος καὶ 25
 μεγαληγοροῦντος; ὡς χειρώσεται τὸν Μινώταυρον,
 ἔδωκεν ἕτερον ἰστίον λευκὸν τῷ κυβερνήτῃ, κελεύσας
 ὑποστρέφοντα σωζομένου τοῦ Θησέως ἐπάρασθαι τὸ
 λευκόν, εἰ δὲ μὴ, τῷ μέλανι πλεῖν καὶ ἀποσημαίνειν
 τὸ πάθος. Ὁ δὲ Σιμωνίδης οὐ λευκὸν φησιν εἶναι τὸ 30
 δοθὲν ὑπὸ τοῦ Αἰγέως, ἀλλὰ φοινίκεον ἰστίον
 ἠγρῷ πεφυρμένον πρίνου ἄνθει ἐριθάλα-

λοῦ· καὶ τοῦτο τῆς σωτηρίας αὐτῶν ποιήσασθαι ση-
 μειον. Ἐκυβέρνα δὲ τὴν ναῦν Ἀμαρσουάδας Φέρεκλος,
 ὡς φησι Σιμωνίδης. Φιλόχορος δὲ παρὰ Σκίρου φησὶν
 ἐκ Σαλαμίνος τὸν Θησέα λαβεῖν κυβερνήτην μὲν Ναυ-
 5 σίδροον, πρωρέα δὲ Φαίακα, μηδέπω τότε τῶν Ἀθη-
 ναίων προσεχόντων τῇ θαλάττῃ· καὶ γὰρ εἶναι τῶν
 ἡλθέων ἓνα Μενέσθην Σκίρου θυγατριδοῦν. Μαρτυ-
 ρεῖ δὲ τούτοις ἡρῶα Ναυσιθόου καὶ Φαίακος εἰσαμέ-
 νου Θησέως Φαληροὶ πρὸς τῷ τοῦ Σκίρου ἱερῷ, καὶ
 10 τὴν ἑορτὴν τὰ Κυβερνήσιά φασιν ἐκείνοις τελεῖσθαι.

XVIII. Γενομένου δὲ τοῦ κλήρου παραλαβὼν τοὺς
 λαχόντας ὁ Θησεὺς ἐκ τοῦ πρυτανείου καὶ παρελθὼν
 εἰς Δελφίνιον, ἔθηκεν ὑπὲρ αὐτῶν τῷ Ἀπόλλωνι τὴν
 ἱκετηρίαν. Ἦν δὲ κλάδος ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἐλαίας ἐρίψω λευ-
 15 κῷ κατεστεμμένος. Εὐξάμενος δὲ κατέβαινεν ἕκτη μη-
 νόσ ἐπὶ θάλασσαν Ἰσταμένου Μουνυχιῶνος, ἧ καὶ νῦν
 ἔτι τὰς κόρας πέμπουσιν Ἰλασομένας εἰς Δελφίνιον.
 Λέγεται δὲ αὐτῷ τὸν μὲν ἐν Δελφοῖς ἀνελεῖν θεὸν
 Ἀφροδίτην καθηγεμόνα ποιεῖσθαι καὶ παρακαλεῖν 8
 20 συνέμπορον, θύοντι δὲ πρὸς θαλάσση τὴν αἶγα θή-
 λειαν οὐσαν αὐτομάτως τράγον γενέσθαι· διὸ καὶ
 καλεῖσθαι τὴν θεὸν Ἐπιτραγίαν.

XIX. Ἐπεὶ δὲ κατέπλευσεν εἰς Κρήτην, ὡς μὲν οἱ
 πολλοὶ γράφουσι καὶ ἄδουσι, παρὰ τῆς Ἀριάδνης
 25 ἐρασθείσης τὸ λίνον λαβὼν καὶ διδαχθεὶς, ὡς ἔστι
 τοῦ λαβυρίνθου τοὺς ἐλιγμοὺς διεξέλθειν, ἀπέκτεινε
 τὸν Μινώταυρον καὶ ἀπέπλευσε τὴν Ἀριάδνην ἀνα-
 λαβὼν καὶ τοὺς ἡλθέους. Φερεκύδης δὲ καὶ τὰ ἐδάφη
 τῶν Κρητικῶν νεῶν φησὶν ἐκκόψαι τὸν Θησέα τὴν
 30 δίαξιν ἀφαιρούμενον. Δήμων δὲ καὶ τὸν Ταῦρον
 ἀναιρεθῆναί φησι τὸν τοῦ Μίνω στρατηγὸν ἐν τῷ
 λιμένι διαναναμαχοῦντα τοῦ Θησέως ἐκπλέοντος. Ὡς

δὲ Φιλόχορος ἰστόρηκε, τὸν ἀγῶνα τοῦ Μίνω συντε-
 λούντος ἐπίδοξος ὦν ἅπαντας πάλιν νικήσειν ὁ Ταῦ-
 ρος ἐφθονεῖτο. Καὶ γὰρ ἡ δύναμις αὐτοῦ διὰ τὸν τρό-
 πον ἦν ἐπαχθῆς καὶ διαβολὴν εἶχεν, ὡς τῇ Πασιφάη
 κλησιάζων. Διὸ καὶ τοῦ Θησέως ἀξιούντος ἀγωνίσα- 5
 σθαι συνεχώρησεν ὁ Μίνως. Ἔθους δὲ ὄντος ἐν Κρήτῃ
 θεῖσθαι καὶ τὰς γυναῖκας, Ἀριάδνη παροῦσα πρὸς τε
 τὴν ὄψιν ἐξεπλάγη τοῦ Θησέως καὶ τὴν ἄθλησιν ἐθαύ-
 μασε πάντων κρατήσαντος. Ἦσθεις δὲ καὶ ὁ Μίνως
 μάλιστα τοῦ Ταύρου καταπαλαισθέντος καὶ προπη- 10
 λαμισθέντος ἀπέδωκε τῷ Θησεὶ τοὺς παῖδας καὶ ἀνήκε
 τῇ πόλει τὸν θασμόν. Ἰδίως δὲ πῶς καὶ περιττῶς ὁ
 Κλειθμος ἀπήγγειλε περὶ τούτῳ, ἄνωθεν ποθεν ἀρ-
 ξάμενος, ὅτι δόγμα κοινὸν ἦν Ἑλλήνων μηδεμίαν ἐκ-
 κλεῖν τριήρη μηδαμόθεν ἀνδρῶν πέντε πλείονας δε- 15
 χομένην· τὸν δὲ ἄρχοντα τῆς Ἀργοῦς Ἰάσονα μόνον
 περιπλεῖν . . . . ἐξείργοντα τῆς θαλάττης τὰ ληστήρια.
 Δαίδαλου δὲ πλοῖον φυγόντος εἰς Ἀθήνας, Μίνως παρὰ
 τὰ δόγματα μακρὰς ναυσὶ διώκων ὑπὸ χειμῶνος εἰς
 Σικελίαν ἀπηνέχθη κάκει κατέστρεψε τὸν βλον. Ἐπεὶ 20
 δὲ Δευκαλίων ὁ υἱὸς αὐτοῦ πολεμικῶς ἔχων πρὸς
 τοὺς Ἀθηναίους ἐπεμψεν, ἐκδιδόναι Δαίδαλον αὐτῷ
 κειλῶν ἢ τοὺς παῖδας ἀποκτενεῖν ἀπειλῶν οὓς ἔλα-
 βεν ὁμήρους ὁ Μίνως, τούτῳ μὲν ἀπεκρίνατο πρῶως
 ὁ Θησεὺς, παραιτούμενος ἀνεψιὸν ὄντα Δαίδαλον κά- 25
 κείῳ κατὰ γένος προσήκοντα, μητρὸς ὄντα Μερόπης
 τῆς Ἐρεχθίδος, αὐτὸς δὲ ναυπηγίαν ἐπεβάλετο, τὴν
 μὲν ἐν Θυματαδῶν αὐτόθι μακρὰν τῆς ξενικῆς ὁδοῦ,
 τὴν δὲ διὰ Πιεθέως ἐν Τροιβῆνι, βουλόμενος λαυθά-
 νειν. Γενομένων δὲ ἐτοίμων ἐξέπλευσε τὸν τε Δαι- 30
 δαλον ἔχων καὶ φυγάδας ἐκ Κρήτης καθηγεμόνας·
 οὐδενὸς δὲ προσιδότης, ἀλλὰ ναῦς φιλλίας οἰομένων

τῶν Κρητῶν προσφέρεισθαι, τοῦ λιμένος κρατήσας καὶ ἀποβάς ἐφθασεν εἰς τὴν Κνωσσὸν παρελθὼν· καὶ μάχην ἐν πύλαις τοῦ Λαβυρίνθου συνάψας ἀπέκτεινε τὸν Δευκαλίωνα καὶ τοὺς δορυφόρους. Ἐν δὲ τοῖς 5 πράγμασι τῆς Ἀριάδνης γενομένης σπείσάμενος πρὸς αὐτὴν τοὺς τε ἡϊθέους ἀνέλαβε καὶ φιλίαν ἐποίησε τοῖς Ἀθηναίοις πρὸς τοὺς Κρητάς, ὁμόσαντας μηδέποτε πολέμου κατάρξειν.

XX. Πολλοὶ δὲ λόγοι καὶ περὶ τούτων ἐτι λέγονται 10 καὶ περὶ τῆς Ἀριάδνης, οὐδὲν ὁμολογούμενον ἔχοντες. Οἱ μὲν γὰρ ἀπάγξασθαι φασὶν αὐτὴν ἀπολειφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Θεσέως, οἱ δὲ εἰς Νάξον ὑπὸ ναυτῶν κομισθεῖσαν Οἰνάρῳ τῷ Ἰαρεῖ τοῦ Διονύσου συνοικεῖν, ἀπολειφθῆναι δὲ τοῦ Θεσέως ἐρωῶντος ἑτέρας·

15 Δεινὸς γὰρ μιν ἔειπεν ἔρως Πανοπηίδος Αἰγλῆς. Τοῦτο γὰρ τὸ ἔπος ἐκ τῶν Ἡσιόδου Πεισίστρατον ἐξελεῖν φησὶν Ἡρέας ὁ Μεγαρεύς, ὡσπερ αὐτὸς πάλιν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ὀμήρου νεκυῖαν τὸ

Θησέα Πειρίθουόν τε θεῶν ἀριδείκτα τέκνα 9
20 χαριζόμενον Ἀθηναίοις· ἔνιοι δὲ καὶ τεκεῖν ἐκ Θεσέως Ἀριάδνην Οἰνοπίωνα καὶ Στάφυλον· ὧν καὶ ὁ Χίος Ἴων ἐστὶ περὶ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος λέγων·

Τὴν ποτε Θεσείδης ἔκτισεν Οἰνοπίων.

Ἄ δ' ἐστὶν εὐφημότατα [τῶν*] μυθολογουμένων πάν- 25
τες, ὡς ἔπος εἰπεῖν, διὰ στόματος ἔχουσιν. Ἴδιον δέ τινα περὶ τούτων λόγον ἐκδέδωκε Παίων ὁ Ἀμαθούσιος. Τὸν γὰρ Θεσέα φησὶν ὑπὸ χειμῶνος εἰς Κύπρον ἐξενεχθέντα καὶ τὴν Ἀριάδνην ἔγκυον ἔχοντα, φαύλως δὲ διακειμένην ὑπὸ τοῦ σάλου καὶ δυσφοροῦσαν, ἐκβι- 30
βάσαι μόνην, αὐτὸν δὲ τῷ πλοίῳ βοηθοῦντα πάλιν εἰς τὸ πέλαγος ἀπὸ τῆς γῆς φέρεσθαι. Τὰς οὖν ἐγχωρίους γυναῖκας τὴν Ἀριάδνην ἀναλαβεῖν καὶ περιέπειν ἄδυ-

μοῦσαν ἐπὶ τῇ μονώσει καὶ γράμματα πλαστὰ προσ-
 φέρειν, ὡς τοῦ Θησέως γράφοντος αὐτῇ, καὶ περὶ τὴν
 ᾧδινα συμπονεῖν καὶ βοηθεῖν· ἀποθανοῦσαν δὲ θάψαι
 μὴ τεκοῦσαν. Ἐπελθόντα δὲ τὸν Θησέα καὶ περιλυπον
 γενόμενον τοῖς μὲν ἐγγχωρίοις ἀπολιπεῖν χρήματα, συν-
 5 τάξαντα θύειν τῇ Ἀριάδνῃ, δύο δὲ μικροὺς ἀνδριαν-
 τίσκους ἰδρῦσασθαι, τὸν μὲν ἀργυροῦν, τὸν δὲ χαλ-
 κοῦν. Ἐν δὲ τῇ θυσίᾳ τοῦ Γορπιαίου μηνὸς Ἰσταμένου
 δευτέρᾳ κατακλινομένον τινα τῶν νεανίσκων φθέγγε-
 σθαι καὶ ποιεῖν ἄπερ ᾧδίνουσαι γυναῖκες· καλεῖν δὲ 10
 τὸ ἄλλος Ἀμαθουσίους, ἐν ᾧ τὸν τάφον δεικνύουσιν,
 Ἀριάδνης Ἀφροδίτης. Καὶ Ναξίων δὲ τινες ἰδίως Ἰστο-
 ροῦσι δύο Μίνωας γενέσθαι καὶ δύο Ἀριάδνας, ὧν
 τὴν μὲν Διονύσῳ γαμηθῆναί φασιν ἐν Νάξῳ καὶ τοὺς
 περὶ Στάφυλον τεκεῖν, τὴν δὲ νεωτέραν ἀρπασθεῖσαν 15
 ὑπὸ τοῦ Θησέως καὶ ἀπολειφθεῖσαν εἰς Νάξον ἔλθειν,
 καὶ τροφὸν μετ' αὐτῆς ὄνομα Κορκύνην, ἧς δείκνυ-
 σθαι τάφον. Ἀποθανεῖν δὲ καὶ τὴν Ἀριάδνην αὐτόθι
 καὶ τιμᾶς ἔχειν οὐχ ὁμοίας τῇ προτέρᾳ. Τῇ μὲν γὰρ
 ἡδομένους καὶ παλζοντας ἑορτάζειν, τὰς δὲ ταύτη 20
 δρωμένας θυσίας εἶναι πένθει τινὶ καὶ στυγνότητι
 μεμιγμένας.

XXI. Ἐκ δὲ τῆς Κρήτης ἀποπλέων εἰς Δῆλον κα-
 τέσχε· καὶ τῷ θεῷ θύσας καὶ ἀναθεῖς τὸ ἀφροδίσιον,
 ὃ παρὰ τῆς Ἀριάδνης ἔλαβεν, ἐχόρευσε μετὰ τῶν 25
 ἡϊθέων χορείαν, ἣν ἐτι νῦν ἐπιτελεῖν Δηλίους λέγουσι,
 μίμημα τῶν ἐν τῷ Λαβυρίνθῳ περιόδων καὶ διεξόδων
 ἐν τινὶ ῥυθμῷ παραλλάξεις καὶ ἀνελλξεις ἔχοντι γιγνο-
 μένην. Καλεῖται δὲ τὸ γένος τοῦτο τῆς χορείας ὑπὸ
 Δηλίων γέρανος, ὡς ἱστορεῖ Δικαίαρχος. Ἐχόρευσε δὲ 30
 περὶ τὸν Κερατῶνα βωμόν, ἐκκεράτων συνηρμοσμένον
 εὐωνύμων ἀπάντων. Ποιῆσαι δὲ καὶ ἀγῶνά φασιν

αὐτὸν ἐν Δήλῳ, καὶ τοῖς νικῶσι τότε πρῶτον ὑπ' ἐκείνου φοίμικα δοθῆναι.

XXH. Τῇ δὲ Ἀστικῇ προσφερομένων ἐκλαθέσθαι μὲν αὐτὸν, ἐκλαθέσθαι δὲ τὸν κυβερνήτην ὑπὸ χαρᾶς 5 ἐπάρασθαι τὸ ἰστίον, ᾧ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἔδει γνῶριμον τῷ Αἰγεί γενέσθαι· τὸν δὲ ἀπογνόντα εἶπαι κατὰ τῆς πέτρας ἑαυτὸν καὶ διαφθαρῆναι. Καταπλεύσας δὲ ὁ Θησεὺς ἔθνε μὲν αὐτὸς ἄς ἐκπλέων θυσίας εὗξατο ταῖς θεαῖς Φαληροί, κήρυκα δὲ ἀπέστειλε τῆς 10 σωτηρίας ἄγγελον εἰς ἄστν. Οὗτος ἐνέτυχεν ὄδυρομένοις τε πολλοῖς τὴν τοῦ βασιλέως τελευτήν καὶ χαίρουσιν, ὡς εἰκὸς, ἑτέροις καὶ φιλοφρονεῖσθαι καὶ στεφανοῦν αὐτὸν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ προθύμοις οὔσι. Τοὺς μὲν οὖν στεφάνους δεχόμενος τὸ κηρύκειον ἀνέστεφεν, 15 ἐπαυελθῶν δὲ καὶ θάλασσαν οὐκ ἠποποιημένου σπονδάς τοῦ Θησεῖος ἔξω περιέμεινε μὴ βουλόμενος τὴν θυσίαν ταράξει. Γενομένων δὲ τῶν σπονδῶν ἀπήγγειλε τὴν τοῦ Αἰγέως τελευτήν. Οἱ δὲ σὺν κλαυθμῷ 10 καὶ θορύβῳ σπεύδοντες ἀνέβαινον εἰς τὴν πόλιν. 20 Ὄθεν καὶ νῦν ἐν τοῖς ὠσχοφορίαις στεφανοῦσθαι μὲν οὐ τὸν κήρυκα λέγουσιν, ἀλλὰ τὸ κηρύκειον, ἐπιφωνεῖν δὲ ἐν ταῖς σπονδαῖς, Ἐλελεῦ, Ἰοῦ, Ἰοῦ, τοὺς παρόντας· ᾧν τὸ μὲν σπεύδοντες ἀναφωνεῖν καὶ παιωνίζοντες εἰώθασιν, τὸ δὲ ἐκπλήξεως καὶ ταραχῆς ἐστίν. 25 Θάψας δὲ τὸν πατέρα τῷ Ἀπόλλωνι τὴν εὐχὴν ἀπεδίδου τῇ ἑβδόμῃ τοῦ Πυανεψιῶνος μηνὸς Ἰσταμένου· ταύτῃ γὰρ ἀνέβησαν εἰς ἄστν σωθέντες. Ἡ μὲν οὖν ἔφησις τῶν ὀσπρίων λέγεται γίνεσθαι διὰ τὸ σωθέντας αὐτοὺς εἰς ταυτὸ συμμῆξαι τὰ περιόντα τῶν σι- 30 τίων καὶ μίαν χύτραν κοινὴν ἐψήσαντας συνεστιαθῆναι καὶ συγκαταφαγεῖν ἀλλήλοις. Τὴν δὲ εἰρεσιώνην ἐκφέρουσι κλάδον ἐλαίας ἐρίῳ μὲν ἀνεστεμμένον, ᾧσ-

περ τότε τὴν ἰκτεηρίαν, παντοδαπῶν δὲ ἀνάπλεων
καταργμάτων διὰ τὸ λῆξαι τὴν ἀφορίαν, ἐπάδοντες·

Εἰρεσιώνη σῦκα φέρει καὶ πίονας ἄρτους
καὶ μέλι ἐν κοτύλῃ καὶ ἔλαιον ἀποψήσασθαι

καὶ κύλικ' εὐζωρον, ὡς ἂν μεθύουσα καθεύδῃ. 5

Καίτοι ταῦτά τινες ἐπὶ τοῖς Ἡρακλείδαις γίνεσθαι λέ-
γουσιν οὕτως διατρεφομένοις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων· οἱ
δὲ πλείονες ὡς προείρηται.

XXIII. Τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἡϊθέων ἐπλευσε
καὶ κάλιν ἐσώθη, τὴν τριακόντορον, ἄχρι τῶν Διμη- 10
τρίου τοῦ Φαληρέως χρόνων διεφύλαττον οἱ Ἀθηναῖοι,
τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιρουῦντες, ἄλλα δὲ ἐμ-
βάλλοντες ἰσχυρὰ καὶ συμπηγνύντες οὕτως, ὥστε καὶ
τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν ἀυξόμενον λόγον ἀμφιδοξού-
μενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι, τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτό, 15
τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένοι λεγόντων. Ἄγουσι δὲ καὶ
τὴν τῶν ὄσχοφορίων ἑορτὴν Θησεῦς καταστήσαντος.
Οὐ γὰρ ἀπάσας αὐτὸν ἐξαγαγεῖν τὰς λαχούσας τότε παρ-
θένους, ἀλλὰ τῶν συνήθων νεανίσκων δύο θηλυφανεῖς
μὲν ὀφθῆναι καὶ νεαρούς, ἀνδρώδεις δὲ τὰς ψυχὰς καὶ 20
προθύμους, λουτροῖς τε θερμοῖς καὶ σκιατραφίαις καὶ
ταῖς περὶ κόμην καὶ λειότητα καὶ χροιάν ἀλοιφαῖς καὶ
κωσμήσεσιν ὡς ἔστιν ἐξαλλάξαντα κομιδῇ, καὶ διδά-
ξαντα φωνὴν καὶ σχῆμα καὶ βάδισιν ὡς ἐνὶ μάλιστα
παρθένους ὁμοιοῦσθαι καὶ μηδὲν φαίνεσθαι διαφέ- 25
ροντας, ἐμβαλεῖν εἰς τὸν τῶν παρθένων ἀριθμὸν καὶ
διαλαθεῖν ἅπαντας· ἐπεὶ δὲ ἐπανῆλθεν, αὐτὸν τε πομ-
πεῦσαι καὶ τοὺς νεανίσκους οὕτως ἀμπεχομένους ὡς
νῦν ἀπέχονται τοὺς ὄσχοὺς φέροντες. Φέρουσι δὲ
Διονύσω καὶ Ἀριάδνῃ χαριζόμενοι διὰ τὸν μῦθον, ἧ 30
μαλλον ὅτι συγκομιζομένης ὀπώρας ἐπανῆλθον· αἱ δὲ
δεικνοφόροι παραλαμβάνονται καὶ κοινωνοῦσι τῆς

θυσίας ἀπομιμούμεναι τὰς μητέρας ἐκείνων τῶν λαχόντων· ἐπεφοίτων γὰρ αὐτοῖς ὄψα καὶ σιτία κομίζουσαι· καὶ μῦθοι λέγονται διὰ τὸ κάκεινας εὐθυμίας ἔνεκα καὶ παρηγορίας μύθους διεξιέναι τοῖς παισί.

6 Ταῦτα μὲν οὖν καὶ Δήμων ἱστόρηκεν. Ἐξηρέθη δὲ καὶ τέμενος αὐτῷ καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν παρασχόντων τὸν δασμὸν οἰκῶν ἔταξεν εἰς θυσίαν αὐτῷ τελεῖν ἀποφορᾶς· καὶ τῆς θυσίας ἐπεμελοῦντο Φυταλίδαι, Θησέως ἀποδότος αὐτοῖς ἀμοιβὴν τῆς φιλοξενίας.

10

XXIV. Μετὰ δὲ τὴν Αἰγέως τελευτὴν μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔργον εἰς νοῦν βαλόμενος συνώκισε τοὺς τὴν Ἀττικὴν κατοικοῦντας εἰς ἓν ἄστυ, καὶ μιᾶς πόλεως ἓνα δῆμον ἀπέφηνε τέως σποράδας ὄντας καὶ 15 δυσανακλήτους πρὸς τὸ κοινὸν πάντων συμφέρον, ἔστι δ' ὅτε καὶ διαφορομένους ἀλλήλοις καὶ πολεμοῦντας. Ἐπιὼν [οὖν*] ἀνέπειθε κατὰ δῆμους καὶ γένη, τῶν μὲν ἰδιωτῶν καὶ πενήτων ἐνδεχομένων ταχὺ τὴν παρά- 11 κλησιν αὐτοῦ, τοῖς δὲ δυνατοῖς ἀβασίλλετον πολιτείαν 20 προτείνων καὶ δημοκρατίαν αὐτῷ μόνον ἄρχοντι πόλεμον καὶ νόμων φύλακι χρησομένην, τῶν δὲ ἄλλων παρέξουσαν ἅπασιν ἰσομοιρίαν, τοὺς μὲν ταῦτα ἐπειθεν, οἱ δὲ τὴν δύναμιν αὐτοῦ δεδιότες μεγάλην οὔσαν ἤδη καὶ τὴν τόλμαν ἐβούλοντο πειθόμενοι μᾶλλον ἢ 25 βιαζόμενοι ταῦτα συγχωρεῖν. Καταλύσας οὖν τὰ παρ' ἐκάστοις πρυτανεῖα καὶ βουλευτήρια καὶ ἀρχάς, ἐν δὲ ποιήσας ἅπασιν κοινὸν ἐνταῦθα πρυτανεῖον καὶ βουλευτήριον ὅπου νῦν ἴδρυται τὸ ἄστυ, τὴν τε πόλιν Ἀθήνας προσηγόρευσε καὶ Παναθηναία θυσίαν ἐποίησε κοινήν. Ἔθυσε δὲ καὶ Μετοίκια τῇ ἕκτῃ ἐπὶ δέκα 30 τοῦ Ἐκατομβαιῶνος, ἣν ἔτι νῦν θύουσι. Καὶ τὴν βασιλείαν ἀφείς, ὥσπερ ὠμολόγησε, διεκόσμηε τὴν πολι-

τείαν ἀπὸ θεῶν ἀρχόμενος· ἦκε γὰρ αὐτῷ χρησμός ἐκ
 Δελφῶν μαντευομένῳ περὶ τῆς πόλεως·

Αἰγείδῃ Θησεῦ, Πιτθηίδος ἔκγονε κούρης,
 πολλαῖς τοι πολέεσσι πατήρ ἐμὸς ἐγκατέθηκε
 τέρματα καὶ κλωστήρας ἐν ὑμετέρῳ πτολιέθρῳ. 5
 ἀλλὰ σὺ μὴ τι λήην πεπονημένος ἐνδοθι θυμὸν
 βουλεύειν· ἄσχος γὰρ ἐν οἴδματι ποντοπορεύσει.

Τοῦτο δὲ καὶ Σίβυλλαν ὕστερον ἀποστοματίσαι πρὸς
 τὴν πόλιν ἱστοροῦσιν ἀναφθεγξαμένην·

Ἄσχος βαπτίξῃ· δύναι δέ τοι οὐ θέμις ἐστίν. 10

XXV. Ἐτι δὲ μᾶλλον αὐξῆσαι τὴν πόλιν βουλόμε-
 νος ἐκάλει πάντας ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ τὸ Δεῦρ' ἵτε
 πάντες λεῷ κήρυγμα Θησέως γενέσθαι φασὶ πανθη-
 μίαν τινα καθιστάντος. Οὐ μὴν ἄτακτον οὐδὲ μεμιγ-
 μένην περιεῖδεν ὑπὸ πλήθους ἐπιχυθέντος ἀκρίτου 15
 γενομένην τὴν δημοκρατίαν, ἀλλὰ πρῶτος ἀποκρίνας
 χωρὶς Εὐπατρίδας καὶ Γεωμόρους καὶ Δημιουργούς,
 Εὐπατρίδαις δὲ γινώσκειν τὰ θεῖα καὶ παρέχειν ἄρχον-
 τας ἀποδύς καὶ νόμων διδασκάλους εἶναι καὶ ὁσίων
 καὶ ἱερῶν ἐξηγητὰς, τοῖς ἄλλοις πολίταις ὥσπερ εἰς 20
 ἴσον κατέστησε, δόξῃ μὲν Εὐπατριδῶν, χρεῖα δὲ Γεω-
 μόρων, πλήθει δὲ Δημιουργῶν ὑπερέχειν δοκούντων.
 Ὅτι δὲ πρῶτος ἀπέκλινε πρὸς τὸν ὄχλον, ὡς Ἀριστο-
 τέλης φησὶ, καὶ ἀφῆκε τὸ μοναρχεῖν, ἔοικε μαρτυρεῖν
 καὶ Ὅμηρος ἐν νεῶν καταλόγῳ μόνους Ἀθηναίους 25
 δῆμον προσαγορεύσας. Ἐκοψε δὲ καὶ νόμισμα, βούν
 ἐγκαράξας ἢ διὰ τὸν Μαραθῶνιον ταῦρον ἢ διὰ τὸν
 Μίνω στρατηγὸν ἢ πρὸς γεωργίαν τοὺς πολίτας πα-
 ρακαλῶν. Ἀπ' ἐκείνου δὲ φασὶ τὸ ἑκατόμβοιον καὶ τὸ
 δεκάβοιον ὀνομασθῆναι. Προσκτησάμενος δὲ τῇ Ἀτ- 30
 τικῇ τὴν Μεγαρικὴν βεβαίως, τὴν θρυλουμένην ἐν
 Ἰσθμῷ στήλην ἔστησεν, ἐπιγράψας τὸ διορίζον ἐπί-

γραμματα τὴν χώραν δυσεὶ τριμέτροις, ὧν ἔφραξε τὰ μὲν
πρὸς ἑω

Τὰ δ' οὐχὶ Πελοπόννησος, ἀλλ' Ἰωνία·
τὰ δὲ πρὸς ἑσπέραν

5 Τὰ δ' ἐστὶ Πελοπόννησος, οὐκ Ἰωνία.

Καὶ τὸν ἀγῶνα πρῶτος ἔθηκε κατὰ ζῆλον Ἡρακλέους,
ὡς δι' ἐκείνου Ὀλύμπια τῷ Διὶ, καὶ δι' αὐτὸν Ἴσθμια
τῷ Ποσειδῶνι φιλοτιμηθεὶς ἄγειν τοὺς Ἕλληνας. Ὁ
γὰρ ἐπὶ Μελικέρτῃ τεθεὶς αὐτόθι νυκτὸς ἑδράτο, τε-
10 λετῆς ἔχων μᾶλλον ἢ θείας καὶ πανηγυρισμοῦ τάξιν.
Ἔνιοι δὲ φασιν ἐπὶ Σκείρωνι τὰ Ἴσθμια τεθῆναι, τοῦ
Θησέως ἀφοσιουμένου τὸν φόνον διὰ τὴν συγγένειαν
Σκείρωνα γὰρ υἱὸν εἶναι Κανήθου καὶ Ἠνιόχης τῆς
Πιτθέως. Οἱ δὲ Σίνιν, οὐ Σκείρωνα, καὶ τὸν ἀγῶνα
15 τεθῆναι διὰ τοῦτον ὑπὸ Θησέως, οὐ δι' ἐκείνον. Ἐτα-
ξεν οὖν καὶ διωρίσατο πρὸς τοὺς Κορινθίους Ἀθη- 12
ναίων τοῖς ἀφικνουμένοις ἐπὶ τὰ Ἴσθμια παρέχειν
προεδρίαν ὅσον ἂν τόπον ἐπίσχη καταπετασθὲν τὸ τῆς
θεωρίδος νεῶς ἰστίον, ὡς Ἑλλάνικος καὶ Ἄνδρων ὁ
20 Ἀλικαρνασεὺς ἱστορήμασιν.

XXVI. Εἰς δὲ τὸν πόντον ἐπλευσε τὸν Εὐξείνου,
ὡς μὲν Φιλόχορος καὶ τινες ἄλλοι λέγουσι, μεθ' Ἡρα-
κλέους ἐπὶ τὰς Ἀμαζόνας συστρατεύσας καὶ γέρας ἀρι-
στειῶν Ἀντιόπην ἔλαβεν· οἱ δὲ πλείους, ὧν ἐστὶ καὶ
25 Φερεκύδης καὶ Ἑλλάνικος καὶ Ἡρόδωρος, ὕστερόν
φασιν Ἡρακλέους ἰδιόστολον πλεῦσαι τὸν Θησέα καὶ
τὴν Ἀμαζόνα λαβεῖν αἰχμάλωτον, πιθανώτερα λέγον-
τες. Οὐδεὶς γὰρ ἄλλος ἱστόρηται τῶν μετ' αὐτοῦ στρα-
τευσάντων Ἀμαζόνα λαβεῖν αἰχμάλωτον. Βίων δὲ καὶ
30 ταύτην παρακρουσάμενον οἴχεσθαι λαβόντα· φύσει
γὰρ οὔσας τὰς Ἀμαζόνας φιλάνδρους οὔτε φυγεῖν τὸν
Θησέα προσβάλλοντα τῇ χώρᾳ, ἀλλὰ καὶ ξένια πέμ-

πειν· τὸν δὲ τὴν κομίζουσαν ἐμβῆναι παρακαλεῖν εἰς τὸ πλοῖον· ἐμβάσης δὲ ἀναχθῆναι. Μενεκράτης δὲ τις ἱστορίαν περὶ Νικαίας τῆς ἐν Βιδυνίᾳ πόλεως ἐκ-
 δεδωκώς Θησέα φησὶ τὴν Ἀντιόπην ἔχοντα διατρεῖσθαι περὶ τούτους τοὺς τόπους· τυγχάνειν δὲ συστρατεύ- 5
 οντας αὐτῷ τρεῖς νεανίσκους ἐξ Ἀθηναίων ἀδελφούς ἀλλήλων, Εὐνεων καὶ Θόαντα καὶ Σολόεντα. Τούτων οὖν ἐρῶντα τῆς Ἀντιόπης καὶ λαυθάνοντα τοὺς ἄλλους ἐξειπεῖν πρὸς ἓνα τῶν συνήθων· ἐκείνου δὲ περὶ τού-
 των ἐντυχόντος τῇ Ἀντιόπῃ, τὴν μὲν πειραν ἰσχυρῶς 10
 ἀποτρίψασθαι, τὸ δὲ πρᾶγμα σωφρόνως ἅμα καὶ πράως ἐνεγκεῖν καὶ πρὸς τὸν Θησέα μὴ κατηγορῆσαι. Τοῦ δὲ Σολόεντος ὡς ἀπέγνω φίψαντος ἑαυτὸν εἰς ποταμόν τινα καὶ διαφθαρέντος, ἤσθημένον τότε τὴν αἰτίαν καὶ τὸ πάθος τοῦ νεανίσκου τὸν Θησέα βαρέως ἐνεγ- 15
 κείν, καὶ δυσφοροῦντα λόγιόν τι πυθόχρηστον ἀνενεγκεῖν πρὸς ἑαυτὸν· εἶναι γὰρ αὐτῷ προστεταγμένον ἐν Δελφοῖς ὑπὸ τῆς Πυθίας, ὅταν ἐπὶ ξένης ἀνιαιθῆ μά-
 λιστα καὶ περίλυπος γένηται, πόλιν ἐκεῖ κτίσαι καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν τινὰς ἡγεμόνας καταλιπεῖν. Ἐκ δὲ τούτου 20
 τὴν μὲν πόλιν, ἣν ἔκτισεν, ἀπὸ τοῦ θεοῦ Πυθόπολιν προσαγορευῆσαι, Σολόεντα δὲ τὸν πλησίον ποταμὸν ἐπὶ τιμῇ τοῦ νεανίσκου. Καταλιπεῖν δὲ καὶ τοὺς ἀδελ-
 φούς αὐτοῦ, οἷον ἐπιστάτας καὶ νομοθέτας, καὶ σὺν αὐτοῖς Ἔρμον ἄνδρα τῶν Ἀθήνησιν Εὐπατριδῶν ἀφ' 25
 οὗ καὶ τόπον Ἐρμου καλεῖν οἰκίαν τοὺς Πυθοπολίτας, οὐκ ὀρθῶς τὴν δευτέραν συλλαβὴν περισπῶντας καὶ τὴν δόξαν ἐπὶ θεὸν ἀπὸ ἠρωος μετατιθέντας.

XXVII. Πρόφασιν μὲν οὖν ταύτην ὁ τῶν Ἀμαζόνων πόλεμος ἔσχε· φαίνεται δὲ μὴ φαῦλον αὐτοῦ μηδὲ 30
 γυναικεῖον γενέσθαι τὸ ἔργον. Οὐ γὰρ ἂν ἐν ἄστει κατεστρατοπέδευσαν οὐδὲ τὴν μάχην συνῆψαν ἐν χροῦ

περὶ τὴν Πινυκα καὶ τὸ Μουσεῖον, εἰ μὴ κρατοῦσαι τῆς
 χώρας ἀδεῶς τῇ πόλει προσέμιξαν. Εἰ μὲν οὖν, ὡς
 Ἑλλάνικος ἱστόρηκε, τῷ Κιμμερικῷ Βοσπόρῳ παγέντι
 διαβᾶσαι περιῆλθον, ἔργον ἐστὶ πιστεῦσαι· τὸ δὲ ἐν
 5 τῇ πόλει σχεδὸν αὐτὰς ἐνστρατοπεδεῦσαι μαρτυρεῖται
 καὶ τοῖς ὀνόμασι τῶν τόπων καὶ ταῖς θήκαις τῶν πε-
 σόντων. Πολὺν δὲ χρόνον ὄκνος ἦν καὶ μέλλησις ἀμ-
 φοτέροις τῆς ἐπιχειρήσεως· τέλος δὲ Θεσεὺς κατὰ τι
 λόγιον τῷ Φόβῳ σφαγιασάμενος συνῆψεν αὐταῖς. Ἡ
 10 μὲν οὖν μάχη Βοηδρομιῶνος ἐγένετο μηνὸς ἐφ' ἣ τὰ
 Βοηδρόμια μέχρι νῦν Ἀθηναῖοι θύουσιν. Ἱστορεῖ δὲ
 Κλειδῆμος, ἔξακριβοῦν τὰ καθ' ἕκαστα βουλόμενος, τὸ
 μὲν εὐάνυμον τῶν Ἀμαζόνων κέρας ἐπιστρέφειν πρὸς
 τὸ νῦν καλούμενον Ἀμαζόνειον, τῷ δὲ δεξιῷ πρὸς τὴν
 15 Πινύκα κατὰ τὴν Χρύσαν ἦκειν. Μάχεσθαι δὲ πρὸς
 τοῦτο τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τοῦ Μουσείου ταῖς Ἀμα-
 ζόσι συμπεσόντας, καὶ τάφους τῶν πεσόντων περὶ τὴν
 πλατεῖαν εἶναι τὴν φέρουσαν ἐπὶ τὰς πύλας παρὰ τὸ 13
 Χαλκῶδοντος ἠρώων, ἃς νῦν Πειραικὰς ὀνομάζουσι.
 20 Καὶ ταύτη μὲν ἐκβιασθῆναι μέχρι τῶν Εὐμενίδων καὶ
 ὑποχωρῆσαι ταῖς γυναιξίν, ἀπὸ δὲ Παλλαδίου καὶ
 Ἀρδητιοῦ καὶ Λυκείου προσβαλόντας ὤσασθαι τὸ δε-
 ξιὸν αὐτῶν ἄχρι τοῦ στρατοπέδου καὶ πολλὰς κατα-
 βαλεῖν. Τετάρτῳ δὲ μηνὶ συνθήκας γενέσθαι διὰ τῆς
 25 Ἰπολύτης· Ἰπολύτην γὰρ οὗτος ὀνομάζει τὴν τῷ
 Θεσεῖ συνοικοῦσαν, οὐκ Ἀντιόπην. Ἐνιοὶ δὲ φασὶ
 μετὰ τοῦ Θεσεῶς μαχομένην πεσεῖν τὴν ἄνθρωπον
 ὑπὸ Μολπαδίας ἀκοντισθεῖσαν, καὶ τὴν στήλην τὴν
 παρὰ τὸ τῆς Ὀλυμπίας ἱερὸν ἐπὶ ταύτῃ κεῖσθαι. Καὶ
 30 θαυμαστὸν οὐκ ἐστὶν ἐπὶ πράγμασιν οὕτω παλαιοῖς
 πλανᾶσθαι τὴν ἱστορίαν, ἐπεὶ καὶ τὰς τετρωμένας
 φασὶ τῶν Ἀμαζόνων ὑπ' Ἀντιόπης εἰς Χαλκίδα λάθρα

διαπεμφθείσας τυγχάνειν ἐπιμελείας καὶ ταφῆναί τι-
νας ἐκεῖ περὶ τὸ νῦν Ἀμαζόνειον καλούμενον. Ἀλλὰ
τοῦ γε τὸν πόλεμον εἰς σπονδὰς τελευτῆσαι μαρτύριόν
ἔστιν ἢ τε τοῦ τόπου κλησίς τοῦ παρὰ τὸ Θησεῖον,
ὄνπερ Ὀρκωμόσιον καλοῦσιν, ἢ τε γινομένη πάλαι 5
θυσία ταῖς Ἀμαζόσι πρὸ τῶν Θησείων. Δεικνύουσι δὲ
καὶ Μεγαρεῖς Ἀμαζόνων θήκην παρ' αὐτοῖς ἐπὶ τὸν
καλούμενον Ροῦν βαδίζουσιν ἐξ ἀγορᾶς, ὅπου τὸ Ῥομ-
βοειδές. Λέγεται δὲ καὶ περὶ Χαιρώνειαν ἐτέρας ἀπο-
θανεῖν καὶ ταφῆναι παρὰ τὸ ρευμάτιον, ὃ πάλαι μὲν, 10
ὡς ἔοικε, Θερωμάδων, Αἱμῶν δὲ νῦν καλεῖται· περὶ ὧν
ἐν τῷ Δημοσθένους βίῳ γέγραπται. Φαίνονται δὲ μηδὲ
Θεσσαλίαν ἀπραγμόνως αἱ Ἀμαζόνες διελθοῦσαι· τά-
φοι γὰρ αὐτῶν ἔτι καὶ νῦν δείκνυνται περὶ τὴν Σκο-
τουσαίαν καὶ τὰς Κυνὸς κεφαλὰς.

15

XXVIII. Ταῦτα μὲν οὖν ἄξια μνήμης περὶ τῶν
Ἀμαζόνων. Ἦν γὰρ ὁ τῆς Θησηίδος ποιητῆς Ἀμαζό-
νων ἐκανάστασιν γέγραφε, Θησεὶ γαμοῦντι Φαίδραν
τῆς Ἀντιόπης ἐπιτιθεμένης καὶ τῶν μετ' αὐτῆς Ἀμα-
ζόνων ἀμυνομένων καὶ κτείνοντος αὐτὰς Ἡρακλέους, 20
περιφανῶς ἔοικε μύθῳ καὶ πλάσματι. Τῆς δὲ Ἀντιό-
πης ἀποθανούσης ἔγημε Φαίδραν, ἔχων υἱὸν Ἰππόλυ-
τον ἐξ Ἀντιόπης, ὡς δὲ Πίνδαρός φησι, Δημοφῶντα.
Τὰς δὲ περὶ ταύτην καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ δυστυχίας,
ἐκεῖ μηδὲν ἀντιπίπτει παρὰ τῶν ἱστορικῶν τοῖς τρα- 25
γικοῖς, οὕτως ἔχειν θετέον, ὡς ἐκεῖνοι πεποιήκασιν
ἅπαντες.

XXIX. Εἰσὶ μέντοι λόγοι περὶ γάμων Θησεῶς καὶ
ἑτεροῖ, τὴν σκηνὴν διαπεφευγότες, οὔτε ἀρχὰς εὐγνώ-
μονας οὔτε εὐτυχεῖς τελευτὰς ἔχοντες. Καὶ γὰρ Ἀναξίω 30
τινα Τροίηντιαν ἀρκάσαι λέγεται καὶ Σίλιν ἀποκτεί-
ναι καὶ Κερκύονα συγγενέσθαι βία ταῖς θυγατράσιν

αὐτῶν· γῆμαι δὲ καὶ Περίβοιαν τὴν Αἰαντος μητέρα
καὶ Φερέβοιαν αὐθις καὶ Ἰόπην τὴν Ἰφικλέους· καὶ
διὰ τὸν Αἴγλης ἔρωτα τῆς Πανοπέως, ὥσπερ εἴρηται,
τὴν Ἀριάδνης ἀπόλειψιν αἰτιῶνται μὴ καλὴν γενέ-
σθαι μηδὲ πρόκειντο· ἐπὶ πᾶσι δὲ τὴν Ἑλένης ἀρκα-
γὴν πολέμου μὲν ἐμπλήσαι τὴν Ἀττικῆν, αὐτῷ δὲ εἰς
φυγὴν καὶ ὄλεθρον τελευτῆσαι· περὶ ὧν ὀλίγον ὕστε-
ρον εἰρήσεται. Πολλῶν δὲ τότε τοῖς ἀρίστοις ἄθλων
γενομένων Ἡρόδωρος μὲν οὐδενὸς οἶεται τὸν Θησέα
10 μετασχεῖν, ἀλλὰ μόνους Λαπίθαις τῆς κενταυρομαχίας·
ἕτεροι δὲ καὶ μετὰ Ἰάσονος ἐν Κόλχοις γενέσθαι καὶ
Μελεάγρῳ συνεξελεῖν τὸν κάπρον· καὶ διὰ τοῦτο πα-
ροιμίαν εἶναι τὴν Οὐκ ἄνευ Θησέως· αὐτὸν μὲν 14
τοὶ μηδενὸς συμμάχου δεηθέντα πολλοὺς καὶ καλοὺς
15 ἄθλους κατεργάσασθαι καὶ τὸν Ἄλλος οὔτος Ἡρα-
κλῆς λόγον ἐπ' ἐκείνου κρατῆσαι. Συνέπραξε δὲ καὶ
Ἀδράστῳ τὴν ἀναιρέσιν τῶν ὑπὸ τῇ Καδμείᾳ πεσόον-
των, οὐχ ὡς Εὐριπίδης ἐποίησεν ἐν τραγωδίᾳ, μάχη
τῶν Θηβαίων κρατήσας, ἀλλὰ πείσας καὶ σπεισάμενος·
20 οὕτω γὰρ οἱ πλεῖστοι λέγουσι· Φιλόχορος δὲ καὶ
σπονδᾶς περὶ νεκρῶν ἀναιρέσεως γενέσθαι πρώτας
ἐκείνας. Ὅτι δὲ Ἡρακλῆς πρῶτος ἀπέδωκε νεκροὺς
τοῖς πολεμίοις ἐν τοῖς περὶ Ἡρακλέους γέγραπται.
Ταφαὶ δὲ τῶν μὲν πολλῶν ἐν Ἑλευθεραῖς δεικνύνται,
25 τῶν δὲ ἡγεμόνων περὶ Ἑλευσίνα, καὶ τοῦτο Θησέως
Ἀδράστῳ χαρισσαμένου. Καταμαρτυροῦσι δὲ τῶν Εὐ-
ριπίδου Ἰκετίδων οἱ Ἀίσχύλου Ἑλευσίνιοι, ἐν οἷς καὶ
ταῦτα λέγων ὁ Θησεὺς πεποιήται.

XXX. Τὴν δὲ πρὸς Πειρίθου φιλίαν τοῦτον τὸν
30 τρόπον αὐτῷ γενέσθαι λέγουσι. Δόξαν εἶχεν ἐπὶ ῥώμῃ
καὶ ἀνδρείᾳ μεγίστην· βουλόμενος οὖν ὁ Πειρίθους
ἐξελέγξαι καὶ λαβεῖν διάπειραν ἠλάσατο βοῦς ἐκ Μα-

παθῶνος αὐτοῦ, καὶ πυθόμενος διώκειν μετὰ τῶν ὄπλων
 κτεκν οὐκ ἔφυγεν, ἀλλ' ἀναστρέψας ἀπήντησεν.
 Με δὲ εἶδεν ἄτερος τὸν ἕτερον καὶ τὸ κάλλος ἐθαν-
 ασε καὶ τὴν τόλμαν ἠγάσθη, μάχης μὲν ἔσχοντο, Πει-
 ρίθους δὲ πρότερος τὴν δεξιὰν προτείνας ἐκέλευσεν 5
 αὐτὸν γενέσθαι δικαστὴν τὸν Θησέα τῆς βοηλασίας·
 εἰπὼν γὰρ ὑφέξειν ἦν ἂν ὀρίση δίκην ἐκεῖνος· Θησεὺς
 δὲ καὶ τὴν δίκην ἀφῆκεν αὐτῷ καὶ προῦκαλεῖτο φίλον
 εἶναι καὶ σύμμαχον· ἐποιήσαντο δὲ τὴν φιλίαν ἐνοφ-
 ρον. Ἐκ δὲ τούτου γαμῶν ὁ Πειρίθους Δηιδάμειαν 10
 ἐδεήθη τοῦ Θησέως ἐλθεῖν καὶ τὴν χώραν ἱστορῆσαι
 καὶ συγγενέσθαι τοῖς Λακίθαις. Ἐτύγχανε δὲ καὶ τοὺς
 Κενταύρους κεκληκῶς ἐπὶ τὸ δειπνον. Ὡς δὲ ἠσέλ-
 γωνον ὕβρει καὶ μεθύοντες οὐκ ἀπέιχοντο τῶν γυναι-
 κῶν, ἐτράποντο πρὸς ἄμυναν οἱ Λακίθαι· καὶ τοὺς 15
 μὲν ἐκτεῖναν αὐτῶν, τοὺς δὲ πολέμῳ κρατήσαντες
 ὕστερον ἐξέβαλον ἐκ τῆς χώρας τοῦ Θησέως αὐτοῖς
 συμμαχομένον καὶ συμπολεμοῦντος. Ἡρόδωρος δὲ
 ταῦτα πραχθῆναι φησιν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τοῦ πολέμου
 συνεσιῶτος ἤδη τὸν Θησέα βοηθοῦντα τοῖς Λακίθαις 20
 παραγενέσθαι, καὶ τότε πρῶτον ὄψει γνωρίσαι τὸν
 Ἡρακλέα, ποιησάμενον ἔργον ἐντυχεῖν αὐτῷ περὶ Τρα-
 γίνα πεκαυμένῳ πλάνης ἤδη καὶ ἄθλων· γενέσθαι δὲ
 μετὰ τιμῆς καὶ φιλοφροσύνης καὶ πολλῶν ἐπαίνων
 ἀμφοτέροις τὴν ἐντευξιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἂν τις 25
 πρόσχοι τοῖς πολλὰκις ἐντυχεῖν αὐτοὺς ἀλλήλοις ἱστο-
 ροῦσι· καὶ τὴν μύησιν Ἡρακλεῖ γενέσθαι Θησέως
 σπουδάσαντος καὶ τὸν πρὸ τῆς μνήσεως καθαρόν ὡς
 δεομένῳ διὰ τινὰς πράξεις ἀβουλήτους.

XXXI. Ἦδη δὲ πεντήκοντα ἔτη γεγονώς, ὡς φησιν 30
 Ἑλλάνικος, ἐπράξε τὰ περὶ τὴν Ἑλένην, οὐ καθ' ὄραν.
 Ὅθεν ὡς δὴ μέγιστον ἐκανορθούμενοι τοῦτο τῶν ἐγ-

- κλημάτων ἐνιοι λέγουσιν οὐκ αὐτὸν ἀρπάσαι τὴν
 Ἑλένην, ἀλλὰ Ἴδα καὶ Λυγκέως ἀρπασάντων παρα-
 καταθήκην λαβόντα τηρεῖν καὶ μὴ προῖσθαι τοῖς
 Διοσκούροις ἀπαιτοῦσιν· ἢ νῆ Δία Τυνδάρεω παρα-
 5 δόντος αὐτοῦ, φοβηθέντος Ἐναρσφόρον τὸν Ἴππο-
 κώντος ἔτι νηπῖαν οὖσαν βιαζόμενον τὴν Ἑλένην λα-
 βεῖν. Τὰ δὲ εἰκότα καὶ πλείστους ἔχοντα μάρτυρας
 τοιαυτὰ ἔστιν. Ἦλθον μὲν εἰς Σπάρτην ἀμφοτέρω
 καὶ τὴν κόρην ἐν ἱερῷ Ἀρτέμιδος Ὀρθίας χορεύουσαν
 10 ἀρπάσαντες ἔφυγον· τῶν δὲ πεμφθέντων ἐπὶ τὴν
 δίωξιν οὐ πορρωτέρω Τεγέας ἐπακολουθησάντων, ἐν
 ἀδείᾳ γενόμενοι καὶ διελθόντες τὴν Πελοπόννησον 15
 ἐποιήσαντο συνθήκας, τὸν μὲν λαχόντα κλήρω τὴν
 Ἑλένην ἔχειν γυναῖκα, συμπράττειν δὲ θατέρω γάμον
 15 ἄλλον. Ἐπὶ ταύταις δὲ κληρουμένων ταῖς ὁμολογίαις
 ἔλαχε Θησεύς· καὶ παραλαβὼν τὴν παρθένον οὐπω
 γάμων ὦραν ἔχουσαν εἰς Ἀφίδνας ἐκόμισε· καὶ τὴν
 μητέρα καταστήσας μετ' αὐτῆς Ἀφίδνῳ παρέδωκεν
 ὄντι φίλῳ, διακελευσάμενος φυλάττειν καὶ λανθάνειν
 20 τοὺς ἄλλους. Αὐτὸς δὲ Πειρίθῳ τὴν ὑπουργίαν ἀπο-
 διδοὺς εἰς Ἥπειρον συναπεδήμησεν ἐπὶ τὴν Αἰδωνέως
 θυγατέρα τοῦ Μολοσσῶν βασιλέως, ὃς τῇ γυναικὶ
 Φερσεφόνῃ ὄνομα θέμενος, Κόρην δὲ τῇ θυγατρὶ,
 τῷ δὲ κυνὶ Κέρβερον, ἐκέλευε τούτῳ διαμάχεσθαι τοὺς
 25 μνωμένους τὴν παῖδα καὶ λαβεῖν τὸν κρατήσαντα.
 Τοὺς μέντοι περὶ τὸν Πειρίθου οὐ μνηστῆρας ἦκειν,
 ἀλλ' ἀρπασομένους πυνθανόμενος συνέλαβε· καὶ τὸν
 μὲν Πειρίθου ἐὺθύς ἠφάνισε διὰ τοῦ κυνός, τὸν δὲ
 Θησεῖα καθείρξας ἐφύλαττεν.
- 30 XXXII. Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ Μενεσθεὺς ὁ Πε-
 τεῶ τοῦ Ὀρνέως τοῦ Ἐρεχθέως πρῶτος, ὧς φασιν,
 ἀνθρώπων ἐπιθέμενος τῷ δημαγωγεῖν καὶ πρὸς χάριν

ὄχλῳ διαλέγεσθαι, τοὺς τε δυνατοὺς συνίστη καὶ πα-
 ρώξυνε κάλαι βαρυνομένους τὸν Θησέα καὶ νομίζον-
 τας ἀρχὴν καὶ βασιλείαν ἀφηρημένον ἑκάστου τῶν
 κατὰ δῆμον εὐπατριδῶν εἰς ἓν ἄστυ συνειρξάντα πάν-
 τας ὑπηκόοις χρῆσθαι καὶ δούλοις, τοὺς τε πολλοὺς 5
 διετάραττε καὶ διέβαλλεν, ὡς ὄναρ ἐλευθερίας ὀρῶν-
 τας, ἔργῳ δὲ ἀπεστερημένους πατριδῶν καὶ ἰερῶν,
 ὅπως ἀντὶ πολλῶν καὶ ἀγαθῶν καὶ γνησίων βασιλέων
 πρὸς ἓνα δεσπότην ἐπηλυν καὶ ξένον ἀποβλέπωσι.
 Ταῦτα δὲ αὐτοῦ πραγματευομένου μεγάλην φοπὴν ὁ 10
 πόλεμος τῷ νεωτερισμῷ προσέθηκε τῶν Τυνδαριδῶν
 ἐκελθόντων· οἱ δὲ καὶ ὄλωσ φασὶν ὑπὸ τούτου πει-
 σθέντας ἐλθεῖν. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὐδὲν ἠδίκουν,
 ἀλλ' ἀπήτουν τὴν ἀδελφὴν. Ἀποκριναμένων δὲ τῶν
 ἐν ἄστει μῆτε ἔχειν μῆτε γινώσκειν ὅπου καταλέλει- 15
 πται, πρὸς πόλεμον ἐτράποντο. Φράζει δὲ αὐτοῖς
 Ἀκάδημος ἠσθημένος ᾧ δὴ τινι τρόπῳ τὴν ἐν Ἀφί-
 δναις κρῦψιν αὐτῆς. Ὅθεν ἐκέλευτε τιμαὶ ζῶντι παρὰ
 τῶν Τυνδαριδῶν ἐγένοντο, καὶ πολλάκις ὕστερον εἰς
 τὴν Ἀττικὴν ἐμβαλλόντες Λακεδαιμόνιοι καὶ πᾶσαν 20
 ὁμοῦ τὴν χώραν τέμνοντες τῆς Ἀκαδημείας ἀπείχοντο
 διὰ τὸν Ἀκάδημον. Ὁ δὲ Δικαίραχος Ἐχέμου φησὶ
 καὶ Μαράθου συστρατευσάντων τότε τοῖς Τυνδαρί-
 δαις ἐξ Ἀρκαδίας ἀφ' οὗ μὲν Ἐχεδημίαν προσαγορευ-
 θῆναι τὴν νῦν Ἀκαδημείαν, ἀφ' οὗ δὲ Μαραθῶνα τὸν 25
 δῆμον, ἐπιδόντος ἑαυτὸν ἐκουσίως κατὰ τι λόγιον
 σφαγιάσασθαι πρὸ τῆς παρατάξεως. Ἐλθόντες οὖν
 ἐπὶ τὰς Ἀφίδνας καὶ μάχῃ κρατήσαντες ἐξεῖλον τὸ
 χωρίον. Ἐνταῦθά φασὶ καὶ Ἄλυκον πσεῖν τὸν Σκεί-
 ρωνος υἱόν, συστρατευόμενον τότε τοῖς Διοσκούροις, 30
 ἀφ' οὗ καὶ τόπον τῆς Μεγαρικῆς Ἄλυκον καλεῖσθαι
 τοῦ σώματος ἐνταφέντος. Ἡρέας δ' ὑπὸ Θησέως

αὐτοῦ περὶ Ἀφίδνας ἀποθανεῖν τὸν Ἄλυκον ἱστο-
ρηκε καὶ μαρτύρια ταυτὶ τὰ ἔπη παρέχεται περὶ τοῦ
Ἄλυκου·

τὸν ἐν εὐρυχόρῳ ποτ' Ἀφίδνη
5 μαρνάμενον Θησεὺς Ἑλένης ἔνεκ' ἠυκόμοιο
κτείνεν.

Οὐ μὴν εἰκὸς αὐτοῦ Θησέως παρόντος ἀλῶναι τὴν τε
μητέρα καὶ τὰς Ἀφίδνας.

XXXIII. Ἐχομένων δ' οὖν τῶν Ἀφιδνῶν καὶ τῶν
10 ἐν ἄστει δεδιότων, ἔπεισε τὸν δῆμον ὁ Μενεσθεὺς
δέχεσθαι τῇ πόλει καὶ φιλοφρονεῖσθαι τοὺς Τυνδα-
ρίδας, ὡς μόνῳ Θησεὶ βίας ὑπάρξαντι πολεμοῦντας,
τῶν δὲ ἄλλων εὐεργέτας ὄντας ἀνθρώπων καὶ σωτῆρας.
Ἐμαρτύρει δὲ αὐτῷ καὶ τὰ παρ' ἐκείνων· οὐδὲν γὰρ
15 ἠξίωσαν ἀπάντων κρατοῦντες ἄλλ' ἢ μνηθῆναι, μηδὲν
ἦττον Ἡρακλέους τῇ πόλει προσήκοντες. Καὶ τοῦτο
οὖν ὑπῆρξεν αὐτοῖς, Ἀφίδνου ποιησαμένου παῖδας,
ὡς Πύλιος Ἡρακλέα· καὶ τιμὰς Ἰσοθέους ἔσχον Ἄνακες
προσαγορευθέντες, ἢ διὰ τὰς γενομένας ἀνοχὰς ἢ διὰ
20 τὴν ἐπιμέλειαν καὶ κηδεμονίαν τοῦ μηδένα κακῶς πα-
θεῖν στρατιᾶς τοσαύτης ἔνδον οὔσης· ἀνακῶς γὰρ
ἔχειν τοὺς ἐπιμελομένους ἢ φυλάττοντας ὅτιοῦν· καὶ
τοὺς βασιλεῖς ἴσως ἄνακτας διὰ τοῦτο καλοῦσιν. Εἰσὶ
δὲ οἱ λέγοντες διὰ τὴν τῶν ἀστέρων ἐπιφάνειαν Ἄνα-
25 κας ὀνομάζεσθαι· τὸ γὰρ ἄνω τοὺς Ἀττικοὺς ἀνέκας
ὀνομάζειν καὶ ἀνέκαθεν τὸ ἄνωθεν.

XXXIV. Αἰθραν δὲ τὴν Θησέως μητέρα γενομένην
αἰχμάλωτον ἀπαχθῆναι λέγουσιν εἰς Λακεδαιμονα
κάκειθεν εἰς Τροίαν μετὰ Ἑλένης· καὶ μαρτυρεῖν
30 Ὀμηρον, ἔπεσθαι τῇ Ἑλένῃ φάμενον

Αἰθρην Πιτθῆος θύγατρα Κλυμένην τε βοᾶπιν.

Οἱ δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἔπος διαβάλλουσι καὶ τὴν περὶ

Μουνύχου μυθολογίαν, ὃν ἐκ Δημοφῶντος Λαοδίκης κρύφα τεκούσης ἐν Ἰλίῳ συνεκθρέψαι τὴν Αἰθραν λέγουσιν. Ἴδιον δὲ τινα καὶ παρηλλαγμένον ὅλως λόγον ὁ Ἰστρος ἐν τῇ τρισκαιδεκάτῃ τῶν Ἀττικῶν ἀναφέρει περὶ Αἰθρας, ὡς ἐνίων λεγόντων, Ἀλέξανδρον μὲν τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ Πάριον ὑπ' Ἀχιλλέως καὶ Πατρόκλου μάχῃ κρατηθῆναι παρὰ τὸν Σπερχεῖον, Ἐκτορα δὲ τὴν Τροίξηνίων πόλιν λαβόντα διαρπάσαι καὶ τὴν Αἰθραν ἀπάγειν ἐκεῖ καταλειφθεῖσαν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἔχει πολλὴν ἀλογίαν.

10

XXXV. Αἰδωνέως δὲ τοῦ Μολοσσοῦ ξενίζοντος Ἡρακλῆα καὶ τῶν περὶ τὸν Θησέα καὶ Πειρίθου κατὰ τύχην μνησθέντος, ἃ τε πράξοντες ἦλθον καὶ ἃ φωραθέντες ἔπαθον, βαρέως ἤνεγκεν ὁ Ἡρακλῆς, τοῦ μὲν ἀπολωλότες ἀδόξως, τοῦ δὲ ἀπολλυμένου. Καὶ περὶ 15 Πειρίθου μὲν οὐδὲν ᾤετο ποιήσειν πλέον ἐγκαλῶν, τὸν δὲ Θησέα παρητεῖτο καὶ χάριν ἡξίον ταύτην αὐτῷ δοθῆναι. Συγχωρήσαντος δὲ τοῦ Αἰδωνέως λυθεὶς ὁ Θησεὺς ἐκανῆλθε μὲν εἰς τὰς Ἀθήνας, οὐδέπω παντάκασι τῶν φίλων αὐτοῦ κεκρατημένων, καὶ ὅσα ὑπῆρχε 20 τεμένη πρότερον αὐτῷ τῆς πόλεως ἐξελοῦσης ἅπαντα καθιέρωσε τῷ Ἡρακλεῖ καὶ προσηγόρευσε ἀντὶ Θησειῶν Ἡράκλεια, πλὴν τεσσάρων, ὡς Φιλόχορος ἰστόρηκεν· εὐθύς δὲ βουλόμενος ὡς πρότερον ἄρχειν καὶ καθηγείσθαι τοῦ πολιτεύματος εἰς στάσεις ἐνέπεσε καὶ 25 ταραχάς, οὓς μὲν ἀπέλιπε μισοῦντας αὐτὸν εὐρίσκων τὸ μὴ φοβεῖσθαι τῷ μισεῖν προσειληφότας, ἐν δὲ τῷ δήμῳ πολὺ τὸ διαφθαρμένον ὄρων καὶ θεραπεύεσθαι βουλόμενον ἀντὶ τοῦ ποιεῖν σιωπῇ τὸ προσταττόμενον. Ἐπιχειρῶν οὖν βιάζεσθαι κατεδημαγωγεῖτο καὶ κατε- 30 στασιάζετο· καὶ τέλος ἀπογνοὺς τὰ πράγματα τοὺς μὲν παῖδας εἰς Εὐβοίαν ὑπεξέπεμψε πρὸς Ἐλεφήνορα

τὸν Χαλκιδάδοντος, αὐτὸς δὲ Γαργητιοὶ κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀρὰς θέμενος, οὐ νῦν ἔστι τὸ καλούμενον Ἀρατήριον, εἰς Σκυρόν ἐξέπλευσεν, οὔσης αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐκεῖ φίλλας, ὡς ᾤετο, καὶ χωρίων ἐν τῇ νήσῳ 5 πατρῶων. Ἐβασίλευε δὲ Λυκομήδης τότε τῶν Σκυρίων. Πρὸς τοῦτον οὖν ἀφικόμενος ἐξήτει τοὺς ἀγροὺς ἀπολαβεῖν, ὡς αὐτόθι κατοικήσων· ἔνιοι δὲ φασὶ παρακαλεῖν αὐτὸν βοηθεῖν ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ δὲ Λυκομήδης, εἴτε δείσας τὴν δόξαν τοῦ ἀνδρός, εἴτε 10 τῷ Μενεσθεῖ χαριζόμενος, ἐπὶ τὰ ἄκρα τῆς χώρας ἀναγαγὼν αὐτόν, ὡς ἐκεῖθεν ἐπιδειξῶν τοὺς ἀγροὺς, ὥσε κατὰ τῶν πετρῶν καὶ διέφθειρεν. Ἐνιοὶ δ' ἀφ' ἑαυτοῦ πεσεῖν φασὶ σφαλέντα, μετὰ δειπνον, ὥσπερ εἰώθει, περιπατοῦντα. Καὶ παραντίκα μὲν οὐδεὶς 15 ἔσχεν αὐτοῦ λόγον οὐδένα τεθνηκότος, ἀλλὰ τῶν μὲν Ἀθηναίων ἐβασίλευσε Μενεσθεύς, οἱ δὲ παῖδες ἰδιωτεύοντες Ἐλεφήνορι συνεστράτευσαν εἰς Ἴλιον. Ἐκεῖ δὲ Μενεσθέως ἀποθανόντος ἐπανελθόντες αὐτοὶ τὴν βασιλείαν ἀνεκομίσαντο. Χρόνοις δ' ὕστερον Ἀθη- 20 ναίους ἄλλα τε παρέστησεν ὡς ἤρωα τιμᾶν Θησέα, καὶ τῶν ἐν Μαραθῶνι πρὸς Μήδους μαχομένων ἔδοξαν οὐκ ὀλίγοι φάσμα Θησέως ἐν ὄπλοις καθορᾶν πρὸ αὐτῶν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους φερόμενον.

XXXVI. Μετὰ δὲ τὰ Μηδικὰ Φαίδωνος ἄρχοντος 25 μαντευομένοις τοῖς Ἀθηναίοις ἀνείλεν ἡ Πυθία τὰ Θησέως ἀναλαβεῖν ὅστ'α καὶ θεμένους ἐντίμως παρ' αὐτοῖς φυλάττειν. Ἦν δὲ καὶ λαβεῖν ἀπορία καὶ γινῶναι τὸν τάφον ἀμυξία καὶ χαλεπότητι τῶν ἐνοικούντων Δολόπων. Οὐ μὴν ἀλλὰ Κίμων ἐλὼν τὴν νήσον, 30 ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται, καὶ φιλοτιμούμενος ἐξανευρεῖν, ἀετοῦ τινα τόπον βουνοειδῆ κόπτουτος, ὡς φασὶ, τῷ στόματι καὶ διαστέλλοντος τοῖς ὄνυξι

θεία τι νὶ τύχη συμφρονήσας ἀνέσκαψεν. Εὐρέθη δὲ
 θήκη τε μεγάλου σώματος αἰχμὴ τε παρακειμένη χαλ-
 κῆ καὶ ξίφος. Κομισθέντων δὲ τούτων ὑπὸ Κίμωνος
 ἐπὶ τῆς τριήρους, ἤσθέντες οἱ Ἀθηναῖοι πομπαῖς τε
 λαμπραῖς ἐδέξαντο καὶ θυσίαις ὥσπερ αὐτὸν ἐπανερ- 5
 χόμενον εἰς τὸ ἄστυ. Καὶ κεῖται μὲν ἐν μέσῃ τῇ πόλει
 παρὰ τὸ νῦν γυμνάσιον, ἔστι δὲ φύξιμον οἰκέταις καὶ
 πᾶσι τοῖς ταπεινοτέροις καὶ δεδιόσι κρείττους, ὡς
 καὶ τοῦ Θησέως προστατικοῦ τινος καὶ βοηθητικοῦ
 γενομένου καὶ προσδεχομένου φιλανθρώπως τὰς τῶν 10
 ταπεινοτέρων δεήσεις. Θυσίαν δὲ ποιοῦσιν αὐτῷ τὴν
 μεγίστην ὀγδόη Πυανεψιδῶνος, ἐν ἣ μετὰ τῶν ἡλιδέων
 ἐκ Κρήτης ἐπανῆλθεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις
 ὀγδοαῖς τιμῶσιν αὐτόν, ἢ διὰ τὸ πρῶτον ἐκ Τροιζήνος
 ἀφικέσθαι τῇ ὀγδόῃ τοῦ Ἐκατομβαιῶνος, ὡς ἱστόρηκε 15
 Διόδωρος ὁ περιηγητής, ἢ νομίζοντες ἑτέρου μᾶλλον
 ἐκεῖνῳ προσήκειν τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐκ Ποσειδῶνος
 γεγονέναι λεγομένῳ. Καὶ γὰρ Ποσειδῶνα ταῖς ὀγδοαῖς
 τιμῶσιν. Ἡ γὰρ ὀγδοὰς κύβος ἀπ' ἀρτίου πρῶτος οὐσα
 καὶ τοῦ πρῶτου τετραγώνου διπλασία, τὸ μόνιμον καὶ 20
 δυσκίνητον οἰκεῖον ἔχει τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, ὃν
 ἀσφάλειον καὶ γαιήοχον προσονομάζομεν.

Ρ Ω Μ Υ Λ Ο Σ .

25

I. Τὸ μέγα τῆς Ῥώμης ὄνομα καὶ δόξη διὰ πάντων
 ἀνθρώπων κεχωρηκὸς ἀφ' ὅτου καὶ δι' ἣν αἰτίαν τῇ
 πόλει γέγονεν, οὐχ ὡμολόγηται παρὰ τοῖς συγγρα-
 φεῦσιν, ἀλλ' οἱ μὲν Πελασγοὺς ἐπὶ πλείστα τῆς οἰ- 30
 κουμένης πλανηθέντας ἀνθρώπων τε πλείστων κρα-
 τήσαντας αὐτόθι κατοικῆσαι καὶ διὰ τὴν ἐν τοῖς ὄπλοις

ῥώμην οὕτως ὀνομάσαι τὴν πόλιν, οἱ δὲ Τροίας ἀλ-
 σκομένης διαφυγόντας ἐνίους καὶ πλοίων ἐπιτυχόντας
 ὑπὸ πνευμάτων τῇ Τυρρηνίᾳ προσπεσεῖν φερομένους
 καὶ περὶ τὸν Θύμβριν ποταμὸν ὀρμίσασθαι· ταῖς δὲ
 5 γυναιξὶν αὐτῶν ἀπορουμέναις ἤδη καὶ δυσανασχετού-
 σαις πρὸς τὴν θάλασσαν ὑποθέσθαι μίαν, ἣ καὶ γένοι
 προὔχειν καὶ φρονεῖν ἐδόκει μάλιστα, Ῥώμην ὄνομα,
 καταπρῆσαι τὰ πλοῖα· πραχθέντος δὲ τούτου πρῶτον
 μὲν ἀγανακτεῖν τοὺς ἄνδρας, ἔπειτα δι' ἀνάγκην ἰδρυν-
 10 θέντας περὶ τὸ Παλλάντιον, ὡς ὀλίγῳ χρόνῳ κρεῖττον
 ἐλπίδος ἔπραττον, ἀγαθῆς τε πειρώμενοι χώρας καὶ
 δεχομένων αὐτοὺς τῶν προσοίκων, ἄλλην τε τιμὴν
 ἀπονέμειν τῇ Ῥώμῃ καὶ τὴν πόλιν ἀπ' αὐτῆς, ὡς αἰ-
 τίας, προσαγορεύειν. Ἐξ ἐκείνου τε παραμένειν λέ-
 15 γουσι τὸ τοὺς συγγενεῖς τὰς γυναῖκας καὶ οἰκείους
 ἄνδρας ἀσπάζεσθαι τοῖς στόμασι· καὶ γὰρ ἐκείνας, ὅτε
 τὰ πλοῖα κατέπρησαν, οὕτως ἀσπάζεσθαι καὶ φιλοφρο-
 νεῖσθαι τοὺς ἄνδρας, δεομένας αὐτῶν καὶ παραιτου-
 μένας τὴν ὀργήν.

20 II. Ἄλλοι δὲ Ῥώμην, Ἰταλοῦ θυγατέρα καὶ Λευ-
 καρίας, οἱ δὲ, Τηλέφου τοῦ Ἡρακλέους, Αἰνεῖα γα-
 μηθεῖσαν, οἱ δ' Ἀσκανίου τοῦ Αἰνείου, λέγουσι τοῦ-
 νομα θέσθαι τῇ πόλει· οἱ δὲ Ῥωμανόν, Ὀδυσσέως
 παῖδα καὶ Κίρκης, οἰκίσαι τὴν πόλιν· οἱ δὲ Ῥῶμον ἐκ
 25 Τροίας ὑπὸ Διομήδους ἀποσταλέντα τὸν Ἡμαθίωνος,
 οἱ δὲ Ῥῶμιν Λατίνων τύραννον, ἐκβαλόντα Τυρρηνοῦς
 τοὺς εἰς Λυδίαν μὲν ἐκ Θετταλίας, ἐκ δὲ Λυδίας εἰς
 Ἰταλίαν παραγενομένους. Οὐ μὴν οὐδ' οἱ Ῥωμύλον
 τῷ δικαιοτάτῳ τῶν λόγων ἀποφαίνοντες ἐπώνυμον
 30 τῆς πόλεως ὁμολογοῦσι περὶ τοῦ γένους αὐτοῦ. Οἱ
 μὲν γὰρ Αἰνείου καὶ Δεξιθέας τῆς Φόρβαντος υἱὸν
 ὄντα νήπιον εἰς Ἰταλίαν κομισθῆναι καὶ τὸν ἀδελφὸν

αὐτοῦ Ῥῶμον· ἐν δὲ τῷ ποταμῷ πλημμύραντι τῶν
 ἄλλων σκαφῶν διασφαρέντων, ἐν ᾧ δὲ ἦσαν οἱ παῖδες
 εἰς μαλακὴν ἀποκλινθέντος ὄχθην ἀτρέμα σωθέντος
 ἀπροσδοκίως, ὀνομασθῆναι Ῥώμην. Οἱ δὲ Ῥώμην
 θυγατέρα τῆς Τρωάδος ἐκείνης Λατίνῳ τῷ Τηλεμάχου 5
 γαμηθεῖσαν τεκεῖν τὸν Ῥωμύλον· οἱ δὲ Αἰμυλίαν τὴν
 Αἰνείου καὶ Λαβινίας Ἄρει συγγενομένην· οἱ δὲ μυ-
 θώδη παντάπασι περὶ τῆς γενέσεως διεξίασι. Ταρχε-
 τίῳ γὰρ Ἀλβανῶν βασιλεῖ παρανομοτάτῳ καὶ ὠμοτά-
 τῳ φάσμα δαιμόνιον οἴκοι γενέσθαι· φαλλὸν γὰρ ἐκ 10
 τῆς ἐστίας ἀνασχεῖν καὶ διαμένειν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας·
 εἶναι δὲ Τηθύος ἐν Τυρρηνίᾳ χρηστήριον, ἀφ' οὗ
 κομισθῆναι τῷ Ταρχετίῳ χρησμόν, ὥστε συμμίξει τῷ
 φάσματι παρθένον· ἔσεσθαι γὰρ ἐξ αὐτῆς παῖδα κλει-
 νότατον ἀρετῇ καὶ τύχῃ καὶ φώμῃ διαφέροντα. Φρά- 15
 σαντος οὖν τὸ μάντευμα τοῦ Ταρχετίου μιᾶ τῶν θυ-
 γατέρων καὶ συγγενέσθαι τῷ φαλλῷ προστάξαντος,
 αὐτὴν μὲν ἀπαξιῶσαι, θεράπαιναν δὲ εἰσπέμψαι. Τὸν
 δὲ Ταρχέτιον, ὡς ἔγνω, χαλεπῶς φέροντα συλλαβεῖν
 μὲν ἀμφοτέρας ἐπὶ θανάτῳ, τὴν δ' Ἐστίαν ἰδόντα 20
 κατὰ τοὺς ὕπνους ἀπαγορεύουσιν αὐτῷ τὸν φόνον,
 ἰστόν τινα παρεγγυῆσαι ταῖς κόραις ὑφαίνειν δεδεμέ-
 ναις, ὡς ὅταν ἐξυφῆνῳσι, τότε δοθησομένας πρὸς
 γάμον. Ἐκείνας μὲν οὖν δι' ἡμέρας ὑφαίνειν, ἑτέρας
 δὲ νύκτωρ τοῦ Ταρχετίου κελεύοντος ἀναλύειν τὸν 25
 ἰστόν. Ἐκ δὲ τοῦ φαλλοῦ τῆς θεραπευαίνιδος τεκούσης
 δίδυμα, δοῦναι τινι Τερατίῳ τὸν Ταρχέτιον ἀνελεῖν
 κελεύσαντα. Τὸν δὲ θείναι φέροντα τοῦ ποταμοῦ
 πλησίον· εἶτα λύκαιναν μὲν ἐπιφοιτᾶν μαστὸν ἐνδι-
 δούσαν, ὄρνιθας δὲ παντοδαπούς ψωμίσματα κομί- 30
 ζοντας ἐντιθέναι τοῖς βρέφεσιν, ἄχρι οὗ βουκόλον
 ἰδόντα καὶ θαναμάσαντα τολμηῆσαι προσελθεῖν καὶ

ἀνελέσθαι τὰ παιδιά. Τοιαύτης δὲ τῆς σωτηρίας αὐ-
τοῖς γενομένης ἐκτραφέντας ἐπιθέσθαι τῷ Ταρχετίῳ
καὶ κρατῆσαι. Ταῦτα μὲν οὖν Προμαθίων τις ἱστο-¹⁹
ρίαν Ἰταλικὴν συντεταγμένος εἶρηκε.

- 5 III. Τοῦ δὲ πίστιν ἔχοντος λόγου μάλιστα καὶ πλεί-
στους μάρτυρας τὰ μὲν κυριώτατα πρῶτος εἰς τοὺς
Ἕλληνας ἐξέδωκε Διοκλῆς Πεπαρήθιος, ᾧ καὶ Φάβιος ὁ
Πίκτωρ ἐν τοῖς πλείστοις ἐπηκολούθηκε. Γεγόνασι δὲ
καὶ περὶ τούτων ἕτεραι διαφοραί· τύψῳ δὲ εἶπειν
10 τοιοῦτός ἐστι. Τῶν ἀπ' Αἰνείου γεγονότων ἐν Ἄλβη
βασιλέων εἰς ἀδελφοὺς δύο, Νομήτορα καὶ Ἀμούλιον,
ἡ διαδοχὴ καθῆκεν. Ἀμούλιου δὲ νείμαντος τὰ πάντα
δίχα, τῇ δὲ βασιλείᾳ τὰ χρήματα καὶ τὸν ἐκ Τροίας
κομισθέντα χρυσὸν ἀντιθέντος, εἴλετο τὴν βασιλείαν
15 ὁ Νομήτωρ. Ἐχων οὖν ὁ Ἀμούλιος τὰ χρήματα καὶ
πλέον ἀπ' αὐτῶν δυνάμενος τοῦ Νομήτορος, τὴν τε
βασιλείαν ἀφείλετο φαιδίως, καὶ φοβούμενος ἐκ τῆς
θυγατρὸς αὐτοῦ γενέσθαι παιδας ἰέρειαν τῆς Ἑστίας
ἀπέδειξεν, ἄγαμον καὶ παρθένον αἰὲ βιωσομένην.
20 Ταύτην οἱ μὲν Ἰλίαν, οἱ δὲ Ῥέαν, οἱ δὲ Σιλουταν ὀνο-
μάζουσι. Φωρᾶται δὲ μετ' οὐ πολὺν χρόνον κυοῦσα
παρὰ τὸν καθεστῶτα ταῖς Ἑστιάσι νόμον. Καὶ τὸ μὲν
ἀνήκεστα μὴ παθεῖν αὐτὴν ἢ τοῦ βασιλέως θυγάτηρ
Ἄνθῳ παρητήσατο, δεηθεῖσα τοῦ πατρός· εἶρχθη δὲ
25 καὶ δίαιταν εἶχεν ἀνεπίμικτον, ὅπως μὴ λάθοι τε-
κοῦσα τὸν Ἀμούλιον. Ἔτεκε δὲ δύο παύδας ὑπερφνεῖς
μεγέθει καὶ κάλλει. Δι' ὃ καὶ μᾶλλον ὁ Ἀμούλιος φο-
βηθεὶς ἐκέλευσεν αὐτοὺς ὑπηρέτην λαβόντα φῖσαι.
Τοῦτον ἐνιοὶ Φανστύλον ὀνομάζεσθαι λέγουσιν, οἱ
30 δ' οὐ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν ἀνελόμενον. Ἐνθήμενος οὖν
εἰς σκάφην τὰ βρέφη κατέβη μὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν ὡς
φῖσων, ἰδὼν δὲ κατιόντα πολλῷ φέυματι καὶ τραχυ-

νόμενον ἴδειςε προσελθεῖν, ἐγγὺς δὲ τῆς ὄχθης καταθεῖς ἀπηλλάσσετο. Τοῦ δὲ ποταμοῦ κατακλύζοντος ἢ πλημμύρα τὴν σκάφην ὑπολαβοῦσα καὶ μετεωρίσασα πρῶως κατήνεγκεν εἰς χωρίον ἐπιεικῶς μαλθακόν, ὃ νῦν Κερμαλὸν καλοῦσι, πάλαι δὲ Γερμανόν, ὡς ἔοικεν, ὅτι καὶ τοὺς ἀδελφοὺς γερμανοὺς ὀνομάζουσιν.

IV. Ἦν δὲ πλησίον ἐρινεός, ὃν Ῥωμνάλιον ἐκάλουν, ἢ διὰ τὸν Ῥωμύλον, ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, ἢ διὰ τὸ τὰ μνησκώμενα τῶν θρησμάτων ἐκεῖ διὰ τὴν 10 σκιὰν ἐνδιάζειν, ἢ μάλιστα διὰ τὸν τῶν βρεφῶν θηλασμόν, ὅτι τὴν τε θηλὴν φοῦμαν ἐνόμαζον οἱ παλαιοὶ καὶ θεὸν τινα τῆς ἐκτροφῆς τῶν νηπίων ἐπιμελεῖσθαι δοκοῦσαν ὀνομάζουσι Ῥουμιλίαν, καὶ θύουσιν αὐτῇ νηφάλια καὶ γάλα τοῖς ἱεροῖς ἐπισπένδουσιν. 15 Ἐνταῦθα δὲ τοῖς βρέφεσι κειμένοις τὴν τε λύκαιναν ἱστοροῦσι θηλαζομένην καὶ θρυοκολάπτην τινὰ παρ εἶναι συνεκτρέφοντα καὶ φυλάττοντα. Νομίζεται δ' Ἄρεως ἱερὰ τὰ ζῆα· τὸν δὲ θρυοκολάπτην καὶ διαφερόντως Λαίτιοι σέβονται καὶ τιμῶσιν· ὅθεν οὐχ ἦκι- 20 στα πίστιν ἔσχεν ἢ τεκοῦσα τὰ βρέφη τεκεῖν ἐξ Ἄρεως φάσκουσα. Καίτοι τοῦτο παθεῖν αὐτὴν ἐξαπατηθεῖσαν λέγουσιν, ὑπὸ τοῦ Ἀμουλίου διαπαρθενευθεῖσαν ἐν ὄπλοις ἐπιφανέντος αὐτῇ καὶ συναρπάσαντος. Οἱ δὲ τοῦνομα τῆς τροφοῦ δι' ἀμφιβολίαν ἐπὶ τὸ μν- 25 θῶδες ἐκτροπήν τῆ φήμῃ παρασχεῖν. Λούπας γὰρ ἐκάλουν οἱ Λαίτιοι τῶν τε θηρίων τὰς λυκαίνας καὶ τῶν γυναικῶν τὰς ἐταιρούσας· εἶναι δὲ τοιαύτην τὴν Φαυστύλου γυναῖκα τοῦ τὰ βρέφη θρέψαντος, Ἄκκαν Λαρεντίαν ὄνομα. Ταύτῃ δὲ καὶ θύουσιν οἱ Ῥωμαῖοι 30 καὶ χοὰς ἐπιφέρει τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς [αὐτῇ] ὃ τοῦ Ἄρεως ἱερῆς, καὶ Λαρεντίαν καλοῦσι τὴν ἑορτήν.

V. Ἐτέραν δὲ τιμῶσι Λαρεντίαν ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ὁ νεωκόρος τοῦ Ἡρακλέους ἀλύων, ὡς ἔοικεν, ὑπὸ σχολῆς προὔθετο πρὸς τὸν θεὸν διακυβεύειν, ὑπειπὼν, ὅτι νικήσας μὲν αὐτὸς ἔξει τι παρὰ τοῦ 5 θεοῦ χρηστόν, ἡττηθεὶς δὲ τῷ θεῷ τράπεζαν ἄφθονον 20 παρέξει καὶ γυναῖκα καλὴν συναναπαυσομένην. Ἐπὶ τούτοις τὰς μὲν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ τιθεὶς, τὰς δ' ὑπὲρ αὐτοῦ ψήφους ἀνεφάνη νικῶμενος. Εὐσυνθετεῖν δὲ βουλόμενος καὶ δικαιοῶν ἐμμένειν τοῖς ὀρισθεῖσι, δεῖ- 10 πνόν τε τῷ θεῷ παρεσκεύασε καὶ τὴν Λαρεντίαν οὖσαν ὠραίαν, οὐπω δὲ ἐπιφανῆ, μισθωδᾶμενος, εἰστίασεν ἐν τῷ ἱερῷ, κλίνην ὑποστορέσας καὶ μετὰ τὸ δεῖπνον συνελξεῖν, ὡς δὴ τοῦ θεοῦ ἔξοντος αὐτήν. Καὶ μέντοι καὶ τὸν θεὸν ἐντυχεῖν λέγεται τῇ γυναικί 15 καὶ κελεῦσαι βαδίζειν ἔωθεν ἐπὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὸν ἀπαντήσαντα πρῶτον ἀσπασαμένην ποιεῖσθαι φίλον. Ἀπήνητησεν οὖν αὐτῇ τῶν πολιτῶν ἀνὴρ ἡλικίας τε πόρρω ἤκων καὶ συνειλοχῶς οὐσίαν ἱκανήν, ἅπαις δὲ καὶ βεβιωκῶς ἄνευ γυναικός, ὄνομα Ταρρούτιος. Οὐ- 20 τος ἔγνω τὴν Λαρεντίαν καὶ ἠγάπησε, καὶ τελευτῶν ἀπέλιπε κληρονόμον ἐπὶ πολλοῖς καὶ καλοῖς κτήμασιν, ὧν ἐκείνη τὰ πλεῖστα τῷ δήμῳ κατὰ διαθήκας ἔδωκε. Λέγεται δὲ αὐτὴν εὐδοξον οὖσαν ἤδη καὶ θεοφιλῆ νομιζομένην ἀφανῆ γενέσθαι περὶ τοῦτον τὸν τόπον, 25 ἐν ᾧ καὶ τὴν προτέραν ἐκείνην Λαρεντίαν κείσθαι. Καλεῖται δὲ νῦν ὁ τόπος Βήλαυρον, ὅτι τοῦ ποταμοῦ πολλάκις ὑπερχειομένου διεπεραιοῦντο πορθμείους κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον εἰς ἀγορὰν· τὴν δὲ πορθμείαν βηλατούραν καλοῦσιν. Ἐνιοὶ δὲ λέγουσι τὴν εἰς τὸν 30 ἰππόδρομον φέρουσαν ἐξ ἀγορᾶς πάροδον ἰστίοις καταπεταννύναι τοὺς τὴν θέαν παρέχοντας, ἐντεῦθεν ἀρχομένους· ῥωμαῖστι δὲ τὸ ἰστίον βῆλον ὀνομάζουσι.

Διὰ ταῦτα μὲν ἔχει τιμὰς ἢ δευτέρα Λαρεντία παρὰ Ῥωμαίους.

VI. Τὰ δὲ βρέφη Φαυστύλος Ἀμουλλίου συφορβὸς ἀνέλετο λαθῶν ἅπαντας, ὡς δ' ἐνιοί φασι τῶν εἰκότων ἐχόμενοι μᾶλλον, εἰδότος τοῦ Νομήτορος καὶ συγχορηγοῦντος τροφᾶς κρύφα τοῖς τρέφουσι. Καὶ γράμματα λέγονται καὶ τᾶλλα μανθάνειν οἱ παῖδες εἰς Γαβίους κομισθέντες, ὅσα χρὴ τοὺς εὖ γεγονότας. Κληθῆναι δὲ καὶ τούτους ἀπὸ τῆς θηλῆς ἱστοροῦσι Ῥωμύλον καὶ Ῥῶμον, ὅτι θηλάζοντες ᾤφθησαν τὸ 10 θηρίον. Ἡ μὲν οὖν ἐν τοῖς σώμασιν εὐγένεια καὶ νηπίων ὄντων εὐθὺς ἐξέφαινε μεγέθει καὶ ἰδέᾳ τὴν φύσιν· αὐξόμενοι δὲ θυμοειδεῖς ἦσαν ἀμφοτέρω καὶ ἀνδρώδεις καὶ φρονήματα πρὸς τὰ φαινόμενα δεινὰ καὶ τόλμαν ὅλως ἀνέκπληκτον ἔχοντες· ὁ δὲ Ῥωμύλος 15 γνώμη τε χρῆσθαι μᾶλλον ἐδόκει καὶ πολιτικὴν ἔχειν σύνεσιν, ἐν ταῖς περὶ νομᾶς καὶ κνηγίας πρὸς τοὺς γειτυῶντας ἐπιμιξίαις πολλὴν ἑαυτοῦ παρέχων κατανόησιν ἡγεμονικοῦ μᾶλλον ἢ πειθαρχικοῦ φύσει γεγονότος. Διὸ τοῖς μὲν ὁμοφύλοις ἢ ταπεινοτέροις 20 προσφιλεῖς ἦσαν, ἐπιστάτας δὲ καὶ διόπους βασιλικούς καὶ ἀγελάρχας, ὡς μηδὲν αὐτῶν ἀρετῇ διαφέροντας, ὑπερφρονοῦντες οὔτ' ἀπειλῆς ἐφρόντιζον οὔτε ὀργῆς. Ἐχρῶντο δὲ διαίταις καὶ διατριβαῖς ἐλευθερίοις, οὐ τὴν σχολὴν ἐλευθέριον ἡγούμενοι 25 καὶ τὴν ἀπουσίαν, ἀλλὰ γυμνάσια καὶ θήρας καὶ δρόμους καὶ τὸ ληστὰς ἀμύνασθαι καὶ κλωπας ἐλεῖν καὶ βίας ἐξελέσθαι τοὺς ἀδικουμένους. Ἦσαν δὲ διὰ ταῦτα περιβόητοι.

VII. Γενομένης δὲ τινος πρὸς τοὺς Νομήτορος 30 βουκόλους τοῖς Ἀμουλλίου διαφορᾶς καὶ βοσκημάτων ἐλάσεως, οὐκ ἀνασχόμενοι συγκόπτουσι μὲν αὐτούς

καὶ τρέπονται, ἀποτέμνονται δὲ τῆς λείας συχρῆν. Ἀγανακτοῦντος δὲ τοῦ Νομήτορος ὀλιγώρουν· συνηγον δὲ καὶ προσεδέχοντο πολλοὺς μὲν ἀπόρους, πολλοὺς δὲ δούλους, θράσους ἀποστατικῆ καὶ φρονή-
 5 ματος ἀρχὰς ἐνδιδόντες. Τοῦ δὲ Ῥωμύλου πρὸς τινα θυσίαν ἀποτραπομένου (καὶ γὰρ ἦν φιλοθύτης καὶ μαντικὸς), οἱ τοῦ Νομήτορος βοτῆρες τῷ Ῥώμῳ μετ' ὀλίγων βαδίζοντι προστυχόντες ἐμάχοντο. Καὶ γενο- 21
 10 τησαν οἱ τοῦ Νομήτορος καὶ συνέλαβον ζῶντα τὸν Ῥῶμον. Ἀναχθέντος οὖν αὐτοῦ πρὸς τὸν Νομήτορα καὶ κατηγορηθέντος, αὐτὸς μὲν οὐκ ἐκόλασε χαλεπὸν ὄντα δεδιῶς τὸν ἀδελφόν, ἐλθὼν δὲ πρὸς ἐκείνου ἐδέϊτο τυχεῖν δίκης ἀδελφὸς ὧν καὶ καθυβρισμένος
 15 ὑπὸ οἰκετῶν ἐκείνου βασιλέως ὄντος. Συναγανακτούντων δὲ τῶν ἐν Ἄλβῃ καὶ δεῖνὰ πάσχειν οἰόμενων τὸν ἄνδρα παρ' ἀξίαν, κινήθεις ὁ Ἀμούλιος αὐτῷ παραδίδωσι τῷ Νομήτορι τὸν Ῥῶμον ὃ τι βούλοιο χρῆσασθαι. Παραλαβὼν δὲ ἐκείνος, ὡς ἦκεν οἰκαδε,
 20 θαυμάζων μὲν ἀπὸ τοῦ σώματος τὸν νεανίσκον ὑπερφέροντα μεγέθει καὶ φώμῃ πάντας, ἐνορῶν δὲ τῷ προσώπῳ τὸ θαρραλέον καὶ ἰταμὸν τῆς ψυχῆς ἀδούλωτον καὶ ἀπαθὲς ὑπὸ τῶν παρόντων, ἔργα δὲ αὐτοῦ καὶ πράξεις ὅμοια τοῖς βλεπομένοις ἀκούων, τὸ δὲ
 25 μέγιστον, ὡς ἔοικε, θεοῦ συμπαρόντος καὶ συνεπευθύνοντος ἀρχὰς μεγάλων πραγμάτων, ἀπτόμενος ἐπινοία καὶ τύχῃ τῆς ἀληθείας ἀνέκρινεν, ὅστις εἶη καὶ ὅπως γένοιτο, φωνῇ τε πράξια καὶ φιλανθρωπῶς βλέμματι πίστιν αὐτῷ μετ' ἐλπίδος ἐνδιδούς. Ὁ δὲ θαρρῶν
 30 ἔλεγεν· „Ἄλλ' οὐδὲν ἀποκρύψομαι σε· καὶ γὰρ εἶναι δοκεῖς Ἀμουλίου βασιλικώτερος. Ἀκούεις γὰρ καὶ ἀνακρίνεις πρὶν ἢ κολάζειν· ὁ δ' ἀκρίτους ἐκδίδωσι.

Πρότερον μὲν ἑαυτοὺς οἰκετῶν βασιλέως Φαυστύλου καὶ Λαφεντίας ἠπιστάμεθα παίδας (ἔσμεν δὲ δίδυμοι), γενόμενοι δὲ ἐν αἰτία πρὸς σὲ καὶ διαβολαῖς καὶ τοῖς περὶ ψυχῆς ἀγῶσιν ἀκούομεν μεγάλα περὶ ἑαυτῶν· εἰ δὲ πιστά, κρίνειν ἔοικε νῦν ὁ κίνδυνος. Γουαί μὲν ὅ γὰρ ἡμῶν ἀπόρρητοι λέγονται, τροφαὶ δὲ καὶ τιθηνή- σεις ἀτοπώτεραι νεογνῶν, οἷς ἐρρήφημεν οἰωνοῖς καὶ θηρίοις, ὑπὸ τούτων τρεφόμενοι, μαστῶ λυκαίνης καὶ δρυοκολάπτου ψωμίσμασιν ἐν σκάφῃ τινὶ κείμενοι παρὰ τὸν μέγαν ποταμόν. Ἔστι δ' ἡ σκάφη καὶ σώ- 10 ζεται, χαλκοῖς ὑποξώσμασι γραμμάτων ἀμυδρῶν ἐγ- κεχαραγμένων, ἃ γένοιτ' ἂν ἴσως ὕστερον ἀνωφελεῖ γνηρίσματα τοῖς τοκεῦσιν ἡμῶν ἀπολομένων.“ Ὁ μὲν οὖν Νομήτωρ ἐκ τε τῶν λόγων τούτων καὶ πρὸς τὴν ὄψιν εἰκάζων τὸν χρόνου οὐκ ἔφρουγε τὴν ἐλπίδα σα- 15 νουσαν, ἀλλ' ἐφρόντιζεν, ὅπως τῇ θυγατρὶ περὶ τού- των κρύφα συγγενόμενος φράσειεν· ἐφρουρεῖτο γὰρ ἐν καρτερῶς.

VIII. Ὁ δὲ Φαυστύλος ἀκούσας τὴν τε σύλληψιν τοῦ Ῥώμου καὶ τὴν παράδοσιν, τὸν μὲν Ῥωμύλον 20 ἤϊον βοηθεῖν, τότε σαφῶς διδάξας περὶ τῆς γενέσεως· πρότερον δὲ ὑπηνίττετο καὶ παρεδήλου τοσοῦτον, ὅσον προσέχοντας μὴ μικρὸν φρονεῖν· αὐτὸς δὲ τὴν σκάφην κομίζων ἐχώρει πρὸς τὸν Νομήτορα σπουδῆς καὶ δέους μεστὸς ὧν διὰ τὸν καιρὸν. Ἐποψίαν οὖν 25 τοῖς περὶ τὰς πύλας φρουροῖς τοῦ βασιλέως παρέχων καὶ ὑφορώμενος ὑπ' αὐτῶν καὶ ταραττόμενος περὶ τὰς ἀποκρίσεις, οὐκ ἔλαθε τὴν σκάφην τῷ χλαμυδίῳ περικαλύπτων. Ἦν δέ τις ἐν αὐτοῖς ἀπὸ τύχης τῶν τὰ παιδία εἶψαι λαβόντων καὶ γεγονότων περὶ τὴν ἐκθε- 30 σιν. Οὗτος ἰδὼν τὴν σκάφην τότε καὶ γνωρίσας τὴν κατασκευὴν καὶ τοῖς γράμμασιν, ἔτυχεν ὑπονοεῖα τοῦ

ὄντος καὶ οὐ παρημέλησεν, ἀλλὰ φράσας τὸ πρᾶγμα
 τῷ βασιλεὶ κατέστησεν εἰς ἔλεγχον. Ἐν δὲ πολλαῖς καὶ
 μεγάλαις ἀνάγκαις ὁ Φαυστύλος οὐτ' ἀήτητον ἑαυ-
 τὸν διεφύλαξεν οὔτε παντάπασιν ἐκβιασθεὶς σώζε-
 5 σθαι μὲν ὠμολόγησε τοὺς παῖδας, εἶναι δ' ἄπωθεν
 τῆς Ἄλβης ἔφη νέμοντας· αὐτὸς δὲ τοῦτο πρὸς τὴν
 Ἰλίαν φέρων βαδίζειν, πολλάκις ἰδεῖν καὶ θιγεῖν ἐπ'
 ἐλπίδι βεβαιοτέρα τῶν τέκνων ποθήσασαν. Ὅπερ οὖν
 οἱ ταραττόμενοι καὶ μετὰ δέους ἢ πρὸς ὀργὴν πρᾶτ-
 10 τόντες ὀτιοῦν ἐπιεικῶς πάσχουσι, συνέπεσε παθεῖν²²
 τὸν Ἀμούλιον. Ἄνδρα γὰρ ἄλλη τε χρηστὸν καὶ τοῦ
 Νομήτορος φίλον ὑπὸ σπουδῆς ἐπεμψε, διακνυθῆσθαι
 τοῦ Νομήτορος κελεύσας, εἴ τις ἦκοι λόγος εἰς αὐτὸν
 ὑπὲρ τῶν παίδων ὡς περιγενομένων. Ἀφικόμενος
 15 οὖν ὁ ἄνθρωπος καὶ θεασάμενος ὅσον οὐπὼ τὸν Ῥώ-
 μουν ἐν περιβολαῖς καὶ φιλοφροσύναις τοῦ Νομήτορος,
 τὴν τε πίστιν ἰσχυρὰν ἐποίησε τῆς ἐλπίδος καὶ παρε-
 κεύσατο τῶν πραγμάτων ὀξέως ἀντιλαμβάνεσθαι,
 καὶ συνῆν αὐτὸς ἤδη καὶ συνέπραττεν. Ὁ δὲ καιρὸς
 20 οὐδὲ βουλομένοις ὀκνεῖν παρεῖχεν. Ὁ γὰρ Ῥωμύλος
 ἐγγὺς ἦν ἤδη καὶ πρὸς αὐτὸν ἐξέθειον οὐκ ὀλίγοι τῶν
 πολιτῶν μίσει καὶ φόβῳ τοῦ Ἀμουλλίου. Πολλὴν δὲ
 καὶ σὺν αὐτῷ δύναμιν ἤγε συλλελοχισμένην εἰς ἑκα-
 τοστύας· ἐκάστης δὲ ἀνὴρ ἀφηγεῖτο χόρτου καὶ ὕλης
 25 ἀγκαλίδα κοντῷ περικειμένην ἀνέχων· μανίπλα ταύ-
 τας Λατῖνοι καλοῦσιν· ἀπ' ἐκείνου δὲ καὶ νῦν ἐν
 τοῖς στρατεύμασι τούτους μανιπλαρίους ὀνομάζουσιν.
 Ἄμα δὲ τοῦ μὲν Ῥώμου τοὺς ἐντὸς ἀφιστάντος, τοῦ δὲ
 Ῥωμύλου προσάγοντος ἐξώθει, οὔτε πράξας οὐδὲν ὁ
 30 τύραννος οὔτε βουλεύσας σωτήριον ἑαυτῷ διὰ τὸ
 ἀπορεῖν καὶ ταράττεσθαι καταληφθεὶς ἀπέθανεν. Ὡν
 τὰ πλεῖστα καὶ τοῦ Φαβίου λέγοντος καὶ τοῦ Πεπαρη-

θίου Διοκλέους, ὃς δοκεῖ πρῶτος ἐκδοῦναι Ῥώμης κτίσιν, ὑποπτον μὲν ἐνίοις ἐστὶ τὸ δραματικὸν καὶ πλασματικῶδες, οὐ δεῖ δὲ ἀπιστεῖν τὴν τύχην ὀρῶντας οἶων ποιημάτων δημιουργός ἐστι, καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα λογιζομένους, ὡς οὐκ ἂν ἐνταῦθα προὔβηδ⁵ δυνάμεως, μὴ θείαν τινὰ ἀρχὴν λαβόντα καὶ μηδὲν μέγα μηδὲ παράδοξον ἔχουσαν.

ΙΧ. Ἀμουλίου δὲ ἀποθανόντος καὶ τῶν πραγμάτων καταστάτων, Ἄλβην μὲν οὐτ' οἰκεῖν μὴ ἄρχοντες οὐτ' ἄρχειν ἐβούλοντο τοῦ μητροπάτορος ζώντος, 10 ἀποδόντες δὲ τὴν ἡγεμονίαν ἐκέλευε καὶ τῇ μητρὶ τιμὰς πρεπούσας ἔγνωσαν οἰκεῖν καθ' ἑαυτούς, πόλιν ἐν οἷς χωρίοις ἐξ ἀρχῆς ἐνετράφησαν κτίσαντες· αὕτη γὰρ εὐπρεπεστάτη τῶν αἰτιῶν ἐστίν. Ἦν δ' Ἰσως ἀναγκαῖον οἰκετῶν καὶ ἀποστατῶν πολλῶν ἡθροισμέ- 15 νων πρὸς αὐτούς ἢ καταλυθῆναι παντάπασι τούτων διασπαρέντων ἢ συνοικεῖν ἰδίᾳ μετ' αὐτῶν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἠξίουσι οἱ τὴν Ἄλβην οἰκοῦντες ἀναμιγνύναι τοὺς ἀποστάτας ἑαυτοῖς οὐδὲ προσδέχεσθαι πολίτας, ἐδήλωσε πρῶτον μὲν τὸ περὶ τὰς γυναῖκας ἔργον, οὐχ 20 ὑβρεῖ τολμηθὲν, ἀλλὰ δι' ἀνάγκην, ἐκουσίῳ ἀπορίᾳ γάμων· ἐτίμησαν γὰρ αὐτὰς ἀρπάσαντες περιττῶς. Ἐπειτα τῆς πόλεως τὴν πρώτην ἰδρυσιν λαμβανούσης ἱερὸν τι φύξιμον τοῖς ἀφισταμένοις κατασκευάσαντες, 25 ὃ Θεοῦ Ἀσυλαίου προσηγόρευον, ἐδέχοντο πάντας, 25 οὔτε δεσπόταις δοῦλον οὔτε θῆτα χρήταις οὐτ' ἄρχουσιν ἀνδροφόνον ἐκδιδόντες, ἀλλὰ μαντεύματι πνθοχρήστῳ πᾶσι βεβαιοῦν τὴν ἀσυλίαν φάσκοντες, ὥστε πληθῦσαι ταχὺ τὴν πόλιν· ἐπεὶ τὰς γε πρώτας ἐστίας λέγουσι τῶν χιλίων μὴ πλείονας γενέσθαι. Ταῦτα μὲν 30 οὖν ὕστερον. Ὅρμησασι δὲ πρὸς τὸν συνοικισμὸν αὐτοῖς εὐθύς ἦν διαφορὰ περὶ τοῦ τόπου. Ῥωμύλος μὲν

οὖν τὴν καλουμένην Ῥώμην κουαδράτην, ὅπερ ἐστὶ
 τετράγωνον, ἔκτισε καὶ ἐκείνον ἐβούλετο πολίξειν τὸν
 τόπον, Ῥώμος δὲ χωρίον τι τοῦ Ἀβεντίνου καρτερόν,
 ὃ δι' ἐκείνον μὲν ὠνομάσθη Ῥεμῶνιον, νῦν δὲ Ριγνά-
 5 ριον καλεῖται. Συνθεμένων δὲ τὴν ἔριν ὄρνισιν αἰ-
 σίοις βραβεῦσαι καὶ καθεζομένων χωρὶς, ἕξ φασὶ τῶ
 Ῥώμῳ, διπλάσιους δὲ τῶ Ῥωμύλῳ προφανῆναι γῦπας.
 Οἱ δὲ τὸν μὲν Ῥῶμον ἀληθῶς ἰδεῖν, ψεύσασθαι δὲ τὸν
 Ῥωμύλον· ἐλθόντος δὲ τοῦ Ῥώμου, τότε τοὺς δώδεκα
 10 τῶ Ῥωμύλῳ φανῆναι, διὸ καὶ νῦν μάλιστα χρῆσθαι
 γυψὶ Ῥωμαίους οἰωνίζομένους. Ἡρόδωρος δὲ ὁ Πον- 23
 τικὸς ἱστορεῖ καὶ τὸν Ἡρακλέα χαίρειν γυπὸς ἐπὶ πρά-
 ξει φανέντος. Ἔστι μὲν γὰρ ἀβλαβέστατον ζῶων ἀπάν-
 των, μηδὲν ἄν σπείρουσιν ἢ φυτεύουσιν ἢ νέμουσιν
 15 ἄνθρωποι σινόμενον, τρέφεται δὲ ἀπὸ νεκρῶν σωμα-
 των, ἀποκτίνουσι δ' οὐδὲν οὐδὲ λυμαίνεται ψυχὴν
 ἔχον, πτηνοῖς δὲ διὰ συγγένειαν οὐδὲ νεκροῖς πρόσει-
 σιν. Ἄετοί δὲ καὶ γλαῦκες καὶ λέρακες ζῶντα κόπτουσι
 τὰ ὁμόφυλα καὶ φονεύουσι· καίτοι κατ' Αἰσχύλον
 20 Ὅρνιθος ὄρνις πῶς ἂν ἀγνεύοι φαγῶν;
 Ἔτι τᾶλλα μὲν ἐν ὀφθαλμοῖς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀνα-
 στρέφεται καὶ παρέχει διὰ παντὸς αἰσθησὶν ἑαυτῶν·
 ὁ δὲ γυψὶ σπάνιον ἐστὶ θεάμα καὶ νεοσσοῖς γυπὸς οὐ
 ῥαδίως ἴσμεν ἐντετυχηκότες, ἀλλὰ καὶ παρέσχεν ἐνίοις
 25 ἄτοπον ὑπόνοιαν, ἔξωθεν αὐτοὺς ἀφ' ἐτέρας τινὸς
 γῆς καταλεῖν ἐνταῦθα, τὸ σπάνιον καὶ μὴ συνεχές,
 οἷον οἱ μάντις ἀξιοῦσιν εἶναι τὸ μὴ κατὰ φύσιν μηδ'
 ἀφ' αὐτοῦ, κομπῆ δὲ θείᾳ φαινόμενον.

Χ. Ἐπεὶ δ' ἔγνω τὴν ἀπάτην ὁ Ῥώμος, ἐχαλέπαινε,
 30 καὶ τοῦ Ῥωμύλου τάφρον ὀρύττοντος ἢ τὸ τεῖχος
 ἔμελλε κυκλοῦσθαι, τὰ μὲν ἐγλεύαζε τῶν ἔργων, τοῖς
 δ' ἐμποδῶν ἐγένετο. Τέλος δὲ διαλλόμενον αὐτὸν οἱ

μὲν αὐτοῦ Ῥωμύλου κατάξαντος, οἱ δὲ τῶν ἐταίρων
 τινὸς Κέλερος, ἐνταῦθα πεσεῖν λέγουσιν. Ἔπεσε δὲ
 καὶ Φανστύλος ἐν τῇ μάχῃ καὶ Πλειστίνος, ὃν ἀδελ-
 φὸν ὄντα Φανστύλου συνεκθρέψαι τοὺς περὶ τὸν
 Ῥωμύλον ἱστοροῦσιν. Ὁ μὲν οὖν Κέλερ εἰς Τυρρη-⁵
 νίαν μετέστη καὶ ἀπ' ἐκείνου τοὺς ταχεῖς οἱ Ῥωμαῖοι
 καὶ ὄξεις κέλερας ὀνομάζουσι· καὶ Κόιντον Μέτελλον,
 ὅτι τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος ἀγῶνα μονομάχων ἡμέ-
 ραις ὀλίγαις ἐποίησε, θαυμάσαντες τὸ τάχος τῆς πα-
 ρασκευῆς Κέλερα προσηγόρευσαν. 10

ΧΙ. Ὁ δὲ Ῥωμύλος ἐν τῇ Ῥεμορία θάψας τὸν Ῥω-
 μον ὁμοῦ καὶ τοὺς τροφεῖς ᾤκιζε τὴν πόλιν, ἐκ Τυρ-
 ρηνίας μεταπεμφάμενος ἄνδρας ἱεροῖς τισι θεσμοῖς
 καὶ γράμμασιν ὑφηγουμένους ἕκαστα καὶ διδάσκοντας
 ὥσπερ ἐν τελετῇ. Βόθρος γὰρ ὠρύγη περὶ τὸ νῦν Κο-¹⁵
 μίτιον κυκλοτερῆς, ἀπαρχαί τε πάντων, ὅσοις νόμφ
 μὲν ὡς καλοῖς ἐχρῶντο, φύσει δ' ὡς ἀναγκαίοις, ἀπε-
 τέθησαν ἐνταῦθα. Καὶ τέλος ἐξ ἧς ἀφίκτο γῆς ἕκαστος
 ὀλίγην κομίζων μοῖραν ἐβαλλον εἰς ταῦτα καὶ συνεμί-
 γνον. Καλοῦσι δὲ τὸν βύθρον τοῦτον φ' καὶ τὸν ²⁰
 ὄλυμπον ὀνόματι μουνδον. Εἶτα ὥσπερ κύκλον κέν-
 τρον περιέγραψαν τὴν πόλιν. Ὁ δ' οἰκιστῆς ἐμβαλὼν
 ἄροτρον χαλκῆν ὕνιν, ὑποξεύξας δὲ βοῦν ἄρρενα καὶ
 θήλειαν, αὐτὸς μὲν ἐπάγει περιελαύνων αὐλακα βα-
 θείαν τοῖς τέρμασι, τῶν δ' ἐπομένων ἔργον ἐστὶν ἄς ²⁵
 ἀνίστησι βώλους τὸ ἄροτρον καταστρέφειν εἰσω καὶ
 μηδεμίαν ἔξω περιορᾶν ἐκτρεπομένην. Τῇ μὲν οὖν
 γραμμῇ τὸ τεῖχος ἀφορίζουσι καὶ καλεῖται κατὰ συγ-
 κοτὴν κωμήριον, οἷον ὀπισθεν τείχους ἢ μετὰ τείχος·
 ὅπου δὲ πύλην ἐμβαλεῖν διανοοῦνται, τὴν ὕνιν ἐξε-³⁰
 λόντες καὶ τὸ ἄροτρον ὑπερθέντες διάλειμμα ποιού-
 σιν. Ὅθεν ἅπαν τὸ τεῖχος ἱερὸν πλὴν τῶν πυλῶν

νομίζουσι· τὰς δὲ πύλας ἱερὰς νομίζοντας οὐκ ἦν ἄνευ δεισιδαιμονίας τὰ μὲν δέχεσθαι, τὰ δ' ἀποπέμπειν τῶν ἀναγκαίων καὶ μὴ καθαρῶν.

XII. Ὅτι μὲν οὖν ἡ κτίσις ἡμέρα γένοιτο τῇ πρὸ 5 ἑνδεκά καλανδῶν Μαΐων ὁμολογεῖται· καὶ τὴν ἡμέραν ταύτην ἑορτάζουσι Ῥωμαῖοι, γενέθλιον τῆς πατρίδος ὀνομάζοντες. Ἐν ἀρχῇ δ', ὡς φασιν, οὐδὲν ἐμφυχον ἔθνον, ἀλλὰ καθαρὰν καὶ ἀναίμακτον ᾤοντο δεῖν τῇ πατρίδι τὴν ἐπώνυμον τῆς γενέσεως ἑορτὴν φυλάτ- 10 τειν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς κτίσεως βοτηρικὴ τις 2 ἦν αὐτοῖς ἑορτὴ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν καὶ Παρῖλια προσηγόρευον αὐτήν. Νῦν μὲν οὖν οὐδὲν αἱ Ῥωμαῖ- καὶ νομηνῖαι πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς ὁμολογούμενον ἔχουσιν· ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν, ἢ τὴν πόλιν ὁ Ῥωμύ- 15 λος ἔκτιζεν, ἀτρεκῆ τριακάδα τυχεῖν λέγουσι· καὶ σύνοδον ἐκλειπτικὴν ἐν αὐτῇ γενέσθαι σελήνης πρὸς ἥλιον, ἣν εἶδέναι καὶ Ἀντίμαχον οἴονται, τὸν Τῆτον ἐποποιῶν, ἔτει τρίτῳ τῆς ἕκτης Ὀλυμπιάδος συμπε- σοῦσαν. Ἐν δὲ τοῖς κατὰ Βάρρων τὸν φιλόσοφον 20 χρόνοις, ἄνδρα Ῥωμαίων ἐν ἱστορίᾳ βιβλιακώτατον, ἦν Ταρούτιος ἑταῖρος αὐτοῦ, φιλόσοφος μὲν ἄλλως καὶ μαθηματικός, ἀπτόμενος δὲ τῆς περὶ τὸν πίνακα μεθόδου θεωρίας ἕνεκα καὶ δοκῶν ἐν αὐτῇ περιττὸς εἶναι. Τούτῳ προὔβαλεν ὁ Βάρρων ἀναγαγεῖν τὴν 25 Ῥωμύλου γένεσιν εἰς ἡμέραν καὶ ὥραν, ἐκ τῶν λεγο- μένων ἀποτελεσμάτων περὶ τὸν ἄνδρα ποιησάμενον τὸν συλλογισμόν, ὥσπερ αἱ τῶν γεωμετρικῶν ὑφη- γοῦνται προβλημάτων ἀναλύσεις· τῆς γὰρ αὐτῆς θεωρίας εἶναι χρόνον τε λαβόντας ἀνθρώπου γενέ- 30 σεως βίον προειπεῖν καὶ βίῳ δοθέντι θηρεῦσαι χρό- νον. Ἐποίησεν οὖν τὸ προσταχθὲν ὁ Ταρούτιος, καὶ τὰ τε πάθη καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀνδρὸς ἐπιδῶν καὶ χρόνον

ζωῆς καὶ τρόπον τελευτῆς καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα συν-
 θεῖς, εὖ μάλα τεθαρρηκότως καὶ ἀνδρείως ἀπεφήνατο
 τὴν μὲν ἐν τῇ μητρὶ γεγονέναι τοῦ Ῥωμύλου σύλληψιν
 εἶναι πρῶτῳ τῆς δευτέρας ὀλυμπιάδος, ἐν μηνὶ κατ'
 Αἰγυπτίους Χοιὰκ τρίτῃ καὶ εἰκάδι τρίτης ὥρας, καθ' ὅ
 ἦν ὁ ἥλιος ἐξέλιπε παντελῶς· τὴν δ' ἐμφανῆ γένεσιν
 ἐν μηνὶ Θωῦθ ἡμέρα πρώτη μετ' εἰκάδα περὶ ἡλίου
 ἀνατολάς. Κτισθῆναι δὲ τὴν Ῥώμην ὑπ' αὐτοῦ τῇ
 ἐνάτῃ Φαρμουθὶ μηνὸς Ἰσταμένου μεταξὺ δευτέρας
 ὥρας καὶ τρίτης· ἐπεὶ καὶ πόλεως τύχην, ὥσπερ ἀν- 10
 θρώπου, κύριον ἔχειν οἴονται χρόνον, ἐκ τῆς πρώτης
 γενέσεως πρὸς τὰς τῶν ἀστέρων ἐποχὰς θεωρούμενον.
 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως καὶ τὰ τοιαῦτα τῷ ξένῳ καὶ πε-
 ριτῷ προσάξεται μᾶλλον ἢ διὰ τὸ μυθῶδες ἐνοχλήσει
 τοὺς ἐντυγχάνοντας αὐτοῖς.

15

XIII. Κτισθείσης δὲ τῆς πόλεως πρῶτον μὲν ὅσον
 ἦν ἐν ἡλικίᾳ πλῆθος εἰς συντάγματα στρατιωτικὰ
 διείλεν· ἕκαστον δὲ σύνταγμα πεζῶν τρισχιλίων ἦν
 καὶ τριακοσίων ἰππέων. Ἐκλήθη δὲ λεγεὼν τῷ λογά-
 δας εἶναι τοὺς μαχίμους ἐκ πάντων. Ἐπειτα τοῖς μὲν 20
 ἄλλοις ἐχρῆτο δῆμῳ καὶ ποπούλους ὠνομάσθη τὸ
 πλῆθος· ἕκατὸν δὲ τοὺς ἀρίστους ἀπέδειξε βουλευτάς,
 καὶ αὐτοὺς μὲν πατρικίους, τὸ δὲ σύστημα σενᾶτον
 προσηγόρευσεν. Ὁ μὲν οὖν σενᾶτος ἀτρεκῶς γερου-
 σίαν σημαίνει· πατρικίους δὲ τοὺς βουλευτὰς κλη- 25
 θῆναι λέγουσιν οἱ μὲν ὅτι παίδων γνησίων πατέρες
 ἦσαν, οἱ δὲ μᾶλλον ὡς αὐτοὺς ἔχοντας ἑαυτῶν ἀπο-
 δεῖξαι πατέρας, ὅπερ οὐ πολλοῖς ὑπῆρξε τῶν πρῶ-
 των εἰς τὴν πόλιν συρρεόντων· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς πα-
 τριωνείας. Οὕτω γὰρ ἐκάλουν τὴν προστασίαν καὶ 30
 καλοῦσιν ἄχρι νῦν, οἰόμενοι Πάτρωνά τινα τῶν σὺν
 Εὐάνδρῳ παραγενομένων, κηδεμονικὸν τῶν ὑπο-

δεεστέρων ὄντα καὶ βοηθητικόν, ἀφ' αὐτοῦ τῷ πράγματι ταύτην τὴν προσηγορίαν ἀπολιπεῖν. Μάλιστα δ' ἂν τις τυγχάνοι τοῦ εἰκότος, εἰ νομίζοι, τὸν Ῥωμύλον ἀξιοῦντα τοὺς πρώτους καὶ δυνατωτάτους πα-
 5 τρικῆ κηδεμονίᾳ καὶ φροντίδι προσήκειν ἐπιμελεῖσθαι τῶν ταπεινοτέρων, ἅμα δὲ τοὺς ἄλλους διδάσκοντα μὴ δεδιέναι μηδ' ἄχθεσθαι ταῖς τῶν κρειττόνων τιμαῖς, ἀλλὰ χρῆσθαι μετ' εὐνοίας καὶ νομίζοντας καὶ προσαγορεύοντας πατέρας, οὕτως ὀνομάσαι. Καὶ γὰρ
 10 ἄχρι νῦν τοὺς ἐν συγκλήτῳ τελοῦντας οἱ μὲν ἐξωθεν ἄνδρας ἡγεμόνας καλοῦσιν, αὐτοὶ δὲ Ῥωμαῖοι πατέ-
 25 ρας συγγεγραμμένους, τῷ μέγιστον μὲν ἀξίωμα καὶ τιμὴν, ἥκιστα δὲ φθόρον ἔχοντι χρώμενοι τῶν ὀνομάτων. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν πατέρας αὐτοὺς μόνον,
 15 ὕστερον δὲ πλειόνων προσαναλαμβανομένων, πατέρας συγγεγραμμένους προσηγόρευσαν. Καὶ τοῦτο μὲν ἦν ὄνομα σεμνότερον αὐτῷ τῆς πρὸς τὸ δημοτικὸν τοῦ βουλευτικοῦ διαφορᾶς· ἑτέροις δὲ τοὺς δυνατοὺς ἀπὸ
 20 τῶν πολλῶν διήρει πάτρωνας ὀνομάζων, ὅπερ ἐστὶ προστάτας, ἐκείνους δὲ κλίεντας, ὅπερ ἐστὶ πελάτας· ἅμα δὲ πρὸς ἀλλήλους θαυμαστὴν εὐνοίαν αὐτοῖς καὶ μεγάλων δικαίων ὑπάρξουσιν ἐνεποίησεν. Οὗτοι μὲν γὰρ ἐξηγητὰς τε τῶν νομίμων καὶ προστάτας δικαζο-
 μένοις συμβούλους τε πάντων καὶ κηδεμόνας ἑαυτοῦς
 25 παρῆχον, ἐκεῖνοι δὲ τούτους ἐθεράπευον οὐ μόνον τιμῶντες, ἀλλὰ καὶ πενομένοις θυγατέρας συνεκιδόντες καὶ χρεᾶ συνεκτίνοντες. Καταμαρτυρεῖν τε πελάτου προστάτην, ἢ προστάτου πελάτην, οὔτε νόμος οὐδεὶς οὔτε ἄρχων ἠνάγκαζεν. Ὑστερον δὲ, τῶν
 30 ἄλλων δικαίων μενόντων, τὸ λαμβάνειν χρήματα τοὺς δυνατοὺς παρὰ τῶν ταπεινοτέρων αἰσχρὸν ἐνομίσθη καὶ ἄγεννές. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων.

XIV. Τετάρτῳ δὲ μηνὶ μετὰ τὴν κτίσιν, ὡς Φάβιος ἱστορεῖ, τὸ περὶ τὴν ἀρκαγὴν ἐτολήθη τῶν γυναικῶν. Καὶ λέγουσι μὲν ἔνιοι τὸν Ῥωμύλον αὐτὸν τῆ φύσει φιλοπόλεμον ὄντα καὶ πεπεισμένον ἔκ τινων ἄρα λογίων, ὅτι τὴν Ῥώμην κέπρωται πολέμοις τρε- 5 φομένην καὶ αὐξομένην γενέσθαι μεγίστην, βίας ὑπάρξαι πρὸς τοὺς Σαβίνους· οὐδὲ γὰρ πολλάς, ἀλλὰ τριάκοντα μόνας παρθένους λαβεῖν αὐτόν, ἅτε δὴ πόλεμον μᾶλλον ἢ γάμων δεόμενον. Τοῦτο δὲ οὐκ εἰκός· ἀλλὰ τὴν μὲν πόλιν ὁρῶν ἐποίκων εὐθύς ἐμπιπλαμέ- 10 νην, ἃν ὀλίγοι γυναῖκας εἶχον, οἱ δὲ πολλοὶ μιγάδες ἔξ ἀπόρων καὶ ἀφανῶν ὄντες ὑπερεωρῶντο καὶ προσεδοκῶντο μὴ συμμενεῖν βεβαίως, ἐλπίζων δὲ πρὸς τοὺς Σαβίνους τρόπον τινὰ συγκράσεως καὶ κοινωνίας ἀρχὴν αὐτοῖς τὸ ἀδίκημα ποιήσειν ἡμερωσαμένοις τὰς 15 γυναῖκας, ἐπεχείρησε τῷ ἔργῳ τόνδε τὸν τρόπον. Διεδόθη λόγος ὑπ' αὐτοῦ πρῶτον, ὡς θεοῦ τινος ἀνευρήκοι βωμὸν ὑπὸ γῆς κεκρυμμένον. Ὠνόμαζον δὲ τὸν θεὸν Κῶνσον, εἶτε βουλαῖον ὄντα (κωνσίλιον γὰρ ἔτι νῦν τὸ συμβούλιον καλοῦσι καὶ τοὺς ὑπάτους κων- 20 σοῦλας, οἷον προβούλους), εἶτε ἵππιον Ποσειδῶ. Καὶ γὰρ ὁ βωμὸς ἐν τῷ μείζονι τῶν ἵπποδρόμων ἔστιν, ἀφανὴς τὸν ἄλλον χρόνον, ἐν δὲ τοῖς ἵππικοῖς ἀγῶσιν ἀνακαλυπτόμενος. Οἱ δὲ καὶ ὅλως φασὶ τοῦ βουλευ- ματος ἀπορρήτου καὶ ἀφανοῦς ὄντος ὑπόγειον οὐκ 25 ἀλόγως τῷ θεῷ βωμὸν γενέσθαι κεκρυμμένον. Ὡς δ' ἀνεφάνη, θυσίαν τε λαμπρὰν ἐπ' αὐτῷ καὶ ἀγῶνα καὶ θίαν ἐκ καταγγελίας ἐπετέλει πανηγυρικὴν. Καὶ πολλοὶ μὲν ἄνθρωποι συνῆλθον, αὐτὸς δὲ προῦκάθητο μετὰ τῶν ἀρίστων ἀλουργίδι κεκοσμημένος. Ἦν δὲ 30 τοῦ καιροῦ τῆς ἐπιχειρήσεως σύμβολον ἕξαναστάντα τὴν ἀλουργίδα πτύξαι καὶ περιβαλέσθαι πάλιν. Ἐχου-

τες οὖν ξίφη πολλοὶ προσεῖχον αὐτῷ, καὶ τοῦ σημείου
 γενομένου σπασάμενοι τὰ ξίφη καὶ μετὰ βοῆς ὀρμή-
 σαντες ἤρπαζον τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων, αὐτοὺς
 δὲ φεύγοντας εἶων καὶ παρίεσαν. Ἀρπασθῆναι δὲ
 5 φασιν οἱ μὲν τριάκοντα μόνας, ἀφ' ὧν καὶ τὰς φρα-
 τρίας ὀνομασθῆναι, Οὐαλλέριος δὲ Ἀντίας ἑπτὰ καὶ
 εἰκοσι καὶ πεντακοσίας, Ἴόβας δὲ τρεῖς καὶ ὀγδοή-
 κοντα καὶ ἑξακοσίας παρθένους· ὁ μέγιστον ἦν ἀπο-
 λόγημα τῷ Ῥωμύλῳ· γυναῖκα γὰρ οὐ λαβεῖν ἀλλ' ἢ
 10 μίαν, Ἐρσιλίαν, διαλαθοῦσαν αὐτοὺς, ἄτε δὴ μὴ μεθ'
 ὕβρεως μηδ' ἀδικίας ἐλθόντας ἐπὶ τὴν ἀρπαγὴν, ἀλλὰ 2
 συμμῖξαι καὶ συναγαγεῖν εἰς ταῦτ' ὅσα γένηταις μεγί-
 σταις ἀνάγκαις διανοηθέντας. Τὴν δ' Ἐρσιλίαν οἱ
 μὲν Ὀστίλιον γῆμαι λέγουσιν, ἄνδρα Ῥωμαίων ἐπιφα-
 15 νέστατον, οἱ δὲ αὐτὸν Ῥωμύλον, καὶ γενέσθαι καὶ
 παῖδας αὐτῷ, μίαν μὲν θυγατέρα Πρίμαν, τῇ τάξει τῆς
 γενέσεως οὕτω προσαγορευθεῖσαν, ἕνα δ' υἱὸν μόνον,
 ὃν Ἀόλλιον μὲν ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς γενομένης ἀθροίσεως
 ὑπ' αὐτοῦ τῶν πολιτῶν ὠνόμασεν, οἱ δ' ὕστερον
 20 Ἀβίλλιον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἱστορῶν Ζηνόδοτος ὁ Τροι-
 ζήνιος πολλοὺς ἔχει τοὺς ἀντιλέγοντας.

XV. Ἐν δὲ τοῖς ἀρκάζουσι τὰς παρθένους τότε
 τυχεῖν λέγουσι τῶν οὐκ ἐπιφανῶν τινὰς ἄγοντας κό-
 ρην τῷ τε κάλλει πολὺ καὶ τῷ μεγέθει διαφέρουσαν.
 25 Ἐπεὶ δ' ἀπαντῶντες ἐνιοὶ τῶν κρειττόνων ἐπεχείρουν
 ἀφαιρεῖσθαι, βοᾶν τοὺς ἄγοντας, ὡς Ταλασίῳ κομί-
 ζοιεν αὐτήν, ἀνδρὶ νέῳ μὲν, εὐδοκίμῳ δὲ καὶ χρηστῷ·
 τοῦτ' οὖν ἀκούσαντας εὐφημεῖν καὶ κροτεῖν ἐπαι-
 νοῦντας, ἐνίοις δὲ καὶ παρακολουθεῖν ἀναστρέψαντας
 30 εὐνοίᾳ καὶ χάριτι τοῦ Ταλασίου μετὰ βοῆς τοῦνομα
 φθεγγομένους. Ἀφ' οὗ δὴ τὸν Ταλάσιον ἄχρι νῦν,
 ὡς Ἕλληνες τὸν Ἰμέβαιον, ἐπάδουσι Ῥωμαῖοι τοῖς

γμοις· καὶ γὰρ εὐτυχία φασὶ χρήσασθαι περὶ τὴν
 γυναῖκα τὸν Ταλάσιον. Σέξτιος δὲ Σύλλας ὁ Καρχη-
 δόνιος, οὔτε μουσῶν οὔτε χαρίτων ἐπιδεὴς ἀνὴρ, ἔλε-
 γεν ἡμῖν, ὅτι τῆς ἀρπαγῆς σύνθημα τὴν φωνὴν ἔδωκε
 αὐτὴν ὁ Ῥωμύλος. Ἄπαντες οὖν τὸν Ταλάσιον ἐβόων δ
 αἱ τὰς παρθένους κομίζοντες· καὶ διὰ τοῦτο τοῖς γά-
 μοις παραμένει τὸ ἔθος. Οἱ δὲ πλείστοι νομίζουσιν,
 ὅν καὶ Ἰόβας ἐστὶ, παράκλησιν εἶναι καὶ παρακέλευσιν
 εἰς φιλεργίαν καὶ ταλασίαν, οὐπω τότε τοῖς Ἑλληνι-
 κοῖς ὀνόμασι τῶν Ἰταλικῶν ἐπικεχυμένων. Εἰ δὲ 10
 τοῦτο μὴ λέγεται κακῶς, ἀλλ' ἐχρῶντο Ῥωμαῖοι τότε
 τῷ ὀνόματι τῆς ταλασίας, καθάπερ ἡμεῖς, ἑτέραν ἄν
 τις αἰτίαν εἰκάσειε πιθανωτέραν. Ἐπεὶ γὰρ οἱ Σαβῖνοι
 πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολεμήσαντες διηλλάγησαν, ἐγέ-
 νοντο συνθῆκαι περὶ τῶν γυναικῶν, ὅπως μηδὲν ἄλλο 15
 ἔργον τοῖς ἀνδράσιν ἢ τὰ περὶ τὴν ταλασίαν ὑπουρ-
 γῶσι. Παρέμεινεν οὖν καὶ τοῖς αὐθις γαμοῦσι τοὺς
 διδόντας ἢ παραπέμποντας ἢ ὄλως παρόντας ἀναφω-
 νεῖν τὸν Ταλάσιον μετὰ παιδιᾶς, μαρτυρομένους, ὡς
 ἐκ' οὐδὲν ἄλλο ὑπούργημα τῆς γυναικὸς ἢ ταλασίαν 20
 εἰσαγομένης. Διαμένει δὲ μέχρι νῦν τὸ τὴν νύμφην
 αὐτὴν ἀφ' αὐτῆς μὴ ὑπερβαίνειν τὸν οὐδὸν εἰς τὸ
 θωμάτιον, ἀλλ' αἰρομένην εἰσφέρεισθαι, διὰ τὸ καὶ τότε
 κομισθῆναι βιασθείσας μὴ εἰσελθεῖν. Ἐνιοὶ δὲ λέγουσι
 καὶ τὸ τὴν κόμην τῆς γαμουμένης αἰχμῇ διακρίνεσθαι 25
 δορατίου σύμβολον εἶναι τοῦ μετὰ μάχης καὶ πολεμι-
 κῶς τὸν πρῶτον γάμον γενέσθαι· περὶ ὧν ἐπιπλέον
 ἐν τοῖς Αἰτίοις εἰρήκαμεν. Ἐτολήθη μὲν οὖν ἡ ἀρ-
 παγὴ περὶ τὴν ὀκτωκαιδεκάτην ἡμέραν τοῦ τότε μὲν
 Σεξιτίου μηνός, Αὐγούστου δὲ νῦν, ἐν ἣ τὴν τῶν 30
 Κωνσαλίων ἑορτὴν ἄγουσιν.

XVI. Οἱ δὲ Σαβῖνοι πολλοὶ μὲν ἦσαν καὶ πολεμικοί,

κάμας δὲ ᾤκουν ἀτειχίστους, ὡς προσῆκον αὐτοῖς μέγα
 φρονεῖν καὶ μὴ φοβείσθαι Λακεδαιμονίων ἀποίκους
 εὐσίην. Οὐ μὴν ἄλλ' ὀρῶντες αὐτοὺς ἐνδεδεμένους
 μεγάλοις ὀμηρεύμασι καὶ δεδιότες περὶ τῶν θυγατέ-
 5 ρων, πρέσβεις ἀπέστειλαν ἐπεικῆ καὶ μέτρια προκα-
 λούμενοι, τὸν Ῥωμύλον ἀποδόντα τὰς κόρας αὐτοῖς
 καὶ λύσαντα τὸ τῆς βίας ἔργον, εἶτα πειθοῖ καὶ νόμφ
 πράττειν τοῖς γένεσι φιλίαν καὶ οἰκειότητα. Τοῦ δὲ
 Ῥωμύλου τὰς μὲν κόρας μὴ προιεμένου, παρακαλοῦν-
 10 τος δὲ τὴν κοινωनीαν δέχεσθαι τοὺς Σαβίνους, οἱ μὲν
 ἄλλοι βουλευόμενοι καὶ παρασκευαζόμενοι διέτριβον,
 Ἄκρων δὲ βασιλεὺς Κενινητῶν, ἀνὴρ θυμοειδῆς καὶ
 δεινὸς ἐν τοῖς πολεμικοῖς, τὰ τε πρῶτα τολμήματα τοῦ
 Ῥωμύλου δι' ὑποψίας εἶχε, καὶ τῷπραχθέντι περὶ τὰς
 15 γυναικάς ἤδη φοβερὸν ἠγούμενος πᾶσιν εἶναι καὶ οὐκ
 ἀνεκτόν, εἰ μὴ κολασθεῖη, προεξανέστη τῷ πολέμῳ καὶ
 μετὰ πολλῆς ἐχώρει δυνάμεως ἐπ' αὐτόν· καὶ ὁ Ῥω-
 μύλος ἐπ' ἐκείνον. Γενόμενοι δ' ἐν ὄψει καὶ κατιδόν-
 τες ἀλλήλους προῦκαλοῦντο μάχεσθαι, τῶν στρατευ-
 20 μάτων ἐν τοῖς ὀπλοῖς ἀτρεμούντων. Εὐξάμενος οὖν ὁ
 Ῥωμύλος, εἰ κρατήσῃ καὶ καταβάλῃ, τῷ Διὶ φέρων
 ἀναθήσειν αὐτὸς τὰ ὄπλα τοῦ ἀνδρός, αὐτόν τε κατα-
 βάλλει κρατήσας καὶ τρέπεται τὸ στρατεύμα μάχης
 γενομένης, αἶρεῖ δὲ καὶ τὴν πόλιν· οὐ μὴν ἠδίκησε
 25 τοὺς ἐγκαταληφθέντας, ἀλλ' ἢ τὰς οἰκίας ἐκέλευσε κα-
 θελόντας ἀκολουθεῖν εἰς Ῥώμην, ὡς πολίτας ἐπὶ τοῖς
 ἴσοις ἐσομένους. Τούτου μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ὃ τι μάλ-
 λον ἠὔξησε τὴν Ῥώμην, ἀεὶ προσποιούσαν ἑαυτῇ καὶ
 συννέμουσαν ὧν κρατήσειεν· ὁ δὲ Ῥωμύλος, ὡς ἂν
 30 μάλιστα τὴν εὐχὴν τῷ τε Διὶ κεχαρισμένην καὶ τοῖς
 πολίταις ἰδεῖν ἐπιτερπῆ παράσχοι, σκεψάμενος, ἐπὶ
 στρατοπέδου δρῶν ἔτεμεν ὑπερμεγέθη καὶ διεμόρφω-

σιν ὅσπερ τρόπαιον καὶ τῶν ὄπλων τοῦ Ἄκρωνος
 ἕκαστον ἐν τάξει περιήρμωσε καὶ κατήρησεν· αὐτὸς
 δὲ τὴν μὲν ἐσθῆτα περιεζώσατο, δάφνη δὲ ἐστέψατο
 τὴν κεφαλὴν κομῶσαν. Ἐπολαβὼν δὲ τῷ δεξιῷ τὸ
 τρόπαιον ὄμφῳ προσερείδόμενον ὀρθὸν, ἐβάδιζεν ἐξάρ-
 χων ἐπινικίου καιᾶνος ἐν ὄπλοις ἐπομένῃ τῇ στρατιᾷ,
 δεχομένων τῶν πολιτῶν μετὰ χαρᾶς καὶ θαύματος.
 Ἡ μὲν οὖν κομπὴ τῶν αὐτῆς θριάμβων ἀρχὴν καὶ
 ζῆλον παρέσχε· τὸ δὲ τρόπαιον ἀνάθημα Φερετρίου
 Διὸς ἐπωνομάσθη. Τὸ γὰρ πλήξαι φερίτε Ρωμαῖοι 10
 καλοῦσιν· εὗξατο δὲ πλήξαι τὸν ἄνδρα καὶ καταβα-
 λειν· ὀλίμια δὲ τὰ σκῦλα, φησὶ Βάρρων, καθότι καὶ
 τὴν περιουσίαν ὄπερ λέγουσι. Πιθανώτερον δ' ἂν τις
 εἰποι διὰ τὴν πρᾶξιν· ὄπους γὰρ ὀνομάζεται τὸ ἔργον.
 Αὐτουργῶ δὲ ἀριστείας στρατηγῶ στρατηγὸν ἀνελόντι 15
 δέδοται καθιέρωσις ὀπιμίων. Καὶ τρισὶ μόνοις τούτου
 τυχεῖν ὑπῆρξε Ῥωμαῖοις ἡγερόσι, πρῶτῳ Ῥωμύλῳ,
 κτείναντι τὸν Κενινήτην Ἄκρωνα, δευτέρῳ Κορηλίῳ
 Κόσσῳ, Τυρρηνὸν ἀνελόντι Τολούμνιον, ἐπὶ πᾶσι δὲ
 Κλαυδίῳ Μαρκέλλῳ, Βριτομάρτου κρατήσαντι Γαλα- 20
 τῶν βασιλέως. Κόσσος μὲν οὖν καὶ Μάρκελλος ἦδη
 τεθρίπποις εἰσήλαννον αὐτοὶ τὰ τρόπαια φέροντες·
 Ῥωμύλον δ' οὐκ ὀρθῶς φησὶν ἄρματι χρῆσασθαι Διο-
 νύσιος. Ταρκύνιον γὰρ ἱστοροῦσι τὸν Δημαράτου τῶν
 βασιλέων πρῶτον εἰς τοῦτο τὸ σχῆμα καὶ τὸν ὄγκον 25
 ἐξᾶραι τοὺς θριάμβους· ἕτεροι δὲ πρῶτον ἐφ' ἄρματος
 θριαμβεῦσαι Ποπλικόλαν. Τοῦ δὲ Ῥωμύλου τὰς εἰκόνας
 ὄραν ἔστιν ἐν Ῥώμῃ τὰς τροπαιοφόρους πεζὰς ἀπάσας.

XVII. Μετὰ δὲ τὴν Κενινήτων ἄλωσιν ἐτι τῶν
 ἄλλων Σαβίνων ἐν παρασκευαῖς ὄντων συνέστησαν οἱ 30
 Φιδήνην καὶ Κρουστουμέριον καὶ Ἀντέμναν οἰκοῦντες
 ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους· καὶ μάχης γενομένης ἠττηθέντες

ὁμοίως, τὰς τε πόλεις Ῥωμύλῳ παρήκαν ἕλειν καὶ τὴν
 χώραν δάσασθαι καὶ μετοικίσειν σφᾶς αὐτοὺς εἰς Ῥώ-
 μην. Ὁ δὲ Ῥωμύλος τὴν μὲν ἄλλην κατένειμε χώραν
 τοῖς πολίταις, ὅσῃν δ' εἶχον οἱ τῶν ἠρπασμένων παρ-
 5 θένων πατέρες, αὐτοὺς ἔχειν ἐκείνους εἰσεν. Ἐπὶ
 τούτοις βαρέως φέροντες οἱ λοιποὶ Σαβίνοι Τάτιον
 ἀποδείξαντες στρατηγὸν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐστράτευσαν·
 ἦν δὲ δυσπρόσοδος ἡ πόλις ἔχουσα πρόβλημα τὸ νῦν
 Καπιτώλιον, ἐν ᾧ φρουρὰ καθειστήκει καὶ Ταρπηῖος
 10 ἠγεμὼν αὐτῆς, οὐχὶ Ταρπηῖα παρθένος, ὡς ἐνιοὶ λέ-
 γουσιν, εὐήθη τὸν Ῥωμύλον ἀποδεικνύοντες· ἀλλὰ
 θυγάτηρ ἡ Ταρπηῖα τοῦ ἄρχοντος οὐσα προὔδωκε τοῖς
 Σαβίνοις, ἐπιθυμήσασα τῶν χρυσῶν βραχιονιστήρων,
 οὓς εἶδε περικειμένους, καὶ ἤτησε μισθὸν τῆς προδο-
 15 σίας ἃ φοροῖεν ἐν ταῖς ἀριστεραῖς χερσὶ. Συνθεμένου
 δὲ τοῦ Τατίου, νύκτωρ ἀνόλεσσα πύλην μίαν ἐδέξατο
 τοὺς Σαβίνους. Οὐ μόνος οὖν, ὡς ἔοικεν, Ἀντίγονος
 ἔφη προδιδόντας μὲν φιλεῖν, προδεδωκότας δὲ μισεῖν,
 οὐδὲ Καῖσαρ, εἰπὼν ἐπὶ τοῦ Θρακῶς Ῥυμιτάλκου,
 20 φιλεῖν μὲν προδοσίαν, προδότην δὲ μισεῖν· ἀλλὰ
 κοινόν τι τοῦτο πάθος ἐστὶ πρὸς τοὺς πονηροὺς τοῖς
 δεομένοις αὐτῶν, ὥσπερ ἰοῦ καὶ χολῆς ἐνίων θηρίων
 δέονται· τὴν γὰρ χρεῖαν ὅτε λαμβάνουσιν ἀγαπῶντες,
 ἐχθαίρουσι τὴν κακίαν ὅταν τύχῃσι. Τοῦτο καὶ πρὸς
 25 τὴν Ταρπηῖαν τότε παθὼν ὁ Τάτιος ἐκέλευσε μεμνη-
 μένους τῶν ὁμολογιῶν τοὺς Σαβίνους μηδενοὺς αὐτῇ
 φθονεῖν ὣν ἐν ταῖς ἀριστεραῖς ἔχουσι. Κατ' πρῶτος
 ἅμα τὸν βραχιονιστῆρα τῆς χειρὸς περιελῶν καὶ τὸν
 θυρεὸν ἐπέριψε. Πάντων δὲ αὐτὸ ποιοῦντων βαλλο-
 30 μένη τε τῷ χρυσῷ καὶ καταχωσθεῖσα τοῖς θυρεοῖς ὑπὸ
 πλήθους καὶ βάρους ἀπέθανεν. Ἐάλω δὲ καὶ Ταρπηῖος
 προδοσίας ὑπὸ Ῥωμύλου διωχθεῖς, ὡς Ἰόβας φησὶ

Γάλβαν Σουλπίκιον Ιστορεῖν. Τῶν δ' ἄλλα περὶ Ταρπηίας λεγόντων ἀπίθανοι μὲν εἰσιν οἱ Τατίου θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος τῶν Σαβίνων οὖσαν αὐτήν, Ῥωμύλω δὲ βία συνοικουῖσαν, ἱστοροῦντες ταῦτα ποιῆσαι καὶ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ πατρός· ὧν καὶ Ἀντίγονός ἐστι. 5
Σιμύλος δ' ὁ ποιητῆς καὶ παντάπασι ληρεῖ μὴ Σαβίνοις οἰόμενος, ἀλλὰ Κελτοῖς τὴν Ταρπηίαν προδοῦναι τῷ Καπιτώλιον ἐρασθεῖσαν αὐτῶν τοῦ βασιλέως. Λέγει δὲ ταῦτα·

Ἦ δ' ἀγχοῦ Τάρπεια παραὶ Καπιτώλιον αἶπος 10
ναίουσα Ῥώμης ἐπλετο τειχολέτις,

Κελτῶν ἢ στέρξασα γαμήλια λέκτρα γενέσθαι
σκηπτούχῳ πατέρων οὐκ ἐφύλαξε δόμους.

Καὶ μετ' ὀλίγα περὶ τῆς τελευτῆς·

Τὴν δ' οὐτᾶρ Βόιοι τε καὶ ἔθνεα μυρία Κελτῶν 15
χηράμενοι φεῖθρων ἐντὸς ἔθεντο Πάδου·

ὄπλα δ' ἐπιπροβαλόντες ἀρειμανέων ἀπὸ χειρῶν
κούρη ἐπὶ στυγερῇ κόσμον ἔθεντο φόνον.

XVIII. Τῆς μέντοι Ταρπηίας ἐκεῖ ταφείσης ὁ λόφος ἀνομάζετο Ταρπήτιος, ἄχρι οὗ Ταρκυνίου βασιλέως 20
Διὶ τὸν τόπον καθιερουῖντος ἅμα τε τὰ λείψανα μετηνέχθη καὶ τοῦνομα τῆς Ταρπηίας ἐξέλιπε. Πλὴν πέτραι ἐν νῦν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ Ταρπηίαν καλοῦσιν, ἀφ' ἧς ἐρρίπτουν τοὺς κακούργους. Ἐχομένης δὲ τῆς ἄρας ὑπὸ τῶν Σαβίνων ὃ τε Ῥωμύλος ὑπ' ὀργῆς εἰς 25
μάχην αὐτοὺς προῦκαλεῖτο καὶ ὁ Τάτιος ἐθάρρει, καρτεράν, εἰ βιασθεῖεν, ἀναχώρησιν ὀρῶν αὐτοῖς ὑπάρχουσιν. Ὁ γὰρ μεταξὺ τόπος, ἐν ᾧ συμπίπτειν ἔμελλον, ὑπὸ πολλῶν λόφων περιεχόμενος ἀγῶνα μὲν ὄξυν ἐδόκει καὶ χαλεπὸν ὑπὸ δυσχωρίας ἀμφοτέροις 30
καρέξειν, φηγὰς δὲ καὶ διώξεις ἐν στενῷ βραχείας. Ἔτυχε δὲ τοῦ ποταμοῦ λιμνάσαντος οὐ πολλὰς πρό-

τερον ἡμέραις ἐγκαταλελειφθαι τέλμα βαθὺ καὶ τυ-
 φλὸν ἐν τόποις ἐπιπέδοις κατὰ τὴν νῦν οὐσαν ἀγορὰν·
 ὄθεν οὐκ ἦν ὄψει πρόδηλον, οὐδ' εὐφύλακτον, ἄλλως
 δὲ χαλεπὸν καὶ ὑπουλον. Ἐπὶ τοῦτο τοῖς Σαβίνοις
 5 ἀπειρία φερομένοις εὐτύχημα γίννεται. Κούρτιος γάρ
 ἀνὴρ ἐπιφανῆς, δόξη καὶ φρονήματι γαῦρος, ἵπποι
 ἔχων πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐχώρει· δεξαμένου δὲ τοῦ
 βαράθρου τὸν ἵππον ἄχρι μὲν τινος ἐπειράτο πληγῇ
 καὶ παρακελεύσει χρώμενος ἐξελαύνειν, ὡς δ' ἦν
 10 ἀμήχανον, ἑάσας τὸν ἵππον ἑαυτὸν ἔσωξεν. Ὁ μὲν οὖν
 τόπος δι' ἐκεῖνον ἐτι νῦν Κούρτιος λάκκος ὀνομάζεται·
 φυλαξάμενοι δὲ τὸν κίνδυνον οἱ Σαβίνοι μάχην καρ-
 τεράν ἐμαχέσαντο κρίσιν οὐ λαβοῦσαν, καίτοι πολλῶν
 πεσόντων, ἐν οἷς ἦν καὶ Ὀστιλίος. Τοῦτον Ἐρσιλλίης 29
 15 ἄνδρα καὶ πάππον Ὀστιλίου τοῦ μετὰ Νομᾶν βασιλεύ-
 σαντος γενέσθαι λέγουσιν. Αὐθις δὲ πολλῶν ἀγώνων
 ἐν βραχεῖ συνισταμένων, ὡς εἰκός, ἐνὸς μάλιστα τοῦ
 τελευταίου μνημονεύουσιν, ἐν ᾧ Ῥωμύλου τὴν κεφα-
 λὴν πληγέντος λίθῳ καὶ πεσεῖν ὀλίγον δεήσαντος τοῦ
 20 τ' ἀντέχειν ὑφεμένου τοῖς Σαβίνοις ἐνέδωκαν οἱ Ῥω-
 μαῖοι καὶ φυγῇ πρὸς τὸ Παλάτιον ἐχώρουν ἐξωθού-
 μενοι τῶν ἐπιπέδων. Ἦδη δὲ ὁ Ῥωμύλος ἐκ τῆς πλη-
 γῆς ἀναφέρων ἐβούλετο μὲν εἰς τὰ ὄπλα χωρεῖν τοῖς
 φεύγουσιν ἐναντίως, καὶ μέγα βοᾶν ἵστασθαι καὶ μά-
 25 χεσθαι παρεκάλει. Πολλῆς δὲ τῆς φυγῆς αὐτῷ περι-
 χεομένης καὶ μηθενὸς ἀναστρέφειν τολμῶντος, ἀνατεί-
 νας εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας εὔξατο τῷ Διὶ στήσαι τὸ
 στράτευμα καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα πεσόντα μὴ
 περιιδεῖν, ἀλλ' ὀρθῶσαι. Γενομένης δὲ τῆς εὐχῆς
 30 αἰδῶς τε τοῦ βασιλέως ἔσχε πολλοὺς καὶ θάρσος ἐκ
 μεταβολῆς παρέστη τοῖς φεύγουσιν. Ἔστησαν οὖν
 πρῶτον οὐ νῦν ὁ τοῦ Διὸς τοῦ Στάτορος ἵδρυται

νεως, ὃν ἐπιστάσιον ἂν τις ἐρμηνεύσειεν· εἶτα συν-
 ασπίσαντες πάλιν ἔωσαν ὀπίσω τοὺς Σαβίνους ἐπὶ
 τὴν νῦν Ῥήγιαν προσαγορευομένην καὶ τὸ τῆς Ἑστίας
 ἱερόν.

XIX. Ἐνταῦθα δ' αὐτοὺς ὥσπερ ἐξ ὑπαρχῆς μά- 5
 ρεσθαι παρασκευαζομένους ἐπέσχε δεινὸν ἰδεῖν θέαμα
 καὶ λόγου κρείττων ὄψις. Αἱ γὰρ ἠρπασμένοι θυγα-
 τῆρες τῶν Σαβίνων ὠφθῆσαν ἀλλαχόθεν ἄλλαι μετὰ
 βοῆς καὶ ὀλολυγμοῦ διὰ τῶν ὄπλων φερόμεναι καὶ
 τῶν νεκρῶν, ὥσπερ ἐκ θεοῦ κάτοχοι, πρὸς τε τοὺς 10
 ἄνδρας αὐτῶν καὶ τοὺς πατέρας, αἱ μὲν παιδία κομί-
 ζουσαι νήπια πρὸς ταῖς ἀγκάλαις, αἱ δὲ τὴν κόμην
 προισχόμεναι λελυμένην, πᾶσαι δ' ἀνακαλούμεναι τοῖς
 φιλιότατοις ὀνόμασι ποτὲ μὲν τοὺς Σαβίνους, ποτὲ δὲ
 τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπεκλάσθησαν οὖν ἀμφοτέροι καὶ 15
 διέσχον αὐταῖς ἐν μέσῳ καταστῆναι τῆς παρατάξεως·
 καὶ κλαυθμὸς ἅμα διὰ πάντων ἐχώρει καὶ πολὺς οἶκτος
 ἦν πρὸς τε τὴν ὄψιν καὶ τοὺς λόγους ἔτι μᾶλλον, εἰς
 ἰκεσίαν καὶ δέησιν ἐκ δικαιολογίας καὶ παρησίας τε-
 λευτῶντας. „Τί γὰρ (ἔφασαν) ὑμᾶς δεινὸν ἢ λυπηρὸν 20
 ἐργασάμεναι, τὰ μὲν ἤδη πεπόνθαμεν, τὰ δὲ πάσχο-
 μεν τῶν σχετλίων κακῶν; Ἠρπάσθημεν ὑπὸ τῶν νῦν
 ἐχόντων βία καὶ παρανόμως, ἠρπασθεῖσαι δ' ἡμελή-
 θημεν ὑπ' ἀδελφῶν καὶ πατέρων καὶ οἰκείων χρόνον
 τοσοῦτον, ὅσος ἡμᾶς πρὸς τὰ ἐχθίστα κεράσας ταῖς 25
 μεγίσταις ἀνάγκαις πεποίηκε νῦν ὑπὲρ τῶν βιασαμέ-
 νων καὶ παρανομησάντων δεδιέναι μαχομένων καὶ
 κλαίειν θνησκόντων. Οὐ γὰρ ἤλθετε τιμωρήσοντας
 ἡμῖν παρθένους οὔσαις ἐπὶ τοὺς ἀδικοῦντας, ἀλλὰ
 νῦν ἀνδρῶν ἀποσπάτε γαμετὰς καὶ τέκνων μητέρας, 30
 οὐκ αἰσχροτέραν βοήθειαν ἐκείνης τῆς ἀμελείας καὶ προ-
 δοσίας βοηθοῦντες ἡμῖν ταῖς ἀθλίαις. Τοιαῦτα μὲν

ἡγαπήθημεν ὑπὸ τούτων, τοιαῦτα δὲ ὑφ' ὑμῶν ἐλεύ-
 μεθα. Καὶ γὰρ εἰ δι' ἄλλην αἰτίαν ἐμάχεσθε, παύσα-
 σθαι δι' ἡμᾶς πενθεροὺς γεγονότας καὶ πάππους καὶ
 οἰκείους ὄντας ἐχρῆν. Εἰ δ' ὑπὲρ ἡμῶν ὁ πόλεμος
 5 ἔστι, κομίσασθε ἡμᾶς μετὰ γαμβρῶν καὶ τέκνων καὶ
 ἀπόδοτε ἡμῖν πατέρας καὶ οἰκείους, μηδὲ ἀφέλησθε
 παῖδας καὶ ἄνδρας. Ἴκετεύομεν ὑμᾶς μὴ ἄλιν αἰχμά-
 λωτοι γενέσθαι. Ἐπισημασθὲν τῆς Ἐρσιλίας προα-
 γορευούσης καὶ τῶν ἄλλων δεομένων ἐσπείσθησαν
 10 ἄνοχα καὶ συνῆλθον εἰς λόγους οἱ ἡγεμόνες. Αἱ δὲ
 γυναῖκες ἐν τούτῳ τοῖς πατράσι καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τοὺς
 ἄνδρας προσῆγον καὶ τέκνα, προσέφερόν τε τροφήν
 καὶ ποτὸν τοῖς δεομένοις καὶ τοὺς τετραμένους ἐθε-
 ράπευον οἰκαδε κομίζουσαι· καὶ παρεῖχον ὄραν ἀρχού-
 15 σας μὲν αὐτὰς τοῦ οἴκου, προσέχοντας δὲ τοὺς ἄνδρας
 αὐταῖς καὶ μετ' εὐνοίας τιμὴν ἅπασαν νέμοντας. Ἐκ
 τούτου συντίθενται τῶν μὲν γυναικῶν τὰς βουλομέ- 30
 νας συνοικεῖν τοῖς ἐχουσιν, ὥσπερ εἰρηται, παντὸς
 ἔργου καὶ πάσης λατρείας πλὴν ταλασίας ἀφειμένας·
 20 οἰκεῖν δὲ κοινῇ τὴν πόλιν Ῥωμαίους καὶ Σαβίνους,
 καὶ καλεῖσθαι μὲν Ῥώμην ἐπὶ Ῥωμύλῳ τὴν πόλιν,
 Κυρίτας δὲ Ῥωμαίους ἅπαντας ἐπὶ τῇ Τατίου πατρίδι,
 βασιλεύειν δὲ κοινῇ καὶ στρατηγεῖν ἀμφοτέρους. Ὅπου
 δὲ ταῦτα συνέθεντο μέχρι νῦν Κομίτιον καλεῖται·
 25 κομῖτε γὰρ Ῥωμαῖοι τὸ συνέλθειν καλοῦσι.

XX. Διπλασιασθείσης δὲ τῆς πόλεως, ἑκατὸν μὲν
 ἐκ Σαβίνων πατρίκιοι προσκατελέχθησαν, αἱ δὲ λε-
 γεῶνες ἐγένοντο πεζῶν μὲν ἑξακισχιλίων, ἰππέων δὲ
 ἐξακοσίων. Φυλὰς δὲ τρεῖς καταστήσαντες ὠνόμασαν
 30 τοὺς μὲν ἀπὸ Ῥωμύλου Ῥαμνήνσης, τοὺς δὲ ἀπὸ Τατίου
 Τατιήνσης· τρίτους δὲ Λουκερήνσης διὰ τὸ ἄλσος, εἰς
 ὃ πολλοὶ καταφυγόντες, ἀσυλίας δεδομένης, τοῦ πολι-

τεύματος μετέσχον· τὰ δ' ἄλση λούκουσ ὀνομάξουσιν. Ὅτι δ' ἦσαν αἱ φυλαὶ τοσαῦται, τοῦνομα μαρτυρεῖ· τριβούρους γὰρ ἔτι νῦν τὰς φυλάς καλοῦσι, καὶ τριβούρους τοὺς φυλάρχους. Ἐκάστη δὲ φυλὴ δέκα φρατρίας εἶχεν, ἃς ἐνιοὶ λέγουσιν ἐπωνύμους εἶναι ἐκείνων τῶν 5 γυναικῶν. Τοῦτο δὲ δοκεῖ ψεῦδος εἶναι· πολλὰ γὰρ ἔχουσιν ἀπὸ χωρίων τὰς προσηγορίας. Ἄλλα μέντοι πολλὰ ταῖς γυναιξίν εἰς τιμὴν ἀπέδωκαν, ὧν καὶ ταῦτά ἐστιν· ἐξίστασθαι μὲν ὁδοῦ βαδιζούσαις, αἰσχρὸν δὲ μηδένα μηδὲν εἰπεῖν παρούσης γυναικός, μηδ' ὄφθῃ- 10 ναι γυμνόν, ἢ δίκην φεύγειν παρὰ τοῖς ἐπὶ τῶν φονικῶν καθεστῶσι, φορεῖν δὲ καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βοῦλλαν ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅμοιον πομφόλυγι περιδέρραιόν τι καὶ περιπόρφυρον. Ἐβουλεύοντο δὲ οἱ βασιλεῖς οὐκ εὐθύς ἐν κοινῷ μετ' ἀλλή- 15 λων, ἀλλ' ἐκάτερος πρότερον ἰδίᾳ μετὰ τῶν ἑκατόν, εἶτα οὕτως εἰς ταῦτόν ἅπαντας συνῆγον. Ὀικεῖ δὲ Τάτιος μὲν ὅπου νῦν ὁ τῆς Μονήτης ναός ἐστι, Ῥωμύλος δὲ παρὰ τοὺς λεγομένους βαθμοὺς καλῆς ἀκτῆς. Οὗτοι δὲ εἰσὶ περὶ τὴν εἰς τὸν ἱππόδρομον τὸν μέγαν 20 ἐκ Παλατίου κατάβασιν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν κρᾶνειαν ἔφασαν τὴν ἱερὰν γεγονέναι, μυθολογοῦντες, ὅτι πειρώμενος ὁ Ῥωμύλος αὐτοῦ λόγγην ἀκοντίσειεν ἀπὸ τοῦ Ἄουεντίνου τὸ ξυστόν ἔχουσαν κρᾶνειας· καταδύσης δὲ τῆς αἰχμῆς εἰς βάθος, ἀνασπάσαι μὲν οὐδεὶς 25 πειρωμένων πολλῶν ἰσχυσε, τὸ δὲ ξύλον ἔστεξεν ἢ γῆ ζώφυτος οὐσα καὶ βλαστοὺς ἀνήκε καὶ στέλεχος εὐμέγεθες κρᾶνειας ἔθρεψε. Τοῦτο δ' οἱ μετὰ Ῥωμύλον ὡς ὄν τι τῶν ἀγιοτάτων ἱερῶν φυλάττοντες καὶ σεβόμενοι περιετείχισαν. Ὅτῳ δὲ προσιόντι δόξειε μὴ θα- 30 λερὸν εἶναι μηδὲ χλωρόν, ἀλλ' οἶον ἀτροφεῖν καὶ φθίνειν, ὁ μὲν εὐθύς ἔφραζε κρᾶνγῆ τοῖς προστυγχά-

ἡγαπήθημεν ὑπὸ τούτων, τοιαῦτα δὲ ὑφ' ὑμῶν ἐλεούμεθα. Καὶ γὰρ εἰ δι' ἄλλην αἰτίαν ἐμάχεσθε, καύσασθαι δι' ἡμᾶς πενθεροὺς γεγονότας καὶ ἀπίκτους καὶ οἰκείους ὄντας ἐχρήν. Εἰ δ' ὑπὲρ ἡμῶν ὁ πόλεμος 5 ἔστι, κομίσασθε ἡμᾶς μετὰ γαμβρῶν καὶ τέκνων καὶ ἀπόδοτε ἡμῖν πατέρας καὶ οἰκείους, μηδὲ ἀφέλησθε παῖδας καὶ ἄνδρας. Ἰκετεύομεν ὑμᾶς μὴ πάλιν αἰχμάλωτοι γενέσθαι.“ Τοιαῦτα πολλὰ τῆς Ἐρσιλίας προαγορευούσης καὶ τῶν ἄλλων δεομένων ἐσπεύσθησαν 10 ἀνοχὰ καὶ συνῆλθον εἰς λόγους οἱ ἡγεμόνες. Αἱ δὲ γυναῖκες ἐν τούτῳ τοῖς πατράσι καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τοὺς ἄνδρας προσῆγον καὶ τέκνα, προσέφερόν τε τροφήν καὶ ποτὸν τοῖς δεομένοις καὶ τοὺς τετρωμένους ἐθεράπευον οἰκαδεκομίζουσαι· καὶ παρεῖχον ὄραν ἀρχού- 15 σας μὲν αὐτὰς τοῦ οἴκου, προσέχοντας δὲ τοὺς ἄνδρας αὐταῖς καὶ μετ' εὐνοίας τιμὴν ἅπασαν νέμοντας. Ἐκ τούτου συντίθενται τῶν μὲν γυναικῶν τὰς βουλομέ- 30 νας συνοικεῖν τοῖς ἐχουσιν, ὥσπερ εἰρηται, παντὸς ἔργου καὶ πάσης λατρείας πλὴν ταλασίας ἀφειμένας· 20 οἰκεῖν δὲ κοινῇ τὴν πόλιν Ῥωμαίους καὶ Σαβίνους, καὶ καλεῖσθαι μὲν Ῥώμην ἐπὶ Ῥωμύλῳ τὴν πόλιν, Κυρίτας δὲ Ῥωμαίους ἅπαντας ἐπὶ τῇ Τατίου πατρίδι, βασιλεύειν δὲ κοινῇ καὶ στρατηγεῖν ἀμφοτέρους. Ὅπου δὲ ταῦτα συνέθεντο μέχρι νῦν Κομίτιον καλεῖται· 25 κομίρε γὰρ Ῥωμαῖοι τὸ συνελθεῖν καλοῦσι.

XX. Διπλασιασθείσης δὲ τῆς πόλεως, ἑκατὸν μὲν ἐκ Σαβίνων πατρίκιοι προσκατελέχθησαν, αἱ δὲ λεγεῶνες ἐγένοντο πεζῶν μὲν ἑξακισχιλίων, ἱππέων δὲ 30 ἑξακοσίων. Φυλὰς δὲ τρεῖς καταστήσαντες ὠνόμασαν τοὺς μὲν ἀπὸ Ῥωμύλου Ῥαμνήνσης, τοὺς δὲ ἀπὸ Τατίου Τατιήνσης· τρίτους δὲ Λουκερήνσης διὰ τὸ ἄλσος, εἰς ὃ πολλοὶ καταφυγόντες, ἀσυλίας δεδομένης, τοῦ πολι-

τεύματος μετέσχον· τὰ δ' ἄλση λούκους ὀνομάζουσιν. Ὅτι δ' ἦσαν αἱ φυλαὶ τосαῦται, τοῦνομα μαρτυρεῖ· τριβους γὰρ ἔτι νῦν τὰς φυλάς καλοῦσι, καὶ τριβού-
 νους τοὺς φυλάρχους. Ἐκάστη δὲ φυλὴ δέκα φρατρίας εἶχεν, ἃς ἐνιοὶ λέγουσιν ἐπωνύμους εἶναι ἐκείνων τῶν 5
 γυναικῶν. Τοῦτο δὲ δοκεῖ ψεῦδος εἶναι· πολλὰ γὰρ ἔχουσιν ἀπὸ χωρίων τὰς προσηγορίας. Ἄλλα μέντοι πολλὰ ταῖς γυναιξὶν εἰς τιμὴν ἀπέδωκαν, ὧν καὶ ταῦτά ἐστιν· ἐξίστασθαι μὲν ὁδοῦ βαδίζούσαις, αἰσχρὸν δὲ μηδένα μηδὲν εἰπεῖν παρούσης γυναικός, μηδ' ὄφθῃ- 10
 ναι γυμνόν, ἢ δίκην φεύγειν παρὰ τοῖς ἐπὶ τῶν φονι-
 κῶν καθεστῶσι, φορεῖν δὲ καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βουλλαν ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅμοιον πομ-
 φόλυγι περιδέρραιόν τι καὶ περιπόρφυρον. Ἐβου-
 λεύοντο δὲ οἱ βασιλεῖς οὐκ εὐθύς ἐν κοινῷ μετ' ἀλλή- 15
 λων, ἀλλ' ἑκάτερος πρότερον ἰδίᾳ μετὰ τῶν ἑκατόν,
 εἶτα οὕτως εἰς ταῦτόν ἅπαντας συνῆγον. Ῥωμαῖοι δὲ
 Τάτιος μὲν ὅπου νῦν ὁ τῆς Μονήτης ναὸς ἐστι, Ῥω-
 μύλος δὲ παρὰ τοὺς λεγομένους βαθμοὺς καλῆς ἀκτῆς.
 Οὗτοι δὲ εἰσὶ περὶ τὴν εἰς τὸν ἱππόδρομον τὸν μέγαν 20
 ἐκ Παλατίου κατάβασιν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν κρᾶνειαν
 ἔφασαν τὴν ἱερὰν γεγενῆσθαι, μυθολογοῦντες, ὅτι πει-
 ρώμενος ὁ Ῥωμύλος αὐτοῦ λόγῃν ἀκοντίσειεν ἀπὸ
 τοῦ Ἄουεντίνου τὸ ξυστὸν ἔχουσαν κρᾶνειας· κατα-
 δύσης δὲ τῆς αἰχμῆς εἰς βάθος, ἀνασπάσαι μὲν οὐδεὶς 25
 πειρωμένων πολλῶν ἰσχυσε, τὸ δὲ ξύλον ἔστεξεν ἢ γῆ
 ζώφυτος οὕσα καὶ βλαστοὺς ἀνῆκε καὶ στέλεχος εὐμέ-
 γεθες κρᾶνειας ἔθρεψε. Τοῦτο δ' οἱ μετὰ Ῥωμύλον
 ὡς ὃν τι τῶν ἀγιωτάτων ἱερῶν φυλάττοντες καὶ σεβό-
 μενοι περιετείχισαν. Ὅτε δὲ προσιόντι δόξειε μὴ θα- 30
 λερὸν εἶναι μηδὲ χλωρόν, ἀλλ' οἶον ἀτροφεῖν καὶ
 φθίνειν, ὁ μὲν εὐθύς ἔφραξε κρᾶνγῆ τοῖς προστυγχά-

νουσιν, οἱ δ', ὥσπερ ἐμπρησμῶ βοηθοῦντες, ἐβόων ὕδωρ καὶ συνέτρεχον πανταχόθεν ἀγγεῖα πλήρη κομίζοντες ἐπὶ τὸν τόπον. Γαίου δὲ Καίσαρος, ὡς φασί, τὰς ἀναβάσεις ἐπισκευάζοντος καὶ τῶν τεχνιτῶν πε-
5 ριορυτιόντων τὰ πλησίον, ἔλαθον αἱ ῥίξαι κακωθῆναι παντάπασι καὶ τὸ φυτὸν ἐμαράνθη.

XXI. Μῆνας μὲν οὖν οἱ Σαβίνοι τοὺς Ῥωμαίων ἐδέξαντο, καὶ περὶ αὐτῶν ὅσα καλῶς εἶχεν ἐν τῷ Νομᾷ βίῃ γέγραπται· θυρεοῖς δὲ τοῖς ἐκείνων ὁ Ῥωμύλος
10 ἐχρήσατο καὶ μετέβαλε τὸν ὀπλισμὸν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν Ῥωμαίων, Ἀργολικὰς πρότερον ἀσπίδας φοροῦντων. Ἑορτῶν δὲ καὶ θυσιῶν ἀλλήλοις μετεῖχον, ἃς μὲν ἤγε τὰ γένη πρότερον οὐκ ἀνελόντες, ἐτέρας δὲ θέμενοι καινὰς, ἃν ἦ τε τῶν Ματρωναλλίων ἐστί, δοθῆναι
15 ταῖς γυναιξίν ἐπὶ τῇ τοῦ πολέμου καταλύσει, καὶ ἡ τῶν Καρμενταλίων. Τὴν δὲ Καρμένταν οἴονται τινες μοῖραν εἶναι κυρίαν ἀνθρώπων γενέσεως· διὸ καὶ τιμῶσιν αὐτὴν αἱ μητέρες. Οἱ δὲ τὴν τοῦ Εὐάνδρου τοῦ Ἀρκάδος γυναῖκα, μαντικὴν τινα καὶ φοιβαστικὴν 31
20 ἐμμέτρων χρησμῶν γενομένην, Καρμένταν ἐπονομασθῆναι (τὰ γὰρ ἔπη κάρμινα καλοῦσι). Νικοστράτη δὲ ἦν ὄνομα κύριον αὐτῇ. Καὶ τοῦτο μὲν ὁμολογεῖται· τὴν δὲ Καρμένταν ἔνιοι πιθανώτερον ἀφερμηνεύουσιν οἶον ἐστερημένην νοῦ διὰ τὰς ἐν τοῖς ἐνθουσια-
25 σμοῖς παραφροσύνας. Τὸ μὲν γὰρ στέρεσθαι καρῆρε, μέντεμ δὲ τὸν νοῦν ὀνομάζουσι. Περὶ δὲ τῶν Παριλίων προεῖρηται. Τὰ δὲ Λουπερκάλια τῷ μὲν χρόνῳ δόξειεν ἂν εἶναι καθάρσια· δρᾶται γὰρ ἐν ἡμέραις ἀποφράσι τοῦ Φεβρουαρίου μηνός, ὃν καθάρσιον ἂν
30 τις ἐρμηνεύσειε, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ παλαιὸν ἐκάλουν Φεβράτην· τοῦνομα δὲ τῆς ἑορτῆς ἑλληνιστὶ σημαίνει Λύκαια, καὶ δοκεῖ διὰ τοῦτο παμπάλαιος ἀπ'

Ἀρκάδων εἶναι τῶν περὶ Εὐάνδρον. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν κοινόν ἐστι· δύναται γὰρ ἀπὸ τῆς λυκαίνης γεγενῆσθαι τοῦνομα. Καὶ γὰρ ἀρχομένους τῆς περιδρομῆς τοὺς Λουπέρκους ὀρώμεν ἐντεῦθεν ὅπου τὸν Ῥωμύλον ἐκτεθῆναι λέγουσι. Τὰ δὲ δρώμενα τὴν αἰτίαν ποιεῖ 5
 δυστόπαστον· σφάττουσι γὰρ αἶγας, εἶτα μαιρακίων δυοῖν ἀπὸ γένους προσαχθέντων αὐτοῖς, οἱ μὲν ἡμαγμένη μαχαίρα τοῦ μετώπου θιγγάνουσιν, ἕτεροι δ' ἀπομάττουσιν εὐθύς, ἔριον βεβρεγμένον γάλακτι προσφέροντες. Γελᾶν δὲ δεῖ τὰ μαιράκια μετὰ τὴν ἀπόμαξιν. 10
 Ἐκ δὲ τούτου τὰ δέρματα τῶν αἰγῶν κατατεμόντες διαθέουσιν ἐν περιζώσασιν γυμνοί, τοῖς σκύτεσι τὸν ἐμποδῶν παίοντες. Αἱ δ' ἐν ἡλικίᾳ γυναῖκες οὐ φεύγουσι τὸ καίεσθαι, νομίζουσαι πρὸς εὐτοκίαν καὶ κύνειν 15
 συνεργεῖν. Ἴδιον δὲ τῆς ἑορτῆς τὸ καὶ κύνειν τοὺς Λουπέρκους. Βούτας δὲ τις αἰτίας μυθώδεις ἐν ἐλεγείοις περὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀναγράφων φησὶ τοῦ Ἀμουλίου τοὺς περὶ τοῦ Ῥωμύλου κρατήσαντας ἔλθειν δρόμῳ μετὰ χαρᾶς ἐπὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ νηπίοις οὖσιν αὐτοῖς ἢ λύκαινα θηλὴν ὑπέσχε, καὶ μίμημα τοῦ τε 20
 δρόμου τὴν ἑορτὴν ἄγεσθαι καὶ τρέχειν τοὺς ἀπὸ γένους τοὺς

Ἐμποδίους τύποντας, ὅπως τότε φάσγαν' ἔχοντες
 ἐξ Ἄλβης ἔθεον Ῥωμύλος ἠδὲ Ῥέμος.

Καὶ τὸ μὲν ξίφος ἡμαγμένον προσφέρεσθαι τῷ μετώπῳ 25
 τοῦ τότε φόνου καὶ κινδύνου σύμβολον, τὴν δὲ διὰ τοῦ γάλακτος ἀποκάθαρσιν ὑπόμνημα τῆς τροφῆς αὐτῶν εἶναι. Γάϊος δὲ Ἀκίλιος ἱστορεῖ πρὸ τῆς κτίσεως τὰ θρέμματα τῶν περὶ τὸν Ῥωμύλον ἀφανῆ γενέσθαι· τοὺς δὲ τῷ Φαύνῳ προσευξαμένους ἐκδραμεῖν γυ- 30
 μνοὺς ἐπὶ τὴν ζήτησιν, ὅπως ὑπὸ τοῦ ἰδρωτός μὴ ἐνοχλοῖντο· καὶ διὰ τοῦτο γυμνοὺς περιτρέχειν τοὺς Λου

πέρκουσ. Τὸν δὲ κύνα φαίη τις ἄν, εἰ μὲν ἡ θυσία
καθαρός ἐστι, θύεσθαι καθαρσίῳ χρωμένων αὐτῷ·
καὶ γὰρ Ἕλληνες ἐν τε τοῖς καθαρσίοις σκύλακας ἐκ-
φέρουσι καὶ πολλαχοῦ χρωῶνται τοῖς λεγομένοις περι-
5 σκυλακισμοῖς· εἰ δὲ τῇ λυκαίνῃ χαριστήρια ταῦτα καὶ
τροφεία καὶ σωτήρια Ῥωμύλου τελοῦσιν, οὐκ ἀτόπως
ὁ κύων σφάττεται· λύκοις γὰρ ἐστι πολέμιος· εἰ μὴ
νῆ Δία κολάζεται τὸ ζῶον ὡς παρενοχλοῦν τοὺς Λου-
πέρκουσ ὅταν περιθῆωσι.

- 10 XXII. Λέγεται δὲ καὶ τὴν περὶ τὸ πῦρ ἀγιστείαν
Ῥωμύλου καταστήσαι πρῶτον, ἀποδείξαντα παρθένους
ἱερὰς Ἐστιάδας προσαγορευομένας. Οἱ δὲ τοῦτο μὲν
εἰς Νομᾶν ἀναφέρουσι, τὰ δ' ἄλλα τὸν Ῥωμύλου θεο-
σεβῆ διαφερόντως, ἐτι δὲ μαντικὸν ἱστοροῦσι γενέ-
15 σθαι, καὶ φορεῖν ἐπὶ μαντικῇ τὸ καλούμενον λίτυον,
ἐστι δὲ καμπύλη γάβδος, ἣ τὰ πλινθία καθεζομένους
ἐπ' οἰωνῶν διαγράφειν. Τοῦτο δ' ἐν Παλατίῳ φυλατ-
τόμενον ἀφανισθῆναι περὶ τὰ Κελτικὰ τῆς πόλεως
ἀλούσης· εἶτα μέντοι τῶν βαρβάρων ἐκπεσόντων εὐρε-
20 θῆναι κατὰ τέφρας βαθείας ἀπαθῆς ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐν
πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀπολωλόσι καὶ διεφθαρμένοις. Ἔθηκε
δὲ καὶ νόμους τινάς, ὧν σφοδρὸς μὲν ἐστὶν ὁ γυναικὶ
μὴ διδοῦς ἀπολείπειν ἄνδρα, γυναῖκα δὲ διδοῦς ἐκβα-
λεῖν ἐπὶ φαρμακείᾳ τέκνων ἢ κλειδῶν ὑποβολῇ καὶ 32
25 μοιχευθεῖσαν· εἰ δ' ἄλλως τις ἀποπέμψαιτο, τῆς οὐ-
σίας αὐτοῦ τὸ μὲν τῆς γυναικὸς εἶναι, τὸ δὲ τῆς Δήμη-
τρος ἱερὸν κελεύων· τὸν δ' ἀποδόμενον γυναῖκα
θύεσθαι χθονίοις θεοῖς. Ἴδιον δὲ τὸ μηδεμίαν δίκην
κατὰ πατροκτόνων ὀρίσαντα πᾶσαν ἀνδροφονίαν πα-
30 τροκτονίαν προσεπειν, ὡς τούτου μὲν ὄντος ἐνα-
γοῦς, ἐκείνου δὲ ἀδυνάτου. Καὶ μέχρι χρόνων πολλῶν
ἔδοξεν ὀρθῶς ἀπογινῶναι τὴν τοιαύτην ἀδικίαν· οὐ-

δαίς γὰρ ἔδρασε τοιοῦτον οὐδὲν ἐν Ῥώμῃ σχεδὸν ἐτῶν
 ἑξακοσίων διαγενομένων, ἀλλὰ πρῶτος μετὰ τὸν
 Ἀννίβιακὸν πόλεμον ἱστορεῖται Λεύκιος Ὅστιος πα-
 τροκτόνος γενέσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν ἱκανὰ περὶ
 τούτων. 5

XXIII. Ἐτει δὲ πέμπτῃ τῆς Τατίου βασιλείας
 οἰκετοί τινες αὐτοῦ καὶ συγγενεῖς πρέσβεισιν ἀπὸ
 Λαυρέντου βαδίζουσιν εἰς Ῥώμην ἐντυχόντες καθ'
 ὁδὸν ἐπεχείρουν ἀφαιρεῖσθαι τὰ χρήματα βία καὶ μὴ
 προτεμένους, ἀλλ' ἀμυνομένους ἀνεῖλον. Ἔργου δὲ 10
 δεινοῦ τολμηθέντος, ὁ μὲν Ῥωμύλος εὐθύς δεινὸν ᾤετο
 κολάζεσθαι τοὺς ἀδικήσαντας, ὁ δὲ Τάτιος ἐξέκρουε
 καὶ παρήγε. Καὶ τοῦτο μόνον αὐτοῖς ὑπῆρξεν αἴτιον
 ἐμφανοῦς διαφορᾶς· τὰ δ' ἄλλα κατακοσμοῦντες ἑαυ-
 τοὺς ὡς ἐνὶ μάλιστα κοινῶς ἐχρῶντο καὶ μεθ' ὁμοιοῦς 15
 τοῖς πράγμασιν. Οἱ δὲ τῶν ἀνηρημένων οἰκετοὶ πάσης
 ἐξειργόμενοι δίκης νομίμου διὰ τὸν Τάτιον ἀποκτιν-
 νύουσιν αὐτὸν ἐν Λαβινίῳ θύοντα μετὰ Ῥωμύλου
 προσπεσόντες, τὸν δὲ Ῥωμύλον ὡς δίκαιον ἄνδρα
 προὔπεμψαν εὐφημοῦντες. Ὁ δὲ τὸ μὲν σῶμα τοῦ 20
 Τατίου κομίσας ἐντίμως ἔθαψε, καὶ κεῖται περὶ τὸ κα-
 λούμενον Ἀρμιλούστριον ἐν Λουεντίῳ, τῆς δὲ δίκης
 τοῦ φόνου παντάπασιν ἠμέλησεν. Ἐνιοὶ δὲ τῶν συγ-
 γραφέων ἱστοροῦσι τὴν μὲν πόλιν τῶν Λαυρεντίων
 φοβηθεῖσαν ἐκδιδόναι τοὺς αὐτόχειρας Τατίου, τὸν δὲ 25
 Ῥωμύλον ἀφείναι φήσαντα φόνον φόνῳ λελύσθαι.
 Τοῦτο δὲ λόγον μὲν τινα παρέσχε καὶ ὑπόψιαν, ὡς
 ἀσμένῳ γέγονεν αὐτῷ τὸ τοῦ συνάρχοντος ἀπαλλα-
 γῆναι, τῶν δὲ πραγμάτων οὐδὲν διετάραξεν, οὐδὲ διε-
 στασίασε τοὺς Σαβίνους, ἀλλ' οἱ μὲν εὐνοία τῇ πρὸς 30
 αὐτόν, οἱ δὲ φόβῳ τῆς δυνάμεως, οἱ δ' ὡς θεῶν χρώ-
 μνοι εἰς πᾶσαν εὐνοίαν θαυμάζοντες διετέλουσι.

Ἐθαύμαζον δὲ πολλοὶ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀνθρώπων τὸν Ῥωμύλον· οἱ δὲ προγενέστεροι Λατίνοι πέμψαντες αὐτῷ φιλίαν ἐποίησαντο καὶ συμμαχίαν. Φιδήνας δὲ εἶλεν, ἀστυγείτονα τῆς Ῥώμης πόλιν, ὡς μὲν ἐνιοὶ φα-
 5 σιν, ἑξαίφνης τοὺς ἰππέας πέμψας καὶ κελεύσας ὑπο-
 τμεῖν τῶν κυλῶν τοὺς στρόφιγγας, εἶτα ἐπιφανεῖς
 αὐτὸς ἀπροσδοκῆτως· ἕτεροι δὲ λέγουσι προτέρους
 ἐκείνους ἐμβαλόντας ἐλάσασθαι τε λείαν καὶ καθυ-
 βρῖσαι πολλὰ τὴν χώραν καὶ τὸ προάστειον, ἐνέδρας
 10 δὲ τὸν Ῥωμύλον θέμενον αὐτοῖς καὶ διαφθείραντα
 πολλοὺς λαβεῖν τὴν πόλιν. Οὐ μὴν ἀνείλεν οὐδὲ κα-
 τέσκαψεν, ἀλλὰ Ῥωμαίων ἐποίησεν ἀποικίαν δισχι-
 λίους καὶ πεντακοσίους ἀποστείλας οἰκήτορας εἰδοῖς
 Ἀριλλίαις.

15 **XXIV.** Ἐκ τούτου λοιμὸς ἐμπίπτει θανάτους μὲν
 αἰφνιδίους ἀνθρώποις ἄνευ νόσων ἐπιφέρων, ἀπτό-
 μενος δὲ καὶ καρπῶν ἀφορίαις καὶ θρεμμάτων ἀγούλαις.
 Ἔσθη δὲ καὶ σταγόσιν αἵματος ἢ πόλις, ὥστε πολλὴν
 προσγενέσθαι τοῖς ἀναγκαίοις πάθεσι δεισιδαιμονίαν.
 20 Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς τὸ Λαύρεντον οἰκουσιν ὅμοια συνέ-
 βαινευ, ἤδη παντάπασιν ἐδόκει τῶν ἐπὶ Τατίῳ συγ-
 κεχυμένων δικαίων ἐπὶ τε τοῖς πρέσβεσι φονευθεῖσι
 μῆνιμα δαιμόνιον ἀμφοτέρας ἐλαύνειν τὰς πόλεις.
 Ἐκδοθέντων δὲ τῶν φονέων καὶ κολασθέντων παρ
 25 ἀμφοτέροις ἐλώφησεν ἐπιδήλως τὰ δεινά· καὶ καθαρ-
 μοῖς ὁ Ῥωμύλος ἤγγισε τὰς πόλεις, οὓς ἔτι νῦν ἴστο
 ροῦσιν ἐπὶ τῆς Φερεντίνης κύλης συντελεῖσθαι. Πρὶν
 δὲ λῆξαι τὸν λοιμὸν ἐπέθεντο Καμέριοι Ῥωμαίοις καὶ 33
 κατέδραμον τὴν χώραν ὡς ἀδυνάτων ἀμύνεσθαι διὰ
 30 τὸ πάθος. Εὐθύς οὖν ὁ Ῥωμύλος ἐστράτευσεν ἐκ'
 αὐτοῦς καὶ μάχῃ κρατήσας ἑξακισχιλίους ἀπέκτεινε·
 καὶ τὴν πόλιν ἐλῶν, τοὺς μὲν ἡμίσεις τῶν περιγενο-

μένων εἰς Ῥώμην ἐξώκισε, τῶν δ' ὑπομενόντων διπλα-
 αῖως ἐκ Ῥώμης κατώκισεν εἰς τὴν Καμερῖαν Σεξιλλίαις
 καλάνδαις. Τοσοῦτον αὐτῷ περιῆν πολιτῶν ἐκκαίδεκα
 ἑτη σχεδὸν οἰκοῦντι τὴν Ῥώμην. Ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις λα-
 φύροις καὶ χαλκοῦν ἐκόμισε τέθριππον ἐκ Καμερῖας· 5
 τοῦτο δὲ ἀνέστησεν ἐν τῷ λερωῷ τοῦ Ἡφαίστου, ποιησά-
 μενος ἑαυτὸν ὑπὸ Νίκης στεφανούμενον.

XXV. Οὕτω δὲ φωννυμένοις τοῖς πράγμασιν οἱ μὲν
 ἀσθενέστεροι τῶν προσοίκων ὑπεδύοντο καὶ τυγχάνου-
 τες ἀδείας ἠγάπων· οἱ δὲ δυνατοὶ δεδιότες καὶ φθονοῦν- 10
 τες οὐκ ᾔφροντο δεῖν περιορᾶν, ἀλλ' ἐνίστασθαι τῇ αὐξή-
 σει καὶ κολούειν τὸν Ῥωμύλον. Πρῶτοι δὲ Τυρρηνῶν
 Οὐήτοι, χάραν κεκτημένοι πολλὴν καὶ πόλιν μεγάλην
 οἰκοῦντες, ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου Φιδήνας ἀπαιτεῖν,
 ὡς προσήκουσαν αὐτοῖς. Τὸ δ' οὐκ ἄδικον ἦν μόνον, 15
 ἀλλὰ καὶ γελοῖον, ὅτι κινδυνεύουσι τότε καὶ πολεμου-
 μένοις οὐ προσαμύναντες, ἀλλ' ἐάσαντες ἀπολέσθαι τοὺς
 ἀνδρας, οἰκίας καὶ γῆν ἀπαιτοῖεν ἄλλων ἐχόντων. Καθυ-
 βρισθέντες οὖν ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου ἐν ταῖς ἀποκρίσεσι
 δίχα διελλόν ἑαυτούς, καὶ τῷ μὲν ἐπέκειντο τῷ Φιδηνῶν 20
 στρατεύματι, τῷ δὲ πρὸς Ῥωμύλον ἀπήντων. Πρὸς μὲν
 οὖν Φιδήναις δισχιλλοὺς Ῥωμαίων κρατήσαντες ἀπέκτει-
 ναν, ὑπὸ Ῥωμύλου δὲ νικηθέντες ὑπὲρ ὀκτακισχιλλοὺς
 ἀπέβαλον. Αὐθις δὲ περὶ Φιδήνην ἐμαχέσαντο· καὶ τὸ
 μὲν κλειστον ἔργον αὐτοῦ Ῥωμύλου γενέσθαι, τέχνην 25
 τι μετὰ τόλμης πᾶσαν ἐπιδειξαμένου φάωμῃ τε καὶ ποδα-
 κείᾳ πολὺ δόξαντος ἀνθρωπίνης κρείττονι κεχρηῆσθαι,
 πάντες ὁμολογοῦσι· τὸ δ' ὑπ' ἐνίων λεγόμενον κομιδῆ
 μυθῶδές ἐστι, μᾶλλον δὲ ὄλως ἄπιστον, ὅτι μυρίων καὶ
 τετρακισχιλίων πεσόντων ὑπερημίσεις ἦσαν, οὓς αὐτὸς 30
 ἰδὼν χειρὶ Ῥωμύλος ἐκτεινεν, ὅπου γε καὶ Μεσσήνιοι
 κόμπη χρησασθαι δοκοῦσι περὶ Ἀριστομένους λέγοντες,

ὡς τρις ἑκατομόνια θύσειεν ἀπὸ Λακεδαιμονίων. Γενομένης δὲ τῆς τροπῆς ἀφείλ φεύγειν τοὺς περιόντας ἢ Ῥωμύλος ἐπ' αὐτὴν ἐχώρει τὴν πόλιν· οἱ δ' οὐκ ἠνέσχοντο μεγάλης συμφορᾶς γενομένης, ἀλλὰ δεηθέντες ὁμολογίαν ἐποίησαντο καὶ φιλίαν εἰς ἔτη ἑκατὸν, χάριαι τε πολλὴν προέμενοι τῆς ἑαυτῶν, ἦν Σεπτεμπάργιον καλοῦσιν, ὅπερ ἐστὶν ἑπταμόριον, καὶ τῶν παρὰ τὸν ποταμὸν ἐκστάντες ἀλοπηγίων καὶ πεντήκοντα τῶν ἀρίστων ὁμήρους ἐγχειρίσαντες. Ἐθριάμβευσε δὲ καὶ ἀπὸ 10 τούτων εἰδοῖς Ὀκτωβρίαις, ἄλλους τε πολλοὺς αἰχμαλώτους ἔχων καὶ τὸν ἡγεμόνα τῶν Οὐνῶν, ἄνδρα πρεσβύτην, ἀφρόνως δόξαντα καὶ παρ' ἡλικίαν ἀπείρως τοῖς πράγμασι κεχρηῆσθαι. Διὸ καὶ νῦν ἐτι θύοντες ἐπινίκια γέροντα μὲν ἄγουσι δι' ἀγορᾶς εἰς Καπιτώλιον ἐν περι- 15 πορφύρῳ, βοῦλλαν αὐτῷ παιδικὴν ἄψαντες, κηρύττει δ' ὁ κῆρυξ Σαρδιανούς ὠνίους. Τυρρηνοὶ γὰρ ἄποικοι Σαρδιανῶν λέγονται, Τυρρηνικὴ δὲ πόλις οἱ Οὐνήιοι.

XXVI. Τοῦτον ἔσχατον πόλεμον ὁ Ῥωμύλος ἐπολέμησεν. Εἶθ' ὃ πολλοί, μᾶλλον δὲ πλὴν ὀλίγων πάσχουσι 20 πάντες οἱ μεγάλαις καὶ παραλόγοις ἀρθέντες ἐντυχίαις εἰς δύναμιν καὶ ὄγκον, οὐδ' αὐτὸς διέφυγε παθεῖν, ἀλλ' ἐκτεταρρηκῶς τοῖς πράγμασι καὶ βαρυντέρῳ φρονήματι χρώμενος, ἐξίστατο τοῦ δημοτικοῦ, καὶ παρήλλαττεν εἰς μοναρχίαν ἐπαχθῆ καὶ λυποῦσαν ἀπὸ τοῦ σχήματος προ- 25 τον, ᾧ κατεσχημάτιζεν ἑαυτόν. Ἄλουργῆ μὲν γὰρ ἐνεδύετο χιτῶνα καὶ τήβεννον ἐφόρει περιπόρφυρον, ἐν θρόνῳ δ' ἀνακλίτῳ καθήμενος ἐχρημάτιζεν. Ἦσαν δὲ περὶ αὐτὸν αἰεὶ τῶν νέων οἱ καλούμενοι Κέλερες ἀπὸ τῆς περὶ τὰς ὑπουργίας ὀξύτητος. Ἐβάδιζον δὲ πρόσθεν 30 ἕτεροι βακτηρίαις ἀνείργοντες τὸν ὄχλον, ὑπεξωσμένοι δὲ ἱμάντας, ὥστε συνδεῖν εὐθύς οὓς προστάξειε. Τὸ δὲ δῆσαι Λατῖνοι πάλαι μὲν λιγᾶρε, νῦν δὲ ἀλλιγᾶρε καλοῦ-

οἱ ὄθεν οἱ τε φαβδούχοι λικτώρεις αἱ τε φάβδοι βάκυλα κελούνται διὰ τὸ χρῆσθαι τότε βακτηρίαις. Εἰκὸς δὲ λικτώρεις ἐντιθεμένου τοῦ κάππα νῦν ὀνομάζεσθαι, πρότερον [γὰρ] λιτώρεις, Ἑλληνιστὶ δὲ λειτουργοὺς ὄντας. Ἀήτιον γὰρ τὸ δημόσιον ἔτι νῦν Ἕλληνες καὶ λαὸν τὸ πλῆθος ὀνομάζουσιν.

XXVII. Ἐπεὶ δὲ τοῦ πάππου Νομήτορος ἐν Ἄλβη τελευτήσαντος αὐτῷ βασιλεύειν προσῆκον εἰς μέσον ἔθηκε τὴν πολιτείαν δημαγωγῶν καὶ κατ' ἐνιαυτὸν ἀπεδείκνυεν ἄρχοντα τοῖς Ἄλβανοῖς, ἐδίδαξε καὶ τοὺς 10 ἐν Ῥώμῃ δυνατοὺς ἀβασίλευτον ζητεῖν καὶ αὐτόνομον πολιτείαν, ἀρχομένους ἐν μέρει καὶ ἄρχοντας. Οὐδὲ γὰρ οἱ καλούμενοι πατρίκιοι πραγμάτων μετείχον, ἀλλ' ὄνομα καὶ σχῆμα περιῆν ἐντιμον αὐτοῖς, ἔθους ἔνεκα μᾶλλον ἢ γνώμης ἀθροίζομένοις εἰς τὸ βουλευτήριον. 15 Ἔτα σιγῇ προστάττοντος ἠκροῶντο· καὶ τῷ πρότεροι τὸ δεδογμένον ἐκείνῳ πυθέσθαι τῶν πολλῶν πλέον ἔχοντες ἀπηλλάττοντο. Καὶ τὰλλα μὲν ἦν ἐλάττονα· τῆς δὲ γῆς τὴν δορικτητον αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ δασάμενος τοῖς στρατιώταις καὶ τοὺς ὀμήρους τοῖς Οὐήτοις ἀποδοὺς, 20 οὔτε πεισθέντων οὔτε βουλομένων ἐκείνῳ, ἔδοξε κομιδῇ τὴν γερουσίαν προπηλακίζειν. Ὅθεν εἰς ὑποψίαν καὶ διαβολὴν ἐνέπεσε παραλόγως ἀφανισθέντος αὐτοῦ μετ' ὀλίγον χρόνον. Ἐφανίσθη δὲ νῦναις Ἰουλλίαις, ὡς νῦν ὀνομάζουσιν, ὡς δὲ τότε, Κυντιλλίαις, οὐδὲν εἰπεῖν βέ- 25 βαιον οὐδὲ ὁμολογούμενον πυθέσθαι περὶ τῆς τελευτῆς ἐπολιπῶν, ἀλλ' ἢ τὸν χρόνον, ὡς προεῖρηται. Δραῖται γὰρ ἔτι νῦν ὅμοια τῷ τότε πάθει πολλὰ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν τὴν ἀσάφειαν, ὅπου Σκη- 30 κίωνος Ἀφρικανοῦ μετὰ δειπνον οἴκοι τελευτήσαντος οὐκ ἔσχε πίστιν οὐδ' ἔλεγχον ὁ τρόπος τῆς τελευτῆς, ἀλλ' οἱ μὲν αὐτομάτως ὄντα φύσει νοσῶδη καμῆν λέγουσιν,

οἱ δ' αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ φαρμάκοις ἀποθανεῖν, οἱ δὲ τοῦ
ἐχθροῦς τὴν ἀναπνοὴν ἀπολαβεῖν αὐτοῦ νύκτωρ παρεισ-
πεσόνας. Καίτοι Σαηπίων ἔκειτο νεκρὸς ἐμφανῆς ἰδεῖν
πᾶσι, καὶ τὸ σῶμα παρεῖχε πᾶσιν ὄρώμενον ὑποψίαν τινα
5 τοῦ πάθους καὶ κατανόησιν· Ῥωμύλου δὲ ἄφνω μεταλλά-
ξαντος οὔτε μέρος ὤφθη σώματος οὔτε λείψανον ἐσθῆτος.
'Ἄλλ' οἱ μὲν εἰκάζον ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡφαίστου τοὺς βου-
λευτὰς ἐπαναστάοντας αὐτῷ καὶ διαφθείραντας, νείμαν-
τας τὸ σῶμα καὶ μέρος ἕκαστον ἐνθήμενον εἰς τὸν κόλπον
10 ἐξενεγκεῖν· ἕτεροι δ' οἴονται μῆτε ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡφαί-
στου μῆτε μόνων τῶν βουλευτῶν παρόντων γενέσθαι
τὸν ἀφανισμόν, ἀλλὰ τυχεῖν μὲν ἔξω περὶ τὸ καλούμενον
αἰγὸς [ἢ ζορκὸς] ἔλος ἐκκλησίαν ἄγοντα τὸν Ῥωμύλον,
ἄφνω δὲ θαυμαστὰ καὶ κρείττονα λόγου περὶ τὸν ἄερα
15 πάθη γενέσθαι καὶ μεταβολὰς ἀπίστους· τοῦ μὲν γὰρ
ἡλίου τὸ φῶς ἐπιλιπεῖν, νύκτα δὲ κατασχεῖν, οὐ πράξιαν,
οὐδὲ ἥσυχον, ἀλλὰ βροντὰς τε δεινὰς καὶ πνοὰς ἀνέμων
ζάλην ἐλαυνόντων πανταχόθεν ἔχουσαν· ἐν δὲ τούτῳ τὸν
μὲν πολὺν ὄχλον σκεδασθέντα φυγεῖν, τοὺς δὲ δυνατοὺς
20 συστραφεῖναι μετ' ἀλλήλων· ἐπεὶ δ' ἔληξεν ἡ ταραχὴ καὶ
τὸ φῶς ἐξέλαμψε καὶ τῶν πολλῶν εἰς ταῦτό πάλιν συνερ-
χομένων ζήτησις ἦν τοῦ βασιλέως καὶ πόθος, οὐκ ἔαν
τοὺς δυνατοὺς ἐξετάζειν οὐδὲ πολυπραγμονεῖν, ἀλλὰ
τιμᾶν παρακελεύεσθαι πᾶσι καὶ σέβεσθαι Ῥωμύλον, ὡς
25 ἀνηρπασμένον εἰς θεοὺς καὶ θεὸν εὐμενῆ γνησόμενον
αὐτοῖς ἐκ χρηστοῦ βασιλέως. Τοὺς μὲν οὖν πολλοὺς
ταῦτα πειθομένους καὶ χαίροντας ἀπαλλάττεσθαι μετ'
ἐλπίδων ἀγαθῶν προσκυνοῦντας· εἶναι δὲ τινας, οἱ τὸ
πρᾶγμα πικρῶς καὶ δυσμενῶς ἐξελέγχοντες ἐτάραττον
30 τοὺς πατρικίους καὶ διεβάλλον, ὡς ἀβέλτερα τὸν δῆμον
ἀναπειθοντας, αὐτοὺς δὲ τοῦ βασιλέως αὐτόχειρας ὄντας.

XXVIII. Οὕτως οὖν ἄνδρα τῶν πατρικίων γένει κρῶ-

τον ἦθει τε δοκιμώτατον αὐτῷ τε Ῥωμύλῳ πιστὸν καὶ
 συνήθη, τῶν ἀπ' Ἄλβης ἐποίκων, Ἰούλιον Πρόκλον, εἰς
 ἔργον παρελθόντα καὶ τῶν ἀγιωτάτων ἐνορκον ἱερῶν
 ἀνάμενον εἰπεῖν ἐν πᾶσιν, ὡς ὁδὸν αὐτῷ βαδίζοντι Ῥω-
 μύλος ἐξ ἐναντίας προσιῶν φανείη, καλὸς μὲν ὀφθῆναι 5
 καὶ μέγας, ὡς οὐποτε πρόσθεν, ὄπλοις δὲ λαμπροῖς καὶ
 φλέγουσι κεκοσμημένος. Αὐτὸς μὲν οὖν ἐκπλαγείς πρὸς
 τὴν ὄψιν „ὦ βασιλεῦ“ φάναι, „τί δὴ παθῶν ἢ δια-
 νοηθεὶς ἡμᾶς μὲν ἐν αἰτίαις ἀδίκοις καὶ πονηραῖς, πᾶσαν
 δὲ τὴν πόλιν ὀρφανὴν ἐν μυρίῳ πένθει προλέλοιπας;“ 10
 ἐκείνον δ' ἀποκρίνασθαι, „Θεοῖς ἔδοξεν, ὦ Πρόκλε,
 τοσοῦτον ἡμᾶς γενέσθαι μετ' ἀνθρώπων χρόνον, καὶ
 πόλιν ἐπ' ἀρχῇ καὶ δόξῃ μεγίστην κτίσαντας αὐτίθις οἰκῆν
 οὐρανὸν ἐκείθεν ὄντας. Ἄλλὰ χεῖρε καὶ φράζε Ῥωμαίοις,
 ὅτι σωφροσύνην μετ' ἀνδρείας ἀσχοῦντες ἐπὶ πλεῖστον 15
 ἀνθρωπίνης ἀφίχονται δυνάμειος. Ἐγὼ δὲ ὑμῖν εὐμενῆς
 ἔσομαι δαίμων Κυρίνος.“ Ταῦτα πιστὰ μὲν εἶναι τοῖς
 Ῥωμαίοις ἔδοκει διὰ τὸν τρόπον τοῦ λέγοντος καὶ διὰ τὸν
 ὄρκον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δαιμόνιον τι συνεφάσασθαι πᾶ-
 θος ὅμοιον ἐνθουσιασμῷ· μηδένα γὰρ ἀντειπεῖν, ἀλλὰ 20
 πᾶσαν ὑπένοιαν καὶ διαβολὴν ἀφέντας εὐχεσθαι Κυρίνω
 καὶ θεοκλυτεῖν ἐκείνον. Ἔοικε μὲν οὖν ταῦτα τοῖς ὑφ'
 Ἑλλήνων περὶ τε Ἀριστέου τοῦ Προκοπνησίου καὶ Κλεο-
 μήδους τοῦ Ἀστυκαλαϊέως μυθολογουμένοις. Ἀριστέαν
 μὲν γὰρ ἐν τινι κναφείῳ τελευτῆσαι φασὶ καὶ τὸ σῶμα 25
 μειοῦντων αὐτοῦ τῶν φίλων ἀφανῆς οὐχέσθαι· λέγειν δὲ
 τινος εὐθύς ἐξ ἀποδημίας ἦκοντας ἐντυχεῖν Ἀριστέα τὴν
 ἐπὶ Κρότωνος πορευομένῳ· Κλεομήδη δὲ, φώμη καὶ
 μεγέθει σώματος ὑπερφυᾶ γενόμενον ἐμπληκτὸν τε τῷ
 τρώπῳ καὶ μανικὸν ὄντα, πολλὰ θρᾶν βίαια, καὶ τέλος ἐν 30
 νηὶ διδασκαλείῳ παιδῶν τὸν ὑπερείδοντα τὴν ὀροφήν
 κίονα πατάξαντα τῇ χειρὶ κλάσαι μέσον καὶ τὴν στέγην

καταβαλεῖν. Ἀπολομένων δὲ τῶν παίδων διωκόμενοι εἰς κιβωτὸν καταφυγεῖν μεγάλην καὶ τὸ πῶμα κατακλείσαντα συνέχειν ἐντὸς, ὥστε ἀποσπᾶσαι μὴ δύνασθαι πολλοὺς ὁμοῦ βιαζομένους· κατασχίσαντας δὲ τὴν κιβωτὸν οὔτε ζῶντα τὸν ἄνθρωπον εὔρειν οὔτε νεκρόν. Ἐκπλαγέντας οὖν ἀποστειλαὶ θεοπρόπους εἰς Δεελφούς, οἷς τὴν Πυθίαν εἶπειν

Ἔσχατος ἠρώων Κλεομήδης Ἀστυπαλαιεύς.

- 10 λέγεται δὲ καὶ τὸν Ἀλκμήνης ἐκκομιζομένης νεκρὸν ἄδηλον γενέσθαι, λίθον δὲ φανῆναι κείμενον ἐπὶ τῆς κλίνης. Καὶ ὅλως πολλὰ τοιαῦτα μυθολογοῦσι, παρὰ τὸ εἰκὸς ἐκθειάζοντες τὰ θνητὰ τῆς φύσεως ἅμα τοῖς θεοῖς. Ἀπογνῶναι μὲν οὖν παντάπασιν τὴν θειότητα τῆς ἀρετῆς
 15 ἀνόσιον καὶ ἀγεννές, οὐρανῶ δὲ μιγνύειν γῆν ἀβέλτερον. Ἐατέον οὖν, ἐχομένοις τῆς ἀσφαλείας, κατὰ Πίνδαρον. ὡς σῶμα μὲν πάντων ἔπεται θανάτῳ περισθενεῖ, ζῶν δὲ τι λείπεται αἰῶνος εἰδωλον· τὸ γὰρ ἔστι μόνον ἐκ θεῶν. Ἦκει γὰρ ἐκεῖθεν, ἐκεῖ δ' ἄνεισιν, οὐ μετὰ σώματος, ἀλλ' ἐὰν ὅτι μάλιστα σώματος ἀπαλλαγῇ καὶ δια-
 20 κριθῇ καὶ γένηται καθαρὸν παντάπασιν καὶ ἄσαρκον καὶ ἄγνόν. Αὕτη γὰρ ψυχὴ ξηρὴ καὶ ἀρίστη καθ' Ἡράκλειτον, ὥσπερ ἀστραπὴ νέφους διαπταμένη τοῦ σώματος. Ἡ δὲ σώματι πεφυρμένη καὶ περίπλεως σώματος, οἷον
 25 ἀναθυμιάσις ἐμβριθῆς καὶ ὀμιχλώδης, δυσέξαπτός ἐστι καὶ δυσανακόμιστος. Οὐδὲν οὖν δεῖ τὰ σώματα τῶν ἀγαθῶν συναναπέμπειν παρὰ φύσιν εἰς οὐρανόν, ἀλλὰ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ψυχὰς παντάπασιν οἰεσθαι κατὰ φύσιν καὶ δίκην θείαν ἐκ μὲν ἀνθρώπων εἰς ἥρωας, ἐκ
 30 δ' ἠρώων εἰς δαίμονας, ἐκ δὲ δαιμόνων, ἂν τέλεον ὥσπερ ἐν τελετῇ καθαρθῶσιν καὶ ὀσιωθῶσιν ἅπαν ἀποφυγοῦσα τὸ θνητὸν καὶ παθητικόν, οὐ νόμῳ πόλεως, ἀλλ' ἄλλῃ

θεία καὶ κατὸ τὸν εἰκότα λόγον εἰς θεοὺς ἀναφέρεσθαι, τὸ κάλλιστον καὶ μακαριώτατον τέλος ἀπολαβούσας.

XXIX. Τὴν δὲ γενομένην ἐπωνυμίαν τῷ Ῥωμύλῳ τὸν Κυρῖνον οἱ μὲν Ἐνυᾶλιον προσαγορεύουσιν· οἱ δὲ ὄτι καὶ τοὺς πολίτας Κυρίτας ὠνόμαζον· οἱ δὲ τὴν αἰχμὴν ἢ τὸ δόρυ τοὺς παλαιοὺς κῦριν ὀνομάζειν, καὶ Κυρίτιδος Ἦρας ἄγαλμα καλεῖν ἐπ' αἰχμῆς ἰδρυμένον, ἐν δὲ τῇ Ῥηγία δόρυ καθιδρυμένον Ἄρεα προσαγορεύειν καὶ δόρατι τοὺς ἐν πολέμοις ἀριστεύοντας γεραίρειν· ὡς οὖν ἀρήτόν τινα τὸν Ῥωμύλον ἢ αἰχμητὴν θεὸν ὀνομασθῆναι Κυρῖ-10 νον. Ἰερὸν μὲν οὖν αὐτοῦ [ἔστι] κατεσκευασμένον ἐν τῷ λόφῳ τῷ Κυρίνα προσαγορευομένῳ δι' ἐκεῖνον, ἢ δ' ἡμέρα, ἢ μετήλλαξεν, ὄχλου φυγὴ καλεῖται καὶ νῶναι Κακρατῖναι διὰ τὸ θύειν εἰς τὸ τῆς αἰγὸς ἔλος ἐκ πόλεως κατιόντας· τὴν γὰρ αἶγα κάπραν ὀνομάζουσιν. Ἐξιόντες 15 δὲ πρὸς τὴν θυσίαν πολλὰ τῶν ἐπιχωρίων ὀνομάτων φθέγγονται μετὰ βοῆς, οἷον Μάρκον, Δουκίον, Γαῖον, μιμούμενοι τὴν τότε τροπὴν καὶ ἀνάκλησιν ἀλλήλων μετὰ δέους καὶ ταραχῆς. Ἐνιοὶ μὲντοι τὸ μίμημα τοῦτό φασι μὴ φυγῆς, ἀλλ' ἐπέξεως εἶναι καὶ σπουδῆς, εἰς αἰτίαν 20 τοιαύτην ἀναφέροντες τὸν λόγον. Ἐπεὶ Κελτοὶ τὴν Ῥώμην καταλαβόντες ἐξεκρούσθησαν ὑπὸ Καμίλλου καὶ δι' ἀσθένειαν ἢ πόλις οὐκέτι ῥαδίως ἑαυτὴν ἀνελάμβανεν, ἐστράτευσαν ἐπ' αὐτὴν πολλοὶ τῶν Λατίνων ἄρχοντα Αἰβιον Ποστούμιον ἔχοντες. Οὗτος δὲ καθίσας τὸν 25 στρατὸν οὐ πρόσω τῆς Ῥώμης ἐπεμπε κήρυκα, βούλεσθαι λέγων τοὺς Λατίνους ἐκλιποῦσαν ἤδη τὴν παλαιὰν οἰκειότητα καὶ συγγένειαν ἐκζωπυρῆσαι, καιναῖς αὐθις ἀνακραθέντων ἐπιγαμίαις τῶν γενῶν. Ἄν οὖν πέμψωσι παρθένους τε συχνας καὶ γυναικῶν τὰς ἀνάδρους, εἰ-30 ρήνην ἔσεσθαι καὶ φιλίαν αὐτοῖς, ὡς ὑπῆρξε πρὸς Σαβίνους πρότερον ἐκ τῶν ὁμοίων. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ

Ῥωμαῖοι τὸν τε πόλεμον ἐφοβοῦντο καὶ τὴν παράδοσιν
 τῶν γυναικῶν οὐδὲν αἰχμαλωσίας ἐπιεικέστερον ἔχειν
 ἐνόμιζον. Ἀποροῦσι δ' αὐτοῖς θεράπαινα Φιλωτίς, ὡς
 δ' ἔνιοι λέγουσι, Τουτόλα καλουμένη, συνεβούλευσε
 5 μηδέτερα ποιεῖν, ἀλλὰ χρησαμένους δόλφ διαφυγεῖν
 ἅμα τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἐξομήρευσιν. Ἦν δ' ὁ δόλος
 αὐτὴν τε τὴν Φιλωτίδα καὶ σὺν αὐτῇ θεραπαινίδας εὐ-
 πρεπεῖς κοσμήσαντας ὡς ἐλευθέρας ἀποστελλαι πρὸς τοὺς
 πολεμίους· εἶτα νύκτωρ τὴν Φιλωτίδα πυρσὸν ἄραι, τοὺς
 10 δὲ Ῥωμαίους ἐπελθεῖν μετὰ τῶν ὄπλων καὶ χρήσασθαι
 κοιμωμένοις τοῖς πολεμίοις. Ταῦτα δ' ἐδρᾶτο πεισθέν-
 των τῶν Λατίνων· καὶ τὸν πυρσὸν ἀνέσχευεν ἡ Φιλωτίς ἐκ
 τινος ἐρινεοῦ περισχοῦσα προκαλύμμασι καὶ παραπετά-
 σμασιν ὀπισθεν, ὥστε τοῖς πολεμίοις ἀόρατον εἶναι τὸ
 15 φῶς, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις κατάδηλον. Ὡς οὖν ἐπεῖδον, εὐ-
 θὺς ἐξήεσαν ἐπειγόμενοι καὶ διὰ τὴν ἐπειξιν ἀλλήλους
 περὶ τὰς πύλας ἀνακαλοῦντες πολλάκις. Ἐμπесόντες δὲ
 τοῖς πολεμίοις ἀπροσδοκῆτως καὶ κρατήσαντες ἐκινί-
 κιον ἄγουσι τὴν ἑορτήν. Καὶ Καπρατῖναι μὲν αἱ νῶναι
 20 καλοῦνται διὰ τὸν ἐρινεὸν καπρίφικον ὑπὸ Ῥωμαίων
 ὀνομαζόμενον, ἐστιῶσι δὲ τὰς γυναῖκας ἔξω, σικῆς κλά-
 δοις σκιαζομένας. Αἱ δὲ θεραπαινίδες ἀγείρουσι περιου-
 σαι καὶ παίζουσιν, εἶτα πληγαῖς καὶ βολαῖς λίθων χρῶν- 37
 ται πρὸς ἀλλήλας, ὡς καὶ τότε τοῖς Ῥωμαίοις παραγε-
 25 νόμεναι καὶ συναγωνισάμεναι μαχομένοις. Ταῦτ' οὐ
 πολλοὶ προσίενται τῶν συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ τὸ μεθ'
 ἡμέραν χρῆσθαι τῇ ἀνακλήσει τῶν ὀνομάτων καὶ τὸ
 πρὸς τὸ ἔλος τὸ τῆς αἰγὸς ὡς ἐπὶ θάλατταν βαδίζοντας
 εἶκε τῷ προτέρῳ λόγῳ προστίθεσθαι μᾶλλον, εἰ μὴ
 30 νῆ Δία τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐν χρόνοις ἐτέροις ἀμφοτέρα
 τὰ πάθη συνέτυχεν γενέσθαι. Λέγεται δὲ Ῥωμύλος τέσ-
 σαρα μὲν ἔτη καὶ πεντήκοντα γεγυῶς, ὄγδοον δὲ

βασιλεύων εκείνο και τριακοστὸν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθῆναι.

[ΘΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΡΩΜΥΛΟΥ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.] 5

I. Ἄ μὲν οὖν ἄξια μνήμης πυθέσθαι περὶ Ῥωμύλου καὶ Θησεῶς συμβέβηκεν ἡμῖν ταῦτ' ἐστὶ. Φαίνεται δὲ πρῶτον ὁ μὲν ἐκ προαιρέσεως, οὐδενὸς ἀναγκάζοντος, ἀλλ' ἐξὸν ἀδεῶς ἐν Τροίῃνι βασιλεύειν διαδεξάμενον 10 ἀρχὴν οὐκ ἄδοξον, αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ μεγάλων ὄρεχθεὶς· ὁ δὲ δουλείας φυγῆ παρούσης καὶ τιμωρίας ἐπιφερομένης, ἐκείνο τὸ τοῦ Πλάτωνος, ἀτεχνῶς ὑπὸ δέους ἀνδρείος γενόμενος καὶ φόβῳ τοῦ τὰ ἔσχατα παθεῖν ἐπὶ τὸ δρᾶν μεγάλα δι' ἀνάγκην παραγενόμενος. Ἐπειτα τοῦ- 15 του μὲν ἔργον ἐστὶ τὸ μέγιστον ἀνελεῖν ἕνα τὸν Ἄλβης τύραννον, ἐκείνου δὲ πάρεργα καὶ προάγωνες ἦσαν ὁ Σαίρων, ὁ Σίνις, ὁ Προκρούστης, ὁ Κορυνήτης, οὓς ἐναιρῶν καὶ κολάζων ἀπήλαττε τὴν Ἑλλάδα δεινῶν τυράννων πρὶν ὅστις ἐστὶ γινώσκειν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ σωθο- 20 μένους. Καὶ τῷ μὲν παρῆν ἀπραγμόνως κομίζεσθαι διὰ θαλάττης ἀδικουμένῳ μηδὲν ὑπὸ τῶν ληστῶν, Ῥωμύλῳ δ' οὐ παρῆν μὴ πράγματα ἔχειν Ἀμουλλίου ζῶντος. Μέγα δὲ τούτου τεκμήριον· ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν αὐτὸς ἀδικούμενος ὤρμησεν ὑπὲρ ἄλλων ἐπὶ τοὺς πονηροὺς, οἱ δ' 25 ὅσον αὐτοὶ κακῶς οὐκ ἔπασχον ὑπὸ τοῦ τυράννου περιεῶρων ἀδικοῦντα πάντας. Καὶ μὴν εἰ μέγα τὸ τρωθῆναι μαχόμενον Σαβίνοις καὶ ἀνελεῖν Ἄκρωνα, καὶ πολλῶν μάχῃ κρατῆσαι πολέμων, τούτοις μὲν ἐστὶ τοῖς ἔργοις πενταυρομαχίαν καὶ τὰ πρὸς Ἀμαζόνιας παρα- 30 βαλεῖν· (II.) ὁ δ' ἐτόλμησε Θησεὺς περὶ τὸν Κρητικὸν δασμόν, εἴτε τινὶ θηρίῳ βορᾶν, εἴτε πρόσφαγμα τοῖς

Ἄνδρόγεω τάφοις, εἶδ', ὃ κουφότατόν ἐστι τῶν λεγομένων, λατρεύειν παρ' ἀνδράσιν ὑβρισταῖς καὶ δυσμενέσιν ἀκλεῆ λατρείαν καὶ ἄτιμον ἐπιδούς ἑαυτὸν, ἐκουσίως μετὰ παρθένων πλεύσας καὶ παίδων νέων, οὐκ ἂν εἴποι
 5 τις ἡλικίης ἐστὶ τόλμης ἢ μεγαλοφροσύνης ἢ δικαιοσύνης περὶ τὸ κοινὸν ἢ πόθου δόξης καὶ ἀρετῆς. Ὡστ' ἔμοιγε φαίνεται μὴ κακῶς ὀφείσθαι τοὺς φιλοσόφους τὸν ἔρωτα θεῶν ὑπηρεσίαν πρὸς ἐπιμέλειαν καὶ σωτηρίαν νέων. Ὁ γὰρ Ἀριάδνης ἔρωσ παντὸς μᾶλλον ἔοικεν
 10 ἔργον θεοῦ καὶ μηχανὴ γενέσθαι σωτηρίας ἕνεκα τοῦ ἀνδρός. Καὶ οὐκ ἄξιον αἰτιασθαι τὴν ἔρασθεισαν, ἀλλὰ θαναμάζειν εἰ μὴ πάντες οὕτω καὶ πᾶσαι διετέθησαν· εἶδ' ἐκείνη μόνη τοῦτ' ἔπαθεν, εἰκότως ἔγωγε φαίην ἂν αὐτὴν ἀξίεραστον θεῶ γεγυῆναι, φιλόκαλον καὶ φιλά-
 15 γαθον καὶ τῶν ἀρίστων ἔρωτικὴν οὐσαν.

II. Ἀμφοτέρων τοίνυν τῇ φύσει πολιτικῶν γεγονότων οὐδέτερος διεφύλαξε τὸν βασιλικὸν τρόπον· ἐξέστη δὲ καὶ μετέβαλε μεταβολὴν ὃ μὲν δημοτικὴν, ὃ δὲ τυραννικὴν, ταῦτόν ἀπ' ἐναντίων παθῶν ἀμαρτόντες. Δεῖ
 20 γὰρ τὸν ἄρχοντα σώζειν πρῶτον αὐτὴν τὴν ἀρχήν· σώζεται δ' οὐχ ἥττον ἀπεχομένη τοῦ μὴ προσήκοντος ἢ περιεχομένη τοῦ προσήκοντος. Ὁ δ' ἐνδιδούς ἢ ἐπιτιμῶν οὐ μένει βασιλεὺς οὐδὲ ἄρχων, ἀλλ' ἢ δημαγωγὸς ἢ δεσπότης γιγνόμενος ἐμποιεῖ τὸ μισεῖν ἢ καταφρονεῖν
 25 τοῖς ἀρχομένοις. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἐπιεικείας δοκεῖ καὶ φιλανθρωπίας εἶναι, τοῦτο δὲ φιλαυτίας ἀμάρτημα καὶ χαλεπότητος.

III. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τὰ δυστυχηθέντα μὴ παντάπασιν ποιεῖσθαι δαίμονος, ἀλλ' ἠθικῶς καὶ παθητικῶς ζητεῖν
 30 ἐν αὐτοῖς διαφοράς, θυμοῦ μὲν ἀλογίστου καὶ τάχος ἐχούσης ἄβουλον ὀργῆς μήτε τις ἐκείνον ἐν τοῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἀπολυέτω μήτε τοῦτον ἐν τοῖς πρὸς τὸν

υἷον· ἡ δὲ κινήσασα τὸν θυμὸν ἀρχὴ μᾶλλον παραιτεῖται τῶν ὑπὸ μελζονος αἰτίας ὥσπερ ὑπὸ πληγῆς χαλεπωτέρας ἀνατραπέντα. Ῥωμύλω μὲν γὰρ ἐκ βουλήσ καὶ σκέψεως περὶ κοινῶν συμφερόντων διαφορᾶς γενομένης οὐκ ἂν ἤξιωσέ τις ἄφνω τὴν διάνοιαν ἐν τηλικούτῳ πάθει γενέ-
 5 σθαι· Θησέα δὲ πρὸς τὸν υἷον, ἃ πάμπαν ὀλίγοι τῶν ὄντων διαπεφεύγασιν, ἔρωσ καὶ ζηλοτυπία καὶ διαβολαὶ γυναικὸς ἔσφηλαν. Ὁ δὲ μελζὸν ἐστίν, ὁ μὲν Ῥωμύλου θυμὸς εἰς ἔργον ἐξέπεσε καὶ πρᾶξι οὐκ εὐτυχὲς ἔχουσαν τέλος, ἡ δὲ Θησέως ὀργὴ μέχρι λόγου καὶ βλασφημίας 10 καὶ κατάρως πρεσβυτικῆς προῆλθε, τὰ δ' ἄλλα φαίνεται τῇ τύχῃ χρῆσασθαι τὸ μειράκιον. Ὡστε ταύτας μὲν ἂν ἡς ἀποδοίῃ τῷ Θησεὶ τὰς ψήφους.

IV. Ἐκείνῳ δὲ πρῶτον μὲν ὑπάρχει μέγα τὸ μικροτά-
 15 τας λαβεῖν ἀρχὰς ἐπὶ τὰ πράγματα. Δοῦλοι γὰρ δὴ καὶ σφοδρῶν παῖδες ὀνομαζόμενοι, πρὶν ἐλεύθεροι γενέ-
 σθαι, πάντας ὀλίγου δεῖν ἠλευθέρωσαν Λατίνους, ἐνὶ χρόνῳ τῶν καλλίστων ὀνομάτων ἅμα τυχόντες, φονεῖς ἑθρῶν καὶ σωτῆρες οἰκείων καὶ βασιλεῖς ἑθνῶν καὶ οἰ-
 20 κιστὰ πόλεων, οὐ μετοικιστὰ, καθάπερ ἦν ὁ Θησεύς, ἐκ πολλῶν συντιθεῖς καὶ συννοικοδομῶν ἐν οἰκητήριον, ἀναιρῶν δὲ πολλὰς πόλεις ἐπανύμους βασιλέων καὶ ἡρώων παλαιῶν. Ῥωμύλος δὲ ταῦτα μὲν ὕστερον ἔδρα, τοὺς πολεμίους ἀναγκάζων τὰ οἰκεία καταβάλλοντας καὶ ἀφανίζοντας τοὺς νευικηκόσι προσνέμεσθαι· τὸ δὲ πρῶ-
 25 τὸν οὐ μετατιθεῖς οὐδ' αὖξων τὴν ὑπάρχουσαν, ἀλλὰ ποιῶν ἐξ οὐχ ὑπαρχόντων καὶ κτώμενος ἑαυτῷ χώραν ὁμοῦ, πατρίδα, βασιλείαν, γένη, γάμους, οἰκειότητος, ἀνῆρει μὲν οὐδένα οὐδὲ ἀπώλλυεν, εὐεργέτει δὲ τοὺς ἐξ αἰοίκων καὶ ἀνεστίων δῆμον ἐθέλοντας εἶναι καὶ πολί-
 30 τας. Ληστὰς δὲ καὶ κακούργους οὐκ ἀπέκτεινεν, ἀλλ'

ἔθνη προσηγάγετο πολέμῳ καὶ πόλεις κατεστρέψατο καὶ βασιλεῖς ἐθριάμβευσε καὶ ἡγεμόνας.

V. Καὶ τὸ μὲν Ῥώμου πάθος ἀμφισβητούμενον ἔχει τὸν αὐτόχειρα, καὶ τὸ πλείστον εἰς ἑτέρους τῆς αἰτίας τρέ-
 5 πουςι· τὴν δὲ μητέρα διολλυμένην ἔσωσε περιφανῶς καὶ τὸν πάππον ἀκλεῶς δουλεύοντα καὶ ἀτίμως εἰς τὸν Αἰ-
 νείου θρόνον ἐκάθισε. Καὶ πολλὰ μὲν ἐκῶν εὐεργέτησεν, ἔβλαψε δὲ αὐτὸν οὐδὲ ἄκων. Τὴν δὲ Θησέως λήθην καὶ ἀμέλειαν τῆς περὶ τὸ Ἰστίον ἐντολῆς μόλις ἂν οἶμαι ρακρῶ
 10 τινι παραιτήσῃ καὶ ἐν φαθύμοις δικασταῖς αἰτίαν ἀπο-
 φυγεῖν πατροκτονίας· ὃ δὴ καὶ συνιδῶν τις Ἀττικὸς ἀνήθ-
 ῶς παγγάλεπόν ἐστι βουλομένοις ἀπολογεῖσθαι, πλάττει τὸν Αἰγέα τῆς νεῶς προσφερομένης ὑπὸ σπουδῆς ἀνα-
 τρέχοντα πρὸς τὴν ἀκρόπολιν θέας ἔνεκα καὶ σφαλλόμε-
 15 νον καταπεσεῖν, ὥσπερ ὀπαδῶν ἔρημον, ἢ τὴν ἐπὶ θά-
 λατταν ὁδὸν σπεύδοντι μὴ παρουσίας τινὸς θεραπείας.

VI. Καὶ μὴν τὰ περὶ τὰς ἀρπαγὰς τῶν γυναικῶν ἡμαρτημένα Θησεὶ μὲν εὐσχήμονος ἐνδεᾶ προφάσεως γέγονε. Πρῶτον μὲν ὅτι πολλάκις· ἦρπασε γὰρ Ἀριά-
 20 δην καὶ Ἀντιόπην καὶ Ἀναξῶ τὴν Τροϊζηνίαν, ἐπὶ κά-
 σαις δὲ τὴν Ἑλένην, παρηκμακῶς οὐκ ἀκμάζουσαν, ἀλλὰ νηπίαν καὶ ἄωρον αὐτὸς ὥραν ἔχων ἤδη γάμων πεπαῦ-
 σθαι καὶ νομίμων· ἔπειτα διὰ τὴν αἰτίαν· οὐ γὰρ ἀξιώ-
 τεραὶ γε παιδοποιοὶ τῶν Ἀθήνησιν Ἐρεχθίδων καὶ
 25 Κεκροπίδων αἱ Τροϊζηνίαν καὶ Λακωνίαν καὶ Ἀμαζόνων ἀνέγγυοι θυγατέρες ἦσαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑποψίαν ἔχει πρὸς ὕβριν καὶ καθ' ἡδονὴν πεπραῆχθαι. Ῥωμύλος δὲ πρῶτον μὲν ὀκτακοσίων ὀλίγον ἀριθμῶ δεούσας ἀρπά-
 30 σας, οὐ πάσας, ἀλλὰ μίαν, ὡς φασιν, Ἐρσιλίαν ἔλαβε,
 τῇ μετὰ ταῦτα τιμῇ καὶ ἀγαπήσει καὶ δικαιοσύνη τῇ περὶ τὰς γυναῖκας ἀπέδειξε τὴν βίαν ἐκείνην καὶ τὴν ἀδικίαν

κάλλιστον ἔργον καὶ πολιτικώτατον εἰς κοινωσίαν γενο-
 μένην. Οὕτω συνέμιξεν ἀλλήλοις καὶ συνέπηξε τὰ γένη
 καὶ παρέσχε πηγὴν τῆς εἰς αὐτοὺς εὐνοίας καὶ δυνάμεως
 τοῖς πράγμασιν. Αἰδοῦς δὲ καὶ φιλίας καὶ βεβαιότητος,
 ἦν εἰργάσατο περὶ τοὺς γάμους, ὁ χρόνος ἐστὶ μάρτυς. 5
 Ἐν γὰρ ἔτεσι τριάκοντα καὶ διακοσίοις οὔτε ἀνὴρ ἐτόλ-
 μησε γυναικὸς οὔτε γυνὴ κοινωσίαν ἀνδρὸς ἐγκαταλι-
 πειν, ἀλλ' ὡσπερ ἐν Ἑλλήσιν οἱ σφόδρα περιττοὶ τὸν
 πρῶτον ἔχουσιν εἰπεῖν πατροκτόνον ἢ μητροφόνον, οὕτω
 Ῥωμαῖοι πάντες ἴσασιν, ὅτι Καρβίλιος Σπόριος ἀπεπέμ- 10
 φητο γυναῖκα πρῶτος ἀπαιδίαν αἰτιασάμενος. Τῷ δὲ
 τοσοῦτῳ χρόνῳ συμμαρτυρεῖ καὶ τὰ ἔργα. Καὶ γὰρ ἀρχῆς
 ἐκοινώνησαν οἱ βασιλεῖς καὶ πολιτείας τὰ γένη διὰ τὴν
 ἐκαταλιπίαν ἐκείνην· ἀπὸ δὲ τῶν Θησέως γάμων Ἀθηναῖοις
 φιλικὸν μὲν οὐδὲν οὐδὲ κοινωρικὸν ὑπήρξε πρὸς οὐδένα 15
 συμβόλαιον, ἐχθραὶ δὲ καὶ πόλεμοι καὶ φόνοι πολιτῶν
 καὶ τέλος Ἀφίδνας ἀπολέσαι καὶ μόλις ὑπ' οἴκτου τῶν
 πολεμίων, προσκυνήσαντας καὶ θεοὺς ἀνειπόντας, μὴ πα-
 θεῖν, ἃ Τρωῆες ἔπαθον δι' Ἀλέξανδρον. Ἡ μὲντοι μήτηρ
 ἢ Θησέως οὐκ ἐκινδύνευσεν, ἀλλ' ἔπαθε τὰ τῆς Ἐκάβης, 20
 ἐγκαταλιπόντος καὶ προεμένου τοῦ παιδός, εἴγε μὴ πέ-
 κλασται τὰ τῆς αἰχμαλωσίας, ὡς ἔδει γε καὶ τοῦτο ψευ-
 δος εἶναι καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἄλλων. Ἐπεὶ καὶ τὰ περὶ
 τοῦ θεοῦ μνησολογούμενα πολλὴν ποιεῖ διαφορὰν. Ῥω-
 μῶν μὲν γὰρ ἡ σωτηρία μετὰ πολλῆς ὑπήρξε θεῶν εὐ- 25
 μενείας, ὁ δ' Ἀγγεὶ δοθεὶς χρησμός, ἀπέχεσθαι γυναικὸς
 ἐπὶ ξένης, δοικεῖν ἀποφαίνειν παρὰ γνώμην θεῶν γεγο-
 νέναι τὴν Θησέως τέκνωσιν.

Λ Υ Κ Ο Υ Ρ Γ Ο Σ .

I. Περὶ Λυκούργου τοῦ νομοθέτου καθόλου μὲν οὐ-
 5 δὲν ἔστιν εἰπεῖν ἀναμφισβήτητον, οὐ γὰρ καὶ γένος καὶ
 ἀποδημία καὶ τελευτὴ καὶ πρὸς ἅπασιν ἢ περὶ τοὺς νό-
 μους αὐτοῦ καὶ τὴν πολιτείαν πραγματεία διαφόρους
 ἔσχηκεν ἱστορίας, ἥκιστα δὲ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς γέγονεν
 ὁ ἀνὴρ, ὁμολογοῦνται. Οἱ μὲν γὰρ Ἰφίτω συνακμάσαι
 10 καὶ συνδιαθεῖναι τὴν Ὀλυμπιακὴν ἐκχειρίαν λέγουσιν
 αὐτόν, ὧν ἔστι καὶ Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος, τεκμήριον
 προσφέρων τὸν Ὀλυμπίασι δίσκον, ἐν ᾧ τοῦνομα τοῦ
 Λυκούργου διασώζεται καταγεγραμμένον· οἱ δὲ ταῖς
 διαδοχαῖς τῶν ἐν Σπάρτῃ βεβασιλευκότων ἀναλεγόμενοι
 15 τὸν χρόνον, ὡσπερ Ἐρατοσθένης καὶ Ἀπολλόδωρος, οὐκ
 ὀλίγοις ἔτεσι πρεσβύτερον ἀποφαίνουσι τῆς πρώτης
 Ὀλυμπιάδος. Τίμαιος δὲ ὑπονοεῖ, δεῖν ἐν Σπάρτῃ γε-
 γονότων Λυκούργων οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, τῷ
 20 καὶ τὸν γε πρεσβύτερον οὐ πόρρω τῶν Ὀμήρου γεγονέναι
 χρόνων, ἔνιοι δὲ, καὶ κατ' ὄψιν ἐντυχεῖν Ὀμήρῳ. Δίδωσι
 δὲ καὶ Ξενοφῶν ὑπόνοιαν ἀρχαιότητος ἐν οἷς τὸν ἄνδρα
 λέγει γεγονέναι κατὰ τοὺς Ἡρακλείδας. Γένει μὲν γὰρ
 25 Ἡρακλείδαι δῆπουθεν ἦσαν καὶ οἱ νεώτατοι τῶν ἐν
 Σπάρτῃ βασιλέων, ὁ δὲ ἔοικε βουλομένῳ τοὺς πρώτους
 ἐκείνους καὶ σύνεγγυς Ἡρακλέους ὀνομάζειν Ἡρακλεί-
 δας. Οὐ μὴν ἀλλὰ, καίπερ οὕτως πεπλανημένης τῆς
 ἱστορίας, πειρασόμεθα τοῖς βραχυτάτας ἔχουσιν ἀντι-
 λογίας ἢ γνωριμωτάτους μάρτυρας ἐπόμενοι τῶν γε-
 30 γραμμένων περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀποδοῦναι τὴν διήγησιν.
 (II.) ἐπεὶ καὶ Σιμωνίδης ὁ ποιητὴς οὐκ Εὐνόμου λέγει
 τὸν Λυκούργον πατὴρ, ἀλλὰ Πρωτάνιδος καὶ τὸν Λυ-

κοῦργον καὶ τὸν Εὐνομον, οἱ πλείστοι σχεδὸν οὐχ οὕτω γενεαλογοῦσιν, ἀλλὰ Προκλέους μὲν τοῦ Ἀριστοδήμου γενέσθαι Σόον, Σόου δὲ Εὐρυπῶντα, τούτου δὲ Πρύτανιν, ἐκ τούτου δὲ Εὐνομον, Εὐνόμου δὲ Πολυδέκτην ἐκ προτέρας γυναικὸς, Λυκούργον δὲ νεώτερον ἐκ⁵ Διωνάσσης, ὡς Διευτυχίδας ἰστόρηκεν, ἕκτον μὲν ἀπὸ Προκλέους, ἐνδέκατον δὲ ἀφ' Ἡρακλέους.

II. Τῶν δὲ προγόνων αὐτοῦ μάλιστα μὲν ἐθανυμάσθη Σόος, ἐφ' οὗ καὶ τοὺς εἰλωτας ἐποιήσαντο δούλους οἱ Σκαρτιάται καὶ χώραν προσεκτήσαντο πολλὴν Ἀρκάδων¹⁰ ἀποτεμόμενοι. Λέγεται δὲ τὸν Σόον ἐν χωρίῳ χαλεπῷ καὶ ἀνύδρῳ πολιορκούμενον ὑπὸ Κλειτορίων ὁμολογῆσαι τὴν δορίκτητον γῆν αὐτοῖς ἀφήσειν, εἰ πλοῖοι καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ πάντες ἀπὸ τῆς πλησίον πηγῆς. Γενομένων δὲ τῶν ὀρκίων ὁμολογιῶν συναγαγόντα τοὺς¹⁵ μεθ' ἑαυτοῦ διδόναι τῷ μὴ πίνοντι τὴν βασιλείαν· οὐδενὸς δὲ καρτερήσαντος, ἀλλὰ πάντων πίνοντων, αὐτὸν ἐπὶ πᾶσι καταβάντα καὶ περιρρανάμενον ἐπὶ τῶν πολεμίων παρόντων ἀπελθεῖν καὶ τὴν χώραν κατασχεῖν, ὡς μὴ πάντων πίνοντων. Ἄλλὰ καίπερ ἐπὶ τούτοις θαναμάζοντες²⁰ αὐτὸν οὐκ ἀπὸ τούτου τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ προσηγόρευσαν Εὐρυπωντίδας, ὅτι δοκεῖ πρῶτος Εὐρυπῶν τὸ ἄγαν μοναρχικὸν ἀνεῖναι τῆς βασιλείας δημαγωγῶν καὶ χαριζόμενος τοῖς πολλοῖς. Ἐκ δὲ τῆς τριακτῆς ἀνέσεως τοῦ μὲν δήμου θρασυνομένου, τῶν²⁵ δ' ὕστερον βασιλέων, τὰ μὲν ἀπεχθανομένων τῷ βιάζεσθαι τοὺς πολλοὺς, τὰ δὲ πρὸς χάριν ἢ δι' ἀσθένειαν ὑποφερομένων, ἀνομία καὶ ἀταξία κατέσχε τὴν Σπάρτην ἐπὶ πολὺν χρόνον· ὑφ' ἧς καὶ τὸν πατέρα τοῦ Λυκούργου βασιλεύοντα συνέβη τελευτῆσαι. Διεφύκων γὰρ³⁰ ἀψιμαχίαν τινὰ μαγειρικῇ κοπίδι πληγῆς ἀπέθανε, τῷ πρεσβυτέρῳ παιδί Πολυδέκτη καταλιπὼν τὴν βασιλείαν.

III. Ἀποθανόντος δὲ καὶ τούτου μετ' ὀλίγον χρόνον
 ἔδει βασιλεύειν, ὡς πάντες ᾤοντο, τὸν Λυκούργον· καὶ
 πρὶν γὰρ τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ φανερὰν γενέσθαι κί-
 ουσαν ἐβασίλευεν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο τάχιστα ἤσθετο, τὴν
 5 μὲν βασιλείαν ἀπέφηνε τοῦ παιδὸς οὖσαν, ἄνθρωπος ἄρρη-
 γένηται, τὴν δὲ ἀρχὴν αὐτὸς ὡς ἐπιτρόπος διείπε. Τοὺς
 δὲ τῶν ὀρφανῶν βασιλέων ἐπιτρόπους Λακεδαιμόνιοι
 προδικῶς ἀνόμαζον. Ὡς δὲ ἡ γυνὴ προσέπεμπε κρύφα
 καὶ λόγους ἐποιεῖτο, βουλομένη διαφθεῖραι τὸ βρέφος
 10 ἐπὶ τῷ συνοικεῖν ἐκείνῳ βασιλεύοντι τῆς Σπάρτης, τὸ
 μὲν ἦθος αὐτῆς ἐμίσησε, πρὸς δὲ τὸν λόγον αὐτὸν οὐκ
 ἀντεῖπεν, ἀλλ' ἐπαίνειν καὶ δέχεσθαι προσποιούμενος,
 οὐκ ἔφη δεῖν ἀμβλίσκουσαν αὐτὴν καὶ φαρμακευομένην
 διαλυμαίνεσθαι τὸ σῶμα καὶ κινδυνεύειν· αὐτῷ γὰρ με-
 15 λήσειν, ὅπως εὐθύς ἐκποδῶν ἔσται τὸ γεννηθῆν. Οὕτω
 δὲ παραγαῶν ἄχρι τοῦ τόκου τὴν ἄνθρωπον, ὡς ἤσθετο
 τίκτουσαν, εἰσέπεμψε παρέδρους ταῖς ὠδίσι αὐτῆς καὶ
 φύλακας, οἷς ἦν προστεταγμένον, εἰάν μὲν θῆλυ τεχθῆ,
 παραδοῦναι ταῖς γυναῖξιν, εἰάν δὲ ἄρρεν, κομίσαι πρὸς
 20 ἑαυτὸν ὃ τι ἂν τύχη πράττων. Ἔτυχε δὲ δεικνουῦντος αὐ-
 τοῦ μετὰ τῶν ἀρχόντων ἀποκνηθῆν ἄρρεν· καὶ παρῆ-
 σαν οἱ ὑπηρέται τὸ παιδάριον αὐτῷ κομίζοντες. Ὁ δὲ
 δεξάμενος, ὡς λέγεται, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπὼν,
 „Βασιλεὺς ὑμῖν γέγονεν, ὃ Σπαρτιᾶται,“ κατέκλιεν ἐν
 25 τῇ βασιλικῇ χώρᾳ καὶ Χαρίλαον ἀνόμασε διὰ τὸ τοὺς
 πάντας εἶναι περιχαρεῖς, ἀγαμένους αὐτοῦ τὸ φρόνημα
 καὶ τὴν δικαιοσύνην. Ἐβασίλευσε δὲ μῆνας ὀκτῶ τὸ
 σύμπαν. Ἦν δὲ καὶ τὰλλα περιβλεπτός ὑπὸ τῶν πολιτῶν,
 καὶ πλείους ἐγένοντο τῶν ὡς ἐπιτρόπῳ βασιλέως καὶ
 30 βασιλικῆν ἐξουσίαν ἔχοντι πειθομένων οἱ δι' ἀρετὴν
 προσέχοντες αὐτῷ καὶ ποιεῖν ἐθέλοντες ἐτόίμως τὸ προσ-
 ταττόμενον. Ἦν δὲ τι καὶ τὸ φθονοῦν καὶ πρὸς τὴν αὐ-

9

ξῆσιν ὄντι νέφ πειρώμενον ἐνίστασθαι, μάλιστα μὲν οἱ συγγενεῖς καὶ οἰκεῖοι τῆς τοῦ βασιλέως μητρὸς ὑβρίσθαι δοκούσης, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτῆς Λεωνίδας καὶ θρασύτερόν ποτε τῷ Λυκούργῳ λουδορηθεὶς ὑπέπεν, ὡς εἰδέη σαφῶς μέλλοντα βασιλεύειν αὐτόν, ὑπόνοιαν διδούς καὶ προ-5 καταλαμβάνων διαβολῇ τὸν Λυκούργον, εἴ τι συμβαίη τῷ βασιλεὶ παθεῖν, ὡς ἐπιβεβουλευκότα. Τοιοῦτοι δέ τινες λόγοι καὶ παρὰ τῆς γυναικὸς ἐξεφοίτων· ἐφ' οἷς βαρέως φέρων καὶ δεδοικῶς τὸ ἄδηλον ἔγνω φυγεῖν ἀποδημία τὴν ὑπόνοιαν καὶ πλανηθῆναι μέχρις ἂν ὁ 10 ἀδελφιδοῦς ἐν ἡλικίᾳ γενόμενος τεκνώσῃ διάδοχον τῆς βασιλείας.

IV. Οὕτως ἀπάρας πρῶτον μὲν εἰς Κρήτην ἀφίκετο· καὶ τὰς αὐτόθι πολιτείας κατανοήσας καὶ συγγενόμενος τοῖς πρωτεύουσι κατὰ δόξαν ἀνδράσι, τὰ μὲν ἐξήλωσε 15 καὶ παρέλαβε τῶν νόμων, ὡς οἰκαδε μετοίσων καὶ χρῆσόμενος, ἔστι δ' ὧν κατεφρόνησεν. Ἐνα δὲ τῶν νομιζομένων ἐκεῖ σοφῶν καὶ πολιτικῶν χάριτι καὶ φιλίᾳ πείσας ἀπέστειλεν εἰς τὴν Σπάρτην, Θάλητα, ποιητὴν μὲν δοκοῦντα λυρικῶν μελῶν καὶ πρόσχημα τὴν τέχνην ταύτην 20 πεποικημένον, ἔργῳ δὲ ἄπερ οἱ κράτιστοι τῶν νομοθετῶν διαπραττόμενον. Λόγοι γὰρ ἦσαν αἱ ᾠδαὶ πρὸς εὐπέθειαν καὶ ὁμόνοιαν ἀνακλητικοὶ διὰ μελῶν ἅμα καὶ ὀρθμῶν πολὺ τὸ κόσμιον ἐχόντων καὶ καταστατικόν, ὧν ἀκροώμενοι κατεπραῦνοντο λεληθότως τὰ ἦθη καὶ 25 συνφκειοῦντο τῷ ζήλῳ τῶν καλῶν ἐκ τῆς ἐπιχωριαξούσης τότε πρὸς ἀλλήλους κακοθυμίας, ὥστε τρόπον τινὰ τῷ Λυκούργῳ προοδοποιεῖν τὴν παιδευσιν αὐτῶν ἐκεῖνον. Ἀπὸ δὲ τῆς Κρήτης ὁ Λυκούργος ἐπὶ Ἀσίαν ἔπλευσε, βουλόμενος, ὡς λέγεται, τὰς Κρητικὰς διαίταις, εὐτε- 30 λέσειν οὔσαις καὶ αὐστηραῖς, τὰς Ἰωνικὰς πολυτελείας καὶ τρυφὰς, ὥσπερ ἰατρὸς σώμασιν ὑγιεινοῖς ὑπουλα

καὶ νοσώδη, παραβαλὼν ἀποθεωρῆσαι τὴν διαφορὰν τῶν βίων καὶ τῶν πολιτειῶν. Ἐκεῖ δὲ καὶ τοῖς Ὀμήρου ποιήμασιν ἐντυχῶν πρῶτον, ὡς ἔοικε, παρὰ τοῖς ἐκγόνοις τοῖς Κρεοφύλου διατηρουμένοις, καὶ κατιδῶν ἐν 5 αὐτοῖς τῆς πρὸς ἡδονὴν καὶ ἀκρασίαν διατριβῆς τὸ πολιτικὸν καὶ παιδευτικὸν οὐκ ἐλάττονος ἄξιον σπουδῆς ἀναμειγμένον, ἐγράφατο προθύμως καὶ συνήγαγεν ὡς δεῦρο κομιῶν. Ἦν γὰρ τις ἤδη δόξα τῶν ἐπῶν ἀμαυρὰ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, ἐκέκτηντο δὲ οὐ πολλοὶ μέρη τινα, 10 σποράδην τῆς ποιήσεως, ὡς ἔτυχε, διαφορομένης· γνωρίμην δὲ αὐτὴν καὶ μάλιστα πρῶτος ἐποίησε Λυκούργος. Αἰγύπτιοι δὲ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀφικέσθαι τὸν Λυκούργου οἴονται, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων γενῶν τοῦ μαχίμου διακρίσιν μάλιστα θαυμάσαντα μετενεργεῖν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ χωρίσαντα τοὺς βαναύσους καὶ χειροτέχνας ἀστείον ὡς ἀληθῶς τὸ πολίτευμα καὶ καθαρὸν ἀποδειξαι. Ταῦτα μὲν οὖν Αἰγυπτίοις ἔνιοι καὶ τῶν Ἑλληνικῶν συγγραφέων μαρτυροῦσιν· ὅτι δὲ καὶ Λιβύην καὶ Ἰβηρίαν ἐπῆλθεν ὁ Λυκούργος καὶ περὶ τὴν Ἰνδικὴν πλανηθεὶς τοῖς Γυμνοσοφισταῖς ὠμίλησεν, οὐδένα πλὴν Ἀριστοκράτη τὸν Ἰπάρχου Σπαρτιάτην εἰρηκότα γινώσκομεν.

V. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τὸν Λυκούργου ἐπόθουν ἀπόντα καὶ μετεπέμποντο πολλάκις, ὡς τοὺς μὲν βασι- 25 λεις ὄνομα καὶ τιμὴν, ἄλλο δὲ μηδὲν διαφέρων τῶν πολλῶν ἔχοντας, ἐν ἐκείνῳ δὲ φύσιν ἡγεμονικὴν καὶ δύναμιν ἀνθρώπων ἀγωγὸν οὖσαν. Οὐ μὴν οὐδὲ τοῖς βασιλεῦσιν ἢ ἀβούλητος ἢ παρουσία τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' ἤλαπιζον ἐκείνου συμπαρόντος ἤττον ὑβρίζουσι χρῆσθαι 30 τοῖς πολλοῖς. Ἐπανελθὼν οὖν πρὸς οὕτω διακειμένους εὐθύς ἐπεχείρει τὰ παρόντα κινεῖν καὶ μεθιστάναι τὴν πολιτείαν, ὡς τῶν κατὰ μέρος νόμων οὐδὲν ἔργον οὐδὲ

ὄφελος, εἰ μὴ τις ὥσπερ σώματι πονηρῷ καὶ γέμοντι
 πεποδακῶν νοσημάτων τὴν ὑπάρχουσαν ἐκτῆξας καὶ
 μεταβαλὼν κρᾶσιν ὑπὸ φαρμάκων καὶ καθαρμῶν ἑτέρας
 ἰφείται καινῆς διαίτης. Διανοηθεὶς δὲ ταῦτα πρῶτον
 μὲν ἀπεδήμησεν εἰς Δελφούς· καὶ τῷ θεῷ θύσας καὶ 5
 ἱρησάμενος ἐπανῆλθε τὸν διαβόητον ἐκείνον χρησμὸν
 κομίζων, ᾧ θεοφιλῆ μὲν αὐτὸν ἢ Πυθία προσεῖπε καὶ
 θεὸν μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον, εὐνομίας δὲ χρῆζοντι διδόναι
 καὶ καταινεῖν ἔφη τὸν θεὸν ἢ πολὺ κρατίστη τῶν ἄλλων
 ἴσται πολιτειῶν. Ἐπαρθεὶς δὲ τούτοις προσῆγε τοὺς 10
 εἰστούς καὶ συνεφάπτεσθαι παρεκάλει, κρύφα διαλε-
 γόμενος τοῖς φίλοις πρῶτον, εἶτα οὕτως κατὰ μικρὸν
 ἀπόμνος πλειόνων καὶ συνισταῖς ἐπὶ τὴν πρᾶξιν. Ὡς
 δ' ὁ καιρὸς ἦκε, τριάκοντα τοὺς πρῶτους ἐκέλευσε μετὰ
 τῶν ὄπλων ἔωθεν εἰς ἀγορὰν προελθεῖν ἐκπλήξεως ἕνεκα 15
 καὶ φόβου πρὸς τοὺς ἀντιπράττοντας. Ὡν εἴκοσι τοὺς
 ἐπιφανεστάτους Ἑρμῖκος ἀνέγραψε· τὸν δὲ μάλιστα
 τῶν Λυκούργου ἔργων κοινωνήσαντα πάντων καὶ συμ-
 πραγματευσάμενον τὰ περὶ τοὺς νόμους Ἀρθμιάδαν
 ὀνομάζουσιν. Ἀρχομένης δὲ τῆς ταραχῆς ὁ βασιλεὺς 20
 Χαρίλαος φοβηθεὶς, ὡς ἐπ' αὐτὸν ὄλης τῆς πράξεως
 συνισταμένης, κατέφυγε πρὸς τὴν Χαλκίοικον· εἶτα
 κειθεὶς καὶ λαβὼν ὄρκους ἀνέστη καὶ μετείχε τῶν
 κρατιομένων, φύσει πρᾶος ὢν· ὥς που καὶ λέγεται
 συμβασιλεύοντα τὸν Ἀρχέλαον αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐγκω- 25
 μάζοντας τὸν νεανίσκον εἰπεῖν, „Πῶς δ' ἂν εἶη Χα-
 ρίλαος ἀνὴρ ἀγαθός, ὃς οὐδὲ τοῖς πονηροῖς χαλεπός
 ἴσται;“ Πλειόνων δὲ καινοτομουμένων ὑπὸ τοῦ Λυκούρ-
 γου πρῶτον ἦν καὶ μέγιστον ἢ κατάστασις τῶν γερόντων,
 ἣν φησὶν ὁ Πλάτων τῇ τῶν βασιλέων ἀρχῇ φλεγμαινού- 30
 ῃ μὴθελσαν καὶ γενομένην ἰσόψηφον εἰς τὰ μέγιστα
 ὠτηρίαν ἅμα καὶ σωφροσύνην παρασχεῖν. Αἰωρουμένη

γὰρ ἡ πολιτεία καὶ ἀποκλίνουσα νῦν μὲν ὡς τοὺς βασι-
 λεις ἐπὶ τυραννίδα, νῦν δὲ ὡς τὸ πλῆθος ἐπὶ δημοκρα-
 τίαν, οἶον ἔρμα τὴν τῶν γερόντων ἀρχὴν ἐν μέσῳ θε-
 μένη καὶ ἰσορροπήσασα τὴν ἀσφαλεστάτην τάξιν ἔσχε
 5 καὶ κατάστασιν, αἰ τῶν ὀκτῶ καὶ εἴκοσι γερόντων τοῖς
 μὲν βασιλεῦσι προστιθεμένων ὅσον ἀντιβῆναι πρὸς δη-
 μοκρατίαν, αὐθις δὲ ὑπὲρ τοῦ μὴ γενέσθαι τυραννίδα
 τὸν δῆμον ἀναρρωννύντων. Τοσοῦτους δὲ φησι κατα-
 σταθῆναι τοὺς γέροντας Ἀριστοτέλης, ὅτι τριάκοντα
 10 τῶν πρώτων μετὰ Λυκούργου γενομένων δύο τὴν πρῶ-
 ξιν ἐγκατέλιπον ἀποδειλιάσαντες. Ὁ δὲ Σφαῖρος ἐξ ἀρ-
 χῆς φησι τοσοῦτους γενέσθαι τοὺς τῆς γνώμης μετα-
 σχόντας. Εἴη δ' ἄν τι καὶ τὸ τοῦ ἀριθμοῦ δι' ἑβδομάδος
 τετράδι πολλαπλασιασθείσης ἀποτελούμενον, καὶ ὅτι
 15 τοῖς αὐτοῦ μέρεσιν ἴσος ᾧν μετὰ τὴν ἐξάδα τέλειός ἐστιν.
 Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μάλιστα τοσοῦτους ἀποδειξάει τοὺς γέρον-
 τας, ὅπως οἱ πάντες εἴεν τριάκοντα, τοῖς ὀκτῶ καὶ εἴκοσι
 τοῖν δυοῖν βασιλέοιν προστιθεμένοι.

VI. Οὕτω δὲ περὶ ταύτην ἐσπούδασε τὴν ἀρχὴν ὁ
 20 Λυκούργος, ὥστε μαντείαν ἐκ Δελφῶν κομίσει περὶ
 αὐτῆς, ἣν φήτρην καλοῦσιν. Ἔχει δὲ οὕτως· „Διὸς
 Συλλανίου καὶ Ἀθανᾶς Συλλανίας ἱερὸν ἰδρυσάμενον,
 φυλὰς φυλάξαντα καὶ ὠβὰς ὠβάξαντα, τριάκοντα γε-
 ρουσίαν σὺν ἀρχαγέταις καταστήσαντα, ὥρας ἐξ ὥρας
 25 ἀπελλάξειν μεταξὺ Βαβύκας τε καὶ Κνακιῶνος, οὕτως
 εἰσφέρειν τε καὶ ἀφίστασθαι· δάμψ δὲ τὰν κυρίαν ἡμεῖν
 καὶ κράτος.“ Ἐν τούτοις τὸ μὲν φυλὰς φυλάξαι καὶ ὠβὰς
 ὠβάξαι, διελεῖν ἐστὶ καὶ κατανεῖμαι τὸ πλῆθος εἰς μερί-
 δας, ᾧν τὰς μὲν φυλὰς, τὰς δὲ ὠβὰς προσηγόρευκεν.
 30 Ἀρχαγέται δὲ οἱ βασιλεῖς λέγονται, τὸ δὲ ἀπελλάξειν,
 ἐκκλησιάζειν· ὅτι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πολιτείας
 εἰς τὸν Πύθειον ἀνήψε. Τὴν δὲ Βαβύκαν . . . καὶ τὸν Κνα-

κῶνα νῦν Οἰνοῦντα προσαγορεύουσιν· Ἀριστοτέλης δὲ τὸν μὲν Κνακιῶνα ποταμὸν, τὴν δὲ Βαβύκαν γέφυραν. Ἐν μέσῳ δὲ τούτων τὰς ἐκκλησίας ἤγον, οὔτε παστάδων οὔσων οὔτε ἄλλης τινὸς κατασκευῆς. Οὐδὲν γὰρ ᾤετο ταῦτα πρὸς εὐβουλίαν εἶναι, μᾶλλον δὲ βλάπτειν, φλυα- 5 ρῶδεις ἀπεργαζόμενα καὶ χάνοντας φρονήματι κενῶ τὰς διανοίας τῶν συμπορευομένων, ὅταν εἰς ἀγάλματα καὶ γραφὰς ἢ προσκηνία θεάτρων ἢ στέγας βουλευτηρίων ἡσκημένας περιτιτῶς ἐκκλησιάζοντες ἀποβλέπωσι. Τοῦ δὲ πλήθους ἀθροισθέντος εἰπεῖν μὲν οὐδενὶ γνώμην 10 τῶν ἄλλων ἔφαίτο, τὴν δ' ὑπὸ τῶν γερόντων καὶ τῶν βασιλέων προτεθεῖσαν ἐπικρίναι κύριος ἦν ὁ δῆμος. Ὑστερον μὲντοι τῶν πολλῶν ἀφαιρέσει καὶ προσθήσει τὰς γνώμας διαστρεφόντων καὶ παραβιαζομένων, Πολύδωρος καὶ Θεόπομπος οἱ βασιλεῖς τάδε τῇ φήτρᾳ 15 παρενέγραψαν· „Αἱ δὲ σχολιὰν ὁ δᾶμος ἔλοιτο, τοὺς πρεσβυγενέας καὶ ἀρχαγέτας ἀποστατήρας ἤμεν,“ τοῦτ' ἔστι μὴ κυροῦν, ἀλλ' ὅπως ἀφίστασθαι καὶ διαλύειν τὸν δῆμον, ὡς ἐκτρέποντα καὶ μεταποιοῦντα τὴν γνώμην παρὰ τὸ βέλτιστον. Ἐπεισαν δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν πόλιν, ὡς 20 τοῦ θεοῦ ταῦτα προστάσσοντος, ὡς πού Τυρταῖος ἐπι- μέμνηται διὰ τούτων·

Φοίβου ἀκούσαντες Πυθωνόθεν οἰκαδ' ἔνεικαν
μαντείας τε θεοῦ καὶ τελέεντ' ἔπεα·

ἄρχειν μὲν βουλῆς θεοτιμήτους βασιλῆας, 25
οἷσι μέλει Σπάρτας ἰμερόσσσα πόλις,
πρεσβύτας τε γέροντας, ἔπειτα δὲ δημότας ἄνδρας,
εὐθείαις φήτραις ἀνταπαμειβομένους.

VII. Οὕτω τὸ κολλίτευμα τοῦ Λυκούργου μίξαντος ὅμως ἄκρατον ἔτι τὴν ὀλιγαρχίαν καὶ ἰσχυρὰν οἱ μετ' 30 αὐτὸν ὀρώντες σπαργῶσαν καὶ θυμουμένην, ὡς φησὶν ὁ Πλάτων, οἷον ψάλιον ἐμβάλλουσιν αὐτῇ τὴν τῶν

ἐφόρων δύναμιν, ἔτεσί που μάλιστα τριάκοντα καὶ ἑκα-
 τὸν μετὰ Λυκούργου πρώτων τῶν περὶ Ἐλατον ἐφόρων
 κατασταθέντων ἐπὶ Θεοπόμπου βασιλεύοντος· ὃν καὶ
 φασιν ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ὄνειδιζόμενον ὡς ἐλάτ-
 5 τω παραδώσοντα τοῖς παισὶ τὴν βασιλείαν ἢ παρέλαβε,
 „Μεῖζω μὲν οὖν“ εἶπεῖν „ὄσφ χρονιωτέραν.“ Τῷ γὰρ
 ὄντι τὸ ἄγαν ἀποβαλοῦσα μετὰ τοῦ φθόνου διέφυγε τὸν
 κίνδυνον, ὥστε μὴ παθεῖν ἅ Μεσσηνιοὶ καὶ Ἀργεῖοι τοὺς
 παρ’ αὐτοῖς βασιλεῖς ἔδρασαν, μηδὲν ἐνδοῦναι μηδὲ χα-
 10 λάσαι τῆς ἐξουσίας ἐπὶ τὸ δημοτικὸν ἐθέλησαντας. Ὁ καὶ
 μάλιστα τὴν Λυκούργου σοφίαν καὶ πρόνοιαν ἐποίησε
 φανεράν εἰς τὰς Μεσσηνίων καὶ Ἀργείων, συγγενῶν καὶ
 γειτόνων, δῆμων καὶ βασιλέων στάσεις καὶ κακοπολι-
 τείας ἀφορῶσιν, οἳ τῶν ἰσῶν ἀπ’ ἀρχῆς τετυχηκότες, ἐν
 15 δὲ τῷ κλήρῳ καὶ πλεον ἔχειν ἐκείνων δόξαντες, οὐκ ἐπὶ
 πολὺν χρόνον εὐδαιμόνησαν, ἀλλ’ ὕβρει μὲν τῶν βασι-
 λέων, οὐκ εὐπειθείᾳ δὲ τῶν ὄχλων, τὰ καθεστῶτα συν-
 ταράξαντες ἔδειξαν, ὅτι θεῖον ἦν ὡς ἀληθῶς εὐτύχημα
 τοῖς Σπαρτιάταις ὁ τὴν πολιτείαν ἀρμοσάμενος καὶ κε-
 20 ράσας παρ’ αὐτοῖς. Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον.

VIII. Δεύτερον δὲ τῶν Λυκούργου πολιτευμάτων
 καὶ νεανικώτατον ὁ τῆς γῆς ἀναδασμός ἐστι. Δεινῆς
 γὰρ οὔσης ἀνωμαλίας καὶ πολλῶν ἀκτημόνων καὶ ἀπό-
 ρων ἐπιφερομένων τῇ πόλει, τοῦ δὲ πλούτου παντάπα-
 25 σιν εἰς ὀλίγους συνερρηκός, ὕβριν καὶ φθόνον καὶ
 κακουργίαν καὶ τρυφήν καὶ τὰ τούτων ἔτι πρᾶσβύτερα
 καὶ μεῖζω νοσήματα πολιτείας, πλοῦτον καὶ πενίαν, ἐξε-
 λαύνων, συνέπεισε τὴν χώραν ἅπασαν εἰς μέσον θέντας
 ἐξ ἀρχῆς ἀναδάσασθαι καὶ ζῆν μετ’ ἀλλήλων ἅπαντας
 30 ὀμαλεῖς καὶ ἰσοκλήρους τοῖς βίοις γενομένους, τὸ δὲ
 πρωτεῖον ἀρετῇ μετιόντας, ὡς ἀλλῆς ἐτέρῳ πρὸς ἕτερον
 οὐκ οὔσης διαφορᾶς οὐδὲ ἀνισότητος, πλὴν ὄσσην αἰ-

σχρῶν ψόγος ὀρθῆσει καὶ καλῶν ἔπαινος. Ἐπάγων δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐνειμε τὴν μὲν ἄλλην τοῖς περιοίκοις Λακωνικὴν τρισμυρίους κλήρους, τὴν δὲ εἰς τὸ ἄστν τὴν Σπάρτην συντελοῦσαν ἑνακισχιλλούς· τοσοῦτοι γὰρ ἐγένοντο κλήροι Σπαρτιατῶν. Ἐνιοὶ δὲ φασὶ τὸν μὲν Λυ-⁵κουῦργον ἑνακισχιλλούς νεῖμαι, τρισχιλλούς δὲ μετὰ ταῦτα προσθεῖναι Πολύδωρον· οἱ δὲ τοὺς μὲν ἡμίσεις τῶν ἑνακισχιλλῶν τοῦτον, τοὺς δὲ ἡμίσεις Λυκουῦργον. Ὁ δὲ κλήρος ἦν ἐκάστου τοσοῦτος, ὥστε ἀποφορὰν φέρειν ἀνδρὶ μὲν ἑβδομήκοντα κριθῶν μεδίμνους, γυναικὶ δὲ ¹⁰ δώδεκα, καὶ τῶν ὑγρῶν καρπῶν ἀναλόγως τὸ πλῆθος. Ἀρκέσειν γὰρ ᾤετο τοσοῦτον αὐτοῖς, τῆς τροφῆς πρὸς εὐξίαν καὶ ὑγίαν ἱκανῆς, ἄλλου δὲ μηθενὸς δεησομένοις. Λέγεται δ' αὐτὸν ὕστερόν ποτε χρόνῳ τὴν χώραν διερχόμενον ἐξ ἀποδημίας ἄρτι τεθερισμένην, ὀρῶντα ¹⁵ τοὺς σωρούς παραλλήλους καὶ ὁμαλεῖς μειδιᾶσαι καὶ εἰπεῖν πρὸς τοὺς παρόντας, ὡς ἡ Λακωνικὴ φαίνεται πᾶσα πολλῶν ἀδελφῶν εἶναι νεωστὶ νενεμημένων.

ΙΧ. Ἐπιχειρήσας δὲ καὶ τὰ ἐπιπλα διαιρεῖν, ὅπως παντάπασιν ἐξέλοι τὸ ἄνισον καὶ ἀνώμαλον, ἐπεὶ χα-²⁰λεπῶς ἑώρα προσδεχομένους τὴν ἀντικρὺς ἀφαίρεσιν, ἑτέρα περιῆλθεν ὀδῶ καὶ κατεπολιτεύσατο τὴν ἐν τούτοις πλεονεξίαν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀκυρώσας πᾶν νόμισμα χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν μόνῳ χρῆσθαι τῷ σιδηρῷ προσέταξε· καὶ τούτῳ δὲ ἀπὸ πολλοῦ σταθμοῦ καὶ ὄγκου ²⁵ δύναμιν ὀλίγην ἔδωκεν, ὥστε δέκα μνῶν ἀμοιβὴν ἀποθήκης τε μεγάλης ἐν οἰκίᾳ δεῖσθαι καὶ ζεύγους ἄγοντος. Τούτου δὲ κυρωθέντος ἐξέπεσεν ἀδικημάτων γένη πολλὰ τῆς Λακεδαιμόνος. Τίς γὰρ ἢ κλέπτειν ἐμελλεν ἢ δωροδοκεῖν ἢ ἀποστερεῖν ἢ ἀρκάζειν ὃ μήτε κατακρῦψαι ³⁰ δυνατὸν ἦν μήτε κεκτῆσθαι ζηλωτὸν, ἀλλὰ μηδὲ κατακόψαι λυσιτελέες· ὄξει γὰρ, ὡς λέγεται, διαπύρου σιδή-

ρου τὸ στόμαμα κατασβέσας ἀφείλετο τὴν εἰς τὰλλα
 χρεῖαν καὶ δύναμιν, ἀδρανοῦς καὶ δυσέργου γενομένου.
 Μετὰ δὲ τοῦτο τῶν ἀχρήστων καὶ περισσῶν ἐποιεῖτο
 τεχνῶν ξενηλασίαν. Ἐμελλον δὲ πού καὶ μηδενὸς ἕξε-
 5 λαύνοντος αἱ πολλαὶ τῷ κοινῷ νομίσματι συνεκπεσεῖ-
 σθαι διάθεσιν τῶν ἔργων οὐκ ἔχόντων. Τὸ γὰρ σιδη-
 ροῦν ἀγώγιμον οὐκ ἦν πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας οὐδ'
 εἶχε τιμὴν καταγελάμενον, ὥστε οὐδὲ πρίασθαι τι τῶν
 ξενικῶν καὶ φωπικῶν ὑπῆρχεν, οὐδ' εἰσέπλει φόρτος
 10 ἐμπορικὸς εἰς τοὺς λιμένας, οὐδὲ ἐπέβαινε τῆς Λακωνι-
 κῆς οὐ σοφιστῆς λόγων, οὐ μάντις ἀγυρτικός, οὐχ ἑται-
 ρῶν τροφεύς, οὐ χρυσῶν τις, οὐκ ἀργυρῶν καλλω-
 πισμάτων δημιουργός, ἅτε δὴ νομίσματος οὐκ ὄντος.
 Ἄλλὰ οὕτως ἀπερημωθεῖσα κατὰ μικρὸν ἡ τρυφή τῶν
 15 ἠωπυρούντων καὶ τρεφόντων αὐτῇ δι' αὐτῆς ἐμαραί-
 νετο· καὶ πλεῖον οὐδὲν ἦν τοῖς πολλὰ κεκτημένοις 4
 ὁδὸν οὐκ ἐχούσης εἰς μέσον τῆς εὐπορίας, ἀλλ' ἐγκατρω-
 κοδομημένης καὶ ἀργούσης. Διὸ καὶ τὰ πρόχειρα τῶν
 σκευῶν καὶ ἀναγκαῖα ταῦτα, κλινηῆρες καὶ δίφροι καὶ
 20 τράπεζαι, βέλτιστα παρ' αὐτοῖς ἐδημιουργεῖτο, καὶ κώ-
 θων ὁ Λακωνικὸς εὐδοκίμει μάλιστα πρὸς τὰς στρατείας,
 ὡς φησι Κριτίας. Τὰ γὰρ ἀναγκαῖως πινόμενα τῶν ὑδά-
 των καὶ δυσωποῦντα τὴν ὄψιν ἀπεκρύνετο τῇ χροῇ, καὶ
 τοῦ θολεροῦ προσκόπτοντος ἐντὸς καὶ προσισχομένου
 25 τοῖς ἄμβωσι, καθαρώτερον ἐπλησίαζε τῷ στόματι τὸ
 πινόμενον. Αἴτιος δὲ καὶ τούτων ὁ νομοθέτης· ἀπηλ-
 λαγμένοι γὰρ οἱ δημιουργοὶ τῶν ἀχρήστων ἐν τοῖς ἀναγ-
 καίοις ἐπεδείκνυντο τὴν καλλιτεχνίαν.

X. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἐπιθέσθαι τῇ τρυφῇ καὶ τὸν ξῆλον
 30 ἀφελέσθαι τοῦ πλούτου διανοηθεὶς τὸ τρίτον πολιτεύμα
 καὶ κάλλιστον ἐπῆγε, τὴν τῶν συσσιτίων κατασκευὴν,
 ὥστε δεῖπνεν μετ' ἀλλήλων συνιόντας ἐπὶ κοινοῖς καὶ

ιταγμένοις ὄφιοις καὶ σιτίοις, οἰκοὶ δὲ μὴ διαιτᾶσθαι
 κατακλιέντας εἰς στρωμνὰς πολυτελεῖς καὶ τραπέζας,
 περὶ δημιουργῶν καὶ μαγείρων ὑπὸ σκότος, ὥσπερ
 ἀθηγάγα ζῶα, κιανομένους καὶ διαφθείροντας ἅμα τοῖς
 ἥθεσι τὰ σώματα πρὸς πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἀνειμένα καὶ 5
 κληρομήν, μακρῶν μὲν ὕπνων, θερμῶν δὲ λουτρῶν,
 κολλῆς δὲ ἡσυχίας καὶ τρόπον τινὰ νοσηλείας καθημε-
 ριῆς δεομένην. Μέγα μὲν οὖν καὶ τοῦτο ἦν, μείζον
 δὲ τὸ τὸν πλοῦτον ἄξηλον, ὡς φησι Θεόφραστος, καὶ
 ἀπλοῦτον ἀπεργάσασθαι τῇ κοινότητι τῶν δειπνῶν καὶ 10
 τῇ περὶ τὴν διαίταν εὐτελείᾳ. Χρησὶς γὰρ οὐκ ἦν οὐδὲ
 ἀκόλασις οὐδὲ ὄφιοις ὅλως ἢ ἐκιδειξις τῆς πολλῆς παρα-
 σκευῆς, ἐπὶ τὸ αὐτὸ δειπνον τῷ πένητι τοῦ πλουσίου
 βαδίζοντος· ὥστε τοῦτο δὴ τὸ θρυλούμενον ἐν μόνῃ τῶν
 ὑπὸ τὸν ἥλιον πόλεων τῇ Σπάρτῃ βλέπεσθαι, τυφλὸν 15
 ὄντα τὸν πλοῦτον καὶ κείμενον ὥσπερ γραφήν ἄψυχον
 καὶ ἀκίνητον. Οὐδὲ γὰρ οἰκοὶ προδειπνήσαντας ἐξῆν
 βαδίζειν ἐπὶ τὰ συσσίτια πεπληρωμένους, ἀλλ' ἐπιμε-
 λῶς οἱ λοιποὶ παραφυλάττοντες τὸν μὴ πίνοντα μηδὲ
 ἐσθίοντα μετ' αὐτῶν ἐκάκιζον ὡς ἀκρατῆ καὶ πρὸς τὴν 20
 κοινὴν ἀπομαλακιζόμενον διαίταν.

XI. Διὸ καὶ μάλιστα φασὶ τῷ Λυκούργῳ πρὸς τοῦτο
 τὸ πολίτευμα χαλεποὺς γενέσθαι τοὺς εὐπόρους, καὶ
 συστάντας ἐπ' αὐτὸν ἀθρόους καταβοᾶν καὶ ἀγανακτεῖν·
 τίλος δὲ βαλλόμενος ὑπὸ πολλῶν ἐξέπεσε τῆς ἀγορᾶς 25
 δρόμῳ. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἐφθασεν εἰς ἱερὸν κατα-
 φωνῶν· εἰς δὲ τὸν νεανίσκος, ἄλλως μὲν οὐκ ἀφνῆς, ὄξυς
 δὲ καὶ θυμοειδής, Ἀλκανθρος, ἐπικείμενος καὶ διώκων
 ἐπιστραφέντος αὐτοῦ τῇ βακτηρίᾳ πατάξας τὸν ὀφθαλ-
 μὸν ἐξέκοψεν. Ὁ μὲν οὖν Λυκούργος οὐδὲν ἐνδοῦς πρὸς 30
 τὸ πάθος, ἀλλὰ σταῖς ἐναντίος ἔδειξε τοῖς πολίταις τὸ
 πρόσωπον ἡμαγμένον καὶ διεφθαρμένην τὴν ὄψιν· αἰ-

δὴς δὲ πολλὴ καὶ κατήφεια τοὺς ἰδόντας ἔσχευ, ὥστε
 παραδοῦναι τὸν Ἀλεξανδρὸν αὐτῷ καὶ προπέμψαι μέχρι
 τῆς οἰκίας συναγανακτοῦντας. Ὁ δὲ Λυκούργος ἐκεί-
 νους μὲν ἐπαινέσας ἀφῆκε, τὸν δὲ Ἀλεξανδρὸν εἰσαγαγῶν
 5 οἰκαδε κακὸν μὲν οὐδὲν οὔτ' ἐποίησεν οὔτ' εἶπεν, ἀπαλ-
 λάξας δὲ τοὺς συνήθεις ὑπηρέτας καὶ θεραπευτῆρας
 ἐκείνον ἐκέλευσεν ὑπηρετεῖν. Ὁ δὲ οὐκ ὦν ἀγεννήης
 ἐποίει τὸ προσταττόμενον σιωπῇ, καὶ παραμένων ἅμα
 τῷ Λυκούργῳ καὶ συνδιαιτώμενος ἐν τῷ κατανοεῖν τὴν
 10 πρᾶοτητα καὶ τὸ ἀπαθὲς αὐτοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ περὶ
 τὴν δίαιταν ἀσθηρὸν καὶ τὸ πρὸς τοὺς πόρους ἄκαμ-
 πτον, αὐτὸς τε δεινῶς διετέθη περὶ τὸν ἄνδρα καὶ πρὸς
 τοὺς συνήθεις καὶ φίλους ἔλεγεν, ὡς οὐ σκληρὸς οὐδ'
 αὐθάδης ὁ Λυκούργος, ἀλλὰ μόνος ἡμέρος καὶ πρᾶός 4
 15 ἔστι τοῖς ἄλλοις. Οὕτω μὲν οὖν οὗτος ἐκεκύλαστο καὶ
 τοιαύτην ὑπεσχέκει δίκην, ἐκ πονηροῦ νέου καὶ αὐθά-
 δους ἐμμελέστατος ἀνὴρ καὶ σωφρονικώτατος γενόμε-
 νος. Τοῦ δὲ πάθους ὑπόμνημα Λυκούργος ἰδρῦσατο
 τῆς Ἀθηναῖς ἱερὸν, ἣν Ὀπιλιτίνην προσηγόρευσε· τοὺς
 20 γὰρ ὀφθαλμοὺς ὀπίλους οἱ τῆδε Δωριεῖς καλοῦσιν.
 Ἐνιοὶ μὲντοι τὸν Λυκούργον, ὦν καὶ Διοσκορίδης ἔστιν
 ὁ συντεταγμένος τὴν Λακωνικὴν πολιτείαν, πληγῆναι
 μὲν φασιν, οὐ τυφλωθῆναι δὲ τὸν ὀφθαλμόν, ἀλλὰ καὶ
 τὸ ἱερὸν τῇ θεῷ τῆς ἀκέσεως χαριστήριον ἰδρῦσασθαι.
 25 Τὸ μὲντοι φέρειν βακτηρίαν ἐκκλησιαζόντες οἱ Σπαρ-
 τιάται μετὰ τὴν συμφορὰν ἐκείνην ἀπέμαθον.

ΧΠ. Τὰ δὲ συσσίτια Κρητῆς μὲν ἀνδρεία, Λακεδαιμό-
 νιοι δὲ φιλίτια προσαγορεύουσιν, εἴτε ὡς φιλίας καὶ φι-
 λοφροσύνης ὑπαρχόντων, ἀντὶ τοῦ λ τὸ δ λαμβάνοντες,
 30 εἴτε ὡς πρὸς εὐτέλειαν καὶ φειδῶ συνεθίζόντων. Οὐδὲν
 δε κωλύει καὶ τὸν πρῶτον ἔξωθεν ἐπικεῖσθαι φθόγγον,
 ὥσπερ ἔνιοι φασιν, ἐδιτίων παρὰ τὴν δίαιταν καὶ τὴν

ἰδωδὴν λεγομένων. Συνήρχοντο δὲ ἀνὰ πεντεκαίδεκα
 καὶ βραχεὶ τούτων ἐλάττους ἢ πλείους. Ἐφερε δὲ ἕκα-
 στος κατὰ μῆνα τῶν συσσίτων ἀλφίτων μέδιμνον, οἴνου
 χόας ὀκτώ, τυροῦ πέντε μνάς, σύκων ἡμίμνατα πέντε,
 πρὸς δὲ τούτοις εἰς ὄψωνίαν μικρὸν τι κομιδῆ νομισμα- 5
 τος. Ἄλλως δὲ καὶ θύσας τις ἀπαρχὴν καὶ θηρεύσας μέ-
 ρος ἐπεμψεν εἰς τὸ συσσίτιον. Ἐξῆν γὰρ οἰκοὶ δειπνεῖν
 ὅποτε θύσας τις ἢ κυνηγῶν ὀψίσειε, τοὺς δὲ ἄλλους εἶδει
 παρεῖναι. Καὶ μέχρι γε πολλοῦ τὰς συσσιτήσεις ἀκριβῶς
 διεφύλαττον. Ἄγιδος γοῦν τοῦ βασιλέως, ὡς ἐπανῆλθεν 10
 ἀπὸ τῆς στρατείας καταπεπολεμηκῶς Ἀθηναίους, βου-
 λομένου παρὰ τῇ γυναικὶ δειπνεῖν καὶ μεταπεμπομένου
 τὰς μερίδας, οὐκ ἐπεμψαν οἱ πολέμαρχοι. Τοῦ δὲ μεθ'
 ἡμέραν ὑπ' ὀργῆς μὴ θύσαντος ἦν εἶδει θυσίαν, ἐξημίω-
 σαν αὐτόν. Εἰς δὲ τὰ συσσίτια καὶ παῖδες ἐφοίτων, ὥσπερ 15
 εἰς διδασκαλεῖα σωφροσύνης ἀγόμενοι, καὶ λόγων ἡκρο-
 ῶντο πολιτικῶν καὶ παιδευτὰς ἐλευθερίας ἐώρων, αὐτοί
 τε παίζειν εἰθίζοντο καὶ σκώπτειν ἄνευ βωμολοχίας καὶ
 σκωπτόμενοι μὴ δυσχεραίνειν. Σφόδρα γὰρ εἰδοκεὶ καὶ
 τοῦτο Λακωνικὸν εἶναι, σκώμματος ἀνέχεσθαι· μὴ φέ- 20
 ροντα δὲ ἐξῆν παραιτεῖσθαι, καὶ ὁ σκώπτων ἐπέπαυτο.
 Τῶν δ' εἰσιόντων ἐκάστω δεξίας ὁ πρεσβύτατος τὰς
 θύσας, „Διὰ τούτων“ φησὶν „ἔξω λόγος οὐκ ἐκπορεύε-
 ται.“ Δοκιμάζεσθαι δὲ τὸν βουλόμενον τοῦ συσσιτίου
 μετασχεῖν οὕτω φασί. Λαβὼν τῶν συσσίτων ἕκαστος 25
 ἀπομαγαδάλλαν εἰς τὴν χεῖρα, τοῦ διακόνου φέροντος
 ἀγγελίον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἔβαλλε σιωπῇ καθάπερ ψῆ-
 φον, ὁ μὲν δοκιμάζων ἀπλῶς, ὁ δ' ἐκκρίνων σφόδρα τῇ
 χειρὶ πιέσας. Ἡ γὰρ πεπισμένη τὴν τῆς τετρημένης ἔχει
 δύναμιν. Κἂν μίαν εὖρωσι τοιαύτην, οὐ προσδέχονται 30
 τὸν ἐπεισιόντα, βουλόμενοι πάντας ἠδομένους ἀλλήλοις
 συνεῖναι. Τὸν δὲ οὕτως ἀποδοκιμασθέντα κεκαδδίσθαι

λέγουσι· κάδδιχος γὰρ καλεῖται τὸ ἄγγελον, εἰς ὃ τὰς ἀπομαγδαλίας ἐμβάλλουσι. Τῶν δὲ ὄψων εὐδοκίμει μάλιστα παρ' αὐτοῖς ὁ μέλας ζωμός, ὥστε μηδὲ κρεαδίου δεῖσθαι τοὺς πρεσβυτέρους, ἀλλὰ παραχωρεῖν τοῖς νεα-
 5 νίσκοις, αὐτοὺς δὲ τοῦ ζωμοῦ καταχεομένους ἐστιᾶσθαι. Λέγεται δὲ τινὰ τῶν Ποντικῶν βασιλέων ἔνεκα τοῦ ζωμοῦ καὶ πρίασθαι Λακωνικὸν μάγειρον· εἶτα γευσάμενον δυσχερᾶναι· καὶ τὸν μάγειρον εἰπεῖν· „ὦ βασιλεῦ, τοῦτον δεῖ τὸν ζωμὸν ἐν τῷ Εὐρώτᾳ λειουμένους ἐπο-
 10 ψᾶσθαι.“ Πιόντες δὲ μετρίως ἀπίασι δίχα λαμπάδος. Οὐ γὰρ ἔξεστι πρὸς φῶς βαδίζειν, οὔτε ταύτην οὔτε ἄλλην ὁδόν, ὅπως ἐθίζονται σκότους καὶ νυκτὸς εὐ-
 θαρσῶς καὶ ἀδεῶς ὁδεύειν. Τὰ μὲν οὖν συσσίτια τοιαύ- 4
 την ἔχει τάξιν.

15 XIII. Νόμους δὲ γεγραμμένους ὁ Λυκοῦργος οὐκ ἔθηκεν, ἀλλὰ μία τῶν καλουμένων φητρῶν ἐστὶν αὕτη. Τὰ μὲν γὰρ κυριώτατα καὶ μέγιστα πρὸς εὐδαιμονίαν πόλεως καὶ ἀρετὴν ἐν τοῖς ἥθεσιν ᾤετο καὶ ταῖς ἀγωγαῖς τῶν πολιτῶν ἐγκατεστοιχειωμένα μένειν ἀκίνητα καὶ
 20 βέβαια, ἔχοντα τὴν προαίρεσιν δεσμὸν ἰσχυρότερον τῆς ἀνάγκης, ἣν ἡ παιδευσις ἐμποιεῖ τοῖς νέοις νομοθέτου διαθήσειν ἀπεργαζομένη περὶ ἕκαστον αὐτῶν. Τὰ δὲ μικρὰ καὶ χρηματικὰ συμβόλαια καὶ μεταπίπτοντα ταῖς
 25 χρεῖαις ἄλλοτε ἄλλως βέλτιον ἢν μὴ καταλαμβάνειν ἐγ-
 γράφοις ἀνάγκαις μηδὲ ἀκινήτοις ἔθεσιν, ἀλλ' ἔἴν ἐπὶ τῶν καιρῶν προσθέσεις λαμβάνοντα καὶ ἀφαιρέσεις, ἃς ἂν οἱ πεπαιδευμένοι δοκιμάσωσι. Τὸ γὰρ ὅλον καὶ πᾶν τῆς νομοθεσίας ἔργον εἰς τὴν παιδείαν ἀνήψε. Μία μὲν οὖν
 τῶν φητρῶν ἦν, ὥσπερ εἴρηται, μὴ χρῆσθαι νόμοις ἐγ-
 30 γράφοις. Ἐτέρα δὲ πάλιν κατὰ τῆς πολυτελείας, ὅπως οἰκία πᾶσα τὴν μὲν ὀροφὴν ἀπὸ πελέκεως εἰργασμένην ἔχη, τὰς δὲ θύρας ἀπὸ πρίονος μόνου καὶ μηθενὸς τῶν

ἄλλων ἐργαλείων. Ὅπερ γὰρ ὕστερον Ἐπαμεινώνδαν εἰ-
 πειν λέγουσιν ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ τραπέζης, ὡς τὸ τοιοῦτον
 ἀριστον οὐ χωρεῖ προδοσίαν, τοῦτο πρῶτος ἐνόησε Λυ-
 κουῦργος, ὡς οἰκία τοιαύτη τρυφήν οὐ χωρεῖ καὶ πολυ-
 τέλειαν, οὐδ' ἔστιν οὐδεὶς οὕτως ἀπειρόκαλος καὶ ἀνόη- 5
 τος, ὥστε εἰς οἰκίαν ἀφελῆ καὶ δημοτικὴν εἰσφέρειν κλί-
 νας ἀργυρόποδας καὶ στρωμνὰς ἄλουργεις καὶ χρυσᾶς
 κύλικας καὶ τὴν τούτοις ἐπομένην πολυτέλειαν, ἀλλ'
 ἀνάγκη συναρμόζεσθαι καὶ συνεξομοιοῦν τῇ μὲν οἰκίᾳ
 τὴν κλίνην, τῇ δὲ κλίνῃ τὴν ἐσθῆτα, ταύτῃ δὲ τὴν ἄλλην 10
 χορηγίαν καὶ κατασκευὴν. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς συνηθείας
 φασὶ καὶ Λεωτυχίδην τὸν πρεσβύτερον ἐν Κορίνθῳ
 δεικνυῖντα καὶ θεασάμενον τῆς στέγης τοῦ οἴκου τὴν
 κατασκευὴν πολυτελῆ καὶ φατνωματικὴν, ἐρωτῆσαι τὸν
 ξένον, εἰ τετράγωνα παρ' αὐτοῖς τὰ ξύλα φύεται. Τρίτην 15
 δὲ φήτραν διαμνημονεύουσι τοῦ Λυκούργου τὴν καλύ-
 ουσαν ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς πολεμίους στρατεύειν, ἵνα μὴ
 πολλάκις ἀμύνεσθαι συνεθιζόμενοι πολεμικοὶ γένωνται.
 Καὶ τοῦτό γε μάλιστα κατηγοροῦσιν Ἀγησιλάου τοῦ
 βασιλέως ὕστερον, ὡς τὰς συνεχέσι καὶ πυκναῖς εἰς τὴν 20
 Βοιωτίαν ἐμβολαῖς καὶ στρατείαις τοὺς Θηβαίους ἀντι-
 πάλους τοῖς Λακεδαιμονίοις κατασκευάσαντος. Διὸ καὶ
 τερωμένον αὐτὸν ἰδὼν Ἀνταλκίδας, „Καλὰ, ἔφη, τὰ
 διδασκάλια παρὰ Θηβαίων ἀπολαμβάνεις, μὴ βουλομέ-
 νους αὐτοὺς μηδὲ εἰδότας μάχεσθαι διδάξας.“ Τὰ μὲν 25
 οὖν τοιαῦτα νομοθετήματα φήτρας ὠνόμασεν, ὡς παρὰ
 τοῦ θεοῦ νομιζόμενα καὶ χρησμούς ὄντα.

XIV. Τῆς δὲ παιδείας, ἣν μέγιστον ἠγεῖτο τοῦ νομο-
 θέτου καὶ κάλλιστον ἔργον εἶναι, πόρρωθεν ἀρχόμενος
 εὐθύς ἐπεσκόπει τὰ περὶ τοὺς γάμους καὶ τὰς γενέσεις. 30
 Οὐ γάρ, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶν, ἐπιχειρήσας σωφρονί-
 ζειν τὰς γυναῖκας ἐπαύσατο μὴ κρατῶν τῆς πολλῆς ἀνέ-

σεως καὶ γυναικοκρατίας διὰ τὰς πολλὰς στρατείας τῶν ἀνδρῶν, ἐν αἷς ἠναγκάζοντο κυρίας ἀπολείπειν ἐκείνας, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον τοῦ προσήκοντος αὐτὰς ἐθεράπευον καὶ δεσποίνας προσηγόρευον· ἀλλὰ καὶ τούτων 5 τὴν ἐνδεχομένην ἐπιμέλειαν ἐποίησατο. Τὰ μὲν γε σώματα τῶν παρθένων δρόμοις καὶ πάλαις καὶ βολαῖς δίσκων καὶ ἀκοντίων διεπόνησεν, ὡς ἦ τε τῶν γεννωμένων ῥίξωσις ἰσχυρὰν ἐν ἰσχυροῖς σώμασιν ἀρχὴν λαβούσα βλαστάνοι βέλτιον, αὐταὶ τε μετὰ φώμης τοὺς 10 τόκους ὑπομένουσαι καλῶς ἅμα καὶ ῥαδίως ἀγωνίζονται πρὸς τὰς ὠδίνας. Ἀφελῶν δὲ θρύψιν καὶ σκιατραφίαν καὶ θηλύτητα πᾶσαν οὐδὲν ἥττον εἶθισε τῶν κόρων τὰς κόρας γυμνάς τε πομπεύειν καὶ πρὸς ἱεροῖς τισιν ὄρχεσθαι καὶ ἄδειν τῶν νέων παρόντων καὶ θεωμένων. Ἔστι 15 δὲ ὅτε καὶ σκώμματα λέγουσαι πρὸς ἕκαστον εὐχρηστῶς ἐπελαμβάνοντο τῶν ἀμαρτανομένων· καὶ πάλιν εἰς τοὺς ἀξιόους αὐτῶν ἐγκώμια μετ' ᾠδῆς πεποιημένα διεξιούσαι φιλοτιμίαν πολλὴν καὶ ζῆλον ἐνεποίουν τοῖς νεανίσκοις. Ὁ γὰρ ἐγκωμιασθεὶς ἐπ' ἀνδραγαθία καὶ κλεινὸς ἐν ταῖς 20 παρθένοις γεγονὼς ἀπῆει μεγαλυνόμενος ὑπὸ τῶν ἐπαίων· αἱ δὲ μετὰ παιδιᾶς καὶ σκωμμάτων δῆξεις οὐδὲν ἀμβλύτεραι τῶν μετὰ σπουδῆς νουθετημάτων ἦσαν, ἅτε δὴ πρὸς τὴν θεᾶν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις πολίταις καὶ τῶν βασιλέων καὶ τῶν γερόντων συμπορευομένων. Ἡ δὲ 25 γύμνωσις τῶν παρθένων οὐδὲν αἰσχυρὸν εἶχεν, αἰδοῦς μὲν παρούσης, ἀκρασίας δὲ ἀπούσης, ἀλλ' ἐθισμὸν ἀφελῆ καὶ ζῆλον εὐεξίας ἐνεργάζετο καὶ φρονήματος τὸ θῆλυ παρέγευεν οὐκ ἀγεννοῦς, ὡς μηδὲν ἥττον αὐτῶ καὶ ἀρετῆς καὶ φιλοτιμίας μετουσίαν οὔσαν. Ὅθεν αὐ- 30 ταῖς καὶ λέγειν ἐπῆει καὶ φρονεῖν οἶα καὶ περὶ Γοργοῦς ἰστόρηται τῆς Λεωνίδου γυναικός. Εἰπούσης γάρ τινος, ὡς ἔοικε, ξένης πρὸς αὐτὴν ὡς „Μόνοι τῶν ἀνδρῶν

ἀρχετε ὑμεῖς αἱ Λάκαιναι“ „Μόνοι γάρ“ ἔφη „τίκτομεν ἄνδρας.“

XV. Ἦν μὲν οὖν καὶ ταῦτα παρορμητικὰ πρὸς γάμον· λέγω δὲ τὰς πομπὰς τῶν παρθένων καὶ τὰς ἀποθύσεις καὶ τοὺς ἀγῶνας ἐν ὄψει τῶν νέων, ἀγομένων⁵ οὐ γεωμετρικαῖς, ἀλλ' ἐρωτικαῖς, ὡς φησιν ὁ Πλάτων, ἀνάγκαις· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀτιμίαν τινὰ προσέθηκε τοῖς ἀγάμοις. Ἐίργοντο γὰρ ἐν ταῖς γυμνοπαιδίαις τῆς θέας· τοῦ δὲ χειμῶνος οἱ μὲν ἄρχοντες αὐτοὺς ἐκέλευον ἐν κύκλῳ γυμνοὺς περιτέναι τὴν ἀγορὰν, οἱ δὲ περιόντες¹⁰ ἦδον εἰς αὐτοὺς φάθῃν τινα πεποιημένην, ὡς δίκαια πάσχουεν, ὅτι τοῖς νόμοις ἀπειθοῦσι· τιμῆς δὲ καὶ θεραπείας, ἣν νέοι πρεσβυτέροις παρεῖχον, ἐστέρηντο. Ὅθεν καὶ τὸ πρὸς Δερκυλλίδαμ φηθὲν οὐδεὶς ἐμέμψατο, καί-
 κερ εὐδόκιμον ὄντα στρατηγόν. Ἐπιόντι γὰρ αὐτῷ τῶν¹⁵
 νεωτέρων τις ἔδρας οὐχ ὑπεῖξεν εἰπών, „Οὐδὲ γὰρ ἔμοι σὺ τὸν ὑπεῖξοντα γεγέννηκας.“ Ἐγάμουσιν δὲ δι' ἀρπαγῆς, οὐ μικρὰς οὐδὲ ἀώρους πρὸς γάμον, ἀλλὰ καὶ ἀμαζούσας καὶ πεπείρους. Τὴν δὲ ἀρπασθεῖσαν ἢ νυμφεύτρια καλουμένη παραλαβοῦσα, τὴν μὲν κεφαλὴν ἐν²⁰
 ἰσθμῷ περιέκειρεν, ἱματίῳ δὲ ἀνδρείῳ καὶ ὑποδήμασιν ἐν-
 σπενάσασα κατέκλιεν ἐπὶ στιβάδα μόνην ἄνευ φωτός. Ὁ δὲ νυμφίος οὐ μεθύων οὐδὲ θρυπτόμενος, ἀλλὰ νή-
 φαν, ὥσπερ αἶλ, δεδειπνηκῶς ἐν τοῖς φιδιτίοις, παρεια-
 εἰδῶν ἔλυε τὴν ζώνην καὶ μετήνεγκεν ἀράμενος ἐπὶ²⁵
 τὴν κλίνην. Συνδιατρίψας δὲ χρόνον οὐ πολὺν ἀπήει
 κοσμίως οὐπερ εἰώθει τὸ πρότερον καθευδήσων μετὰ
 τῶν ἄλλων νέων. Καὶ τὸ λοιπὸν οὕτως ἔπραττε, τοῖς
 μὲν ἡλικιώταις συνδιημερεύων καὶ συναναπαυόμενος,
 πρὸς δὲ τὴν νύμφην κρύφα μετ' εὐλαβείας φοιτῶν, αἰ-³⁰
 σρνύμενος καὶ δεδοικῶς μὴ τις αἰσθοῖτο τῶν ἔνδον,
 ἅμα καὶ τῆς νύμφης ἐπιτεχνωμένης καὶ συνευπορούσης,

ὅπως ἂν ἐν καιρῷ καὶ λανθάνοντες ἀλλήλοις συμπο-
 ρεύοιτο. Καὶ τοῦτο ἐπραττον οὐκ ὀλίγον χρόνον, ἀλλ'
 ὥστε καὶ παῖδας γενέσθαι ἐνίοις πρὶν ἐς ἡμέραν θεάσα-
 σθαι τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας. Ἡ δὲ τοιαύτη σύνοδος οὐ
 5 μόνον ἐγκρατείας καὶ σωφροσύνης ἄσκησις ἦν, ἀλλὰ τοῖς
 τε σώμασι γονίμους καὶ τῷ φιλεῖν αἰεὶ καινοὺς καὶ προσ-
 φάτους ἤγεν ἐπὶ τὴν κοινωνίαν, οὐ διακορεῖς οὐδ' ἐξι-
 τήλους τὰς ἀνέστην κοινωνίας, ἀλλ' αἰεὶ τι λείψανον καὶ
 ὑπέκκαυμα πόθου καὶ χάριτος ἐναπολείποντας ἀλλήλοις.
 10 Τοσαύτην δὲ τοῖς γάμοις ἐπιστήσας αἰδῶ καὶ τάξιν, οὐ-
 δὲν ἦττον ἐξέβαλε τὴν κενὴν καὶ γυναικῶδη ζηλοτυπίαν,
 ἐν καλῷ καταστήσας ὕβριν μὲν καὶ ἀταξίαν πᾶσαν εἰρ-
 γειν ἀπὸ τοῦ γάμου, παίδων δὲ καὶ τεκνώσεως κοινωνεῖν
 τοῖς ἀξίοις, καταγελῶντας τῶν ὡς ἄμικτα καὶ ἀκοινῶ-
 15 νητα ταῦτα μετιόντων σφαγαῖς καὶ πολέμοις. Ἐξῆν μὲν
 γὰρ ἀνδρὶ πρεσβυτέρῳ νέας γυναικός, εἰ δὴ τινα τῶν
 καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀσπάσαιο νέων καὶ δοκιμάσειεν,
 εἰσαγαγεῖν παρ' αὐτὴν καὶ πλήσαντα γενναίου σπέρμα-
 τος ἰδίον αὐτοῖς ποιήσασθαι τὸ γεννηθέν. Ἐξῆν δὲ πάλιν
 20 ἀνδρὶ χρηστῷ τῶν εὐτέκνων τινὰ καὶ σωφρόνων θαν-
 μάσαντι γυναικῶν ἑτέρῳ γεγαμημένην πείσαι τὸν ἄνδρα
 συνελθεῖν, ὥσπερ ἐν χώρᾳ καλλικάρπῳ φυτεύοντα καὶ
 ποιούμενον παῖδας ἀγαθοὺς, ἀγαθῶν ὀμαίμους καὶ συγ-
 γενεῖς ἐσομένους. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἰδίους ἤγετο
 25 τῶν πατέρων τοὺς παῖδας, ἀλλὰ κοινούς τῆς πόλεως ὁ
 Λυκοῦργος, ὅθεν οὐκ ἐκ τῶν τυχόντων, ἀλλ' ἐκ τῶν
 ἀρίστων ἐβούλετο γεγονότας εἶναι τοὺς πολίτας. Ἐπειτα
 πολλὴν ἀβελτερίαν καὶ τῦφον ἐνεώρα τοῖς περὶ ταῦτα
 τῶν ἄλλων νομοθετήμασιν, οἱ κύνας μὲν καὶ ἵππους
 30 ὑπὸ τοῖς κρατίστοις τῶν ὀχλείων βιβάζουσι χάριτι πεί-
 θοντες ἢ μισθῷ τοὺς κυρίους, τὰς δὲ γυναῖκας ἐγκλει-
 σάμενοι φρουροῦσιν, ἐξ αὐτῶν μόνων τίκτειν ἀξιοῦντες,

ἴαν ἄφρονες ὦσι, καὶν παρήλικες, καὶν νοσώδεις, ὡς οὐχὶ
 πρώτοις τοῖς κερτημένοις καὶ τρέφουσι τῶν παιδῶν γι-
 νομένων πονηρῶν, ἔαν ἐκ πονηρῶν γένωνται, καὶ τοῦ-
 παντίον χρησίων, ἂν τοιαύτης τύχῳσι γενέσεως. Ταῦτα
 δὲ οὕτως πραττόμενα φυσικῶς καὶ πολιτικῶς τότε το-
 5
 σοῦτον ἀπέιχε τῆς ὕστερον λεγομένης γενέσθαι περὶ τὰς
 γυναῖκας εὐχερίας, ὥστε ὅλως ἄπιστον εἶναι τὸ τῆς
 μοιχείας παρ' αὐτοῖς. Καὶ λόγος ἀπομνημονεύεται Γε-
 ράδα τινὸς Σπαρτιάτου τῶν σφόδρα παλαιῶν, ὃς ἐρω-
 τηθεὶς ὑπὸ ξένου, τί πάσχουσιν οἱ μοιχοὶ παρ' αὐτοῖς, 10
 εἶπεν· „Ὁ ξένε, οὐδεὶς γίνεσθαι μοιχὸς παρ' ἡμῖν.“ Ἐκεί-
 νου δὲ ὑπολαβόντος, „Ἐὰν οὖν γένηται;“ „Ταῦρον“
 ἔφη ὁ Γεράδας „ἐκτίνει μέγαν, ὃς ὑπερκύψας τὸ Ταῦ-
 γετον ἀπὸ τοῦ Εὐρώτα πλέται.“ Θαυμάσαντος δ' ἐκείνου
 καὶ φήσαντος· „Πῶς δὲ ἂν γένοιτο βουῖς τηλικούτος;“ 15
 γελάσας ὁ Γεράδας, „Πῶς δ' ἂν“ ἔφη „ἐν Σπάρτῃ μοι-
 χὸς γένοιτο;“ Ταῦτα μὲν οὖν ἱστόρηται περὶ τῶν γάμων.

XVI. Τὸ δὲ γεννηθὲν οὐκ ἦν κύριος ὁ γεννήσας τρε-
 φειν, ἀλλ' ἔφερε λαβῶν εἰς τόπον τινὰ λέσχην καλού-
 μενον, ἐν ᾧ καθήμενοι τῶν φυλετῶν οἱ πρεσβύτατοι 20
 καταμαθόντες τὸ παιδάριον, εἰ μὲν εὐπαγῆς εἴη καὶ ῥω-
 μαλέον, τρέφειν ἐκέλευον, κληῖρον αὐτῷ τῶν ἐνακισχι-
 λίων προσνειμάντες· εἰ δ' ἀγεννὲς καὶ ἄμορφον, ἀπέ-
 πεμπον εἰς τὰς λεγομένας Ἀποθέτας, παρὰ Ταῦγετον
 βαραθρώδη τόπον, ὡς οὔτε αὐτῷ ζῆν ἄμεινον οὔτε 25
 τῇ πόλει τὸ μὴ καλῶς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρὸς εὐεξίαν καὶ
 ῥάμην πεφυκός. Ὅθεν οὐδὲ ὕδατι τὰ βρέφη, ἀλλ' οἶνον
 περιέλουον αἱ γυναῖκες, βάσανόν τινα ποιούμεναι τῆς
 κρᾶσεως αὐτῶν. Λέγεται γὰρ ἐξίστασθαι τὰ ἐπιληπτικὰ
 καὶ νοσώδη πρὸς τὸν ἄκρατον ἀποσφακελίζοντα, τὰ δ' 30
 ὑγιεινὰ μᾶλλον στομοῦσθαι καὶ κρατύνεσθαι τὴν ἔξιν.
 Ἦν δὲ περὶ τὰς τροφὰς ἐπιμέλειά τις μετὰ τέχνης, ὥστ'.

ἄνευ σπαργάνων ἐκτρεφούσας τὰ βρέφη τοῖς μέλεσι καὶ
 τοῖς εἶδεσιν ἐλευθέρια ποιεῖν, ἔτι δὲ εὐκόλα ταῖς διαί-
 ταις καὶ ἄσκησι καὶ ἀθαμβῇ σκότου καὶ πρὸς ἐρημίαν
 ἄφοβα καὶ ἄπειρα δυσκολίας ἀγεννοῦς καὶ κλαυθρυ-
 5 ρισμῶν. Διὸ καὶ τῶν ἔξωθεν ἐνιοι τοῖς τέκνοις Ἀακω-
 νικάς ἐνοοῦντο τιθᾶς· καὶ τὴν γε τὸν Ἀθηναῖον Ἀλκυ-
 βιάδην τιθεύσασαν Ἀμύνκλαν ἱστοροῦσι γεγονέναι Ἀά-
 καιναν. Ἀλλὰ τούτῳ μὲν, ὡς Πλάτων φησί, Ζώπυρον
 ἐπέστησε παιδαγωγὸν Περικλῆς, οὐδέν τι τῶν ἄλλων
 10 διαφέροντα δούλων· τοὺς δὲ Σπαρτιατῶν παῖδας οὐκ
 ἐπὶ ὠνητοῖς οὐδὲ μισθίοις ἐποιήσατο παιδαγωγοῖς ὁ Ἀυ-
 κοῦργος, οὐδ' ἐξῆν ἐκάστῳ τρέφειν οὐδὲ παιδεύειν ὡς
 ἐβούλετο τὸν υἱόν, ἀλλὰ πάντας εὐθύς ἐπταετείς γενο-
 μένους παραλαμβάνων αὐτοὺς εἰς ἀγέλας κατελόχιζε καὶ
 15 συννόμους ποιῶν καὶ συντρόφους μετ' ἀλλήλων εἰδίξει
 συμπαίξειν καὶ συσχολάζειν. Ἄρχοντα δ' αὐτοῖς παρί-
 στατο τῆς ἀγέλης τὸν τῷ φρονεῖν διαφέροντα καὶ θυ-
 μοειδέστατον ἐν τῷ μάχεσθαι· καὶ πρὸς τοῦτον ἀφεώρων
 καὶ προστάττοντος ἠμροῶντο καὶ κολάζοντος ἐκαρτέρουν,
 20 ὥστε τὴν παιδείαν εἶναι μελέτην εὐπειθείας. Ἐπισκό-
 πουν δὲ οἱ πρεσβύτεροι παίζοντας αὐτοὺς, καὶ τὰ πολλὰ
 μάχας τινὰς ἐμβάλλοντες αἰεὶ καὶ φιλονεικίας οὐ παρέρ-
 γως κατεμάνθανον, ὁποῖός ἐστι τὴν φύσιν ἕκαστος αἰ-
 τῶν πρὸς τὸ τολμᾶν καὶ μὴ φυγομαχεῖν ἐν ταῖς ἀμίλλαις.
 25 Γράμματα μὲν οὖν ἕνεκα τῆς χρείας ἐμάνθανον· ἡ δ'
 ἄλλη πᾶσα παιδεία πρὸς τὸ ἄρχεσθαι καλῶς ἐγίνετο καὶ
 καρτερεῖν πονοῦντα καὶ νικᾶν μαχόμενον. Διὸ καὶ τῆς
 ἡλικίας προερχομένης ἐπέτεινον αὐτῶν τὴν ἄσκησιν, ἐν
 χρῶ τε κείροντες καὶ βαδίζειν ἀνυποδήτους παίζειν τε
 30 γυμνοὺς ὡς τὰ πολλὰ συνεδίξοντες. Γενόμενοι δὲ δωδε-
 καετείς ἄνευ χιτῶνος ἤδη διετέλουν, ἐν ἱμάτιον εἰς τὸν
 ἐνιαυτὸν λαμβάνοντες, ἀύχητροὶ τὰ σώματα καὶ λουτρῶν

καὶ ἀλειμμάτων ἄπειροι· πλὴν ὀλίγας ἡμέρας τινὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας μετεῖχον. Ἐκά-
 θευθον δὲ ὁμοῦ κατ' Ἴλην καὶ ἀγέλην ἐπὶ στιβάδων, ἃς
 αὐτοῖς συνεφόρουσαν τοῦ παρὰ τὸν Εὐρώταν πεφυκότος
 καλάμου τὰ ἄκρα ταῖς χερσὶν ἄνευ σιδήρου κατακλάσαν- 5
 τες. Ἐν δὲ τῷ χειμῶνι τοὺς λεγομένους λυκόφοντας ὑπε-
 βάλλοντο καὶ κατεμίγνυσαν ταῖς στιβάσι, θερμαντικὸν
 ἔχειν τι τῆς ὕλης δοκούσης.

XVII. Ἦδη δὲ τοῖς τηλικούτοις ἐρασταὶ τῶν εὐδοκί-
 μων νέων συνανεστρέφοντο· καὶ προσεῖχον οἱ πρεσβύ- 10
 τεροι καὶ μᾶλλον ἐπιφοιτῶντες εἰς τὰ γυμνάσια καὶ
 μαχομένοις καὶ σκώπτουσιν ἀλλήλους παρατυγχάνοντες,
 οὐ παρέργως, ἀλλὰ τρόπον τινὰ πάντες οἰόμενοι πάντων
 καὶ πατέρες εἶναι καὶ παιδαγωγοὶ καὶ ἄρχοντες, ὥστε
 μήτε καιρὸν ἀπολείπεσθαι μήτε χωρίον ἐρημον τοῦ νοῦ- 15
 θετοῦντος τὸν ἀμαρτάνοντα καὶ κολάζοντος. Οὐ μὴν
 ἀλλὰ καὶ παιδονόμος ἐκ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν
 ἐτάττετο, καὶ κατ' ἀγέλας αὐτοὶ προῖσταντο τῶν λεγομέ-
 νων εἰρένων ἀεὶ τὸν σωφρονέστατον καὶ μαχιμώτατον.
 Εἰρηνὰς δὲ καλοῦσι τοὺς ἔτος ἦδη δευτέρον ἐκ παίδων 20
 γεγονότας, μελλείρηνους δὲ τῶν παίδων τοὺς πρεσβυτά-
 τους. Οὗτος οὖν ὁ εἰρην εἴκοσι ἔτη γεγονὼς ἄρχει τε
 τῶν ὑποτεταγμένων ἐν ταῖς μάχαις καὶ κατ' οἶκον ὑπηρέ-
 ταις χρῆται πρὸς τὸ δειπνον. Ἐπιτάσσει δὲ τοῖς μὲν
 ἀδφοῖς ξύλα φέρειν, τοῖς δὲ μικροτέροις λάχανα. Καὶ 25
 φέρουσι κλέπτοντες οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς κήπους βαδίζοντες,
 οἱ δὲ εἰς τὰ τῶν ἀνδρῶν συσσίτια παρεισφρόντες εὐ μάλα
 πανούργως καὶ πεφυλαγμένως· ἂν δ' ἄλῳ, πολλὰς λαμ-
 βάνει πληγὰς τῇ μᾶστιγι, ῥαθύμως δοκῶν κλέπτειν καὶ
 ἀτέχνως. Κλέπτουσι δὲ καὶ τῶν σιτίων ὅ τι ἂν δύνων- 30
 ται, μανθάνοντες εὐφυῶς ἐπιτίθεσθαι τοῖς καθεύδου-
 σιν ἢ ῥαθύμως φυλάττουσι. Τῷ δὲ ἀλόντι ζημίαι πληγαὶ

καὶ τὸ πεινῆν. Γλίσχρον γὰρ αὐτοῖς ἐστὶ δειπνον, ὅπως
 δι' αὐτῶν ἀμυνόμενοι τὴν ἐνδειαν ἀναγκάζονται τολμᾶν
 καὶ πανουργεῖν. Καὶ τοῦτο μὲν ἔργον τῆς ὀλιγοσιτίας·
 πάρεργον δέ φασὶ τὴν τῶν σωμάτων αὔξησιν. Φέρεται
 5 γὰρ εἰς μῆκος, ὅταν τὸ πνεῦμα μὴ πολλὴν σῆν διατριβὴν
 καὶ ἀσχολίαν ὑπὸ πλήθους τροφῆς εἰς βάθος καὶ πλάτος
 πιεζόμενον, ἀλλ' ἄνω βαδίξῃ διὰ κουφότητα, τοῦ σώ- 51
 ματος ἐκλύτως καὶ ῥαδίως ἐπιδιδόντος. Τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο
 καὶ καλοὺς δοκεῖ ποιεῖν· αἱ γὰρ ἰσχναὶ καὶ διάκενοι μᾶλ-
 10 λον ἔξεις ὑπακούουσι πρὸς τὴν διάρθρωσιν, αἱ δὲ ὀγκώ-
 δεις καὶ πολύτροφοι διὰ βάρος ἀντιβαίνουσιν, ὡσπερ
 ἀμέλει καὶ τῶν ἐν τῷ κύειν καθαιρομένων γυναικῶν
 ἰσχνὰ μὲν, εὐειδῆ δὲ καὶ γλαφυρὰ γίνεται τὰ βρέφη, διὰ
 τὴν ἐλαφρότητα τῆς ὕλης κρατουμένης μᾶλλον ὑπὸ τοῦ
 15 τυποῦντος. Ἄλλα γὰρ ἢ μὲν αἰτία τοῦ συμβαίνοντος ἐν
 μέσῳ προκείσθω σκοπεῖν.

XVIII. Οὕτω δὲ κλέπτουσι πεφροντισμένως οἱ παῖ-
 δες, ὥστε λέγεται τις ἤδη σκύμνον ἀλώπεκος κεκλοφῶς
 καὶ τῷ τριβωνίῳ περιστέλλων, σπαρασσόμενος ὑπὸ τοῦ
 20 θηρίου τὴν γαστέρα τοῖς ὄνυξι καὶ τοῖς ὀδοῦσιν, ὑπὲρ
 τοῦ λαθεῖν ἐγκαρτερῶν ἀποθανεῖν. Καὶ τοῦτο μὲν οὐδὲ
 ἀπὸ τῶν νῦν ἐφήβων ἄπιστόν ἐστιν, ὧν πολλοὺς ἐπὶ τοῦ
 βωμοῦ τῆς Ὀρθίας ἐωράκαμεν [ἐν*] ἀποθνήσκοντας ταῖς
 πληγαῖς. Δειπνήσας δὲ ὁ εἶρην κατακείμενος τῷ μὲν
 25 ἄσαι προσέταξε τῶν παίδων, τῷ δὲ ἐρώτημά τι προῦβαλε
 πεφροντισμένης δεόμενον ἀποκρίσεως· οἶον, ὅστις
 ἄριστος ἐν τοῖς ἀνδράσιν, ἢ ποία τις ἢ τοῦδε πρᾶξις.
 Ἐκ τούτου δὲ καὶ κρίνειν τὰ καλὰ καὶ πολυπραγμονεῖν
 εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἰθίζοντο περὶ τῶν πολιτῶν. Τὸ γὰρ
 30 ἐρωτηθέντα, τίς πολίτης ἀγαθός, ἢ τίς οὐκ εὐδόκιμος,
 ἀπορεῖν τοῦ ἀποκρίνασθαι, νωθρᾶς ἐποιοῦντο καὶ πρὸς
 ἀρετὴν ἀφιλοτίμου ψυχῆς σημεῖον. Ἐδει δὲ καὶ τὴν ἀπό-

κρισιν μετ' αἰτίας εἶναι καὶ ἀποδειξεως εἰς βραχύν τινα
 συνηγμένης λόγον καὶ σύντομον· ὁ δὲ πλημμελῶς ἀπο-
 κρινάμενος ἐκολάζετο δῆγμα λαμβάνων ὑπὸ τοῦ εἰρενος
 εἰς τὸν ἀντίχειρα. Πολλάκις δὲ καὶ πρεσβυτέρων παρόν-
 των καὶ ἀρχόντων ὁ εἰρην ἐκόλαζε τοὺς παῖδας, ἀπόδει- 5
 ξιν διδοῦς, εἰ μετὰ λόγου καὶ ὡς δεῖ κολάζει. Καὶ κολά-
 ζων μὲν οὐκ ἐκωλύετο, τῶν δὲ παιδῶν ἀπελθόντων εὐ-
 θύνας ὑπέειχεν, εἰ τραχύτερον τοῦ δέοντος ἐπετίμησεν ἢ
 τούναντίον ἐκλελυμένως καὶ ἀτόνως. Ἐκοινωνοῦν δὲ οἱ
 ἐρασταὶ τοῖς παισὶ τῆς δόξης ἐπ' ἀμφοτέρα· καὶ λέγεται 10
 ποτε παιδὸς ἐν τῷ μάχεσθαι φωνὴν ἀγεννή προεμένου
 ζημιωθῆναι τὸν ἐραστήν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. Οὕτω δὲ
 τοῦ ἐραῦν ἐγκεκριμένου παρ' αὐτοῖς, ὥστε καὶ τῶν παρθέ-
 νων ἐραῦν τὰς καλὰς καὶ ἀγαθὰς γυναῖκας, τὸ ἀντεράν οὐκ
 ἦν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀρχὴν ἐποιοῦντο φιλίας πρὸς ἀλλήλους 15
 οἱ τῶν αὐτῶν ἐραστῆντες, καὶ διετέλουν κοινῇ σπουδά-
 ζοντες, ὅπως ἄριστον ἀπεργάσαιτο τὸν ἐρώμενον.

XIX. Ἐδίδασκον δὲ τοὺς παῖδας καὶ λόγῳ χρῆσθαι
 μικρίαν ἔχοντι μεμιγμένην χάριτι καὶ πολλὴν ἀπὸ βρα-
 χείας λέξεως ἀναθεώρησιν. Τὸ μὲν γὰρ σιδηροῦν νό- 20
 μισμα μικρὰν ἔχειν ἐποίησεν ἀπὸ πολλοῦ σταθμοῦ δύ-
 ναμιν ὁ Λυκούργος, ὡς εἴρηται, τὸ δὲ τοῦ λόγου νόμισμα
 τούναντίον ἀπ' εὐτελοῦς καὶ ὀλίγης λέξεως εἰς πολλὴν
 καὶ περιττὴν κατεσκεύασε διάνοιαν, τῇ πολλῇ σιωπῇ
 τοὺς παῖδας ἀποφθεγματικούς καὶ πεπαιδευμένους πρὸς 25
 τὰς ἀποκρίσεις μηχανώμενος. Ὡς γὰρ τὸ σπέρμα τῶν
 πρὸς τὰς συνουσίας ἀκολάστων ἄγονον ὡς τὰ πολλὰ καὶ
 ἄκαρπὸν ἐστίν, οὕτως ἢ πρὸς τὸ λαλεῖν ἀκρασία κενὸν
 τὸν λόγον ποιεῖ καὶ ἀνόητον. Ἄγεις μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς,
 σκώπτουτος Ἀττικοῦ τινος τὰς Λακωνικὰς μαχαίρας εἰς 30
 τὴν μικρότητα καὶ λέγοντος, ὅτι φάδλιως αὐτὰς οἱ θαν-
 ματοποιοὶ κατακλίνουσιν ἐν τοῖς θεάτροις, „Καὶ μὴ

μάλιστα“ εἶπεν „ἡμεῖς ἐφικνούμεθα τοῖς ἐγχειριδίσι
 τῶν πολεμίων.“ ἔγὼ δὲ καὶ τὸν λόγον ὁρῶ τὸν Λα-
 κωνικὸν βραχὺν μὲν εἶναι δοκοῦντα, μάλιστα δὲ τῶν
 πραγμάτων ἐφικνούμενον καὶ τῆς διανοίας ἀπτόμενον
 5 τῶν ἀκροωμένων. Καὶ γὰρ ὁ Λυκούργος αὐτὸς βραχυ-5
 λόγος τις ἔοικε γενέσθαι καὶ ἀποφθεγματικός, εἰ δεῖ
 τεκμαίρεσθαι τοῖς ἀπομνημονεύμασιν· οἷόν ἐστι τὸ περὶ
 τὰς πολιτείας πρὸς τὸν ἀξιούντα ποιεῖν δημοκρατίαν ἐν
 τῇ πόλει· „Σὺ γὰρ“ ἔφη „πρῶτος ἐν τῇ οἰκίᾳ σου ποιή-
 10 σον δημοκρατίαν.“ Καὶ περὶ τῶν θυσιῶν πρὸς τὸν πυ-
 θόμενον, διὰ τί μικρὰς οὔτω καὶ εὐτελεῖς ἔταξεν· „Ἴνα
 μὴ ποτε“ ἔφη „τιμῶντες τὸ θεῖον διαλίπωμεν.“ Καὶ
 περὶ τῶν ἀθλημάτων, ταῦτα μόνον μὴ κωλύσαντος ἀγω-
 νίξεσθαι τοὺς πολίτας, ἐν οἷς χεῖρ οὐκ ἀνατείνεται. Φέ-
 15 ρονται δὲ αὐτοῦ καὶ δι’ ἐπιστολῶν ἀποκρίσεις τοιαῦται
 πρὸς τοὺς πολίτας. Πῶς ἂν πολεμίων ἐφοδὸν ἀλεξοί-
 μεθα; „Ἄν πτωχοὶ μένῃτε καὶ μὴ μέσδων ἄτερος θατέρω
 ἐράτῃ ἤμεν.“ Καὶ πάλιν περὶ τῶν τειχῶν· „Οὐκ ἂν εἴη
 ἀτείχιστος πόλις, ἄτις ἀνδρείοις, καὶ οὐ πλίνθοις ἐστε-
 20 φάνωται.“ Περὶ μὲν οὖν τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἐπι-
 στολῶν οὔτε ἀπιστῆσαι ῥάδιον οὔτε πιστεῦσαι.

XX. Τῆς δὲ πρὸς τὰ μήκη τῶν λόγων διαβολῆς δείγ-
 ματα τοιαῦτα τῶν ἀποφθεγμάτων ἐστί. Λεωνίδας ὁ
 βασιλεὺς ἀκαίρως τινὸς περὶ πραγμάτων οὐκ ἀχρήστων
 25 διαλεχθέντος, „ὦ ξένη“ εἶπεν „οὐκ ἐν δέοντι χρέη τῷ
 δέοντι.“ Χαρίλαος δὲ ὁ ἀδελφιδοῦς τοῦ Λυκούργου περὶ
 τῆς ὀλιγότητος αὐτοῦ τῶν νόμων ἐρωτηθεὶς εἶπεν, ὡς
 οἱ λόγοις μὴ χρώμενοι πολλοῖς οὐδὲ νόμων δέονται
 πολλῶν. Ἀρχιδαμίδας δὲ μεμφομένων τινῶν Ἐκαταίου
 30 τὸν σοφιστὴν, ὅτι παραληφθεὶς εἰς τὸ συσσίτιον οὐδὲν
 ἔλεγεν, „Ὁ εἰδῶς“ ἔφη „λόγον καὶ καιρὸν οἶδεν.“ Ἄ δὲ
 τῶν πικρῶν ἔφην ἀπομνημονευμάτων οὐκ ἀμοιρεῖν χά-

ριτος, τοιαυτ' ἐστὶ. Δημάρατος ἀνθρώπου πονηροῦ κό-
πιτος αὐτὸν ἀκαίροις ἐρωτήμασι καὶ δὴ τοῦτο πολ-
λάκις ἐρωτῶντος, Τίς ἄριστος Σπαρτιατῶν; ἔφη· „Ὁ
τὴν ἀνομοιότατος.“ Ἄγρις δὲ, ἐκαινούντων τινῶν τοὺς
Ἡλείους ὡς καλῶς τὰ Ὀλύμπια καὶ δικαίως ἄγοντας, 5
„Καὶ τί μέγα“ ἔφη „Ἡλεῖοι ποιοῦντι δι' ἐτῶν πέντε
ἀμέγα μᾶ χρωόμενοι τῷ δικαιοσύνα;“ Θεόπομπος δὲ
ξένου τινὸς εὐνοίαν ἐνδεικνυμένου καὶ φάσκοντος, ὡς
παρὰ τοῖς αὐτοῦ πολίταις φιλολόκων καλεῖται, „Καλὸν
ἦν τοι“ εἶπεν „ὦ ξένε, φιλοπολίταν καλεῖσθαι.“ Πλει- 10
σιτῶναξ δὲ ὁ Πανσανίου φήτορος Ἀθηναίου τοὺς Λακε-
δαιμονίους ἀμαθεῖς ἀποκαλοῦντος, „Ὀρθῶς“ ἔφη „λέ-
γεις· μόνοι γὰρ Ἑλλάνων ἄμμες οὐδὲν κακὸν μεμαθή-
καμεν παρ' ὑμῶν.“ Ἀρχιδαμίδας δὲ πρὸς τὸν πνυθόμε-
νον, πόσοι εἰσὶ Σπαρτιαῖται, „Ἰκανοί“ εἶπεν „ὦ ξένε, 15
τοὺς κακοὺς ἀπερύκειν.“ Ἔστι δὲ καὶ τοῖς μετὰ παιδιᾶς
εἰρημένοις ὑπ' αὐτῶν τεκμήρωσθαι τὸν ἐθισμόν. Εἰθί-
ζοντο γὰρ μηδέποτε χρῆσθαι τῷ λόγῳ παρέργως μηδὲ
ἀφιέναι φωνήν, ἥτις οὐκ ἀμῶς γέ πως εἶχέ τινος θεωρίας
ἄξιαν διάνοιαν. Ὁ μὲν γὰρ ἀκούσαι τοῦ μιμουμένου τὴν 20
ἀηθόνα παρακαλούμενος, „Αὐτᾶς“ ἔφη „ἄκουκα τήνας.“
ὁ δὲ ἀναγνούς τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο

Σφεννύοντας ποτὲ τοῦσδε τυραννίδα χάλκεος Ἄρης

εἶλε· Σελινοῦντος δ' ἀμφὶ πύλας ἔθανον.

„Δικαίως“ εἶπε „τεθνάκαντι τοὶ ἄνδρες· ἔδει γὰρ ἀφέ- 25
μεν ὅλαν αὐτὰν κατακαᾶμεν.“ Νεανίσκος δὲ πρὸς τὸν
ἐπαγγελλόμενον αὐτῷ δῶσειν ἀλεκτρούνας ἀποθνή-
σκοντας ἐν τῷ μάχεσθαι, „Μὴ σύ γε“ εἶπεν „ἀλλὰ δός
μοι τῶν ἀποκτεινόντων ἐν τῷ μάχεσθαι.“ Ἔτερος δὲ τις
ἰδὼν ἐν ἀποχωρήσει θακεύοντας ἐπὶ δίφρων ἀνθρώ- 30
πους, „Μὴ γένοιτο“ εἶπεν „ἐνταῦθα καθίσει, ὅθεν οὐκ
ἔστιν ὑπεξαναστῆναι πρεσβυτέρῳ.“ Τὸ μὲν οὖν τῶν

ἀποφθεγμάτων εἶδος ἦν τοιοῦτον, ὥστε καὶ λέγειν τινὰς οὐκ ἀτόπως, ὅτι μᾶλλον ἔστι τὸ φιλοσοφεῖν ἢ τὸ φιλογυμναστεῖν λακωνίζειν.

XXI. Ἡ δὲ περὶ τὰς ψῆδὰς καὶ τὰ μέλη καίθευσις οὐχ ἵ
5 ἦτιον ἐσπουδάξεται τῆς ἐν τοῖς λόγοις εὐζηλίας καὶ καθαριότητος, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη κέντρον εἶχεν ἐγερτικὸν θυμοῦ καὶ παραστατικὸν ὁρμῆς ἐνθουσιώδους καὶ πραγματικῆς καὶ ἡ λέξις ἦν ἀφελῆς καὶ ἄθρυπτος ἐπὶ πράγμασι σεμνοῖς καὶ ἡθοποιοῖς. Ἐπαινοὶ γὰρ ἦσαν ὡς τὰ πολλὰ
10 τῶν τεθνηκότων ὑπὲρ τῆς Σπάρτης εὐδαιμονιζομένων, καὶ ψόγοι τῶν τρεσάντων, ὡς ἀλγεινὸν καὶ κακοδαίμονα βιούντων βίον, ἐπαγγελία τε καὶ μεγαλαυχία πρὸς ἀρετὴν πρέπουσα ταῖς ἡλικίαις· ὧν ἕνεκα δείγματος οὐ χειρόν ἐστιν ἐν τι προενέγκασθαι. Τριῶν γὰρ χορῶν κατὰ
15 τὰς τρεῖς ἡλικίας συνισταμένων ἐν ταῖς ἐορταῖς, ὁ μὲν τῶν γερόντων ἀρχόμενος ἦδεν·

Ἄμμες πόκ' ἤμες ἄλκιμοι νεανίαι.

ὁ δὲ τῶν ἀκμαζόντων ἀμειβόμενος ἔλεγεν·

Ἄμμες δέ γ' εἰμέν· αἱ δὲ λῆς, πείραν λαβέ.

20 ὁ δὲ τρίτος ὁ τῶν παιδῶν·

Ἄμμες δέ γ' ἐσσόμεσθα πολλῶ κάρρονες.

Ὅπως δὲ ἂν τις ἐπιστήσας τοῖς Λακωνικοῖς ποιήμασιν, ὧν ἔτι καθ' ἡμᾶς ἕνια διεσώζετο, καὶ τοὺς ἐμβατηρίους
φυθμοὺς ἀναλαβὼν, οἷς ἐχρῶντο πρὸς τὸν αὐλὸν ἐπά-
25 γοντες τοῖς πολεμίοις, οὐ κακῶς ἡγήσαιοτο καὶ τὸν Τέρπανδρον καὶ τὸν Πίνδαρον τὴν ἀνδρείαν τῇ μουσικῇ
συνάπτειν. Ὁ μὲν γὰρ οὕτως πεποίηκε περὶ τῶν Λακιδαιμονίων·

Ἐνθ' αἰχμὰ τε νέων θάλλει καὶ μοῦσα λίγεια

30 καὶ δίκαια εὐρυάγνια — —

Πίνδαρος δέ φησιν· ἐνθα βουλαὶ γερόντων
καὶ νέων ἀνδρῶν ἀριστεύοντι αἰχμαλ

καὶ χοροὶ καὶ Μοῦσα καὶ ἄγλατα.

Μουσικωτάτους γὰρ ἅμα καὶ πολεμικωτάτους ἀποφαι-
νουσιν αὐτούς·

Ῥέπει γὰρ ἅντα τῷ σιδάρω τὸ καλῶς κιθαρίσδεν,
ὡς ὁ Λακωνικὸς ποιητῆς εἶρηκε. Καὶ γὰρ ἐν ταῖς μάχαις ἅ
προεθύετο ταῖς Μούσαις ὁ βασιλεὺς ἀναμιμνήσκων, ὡς
ἔοικε, τῆς παιδείας καὶ τῶν κρίσεων, ἵνα ὡσι πρόχειροι
παρὰ τὰ θεινὰ καὶ λόγου τινὸς ἀξίας παρέχωσι τὰς πράξεις
τῶν μαχομένων.

XXII. Τότε δὲ καὶ τοῖς νέοις τὰ σκληρότατα τῆς ἀγω- 10
γῆς ἐπανιέντες οὐκ ἐκώλυον καλλωπιζέσθαι περὶ κόμην
καὶ κόσμον ὄπλων καὶ ἱματίων, χαίροντες, ὥσπερ ἵπποις,
γαυριῶσι καὶ φρουαττομένοις πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Διὸ
κομῶντες εὐθύς ἐκ τῆς τῶν ἐφήβων ἡλικίας μάλιστα περὶ
τοὺς κινδύνους ἐθεράπευον τὴν κόμην λιπαράν τε φαί- 15
νεσθαι καὶ διακεκριμένην, ἀπομνημονεύοντές τινα καὶ
Λυκούργου λόγον περὶ τῆς κόμης, ὅτι τοὺς μὲν καλοὺς
εὐπρεπεστέρους ποιεῖ, τοὺς δὲ αἰσχροὺς φοβερωτέρους.
Ἐχρῶντο δὲ καὶ γυμνασίοις μαλακωτέροις παρὰ τὰς στρα-
τείας, καὶ τὴν ἄλλην διαίταν οὐχ οὕτω κεκολασμένην 20
οὐδ' ὑπεύθυνον τοῖς νέοις παρεῖχον, ὥστε μόνοις ἀν-
θρώπων ἐκείνοις τῆς εἰς τὸν πόλεμον ἀσκήσεως ἀνά-
καυσιν εἶναι τὸν πόλεμον. Ἦδη δὲ συντεταγμένης τῆς
φάλαγγος αὐτῶν καὶ τῶν πολεμίων ὀρώντων ὁ βα-
σιλεὺς ἅμα τὴν τε χίμαιραν ἐσφαγιάζετο καὶ στεφανοῦ- 25
σθαι παρήγγελλε πᾶσι καὶ τοὺς ἀύλητὰς ἀύλειν ἐκέλευε
τὸ Καστόρειον μέλος· ἅμα δ' ἐξῆρχεν ἐμβατηρίου παιᾶ-
νος, ὥστε σεμνὴν ἅμα καὶ κατακληκτικὴν τὴν ὄψιν εἶναι
ῥυθμῷ τε πρὸς τὸν αὐλὸν ἐμβαίνόντων καὶ μήτε διά-
σπασμα ποιούντων ἐν τῇ φάλαγγι μήτε ταῖς ψυχαῖς θο- 30
ρυβουμένων, ἀλλὰ πράως καὶ ἱλαρῶς ὑπὸ τοῦ μέλους
ἀγομένων ἐπὶ τὸν κίνδυνον. Οὔτε γὰρ φόβον οὔτε θυμὸν

ἐγγίνεσθαι πλεονάζοντα τοῖς οὕτω διακειμένοις εἰκός ἐστιν, ἀλλ' εὐσταθὲς φρόνημα μετ' ἐλπίδος καὶ θράσους, ὡς τοῦ θεοῦ συμπαρόντος. Ἐχώρει δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ στεφανίτην ἀγῶνα δνευικηκότα. Καὶ φασὶ γέ τινα χρημάτων πολλῶν ἐν 54 Ὀλυμπίοις διδομένων αὐτῷ μὴ δεξάμεναι, ἀλλὰ πολλῶ πόνῳ καταπαλαίσαντα τὸν ἀνταγωνιστὴν, ὡς τις εἶπεν αὐτῷ „Τί σοι πλέον, ὦ Λάκων, γέγονε διὰ τῆς νίκης;“ φάναί μειδιάσαντα „Πρὸ τοῦ βασιλέως τεταγμένος μα- 10 χουῖμαι τοῖς πολεμίοις.“ Τρεψάμενοι δὲ καὶ νικήσαντες ἐδίωκον ὅσον ἐκβεβαιώσασθαι τὸ νίκημα τῇ φυγῇ τῶν πολεμιῶν, εἶτα εὐθύς ἀνεχώρουσι, οὔτε γενναῖον οὔτε Ἑλληνικὸν ἠγούμενοι κόπτειν καὶ φονεῦν ἀπολεγόμε- νους καὶ παρακεχωρηκότας. Ἦν δὲ οὐ μόνον καλὸν 15 τοῦτο καὶ μεγαλόψυχον, ἀλλὰ καὶ χρήσιμον. Εἰδότες γὰρ οἱ μαχόμενοι πρὸς αὐτούς, ὅτι τοὺς ὑφισταμένους ἀναιροῦσι, φείδονται δὲ τῶν ἐνδιδόντων, τοῦ μένειν τὸ φεύγειν ἠγοῦντο λυσιτελέστερον.

XXIII. Αὐτὸν δὲ τὸν Λυκούργον Ἰκπίας μὲν ὁ σοφι- 20 στῆς πολεμικώτατον φησι γενέσθαι καὶ πολλῶν ἐμπειρον στρατειῶν, Φιλοστέφανος δὲ καὶ τὴν κατ' οὐλαμούς τῶν ἰκπέων διανομὴν Λυκούργῳ προστίθησιν· εἶναι δὲ τὸν οὐ- λαμὸν, ὡς ἐκεῖνος συνέστησεν, ἰκπέων πεντήκοντα πλη- θος ἐν τετραγώνῳ σχήματι τεταγμένων. Ὁ δὲ Φαληρεὺς 25 Δημήτριος, οὐδεμιᾶς ἀψάμενον πολεμικῆς πράξεως ἐν εἰρήνῃ καταστήσασθαι τὴν πολιτείαν. Ἔοικε δὲ καὶ τῆς Ὀλυμπιακῆς ἐκεχειρίας ἢ ἐπίνοια πρᾶον καὶ πρὸς εἰρή- νην οἰκείως ἔχοντος ἀνδρὸς εἶναι. Καίτοι φασὶ τινες, ὡς Ἐρμιππος μνημονεύει, τὸν Λυκούργον οὐ προσέχειν 30 οὐδὲ κοινωνεῖν ἐν ἀρχῇ τοῖς περὶ τὸν Ἴφίτον, ἀλλὰ τυγ- χάνειν ἄλλως ἐπιδημοῦντα καὶ θεώμενον· ἀκοῦσαι δὲ φωνὴν ὥσπερ ἀνθρώπου τινὸς ἐξόπισθεν ἐπιτιμῶντος

αὐτῷ καὶ θαυμάζοντος, ὅτι τοὺς πολίτας οὐ προτρέπεται
κοινωνεῖν τῆς πανηγύρεως· ὡς δὲ μεταστραφέντος οὐδα-
μου φανερός ὁ φθεγγάμενος ἦν, θεῖον ἠγησάμενον, οὕτω
πρὸς τὸν Ἰφίτην τραπέσθαι καὶ συνδιακοσμήσαντα τὴν
ἐορτὴν ἐνδοξοτέραν καὶ βεβαιοτέραν καταστήσαι. 5

XXIV. Ἡ δὲ παιδεία μέχρι τῶν ἐνηλίκων διέτεινεν.
Οὐδεὶς γὰρ ἦν ἀφειμένος ὡς ἐβούλετο ζῆν, ἀλλ' οἷον ἐν
στρατοπέδῳ τῇ πόλει καὶ δίαιταν ἔχοντες ὠρισμένην καὶ
διατριβὴν περὶ τὰ κοινὰ καὶ ὅλως νομίζοντες οὐχ αὐτῶν,
ἀλλὰ τῆς πατρίδος εἶναι διετέλου, εἰ μὴ τι πράττειν 10
ἕτερον εἴη προστεταγμένον ἐπισκοποῦντες τοὺς παῖδας
καὶ διδάσκοντές τι τῶν χρησίμων ἢ μανθάνοντες αὐτοὶ
παρὰ τῶν πρεσβυτέρων. Καὶ γὰρ ἐν τι τοῦτο τῶν καλῶν
ἦν καὶ μακαρίων, ἃ παρεσκεύασε τοῖς ἑαυτοῦ πολίταις
ὁ Λυκοῦργος, ἀφθονία σχολῆς, οἷς τέχνης μὲν ἄφασθαι 15
βαναύσου τὸ παράπαν οὐκ ἔφαίτο, χρηματισμοῦ δὲ
συναγωγὴν ἔχοντος ἐργώδη καὶ πραγματεῖαν οὐδ' ὀτιοῦν
ἰδεῖν διὰ τὸ κομιδῇ τὸν πλοῦτον ἄξηλον γεγυμέναι καὶ
ἄμω. Οἱ δὲ εἰλωτες αὐτοῖς εἰργάζοντο τὴν γῆν ἀπο-
φορὰν τὴν εἰρημένην τελοῦντες. Ἐπιδημῶν δὲ τις 20
Ἀθήνησι δικαστηρίων ὄντων καὶ κυθόμενός τινα δίκην
ἀργίας ἀφληκότα βαδίζειν ἀθυμοῦντα καὶ προπεμπόμε-
νον ὑπὸ τῶν φίλων συναχθεμένων καὶ βαρέως φερόντων,
ἔδειτο δεῖξαι τοὺς συμπαρόντας αὐτῷ, τίς ἐστίν ὁ τὴν
ἐλευθερίας ἐαλωκῶς δίκην. Οὕτω δουλοπρεπὲς ἠγοῦντο 25
τὴν περὶ τὰς τέχνας καὶ τὸν χρηματισμὸν ἀσχολίαν. Δί-
και δὲ, ὡς εἰκός, ἐξέλιπον ἅμα τῷ νομίσματι, μήτε πλεο-
νεξίας μήτε ἀπορίας αὐτοῖς παρουσίας, ἰσότητος δὲ ἐν
ἐμπορίᾳ καὶ φαστῶνῃς δι' εὐτέλειαν γεγεννημένης. Χοροὶ
δὲ καὶ θαλάαι καὶ εὐώχλαι καὶ διατριβαὶ περὶ τε θήρας 30
καὶ γυμνάσια καὶ λέσχαι τὸν ἅπαντα χρόνον ἐπεχωρίαζον,
ὅτι μὴ στρατευόμενοι τύχοιεν.

XXV. Οἱ μὲν γε νεώτεροι τριάκοντα ἐτῶν τὸ παράπαν οὐ κατέβαινον εἰς ἀγοράν, ἀλλὰ διὰ τῶν συγγενῶν καὶ 5 τῶν ἐραστῶν ἐποιοῦντο τὰς ἀναγκαίας οἰκονομίας. Τοῖς δὲ πρεσβυτέροις αἰσχρὸν ἦν συνεχῶς ὀραῖσθαι περὶ ταῦτα 5 διατριβουσιν, ἀλλὰ μὴ τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας περὶ τὰ γυμνάσια καὶ τὰς καλουμένας λέσχας ἀναστρέφεσθαι. Καὶ γὰρ εἰς ταύτας συνιόντες ἐπεικῶς ἐσχόλαζον μετ' ἀλλήλων, οὐδενὸς μεμνημένοι τῶν πρὸς χρηματισμὸν ἢ 10 χρεῖαν ἀγοραίων συντελούντων· ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἦν τῆς τοιαύτης διατριβῆς ἔργον ἐπαινεῖν τι τῶν καλῶν ἢ τῶν αἰσχρῶν ψέγειν μετὰ παιδιᾶς καὶ γέλωτος ἐλαφρῶς ὑποφέροντος εἰς νουθεσίαν καὶ διόρθωσιν. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἦν ἀκράτως αὐστηρὸς ὁ Λυκοῦργος· ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Γέλωτος ἀγαλμάτιον ἐκείνον ἰδρῦσασθαι Σωσίβιος 15 ἱστορεῖ, τὴν παιδιᾶν, ὥσπερ ἠδυσμα τοῦ πόνου καὶ τῆς διαίτης, ἐμβαλόντα κατὰ καιρὸν εἰς τὰ συμπόσια καὶ τὰς τοιαύτας διατριβάς. Τὸ δὲ ὄλον εἰθίξε τοὺς πολίτας μὴ βούλεσθαι μηδὲ ἐπίστασθαι κατ' ἰδίαν ξῆν, ἀλλ' ὥσπερ τὰς μελίττας τῷ κοινῷ συμφυεῖς ὄντας ἀεὶ καὶ μετ' ἀλλή- 20 λων εἰλουμένους περὶ τὸν ἄρχοντα, μικροῦ δεῖν ἐξεστῶ- τας ἑαυτῶν ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ φιλοτιμίας, ὄλους εἶναι τῆς πατρίδος· ὡς ἔστι καὶ φωναῖς τισιν αὐτῶν ἀπο- θεωρῆσαι τὴν διάνοιαν. Ὁ μὲν γὰρ Παιδάρητος οὐκ ἐγκριθεὶς εἰς τοὺς τριακοσίους ἀπῆει μάλα φαιδρὸς, 25 ὥσπερ χαίρων, ὅτι βελτίονας αὐτοῦ τριακοσίους ἢ πόλις ἔχει· Πολυκρατίδας δὲ ὁ πρεσβεύων πρὸς τοὺς βασιλέως στρατηγούς μεθ' ἑτέρων, ἐρομένων αὐτῶν, πότερον ἰδίᾳ πάρεισιν ἢ δημοσίᾳ πεμφθέντες, εἶπεν, „Αἰκα τύχωμεν, δημοσίᾳ, αἰκα ἀποτύχωμεν, ἰδίᾳ.“ Ἡ δὲ Βρασίδου 30 μήτηρ Ἀργιλεωνίς, ὡς ἀφικόμενοί τινες εἰς Λακεδαιμόνα τῶν ἐξ Ἀμφιπόλεως εἰσῆλθον πρὸς αὐτήν, ἠρώτησεν, εἰ καλῶς ὁ Βρασίδας ἀπέθανε καὶ τὰς Σπάρτας ἀξίως·

μεγαλυνόντων δὲ ἐκείνων τὸν ἄνδρα καὶ λεγόντων, ὡς οὐκ ἔχει τοιοῦτον ἄλλον ἢ Σπάρτη· „Μὴ λέγετε“ εἶπεν „ὦ ξένοι· καλὸς μὲν γὰρ ἦν καὶ ἀγαθὸς ὁ Βρασίδης, κολλοὺς δὲ ἄνδρας Λακεδαιμῶν ἔχει τήνου κάρρονας.“

XXVI. Τοὺς δὲ γέροντας αὐτὸς μὲν, ὡς εἴρηται, κατ-⁵έστησε τὸ πρῶτον ἐκ τῶν μετασχόντων τοῦ βουλευμάτος· ὕστερον δὲ ἀντὶ τοῦ τελευτῶντος ἔταξε καθιστάναι τὸν ἄριστον ἀρετῇ κριθέντα τῶν ὑπὲρ ἐξήκοντα ἔτη γεγονότων. Καὶ μέγιστος ἐδόκει τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγῶνων οὗτος εἶναι καὶ περιμαχητότατος· οὐ γὰρ ἐν ταχέσι ¹⁰τάχιστον οὐδ' ἐν ἰσχυροῖς ἰσχυρότατον, ἀλλ' ἐν ἀγαθοῖς καὶ σώφροσιν ἄριστον καὶ σωφρονέστατον ἔδει κριθέντα νικητήριον ἔχειν τῆς ἀρετῆς διὰ βίου τὸ σύμπαν, ὡς εἰπεῖν, κράτος ἐν τῇ πολιτείᾳ, κύριον ὄντα καὶ θανάτου καὶ ἀτιμίας καὶ ὅλως τῶν μεγίστων. Ἐγίνετο δὲ ἡ κρίσις ¹⁵τόνδε τὸν τρόπον. Ἐκκλησίας ἀθροισθείσης ἄνδρες αἰρετοὶ καθείργοντο πλησίον εἰς οἴκημα, τὴν μὲν ὄψιν οὐχ ὄρῶντες οὐδὲ ὄρώμενοι, τὴν δὲ κραυγὴν μόνον ἀκούοντες ἐκκλησιαζόντων. Βοῆ γὰρ ὡς τᾶλλα καὶ τοὺς ἀμιλλωμένους ἐκρινον, οὐχ ὁμοῦ πάντων, ἀλλ' ἐκάστου ²⁰κατὰ κληρὸν εἰσαγομένου καὶ σιωπῇ διαπορευομένου τὴν ἐκκλησίαν. Ἐχοντες οὖν οἱ κατάκλειστοι γραμματεῖα καθ' ἕκαστον ἐπεσημαίνοντο τῆς κραυγῆς τὸ μέγεθος, οὐκ εἰδότες, ὅτῳ γένοιτο, πλὴν ὅτι πρῶτος ἢ δεύτερος ἢ τρίτος ἢ ὀποστοσοῦν εἴη τῶν εἰσαγομένων. Ὅτῳ ²⁵δὲ πλείστη γένοιτο καὶ μεγίστη, τοῦτον ἀνηγόρευον. Ὁ δὲ στεφανωσάμενος περιήει τοὺς θεοὺς· εἶποντο δὲ πολλοὶ νέοι ζηλοῦντες τὸν ἄνδρα καὶ μεγαλύνοντες, πολλαὶ τε γυναῖκες ἐγκωμιάζουσαι δι' ᾧδῆς τὴν ἀρετὴν ³⁰καὶ τὸν βίον εὐδαιμονίζουσαι. Τῶν δὲ ἐπιτηδείων ἕκα-
στος αὐτῷ δεῖπνον παρατιθεῖς ἔλεγεν, ὅτι ἡ πόλις ταύτη τιμᾷ τῇ τραπέξῃ. Πέριελθὼν δὲ εἰς τὸ συσσίτιον ἀπήει·

καὶ τὰ μὲν ἄλλα ἐγίνετο συνήθως, δευτέρας δὲ μερίδος αὐτῷ παρατεθείσης ἐφύλαττεν ἀράμενος· καὶ μετὰ το δεικνὸν ἐπὶ ταῖς θύραις τοῦ φιδιτίου τῶν οἰκαίων παροσῶν γυναικῶν ἦν μάλιστα τυγχάνοι τιμῶν προσεκαλεῖτο, 5 καὶ διδοὺς τὴν μοῖραν ἔλεγεν ὅτι ταύτην αὐτὸς λαβὼν ἀριστεῖον ἐκείνη δίδωσιν, ὥστε κάκεινήν ζηλουμένην ὑπὸ τῶν ἄλλων προπέμπεσθαι γυναικῶν.

XXVII. Καὶ μὴν καὶ τὰ περὶ τὰς ταφὰς ἄριστα διεκόσμησεν αὐτός. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀνελὼν δεισιδαιμονίαν 10 ἄπασαν ἐν τῇ πόλει θάπτειν τοὺς νεκροὺς καὶ πλησίον ἔχειν τὰ μνήματα τῶν ἱερῶν οὐκ ἐκώλυσε, συντρόφους ποιῶν ταῖς τοιαύταις ὄψεσι καὶ συνήθεις τοὺς νέους, ὥστε μὴ ταράττεσθαι μηδ' ὀρρωδεῖν τὸν θάνατον ὡς μαινόντα τοὺς ἀψαμένους νεκροῦ σώματος ἢ διὰ τάφων 15 διελθόντας. Ἐπειτα συνθάπτειν οὐδὲν εἰσεν, ἀλλὰ ἐν φοινικίδι καὶ φύλλοις ἐλάιας θέντες τὸ σῶμα περιέστελλον. Ἐπιγράψαι δὲ τοῦνομα θάψαντας οὐκ ἔξην τοῦ νεκροῦ, πλὴν ἀνδρὸς ἐν πολέμῳ καὶ γυναικὸς τῶν ἱερῶν ἀποθανόντων. Χρόνον δὲ πένθους ὀλίγον προσώρισεν, 20 ἡμέρας ἑνδεκα· τῇ δὲ δωδεκάτῃ θύσαντας ἔδει Δῆμητρι λύειν τὸ πάθος. Οὐδὲν γὰρ ἦν ἀργὸν οὐδὲ ἀφειμένον, ἀλλὰ πᾶσι κατεμίγνυε τοῖς ἀναγκαίοις ἀρετῆς τινα ζῆλον ἢ κακίας διαβολήν· καὶ κατεπύκνου παραδειγμάτων πλήθει τὴν πόλιν, οἷς ἀναγκαῖον ἦν ἐντυγχάνοντας αἰεὶ 25 καὶ συντρεφομένους ἄγεσθαι καὶ κατασχηματίζεσθαι ἰόντας πρὸς τὸ καλόν. Ὅθεν οὐδ' ἀποδημεῖν ἔδωκε τοῖς βουλομένοις καὶ πλανᾶσθαι ξενικὰ συνάγοντας ἤθη καὶ μιμήματα βίων ἀπαιδευτῶν καὶ πολιτευμάτων διαφόρων. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀθροιζομένους ἐπ' οὐδενὶ χρήσιμῳ καὶ 30 παρεισρέοντας εἰς τὴν πόλιν ἀπῆλανεν, οὐχ, ὡς Θουκυδίδης φησὶ, δεδιὼς μὴ τῆς πολιτείας μιμηταὶ γένωνται καὶ πρὸς ἀρετὴν τι χρήσιμον ἐκμάθωσιν, ἀλλὰ μᾶλλον

ὅπως μὴ διδάσκαλοι κακοῦ τινος ὑπάρξωσιν. Ἄμα γὰρ ξένοις σώμασιν ἀνάγκη λόγους ἐπισιέναι ξένους· λόγοι δὲ καινοὶ κρίσεις καινὰς ἐπιφέρουσιν, ἐξ ὧν ἀνάγκη πάθη πολλὰ φέσθαι καὶ προαιρέσεις ἀπαθούσας πρὸς τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν, ὥσπερ ἀρμονίαν. Διὸ μάλ-⁵λον ᾧετο χρῆναι φυλάττειν τὴν πόλιν ὅπως ἡθῶν οὐκ ἀνακλησθήσεται πονηρῶν ἢ σωμάτων νοσηρῶν ἐξωθεν ἐπιειδιόντων.

XXVIII. Ἐν μὲν οὖν τούτοις οὐδὲν ἐστὶν ἀδικίας ἴχνος οὐδὲ πλεονεξίας, ἣν ἐγκαλοῦσιν ἐπιοὶ τοῖς Λυκούργου ¹⁰ νόμοις, ὡς ἱκανῶς ἔχουσι πρὸς ἀνδρείαν, ἐνδεῶς δὲ πρὸς δικαιοσύνην. Ἡ δὲ καλουμένη κρυπτεία παρ' αὐτοῖς, εἴ γε δὴ τοῦτο τῶν Λυκούργου πολιτευμάτων ἔν ἐστιν, ὡς Ἀριστοτέλης ἱστορήκε, ταύτην ἂν εἴη καὶ τῷ Πλάτῳ περὶ τῆς πολιτείας καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐνειργασμένη δόξαν. ¹⁵ Ἦν δὲ τοιαύτη· τῶν νέων οἱ ἄρχοντες διὰ χρόνου τοὺς μάλιστα νοῦν ἔχειν δοκοῦντας εἰς τὴν χώραν ἄλλως ἐξέπεμπον, ἔχοντας ἐγχειρίδια καὶ τροφὴν ἀναγκαίαν, ἄλλο δὲ οὐδέν· οἱ δὲ μεθ' ἡμέραν μὲν εἰς ἀσυνδήλους διασπιρόμενοι τόπους ἀπέκρυπτον ἑαυτοὺς καὶ ἀν- ²⁰ επαύοντο, νύκτωρ δὲ κατιόντες εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν εἰλω- τῶν τὸν ἀλισκόμενον ἀπέσφαττον. Πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἀγροὺς ἐπιπορευόμενοι τοὺς φωμαλεωτάτους καὶ κρατίστους αὐτῶν ἀνήρουν. Ὡσπερ καὶ Θουκυδίδης ἐν τοῖς Πελοποννησιακοῖς ἱστορεῖ, τοὺς ἐπ' ἀνδρεία προ- ²⁵ 51 κριθέντας ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν στεφανώσασθαι μὲν ὡς ἐλευθέρους γεγονότας καὶ περιελθεῖν τὰ τῶν θεῶν ἱερά, μικρὸν δὲ ὕστερον ἅπαντας ἀφανεῖς γενέσθαι, πλείονας ἢ δισχιλίους ὄντας, ὡς μήτε παραχρηῖμα μήτε ὕστερον ἔχειν τινα λέγειν, τῷ τρόπῳ διεφθάρησαν. Ἀριστοτέλης ³⁰ δὲ μάλιστα φησι καὶ τοὺς ἐφόρους, ὅταν εἰς τὴν ἀρχὴν καταστῶσι πρῶτον, τοῖς εἰλωσι καταγγέλλειν πόλεμον,

ὅπως εὐαγὲς ἦ τὸ ἀνελεῖν. Καὶ τὰλλα δὲ τραχέως προσε-
 φέροντο καὶ σκληρῶς αὐτοῖς, ὥστε καὶ πίνειν ἀναγ-
 κάζοντες πολὺν ἄκρατον εἰς τὰ συσσίτια παρεισήγον,
 ἐπιδεικνύμενοι τὸ μεθύειν οἷόν ἐστι τοῖς νέοις. Καὶ
 5 ᾠδὰς ἐκέλευον ᾄδειν καὶ χορείας χορεύειν ἀγεννεῖς καὶ
 καταγελάστους, ἀπέχεσθαι δὲ τῶν ἐλευθέρων. Διὸ καὶ
 φασιν ὕστερον ἐν τῇ Θηβαίων εἰς τὴν Λακωνικὴν στρα-
 τεῖα τοὺς ἀλισκομένους εἰλωτας κελυνομένους ᾄδειν τὰ
 Τερπάνδρου καὶ Ἀλκμᾶνος καὶ Σπένδοντος τοῦ Λάκωνος
 10 παραιτεῖσθαι, φάσκοντας οὐκ ἐθέλειν τοὺς δεσποσύνοους.
 Ὡστε τοὺς λέγοντας, ἐν Λακεδαίμονι καὶ τὸν ἐλεύθερον
 μάλιστα ἐλεύθερον εἶναι καὶ τὸν δοῦλον μάλιστα δοῦλον,
 οὐ φαύλως τεθεωρηκέναι τὴν διαφορὰν. Τὰς μὲν οὖν
 15 τοιαύτας χαλεπότητας ὕστερον ἐγγενέσθαι τοῖς Σπαρτιά-
 ταις νομίζω, μάλιστα μετὰ τὸν μέγαν σεισμόν, ᾧ συνεπι-
 θέσθαι τοὺς εἰλωτας μετὰ Μεσσηνίων ἱστοροῦσι καὶ
 πλεῖστα κακὰ τὴν χώραν ἐργάσασθαι καὶ μέγιστον τῇ
 πόλει περιστῆσαι κίνδυνον. Οὐ γὰρ ἂν ἐγωγε προσ-
 θεῖην Λυκούργῳ μαρὸν οὕτω τῆς κρυπτείας ἔργον
 20 ἀπὸ τῆς ἄλλης αὐτοῦ πραότητος καὶ δικαιοσύνης τεκμαι-
 ρόμενος τὸν τρόπον, ᾧ καὶ τὸ δαιμόνιον ἐπεμαρτύρησε.

XXIX. Κατειλημμένων δὲ τοῖς ἐθισμοῖς ἤδη τῶν κυ-
 ριωτάτων ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῆς πολιτείας ἐκτεθραμμένης
 ἱκανῶς καὶ δυναμένης φέρειν ἑαυτὴν καὶ σώζειν δι' ἑαυ-
 25 τῆς, ὥσπερ ὁ Πλάτων φησὶν ἐπὶ τῷ κόσμῳ γενομένῳ καὶ
 κινήθῃν τὴν πρώτην κίνησιν εὐφρανθῆναι τὸν θεόν,
 οὕτως ἀγασθῆναι καὶ ἀγαπήσασ τὸ τῆς νομοθεσίας κάλλος
 καὶ μέγεθος ἐν ἔργῳ γενομένης καὶ ὁδῷ βαδιζούσης
 ἐπεθύμησεν, ὡς ἀνυστὸν ἐξ ἀνθρωπίνης προνοίας,
 30 ἀθάνατοι αὐτὴν ἀπολιπεῖν καὶ ἀκίνητον εἰς τὸ μέλλον.
 Συναγαγὼν οὖν ἅπαντας εἰς ἐκκλησίαν τὰ μὲν ἄλλα με-
 τρώως ἔχειν ἔφη καὶ ἱκανῶς πρὸς εὐδαιμονίαν καὶ ἀρετὴν

τῆς πόλεως, ὃ δὲ κυριώτατόν ἐστι καὶ μέγιστον οὐκ ἂν
 ἐνεργεῖν πρότερον πρὸς αὐτούς ἢ χρῆσασθαι τῷ θεῷ.
 Δεῖν οὖν ἐκείνους ἐμμένειν τοῖς καθεστῶσι νόμοις καὶ
 μὴδὲν ἀλλάσσειν μηδὲ μετακινεῖν, ἕως ἐπάνεισιν ἐκ
 Δελφῶν αὐτός· ἐπανελθὼν γὰρ ὅτι ἂν τῷ θεῷ δοκῆ
 ποιῆσειν. Ὁμολογούντων δὲ πάντων καὶ κελευόντων
 βαδίζειν, ὄρκους λαβὼν παρὰ τῶν βασιλέων καὶ τῶν
 γερόντων, ἔπειτα παρὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν, ἐμμενεῖν
 καὶ χρῆσασθαι τῇ καθεστῶσῃ πολιτείᾳ μέχρις ἂν ἐπαν-
 ἔλθῃ ὁ Λυκούργος, ἀπῆρεν εἰς Δελφούς. Παραγενόμε- 10
 νος δὲ πρὸς τὸ μαντεῖον καὶ τῷ θεῷ θύσας ἠρώτησεν, εἰ
 καλῶς οἱ νόμοι καὶ ἱκανῶς πρὸς εὐδαιμονίαν καὶ ἀρετὴν
 πόλεως κείμενοι τυγχάνουσιν. Ἀποκρινάμενος δὲ τοῦ
 θεοῦ καὶ τοὺς νόμους καλῶς κείσθαι καὶ τὴν πόλιν ἐν-
 δοξοτάτην διαμνεῖν τῇ Λυκούργου χρωμένῃ πολιτείᾳ, 15
 τὸ μάντευμα γραψάμενος εἰς Σπάρτην ἀπέστειλεν. Αὐ-
 τὸς δὲ τῷ θεῷ κάλιν θύσας καὶ τοὺς φίλους ἀσπασάμε-
 νος καὶ τὸν υἱόν, ἔγνω μηκέτι τοῖς πολίταις ἀφείναι τὸν
 ὄραον, αὐτοῦ δὲ καταλύσαι τὸν βίον ἐκουσίως, ἡλικίας
 γερωνῶς, ἐν ἣ καὶ βιοῦν ἔτι καὶ πεπαῦσθαι βουλομένοις 20
 ὄραϊόν ἐστι καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἱκανῶς πρὸς εὐδαιμο-
 νίαν ἔχειν δοκούντων. Ἐτελεύτησεν οὖν ἀποκαρτερή-
 θας, ἠγούμενος χρῆναι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν μηδὲ τὸν
 θάνατον ἀπολίτετον εἶναι μηδὲ ἀργὸν τὸ τοῦ βίου
 τέλος, ἀλλ' ἐν ἀρετῆς μερίδι καὶ πράξεως γενόμενον. 25
 Αὐτῷ τε γὰρ ἐξείργασμένῳ τὰ κάλλιστα τὴν τελευτήν ὡς
 ἀληθῶς ἐπιτελείωσιν εἶναι τῆς εὐδαιμονίας καὶ τοῖς πο-
 λίταις ὅν διὰ τοῦ βίου παρεσκεύασε καλῶν καὶ ἀγαθῶν
 φύλακα τὸν θάνατον ἀπολείψειν, ὁμωμοκόσι χρῆσθαι
 τῇ πολιτείᾳ μέχρις ἂν ἐκεῖνος ἐπανέλθῃ. Καὶ οὐ διεψεύ- 30
 σθη τῶν λογισμῶν· τοσοῦτον ἐπρώτευσεν ἡ πόλις τῆς
 Ἑλλάδος εὐνομία καὶ δόξη, χρόνον ἐτῶν πεντακοσίων

τοῖς Λυκούργου χρησαμένη νόμοις, οὓς δεκατεσσάρων βασιλέων μετ' ἐκείνων εἰς Ἄγιν τὸν Ἀρχιδάμου γενομένων οὐδεις ἐκίνησεν. Ἡ γὰρ τῶν ἐφόρων κατάστασις οὐκ ἄνεσις ἦν, ἀλλ' ἐπίτασις τῆς πολιτείας, καὶ δοκοῦσα πρὸς τοῦ δήμου γεγονέναι σφοδροτέραν ἐποίησε τὴν ἀριστοκρατίαν.

XXX. Ἄγιδος δὲ βασιλεύοντος εἰσερρῦν νόμισμα πρῶτον εἰς τὴν Σπάρτην καὶ μετὰ τοῦ νομίσματος πλεονεξία καὶ πλούτου ζῆλος ἐπέβη διὰ Λύσανδρον, ὃς αὐτὸς ὦν ἀνάλωτος ὑπὸ χρημάτων ἐνέπλησε τὴν πατρίδα φιλοπλουτίας καὶ τρυφῆς, χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἐκ τοῦ πολέμου καταγαγὼν καὶ τοὺς Λυκούργου καταπολιτευσάμενος νόμους. Ὡν ἐπικρατούντων πρότερον οὐ πόλεως ἢ Σπάρτη πολιτείαν, ἀλλ' ἀνδρὸς ἀσκητοῦ καὶ σοφοῦ βίον ἔχουσα, μᾶλλον δ' ὥσπερ οἱ ποιηταὶ τὸν Ἡρακλέα μυθολογοῦσι δέρμα καὶ ξύλον ἔχοντα τὴν οἰκουμένην ἐπιπορεύεσθαι κολάζοντα τοὺς παρανόμους καὶ θηριώδεις τυράννους, οὕτως ἢ πόλις ἀπὸ σκυτάλης μιᾶς καὶ τρίβωνος ἄρχουσα τῆς Ἑλλάδος ἐκούσης καὶ βουλομένης κατέλυε τὰς ἀδίκους δυναστείας καὶ τυραννίδας ἐν τοῖς πολιτεύμασι καὶ πολέμους ἐβράβευε καὶ στάσεις κατέπαυε, πολλάκις οὐδ' ἀσπίδα κινήσασα μίαν, ἀλλ' ἕνα πέμψασα πρεσβευτήν, ᾧ πάντες εὐθύς ἐποίουν τὸ προστασόμενον, ὥσπερ αἱ μέλισσαι φανέντος ἡγεμόνος, συντρέχοντες καὶ κατακοσμούμενοι. Τοσοῦτον περιῆν εὐνομίας τῇ πόλει καὶ δικαιοσύνης. Ὅθεν ἐγώ γε θαυμάζω τῶν λεγόντων, ὡς ἄρχεσθαι μὲν ἤδεσαν, ἄρχειν δὲ οὐκ ἠπίσταντο Λακεδαιμόνιοι, καὶ τὸν Θεοκόπου τοῦ βασιλέως ἐπαινούντων λόγον, ὃς, εἰπόντος τινὸς σώζεσθαι τὴν Σπάρτην διὰ τοὺς βασιλεῖς ἀρχικούς γεγονότας, „Μᾶλλον“ εἶπε „διὰ τοὺς πολίτας πειθαρχικούς ὄντας.“ οὐ γὰρ ἀκούειν ὑπομένουσι τῶν προστατεῖν μὴ δυναμέ-

ων, ἀλλ' ἡ πειθαρχία μάθημα μὲν ἐστὶν ἄρχοντος ἐμποιεῖ γὰρ ὁ καλῶς ἄγων τὸ καλῶς ἔπεσθαι· καὶ καθά-
 τερ (πικικῆς τέχνης ἀποτελεσμα πρᾶον ἵππον καὶ πειθῆ-
 νιον παρασχεῖν, οὕτω βασιλικῆς ἐπιστήμης ἔργον ἀν-
 τρώποις εὐπείθειαν ἐνεργάσασθαι), Λακεδαιμόνιοι δὲ ὅ-
 υκ εὐπείθειαν, ἀλλ' ἐπιθυμίαν ἐνειργάζοντο τοῖς ἄλ-
 οῖς τοῦ ἄρχεσθαι καὶ ὑπακούειν αὐτοῖς. Ἦτιον γὰρ
 ὁ ναῦς οὐδὲ χρήματα παρ' αὐτῶν οὐδὲ ὀπλίτας πέμπου-
 ρες, ἀλλὰ ἓνα Σπαρτιάτην ἡγεμόνα· καὶ λαβόντες
 χρωῖντο μετὰ τιμῆς καὶ δέους, ὥσπερ Γυλίππῳ Σικελιω- 10
 αι καὶ Βρασίδῃ Χαλκιδεῖς, Λυσάνδρῳ δὲ καὶ Καλλι-
 ρατίδῃ καὶ Ἀγησιλάῳ πάντες οἱ τὴν Ἀσίαν οἰκοῦντες
 Ἕλληνες, τοὺς μὲν ἄνδρας ἀρμοστὰς καὶ σωφρονιστὰς
 ὧν ἕκασταχοῦ δῆμων καὶ ἀρχόντων ὀνομάζοντες, πρὸς
 ἐ σύμπασαν τὴν τῶν Σπαρτιατῶν πόλιν ὥσπερ παιδα- 15
 ωγὸν ἢ διδάσκαλον εὐσχήμονος βίου καὶ τεταγμένης
 πολιτείας ἀποβλέποντες. Εἰς δὲ καὶ Στρατόνικος ἐπι-
 κῶσαι δοκεῖ μετὰ παιδιᾶς νομοθετῶν καὶ κελεύων
 Ἰθηναίους ἄγειν μυστήρια καὶ πομπάς, Ἡλείους δὲ
 γωνοθετεῖν, ὡς κάλλιστα τοῦτο ποιοῦντας, Λακεδαι- 20
 ονίους δὲ ἂν ἀμαρτύνωσιν οὕτοι δέρεσθαι. Καὶ τοῦτο
 ἐν εἰρηται χάριν τοῦ γελοίου· Ἀντισθένης δὲ ὁ Σωκρα-
 κὸς ἀπὸ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης ὄρων τοὺς Θηβαίους
 ἔγα φρονοῦντας, οὐδὲν αὐτοὺς ἔφη διαφέρειν παι-
 αρίων ἐπὶ τῷ συγκόψαι τὸν παιδαγωγὸν γαυριῶντων. 25

XXXI. Οὐ μὴν τοῦτό γε τῷ Λυκούργῳ κεφάλαιον ἦν
 ὅτε, πλείστων ἡγουμένην ἀπολιπεῖν τὴν πόλιν· ἀλλ'
 ἵσπερ ἐνὸς ἀνδρὸς βίῃ καὶ πόλεως ὅλης νομιζῶν εὐδαι-
 μονίαν ἀπ' ἀρετῆς ἐγγίνεσθαι καὶ ὁμονοίας τῆς πρὸς
 ὑτὴν, πρὸς τοῦτο συνέταξε καὶ συνῆρμοσεν, ὅπως 30
 λευθέριοι καὶ αὐτάρκεις γενόμενοι καὶ σωφρονοῦντες
 πλὴ πλείστον χρόνον διατελῶσι. Ταύτην καὶ Πλάτων

ἔλαβε τῆς πολιτείας ὑπόθεσιν καὶ Διογένης καὶ Ζήν
 καὶ πάντες ὅσοι τι περὶ τούτων ἐπιχειρήσαντες εἰς
 ἐπαινοῦνται, γράμματα καὶ λόγους ἀπολιπόντες μόν
 5 Ὁ δὲ οὐ γράμματα καὶ λόγους, ἀλλ' ἔργῳ πολιτε
 5 ἀμίμητον εἰς φῶς προενεγκάμενος καὶ τοῖς ἀνύπαρκ
 εἶναι τὴν λεγομένην περὶ τὸν σοφὸν διάθεσιν ὑπολαμ
 νουσιν ἐπιδειξας ὅλην τὴν πόλιν φιλοσοφοῦσαν, εἰκοί
 ὑπερῆρε τῇ δόξῃ τοὺς πώποτε πολιτευσαμένους ἐν τ
 Ἑλληνσι. Δι' ὅπερ καὶ Ἀριστοτέλης ἐλάττονας σχ
 10 φησι τιμᾶς ἢ προσῆκον ἦν αὐτὸν ἔχειν ἐν Λακεδαίμο
 καίπερ ἔχοντα τὰς μεγίστας. Ἰερὸν τε γὰρ ἔστιν αὐ
 καὶ θύουσι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὡς θεῶ. Λέγεται
 καὶ τῶν λειψάνων αὐτοῦ κομισθέντων οἰκαδε κεραυ
 εἰς τὸν τάφον κατασκήψαι· τοῦτο δὲ οὐ ῥαδίως ἐτέ
 15 τινὶ τῶν ἐπιφανῶν πλὴν Εὐριπίδῃ συμπεσεῖν ὕστερ
 τελευτήσαντι καὶ ταφέντι τῆς Μακεδονίας περὶ Ἀρέθ
 σαν. Ὡστε ἀπολόγημα καὶ μαρτύριον μέγα εἶναι τι
 ἀγαπᾶσι τὸν Εὐριπίδην τὸ μόνῳ συμπεσεῖν αὐτῷ με
 τελευτῆν καὶ γενέσθαι ἂ τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ ὀσιωτά
 20 πρότερον συνέπεσε. Τελευτῆσαι δὲ τὸν Λυκούργον
 μὲν ἐν Κίρρᾳ λέγουσιν, Ἀπολλόθεμις δὲ εἰς Ἥλιν κο
 σθέντα, Τίμαιος δὲ καὶ Ἀριστόξενος ἐν Κρήτῃ καταβι
 σαντα· καὶ τάφον Ἀριστόξενος αὐτοῦ δείκνυσθαι φη
 ὑπὸ Κρητῶν τῆς Περγαμίας περὶ τὴν ξενικὴν ὁδόν. Τί
 25 δὲ λέγεται μονογενῆ καταλιπεῖν Ἀντίωρον· οὐ τελευ
 σαντος ἀτέκνου τὸ γένος ἐξέλιπεν. Οἱ δ' ἑταῖροι
 οἰκεῖοι διαδοχὴν τινα καὶ σύνοδον ἐπὶ πολλοὺς χρόν
 διαμείνασαν κατέστησαν καὶ τὰς ἡμέρας, ἐν αἷς συνη
 χοντο, Λυκουργίδας προσηγόρευσαν. Ἀριστοκράτης
 30 ὁ Ἰπάρχου φησὶ τοὺς ξένους τοῦ Λυκούργου τελευ
 σαντος ἐν Κρήτῃ καῦσαι τὸ σῶμα καὶ διασπείραι τὴν
 φραν εἰς τὴν θάλατταν, αὐτοῦ δεηθέντος καὶ φυλαξά

ου, μή ποτε ἄρα τῶν λειψάνων εἰς Λακεδαιμόνα κομιθέντων, ὡς ἐπανήκοντος αὐτοῦ καὶ τῶν ὄρκων λελυμένων, μεταβάλωσι τὴν πολιτείαν. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ Λυκούργου.

5

N O M A Σ.

I. Ἔστι δὲ καὶ περὶ τῶν Νομᾶ τοῦ βασιλέως χρόνων, ἀδ' οὓς γέγονε, νεανικὴ διαφορά, καίπερ ἐξ ἀρχῆς εἰς 10 οὗτον κατάγεσθαι τῶν στεμμάτων ἀκριβῶς δοκούντων. Ἰλλὰ Κλωδίος τις ἐν ἐλέγχῳ χρόνων (οὗτω γάρ πως πιγέγραπται τὸ βιβλίον) ἰσχυρίζεται, τὰς μὲν ἀρχαίας κείνας ἀναγραφὰς ἐν τοῖς Κελτικοῖς πάθεσι τῆς πόλεως φανίσθαι, τὰς δὲ νῦν φαινομένας οὐκ ἀληθῶς συγ- 15 εῖσθαι δι' ἀνδρῶν χαριζομένων τισιν εἰς τὰ πρῶτα γένη καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους οἴκους ἐξ οὗ προσηκόντων ἰσβιαζομένοις. Λεγομένου δ' οὖν, ὡς Νομᾶς γένοιτο Πυθαγόρου συνήθης, οἱ μὲν ὅλως ἀξιούσι μηδὲν Ἑλλη- 20 νικῆς παιδεύσεως Νομᾶ μετεῖναι, καθάπερ ἢ φύσει δυνατὸν καὶ αὐτάρκη γενέσθαι πρὸς ἀρετὴν ἢ βελτίονι Πυθαγόρου βαρβάρῳ τινὶ τὴν τοῦ βασιλέως ἀποδοῦναι παιδευσιν· οἱ δὲ Πυθαγόραν μὲν ὀψὲ γενέσθαι, τῶν Νομᾶ χρόνων ὁμοῦ τι πέντε γενεαῖς ἀπολειπόμενον, Πυθα- 25 γόραν δὲ τὸν Σπαρτιατὴν Ὀλύμπια νενικηκότα στάδιον ἐπὶ τῆς ἑκκαιδεκάτης Ὀλυμπιάδος, ἧς ἔτει τρίτῳ Νομᾶς εἰς τὴν βασιλείαν κατέστη, πλανηθέντα περὶ τὴν Ἰταλίαν τυγγενέσθαι τῷ Νομᾶ καὶ συνδιακοσμηῆσαι τὴν πολιτείαν, ὅθεν οὐκ ὀλίγα τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιτηδεύμασι τῶν Λακωνικῶν ἀναμειχθῆαι Πυθαγόρου διδάξαντος. 30 Ἄλλως δὲ Νομᾶς γένος μὲν ἦν ἐκ Σαβίνων, Σαβίνοι δὲ βούλονται Λακεδαιμονίων εἶναυτοὺς ἀποίκους γεγονέναι.

Τοὺς μὲν οὖν χρόνους ἐξακριβῶσαι χαλεπὸν ἔστι, κα-
 μάλιστα τοὺς ἐκ τῶν Ὀλυμπιονικῶν ἀναγομένους, ὧ-
 τὴν ἀναγραφὴν ὀψέ φασιν Ἰππίαν ἐκδοῦναι τὸν Ἡλείο-
 ἀπ' οὐθενὸς ὀρμώμενον ἀναγκαίου πρὸς πίστιν· ἃ δ'
 5 παρειλήφαμεν ἡμεῖς ἄξια λόγου περὶ Νομᾶ, διεξιμει-
 ἀρχὴν οἰκείαν λαβόντες.

II. Ἐβδομον ἐνιαυτὸν ἡ Ῥώμη καὶ τριακοστὸν ἦδη
 Ῥωμύλου βασιλεύοντος ὤκειτο· πέμπτη δὲ Ἰσταμένοι
 μηνὸς, ἦν νῦν ἡμέραν νῶνας Καπρατίνας καλοῦσι, θυ-
 10 σίαν τινὰ δημοτελῆ πρὸ τῆς πόλεως ὁ Ῥωμύλος ἔθυσεν
 περὶ τὸ καλούμενον Αἰγὸς ἔλος, καὶ παρῆν ἡ τε βουλή καὶ
 τοῦ δήμου τὸ πλεῖστον. Ἐξαίφνης δὲ μεγάλης περὶ τοῦ
 ἀέρα τροπῆς γενομένης καὶ νέφους ἐπὶ τὴν γῆν ἐρείσαν-
 τος ἅμα πνεύματι καὶ ζάλη, τὸν μὲν ἄλλον ὄμιλον ἐκ-
 15 πλαγέντα συνέβη φυγεῖν καὶ σκεδασθῆναι, τὸν δὲ Ῥω-
 μύλον ἀφανῆ γενέσθαι, καὶ μήτε αὐτὸν ἔτι μήτε σῶμα
 τεθνηκότος εὐρεθῆναι, χαλεπὴν δὲ τιν' ὑπόνοιαν ἄφα-
 σθαι τῶν πατρικίων καὶ θυῆνα λόγον ἐν τῷ δήμῳ κατ'
 αὐτῶν, ὡς πάλαι βαρυνόμενοι τὸ βασιλεύεσθαι καὶ με-
 20 ταστῆσαι τὸ κράτος εἰς αὐτοὺς θέλοντες ἀνέλοιεν τὸν
 βασιλέα. Καὶ γὰρ ἐδόκει τραχύτερον ἤδη προσφέρεσθαι
 καὶ μοναρχικώτερον αὐτοῖς. Ἀλλὰ ταύτην μὲν τὴν
 ὑποψίαν ἐθεράπευον, εἰς θεῶν τιμὰς ἀνάγοντες ὡς οὐ
 τεθνηκότα τὸν Ῥωμύλον, ἀλλὰ κρείττονος ὄντα μοίρας·
 25 καὶ Πρόκλος, ἀνὴρ ἐπιφανῆς, διωμόσατο Ῥωμύλον ἰδεῖν
 εἰς οὐρανὸν σὺν τοῖς ὅπλοις ἀναφερόμενον καὶ φωνῆς
 ἀκοῦσαι κελεύοντος αὐτὸν ὀνομάζεσθαι Κυρῖνον. Ἐτέρα
 δὲ ταραχὴ καὶ στάσις κατελάμβανε τὴν πόλιν ὑπὲρ τοῦ
 μέλλοντος ἀποδειχθῆσεσθαι βασιλέως, οὐπω τῶν ἐπη-
 30 λύδων κομιδῇ τοῖς πρώτοις συγκεκραμένων πολιταῖς,
 ἀλλ' ἔτι τοῦ τε δήμου πολλὰ κυμαίνοντος ἐν ἑαυτῷ καὶ
 τῶν πατρικίων ἐν ὑποψίαις ἐκ τοῦ διαφόρου πρὸς ἀλλή-

λους ὄντων. Οὐ μὴν ἀλλὰ βασιλεύεσθαι μὲν ἐδόκει
 πᾶσιν, ἤρισαν δὲ καὶ διέστησαν οὐχ ὑπὲρ ἀνδρὸς μόνου,
 ἀλλὰ καὶ γένους, ὁπότερον παρέξει τὸν ἡγεμόνα. Καὶ
 γὰρ οἱ μετὰ Ῥωμύλου πρῶτοι συννοικίσαντες τὴν πόλιν
 οὐκ ἀνασχετὸν ἐποιούντο, πόλεως καὶ χώρας τοὺς Σα- 5
 βίτους μεταλαβόντας ἄρχειν βιάζεσθαι τῶν ἐπὶ ταῦτα
 δεξαμένων, καὶ τοῖς Σαβίνοις ἦν τις εὐγνώμων λόγος,
 ἐπεὶ Τατίου τοῦ βασιλέως αὐτῶν ἀποθανόντος οὐκ ἐστα-
 σάσαν πρὸς Ῥωμύλον, ἀλλ' εἴασαν ἄρχειν μόνου, αὐθις
 ἐξιόντων τὸν ἄρχοντα γενέσθαι παρ' αὐτῶν. Οὕτε γὰρ 10
 ἐκ ταπεινοτέρων κρείττοσι προσγενέσθαι καὶ προσγενό-
 μενοι κλήθει τε ῥῶσαι καὶ προαγαγεῖν εἰς ἀξίωμα πό-
 λεως ἐκείνους μεθ' ἑαυτῶν. Ἐπὲρ μὲν οὖν τούτων ἐστα-
 σάξον. Ὅπως δὲ μὴ σύγχυσιν ἐκ τῆς ἀναρχίας ἢ στάσις
 ἀπεργάσεται, μετεώρου τοῦ πολιτεύματος ὄντος, ἔταξαν 15
 οἱ πατρίκιοι, πενήκοντα καὶ ἑκατὸν ὄντων αὐτῶν, ἑκα-
 στον ἐν μέρει τοῖς βασιλικαῖς παρασήμοις κοσμούμενον
 θύειν τε τοῖς θεοῖς τὰ νενομισμένα καὶ χρηματίζειν ἕξ
 μὲν ὥρας τῆς νυκτός, ἕξ δὲ τῆς ἡμέρας [Κυρίως]. Καὶ
 γὰρ ἡ διανομὴ τῶν καιρῶν ἑκατέρου πρὸς ἰσότητα καλῶς 20
 ἔχειν ἐδόκει τοῖς ἄρχουσι καὶ πρὸς τὸν δῆμον ἢ μεταβολὴ
 τῆς ἐξουσίας ἀφαιρεῖν τὸν φθόνον, ὁρῶντα τῆς αὐτῆς
 ἡμέρας καὶ νυκτός τὸν αὐτὸν ἰδιώτην ἐκ βασιλέως γινό-
 μενον. Τὸ δὲ σχῆμα τοῦτο τῆς ἀρχῆς μεσοβασιλείαν
 Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. 25

III. Ἀλλὰ καίπερ οὕτω πολιτικῶς καὶ ἀνεπαχθῶς
 ἀφηγεῖσθαι δοκοῦντες ὑπονοίας καὶ θυροῦβοις περι-
 ἕκπτου, ὡς μεθιστάντες εἰς ὀλιγαρχίαν τὰ πράγματα
 καὶ διαπαιδαγωγοῦντες ἐν σφίσι αὐτοῖς τὴν πολιτείαν,
 βασιλεύεσθαι δὲ οὐκ ἐθέλοιεν. Ἐκ τούτου συνέβησαν 30
 ἀμφοτέραι πρὸς ἀλλήλας αἱ στάσεις, ὥστε τὴν ἑτέραν
 ἐκ τῆς ἑτέρας ἀποδειξαι βασιλέα· μάλιστα γὰρ ἂν οὕτως

ἐν τε τῷ παρόντι καύσασθαι τὴν φιλονεικίαν, καὶ τὸν
 ἀποδειχθέντα πρὸς ἀμφοτέροισι ἴσον γενέσθαι, τοὺς μὲν
 ὡς ἐλομένους ἀγαπῶντα, τοῖς δὲ εὖνου ὄντα διὰ συγ-
 γένειαν. Ἐπιτρεψάντων δὲ προτέροις τοῖς Ῥωμαίοις τῶν
 5 Σαβίνων τὴν ἀφρῆσιν, ἔδοξε μᾶλλον ἐλέσθαι Σαβίνου ἀυ-
 τοὺς ἀποδειξάντας ἢ παρασχεῖν Ῥωμαίων ἐκείνων ἐλομέ-
 νων. Καὶ βουλευσάμενοι καθ' ἑαυτοὺς ἀποδεικνύουσιν ἐκ
 Σαβίνων Νομᾶν Πομπήλιον, ἄνδρα τῶν μὲν εἰς Ῥώμην
 ἀπρωκισμένων οὐ γενόμενον, γνώριμον δ' οὕτω δι' ἀρετῆν
 10 ὄντα πᾶσιν, ὥστε τῶν ἐλομένων προθυμότερον ὀνομα-
 σθέντος αὐτοῦ δεξασθαι τοὺς Σαβίνους. Φράσαντες οὐτὶ
 τῷ δήμῳ τὰ δεδογμένα πρέσβεις ἐκπέμπουσι πρὸς τὸν
 ἄνδρα κοινῇ τοὺς πρωτεύοντας ἀπ' ἀμφοτέρων, ἧκειν
 δεησομένους καὶ παραλαβεῖν τὴν βασιλείαν. Ἦν δὲ πό-
 15 λεως μὲν ὁ Νομᾶς ἐπιφανοῦς ἐν Σαβίνοις τῆς Κύρρεως.
 ἀφ' ἧς καὶ Κυρίτας Ῥωμαῖοι σφᾶς αὐτοὺς ἅμα τοῖς ἀντι-
 κραθεῖσι Σαβίνοις προσηγγόρευσαν, υἱὸς δὲ Πομπησίου.
 ἄνδρὸς εὐδοκίμου, τεσσάρων ἀδελφῶν νεώτατος· ἡμέ-
 ρα δὲ γεγονῶς κατὰ δὴ τινα θείαν τύχην ἐν ἧ τὴν Ῥώμην
 20 ἔκτισαν οἱ περὶ Ῥομύλον· αὕτη δὲ ἐστὶ πρὸ θεαμάτων
 καλανδῶν Μαίων. Φύσει δὲ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν εὐκ-
 κραμένος τὸ ἦθος, ἔτι μᾶλλον αὐτὸν ἐξημέρωσε διὰ παι-
 δείας καὶ κακοπαθείας καὶ φιλοσοφίας, οὐ μόνον τὰ λοι-
 ποδορούμενα πάθη τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐδοκιμοῦσαι
 25 ἐν τοῖς βαρβάροις βίαν καὶ πλεονεξίαν ἐκποδῶν ποιησά-
 μενος, ἀνδρείαν δὲ ἀληθῆ τὴν ὑπὸ λόγου τῶν ἐπιθυμιῶν
 ἐν αὐτῷ κάθειρξιν ἠγούμενος. Ἐκ δὲ τούτου πᾶσαν οἰ-
 κοθῆν ἅμα τρυφὴν καὶ πολυτέλειαν ἐξελαύνων, παντὶ
 δὲ πολίτῃ καὶ ξένῳ χρῆσθαι παρέχων ἑαυτὸν ἄμεμπτος
 30 δικαστὴν καὶ σύμβουλον, αὐτὸς δ' ἑαυτῷ σχολάζουσα
 χροῖμενος οὐδὲν πρὸς ἠδοναθείας καὶ πορισμοῦς, ἀλλὰ
 θεραπείαν θεῶν καὶ θεωρίαν διὰ λόγου φύσεώς τε αὐ-

τῶν καὶ δυνάμεως, ὄνομα μέγα καὶ δόξαν εἶχεν, ὥστε καὶ Τάτιον τὸν ἐν Ῥώμῃ συμβασιλεύσαντα Ῥωμύλῳ, μιᾶς αὐτῷ θυγατρὸς οὐσῆς Τατίας, ποιήσασθαι γαμβρὸν ἐκείνου. Οὐ μὴν ἐπήρθη γε τῷ γάμῳ μετοικίσεσθαι πρὸς τὸν πενθερὸν, ἀλλ' αὐτοῦ περιέπων πατέρα γη-⁵ ραῖον ἐν Σαβίνοις ὑπέμενευ, ἅμα καὶ τῆς Τατίας ἐλομένης τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἰδιωτεύοντος ἡσυχίαν πρὸ τῆς ἐν Ῥώμῃ διὰ τὸν πατέρα τιμῆς καὶ δόξης. Αὕτη μὲν οὖν λέγεται τρίτῳ καὶ δεκάτῳ μετὰ τὸν γάμον ἔτει τελευτήσαι.

IV. Ὁ δὲ Νομᾶς ἐκλείπων τὰς ἐν ἄστει διατριβὰς ¹⁰ ἀγρᾶνλεῖν τὰ πολλὰ καὶ πλανᾶσθαι μόνος ἤθελεν ἐν ἄλσεσι θεῶν καὶ λειμῶσιν ἱεροῖς καὶ τόποις ἐρήμοις ² ποιούμενος τὴν δίαιταν. Ὅθεν οὐχ ἦκιστα τὴν ἀρχὴν ὁ περὶ τῆς θεᾶς ἔλαβε λόγος, ὡς ἄρα Νομᾶς ἐκείνος οὐκ ἀδημονία τινὶ ψυχῆς καὶ πλάνῃ τὸν μετὰ ἀνθρώπων ¹⁵ ἀπολέλοιπε βίον, ἀλλὰ σεμνοτέρας γεγευμένος ὀμιλίας καὶ γάμων θείων ἠξιωμένος, Ἡγερίᾳ δαίμονι συνῶν ἐρώση καὶ συνδιαιωόμενος, εὐδαίμων ἀνὴρ καὶ τὰ θεῖα πεπνυμένος γέγονεν. Ὅτι μὲν οὖν ταῦτα πολλοῖς τῶν πάνυ παλαιῶν μύθων ἔοικεν, οὓς οἱ Φρύγες τε περὶ ²⁰ Ἄττεω καὶ Βιθυνοὶ περὶ Ἡροδότου καὶ περὶ Ἐνδυμίωνος Ἀρχάδες ἄλλοι τε περὶ ἄλλων εὐδαιμόνων δὴ τινων καὶ θεοφιλῶν γενέσθαι δοκούντων παραλαβόντες ἠγάπησαν, οὐκ ἄδηλόν ἐστι. Καί που λόγον ἔχει τὸν θεὸν οὐ φίλιπον οὐδὲ φίλορριν, ἀλλὰ φιλάνθρωπον ὄντα τοῖς δια-²⁵ φερόντως ἀγαθοῖς ἐθέλειν συνεῖναι, καὶ μὴ δυσχεραίνειν μηδὲ ἀτιμάζειν ἀνδρὸς ὀσίου καὶ σώφρονος ὀμιλίαν. Ὡς δὲ καὶ σώματος ἀνθρωπίνου καὶ ὄρας ἐστὶ τις θεῶ καὶ δαίμονι κοινωνία καὶ χάρις, ἔργον ἤδη καὶ τοῦτο πεισθῆναι. Καίτοι δοκοῦσιν οὐκ ἀπιθάνως Αἰγύπτιοι δια-³⁰ ρεῖν, ὡς γυναικὶ μὲν οὐκ ἀδύνατον πνεῦμα πλησιάσαι θεοῦ καὶ τινὰς ἐντεκεῖν ἀρχὰς γενέσεως, ἀνδρὶ δὲ οὐκ

ἔστι σύμμιξις πρὸς θεὸν οὐδὲ ὁμιλία σώματος. Ἄγνοοῦσι δὲ ὅτι τὸ μινύμενον ᾧ μίγνυται τὴν ἴσῃν ἀνταποδίδωσι κοινωνίαν. Οὐ μὴν ἀλλὰ φιλίαν γε πρὸς ἄνθρωπον εἶναι θεῶ καὶ τὸν ἐπὶ ταύτῃ λεγόμενον ἔρωτα καὶ φνόμενον 5 εἰς ἐπιμέλειαν ἤθους καὶ ἀρετῆς, πρέπον ἂν εἴη. Καὶ οὐ πλημμελοῦσιν οἱ τὸν Φόρβαντα καὶ τὸν Ἰάκινθον καὶ τὸν Ἄδμητον ἐρωμένους Ἀπόλλωνος γεγονέναι μυθολογοῦντες, ὥσπερ αὐτὸν καὶ τὸν Σικυώνιον Ἰππόλυτον, ᾧ δὴ καὶ φασιν, ὁσάκις τύχοι διαπλέων εἰς Κίρραν ἐκ Σικυῶ-
10 νος, [αὐτῷ χρᾶν] τὴν Πυθίαν, οἷον αἰσθανομένου τοῦ θεοῦ καὶ χαίροντος, ἀποθεσπίζειν τόδε τὸ ἠρῶν.

Καὶ δ' αὐτὸ Ἰππολύτοιο φίλον κάρα εἰς ἅλα βαίνει. Πινδάρου δὲ καὶ τῶν μελῶν ἐραστὴν γενέσθαι τὸν Πᾶνα μυθολογοῦσιν. Ἀπέδωκε δέ τινα τιμὴν καὶ Ἀρχιλόφω
15 καὶ Ἡσιόδῳ τελευτήσασι διὰ τὰς Μούσας τὸ δαιμόνιον. Σοφοκλεῖ δὲ καὶ ζῶντι τὸν Ἀσκληπιὸν ἐπιξενωθῆναι λόγος ἔστι πολλὰ μέχρι δεῦρο διασώζων τεκμήρια, καὶ τελευτήσαντι τυχεῖν ταφῆς ἄλλος θεὸς, ὡς λέγεται, παρέσχεν. Ἄρα οὖν ἄξιόν ἐστι, ταῦτα συγχωροῦντας ἐπὶ
20 τούτων, ἀπιστεῖν, εἰ Ζαλεύκῳ καὶ Μίνῳ καὶ Ζωροάστρῃ καὶ Νομᾷ καὶ Λυκούργῳ βασιλείας κυβερνώσι καὶ πολιτείας διακοσμοῦσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἐφοῖτα τὸ δαιμόνιον, ἢ τούτοις μὲν εἰκόσ ἐστι καὶ σπουδάζοντας θεοὺς ὁμιλεῖν ἐπὶ διδασκαλίᾳ καὶ παραινέσει τῶν βελτίστων, ποιηταῖς
25 δὲ καὶ λυρικοῖς μινυρίζουσιν, εἴπερ ἄρα, χρῆσθαι παίζοντας; εἰ δὲ λέγει τις ἄλλως, κατὰ Βακχυλίδην, Πλατεῖα κέλευθος. Οὐδὲ γὰρ ἄτερος λόγος ἔχει τι φῶλον, ὃν περὶ Λυκούργου καὶ Νομᾷ καὶ τοιούτων ἄλλων ἀνδρῶν λέγουσιν, ὡς δυσκάθεκτα καὶ δυσάρεστα πλήθη
30 χειρούμενοι καὶ μεγάλας ἐπιφέροντες ταῖς πολιτείαις καινοτομίας, προσεποιήσαντο τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ δόξαν,

αὐτοῖς ἐκείνοις, πρὸς οὓς ἐσχηματίζοντο, σωτήριον οὐσαν.

V. Ἄλλὰ γὰρ ἔτος ἤδη διατελοῦντι τῷ Νομᾷ τεσσαρακοστὸν ἦκον ἀπὸ Ῥώμης οἱ πρέσβεις παρακαλοῦντες ἐπὶ τὴν βασιλείαν. Τοὺς δὲ λόγους ἐποιήσατο Πρόκλος⁵ καὶ Οὐέλεσος, ὧν πρότερον ἐπίδοξος ἦν ὁ δῆμος αἰρησισθαι τὸν ἕτερον βασιλέα, Πρόκλῳ μὲν τῶν Ῥωμύλου λαῶν, Οὐέλῃσφ δὲ τῶν Τατίου μάλιστα προσεχόντων. Οὗτοι μὲν οὖν βραχέα διελέχθησαν, οἰόμενοι τῷ Νομᾷ τὴν συντυχίαν ἀσπαζομένῳ γεγενῆσθαι· ἦν δ' οὐ μικρὸν,¹⁶ ὡς ἔοικεν, ἔργον, ἀλλὰ καὶ λόγων πολλῶν καὶ δεήσεως τὸ πείσαι καὶ μεταστῆσαι γνώμην ἀνδρὸς [ἐν*] ἡσυχία καὶ εἰρήνῃ βεβιωκότος εἰς ἀρχὴν πόλεως τρόπον τινὰ καὶ γεγεννημένης πολέμου καὶ συνηυξημένης. Ἐλεγεν οὖν τοῦτε πατὴρ ἀυτοῦ παρόντος καὶ Μαρκίου, τῶν συγγενῶν¹⁵ ἐνός, ὡς „Πᾶσα μὲν ἀνθρωπίνου βίου μεταβολὴ σφαλερόν· ᾧ δὲ μήτ' ἄπεστί τι τῶν ἱκανῶν μήτε μεμπτόν ἐστι τῶν παρόντων, τοῦτον οὐδὲν ἄλλο πλὴν ἄνοια μετακοσμεῖ καὶ μεθίστησιν ἐκ τῶν συνήθων· οἷς κἂν εἰ μηδὲν ἕτερον προσείη, τῷ βεβαιότερῳ διαφέρει τῶν ἀδήλων. Ἄλλ' οὐδὲ ἄδηλα τὰ τῆς βασιλείας τοῖς Ῥωμύλου τεκμαιρομένῳ παθήμασιν, ὡς πονηρὰν μὲν αὐτὸς ἔλαβε δόξαν ἐπιβουλευσαί τῳ συναρχοῦντι Τατίῳ, πονηρὰν δὲ τοῖς ὁμοτίμοις περιεποίησεν ὡς ἀνηρημένος ὑπ' αὐτῶν. Καίτοι Ῥωμύλον μὲν οὗτοι παῖδα θεῶν ὑμνοῦσι φήμαις,²⁵ καὶ τροφήν τινα δαιμόνιον αὐτοῦ καὶ σωτηρίαν ἄπιστον ἐπι νηπίου λέγουσιν· ἐμοὶ δὲ καὶ γένος θνητόν ἐστι καὶ τροφή καὶ παίδευσις ὑπ' ἀνθρώπων ὧν οὐκ ἄγνοεῖτε γεγεννημένη· τὰ δ' ἐπαινούμενα τοῦ τρόπου βασιλεύειν κόρῳ μέλλοντος ἀνδρός, ἡσυχία τε πολλὴ καὶ διατριβὴ³⁰ περὶ λόγους ἀπράγμονας ὃ τε δεινὸς οὗτος καὶ σύντροφος εἰρήνης ἔρως καὶ πραγμάτων ἀπολέμων καὶ ἀνθρώ-

πων ἐπὶ τιμῇ θεῶν καὶ φιλοφροσύναις εἰς τὸ αὐτὸ συν-
 ιόντων, τὰ δὲ ἄλλα καθ' ἑαυτοὺς γεωργούντων ἢ νεμόν-
 των. Τμῖν δὲ, ὡς Ῥωμαῖοι, πολλοὺς μὲν ἴσως ἀβουλήτους
 ἀπολέλοιπε πολέμους Ῥωμύλος, οἷς ἀντερείδοντας ἢ πό-
 5 λης ἐμπείρου δεῖται βασιλέως καὶ ἀκμάζοντος· πολλὴ δὲ
 καὶ συνήθεια καὶ προθυμία δι' εὐτυχίαν γέγονε τῷ δήμῳ,
 καὶ οὐδένα λέληθεν αὔξεσθαι καὶ κρατεῖν ἐτέρων βουλό-
 μενος, ὥστε καὶ γέλως ἂν εἴη τὰμὰ θεραπεύοντος θεοὺς
 καὶ δίκην τιμᾶν, βίαν δὲ καὶ πόλεμον ἐχθαίρειν διδά-
 10 σκοντος πόλιν στρατηλάτου μᾶλλον ἢ βασιλέως δεο-
 μένην.“

VI. Τοιοῦτοις λόγοις ἀφοσιούμενου τὴν βασιλείαν
 τοῦ ἀνδρός, οἳ τε Ῥωμαῖοι πᾶσαν ἐποιοῦντο σπουδὴν
 ἀντιβολοῦντες καὶ δεόμενοι μὴ σφᾶς αὐθις εἰς στάσιν
 15 ἐμβαλεῖν καὶ πόλεμον ἐμφύλιον, οὐκ ὄντος ἐτέρου, πρὸς
 ὃν ἀμφοτέραι συννεύσουσιν αἱ στάσεις, ὃ τε πατήρ καὶ
 ὁ Μάρκιος ἐκείνων μεταστάντων ἰδίᾳ προσκειμένοι τὸν
 Νομᾶν ἐπειθον δέχεσθαι μέγα καὶ θεῖον δῶρον. „Εἰ δὲ
 αὐτὸς οὔτε πλούτου δέη δι' αὐτάρκειαν οὔτε δόξαν ἀφ-
 20 χῆς καὶ δυναστείας ἐξήλωκας κρείσσονα τὴν ἀπ' ἀρετῆς
 ἔχων, ἀλλ' ὑπηρεσίαν γε θεοῦ τὸ βασιλεύειν ἠγούμενος,
 ὅς γε ἀνίστησι καὶ οὐκ ἐᾷ κείσθαι καὶ ἀργεῖν τὴν ἐν σοὶ
 τοσαύτην δικαιοσύνην, μὴ φεῦγε μηδὲ ἀποδίδρασκε τὴν
 ἀρχήν, ἀνδρὶ φρονίμῳ πράξεων καλῶν καὶ μεγάλων οὐ-
 25 σαν χώραν, ἐν ἧ καὶ θεραπεύεται θεῶν μεγαλοπρεπεῖς εἰσι
 καὶ πρὸς εὐσέβειαν ἀνθρώπων ἡμερώσεις ῥᾶστα καὶ τά-
 χιστα μετακοσμουμένων ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος. Οὔτοι καὶ
 Τάτιον ἐστραφῆν ἐπηλυν ἠγεμόνα καὶ τὴν Ῥωμύλου μνή-
 30 μην ἀποθεοῦσι ταῖς τιμαῖς. Τίς δὲ οἶδεν, εἰ καὶ νικῶντι
 δήμῳ πολέμου κόρος ἐστὶ καὶ μεστοὶ θριάμβων καὶ λα-
 φύρων γεγονότες ἠγεμόνα πρᾶον καὶ δίκης ἐταῖρον ἐπ'
 εὐνομίᾳ καὶ εἰρήνῃ ποθοῦσιν; εἰ δὲ δὴ καὶ παντάπασιν

ἀκρατῶς ἔχουσι καὶ μανικῶς πρὸς πόλεμον, ἅρ' οὐχὶ βέλτιον ἀλλαχόσε τὴν ὄρμην αὐτῶν τρέπειν διὰ χειρὸς ἔχοντα τὰς ἡνίας, τῇ δὲ πατρίδι καὶ παντὶ τῷ Σαβίνων ἔθνῳ συνδεσμον εὐνοίας καὶ φιλίας πρὸς πόλιν ἀκμάζουσαν καὶ δυνατὴν γενέσθαι;“ Τούτοις προσῆν, ὡς 5 λέγεται, σημεῖά τε χρηστὰ καὶ σπουδὴ τῶν πολιτῶν καὶ ζῆλος, ὡς ἐπύθοντο τὴν πρεσβείαν, δεομένων βαδίζειν καὶ παραλαμβάνειν τὴν βασιλείαν ἐπὶ κοινωσίᾳ καὶ συγκράσει τῶν πόλεων. X

VII. Ὡς οὖν ἐδέδοκτο, θύσας τοῖς θεοῖς προῆγεν εἰς 10 τὴν Ῥώμην. Ἀπῆντα δὲ ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος ἔρωτι θαν-
64 μαστῷ τοῦ ἀνδρός, εὐφημίαι τε πρέπουσαι γυναικῶν ἐγί-
νοντο καὶ θυσίαι πρὸς ἱεροῖς καὶ χαρὰ πάντων, ὥσπερ οὐ βασιλέα τῆς πόλεως, ἀλλὰ βασιλείαν δεχομένης. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν κατέστησαν, ὁ μὲν ταῖς ὄραις ἐκείναις 15 συνειληχῶς μεσοβασιλεὺς Σπόριος Οὐέτιος ψῆφον ἐπέδωκε τοῖς πόλιταις καὶ πάντες ἤνεγκαν, προσφερομένων δ' αὐτῷ τῶν βασιλικῶν παρασήμων ἐπισχεῖν κελεύσας ἔφη δεῖσθαι καὶ θεοῦ τὴν βασιλείαν ἐμπεδοῦντος αὐτῷ. Παραλαβῶν δὲ μάντις καὶ ἱερεῖς ἀνέβαινον εἰς τὸ Καπι- 20 τῶλιον. Ταρπήϊον αὐτὸ λόφον οἱ τότε Ῥωμαῖοι προσηγόρευον. Ἐνταῦθα τῶν μάντεων ὁ πρωτεύων τὸν μὲν εἰς μεσημβρίαν τρέψας ἐγκεκαλυμμένον, αὐτὸς δὲ παραστάς ἐξόπισθεν καὶ τῇ δεξιᾷ τῆς κεφαλῆς ἐφαπτόμενος αὐτοῦ κατεύξατο, καὶ περιεσκόπει τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἐν 25 οἰωνοῖς ἢ συμβόλοις προφαινόμενα, πανταχόσε τὰς ὄψεις περιφέρων. Σιγῇ δὲ ἄπιστος ἐν πλήθει τοσοῦτῳ τὴν ἀγορὰν κατεῖχε καραδοκούντων καὶ συναιωρουμένων τῷ μέλλοντι, μέχρι οὗ προῦφάνησαν ὄρνιθες ἀγαθοὶ καὶ δεξιοὶ καὶ ἐπέτρεψαν. Οὕτω δὲ τὴν βασιλικὴν ἀνα- 30 λαβῶν ἐσθῆτα κατέβαινε Νομάς εἰς τὸ πλῆθος ἀπὸ τῆς ἄκρας. Τότε δὲ καὶ φωναὶ καὶ δεξιώσεις ἦσαν ὡς εὐσεβέ-

στατον καὶ θεοφιλέστατον δεχομένων. Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν πρῶτον μὲν τὸ τῶν τριακοσίων σύστημα διέ-
 λυσεν, οὓς Ῥωμύλος ἔχων αἰεὶ περὶ τὸ σῶμα Κέλερας
 προσηγόρευσεν, ὅπερ ἐστὶ ταχεῖς· οὔτε γὰρ ἀπιστεῖν
 5 πιστεύουσιν οὔτε βασιλεύειν ἀπιστούντων ἡξίου. Δεύ-
 τερον δὲ τοῖς οὖσιν ἱερεῦσι Διὸς καὶ Ἄρεως τρίτον Ῥω-
 μύλου προσκατέστησεν, ὃν Φλάμινα Κυρινάλιον ὠνό-
 μασεν. Ἐκάλουν δὲ καὶ τοὺς προγενεστέρους Φλάμινας
 ἀπὸ τῶν περικρανίων πύλων, οὓς περὶ ταῖς κεφαλαῖς
 10 φοροῦσι πιλαμένας τινὰς ὄντας, ὡς ἱστοροῦσι, τῶν Ἑλ-
 ληνικῶν ὀνομάτων τότε μᾶλλον ἢ νῦν τοῖς Λατίνοις
 ἀνάκεκραμένων. Καὶ γὰρ ἄς ἐφόρουν οἱ ἱερεῖς λαίνας
 ὁ Ἰόβας χλαίνας φησὶν εἶναι, καὶ τὸν ὑπηρετοῦντα τῷ
 ἱερεῖ τοῦ Διὸς ἀμφιθαλῆ παῖδα λέγεσθαι Κάμιλλον, ὡς
 15 καὶ τὸν Ἑρμῆν οὕτως ἐνιοὶ τῶν Ἑλλήνων Καδμῖλλον ἀπὸ
 τῆς διακονίας προσηγόρευον.

VIII. Ταῦτα δὲ ὁ Νομᾶς ἐπ' εὐνοίᾳ καὶ χάριτι τοῦ
 δήμου πολιτευσάμενος εὐθύς ἐπεχειρεῖ τὴν πόλιν, ὥσπερ
 σίδηρον, ἐκ σκληρᾶς καὶ πολεμικῆς μαλακωτέραν ποιῆ-
 20 σαι καὶ δικαιότεραν. Ἀτεχνῶς γὰρ ἦν Πλάτων ἀποκαλεῖ
 φλεγμαίνουσαν πόλιν ἐκείνη τότε ἦν, συστάσα μὲν
 εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τόλμητινὴ καὶ παραβόλῳ θρασύτητι τῶν
 θρασυτάτων καὶ μαχιμωτάτων ἐκεῖ πανταχόθεν ὠσαμέ-
 νων, ταῖς δὲ πολλαῖς στρατείαις καὶ τοῖς συνεχέσι πολέ-
 25 μοις τροφῇ χρησαμένη καὶ αὐξήσει τῆς δυνάμεως, καὶ
 καθάπερ τὰ καταπηγνύμενα τῷ σείεσθαι μᾶλλον ἐδρά-
 ζεται, ῥώννυσθαι δοκοῦσα διὰ τῶν κινδύνων. Οὕτω δὲ
 μετέωρον καὶ τετραχυμένον δῆμον οὐ μικρᾶς οὐδὲ φαν-
 λης οἰόμενος εἶναι πραγματείας μεταχειρίσασθαι καὶ
 30 μετακοσμησαὶ πρὸς εἰρήνην, ἐπηγάγετο τὴν ἀπὸ τῶν
 θεῶν βουήθειαν, τὰ μὲν πολλὰ θυσίαις καὶ πομπαῖς καὶ
 χορείαις, ἃς αὐτὸς ὠργίασε καὶ κατέστησεν, ἅμα σεμνό-

τητι διαγωγὴν ἐπίχαριν καὶ φιλάνθρωπον ἡδονὴν ἐχού-
 σαις δημαγωγῶν καὶ τιθασεύων τὸ θυμοειδὲς καὶ φιλο-
 πόλεμον· ἔστι δ' ὅτε καὶ φόβους τινὰς ἀπαγγέλλων παρὰ
 τοῦ θεοῦ καὶ φάσματα δαιμόνων ἀλλόκοτα καὶ φωνὰς
 οὐκ εὐμενεὺς ἐδούλου καὶ ταπεινὴν ἐποίει τὴν διάνοιαν 5
 αὐτῶν ὑπὸ δεισιδαιμονίας. Ἐξ ὧν καὶ μάλιστα λόγον
 ἔσχεν ἡ σοφία καὶ ἡ παιδείυσις τοῦ ἀνδρός, ὡς Πυθαγόρα
 συγγεγονότος. Μέγα γὰρ ἦν μέρος, ὡς ἐκείνῳ τῆς φιλο-
 σοφίας, καὶ τούτῳ τῆς πολιτείας ἡ περὶ τὸ θεῖον ἀγχιστεία
 καὶ διατριβή. Λέγεται δὲ καὶ τὸν ἔξωθεν ὄγκον καὶ σχη- 10
 ματισμὸν ἀπὸ τῆς αὐτῆς Πυθαγόρα διανοίας περιβαλέ-
 35 σθαι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος αἰτόν τε δοκεῖ πρᾶναι φωναῖς
 τισιν ἐπιστήσας καὶ καταγαγῶν ὑπεριπτάμενον, τὸν τε
 μηρὸν ὑποφῆναι χρυσοῦν Ὀλυμπίασι διαπορευόμενος
 τὴν πανήγυριν· ἄλλας τε τερατώδεις μηχανὰς αὐτοῦ 15
 καὶ πράξεις ἀναγγέλλουσιν, ἐφ' αἷς καὶ Τίμων ὁ Φλιά-
 σιος ἔγραψε·

Πυθαγόρην δὲ γόητας ἀποκλίνοντ' ἐπὶ δόξας

θήρη ἐπ' ἀνθρώπων, σεμνηγορίας ὀαριστήν·

τῷ δὲ Νομᾷ δράμα θεᾶς τινος ἢ νύμφης ὀρείας ἔρωσ ἦν 20
 καὶ συνουσία πρὸς αὐτὸν ἀπόρητος, ὥσπερ εἴρηται, καὶ
 κοιναὶ μετὰ Μουσῶν διατριβαί. Τὰ γὰρ πλείστα τῶν
 μαντευμάτων εἰς Μούσας ἀνῆγε, καὶ μίαν Μοῦσαν ἰδίως
 καὶ διαφερόντως ἐδίδαξε σέβεσθαι τοὺς Ῥωμαίους, Τα-
 κίταν προσαγορεύσας, οἶον σιωπηλὴν ἢ ἐνεάν· ὅπερ 25
 εἶναι δοκεῖ τὴν Πυθαγόρειον ἀπομνημονεύοντος ἔχε-
 μυθίαν καὶ τιμῶντος. Ἔστι δὲ καὶ τὰ περὶ τῶν ἀφιδρυ-
 μάτων νομοθετήματα παντάπασιν ἀδελφὰ τῶν Πυθα-
 γόρου δογμάτων. Οὕτε γὰρ ἐκεῖνος αἰσθητὸν ἢ παθητὸν,
 ἀόρατον δὲ καὶ ἀκήρατον καὶ νοητὸν ὑπελάμβανεν εἶναι 30
 τὸ πρῶτον, οὗτός τε διεκώλυσεν ἀνθρωποειδῆ καὶ ζώο-
 μορφον εἰκόνα θεοῦ Ῥωμαίους νομίζειν. Οὐδ' ἦν παρ'

αὐτοῖς οὔτε γραπτὸν οὔτε πλαστὸν εἶδος θεοῦ προτερον· ἀλλ' ἐν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα τοῖς πρώτοις δεσὶ ναοὺς μὲν οἰκοδομούμενοι καὶ καλιάδας ἱερὰς ἰσταντες, ἄγαλμα δὲ οὐδὲν ἔμμορφον ποιούμενοι διετέλουν, ὡς οὔτε ὄσιοι 5 ἀφομοιοῦν τὰ βελτίονα τοῖς χείροσιν οὔτε ἐφάπτεσθαι θεοῦ δυνατὸν ἄλλως ἢ νοήσει. Κομιδῇ δὲ καὶ τὰ τῶν θυσιῶν ἔχεται τῆς Πυθαγορικῆς ἀγιστείας· ἀναίμακτοι γὰρ ἦσαν αἱ γε πολλαί, δι' ἀλφίτου καὶ σπονδῆς καὶ τῶν εὐτελεστάτων πεποιημένοι. Χωρὶς δὲ τούτων ἑτέροις 10 ἔξωθεν ἐπαγωνίζονται τεκμηρίοις οἱ τὸν ἄνδρα τῷ ἄνδρὶ συνοικειοῦντες. Ὡν ἓν μὲν ἐστίν, ὅτι Πυθαγόραν Ῥωμαῖοι τῇ πολιτείᾳ προσέγραψαν, ὡς ἰστόρηκεν Ἐπίχαρμος· ὁ κωμικὸς ἐν τινι λόγῳ πρὸς Ἀντήνορα γεγραμμένῳ παλαιὸς ἀνὴρ καὶ τῆς Πυθαγορικῆς διατριβῆς μετεσχηκός· ἕτερον δὲ, ὅτι τεσσάρων υἱῶν βασιλεῖ Νομᾶ γενομένων ἓνα Μάμερκον ἐπὶ τῷ Πυθαγόρου παιδὶ προσηγόρευσεν. Ἀπ' ἐκείνου δὲ καὶ τὸν Αἰμιλίαν οἶκον ἀναμιχθέντα τοῖς πατρικίοις ὀνομασθῆναί φασιν, οὕτως ὑποκοριζομένου τοῦ βασιλέως τὴν ἐν τοῖς λόγοις τοῦ 15 ἀνδρὸς αἰμυλίαν καὶ χάριν. Αὐτοὶ δ' ἀκηκόαμεν πολλῶν ἐν Ῥώμῃ διεξιόντων, ὅτι χρησμοῦ ποτε Ῥωμαίοις γενομένου τὸν φρονιμώτατον καὶ τὸν ἀνδρειότατον Ἑλλήνων ἰδρύσασθαι παρ' αὐτοῖς, ἔστησαν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς εἰκόνας χαλκᾶς δύο, τὴν μὲν Ἀλκιβιάδου, τὴν δὲ Πυθαγόρου 20 Ταῦτα μὲν οὖν ἀμφισβητήσεις ἔχοντα πολλὰς καὶ τὸ κινεῖν διὰ μακροτέρων καὶ τὸ πιστεύεσθαι μειρακιώδους ἐστὶ φιλονεικίας.

ΙΧ. Νομᾶ δὲ καὶ τὴν τῶν ἀρχιερέων, οὓς Ποντίφικας καλοῦσι, διάταξιν καὶ κατάστασιν ἀποδιδόασιν, καὶ φασὶν 30 αὐτὸν ἓνα τούτων τὸν πρῶτον γεγενῆσθαι. Κεκλήσθαι δὲ τοὺς Ποντίφικας οἱ μὲν, ὅτι τοὺς θεοὺς θεραπεύουσι δυνατοὺς καὶ κυρίους ἀπάντων ὄντας· ὁ γὰρ δυνατὸς

ὑπὸ Ῥωμαίων ὀνομάζεται πότνης· ἕτεροι δὲ φασὶ πρὸς ὑπεξαίρεσιν γεγενῆσθαι τοῦνομα τῶν δυνατῶν, ὡς τοῦ νομοθέτου τὰς δυνατὰς ἐπιτελεῖν ἱερουργίας τοὺς ἱερεῖς κελεύοντος, ἂν δὲ ἤ τι κάλυμα μείζον οὐ συκοφαντοῦντος. Οἱ δὲ πλεῖστοι μάλιστα καὶ τὸ γελῶμενον τῶν ὀνο- 5 μάτων δοκιμάζουσιν, ὡς οὐδὲν ἄλλ' ἢ γεφυροποιοῦς τοὺς ἄνδρας ἐπικληθέντας ἀπὸ τῶν ποιουμένων περὶ τὴν γέφυραν ἱερῶν, ἀγιωτάτων καὶ παλαιοτάτων ὄντων· πόντεμ γὰρ οἱ Λατῖνοι τὴν γέφυραν ὀνομάζουσιν. Εἶναι μὲντοι καὶ τὴν τήρησιν αὐτῆς καὶ τὴν ἐπισκευήν, ὥσπερ 10 ἄλλο τι τῶν ἀκινήτων καὶ πατρῶν ἱερῶν, προσήκουσαν τοῖς ἱερεῦσιν. Οὐ γὰρ θεμιτόν, ἀλλ' ἐπάρατον ἡγεῖσθαι Ῥωμαίους τὴν κατάλυσιν τῆς ξυλίνης γεφύρας. Λέγεται δὲ καὶ τὸ πάμπαν ἄνευ σιδήρου κατὰ δὴ τι λόγιον συγ- γεγομφῶσθαι διὰ τῶν ξύλων. Ἡ δὲ λιθίνη πολλοῖς ὕστε- 15 ρον ἐξειργάσθη χρόνοις ὑπ' Αἰμιλλίου ταμιεύοντος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ξυλίνην τῶν Νομᾶ χρόνων ἀπολείπεσθαι λέγουσιν, ὑπὸ Μαρκίου τοῦ Νομᾶ θυγατριδοῦ βασιλεύοντος ἀποτελεσθεῖσαν. Ὁ δὲ μέγιστος τῶν Ποντιφίκων οἶον ἐξηγητοῦ καὶ προφήτου, μᾶλλον δὲ ἱεροφάν- 20 του τάξιν εἴληχεν, οὐ μόνων τῶν δημοσίου θρωμένων ἐπιμελούμενος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰδίᾳ θύοντας ἐπισκοπῶν καὶ κωλύων παρεκβαίνειν τὰ νενομισμένα καὶ διδάσκων ὅτου τις δέοιτο πρὸς θεῶν τιμὴν ἢ παραίτησιν. Ἦν δὲ καὶ τῶν ἱερῶν καρθένων ἐπίσκοπος, ὡς Ἐστιάδας προσ- 25 χροφεύουσι. [Νομᾶ γὰρ δὴ καὶ τὴν τῶν Ἐστιάδων καρθένων καθιέρωσιν καὶ ὅλως τὴν περὶ τὸ πῦρ τὸ ἀθάνατον, ὃ φυλάττουσιν αὐταί, θεραπείαν τε καὶ τιμὴν ἐποδιδόασιν, εἴτε ὡς καθαρὰν καὶ ἄφθαρτον τὴν τοῦ τυφρὸς οὐσίαν ἀκηράτοις καὶ ἀμιάντοις παρατιθεμένου 30 τῶμασιν, εἴτε τὸ ἄκαρπον καὶ ἄγονον τῆς καρθένια συνδικειοῦντος. Ἐπεὶ τοι τῆς Ἑλλάδος ὅπου πῦρ ἄσβεστόν

ἔστιν, ὡς Πυθοὶ καὶ Ἀθήνησιν, οὐ παρθένου, γυναίκες
 δὲ πεπαυμέναι γάμων ἔχουσι τὴν ἐπιμέλειαν· ἔαν δὲ ἐπι-
 τύχῃς τινὸς ἐκλίπῃ, καθάπερ Ἀθήνησι μὲν ἐπὶ τῆς Ἀρι-
 στίωνος λέγεται τυραννίδος ἀποσβεσθῆναι τὸν ἱερὸν
 5 λύχνον, ἐν Δελφοῖς δὲ τοῦ ναοῦ καταπρησθέντος ἐπὶ
 Μήδων, περὶ δὲ τὰ Μιδριδατικά καὶ τὸν ἐμφύλιον Ῥο-
 μαίων πόλεμον ἅμα τῷ βωμῷ τὸ πῦρ ἠφανίσθη, οἱ
 φασὶ δεῖν ἀπὸ ἐτέρου πυρὸς ἐναύεσθαι, καινὸν δὲ ποιεῖν
 καὶ νέον ἀνάπτοντας ἀπὸ τοῦ ἡλίου φλόγα καθαρὰν καὶ
 10 ἀμίαντον. Ἐξάπτουσι δὲ μάλιστα τοῖς σκαφεῖσι, ἃ κατα-
 σκευάζεται μὲν ἀπὸ πλευρᾶς ἰσοσκελοῦς ὀρθογωνίου
 τριγώνου κοιλαινόμενα, συννεύει δ' εἰς ἓν ἐκ τῆς περι-
 φερείας κέντρον. Ὅταν οὖν θέσιν ἐναντίαν λάβῃ πρὸς
 τὸν ἥλιον, ὥστε τὰς αὐγὰς πανταχόθεν ἀνακοπτομέναις
 15 ἀθροῖσθαι καὶ συμπλέκεσθαι περὶ τὸ κέντρον, αὐτῶν
 τε διακρίνει τὸν ἀέρα λεπτυνόμενον καὶ τὰ κορυφώτατα
 καὶ ξηρότατα τῶν προστιθεμένων ὀξέως ἀνάπτει καὶ
 τὴν ἀντέρεισιν, σῶμα καὶ πληγὴν πυρώδη τῆς αὐγῆς λε-
 βούσης. Ἐνιοὶ μὲν οὖν οὐδὲν ὑπὸ τῶν ἰσραῶν παρθένου
 20 ἀλλ' ἢ τὸ ἄσβεστον ἐκεῖνο φρουρεῖσθαι πῦρ νομίζουσι·
 ἔνιοι δὲ εἶναι τινὰ φασὶν ἀθέατα τοῖς ἄλλοις ἰσραὴ κρι-
 πτόμενα, περὶ ὧν ὅσα καὶ κρυθέσθαι καὶ φράσαι θεμιτὸν
 ἐν τῷ Καμίλλου βίῳ γέγραπται.

X. Πρωτὸν μὲν οὖν ὑπὸ Νομᾶ καθιερωθῆναι λέ-
 25 γουσι Γεγρανίαν καὶ Βεργηνίαν, δεύτερον δὲ Κανουληίαν
 καὶ Ταρπητίαν· ὕστερον δὲ Σερβίου δύο προσθέντος ἁ-
 — λας τῷ ἀριθμῷ διατηρῆσαι μέχρι τῶν χρόνων τούτων τὸ
 πλῆθος. Ὁρίσθη δὲ ταῖς ἰσραῖς παρθένοις ὑπὸ τοῦ βα-
 σιλέως ἀγνεία τριακονταέτις, ἐν ἧ τὴν μὲν πρώτην δε-
 30 καετίαν ἃ χρῆ δρᾶν μανθάνουσι, τὴν δὲ μέσσην ἃ μεμα-
 θήκασιν δρᾶσι, τὴν δὲ τρίτην ἑτέρας αὐτὰ διδάσκουσι.
 Ἔτα ἀνεῖται τῇ βουλομένῃ μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡδὲ

καὶ γάμου μεταλαμβάνειν καὶ πρὸς ἕτερον τραπέσθαι βίον ἀκαλλαγίστη τῆς ἱερουργίας. Λέγονται δὲ οὐ πολλὰ ταύτην ἀσπασασθαι τὴν ἄδειαν, οὐδὲ ἀσπασαμέναις χρηστὰ πράγματα συντυχεῖν, ἀλλὰ μετανοία καὶ κατηφεία συνοῦσαι τὸν λοιπὸν βίον ἐμβαλεῖν τὰς ἄλλας εἰς 5 δεισιδαιμονίαν, ὥστε μέχρι γήρως καὶ θανάτου διατελεῖν ἐγκαρτερούσας καὶ παρθενευομένας. Τιμᾶς δὲ μεγάλας ἀπέδωκεν αὐταῖς, ὧν ἔστι καὶ τὸ διαθέσθαι ζῶντος ἐξεῖναι πατρὸς καὶ τᾶλλα πράττειν ἄνευ προστάτου διαγούσας, ὥσπερ αἱ τριπαιδες. Ῥαβδουχοῦνται δὲ προ- 10 οῦσαι· κἂν ἀγομένῃ τινὶ πρὸς θάνατον αὐτομάτως συντύχῃσιν, οὐκ ἀναιρεῖται. Δεῖ δὲ ἀπομόσαι τὴν παρθένον ἀκούσιον καὶ τυχαίαν καὶ οὐκ ἐξεπίτηδες γεγυῖναι τὴν ἀπάντησιν. Ὁ δὲ ὑπελθὼν κομιζομένων ὑπὸ τὸ φορεῖον ἀποθνήσκει. Κόλασις δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἀμαρτημάτων 15 πληγαὶ ταῖς παρθένοις, τοῦ μεγίστου Ποντίφικος κολάζοντος ἔστιν ὅτε καὶ γυμνὴν τὴν πλημμελήσασαν ὀρθόνῃς ἐν παλινσκήφῃ παρατεινομένης· ἢ δὲ τὴν παρθενίαν καταισχύνασα ζῶσα κατορύττεται παρὰ τὴν Κολλίνην λεγομένην κύλην· ἐν ἣ τις ἔστιν ἐντὸς τῆς πόλεως ὀφρύς 20 γεώδης παρατείνουσα πόρρω· καλεῖται δὲ χῶμα διαλέκτῳ τῇ Λατίνων. Ἐνταῦθα κατασκευάζεται κατάγειος οἶκος οὐ μέγας ἔχων ἄνωθεν κατάβασιν. Κεῖται δὲ ἐν αὐτῷ κλίη τε ὑπεστρωμένη καὶ λύχνος καιόμενος, ἀπαρχαί τε τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων βραχεῖαι τινες, οἶον ἄρτος, 25 ὕδωρ ἐν ἀγγείῳ, γάλα, ἔλαιον, ὥσπερ ἀφοσιουμένων τὸ μὴ λιμῶ διαφθεῖραιν σῶμα ταῖς μεγίσταις καθιερωμένον ἀγιστεῖαις. Αὐτὴν δὲ τὴν κολαζομένην εἰς φορεῖον ἐνθήμενοι καὶ καταστεγάσαντες ἔξωθεν καὶ καταλαβόντες ἰμάσιν, ὡς μὴδὲ φωνὴν ἐξάκουστον γενέσθαι, κομίζουσι 30 δι' ἀγορᾶς. Ἐξίστανται δὲ πάντες σιωπῇ καὶ παραπέμ- πουσιν ἄφθογοι μετὰ τινος δεινῆς κατηφείας· οὐδὲ

ἔστιν ἕτερον θέαμα φρικτότερον, οὐδ' ἡμέραν ἢ πόλιν ἄλλην ἄγει στυγνοτέραν ἐκείνης. Ὅταν δὲ πρὸς τὸν τόπον κομισθῇ τὸ φορεῖον, οἱ μὲν ὑπηρεταὶ τοὺς δεσμοὺς ἐξέλυσαν, ὁ δὲ τῶν ἱερῶν ἑξαρχος εὐχὰς τινὰς ἀπορρή-
 5 τούς ποιησάμενος καὶ χειρὰς ἀνατείνας θεοῖς πρὸ τῆς ἀνάγκης ἐξάγει συγκεκαλυμμένην καὶ καθίστησιν ἐπὶ κλίμακος εἰς τὸ οἶκημα κάτω φερούσης. Ἐἴτα αὐτὸς μὲν ἀποτρέπεται μετὰ τῶν ἄλλων ἱερῶν· τῆς δὲ καταβάσης ἢ τε κλίμαξ ἀναιρεῖται καὶ κατακρύπτεται τὸ οἶκημα γῆς
 10 πολλῆς ἄνωθεν ἐπιφορουμένης, ὥστε ἰσόπεδον τῷ λοιπῷ χώματι γενέσθαι τὸν τόπον. Οὕτω μὲν αἱ προέμεναι τὴν ἱερὰν παρθενίαν κολάζονται.

XI. Νομᾶς δὲ λέγεται καὶ τὸ τῆς Ἑστίας ἱερὸν ἐγκύκλιον περιβαλέσθαι τῷ ἀσβέστῳ πυρὶ φρουράν, ἀπομι-
 15 μούμενος οὐ τὸ σχῆμα τῆς γῆς ὡς Ἑστίας οὔσης, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος κόσμου, οὐ μέσον οἱ Πυθαγορικοὶ τὸ πῦρ ἰδρῦσθαι νομίζουσι, καὶ τοῦτο Ἑστίαν καλοῦσι καὶ μονάδα· τὴν δὲ γῆν οὔτε ἀκίνητον οὔτε ἐν μέσῳ τῆς περιφορᾶς οὔσαν, ἀλλὰ κύκλῳ περὶ τὸ πῦρ αἰωρουμένην
 20 οὐ τῶν τιμιωτάτων οὐδὲ τῶν πρώτων τοῦ κόσμου μορίων ὑπάρχειν. Ταῦτα δὲ καὶ Πλάτωνά φασι πρεσβύτην γενόμενον διανευοῦσθαι περὶ τῆς γῆς ὡς ἐν ἑτέρῳ χώρῳ καθεστῶσης, τὴν δὲ μέσσην καὶ κυριωτάτην ἑτέρῳ τινὶ κρείττονι προσήκουσαν.

25 XII. Οἱ δὲ Ποντίφικες καὶ τὰ περὶ τὰς ταφὰς πάτρια τοῖς χρῆξουσιν ἀφηγοῦνται, Νομᾶ διδάξαντος μηδὲν ἡγεῖσθαι μίασμα τῶν τοιούτων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκεῖ θεοὺς σέβεισθαι τοῖς νενομισμένοις, ὡς τὰ κυριώτατα τῶν ἡμετέρων ὑποδεχομένους· ἑξαιρέτως δὲ τὴν προσαγορευο-
 30 μένην Λιβίτιναν, ἐπίσκοπον τῶν περὶ τοὺς θνήσκοντας ὄσιων θεῶν οὔσαν, εἴτε Περσεφόνην εἴτε μᾶλλον, ὡς οἱ λογιώτατοι Ῥωμαίων ὑπολαμβάνουσιν, Ἀφροδίτην, οὐ

κακῶς εἰς μιᾶς δύναμιν θεοῦ τὰ περὶ τὰς γενέσεις καὶ
 τὰς τελευτὰς ἀνάπτοντες. Αὐτὸς δὲ καὶ τὰ πένθη καθ'
 ἡλικίας καὶ χρόνους ἔταξεν· οἷον παῖδα μὴ πενθεῖν νεώ-
 τερον τριετοῦς, μηδὲ πρεσβύτερον πλείονας μῆνας ὧν
 ἔβίωσεν ἐνιαυτῶν μέχρι τῶν δέκα, καὶ περαιτέρω μηδε- 5
 μίαν ἡλικίαν, ἀλλὰ τοῦ μακροτάτου πένθους χρόνον
 εἶναι δεκαμηνιαῖον, ἐφ' ὅσον καὶ χηρεύουσιν αἱ τῶν
 ἀποθανόντων γυναῖκες. Ἡ δὲ πρότερον γαμηθεῖσα βοῦν
 ἐγκύμονα κατέθνευ ἐκείνου νομοθετήσαντος. Πολλὰς δὲ
 καὶ ἄλλας Νομᾶ καταδειξαντος ἱερωσύνας ἔτι δεῦν μνη- 10
 σθήσομαι, τῆς τε Σαλίων καὶ τῆς τῶν Φιτιαλέων, αἱ μά-
 68 λιστα τὴν εὐσέβειαν τοῦ ἀνδρὸς ἐμφαίνουσιν. Οἱ μὲν
 γὰρ Φιτιαλεῖς εἰρηνοφύλακες τινες ὄντες, ὡς δ' ἐμοὶ
 δοκεῖ, καὶ τοῦνομα λαβόντες ἀπὸ τῆς πράξεως, λόγῳ τὰ
 νείκη κατέπαυον, οὐκ ἐῶντες στρατεύειν πρότερον ἢ 15
 κᾶσαν ἐλπίδα δίκης ἀποκοπῆναι. Καὶ γὰρ εἰρήνην Ἑλ-
 ληνες καλοῦσιν ὅταν λόγῳ, μὴ βίᾳ, πρὸς ἀλλήλους χρώ-
 μενοι λύσωσι τὰς διαφοράς. Οἱ δὲ Ῥωμαίων Φιτιαλεῖς
 πολλάκις μὲν ἐβάδιζον ὡς τοὺς ἀδικούντας αὐτοὶ πεί-
 θοντες εὐγνωμονεῖν· ἀγνωμονούντων δὲ μαρτυράμενοι 20
 θεοὺς καὶ κατευξάμενοι πολλὰ καὶ δεινὰ καθ' αὐτῶν
 αὐτοὶ καὶ τῆς πατρίδος, εἰ μὴ δικαίως ἐπεξίασιν, οὕτω
 κατήγγελλον αὐτοῖς τὸν πόλεμον. Κωλύόντων δὲ τού-
 των ἢ μὴ συναινούντων, οὔτε στρατιώτῃ θεμιτὸν οὔτε
 βασιλεὶ Ῥωμαίων ὄπλα κινεῖν, ἀλλὰ παρὰ τούτων ἔδει 25
 τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου δεξάμενον ὡς δικαίου τὸν ἄρ-
 χοντα, τότε σκοπεῖν περὶ τοῦ συμφέροντος. Λέγεται δὲ
 καὶ τὸ Κελτικὸν ἐκεῖνο πάθος τῇ πόλει γενέσθαι τούτων
 τῶν ἱερέων παρανομηθέντων. Ἐτυχον μὲν γὰρ οἱ βάρ-
 βαροι Κλουσίνοὺς πολιορκούντες· ἐπέμφθη δὲ πρεσβεύ- 30
 τῆς Φάβιος Ἄμβουστος εἰς τὸ στρατόπεδον διαλύσεις
 πράξων ὑπὲρ τῶν πολιορκουμένων. Λαβῶν δὲ ἀποκρί-

σεις οὐκ ἐπιεικεις καὶ πέρας σχεῖν αὐτῷ τὴν πρεσβείαν οἰόμενος ἐνεανιεύσατο πρὸ τῶν Κλουσίνων ὄπλα λαβῶν προκαλέσασθαι τὸν ἀριστεύοντα τῶν βαρβάρων. Τὰ μὲν οὖν τῆς μάχης εὐτυχεῖτο καὶ καταβαλὼν ἐσκύλευσε τὸν
 5 ἄνδρα· γνωρίζαντες δὲ οἱ Κελτοὶ πέμπουσιν εἰς Ῥώμην κήρυκα τοῦ Φαβλίου κατηγοροῦντες ὡς ἐκσπόνδου καὶ ἀπίστου καὶ ἀκατάγγελτον ἐξσηνοχότος πρὸς αὐτοὺς πόλεμον. Ἐνταῦθα τὴν μὲν σύγκλητον οἱ Φιτιαλεῖς ἐπειθον ἐκδιδόναι τὸν ἄνδρα τοῖς Κελτοῖς, καταφυγῶν
 10 δὲ ἐκεῖνος εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ τῷ δήμῳ σπουδάζοντι χρυσάμενος διεκρούσατο τὴν δίκην. Μετ' ὀλίγον δὲ ἐπελθόντες οἱ Κελτοὶ τὴν Ῥώμην πλὴν τοῦ Καπιτωλίου διεπόρθησαν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς περὶ Καμίλλου μᾶλλον ἀκριβοῦται.

15 XIII. Τοὺς δὲ Σαλλίους ἱερεῖς ἐκ τοιαύτης λέγεται συστήσασθαι προφάσεως. Ἔτος ὄγδοον αὐτοῦ βασιλεύοντος λοιμώδης νόσος περιουῖσα τὴν Ἰταλίαν ἐστρόβησε καὶ τὴν Ῥώμην. Ἀθυμούντων δὲ τῶν ἀνθρώπων ἱστορεῖται χαλκῆν πέλεκυν ἐξ οὐρανοῦ καταπερομένην εἰς τὰς
 20 Νομᾶ πεσεῖν χεῖρας. Ἐπὶ δὲ αὐτῇ θαυμάσιόν τινα λόγον λέγεσθαι ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὃν Ἠγερίας τε καὶ τῶν Μουσῶν πυθέσθαι. Τὸ μὲν γὰρ ὄπλον ἦκειν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς πόλεως, καὶ δεῖν αὐτὸ φρουρεῖσθαι γενομένων ἄλλων ἔνδεκα καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος καὶ μορφήν ἐκείνῃ
 25 παραπλησίων, ὅπως ἄπορον εἶη τῷ κλέπτῃ δι' ὁμοίτητα τοῦ διοπετοῦς ἐπιτυχεῖν [ἔτι δὲ χρῆναι Μούσαις καθιερωῖσαι τὸ χωρίον ἐκεῖνο καὶ τοὺς περὶ αὐτὸ λειμῶνας, ὅπου τὰ πολλὰ φοιτῶσαι συνδιατρέβουσιν αὐτῷ· τὴν δὲ πηγὴν, ἣ κατάρδει τὸ χωρίον, ὕδωρ ἱερὸν ἀποδειξαι
 30 ταῖς Ἐστιάσι παρθένοις, ὅπως λαμβάνουσαι καθ' ἡμέραν ἀγνίζωσι καὶ φαίνωσι τὸ ἀνάκτορον.] Τούτοις μὲν οὖν μαρτυρηῖσαι λέγουσι καὶ τὲ τῆς νόσου παραχρῆμα

παυσάμενα. Τὴν δὲ πέλτην προθέντος αὐτοῦ καὶ κελεύ-
 σατος ἀμιλλᾶσθαι τοὺς τεχνίτας ὑπὲρ τῆς ὁμοιότητος,
 τοὺς μὲν ἄλλους ἀπειπεῖν, Οὐετούριον δὲ Μαμουρίον
 ἓνα τῶν ἄκρων δημιουργῶν οὕτως ἐφικέσθαι τῆς ἐμφε-
 ρείας, καὶ κατασκευάσαι πάσας ὁμοίας, ὥστε μηδ' αὐτὸν 5
 εἶτι τὸν Νομᾶν διαγινώσκειν. Τούτων οὖν φύλακας καὶ
 ἀμφικόλους ἀπέδειξε τοὺς Σαλίους ἱερεῖς. Σάλιοι δὲ
 ἐκλήθησαν, οὐχ, ὡς ἔνιοι μυθολογοῦσι, Σαμόθρακος
 ἀνδρὸς ἢ Μαντινέως, ὄνομα Σαλίου, πρώτου τὴν ἐνό-
 κλιον ἐκδιδάξαντος ὄρχησιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ὄρ- 10
 χήσεως αὐτῆς ἀλτικῆς οὔσης, ἣν ὑπορχοῦνται διαπο-
 ρεῦόμενοι τὴν πόλιν, ὅταν τὰς ἱερὰς πέλτας ἀναλάβωσιν
 ἐν τῷ Μαρτίῳ μηνί, φοινικοῦς μὲν ἐνδεδυμένοι χιτω-
 15 νίσκους, μίτραϊς δὲ χαλκαῖς ἐπεξωσμένοι πλατεῖαις καὶ
 κρένη χαλκᾶ φοροῦντες, ἐγχειριδίοις δὲ μικροῖς τὰ ὄπλα
 κρούοντες. Ἡ δὲ ἄλλη τῆς ὄρχήσεως ποδῶν ἔργον ἐστὶ·
 κινοῦνται γὰρ ἐπιτεργῶς, ἐλιγμούς τινας καὶ μεταβολὰς
 ἐν ῥυθμῷ τάχος ἔχοντι καὶ πυκνότητα μετὰ ῥώμης καὶ
 κωφότητος ἀποδιδόντες. Αὐτὰς δὲ τὰς πέλτας ἀγκύλια
 καλοῦσι διὰ τὸ σχῆμα· κύκλος γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδὲ ἀπο- 20
 δίδωσιν, ὡς πέλτη, τὴν περιφέρειαν, ἀλλ' ἐκτομὴν ἔχει
 γραμμῆς ἐλικοειδοῦς, ἧς αἱ κεφαλαὶ καμπὰς ἔχουσαι καὶ
 συνεπιστρέφουσαι τῇ πυκνότητι πρὸς ἀλλήλας ἀγκύλον
 τὸ σχῆμα ποιοῦσιν· ἢ διὰ τὸν ἀγκῶνα περὶ ὃν περιφέ-
 ρονται. Ταῦτα γὰρ ὁ Ἰόβας εἶρηκε γλιχόμενος ἐξελληνί- 25
 σαι τοῦνομα. Δύναιτο δ' ἂν τῆς ἀνεκαθεν φορᾶς πρώ-
 τον ἐπώνυμον γεγυμέναι, καὶ τῆς ἀκέσεως τῶν νοσοῦν-
 των, καὶ τῆς τῶν ἀνχμῶν λύσεως, εἶτι δὲ τῆς τῶν δεινῶν
 ἀνασχέσεως, καθ' ὃ καὶ τοὺς Διοσκούρους Ἄνακας Ἀθη-
 ναῖοι προσηγόρευσαν, εἰ γε δεῖ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν 30
 διάλεκτον ἐξάγειν τοῦνομα. Τῷ δὲ Μαμουρίῳ λέγουσι
 μισθὸν γενέσθαι τῆς τέχνης ἐκείνης μνήμην τινὰ δι'

ῥόθῃς ὑπὸ τῶν Σαλίων ἄμα τῇ πυρρίχῃ διαπεραινομένης. Οἱ δὲ οὐ Οὔτεούριον Μαμούριον εἶναι φασὶ τὸν ἀδό-
 μενον, ἀλλὰ Οὔτετέρεμ μεμορίαμ, ὅπερ ἐστὶ, καλαϊκὴν
 μνήμην.

- 5 XIV. Ἐπεὶ δὲ διεκόσμησε τὰς ἱερῶσύναις ἐδείματο
 πλησίον τοῦ τῆς Ἐστίας ἱεροῦ τὴν καλουμένην Ῥηγίαν,
 οἷόν τι βασιλείον οἶκημα· καὶ τὸ πλεῖστον αὐτόθι τοῦ
 χρόνου διέτριβεν ἱερουργῶν ἢ διδάσκων τοὺς ἱερεῖς ἢ
 πρὸς ἐννοία τιμὴ τῶν θείων πρὸς αὐτὸν σχολάζων. Οἱ-
 10 κίαν δ' εἶχεν ἐτέραν περὶ τὸν Κυρίνου λόφον, ἧς ἔτι νῦν
 τὸν τόπον ἐπιδεικνύουσιν. Ἐν δὲ ταῖς προκομπαῖς καὶ
 ὄλως τῶν ἱερῶν ταῖς κομπαῖς προηγουῖντο κήρυκες ἀπὸ
 τὴν πόλιν ἐλινύειν κελεύοντες καὶ τὰ ἔργα κατακαύ-
 οντες. Ὡς γάρ φασὶ τοὺς Πυθαγορικοὺς οὐκ εἶναι ἐν
 15 παρόδῳ προσκυνεῖν καὶ προσεύχεσθαι τοῖς θεοῖς, ἀλλ'
 οἰκοθεὺν εὐθύς ἐπὶ τοῦτο γνώμη παρεσκευασμένους βα-
 δίζειν, οὕτως ᾤετο Νομᾶς χρῆναι τοὺς πολίτας μὴ
 ἀκούειν τι τῶν θείων μῆτε ὄραν ἐν παρέργῳ καὶ ἀμελῶς,
 ἀλλὰ σχολὴν ἄγοντας ἀπὸ τῶν ἄλλων καὶ προσέχοντες
 20 τὴν διάνοιαν ὡς πράξει μεγίστη τῇ περὶ τὴν εὐσέβειαν,
 ψόφων τε καὶ πατάγων καὶ στεναγμῶν καὶ ὅσα τοιαῦτα
 τοῖς ἀναγκαίοις καὶ βαναύσοις πόνοις ἔπεται καθαρὰς
 τὰς ὁδοὺς ταῖς ἱερουργίαις παρέχοντας. Ὡν ἕκτος τι
 μέχρι νῦν διασώζοντες, ὅταν ἄρχων πρὸς ὄρνισιν ἢ θυ-
 25 σίαις διατρίβῃ, βοῶσιν, Ὅκ ἄγε· σημαίνει δὲ ἡ φωνή,
 τοῦτο πρᾶσσε, συνεπιστρέφουσα καὶ κατακοσμοῦσα τοὺς
 προστυγχάνοντας. Ἦν δὲ καὶ τῶν ἄλλων παραγγελμάτων
 αὐτοῦ πολλὰ τοῖς Πυθαγορικοῖς εἰκότα. Ὡς γὰρ ἐκείνοι
 παρήνουν ἐπὶ χοίνικος μὴ καθῆσθαι, καὶ μαχαίρα πῦρ μὴ
 30 σκαλεύειν, καὶ βαδίζοντας εἰς ἀποδημίας μὴ μεταστρέφε-
 σθαι, καὶ τοῖς μὲν οὐρανίοις περισσὰ θύειν, ἄρτια δὲ τοῖς
 χθονίοις, ὧν ἐκάστου τὴν διάνοιαν ἀπεκρύπτοντο πρὸς

τοὺς πολλοὺς, οὕτως ἐνια τῶν Νομᾶ πατριῶν ἀπόρρη-
τον ἔχει τὸν λόγον· οἷον τὸ μὴ σπένδειν θεοῖς ἐξ ἀμπέ-
λων ἀτμήτων μηδὲ θύειν ἄτερ ἀφρίτων· καὶ τὸ προσ-
κυνεῖν περιστρεφομένους καὶ τὸ καθῆσθαι προσκυνή-
σαντας. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα δύο τὴν γῆς ἐξημέρωσιν 5
ἔοικε διδάσκειν, ὡς μόριον εὐσεβείας οὕσαν· ἡ δὲ περι-
στροφὴ τῶν προσκυνούντων λέγεται μὲν ἀπομίμησις
εἶναι τῆς τοῦ κόσμου περιφορᾶς, δόξειε δ' ἂν μᾶλλον
ὁ προσκυνῶν, ἐπεὶ πρὸς ἕω τῶν ἱερῶν βλεπόντων ἀπέ-
στραπται τὰς ἀνατολάς, μεταβάλλειν ἑαυτὸν ἐνταῦθα 10
καὶ περιστρέφειν ἐπὶ τὸν θεόν, κύκλον ποιῶν καὶ συν-
άπτων τὴν ἐπιτελείωσιν τῆς εὐχῆς δι' ἀμφοῖν· εἰ μὴ νῆ
Δία τοῖς Αἰγυπτίοις τροχοῖς αἰνίττεται τι καὶ διδάσκει
) παραπλήσιον ἢ μεταβολὴ τοῦ σχήματος, ὡς οὐδενὸς
ἑστῶτος τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλ' ὅπως ἂν στρέφη καὶ 15
ἀνελίττη τὸν βίον ἡμῶν ὁ θεός, ἀγαπᾶν καὶ δέχεσθαι
προσηκόν. Τὸ δὲ καθέξεσθαι προσκυνήσαντας οἰωνι-
σμὸν εἶναι λέγουσι τοῦ βεβαιότητα ταῖς εὐχαῖς καὶ δια-
μονὴν τοῖς ἀγαθοῖς ἐπιγίνεσθαι. Λέγουσι δὲ καὶ πρά-
ξεων διορισμὸν εἶναι τὴν ἀνάπαυσιν· ὡς οὖν τῇ προ- 20
τέρᾳ πράξει πέρας ἐπιτιθέντας καθέξεσθαι παρὰ τοῖς
θεοῖς, ἵνα ἐτέρας πάλιν ἀρχὴν παρ' ἐκείνων λάβωσι.
Δύναται δὲ καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις ὁμολογεῖν, ἐδί-
ζοντος ἡμᾶς τοῦ νομοθέτου μὴ ποιεῖσθαι τὰς πρὸς τὸ
θεῖον ἐντευξείας ἐν ἀσχολίᾳ καὶ παρέργως οἷον σπεύ- 25
δοντας, ἀλλ' ὅταν χρόνον ἔχωμεν καὶ σχολὴν ἄγωμεν.

XV. Ἐκ δὲ τῆς τοιαύτης παιδαγωγίας πρὸς τὸ θεῖον
οὕτως ἡ πόλις ἐγεγόνει χειροῆθης καὶ κατατεταμβημένη
τὴν τοῦ Νομᾶ δύναμιν, ὥστε μύθοις εἰκότας τὴν ἀτο-
πίαν λόγους παραδέχεσθαι καὶ νομίζειν μηδὲν ἄπιστον 30
εἶναι μηδὲ ἀμήχανον ἐκείνου βουληθέντος. Λέγεται
γούν ποτε καλέσας ἐπὶ τὴν τράπεζαν οὐκ ὀλίγους τῶν

πολιτῶν σκευή τε φαῦλα καὶ δεῖπνον εὐτελές πάνυ προ-
 θέσθαι καὶ δημοτικόν· ἀρχαμένων δὲ δειπνεῖν ἐμβαλῶν
 λόγον, ὡς ἡ θεός, ἢ σύνεστιν, ἦκοι πρὸς αὐτόν, αἰφνί-
 διον ἐπιδειξάι τόν τε οἶκον ἐκπωμάτων πλήρη πολυτε-
 5 λῶν καὶ τὰς τραπέζας ὄψων τε παντοδαπῶν καὶ παρα-
 σκευῆς δαψιλοῦς γεμούσας. Πᾶσαν δὲ ὑπερβέβληκεν
 ἀτοπίαν τὸ ὑπὲρ τῆς τοῦ Διὸς ὀμιλίας ἱστοροῦμενον.
 Μυθολογοῦσι γὰρ εἰς τὸν Ἀβεντινον λόφον οὐπὼ μέρος
 ὄντα τῆς πόλεως οὐδὲ συνοικούμενον, ἀλλ' ἔχοντα πη-
 10 γὰς τε δαψιλεῖς ἐν αὐτῷ καὶ νάπας σκισφᾶς, φοιτᾶν δύο
 δαίμονας Πικρον καὶ Φαῦνον· οὓς τὰ μὲν ἄλλα Σατύρων
 ἄν τις ἢ Πανῶν γένει προσεικάσειε, δυνάμει δὲ φαρμά-
 κων καὶ δεινότητι τῆς περὶ τὰ θεῖα γοητείας λέγονται
 ταῦτά τοις ὑφ' Ἑλλήνων προσαγορευθεῖσιν Ἰδαίοις
 15 Δακτύλοις σοφισζόμενοι περιεῖναι τὴν Ἰταλίαν. Τού-
 τους φασὶ χειρῶσασθαι τὸν Νομᾶν οἶνον καὶ μέλιτι κερά-
 σαντα τὴν κρήνην, ἀφ' ἧς ἐπινον συνήθως. Ληφθέντας
 δὲ πολλὰς μὲν ἰδέας τρέπεσθαι καὶ μετεκδύεσθαι τὴν
 αὐτῶν φύσιν, ἀλλόκοτα φάσματα καὶ φοβερὰ τῆς ὄψεως
 20 προβαλλομένους· ἐπεὶ δὲ ἔγνωσαν ἐαλωκότες ἰσχυρᾶν
 καὶ ἄφυκτον ἄλωσιν, ἄλλα τε προθεσπίσαι πολλὰ τῶν
 μελλόντων καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς κεραυνοῖς ἐκδιδάξαι καθαρ-
 μόν, ὃς ποιεῖται μέχρινῦν διὰ κρομμύων καὶ τριχῶν καὶ
 μαινίδων. Ἐνιοὶ δὲ οὐ τοὺς δαίμονάς φασιν ὑποθέσθαι
 25 τὸν καθαρμόν, ἀλλ' ἐκείνους μὲν καταγαγεῖν τὸν Δία
 μαγεύσαντας, τὸν δὲ θεὸν ὀργιζόμενον τῷ Νομᾷ προσ-
 τάσσειν, ὡς χρὴ γενέσθαι τὸν καθαρμόν κεφαλᾶς·
 ὑπολαβόντος δὲ τοῦ Νομᾶ, κρομμύων; εἶπειν, ἀνθρώ-
 πων· τὸν δὲ αὐθις ἐκτρέποντα τὸ τοῦ προστάγματος
 30 δεινὸν ἐπερέσθαι, θριξίν; ἀποκριναμένου δὲ τοῦ Διὸς
 ἐμψύχοις, ἐπαγαγεῖν τὸν Νομᾶν μαινίσι; ταῦτα λέγειν
 ὑπὸ τῆς Ἠγερίας δεδιδαγμένον. Καὶ τὸν μὲν θεὸν

ἀκιδεῖν ἴλεω γενόμενον, τὸν δὲ τόπον Ἰλίκιον ἀπ' ἐκείνου προσαγορευθῆναι καὶ τὸν καθαρὸν οὕτω συντελεσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ μυθώδη καὶ γελοῖα τῆν τῶν τότε ἀνθρώπων ἐπιδείκνυται διάθεσιν πρὸς τὸ θεῖον, ἣν ὁ ἐθισμὸς αὐτοῖς ἐνεποίησεν. Αὐτὸν δὲ τὸν 5 Νορᾶν οὕτω φασὶν εἰς τὸ θεῖον ἀνηρτήσθαι ταῖς ἐλπίσιν, ὥστε καὶ προσαγγελίας αὐτῷ ποτε γενομένης, ὡς ἐφέρονται πολέμιοι, μεδιᾶσαι καὶ εἰπεῖν· Ἐγὼ δὲ θύω. X

XVI. Πρῶτον δὲ φασὶ καὶ Πίστεως καὶ Τέρμονος ἱερὸν ἰδρύσασθαι. Καὶ τὴν μὲν Πίστιν ὄρκον ἀποδειξαι 10 Ῥωμαίοις μέγιστον, φ' ἠρώμενοι μέχρι νῦν διατελοῦσιν· ὁ δὲ Τέρμων ὄρος ἂν τις εἴη καὶ θύουσιν αὐτῷ δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ κατὰ τοὺς τῶν ἀγρῶν περιορισμούς, νῦν μὲν ἐμπύνα, τὸ παλαιὸν δὲ ἀναίμακτος ἦν ἡ θυσία, Νομᾶ φιλοσοφήσαντος, ὡς χρητὸν τὸν ὄριον θεὸν εἰρήνης φύλακα 15 καὶ δικαιοσύνης μάρτυν ὄντα φόνου καθαρὸν εἶναι. Δοκεῖ δὲ καὶ ὅπως οὕτως ὀρίσῃ τὴν χώραν ὁ βασιλεὺς, Ῥωμύλου μὴ βουλευθέντος ἐξομολογήσασθαι τῷ μέτρῳ τοῦ οἰκείου τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἀλλοτρίου· δεσμὸν γὰρ εἶναι τῆς δυνάμεως τὸν ὄρον, ἂν φυλάττηται, μὴ φυ- 20 λαττόμενον δὲ τῆς ἀδικίας ἐλεγχον. Οὐ μὴν οὐδὲ ἦν δαφιλῆς χώρα τῇ πόλει κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ τὴν πολλὴν αἰχμῇ προσεκτέησατο Ῥωμύλος· καὶ ταύτην πᾶσαν ὁ Νομᾶς διένειμε τοῖς ἀπόροις τῶν πολιτῶν, ὡς ἀνάγκην τῆς ἀδικίας ἀφαιρῶν τὴν ἀπορίαν καὶ τρέπων ἐπὶ γεωργίαν 25 τὸν δῆμον ἅμα τῇ χώρᾳ συναεξημερούμενον. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο τῶν ἐπιτηδευμάτων οὕτως ἔρωτα δορυμὸν εἰρήνης ἐργάζεται καὶ ταχύν, ὡς ὁ ἀπὸ γῆς βίος, ἐν φ' καὶ τῆς πολεμικῆς εὐτολμίας τὸ μὲν ὑπερμαχητικὸν τοῦ οἰκείου διαμένει καὶ πάρεστι, τὸ δὲ εἰς ἀδικίαν καὶ πλεονεξίαν 30 ἀνεμμένον ἐκκέκοπται. Διὸ καὶ τὴν γεωργίαν ὁ Νομᾶς οἷον εἰρήνης φίλτρον ἐμμύξας τοῖς πολίταις καὶ μᾶλλον

ὡς ἡθοποιὸν ἢ πλουτοποιὸν ἀγαπήσας τέχνην, εἰς μέρη τὴν χώραν διείλεν, ἃ πάγους προσηγόρευσε, καὶ καθ' ἕκαστον ἐπισκόπους ἔταξε καὶ περιπόλους. Ἔστι δ' ὅτι καὶ αὐτὸς ἐφορῶν καὶ τεκμαιρόμενος ἀπὸ τῶν ἔργων 5 τοὺς τρόπους τῶν πολιτῶν τοὺς μὲν εἰς τιμὰς καὶ πίστει ἀνῆγε, τοὺς δὲ ῥαθύμους καὶ ἀμελεῖς ψέγων καὶ κακῶν ἐσωφρόνιζε.

XVII. Τῶν δὲ ἄλλων αὐτοῦ πολιτευμάτων ἡ κατὰ τέχνας διανομὴ τοῦ πλήθους μάλιστα θαυμάζεται. Τῆς 10 γὰρ πόλεως ἐκ δυεῖν γενῶν, ὥσπερ εἰρηται, συννεστάναυ δοκούσης, διεστῶσης δὲ μᾶλλον καὶ μηδενὶ τρόπῳ μιᾶς γενέσθαι βουλομένης μηδὲ οἷον ἐξαλείψαι τὴν ἑτερότητα καὶ διαφορὰν, ἀλλὰ συγκρούσεις ἀπαύστους καὶ φιλο- νεικίας τῶν μερῶν ἐχούσης, διανοηθεὶς ὅτι καὶ τῶν 15 σωματίων τὰ φύσει δύσμικτα καὶ σκληρὰ καταθραύοντες καὶ διαιροῦντες ἀναμιγνύουσιν, ὑπὸ μικρότητος ἀλλή- λους συμβαίνοντα μᾶλλον, ἔγνω κατατεμεῖν τομὰς πλειό- νας τὸ σύμπαν πλήθος· ἐκ δὲ τούτων εἰς ἑτέρας ἐμβαλὼν διαφορὰς τὴν πρώτην ἐκείνην καὶ μεγάλην ἀφανίσαι ταῖς 20 ἐλάττωσιν ἐνδιασπαρείσαν. Ἦν δὲ ἡ διανομὴ κατὰ τὰς τέχνας, αὐλητῶν, χρυσοχόων, τεκτόνων, βαφῆων, σκυ- τοτόμων, σκυτοδεψῶν, χαλκῆων, κεραμέων. Τὰς δὲ λοιπὰς τέχνας εἰς ταῦτ' συναγαγὼν ἐν αὐτῶν ἐκ πασῶν ἀπέδειξε σύστημα. Κοινωνίας δὲ καὶ συνόδους καὶ θεῶν 25 τιμὰς ἀποδοὺς ἐκάστῳ γένει πρεπούσας, τότε πρῶτον ἐκ τῆς πόλεως ἀνείλε τὸ λέγεσθαι καὶ νομίζεσθαι τοὺς μὲν Σαβίνους, τοὺς δὲ Ῥωμαίους, καὶ τοὺς μὲν Τατίου, τοὺς δὲ Ῥωμύλου πολίτας, ὥστε τὴν διαίρεσιν εὐαρμοστίαν καὶ ἀνάμειξιν πάντων γενέσθαι πρὸς πάντας. Ἐπαινεῖται 30 δὲ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ καὶ τὸ περὶ τὸν νόμον διόρθωμα τὸν διδόντα τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας πιπράσκειν, ὑπεξ- ελομένου τοὺς γεγαμηκότας, εἰ τοῦ πατρὸς ἐπαινοῦντος

καὶ κελεύοντος ὁ γάμος γένοιτο. Δεινὸν γὰρ ἡγεῖτο τὴν ὡς ἐλευθέρῳ γεγαμημένην γυναῖκα δούλῳ συνοικεῖν.

XVIII. Ἦσατο δὲ καὶ τῆς περὶ τὸν οὐρανὸν πραγμα-
 τίας οὔτε ἀκριβῶς οὔτε παντάπασιν ἀθεωρήτως. Ῥω-
 μῶλον γὰρ βασιλεύοντος ἀλόγως ἐχρῶντο τοῖς μῆσι καὶ 5
 ἀτάκτως, τοὺς μὲν οὐδὲ εἴκοσιν ἡμερῶν, τοὺς δὲ πέντε
 καὶ τριάκοντα, τοὺς δὲ πλειόνων λογιζόμενοι, τῆς δὲ
 γνωμένης ἀνωμαλίας περὶ τὴν σελήνην καὶ τὸν ἥλιον
 ἔνοιαν οὐκ ἔχοντες, ἀλλ' ἐν φυλάττοντες μόνον, ὅπως
 ἐξήκοντα καὶ τριακοσίων ἡμερῶν ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται. Νο- 10
 μᾶς δὲ τὸ παράλλαγμα τῆς ἀνωμαλίας ἡμερῶν ἔνδεκα
 γίνεσθαι λογιζόμενος, ὡς τοῦ μὲν σεληνιακοῦ τριακο-
 σίας πεντήκοντα τέσσαρας ἔχοντος ἡμέρας, τοῦ δὲ ἡλια-
 κοῦ τριακοσίας ἐξήκοντα πέντε, τὰς ἔνδεκα ταύτας ἡμέ-
 ρας διπλασιάζων ἐπήγαγε παρ' ἐνιαυτὸν ἐπὶ τῷ Φεβρου- 15
 αρίῳ μῆνι τὸν ἐμβόλιμον, ὑπὸ Ῥωμαίων Μερκηθῖνον κα-
 λούμενον, εἴκοσι καὶ δυοῖν ἡμερῶν ὄντα. Καὶ τοῦτο μὲν
 αὐτῷ τὸ ἱαμα τῆς ἀνωμαλίας μισθόνων ἐμελλεν ἱαμάτων
 δεήσεισθαι. Μετεκίνησε δὲ καὶ τὴν τάξιν τῶν μηνῶν·
 τὸν γὰρ Μάρτιον πρῶτον ὄντα τρίτον ἔταξε, πρῶτον δὲ 20
 τὸν Ἰανουάριον, ὃς ἦν ἐνδέκατος ἐπὶ Ῥωμύλου, δωδέ-
 κατος δὲ καὶ τελευταῖος ὁ Φεβρουάριος, ᾧ νῦν δευτέρῳ
 χρῶνται. Πολλοὶ δὲ εἰσιν, οἱ καὶ προστεθῆναι τούτους
 ὑπὸ Νομᾶ τοὺς μῆνας λέγουσι, τὸν τε Ἰανουάριον καὶ τὸν
 Φεβρουάριον, ἐξ ἀρχῆς δὲ χρῆσθαι δέκα μόνον εἰς τὸν 25
 ἐνιαυτὸν, ὡς ἔνοιι τῶν βαρβάρων τρισί, καὶ τῶν Ἑλλή-
 των Ἀρκάδες μὲν τέσσαρσιν, ἔξ δὲ Ἀκαρνανες, Αἰγυ-
 πτίους δὲ μηνιαῖος ἦν ὁ ἐνιαυτός, εἶτα τετράμηνος, ὡς
 φασί. Διὸ καὶ νεωτάτην χώραν οἰκοῦντες ἀρχαιότατοι
 δοκοῦσιν εἶναι καὶ πληθὸς ἀμήχανον ἔτων ἐπὶ ταῖς γε- 30
 νεαλογίαις καταφέρουσιν, ἅτε δὴ τοὺς μῆνας εἰς ἔτων
 ἀριθμὸν τιθέμενοι.

X XIX. Ῥωμαῖοι δὲ ὅτι μὲν δέκα μῆνας εἰς τὸν ἐνιαυτὸν
 ἔταττον, οὐ δώδεκα, τεκμήριον ἢ τοῦ τελευταίου προσε-
 γορία· δέκατον γὰρ αὐτὸν ἄχρι νῦν καλοῦσιν· ὅτι δὲ τὸν
 Μάρτιον πρῶτον, ἢ τάξις· τὸν γὰρ ἀπ' ἐκείνου πέμπτον
 5 ἐκάλουν πέμπτον· ἕκτον δὲ τὸν ἕκτον καὶ τῶν ἄλλων
 ἕξῃς ὁμοίως ἕκαστον, ἐπεὶ τὸν Ἰανουάριον καὶ τὸν Φε-
 βρουάριον πρὸ τοῦ Μαρτίου τιθεμένοις συνέβαινεν αἰ-
 τοῖς τὸν εἰρημένον μῆνα πέμπτον μὲν ὀνομάζειν, ἑβδο-
 μον δὲ ἀριθμεῖν. Ἄλλως δὲ καὶ λόγον εἶχε τὸν Μάρτιον
 10 ἄρει καθιερωμένον ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου πρῶτον ὀνομά-
 ζεσθαι· δεύτερον δὲ τὸν Ἀπρίλλιον, ἐπωνυμιον ὄντα τῆς
 Ἀφροδίτης, ἐν ᾧ θύουσί τε τῇ θεῷ καὶ ταῖς καλάνδα-
 αῖς γυναῖκες ἐστεφανωμέναι μυρσίνη λούονται. Τινὲς δὲ
 οὐ διὰ τὴν Ἀφροδίτην τὸν Ἀπρίλλιον φασιν, ἀλλ' ὥσπερ
 15 ἔχει τοῦνομα ψιλόν, Ἀπρίλλιον κεκληθῆσθαι τὸν μῆνα τῆς
 ἄρηνῃς ὥρας ἀκμαζούσης ἀνοίγοντα καὶ ἀνακαλύπτοντα
 τοὺς βλαστοὺς τῶν φυτῶν· τοῦτο γὰρ ἢ γλῶττα σημα-
 νει. Τῶν δ' ἐφεξῆς τὸν μὲν Μάιον καλοῦσιν ἀπὸ Μαιᾶς·
 Ἐρημῇ γὰρ ἀνιέρωται· τὸν δὲ Ἰούνιον ἀπὸ τῆς Ἥρας
 20 εἰσὶ δὲ τινες οἱ τούτους ἡλικίας ἐπωνύμιους εἶναι λέ-
 γοντες πρεσβυτέρας καὶ νεωτέρας· ματώρεις γὰρ οἱ
 πρεσβύτεροι παρ' αὐτοῖς, ἰουνωρεῖς δὲ οἱ νεώτεροι
 καλοῦνται. Τῶν δὲ λοιπῶν ἕκαστον ἀπὸ τῆς τάξεως
 ὥσπερ ἀριθμοῦντες, ὀνόμαζον πέμπτον, ἕκτον, ἑβδο-
 25 μον, ὄγδοον, ἕνατον, δέκατον· εἶτα ὁ πέμπτος ἀπὸ Καί-
 σαρως τοῦ καταγωνισαμένου Πομπήτου Ἰούλιος· ὁ δὲ
 ἕκτος Αὐγουστος ἀπὸ τοῦ δευτέρου μὲν ἄρξαντος, Σε-
 βαστοῦ δὲ ἐπικληθέντος ὀνομάσθη. Τοὺς δὲ ἐφεξῆς
 Διομετιανὸς εἰσεπολίησε ταῖς αὐτοῦ προσωνομίας οὐ
 30 πολὺν χρόνον, ἀλλὰ τὰς αὐτῶν ἀναλαβόντες πάλιν
 ἐκείνου σφαγέντος ὁ μὲν ἑβδομος, ὁ δὲ ὄγδοος καλοῦν-
 ται. Μόνοι δ' οἱ τελευταῖοι δύο τὴν ἀπὸ τῆς τάξεως

κλήσιν, ὡσπερ ἔσχον ἐξ ἀρχῆς, διεφύλαξαν. Τῶν δὲ ὑπὸ Νομᾶ προστεθέντων ἢ μετατεθέντων ὁ μὲν Φεβρουάριος οἶον καθάρσιος ἂν τις εἴη· καὶ γὰρ ἡ λέξις ἐγγιστα τοῦτο σημαίνει καὶ τοῖς φθιτοῖς ἐναγίζουσι τότε καὶ τὴν τῶν Λουπερκαλίων ἑορτὴν εἰς τὰ πολλὰ καθάρ- 5 μῆ προσεοικυῖαν τελοῦσιν· ὁ δὲ πρῶτος Ἰανουάριος ἀπὸ τοῦ Ἰανοῦ. Δοκεῖ δὲ μοι τὸν Μάρτιον ὁ Νομᾶς ἐκάνυμον ὄντα τοῦ Ἄρεως ἐκ τῆς προεδρίας μεταστῆσαι, βουλόμενος ἐν παντὶ τῆς πολεμικῆς δυνάμεως προτιμᾶσθαι τὴν πολιτικὴν. Ὁ γὰρ Ἰανὸς ἐν τοῖς πάνυ παλαιοῖς 10 εἴτε δαίμων εἴτε βασιλεὺς γενόμενος πολιτικὸς καὶ κοινωρικὸς ἐκ τοῦ θηριώδους καὶ ἀγρίου λέγεται μεταβαλεῖν τὴν δίαίταν. Καὶ διὰ τοῦτο πλάττουσιν αὐτὸν ἀμφιπρόσωπον, ὡς ἑτέραν ἐξ ἑτέρας τῆ βίῃ περιποιήσαντα τὴν μορφήν καὶ διάθεσιν.

15

73 XX. Ἔστι δὲ αὐτοῦ καὶ νεῶς ἐν Ῥώμῃ δίδυρος, ὃν πολέμου πύλην καλοῦσι. Νομίζεται γὰρ ἀνεῶχθαι μὲν αὐτὸν ὅταν ἢ πόλεμος, κεκλεισθαι δὲ εἰρήνης γενομένης. Ὅ δὴ χαλεπὸν ἦν καὶ σπανίως γινόμενον, αἰεὶ τιμὴν σνηρη- 20 τμημένης πολέμου τῆς ἡγεμονίας, διὰ μέγεθος τοῖς κύκλω περικεχυμένοις γένεσι βαρβάροις ἀντερειδούσης. Πλήν ἐκί γε τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος ἐκλείσθη καθελόντος Ἀντώνιον· καὶ πρότερον ὑπατευόντων Μάρκου Ἀτιλίου καὶ Τίτου Μαλλίου χρόνον οὐ πολύν· εἶτα εὐθύς ἀνεῶχθη πολέμου συρραγέντος. Ἄλλ' ἐκί γε τῆς Νομᾶ βα- 25 σιλίας οὐδεμίαν ἡμέραν ἀνεωγμένος ὄφθη, τρία δὲ καὶ τετταράκοντα ἔτη συνεχῶς ἔμεινε κεκλεισμένος· οὕτως ἔφηρητο παντελῶς τὰ τοῦ πολέμου καὶ πανταχόθεν. Οὐ γὰρ μόνον ὁ Ῥωμαίων ἡμέρωτο καὶ κατεκεκήλητο τῇ δικαιοσύνῃ καὶ πραότητι τοῦ βασιλέως δῆμος, ἀλλὰ καὶ 30 τὰς κύκλω πόλεις, ὡσπερ αὔρας τινὸς ἐκείθεν ἢ πνεύματος ὑγιεινοῦ φέροντος, ἀρχὴ μεταβολῆς ἔλαβε καὶ

πόθος εἰσερρῶν πάντα εὐνομίας καὶ εἰρήνης καὶ γῆν
 φυτεύειν καὶ τέκνα τρέφειν ἐν ἡσυχίᾳ καὶ σέβεσθαι
 θεούς. Ἐορταὶ δὲ καὶ θαλαῖαι καὶ παρ' ἀλλήλους ἀδελφῶς
 ἰόντων καὶ ἀναμιγνυμένων ὑποδοχαὶ καὶ φιλοφροσύνας
 5 τὴν Ἰταλίαν κατεῖχον, οἷον ἐκ πηγῆς τῆς Νομᾶ σοφίας
 τῶν καλῶν καὶ δικαίων ἐπεισερόντων εἰς ἅπαντας καὶ
 διαχομένης τῆς περὶ ἐκεῖνον γαλήνης· ὥστε καὶ τὰς
 ποιητικὰς ὑπερβολὰς ἐνδεῖν πρὸς τὴν τότε κατάστασιν
 λέγουσιν· „Ἐν δὲ σιδαροδέτοις πόρπαξι ν αἰ-
 10 θᾶν ἀραχνᾶν ἔργα.“ καὶ „εὐρῶς δάμναται
 ἔργα τε λογγωτὰ ξίφεά τ' ἀμφήκεα, χαλκῆν
 δὲ οὐκέτι σαλπίγγων κτύπος, οὐδὲ συλᾶται
 μελίφρων ὕπνος ἀπὸ βλεφάρων.“ Οὔτε γὰρ
 πόλεμος οὔτε στάσις οὔτε νεωτερισμὸς περὶ πολιτείας
 15 ἰστόρηται Νομᾶ βασιλεύοντος· οὐ μὴν οὐδ' ἐπ' αὐτὸν
 ἐκεῖνον ἔχθρα τις ἢ φθόνος ἢ δι' ἔρωτα βασιλείας ἐπι-
 βουλή καὶ σύστασις ἀνδρῶν, ἀλλ' εἴτε φόβος θεῶν προ-
 κήδεσθαι δοκούντων τοῦ ἀνδρὸς εἴτε τῆς ἀρετῆς αἰδῶς
 εἴτε δαίμονος τύχη, πάσης κακίας ἀθικτον ἐπ' ἐκεῖνον
 20 καὶ καθαρὸν διαφυλάττουσα τὸν βίον ἐναργῆς ἐξήνεγκε
 παράδειγμα καὶ τεκμήριον τῆς Πλατωνικῆς φωνῆς, ἣν
 ὕστερον ἐκεῖνος οὐκ ὀλίγοις χρόνοις γενόμενος ἐτόλ-
 μησεν ἀφείναι περὶ πολιτείας, ὡς μία κακῶν παῦλα καὶ
 λύσις ἀνθρώποις ἐστίν, ἐκ τινος τύχης θείας εἰς ταῦτο
 25 διανοία φιλοσόφῳ βασιλικὴν σὺμπεσοῦσαν δύναμιν ἐγ-
 κρατῆ καὶ ὑπερδέξιον τῆς κακίας τὴν ἀρετὴν καταστή-
 σαι. Μακάριος μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ σώφρων ὡς ἀληθῶς
 μακάριοι δὲ οἱ συνήκοοι τῶν ἐκ τοῦ σωφρονοῦντος στό-
 ματος ἰόντων λόγων. Τάχα γὰρ οὐδὲ ἀνάγκης τινὸς δεῖ
 30 πρὸς τοὺς πολλοὺς οὐδὲ ἀπειλῆς, αὐτοὶ δὲ τὴν ἀρετὴν ἐν
 εὐδῆλῳ παραδείγματι καὶ λαμπρῷ τῷ βίῳ τοῦ ἄρχοντος
 ὁρῶντες ἐκουσίως σωφρονοῦσι καὶ συμμετασχηματίζου-

ται πρὸς τὸν ἐν φιλίᾳ καὶ ὁμονοίᾳ τῇ πρὸς αὐτοὺς μετὰ δικαιοσύνης καὶ μετριότητος ἀκύμονα καὶ μακάριον βίον, ἐν ᾧ τὸ κάλλιστον ἀπάσης πολιτείας τέλος ἐστί, καὶ βασιλευσάτωτος ἀπάντων ὁ τοῦτον τὸν βίον καὶ ταύτην τὴν διάθεσιν τοῖς ὑπηκόοις ἐνεργάσασθαι δυνάμενος. Ταῦτα δὲ μὲν οὖν Νομᾶς παντὸς μᾶλλον φαίνεται συνεωρακῶς.

XXI Περὶ δὲ παιδῶν αὐτοῦ καὶ γάμων ἀντιλογίαι γέγονασι τοῖς ἱστορικοῖς. Οἱ μὲν γὰρ οὔτε γάμον ἄλλον ἢ τὸν Τατίας λαβεῖν αὐτὸν οὔτε παιδὸς ἑτέρου γενέσθαι κατέφα κληρὸν μιᾶς θυγατρὸς Πομπιλίας λέγουσιν· οἱ δὲ 10 πρὸς ταύτην τέσσαρας υἱοὺς ἀναγράφουσιν αὐτοῦ, Πόμπωνα, Πίνον, Κάλπον, Μάμερκον, ὧν ἕκαστον οἴκου διαδοχὴν καὶ γένους ἐντίμου καταλιπεῖν. Ἐἶναι γὰρ ἀπὸ μὲν τοῦ Πόμπωνος τοὺς Πομπωνίους, ἀπὸ δὲ Πίνου 74 τοὺς Πιναρίους, ἀπὸ δὲ Κάλπου τοὺς Καλπουρνίους, 15 ἀπὸ δὲ Μάμερκου τοὺς Μάμερκίους, οἷς διὰ τοῦτο καὶ Ῥήγας γενέσθαι παρωνύμιον, ὅπερ ἐστὶ βασιλέας. Τρίτοι δὲ εἰσὶν οἱ τούτων μὲν κατηγοροῦντες, ὡς χαριζόμενων τοῖς γένεσι καὶ προστιθέντων οὐκ ἀληθῆ στέμματα τῆς ἀπὸ Νομᾶ διαδοχῆς, τὴν δὲ Πομπιλίαν οὐκ ἐκ Τατίας 20 γεγονέναι λέγοντες, ἀλλ' ἐξ ἑτέρας γυναικὸς, ἣν ἤδη βασιλεύων ἔγημε, Λουκρητίας· πάντες δ' οὖν ὁμολογοῦσιν τὴν Πομπιλίαν Μαρκίῳ γαμηθῆναι. Παῖς δὲ ἦν ὁ Μάρκος ἐκείνου Μαρκίου τοῦ Νομᾶν παρορησάντος ἐπὶ τὴν βασιλείαν· καὶ γὰρ συμμετώκησεν εἰς Ῥώμην αὐτῷ 25 καὶ τῆς συγκλήτου μετέσχε τιμώμενος, καὶ μετὰ τὴν Νομᾶ τελευταίην Ὀστίλῳ περὶ τῆς βασιλείας εἰς ἀγῶνα καταστάς καὶ ἠττηθεὶς ἀπεκαρτέρησεν. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Μάρκιος ἔχων τὴν Πομπιλίαν κατέμεινεν ἐν Ῥώμῃ καὶ Μάρκιον Ἄγκρον ἐγέννησεν, ὃς μετὰ Τύλλον Ὀστίλιον ἐβασίλευσε. 30 Τοῦτον, ὡς λέγεται, πενταστῆ καταλιπὼν ὁ Νομᾶς ἐτελεύτησεν, οὐ ταχέας οὐδ' αἰφνιδίου γενομένης αὐτῷ

τῆς τελευτῆς, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ὑπὸ γήρωσ καὶ νόσον
μαλακῆς ἀπομαραινόμενος, ὡς ἱστόρηκε Πείσων. Ἐπι-
λεύτησε δὲ χρόνον οὐ πολὺν τοῖς ὀγδοήκοντα προσβιώσας.

XXII. Ζηλωτὸν δὲ αὐτοῦ καὶ τῷ τάφῳ τὸν βίον ἐποίη-
σαν οἱ τε σύμμαχοι καὶ φίλοι δῆμοι, συνελθόντες ἐπὶ τὰς
5 ταφὰς ἅμα δημοσίαις ἐπιφοραῖς καὶ στεφάνοις, οἱ τε πα-
τρίκιοι τὸ λέχος ἀράμενοι, καὶ συμπρόντες οἱ τῶν θεῶν
ἱερεῖς καὶ παραπέμποντες, ὁ δ' ἄλλος ὄμιλος ἀναμειμιγ-
μένων καὶ γυναικῶν καὶ παίδων οὐχ ὡς βασιλέως τα-
10 φαῖς γηραιοῦ παρόντες, ἀλλ' ὡς τινα τῶν φιλάτων ἕκα-
στος ἐν ἀκμῇ βίον ποθοῦμενον θάπτων, μετ' οἰμωγῆς καὶ
κλαυθμῶν ἐπόμενοι. Πυρὶ μὲν οὖν οὐκ ἔδοσαν τὸν νε-
κρὸν αὐτοῦ κωλύσαντος, ὡς λέγεται, δύο δὲ ποιησάμε-
νοι λιθίνας σορούς ὑπὸ τὸ Ἰάνοκλον ἔθηκαν, τὴν μὲν
15 ἑτέραν ἔχουσαν τὸ σῶμα, τὴν δὲ ἑτέραν τὰς ἱερὰς βίβλους,
ἃς ἐγράψατο μὲν αὐτὸς, ὥσπερ οἱ τῶν Ἑλλήνων νομο-
θέται τοὺς κύρβεις, ἐκδιδάξας δὲ τοὺς ἱερεῖς ἐτι ζῶν τὰ
γεγραμμένα καὶ πάντων ἕξιν τε καὶ γνώμην ἐνεργασά-
μενος αὐτοῖς ἐκέλευσε [τὰς ἱερὰς βίβλους] συνταφῆναι
20 μετὰ τοῦ σώματος, ὡς οὐ καλῶς ἐν ἀψύχοις γράμμασι
φρογρουμένων τῶν ἀπορρήτων. Ὡς λογισμῶ φασι μὴδὲ
τοὺς Πυθαγορικοὺς εἰς γραφὴν κατατίθεσθαι τὰ συντάγ-
ματα, μνήμην δὲ καὶ παιδευσιν αὐτῶν ἄγραφον ἐμποιεῖν
τοῖς ἀξίοις. Καὶ τῆς γε περὶ τὰς ἀπόρους καὶ ἀρρήτους
25 λεγομένας ἐν γεωμετρίᾳ μεθόδους πραγματείας πρὸς
τινα τῶν ἀναξίων ἐκδοθείσης ἔφασαν ἐπισημαίνειν τὸ
δαιμόνιον, μεγάλῳ τινὶ καὶ κοινῷ κακῷ τὴν γεγεννημένην
παρανομίαν καὶ ἀσέβειαν ἐπεξερχόμενον. Ὡστε συγγνώ-
μην ἔχειν πολλὴν τοῖς εἰς τὸ αὐτὸ Πυθαγόρα Νομᾶν φι-
30 λοτιμουμένοις συνάγειν ἐπὶ τοσαύταις ὁμοιότησιν. Οἱ
δὲ περὶ Ἀντίαν ἱστοροῦσι δώδεκα μὲν εἶναι βίβλους ἱερο-
φαντικὰς, δώδεκα δὲ ἄλλας Ἑλληνικὰς φιλοσόφους τὰς

εἰς τὴν σορὸν συντεθείσας. Τετρακοσίων δέ που διαγε-
 νομένων ἐτῶν ὕπατοι μὲν ἦσαν Πόπλιος Κορνήλιος καὶ
 Μάρκος Βαίβιος· ὕμβρων δὲ μεγάλων ἐπιπεσόντων καὶ
 γώματος περιρραγέντος ἐξέωσε τὰς σορούς τὸ ρεῦμα· καὶ
 τῶν ἐπιθημάτων ἀποπεσόντων ἢ μὲν ἑτέρα κενὴ παντά- 5
 κασιν ᾤφθη καὶ μέρος οὐδὲν οὐδὲ λείψανον ἔχουσα τοῦ
 σώματος, ἐν δὲ τῇ ἑτέρα τῶν γραμμάτων εὐρεθέντων
 ἀναγνωῶναι μὲν αὐτὰ λέγεται Πετίλιος στρατηγῶν τότε,
 πρὸς δὲ τὴν σύγκλητον ὀρμηῆσαι, μὴ δοκεῖν αὐτῷ θεμιτὸν
 εἶναι λέγων μηδὲ ὄσιον ἔκκυστα πολλοῖς τὰ γεγραμμένα 10
 γενέσθαι· διὸ καὶ κομισθείσας εἰς τὸ Κομίτιον τὰς βίβλους
 κατακαῆναι. Πᾶσι μὲν οὖν ἔπεται τοῖς δικαίοις καὶ ἀγα-
 θοῖς ἀνδράσι μελίων ὁ κατόπιν καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν
 ἔκαινος, τοῦ φθόνου πολὺν χρόνον οὐκ ἐπιζῶντος,
 75 ἐνίων δὲ καὶ προαποθνήσκοντος· οὐ μὴν ἀλλ' ἐκείνου 15
 γε τὴν δόξαν αἱ τῶν ὕστερον βασιλέων τύχη λαμπροτέ-
 ραν ἐποίησαν. Πέντε γὰρ γενομένων μετ' αὐτὸν ὁ μὲν
 ἑσχατος ἔκπεσὼν τῆς ἀρχῆς ἐν φυγῇ κατεγήρασε, τῶν δὲ
 τεσσάρων οὐδεὶς κατὰ φύσιν ἐτελεύτησεν, ἀλλ' οἱ μὲν
 τρεῖς ἐπιβουλευθέντες ἐσφάγησαν, Ὅστιλιος δὲ Τύλλος, 20
 ὃς μετὰ Νομᾶν ἐβασίλευσε καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐκείνου
 καλῶν, ἐν δὲ πρώτοις καὶ μάλιστα τὴν περὶ τὸ θεῖον εὐ-
 λάβειαν ἐπιχλευάσας καὶ καθυβρίσας ὡς ἀργοποιὸν καὶ
 γυναικῶδη πρὸς πόλεμον ἔτρεψε τοὺς πολίτας, οὐδ' αὐ-
 τὸς [μὲν οὖν] ἐνέμεινε τοῖς νεανιεύμασι τούτοις, ἀλλ' 25
 ὑπὸ νόσου χαλεπῆς καὶ πολυτρόπου τὴν γνώμην ἀλλασ-
 σόμενος εἰς δεισιδαιμονίαν ἐνέδωκεν οὐδὲν τι τῇ κατὰ
 Νομᾶν εὐσεβείᾳ προσήκουσαν, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐνεποίησε
 τοῖς ἄλλοις τὸ τοιοῦτον πάθος, ὡς λέγεται, καταφλεχθεὶς
 ὑπὸ κεραννῶν.

30

[ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΝΟΜΑ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

I. Ἄλλ' ἐπεὶ τὸν Νομᾶ καὶ Λυκούργου διεληλύθαμεν
 5 βίον, ἐκκειμένων ἀμφοῖν, εἰ καὶ χαλεπὸν ἔργον, οὐκ
 ἀποκνητέον συναγαγεῖν τὰς διαφοράς. Αἱ μὲν γὰρ κοι-
 νότητες ἐπιφαίνονται ταῖς πράξεσιν, οἷον ἡ σωφροσύνη
 τῶν ἀνδρῶν, ἡ εὐσέβεια, τὸ πολιτικόν, τὸ παιδευτικόν,
 τὸ μίαν ἀρχὴν παρὰ τῶν θεῶν ἀμφοτέρους λαβεῖν τῆς
 10 νομοθεσίας· τῶν δὲ ἰδίᾳ ἑκατέρου καλῶν πρῶτόν ἐστι
 Νομᾶ μὲν ἡ παράληψις τῆς βασιλείας, Λυκούργῳ δὲ ἡ
 παράδοσις. Ὁ μὲν γὰρ οὐκ αἰτῶν ἔλαβεν, ὁ δὲ ἔχει
 ἀπέδωκε. Καὶ τὸν μὲν ἕτεροι κύριον αὐτῶν κατέστησαν
 ἰδιώτην καὶ ξένον ὄντα, ὁ δὲ αὐτὸς αὐτὸν ἰδιώτην ἐ-
 15 βασιλέως ἐποίησε. Καλὸν μὲν οὖν τὸ κτήσασθαι δικαιο-
 σύνην τὴν βασιλείαν, καλὸν δὲ τὸ προσιμῆσαι τὴν δικαιο-
 σύνην τῆς βασιλείας. Ἡ γὰρ ἀρετὴ τὸν μὲν οὕτως ἐν-
 δοξον κατέστησεν, ὥστε βασιλείας ἀξιοθῆναι, τὸν δὲ
 οὕτω μέγαν ἐποίησεν, ὥστε βασιλείας καταφρονῆσαι.
 20 Δεύτερον τοίνυν ἐπεὶ καθάπερ ἁρμονικοὶ λύρας, ὁ μὲν
 ἐκλελυμένην καὶ τρυφῶσαν ἐπέτεινε [περὶ] τὴν Σπάρτην,
 ὁ δὲ τῆς Ῥώμης τὸ σφοδρὸν ἀνῆκε καὶ σύντονον, ἡ μὲν
 χαλεπότης τοῦ ἔργου τῷ Λυκούργῳ πρόσσεστιν. Οὐ γὰρ
 θῶρακας ἐκδύναμι καὶ ξίφη τοὺς πολίτας καταθέσθαι
 25 ἐπειθεν, ἀλλὰ χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἀφείναι καὶ στρα-
 μνὰς ἐκβαλεῖν πολυτελεῖς καὶ τραπέζας, οὐδὲ παυσάμε-
 νους πολέμων ἐφορτάζειν καὶ θύειν, ἀλλὰ θεῖπνα καὶ
 πότους εἶσαντας ἐν τοῖς ὄπλοις καὶ ταῖς παλαιίστρας
 διαπονεῖσθαι καὶ ἀσκεῖν. Ὅθεν ὁ μὲν δι' εὐνοίας καὶ
 30 τιμῆς ἅπαντα πείθων ἐπραξεν, ὁ δὲ κινδυνεύων καὶ
 βαλλόμενος μόγις ἐπεκράτησεν. Ἡμερος μέντοι καὶ φι-
 λάνθρωπος ἡ τοῦ Νομᾶ μοῦσα πρὸς εἰρήνην καὶ δικαιο-

σύνην μεθαρροσαμένου καὶ καταπραΰναντος ἐξ ἀκρατῶν καὶ διαπύρων ἤθῶν τοὺς πολίτας. Εἰ δὲ καὶ τὸ περὶ τοὺς Ἕλληνας ἀναγκάσει τις ἡμᾶς εἰς τὴν Λυκούργου θέσθαι πολιτείαν, ὁμότερον ἔργον καὶ παρανομώτατον, μακροῦ τιμι τὸν Νομᾶν ἑλληνικώτερον γεγυέναι νομοθέτην φήσομεν, ὅς γε καὶ τοὺς ὁμολογημένους δούλους ἔγρυσε τιμῆς ἐλευθέρας, ἐν τοῖς Κρονίοις ἐστιᾶσθαι μετὰ τῶν δεσποτῶν ἀναμειγμένους ἐθέσας. Καὶ γὰρ τοῦτο τῶν Νομᾶ πατρίων θν εἶναι λέγουσιν, ἐπὶ τὰς τῶν ἐτησίων ἀπολαύσεις καρπῶν τοὺς συνεργοὺς παραλαμβάνοντος. 10 Ἔνιοι δὲ τοῦτο ὑπόμνημα τῆς Κρονικῆς ἐκείνης ἰσονομίας ἀποσώζεσθαι μυθολογοῦσιν, ὡς μηδενὸς δούλου μηδὲ δεσπότου, πάντων δὲ συγγενῶν καὶ ἰσοτίμων νομιζομένων.

II. Ὅπως δὲ φαίνονται πρὸς τὴν αὐτάρκειαν ἀμφοτέροι καὶ σφροσύνην ὁμοίως ἄγοντες τὰ πλήθη, τῶν δὲ ἄλλων ἀρετῶν ὁ μὲν τὴν ἀνδρείαν μᾶλλον, ὁ δὲ τὴν δικαιοσύνην ἡγαπηκῶς· εἰ μὴ νῆ Δία διὰ τὴν ὑποκειμένην τῶν πολιτευμάτων ἑκατέρου φύσιν ἢ συνήθειαν, οὐχ ὁμοίαν οὔσαν, ἀνομοίας ἔδει παρασκευῆς. Οὔτε γὰρ 20 Νομᾶς διὰ δειλίαν κατέλυσε τὸ πολεμεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ μὴ ἀδικεῖν, οὔτε Λυκούργος εἰς ἀδικίαν κατεσκεύασε πολεμικοὺς, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀδικεῖσθαι. Τὰς οὖν ὑπερβολὰς ἀφαιροῦντες ἀμφοτέροι καὶ τὰς ἐνδείας ἀναπληροῦντες τῶν ὑπαρχόντων περὶ τοὺς πολίτας ἡναγκάζο 25 ζοπτο μεγάλας χρῆσθαι μεταβολαῖς. Καὶ μὴν τῆς τε διατάξεως καὶ τῆς διαιρέσεως τῶν πολιτευμάτων ὀχλικὴ μὲν ἀκράτως ἢ τοῦ Νομᾶ καὶ θεραπευτικὴ τοῦ πλήθους, ἐκ χροσοχῶν καὶ ἀυλητῶν καὶ σκνυτοτόμων συμμιγῆ τινα καὶ παρποίκιον ἀποφαίνοντος δῆμον, αὐστηρὰ δὲ 30 ἢ Λυκούργιος καὶ ἀριστοκρατικὴ, τὰς μὲν βαναύσους ἀποκαθαίρουσα τέχνας εἰς οἰκετῶν καὶ μετοίκων χεῖρας,

αὐτοὺς δὲ τοὺς πολίτας εἰς τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ δόρυ συν-
 ἄγουσα, πολέμου χειροτέχνας καὶ θεράποντας ἄρει-
 οῦντας, ἄλλο δὲ οὐδὲν εἰδότας οὐδὲ μελετῶντας ἢ πε-
 θεσθαι τοῖς ἄρχουσι καὶ κρατεῖν τῶν πολεμίων. Οὐδε-
 5 γὰρ χρηματίζεσθαι τοῖς ἐλευθέροις ἐξῆν, ἵνα ἐλεύθεροι
 παντελῶς καὶ καθάπαξ ὄσιν, ἀλλ' ἦν ἡ περὶ τὰ χρήματα
 κατασκευὴ δεδομένη δούλοις καὶ Ἑλλώσιν, ὥσπερ ἡ περὶ
 τὸ δεῖκνον καὶ ὄψον διακονία. Νομᾶς δὲ οὐδὲν διέκρινε
 τοιοῦτον, ἀλλὰ τὰς μὲν στρατιωτικὰς ἔπαυσε πλεονεξίας,
 10 τὸν δὲ ἄλλον οὐκ ἐκώλυσε χρηματισμὸν, οὐδὲ τὴν τοιαύ-
 την κατεστόρεσεν ἀνωμαλίαν, ἀλλὰ καὶ πλοῦτῳ προτένει
 μέχρι παντὸς ἐφήκε καὶ πενίας πολλῆς ἀθροισμένης καὶ
 ὑποφρεούσης εἰς τὴν πόλιν ἡμέλησε, δέον εὐθύς ἐν ἀρχῇ,
 μηδέπω πολλῆς μηδὲ μεγάλης ἀνισότητος οὔσης, ἀλλ' ἐτι
 15 τοῖς βίοις ὁμαλῶν καὶ παρακλησίῳν ὄντων, ἐνστήναι
 πρὸς τὴν πλεονεξίαν, ὥσπερ Λυκούργος, καὶ φυλάξασ-
 θαι τὰς ἀπ' αὐτῆς βλάβας, οὐ μικρὰς γενομένας, ἀλλὰ
 τῶν πλείστων καὶ μεγίστων κακῶν, ὅσα συνηνέχθη,
 σπέρμα καὶ ἀρχὴν παρασχούσας. Ὁ δὲ τῆς γῆς ἀναδα-
 20 σμὸς οὔτε τὸν Λυκούργον, ἐμοὶ δοκεῖν, ποιεῖ ψεκτὸν
 γενόμενος οὔτε τὸν Νομᾶν μὴ γενόμενος. Τῷ μὲν γὰρ
 ἔδραν καὶ κρηπίδα τῆς πολιτείας ἡ ἰσότης αὐτὴ παρέσχε,
 τὸν δὲ προσφάτου τῆς κληρουχίας οὔσης οὐδὲν ἤπειγεν
 ἄλλον ἐμβαλεῖν ἀναδασμὸν οὐδὲ κινεῖν τὴν πρώτην νέ-
 25 μησιν, ὡς εἰκὸς ἐστὶ, κατὰ χώραν μένουσαν.

III. Τῆς δὲ περὶ τοὺς γάμους καὶ τὰς τεκνώσεις
 κοινωνίας τὸ ἀξηλότυπον ὀρθῶς καὶ πολιτικῶς ἐμποιοῦ-
 οῦντες ἀμφοτέροι τοῖς ἀνδράσιν οὐ κατὰ πᾶν εἰς τοῦτο
 συνηνέχθησαν, ἀλλ' ὁ Ῥωμαῖος μὲν ἀνὴρ ἰκανῶς ἔχων
 30 παιδοτροφίας, ὑφ' ἑτέρου δὲ πεισθεὶς δεομένου τέκνων,
 ἐξίστατο τῆς γυναικὸς, ἐκδόσθαι καὶ μετεκδόσθαι κύριος
 ὑπάρχων, ὁ δὲ Λάκων, οἰκοὶ τῆς γυναικὸς οὔσης κατ'

αὐτῷ καὶ τοῦ γάμου μένοντος ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς δικαίων, μετεδίδου τῷ πείσαντι τῆς κοινωνίας εἰς τέκνωσιν. Πολλοὶ δὲ, ὥσπερ εἴρηται, καὶ παρακαλοῦντες εἰσῆγον ἐξ ὧν ἂν ἐδόκουν μάλιστα παιδας εὐεидεῖς καὶ ἀγαθοὺς γενέσθαι. Τίς οὖν ἡ διάκρισις τῶν ἐθισμῶν; ἢ ταῦτα μὲν ἰσχυρὰ καὶ ἄκρατος ἀπάθεια πρὸς γαμετὴν καὶ τὰ ταράττοντα καὶ κατακαίοντα ζηλοτυπίας τοὺς πολλοὺς, ἐκεῖνα δὲ ὥσπερ αἰσχυνομένη ἀτυφία τις παρακάλυμμα τὴν ἐγγύην ἐφελκομένη καὶ τὸ δυσκαρτέρητον ἐξομολογουμένη τῆς κοινωνίας; Ἔτι δὲ μᾶλλον ἢ περὶ 10 τὰς παρθένους φυλακὴ κατέσταλται τῷ Νομᾷ πρὸς τὸ θῆλυ καὶ κόσμιον· ἢ δὲ τοῦ Λυκούργου παντάπασιν ἀναπεπταμένη καὶ ἄθηλυς οὕσα τοῖς ποιηταῖς λόγον παρέσχηκε. Φαινομηρίδας τε γὰρ αὐτὰς ἀποκαλοῦσιν, ὡς Ἴβνκος, καὶ ἀνδρομανεῖς λαιδοροῦσιν, ὡς Εὐ- 15 ριπίδης, λέγων·

Αἱ σὺν νέοισιν ἐξερημοῦσιν δόμους
γυμνοῖσι μηροῖς καὶ πέπλοις ἀνειμένους.

Τῷ γὰρ ὄντι τοῦ παρθενικοῦ χιτῶνος αἱ πτέρυγες οὐκ ἦσαν συνερραμμέναι κάτωθεν, ἀλλ' ἀνεπτύσσοντο καὶ 20 συνανεγύμνον ὅλον ἐν τῷ βαδίζειν τὸν μηρόν. Καὶ σαφέστατα τὸ γινόμενον εἴρηκε Σοφοκλῆς ἐν τούτοις·

Καὶ τὰν νέορτον, ἅς ἐτ' ἄστολος χιτῶν
θυραῖον ἀμφὶ μηρόν
πτύσσεται, Ἐρμιόναν.

25

Διὸ καὶ θρασύτεραι λέγονται γενέσθαι καὶ πρὸς αὐτοὺς πρῶτον ἀνδρώδεις τοὺς ἄνδρας, ἅτε δὴ τῶν μὲν οἰκῶν ἀρχοῦσαι κατὰ κράτος, ἐν δὲ τοῖς δημοσίοις πράγμασι καὶ γνώμης μεταλαμβάνουσαι καὶ παρρησίας περὶ τῶν μεγίστων. Ὁ δὲ Νομᾶς ταῖς γαμεταῖς τὸ μὲν ἀξίωμα καὶ 30 τὴν τιμὴν ἐτήρησε πρὸς τοὺς ἄνδρας, ἣν εἶχον ἀπὸ Ῥωμύλου θεραπευόμεναι διὰ τὴν ἀρπαγὴν, αἰδῶ δὲ πολλήν

ἐπέστησεν αὐταῖς καὶ πολυπραγμοσύνην ἀπέειλε καὶ νήφειν ἐδίδαξε καὶ σιωπᾶν εἰθίσειν, οἴνου μὲν ἀπεχομέναι τὸ πᾶμπαν, λόγῳ δὲ μηδὲ ὑπὲρ τῶν ἀναγκαίων ἀνδρῶς ἄνευ χρωμένηαι. Λέγεται γοῦν ποτε γυναικὸς εἰπούσης
 5 δίκην ἰδίαν ἐν ἀγορᾷ πέμψαι τὴν σύγκλητον εἰς θεοῦ κτυθανομένην, τίνος ἄρα τῇ πόλει σημεῖον εἶη τὸ γεγενημένον. Καὶ τῆς ἄλλης εὐπειθείας καὶ πραότητος αὐτῶν μέγα τεκμήριον ἢ μνήμη τῶν χειρόνων. Ὡς γὰρ παρ' ἡμῖν οἱ ἱστορικοὶ γράφουσι τοὺς πρώτους ἢ φέρον
 10 ἐμφύλιον ἐργασαμένους ἢ πολεμήσαντας ἀδελφοῖς ἢ πατρὸς αὐτόχειρας ἢ μητρὸς γενομένους, οὕτω Ῥωμαῖοι μνημονεύουσιν, ὅτι πρῶτος μὲν ἀπεπέμψατο γυναῖκα Σπόριος Καρβίλιος, μετὰ τὴν Ῥώμης κτίσιν ἕτεσι τριῶντα καὶ διακοσίοις οὐθένος τοιούτου γεγονότος, πρῶ
 15 τη δὲ γυνὴ Πιναρίου Θαλααία τοῦνομα διηνέχθη πρὸς ἔκυρὰν αὐτῆς Γεγανίαν Ταρκυνίου Σουπέρβου βασιλεύοντος. Οὕτω καλῶς καὶ κοσμίως τεταγμένα τὰ τῶν γάμων ἦν ὑπὸ τοῦ νομοθέτου.

IV. Τῇ δὲ ἄλλῃ τῶν παρθένων ἀγωγῇ καὶ τὰ περὶ τὰς
 20 ἐκδόσεις ὁμολογεῖ, τοῦ μὲν Λυκούργου πεπεῖρους καὶ ὀργώσας νυμφεύοντος, ὅπως ἢ τε ὁμιλία, δευτέρας ἢ τῆς φύσεως, χάριτος ἢ καὶ φιλίας ἀρχὴ μᾶλλον ἢ μίσους καὶ φόβου παρὰ φύσιν βιαζομένων, καὶ τὰ σώματα ὁρμητῆ
 ἔχη πρὸς τὸ τὰς κινήσεις ἀναφέρειν καὶ τὰς ὁδύνας, ὡς
 25 ἐπ' οὐδὲν ἄλλο γαμουμένων ἢ τὸ τῆς τεκνώσεως ἔργον, τῶν δὲ Ῥωμαίων δωδεκαετείαι καὶ νεωτέρας ἐκδιδόντων οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἦθος καθαρὸν καὶ ἄδικτον ἐπὶ τῷ γαμοῦντι γίνεσθαι. Δῆλον οὖν, ὅτι το μὲν φυσικώτερον πρὸς τέκνωσιν, τὸ δὲ ἠθικώτερον
 30 πρὸς συμβίωσιν. Ἀλλὰ μὴν ἐπιστασίαις τε παίδων καὶ συναγελασμοῖς καὶ παιδαγωγίαις καὶ κοινωνίαις περὶ τι δεῖπνα καὶ γυμνάσια καὶ παιδίας αὐτῶν ἐμμελείαις καὶ

διακοσμήσειν οὐδέν τι τοῦ προστυχόντος νομοθέτου
 βελτίονα τὸν Νομᾶν ὁ Λυκούργος ἀποδείκνυσιν, ἐπὶ ταῖς
 τῶν πατέρων ποιησάμενον ἐπιθυμίαις ἢ χρεῖαις τὰς τῶν
 νέων ἀγωγὰς, εἴτε τις ἐργάτην γῆς βούλοιο ποιεῖν τὸν
 υἱὸν εἴτε ναυπηγὸν ἢ χαλκέα διδάσκειν ἢ αὐλητὴν, ὥσπερ 5
 οὐ πρὸς ἓν τέλος ὀφείλοντας ἐξ ἀρχῆς ἄγεσθαι καὶ συνε-
 πιστρέφασθαι τοῖς ἡθεσιν, ἀλλ' οἷον εἰς ναῦν ἐπιβάτας
 ἕτερον ἐξ ἐτέρας ἦκοντα χρεῖας καὶ προαιρέσεως ἐν τοῖς
 κινδύνοις μόνον φόβῳ τοῦ ἰδίου συνίστασθαι πρὸς τὸ
 κοινόν, ἄλλως δὲ τὸ καθ' αὐτὸν σκοπεῖν ἕκαστον. Καὶ 10
 τοῖς μὲν πολλοῖς οὐκ ἄξιον ἐγκαλεῖν νομοθέταις ἐλλεί-
 πουσιν ἢ δι' ἄγνοιαν ἢ δι' ἀσθένειαν· ἀνδρὶ δὲ σοφῷ
 βασιλείαν παραλαμβάνοντι δῆμον νεωστὶ συνισταμένου καὶ
 πρὸς μηδὲν ἀντιτείνοντος περὶ τί πρῶτον ἦν σπουδάσαι
 προσῆκον ἢ παιδῶν ἐκτροφὴν καὶ νέων ἄσκησιν, ὅπως 15
 μὴ διάφοροι μηδὲ ταραχώδεις γένοιντο τοῖς ἡθεσιν, ἀλλ'
 εἰς ἓν τι κοινὸν ἀρετῆς ἵχνος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πλαττό-
 μενοι καὶ τυπούμενοι συμβαίνοιεν ἀλλήλοις; ὃ δὴ πρὸς
 τε τὰ ἄλλα καὶ σωτηρίαν νόμων ὠφέλησε τὸν Λυκούρ-
 γον. Μικρὸς γὰρ ἦν ὁ τῶν ὄρκων φόβος, εἰ μὴ διὰ τῆς 20
 παιδείας καὶ τῆς ἀγωγῆς οἷον ἀνέδευσε τοῖς ἡθεσι τῶν
 παιδῶν τοὺς νόμους καὶ συνφκείωσε τῇ τροφῇ τὸν ζῆλον
 τῆς πολιτείας, ὥστε πεντακοσίων ἐτῶν πλείω χρόνον τὰ
 κυριώτατα καὶ μέγιστα διαμεῖναι τῆς νομοθεσίας, ὥσπερ
 βαφῆς ἀκράτου καὶ ἰσχυρῶς καθαψαμένης. Νομᾶ δὲ ὅπερ 25
 ἦν τέλος τῆς πολιτείας, ἐν εἰρήνῃ καὶ φιλίᾳ τὴν Ῥώμην
 ὑπάρχειν, εὐθύς συνεξέλιπε· καὶ μετὰ τὴν τελευταίην
 ἐκείνου τὸν ἀμφίθυρον οἶκον, ὃν κεκλεισμένον αὐτὸς
 συνέϊχεν, ὥσπερ ὄντως ἐν αὐτῷ τιθασεύων καθειρογμέ-
 νον τὸν πόλεμον, ἐξ ἀμφοτέρων ἀναπετάσαντες αἵματος 30
 καὶ νεκρῶν τὴν Ἰταλίαν ἐνέπλησαν· καὶ οὐδὲ ὀλίγον
 χρόνον ἢ καλλίστη καὶ δικαιοτάτη κατάστασις ἔμεινεν,

ἄτε δὴ καὶ τὸ συνδυτικὸν ἐν αὐτῇ, τὴν παιδείαν, οὐκ
 ἔχουσα. Τί οὖν, φήσει τις, οὐκ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἢ Ῥώμη
 προῆλθε τοῖς πολεμικοῖς; ἐρωτῶν ἐρώτημα μακρᾶς ἀπο-
 κρίσεως δεόμενον πρὸς ἀνθρώπους τὸ βέλτιον ἐν πλού-
 5 τῳ καὶ τρυφῇ καὶ ἡγεμονίᾳ μᾶλλον ἢ σωτηρίᾳ καὶ προ-
 τητι καὶ τῇ μετὰ δικαιοσύνης αὐταρκείᾳ τιθεμένων. Οὐ
 μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο Λυκούργῳ πού δόξει βοηθεῖν, τὸ
 Ῥωμαίους μὲν τὴν ἐπὶ Νομᾶ κατάστασιν ἐξαλλάξαντας
 ἐπιδοῦναι τοῖς πράγμασι τοσοῦτον, Λακεδαιμονίους δὲ
 10 ἅμα τῷ πρώτῳ ἐκβῆναι τὴν Λυκούργου διάταξιν ἐκ με-
 γίστων ταπεινοτάτους γενέσθαι καὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων
 ἡγεμονίαν ἀποβαλόντας κινδυνεῦσαι περὶ ἀναστάσεως.
 Ἐκεῖνο μέντοι τῷ Νομᾶ μέγα καὶ θεῖον ὡς ἀληθῶς ὑπάρ-
 χει, τὸ ξένῳ τε μεταπέμπτῳ γενέσθαι καὶ πάντα πεῖθοι με-
 15 ταβαλεῖν καὶ κρατῆσαι κόλῳ οὐπω συμπεπνευκυίας
 μήτε ὄπλων δεηθέντα μήτε βίας τινός, ὡς Λυκούργος ἐπὶ
 τὸν δῆμον ἤγε τοὺς ἀρίστους, ἀλλὰ σοφίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ
 πάντας προσαγαγόμενον καὶ συναρμόσαντα.

20

Σ Ο Λ Ω Ν.

I. Δίδυμος ὁ γραμματικὸς ἐν τῇ περὶ τῶν ἀξόνων
 τῶν Σόλωνος ἀντιγραφῇ πρὸς Ἀσκληπιάδην Φιλοκλέους
 25 τινός τέθεικε λέξιν, ἐν ἣ τὸν Σόλωνα πατρὸς Εὐφορίω-
 νος ἀποφαίνει παρὰ τὴν τῶν ἄλλων δόξαν, ὅσοι μέμνη-
 ται Σόλωνος. Ἐξηκεστίδου γὰρ αὐτὸν ἅπαντες ὁμαλῶς
 γεγονέναι λέγουσιν, ἀνδρὸς οὐσίᾳ μὲν, ὡς φασι, καὶ
 δυνάμει μέσου τῶν πολιτῶν, οἰκίας δὲ πρώτης κατὰ
 30 γένος· ἦν γὰρ Κοδρίδης ἀνέκαθεν. Τὴν δὲ μητέρα τοῦ
 Σόλωνος Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἱστορεῖ τῆς Πεισι-
 στράτου μητρὸς ἀνεψιᾶν γενέσθαι. Καὶ φιλία τὸ πρῶ-

τον ἦν αὐτοῖς πολλὴ μὲν διὰ τὴν συγγένειαν, πολλὴ δὲ
 79 διὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ ὄραν, ὡς ἐνιοί φασιν, ἐρωτικῶς
 τὸν Πεισίστρατον ἀσπαζομένου τοῦ Σόλωνος. Ὅθεν
 ὕστερον, ὡς εἰκεν, εἰς διαφορὰν αὐτῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ
 καταστάντων οὐδὲν ἤνεγκεν ἢ ἐχθρὰ σκληρὸν οὐδ' ὅ
 5 ἄγριον πάθος, ἀλλὰ παρέμεινεν ἐκεῖνα τὰ δίκαια ταῖς
 ψυχαῖς καὶ παρεφύλαξε τυφόμενα Δίου πυρὸς ἐτι
 ζῶσαν φλόγα, τὴν ἐρωτικὴν μνήμην καὶ χάριν. Ὅτι
 δὲ πρὸς τοὺς καλοὺς οὐκ ἦν ἐχυρὸς ὁ Σόλων οὐδ' ἐρω-
 10 τι θαρραλέος ἀνταναστῆναι πύκτης ὅπως ἐς χει-
 ρας, ἐκ τε τῶν ποιημάτων αὐτοῦ λαβεῖν ἔστι καὶ νόμον
 ἔγραψε διαγορεύοντα δοῦλον μὴ ξηραλοῖφειν μηδὲ παι-
 δεραστεῖν, εἰς τὴν τῶν καλῶν μερίδα καὶ σεμνῶν ἐπιτη-
 δευμάτων τιθέμενος τὸ πρᾶγμα, καὶ τρόπον τινὰ τοὺς
 ἀξίους προκαλούμενος ὧν τοὺς ἀναξίους ἀπήλαυσε. Λέ-
 15 γεται δὲ καὶ Πεισίστρατος ἐραστὴς Χάρμον γενέσθαι καὶ
 τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἔρωτος ἐν Ἀκαδημίᾳ καθιερωῖσαι, ὅπου
 τὸ πῦρ ἀνάπτουσιν οἱ τὴν ἱερὰν λαμπάδα διαθέοντες.

II. Ὁ δ' οὖν Σόλων τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς ἐλαττώ-
 σαντος εἰς φιλανθρωπίας τινὰς, ὡς φησὶν Ἑρμιππος,²⁰
 καὶ χάριτας, οὐκ ἂν ἀπορήσας τῶν βουλομένων ἐπαρκεῖν,
 αἰδούμενος δὲ λαμβάνειν παρ' ἐτέρων ἐξ οἰκίας γεγωνὸς
 εἰδισμένης ἐτέροις βοηθεῖν, ὥρμησε νέος ὧν ἐτι πρὸς
 ἐμπορίαν. Καίτοι φασὶν ἐνιοὶ πολυπειρίας ἔνεκα μᾶλλον
 καὶ ἱστορίας ἢ χρηματισμοῦ πλανηθῆναι τὸν Σόλωνα.²⁵
 Σοφίας μὲν γὰρ ἦν ὁμολογουμένως ἐραστὴς, ὅς γε καὶ
 πρᾶσβύτερος ὧν ἔλεγε

Γηράσκειν αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος·
 πλοῦτον δ' οὐκ ἐθαύμαζεν, ἀλλὰ καὶ φησὶν ὁμοίως πλου-
 30 τεῖν ᾧ τε

πολὺς ἄργυρός ἐστι
 καὶ χρυσὸς καὶ γῆς πυροφόρου πεδία

ἴπποι δ' ἠμίονοί τε, καὶ ᾧ μόνᾳ ταῦτα πάρεστι,
 γαστρί τε καὶ πλευρῇ καὶ ποσὶν ἄβρᾶ καθέτην,
 παιδός τ' ἠδὲ γυναικός, ἐκὴν καὶ ταῦθ' ἀφίκηται,
 ἦβη, σὺν δ' ὄρη γίνεται ἁρμονία.

5 Ἀλλ' ἐτέρωθι λέγει·

Χρήματα δ' ἰμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι
 οὐκ ἐθέλω· πάντως ὕστερον ἤλθε δίκη.

Κωλύει δὲ οὐδὲν τὸν ἀγαθὸν καὶ πολιτικὸν ἄνδρα μήτε
 τῶν περιττῶν τὴν κτήσιν ἐν σπουδῇ τίθεσθαι μήτε τῆς
 10 χρείας τῶν ἀναγκαίων καὶ ἰκανῶν καταφρονεῖν. Ἐν δὲ
 τοῖς τότε χρόνοις, καθ' Ἡσίοδον, ἐργον οὐδ' ἐν ἦν
 ὄνειδος, οὐδὲ τέχνη διαφορὰν ἔφερον, ἐμπορία δὲ καὶ
 δόξαν εἶχεν οἰκισυμένη τὰ βαρβαρικά καὶ προξενούσα πολ-
 15 λῶν. Ἐνιοὶ δὲ καὶ πόλεων οἰκιστὰὶ γηγόνασι μεγάλων,
 ὡς καὶ Μασσαλίας Πρωτίς ὑπὸ Κελτῶν τῶν περὶ τὸν
 Ῥοδακτὸν ἀγαπηθεῖς. Καὶ Θαλῆν δὲ φασὶν ἐμπορία χρῆ-
 σασθαι καὶ Ἴπποκράτην τὸν μαθηματικὸν, καὶ Πλάτωνι
 τῆς ἀποδημίας ἐφόδιον ἐλαίου τινὸς ἐν Αἰγύπτῳ διέ-
 20 θεσιν γενέσθαι.

III. Τὸ δ' οὖν εὐδάπανον τᾷ Σόλωνι καὶ ὑγρὸν πρὸς
 τὴν δίαιταν καὶ τὸ φορτικώτερον ἢ φιλοσοφώτερον ἐν
 τοῖς ποιήμασι διαλέγεσθαι περὶ τῶν ἡδονῶν, τὸν ἐμπο-
 ρικὸν οἴονται βίον προστετριφθαι· πολλοὺς γὰρ ἔχοντα
 25 κινδύνους καὶ μεγάλους ἀνταπαιτεῖν κάλιν εὐκαθείας
 τινὰς καὶ ἀπολαύσεις. Ὅτι δ' αὐτὸν ἐν τῇ τῶν κενήτων
 μερίδι μᾶλλον ἢ τῇ τῶν πλουσίων ἔταπτε, δῆλόν ἐστιν ἐκ
 τούτων·

Πολλοὶ γὰρ πλουτεῦσι κικῶι, ἀγαθοὶ δὲ κένονται·
 30 ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα
 τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον· ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεὶ,
 χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.

Τῇ δὲ ποιήσει κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς οὐδὲν ἄξιον σπουδῆς, ἀλλὰ παίζων ἔοικε προσχρήσασθαι καὶ παράγων ἑαυτὸν ἐν τῷ σχολάζειν· ὕστερον δὲ καὶ γνώμας ἐνέτεινε φιλοσόφους καὶ τῶν πολιτικῶν πολλὰ συγκατέπλεκε τοῖς ποιήμασιν, οὐχ ἱστορίας ἕνεκεν καὶ μνήμης, ἀλλ' ἀπο-
 λογισμούς τε τῶν πεπραγμένων ἔχοντα καὶ προτροπὰς ἐνιαχοῦ καὶ νουθεσίας καὶ ἐπιπλήξεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἔμιοι δὲ φασιν, ὅτι καὶ τοὺς νόμους ἐπεχείρησεν ἐντείνας εἰς ἔπος ἐξενεγκεῖν, καὶ διαμνημονεύουσι τὴν ἀρχὴν οὕτως ἔχουσαν·

10

Πρῶτα μὲν εὐχόμεσθα Διὶ Κρονίδῃ βασιλῆϊ
 θεσμοῖς τοῖσδε τύχην ἀγαθὴν καὶ κῦδος ὀπάσσαι.
 Φιλοσοφίας δὲ τοῦ ἡθικοῦ μάλιστα τὸ πολιτικόν, ὥσπερ οἱ πλείστοι τῶν σοφῶν, ἠγάπησεν. Ἐν δὲ τοῖς φυσικοῖς ἀπλοῦς ἐστὶ λίαν καὶ ἀρχαῖος, ὡς δῆλον ἐκ τούτων·

15

Ἐκ νεφέλης πέλεται χιόνος μένος ἠδὲ χαλάζης·
 βρουτὴ δ' ἐκ λαμπρᾶς γίνεται ἄστεροπῆς.
 ἔξ ἀνέμων δὲ θάλασσα ταρασσεται· ἦν δέ τις αὐτὴν
 μὴ κινῆ πάντων ἐστὶ δικαιοτάτη.

Καὶ ὅλως ἔοικεν ἡ Θάλασσα μόνου σοφία τότε περαιτέρω
 τῆς χρείας ἐξικέσθαι τῇ θεωρίᾳ· τοῖς δὲ ἄλλοις ἀπὸ τῆς
 πολιτικῆς ἀρετῆς τοῦνομα τῆς σοφίας ὑπῆρξε.

IV. Γενέσθαι δὲ μετ' ἀλλήλων ἐν τε Δελφοῖς ὁμοῦ
 λέγονται καὶ πάλιν ἐν Κορίνθῳ, Περιάνδρου σύλλογόν
 τινα κοινὸν αὐτῶν καὶ συμπόσιον κατασκευάσαντος.
 Ἔτι δὲ μᾶλλον εἰς ἀξίωμα καὶ δόξαν αὐτοὺς κατέστησεν
 ἡ τοῦ τρίποδος περίοδος καὶ διὰ πάντων ἀνακύκλησις
 καὶ ἀνθύπειξις μετ' εὐμενείας φιλοτίμου γενομένη. Κῶων
 γὰρ, ὡς φασί, καταγόντων σαγήνην, καὶ ξένων ἐκ Μιλή-
 του πριαμένων τὸν βόλου οὐπω φανερόν ὄντα, χρυσοῦς
 ἐφάνη τρίπους ἐλκόμενος, ὃν λέγουσιν Ἐλένην πλέου-
 σαν ἐκ Τροίας αὐτόθι καθεῖναι χρησμοῦ τινος ἀναμνη-

30

σθεισαν παλαιου. Γενομένης δὲ τοῖς ξένοις πρώτον ἀντιλογίας πρὸς τοὺς ἀλιέας περὶ τοῦ τρίποδος, εἶτα τῶν πόλεων ἀναδεξαμένων τὴν διαφορὰν ἄχρι πολέμου προελθοῦσαν, ἀνείλεν ἀμφοτέροις ἡ Πυθία τῷ σοφωτάτῳ 5 τὸν τρίποδα ἀποδοῦναι. Καὶ πρώτον μὲν ἀπεστάλη πρὸς Θάλῃν εἰς Μίλητον, ἐκουσίως τῶν Κρίων ἐνὶ δωρουμένων ἐκείνῳ περὶ οὗ πρὸς ἅπαντας ὁμοῦ Μιλησίους ἐπολέμησαν. Θάλεω δὲ Βίαντα σοφώτερον ἀποφαίνοντος αὐτοῦ πρὸς ἐκείνον ἤκεν· ἀπ' ἐκείνου δ' αὐτίς ἀπεστάλη πρὸς 10 ἄλλον ὡς σοφώτερον. Εἶτα περιῶν καὶ ἀναπεμπόμενος οὕτως ἐπὶ Θάλῃν τὸ δεύτερον ἀφίκετο, καὶ τέλος εἰς Θήβας ἐκ Μιλήτου κομισθεὶς τῷ Ἰσμηνίῳ Ἀπόλλωνι καθιερώθη. Θεόφραστος δὲ φησι, πρῶτον μὲν εἰς Πριήνην Βίαντι τὸν τρίποδα πεμφθῆναι, δεύτερον δ' εἰς Μίλητον 15 Θάλῃ Βιάντος ἀποπέμψαντος· οὕτω δὲ διὰ πάντων πάλιν εἰς Βίαντα περιελθεῖν, τέλος δὲ εἰς Δελφούς ἀποσταλῆναι. Ταῦτα μὲν οὖν ὑπὸ πλειόνων τεθρύληται, πλὴν ὅτι τὸ δῶρον ἀντὶ τοῦ τρίποδος οἱ μὲν φιάλην ὑπὸ Κροίσου πεμφθεῖσαν, οἱ δὲ ποτήριον Βαθυκλέους ἀπολιπόντος 20 εἶναι λέγουσιν.

V. Ἰδία δ' Ἀναχάρσεως τε πρὸς Σόλωνα καὶ πάλιν Θάλεω συνουσίαν τινὰ καὶ λόγους ἀναγράφουσι τοιούτους. Ἀναχαρσιν μὲν εἰς Ἀθήνας φασὶν ἐπὶ τὴν Σόλωνος οἰκίαν ἐλθόντα κόπτειν καὶ λέγειν, ὡς ξένος ὢν ἀφίκεται 25 φιλίαν ποιησόμενος καὶ ξενίαν πρὸς αὐτόν. Ἀποκρινάμενον δὲ τοῦ Σόλωνος ὡς οἶκοι βέλτιόν ἐστι ποιῆσθαι φιλίας „Οὐκοῦν“ φάναι τὸν Ἀναχαρσιν „αὐτὸς ὢν οἶκοι σὺ ποίησαι φιλίαν καὶ ξενίαν πρὸς ἡμᾶς.“ Οὕτω δὲ θαυμάσαντα τὴν ἀγγίνοιαν τοῦ ἀνδρὸς τὸν Σόλωνα δέξασθαι φιλοφρόνως, καὶ χρόνον τινὰ κατασχεῖν παρ' αὐτῷ, ἤδη τὰ δημόσια πράττοντα καὶ συνταττόμενον τοὺς 81 νόμους. Τὸν οὖν Ἀναχαρσιν πυθόμενον καταγελαῖν τῆς

πραγματείας τοῦ Σόλωνος, οἰομένου γράμμασιν ἐφέξειν τὰς ἀδικίας καὶ πλεονεξίας τῶν πολιτῶν, ἃ μηδὲν τῶν ἀραχνίων διαφέρειν, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνα τοὺς μὲν ἀσθενεῖς καὶ λεπτοὺς τῶν ἀλισκομένων καθέξειν, ὑπὸ δὲ τῶν δυνατῶν καὶ πλουσίων διαρραγῆσεσθαι. Τὸν δὲ Σό-5 λωνα πρὸς ταῦτά φασιν εἶπεν, ὅτι καὶ συνθήκας ἄνθρωποι φυλάττουσιν, ἃς οὐδτερόφω λυσιτελέες ἐστι παραβαίνειν τῶν θεμένων· καὶ τοὺς νόμους αὐτὸς οὕτως ἀρμόζεται τοῖς πολίταις, ὥστε πᾶσι τοῦ παρανομεῖν βέλτιον ἐπιδειξαι τὸ δικαιοπραγεῖν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς 10 Ἀνάχαρσις εἰκαζεν ἀπέβη μᾶλλον ἢ κατ' ἐλπίδα τοῦ Σόλωνος. Ἔφη δὲ κάκεινο θαυμάζειν ὁ Ἀνάχαρσις ἐκκλησία παραγενόμενος, ὅτι λέγουσι μὲν οἱ σοφοὶ παρ' Ἑλληνσι, κρίνουσι δὲ οἱ ἄμαθεῖς.

VI. Πρὸς Θαλῆν δ' εἰς Μίλητον ἐλθόντα τον Σό-15 λωνα θαυμάζειν, ὅτι γάμου καὶ παιδοποιίας τὸ παράπαν ἤμέληκε. Καὶ τὸν Θαλῆν τότε μὲν σιωπῆσαι, διαλιπόντα δ' ὀλίγας ἡμέρας ἄνδρα παρασκευάσαι ξένον ἀρτίως ἤκειν φάσκοντα δεκαταῖον ἐξ Ἀθηναίων. Πυθομένου δὲ τοῦ Σό- λωνος, εἰ δὴ τι καινὸν ἐν ταῖς Ἀθήναις, δεδιδαγμένον ἃ 20 χρῆ λέγειν τὸν ἄνθρωπον „οὐδὲν“ εἶπεν „ἔτερον, εἰ μὴ νῆ Δία νεανίσκου τινὸς ἦν ἐκφορὰ καὶ προὔπεμπευ ἢ κόλις. Ἦν γὰρ υἱὸς, ὡς ἔφασαν, ἀνδρὸς ἐνδόξου καὶ πρωτεύοντος ἀρετῆ τῶν πολιτῶν· οὐ παρῆν δέ, ἀλλ' ἀποδημεῖν ἔφασαν αὐτὸν ἤδη πολὺν χρόνον.“ „Ὡς 25 δυστυχῆς ἐκεῖνος“ φάναι τὸν Σόλωνα. „Τίνα δὲ ἄνομαζον αὐτόν;“ „Ἦκουσα“ φάναι „τοῦνομα“ τὸν ἄνθρωπον „ἀλλ' οὐ μνημονεύω· πλὴν ὅτι πολὺς λόγος ἦν αὐτοῦ σοφίας καὶ δικαιοσύνης.“ Οὕτω δὴ καθ' ἐκάστην ἀπόκρισιν τῷ φόβῳ προσαγόμενον τὸν Σόλωνα καὶ τέλος 30 ἤδη συντεταραγμένον αὐτὸν ὑποβάλλειν τοῦνομα τῷ ξένῳ πυθανόμενον, μὴ Σόλωνος ὁ τεθνηκῶς υἱὸς ἄνομά-

ζετο. Φήσαντος δὲ τοῦ ἀνθρώπου, τὸν μὲν ὀρμηθῆαι
 παλεῖν τὴν κεφαλὴν καὶ τᾶλλα ποιεῖν καὶ λέγειν, ἃ συμβαί-
 νει τοῖς περιπαθοῦσι, τὸν δὲ Θαλῆν ἐπιλαβόμενον
 αὐτοῦ καὶ γελάσαντα „ταῦτά τοι“ φάναι „ὦ Σόλων,
 5 ἐμὲ γάμου καὶ παιδοποιΐας ἀφίστησιν, ἃ καὶ σὲ κατερεί-
 πει τὸν ἐρωμενεστάτον. Ἄλλὰ θάρρει τῶν λόγων ἔνεκα
 τούτων· οὐ γὰρ εἰσὶν ἀληθεῖς.“ Ταῦτα μὲν οὖν Ἐρμει-
 πος ἱστορεῖν φησι Πάταινον, ὃς ἔφρασκε τὴν Αἰσώπου
 ψυχὴν ἔχειν.

- 10 VII. Ἄτοπος δὲ καὶ ἀγεννὴς ὁ τῷ φόβῳ τῆς ἀποβολῆς
 τὴν κτῆσιν ἂν χρῆ προίεμενος· οὕτω γὰρ ἂν τις οὐ
 πλοῦτον, οὐ θόξεν, οὐ σοφίαν ἀγαπήσειε παραγενομέ-
 νη δεδιώς στέρεσθαι. Καὶ γὰρ ἀρετὴν, ἧς κτῆμα μείζον
 οὐδὲν οὐδ' ἡδίων, ἐξισταμένην ὑπὸ νόσων καὶ φαρμά-
 15 κων ὀρώμεν· αὐτῷ τε Θαλῆ μὴ γήμαντι πλέον οὐδὲν εἰς
 ἀφοβίαν, εἰ μὴ καὶ φίλων κτῆσιν ἐφυγε καὶ οἰκείων καὶ
 πατρίδος. Ἄλλὰ καὶ παῖδα θετὸν ἔσχε ποιησάμενος αὐ-
 τὸς τὸν τῆς ἀδελφῆς, ὧς φασί, Κύβισθον. Ἐχούσης γάρ
 τι τῆς ψυχῆς ἀγαπητικὸν ἐν ἑαυτῇ καὶ πεφουκίας, ὥσπερ
 20 αἰσθάνεσθαι καὶ διανοεῖσθαι καὶ μνημονεύειν, οὕτω καὶ
 φιλεῖν, ἐνδύεται τι τούτῳ καὶ προσφύεται τῶν ἐκτὸς οἷς
 οἰκεῖον οὐδὲν ἐστί, καὶ καθάπερ οἶκον ἢ χώραν γνησίων
 ἔρημον διαδόχων τὸ φιλόστοργον ἀλλότριοι καὶ νόθοι
 παῖδες ἢ θεράποντες εἰσοικισάμενοι καὶ καταλαβόντες
 25 ἅμα τῷ φιλεῖν τὸ φροντίζειν καὶ δεδιέναι περὶ αὐτῶν
 ἐνεποίησαν. Ὡστ' ἰδοῖς ἂν ἀνθρώπους στερροτέρῳ τῇ
 φύσει περὶ γάμου καὶ γενέσεως παίδων διαλεγόμενος,
 εἶτα τοὺς αὐτοὺς ἐπὶ παισὶν οἰκοτρίβων ἢ θρέμμασι καλ-
 30 λακῶν νοσοῦσι καὶ θνήσκουσι παρατεινομένους πόθῳ
 καὶ φωνᾷ ἀγεννεῖς ἀφιέντας. Ἐνιοὶ δὲ καὶ κυνῶν θα-
 νάτῳ καὶ ἵππων αἰσχροῦς καὶ ἀβιώτως ὑπὸ λύπης διατέ-
 θησαν. Ἄλλ' ἕτεροί γε παῖδας ἀγαθοὺς ἀποβαλόντες

οὐδὲν ἔπαθον δεινὸν οὐδ' ἐποίησαν αἰσχρὸν, ἀλλὰ καὶ
 χρώμενοι τῷ λοιπῷ βίῳ κατὰ λόγον διετέλεσαν. Ἀσθένει
 α γὰρ, οὐκ εὐνοια, λύπας ἀπεράντους ἐπάγεται καὶ
 φόβους ἀνθρώποις ἀνασκήτοις ὑπὸ λόγου πρὸς τύχην,
 οἷς οὐδ' ἀπόλαυσις ἐγγίνεται τοῦ ποθομένου παρόντος, 5
 τοῦ μέλλοντος ὠδύνας αἰεὶ καὶ τρόμους καὶ ἀγῶνας, εἰ
 στερήσονται, παρέχοντος αὐτοῖς. Δεῖ δὲ μήτε πενία
 πρὸς χρημάτων πεκαῦσθαι στέρησιν μήτε ἀφιλία πρὸς
 φίλων ἀποβολὴν μήτ' ἀπαιδία πρὸς τέκνων θάνατον,
 ἀλλὰ τῷ λογισμῷ πρὸς πάντα. Καὶ ταῦτα μὲν, ὡς ἐν τῷ 10
 παρόντι, πλείονα τῶν ἱκανῶν.

VIII. Ἐπεὶ δὲ μακρὸν τινα καὶ δυσχερῆ πόλεμον οἱ
 ἐν ἄστει περὶ τῆς Σαλαμινίων νήσου Μεγαρεῦσι πολε-
 μούντες ἐξέκαμον, καὶ νόμον ἔθεντο μήτε γράψαι τινα
 μήτ' εἰπεῖν αὐτοῖς, ὡς χρῆ τὴν πόλιν ἀντικοιεῖσθαι τῆς 15
 Σαλαμίνος ἢ θανάτῳ ξημιουῖσθαι, βαρέως φέρων τὴν
 ἀδοξίαν ὁ Σόλων καὶ τῶν νέων ὁρῶν πολλοὺς δεομένους
 ἀρχῆς ἐπὶ τὸν πόλεμον, αὐτοὺς δὲ μὴ θαρροῦντας ἄρξα-
 σθαι διὰ τὸν νόμον, ἐσκήψατο μὲν ἕκστασιν τῶν λο-
 γισμῶν, καὶ λόγος εἰς τὴν πόλιν ἐκ τῆς οἰκίας διεδόθη 20
 παρακινήτικῶς ἔχειν αὐτόν, ἐλεγεία δὲ κρύφα συνθεῖς
 καὶ μελετήσας, ὥστε λέγειν ἀπὸ στόματος, ἐξεπήδησεν
 εἰς τὴν ἀγορὰν ἄφνω πιλίδιον περιθήμενος. Ὀχλου δὲ
 πολλοῦ συνδραμόντος ἀναβὰς ἐπὶ τὸν τοῦ κήρυκος λίθον
 ἐν ᾧ δὴ διεξῆλθε τὴν ἐλεγείαν, ἧς ἐστὶν ἀρχὴ 25

Αὐτὸς κῆρυξ ἦλθον ἀφ' ἡμερτῆς Σαλαμίνος,
 κόσμον ἐπέων ᾧδὴν αὐτ' ἀγορῆς θέμενος.

Τοῦτο τὸ ποίημα Σαλαμὶς ἐπιγέγραπται καὶ στίχων ἑκα-
 τὼν ἐστὶ, χαριέντως πάνυ πεποιημένον. Τότε δὲ ἀσθέν-
 τος αὐτοῦ καὶ τῶν φίλων τοῦ Σόλωνος ἀρξαμένων 30
 ἔκαινεῖν, μάλιστα δὲ τοῦ Πεισιστράτου τοῖς πολίταις
 ἐγκλειουμένου καὶ παρορμῶντος πεισθῆναι τῷ λέγοντι,

λύσαντες τὸν νόμον αὐτίς ἤπτοντο τοῦ πολέμου προστά-
 σάμενοι τὸν Σόλωνα. Τὰ μὲν οὖν δημῶδη τῶν λεγομέ-
 νων τοιαῦτ' ἐστίν, ὅτι πλεύσας ἐπὶ Κωλιάδα μετὰ τοῦ
 Πεισιστράτου καὶ καταλαβὼν αὐτόθι πάσας τὰς γυναῖκας
 5 τῇ Διήμητρι τὴν πάτριον θυσίαν ἐπιτελούσας, ἔπεμψεν
 ἄνδρα πιστὸν εἰς Σαλαμίνα προσποιούμενον αὐτόμολον
 εἶναι, κελεύοντα τοὺς Μεγαρεῖς, εἰ βούλονται τῶν Ἀθη-
 ναίων τὰς πρώτας λαβεῖν γυναῖκας, ἐπὶ Κωλιάδα μετ'
 αὐτοῦ πλεῖν τὴν ταχίστην. Ὡς δὲ πεισθέντες οἱ Μεγαρεῖς
 10 ἄνδρας ἐξέπεμψεν ἐν τῷ πλοίῳ καὶ κατεῖδεν ὁ Σόλων τὸ
 πλοῖον ἐλαυνόμενον ἀπὸ τῆς νήσου, τὰς μὲν γυναῖκας
 ἐκποδῶν ἀπελθεῖν ἐκέλευσε, τῶν δὲ νεωτέρων τοὺς
 μηδέπω γενειῶντας ἐνδύμασι καὶ μέτραις καὶ ὑποδήμασι
 τοῖς ἐκείνων σκευασαμένους καὶ λαβόντας ἐγχειρίδια
 15 κρυπτὰ παῖζειν καὶ χορεύειν προσέταξε πρὸς τῇ θαλάσῃ,
 μέχρις ἂν ἀποβῶσιν οἱ πολέμιοι καὶ γένηται τὸ πλοῖον
 ὑποχείριον. Οὕτω δὴ τούτων πρατταμένων ὑπαχθέντες
 οἱ Μεγαρεῖς τῇ ὄψει καὶ προσμύζαντες ἐγγὺς ἐξεπήδον
 ὡς ἐπὶ γυναῖκας, ἀμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους . . . . .,
 20 ὥστε μηδένα διαφυγεῖν, ἀλλὰ πάντα ἀπολέσθαι καὶ
 τὴν νήσον ἐπιπλεύσαντας εὐθύς ἔχειν τοὺς Ἀθηναίους.

ΙΧ. Ἄλλοι δὲ φασιν οὐ τοῦτον τὸν τρόπον γενέσθαι
 τὴν κατάληψιν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν αὐτῷ τὸν ἐν Δελφοῖς
 θεὸν χρῆσαι

25 Ἄρχηγὸς χάρας θυσίαις ἤρωας ἐνοίκους
 Ἰλασο, τοὺς κόλποις Ἀσωπιάς ἀμφικαλύπτει,
 οἱ φθίμενοι δέρκονται ἐς ἠέλιον δύνοντα·
 τὸν δὲ Σόλωνα διαπλεύσαντα νυκτὸς εἰς τὴν νήσον ἐν-
 τεμεῖν σφάγμα Περιφήμεν καὶ Κυχρεῖ τοῖς ἤρωσιν. Ἔπειτα
 30 παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἐθέλοντας λαβεῖν πεντακοσίους
 δόγματος γενομένου τούτους, ἂν κατασχῶσι τὴν νήσον,
 κυρίους εἶναι τοῦ πολιτεύματος. Ἀναχθέντα δὲ συχναῖς

α τριακοντόρου συμπαραπλεύσης ὑφορμίσ-
 Σαλαμίνοι κατὰ χηλὴν τινα πρὸς τὴν Εὐβοίαν
 σαν. Πυθομένους δὲ τοὺς ἐν Σαλαμίनि Με-
 ννος φήμης οὐδὲν βέβαιον, αὐτοὺς μὲν εἰς τὰ
 δουμένους βαδίζειν, ναῦν δ' ἀποστεῖλαι κατα- 5
 τῶν πολεμίων· ἧς ἐγγὺς ἐλθούσης κρατήσαι
 α καὶ καθείρξαι τοὺς Μεγαρεῖς. Ἐμβιβάσαι
 ναίων τοὺς κρατίστους κελεύσαντα πλεῖν ἐπὶ
 ς ἂν ἐνδέχεται μάλιστα κρύπτοντας ἑαυτούς·
 ἄλλους Ἀθηναίους ἀναλαμβάνοντα πεξῆ συμφέ- 10
 Μεγαρεῦσι· καὶ τῆς μάχης ἔτι συνεστῶσης
 ὅς ἀπὸ τῆς νεῶς καταλαμβάνοντας τὴν πόλιν.
 ᾧ λόγῳ τούτῳ καὶ τὰ δρώμενα μαρτυρεῖν.
 οῖς Ἀττικὴ προσέπλει σιωπῇ τὸ πρῶτον, εἶτα
 ἀλαλαγμῷ προσφερομένων εἰς ἀνὴρ ἔνοπλος 15
 μετὰ βοῆς ἔθει πρὸς ἄκρον τὸ Σκιράδιον
 τῆς προσφερομένοις. Πλησίον δὲ τοῦ Ἐννα-
 ῖον ἔστιν ἰδρυσάμενον Σόλωνος. Ἐνίκησε γὰρ
 ρέας, καὶ ὅσοι μὴ διεφθάρησαν ἐν τῇ μάχῃ,
 σπόνδους ἀφήκεν. 20

μὴν ἀλλὰ τῶν Μεγαρέων ἐπιμενόντων πολλὰ
 ρῶντες ἐν τῷ πολέμῳ καὶ πάσχοντες ἐποιή-
 δαιμονίους διαλλακτὰς καὶ δικαστάς. Οἱ μὲν
 τῷ Σόλῳι συναγωνίσασθαι λέγουσι τὴν
 ξαν· ἐμβαλόντα γὰρ αὐτὸν ἔπος εἰς νεῶν 25
 ἐπὶ τῆς δίκης ἀναγνῶναι·

ἐκ Σαλαμίνοιο ἄγεν δυοκαίδεκα νῆας,
 ἄγων ἴν' Ἀθηναίων ἴσταντο φάλαγγες.
 Ἀθηναῖοι ταῦτα μὲν οἴονται φλυαρίαν εἶναι,
 ὡνά φασιν ἀποδειξαι τοῖς δικασταῖς, ὅτι Φι- 30
 ὕρυσάκης, Ἀλάντος υἱός, Ἀθήνησι πολιτείας
 ες παρέδωκεν τὴν νῆσον αὐτοῖς καὶ κατ᾿ ἤκη-

σαν ὁ μὲν ἐν Βραυρωῶνι τῆς Ἀττικῆς, ὁ δὲ ἐν Μελίτῃ· καὶ δῆμον ἐπάνυμον Φιλαίου τῶν Φιλαιδῶν ἔχουσι, ὄθεν ἦν Πεισιστρατος. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἐξελέγξαι τοὺς Μεγαρέας βουλόμενον ἰσχυρίσασθαι περὶ τῶν νεκρῶν, ὡς οὐχ ὄν τρόπον ἐκεῖνοι θάπτουσι κεκηδευμένων, ἀλλ' ὄν αὐτοί. Θάπτουσι δὲ Μεγαρεῖς πρὸς ἕω τοὺς νεκροὺς στρέφοντες, Ἀθηναῖοι δὲ πρὸς ἑσπέραν. Ἡρέας δὲ ὁ Μεγαρεὺς ἐνιστάμενος λέγει καὶ Μεγαρεῖς πρὸς ἑσπέραν τετραμμένα τὰ σώματα τῶν νεκρῶν τιθέναι· καὶ μεῖζον 10 ἔτι τούτου, μίαν ἕκαστον Ἀθηναίων ἔχειν θήκην, Μεγαρέων δὲ καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας ἐν μιᾷ κείσθαι. Τῷ μέντοι Σόλωνι καὶ Πυθικούς τινὰς βοηθῆσαι λέγουσι χρησμούς, ἐν οἷς ὁ θεὸς Ἰαοῦλιαν τὴν Σαλαμίνα προσηγόρευσε. Ταύτην τὴν δίκην ἐδίκασαν Σπαρτιατῶν πέντε 15 ἄνδρες, Κριτολαΐδας, Ἀμομφάρετος, Ἐψηχίδας, Ἀναξίλας, Κλεομένης.

XI. Ἦδη μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τούτων ἐνδοξος ἦν ὁ Σόλων καὶ μέγας. Ἐθανυμάσθη δὲ καὶ διεβοήθη μᾶλλον ἐν τοῖς Ἕλλησιν εἰπὼν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ τοῦ ἐν Δελφοῖς, ὡς 20 χρῆ βοηθεῖν καὶ μὴ περιορᾶν Κιρραίους ὑβρίζοντας εἰς τὸ μαντεῖον, ἀλλὰ προσαμύνειν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ Δελφοῖς. Πεισθέντες γὰρ ὑπ' ἐκείνου πρὸς τὸν πόλεμον ὤρμησαν οἱ Ἀμφικτύονες, ὡς ἄλλοι τε μαρτυροῦσι καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ τῶν Πυθιονικῶν ἀναγραφῇ Σόλωνι τὴν γνώμην ἀνατιθεῖς. Οὐ μέντοι στρατηγὸς ἐπὶ τούτου ἀπεδείχθη τὸν πόλεμον, ὡς λέγειν φησὶν Ἐρμιππος Εὐάνθη τὸν Σάμιον· οὔτε γὰρ Αἰσχίνης ὁ ῥήτωρ τοῦτ' εἴρηκεν, ἐν τε τοῖς Δελφῶν ὑπομνήμασιν Ἀλκμαίων, οὐ Σόλων, Ἀθηναίων στρατηγὸς ἀναγέγραπται.

30 XII. Τὸ δὲ Κυλώνειον ἄγος ἦδη μὲν ἐκ πολλοῦ διατάραττε τὴν πόλιν, ἐξ οὗ τοὺς συνωμότας τοῦ Κύλωνος ἰκετεύοντας τὴν θεὸν Μεγακλῆς ὁ ἄρχων ἐπὶ δίκῃ κατελ-

σεν· ἐξάψαντας δὲ τοῦ ἔδους κρόκην κλωστὴν
 ἔχομένους, ὡς ἐγένοντο περὶ τὰς σεμνὰς θεὰς
 οντες, αὐτομάτως τῆς κρόκης φαγείσης, ὄρμησε
 ἀνείν ὁ Μεγακλῆς καὶ οἱ συνάρχοντες, ὡς τῆς
 ἱκεσίαν ἀπολεγομένης· καὶ τοὺς μὲν ἔξω κατέ- 5
 οἱ δὲ τοῖς βωμοῖς προσφυγόντες ἀπεσφάγησαν·
 ἐφείθησαν οἱ τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἱκετεύσαντες.
 οὗ δὲ κληθέντες ἑναγεῖς ἐμισοῦντο· καὶ τῶν Κυ-
 οἱ περιγευόμενοι πάλιν ἦσαν ἰσχυροὶ καὶ στα-
 ἄελ διετελούν πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ Μεγακλέους. 10
 ὁ τότε χρόνῳ τῆς στάσεως ἀκμὴν λαβούσης μά-
 τοῦ δήμου διαστάντος, ἤδη δόξαν ἔχων ὁ Σό-
 ἤλθεν εἰς μέσον ἅμα τοῖς ἀρίστοις τῶν Ἀθη-
 αὶ θεόμενος καὶ διδάσκων ἐπεισε τοὺς ἑναγεῖς
 οὺς δίκην ὑποσχεῖν καὶ κριθῆναι τριακοσίων 15
 ἡν δικαζόντων. Μύρωνος δὲ τοῦ Φλυέως κατη-
 οὺς ἐάλωσαν οἱ ἄνδρες, καὶ μετέστησαν οἱ ζῶντες·
 ποθανόντων τοὺς νεκροὺς ἀνορούξαντες ἐξέρι-
 οὺς ὄρους. Ταύταις δὲ ταῖς ταραχαῖς καὶ Με-
 ουνεπιθεμένων ἀπέβαλόν τε Νίσαιαν οἱ Ἀθη- 20
 Σαλαμῖνος ἐξέπεσον αὐθις. Καὶ φόβοι τινὲς ἐκ
 ονίας ἅμα καὶ φάσματα κατεῖχε τὴν πόλιν, οἷ
 οὺς ἄγη καὶ μiasμούς· δεομένους καθαρῶν προ-
 αὶ διὰ τῶν ἱερῶν ἠγόρευον. Οὕτω δὲ μετὰ-
 αὐτοῖς ἦκεν ἐκ Κρήτης Ἐπιμενίδης ὁ Φαίστιος, 25
 ον ἐν τοῖς σοφοῖς καταριθμοῦσιν ἐνιοι τῶν οὐ
 ἄνων τὸν Περιάνδρον. Ἐδόκει δὲ τις εἶναι θεο-
 αὶ σοφὸς περὶ τὰ θεῖα τὴν ἐνθουσιαστικὴν καὶ
 ἡν σοφίαν, διὸ καὶ παῖδα νύμφης ὄνομα Βάλτης
 ῆτα νέον αὐτὸν οἱ τότε ἄνθρωποι προσηγό- 30
 ἔλθῶν δὲ καὶ τῷ Σόλωνι χρησάμενος φίλῳ πολλὰ
 ἰργάσατο καὶ προωδοποίησεν αὐτῷ τῆς νομοθε-

σίας. Καὶ γὰρ εὐσταλεῖς ἐποίησε τὰς ἱερουργίας καὶ περὶ τὰ κένθη πρῶτους, θυσίας τινὰς εὐθύς ἀναμίξας πρὸς τὰ κήδη, καὶ τὸ σκληρὸν ἀφελὼν καὶ τὸ βαρβαρικόν, ᾧ συνείχοντο πρότερον αἱ πλείσται γυναῖκες. Τὸ δὲ μέγιστον, ἰλασμοῖς τισὶ καὶ καθαρμοῖς καὶ ἰδρῦσεσι κατοργιάσας καὶ καθοσιώσας τὴν πόλιν ὑπήκουον τοῦ δικαίου καὶ μᾶλλον εὐπειθῆ πρὸς ὁμόνοιαν κατέστησε. Αἴγεται δὲ τὴν Μουνυχίαν ἰδὼν καὶ καταμαθὼν πολὺν χρόνον εἶπεν πρὸς τοὺς παρόντας, ὡς τυφλὸν ἐστὶ τοῦ μέλλοντος ἄνθρωπος· ἐκφαγεῖν γὰρ ἂν Ἀθηναίους τοῖς αὐτῶν ὁδοῦσιν, εἰ προήθεσαν, ὅσα τὴν πόλιν ἀνιάσει τὸ χωρίον. Ὅμοιον δέ τι καὶ Θαλῆν εἰκάσαι λέγουσι· κελεῦσαι γὰρ αὐτὸν ἐν τινι τόπῳ τῆς Μιλησίας φαύλῳ καὶ παρορωμένῳ τελευτήσαντα θεῖναι, προειπὼν ὡς ἀγορά ποτε τοῦτο Μιλησίων ἐστὶ τὸ χωρίον. Ἐπιμενίδης μὲν οὖν μάλιστα θανμασθεῖς, καὶ χρήματα διδόντων πολλὰ καὶ τιμὰς μεγάλας τῶν Ἀθηναίων, οὐδὲν ἢ θαλλὸν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἐλαίας αἰτησάμενος καὶ λαβῶν ἀπήλθεν.

XIII. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι τῆς Κυλωνείου πεκαυμένης ταραχῆς καὶ μεθεστῶτων, ὥσπερ εἴρηται, τῶν ἐναγῶν τὴν παλαιὰν αὐθις στάσιν ὑπὲρ τῆς πολιτείας ἐστασίαζον, ὅσας ἢ χώρα διαφορὰς εἶχεν. εἰς τοσαῦτα μέρη τῆς πόλεως διαστάσης. Ἦν γὰρ τὸ μὲν τῶν Διακρίων γένος δημοκρατικώτατον, ὀλιγαρχικώτατον δὲ τὸ τῶν Πεδικῶν· τρίται δ' οἱ Πάραλοι μέσον τινὰ καὶ μεμιγμένον αἰρούμενοι πολιτείας τρόπον ἐμποδῶν ἦσαν καὶ διεκώλυον τοὺς ἑτέρους κρατεῖσαι. Τότε δὲ τῆς τῶν πενήτων πρὸς τοὺς πλουσίους ἀνωμαλίας ὥσπερ ἀκμήν λαβούσης παντάπασιν ἐπισφαλῶς ἢ πόλις διέκειτο καὶ μόνως ἂν εἶδοκει καταστῆναι καὶ παύσασθαι ταραττομένη τυραννίδος γενομένης. Ἄπας μὲν γὰρ ὁ δῆμος ἦν ὑπόχρεως τῶν πλουσίων. Ἡ γὰρ ἐγεώργουν ἐκείνοις ἕκτα τῶν

γνωμένων τελοῦντες, ἐκτιμώμενοι προσαγορευόμενοι καὶ θῆτες, ἢ χρεῖα λαμβάνοντες ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἀγώγιμοι τοῖς δανειζουσιν ἦσαν, οἱ μὲν αὐτοῦ δουλεύοντες, οἱ δ' ἐπὶ τὴν ξένην πιπρασκόμενοι. Πολλοὶ δὲ καὶ παῖδας ἰδίους ἤναγκαζοντο πωλεῖν (οὐδεὶς γὰρ νόμος ἐκώλυε) 5 καὶ τὴν πόλιν φεύγειν διὰ τὴν χαλεπότητα τῶν δανειστών. Οἱ δὲ πλείστοι καὶ φημαλαώτατοι συνίσταντο καὶ παρεκάλουν ἀλλήλους μὴ περιορῆν, ἀλλ' ἐλομένους ἕνα προσιάτην ἄνδρα πιστὸν ἀφελέσθαι τοὺς ὑπερημέρους καὶ τὴν γῆν ἀναδάσασθαι καὶ ὅλως μεταστῆσαι τὴν πο- 10 λιτείαν.

XIV. Ἐσταῦθα δὴ τῶν Ἀθηναίων οἱ φρονιμώτατοι συνορῶντες τὸν Σόλωνα μόνον μάλιστα τῶν ἀμαρτημάτων ἐκτὸς ὄντα καὶ μήτε τοῖς πλουσίοις κοινωνοῦντα τῆς ἀδικίας μήτε ταῖς τῶν πενήτων ἀνάγκαις ἐνεχόμενον, 15 ἐδίοντο τοῖς κοινοῖς προσελθεῖν καὶ καταπαῦσαι τὰς διαφοράς. Καίτοι Φανίας ὁ Λέσβιος αὐτὸν ἱστορεῖ τὸν Σόλωνα χρησάμενον ἀπάτη πρὸς ἀμφοτέρους ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς πόλεως ὑποσχέσθαι κρύφα τοῖς μὲν ἀπόροις τὴν νέμῃσιν, τοῖς δὲ χρηματικοῖς βεβαίωσιν τῶν συμβολαίων. 20 Ἄλλ' αὐτὸς ὁ Σόλων ὀκνῶν φησι τὸ πρῶτον ἄψασθαι τῆς πολιτείας, καὶ δεδοικῶς τῶν μὲν τὴν φιλοχρηματίαν, τῶν δὲ τὴν ὑπερηφανίαν. Ἡιρέθη δὲ ἄρχων μετὰ Φιλόμβροτον ὁμοῦ καὶ διαλλακτῆς καὶ νομοθέτης, δεξαμένων προθύμως αὐτὸν ὡς μὲν εὖπορον τῶν πλουσίων, 25 ὡς δὲ χρηστὸν τῶν πενήτων. Λέγεται δὲ καὶ φωνή τις αὐτοῦ περιφερομένη πρότερον εἰπόντος, ὡς τὸ ἴσον πόλεμον οὐ ποιεῖ, καὶ τοῖς κτηματικοῖς ἀρέσκειν καὶ τοῖς ἀκτήμοσι, τῶν μὲν ἀξία καὶ ἀρετῆ, τῶν δὲ μέτρον καὶ ἀριθμῶ τὸ ἴσον εἶχειν προσδοκάντων· ὅθεν ἐπ' ἐλπίδος 30 μεγάλης ἐκατέρων γενομένων οἱ προῖστάμενοι προσέκειντο τῷ Σόλωνι τυραννίδα προξενοῦντες καὶ ἀναπεί-

θοντες εὐτολμότερον ἄψασθαι τῆς πόλεως ἐγκρατῆ γε-
νόμενον. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν διὰ μέσου πολιτῶν τὴν ὑπο-
λόγου καὶ νόμου μεταβολὴν ὀρωῶντες ἐργώδη καὶ χαλεπὴν
οὔσαν, οὐκ ἔφευγον ἕνα τὸν δικαιοτάτον καὶ φρονιμώτα-
5 τον ἐπιστῆσαι τοῖς πράγμασιν. Ἐνιοὶ δὲ φασι καὶ μαν-
τεῖαν γενέσθαι τῷ Σόλωνι Πυθιοὶ τοιαύτην·

Ἦσο μέσῃν κατὰ νῆα κυβερνητήριον ἔργον
εὐθύνων· πολλοὶ τοὶ Ἀθηναίων ἐπίκουροι.

Μάλιστα δὲ οἱ συνήθεις ἐκάκιζον, εἰ διὰ τοῦνομα δυσω-
10 πεῖται τὴν μοναρχίαν, ὥσπερ οὐκ ἀρετῆ τοῦ λαβόντος
εὐθύς ἂν βασιλείαν γενομένην, καὶ γεγεννημένην πρό-
τερον μὲν Εὐβοεῦσι Τυννώندان, νῦν δὲ Μιτυληναίοις
Πιττακὸν ἡρημένοις τύραννον. Τούτων οὐδὲν ἐξέκρουσε
τὸν Σόλωνα τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως, ἀλλὰ πρὸς μὲν τοὺς
15 φίλους εἶπεν, ὡς λέγεται, καλὸν μὲν εἶναι τὴν τυραννίδα
χωρῖον, οὐκ ἔχειν δὲ ἀπόβασιν, πρὸς δὲ Φῶκον ἐν τοῖς
ποιήμασι γράφων

εἰ δὲ γῆς, φησὶν, ἐφεισάμην
πατρίδος, τυραννίδος δὲ καὶ βίης ἀμειλίχου
20 οὐ καθηψάμην μίανας καὶ καταισχύνας κλέος,
οὐδὲν αἰδεῦμαι· πλεον γὰρ ὧδε νικήσειν δοκέω
πάντας ἀνθρώπους.

Ὅθεν εὐδῆλον, ὅτι καὶ πρὸ τῆς νομοθεσίας μεγάλην
δόξαν εἶχεν. Ἄ δὲ φυγόντος αὐτοῦ τὴν τυραννίδα πολ-
25 λοι καταγελαῶντες ἔλεγον, γέγραφεν οὕτως·

Οὐκ ἔφην Σόλων βαθύφρων οὐδὲ βουλήεις ἀνήρ·
ἔσθλὰ γὰρ θεοῦ διδόντος αὐτὸς οὐκ ἐδέξατο.
περιβαλὼν δ' ἄγρην ἀγασθεῖς οὐκ ἐπέσπασεν μέγα
δίκτυον, θυμοῦ θ' ἄμαρτῆ καὶ φρενῶν ἀποσφαλεῖς.
30 ἦθελεν γὰρ κεν κρατήσας, πλοῦτον ἄφθονον λαβῶν
καὶ τυραννεύσας Ἀθηναίων μοῦνον ἡμέραν μίαν,
αὐτὸς ὕστερον δεδάρθαι κάπιτετριφθαι γένος.

XV. Ταῦτα τοὺς πολλοὺς καὶ φαύλους περὶ αὐτοῦ
 πεποίηκε λέγοντας. Οὐ μὴν ἀπωσάμενός γε τὴν τυραν-
 νίδα τὸν πρῶτατον ἐχρήσατο τρόπον τοῖς πράγμασιν,
 οὐδὲ μαλακῶς οὐδ' ὑπέικων τοῖς δυναμένοις οὐδὲ πρὸς
 ἴθονην τῶν ἐλομένων ἐθετο τοὺς νόμους· ἀλλ' ἦ μὲν δ
 ἄριστον ἦν, οὐκ ἐπήγαγεν ἰατρειαν οὐδὲ καινοτομίαν,
 φοβηθεὶς, μὴ συγγέας παντάπασι καὶ ταράξας τὴν
 πόλιν ἀσθενέστερος γένηται τοῦ καταστῆσαι
 κάλιν καὶ συναρμόσασθαι πρὸς τὸ ἄριστον· ἃ δὲ
 καὶ λέγων ἤλπιζε κειδομένοις καὶ προσάγων ἀνάγκην 10
 ὑπομένουσι χρήσασθαι, ταῦτ' ἐπραττεν, ὧς φησιν αὐτός,
 ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.

Ὅθεν ὕστερον ἐρωτηθεὶς, εἰ τοὺς ἀρίστους Ἀθηναίους
 νόμους ἔγραψεν, „ὦν ἂν“ ἔφη „προσεδέξαντο τοὺς ἀρί-
 στους.“ Ἄ δ' οὖν οἱ νεώτεροι τοὺς Ἀθηναίους λέγουσι 15
 τὰς τῶν πραγμάτων δυσχερείας ὀνόμασι χρηστοῖς καὶ
 φιλανθρώποις ἐπικαλύπτοντας ἀστείως ὑποκορρίζεσθαι,
 τὰς μὲν πόρνas ἐταίρας, τοὺς δὲ φόρους συντάξεις, φυ-
 λακὰς δὲ τὰς φρουράς τῶν πόλεων, οἰκημα δὲ τὸ δεσμο-
 τήριον καλοῦντας, πρῶτου Σόλωνος ἦν, ὡς ἔοικε, σό- 20
 φισμα τὴν τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν σεισάχθειαν ὀνομάσαν-
 τος. Τοῦτο γὰρ ἐποίησατο πρῶτον πολίτευμα, γράψας
 τὰ μὲν ὑπάρχοντα τῶν χρεῶν ἀνεῖσθαι, πρὸς δὲ τὸ λοι-
 πὸν ἐπὶ τοῖς σώμασι μηδένα δανείζειν. Καίτοι τινὲς
 ἔγραφαν, ὦν ἐστὶν Ἀνδροτίων, οὐκ ἀποκοπῇ χρεῶν, 25
 ἀλλὰ τόκων μετριότητι κουφισθέντας ἀγαπήσαι τοὺς
 πένητας, καὶ σεισάχθειαν ὀνομάσαι τὸ φιλανθρώπευμα
 τοῦτο καὶ τὴν ἅμα τούτῳ γενομένην τῶν τε μέτρων
 ἐπαύξησιν καὶ τοῦ νομίσματος τιμῆν. Ἐκατὸν γὰρ
 ἐποίησε δραχμῶν τὴν μναῖν πρότερον ἑβδομήκοντα καὶ 30
 τριῶν οὐσαν, ὥστ' ἀριθμῶ μὲν ἴσον, δυνάμει δ' ἔλατ-
 τον ἀποδιδόντων, ὠφελείσθαι μὲν τοὺς ἐκτίνοντας με-

γάλα, μηδὲν δὲ βλάπτεσθαι τοὺς κομιζομένους. Οἱ δὲ πλείστοι πάντων ὁμοῦ φασι τῶν συμβολαίων ἀναίρεσιν γενέσθαι τὴν σεισάχθειαν, καὶ τούτοις συναῖδει μᾶλλον τὰ ποιήματα. Σεμνύνεται γὰρ Σόλων ἐν τούτοις, ὅτι
5 τῆς τε προῦποκειμένης γῆς

Ὅρους ἀνάτλιε πολλαχῆ πεπηγότες·

πρόσθεν δὲ δουλεύουσα, νῦν ἐλευθέρα·

καὶ τῶν ἀγωγίμων πρὸς ἀργύριον γεγονότων πολιτῶν
τοὺς μὲν ἀνήγαγεν ἀπὸ ξένης,

10

γλώσσαν οὐκέτ' Ἀττικὴν

ἔντας ὡς ἂν πολλαχῆ πλαυομένους·

τοὺς δ' ἐνθάδ' αὐτοῦ δουλίην ἀεικέα

ἔχοντας

ἐλευθέρους φησὶ ποιῆσαι. Πρᾶγμα δ' αὐτῷ συμπεθεῖν
15 λέγεται πάντων ἀνιαρότατον ἀπὸ τῆς πράξεως ἐκείνης.
Ὡς γὰρ ὥρμησεν ἀμέναι τὰ χρέα καὶ λόγους ἀριόττον-
τας ἐξήτει καὶ πρέπουσαν ἀρχὴν, ἐκοινώσατο τῶν φίλων
οἷς μάλιστα πιστεύων καὶ χρωόμενος ἐτύγγανε, τοῖς περὶ
Κόνωνα καὶ Κλεινίαν καὶ Ἰππόνικον, ὅτι γῆν μὲν οὐ
20 μέλλει κινεῖν, χρεῶν δὲ ποιεῖν ἀποκοπὰς ἔγνωκεν. Οἱ δὲ 81
προλαβόντες εὐθύς καὶ φθάσαντες ἐδανείσαντο συγχρὸν
ἀργύριον παρὰ τῶν πλουσίων καὶ μεγάλας συνεωνή-
σαντο χώρας. Ἐῖτα τοῦ δόγματος ἐξαναχθέντος τὰ μὲν
κτῆματα καρπούμενοι, τὰ δὲ χρήματα τοῖς δανείσαιν
25 οὐκ ἀποδιδόντες εἰς αἰτίαν τὸν Σόλωνα μεγάλην καὶ
διαβολὴν, ὥσπερ οὐ συναδικούμενον, ἀλλὰ συναδι-
κοῦντα, κατέστησαν. Ἄλλα τοῦτο μὲν εὐθύς ἐλύθη τὸ
ἔγκλημα τοῖς πέντε ταλάντοις· τοσαῦτα γὰρ εὐφρότη δα-
νεῖσθαι, καὶ ταῦτα πρῶτος ἀφῆκε κατὰ τὸν νόμον. Ἔτι
30 δὲ πεντεκαίδεκα λέγουσιν, ὧν καὶ Πολύζηλος ὁ Ῥοδιός
ἔστι. Τοὺς μέντοι φίλους αὐτοῦ χρεωκοπίδας καλοῦντες
διετέλεσαν.

XVI. Ἦρεσε δ' οὐδετέροις, ἀλλ' ἐλύπησε καὶ τοὺς κλουσίους ἀνελῶν τὰ συμβόλαια καὶ μᾶλλον ἔτι τοὺς κένητας, ὅτι γῆς ἀναδασμὸν οὐκ ἐποίησεν ἐλπίσασιν αὐτοῖς, οὐδὲ παντάπασιν, ὥσπερ ὁ Λυκοῦργος, ὁμαλοῦς τοῖς βίοις καὶ ἴσους κατέστησεν. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐνδέ- 5 κατος ὦν ἀφ' Ἡρακλέους καὶ βεβασιλευκῶς ἔτη πολλὰ τῆς Λακεδαιμόνος ἀξίωμα μέγα καὶ φίλους καὶ δύναμιν οἷς ἔγνω καλῶς περὶ τῆς πολιτείας ὑπηρετοῦσαν εἶχε, καὶ βία μᾶλλον ἢ πειθοῖ χρησάμενος, ὥστε καὶ τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκοπῆναι, κατειργάσατο τὸ μέγιστον εἰς 10 σατηρίαν πόλεως καὶ ὁμόνοιαν, μηδένα κένητα μηδὲ κλουσίον εἶναι τῶν πολιτῶν. Σόλων δὲ τούτου μὲν οὐκ ἐφίκετο τῇ πολιτείᾳ δημοτικὸς ὦν καὶ μέσος, ἐνδεέστερον δὲ τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως οὐδὲν ἐπραξεν, ὀρμώμενος ἐκ μόνου τοῦ βούλεσθαι καὶ πιστεύειν αὐτῷ τοὺς πο- 15 λίτας. Ὅτι δ' οὖν προσέκρουσε τοῖς πλείστοις ἕτερα προσδοκήσασιν, αὐτὸς εἰρηκε περὶ αὐτῶν, ὡς

Χαῦνα μὲν τότε ἐφράσαντο, νῦν δέ μοι χολούμενοι
λοξὸν ὀφθαλμοῖς ὀρῶσι πάντες ὥστε δήλον.

Καίτοι φησὶν, ὡς, εἴ τις ἄλλος ἔσχε τὴν αὐτὴν δύναμιν, 20
Οὐτ' ἂν κατέσχε δῆμον οὐτ' ἐπαύσατο,
πρὶν ἂν ταράξας πιαρ' ἐξέλη γάλα.

Ταχὺ μὲντοι τοῦ συμφέροντος αἰσθόμενοι καὶ τὰς ἰδίας αὐτῶν μέμψεις ἀφέντες ἔθυσάν τε κοινῇ, σειςάχθειαν τὴν θυσίαν ὀνομάσαντες, καὶ τὸν Σόλωνα τῆς πολιτείας 25 διορθωτὴν καὶ νομοθέτην ἀπέδειξαν, οὐ τὰ μὲν, τὰ δ' οὐκ, πάντα δ' ὁμαλῶς ἐπιτρέψαντες, ἀρχὰς, ἐκκλησίας, δικαστήρια, βουλὰς, καὶ τίμημα τούτων ἐκάστου καὶ ἀριθμὸν καὶ καιρὸν ὀρίσαι λύοντα καὶ φυλάττοντα τῶν ὑπαρχόντων καὶ καθεστῶτων ὅ τι δοκίη. 30

XVII. Πρωῶτον μὲν οὖν τοὺς Δράκοντος νόμους ἀνεῖλε κλῆν τῶν φονικῶν ἅπαντας διὰ τὴν χαλεπότητα καὶ τὸ

μέγεθος τῶν ἐπιτιμίων. Μία γὰρ ὀλίγον δεῖν ἅπασιν ὄριστο τοῖς ἁμαρτάνουσι ζημίᾳ θάνατος, ὥστε καὶ τοὺς ἀργίας ἀλόντας ἀποθνήσκειν καὶ τοὺς λάχανα κλέψαντας ἢ ὀπίραν ὁμοίως κολάζεσθαι τοῖς ἱεροσύλοις καὶ ἀνδροφύνοις. Διὸ Δημάδης ὕστερον εὐδοκίμησεν εἰπὼν, ὅτι δι' αἵματος, οὐ διὰ μέλανος, τοὺς νόμους ὁ Δράκων ἔγραψεν. Αὐτὸς δ' ἐκεῖνος, ὡς φασιν, ἐρωτώμενος, διὰ τί τοῖς πλείστοις ἀδικήμασι ζημίαν ἔταξε θάνατον, ἀπεκρίνατο, τὰ μὲν μικρὰ ταύτης ἄξια νομίζειν, τοῖς δὲ με-
10 γάλοις οὐκ ἔχειν μεῖζονα.

XVIII. Δεύτερον δὲ Σόλων τὰς μὲν ἀρχὰς ἀπάσας, ὥσπερ ἦσαν, τοῖς εὐπόροις ἀπολιπεῖν βουλόμενος, τὴν δ' ἄλλην μίξαι πολιτείαν, ἧς ὁ δῆμος οὐ μετείχεν, ἔλαβε τὰ τιμήματα τῶν πολιτῶν, καὶ τοὺς μὲν ἐν ξηροῖς ὁμοῦ
15 καὶ ὑγροῖς μέτρα πεντακόσια ποιοῦντας πρώτους ἔταξε καὶ πεντακοσιομεδίμνους προσηγόρευσε· δευτέρους δὲ τοὺς ἵππου τρέφειν δυναμένους ἢ μέτρα ποιεῖν τριακόσια· καὶ τούτους ἱππάδα τελοῦντας ἐκάλου· ξευγῖται δ' οἱ τοῦ τρίτου τιμήματος ὠνομάσθησαν, οἷς μέτρον ἦν
20 συναμφοτέρων διακοσίων. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἐκαλοῦντο θῆτες, οἷς οὐδεμίαν ἀρχεῖν ἔδωκεν ἀρχήν, ἀλλὰ τῷ συνεκκλησιάζειν καὶ δικάζειν μόνον μετείχον τῆς πολιτείας. Ὁ κατ' ἀρχὰς μὲν οὐδέν, ὕστερον δὲ παμμέγεθες ἐφάνη· τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν διαφόρων ἐνέπιπτεν
25 εἰς τοὺς δικαστάς. Καὶ γὰρ ὅσα ταῖς ἀρχαῖς ἔταξε κρίνειν, ὁμοίως καὶ περὶ ἐκείνων εἰς τὸ δικαστήριον ἐφέσεις ἔδωκε τοῖς βουλομένοις. Λέγεται δὲ καὶ τοὺς νόμους ἀσαφέστερον γράψας καὶ πολλὰς ἀντιλήψεις ἔχοντας ἀξῆσαι τὴν τῶν δικαστηρίων ἰσχύν· μὴ δυναμένους γὰρ
30 ὑπὸ τῶν νόμων διαλυθῆναι περὶ ὧν διεφέροντο συνίβαινεν αἰεὶ δεῖσθαι δικαστῶν καὶ πᾶν ἄγειν ἀμφισβήτημα πρὸς ἐκείνους, τρόπον τινὰ τῶν νόμων κυρίου

Επισημαίνεται δ' αὐτὸς αὐτῷ τὴν ἀξίωσιν

λέν γὰρ ἔδωκα τόσον κράτος, ὅσσον ἐπαρκεῖ,

οὔτ' ἀφελῶν οὔτ' ἐπορεξάμενος·

μον δύναμιν καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀγῆτοι,

5

οἷς ἐφρασάμην μηδὲν ἀεικὲς ἔχειν.

ἂμφιβαλὼν κρατερόν σάκος ἀμφοτέροισι·

δ' οὐκ εἶασ' οὐδετέρους ἀδίκως.

καὶ μᾶλλον οἰόμενος δεῖν ἐπαρκεῖν τῇ τῶν πολ-

νεῖα, παντὶ λαβεῖν δίκην ὑπὲρ τοῦ κακῶς πε- 10

ἔδωκε. Καὶ γὰρ πληγέντος ἐτέρου καὶ βια-

ῆ βλαβέντος ἐξῆν τῷ δυναμένῳ καὶ βουλομένῳ

καὶ τὸν ἀδικοῦντα καὶ διώκειν, ὀρθῶς ἐθίζοντος

θέτου τοὺς πολίτας ὡσπερ ἐνὸς μέρους συναι-

μι καὶ συναλγεῖν ἀλλήλοις. Τούτῳ δὲ τῷ νόμῳ 15

ἄντα λόγον αὐτοῦ διαμνημονεύουσιν. Ἐρωτη-

ῶς ἔοικεν, ἥτις οἰκεῖται κάλλιστα τῶν πόλεων,

εἶπεν „ἐν ἣ τῶν ἀδικουμένων οὐχ ἦττον οἱ

ὑμνοὶ προβάλλονται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδι-

20

Συστησάμενος δὲ τὴν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλήν

κατ' ἐνιαυτὸν ἀρχόντων, ἥς διὰ τὸ ἄρξαι καὶ

τελεῖν, ἔτι δ' ὁρῶν τὸν δῆμον οἰδοῦντα καὶ

μεινον τῇ τῶν χρεῶν ἀφέσει, δευτέραν προσ-

βουλήν ἀπὸ φυλῆς ἐκάστης, τεττάρων οὐσῶν, 25

ἄνδρας ἐπιλεξάμενος, οὓς προβουλεύειν ἔταξε

καὶ μηδὲν εἶν ἀπροβούλευτον εἰς ἐκκλησίαν

ἔλθειν. Τὴν δ' ἄνω βουλήν ἐπίσκοπον πάντων καὶ

τῶν νόμων ἐκάθισεν, οἰόμενος ἐπὶ δυσὶ βου-

ραῖς ἀγκύραις ὁρμοῦσαν ἦττον ἐν σάλῳ τὴν πόλιν 30

καὶ μᾶλλον ἀτρεμοῦντα τὸν δῆμον παρεξείν. Οἱ

πλείστοι τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλήν ὡσπερ

εἰρηται, Σόλωνά συστήσασθαί φασι· καὶ μαρτυρεῖν αὐ-
 τοῖς δοκεῖ μάλιστα τὸ μηδαμοῦ τὸν Δράκοντα λέγειν μηδ'
 ὀνομάζειν Ἀρεοπαγίτας, ἀλλὰ τοῖς ἐφέταις ἀεὶ διαλέγε-
 σθαι περὶ τῶν φονικῶν. Ὁ δὲ τρισκαιδέκατος ἄξων τοῦ
 5 Σόλωνος τὸν ὄγθοον ἔχει τῶν νόμων οὕτως αὐτοῖς ὀνό-
 μασι γεγραμμένον· „Ἄτιμων ὅσοι ἄτιμοι ἦσαν, πρὶν ἢ
 Σόλωνα ἄρξαι, ἐπιτίμους εἶναι πλὴν ὅσοι ἐξ Ἀρείου πά-
 γου ἢ ὅσοι ἐκ τῶν ἐφετῶν ἢ ἐκ πρυτανείου καταδικα-
 σθέντες ὑπὸ τῶν βασιλέων ἐπὶ φόνοῃ ἢ σφαγαῖσιν ἢ ἐπὶ
 10 τυραννίδι ἐφευγον ὅτε ὁ θεσμός ἐφάνη ὄθε.“ Ταῦτα δὴ
 πάλιν ὡς πρὸ τῆς Σόλωνος ἀρχῆς καὶ νομοθεσίας τὴν ἐξ
 Ἀρείου πάγου βουλήν οὖσαν ἐνδείκνυται. Τίνες γὰρ
 ἦσαν οἱ πρὸ Σόλωνος ἐν Ἀρείῳ πάγῳ καταδικασθέντες,
 εἰ πρῶτος Σόλων ἔδωκε τῇ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῇ τὸ
 15 κρίνειν; εἰ μὴ νῆ Δία γέγονέ τις ἀσάφεια τοῦ γράμματος 89
 ἢ ἐκλειψις, ὥστε τοὺς ἠλωκότας ἐπ' αἰτίαις, αἷς κρίνουσι
 νῦν οἱ Ἀρεοπαγῖται καὶ ἐφέται καὶ πρυτάνεις, ὅτε ὁ
 θεσμός ἐφάνη ὄθε, μένειν ἀτίμους τῶν ἄλλων ἐπιτίμων
 γενομένων. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ αὐτὸς ἐπισκόπει.

20 XX. Τῶν δ' ἄλλων αὐτοῦ νόμων ἴδιος μὲν μάλιστα
 καὶ παράδοξος ὁ κελεύων ἄτιμον εἶναι τὸν ἐν στάσει
 μηδετέρας μερίδος γενόμενον. Βούλεται δ', ὡς ἔοικε,
 μὴ ἀπαθῶς μηδ' ἀναισθητῶς ἔχειν πρὸς τὸ κοινόν, ἐν
 ἀσφαλεῖ θέμενον τὰ οἰκεία καὶ τῷ μὴ συναλαγεῖν μηδὲ
 25 συννοσεῖν τῇ πατρίδι καλλωπιζόμενον, ἀλλ' αὐτόθεν
 τοῖς τὰ βελτίω καὶ δικαιοτέρα πράττουσι προσθέμενον
 συγκινδυνεύειν καὶ βοηθεῖν μᾶλλον ἢ περιμένειν ἀκιν-
 δύνως τὰ τῶν κρατούντων. Ἄτοπος δὲ δοκεῖ καὶ γελοῖος
 ὁ τῇ ἐπικλήρῳ διδοῦς, ἃν ὁ κρατῶν καὶ κύριος γεγρονῶς
 30 κατὰ τὸν νόμον αὐτὸς μὴ δυνατὸς ἢ πλησιάζειν, ὑπὸ τῶν
 ἔγγιστα τοῦ ἀνδρὸς ὀπύεσθαι. Καὶ τοῦτο δ' ὀρθῶς ἔχειν
 τινές φασι πρὸς τοὺς μὴ δυναμένους συνεῖναι, χρημάτων

δ' ἔνεκα λαμβάνοντας ἐπικλήρους καὶ τῷ νόμῳ κατα-
 βαζομένους τὴν φύσιν. Ὀρῶντες γὰρ ὃ βούλεται τὴν
 ἐπίκληρον συνουῶσαν ἢ προήσονται τὸν γάμον ἢ μετ' αἰ-
 σχύνης καθέξουσι, φιλοπλουτίας καὶ ἕβρεως δίκην δι-
 δόντες. Ἐν δ' ἔχει καὶ τὸ μὴ πᾶσιν, ἀλλὰ τῶν συγγενῶν 5
 τοῦ ἀνδρὸς ὃ βούλεται διαλέγεσθαι τὴν ἐπίκληρον,
 ὅπως οἰκείον ἢ καὶ μετέχον τοῦ γένους τὸ τικτόμενον.
 Εἰς τοῦτο δὲ συντελεῖ καὶ τὸ τὴν νύμφην τῷ νυμφίῳ
 συγκαταφρονεῖσθαι μήλου κυδωνίου κατατραγοῦσαι καὶ
 τὸ τρις ἐκάστου μηνὸς ἐντυγχάνειν πάντως τῇ ἐπίκληρῳ 10
 τὸν λαβόντα. Καὶ γὰρ εἰ μὴ γένοιντο παῖδες, ἀλλὰ τιμὴ
 τις ἀνδρὸς αὕτη πρὸς σώφρονα γυναῖκα καὶ φιλοφροσύ-
 νη πολλὰ τῶν συλλεγομένων ἐκάστοτε δυσχερῶν ἀφαι-
 ροῦσα καὶ ταῖς διαφοραῖς οὐκ ἔῴσα παντάπασιν ἀπο-
 σιραφῆναι. Τῶν δ' ἄλλων γάμων ἀφείλε τὰς φερνάς, 15
 ἱμάτια τρία καὶ σκεῦή μικροῦ νομίσματος ἄξια κελεύσας,
 ἄκρον δὲ μηδὲν, ἐπιφέρεισθαι τὴν γαμουμένην. Οὐ γὰρ
 ἐβούλετο μισθοφόρον οὐδ' ὄνιον εἶναι τὸν γάμον, ἀλλ'
 εἰ τεκνώσει καὶ χάριτι καὶ φιλότῃτι γίνεσθαι τὸν ἀν-
 δρὸς καὶ γυναικὸς συνοικισμόν. Ὁ μὲν γὰρ Διονύσιος 20
 ἀξιούσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ δοθῆναι τιμὴ τῶν πολιτῶν
 πρὸς γάμον Ἰση τοὺς μὲν τῆς πόλεως νόμους λελευκέναι
 τυραννῶν, τοὺς δὲ τῆς φύσεως οὐκ εἶναι δυνατὸς βιά-
 ζεσθαι, γάμους νυμφαγωγῶν παρ' ἡλικίαν· ἐν δὲ ταῖς
 πόλεσι τὴν ἀταξίαν ταύτην οὐ δοτέον, οὐδὲ περιοπτέον 25
 ἀφροῦς καὶ ἀκαρίτους ἐπιπλοκάς καὶ μηδὲν ἔργον γα-
 μήλιον ἐχούσας μηδὲ τέλος. Ἀλλὰ γέροντι νέαν ἀγομένῃ
 φαίη τις ὢν ἐμμελῆς ἄρχων ἢ νομοθέτης τὸ πρὸς τὸν Φι-
 λοκτήτην

εὐ γοῦν ὡς γαμεῖν ἔχεις τάλας,

30

καὶ νέον ἐν θεοματίῳ πλουσίας πρεσβύτιδος, ὥσπερ οἱ
 κέρδικες, ἀπὸ συνουσίας παχυνόμενον ἐξανευρῶν μετοι-

κίσει πρὸς παρθένον νύμφην ἀνδρὸς δεομένην. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων.

XXI. Ἐπαινεῖται δὲ τοῦ Σόλωνος καὶ ὁ καλύων νόμος τὸν τεθνηκότα κακῶς ἀγορεύειν. Καὶ γὰρ ὅσιον εἶναι τοὺς μεθεστῶτας λερούς νομίζειν καὶ δίκαιον ἀπέχεσθαι τῶν οὐχ ὑπαρχόντων καὶ πολιτικὸν ἀφαιρεῖν τῆς ἐχθρας τὸ αἰδίων. Ζῶντα δὲ κακῶς λέγειν ἐκώλυσε πρὸς λεροῖς καὶ δικαστηρίοις καὶ ἀρχείοις καὶ θεωρίας οὔσης ἀγῶνων· ἢ τρεῖς δραχμὰς τῷ ἰδιώτῃ, δύο δ' ἄλλας ἀποτίνειν 10 εἰς τὸ δημόσιον ἔταξε. Τὸ γὰρ μηδαμοῦ κρατεῖν ὀργῆς ἀπαίδευτον καὶ ἀκόλαστον· τὸ δὲ πανταχοῦ χαλεπὸν, ἐνόμιζε δὲ ἀδύνατον· δεῖ δὲ πρὸς τὸ δυνατόν γραφῆσθαι 90 τὸν νόμον, εἰ βούλεται χρησίμως ὀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀκρήστως κολάζειν. Εὐδοκίμησε δὲ καὶ τῷ περὶ 15 διαθηκῶν νόμῳ· πρότερον γὰρ οὐκ ἐξῆν, ἀλλ' ἐν τῷ γένει τοῦ τεθνηκότος ἔδει τὰ χρήματα καὶ τὸν οἶκον καταμένειν, ὁ δ' ὅτι βούλεται τις ἐπιτρέψας, εἰ μὴ παῖδες εἶεν αὐτῷ, δοῦναι τὰ αὐτοῦ, φιλίαν τε συγγενείας ἐτίμησε μᾶλλον καὶ χάριν ἀνάγκης, καὶ τὰ χρήματα κτήματα 20 τῶν ἐχόντων ἐποίησεν. Οὐ μὴν ἀνέδην γε κάλιν οὐδ' ἀπλῶς τὰς δόσεις ἐφῆκεν, ἀλλ' εἰ μὴ νόσων ἕνεκεν ἢ φαρμάκων ἢ δεσμῶν ἢ ἀνάγκη κατασχεθεὶς ἢ γυναικὶ πειθόμενος, εὖ πάνυ καὶ προσηκόντως τὸ πεισθῆναι παρὰ τὸ βέλτιστον οὐδὲν ἡγούμενος τοῦ βιασθῆναι δια- 25 φέρειν, ἀλλ' εἰς ταῦτό τὴν ἀπάτην τῇ ἀνάγκῃ καὶ τῷ πόνῳ τὴν ἡδονὴν θέμενος, ὡς οὐχ ἥττον ἐκστῆσαι λογισμὸν ἀνθρώπου δυναμένων. Ἐπέστησε δὲ καὶ ταῖς ἐξόδοις τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς πένθεσι καὶ ταῖς ἐορταῖς νόμον ἀπείργοντα τὸ ἄτακτον καὶ ἀκόλαστον· ἐξιέναι 30 μὲν ἱματίων τριαῶν μὴ πλέον ἔχουσας κλεῦσας, μὴ δὲ βρωτὸν ἢ ποτὸν πλείονος ἢ ὀβολοῦ φερομένην, μὴ δὲ κἀνήτα πηχυαίου μείζονα, μὴ δὲ νύκτωρ πορεύεσθαι

πλὴν ἀμάξῃ κομιζομένην λήχνου προφαίνοντος. Ἀμυχὰς δὲ κοπτομένων καὶ τὸ θρημεῖν πεποιημένα καὶ τὸ κωκύειν ἄλλον ἐν ταφαῖς ἐτέρων ἀφείλεν. Ἐναγλίζειν δὲ βουῆν οὐκ εἶασεν, οὐδὲ συνειθέναι πλέον ἱματίων τριῶν, οὐδ' ἐκ' ἀλλότρια μνήματα βαδίξειν χωρὶς ἐκκομιδῆς. Ὡν τὰ 5 πλείστα καὶ τοῖς ἡμετέροις νόμοις ἀπηγόρευται· πρόσκειται δὲ τοῖς ἡμετέροις ζημιουῖσθαι τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας ὑπὸ τῶν γυναικονόμων, ὡς ἀνάνδρους καὶ γυναικώδεσι τοῖς περὶ τὰ κένθη πάθει καὶ ἀμαρτήμασιν ἐνεγομένους.

10

XXII. Ὀρωῶν δὲ τὸ μὲν ἄστῳ πιμπλάμενον ἀνδράπων ἀεὶ συρρεόντων πανταχόθεν ἐπ' ἀδειας εἰς τὴν Ἀττικὴν, τὰ δὲ πλείστα τῆς χώρας ἀγεννηὴ καὶ φαῦλα, τοὺς δὲ γεωμένους τῇ θαλάττῃ μηδὲν εἰωθότας εἰσάγειν τοῖς μηδὲν ἔχουσιν ἀντιδοῦναι, πρὸς τὰς τέχνας ἐτρεφε τοὺς 15 πολίτας, καὶ νόμον ἔγραψε, ὡς οὐκ ἐτρέφειν τὸν πατέρα μὴ διδάξάμενον τέχνην ἐπάναγκες μὴ εἶναι. Τῷ μὲν γὰρ ἀνκούργῳ καὶ πόλιν οἰκοῦντι καθαρὰν ὄχλου ξενικοῦ καὶ χώραν κεκτημένῳ πολλοῖς πολλὴν, δις τοσοῖσδε κλείονα, κατ' Εὐρύπιδην, καὶ τὸ μέγιστον, εἰλω-20 τικοῦ πλήθους, ὃ βέλτιον ἦν μὴ σχολάζειν, ἀλλὰ τριβόμενον ἀεὶ καὶ πονοῦν ταπεινοῦσθαι, περιεσχυμένον τῇ λακεδαίμονι, καλῶς εἶχεν ἀσχολιῶν ἐπιπόνων καὶ βαρυῶν ἀπαλλάξαντα τοὺς πολίτας συνέχειν ἐν τοῖς ὄπλοις, μίαν τέχνην ταύτην ἐκμανθάνοντας καὶ ἀσκοῦν-25 τας. Σόλων δὲ τοῖς πράγμασι τοὺς νόμους μᾶλλον ἢ τὰ πράγματα τοῖς νόμοις προσαρμοζῶν, καὶ τῆς χώρας τὴν φύσιν ὁρῶν τοῖς γεωργοῦσι γλίσχρως διαρκοῦσαν, ἀργὸν δὲ καὶ σχολαστὴν ὄχλον οὐ δυναμένην τρέφειν, ταῖς τέχναις ἀξίωμα περιέθηκε καὶ τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βου-30 λὴν ἐταξεν ἐπισκοπεῖν, ὅθεν ἕκαστος ἔχει τὰ ἐπιτήδεια, καὶ τοὺς ἀργοὺς κολάζειν. Ἐκεῖνο δ' ἤδη σφοδρότεροι,

ἐν ᾧ καὶ κύνα δακόντα παραδοῦναι κελεύει κλοιῷ τρι-
 πῆχει δεδεμένον· τὸ μὲν ἐνθύμημα χάριεν πρὸς ἀσφά-
 λειαν. Παρέχει δ' ἀπορίαν καὶ ὁ τῶν δημοποιήτων νό-
 μος, ὅτι γενέσθαι πολίταις οὐ δίδωσι πλὴν τοῖς φεύ-
 5 γουσιν ἀειφυγία τὴν ἑαυτῶν ἢ πανεστίοις Ἀθήναζε
 μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνη. Τοῦτο δὲ ποιῆσαι φασιν ἀν- 9
 τὸν οὐχ οὕτως ἀπελαύνοντα τοὺς ἄλλους ὡς κατακαλού-
 μενον Ἀθήναζε τούτους ἐπὶ βεβαίῳ τῷ μεθέξειν τῆς πο-
 λιτείας, καὶ ἅμα πιστοὺς νομίζοντα τοὺς μὲν ἀποβεβλη-
 10 κότας τὴν ἑαυτῶν διὰ τὴν ἀνάγκην, τοὺς δ' ἀπολελοιπό-
 τας διὰ τὴν γνώμην. Ἴδιον δὲ τοῦ Σόλωνος καὶ τὸ περὶ
 τῆς ἐν δημοσίῳ σιτήσεως, ὅπερ αὐτὸς παρασιτεῖν κέ-
 κληκε. Τὸν γὰρ αὐτὸν οὐκ ἔᾶ σιτεῖσθαι πολλάκις, ἐὰν
 δὲ ᾧ καθήκει μὴ βούληται, κολάζει, τὸ μὲν ἡγούμενος
 15 πλεονεξίαν, τὸ δ' ὑπεροψίαν τῶν κοινῶν.

XXV. Ἰσχὺν δὲ τοῖς νόμοις πᾶσιν εἰς ἑκατὸν ἐνιαυ-
 τοὺς ἔδωκε· καὶ κατεγράφησαν εἰς ξυλίνοὺς ἄξονας ἐν
 πλαισίοις περιέχουσι στρεφομένους, ὧν ἔτι καθ' ἡμᾶς
 ἐν Πρυτανείῳ λείψανα μικρὰ διεσώζετο· καὶ προσηγο-
 20 ρεύθησαν, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶ, κύρβεις. Καὶ Κρατῖνος
 ὁ κωμικὸς εἰρηκέ που·

Πρὸς τοῦ Σόλωνος καὶ Δράκοντος οἴσι νῦν
 φρύγουσιν ἤδη τὰς κάχρως τοῖς κύρβεσιν.

Ἐνιοὶ δὲ φασιν ἰδίως ἐν οἷς ἱερὰ καὶ θυσίαι περιέχονται,
 25 κύρβεις, ἄξονας δὲ τοὺς ἄλλους ὠνομάσθαι. Κοινὸν μὲν
 οὖν ᾧμνηεν ὄρκον ἢ βουλήν τοὺς Σόλωνος νόμους ἐμπε-
 δώσειν, ἴδιον δ' ἕκαστος τῶν θεσμοθετῶν ἐν ἀγορᾷ πρὸς
 τῷ λίθῳ, καταφατίζων, εἴ τι παραβαίῃ τῶν θεσμῶν, ἀν-
 δριάντα χρυσοῦν ἰσομέτρητον ἀναθήσειν ἐν Δελφοῖς.
 30 Συνηδῶν δὲ τοῦ μηνὸς τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τὴν κίνησιν
 τῆς σελήνης οὔτε δυομένῳ τῷ ἡλίῳ πάντως οὔτ' ἀνί-
 σχοντι συμφερομένην, ἀλλὰ πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας

καὶ καταλαμβάνουσιν καὶ παρερχομένην τὸν ἥλιον, αὐ-
τὴν μὲν ἔταξε ταύτην ἔνην καὶ νέαν καλεῖσθαι, τὸ μὲν
πρὸ συνόδου μόριον αὐτῆς τῷ πανομένῳ μηνί, τὸ δὲ
λοιπὸν ἤδη τῷ ἀρχομένῳ προσήκειν ἡγούμενος, πρῶτος,
ὡς εἰκεν, ὀρθῶς ἀκούσας Ὀμήρου λέγοντος, 5

Τοῦ μὲν φθίνοντος μηνός, τοῦ δ' ἴσταμένοιο,
τὴν δ' ἐφεξῆς ἡμέραν νομηγίαν ἐκάλεσε. Τὰς δ' ἀπ'
εἰκάδος οὐ προστιθείς, ἀλλ' ἀφαιρῶν καὶ ἀναλύων,
ὡσπερ τὰ φῶτα τῆς σελήνης εἴωρα, μέχρι τριακάδος
ἤλθμῃσεν. Ἐπεὶ δὲ τῶν νόμων εἰσενεχθέντων ἔνιοι 10
τῷ Σόλωνι καθ' ἐκάστην προσήεσαν ἡμέραν ἐπαινοῦν-
τες ἢ ψέγοντες ἢ συμβουλεύοντες ἐμβάλλειν τοῖς γε-
γραμμένοις ὅ τι τύχοιεν ἢ ἀφαιρεῖν, πλείστοι δ' ἦσαν
οἱ πυνθανόμενοι καὶ ἀνακρίνοντες καὶ κελεύοντες αὐτὸν
ὡπως ἕκαστον ἔχει καὶ πρὸς ἣν κεῖται διάνοιαν ἐπεκδι- 15
δάσκειν καὶ σαφηνίζειν, ὁρῶν, ὅτι ταῦτα καὶ τὸ πράττειν
ἄτοπον καὶ τὸ μὴ πράττειν ἐπίφθονον, ὅλως δὲ ταῖς ἀπο-
ρίαις ὑπεκστῆναι βουλόμενος καὶ διαφυγεῖν τὸ δυσά-
ρεστον καὶ φιλαίτιον τῶν πολιτῶν (ἔργμασι γὰρ ἐν
μεγάλοις πᾶσιν ἀδεῖν χαλεπόν, ὡς αὐτὸς εἶρηκε), 20
πρόσχημα τῆς πλάνης τὴν ναυκληρίαν ποιησάμενος ἐξέ-
πλευσε δεκαετῆ παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἀποδημίαν αἰτη-
σάμενος. Ἦλπιζε γὰρ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ καὶ τοῖς νόμοις
αὐτοῦς ἔσεσθαι συνήθεις.

XXVI. Πρῶτον μὲν οὖν εἰς Αἴγυπτον ἀφίκετο καὶ 25
διέτριψεν, ὡς αὐτὸς φησι,

Νείλου ἐπὶ προχοῇσι Κανωβίδος ἐγγύθεν ἀκτῆς.
Χρόνον δέ τινα καὶ τοῖς περὶ Ψένωφιν τὸν Ἡλιουπολίτην
καὶ Σῶγγιν τὸν Σαίτην, λογιωτάτοις οὔσι τῶν ἱερέων,
συνεπιλοσόφησε· παρ' ὧν καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν ἀκούσας 30
λόγον, ὡς Πλάτων φησὶν, ἐπεχείρησε διὰ ποιήματος
ἐξενεγκεῖν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐπειτα πλεύσας εἰς Κύ-

προν ἡγαπήθη διαφερόντως ὑπὸ Φιλοκύπρου τινὸς τῶν
 ἐκεῖ βασιλέων, ὃς εἶχεν οὐ μεγάλην πόλιν φικισμένην
 ὑπὸ Δημοφῶντος τοῦ Θησέως περὶ τὸν Κλάριον ποτα-
 μὸν ἐν χωρίοις ὄχυροῖς μὲν, ἄλλως δὲ δυσχερέσι καὶ
 5 φαύλοις κειμένην. Ἐπεισεν οὖν αὐτὸν ὁ Σόλων ὑπο- 9
 κειμένου καλοῦ πεδίου μεταθέντα τὴν πόλιν ἡδίονα καὶ
 μείζονα κατασκευάσαι. Καὶ παρῶν ἐπεμελήθη τοῦ συν-
 οικισμοῦ καὶ συνδιεκόςμησε πρὸς τε διαγωγὴν ἄριστα
 καὶ πρὸς ἀσφάλειαν, ὥστε πολλοὺς μὲν οἰκήτορας τῷ
 10 Φιλοκύπρῳ συνελθεῖν, ζηλῶσαι δὲ τοὺς ἄλλους βασι-
 λέας· διὸ καὶ τῷ Σόλωνι τιμὴν ἀποδιδούς Αἰπείαν τὴν
 πόλιν καλουμένην πρότερον ἀπ' ἐκείνου Σόλους προσ-
 ηγόρευσε. Καὶ αὐτὸς δὲ μέμνηται τοῦ συνοικισμοῦ·
 προσαγορεύσας γὰρ ἐν ταῖς ἐλεγείαις τὸν Φιλόκυπρον
 15 Νῦν δὲ, φησί, σὺ μὲν Σολίοισι πολὺν χρόνον ἐνθάδ'
 ἀνάσσω

τήνδε πόλιν ναίοις καὶ γένος ὑμέτερον·
 αὐτὰρ ἐμὲ ξὺν νηϊ θοῇ κλεινῆς ἀπὸ νήσου
 ἀσκηθῆ πέμποι Κύπρις Ἰστέφανος·

20 οἰκισμῷ δ' ἐπὶ τῷδε χάριν καὶ κῦδος ὀπάξοι
 ἐσθλὸν καὶ νόστον πατρίδ' ἐς ἡμετέραν.

XXVII. Τὴν δὲ πρὸς Κροῖσον ἐντευξιν αὐτοῦ δοκοῦ-
 σιν ἐνιοι τοῖς χρόνοις ὡς πεπλασμένην ἐλέγχειν. Ἐγὼ
 δὲ λόγον ἐνδοξον οὕτω καὶ τοσοῦτους μάρτυρας ἔχοντα
 25 καὶ, ὃ μείζον ἐστὶ, πρέποντα τῷ Σόλωνος ἦθει καὶ τῆς
 ἐκείνου μεγαλοφροσύνης καὶ σοφίας ἄξιον, οὗ μοι δοκῶ
 προήσεσθαι χρονικοῖς τισὶ λεγομένοις κανόσιν, οὓς μυ-
 ρίοι διορθοῦντες ἄχρι σήμερον εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ὁμολο-
 γούμενον δύνανται καταστήσαι τὰς ἀντιλογίας. Τὸν δ'
 30 οὖν Σόλωνά φασιν εἰς Σάρδεις δεηθέντι τῷ Κροίσῳ
 παραγενόμενον παθεῖν τι παραπλήσιον ἀνδρὶ χερσαίῳ
 κατιόντι πρῶτον ἐπὶ θάλατταν. Ἐκεῖνός τε γὰρ ὄρων

ἄλλον ἐξ ἄλλου ποταμὸν ᾤετο τὴν θάλασσαν εἶναι, καὶ
 τῷ Σόλωνι τὴν αὐτὴν διαπορευομένην καὶ πολλοὺς ὄρωντι
 τῶν βασιλικῶν κεκοσμημένους πολυταλαῶς καὶ σοβοῦντας
 ἐν ὄχλῳ προπομπῶν καὶ δορυφόρων ἕκαστος ἐδόκει Κροί-
 σος εἶναι, μέχρι πρὸς αὐτὸν ἤχθη πᾶν ὅσον ἐν λίθοις, ἐν δ
 βαφαῖς ἐσθῆτος, ἐν τέχναις χρυσοῦ περὶ κόσμον ἐκπρε-
 πῆς ἔχειν ἢ περιττὸν ἢ ζηλωτὸν ἐδόκει περικείμενον, ὡς
 δὴ θέαμα σεμνότατον ὀφθείη καὶ ποικιλώτατον. Ἐπεὶ δ'
 ὁ Σόλων ἀντικρὺς καταστάς οὐτ' ἔπαθεν οὐδὲν οὐτ' εἶπε
 πρὸς τὴν ὄψιν ᾧν ὁ Κροῖσος προσεδόκησεν, ἀλλὰ καὶ 10
 δῆλος ἦν τοῖς εὐ φρονουῦσι τῆς ἀπειροκαλίας καὶ μικρο-
 πρεπείας καταφρονῶν, ἐκέλευσεν αὐτῷ τοὺς τε θησαυ-
 ροὺς ἀνοῖξαι τῶν χρημάτων καὶ τὴν ἄλλην ἄγοντας ἐπι-
 δεῖξαι μηδὲν δεομένην κατασκευὴν καὶ πολυτέλειαν. Ἡρ-
 κει γὰρ αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ τοῦ τρόπου κατανόησιν παρα- 15
 σχειν. Ὡς δ' οὖν αὐτίς ἤχθη γεγωνὸς ἀπάντων θεατῆς,
 ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ Κροῖσος, εἰ τινα οἶδεν ἀνθρώπων αὐ-
 τοῦ μακαριώτερον. Ἀποφηναμένου δὲ τοῦ Σόλωνος, ὅτι
 οἶδε Τέλλον αὐτοῦ πολίτην, καὶ διεξελθόντος, ὅτι χρη-
 στός ἀνὴρ ὁ Τέλλος γενόμενος καὶ παῖδας εὐδοκίμους 20
 καταλιπὼν καὶ βίον οὐθενὸς ἐνδεᾶ τῶν ἀναγκαίων ἐτε-
 λεύτησεν ἐνδόξως ἀριστεύσας ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἦδη
 μὲν ἀλλόκοτος ἐδόκει εἶναι τῷ Κροίσῳ καὶ ἄγροικος, εἰ
 μὴ πρὸς ἀργύριον πολὺ μηδὲ χρυσίον τῆς εὐδαιμονίας
 ποιεῖται τὴν ἀναμέτρησιν, ἀλλὰ δημοτικῷ καὶ ἰδιώτου 25
 βίον καὶ θάνατον ἀνθρώπου μᾶλλον ἢ τοσαύτην ἀγαπῆν
 δύναμιν καὶ ἀρχήν. Οὐ μὴν ἀλλὰ πάλιν ἠρώτησεν αὐτόν,
 εἰ μετὰ Τέλλον ἄλλον ἔγνωκεν ἀνθρώπων εὐδαιμονέστε-
 ρον. Πάλιν δὲ τοῦ Σόλωνος εἰπόντος εἰδέναι Κλέοβιν
 καὶ Βίωνα, φιλαδέλφους καὶ φιλομήτορας διαφερόντως 30
 ἄνδρας, οἱ τὴν μητέρα τῶν βοῶν βραδυνόωντων ὑπο-
 ἔδυντες αὐτοὶ τῷ ζυγῷ τῆς ἀμάξης ἐκόμισαν πρὸς τὸ τῆς

Ἦρας ἱερὸν εὐδαιμονιζομένην ὑπὸ τῶν πολιτῶν καὶ χαίρουσαν, εἶτα θύσαντες καὶ πίνοντες οὐκ ἔτι μεθ' ἡμέραν ἀνέστησαν, ἀλλὰ τεθνηκότες ἀναλήγῃ καὶ ἄλυκον ἐπὶ δόξῃ τοσαύτῃ θάνατον ᾤφθησαν, „Ἡμᾶς δ'“ εἶπεν ἡδὴ 5 πρὸς ὄργην ὁ Κροῖσος „εἰς οὐδένα τίθης εὐδαιμόνων ἀριθμὸν ἀνθρώπων;“ Καὶ ὁ Σόλων οὔτε πολακεύειν βουλόμενος αὐτὸν οὔτε περαιτέρω παροξύνειν, „Ἕλλησιν“ εἶπεν „ὦ βασιλεῦ Ἀυθῶν, πρὸς τε τὰλλα μετρίως ἔχειν ὁ θεὸς ἔδωκε καὶ σοφίας τινὸς ἀδαρσοῦς, ὡς εἶποιε, 10 καὶ δημοτικῆς, οὐ βασιλικῆς οὐδὲ λαμπραῆς, ἐπὶ μετριότητος ἡμῖν μέτεστιν, ἢ τύχαις ὀρώσα παντοδαπαῖς χρώμενον αἰεὶ τὸν βίον οὐκ ἔᾶ τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς μέγα φρονεῖν οὐδὲ θαυμάζειν ἀνδρὸς εὐτυχίαν μεταβολῆς χρόνον ἔχουσαν. Ἐπεισι γὰρ ἐκάστω ποικίλον ἐξ ἀδήλου 15 τὸ μέλλον· ᾧ δ' εἰς τέλος ὁ δαίμων ἔθετο τὴν εὐπραξίαν, τοῦτον εὐδαίμονα νομίζομεν. Ὁ δὲ ζῶντος ἔτι καὶ κινδυνεύοντος ἐν τῷ βίῳ μακαρισμός, ὡσπερ ἀγωνιζομένου κήρυγμα καὶ στέφανος, ἐστὶν ἀβέβαιος καὶ ἄκυρος.“ Ταῦτ' εἰπὼν ὁ Σόλων ἀπηλλάττετο λυπήσας μὲν, 20 οὐ νουθετήσας δὲ τὸν Κροῖσον.

XXVIII. Ὁ δὲ λογοποιὸς Αἰσωπος, ἐτύγχανε γὰρ εἰς Σάρδεις μετάπεμψτος γεγονώς ὑπὸ Κροῖσου καὶ τιμώμενος, ἠχθέσθη τῷ Σόλωνι μηδεμιᾶς τυχόντι φιλανθρωπίας· καὶ προτρέπων αὐτὸν „ὦ Σόλων“ ἔφη „τοῖς βασι- 25 λεῦσι δεῖ ὡς ἦκιστα ἢ ὡς ἡδιστα ὀμιλεῖν.“ Καὶ ὁ Σόλων „Μὰ Δί“ εἶπεν „ἀλλ' ὡς ἦκιστα ἢ ὡς ἄριστα.“ Τότε μὲν οὖν ὁ Κροῖσος οὕτω τοῦ Σόλωνος κατεφρόνησεν· ἐπεὶ δὲ Κύρῳ συμβαλὼν ἐκρατήθη μάχῃ καὶ τὴν πόλιν ἀπώλεσε καὶ ζῶν ἀλοῦς αὐτὸς ἐμελλε κατακίμρασθαι 30 καὶ γενομένης πυρᾶς ἀνεβιβάσθη δεδεμένος θεωμένων Περσῶν ἀπάντων καὶ Κύρου παρόντος, ἐφ' ὅσον ἐξικνεῖτο καὶ δυνατὸς ἦν τῇ φωνῇ φθεγγάμενος ἀνεβόησε τρεῖς

Ὁ Σόλων. Θαυμάσας οὖν ὁ Κῦρος ἐπεμψε τοὺς ἐρησο-
 μένους, ὅσους ἀνθρώπων ἢ θεῶν οὗτός ἐστιν ὁ Σόλων,
 ὃν τύχαις ἀπόροις μόνον ἀνακαλεῖται. Καὶ ὁ Κροῖσος
 οὐδὲν ἀποκρυψάμενος εἶπεν ὅτι „Τῶν παρ’ Ἑλλησι
 σοφῶν εἰς οὗτος ἦν ὁ ἀνὴρ, ὃν ἐγὼ μετεπεμψάμην οὐκ ἔ-
 ἀκοῦσαι τι βουλόμενος οὐδὲ μαθεῖν ὧν ἐνδεής ἤμην,
 ἀλλ’ ὡς δὴ μοι θεατῆς γένοιτο καὶ μάρτυς ἀπλοῖ τῆς εὐ-
 δαιμονίας ἐκείνης, ἣν ἀποβαλεῖν ἄρα μεῖζον ἦν κακὸν ἢ
 λαβεῖν ἀγαθόν. Λόγος γὰρ ἦν καὶ δόξα τὰγαθὸν παρού-
 σης· αἱ μεταβολαὶ δέ μοι αὐτῆς εἰς πάθη δεινὰ καὶ συμ- 10
 φορὰς ἀνηκέστους ἔργῳ τελευτῶσι. Καὶ ταυτ’ ἐκείνος
 ὁ ἀνὴρ ἐκ τῶν τότε τὰ νῦν τεκμαιρόμενος ἐκέλευε τὸ
 τέλος τοῦ βίου σκοπεῖν καὶ μὴ θρασυνόμενον ἀβεβαίοις
 ὑπονοίαις ὑβρίζειν.“ Ἐπεὶ δὲ τοῦτ’ ἀνήνέχθη πρὸς τὸν
 Κῦρον, ἅτε δὴ σοφώτερος ὢν τοῦ Κροῖσου καὶ τὸν λό- 15
 γον τοῦ Σόλωνος ἰσχυρὸν ἐν τῷ παραδείγματι βλέπων,
 οὐ μόνον ἀφήκε τὸν Κροῖσον, ἀλλὰ καὶ τιμῶν ἐφ’ ὅσον
 ἔζη διετέλεσε· καὶ δόξαν ἔσχεν ὁ Σόλων ἐνὶ λόγῳ τὸν
 μὲν σώσας, τὸν δὲ παιδεύσας τῶν βασιλέων.

XXIX. Οἱ δὲ ἐν ἄστει πάλιν ἐστασίαζον ἀποδημοῦν- 20
 τος τοῦ Σόλωνος· καὶ προειστήκει τῶν μὲν Πεδιέων
 Λυκοῦργος, τῶν δὲ Παράλων Μεγακλῆς ὁ Ἀλκμαίωνος,
 Πεισίστρατος δὲ τῶν Διακρίων, ἐν οἷς ἦν ὁ θητικὸς
 ὄχλος καὶ μάλιστα τοῖς πλουσίοις ἀχθόμενος· ὥστε χρῆ-
 σθαι μὲν ἐτι τοῖς νόμοις τὴν πόλιν, ἤδη δὲ πράγματα 25
 νεώτερα προσδοκᾶν καὶ ποθεῖν ἅπαντας ἑτέραν κατὰ-
 στασιν, οὐκ ἴσον ἐλπίζοντας, ἀλλὰ πλεόν ἔξειν ἐν τῇ
 μεταβολῇ καὶ κρατήσειν παντάπασιν τῶν διαφορομένων.
 Οὕτω δὲ τῶν πραγμάτων ἐχόντων ὁ Σόλων παραγενο-
 μένος εἰς τὰς Ἀθήνας, αἰδῶ μὲν εἶχε καὶ τιμὴν παρὰ 30
 ἅπασιν, ἐν δὲ κοινῷ λέγειν καὶ πράσσειν ὁμοίως οὐκ ἐτ’
 ἦν δυνατὸς οὐδὲ πρόθυμος ὑπὸ γήρωσ, ἀλλ’ ἐντυγχάνων

ἰδίᾳ τοῖς προεστῶσι τῶν στάσεων ἀνδράσιν ἐπειρᾶτο
 διαλύειν καὶ συναρμόττειν, μάλιστα τοῦ Πεισιστράτου
 προσέχειν δοκοῦντος αὐτῷ. Καὶ γὰρ αἰμύλον τι καὶ
 προσφιλές εἶχεν ἐν τῷ διαλέγεσθαι καὶ βοηθητικὸς ἦν
 5 τοῖς πένησι καὶ πρὸς τὰς ἐχθρας ἐπιεικὴς καὶ μέτριος.
 Ἄ δὲ φύσει μὴ προσῆν αὐτῷ, καὶ ταῦτα μιμούμενος ἐπι-
 στεύετο μᾶλλον τῶν ἐχόντων, ὡς εὐλαβὴς καὶ κόσμιος
 ἀνὴρ καὶ μάλιστα δὴ τὸ ἴσον ἀγαπῶν καὶ δυσχεραίνων,
 εἴ τις τὰ παρόντα κινοίῃ καὶ νεωτέρων ὀρέγοιτο· τούτοις
 10 γὰρ ἐξηπάτα τοὺς πολλοὺς. Ὁ δὲ Σόλων ταχὺ τὸ ἦθος
 ἐφώρασεν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιβουλήν πρῶτος ἐγκατείδεν·
 οὐ μὴν ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐπειρᾶτο πραῦνειν καὶ νουθετεῖν
 καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγε καὶ πρὸς ἑτέρους, ὡς εἴ τις ἐξέλοι
 τὸ φιλόπρωτον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἰά-
 15 σαιτο τῆς τυραννίδος, οὐκ ἔστιν ἄλλος εὐφυνέστερος πρὸς
 ἀρετὴν οὐδὲ βελτίων πολιτῆς. Ἀρχομένων δὲ τῶν περὶ
 Θέσπιν ἤδη τὴν τραγωδίαν κινεῖν καὶ διὰ τὴν καινότητα
 τοὺς πολλοὺς ἄγοντος τοῦ πράγματος, οὐπω δ' εἰς ἄμιλ-
 λαν ἐναγώνιον ἐξηγγέμενος, φύσει φιλήκοος ὢν καὶ φιλο-
 20 μαθῆς ὁ Σόλων, ἐτι μᾶλλον ἐν γήρᾳ σχολῇ καὶ παιδιᾷ καὶ
 νῆ Δία πότοις καὶ μουσικῇ παραπέμπων ἑαυτὸν, ἐθεά-
 σατο τὸν Θέσπιν αὐτὸν ὑποκρινόμενον, ὥσπερ ἔθος ἦν
 τοῖς παλαιοῖς. Μετὰ δὲ τὴν θέαν προσαγορεύσας αὐτὸν
 ἠρώτησεν, εἴ τοσοῦτων ἐναντίον οὐκ αἰσχύνεται τηλι-
 25 καῦτα ψευδόμενος. Φήσαντος δὲ τοῦ Θέσπιδος, μὴ δει-
 νὸν εἶναι τὸ μετὰ παιδιᾶς λέγειν τὰ τοιαῦτα καὶ πράσ-
 σειν, σφόδρα τῇ βακτηρίᾳ τὴν γῆν ὁ Σόλων κατατάξας·
 „Ταχὺ μέντοι τὴν παιδιᾶν“ ἔφη „ταύτην ἐκαινοῦντες
 οὕτω καὶ τιμῶντες εὐρήσομεν ἐν τοῖς συμβολαίοις.“
 30 XXX. Ἐπεὶ δὲ κατατρώσας αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ Πεισί-
 στρατος ἦκεν εἰς ἀγορὰν ἐπὶ ζεύγους κομιζόμενος καὶ
 παρῶξυνε τὸν δῆμον ὡς διὰ τὴν πολιτείαν ὑπὸ τῶν

ἐχθρῶν ἐπιβεβουλευμένος, καὶ πολλοὺς εἶχεν ἀγανακτοῦντας καὶ βοῶντας, προσελθὼν ἐγγὺς ὁ Σόλων καὶ παραστάς „Οὐ καλῶς“ εἶπεν „ὦ καὶ Ἴπποκράτους, ὑποκρίνη τὸν Ὀμηρικὸν Ὀδυσσεῖα· ταῦτα γὰρ ποιεῖς τοὺς πολίτας παρακρουόμενος, οἷς ἐκεῖνος τοὺς πολεμίους 5 ἐξηπάτησεν αἰκισάμενος ἑαυτόν.“ Ἐκ τούτου τὸ μὲν κλῆθος ἦν ἔτοιμον ὑπερμαχεῖν τοῦ Πεισιστράτου καὶ συνῆλθεν εἰς ἐκκλησίαν ὁ δῆμος. Ἀρίστωνος δὲ γράφαντος, ὅπως δοθῶσι πεντήκοντα κορυννηφόροι τῷ Πεισιστράτῳ φυλακὴ τοῦ σώματος, ἀντεῖπεν ὁ Σόλων ἀνα- 10 στάς καὶ πολλὰ διεξῆλθεν ὁμοία τούτοις οἷς διὰ τῶν ποιημάτων γέγραφεν·

Εἰς γὰρ γλώσσαν ὄρατε καὶ εἰς ἐπη αἰμύλου ἀνδρός.

Ἵμων δ' εἰς μὲν ἕκαστος ἀλώπεκος ἴχνησι βαίνει,
σύμπασιν δ' ὑμῖν χαῦνος ἔνεστι νόος.

15

Ἵρων δὲ τοὺς μὲν πένητας ὠρμημένους χαρίζεσθαι τῷ Πεισιστράτῳ καὶ θορυβοῦντας, τοὺς δὲ πλουσίους ἀποδιδράσκοντας καὶ ἀποδειλιῶντας, ἀπῆλθεν εἰπὼν, ὅτι τῶν μὲν ἔστι σοφώτερος, τῶν δὲ ἀνδρειότερος· σοφώ- 20 τερος μὲν τῶν μὴ συνιέντων τὸ πραττόμενον, ἀνδρειότερος δὲ τῶν συνιέντων μὲν, ἐναντιοῦσθαι δὲ τῇ τυραννίδι φοβουμένων. Τὸ δὲ ψήφισμα κυρώσας ὁ δῆμος οὐδὲ περὶ τοῦ πλήθους ἔτι τῶν κορυννηφόρων διεμικρολογεῖτο πρὸς τὸν Πεισίστρατον, ἀλλ' ὅσους ἐβούλετο τρέφοντα καὶ συνάγοντα φανερώς περιεώρα μέχρι τὴν ἀκρόπολιν 25 κατέσχε. Γενομένου δὲ τούτου καὶ τῆς πόλεως συνταραχθείσης, ὁ μὲν Μεγακλῆς εὐθύς ἐφυγε μετὰ τῶν ἄλλων Ἀλκμαιωνιδῶν, ὁ δὲ Σόλων ἦδη μὲν ἦν σφόδρα γέρον καὶ τοὺς βοηθοῦντας οὐκ εἶχεν, ὅμως δὲ προῆλθεν εἰς ἀγορὰν καὶ διελέχθη πρὸς τοὺς πολίτας, τὰ μὲν 30 κακίων τὴν ἀβουλίαν αὐτῶν καὶ μαλακίαν, τὰ δὲ παροξύνων ἔτι καὶ παρακαλῶν μὴ προέσθαι τὴν ἐλευθερίαν·

ὄτε καὶ τὸ μνημονευόμενον εἶπεν, ὡς πρώην μὲν ἦν εὐμαρέστερον αὐτοῖς τὸ κωλύσαι τὴν τυραννίδα συνισταμένην, νῦν δὲ μετξόν ἐστι καὶ λαμπρότερον ἐκκόψαι καὶ ἀνελεῖν συνεστῶσαν ἤδη καὶ πεφυκυῖαν. Οὐδενὸς δὲ
 5 προσέχοντος αὐτῷ διὰ τὸν φόβον ἀπῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτοῦ, καὶ λαβὼν τὰ ὄπλα καὶ πρὸ τῶν θυρῶν θέμενος εἰς τὸν στενωπὸν „Ἐμοὶ μὲν“ εἶπεν „ὡς δυνατὸν ἦν βεβοήθηται τῇ πατρίδι καὶ τοῖς νόμοις.“ Καὶ τὸ λοιπὸν ἡσύχαιαν ἤγε καὶ τῶν φίλων φεύγειν παραινούντων
 10 οὐ προσεῖχεν, ἀλλὰ ποιήματα γράφων ὠνείδιζε τοῖς Ἀθηναίοις·

Εἰ δὲ πεπόνθατε λυγρὰ δι' ὑμετέρεην κακότητα,
 μὴ τι θεοῖς τούτων μῆνιν ἐπαμφέρετε.

αὐτοὶ γὰρ τούτους ἠϋξήσατε φύματα δόντες,
 15 καὶ διὰ ταῦτα κακὴν ἔσχετε δουλοσύνην.

XXXI. Ἐπὶ τούτοις δὲ πολλῶν νουθετούντων αὐτὸν ὡς ἀποθανούμενον ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ κινδανόμενων, τίνι πιστεύων οὕτως ἀπονοεῖται „Τῷ γήρᾳ“ εἶπεν. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Πεισίστρατος ἐγκρατῆς γενόμενος τῶν
 20 πραγμάτων οὕτως ἐξεθεράπευσε τὸν Σόλωνα τιμῶν καὶ φιλοφρονούμενος καὶ μεταπεμπόμενος, ὥστε καὶ σύμβουλον εἶναι καὶ πολλὰ τῶν πρασσομένων ἐπαινεῖν. Καὶ γὰρ ἐφύλαττε τοὺς πλείστους νόμους τοῦ Σόλωνος ἐμμένων πρώτος αὐτὸς καὶ τοὺς φίλους ἀναγκάζων· ὅς γε
 25 καὶ φόνου προσκληθεὶς εἰς Ἄρειον πάγον ἤδη τυραννῶν ἀπῆντησε κοσμίως ἀπολογησόμενος, ὁ δὲ κατηγορὸς οὐχ ὑπήκουσε· καὶ νόμους αὐτὸς ἑτέρους ἔγραψεν, ὧν ἐστὶ καὶ ὁ τοὺς κηρωθέντας ἐν πολέμῳ δημοσίᾳ τρέφεσθαι καλεῖται. Τοῦτο δὲ φησὶν Ἡρακλείδης καὶ πρότερον ἐπὶ
 30 Θερσίππῳ κηρωθέντι τοῦ Σόλωνος ψηφισαμένου μιμήσασθαι τὸν Πεισίστρατον. Ὡς δὲ Θεόφραστος ἰστορήκε· καὶ τὸν τῆς ἀργίας νόμον οὐ Σόλων ἔθηκεν, ἀλλὰ Πει-

στρατος, ᾧ τήν τε χώραν ἐνεργοτέραν καὶ τὴν πόλιν ἡρεμιοτέραν ἐποίησεν. Ὁ δὲ Σόλων ἀψάμενος μεγάλης τῆς περὶ τὸν Ἀτλαντικὸν λόγον ἢ μῦθον πραγματείας, ὃν διήκουσε τῶν περὶ Σάτυν λογίων προσήκοντα τοῖς Ἀθηναίοις, ἐξέκαμεν, οὐ δι' ἀσχολίαν, ὡς Πλάτων φη- 5 σίν, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ γήρωσ, φοβηθεὶς τὸ μέγεθος τῆς γραφῆς. Ἐπεὶ σχολῆς γε περιουσίαν αὐτοῦ μνηύουσιν αἰ τοιαῦται φωναί·

Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος·

καὶ

10

Ἔργα δὲ Κυπρογενοῦς νῦν μοι φίλα καὶ Διονύσου καὶ Μουσέων, ἃ τίθησ' ἀνδράσιν εὐφροσύνας.

XXXII. Ὡς δὲ χώρας καλῆς ἔδαφος ὁ Πλάτων ἐρημον, αὐτῷ δὲ πως κατὰ συγγένειαν προσῆκον, ἐξεργάσασθαι καὶ διακοσμησαὶ φιλοτιμούμενος τὴν Ἀτλαντικὴν ὑπό- 15 θεσιν, πρόθυρα μὲν μεγάλα καὶ περιβόλους καὶ αὐλὰς τῇ ἀρχῇ περιέθηκεν, οἷα λόγος οὐδεὶς ἄλλος ἔσχεν οὐδὲ μῦθος οὐδὲ ποίησις, ὃψὲ δὲ ἀρξάμενος προκατέλυσε τοῦ ἔργου τὸν βίον, ὅσῳ μᾶλλον εὐφραίνει τὰ γεγραμμένα, τοσοῦτῳ μᾶλλον τοῖς ἀπολειφθεῖσιν ἀνιάσας. Ὡς γὰρ ἡ 20 πόλις τῶν Ἀθηναίων τὸ Ὀλυμπιεῖον, οὕτως ἡ Πλάτωνος σοφία τὸν Ἀτλαντικὸν ἐν πολλοῖς καλοῖς μόνον ἔργον ἀτελὲς ἔσχηκεν. Ἐπεβίωσε δ' οὖν ὁ Σόλων ἀρξάμενου τοῦ Πεισιστράτου τυραννεῖν, ὡς μὲν Ἡρακλείδης ὁ Πον- τικὸς ἱστορεῖ, συχνὸν χρόνον, ὡς δὲ Φανίας ὁ Ἐφέσιος, 25 97 ἐλάττονα δυοῖν ἐτῶν. Ἐπὶ Κωμίου μὲν γὰρ ἤρξατο τυραννεῖν Πεισιστράτος, ἐφ' Ἡγεστράτου δὲ Σόλωνά φησιν ὁ Φανίας ἀποθανεῖν τοῦ μετὰ Κωμίαν ἄρξαντος. Ἡ δὲ διασπορὰ κατακαυθέντος αὐτοῦ τῆς τέφρας περὶ τὴν Σαλαμινίων νῆσον ἔστι μὲν διὰ τὴν ἀτοπίαν ἀπίθανος 30 παντάπασι καὶ μυθώδης, ἀναγέγραπται δ' ὑπὸ τε ἄλλων ἀνδρῶν ἀξιολόγων καὶ Ἀριστοτέλους τοῦ φιλοσόφου.

Π Ο Π Λ Ι Κ Ο Λ Α Σ .

I. Τοιούτῳ δὴ γενομένῳ τῷ Σόλωνι τὸν Ποπλικόλαν
 5 παραβάλλομεν, ᾧ τοῦτο μὲν ὕστερον ὁ Ῥωμαίων δῆμος
 ἐξεῦρεν ἐπὶ τιμῇ τοῦνομα, πρὸ τοῦ δὲ Πόπλιος Οὐαλ-
 λέριος ἐκαλεῖτο, Οὐαλλερίου δοκῶν ἀπόγονος εἶναι τῶν
 παλαιῶν ἀνδρῶς αἰτιωτάτου γενομένου Ῥωμαίους καὶ
 Σαβίνους ἐκ πολεμίων ἕνα γενέσθαι δῆμον· ὁ γὰρ μά-
 10 λιστα τοὺς βασιλεῖς εἰς ταῦτό πείσας συνελθεῖν καὶ
 διαλλάξας ἐκεῖνός ἐστι. Τούτῳ δὴ κατὰ γένος προσήκων
 ὁ Οὐαλλέριος, ὡς φασι, βασιλευμένης μὲν ἐτι τῆς Ῥώ-
 μης ἐπιφανῆς ἦν διὰ λόγον καὶ πλοῦτον, ὧν τῷ μὲν
 ὀρθῶς καὶ μετὰ παρρησίας ἀεὶ χρώμενος ὑπὲρ τῶν δι-
 15 καίων, ἀφ' οὗ δὲ τοῖς θεομένοις ἐλευθερίως καὶ φιλαν-
 θρώπως ἐπαρκῶν δῆλος ἦν εὐθύς, εἰ γένοιτο δημοκρα-
 τία, πρωτεύσων. Ἐπεὶ δὲ Ταρκύνιον Σούπερβον οὔτε
 λαβόντα τὴν ἀρχὴν καλῶς, ἀλλ' ἀνοσίως καὶ παρανόμως,
 οὔτε χρώμενον αὐτῇ βασιλικῶς, ἀλλ' ὑβρίζοντα καὶ τι-
 20 ραννοῦντα μισῶν ὁ δῆμος καὶ βαρυνόμενος ἀρχὴν ἀπο-
 στάσεως ἔλαβε τὸ Λουκρητίας πάθος αὐτὴν ἐπὶ τῷ βια-
 σθῆναι διεργασαμένης, καὶ Λεύκιος Βρούτος ἀπτόμενος
 τῶν πραγμάτων τῆς μεταβολῆς ἐπὶ πρῶτον ἦλθε τὸν
 Οὐαλλέριον καὶ χρησάμενος αὐτῷ προθυμοτάτῳ συνεξέ-
 25 βαλε τοὺς βασιλεῖς, μέχρι μὲν ἐπίδοξος ἦν ὁ δῆμος ἕνα
 χειροτονήσειν ἀντὶ τοῦ βασιλέως στρατηγόν, ἡσυχίαν
 ἤγειν ὁ Οὐαλλέριος, ὡς τῷ Βρούτῳ μᾶλλον ἄρχειν προσ-
 ἤκον ἡγεμόνι τῆς ἐλευθερίας γεγεννημένῳ· δυσχεραίνο-
 μένου δὲ τοῦ τῆς μοναρχίας ὀνόματος, καὶ δοκοῦντος αἰ-
 30 ἀλυπότερον τοῦ δήμου μερισθεῖσαν ὑπομεῖναι τὴν ἀρχὴν
 καὶ δύο προβαλλομένου καὶ καλοῦντος, ἐλπίζων μετὰ τὸν
 Βρούτον αἰρεθῆσεσθαι καὶ συννυπατεύσειν διήμαρτεν.

Ἡρέθη γὰρ ἄκοντι τῷ Βρούτῳ συνάρχων ἀντὶ τοῦ Οὐαλλερίου Ταρκύνιος Κολλατινός ὁ Λουκρητίας ἀνὴρ, οὐδὲν ἀρετῇ Οὐαλλερίου διαφέρων, ἀλλ' οἱ δυνατοὶ δεδιότες τοὺς βασιλεῖς ἔτι πολλὰ πειρῶντας ἐξῶθεν καὶ μαλάσσοντας τὴν πόλιν ἐβούλοντο τὸν ἐντονώτατον αὐ- 5 τοῖς ἐχθρὸν ἔχειν στρατηγὸν ὡς οὐχ ὑψησόμενον.

II. Ἀγανακτῶν οὖν ὁ Οὐαλλέριος, εἰ μὴ πιστεύεται πάντα πράττειν ἔνεκα τῆς πατρίδος, ὅτι μηδὲν ἰδίᾳ κακὸν ὑπὸ τῶν τυράννων πέπονθε, τῆς τε βουλῆς ἀπέστη καὶ τὰς συνηγορίας ἀπέπεσε καὶ τὸ πράττειν τὰ κοινὰ παντε- 10 λῶς ἐξέλιπεν, ὥστε καὶ λόγον τοῖς πολλοῖς παρασχεῖν καὶ φροντίδα φοβουμένοις, μὴ δι' ὄργην προσθέμενος τοῖς βασιλεῦσιν ἀνατρέψῃ τὰ πράγματα καὶ τὴν πόλιν ἐπι- σφαλῶς ἔχουσαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸς ἑτέρους τινὰς ὑποφίαν ἔχων ὁ Βρούτος ἐβούλετο διὰ σφαγίων ὀρκῶσαι τὴν 15 βουλήν καὶ προεῖπεν ἡμέραν, καταβὰς μάλα φαιδρὸς εἰς ἀγορὰν ὁ Οὐαλλέριος καὶ πρῶτος ὁμόσας μηδὲν ἐνδώσειν μὴδ' ὑφήσεσθαι Ταρκυνίοις, ἀλλὰ πολεμήσειν κατὰ κράτος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἡδονὴν τε τῇ βουλῇ καὶ θάρσος ἅμα τοῖς ἄρχουσι παρέσχεν. Εὐθύς δὲ καὶ τὰ 20 ἔργα τὸν ὄρκον ἐβεβαίον. Πρέσβεις γὰρ ἦκον ἀπὸ Ταρκυνίου γράμματα κομιζόντες ἐπαγωγὰ τοῦ δήμου καὶ λόγους ἐπισικεῖς, οἷς μάλιστα τοὺς πολλοὺς φῶντο διαφθεῖρειν λεγομένοις παρὰ βασιλέως ἀφεικῆναι τὸ φρόνημα καὶ μετρίων δεῖσθαι δοκοῦντος. Τούτους εἰς τὸ 25 πλῆθος οἰομένων δεῖν τῶν ὑπάτων προαγαγεῖν οὐκ εἴασεν ὁ Οὐαλλέριος, ἀλλ' ἐνέστη καὶ διεκάλυψεν ἀνθρώποις πένησι καὶ βαρυννομένοις μᾶλλον τῆς τυραννίδος τὸν πόλεμον ἀρχὰς καὶ προφάσεις νεωτερισμῶν ἐγγενέσθαι.

30

III. Μετὰ δὲ ταῦτα πρέσβεις ἦκον ἕτεροι τῆς τε βασιλείας ἀφίστασθαι καὶ πολεμοῦντα παύσασθαι τὸν Ταρ-

κύνιον λέγοντες, ἀπαιτεῖν δὲ τὰ χρήματα καὶ τὰς οὐσίας
 αὐτῷ καὶ φίλοις καὶ οἰκείοις, ἀφ' ὧν διαβιώσονται φεύ-
 γοντες. Ἐπικλωμένων δὲ πολλῶν καὶ μάλιστα τοῦ Κολ-
 λατίνου συναγορευόντος, ἄτρεπτος ὦν ἀνὴρ καὶ τραχὺς
 5 ὄργην ὁ Βροῦτος ἐξέδραμεν εἰς ἀγοράν, προδότην ἀπο-
 καλῶν τὸν συναρχοντα, πολέμου καὶ τυραννίδος ἀφορμὰς
 χαριζόμενον οἷς δεινὸν ἦν ὄντως ἐφόδια φυγῆς ψηφίσα-
 σθαι. Συνελθόντων δὲ τῶν πολιτῶν πρῶτος ἰδιώτης
 ἀνὴρ εἶπεν ἐν δήμῳ τότε Γάτος Μινούκιος, τῷ τε Βροῦτῳ
 10 διακελευόμενος καὶ τοῖς Ῥωμαίοις παραινῶν ὁρᾶν ὅπως
 τὰ χρήματα μετ' αὐτῶν ὄντα πολεμοίῃ πρὸς τοὺς τυράν-
 νους μᾶλλον ἢ μετ' ἐκείνων πρὸς αὐτούς. Οὐ μὴν ἄλλ'
 ἔδοξε τοῖς Ῥωμαίοις τὴν ἐλευθερίαν ἔχουσιν, ὑπὲρ ἧς
 ἐπολέμου, μὴ προέσθαι τὴν εἰρήνην ἕνεκα χρημάτων,
 15 ἀλλὰ συνεκβαλεῖν καὶ ταῦτα τοῖς τυράννοις. Ἦν δὲ ἄρα
 Ταρκυνίῳ λόγος μὲν ἐλάχιστος τῶν χρημάτων, ἡ δ' ἀπαι-
 τησις ἅμα πείρα τοῦ δήμου καὶ κατασκευὴ προδοσίας.
 Καὶ ταῦτ' ἐπραττον οἱ πρέσβεις ὑπομένοντες ἐπὶ τῇ τῶν
 χρημάτων προφάσει, τὰ μὲν ἀποδίδοσθαι, τὰ δὲ φυλάτ-
 20 τεῖν, τὰ δ' ἀποπέμπειν φάσκοντες, ἄχρι οὗ διέφθειραν
 οἴκους δύο τῶν καλῶν ἀγαθῶν νομιζομένων τὸν Ἀκυλ-
 λίων τρεῖς ἔχοντα βουλευτὰς καὶ δύο τὸν Οὐτέλλιων.
 Οὗτοι πάντες ἦσαν ἀπὸ μητέρων ἀδελφίδοι Κολλατίνου
 τοῦ ὑπατεύοντος, ἰδίᾳ δὲ Οὐτέλλιοις ἑτέρα πρὸς Βροῦ-
 25 τον οἰκειότης ὑπῆρχεν. Ἀδελφὴν γὰρ αὐτῶν ὁ Βροῦ-
 τος εἶχε καὶ παῖδας ἐξ αὐτῆς πλείονας· ὧν δύο τοὺς ἐν
 ἡλικίᾳ συγγενεῖς ὄντας ἅμα καὶ συνήθεις οἱ Οὐτέλλιοι
 προσηγάγοντο καὶ συνέπεισαν ἐν τῇ προδοσίᾳ γενέσθαι
 καὶ καταμιζαντας ἑαυτοὺς εἰς γένος μέγα τὸ τῶν Ταρκυ-
 30 νίων καὶ βασιλικὰς ἐλπίδας ἀπαλλαγῆναι τῆς τοῦ πατρὸς
 ἀβελτερίας καὶ χαλεπότητος· χαλεπότητα μὲν τὸ ἀπαραι-
 τητον αὐτοῦ πρὸς τοὺς πονηροὺς λέγοντες, τῇ δ' ἀβελ-

τερά προσποιήματι καὶ παρακαλύμματι πολὺν χρόνον, ὡς εἶοικε, χρησάμενος ἀσφαλείας ἔνεκα πρὸς τοὺς τυράν-
 νους οὐδ' ὕστερον ἐφυγεν αὐτῆς τὴν ἐπωνυμίαν.

IV. Ὡς δ' οὖν συνεπίσθη τὰ μειράκια καὶ τοῖς
 Ἀκυλλίοις εἰς λόγους ἦλθεν, ὄρκον ὁμόσαι μέγαν ἔδοξε 5
 πᾶσι καὶ δεινόν, ἀνθρώπου σφαγέντος ἐπισπείσαντας
 αἶμα καὶ τῶν σπλάγγνων θιγόντας. Ἐπὶ τούτοις εἰς τὴν
 Ἀκυλλίων οἰκίαν συνήλθον. Ἦν δ' ὁ οἶκος, ἐν ᾧ ταῦτα
 δράσειν ἔμελλον, οἶον εἰκὸς, ὑπέρημος καὶ σκοτώδης.
 Ἐλαθεν οὖν αὐτοὺς οἰκέτης ὄνομα Οὐνδίκιος ἔνδον 10
 κατακρύψας ἑαυτὸν, οὐ κατ' ἐπιβουλήν ἢ προαἰσθησίην
 ἵνα τοῦ μέλλοντος, ἀλλ' ἔνδον ὧν ἔτυχε καὶ προσιοῦσιν
 αὐτοῖς μετὰ σπουδῆς ὀφθῆναι φοβηθεῖς ὑπέστη, λάρνακα
 καμένην πρὸ αὐτοῦ ποιησάμενος, ὥστε καὶ τῶν πρᾶ-
 τωμένων θεατῆς γενέσθαι καὶ τῶν βουλευμάτων ἐπήκοος. 15
 Ἔδοξε δ' αὐτοῖς τοὺς ὑπάτους ἀναιρεῖν, καὶ ταῦτα δηλού-
 σαι γράψαντες ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Ταρκύνιον ἔδωκαν
 τοῖς πρέσβεσι· καὶ γὰρ ᾤκουν αὐτόθι, τῶν Ἀκυλλίων
 ἕνοι γεγονότες, καὶ τότε τῇ συνωμοσίᾳ παρήσαν. Ὡς δὲ
 ταῦτα πράξαντες ἀπηλλάγησαν, ὑπεξελθὼν ὁ Οὐνδίκιος 20
 λάθρα χρήσασθαι τοῖς προσπεσοῦσιν οὐκ εἶχεν, ἀλλ'
 ἤκορετο, δεινὸν μὲν ἠγούμενος, ὥσπερ ἦν, πρὸς πα-
 τέρα Βροῦτον υἱῶν ἐξάγιστα κατηγορεῖν ἢ πρὸς θεῖον
 ἀδελφιδῶν τὸν Κολλατῖνον, ἰδιώτην δὲ Ῥωμαίων οὐδένα
 νομίζων ἐχέγγυον ἀπορρήτων τηλικούτων. Πᾶν δ' αὖ 25
 μᾶλλον ἢ δυνατὸς ὧν ἠσυχίαν ἄγειν, ἔλαυνόμενος δὲ τῷ
 σνειδότι τοῦ πράγματος, ὥρμησέ πως πρὸς τὸν Οὐαλ-
 λέριον, μάλιστα τοῖς κοινοῖς καὶ φιλανθρώποις ἐπαχθεῖς
 τοῦ ἀνδρὸς, ὅτι πᾶσιν εὐπρόσοδος ἦν τοῖς δεομένοις καὶ
 τὴν οἰκίαν αἰεὶ παρεῖχεν ἀνεωγμένην καὶ λόγον οὐδενὸς 30
 οὐδὲ χρεῖαν ἀπερρίπτει τῶν ταπεινῶν.

V. Ὡς οὖν ἀνέβη πρὸς αὐτὸν ὁ Οὐνδίκιος καὶ κατ-

εἶπε πάντα Μάρκῳ τε τοῦ ἀδελφοῦ παρόντος ἀπὸ
 μόνου καὶ τῆς γυναῖκος, ἐπληγείς καὶ θείσας ὁ Οὐαλ-
 λέριος οὐδέτι προήκατο τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ κατακλεί-
 σας εἰς τὸ οἶκημα καὶ φύλακα τὴν ἐαυτοῦ γυναῖκα ταῖς
 5 θύραις ἐπιστήσας, τὸν μὲν ἀδελφὸν ἐκέλευσε τὴν βασι-
 λικὴν ἑκαυλίην περισχόντα τὰ γράμματα λαβεῖν, ἂν δυ-
 νατὸν ᾗ, καὶ τοὺς αἰετέας παραφυλάττειν· αὐτὸς δὲ
 παλατῶν τε πολλῶν καὶ φίλων ἀεὶ περὶ αὐτὸν ὄντων καὶ
 θεραπειᾶς συχνῆς ἐβάδιζε πρὸς τὴν οἰκίαν τῶν Ἀκυλ-
 10 λίων οὐκ ἔνδου ὄντων. Διὰ μηθενὸς ἂν προσδοκῆσαντος
 ἀσάμενος διὰ θυρῶν ἐπισυγγάνει τοῖς γράμμασι κειμέ-
 νοις ὅπου κατέλουν οἱ πρέσβεις. Ταῦτα δ' ἐντοῦ πρέτ-
 τουτος οἱ Ἀκύλλιοι δρῦμψ προσεφέροντο καὶ περὶ τὰς
 θύρας συμμίζαντες ἐζήτην ἀφελίσθαι τὰς ἐπιστολάς.
 15 Οἱ δ' ἠμύνοντο καὶ τὰ ἱμάτια περιβαλάντες αὐτῶν τοῖς
 τραχήλοις ὑπὸ βίας καὶ μόλις ἀθούμενοι καὶ ἀθούντες
 διὰ τῶν στενωπῶν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐνέβηκον. Τὰ δ' αὐτὰ
 καὶ περὶ τὴν ἑκαυλίην ἅμα τὴν βασιλικὴν ἐγίνετο, τοῦ
 Μάρκου γραμματέων ἐτέρων ἐν τοῖς σκεύεσι κοιμζομέ-
 20 νων ἐπιλαμβανομένου καὶ τῶν βασιλικῶν ὅσους δυνατὸς
 ἦν ἔλκοντος εἰς τὴν ἀγορὰν.

VI. Ἐπεὶ δὲ τὸν θόρυβον κατέπαισαν οἱ ὑπατοὶ καὶ
 τοῦ Οὐαλλερίου καλεῦσαντος ἐκ τῆς οἰκίας ὁ Οὐινθίμιος
 προήχθη καὶ γενομένης κατηγορίας ἀνεγνωσθῆ τα γράμ-
 25 ματα καὶ πρὸς οὐδὲν ἐτόλμησαν ἀντιπεῖν οἱ ἄνδρες, ἦν
 μὲν κατήφεια καὶ σιωπὴ τῶν ἄλλων, ὀλίγοι δὲ βουλό-
 μενοι τῷ Βρούτῳ χαρίζεσθαι φυγῆς ἐμέμνηντο. Καί τι
 καὶ Κολλατινὸς αὐτοῖς ἐπιεικοῦς ἐνεδίδου δε-
 30 ὄνομαστὶ τῶν υἱῶν ἐκάτερον προσειπὼν „Ἄγε, ὦ Τίτε“
 εἶπεν „ἄγε, ὦ Τιβέρτε, τί οὐκ ἀπολογεῖσθε πρὸς τὴν
 κατηγορίαν;“ Ὡς δ' οὐδὲν ἀπεκρίναντο τρεῖς ἐρωτηθέν-

τες, οὕτως προς τοὺς ἐκπρότους ἀποστρέψας τὸ πρόσωπον
 „ἤμεταρον ἤδη“ εἶπε „τὸ λοιπὸν ἔργον.“ Οἱ δὲ εὐθύς
 συλλαβόντες τοὺς νεανίσκους περιεφρήγγυσον τὰ ἱμάτια,
 τὰς χεῖρας ἀπῆγον ὀπίσω, ῥάβδοις ἐξαινον τὰ σώματα,
 τῶν μὲν ἄλλων εὐ δυναρέων προσορᾶν οὐδὲ καρτε- 5
 ρούστων, ἐκείνων δὲ λέγεται μήτε τὰς ὄψεις ἀπαγαγεῖν
 ἀλλαχόσε μήτ' οἴκτω τε τρέφαι τῆς περὶ τὸ πρόσωπον
 ὄργῆς καὶ βαρύτητος, ἀλλὰ δεινὸν ἐνορᾶν κολαζομένοις
 τοῖς παισὶν ἄχρι οὗ κατατείναντες αὐτοὺς ἐπὶ τοῦδαφος
 100 κείλπει τὰς κεφαλὰς ἀπέκοψαν. Οὕτω δὲ τοὺς ἄλλους 10
 ἐπὶ τῷ σονέροχοντι ποιησάμενος ᾤχετ' ἔξαναστάς, ἔργον
 εἰργασμένος οὗτ' ἐκαιεῖτο βουλομένοις ἀξίως οὔτε φέ-
 γειν ἐφικτόν. Ἡ γὰρ ἀρετῆς ὕψος εἰς ἀπέθειαν ἐξέστησε
 τὴν ψυχὴν ἢ κάθους μέγεθος εἰς ἀναληθσίαν. Οὐδέτερον
 δὲ μικρὸν οὐδ' ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἢ θῆστον ἢ θηριῶδες. 15
 Δίκαιον δὲ τῇ δόξῃ τοῦ ἀνδρὸς τὴν κρίσιν ἕπεσθαι μάλ-
 λον ἢ τὴν ἀρετὴν ἀσθενεία τοῦ κρινοῦτος ἀπιστεῖσθαι.
 Ῥωμαῖοι γὰρ οὐ τοσοῦτον ἔργον οἴονται Ῥωμύλου γενέ-
 σθαι τῆς πόλεως τὴν ἰδρυσιν, ὅσον Βροῦτου τὴν κρίσιν
 τῆς πολιτείας καὶ κατάστασιν. 20

VII. Ὡς δ' οὖν ἀπῆλθεν ἐξ ἀγορᾶς τότε, πολὺν μὲν
 χρόνον ἐκκληξίς εἶχε καὶ φρίκη καὶ σιωπὴ πάντας ἐπὶ
 τοῖς διαπραγμαμένοις· πρὸς δὲ τὴν Κολλατίνου μαλα-
 κίαν καὶ μέλλησιν ἀνεθάρρησαν οἱ Ἀθύλλιοι, καὶ χρόνον
 ἤξιον λαβόντες ἀπολογήσασθαι, καὶ τὸν Οὐινδίμου αὐ- 25
 τοῖς ἀποδοθῆναι δοῦλον ὄντα, καὶ μὴ παρὰ τοῖς κατηγο-
 ροῖς εἶναι. Βουλομένου δὲ ταῦτα συγχωρεῖν καὶ διαλύ-
 οντος ἐπὶ τούτοις τὴν ἐκκλησίαν, ὁ Οὐαλλέριος οὔτε τὸν
 ἀνθρώπον οἶός τ' ἦν ἀφείναι τῷ περὶ αὐτὸν ὄχλῳ κατα-
 μεμιγμένον οὔτε τὸν δῆμον εἶα προέμενον τοὺς προ- 30
 δότας ἀπελθεῖν. Τέλος δὲ τοῖς σώμασιν ἐπιβαλὼν τὰς
 χεῖρας ἐπεκαλεῖτο τὸν Βροῦτον, καὶ τὸν Κολλατίνου ἐβόα

δεινὰ ποιεῖν, εἰ τῷ συνάρχοντι παιδοφονίας ἀνάγκην
 προστριψάμενος αὐτὸς οἶεται δεῖν καταχαρίζεσθαι τὰς
 γυναῖξί τοὺς προδότας καὶ πολεμίους τῆς πατρίδος. Ἀγα-
 νακτοῦντος δὲ τοῦ ὑπάτου καὶ κελεύοντος ἀπάγεσθαι
 5 τὸν Οὐινδίκιον, οἱ μὲν ὑπηρέται διωσάμενοι τὸν ὄχλον
 ἤπτοντο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοὺς ἀφαιρουμένους ἐτυ-
 πτον, οἱ δὲ φίλοι τοῦ Οὐάλλεριου προέστησαν ἀμυνό-
 μενοι· καὶ ὁ δῆμος ἐβόα κελεύων παρῆναι τὸν Βροῦτον.
 Ἦκεν οὖν αὐθις ὑποστρέψας· καὶ γενομένης αὐτῷ σιω-
 10 πῆς εἶπεν, ὅτι τοῖς μὲν υἱοῖς αὐτὸς ἀποχρῶν ἦν δικαστής,
 περὶ δὲ τῶν ἄλλων τοῖς πολίταις ἐλευθέροις οὔσι ψῆφον
 δίδωσι· λεγέτω δὲ ὁ βουλόμενος καὶ πειθέτω τὸν δῆμον.
 Οὐκέτι μέντοι λόγων ἐδέησεν, ἀλλὰ τῆς ψήφου δοθείσης
 πάσαις ἀλόντες ἐπελεκίσθησαν. Ὁ δὲ Κολλατίνος ἦν μὲν,
 15 ὡς ἔοικεν, ἐν ὑποψία τινὶ καὶ διὰ συγγένειαν τῶν βασι-
 λέων, ἤχθοντο δ' αὐτοῦ καὶ τῷ δευτέρῳ τῶν ὀνομάτων,
 ἀφοσιούμενοι τὸν Ταρκύνιον. Ὡς δὲ καὶ ταῦτα συνέβη,
 παντάπασι προσκρούσας ἀφῆκε τὴν ἀρχὴν ἐκὼν καὶ τῆς
 πόλεως ὑπεξῆλθεν. Οὕτω δὲ πάλιν ἀρχαιρεσιῶν γενο-
 20 μένων ὑπάτος ἀπεδείχθη λαμπρῶς ὁ Οὐάλλεριος ἀξίαν
 ἀπολαβὼν τῆς προθυμίας χάριν· ἧς οἰόμενός τι δεῖν
 ἀπολαῦσαι τὸν Οὐινδίκιον ἐψηφίσατο πρῶτον ἀπελεύ-
 θερον ἐκεῖνον ἐν Ῥώμῃ γενέσθαι πολίτην καὶ φέρειν
 ψῆφον ἢ βούλοιο φρατρία προσνεμηθέντα. Τοῖς δ'
 25 ἄλλοις ἀπελευθέροις ὅψε καὶ μετὰ πολὺν χρόνον ἐξου-
 σίαν ψήφου δημαγωγῶν ἔδωκεν Ἄππιος· ἡ δὲ παντελής
 ἀπελευθέρωσις ἄχρι νῦν οὐινδίκτα λέγεται δι' ἐκεῖνον,
 ὡς φασί, τὸν Οὐινδίκιον.

VIII. Ἐκ τούτου τὰ μὲν χρήματα τῶν βασιλέων διαφ-
 30 πάσαι τοῖς Ῥωμαίοις ἔδωκαν, τὴν δὲ οἰκίαν κατέσκαψαν
 καὶ τὴν ἑκαυλιν· τοῦ δ' Ἀρείου πεδίου τὸ ἠδιστον ἐκέ-
 κτητο Ταρκύνιος, καὶ τοῦτο τῷ θεῷ καθιέρωσαν. Ἔτυχε

δὲ τεθερισμένον ἄρτι, καὶ κειμένων ἐτι τῶν δραγμάτων οὐκ ᾤοντο δεῖν ἀλοᾶν οὐδὲ χρῆσθαι διὰ τὴν καθιέρωσιν, ἀλλὰ συνδραμόντες ἐφόρουν τὰς ἀμάλλας εἰς τὸν ποταμόν. Ὡς δ' αὐτως καὶ τὰ δένδρα κόπτοντες ἐνέβαλλον, ἀργὸν παντάπασι τὸ χωρίον ἀνιέντες τῷ θεῷ καὶ ἄκαρ- 5 πον. Ὁδοιμένων δὲ πολλῶν ἐπ' ἀλλήλοις καὶ ἀδρόων ὑπήγαγεν ὁ ροῦς οὐ πολὺν τόπον, ἀλλ' ὅπου τὰ πρῶτα συννεχθέντα καὶ περιπεσόντα τοῖς στερεοῖς ὑπέστη, τῶν ἐπιφερομένων διεξοδὸν οὐκ ἐχόντων, ἀλλ' ἐνισχομένων 10 καὶ περιπλεκομένων, ἐλάμβανεν ἡ σύμπηξις ἰσχὺν καὶ 10 ῥῆσιν ἀύξανομένην ὑπὸ τοῦ ρεύματος. Ἴλύν τε γὰρ ἐπήγαγε πολλήν, ἣ προσισταμένη τροφήν παρείχεν ἅμα καὶ κόλλησιν, αἱ τε πληγαὶ σάλον οὐκ ἐποίουν, ἀλλὰ μαλακῶς πιέξουσαι συνήλαννον εἰς ταῦτό πάντα καὶ συνέπλαττον. Ἐπὶ δὲ μεγέθους καὶ στάσεως ἕτερον 15 αὐτὸ μέγεθος ἐκτάτο καὶ χώραν ἀναδεχομένην τὰ πλεῖστα τῶν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ καταφερομένων. Τοῦτο νῦν νησὸς ἐστὶν ἱερὰ κατὰ τὴν πόλιν, ἔχει δὲ ναοὺς θεῶν καὶ περιπάτους, καλεῖται δὲ φωνῇ τῇ Λατίνων Μέση δυοῖν γεφυρῶν. Ἐνιοὶ δὲ τοῦτο συμπεσεῖν ἱστοροῦσιν 20 οὐχ ὅτε Ταρκυνίου καθιερώθη τὸ πεδίον, ἀλλὰ χρόνοις ὕστερον ἄλλο χωρίον ὁμοροῦν ἐκείνῳ Ταρκυνίας ἀνείσης. Ἡ δὲ Ταρκυνία παρθένος ἦν ἰέρεια, μία τῶν Ἐστιάδων, ἔσχε δὲ τιμὰς ἀντὶ τούτου μεγάλας, ἐν αἷς ἦν καὶ τὸ μαρτυρίαν αὐτῆς δέχεσθαι μόνης γυναικῶν· τὸ δ' 25 ξεῖναι γαμεισθαι ψηφισαμένων οὐ προσεδέξατο. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω γενέσθαι μυθολογοῦσι.

IX. Ταρκύνιον δὲ τὴν ἐκ προδοσίας ἀπογνόντα τῆς ἀρχῆς ἀνάληψιν ἐδέξαντο Τυρρηνοὶ προθύμως καὶ μεγάλη δυνάμει κατήγον. Ἀντεξήγον δὲ τοὺς Ῥωμαίους 30 οἱ ὕπατοι καὶ παρέταξαν ἐν χωρίοις ἱεροῖς, ὧν το μὲν Οὐρσον ἄλσος, τὸ δὲ Αἰσούειον λειμῶνα προσαγορεύ-

ουσιν. Ἀρχομένων δὲ αὐτῶν συνάγειν εἰς χεῖρας Ἄρρων
 ὁ Ταρκυνίου παῖς καὶ Βροῦτος ὁ Ῥωμαίων ὑπάτος οὐ
 κατὰ τύχην ἀλλήλοις περιπεσόντες, ἀλλ' ὑπ' ἐχθροῦ καὶ
 ὄργης, ὁ μὲν ὡς ἐπὶ τύραννον καὶ πολέμιον τῆς πατρίδος,
 5 ὁ δὲ τῆς φωνῆς ἀμυνόμενος ὤρμησαν ὁμόσε τοῖς ἵπκοις.
 Θυμῷ δὲ μᾶλλον ἢ λογισμῷ προσμύξαντες ἠφείδησαν
 αὐτῶν καὶ συναπέθανον ἀλλήλοις. Οὕτω δὲ δεινοῦ γε-
 νομένου τοῦ προάγωνος οὐκ ἔσχεν ὁ ἀγὼν τέλος ἐπι-
 εικέστερον, ἀλλὰ καὶ δράσαντες ἴσα καὶ παθόντες οἱ
 10 στρατοὶ διεκρίθησαν ὑπὸ χεῖμωνος. Ἦν οὖν ἐν ἀπόροις
 ὁ Οὐαλλέριος, οὐκ εἰδὼς τὸ τῆς μάχης πέρας, ἀλλὰ τοὺς
 στρατιώτας ὁρῶν τοῖς μὲν αὐτῶν νεκροῖς ἀθυμοῦντας,
 ἐπαιρομένους δὲ τοῖς τῶν πολεμίων· οὕτως ἄκριτος ἦν
 καὶ παράλληλος ὑπὸ πλήθους ὁ φόνος. Οὐ μὴν ἀλλ'
 15 ἑκατέροις ἐγγύθεν ὁρῶμενα τὰ οἰκεια μᾶλλον ἐβεβαίου
 τὴν ἦτταν ἢ τὴν νίκην εἰκαζόμενα τὰ τῶν πολεμίων.
 Ἐπελθούσης δὲ νυκτὸς οἶαν εἰκὸς οὕτω μεμαχημένοις,
 καὶ γενομένων ἐν ἡσυχίᾳ τῶν στρατοπέδων, λέγουσι
 20 σεισθῆναι τὸ ἄλσος, ἐκ δ' αὐτοῦ φωνὴν ἐκπεσεῖν με-
 γάλην φράζουσαν, ὡς ἐνὶ πλείους ἐν τῇ μάχῃ τεθνήκασι
 Τυρρηνοῦν ἢ Ῥωμαίων. Ἦν δ' ἄρα θεῖόν τι τὸ φθεγγά-
 μενον· εὐθύς τε γὰρ ὑπ' αὐτοῦ τοῖς μὲν ἀλαλάξαι παρέ-
 στη μέγα καὶ θαρραλέον, οἱ δὲ Τυρρηνοὶ περίφοβοι
 25 γενόμενοι καὶ συνταραχθέντες ἐξέπεσον ἐκ τοῦ στρα-
 τοπέδου καὶ διεσπάρησαν οἱ πλείστοι. Τοὺς δὲ κατα-
 λειφθέντας ὀλίγη πεντακισχιλίων ἐλάσσους ἐπελθόντες
 εἶλον οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τᾶλλα διήρπασαν. Οἱ δὲ νεκροὶ
 διαριθμηθέντες εὐρέθησαν τριακόσιοι μὲν ἐπὶ χιλίοις
 καὶ μυριοῖς οἱ τῶν πολεμίων, οἱ δὲ Ῥωμαίων παρ' ἓνα
 30 τοσοῦτοι. Ταύτην τὴν μάχην λέγουσι γενέσθαι πρὸ
 μιᾶς καλανδῶν Μαρτίων. Ἐθριάμβευσε δ' ἀπ' αὐτῆς
 Οὐαλλέριος εἰσελάσας τεθρίππῳ πρῶτος ὑπάτων. Καί

τὸ πρᾶγμα σεμνὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ παρέσχευ ὄφιν, οὐκ ἐπίφθορον οὐδ' ἀνιάσασαν, ὡς ἔτι μοι λέγουσι, τοὺς οραῖντας· οὐ γὰρ ἂν ἔσχε ζῆλον τοσοῦτον οὐδὲ φιλοτιμίαν εἰς ἔτη πάμπολλα διαμένουσσαν. Ἀποδέξαντο δὲ τοῦ Οὐαλλερίου καὶ τὰς εἰς τὸν συνάρχοντα τιμὰς, αἷς ἐκ- 5 κομιζόμενον καὶ θαυρόμενον ἐκόσμησε· καὶ λόγον ἐκ' αὐτῷ διεξῆλθεν ἐπιτάφιον, ὃς οὕτως ὑπὸ Ῥωμαίων ἠγαπήθη καὶ τοσαύτην ἔσχε χάριν, ὥστε πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς καὶ μεγάλοις ὑπάρχειν ἐξ ἐκείνου τελευτήσασιν ὑπὸ τῶν ἀρίστων ἐγκωμιάζεσθαι. Λέγεται δὲ καὶ τῶν Ἑλλη- 10 κῶν ἐπιταφίων ἐκεῖνος γενέσθαι προσβύτερος, εἶγε μὴ καὶ τοῦτο Σόλωνός ἐστιν, ὡς Ἀναξίμανθης ὁ ῥήτωρ ἰστόρηκεν.

Χ. Ἀλλὰ δι' ἐκεῖνα μᾶλλον ἤχθοντο τῷ Οὐαλλερίῳ καὶ προσέκρουον, ὅτι Βροῦτος μὲν, ὃν πατέρα τῆς ἔλευ- 15 θείας ἐνόμιζεν ὁ δῆμος, οὐκ ἤξίωσε μόνος ἄρχειν, ἀλλὰ καὶ πρῶτον αὐτῷ συνάρχοντα προσεῖλετο καὶ δεύτερον· οὐτοῖσι δ', ἔφρασαν, εἰς αὐτὸν ἅπαντα συνενεγκάμενος οὐκ ἔστι τῆς Βρούτου κληρονόμος ὑπατείας μηδὲν αὐτῷ προσηκούσης, ἀλλὰ τῆς Ταρκυνίου τυραννίδος. Καίτοι 20 τίθει λόγῳ μὲν Βρούτον ἐγκωμιάζειν, ἔργῳ δὲ μιμῆσθαι Ταρκύνιον, ὑπὸ φάβδοις ὁμοῦ πάσαις καὶ πελέεσι κατιόντα μόνον ἐξ οἰκίας τοσαύτης τὸ μέγεθος, ὅσην οὐ καθεῖλε τὴν τοῦ βασιλέως; καὶ γὰρ ὄντως ὁ Οὐαλλερίος φησι τραγικώτερον ὑπὲρ τὴν καλουμένην Οὐέλιαν οἰκίαν 25 ἐπιφρεμαμένην τῇ ἀγορᾷ καὶ καθορῶσαν ἐξ ὑψους ἅπαντα, δυσπρόσοδον δὲ πελάσαι καὶ χαλεπὴν ἐξωθεν, ὥστε καταβαίνοντος αὐτοῦ τὸ σχῆμα μετέωρον εἶναι καὶ βασιλικὸν τῆς προπομπῆς τὸν ὄγκον. Ὅσον οὖν ἐν ἀρχῇ καὶ πρᾶγμασι μεγάλοις ἀγαθὸν ἦν ἔχειν ὅτα παρρησίαν ἀντι 30 κολακείας προσιέμενα καὶ λόγους ἀληθεῖς, ἔδειξεν. Ἀκούσας γὰρ ὅτι τοῖς πολλοῖς ἀμαρτάνειν ἐδόκει τῶν φίλων

διεξιόντων, οὐκ ἐφιλονείκησεν οὐδ' ἠγανάκτησεν, ἀλλὰ
 ταχὺ πολλοὺς συναγαγὼν τεχνίτας ἔτι νυκτὸς οὔσης
 κατέβαλε τὴν οἰκίαν καὶ κατέσκαψεν εἰς ἔδαφος πᾶσαν,
 ὥστε μεθ' ἡμέραν τοὺς Ῥωμαίους ὀρῶντας καὶ συνιστα-
 5 μένους τοῦ μὲν ἀνδρὸς ἀγαπᾶν καὶ θαυμάζειν τὴν μεγα-
 λοφροσύνην, ἄχθεσθαι δὲ τῆς οἰκίας καὶ ποθεῖν τὸ μέ-
 γεθος καὶ τὸ κάλλος, ὥσπερ ἀνθρώπου, διὰ φθόνον οὐ
 δικαίως καταλελυμένης, τοῦ δὲ ἄρχοντος, ὥσπερ ἀνε-
 στίου, παρ' ἑτέροις οἰκοῦντος. Ἐδέχοντο γὰρ οἱ φίλοι
 10 τὸν Οὐαλλέριον, ἄχρι οὗ τόπον ἔδωκεν ὁ δῆμος αὐτῷ
 καὶ κατεσκευάσεν οἰκίαν ἐκείνης μετριωτέραν ὅπου νῦν
 ἱερόν ἐστιν Οὐίκας πότας ὀνομαζόμενον. Βουλόμενος δὲ
 μὴ μόνον ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀντὶ φοβεραῶς χει-
 ρορῆθη καὶ προσφιλεῖ ποιεῖν τοῖς πολλοῖς, τοὺς τε πελέ-
 15 κεις ἀπέλυσε τῶν ῥάβδων, αὐτάς τε τὰς ῥάβδους εἰς ἐκ-
 κλησίαν παριῶν ὑφῆκε τῷ δήμῳ καὶ κατέκλινε, μέγα
 ποιῶν τὸ πρόσχημα τῆς δημοκρατίας. Καὶ τοῦτο μέχρι
 νῦν διαφυλάττουσιν οἱ ἄρχοντες. Ἐλάνθανε δὲ τοὺς
 πολλοὺς οὐχ ἑαυτὸν, ὡς φῶντο, ποιῶν ταπεινόν, ἀλλὰ
 20 τὸν φθόνον τῇ μετριότητι ταύτῃ καθαιρωῶν καὶ κολούων,
 αὐτῷ δὲ προστιθεὶς τοσοῦτον μέγεθος δυνάμεως, ὅσον
 ἀφαιρεῖν ἐδόκει τῆς ἐξουσίας ὑποδουμένου μεθ' ἡδονῆς
 αὐτῷ τοῦ δήμου καὶ φέροντος ἐκουσίως. Ὡστε καὶ Πο-
 πλικόλαν ἀνηγόρευσε αὐτόν· σημαίνει δὲ τοῦνομα δη-
 25 μοκρηδῆ· καὶ τοῦτο μᾶλλον ἴσχυσε τῶν ἀρχαίων ὀνομά-
 των, ὧ καὶ ἡμεῖς χρησόμεθα τὸν λοιπὸν βίον τοῦ ἀνδρὸς
 ἱστοροῦντες.

XI. Ὑπατεῖαν μὲν γὰρ ἔδωκε μετιέναι καὶ παραγγέλ-
 λειν τοῖς βουλομένοις· πρὸ δὲ τῆς καταστάσεως τοῦ
 30 συνάρχοντος οὐκ εἰδὼς τὸν γενησόμενον, ἀλλὰ δεδιὼς
 ἀντίπραξιν ὑπὸ φθόνου τινὸς ἢ ἀγνοίας ἐχρήσατο τῇ
 μοναρχίᾳ πρὸς τὰ κάλλιστα καὶ μέγιστα τῶν πολιτευ-

μάτων. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀνεπλήρωσε τὴν βουλήν ὀλιγοπλοῦσαν· ἐτεθνήκεσαν γὰρ οἱ μὲν ὑπὸ Ταρκυνίου πρότερον, οἱ δὲ ἐναγχοῦς ἐν τῇ μάχῃ. Τοὺς δ' ἐγγραφέντας ὑπ' αὐτοῦ λέγουσιν ἑκατὸν καὶ ἐξήκοντα τέσσαρας γενέσθαι. Μετὰ δὲ ταῦτα νόμους ἔγραψεν, ὧν μάλιστα 5 μὲν ἰσχυροὺς ἐποίησε τοὺς πολλοὺς ὁ τὸν δῆμον ἀπὸ τῶν ὑπᾶτων τῷ φεύγοντι δίκην ἐπικαλεῖσθαι διδούς· δεύτερος ὁ τοὺς ἀρχὴν ἀναλαμβάνοντας, ἣν ὁ δῆμος οὐκ ἔδωκεν, ἀποθνήσκειν κελεύων· τρίτος δὲ μετὰ τούτους, ὃς ἐβόηθησε τοῖς πένησιν, ᾧ τὰ τέλη τῶν πολιτῶν ἀφείλε καὶ 10 προθυμότερον ἄπτεσθαι τῶν ἐργασιῶν ἐποίησεν ἅπαντας. Ὁ δὲ γραφεὶς κατὰ τῶν ἀπειθούντων τοῖς ὑπᾶτοις οὐχ ἦττον ἔδοξε δημοτικὸς εἶναι καὶ πρὸς τῶν πολλῶν μᾶλλον ἢ δυνατῶν γεγράφθαι. Ζημίαν γὰρ ἀπειθείας ἔταξε βοῶν πέντε καὶ θυεῖν προβάτων ἄξιαν. Ἦν δὲ τιμὴ 15 προβάτου μὲν ὀβολοὶ δέκα, βοῶς δὲ ἑκατὸν, οὐπω νομισματι χρωμένων πολλῶ τότε Ῥωμαίων, ἀλλὰ προβατείας καὶ κτηνοτροφίαις εὐθηνούντων. Διὸ καὶ τὰς οὐσίας ἄκρι νῦν ἀπὸ τῶν προβάτων πεκούλια καλοῦσι, καὶ τῶν νομισμάτων τοῖς παλαιοτάτοις βοῦν ἐπεχάραττον ἢ πρό- 20 βατου ἢ σῦν. Ἐτίθεντο δὲ καὶ καισὶν αὐτῶν Συλλοῦς καὶ Βουβούλκους καὶ Καπραρίους ὀνόματα καὶ Πορλίους· κάπρας μὲν τὰς αἴγας, πόρκους δὲ τοὺς χοίρους ὀνομάζοντες.

XII. Οὕτω δὲ περὶ ταῦτα δημοτικὸς γενόμενος νο- 25 μοδέτης καὶ μέτριος ἐν τῷ μετρίῳ τὴν τιμωρίαν ὑπερέτεινε. Ἐγραψε γὰρ νόμον ἄνευ κρίσεως κτείνειν διδόντα τὸν βουλόμενον τυραννεῖν· κτείναντα δὲ φόνου καθαρὸν ἐποίησεν, εἰ παρᾶσχοιτο τοῦ ἀδικήματος τοὺς ἐλέγχους. Ἐπεὶ γὰρ οὐ δυνατὸν ἐπιχειροῦντα τηλικούτοις λαθεῖν 30 ἅπαντας, οὐκ ἀδύνατον δὲ τὸ μὴ λαθόντα τοῦ κριθῆναι φθάσαι κρείττονα γενόμενον, ἣν ἀναιρεῖ τὸ ἀδίκημα

κρίσιν προλαβεῖν ἔδωκε τῷ δυναμένῳ κατὰ τοῦ ἀδικούντος. Ἐπηνέθη δὲ καὶ διὰ τὸν ταμιευτικὸν νόμον. Ἐπεὶ γὰρ ἔδει χρήματα πρὸς τὸν πόλεμον εἰσνεγκεῖν ἀπὸ τῶν οὐσιῶν τοὺς πολίτας, οὐτ' αὐτὸς ἄφασθαι τῆς οἰκονομίας οὔτε τοὺς φίλους ἔᾶσαι βουλόμενος οὐδ' ὅλως εἰς οἶκον ἰδιώτου παρελθεῖν δημόσια χρήματα, ταμίειον μὲν ἀπέδειξε τὸν τοῦ Κρόνου ναόν, ᾧ μέχρι νῦν χρώμενοι διατελοῦσι, ταμίαις δὲ τῷ δήμῳ δύο τῶν νέων ἔδωκεν ἀποδειξαι· καὶ ἀπεδείχθησαν οἱ πρώτοι

10 Πούπλιος Οὔτετούριος καὶ Μινούκιος Μάρκος καὶ χρήματα συνήχθη πολλά. Τρισκαίδεκα γὰρ ἀπεγράψαντο μυριάδες, ὀρφανοῖς παισὶ καὶ χήραις γυναιξὶν ἀνεθείσης τῆς εἰσφορᾶς. Ταῦτα δὲ διοικήσας ἀπέδειξεν ἑαυτῷ συνάρχοντα τὸν Λουκρητίας πατέρα Λουκρητίου, ᾧ τῆς

15 ἡγεμονικωτέρας ἐξιστάμενος ὄντι πρεσβυτέρῳ τάξεως παρέδωκε τοὺς καλουμένους φάσκης· καὶ τοῦτο διέμεινεν εἰς ἡμᾶς τὸ πρεσβεῖον ἀπ' ἐκείνου τοῖς γεραιτέροις φυλαττόμενον. Ἐπεὶ δ' ὀλίγαις ἡμέραις ὕστερον ἐτελεύτησεν ὁ Λουκρητίος πάλιν ἀρχαιρεσιῶν γενομένων

20 νων ἡρέθη Μάρκος Ὠράτιος, καὶ συνήρχε τῷ Ποπλικόλῳ τὸν ὑπολειπόμενον χρόνον τοῦ ἐνιαυτοῦ.

XIII. Ταρκυνίου δὲ Ῥωμαίοις δεῦτερον πόλεμον ἐν Τυρρηνίᾳ κινουῦντος μέγα σημεῖον λέγεται γενέσθαι· βασιλεύων γὰρ ἔτι καὶ τὸν νεῶν τοῦ Καπιτωλίου Διὸς

25 ἔχων ὁ Ταρκύνιος ὅσον οὐπω συντετελεσμένον, εἴτε μαντείας γενομένης εἴτ' αὐτῷ δόξαν ἄλλως, ἄρμα κατὰ κορυφὴν ἐπιστήσαι κεραμεσῶν ἐξέδωκε Τυρρηνοῖς τισὶν ἐξ Οὐνητῶν δημοουργοῖς, εἴτ' ὀλίγον ὕστερον ἐξέπεσε τῆς ἀρχῆς. Τῶν δὲ Τυρρηνῶν διαπεπλασμένον τὸ τέθριπ-

30 πον ἐμβαλόντων εἰς κάμινον οὐκ ἔπαθεν ἂ προσήκει πάσχειν πηλὸν ἐν πυρὶ, πυκνουῖσθαι καὶ συνίξαισιν, ἐκτηκομένης τῆς ὑγρότητος, ἀλλ' ἐξέστη καὶ ᾤδησε καὶ

μέγεθος ἔσχεν ἅμα θύμῃ καὶ σκληρότητι τοσοῦτον, ὥστε
 μόλις ἐξαιρεθῆναι τὴν ὄροφὴν ἀποσκευασμένων τῆς
 κρινῶν καὶ τῶν τοίχων περιαιρεθέντων. Ὡς οὖν ἐδόκει
 τοῖς μάντεσι θεῖον εἶναι σημεῖον εὐτυχίας καὶ δυνάμεως
 κατ' οἷς ἔσοιτο τὸ τέθριππον, ἔγνωσαν οἱ Οὐήτιοι μὴ
 προσέσθαι τοῖς Ῥωμαίοις ἀπαιτούσι, καὶ ἀπεκρίναντο
 πῶτο Ταρκυνίοις, οὐ τοῖς Ταρκυνίοις ἐκβαλοῦσι
 προσήκειν. Ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις ἦσαν ἵππων
 ἀγῶνες αὐτοῖς. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα θέαν καὶ σπουδὴν
 εἰσθῦσαν παρεῖχε, τὸ δὲ νικῆσαν τέθριππον ὁ μὲν ἡνί- 10
 οχος ἐξήλανε τοῦ ἵπποδρόμου σχεδὸν ἐστεφανωμένος,
 οἱ δὲ ἵπποι πτοηθέντες ἀπ' οὐδεμιᾶς ἐμφανοῦς προφά-
 σεως, ἀλλὰ κατὰ τι δαιμόνιον ἢ τύχην ἴεντο παντὶ τάχει
 πρὸς τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἔχοντες τὸν ἡνίοχον, ὡς οὐ-
 δὲν ἦν ἔργον αὐτοῦ κατατείνοντος οὐδὲ παρηγοροῦν- 15
 τος, ἀλλ' ἤρπαστο, δόντα τῇ θύμῃ καὶ φερόμενον, ἄχρι
 οὐτῷ Καπιτωλίῳ προσμύξαντες ἐξέβαλον αὐτὸν ἐνταῦθα
 κατὰ τὴν πύλην, ἣν νῦν Ῥατουμένηαν καλοῦσι. Γενομέ-
 νου δὲ τούτου θαυμάσαντες οἱ Οὐήτιοι καὶ φοβηθέντες
 ἐπέτρεψαν ἀποδοῦναι τὸ ἄρμα τοῖς τεχνίταις. 20

XIV. Τὸν δὲ νεῶν τοῦ Καπιτωλίου Διὸς εὔξατο μὲν
 ἀναθήσειν Ταρκύνιος ὁ Δημαράτου πολεμῶν Σαβίνοις,
 ἀποδόμησε δὲ Ταρκύνιος ὁ Σούπερβος υἱὸς ᾧν ἢ υἱωνὸς
 τοῦ εὐξαμένου· καθιερωῶσαι δὲ οὐκ ἐφθασεν, ἀλλὰ μι- 25
 κρὸν ἀπελείπετο τοῦ τέλος ἔχειν ὅτε Ταρκύνιος ἐξέ-
 κτεν. Ὡς οὖν ἀπέργαστο τελέως καὶ τὸν προσήκοντα
 κόσμον ἀπέχευεν, ἦν τῷ Ποπλικόλα φιλοτιμία πρὸς τὴν
 καθιέρωσιν. Ἐφθόνουν δὲ πολλοὶ τῶν δυνατῶν καὶ
 ἤχοντο ταῖς μὲν ἄλλαις τιμαῖς ἤττον, ἄς νομοθετῶν
 καὶ στρατηγῶν ἐκ προσηκόντων ἔσχε· ταύτην δ' οὐσαν 30
 ἄλλοτριαν οὐκ ᾤοντο δεῖν αὐτῷ προσγενέσθαι, καὶ τον
 Ὀράτιον προετρέποντο καὶ παρώξυνον ἀντιποιεῖσθαι

- τῆς καθιερώσεως. Γενομένης οὖν τῷ Ποπλικόλα στρα-
 τείας ἀναγκαίας, ψηφισάμενοι τὸν Ὁράτιον καθιεροῦν
 ἀνήγον εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὡς οὐκ ἂν ἐκείνου περιγε-
 νόμενοι παρόντος. Ἔνιοι δὲ φασὶ κλήρω τῶν ὑπάτων
 5 λαχεῖν ἐκείνον ἐπὶ τὴν στρατείαν ἄκουτα, τοῦτον δὲ ἐπὶ
 τὴν καθιέρωσιν. Ἐξέστι δὲ περὶ τούτων ὡς ἔσχεν εἰκά-
 ζειν τοῖς πραχθεῖσι περὶ τὴν καθιέρωσιν. Εἶδοις οὖν
 Σεπτεμβρίαις, ὃ συντυγχάνει περὶ τὴν πανσέληνον μά-
 λιστα τοῦ Μεταγειτνιῶνος, συνηθροισμένων ἀπάντων
 10 εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὁ μὲν Ὁράτιος σιωπῆς γενομένης τά
 τ' ἄλλα δράσας καὶ τῶν θυρῶν ἀπάμενος, ὥσπερ ἔθος
 ἐστίν, ἐπεφθέγγετο τὰς νενομισμένας ἐπὶ τῇ καθιερώσει
 φωνάς· ὁ δ' ἀδελφὸς τοῦ Ποπλικόλα Μάρκος ἐκ πολλοῦ
 15 παρὰ τὰς θύρας ὑφεστῶς καὶ παραφυλάττων τὸν καιρὸν
 „Ὁ ὑπάτε“ εἶπεν „ὁ υἱός σου τέθνηκεν ἐν τῷ στρατο-
 πέδῳ νοσήσας.“ Τοῦτο πάντας ἠνίασε τοὺς ἀκούσαντας·
 ὁ δ' Ὁράτιος οὐδὲν διαταραχθεὶς, ἀλλ' ἢ τοσοῦτον μόνον
 εἰπὼν „Ῥίψατε τοίνυν ὅποι βούλεσθε τὸν νεκρὸν,
 ἐγὼ γὰρ οὐ προσέμειναι τὸ πένθος“ ἐπέβαινε τὴν λοιπὴν
 20 καθιέρωσιν. Ἦν δὲ τὸ προσηγγελεμένον οὐκ ἀληθές, ἀλλ'
 ὁ Μάρκος ὡς ἀποστήσων τὸν Ὁράτιον ἐψεύσατο. Θαυ-
 μαστὸς οὖν ὁ ἀνὴρ τῆς εὐσταθείας, εἴτε τὴν ἀπάτην ἐν
 καιρῷ βραχεὶ συνείδεν εἴτε πιστευθεὶς ὁ λόγος οὐκ ἐκί-
 νησεν αὐτόν.
- 25 XV. Ἔοικε δὲ καὶ περὶ τὸν δεῦτερον ναὸν ὁμοία τύχη
 γενέσθαι τῆς καθιερώσεως. Τὸν μὲν γὰρ πρῶτον, ὡς
 εἰρηται, Ταρκυνίου κατασκευάσαντος, Ὁρατίου δὲ κα-
 θιερώσαντος, ἐν τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις πῦρ ἀπώλεσε·
 τὸν δὲ δεῦτερον ἀνέστησε μὲν Σύλλας, ἐπεγράφη δὲ τῇ
 30 καθιερώσει Κάτουλος Σύλλα προαποθανόντος. Τούτου
 δὲ πάλιν ἐν ταῖς κατὰ Οὐιτέλλιον στάσεσι διαφθαρέντος
 τὸν τρίτον τῇ πρὸς τὰλλα καὶ τοῦτο χρησάμενος εὐπορμία

Ούεσπειανὸς ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους ἀναγαγὼν ἐπέιδε
γενόμενον καὶ φθειρόμενον μετ' ὀλίγον οὐκ ἐπέιδεν,
ἀλλὰ τοσοῦτον εὐτυχία Σύλλαν παρήλθεν, ὅσον ἐκεῖνον
μὲν τῆς ἀφιερώσεως τοῦ ἔργου, τοῦτον δὲ τῆς ἀναιρέ-
σεως προαποθανεῖν. Ἄμα γὰρ τῷ τελευτῆσαι Ούεσπε- 5
πειανὸν ἐνεκρήσθη τὸ Καπιτώλιον. Ὁ δὲ τέταρτος οὗτος
ὑπὸ Δομετιανοῦ καὶ συνετελέσθη καὶ καθιερώθη. Δέ-
γεται δὲ Ταρκύνιον εἰς τοὺς θεμελίους ἀναλῶσαι λίτρας
ἀργυρίου τετρακισμυρίας· τούτου δὲ τοῦ καθ' ἡμᾶς τὸν
μέγιστον ἐν Ῥώμῃ τῶν ἰδιωτικῶν πλοῦτον ἐκλογισθέντα 10
τὸ τῆς χρυσώσεως μὴ τελέσαι [ἄν*] ἀνάλωμα, πλέον ἢ
δισχίλιων καὶ μυρίων ταλάντων γενόμενον. Οἱ δὲ κίονες
ἐκ τοῦ Πεντελῆσιν ἐτμήθησαν λίθου κάλλιστα τῷ πάχει
πρὸς τὸ μῆκος ἔχοντες· εἶδομεν γὰρ αὐτοὺς Ἀθήνησιν.
Ἐν δὲ Ῥώμῃ πληγέντες αὐτίς καὶ ἀναξυσθέντες οὐ το- 15
σοῦτον ἔσχον γλαφυρίας, ὅσον ἀπώλεσαν συμμετρίας
τοῦ καλοῦ, διάκενοι καὶ λαγαροὶ φανέντες. Ὁ μέντοι
θανμάσας τοῦ Καπιτωλίου τὴν πολυτέλειαν, εἰ μίαν
εἶδεν ἐν οἰκίᾳ Δομετιανοῦ στοᾶν ἢ βασιλικὴν ἢ βαλα-
νεῖον ἢ καλλακίδων δλαιταν, οἷόν ἐστι τὸ λεγόμενον 20
Ἐαιχάμου πρὸς τὸν ἄσωτον

Οὐ φιλάνθρωπος τὴ γ' ἐσθ'· ἔχεις νόσον· χαίρεις
διδοῦς·

τοιούτου ἂν τι πρὸς Δομετιανὸν εἶπεν προήχθη· Οὐκ
εὐσεβὴς οὐδὲ φιλότιμος τὴ γ' ἐσθί· ἔχεις νόσον· χαίρεις 25
κατοικοδομῶν, ὥσπερ ὁ Μίδαο ἐκεῖνος ἅπαντὰ σοι χρυσᾶ
καὶ λίθινα βουλόμενος γίνεσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ
τούτων.

XVI. Ὁ δὲ Ταρκύνιος μετὰ τὴν μεγάλην μάχην, ἐν ἣ
καὶ τὸν υἱὸν ἀπώλεσε μονομαχήσαντα Βρούτῳ, κατα- 30
φυγὼν εἰς τὸ Κλούσιον ἰκέτευσε Λάραν Πορσίναν,
ἄνδρα καὶ δύναμιν μεγίστην ἔχοντα τῶν Ἰταλικῶν βα-

σιλέων και δοκοῦντα χρηστὸν εἶναι και φιλότιμον· ὁ δ' ἔ-
 ὑπέσχετο βοηθήσειν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπεμφεν εἰς Ῥώ-
 μην καλεῦσαι δέχεσθαι τὸν Ταρκύνιον· ὡς δ' οὐχ ὑπή-
 κουσεν οἱ Ῥωμαῖοι, καταγγείλας αὐτοῖς πόλεμον και χρό-
 5 νον, ἐν ᾧ, και τόπον, εἰς ὃν ἐμελλεν ἐμβαλεῖν, ἀφίκετο
 μετὰ πολλῆς δυνάμεως. Ποπλικόλας δ' ἠρέθη μὲν ἀπὸν
 ὑπατοῦς τὸ δεύτερον και σὺν αὐτῷ Τίτος Λουκρήτιος·
 ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ῥώμην και βουλόμενος τῷ φρονήματι
 πρῶτον ὑπερβαλεῖσθαι τὸν Πορσίαν ἐπιξε πόλιν Σο-
 10 γλιουρίαν ἤδη πλησίον ὄντος αὐτοῦ. Καὶ τειχίσας μεγά-
 λοις ἀναλώμασιν ἑπτακοσάτους ἐποικίους ἀπέστειλεν, ὡς
 θαδίως φέρων και ἀθεῶς τὸν πόλεμον. Οὐ μὲν ἀλλὰ
 προσβολῆς ὀξείας τῷ τάχει γενομένης ἐξεσώθησαν οἱ
 φύλακες ὑπὸ τοῦ Πορσίαν, και φεύγοντες ὀλίγον συν-
 15 ἐσπασάντο τοὺς πολεμίους εἰς τὴν πόλιν. Ἐφθη δὲ
 πρὸ τῶν πυλῶν ἐβοηθήσας ὁ Ποπλικόλας, και μάχην
 συνάψας παρὰ τὸν ποταμὸν ἀντίτεχε πλήθει βιαζομένοις
 τοῖς πολεμίους, ἄχρι οὗ τραύμασι νεανικοῖς περιπεσὼν
 ἀπεκομίσθη φοραθὴν ἐκ τῆς μάχης. Τὸ δ' αὐτὸ και Λου-
 20 κρητίου τοῦ συνάρχοντος αὐτῷ παθόντος ἀθυρία τοῖς
 Ῥωμαίοις ἐπέπεσε, και φυγῇ πρὸς τὴν πόλιν ἐσώθησαν ἑαυ-
 τοῦς. Ὀθουμένων δὲ τῶν πολεμίων διὰ τῆς ἐσθλῆς
 γεφύρας ἐκινδύνευσεν ἡ Ῥώμη κατὰ κράτος ἀλῶναι.
 Πρῶτος δὲ Κόκλιος Ὀράτιος και σὺν αὐτῷ δύο τῶν ἐπι-
 25 φανεστάτων ἀνδρῶν, Ἐρμίνιος και Λάρκιος, ἀντί-
 στησαν περὶ τὴν ξυλίνην γέφυραν. Ὁ δ' Ὀράτιος τὸν
 Κόκλιον ἐπωνύμιον ἔσχεν ἐν πολέμῳ τῶν ὀρμάτων θά-
 τερον ἐκκοπεῖς· ὡς δ' ἐνιοὶ λέγουσι, διὰ σιμότητα τῆς
 φινὸς ἐνθεδουκίας, ὥστε μηδὲν εἶναι τὸ διορίζον τὰ
 30 ὄμματα και τὰς ὀφρῦς συγκεχῦσθαι, Κύκλωπα βουλό-
 μενοι καλεῖν αὐτὸν οἱ πολλοὶ τῆς γλώττης ὀλισθαινού-
 σης ἐκράτησεν ὑπὸ πλήθους Κόκλιον καλεῖσθαι. Οὗτος

ἑστὼς πρὸ τῆς γέφυρας ἠμύνετο τοὺς πολεμίους, ἄχρι οὐ
 διάκοσαν οἱ σὺν αὐτῷ κατέπιεν τὴν γέφυραν. Οὕτω δὲ
 μετὰ τῶν ὀπλῶν ἀφείξεται αὐτὸν εἰς τὸν ποταμὸν ἀπεινή-
 ξατο καὶ προσέμιξε τῇ κέραν ὄχθη δόρατι Τυρρημικῶ
 βεβλήμενος τὸν γλοντόν. Ὁ δὲ Ποπλικόλας τὴν ἀρετὴν 5
 106 θαυμάσας αὐτίκα μὲν εἰσηγήσατο Ῥωμαίους ἅπαντας,
 ὅσων ἕκαστος ἐν ἡμέρᾳ τροφὴν ἀνήλισκε, δοῦναι συνεισ-
 ενεγκόντας, ἔπειτα τῆς χώρας ἣν αὐτὸς περιετρόσειεν ἐν
 ἡμέρᾳ. Πρὸς δὲ τούτοις εἰκόνα χαλκῆν ἔστησαν [αὐτῷ]
 ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡφαίστου, τὴν γενομένην ἐκ τοῦ τραύ- 10
 ματος τῷ ἀνδρὶ χολότητα μετὰ τιμῆς παρηγοροῦντες.

XVII Ἐπιχειμένου δὲ Πορσίνα τῇ πόλει καὶ λιμὸς
 ἤπειτο τῶν Ῥωμαίων καὶ Τυρρηνῶν ἕτερος στρατὸς αὐ-
 τὸς καθ' αὐτὸν εἰς τὴν χώραν ἐνέβαλα. Ποπλικόλας δὲ
 τὸ τρίτον ὑπατεύων Πορσίνα μὲν ἀτρεμῶν καὶ φυλάτ- 15
 ται τὴν πόλιν ᾤετο δεῖν ἀντέχειν, τοῖς δὲ Τυρρηνοῖς
 ἐπεξῆλθε καὶ συμβαλὼν ἐτρέψατο καὶ πεντακισχιλίους
 αὐτῶν ἀνεῖλε. Τὸ δὲ περὶ Μούκιον εἴρηται μὲν ὑπὸ
 πολλῶν καὶ διαφόρως, λεκτέον δὲ ἢ μάλιστα πιστεύεται
 καὶ ἡμῖν. Ἦν ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός, ἐν δὲ τοῖς 20
 πολεμικοῖς ἄριστος· ἐπιβουλεύων δὲ τὸν Πορσίναν ἀνε-
 λείν παρεισῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον Τυρρηνίδα φορῶν
 ἑδῆτα καὶ φωνῇ χρώμενος ὁμοίᾳ. Περιελθὼν δὲ τὸ
 βῆμα τοῦ βασιλέως καθεζομένου, καὶ σαφῶς μὲν αὐτὸν
 οὐκ εἰδὼς, ἐρέσθαι δὲ περὶ αὐτοῦ δεδιώς, ὃν φήθη μάλ- 25
 λιστα τῶν συγκαθεζομένων ἐκείνον εἶναι σπασάμενος τὸ
 ξίφος ἀπέκτεινεν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ συλληφθεὶς ἀνεκρίνετο·
 καὶ τινος ἐσχαρίδος πῦρ ἐχούσης μέλλουσι τῷ Πορσίνα
 θύειν κεκομισμένης, ὑπερσχὼν τὴν δεξιὰν χεῖρα καιο-
 μένης τῆς σαρκὸς εἰστήκει πρὸς τὸν Πορσίναν ἀποβλέ- 30
 πων ἱταμῶ καὶ ἀτρέπτῳ τῷ προσώπῳ, μέχρι οὐ θαυμάσας
 ἀφῆκεν αὐτὸν καὶ τὸ ξίφος ἀποδιδούς ᾧρεξεν ἀπὸ τοῦ

βήματος· ὁ δὲ τὴν εὐώνυμον προτείνας ἐδέξατο. Καὶ
 διὰ τοῦτο φασιν αὐτῷ γενέσθαι τὸν Σκαιόλαν ἐπίκλησιν
 ὅπερ ἐστὶ Λαιόν. Ἔφη δὲ τὸν φόβον τοῦ Πορσίνας νενι-
 κηκῶς ἠττάσθαι τῆς ἀρετῆς, καὶ χάριτι μνηύειν ἅ πρὸς
 5 ἀνάγκην οὐκ ἂν ἐξηγόρευσε. „Τριακόσιοι γὰρ Ῥωμαίων“
 ἔφη „τὴν αὐτὴν ἐμολ γνώμην ἔχοντες ἐν τῷ στρατοπέδῳ
 σου πλανῶνται καιρὸν ἐπιτηροῦντες· ἐγὼ δὲ κλήρω λα-
 χὼν καὶ προεπιχειρήσας οὐκ ἄχθομαι τῇ τύχῃ, διαμαρτῶν
 ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ φίλου μᾶλλον ἢ πολέμου Ῥωμαίους
 10 εἶναι πρέποντος.“ Ταῦθ' ὁ Πορσίνας ἀκούσας ἐπίστευσε
 καὶ πρὸς τὰς διαλύσεις ἤδιον ἔσχεν, οὐ τοσοῦτό, μοι
 δοκεῖ, φόβῳ τῶν τριακοσίων, ὅσον ἀγασθεῖς καὶ θαν-
 μάσας τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἀρετὴν τῶν Ῥωμαίων. Τοῦ-
 του τὸν ἄνδρα Μούκιον ὁμοῦ τι πάντων καὶ Σκαιόλαν
 15 καλούντων Ἀθηνόδωρος ὁ Σάνδωνος ἐν τῷ πρὸς Ὀκτα-
 ουίαν τὴν Καίσαρος ἀδελφὴν καὶ Ὀψίγονον ὠνομάσθαι
 φησίν.

† XVIII. Ὁ μέντοι Ποπλικόλας αὐτός, οὐχ οὕτω πολέ-
 μιον ὄντα τὸν Πορσίναν βαρὺν ἠγούμενος, ὡς ἄξιον
 20 πολλοῦ τῇ πόλει φίλον γενέσθαι καὶ σύμμαχον, οὐκ
 ἐφευγεν ἐπ' αὐτοῦ δίκη κριθῆναι πρὸς Ταρκύνιον, ἀλλ'
 ἐθάρρει καὶ προῦκαλεῖτο πολλὰκις ὡς ἐξελέγξων κάκιστον
 ἀνδρῶν καὶ δικαίως ἀφαιρεθέντα τὴν ἀρχήν. Ἀποκρι-
 ναμένον δὲ τοῦ Ταρκυνίου τραχύτερον, οὐδένα ποιεί-
 25 σθαι δικαστήν, ἤκιστα δὲ Πορσίναν, εἰ σύμμαχος ὦν
 μεταβάλλεται, δυσχεράνας καὶ καταγνοὺς ὁ Πορσίνας,
 ἅμα δὲ τοῦ παιδὸς Ἄρροντος δεομένου καὶ σπουδάζον-
 τος ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, κατελύσατο τὸν πόλεμον ἐξι-
 σταμένοις ἧς ἀπετέμοντο τῆς Τυρρηνίδος χώρας καὶ
 30 τοὺς αἰχμαλώτους ἀποπέμπουσι, κομιζομένοις δὲ τοὺς
 αὐτομόλους. Ἐπὶ τούτοις ὁμήρους ἔδωκαν ἐξ εὐκατρι-

δῶν περιπορφύρους δέκα καὶ παρθένους τοσαύτας, ὧν ἦν καὶ Ποπλικόλα θυγάτηρ Οὐάλλερία.

XIX. Πραττομένων δὲ τούτων τοῦ τε Πορσίνα πᾶσαν ἦδη τὴν πολεμικὴν ἀνεικότος παρασκευὴν διὰ πίστιν, αἱ παρθένοι τῶν Ῥωμαίων κατήλθον ἐπὶ λουτρὸν ἐνθα δὴ 5
 Ἰμνηοειδῆς τις ὄχθη περιβάλλουσα τὸν ποταμὸν ἠσυχίαν μάλιστα καὶ γαλήνην τοῦ κύματος παρείχεν. Ὡς δ' οὔτε πινὰ φυλακὴν ἐώρων οὔτε παριόντας ἄλλως ἢ διαπλέοντας, ὁρμὴν ἔσχον ἀπονήξασθαι πρὸς ρεῦμα πολὺ καὶ δίνας βαθείας. Ἐνιοὶ δὲ φασι μίαν αὐτῶν, ὄνομα Κλοιλίαν, 10 ἵκω διεξελάσαι τὸν πόρον ἐγκελευομένην ταῖς ἄλλαις νεύσαις καὶ παραθαρρύνουσαν. Ἐπεὶ δὲ σωθεῖσαι πρὸς τὸν Ποπλικόλαν ἦκον, οὐκ ἐθαύμασεν οὐδ' ἠγάπησεν, ἀλλ' ἠνιάθη ὅτι Πορσίνα κακίων ἐν πίστει φανεῖται καὶ τὸ τόλμημα τῶν παρθένων αἰτίαν ἔξει κακούργημα Ῥω- 15 μαιων γεγενέσθαι. Διὸ συλλαβῶν αὐτὰς πάλιν ἀπέστειλε πρὸς τὸν Πορσίναν. Ταῦτα δ' οἱ περὶ τὸν Ταρκύνιον προαισθόμενοι καὶ καθίσαντες ἐνέδραν τοῖς ἄγουσι τὰς κείδας ἐν τῷ περᾶν ἐπέθεντο πλείονες ὄντες. Ἐκείνων δὲ ὄμως ἀμυνομένων, ἡ Ποπλικόλα θυγάτηρ Οὐάλλερία 20 διὰ μέσων ὁρμήσασα τῶν μαχομένων ἀπέφυγε, καὶ τρεῖς τινες οἰκέται συνδιεκπεσόντες ἔσωζον αὐτήν. Τῶν δ' ἄλλων οὐκ ἀκινδύνως ἀναμεμιγμένων τοῖς μαχομένοις, αἰθόμενος Ἄρρων ὁ Πορσίνα υἱὸς ὀξέως προσεβοήθησε, καὶ φυγῆς γενομένης τῶν πολεμίων περιεποίησε τοὺς 25 Ῥωμαίους. Ὡς δὲ τὰς παρθένους κομισθεῖσας ὁ Πορσίνας εἶδε, τὴν καταρξαμένην τῆς πράξεως καὶ παρακελευσαμένην ταῖς ἄλλαις ἐξήτει. Ἀκούσας δὲ τὸ ὄνομα τῆς Κλοιλίας προσέβλεψεν αὐτήν ἴλεψ καὶ παιδρῷ τῷ προσ- 30 ὄπῳ, καὶ κελεύσας ἵππον ἀχθῆναι τῶν βασιλικῶν κεκο- σμημένον εὐπρεπῶς ἐδωρήσατο. Τοῦτο ποιοῦνται μαρτύριον οἱ μόνην τὴν Κλοιλίαν λέγοντες ἵππῳ διεξελάσαι

τὸν ποταμόν. Οἱ δ' οὐ φασιν, ἀλλὰ τιμῆσαι τὸ ἀνδρῶδες αὐτῆς τὸν Τυρρηνόν. Ἀνάκειται δὲ τὴν ἱερὰν ὁδὸν πορευομένοις εἰς Παλάτιον ἀνδριάς αὐτῆς Ἰφικκος, ὃν τινες οὐ τῆς Κλοιίλας, ἀλλὰ τῆς Οὐάλλερίας εἶναι λέγουσιν. Ὁ δὲ Πορσίνας διαλλαγῆς τοῖς Ῥωμαίοις ἄλλην τε ἑαυτοῦ πολλὴν μεγαλοφροσύνην ἐπεδείξατο τῇ πόλει καὶ τὰ ὄπλα τοῦς Τυρρηνοῦς ἀναλαβεῖν κελεύσας, ἄλλο δὲ μηδὲν, ἀλλ' ἐκλείπειν τὸν χάρακα σίτου τε πολλοῦ καὶ χρημάτων γέμοντα παντοδαπῶν παρέδωκε τοῖς Ῥωμαίοις. Διὸ καὶ καθ' ἡμᾶς ἔτι πωλοῦντες τὰ δημόσια πρῶτα κηρύττουσι τὰ Πορσίνα χρήματα, τιμὴν τῷ ἀνδρὶ τῆς χάριτος ἀέδιον ἐν τῇ μνήμῃ διαφυλάττοντες. Εἰστέκει δὲ καὶ χαλκοῦς ἀνδριάς αὐτοῦ παρὰ τὸ βουλευτήριον ἀπλοῦς καὶ ἀρχαϊκὸς τῇ ἐργασίᾳ.

15 **XX.** Μετὰ δὲ ταῦτα Σαβίνων ἐμβαλόντων εἰς τὴν χώραν ὑπατος μὲν ἀπεδείχθη Μάρκος Οὐάλλεριος, ἀδελφὸς Ποπλικόλα, καὶ Ποστούμιος Τούβερτος. Πραττομένων δὲ τῶν μεγίστων γνώμη καὶ παρουσία Ποπλικόλα δυοῖ μάχαις μεγάλαις ὁ Μάρκος ἐνίκησεν, ὃν ἐν τῇ
20 δευτέρᾳ μηδένα Ῥωμαίων ἀποβαλὼν τρισχιλίους ἐπὶ μυριοῖς τῶν πολεμίων ἀνείλε. Καὶ γέρας ἔσχεν ἐπὶ τοῖς θριάμβοις οἰκίαν αὐτῷ γενέσθαι δημοσίοις ἀναλώμασιν ἐν Παλατίῳ. Τῶν δ' ἄλλων τότε θυρῶν εἰσὼ τῆς οἰκίας εἰς τὸ κλεισίον ἀνοιγομένων, ἐκείνης μόνῃς τῆς οἰκίας
25 ἐποίησαν ἐκτὸς ἀπάγεσθαι τὴν αὐλειον, ὡς δὴ κατὰ τὸ συγχώρημα τῆς τιμῆς αἰεὶ τοῦ δημοσίου προσεπιλαμβάνοι. Τὰς δ' Ἑλληνικὰς πρότερον οὕτως ἔχειν ἀπάσας λέγουσιν ἀπὸ τῶν κωμυδιῶν λαμβάνοντες, ὅτι κόπτουσι καὶ φοφοῦσι τὰς αὐτῶν θύρας ἐνδοθεν οἱ προτέναι μέλ-
30 λοντες, ὅπως αἰσθησὶς ἔξω γένοιτο τοῖς παρερχομένοις ἢ προεστῶσι καὶ μὴ καταλαμβάνοιντο προτούσαις ταῖς κλεισιάσιν εἰς τὸν στενωπόν.

XXI. Τῷ δ' ἐξῆς ἔτει πάλιν ὑπάτευε Ποπλικόλας τὸ τέταρτον· ἦν δὲ προσδοκία πολέμου Σαβίνων καὶ Λατίνων συνισταμένων. Καὶ τις ἄμα δεισιδαιμονία τῆς πόλεως ἦφατο· πᾶσαι γὰρ αἱ κνουῖσαι τότε γυναῖκες ἐξέβαλλον ἀνάπηρα, καὶ τέλος οὐδεμία γένεσις ἔσχεν. 5

10 Ὄθεν ἐκ τῶν Σιβυλλείων ὁ Ποπλικόλας Ἰασάμενος τῷ Ἰδίῃ καὶ τινας ἀγῶνας πυθοχρήστους ἀναλαβὼν καὶ ταῖς ἰλίαισι πρὸς τὸ θεῖον ἠδύονα καταστήσας τὴν πόλιν, ἤδη τοῖς ἀπ' ἀνθρώπων φοβεροῖς προσεῖχε. Μεγάλη γὰρ ἐφαίνετο κατασκευὴ τῶν πολεμίων καὶ σύστασις. Ἦν 10 οὖν Ἄπκιος Κλαῦσος ἐν Σαβίνοις ἀνὴρ χρήμασί τε δυνατὸς καὶ σώματος φάμη πρὸς ἀλκὴν ἐπιφανῆς, ἀρετῆς δὲ δόξῃ μάλιστα καὶ λόγου δεινότητι πρωτεύων. Ὁ δὲ πᾶσι συμβαίνει τοῖς μεγάλοις οὐ διεφύγε παθεῖν, ἀλλ' ἐφθονεῖτο· καὶ τοῖς φθονοῦσιν αἰτίαν παρέσχε κατα- 15 κτύων τὸν πόλεμον αὖξιν τὰ Ῥωμαίων ἐπὶ τυραννίδι καὶ δουλείῃ τῆς πατρίδος. Αἰσθόμενος δὲ τοὺς λόγους τούτους βουλομένῳ τῷ πλήθει λεγομένους καὶ προσκρούοντα τοῖς πολεμοποιοῖς καὶ στρατιωτικοῖς ἑαυτὸν, ἐφοβήτο τὴν κρίσιν· ἑταιρείαν δὲ καὶ δύναμιν φίλων 20 καὶ οἰκείων ἔχων ἀμύνουσαν περὶ αὐτὸν ἐστάσιαζε. Καὶ τοῦτ' ἦν τοῦ πολέμου διατριβὴ καὶ μέλλησις τοῖς Σαβίνοις. Ταῦτ' οὖν ὁ Ποπλικόλας οὐ μόνον εἰδέναι ποιούμενος ἔργον, ἀλλὰ καὶ κινεῖν καὶ συνεξορμᾶν τὴν στάσιν, εἶχεν ἄνδρας ἐπιτηδεῖους, οἳ τῷ Κλαύσῳ διελέ- 25 γοντο παρ' αὐτοῦ τοιαῦτα, ὡς ὁ Ποπλικόλας ἄνδρα σε χρηστὸν ὄντα καὶ δίκαιον οὐδενὶ κακῷ δεῖν οἰεῖται τοὺς σιαντοῦ πολίτας ἀμύνεσθαι, καίπερ ἀδικούμενον· εἰ δὲ βούλοιο σώξων ἑαυτὸν μεταστῆναι καὶ φυγεῖν τοὺς μισοῦντας, ὑποδέξεται σε δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ τῆς τε σῆς ἀρε- 30 τῆς ἀξίως καὶ τῆς Ῥωμαίων λαμπρότητος. Ταῦτα πολλὰκις ἀνασκοποῦντι τῷ Κλαύσῳ βέλτιστα τῶν ἀναγκαίων

ἐφαίνετο, καὶ τοὺς φίλους συμπαρακαλῶν, ἐκείνων τε πολλοὺς ὁμοίως συναναπειθόντων, πεντακισχιλίους οἴκους ἀναστήσας μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν, ὅπερ ἦν ἐν Σαβίνοις ἀθόρυβον μάλιστα καὶ βίου πρᾶγον καὶ καθε-
 5 σταῶτος οἰκίον, εἰς Ῥώμην ἦγε, προειδότης τοῦ Ποπλικόλα καὶ δεχομένου φιλοφρόνως καὶ προθύμως ἐπὶ πᾶσι δικαίοις. Τοὺς μὲν γὰρ οἴκους εὐθύς ἀνέμιξε τῷ πολιτευματι, καὶ χώραν ἀπένειμεν ἐκάστῳ θυεῖν πλέθρων περὶ τὸν Ἀνίωνα ποταμὸν, τῷ δὲ Κλαύσῳ πλέθρα πέντε
 10 καὶ εἰκοσι γῆς ἔδωκεν, αὐτὸν δὲ τῇ βουλῇ προσέγραψεν, ἀρχὴν πολιτείας λαμβάνοντα ταύτην, ἣ χρῶμενος ἐμφρόνως ἀνέδραμεν εἰς τὸ πρῶτον ἀξίωμα καὶ δύναμιν ἔσχε μεγάλην καὶ γένος οὐδενὸς ἀμαυρότερον ἐν Ῥώμῃ τὸ Κλαυδίων ἀφ' αὐτοῦ κατέλιπε.

15 **XXII.** Τὰ δὲ Σαβίνων οὕτω διακριθέντα τῷ μετοικισμῷ τῶν ἀνδρῶν οὐκ εἶσαν οἱ δημαγωγοῦντες ἀτρεμῆσαι καὶ καταστῆναι, σχετλιάζοντες, εἰ Κλαῦσος ἂ παρῶν οὐκ ἐπεισε διαπράξεται φυγὰς γενόμενος καὶ πολέμιος, μὴ δοῦναι δίκην Ῥωμαίους ὧν ὑβρίζουσιν.
 20 Ἄραντες οὖν στρατῷ μεγάλῳ περὶ Φιδήνας κατηύλισαντο, καὶ τινα λόχον θέμενοι πρὸ τῆς Ῥώμης ἐν χωρίοις συνηρεφέσι καὶ κίλοις δισχιλίους ὀπλίτας, ἐμελλον ἅμ' ἡμέρα φανερωῆς ὀλίγοις ἰππεῦσι λείαν ἐλαύνειν. Εἰρητο
 δ' αὐτοῖς, ὅταν τῇ πόλει προσελάσωσιν, ὑποφεύγειν,
 25 ἕως ἐμβάλωσιν εἰς τὴν ἐνέδραν τοὺς πολεμίους. Ταῦθ' ὁ Ποπλικόλας αὐθημερὸν πυθόμενος παρ' αὐτομόλων ταχὺ διηρμόσατο πρὸς πάντα καὶ διένειμε τὴν δύναμιν. Ποστούμειος μὲν γὰρ Βάμβος ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ τρισχι-
 30 τοὺς ἀκρολόφους, ὑφ' οἷς ἐνήδρευον οἱ Σαβίνοι, παρεφύλαττεν· ὁ δὲ συνάρχων Λουκρήτιος ἔχων τὸ κουφότατον ἐν τῇ πόλει καὶ γενναιότατον ἐτάχθη τοῖς ἐλαύ-

νοῦσι τὴν λείαν ἱππεῦσιν ἐπιχειρεῖν, αὐτὸς δὲ τὴν ἄλ-
 λην ἀναλαβὼν στρατιὰν κύκλω περιῆλθε τοὺς πολεμίους.
 Καὶ κατὰ τύχην ὀμίχλης βαθείας ἐπιπεσούσης περὶ ὄρ-
 θρον ἄμα Ποστούμιός τε τοὺς ἐνεδρευόντας ἐμβοήσας
 109 ἔβαλεν ἀπὸ τῶν ἄκρων, καὶ τοῖς προῖκπασαμένοις ἐφῆκε 5
 τοὺς περὶ αὐτὸν ὁ Λουκρήτιος, καὶ Ποπλικόλας προσέ-
 βαλε τοῖς στρατοπέδοις τῶν πολεμίων. Πάντη μὲν οὖν
 ἑκακοῦτο τὰ Σαβίνων καὶ διεφθείρετο· τοὺς δ' ἐνταῦθα
 μὴδ' ἀμυνομένους, ἀλλὰ φεύγοντας, εὐθύς ἔκτεινον οἱ
 Ῥωμαῖοι, τῆς ἐλπίδος αὐτοῖς ὀλεθριωτάτης γενομένης. 10
 Σῶζεσθαι γὰρ οἰόμενοι τοὺς ἑτέρους οἱ ἕτεροι τῷ μάχε-
 σθαι καὶ μένειν οὐ προσείχον, ἀλλ' οἱ μὲν ἐκ τῶν ἐρυμά-
 των πρὸς τοὺς ἐνεδρευόντας, οἱ δὲ πάλιν ὡς ἐκείνους
 εἰς τὸ στρατόπεδον θέοντες ἐναντιοὶ φεύγουσιν ἐνέπι-
 πτον πρὸς οὓς ἐφευγον καὶ βοηθείας δεομένοις οὓς ἤλ- 15
 κισον αὐτοῖς βοηθήσειν. Τὸ δὲ μὴ πάντας ἀπολέσθαι
 τοὺς Σαβίνους, ἀλλὰ καὶ περιγενέσθαι τινὰς ἢ Φιδηνα-
 τῶν πόλιν ἐγγὺς οὓσα παρέσχε, καὶ μάλιστα τοῖς ἐκ τῶν
 στρατοπέδων, ὅθ' ἤλσκετο, διεκπίπτουσιν. Ὅσοι δὲ
 Φιδηναῶν διήμαρτον διεφθάρησαν ἢ ζῶντες ἀπήχθησαν 20
 ὑπὸ τῶν λαβόντων.

XXIII. Τοῦτο τὸ κατόρθωμα Ῥωμαῖοι, καίπερ εἰω-
 θότες ἅπασι τοῖς μεγάλοις ἐπιφημίζειν τὸ δαιμόνιον,
 ἐνὸς ἔργου ἠγοῦντο τοῦ στρατηγοῦ γεγονέναι. Καὶ τῶν
 μεμαχημένων πρῶτον ἦν ἀκούειν, ὅτι χωλοὺς καὶ τυ- 25
 φλοὺς αὐτοῖς καὶ μόνον οὐ καθείρξας τοὺς πολεμίους
 Ποπλικόλας παρέδωκε χρῆσθαι τοῖς ξίφεσιν. Ἐρρώσθη
 δὲ καὶ χρήμασιν ὁ δῆμος ἐκ τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμα-
 λῶτων. Ὁ δὲ Ποπλικόλας τὸν τε θρίαμβον ἀγαγὼν καὶ
 τοῖς μετ' αὐτὸν ἀποδειχθεῖσιν ὑπάτοις παραδούς τὴν 30
 πόλιν εὐθύς ἐτελεύτησεν, ὡς ἐφικτόν ἐστιν ἀνθρώποις
 μάλιστα τοῖς νενομισμένοις καλοῖς καὶ ἀγαθοῖς τὸν ἑαυ-

τοῦ βίον ἐκτελειώσας. Ὁ δὲ δῆμος ὥσπερ οὐδὲν εἰς
 ζῶντα τῶν ἀξίων πεποιηκῶς, ἀλλὰ πᾶσαν ὀφείλων χά-
 ριν, ἐψηφίσατο δημοσίᾳ ταφῆναι τὸ σῶμα καὶ τεταρτη-
 μόριον ἕκαστον ἐπὶ τιμῇ συνεισενεγκεῖν. Αἱ δὲ γυναῖκες
 5 ἰδίᾳ πρὸς αὐτάς συμφορονήσασαι διεκένθησαν ἐνιαυτὸν
 ὅλον ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ κένθος ἐντιμον καὶ ζηλωτόν. Ἐτάφη
 δὲ καὶ οὕτως τῶν πολιτῶν ψηφισαμένων ἐντὸς ἄστεως
 παρὰ τὴν καλουμένην Οὐελίαν, ὥστε καὶ γένει παντὶ τῆς
 ταφῆς μετεῖναι. Νῦν δὲ θάπτεται μὲν οὐδεὶς τῶν ἀπὸ
 10 γένους, κομίσαντες δὲ τὸν νεκρὸν ἐκεῖ κατατίθενται καὶ
 δᾶδ' αἱ τίς ἡμένην λαβὼν ὅσον ὑπήνεγκεν, εἶτα ἀναιρεῖ-
 ται, μαρτυρόμενος ἔργῳ τὸ ἐξεῖναι, φεῖδ' εἶσθαι δὲ τῆς
 τιμῆς, καὶ τὸν νεκρὸν οὕτως ἀποκομίζουσιν.

15

[ΣΟΛΩΝΟΣ ΚΑΙ ΠΟΠΛΙΚΟΛΑ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

I. Ἄρ' οὖν ἰδιὸν τι περὶ ταύτην τὴν σύγκρισιν ὑπάρ-
 χει καὶ μὴ κένυ συμβεβηκὸς ἐτέρᾳ τῶν ἀναγεγραμμένων,
 20 τὸν ἕτερον γεγονέναι μιμητὴν τοῦ ἐτέρου, τὸν ἕτερον δὲ
 μάρτυν; Ὅρα γὰρ ἦν ὁ Σόλων ἐξήνεγκε περὶ εὐδαιμο-
 νίας ἀπόφασιν πρὸς Κροῖσον, ὡς Ποπλικόλα μᾶλλον ἢ
 Τέλλῳ προσήκει. Τέλλου μὲν γὰρ, ὃν εἶπε γεγονέναι
 μακαριώτατον δι' εὐπομίαν καὶ ἀρετὴν καὶ εὐτεκνίαν,
 25 οὗτ' αὐτὸς ἐν τοῖς ποιήμασιν ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ λόγον
 ἔσχεν οὔτε παῖδες οὔτ' ἀρχὴ τις εἰς δόξαν ἦλθεν. Ποπλι-
 κόλας δὲ καὶ ζῶν ἐπρώτευσσε δυνάμει καὶ δόξῃ δι' ἀρετὴν
 Ῥωμαίων, καὶ τεθνηκότος ἐν τοῖς ἐπιφανεστάτοις γένεσι
 καὶ στέμμασιν ἔτι καθ' ἡμᾶς Ποπλικόλαι καὶ Μεσσάλοι
 30 καὶ Οὐαλλέριοι δι' ἐτῶν ἑξακοσίων τῆς εὐγενείας τὴν
 δόξαν ἀναφέρουσι. Καὶ Τέλλος μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων
 ὡς ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐν τάξει μένων καὶ μαχομένος κατε-

στρεψε· Ποπλικόλας δὲ τοὺς μὲν πολεμίους κτείνας, ὃ τοῦ πεσεῖν εὐτυχέστερόν ἐστι, τὴν δὲ πατρίδα νικῶσαν ἐπιδὼν δι' αὐτὸν ἄρχοντα καὶ στρατηγούντα, τιμηθεὶς δὲ καὶ θριαμβεύσας ἐτυχε τῆς ζηλουμένης ὑπὸ Σόλωνος καὶ μακαριζομένης τελευτῆς. Ἔτι τοίνυν οἷς πρὸς Μί-5
μερμον ἀντειπῶν περὶ χρόνου ζωῆς ἐπιπεφώνηκε·

Μηδέ μοι ἄκλαυστος θάνατος μόλοι, ἀλλὰ φίλοισι
ποιήσαιμι θανῶν ἄλγεα καὶ στοναχὰς,

110 εὐδαίμονα τὸν Ποπλικόλαν ἄνδρα ποιεῖ. Τελευτήσας γὰρ οὐ φίλοις οὐδ' οἰκείοις μόνον, ἀλλὰ τῇ πόλει πάση, 10
μυριάσι πολλαῖς, δάκρυα καὶ πόθον καὶ κατήφειαν ἐφ' αὐτῷ παρέσχεν· αἱ γὰρ Ῥωμαίων γυναῖκες ἐπέκθησαν αὐτὸν ὥσπερ υἱὸν ἢ ἀδελφὸν ἢ πατέρα κοινὸν ἀποβα-
λοῦσαι.

Κρήματα δ' ἰμείρω μὲν ἔχειν, φησὶν ὁ Σόλων, ἀδίκως 15
δὲ πεπᾶσθαι

οὐκ ἐθέλω,

ὡς δίκης ἐπιούσης· Ποπλικόλα δ' ὑπῆρχεν οὐ μόνον μὴ
κακῶς πλουτεῖν, ἀλλὰ καὶ καλῶς ἀναλίσκειν εὐ ποιοῦντι
τοὺς θεομένους. Ὡστ' εἰ σοφώτατος ἀπάντων ὁ Σόλων, 20
εὐδαιμονέστατος ὁ Ποπλικόλας. Ἄ γὰρ εὐξάτο τῶν ἀγα-
θῶν ἐκεῖνος ὡς μέγιστα καὶ κάλλιστα, ταῦτα καὶ κτή-
σασθαι Ποπλικόλα καὶ φυλάξαι χρωμένῳ μέχρι τέλους
ὑπῆρξεν.

II. Οὕτω μὲν ὁ Σόλων κεκόσμηκε τὸν Ποπλικόλαν, 25
τὸν Σόλωνα δ' αὖ πάλιν ἐκεῖνος ἐν τῇ πολιτείᾳ παρα-
δειγμάτων κάλλιστον ἀνδρὶ κοσμοῦντι δημοκρατίαν θέ-
μενος· τῆς μὲν γὰρ ἀρχῆς τὸν ὄγκον ἀφελὼν εὐμενῆ
κᾶσι καὶ ἄλυπον κατέστησε, νόμοις δὲ πολλοῖς ἐχρήσατο
τῶν ἐκείνου. Καὶ γὰρ ἀρχόντων καταστάσεως κυρίους 30
ἐποίησε τοὺς πολλοὺς καὶ τοῖς φεύγουσι δίκην ἐπικαλε-
σθαι τὸν δῆμον, ὥσπερ ὁ Σόλων τοὺς δικαστάς, ἔδωκε.

Και βουλὴν μὲν ἑτέραν οὐκ ἐποίησεν, ὥσπερ ὁ Σόλων, τὴν δ' οὐσαν ἠϋξῆσεν ἀριθμῷ μικροῦ διπλασιάσας. Ἡ τε τῶν ταμιῶν ἐπὶ τοῖς χρήμασι κατάστασις ἐκείθεν ἦλθεν, ὅπως ὁ ἄρχων μὴτ' εἰ χρηστός ἐστὶν ἀσχολίαν ἔχη πρὸς τὰ μείζω, μὴτ' εἰ φαῦλος ἀφορμὰς τοῦ ἀδικεῖν μᾶλλον, καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν χρημάτων κύριος γενόμενος. Τὸ δὲ μισοτύραννον ἐν τῷ Ποπλικόλῳ σφοδρότερον. Εἰ γὰρ τις ἐπιχειροῖ τυραννεῖν, ὁ μὲν ἀλόντι τὴν δίκην ἐπιτίθησιν, ὁ δὲ καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀνελεῖν δίδωσι. Σεμνυνομένου δὲ τοῦ Σόλωνος ὀρθῶς καὶ δικαίως, ὅτι καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῷ διδόντων τυραννεῖν καὶ τῶν πολιτῶν οὐκ ἀκουσίως δεχομένων ἀπειπεν, οὐχ ἦττον ὑπάρχει καλὸν τῷ Ποπλικόλῳ τὸ λαβόντα τυραννικὴν ἀρχὴν ποιῆσαι δημοτικωτέραν καὶ μῆδ' οἷς ἐξῆν ἔχοντα χρῆσασθαι. Καὶ τοῦτο δ' ἔοικε συνιδεῖν πρότερος ὁ Σόλων, ὅτι δῆμος

ὃδ' ἂν ἄριστα σὺν ἡγεμόνεσσιν ἐποίτο,
μῆτε λίην ἀνεθείς μῆτε πιεζόμενος.

III. Ἴδιον δὲ τοῦ Σόλωνος ἢ τῶν χρεῶν ἄνεσις, ἣ 20 μάλιστα τὴν ἐλευθερίαν ἐβεβαίωσε τοῖς πολίταις. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος νόμων ἰσότητα παρεχόντων, ἣν ἀφαιρεῖται τὰ χρέα τοὺς πένητας· ἀλλ' ὅπου μάλιστα χρῆσθαι τῇ ἐλευθερίᾳ δοκοῦσι, δουλεύουσι μάλιστα τοῖς πλουσίοις, ἐν τῷ δικάζειν καὶ ἄρχειν καὶ λέγειν ἐπιταττόμενοι καὶ 25 ὑπηρετοῦντες. Τούτου δὲ μείζον, ὅτι πάση χρεῶν ἀποκοπῇ στάσεως ἐπομένης, ἐκείνη μόνη, καθάπερ φαρμάκω παραβόλῳ μὲν, ἰσχυρῷ δὲ χρῆσάμενος εὐκαίρως καὶ τὴν οὐσαν στάσιν ἔλυσε, τῇ περὶ αὐτὸν ἀρετῇ καὶ δόξῃ τῆς τοῦ πράγματος ἀδοξίας καὶ διαβολῆς περιγεγόμενος. 30 Τῆς δ' ὅλης πολιτείας τῇ μὲν ἀρχῇ λαμπρότερος ὁ Σόλων· ἡγήσατο γὰρ καὶ οὐκ ἠκολούθησε καὶ καθ' αὐτόν, οὐ μεθ' ἑτέρων, ἐπραξε τὰ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν

κοινῶν· τῷ τέλει δὲ ἄτερος εὐτυχῆς καὶ ζηλωτός. Τὴν μὲν γὰρ Σόλωνος πολιτείαν αὐτὸς ἐπέιδε Σόλων καταλυθεῖσαν, ἣ δὲ Ποπλικόλα μέχρι τῶν ἐμφυλίων πολέμων διεφύλαξεν ἐν κόσμῳ τὴν πόλιν· ὁ μὲν γὰρ ἄμ· τῷ θέσθαι τοὺς νόμους ἀπολιπῶν ἐν ξύλοις καὶ γραμμασιν 5 ἐρήμους τοῦ βοηθοῦντος ᾤχετ' ἀπιῶν ἐκ τῶν Ἀθηναίων, ὁ δὲ μένων καὶ ἄρχων καὶ πολιτευόμενος ἴδρυνε καὶ κατέστησεν εἰς ἀσφαλῆς τὴν πολιτείαν. Ἔτι δ' ἐκείνῳ μὲν οὐδὲ μέλλοντα κωλύσαι προαισθομένῳ Πεισίστρατον ὑπῆρξεν, ἀλλ' ἠττήθη συνισταμένης τῆς τυραννίδος· 10

111 οὗτος δὲ βασιλείαν ἰσχύουσαν ἐκ πολλῶν χρόνων ἦδη καὶ κρατοῦσαν ἐξέβαλε καὶ κατέλυσε, ἀρετὴν μὲν ἴσῃν καὶ προαίρεσιν ὁμοίαν παρασχόμενος, τύχῃ δὲ καὶ δυνάμει τελεσιουργῶ πρὸς τὴν ἀρετὴν χρησάμενος.

IV. Τῶν μέντοι πολεμικῶν Σόλωνι μὲν οὐδὲ τὰ πρὸς 15 Μεγαρεῖς Δαίμαχος ὁ Πλαταιεὺς μεμαρτύρηκεν, ὥσπερ ἡμεῖς διεληλύθαμεν· Ποπλικόλας δὲ τοὺς μεγίστους ἀγῶνας αὐτὸς καὶ μαχόμενος καὶ στρατηγῶν κατώρθωσε. Καὶ μὴν ἔτι πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις ὁ μὲν ἐν παιδιᾷς 20 τινι τρόπῳ καὶ προσποίημα μανίας ἀναλαβὼν ὑπὲρ Σαλαμῖνος ἐρῶν προῆλθεν· ὁ δ' αὐτόθεν ἀναρρίψας τὸν περὶ τῶν μεγίστων κίνδυνον ἐπανέστη τε Ταρκυνίοις καὶ τὴν προδοσίαν ἐφώρασε· καὶ τοῦ κολασθῆναι καὶ μὴ διαφυγεῖν τοὺς πονηροὺς αἰτιώτατος γενόμενος οὐ τὰ σώματα μόνον τῶν τυράννων ἐξέβαλε τῆς πόλεως, ἀλλὰ 25 καὶ τὰς ἐλπίδας ἐξέκοψεν. Οὕτω δὲ τοῖς δεχομένοις πράγμασιν ἀγῶνα καὶ θυμὸν καὶ ἀντίταξιν ἐρρωμένως καὶ ἀτενῶς ἀπαντήσας ἔτι βέλτιον ἐχρήσατο τοῖς ὁμίλιας ἀπολέμου καὶ πειθοῦς ὑπεικούσης δεομένοις, Πορσίναν ἄμαχον ἄνδρα καὶ φοβερὸν ἐμμελῶς προσαγαγόμενος 30 καὶ μεταστήσας εἰς φίλαν. Καίτοι φήσει τις ἐνταῦθα τὸν μὲν Σόλωνα προεμένοις ἀναλαβεῖν Ἀθηναίοις Σα-

λαμίνα, τὸν δὲ Ποπλικόλαν ἧς ἐκέκτηντο Ῥωμαῖοι χώρας ἀποστῆναι. Δεῖ δὲ πρὸς τοὺς ὑποκειμένους καιροὺς τὰς πράξεις θεωρεῖν. Ποικίλος γὰρ ὢν ὁ πολιτικὸς ᾧ τρόπῳ τῶν ὄντων ἕκαστον εὐληπτόν ἐστι μεταχειρίσασθαι, καὶ
 5 μέρους ἀφέσει πολλάκις ἔσωσε τὸ πᾶν καὶ μικρῶν ἀποστάς μειζόνων ἔτυχεν, ὥσπερ ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ τότε τῆς μὲν ἀλλοτρίας χώρας ἀποστάς ἔσωσε τὴν ἑαυτοῦ βεβαίως ἄπασαν, οἷς δ' ἦν μέγα τὴν πόλιν διαφυλάξαι προσεκτῆσατο τὸ τῶν πολιορκούντων στρατόπεδον, ἐπιτρέψας δὲ
 10 τῷ πολεμῖφ δικαστῆ γενέσθαι, καὶ περιγενόμενος τῇ δίκῃ, προσέλαβεν ὅσα δόντας ἀγαπητὸν ἦν νικῆσαι· καὶ γὰρ τὸν πόλεμον διέλυσε καὶ τὴν παρασκευὴν τοῦ πολέμου κατέλιπεν αὐτοῖς διὰ πίστιν ἀρετῆς καὶ καλοκαγαθίας, ἣν ὁ ἄρχων ὑπὲρ ἀπάντων ἐνεποίησεν αὐτῷ.

Θ Ε Μ Ι Σ Τ Ο Κ Λ Η Σ .

I. Θεμιστοκλεί δὲ τὰ μὲν ἐκ γένους ἀμαυρότερα πρὸς δόξαν ὑπῆρχε· πατὴρ γὰρ ἦν Νεοκλέους οὐ τῶν ἄγαν ἐπιφανῶν Ἀθήνησι, Φρεαρρίου τῶν δῆμων ἐκ τῆς Λεοντίδος φυλῆς, νόθος δὲ πρὸς μητρός, ὡς λέγουσιν

Ἄβρότονον Θράτιστα γυνὴ γένος· ἀλλὰ τεκέσθαι 5

Τὸν μέγαν Ἑλλησίην φημι Θεμιστοκλέα.

Φανίας μέντοι τὴν μητέρα τοῦ Θεμιστοκλέους οὐ Θράταν, ἀλλὰ Καρίνην, οὐδ' Ἄβρότονον ὄνομα, ἀλλ' Εὐτέρπην ἀναγράφει. Νεάνθης δὲ καὶ πόλιν αὐτῇ τῆς

112 Καρίας Ἀλικαρνασσὸν προστίθησι. Διὸ καὶ τῶν νόθων 10

εἰς Κυνόσαργες συντελούντων (τοῦτο δ' ἐστὶν ἔξω πυλῶν γυμνάσιον Ἡρακλέους, ἐπεὶ κάκεινος οὐκ ἦν γνήσιος ἐν θεοῖς, ἀλλ' ἐνείχετο νοθεία διὰ τὴν μητέρα θνητὴν οὐσαν) ἐπειθὲ τινὰς ὁ Θεμιστοκλῆς τῶν εὐ γεγονότων νεανίσκων καταβαίνοντας εἰς τὸ Κυνόσαργες ἀλείφεσθαι 15 μετ' αὐτοῦ. Καὶ τούτου γενομένου δοκεῖ πανούργως τὸν τῶν νόθων καὶ γνησίων διορισμὸν ἀναεῖν. Ὅτι μέντοι τοῦ Λυκομιδῶν γένους μετείχε δῆλός ἐστι· τὸ γὰρ Φλυῆσι τελεστήριον, ὅπερ ἦν Λυκομιδῶν κοινόν, ἐμπρησθὲν ὑπὸ τῶν βαρβάρων αὐτὸς ἐπεσκεύασε καὶ γραφαῖς ἐκό- 20 σμησεν, ὡς Σιμωνίδης ἰστόρηκεν.

II. Ἔτι δὲ καὶς ὧν ὁμολογεῖται φορᾶς μεστὸς εἶναι, καὶ τῇ μὲν φύσει συνετός, τῇ δὲ προαιρέσει μεγαλοπράγμων καὶ πολιτικός. Ἐν γὰρ ταῖς ἀνέσεσι καὶ σχολαῖς ἀπὸ τῶν μαθημάτων γινόμενος οὐκ ἔπαιζεν οὐδ' ἐρραθῦμι, 25 καθάπερ οἱ λοιποὶ παῖδες, ἀλλ' εὐρίσκετο λόγους τινὰς μελετῶν καὶ συνταττόμενος πρὸς ἑαυτόν. Ἦσαν δ' οἱ

λόγοι κατηγορία τινὸς ἢ συνηγορία τῶν παιδῶν. Ὅθεν
 εἰώθει λέγειν πρὸς αὐτὸν ὁ διδάσκαλος ὡς „οὐδὲν ἔση,
 παῖ, σὺ μικρὸν, ἀλλὰ μέγα πάντως ἀγαθὸν ἢ κακόν.“
 Ἐπεὶ καὶ τῶν παιδευόμενων τὰς μὲν ἡθοποιούς ἢ πρὸς
 5 ἡδονὴν τινα καὶ χάριν ἐλευθέριον σπουδαζόμενας ὀκνη-
 ρῶς καὶ ἀπροθύμως ἐξεμάνθανε, τῶν δὲ εἰς σύνεσιν ἢ
 πρᾶξιν λεγομένων δῆλος ἦν ὑπερορῶν παρ' ἡλικίαν,
 ὡς τῇ φύσει πιστεύων. Ὅθεν ὕστερον ἐν ταῖς ἐλευθε-
 ρίοις καὶ ἀστείαις λεγομέναις διατριβαῖς ὑπὸ τῶν πεπαι-
 10 δεῦσθαι δοκούντων χλευαζόμενος ἠναγκάζετο φορτικώ-
 τερον ἀμύνεσθαι, λέγων, ὅτι λύραν μὲν ἀρμόσασθαι καὶ
 μεταχειρίσασθαι ψαλτήριον οὐκ ἐπίσταται, πόλιν δὲ μι-
 κρὰν καὶ ἄδοξον παραλαβὼν ἐνδοξον καὶ μεγάλην ἀπερ-
 γάσασθαι. Καίτοι Στησίμβροτος Ἀναξαγόρου τε διακου-
 15 σαι τὸν Θεμιστοκλέα φησὶ καὶ περὶ Μέλισσον σπουδάσαι
 τὸν φυσικόν, οὐκ εὖ τῶν χρόνων ἀπτόμενος. Περικλεῖ
 γάρ, ὃς πολὺ νεώτερος ἦν Θεμιστοκλέους, Μέλισσος μὲν
 ἀντεστρατήγει πολιορκοῦντι Σαμίους, Ἀναξαγόρας δὲ
 συνδιέτριβε. Μᾶλλον οὖν ἂν τις προσέχοι τοῖς Μνησι-
 20 φίλου τὸν Θεμιστοκλέα τοῦ Φρεαρρίου ζηλωτὴν γενέ-
 σθαι λέγουσιν, οὔτε δῆτορος ὄντος οὔτε τῶν φυσικῶν
 κληθέντων φιλοσόφων, ἀλλὰ τὴν καλουμένην σοφίαν,
 οὔσαν δὲ δεινότητα πολιτικὴν καὶ δραστήριον σύνεσιν,
 ἐπιτήδευμα πεποιημένου καὶ διασώζοντος ὥσπερ αἴρεσιν
 25 ἐκ διαδοχῆς ἀπὸ Σόλωνος· ἦν οἱ μετὰ ταῦτα δικανικαῖς
 μίξαντες τέχναις καὶ μεταγαγόντες ἀπὸ τῶν πράξεων τὴν
 ἄσκησιν ἐπὶ τοὺς λόγους, σοφισταὶ προσηγορεύθησαν.
 Τούτῳ μὲν οὖν ἤδη πολιτευόμενος ἐπλησίαζεν. Ἐν δὲ
 ταῖς πρώταις τῆς νεότητος ὁρμαῖς ἀνώμαλος ἦν καὶ
 30 ἀστάθμητος, ἅτε τῇ φύσει καθ' αὐτὴν χρώμενος ἄνευ
 λόγου καὶ παιδείας ἐπ' ἀμφοτέρα μεγάλας ποιουμένη
 μεταβολὰς τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ πολλάκις ἐξισταμένη

πρὸς τὸ χεῖρον, ὡς ὕστερον αὐτὸς ὁμολόγει, καὶ τοὺς τραχυτάτους πῶλους ἀρίστους ἵππους γίνεσθαι φάσκων, ὅταν ἤς προσήκει τύχῳσι παιδείας καὶ καταρτυσεως. Ἄ δὲ τούτων ἑξαργῶσιν ἐνιοι διηγήματα πλάττοντες, ἀποκήρυξιν μὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, θάνατον δὲ τῆς 5 μητρὸς ἐκούσιον ἐπὶ τῇ τοῦ παιδὸς ἀτιμίᾳ περιλύπου γενομένης, δοκεῖ κατεψεῦσθαι· καὶ τούναντιον εἰσὶν οἱ λέγοντες, ὅτι τὰ κοινὰ πράττειν ἀποτρέπων αὐτὸν ὁ πατήρ ἐπεδείκνυε πρὸς τῇ θαλάττῃ τὰς καλαιᾶς τριήρεις ἐρριμμένας καὶ παρορωμένας, ὡς δὴ καὶ πρὸς τοὺς 10 δημαγωγούς, ὅταν ἄχρηστοι φαίνωνται, τῶν πολλῶν ὁμοίως ἐχόντων.

III. Ταχὺ μέντοι καὶ νεανικῶς ἔοικεν ἄψασθαι τοῦ Θεμιστοκλέους τὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ σφόδρα ἢ πρὸς δόξαν ὀρμὴ κρατῆσαι. Δι' ἣν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τοῦ πρω- 15 τεύειν ἐπιέμενος Ἰταμῶς ὑφίστατο τὰς πρὸς τοὺς δυναμένους ἐν τῇ πόλει καὶ πρωτεύοντας ἀπεχθείας, μάλιστα δὲ Ἀριστείδην τὸν Λυσιμάχου, τὴν ἐναντίαν ἀεὶ πορευόμενος αὐτῷ. Καίτοι δοκεῖ παντάπασιν ἢ πρὸς τοῦτον ἔχθρα μειρακιώδη λαβεῖν ἀρχὴν· ἠράσθησαν γὰρ ἀμφο- 20 ἔροι τοῦ καλοῦ Στησίλεω, Κεῖου τὸ γένος ὄντος, ὡς Ἀρίστων ὁ φιλόσοφος ἰστόρηκεν. Ἐκ δὲ τούτου διετέλουν καὶ περὶ τὰ δημόσια στασιάζοντες. Οὐ μὴν ἀλλ' ἢ τῶν βίων καὶ τῶν τρόπων ἀνομοιότης ἔοικεν αὐξῆσαι τὴν διαφοράν. Πρῶτος γὰρ ὦν φύσει καὶ καλοκαγαθικός 25 τὸν τρόπον ὁ Ἀριστείδης, καὶ πολιτευόμενος οὐ πρὸς χάριν οὐδὲ πρὸς δόξαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ βελτίστου μετὰ ἀσφαλείας καὶ δικαιοσύνης, ἠναγκάζετο τῷ Θεμιστοκλεῖ τὸν δῆμον ἐπὶ πολλὰ κινουῦντι καὶ μεγάλας ἐπιφέροντι καινοτομίας ἐναντιοῦσθαι πολλάκις, ἐνιστάμενος αὐτοῦ 30 πρὸς τὴν αὐξῆσιν. Λέγεται γὰρ οὕτω παράφορος πρὸς δόξαν εἶναι καὶ πράξεων μεγάλων ὑπὸ φιλοτιμίας ἐρα-

στής, ὥστε νέος ὦν ἐτι τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης πρὸς τοὺς βαρβάρους γενομένης καὶ τῆς Μιλτιάδου στρατηγίας διαβοηθείσης σύννους ὀραῖσθαι τὰ πολλὰ πρὸς ἑαυτῷ καὶ τὰς νύκτας ἀγρυπνεῖν καὶ τοὺς πότους παραιτεῖσθαι τοὺς συνήθεις, καὶ λέγειν πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας καὶ θαυμάζοντας τὴν περὶ τὸν βίον μεταβολὴν, ὡς καθεῖδειν αὐτὸν οὐκ ἐφή τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πέρασ ᾤοντο τοῦ πολέμου τὴν ἐν Μαραθῶνι τῶν βαρβάρων ἦταν εἶναι, Θεμιστοκλῆς δὲ ἀρχὴν μει-
 10 ζόνων ἀγώνων, ἐφ' οὓς ἑαυτὸν ὑπερ τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἤλειφε καὶ τὴν πόλιν ἤσκει πόρρωθεν ἤδη προσδοκῶν τὸ μέλλον.

IV. Καὶ πρῶτον μὲν τὴν Λαυρεωτικὴν πρόσοδον ἀπὸ τῶν ἀργυρείων μετᾶλλων ἔθος ἔχόντων Ἀθηναίων δια-
 15 νέμεσθαι, μόνος εἶπειν ἐτόλμησε παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον, ὡς χρὴ τὴν διανομὴν ἔασαντας ἐκ τῶν χρημάτων τούτων κατασκευάσασθαι τριήρεις ἐπὶ τὸν πρὸς Αἰγινήτας πόλεμον. Ἡκμαξε γὰρ οὗτος ἐν τῇ Ἑλλάδι μάλιστα καὶ κατεῖχον οἱ Αἰγινῆται πλήθει νεῶν τὴν θάλασσαν.
 20 Ἡ καὶ ῥᾶον Θεμιστοκλῆς συνέπεισεν, οὐ Λαρεῖον οὐδὲ Πέρσας (μακρὰν γὰρ ἦσαν οὗτοι καὶ δέος οὐ πάνυ βέβαιον ὡς ἀφιζόμενοι παρεῖχον) ἐπισείων, ἀλλὰ τῇ πρὸς Αἰγινήτας ὀργῇ καὶ φιλονεικίᾳ τῶν πολιτῶν ἀποχρησάμενος εὐκαίρως ἐπὶ τὴν παρασκευὴν. Ἐκατὸν γὰρ ἀπὸ
 25 τῶν χρημάτων ἐκείνων ἐποιήθησαν τριήρεις, αἱ καὶ πρὸς Ἐφέξην ἐναυμάχησαν. Ἐκ δὲ τούτου κατὰ μικρὸν ὑπάγων καὶ καταβιβάζων τὴν πόλιν πρὸς τὴν θάλασσαν, ὡς τὰ περὶ μὲν οὐδὲ τοῖς ὁμόροις ἀξιωμαχοὺς ὄντας, τῇ δ' ἀπὸ τῶν νεῶν ἀλκῇ καὶ τοὺς βαρβάρους ἀμύνασθαι καὶ
 30 τῆς Ἑλλάδος ἄρχειν δυναμένους, ἀντὶ μονίμων ὀπλιτῶν, ὧς φησὶν ὁ Πλάτων, ναυβάτας καὶ θαλαττίους ἐποίησε, καὶ διαβολὴν καθ' αὐτοῦ παρέσχεν, ὡς ἄρα Θεμιστοκλῆς

τὸ δόρυ καὶ τὴν ἀσπίδα τῶν πολιτῶν παρελόμενος εἰς ὑπηρεσίον καὶ κώπην συνέστειλε τὸν Ἀθηναίων δῆμον. Ἐπραξε δὲ ταῦτα Μιλτιάδου κρατήσας ἀντιλέγοντος, ὡς ἱστορεῖ Στησίμβροτος. Εἰ μὲν δὴ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὸ καθαρὸν τοῦ πολιτεύματος ἐβλάψεν ἢ μὴ ταῦτα πράξας, 5 ἔγωγε φιλοσοφώτερον ἐπισκοπεῖν· ὅτι δὲ ἡ τότε σωτηρία τοῖς Ἕλλησιν ἐκ τῆς θαλάσσης ὑπῆρξε καὶ τὴν Ἀθηναίων πόλιν αὐθις ἀνέστησαν αἱ τριήρεις ἐκεῖναι, τὰ τ' ἄλλα καὶ ἄεξεως αὐτὸς ἐμαρτύρησε. Τῆς γὰρ περὶ κικῆς δυνάμεως ἀθραύστου διαμενουσῆς ἐφυγε μετὰ τὴν τῶν νεῶν 10 ἦταν, ὡς οὐκ ᾔν ἄξιόμαχος, καὶ Μαρδόνιον ἐμποδῶν εἶναι τοῖς Ἕλλησι τῆς διώξεως μᾶλλον ἢ δουλωσόμενον αὐτούς, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, κατέλιπεν.

114 V. Σύντονον δὲ αὐτὸν γεγονέναι χρηματιστὴν οἱ μὲν τινὲς φασι δι' ἐλευθεριότητα· καὶ γὰρ φιλοθύτην ὄντα 15 καὶ λαμπρὸν ἐν ταῖς περὶ τοὺς ξένους δαπάναις ἀφθόνου διεσθαι χορηγίας· οἱ δὲ τοῦναντίον γλισχρότητα πολλὴν καὶ μικρολογίαν κατηγοροῦσιν, ὡς καὶ τὰ πεμπόμενα τῶν ἐδωδύμων πωλοῦντος. Ἐπεὶ δὲ Φιλίδης ὁ ἱκποτρόφος αἰτηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ πῶλον οὐκ ἔδωκεν, ἠπείλησε 20 τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ταχὺ ποιῆσειν δούρειον ἵππον, αἰνιξάμενος ἐγκλήματα συγγενικὰ καὶ δίκας τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς οἰκίους τινὰς ταραξείν. Τῇ δὲ φιλοτιμίᾳ πάντας ὑπερέβαλεν, ὥστ' ἔτι μὲν νέος ᾔν καὶ ἀφανῆς Ἐπικλέα τὸν ἐξ Ἐρμιόνης κηδοριστὴν σπουδαζόμενον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων 25 ἐκλιπαρῆσαι μελετᾶν παρ' αὐτῷ, φιλοτιμούμενος πολλοὺς τὴν οἰκίαν ζητεῖν καὶ φοιτᾶν πρὸς αὐτόν. Εἰς δ' Ὀλυμπίαν ἔλθων καὶ διαμιλλώμενος τῷ Κίμωνι περὶ δαίχνα καὶ σκηναὺς καὶ τὴν ἄλλην λαμπρότητα καὶ παρασκευὴν, οὐκ ἤρρεσκε τοῖς Ἕλλησιν. Ἐκεῖνον μὲν γὰρ ὄντι 30 νέῳ καὶ ἀπ' οἰκίας μεγάλης ᾤοντο δεῖν τὰ τοιαῦτα συχωρεῖν· ὁ δὲ μήπω γνώριμος γεγονώς, ἀλλὰ δοκῶν ἐξ

- οὐχ ὑπαρχόντων καὶ παρ' ἀξίαν ἐπαίρεσθαι προσωφλί-
 σκαυεν ἀλαζουσίαν. Ἐνίκησε δὲ καὶ χορηγῶν τραγωδοῖς,
 μεγάλην ἤδη τότε σπουδὴν καὶ φιλοτιμίαν τοῦ ἀγῶνος
 ἔχοντος, καὶ πίνακα τῆς νίκης ἀνέθηκε τοιαύτην ἐπι-
 5 γραφὴν ἔχοντα. „Θεμιστοκλῆς Φρεάρριος ἐχορήγει,
 Φρύνιχος ἐδίδασκεν, Ἀδείμαντος ἤρχεν.“ Οὐ μὴν ἀλλὰ
 τοῖς πολλοῖς ἐνήρμοττε, τοῦτο μὲν ἐκάστου τῶν πολιτῶν
 τοῦνομα λέγων ἀπὸ στόματος, τοῦτο δὲ κριτὴν ἀσφαλῆ
 περὶ τὰ συμβόλαια παρέχων ἑαυτόν, ὥστε πού καὶ πρὸς
 10 Σιμωνίδην τὸν Κεῖον εἶπειν, αἰτούμενόν τι τῶν οὐ με-
 τρίων παρ' αὐτοῦ στρατηγοῦντος, ὡς οὔτ' ἐκεῖνος ἂν
 γένοιτο ποιητῆς ἀγαθὸς ἄδων παρὰ μέλος οὔτ' αὐτὸς
 ἀστεῖος ἄρχων παρὰ νόμον χαριζόμενος. Πάλιν δέ ποτε
 τὸν Σιμωνίδην ἐπισκώπτων ἔλεγε νούν οὐκ ἔχειν, Κο-
 15 ρινθίους μὲν λαιδοροῦντα μεγάλην οἰκοῦντας πόλιν,
 αὐτοῦ δὲ ποιούμενον εἰκόνας οὕτως ὄντος αἰσχροῦ τὴν
 ὄψιν. Αὐξόμενος δὲ καὶ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκων τέλος
 κατεστασίασε καὶ μετέστησεν ἐξοστρακισθέντα τὸν Ἀρι-
 στείδην.
- 20 VI. Ἦδη δὲ τοῦ Μήδου καταβαίνοντος ἐπὶ τὴν Ἑλ-
 λάδα καὶ τῶν Ἀθηναίων βουλευομένων περὶ στρατηγοῦ
 τοὺς μὲν ἄλλους ἐκόντας ἐκστῆναι τῆς στρατηγίας λέ-
 γουσι ἐκπεπληγμένους τὸν κίνδυνον, Ἐπικύδην δὲ τὸν
 Εὐφημίδου, δημαγωγὸν ὄντα δεινὸν μὲν εἶπειν, μαλα-
 25 κὸν δὲ τὴν ψυχὴν καὶ χρημάτων ἥττονα, τῆς ἀρχῆς ἐφίε-
 σθαι καὶ κρατήσῃν ἐπίδοξον εἶναι τῇ χειροτοσίᾳ. Τὸν
 οὖν Θεμιστοκλέα δίδασκοντα, μὴ τὰ πράγματα διαφθαρεῖν
 παντάπασιν τῆς ἡγεμονίας εἰς ἐκείνον ἐμπεσοῦσης, χρή-
 30 μασι τὴν φιλοτιμίαν ἐξωνήσασθαι παρὰ τοῦ Ἐπικύδου.
- Ἐπαινεῖται δ' αὐτοῦ καὶ τὸ περὶ τὸν δῖλγλωττον ἔργον ἐν
 τοῖς πεμφθεῖσιν ὑπὸ βασιλέως ἐπὶ γῆς καὶ ὕδατος αἰτη-
 σιν. Ἐρμηνεῖα γὰρ ὄντα συλλαβῶν διὰ ψηφίσματος ἀπέ-

πεινεν ὅτι φωνὴν Ἑλληνίδα βαρβάροις προστάγμασιν ἐτόλμησε χρῆσαι. Ἔτι δὲ καὶ τὸ περὶ Ἄρθμιον τὸν Ζελεΐτην· Θεμιστοκλέους γὰρ εἰπόντος καὶ τοῦτον εἰς τοὺς αἰμούς καὶ παῖδας αὐτοῦ καὶ γένος ἐνέγραψαν, ὅτι τὸν ἐκ Μήδων χρυσὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκόμισε. Μέγιστον 5 δὲ πάντων τὸ καταλύσαι τοὺς Ἑλληνικοὺς πολέμους καὶ διαλλάξαι τὰς πόλεις ἀλλήλαις, πείσαντα τὰς ἐχθρας διὰ τὸν πόλεμον ἀναβαλέσθαι· πρὸς ὃ καὶ Χέλεων τὸν Ἀρκάδα μάλιστα συναγωνίσασθαι λέγουσι.

VII. Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐθύς μὲν ἐπεχειρεῖ 10 τοὺς πολίτας ἐμβιβάζειν εἰς τὰς τριήρεις, καὶ τὴν πόλιν ἐκείθεν ἐκλιπόντας ὡς προσωτάτω τῆς Ἑλλάδος ἀπαντᾶν τῷ βαρβάρῳ κατὰ θάλατταν. Ἐνισταμένων δὲ πολλῶν ἐξήγαγε πολλὴν στρατιάν εἰς τὰ Τέμπη μετὰ Λακεδαιμο- 15 νίων, ὡς αὐτόθι προκινδυνευσόντων τῆς Θετταλίας οὐπω τότε μηδίξειν δοκούσης· ἐπεὶ δ' ἀνεχώρησαν ἐκείθεν ἀπρακτοὶ καὶ Θετταλῶν βασιλεῖ προσγενομένων ἐμήδιζε τὰ μέχρι Βοιωτίας, μᾶλλον ἤδη τῷ Θεμιστοκλεῖ προσ- 20 εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τῆς θαλάσσης, καὶ πέμπεται μετὰ νεῶν ἐπ' Ἀρτεμισίον τὰ στενὰ φυλάξων. Ἐνθα δὲ τῶν μὲν Ἑλλήνων Εὐρυβιάδην καὶ Λακεδαιμονίους ἡγεῖσθαι κελευόντων, τῶν δ' Ἀθηναίων, ὅτι πλήθει τῶν νεῶν σύμπαντας ὁμοῦ τι τοὺς ἄλλους ὑπερέβαλλον, οὐκ ἀξι- 25 ούντων ἑτέροις ἔπεσθαι, συνιδῶν τὸν κίνδυνον ὁ Θεμιστοκλῆς αὐτὸς τε τὴν ἀρχὴν τῷ Εὐρυβιάδῃ παρήκε καὶ κατεπράυνε τοὺς Ἀθηναίους, ὑπισχνόμενος, ἂν ἄνδρες ἀγαθοὶ γένωνται πρὸς τὸν πόλεμον, ἐκόντας αὐτοῖς παρ- 30 ξεῖν εἰς τὰ λοιπὰ πειθομένους τοὺς Ἕλληνας. Διόπερ δοκεῖ τῆς σωτηρίας αἰτιώτατος γενέσθαι τῇ Ἑλλάδι καὶ μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους προαγαγεῖν εἰς δόξαν, ὡς ἀν- 30 δρεία μὲν τῶν πολεμίων, εὐγνωμοσύνη δὲ τῶν συμμάχων περιγενομένου. Ἐπεὶ δὲ ταῖς Ἀφεταις τοῦ βαρβα- 15

ρικοῦ στόλου προσμίξαντος ἐκπλαγείς ὁ Εὐρυβιάδης τῶν
κατὰ στόμα νεῶν τὸ πλῆθος, ἄλλας δὲ πυνθανόμενος
διακοσίας ὑπὲρ Σμιάθου περιπλεῖν, ἐβούλετο τὴν ταχί-
στην εἰσὼ τῆς Ἑλλάδος κομισθεὶς ἄψασθαι Πελοποννή-
5 σου καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν ταῖς ναυσὶ προσπεριβαλέσθαι,
παντάπασιν ἀπρόσμαχον ἡγούμενος τὴν κατὰ θάλατταν
ἀλκὴν βασιλέως, δεισαντες οἱ Εὐβοεῖς, μὴ σφᾶς οἱ Ἕλ-
ληνες πρόωνται, κρύφα τῷ Θεμιστοκλεῖ διελέγοντο, Πε-
λάγοντα μετὰ χρημάτων πολλῶν πέμψαντες. Ἄ λαβὼν
10 ἐκεῖνος, ὡς Ἡρόδοτος ἰστόρηκε, τοῖς περὶ τὸν Εὐρυβιά-
δην ἔδωκεν. Ἐναντιουμένου δ' αὐτῷ μάλιστα τῶν πολι-
τῶν Ἀρχιτέλους, ὃς ἦν μὲν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς νεῶς τριήραρ-
χος, οὐκ ἔχων δὲ χρήματα τοῖς ναύταις χορηγεῖν ἔσπευ-
δεν ἀποπλεῦσαι, παρῶξενεν ἔτι μᾶλλον ὁ Θεμιστοκλῆς
15 τοὺς τριηρίτας ἐπ' αὐτόν, ὥστε τὸ δειπνον ἀρπάσαι συν-
δραμόντας. Τοῦ δ' Ἀρχιτέλους ἀθυμοῦντος ἐπὶ τούτῳ
καὶ βαρέως φέροντος, εἰσέπεμψεν ὁ Θεμιστοκλῆς πρὸς
αὐτόν ἐν κίστῃ δειπνον ἄρτων καὶ κρεῶν, ὑποθεὶς κάτω
τάλαντον ἀργυρίου καὶ κελεύσας αὐτόν τε δειπνεῖν ἐν
20 τῷ παρόντι καὶ μεθ' ἡμέραν ἐπιμεληθῆναι τῶν τριηρι-
τῶν· εἰ δὲ μὴ, καταβοήσειν αὐτοῦ πρὸς τοὺς πολίτας ὡς
ἔχοντος ἀργύριον παρὰ τῶν πολεμίων. Ταῦτα μὲν οὖν
Φανίας ὁ Λέσβιος εἶρηκεν.

VIII. Αἱ δὲ γενόμεναι τότε πρὸς τὰς τῶν βαρβάρων
25 ναῦς περὶ τὰ στενὰ μάχαι κρίσιν μὲν εἰς τὰ ὅλα μεγάλην
οὐκ ἐποίησαν, τῇ δὲ πείρᾳ μέγιστα τοὺς Ἕλληνας ὤνη-
σαν, ὑπὸ τῶν ἔργων παρὰ τοὺς κινδύνους διδαχθέντας,
ὡς οὔτε πλήθη νεῶν οὔτε κόσμοι καὶ λαμπρότητες ἐπισή-
μων οὔτε κραυγαὶ κομπῶδεις ἢ βάρβαροι παιᾶνες ἔχουσί
30 τι δεινὸν ἀνδράσιν ἐπισταμένοις εἰς χειρας λέναι καὶ μά-
χεσθαι τολμῶσιν, ἀλλὰ δεῖ τῶν τοιούτων καταφρονοῦν-
τας ἐπ' αὐτὰ τὰ σώματα φέρεσθαι καὶ πρὸς ἐκεῖνα δια-

γωνίζεσθαι συμπλακέντας. Ὁ δὴ καὶ Πίνδαρος οὐ κακῶς
 εἶπε συνηδῶν ἐπὶ τῆς ἐν Ἀρτεμισίῳ μάχης εἶπεῖν

ὅθι παῖδες Ἀθαναίων ἐβάλοντο φαεννὰν·

κρηπίδ' ἑλευθερίας·

ἀρχὴ γὰρ ὄντως τοῦ νικᾶν τὸ θαρρεῖν. Ἔστι δὲ τῆς Εὐ- 5
 βοίας τὸ Ἀρτεμισιον ὑπὲρ τὴν Ἑστίαίαν αἰγιαλὸς εἰς βο-
 ρεῖαν ἀναπεπταμένος, ἀντιτείνει δ' αὐτῷ μάλιστα τῆς

ὑπὸ Φιλοκτῆτη γενομένης χώρας Ὀλιζῶν. Ἐχει δὲ ναὸν
 116 οὐ μέγαν Ἀρτέμιδος ἐπίκλησιν Προσηφᾶς, καὶ δένδρα
 περὶ αὐτῷ πέφυκε καὶ στῆλαι κύκλω λίθου λευκοῦ πε- 10
 πῆρασιν· ὁ δὲ λίθος τῇ χειρὶ τριβόμενος καὶ χροῖαν καὶ
 ὄσμην κροκίζουσαν ἀναδίδωσιν. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν στηλῶν
 ἐλεγείον ἦν τότε γεγραμμένον·

Παντοδαπῶν ἀνδρῶν γενεᾶς Ἀσίης ἀπὸ χώρας

παῖδες Ἀθηναίων τῷδ' ἐποτ' ἐν πελάγει

15

ναυμαχίῃ δαμάσαντες, ἐπεὶ στρατὸς ὤλετο Μήδων,

σήματα ταῦτ' ἔθεσαν παρθένῳ Ἀρτέμιδι.

Δείκνυται δὲ τῆς ἀκτῆς τόπος ἐν πολλῇ τῇ πέριξ θινὴ κό-
 νιν τεφρώδη καὶ μέλαιναν ἐκ βάρθους ἀναδιδούς, ὥσπερ
 πυρκαυστον, ἐν ᾧ τὰ ναύαγια καὶ νεκροὺς καῦσαι δο- 20
 κοῦσι.

IX. Τῶν μέντοι περὶ Θερμοπύλας εἰς τὸ Ἀρτεμισιον
 ἀπαγγελθέντων πυθόμενοι Λεωνίδαυ τε κείσθαι καὶ κρα-
 τεῖν Ξέρξην τῶν κατὰ γῆν παρόδων, εἰσω τῆς Ἑλλάδος
 ἀνεκομίζοντο, τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ πᾶσι τεταγμένων δι' 25
 ἀρετὴν καὶ μέγα τοῖς πεπραγμένοις φρονούντων. Παρα-
 κλέων δὲ τὴν χώραν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἥπερ κατάρσεις ἀναγ-
 καίας καὶ καταφυγὰς ἑώρα τοῖς πολεμίοις, ἐνεχάρατε
 κατὰ τῶν λίθων ἐπιφανῆ γράμματα, τοὺς μὲν εὐρίσκων
 ἀπὸ τύχης, τοὺς δ' αὐτὸς ἰστάς περὶ τὰ ναύλοχα καὶ τὰς 30
 ὑδρείας, ἐπισκῆπτων Ἴωσι διὰ τῶν γραμμάτων, εἰ μὲν
 οἶόν τε, μετατάξασθαι πρὸς αὐτοὺς πατέρας ὄντας καὶ

προκινδυνεύοντας ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἐλευθερίας, εἰ δὲ μὴ, κακοῦν τὸ βαρβαρικὸν ἐν ταῖς μάχαις καὶ συνταραταί-
 τειν. Ταῦτα δ' ἤλπιζεν ἢ μεταστήσειν τοὺς Ἴωνας ἢ
 ταράξειν ὑποπτοτέρους τοῖς βαρβάροις γενομένους. Σέρ-
 5 ξου δὲ διὰ τῆς Δωρίδος ἄνωθεν ἐμβαλόντος εἰς τὴν Φω-
 κίδα καὶ τὰ τῶν Φωκέων ἄσθη πυρπολοῦντος οὐ προσ-
 ἤμνησαν οἱ Ἕλληνες, καίπερ τῶν Ἀθηναίων δεομένῃ
 εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀπαντῆσαι πρὸ τῆς Ἀττικῆς, ὥσπερ αὐ-
 τοὶ κατὰ θάλατταν ἐπ' Ἀρτεμίσιον ἐβοήθησαν. Μηδενὸς
 10 δ' ὑπακούοντος αὐτοῖς, ἀλλὰ τῆς Πελοποννήσου περι-
 χομένων καὶ πᾶσαν ἐντὸς Ἰσθμοῦ τὴν δύναμιν ὠρμημέ-
 νων συνάγειν, καὶ διατειχιζόντων τὸν Ἰσθμὸν εἰς θάλατ-
 ταν ἐκ θαλάττης, ἅμα μὲν ὄργῃ τῆς προδοσίας εἶχε τοῖς
 Ἀθηναίους, ἅμα δὲ δυσθυμία καὶ κατήφεια μεμονωμέ-
 15 νους. Μάχεσθαι μὲν γὰρ οὐ διανοοῦντο μυριάσι στρα-
 τοῦ τῶσάυταις· ὁ δ' ἦν μόνου ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόν-
 τι, τὴν πόλιν ἀφέντας ἐμφῶναι ταῖς ναυσίν, οἱ πολλὰ
 χαλεπῶς ἤκουον, ὥς μήτε νίκης δεόμενοι μήτε σωτη-
 ρίαν ἐπιστάμενοι θεῶν τε ἱερὰ καὶ πατέρων ἡρία προτι-
 20 μένων.

X. Ἐνθα δὲ Θεμιστοκλῆς ἀπορῶν τοῖς ἀνθρωπίνους
 λογισμοῖς προσάγεσθαι τὸ πλῆθος, ὥσπερ ἐν τραγωδίᾳ
 μηχανὴν ἄρας, σημεῖα δαιμόνια καὶ χρησμούς ἐπήγειν αὐ-
 τοῖς· σημεῖον μὲν λαμβάνων τὸ τοῦ δράκοντος, ὃς ἀφα-
 25 νῆς ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐκ τοῦ σηκοῦ δοκεῖ γενέσθαι
 καὶ τὰς καθ' ἡμέραν αὐτῷ προτιθεμένας ἀπαρχὰς εὐφί-
 σκουτες ἀψάυστους οἱ ἱερεῖς, ἐξήγγελλον εἰς τοὺς πάλ-
 λους, τοῦ Θεμιστοκλέους λόγου διδόντος, ὥς ἀπολέλοιπεν
 τὴν πόλιν ἢ θεὸς ὑφηγουμένη πρὸς τὴν θάλατταν αὐ-
 30 τοῖς. Τῷ δὲ χρησμῷ πάλιν ἐδημαγῶγει, λέγων μηδὲν
 ἄλλο δηλοῦσθαι ξύλινον τείχος ἢ τὰς ναῦς· διὸ καὶ τὴν
 Σαλαμίνα θείαν, οὐχὶ δεινὴν οὐδὲ σχετλίαν καλεῖν τὴν

πατρὸς οὐκ ἀνασχόμενος τὴν ἀπ' αὐτοῦ μόνωσιν ἐναλέσθαι τῇ θαλάττῃ καὶ τῇ τριήρει παρανηχόμενος ἐκπεσεῖν εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ λιποθυμήσας ἀποθανεῖν εὐθύς· οὗ καὶ τὸ δεικνύμενον ἄχρι νῦν καὶ καλούμενον Κυνὸς σῆμα τάφον εἶναι λέγουσι.

XI. Ταῦτά τε δὴ μεγάλα τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ τοὺς πολίτας αἰσθόμενος ποθοῦντας Ἀριστείδην καὶ δεδιότας, μὴ δι' ὀργὴν τῷ βαρβάρῳ προσθεὶς ἑαυτὸν ἀνατρέψῃ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος (ἐξωστράκιστο γὰρ πρὸ τοῦ πολέμου καταστασιασθεὶς ὑπὸ Θεμιστοκλέους), γράφει ψήφισμα, τοῖς ἐπὶ χρόνῳ μεθεστῶσιν ἐξεῖναι κατελθούσι πράττειν καὶ λέγειν τὰ βέλτιστα τῇ Ἑλλάδι μετὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν. Εὐρυβιάδου δὲ τὴν μὲν ἡγεμονίαν τῶν νεῶν ἔχοντας διὰ τὸ τῆς Σπάρτης ἀξίωμα, μαλακοῦ δὲ περὶ τὸν κίνδυνον ὄντος, αἰρεῖν δὲ βουλομένου καὶ πλεῖν ἐπὶ τὸν Ἴσθμόν, ὅπου καὶ τὸ πεζὸν ἤθροιστο τῶν Πελοποννησίων, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντέλεγεν· ὅτε καὶ τὰ μνημονευόμενα λεχθῆναι φασί. Τοῦ γὰρ Εὐρυβιάδου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος· „ὦ Θεμιστόκλεις, ἐν τοῖς ἀγῶσι τοὺς προεξανισταμένους ῥαπίζουσι.“ „Ναί“ εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς „ἀλλὰ τοὺς ἀπολειφθέντας οὐ στεφανοῦσιν.“ Ἐπαραμένου δὲ τὴν βακτηρίαν ὡς πατάζοντος, ὁ Θεμιστοκλῆς ἔφη· „Πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ.“ Θανμάσαντος δὲ τὴν πρᾶξι τῶν Εὐρυβιάδου καὶ λέγειν κελεύσαντος, ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς ἀνῆγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν λόγον. Εἰπόντος δὲ τινος, ὡς ἀνὴρ ἄπολις οὐκ ὀρθῶς διδάσκει τοὺς ἔχοντας ἐγκαταλιπεῖν καὶ προσεῖναι τὰς πατρίδας, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπιστρέψας τὸν λόγον· „Ἡμεῖς τοι“ εἶπεν „ὦ μοχθηρὲ, τὰς μὲν οἰκίας καὶ τὰ τεῖχη καταλελοιπάμεν, οὐκ ἀξιοῦντες ἀψύχων ἕνεκα δουλεύειν, πόλις δ' ἡμῖν ἔστι μεγίστη τῶν Ἑλληνίδων, αἱ διακόσιαι τριήρεις, αἱ νῦν μὲν ὑμῖν παρεστᾶσι βοηθοὶ σώξασθαι δι' αὐτῶν

βουλομένοις, εἰ δ' ἄπιτε δεύτερον ἡμᾶς προδόντες, ἀντίκα πεύσεται τις Ἑλλήνων Ἀθηναίους καὶ πόλιν ἔλευθέραν καὶ χώραν οὐ χείρονα κεκτημένους ἢς ἀπέβαλον. Ταῦτα τοῦ Θεμιστοκλέους εἰπόντος ἐννοία καὶ δέος ἔσχε τὸν Εὐρυβιάδην τῶν Ἀθηναίων, μὴ σφᾶς ἀπολείποντες 5
118 οἴχονται. Τοῦ δ' Ἐρετριέως πειρωμένου τι λέγειν πρὸς αὐτόν, „Ἡ γὰρ“ ἔφη, „καὶ ὑμῖν περὶ πολέμου τίς ἐστι λόγος, οἱ καθάπερ αἱ τευθίδες μάχαιραν μὲν ἔχετε, καρδίαν δὲ οὐκ ἔχετε;“

XII. Λέγεται δ' ὑπὸ τινων τὸν μὲν Θεμιστοκλέα περὶ 10
τούτων ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ἄνωθεν τῆς νεῶς διαλέγεσθαι, γλαῦκα δ' ὀφθῆναι διαπετομένην ἀπὸ δεξιᾶς τῶν νεῶν καὶ τοῖς καρρησίοις ἐπικαθίζουσαν· διὸ δὴ καὶ μάλιστα προσέθεντο τῇ γνώμῃ καὶ παρεσκευάζοντο ναυμαχῆσόντες. Ἄλλ' ἐπεὶ τῶν πολεμίων ὃ τε στόλος τῇ Ἀτ- 15
τικῇ κατὰ τὸ Φαληρικὸν προσφερόμενος τοὺς περίξ ἀπέκρυψεν αἰγιαλοὺς, αὐτὸς τε βασιλεὺς μετὰ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ καταβάς ἐπὶ τὴν θάλατταν ἄθρους ὄφθη, τῶν δὲ δυνάμεων ὁμοῦ γενομένων, ἐξερρύησαν οἱ τοῦ Θεμιστοκλέους λόγοι τῶν Ἑλλήνων καὶ πάλιν ἐπάπταινον οἱ Πε- 20
λοποννήσιοι πρὸς τὸν Ἰσθμόν, εἰ τις ἄλλο τι λέγοι χαλεπαίνοντες, ἐδόκει δὲ τῆς νυκτὸς ἀποχωρεῖν καὶ παρηγέλλετο πλοῦς τοῖς κυβερνήταις, ἐνθα δὴ βαρέως φέρων ὁ Θεμιστοκλῆς, εἰ τὴν ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ τῶν στενῶν προέμενοι βοήθειαν οἱ Ἕλληνες διαλυθήσονται κατὰ πό- 25
λεις, ἐβουλεύετο καὶ συνειθίδει τὴν περὶ τὸν Σίκινον πραγματείαν. Ἦν δὲ τῷ μὲν γένει Πέρσης ὁ Σίκιννος, αἰχμάλωτος, εὐνοὺς δὲ τῷ Θεμιστοκλεῖ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ παιδαγωγός. Ὄν ἐκπέμπει πρὸς τὸν Ξέρξην κρύφα, κελεύσας λέγειν, ὅτι Θεμιστοκλῆς ὁ τῶν Ἀθηναίων στρα- 30
τηγὸς αἰρούμενος τὰ βασιλέως ἐξαγγέλλει πρῶτος αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας ἀποδιδράσκοντας, καὶ διακελεύεται μὴ παρ-

εἶναι φυγεῖν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐν ᾧ ταράττονται τῶν πεζῶν
 χωρὶς ὄντες ἐπιθέσθαι καὶ διαφθεῖραι τὴν ναυτικὴν δύ-
 ναμιν. Ταῦτα δ' ὁ Ξέρξης ὡς ἀπ' εὐνοίας λελεγμένα δεξά-
 μενος ἤσθη, καὶ τέλος εὐθύς ἐξέφερε πρὸς τοὺς ἡγεμόνας
 5 τῶν νεῶν, τὰς μὲν ἄλλας πληροῦν καθ' ἡσυχίαν, διακο-
 σίαις δ' ἀναχθέντας ἤδη περιβαλέσθαι τὸν πόρον ἐν
 κύκλῳ πάντα καὶ διαζῶσαι τὰς νήσους, ὅπως ἐκφύγοι
 μηδεὶς τῶν πολεμίων. Τούτων δὲ πραττομένων Ἀριστεί-
 δης ὁ Λυσιμάχου πρῶτος αἰσθόμενος ἤκεν ἐπὶ τὴν σκη-
 10 νὴν τοῦ Θεμιστοκλέους, οὐκ ὦν φίλος, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκεί-
 νου ἐξωστρακισμένος, ὥσπερ εἴρηται· προελθόντι δὲ τῷ
 Θεμιστοκλεῖ φράζει τὴν κύκλωσιν. Ὁ δὲ τὴν τε ἄλλην
 καλοκαγαθίαν τοῦ ἀνδρὸς εἰδὼς καὶ τῆς τότε παρουσίας
 ἀγάμενος λέγει τὰ περὶ τὸν Σίκιννον αὐτῷ καὶ παρεκά-
 15 λει τῶν Ἑλλήνων συνεπιλαμβάνεσθαι καὶ συμπροδυμει-
 σθαι πίστιν ἔχοντα μᾶλλον, ὅπως ἐν τοῖς στενοῖς ναυμα-
 χήσωσιν. Ὁ μὲν οὖν Ἀριστείδης ἐκαινέσας τὸν Θεμιστο-
 κλέα τοὺς ἄλλους ἐπήγει στρατηγούς καὶ τριηράρχους ἐπὶ
 τὴν μάχην παροξύνων. Ἔτι δ' ὁμοῦς ἀπιστούντων ἐφάνη
 20 Τηνία τριήρης αὐτόμολος, ἣς ἐναυάρχει Παναίτιος, ἀπαγ-
 γέλλουσα τὴν κύκλωσιν, ὥστε καὶ θυμῷ τοὺς Ἕλληνας
 ὀρμησαὶ μετὰ τῆς ἀνάγκης πρὸς τὸν κίνδυνον.

XIII. Ἄμα δ' ἡμέρᾳ Ξέρξης μὲν ἄνω καθῆστο τὸν
 στόλον ἐποπτεύων καὶ τὴν παράταξιν, ὡς μὲν Φανόδη-
 25 μός φησιν, ὑπὲρ τὸ Ἡράκλειον, ἣ βραχεὶ πόρῳ διείργε-
 ται τῆς Ἀττικῆς ἡ νῆσος, ὡς δ' Ἀκεστόδωρος, ἐν μεθο-
 ρίῳ τῆς Μεγαρίδος ὑπὲρ τῶν καλουμένων Κεράτων, χρυ-
 σοῦν δίσφρον θέμενος καὶ γραμματεῖς πολλοὺς παραστη-
 σάμενος, ὦν ἔργον ἦν ἀπογράφεσθαι τὰ κατὰ τὴν μάχην
 30 πραττόμενα. Θεμιστοκλεῖ δὲ παρὰ τὴν ναυαρχίδα τριήρη
 σφαγιαζομένῳ τρεῖς προσήχθησαν αἰχμάλωτοι, κάλλιστοι
 μὲν ἰδέσθαι τὴν ὄψιν, ἐσθῆσι δὲ καὶ χρυσοῦ κεκοσμημέ-

νοι διαπρεπῶς. Ἐλέγοντο δὲ Σανδαύκης παῖδες εἶναι τῆς βασιλείως ἀδελφῆς καὶ Ἀρταύκτου. Τούτους ἰδὼν Εὐφραντίδης ὁ μάντις, ὡς ἅμα μὲν ἀνέλαμψεν ἐκ τῶν 119 ἰσραῖν μέγα καὶ περιφανὲς πῦρ, ἅμα δὲ πταρμὸς ἐκ δεξιῶν ἐσήμησε, τὸν Θεμιστοκλέα δεξιωσάμενος ἐκέλευσε τῶν νεανίσκων κατάρξασθαι καὶ καθιερεῦσαι πάντα ὠρηστῇ Διονύσῳ προσευξάμενον· οὕτω γὰρ ἅμα σωτηρίαν τε καὶ νίκην ἔσεσθαι τοῖς Ἕλλησιν. Ἐκπλαγέντος δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ὡς μέγα τὸ μάντευμα καὶ δεινὸν, οἶον εἶωθεν ἐν μεγάλοις ἀγῶσι καὶ πράγμασι χαλεποῖς, 10 μᾶλλον ἐκ τῶν παραλόγων ἢ τῶν εὐλόγων τὴν σωτηρίαν ἐλπίζοντες οἱ πολλοὶ τὸν θεὸν ἅμα κοινῇ κατεκαλοῦντο φωνῇ καὶ τοὺς αἰχμαλώτους τῷ βωμῷ προσαγαγόντες ἠγάκασαν, ὡς ὁ μάντις ἐκέλευσε, τὴν θυσίαν συντελεσθῆναι. Ταῦτα μὲν οὖν ἀνὴρ φιλόσοφος καὶ γραμμάτων 15 οὐκ ἄπειρος ἱστορικῶν Φανίας ὁ Λέσβιος εἶρηκε.

XIV. Περὶ δὲ τοῦ πλήθους τῶν βαρβαρικῶν νεῶν Αἰσχύλος ὁ ποιητὴς ὡς ἂν εἰδὼς καὶ διαβεβαιούμενος ἐν τραγωδίᾳ Πέρσαις λέγει ταῦτα·

Ἄεξε δὲ, καὶ γὰρ οἶδα, χιλιάς μὲν ἦν 20
 Νεῶν τὸ πλήθος· αἱ δ' ὑπέρομοποι τάχει
 Ἐκατὸν δις ἦσαν ἑπτὰ θ'· ὧδ' ἔχει λόγος.

Τῶν δ' Ἀττικῶν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα τὸ πλήθος οὐσῶν ἐκάστη τοὺς ἀπὸ τοῦ καταστρώματος μαχομένους ὀκτωκαίδεκα εἶχεν, ὧν τοξόται τέσσαρες ἦσαν, οἱ λοιποὶ δ' 25 ὀκλίται. Δοκεῖ δ' οὐκ ἦττον εὐ τὸν καιρὸν ὁ Θεμιστοκλῆς ἢ τὸν τόπον συνιδῶν καὶ φυλάξας μὴ πρότερον ἀντιπρόφους καταστῆσαι ταῖς βαρβαρικαῖς τὰς τριήρεις, ἢ τὴν εἰωθυίαν ὦραν παραγενέσθαι, τὸ πνεῦμα λαμπρὸν ἐκ κελάγουσ ἀεὶ καὶ κῦμα διὰ τῶν στενῶν κατάγουσαν· 30 ὃ τὰς μὲν Ἑλληνικὰς οὐκ ἔβλαπτε ναῦς ἀλιτενεῖς οὔσας καὶ ταπεινοτέρας, τὰς δὲ βαρβαρικὰς ταῖς τε πρύμναις

ἀνεστῶσας καὶ τοῖς καταστρώμασιν ὑφορόφους καὶ βα-
 ρείας ἐπιφερομένας ἔσφαλλε προσπίπτον καὶ παρεδίδου
 πλαγίας τοῖς Ἑλλησιν ὀξέως προσφερομένοις καὶ τῷ Θε-
 μιστοκλει προσέχουσιν, ὡς ὁρῶντι μάλιστα τὸ συμφέρον,
 5 καὶ ὅτι κατ' ἐκείνον ὁ Ξέρξης ναύαρχος Ἀριαμένης ναῦν
 ἔχων μεγάλην ὥσπερ ἀπὸ τείχους ἐτόξευε καὶ ἠκόντιζεν,
 ἀνὴρ ἀγαθὸς ὦν καὶ τῶν βασιλέως ἀδελφῶν πολὺ κρά-
 τιστὸς τε καὶ δικαιοτάτος. Τοῦτον μὲν οὖν Ἀμεινίας ὁ
 Δεκελεύς καὶ Σωκλῆς ὁ Πεδιεὺς ὁμοῦ πλείοντες, ὡς αἱ
 10 νῆες ἀντίπρωροι προσπεσοῦσαι καὶ συνερεῖσασαι τοῖς
 χαλκώμασιν ἐνεσχέθησαν, ἐπιβαίνοντα τῆς αὐτῶν τριή-
 ρους ὑποστάντες καὶ τοῖς δόρασι τύπτοντες εἰς τὴν θά-
 λασσαν ἐξέβαλον· καὶ τὸ σῶμα μετ' ἄλλων διαφερόμενον
 ναυαγίων Ἀρτεμισία γνωρίσασα πρὸς Ξέρξην ἀνήνεγκεν.
 15 XV. Ἐν δὲ τούτῳ τοῦ ἀγῶνος ὄντος φῶς μὲν ἐκλάμ-
 ψαι μέγα λέγουσιν Ἐλευσινόθεν, ἦχον δὲ καὶ φωνὴν τὸ
 Θριάσιον κατέχειν πεδίον ἄχρι θαλάττης, ὡς ἀνθρώπων
 ὁμοῦ πολλῶν τὸν μυστικὸν ἐξαγόντων Ἴακχον. Ἐκ δὲ
 τοῦ πλήθους τῶν φθεγγομένων κατὰ μικρὸν ἀπὸ γῆς
 20 ἀναφερόμενον νέφος ἔδοξεν αὐτίς ὑπονοστεῖν καὶ κατα-
 σκήπτειν εἰς τὰς τριήρεις. Ἔτεροι δὲ φάσματα καὶ εἰδῶλα
 καθορᾶν ἔδοξαν ἐνόπλων ἀνδρῶν ἀπ' Αἰγίνης τὰς χεῖρας
 ἀνεχόντων πρὸ τῶν Ἑλληνικῶν τριηρῶν· οὓς εἰκαζον
 Αἰακίδας εἶναι παρακεκλημένους εὐχαῖς πρὸ τῆς μάχης
 25 ἐπὶ τὴν βοήθειαν. Πρῶτος μὲν οὖν λαμβάνει ναῦν Λυκο-
 μήδης, ἀνὴρ Ἀθηναῖος τριηραρχῶν, ἧς τὰ παράσημα πε-
 ρικόφας ἀνέθηκεν Ἀπόλλωνι δαφνηφόρῳ Φλυῆσιν. Οἱ
 δ' ἄλλοι τοῖς βαρβάροις ἐξισούμενοι τὸ πλήθος ἐν στενῷ
 κατὰ μέρος προσφερομένους καὶ περιπίπτοντας ἀλλήλοις
 30 ἐτρέψαντο, μέχρι δείλης ἀντισχόντας, ὡς εἶρηκε Σιμωνί-
 δης, τὴν καλὴν ἐκείνην καὶ περιβόητον ἀράμενοι νίκην,
 ἧς οὐδ' Ἑλλησιν οὔτε βαρβάροις ἐνάλιον ἔργον εἰργα-

σται λαμπρότερον, ἀνδρεία μὲν καὶ προθυμία κοινῇ τῶν ναυμαχησάντων, γνώμη δὲ καὶ δεινότητι Θεμιστοκλέους.

120 XVI. Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν Ξέρξης μὲν ἔτι θυμομαχῶν πρὸς τὴν ἀπότευξιν ἐπεχειρεῖ διὰ χωμάτων ἐπάγειν τὸ πεζὸν τοῖς Ἑλλήσιν εἰς Σαλαμίνα, ἐμφράξας τὸν 5 διὰ μέσου πόρον· Θεμιστοκλῆς δ' ἀποπειρώμενος Ἀριστείδου λόγῳ γνώμην ἐποιεῖτο λύειν τὸ ζευγμα ταῖς ναυσὶν ἐπιπλεύσαντας εἰς Ἑλλήσποντον „Ὅπως“ ἔφη „τὴν Ἀσίαν ἐν τῇ Εὐρώπῃ λάβωμεν.“ Δυσχεραίνοντος δὲ τοῦ Ἀριστείδου καὶ λέγοντος ὅτι „Νῦν μὲν τρυφῶντι 10 τῷ βαρβάρῳ πεπολεμήκαμεν, ἂν δὲ κατακλείσωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ καταστήσωμεν εἰς ἀνάγκην ὑπὸ δέους ἄνδρα τηλικούτων δυνάμεων κύριον, οὐκέτι καθήμενος ὑπὸ σκιάδι χρυσῇ θεάσεται τὴν μάχην ἐφ' ἡσυχίας, ἀλλὰ πάντα τολμῶν καὶ πᾶσιν αὐτὸς παρὼν διὰ τὸν κίνδυνον 15 ἐπανορθώσεται τὰ παρειμένα καὶ βουλεύσεται βέλτιον ὑπὲρ τῶν ὄλων· οὐ τὴν οὔσαν οὖν“ ἔφη „δεῖ γέφυραν, ἢ Θεμιστόκλεις, ἡμᾶς ἀναιρεῖν, ἀλλ' ἑτέραν, εἴπερ οἶόν τε, προσκατασκευάσαντας ἐκβαλεῖν διὰ τάχους τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς Εὐρώπης.“ „Οὐκοῦν“ εἶπεν ὁ Θεμιστο- 20 κλῆς „εἰ δοκεῖ ταῦτα συμφέρειν, ὧρα σκοπεῖν καὶ μηχανᾶσθαι πάντας ἡμᾶς, ὅπως ἀπαλλαγῆσεται τὴν ταχίστην ἐκ τῆς Ἑλλάδος.“ Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔδοξε, πέμπει τινὰ τῶν βασιλικῶν εὐνούχων ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις ἀνευρῶν, Ἀρνάκην ὄνομα, φράζειν βασιλεὶ κελεύσας, ὅτι τοῖς μὲν 25 Ἑλλήσι δέδοκται τῷ ναυτικῷ κερρατηκότας ἀναπλεῖν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἐπὶ τὸ ζευγμα καὶ λύειν τὴν γέφυραν, Θεμιστοκλῆς δὲ κηδόμενος βασιλέως παραινεῖ σπεύδειν ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ θάλατταν καὶ περαιοῦσθαι, μέχρις αὐτὸς ἐμποιεῖ τινας διατριβὰς τοῖς συμμαχοῖς καὶ μελλήσεις 30 πρὸς τὴν δίωξιν. Ταῦθ' ὁ βάρβαρος ἀκούσας καὶ γειόμενος περίφοβος διὰ τάχους ἐποιεῖτο τὴν ἀναχώρησιν.

Καὶ πείραν ἢ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου φρόνησις ἐν Μαρδονίῳ παρέσχεν, εἶγε πολλοστημορίῳ τῆς Ξέρξου δυνάμεως διαγωνισάμενοι Πλαταιᾶσιν εἰς τὸν περὶ τῶν ὄλων κίνδυνον κατέστησαν.

5 XVII. Πόλεων μὲν οὖν τὴν Αἰγινήτων ἀριστεῦσαι φησιν Ἡρόδοτος, Θεμιστοκλει δὲ, καίπερ ἄκοντες ὑπὸ φθόρου, τὸ πρωτεῖον ἀπέδοσαν ἅπαντες. Ἐπεὶ γὰρ ἀναχωρήσαντες εἰς τὸν Ἴσθμὸν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὴν ψῆφον ἔφερον οἱ στρατηγοί, πρῶτον μὲν ἕκαστος ἑαυτὸν ἀπέ-
 10 φαινεν ἀρετῆ, δεύτερον δὲ μεθ' ἑαυτὸν Θεμιστοκλέα. Λακεδαιμόνιοι δ' εἰς τὴν Σπάρτην αὐτὸν καταγαγόντες Εὐρυβιάδῃ μὲν ἀνδρείας, ἐκείνῳ δὲ σοφίας ἀριστεῖον ἔδοσαν θαλλοῦ στέφανον, καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἀρμάτων τὸ πρωτεῦον ἔδωρήσαντο καὶ τριακοσίους τῶν νέων
 15 πομποὺς ἄχρι τῶν ὄρων συνεξέπεμψαν. Λέγεται δ' Ὀλυμπίων τῶν ἐφεξῆς ἀγομένων καὶ παρελθόντος εἰς τὸ στάδιον τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀμελήσαντας τῶν ἀγωνιστῶν τοὺς παρόντας ὄλην τὴν ἡμέραν ἐκεῖνον θεᾶσθαι καὶ τοῖς ξένοις ἐπιδεικνύειν ἅμα θαυμάζοντας καὶ κρο-
 20 τοῦντας, ὥστε καὶ αὐτὸν ἠσθέντα πρὸς τοὺς φίλους ὁμολογῆσαι τὸν καρπὸν ἀπέχειν τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος αὐτῶ πονηθέντων.

XVIII. Καὶ γὰρ ἦν τῇ φύσει φιλοτιμότητος, εἰ δεῖ τεκμαίρεσθαι διὰ τῶν ἀπομνημονευομένων. Αἰρεθεὶς
 25 γὰρ ναύαρχος ὑπὸ τῆς πόλεως οὐδὲν οὔτε τῶν ἰδίων οὔτε τῶν κοινῶν κατὰ μέρος ἐχρημάτιζεν, ἀλλὰ πᾶν ἀνεβάλλετο τὸ προσπίπτου εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἐκπλεῖν ἔμελλεν, ἵν' ὁμοῦ πολλὰ πράττων πράγματα καὶ παντοδαποῖς ἀνθρώποις ὁμιλῶν μέγας εἶναι δοκῆ
 30 καὶ πλεῖστον δύνασθαι. Τῶν δὲ νεκρῶν τοὺς ἐκπεσόντας ἐπισκοπῶν παρὰ τὴν θάλατταν, ὡς εἶδε περικειμένους ψέλια χρυσᾶ καὶ στρεπτοὺς, αὐτὸς μὲν παρηῤῥηθε, τῷ δ'

121 ἐπομένῳ φίλῳ δεῖξας εἶπεν· „Ἄνελοῦ σαυτῶ· σὺ γὰρ οὐκ εἶ Θεμιστοκλῆς.“ Πρὸς δέ τινα τῶν καλῶν γεγυότων, Ἀντιφάτην, ὑπερηφάνως αὐτῶ κεχρημένον πρότερον, ὕστερον δὲ θεραπεύοντα διὰ τὴν δόξαν „ὦ μερῶν“ εἶπεν „ὄψὲ μὲν, ἀμφοτέρω δ’ ἅμα νοῦν ἐσχῆ-5 καμεν.“ Ἔλεγε δὲ τοὺς Ἀθηναίους οὐ τιμᾶν αὐτὸν οὐδὲ θαυμάζειν, ἀλλ’ ὥσπερ πλατάνῳ χειμαζομένους μὲν ὑποτρέχειν κινδυνεύοντας, εὐδίας δὲ περὶ αὐτοὺς γενομένης τίλλειν καὶ κολούειν. Τοῦ δὲ Σεριφίου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος, ὡς οὐ δι’ αὐτὸν ἐσχῆκε δόξαν, ἀλλὰ διὰ 10 τὴν πόλιν· „Ἀληθῆ λέγεις“ εἶπεν „ἀλλ’ οὔτ’ ἂν ἐγὼ Σερίφιος ὢν ἐγεγόνην ἐνδοξος, οὔτε σὺ Ἀθηναίος.“ Ἐτέρου δὲ τινος τῶν στρατηγῶν, ὡς ἰδοξέ τι χρήσιμον διακεπερᾶσθαι τῇ πόλει, θρασυνομένου πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τὰς ἑαυτοῦ ταῖς ἐκείνου πράξεις ἀντιπα- 15 ραβάλλοντος, ἔφη τῇ ἑορτῇ τὴν ὕστεραίαν ἐρίσαι λέγουσαν, ὡς ἐκείνη μὲν ἀσχολιῶν τε μεστὴ καὶ κοπώδης ἐστίν, ἐν αὐτῇ δὲ πάντες ἀπολαύουσι τῶν παρεσκευασμένων σχολάζοντες· τὴν δ’ ἑορτὴν πρὸς ταῦτ’ εἰπεῖν· „Ἀληθῆ λέγεις· ἀλλ’ ἐμοῦ μὴ γενομένης σὺ οὐκ ἂν 20 ἦσθα.“ „κάμοῦ τοίνυν“ ἔφη „τότε μὴ γενομένου, ποῦ ἂν ἦτε νῦν ὑμεῖς;“ Τὸν δὲ υἱὸν ἐντροφῶντα τῇ μητρὶ καὶ δι’ ἐκείνην αὐτῶ σκώπτων ἔλεγε πλείστον τῶν Ἑλλήνων δύνασθαι· τοῖς μὲν γὰρ Ἑλλήσιν ἐπιτάττειν Ἀθηναίους, Ἀθηναίοις δ’ αὐτόν, αὐτῶ δὲ τὴν ἐκείνου μητέρα, 25 τῇ μητρὶ δ’ ἐκείνον. Ἴδιος δὲ τις ἐν πᾶσι βουλόμενος εἶναι χωρίον μὲν πιπράσκων ἐκέλευε κηρύττειν, ὅτι καὶ γείτονα χρηστὸν ἔχει· τῶν δὲ μνωμένων αὐτοῦ τὴν θυγατέρα τὸν ἐπιεικῆ τοῦ πλουσίου προκρίνας ἔφη ζητεῖν ἄνδρα χρημάτων θεόμενον μᾶλλον ἢ χρήματα ἀνδρός. 30 Ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀποφθέγμασι τοιοῦτός τις ἦν.

XIX. Γενόμενος δ’ ἀπὸ τῶν πράξεων ἐκείνων εὐθύς

ἐπεχείρει τὴν πόλιν ἀνοικοδομεῖν καὶ τειχίζειν, ὡς μὲν
 ἱστορεῖ Θεόπομπος, χρήμασι πείσας μὴ ἐναντιωθῆναι
 τοὺς ἐφόρους, ὡς δ' οἱ πλείστοι, παρακρουσάμενος.
 Ἦκε μὲν γὰρ εἰς Σπάρτην ὄνομα πρεσβείας ἐπιγραφά-
 5 μενος· ἐγκαλούντων δὲ τῶν Σπαρτιατῶν, ὅτι τειχίζουσι
 τὸ ἄστυ, καὶ Πολυάρχου κατηγοροῦντος ἐπίτηδες ἐξ Αἰ-
 γύνης ἀποσταλέντος, ἤρνεῖτο καὶ πέμπειν ἐκέλευεν εἰς
 Ἀθήνας τοὺς κατοφομένους, ἅμα μὲν ἐμβάλλων τῷ τει-
 χισμῷ χρόνον ἐκ τῆς διατριβῆς, ἅμα δὲ βουλόμενος ἀντ'
 10 αὐτοῦ τοὺς πεμπομένους ὑπάρχειν τοῖς Ἀθηναίοις. Ὁ
 καὶ συνέβη· γνόντες γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸ ἀληθὲς
 οὐκ ἠδίκησαν αὐτόν, ἀλλ' ἀδήλως χαλεπαίνοντες ἀπέ-
 πεμψαν. Ἐκ δὲ τούτου τὸν Πειραιᾶ κατεσκεύαξε, τὴν τῶν
 λιμένων εὐφυῖαν κατανοήσας καὶ τὴν πόλιν ὅλην ἀρμοτ-
 15 τόμενος πρὸς τὴν θάλατταν, καὶ τρόπον τινὰ τοῖς πα-
 λαιοῖς βασιλεῦσι τῶν Ἀθηναίων ἀντιπολιτευόμενος.
 Ἐκεῖνοι μὲν γάρ, ὡς λέγεται, πραγματευόμενοι τοὺς
 πολίτας ἀποσπᾶσαι τῆς θαλάττης καὶ συνεθίσει ζῆν μὴ
 πλέοντας, ἀλλὰ τὴν χώραν φυτεύοντας, τὸν περὶ τῆς
 20 Ἀθηναῶν διέδосαν λόγον, ὡς ἐρίσαντα περὶ τῆς χώρας
 τὸν Ποσειδῶ δειξάσα τὴν μορίαν τοῖς δικασταῖς ἐνίκησε.
 Θεμιστοκλῆς δ' οὐχ, ὡς Ἀριστοφάνης ὁ κωμικὸς λέγει,
 τῇ πόλει τὸν Πειραιᾶ προσέμαξεν, ἀλλὰ τὴν πόλιν
 ἐξῆψε τοῦ Πειραιῶς καὶ τὴν γῆν τῆς θαλάττης· ὅθεν καὶ
 25 τὸν δῆμον ἠϋξῆσε κατὰ τῶν ἀρίστων καὶ θράσους ἐνέ-
 πλησεν, εἰς ναύτας καὶ κελυστὰς καὶ κυβερνήτας τῆς
 δυνάμεως ἀφικομένης. Διὸ καὶ τὸ βῆμα τὸ ἐν Πηνυκί πε-
 ποιημένον ὥστ' ἀποβλέπειν πρὸς τὴν θάλασσαν ὕστερον
 οἱ τριάκοντα πρὸς τὴν χώραν ἀπέστρεψαν, οἴομενοι τὴν
 30 μὲν κατὰ θάλατταν ἀρχὴν γένεσιν εἶναι δημοκρατίας,
 ὀλιγαρχία δ' ἦττον δυσχεραίνειν τοὺς γεωργοῦντας.

XX. Θεμιστοκλῆς δὲ καὶ μετῴν τι περὶ τῆς ναυτικῆς

122 διενεόθη δυνάμεως. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν Ἑλλήνων στόλος ἀπηλλαγμένου Ξέρξου κατήρην εἰς Παγασὰς καὶ διεχέιμαξε, δημηγορῶν ἐν τοῖς Ἀθηναίοις ἔφη τινα πράξιν ἔχειν ὠφέλιμον μὲν αὐτοῖς καὶ σωτήριον, ἀπόρρητον δὲ πρὸς τοὺς πολλούς. Τῶν δ' Ἀθηναίων Ἀριστείδη φρά- 5
σαι μόνῳ κελυόντων, κἂν ἐκείνος δοκιμάσῃ περαινέιν, ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς ἔφρασε τῷ Ἀριστείδῃ, τὸ νεώριον ἐμπρῆσαι διανοεῖσθαι τῶν Ἑλλήνων· ὁ δ' Ἀριστείδης εἰς τὸν δῆμον παρελθὼν ἔφη τῆς πράξεως, ἣν διανοεῖται πρᾶττειν ὁ Θεμιστοκλῆς, μηδεμίαν εἶναι μήτε λυσιτελε- 10
στέραν μήτ' ἀδικωτέραν. Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι διὰ ταῦτα καύσασθαι τῷ Θεμιστοκλεῖ προσέταξαν. Ἐν δὲ τοῖς Ἀμφικτυονικοῖς συνεδρίοις τῶν Λακεδαιμονίων εἰσηγοιμένων, ὅπως ἀπείργωνται τῆς Ἀμφικτυονίας αἱ μὴ συμμαχήσασαι κατὰ τοῦ Μήδου πόλεις, φοβηθεῖς, μὴ Θε- 15
ταλοὺς καὶ Ἀργεῖους, ἔτι δὲ Θηβαίους ἐκβαλλόντες τοῦ συνεδρίου παντελῶς ἐπικρατήσωσι τῶν ψήφων καὶ γένηται τὸ δοκοῦν ἐκείνοις, συνέειπε ταῖς πόλεσι καὶ μετέθηκε τὰς γνώμας τῶν πυλαγόρων, διδάξας, ὡς τριάκοντα καὶ μία μόναι πόλεις εἰσὶν αἱ μετασχοῦσαι τοῦ πολέμου, 20
καὶ τούτων αἱ πλείους παντάπασι μικραί· δεινὸν οὖν, εἰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐκσπόνδου γενομένης ἐπὶ ταῖς μεγίσταις δυσὶν ἢ τρισὶ πόλεσιν ἔσται τὸ συνέδριον. Ἐκ τούτου μὲν οὖν μάλιστα τοῖς Λακεδαιμονίοις προσέ-
κρουσε· διὸ καὶ τὸν Κίμωνα προῆγον ταῖς τιμαῖς, ἀντί- 25
καλον ἐν τῇ πολιτείᾳ τῷ Θεμιστοκλεῖ καθιστάντες.

XXI. Ἦν δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις ἐπαχθῆς περιπλέων τε τὰς νήσους καὶ χρηματιζόμενος ἀπ' αὐτῶν· οἷα καὶ πρὸς Ἀνδρόλους ἀργύριον αἰτοῦντά φησιν αὐτὸν Ἡρόδοτος εἰπεῖν τε καὶ ἀκοῦσαι. Δύο γὰρ ἦκειν ἔφη θεοὺς 30
κομίζων, Πειθῶ καὶ Βίαν· οἱ δ' ἔφασαν εἶναι καὶ παρ' αὐτοῖς θεοὺς μεγάλους δύο, Πενίαν καὶ Ἀπορίαν, ὑφ'

ἄν κωλύεσθαι δοῦναι χρήματα ἐκείνω. Τιμοκρέων δ' ὁ
 Ῥόδιος μελοποιὸς ἐν ἄσματι καθάπτεται πικρότερον τοῦ
 Θεμιστοκλέους, ὡς ἄλλους μὲν ἐπὶ χρήμασι φυγάδας δια-
 πραξαμένου κατελθεῖν, αὐτὸν δὲ ξένον ὄντα καὶ φίλον
 5 προεμένου δι' ἀργύριον. Λέγει δ' οὕτως·

Ἄλλ' εἰ τύγε Πausανίαν ἢ καὶ τύγε Ξάνθικπον αἰνεῖς
 ἢ τύγε Λευτυχίδα, ἐγὼ δ' Ἄριστειδαν ἐπαινέω
 ἄνδρ' ἱερᾶν ἀπ' Ἀθανᾶν
 ἐλθεῖν ἕνα λῶστον· ἐπεὶ Θεμιστοκλῆ' ἤχθαρε Λατώ,
 10 ψεύσταν, ἄδικον, προδόταν, ὃς Τιμοκρέοντα ξείνον
 ἔοντ'

ἀργυροῖς σκυβαλικοῖσι πεισθεῖς οὐ κατᾶγεν
 εἰς πάτραν Ἰάλυσον,
 λαβῶν δὲ τρεῖς ἀργυρίου τάλαντ' ἔβα πλέων εἰς ὄλε-
 15 θρον,
 τοὺς μὲν κατάγων ἀδίκως, τοὺς δ' ἐκδιώκων, τοὺς δὲ
 καίνων
 ἀργυρίων ὑπόπλεως, Ἴσθμοι δ' ἐπανδόκευε γελοῖως
 ψυχρὰ κρέα παρέχων·

20 οἱ δ' ἥσθιον κηῦχοντο μὴ ὦραν Θεμιστοκλεῦς γενέ-
 σθαι.

Πολὺ δ' ἀσελγεστέρα καὶ ἀναπεπταμένη μᾶλλον εἰς τὸν
 Θεμιστοκλέα βλασφημία κέχρηται μετὰ τὴν φυγὴν αὐτοῦ
 καὶ τὴν καταδίκην ὁ Τιμοκρέων ἄσμα ποιήσας, οὗ ἔστιν
 25 ἀρχή·

Μοῦσα τοῦδε τοῦ μέλεος
 κλέος ἀν' Ἑλλανας τίθει,
 ὡς εἰκόσ καὶ δίκαιον.

Λέγεται δ' ὁ Τιμοκρέων ἐπὶ μηδισμῶ φυγεῖν συγκατα-
 30 ψηφισαμένου τοῦ Θεμιστοκλέους. Ὡς οὖν ὁ Θεμιστο-
 κλῆς αἰτίαν ἔσχε μηδίξειν, ταῦτ' ἐποίησεν εἰς αὐτόν·

Οὐκ ἄρα Τιμοκρέων μοῦνος Μήδοισιν ὄρκιατομεῖ,

Ἄλλ' ἐντὶ κάλλοι δὴ πονηροί· οὐκ ἐγὼ μόνα κόλουρις·
Ἐντὶ καὶ ἄλλαι ἀλώπεκες.

123 **XXII.** Ἦδη δὲ καὶ τῶν πολιτῶν διὰ τὸ φθονεῖν ἠδέως τὰς διαβολὰς προσιεμένων ἠναγκάζετο λυπηρὸς εἶναι τῶν αὐτοῦ πράξεων πολλάκις ἐν τῷ δήμῳ μνημονεύων· 5 καὶ πρὸς τοὺς δυσχεραίνοντας „Τί νοπιᾶτε“ εἶπεν „ὑπὸ τῶν αὐτῶν πολλάκις εὖ πάσχοντες;“ Ἦνίασε δὲ τοὺς πολλοὺς καὶ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰσάμενος, ἦν Ἀριστοβούλην μὲν προσηγόρευσεν, ὡς ἄριστα τῇ πόλει καὶ τοῖς Ἕλλησι βουλευσάμενος, κλησίον δὲ τῆς οἰκίας κατε- 10 σκεύασεν ἐν Μελίτῃ τὸ ἱερὸν, οὗ νῦν τὰ σώματα τῶν θανατουμένων οἱ δήμιοι προβάλλουσι καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τοὺς βρόχους τῶν ἀπαγχομένων καὶ καθαιρεθέντων ἐκφέρουσιν. Ἐκεῖτο δὲ καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους εἰκόνιον ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀριστοβούλης ἐτι καθ' ἡμᾶς· καὶ φαίνεται 15 τις οὐ τὴν ψυχὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὄψιν ἠρωτικὸς γενόμενος. Τὸν μὲν οὖν ἐξοστρακισμὸν ἐποιήσαντο κατ' αὐτοῦ κολούοντες τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ὑπεροχὴν, ὥσπερ εἰώθεσαν ἐπὶ πάντων, οὓς ᾤοντο τῇ δυνάμει βαρεῖς καὶ πρὸς ἰσότητα δημοκρατικὴν ἀσυμμέτρους εἶναι. Κόλασις 20 γὰρ οὐκ ἦν ὁ ἐξοστρακισμὸς, ἀλλὰ παραμυθία φθόνου καὶ κουφισμὸς ἡθρομένου τῷ ταπεινοῦν τοὺς ὑπερέχοντας καὶ τὴν δυσμένειαν εἰς ταύτην τὴν ἀτιμίαν ἀποπνέοντος.

XXIII. Ἐκπεσόντος δὲ τῆς πόλεως αὐτοῦ καὶ διατρίβοντος ἐν Ἀργεὶ τὰ περὶ Πανθανίαν συμπεσόντα κατ' 25 ἐκείνου παρέσχε τοῖς ἐχθροῖς ἀφορμὰς. Ὁ δὲ γραψάμενος αὐτὸν προδοσίας Λεωβώτης ἦν ὁ Ἀλκμαίωνος Ἀγραυλῆθεν, ἅμα συνεπαιτιωμένων τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ γὰρ Πανθανίας πράττων ἐκεῖνα δὴ τὰ περὶ τὴν προδοσίαν πρότερον μὲν ἀπεκρῦπτετο τὸν Θεμιστοκλέα, καίπερ 30 ὄντα φίλον· ὡς δ' εἶδεν ἐκπεπιτωκότα τῆς πολιτείας καὶ φέροντα χαλεπῶς ἐθάρσησεν ἐπὶ τὴν κοινωσίαν τῶν

πραττομένων παρακαλεῖν, τὰ γράμματα τοῦ βασιλέως ἐπιδεικνύμενος αὐτῷ καὶ παροξύνων ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ὡς πονηροὺς καὶ ἀχαρίστους. Ὁ δὲ τὴν μὲν δέησιν ἀπειρίψατο τοῦ Πανσανίου καὶ τὴν κοινωνίαν ὅπως ἀπέπειπατο, πρὸς οὐδένα δὲ τοὺς λόγους ἐξήνεγκεν οὐδὲ κατεμήνυσε τὴν πρᾶξιν, εἴτε παύσεσθαι προσδοκῶν αὐτὸν, εἴτ' ἄλλως καταφανῆ γενήσεσθαι σὺν οὐδενὶ λογισμῷ πραγμάτων ἀτόπων καὶ παραβόλων ὀρεγόμενον. Οὕτω δὴ τοῦ Πανσανίου θανατωθέντος ἐπιστολαὶ τινες ἀνευρεθεῖσαι καὶ γράμματα περὶ τούτων εἰς ὑπόψιν ἐνέβαλον τὸν Θεμιστοκλέα· καὶ κατεβόων μὲν αὐτοῦ Λακεδαιμόνιοι, κατηγοροῦν δ' οἱ φθονοῦντες τῶν πολιτῶν, οὐ παρόντος, ἀλλὰ διὰ γραμμάτων ἀπολογουμένου μάλιστα ταῖς προτέραις κατηγορίαις. Διαβαλλόμενος γὰρ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πρὸς τοὺς πολίτας ἔγραψεν, ὡς ἄρχειν μὲν αἰεὶ ξητῶν, ἄρχεσθαι δὲ μὴ πεφυκῶς μηδὲ βουλόμενος, οὐκ ἂν ποτε βαρβάροις καὶ πολεμίοις αὐτὸν ἀποδόσθαι μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Οὐ μὴν ἀλλὰ συμπεισθεῖς ὑπὸ τῶν κατηγορούντων ὁ δῆμος ἐπεμψεν ἄνδρας, οἷς εἰρητο συλλαμβάνειν καὶ ἄγειν αὐτὸν κριθησόμενον ἐν τοῖς Ἕλλησιν.

XXIV. Προαισθόμενος δ' ἐκεῖνος εἰς Κέρκυραν διέπερασεν, οὔσης αὐτῷ πρὸς τὴν πόλιν εὐεργεσίας. Γενόμενος γὰρ αὐτῶν κριτῆς πρὸς Κορινθίους ἐχόντων διαφοράν, ἔλυσε τὴν ἐχθρὰν εἰκοσι τάλαντα κρίνας τοὺς Κορινθίους καταβαλεῖν καὶ Λευκάδα κοινῇ νέμειν ἀμφοτέρων ἄποικον. Ἐκεῖθεν δ' εἰς Ἥπειρον ἔφυγε· καὶ διωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἔρριψεν αὐτὸν εἰς ἐλπίδας χαλεπὰς καὶ ἀπόρους καταφυγῶν πρὸς Ἄδμητον, ὃς βασιλεὺς μὲν ἦν Μολοττῶν, δεηθεῖς δέ τι τῶν Ἀθηναίων καὶ προπηλακισθεῖς ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτ' ἤκμαζεν ἐν τῇ πολιτείᾳ, δι' ὀργῆς

εἶχεν αὐτὸν αἰεὶ καὶ δῆλος ἦν, εἰ λάβοι, τιμωρησόμενος.
 124 Ἐν δὲ τῇ τότε τύχῃ μᾶλλον ὁ Θεμιστοκλῆς φοβηθεὶς
 συγγενῇ καὶ πρόσφατον φθόνον ὀργῆς παλαιᾶς καὶ
 βασιλικῆς, ταύτῃ φέρων ὑπέθηκεν ἑαυτὸν, ἰκέτης τοῦ
 Ἀδμήτου καταστάς ἰδιὸν τινα καὶ παρηλλαγμένον τρό- 5
 πον. Ἐχων γὰρ αὐτοῦ τὸν υἱὸν ὄντα παῖδα πρὸς τὴν
 ἐστίαν προσέπεσε, ταύτην μεγίστην καὶ μόνην σχεδὸν
 ἀναντίρρητον ἡγουμένων ἰκεσίαν τῶν Μολοσσῶν. Ἐνιοὶ
 μὲν οὖν Φθίαν τὴν γυναῖκα τοῦ βασιλέως λέγουσιν ὑπο-
 θέσθαι τῷ Θεμιστοκλεῖ τὸ ἰκέτευμα τοῦτο καὶ τὸν υἱὸν 10
 ἐπὶ τὴν ἐστίαν καθίσει μετ' αὐτοῦ· τινὲς δ' αὐτὸν τὸν
 Ἀδμήτον, ὡς ἀφοσιώσαιο πρὸς τοὺς διώκοντας τὴν
 ἀνάγκην, δι' ἣν οὐκ ἐκδίδωσι τὸν ἄνδρα, διαθεῖναι καὶ
 συντραγωδηῖσαι τὴν ἰκεσίαν. Ἐκεῖ δ' αὐτῷ τὴν γυναῖκα
 καὶ τοὺς παῖδας ἐκκλέψας ἐκ τῶν Ἀθηναίων Ἐπικράτης ὁ 15
 Ἀχαρνεὺς ἀπέστειλεν· ὃν ἐπὶ τούτῳ Κίμων ὕστερον κρί-
 νας ἐθανάτωσεν, ὡς ἱστορεῖ Στησίμβροτος. Εἰτ' οὐκ
 οἶδ' ὅπως ἐπιλαθόμενος τούτων ἢ τὸν Θεμιστοκλέα
 ποιῶν ἐπιλαθόμενον πλεῦσαι φησὶν εἰς Σικελίαν καὶ
 παρ' Ἰέρωνος αἰτεῖν τοῦ τυράννου τὴν θυγατέρα πρὸς 20
 γάμον, ὑπισχνούμενον αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους
 ποιῆσειν· ἀποστρεφάμενον δὲ τοῦ Ἰέρωνος, οὕτως εἰς
 τὴν Ἀσίαν ἀπᾶραι.

XXV. Ταῦτα δ' οὐκ εἰκός ἐστιν οὕτω γενέσθαι. Θεό-
 φραστος γὰρ ἐν τοῖς Περὶ βασιλείας ἱστορεῖ τὸν Θεμι- 25
 στοκλέα πέμψαντος εἰς Ὀλυμπίαν Ἰέρωνος ἵππους ἀγω-
 νιστάς καὶ σκηνὴν τινα κατεσκευασμένην πολυτελεῶς
 στήσαντος, εἰπεῖν ἐν τοῖς Ἕλλησι λόγον, ὡς χρὴ τὴν
 σκηνὴν διαρπάσαι τοῦ τυράννου καὶ κωλύσαι τοὺς ἵπ-
 πους ἀγωνίσασθαι. Θουκυδίδης δὲ φησὶ καὶ πλεῦσαι 30
 αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἑτέραν καταβάντα θάλασσαν ἀπὸ Πύδνης,
 οὐδενὸς εἰδότος ὅστις εἴη τῶν πλεόντων, μέχρι οὗ

πνεύματι τῆς ὀλκάδος εἰς Νάξον καταφερομένης ὑπὸ
 Ἀθηναίων πολιορκουμένην τότε φοβηθεὶς ἀναδείξειεν
 ἑαυτὸν τῷ τε ναυκλήρῳ καὶ τῷ κυβερνήτῃ, καὶ τὰ μὲν
 δεόμενος, τὰ δ' ἀπειλῶν καὶ λέγων, ὅτι κατηγορήσοι καὶ
 5 καταψεύσοιτο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ὡς οὐκ ἀγνοοῦντες,
 ἀλλὰ χρήμασι πεισθέντες ἐξ ἀρχῆς, ἀναλάβοιεν αὐτὸν,
 οὕτως ἀναγκάσειε παραπλεῦσαι καὶ λαβέσθαι τῆς Ἀσίας.
 Τῶν δὲ χρημάτων αὐτῷ πολλὰ μὲν ὑπεκκλαπέντα διὰ
 τῶν φίλων εἰς Ἀσίαν ἔπλει· τῶν δὲ φανερῶν γενομένων
 10 καὶ συναχθέντων εἰς τὸ δημόσιον Θεόπομπος μὲν ἑκατὸν
 τάλαντα, Θεόφραστος δὲ ὀγδοήκοντά φησι γενέσθαι τὸ
 πλῆθος, οὐδὲ τριῶν ἄξια τάλαντων κεκτημένου τοῦ
 Θεμιστοκλέους πρὶν ἄπτεσθαι τῆς πολιτείας.

XXVI. Ἐπεὶ δὲ κατέπλευσεν εἰς Κύμην καὶ πολλοὺς
 15 ἦσθετο τῶν ἐπὶ θαλάττῃ παραφυλάττοντας αὐτὸν λαβεῖν,
 μάλιστα δὲ τοὺς περὶ Ἐργοτέλη καὶ Πυθόδωρον (ἦν γὰρ
 ἡ θήρα λυσιτελῆς τοῖς τὸ κερθαίνειν ἀπὸ παντὸς ἀγα-
 πῶσι, διακοσίων ἐπισκεκηρυγμένων αὐτῷ τάλαντων ὑπὸ
 τοῦ βασιλέως), ἔφυγεν εἰς Αἰγᾶς, Αἰολικὸν πολισμάτιον,
 20 ὑπὸ πάντων ἀγνοούμενος πλὴν τοῦ ξένου Νικογένους,
 ὃς Αἰολέων πλείστην οὐσίαν ἐκέκτητο καὶ τοῖς ἄνω δυ-
 νατοῖς γνώριμος ὑπῆρχε. Παρὰ τούτῳ κρυπτόμενος
 ἡμέρας ὀλίγας διέτριψεν· εἶτα μετὰ τὸ δειπνον ἐκ θυσίας
 25 ἑκφρων γενόμενος καὶ θεοφόρητος ἀνεφώνησε μέτρῳ
 ταυτί

Νυκτι φωνήν, νυκτι βουλὴν, νυκτι τὴν νίκην δίδου.
 Καὶ μετὰ ταῦτα κοιμηθεὶς ὁ Θεμιστοκλῆς ὄναρ ἔδοξεν
 ἰδεῖν δράκοντα κατὰ τῆς γαστρὸς αὐτοῦ περιελιττόμενον
 30 καὶ προσανέφροντα τῷ τραχήλῳ· γενόμενον δ' ἄετὸν, ὡς
 ἦφατο τοῦ προσώπου, περιβαλόντα τὰς πτέρυγας ἑξᾶραι
 καὶ κομίζειν πολλὴν ὁδόν, εἶτα χρυσοῦ τινὸς κηρυκεῖου

φανέντος, ἐπι τούτου στήσαι βεβαίως αὐτὸν ἀμηχάνου
 125 δείματος καὶ ταραχῆς ἀπαλλαγέντα. Πέμπεται δ' οὖν
 ὑπὸ τοῦ Νικογένους μηχανησαμένου τι τοιοῦτον. Τοῦ
 βαρβαρικοῦ γένους τὸ πολὺ καὶ μάλιστα τὸ Περσικὸν
 εἰς ζηλοτυπίαν τὴν περὶ τὰς γυναῖκας ἄγριον φύσει καὶ
 χαλεπὸν ἐστίν. Οὐ γὰρ μόνον τὰς γαμετάς, ἀλλὰ καὶ τὰς
 ἀργυρωνήτους καὶ παλλακανομένας ἰσχυρῶς παραφυ-
 λάττουσιν, ὡς ὑπὸ μηδενὸς ὀραῖσθαι τῶν ἐκτός, ἀλλ'
 οἰκοὶ μὲν διαιτᾶσθαι κατακεκλεισμένας, ἐν δὲ ταῖς ὁδοί-
 πορίαις ὑπὸ σκηναῶν κύκλω περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν 10
 ἄρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι. Τοιαύτης τῷ Θεμιστοκλεῖ κατα-
 σκευασθείσης ἀπήνης καταδύς ἐκομίζετο, τῶν περὶ αὐ-
 τὸν ἀεὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι καὶ πυνθανομένοις λεγόντων,
 ὅτι γύναιον Ἑλληνικὸν ἄγουσιν ἀπ' Ἰωνίας πρὸς τινα
 τῶν ἐπὶ θύραις βασιλέως.

15

XXVII. Θουκυδίδης μὲν οὖν καὶ Χάρων ὁ Λαμψακη-
 νὸς ἱστοροῦσι τεθνηκότος Ξέρξου πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ
 τῷ Θεμιστοκλεῖ γενέσθαι τὴν ἐντευξίν. Ἐφορος δὲ καὶ
 Δείνων καὶ Κλείταρχος καὶ Ἡρακλείδης, ἔτι δ' ἄλλοι
 πλείονες, πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι τὸν Ξέρξην. Τοῖς δὲ 20
 χρονικαῖς δοκεῖ μᾶλλον ὁ Θουκυδίδης συμφέρεσθαι,
 καίπερ οὐδ' αὐτοῖς ἀτρέμα συνταττομένοις. Ὁ δ' οὖν
 Θεμιστοκλῆς γενόμενος παρ' αὐτὸ τὰ δεινὸν ἐντυγχάνει
 πρῶτον Ἀρταβάνῳ τῷ χιλιάρχῳ λέγων, Ἕλληνας μὲν εἶναι,
 βούλεσθαι δ' ἐντυχεῖν βασιλεῖ περὶ μεγίστων πραγμά- 25
 των καὶ πρὸς ἃ τυγχάνει μάλιστα σπουδάξων ἐκείνος. Ὁ
 δὲ φησιν. „Ὁ ξένε, νόμοι διαφέρουσιν ἀνθρώπων· ἄλλα
 δ' ἄλλοις καλά· καλὸν δὲ πᾶσι τὰ οἰκεία κοσμεῖν καὶ
 σῶζειν. Τιμᾶς μὲν οὖν ἐλευθερίαν μάλιστα θαυμάζειν καὶ
 ἰσότητα λόγος· ἡμῶν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων 30
 κάλλιστος οὗτός ἐστι, τιμᾶν βασιλέα, καὶ προσκυνεῖν ὡς
 εἰκόνα θεοῦ τοῦ τὰ πάντα σῶζοντος. Εἰ μὲν οὖν ἐπαινῶν

τὰ ἡμέτερα προσκυνήσεις, ἔστι σοι καὶ θεάσασθαι βασιλέα καὶ προσειπεῖν· εἰ δ' ἄλλο τι φρονεῖς, ἀγγέλοις ἑτέροις χρήση πρὸς αὐτόν. Βασιλεῖ γὰρ οὐ πάτριον ἀνδρὸς ἀκροᾶσθαι μὴ προσκυνήσαντος.“ Ταῦτα ὁ Θεμιστοκλῆς ἀκούσας λέγει πρὸς αὐτόν· „Ἄλλ' ἐγωγε τὴν βασιλέως, ὦ Ἀρτάβανε, φήμην καὶ δύναμιν αὐξήσω ἀφίγμαι, καὶ αὐτὸς τε κείσομαι τοῖς ὑμετέροις νόμοις, ἐπεὶ θεῶ τῷ μεγαλύνοντι Πέρσας οὕτω δοκεῖ, καὶ δι' ἐμὲ πλείονες τῶν νῦν βασιλέα προσκυνήσουσιν. Ὡστε τοῦτο 10 μὴδὲν ἐμποδῶν ἔστω τοῖς λόγοις, οὓς βούλομαι πρὸς ἐκεῖνον εἰπεῖν.“ „Τίνα δ'“ εἶπεν ὁ Ἀρτάβανος „Ἑλλήνων ἀφίχθαι σε φῶμεν; οὐ γὰρ ἰδιώτη τὴν γνώμην ἔοικας.“ Καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς· „Τοῦτ' οὐκέτ' ἂν“ ἔφη „πύθοιτό τις, Ἀρτάβανε, πρότερος βασιλέως.“ Οὕτω 15 μὲν ὁ Φανίας φησὶν. Ὁ δ' Ἐρατοσθένης ἐν τοῖς Περὶ πλούτου προσιστόρησε, διὰ γυναικὸς Ἐρετρικῆς, ἣν ὁ χίλιρχος εἶχε, τῷ Θεμιστοκλεῖ τὴν πρὸς αὐτόν ἐντευξίν γενέσθαι καὶ σύστασιν.

XXVIII. Ἐπεὶ δ' οὖν εἰσῆχθη πρὸς βασιλέα καὶ προσ-
20 κυνήσας ἔστη σιωπῇ, προστάξαντος τῷ ἐρμηνεῖ τοῦ βασιλέως ἐρωτηῆσαι, τίς ἐστι, καὶ τοῦ ἐρμηνέως ἐρωτησάντος, εἶπεν· „Ἦκω σοι, βασιλεῦ, Θεμιστοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος ἐγὼ φυγὰς ὑφ' Ἑλλήνων διωχθεὶς, ᾧ πολλὰ μὲν ὀφείλουσι Πέρσαι κακὰ, πλείω δὲ ἀγαθὰ κωλύσαντι τὴν
25 δῶξιν, ὅτε τῆς Ἑλλάδος ἐν ἀσφαλεῖ γενομένης παρέσχε τὰ οἰκοὶ σωζόμενα χαρίσασθαι τι καὶ ὑμῖν. Ἐμοὶ μὲν οὖν πάντα πρόποντα ταῖς παρούσαις συμφοραῖς ἔστι, καὶ παρεσκευασμένος ἀφίγμαι δέξασθαι τε χάριν εὐμενεῶς διαλλαττομένου καὶ παραιτεῖσθαι μνησικακοῦντος ὀρ-
30 γήν· σὺ δὲ τοὺς ἐμοὺς ἐχθροὺς μάρτυρας θέμενος ὧν εὐεργέτησα Πέρσας, νῦν ἀπόχρησαι ταῖς ἐμαῖς τύχαις πρὸς ἐπίδειξιν ἀρετῆς μᾶλλον ἢ πρὸς ἀποπλήρωσιν

ὄργῃς. Σώσεις μὲν γὰρ ἰκέτην σόν, ἀπολεῖς δ' Ἑλλήνων
 126 πολέμιον γενόμενον.“ Ταῦτ' εἰπὼν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπε-
 θείλασε τῷ λόγῳ προσδιελθὼν τὴν ὄψιν, ἣν εἶδεν ἐν Νι-
 κογένους, καὶ τὸ μάντευμα τοῦ Δωδωναίου Διὸς, ὡς
 κελευσθεὶς πρὸς τὸν ὁμῶνυμον τοῦ θεοῦ βαδίζειν συμ- 5
 φρονήσεις πρὸς ἐκεῖνον ἀναπέμπεσθαι· μεγάλους γὰρ
 ἀμποτέρους εἶναι τε καὶ λέγεσθαι βασιλέας. Ἀκούσας δ'
 ὁ Πέρσης, ἐκείνῳ μὲν οὐδὲν ἀπεκρίνατο, καίπερ θαυ-
 μάσας τὸ φρόνημα καὶ τὴν τόλμαν αὐτοῦ· μακαρίσας δὲ
 πρὸς τοὺς φίλους ἑαυτὸν, ὡς ἐπ' εὐτυχίᾳ μεγίστη, καὶ 10
 κατευξάμενος αἰετὸς τοῖς πολεμοῖς τοιαύτας φρένας διδό-
 ναι τὸν Ἀριμάνιον, ὅπως ἐλαύνωσι τοὺς ἀρίστους ἐξ
 ἑαυτῶν, θύσαι τε τοῖς θεοῖς λέγεται καὶ πρὸς πόσιν
 εὐθύς τραπέσθαι καὶ νύκτωρ ὑπὸ χαρᾶς διὰ μέσων τῶν
 ὑπνῶν βοῆσαι τρίς „Ἐχω Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον.“ 15

XXIX. Ἄμα δ' ἡμέρᾳ συγκαλέσας τοὺς φίλους εἰση-
 γεν αὐτὸν μηδὲν ἐλπίζοντα χρηστὸν ἐξ ὧν ἐώρα τοὺς ἐπὶ
 θύραις, ὡς ἐπύθοντο τοῦνομα παρόντος αὐτοῦ, χαλεπῶς
 διακειμένους καὶ κακῶς λέγοντας. Ἐτι δὲ Ῥωξάνης ὁ
 χιλιάρχος, ὡς κατ' αὐτὸν ἦν ὁ Θεμιστοκλῆς προσιῶν, 20
 καθημένου βασιλέως καὶ τῶν ἄλλων σιωπῶντων, ἀτρέμα
 στενάξας εἶπεν „Ὅφισ Ἑλλήν ὁ ποικίλος, ὁ βασιλέως σε
 δαίμων δεῦρο ἦγαγεν.“ Οὐ μὴν ἀλλ' εἰς ὄψιν ἐλθόντος
 αὐτοῦ καὶ πάλιν προσκυνήσαντος, ἀσπασάμενος καὶ
 προσειπὼν φιλοφρόνως ὁ βασιλεὺς, ἥδη μὲν ἔφησεν 25
 αὐτῷ διακόσια τάλαντα ὀφείλειν· κομίσαντα γὰρ αὐτὸν
 ἀπολήψεσθαι δικαίως τὸ ἐπικηρυχθὲν τῷ ἀγαρόντι·
 πολλῶ δὲ πλείω τούτων ὑπισχνεῖτο καὶ παρεθάρρυνε
 καὶ λέγειν ἐδίδου περὶ τῶν Ἑλληνικῶν, ἃ βούλοιο,
 παρρησιαζόμενον. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἀπεκρίνατο, τὸν 30
 λόγον εἰκέναι τοῦ ἀνθρώπου τοῖς ποικίλοις στρώμασιν·
 ὡς γὰρ ἐκεῖνα καὶ τοῦτον ἐκτεινόμενον μὲν ἐπιδείκνυ-

- σθαι τὰ εἶδη, συστελλόμενον δὲ κρύπτειν καὶ διαφ
 ρειν· ὅθεν αὐτῷ χρόνου δεῖν. Ἐπεὶ δὲ, ἡσθέντος
 βασιλέως τῇ εἰκασίᾳ καὶ λαμβάνειν κελεύσαντος, ἐν
 τὸν αἰτησάμενος καὶ τὴν Περσίδα γλωτταν ἀποχρῶ
 5 ἐκμαθῶν ἐνετύγχανε βασιλεῖ δι' αὐτοῦ, τοῖς μὲν
 δόξαν παρέσχε περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων διε
 χθαι, πολλῶν δὲ καινοτομουμένων περὶ τὴν αὐλήν
 τοὺς φίλους ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, φ
 νον ἔσχε κατὰ τοῖς δυνατοῖς, ὡς καὶ κατ' ἐκείνων τ
 10 ρησίᾳ χρήσασθαι πρὸς αὐτὸν ἀποτετολυμῶς. Οἱ
 γὰρ ἦσαν αἱ τιμαὶ ταῖς τῶν ἄλλων εἰκυῖαι ξένων, ο
 καὶ κυνηγεσιῶν βασιλεῖ μετέσχε καὶ τῶν οἴκοι δια
 βῶν, ὥστε καὶ μητρὶ τῇ βασιλέως εἰς ὄψιν ἐλθεῖν
 γενέσθαι συνήθης, διακουῖσαι δὲ καὶ τῶν μαγικῶν λό
 15 τοῦ βασιλέως κελεύσαντος. Ἐπεὶ δὲ Δημάρατος ὁ Σα
 τιάτης αἰτήσασθαι δωρεὰν κελευσθεὶς ἤτησάτο τὴν
 ταριν, ὥσπερ οἱ βασιλεῖς, ἐπαράμενος εἰσελάσαι
 Σάρδεων, Μιθροπαύστης μὲν ἀνεψιὸς ὢν βασιλέως
 τοῦ Δημαράτου τῆς τιάρας ἀψάμενος· „Αὕτη μὲν ἡ
 20 ταρις οὐκ ἔχει ἐγκέφαλον, ὃν ἐπικαλύψει· σὺ δ' οὐκ
 Ζεὺς ἂν λάβῃς κεραυνόν.“ ἀπωσαμένου δὲ τὸν Δη
 ρατον ὀργῇ διὰ τὸ αἶτημα τοῦ βασιλέως καὶ δοκοῦν
 ἀπαραιτήτως ἔχειν πρὸς αὐτόν, ὁ Θεμιστοκλῆς δεη
 ἔπεισε καὶ διήλλαξε. Λέγεται δὲ καὶ τοὺς ὕστερον βα
 25 λεις, ἐφ' ὧν μᾶλλον αἱ Περσικαὶ πράξεις ταῖς Ἑλληνικαῖς
 ἀνεκράθησαν, ὁσάκις δεηθεῖεν ἀνδρὸς Ἑλλήνος, ἐπ
 γέλλεσθαι καὶ γράφειν ἕκαστον, ὡς μείζων ἔσοιτο
 αὐτῷ Θεμιστοκλέους. Αὐτὸν δὲ τὸν Θεμιστοκλέα φε
 ἦδη μέγαν ὄντα καὶ θεραπευόμενον ὑπὸ πολλῶν λ
 30 πρῶς ποτε τραπέζης παρατεθείσης πρὸς τοὺς παῖ
 εἰπεῖν· „ὦ παῖδες, ἀπωλόμεθα ἂν, εἰ μὴ ἀπωλε
 θῶ.“ Πόλις δ' αὐτῷ τρεῖς μὲν οἱ πλείστοι δοθη

εἰς ἄρτον καὶ οἶνον καὶ ὄψον, Μαγνησίαν καὶ
καὶ Μνουῦντα· δύο δ' ἄλλας προστίθησιν ὁ
Νεάνθης καὶ Φανίας, Περσώτην καὶ Παλαί-
στρωμνὴν καὶ ἀμπεχόνην.

Καταβαίνοντι δ' αὐτῷ πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς
πὶ θάλατταν Πέρσης ἀνῆρ Ἐπιζύης ὄνομα, σα-
τῆς ἄνω Φρυγίας, ἐπεβούλευσε, παρεσκευα-
σάσκει καὶ Πισίδαο τινὰς ἀποκτενοῦντας, ὅταν ἐν
ἐμὴν πόλει Λεοντοκεφάλῳ γενόμενος κατα-
βῆ δὲ λέγεται καθεύδοντι μεσημβρίας τὴν μη- 10
θεῶν ὄναρ φανείσθαι εἰπεῖν· ὦ Θεμιστόκλειο,
ἐφαλῆς λέοντων, ἵνα μὴ λέοντι περιπέσης.
ἐπὶ τούτου σε αἰτῶ θεράπαιναν Μνησιπτολέ-
μιαταραχθεὶς οὖν ὁ Θεμιστοκλῆς προσευξάμε-
νος τὴν μὲν λεωφόρον ἀφῆκεν, ἑτέρα δὲ περιελ- 15
λάσας τὸν τόπον ἐκεῖνον ἤδη νυκτὸς
ἐπηλύσατο. Τῶν δὲ τὴν σκηπὴν κομιζόντων
ἐν ἑνὸς εἰς τὸν ποταμὸν ἐμπεσόντος, οἱ τοῦ
λέοντος οἰκέται τὰς αὐλαίας διαβρόχους γενομέ-
νους ἀνέψυχον· οἱ δὲ Πισίδαο τὰ ξίφη λα- 20
βούμενοι τούτῳ προσεφέροντο, καὶ τὰ ψυχόμενα πρὸς
τὴν σκηνὴν οὐκ ἀκριβῶς ἰδόντες ᾤθησαν εἶναι τὴν
σκηνὴν Θεμιστοκλέους κάκεινον ἐνδοῦ εὐρήσειν
καὶ εὐνοῦν. Ὡς δ' ἐγγὺς γενόμενοι τὴν αὐλαίαν
εἶδον, ἐπιπίπτουσιν αὐτοῖς οἱ παραφυλάσσοντες 25
ἐπιβάνουσι. Διαφυγῶν δὲ τὸν κίνδυνον οὕτω
ἐλάσας τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θεοῦ ναὸν κατεσκευά-
σκει Μαγνησίᾳ Δινδυμῆνης καὶ τὴν θυγατέρα Μνη-
σιπτολέμιαν ἐρέειαν ἀπέδειξε.

1. Ὡς δ' ἦλθεν εἰς Σάρδεϊς καὶ σχολὴν ἄγων 30
ἐν ἱερῶν τὴν κατασκευὴν καὶ τῶν ἀναθημάτων
εἶδε δὲ ἐν μητρὸς ἱερῷ τὴν καλουμένην

ὑδροφόρον κόρην χαλκῆν, μέγεθος δίπηχυν, ἣν αὐτὸς
 ὅτε τῶν Ἀθηνησιν ὑδάτων ἐπιστάτης ἦν, ἐλὼν τοὺς
 ὑφαιρουμένους τὸ ὕδωρ καὶ παρόχευόντας, ἀνέθηκεν
 ἐκ τῆς ζημίας ποιησάμενος, εἶτε δὴ παθῶν τι πρὸς τὴν
 5 αἰχμαλωσίαν τοῦ ἀναθήματος εἶτε βουλόμενος ἐνδείξα-
 σθαι τοῖς Ἀθηναίοις, ὅσην ἔχει τιμὴν καὶ δύναμιν ἐν
 τοῖς βασιλέως πράγμασι, λόγον τῷ Λυδίας σατράπῃ
 προσήνεγκεν αἰτούμενος ἀποστελῆναι τὴν κόρην εἰς τὰς
 Ἀθήνας. Χαλεπαίνοντος δὲ τοῦ βαρβάρου καὶ βασιλεῖ
 10 γράψαι φήσαντος ἐπιστολὴν, φοβηθεὶς ὁ Θεμιστοκλῆς
 εἰς τὴν γυναικωνίτιν κατέφυγε καὶ τὰς παλλακίδας αὐ-
 τοῦ θεραπεύσας χρήμασιν ἐκείνόν τε κατεπράυνε τῆς
 ὀργῆς καὶ πρὸς τὰ ἄλλα παρείχεν ἑαυτὸν εὐλαβέστερον,
 ἤδη καὶ τὸν φθόνον τῶν βαρβάρων δεδοικώς. Οὐ γὰρ
 15 πλανώμενος περὶ τὴν Ἀσίαν, ὡς φησι Θεόπομπος, ἀλλ'
 ἐν Μαγνησίᾳ μὲν οἰκῶν, καρπούμενος δὲ δωρεὰς μεγά-
 λας καὶ τιμώμενος ὅμοια Περσῶν τοῖς ἀρίστοις, ἐπὶ πο-
 λὺν χρόνον ἀδεῶς διῆγεν, οὐ πάνυ τι τοῖς Ἑλληνικοῖς
 πράγμασι βασιλέως προσέχοντος ὑπ' ἀσχολιῶν περὶ τὰς
 20 ἄνω πράξεις. Ὡς δ' Αἰγυπτίος τε ἀφισταμένη βοηθούν-
 των Ἀθηναίων καὶ τριήρεις Ἑλληνικαὶ μέχρι Κύπρου
 καὶ Κιλικίας ἀναπλέουσαι καὶ Κίμων θαλαττοκρατῶν
 ἐπέστρεψεν αὐτὸν ἀντεπιχειρεῖν τοῖς Ἑλλησι καὶ κω-
 λυεῖν ἀξανομένους ἐπ' αὐτόν, ἤδη δὲ καὶ δυνάμεις
 25 ἐκινουῦντο καὶ στρατηγὸι διεπέμποντο καὶ κατέβαινον εἰς
 Μαγνησίαν ἀγγελίαι πρὸς Θεμιστοκλέα, τῶν Ἑλληνικῶν
 ἐξάπτεσθαι κελεύοντος βασιλέως καὶ βεβαιοῦν τὰς ὑπο-
 σχέςεις, οὔτε δι' ὀργὴν τινα παροξυνθεὶς κατὰ τῶν
 πολιτῶν οὔτε ἐπαρθεὶς τιμῇ τοσαύτῃ καὶ δυνάμει πρὸς
 30 τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἴσως μὲν οὐκ ἐφικτὸν ἡγούμενος τὸ
 ἔργον, ἄλλους τε μεγάλους τῆς Ἑλλάδος ἐχούσης στρα-
 τηγούς τότε καὶ Κίμωνος ὑπερφυῶς εὐήμεροῦντος ἐν 12

τοῖς πολεμικοῖς, τὸ δὲ πλείστον αἰδοῖ τῆς τε δόξης τῶν πράξεων τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν τροπαίων ἐκείνων, ἄριστα βουλευσάμενος ἐπιθεῖναι τῷ βίῳ τὴν τελευταίην κρέουσαν, ἔθυσσε τοῖς θεοῖς, καὶ τοὺς φίλους συναγαγὼν καὶ δεξιωσάμενος, ὡς μὲν ὁ πολὺς λόγος, αἷμα ταύρειον⁵ κίων, ὡς δ' ἔνιοι, φάρμακον ἐφήμερον προσενεγκάμενος, ἐν Μαγνησίᾳ κατέστρεψε πέντε πρὸς τοῖς ἐξήκοντα βεβιωκῶς ἔτη καὶ τὰ πλείστα τούτων ἐν πολιτείαις καὶ ἡγεμονίαις. Τὴν δ' αἰτίαν τοῦ θανάτου καὶ τὸν τρόπον κυθόμενον βασιλέα λέγουσιν ἔτι μᾶλλον θαυμάσαι τὸν¹⁰ ἄνδρα καὶ τοῖς φίλοις αὐτοῦ καὶ οἰκείοις χρώμενον διατελεῖν φιλανθρωπῶς.

XXXII. Ἀπέλιπε δὲ Θεμιστοκλῆς παῖδας ἐκ μὲν Ἀρχέππης τῆς Λυσάνδρου τοῦ Ἄλωπεκῆθεν Ἀρχέπτολιν καὶ Πολύευκτον καὶ Κλεόφαντον, οὗ καὶ Πλάτων ὁ φι-¹⁵λόσοφος ὡς ἱππέως ἀρίστου, τάλλα δ' οὐδενὸς ἀξίου γενομένου μνημονεύει. Τῶν δὲ πρεσβυτάτων Νεοκλῆς μὲν ἔτι καὶς ὦν ὑφ' ἵππου δηχθεὶς ἀπέθανε, Διοκλέα δὲ Λυσάνδρος ὁ πάππος υἷὸν ἐποίησατο. Θυγατέρας δὲ κλειούς ἔσχεν, ὧν Μνησιπτολέμαν μὲν ἐκ τῆς ἐπιγαμη-²⁰θείσης γενομένην Ἀρχέπτολις ὁ ἀδελφὸς οὐκ ὦν ὁμομήτριος ἐγημεν, Ἰταλίαν δὲ Πανθοίδης ὁ Χίος, Σύβαριν δὲ Νικομήθης ὁ Ἀθηναῖος. Νικομάχην δὲ Φρασικλῆς ὁ ἀδελφιδοῦς Θεμιστοκλέους, ἥδη τετελευτηκότος ἐκείνου, κλειύσας εἰς Μαγνησίαν ἔλαβε παρὰ τῶν ἀδελφῶν, νεω-²⁵τάτην δὲ πάντων τῶν τέκνων Ἀσίαν ἔθρεψε. Καὶ τάφον μὲν αὐτοῦ λαμπρὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ Μάγνητες ἔχουσι· περὶ δὲ τῶν λειψάνων οὗτ' Ἀνδοκίδη προσέχειν ἄξιον ἐν τῷ Πρὸς τοὺς ἐταίρους λέγοντι, φωράσαντας τὰ λείψανα διαρροῖσαι τοὺς Ἀθηναίους (ψεύδεται γὰρ ἐπὶ τὸν δῆμον³⁰ παροξύνων τοὺς ὀλιγαρχικοὺς), ὃ τε Φύλαρχος, ὡσπερ ἐν τραγῳδίᾳ τῇ ἱστορίᾳ μονοῦ μὴχανὴν ἄρας καὶ προ-

αγαγὼν Νεοκλέα τινὰ καὶ Δημόπολιν, υἱοὺς Θεμιστοκλέους, ἀγῶνα βούλεται κινεῖν καὶ πάθος, ὃ οὐδ' ἂν ὁ τυχὼν ἀγνοήσειεν ὅτι πέπλασται. Διόδωρος δ' ὁ περιηγητὴς ἐν τοῖς Περὶ μνημάτων εἶρηκεν ὡς ὑπονοσῶν μᾶλλον ἢ γινώσκων, ὅτι περὶ τὸν μέγαν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ἄλκιμον ἀκρωτηρίου πρόκειται τις οἶον ἀγκῶν, καὶ κάμφαντι τοῦτον ἐντὸς, ἢ τὸ ὑπεύδιον τῆς θαλάττης, κρηκίς ἐστὶν εὐμεγέθης καὶ τὸ περὶ αὐτὴν βωμοειδὲς τάφος τοῦ Θεμιστοκλέους. Οἴεται δὲ 10 καὶ Πλάτωνα τὸν κωμικὸν αὐτῷ μαρτυρεῖν ἐν τούτοις·

Ὁ σὸς δὲ τύμβος ἐν καλῷ κεχωσμένος
τοῖς ἐμπόροις πρόσρησις ἐστὶ πανταχοῦ,
τούς τ' ἐκπλέοντας εἰσπλέοντάς τ' ὄψεσαι,
χῶπόταν ἄμιλλα τῶν νεῶν θεάσεται.

15 Τοῖς δ' ἀπὸ γένους τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τιμαὶ τινες ἐν Μαγνησίᾳ φυλαττόμεναι μέχρι τῶν ἡμετέρων χρόνων ἦσαν, ἃς ἕκαρποῦτο Θεμιστοκλῆς Ἀθηναῖος, ἡμέτερος συνήθης καὶ φίλος παρ' Ἀμμωνίῳ τῷ φιλοσόφῳ γενόμενος.

20

Κ Α Μ Ι Λ Λ Ο Σ.

I. Περὶ δὲ Φουρίου Καμίλλου πολλῶν καὶ μεγάλων 1: λεγομένων ἰδίων εἶναι δοκεῖ μάλιστα καὶ παράδοξον, ὅτι 25 πλεῖστα μὲν ἐν ἡγεμονίαις καὶ μέγιστα κατορθώσας, δικτάτωρ δὲ πεντάκις αἰρεθεὶς, θριαμβεύσας δὲ τετράκις, κτίστης δὲ τῆς Ῥώμης ἀναγραφεὶς δευτέρος, οὐδὲ ἄπαξ ὑπάτευσε. Τούτου δ' αἰτιον ἢ τῆς τότε πολιτείας κατὰστάσις, ἐκ διαφορᾶς τοῦ δήμου πρὸς τὴν σύγκλητον 30 ὑπάτους μὲν ἐρίσαντος μὴ ἀποδείκνυσθαι, χιλιάρχους δὲ χειροτονοῦντος ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν, ὧν, καίπερ ἀπ' ἐξουσίας καὶ δυνάμεως ὑπατικῆς ἅπαντα κραττόντων, ἦττον

ἦν ἐκαχθῆς ἢ ἀρχὴ διὰ τὸ πλῆθος. Τὸ γὰρ ἔξ ἀνδρας, ἀλλὰ μὴ δύο, τοῖς πράγμασιν ἐπιστάται, παρεμυθεῖτο τοὺς βαρυνομένους τὴν ὀλιγαρχίαν. Κατὰ τοῦτο δὴ καιροῦ μάλιστα τῇ δόξῃ καὶ τοῖς πράγμασιν ἀκράσας ὁ Κάμιλλος ὑπάτος μὲν οὐκ ἠξίωσεν ἄκοντι τῷ δήμῳ γε-⁵ νέσθαι, καίπερ ἐν τῷ δια μέσου δεξαμένης ὑπατικῆς ἀρχαιρεσίας τῆς πολιτείας πολλάκις, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἡγεμονίαις πολλάκις καὶ παντοδαπαῖς γενομέναις τοιοῦτον αὐτὸν παρέσχεν, ὥστε τὴν μὲν ἐξουσίαν καὶ μοναρχοῦν-¹⁰ τος εἶναι κοινήν, τὴν δὲ δόξαν ἰδίαν καὶ μεθ' ἑτέρων στρατηγοῦντος· ὧν τοῦ μὲν ἢ μετριότης αἴτιον ἀνεπιφθόνως ἄρχοντος, τοῦ δ' ἢ φρόνησις, δι' ἣν ὁμολογου-¹⁵ μένως ἐπρώτευσεν.

Π. Οὕτω δὲ τότε περὶ τὸν τῶν Φουρίων οἶκον οὐσῆς μεγάλης ἐπιφανείας αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ πρώτος εἰς¹⁵ δόξαν προῆλθεν ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ πρὸς Αἰκανοὺς καὶ Οὐολούσκους ὑπὸ δικτάτορι Ποστουμίῳ Τουβέρτῳ στρατευόμενος. Προῖκπεύων γὰρ τοῦ στρατοῦ καὶ πλη-²⁰ γῇ περιπεσὼν εἰς τὸν μηρὸν οὐκ ἀνῆκεν, ἀλλ' ἐγκείμενον τῷ τραύματι παρέλκων τὸ ἀκόντισμα καὶ συμπλε-²⁵ κόμενος τοῖς ἀρίστοις τῶν πολεμίων τροπὴν ἐποίησεν. Ἐκ δὲ τούτου τῶν τ' ἄλλων γερωῶν ἔτυχε καὶ τιμητῆς ἀπεδείχθη, μέγα τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα ταύτης ἐπὶ τῶν τότε χρόνων ἐχούσης. Μνημονεύεται δὲ αὐτοῦ τιμητεύον-³⁰ τος καλὸν μὲν ἔργον τὸ τοὺς ἀγάμους λόγοις τε πείθοντα καὶ ζημίαις ἀπειλοῦντα συγκαταξεῦξαι ταῖς χηρευούσαις γυναιξί (πολλὰ δ' ἦσαν αὐταὶ διὰ τοὺς πολέμους), ἀναγκαῖον δὲ τὸ καὶ τοὺς ὀρφανοὺς ὑποτελεῖς ποιῆσαι πρό-³⁵ τερον ἀνεισφόρους ὄντας. Αἰτίαι δ' ἦσαν αἱ συνεχεῖς στρατεῖαι μεγάλων ἀναλωμάτων δεόμεναι, καὶ μάλιστα³⁰ κατήπειγεν ἡ Οὐήτων πολιορκία. Τούτους ἐνιοὶ Οὐήτη-³⁵ τανοὺς καλοῦσιν. Ἦν δὲ πρόσχημα τῆς Τυρρηνίας ἢ

* πόλις, ὄπλων μὲν ἀριθμῷ καὶ πλήθει τῶν στρατευομέ-
 νων οὐκ ἀποδέουσα τῆς Ῥώμης, πλούτῳ δὲ καὶ βίῳ
 ἀβρότῃ καὶ τρυφαίᾳ καὶ πολυτελείαις ἀγαλλομένη πολ-
 λούς καὶ καλοὺς ἀγῶνας ἠγωνίσαστο περὶ δόξης καὶ δυνα-
 5 στείας πολεμουῖσα Ῥωμαίους. Ἐν δὲ τῷ τότε χρόνῳ τῆς
 μὲν φιλοτιμίας ἀφειστήκει συντριβείσα μεγάλας μάχαις
 ἐπαράμενοι δὲ τείχη μεγάλα καὶ καρτερὰ καὶ τὴν πόλιν
 ὄπλων καὶ βελῶν καὶ σίτου καὶ παρασκευῆς ἀπάσης ἐμ-
 10 μὲν οὖσαν, οὐχ ἦττον δὲ τοῖς πολιορκουῖσιν ἐργώδη καὶ
 χαλεπὴν γενομένην. Εἰδισμένοι γὰρ οὐ πολὺν χρόνον ἅ-
 μα ὄρα θέρους ἔξω στρατεύειν, οἰκοὶ δὲ διαχειμάζειν,
 τότε πρῶτον ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν χιλιάρχων φρου-
 ρία κατασκευασάμενοι καὶ τὸ στρατόπεδον τειχίσαντες
 15 ἐν τῇ πολεμίᾳ χειμῶνα καὶ θέρους συνάπτειν, ἤδη σχε-
 δὸν ἔτους ἐβδόμου τῷ πολέμῳ τελευτῶντος. Ὡστε καὶ
 τοὺς ἄρχοντας ἐν αἰτίᾳ γενέσθαι καὶ μαλακῶς πολιορ-
 κεῖν δοκοῦντας ἀφαιρεθῆναι τὴν ἀρχήν, ἐτέρων ἀρε-
 θέντων ἐπὶ τὸν πόλεμον· ὧν ἦν καὶ Κάμιλλος τότε χι-
 20 liarχῶν τὸ δεύτερον. Ἐπραξε δὲ περὶ τὴν πολιορκίαν
 οὐδὲν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, λαχὼν Φαλερίοις καὶ Καπη-
 νάταις πολεμεῖν, οἳ δι' ἀσχολίαν τότε πολλὰ τὴν χώραν
 καθυβρίσαντες καὶ παρὰ πάντα τὸν Τυρρηνικὸν πόλε-
 μον ἐνοχλήσαντες ἐπιέσθησαν ὑπὸ τοῦ Καμίλλου καὶ
 25 συνεστάλησαν εἰς τὰ τείχη πολλοὺς ἀποβαλόντες.

III. Ἐκ τούτου τὸ περὶ τὴν Ἀλβανίδα λίμνην πάθος
 ἀκμάζοντι τῷ πολέμῳ συνενεχθὲν οὐδενὸς ἦττον τῶν
 ἀπίστων πυθέσθαι θαυμάτων αἰτίας κοινῆς ἀπορία καὶ
 λόγου φυσικὴν ἔχοντος ἀρχὴν ἐφόβησεν. Ἦν μὲν γὰρ
 30 ὄρα μετοπωρινή, καὶ τὸ θέρους ἔληγεν οὗτ' ἐπομβρον
 οὔτε πνεύμασι νοτίοις χαλεπὸν ἐπιδήλως γενόμενον·
 πολλὰς δὲ λίμνας καὶ ποταμοὺς καὶ νάματα παντοδαπά

τῆς Ἰταλίας ἐχούσης τὰ μὲν ἐξέλιπε κοιμηθῆ, τὰ δ' ἀντέσχε γλίσχωρως καὶ μόλις, οἱ δὲ ποταμοὶ πάντες ὥσπερ αἰεὶ κοίλοι καὶ ταπεινοὶ διὰ θέρους ἐρρῦθησαν. Τὸ δὲ τῆς Ἀλβανίδος λίμνης ἀρχὴν ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ τελευτὴν, ὄρεσιν εὐγείοις περιεχόμενον, ἀπ' οὐδενὸς αἵτιου, πλὴν εἰ τι θεῖον, αὐξόμενον ἐπιδήλως διωγκοῦτο καὶ προσίστατο ταῖς ὑπωφείαις καὶ τῶν ἀνωτάτω λόφων ὁμαλῶς ἐπέφτανεν, ἄνευ σάλου καὶ κλύδωνος ἐξανιστάμενον. Καὶ πρῶτον μὲν ἦν ποιμένων θαῦμα καὶ βοτήρων· ἐπεὶ δὲ τοῦ διεύργοντος ἀπὸ τῆς κάτω χώρας οἶον ἰσθμοῦ τὴν 10 λίμνην ὑπεκραγέντος ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ βάρους, μέγα φεῦμα κατέβαινε διὰ τῶν ἀρουμένων καὶ φυτευομένων ἐπὶ τὴν θάλατταν, οὐ μόνον αὐτοῖς παρείχε Ῥωμαίοις ἐκκληξιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἐδόκει τοῖς τὴν Ἰταλίαν κατοικοῦσι μηδενὸς μικροῦ σημεῖον εἶναι. Πλεῖστος δ' 15 αὐτοῦ λόγος ἦν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῷ πολιορκοῦντι τοὺς Οὐηίους, ὥστε ἀκείνοις ἐκπυστον γενέσθαι τὸ περὶ τὴν λίμνην κάθος.

IV. Οἷα δ' ἐν πολιορκίᾳ διὰ χρόνου μῆκος ἐπιμιξίας τε πολλὰς ἐχούσῃ καὶ κοινολογίας πρὸς τοὺς πολεμίους, 20 ἐγεγόνει τινὶ Ῥωμαίῳ συνήθεια καὶ παρρησία πρὸς ἕνα τῶν πολιτῶν, ἄνθρωπον ἐμπειρόν τε λογίων παλαιῶν καὶ τι καὶ πλέον εἰδέναι τῶν ἄλλων ἀπὸ μαντικῆς δοκοῦντα. Τοῦτον οὖν ὁ Ῥωμαῖος, ὡς ἤκουσε τὴν ἐπίδοσιν τῆς λίμνης, ὄρων ὑπερηδόμενόν τε καὶ καταγε- 25 λῶντα τῆς πολιορκίας, οὐ ταῦτ' ἔφη μόνον ἐνηνοχέαι θαυμαστὰ τὸν παρόντα χρόνον, ἀλλ' ἕτερα τούτων ἀτοπώτερα σημεῖα Ῥωμαίοις γεγονέναι, περὶ ὧν ἐθέλειν ἐκείνῳ κοινωσάμενος, εἰ τι δύναιτο, θέσθαι τῶν ἰδίων ἄμεινον ἐν τοῖς κοινοῖς νοσοῦσιν. Ἐπακούσαντος δὲ τοῦ 30 ἀνθρώπου προθύμως καὶ διδόντος ἑαυτὸν εἰς κοινολογίαν, ὡς ἀπορρήτων τινῶν ἀκροατὴν ἐσόμενον, κατὰ

- μικρὸν οὕτω διαλεγόμενος καὶ ὑπάγων αὐτόν, ὡς πορρωτέρω τῶν πυλῶν ἐγεγόνεισαν, αἴρει τε μετέωρον εὐρωστότερος ᾧν καὶ τινων ἀπὸ στρατοπέδου προσδραμόντων χειρωσάμενος καὶ κρατήσας παρέδωκε τοῖς στρατηγούσι. Ἐν τούτῳ δ' ἀνάγκης γεγωνῶς ὁ ἄνθρωπος καὶ μαθὼν ἄρα τὸ πεπρωμένον ὡς ἄφυκτον εἶη, λόγια προὔφαινεν ἀπόρρητα περὶ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ὡς οὐκ οὔσης ἀλωσίμου πρότερον ἢ τὴν Ἀλβανίδα λίμνην ἐκχυθεῖσαν καὶ φερομένην ὁδοὺς ἐτέρας ᾤσαντες ὀπίσω καὶ
- 10 περισπᾶσαντες οἱ πολέμιοι κωλύσουσι μίγνυσθαι τῇ θαλάττῃ. Ταῦτα τῇ συγκλήτῳ πυθομένη καὶ διαπορούσῃ ἰκαλῶς ἔχειν ἔδοξε πέμψαντας εἰς Δελφοὺς ἐρέσθαι τὸν θεόν. Οἱ δὲ πεμφθέντες ἄνδρες ἔνδοξοι καὶ μεγάλοι, Κόσσος Δικίνιος καὶ Οὐαλλέριος Ποίτιος καὶ Φάβιος
- 15 Ἀμβουστος, πλῆ τε χρησάμενοι καὶ τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ τυχόντες ἦκον ἄλλας τε μαντείας κομιζόντες, αἱ πατρίων τινῶν περὶ τὰς καλουμένας Δατίνας ἑορτὰς ὀλιγοῖαν ἐφραζον αὐτοῖς, καὶ τὸ τῆς Ἀλβανίδος ὕδωρ ἐκέλευον εἰργοντας ὡς ἀνυστόν ἐστι τῆς θαλάσσης ἀνωθεὺν εἰς
- 20 τὸν ἀρχαῖον πόρον, ἢ τοῦτο μὴ δυναμένους ὀρύγμασι καὶ τάφροις παράγειν εἰς τὸ πεδίον καὶ καταναλίσκειν. Ἀπαγγελθέντων δὲ τούτων οἱ μὲν ἱερεῖς τὰ περὶ τὰς θυσίας ἐπραττον, ὁ δὲ δῆμος ἐχώρει πρὸς τὰ ἔργα καὶ τὸ ὕδωρ ἐξέτρεπεν.
- 25 V. Ἡ δὲ σύγκλητος εἰς τὸ δέκατον ἔτος τοῦ πολέμου καταλύσασα τὰς ἄλλας ἀρχὰς δικτάτορα Κάμιλλον ἀπέδειξεν. Ἰππαρχον δ' ἐκεῖνος αὐτῷ προσελοόμενος Κορνήλιον Σκηπίωνα, πρῶτον μὲν εὐχὰς ἐποιήσατο τοῖς θεοῖς ἐπὶ τῷ πολέμῳ τέλος εὐκλεὲς λαβόντι τὰς μεγάλας
- 30 θεὰς ἄξειν καὶ νεῶν θεᾶς, ἣν μητέρα Ματούταν καλοῦσι Ῥωμαῖοι, καθιερώσειν. Ταύτην ἂν τις ἀπὸ τῶν δρωμένων ἱερῶν μάλιστα Λευκοθέαν νομίσειεν εἶναι.

Καὶ γὰρ θερᾶκαιναν εἰς τὸν σηκὸν εἰσάγουσαι φαπίζου-
 σιν, εἰτ' ἔξελαύνουσι· καὶ τὰ τῶν ἀδελφῶν τέκνα πρὸ
 τῶν ἰδίων ἐναγκαλιζονται καὶ ὀρωσι περὶ τὴν θυσίαν ἃ
 ταῖς Διονύσου τροφοῖς καὶ τοῖς διὰ τὴν καλλακὴν πά-
 θεισι τῆς Ἰνουῦς προσέειπε. Μετὰ δὲ τὰς εὐχὰς ὁ Κάμιλλ-
 λος εἰς τὴν Φαλίσκων ἐνέβαλε, καὶ μάχη μεγάλη τούτους
 τε καὶ Καπηνάτας προσβοηθήσαντας αὐτοῖς ἐνίκησεν.
 Ἐπειτα πρὸς τὴν πολιορκίαν τραπόμενος τῶν Οὐητῶν καὶ
 τὸν ἐκ προσβολῆς ἀγῶνα χαλεπὸν καὶ δύσεργον ὀρῶν
 ὑπονόμους ἔτεμνε, τῶν περὶ τὴν πόλιν χωρίων ἐνδι-
 δόντων τοῖς ὀρύγμασι καὶ καταδεχομένων εἰς βάθος
 ἄγειν ἄδηλον τοῖς πολεμίοις τὰ ἔργα. Διὸ καὶ προοιού-
 σης ὁδῷ τῆς ἐλπίδος αὐτὸς μὲν ἐξῶθεν προσέβαλλεν, ἐκ-
 καλούμενος ἐπὶ τὰ τείχη τοὺς πολεμίους, ἄλλοι δ' ἀδή-
 λως ὑποπορευόμενοι διὰ τῶν ὑπονόμων ἔλαθον ἐντὸς
 γινόμενοι τῆς ἄκρας κατὰ τὸ Ἴερας ἱερὸν, ὃ μέγιστον
 ἦν ἐν τῇ πόλει καὶ μάλιστα τιμώμενον. Ἐνταῦθα λέγε-
 ται τυχεῖν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὸν ἡγεμόνα τῶν Τυρρη-
 νῶν ἐφ' ἱεροῖς· τὸν δὲ μάντιν εἰς τὰ σπλάγχνα κατιδόντα
 καὶ μέγα φθεγγάμενον εἶπειν, ὅτι νίκην ὁ θεὸς δίδωσι
 τῷ κατακολουθήσαντι τοῖς ἱεροῖς ἐκείνοις· ταύτης δὲ
 τῆς φωνῆς τοὺς ἐν τοῖς ὑπονόμοις Ῥωμαίους ἐπακού-
 σαντας ταχὺ διασπάσαι τὸ ἔδαφος, καὶ μετὰ βοῆς καὶ
 φόβου τῶν ὄπλων ἀναδύντας, ἐκπλαγέντων τῶν πολε-
 μίων καὶ φυγόντων, ἀρπάσαντας τὰ σπλάγχνα κομίσαι
 πρὸς τὸν Κάμιλλον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως εἰοικέναι δόξει
 μυθεύμασιν. Ἀλούσης δὲ τῆς πόλεως κατὰ κράτος καὶ
 τῶν Ῥωμαίων ἀγόντων καὶ φερόντων ἄπειρόν τινα
 πλοῦτον, ἐφορῶν ὁ Κάμιλλος ἀπὸ τῆς ἄκρας τὰ πρα-
 ττόμενα, πρῶτον μὲν ἐστῶς ἐδάκρυσεν, εἶτα μακαρισθεὶς
 ὑπὸ τῶν παρόντων ἀνέσχε τὰς χεῖρας τοῖς θεοῖς καὶ
 προσευχόμενος εἶπε· „Ζεῦ μέγιστε καὶ θεοὶ χρηστῶν

ἐπίσκοποι καὶ ποιηρῶν ἔργων, αὐτοὶ που σύνιστε Ῥωμαίοις, ὡς οὐ παρὰ δίκην, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ἀμυνόμενοι μετερχόμεθα δυσμενῶν ἀνδρῶν καὶ παρανόμων πόλιν. Ἐὶ δ' ἄρα τις“ ἔφη „καὶ ἡμῶν ἀντίστροφος ὀφεί-
 5 λεται τῆς παρούσης νέμεσις εὐπραξίας, εὐχομαι ταύτην ὑπὲρ τε πόλεως καὶ στρατοῦ Ῥωμαίων εἰς ἑμαυτὸν ἐλαχίστην κακῶν τελεωθῆσαι.“ Ταῦτ' εἰπὼν, καθάπερ ἐστὶ Ῥωμαίοις ἔθος ἐπευξαμένους καὶ προσκυνήσασιν ἐπὶ δεξιά ἐξελίττειν, ἐσφάλη περιστροφόμενος. Διαταραχθέν-
 10 των δὲ τῶν παρόντων κάλιν ἀναλαβὼν ἑαυτὸν ἐκ τοῦ πτώματος εἶπεν, ὡς γέγονεν αὐτῷ κατ' εὐχὴν σφάλμα μικρὸν ἐπ' εὐτυχίᾳ μεγίστη.

VI. Διαπορθήσας δὲ τὴν πόλιν ἔγνω τὸ ἄγαλμα τῆς 132
 Ἥρας μεταφέρειν εἰς Ῥώμην, ὡσπερ εὔξατο. Καὶ συν-
 15 ελθόντων ἐπὶ τούτῳ τῶν τεχνιτῶν, ὁ μὲν ἔθνε καὶ προσεύχετο τῇ θεῷ δέχεσθαι τὴν προθυμίαν αὐτῶν καὶ εὐμενῇ γενέσθαι σύνοικον τοῖς λαχοῦσι τὴν Ῥώμην θεοῖς, τὸ δ' ἄγαλμά φασιν ὑποφθεγξάμενον εἰπεῖν, ὅτι καὶ βούλεται καὶ συγκαταίει. Λιούτιος δὲ φησιν εὐ-
 20 χεσθαι μὲν τὸν Κάμιλλον ἀπτόμενον τῆς θεοῦ καὶ παρακαλεῖν, ἀποκρίνασθαι δὲ τινὰς τῶν παρόντων, ὅτι καὶ βούλεται καὶ συγκαταίει καὶ συνακολουθεῖ προθύμως. Οἱ δ' ἰσχυριζόμενοι καὶ τῷ παραδόξῳ βοηθοῦντες μεγίστην μὲν ἔχουσι συνήγορον τὴν τύχην τῆς πόλεως,
 25 ἣν ἀπὸ μικρᾶς καὶ καταφρονουμένης ἀρχῆς ἐπὶ τοσοῦτον δόξης καὶ δυνάμεως προελθεῖν δίχα θεοῦ πολλαῖς καὶ μεγάλαις ἐπιφανείαις ἐκάστοτε συμπαρόντος ἀμήχανον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ συνάγουσιν ὁμοειδῆ τινα, τοῦτο μὲν ἰδρωῶτας ἀγαλμάτων πολλάκις ἐκχυθέντας, τοῦτο δὲ
 30 στεναγμοὺς ἀκουσθέντας ἀποστροφᾶς τε δεικνύντες καὶ καταμύσεις ξοάνων, ἃς ἱστορήκασιν οὐκ ὀλίγοι τῶν πρότερον. Πολλὰ δὲ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀκηκοότες ἀνθρώ-

πων λέγειν ἔχομεν ἄξια θαύματος, ὧν οὐκ ἄν τις εἰκὴ καταφρονήσειεν. Ἄλλὰ τοῖς τοιούτοις καὶ τὸ πιστεύειν σφόδρα καὶ τὸ λίαν ἀπιστεῖν ἐπισηφαλές ἐστι διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ὅρον οὐκ ἔχουσιν οὐδὲ κρατοῦσαν αὐτῆς, ἀλλ' ἐμφερσμένην ὅπου μὲν εἰς δεισιδαιμονίαν⁵ καὶ εὐφρον, ὅπου δ' εἰς ὀλιγωρίαν τῶν θεῶν καὶ περιφρόνησιω· ἣ δ' εὐλάβεια καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν ἄριστον.

VII. Ὁ δὲ Κάμιλλος εἶτε μεγέθει τοῦ ἔργου, πόλιν ἀντίκαλον τῆς Ῥώμης ἔτει δεκάτῳ τῆς πολιορκίας καθηρηκῶς, εἶτε ὑπὸ τῶν εὐδαιμονιζόντων αὐτὸν εἰς ὄγκον¹⁰ ἐφαρθείς καὶ φρόνημα νομίμου καὶ πολιτικῆς ἀρχῆς ἐπαχθέστερον, τὰ τε ἄλλα σοβαρῶς ἐθροιάμβευσε καὶ τέθρικρον ὑποξευξάμενος λευκόπωλον ἐπέβη καὶ διεξήλασε τῆς Ῥώμης, οὐδενὸς τοῦτο ποιήσαντος ἡγεμόνος κρότερον οὐδ' ὕστερον. Ἱερὸν γὰρ ἡγοῦνται τὸ τοιοῦ-¹⁵τον ὄχημα τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ τῶν θεῶν ἐπιπεφημισμένον. Ἐκ τε δὴ τούτου διεβλήθη πρὸς τοὺς πολίτας οὐκ εἰδισμένους ἐντροφᾶσθαι, καὶ δευτέραν ἔλαβεν αἰτίαν ἐνιστάμενος νόμῳ διοικίζοντι τὴν πόλιν. Εἰσηγούντο γὰρ οἱ δήμαρχοι τὸν τε δῆμον καὶ τὴν σύγκλητον²⁰ ἴσα μέρη δύο νεμηθῆναι, καὶ τοὺς μὲν αὐτόθι κατοικεῖν, τοὺς δὲ κλήρω λαχόντας εἰς τὴν αἰχμάλωτον μεταστῆναι πόλιν, ὡς εὐπορωτέρων ἔσομένων καὶ δυσὶ μεγάλοις καὶ καλοῖς ἄστεσι τὴν τε χώραν ὁμοῦ καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν φυλαζόντων. Ὁ μὲν οὖν δῆμος ἤδη πολὺς²⁵ γεγωνὸς καὶ ἀχρήματος ἄσμενος ἐδέξατο, καὶ συνεχῆς ἦν τοῖς περὶ τὸ βῆμα θορύβοις αἰτῶν τὴν ψῆφον· ἣ δὲ βουλή καὶ τῶν ἄλλων οἱ κράτιστοι πολιτῶν οὐ διαίρεσιν, ἀλλ' ἀναίρεσιν ἡγούμενοι τῆς Ῥώμης πολιτεύεσθαι τοὺς δημάρχους καὶ δυσανασχετοῦντες ἐπὶ τὸν Κάμιλλον κατ-³⁰ἔφυγον. Κάκιτος ὀρθωδῶν τὸν ἀγῶνα προφάσεις ἐνέβαλλε τῷ δήμῳ καὶ ἀσχολίας, δι' ὧν αἰεὶ τὸν νόμον ἐξέ-

κρουεν Ἦν μὲν οὖν διὰ ταῦτα λυπηρός. Ἡ δὲ φ
 ρωτάτη καὶ μεγίστη τῶν ἀπεχθειῶν αὐτῷ πρὸς τὸ
 μου ἐκ τῆς δεκάτης τῶν λαφύρων ὑπῆρξεν, οὐκ ἄλ
 εἰ καὶ μὴ πάνυ δικαίαν ἀρχὴν τῶν πολλῶν λαβόν
 5 Εὐξάτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοὺς Οὐηίλους, ὡς εἶοικε, βαδ
 εἰ τὴν πόλιν ἔλοι, τῷ θεῷ τούτων τὴν δεκάτην κ
 ρῶσειν. Ἀλούσης δὲ τῆς πόλεως καὶ διαρπασθείσης
 ὀκνήσας ἐνοχλῆσαι τοῖς πολίταις, εἴτε λήθη τις
 ὑπὸ τῶν παρόντων πραγμάτων ἔλαβε τῆς εὐχῆς, κ
 10 δὲν ὠφεληθέντας. Ἔσπερον δὲ χρόνῳ τῆς ἀρχῆς ἐκ
 ἤδη πεπαυμένος ἀνήνεγκε περὶ τούτων πρὸς τὴν σύ
 τον, οἷ τε μάντις ἠγγελλον ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς προφ
 σθαι θεῶν μῆνιν ἰλασμοῦ καὶ χαριστηρίων δεομένην

VIII. Ψηφισαμένης δὲ τῆς βουλῆς τὴν μὲν ὠφ
 15 (χαλεπὸν γὰρ ἦν) ἀνάδαστον μὴ γενέσθαι, τοὺς δὲ
 βόντας αὐτοὺς σὺν ὄρκῳ τὴν δεκάτην παραφέρει
 μέσον, ἐγένετο πολλὰ λυπηρὰ καὶ βίαια περὶ τοὺς
 τιώτας, ἀνθρώπους πένητας καὶ πολλὰ κεκοιτη
 ἀναγκαζομένους ὧν ἐκέκτηντο καὶ κατεκέρχρητο
 20 εἰσφέρειν τοσοῦτον. Θορυβουμένῳ δ' ὑπ' αὐτῶ
 Καμίλλῳ καὶ προφάσεως ἀποροῦντι βελτίονος εἰ
 ἀτοπώτατον τῶν λόγων συνέβαινε καταφεύγειν, ὁ
 γοῦντι ἐπιλαθέσθαι τῆς εὐχῆς. Οἱ δ' ἐχαλέπαινε
 τὰ τῶν πολεμίων δεκατεύσειν εὐξάμενος τότε νῦν
 25 τεύει τὰ τῶν πολιτῶν. Οὐ μὴν ἄλλὰ πάντων ὅσοι
 μέρος εἰσενεγκόντων ἔδοξε κρατῆρα χρυσοῦν κατασ
 σαντας εἰς Δελφοὺς ἀποστελεῖν. Χρυσίου δ' ἦν σ
 ἐν τῇ πόλει· καὶ τῶν ἀρχόντων ὅθεν ἂν πορισθεῖη
 πούντων, αἱ γυναῖκες αὐταὶ καθ' αὐτὰς βουλευσά
 30 τὸν ὄντα χρυσοῦν ἐκάστη περὶ τὸ σῶμα κόσμον ἐκ
 καν εἰς τὸ ἀνάδημα, σταθμῷ χρυσίου γενόμενον
 ταλάντων. Καὶ ταύταις μὲν ἡ σύγκλητος ἀποδί

ῥέπουσαν ἐψηφίσατο μετὰ θάνατον ὡσπερ ἐπὶ
 ῥάσι καὶ ταῖς γυναιξὶ λέγεσθαι τὸν ἄξιον ἐπαι-
 γὰρ ἦν εἰθισμένον πρότερον ἐγκωμιάζεσθαι
 δημοσίᾳ τελευτήσασαν· ἐλόμενοι δὲ τρεῖς ἄν-
 τῶν ἀρίστων θεωροῦς καὶ ναῦν μακρὰν εὐαν-
 πληρώματι καὶ κόσμῳ πανηγυρικῶ κατασκευά-
 ξέπεμψαν. Ἦν δ' ἄρα καὶ χειμῶν καὶ γαλήνης
 ἀργαλέον, ὡς ἐκείνοις συνέτυχε τότε παρ'
 θούνας ἀπολέσθαι διαφυγεῖν αὐτοῖς ἀπροσδο-
 κῆν κίνδυνον. Ἐπέπλευσαν γὰρ αὐτοῖς Λιπαρέων
 περὶ τὰς Αἰόλου νήσους τοῦ πνεύματος ἐκλι-
 πῶς λησταῖς. Δεομένων δὲ καὶ προῖσχομένων
 βολῆς μὲν ἔσχοντο, τὴν δὲ ναῦν ἀναψάμενοι
 γαγόντες ἀπεκήρυττον ἅμα καὶ τὰ χρήματα καὶ
 ἄλλα, πειρατικὰ κρίναντες εἶναι. Μόλις δ' ἐνὸς
 ἄρετῆ καὶ δυνάμει Τιμησιθέου τοῦ στρατηγοῦ
 ῥες μεθῆκαν. Ὁ δὲ καὶ προσκαθελκύσας ἴδια
 ῥέπεμψε καὶ συγκαθιέρωσε τὸ ἀνάθημα· δι' ὃ
 ῥες ἔσχευ, ἄς εἰκὸς ἦν, ἐν Ῥώμῃ.

Τῶν δὲ δημάρχων αὐτοῖς ἐπεγειρόντων τὸν
 διοικισμοῦ νόμον, ὁ πρὸς Φαλίσκους πόλεμος ἐν
 παραφανεῖς ἔδωκε τοῖς πρώτοις ἀνδράσιν ἀρχαι-
 κατὰ γνώμην καὶ Κάμιλλον ἀποδειξαι μεθ'
 ἑτέτε χιλιάρχον, ὡς τῶν πραγμάτων ἡγεμόνος
 ἄξιωμα καὶ δόξαν μετ' ἐμπειρίας ἔχοντος.
 μένου δὲ τοῦ δήμου λαβῶν δύναμιν ὁ Κάμιλλος
 Φαλίσκων ἐνέβαλε· καὶ πόλιν ἐρυμνὴν κατε-
 ἔστην πᾶσιν εἰς πόλεμον καλῶς Φαλερίους ἐπο-
 τὸ μὲν εἶλεν οὐ μικρὸν ἔργον οὐδὲ χρόνον τοῦ
 ἡγούμενος, ἄλλως δὲ τρίβειν τοὺς πολίτας καὶ
 βουλόμενος, ὡς μὴ σχολάζοιεν οἴκοι καθήμε-
 γωγεῖσθαι καὶ στασιάζειν. Ἐπιεικῶς γὰρ αἰεὶ

φαρμάκῳ τούτῳ χρώμενοι διετέλουν, ὥσπερ ἰατροὶ, τὰ
ταρακτικά πάθη τῆς πολιτείας ἔξω τρέποντες.

Χ. Οὕτως δὲ τῆς πολιορκίας κατεφρόνουν οἱ Φα-
λέριοι τῷ πανταχόθεν ἐξωχυρῶσθαι πιστεύοντες, ὥστε
5 πλὴν τῶν τὰ τεῖχη φυλαττόντων τοὺς ἄλλους ἐν ἱματίοις
κατὰ τὴν πόλιν ἀναστρέφεσθαι, τοὺς δὲ παῖδας αὐτῶν
εἰς τε τὰ διδασκαλεῖα φοιτᾶν καὶ παρὰ τὰ τεῖχη περιπα-
τήσοντας καὶ γυμνασομένους ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κατα-
βιβάζεσθαι. Κοινῶ γὰρ ἐχρῶντο τῷ διδασκάλῳ, ὥσπερ
10 Ἕλληνες, οἱ Φαλέριοι, βουλόμενοι συντρέφεσθαι καὶ 13
συναγελάζεσθαι μετ' ἀλλήλων εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τοὺς παῖ-
δας. Οὗτος οὖν ὁ διδάσκαλος ἐπιβουλεύων τοῖς Φαλε-
ρίοις διὰ τῶν παιδῶν ἐξῆγεν αὐτοὺς ἡμέρας ἐκάστης ὑπὸ
τὸ τεῖχος ἐγγὺς τὸ πρῶτον, εἰτ' ἀπῆγεν αὐθις εἰς τὴν γυ-
15 μνασαμένους. Ἐκ δὲ τούτου κατὰ μικρὸν ὑπάγων εἰθίσε
θαρρεῖν ὡς πολλῆς οὔσης ἀδείας, καὶ τέλος ἔχων ἄπαν-
τας εἰς τοὺς προφύλακας τῶν Ῥωμαίων ἐνέβαλε καὶ παρ-
έδωκεν, ἄγειν κελεύσας πρὸς τὸν Κάμιλλον. Ἀχθεῖς δὲ
καὶ καταστάς εἰς μέσον ἔλεγε παιδευτῆς μὲν εἶναι καὶ
20 διδάσκαλος, τὴν δὲ πρὸς ἐκεῖνον χάριν ἀντὶ τούτων ἐλό-
μενος τῶν δικαίων, ἦκειν αὐτῷ τὴν πόλιν ἐν τοῖς παισὶ
κομίζων. Δεινὸν οὖν ἀκούσαντι τὸ ἔργον ἐφάνη Κα-
μίλλῳ· καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπὼν, ὡς χαλεπὸν μὲν
ἔστι πόλεμος καὶ διὰ πολλῆς ἀδικίας καὶ βιαίων περαι-
25 νόμενος ἔργων, εἰσὶ δὲ καὶ πολέμων ὅμως τινὲς νόμοι
τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾶν οὐχ οὕτω διωκτέον,
ὥστε μὴ φεύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔργων χάρι-
τας (ἀρετῇ γὰρ οἰκεία τὸν μέγαν στρατηγὸν, οὐκ ἄλλο-
τρίᾳ θαρροῦντα κακίᾳ χρῆναι στρατεύειν), προσέταξε
30 τοῖς ὑπηρέταις τοῦ μὲν ἀνθρώπου καταρρηγνύναι τὰ
ἱμάτια καὶ τὰς χεῖρας ὀπίσω περιάγειν, τοῖς δὲ παισὶ
διαδοῦναι φάβδους καὶ μᾶστιγας, ὅπως κολάζοντες τὸν

προδότην ἐλαύνωσιν εἰς τὴν πόλιν. Ἄρτι δὲ τῶν Φαλε-
 ρίων ἡσθημένων τὴν τοῦ διδασκάλου προδοσίαν καὶ τὴν
 μὲν πόλιν, ὅλον εἰκός, ἐπὶ συμφορᾷ τηλικαύτῃ θρήνου
 κατέχοντας, ἀνδρῶν δ' ὁμοῦ καὶ γυναικῶν ἐπὶ τὰ τεῖχη
 καὶ τὰς πύλας σὺν οὐδενὶ λογισμῷ φερομένων, προσή-
 γον οἱ παῖδες τὸν διδάσκαλον γυμνὸν καὶ δεδεμένον
 προηλακίζοντες, τὸν δὲ Κάμιλλον σωτήρα καὶ πατέρα
 καὶ θεὸν ἀνακαλοῦντες, ὥστε μὴ μόνον τοῖς γονεῦσι
 τῶν παιδῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις πολίταις ταῦθ' ὀρώσι
 θαυμά τε καὶ πόθον ἐμπεσεῖν τῆς τοῦ Καμίλλου δικαιο-
 σύνης. Καὶ συνδραμόντες εἰς ἐκκλησίαν πρέσβεις ἐπεμ-
 ψαν ἐκείνῳ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέποντες, οὓς ὁ Κά-
 μιλλος ἀπέστειλεν εἰς Ῥώμην. Ἐν δὲ τῇ βουλῇ κατα-
 τάντες εἶπον, ὅτι Ῥωμαῖοι τῆς νίκης τὴν δικαιοσύνην
 προτιμήσαντες ἐδίδαξαν αὐτοὺς τὴν ἦτταν ἀγαπήσαι
 πρὸ τῆς ἐλευθερίας, οὐ τοσοῦτον τῇ δυνάμει λείπεσθαι
 δοκοῦντας, ὅσον ἦττάσθαι τῆς ἀρετῆς ὁμολογοῦντας.
 Ἀποδούσης δὲ τῆς βουλῆς πάλιν ἐκείνῳ τὸ κρῖναι καὶ
 διαιτῆσαι ταῦτα, χρήματα λαβὼν παρὰ τῶν Φαλερίων καὶ
 φιλίαν πρὸς ἅπαντας Φαλίσκους θέμενος ἀνεχώρησεν. 20

XI. Οἱ δὲ στρατιῶται διαρκάσειν προσδοκῆσαντες
 τοὺς Φαλερείους, ὡς ἐπανῆλθον εἰς Ῥώμην κεναῖς χερσὶ,
 κατηγοροῦν τοῦ Καμίλλου πρὸς τοὺς ἄλλους πολίτας ὡς
 μισοδήμου καὶ φθονήσαντος ὠφεληθῆναι τοῖς κέρησιν.
 Ἐπεὶ δὲ τὸν περὶ τοῦ διοικισμοῦ νόμον οἱ δήμαρχοι προ-
 θίντες αὐτίς ἐπὶ τὴν ψῆφον ἐκάλουν τὸν δῆμον, ὁ δὲ
 Κάμιλλος οὐδεμιᾶς ἀπεχθείας οὐδὲ παρρησίας φεισάμε-
 νος ἐφάνη μάλιστα πάντων ἐμβιαζόμενος τοὺς πολλοὺς,
 τὸν μὲν νόμον ἄκοντες ἀπεψηφίσαντο, τὸν δὲ Κάμιλλον
 δι' ὀργῆς εἶχον, ὥστε καὶ δυστυχήσαντος αὐτοῦ περὶ τὰ
 οἴκεια (τῶν γὰρ νείων ἀπέβαλε τὸν ἕτερον νοσήσαντα)
 μηδὲν οἰκτωρ τῆς ὀργῆς ὑφείσθαι. Καίτοι τὸ πάθος οὐ

μετρίως ἤνεγκεν ἀνὴρ ἡμερος φύσει καὶ χρηστὸς, τῆς δίκης προγεγραμμένης αὐτῷ διὰ πένθος οἰκτικῶς καθειργμένος μετὰ τῶν γυναικῶν.

XII. Ὁ μὲν οὖν κατήγορος ἦν Λεύκιος Ἀπολλωνίου ἐγκλημα δὲ κλοπῆς περὶ τὰ Τυρρηνικὰ χρήματα. δῆτα καὶ θύραι τινὲς ἐλέγοντο χαλκαὶ παρ' αὐτῷ γινώσκουσαι τῶν αἰχμαλώτων. Ὁ δὲ δῆμος ἐξηρέθιστο καὶ ἦν ἐκ πάσης προφάσεως κατ' αὐτοῦ τῇ ψήφῳ χρησάμενος. Οὕτως οὖν συναγαγὼν τοὺς τε φίλους καὶ 10 συστρατευσαμένους [καὶ τοὺς συνάρχοντας] οὐκ ὀλίγους τὸ πλῆθος ὄντας, ἐδεύετο μὴ περιιδεῖν αὐτὸν ἀδίκαια αἰτίαις πονηραῖς ὀφλόντα καὶ καταγέλαστον ὑπὸ ἐχθρῶν γενόμενον. Ἐπεὶ δ' οἱ φίλοι βουλευσάμενοι διαλεχθέντες ἑαυτοῖς ἀπεκρίναντο, πρὸς μὲν τὴν 15 αὐτῷ μηδὲν οἰεσθαι βοηθήσειν, τὴν δὲ ζημίαν ὀφειλόμεν συνεκτίσειν, οὐκ ἀνασχόμενος ἔγνω μεταστῆναι καὶ γεῖν ἐκ τῆς πόλεως πρὸς ὄργην. Ἀσπασάμενος οὖν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν ἐπὶ τῆς οἰκίας προῆει σιωπῇ τῆς πύλης· ἐκεῖ δὲ ἐπέστη, καὶ μεταστραφεὶς ὁπίσω 20 τὰς χεῖρας ἀνατείνας πρὸς τὸ Καπιτώλιον ἐπεύξατο θεοῖς, εἰ μὴ δικαίως, ἀλλ' ὕβρει δῆμου καὶ φθόνῳ πηλακιζόμενος ἐκπίπτει, ταχὺ Ῥωμαίους μετανοήσασιν πᾶσιν ἀνθρώποις φανεροὺς γενέσθαι δεομένους αὐτῶν καὶ ποθοῦντας Κάμιλλον.

XIII. Ἐκεῖνος μὲν οὖν, ὡςπερ ὁ Ἀχιλλεὺς, θέμενος ἐπὶ τοὺς πολίτας καὶ μεταστὰς ὥφλε τὴν ἐξήμην, τίμημα μυρίων καὶ πεντακισχιλίων ἀσσαρῶν ἔχουσαν. Ὁ γίνεται πρὸς ἀργυρίου λόγον χίλια δὲ μάλ' καὶ πεντακόσια· ἀσσάριον γὰρ ἦν τὸ ἀργύριον 30 τὸ δεκάχαλκον οὕτως ἐκαλεῖτο δηνάριον. Οὐδεὶς δ' ἦν Ῥωμαίων, ὃς οὐ νομίζει τὰς εὐχὰς τοῦ Καμίλλου τὴν Δίκην ὑπολαβεῖν, καὶ γενέσθαι τιμωρίαν αὐτῶν.

οὐχ ἤδειαν, ἀλλ' ἀνιαράν, ὀνομαστὴν δὲ καὶ
 τον· τοσαύτη περιῆλθε τὴν Ῥώμην νέμεσις, καὶ
 ἄγων φθόρον καὶ κίνδυνον ἅμα μετ' αἰσχύνης
 αἰρὸς ἐπὶ τὴν πόλιν, εἴτε τῆς τύχης οὕτω συνελ-
 εῖτε καὶ θεῶν τινος ἔργον ἐστὶ μὴ παραμελεῖν
 ἔχαριστουμένης.

Πρῶτον μὲν οὖν ἔδοξε σημεῖον γεγρονέναι κακοῦ
 προσιόντος Ἰουλλου τοῦ τιμητοῦ τελευτή· μά-
 ρο δὲ Ῥωμαῖοι σέβονται καὶ νομίζουσιν ἱερὰν τὴν
 ητῶν ἀρχὴν. Δεύτερον δὲ πρὸ τῆς Καμίλλου 10
 νῆρ οὐκ ἐπιφανῆς μὲν οὐδὲ ἐκ τῆς βουλῆς, ἐπιει-
 καὶ χρηστὸς εἶναι δοκῶν, Μάρκος Καιδίκιος,
 εὐεπὶ πρὸς τοὺς χιλιάρχους πρᾶγμα φροντίδος ἄξιον.
 ἐν τῇ παρφημένῃ νυκτὶ καθ' ὁδὸν βαδίζων, ἦν
 ὀνομάζουσι, κληθεὶς ὑπὸ τινος φθεγξαμένου 15
 ἀφῆναι, καὶ θεάσασθαι μὲν οὐδένα, φωνῆς δὲ
 ἢ κατ' ἀνθρωπίνην ἀκοῦσαι τάδε λεγούσης·
 Μάρκε Καιδίκιε, λέγε πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἕωθεν
 ἄλλοιου χρόνου Γαλάτας προσδέχεσθαι. “ Ταῦτ'
 οἱ χιλιάρχοι γέλωτα καὶ παιδιὰν ἐποιοῦντο. 20
 ὄλλγον συνέβη τὰ περὶ Κάμιλλον.

Οἱ δὲ Γαλάται τοῦ Κελτικοῦ γένους ὄντες ὑπὸ
 λέγονται τὴν αὐτῶν ἀπολιπόντες, οὐκ οὔσαν
 τρέφειν ἅπαντας, ἐπὶ γῆς ζήτησιν ἐτέρας ὀρυγ-
 ριάδες δὲ πολλαὶ γενόμενοι νέων ἀνδρῶν καὶ 25
 ἔτι δὲ πλείους παίδων καὶ γυναικῶν ἄγοντες,
 ἐπὶ τὸν βόρειον Ὀκεανὸν ὑπερβαλόντες τὰ Ῥι-
 η φυῆναι καὶ τὰ ἔσχατα τῆς Εὐρώπης κατασχέειν,
 ταξὺ Πυρρῆνης ὄρους καὶ τῶν Ἄλπεων ἰδρυθέν-
 ὤς Σενῶνων καὶ Κελτορίων κατοικεῖν χρόνον 30
 ὄψε δ' οἴνου γευσάμενοι τότε πρῶτον ἐξ Ἰταλίας
 σθέντος οὕτως ἄρα θαυμάσαι τὸ πόμα καὶ πρὸς

τὴν καινότητα τῆς ἡδονῆς ἐκφρουεσ γενέσθαι πάντες, ὥστε ἀράμενοι τὰ ὄπλα καὶ γενέας ἀναλαβόντες ἐπὶ τὰς Ἴλλυσις φέρεσθαι καὶ ζητεῖν ἐκείνην τὴν γῆν, ἣ τοιοῦτον καρπὸν ἀναδίδωσι, τὴν δ' ἄλλην ἄκαρπον ἡγεῖσθαι καὶ ἀνήμερον. Ὁ δ' εἰσαγαγὼν τὸν οἶνον πρὸς αὐτοὺς καὶ παροξύνας ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν μάλιστα καὶ πρῶτος Ἄρρων λέγεται γενέσθαι Τυρρηνός, ἀνὴρ ἐπιφανῆς καὶ φύσει μὲν οὐ πονηρός, συμφορᾷ δὲ τοιαύτη χρησάμενος. Ἦν ἐπίτροπος παιδὸς ὀρφανοῦ πλούτῳ τε πρῶτου τῶν πολι-
 10 τῶν καὶ θαυμαζομένου κατ' εἶδος, ὄνομα Λουκούμωνος. Οὗτος ἐκ νέου παρὰ τῷ Ἄρρωνι δίαιταν εἶχε, καὶ μει-
 15 ράκιον ὧν οὐκ ἀπέλιπε τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ προσεποιεῖτο χαίρειν συνῶν ἐκείνῳ. Καὶ πολὺν χρόνον ἐλάνθανε διεφθαρκῶς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα καὶ διεφθαρμένος ὑπ' ἐκείνης· ἤδη δὲ πόρρω τοῦ πάθους ἀμφοτέρων γεγυό-
 20 των καὶ μὴτ' ἀφείναι τὴν ἐπιθυμίαν μῆτε κρύπτειν ἐτι δυναμένων, ὁ μὲν νεανίσκος ἐπεχείρει φανερῶς ἀποσπά-
 25 σασ εἶναι τὴν ἄνθρωπον, ὁ δ' ἀνὴρ ἐπὶ δίκην ἐλθὼν καὶ κρατούμενος πλήθει φίλων καὶ χρημάτων δαπάναις ὑπὸ τοῦ Λουκούμωνος ἐξέλιπε τὴν ἑαυτοῦ· καὶ πνυθόμενος τὰ τῶν Γαλατῶν ἤκεν εἰς αὐτοὺς καὶ καθηγῆσατο τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν στρατείας.

XVI. Οἱ δ' ἐμβαλόντες εὐθύς ἐκράτουν τῆς χώρας ὅσῃν τὸ παλαιὸν οἱ Τυρρηνοὶ κατεῖχον, ἀπὸ τῶν Ἰλλυσιων ἐπ' ἀμφοτέρας καθήκουσαν τὰς θαλάσσας, ὡς καὶ τοῦ-
 15 νομα μαρτυρεῖ τῷ λόγῳ. Τὴν μὲν γὰρ βόρειον θάλατταν Ἀδρίαν καλοῦσιν ἀπὸ Τυρρηνικῆς πόλεως Ἀδρίας, τὴν δὲ πρὸς νότον κεκλιμένην ἄντικρυς Τυρρηνικὸν πέλα-
 30 γος. Πᾶσα δ' ἐστὶ δεινδρόφυτος αὕτη καὶ θρέμμασιν εὐβοτος καὶ κατάρφντος ποταμοῖς. Καὶ πόλεις εἶχεν ὀκτωκαίδεκα κυλᾶς καὶ μεγάλας καὶ κατεσκευασμένας πρὸς τε χρηματισμὸν ἐργατικῶς καὶ πρὸς δίαιταν πανη-

γυρικῶς, ἄς οἱ Γαλάται τοὺς Τυρρηνοὺς ἐκβαλόντες αὐτοὶ κατέσχον. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐπράχθη συγχυῖ τινι χρόνῳ πρότερον.

XVII. Οἱ δὲ Γαλάται τότε πρὸς πόλιν Τυρρηνίδα Κλουσίον στρατεύσαντες ἐκολιόρουν. Οἱ δὲ Κλουσί-
 5 τοι καταφυγόντες ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους ἤτήσαντο πρέσβεις καρ' αὐτῶν καὶ γράμματα πρὸς τοὺς βαρβάρους. Ἐπέμ-
 φθησαν δὲ τοῦ Φαβίων γένους τρεῖς ἄνδρες εὐδόκιμοι καὶ τιμᾶς μεγάλας ἔχοντες ἐν τῇ πόλει. Τούτους ἐδέ-
 10 ξαντο μὲν οἱ Γαλάται φιλενθρώπως διὰ τὸ τῆς Ῥώμης ὄνομα, καὶ παυσάμενοι τῆς πρὸς τὰ τείχη μάχης εἰς λό-
 γους συνῆλθον. Πενθανομένων δ' αὐτῶν, ὅ τι καθόν-
 15 τες ὑπὸ Κλουσίων ἦκοιεν ἐπὶ τὴν πόλιν, γελᾶσας ὁ βασιλεὺς τῶν Γαλατῶν Βρέννος· „Ἄδικοῦσιν ἡμᾶς“
 ἔφη „Κλουσίνοι γῆν καὶ χώραν ὀλίγην μὲν γεωργεῖν 15
 δυνάμενοι, πολλὴν δὲ κατέχειν ἀξιούντες καὶ μὴ μετα-
 διδόντες ἡμῖν ξένοις οὔσι καὶ πολλοῖς καὶ πένησι. Ταῦτα
 δ' ἄρα καὶ ὑμᾶς ἠδίκουν, ὡς Ῥωμαῖοι, πρότερον μὲν Ἀλ-
 20 βανοὶ καὶ Φιδηνᾶται καὶ Ἀρδεᾶται, νῦν δὲ Οὐήτιοι καὶ
 Καπηνᾶται καὶ πολλοὶ Φαλίσκων καὶ Οὐολούσκων· ἐφ' 20
 οὓς ὑμεῖς στρατεύοντες, εἴαν μὴ μεταδιδώσιν ὑμῖν τῶν
 ἀγαθῶν, ἀνδραποδίξεσθε καὶ λεηλατεῖτε καὶ κατασκά-
 25 πτετε τὰς πόλεις αὐτῶν, οὐδὲν οὐδὲ ὑμεῖς γε δεινὸν οὐδὲ
 ἄδικον ποιοῦντες, ἀλλὰ τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν νόμων ἀκο-
 λουθοῦντες, ὃς τῷ κρείττονι τὰ τῶν ἡττόνων δίδωσιν 25
 ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ τελευτῶν εἰς τὰ θηρία. Καὶ
 γὰρ τούτοις ἐκ φύσεως ἐνεστί τὸ ζητεῖν πλεόν ἔχειν τὰ
 κρείττονα τῶν ὑποδεεστέρων. Κλουσίνοὺς δὲ παύσασθε
 30 πολιορκουμένους οἰκτείροντες, ὡς μὴ καὶ Γαλάτας δι-
 δάξετε χρηστοὺς καὶ φιλοικτίρμονας γενέσθαι τοῖς ὑπὸ 30
 Ῥωμαίων ἀδικουμένοις.“ Ἐκ τούτων τῶν λόγων ἐγνω-
 σαν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Βρέννον ἀσυμβάτως ἔχοντα, καὶ

παρελθόντες εἰς τὸ Κλούσιον ἐθάρρυνον καὶ παρώρων
 τοὺς ἄνδρας ἐπεξελεθεῖν τοῖς βαρβάροις μετ' αὐτῶν, εἴτε
 τὴν ἐκείνων ἀλκὴν καταμαθεῖν εἴτε τὴν ἑαυτῶν ἐπιδει-
 ξασθαι θέλοντες. Ἐκδρομῆς δὲ τῶν Κλουσίων καὶ μά-
 5 χης παρὰ τὰ τεῖχη γενομένης εἰς τῶν Φαβίων, Κόντος
 Ἄμβουστος, ἵππον ἔχων ἐξήλασεν ἀντίος ἀνδρὶ μεγάλῳ
 καὶ καλῷ Γαλάτῃ πολὺ προῖκπεύοντι τῶν ἄλλων, ἀγνοη-
 θεὶς ἐν ἀρχῇ διὰ τὸ τὴν σύνοδον ὄξειαν γενέσθαι καὶ τὰ
 ὄπλα περιλάμποντα τὴν ὄψιν ἀποκρύπτειν. Ὡς δ' ἐπι-
 10 κρατήσας τῆ μάχῃ καὶ καταβαλὼν ἐσκύλευε τὸν ἄνθρω-
 πον, γνωρίσας ὁ Βρέννος αὐτὸν ἐπεμαρτύρατο θεοῦς, 13
 ὡς παρὰ τὰ κοινὰ καὶ νενομισμένα πᾶσιν ἀνθρώποις
 ὅσια καὶ δίκαια πρεσβευτοῦ μὲν ἦκοντος, πολέμα δὲ
 εἰργασμένου. Καταπαύσας δὲ τὴν μάχην ἀντίκα Κλου-
 15 σίους μὲν εἰα χαίρειν, ἐπὶ δὲ τὴν Ῥώμην τὸν στρατὸν
 ἤγεεν. Οὐ βουλόμενος δὲ δόξαι τὴν ἀδικίαν αὐτοῖς ὥσπερ
 ἄσμενοις γεγονέναι καὶ δεομένοις προφάσεως, ἐπεμψεν
 ἕξαιτῶν ἐπὶ τιμωρίᾳ τὸν ἄνδρα καὶ προῆγεν ἅμα σχο-
 λαίως.

20 XVIII. Ἐν δὲ Ῥώμῃ τῆς βουλῆς συναχθείσης ἄλλοι τε
 πολλοὶ τοῦ Φαβίου κατηγοροῦν, καὶ τῶν ἱερῶν οἱ καλού-
 μενοι Φητιαεῖς ἐνήγον ἐπιθειάζοντες καὶ κελεύοντες τὸ
 τῶν πεπραγμένων ἄγος τὴν σύγκλητον εἰς ἓνα τὸν αἰ-
 τιον τρέψασαν ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀφοσιώσασθαι. Τού-
 25 τος τοὺς Φητιαεῖς Πομπίλιος Νομάς, βασιλέων ἡμερώ-
 τatos γενόμενος καὶ δικαιοτάτος, κατέστησε φύλακας μὲν
 εἰρήνης, ἐπιγνώμονας δὲ καὶ βεβαιωτὰς αἰτιῶν, αἱ σὺν
 δίκῃ πόλεμον συνάπτουσι. Τῆς δὲ βουλῆς ἐπὶ τὸν δῆμον
 ἀνενεγκαμένης τὸ πρᾶγμα καὶ τῶν ἱερῶν ὅμοια τοῦ
 30 Φαβίου κατηγορούντων, οὕτω περιῦβρισαν οἱ πολλοὶ
 τὰ θεῖα καὶ κατεγέλασαν, ὥστε καὶ χιλιάρχον ἀποδειξαι
 τὸν Φάβιον μετὰ τῶν ἀδελφῶν. Οἱ δὲ Κελτοὶ πυνθό-

μνοι ταῦτα καὶ χαλεπῶς φέροντες οὐδὲν ἐμποδῶν ἐποι-
 οῦντο τῆς σπουδῆς, ἀλλ' ἐχώρουν παντὶ τάχει· καὶ πρὸς
 τὸ πλῆθος αὐτῶν καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς παρασκευῆς
 καὶ βίαν καὶ θυμὸν ἐκπεπληγμένων τῶν διὰ μέσου, καὶ
 τὴν τε χῶραν ἀπολωλέναι πᾶσαν ἤδη καὶ τὰς πόλεις εὐ-
 δὺς ἀπολεῖσθαι δοκούντων, παρ' ἐλπίδας οὐδὲν ἠδίκουν
 οὐδ' ἐλάμβανον ἐκ τῶν ἀγρῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὰς πό-
 λεις ἐγγύς παρεξιόντες ἐβόων ἐπὶ τὴν Ῥώμην πορεύεσθαι
 καὶ μόνοις πολεμεῖν Ῥωμαίοις, τοὺς δ' ἄλλους φίλους
 ἐκίστασθαι. Τοιαύτη δὲ χρωμένων ὀρμῇ τῶν βαρβάρων 10
 ἐξηγον οἱ χιλιάρχοι τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ τὸν ἀγῶνα, πλήθει
 μὲν οὐκ ἐνδσεῖς (ἐγένοντο γὰρ ὀπλίται τετρακισμυρίων
 οὐκ ἐλάσσους), ἀνασκήτους δὲ τοὺς πολλοὺς καὶ τότε
 κρᾶτον ἀπτομένους ὄπλων. Ἔτι δ' ἐξημέλητο τὰ τῶν
 θεῶν αὐτοῖς οὔτε καλλιερῆσασιν οὔτε μάντις ἢ πρὸ 15
 κινδύνου καὶ μάχης εἰκὸς ἦν ἐρομένοις. Οὐδενὸς δὲ
 ἦττον ἐπετάραττεν ἢ πολυαρχία τὰ πραττόμενα. Καίτοι
 πρότερόν γε καὶ πρὸς ἐλάττονας ἀγῶνας εἴλοντο πολλὰ-
 κισ μονάρχους, οὓς Δικτάτορας καλοῦσιν, οὐκ ἀγνοοῦν-
 τες, ὅσον ἐστὶν εἰς ἐπισφαλῆ καιρὸν ὄφελος μᾶ χρωμέ- 20
 νους γνώμη πρὸς ἀνυπεύθυνον ἀρχὴν ἐν χερσὶ τὴν
 δίκην ἔχουσαν εὐτακτεῖν. Οὐχ ἦκιστα δὲ καὶ Κάμιλλος
 ἀγνωμονηθεὶς ἐβλαψε τὰ πράγματα, τοῦ μὴ πρὸς χάριν
 μῆδὲ κολακεύοντας ἄρχειν φοβεροῦ γενομένου. Προελ-
 θόντες οὖν ἀπὸ τῆς πόλεως σταδίους ἐνενήκοντα παρὰ 25
 τὸν Ἀλίαν ποταμὸν ἠύλισθησαν, οὐ πόρρω τοῦ στρατο-
 πέδου τῷ Θύμβριδι συμφερόμενον. Ἐνταῦθα δὲ τῶν
 βαρβάρων ἐπιφανέντων αἰσχυρῶς ἀγωνισάμενοι δι' ἀτα-
 ξίαν ἐτράποντο. Καὶ τὸ μὲν ἀριστερόν κέρας εὐθύς
 ἐμβalόντες εἰς τὸν ποταμὸν οἱ Κελτοὶ διέφθειραν· τὸ 30
 δὲ δεξιὸν ὑπεκκλίναν τὴν ἐπιφορὰν ἐκ τοῦ πεδίου πρὸς
 τοὺς λόφους ἦττον ἐξεκόπη· καὶ διεξέπεσον ἀπὸ τούτων

εἰς τὴν πόλιν οἱ πολλοί. Τοῖς δ' ἄλλοις, ὅσοι τῶν πολεμίων ἀπεικόντων πρὸς τὸν φόνον ἐσώθησαν, εἰς Οὐήτους αἱ φυγαὶ διὰ νυκτὸς ἦσαν, ὡς τῆς Ῥώμης οἰχομένης καὶ τῶν ἐκεῖ πάντων ἀπολωλότων.

- 5 XIX. Ἐγένετο δ' ἡ μάχη μετὰ τροπᾶς θερινᾶς περὶ τὴν καυσέλημον, ἣ καὶ πρότερον ἡμέρᾳ μέγα πάθος συνέβη τὸ περὶ τοὺς Φαβίους· τριακόσιοι γὰρ ἐκ τοῦ γένους ἄνδρες ὑπὸ Τυρρηνῶν ἀνηρέθησαν. Ἐκράτης δὲ τὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς δευτέρας ἡττης Ἀλιάδα μέχρι νῦν καλεῖ-
- 10 σθαι διὰ τὸν ποταμόν. Περὶ δ' ἡμερῶν ἀποφράδων, εἴτε χρῆ τίθεσθαι τινὰς, εἴτε ὀρθῶς Ἡράκλειτος ἐπέπληξεν¹³⁸ Ἡσιόδῳ τὰς μὲν ἀγαθὰς ποιουμένων, τὰς δὲ φαύλας, ὡς ἀγνοοῦντι φύσιν ἡμέρας ἀπάσης μίαν οὖσαν, ἐτέρωθι διηπόρηται. Τῇ δ' ὑποκειμένη γραφῇ τὸ μνη-
- 15 μονεῦσαι παραδειγμάτων ὀλίγων ἰσως ἂν ἀρμόσει. Τοῦτο μὲν τοίνυν Βοιωτοῖς Ἰπποδρομίῳ μνηδὸς, ὡς δ' Ἀθηναῖοι καλοῦσιν Ἐκατομβαιῶνος, ἰσταμένου πέμπτη δὺο λαβεῖν συνέβη νίκας ἐπιφανεστάτας, αἷς τοὺς Ἑλληνας ἡλευθέρωσαν, τὴν τε περὶ Λεῦκτρα καὶ τὴν ἐπὶ
- 20 Κερησσῶ ταύτης πρότερον ἔτεσι κλειόσιν ἢ διακοσίοις, ὅτε Λατταμύαν καὶ Θεσσαλοὺς ἐνίκησαν. Τοῦτο δ' αὖ πάλιν Πέρσαι μνηδὸς Βοηδρομιῶνος ἕκτη μὲν ἐν Μαγαθῶνι, τρίτη δ' ἐν Πλαταιαῖς ἅμα καὶ περὶ Μυκάλην ἡτήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, πέμπτη δὲ φθίνοντος ἐν
- 25 Ἀρβήλοισι. Οἱ [δ' *] Ἀθηναῖοι καὶ τὴν περὶ Νάξου ἐνίκων ναυμαχίαν, ἧς Χαβρίας ἐστρατήγει, τοῦ Βοηδρομιῶνος περὶ τὴν καυσέλημον, ἐν δὲ Σαλαμῖνι περὶ τὰς εἰκάδας, ὡς ἡμῖν ἐν τῷ Περὶ ἡμερῶν ἀποδέδεικται. Ἐνήνοχε δὲ καὶ ὁ Θαρρηλιῶν μὴν τοῖς βαρβάροις ἐπιδήλως ἀτυχίας·
- 30 καὶ γὰρ Ἀλέξανδρος ἐπὶ Γρανικῷ τοὺς βασιλέως στρατηγούς Θαρρηλιῶνος ἐνίκησε, καὶ Καρχηδόνιοι περὶ Σικελίαν ὑπὸ Τιμολέοντος ἡττώοντο τῇ ἐβδόμῃ φθίνοντος,

περὶ ἦν δοκεῖ καὶ τὸ Ἴλιον ἀλῶναι, Θαρρηλιῶνος, ὡς Ἐφορος καὶ Καλλισθένης καὶ Δαμάστις καὶ Φύλαρχος ἱστορήκασιν. Ἀνάκαλιν δ' ὁ Μεταγειτιῶν, ὃν Βοιωτοὶ Πάνεμον καλοῦσιν, τοῖς Ἕλλησιν οὐκ εὐμενῆς γέγονε. Τούτου γὰρ τοῦ μηνὸς ἑβδόμη καὶ τὴν ἐν Κρανῶνι μάχην ἠττηθέντες ὑπ' Ἀντιπάτρου τελῶς ἀπάλοντο, καὶ πρότερον ἐν Χαιρωνείᾳ μαχόμενοι πρὸς Φίλιππον ἠτύχησαν. Τῆς δ' αὐτῆς ἡμέρας ταύτης ἐν τῷ Μεταγειτιῶνι κατὰ τὸν αὐτὸν ἑαυτὸν οἱ μετ' Ἀρχιδάμου διαβάντες εἰς Ἰταλίαν ὑπὸ τῶν ἐκεῖ βαρβάρων διεφθάρησαν. Καρχηδόνιοι δὲ τὴν ἐνάτην φθίνοντος ὡς τὰ κλειστά καὶ μέγιστα τῶν ἀτυχημάτων αὐτοῖς ἀεὶ φέρουσαν παραφυλάττουσιν. Οὐκ ἄγνωσθ' ὅτι περὶ τὸν τῶν μυστηρίων καιρὸν αὐτίς Θῆβαι τε κατεσκάφησαν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, καὶ μετὰ ταῦτα φρουρὰν Ἀθηναῖοι Μακεδόνων ἐδέξαντο περὶ αὐτὴν τὴν εἰκάδα τοῦ Βοηδρομιῶνος, ἣ τὸν μυστικὸν Ἰακχὸν ἐξάγουσιν. Ὀμοίως δὲ Ῥωμαῖοι τῆς αὐτῆς ἡμέρας πρότερον μὲν ὑπὸ Κίμβρων τὸ μετὰ Καιπίωνος ἀπέβαλον στρατόπεδον, ὅστερον δὲ Λευκούλλου στρατηγοῦντος Ἀρμενίους καὶ Τιγράνην ἐνίκησαν. Ἄτταλος δ' ὁ βασιλεὺς καὶ Πομπήλιος Μάγνος ἐν τοῖς ἑαυτῶν γενεθλίοις ἀπέθανον. Καὶ ὅπως ἐστὶ πολλοὺς ἐκ' ἀμφοτέρων ταῖς αὐταῖς χρησαμένους ἀποδειξαι περιόδοις. Ἀλλὰ Ῥωμαίοις αὕτη μίᾳ τῶν μάλιστα ἀποφράδων ἐστὶ, καὶ δι' αὐτὴν ἐκάστου μηνὸς ἕτεραι δύο, τῆς πρὸς τὸ συμβᾶν εὐλαβείας καὶ δεισιδαιμονίας ἐπὶ πλεῖον, ὥσπερ εἰωθε, ὅφεισης. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῷ Περὶ αἰτιῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπιμελέστερον διήρηται.

XX. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ἐκείνην εἰ μὲν εὐθύς ἐπηκολούθησαν οἱ Γαλάται τοῖς φεύγουσιν, οὐδὲν ἂν ἐκόλυσε τὴν Ῥώμην ἄρδην ἀναιρεθῆναι καὶ πάντας ἀπολέσθαι

τοὺς ἐν αὐτῇ καταλειφθέντας· τοσοῦτον οἱ φεύγοντες
 ἐνειργάζοντο δειμα τοῖς ὑποδεχομένοις, καὶ τοσοῦτον
 πάλιν ἐνεκίμπλαντο ταραχῆς καὶ παραφροσύνης.
 δ' ἀπιστία τοῦ μεγέθους οἱ βάρβαροι τῆς νίκης καὶ
 5 εὐκάθειαν ἐκ τοῦ περιχαροῦς ἅμα καὶ νειμήσεις τῶν
 λωκότων ἐν τῷ στρατοπέδῳ χρημάτων τραπόμενον
 μὲν ἐκπίπτοντι τῆς πόλεως ὄχλῳ φαστῶνην φυγῆς
 σχον, ἐλπῖσαι δ' ἔτι καὶ παρασκευάσασθαι τοῖς ὑποδε-
 νουσι. Τὴν γὰρ ἄλλην πόλιν προέμενοι τὸ Καπιτώλιον
 10 ἐφράζαντο βέλεσι καὶ διατειχίσμασιν. Ἐν πρώτῳ
 τῶν ἱερῶν ἃ μὲν εἰς τὸ Καπιτώλιον ἀνεσκευάσαντο
 δὲ πῦρ τῆς Ἑστίας αἱ παρθένοι μετὰ τῶν ἱερῶν ἐφρά-
 ζοντο ἀρπασάμεναι. Καίτοι τινὲς οὐδὲν εἶναι τὸ φρου-
 ρον ὑπ' αὐτῶν ἕτερον ἢ πῦρ ἀφθιτον ἱστοροῦσι,
 15 τοῦ βασιλέως καταστήσαντος ὡς ἀρχὴν ἀπάντων
 εἶναι. Κινητικώτατον γὰρ ἐν τῇ φύσει τοῦτο· κίνησις
 τις ἢ σὺν τινι κινήσει πάντως ἢ γένεσις· τὰ δ' ἄλλο
 ὕλης μόρια θερμότητος ἐπιλιπούσης ἀργὰ κείμηναι
 νεκροῖς ἰοικόντα ποθεῖ τὴν τοῦ πυρὸς δύναμιν, ὡς
 20 καὶ προσελθούσης ἀμῶς γέ πως ἐπὶ τὸ δρᾶν τι καὶ πρᾶ-
 τρέπεται. Τοῦτ' οὖν ἅτε δὴ περιττὸν ἄνδρα τὸν
 καὶ λόγον ἔχοντα ταῖς Μούσαις συνελθαι διὰ τὸ
 ἐξοσιῶσαι καὶ φρουρεῖν ἀκοίμητον ἐν εἰκόνι
 πάντα κοσμούσης αἰδίου δυνάμεως. Οἱ δὲ τὸ μὲν
 25 ὡσπερ παρ' Ἑλλησι, πρὸ ἱερῶν αἰθεσθαι καθορίζοντες
 ἄλλα δὲ τὰ ἐντὸς ἀθέατα κρύπτεσθαι πᾶσι, πλήθει
 ταῖς ταῖς παρθένοις, ἃς Ἑστιάδας ἐπονομάζουσι
 πλεῖστος μὲν λόγος κατεῖχε τὸ Τρωϊκὸν ἐκεῖνο ἱερὸν
 διὸν ἀποκεισθαι δι' Αἰνείου κομισθὲν εἰς Ἰταλίαν
 30 δ' οἱ τὰ Σαμοθράκια μυθολογοῦντες Δάρδανον μὲν
 Τροίαν ἐξενεγκάμενον ὀργιάσαι καὶ καθιερωσθαι
 σάντα τὴν πόλιν, Αἰνεΐαν δὲ περὶ τὴν ἄλωσιν

μασῶσαι μέχρι τῆς ἐν Ἰταλίᾳ κατοικήσεως. Οἱ
 ποιούμενοι πλέον ἐπίστασθαί τι περὶ τούτων
 οὐ μεγάλους ἀποκεῖσθαι πίδαους, ὧν τὸν μὲν
 αὐτὸν καὶ κενὸν, τὸν δὲ πλήρη καὶ κατασεσημασμέ-
 νοτεροὺς δὲ ταῖς παναγέσι μόναις παρθένοις 5
 εἶναι. Ἄλλοι δὲ τούτους διεψεῦσθαι νομίζουσι
 λέϊστα τῶν ἱερῶν τότε τὰς κόρας ἐμβαλούσας εἰς
 ὕδωρ κρῦψαι κατὰ γῆς ὑπὸ τὸν νεῶν τοῦ Κυρίνου,
 τόπον ἐκεῖνον ἔτι καὶ νῦν τῶν Πιθίσκων φέρε-
 ῖ ἐπωνυμίαν. 10

Τὰ δὲ κυριώτατα καὶ μέγιστα τῶν ἱερῶν αὐταὶ
 ἐκφυγῆ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐποιούντο τὴν ἀπο-
 φυγῆν. Ἐνταῦθα Δεύκιος Ἀλβίνος ἀνὴρ δημοτικὸς ἐν
 Ἰταλίᾳ ἔτυχε τέκνα νήπια καὶ γυναῖκα μετὰ
 τῶν ἀναγκαίων ἐφ' ἀμάξης ὑπεκκομίζων. Ὡς δ' 15
 ἐπὶ τῶν παρθένων ἐν τοῖς κόλποις φερούσας τὰ τῶν
 ἀναγκαίων ἀναγκαίως ἐρήμους παραπορευομένας καὶ
 ἀπορούσας, ταχὺ τὴν γυναῖκα μετὰ τῶν παιδῶν καὶ
 τῶν ἀναγκαίων καθελὼν ἀπὸ τῆς ἀμάξης ἐκείναις παρέ-
 τιβῆναι καὶ διαφυγεῖν εἰς τινα τῶν Ἑλληνίδων 20
 πόλιν. Τὴν μὲν οὖν Ἀλβίνου πρὸς τὸ θεῖον εὐλάβειαν
 ἐν τοῖς ἐπισφαλεστάτοις καιροῖς ἐκφανῆ γενο-
 μένην ἀξιὸν ἦν ἀμνημόνευτον παρελθεῖν. Οἱ δὲ
 τῶν θεῶν ἱερεῖς οἳ τε γηραιοὶ τῶν ὑπατικῶν καὶ
 νεῶν ἀνδρῶν τὴν μὲν πόλιν ἐκλιπεῖν οὐχ ὑπέ- 25
 ρεσθῆναι δὲ καὶ λαμπρὰς ἀναλαβόντες ἐσθῆτας, ἐξη-
 γουμένους τοῦ Φαβίου τοῦ ἀρχιερέως, ἐπευξάμενοι τοῖς θεοῖς,
 ὡς ὑπὲρ τῆς πατρίδος τῶν δαίμονι καθιεροῦντες,
 ἐλεφαντίνων δίφρων ἐν ἀγορᾷ καθῆντο κεκο-
 σμημένους, τὴν ἐπιούσαν τύχην ὑπομένοντες. 30

Τρίτῃ δ' ἀπὸ τῆς μάχης ἡμέρᾳ παρῆν ὁ Βρέν-
 νος ἐπὶ τὴν πόλιν τὸ στράτευμα· καὶ τὰς τε πύλας

εὐρῶν ἀνεωργμένας καὶ τὰ τείχη φυλάκων ἔρημα, πρῶτον
 μὲν ἔδεισεν ἐνέδραν καὶ δόλον, ἀπιστῶν οὕτω παντά-
 πασιν ἀπειρηκέναι τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπεὶ δ' ἔγνω τὸ
 ἀληθές, εἰσελάσας διὰ τῆς Κολλίνης πύλης εἴλε την
 5 Ῥώμην ἐξήκοντα καὶ τριακοσίων ἐτῶν πλείονα βραχὺ
 χρόνον ἀπὸ τῆς κτίσεως ἔχουσαν, εἴ τῳ πιστὸν ἀποσώ-
 ζεσθαι τινα τῶν χρόνων ἀκρίβειαν, οἷς καὶ περὶ νεωτέ-
 ρων ἄλλων ἀμφισβήτησιν ἢ σύγχυσις ἐκείνη παρέσχε.
 Τοῦ μέντοι πάθους αὐτοῦ καὶ τῆς ἀλώσεως ἔοικεν ἀμυ-
 10 δρὰ τις εὐθύς εἰς τὴν Ἑλλάδα φήμη διελθεῖν. Ἡρακλεί- 14
 δης γὰρ ὁ Ποντικὸς οὐ πολὺ τῶν χρόνων ἐκείνων ἀπο-
 λειπόμενος ἐν τῷ Περὶ ψυχῆς συγγράμματι φησὶν ἀπὸ
 τῆς ἐσπέρας λόγον κατασχεῖν, ὡς στρατὸς ἐξ Ἰπερβο-
 ρέων ἐλθὼν ἐξώθει ἡρήκοι πόλιν Ἑλληνίδα Ῥώμην, ἐκεῖ
 15 πον καταφικημένην περὶ τὴν μεγάλην θάλασσαν. Οὐκ ἂν
 οὖν θαυμάσαιμι μυθώδη καὶ πλασματῖαν ὄντα τὸν Ἡρα-
 κλείδην ἀληθεῖ λόγῳ τῷ περὶ τῆς ἀλώσεως ἐπικομπάσαι
 τοὺς Ἰπερβορέους καὶ τὴν μεγάλην θάλατταν. Ἀριστο-
 τέλης δὲ ὁ φιλόσοφος τὸ μὲν ἀλῶναι τὴν πόλιν ὑπὸ Κελ-
 20 τῶν ἀκριβῶς δηλὸς ἐστὶν ἀκηκῶς, τὸν δὲ σῶσαντα Λεύ-
 κιον εἶναι φησὶν· ἦν δὲ Μάρκος, οὐ Λεύκιος, ὁ Κάμιλ-
 λος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰκασμῶ λέλεκται. Κατασχὼν δὲ
 τὴν Ῥώμην ὁ Βρέννος τῷ μὲν Καπιτωλίῳ φρουρὰν περι-
 ἔστησεν, αὐτὸς δὲ καταβαίνων δι' ἀγορᾶς ἐθαύμαζε τοὺς
 25 προκαθημένους ἄνδρας ἐν κόσμῳ καὶ σιωπῇ θεώμενος,
 ὡς οὔθ' ὑπεξανέστησαν ἐπιόντων πολεμίων οὔτ' ὄψιν ἢ
 χροῶν ἔτρεψαν, ἀλλὰ ῥαθύμως καὶ ἀδεῶς ἐγκεκλιμένοι
 τοῖς σκίπτωσιν, οὓς ἔφερον, καὶ προσβλέποντες ἀλλήλοις
 ἠσύχαζον. Ἦν οὖν θαῦμα τοῖς Γαλάταις πρὸς τὴν ἀτο-
 30 πῖαν, καὶ πολὺν χρόνον ὀκνοῦντες ἄψασθαι καὶ προσελ-
 θεῖν ὡς κρείττοσι διηπόρουν. Ἐπεὶ δὲ τολμήσας τις ἐξ
 αὐτῶν ἐγγὺς παρέστη Παπειρίῳ Μάρκῳ καὶ προσαγαγὼν

τὴν χεῖρα πρῶτος ἤψατο τοῦ γενείου καὶ κατῆγε τὴν ὑπὴ-
 νην βαθεῖαν οὖσαν, ὁ μὲν Παπείριος τῇ βακτηρίᾳ τὴν
 κεφαλὴν αὐτοῦ καταΐξας συνέτριψεν, ὁ δὲ βάρβαρος σπα-
 σάμενος τὴν μάχαιραν ἀπέκτεινεν ἐκείνον. Ἐκ δὲ τούτου
 καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνῆρουν προσπεσόντες, καὶ τῶν ἄλλων 5
 ὅσοις ἐπιτύχοιεν διεχρῶντο, καὶ τὰς οἰκίας ἐπόρθουν ἐφ'
 ἡμέρας πολλὰς ἄγοντες καὶ φέροντες, εἶτα κατεπίμπρα-
 σαν καὶ κατέσκαπτον ὀργιζόμενοι τοῖς ἔχουσι τὸ Καπι-
 τῶλιον, ὅτι καλούντων αὐτῶν οὐχ ὑπήκουον, ἀλλὰ καὶ
 προσβάλλουσι πληγὰς ἔδοσαν ἀπὸ τοῦ διατειχίσματος 10
 ἀμννόμενοι. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν ἐλυμήναντο τὴν πόλιν
 καὶ προσδιέφθειραν τοὺς ἀλισκομένους, ὁμοίως μὲν
 ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ὁμοίως δὲ πρεσβύτας καὶ παῖδας.

XXIII. Τῆς δὲ κολιορκίας μῆκος λαμβανούσης ἐπι-
 σιτισμοῦ τοῖς Γαλάταις ἔδει· καὶ διελόντες ἑαυτοὺς οἱ 15
 μὲν τῷ βασιλεῖ παραμένοντες ἐφρούρουν τὸ Καπιτώλιον,
 οἱ δὲ τὴν χώραν περιλόντες ἐλεηλάτουν καὶ τὰς κώμας
 ἐπόρθουν προσπίπτοντες, οὐχ ὁμοῦ πάντες, ἄλλοι δ'
 ἄλλη καθ' ἡγεμονίας καὶ συντάγματα, τῷ μέγα φρονεῖν
 ὑπὸ τῶν εὐτυχημάτων καὶ δεδιέναι μηδὲν ἀποσκιδνά- 20
 μενοι. Τὸ δὲ πλεῖστον αὐτῶν καὶ μάλιστα συντεταγμέ-
 νον ἔχῳρει πρὸς τὴν Ἀρδεατῶν πόλιν, ἐν ἣ διέτριβε
 Κάμιλλος ἀργῶν ταῖς πράξεσι μετὰ τὴν φυγὴν καὶ ἰδιω-
 τεύων, ἐλπίδας δὲ λαμβάνων καὶ διαλογισμοὺς οὐχὶ τὸ
 λαθεῖν καὶ διαφυγεῖν τοὺς πολεμίους ἀγαπῶντος ἀνδρός, 25
 ἀλλ' ὅπως, εἰ παραγένοιτο καιρὸς, ἀμννεῖται σκοποῦν-
 τος. Διὸ καὶ τοὺς Ἀρδεάτας ὄρων πλήθει μὲν ἱκανοὺς
 ὄντας, ἐνδεεῖς δὲ τόλμης δι' ἀπειρίαν καὶ μαλακίαν τῶν
 στρατηγῶν, ἐνέβαλε λόγον εἰς τοὺς νέους πρῶτον, ὡς
 οὐ χρὴ τὴν Ῥωμαίων ἀτυχίαν ἀνδρείαν Κελτῶν νομίζειν, 30
 οὐδ' ἂ κακῶς φρονήσασι συνέβη παθεῖν ἐκείνοις ἔργα
 τῶν οὐδὲν εἰς τὸ νικῆσαι παρασχόντων, ἀλλὰ τύχης ἐπί-

δειξιν ἡγεῖσθαι. Καλὸν μὲν οὖν εἶναι καὶ διακινδ
 ἀπώσασθαι πόλεμον ἀλλόφυλον καὶ βαρβαρικόν, κ
 κρατεῖν πέρας, ὥσπερ τῷ πυρὶ, διαφθαρήναι τὸ
 μενον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ θαρροῦσι καὶ προθυμοῦ
 5 αὐτοῖς ἀκίνδυνον ἐν καιρῷ τὴν νίκην παρῆξιν.
 τοὺς τοὺς λόγους τῶν νέων δεξαμένων ἐπὶ τοὺς ἄ
 τας ἦει καὶ τοὺς προβούλους τῶν Ἀρδεατῶν ὁ Κάμ
 Ὡς δὲ κάκεινους συνέπεισεν, ὥπλισε τοὺς ἐν ἡλικίᾳ
 τας καὶ συνείχε τοῦ τείχους ἐντός, ἀγνοεῖσθαι βουλό
 10 ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐγγὺς ὄντων. Ἐπεὶ δὲ τὴν χώρ
 πασάμενοι καὶ βαρεῖς ὄντες ὑπὸ πλήθους τῶν ἀγο
 καὶ φερομένων ἀμελῶς καὶ ὀλιγώρως ἐν τῷ πεδίῳ
 στρατοπέδευσαν, ἐκ δὲ τούτου νύξ ἐπῆλθε μεθ
 αὐτοῖς καὶ σιωπὴ κατέσχε τὸ στρατόπεδον, πυθό
 15 ταῦτα παρὰ τῶν κατασκόπων ὁ Κάμιλλος ἐξῆγε
 Ἀρδεάτας· καὶ διελθὼν καθ' ἡσυχίαν τὸν μεταξὺ
 περὶ μέσας νύκτας προσέμιξε τῷ χάρακι κραυ
 χρῶμενος πολλῇ καὶ ταῖς σάλπιγξι πανταχόθεν
 ράττων ἀνθρώπους κακῶς ὑπὸ μέθης καὶ μόλις ἐ
 20 ὕπνων ἀναφέροντας πρὸς τὸν θόρυβον. Ὀλίγοι μὲ
 ἀνανήψαντες ἐν τῷ φόβῳ καὶ διασκευασάμενοι τοῦ
 τὸν Κάμιλλον ὑπέστησαν, ὥστ' ἀμυνόμενοι πεσεῖν
 δὲ πλείστους ἔτι κρατουμένους ὕπνῳ καὶ οἴνῳ κατ
 βάνοντες ἀνόπλους ἔκτεινον. Ὅσοι δὲ νυκτὸς ἀπέθε
 25 ἐκ τοῦ χάρακος οὐ πολλοὶ, τούτους μεθ' ἡμέραν
 ράδας ἐν τῇ χώρᾳ διαφερομένους ἐπελαύνοντες ἰ
 διέφθειρον.

XXIV. Ἡ δὲ φήμη ταχὺ διαγγέλλουσα τὴν πρᾶξ
 τὰς πόλεις ἐξεκαλεῖτο πολλοὺς τῶν ἐν ἡλικίᾳ συνισ
 30 νους, μάλιστα δὲ Ῥωμαίων ὅσοι διαφυγόντες ἐκ τῆ
 Ἀλλὰ μάχης ἐν Οὐήτοις ἦσαν· καὶ ᾠδύροντο κατὰ
 αὐτοὺς, „Οἶον ἡγεμόνα τῆς Ῥώμης ὁ δαίμων ἀφελό

τας ἐκόσμησε τοῖς Καμίλλου κατορθώμασιν, ἣ δὲ
 ἔφη καὶ θρέψασα τοιοῦτον ἄνδρα πόλις οἴχεται καὶ
 λεν. Ἡμεῖς δ' ἀπορία στρατηγῶν ἀλλότρια τείχη
 λόμενοι καθήμεθα προέμενοι τὴν Ἰταλίαν. Φέρε,
 τες Ἀρδεάτας ἀπαιτῶμεν τὸν ἑαυτῶν στρατηγόν, 5
 τες αὐτοὶ τὰ ὄπλα πρὸς ἐκεῖνον βαδίζωμεν· οὐκέτι
 φυγὰς οὐδ' ἡμεῖς πολῖται πατρίδος οὐκ οὔσης,
 ρατουμένης ὑπὸ τῶν πολεμίων.“ Ταῦτ' ἔδοξε καὶ
 τες ἔδεδόντο τοῦ Καμίλλου δέχεσθαι τὴν ἀρχήν.
 κ ἔφη πρότερον ἢ τοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ πολίτας 10
 λασθαι κατὰ τὸν νόμον. Ἐκείνους γὰρ ἠγεῖσθαι
 α σωζομένους, καὶ κελεύουσι μὲν ὑπακούειν προ-
 , ἀκόντων δὲ μηδὲν πολυπραγμονήσειν. Τῆς μὲν
 λαβείας καὶ καλοκαγαθίας τὸν Κάμιλλον ἔθαυ-
 Ἦν δ' ἀπορία τοῦ ταῦτα διαγγελοῦντος εἰς τὸ 15
 ῶλιον· μᾶλλον δ' ὅλως ἀδύνατον ἔδοκει τῶν πο-
 ἔχόντων τὴν πόλιν ἄγγελον εἰς τὴν ἀκρόπολιν
 εἶν.

V. Ἦν δέ τις ἐν τοῖς νέοις Πόντιος Κομίνιος, τῶν
 κατὰ γένος πολιτῶν, δόξης δὲ καὶ τιμῆς ἐραστής· 20
 ὑπέστη τὸν ἄθλον ἐκούσιος. Καὶ γράμματα μὲν
 κβε πρὸς τοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, μὴ ληφθέντος
 φωράσωσιν οἱ πολέμιοι δι' αὐτῶν τοῦ Καμίλλου
 νοιαν, ἐσθῆτα δὲ φαύλην ἔχων καὶ φελλοὺς ὑπ'
 μίλων τὴν μὲν ἄλλην ὁδὸν ἡμέρας ἀδεῶς διῆλθεν, 25
 δὲ τῆς πόλεως γενόμενος ἤδη σκοταῖος, ἐπεὶ κατὰ
 ν οὐκ ἦν τὸν ποταμὸν περᾶσαι τῶν βαρβάρων
 λαττόντων, τὴν μὲν ἐσθῆτα τῇ κεφαλῇ περι-
 σας οὐ πολλὴν οὐδὲ βαρεῖαν, τοῖς δὲ φελλοῖς
 τὸ σῶμα καὶ συνεπικουφίζων τῷ περαιοῦσθαι 30
 ἦν πόλιν ἐξέβη. Καὶ παραλλάττων ἀεὶ τοὺς ἐργη-
 ς, τοῖς φέγγεσι καὶ τῷ θορύβῳ τεκμαιρόμενος,

ἐβάδιζε πρὸς τὴν Καρμεντίδα πύλην, ἣ πλείστην
 ἠσυχίαν, καὶ μάλιστα κατ' αὐτὴν ὄρθιος ὁ τοῦ Καρ-
 λίου λόφος ἀνέστηκε καὶ πέτρα κύκλω πολλή καὶ τρι-
 περιπέφυκε· δι' ἧς ἀνέβη λαθῶν καὶ προσέμιξε
 5 φυλάττουσι τὸ διατείχισμα χαλεπῶς καὶ μόλις καὶ
 λαγαρώτατον. Ἀσπασάμενος δὲ τοὺς ἄνδρας καὶ φε-
 ἑαυτὸν ἐξ ὀνόματος, ἀναληφθεὶς ἐχώρει πρὸς τοὺς
 τέλει τῶν Ῥωμαίων. Ταχὺ δὲ συγκλήτου γενομένου
 παρελθὼν τὴν τε νίκην ἀπήγγειλε τοῦ Καμίλλου
 10 τερον οὐ πυθομένοις, καὶ τὰ δοκοῦντα τοῖς στρατιω-
 τησὶν διηγείτο· καὶ παρεκάλει τῷ Καμίλλῳ βεβαιῶσαι τὴν
 νίκην, ὡς μόνῳ πεισομένων ἐκείνῳ τῶν ἔξω πολιτῶν
 ὁ ἀκούσαντες καὶ βουλευσάμενοι τὸν τε Κάμιλλον
 δεικνύουσι δικτάτορα, καὶ τὸν Πόντιον αὐτίς ἀπέ-
 15 πουσι τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὁμοίως ἀγαθῇ τύχῃ χρησάμενος.
 Ἐλαθε γὰρ τοὺς πολεμίους καὶ τὰ παρὰ τῆς βουλῆς
 ἀπήγγειλε τοῖς ἔξω Ῥωμαίοις.

XXVI. Ἐκείνων δὲ δεξαμένων προθύμως ἀφικόμενος
 ὁ Κάμιλλος ἤδη μὲν ἐν ὄπλοις δισμυρίους κατέστη
 20 πλείονας δὲ συνῆγεν ἀπὸ τῶν συμμάχων καὶ παρε-
 ἔζετο πρὸς τὴν ἐπίθεσιν. [Οὕτω μὲν ἠρέθη δικτάτορος
 Κάμιλλος τὸ δεύτερον καὶ πορευθεὶς εἰς Οὐήλους
 τυχε τοῖς στρατιώταις καὶ συνῆγε πλείους ἀπὸ τῶν
 συμμάχων ὡς ἐπιθησόμενος τοῖς πολεμίοις.] Ἐν δὲ τῇ
 25 τῶν βαρβάρων τινὲς ἐκείνη κατὰ τύχην παρεξιώντες,
 νυκτὸς ὁ Πόντιος προσέβη τῷ Καπιτωλίῳ, καταμαθὼν
 πολλαχῇ μὲν ἰχνη ποδῶν καὶ χειρῶν, ὡς ἀντελαμβάνων
 καὶ περιεδράττετο, πολλαχῇ δὲ τῶν ἐπιπεφυκόντων
 κρημνοῖς ἀποτριβὰς καὶ περιολισθήσεις τῶν γενομένων
 30 φράζουσι τῷ βασιλεῖ. Κάκεινος ἐπελθὼν καὶ θεασάμενος
 νος τότε μὲν ἠσύχαζεν, ἐσπέρας δὲ τοὺς ἐλαφροτέρους
 τοῖς σώμασι καὶ πεφυκότητας ὄρειβατεῖν μάλιστα τῶν

αγαγών, „Τὴν μὲν ὁδὸν“ εἶπεν „ἡμῖν ἐφ’ ἑαυ-
 ρουμένην οἱ πολέμιοι δεικνύουσιν ὡς οὐτ’ ἀπό-
 ὔτε ἄβατος ἀνθρώποις ἐστίν, αἰσχύνῃ δὲ πολλή
 ἔχοντας ἐλλείπειν πρὸς τὸ τέλος καὶ προέσθαι
 ὡς ἀνάλωτον, αὐτῶν τῶν πολεμίων ἢ ληπτὸς 5
 ἀσκόντων. Ἦι γὰρ ἐνὶ προσβῆναι ῥάδιον, οὐδὲ
 καθ’ ἓνα δύσκολον, ἀλλὰ καὶ ῥώμη καὶ βοήθεια
 ἐτ’ ἀλλήλων ἐπιχειροῦσι. Δωρεὰ δὲ καὶ τιμαὶ
 αὐτῶν τῆς ἀνδραγαθίας ἐκάστω δοθήσονται.“

Π. Τοιαῦτα τοῦ βασιλέως διαλεχθέντος ὑπέ- 10
 ρετο Γαλάται προθύμως, καὶ περὶ μέσας νύκτας
 ἅμα πολλοὶ τῆς πέτρας ἐχώρουν ἄνω μετὰ
 ἐμφυόμενοι τοῖς χωρίοις ἀποτόμοις οὔσι καὶ
 οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἢ προσεδοκῆθη πειρω-
 τῶν προσιεμένοις καὶ παρείκουσιν, ὥστε τοὺς 15
 ἀψαμένους τῶν ἄκρων καὶ διασκευασαμένους
 καὶ ἤδη τοῦ προτειχίσματος ἄπτεσθαι καὶ τοῖς
 ἐπιχειρεῖν κοιμωμένοις· ἤσθετο γὰρ οὐτ’ ἀν-
 οὔτε κύων. Ἀλλὰ χῆνες ἦσαν ἱεροὶ περὶ τὸν
 ἕρως τρεφόμενοι τὸν ἄλλον χρόνον ἀφθόως, 20
 τῶν σιτίων ἤδη γλίσχωρως καὶ μόλις αὐτοῖς διαρ-
 ἀμελούμενοι κακῶς ἔπραττον. Ἔστι μὲν οὖν
 εἰ πρὸς αἰσθησιν ὄξυ καὶ ψοφοδῆς τὸ ζῶον·
 δὲ καὶ διὰ λιμὸν ἀγρυπνητικοὶ καὶ θορυβώ-
 νότες ταχὺ τὴν ἐφοδὸν ἤσθοντο τῶν Γαλα- 25
 μετὰ δρόμου καὶ κλαγγῆς φερόμενοι πρὸς αὐ-
 γειραν ἅπαντας, ἤδη καὶ τῶν βαρβάρων διὰ τὸ
 ἴναι ἀφειδούντων θορύβου καὶ βιαιότερον ἐπι-
 νῶν. Ἀρκάσαντες οὖν ὑπὸ σπουδῆς ᾧ τις ἕκαστος
 προσετύγγανεν, ἐκ τοῦ παρόντος ἐβοήθουν. Πάν- 30
 τρωτὸς Μάλλιος, ἀνὴρ ὑπατικὸς, τό τε σῶμα
 καὶ φρονήματι ψυχῆς ἐπιφανῆς, ἀπαντήσας

δυσὶν ὁμοῦ τῶν πολεμίων τοῦ μὲν ἐφθασε διηρημένον
 κοπίδα τῷ ξίφει τὴν δεξιὰν ἀποκόψας, τὸν δὲ τῷ θυρεῷ
 πατάξας εἰς τὸ πρόσωπον ἔωσεν ὀπίσω κατὰ τῆς πέ-
 τρας. Ἐπιστάς δὲ τῷ τείχει μετὰ τῶν συνδραμόντων καὶ
 5 γενομένων περὶ αὐτὸν ἀπέστρεψε τοὺς ἄλλους, οὔτε πολ-
 λούς ἄνω γενομένους οὔτε πράξαντάς τι τῆς τόλμης
 ἄξιον. Οὕτω δὲ τὸν κίνδυνον ἐκφυγόντες ἅμ' ἡμέρα 143
 τὸν μὲν ἄρχοντα τῶν φυλάκων ἔρριψαν εἰς τοὺς πολε-
 μίους κατὰ τῆς πέτρας, τῷ δὲ Μαλλίῳ τῆς νίκης ἀριστεία
 10 πρὸς τιμὴν μεγάλην μᾶλλον ἢ χρεῖαν ψηφισάμενοι συν-
 ἤνεγκαν ὅσον ἡμέρας ἕκαστος ἐλάμβανεν εἰς τροφήν,
 σίτου μὲν ἡμίλιτρον ἐπιχωρίου (οὕτω γὰρ καλοῦσιν
 αὐτὸ), οἴνου δὲ κοτύλης Ἑλληνικῆς τέταρτον.

XXVIII. Ἐκ τούτου τὰ τῶν Κελτῶν ἦν ἀθυρότερα.

15 Καὶ γὰρ ἐπιτηδείων ἐσπᾶνιζον εἰργόμενοι προνομῆς
 φόβῳ τοῦ Καμίλλου, καὶ νόσος ὑποικούρησεν αὐτοὺς ἐν
 νεκρῶν πλήθει χύδην καταβεβλημένων σκηνοῦντας
 ἐν ἐρειπίοις, τό τε βάθος τῆς τέφρας ἀέρα ξηρότητι
 καὶ δριμύτητι φαῦλον ὑπὸ πνευμάτων καὶ καυμάτων
 20 ἀναθυμιάσεως ἐλυμαίνετο τὰ σώματα διὰ τῆς ἀναπνοῆς.
 Μάλιστα δ' ἡ μεταβολὴ τῆς συντροφίου διαίτης ἐκ τόπων
 σκιερῶν καὶ θέρους καταφυγὰς ἀλύπους ἐχόντων ἐμβα-
 λόντας εἰς χῶραν ταπεινὴν καὶ κεκραμένην ἀφυῶς πρὸς
 τὸ μετόπωρον ἐκίνησεν αὐτούς, ἢ τε πρὸς τῷ Καπιτωλίῳ
 25 καθέδρα καὶ σχολὴ γενομένη χρόνιος. Ἐβδομον γὰρ
 ἐκεῖνον οἰκούρου μῆνα πολιορκοῦντες. Ὅστε φθορὰν
 εἶναι πολλὴν ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ μηδὲ θάπτεσθαι διὰ
 πλῆθος ἔτι τοὺς ἀποθνήσκοντας. Οὐ μὲν περὶ τοῦτο τὰ
 πράγματα βελτίῳ τοῖς πολιορκουμένοις ἦν. Ἐπέτεινε
 30 γὰρ ὁ λιμός, ἢ τε τῶν περὶ Κάμιλλον ἄγνοια παρείχε
 δυσθυμίαν· οὐδεὶς γὰρ ἐφοίτα παρ' αὐτῶν διὰ τὸ φρου-
 ρεῖσθαι τὴν πόλιν ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Ὅθεν

οὕτω πρᾶττουσιν ἀμφοτέροις ἐγίνοντο συμβατικοὶ λόγοι
 διὰ τῶν προφυλάκων τὸ πρῶτον ἀλλήλοις ἐντυγγανόν-
 των· εἶτα, ὡς ἔδοξε τοῖς κρατίστοις, συνελθόντος εἰς λό-
 γους Βρέννου Σουλπικίου τοῦ χιλιάρχου τῶν Ῥωμαίων,
 ὁμολογήθη τοὺς μὲν χίλιας λίτρας χρυσίου καταβαλεῖν, 5
 τοὺς δὲ λαβόντας ἐκ τῆς πόλεως αὐτίκα καὶ τῆς χώρας
 ἀναχωρεῖν. Ἐπὶ τούτοις γενομένων ὄρκων καὶ τοῦ χρυ-
 σίου κομισθέντος, τῶν δὲ Κελτῶν περὶ τὸν σταθμὸν
 ἀγνωμονούντων κρύφα τὸ πρῶτον, εἶτα καὶ φανερωῶς
 ἀφελκόντων καὶ διαστρεφόντων τὴν ῥοπήν, ἤγανάκτου 10
 οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς αὐτούς. Ὁ δὲ Βρέννος οἶον ἐφυβρίζων
 καὶ καταγελαῶν ἀπολυσάμενος τὴν μάχαιραν ἄμα καὶ τὸν
 ζωστήρα προσέειπε τοῖς σταθμοῖς. Πυνθανομένου δὲ
 τοῦ Σουλπικίου „Τί τοῦτο;“ „Τί γὰρ ἄλλο“ εἶπεν „ἢ
 τοῖς νενικημένοις ὀδύνη;“ τοῦτο μὲν οὖν ἤδη παροι- 15
 μώδης λόγος γέγονε. Τῶν δὲ Ῥωμαίων οἱ μὲν ἠγανά-
 κτου καὶ τὸ χρυσίον φόντο δεῖν λαβόντας αὐτίς ἀπιέναι
 καὶ τὴν πολιορκίαν ὑπομένειν· οἱ δὲ συγχωρεῖν ἐκέλευον
 ἀδικουμένους μέτρια, καὶ μὴ τῷ πλέον διδόναι προσλογί-
 ζεσθαι τὸ αἰσχρὸν, αὐτὸ γε τὸ δοῦναι διὰ τὸν καιρὸν οὐ 20
 καλῶς ἀλλ' ἀναγκάως ὑπομένοντας.

XXIX. Οὔσης δὲ περὶ τούτων πρὸς τε τοὺς Κελτοὺς
 καὶ πρὸς αὐτοὺς διαφορᾶς ἄγων τὸν στρατὸν ὁ Κάμιλλος
 ἐν ταῖς πύλαις ἦν· καὶ πυνθόμενος τὰ γινόμενα τοὺς ἄλ-
 λους ἐκέλευσεν ἐν τάξει καὶ σχέδην ἐπακολουθεῖν, αὐτὸς 25
 δὲ μετὰ τῶν ἀρίστων ἐπειγόμενος εὐθύς ἐπορεύετο πρὸς
 τοὺς Ῥωμαίους. Διαστάντων δὲ πάντων καὶ δεξαμένων
 αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα κόσμησεν καὶ σιωπῇ, τὸ μὲν χρυ-
 σίον ἄρας ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῖς ὑπηρέταις ἔδωκε, τὸν δὲ
 ζυγὸν καὶ τὰ σταθμὰ τοὺς Κελτοὺς λαβόντας ἀποχωρεῖν 30
 ἐκέλευσεν εἰπὼν, ὡς σιδήρω πάτριόν ἐστι Ῥωμαίοις, οὐ
 χρυσῷ τὴν πατρίδα σώζειν. Ἀγανακτοῦντος δὲ του

Βρέννου καὶ φάσκοντος ἀδικεῖσθαι λυομένης τῆς
 λογίας, ἀντίπε μὴ νομίμως γεγονέναι μηδὲ κυρίας
 τὰς συνθήκας· ἤδη γὰρ αὐτοῦ δικτάτορος ἤρημένον
 μηδεὶν ἄρχοντος ἑτέρου νόμον πρὸς οὐκ ἔχοντας
 5 **ἑσῖαν** ὁμολογηθῆναι. Νυνὶ δὲ χρῆναι λέγειν εἰ τι
 λονται· νόμον γὰρ ἦκειν κύριος γεγονώς συγγνώμην
 δεομένοις δοῦναι καὶ δίκην, εἰ μὴ μετανοοῦσιν, ἐπι
 τοῖς αἰτίοις. Πρὸς ταῦτα θοροβηθεὶς ὁ Βρέννος
 μὲν ἀψιμαχίας, καὶ προῆλθον ἄχρι ξιφουλκίας ἐκ
 10 καὶ διωθισμῶν ἀναμεμιγμένοι πρὸς ἀλλήλους, ἐ
 εἰκός, ἐν οἰκίαις καὶ στενωποῖς ἀναστρεφόμενοι
 χωρίοις δέξασθαι παράταξιν οὐ δυναμένοις. Τα
 συμφρονήσας ὁ Βρέννος ἀπήγαγε τοὺς Κελτοὺς
 στρατόπεδον οὐ πολλῶν πεσόντων. Καὶ νυκτὸς ἀν
 15 σας ἄπαντας ἐξέλιπε τὴν πόλιν, καὶ προελθὼν ἐξή
 σταδίου κατεστρατοπέδευσε παρὰ τὴν Γαβινίαν
 Ἄμα δ' ἡμέρα παρῆν ὁ Κάμιλλος ἐπ' αὐτὸν ὠπλι
 λαμπρῶς καὶ τεθαρρηκότας ἔχων τότε τοὺς Ῥωμαῖοι
 καὶ γενομένης ἰσχυρᾶς μάχης ἐπὶ πολὺν χρόνον α
 20 τε τρέπεται πολλῶν φόνον καὶ λαμβάνει τὸ στρατό
 τῶν δὲ φευγόντων οἱ μὲν εὐθύς ἀνηρέθησαν κατ
 χθόντες, τοὺς δὲ πλείστους διασπαρέντας ἐπεκθέον
 τῶν πέριξ κωμῶν καὶ πόλεων ἔκτεινον.

XXX. Οὕτω μὲν ἡ Ῥώμη παραλόγως ἦλω καὶ
 25 λογώτερον ἐσώθη, μῆνας ἑπτὰ τοὺς πάντας ὑπὸ
 βαρβάροις γενομένη. Παρελθόντες γὰρ εἰς αὐτὴν
 γαίς ἡμέραις ὕστερον τῶν Κυλντιλίων εἰδῶν περὶ
 Φεβρουαρίας εἰδούς ἐξέπεσον. Ὁ δὲ Κάμιλλος ἐθ
 βευσε μὲν, ὡς εἰκός ἦν, τὸν ἀπολωλυίας σωτήρα π
 30 δος γενόμενον καὶ κατάγοντα τὴν πόλιν αὐτὴν εἰς
 τὴν· οἳ τε γὰρ ἔξωθεν ἅμα παισὶ καὶ γυναιξίν εἰς
 νουτος αὐτοῦ συγκατήεσαν, οἳ τε πολιορκηθέντες

μικροῦ δεήσαντες ἀπολέσθαι διὰ λιμόν, εριβάλλοντες ἀλλήλους καὶ δακρύνοντες ἀπικρούσης ἡδονῆς, ἱερεῖς τε καὶ ζάκοροι θεῶν, οὗτοι αὐτόθι τῶν ἀβεβήλων ἐκρυσαν ἢ σὺν ἄλλοις, ἀνασωζόμενα κομίζοντες ἐπεδείκνυντο ὅφεις τοῖς πόλιταις δεχομένοις μετὰ χαρᾶς, οὗτοι τῶν θεῶν αὐτίς εἰς τὴν Ῥώμην συγκατεργάσαντες δὲ τοῖς θεοῖς καὶ καθάρας τὴν πόλιν οὗτοι περὶ ταῦτα δεινῶν, τὰ μὲν ὄντα τῶν ἐστῆσαν, αὐτὸς δὲ ἰδρύσατο νεῶν Φήμης καὶ ἰνευρῶν ἐκείνον τὸν τόπον, ἐν ᾧ νύκτωρ ἡ ἔβησα τὴν τῶν βαρβάρων στρατιὰν ἐκ θεοῦ τῶν ἀρχαίων προσέπεσε.

Χαλεπῶς μὲν οὖν καὶ μόλις αἱ τῶν ἱερῶν οὗτοι γῶραι φιλοτιμία τοῦ Καμίλλου καὶ πόνη 15 ἱεροφαντῶν· ὡς δὲ καὶ τὴν πόλιν ἀνοικοδομησάντων διεφθαρμένην, ἀθυμία πρὸς τὸ ἔργον τοῖς πολλοῖς καὶ μέλλησις ἦν ἐστερημένων καὶ τινος ἐν τῷ παρόντι ἡσυχίας καὶ ἐκ κακῶν δεομένοις μᾶλλον ἢ κάμνειν καὶ 20 ἑαυτοὺς οὔτε χρήμασιν οὔτε σώμασιν ἐρωτῶντα δὲ ἡσυχῇ πρὸς τοὺς Οὐηίτους αὐτίς ἀποῖναι, πόλιν ἅπασιν κατασκευασμένην καὶ διαμετρικῶς δημαγωγῶν ἐνέδοσαν τοῖς πρὸς χάριν ὁμιλεῖν, καὶ λόγων ἡκροῶντο στασιαστικῶν 25 Καμίλλου, ὡς ἐκείνου φιλοτιμίας ἕνεκα καὶ ἀποστεροῦντος αὐτοὺς πόλεως ἐτοίμης καὶ σκηνοῦν ἐρείπια καὶ πυρκαϊὰν τοσαύτην ἵσχυρα μὴ μόνον ἡγεμῶν Ῥώμης καὶ στρατηγός, ἵσχυρα λέγεται παρώσας Ῥωμύλον. Ἐκ τούτου 30 τὸν θόρυβον ἢ βουλή τὸν μὲν Κάμιλλον οὐκ ἔμενον ἀποθέσθαι τὴν ἀρχὴν ἐντὸς ἑνιαυτοῦ.

καίπερ ἕξ μῆνας οὐδενὸς ὑπερβαλόντος ἑτέρου δικτά-
 τορος, αὐτὴ δὲ παρεμυθεῖτο καὶ κατεπράυνε πείθουσα
 καὶ δεξιουμένη τὸν δῆμον, ἐπιδεικνυμένη μὲν ἠφροσύνη καὶ
 τάφους πατέρων, ὑπομιμνήσκουσα δὲ χωρίων ἱερῶν καὶ
 5 τόπων ἁγίων, οὓς Ῥωμύλος ἢ Νομάς ἢ τις ἄλλος αὐτοῖς
 τῶν βασιλέων ἐπιθειάσας παρέδωκεν. Ἐν πρώτοις δὲ
 τῶν θείων τὴν τε νεοσφαγῆ κεφαλὴν προὔφερον ἐν τῇ
 θεμελιώσει τοῦ Καπιτωλίου φανεῖσαν, ὡς τῷ τόπῳ πε-
 προωμένον ἐκείνῳ τῆς Ἰταλίας κεφαλῇ γενέσθαι, καὶ τὸ
 10 τῆς Ἑστίας πῦρ, ὃ μετὰ τὸν πόλεμον ὑπὸ τῶν παρθένων
 ἀναπτόμενον αὐτίς ἀφανίζειν καὶ σβεννύναι τοὺς προ-
 λιπόντας τὴν πόλιν, ὄνειδος αὐτοῖς ἐσόμενον, ἃν τε ὑπὸ
 ἄλλων οἰκουμένην ὀργῶσιν ἐπηλύδων καὶ ξένων ἃν τὴν
 ἔρημον οὔσαν καὶ μηλόβοτον. Τοιαῦτα καὶ πρὸς ἕναστον
 15 ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πολλὰκις ἐν τῷ δήμῳ σχετλιάζοντες ἐπε-
 κλῶντο πάλιν ὑπὸ τῶν πολλῶν τὴν παρούσαν ὀλοφυρο-
 μένων ἀμηχανίαν, καὶ δεομένων μὴ σφᾶς ὥσπερ ἐκ ναυ-
 αγίου γυμνοὺς καὶ ἀπόρους σωθέντας προσβιάζεσθαι
 τὰ λείψανα τῆς διεφθαρμένης συμπηγνύναι πόλεως, ἐτί-
 20 ρας ἐτοιμῆς παρούσης.

XXXII. Ἔδοξεν οὖν βουλὴν προθεῖναι τῷ Καμίλλῳ·
 καὶ πολλὰ μὲν αὐτὸς διεξῆλθε παρακαλῶν ὑπὲρ τῆς
 πατρίδος, πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἄλλων ὁ βουλόμενος· τέλος
 δὲ τὸν πρῶτον εἰωθότα λέγειν γνώμην Λεύκιον Λου-
 25 κρητίον ἀναστήσας ἐκέλευσεν ἀποφῆνασθαι πρῶτον,
 εἶτα τοὺς ἄλλους ἐφεξῆς. Γενομένης δὲ σιωπῆς καὶ τοῦ
 Λουκρητίου μέλλοντος ἐνάρχεσθαι, κατὰ τύχην ἐξῴθη
 ἑκατοντάρχης ἄγων τάγμα φυλακῆς ἡμερινῆς παρεπο-
 ρεύετο, καὶ τὸν φέροντα πρῶτον τὸ σημεῖον μεγάλη φωνῇ
 30 προσαγορεύσας ἐκέλευσεν αὐτοῦ μένειν καὶ τὸ σημεῖον
 τίθεσθαι· κάλλιστα γὰρ ἐνταῦθα καθεδεῖσθαι καὶ με-
 νεῖν. Ἄμα δὲ τῷ καιρῷ καὶ τῇ περὶ τοῦ μέλλοντος ἐννοία

καὶ ἀδελότητι τῆς φωνῆς γενομένης, ὃ τε Λουκρήτιος ἔφη προσκυνήσας τῷ θεῷ προστίθεσθαι τὴν ἑαυτοῦ γνώμην καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος ἐπηκολούθησε. Θυμαστὴ δὲ καὶ τὸ πλῆθος ἔσχε μεταβολὴ τῆς ὁρμῆς, ἀλλήλους παρακαλούντων καὶ τρεπομένων πρὸς τὸ ἔργον, 5 οὐκ ἐκ διανομῆς τινος ἢ τάξεως, ἀλλ' ὡς ἕκαστος ἐτοιμότητος ἢ βουλήσεως εἶχε τῶν χωρίων καταλαμβανόμενων. Διὸ καὶ τεταραγμένην τοῖς στενωποῖς καὶ συμπεφυρμένην ταῖς οἰκήσεσιν ἀνήγαγον τὴν πόλιν ὑπὸ σκουδῆς καὶ τάχους. Ἐντὸς γὰρ ἐνιαυτοῦ λέγεται καὶ 10 τοῖς τεύχεσι καινὴ καὶ ταῖς ἰδιωτικαῖς οἰκοδομαῖς ἀναστήναι πάλιν. Οἱ δὲ τοὺς ἱεροὺς τόπους ἀναλαβεῖν καὶ ὀρίσαι ταχθέντες ὑπὸ τοῦ Καμίλλου, συγκεχυμένων ἀπάντων, ὡς ἤκου ἐπὶ τὴν καλιάδα τοῦ Ἄρεως περιόδούντες τὸ Παλάτιον, αὐτὴν μὲν, ὡς τὰ ἄλλα, διε- 15 φθαρμένην καὶ κατακεκαυμένην εὗρον ὑπὸ τῶν βαρβάρων, σκευωρούμενοι δὲ καὶ καθάροντες τὸ χωρίον ἐντυγχάνουσι τῷ μαντικῷ ξύλῳ τοῦ Ῥωμύλου κατὰ τέφρας πολλῆς καὶ βαθείας καταδεδυκῶτι. Τοῦτο δ' ἔστι μὲν ἐπικαμπὲς ἐκ θατέρου πέρατος, καλεῖται δὲ λίττυον· 20 χρῶνται δ' αὐτῷ πρὸς τὰς τῶν πλινθίων ὑπογραφὰς ὅταν ἐπ' ὄρνισι διαμαντεύομενοι καθέξωνται, ὡς κάκεϊνος ἐχρήτη μαντικώτατος ὢν. Ἐπειδὴ δ' ἐξ ἀνθρώπων ἠφανίσθη, παραλαβόντες οἱ ἱερεῖς τὸ ξύλον ὡσπερ ἄλλο τι τῶν ἱερῶν ἄψαυστον ἐφύλαττον. Τοῦτο δὴ τότε τῶν 25 ἄλλων ἀπολωλότων ἀνευρόντες διαπεφευγὸς τὴν φθορὰν ἠδίους ἐγένοντο ταῖς ἐλπίσιν ὑπὲρ τῆς Ῥώμης, ὡς αἰδίου αὐτῇ τὴν σωτηρίαν τοῦ σημείου βεβαιούντος.

XXXIII. Οὕτω δὲ τῆς περὶ ταῦτα πεπαυμένοις ἀσχολίας αὐτοῖς ἐπιπίπτει πόλεμος, Αἰκανῶν μὲν ἅμα καὶ 30 Οὐολούσκων καὶ Λατίνων εἰς τὴν χώραν ἐμβαλλόντων, Τυρρηγῶν δὲ πολιορκούντων Σούτριον, συμμαχίδα

- Ῥωμαίων πόλιν. Ἐπειδὴ δ' οἱ τὴν ἡγεμονίαν ἐπι-
 χιλίαρχοι στρατοπεδευσάμενοι περὶ τὸ Μάρκιον
 ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐπολιορκοῦντο καὶ κινδυνεύοντες
 ἀποβαλεῖν τὸ στρατόπεδον εἰς Ῥώμην ἐπεμφαν-
 5 δαίκνυται τὸ τρίτον Κάμιλλος δικτάτωρ. Περὶ τὸν
 τοῦ πολέμου διττοὶ λόγοι λέγονται· δίδεμι δὲ τὸ
 θώδη πρότερον. Φασὶ τοὺς Λατίνους, εἴτε προ-
 χρωμένους εἴτε βουλομένους ὡς ἀληθῶς ἀναμύ-
 τὰ γένη κάλιν ἐξ ὑπαρχῆς, κέμψαντας αἰτεῖν παρὰ
 10 Ῥωμαίων παρθένους ἑλευθέρως γυναίκας. Ἀπορο-
 δὲ τῶν Ῥωμαίων, τί χρὴ ποιεῖν (καὶ γὰρ τὸν πολέμ-
 ῶν ὄρωδον οὐκ ἔστιν καθεστῶτες οὐδ' ἀνεληφότες αἰ-
 καὶ τὴν αἰτησίαν τῶν γυναικῶν ὑπώπτενον ἐξομῆ-
 εἶναι, τοῦ δ' εὐπρεποῦς χάριν ἐπιγαμίαν καλεῖται
 15 θεραπευαίνουσα τοῦνομα Τουτούλαν, ὡς δ' ἔνιοι λέ-
 Φιλωτίδα, τοῖς ἄρχουσι παραινέσαι κέμπειν συν-
 τῶν δμῶν τὰς ἐν ὄρω μάλιστα καὶ ταῖς ὄψεσι
 θερίους, κοσμήσαντας ὡς νύμφας εὐγενεῖς, τὰ λεί-
 αὐτῇ μελήσειν. Πεισθέντας δὲ τοὺς ἄρχοντας ἐπι-
 20 σθαι τῶν θεραπευαίνουσας ὅσας ἐκείνη πρὸς τὴν
 ἐδοκίμασε, καὶ κοσμήσαντας ἐσθῆτι καὶ χρυσῶ
 δοῦναι τοῖς Λατίνοις οὐκ ἄνευ πόρρω τῆς πόλεως
 τοπεδεύουσι. Νύκτωρ δὲ τὰς μὲν ἄλλας ὑφελεί-
 ἐγχειρίδια τῶν πολεμίων, τὴν δ' εἴτε Τουτούλα
 25 Φιλωτίδα προσβᾶσαν ἐρινεῶν μεγάλῃ καὶ παρατε-
 ὀπίσω τὸ ἱμάτιον ἄραι πυρσὸν εἰς τὴν Ῥώμην, ὡς
 συγκείμενον αὐτῇ πρὸς τοὺς ἄρχοντας, οὐδενὸς
 τῶν πολιτῶν εἰδότος. Δι' ὃ καὶ θορυβῶδη γενέσθαι
 τῶν στρατιωτῶν ἔξοδον, ὡς κατήπειγον οἱ ἄρχ-
 30 ἄλλήλους ἀνακαλούντων καὶ μόλις εἰς τὴν τάξιν
 σταμένων. Ἐπελθόντας δὲ τῷ χάρακι τῶν πολεμίων
 προσδεχομένων καὶ καθευδόντων ἔλειν τὸ στρατό-

φθείραι τοὺς πλείστους. Τοῦτο δὲ γενέσθαι
 Ἰουλαίς, τότε δὲ Κυϊντιλίαις νώνυις, καὶ τὴν
 ἐορτὴν ὑπόμνημα τῆς πράξεως ἐκείνης εἶναι.
 μὲν γὰρ ἐξιόντες ἀθρόοι διὰ τῆς πύλης πολλὰ
 χωρίων καὶ κοινῶν ὀνομάτων βοῆ φθέγγονται, 5
 Μάρκον, Λούκιον καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, μιμού-
 νη τότε γενομένην μετὰ σπουδῆς ἀλλήλων ἀνά-
 ἔπειτα κεκοσμημέναι λαμπρῶς αἱ θεραπαινίδες
 παίζουσαι διὰ σκωμμάτων εἰς τοὺς ἀπαντῶντας.
 δὲ καὶ μάχη τις αὐταῖς πρὸς ἀλλήλας, ὡς καὶ τότε 10
 οὗς τοὺς Λατίνους ἀγῶνος συνεπιλαμβανομέναις.
 ναὶ δὲ καθέξονται κλάδοις συκῆς σκιαζόμεναι·
 ἡμέραν νώνας Καπρατίνας καλοῦσιν, ὡς οἴου-
 τὸν ἐρινεόν, ἀφ' οὗ τὴν παιδίσκην τὸν πυρσου-
 νη γὰρ ἐρινεὸν καπρίφικον ὀνομάζουσιν. Ἔτεροι 15
 οὖν τὰ πλείστα δρᾶσθαι καὶ λέγεσθαι φασιν ἐπὶ
 Ρωμύλου πάθει· κατὰ ταύτην γὰρ ἀφανισθῆναι
 ἄραν αὐτὸν ἔξω πύλης, ζόφου καὶ θυέλλης ἄφνω
 ὕψης, ὡς δ' ἐνιοὶ νομίζουσιν, ἐκλείψεως ἡλίου
 ἡς, καὶ τὴν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ τόπου νώνας Κα- 20
 οὺς κληθῆναι, τὴν γὰρ αἶγα κάπραν ὀνομάζου-
 δὲ Ῥωμύλος ἠφανίσθη δημηγορῶν περὶ τὸ τῆς
 οὐρανίας προσαγορευόμενον, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου
 αἰ.

IV. Τὸν δ' ἕτερον λόγον οἱ πλείστοι τῶν συγ- 25
 γράμματος δοκιμάζοντες οὕτω λέγουσιν. Ἀποδειχθεὶς
 ὁ τρίτον ὁ Κάμιλλος καὶ πυθόμενος τὸ μετὰ
 ἀρχῶν στρατεύμα πολιορκούμενον ὑπὸ τῶν Λα-
 τίνων καὶ τῶν Οὐλολούσκων, ἠναγκάσθη καὶ τοὺς οὐκ
 ἴσους τῶν πολιτῶν, ἀλλ' ἤδη παρηγηκότας καθοπλί- 30
 σθαι. Ἐπιελθὼν δὲ μακρὰν περίοδον περὶ τὸ Μάρκιον
 καὶ λαθὼν τοὺς πολεμίους ἴδρυσεν τὴν στρατιάν

κατόπιν αὐτῶν, καὶ πυρὰ πολλὰ καύσας διεσήμηνε τὴν
 ἑαυτοῦ παρουσίαν. Οἱ μὲν οὖν πολιορκούμενοι θαρρή-
 σαντες ἐπιέναι διενουοῦντο καὶ μάχην συνάπτειν· οἱ δὲ
 Λατῖνοι καὶ Οὐλοουῖσκοι συστειλλαντες εἰσω τοῦ χάρακος
 5 ἑαυτοὺς ἀπεσταύρουν ξύλοις πολλοῖς καὶ διεφράγγνυτο
 πανταχόθεν τὸ στρατόπεδον, ἀμφίβολοι γεγονότες ὑπὸ
 τῶν πολεμίων καὶ περιμένειν ἐγνωκότες ἑτέραν οἰκοῦσθαι
 δύναμιν, ἅμα δὲ καὶ Τυρρηνηῶν προσδεχόμενοι βοή-
 θειαν. Τοῦτο δ' αἰσθόμενος ὁ Κάμιλλος καὶ δεδοικώς
 10 παθεῖν ὅπερ ἐποίησεν αὐτὸς τοὺς πολεμίους κυκλωσά-
 μενος ἔσπευδε προλαβεῖν τὸν καιρὸν. Ὅντος δὲ τοῦ
 περιφράγματος ξυλίνου καὶ πνεύματος μεγάλου κατιόν-
 τος ἀπὸ τῶν ὀρῶν ἅμα φάει, πυροβόλα παρασκευασά-
 μενος καὶ περὶ τὸν ὄρθρον ἐξαγαγὼν τὴν δύναμιν τοὺς
 15 μὲν ἄλλους ἐκέλευσε χρῆσθαι βέλεσι καὶ κραυγῇ καθ'
 ἕτερον μέρος, αὐτὸς δὲ τοὺς τὸ πῦρ ἀφήσειν μέλλοντας
 ἔχων ὄθεν εἰώθει μάλιστα προσπίπτειν ὁ ἄνεμος τῷ
 χάρακι τῶν πολεμίων ἀνέμενε τὴν ὄραν. Ἐπεὶ δὲ συν-
 εστῶσης τῆς μάχης ὃ τε ἥλιος ἀνήγει καὶ τὸ πνεῦμα λαμ-
 20 πρὸν ἐξέπιπτε, σημήνας ἐπιδρομὴν κατέσπειρε τοῦ χά-
 ρακος ἄφθονα τῶν πυροβόλων. Ταχὺ δὲ τῆς φλογὸς
 ἐν ὕλῃ πυκνῇ καὶ σταυρώμασι ξυλίνοις ἀνατραφείσης
 καὶ κύκλω περινεμομένης, οὐδὲν ἄκος οὐδὲ σβεστήριον
 ἔχοντες οἱ Λατῖνοι παρεσκευασμένον, ὡς πλήρες ἦν ἤδη
 25 τὸ στρατόπεδον πυρός, ἐπ' ὀλίγον συστειλλόμενοι τόπον
 ἐξέπιπτον ὑπ' ἀνάγκης πρὸς ὀπισθίους καὶ παρατε-
 ταγμένους πρὸ τοῦ χάρακος τοὺς πολεμίους. Καὶ τού-
 των μὲν ὀλίγοι διέφυγον, τοὺς δὲ καταλειφθέντας ἐν τῷ
 στρατοπέδῳ πάντας διέφθειρε τὸ πῦρ, μέχρι οὐ κατα-
 30 σβέσαντες οἱ Ῥωμαῖοι τὰ χρήματα διήρπασαν.

XXXV. Γεγονότων δὲ τούτων ἀπολιπὼν ἐπὶ τοῦ
 στρατοπέδου τὸν υἱὸν Λεύκιον φύλακα τῶν ἠλωκῶτων

ἀνθρώπων καὶ χρημάτων αὐτὸς εἰς τὴν τῶν πολεμίων
 ἐνέβαλε. Καὶ τὴν Αἰκανῶν πόλιν ἐξελὼν καὶ προσαγα-
 γόμενος τοὺς Οὐολούσκους εὐθύς ἤγε τὴν στρατιάν
 πρὸς τὸ Σούτριον, οὕτω τὰ συμβεβηκότα τοῖς Σουτρί-
 νοις πεπυσμένος, ἀλλ' ὥς εἰ κινδυνεύουσι καὶ πολιορ- 5
 κουμένοις ὑπὸ τῶν Τυρρηνῶν βοηθῆσαι σπεύδων. Οἱ
 δ' ἔτυχον ἤδη τὴν μὲν πόλιν τοῖς πολεμίοις παραδεδω-
 κότες, αὐτοὶ δὲ πάντων ἐνδεεῖς ἐν ἱματίοις μόνον ἀφει-
 μένοι· καὶ καθ' ὁδὸν ὄντι τῷ Καμίλλῳ μετὰ παιδῶν καὶ
 γυναικῶν ἀπῆνταν ὀδυρόμενοι τὰς ἑαυτῶν τύχας. Ὁ 10
 δὲ Κάμιλλος αὐτὸς τε πρὸς τὴν ὄψιν ἐπικλασθεῖς καὶ
 τοὺς Ῥωμαίους ὄρων ἐμφρομένων αὐτοῖς τῶν Σουτρί-
 νων δακρύνοντας καὶ θυσανασχετοῦντας ἐπὶ τοῖς γεγενη-
 μένοις, ἔγνω μὴ ποιεῖσθαι τῆς τιμωρίας ἀναβολήν, ἀλλ'
 εὐθύς ἄγειν ἐπὶ τὸ Σούτριον ἐκείνης τῆς ἡμέρας, λογι- 15
 ζόμενος ἀνθρώπους εὐδαίμονα καὶ πλουσίαν πόλιν ἄρτι
 κατειληφότα καὶ μηδένα τῶν πολεμίων ὑπολελοιπότα
 ἐν αὐτῇ μηδὲ προσδεχομένους ἔξωθεν, ἐκλελυμένους
 παντάπασι καὶ ἀφυλάκτους εὐρήσειν· ὀρθῶς λογισά-
 μενος. Οὐ γὰρ μόνον τὴν χώραν ἔλαθε διελθὼν, ἀλλὰ 20
 καὶ πρὸς ταῖς πύλαις γενόμενος καὶ τὰ τείχη καταλαβῶν·
 ἐφύλαττε γὰρ οὐδεὶς, ἀλλ' ἐν οἴνῳ καὶ συνουσίαις ἦσαν
 ἐσκεδασμένοι κατὰ τὰς οἰκίας. Ἐπεὶ δὲ ἦσθοντο τοὺς
 πολεμίους κρατοῦντας ἤδη, οὕτω διέκειντο μοχθηρῶς
 ὑπὸ πλησμονῆς καὶ μέθης, ὥς μηδὲ πρὸς φυγὴν ὀρμηῆσαι 25
 πολλοὺς, ἀλλ' ἐν ταῖς οἰκίαις αἰσχιστα πάντων ὑπομέ-
 νοντας ἀποθνήσκειν ἢ παραδιδόναι σφᾶς αὐτοὺς τοῖς
 πολεμίοις. Τὴν μὲν οὖν Σουτρίνων πόλιν ἡμέρα μιᾶ
 θις ἀλουῦσαν οὕτω συνέβη καὶ τοὺς ἔχοντας ἀποβαλεῖν,
 καὶ τοὺς ἀφηρημένους ἀπολαβεῖν διὰ Κάμιλλον. 30

XXXVI. Ὁ δ' ἀπὸ τούτων θρίαμβος αὐτῷ χάριν οὐκ
 ἐλάττωνα καὶ κόσμον ἤνεγκε τῶν πρώτων θυεῖν. Καὶ

γὰρ τοὺς πάνυ βασκαίνοντας τῶν πολιτῶν καὶ πάντα
 βουλομένους εὐτυχία τιλὶ μᾶλλον ἢ δι' ἀρετὴν κατορ-
 θῶσθαι, τότε ἠνάγκαζον αἱ πράξεις τῆ δεινότητι καὶ τῷ
 δραστηρίῳ τοῦ ἀνδρὸς ἀποδιδόναι τὴν δόξαν. Ἦν δὲ
 5 τῶν διαμαχομένων αὐτῷ καὶ προσφθονούντων ἐπιφανέ-
 στατος Μάρκος Μάλλιος, ὁ πρῶτος ὠσάμενος τοὺς Κελ-
 τοὺς ἀπὸ τῆς ἄκρας ὅτε τῷ Καπιτωλίῳ διὰ νυκτὸς ἐπέ-
 θεντο καὶ διὰ τοῦτο Καπιτωλῖνος ἐπικληθεῖς. Οὗτος
 γὰρ ἀξιῶν πρῶτος εἶναι τῶν πολιτῶν καὶ μὴ δυνάμενος
 10 τὸν Κάμιλλον ἀπὸ τοῦ βελτίστου τρόπου τῆ δόξῃ παρελ-
 θεῖν, ὑπόθεσιν τυραννίδος ἐποιήσατο κοινὴν καὶ συν- 148
 ῆθη, δημαγωγῶν τοὺς πολλοὺς, μάλιστα δὲ τῶν ὀφει-
 λόντων χρέα τοῖς μὲν ἀμύνων καὶ συνδικῶν ἐπὶ τοὺς
 δανειστάς, τοὺς δ' ἀφαιρούμενος βία καὶ κωλύων ἄγε-
 15 σθαι πρὸς τὸν νόμον, ὥστε πολλοὺς τῶν ἀπόρων ταχὺ
 περὶ αὐτὸν γενέσθαι καὶ πολὺν φόβον παρασχεῖν τοῖς
 βελτίστοις τῶν πολιτῶν θρασυνομένους καὶ ταράττον-
 τας τὴν ἀγοράν. Ἐπεὶ δὲ κατασταθεῖς ἐπὶ ταῦτα δικτά-
 τωρ Κούιντος Καπιτωλῖνος εἰς τὴν εἰρκτὴν ἐνέβαλε τὸν
 20 Μάλλιον, ὁ δὲ δῆμος γενομένου τούτου μετέβαλε τὴν
 ἐσθῆτα, πρᾶγμα γινόμενον ἐπὶ συμφοραῖς μεγάλαις καὶ
 δημοσίαις, δεισασα τὸν θόρυβον ἢ σύγκλητος ἐκέλευσεν
 ἀφεθῆναι τὸν Μάλλιον. Ὁ δ' οὐδὲν ἦν ἀφεθεῖς ἀμεί-
 νων, ἀλλὰ σοβαρώτερον ἐδημαγωγῆι καὶ διστασίαζε
 25 τὴν πόλιν. Αἰροῦνται δὲ πάλιν χιλιάρχον τὸν Κάμι-
 λον. Εἰσαγομένων δὲ τῶν κατὰ τοῦ Μαλλίου δικῶν
 μεγάλα τοὺς κατηγοροὺς ἐβλαπτεν ἡ ὄψις. Ὁ γὰρ τόπος,
 ἐφ' οὗ βεβηκῶς ὁ Μάλλιος ἐνυκτομάχησε πρὸς τοὺς
 Κελτοὺς, ὑπερφαίνετο τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου
 30 καὶ παρεῖχεν οἶκτον τοῖς ὀρφῶσιν· αὐτὸς τε τὰς χεῖρας
 ὀρέγων ἐκείσε καὶ δακρύων ὑπεμίμνησκε τῶν ἀγώνων,
 ὥστε τοὺς κρίνοντας ἀπορεῖν καὶ πολλάκις ἀναβάλλε-

σθαι τὴν δίκην, μήτ' ἀφείναι βουλομένους ἐπὶ τεκμηρίοις φανεροῖς τὸ ἀδίκημα μήτε χρῆσασθαι τῷ νόμῳ δυναμένους ἐν ὀφθαλμοῖς τῆς πράξεως οὕσης διὰ τὸν τόπον. Ὁ δὲ συμφρονήσας ὁ Κάμιλλος μετήγαγεν ἔξω πύλης τὸ δικαστήριον εἰς τὸ Πετηλῖνον ἄλσος· ὅθεν οὐκ ὄντος τοῦ Καπιτωλίου καταφανοῦς ὁ τε διώκων ἐχρήσατο τῇ κατηγορίᾳ καὶ τοῖς κρίνουσι παρεχώρησεν ἡ μνήμη τῶν γεγονότων ἀξίαν λαβεῖν ὀργὴν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἀδικήμασιν. Ὁ μὲν οὖν Μάλλιος ἀλοῦς εἰς τὸ Καπιτώλιον ἀπήχθη, καὶ κατὰ τῆς πέτρας ὠσθεὶς τὸν αὐτὸν τόπον 10 ἔσχε καὶ τῶν εὐτυχεστάτων ἔργων καὶ τῶν μεγίστων ἀτυχημάτων μνημεῖον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ κατασκάψαντες ἱερὸν ἰδρύσαντο θεᾶς, ἣν Μονῆταν καλοῦσι, καὶ τὸ λοιπὸν ἐψηφίσαντο μηδένα τῶν πατρικίων ἐπὶ τῆς ἄκρας κατοικεῖν. 15

XXXVII. Ὁ δὲ Κάμιλλος ἐπὶ χιλιαρχίαν ἕκτην καλούμενος παρῆταιτο, γεγονὼς μὲν ἡλικίας ἤδη πρόσω καὶ κούτινα καὶ φθύνον δεδιῶς καὶ νέμεσιν ἐπὶ δόξῃ τοσαύτη καὶ κατορθώμασιν· ἡ δὲ φανερωτάτη τῶν αἰτιῶν ἦν ἀρρωστία σώματος· ἐτύγγανε γὰρ νοσῶν περὶ τὰς ἡμέρας 20 ἐκεῖνας. Οὐ μὴν παρήκεν αὐτῷ τὴν ἀρχὴν ὁ δῆμος, ἀλλὰ βοῶν μήτε ἰσπεύοντος αὐτοῦ μήτε ὀπλομαχοῦντος ἐν τοῖς ἀγῶσι δεῖσθαι, βουλευομένου δὲ μόνου καὶ προστάττοντος, ἠνάγκασεν ὑποστῆναι τὴν στρατηγίαν καὶ μεθ' ἐνὸς τῶν συναρχόντων Λευκίου Φουρίου τὸν στρατὸν ἄγειν εὐθύς ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Οὗτοι δ' ἦσαν Πραινεστῖνοι καὶ Οὐολοῦσκοι μετὰ πολλῆς δυνάμεως τὴν συμμαχίδα τῶν Ῥωμαίων πορθοῦντες. Ἐξελθὼν δὲ καὶ παραστρατοπεδεύσας τοῖς πολεμίοις αὐτὸς μὲν ἡξίου 25 τρέβειν τὸν πόλεμον χρόνῳ, κἂν εἰ μάχης δεήσειε ῥώσας τὸ σῶμα διαγωνίσασθαι, Λευκίου δὲ τοῦ συνάρχοντος ἐπιθυμία δόξης φερομένου πρὸς τὸν κίνδυνον ἀκατα-

σχέτως και συνεξορμῶντος ἄμα ταξιάρχους και λοχαγούς, φοβηθεὶς μὴ φθόνῳ δὴ τινι δοκῆ κατορθῶμα και φιλοτιμίαν ἀφαιρῆσθαι νέων ἀνδρῶν συνεχώρησεν ἄκων ἐκεῖνῳ παρατάξει τὴν δύναμιν, αὐτὸς δὲ διὰ τὴν
 5 ἀσθένειαν ὑπελείφθη μετ' ὀλίγων ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Τοῦ δὲ Λευκίου προπετῶς χρησαμένου τῇ μάχῃ και σφαλέντος, αἰσθόμενος τὴν τροπὴν τῶν Ῥωμαίων οὐ κατέσχευ αὐτὸν, ἀλλ' ἀναθορῶν ἐκ τῆς στιβάδος ἀπήντα μετὰ τῶν ὀπαδῶν ἐπὶ τὰς πύλας τοῦ χάρακος, διὰ τῶν
 10 φευγόντων ᾧθούμενος εἰς τοὺς διώκοντας, ᾧστε τοὺς μὲν εὐθύς ἀναστρέφειν και συνακολουθεῖν, τοὺς δὲ προσφερομένους ἔξωθεν ἴστασθαι πρὸ αὐτοῦ και συνασπίζειν, παρεγγυῶντας ἀλλήλοις μὴ ἀπολείπεσθαι τοῦ στρατηγοῦ. Τότε μὲν οὖν οὕτως ἀπετράποντο τῆς διώ-
 15 ξεως οἱ πολέμιοι· τῇ δ' ὑστεραῖα προαγαγὰν τὴν δύναμιν ὁ Κάμιλλος και συνάψας μάχην αὐτούς τε νικᾷ κατὰ κράτος και τὸν χάρακα λαμβάνει συνεισπεσῶν τοῖς φεύγουσι και διαφθείρας τοὺς πλείστους. Ἐκ δὲ τούτου πνυθόμενος πόλιν Σατρίαν ὑπὸ Τυρρηνῶν ἐαλωκέναι
 20 και τοὺς οἰκήτορας ἀπεσφάχθαι Ῥωμαίους ἅπαντας ὄντας, τὴν μὲν πολλὴν και βαρεῖαν τῆς δυνάμεως εἰς Ῥώμην ἀπέστειλεν, αὐτὸς δὲ τοὺς ἀκμάζοντας μάλιστα και προθυμοτάτους ἀναλαβὼν ἐπέβαλε τοῖς τὴν πόλιν ἔχουσι Τυρρηνοῖς, και κρατήσας τοὺς μὲν ἐξήλασεν αὐτῶν, τοὺς
 25 δὲ ἀπέκτεινεν.

XXXVIII. Ἐπανελθὼν δὲ μετὰ πολλῶν λαφύρων εἰς Ῥώμην ἐπέδειξε φρονιμωτάτους ἀπάντων τοὺς μὴ φοβηθέντας ἀσθένειαν και γῆρας ἡγεμόνος ἐμπειρίαν και τόλμαν ἔχοντας, ἀλλ' ἐλομένους ἐκεῖνον ἄκοντα και
 30 νοσοῦντα μᾶλλον ἢ τῶν ἐν ἡλικίᾳ τοὺς δεομένους και σπουδάζοντας ἄρχειν. Διὸ και Τουσκλανῶν ἀφεστάναι λεγομένων ἐκέλευον ἐξίεναι τὸν Κάμιλλον ἐκ' αὐτούς

ἕνα τῶν πέντε συστρατῆγων προσελόμενον. Ὁ δὲ, καί-
 περ ἀπάντων βουλομένων καὶ δομένων, ἑάσας τοὺς
 ἄλλους, προσεῖλετο Λεύκιον Φούριον οὐδενὸς ἂν προσ-
 δοκήσαντος. Ἐκεῖνος γὰρ ἦν ὁ παρὰ γνώμην τοῦ Κα-
 μίλλου διαγωνίσασθαι προθυμηθεὶς ἔναγχος καὶ δυστυ- 5
 χήσας περὶ τὴν μάχην· ἀλλὰ βουλόμενος, ὡς ἔοικεν,
 ἀποκρύψαι τὴν συμφορὰν καὶ τὴν αἰσχύνην ἀπαλλάξαι
 τοῦ ἀνδρὸς ἀντὶ πάντων τοῦτον προῆγεν. Οἱ δὲ Του-
 σκλανοὶ τὴν ἀμαρτίαν ἐπανορθούμενοι πανούργως, ἤδη
 βαδίζοντος ἐπ' αὐτοὺς τοῦ Καμίλλου τὸ μὲν πεδῖον ἀν- 10
 θρώπων ὡς ἐν εἰρήνῃ γεωργοῦντων καὶ νεμόντων ἐνέ-
 πλησαν, τὰς δὲ κύλας εἶχον ἀνεφωγμένας καὶ τοὺς παῖδας
 ἐν τοῖς διδασκαλείοις μανθάνοντας, τοῦ δὲ δήμου τὸ
 μὲν βάναισον ἐπὶ τῶν ἐργαστηρίων ἑωρᾶτο περὶ τὰς
 τέχνας, τὸ δ' ἀστεῖον ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐν ἱματίοις· οἱ δ' 15
 ἄρχοντες περιήεσαν σπουδῇ καταλύσεις τοῖς Ῥωμαίοις
 ἐπαγγέλλοντες, ὡς οὐδὲν κακὸν προσδοκῶντες οὐδὲ
 συνειδότες. Τούτων δὲ πραττομένων ἀπιστεῖν μὲν οὐκ
 ἐπήει τῷ Καμίλλῳ τὴν προδοσίαν, οἰκτείρας δὲ τὴν ἐπὶ
 τῇ προδοσίᾳ μετάνοιαν αὐτῶν ἐκέλευσε πρὸς τὴν σύγ- 20
 κλητον ἐλθόντας παραιτεῖσθαι τὴν ὀργήν· καὶ παραι-
 τουμένοις συνέπραξεν αὐτὸς ἀφεθῆναι τε τὴν πόλιν
 αἰτίας ἀπάσης καὶ μεταλαβεῖν ἰσοπολιτείας. Αὐταὶ μὲν
 οὖν ἐγένοντο τῆς ἕκτης χιλιαρχίας ἐπιφανέσταται
 πράξεις.

25

XXXIX. Μετὰ δὲ ταῦτα Λικιννίου Σκόλωνος ἐν τῇ
 πόλει τὴν μεγάλην στάσει ἐγείροντος, ἦν ὁ δῆμος ἑστα-
 σίαζε πρὸς τὴν σύγκλητον βιαζόμενος θνεῖν ὑπάτων
 καθισταμένων τὸν ἕτερον πάντως ἐκ δημοτῶν εἶναι καὶ
 μὴ συναμφοτέρους πατρικίους, δῆμαρχοὶ μὲν ἠρέθη- 30
 σαν, τὰς δ' ὑπατικὰς ἀρχαιφεσίας ἐπιτελεσθῆναι διε-
 κάλυσαν οἱ πολλοί. Καὶ τῶν πραγμάτων δι' ἀναρχίας

φερομένων ἐς μείζονας ταραχὰς ἀποδείκνυται δικτάτωρ
 ὁ Κάμιλλος ὑπὸ τῆς βουλῆς ἄκοντι τῷ δήμῳ τὸ τέταρτον,
 οὐδ' αὐτὸς ὢν πρόθυμος οὐδὲ βουλόμενος ἐναντιοῦ-
 σθαι πρὸς ἀνθρώπους παρρησίαν ἔχοντας ἀπὸ πολλῶν
 5 καὶ μεγάλων ἀγώνων πρὸς αὐτόν, ὡς πλείονα διαπε-
 πραγμένος ἐν στρατηγίαις μετ' αὐτῶν ἢ μετὰ τῶν πατρι-
 κίων ἐν πολιτείαις, καὶ νῦν διὰ φθόνον ἐκείνων ἤρημέ-
 νος ὑπ' αὐτῶν, ὅπως ἢ καταλύσειε τὸν δῆμον ἰσχύσας
 ἢ καταλυθεῖη μὴ κρατήσας. Οὐ μὴν ἀλλὰ πειρώμενος
 10 ἀμύνειν τοῖς παροῦσι, τὴν ἡμέραν γνοῦς, ἐν ἣ νομοθε- 150
 τεῖν οἱ δήμαρχοι διεννοοῦντο, προέγραψε στρατιᾶς κα-
 τάλογον καὶ μετεκάλει τὸν δῆμον ἐκ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὸ
 πεδῖον μεγάλας ζημίας ἀπειλῶν κατὰ τοῦ μὴ ὑπακού-
 σαντος. Τῶν δὲ δημάρχων ἐκείθεν αὐτὸν πάλιν ἀντανι-
 15 σταμένων ταῖς ἀπειλαῖς καὶ διομνυμένων πέντε μυριά-
 σιν ἀργυρίου ζημιώσειν, εἰ μὴ παύσαιτο τοῦ δήμου τὸν
 νόμον ἀφαιρούμενος καὶ τὴν ψῆφον, εἴτε δείσας φυγῆν
 ἑτέραν καὶ καταδίκην, ὡς ἀνδρὶ προεσβύτη καὶ κατειρ-
 γασμένῳ μεγάλα μὴ πρέπουσαν, εἴτε τοῦ δήμου τὴν
 20 βίαν ἄμαχον οὔσαν καὶ δυσνίκητον ὑπερβαλέσθαι μὴ
 δυνάμενος μηδὲ βουλόμενος, τότε μὲν ὑπεχώρησεν οἰ-
 καδε· ταῖς δ' ἐξῆς ἡμέραις σκηψάμενος ἀρρωστεῖν ἐξω-
 μόσατο τὴν ἀρχήν. Ἡ δὲ σύγκλητος ἕτερον δικτάτορα
 κατέστησε· κάκεινος ἀποδείξας ἱππαρχον αὐτόν τὸν
 25 ἡγεμόνα τῆς στάσεως Στόλωνα παρήκεν ἐπικυρῶσαι τὸν
 νόμον τὸν μάλιστα λυποῦντα τοὺς πατρικίους. Ἐκέ-
 λευσε δ' οὗτος μηδένα πλέθρων πεντακοσίων πλείονα
 χώραν κεκτηθῆναι. Τότε μὲν οὖν λαμπρὸς ὁ Στόλων
 ἐγεγόνει τῇ ψήφῳ κρατήσας· ὀλίγῳ δ' ὕστερον αὐτὸς
 30 ἐάλω κεκτημένος ὅσῃν ἔχειν ἐκώλυεν ἑτέρους, καὶ κατὰ
 τὸν αὐτοῦ νόμον δίκην ἔδωκεν.

XL. Ἐπολειπομένης δὲ τῆς περὶ τῶν ὑπατικῶν ἀρ-

χαιρесиῶν φιλονεικίας, ὃ δὴ χαλεπώτατον τῆς στάσεως
 ἦν καὶ πρῶτον ἤρξε καὶ πλείστα πράγματα τῇ βουλῇ
 παρέσχε διαφερομένη πρὸς τὸν δῆμον, ἀγγελλὰι προσέ-
 πεσον σαφείς, Κελτοὺς ἀντίς ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς ἄραν-
 τας θαλάσσης μυριάσι πολλαῖς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐλαύνειν. 5
 Ἄμα δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὰ ἔργα τοῦ πολέμου παρῆν πορ-
 θουμένης τῆς χώρας καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅσοις μὴ ῥά-
 διον ἦν εἰς τὴν Ῥώμην καταφυγεῖν, ἀνὰ τὰ ὄρη σκεδαν-
 νυμένων. Οὗτος ὁ φόβος κατέπαυσε τὴν στάσιν, καὶ
 συνελθόντες εἰς ταῦτό τοις πολλοῖς οἱ κράτιστοι καὶ τῇ 10
 βουλῇ τὸ δημοτικὸν εἴλοντο πάντες ἐκ μιᾶς γνώμης δι-
 κτάτορα τὸ πέμπτον Κάμιλλον. Ὁ δ' ἦν μὲν σφόδρα
 γέρον καὶ μικρὸν ἀπέλειπεν ὀγδοήκοντα ἔτη γεγονέναι·
 συνορῶν δὲ τὴν ἀνάγκην καὶ τὸν κίνδυνον, οὔτε ὑποτί-
 μησιν εἰπῶν, ὡς πρότερον, οὔτε προφάσει χρησάμενος, 15
 ἀλλ' αὐτόθεν ὑποστὰς τὴν στρατηγίαν κατέλεγε τοὺς
 μαχησομένους. Εἰδὼς δὲ τῆς τῶν βαρβάρων ἀλκῆς τὴν
 βιαιοτάτην ἐν ταῖς μαχαίραις οὔσαν, ἄς βαρβαρικῶς καὶ
 σὺν οὐδεμιᾷ τέχνῃ καταφέροντες ὤμους μάλιστα καὶ κε-
 φαλὰς διέκοπτον, ἐχαλκεύσατο μὲν κράνη τοῖς πλείστοις 20
 ὀλοσίδηρα καὶ λεῖα ταῖς περιφερείαις, ὡς ἀπολισθαίνειν
 ἢ κατάγνυσθαι τὰς μαχαίρας, τοῖς δὲ θυρεοῖς κύκλῳ
 περιήρμοσε λεπίδα χαλκῆν, τοῦ ξύλου καθ' αὐτὸ τὰς
 πληγὰς μὴ στέγοντος· αὐτοὺς δὲ τοὺς στρατιώτας ἐδί-
 δαξε τοῖς ὑσσοῖς μακροῖς διὰ χειρὸς χρῆσθαι καὶ τοῖς 25
 ξίφεσι τῶν πολεμίων ὑποβάλλοντας ἐκδέχεσθαι τὰς κα-
 ταφοράς.

XLI. Ἐπεὶ δὲ πλησίον ἦσαν οἱ Κελτοί, περὶ τὸν Ἀνί-
 ωνα ποταμὸν στρατόπεδον βαρὺ καὶ μεστὸν ἀφθόνου
 λείας ἔχοντες, ἐξαγαγὼν τὴν δύναμιν ἴδρυσε κατὰ νά- 30
 πης μαλακῆς καὶ συγκλίσεις πολλὰς ἐχούσης, ὥστε τὸ
 μὲν πλείστον ἀποκρῦπτεσθαι, τὸ δ' ὀρώμενον δοκεῖν

ὑπὸ δέους εἰς χωρία προσάντη κατειλεῖσθαι. Ταύτην
 δὲ τὴν δόξαν αὐτῶν ὁ Κάμιλλος αὖξιν βουλόμενος οὐ
 προσήμυσε τῶν ὑπὸ πόδας πορθουμένων, ἀλλὰ τὸν
 χάρακα φραξάμενος ἤρῃμι, μέχρι οὐ τοὺς μὲν ἐν προνο-
 5 μαῖς ἐσκεδασμένους κατείδε, τοὺς δ' ἐν τῷ στρατοπέδῳ
 πᾶσαν ᾤραν ἐμπιπλαμένους ἀφειδῶς καὶ μεθύοντας.
 Τότε δὲ νυκτὸς ἔτι τοὺς ψιλοὺς προεκπέμψας ἐμποδῶν
 εἶναι τοῖς βαρβάροις εἰς τάξιν καθισταμένοις καὶ διατα-
 ράττειν εὐθύς ἐπεξιόντας, κατεβίβαξεν ὄρθρου τοὺς
 10 ὀπίστας καὶ παρέταττεν ἐν τοῖς ἐπιπέδοις, πολλοὺς καὶ 151
 προθύμους, οὐχ ὥσπερ οἱ βέρβαροι προσεδόκων, ὀλλ-
 γους καὶ ἀτόλμους φανέντας. Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο
 τῶν Κελτῶν ἀνέτρεψε τὰ φρονήματα παρ' ἀξίαν ἐπιχει-
 ρεῖσθαι δοκούντων. Ἔπειτα προσπίπτοντες οἱ ψιλοὶ καὶ
 15 πρὶν ἢ τὸν συνήθη λαβεῖν κόσμον καὶ διακριθῆναι κατὰ
 λόχους κινουῦντες αὐτοὺς καὶ βιαζόμενοι πρὸς τὸ συν-
 τυχὸν ἀτάκτους ἠνάγκασαν μάχεσθαι. Τέλος δὲ τοῦ
 Καμίλλου τοὺς ὀπίστας ἐπάγοντος, οἱ μὲν ἀνατεινόμενοι
 τὰς μαχαίρας συνδραμεῖν ἐσπευδον, οἱ δὲ τοῖς ὑσσοῖς
 20 ἀπαντῶντες καὶ τὰ σεσιδηρωμένα μέρη ταῖς πληγαῖς ὑπο-
 φέροντες ἀνέστρεφον τὸν ἐκείνων σίδηρον μαλακὸν ὄντα
 καὶ λεπτῶς ἐληλαμένον, ὥστε κάμπτεσθαι ταχὺ καὶ δι-
 πλοῦσθαι τὰς μαχαίρας, τοὺς δὲ θυρεοὺς συμπεπάρθαι
 καὶ βαρύνεσθαι τῶν ὑσσῶν ἐφελκομένων. Διὸ καὶ μεθ-
 25 ιστάμενοι τῶν ἰδίων ὄπλων ἐπειρῶντο τοῖς ἐκείνων
 συστρέφεσθαι καὶ τοὺς ὑσσοὺς παραφέρειν ἐπιλαμβα-
 νόμενοι ταῖς χερσίν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι γυμνοὺς ὀρῶντες
 ἤδη τοῖς ξίφεσιν ἐχρῶντο, καὶ φόμος μὲν ἦν πολλὸς τῶν
 προτάκτων, φυγὴ δὲ τῶν ἄλλων πανταχόσε τοῦ πεδίου.
 30 Τοὺς γὰρ λόφους καὶ τὰ ὑψηλὰ προκατειλήφει Κάμιλ-
 λος, τὸ δὲ στρατόπεδον διὰ τὸ θαρσεῖν ἄφρακτον ἔχον-
 τες ἤδεσαν οὐ χαλεπῶς ἀλωσόμενον. Ταύτην τὴν μάχην

ἔτεσιν ὕστερον τρισκαίδεκα γενέσθαι λέγουσι τῆς Ῥώ-
μης ἀλώσεως, καὶ βέβαιον ἐξ αὐτῆς φρόνημα κατὰ τῶν
Κελτῶν ἐγγενέσθαι Ῥωμαίοις σφόδρα δεδοικόσι τοὺς
βαρβάρους, ὡς τὸ πρῶτον διὰ νόσους καὶ τύχας παρα-
λόγους, οὐ κατὰ κράτος, ὑπ' αὐτῶν νενικημένους. Οὕτω 5
δ' οὖν ὁ φόβος ἦν ἰσχυρός, ὥστε θέσθαι νόμον ἀφείσθαι
τοὺς ἱερεῖς στρατείας χωρὶς ἂν μὴ Γαλατικὸς ἢ πόλεμος.

XLII. Τῶν μὲν οὖν στρατιωτικῶν ἀγῶνων οὗτος
ἠγωνίσθη τῷ Καμίλλῳ τελευταίος. Τὴν γὰρ Οὐελιτρα-
νῶν πόλιν εἴλεν ἐν παρέργῳ ταύτης τῆς στρατείας ἀμαχεὶ 10
προσχωρήσασαν αὐτῷ. Τῶν δὲ πολιτικῶν ὁ μέγιστος
ὑπελείπετο χαλεπώτερος πρὸς τὸν δῆμον ἰσχυρον ἐπ-
ανήκοντα τῇ νίκῃ καὶ βιαζόμενον ἐκ δημοτῶν ὑπατον
ἀποδείξει παρὰ τὸν καθεστῶτα νόμον, ἀντιταττομένης
τῆς βουλῆς καὶ τὸν Κάμιλλον οὐκ ἐώσης ἀποθέσθαι τὴν 15
ἀρχήν, ὡς μετ' ἰσχυρᾶς καὶ μεγάλης ἐξουσίας τῆς ἐκείνου
μαχησομένων ἂν βέλτιον ὑπὲρ τῆς ἀριστοκρατίας. Ἐπεὶ
δὲ προκαθημένου τοῦ Καμίλλου καὶ χρηματίζοντος ἐπὶ
τῆς ἀγορᾶς ὑπερήτης πεμφθεὶς παρὰ τῶν δημάρχων
ἐκέλευσεν ἀκολουθεῖν καὶ τὴν χεῖρα τῷ σώματι προσῆ- 20
γεν ὡς ἀπάξων, κραυγὴ δὲ καὶ θόρυβος, οἷος οὕπω,
κατέσχε τὴν ἀγορᾶν, τῶν μὲν περὶ τὸν Κάμιλλον ὠθούν-
των ἀπὸ τοῦ βήματος τὸν δημόσιον, τῶν δὲ πολλῶν
κάτωθεν ἔλκεν ἐπικειλευομένων, ἀπορούμενος τοῖς πα-
ρουσὶ τὴν μὲν ἀρχὴν οὐ προήκατο, τοὺς δὲ βουλευτὰς 25
ἀναλαβῶν ἐβάδιζεν ἐπὶ τὴν σύγκλητον. Καὶ πρὶν εἰσελ-
θεῖν μεταστραφεὶς εἰς τὸ Καπιτώλιον εὗξατο τοῖς θεοῖς
κατευθῆναι τὰ παρόντα πρὸς τὸ κάλλιστον τέλος, ὑποσχό-
μενος ναὸν Ὀμονοίας ἰδρύσασθαι τῆς ταραχῆς καταστά-
σης. Μεγάλου δ' ἀγῶνος ἐν τῇ συγκλήτῳ γενομένου πρὸς 30
τὰς ἐναντίας γνώμας, ὅμως ἐνίκησεν ἢ μαλακωτέρα καὶ
ὑπέλκουσα τῷ δήμῳ καὶ διδοῦσα τῶν ὑπάτων τὸν ἕτερον

- ἀπὸ τοῦ πλήθους ἀρχαιρεσιάσαι. Ταῦτα δ' ὡς τῇ βουλῇ δοκοῦντα τοῦ δικτάτορος ἀνειπόντος ἐν τῷ δήμῳ, παραχρῆμα μὲν, οἷον εἰκός, ἠδόμενοι τῇ βουλῇ διηλλάττοντο καὶ τὸν Κάμιλλον οἰκαδε κρότῳ καὶ βοῇ προέπεμπον.
- 5 Τῇ δ' ὑστεραία συνελθόντες ἐψηφίσαντο τῆς μὲν Ὀμονοίας ἱερὸν, ὡσπερ εὔξατο Κάμιλλος, εἰς τὴν ἀγοραν καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἄποπτον ἐπὶ τοῖς γεγεννημένοις ἰδρῦσασθαι, ταῖς δὲ καλουμέναις Λατίναις μίαν ἡμέραν προσθέντας ἑορτάζειν τέτταρας, παραντίκα δὲ θύειν καὶ 15
- 10 στεφανηφορεῖν Ῥωμαίους ἅπαντας. Τῶν δ' ἀρχαιρεσιῶν βραβευθέντων ὑπὸ Καμίλλου κατεστάθησαν ὕπατοι Μάρκος μὲν Αἰμίλιος ἐκ πατρικίων, Λεύκιος δὲ Σέξτιος ἐκ δημοτῶν πρῶτος. Καὶ τοῦτο πέρας αἱ Καμίλλου πράξεις ἔσχον.
- 15 XLIII. Ἐν δὲ τῷ κατόπιν ἐνιαυτῷ λοιμῶδης νόσος ἐμπεσοῦσα τῇ Ῥώμῃ τὸν μὲν ἄλλον ὄχλον οὐ περιληπτὸν ἀριθμῷ διέφθειρε, τῶν δ' ἀρχόντων τοὺς πλείστους. Ἐτελεύτησε δὲ καὶ Κάμιλλος, ἡλικίας μὲν οὐνεκα καὶ βίου τελειότητος, ὡς εἰ τις ἄλλος ἀνθρώπων ὠραῖος, 20 ἀνιάσας δὲ Ῥωμαίους ὡς οὐδὲ σύμπαντες οἱ τῇ νόσῳ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἀποθανόντες.

Π Ε Ρ Ι Κ Λ Η Σ.

- I. Ξένους τινὰς ἐν Ῥώμῃ πλουσίους κυνῶν τέκνα καὶ πιθήκων ἐν τοῖς κόλποις περιφέροντας καὶ ἀγαπῶντας ἰδὼν ὁ Καῖσαρ, ὡς ἔοικεν, ἠρώτησεν, εἰ παῖδιά παρ' αὐτοῖς οὐ τίκτουσιν αἱ γυναῖκες, ἡγεμονικῶς σφόδρα 30 νουθετήσας τοὺς τὸ φύσει φιλητικὸν ἐν ἡμῖν καὶ φιλόστοργον εἰς θηρία καταναλίσκοντας ἀνθρώποις ὀφειλόμενον. Ἀρ' οὖν, ἐπεὶ φιλομαθές τι κέκτηται καὶ φιλο-

θεάμον ἡμῶν ἢ ψυχὴ φύσει, λόγον ἔχει ψέγειν τοὺς
 καταχρωμένους τούτῳ πρὸς τὰ μηδεμιᾶς ἄξια σπουδῆς
 ἀκούσματα καὶ θεάματα, τῶν δὲ καλῶν καὶ ὠφελίμων
 παραμελοῦντας; Τῇ μὲν γὰρ αἰσθήσει κατὰ πάθος τῆς
 πληγῆς ἀντιλαμβανομένη τῶν προστυγχανόντων ἴσως⁵
 ἀνάγκη πᾶν τὸ φαινόμενον, ἄν τε χρήσιμον ἂν τ' ἄχρη-
 στον ἦ, θεωρεῖν, τῷ νῶ δ' ἕκαστος εἰ βούλοιο χρῆσθαι,
 καὶ τρέπειν ἑαυτὸν αἰεὶ καὶ μεταβάλλειν ῥᾶστα πρὸς τὸ
 δοκοῦν πέφυκεν, ὥστε χρῆ διώκειν τὸ βέλτιστον, ἵνα
 μὴ θεωρῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τρέφεται τῷ θεωρεῖν. Ὡς¹⁰
 γὰρ ὀφθαλμῷ χροῶ πρόσφορος, ἥς τὸ ἀνθηρὸν ἄμα καὶ
 τεργνὸν ἀναξωπυρεὶ καὶ τρέφει τὴν ὄψιν, οὕτω τὴν
 διάνοιαν ἐπάγειν δεῖ θεάμασιν ἢ τῷ χαίρειν πρὸς τὸ οἰ-
 κεῖον αὐτὴν ἀγαθὸν ἐκκαλεῖ. Ταῦτα δὲ ἔστιν ἐν τοῖς ἀπ' ¹⁵
 ἀρετῆς ἔργοις, ἃ καὶ ζῆλόν τινα καὶ προθυμίαν ἀγωγὸν
 εἰς μίμησιν ἐμποιεῖ τοῖς ἱστορήμασιν· ἐπεὶ τῶν γ' ἄλλων
 οὐκ εὐθύς ἀκολουθεῖ τῷ θαυμάσαι τὸ πραχθὲν ὀρμῇ
 πρὸς τὸ πρᾶξαι· πολλάκις δὲ καὶ τούναντίον χαίροντες
 τῷ ἔργῳ τοῦ δημιουργοῦ καταφρονοῦμεν, ὡς ἐπὶ τῶν
 μύθων καὶ τῶν ἀλουργῶν, τούτοις μὲν ἠδόμεθα, τοὺς²⁰
 δὲ βαφεῖς καὶ μυρεψοὺς ἀνελευθέρους ἠγούμεθα καὶ
 βαναύσους. Διὸ καλῶς μὲν Ἀντισθένης ἀκούσας ὅτι
 σκουδαλὸς ἔστιν ἀύλητῆς Ἰσμηνίας, „Ἄλλ' ἄνθρωπος“
 ἔφη „μοχθηρὸς· οὐ γὰρ ἂν οὕτω σκουδαλὸς ἦν ἀύλη-
 τῆς.“ ὁ δὲ Φίλιππος πρὸς τὸν υἱὸν ἐπιτερπῶς ἐν τινι²⁵
 πότῳ φήλαντα καὶ τεχνικῶς εἶπεν· „Οὐκ αἰσχύνῃ κα-
 λῶς οὕτω ψάλλων;“ Ἄρκει γὰρ, ἂν βασιλεὺς ἀκροᾶσθαι
 φαλλόντων σχολάζῃ, καὶ πολὺ νέμει ταῖς Μούσαις ἐτέ-
 ρων ἀγωνιζομένων τὰ τοιαῦτα θεατῆς γιγνόμενος.

153 Π. Ἡ δ' αὐτουργία τῶν ταπεινῶν τῆς εἰς τὰ καλὰ ῥα-
 θυμίας μάρτυρα τὸν ἐν τοῖς ἀχρήστοις πόνον παρέχεται
 καθ' αὐτῆς· καὶ οὐδεὶς εὐφυνῆς νέος ἢ τὸν ἐν Πίσῃ θεα-

σάμενος Δία γενέσθαι Φειδίας ἐπεθύμησεν ἢ τὴν Ἥραν
 τὴν ἐν Ἄργει Πολύκλειτος, οὐδ' Ἀνακρέων ἢ Φιληγᾶς
 ἢ Ἀρχίλοχος ἡσθεὶς αὐτῶν τοῖς ποιήμασιν. Οὐ γὰρ ἀναγ-
 5 κατον, εἰ τέρπει τὸ ἔργον ὡς χάριεν, ἄξιον σπουδῆς
 εἶναι τὸν εἰργασμένον. Ὅθεν οὐδ' ὠφελεῖ τὰ τοιαῦτα
 τοὺς θεωμένους, πρὸς ἃ μιμητικὸς οὐ γίνεται ζῆλος
 οὐδὲ ἀνάδοσις κινουσα προθυμίαν καὶ ἀφορμὴν ἐπὶ τὴν
 ἐξομολώσιν. Ἄλλ' ἢ γε ἀρετὴ ταῖς πράξεσιν εὐθύς οὕτω
 διατίθησιν, ὥστε ἅμα θαυμάζεσθαι τὰ ἔργα καὶ ζηλοῦ-
 10 σθαι τοὺς εἰργασμένους. Τῶν μὲν γὰρ ἐκ τῆς τύχης
 ἀγαθῶν τὰς κτήσεις καὶ ἀπολαύσεις, τῶν δ' ἀπ' ἀρετῆς
 τὰς πράξεις ἀγαπῶμεν, καὶ τὰ μὲν ἡμῖν παρ' ἐτέρων, τὰ
 δὲ μᾶλλον ἐτέροις παρ' ἡμῶν ὑπάρχειν βουλόμεθα. Τὸ
 γὰρ καλὸν ἐφ' αὐτὸ πρακτικῶς κινεῖ καὶ πρακτικὴν εὐ-
 15 θύς ὀρμὴν ἐντίθησιν ἡθοιοποιῶν οὐ τῇ μιμῆσει τὸν θεα-
 τήν, ἀλλὰ τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἔργου τὴν προαίρεσιν παρε-
 χόμενον. Ἐδοξεν οὖν καὶ ἡμῖν ἐνδιατρίψαι τῇ περὶ τοὺς
 βίους ἀναγραφῇ, καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον δέκατον συντε-
 τάχαμεν τὸν Περικλέους βίον καὶ τὸν Φαβίου Μαξίμου
 20 τοῦ διαπολεμήσαντος πρὸς Ἀννίβαν περιέχον, ἀνδρῶν
 κατὰ τε τὰς ἄλλας ἀρετὰς ὁμοίων, μάλιστα δὲ πραότητα
 καὶ δικαιοσύνην, καὶ τῷ δύνασθαι φέρειν δήμων καὶ
 συναρχόντων ἀγνωμοσύνας ὠφελιμωτάτων ταῖς πατρίσι
 γενομένων. Εἰ δ' ὀρθῶς στοχαζόμεθα τοῦ δέοντος, ἔξε-
 25 στι κρίνειν ἐκ τῶν γραφομένων.

III. Περικλῆς γὰρ ἦν τῶν μὲν φυλαῖν Ἀκαμαντίδης,
 τῶν δὲ δήμων Χολαργεύς, οἴκου δὲ καὶ γένους τοῦ πρώ-
 του κατ' ἀμφοτέρους. Ξάνθικπος γὰρ ὁ νικήσας ἐν Μυ-
 κάλῃ τοὺς βασιλέως στρατηγούς ἐγημεν Ἀγαρίστην Κλει-
 30 σθένους ἔγγονον, ὃς ἐξήλασε Πεισιστρατίδας καὶ κατέ-
 λυσε τὴν τυραννίδα γενναίως καὶ νόμους ἔθετο καὶ
 πολιτείαν ἄριστα κεκραμένην πρὸς ὁμόνοιαν καὶ σωτη-

ρίαν κατέστησεν. Αὕτη κατὰ τοὺς ὕπνους ἔδοξε τεκεῖν
 λέοντα, καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἔτεκε Περικλέα, τὰ μὲν
 ἄλλα τὴν ἰδέαν τοῦ σώματος ἄμεμπτον, προμήκη δὲ τὴν
 κεφαλὴν καὶ ἀσύμμετρον. Ὅθεν αἱ μὲν εἰκόνας αὐτοῦ
 σχεδὸν ἅπασαι κράνεσι περιέχονται, μὴ βουλομένων, ὡς 5
 ἔοικε, τῶν τεχνιτῶν ἐξουσιάζειν. Οἱ δ' Ἀττικοὶ ποιηταὶ
 σχινοκέφαλον αὐτὸν ἐκάλουν· τὴν γὰρ σκίλλαν ἔστιν ὅτε
 καὶ σχῖνον ὀνομάζουσι. Τῶν δὲ κωμικῶν ὁ μὲν Κρατῆ-
 νος ἐν Χείρωσι· Στάσις δὲ (φησὶ) καὶ πρεσβυγε-
 νῆς Κρόνος ἀλλήλοισι μιγένυτε μέγιστον τί- 10
 κτετον τύραννον, ὃν δὴ κεφαληγεφῆταν θεοὶ
 καλέουσι· καὶ πάλιν ἐν Νεμέσει· Μόλ', ὧ Ζεῦ ξέ-
 νιε καὶ καραιέ. Τηλεκλείδης δὲ ποτὲ μὲν ὑπὸ τῶν
 πραγμάτων ἠπορημένον καθῆσθαι φησιν αὐτὸν ἐν τῇ
 πόλει κρηβαροῦντα, ποτὲ δὲ μόνον ἐκ κεφαλῆς 15
 ἐν δεκακλίνου θόρυβον πολὺν ἐξανατέλλειν·
 ὁ δ' Εὐπόλις ἐν τοῖς Δήμοις πυνθανόμενος περὶ ἐκάστου
 τῶν ἀναβεβηκότων ἐξ ἄδου δημαγωγῶν, ὡς ὁ Περικλῆς
 ὀνομάσθη τελευταῖος·

Ἔτι περ κεφάλαιον τῶν κάτωθεν ἤγαγες.

20

IV. Διδάσκαλον δ' αὐτοῦ τῶν μουσικῶν οἱ πλείστοι
 Δάμωνα γενέσθαι λέγουσιν, οὗ φασὶ δεῖν τοῦνομα βρα-
 χύνοντας τὴν προτέραν συλλαβὴν ἐκφέρειν· Ἀριστοτέ-
 λης δὲ παρὰ Πυθοκλείδῃ μουσικὴν διαπονηθῆναι τὸν
 ἄνδρα φησίν. Ὁ δὲ Δάμων ἔοικεν ἄκρος ὢν σοφιστῆς 25
 καταδύεσθαι μὲν εἰς τὸ τῆς μουσικῆς ὄνομα πρὸς τοὺς
 154 πολλοὺς ἐπικρουπτόμενος τὴν δεινότητα, τῷ δὲ Περικλεῖ
 συνῆν καθάπερ ἀθλητῇ τῶν πολιτικῶν ἀλείπτῃς καὶ
 διδάσκαλος. Οὐ μὴν ἔλαθεν ὁ Δάμων τῇ λύρᾳ παρα-
 καλύμματι χρώμενος, ἀλλ' ὡς μεγαλοπράγμων καὶ φι- 30
 λοτύραννος ἐξωστρακίσθη καὶ παρέσχε τοῖς κωμικοῖς

διατριβήν. Ὁ γοῦν Πλάτων καὶ πυνθανόμενον αὐτοῦ
τινα πεποίηκεν οὕτω·

Πρῶτον μὲν οὖν μοι λέξον, ἀντιβολῶ· σὺ γάρ,
ὡς φασιν, ὁ Χείρων ἐξέθρεψας Περικλέα.

5 Διήκουσε δὲ Περικλῆς καὶ Ζήνωνος τοῦ Ἐλεάτου πραγ-
ματευομένου περὶ φύσιν, ὡς Παρμενίδης, ἐλεγκτικὴν
δέ τινα καὶ δι' ἀντιλογίας κατακλείουσιν εἰς ἀπορίαν
ἐξασκήσαντος ἕξιν, ὥσπερ καὶ Τίμων ὁ Φλιάσιος εἴρηκε
διὰ τούτων·

10 Ἀμφοτερογλώσσου τε μέγα σθένος οὐκ ἀλαπαδνὸν
Ζήνωνος, πάντων ἐπιλήπτορος.

Ὁ δὲ πλεῖστα Περικλεὶ συγγενόμενος καὶ μάλιστα περι-
θελὺς ὄγκον αὐτῷ καὶ φρόνημα δημαγωγίας ἐμβριθέστε-
ρον, ὅλως τε μετεωρίσας καὶ συνεξάρας τὸ ἀξίωμα τοῦ
15 ἦθους, Ἀναξαγόρας ἦν ὁ Κλαζομένιος, ὃν οἱ τότε ἄνθρω-
ποι Νοῦν προσηγόρευον, εἴτε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ μεγά-
λην εἰς φυσιολογίαν καὶ περιττὴν διαφανεῖσαν θαυμά-
σαντες, εἰδ' ὅτι τοῖς ὅλοις πρῶτος οὐ τύχην οὐδ' ἀνάγκην
διακοσμήσεως ἀρχήν, ἀλλὰ νοῦν ἐπέστησε καθαρὸν καὶ
20 ἄκρατον ἐν μεμιγμένοις πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀποκρίνοντα
τὰς ὁμοιομερείας.

V. Τοῦτον ὑπερφυῶς τὸν ἄνδρα θαυμάσας ὁ Περικ-
κλῆς καὶ τῆς λεγομένης μετεωρολογίας καὶ μεταρσιολε-
σχίας ὑποπιμπλάμενος οὐ μόνον, ὡς ἔοικε, τὸ φρόνημα
25 σοβαρὸν καὶ τὸν λόγον ὑψηλὸν εἶχε καὶ καθαρὸν ὀχλικῆς
καὶ πανούργου βωμολογίας, ἀλλὰ καὶ προσώπου σύστα-
σις ἄθρυπτος εἰς γέλωτα καὶ πρᾶότης πορείας καὶ κατα-
στολὴ περιβολῆς πρὸς οὐδὲν ἐκταραττομένη πάθος ἐν
τῷ λέγειν καὶ πλάσμα φωνῆς ἀθύρῳβου, καὶ ὅσα τοιαῦτα
30 πάντας θαυμαστῶς ἐξέπληττε. Λοιδορούμενος γοῦν ποτε
καὶ κακῶς ἀκούων ὑπὸ τινος τῶν βδελυρῶν καὶ ἀκολά-
στων ὄλην ἡμέραν ὑπέμεινε σιωπῇ κατ' ἀγοράν, ἅμα τι

τῶν ἐπειγόντων καταπραττόμενος· ἐσπέρας δ' ἀπήει
 κοσμίως οἰκαδε παρακολουθοῦντος τοῦ ἀνθρώπου καὶ
 πάσῃ χρωμένου βλασφημίᾳ πρὸς αὐτόν. Ὡς δὲ ἐμελλεν
 εἰσιέναι σκότους ὄντος ἤδη, προσέταξέ τινα τῶν οἰκετῶν
 φῶς λαβόντι παραπέμψαι καὶ καταστῆσαι πρὸς τὴν οἰ- 5
 κίαν τὸν ἄνθρωπον. Ὁ δὲ ποιητῆς Ἴων μοθωνικὴν φησι
 τὴν ὀμιλίαν καὶ ὑπότυπον εἶναι τοῦ Περικλέους, καὶ ταῖς
 μεγαλαυχίαις αὐτοῦ πολλὴν ὑπεροφίαν ἀναμεμῆχθαι καὶ
 περιφρόνησιν τῶν ἄλλων· ἐπαινεῖ δὲ τὸ Κίμωνος ἐμ-
 μελὲς καὶ ὑγρὸν καὶ μεμουςωμένον ἐν ταῖς περιφοραῖς. 10
 Ἄλλ' Ἴωνα μὲν, ὥσπερ τραγικὴν διδασκαλίαν, ἀξιοῦντα
 τὴν ἀρετὴν ἔχειν τι πάντως καὶ σατυρικὸν μέρος ἑῶμεν·
 τοὺς δὲ τοῦ Περικλέους τὴν σεμνότητα δοξοκοπίαν τε
 καὶ τυφον ἀποκαλοῦντας ὁ Ζήνων παρεκάλει καὶ αὐτοὺς
 τι τοιοῦτο δοξοκοπεῖν, ὡς τῆς προσποιήσεως αὐτῆς τῶν 15
 καλῶν ὑποποιούσης τινὰ λεληθότως ζῆλον καὶ συνή-
 θειαν.

VI. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρου συνουσίας
 ἀπέλαυσε Περικλῆς, ἀλλὰ καὶ δεισιδαιμονίας δοκεῖ γενέ-
 σθαι καθυπέστερος, ὅσῃν πρὸς τὰ μετέωρα θάμβος ἐνερ- 20
 γάζεται τοῖς αὐτῶν τε τούτων τὰς αἰτίας ἀγνοοῦσι καὶ
 περὶ τὰ θεῖα δαιμονῶσι καὶ ταραττομένοις δι' ἀπειρίαν
 αὐτῶν, ἣν ὁ φυσικὸς λόγος ἀπαλλάττων ἀντὶ τῆς φοβε-
 ρῆς καὶ φλεγμαινούσης δεισιδαιμονίας τὴν ἀσφαλῆ μετ'
 ἐλπίδων ἀγαθῶν εὐσέβειαν ἐργάζεται. Λέγεται δὲ ποτε 25
 κριοῦ μονόκερω κεφαλὴν ἐξ ἀγροῦ τῷ Περικλεῖ κομι-
 σθῆναι, καὶ Λάμπωνα μὲν τὸν μάντιν, ὡς εἶδε τὸ κέρας
 ἰσχυρὸν καὶ στερεὸν ἐκ μέσου τοῦ μετώπου πεφυκός,
 155 εἶπειν, ὅτι δυεῖν οὐσῶν ἐν τῇ πόλει δυναστειῶν, τῆς
 Θουκυδίδου καὶ Περικλέους, εἰς ἓνα περιστήσεται τὸ 30
 κράτος παρ' ᾧ γένοιτο τὸ σημεῖον· τὸν δ' Ἀναξαγόραν
 τοῦ κρανίου διακοπέντος ἐπιδειξάι τὸν ἐγκέφαλον οὐ

πεπληρωκότα τὴν βᾶσιν, ἀλλ' ὄξυν ὡσπερ ὠν ἐκ τοῦ
 παντὸς ἀγγείου συνωλισθηκότα κατὰ τὸν τόπον ἐκείνου,
 ὄθεν ἡ ῥίζα τοῦ κέρατος εἶχε τὴν ἀρχήν. Καὶ τότε μὲν
 θαναμασθῆναι τὸν Ἀναξαγόραν ὑπὸ τῶν παρόντων, ὀλί-
 5 γω δ' ὕστερον τὸν Λάμπωνα, τοῦ μὲν Θουκυλίδου κατα-
 λυθέντος, τῶν δὲ τοῦ δήμου πραγμάτων ὁμαλῶς ἀπάν-
 των ὑπὸ τῷ Περικλεῖ γενομένων. Ἐκάλυε δ' οὐδέν,
 οἶμαι, καὶ τὸν φυσικὸν ἐπιτυγχάνειν καὶ τὸν μάντιν,
 τοῦ μὲν τὴν αἰτίαν, τοῦ δὲ τὸ τέλος καλῶς ἐκλαμβά-
 10 νουτος· ὑπέκειτο γὰρ τῷ μὲν, ἐκ τίνων γέγονε καὶ πῶς
 πέφυκε, θεωρῆσαι, τῷ δὲ, πρὸς τί γέγονε καὶ τί σημαί-
 νει, προειπεῖν. Οἱ δὲ τῆς αἰτίας τὴν εὔρεσιν ἀναίρεσιν
 εἶναι λέγοντες τοῦ σημείου οὐκ ἐπινοοῦσιν ἅμα τοῖς
 θείοις καὶ τὰ τεχνητὰ τῶν συμβόλων ἀθετοῦντες, ψό-
 15 φους τε δίσκων καὶ φῶτα πυρσῶν καὶ γνωμόνων ἀπο-
 σκισμούς· ὧν ἕκαστον αἰτία τι καὶ κατασκευῆ σημείου
 εἶναι τινος πεποιήται. Ταῦτα μὲν οὖν ἴσως ἑτέρας ἐστὶ
 πραγματείας.

VII. Ὁ δὲ Περικλῆς νέος μὲν ὦν σφόδρα τὸν δῆμον
 20 εὐλαβεῖτο. Καὶ γὰρ ἐδόκει Πεισιστράτῳ τῷ τυράννῳ τὸ
 εἶδος ἐμφερῆς εἶναι, τὴν τε φωνὴν ἠδέϊαν οὔσαν αὐτοῦ
 καὶ τὴν γλῶτταν εὐτροχον ἐν τῷ διαλέγεσθαι καὶ ταχέϊαν
 οἱ σφόδρα γέροντες ἐξεπλήττοντο πρὸς τὴν ὁμοίτητα.
 Πλούτου δὲ καὶ γένους προσόντος αὐτῷ λαμπροῦ καὶ
 25 φίλων, οἱ πλείστον ἠδύναντο, φοβούμενος ἐξοστρακι-
 σθῆναι, τῶν μὲν πολιτικῶν οὐδὲν ἐκραττεν, ἐν δὲ ταῖς
 στρατείαις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν καὶ φιλοκίνδυνος. Ἐπεὶ δ'
 Ἀριστείδης μὲν ἀποτεθνήκει καὶ Θεμιστοκλῆς ἐξεπεπτῶ-
 κει, Κίμωνα δ' αἱ στρατεῖαι τὰ πολλὰ τῆς Ἑλλάδος ἐξω
 30 κατεῖχον, οὔτω δὴ φέρων ὁ Περικλῆς τῷ δήμῳ προσέ-
 νειμεν ἑαυτὸν, ἀντὶ τῶν πλουσίων καὶ ὀλίγων τὰ τῶν
 πολλῶν καὶ πενήτων ἐλόμενος παρὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν

ἤκιστα δημοτικὴν οὖσαν. Ἄλλ', ὡς ἔοικε, δεδιῶς μὲν ὑποψία περιπεσεῖν τυραννίδος, ὄρων δ' ἀριστοκρατικὸν τὸν Κίμωνα καὶ διαφερόντως ὑπὸ τῶν καλῶν κάγαθῶν ἀνδρῶν ἀγαπώμενον, ὑπῆλθε τοὺς πολλοὺς ἀσφάλειαν μὲν ἑαυτῷ, δύνάμιν δὲ κατ' ἐκείνου παρασκευαζόμενος. 5
 Εὐθύς δὲ καὶ τοῖς περὶ τὴν δίαιταν ἐτέραν τάξιν ἐπέθηκεν. Ὅδόν τε γὰρ ἐν ἄστει μίαν ἐωρᾶτο τὴν ἐπ' ἀγορᾶν καὶ τὸ βουλευτήριον πορευόμενος, κλήσεις τε δείπνων καὶ τὴν τοιαύτην ἅπασαν φιλοφροσύνην καὶ συνήθειαν ἐξέλιπεν, ὡς ἐν οἷς ἐπολιτεύσατο χρόνοις μακροῖς γενο- 10
 μένοις πρὸς μηδένα τῶν φίλων ἐπὶ δείπνον ἔλθειν, πλήν Εὐρυπτολέμον τοῦ ἀνεψιοῦ γαμουῦντος ἄχρι τῶν σπονδῶν παραγενόμενος εὐθύς ἐξανέστη. Δειναὶ γὰρ αἱ φιλοφροσύναι παντὸς ὄγκου περιγενέσθαι καὶ δυσψύλακτον ἐν συνηθείᾳ τὸ πρὸς δόξαν σεμνὸν ἐστὶ· τῆς 15
 ἀληθινῆς δ' ἀρετῆς κάλλιστα φαίνεται τὰ μάλιστα φαινόμενα, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν οὐδὲν οὕτω θαυμάσιον τοῖς ἐκτὸς ὡς ὁ καθ' ἡμέραν βίος τοῖς συνοῦσιν. Ὁ δὲ καὶ τοῦ δήμου τὸ συνεχὲς φεύγων καὶ τὸν κόρον οἶον ἐκ διαλειμμάτων ἐπλησίαζεν, οὐκ ἐπὶ παντὶ πράγματι λέ- 20
 γων οὐδ' αἰεὶ παριῶν εἰς τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἑαυτὸν ὥσπερ τὴν Σαλαμινίαν τριήρη, φησὶ Κριτόλαος πρὸς τὰς μεγάλας χρείας ἐπιδιδούς, τᾶλλα δὲ φίλους καὶ φήτορας ἐτέρους καθιεὶς ἐπραττεν. Ὡν ἓνα φασὶ γενέσθαι τὸν Ἐφιάλτην, ὃς κατέλυσε τὸ κράτος τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου 25
 βουλῆς, πολλήν, κατὰ τὸν Πλάτωνα, καὶ ἄκρατον τοῖς πολίταις ἐλευθερίαν οἰνοχοῶν, ὑφ' ἧς, ὥσπερ ἵππον, ἐξυβρίσαντα τὸν δῆμον οἱ κωμωδοποιοὶ λέγουσι πει-
 156 θαρχεῖν οὐκέτι τολμᾶν, ἀλλὰ δάκνειν τὴν Εὐβοίαν καὶ ταῖς νήσοις ἐπιπηδᾶν. 30

VIII. Τῇ μέντοι περὶ τὸν βίον κατασκευῇ καὶ τῷ μεγέθει τοῦ φρονήματος ἀρμόζοντα λόγον, ὥσπερ ὄργανον,

ἔξαρτνόμενος παρενέτεινε πολλαχοῦ τὸν Ἀναξαγόραν,
 οἷον βαφῆν τῇ ῥητορικῇ τὴν φυσιολογίαν ὑποχέομενος.
 Τὸ γὰρ ὑψηλόνου τοῦτο καὶ πάντη τελεσειουργόν,
 ὡς ὁ θεὸς Πλάτων φησί, πρὸς τῷ εὐφυῆς εἶ-
 5 ναι κτησάμενος ἐκ φυσιολογίας, καὶ τὸ πρόσφορον
 ἐλκύσας ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην, πολὺ πάντων διή-
 νεγκε. Διὸ καὶ τὴν ἐπίκλησιν αὐτῷ γενέσθαι λέγουσι.
 καίτοι τινὲς ἀπὸ τῶν οἷς ἐκόσμησε τὴν πόλιν, οἱ δ' ἀπὸ
τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ταῖς στρατηγίαις δυνάμεως Ὀλύμ-
 10 πιον αὐτὸν οἰοῦνται προσαγορευθῆναι· καὶ συνδραμεῖν
οὐδὲν ἀπέοικεν ἀπὸ πολλῶν προσόντων τῷ ἀνδρὶ τὴν
δόξαν. Αἱ μέντοι κωμωδία τῶν τότε διδασκάλων σπουδῇ
τε πολλὰς καὶ μετὰ γέλωτος ἀφεικότων φωνᾶς εἰς αὐτὸν
ἐπὶ τῷ λόγῳ μάλιστα τὴν προσωνυμίαν γενέσθαι δηλοῦ-
 15 σι, βροντᾶν μὲν αὐτὸν καὶ ἀστράπτειν, ὅτε δημη-
γοροίη, δεινὸν δὲ κεραυνὸν ἐν γλώσσει φέρειν
λεγόντων. Διαμνημονεύεται δέ τις καὶ Θουκυδίδου τοῦ
Μελησίου λόγος εἰς τὴν δεινότητα τοῦ Περικλέους μετὰ
παιδιάς εἰρημένος. Ἦν μὲν γὰρ ὁ Θουκυδίδης τῶν καλῶν
 20 καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν καὶ πλεῖστον ἀντεπολιτεύσατο τῷ
Περικλεῖ χρόνον· Ἀρχιδάμου δὲ τοῦ Λακεδαιμονίων
βασιλέως πυνθανομένου, πότερον αὐτὸς ἢ Περικλῆς
παλαίει βέλτιον, ὅταν“ εἶπεν, „ἐγὼ καταβάλω παλαίων,
ἐκεῖνος ἀντιλέγων, ὡς οὐ πέπτωκε, νικᾷ καὶ μεταπέθει
 25 τοὺς ὀρθῶντας.“ Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς περὶ
τὸν λόγον εὐλαβῆς ἦν, ὥστ' αἰετὸς πρὸς τὸ βῆμα βαδίζων
εὔχετο τοῖς θεοῖς μηδὲ ῥῆμα μηδὲν ἐκπεσεῖν ἄκοντος αὐ-
τοῦ πρὸς τὴν προκειμένην χρεῖαν ἀνάρμοστον. Ἐγγρα-
 30 φον μὲν οὖν οὐδὲν ἀπολέλοιπε πλὴν τῶν ψηφισμάτων·
ἀπομνημονεύεται δ' ὀλίγα παντάπασι· οἷον τὸ τὴν Αἴ-
γιναν ὡς λήμην τοῦ Πειραιῶς ἀφελεῖν κελεῦσαι, καὶ τὸ
τὸν πόλεμον ἤδη φάναι καθορᾶν ἀπὸ Πελοποννήσου

προσφερόμενον. Καί ποτε τοῦ Σοφοκλέους, ὅτι συστρα-
τηγῶν ἐξέπλευσε μετ' αὐτοῦ, παῖδα καλὸν ἐκαινέσαντος
„Οὐ μόνον“ ἔφη „τὰς χεῖρας, ᾧ Σοφοκλείς, δεῖ καθαράς
ἔχειν τὸν στρατηγόν, ἀλλὰ καὶ τὰς ὄψεις.“ Ὁ δὲ Στη-
σίμβροτος φησιν, ὅτι τοὺς ἐν Σάμῳ τεθνηκότας ἐγκω-
5 μιάζων ἐπὶ τοῦ βήματος ἀθανάτους ἔλεγε γεγονέναι
καθάπερ τοὺς θεοὺς· οὐ γὰρ ἐκείνους αὐτοὺς ὀρωμεν,
ἀλλὰ ταῖς τιμαῖς, ἃς ἔχουσι, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς, ἃ παρ-
έχουσιν, ἀθανάτους εἶναι τεκμαιρόμεθα· ταῦτ' οὖν
ὑπάρχειν καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθανοῦσιν. 10

δ IX. Ἐπεὶ δὲ Θουκυδίδης μὲν ἀριστοκρατικὴν τινα
τὴν τοῦ Περικλέους ὑπογράφει πολιτείαν, λόγῳ μὲν
οὐσαν δημοκρατίαν, ἔργῳ δ' ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς
ἀρχὴν, ἄλλοι δὲ πολλοὶ πρῶτον ὑπ' ἐκείνου φασὶ τὸν
δῆμον ἐπὶ κληρουχίας καὶ θεωρικῶν καὶ μισθῶν διανομᾶς 15
προαχθῆναι κακῶς ἐθισθέντα καὶ γενόμενον πολυτελῆ
καὶ ἀκόλαστον ὑπὸ τῶν τότε πολιτευμάτων ἀντὶ σώ-
φρονος καὶ αὐτουργοῦ, θεωρεῖσθω διὰ τῶν πραγμάτων
αὐτῶν ἢ αἰτία τῆς μεταβολῆς. Ἐν ἀρχῇ μὲν γάρ, ὥσπερ
εἴρηται, πρὸς τὴν Κίμωνος δόξαν ἀντιταττόμενος ὑπε- 20
ποιεῖτο τὸν δῆμον· ἐλάττουμένος δὲ πλούτῳ καὶ χρή-
μασιν, ἀφ' ὧν ἐκεῖνος ἀνελάμβανε τοὺς πένητας δειπνόν-
τε καθ' ἡμέραν τῷ θεομένῳ παρέχων Ἀθηναίων καὶ τοὺς
πρεσβυτέρους ἀμφιεννύων, τῶν τε χωρίων τοὺς φραγ-
157 μούς ἀφαιρῶν, ὅπως ὀπωρίξωσιν οἱ βουλόμενοι, τού- 25
τοις ὁ Περικλῆς καταδημαγωγούμενος τρέπεται πρὸς
τὴν τῶν δημοσίων διανομὴν, συμβουλευσάντος αὐτῷ
Λαμωνίδου τοῦ Ὁαθεν, ὡς Ἀριστοτέλης ἱστόρηκε. Καὶ
ταχὺ θεωρικοῖς καὶ δικαστικοῖς λήμμασιν ἄλλαις τε μι-
σθοφοραῖς καὶ χορηγίαις συνδεκάσας τὸ πλῆθος ἐχρηῖτο 30
κατὰ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, ἧς αὐτὸς οὐ μετεἶχε
διὰ τὸ μῆτ' ἀρχῶν μῆτε θεσμοθέτης μῆτε βασιλεὺς μῆτε
20*

πολέμαρχος λαχεῖν. Αὐταὶ γὰρ αἱ ἀρχαὶ κληρωταὶ τε ἦσαν ἐκ παλαιοῦ καὶ δι' αὐτῶν οἱ δοκιμασθέντες ἀνέβαινον εἰς Ἄρειον πάγον. Διὸ καὶ μᾶλλον ἰσχύσας ὁ Περικλῆς ἐν τῷ δήμῳ κατεστασίασε τὴν βουλὴν, ὥστε
 5 τὴν μὲν ἀφαιρεθῆναι τὰς πλείστας κρίσεις δι' Ἐφιάλτου, Κίμωνα δ' ὡς φιλολάκωνα καὶ μισόδημον ἐξοστρακισθῆναι, πλούτῳ μὲν καὶ γένει μηδενοῦς ἀπολείπομενον, νίκας δὲ καλλίστας νενικηκότα τοὺς βαρβάρους καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ λαφύρων ἐμπεπληκότα τὴν πόλιν,
 10 ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Τοσοῦτον ἦν τὸ κράτος ἐν τῷ δήμῳ τοῦ Περικλέους.

Χ. Ὁ μὲν οὖν ἐξοστρακισμὸς ὠρισμένην εἶχε νόμον δεκαετίαν τοῖς φεύγουσιν· ἐν δὲ τῷ διὰ μέσου Λακεδαιμονίων στρατῷ μεγάλῳ ἐμβαλόντων εἰς τὴν Ταναγρακὴν καὶ τῶν Ἀθηναίων εὐθύς ὀρμησάντων ἐπ' αὐτούς, ὁ μὲν Κίμων ἐλθὼν ἐκ τῆς φυγῆς ἔθετο μετὰ τῶν φυλετῶν εἰς λόχον τὰ ὄπλα καὶ δι' ἔργων ἀπολύεσθαι τὸν Λακωνισμὸν ἐβούλετο συγκινδυνεύσας τοῖς πολίταις, οἳ δὲ φίλοι τοῦ Περικλέους συστάντες ἀπήλασαν αὐτὸν ὡς
 20 φυγάδα. Διὸ καὶ δοκεῖ Περικλῆς ἐρρωμενέδτατα τὴν μάχην ἐκείνην ἀγωνίσασθαι καὶ γενέσθαι πάντων ἐπιφανέστατος ἀφειδήσας τοῦ σώματος. Ἔπεσον δὲ καὶ τοῦ Κίμωνος οἱ φίλοι πάντες ὁμαλῶς, οὓς Περικλῆς συνεπηγιάτο τοῦ Λακωνισμοῦ· καὶ μετάνοια δεινὴ τοὺς Ἀθηναίους καὶ
 25 πόθος ἔσχε τοῦ Κίμωνος, ἠττημένους μὲν ἐπὶ τῶν ὄρων τῆς Ἀττικῆς, προσδοκῶντας δὲ βαρὺν εἰς ἔτους ὄραν πόλεμον. Αἰσθόμενος οὖν ὁ Περικλῆς οὐκ ὤκνησε χαρίσασθαι τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ τὸ ψήφισμα γράψας αὐτὸς ἐκάλει τὸν ἄνδρα, κἀκεῖνος κατελθὼν εἰρήνην ἐποίησε
 30 ταῖς πόλεσιν. Οἰκείως γὰρ εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸς αὐτὸν ὥσπερ ἀπήχθοντο τῷ Περικλεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις δημαγωγοῖς· Ἐνιοὶ δὲ φασιν οὐ πρότερον γραφῆναι τῷ

Κίμωνι τὴν κάθοδον ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἢ συνθήκας αὐτοῖς ἀπορρήτους γενέσθαι δι' Ἑλληνικής, τῆς Κίμωνος ἀδελφῆς, ὥστε Κίμωνα μὲν ἐκπλεῦσαι λαβόντα ναῦς διακοσίας καὶ τῶν ἔξω στρατηγεῖν καταστρεφόμενον τὴν βασιλείῳ χώραν, Περικλεῖ δὲ τὴν ἐν ἄστει δύναμιν ὑπάρχειν. Ἐδόκει δὲ καὶ πρότερον ἢ Ἑλληνική τῷ Κίμωνι τὸν Περικλέα πρότερον παρασχεῖν ὅτε τὴν θανατικὴν δίκην ἐφευγεν. Ἦν μὲν γὰρ εἰς τῶν κατηγορῶν ὁ Περικλῆς ὑπὸ τοῦ δήμου προβεβλημένος, ἐλθούσης δὲ πρὸς αὐτὸν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ δεομένης μειδιάσας, εἶπεν· „Ὡ 10 Ἑλληνική, γραῦς εἶ, γραῦς εἶ, ὡς πράγματα τηλικαῦτα πρᾶσσειν.“ Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν λόγον ἄπαξ ἀνέστη, τὴν προβολὴν ἀφοσιούμενος, καὶ τῶν κατηγορῶν ἐλάχιστα τὸν Κίμωνα λυπήσας ἀπεχώρησε, Πῶς ἂν οὖν 15 τις Ἴδομενεὶ πιστεύσειε κατήγοροῦντι τοῦ Περικλέους, ὡς τὸν δημαγωγὸν Ἐφιάλτην φίλον γενόμενον καὶ κοινῶν ὄντα τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ προαιρέσεως δολοφονήσαντος διὰ ζηλοτυπίαν καὶ φθόνον τῆς δόξης; Ταῦτα γὰρ οὐκ οἶδ' ὅθεν συναγαγῶν ὥσπερ χολὴν τάνδρῳ προσβέβληκε, πάντῃ μὲν ἴσως οὐκ ἀνεπιλήπτῳ, φρό- 20 νημα δ' εὐγενὲς ἔχοντι καὶ ψυχὴν φιλότιμον, οἷς οὐδὲν ἐμφύεται πάθος ἄμὸν οὕτω καὶ θηριῶδες. Ἐφιάλτην 158 μὲν οὖν φοβερὸν ὄντα τοῖς ὀλιγαρχικοῖς καὶ περὶ τὰς εὐθύνας καὶ διώξεις τῶν τὸν δῆμον ἀδικούντων ἀπαράιτητον ἐπιβουλεύσαντες οἱ ἐχθροὶ δι' Ἀριστοδίκου 25 τοῦ Ταναρχικοῦ κρυφαίως ἀνεῖλον, ὡς Ἀριστοτέλης εἶρηκεν. Ἐτελεύτησε δὲ Κίμων ἐν Κύπρῳ στρατηγῶν.

XI. Οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ μέγιστον μὲν ἤδη τὸν Περικλέα καὶ πρόσθεν ὁρῶντες γεγονότα τῶν πολιτῶν, βουλόμενοι δ' ὅμως εἶναι τινα τὸν πρὸς αὐτὸν ἀντιτασ- 30 σόμενον ἐν τῇ πόλει καὶ τὴν δύναμιν ἀμβλύνοντα, ὥστε μὴ κομιδῇ μοναρχίαν εἶναι, Θουκυδίδην τὸν Ἀλωπεκῆ-

θεν, ἄνδρα σώφρονα καὶ κηδεστὴν Κίμωνος, ἀντίστησαν ἐναντιωσόμενον, ὃς ἦττον μὲν ὢν πολεμικὸς τοῦ Κίμωνος, ἀγοραῖος δὲ καὶ πολιτικὸς μᾶλλον, οἰκουρῶν ἐν ἄστει καὶ περὶ τὸ βῆμα τῷ Περικλεῖ συμπλεκόμενος
 5 ταχὺ τὴν πολιτείαν εἰς ἀντίπαλον κατέστησεν. Οὐ γὰρ εἶασε τοὺς καλοὺς κἀγαθοὺς καλουμένους ἄνδρας ἐνδισπάρθαι καὶ συμμεμῖχθαι πρὸς τὸν δῆμον, ὡς πρότερον, ὑπὸ πλῆθους ἡμαυρωμένους τὸ ἀξίωμα, χωρὶς δὲ διακρίνας καὶ συναγαγῶν εἰς ταῦτ' οὕτως τὴν πάντων δύναμιν
 10 ἐμβριθῆ γενομένην ὥσπερ ἐπὶ ζυγοῦ φοπὴν ἐποίησεν. Ἦν μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς διπλὴ τις ὑπουλος, ὥσπερ ἐν σιδῆρῳ, διαφορὰν ὑποσημαίνουσα δημοτικῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς προαιρέσεως, ἣ δ' ἐκείνων ἄμιλλα καὶ φιλοτιμία τῶν ἀνδρῶν βαθυτάτην τομῆν τεμοῦσα τῆς πόλεως
 15 τὸ μὲν δῆμον, τὸ δ' ὀλίγους ἐποίησε καλεῖσθαι. Διὸ καὶ τότε μάλιστα τῷ δήμῳ τὰς ἡνίας ἀνεῖς ὁ Περικλῆς ἐπολιτεύετο πρὸς χάριν, αἰεὶ μὲν τινα θεῖαν πανηγυρικὴν ἢ ἐστίασιν ἢ πομπῆν εἶναι μηχανώμενος ἐν ἄστει καὶ διαπαιδαγωγῶν οὐκ ἀμούσοις ἡδοναῖς τὴν πόλιν, ἐξήκοντα
 20 δὲ τριῆρεις καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐκπέμπων, ἐν αἷς πολλοὶ τῶν πολιτῶν ἐπλεον ὀκτῶ μηνῶν ἐμμισθοῦμελετῶντες ἅμα καὶ μανθάνοντες τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν. Πρὸς δὲ τούτοις χιλίους μὲν ἐστεῖλεν εἰς Χερρόνησον κληρούχους, εἰς δὲ Νάξον πεντακοσίους, εἰς δὲ Ἄνδρον
 25 ἡμίσεις τούτων, εἰς δὲ Θράκην χιλίους Βισάλταις συνοικήσοντας, ἄλλους δ' εἰς Ἰταλίαν οἰκίζομένης Συβάρεως, ἣν Θουρίους προσηγόρευσαν. Καὶ ταῦτ' ἐπραττεν ἀποκουφίζων μὲν ἀργοῦ καὶ διὰ σχολὴν πολυπράγμονος ὄχλου τὴν πόλιν, ἐπανορθούμενος δὲ τὰς ἀπορίας τοῦ
 30 δήμου, φόβον δὲ καὶ φρουρὰν τοῦ μὴ νεωτερίζειν τι παρακατοικίζων τοῖς συμμάχοις.

XII. Ὁ δὲ πλείστην μὲν ἡδονὴν ταῖς Ἀθήναις καὶ

κόσμον ἤνεγκε, μεγίστην δὲ τοῖς ἄλλοις ἐκπληξιν ἀν-
 θρώποις, μόνον δὲ τῇ Ἑλλάδι μαρτυρεῖ, μὴ ψεύδεσθαι
 τὴν λεγομένην δύναμιν αὐτῆς ἐκείνην καὶ τὸν παλαιὸν
 ὄλβον, ἢ τῶν ἀναθημάτων κατασκευῆ, τοῦτο μάλιστα
 τῶν πολιτευμάτων τοῦ Περικλέους ἐβάσκαλλον οἱ ἐχθροὶ 5
 καὶ διέβαλλον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις βοῶντες, ὡς ὁ μὲν δῆ-
 μος ἀδοξεῖ καὶ κακῶς ἀκούει τὰ κοινὰ τῶν Ἑλλήνων
 χρήματα πρὸς αὐτὸν ἐκ Δήλου μεταγαγών, ἢ δ' ἐνεστιν
 αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας εὐπρεπεστάτη τῶν προφά-
 σεων, δεισάντα τοὺς βαρβάρους ἐκείθεν ἀνελέσθαι καὶ 10
 φυλάττειν ἐν ὀχυρῷ τὰ κοινὰ, ταύτην ἀνήρηκε Περικ-
 κλῆς· καὶ δοκεῖ δεινὴν ὕβριν ἢ Ἑλλὰς ὑβρίζεσθαι καὶ
 τυραννεῖσθαι περιφανῶς, ὁρῶσα τοῖς εἰσφερομένοις ὑπ'
 αὐτῆς ἀναγκαίως πρὸς τὸν πόλεμον ἡμᾶς τὴν πόλιν κα-
 ταχρυσοῦντας καὶ καλλωπίζοντας ὥσπερ ἀλαζόνα γυ- 15
 ναῖκα, περιαπτομένην λίθους πολυτελεῖς καὶ ἀγάλματα
 καὶ ναοὺς χλιοταλάντους. Ἐδίδασκεν οὖν ὁ Περικλῆς
 τὸν δῆμον, ὅτι χρημάτων μὲν οὐκ ὀφείλουσι τοῖς συμ-
 μάχοις λόγον προπολεμοῦντες αὐτῶν καὶ τοὺς βαρβά-
 ρους ἀνείργοντες, οὐχ ἵππον, οὐ ναῦν, οὐχ ὀπλίτην, 20
 159 ἀλλὰ χρήματα μόνον τελούντων, ἃ τῶν διδόντων οὐκ
 ἔστιν, ἀλλὰ τῶν λαμβανόντων, ἃν παρέχωσιν ἀνθ' οὗ
 λαμβάνουσι· δεῖ δὲ τῆς πόλεως κατεσκευασμένης ἱκανῶς
 τοῖς ἀναγκαίοις πρὸς τὸν πόλεμον, εἰς ταῦτα τὴν εὐπο-
 ρίαν τρέπειν αὐτῆς, ἀφ' ὧν δόξα μὲν γενομένων ἀτίδιος, 25
 εὐπορία δὲ γινομένην ἐτοίμη παρέσται, παντοδαπῆς
 ἐργασίας φανείσης καὶ ποικίλων χρεῖων, αἱ πᾶσαν μὲν
 τέχνην ἐγείρουσαι, πᾶσαν δὲ χεῖρα κινουσαι, σχεδὸν
 ὅλην ποιοῦσιν ἔμμισθον τὴν πόλιν ἐξ αὐτῆς ἅμα κο-
 σμουμένην καὶ τρεφομένην. Τοῖς μὲν γὰρ ἡλικίαν ἔχουσι 30
 καὶ φάμην αἱ στρατεῖαι τὰς ἀπὸ τῶν κοινῶν εὐπορίας
 παρῆχον, τὸν δ' ἀσύντακτον καὶ βάνανσον ὄχλον οὗτ'

ἄμοιρον εἶναι λημμάτων βουλόμενος οὔτε λαμβάνειν
 ἀργὸν καὶ σχολάζοντα, μεγάλας κατασκευασμάτων ἐπι-
 βολὰς καὶ πολυτέχνους ὑποθέσεις ἔργων διατριβὴν ἔχόν-
 των ἐνέβαλε φέρων εἰς τὸν δῆμον, ἵνα μηδὲν ἤτιον τῶν
 5 πλεόντων καὶ φρουρούντων καὶ στρατευομένων τὸ οἰ-
 κουροῦν ἔχη πρόφασιν ἀπὸ τῶν δημοσίων ὠφελείσθαι
 καὶ μεταλαμβάνειν. Ὅπου γὰρ ὕλη μὲν ἦν λίθος, χαλκός,
 ἑλέφας, χρυσός, ἔβενος, κυπάρισσος, αἱ δὲ ταύτην ἐκ-
 πονοῦσαι καὶ κατεργαζόμεναι τέχναι, τέκτονες, πλάσται,
 10 χαλκοτύποι, λιθουργοί, βαφεῖς, χρυσοῦ μαλακτῆρες
 [καὶ*] ἑλέφαντος, ζωγράφοι, ποικιλταί, τορευταί, κομ-
 ποὶ δὲ τούτων καὶ κομιστῆρες, ἔμποροι καὶ ναῦται καὶ
 κυβερνηταὶ κατὰ θάλατταν, οἱ δὲ κατὰ γῆν ἀμαξοπηγοὶ
 καὶ ξευγοτρόφοι καὶ ἡνίοχοι καὶ καλωστρόφοι καὶ λινοϋρ-
 15 γοὶ καὶ σκυτοτόμοι καὶ ὄδοποιοὶ καὶ μεταλλεῖς, ἐκάστη
 δὲ τέχνη, καθάπερ στρατηγὸς ἰδίον στρατεύμα, τὸν θη-
 τικὸν ὄχλον καὶ ἰδιώτην συντεταγμένον εἶχεν, ὄργανον
 καὶ σῶμα τῆς ὑπηρεσίας γινόμενον, εἰς πᾶσαν, ὡς ἔπος
 εἶπειν, ἡλικίαν καὶ φύσιν αἱ χρεῖαι διένεμον καὶ διέ-
 20 σπειρον τὴν εὐπορίαν.

XIII. Ἀναβαινόντων δὲ τῶν ἔργων ὑπερηφάνων μὲν
 μεγέθει, μορφῇ δ' ἀμιμήτων καὶ χάριτι, τῶν δημιουργ-
 γῶν ἀμιλλωμένων ὑπερβάλλεσθαι τὴν δημιουργίαν τῇ
 καλλιτεχνίᾳ, μάλιστα θαυμάσιον ἦν τὸ τάχος. Ὡν γὰρ
 25 ἕκαστον ᾤοντο πολλὰς διαδοχαὶς καὶ ἡλικίαις μόλις ἐπὶ
 τέλος ἀφίξεσθαι, ταῦτα πάντα μιᾶς ἀκμῆ πολιτείας ἐλάμ-
 βανε τὴν συντέλειαν. Καίτοι ποτέ φασιν Ἀγαθάρχου
 τοῦ ζωγράφου μέγα φρονοῦντος ἐπὶ τῷ ταχύ καὶ ῥαδίως
 τὰ ζῶα ποιεῖν ἀκούσαντα τὸν Ζεῦξιν εἶπειν· „Ἐγὼ δ' ἐν
 30 πολλῷ χρόνῳ.“ Ἡ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖν εὐχέρεια καὶ ταχύ-
 τησ οὐκ ἐντίθησι βάρος ἔργῳ μόνιμον οὐδὲ κάλλους
 ἀκρίβειαν· ὁ δ' εἰς τὴν γένεσιν τῷ πόνῳ προδανεισθεῖς

χρόνος ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ γενομένου τὴν ἰσχὺν ἀποδί-
 δωσιν. Ὅθεν καὶ μᾶλλον θαυμάζεται τὰ Περικλέους
 ἔργα πρὸς πολλὸν χρόνον ἐν ὀλίγῳ γεγόμενα. Κάλλει
 μὲν γὰρ ἕκαστον εὐθύς ἦν τότε ἀρχαῖον, ἀκμῆ δὲ μέτρι-
 νῦν πρόσφατόν ἐστι καὶ νεουργόν· οὕτως ἐπανθῆει και-
 νότης τις ἄδικτον ὑπὸ τοῦ χρόνου διατηροῦσα τὴν
 ὄψιν, ὥσπερ αἰιθαλῆς πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἀγῆρω κατα-
 μεμιγμένην τῶν ἔργων ἐχόντων. Πάντα δὲ διείπε καὶ
 πάντων ἐπίσκοπος ἦν αὐτῷ Φειδίας, καίτοι μεγάλους
 ἀρχιτέκτονας ἐχόντων καὶ τεχνίτας τῶν ἔργων. Τὸν μὲν 10
 γὰρ ἐκατόμπεδον Παρθενῶνα Καλλικράτης εἰργάζετο
 καὶ Ἰκτίνος, τὸ δ' ἐν Ἐλευσίνι τελεστήριον ἤρξατο μὲν
 Κόροιβος οἰκοδομεῖν, καὶ τοὺς ἐπ' ἐδάφους κίονας ἔθηκεν
 οὗτος καὶ τοῖς ἐπιστυλλίοις ἐπέξευξεν· ἀποθανόντος δὲ
 τούτου Μεταγένης ὁ Ξυπέτιος τὸ διάζωμα καὶ τοὺς ἄνω 15
 κίονας ἐπέστησε· τὸ δ' ὄπαλον ἐπὶ τοῦ ἀνακτόρου Ξενο-
 160 κλῆς ὁ Χολαργεὺς ἐκορύφωσε· τὸ δὲ μακρὸν τείχος,
 περὶ οὗ Σωκράτης ἀκοῦσαι φησιν αὐτὸς εἰσηγουμένον
 γνώμην Περικλέους, ἠργολάβησε Καλλικράτης. Κωμφ-
 δεῖ δὲ τὸ ἔργον Κρατῖνος ὡς βραδέως περαινόμενον· 20

πάλαι γὰρ αὐτό, φησί,

λόγοισι προάγει Περικλέης, ἔργοισι δ' οὐδὲ κινεῖ.
 Τὸ δ' Ὀιδεῖον, τῇ μὲν ἐντὸς διαθέσει πολύεδρον καὶ
 πολύστυλον, τῇ δ' ἐρέψει περικλινῆς καὶ κάταντες ἐκ
 μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον, εἰκόνα λέγουσι γενέσθαι 25
 καὶ μίμημα τῆς βασιλέως σκηνῆς, ἐπιστατούντος καὶ
 τούτῳ Περικλέους. Διὸ καὶ πάλιν Κρατῖνος ἐν Θράτταις
 παῖζει πρὸς αὐτόν·

Ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς ὃδε προσέρχεται

Περικλέης τῷδεῖον ἐπὶ τοῦ κρανίου

30

ἔχων, ἐπειδὴ τοῦστρακον παροίχεται.

Φιλοτιμούμενος δ' ὁ Περικλῆς τότε πρῶτον ἐψηφίσατο

μουσικῆς ἀγῶνα τοῖς Παναθηναίοις ἄγεσθαι καὶ διέ-
ταξεν αὐτὸς ἀθλοθέτης αἰρεθεὶς καθότι χρῆ τοὺς ἀγω-
νιζομένους αὐλεῖν ἢ ᾄδειν ἢ κιθαρίζειν. Ἐθεῶντο δὲ
καὶ τότε καὶ τὸν ἄλλον χρόνον ἐν ᾿Ωιδείῳ τοὺς μουσι-
5 κούς ἀγῶνας. Τὰ δὲ Προκύλαια τῆς ἀκροπόλεως ἐξειρ-
γάσθη μὲν ἐν πενταετία Μνησικλέους ἀρχιτεκτονοῦν-
τος· τύχη δὲ θαυμαστὴ συμβᾶσα περὶ τὴν οἰκοδομίαν
ἐμήνυσε τὴν θεὸν οὐκ ἀποστατοῦσαν, ἀλλὰ συνεφαπτο-
10 μένην τοῦ ἔργου καὶ συνεπιτελοῦσαν. Ὁ γὰρ ἐνεργό-
ῦφος ἔπεσε καὶ διέκειτο μοχθηρῶς, ὑπὸ τῶν ἰατρῶν
ἀπεγνωσμένος. Ἀθυμοῦντος δὲ τοῦ Περικλέους ἡ θεὸς
ᾧναρ φανείσα συνέταξε θεραπείαν, ἣ χρώμενος ὁ Περικ-
κλῆς ταχὺ καὶ ῥαδίως ἰάσατο τὸν ἄνθρωπον. Ἐπὶ τούτῳ
15 δὲ καὶ τὸ χαλκοῦν ἀγαλματῆς Ἰγυίας Ἀθηναῶς ἀνέστησεν
ἐν ἀκροπόλει παρὰ τὸν βωμόν, ὃς καὶ πρότερον ἦν, ὡς
λέγουσιν. Ὁ δὲ Φειδίας ἐργάζετο μὲν τῆς θεοῦ τὸ χρυ-
σοῦν ἔδος καὶ τούτου δημοουργὸς ἐν τῇ στήλῃ εἶναι γέ-
γραπται, πάντα δ' ἦν σχεδὸν ἐπ' αὐτῷ, καὶ πᾶσιν, ὡς
20 εἰρήκαμεν, ἐπεστάται τοῖς τεχνίταις διὰ φιλίαν Περικ-
κλέους. Καὶ τοῦτο τῷ μὲν φθόνον, τῷ δὲ βλασφημίαν
ἤνεγκεν, ὡς ἐλευθέρας τῷ Περικλεί γυναικας εἰς τὰ ἔργα
φοιτώσας ὑποδεχομένου τοῦ Φειδίου. Δεξάμενοι δὲ τὸν
λόγον οἱ κωμικοὶ πολλὴν ἀσέλγειαν αὐτοῦ κατεσκεδάσαν,
25 εἰς τε τὴν Μενίππου γυναικα διαβάλλοντες, ἀνδρὸς φί-
λου καὶ ὑποστρατηγοῦντος, εἰς τε τὰς Πυριλάμπους
ὀρνιθοτροφίας, ὃς ἑταῖρος ᾧν Περικλέους αἰτίαν εἶχε
ταῶνας ὑφιέναι ταῖς γυναιξίν, αἷς ὁ Περικλῆς ἐπλη-
σίαζε. Καὶ τί ἂν τις ἀνθρώπους σατυρικοὺς τοῖς βίοις
30 καὶ τὰς κατὰ τῶν κρειττόνων βλασφημίας ὡσπερ δαι-
μονι κακῷ τῷ φθόνῳ τῶν πολλῶν ἀποθύοντας ἐκάστοτε
θανμάσειεν, ὅπου καὶ Σησίμβροτος ὁ Θάσιος δεινὸν

ἀσέβημα καὶ μυθῶδες ἐξενεγκεῖν ἐτόλμησεν εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ υἱοῦ κατὰ τοῦ Περικλέους; οὕτως εἶοικε πάντῃ χαλεπὸν εἶναι καὶ δυσθήρατον ἱστορίᾳ τάληθες, ὅταν οἱ μὲν ὕστερον γεγονότες τὸν χρόνον ἔχωσιν ἐπιπροσδοῦντα τῇ γνώσει τῶν πραγμάτων, ἢ δὲ τῶν πράξεων καὶ τῶν 5 βίων ἡλικιωτὶς ἱστορία τὰ μὲν φθόνοις καὶ δυσμενεῖαις, τὰ δὲ χαριζομένη καὶ κολακεύουσα λυμαίνηται καὶ διαστρέφη τὴν ἀλήθειαν.

XIV. Τῶν δὲ περὶ τὸν Θουκυδίδην φητόρων καταβοῶντων τοῦ Περικλέους ὡς σπαθῶντος τὰ χρήματα καὶ 10 τὰς προσόδους ἀπολλύντος, ἠρώτησεν ἐν ἐκκλησίᾳ τὸν δῆμον, εἰ πολλὰ δοκεῖ δεδαπανῆσθαι· φησάντων δὲ κάμπολλα· „Μὴ τοίνυν“ εἶπεν „ὑμῖν, ἀλλ’ ἐμοὶ δεδαπανῆσθαι, καὶ τῶν ἀναθημάτων ἰδίαν ἐμαντοῦ ποιήσομαι τὴν ἐπιγραφὴν.“ Εἰπόντος οὖν ταῦτα τοῦ Περικλέους, 15 εἶτε τὴν μεγαλοφροσύνην αὐτοῦ θαυμάσαντες εἶτε πρὸς 161 τὴν δόξαν ἀντιφιλοτιμούμενοι τῶν ἔργων, ἀνέκραγον κελεύοντες ἐκ τῶν δημοσίων ἀναλίσκειν καὶ χορηγεῖν μηδενὸς φειδόμενον. Τέλος δὲ πρὸς τὸν Θουκυδίδην εἰς ἀγῶνα περὶ τοῦ ὀστράκου καταστάς καὶ διακινδυνεύσας 20 ἐκείνον μὲν ἐξέβαλε, κατέλυσε δὲ τὴν ἀντιτεταγμένην βταιρείαν.

XV. Ὡς οὖν παντάπασι λυθείσης τῆς διαφορᾶς καὶ τῆς κόλεως οἶον ὀμαλῆς καὶ μιᾶς γενομένης κομιδῆ, περιῆνεγκεν εἰς ἑαυτὸν τὰς Ἀθήνας καὶ τὰ τῶν Ἀθηναίων 25 ἐξηρημένα πράγματα, φόρους καὶ στρατεύματα καὶ τριήρεις καὶ νήσους καὶ θάλασσαν καὶ πολλὴν μὲν δι’ Ἑλλήνων, πολλὴν δὲ καὶ διὰ βαρβάρων ἦκουσαν ἰσχὺν καὶ ἡγεμονίαν ὑπηκόοις ἔθνεσι καὶ φίλαις βασιλέων καὶ συμμαχίαις πεφραγμένην δυναστῶν, οὐκέθ’ ὁ αὐτὸς ἦν 30 οὐδ’ ὁμοίως χειροθήτης τῷ δήμῳ καὶ ῥάδιος ὑπέκειν καὶ συνενδιδόναί ταις ἐπιθυμίαις ὥσπερ πνοαῖς τῶν πολλῶν,

ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνειμένης ἐκείνης καὶ ὑποθρυπτομένης ἐνια
 δημαγωγίας ὥσπερ ἀνθηρᾶς καὶ μαλακῆς ἁρμονίας ἀρι-
 στοκρατικὴν καὶ βασιλικὴν ἐντεινόμενος πολιτείαν, καὶ
 χρώμενος αὐτῇ πρὸς τὸ βέλτιστον ὀρθῇ καὶ ἀνεγκλίτῳ,
 5 τὰ μὲν πολλὰ βουλούμενον ἦγε πείθων καὶ διδάσκων τὸν
 δῆμον, ἦν δ' ὅτε καὶ μάλα δυσχεραίνοντα κατατείνων
 καὶ προσβιβάζων ἐχειροῦτο τῷ συμφέροντι, μιμούμενος
 ἀτεχνῶς ἰατρὸν ποικίλῳ νοσήματι καὶ μακρῷ κατὰ και-
 ρὸν μὲν ἡδονὰς ἀβλαβεῖς, κατὰ καιρὸν δὲ δηγμοὺς καὶ
 10 φάρμακα προσφέροντα σωτήρια. Παντοδαπῶν γὰρ, ὡς
 εἰκόσ, παθῶν ἐν ὄχλῳ τοσαύτην τὸ μέγεθος ἀρχὴν ἔχοντι
 φυομένων, μόνος ἐμμελῶς ἕκαστα διαχειρίσασθαι πεφυ-
 κῶς, μάλιστα δ' ἐλπίσι καὶ φόβοις ὥσπερ οἰαξὶ προανα-
 στελλων τὸ θρασυνόμενον αὐτῶν καὶ τὸ δύσθυμον ἀνιεῖς
 15 καὶ παραμυθούμενος, ἔδειξε τὴν ρητορικὴν κατὰ Πλά-
 τωνα ψυχαγωγίαν οὕσαν καὶ μέγιστον ἔργον αὐτῆς τὴν
 περὶ τὰ ἦθη καὶ πάθη μέθοδον, ὥσπερ τινὰς τόνους καὶ
 φθόγγους ψυχῆς μάλ' ἐμμελοῦς ἀφῆς καὶ κρούσεως δεο-
 μένους. Αἰτία δ' οὐχ ἡ τοῦ λόγου ψιλῶς δύναμις, ἀλλ',
 20 ὡς Θουκυδίδης φησὶν, ἡ περὶ τὸν βίον δόξα καὶ πίστις
 τοῦ ἀνδρός, ἀδωροτάτου περιφανῶς γενομένου καὶ χρη-
 μάτων κρείττονος· ὃς καὶ τὴν πόλιν ἐκ μεγάλης μεγίστην
 καὶ πλουσιωτάτην ποιήσας καὶ γενόμενος δυνάμει πολ-
 λῶν βασιλέων καὶ τυράννων ὑπέρτερος, ὧν ἐνιοὶ καὶ
 25 ἐπὶ τοῖς νήεσσι διέθεντο, ἐκεῖνος μιᾷ δραχμῇ μελζονα τὴν
 οὐσίαν οὐκ ἐποίησεν ἢς ὁ πατήρ αὐτῷ κατέλιπε.

XVI. Καίτοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ σαφῶς μὲν ὁ Θου-
 κυδίδης διηγεῖται, κακοήθως δὲ παρεμφαίνουσιν οἱ κω-
 μικοὶ, Πεισιστρατίδας μὲν νέους τοὺς περὶ αὐτὸν ἐταί-
 30 ρους καλοῦντες, αὐτὸν δ' ἀπομόσαι μὴ τυραννήσειν
 κελεύοντες, ὡς ἀσυμμέτρου πρὸς δημοκρατίαν καὶ βα-

ρουτέρας περὶ αὐτὸν οὔσης ὑπεροχῆς. Ὁ δὲ Τηλεκλείδης
 παραδεδωκέναι φησὶν αὐτῷ τοὺς Ἀθηναίους

Πόλεων τε φόρους αὐτάς τε πόλεις, τὰς μὲν δεῖν, τὰς
 δ' ἀναλύειν,

λάτνα τείχη, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν τὰ δὲ αὐτὰ πάλιν κατα-5
 βάλλειν,

σπονδὰς, δύναμιν, κράτος, εἰρήνην πλουτόν τ' εὐ-
 δαιμονίαν τε.

Καὶ ταῦτα καιρὸς οὐκ ἦν οὐδ' ἀκμὴ καὶ χάρις ἀνθούσης
 ἐφ' ᾧρα πολιτείας, ἀλλὰ τεσσαράκοντα μὲν ἔτη πρωτεύων 10
 ἐν Ἐφιάλταις καὶ Λεωκράταις καὶ Μυρωνίδαις καὶ Κί-
 μωσι καὶ Τολμίδαις καὶ Θουκυδίδαις, μετὰ δὲ τὴν Θου-
 κυδίδου κατάλυσιν καὶ τὸν ὀστρακισμόν οὐκ ἐλάττω τῶν
 πεντεκαίδεκα ἐτῶν διηνεκῆ καὶ μίαν οὔσαν ἐν ταῖς ἐνιαυ- 15
 σίοις στρατηγίαις ἀρχὴν καὶ δυναστείαν κτησάμενος, ἐφύ-
 162 λαξεν ἑαυτὸν ἀνάλωτον ὑπὸ χρημάτων, καίπερ οὐ παντά-
 πασιν ἀργῶς ἔχων πρὸς χρηματισμόν, ἀλλὰ τὸν πατρῷον
 καὶ δίκαιον πλουτόν, ὡς μὴτ' ἀμελούμενος ἐκφύγοι μῆτε
 πολλὰ πράγματα καὶ διατριβὰς ἀσχολουμένῳ παρέχοι,
 συνέταξεν εἰς οἰκονομίαν, ἣν ᾤετο ῥάστην καὶ ἀκριβε- 20
 στάτην εἶναι. Τοὺς γὰρ ἐπετείους καρποὺς ἅπαντας
 ἀθρόους ἐπίπρασκεν, εἶτα τῶν ἀναγκαίων ἕκαστον ἐξ
 ἀγορᾶς ἀνούμενος διώκει τὸν βίον καὶ τὰ περὶ τὴν δίκαι-
 ταν. Ὅθεν οὐχ ἡδύς ἦν ἐνηλίκους παισὶν οὐδὲ γυναιξὶ
 δαφιλῆς χορηγός, ἀλλ' ἐμέμφοντο τὴν ἐφήμερον ταύτην 25
 καὶ συνηγμένην εἰς τὸ ἀκριβέστατον δαπάνην, οὐδενός,
 οἷον ἐν οἰκίᾳ μεγάλη καὶ πράγμασιν ἀφθόνοις, περιφ-
 ρέοντος, ἀλλὰ παντὸς μὲν ἀναλώματος, παντὸς δὲ λήμ-
 ματος δι' ἀριθμοῦ καὶ μέτρον βαδίζοντος. Ὁ δὲ πᾶσαν
 αὐτοῦ τὴν τοιαύτην συνέχων ἀκριβείαν εἰς ἣν οἰκέτης, 30
 Εὐάγγελος, ὡς ἕτερος οὐδεὶς εὐΐ πεφυκῶς ἢ κατεσκευα-
 σμένος ὑπὸ τοῦ Περικλέους πρὸς οἰκονομίαν. Ἀπάδοντα

μὲν οὖν ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρου σοφίας, εἶγε καὶ
 οἰκίαν ἐκεῖνος ἐξέλιπε καὶ τὴν χώραν ἀφήκεν ἀργὴν
 μηλόβοτον ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ μεγαλοφροσύνης
 ταῦτόν δ' ἐστίν, οἶμαι, θεωρητικοῦ φιλοσόφου καὶ
 5 τικοῦ βίος, ἀλλ' ὁ μὲν ἀνόργανον καὶ ἀπροσδεῆ τῆς
 ὕλης ἐπὶ τοῖς καλοῖς κινεῖ τὴν διάνοιαν, τῷ δ' εἰς ἀν-
 πείας χρείας ἀναμιγνύντι τὴν ἀρετὴν ἐστὶν οὐ γένο-
 οὐ τῶν ἀναγκαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν καλῶν ὁ
 τος, ὥσπερ ἦν καὶ Περικλεῖ βοηθοῦντι πολλοῖς
 10 πενήτων. Καὶ μέντοι γε τὸν Ἀναξαγόραν αὐτὸ
 γουσίαν ἀσχολουμένου Περικλέους ἀμελουμένον καὶ
 συγκεκαλυμμένον ἤδη γηραιὸν ἀποκαρτεροῦντα· τ-
 πεσόντος δὲ τῷ Περικλεῖ τοῦ πράγματος ἐκπλα-
 θεῖν εὐθύς ἐπὶ τὸν ἄνδρα καὶ δεῖσθαι πᾶσαν δε-
 15 ὀλοφυρόμενον οὐκ ἐκεῖνον, ἀλλ' ἑαυτὸν, εἰ τοῖς
 ἀπολεῖ τῆς πολιτείας σύμβουλον. Ἐκκαλυψάμενοι
 τὸν Ἀναξαγόραν εἶπεν πρὸς αὐτόν· „ὦ Περικλεῖς
 οἱ τοῦ λύχνου χρεῖαν ἔχοντες ἔλαιον ἐπιχέουσιν.“

XVII. Ἀρχομένων δὲ Λακεδαιμονίων ἄχθεσθαι
 20 αὐξήσει τῶν Ἀθηναίων, ἐπαίρων ὁ Περικλῆς τὸν δ-
 ἔτι μᾶλλον μέγα φρονεῖν καὶ μεγάλων αὐτὸν ἀ-
 πραγμάτων γράφει ψήφισμα, πάντας Ἑλληνας
 ὁπῆποτε κατοικοῦντας Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας παρ-
 λείν, καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, εἰς σύλλογον πέ-
 25 Ἀθήναζε τοὺς βουλευσομένους περὶ τῶν Ἑλλην-
 ἰερῶν, ἃ κατέπρησαν οἱ βάρβαροι, καὶ τῶν θυσιῶν
 ὀφείλουσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εὐξάμενοι τοῖς θεοῖς
 πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐμάχοντο, καὶ τῆς θαλάττης,
 πλέωσι πάντες ἀδεῶς καὶ τὴν εἰρήνην ἀγώσιν. Ἐπὶ τ-
 30 δ' ἄνδρες εἴκοσι τῶν ὑπὲρ πενήτηντα ἔτη γεγον-
 ἐπέμφθησαν, ὧν πέντε μὲν Ἴωνας καὶ Δωριεῖς τοῖς
 Ἀσίᾳ καὶ νησιώτας ἄχρι Λέσβου καὶ Ρόδου παρεκά-

τούς ἐν Ἑλλησπόντῳ καὶ Θράκῃ μέχρι Βυζαν-
 τῶν ἐπήεσαν, καὶ πέντε ἐπὶ τούτοις εἰς Βοιωτίαν
 Ἰδα καὶ Πελοπόννησον, ἐκ δὲ ταύτης διὰ Λοκρῶν
 ἐροδοικὸν ἤπειρον ἕως Ἀκαρνανίας καὶ Ἀμβρα-
 στάλησαν· οἱ δὲ λοιποὶ δι' Εὐβοίας ἐπ' Οἰτῆτας 5
 Μαλιέα κόλπῳ καὶ Φθιώτας Ἀχαιοὺς καὶ Θεσ-
 σολοκίους ἐπορεύοντο, συμπείδοντες ἰέναι καὶ μετέχειν τῶν
 κινδύνων ἐπ' εἰρήνῃ καὶ κοινοπραγίᾳ τῆς Ἑλλάδος.
 Ἡ δὲ οὐδὲν οὐδὲ συνῆλθον αἱ πόλεις Λακεδαι-
 κωνικῶν ἐναντιωθέντων, ὡς λέγεται, καὶ τὸ πρῶτον 10
 ἐπορεύθησαν τῆς κείρας ἐλεγχθῆναι. Τοῦτο μὲν
 ἐθέμενον ἐνδεικνύμενος αὐτοῦ τὸ φρόνημα καὶ
 ἀποφροσύνην.

1. Ἐν δὲ ταῖς στρατηγίαις εὐδοκίμει μάλιστα διὰ
 τῆς ἀλκῆς, οὔτε μάχης ἐχούσης πολλὴν ἀδηλοτητα 15
 ἔχοντον ἐκουσίως ἀπτόμενος, οὔτε τοὺς ἐκ τοῦ παρα-
 κληθέντος χρησαμένους τύχῃ λαμπρᾷ καὶ θανμασθέντας
 ἄλλοις ξηλῶν καὶ μιμούμενος στρατηγούς, αἰεὶ τε
 ἀπὸ τῶν πόλεων, ὡς ὅσον ἐπ' αὐτῷ μενοῦσιν
 ἐπὶ πάντα τὸν χρόνον. Ὅρων δὲ Τολμίδην τὸν 20
 ἐπὶ τῆς πόλεως διὰ τὰς πρότερον εὐτυχίας καὶ διὰ τὸ τιμᾶσθαι
 ἐπὶ τῆς πόλεως ἐκ τῶν πολεμικῶν σὺν οὐδενὶ καιρῷ παρα-
 κληθέντον εἰς Βοιωτίαν ἐμβαλεῖν καὶ πεπεικότα τῶν
 ἀπὸ τῶν πόλεων τοὺς ἀρίστους καὶ φιλοτιμοτάτους ἐθέλουσι
 παρακαλεῖν, ὡς ἔστιν ἐπιβεβαιωθῆναι, ἵνα
 παρακαλεῖται χιλίους γενομένους ἄνευ τῆς ἄλλης δυνά- 25
 μως ἐπὶ τῆς πόλεως ἐπείρατο καὶ παρακαλεῖν ἐν τῷ δήμῳ τὸ
 ἐπὶ τῆς πόλεως εἰπὼν, ὡς, εἰ μὴ κείδοιτο Περικλεῖ,
 ἡ πόλις οὐκ ἀμαρτήσεται σύμβουλον ἀναμεί-
 νον. Τότε μὲν οὖν μετρίως εὐδοκίμησε τοῦτ'
 ἡ πόλις ὁλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις, ὡς ἀνηγγέλθη τε 30
 ἐπὶ τῆς πόλεως ἐν αὐτῷ Τολμίδης περὶ Κορώνειαν ἡγήθητι
 ἐπὶ τῆς πόλεως ἐθνεῶτες δὲ πολλοὶ κάγαθοι τῶν πολιτῶν, με-

γάλην τοῦτο τῷ Περικλεῖ μετ' εὐνοίας δοῖξαν ἢ
ὡς ἀνδρὶ φρονίμῳ καὶ φιλοπολίτῃ.

XIX. Τῶν δὲ στρατηγιῶν ἡγαπήθη μὲν ἢ πε-
ρόνησον αὐτοῦ μάλιστα, σωτήριος γενομένη τοῖς
5 κατοικοῦσι τῶν Ἑλλήνων· οὐ γὰρ μόνον ἐποίκου
ναίων χιλλοὺς κομίσας ἐρρωσεν εὐανδρία τὰς
ἀλλὰ καὶ τὸν ἀνχένα διαζώσας ἐρῆμασι καὶ προβλῆ-
ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν ἀπειλείσκει τὰς κατα-
τῶν Θρακῶν περικεχυμένων τῇ Χερρονήσῳ καὶ π-
10 ἐνδὲλεχῇ καὶ βαρὺν ἐξεκλείσεν, ᾧ συνέχετο πᾶ-
χρόνον ἢ χώρα βαρβαρικῆς ἀναμεμιγμένη γέν-
καὶ γέμουσα ληστηρίων ὁμόρων καὶ συνοίκων· ἐ-
σθη δὲ καὶ διεβόηθη πρὸς τοὺς ἐκτὸς ἀνθρώπων
πλεύσας Πελοπόννησον ἐκ Πηγῶν τῆς Μεγαρικῆς
15 χθρὲς ἑκατὸν τριήρεσιν. Οὐ γὰρ μόνον ἐπόρθ-
παραλίας πολλήν, ὡς Τολμίδης πρότερον, ἀλ-
πόρρω θαλάττης προελθὼν τοῖς ἀπὸ τῶν νεῶν α-
τοὺς μὲν ἄλλους εἰς τὰ τεῖχη συνέστειλε δεισαντα-
τὴν ἔφοδον, ἐν δὲ Νεμέᾳ Σικυωνίους ὑποστάν-
20 συνάψαντας μάχην κατὰ κράτος τρεψάμενος ἔστη-
παιον. Ἐκ δ' Ἀχαΐας φίλης οὔσης στρατιώτας ἀν-
εἰς τὰς τριήρεις ἐπὶ τὴν ἀντιπέρας ἡπειρον ἐκομι-
στόλῳ, καὶ παραπλεύσας τὸν Ἀγελῶν Ἀκαρνανία
δραμε καὶ κατέκλεισεν Οἰνιάδας εἰς τὸ τεῖχος, κα-
25 τὴν γῆν καὶ κακώσας ἀπῆρεν ἐπ' οἶκον, φοβε-
φανεῖς τοῖς πολεμίοις, ἀσφαλῆς δὲ καὶ δραστήρι-
πολίταις. Οὐδὲν γὰρ οὐδ' ἀπὸ τύχης προσέχουσι
ἔβη περὶ τοὺς στρατευομένους.

XX. Εἰς δὲ τὸν Πόντον εἰσπλεύσας στόλῳ
30 καὶ κεκοσμημένῳ λαμπρῶς ταῖς μὲν Ἑλληνίσιν
ὧν ἐδέοντο διεπράξατο καὶ προσηνέχθη φιλανθ-
τοῖς δὲ περιοικοῦσι βαρβάροις ἔθνεσι καὶ βασ-

- Ἀθηναίων συνείχεν, ἐμαρτύρησεν αὐτῷ τὰ γενόμενα. Πρῶτον μὲν γὰρ Εὐβοεῖς ἀπέστησαν, ἐφ' οὓς διέβη μετὰ δυνάμεως. Εἴτ' εὐθύς ἀπηγγέλλοντο Μεγαρεῖς ἐκπεπολεμημένοι καὶ στρατιὰ πολεμίων ἐπὶ τοῖς ὄροις 5 τῆς Ἀττικῆς οὖσα, Πλειστῶνακτος ἡγουμένου, βασιλέως Λακεδαιμονίων. Πάλιν οὖν ὁ Περικλῆς κατὰ τάχος ἐκ τῆς Εὐβοίας ἀνεκομίζετο πρὸς τὸν ἐν τῇ Ἀττικῇ πόλεμον· καὶ συνάψαι μὲν εἰς χεῖρας οὐκ ἐθάρσησε πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ὀπλίταις προκαλουμένοις, ὁρῶν δὲ τὸν 10 Πλειστῶνακτα νέον ὄντα κομιδῇ, χρώμενον δὲ μάλιστα Κλεανδρίδῃ τῶν συμβούλων, ὃν οἱ ἔφοροι φύλακα καὶ πάρεδρον αὐτῷ διὰ τὴν ἡλικίαν συνέπεμψαν, ἐπειρᾶτο τούτου κρύφα· καὶ ταχὺ διαφθείρας χρήμασιν αὐτὸν ἐπεισεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀπαγαγεῖν τοὺς Πελοποννησίους.
- 15 Ὡς δ' ἀπεχώρησεν ἡ στρατιὰ καὶ διελύθη κατὰ πόλεις, βαρέως φέροντες οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸν μὲν βασιλέα χρήμασιν ἐξημίωσαν, ὧν τὸ πλῆθος οὐκ ἔχων ἐκτίσαι μετέστησεν ἑαυτὸν ἐκ Λακεδαιμόνος, τοῦ δὲ Κλεανδρίδου φεύγοντος θάνατον κατέγνωσαν. Οὗτος δ' ἦν πατήρ 20 Γυλίππου τοῦ περὶ Σικελίαν Ἀθηναίου καταπολεμήσαντος. Ἔοικε δ' ὥσπερ συγγενικὸν αὐτῷ προστρέψασθαι νόσημα τὴν φιλαργυρίαν ἢ φύσις, ὑφ' ἧς καὶ αὐτὸς αἰσχυρῶς ἐπὶ καλοῖς ἔργοις ἄλους ἐξέπεσε τῆς Σπάρτης. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς περὶ Λυσάνδρου δεδηλώκαμεν.
- 25 XXIII. Τοῦ δὲ Περικλέους ἐν τῷ τῆς στρατηγίας ἀπολογισμῷ δέκα ταλάντων ἀνάλωμα γράψαντος ἀνηλωμένων εἰς τὸ δέον, ὁ δῆμος ἀπεδέξατο μὴ πολυπραγμονήσας μῆδ' ἐλέγξας τὸ ἀπόρητον. Ἐνιοὶ δ' ἱστορήκασιν, ὧν ἔστι καὶ Θεόφραστος ὁ φιλόσοφος, ὅτι καθ' ἕκαστον 30 ἕναιαυτὸν εἰς τὴν Σπάρτην ἐφοῖτα δέκα τάλαντα παρὰ τοῦ Περικλέους, οἷς τοὺς ἐν τέλει πάντας θεραπεύων παρητεῖτο τὸν πόλεμον, οὐ τὴν εἰρήνην ὠνούμενος,

ἀλλὰ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ παρασκευασάμενος καθ' ἡσυχίαν ἔμελλε πολεμήσειν βέλτιον. Εὐθύς οὖν ἐπὶ τοὺς ἀφεστῶτας τραπόμενος καὶ διαβὰς εἰς Εὐβοίαν πεντήκοντα ναυσὶ καὶ πεντακισχιλίοις ὀπλίταις κατεστρέψατο τὰς πόλεις. Καὶ Χαλκιδέων μὲν τοὺς ἱπποβότας λεγομένους 5 κλούτφ καὶ δόξῃ διαφέροντας ἐξέβαλεν, Ἔστιεις δὲ πάντας ἀναστήσας ἐκ τῆς χώρας Ἀθηναίους κατῴκισε, μό-
165 νοις τούτοις ἀπαραιτήτως χρησάμενος ὅτι ναῦν Ἀττικὴν αἰμάλωτον λαβόντες ἀπέκτειναν τοὺς ἄνδρας.

XXIV. Ἐκ τούτου γενομένων σπονδῶν Ἀθηναίοις 10 καὶ Λακεδαιμονίοις εἰς ἔτη τριάκοντα ψηφίζεται τὸν εἰς Σάμον πλοῦν, αἰτίαν ποιησάμενος κατ' αὐτῶν, ὅτι τὸν πρὸς Μιλησίους κλευόμενοι διαλύσασθαι πόλεμον οὐχ ὑπήκουον. Ἐπεὶ δ' Ἀσπασία χαριζόμενος δοκεῖ πράξαι τὰ πρὸς Σαμίους, ἐνταῦθα ἂν εἴη καιρὸς διαπορῆσαι 15 μάλιστα περὶ τῆς ἀνθρώπου, τίνα τέχνην ἢ δύναμιν τοσαύτην ἔχουσα τῶν τε πολιτικῶν τοὺς προτεύοντας ἐχειρώσατο καὶ τοῖς φιλοσόφοις οὐ φαῦλον οὐδ' ὀλίγον ὑπερ αὐτῆς παρέσχε λόγον. Ὅτι μὲν γὰρ ἦν Μιλησία γένος, Ἀξιόχον θυγάτηρ, ὁμολογεῖται· φασὶ δ' αὐτὴν 20 Θαρρηλίαν τινὰ τῶν παλαιῶν Ἰάδων ζηλώσασαν ἐπιθεῖσθαι τοῖς δυνατωτάτοις ἀνδράσι. Καὶ γὰρ ἡ Θαρρηλία τό τ' εἶδος εὐπρεπῆς γενομένη καὶ χάριν ἔχουσα μετὰ δεινότητος πλείστοις μὲν Ἑλλήνων συνώκησεν ἀνδράσι, πάντας δὲ προσεποίησε βασιλεῖ τοὺς πλησιάσαντας αὐτῇ, 25 καὶ ταῖς πόλεσι μηδισμοῦ δι' ἐκείνων ὑπέσπειρεν ἀρχὰς δυνατωτάτων ὄντων καὶ μεγίστων. Τὴν δ' Ἀσπασίαν οἱ μὲν ὡς σοφὴν τινὰ καὶ πολιτικὴν ὑπὸ τοῦ Περικλέους σπονδασθῆναι λέγουσι· καὶ γὰρ Σωκράτης ἔστιν ὅτε μετὰ τῶν γυναικῶν ἐφοίτα, καὶ τὰς γυναῖκας ἀκροασο- 30 μένας οἱ συνήθεις ἦγον εἰς αὐτήν, καίπερ οὐ κοσμίον προεστῶσαν ἐργασίας οὐδὲ σεμνῆς, ἀλλὰ παιδίσκας ἐται-

ρούσας τρέφουσαν· Αἰσχίνης δέ φησι καὶ Δυσικλέα τὸν
 προβατοκάπηλου ἐξ ἀγεννοῦς καὶ ταπεινοῦ τὴν φύσιν
 Ἀθηναίων γενέσθαι πρῶτον Ἀσπασία συνόντα μετὰ τὴν
 Περικλέους τελευτήν· Ἐν δὲ τῷ Μενεξένῳ τῷ Πλάτωνος,
 5 εἰ καὶ μετὰ παιδιᾶς τὰ πρῶτα γέγραπται, τοσοῦτόν γ'
 ἱστορίας εὐεστίν, ὅτι δόξαν εἶχε τὸ γύναιον ἐπὶ ῥητορικῇ
 πολλοῖς Ἀθηναίων ὀμιλεῖν. Φαίνεται μάλιστα μᾶλλον
 ἐρωτικὴ τις ἢ τοῦ Περικλέους ἀγάπησις γενομένη πρὸς
 Ἀσπασίαν· Ἦν μὲν γὰρ αὐτῷ γυνὴ προσήκουσα μὲν
 10 κατὰ γένος, συνωκηκυῖα δ' Ἰκονίκα πρότερον, ἐξ οὗ
 Καλλίαν ἔτεκε τὸν πλούσιον· ἔτεκε δὲ καὶ παρὰ τῷ Πε-
 ρικλεῖ Ξάνθικπον καὶ Πάραλον. Εἶτα τῆς συμβιώσεως
 οὐκ οὔσης αὐτοῖς ἀρεστῆς, ἐκείνην μὲν ἐτέρῳ βουλομέ-
 νην συνεξέδωκεν, αὐτὸς δὲ τὴν Ἀσπασίαν λαβὼν ἔστερξε
 15 διαφερόντως. Καὶ γὰρ ἐξιών, ὡς φασί, καὶ εἰσιὼν ἀπ'
 ἀγορᾶς ἠσπάζετο καθ' ἡμέραν αὐτὴν μετὰ τοῦ καταφι-
 λεῖν· Ἐν δὲ ταῖς κωμῳδίαις Ὀμφάλη τε νεῖα καὶ Δητιά-
 νειρα καὶ πάλιν Ἥρα προσαγορεύεται. Κρατῖνος δ'
 ἄντικρος παλλακὴν αὐτὴν εἰρηκεν ἐν τούτοις·

20 Ἥραν τέ οἱ Ἀσπασίαν τίκτει Κατακρυγσύνη
 παλλακὴν κυνώπιδα.

Δοκεῖ δὲ καὶ τὸν νόθον ἐκ ταύτης τεκνωῶσαι, περὶ οὗ
 πεποιήκεν Εὐκόλις ἐν Δήμοις αὐτὸν μὲν οὕτως ἐρω-
 τῶντα·

25 Ὁ νόθος δέ μοι ζῆ;
 τὸν δὲ Μυρωνίδην ἀποκρινόμενον·

Καὶ πάλαι γ' ἂν ἦν ἀνὴρ,
 εἰ μὴ τὸ τῆς πόρνης ὑπώρρωθαι κακόν.

Οὕτω δὲ τὴν Ἀσπασίαν ὀνομαστήν καὶ κλεινὴν γενέσθαι
 30 λέγουσιν, ὥστε καὶ Κῦρον τὸν πολεμήσαντα βασιλεῖ περὶ
 τῆς τῶν Περσῶν ἡγεμονίας τὴν ἀγαπωμένην ὑπ' αὐτοῦ
 μάλιστα τῶν παλλακίδων Ἀσπασίαν ὀνομάσαι καλουμέ-

νην Μιλτώ πρότερον. Ἦν δὲ Φωκαῖς τὸ γένος, Ἐρμιστί-
μου θυγάτηρ· ἐν δὲ τῇ μάχῃ Κύρου πεσόντος ἀπαχθείσα
πρὸς βασιλέα πλεῖστον ἰσχυσε. Ταῦτα μὲν ἐπελθόντα τῇ
μνήμῃ κατὰ τὴν γραφὴν ἀπώσασθαι καὶ παρελθεῖν ἴσως
ἀπανθρωπον ἦν. 5

XXV. Τὸν δὲ πρὸς Σαμίους πόλεμον αἰτιῶνται μά-
λιστα τὸν Περικλέα ψηφίσασθαι διὰ Μιλησίους Ἀσπα-
σίας δεηθείσης. Αἱ γὰρ πόλεις ἐπολέμου τὸν περὶ Πριή-
166νης πόλεμον, καὶ κρατοῦντες οἱ Σάμιοι, καύσασθαι τῶν
Ἀθηναίων κελευόντων καὶ δίκας λαβεῖν καὶ δοῦναι παρ' 10
αὐτοῖς, οὐκ ἐπέειποντο. Πλεύσας οὖν ὁ Περικλῆς τὴν μὲν
οὖσαν ὀλιγαρχίαν ἐν Σάμῳ κατέκλυσε, τῶν δὲ πρώτων
λαβῶν ὀμήρους πεντήκοντα καὶ παῖδας ἴσους εἰς Ἀἴμμον
ἀπέστειλε. Καίτοι φασὶν ἕκαστον μὲν αὐτῷ τῶν ὀμήρων
διδόναι τάλαντον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, πολλὰ δ' ἄλλα τοὺς μὴ 15
θέλοντας ἐν τῇ πόλει γενέσθαι δημοκρατίαν. Ἔτι δὲ
Πισσοῦθνης ὁ Πέρσης ἔχων τινὰ πρὸς Σαμίους εὐνοίαν
ἀπέστειλεν αὐτῷ μυρίους χρυσοῦς παραιτούμενος τὴν
πόλιν. Οὐ μὴν ἔλαβε τούτων οὐδὲν ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ
ρησάμενος ὡσπερ ἐγνώκει τοῖς Σαμίοις καὶ καταστήσας 20
δημοκρατίαν ἀπέπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ δ' εὐθύς
ἀπέστησαν, ἐκκλέψαντος αὐτοῖς τοὺς ὀμήρους Πισσοῦ-
θνου καὶ τὰλλα παρασκευάσαντος πρὸς τὸν πόλεμον.
Αὐθις οὖν ὁ Περικλῆς ἐξέπλευσεν ἐπ' αὐτοὺς οὐχ ἡσυ-
χίζοντας οὐδὲ κατεπτηχότας, ἀλλὰ καὶ πάνυ προθύμως 25
ἐργακῶς ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς θαλάττης. Γενομένης
δὲ καρτερᾶς ναυμαχίας περὶ νῆσον, ἦν Τραγίας καλοῦσι,
λαμπρῶς ὁ Περικλῆς ἐνέκα, τέσσαρσι καὶ τεσσαράκοντα
ναυσὶν ἐβδομήκοντα καταναυμαχήσας, ὧν εἰκοσι στρα-
τιώτιδες ἦσαν. 30

XXVI. Ἄμα δὲ τῇ νίκῃ καὶ τῇ διώξει τοῦ λιμένος
κρατήσας ἐπολιόρκει τοὺς Σαμίους ἀμῶς γέ πως ἔτι τολ-

μῶντας ἐπεξιέναι καὶ διαμάχεσθαι πρὸ τοῦ τείχους. Ἐπεὶ δὲ μελλῶν ἕτερος στόλος ἦλθεν ἐκ τῶν Ἀθηναίων καὶ παντελῶς κατεκλείσθησαν οἱ Σάμιοι, λαβὼν ὁ Περικλῆς ἐξήκοντα τριήρεις ἐπλευσεν εἰς τὸν ἔξω πόντον, ὡς μὲν οἱ κλειστοὶ λέγουσι, Φοινισσῶν νεῶν ἐπικούρων τοῖς Σαμίοις προσφερομένων ἀπαντῆσαι καὶ διαγωνίσασθαι πορρωτάτω βουλόμενος, ὡς δὲ Στησίμβροτος, ἐπὶ Κύπρον στελλόμενος· ὅπερ οὐ δοκεῖ πιθανὸν εἶναι. Ὅποτέρῳ δ' οὖν ἐχρήσατο τῶν λογισμῶν, ἀμαρτεῖν ἔδοξε.

10 Πλεύσαντος γὰρ αὐτοῦ Μελίσσος ὁ Ἰθαγένους, ἀνὴρ φιλόσοφος στρατηγῶν τότε τῆς Σάμου, καταφρονήσας τῆς ὀλιγότητος τῶν νεῶν ἢ τῆς ἀπειρίας τῶν στρατηγῶν ἐπεισε τοὺς πολίτας ἐπιθέσθαι τοῖς Ἀθηναίοις. Καὶ γενομένης μάχης νικήσαντες οἱ Σάμιοι καὶ πολλοὺς μὲν

15 αὐτῶν ἄνδρας ἐλόντες, πολλὰς δὲ ναῦς διαφθείραντες, ἐχρῶντο τῇ θαλάσῃ καὶ παρετίθεντο τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν πόλεμον ὅσα μὴ πρότερον εἶχον. Ἐπὶ δὲ τοῦ Μελίσσου καὶ Περικλέα φησὶν αὐτὸν Ἀριστοτέλης ἡττηθῆναι ναυμαχοῦντα πρότερον. Οἱ δὲ Σάμιοι τοὺς αἵμα-

20 λώτους τῶν Ἀθηναίων ἀνθυβρῖζοντες ἔστιζον εἰς τὸ μέτωπον γλαῦκας· καὶ γὰρ ἐκείνους οἱ Ἀθηναῖοι σάμαιναν. Ἡ δὲ σάμαινα ναῦς ἐστὶν ὑπόπρωρος μὲν τὸ σίλωμα, κοιλοτέρα δὲ καὶ γαστροειδής, ὥστε καὶ φοροφορεῖν καὶ ταχυναυτεῖν. Οὕτω δ' ἄνομάσθη διὰ τὸ

25 πρῶτον ἐν Σάμῳ φανῆναι, Πολυκράτους τυράννου κατασκευάσαντος. Πρὸς ταῦτα τὰ στίγματα λέγουσι καὶ τὸ Ἀριστοφάνειον ἡνίχθαι·

Σαμίων ὁ δῆμός ἐστιν ὡς πολυγράμματος.

XXVII. Πυθόμενος δ' οὖν ὁ Περικλῆς τὴν ἐπὶ στρα-
30 τοπέδου συμφορὰν ἐβοήθει κατὰ τάχος. Καὶ τοῦ Μελίσσου πρὸς αὐτὸν ἀντιταξαμένου κρατήσας καὶ τρεψάμενος τοὺς πολεμίους εὐθύς περιετείχιζε, δαπάνη καὶ χρόνῳ

μᾶλλον ἢ τραύμασι καὶ κινδύνοις τῶν πολιτῶν περι-
γενέσθαι καὶ συνελθεῖν τὴν πόλιν βουλόμενος. Ἐπει δὲ
δυσχεραίνοντας τῇ τριβῇ τοὺς Ἀθηναίους καὶ μάχεσθαι
προθυμουμένους ἔργον ἦν κατασχεῖν, ὅκτω μέρη διελὼν
τὸ πᾶν πλῆθος ἀπεκλήρου, καὶ τῷ λαβόντι τὸν λευκὸν 5
κῦαμον εὐωχέσθαι καὶ σχολάζειν παρεῖχε τῶν ἄλλων
μαχομένων. Διὸ καὶ φασὶ τοὺς ἐν εὐπαθείαις τισὶ γενο-
μένους λευκὴν ἡμέραν ἐκαίην ἀπὸ τοῦ λευκοῦ κῦαμου
167 προσεγορεύειν. Ἐφορος δὲ καὶ μηχαναῖς χρήσασθαι τὸν
Περικλέα, τὴν καινότητα θαυμάσαντα, Ἀρτέμωνος τοῦ 10
μηχανικοῦ παρόντος, ὃν χωλὸν ὄντα καὶ φορεῖν πρὸς
τὰ κατεπεύγοντα τῶν ἔργων προσκομιζόμενον ὀνομα-
σθῆναι περιφόρητον. Τοῦτο μὲν οὖν Ἡρακλείδης ὁ
Ποντικὸς ἐλέγχει τοῖς Ἀνακρέοντος ποιήμασιν, ἐν οἷς ὁ
περιφόρητος Ἀρτέμων ὀνομάζεται πολλαῖς ἔμπρο- 15
σθεν ἡλικίαις τοῦ περὶ Σάμον πολέμου καὶ τῶν πραγ-
μάτων ἐκείνων· τὸν δ' Ἀρτέμωνα φησὶ τρυφερὸν τινα
τῷ βίῳ καὶ πρὸς τοὺς φόβους μαλακὸν ὄντα καὶ κατα-
πλήγα τὰ πολλὰ μὲν οἶκοι καθέζεσθαι, χαλκῆν ἀσπίδα
τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ θυεῖν οἰκετῶν ὑπερεχόντων, ὥστε 20
μηδὲν ἔμπειν τῶν ἄνωθεν, εἰ δὲ βιασθεῖη προελθεῖν,
ἐν κλινιδίῳ κρεμαστῷ παρὰ τὴν γῆν αὐτὴν περιφερόμε-
νον κομίζεσθαι καὶ διὰ τοῦτο κληθῆναι περιφόρητον.

XXVIII. Ἐνάτῳ δὲ μηνὶ τῶν Σαμίων παραστάντων ὁ
Περικλῆς τὰ τεῖχη καθέσσειε καὶ τὰς ναῦς παρέλαβε καὶ 25
χρήμασι πολλοῖς ἐξημίωσεν, ὧν τὰ μὲν εὐθύς ἤνεγκαν
οἱ Σάμιοι, τὰ δ' ἐν χρόνῳ ῥητῷ ταξάμενοι κατοίσειν
ὀμήρους ἔδωκαν. Δοῦρις δ' ὁ Σάμιος τούτοις ἐπιτραψά-
δει πολλὴν ὀμότητα τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Περικλέους
κατηγορῶν, ἣν οὔτε Θουκυδίδης ἰστόρηκεν οὔτ' Ἐφορος 30
οὔτ' Ἀριστοτέλης· ἀλλ' οὐδ' ἀληθεύειν ἔοικεν, ὡς ἄρα
τοὺς τριηράρχους καὶ τοὺς ἐπιβάτας τῶν Σαμίων εἰς τὴν

Μιλησίων ἀγορὰν ἀγαγὼν καὶ σαυῖσι προσδήσας ἐφ' ἡμέρας δέκα κακῶς ἤδη διακειμένους προσέταξεν ἀνελεῖν, ξύλοις τὰς κεφαλὰς συγκόψαντας, εἶτα προβαλεῖν ἀκήδευτα τὰ σώματα. Δουῖρις μὲν οὖν οὐδ' ὄρου μηδὲν αὐ-
 5 τῷ πρόσεστιν ἴδιον πάθος εἰσθῶς κρατεῖν τὴν διήγησιν ἐπὶ τῆς ἀληθείας, μᾶλλον ἔοικεν ἐνταῦθα δεινωῶσαι τὰς τῆς πατρίδος συμφορὰς ἐπὶ διαβολῇ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ δὲ Περικλῆς καταστρεφάμενος τὴν Σάμον ὡς ἐκανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ταφάς τε τῶν ἀποθανόντων κατὰ τὸν
 10 πόλεμον ἐνδόξους ἐποίησε καὶ τὸν λόγον εἰπὼν, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, ἐπὶ τῶν σημάτων ἐθαυμαστώθη. Καταβαίνοντα δ' αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βήματος αἱ μὲν ἄλλαι γυναῖκες ἐδεξιούντο καὶ στεφάνοις ἀνέδουν καὶ ταινίαις ὥσπερ ἀθλητὴν κηφόρον, ἡ δ' Ἑλληνική προσελθοῦσα πλη-
 15 σίων· „Ταῦτ'“ ἔφη „θαυμαστά, Περικλείς, καὶ ἄξια στεφάνων, ὅς ἡμῖν πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀπώλεσας πολίτας οὐ Φοίνιξι πολεμῶν οὐδὲ Μήδοις, ὥσπερ εὐμὸς ἀδελφὸς Κίμων, ἀλλὰ σύμμαχον καὶ συγγενὴ πόλιν καταστρεφόμενος.“ Ταῦτα τῆς Ἑλληνικῆς λεγούσης ὁ
 20 Περικλῆς μειδιάσας ἐπέγραμμα λέγεται τὸ τοῦ Ἀρχιλόχου πρὸς αὐτὴν εἶπαι·

Οὐκ ἂν μάρτυρα γραῦς τοῦσ' ἤλειπεο.

Θαυμαστὸν δέ τι καὶ μέγα φρονῆσαι καταπολεμήσαντα τοὺς Σαρμίους φησὶν αὐτὸν ὁ Ἴων, ὡς τοῦ μὲν Ἀγαμέ-
 25 μνονος ἔτεσι δέκα βάρβαρον πόλιν, αὐτοῦ δὲ μηνὸν ἐνὸς τοὺς πρώτους καὶ δυνατωτάτους Ἴωνων ἐλόντος. Καὶ οὐκ ἦν ἄδικος ἢ ἀξίως, ἀλλ' ὄντως πολλὴν ἀθλιότητα καὶ μέγαν ἔσχε κίνδυνον ὁ πόλεμος, εἶπερ, ὡς Θεοκυδίδης φησί, πρὸς ἐλάχιστον ἤλθε Σαρμίων ἢ πόλις ἀφελέ-
 30 σθαι τῆς θαλάσσης τὸ κράτος Ἀθηναίους.

ΚΧΙΧ. Μετὰ ταῦτα κυμαίνοντος ἤδη τοῦ Πειλοποννησιακοῦ πολέμου, Κερκυραίοις πολεμουμένοις ὑπὲρ Κο-

ρωθίων ἔπεισε τὸν δῆμον ἀποστελεῖν βοήθειαν καὶ
 προσλαβεῖν ἑρρωμένην ναυτικῇ δυνάμει νῆσον, ὡς ἔσον
 οὐδέπω Πελοποννησίων ἐκπεπολεμημένων πρὸς αὐτούς.
 Ψηφισαμένου δὲ τοῦ δήμου τὴν βοήθειαν ἀπέστειλε δέκα
 ναῦς μόνας ἔχοντα Λακεδαιμόνιον, τὸν Κίμωνος υἱόν, 5
 οἷον ἐφυβρίζων· πολλὴ γὰρ ἦν εὐνοια καὶ φιλία τῷ Κί-
 μωνος οἴκῳ πρὸς Λακεδαιμονίους. Ὡς ἂν οὖν, εἰ μηδὲν
 168 ἔργον μέγα μῆδ' ἐκπράπτες ἐν τῇ στρατηγίᾳ τοῦ Λακεδαι-
 μονίου γένοιτο, προσδιαβληθεῖν μᾶλλον εἰς τὸν λακω-
 νισμόν, ὀλίγας αὐτῷ ναῦς ἔδωκε καὶ μὴ βουλόμενον ἐξέ- 10
 κερψε. Καὶ ὁλως διετέλει μολούων, ὡς μῆδὲ τοῖς ὀνόμασι
 γησίους, ἀλλ' ὀδυνοῦς καὶ ξένους, ὅτι τῶν Κίμωνος
 υἱῶν τῷ μὲν ἦν Λακεδαιμόνιος ὄνομα, τῷ δὲ Θεσσαλός,
 τῷ δὲ Ἥλετος. Ἐδόκουν δὲ πάντες ἐκ γυναικὸς Ἀρκαδι-
 κῆς γεγονέναι. Κακῶς οὖν ὁ Περικλῆς ἀκούων διὰ τὰς 15
 δέκα ταύτας τριήρεις, ὡς μικρὰν μὲν βοήθειαν τοῖς δεη-
 θῆσι, μεγάλην δὲ πρόφασιν τοῖς ἐγκαλοῦσι παρεσχικώς,
 ἑτέρας αὐτίθις ἔστειλε πλείονας εἰς τὴν Κέρκυραν, αἱ μετὰ
 τὴν μάχην ἀφίκοντο. Χαλεπαίνουσι δὲ τοῖς Κορινθίοις
 καὶ κατηγοροῦσι τῶν Ἀθηναίων ἐν Λακεδαίμονι προσε- 20
 γίνοντο Μεγαρεῖς, αἰτιώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάν-
 των δὲ λιμένων, ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν, εἰργεσθαι καὶ
 ἀπελαύνεσθαι παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια καὶ τοὺς γεγεννημέ-
 νους ὄρκους τοῖς Ἕλλησιν· Αἰγινῆται δὲ κακοῦσθαι δο-
 κοῦντες καὶ βλάβαι πάσχειν ἐποτινῶντο κρύφα πρὸς τοὺς 25
 Λακεδαιμονίους, φανερῶς ἐγκαλεῖν τοῖς Ἀθηναίοις οὐ
 θαρροῦντες. Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Ποτίδαια, πόλις ὑπήκοος
 Ἀθηναίων, ἄποικος δὲ Κορινθίων, ἀποστᾶσα καὶ πο-
 λιορκουμένη μᾶλλον ἐπετάχυνε τὸν πόλεμον. Οὐ μὴν
 ἀλλὰ πρᾶσβειῶν τε πρᾶστομένων Ἀθήναζε καὶ τοῦ βασι- 30
 λέως τῶν Λακεδαιμονίων Ἀρχιδάμου τὰ πολλὰ τῶν ἐγ-
 κλημάτων εἰς διαλύσεις ἄγοντος καὶ τοὺς συμμάχους

πραϋνόντος, οὐκ ἂν δοκεῖ συμπεσεῖν ὑπὸ γε τῶν ἄλλων αἰτιῶν ὁ πόλεμος τοῖς Ἀθηναίοις, εἰ τὸ ψήφισμα καθελὲν τὸ Μεγαρικὸν ἐπέισθησαν καὶ διαλλαγῆναι πρὸς αὐτούς. Διὸ καὶ μάλιστα πρὸς τοῦτο Περικλῆς ἐναντιώ-
5 θεις καὶ παροξύνας τὸν δῆμον ἐμμεῖναι τῇ πρὸς Μεγα-
ρεῖς φιλονεικίᾳ, μόνος ἔσχε τοῦ πολέμου τὴν αἰτίαν.

XXX. Λέγουσι δὲ πρεσβείας Ἀθήναξ περὶ τούτων
ἐκ Λακεδαίμονος ἀφιγμένης, καὶ τοῦ Περικλέους νόμον
τινὰ προβαλλομένου κωλύοντα καθελὲν τὸ πινάκιον, ἐν
10 ᾧ τὸ ψήφισμα γεγραμμένον ἐτύγγανεν, εἰπεῖν Πολυάλκη
τῶν πρέσβων τινά· „Σὺ δὲ μὴ καθέλῃς, ἀλλὰ στρέψον
εἰσὼ τὸ πινάκιον· οὐ γὰρ ἔστι νόμος ὁ τοῦτο κωλύων.“
Κοῦψου δὲ τοῦ λόγου φανέντος οὐδέν τι μᾶλλον ὁ Πери-
κλῆς ἐνέδωκεν. Τῆν μὲν οὖν τις, ὡς ἔοικεν, αὐτῷ καὶ
15 ἰδίᾳ πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς ἀπέχθεια· κοινήν δὲ καὶ φανε-
ρὰν ποιησάμενος αἰτίαν κατ' αὐτῶν ἀποτέμενεσθαι τὴν
ἱερὰν ὄργαδα, γράφει ψήφισμα κήρυκ· πεμφθῆναι πρὸς
αὐτούς καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους τὸν αὐτὸν κατηγο-
ροῦντα τῶν Μεγαρέων. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ ψήφισμα
20 Περικλέους ἐστὶν εὐγνώμονος καὶ φιλανθρώπου δι-
καιολογίας ἐχόμενον· ἐπεὶ δ' ὁ πεμφθεὶς κήρυξ Ἀνθε-
μόκριτος αἰτία τῶν Μεγαρέων ἀποθανεῖν ἔδοξε, γράφει
ψήφισμα κατ' αὐτῶν Χαρίνος, ἄσπονδον μὲν εἶναι καὶ
ἀκήρυκτον ἔχθραν, ὅς δ' ἂν ἐπιβῆ τῆς Ἀττικῆς Μεγα-
25 ρέων θανάτῳ ζημιουῖσθαι, τοὺς δὲ στρατηγούς, ὅταν
ὀμνύωσι τὸν πάτριον ὄρκον, ἐπομνύειν, ὅτι καὶ δις
ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὴν Μεγαρικὴν ἐμβαλοῦσι· ταφήναι
δ' Ἀνθεμόκριτον παρὰ τὰς Θριασίας πύλας, αἱ νῦν Δί-
πυλον ὀνομάζονται. Μεγαρεῖς δὲ τὸν Ἀνθεμοκρίτου
30 φόνον ἀπαρνούμενοι τὰς αἰτίας εἰς Ἀσπασίαν καὶ Πери-
κλέα τρέπουσι, χρώμενοι τοῖς περιβοήτοις καὶ δημῶδεσι
τούτοις ἐκ τῶν Ἀχαρνέων στιχιδίοις·

Πόρνην δὲ Σιμαίθαν ἰόντες Μεγάραδε
νεανίαί κλέπτουσι μεθυσοκότταβοι·
κάθ' οἱ Μεγαρεῖς ὀδύναις πεφυσιγγωμένοι
ἀντεξέκλεψαν Ἀσπασίας πόρνας δύο.

169 XXXI. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν ὅπως ἔσχεν οὐ φάδιον ἔ
γνώσκει, τοῦ δὲ μὴ λυθῆναι τὸ ψήφισμα πάντες ὡσαύ-
τως τὴν αἰτίαν ἐπιφέρουσι τῷ Περικλεί. Πλὴν οἱ μὲν ἐκ
φρονήματος μεγάλου μετὰ γνώμης κατὰ τὸ βέλτιστον
ἀπισχυρίσασθαί φασιν αὐτόν, πείραν ἐνδόσεως τὸ πρόσ-
ταγμα καὶ τὴν συγχώρησιν ἐξομολόγησιν ἀσθενείας 10
ἡγούμενον· οἱ δὲ μᾶλλον ἀνθαδεία τινὶ καὶ φιλονεικίᾳ
πρὸς ἐνδειξὴν ἰσχύος περιφρονῆσαι Λακεδαιμονίων. Ἡ
δὲ χειρίστη μὲν αἰτία πασῶν, ἔχουσα δὲ πλείστους μάρ-
τυρας, οὕτω πως λέγεται. Φειδίας ὁ πλάστης ἐργολάβος
μὲν ἦν τοῦ ἀγάλματος, ὥσπερ εἴρηται, φίλος δὲ τῷ Πε- 15
ρικλεί γενόμενος καὶ μέγιστον παρ' αὐτῷ δυνηθεὶς τοὺς
μὲν δι' αὐτόν ἔσχεν ἐχθροὺς φθονούμενος, οἱ δὲ τοῦ
δήμου ποιούμενοι πείραν ἐν ἐκείνῳ, πολὸς τις ἔσοιτο
Περικλεί κριτής, Μένωνά τινα τῶν Φειδίου συνεργῶν
πέσαντες ἰκέτην ἐν ἀγορᾷ καθίζουσιν αἰτούμενον ἄδειαν 20
ἐπὶ μὴνύσει καὶ κατηγορίᾳ τοῦ Φειδίου. Προσδεξαμένου
δὲ τοῦ δήμου τὸν ἄνθρωπον καὶ γενομένης ἐν ἐκκλησίᾳ
διώξεως, κλοπαὶ μὲν οὐκ ἠλέγχοντο· τὸ γὰρ χρυσίον οὐ-
τως εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τῷ ἀγάλματι προσειργάσατο καὶ
περιέθηκεν ὁ Φειδίας γνώμῃ τοῦ Περικλέους, ὥστε πᾶν 25
δυνατὸν εἶναι περιελουῖσιν ἀποδειξαι τὸν σταθμόν, ὃ καὶ
τότε τοὺς κατηγοροὺς ἐκέλευσε ποιεῖν ὁ Περικλῆς· ἡ δὲ
δόξα τῶν ἔργων ἐπίεξε φθόνῳ τὸν Φειδίαν, καὶ μάλισθ'
ὅτι τὴν πρὸς Ἀμαζόνας μάχην ἐν τῇ ἀσπίδι ποιῶν αὐτοῦ
τινα μορφὴν ἐνετύπωσε πρεσβύτου φαλακροῦ πέτρον 30
ἐπιγραμμένου δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, καὶ τοῦ Περικ-
λέους εἰκόνα παγκάλην ἐνέθηκε μαχομένου πρὸς Ἀμα-

ζόνα. Τὸ δὲ σχῆμα τῆς χειρός, ἀνακτινούσης δόρυ πρὸ τῆς ὄψεως τοῦ Περικλέους, πεπονημένον εὐμηγάνως ὅλον ἐπικρύπτειν βούλεται τὴν ὁμοιότητα παραφαινομένην ἐκατέρωθεν. Ὁ μὲν οὖν Φειδίας εἰς τὸ δεσμοτήριον 5 ἀπαχθεις ἐτελεύτησε νοσήσας, ὡς δὲ φασιν ἔνιοι, φαρμάκοις, ἐπὶ διαβολῇ τοῦ Περικλέους τῶν ἐχθρῶν παρασκευασάντων. Τῷ δὲ μηνυτῇ Μένωνι γράψαντος Γλύκωνος ἀτέλειαν ὁ δῆμος ἔδωκε, καὶ προσέταξε τοῖς στρατηγοῖς ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἀνθρώπου.

10 XXXII. Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Ἀσπασία δίκην ἐφευγεν ἀσεβείας, Ἐρμίππου τοῦ κωμωδοποιοῦ διώκοντος καὶ προσκατηγοροῦντος, ὡς Περικλεῖ γυναικας ἐλευθέρας εἰς τὸ αὐτὸ φοιτώσας ὑποδέχοιτο. Καὶ ψήφισμα Διοπείδης ἔγραψεν εἰσαγγέλλεσθαι τοὺς τὰ θεῖα μὴ 15 νομιζοντας ἢ λόγους περὶ τῶν μεταρσίων διδάσκοντας, ἀπερειδόμενος εἰς Περικλέα δι' Ἀναξαγόρου τὴν ὑπόνοιαν. Δεχομένου δὲ τοῦ δήμου καὶ προσιεμένου τὰς διαβολάς, οὕτως ἤδη ψήφισμα κυροῦται, Δρακοντίδου γράψαντος, ὅπως οἱ λόγοι τῶν χρημάτων ὑπὸ Περι- 20 κλέους εἰς τοὺς Πρυτάνεις ἀποτεθεῖεν, οἱ δὲ δικασταὶ τὴν ψῆφον ἀπὸ τοῦ βωμοῦ φέροντες ἐν τῇ πόλει κρίνοισιν. Ἄγνων δὲ τοῦτο μὲν ἀφείλε τοῦ ψηφίσματος, κρίνεσθαι δὲ τὴν δίκην ἔγραψεν ἐν δικασταῖς χιλίοις καὶ πεντακοσίοις, εἴτε κλοπῆς καὶ δώρων εἴτ' ἀδικίου βού- 25 λοιτό τις ὀνομάζειν τὴν δίωξιν. Ἀσπασίαν μὲν οὖν ἐξητήσατο, πολλὰ πάνυ παρὰ τὴν δίκην, ὡς Αἰσχίνης φησὶν, ἀφεις ὑπὲρ αὐτῆς δάκρυα καὶ δεηθεὶς πῶν δικαστῶν. Ἀναξαγόραν δὲ φοβηθεὶς ἐξέπεμψε [καὶ προὔπεμψεν] ἐκ τῆς πόλεως. Ὡς δὲ διὰ Φειδίου προσέπταισε τῷ δήμῳ, 30 φοβηθεὶς τὸ δικαστήριον μέλλοντα τὸν πόλεμον καὶ ὑποτυφόμενον ἐξέπαυσεν, ἐλπίζων διασκεδάσειν τὰ ἐγκλήματα καὶ ταπεινώσειν τὸν φθόρον ἐν πράγμασι με-

γάλοις και κινδύνοις τῆς πόλεως ἐκέλευε μόνον διὰ τὸ
 170 ἀξίωμα και τὴν δύναμιν ἀναθείσης ἐαυτῆν. Αἱ μὲν οὖν
 αἰτίαι, δι' ἃς οὐκ εἴασεν ἐνδοῦναι Λακεδαιμονίοις τὸν
 δῆμον, αὐταὶ λέγονται, τὸ δ' ἀληθὲς ἄδηλον.

XXXIII. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι γινώσκοντες, ὡς ἐκεί- 5
 νου καταλυθέντος εἰς πάντα μαλακατέροις χρήσονται
 τοῖς Ἀθηναίοις, ἐκέλευον αὐτοὺς τὸ ἄγος ἐλαύνειν, ᾧ
 τὸ μητρόθεν γένος τοῦ Περικλέους ἐνοχον ἦν, ὡς Θου-
 κυδίδης εἰρηκεν. Ἡ δὲ πείρα περισσῆ τοῖς πέμψασιν εἰς
 τούναντίον· ἀντὶ γὰρ ὑποψίας και διαβολῆς ὁ Περικλῆς 10
 ἐπιμείλιοντα πίστευε ἔσχε και τιμὴν παρὰ τοῖς πολίταις, ὡς
 μάλιστα μισούντων και φοβουμένων ἐκείνων τῶν πολε-
 μίων. Διὸ και πρὶν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸν Ἀρχι-
 δαμον ἔχοντα τοὺς Πελοποννησίους προσεῖπε τοῖς Ἀθη-
 ναίοις, ἂν ἄρα τᾶλλα δῆσῶν ὁ Ἀρχίδαμος ἀπέχηται τῶν 15
 ἐκείνου διὰ τὴν ξυλίαν τὴν οὖσαν αὐτοῖς, ἢ διαβολῆς τοῖς
 ἐχθροῖς ἐνδιδούς ἀφορμὰς, ὅτι τῇ πόλει και τὴν χώραν
 και τὰς ἐπαύλεις ἐπιδίδωσιν. Ἐμβαλλουσιν οὖν εἰς τὴν
 Ἀττικὴν στρατῷ μεγάλῳ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τῶν συμ-
 μάχων Ἀρχιδάμου τοῦ βασιλέως ἡγουμένου. Καὶ δηοῦν- 20
 τες τὴν χώραν προῆλθον εἰς Ἀχαρνὰς και κατεστρατοπέ-
 δευσαν, ὡς τῶν Ἀθηναίων οὐκ ἀνεξομένων, ἀλλ' ὑπ'
 ὄργῆς και φρονήματος διαμαχουμένων πρὸς αὐτούς. Τῷ
 δὲ Περικλεῖ δεινὸν ἐφαίνετο πρὸς τοὺς ἐξακισμυρίους
 Πελοποννησίων και Βοιωτῶν ὀπλίτας (τοσοῦτοι γὰρ 25
 ἦσαν οἱ τὸ πρῶτον ἐμβαλόντες) ὑπὲρ αὐτῆς τῆς πόλεως
 μάχην συνάψαι· τοὺς δὲ βουλομένους μάχεσθαι και δυσ-
 καδοῦντας πρὸς τὰ γινόμενα κατεπράυνε λέγων, ὡς
 δένδρα μὲν τμηθέντα και κοπέντα φύεται ταχέως, ἀνδρῶν
 δὲ διαφθαρέντων αὐτίς τυχεῖν οὐ φάδιόν ἐστι. Τὸν δὲ 30
 δῆμον εἰς ἐκκλησίαν οὐ συνῆγε δεδιὼς βιασθῆναι παρὰ
 γνώμην, ἀλλ' ὥσπερ νεὼς κυβερνήτης ἀνέμου κατιόντος

ἐν πελάγει θέμενος εὖ πάντα καὶ κατατείνας τὰ ὄπλα
 χρῆται τῇ τέχνῃ, δάκρυα καὶ δεήσεις ἐπιβατῶν ναυτιῶν-
 των καὶ φοβουμένων ἐάσας, οὕτως ἐκείνος τό τε ἄστν
 συγκλείσας καὶ καταλαβὼν πάντα φυλακασ πρὸς ἀσφά-
 5 λειαν ἐχρῆτο τοῖς αὐτοῦ λογισμοῖς, βραχέα φροντίζων
 τῶν καταβοῶντων καὶ δυσχεραίνοντων. Καίτοι πολλοὶ
 μὲν αὐτοῦ τῶν φίλων δεόμενοι προσέκειντο, πολλοὶ δὲ
 τῶν ἐχθρῶν ἀπειλοῦντες καὶ κατηγοροῦντες, πολλοὶ δ'
 ἦδον ἄσματα καὶ σκώμματα πρὸς αἰσχύνῃν ἐφνυβρίζοντες
 10 αὐτοῦ τὴν στρατηγίαν ὡς ἄνανδρον καὶ προειμένην τὰ
 πράγματα τοῖς πολεμίοις. Ἐπεφύετο δὲ καὶ Κλέων ἦδη
 διὰ τῆς πρὸς ἐκείνον ὀργῆς τῶν πολιτῶν πορευόμενος
 ἐπὶ τὴν δημαγωγίαν, ὡς τὰνάπαιστα ταῦτα δηλοῖ ποιή-
 σαντος Ἐρμίππου·

15 Βασιλεῦ σατύρων, τί ποτ' οὐκ ἐθέλεις
 δόρυ βαστάζειν, ἀλλὰ λόγους μὲν
 περὶ τοῦ πολέμου θεινοὺς παρέχῃ,
 ψυχὴν δὲ Τέλητος ὑπέστῃς;
 Κάγχειριδίου δ' ἀκόνῃ σκληρᾷ
 20 παραθηγομένου βρούχεις κοπίδας,
 δηχθεῖς αἰθωνι Κλέωνι.

XXXIV. Πλὴν ὑπ' οὐδενὸς ἐκινήθη τῶν τοιούτων ὁ
 Περικλῆς, ἀλλὰ πρῶτος καὶ σιωπῇ τὴν ἀδοξίαν καὶ τὴν
 ἀπέχθειαν ὑφιστάμενος καὶ νεῶν ἑκατὸν ἐπὶ τὴν Πελο-
 25 πόννησον στόλον ἐκπέμπων αὐτὸς οὐ συνεξέπλευσεν,
 ἀλλ' ἔμεινεν οἰκουρῶν καὶ διὰ χειρὸς ἔχων τὴν πόλιν, ἕως
 ἀπηλλάγησαν οἱ Πελοποννήσιοι. Θεραπεύων δὲ τοὺς
 πολλοὺς ὅμως ἀσχάλλοντας ἐπὶ τῷ πολέμῳ, διανομαῖς τε
 χρημάτων ἀνελάμβανε καὶ κληρουχίας ἔγραφεν· Αἰ-
 30 γινήτας γὰρ ἐξελάσας ἅπαντας διένειμε τὴν νῆσον Ἀθη-
 ναίων τοῖς λαχοῦσιν. Ἦν δὲ τις παρηγορία καὶ ἀφ' ᾧν
 ἔπασχον οἱ πολέμιοι. Καὶ γὰρ οἱ περιπλέοντες τὴν Πε-

λοπόννησον χώραν τε πολλήν κώμας τε και πόλεις μικρὰς διεκόρθησαν, και κατὰ γῆν αὐτὸς ἐμβαλὼν εἰς τὴν
 [71] Μεγαρικὴν ἐφθειρε πάσαν. Ἦι και δῆλον ἦν, ὅτι πολλὰ μὲν δρωῶντες κακὰ τοὺς Ἀθηναίους, πολλὰ δὲ πάσχοντες ὑπ' ἐκείνων ἐκ θαλάττης, οὐκ ἂν εἰς μῆκος πολέμου το- 5
 σοῦτου προὔβησαν, ἀλλὰ ταχέως ἀπέικον, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ὁ Περικλῆς προηγόρευσεν, εἰ μὴ τι δαιμόνιον ὑπηναντιώθη τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς. Νῦν δὲ πρῶτον μὲν ἡ λοιμώδης ἐνέπεσε φθορὰ και κατενεμήθη τὴν ἀκμαΐζουσαν ἡλικίαν και δύναμιν· ὑφ' ἧς και τὰ 10
 σώματα κακούμενοι και τὰς ψυχὰς παντάπασιν ἡγγιώθησαν πρὸς τὸν Περικλέα, και καθάπερ ἰατρὸν ἢ πατέρα τῇ νόσῳ παραφρονήσαντες ἀδικεῖν ἐπεχείρησαν, ἀναπεισθέντες ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὡς τὴν μὲν νόσον ἢ τοῦ χωριτικοῦ πλήθους εἰς τὸ ἄστνυ συμφόρησις ἐργάζεται, 15
 θέρους ὄρα πολλῶν ὁμοῦ χύδην ἐν οἰκήμασι μικροῖς και σκηνώμασι πνιγηροῖς ἠναγκασμένων διαιτᾶσθαι δίαιταν οἰκουρὸν και ἀργὴν ἀντὶ καθαρᾶς και ἀναπεπταμένης τῆς πρότερον, τούτου δ' αἷτιος ὁ τῷ πολέμῳ τὸν ἀπὸ τῆς χώρας ὄχλον εἰς τὰ τεῖχη καταχεάμενος και πρὸς οὐδὲν 20
 ἀνθρώποις τοσοῦτοις χρώμενος, ἀλλ' ἐὼν ὥσπερ βοσκήματα καθειργμένους ἀναπίμπλασθαι φθορᾶς ἀπ' ἀλλήλων και μηδεμίαν μεταβολὴν μηδ' ἀναψυχὴν ἐκπορίζων.

XXXV. Ταῦτα βουλόμενος ἰᾶσθαι και τι παραλνπειν τοὺς πολεμίους ἑκατὸν και πεντήκοντα ναῦς ἐπλήρου, και 25
 πολλοὺς και ἀγαθοὺς ὀπλίτας και ἱππέας ἀναβιβασάμενος ἐμελλεν ἀνάγεσθαι μεγάλην ἐλπίδα τοῖς πόλιταις και φόβον οὐκ ἐλάττω τοῖς πολεμίοις ἀπὸ τοσαύτης ἰσχύος παρασχών. Ἦδη δὲ πεπληρωμένων τῶν νεῶν και τοῦ Περικλέους ἀναβεβηκότος ἐπὶ τὴν ἐαυτοῦ τριήρη τὸν 30
 μὲν ἦλιον ἐκλιπεῖν συνέβη και γενέσθαι σκότος, ἐκπλαγῆναι δὲ πάντας ὡς πρὸς μέγα σημεῖον. Ὅρων οὖν

ὁ Περικλῆς περίφοβον τὸν κυβερνήτην καὶ διηπορημέ-
 νου, ἀνέσχε τὴν χλαμύδα πρὸ τῆς ὄψεως αὐτοῦ, καὶ παρα-
 καλύψας ἠρώτησε, μή τι δεινὸν ἢ δεινοῦ τινος οἰεται
 σημεῖον· ὡς δ' οὐκ ἔφη „Τί οὖν“ εἶπεν „ἐκείνο τούτου
 5 διαφέρει, πλὴν ὅτι μείζον τι τῆς χλαμύδος ἐστὶ τὸ πε-
 ποιηκὸς τὴν ἐπισκότησιν;“ Ταῦτα μὲν οὖν ἐν ταῖς σχο-
 λαῖς λέγεται τῶν φιλοσόφων. Ἐκπλεύσας δ' οὖν ὁ Περικ-
 κλῆς οὐτ' ἄλλο τι δοκεῖ τῆς παρασκευῆς ἄξιον δρᾶσαι,
 πολιορκήσας τε τὴν Ἰερὰν Ἐπίδανρον ἐλπίδα παρασχοῦ-
 10 σαν ὡς ἀλωσομένην ἀπέτυχε διὰ τὴν νόσον. Ἐπιγενο-
 μένη γὰρ οὐκ αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὀπωσοῦν
 τῇ στρατιᾷ συμμῆξαντας προσδιέφθειρεν. Ἐκ τούτου
 χαλεπῶς διακειμένους τοὺς Ἀθηναίους πρὸς αὐτὸν ἐπει-
 ρᾶτο παρηγορεῖν καὶ ἀναθαρσύνειν. Οὐ μὴν παρέλυσε
 15 τὴν ὄργην οὐδὲ μετέπεισε πρότερον ἢ τὰς ψήφους λα-
 βόντας ἐπ' αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας καὶ γενομένους κυρίους
 ἀφελέσθαι τὴν στρατηγίαν καὶ ζημιῶσαι χρήμασιν, ὧν
 ἀριθμὸν οἱ τὸν ἐλάχιστον πεντεκαίδεκα τάλαντα, πεντή-
 κοντα δ' οἱ τὸν πλεῖστον γράφουσιν. Ἐπεγράφη δὲ τῇ
 20 δίκη κατήγορος, ὡς μὲν Ἰδομενεὺς λέγει, Κλέων, ὡς δὲ
 Θεόφραστος, Σιμμίας· ὁ δὲ Ποντικὸς Ἡρακλείδης Λα-
 κρατίδαν εἶρηκε.

XXXVI. Τὰ μὲν οὖν δημόσια ταχέως ἐμελλε παύε-
 σθαι, καθάπερ κέντρον εἰς τοῦτον ἄμα πληγῇ τὸν θυμὸν
 25 ἀφεικότων τῶν πολλῶν· τὰ δ' οἴκετα μοχθηρῶς εἶχεν
 αὐτῷ κατὰ τε τὸν λοιμὸν οὐκ ὀλίγους ἀποβαλόντι τῶν
 ἐπιτηδείων καὶ στάσει διατεταραγμένῳ πόρρωθεν. Ὅ
 γὰρ πρεσβύτατος αὐτοῦ τῶν γνησίων υἱῶν Ξάνθικπος
 φύσει τε δαπανηρὸς ὧν καὶ γυναικὶ νέᾳ καὶ πολυτελεῖ
 30 συνοικῶν, Τισάνδρου θυγατρὶ τοῦ Ἐπιλύκου, χαλεπῶς
 ἔφερε τὴν τοῦ πατρὸς ἀκρίβειαν γλίσχρα καὶ κατὰ μικρὸν
 αὐτῷ χορηγοῦντος. Πέμψας οὖν πρὸς τινα τῶν φίλων 172

ἔλαβεν ἀργύριον ὡς τοῦ Περικλέους κελεύσαντος. Ἐκεί-
 του δ' ὕστερον ἀπαιτοῦντος, ὁ μὲν Περικλῆς καὶ δίκην
 αὐτῷ προσέλαχε, τὸ δὲ μειράκιον ὁ Ξάνθιππος ἐπὶ τούτῳ
 χαλεπῶς διατεθεὶς ἐλοιδορεῖ τὸν πατέρα, πρῶτον μὲν
 ἐκφέρων ἐπὶ γέλωτι τὰς οἰκοὺς διατριβὰς αὐτοῦ καὶ τοὺς 5
 λόγους, οὓς ἐποίει μετὰ τῶν σοφιστῶν. Πεντάθλου γάρ
 τινος ἀκοντίῳ πατάξαντος Ἐπίτιμον τὸν Φαρσάλιον
 ἀκουσίως καὶ κατακτείναντος, ἡμέραν ὅλην ἀναλώσας
 μετὰ Πρωταγόρου διαποροῦντα, πότερον τὸ ἀκόντιον
 ἢ τὸν βαλόντα μᾶλλον ἢ τοὺς ἀγωνοθέτας κατὰ τὸν ὄρ- 10
 θότατον λόγον αἰτίους χρῆ τοῦ πάθους ἡγεῖσθαι. Πρὸς δὲ
 τούτοις καὶ τὴν περὶ τῆς γυναικὸς διαβολὴν ὑπὸ τοῦ
 Ξανθίππου φησὶν ὁ Στησίμβροτος εἰς τοὺς πολλοὺς δια-
 σπαρῆναι, καὶ ὅλως ἀνήκεστον ἄχρι τῆς τελευτῆς τῷ
 νεανίσκῳ πρὸς τὸν πατέρα παραμεῖναι τὴν διαφορὰν· 15
 ἀπέθανε γὰρ ὁ Ξάνθιππος ἐν τῷ λοιμῷ νοσήσας. Ἀπέ-
 βαλε δὲ καὶ τὴν ἀδελφὴν ὁ Περικλῆς τότε καὶ τῶν κηδε-
 στῶν καὶ φίλων τοὺς πλείστους καὶ χρησιμωτάτους πρὸς
 τὴν πολιτείαν. Οὐ μὴν ἀπέειπεν οὐδὲ προῦδωκε τὸ φρό-
 νημα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῶν συμφορῶν, ἀλλ' 20
 οὐδὲ κλαίων οὐδὲ κηδεύων οὐδὲ πρὸς τάφῳ τινὸς ᾧφθη
 τῶν ἀναγκαίων, πρὶν γε δὴ καὶ τὸν περίλοιπον αὐτοῦ
 τῶν γνησίων ἀποβαλεῖν Πάραλον. Ἐπὶ τούτῳ δὲ καμ-
 φθεὶς ἐπειρᾶτο μὲν ἐγκαρτερεῖν τῷ ἦθει καὶ διαφυλάτ-
 τειν τὸ μεγαλόψυχον, ἐπιφέρων δὲ τῷ νεκρῷ στέφανον 25
 ἠτιτήθη τοῦ πάθους πρὸς τὴν ὄψιν, ὥστε κλαυθμὸν τε
 φῆξαι καὶ πλῆθος ἐκχέαι δακρύων, οὐδέποτε τοιοῦτον
 οὐδὲν ἐν τῷ λοιπῷ βίῳ πεποιηκώς.

XXXVII. Τῆς δὲ πόλεως πειρωμένης τῶν ἄλλων
 στρατηγῶν εἰς τὸν πόλεμον καὶ φητόρων, ὡς δ' οὐδεὶς 30
 βάρος ἔχων ἰσόρροπον οὐδ' ἀξίωμα πρὸς τοσαύτην
 ἐχέγγυον ἡγεμονίαν ἐφαίνετο, ποθοῦσης ἐκείνου καὶ

καλούσης ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τὸ στρατήγιον, ἀδυμῶν καὶ κείμενος οἶκοι διὰ τὸ πένθος ὑπ' Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν ἄλλων ἐπέσθη φίλων προελθεῖν. Ἀπολογησαμένου δὲ τοῦ δήμου τὴν ἀγνωμοσύνην πρὸς αὐτόν, ὑποδεξάμενος αὐτίς τὰ πράγματα καὶ στρατηγὸς ἀρεθεὶς ἤτήσατο λυθῆναι τὸν περὶ τῶν νόθων νόμον, ὃν αὐτὸς εἰσηγήνοχει πρότερον, ὡς μὴ παντάπασιν ἐρημία διαδοχῆς τὸν οἶκον ἐκλίποι τοῦνομα καὶ τὸ γένος. Εἶχε δ' εὖτω τὰ περὶ τὸν νόμον. Ἀκμάζων ὁ Περικλῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ πρὸ πάντων πολλῶν χρόνων καὶ παῖδας ἔχων, ὥσπερ εἰρηται, γνησίους, νόμον ἔγραψε, μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ θυεῖν Ἀθηναίων γεγονότας. Ἐπεὶ δὲ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων δωρεὰν τῷ δήμῳ πέμψαντος τετρακισμυρίου πυρῶν μεδίμνους ἔδει διανεμέσθαι τοὺς πολίτας, πολλοὶ μὲν ἀνεψύοντο δίκαι τοῖς νόθοις ἐκ τοῦ γράμματος ἐκείνου τέως διαλανθάνουσαι καὶ παρορῶμεναι, πολλοὶ δὲ καὶ συκοφαντήμασι περιέπιπτον. Ἐπράθησαν οὖν ἀλόντες ὀλίγων πεντακισχιλίων ἐλάττους, οἱ δὲ μέιναντες ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ κριθέντες Ἀθηναῖοι μύριοι καὶ τετρακισχίλιοι καὶ τεσσαράκοντα τὸ πλῆθος ἐξήτάσθησαν. Ὅντος οὖν δεινοῦ τὸν κατὰ τοσοῦτων ἰσχύσαντα νόμον ὑπ' αὐτοῦ πάλιν λυθῆναι τοῦ γράψαντος, ἢ παροῦσα δυστυχία τῷ Περικλεῖ περὶ τὸν οἶκον, ὡς δίκην τινὰ δεδωκότι τῆς ὑπεροψίας καὶ τῆς μεγαλαυχίας ἐκείνης, ἐπέκλασε τοὺς Ἀθηναίους, καὶ δόξαντες αὐτὸν νεμεσητά τε παθεῖν ἀνθρωπίνως τε δεῖσθαι συνεχώρησαν ἀπογράψασθαι τὸν νόθον εἰς τοὺς φράτορας ὄνομαθόμενον τὸ αὐτοῦ. Καὶ τοῦτον μὲν ὕστερον ἐν Ἀργινοῦσαις καταναυμαχῆσαντα Πελοποννησίους ἀπέκτεινεν ὁ δῆμος μετὰ τῶν συστρατηγῶν.

XXXVIII. Τότε δὲ τοῦ Περικλέους ἔοικεν ὁ λοιμὸς λαβέσθαι λαβὴν οὐκ ὀξεῖαν, ὥσπερ ἄλλων, οὐδὲ σύν-

τονον, ἀλλὰ βληχρῶ τινι νόσῳ καὶ μῆκος ἐν ποικίλαις ἐγούσῃ μεταβολαῖς διαχρωμένην τὸ σῶμα σχολαίως καὶ ὑπερέκπευσαν τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς. Ὁ γοῦν Θεόφραστος ἐν τοῖς Ἠθικαῖς διαπορήσας, εἰ πρὸς τὰς τύχας τρέπεται τὰ ἦθη καὶ κινούμενα τοῖς τῶν σωμάτων πά- 5 θωσιν ἐξίσταται τῆς ἀρετῆς, ἰστόρηκεν, ὅτι νοσῶν ὁ Περικλῆς ἐπισκοποῦμένῳ τινὶ τῶν φίλων δεῖξαιε περιάπτον ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῷ τραχήλῳ περιηρημένον, ὡς σφόδρα κακῶς ἔχων, ὁπότε καὶ ταύτην ὑπομένει τὴν ἀβελτερίαν. Ἦδη δὲ πρὸς τῷ τελευτᾷ ὄντος αὐτοῦ περι- 10 καθήμενοι τῶν πολιτῶν οἱ βέλτιστοι καὶ τῶν φίλων οἱ περιόντες λόγον ἐποιούντο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δυνάμειος, ὅση γένοιτο, καὶ τὰς πράξεις ἀνεμετροῦντο καὶ τῶν τροπαίων τὸ πλῆθος· ἐννέα γὰρ ἦν ἂ στρατηγῶν καὶ νικῶν ἔστησεν ὑπὲρ τῆς πόλεως. Ταῦτα, ὡς οὐκέτι 15 συνιέντος, ἀλλὰ καθηρημένου τὴν αἰσθησιν αὐτοῦ διέλεγοντο πρὸς ἀλλήλους· ὁ δὲ πᾶσιν ἐτύγγανε τὸν νοῦν προσεσχηκῶς, καὶ φθονεζόμενος εἰς μέσον ἔφη θαυμάζειν, ὅτι ταῦτα μὲν ἐκαινουῶσιν αὐτοῦ καὶ μνημονεύουσιν, ἂ καὶ πρὸς τύχην ἔστι κοινὰ καὶ γέγονεν ἦδη πολλοῖς στρα- 20 τηγοῖς, τὸ δὲ κάλλιστον καὶ μέγιστον οὐ λέγουσιν. „Οὐδὲ γὰρ“ ἔφη „δι' ἐμὲ τῶν ὄντων Ἀθηναίων μέλαν ἰμάτιον περιεβάλετο.“

XXXIX. Θαυμαστὸς οὖν ὁ ἀνὴρ οὐ μόνον τῆς ἐπιεικειας καὶ πραότητος, ἦν ἐν πράγμασι πολλοῖς καὶ με- 25 γάλαις ἀπεχθείαις διετήρησεν, ἀλλὰ καὶ τοῦ φρονήματος, εἰ τῶν αὐτοῦ καλῶν ἠγγετο βέλτιστον εἶναι τὸ μῆτε φθόνῳ μῆτε θυμῷ χαρίσασθαι μηδὲν ἀπὸ τηλικαύτης δυνάμειος μηδὲ χρήσασθαι τινὶ τῶν ἐχθρῶν ὡς ἀνηκέστω. Καὶ μοι δοκεῖ τὴν μειρακιώδη καὶ σοβαρὰν ἐκείνην προσω- 30 νυμίαν ἐν τοῦτο ποιῆσαι ἀνεπίφθονον καὶ πρέπουσαν, οὕτως εὐμενῆς ἦθος καὶ βίον ἐν ἐξουσίᾳ καθαρὸν καὶ

ἀμίαντον Ὀλύμπιον προσαγορεύεσθαι, καθάπερ τὸ τῶν
θεῶν γένος ἀξιούμεν αἷτιον μὲν ἀγαθῶν, ἀναίτιον δὲ
κακῶν πεφυκὸς ἄρχειν καὶ βασιλεύειν τῶν ὄντων, οὐχ
ὥσπερ οἱ ποιηταὶ συνταράττοντες ἡμᾶς ἀμαθεστάταις
5 δόξαις ἀλίσκονται τοῖς αὐτῶν ποιήμασι, τὸν μὲν τόπον,
ἐν ᾧ τοὺς θεοὺς κατοικεῖν λέγουσιν, ἀσφαλὲς ἔδος καὶ
ἀσάλευτον καλοῦντες, οὐ πνεύμασιν, οὐ νέφεσι χρώμε-
νον, ἀλλ' αἰθρία μαλακῇ καὶ φωτὶ καθαρῷ τὸν ἅπαντα
χρόνον ὁμαλῶς περιλαμπόμενον, ὡς τοιαύτης τῷ μακα-
10 ρίῳ καὶ ἀθανάτῳ διαγωγῆς μάλιστα πρεπούσης, αὐτοὺς
δὲ τοὺς θεοὺς ταραχῆς καὶ δυσμενείας καὶ ὀργῆς ἄλλων
τε μεστὸς παθῶν ἀποφαίνοντες οὐδ' ἀνθρώποις νοῦν
ἔχουσι προσηκόντων. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἑτέρας δόξει
πραγματείας εἶναι. Τοῦ δὲ Περικλέους ταχεῖαν αἰσθησιν
15 καὶ σαφῇ πόθῳ Ἀθηναίοις ἐνεργάζετο τὰ πράγματα.
Καὶ γὰρ οἱ ζῶντος βαρυνόμενοι τὴν δύναμιν ὡς ἀμαν-
ροῦσαν αὐτοὺς, εὐθύς ἐκ ποδῶν γενομένου πειρωμένοι
ῥητόρων καὶ δημαγωγῶν ἑτέρων ἀνωμολογοῦντο με-
τριώτερον ἐν ὄγκῳ καὶ σεμνότερον ἐν πραότητι μὴ
20 πῦναι τρόπον· ἢ δ' ἐπίφθορος ἰσχύς ἐκείνη μοναρχία
λεγομένη καὶ τυραννὶς πρότερον, ἐφάνη τότε σωτήριον
ἔρυμα τῆς πολιτείας γενομένη· τοσαύτη φθορὰ καὶ πλη-
θος ἐπέκειτο κακίας τοῖς πράγμασιν, ἣν ἐκεῖνος ἀσθενῆ
καὶ ταπεινὴν ποιῶν ἀπέκρουπε καὶ κατεκάλυεν ἀνήκε-
25 στον ἐξουσίᾳ γενέσθαι.

Φ Α Β Ι Ο Σ Μ Α Ξ Ι Μ Ο Σ .

30 I. Τοιούτου δὲ τοῦ Περικλέους ἐν τοῖς ἀξίοις μνήμης 17
γεγονότος, ὡς παρειλήφαμεν, ἐπὶ τον Φάβιον τὴν ἱστο-
ρίαν μεταγάγωμεν. Νυμφῶν μιᾶς λέγουσιν, οἱ δὲ γυ-

ναικὸς ἐπιχωρίας, Ἡρακλεῖ μιγείσης περὶ τὸν Θύμβριν
 ποταμὸν γενέσθαι Φάβιον, ἄνδρα πολὺ καὶ δόκιμον ἐν
 Ῥώμῃ τὸ Φαβίων γένος ἀφ' αὐτοῦ παρασχόντα. Τινὲς δὲ
 τοὺς ἀπὸ τοῦ γένους τούτου πρώτους τῆ δι' ὀρυγμάτων
 χρησαμένους ἄγρα Φοδλοὺς ἱστοροῦσιν ὀνομάζεσθαι τὸ 5
 παλαιόν· οὕτω γὰρ ἄχρι νῦν αἱ διώρυχες φόσσαι καὶ
 φόδεραι τὸ σκάψαι καλεῖται· χρόνον δὲ τῶν δυεῖν φθόγ-
 γων μεταπεσόντων Φάβιοι προσηγορεύθησαν. Πολλοὺς
 δὲ καὶ μεγάλους τῆς οἰκίας ἐξενεγκαμένης ἄνδρας, ἀπὸ
 Ῥούλλου τοῦ μεγίστου καὶ διὰ τοῦτο Μαξίμου παρὰ 10
 Ῥωμαίοις ἐπονομασθέντος τέταρτος ἦν Φάβιος Μάξιμος,
 περὶ οὗ τάδε γράφομεν. Ἦν δ' αὐτῷ σωματικὸν μὲν
 κερωνύμιον ὁ Βερνούκωσος· εἶχε γὰρ ἀκροχορδὸνα μι-
 κρὰν ἐπάνω τοῦ χείλους ἐπιπεφυκυῖαν· ὁ δὲ Ὀουικούλας
 σημαίνει μὲν τὸ προβάτιον, ἐτέθη δὲ πρὸς τὴν πραότητα 15
 καὶ βραδυτήτα τοῦ ἦθους ἔτι παιδὸς ὄντος. Τὸ γὰρ ἡσύ-
 χιον αὐτοῦ καὶ σιωπηλὸν καὶ μετὰ πολλῆς εὐλαβείας τῶν
 παιδικῶν ἀπτόμενον ἡδονῶν, βραδέως δὲ καὶ διαπόνως
 δεχόμενον τὰς μαθήσεις, εὐκόλον δὲ πρὸς τοὺς συνήθεις
 καὶ κατήκοον ἀβελτερίας τινὸς καὶ νωθρότητος ὑπό- 20
 νοιαν εἶχε παρὰ τοῖς ἐκτός· ὀλίγοι δ' ἦσαν οἱ τὸ δυσκί-
 νητον ὑπὸ βάθους καὶ τὸ μεγαλόψυχον καὶ λεοντῶδες
 ἐν τῇ φύσει καθορωῖντες αὐτοῦ. Ταχὺ δὲ τοῦ χρόνου
 προλιόντος ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐγειρόμενος διεσήμαινε
 καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπάθειαν μὲν οὐσαν τὴν δοκοῦσαν 25
 ἀπραγίαν, εὐβουλίαν δὲ τὴν εὐλάβειαν, τὸ δὲ πρὸς
 μηδὲν ὀξὺ μηδ' εὐκίνητον ἐν πᾶσι μόνιμον καὶ βέβαιον.
 Ὁρῶν δὲ καὶ τῆς πολιτείας τὸ μέγεθος καὶ τῶν πολέ-
 μων τὸ πλῆθος, ἦσκει τὸ μὲν σῶμα πρὸς τοὺς πολέμους,
 ὥσπερ ὄπλον σύμφυτον, τὸν δὲ λόγον ὄργανον πειθοῦς 30
 πρὸς τὸν δῆμον, εὐ μάλα πρεπόντως τῷ βίῳ κατακεκο-
 σμημένον. Οὐ γὰρ ἐπὶ ὠραϊσμὸς οὐδὲ κενὴ καὶ ἀγο-

ραῖος χάρις, ἀλλὰ νοῦς ἴδιον καὶ περιττὸν ἐν γνωμολο-
γίαις σχῆμα καὶ βάρθος ἔχων, ἄς μάλιστα ταῖς Θουκυδί-
δου προσεικέναι λέγουσι. Διασώζεται γὰρ αὐτοῦ λόγος,
ὃν εἶπεν ἐν τῷ δῆμῳ, τοῦ παιδὸς αὐτοῦ μεθ' ὑπατεῖαν
5 ἀποθανόντος ἐγκώμιον.

II. Πέντε δ' ὑπατειῶν, ἃς ὑπάτευσεν, ἡ πρώτη τὸν
ἀπὸ Λιγύων θρόμβον ἔσχεν. Ἡττηθέντες γὰρ ὑπ' αὐ-
τοῦ μάχη καὶ πολλοὺς ἀποβαλόντες εἰς τὰς Ἄλπεις ἀνε-
στάλησαν, καὶ τὴν πρόσοικον ἐπαύσαντο τῆς Ἰταλίας λητ-
10 ζόμενοι καὶ κακῶς ποιοῦντες. Ἐπεὶ δ' Ἀννίβας ἐμβάλων
εἰς Ἰταλίαν καὶ μάχη πρῶτον περὶ τὸν Τρεβίαν ποταμὸν
ἐπικρατήσας αὐτὸς μὲν ἤλαυνε διὰ Τυρρηνίας πορθῶν
τὴν χώραν, ἐκπλήξιν δὲ δεινὴν καὶ φόβον εἰς τὴν Ῥώμην
ἐνέβαλε, σημεῖα δὲ τὰ μὲν συνήθη Ῥωμαίοις ἀπὸ κεραι-
15 νῶν, τὰ δ' ὄλως ἐξηλλαγμένα καὶ πολλὴν ἀτοπίαν ἔχοντα
προσέπιπτε (θυρεοὺς τε γὰρ ἀπ' αὐτῶν αἵματι γενέσθαι
διαβρόχους ἐλέχθη, καὶ θέρη σταχύων περὶ Ἄντιον ἔναιμα
κείρεσθαι, καὶ λίθους μὲν ἐκ τοῦ ἀέρος διαπύρους καὶ
φλεγομένους φέρεσθαι, τοῦ δ' ὑπὲρ Φαλερόους οὐρανοῦ
20 ὄραγῆναι δόξαντος ἐκπίπτειν καὶ διασπείρεσθαι πολλὰ
γραμματεῖα, καὶ τούτων ἐν ἐνὶ γεγραμμένον φανῆναι κα-
τὰ λέξιν· ΑΡΗΣ ΤΑ ΕΑΥΤΟΥ ΟΠΛΑ ΣΑΛΕΥΕΙ), τὸν 17
μὲν ὑπατον Γάιον Φλαμίνιον οὐδὲν ἤμβλυσε τούτων,
ἄνδρα πρὸς τῷ φύσει θυμοειδὲς καὶ φιλοτίμῳ μεγάλας
25 ἐπαιρούμενον εὐτυχίαις, ἃς πρόσθεν εὐτύχησε παραλό-
γως, τῆς τε βουλῆς ἀποκαλούσης καὶ τοῦ συνάρχοντος
ἐνισταμένου βία συμβαλὼν τοῖς Γαλάταις μάχη καὶ κρα-
τήσας, Φάβιον δὲ τὰ μὲν σημεῖα, καίπερ ἀπτόμενα πολ-
λῶν, ἦττον ὑπέθραττε διὰ τὴν ἀλογίαν· τὴν δ' ὀλιγό-
30 τητα τῶν πολεμίων καὶ τὴν ἀχρηματίαν πυνθανόμενος
καρτερεῖν παρεκάλει τοὺς Ῥωμαίους καὶ μὴ μέχεσθαι
πρὸς ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῷ τούτῳ διὰ πολλῶν ἀγώνων

ἡσχημένη στρατιᾷ χρώμενον, ἀλλὰ τοῖς συμμάχοις ἐπι-
πέμποντας βοηθείας καὶ τὰς πόλεις διὰ χειρὸς ἔχοντας ^{ἦν}
αὐτὴν εἶν περὶ αὐτῇ μαραίνεσθαι τὴν ἀκμὴν τοῦ Ἀν-
νίβου, καθάπερ φλόγα λάμψασαν ἀπὸ μικρᾶς καὶ κούφης
δυναμείως. 5

III. Οὐ μὴν ἐπεισε τὸν Φλαμίνιον, ἀλλὰ φήσας οὐκ
ἀνέξεσθαι προσιώντα τῇ Ῥώμῃ τὸν πόλεμον οὐδ', ὥσπερ
ὁ παλαιὸς Κάμιλλος, ἐν τῇ πόλει διαμαχεῖσθαι περὶ αὐ-
τῆς, τὸν μὲν στρατὸν ἐξάγειν ἐκέλευσε τοὺς χιλιάρχους,
αὐτὸς δ' ἐπὶ τὸν ἵππον ἀλλόμενος ἐξ οὐδενὸς αἰτίου προ- 10
δήλου παραλόγως ἐντρόμου τοῦ ἵππου γενομένου καὶ
πτυρέντος ἐξέπεσε καὶ κατενεχθεὶς ἐπὶ κεφαλὴν ὄμως
οὐδὲν ἔτρεψε τῆς γνώμης, ἀλλ' ὡς ὄρησεν ἐξ ἀρχῆς
ἀπαντῆσαι τῷ Ἀννίβῃ, περὶ τὴν καλουμένην Θρασυλίαν
λίμνην τῆς Τυρρηνίας παρετάξατο. Τῶν δὲ στρατιωτῶν 15
συμβαλόντων εἰς χεῖρας ἅμα τῷ καιρῷ τῆς μάχης συνέ-
πεσε σεισμός, ὑφ' οὗ καὶ πόλεις ἀνετράπησαν καὶ φεύ-
ματα ποταμῶν ἐξ ἕδρας μετέστη καὶ κρημνῶν ὑπώρειαι
περιεφράγησαν. Ἀλλὰ, καθάπερ οὕτω γενομένου βιαίου
πάθους, οὐδεὶς τὸ παράπαν ἦσθετο τῶν μαχομένων. 20
Αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Φλαμίνιος πολλὰ καὶ τόλμης ἔργα καὶ
φόβης ἐπιδεικνύμενος ἔπεσε, καὶ περὶ αὐτὸν οἱ κράτι-
στοι· τῶν δ' ἄλλων τραπέντων πολὺς ἦν φόνος καὶ
πεντακισχίλιοι πρὸς μυρίοις κατεκόπησαν, καὶ ἐάλωσαν
ἕτεροι τοσοῦτοι. Τὸ δὲ Φλαμινίου σῶμα φιλοτιμούμενος 25
θάψαι καὶ κοσμησαὶ δι' ἀρετὴν ὁ Ἀννίβας οὐχ εὗρεν ἐν
τοῖς νεκροῖς, ἀλλ' ἠγνοεῖτο τὸ παράπαν ὅπως ἠφανίσθη.
Τὴν μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ Τρεβίου γενομένην ἦτταν οὐδ' ὁ
γράφας στρατηγὸς οὐδ' ὁ πεμφθεὶς ἄγγελος ἀπ' εὐθείας
ἔφρασεν, ἀλλ' ἐψεύσατο τὴν νίκην ἐπίδικον αὐτοῖς καὶ 30
ἀμφίδοξον γενέσθαι· περὶ δὲ ταύτης ὡς πρῶτον ἤκουσεν
ὁ στρατηγὸς Πομπώνιος, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν τὸν

δῆμον οὐ περιπλοκάς οὐδὲ παραγωγὰς, ἀλλ' ἀντικρὺς ἔφη προσελθῶν· „Νευικήμεθα, ὡς ἄνδρες Ῥωμαῖοι, μεγάλη μάχη καὶ διέφθαρται τὸ στρατόπεδον καὶ Φλαμί- νιος ὑπάτος ἀπόλωλεν. Ἀλλὰ βουλευέσθε περὶ σωτηρίας 5 αὐτῶν καὶ ἀσφαλείας.“ Οὗτος μὲν οὖν ὥσπερ πνεῦμα τὸν λόγον ἐμβαλὼν εἰς πέλαγος τοσοῦτου δῆμου συνετάραξε τὴν πόλιν, οὐδ' ἔσταναι πρὸς τοσαύτην ἐκπληξιν οἱ λογισμοὶ καὶ διαμένειν ἐδύναντο. Πάντες δ' εἰς μίαν γνώμην συνήχθησαν ἀνυπευθύνου δεῖσθαι τὰ πράγ- 10 ματα μοναρχίας, ἣν δικτατορίαν καλοῦσι, καὶ τοῦ μεταχειριουμένου ταύτην ἀθρύπτως καὶ ἀδεῶς ἀνδρός· εἶναι δὲ τοῦτον ἕνα Φάβιον Μάξιμον, ἰσόρροπον ἔχοντα τῷ μεγέθει τῆς ἀρχῆς τὸ φρόνημα καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἠθους, ἡλικίας τε κατὰ τοῦτο γεγεννημένον, ἐν ᾧ συνέστηκεν ἔτι 15 πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς βουλευόμενα τὸ σῶμα τῇ φώμῃ καὶ συγκέκραται τῷ φρονίμῳ τὸ θαρραλέον.

IV. Ὡς οὖν ταῦτ' ἔδοξεν, ἀποδειχθεὶς δικτάτωρ Φάβιος καὶ ἀποδείξας αὐτὸς ἵππαρχον Μάρκον Μινούκιον, πρῶτον μὲν ἠτήσατο τὴν σύγκλητον ἵππῳ χρῆσθαι παρὰ 20 τὰς στρατείας. Οὐ γὰρ ἐξῆν, ἀλλ' ἀπηγόρευτο κατὰ δὴ τινα νόμον παλαιόν, εἴτε τῆς ἀλκῆς τὸ πλεῖστον ἐν τῷ πεζῷ τιθεμένων καὶ διὰ τοῦτο τὸν στρατηγὸν οἰομένων δεῖν παραμένειν τῇ φάλαγγι καὶ μὴ προλείπειν, εἰδ', 176 ὅτι τυραννικὸν εἰς ἅπαντα τάλλα καὶ μέγα τὸ τῆς ἀρχῆς 25 κράτος ἐστίν, ἐν γε τούτῳ βουλομένων τὸν δικτάτορα τοῦ δῆμου φαίνεσθαι δεόμενον. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Φάβιος εὐθύς ἐνδείξασθαι θέλων τῆς ἀρχῆς τὸ μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον, ὡς μᾶλλον ὑπηκόοις χρῆτο καὶ πειθηνίοις τοῖς πολίταις, προῆλθε συνευεγκάμενος εἰς 30 ταῦτ' ἡραβδουχίας εἰκοσιτέσσαρας· καὶ τοῦ ἐτέρου τῶν ὑπάτων ἀπαντῶντος αὐτῷ τὸν ὑπηρέτην πέμψας ἐκέλευσε τοὺς ἡραβδούχους ἀπαλλάξαι καὶ τὰ παράσημα τῆς

ἀρχῆς ἀποθέμενον ἰδιώτην ἀπαντᾶν. Μετὰ δὲ ταῦτα καλλίστην ἀρχόμενος ἐκ θεῶν ἀρχὴν καὶ διδάσκων τὸν δῆμον ὡς ὀλιγορῖα καὶ περιφρονῆσει τοῦ στρατηγοῦ πρὸς τὸ δαιμόνιον, οὐ μοχθηρῖα τῶν ἀγωνισαμένων σφαλέντα, προὔτρεπε μὴ δεδιέναι τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ τοὺς θεοὺς ἐξευμενίζεσθαι καὶ τιμᾶν, οὐ δεισιδαιμονίαν ἐργαζόμενος, ἀλλὰ θαρρύνων εὐσεβείᾳ τὴν ἀρετὴν καὶ ταῖς παρὰ τῶν θεῶν ἐλπῖσι τὸν ἀπὸ τῶν πολεμίων φόβον ἀφαιρῶν καὶ παραμυθούμενος. Ἐκινήθησαν δὲ τότε πολλὰ καὶ τῶν ἀπορρήτων καὶ χρησίμων 10 αὐτοῖς βίβλων, ἃς Σιβυλλείους καλοῦσι· καὶ λέγεται συνδραμεῖν ἕνια τῶν ἀποκειμένων ἐν αὐταῖς λογίων πρὸς τὰς τύχας καὶ τὰς πράξεις ἐκείνας. Καὶ τὸ μὲν γνωσθὲν οὐκ ἦν ἑτέρῳ πυνθέσθαι· προελθὼν δὲ ὁ δικτάτωρ εἰς τὸν ὄχλον εὐῆξάτο τοῖς θεοῖς ἑνιαυτοῦ μὲν 15 αἰγῶν καὶ συῶν καὶ προβάτων καὶ βοῶν ἐπιγονήν, ὅσῃν Ἰταλίας ὄρη καὶ πεδία καὶ ποταμοὶ καὶ λειμῶνες εἰς ὥραν ἰσομένην θρέψουσι, καταθύσειν ἅπαντα, θέας δὲ μουσικὰς καὶ θυμελικὰς ἄξιεν ἀπὸ σηστερτίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν καὶ θηναρίων τριακοσίων τριάκοντα 20 τριῶν ἔτι τριτημορίου προσόντος. Τοῦτο τὸ κεφάλαιόν ἐστιν ὀκτῶ μυριάδες δραχμῶν καὶ δραχμαὶ τρισχίλια πεντακόσρια ὀγδοήκοντα τρεῖς καὶ δύο ὀβολοί. Λόγον δὲ τῆς εἰς τοῦτο τοῦ πλήθους ἀκριβείας καὶ διανομῆς χαλεπὸν ἐστὶν εἰπεῖν, εἰ μὴ τις ἄρα βούλοιο τῆς τριάδος 25 ὑμνεῖν τὴν δύναμιν, ὅτι καὶ φύσει τέλειος καὶ πρῶτος τῶν περιττῶν ἀρχὴ τε πλήθους ἐν αὐτῷ τὰς τε πρῶτας διαφορὰς καὶ τὰ παντὸς ἀριθμοῦ στοιχεῖα μίξας καὶ συναρμόσας εἰς ταῦτόν ἀνείληφε.

V. Τῶν μὲν οὖν πολλῶν ὁ Φάβιος τὴν γνώμην 30 ἀπαρτήσας εἰς τὸ θεῖον ἠδία πρὸς τὸ μέλλον ἐποίησεν· αὐτὸς δὲ πάσας θέμενος ἐν αὐτῷ τὰς τῆς νίκης ἐλπίδας,

ὡς καὶ τοῦ θεοῦ τὰς εὐπραξίας δι' ἀρετῆς κα-
 σεως παραδιδόντος, τρέπεται πρὸς Ἀννίβαν
 διαμαχούμενος, ἀλλὰ χρόνῳ τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ
 μασί τὴν ἀπορίαν καὶ πολυανθρωπίᾳ τὴν
 5 τρίβειν καὶ ὑπερναλίσκειν βεβουλευμένος.
 μετέωρος ἀπὸ τῆς ἵππου τῶν πολεμίων ἐν τοῖς
 νοῖς στρατοπεδεύων ἐκρωθεῖτο, καθημένου μὲν
 ζων, κινουμένου δὲ κατὰ τῶν ἄκρων κύκλῳ πε-
 περιφαινόμενος ἐκ διαστήματος ὅσον ἀκοντὶ μί-
 10 ναι μάχεσθαι καὶ φόβον ὡς μαχησόμενος τοῖς
 ἀπὸ τῆς μελλήσεως ἀντὶς παρέχειν. Οὕτω δὲ περὶ
 χρόνον ὑπὸ πάντων κατεφρονεῖτο, καὶ κακῶς μὲν
 ἐν τῷ στρατοπέδῳ, κομιδῇ δὲ τοῖς πολεμίοις
 ἐδόκει καὶ τὸ μηδὲν εἶναι πλὴν ἐνὸς ἀνδρὸς
 15 Μόνος δ' ἐκεῖνος αὐτοῦ τὴν θειότητα καὶ τὸν
 ᾧ πολεμεῖν ἐγνώκει, συνιδῶν καὶ διανοηθεὶς,
 τέχνη καὶ βία κινητέος ἐστὶν εἰς μάχην ὁ ἀνὴρ
 πρακταὶ τὰ Καρχηδονίων, οἷς μὲν εἰσι κρείττου
 χρήσασθαι μὴ δυναμένων, οἷς δὲ λείπονται σὺν
 20 χρήμασιν ἐλαττομένων καὶ δαπανωμένων εἰς τὴν
 ἐπὶ πᾶσαν ἰδέαν στρατηγικῶν σοφισμάτων καὶ
 σμάτων τρεπόμενος καὶ πειρώμενος ὥσπερ δεινὸς
 τῆς λαβῆν ζητῶν, προσέβαλλε καὶ διετάραττε καὶ
 πολλαχόσε τὸν Φάβιον, ἐκστήσαι τῶν ὑπὲρ τῆς ἀσ-
 25 λογισμῶν βουλόμενος. Τῷ δὲ ἡ γνώμη κίστιν
 τοῦ συμφέροντος ἐν ἑαυτῇ βέβαιος εἰστήκει καὶ
 πτωτος· ἠνώχλει δ' αὐτὸν ὁ ἵππαρχος Μινούκιος
 μαχῶν ἀκαίρως καὶ θρασυνόμενος καὶ δημαγωγῶν
 στρατεύμα μανικῆς φορᾶς καὶ κενῶν ἐλπίδων ὑπε-
 30 πεπληρωμένον· οἱ τὸν μὲν Φάβιον σκώπτοντες κα-
 φρονοῦντες Ἀννίβου παιδαγωγὸν ἀπεκάλουν,
 Μινούκιον μέγαν ἄνδρα καὶ τῆς Ῥώμης ἄξιον ἢ

ἄν. Ὁ δὲ μᾶλλον εἰς φρόνημα καὶ θράσος ἀνει-
 λεύαξε μὲν τὰς ἐπὶ τῶν ἄκρων στρατοπεδείας,
 θέατρα τοῦ δικτάτορος αἰεὶ παρασκευαζομένου
 ἡσυχασίαν πορθομένην καὶ φλεγομένην τὴν Ἰταλίαν,
 καὶ τοὺς φίλους τοῦ Φαβίου, πότερον εἰς τὸν οὐ- 5
 ραν ἀναφέρει τὸν στρατὸν ὡς τῆς γῆς ἀπεγνω-
 σμένην καὶ ὀμίχλας προβαλλόμενος ἀποδιδράσκει
 τὸν ἐχθρὸν. Ταῦτα τῶν φίλων πρὸς τὸν Φάβιον
 λέγοντων καὶ τὴν ἀδοξίαν τῷ κινδύνῳ λῦσαι
 λέγοντων, „Οὕτω μέντ' ἄν“ ἔφη „δειλότερος ἢ 10
 ἡ δοκῶ γενοίμην, εἰ σκώμματα καὶ λοιδορίας
 ἐκπέσοιμι τῶν ἐμαντοῦ λογισμῶν. Καίτοι τὸ
 πατριδος οὐκ αἰσχρὸν δέος, ἢ δὲ πρὸς δόξαν
 ἴσως καὶ διαβολὰς καὶ ψόγους ἐκπληξίς οὐκ ἀξίου
 τῆς ἀρχῆς ἀνδρός, ἀλλὰ δουλεύοντος ὧν κρατεῖν 15
 οὐ δύναται δεσπάζειν κακῶς φρονούντων προσήκει.“
 Μετὰ ταῦτα γίνεται διαμαρτία τοῦ Ἀννίβου.
 ὁ γὰρ ἀποσπάσαι τοῦ Φαβίου πορθωτέρῳ τὸ
 ἴσως καὶ πεδίον ἐπιλαβέσθαι προνομίαν ἔχοντων,
 καὶ τοὺς ὀδηγοὺς μετὰ δείπνον εὐθύς ἡγεῖσθαι 20
 τὸν Κασινάτον. Οἱ δὲ τῆς φωνῆς διὰ βαρβαρισμὸν
 οὐκ οὐκ ἀκριβῶς, ἐμβάλλουσιν αὐτοῦ τὴν δύ-
 ναντες εἰς τὰ καταλήγοντα τῆς Καμπανίας εἰς
 τὸν Κασιλίνον, ἣν τέμνει ῥέων διὰ μέσης [ὁ Λοθρόνος]
 ἣν Οὐουλτουῆρον οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Ἔστι 25
 ἡ δὲ τὰ μὲν ἄλλα περιστεφῆς ὄρεσιν· αὐτῶν δ'
 ἡ δὲ πρὸς τὴν θάλατταν, ἔνθα τὰ ἔλη καταδί-
 κνυται ποταμοῦ περιχεομένου, καὶ θίνας ἄμμου βα-
 ρύτητι, καὶ τελευτᾷ πρὸς αἰγιαλὸν κυματώδη καὶ δύσ-
 ἔκπλεοντα ἣν καταβαίνοντος τοῦ Ἀννίβου περιελθῶν 30
 τῶν ὁδῶν ὁ Φάβιος τὴν μὲν διέξοδον ὀπλίτας
 ἠδὲ χιλλοὺς ἐπιστήσας ἐνέφραξε, τὸν δ' ἄλλον στρα-

τὸν ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἄκρων ἐν καλῷ καθίσας διὰ τῶν
 ἐλαφροτάτων καὶ προχειροτάτων ἐνέβαλε τοῖς ἐσχάτοις
 τῶν πολεμίων, καὶ συνετάραξεν ἅπαν τὸ στράτευμα,
 διέφθειρε δὲ περὶ ὀκτακοσίους. Ἐκ τούτου βουλόμενος
 5 Ἀννίβας ἀπαγαγεῖν τὸ στράτευμα, καὶ τὴν διαμαρτίαν
 τοῦ τόπου νοήσας καὶ τὸν κίνδυνον, ἀνεσταύρωσε μὲν
 τοὺς ὀδηγούς, ἐκβιάζεσθαι δὲ τοὺς πολεμίους καὶ προσ-
 μάχεσθαι τῶν ὑπερβολῶν ἐγκρατεῖς ὄντας ἀπεγίνωσκε.
 Δυσθύμως δὲ καὶ περιφόβως διακειμένων ἀπάντων καὶ
 10 περιεστάναι σφᾶς πανταχόθεν ἀφύκτους ἡγουμένων
 ἀπορίας, ἔγνω δολοῦν ἀπάτη τοὺς πολεμίους. Ἦν δὲ
 τοιούδε. Βοῦς ὅσον δισχίλλας ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἐκέ-
 λευσε συλλαβόντας ἀναδηῆσαι δᾶδα πρὸς ἕκαστον κέρασ
 ἢ λύγων ἢ φρυγάνων αὐτῶν φάκελον· εἶτα νυκτός, ὅταν
 15 ἀρθῆ σημεῖον, ἀνάψαντας ἐλαύνειν ἐπὶ τὰς ὑπερβολὰς
 παρὰ τὰ στενὰ καὶ τὰς φυλακὰς τῶν πολεμίων. Ἄμα δὲ
 ταῦτα παρεσκευάζον οἷς προσετέτακτο, καὶ τὸν ἄλλον
 αὐτὸς ἀναστήσας στρατὸν ἤδη σκότους ὄντος ἤγε σχο-
 λαίως. Αἱ δὲ βόες ἄχρι μὲν τὸ πῦρ ὀλίγον ἦν καὶ περιέ-
 20 καιε τὴν ὕλην, ἀτρέμα προεχώρουν ἐλαυνόμεναι πρὸς
 τὴν ὑπώρειαν, καὶ θαῦμα τοῖς καθορῶσι νομεῦσιν ἀπὸ
 τῶν ἄκρων καὶ βουκόλοις ἦσαν αἱ φλόγες ἄκροις ἐπι-
 λάμπουσαι τοῖς κέρασιν, ὡς στρατοπέδου καθ' ἓνα κό-
 σμον ὑπὸ λαμπάδων πολλῶν βαδίζοντος. Ἐπεὶ δὲ κιν- 178
 25 ρούμενον τὸ κέρασ ἄχρι ῥίξης διέδωκε τῇ σαρκὶ τὴν
 αἰσθησιν, καὶ πρὸς τὸν πόνον διαφέρουσαι καὶ τινάσ-
 σουσαι τὰς κεφαλὰς ἀνεπίμπλαντο πολλῆς ἀπ' ἀλλήλων
 φλογός, οὐκ ἐνέμειναν τῇ τάξει τῆς πορείας, ἀλλ' ἐκφοβοὶ
 καὶ περιαλγείς οὖσαι δρόμῳ κατὰ τῶν ὁρῶν ἐφέροντο,
 30 λαμπόμεναι μὲν οὐρὰς ἄκρας καὶ μέτωπα, πολλὴν δὲ
 τῆς ὕλης, δι' ἧς ἐφευγον, ἀνάπτουσαι. Δεινὸν οὖν ἦν
 θέαμα τοῖς παραφυλάττουσι τὰς ὑπερβολὰς Ῥωμαίοις·

καὶ γὰρ αἱ φλόγες ἐφύκεσαν ὑπ' ἀνθρώπων θεόντων
 διαφορομέναις λαμπάσι, καὶ θόρυβος ἦν ἐν αὐτοῖς πολὺς
 καὶ φόβος, ἀλλαχόθεν ἄλλους ἐπιφέρεσθαι τῶν πολε-
 μῶν σφίσι καὶ κυκλοῦσθαι πανταχόθεν ἡγουμένων.
 Διὸ μένειν οὐκ ἐτόλμων, ἀλλὰ πρὸς τὸ μείζον ἀνεχώ- 5
 ρουν στρατόπεδον προέμενοι τὰ στενά. Καὶ κατὰ τοῦτο
 δὲ καιροῦ προσμύξαντες οἱ ψιλοὶ τοῦ Ἀννίβου τὰς ὑπερ-
 βολὰς κατέσχον, ἢ δ' ἄλλη δύναμις ἤδη προσέβαινε
 ἀδεῶς πολλὴν καὶ βαρεῖαν ἐφελκομένη λείαν.

VII. Τῷ δὲ Φαβίῳ συνέβη μὲν ἔτι νυκτὸς αἰσθῆσθαι 10
 τὸν δόλον (φεύγουσαι γὰρ ἔνιαι τῶν βοῶν σποράδες
 ἦγον αὐτῶν εἰς χεῖρας), ἐνέδρας δὲ δεδιῶς σκοταλοῦς
 ἀτρέμα τὴν δύναμιν ἐν τοῖς ὄπλοις εἶχεν. Ὡς δ' ἦν
 ἡμέρα, διώκων ἐξήπτετο τῶν ἐσχάτων, καὶ συμπλοκαὶ
 περὶ τὰς δυσχωρίας ἐγίνοντο καὶ θόρυβος ἦν πολὺς, 15
 ἕως παρ' Ἀννίβου τῶν ὀρειβατῶν δεινῶν Ἰβήρων ἄνδρες
 ἕλαφροὶ καὶ ποδώκεῖς πεμφθέντες ἀπὸ τοῦ στόματος εἰς
 βαρεῖς ὀπίστας τοὺς Ῥωμαίους ἐνέβαλον καὶ διαφθεί-
 ραντες οὐκ ὀλίγους ἀπέστρεψαν τὸν Φάβιον. Τύττε δὴ
 μάλιστα κακῶς ἀκούσαι καὶ καταφρονηθῆναι συνέβη τὸν 20
 Φάβιον. Τῆς γὰρ ἐν τοῖς ὄπλοις τόλμης ὑφιέμενος, ὡς
 γνώμη καὶ προνοία καταπολεμήσων τὸν Ἀννίβαν, αὐ-
 τὸς ἠττημένος τούτοις καὶ κατεστρατηγημένος ἐφαίνετο.
 Βουλόμενος δὲ μᾶλλον ἐκκαῦσαι τὴν πρὸς αὐτὸν ὀργὴν
 τῶν Ῥωμαίων ὁ Ἀννίβας, ὡς ἦλθεν ἐπὶ τοὺς ἀγροὺς αὐ- 25
 τοῦ, τὰ μὲν ἄλλα πάντα καλεῖν καὶ διαφθεῖρειν ἐκέλευσεν,
 ἐκείνων δ' ἀπέπεικεν ἄπτεσθαι μόνων, καὶ παρακατέστησε
 φυλακὴν οὐδὲν ἐῴσαν ἀδικεῖν οὐδὲ λαμβάνειν ἐκεῖθεν.
 Ταῦτα προσδιέβαλε τὸν Φάβιον εἰς Ῥώμην ἀγγελ-
 θέντα· καὶ πολλὰ μὲν αὐτοῦ πρὸς τὸν ὄχλον οἱ δῆμαρχοι 30
 κατεβόων, ἐπάγοντος μάλιστα Μετιλίου καὶ παροξύνου-
 τος, οὐ κατὰ τὴν πρὸς Φάβιον ἐχθραν, ἀλλ' οἰκείος ὦν

Μινουκίου τοῦ ἱπάρχου τιμὴν ᾤετο καὶ δόξαν ἐκείνῳ φέρειν τὰς τούτου διαβολάς· ἐγεγόνει δὲ καὶ τῇ βουλῇ δι' ὀργῆς οὐχ ἥκιστα μεμφομένη τὰς περὶ τῶν αἰχμαλώτων πρὸς Ἀννίβαν ὁμολογίας. Ὁμολογήκεισαν γὰρ αὐτοῖς ἄνδρα μὲν ἀνδρὶ λύεσθαι τῶν ἀλίσκομένων, εἰ δὲ πλείους οἱ ἕτεροι γένοιντο, διδόναι δραχμὰς ὑπὲρ ἑκάστου τὸν κομιζόμενον πεντήκοντα καὶ διακοσίας. Ὡς οὖν γενομένης τῆς κατ' ἄνδρα διαμείψεως εὐρέθησαν ὑπόλοιποι Ῥωμαίων παρ' Ἀννίβαν τεσσαράκοντα καὶ διακόσιοι, τούτων ἢ σύγκλητος ἔγνω τὰ λύτρα μὴ πέμπειν, καὶ προσητιάτο τὸν Φάβιον, ὥς οὐ πρεπόντως οὐδὲ λυσιτελεῶς ἄνδρας ὑπὸ δειλίας πολεμίων ἄγρην γενομένους ἀνακομιζόμενον. Ταῦτ' ἀκούσας ὁ Φάβιος τὴν μὲν ὀργὴν ἔφερε πρῶως τῶν πολιτῶν, χρήματα δ' οὐκ ἔχων, διαψεύσασθαι δὲ τὸν Ἀννίβαν καὶ προσέσθαι τοὺς πολίτας οὐχ ὑπομένων, ἔπεμψε τὸν υἱὸν εἰς Ῥώμην κελεύσας ἀποδόσθαι τοὺς ἄγρους καὶ τὸ ἀργύριον εὐθύς ὡς αὐτὸν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον κομίζειν. Ἀποδομένου δὲ τοῦ νεανίσκου τὰ χωρία καὶ ταχέως ἐπανελθόντος ἀπέπεμψε τὰ λύτρα τῷ Ἀννίβαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀπέλαβε· καὶ πολλῶν ἀποδιδόντων ὕστερον παρ' οὐδενὸς ἔλαβεν, ἀλλ' ἀφῆκε πᾶσι.

VIII. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν ἱερέων καλούντων αὐτὸν εἰς Ῥώμην ἐπὶ τινὰς θυσίας παρέδωκε τῷ Μινουκίῳ τὴν 179 δύναμιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ μάχεσθαι μηδὲ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις οὐ μόνον ὡς αὐτοκράτωρ διαγορευσας, ἀλλὰ καὶ παραινέσεις καὶ δεήσεις πολλὰς αὐτοῦ ποιησάμενος· ὧν ἐκεῖνος ἐλάχιστα φροντίσας εὐθύς ἐνέκειτο τοῖς πολεμίοις. Καί ποτε παραφυλάξας τὸν Ἀννίβαν τὸ πολὺ τῆς στρατιᾶς ἐπὶ σιτολογίαν ἀφεικότα, καὶ προσβαλὼν τῷ ὑπολειπομένῳ, κατήραξεν εἰς τὸν χάρακα καὶ διέφθειρεν οὐκ ὀλίγους καὶ φόβον περιέστησε πᾶσιν ὡς πολιορκη-

σομένοις ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ συλλεγομένης αὐτῆς εἰς τὸ στρατόπεδον τῷ Ἀννίβᾳ τῆς δυνάμεως ἀσφαλῶς ἀνεχώρησεν, αὐτὸν τε μεγαλαυχίας ἀμέτρον καὶ θράσους τὸ στρατιωτικὸν ἐμπεπληκῶς. Ταχὺ δὲ τοῦ ἔργου λόγος μείζων διεφοίτησεν εἰς Ῥώμην. Καὶ Φάβιος μὲν ἀκούσας 5 ἔφη μᾶλλον τοῦ Μινουκίου φοβεῖσθαι τὴν εὐτυχίαν [ἢ τὴν ἀτυχίαν *], ὃ δὲ δῆμος ἤρτο καὶ μετὰ χαρᾶς εἰς ἀγορὰν συνέτρεχε, καὶ Μετίλιος ὁ δήμαρχος ἐπὶ τοῦ βήματος καταστάς ἐδημηγόρει μεγαλύνων τὸν Μινούκιον, τοῦ δὲ Φαβίου κατηγορῶν οὐ μαλακίαν οὐδ' ἀνανδρίαν, ἀλλ' 10 ἦδη προδοσίαν, συναιτιώμενος ἅμα καὶ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν τοὺς δυνατωτάτους καὶ πρώτους ἐπαγαγέσθαι τὸν πόλεμον ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου, τὴν τε πόλιν ἐμβαλεῖν εὐθὺς εἰς μοναρχίαν ἀννυπέυθυνον, ἢ διατρέβουσα τὰς πράξεις ἰδρυσιν Ἀννίβᾳ παρέξει καὶ χρόνον 15 αὐτῆς ἐκ Λιβύης ἑτέραν δύναμιν προσγενέσθαι ὡς κρατοῦντι τῆς Ἰταλίας.

IX. Ἐπεὶ δ' ὁ Φάβιος προσελθὼν ἀπολογεῖσθαι μὲν οὐδ' ἐμέλλησε πρὸς τὸν δήμαρχον, ἔφη δὲ τάχιστα τὰς θυσίας καὶ τὰς ἱερουργίας γενέσθαι, ὥστ' ἐπὶ τὸ στρα- 20 τευμα βαδιεῖσθαι τῷ Μινουκίῳ δίκην ἐπιθήσων, ὅτι κωλύσαντος αὐτοῦ τοῖς πολεμίοις συνέβαλε, θόρυβος διῆξε τοῦ δήμου πολὺς, ὡς κινδυνεύσοντας τοῦ Μινουκίου. Καὶ γὰρ εἶρξαι τῷ δικτάτορι καὶ θανατωῖσθαι πρὸ δίκης ἔξεστι· καὶ τοῦ Φαβίου τὸν θυμὸν ἐκ πολλῆς πρᾶ- 25 ὀτητος κεκινημένον φροντο βαρὺν εἶναι καὶ δυσκαραιτήτον. Ὅθεν οἱ μὲν ἄλλοι καταδείσαντες ἠσυχίαν ἤγον· ὃ δὲ Μετίλιος ἔχων τὴν ἀπὸ τῆς δημαρχίας ἄδειαν (μόνη γὰρ αὕτη δικτάτορος ἀιρεθέντος ἢ ἀρχῆ τὸ κράτος οὐκ ἀπόλλυσιν, ἀλλὰ μένει τῶν ἄλλων καταλυθεισῶν), ἐνέ- 30 κειτο τῷ δήμῳ πολὺς, μὴ προέσθαι δεόμενος τὸν Μινούκιον μηδ' ἑᾶσαι παθεῖν ἢ Μάλλιος Τουρκουᾶτος

ἔδρασε τὸν υἱόν, ἀριστεύσαντος καὶ στεφανωθέντος ἀποκόψας πελέκει τὸν τράχηλον, ἀφελῆσθαι δὲ τοῦ Φαβίου τὴν τυραννίδα καὶ τῷ δυναμένῳ καὶ βουλομένῳ σῶζειν ἐπιτρέψαι τὰ πράγματα. Τοιούτοις λόγοις κινή-
 5 θέντες οἱ ἄνθρωποι τὸν μὲν Φάβιον οὐκ ἐτόλμησαν ἀναγκάσαι καταθέσθαι τὴν μοναρχίαν, καίπερ ἀδοξοῦν-
 τα, τὸν δὲ Μινούκιον ἐψηφίσαντο τῆς στρατηγίας ὁμό-
 τιμον ὄντα διέπειν τὸν πόλεμον ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας τῷ δικτάτορι, πρᾶγμα μὴ πρότερον ἐν Ῥώμῃ γεγονὸς,
 10 ὅλγῳ δ' ὕστερον αὐθις γενόμενον μετὰ τὴν ἐν Κάνναις ἀτυχίαν. Καὶ γὰρ τότε ἐπὶ τῶν στρατοπέδων Μάρκος ἦν Ἰούνιος δικτάτωρ, καὶ κατὰ πόλιν τὸ βουλευτικὸν ἀνα-
 πληρῶσαι δεῖσαν, ἅτε δὴ πολλῶν ἐν τῇ μάχῃ συγκλη-
 τικῶν ἀπολωλότων, ἕτερον εἴλοντο δικτάτορα Φάβιον
 15 Βουτεῶνα. Πλὴν οὗτος μὲν, ἐπεὶ προῆλθε καὶ κατέλεξε τοὺς ἄνδρας καὶ συνεπλήρωσε τὴν βουλήν, αὐθημερὸν ἀφαις τοὺς φαρδούχους καὶ διαφυγῶν τοὺς προάγοντας, εἰς τὸν ὄχλον ἐμβαλὼν καὶ καταμίξας ἑαυτὸν ἤδη τι τῶν ἑαυτοῦ διοικῶν καὶ πραγματευόμενος ὥσπερ ἰδιώτης ἐπὶ
 20 τῆς ἀγορᾶς ἀνεστρέφετο.

Χ. Τὸν δὲ Μινούκιον ἐπὶ τὰς αὐτὰς τῷ δικτάτορι πράξεις ἀποδείξαντες ᾤοντο κεκολοῦσθαι καὶ γεγονέναι ταπεινὸν παντάπασιν ἐκείνον, οὐκ ὀρθῶς στοχαζόμενοι τοῦ ἀνδρός. Οὐ γὰρ αὐτοῦ συμφορὰν ἠγεῖτο τὴν ἐκεί-
 25 νων ἄγνοιαν, ἀλλ' ὥσπερ Διογένης ὁ σοφός, εἰπόντος τινὸς πρὸς αὐτὸν „Οὗτοι σοῦ καταγελῶσιν“ „Ἄλλ' ἐγώ“ 180 εἶπεν „οὐ καταγελῶμαι“ μόνους ἠγούμενος καταγελαῖ-
 σθαι τοὺς ἐνδιδόντας καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα διαταραττο-
 μένους, οὕτω Φάβιος ἔφερεν ἀπαθῶς καὶ φραδίως ὅσον
 30 ἐπ' αὐτῷ τὰ γινόμενα, συμβαλλόμενος ἀπόδειξιν τῶν φιλοσόφων τοῖς ἀξιούσι μῆτε ὑβρίζεσθαι μῆτε ἀτιμοῦ-
 σθαι τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ σπουδαῖον. Ἦνία δ' αὐτὸν

ἡ τῶν πολλῶν ἀβουλία διὰ τὰ κοινά, δεδωκότων ἀφορ-
 μὰς ἀνδρὸς οὐχ ὑγιαινούσης φιλοτιμίας πρὸς τὸν πόλεμον.
 Καὶ δεδοικῶς μὴ παντάπασιν ἐκμανεῖς ὑπὸ κενῆς δόξης
 καὶ ὄγκου φθάσῃ τι κακὸν ἀπεργασάμενος, λαθῶν ἅπαν-
 τας ἐξῆλθε· καὶ παραγενόμενος εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ὁ
 καταλαβὼν τὸν Μινούκιον οὐκέτι καθεκτόν, ἀλλὰ βαρύν
 καὶ τετυφωμένον καὶ παρὰ μέρος ἄρχειν ἀξιοῦντα, τοῦτο
 μὲν οὐ συνεχώρησε, τὴν δὲ δύναμιν διενείματο πρὸς αὐ-
 τόν, ὡς μέρους μόνος ἄρξων βέλτιον ἢ πάντων παρὰ
 μέρος. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τῶν ταγμάτων καὶ τέταρτον 10
 αὐτὸς ἔλαβε, τὸ δὲ δεῦτερον καὶ τρίτον ἐκείνω παρέ-
 δωκεν, ἐπίσης καὶ τῶν συμμαχικῶν διανεμηθέντων.
 Σεμννομένου δὲ τοῦ Μινουκίου καὶ χαίροντος ἐπὶ τῷ
 τὸ πρόσχημα τῆς ἀκροτάτης καὶ μεγίστης ἀρχῆς ὑφεί-
 σθαι καὶ προπεπηλακίσθαι δι' αὐτόν, ὑπεμίμνησκεν ὁ 15
 Φάβιος, ὡς οὐκ ὄντος μὲν αὐτῷ πρὸς Φάβιον, ἀλλ', εἰ
 σωφρονεῖ, πρὸς Ἀννίβαν τοῦ ἀγῶνος· εἰ δὲ καὶ πρὸς τὸν
 συνάρχοντα φιλουεικεῖ, σκοπεῖν, ὅπως τοῦ νενικημένου
 καὶ καθυβρισμένου παρὰ τοῖς πολίταις ὁ τετιμημένος καὶ
 νενικηκῶς οὐ φανεῖται μᾶλλον ὀλιγωρῶν τῆς σωτηρίας 20
 αὐτῶν καὶ ἀσφαλείας.

XI. Ὁ δὲ ταῦτα μὲν εἰρωνεῖαν ἤγετο γεροντικὴν·
 παραλαβὼν δὲ τὴν ἀποκληρωθεῖσαν δύναμιν ἰδίᾳ καὶ
 χωρὶς ἐστρατοπέδευσεν, οὐδὲν ἀγνοοῦντος τοῦ Ἀννίβου
 τῶν γινομένων, ἀλλὰ πᾶσιν ἐφεδρεύοντος. Ἦν δὲ λόφος 25
 κατὰ μέσον καταληφθῆναι μὲν οὐ χαλεπός, ὄχυρός δὲ
 καταληφθεὶς στρατοπέδῳ καὶ διαρκῆς εἰς ἅπαντα. Τὸ
 δὲ περίεξ πεδίου ὀφθῆναι μὲν ἄπωθεν ὀμαλὸν διὰ ψιλό-
 τητα καὶ λεῖον, ἔχον δὲ τινὰς οὐ μεγάλας τάφρους ἐν
 αὐτῷ καὶ κοιλότητας ἄλλας. Διὸ καὶ τὸν λόφον ἐκ τοῦ 30
 ῥάσσιου κρύφα κατασχεῖν παρὸν οὐκ ἠθέλησεν ὁ Ἀννί-
 βας, ἀλλ' ἀπέλιπε μάχης ἐν μέσῳ πρόφασιν. Ὡς δ' εἶδε

κεχωρισμένον τοῦ Φαβίου τὸν Μινούκιον, νυκτὸς μὲν εἰς τὰς τάφρους καὶ τὰς κοιλότητας κατέσπειρε τῶν στρατιωτῶν τινὰς, ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ φανερωῶς ἐπεμφεν οὐ πολλοὺς καταληψομένους τὸν λόφον, ὡς ἐπαγάγοιτο
 5 συμπεσεῖν περὶ τοῦ τόπου τὸν Μινούκιον. Ὁ δὲ καὶ συνέβη. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀπέστειλε τὴν κούφην στρατιάν, ἔπειτα τοὺς ἰκπεῖς, τέλος δ' ὄρων τὸν Ἀννίβαν παραβοηθοῦντα τοῖς ἐπὶ τοῦ λόφου πάσῃ κατέβαινε τῇ
 10 ἡμύνητο τοὺς ἀπὸ τοῦ λόφου βάλλοντας, συμπλεκόμενος καὶ Ἰσα φερόμενος, ἄχρι οὐ καλῶς ἠπατημένον ὄρων ὁ Ἀννίβας καὶ γυμνὰ παρέχοντα τοῖς ἐνεδρεύουσι τὰ νῶτα τὸ σημεῖον αἰρεῖ. Πρὸς δὲ τοῦτο πολλαχόθεν ἐξανιστα-
 5 ἐσχάτους ἀποκτινύντων ἀδιήγητος κατεῖχε ταραχὴ καὶ πτοία τοὺς Ῥωμαίους, αὐτοῦ τε τοῦ Μινουκίου τὸ θράσος κατακέκλαστο, καὶ πρὸς ἄλλον ἄλλοτε τῶν ἡγεμόνων διεπάπταινεν, οὐδενὸς ἐν χώρᾳ μένειν τολμῶντος, ἀλλὰ πρὸς φυγὴν ὠθοιμένων οὐ σωτήριον. Οἱ γὰρ Νομάδες
 20 ἤδη κρατοῦντες κύκλῳ περιήλανον τὸ πεδῖον καὶ τοὺς ἀποσκιδναμένους ἔκτεινον.

ΧII. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ κακῷ τῶν Ῥωμαίων ὄντων οὐκ ἔλαθεν ὁ κίνδυνος τὸν Φάβιον, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον, ὡς ἔοικεν, ἤδη προειληφῶς τὴν τε δύναμιν συντεταγμένην
 25 εἶχεν ἐπὶ τῶν ὀπλων καὶ τὰ πραττόμενα γινώσκειν ἐφρόν- 181
 τίζειν οὐ δι' ἀγγέλων, ἀλλ' αὐτὸς ἔχων κατασκοπὴν πρὸ τοῦ χάρακος. Ὡς οὖν κατεῖδε κυκλοῦμενον καὶ ταραττόμενον τὸ στράτευμα καὶ κραυγὴ προσέπιπτεν οὐ μενόντων, ἀλλ' ἤδη πεφοβημένων καὶ τρεπομένων, μηρόν τε
 30 πληξάμενος καὶ στενάξας μέγα πρὸς μὲν τοὺς παρόντας εἶπεν· „Ὡ Ἡράκλεις, ὡς τάχιον μὲν ἢ ἐγὼ προσεδόκων, βράδιον δ' ἢ αὐτὸς ἔσπευδε Μινούκιος ἑαυτὸν ἀπολώ-

λεγε, “ τὰς δὲ σημαίας ἐκφέρειν κατὰ τάχος καὶ τὸν στρατὸν ἐπεσθαι κελεύσας ἀνεβόησε. „ Νῦν τις, ὡς στρατιῶται, Μάρκου Μινουκίου μεμνημένος ἐπειγέσθω· λαμπρὸς γὰρ ἀνὴρ καὶ φιλόπατρις. Εἰ δέ τι σπεύδων ἐξελάσαι τοὺς πολεμίους ἤμαρτεν, αὐτίς αἰτιασό-5 μεθα.“ Πρῶτον μὲν οὖν ἐπιφανεῖς τρέπεται καὶ διασκιδνησι τοὺς ἐν τῷ πεδίῳ περιελαύνοντας Νομάδας· εἶτα πρὸς τοὺς μαχομένους καὶ κατὰ νότου τῶν Ῥωμαίων ὄντας ἐχώρει καὶ τοὺς ἐμποδῶν ἐκτεινεν, οἱ δὲ πλειστοί, πρὶν ἀποληφθῆναι καὶ γενέσθαι περιπετεῖς οἷς 10 αὐτοὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐποίησαν, ἐγκλίναντες ἔφυγον. Ὅρων δ’ ὁ Ἀννίβας τὴν μεταβολὴν καὶ τὸν Φάβιον εὐρώστως παρ’ ἡλικίαν διὰ τῶν μαχομένων ᾤθουμενον ἄνω πρὸς τὸν Μινούκιον εἰς τὸν λόφον, ἐπέσχε τὴν μάχην καὶ τῇ σάλπιγγι σημήνας ἀνάκλησιν ἀπήγευ εἰς 15 τὸν χάρακα τοὺς Καρχηδονίους, ἀσμένως καὶ τῶν Ῥωμαίων ἀποτρεπομένων. Λέγεται δ’ αὐτὸν ἀπιόντα περὶ τοῦ Φαβίου πρὸς τοὺς φίλους εἰπεῖν τι τοιοῦτον μετὰ παιδιᾶς. „ Οὐκ ἐγὼ μέντοι προὔλεγον ὑμῖν πολλάκις τὴν ἐπὶ τῶν ἄκρων ταύτην καθημένην νεφέλην, ὅτι 20 μετὰ ζάλης ποτὲ καὶ καταγιγῶν ὄμβρον ἐκρήξει;“

XIII. Μετὰ δὲ τὴν μάχην Φάβιος μὲν ὅσους ἐκτεινε τῶν πολεμίων σκυλεύσας ἀνεχώρησεν, οὐδὲν ὑπερήφανον οὐδ’ ἐπαχθῆς εἰπῶν περὶ τοῦ συνάρχοντος· Μινούκιος δὲ τὴν αὐτοῦ στρατιὰν ἀθροίσας „ Ἄνδρες“ ἔφη 25 „ συστρατιῶται, τὸ μὲν ἁμαρτεῖν μηδὲν ἐν πράγμασι μεγάλοις μείζον ἢ κατ’ ἀνθρώπον ἐστὶ, τὸ δ’ ἁμαρτόντα χρῆσασθαι τοῖς πταίσμασι διδάγμασι πρὸς τὸ λοιπὸν ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ νοῦν ἔχοντος. Ἐγὼ μὲν οὖν ὁμολογῶ μικρὰ μεμφόμενος τὴν τύχην περὶ μειζόνων ἐπαινεῖν. 30 Ἄ γὰρ οὐκ ἦσθόμην χρόνον τοσοῦτον ἡμέρας μέρει μικρῶ πεπαιδευμαι, γνοὺς ἑμαυτὸν οὐκ ἄρχειν ἐτέρων

δυνάμενον, ἀλλ' ἄρχοντος ἐτέρου δεόμενον καὶ [μὴ] φιλοτιμούμενον νικᾶν ὑφ' ὧν ἠττάσθαι κάλλιον. Τμῖν δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἐστὶν ἄρχων ὁ δικτάτωρ, τῆς δὲ πρὸς ἐκείνον εὐχαριστίας αὐτὸς ἡγεμῶν ἔσομαι, πρῶτον ἐμαυ-
 5 τὸν εὐπειθῆ καὶ ποιῶντα τὸ κελευόμενον ὑπ' ἐκείνου παρεχόμενος. “ Ταῦτ' εἰπὼν καὶ τοὺς ἀετοὺς ἄρασθαι κελεύσας καὶ πάντα ἀκολουθεῖν ἤγε πρὸς τὸν χάρακα τοῦ Φαβίου. Καὶ παρελθὼν ἐντὸς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὴν στρατηγικὴν σκηνήν, ὥστε θαυμάζειν καὶ διαπορεῖν
 10 πάντας. Προελθόντος δὲ τοῦ Φαβίου θέμενος ἐμπροσθεν τὰς σημαίας αὐτὸς μὲν ἐκείνον πατέρα μεγάλη φωνῇ, οἱ δὲ στρατιῶται τοὺς στρατιώτας πάτρωνας ἠσπάζοντο. Τοῦτο δ' ἐστὶ τοῖς ἀπελευθεροῖς προσφώνημα πρὸς τοὺς ἀπελευθερώσαντας. Ἡσυχίας δὲ γενο-
 15 μένης ὁ Μινούκιος εἶπε· „Δύο νίκας, ᾧ δίκτατορ, τῇ σήμερον ἡμέρᾳ νενίκηκας, ἀνδρεία μὲν Ἀννίβαν, εὐβουλία δὲ καὶ χρηστότητι τὸν συνάρχοντα· καὶ δι' ἧς μὲν σέσωκας ἡμᾶς, δι' ἧς δὲ πεπαίδευκας, ἠττωμένους αἰσχρὰν μὲν ἠτταν ὑπ' ἐκείνου, καλὴν δὲ καὶ σωτήριον
 20 ὑπὸ σοῦ. Πατέρα δὴ σε χρηστὸν προσαγορεύω, τιμωτέραν οὐκ ἔχων προσηγορίαν, ἐπεὶ τῆς γε τοῦ τεκόντος χάριτος μεῖζων ἢ παρὰ σοῦ χάρις αὕτη. Ἐγεννήθη μὲν γὰρ ὑπ' ἐκείνου μόνος, σώζομαι δὲ ὑπὸ σοῦ μετὰ τοσούτων. “ Ταῦτ' εἰπὼν καὶ περιβαλὼν τὸν Φάβιον ἠσπάζετο. 18
 25 Τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοὺς στρατιώτας ἦν ὄρᾶν πράττοντας· ἐνεφύοντο γὰρ ἀλλήλοις καὶ κατεφίλουν, ὥστε μεστὸν εἶναι χαρᾶς καὶ δακρύων ἠδίστων τὸ στρατόπεδον.

XIV. Ἐκ τούτου Φάβιος μὲν ἀπέθετο τὴν ἀρχήν, ὕπατοι δ' αὐτίς ἀπεδείκνυντο. Καὶ τούτων οἱ μὲν πρῶ-
 30 τοι διεφύλαξαν ἦν ἐκείνος ἰδέαν τοῦ πολέμου κατέστησε, μάχεσθαι μὲν ἐκ παρατάξεως φεύγοντες πρὸς Ἀννίβαν, τοῖς δὲ συμμάχοις ἐπιβοηθοῦντες καὶ τὰς ἀποστάσεις

κωλύοντες· Τερέντιος δὲ Βάρρων εἰς τὴν ὑπατείαν προ-
 αχθεὶς ἀπὸ γένους ἀσήμου, βίου δὲ διὰ δημοκοπίαν καὶ
 προπέτειαν ἐπισήμου, δῆλος ἦν εὐθύς ἀπειρία καὶ θρα-
 σύτητι τὸν περὶ τῶν ὄλων ἀναρρήφων κύβον. Ἐβόα γὰρ
 ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μενεῖν τὸν πόλεμον, ἄχρι οὗ Φαβίοις ⁵
 ἰρῆται στρατηγοῖς ἢ πόλις, αὐτὸς δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας
 ὄψεσθαι τε καὶ νικήσειν τοὺς πολεμίους. Ἄμα δὲ τούτοις
 τοῖς λόγοις συνῆγες καὶ κατέγραψε δύναμιν τηλικαύτην,
 ἥλικη πρὸς οὐδένα πάποτε τῶν πολεμίων ἐχρήσαντο
 Ῥωμαῖοι. Μυριάδες γὰρ ἑννέα δισχιλίων ἀνδρῶν δέου- 10
 σαι συνετάχθησαν εἰς τὴν μάχην, μέγα δέος Φαβίῳ καὶ
 τοῖς νοῦν ἔχουσι Ῥωμαίων· οὐ γὰρ ἠλπίζον ἔξειν ἀνα-
 φορὰν τὴν πόλιν ἐν τοσαύτῃ σφαλεῖσαν ἡλικίᾳ. Διὸ καὶ
 τὸν συνάρχοντα τοῦ Τερεντίου Παῦλον Αἰμίλιον, ἄνδρα
 πολλῶν πολέμων ἐμπειρον, οὐκ ἀρεστὸν δὲ τῷ δήμῳ καὶ 15
 κατακλῆγα ἐκ τινος καταδίκης πρὸς τὸ δημόσιον αὐτῷ
 γεγενημένης, ἀνίστη καὶ παρεθάρρυνεν ἐπιλαμβάνεσθαι
 τῆς ἐκείνου μανίας, διδάσκων ὡς οὐ πρὸς Ἀννίβαν αὐτῷ
 μᾶλλον ἢ πρὸς Τερέντιον ὑπὲρ τῆς πατρίδος ὁ ἀγὼν
 ἔσοιτο· σπεύδειν γὰρ μάχην γενέσθαι τὸν μὲν οὐκ αἰ- 20
 σθανόμενον τῆς δυνάμεως, τὸν δ' αἰσθανόμενον τῆς
 περὶ αὐτὸν ἀσθενείας. „Ἐγὼ δ'“ εἶπεν „ὦ Παῦλε, Τε-
 ρεντίου πιστεῦεσθαι δικαιοτέρος εἰμι περὶ τῶν Ἀννίβου
 πραγμάτων διαβεβαιούμενος, ὡς, εἰ μηδεὶς αὐτῷ μαχεῖ-
 ται τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν, ἀπολείται μένων ὁ ἀνὴρ ἢ φεύ- 25
 γων ἄπεισιν, ᾧ γε καὶ νῦν νικᾷν καὶ κρατεῖν δοκοῦντι
 τῶν μὲν πολεμίων οὐδεὶς προσκεχώρηκε, τῆς δ' οἰκοθεν
 δυνάμεως οὐδ' ἡ τρίτη μοῖρα πάνυ περίεστι.“ Πρὸς
 ταῦτα λέγεται τὸν Παῦλον εἶπεν, „Ἐμοὶ μὲν, ὦ Φάβιε,
 τὰ ἔμαντοῦ σκοποῦντι κρεῖττόν ἐστι τοῖς τῶν πολεμίων 30
 ὑποκεσεῖν δόρασιν ἢ πάλιν ταῖς ψήφοις τῶν πολιτῶν·
 εἰ δ' οὕτως ἔχει τὰ δημόσια πράγματα, πειράσομαι μᾶλ-

λον σοι δοκεῖν ἀγαθὸς εἶναι στρατηγὸς ἢ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἐπὶ τὰναντία βιαζομένοις.“ Ταύτην ἔχων τὴν προαίρεσιν ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸν πόλεμον.

XV. Ἄλλ' ὁ Τερέντιος ἐμβαλὼν αὐτὸν εἰς τὸ παρ' 5 ἡμέραν ἄρχειν καὶ τῷ Ἀννίβᾳ παραστρατοπεδεύσας περὶ τὸν Αὐφίδιον ποταμὸν καὶ τὰς λεγομένας Κάννας, αἱ ἡμέρα τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκεν (ἔστι δὲ χιτῶν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος), ὥστε καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐξ ἀρχῆς διαταραχθῆναι, τὴν τε 10 τόλμαν τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὸ τοῦ στρατοπέδου πλῆθος ὁρῶντας, αὐτοὺς οὐδ' ἡμισυ μέρος ὄντας. Ἀννίβας δὲ τὴν δύναμιν ἐξοπλίξασθαι κελεύσας αὐτὸς ἰσχύος μετ' ὀλίγων ὑπὲρ λόφου τινὸς μαλακοῦ κατεσκόπει τοὺς πολεμίους ἤδη καθισταμένους εἰς τάξιν. Εἰπόντος δὲ τινος 15 τῶν περὶ αὐτὸν ἀνδρῶν ἰσοτίμου τοῦνομα Γίσκωνος, ὡς θαυμαστὸν αὐτῷ φαίνεται τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων, συναγαγὼν τὸ πρόσωπον ὁ Ἀννίβας „Ἐτερον“ εἶπεν „ὦ Γίσκων, λέληθέ σε τούτου θαυμασιώτερον.“ Ἐρομέ- 20 ἴνου δὲ τοῦ Γίσκωνος, τὸ ποῖον; „Ὅτι“ ἔφη „τούτων ὄντων τοσοῦτων οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς Γίσκων καλεῖται.“ Γε- νομένου δὲ παρὰ δόξαν αὐτοῖς τοῦ σκώμματος ἐμπίπτει γέλως πᾶσι, καὶ κατέβαινον ἀπὸ τοῦ λόφου τοῖς ἀπαντῶ- 183 σιν ἀεὶ τὸ πεπαιγμένον ἀπαγγέλλοντες, ὥστε διὰ πολ- λῶν πολὺν εἶναι τὸν γέλωτα καὶ μηδ' ἀναλαβεῖν ἑαυτοὺς 25 δύνασθαι τοὺς περὶ τὸν Ἀννίβαν. Τοῦτο τοῖς Καρχηδο- νίοις ἰδοῦσι θάρσος παρίστη, λογιζομένοις ἀπὸ πολλοῦ καὶ ἰσχυροῦ τοῦ καταφρονοῦντος ἐπιέναι γελᾶν οὕτως καὶ παίξειν τῷ στρατηγῷ παρὰ τὸν κίνδυνον.

XVI. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ στρατηγήμασιν ἐχρήσατο, πρώτῳ 30 μὲν τῷ ἀπὸ τοῦ τόπου, ποιησάμενος κατὰ νότου τὸν ἀνε- μον· πρηστῆρι γὰρ εἰκῶς φλέγοντι κατερρήγνυτο καὶ τραχὺν ἐκ πεδίων ὑφάμμων καὶ ἀναπεπταμένων αἰφρων

κονιορτὸν ὑπὲρ τὴν φάλαγγα τῶν Καρχηδονίων ἐπὶ τοὺς
 Ῥωμαίους ἐώθει καὶ προσέβαλλε τοῖς προσώποις ἀπο-
 στρεφόμενοις καὶ συνταρακτομένοις· δευτέρῳ δὲ τῷ περὶ
 τὴν τάξιν· ὃ γὰρ ἦν ἰσχυρότατον αὐτῷ καὶ μαχιμώτατον
 τῆς θυνάμεως ἐκατέρωσε τοῦ μέσου τάξας, τὸ μέσον αὐτὸ 5
 συνεκλήρωσεν ἐκ τῶν ἀχρειοτάτων, ἐμβόλῳ τούτῳ προ-
 ἔχοντι πολὺ τῆς ἄλλης φάλαγγος χρησόμενος· εἰρητο δὲ
 τοῖς κρατίστοις, ὅταν τούτους διακόψαντες οἱ Ῥωμαῖοι
 καὶ φερόμενοι πρὸς τὸ εἶκον ἐκφερομένου τοῦ μέσου
 καὶ κόλπον λαμβάνοντος ἐντὸς γένωνται τῆς φάλαγγος, 10
 ὀξέως ἐκατέρωθεν ἐπιστρέψαντας ἐμβαλεῖν τε πλαγίοις
 καὶ περιπτύσσειν ὀπισθεν συγκλείοντας. Ὅ δὴ καὶ δοκεῖ
 τὸν πλείστον ἀπεργάσασθαι φόνον. Ὡς γὰρ ἐνέδωκε τὸ
 μέσον καὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐδέξαντο διώκοντας, ἡ δὲ φά-
 λαγὴ τοῦ Ἀννίβου μεταβαλοῦσα τὸ σχῆμα μηνοειδῆς ἐγε- 15
 γόνει καὶ τῶν ἐπιλέκτων οἱ ταξίαρχοι ταχὺ τοὺς μὲν ἐπ’
 ἀσπίδα, τοὺς δ’ ἐπὶ δόρυ κλίναντες προσέπεσον κατὰ τὰ
 γυμνά, πάντας, ὅσοι μὴ τὴν κύκλωσιν ὑπεκκλίναντες
 ἐφθασαν, ἐν μέσῳ κατειργάσαντο καὶ διέφθειραν. Λέ-
 γεται δὲ καὶ τοῖς ἱππεῦσι τῶν Ῥωμαίων σύμπτωμα παρά- 20
 λογον γενέσθαι. Τὸν γὰρ Παῦλον, ὡς εἶοικε, τρωθεὶς ὁ
 ἵππος ἀπεσεύσατο, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἄλλος καὶ ἄλλος
 ἀπολιπὼν τὸν ἵππον πεξὸς τῷ ὑπάτῳ προσήμυσε. Τοῦτο
 δ’ οἱ ἱππεῖς ἰδόντες, ὡς παραγγέλματος κοινοῦ δεδομέ-
 νου, πάντες ἀποπηδήσαντες πεξοὶ συνεπλέκοντο τοῖς 25
 πολεμίοις. Ἰδὼν δ’ ὁ Ἀννίβας „Τοῦτ’“ ἔφη „μᾶλλον
 ἦβουλόμην ἢ εἰ δεδεμένους καρέλαβον.“ Ἀλλὰ ταῦτα
 μὲν οἱ τὰς διεξοδικὰς γράψαντες ἱστορίας ἀπηγγέλασι.
 Τῶν δ’ ὑπάτων ὁ μὲν Βάρρων ὀλιγοστὸς ἀφίππευσεν εἰς
 Οὐενουσίαν πόλιν, ὁ δὲ Παῦλος ἐν τῷ βυθῷ καὶ κλύ- 30
 θωνι τῆς φυγῆς ἐκείνης βελῶν τε πολλῶν ἐπὶ τοῖς τραύ-
 μασιν ἐγκειμένων ἀνάπλεως τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν

πένθει τοσούτῳ βαρυνόμενος πρὸς τινι λίθῳ καθήστω, τὸν ἐπισφάξοντα τῶν πολεμίων ἀναμένων. Ἦν δὲ δι' αἵματος πλήθος, ᾧ συνεπέφυρτο τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπον, οὐ πολλοῖς διάδηλος, ἀλλὰ καὶ φίλοι καὶ 5 θεράποντες αὐτὸν ὑπ' ἀγνοίας παρήλθον. Μόνος δὲ Κορνήλιος Λέντλος, εὐπατρίδης νέος, ἰδὼν καὶ προνοήσας ἀπεπήδησε τοῦ ἵππου, καὶ προσαραγῶν παρεκάλει χρῆσθαι καὶ σῶζειν αὐτὸν τοῖς πολίταις ἄρχοντας ἀγαθοῦ τότε μάλιστα χρῆζουσιν. Ὁ δὲ ταύτην μὲν ἀπετρί- 10 ψατο τὴν δέησιν, καὶ τὸ μειράκιον αὐθις ἠνάγκασεν ἐπὶ τὸν ἵππον ἀναβῆναι δακρυῶν, εἶτα δὲ τὴν δεξιὰν ἐμβαλὼν καὶ συνεξαναστάς „Ἀπάγγελλε“ εἶπεν „ὦ Λέντλε, Φαβίῳ Μαξιμίῳ καὶ γενοῦ μάρτυς αὐτὸς, ὅτι Παῦλος Αἰμίλιος ἐνέμεινεν αὐτοῦ τοῖς λογισμοῖς ἄχρι τέλους καὶ 15 τῶν ὁμολογηθέντων πρὸς ἐκεῖνον οὐδὲν ἔλυσεν, ἀλλ' ἐνικήθη πρότερον ὑπὸ Βάρρωνος, εἶθ' ὑπὸ Ἀννίβου.“ Τοσαῦτ' ἐπιστείλας τὸν μὲν Λέντλον ἀπέπεμψεν, αὐτὸς δὲ φίπας ἑαυτὸν εἰς τοὺς φονευομένους ἀπέθανε. Λέγονται δὲ πεσεῖν μὲν ἐν τῇ μάχῃ Ῥωμαίων πεντακισμύ- 20 ριοι, ζῶντες δ' ἀλῶναι τετρακισχίλιοι, καὶ μετὰ τὴν μάχην οἱ ληφθέντες ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς στρατοπέδοις μυρίων οὐκ ἐλάττους.

XVII. Τὸν δ' Ἀννίβαν ἐπὶ τηλικούτῳ κατορθώματι 184 τῶν φίλων παρορμώντων ἅμ' ἐπεσθαι τῇ τύχῃ καὶ συν- 25 επεισπεσεῖν ἅμα τῇ φυγῇ τῶν πολεμίων εἰς τὴν πόλιν, πεμπταῖον γὰρ ἀπὸ τῆς νίκης ἐν Καπιτωλίῳ δειπνήσειν, οὐ ράδιον εἶπεῖν, ὅστις ἀπέτρεψε λογισμὸς, ἀλλὰ μᾶλλον δαίμονος ἢ θεοῦ τινος ἐμποδῶν στάντος ἔοικεν ἔργον ἢ πρὸς τοῦτο μέλλησις αὐτοῦ καὶ δειλίαισι γενέσθαι. Διὸ 30 καὶ Βάρκαν τὸν Καρχηδόνιον εἶπεῖν μετ' ὀργῆς πρὸς αὐτὸν λέγουσι. „Σὺ νικᾶν οἶδας, νίκη δὲ χρῆσθαι οὐκ οἶδας.“ Καίτοι τοσαύτην μεταβολὴν ἢ νίκη περὶ αὐτὸν

ἐκοίησεν, ὡς πρὸ τῆς μάχης οὐ πόλιν, οὐκ ἐμπόριον,
 οὐ λιμένα τῆς Ἰταλίας ἔχοντα, χαλεπῶς δὲ καὶ μόλις τὰ
 ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ δι' ἀρπαγῆς κομιζόμενον, ὀρμη-
 μενον ἀπ' οὐδενὸς βεβαίου πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλ'
 ὥσπερ λησθηρίῳ μεγάλῳ τῷ στρατοπέδῳ πλανώμενον δ
 καὶ περιφερόμενον, τότε πᾶσαν ὀλίγου δεῖν ὑφ' αὐτῷ
 ποιήσασθαι τὴν Ἰταλίαν. Τὰ γὰρ πλείστα καὶ μέγιστα
 τῶν ἔθνῶν αὐτῷ προσεχώρησεν ἐκούσια, καὶ Καπύην,
 ἡ μέγιστον ἔχει μετὰ Ῥώμην ἀξίωμα τῶν πόλεων, προσ-
 θεμένην κατέσχεν. Οὐ μόνον δ' ἦν ἄρα τὸ φίλων περὶ- 10
 ραν λαβεῖν, ὡς Εὐρύκιδης φησὶν, οὐ σμικρὸν κακόν,
 ἀλλὰ καὶ τὸ φρονίμων στρατηγῶν. Ἡ γὰρ πρὸ τῆς μάχης
 Φαβίου δειλία καὶ ψυχρότης λεγομένη μετὰ τὴν μάχην
 εὐθύς οὐδ' ἀνθρώπινος ἐδόκει λογισμὸς, ἀλλὰ θεῖόν τι
 χρῆμα διανοίας καὶ δαιμόνιον ἐκ τοσούτου τὰ μέλλοντα 15
 προορωμένης, ἃ μόλις ἦν πιστὰ πάσχουσιν. Ὄθεν
 εὐθύς εἰς ἐκείνον ἡ Ῥώμη συνενεγκούσα τὰς λοιπὰς
 ἑλπίδας, καὶ προσφυγοῦσα τῇ γνώμῃ τοῦ ἀνδρὸς ὥσπερ
 ἱερῷ καὶ βωμῷ, πρώτην καὶ μεγίστην αἰτίαν ἔσχε τοῦ
 μείναι καὶ μὴ διαλυθῆναι τὴν ἐκείνου φρόνησιν, καθά- 20
 περ ἐν τοῖς Κελτικοῖς πάθεισιν. Ὁ γὰρ ἐν οἷς οὐδὲν
 ἐδόκει δεινὸν εἶναι καιροῖς εὐλαβῆς φαινόμενος καὶ
 δυσέλπιστος τότε πάντων καταβεβληκότων ἑαυτοῦς εἰς
 ἀπέραντα πένθη καὶ ταραχὰς ἀπράκτους, μόνος ἐφοίτα
 διὰ τῆς πόλεως πρῶτον βαδίσματι καὶ προσώπῳ καθεστῶτι 25
 καὶ φιλανθρώπῳ προσαγορεύσει, κοπετούς τε γυναι-
 κείους ἀφαιρῶν καὶ συστάσεις εἰργων τῶν εἰς τὸ δη-
 μόσιον ἐπὶ κοινοῖς ὀδυρμοῖς ἐκφερομένων, βουλήν τε
 συνελθεῖν ἔπεισε καὶ παρεθάρσυνε τὰς ἀρχάς, αὐτὸς ὦν
 καὶ Ῥώμη καὶ δύναμις ἀρχῆς ἀπάσης πρὸς ἐκείνον ἀπο- 30
 βλεπούσης.

XVIII. Ταῖς μὲν οὖν πύλαις ἐπέστησε τοὺς τὸν ἐκ-

πίπτοντα καὶ προλείποντα τὴν πόλιν ὄχλον ἀπελρξοντας,
 — πένθους δὲ καὶ τόπον καὶ χρόνον ᾤρισε, κατ' οἰκίαν
 ἀποθρηνεῖν κελεύσας ἐφ' ἡμέρας τριάκοντα τὸν βουλό-
 μενον· μετὰ δὲ ταύτας ἔδει πᾶν πένθος λύεσθαι καὶ
 5 καθαρῆσειν τῶν τοιούτων τὴν πόλιν. Ἑορτῆς τε Δῆ-
 μητρος εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας καθηκούσης βέλτιον
 ἐφάνη παραλιπεῖν ὅπως τὰς τε θυσίας καὶ τὴν πομπὴν
 ἢ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς ὀλιγότητι καὶ κατηφεία τῶν
 συνερχομένων ἐλέγχεσθαι· καὶ γὰρ τὸ θεῖον ἠδεσθαι
 10 τιμώμενον ὑπὸ τῶν εὐτυχοῦντων. Ὅσα μέντοι πρὸς
 ἰλασμοὺς θεῶν ἢ τεράτων ἀποτροπὰς συνηγούρευον οἱ
 μάντις ἐπράττετο. Καὶ γὰρ εἰς Δελφοὺς ἐπέμφθη θεο-
 πρόπος Πίκτωρ συγγενῆς Φαβίου, καὶ τῶν Ἑστιάδων
 παρθένων δύο διεσθαρμένους εὐρόντες, τὴν μὲν, ὥσπερ
 15 ἐστὶν ἔθος, ζῶσαν κατῶρυξαν, ἡ δ' ὑφ' ἑαυτῆς ἀπέθανε.
 Μάλιστα δ' ἄν τις ἀγάσαιτο τὸ φρόνημα καὶ τὴν πραό-
 τητα τῆς πόλεως, ὅτε τοῦ ὑπάτου Βάρρωνος ἀπὸ τῆς
 φυγῆς ἐπανιόντος, ὡς ἄν τις αἰσχίστα καὶ δυσποτμότατα
 πεπραχῶς ἐπανοί, ταπεινοῦ καὶ κατηφοῦς, ἀπήνητησεν
 20 αὐτῷ περὶ τὰς πύλας ἢ τε βουλή καὶ τὸ πλῆθος ἅπαν
 ἀσπαζόμενοι. Οἱ δ' ἐν τέλει καὶ πρῶτοι τῆς γερουσίας,
 ὧν καὶ Φάβιος ἦν, ἡσυχίας γενομένης ἐπήνεσαν, ὅτι τὴν 18
 πόλιν οὐκ ἀπέγνω μετὰ δυστυχίαν τηλικαύτην, ἀλλὰ
 πάρεστιν ἄρξων ἐπὶ τὰ πράγματα καὶ χρησόμενος τοῖς
 25 νόμοις καὶ τοῖς κολίταις ὡς σῶζεσθαι δυναμένοις.

XIX. Ἐπεὶ δ' Ἀννίβαν ἐπύθοντο μετὰ τὴν μάχην
 ἀποτετράφθαι πρὸς τὴν ἄλλην Ἰταλίαν, ἀναθαρρήσαντες
 ἐξέπεμπον ἡγεμόνας καὶ στρατεύματα. Τούτων δ' ἐπι-
 φανεστάτοι Φάβιος τε Μάξιμος καὶ Κλαύδιος Μάρκελλος
 30 ἦσαν, ἀπὸ τῆς ἐναντίας σχεδὸν προαιρέσεως θαυμαζό-
 μενοι παραπλησίως. Ὁ μὲν γὰρ, ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ αὐ-
 τοῦ γεγραμμένοις εἴρηται, περιλαμπρὸς τὸ δραστήριον

ἔχων καὶ γαῦρον, ἄτε δὴ καὶ κατὰ χεῖρα πλήκτης ἀνὴρ
 καὶ φύσει τοιοῦτος ὢν οἴους Ὅμηρος μάλιστα καλεῖ φι-
 λοπολέμους καὶ ἀγερώχους, ἐν τῷ παραβόλῳ καὶ Ἰταμῷ
 καὶ πρὸς ἄνδρα τολμηρὸν τὸν Ἀννίβαν ἀντιτολμῶντι
 τρῶφ πολέμου συνίστατο τοὺς πρώτους ἀγῶνας· Φά- 5
 βιος δὲ τῶν πρώτων ἐχόμενος λογισμῶν ἐκείνων ἤλπιζε
 μηδενὸς μαχομένου μηδ' ἐρεθίζοντος τὸν Ἀννίβαν αὐ-
 τὸν ἐπηρεάσειν ἑαυτῷ καὶ κατατριβήσεσθαι περὶ τὸν πό-
 λεμον, ὥσπερ ἀθλητικοῦ σώματος τῆς δυνάμεως ὑπερ-
 τόνου γενομένης καὶ καταπόνου, ταχύτατα τὴν ἀκμὴν 10
 ἀποβαλόντα. Διὸ τοῦτον μὲν ὁ Ποσειδώνιος φησι θυ-
 ρεόν, τὸν δὲ Μάρκελλον ξίφος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καλεῖ-
 σθαι, κίρναμένην δὲ τὴν Φαβίου βεβαιότητα καὶ ἀσφά-
 λειαν τῇ Μαρκέλλου συνηθείᾳ σωτήριον γενέσθαι τοῖς
 Ῥωμαίοις. Ὁ δ' Ἀννίβας τῷ μὲν ὡς ῥέοντι σφόδρα πο- 15
 ταμῷ πολλάκις ἀπαντῶν ἐσείετο καὶ παρερρήγγυτο τὴν
 δύναμιν, ὑφ' οὗ δὲ καὶ κατὰ μικρὸν ὑπορρέοντος ἀφο-
 φητὶ καὶ παρεμπύκτοντος ἐνδεδελεχῶς ὑπερειπόμενος καὶ
 δαπανώμενος ἐλάνθανε· καὶ τελευτῶν εἰς ἀπορίαν κα-
 τίστη τοσαύτην, ὥστε Μαρκέλλῳ μὲν ἀποκαμῆν μαχό- 20
 μενον, Φάβιον δὲ φοβείσθαι μὴ μαχομένον. Τὸ γὰρ
 κλειστόν, ὡς εἶπειν, τοῦ χρόνου τούτοις διεπολέμησεν
 ἢ στρατηγοῖς ἢ ἀνθυπάτοις ἢ ὑπάτοις ἀποδεδειγμένοις·
 ἑκάτερος γὰρ αὐτῶν πεντάκις ὑπάτευσεν. Ἀλλὰ Μάρ-
 κελλον μὲν ὑπατεύοντα τὸ πέμπτον ἐνέδρα περιβαλὼν 25
 ἔπεινε, Φαβίῳ δὲ πᾶσαν ἀπάτην καὶ διάπειραν ἐπάγων
 πολλάκις οὐδὲν ἐπέφαινε, πλὴν ἅπαξ ὀλίγου παρακρου-
 σάμενος ἐσφηλε τὸν ἄνδρα. Συνθεῖς γὰρ ἐπιστολὰς πα-
 ρὰ τῶν ἐν Μεταποντίῳ δυνατῶν καὶ πρώτων ἐπεμψε
 πρὸς τὸν Φάβιον, ὡς τῆς πόλεως ἐνδοθησομένης εἰ 30
 παραγένοιτο, καὶ τῶν τοῦτο πραττόντων ἐκείνον ἐλθεῖν
 καὶ φανῆναι πλησίον ἀναμενόντων. Ταῦτ' ἐκίνησε τὸν

Φάβιον τὰ γράμματα, καὶ λαβὼν μέρος τι τῆς στρατιᾶς ἐμελλεν ὀρμήσειν διὰ νυκτός· εἶτα χρησάμενος ὄρνισιν οὐκ αἰσίοις ἀπειράπη, καὶ μετὰ μικρὸν ἐπεγνώσθη τὰ γράμματα πρὸς αὐτὸν ὑπ' Ἀντίβου δόλω συντεθέντα 5 κάκεινος ἐνεδρεύων αὐτὸν ὑπὸ τὴν πόλιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἂν τις εὐνοία θεῶν ἀναθελή.

XX. Τὰς δ' ἀποστάσεις τῶν πόλεων καὶ τὰ κινήματα τῶν συμμάχων ὁ Φάβιος μᾶλλον ᾤετο δεῖν ἠπίως ὁμιλοῦντα καὶ πράως ἀνεῖργειν καὶ δυσωπεῖν, μὴ πᾶσαν 10 ὑπόνοιαν ἐλέγχοντα καὶ χαλεπὸν ὄντα παντάπασι τοῖς ὑπόπτοις. Λέγεται γάρ, ὅτι στρατιώτην ἄνδρα Μάρσον, ἀνδρεία καὶ γένει τῶν συμμάχων πρῶτον, αἰσθόμενος διειλεγμένον τισὶ τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ περὶ ἀποστάσεως οὐ διηρέθισεν, ἀλλ' ὁμολογήσας ἤμελῆσθαι παρ' 15 ἀξίαν αὐτόν, νῦν μὲν ἔφη τοὺς ἡγεμόνας αἰτιασθαι πρὸς χάριν μᾶλλον ἢ πρὸς ἀρετὴν τὰς τιμὰς νέμοντας, ὕστερον δ' ἐκεῖνον αἰτιάσεσθαι μὴ φράζοντα μῆδ' ἐντυγχάνοντα πρὸς αὐτόν, εἰ του δέοιτο. Καὶ ταῦτ' εἰπὼν ἵππου τε πολεμιστὴν ἐδωρήσατο καὶ τοῖς ἄλλοις ἀριστείοις ἐκό- 20 σμησεν, ὥστε πιστότατον ἐξ ἐκείνου καὶ προθυμότατον εἶναι τὸν ἄνδρα. Λεινὸν γὰρ ἠγεῖτο τοὺς μὲν ἵππικούς καὶ κνηγετικούς ἐπιμελεία καὶ συνηθεία καὶ τροφῇ 184 μᾶλλον ἢ μάστιγι καὶ κλοιοῖς τὴν χαλεπότητα τῶν ζώων καὶ τὸ θυμούμενον καὶ τὸ δυσκολαῖνον ἐξαιρεῖν, τὸν δ' 25 ἀνθρώπων ἄρχοντα μὴ τὸ πλεῖστον ἐν χάριτι καὶ προότητι τῆς ἐπανορθώσεως τίθεσθαι, σκληρότερον δὲ προσφέρεσθαι καὶ βιαιότερον ἢ περὶ οἱ γεωργοῦντες ἐρινεοὶς καὶ ἀγράσι καὶ κοτίνοις προσφέρονται, τὰ μὲν εἰς ἐλαίας, τὰ δ' εἰς ἀπίους, τὰ δ' εἰς συκᾶς ἐξημεροῦντες καὶ τιθα- 30 σεύοντες. Ἐτερον τοίνυν τῷ γένει Λευκανὸν ἄνδρα προσήγγειλαν οἱ λοχαγοὶ φεμβόμενον ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου καὶ τὴν τάξιν ἐκλείποντα πολλάκις. Ὁ δ' ἠρώτησε,

τάλλα ποίον τινα τὸν ἄνθρωπον εἶδεεν ὄντα. Μαρτυ-
 ρούντων δὲ πάντων, ὅτι ῥαδίως ἕτερος οὐκ εἶη στρα-
 τιώτης τοιοῦτος, ἅμα τ' αὐτοῦ τινας ἀνδραγαθίας ἐπι-
 φανεῖς καὶ πράξεις λεγόντων, αἰτίαν τῆς ἀταξίας ζητῶν
 εὗρεν ἔρωτι παιδίσκης κατεχόμενον τὸν ἄνδρα καὶ κιν-5
 δυνεύοντα μακρὰς ὁδοὺς ἐκάστοτε φοιτῶντα πρὸς ἐκεί-
 νην ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου. Πέμπας οὖν τινας ἀγνοοῦν-
 τος αὐτοῦ καὶ συλλαβὼν τὸ γύναιον ἔκρυψεν ἐν τῇ σκη-
 τῇ, καὶ καλέσας τὸν Λευκανὸν ἰδίᾳ πρὸς αὐτὸν „Οὐ
 λέληθας“ ἔφη „παρὰ τὰ Ῥωμαίων πάτρια καὶ τοὺς νό-10
 μους ἀπονυκτερεύων τοῦ στρατοπέδου πολλάκις· ἀλλ'
 οὐδὲ χρηστὸς ὢν πρότερον ἐλελήθεις. Τὰ μὲν οὖν ἡμαρ-
 τημένα σοι λελύσθω τοῖς ἠνδραγαθημένοις, τὸ δὲ λοιπὸν
 ἐφ' ἐτέρῳ ποιήσομαι τὴν φρουράν.“ Θαυμάζοντος δὲ
 τοῦ στρατιώτου προαγαθὼν τὴν ἄνθρωπον ἐνεχείρισεν 15
 αὐτῷ καὶ εἶπεν „Αὕτη μὲν ἐγγυᾶταί σε μενεῖν ἐν τῷ
 στρατοπέδῳ μεθ' ἡμῶν· σὺ δ' ἔργῳ δεῖξεις, εἰ μὴ δι'
 ἄλλην τινὰ μοχθηρίαν ἀπέλειπες, ὃ δ' ἔρωσ καὶ αὕτη
 πρόφασις ἦν λεγομένη.“ Ταῦτα μὲν περὶ τούτων ἱστο-
 ροῦσι.

20

XXI. Τὴν δὲ Ταραντίνων πόλιν ἔσχεν θαλωκυῖαν ἐκ
 προδοσίας τὸν τρόπον τοῦτον. Ἐστρατεύετο παρ' αὐτῷ
 νεανίας Ταραντίνος ἔχων ἀδελφὴν πιστῶς πάνυ καὶ φι-
 λοστόργως διακειμένην πρὸς αὐτόν. Ἦρα δὲ ταύτης
 ἀνὴρ Βρέττιος τῶν τεταγμένων ὑπ' Ἀνίβου τὴν πόλιν 25
 φρουρεῖν ἐφ' ἡγεμονίας. Τοῦτο πράξεως ἐλπὶδα τῷ Τα-
 ραντίνῳ παρέσχε, καὶ τοῦ Φαβίου συνειδότος εἰς τὴν πό-
 λιν ἀφείδη, λόγῳ δ' ἀποδεδράκει πρὸς τὴν ἀδελφὴν εἰς
 Τάραντα. Αἱ μὲν οὖν πρῶται τῶν ἡμερῶν ἦσαν, καὶ καθ'
 ἑαυτὸν ὁ Βρέττιος ἀνεπαύετο, λαυθάνειν τὸν ἀδελφὸν 30
 οιομένης ἐκείνης. Ἐπειτα λέγει πρὸς αὐτὴν ὁ νεανίας
 „Καὶ μὴν ἐκεῖ λόγος ἐφοίτα πολὺς ἀνδρῶν σε τῶν δυνατῶν

καὶ μεγάλων συνεῖναι. Τίς οὗτός ἐστιν; εἰ γὰρ εὐδόκι-
 μός τις, ὡς φασιν, ἀρετῇ καὶ λαμπρός, ἐλάχιστα φρον-
 τίζει γένους ὁ πάντα συμμιγνὺς πόλεμος· αἰσχρὸν δὲ
 μετ' ἀνάγκης οὐδέν, ἀλλ' εὐτυχία τις ἐν καιρῷ τὸ δίκαιον
 5 ἀσθενὲς ἔχοντι προσιτάτῳ χρῆσασθαι τῷ βιαζομένῳ.“
 Ἐκ τούτου μεταπέμπεται μὲν ἡ γυνὴ τὸν Βρεττίον καὶ
 γνωρίζει τὸν ἀδελφὸν αὐτῷ· ταχὺ δὲ συμπράττων τὴν
 ἐπιθυμίαν ἐκείνος καὶ μᾶλλον ἢ πρότερον εὖνουν καὶ
 χειροήθη τῷ βαρβάρῳ παρέχειν δοκῶν τὴν ἀδελφήν, ἔσχε
 10 πιστῶς, ὥστε μὴ χαλεπῶς ἐρῶντος ἀνθρώπου μισθοφό-
 ρου μεταστῆσαι διάνοιαν ἐπ' ἐλίσι δωρεῶν μεγάλων,
 ἃς ἐπηγγέλλετο παρέχειν αὐτῷ τὸν Φάβιον. Ταῦτα μὲν
 οὖν οἱ πλεῖστοι γράφουσι περὶ τούτων· ἐνιοὶ δὲ τὴν ἄν-
 θρωπον, ὑφ' ἧς ὁ Βρεττίος μετήχθη, φασὶν οὐ Ταραν-
 15 τίνην, ἀλλὰ Βρεττίαν τὸ γένος οὖσαν, τῷ δὲ Φαβίῳ
 παλλακευομένην, ὡς ἦσθετο πολίτην καὶ γνώριμον ὄντα
 τὸν τῶν Βρεττίων ἄρχοντα, τῷ τε Φαβίῳ φράσαι καὶ
 συνελθοῦσαν εἰς λόγους ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐκπεῖσαι καὶ κατ-
 εργάσασθαι τὸν ἄνθρωπον.

20 **XXII.** Πραττομένων δὲ τούτων ὁ Φάβιος περισπάσαι
 τὸν Ἀννίβαν τεχνάζων ἐπέστειλε τοῖς ἐν Ἐργίῳ στρα-
 τιώταις τὴν Βρεττίαν καταδραμεῖν καὶ Κανλωνίαν ἐξε- 187
 λεῖν κατὰ κράτος στρατοπεδεύσαντας ὀκτακισχιλίους
 ὄντας, αὐτομόλους δὲ τοὺς πολλοὺς καὶ τῶν ἐκ Σικελίας
 25 ὑπὸ Μαρκέλλου κεκομισμένων ἀτίμων τοὺς ἀχρηστο-
 τάτους καὶ μετ' ἐλαχίστης τῆ πόλει λύπης καὶ βλάβης
 ἀπολουμένους. Ἠλπίζε γὰρ τούτους προέμενος τῷ Ἀν-
 νίβῃ καὶ δελεάσας ἀπάξειν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Τάραντος·
 ὃ καὶ συνέβαινεν. Εὐθύς γὰρ ἐκεῖ διώκων ὁ Ἀννίβας
 30 ἐρρῦη μετὰ τῆς δυνάμεως. Ἡμέρα δ' ἕκτη τοὺς Ταραν-
 τίνους τοῦ Φαβίου περιστρατοπεδεύσαντος, ὁ προδιει-
 λεγμένος τῷ Βρεττίῳ μετὰ τῆς ἀδελφῆς νεανίσκος ἦκε

νύκτωρ πρὸς αὐτόν, εἰδὼς ἀκριβῶς καὶ καθεωρακῶς τὸν τόπον, ἐφ' οὗ παραφυλάττων ὁ Βρέττιος ἐμελλεν ἐνδῶσειν καὶ παρήσειν τοῖς προσβάλλουσιν. Οὐ μὴν ἀπλῶς γε τῆς προδοσίας ἐξήρτησεν ὁ Φάβιος τὴν πρᾶξιν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἐκεῖσε παρελθὼν ἤσυχίαν ἤγεεν, ἢ δ' ἄλλη 5 στρατιὰ προσέβαλλε τοῖς τείχεσιν ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης ἄμα, ποιοῦσα πολλὴν κραυγὴν καὶ θόρυβον, ἄχρι οὗ τῶν πλείστων Ταραντίνων ἐκεῖ βοηθούντων καὶ συμφερομένων τοῖς τειχομαχοῦσιν ἐσήμηνε τῷ Φαβίῳ τὸν καιρὸν ὁ Βρέττιος, καὶ διὰ κλιμάκων ἀναβὰς ἐκράτησε τῆς πό- 10 λεως. Ἐνταῦθα μέντοι δοκεῖ φιλοτιμίας ἦττων γενέσθαι· τοὺς γὰρ Βρεττίους πρῶτους ἀποσφάττειν ἐκέλευσεν, ὡς μὴ προδοσία τὴν πόλιν ἔχων φανερὸς γένοιτο. Καὶ ταύτης τε διήμαρτε τῆς δόξης καὶ διαβολὴν ἀπιστίας προσέλαβε καὶ ὤμότητος. Ἀπέθανον δὲ πολλοὶ καὶ τῶν 15 Ταραντίνων· οἱ δὲ πραθέντες ἐγένοντο τρισμῦριοι, καὶ τὴν πόλιν ἢ στρατιὰ διήρπασεν· ἀνηνέχθη δ' εἰς τὸ δημόσιον τρισχίλια τάλαντα. Πάντων δὲ τῶν ἄλλων ἀγομένων καὶ φερομένων λέγεται τὸν γραμματεῖα πυθέσθαι τοῦ Φαβίου περὶ τῶν θεῶν τί κελεύει, τὰς γραφὰς οὕτω 20 προσαγορεύσαντα καὶ τοὺς ἀνδριάντας· τὸν οὖν Φάβιον εἶπεῖν· „Ἀπολείπωμεν τοὺς θεοὺς Ταραντίνους κεχολωμένους.“ Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸν κολοσσὸν τοῦ Ἡρακλέους μετακομίσας ἐκ Τάραντος ἔστησεν ἐν Καπιτωλίῳ, καὶ πλησίον ἐφιππον εἰκόνα χαλκῆν ἑαυτοῦ, πολὺ Μαρ- 25 κέλλου φανεῖς ἀτοπώτερος περὶ ταῦτα, μᾶλλον δ' ὄλως ἐκείνον ἄνδρα πρᾶότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ θαυμαστὸν ἀποδείξας, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται.

XXIII. Ἀννίβαν δὲ λέγεται διώκοντα τεσσαράκοντα μόνους ἀπολειφθῆναι σταδίους, καὶ φανερῶς μὲν εἶπεῖν· 30 „Ἦν ἄρα καὶ Ῥωμαίοις Ἀννίβας τις ἕτερος· ἀπεβάλομεν γὰρ τὴν Ταραντίνων πόλιν ὥσπερ ἐλάβομεν,“ ἰδίᾳ δὲ

- τότε πρῶτον αὐτῷ παραστήναι πρὸς τοὺς φίλους εἶπεν, ὡς πάλαι μὲν ἑώρα χαλεπὸν αὐτοῖς, νῦν δ' ἀδύνατον κρατεῖν ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων Ἰταλίας. Τοῦτον δευτέρου θριάμβου ἐθριάμβευσε λαμπρότερον τοῦ προτέρου 5 Φάβιος, ὥσπερ ἀθλητῆς ἀγαθὸς ἐπαγωνιζόμενος τῷ Ἀννίβᾳ καὶ ραδίως ἀπολυόμενος αὐτοῦ τὰς πράξεις, ὥσπερ ἄμματα καὶ λαβὰς οὐκέτι τὸν αὐτὸν ἐχούσας τόνον. Ἡ μὲν γὰρ ἀνεῖτο τῆς δυνάμεως αὐτῷ διὰ τρυφήν καὶ πλοῦτον, ἡ δ' ὥσπερ ἐξήμβλυτο καὶ κατατέτριπτο 10 τοῖς ἀλωφῆτοις ἀγῶσιν. Ἦν δὲ Μάρκος Λίβιος, οὗ τὸν Τάραντα φρουροῦντος ὁ Ἀννίβας ἀπέστησεν· ὁμῶς δὲ τὴν ἄκραν κατέχων οὐκ ἐξεκρούσθη καὶ διεφύλαξεν ἄχρι τοῦ πάλιν ὑπὸ Ῥωμαίοις γενέσθαι τοὺς Ταραντίνους. Τοῦτον ἡνία Φάβιος τιμώμενος, καὶ ποτε πρὸς τὴν σύγ- 15 κλητον ὑπὸ φθόνου καὶ φιλοτιμίας ἐξενεχθεὶς εἶπεν, ὡς οὐ Φάβιος, ἀλλ' αὐτὸς αἷτιος γένοιτο τοῦ τὴν Ταραντίνων ἀλῶναι. Γελάσας οὖν ὁ Φάβιος· „Ἀληθῆ λέγεις“ εἶπεν „εἰ μὴ γὰρ σὺ τὴν πόλιν ἀπέβαλες, οὐκ ἂν ἐγὼ παρέλαβον.
- 20 XXIV. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὰ τ' ἄλλα τῷ Φαβίῳ προσεφέροντο λαμπρῶς, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φάβιον ἀνέδειξαν ὑπατον. Παραλαβόντος δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ διοι- 189 κοῦντός τι τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ὁ πατήρ, εἴτε διὰ γῆρας καὶ ἀσθένειαν εἴτε διαπειρώμενος τοῦ παιδός, 25 ἀναβὰς ἐφ' ἵππον προσῆει διὰ τῶν ἐντυγχανόντων καὶ περιεστῶτων. Ὁ δὲ νεανίας κατιδὼν πόρρωθεν οὐκ ἠνέσχετο, πέμψας δ' ὑπηρέτην ἐκέλευσε καταβῆναι τὸν πατέρα καὶ δι' αὐτοῦ προσελθεῖν, εἰ δὴ τι τυγχάνει τῆς ἀρχῆς δεόμενος. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἡνίασε τὸ ἐπί- 30 ταγμα, καὶ σιωπῇ πρὸς τὸν Φάβιον ὡς ἀνάξια πάσχοντα τῆς δόξης ἀπέβλεψαν· αὐτὸς δ' ἐκεῖνος ἀποκηδήσας κατὰ τάχος, θάπτον ἢ βάδην πρὸς τὸν υἱὸν ἐπειχθεὶς καὶ

περιβαλὼν καὶ ἀσπασάμενος· „Ἐὺ γε“ εἶπεν „ὦ παῖ, φρονεῖς καὶ πράττεις, αἰσθόμενος τίνων ἄρχεις καὶ πηλίκης μέγεθος ἀνείληφας ἀρχῆς. Οὕτω καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ πρόγονοι τὴν Ῥώμην ἠΐξήσαμεν, ἐν δευτέρῳ καὶ γονεὺς καὶ παῖδας ἀεὶ τῶν τῆς πατρίδος καλῶν τιθέμενοι.“⁵ Λέγεται δ' ὡς ἀληθῶς τοῦ Φαβίου τὸν πρόπαππον ἐν δόξῃ καὶ θυνάμει μεγίστη Ῥωμαίων γενόμενον πεντάκις μὲν αὐτὸν ὑκατεῦσαι καὶ θριάμβους ἐκ πολέμων μεγίστων ἐπιφανεστάτους καταγαγεῖν, ὑκατεύοντι δ' υἱῷ κρεσβαυτὴν συνεξελθεῖν ἐπὶ τὸν πόλεμον, ἐν δὲ τῷ¹⁰ θριάμβῳ τὸν μὲν εἰσελαύνειν ἐπὶ τεθρίππῳ, τὸν δ' ἵππον ἔχοντα μετὰ τῶν ἄλλων ἐπακολουθεῖν ἀγαλλόμενον, ὅτι τοῦ μὲν υἱοῦ κύριος, τῶν δὲ πολιτῶν μέγιστος καὶ ὢν καὶ προσαγορευόμενος ὕστερον αὐτὸν τοῦ νόμου καὶ τοῦ ἄρχοντος τίθησιν. Ἄλλὰ γὰρ ἐκεῖνος οὐκ¹⁵ ἀπὸ τούτων μόνον θαυμαστός ἦν. Τοῦ δὲ Φαβίου τὸν υἱὸν ἀποθανεῖν συνέβη· καὶ τὴν μὲν συμφορὰν ὡς ἀνήρ τε φρόνιμος καὶ πατὴρ χρηστός ἤνεγκε μετριώτατα, τὸ^{7.12} δ' ἐγκώμιον, ὃ ταῖς ἐκπομιδαῖς τῶν ἐπιφανῶν οἱ προσήκοντες ἐπιτελοῦσιν, αὐτὸς εἶπε καταστάς ἐν ἀγορᾷ καὶ²⁰ γράφας τὸν λόγον ἐξέδωκεν.

XXV. Ἐπεὶ δὲ Σηπείων Κορνήλιος εἰς Ἰβηρίαν πεμφθεὶς Καρχηδονίους μὲν ἐξήλασε μάχαις πολλαῖς κρατήσας, ἔθνη δὲ πάμπολλα καὶ πόλεις μεγάλας καὶ πράγματα λαμπρὰ Ῥωμαίοις κτησάμενος εὐνοίαν εἶχε καὶ²⁵ δόξαν ἐκανεληθῶν ὅσῃν ἄλλος οὐδεὶς, ὕπατος δὲ κατασταθεὶς καὶ τὸν δῆμον αἰσθόμενος μεγάλην ἀπαιτοῦντα καὶ προσδεχόμενον πράξιν αὐτοῦ, τὸ μὲν αὐτόθι συμπλέεσθαι πρὸς Ἀννίβαν ἀρχαίου ἡγεῖτο λίαν καὶ πρεσβυτικόν, αὐτὴν δὲ Καρχηδόνα καὶ Λιβύην εὐθύς³⁰ ἐμπλήσας ὀπλων καὶ στρατευμάτων διενοεῖτο πορθεῖν καὶ τὸν πόλεμον ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐκεῖ μεθιστάναι, καὶ πρὸς

- τοῦτο παντὶ τῷ θυμῷ συνεξώρμα τὸν δῆμον, ἐνταῦθα
 δὴ Φάβιος ἐπὶ πᾶν θεούς ἄγων τὴν πόλιν, ὡς ὑπ' ἀνδρὸς
 ἀνοήτου καὶ νέου φερομένην εἰς τὸν ἔσχατον καὶ μέ-
 γιστον κίνδυνον, οὔτε λόγου φειδόμενος οὔτ' ἔργου
 5 δοκοῦντος ἀποτρέψειν τοὺς πολίτας τὴν μὲν βουλὴν
 ἔπεισε, τῷ δὲ δήμῳ διὰ φθόνον ἐδόκει τοῦ Σκηπίωνος
 εὐήμεροῦντος ἐπιλαμβάνεσθαι καὶ δεδιέναι, μὴ τι μέγα
 καὶ λαμπρὸν ἐξεργασαμένου καὶ τὸν πόλεμον ἢ παντά-
 πασιν ἀνελόντος ἢ τῆς Ἰταλίας ἐκβαλόντος αὐτὸς ἀργὸς
 10 φανῆ καὶ μαλακὸς ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ [μὴ *] διαπεπολε-
 μηκῶς. Ἔοικε δ' ὄρμησαι μὲν ἐξ ἀρχῆς ὁ Φάβιος πρὸς
 τὸ ἀντιλέγειν ὑπὸ πολλῆς ἀσφαλείας καὶ προνοίας, μέγαν
 ὄντα δεδιῶς τὸν κίνδυνον, ἐντεῖναι δὲ πως μᾶλλον
 ἐαυτὸν καὶ πορρωτέρῳ προαχθῆναι φιλοτιμία τινὶ καὶ
 15 φιλονεικίᾳ κωλύων τοῦ Σκηπίωνος τὴν αὐξησιν, ὅς γε
 καὶ Κράσσον ἔπειθε, τὸν συνυπατεύοντα τῷ Σκηπίωνι,
 μὴ παρῆναι τὴν στρατηγίαν μηδ' ὑπέλειν, ἀλλ' αὐτόν,
 εἰ δόξειεν, ἐπὶ Καρχηδονίους περαιουῆσθαι, καὶ χρήματα
 δοθῆναι πρὸς τὸν πόλεμον οὐκ εἶασε. Χρήματα μὲν
 20 οὖν Σκηπίων ἐαυτῷ πορῆξειν ἀναγκαζόμενος ἤγειρε
 παρὰ τῶν ἐν Τυρρηνίᾳ πόλεων ἰδίᾳ πρὸς αὐτὸν οἰκείως
 διακειμένων καὶ χαριζομένων. Κράσσον δὲ τὰ μὲν ἢ
 φύσις οὐκ ὄντα φιλόνεικον, ἀλλὰ πρῶτον, οἴκοι κατεῖχε,
 τὰ δὲ καὶ νόμος θεῖος Ἰερωσύνην ἔχοντα τὴν μεγίστην.
- 25 **XXVI.** Αὐτίς οὖν καθ' ἑτέραν ὁδὸν ἀπαντῶν ὁ Φά-
 βιος τῷ Σκηπίωνι κατεκώλυε τοὺς ὀρμωμένους αὐτῷ
 συστρατεύεσθαι τῶν νέων καὶ κατεῖχεν, ἐν τε ταῖς βου-
 λαῖς καὶ ταῖς ἐκκλησίαις βοῶν, ὡς οὐκ αὐτὸς Ἀντίβαν
 ἀποδιδράσκει μόνος ὁ Σκηπίων, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόλοι-
 30 πον ἐκπλέει λαβῶν δύναμιν ἐκ τῆς Ἰταλίας, δημαγωγῶν
 ἐλπῖσι τοὺς νέους καὶ ἀναπειθῶν ἀπολιπεῖν γονέας καὶ
 γυναικας καὶ πόλιν, ἧς ἐν θύραις ἐπικρατῶν καὶ ἀήτ-

τητος ὁ πολέμιος κάθηται. Καὶ μέντοι ταῦτα λέγων ἐφόβησε τοὺς Ῥωμαίους, καὶ μόνοις αὐτὸν ἐψηφίσαντο χρῆσθαι τοῖς ἐν Σικελίᾳ στρατεύμασι καὶ τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ γεγονότων μετ' αὐτοῦ τριακοσίους ἄγειν, οἷς ἐχρηῆτο πιστοῖς. Ταῦτα μὲν οὖν ἐδόκει πολιτεύεσθαι πρὸς τὴν 5 ἑαυτοῦ φύσιν ὁ Φάβιος. Ἐπεὶ δὲ Σκηπίωνος εἰς Λιβύην διαβάντος εὐθύς ἔργα θαυμαστὰ καὶ πράξεις ὑπερήφανοι τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος εἰς Ῥώμην ἀπηγγέλλοντο, καὶ μαρτυροῦντα ταῖς φήμαις εἶπετο λάφυρα πολλὰ καὶ βασιλεὺς ὁ Νομάδων αἰχμάλωτος, καὶ δύο στρατοπέδων 10 ὑφ' ἓνα καιρὸν ἐμπρήσεις καὶ φθορὰ πολλῶν μὲν ἀνθρώπων, πολλῶν δ' ὄπλων καὶ ἵππων ἐν αὐτοῖς συγκατακαυμένων, καὶ πρεσβεῖται πρὸς Ἀννίβαν ἐπέμποντο παρὰ Καρχηδονίων καλούντων καὶ δεομένων ἴασαντα τὰς ἀτελεῖς ἐκείνας ἐλπίδας οἰκαδε βοηθεῖν, ἐν 15 δὲ Ῥώμῃ πάντων ἐχόντων τὸν Σκηπίωνα διὰ στόματος ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι Φάβιος ἤξιον πέμπεσθαι Σκηπίωνι διάδοχον, ἄλλην μὲν οὐκ ἔχων πρόφασιν, εἰπὼν δὲ τὸ μνημονευόμενον, ὡς ἐπισφαλές ἐστι πιστεύειν ἀνδρὸς ἐνὸς τύχῃ τηλικαῦτα πράγματα, χαλεπὸν γὰρ αἰεὶ 20 εὐτυχεῖν τὸν αὐτὸν, οὕτω προσέκρουσεν ἤδη πολλοῖς, ὡς δύσκολος ἀνὴρ καὶ βάσκανος ἢ πάμπαν ὑπὸ γήρωσ ἀτολμος γεγωνῶς καὶ δύσελπις, περαιτέρω τε τοῦ μετρίου κατατεθαμβημένος τὸν Ἀννίβαν. Οὐδὲ γὰρ ἐκπεύσαντος αὐτοῦ μετὰ τῶν δυνάμεων ἐξ Ἰταλίας εἶασε τὸ 25 χαίρον καὶ τεθαρρηκὸς τῶν πολιτῶν ἀθόρυβον καὶ βέβαιον, ἀλλὰ τότε δὴ μάλιστα τὰ πράγματα τῇ πόλει θεούσῃ παρὰ τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐπισφαλῶς ἔχειν ἔλεγε· βαρύτερον γὰρ ἐν Λιβύῃ πρὸ Καρχηδόνης αὐτοῖς Ἀννίβαν ἐμπεισεῖσθαι καὶ στρατὸν ἀπαντήσειν Σκηπίωνι 30 πολλῶν ἑτι θερμὸν αὐτοκρατόρων αἵματι καὶ δικτατόρων καὶ ὑπάτων· ὧστε τὴν πόλιν ἀνύθις ὑπὸ τῶν λόγων

τούτων ἀναταράττεσθαι καὶ τοῦ πολέμου μεθεστῶτος εἰς Λιβύην ἐγγυτέρω τῆς Ῥώμης οἰεσθαι γεγυῖναι τὸν φόβον.

XXVII. Ἀλλὰ Σκηπίων μὲν οὐ μετὰ πολὺν χρόνον αὐτὸν τε νικήσας μάχῃ κατὰ κράτος Ἀντίβαν καὶ καταβαλὼν τὸ φρόνημα καὶ καταπατήσας τῆς Καρχηδόνης ὑποπεσούσης ἀπέδωκε μελῶνα χαρὰν ἀπάσης ἑλπίδος τοῖς πολίταις, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ὡς ἀληθῶς

Πολλῶ σάλῳ σεισθεῖσαν ᾤθησεν πάλιν·

10 Φάβιος δὲ Μάξιμος οὐ διήρκεσε τῷ βίῳ πρὸς τὸ τοῦ πολέμου τέλος, οὐδ' ἤκουσεν Ἀντίβαν ἠττημένου, οὐδὲ τὴν μεγάλην καὶ βέβαιον εὐτυχίαν τῆς πατρίδος ἐπέδεν, ἀλλὰ περὶ ὃν χρόνον Ἀντίβας ἀπῆρεν ἐξ Ἰταλίας νόσφ καμῶν ἐτελεύτησεν. Ἐπαμεινώνδαν μὲν οὖν Θηβαῖοι 15 δημοσίᾳ διὰ πένταν, ἣν ἀπέλιπεν ὁ ἀνὴρ, ἔθαψαν· οὐδὲν γὰρ οἴκοι τελευτήσαντος εὐρεθῆναι πλὴν ὀβελίσκων σιδηροῦν λέγουσι· Φάβιον δὲ Ῥωμαῖοι δημοσίᾳ μὲν οὐκ ἐκήδευσαν, ἰδίᾳ δ' ἐκάστου τὸ σμικρότατον αὐτῷ τῶν νομισμάτων ἐπενεγκόντες, οὐχ ὡς δι' ἑνδειαν προσαρ- 20 κούντων, ἀλλ' ὡς πατέρα τοῦ δήμου θάπτοντες, ἴσχι τιμὴν καὶ δόξαν ὁ θάνατος αὐτοῦ τῷ βίῳ πρέπουσαν.

[ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΚΑΙ ΦΑΒΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ
ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

25

1. Οἱ μὲν οὖν βίοι τῶν ἀνδρῶν τοιαύτην ἔχουσιν ἱστορίαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς ἀρετῆς πολλὰ καὶ καλὰ παραδείγματα καταλελοιπίσιν ἀμφο- 30 τεροι, φέρε τῶν πολεμικῶν ἐκεῖνο πρῶτον λάβωμεν, ὅτι Περικλῆς μὲν ἀριστα πράττοντι τῷ δήμῳ καὶ μεγίστῳ καθ' αὐτὸν ὄντι καὶ μάλιστα πρὸς δύναμιν ἀκμάζοντι

χρωμενος ὑπὸ κοινῆς ἂν δόξειεν εὐτυχίας καὶ φώμης
 πραγμάτων ἀσφαλῆς διαγενέσθαι καὶ ἄπταιστος, αἱ δὲ
 Φαβίου πράξεις ἐν αἰσχίστοις καὶ δυσποτομοτάτοις και-
 ροῖς ἀναδεξαμένον τὴν πόλιν οὐκ ἐπ' ἀγαθοῖς ἀσφαλῆ
 διετήρησαν, ἀλλ' ἐκ κακῶν εἰς βελτίω μετέστησαν. Καὶ
 Περικλεῖ μὲν αἱ Κίμωνος εὐπραξίαι καὶ τὰ Μυρωνίδου
 καὶ τὰ Λεωκράτους τρόπαια καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα Τολ-
 μίδης κατορθῶν ἐνσοφτάσαι μᾶλλον καὶ ἐμπανηγυρίσαι
 στρατηγούντι τὴν πόλιν ἢ κτήσασθαι πολέμῳ καὶ φυ-
 λάξαι παρῆδωκαν· Φάβιος δ' ὄρων πολλὰς μὲν φυγὰς 10
 καὶ ἦτας, πολλοὺς δὲ θανάτους καὶ σφαγὰς αὐτοκρα-
 τῶρων καὶ στρατηγῶν, λίμνας δὲ καὶ πεδία καὶ δρυμοὺς
 νεκρῶν στρατοπέδων κλήθοντας, αἷματι δὲ καὶ φόνῳ
 ποταμοὺς ἄχρι θαλάττης ῥέοντας, ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν
 ὀρμωμένῳ καὶ βεβηκότι τὴν πόλιν ἀντιλαμβανόμενος 15
 καὶ ὑπερείδων οὐκ εἶασε τοῖς ἐκείνων ὑποφερομένην
 πταισίμασι τσιλέως ἐκχυθῆναι. Καίτοι δόξειεν ἂν οὐχ
 οὕτω χαλεπὸν εἶναι πόλιν ἐν συμφοραῖς μεταχειρίσα-
 σθαι ταπεινὴν καὶ τοῦ φρονουῦντος ὑπ' ἀνάγκης κατή-
 κoon γενομένην, ὡς δι' εὐτυχίαν ἐπηρμένῳ καὶ σπαρ- 20
 γῶντι τῷ δήμῳ χαλινὸν ἐμβαλεῖν ὕβρεως καὶ θρασύτη-
 τος· ᾧ δὲ μάλιστα φαίνεται τρόπῳ Περικλῆς Ἀθηναίων
 περιγεγόμενος. Ἀλλὰ τῶν Ῥωμαίοις συμπεσόντων τότε
 κακῶν τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλήθος ἰσχυρὸν τινα γνώμην
 καὶ μέγαν ἔδειξεν ἄνδρα τὸν μὴ συγχυθέντα μηδὲ προέ- 25
 μενον τοὺς αὐτοῦ λογισμούς.

II. Καὶ Σάμῳ μὲν ὑπὸ Περικλέους ἀλούση τὴν Τά-
 ραντος ἔστι κατάληψιν ἀντιθεῖναι, καὶ νῆ Δί' Εὐβοίᾳ
 τὰς περὶ Καμπανίαν πόλεις· ἐπεὶ αὐτὴν γε Καπύην οἱ
 περὶ Φούλβιον καὶ Ἄππιον ὕπατοι κατέσχον. Ἐκ δὲ 30
 παρατάξεως Φάβιος οὐ φαίνεται μάχῃ νενικηκῶς πλην
 ἀπ' ἧς τὸν πρότερον εἰσήλασε θρίαμβον, Περικλῆς δ'

ἑννέα τρόπαια κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἔστησεν ἀπὸ
 τῶν πολεμίων. Οὐ μὴν λέγεται τοιαύτη προᾶξις Περι-
 κλέους, οἷαν ἔπραξε Φάβιος Μινούκιον ἑξαρκάσας Ἀν-
 νίβου καὶ διασώσας ἔντελές στρατόπεδον Ῥωμαίων·
 5 καλὸν γὰρ τὸ ἔργον καὶ κοινὸν ἀνδρείας ὁμοῦ καὶ φρο-
 νήσεως καὶ χρηστότητος· ὥσπερ αὐτὸ πάλιν οὐδὲ σφάλμα
 λέγεται Περικλέους οἷον ἐσφάλῃ Φάβιος διὰ τῶν βοῶν
 καταστρατηγηθεὶς ὑπ' Ἀννίβου, λαβὼν μὲν αὐτομάτως
 καὶ κατὰ τύχην ὑπελθόντα τοῖς στενοῖς τὸν πολέμον,
 10 προέμενος δὲ νυκτὸς λαθόντα καὶ μεθ' ἡμέραν βιασά-
 μενον καὶ φθάσαντα μέλλοντος καὶ κρατήσαντα συλλα-
 βόντος. Εἰ δὲ δεῖ μὴ μόνον χρῆσθαι τοῖς παροῦσιν,
 ἀλλὰ καὶ τεκμαίρεσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος ὀρθῶς τὸν
 ἀγαθὸν στρατηγόν, Ἀθηναίοις μὲν ὡς Περικλῆς προέγνω
 15 καὶ προεῖπεν ἐτελεύτησεν ὁ πόλεμος· πολυπραγμονοῦν-
 τες γὰρ ἀπώλεσαν τὴν δύναμιν· Ῥωμαῖοι δὲ παρὰ τοὺς
 Φαβίου λογισμοὺς ἐκπέμψαντες ἐπὶ Καρχηδονίους Σκη-
 πίωνα πάντων ἐκράτησαν, οὐ τύχῃ, σοφίᾳ δὲ τοῦ στρα-
 τηγοῦ καὶ ἀνδρείᾳ κατὰ κράτος νικήσαντος τοὺς πολε-
 20 μίους. Ὡστε τῷ μὲν τὰ πταίσματα τῆς πατρίδος μαρτυ- 191
 ρεῖν, ὅτι καλῶς ἔγνω, τὸν δὲ ὑπὸ τῶν κατορθωμάτων
 ἐλέγχεσθαι τοῦ παντὸς ἐσφαλμένον. Ἴση δ' ἁμαρτία
 στρατηγοῦ κακῷ περιπεσεῖν μὴ προσδοκήσαντα καὶ
 κατορθώματος καιρὸν ἀπιστίᾳ προσέσθαι. Μία γὰρ, ὡς
 25 ἔοικεν, ἀπειρία καὶ θράσος γεννᾷ καὶ θάρος ἀφαιρεῖται.
 Ταῦτα περὶ τῶν πολεμικῶν.

III. Τῆς δὲ πολιτείας μέγα μὲν ἔγκλημα τοῦ Περικλέ-
 ουσ ὁ πόλεμος. Λέγεται γὰρ ἐπακτὸς ὑπ' ἐκείνου γενέ-
 σθαι Λακεδαιμονίοις ἐρίσαντος μὴ ἐνδοῦναι. Δοκῶ δὲ
 30 μὴδ' ἂν Φάβιον Μάξιμον ἐνδοῦναί τι Καρχηδονίοις,
 ἀλλ' εὐγενῶς ὑποστῆναι τὸν ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας κίν-
 δυνον. Ἡ μέντοι πρὸς Μινούκιον ἐπιείκεια τοῦ Φαβίου

καὶ πραότης ἐλέγχει τὸν πρὸς Κίμωνα καὶ Θουκυδίδην
 στασιασμόν, ἄνδρας ἀγαθοὺς καὶ ἀριστοκρατικοὺς εἰς
 φηγὴν ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦστρακον ἐκπεσόντας. Ἄλλ' ἦ
 γε δύναμις μείξων ἢ τοῦ Περικλέους καὶ τὸ κράτος.
 Ὅθεν οὐδ' ἄλλον εἶασεν ἐνδυστυχηῆσαι τῇ πόλει κακῶς 5
 βουλευσάμενον στρατηγόν, ἀλλ' ἦ μόνος αὐτὸν ἐκφυ-
 γῶν Τολμίδης καὶ διωσάμενος βία προσέπταισε Βοιω-
 τοῖς· οἱ δ' ἄλλοι προσετίθεντο καὶ κατεκοσμοῦντο πάν-
 τες εἰς τὴν ἐκείνου γνώμην ὑπὸ μεγέθους αὐτοῦ τῆς
 δυνάμεως. Φάβιος δὲ τὸ καθ' αὐτὸν ἀσφαλῆς ὢν καὶ 10
 ἀναμάρτητος τῷ πρὸς τὸ κωλύειν ἐτέρους ἀδυνάτω
 φαίνεται λειπόμενος. Οὐ γὰρ ἂν τσαύταις συμφοραῖς
 ἐχρήσαντο Ῥωμαῖοι Φαβίου παρ' αὐτοῖς ὅσον Ἀθήνησι
 Περικλέους δυνηθέντος. Καὶ μὴν τὴν γε πρὸς χρήματα
 μεγαλοφροσύνην ὃ μὲν τῷ μῆθεν λαβεῖν παρὰ τῶν δι- 15
 δόντων, ὃ δὲ τῷ προσέθαι πολλὰ τοῖς δεομένοις ἐπεδεί-
 ξατο, λυσάμενος τοῖς ἰδίοις χρήμασι τοὺς αἰχμαλώτους.
 Πλὴν τούτων μὲν οὐ πολὺς ἦν ἀριθμὸς, ἀλλ' ὅσον ἑξ
 τάλαντα· Περικλῆς δ' οὐκ ἂν ἴσως εἴποι τις ὅσα καὶ
 παρὰ συμμάχων καὶ βασιλέων ὠφελείσθαι καὶ θεραπεύε- 20
 σθαι παρόν, τῆς δυνάμεως διδούσης, ἀδωρότατον
 ἑαυτὸν καὶ καθαρώτατον ἐφύλαξεν. Ἔργων γε μὴν
 μεγέθεσι καὶ ναῶν καὶ κατασκευαῖς οἰκοδομημάτων, ἐξ
 ὧν ἐκόσμησεν ὁ Περικλῆς τὰς Ἀθήνας, οὐκ ἄξιον ὁμοῦ
 πάντα τὰ πρὸ τῶν Καισάρων φιλοτιμήματα τῆς Ῥώμης 25
 παραβαλεῖν, ἀλλ' ἕξοχόν τι πρὸς ἐκεῖνα καὶ ἀσύγκρι-
 τον ἢ τούτων ἔσχε μεγαλοουργία καὶ μεγαλοπρέπεια τὸ
 κρωτεῖον.

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ.

1. Τὸ Ἀλκιβιάδου γένος ἄνωθεν Εὐρύτου
 5 Αἰάντος ἀρχηγὸν εἶχει δοκεῖ, πρὸς δὲ μητρὸς
 νίδης ἦν ἐκ Δεινομάχης γεγονὸς τῆς Μεγακλέ
 πατρὸς αὐτοῦ Κλεινίας ἰδιοστόλῳ τριήρῃ περ
 σιον ἐνδόξως ἐναυμάχησεν, ὕστερον δὲ Βοιω
 τῶν περὶ Κορώνειαν ἀπέθανε. Τοῦ δὲ Ἀ
 10 Περικλῆς καὶ Ἀρίφρων οἱ Ξανθίππου, πρ
 κατὰ γένος, ἐπετρόπευον. Λέγεται δ' οὐ κακῶ
 Σωκράτους πρὸς αὐτὸν εὐνοίας καὶ φιλαυθ
 μικρὰ πρὸς δόξαν ἀπέλαυσεν, εἶγε Νικίου μὲ
 μοσθένους καὶ Λαμάχου καὶ Φορμίωνος Θρα
 15 τε καὶ Θηραμένους, ἐπιφανῶν ἀνδρῶν γενομ
 αὐτόν, οὐδενὸς οὐδ' ἡ μήτηρ ὀνόματος τετύχ
 κιβιάδου δὲ καὶ τίτθην, γένος Λάκαιναν,
 ὄνομα, καὶ Ζώπυρον παιδαγωγὸν ἴσμεν, ὧν τι
 τισθένης, τὸ δὲ Πλάτων ἰστόρηκε. Περὶ μὲν
 20 κάλλους Ἀλκιβιάδου οὐδὲν ἴσως δεῖ λέγειν, πλ
 παῖδα καὶ μειράκιον καὶ ἄνδρα πάσῃ συνα
 ἡλικία καὶ ὄρα τοῦ σώματος ἐράσμιον καὶ ἡ
 ἔσχεν. Οὐ γάρ, ὡς Εὐριπίδης ἔλεγε, πάν
 καλῶν καὶ τὸ μετόπωρον καλὸν ἐστίν, ἀλλὰ τ
 25 κιβιάδῃ μετ' ὀλίγων ἄλλων δι' εὐφυΐαν καὶ ἀ
 ματος ὑπήρξε. Τῇ δὲ φωνῇ καὶ τὴν τραυλότη
 ψαί λέγουσι καὶ τῷ λάλῳ πιθανότητα παρασχ
 ἐπιτελοῦσαν. Μέννηται δὲ καὶ Ἀριστοφάνης
 τραυλότητος ἐν οἷς ἐπισκώπτει Θέωρον·
 30 Εἶτ' Ἀλκιβιάδης εἶπε πρὸς με τραυλίσας
 „ὄλας Θεῶλον; τὴν κεφαλὴν κόλακος ἐχ
 ὄρθως γε τοῦτ' Ἀλκιβιάδης ἐτραύλισε.

ἵππος τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλκιβιάδου σκώπτων· Βασίλ, διακεχλιδῶς, θοιμάτιον ἔλκων, ὅπως ἐμφε-
στα τῷ πατρὶ δόξειεν εἶναι,

Κλασανγενεύεται τε καὶ τραυλίζεται.

ὁ δ' ἦθος αὐτοῦ πολλὰς μὲν ὕστερον, ὡς εἰκὸς ὅ-
σας μεγάλοις καὶ τύχαις πολυτρόποις, ἀνομοιό-
δος αὐτὸ καὶ μεταβολὰς ἐπεδείξατο. Φύσει δὲ
ἄντων καὶ μεγάλων παθῶν ἐν αὐτῷ τὸ φιλόνει-
ρότατον ἦν καὶ τὸ φιλόπρωτον, ὡς δῆλόν ἐστι
λοικοῖς ἀπομνημονεύμασιν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ πα- 10
ξούμενος ὑπὲρ τοῦ μὴ πεσεῖν ἀναγαγὼν πρὸς
τὰ ἄμματα τοῦ πιεξοῦντος οἶος ἦν διαφαγεῖν
αὐτόν. Ἀφέντος δὲ τὴν λαβὴν ἐκείνου καὶ εἰπόντος·
ὦ Ἀλκιβιάδη, καθάπερ αἱ γυναῖκες· “ Ὅν
ἔπειν „ἀλλ' ὡς οἱ λέοντες.“ Ἐτι δὲ μικρὸς ὢν 15
στραγάλοις ἐν τῷ στενωπῷ, τῆς δὲ βολῆς καθη-
ρῶς αὐτὸν ἄμαξα φορτίων ἐπήει. Πρωῶτον μὲν οὖν
περιμεῖναι τὸν ἄγοντα τὸ ζεύγος· ὑπέπιπτε γὰρ
τῷ παρόδῳ τῆς ἀμάξης· μὴ πειθομένου δὲ δι-
εξῆναι, ἀλλ' ἐπάγοντος, οἱ μὲν ἄλλοι παῖδες διέσχον, 20
Ἀλκιβιάδης καταβαλὼν ἐπὶ στόμα πρὸ τοῦ ζεύγους
κατείννας ἑαυτὸν ἐκέλευεν οὕτως, εἰ βούλεται,
ἔν, ὥστε τὸν μὲν ἀνθρώπον ἀνακροῦσαι τὸ ζευ-
γὸν δείσαντα, τοὺς δ' ἰδόντας ἐκπλαγῆναι καὶ
αὐτοὺς συνδραμεῖν πρὸς αὐτόν. Ἐπει δὲ εἰς τὸ μαν- 25
κε, τοῖς μὲν ἄλλοις ὑπήκουε διδασκάλοις ἐπιει-
δῶς, ἀλλ' αὐτεῖν ἐφευγεν ὡς ἀγεννὲς καὶ ἀνελεύθερον·
οὐ μὲν γὰρ καὶ λύρας χρῆσιν οὐδὲν οὔτε σχήμα-
μορφῆς ἐλευθέρῳ προεπούσης διαφθείρειν, αὐ-
τουσῶντος ἀνθρώπου στόματι καὶ τοὺς συνήθεις 30
μόλις διαγνῶναι τὸ πρόσωπον. Ἐτι δὲ τὴν μὲν
ἴσχυρ' ἔχοντα χρωμένῳ συμφθέγγεσθαι καὶ συναῖδειν, τὸν

δ' αὐλὸν ἐπιστομίξειν καὶ ἀποφράττειν ἕκαστον τὴν τε φωνὴν καὶ τὸν λόγον ἀφαιρούμενον. „*Ἀυλείτωσαν οὖν*“ ἔφη „*Θηβαίων παῖδες· οὐ γὰρ ἴσασι διαλέγεσθαι· ἡμῖν δὲ τοῖς Ἀθηναίοις, ὡς οἱ πατέρες λέγουσιν, ἀρχηγέτις Ἀθηναῖα καὶ πατρῷος Ἀπόλλων ἐστίν, ὣν ἡ μὲν ἔρριψε τὸν αὐλόν, ὁ δὲ καὶ τὸν αὐλητὴν ἐξέδειρε.*“ Τοιαῦτα παίζων ἅμα καὶ σπουδάζων ὁ Ἀλκιβιάδης αὐτόν τε τοῦ μαθήματος ἀπέστησε καὶ τοὺς ἄλλους. Ταχὺ γὰρ διήλθε λόγος εἰς τοὺς παῖδας, ὡς εὖ ποιῶν ὁ Ἀλκιβιάδης βδε-
 10 λύττοιτο τὴν αὐλητικὴν καὶ χλευάζει τοὺς μανθάνοντας. Ὅθεν ἐξέπεσε κομιδῇ τῶν ἐλευθέρων διατριβῶν καὶ προεπηλακίσθη παντάπασιν ὁ αὐλός.

III. Ἐν δὲ ταῖς Ἀντιφῶντος λοιδορίαις γέγραπται, ὅτι καὶς ὦν ἐκ τῆς οἰκίας ἀπέδρα πρὸς Δημοκράτη τινὰ
 15 τῶν ἐραστῶν· βουλομένου δ' αὐτόν ἀποκηρύττειν Ἀρί- 193 φρονος, Περικλῆς οὐκ εἶασεν εἰπῶν· εἰ μὲν τέθνηκεν, ἡμέρα μὲν διὰ τὸ κήρυγμα φανεῖσθαι πρότερον, εἰ δὲ σῶς ἐστίν, ἄσωστον αὐτῷ τὸν λοιπὸν βίον ἔσεσθαι· καὶ ὅτι τῶν ἀκολουθούντων τινὰ κτείνειεν ἐν τῇ Σιβυρτίου
 20 παλαίστρᾳ ξύλῳ πατάξας. Ἀλλὰ τούτοις μὲν οὐκ ἄξιον ἴσως πιστεύειν, ἃ γε λοιδορεῖσθαι τις αὐτῷ δι' ἔχθραν ὁμολογῶν εἶπεν.

IV. Ἦδη δὲ πολλῶν καὶ γενναίων ἀθροισομένων καὶ περιεπόντων, οἱ μὲν ἄλλοι καταφανεῖς ἦσαν τὴν λαμπρό-
 25 τητα τῆς ὥρας ἐκπεπληγμένοι καὶ θεραπεύοντες, ὁ δὲ Σωκράτους ἔρωσ μέγα μαρτύριον ἦν τῆς ἀρετῆς καὶ εὐφυΐας τοῦ παιδός, ἣν ἐμφαινομένην τῷ εἶδει καὶ διαλάμπουσαν ἐνορῶν, φοβούμενος δὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ τὸν προκαταλαμβάνοντα κολακείαις καὶ χά-
 30 ρισίν ἀστῶν καὶ ξένων καὶ συμμάχων ὄχλον, οἷος ἦν ἀμύνειν καὶ μὴ περιορᾶν, ὡς φητὸν ἐν ἄνθει τὸν οἰκείον καρπὸν ἀποβάλλον καὶ διαφθειρον. Οὐδένα γὰρ ἡ τύχη

περιέσχεν ἔξωθεν καὶ περιέφραξε τοῖς λεγομένοις ἀγα-
θοῖς τοσοῦτον, ὥστ' ἄτρωτον ὑπὸ φιλοσοφίας γενέσθαι
καὶ λόγοις ἀπρόσιτον παρρησίαν καὶ δηγρὸν ἔχουσιν·
ὡς Ἀλκιβιάδης εὐθύς ἐξ ἀρχῆς θρυπτόμενος καὶ ἀπο-
κλειόμενος ὑπὸ τῶν πρὸς χάριν ἐξομιλούντων εἰσακου- 5
σαι τοῦ νουθετοῦντος καὶ παιδεύοντος, ὅμως ὑπ' εὐ-
φυίας ἐγνώρισε Σωκράτη καὶ προσήκατο, διασχῶν τοὺς
κλουσίους καὶ ἐνδόξους ἐραστάς. Ταχὺ δὲ ποιησάμενος
συνήθη καὶ λόγων ἀκούσας οὐχ ἡδονὴν ἄνανδρον ἐρα-
στοῦ θηρεύοντος οὐδὲ φιλημάτων καὶ ψαύσεως προσαι- 10
τοῦντος, ἀλλ' ἐλέγχοντος τὸ σαθρὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ
καὶ πιεζοῦντος τὸν κενὸν καὶ ἀνόητον τῦφον

Ἐπιτηξ' ἀλέκτωρ δοῦλος ὡς κλίνας πτερόν.

Καὶ τὸ μὲν Σωκράτους ἠγήσατο πρᾶγμα τῷ ὄντι θεῶν
ὑπηρεσίαν εἰς νέων ἐπιμέλειαν εἶναι καὶ σωτηρίαν· κα- 15
ταφρονῶν δ' αὐτὸς ἑαυτοῦ, θαυμάζων δ' ἐκείνων, ἀγα-
πῶν δὲ τὴν φιλοφροσύνην, αἰσχυρόμενος δὲ τὴν ἀρετὴν,
ἐλάνθανεν εἰδωλον ἔρωτος, ὡς φησιν ὁ Πλάτων, ἀντέ-
ρωτα κτώμενος, ὥστε θαυμάζειν ἅπαντας ὁρῶντας αὐ-
τὸν Σωκράτει μὲν συνδεικνοῦντα καὶ συμπαλαίοντα καὶ 20
συσκηνοῦντα, τοῖς δ' ἄλλοις ἐρασταῖς χαλεπὸν ὄντα καὶ
δυσχείρωτον, ἐνίοις δὲ καὶ παντάπασι σοβαρῶς προσφε-
ρόμενον, ὥσπερ Ἀνύτῳ τῷ Ἀνθεμίωνος. Ἐτύγχανε μὲν
γὰρ ἐρῶν τοῦ Ἀλκιβιάδου, ξένους δὲ τινὰς ἐστιῶν ἐκάλει
κάκεινον ἐπὶ τὸ δεῖκνον. Ὁ δὲ τὴν μὲν κλῆσιν ἀπείπατο, 25
μεθυσθεὶς δ' οἶκοι μετὰ τῶν ἐταίρων ἐκώμασε πρὸς τὸν
Ἄνυτον, καὶ ταῖς θύραις ἐπιστάς τοῦ ἀνδρῶνος καὶ θεα-
σάμενος ἀργυρῶν ἐκωμάτων καὶ χρυσῶν πλήρεις τὰς
τραπέζας, ἐκέλευσε τοὺς παῖδας τὰ ἡμίση λαβόντας οἰκαδε
κομίζειν πρὸς αὐτόν, εἰσελθεῖν δ' οὐκ ἤξίωσεν, ἀλλὰ 30
ταῦτα πράξας ἀπῆλθε. Τῶν οὖν ξένων δυσχεραίνοντων
καὶ λεγόντων, ὡς ὑβριστικῶς καὶ ὑπερηφάνως εἶη τῷ

Ἄνυτῳ κεχρημένος ὁ Ἀλκιβιάδης, „Ἐπεικῶς μὲν οὖν“
ὁ Ἄνυτος ἔφη „καὶ φιλανθρωπῶς· ἃ γὰρ ἐξῆν αὐτῷ λα-
βεῖν ἅπαντα, τούτων ἡμῖν τὰ μέρη καταλέλοιπεν.“

V. Οὕτω δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐρασταῖς ἐχρήτο· πλὴν
5 ἕνα μετοικικὸν ἄνθρωπον, ὡς φασιν, οὐ πολλὰ κεκτη-
μένον, ἀποδόμενον δὲ πάντα καὶ τὸ συναχθὲν εἰς ἑκατὸν
στατῆρας τῷ Ἀλκιβιάδῃ προσφέροντα καὶ δεόμενον λα-
βεῖν, γελᾶσας καὶ ἡσθεῖς ἐκάλεσεν ἐπὶ δεῖπνον. Ἐσιτίας
δὲ καὶ φιλοφρονηθεὶς τὸ τε χρυσίον ἀπέδωκεν αὐτῷ καὶ
10 προσέταξε τῇ ὑστεραία τοὺς ὠνούμενους τὰ τέλη τὰ δη-
μόσια ταῖς τιμαῖς ὑπερβάλλειν ἀντωνούμενον. Παρα-
τουμένου δὲ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸ πολλῶν ταλάντων
εἶναι τὴν ὠνήν, ἠπέλησε μαστιγῶσειν, εἰ μὴ ταῦτα
πράττοι· καὶ γὰρ ἐτύγγανεν ἐγκαλῶν τι τοῖς τελῶναις 194
15 ἰδιον. Ἐῷθεν οὖν προσελθὼν ὁ μέτοικος εἰς ἀγορὰν
ἐπέθηκε τῇ ὠνῇ τάλαντον. Ἐπεὶ δ' οἱ τελῶναι συστρε-
φόμενοι καὶ ἀγανακτοῦντες ἐκέλευον ὀνομάζειν ἐγγυη-
τὴν, ὡς οὐκ ἂν εὐρόντος, θορυβουμένου τοῦ ἀνθρώπου
καὶ ἀναχωροῦντος ἐστῶς ὁ Ἀλκιβιάδης ἅπῳθεν πρὸς
20 τοὺς ἄρχοντας „Ἐμὲ γράψατ'“ ἔφη „ἐμὸς φίλος ἐστίν,
ἐγγυῶμαι.“ Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ τελῶναι ἐξηγορήθη-
σαν. Εἰωθότες γὰρ αἰεὶ ταῖς δευτέραις ὠναῖς χρεωλυτεῖν
τὰς πρώτας οὐχ ἐώρων ἀπαλλαγὴν αὐτοῖς οὔσαν τοῦ
πράγματος. Ἐδέοντο δὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀργύριον δι-
25 δόντες· ὁ δ' Ἀλκιβιάδης οὐκ εἶα λαβεῖν ἕλαττον τάλαν-
του. Διδόντων δὲ τὸ τάλαντον ἐκέλευσεν ἀποστῆναι
λαβόντα. Κάκεινον μὲν οὕτως ὠφέλησεν.

VI. Ὁ δὲ Σωκράτους ἔρωσ πολλοὺς ἔχων καὶ μεγάλους
ἀνταγωνιστὰς πῆ μὲν ἐκράτει τοῦ Ἀλκιβιάδου, δι'
30 εὐφυΐαν ἀπτομένων τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ τὴν καρδίαν
στρεφόντων καὶ δάκρυα ἐκχεόντων, ἐστι δ' ὅτε καὶ τοῖς
κόλαξι πολλὰς ἡδονὰς ὑποβάλλουσιν ἐνδιδοὺς ἑαυτὸν

ἐκωλίσθαινε τοῦ Σωκράτους καὶ δρακατεύων ἀτεχνῶς ἐκνηγείτο, πρὸς μόνον ἐκείνον ἔχων τὸ αἰδέσθαι καὶ τὸ φοβείσθαι, τῶν δ' ἄλλων ὑπερορῶν. Ὁ μὲν οὖν Κλεάνθης ἔλεγε τὸν ἐρώμενον ὑφ' ἑαυτοῦ μὲν ἐκ τῶν ὠτων κρατεῖσθαι, τοῖς δ' ἀντρασταῖς πολλὰς λαβὰς παρῆχειν 5 ἐθίκτους ἐαντῶ, τὴν γαστέρα λέγων καὶ τὰ αἰδοῖα καὶ τὸν λαιμόν. Ἀλκιβιάδης δ' ἦν μὲν ἀμέλει καὶ πρὸς ἡδονὰς ἀγῶγιμος· ἡ γὰρ ὑπὸ Θουκυλίδου λεγομένη παρανομία εἰς τὸ σῶμα τῆς διαίτης ὑποψίαν τοιαύτην δίδωσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοῦ τῆς φιλοτιμίας ἐπιλαμβανό- 10 μνοι καὶ τῆς φιλοδοξίας οἱ διαφθείροντες ἐνέβαλλον οὐ καθ' ὄραν εἰς μεγαλοπραγμοσύνην, ἀνακείθοντες ὥς, ὅταν πρῶτον ἄρξῃται τὰ δημόσια πράττειν, οὐ μόνον ἀμαυρῶσόντα τοὺς ἄλλους στρατηγούς καὶ δημαγωγούς εὐθύς, ἀλλὰ καὶ τὴν Περικλέους δύναμιν ἐν τοῖς Ἑλλησι 15 καὶ δόξαν ὑπερβαλούμενον. Ὡσπερ οὖν ὁ σίδηρος ἐν τῷ πυρὶ μαλασσόμενος αὐτίς ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ πικνουῖται καὶ σύνεισι τοῖς μορίοις εἰς αὐτόν, οὕτως ἐκείνον ὁ Σωκράτης θρύψεας διάπλεων καὶ χαυνότητος ὁσάνις ἄν λάβοι πιέζων τῷ λόγῳ καὶ συστέλλων ταπεινὸν ἐποίει 20 καὶ ἄτολμον, ἡλικῶν ἐνδεής ἐστι καὶ ἀτελής πρὸς ἀρετὴν μανθάνοντα.

VII. Τὴν δὲ παιδικὴν ἡλικίαν παραλλάσσω ἐπέστη γραμματοδιδασκάλῳ καὶ βιβλίον ἤτησεν Ὀμηρικόν. Εἰπόντες δὲ τοῦ διδασκάλου μηδὲν εἶχειν Ὀμήρου, κονδύλῳ 25 καθικόμενος αὐτοῦ παρῆλθεν. Ἐτέρου δὲ φήσαντος εἶχειν Ὀμηρον ὑφ' αὐτοῦ διωρθωμένον. „Εἴτ'“ ἔφη „γράμματα διδάσκεις Ὀμηρον ἐπανορθοῦν ἱκανὸς ὢν; οὐχὶ τοὺς νέους παιδεύεις;“ Περικλεὶ δὲ βουλόμενος ἐντυχεῖν ἐπὶθύρας ἦλθεν αὐτοῦ. Πυθόμενος δὲ μὴ σχολάζειν, 30 ἀλλὰ σκοπεῖν καθ' ἑαυτόν, ὅπως ἀποδώσει λόγον Ἀθηναίοις, ἀπιὼν ὁ Ἀλκιβιάδης. „Εἴτα“ ἔφη „βέλτιον οὐκ

ἦν σκοπεῖν αὐτόν, ὅπως οὐκ ἀποδώσει λόγον Ἀθηναίοις;“ Ἔτι δὲ μειράκιον ὦν ἐστρατεύσατο τὴν εἰς Ποτιδαίαν στρατείαν καὶ Σωκράτη σύσκηνον εἶχε καὶ παραστάτην ἐν τοῖς ἀγῶσιν. Ἰσχυρᾶς δὲ γενομένης 5 μάχης ἠρίστευσαν μὲν ἀμφοτέρω, τοῦ δ' Ἀλκιβιάδου τραύματι περιπεσόντος ὁ Σωκράτης προέστη καὶ ἤμυνε καὶ μάλιστα δὴ προδήλως ἔσωσεν αὐτόν μετὰ τῶν ὄπλων. Ἐγίνετο μὲν οὖν τῷ δικαιοτάτῳ λόγῳ Σωκράτους τὸ ἀριστεῖον· ἐπεὶ δ' οἱ στρατηγοὶ διὰ τὸ ἀξίωμα τῷ Ἀλκιβιάδῃ 10 σπουδάζοντες ἐφαίνοντο περιθελῆναι τὴν δόξαν, ὁ Σωκράτης βουλόμενος αὐξέσθαι τὸ φιλότιμον ἐν τοῖς καλοῖς 195 αὐτοῦ πρῶτος ἐμαρτύρει καὶ παρεκάλει στεφανοῦν ἐκείνον καὶ δίδοναι τὴν πανοπλίαν. Ἔτι δὲ τῆς ἐπὶ Δηλίῳ μάχης γενομένης καὶ φευγόντων Ἀθηναίων ἔχων ἵππον 15 ὁ Ἀλκιβιάδης, τοῦ δὲ Σωκράτους πεξῆ μετ' ὀλίγων ἀποχωροῦντος, οὐ παρήλασεν ἰδὼν, ἀλλὰ παρέπεμψε καὶ περιήμυεν, ἐπικειμένων τῶν πολεμίων καὶ πολλοὺς ἀναιρῶντων. Καὶ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπράχθη.

VIII. Ἰκονίκῳ δὲ τῷ Καλλίου πατρὶ καὶ δόξαν ἔχοντι 20 μεγάλην καὶ δύναμιν ἀπὸ πλοῦτου καὶ γένους, ἐνέτριψε κόνδυλον, οὐχ ὑπ' ὀργῆς ἢ διαφορᾶς τινος προαχθεὶς, ἀλλ' ἐπὶ γέλωτι συνθήμενος πρὸς τοὺς ἐταίρους. Περιβοήτου δὲ τῆς ἀσελγείας ἐν τῇ πόλει γενομένης καὶ συναγανακτούντων, ὡσπερ εἰκός, ἀπάντων, ἅμ' ἡμέρᾳ 25 παρῆν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰκονίκου, καὶ τὴν θύραν κόψας εἰσῆλθε πρὸς αὐτόν καὶ θεὶς τὸ ἱμάτιον παρεδίδου τὸ σῶμα, μαστιγοῦν καὶ κολάζειν κελεύων. Ὁ δὲ συνεγνώ καὶ τὴν ὀργὴν ἀφήκεν, ὕστερον δὲ τῆς θυγατρὸς Ἰκπαρέτης ἐποιήσατο νυμφίον. Ἐνιοι 30 δὲ φασιν, οὐχ Ἰκονίκον, ἀλλὰ Καλλίαν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, δοῦναι τῷ Ἀλκιβιάδῃ τὴν Ἰκπαρέτην ἐπὶ δέκα τάλαντοις· εἶτα μέντοι τεκούσης ἄλλα κάλιν δέκα προσ-

εισπράξει τὸν Ἀλκιβιάδην, ὡς τοῦτο συνθέμενον, εἰ γένοιτο παῖδες. Ὁ δὲ Καλλίας ἐπιβουλὴν δεδοικῶς προσῆλθε τῷ δήμῳ τὰ χρήματα διδοὺς καὶ τὸν οἶκον, ἄνευ αὐτῷ συμπέση μὴ καταλιπόντι γυνεὴν ἀποθανεῖν. Εὐτακτος δ' οὕσα καὶ φίλανδρος ἢ Ἰππαρέτη, λυπου-⁵ μένη δ' ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὸν γάμον ἐταίραις ξέναις καὶ ἀσταῖς συνόντος, ἐκ τῆς οἰκίας ἀπιοῦσα πρὸς τὸν ἀδελφὸν ᾤχετο. Τοῦ δ' Ἀλκιβιάδου μὴ φροντίζοντος, ἀλλὰ τρυφῶντος, ἔδει τὸ τῆς ἀπολείψεως γράμμα παρὰ τῷ ἄρχοντι θέσθαι μὴ δι' ἐτέρων, ἀλλ' αὐτὴν καροῦσαν.¹⁰ Ὡς οὖν παρῆν τοῦτο πράξουσα κατὰ τὸν νόμον, ἐπελθὼν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ συναρπάσας αὐτὴν ἀπῆλθε δι' ἀγορᾶς οἰκαδὲ κομίζων, μηδενὸς ἐναντιωθῆναι μηδ' ἀφελῆσθαι τολμήσαντος. Ἐμεινε μέντοι παρ' αὐτῷ μέχρι τελευτῆς, ἐτελεύτησε δὲ μετ' οὐ πολλὸν χρόνον εἰς Ἐφε-¹⁵ σον τοῦ Ἀλκιβιάδου πλεύσαντος. Αὕτη μὲν οὖν οὐ παντελῶς ἔδοξεν ἢ βία παράνομος οὐδ' ἀπάνθρωπος εἶναι· καὶ γὰρ ὁ νόμος δοκεῖ διὰ τοῦτο προάγειν τὴν ἀπολείπουσαν εἰς τὸ δημόσιον αὐτὴν, ὅπως ἐγγένηται τῷ ἀνδρὶ συμβῆναι καὶ κατασχεῖν.²⁰

ΙΧ. Ὅντος δὲ κυνὸς αὐτῷ θαυμαστοῦ τὸ μέγεθος καὶ τὸ εἶδος, ὃν ἑβδομήκοντα μνην ἑωνημένος ἐτύγγανεν, ἀπέκοψε τὴν οὐρὰν πάγκαλον οὕσαν. Ἐπιτιμῶντων δὲ τῶν συνήθων καὶ λεγόντων, ὅτι πάντες ἐπὶ τῷ κυνὶ δάκνονται καὶ λοιδοροῦσιν αὐτόν, ἐπιγελάσας· „Γίνεται²⁵ τοίνυν“ εἶπεν „ὁ βούλομαι· βούλομαι γὰρ Ἀθηναίους τοῦτο λαλεῖν, ἵνα μὴ τι χεῖρον περὶ ἐμοῦ λέγωσι.“

Χ. Πρώτην δ' αὐτῷ ἀροδοῦν εἰς τὸ δημόσιον γενέσθαι λέγουσι μετὰ χρημάτων ἐκιδόσεως, οὐκ ἐκ παρασκευῆς, ἀλλὰ παριόντα θορυβοῦντων Ἀθηναίων ἐρέ-³⁰ σθαι τὴν αἰτίαν τοῦ θορύβου, κυθόμενον δὲ χρημάτων ἐκιδόσιν γίνεσθαι παρελθεῖν καὶ ἐκιδούναι· τοῦ δὲ δή-

μου κροτοῦντος καὶ βοῶντος ὑφ' ἡδονῆς ἐπιλαθέσθαι τοῦ ὄργου, ὃν ἐτύγχανεν ἔχων ἐν τῷ ἱματίῳ· ποθηθέντος οὖν καὶ διαφυγόντος ἔτι μᾶλλον ἐκβοῆσαι τοὺς Ἀθηναίους, πολλοὺς δὲ συνθηρᾶν ἀναστάντας, λαβείν 5 δ' αὐτὸν Ἀντίλοχον τὸν κυβερνήτην καὶ ἀποδοῦναι· διὸ προσφιλέστατον τῷ Ἀλκιβιάδῃ γενέσθαι. Μεγάλας δ' αὐτῷ κλεισιάδας ἐπὶ τὴν πολιτείαν ἀνοίγοντος τοῦ τε γένους καὶ τοῦ πλούτου τῆς τε περὶ τὰς μάχας ἀνδραγαθίας, φίλων τε πολλῶν καὶ οἰκείων ὑπαρχόντων, ἀπ' 10 οὐδενὸς ἤξιλον μᾶλλον ἢ τῆς τοῦ λόγου χάριτος ἰσχύειν 196 ἐν τοῖς πολλοῖς. Καὶ ὅτι μὲν δυνατὸς ἦν εἰπεῖν οἷ τε κωμικοὶ μαρτυροῦσι καὶ τῶν φητόρων ὁ δυνατώτατος ἐν τῷ κατὰ Μειδίου λέγων τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ δεινότατον εἰπεῖν γενέσθαι πρὸς τοῖς ἄλλοις. Εἰ δὲ Θεοφράστῳ πι- 15 στεῦομεν, ἀνδρὶ φιληκόφῳ καὶ ἱστορικῷ παρ' ὄντινου τῶν φιλοσόφων, εὗρεῖν μὲν ἦν τὰ δέοντα καὶ νοῆσαι πάντων ἱκανώτατος ὁ Ἀλκιβιάδης, ζητῶν δὲ μὴ μόνον ἂ δει λέγειν, ἀλλὰ καὶ ὡς δει τοῖς ὀνόμασι καὶ τοῖς ῥήμασιν, οὐκ εὐπορῶν δὲ, πολλάκις ἐσφάλλετο καὶ μεταξὺ 20 λέγων ἀπεσιῶπα καὶ διέλειπε, λέξεως διαφυγούσης αὐτόν, ἀναλαμβάνων καὶ διασκοπούμενος.

XI. Αἱ δ' ἱπποτροφίαι περιβόητοι μὲν ἐγένοντο καὶ τῷ πλήθει τῶν ἀρμάτων· ἑπτὰ γὰρ ἄλλος οὐδεὶς καθῆκεν Ὀλυμπίασιν ἰδιώτης οὐδὲ βασιλεὺς, μόνος δὲ ἐκεῖνος. 25 Καὶ τὸ νικῆσαι δὲ καὶ δεύτερον γενέσθαι καὶ τέταρτον, ὡς Θουκυδίδης φησὶν, ὁ δ' Εὐριπίδης τρίτον, ὑπερβάλλει λαμπρότητι καὶ δόξῃ πᾶσαν τὴν ἐν τούτοις φιλοτιμίαν. Λέγει δ' ὁ Εὐριπίδης ἐν τῷ ᾄσματι ταῦτα· Σὲ δ' αἰέσομαι, ὦ Κλεινίου παῖ. Καλὸν ἀνίκα· κάλ- 30 λιστον δ', ὃ μηδεὶς ἄλλος Ἑλλάνων, ἄρματι πρῶτα δραμεῖν καὶ δεύτερον καὶ τρίτον βῆναί

τ' ἀκουητὶ δις στεφθέντ' ἐλάλα καρυκι βόαν
 παραδοῦναι.

XII. Τοῦτο μέντοι τὸ λαμπρὸν ἐπιφανέστερον ἐποίη-
 σεν ἢ τῶν πόλεων φιλοτιμία. Σκηνὴν μὲν γὰρ αὐτῷ
 κεκοσμημένην διαπρεπῶς ἔστησαν Ἐφέσιοι, τροφὰς δὲ ἑ-
 ἴκοις καὶ πλήθος ἱερείων παρείχεν ἡ Χίων πόλις, οἴνου
 δὲ Δέσβιοι καὶ τὴν ἄλλην ὑποδοχὴν ἀφειδῶς ἐστιῶντι
 πολλούς. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ διαβολὴ τις ἢ κακοήθεια
 γενομένη περὶ τὴν φιλοτιμίαν ἐκείνην πλείονα λόγον
 παρέσχε. Λέγεται γάρ, ὡς ἦν Ἀθήνησι Διομήδης, ἀνὴρ 10
 οὐ πονηρός, Ἀλκιβιάδου φίλος, ἐπιθυμῶν δὲ νίκην
 Ὀλυμπικὴν αὐτῷ γενέσθαι· καὶ πυνθανόμενος ἄρμα
 δημόσιον Ἀργείοις εἶναι, τὸν Ἀλκιβιάδην εἰδὼς ἐν Ἀργει
 μέγα δυνάμενον καὶ φίλους ἔχοντα πολλούς ἐπεισεν αὐ-
 τῷ πριάσθαι τὸ ἄρμα. Πριάμενος δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης ἴδιον 15
 ἀπεγράφατο, τὸν δὲ Διομήδην χαίρειν εἶπασε χαλεπῶς φέ-
 ροντα καὶ μαρτυρόμενον θεοὺς καὶ ἀνθρώπους. Φαίνε-
 ται δὲ καὶ δίκη συστᾶσα περὶ τούτου, καὶ λόγος Ἴσοκράτει
 γέγραπται περὶ τοῦ ζεύγους ὑπὲρ τοῦ Ἀλκιβιάδου παι-
 δός, ἐν ᾧ Τισίας ἐστίν, οὐ Διομήδης, ὁ δικασάμενος. 20

XIII. Ἐπεὶ δ' ἀφῆκεν αὐτὸν εἰς τὴν πολιτείαν ἔτι
 μειράκιον ὦν, τοὺς μὲν ἄλλους εὐθύς ἐταπεινώσε δημα-
 γωγούς, ἀγῶνα δ' εἶχε πρὸς τε Φαίακα τὸν Ἐρασιστρά-
 του καὶ Νικίαν τὸν Νικηράτου, τὸν μὲν ἤδη καθ' ἡλι-
 κίαν προήκοντα καὶ στρατηγὸν ἄριστον εἶναι δοκοῦντα, 25
 Φαίακα δ' ἀρχόμενον, ὥσπερ αὐτός, ἀυξάνεσθαι τότε
 καὶ γνωρίμων ὄντα κατέρων, ἐλαττούμενον δὲ τοῖς τε
 ἄλλοις καὶ περὶ τὸν λόγον. Ἐντενκτικὸς γὰρ ἴδια καὶ
 πιθανὸς ἐδόκει μᾶλλον ἢ φέρειν ἀγῶνας ἐν δῆμῳ δυνα-
 τός. Ἦν γὰρ, ὡς Εὐπολὶς φησι, 30

Δαλεῖν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λέγειν.

Φέρεται δὲ καὶ λόγος τις κατ' Ἀλκιβιάδου καὶ Φαίακος γεγραμμένος, ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἄλλων γέγραπται καὶ ὅτι τῆς πόλεως πολλὰ πομπεῖα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κεκτημένης Ἀλκιβιάδης ἐχρήτο πᾶσιν αὐτοῖς ὡσπερ ἰδίους πρὸς 5 τὴν καθ' ἡμέραν δίαιταν. Ἦν δὲ τις Ἐπέροβλος Περιθοΐδης, οὗ μέμνηται μὲν ὡς ἀνθρώπου πονηροῦ καὶ Θουκυδίδης, τοῖς δὲ κωμικοῖς ὁμοῦ τι πᾶσι διατριβὴν αἰεὶ σκωπτόμενος ἐν τοῖς θεάτροις παρεῖχεν. Ἄτρεπτος δὲ πρὸς τὸ κακῶς ἀκούειν καὶ ἀπαθῆς ὢν ὀλιγωρία 10 δόξης, ἦν ἀναισχυντίαν καὶ ἀπόνοιαν οὖσαν εὐτολμίαν 19' ἐνιοὶ καὶ ἀνδρείαν καλοῦσιν, οὐδενὶ μὲν ἤρεσκεν, ἐχρήτο δ' αὐτῷ πολλὰκις ὁ δῆμος ἐπιθυμῶν προπηλακίζειν τοὺς ἐν ἀξιώματι καὶ συκοφαντεῖν. Ἀνακείσθεις οὖν ὑπ' αὐτοῦ τότε τὸ ὄστρακον ἐπιφέρειν ἐμελλεν, ᾧ κολούοντες 15 αἰεὶ τὸν προὔχοντα δόξη καὶ δυνάμει τῶν πολιτῶν ἐλάνουσιν, παραμυθούμενοι τὸν φόβον μᾶλλον ἢ τὸν φόβον. Ἐπεὶ δὲ δῆλον ἦν, ὅτι ἐνὶ τῶν τριῶν τὸ ὄστρακον ἐποίησαν, συνήγαγε τὰς στάσεις εἰς ταῦτόν ὁ Ἀλκιβιάδης, καὶ διαλεχθεὶς πρὸς τὸν Νικίαν κατὰ τοῦ Ἐπεροβόλου 20 τὴν ὄστρακοφορίαν ἔτρεψεν. Ὡς δ' ἐνιοὶ φασιν, οὐ πρὸς Νικίαν, ἀλλὰ πρὸς Φαίακα διαλεχθεὶς καὶ τὴν ἐκείνου προσλαβὼν ἑταιρίαν ἐξήλασε τὸν Ἐπέροβλον οὐδ' ἂν προσδοκήσαντα. Φαῦλος γὰρ οὐδεὶς ἐνέπιπτεν εἰς τοῦτον τὸν κολασμὸν οὐδ' ἄδοξος, ὡς που καὶ Πλάτων ὁ 25 κωμικὸς εἶρηκε τοῦ Ἐπεροβόλου μνησθεὶς,

Καίτοι πέπραχε τῶν τρόπων μὲν ἄξια,
αὐτοῦ δὲ καὶ τῶν στιγμάτων ἀνάξια.
οὐ γὰρ τοιούτων εἴνεκ' ὄστραχ' εὐρέθη.

Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐν ἑτέροις μᾶλλον εἰρηται τὰ ἱστο-
30 ρούμενα.

XIV. Τὸν δ' Ἀλκιβιάδην ὁ Νικίας οὐχ ἦτεον ἠγία θαναταζόμενος ὑπὸ τῶν πολεμίων ἢ τιμώμενος ὑπὸ τῶν

πολιτῶν. Πρόξενος μὲν γὰρ ἦν ὁ Ἀλκιβιάδης τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ τοὺς ἀλόντας αὐτῶν περὶ Πύλον ἄνδρας ἐθεράπευσεν· ἐπεὶ δ' ἐκεῖνοί τε διὰ Νικίου μάλιστα τῆς εἰρήνης τυχόντες καὶ τοὺς ἄνδρας ἀπολαβόντες ὑπερηγάκων αὐτόν, ἐν τε τοῖς Ἑλλησι λόγος ἦν, ὡς Περικλέους μὲν συνάφαντος αὐτοῖς, Νικίου δὲ λύσαντος τὸν πόλεμον, οἳ τε πλείστοι τὴν εἰρήνην Νικίειον ἠνόμαζον, οὐ μετρίως ἀνιῶμενος ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ φθονῶν ἐβούλετο σύγχυσειν ὀρκίων. Καὶ πρῶτον μὲν Ἀργείους αἰσθανόμενος μίσει καὶ φόβῳ τῶν Σπαρτιατῶν ζητούντας ἀπο-10 στροφῆν, ἐλπιδας αὐτοῖς ἐνεθίδου κρύφα τῆς Ἀθηναίων συμμαχίας, καὶ παρεθάρρυνε πέμπων καὶ διαλεγόμενος τοῖς προσετώσι τοῦ δήμου μὴ δεδιέναι μηδ' ὑπέκειν Λακεδαιμονίοις, ἀλλὰ πρὸς Ἀθηναίους τρέπεσθαι καὶ περιμένειν ὅσον οὐδέπω μεταμελομένους καὶ τὴν εἰρή-15 νην ἀφιέντας. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι πρὸς τε τοὺς Βοιωτοὺς ἐποιήσαντο συμμαχίαν καὶ Πάνακτον οὐχ ἔστώς, ὥσπερ ἔδει, τοῖς Ἀθηναίοις παρέδωκαν, ἀλλὰ καταλύσαντες, ὀργιζομένους λαβῶν τοὺς Ἀθηναίους ἔτι μᾶλλον ἐξετράχυνε, καὶ τὸν Νικίαν ἐθορύβει καὶ διέβαλ-20 λεν εἰκότα κατηγορῶν, ὅτι τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ τῶν πολεμίων ἀποληφθέντας αὐτὸς μὲν ἐξελεῖν οὐκ ἠθέλησεν στρατηγῶν, ἑτέρων δ' ἐξελόντων ἀφῆκε καὶ ἀπέδωκε χαριζόμενος Λακεδαιμονίοις· εἰτ' ἐκείνους μὲν οὐκ ἔπεισε φίλος ὢν Βοιωτοῖς μὴ συνόμνυσθαι μηδὲ Κορινθίοις, 25 Ἀθηναίους δὲ κωλύειν τὸν βουλόμενον τῶν Ἑλλήνων φίλον εἶναι καὶ σύμμαχον, εἰ μὴ δόξειε Λακεδαιμονίοις. Ἐκ δὲ τούτου κακῶς φερομένῳ τῷ Νικίᾳ παρήσαν ὥσπερ κατὰ τύχην πρέσβεις ἀπὸ τῆς Λακεδαίμονος, αὐτόθεν τε λόγους ἐπιεικείς ἔχοντες καὶ πρὸς πᾶν τὸ συμβιβαστικὸν 30 καὶ δίκαιον αὐτοκράτορες ἦκειν φάσκοντες. Ἀποδεξαμένης δὲ τῆς βουλῆς, τοῦ δὲ δήμου τῇ ὑστεραίᾳ μέλ-

λοντος ἐκκλησιάζειν, δείσας ὁ Ἀλκιβιάδης διεπράξατο
 τοὺς πρέσβεις ἐν λόγοις γενέσθαι πρὸς αὐτόν. Ὡς δὲ
 συνῆλθον ἔλεγε· „Τί πεπόνθατε, ἄνδρες Σπαρτιᾶται;
 πῶς ἔλαθεν ὑμᾶς, ὅτι τὰ τῆς βουλῆς αἰεὶ μέτρια καὶ φι-
 5 λάνθρωπα πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντάς ἐστιν, ὁ δὲ δῆμος
 μέγα φρονεῖ καὶ μεγάλων ὀρέγεται; κἄν φάσκητε κύριοι
 πάντων ἀφιχθαι, προστάττων καὶ βιαζόμενος ἀγνωμονή- 198
 σει. Φέρε δὴ, τὴν εὐήθειαν ταύτην ἀφέντες, εἰ βού-
 λεσθε χρήσασθαι μετρίοις Ἀθηναίοις καὶ μηδὲν ἐκβια-
 10 σθῆναι παρὰ γνώμην, οὕτω διαλέγεσθε περὶ τῶν δι-
 καίων, ὡς οὐκ ὄντες αὐτοκράτορες. Συμπράξομεν δ'
 ἡμεῖς Λακεδαιμονίοις χαριζόμενοι.“ Ταῦτα δ' εἰπὼν
 ὄρκους ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ μετέστησεν ἀπὸ τοῦ Νικίου
 παντάπασι πιστεύοντας αὐτῷ καὶ θαυμάζοντας ἅμα τὴν
 15 δεινότητα καὶ σύνεσιν, ὡς οὐ τοῦ τυχόντος ἀνδρὸς οὖ-
 σαν. Τῇ δ' ὑστεραία συνήχθη μὲν ὁ δῆμος, εἰσῆλθον δ'
 οἱ πρέσβεις. Ἐρωτώμενοι δ' ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου πάνν
 φιλανθρωπῶπως, ἐφ' οἷς ἀφιγμένοι τυγχάνουσιν, οὐκ
 ἔφασαν ἦκειν αὐτοκράτορες. Εὐθύς οὖν ὁ Ἀλκιβιάδης
 20 ἐνέκειτο μετὰ κραυγῆς καὶ ὀργῆς, ὥσπερ οὐκ ἀδικῶν,
 ἀλλ' ἀδικούμενος, ἀπίστους καὶ παλιμβόλους ἀποκαλῶν
 καὶ μηδὲν ὑγιὲς μήτε πρᾶξαι μήτ' εἰπεῖν ἤκοντας, ἐπη-
 γανᾶκτει δ' ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος ἐχαλέπαινε, τὸν δὲ Νι-
 κίαν ἐκπληξίς εἶχε καὶ κατήφεια τῶν ἀνδρῶν τῆς μετα-
 25 βολῆς, ἀγνοοῦντα τὴν ἀπάτην καὶ τὸν δόλον.

XV. Οὕτω δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἐκπεσόντων στρα-
 τηγὸς ἀποδειχθεὶς ὁ Ἀλκιβιάδης εὐθύς Ἀργείους καὶ
 Μαντινεῖς καὶ Ἠλείους συμμάχους ἐποίησε τοῖς Ἀθη-
 ναίοις. Καὶ τὸν μὲν τρόπον οὐδεὶς τῆς πράξεως ἐπῆνει,
 30 μέγα δ' ἦν τὸ πεπραγμένον ὑπ' αὐτοῦ, διαστῆσαι καὶ
 κραδᾶναι Πελοπόννησον ὀλίγου δεῖν ἅπασαν, καὶ τοσαύ-
 τας ἀσπίδας ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ περὶ Μαντινείαν ἀντιτάξαι

Λακεδαιμονίοις, καὶ πορρωτάτῳ τῶν Ἀθηνῶν ἀγῶνα κατασκευάσαι καὶ κίνδυνον αὐτοῖς, ἐν ᾧ μέγα μὲν οὐδὲν ἢ νίκη προσέθηκε κρατήσασιν, εἰ δ' ἐσφάλησαν, ἔργον ἦν τὴν Λακεδαίμονα περιγενέσθαι. Μετὰ δὲ τὴν μάχην εὐθύς ἐπέθεντο καταλύειν ἐν Ἄργει τὸν δῆμον οἱ χίλιοι 5 καὶ τὴν πόλιν ὑπήκοον ποιεῖν. Λακεδαιμόνιοι δὲ παραγενόμενοι κατέλυσαν τὴν δημοκρατίαν. Αὐτίς δὲ τῶν κολλῶν ἐξενεγκαμένων τὰ ὄπλα καὶ κρατησάντων ἐπέλθων ὁ Ἀλκιβιάδης τὴν τε νίκην ἐβεβαίωσε τῷ δήμῳ καὶ τὰ μακρὰ τείχη συνέπεισε καθεῖναι καὶ προσμίξαντας τῇ 10 θαλάσῃ τὴν πόλιν ἐξάψαι παντάπασι τῆς Ἀθηναίων δυνάμεως. Καὶ τέκτονας καὶ λιθουργοὺς ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ἐκόμισε καὶ πᾶσαν ἐνεδείκνυτο προθυμίαν, οὐχ ἦτον ἑαυτῷ κτώμενος ἢ τῇ πόλει χάριν καὶ ἰσχύν. Ἐπεισε δὲ καὶ Πατρεῖς ὁμοίως τείχεσι μακροῖς συνάψαι τῇ θα- 15 λάσῃ τὴν πόλιν. Εἰπόντος δὲ τινος τοῖς Πατρεῦσιν ὅτι „καταπιοῦνται ὑμᾶς Ἀθηναῖοι.“ „Ἴσως“ εἶπεν ὁ Ἀλκιβιάδης „κατὰ μικρὸν καὶ κατὰ τοὺς πόδας, Λακεδαιμόνιοι δὲ κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ ἀθρόως.“ Οὐ μὴν ἀλλὰ 20 καὶ τῆς γῆς συνεβούλευεν ἀντέχεσθαι τοῖς Ἀθηναίοις, 20 καὶ τὸν ἐν Ἀγραύλου προβαλλόμενον αἰεὶ τοῖς ἐφήβοις ὄρκον ἔργῳ βεβαιοῦν. Ὀμνύουσι γὰρ ὄροις χρήσασθαι τῆς Ἀττικῆς πυροῖς, κριθαῖς, ἀμπέλοις, ἐλαίαις, οἰκίαν ποιέσθαι διδασκόμενοι τὴν ἡμέρον καὶ καρποφόρον.

XVI. Ἐν δὲ τοιούτοις πολιτεύμασι καὶ λόγοις καὶ 25 φρονήματι καὶ δεινότητι πολλὴν αὖ πάλιν τὴν τρυφὴν τῆς διαίτης καὶ περὶ πότους καὶ ἔρωτας ὑβρίσματα, καὶ θηλύτητας ἐσθήτων ἀλουργῶν ἐλκομένων δι' ἀγορᾶς, καὶ πολυτέλειαν ὑπερήφανον, ἐκτομᾶς τε καταστρωμάτων ἐν ταῖς τριήρεσιν, ὅπως μαλακώτερον ἐγκαθεύδοι, κει- 30 ρίαις, ἀλλὰ μὴ σανῖσι τῶν στρωμάτων ἐπιβαλλομένων, ἀσπίδος τε διαχρύσου ποίησιν οὐδὲν ἐπίσημον τῶν πα-

τρίων ἔχουσαν, ἀλλ' Ἐρωτα κεραινοφόρον, [ἄπερ] ὄρων-
τες οἱ μὲν ἐνδοξοὶ μετὰ τοῦ βδελύττεσθαι καὶ δυσχερα-
νειν ἐφοβοῦντο τὴν ὀλιγοφρίαν αὐτοῦ καὶ παρανομίαν,
ὡς τυραννικὰ καὶ ἀλλόκοτα, τοῦ δὲ δήμου τὸ πάθος τὸ 19
5 πρὸς αὐτὸν οὐ κακῶς ἐξηγούμενος ὁ Ἀριστοφάνης ταῦτ'
εἶρηκε·

Ποθεῖ μὲν, ἐχθαίρει δὲ, βούλεται δ' ἔχειν.

ἔτι δὲ μᾶλλον τῇ ὑπονοίᾳ πιέζων·

Μάλιστα μὲν λέοντα μὴ ἔν πόλει τρέφειν·

10 ἦν δ' ἐκτρέφῃ τις, τοῖς τρόποις ὑπηρετεῖν.

Ἐπιδόσεις γὰρ καὶ χορηγίαι καὶ φιλοτιμήματα πρὸς τὴν
πόλιν ὑπερβολὴν μὴ ἀπολείποντα καὶ δόξα προγόνων καὶ
λόγου δύναμις καὶ σώματος εὐπρέπεια καὶ φώμη μετ'
ἐμπειρίας τῶν πολεμικῶν καὶ ἀλκῆς πάντα τᾶλλα συγγω-
15 ρεῖν ἐπολεῖ καὶ φέρειν μετρίως τοὺς Ἀθηναίους, ἀεὶ τὰ
πρώτατα τῶν ὀνομάτων τοῖς ἀμαρτήμασι τιθεμένους,
παιδιάς καὶ φιλοτιμίας. Οἶον ἦν καὶ τὸ Ἀγάθαρχον
εἶρξαι τὸν ζωγράφον, εἶτα γράψαντα τὴν οἰκίαν ἀφείναι
δωρησάμενον· καὶ Ταυρέαν ἀντιχορηγοῦντα ἡπάσαι φι-
20 λοτιμούμενον ὑπὲρ τῆς νίκης· καὶ τὸ Μηλίαν γυναικὰ ἐκ
τῶν αἰχμαλώτων ἐξελλόμενον καὶ συνόντα θρέφαι παιδά-
ριον ἐξ αὐτῆς. Καὶ γὰρ τοῦτο φιλάνθρωπον ἐκάλουν·
πλὴν ὅτι τοὺς Μηλίους ἠβηδὸν ἀποσφαγῆναι τὴν κλει-
στην αἰτίαν ἔσχε τῷ ψηφίσματι συνειπῶν. Ἀριστοφῶντος
25 δὲ Νεμέαν γράψαντος ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτῆς καθήμενον
Ἀλκιβιάδην ἔχουσαν, ἐθσεῶντο καὶ συνέτρεινον χαίροντες.
Οἱ δὲ πρεσβύτεροι καὶ τούτοις ἐδυσχέραινον ὡς τυραν-
νικοῖς καὶ παρανόμοις. Ἐδόκει δὲ καὶ Ἀρχέστρατος οὐκ
ἀπὸ τρόπου λέγειν, ὡς ἢ Ἑλλὰς οὐκ ἂν ἦνεγκε δύο Ἀλ-
30 κιβιάδας. Ἐπεὶ δὲ Τίμων ὁ μισάνθρωπος εὐήμερήσαντι
τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ προκεμπόμενον ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας
ἐπιφανῶς οὐ παρήλθεν οὐδ' ἐξέκλινεν, ὥσπερ εἰώθει

τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ἀπαντήσας καὶ δεξιωσάμενος „Εὐ γ'“
 ἔφη „ποιεῖς αὐξόμενος, ὦ παῖ· μέγα γὰρ αὕξη κακὸν
 ἅπασι τούτοις,“ οἱ μὲν ἐγέλων, οἱ δ' ἐβλασφήμουν,
 ἐνίους δὲ καὶ πάνυ τὸ λεχθὲν ἐπέστρεφεν. Οὕτως ἄκρι-
 τος ἦν ἡ δόξα περὶ αὐτοῦ διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀνωμαλίαν. 5

XVII. Σικελίας δὲ καὶ Περικλέους ἐτι ζῶντος ἐπεθύ-
 μουν Ἀθηναῖοι καὶ τελευτήσαντος ἤπτοντο, καὶ τὰς λε-
 γομένας βοηθείας καὶ συμμαχίας ἐπεμπον ἐκάστοτε τοῖς
 ἀδικουμένοις ὑπὸ Συρακουσίων ἐπιβάθρας τῆς μείζονος
 στρατείας τιθέντες. Ὁ δὲ παντάπασι τὸν ἔρωτα τοῦτον 10
 ἀναπλέξας αὐτῶν καὶ πείσας μὴ κατὰ μέρος μηδὲ κατὰ
 μικρὸν, ἀλλὰ μεγάλῳ στόλῳ πλεύσαντας ἐπιχειρεῖν καὶ
 καταστρέφεσθαι τὴν νῆσον Ἀλκιβιάδης ἦν, τὸν τε δῆμον
 μεγάλα πείσας ἐπίλξειν αὐτὸς τε μειζόνων ὀρεγόμενος.
 Ἀρχὴν γὰρ εἶναι, πρὸς ἃ ἠλπίζει, διανοεῖτο τῆς στρα- 15
 τείας, οὐ τέλος, ὥσπερ οἱ λοιποὶ, Σικελίαν. Καὶ Νικίας
 μὲν ὡς χαλεπὸν ἔργον ὄν τὰς Συρακούσας ἐλεῖν ἀπέ-
 τρεπε τὸν δῆμον, Ἀλκιβιάδης δὲ Καρχηδόνα καὶ Λιβύην
 ὄνειροπολῶν, ἐκ δὲ τούτων προσγενομένων Ἰταλίαν καὶ
 Πελοπόννησον ἤδη περιβαλλόμενος, ὀλίγου δεῖν ἐφόδια 20
 τοῦ πολέμου Σικελίαν ἐποιεῖτο. Καὶ τοὺς μὲν νέους
 αὐτόθεν εἶχεν ἤδη ταῖς ἐλπίσιν ἐπηρμένους, τῶν δὲ
 πρεσβυτέρων ἠκροῶντο πολλὰ θαυμάσια περὶ τῆς στρα-
 τείας περαινόντων, ὥστε πολλοὺς ἐν ταῖς καλαίστραις
 καὶ τοῖς ἡμικυκλίοις καθέζεσθαι τῆς τε νῆσου τὸ σχῆμα 25
 καὶ θέειν Λιβύης καὶ Καρχηδόνας ὑπογράφοντας. Σω-
 κράτη μὲντοι τὸν φιλόσοφον καὶ Μέτωνα τὸν ἀστρολό-
 γον οὐδὲν ἐλπίζει τῇ πόλει χρηστὸν ἀπὸ τῆς στρατείας
 ἐκείνης λέγουσιν, ὁ μὲν, ὡς ἔοικε, τοῦ συνήθους δαι-
 μονίου γενομένου καὶ προσημαίνοντος, ὁ δὲ Μέτων εἶτε 30
 δεισας ἐκ λογισμοῦ τὸ μέλλον εἶτε μαντικῆς τινι τρόπῳ
 200 χρησάμενος ἐσκήψατο μεμνημένοι, καὶ λαβὼν δᾶδα καιο-

μένην οἷος ἦν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ὑφάπτειν. Ἐνιοὶ δὲ φασὶ προσποίημα μὲν μανίας μηδὲν ἐσκευάσθαι τὸν Μένωνα, καταπρῆσαι δὲ τὴν οἰκίαν νύκτωρ, εἶθ' ἔωθεν προελθόντα δεῖσθαι καὶ ἀντιβολεῖν ἐπὶ συμφορᾷ τηλικαύτη
5 τὸν υἱὸν αὐτῷ παρεθῆναι τῆς στρατείας. Ἐκείνος μὲν οὖν ἔτυχεν ὧν ἡξίου παρακρουσάμενος τοὺς πολίτας.

XVIII. Ὁ δὲ Νικίας ἄκων μὲν ἠσέθη στρατηγός, οὐχ ἡκιστα τὴν ἀρχὴν καὶ διὰ τὸν συνάρχοντα φεύγων· ἐφαίνετο γὰρ τοῖς Ἀθηναίοις τὰ τοῦ πολέμου βέλτιον
10 ἔξειν μὴ προεμένοις τὸν Ἀλκιβιάδην ἄκρατον, ἀλλὰ μιχθείσης πρὸς τὴν τόλμαν αὐτοῦ τῆς Νικίου προνοίας· καὶ γὰρ ὁ τρίτος στρατηγός Λάμαχος ἡλικία προήκων ὁμῶς ἐδόκει μηδὲν ἦττον εἶναι τοῦ Ἀλκιβιάδου διάπυρος καὶ φιλοκίνδυνος ἐν τοῖς ἀγῶσι· βουλευομένων δὲ περὶ
15 πλήθους καὶ τρόπου παρασκευῆς ἐπεχείρησεν αὐτίς ὁ Νικίας ἐνίστασθαι καὶ καταπαύειν τὸν πόλεμον. Ἀντιπόντος δὲ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ κρατήσαντος, ἔγραψε τῶν δητόρων Δημόστρατος καὶ εἶπεν, ὡς χρὴ τοὺς στρατηγούς αὐτοκράτορας εἶναι καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ τοῦ
20 πολέμου παντός. Ἐπιψηφισαμένου δὲ τοῦ δήμου καὶ γενομένων ἐτοιμῶν πάντων πρὸς τὸν ἔκπλουν, οὐ χρηστὰ παρῆν οὐδὲ τὰ τῆς ἐορτῆς. Ἀδωνίων γὰρ εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας καθηκόντων εἰδῶλα πολλαχοῦ νεκροῖς ἐκκομιζομένοις ὅμοια προῦκείντο ταῖς γυναιξί, καὶ ταφὰς
25 ἐμιμοῦντο κοπτόμεναι καὶ θρήνους ἤδον. Ἡ μὲντοι τῶν Ἑρμῶν περικοπὴ μιᾶ νυκτὶ τῶν πλείστων ἀκρωτηριασθέντων τὰ πρόσωπα πολλοὺς καὶ τῶν περιφρονούντων τὰ τοιαῦτα διετάραξεν. Ἐλέχθη μὲν οὖν, ὅτι Κορίνθιοι
30 διὰ τοὺς Συρακουσίους ἀποίκους ὄντας, ὡς ἐπισχέσεως ἐσομένης πρὸς τῶν οἰωνῶν ἢ μεταγνώσεως τοῦ πολέμου, ταῦτα δράσειαν. Οὐ μὴν ἤπιετό γε τῶν πολλῶν οὐδ' οὗτος ὁ λόγος οὐθ' ὁ τῶν σημείων δεινὸν εἶναι μηδὲν

οιομένων, ἀλλ' οἷα φιλεῖ φέρειν ἄκρατος ἀκολαστων νέων εἰς ὕβριν ἐκ παιδιᾶς ὑποφερομένων· ὄργῃ δ' ἅμα καὶ φόβῳ τὸ γεγονός λαμβάνοντες ὡς ἀπὸ συνωμοσίας ἐπὶ πράγμασι μεγάλοις τετολημημένοι, ἅπασαν ἐξήταξον ὑπόνοιαν πικρῶς ἢ τε βουλή συνιοῦσα περὶ τούτων καὶ 5 ὁ δῆμος ἐν ὀλίγαις ἡμέραις πολλαίαις.

XIX. Ἐν δὲ τούτῳ δούλους τινὰς καὶ μετοίκους προήγαγεν Ἀνδροκλῆς ὁ δημαγωγὸς ἄλλων τε ἀγαλμάτων περικοπᾶς καὶ μυστηρίων παρ' οἶνον ἀπομιμήσεις τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν φίλων κατηγοροῦντας. Ἔλεγον δὲ 10 Θεόδωρον μὲν τινα θρᾶν τὰ τοῦ κήρυκος, Πουλυτίωνα δὲ τὰ τοῦ δαδούχου, τὰ δὲ τοῦ ἱεροφάντου τὸν Ἀλκιβιάδην, τοὺς δ' ἄλλους ἐταίρους παρῆναι καὶ μνεῖσθαι μύστας προσαγορευομένους. Ταῦτα γὰρ ἐν τῇ εἰσαγγελίᾳ γέγραπται Θεσσαλοῦ τοῦ Κίμωνος εἰσαγγείλαντος 15 Ἀλκιβιάδην ἀσεβεῖν περὶ τῷ θεῷ. Τραχυννομένου δὲ τοῦ δήμου καὶ πικρῶς πρὸς Ἀλκιβιάδην ἔχοντος, καὶ τοῦ Ἀνδροκλέους (ἦν γὰρ οὗτος ἐχθρὸς ἐν τοῖς μάλιστα τοῦ Ἀλκιβιάδου) παροξύνοντος, ἐν ἀρχῇ μὲν ἐταράχθησαν οἱ περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. Αἰσθόμενοι δὲ τοὺς τε ναύτας, 20 ὅσοι πλεῖν ἐμελλον εἰς Σικελίαν, εὐνους ὄντας αὐτοῖς καὶ τὸ στρατιωτικὸν, Ἀργείων δὲ καὶ Μαντινέων χιλίων ὄντων ὀπλιτῶν ἀκούοντες ἀναφανδὸν λεγόντων, ὡς δι' Ἀλκιβιάδην στρατεύοιντο διαπόντιον καὶ μακρὰν στρατείαν, ἐὰν δέ τις ἀγνωμονῇ περὶ τοῦτον, εὐθύς ἀπο- 25 στήσεσθαι, ἀνεθάρρουν καὶ παρίσταντο τῷ καιρῷ πρὸς τὴν ἀπολογία, ὥστε τοὺς ἐχθροὺς πάλιν ἀδυμεῖν καὶ φοβεῖσθαι, μὴ περὶ τὴν κρίσιν ὁ δῆμος ἀμβλύτερος αὐ- 201 τῷ γένηται διὰ τὴν χρεῖαν. Πρὸς ταῦτ' οὖν τεχνάζουσι τῶν ῥητόρων τοὺς οὐ δοκοῦντας ἐχθροὺς τοῦ Ἀλκι- 30 βιάδου, μισοῦντας δὲ αὐτὸν οὐχ ἦττον τῶν ὁμολογούντων ἀνισταμένους ἐν τῷ δήμῳ λέγειν, ὡς ἄτοπόν ἐστιν

Τιμαίον. Οὗτος ἀνακείθει τὸν Ἀνδοκίδην ἑαυτοῦ κα-
 τήγορον καὶ τινων ἄλλων γενέσθαι μὴ πολλῶν· ὁμολο-
 γήσαντι γὰρ ἄδειαν εἶναι κατὰ ψήφισμα τοῦ δήμου, τὰ
 δὲ τῆς κρίσεως ἄδηλα πᾶσι, τοῖς δὲ δυνατοῖς φοβερῶ-
 5 τατα· βέλτιον δὲ σωθῆναι ψευδόμενον ἢ μετὰ τῆς αὐτῆς
 αἰτίας ἀποθανεῖν ἀδόξως, καὶ τὸ κοινῇ σκοποῦντι συμ-
 φέρον ὑπάρχειν, ὀλίγους καὶ ἀμφιβόλους προέμενον,
 πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἐξελέσθαι τῆς ὀργῆς. Ταῦτα τοῦ
 Τιμαίου λέγοντος καὶ διδάσκοντος ὁ Ἀνδοκίδης ἐπέισθη,
 10 καὶ γενόμενος μηνυτῆς καθ' αὐτοῦ καὶ καθ' ἑτέρων ἐσχε-
 τὴν ἐκ τοῦ ψηφίσματος ἄδειαν αὐτός· οὓς δ' ὠνόμασε
 πάντες πλὴν τῶν φυγόντων ἀπώλοντο. Καὶ πίστεως
 ἕνεκα προσέθηκεν αὐτοῖς οἰκέτας ἰδίους ὁ Ἀνδοκίδης.
 Οὐ μὴν ὃ γε δήμος τὴν ὀργὴν ἄπασαν ἀφῆκεν ἐνταῦθα,
 15 ἀλλὰ μᾶλλον ἀπαλλαγεῖς τῶν Ἐρμοκοπιδῶν ὥσπερ σχο-
 λάζοντι τῷ θυμῷ πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ὅλος ἔρρηγῃ, καὶ
 τέλος ἀπέστειλε τὴν Σαλαμινίαν πρὸς αὐτόν, οὐ φάυλας
 αὐτό γε τοῦτο προστάξας, μὴ βιάζεσθαι μηδ' ἄπτεσθαι
 τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῷ μετρίῳ λόγῳ χρῆσθαι κειεύ-
 20 οντας ἀκολουθεῖν ἐπὶ κρίσιν καὶ πείθειν τὸν δήμον.
 Ἐφοβοῦντο γὰρ ταραχὰς τοῦ στρατεύματος ἐν πολεμιά-
 γῃ καὶ στάσιν, ὃ ῥαδίως ἂν ἐξεργάσατο βουλευθεῖς ὁ
 Ἀλκιβιάδης. Καὶ γὰρ ἠθύμουν ἀπιόντος αὐτοῦ καὶ πολ-
 λὴν τριβὴν προσεδόκων καὶ μῆκος ἀργὸν ἐν τῷ Νικίᾳ
 25 τὸν πόλεμον ἔξειν, καθάπερ μύωπος ἀφηρημένου τῶν
 πρᾶξεων. Ὁ γὰρ Λάμαχος ἦν μὲν πολεμικὸς καὶ ἀνδρῶ-
 δης, ἀξίωμα δ' οὐ προσῆν οὐδ' ὄγκος αὐτῷ διὰ πενίαν.

XXII. Εὐθύς μὲν οὖν ἀποπλέων ὁ Ἀλκιβιάδης ἀφεί-
 λετο Μεσσήνην Ἀθηναίους. Ἦσαν γὰρ οἱ μέλλοντες
 30 ἐνδιδόναί τὴν πόλιν, οὓς ἐκεῖνος εἰδὼς σαφέστατα τοῖς
 Συρακουσίων φίλοις ἐμήνυσε καὶ διέφθειρε τὴν πρᾶξιν.
 Ἐν δὲ Θουρίοις γενόμενος καὶ ἀποβὰς τῆς τριήρους ἔκρυ-

φεν ἑαυτὸν καὶ διέφυγε τοὺς ζητοῦντας. Ἐπιγνόντος δέ τινος καὶ εἰπόντος· „Οὐ πιστεύεις, ὦ Ἀλκιβιάδη, τῇ πατρίδι;“ „Τὰ μὲν ἄλλ’“ ἔφη „πάντα· περὶ δὲ τῆς ψυχῆς τῆς ἐμῆς οὐδὲ τῇ μητρὶ, μήπως ἀγνοήσασα τὴν μέλαιναν ἀντὶ τῆς λευκῆς ἐπενέγκῃ ψῆφον.“ Ἰστερον δ' ἀκούσας ὅτι θάνατον αὐτοῦ κατέγνωκεν ἡ πόλις· „Ἄλλ' ἐγὼ“ εἶπε „θελεῶ αὐτοῖς ὅτι ζῶ.“ Τὴν μὲν οὖν εἰσαγγελίαν οὕτως ἔχουσιν ἀναγράφεσσι· „Θεσσαλὸς Κίμωνος Λακιάδης Ἀλκιβιάδην Κλεινίου Σκαμβωνίδην εἰσῆγγειλεν ἀδικεῖν περὶ τῷ θεῷ, τὴν Δῆμητραν καὶ τὴν 10 Κόρην, ἀπομιμούμενον τὰ μυστήρια καὶ δεικνύοντα τοῖς αὐτοῦ ἐταίροις ἐν τῇ οἰκίᾳ τῇ ἑαυτοῦ, ἔχοντα στολὴν οἰανπερ ἱεροφάντης ἔχων δεικνύει τὰ ἱερά, καὶ ὀνομάζοντα αὐτὸν μὲν ἱεροφάντην, Πουλυτίωνα δὲ δαδοῦχον, κήρυκα δὲ Θεόδωρον Φηγαῖα, τοὺς δ' ἄλλους ἐταίρους 15 μύστας προσαγορεύοντα καὶ ἐπόπτας παρὰ τὰ νόμιμα καὶ τὰ καθεστηκότα ὑπὸ τε Εὐμολπιδῶν καὶ Κηρύκων καὶ τῶν ἱσρέων τῶν ἐξ Ἐλευσίνος.“ Ἐρήμην δ' αὐτοῦ καταγνόντες καὶ τὰ χρήματα δημεύσαντες ἔτι καταρᾶσθαι προσεψηφίσαντο πάντας ἱσρεῖς καὶ ἱσρείας, ὧν μό- 20 νην φασὶ Θεανῶ τὴν Μένωνος Ἀγραυλῆθεν ἀντειπεῖν πρὸς τὸ ψήφισμα, φάσκουσιν εὐχῶν, οὐ καταρῶν ἱσρείαν γεγονέναι.

XXIII. Τοσοῦτων δὲ κατεψηφισμένων Ἀλκιβιάδου καὶ κατεγνωσμένων ἐτύγχανε μὲν ἐν Ἄργει διατρίβων, 25 ὡς τὸ πρῶτον ἐκ Θουρίων ἀποδράς εἰς Πελοπόννησον διεκομίσθη, φοβούμενος δὲ τοὺς ἐχθροὺς καὶ παντάπασι τῆς πατρίδος ἀπεγνωκῶς ἐπεμψεν εἰς Σπάρτην, ἀξίων ἄδειαν αὐτῷ γενέσθαι καὶ πίστιν ἐπὶ μείζοσι χρεῖαις καὶ ὠφελείαις ὧν πρότερον αὐτοὺς ἀμυνόμενος ἔβλαψε. 30 Δόντων δὲ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ δεξαμένων παραγενόμενος προθύμως ἐν μὲν εὐθύς ἐξειργάσατο, μέλλοντας

καὶ ἀναβαλλομένους βοηθεῖν Συρακουσίοις ἐγείρας καὶ
 παροξύνας πέμψαι Γύλιππον ἄρχοντα καὶ θραῦσαι τὴν
 ἐκεῖ τῶν Ἀθηναίων δύναμιν· ἕτερον δὲ, κινεῖν τὸν
 αὐτόθεν πόλεμον ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους· τὸ δὲ τρίτον καὶ
 5 μέγιστον, ἐπιτεχνίσαι Δεκέλειαν, οὐ μᾶλλον οὐδὲν
 διειργάσατο καὶ κατοικοφθόρησε τὴν πόλιν. Εὐδοκιμῶν
 δὲ δημοσίᾳ καὶ θαυμαζόμενος οὐχ ἦττον ἰδίᾳ τοὺς πολ-
 λούς καταδημαγῶγει καὶ κατεγοήτευσεν τῇ διαίτῃ λακωνί-
 ζων, ὥσθ' ὀρώντας ἐν χροῶ κυριῶντα καὶ ψυχρολου-
 10 τοῦντα καὶ μάξῃ συνόντα καὶ ζωμῶ μέλανι χρώμενον
 ἀπιστεῖν καὶ διαπορεῖν, εἰ ποτε μάγειρον ἐπὶ τῆς οἰκίας
 οὗτος ἀνὴρ ἔσχεν ἢ προσέβλεψε μυρεψὸν ἢ Μιλησίας
 ἠνέσχετο θιγεῖν χλανίδος. Ἦν γὰρ, ὡς φασι, μία δει-
 νότης αὕτη τῶν πολλῶν ἐν αὐτῷ καὶ μηχανὴ θήρας ἀν-
 15 θρώπων, συνεξομοιοῦσθαι καὶ συνομοπαθεῖν τοῖς ἐπι-
 τηδεύμασι καὶ ταῖς διαίταις, ὄξυντέρας τρεπομένῳ τροπᾷ
 τοῦ χαμαιλέοντος. Πλὴν ἐκεῖνος μὲν, ὡς λέγεται, πρὸς
 ἐν ἐξαδυνατεῖ χροῶμα τὸ λευκὸν ἀφομοιοῦν ἑαυτόν· Ἀλ-
 κιβιάδῃ δὲ διὰ χρηστῶν ἰόντι καὶ ποιηρῶν ὁμοίως οὐδὲν
 20 ἦν ἀμίμητον οὐδ' ἀνεπιτήδεστον, ἀλλ' ἐν Σπάρτῃ γυ-
 μναστικός, εὐτελής, σκυθρωπός, ἐν Ἰωνίᾳ χλιδανός, ἐπι-
 τερπής, ῥάθυμος, ἐν Θράκῃ μεθυστικός, [ἐν Θερραλοῖς*]
 ἰππαστικός, Τισαφέρνῃ δὲ τῷ σατράπῃ συνῶν ὑπερ-
 ἔβαλεν ὄγκῳ καὶ πολυτελείᾳ τὴν Περσικὴν μεγαλοπρέ-
 25 πειαν, οὐχ αὐτὸν ἐξίστας οὕτω ῥαδίως εἰς ἕτερον ἐξ
 ἑτέρου τρόπον οὐδὲ πᾶσαν δεχόμενος τῷ ἦθει μεταβο-
 λὴν, ἀλλ', ὅτι τῇ φύσει χρώμενος ἐμελλε λυπεῖν τοὺς
 ἐντυγχάνοντας, εἰς πᾶν ἀεὶ τὸ πρόσφορον ἐκείνοις σχῆ-
 μα καὶ πλάσμα καταδύετο καὶ κατέφευγεν. Ἐν γοῦν τῇ
 30 Λακεδαιμόνι πρὸς τὰ ἔξωθεν ἦν εἰπεῖν· „Οὐ κατὰ
 Ἀχιλλέως, ἀλλ' ἐκεῖνος εἶη ἂν αὐτός, οἶον Δυ-
 κοῦργος ἐπαίδευσεν.“ τοῖς δ' ἀληθινοῖς ἂν τις ἐπεφώ-

νησεν αὐτοῦ πάθεισι καὶ πράγμασιν· „Ἔστιν ἡ πά-
 λαι γυνή.“ Τιμαίαν γὰρ τὴν Ἄγιδος γυναῖκα τοῦ
 βασιλέως στρατευομένου καὶ ἀποδημοῦντος οὕτω διέ-
 φθειρεν, ὥστε καὶ κύβιν ἐξ Ἀλκιβιάδου καὶ μὴ ἀρνεῖσθαι,
 καὶ τεκούσης παιδάριον ἄρρεν ἐξω μὲν Λεωτυχίδην κα- 5
 λείσθαι, τὸ δ' ἐντὸς αὐτοῦ ψιθυριζόμενον ὄνομα πρὸς
 τὰς φίλας καὶ τὰς ὀπαδοὺς ὑπὸ τῆς μητρὸς Ἀλκιβιάδην
 εἶναι· τοσοῦτος ἔρωσ καταίχε τὴν ἀνθρωπον. Ὁ δ' ἐν-
 τρυφῶν ἔλεγεν οὐχ ὕβρει τοῦτο πράττειν οὐδὲ κρατού-
 μενος ὑφ' ἡδονῆς, ἀλλ' ὅπως Λακεδαιμονίων βασιλεύ- 10
 σωσιν οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγονότες. Οὕτω πραττόμενα ταῦτα
 πολλοὶ κατηγοροῦν πρὸς τὸν Ἄγιν. Ἐπίστρεψε δὲ τῷ
 χρόνῳ μάλιστα, ὅτι σεισμοῦ γενομένου φοβηθεὶς ἐξέ-
 δραμε τοῦ θαλάμου παρὰ τῆς γυναικὸς, εἶτα δέκα μη-
 νῶν οὐκέτι συνῆλθεν αὐτῇ, μεθ' οὗς γενόμενον τὸν 15
 Λεωτυχίδην ἀπέφησεν ἐξ αὐτοῦ μὴ γεγονέναι. Καὶ διὰ
 τοῦτο τῆς βασιλείας ἐξέπεσεν ὕστερον ὁ Λεωτυχίδης.

XXIV. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Σικελίᾳ τῶν Ἀθηναίων δυσ-
 τυχίαν ἐπρέσβευσαν εἰς Σπάρτην ἅμα Χίοι καὶ Λέσβιοι
 καὶ Κυζικηνοὶ περὶ ἀποστάσεως. Πραττόντων δὲ Βοιω- 20
 τῶν μὲν Λεσβίοις, Φαρναβάζου δὲ Κυζικηνοῖς, Ἀλκι-
 βιάδῃ πεισθέντες εἴλοντο Χίοις πρὸ πάντων βοηθεῖν.
 20 Ἐκπεύσας δὲ καὶ αὐτὸς ἀπέστησεν ὀλίγου δεῖν ἅπασαν
 Ἰωνίαν, καὶ πολλὰ συνῶν τοῖς τῶν Λακεδαιμονίων στρα-
 τηγοῖς ἔβλαπτε τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ δ' Ἄγισ ἐχθρὸς μὲν 25
 ὑπῆρχεν αὐτῷ διὰ τὴν γυναῖκα κακῶς πεπονθῶς, ἤχθετο
 δὲ καὶ τῇ δόξῃ· τὰ γὰρ πλεῖστα γίνεσθαι καὶ προχω-
 ρεῖν δι' Ἀλκιβιάδην λόγος ἦν· τῶν δ' ἄλλων Σπαρτια-
 τῶν οἱ δυνατώτατοι καὶ φιλοτιμώτατοι τὸν Ἀλκιβιάδην
 ἤδη ἐβαρύνοντο διὰ φθόνον. Ἰσχυσαν οὖν καὶ διεπρά- 30
 ξαντο τοὺς οἰκοθεν ἄρχοντας ἐπιστεῖλαι πρὸς Ἰωνίαν,
 ὅπως ἀποκτείνωσιν αὐτόν. Ὁ δ' ἠσυχῆ προγνοὺς καὶ

- φοβηθεὶς τῶν μὲν πράξεων πασῶν ἐκοινῶνει τοῖς Λακεδαιμονίοις, τὸ δ' εἰς χεῖρας ἰέναι παντάπασιν ἐφυνγε, Τισαφέρην δὲ, τῷ βασιλέως σατράπῃ, δούς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἀσφαλείας εὐθύς ἦν παρ' αὐτῷ πρῶτος καὶ μέγιστος.
- 5 Τὸ μὲν γὰρ πολύτροπον καὶ περιττὸν αὐτοῦ τῆς δεινότητος οὐκ ὦν ἀπλοῦς, ἀλλὰ κακοήθης καὶ φιλοπόνηρος, ἐθαύμαζεν ὁ βάρβαρος· ταῖς δὲ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ συσχολάζειν καὶ συνδιαιτᾶσθαι χάρισιν οὐδὲν ἦν ἄτεγκτον ἦθος οὐδὲ φύσις ἀνάλωτος, ἀλλὰ καὶ δεδιόσι καὶ φθο-
- 10 νοῦσιν ὅμως τὸ συγγενέσθαι καὶ προσιδεῖν ἐκείνον ἠδονὴν τινα καὶ φιλοφροσύνην παρείχε. Τὰλλ' οὖν ὦν καὶ μισέλλην ἐν τοῖς μάλιστα Περσῶν ὁ Τισαφέρηνς οὕτως ἐνεδίδου τῷ Ἀλκιβιάδῃ κολακευόμενος, ὥσθ' ὑπερβάλ-λειν αὐτὸν ἀντικολακεύων ἐκείνος. Ὄν γὰρ ἐκέκτητο
- 15 παραδείσων τὸν κάλλιστον καὶ ὑδάτων καὶ λειμώνων ὑγιεινῶν ἕνεκεν [καὶ] διατριβὰς ἔχοντα καὶ καταφυγὰς ἡσκημένας βασιλικῶς καὶ περιττῶς Ἀλκιβιάδην καλεῖν ἔθετο· καὶ πάντες οὕτω καλοῦντες καὶ προσαγορεύοντες διετέλουν.
- 20 XXV. Ἀπογνοὺς οὖν ὁ Ἀλκιβιάδης τὰ τῶν Σπαρτιατῶν ὡς ἄπιστα καὶ φοβούμενος τὸν Ἄγιν, ἐκάκου καὶ διέβαλλε πρὸς τὸν Τισαφέρην, οὐκ ἔων βοηθεῖν αὐτοῖς προθύμως οὐδὲ καταλύειν τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ γλί-σχωρως χορηγοῦντα θλίβειν καὶ ἀποκναίειν ἀτρέμα καὶ
- 25 ποιεῖν ἀμφοτέροισ βασιλεὶ χειροήθεις καὶ καταπόνους ὑπ' ἀλλήλων. Ὁ δ' ἐπέειθετο ραδίως καὶ δῆλος ἦν ἀγαπῶν καὶ θαυμάζων, ὥστ' ἀποβλέπεσθαι τὸν Ἀλκιβιάδην ἐκατέρωθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, τοὺς δ' Ἀθηναίους με-ταμέλεσθαι τοῖς γνωσθεῖσι περὶ αὐτοῦ κακῶς πάσχον-
- 30 τας, ἄχθεσθαι δὲ κἀκείνον ἤδη καὶ φοβεῖσθαι, μὴ παντάπασι τῆς πόλεως ἀναιρεθείσης ὑπὸ Λακεδαιμονίοις γένηται μισούμενος. Ἐν δὲ τῇ Σάμφῳ τότε πάντα τὰ

πράγματα τοῖς Ἀθηναίοις σχεδὸν ὑπῆρχε· κάκειθεν ὀρ-
 μώμενοι τῇ ναυτικῇ δυνάμει τὰ μὲν ἀνεκτώωντο τῶν
 ἀφεστῶτων, τὰ δ' ἐφύλαττον ἀμῶς γέ πως ἔτι τοῖς πο-
 λεμίοις κατὰ θάλατταν ὄντες ἀξιόμαχοι, Τισαφέρην δὲ
 φοβούμενοι καὶ τὰς λεγομένας ὅσον οὐπω παρεῖναι Φοι- 5
 νίσσας τριήρεις πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν οὔσας, ὧν ἀφι-
 κομένων οὐδεμία σωτηρίας ἐλπίς ὑπελείπετο τῇ πόλει.
 Ταῦτα δ' εἰδὼς Ἀλκιβιάδης ἐπεμπε κρύφα πρὸς τοὺς ἐν
 Σάμῳ δυνατοὺς τῶν Ἀθηναίων, ἐλπίδας ἐνδιδούς παρέ-
 ξει τὸν Τισαφέρην φίλον, οὐ τοῖς πολλοῖς χαριζόμενος 10
 οὐδὲ πιστεύων ἐκείνοις, ἀλλὰ τοῖς ἀρίστοις, εἰ τολμῆ-
 σιαν ἄνδρες ἀγαθοὶ γενόμενοι καὶ παύσαντες ὑβρίζοντα
 τὸν δῆμον αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν σώξουσιν τὰ πράγματα καὶ τὴν
 πόλιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι σφόδρα προσεῖχον τῷ Ἀλκι-
 βιάδῃ· τῶν δὲ στρατηγῶν εἷς, Φρύνιχος ὁ Δειραδιώτης, 15
 ὑποπτέυσας, ὅπερ ἦν, τὸν Ἀλκιβιάδην οὐδὲν τι μᾶλλον
 ὀλιγαρχίας ἢ δημοκρατίας δεόμενον, ζητοῦντα δὲ πάν-
 τως κατελθεῖν ἐκ διαβολῆς τοῦ δήμου προθεραπεύειν
 καὶ ὑποδύεσθαι τοὺς δυνατοὺς ἀνθίστατο. Κρατούμε-
 νος δὲ τῇ γνώμῃ καὶ φανερωῶς ἤδη τοῦ Ἀλκιβιάδου γε- 20
 γονῶς ἐχθρὸς ἐξήγγειλε κρύφα πρὸς Ἀστύοχον τὸν τῶν
 πολεμίων ναύαρχον, ἐγκελευόμενος φυλάττεσθαι καὶ
 συλλαμβάνειν ὡς ἐπαμφοτερίζοντα τὸν Ἀλκιβιάδην.
 Ἐλελήθει δ' ἄρα προδότης προδότῃ διαλεγόμενος. Τὸν
 γὰρ Τισαφέρην ἐκπεπληγμένος ὁ Ἀστύοχος καὶ τὸν 25
 Ἀλκιβιάδην ὀρώων παρ' αὐτῷ μέγαν ὄντα, κατεμήνυσε
 τὰ τοῦ Φρυνίχου πρὸς αὐτούς. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης εὐθύς
 εἰς Σάμον ἐπεμπε τοὺς τοῦ Φρυνίχου κατηγορήσοντας.
 Ἀγανακτούντων δὲ πάντων καὶ συνισταμένων ἐπὶ τὸν
 Φρύνιχον, οὐχ ὀρώων ἐτέραν διαφυγὴν ἐκ τῶν παρόντων 30
 ἐπεχείρησεν ἰάσασθαι μέλζονι κακῷ τὸ κακόν. Αὐτίς γὰρ
 ἐπεμπε πρὸς τὸν Ἀστύοχον, ἐγκαλῶν μὲν ὑπὲρ τῆς μηνύ-

σεως, ἐπαγγελλόμενος δὲ τὰς ναῦς καὶ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων ὑποχείριον αὐτῷ παρέξειν. Οὐ μὴν ἐβλαψέ γε τοὺς Ἀθηναίους ἢ τοῦ Φρυνίχου προδοσία διὰ τὴν Ἀστυόχου καλιμπροδοσίαν. Καὶ γὰρ ταῦτα
 5 κατείπε τοῦ Φρυνίχου πρὸς τοὺς περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὁ δὲ Φρυνίχος προαισθόμενος καὶ προσδεχόμενος δευτέραν κατηγορίαν παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου, φθάσας αὐτὸς προεῖπε τοῖς Ἀθηναίοις, ὅτι μέλλουσιν ἐπιπλεῖν οἱ πολέμιοι, καὶ παρήνεσε πρὸς ταῖς ναυσὶν εἶναι καὶ περιτει-
 10 χίσαι τὸ στρατόπεδον. Ἐπεὶ δὲ πραττόντων ταῦτα τῶν Ἀθηναίων ἤκε γράμματα πάλιν παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου φυλάττεσθαι κελεύοντος τὸν Φρυνίχον ὡς προδιδόντα τοῖς πολεμίοις τὸν ναύσταθμον, ἠπίστησαν οἴομενοι τὸν Ἀλκιβιάδην εἰδότα σαφῶς τὴν τῶν πολεμίων παρα-
 15 σκευὴν καὶ διάνοιαν ἀποχρησθαι πρὸς τὴν τοῦ Φρυνίχου διαβολὴν οὐκ ἀληθῶς. Ἰστέρον μέντοι τὸν Φρυνίχον ἐνὸς τῶν περιπόλων Ἑρμῶνος ἐν ἀγορᾷ πετάξαντος ἐγχειριδίῳ καὶ διαφθείραντος, οἱ Ἀθηναῖοι δίκης γενομένης τοῦ μὲν Φρυνίχου προδοσίαν κατεψηφίσαντο
 20 τεθνήκοτος, τὸν δ' Ἑρμῶνα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ συστάντας ἐστεφάνωσαν.

XXVI. Ἐν δὲ τῇ Σάμῳ τότε κρατήσαντες οἱ Ἀλκιβιάδου φίλοι πέμπουσι Πείσανδρον εἰς ἄστυ κινήσοντα τὴν πολιτείαν καὶ παραθαρρυνοῦντα τοὺς δυνατοὺς τῶν
 25 πραγμάτων ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ καταλύειν τὸν δῆμον, ὡς ἐπὶ τούτοις τοῦ Ἀλκιβιάδου Τισαφέρην αὐτοῖς φίλον καὶ σύμμαχον παρέξοντος. Αὕτη γὰρ ἦν πρόφασις καὶ τοῦτο πρόβλημα τοῖς καθιστάσι τὴν ὀλιγαρχίαν. Ἐπεὶ δ' ἰσχυσαν καὶ παρέλαβον τὰ πράγματα οἱ πεντα-
 30 κισχίλιοι λεγόμενοι, τετρακόσιοι δὲ ὄντες, ἐλάχιστα τῷ Ἀλκιβιάδῃ προσεῖχον ἤδη καὶ μαλακώτερον ἤπιοντο τοῦ πολέμου, τὰ μὲν ἀπιστοῦντες ἔτι πρὸς τὴν μεταβολὴν

ξενοπαθοῦσι τοῖς πολίταις, τὰ δ' οἰόμενοι μᾶλλον ἐν-
 δῶσειν αὐτοῖς Λακεδαιμονίους αἰεὶ πρὸς ὀλιγαρχίαν ἐπι-
 τηθείως ἔχοντας. Ὁ μὲν οὖν κατὰ τὴν πόλιν δῆμος ἄκων
 ὑπὸ θεοῦς ἤσυχίαν ἤγε· καὶ γὰρ ἀπεσφάγησαν οὐκ ὀλίγοι
 τῶν ἐναντιουμένων φανερωῶς τοῖς τετρακοσίοις· οἱ δ' ἐν 5
 Σάμῳ ταῦτα πυνθανόμενοι καὶ ἀγανακτοῦντες ᾤρητο
 πλεῖν εὐθύς ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ, καὶ μεταπεμψάμενοι τὸν
 Ἀλκιβιάδην καὶ στρατηγὸν ἀποδείξαντες ἐκέλευον ἡγεῖ-
 σθαι καὶ καταλύειν τοὺς τυράννους. Ὁ δ' οὐχ οἶον ἄν
 τις ἐξαίφνης χάριτι τῶν πολλῶν μέγας γεγωνῶς ἔπαθε 10
 καὶ ἡγάπησε, πάντα δεῖν εὐθύς οἰόμενος χαρίζεσθαι καὶ
 μηδὲν ἀντιλέγειν τοῖς ἐκ πλάνητος καὶ φυγάδος αὐτὸν
 νεῶν τοσοῦτων καὶ στρατοπέδου καὶ δυνάμεως τηλικαύ-
 τῃς ἀποδείξασιν ἡγεμόνα καὶ στρατηγόν, ἀλλ' ὅπερ ἦν
 ἄρχοντι μεγάλῳ προσῆκον, ἀνδίστασθαι φερομένοις ὑπ' 15
 ὄργῃς, κωλύσας ἔξαμαρτεῖν, τότε γοῦν τὰ πράγματα τῇ
 πόλει περιφανῶς ἔσωσεν. Εἰ γὰρ ἄραντες ἀπέπλευσαν
 οἰκαδε, τοῖς μὲν πολεμίοις εὐθύς ἔχειν ὑπῆρχεν Ἰωνίαν
 20 ἄκασαν, Ἑλλήσποντον ἀμαχεὶ καὶ τὰς νήσους, Ἀθη-
 ναίοις δὲ πρὸς Ἀθηναίους μάχεσθαι τὸν πόλεμον εἰς 20
 τὴν πόλιν ἐμβαλόντας· ὃν μόνος μάλιστα μὴ γενέσθαι
 διεκώλυσεν ὁ Ἀλκιβιάδης, οὐ μόνον πείθων καὶ διδά-
 σκων τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ καθ' ἕνα τοὺς μὲν ἀντιβολῶν,
 τῶν δ' ἐπιλαμβανόμενος. Συνέπραττε δ' αὐτῷ καὶ Θρα-
 σύβουλος ὁ Στειριεὺς ἅμα παρῶν καὶ κεκραγῶς· ἦν γὰρ, 25
 ὡς λέγεται, μεγαλοφωνότατος Ἀθηναίων. Ἐκεῖνό τε δὴ
 καλὸν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ δεύτερον, ὅτι ὑποσχόμενος
 τὰς Φοινίσσας ναῦς, ἃς προσεδέχοντο Λακεδαιμόνιοι
 βασιλέως πέμψαντος, ἢ μεταστήσειν πρὸς αὐτοὺς ἢ
 διαπράξεσθαι μηδὲ πρὸς ἐκείνους κομισθῆναι, διὰ τα- 30
 χέων ἐξέπλευσε. Καὶ τὰς μὲν ναῦς ἐκφανείσας περὶ
 Ἀσπενδον οὐκ ἤγαγεν ὁ Τισαφέρνης, ἀλλ' ἐψεύσατο

τοὺς Λακεδαιμονίους, τὴν δ' αἰτίαν τοῦ ἀποτρέφαι παρ' ἀμφοτέροις ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχε, καὶ μᾶλλον ἔτι παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις, ὡς διδάσκων τὸν βάρβαρον αὐτοὺς ὑφ' αὐτῶν περιορᾶν ἀπολλυμένους τοὺς Ἕλληνας. Οὐ γὰρ 5 ἦν ἄδηλον, ὅτι τοῖς ἑτέροις δύναμις τοσαύτη προσγενομένη τοὺς ἑτέρους ἀφηρεῖτο κομιδῇ τὸ κράτος τῆς θαλάττης.

✕ XXVII. Ἐκ τούτου κατελύθησαν μὲν οἱ τετρακόσιοι, τῶν Ἀλκιβιάδου φίλων προθύμως συλλαμβανομένων 10 τοῖς τὰ δῆμου φρονουσί· βουλομένων δὲ τῶν ἐν ἄστει καὶ κελευόντων κατιέναι τὸν Ἀλκιβιάδην αὐτὸς ᾤετο δεῖν μὴ κεναῖς χερσὶ μηδὲ ἀπράκτοις οἴκτῳ καὶ χάριτι τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἐνδόξως κατελθεῖν. Διὸ πρῶτον μὲν ὀλίγαις ναυσὶν ἐκ Σάμου περιέπλει τὴν Κνιδίων καὶ 15 Κρήνων θάλασσαν· ἐκεῖ δ' ἀκούσας Μίνδαρον τὸν Σπαρτιάτην εἰς Ἑλλήσποντον ἀναπλεῖν τῷ στόλῳ παντὶ καὶ τοὺς Ἀθηναίους ἐπακολουθεῖν ἠπειλέγετο βοηθῆσαι τοῖς στρατηγοῖς. Καὶ κατὰ τύχην εἰς τοῦτο καιροῦ συνήνυσε πλέων ὀκτωκαίδεκα τριήρεσιν, ἐν ᾧ πάσαις ὁμοῦ ταῖς 20 ναυσὶ συμπεσόντες εἰς τὸ αὐτὸ καὶ διαναυμαχοῦντες περὶ Ἄβυδον ἀμφοτέροις τοῖς μὲν ἠττώμενοι μέρεσι, τοῖς δὲ νικῶντες ἄχρι δείλης ἀγῶνι μεγάλῳ συνείχοντο. Καὶ παρέσχε μὲν ἐναντίαν δόξαν ἀμφοτέροις ἐπιφανείς, ὥστε θαρρεῖν μὲν τοὺς πολεμίους, θορυβεῖσθαι δὲ τοὺς Ἀθη- 25 ναίους. Ταχὺ δὲ σημεῖον ἄρας ἀπὸ τῆς ναυαρχίδος φίλιον ὤρμησεν εὐθύς ἐπὶ τοὺς κρατοῦντας καὶ διώκοντας τῶν Πελοποννησίων. Τρεψάμενος δ' αὐτοὺς ἐξέωσεν εἰς τὴν γῆν, καὶ προσκείμενος ἔκοπτε τὰς ναῦς καὶ συνετί- τρωσκε, τῶν ἀνδρῶν ἐκνεόντων καὶ Φαρναβάζου περὶ 30 προσβοηθοῦντος αὐτοῖς καὶ μαχομένου παρὰ τὴν θάλατταν ὑπὲρ τῶν νεῶν. Τέλος δὲ τῶν μὲν πολεμίων τριάκοντα λαβόντες, ἀνασώσαντες δὲ τὰς αὐτῶν τρόπαιον

ἔστησαν. Οὕτω δὲ λαμπρᾷ χρησάμενος εὐτυχία καὶ φιλοτιμούμενος εὐθύς ἐγκαλλωπίσασθαι τῷ Τισαφέρνη, ξένια καὶ δῶρα παρασκευασάμενος καὶ θεραπείαν ἔχων ἡγεμονικὴν ἐπορεύετο πρὸς αὐτόν. Οὐ μὴν ἐτυχεν ὧν προσεδόκησεν, ἀλλὰ πάσαι κακῶς ἀκούων ὁ Τισαφέρνης ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ φοβούμενος αἰτίαν λαβεῖν ἐκ βασιλέως, ἔδοξεν ἐν καιρῷ τὸν Ἀλκιβιάδην ἀφίχθαι, καὶ συλλαβὼν αὐτὸν εἴρξεν ἐν Σάρδεσιν ὡς λύσιν ἐκείνης τῆς διαβολῆς τὴν ἀδικίαν ταύτην ἐσομένην.

XXVIII. Τριάκοντα δ' ἡμερῶν διαγενομένων ὁ Ἀλ-10
κιδιάδης ἵππου ποθὲν εὐπορήσας καὶ ἀποδράς τοὺς φύλακας εἰς Κλαζομενάς διέφυγε. Καὶ τὸν μὲν Τισαφέρνην προσδιέβαλλεν, ὡς ὑπ' ἐκείνου μεθιμένος, αὐτὸς δὲ πλεύσας εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων καὶ πνυθόμενος Μίνδαρον ὁμοῦ καὶ Φαρνάβαζον ἐν Κυζίκῳ γε-15
ρονέναι, τοὺς μὲν στρατιώτας παρώρμησεν, ὡς ἀνάγκην οὔσαν αὐτοῖς καὶ ναυμαχεῖν καὶ πεζομαχεῖν καὶ νῆ Δία
207 τειομαχεῖν πρὸς τοὺς πολεμίους· χρήματα γὰρ οὐκ εἶναι μὴ πάντη κρατοῦσι· πληρώσας δὲ τὰς ναῦς καὶ κατάρας εἰς Προικόννησον ἐκέλευσεν ἐντὸς περιβάλλειν τὰ λεπτὰ 20
πλοῖα καὶ παραφυλάσσειν, ὅπως μηδεμία τοῖς πολεμίους ἐπιπλέοντος αὐτοῦ γένοιτο μηδαμόθεν προαίσθησις.
Ἔτυχε δὲ καὶ πολὺν ὄμβρον ἐξαίφνης ἐπιπεσόντα καὶ βροντὰς καὶ ζόφον συνεργῆσαι καὶ συνεπικρῦψαι τὴν παρασκευὴν. Οὐ γὰρ μόνον τοὺς πολεμίους ἔλαθεν, 25
ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἀθηναίους ἀπεγνωκότας ἤδη ἐμβῆναι κελύσας ἀνήχθη. Καὶ μετὰ μικρὸν ὃ τε ζόφος διελύθη καὶ κατώφθησαν αἱ τῶν Πελοποννησίων νῆες αἰωρούμεναι πρὸ τοῦ λιμένος τῶν Κυζικηνῶν. Δείσας οὖν ὁ Ἀλκιβιάδης, μὴ διὰ τὸ πλῆθος αὐτὸν προιδόντες εἰς 30
τὴν γῆν καταφύγωσι, τοὺς μὲν στρατηγούς ἐκέλευσεν ἡσυχῇ πλείοντας ὑπολείπεσθαι, αὐτὸς δὲ τετραράκοντα

ναῦς ἔχων ἐφαίνετο καὶ προὔκαλεῖτο τοὺς πολεμίους. Ἐπεὶ δ' ἐξηπάτηντο καὶ καταφρονήσαντες ὡς ἐπὶ τοσαύ-
 τας ἀντεξήλασαν, αὐτοὶ μὲν εὐθύς ἐξήπτοντο καὶ συνε-
 πλέκοντο, τῶν δ' ἄλλων ἤδη μαχομένοις ἐπιφερομένων
 ἔκπλαγέντες ἐφευγον. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης εἰκοσι ταῖς ἀρί-
 σταις διεκπλεύσας καὶ προσβαλὼν τῇ γῆ καὶ ἀποβάς ἐνέ-
 κειτο τοῖς φεύγουσιν ἐκ τῶν νεῶν καὶ πολλοὺς ἐφθειρε·
 Μινδάρου δὲ καὶ Φαρναβάξου προσβοηθούτων κρατή-
 σας, τὸν μὲν Μίνδαρον ἀνείλεν ἐρρωμένως ἀγωνιζόμενον,
 10 ὁ δὲ Φαρνάβαξος ἐφυγε. Πολλῶν δὲ καὶ νεκρῶν καὶ ὄπλων
 κρατήσαντες τὰς τε ναῦς ἀπάσας ἔλαβον, χειρωσάμενοι
 δὲ καὶ Κύξικον, ἐκλιπόντος τοῦ Φαρναβάξου καὶ τῶν Πε-
 λοποννησίων διαφθαρέντων, οὐ μόνον τὸν Ἑλλήσποντον
 εἶχον βεβαίως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης θαλάττης ἐξήλασαν
 15 κατὰ κράτος τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἐάλω δὲ καὶ γράμ-
 ματα λακωνικῶς φράζοντα τοῖς Ἐφόροις τὴν γεγενημέ-
 νην ἀτυχίαν· „Ἐρρει τὰ κἄλα· Μίνδαρος ἀπεσσοῦα·
 πεινῶντι τῶνδρες· ἀπορίομες, τί χρῆ δρᾶν.“

XXIX. Οὕτω δ' ἐπήρθησαν οἱ μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου
 20 στρατευσάμενοι καὶ τοσοῦτον ἐφρόνησαν, ὥστ' ἀπαξιούν
 ἔτι τοῖς ἄλλοις καταμυγνύναι στρατιώταις ἑαυτοὺς πολ-
 λάκις ἠττημένοις ἀηττήτους ὄντας. Καὶ γὰρ οὐ πολλῶ
 πρότερον συνεβεβήκει πταίσαντος περὶ Ἐφεσον τοῦ
 Θρασύλλου τὸ χαλκοῦν ἀνεστάναι τρόπαιον ὑπὸ τῶν
 25 Ἐφεσίων ἐπ' αἰσχύνῃ τῶν Ἀθηναίων. Ταῦτ' οὖν ὠνεί-
 διζον οἱ μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου τοῖς μετὰ τοῦ Θρασύλλου,
 μεγαλύνοντες αὐτοὺς καὶ τὸν στρατηγόν, ἐκείνοις δὲ
 μήτε γυμνασίῳν μήτε χώρας ἐν στρατοπέδῳ κοινωνεῖν
 ἐθέλοντες. Ἐπεὶ δὲ Φαρνάβαξος ἰππέας τε πολλοὺς ἔχων
 30 καὶ πεζοὺς ἐπῆλθεν αὐτοῖς ἐμβεβληκόσιν εἰς τὴν Ἀβυ-
 δηνῶν, ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἐκβοηθήσας ἐπ' αὐτὸν ἐτρέφατο
 καὶ κατεδίωξεν ἄχρι σκότους μετὰ τοῦ Θρασύλλου, καὶ

ἀνemίγνυντο καὶ κοινῇ φιλοφρονούμενοι καὶ χαίροντες ἐπανήεσαν εἰς τὸ στρατόπεδον. Τῇ δ' ὑστεραία στήσας τρόπαιον ἐλεηλάτει τὴν Φαρναβάζου χώραν οὐδενὸς ἀμύνεσθαι τολμῶντος. Ἰερεῖς μέντοι καὶ ἱερεῖας ἔλαβε μὲν, ἀλλ' ἀφῆκεν ἄνευ λύτρων. Καλκηδονίους δ' ἀφε- 5 σιῶσι καὶ δεδεγμένοις φρουρὰν καὶ ἀρμολογίαν. Λακεδαιμονίων ἀρμολογούμενος πολεμῆν, ἀκούσας δ' ὅτι τὴν λείαν κᾶσαν ἐκ τῆς χώρας συναγαγόντες εἰς Βιδυνοὺς ἐκτίθενται φίλους ὄντας ἤκεν ἐπὶ τοὺς ὄρους ἄγων τὸ στρατεύμα καὶ κήρυκα προπέμψας ἐνεκάλει τοῖς Βιδυνοῖς. 10 Οἱ δὲ δεισαντες τὴν τε λείαν ἀπέδρασαν αὐτῷ καὶ φιλίαν ὁμολόγησαν.

XXX. Ἀποτειχιζομένης δὲ τῆς Καλκηδόνας ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν ὁ Φαρναάβαζος ἤκεν ὡς λύσων τὴν πολιορκίαν· καὶ Ἰπποκράτης ὁ ἀρμολογὴς ἐκ τῆς πόλεως 15 203 ἐξαγαγὼν τὴν σὺν αὐτῷ δύναμιν ἐπεχείρει τοῖς Ἀθηναίοις. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἅμα πρὸς ἀμφοτέρους ἀντιτάξας τὸ στρατεύμα τὸν μὲν Φαρναάβαζον αἰσχυρῶς φεύγειν ἠνάγκασε, τὸν δ' Ἰπποκράτη διέφθειρε καὶ συχνοῦς τῶν περὶ αὐτὸν ἠττηθέντας. Εἴτ' αὐτὸς μὲν ἐκπλεύσας 20 εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἠργυρολόγει καὶ Σηλυβρίαν εἶλεν. ἀφειδήσας ἑαυτοῦ παρὰ τὸν καιρὸν. Οἱ γὰρ ἐνδιδόντες τὴν πόλιν συνέθεντο μὲν ἀνασχῆσειν πυρσὸν αὐτῷ μεσοῦσης νυκτὸς, ἠναγκάσθησαν δὲ τοῦτο ποιῆσαι πρὸ τοῦ καιροῦ τῶν συνωμοτῶν τινα φοβηθέντες ἐξαίφνης 25 μεταβαλόμενον. Ἀφθέντος οὖν τοῦ πυρσοῦ μηδέπω τῆς στρατιᾶς οὔσης ἐτοιμῆς, ἀναλαβῶν ὅσον τριάκοντα περὶ αὐτὸν ἐπείγετο δρόμῳ πρὸς τὰ τεῖχη, τοὺς ἄλλους ἐπεσθαι κατὰ τάχος κελεύσας. Ἀνοιχθείσης δὲ τῆς πύλης αὐτῷ καὶ προσγενομένων τοῖς τριάκοντα πελταστῶν εἰ- 30 ποσι παρεισπεσῶν εὐθύς ἤσθητο τοὺς Σηλυβριανούς ἐξ ἐναντίας μετὰ τῶν ὀπλων ἐπιφερομένους. Ἐπεὶ δ' ὑπο-

στάντι μὲν οὐκ ἐφαίνετο σωτηρία, πρὸς δὲ τὸ φυγεῖν ἀήττητος ἄχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐν ταῖς στρατηγίαις γεγωναὶ φιλονεικότερον εἶχε, τῇ σάλπιγγι σημήνας σιωπὴν ἐκέλευσεν ἕνα τῶν παρόντων ἀνειπεῖν Σηλυβριανοῖς Ἀθηναίους ἐναντία ὄπλα μὴ τίθεσθαι. Τοῦτο τὸ κήρυγμα τοὺς μὲν ἀμβλυτέρους ἐποίησε πρὸς τὴν μάχην, ὡς τῶν πολεμίων ἐνδον ὄντων ἀπάντων, οἱ δὲ ταῖς ἐλπίσιν ἠδύους ἐγένοντο πρὸς τὰς διαλύσεις. Ἐν ᾧ δὲ συστάντες ἀλλήλοις ἐδίδοσαν λόγον, ἐπῆλθεν ἡ στρατιὰ
 10 τῷ Ἀλκιβιάδῃ, καὶ τεκμαιρόμενος, ὅπερ ἦν, εἰρηνικὰ φρονεῖν τοὺς Σηλυβριανούς, ἔδεισε μὴ τὴν πόλιν οἱ Θραῖκες διαρπάσωσιν. Ἦσαν δὲ πολλοί, χάριτι τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ δι' εὐνοϊάν στρατευόμενοι προθύμως. Ἀπέπεμψεν οὖν τούτους ἅπαντας ἐκ τῆς πόλεως, τοὺς
 15 δὲ Σηλυβριανούς δεηθέντας οὐδὲν ἠδίκησεν, ἀλλὰ χρήματα λαβὼν καὶ φρουρὰν ἐγκαταστήσας ἀπῆλθεν.

XXXI. Οἱ δὲ πολιορκοῦντες τὴν Χαλκηδόνα στρατηγοὶ σπονδὰς ἐποίησαντο πρὸς Φαρνάβαζον ἐπὶ τῷ χρήματα λαβεῖν καὶ Χαλκηδονίους ὑπηκόους κάλιν Ἀθηναίοις εἶναι, τὴν δὲ Φαρναβάζου χώραν μὴ ἀδικεῖν, Φαρνάβαζον δὲ πρέσβεσιν Ἀθηναίων πρὸς βασιλέα πομπὴν μετ' ἀσφαλείας παρασχεῖν. Ὡς οὖν ἐπανελθόντα τὸν Ἀλκιβιάδην ὁ Φαρνάβαζος ἤξιον καὶ αὐτὸν ὁμόσαι περὶ τῶν ὠμολογημένων, οὐκ ἔφη πρότερον ἢ ἐκείνον
 25 αὐτοῖς ὁμόσαι. Γενομένων δὲ τῶν ὄρκων ἐπὶ Βυζαντίους ἀφεστῶτας ἦλθε καὶ περιετείχιζε τὴν πόλιν. Ἀναξιλάου δὲ καὶ Λυκούργου καὶ τινων ἄλλων συνθεμένων ἐπὶ σωτηρία παραδώσειν τὴν πόλιν, διαδοὺς λόγον, ὡς ἀνίστησιν αὐτοὺς πράγματα νεώτερα συνιστάμενα περὶ τὴν
 30 Ἰωνίαν, ἡμέρας ἀπέπλει ταῖς ναυσὶ πάσαις, νυκτὸς δ' ὑποστρέψας αὐτὸς μὲν ἀπέβη μετὰ τῶν ὀπλιτῶν καὶ προσελθὼν τοῖς τείχεσιν ἡσυχίαν ἤγεν, αἱ δὲ νῆες ἐπὶ

τὸν λιμένα πλεύσασαι καὶ βιαζόμεναι κραυγῇ τε πολλῇ καὶ θορύβοις καὶ φόφοις ἅμα μὲν ἐξέπληττον τῷ ἀπροσδοκῆτῳ τοὺς Βυζαντίους, ἅμα δὲ τοῖς ἄττικίζουσι παρῆγον ἐπ' ἀδελίας τὸν Ἀλκιβιάδην δέχεσθαι, πάντων ἐπὶ τὸν λιμένα καὶ τὰς ναῦς βοηθούντων. Οὐ μὴν ἀμαχεῖς προσεχώρησαν· οἱ γὰρ παρόντες ἐν τῷ Βυζαντίῳ Πελοποννήσιοι καὶ Βοιωτοὶ καὶ Μεγαρεῖς τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν νεῶν ἐτρέψαντο καὶ καθειρῶσαν εἰς τὰς ναῦς πάλιν, τοὺς δ' Ἀθηναίους ἔνδον ὄντας αἰσθόμενοι καὶ συντάξαντες ἑαυτοὺς ἐχώρουν ὁμόσε. Καρτερᾶς δὲ μάχης γενομένης 10 ἐνίκησεν Ἀλκιβιάδης τὸ δεξιὸν κέρασ ἔχων, Θηραμένης δὲ τὸ εὐώνυμον, καὶ τῶν πολεμίων τοὺς περιγενομένους ὅσον τριακοσίους ζῶντας ἔλαβε. Βυζαντίων δὲ μετὰ τὴν 209 μάχην οὐδεὶς ἀπέθανεν οὐδ' ἔφυγεν· ἐπὶ τούτοις γὰρ οἱ ἄνδρες παρέδωκαν τὴν πόλιν καὶ ταῦτα συνέθεντο, μηδὲν 15 αὐτοῖς ἰδίον ὑπεξελομένοι. Διὸ καὶ δίκην προδοσίας ἐν Λακεδαιμόνι φεύγων ὁ Ἀναξίλαος ἐφάνη τῷ λόγῳ τὸ ἔργον οὐκ αἰσχύνων. Ἔφη γὰρ οὐκ ὦν Λακεδαιμόνιος, ἀλλὰ Βυζάντιος, οὐδὲ τὴν Σπάρτην κινδυνεύουσαν, ἀλλὰ τὸ Βυζάντιον ὁρῶν, τῆς μὲν πόλεως ἀποτετειχι- 20 σμένης, μηδενοῦς δ' εἰσαγομένου, τὸν δ' ὄντα σίτον ἐν τῇ πόλει Πελοποννησίων καὶ Βοιωτῶν ἐσθιόντων, Βυζαντίων δὲ πεινώντων σὺν τέκνοις καὶ γυναῖξίν, οὐ προδοῦναι τοῖς πολεμίοις, ἀλλὰ πολέμων καὶ κακῶν ἀκαλλάξαι τὴν πόλιν, μιμούμενος τοὺς ἀρίστους Λακε- 25 δαιμόνιων, οἷς ἐν καλὸν ἀπλῶς καὶ δίκαιόν ἐστι τὸ τῆς πατρίδος συμφέρον. Οἱ μὲν οὖν Λακεδαιμόνιοι ταῦτ' ἀκούσαντες ἤδέσθησαν καὶ ἀπέλυσαν τοὺς ἄνδρας.

XXXII. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ἰδεῖν τε ποθῶν ἤδη τὰ οἴκοι καὶ ἔτι μᾶλλον ὀφθῆναι βουλόμενος τοῖς πολίταις νενη- 30 κηκῶς τοὺς πολεμίους τοσαυτάκις, ἀνήχθη, πολλαῖς μὲν ἀσπίσι καὶ λαφύροις κύκλῳ κεκοσμημένων τῶν Ἀττικῶν

τριήρων, πολλὰς δ' ἐφελκόμενος αἰχμαλώτους, ἐτι δὲ
 πλείω κομίζων ἀπροστόλια τῶν διεφθαρμένων ὑπ' αὐ-
 τοῦ καὶ κεκρατημένων. Ἦσαν γὰρ οὐκ ἐλάττωσιν συναμ-
 φότεραι διακοσίων. Ἄ δὲ Διοῦρις ὁ Σάμιος Ἀλκιβιάδου
 5 φάσκων ἀπόγονος εἶναι προσεῖδησι τούτοις, αὐλεῖν μὲν
 εἰρεσίαν τοῖς ἐλαύνουσι Χρυσόγονον τὸν κυθιονίην,
 κελεύειν δὲ Καλλιππίδην τὸν τῶν τραγυθῶν ὑποκρι-
 τήν, στατοὺς καὶ ξυστίδας καὶ τὸν ἄλλον ἐναγωνίον
 ἀμπεχομένους κόσμον, ἰστίῳ δ' ἄλουργῷ τὴν ναυαρχίδα
 10 προσφέρεσθαι τοῖς λιμέσιν, ὥσπερ ἐκ μέθης ἐπικωμά-
 ζοντος, οὔτε Θεόπομπος οὔτ' Ἐφορος οὔτε Ξενοφῶν
 γέγραψεν, οὔτ' εἰκὸς ἦν οὔτως ἐντροφῆσαι τοῖς Ἀθη-
 ναίοις μετὰ φυγὴν καὶ συμφορὰς τοσαύτας κατερχόμε-
 νον, ἀλλ' ἐκεῖνος καὶ δεδιὼς κατήγετο, καὶ καταχθεῖς οὐ
 15 πρότερον ἀπέβη τῆς τριήρους, πρὶν σταῖς ἐπὶ τοῦ κατα-
 στρώματος ἰδεῖν Εὐρυπτόλεμόν τε τὸν ἀνεψιὸν παρόντα
 καὶ τῶν ἄλλων φίλων καὶ οἰκείων συχνοὺς ἐκδεχομένους
 καὶ παρακαλοῦντας. Ἐπεὶ δ' ἀπέβη, τοὺς μὲν ἄλλους
 στρατηγοὺς οὐδ' ὄραῖν ἐδόκουν ἀπαντῶντες οἱ ἄνθρω-
 20 ποι, πρὸς δ' ἐκεῖνον συντρέχοντες ἐβόων, ἡσπάζοντο,
 παρέπεμπον, ἐστεφάνουον προσιόντες, οἱ δὲ μὴ δυνά-
 μενοι προσελθεῖν ἄπωθεν ἐθεῶντο καὶ τοῖς νέοις ἐδεί-
 κνυσαν οἱ πρεσβύτεροι. Πολὺ δὲ καὶ δάκρυον τῷ χαί-
 ροντι τῆς πόλεως ἀνεκέκρατο καὶ μνήμη πρὸς τὴν παρ-
 25 οὔσαν εὐτυχίαν τῶν πρόσθεν ἀτυχημάτων λογιζομένοις,
 ὡς οὔτ' ἂν Σικελίας διήμαρτον οὔτ' ἄλλο τι τῶν προσ-
 δοκηθέντων ἐξέφυγεν αὐτοὺς ἐάσαντας Ἀλκιβιάδην ἐπὶ
 τῶν τότε πραγμάτων καὶ τῆς δυνάμεως ἐκείνης, εἰ νῦν
 τὴν πόλιν παραλαβὼν ὀλίγου δέουσαν ἐκκεπτωκέναι τῆς
 30 θαλάττης, κατὰ γῆν δὲ μόλις τῶν προαστείων κρατού-
 σαν, αὐτὴν δὲ πρὸς ἑαυτὴν στασιάζουσαν, ἐκ λυπρῶν
 ἐτι λειψάνων καὶ ταπεινῶν ἀναστήσας οὐ μόνον γε τῆς

εαυτῆς. Οὐ μὴν ἀλλὰ πάντων γεγονότων τῷ Ἀλκιβιάδῃ
 κατὰ γνώμην καὶ πληρουμένων ἑκατὸν τριήρων, αἷς αὐ-
 θις ἐκπλεῖν ἐμελλε, φιλοτιμία τις οὐκ ἀγεννῆς προσ-
 πεσοῦσα κατέσχευ' αὐτὸν ἄχρι μυστηρίων. Ἀφ' οὗ γὰρ
 5 ἐπετειχίσθη Δεκάλεια καὶ τῶν εἰς Ἐλευσίνα παρόδων
 ἐκράτουν οἱ πολέμοι παρόντες, οὐδένα κόσμον εἶχεν ἢ
 τελετὴ πεμπομένη κατὰ θάλατταν, ἀλλὰ καὶ θυσαίαι καὶ
 χορεῖαι καὶ πολλὰ τῶν δρωμένων καθ' ὁδὸν ἱερῶν, ὅταν
 ἐξελαύνωσι τὸν Ἰακχον, ὑπ' ἀνάγκης ἐξελείπετο. Καλὸν
 10 οὖν ἐφαίνετο τῷ Ἀλκιβιάδῃ καὶ πρὸς θεῶν ὀσιότητα καὶ
 πρὸς ἀνθρώπων δόξαν ἀποδοῦναι τὸ πάτριον σχῆμα τοῖς
 ἱεροῖς, παραπέμψαντα πεξῆ τὴν τελετὴν καὶ δορυφορή-
 σαντα παρὰ τοὺς πολεμίους· ἢ γὰρ ἀτρεμήσαντα κομῶν
 κολούσειν καὶ ταπεινώσειν τὸν Ἄγιν, ἢ μάχην ἱερὰν καὶ
 15 θεοφιλῆ περὶ τῶν ἀγιωτάτων καὶ μεγίστων ἐν ὄψει τῆς
 πατρίδος μαχεῖσθαι, καὶ πάντας ἐξεῖν μάρτυρας τοὺς πο-
 λίτας τῆς ἀνδραγαθίας. Ὡς δὲ ταῦτ' ἔγνω καὶ προεῖπεν
 Εὐμόλιδαις καὶ Κήρυξι, σκοποὺς μὲν ἐπὶ τῶν ἄκρων
 ἐκάθισε καὶ προδρόμους τινὰς ἅμ' ἡμέρᾳ προεξέπεμψεν,
 20 ἱερεῖς δὲ καὶ μύστας καὶ μυσταγωγοὺς ἀναλαβὼν καὶ τοῖς
 ὅπλοις περικαλύψας ἤγευ ἐν κόσμῳ καὶ μετὰ σιωπῆς,
 θέαμα σεμνὸν καὶ θεοπρεπὲς τὴν στρατηγίαν ἐκείνην
 ἐπιδεικνύμενος, ὑπὸ τῶν μὴ φθονούντων ἱεροφαντίαν
 καὶ μυσταγωγίαν προσαγορευομένην. Μηδενοῦ δὲ τῶν
 25 πολεμίων ἐπιθέσθαι τολμήσαντος ἀσφαλῶς ἐπαναγαγὼν
 εἰς τὴν πόλιν, ἤρθη μὲν αὐτὸς τῷ φρονήματι καὶ τὴν
 στρατιὰν ἐπῆρεν ὡς ἅμαχον καὶ ἀήττητον οὐσαν ἐκείνου
 στρατηγοῦντος, τοὺς δὲ φορτικούς καὶ κένητας οὕτως
 ἐδημαγώγησεν, ὥστ' ἐρᾶν ἔρωτα θαυμαστὸν ὑπ' ἐκείνου
 30 τυραννεῖσθαι, καὶ λέγειν ἐνίους καὶ προσιέναι παρακε-
 λευμένους, ὅπως τοῦ φθόνου κρείττων γενόμενος καὶ
 καταβαλὼν ψηφίσματα καὶ νόμους καὶ φλυάρους ἀπολ-

λύοντας τὴν πόλιν ὡς ἂν πράξῃ καὶ χρήσῃται τοῖς πράγμασι μὴ δεδιῶς τοὺς συκοφάντας.

XXV. Αὐτὸς μὲν οὖν ἐκεῖνος ἦν εἶχε διάνοιαν περὶ τῆς τυραννίδος ἄδηλόν ἐστιν· οἱ δὲ δυνατώτατοι τῶν πολιτῶν φοβηθέντες ἐσπούδασαν αὐτὸν ἐκπλεῦσαι τὴν ταχίστην, τὰ τ' ἄλλα ψηφισάμενοι καὶ συνάρχοντας οὓς ἐκεῖνος ἠθέλησεν. Ἐκπλεύσας δὲ ταῖς ἑκατὸν ναυσὶ καὶ προσβαλὼν Ἄνδρῳ, μάχῃ μὲν ἐκράτησεν αὐτῶν καὶ Λακεδαιμονίων ὅσοι παρῆσαν, οὐχ εἶλε δὲ τὴν πόλιν, ἀλλὰ τοῦτο τῶν κοινῶν ἐγκλημάτων πρῶτον ὑπῆρξε κατ' αὐτοῦ τοῖς ἐχθροῖς. Ἔοικε δ', εἰ τις ἄλλος, ὑπὸ τῆς αὐτοῦ δόξης καταλυθῆναι καὶ Ἀλκιβιάδης. Μεγάλη γὰρ οὔσα καὶ τόλμης καὶ συνέσεως γέμουσα ἀφ' ὧν κατώρθωσεν, ὑποκτιον αὐτοῦ τὸ ἐλλείπον, ὡς οὐ σπουδάσαντος, ἀπιστία τοῦ μὴ δυνηθῆναι παρῆγε· σπουδάσαντα γὰρ οὐδὲν ἂν διαφυγεῖν. Ἥλιπτον δὲ καὶ Χίους ἐαλωκότας ἀκούσασθαι καὶ τὴν ἄλλην Ἰωνίαν. Ὅθεν ἠγανάκτου μὴ ταχὺ πάντα μῆδ' εὐθέως, ὡς ἐβούλοντο, πυνθανόμενοι διαπεπραγμένον, οὐχ ὑπολογιζόμενοι τὴν ἀχρηματίαν, ἀφ' ἧς πολεμῶν πρὸς ἀνθρώπους βασιλέα μέγαν χορηγὸν ἔχοντας ἠναγκάζετο πολλάκις ἐκπλέων καὶ ἀπολείπων τὸ στρατόπεδον μισθοῦς καὶ τροφᾶς πορίζειν. Καὶ γὰρ τὸ τελευταῖον ἐγκλημα διὰ ταύτην ἔλαβε τὴν αἰτίαν. Λυσάνδρου γὰρ ἐπὶ τὴν ναυαρχίαν ἀποσταλέντος ὑπὸ Λακεδαιμονίων καὶ τετρώβολον ἀντὶ τριώβολου τῷ ναύτη διδόντος ἐξ ὧν ἔλαβε παρὰ Κύρου χρημάτων, αὐτὸς ἤδη γλίσχρως χορηγῶν καὶ τὸ τριώβολον ἀπῆρεν ἀργυρολογῆσων ἐπὶ Καρίας. Ὁ δ' ἀπολειφθεὶς ἐπὶ τῶν νεῶν ἐπιμελητῆς Ἀντίοχος ἀγαθὸς μὲν ἦν κυβερνήτης, ἀνόητος δὲ τὰλλα καὶ φορτικός· ἔχων δὲ πρόσταγμα παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου μῆδ' ἂν ἐπιπλέωσιν οἱ πολέμιοι διανυμαεῖν, οὕτως ἐξύβρισε καὶ κατεφρόνησεν, ὥστε τὴν

αὐτοῦ πληρωσάμενος τριήρη καὶ τῶν ἄλλων μίαν ἐπι-
 πλεῦσαι τῇ Ἐφέσῳ καὶ παρὰ τὰς πρῶτας τῶν πολεμίων
 νεῶν πολλὰ καὶ πρᾶττων καὶ φθεγγόμενος ἀκόλαστα καὶ
 βωμολόχα παρεξελαύνειν. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον Λύσαν-
 5 δρος ὀλίγαις ναυσὶν ἐπαναχθεὶς ἐδίωκεν αὐτόν, τῶν δ'
 Ἀθηναίων ἐπιβοηθούντων πάσαις ἀναχθεὶς καὶ κρατή-
 σας αὐτόν τε διέφθειρε τὸν Ἀντίοχον καὶ ναῦς ἔλαβε
 πολλὰς καὶ ἀνθρώπους καὶ τρόπαιον ἔστησεν. Ὡς δὲ
 ταῦτ' ἤκουσεν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπανελθὼν εἰς Σάμον, ἀν-
 10 ἤχθη παντὶ τῷ στόλῳ καὶ προῦκαλεῖτο τὸν Λύσανδρον.
 Ὁ δ' ἠγάπα νενικηκῶς καὶ οὐκ ἀντανήγετο.

XXXVI. Τῶν δὲ μισούντων τὸν Ἀλκιβιάδην ἐν τῷ
 στρατοπέδῳ Θρασύβουλος ὁ Θράσωνος ἐχθρὸς ὢν ἀπῆρεν
 εἰς Ἀθήνας κατηγορήσων. Καὶ τοὺς ἐκεῖ παροξύννας ἔλεγε
 15 πρὸς τὸν δῆμον, ὡς Ἀλκιβιάδης διέφθαρχε τὰ πράγματα
 καὶ τὰς ναῦς ἀπολώλεκεν ἐντρυφῶν τῇ ἀρχῇ καὶ παρα-
 διδοὺς τὴν στρατηγίαν ἀνθρώποις ἐκ πότων καὶ ναυτι-
 κῆς σπερμολογίας δυναμένοις παρ' αὐτῷ μέγιστον, ὅπως
 αὐτὸς ἐπ' ἀδείας χρηματίζεται περιπλέων καὶ ἀκολα-
 20 σταίνῃ μεθυσκόμενος καὶ συνῶν ἐταίραις Ἀβυθιναῖς καὶ
 Ἰωνίσιν ἐφορμούντων δι' ὀλίγου τῶν πολεμίων. Ἐνεκά-
 λουν δ' αὐτῷ καὶ τὴν τῶν τειχῶν κατασκευὴν, ἃ κατε-
 σκεύασεν ἐν Θράκῃ περὶ Βισάνθην αὐτῷ καταφυγὴν ὡς
 ἐν τῇ πατρίδι μὴ δυνάμενος βιοῦν ἢ μὴ βουλόμενος. Οἱ
 25 δ' Ἀθηναῖοι πεισθέντες ἐτέρους εἶλοντο στρατηγούς, ἐν-
 δεικνύμενοι τὴν πρὸς ἐκείνον ὀργὴν καὶ κακόνοιαν. Ἄ-
 δῃ πυνθανόμενος ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ δεδοικῶς ἀπῆλθεν
 ἐκ τοῦ στρατοπέδου παντάπασι, καὶ συναγαγὼν ξένους
 ἐπολέμει τοῖς ἀβασιλεύτοις Θραξίν ἰδίᾳ, καὶ πολλὰ χρή-
 30 ματα συνήγαγεν ἀπὸ τῶν ἀλισκομένων, καὶ τοῖς Ἑλλησιν
 ἅμα τοῖς προσοικοῦσιν ἄδειαν ἀπὸ τῶν βαρβάρων παρ-
 εἶχεν. Ἐπεὶ δ' οἱ περὶ Τυδέα καὶ Μένανδρον καὶ Ἀδεί-

μαντον στρατηγοὶ πάσας ὁμοῦ τὰς ὑπαρχούσας τότε ναῦς τοῖς Ἀθηναίοις ἔχοντες ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς εἰώθεσαν ἐπιπλεῖν τῷ Λυσάνδρῳ ναυλοχοῦντι περὶ Λάμψακον ἅμ' ἡμέρα προκαλούμενοι καὶ πάλιν ἀναστρέφειν ὀπίσω καὶ διημερεύειν ἀτάκτως καὶ ἀμελῶς, ἅτε δὴ καταφρονοῦν-
 212 τες, ἐγγὺς ὦν ὁ Ἀλκιβιάδης οὐ περιεῖδεν οὐδ' ἠμέλησεν, ἀλλ' ἵπκῳ προσελάσας ἐδίδασκε τοὺς στρατηγοὺς, ὅτι κακῶς ὁρμοῦσιν ἐν χωρίοις ἀλιμένοις καὶ πόλιν οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ πόρρωθεν ἐκ Σηστοῦ τὰ ἐπιτήδεια λαμβάνοντες καὶ περιορῶντες τὸ ναυτικόν, ὅταν ἐπὶ τῆς γῆς 10 γένηται, πλανώμενον ὅποι τις θέλοι καὶ διασπειρόμενον, ἀντεφορμοῦντος αὐτοῖς στόλου πρὸς ἐπίταγμα μοναρχικὸν εἰδισμένου σιωπῇ πάντα ποιεῖν.

XXXVII. Ταῦτα δὲ λέγοντος τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ παραινούντος εἰς Σηστὸν μεθορμίσει τὸν στόλον, οὐ 15 προσεῖχον οἱ στρατηγοί. Τυδεὺς δὲ καὶ πρὸς ὕβριν ἐκέλευσεν ἀποχωρεῖν, οὐ γὰρ ἐκείνου, ἀλλ' ἐτέρους στρατηγεῖν. Ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ὑπονοήσας τι καὶ προδοσίας ἐν αὐτοῖς ἀπῆει, καὶ τοῖς προπέμκουσι τῶν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου γνωρίμων ἔλεγεν, ὅτι μὴ προπηλακισθεῖς 20 οὕτως ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ὀλίγαις ἂν ἡμέραις ἠνάγκασε Λακεδαιμονίους διαναναμαχεῖν αὐτοῖς ἄκοντας ἢ τὰς ναῦς ἀπολιπεῖν. Ἐδόκει δὲ τοῖς μὲν ἀλαξονεύεσθαι, τοῖς δ' εἰκότα λέγειν, εἰ Θραῦκας ἐκ γῆς ἐπαγαγὼν πολλοὺς ἀκοντιστὰς καὶ ἵππεις προσμάχοιτο καὶ διαταράττοι τὸ 25 στρατόπεδον αὐτῶν. Ὅτι μέντοι τὰς ἀμαρτίας τῶν Ἀθηναίων ὀρθῶς συνείδε, ταχὺ τὸ ἔργον ἐμαρτύρησεν. Ἄφνω γὰρ αὐτοῖς καὶ ἀπροσδοκῆτως τοῦ Λυσάνδρου προσπεσόντος ὁκτώ μόναι τριήρεις ἐξέφυγον μετὰ Κόνωνος, αἱ δ' ἄλλαι μικρὸν ἀπολείπουσαι διακοσίων ἀπήχθησαν 30 αἰχμάλωτοι. Τῶν δ' ἀνθρώπων τρισχιλίους ἐλὼν ζώντας ἀπέσφαξεν ὁ Λύσανδρος. Ἐλαβε δὲ καὶ τὰς Ἀθήνας

ὀλίγῳ χρόνῳ καὶ τὰς ναῦς ἐνέπηρσε καὶ τὰ μακρὰ τείχη καθεῖλεν. Ἐκ δὲ τούτου φοβηθεὶς ὁ Ἀλκιβιάδης ἄρχοντας ἤδη καὶ γῆς καὶ θαλάττης τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς Βιδυνίαν μετέστη, πολλὰ μὲν ἄγων χρήματα, πολλὰ δὲ 5 κομίζων, ἔτι δὲ πλείω καταλιπὼν ἐν οἷς ᾤκει τείχεσιν. Ἐν δὲ Βιδυνίᾳ πάλιν οὐκ ὀλίγα τῶν ἰδίων ἀπολέσας καὶ περικοπεὶς ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Θρακῶν ἔγνω μὲν ἀναβαίνειν πρὸς Ἀρταξέρξην, ἑαυτὸν τε μὴ χείρονα Θεμιστοκλέους πειρωμένῳ βασιλεὶ φανεῖσθαι νομίζων, καὶ κρείττονα 10 τὴν πρόφασιν· οὐ γὰρ ἐπὶ τοὺς πολίτας, ὡς ἐκεῖνον, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐπὶ τοὺς πολεμίους ὑπουργήσειν καὶ δεήσεσθαι τῆς βασιλείας δυνάμεως· εὐπορίαν δὲ τῆς ἀνόδου μετὰ ἀσφαλείας μάλιστα Φαρνάβαζον οἰόμενος παρέξειν ᾧχετο πρὸς αὐτὸν εἰς Φρυγίαν καὶ συνδιήγε 15 θεραπεύων ἅμα καὶ τιμώμενος.

XXXVIII. Ἀθηναῖοι δὲ χαλεπῶς μὲν ἔφερον καὶ τῆς ἡγεμονίας ἀποστερηθέντες· ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀφελόμενος αὐτῶν ὁ Λύσανδρος ἀνδράσι τριάκοντα παρέδωκε τὴν πόλιν, οἷς οὐκ ἐχρήσαντο σώζεσθαι δυ- 20 νάμενοι λογισμοῖς, ἀπολωλότων ἤδη τῶν πραγμάτων συνίεσαν, ὀλοφυρόμενοι καὶ διεξιόντες τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν καὶ ἀγνοίας, ὧν μεγίστην ἐποιοῦντο τὴν δευτέραν πρὸς Ἀλκιβιάδην ὀργήν. Ἀπερρίφη γὰρ οὐδὲν ἀδικῶν αὐτός, ἀλλ' ὑπηρέτη χαλεπήναντες ὀλίγας ἀποβαλόντι 25 ναῦς αἰσχροῦς αἰσχίου αὐτοὶ τὸν κράτιστον καὶ πολεμικώτατον ἀφείλοντο τῆς πόλεως στρατηγόν. Ἔτι δ' οὐν ὁμως ἐκ τῶν παρόντων ἀνέφερε τις ἐλπίς ἀμυδρὰ μὴ παντάπασιν ἔρρειν τὰ πράγματα τῶν Ἀθηναίων Ἀλκιβιάδου περιόντος· οὔτε γὰρ πρότερον ἠγάπησε φεύγων 30 ἀπραγμόνως ζῆν καὶ μεθ' ἡσυχίας, οὔτε νῦν, εἰ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἱκανῶς ἔχει, περιόψεται Λακεδαιμονίους ὑβρίζοντας καὶ τοὺς τριάκοντα παροινούοντας. Ταῦτα δ' οὐκ

ἦν ἄλογον οὕτως ὄνειροπολεῖν τοὺς πολλοὺς, ὅποτε καὶ τοῖς τριάκοντα φροντίζειν ἐπήγει καὶ διαπνυθάνεσθαι καὶ λόγον ἔχειν πλεῖστον ὧν ἐκεῖνος ἔπραττε καὶ διενοεῖτο.

213 Τέλος δὲ Κριτίας ἐδίδασκε Λύσανδρον, ὡς Ἀθηναίων οὐκ ἔστι δημοκρατουμένων ἀσφαλῶς ἄρχειν Λακεδαι-5
μονίοις τῆς Ἑλλάδος· Ἀθηναίους δέ, κἂν πράως πάννυ καὶ καλῶς πρὸς ὀλιγαρχίαν ἔχωσι, οὐκ ἔάσει ζῶν Ἀλκιβιάδης ἀτρεμεῖν ἐπὶ τῶν καθεστῶτων. Οὐ μὴν ἐπέισθη γε πρότερον τούτοις ὁ Λύσανδρος ἢ παρὰ τῶν οἰκοι τε-
λῶν σκυτάλην ἐλθεῖν κελεύουσαν ἐκ ποδῶν ποιήσασθαι 10
τὸν Ἀλκιβιάδην, εἴτε κάκείνων φοβηθέντων τὴν ὀξύτητα καὶ μεγαλοπραγμοσύνην τοῦ ἀνδρός, εἴτε τῷ Ἄγιδι χαριζομένων.

XXXIX. Ὡς οὖν ὁ Λύσανδρος ἔπεμψε πρὸς τὸν Φαρνάβαζον ταῦτα πράττειν κελεύων, ὁ δὲ Μαγαίῳ τε τῷ 15
ἀδελφῷ καὶ Σουσαμίθῳ τῷ θείῳ προσέταξε τὸ ἔργον, ἔτιχε μὲν ἐν κόμῃ τιμῆ τῆς Φρυγίας ὁ Ἀλκιβιάδης τότε διαιτώμενος, ἔχων Τιμάνδραν μεθ' αὐτοῦ τὴν ἑταίραν, ὅψιν δὲ κατὰ τοὺς ὕπνους εἶδε τοιαύτην· ἐδόκει περι-
κελεῖσθαι μὲν αὐτὸς τὴν ἐσθῆτα τῆς ἑταίρας, ἐκείνην δὲ 20
τὴν κεφαλὴν ἐν ταῖς ἀγκάλαις ἔχουσαν αὐτοῦ κοσμεῖν τὸ πρόσωπον ὥσπερ γυναικὸς ὑπογράφουσαν καὶ ψιμυθιοῦσαν. Ἔτεροι δὲ φασιν ἰδεῖν τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνοντας αὐτοῦ τοὺς περὶ τὸν Μαγαλὸν ἐν τοῖς ὕπνοις καὶ τὸ σῶμα καιόμενον. Ἀλλὰ τὴν μὲν ὅψιν οὐ πολὺ 25
γενέσθαι λέγουσι πρὸ τῆς τελευτῆς. Οἱ δὲ πεμφοθέντες πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐτόλμησαν εἰσελθεῖν, ἀλλὰ κύκλῳ τὴν οἰκίαν περιστάντες ἐνεπίμπρασαν. Αἰσθόμενος δ' ὁ Ἀλκιβιάδης τῶν μὲν ἱματίων τὰ πλεῖστα καὶ τῶν στρωμάτων συναγαγὼν ἐπέριψε τῷ πυρὶ, τῇ δ' ἀριστερᾷ χειρὶ τὴν 30
ἑαυτοῦ γλαμύδα περιελλέξας, τῇ δεξιᾷ σπασάμενος τὸ ἐγχειρίδιον ἐξέπεσεν ἀπαθῆς ὑπὸ τοῦ πυρὸς πρὶν ἢ δια-

φλέγεσθαι τὰ ἱμάτια, καὶ τοὺς βαρβάρους ὀφθαλμοὺς διεσκέ-
 δασεν. Οὐδεὶς γὰρ ὑπέμεινεν αὐτὸν οὐδ' εἰς χεῖρας συν-
 ἦλθεν, ἀλλ' ἀποστάντες ἐβαλλον ἀκοντίοις καὶ τοξέ-
 μασι. Οὕτω δ' αὐτοῦ πεσόντος καὶ τῶν βαρβάρων
 5 ἀπελθόντων ἡ Τιμάνδρα τὸν νεκρὸν ἀνείλετο, καὶ τοῖς
 αὐτῆς περιβαλοῦσα καὶ περικαλύψασα χιτωνίσκοις ἐκ
 τῶν παρόντων ἐκήδευσεν λαμπρῶς καὶ φιλοτίμως. Ταύ-
 τῆς λέγουσι θυγατέρα γενέσθαι Λαῖδα τὴν Κορινθίαν
 μὲν προσαγορευθεῖσαν, ἐκ δὲ Ἰκκάρων, Σικελικοῦ πο-
 10 λίσματος, αἰχμάλωτον γενομένην. Ἐνιοὶ δὲ τὰ μὲν ἄλλα
 περὶ τῆς Ἀλκιβιάδου τελευτῆς ὁμολογοῦσι τούτοις, αἰ-
 τίαν δὲ φασὶν οὐ Φαρνάβαζον οὐδὲ Λύσανδρον οὐδὲ
 Λακεδαιμονίους παρασχεῖν, αὐτὸν δὲ τὸν Ἀλκιβιάδην
 γνωρίμων τινῶν διεφθαρκότα γύναιον ἔχειν σὺν αὐτῷ,
 15 τοὺς δ' ἀδελφοὺς τοῦ γυναιου τὴν ὕβριν οὐ μετριῶς
 φέροντας ἐμπρῆσαι τε τὴν οἰκίαν νύκτωρ, ἐν ᾗ διαιω-
 μενος ἐτύγγανεν ὁ Ἀλκιβιάδης, καὶ καταβαλεῖν αὐτόν,
 ὥσπερ εἴρηται, διὰ τοῦ πυρὸς ἐξαλλόμενον.

20

Γ Α Ι Ο Σ Μ Α Ρ Κ Ι Ο Σ .

I. Ὁ Μαρκίων οἶκος ἐν Ῥώμῃ τῶν πατρικίων πολ-
 λούς παρέσχεν ἐνδόξους ἄνδρας, ὧν καὶ Μάρκιος ἦν
 25 ἄρκος ὁ Νομᾶ θυγατριδοῦς καὶ μετὰ Τύλλον Ὀστίλιον
 βασιλεὺς γενόμενος. Μάρκιοι δ' ἦσαν καὶ Πόπλιος καὶ
 Κόιντος οἱ πλεῖστον ὕδωρ καὶ κάλλιστον ἐν Ῥώμῃ κατα-
 γαρόντες, καὶ Κηνσωρίνος, ὃν δις ἀπέδειξε τιμητὴν ὁ
 Ῥωμαίων δῆμος, εἶτα ὑπ' αὐτοῦ πεισθεὶς ἐκείνου νό-
 30 μον ἔθετο καὶ ἐψηφίσατο μηδεὶν τὴν ἀρχὴν δις ἐξεῖναι
 μετελθεῖν. Γάτος δὲ Μάρκιος, ὑπὲρ οὗ τάδε γέγραπται,
 τραφεὶς ὑπὸ μητρὶ χήρᾳ πατρὸς ὀρφανὸς ἀπέδειξε τὴν

ὄρφανίαν ἄλλα μὲν ἔχουσιν κακά, πρὸς δὲ τὸ γενέσθαι σπουδαῖον ἄνδρα καὶ διαφέροντα τῶν πολλῶν οὐδὲν ἐμποδῶν οὐσαν, ἄλλως δὲ τοῖς φαύλοις αἰτιᾶσθαι καὶ φέγειν παρέχουσιν αὐτὴν ὡς ἀμελείᾳ διαφθείρουσαν. Ὁ δ' αὐτὸς ἀνὴρ ἐμαρτύρησε καὶ τοῖς τὴν φύσιν ἡγου- 5 μένοις, ἐὰν οὐσα γενναία καὶ ἀγαθὴ παιδείας ἐνδεῆς γένηται, πολλὰ τοῖς χρηστοῖς ὁμοῦ φαῦλα συναποτίκτειν, ὥσπερ εὐγενῆ χώραν ἐν γεωργίᾳ θεραπείας μὴ τυχοῦσαν. Τὸ γὰρ ἰσχυρὸν αὐτοῦ πρὸς ἅπαντα τῆς γνώμης καὶ καρτερὸν ὁρμᾶς τε μεγάλας καὶ τελεσιουργοὺς τῶν 10 καλῶν ἐξέφερε, θυμοῖς τε αὐτὸν πάλιν χρώμενον ἀκράτοις καὶ φιλονεικίαις ἀτρέπτοις οὐ ῥάδιον οὐδ' εὐάρμοστον ἀνθρώποις συνεῖναι παρεῖχεν, ἀλλὰ τὴν ἐν ἡδοναῖς καὶ κόνοις καὶ ὑπὸ χρημάτων ἀπάθειαν αὐτοῦ θαυμάζοντες καὶ ὀνομάζοντες ἐγκράτειαν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀν- 15 δρείαν, ἐν ταῖς πολιτικαῖς αὐτὸν πάλιν ὁμιλίαις ὡς ἐπαχθῆ καὶ ἄχαριν καὶ ὀλιγαρχικὴν ἐδυσχέραινον. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο Μουσῶν εὐμενείας ἀπολαύουσιν ἄνθρωποι τοσοῦτον, ὅσον ἐξημερῶσαι τὴν φύσιν ὑπὸ λόγου καὶ παιδείας, τῷ λόγῳ δεξαμένην τὸ μέτριον καὶ τὸ ἄγαν ἀποβαλοῦσαν. 20 Ὡς μὲν οὖν ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἡ Ῥώμη μάλιστα τῆς ἀρετῆς τὸ περὶ τὰς πολεμικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἐκύδαινε πράξεις, καὶ μαρτυρεῖ τὸ τὴν ἀρετὴν ὑπ' αὐτῶν ἐν τῷ τῆς ἀνδρείας ὀνόματι προσαγορευέσθαι, καὶ τοῦτο τοῦ γένους ὄνομα κοινὸν ὑπάρχειν, ᾧ τὴν ἀνδρείαν ἰδίᾳ 25 καλοῦσιν.

II. ὁ δὲ Μάρκιος ἐτέρων μᾶλλον ἐμπαθῆς γεγονὼς πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας εὐθύς ἐκ παιδὸς τὰ ὄπλα διὰ χειρὸς εἶχε, καὶ τῶν ἐπικτήτων οὐδὲν ἔργον οἰόμενος εἶναι τοῖς μὴ τὸ σύμφυτον ὄπλον καὶ συγγενὲς 30 ἐξηρτυμένον ἔχουσι καὶ παρεσκευασμένον, οὕτως ἤσκησε τὸ σῶμα πρὸς ἅπασαν ἰδέαν μάχης, ὥστε καὶ θεῖν ἐλα-

φρὸν εἶναι καὶ βάρος ἔχειν ἐν λαβαῖς καὶ ἐν διαπάλαις πολέμου δυσεκβίαστον. Οἱ γοῦν ἔριν ἔχοντες εὐφυχίας ἀεὶ καὶ ἀρετῆς πρὸς αὐτόν, ἐν οἷς ἐλείποντο, τὴν τοῦ σώματος ἡτιῶντο ῥώμην ἄτρεπτον οὔσαν καὶ πρὸς μηδένα 5 πόνον ἀπαγορεύουσαν.

III. Ἐστρατεύσατο δὲ πρώτην στρατείαν ἐτι μειράκιον, ὅτε Ταρκυνίῳ τῷ βασιλεύσαντι τῆς Ῥώμης, εἴτα ἐκπεσόντι, μετὰ πολλὰς μάχας καὶ ἥττας ὄσπερ ἔσχατον κύβον ἀφιέντι πλείστοι μὲν Λατίνων, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν 10 ἄλλων Ἰταλιωτῶν συνελάμβανον καὶ συγκατήγον ἐπὶ τὴν Ῥώμην, οὐκ ἐκείνῳ χαριζόμενοι μᾶλλον ἢ φόβῳ τὰ Ῥωμαίων αὐξόμενα καὶ φθόνῳ καταβάλλοντες. Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ πολλὰς τροπὰς ἐπ' ἀμφοτέρω λαμβανούσῃ Μάρκιος ἀγωνιζόμενος εὐρώστως ἐν ὄψει τοῦ δικτάτορος ἄνδρα Ῥωμαίων πεσόντα πλησίον ἰδὼν οὐκ ἠμέλησεν, ἀλλ' 15 ἔστη πρὸ αὐτοῦ καὶ τὸν ἐπιφερόμενον τῶν πολεμίων ἀμννόμενος ἀπέκτεινεν. Ὡς οὖν ἐκράτησεν ὁ στρατηγός, ἐν πρώτοις ἐκείνον ἐστεφάνωσε θρυὸς στεφάνῳ. Τοῦτον γὰρ ὁ νόμος τῷ πολίτῃν ὑπερασπίσαντι τὸν στέφανον 20 ἀποδεδῶκεν, εἴτε δὴ μάλιστα τιμήσας δι' Ἀρκάδας τὴν θρυὸν βαλανηφάγους ὑπὸ τοῦ θεοῦ χρησμῷ προσαγορευθέντας, εἴτε ὡς ταχὺ καὶ πανταχοῦ θρυὸς οὔσαν εὐπορίαν στρατευομένοις, εἴτε Διὸς πολιέως ἱερὸν ὄντα τὸν τῆς θρυὸς στέφανον οἰόμενος ἐπὶ σωτηρίᾳ πολίτου δι- 25 δοσθαι πρεπόντως. Ἔστι δὲ ἡ θρυὸς τῶν μὲν ἀγρίων καλλικαρπότατον, τῶν δὲ τιθασῶν ἰσχυρότατον. Ἦν δὲ καὶ σιτίον ἀπ' αὐτῆς ἡ βάλανος καὶ ποτὸν τὸ μελίτειον, ὅφον δὲ παρεῖχε τὰ πλείστα τῶν νεμομένων τε καὶ πτηνῶν θήρας ὄργανον φέρουσα τὸν ἕξον. Ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ μάχῃ 30 καὶ τοὺς Διοσκούρους ἐπιφανῆσαι λέγουσι, καὶ μετὰ τὴν 2 μάχην εὐθύς ὀφθῆναι φεομένοις ἰδρωῖτι τοῖς ἵπποις ἐν ἀγορᾷ τὴν νίκην ἀπαγγέλλοντας, οὗ νῦν παρὰ τὴν κρή-

νην νεώς ἐστὶν αὐτοῖς ἰδρυμένος. Ὅθεν καὶ τὴν ἐπινίκιον οὖσαν, ἐν τῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τὰς εἰδούς, κούροις ἀνιερώκασι.

IV. Νέων δὲ, ὡς ἔοικεν, ἀνδρῶν ἐπιφάνεια καὶ τιμὴ τὰς μὲν ἐλαφρῶς φιλοτίμους φύσεις πρωταίτερον παρα-5 γενομένη σβέννυσι, καὶ ἀποπίμπλησι ταχὺ τὸ διψῶδες αὐτῶν καὶ ἀψίχορον· τὰ δ' ἐμβριθῆ καὶ βέβαια φρονήματα αὐξουσιν αἱ τιμαὶ καὶ λαμπρύνουσιν ὥσπερ ὑπὸ πνεύματος ἐγχεόμενα πρὸς τὸ φαινόμενον καλόν. Οὐ γὰρ ὡς μισθὸν ἀπολαμβάνοντες, ἀλλ' ὡς ἐνέχυρον δι- 10 δόντες αἰσχύνονται τὴν δόξαν καταλιπεῖν καὶ μὴ τοῖς αὐτοῖς ἔργοις ὑπερβαλέσθαι. Τοῦτο παθῶν καὶ ὁ Μάρκιος αὐτὸς αὐτῷ ξήλον ἀνδραγαθίας προὔθηκε, καινός τε αἰεὶ βουλόμενος εἶναι ταῖς πράξεσιν ἀριστεταῖς ἀρι- 15 στείας συνῆπτε καὶ λάφυρα λαφύροις ἐπέφερε, καὶ τοῖς 15 προτέροις αἰεὶ τοὺς ὑστέρους ἠγεμόνας εἶχε περὶ τῆς ἐκείνου τιμῆς ἐρίζοντας καὶ μαρτυρίας ὑπερβαλέσθαι. Πολλῶν γέ τοι τότε Ῥωμαίοις ἀγῶνων καὶ πολέμων γε- 20 νομένων ἐξ οὐδενὸς ἀστεφάνωτος ἦλθεν οὐδ' ἀγέραςτος. Ἦν δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις ἡ δόξα τῆς ἀρετῆς τέλος, ἐκείνῳ 20 δὲ τῆς δόξης ἡ τῆς μητρὸς εὐφροσύνη. Τὸ γὰρ ἐκείνην ἐπαινούμενον ἀκοῦσαι καὶ στεφανούμενον ἰδεῖν καὶ 25 περιβαλεῖν θαυμάσια ἔφ' ἡδονῆς ἐντιμώτατον αὐτὸν ἐνόμιζε ποιεῖν καὶ μακαριώτατον. Τοῦτο δ' ἀμέλει καὶ τὸν Ἐπαμεινώνδαν φασὶν ἐξομολογήσασθαι τὸ πάθος, 25 εὐτυχίαν ποιούμενον αὐτοῦ μεγίστην, ὅτι τὴν ἐν Λεύκτροις στρατηγίαν αὐτοῦ καὶ νίκην ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ ἐτι ζῶντες ἐπειδον. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ἀμφοτέρων ἀπέ- 30 λαισε τῶν γονέων συνηθόμενων καὶ συνενημερούντων, Μάρκιος δὲ τῇ μητρὶ καὶ τὰς τοῦ πατρὸς ὀφείλειν χά- 30 ριτας οἰόμενος οὐκ ἐνεπίμπλατο τῇ· Οὐολουμνίαν εὐφραίνων καὶ τιμῶν, ἀλλὰ καὶ γυναῖκα βουλομένης καὶ

δεομένης ἔγημε καὶ τὴν οἰκίαν ᾗκει γενομένων παιδῶν ὁμοῦ μετὰ τῆς μητρός.

V. Ἦδη δὲ καὶ δόξαν αὐτοῦ καὶ δύναμιν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ἐν τῇ πόλει μεγάλην ἔχοντας, ἡ βουλή τοῖς πλουσίοις ἀμύνουσα πρὸς τὸν δῆμον ἐστασίασε πολλὰ καὶ δεινὰ πάσχειν ὑπὸ τῶν δανειστῶν δοκοῦντα. Τοὺς μὲν γὰρ κεκτημένους μέτρια πάντων ἀφηροῦντο τῶν ὄντων ἐνεχυρασμοῖς καὶ πράσσει, τοὺς δὲ παντελῶς ἀπόρους αὐτοὺς ἀπῆγον καὶ τὰ σώματα καθείργνυσαν αὐτῶν ὥτειλὰς ἔχοντα τετρωμένων πολλὰς καὶ πεπονηκότων ἐν ταῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος στρατείαις, ὧν τὴν τελευταίαν ἐδέξαντο πρὸς Σαβίνους, τῶν τε πλουσιωτάτων ἐπαγγελιαμένων μετριάσειν καὶ τῆς βουλῆς τὸν ἄρχοντα Μάρκον Οὐαλλέριον ἐγγυήσασθαι ψηφισαμένης. Ἐπεὶ δὲ κἀκεῖ-
 15 νην ἀγωνισαμένοις τὴν μάχην προθύμως καὶ κρατήσασι τῶν πολεμίων οὐδὲν ἐγένετο παρὰ τῶν δανειστῶν ἐπιεικὲς, οὐδ' ἡ βουλή προσεποιεῖτο μεμνησθαι τῶν ὁμολογημένων, ἀλλ' ἀγομένους πάλιν περιεώρα καὶ ἑυξιοζομένους, θόρυβοι δὲ καὶ συστάσεις ἦσαν ἐν τῇ πόλει
 20 πονηραί, καὶ τοὺς πολεμίους οὐκ ἔλαθε ταραχῶδῶς ἔχων ὁ δῆμος, ἀλλ' ἐμβαλόντες ἐπυρπόλουν τὴν χώραν, τῶν δ' ἀρχόντων εἰς τὰ ὄπλα τοὺς ἐν ἡλικίᾳ καλούντων οὐδεις ὑπήκουεν, οὕτω διέστησαν αἱ γυνῶμαι πάλιν τῶν ἐν τέλει. Καὶ τινες μὲν ᾗοντο δεῖν ὑφέσθαι τοῖς πένησι
 25 καὶ χαλάσαι τὸ σύντονον ἄγαν καὶ νόμιμον, ἔνιοι δ' ἀντέτεινον, ὧν ἦν καὶ Μάρκιος, οὐ τὸ τῶν χρημάτων μέγιστον ἠγούμενος, ἀρχὴν δὲ καὶ πείραν ὕβρεως ὄχλου καὶ θρασύτητος ἐπανισταμένου τοῖς νόμοις, εἰ σωφρονοῦσι, παύειν καὶ σβεννύειν παρακλειζόμενος.

216

30 VI. Συνιούσης δὲ περὶ τούτων πολλάκις ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τῆς βουλῆς καὶ μηδὲν τέλος ἐκφερούσης συστάντες οἱ πένητες ἄφνω καὶ παρακαλέσαντες ἀλλήλους ἀπέ-

λιπον τὴν πόλιν, καὶ καταλαβόντες ὄρος, ὃ νῦν ἱερὸν
 καλεῖται, παρὰ τὸν Ἀνίωνα ποταμὸν ἐκαθέζοντο, πράτ-
 τοντες μὲν οὐδὲν βίαιον οὐδὲ στασιαστικόν, ἐκπεπω-
 κέναι δὲ τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν πλουσίων πάλαι βοῶντες,
 ἀέρα δὲ καὶ ὕδωρ καὶ τόπον ἐνταφῆναι πανταχοῦ τὴν 5
 Ἰταλίαν αὐτοῖς παρέξειν, ὧν πλεον οὐδὲν οἰκοῦσι τὴν
 Ῥώμην ὑπάρχειν αὐτοῖς, ἀλλ' ἢ τιτρώσκεσθαι καὶ ἀπο-
 θνήσκειν ὑπὲρ τῶν πλουσίων στρατευομένοις. Ταῦτ'
 ἔδωκεν ἡ βουλή, καὶ τοὺς ἐπιεικεῖς μάλιστα καὶ δημο-
 τικοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἐξαπέστειλε. Προηγόρει δὲ 10
 Μενήνιος Ἀγρίππας· καὶ πολλὰ μὲν τοῦ δήμου θεόμε-
 νος, πολλὰ δ' ὑπὲρ τῆς βουλῆς παρρησιαζόμενος τελευ-
 τῶντι τῷ λόγῳ περιῆλθεν εἰς σχῆμα μύθου διαμνημο-
 νευόμενον. Ἔφη γὰρ τοῦ ἀνθρώπου τὰ μέλη πάντα πρὸς
 τὴν γαστέρα στασιάσαι, καὶ κατηγορεῖν αὐτῆς ὡς μόνης 15
 ἀργοῦ καὶ ἀσυμβόλου καθεζομένης ἐν τῷ σώματι, τῶν
 δ' ἄλλων εἰς τὰς ἐκείνης ὀρέξεις πόνους τε μεγάλους καὶ
 λειτουργίας ὑπομενόντων· τὴν δὲ γαστέρα τῆς εὐθείας
 αὐτῶν καταγελαῦν ἀγνοούντων, ὅτι τὴν τροφήν ὑπολαμ-
 βάνει μὲν εἰς ἑαυτὴν ἅπασαν, ἀναπέμπει δ' αὐθις ἐξ αὐ- 20
 τῆς καὶ διανέμει τοῖς ἄλλοις. „Οὕτως οὖν“ ἔφη „καὶ τῆς
 συγκλήτου λόγος ἐστίν, ὧ πολῖται, πρὸς ὑμᾶς· τὰ γὰρ
 ἐκεῖ τυγχάνοντα τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας καὶ οἰκο-
 νομίας βουλευμάτα καὶ πράγματα πᾶσιν ὑμῖν ἐπιφέρει
 καὶ διανέμει τὸ χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον.“ 25

VII. Ἐκ τούτου διηλλάγησαν, αἰτησάμενοι παρὰ τῆς
 βουλῆς καὶ τυχόντες ἀνδρας αἰρεῖσθαι πέντε προστάτας
 τῶν δεομένων βοήθειας, τοὺς νῦν δημάρχους καλουμέ-
 νους. Ἐλλοντο δὲ πρῶτους, οἷς ἐχρήσαντο καὶ τῆς ἀπο-
 στάσεως ἡγεμόσι, τοὺς περὶ Βροῦτον Ἰούνιον καὶ Σι- 30
 κίνιον Βέλλουτον. Ἐπει δ' ἡ πόλις εἰς ἐν ἦλθεν, εὐθύς
 ἐν τοῖς ὄπλοις ἦσαν οἱ πολλοὶ καὶ παρεῖχον αὐτοὺς τοῖς

ἄρχουσι χρῆσθαι προθύμως ἐπὶ τὸν πόλεμον. Ὁ δὲ Μάρκιος οὐτ' αὐτὸς ἠδόμενος οἷς ὁ δῆμος ἴσχυεν ἐνδούσης τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ τῶν ἄλλων πατρικίων πολλοὺς ὄρων τὸ αὐτὸ πεπονθότας, ὅμως παρεκάλει μὴ ἀπολείπεσθαι τῶν δημοτικῶν ἐν τοῖς περὶ τῆς πατρίδος ἀγῶσιν, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ μᾶλλον ἢ τῇ δυνάμει φαίνεσθαι διαφέροντας αὐτῶν.

VIII. Ἐν δὲ τῷ Οὐολούσκων ἔθνει, πρὸς οὓς ἐπολέμουν, ἡ Κοριολανῶν πόλις ἀξίωμα μέγιστον εἶχε. Ταύτην οὖν τοῦ ὑπάτου Κομινίου περιστρατοπεδεύσαντος, οἱ λοιποὶ Οὐολούσκοι δεισαντες ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους συνβοήθουν πανταχόθεν, ὡς πρὸς τῇ πόλει ποιησόμενοι μάχην καὶ διχόθεν ἐπιχειρήσοντες αὐτοῖς. Ἐπεὶ δ' ὁ Κομίνιος διελὼν τὴν δύναμιν αὐτὸς μὲν ἀπήντα τοῖς 15 ἔξωθεν ἐπιούσι τῶν Οὐολούσκων, Λάρκιον δὲ Τίτον, ἄνδρα Ῥωμαίων ἐν τοῖς ἀρίστοις, ἐπὶ τῆς πολιορκίας ἀπέλιπε, καταφρονήσαντες οἱ Κοριολανοὶ τῶν παρόντων ἐπέξῃλθον, καὶ προσμαχόμενοι τὸ πρῶτον ἐκράτουν καὶ κατεδίωκον εἰς τὸν χάρακα τοὺς Ῥωμαίους. Ἐνθα 20 δὲ Μάρκιος ἐκδραμῶν σὺν ὀλίγοις καὶ καταβαλὼν τοὺς προσμύξαντας αὐτῷ μάλιστα, τοὺς δ' ἄλλους στήσας ἐπιφερομένους, ἀνεκαλεῖτο μεγάλη βοῆ τοὺς Ῥωμαίους. Καὶ γὰρ ἦν, ὥσπερ ἠέλιου τὸν στρατιώτην ὁ Κάτων, οὐ χειρὶ καὶ πληγῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τόνῳ φωνῆς καὶ ὄψει προσώπου φοβερός ἐντυχεῖν πολεμῶ καὶ δυσυπόστατος. Ἀθροισμένων δὲ πολλῶν καὶ συνισταμένων περὶ αὐτὸν ἀπεχώρουν οἱ πολέμοι δεισαντες. Ὁ δ' οὐκ ἠγάπησεν, ἀλλ' ἐπηκολούθει καὶ συνήλωνεν ἤδη προτροπάδην φεύγοντας ἄχρι τῶν πυλῶν. Ἐκεῖ δ' ὄρων ἀποτρεπομέ- 217 30 νους τοῦ διώκειν τοὺς Ῥωμαίους, πολλῶν μὲν ἀπὸ τοῦ τείχους βελῶν προσφερομένων, τὸ δὲ συνεισπασεῖν τοῖς φεύγουσιν εἰς πόλιν ἀνδρῶν πολεμικῶν γέμουσαν ἐν

τοῖς ὄπλοις ὄντων οὐδενὸς εἰς νοῦν ἐμβαλέσθαι τολμῶν-
 τος, ὅμως ἐπιστὰς παρεκάλει καὶ παρεθάρρυνεν, ἀνε-
 φῆθαι βοῶν ὑπὸ τῆς τύχης τοῖς θιώκουσι μᾶλλον ἢ τοῖς
 φεύγουσι τὴν πόλιν. Οὐ πολλῶν δὲ βουλομένων ἐπα-
 κολουθεῖν, ὡσάμενος διὰ τῶν πολεμίων ἐνήλατο ταῖς
 κύλαις καὶ συνεισέπεσε, μηδενὸς τὸ πρῶτον ἀντισχεῖν
 μηδ' ὑποστῆναι τολμήσαντος, ἔπειτα δὲ, ὡς κατείδον
 ὀλίγους παντάπασιν ἔνδον ὄντας, συμβοηθούτων καὶ
 προσμαχομένων, ἀναμειγμένος ὁμοῦ φίλοις καὶ πολε-
 μίοις ἄπιστον ἀγῶνα λέγεται καὶ χειρὸς ἔργους καὶ πο- 10
 δῶν τάχει καὶ τολμήμασι ψυχῆς ἀγωνιζόμενος ἐν τῇ
 πόλει καὶ κρατῶν ἀπάντων, πρὸς οὓς ὀφούσειε, τοὺς
 μὲν ἐξῶσαι πρὸς τὰ ἔσχατα μέρη, τῶν δ' ἀκραιφνέων
 καὶ καταβαλόντων τὰ ὄπλα πολλὴν ἄδειαν τῷ Λαρκίῳ
 παρασχεῖν ἐξώθει ἐπάγοντι τοὺς Ῥωμαίους. 15

ΙΧ. Οὕτω δὲ τῆς πόλεως ἀλούσης καὶ τῶν πλείστων
 ἐν ἀρκαγαῖς ὄντων καὶ διαφορήσει χρημάτων, ὁ Μάρ-
 κιος ἠγανάκτει καὶ ἐβόα, δεινὸν ἠγούμενος, τοῦ ὑπάτου
 καὶ τῶν σὺν ἐκείνῳ πολιτῶν τάχα που συμπεπτωκότων
 τοῖς πολεμίοις καὶ διαμαχομένων, αὐτοὺς χρηματίζεσθαι 20
 περιόντας ἢ προφάσει χρηματισμοῦ τὸν κίνδυνον ἀπο-
 διδράσκειν. Ἐπεὶ δ' οὐ πολλοὶ προσεῖχον αὐτῷ, τοὺς
 βουλομένους ἀναλαβὼν ἐβάδιξε τὴν ὁδὸν, ἣ τὸ στρα-
 τευμα προκεχωρηκὸς ἦσθετο, πολλάκις μὲν ἐποτρύνων
 τοὺς σὺν αὐτῷ καὶ παρακαλῶν μὴ ἐνδιδόναι, πολλάκις 25
 δὲ τοῖς θεοῖς εὐχόμενος μὴ ἀπολειφθῆναι τῆς μάχης,
 ἀλλ' εἰς καιρὸν ἐλθεῖν, ἐν ᾧ συναγωνιᾶται καὶ συγκιν-
 θυνεύσει τοῖς πολίταις. Ἦν δὲ τότε τοῖς Ῥωμαίοις ἔθος
 εἰς τάξιν καθισταμένοις καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς
 ἀναλαμβάνειν καὶ περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον ἅμα καὶ 30
 διαθήκας ἀγράφους γίνεσθαι, τριῶν ἢ τεττάρων ἐπα-
 κούτων ὀνομάζοντας τὸν κληρονόμον. Ταῦτα δη

πράττοντας ἤδη τοὺς στρατιώτας Μάρκιος ἐν ὄψει τῶν
 πολεμίων ὄντων κατελάμβανε. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐνλοῦς
 διετάραξεν ὀφθαλμοὺς μετ' ὀλίγων αἵματος περίπλεως καὶ
 ἰδρωῶτος· ἐπεὶ δὲ προσδραμῶν τῷ ὑπάτῳ περιχαρῆς τὴν
 5 δεξιὰν ἐνέβαλε καὶ τῆς πόλεως ἀπήγγειλε τὴν ἄλωσιν,
 ὃ δὲ Κομίνιος περιεπτύξατο αὐτὸν καὶ κατησπάσατο,
 τοῖς μὲν πυθομένοις τὸ γεγενημένον κατόρθωμα, τοῖς
 δ' εἰκάσασι θάρσος παρέστη, καὶ βοῆ παρεκάλουν ἄγειν
 καὶ συνάπτειν. Ὁ δὲ Μάρκιος ἠρώτησε τὸν Κομίνιον
 10 πῶς διακεκόσμηται τὰ τῶν πολεμίων ὄπλα καὶ ποῦ τέτα-
 κται τὸ μαχιμώτατον. Ἐκείνου δὲ φήσαντος οἰεσθαι τὰς
 κατὰ μέσον σπείρας Ἀντιατῶν εἶναι, πολεμικωτάτων
 καὶ μηδενὶ φρονήματος ὑφιεμένον „Ἄξιόν σε τοίνυν“ ὁ
 Μάρκιος ἔφη „καὶ αἰτοῦμαι, κατὰ τούτους τάξον ἡμᾶς
 15 τοὺς ἄνδρας.“ Ἔδωκεν οὖν ὁ ὑπάτος θαυμάσας αὐτοῦ
 τὸ πρόθυμον. Ὡς δ' ἦσαν ἐμβολαὶ δοράτων, καὶ τοῦ
 Μαρκίου προεκδραμόντος οὐκ ἀντέσχον οἱ κατὰ στόμα
 τῶν Οὐολούσκων, ἀλλ' ὧ προσέμιξε μέρει τῆς φάλαγγος
 εὐθύς διεκέκοπτο, τῶν δ' ἑκατέρωθεν ἐπιστρεφόντων
 20 καὶ περιλαμβανόντων τοῖς ὅπλοις τὸν ἄνδρα, δεισας ὁ
 ὑπάτος τοὺς κρατίστους τῶν περὶ αὐτὸν ἐξέπεμπεν.
 Ἰσχυρᾶς δὲ περὶ τὸν Μάρκιον μάχης γενομένης καὶ πολ-
 λῶν ἐν ὀλίγῳ νεκρῶν πεσόντων, ἐγκείμενοι καὶ καταβια-
 ζόμενοι τοὺς πολεμίους ἐώσαντο, καὶ τρεπόμενοι πρὸς
 25 διώξιν αὐτῶν τὸν Μάρκιον ἤξιουν ὑπὸ τε καμάτου βα-
 ρὺν ὄντα καὶ τραυμάτων ἀναχωρεῖν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. 218
 Εἰπὼν δ' ἐκεῖνος, ὅτι νικῶντων οὐκ ἔστι τὸ κάμνειν,
 ἐφείπετο τοῖς φεύγουσιν. Ἠτήθη δὲ καὶ τὸ λοιπὸν
 στράτευμα, πολλῶν μὲν διαφθαρέντων, πολλῶν δὲ
 30 ἀλόντων.

X. Τῇ δ' ὑστεραία τοῦ Λαρκίου παραγενομένου καὶ
 τῶν ἄλλων ἀθροισομένων πρὸς τὸν ὑπάτον, ἀναβᾶς ἐπὶ το

βῆμα καὶ τοῖς θεοῖς τὴν πρέπουσαν ἀποδοῦς ἐπὶ τηλικούτοις κατορθώμασιν εὐφημίαν, πρὸς τὸν Μάρκιον τρέπεται. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτοῦ θαυμαστὸν ἐπαινον εἶπε, τῶν μὲν αὐτὸς ἐν τῇ μάχῃ γεγωνὸς θεατῆς, τὰ δὲ τοῦ Λαρκίου μαρτυροῦντος. Ἐπειτα, πολλῶν χρημάτων καὶ ἵππων γεγονότων αἰχμαλώτων καὶ ἀνθρώπων, ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐξελέσθαι δέκα πάντα πρὸ τοῦ νέμειν τοῖς ἄλλοις. Ἄνευ δὲ ἐκείνων ἀριστεῖον αὐτῷ κεκοσμημένον ἵππον ἔδωρήσατο. Τῶν δὲ Ῥωμαίων ἐπαινεσάντων ὁ Μάρκιος προσελθὼν τὸν μὲν ἵππον ἔφη δέχεσθαι καὶ 10 χαίρειν τοῖς ἐπαίνοις τοῦ ἄρχοντος, τὰ δὲ ἄλλα μισθόν, οὐ τιμὴν ἠγούμενος ἔαν, καὶ ἀγαπήσειν ὡς εἰς ἕκαστος τὴν νέμῃσιν. „Ἐξαίρετον δὲ μίαν αἰτοῦμαι χάριν“ ἔφη „καὶ δέομαι λαβεῖν. Ἦν μοι ξένος ἐν Οὐολούσκοις καὶ φίλος, ἀνὴρ ἐπιεικῆς καὶ μέτριος· οὗτος ἐάλωκε νῦν καὶ 15 γέγονεν ἐκ πλουσίου καὶ μακαρίου δοῦλος. Πολλῶν οὖν αὐτῷ κακῶν παρόντων ἐν ἀφελείν ἀρκεῖ, τὴν προᾶσιν.“ Ἐπὶ τούτοις λεχθεῖσι βοή τε μελλῶν ἀπήντησε τῷ Μαρκίῳ, καὶ πλείονες οἱ θαυμάζοντες ἐγένοντο τὸ μὴ κρατούμενον ὑπὸ χρημάτων τάνδρὸς ἢ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις 20 ἀνδραγαθίαν. Καὶ γὰρ οἷς φθόνου τι καὶ ζήλου πρὸς αὐτὸν ὑπέκειτο τιμώμενον ἐκπρεπῶς, κἀκείνοις τότε τοῦ λαβεῖν μεγάλα τῷ μὴ λαβεῖν ἄξιος ἔδοξε, καὶ μᾶλλον αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν ἠγάπησαν, ἀφ’ ἧς κατεφρόνει τηλικούτων, ἢ δι’ ὧν ἠξιοῦτο. Τὸ μὲν γὰρ εὖ χρῆσθαι χρή- 25 μασι κάλλιον ἔστιν ἢ ὄπλοις, τοῦ δὲ χρῆσθαι τὸ μὴ δεῖσθαι χρημάτων σεμνότερον.

XI. Ἐπεὶ δὲ ἐπαύσατο βοῆς καὶ θορύβου τὸ πλῆθος, ὑπολαβὼν ὁ Κορίνθιος „Ἄλλ’ ἐκείνας μὲν“ εἶπεν „ὦ στρατιῶται, τὰς θωρακὰς οὐ δύνασθε βιάζεσθαι μὴ δεχόμενον τὸν ἄνδρα μηδὲ βουλόμενον λαβεῖν· ἦν δὲ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τούτῳ διδομένην ἀπώσασθαι, δῶμεν αὐτῷ καὶ

ψηφισώμεθα καλεῖσθαι Κοριολανόν, εἰ μὴ καὶ πρὸ ἡμῶν ἢ πράξις αὐτῆ τοῦτο δέδωκεν.“ Ἐκ τούτου τρίτον ἔσχεν ὄνομα τὸν Κοριολανόν. Ὡς καὶ μάλιστα δῆλόν ἐστιν, ὅτι τῶν ὀνομάτων ἰδιον ἦν ὁ Γάτος, τὸ δὲ δεύτερον οἰκίας 5 ἢ γένους κοινὸν ὁ Μάρκιος, τῷ δὲ τρίτῳ ὕστερον ἐχρήσαντο πράξιός τινος ἢ τύχης ἢ ἰδέας ἢ ἀρετῆς ἐπιθέτω, καθάπερ Ἕλληνες ἐτίθεντο πράξεως μὲν ἐπώνυμον τὸν Σωτήρα καὶ τὸν Καλλίνικον, ἰδέας δὲ τὸν Φύσκωνα καὶ τὸν Γρυπὸν, ἀρετῆς δὲ τὸν Εὐεργέτην καὶ τὸν Φιλά-
 10 δελφον, εὐτυχίας δὲ τὸν Εὐδαίμονα τῷ δευτέρῳ τῶν Βάττων. Ἐνίοις δὲ τῶν βασιλέων καὶ σκώμματα παρέσχεν ἐπικλήσεις, ὡς Ἀντιγόνῳ τὸν Δάσωνα καὶ Πτολεμαίῳ τὸν Λάθυρον. Ἐπὶ πλεόν δὲ τῷ γένει τούτῳ καὶ Ῥωμαῖοι κέχρηται, Διαδήματόν τινα τῶν Μετέλλων κα-
 15 λέσαντες, ὅτι πολὺν χρόνον ἔλκος ἔχων περιενόσται περιδεδεμένος τὸ μέτωπον, ἕτερον δὲ Κέλερα σπεύσαντα μεθ' ἡμέρας ὀλίγας τῆς τοῦ πατρὸς τελευτῆς ἐπιταφίους μονομάχων ἀγῶνας παρασχεῖν, τὸ τάχος καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς παρασκευῆς θαυμάσαντες. Ἐνίοις δὲ συντυχία
 25 γενέσεως μέχρι νῦν καλοῦσι, Πρόκλον μὲν, εἰάν ἀποδημοῦντος πατρὸς γένηται, καὶ Πόστουμον, εἰάν τεθνηκότος· ὃ δ' εἰ διδύμῳ γενομένῳ συμβῆ̄ περιβιῶναι, θάτερον τελευτήσαντος, Οὐπίσκον. Τῶν δὲ σωματικῶν οὐ μόνον Σύλλας οὐδὲ Νίγρους οὐδὲ Ῥούφους, ἀλλὰ
 20 καὶ Καίκους καὶ Κλωδίους ἐπωνυμίας τίθενται, καλῶς ἐθίζοντες μήτε τυφλότητα μήτ' ἄλλην τινὰ σωματικὴν 219
 ἀτυχίαν ὄνειδος ἡγεῖσθαι μηδὲ λοιδορίαν, ἀλλ' ὡς οἰκέλοις ὑπακούειν ὀνόμασιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἕτερόν γένει γραφῆς προσήκει.

30 XII. Πανσαμένῳ δὲ τῷ πολέμῳ τὴν στάσιν ἐπήγειρον αὐθις οἱ δημαγωγοί, καινὴν μὲν οὐδεμίαν αἰτίαν ἔχοντες οὐδ' ἔγκλημα δίκαιον, ἃ δὲ ταῖς προτέραις αὐτῶν δια-

φοραῖς καὶ ταραχαῖς ἀναγκαίως ἐπηκολούθησε κακά, ταῦτα ποιούμενοι πρόφασιν ἐπὶ τοὺς πατρικίους. Ἄσπορος γὰρ ἢ πλείστη καὶ ἀγεώργητος ἀπελείφθη τῆς χώρας, ἀγορᾶς δ' ἐπεισάκτου παρασκευὴν διὰ τὸν πόλεμον ὁ καιρὸς οὐκ ἔδωκεν. Ἰσχυρᾶς οὖν ἀπορίας γενομένης 5 ὁρῶντες οἱ δημαγωγοὶ μὴτ' ἀγορὰν ἔχοντα μὴτ', εἰ παρῆν ἀγορά, χρημάτων εὐποροῦντα τὸν δῆμον, ἐνέβαλλον λόγους καὶ διαβολὰς κατὰ τῶν πλουσίων, ὡς ἐκείνοι τὸν λιμὸν ἐπάγοιεν αὐτοῖς ὑπὸ μνησικακίας. Ἐκ δὲ τῶν Οὐελιτρανῶν ἦκε πρεσβεία τὴν πόλιν παραδιδόντων 10 καὶ δεομένων ἀποίκους ἀποστέλλειν. Νόσος γὰρ ἐμπεσοῦσα λοιμώδης αὐτοῖς τοσοῦτον ὄλεθρον καὶ φθορὰν ἀπειργάσατο τῶν ἀνθρώπων, ὥστε μόλις τὸ δέκατον τοῦ παντὸς ἀπολειφθῆναι μέρος. Ἐδοξεν οὖν τοῖς νοῦν ἔχουσιν εἰς δέον γεγονέναι καὶ κατὰ καιρὸν ἢ χρεῖα τῶν 15 Οὐελιτρανῶν διὰ τε τὴν ἀπορίαν κουφισμοῦ δεομένοις, καὶ τὴν στάσιν ἅμα σκεδάσειν ἤλπιζον, εἰ τὸ θορυβοῦν μάλιστα καὶ συνεπηρμένον τοῖς δημαγωγοῖς ὥσπερ περὶ ττωμα τῆς πόλεως νοσερὸν καὶ ταραχῶδες ἀποκαθαρθεῖν. Τούτους τε δὴ καταλέγοντες εἰς τὴν ἀποικίαν ἐξέ- 20 πεμκον οἱ ὕπατοι, καὶ στρατείαν ἐπήγγελλον ἐτέροις ἐπὶ τοὺς Οὐολούσκους, ἀσχολίαν τε τῶν ἐμφυλίων μηχανώμενοι θορῦβον, καὶ νομίζοντες ἐν ὄπλοις καὶ στρατοπέδῳ καὶ κοινοῖς ἀγῶσιν αὐθις γενομένους πλουσίους ὁμοῦ καὶ πένητας καὶ δημοτικὸς καὶ πατρικίους ἡμερώτερον 25 [ἀν*] διατεθῆναι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἡδιον.

XIII. Ἐνίσταντο δὲ λοιπὸν οἱ περὶ Σικίνιον καὶ Βροῦτον δημαγωγοὶ, βοῶντες ἔργον ὠμότατον αὐτοῦς τῷ προοτάτῳ τῶν ὀνομάτων ἀποικίαν προσαγορεύσαντας ἀνθρώπους πένητας ὥσπερ εἰς βάραθρον ᾧθειν, ἐκ- 30 πέμποντας εἰς πόλιν ἄερος τε νοσεροῦ καὶ νεκρῶν ἀτάφων γέμουσαν, ἀλλοτριῶ δαίμονι καὶ παλαμναίῳ συνοικι-

ζομένους· εἶτα ὥσπερ οὐκ ἀρκουμένους τοὺς μὲν ὑπὸ
 λιμοῦ διολλύναι τῶν πολιτῶν, τοὺς δὲ λοιμῶ προσβάλλειν,
 ἔτι καὶ πόλεμον ἀνθαίρειτον ἐπάγειν, ὅπως μηδὲν
 κακὸν ἀπῆ τῆς πόλεως, ὅτι δουλεύουσα τοῖς πλουσίοις
 5 ἀπέειπε. Τοιούτων ἀναπιμπλάμενος λόγων ὁ δῆμος
 οὔτε τῷ καταλόγῳ προσήει τῶν ὑπάτων πρὸς τε τὴν
 ἀποικίαν διεβέβλητο. Τῆς δὲ βουλῆς διαπορουμένης ὁ
 Μάρκιος ἤδη μεστὸς ὢν ὄγκου καὶ μέγας γεγωνῶς τῷ
 φρονήματι καὶ θαυμαζόμενος ὑπὸ τῶν κρατίστων φανε-
 10 ρὸς ἦν μάλιστα τοῖς δημαγωγοῖς ἀνθιστάμενος. Καὶ τὴν
 μὲν ἀποικίαν ἀπέστειλαν, ἐπιτιμίοις μεγάλοις τοὺς λα-
 χόντας ἐξελεθεῖν ἀναγκάσαντες· πρὸς δὲ τὴν στρατείαν
 παντάπασιν ἀπαγορευόντων, αὐτὸς ὁ Μάρκιος τοὺς τε
 πελάτας ἀναλαβῶν καὶ τῶν ἄλλων ὄσους ἐπεισε κατέ-
 15 ὄραμε τὴν Ἀντιατῶν χώραν. Καὶ πολὺν μὲν σίτον εὐ-
 ρῶν, πολλῇ δὲ λείᾳ θρεμμάτων καὶ ἀνδραπόδων περι-
 τυχῶν, αὐτῷ μὲν οὐδὲν ἐξείλετο, τοὺς δὲ στρατευσαμέ-
 νους πολλὰ μὲν ἄγοντας ἔχων, πολλὰ δὲ φέροντας ἐπαν-
 ἤλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ὥστε τοὺς ἄλλους μεταμελομένους
 20 καὶ φθονήσαντας τοῖς εὐπορήσασιν ἄχθεσθαι τῷ Μαρκίῳ
 καὶ βαρύνεσθαι τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν, ὥς
 ἐπὶ τὸν δῆμον ἀύξομένην.

XIV. Ὀλίγου δὲ χρόνου μετήει μὲν ὑπατείαν ὁ Μάρ-
 κιος, ἐκάμπτοντο δὲ οἱ πολλοὶ καὶ τὸν δῆμον αἰδῶς τις
 25 εἶχεν ἄνδρα καὶ γένει καὶ ἀρετῇ πρῶτον ἀτιμάσαι καὶ
 καταβαλεῖν ἐπὶ τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις εὐεργετήμασι.
 Καὶ γὰρ ἔθος ἦν τοῖς μετιοῦσι τὴν ἀρχὴν παρακαλεῖν
 καὶ δεξιοῦσθαι τοὺς πολίτας ἐν ἱματίῳ κατιόντας εἰς τὴν
 ἀγορὰν ἄνευ χιτῶνος, εἴτε μᾶλλον ἐταπεινούοντας ἕαν- 220
 30 τοὺς τῷ σχήματι πρὸς τὴν δέησιν, εἴτε δεικνύοντας οἷς
 ἦσαν ὠτειλαὶ προφανῆ τὰ σύμβολα τῆς ἀνδρείας. Οὐ
 γὰρ ὑποψία δῆπου διανομῆς ἀργυρίου καὶ δεκασμῶν

ἄξωστον ἐβούλοντο προσιέναι καὶ ἀχίτωνα τοῖς πολίταις τὸν δεόμενον αὐτῶν· ὅψε γὰρ μετὰ πολὺν χρόνον ὠνή καὶ πρᾶσις ἐπεισῆλθε καὶ συνεμίγη ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ψήφοις ἀργύριον. Ἐκ δὲ τούτου καὶ δικαστῶν θιγοῦσα καὶ στρατοπέδων ἢ δωροδοκία περιέστησεν εἰς μοναρχίαν 5 τὴν πόλιν, ἐξανδραποδισαμένη τὰ ὄπλα τοῖς χρήμασιν. Οὐ γὰρ κακῶς ἔοικεν εἰπεῖν ὁ εἰπών, ὅτι πρῶτος κατέλυσε τὸν δῆμον ὁ πρῶτος ἐστιάσας καὶ δεκάσας. Φαίνεται δὲ κρύφα καὶ κατὰ μικρὸν ὑπορρέον οὐκ εὐθύς ἐκδηλον ἐν Ῥώμῃ γενέσθαι τὸ κακόν. Οὐ γὰρ ἴσμεν ὅστις 10 ἦν ὁ δεκάσας πρῶτος ἐν Ῥώμῃ δῆμον ἢ δικαστήριον· Ἀθήνησι δὲ λέγεται πρῶτος ἀργύριον δοῦναι δικασταῖς Ἄνυτος ὁ Ἀνθεμίωνος προδοσίας περὶ Πύλου κρινόμενος ἐν τοῖς Πελοποννησιακοῖς ἤδη τελευτῶσιν, ὅπηνίκα τὸ χρυσοῦν ἔτι γένος καὶ ἀκήρατον ἐν Ῥώμῃ τὴν ἀγορὰν 15 κατεῖχεν.

XV. Ἀλλὰ τοῦ γε Μάρκιου πολλὰς ὑποφαίνοντος ὠτειλὰς ἀπὸ πολλῶν ἀγώνων, ἐν οἷς ἐκρῶτευσεν ἑπτακαίδεκα ἔτη συνεχῶς στρατευόμενος, ἐδυσσωποῦντο τὴν ἀρετῇ, καὶ λόγον ἀλλήλοις ἐδίδοσαν ὡς ἐκείνου ἀπο- 20 δεῖξοντες. Ἐπεὶ δὲ τῆς ἡμέρας, ἐν ἣ τὴν ψῆφον ἔδει φέρειν, ἐνστάσης ὁ Μάρκιος εἰς ἀγορὰν ἐνέβαλε σοβαρῶς ὑπὸ τῆς βουλῆς προπεμπόμενος, καὶ πάντες οἱ πατριῖοι περὶ αὐτὸν ἐγένοντο φανεροὶ πρὸς μηδὲν οὕτω μηδέποτε σπουδάσαντες, ἐξέπεσον αὐτίς οἱ πολλοὶ τῆς πρὸς αὐ- 25 τὸν εὐνοίας, εἰς τὸ νυμεσᾶν καὶ φθονεῖν ὑποφερόμενοι. Προσῆν δὲ τῷ πάθει τούτῳ καὶ δέος, εἰ γένοιτο τῆς ἀρχῆς κύριος ἀνὴρ ἀριστοκρατικὸς καὶ τοσοῦτον ἔχων ἐν τοῖς πατριῖοις ἀξίωμα, μὴ παντάπασιν ἀφέλοιτο τοῦ δήμου τὴν ἐλευθερίαν. Οὕτω δὲ φρονήσαντες ἀπεψη- 30 φίσαντο τὸν Μάρκιον. Ὡς δ' ἀνηγορεύθησαν ἕτεροι, βαρέως μὲν ἠνεγκεν ἡ βουλή δοκοῦσα προπεπηλακίσθαι

μάλλον ἑαυτὴν ἢ τὸν Μάρκιον, αὐτὸς δ' ἐκεῖνος οὐ με-
 τρίως ἔσχευεν οὐδ' ἐπιεικῶς πρὸς τὸ συμβεβηκός, ἄτε δὴ
 πλείστα τῷ θυμοειδεῖ καὶ φιλονεικῶ μέρει τῆς ψυχῆς,
 ὡς ἔχοντι μέγεθος καὶ φρόνημα, κεχρημένος, τὸ δ' ἔμ-
 5 βριθὲς καὶ τὸ πρᾶον, οὐ τὸ πλείστον ἀρετῇ πολιτικῇ
 μέτεστιν, ἐγκεκραμένον οὐκ ἔχων ὑπὸ λόγου καὶ παιδείας,
 οὐδὲ τὴν ἐρημίαν ξύνοικον, ὡς Πλάτων ἔλεγεν, αὐθά-
 δειαν εἰδὼς ὅτι δεῖ μάλιστα διαφεύγειν ἐπιχειροῦντα
 πράγμασι κοινοῖς καὶ ἀνθρώποις ὁμιλεῖν, καὶ γενέσθαι
 10 τῆς πολλὰ γελωμένης ὑπ' ἐνίων ἀνεξικακίας ἐραστήν.
 Ἄλλ' ἀπλοῦς τις ὢν αἰεὶ καὶ ατενής, καὶ τὸ νικᾶν καὶ κρα-
 τεῖν ἀπάντων πάντως ἀνδρείας ἔργον ἡγούμενος, οὐκ
 ἀσθενείας καὶ μαλακίας, ἐκ τοῦ πονουῦντος καὶ πεπον-
 θότος μάλιστα τῆς ψυχῆς, ὥσπερ οἰδημα, τὸν θυμὸν
 15 ἀναδιδούσης, ἀπῆει ταραχῆς μεστὸς ὢν καὶ πικρίας πρὸς
 τὸν δῆμον. Οἱ δ' ἐν ἡλικίᾳ τῶν πατρικίων, ὃ τι περ ἦν
 ἐν τῇ πόλει μάλιστα γαυρούμενον εὐγενείᾳ καὶ ἀνθοῦν,
 αἰεὶ τε θαυμαστώσ ἔσπουδάκεσαν περὶ τὸν ἄνδρα, καὶ
 τότε προσκείμενοι καὶ παρόντες οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τὸν θυ-
 20 μὸν ἐξερρίπιζον αὐτοῦ τῷ συναγανακτεῖν καὶ συναλαγεῖν.
 Ἦν γὰρ ἡγεμῶν αὐτοῖς καὶ διδάσκαλος εὐμενῆς τῶν πο-
 λεμικῶν ἐν ταῖς στρατείαις καὶ ζῆλον ἀρετῆς ἀνευ φθό-
 νου πρὸς ἀλλήλους γαυρῶσαι τοὺς κατορθοῦντας.

XVI. Ἐν τούτῳ δὲ σίτος ἦκεν εἰς Ῥώμην, πολὺς μὲν
 25 ὠνητὸς ἐξ Ἰταλίας, οὐκ ἐλάττων δὲ δωρητὸς ἐκ Συρα-
 κουσῶν, Γέλωνος τοῦ τυράννου πέμπσαντος· ὥστε τοὺς
 πλείστους ἐν ἐλπίσι γενέσθαι χρησταῖς, ἄρα τῆς ἀπορίας 221
 καὶ τῆς διαφορᾶς τὴν πόλιν ἀπαλλαγῆσεσθαι προσδο-
 κῶντας. Εὐθύς οὖν βουλῆς ἀθροισθείσης περιχυθεὶς ὁ
 30 δῆμος ἐξωθεν ἐκαραδόκει τὸ τέλος, ἐλπίζων ἀγορᾶ τε
 χρήσεσθαι φιλανθρωπῶ καὶ προῖκα τὰς δωρεὰς νερῆ-
 σεσθαι. Καὶ γὰρ ἐνδον ἦσαν οἱ ταῦτα τὴν βουλήν περ-

θοντες. Ὁ μέντοι Μάρκιος ἀναστὰς σφόδρα καθήψατο τῶν χαριζομένων τοῖς πολλοῖς, δημαγωγούς καὶ προδότας ἀποκαλῶν τῆς ἀριστοκρατίας καὶ σπέρματα πονηρὰ θρασύτητος καὶ ὑβρεως εἰς ὄχλον ἀφειμένα τρέφοντας καθ' αὐτῶν, ἃ καλῶς μὲν εἶχε μὴ περιιδεῖν ἐν ἀρχῇ φνόμενα 5 μηδ' ἰσχυρὸν ἀρχῇ τηλικαύτη ποιῆσαι τὸν δῆμον, ἥδη δὲ καὶ φοβερὸν εἶναι τῷ πάντα βουλομένοις αὐτοῖς ὑπάρχειν καὶ μηδὲν ἄκουτας βιάζεσθαι, μηδὲ πείθεσθαι τοῖς ὑπάτοις, ἀλλ' ἀναρχίας ἔχοντας ἡγεμόνας ἰδίους ἄρχοντας προσαγορεύειν. Ἐπιδόσεις μὲν οὖν καὶ διανομάς, 10 ὥσπερ Ἑλλήνων οἱ κράτιστα δημοκρατούμενοι, καθέζεσθαι ψηφίζομένους ἔφη παντελῶς εἰς κοινὸν ὄλεθρον τὴν ἀπέλθειαν αὐτῶν ἐφοδιάζειν. „Οὐ γὰρ χάριν γε δήκου φήσουσιν ἀπολαμβάνειν τῶν στρατειῶν, ἃς ἐγκατέλιπον, καὶ τῶν ἀποστάσεων, αἷς προήκαντο τὴν πατρίδα, 15 καὶ τῶν διαβολῶν, ἃς ἐδέξαντο κατὰ τῆς βουλῆς· ἀλλ' ὑφιεμένους διὰ φόβον καὶ κολακεύοντας ὑμᾶς ταῦτα διδόναι καὶ συγχωρεῖν ἐλπίσαντες, οὐδὲν ἔξουσι πέρας ἀπειθείας, οὐδὲ παύσονται διαφερόμενοι καὶ στασιάζοντες. Ὡστε τοῦτο μὲν ἐστὶ κομιδῇ μανικόν· εἰ δὲ 20 σωφρονοῦμεν, ἀφαιρησόμεθα τὴν δημαρχίαν αὐτῶν, ἀναίρεσιν οὕσαν ὑπατείας καὶ διάστασιν τῆς πόλεως, οὐκέτι μιᾶς, ὡς πρότερον, οὔσης, ἀλλὰ δεδεγμένης τομὴν μηδέποτε συμφῦναι μηδ' ὁμοφρονῆσαι μηδὲ παύσασθαι νοσοῦντας ἡμᾶς καὶ ταραττομένους ὑπ' ἀλλή- 25 λων ἑάσουσαν.“

XVII. Πολλὰ τοιαῦτα λέγων ὁ Μάρκιος ὑπερφνωῶς εἶχε τοὺς νέους συνενθουσιῶντας αὐτῷ καὶ τοὺς πλουσίους ὀλίγου δεῖν ἅπαντας, μόνον ἐκεῖνον ἄνδρα τὴν πόλιν ἔχειν ἀήττητον καὶ ἀκολάκευτον βοῶντας. Ἐνιοὶ 30 δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἠναντιοῦντο, ὑφορώμενοι τὸ ἀποβησόμενον. Ἀπέβη δὲ χρηστὸν οὐδέν. Οἱ γὰρ δήμαρχοι

παρόντες, ὡς ἤσθοντο τῇ γνώμῃ κρατοῦντα τὸν Μάρκιον, ἐξέδραμον εἰς τὸν ὄχλον μετὰ βοῆς παρακελευόμενοι συνίστασθαι καὶ βοηθεῖν αὐτοῖς τοὺς πολλούς. Ἐκκλησίας δὲ θορυβῶδους γενομένης, καὶ τῶν λόγων, 5 οὓς ὁ Μάρκιος εἶπεν, ἀναγορευθέντων, ὀλίγον ἐδέησεν ἔμπεσεῖν ὑπ' ὀργῆς φερόμενος εἰς τὴν βουλὴν ὁ δῆμος· οἱ δὲ δήμαρχοι τοῦ Μαρκίου τὴν αἰτίαν ἐποιοῦντο, καὶ πέμποντες ἐκάλουν αὐτὸν ἀπολογησόμενον. Ὡς δὲ πρὸς ὕβριν τοὺς πεμφθέντας ἐξήλασεν ὑπηρέτας, αὐτοὶ μετὰ 10 τῶν ἀγορανόμων ἦκον ἄξοντες βία τὸν ἄνδρα, καὶ τοῦ σώματος ἐπελαμβάνοντο. Συστάντες δ' οἱ πατρίκιοι τοὺς μὲν δημάρχους ἀπετρίψαντο, τοῖς δ' ἀγορανόμοις καὶ πληγὰς ἐνέβαλον. Τότε μὲν οὖν ἐσπέρα καταλαβοῦσα τὴν ταραχὴν διέλυσεν· ἅμα δ' ἡμέρα τὸν δῆμον 15 ἐξηγριωμένον ὀρῶντες οἱ ὕπατοι καὶ συντρέχοντα πανταχόθεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐδείσαν ὑπὲρ τῆς πόλεως, καὶ τὴν βουλὴν ἀθροίσαντες ἐκέλευον σκοπεῖν, ὅπως ἐπιεικέσι λόγοις καὶ δόγμασι χρηστοῖς πραῦνωσι καὶ καταστήσωσι τοὺς πολλούς, ὡς οὐ φιλοτιμίας οὔσαν ὦραν 20 οὐδ' ὑπὲρ δόξης ἄμιλλαν, εἰ σωφρονοῦσιν, ἀλλὰ καιρὸν ἐπισφαλῆ καὶ ὄξυν εὐγνώμονος πολιτείας καὶ φιλανθρώπου δεόμενον. Εἰξάντων δὲ τῶν πλείστων προελθόντες ὡς ἐνῆν μάλιστα τῷ δήμῳ διελέγοντο καὶ κατεπράυνου, ἀπολυόμενοι τε τὰς διαβολὰς ἐπεικῶς καὶ τῷ 25 νουθετοῦντι καὶ δάκνοντι μετρίως χρώμενοι, περὶ δὲ τιμῆς ἀνίων καὶ ἀγορᾶς οὐδὲν διοίσεσθαι πρὸς αὐτοὺς φάσκοντες.

XVIII. Ὡς οὖν ἐνεδίδου τὸ πολὺ τοῦ δῆμου καὶ φανερόν ἦν τῷ κοσμίως καὶ σωφρόνως ἀκούειν ἀγο- 30 μενον καὶ κηλούμενον, ἀνέστησαν οἱ δήμαρχοι, τῇ μὲν βουλῇ σωφρονούσῃ τὸν δῆμον ἀνθυπελξείν ὅσα καλῶς ἔχει φάσκοντες, τὸν δὲ Μάρκιον ἀπολογεῖσθαι κελεύον-

τες, εἰ μὴ φησιν ἐπὶ συγχύσει τῆς πολιτείας καὶ κατα-
 λύσει τοῦ δήμου τὴν τε βουλὴν παροξύνειν καὶ καλού-
 μενος ὑπ' αὐτῶν ἀπειθῆσαι, τέλος δὲ τοὺς ἀγορανόμους
 τύπτων ἐν ἀγορᾷ καὶ προπηλακίζων ἐμφύλιον, ὅσον ἐπ'
 αὐτῷ, πόλεμον ἐξεργάσασθαι καὶ προαγαγεῖν εἰς ὄπλα 5
 τοὺς πολίτας. Ἔλεγον δὲ ταῦτα βουλόμενοι τὸν Μάρ-
 κιον ἢ ταπεινὸν ἀποδειξάι, παρὰ φύσιν ὑφέντα τὸ φρό-
 νημα καὶ θεραπεύοντα τὸν δήμον, ἢ τῇ φύσει χρώμενον
 ἀνήκεστον ἀπεργάσασθαι τὴν πρὸς αὐτὸν ὀργήν· ὁ μᾶλ-
 λον ἤλπιζον ὀρθῶς στοχαζόμενοι τοῦ ἀνδρός. Ἔσθη μὲν 10
 γὰρ ὡς ἀπολογησόμενος, καὶ παρέσχεν αὐτῷ σιωπὴν καὶ
 ἡσυχίαν ὁ δῆμος· ὡς δ' ἤρξατο πρὸς τοὺς ἀνθρώπους
 δεητικὸν τινα λόγον προσδεχομένους οὐ μόνον ἐπαχθεῖ
 παρησία χρῆσθαι καὶ πλείονι κατηγορίᾳ τῆς παρησίας,
 ἀλλὰ καὶ τὸν φωνῆς καὶ διαθέσει προσώπου τὴν ἐγγὺς 15
 ὑπεροψίας καὶ ὀλιγωρίας ἀφοβίαν ἐπιδεικνύμενος, ὁ μὲν
 δῆμος ἐξετραχύνθη καὶ φανερός ἦν δυσανασχετῶν καὶ
 βαρυνόμενος τοῖς λεγομένοις, τῶν δὲ δημάρχων ὁ θρα-
 σύτατος Σικίννιος μικρὰ τοῖς συνάρχουσι διαλεχθεῖς,
 εἶτ' εἰς μέσον ἀναγορεύσας, ὡς θάνατος ὑπὸ τῶν δη- 20
 μάρχων τοῦ Μαρκίου κατέγνωσται, προσέταξε τοῖς ἀγο-
 ρανόμοις ἀναγαγόντας αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἄκραν εὐθύς ὡσαι
 κατὰ τῆς ὑποκειμένης φάραγγος. Ἀπτομένων δὲ τῶν
 ἀγορανόμων τοῦ σώματος ἔδοξε μὲν καὶ τῶν δημοτῶν
 πολλοῖς φρικτὸν εἶναι τὸ γιγνόμενον καὶ ὑπερήφανον, 25
 οἱ δὲ πατρίκιοι παντάπασιν ἐκστάντες καὶ περιπαθή-
 σαντες ᾤρησαν ἀπὸ κραυγῆς βοηθεῖν, οἱ δὲ καὶ χερσὶ
 τοὺς ἐπιλαμβανομένους ἀνείργοντες καὶ καταμιγνύντες
 ἑαυτοῖς τὸν Μάρκιον· ἔνιοι δὲ καὶ τὰς χεῖρας ὀρέγοντες
 ἐδέοντο τῶν πολλῶν, ἐπειδὴ λόγου τε καὶ φωνῆς οὐδὲν 30
 ἔργον ἦν ἐν ἀκοσμίᾳ τοσαύτη καὶ θοορύβοις, ἄχρη οὐ
 συμφρονήσαντες οἱ φίλοι καὶ οἰκεῖοι τῶν δημάρχων, ὡς

ἄνευ φόνου πολλοῦ τῶν πατρικίων οὐκ ἔστιν ἐξαγαγεῖν οὐδὲ κολάσαι τὸν Μάρκιον, ἐπεισαν αὐτοὺς ἀφελεῖν τῆς τιμωρίας τὸ ἀλλόκοτον καὶ βαρὺ, μὴ βία μῆδ' ἄκριτον ἀποκτιννύντας, ἀλλὰ τῷ δήμῳ ψῆφον ἐπενεγκεῖν ἀπο-
 5 δόντας. Ἐκ τούτου καταστάς ὁ Σικίννιος ἠρώτα τοὺς πατρικίους, τί βουλόμενοι τὸν Μάρκιον ἀφαιροῦνται τοῦ δήμου βουλομένου κολάζειν. Ἐκείνων δὲ πάλιν ἀν-
 τερωτῶντων· „Τί μὲν οὖν διανοεῖσθε καὶ τί βούλεσθε ὑμεῖς, ἄνδρα Ῥωμαίων ἐν τοῖς ἀρίστοις ἄνευ κρίσεως ἐπὶ
 10 τιμωρίαν ὤμῃν καὶ παράνομον οὕτως ἄγοντες;“ „Ἀλλὰ ταύτην μὲν“ εἶπεν ὁ Σικίννιος, „ὑμεῖς μὴ ποιείσθε πρό-
 φασιν διαφορᾶς καὶ στάσεως πρὸς τὸν δῆμον· ὁ γὰρ ἀξι-
 οὔτε, δίδωσιν ὑμῖν, κριθῆναι τὸν ἄνδρα. Σοὶ δὲ, Μάρκιε,
 προαγορεύομεν εἰς τρίτην ἀγορὰν παρῆναι καὶ πείθειν
 15 τοὺς πολίτας, εἰ μῆδὲν ἀδικεῖς, ὡς ψῆφῳ κρινοῦντας.“

XIX. Τότε μὲν οὖν ἠγάπησαν οἱ πατρίκιοι τὴν διά-
 λυσιν, καὶ τὸν Μάρκιον ἀσμένως ἔχοντες ἀπῆλθον. Ἐν
 δὲ τῷ μεταξὺ χρόνῳ τῆς τρίτης ἀγορᾶς (ἀγορᾶς δὲ κοινοῦσι
 Ῥωμαῖοι δι' ἡμέρας ἐνάτης νουνδίνας καλοῦντες) ἐλπίδα
 20 μὲν αὐτοῖς παρέσχε διακρούσεως στρατεία γενομένη πρὸς
 Ἀντιάτας, ὡς μῆκος ἔξουσα καὶ χρόνον, ἐν ᾧ χειροθήης
 ὁ δῆμος ἔσται τῆς ὀργῆς ἀπομαρανθείσης ἢ παντελῶς
 ἐκπεσούσης δι' ἀσχολίαν καὶ πόλεμον· ἐπειτα δ', ὡς
 ταχὺ διαλυσάμενοι πρὸς τοὺς Ἀντιάτας ἐπανῆλθον, ἐγί-
 25 νοντο σύνοδοι τῶν πατρικίων πολλάκις, δεδιότων καὶ
 σκοποῦντων, ὅπως τὸν τε Μάρκιον οὐ προήσονται τὸν
 τε δῆμον αὐτίς οὐ παρέξουσιν ἐκταράττειν τοῖς δημα-
 γωγοῖς. Ἄππιος μὲν οὖν Κλαύδιος αἰτίαν ἔχων ἐν τοῖς
 μάλιστα μισόδημος εἶναι διεμαρτύρετο, λέγων τὴν τε
 30 βουλήν αὐτοὺς ἀναιρήσειν καὶ προήσεσθαι παντάπασιν
 τὴν πολιτείαν, εἰ κύριον τῆς ψῆφου κατὰ τῶν πατρικίων
 δέξονται γενόμενον τὸν δῆμον· οἱ δὲ πρεσβύτατοι καὶ

δημοτικώτατοι τούναντίον ἤξιουν οὐ χαλεπὸν οὐδὲ βαρύν, ἀλλὰ πρᾶον καὶ φιλόανθρωπον ὑπὸ τῆς ἐξουσίας ἔσεσθαι τὸν δῆμον· οὐ γὰρ καταφρονοῦντι τῆς βουλῆς, ἀλλ' οἰομένῳ καταφρονεῖσθαι τιμὴν καὶ παραμυθίαν γενήσεσθαι τὴν κρίσιν, ὥσθ' ἅμα τὴν ψῆφον λαβόντας 5 ἀποδήσεσθαι τὴν ὀργήν.

XX. Ὅρων οὖν ὁ Μάρκιος εὐνοία μὲν αὐτοῦ, φόβῳ δὲ τοῦ δήμου τὴν σύγκλητον ἀπορουμένην, ἠρώτησε τοὺς δημάρχους, τί κατηγοροῦσιν αὐτοῦ καὶ περὶ τίνος κριθισόμενον ἐπὶ τὸν δῆμον ἐξάγουσιν. *Εἰπόντων δ' ἐκεῖ- 10 νων, ὅτι τυραννίς ἐστὶ τὸ ἐγκλημα καὶ τυραννεῖν διανοούμενον ἀποδειξουσιν αὐτόν, οὕτως ἐξαναστὰς αὐτὸς ἔφη πρὸς τὸν δῆμον ἤδη βαδίζειν ἀπολογησόμενος καὶ μηδένα τρόπον κρίσεως μηδὲ, ἂν ἀλῶ, κολάσεως παραιτεῖσθαι.* „μόνον ὅπως“ ἔφη „τοῦτο κατηγορήσητε καὶ 15 μὴ ψεύσησθε τὴν βουλήν.“ Ὡς δ' ὁμολόγησαν, ἐπὶ τούτοις ἡ κρίσις ἐγένετο. Συνελθόντος δὲ τοῦ δήμου πρῶτον μὲν οὐ κατὰ λόγους, ἀλλὰ κατὰ φυλὰς ἐβιάζοντο γίνεσθαι τὴν ψηφοφορίαν, τῶν εὐπόρων καὶ γνωρίμων καὶ στρατευομένων τὸν ἄπορον καὶ πολυπράγμονα καὶ 20 τοῦ καλοῦ φροντίζοντα μηδὲν ὄχλον ἐπίπροσθεν ταῖς ψήφοις ποιοῦντες. Ἐπειτα τὴν τυραννίδος ἀφέντες αἰτίαν ἀναπόδεικτον οὔσαν, ἐκείνων πάλιν ἐμέμνητο τῶν λόγων, οὓς ὁ Μάρκιος πρότερον εἶπεν ἐν τῇ βουλῇ, κωλύων μὲν ἐπευωνίσαι τὴν ἀγοράν, ἀφελέσθαι δὲ τὴν 25 δημαρχίαν τοῦ δήμου κελεύων. Καινὸν δὲ κατηγόρησαν αὐτοῦ κατηγόρημα τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων, ἃ λαβὼν ἐκ τῆς Ἀντιατῶν χώρας οὐκ ἀνήνεγκεν εἰς τὸ δημόσιοι, ἀλλὰ διένειμε τοῖς μεθ' αὐτοῦ στρατευομένοις· ὑφ' οὗ δὴ καὶ μάλιστα λέγεται διαταραχθῆναι τὸν Μάρκιον. Οὐ 30 γὰρ προσεδόκησεν οὐδ' εὐπόρησε πρὸς τὸν ὄχλον ἐκ τοῦ παραντίκα λόγων πιθανῶν, ἀλλ' ἐπαινοῦντι τοὺς στρα-

τευσαμένους ἐθορύβησαν αὐτῶ πλείονες ὄντες οἱ μὴ στρατευσάμενοι. Τέλος δ' οὖν ταῖς φυλαῖς τῆς ψήφου δοθείσης αἱ καθαιρουῦσαι τρεῖς ἐγένοντο. Ἦν δὲ τίμημα τῆς καταδίκης αἰδῖος φυγή. Μετὰ δὲ τὴν ἀναγόρευσιν 5 ὁ μὲν δῆμος οὐδέποτε νικήσας μάχῃ πολεμίους τοσοῦτον ἐφρόνησεν, ὅσον τότε φρονῶν καὶ γεγηθῶς ἀπῆει, τὴν δὲ βουλὴν ἄχος ἔσχε καὶ κατήφεια δεινὴ μεταμελομένην καὶ δυσφοροῦσαν ἐπὶ τῶ μὴ πάντα ποιῆσαι καὶ παθεῖν πρότερον ἢ περιλθεῖν ὑβρίσαντα καὶ χρησάμενον ἐξουσία 10 τοσαύτη τὸν δῆμον. Οὐδὲν δ' ἔδει τότε πρὸς διάγνωσιν ἐσθῆτος ἢ παρασῆμων ἐτέρων, ἀλλ' εὐθύς ἦν δῆλος ὅτι δημότης ὁ χαίρων καὶ ὁ δυσφορῶν ὅτι πατρίκιος.

XXI. Πλὴν αὐτὸς ὁ Μάρκιος ἀνέκκλητος καὶ ἀτα-
 πείνωτος καὶ σχήματι καὶ βαδίσματι καὶ προσώπῳ καθε-
 15 στηκῶς ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἐφαίνεται πεπονηθῶσιν ἀσυμ-
 παθῆς ἑαυτῶ μόνος, οὐχ ὑπὸ λογισμοῦ καὶ πραότητος οὐδὲ τῶ φέρειν μετρίως τὸ συμβεβηκός, ἀλλ' ἐμπαθῆς ὦν ὑπ' ὀργῆς καὶ βαρυφροσύνης, ὅπερ ἀγνοοῦσιν οἱ πολλοὶ λύπην οὔσαν. Ὅταν γὰρ εἰς θυμὸν μεταβάλῃ, 20 καθάπερ ἐκκυρωθεῖσα τὸ ταπεινὸν ἀποβάλλει καὶ ἀργόν· ἢ καὶ δοκεῖ δραστηκὸς ὁ θυμούμενος ὡς θερμὸς ὁ πυρέττων, οἷον ἐν σφυγμῶ καὶ διατάσει καὶ ὄγκῳ γενομένης τῆς ψυχῆς. Ἐδήλωσε δὲ τοῖς ἔργοις αὐτίκα μάλα τὴν διάθεσιν ταύτην ὁ Μάρκιος. Εἰσελθὼν γὰρ οἴκαδε, 25 καὶ τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα μετὰ κλαυθμοῦ καὶ βοῆς 224 ὀλοφυρομένας ἀσπασάμενος καὶ κελεύσας μετρίως φέρειν τὸ συμβεβηκός, εὐθύς ἀπιῶν ἐβάδιζεν ἐπὶ τὰς πύλας. Ἐκεῖ δὲ τῶν πατρικίων ὁμοῦ τι πάντων προπεμπόντων αὐτὸν οὔτε τι λαβῶν οὔτε τινὸς δεηθεὶς ἀπηλλάττετο, 30 τρεῖς ἢ τέτταρας πελάτας ἔχων περὶ αὐτόν. Ἡμέρας δ' ὀλίγας ἐν τισιν ἀγροῖς αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὑπὸ πολλῶν διενεχθεὶς διαλογισμῶν, οἷους ὁ θυμὸς ὑπέβαλλεν, ὥστ'

οὐτ' εἰς καλὸν οὔτε συμφέρον οὐδέν, ἀλλ' ἢ τὸ Ῥωμαίους μετελθεῖν, ἐγίνωσκε πόλεμόν τινα βαρὺν καὶ ὄμορον ἀναστῆσαι ἐπ' αὐτούς. Ὄρμησεν οὖν διαπειραῖσθαι πρῶτον Οὐολούσκων, ἀκμάζοντας μὲν εἰδὼς ἔτι καὶ σώμασι καὶ χρήμασι, ταῖς δὲ γεγενημέναις ἐναγχος ἦτ- 5 ταις οὐ τοσοῦτον ἀπολωλέναι τῆς δυνάμεως, ὅσον ἐγγεγονέναι φιλονεικίας αὐτοῖς καὶ ὄργῆς οἰόμενος.

XXII. Ἦν δέ τις ἀνὴρ ἐξ Ἀντίου πόλεως διὰ τε πλου-
τον καὶ ἀνδρείαν καὶ γένους ἐπιφάνειαν ἀξίωμα βασι-
λικὸν ἔχων ἐν πᾶσιν Οὐολούσκοις, ὄνομα Τύλλος Ἀμφί- 10
διος. Ἐπὶ τούτου μισούμενον ὁ Μάρκιος ἑαυτὸν ὡς
οὐδένα Ῥωμαίων ἐγίνωσκε· πολλάκις γὰρ ἐν ἀπειλαῖς
καὶ προκλήσεσι κατὰ τὰς μάχας γενόμενοι, καὶ κομπά-
σαντες διὰ τὸ ἐνάμιλλον, οἷα νεανιῶν πολεμικῶν φι-
λοτιμίαι καὶ ζῆλοι φέρουσιν, ἴδιον προσεκτήσαντο τῷ 15
κοινῷ τὸ κατ' ἀλλήλων ἔχθος. Οὐ μὴν ἀλλὰ μέγεθός τι
φρονήματος ἔχοντα τὸν Τύλλον ὀρῶν, καὶ μάλιστα δὴ
Οὐολούσκων ἐπιθυμοῦντα Ῥωμαίους λαβὴν παρασχόν-
τας ἐν μέρει κολοῦσαι, μαρτυρίαν ἀπέλιπε τῷ εἰπόντι·
„Θυμῷ μάχεσθαι χαλεπὸν· ὃ γὰρ ἂν θέλῃ, ψυχῆς ὠνεῖ- 20
ται.“ Λαβὼν γὰρ ἐσθῆτα καὶ σκευήν, ἐν ἧ μάλιστα μὴ
δόξειν ὅς ἦν ἐμελλεν ὀρώμενος, ὥσπερ Ὀδυσσεὺς
Ἄνδρῶν δυσμενέων κατέδυσ πόλιν.

XXIII. Ἦν δ' ἐσπέρα, καὶ πολλοὶ μὲν αὐτῷ προσε-
τύγγανον, ἐγνώριξε δ' οὐδεὶς. Ἐβάδιζεν οὖν ἐπὶ τὴν 25
οἰκίαν τοῦ Τύλλου, καὶ παρεισελθὼν ἄφνω πρὸς τὴν
ἑστίαν ἐκάθισε σιωπῆ καὶ τὴν κεφαλὴν ἐγκαλυψάμενος
ἡσυχίαν ἤγειν. Οἱ δὲ κατὰ τὴν οἰκίαν θανμάσαντες ἀνα-
στῆσαι μὲν οὐκ ἐτόλμησαν (ἦν γὰρ τι καὶ περὶ αὐτὸν
ἀξίωμα καὶ τοῦ σχήματος καὶ τῆς σιωπῆς), ἔφρασαν δὲ τῷ 30
Τύλλῳ περὶ δεῖπνον ὄντι τὴν ἀτοπίαν τοῦ πράγματος.
Ὁ δ' ἐξαναστὰς ἦκε πρὸς αὐτὸν καὶ ἀνέκρινε, τίς ὢν

ἀφίεται καὶ τίνων δεόμενος. Οὕτως οὖν ὁ Μάρκιος ἀποκαλυψάμενος καὶ μικρὸν ἀνασχὼν „Εἰ μήπω με γινώσκεις, ὦ Τύλλε“ εἶπεν „ἀλλ’ ὁρῶν ἀπιστεῖς, ἀνάγκη με κατήγορον ἑμαυτοῦ γενέσθαι. Γάτος εἰμι Μάρκιος, ὃ 5 πλείστα σὲ καὶ Οὐολούσκους ἐργασάμενος κακὰ καὶ τὴν οὐκ ἐῷσαν ἀρνεῖσθαι ταῦτα περιφέρων προσηγορίαν τὸν Κοριολανόν. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο τῶν πολλῶν πόνων καὶ κινδύνων ἐκείνων ἐκτησάμην ἐπαθλον ἢ τὸ παράσημον ὄνομα τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐχθρας. Καὶ τοῦτό μοι περίεστιν 10 ἀναφαίρετον· τὰ δ’ ἄλλα ὁμοῦ πάντα φθόνῳ δήμου καὶ ὕβρει, μαλακίᾳ δὲ καὶ προδοσίᾳ τῶν ἐν τέλει καὶ ἰσοτίμων ἀπεστέρημαι, καὶ φυγὰς ἐλήλαμαι καὶ γέγονα τῆς ἐστίας τῆς σῆς ἰκέτης, οὐχ ὑπὲρ ἀδείας καὶ σωτηρίας (τί γὰρ ἔδει με δεῦρο ἦκειν φοβούμενον ἀποθανεῖν;) ἀλλὰ 15 δίκας λαβεῖν χρήζων, καὶ λαμβάνων ἤδη παρὰ τῶν ἐκβαλλόντων τῷ σὲ ποιεῖν ἑμαυτοῦ κύριον. Εἰ μὲν οὖν ἐστὶ σοι θυμὸς ἐπιχειρεῖν τοῖς πολεμίοις, ἴθι ταῖς ἐμαῖς συμφοραῖς, ὧ γενναῖε, χρήσαι, καὶ κοινὸν εὐτύχημα ποιήσον Οὐολούσκων τὴν ἐμὴν ἀτυχίαν, τοσοῦτ’ βέλτιον 20 ὑπὲρ ὑμῶν πολεμήσοντος ἢ πρὸς ὑμᾶς, ὅσῳ πολεμοῦσι βέλτιον οἱ γινώσκοντες τὰ παρὰ τοῖς πολεμίοις τῶν ἀγνοούντων. Εἰ δ’ ἀπείρηκας, οὔτ’ ἐγὼ βούλομαι ζῆν 225 οὔτε σοὶ καλῶς ἔχει σῶξιν πάλαι μὲν ἐχθρὸν ἄνδρα καὶ πολέμιον, νῦν δ’ ἀνωφελῆ καὶ ἄχρηστον.“ Ὡς οὖν ταῦτα 25 ὁ Τύλλος ἤκουσεν, ἦσθη τε θαυμαστῶς καὶ τὴν δεξιὰν ἐμβαλὼν „Ἀνίστασο“ εἶπεν „ὦ Μάρκιε, καὶ θάρρει. Μέγα γὰρ ἡμῖν ἀγαθὸν ἦκεις διδούς σεαυτὸν, ἔλπιζε δὲ μεῖζονα παρὰ Οὐολούσκων.“ Καὶ τότε μὲν εἰστία φιλοφρονούμενος τὸν Μάρκιον, ἐν δὲ ταῖς ἐπιούσαις ἡμέραις 30 ἐβουλευόντο περὶ τοῦ πολέμου καθ’ ἑαυτούς.

XXIV. Τὴν δὲ Ῥώμην ἢ τε τῶν πατρικίων δυσμένεια πρὸς τὸν δῆμον, οὐχ ἦκιστα τὴν τοῦ Μαρκίου καταδίκην

αίτιαν ἔχόντων, ἐτάραττε, καὶ πολλὰ δαιμόνια μάντεις καὶ
 ἱερεῖς καὶ ἰδιῶται προσήγγελλον ἄξια φροντίδος. Ἐν δὲ
 λέγεται τοιοῦτό τι γενέσθαι. Τίτος ἦν Λατίνος, ἀνὴρ
 οὐκ ἄγαν ἐπιφανής, ἀπράγμων δὲ καὶ μέτριος ἄλλως
 καὶ καθαρὸς δεισιδαιμονίας, ἔτι δὲ μᾶλλον ἀλαζονείας. 5
 Οὗτος ὄναρ εἶδεν, ὡς τοῦ Διὸς εἰς ὄψιν ἦκοντος αὐτῷ
 καὶ κελεύοντος εἰπεῖν πρὸς τὴν σύγκλητον, ὅτι κακὸν
 τὸν ὄρχηστὴν ἔστειλαν αὐτῷ πρὸ τῆς πομπῆς καὶ ἀτερ-
 πέστατον. Ἴδὼν δὲ τὴν ὄψιν ἔλεγε μὴ πάνυ φροντίσαι
 τὸ πρῶτον· ὡς δὲ καὶ δεύτερον ἰδὼν καὶ τρίτον ἠμέλησε, 10
 παιδὸς τε χρηστοῦ θάνατον ἐπιθεῖν καὶ τοῦ σώματος
 ἄφνω παρεθέντος ἀκρατῆς γενέσθαι. Ταῦτα δ' ἐν κλι-
 νιδίῳ φοράδην κομισθεὶς εἰς τὴν σύγκλητον ἀπήγγειλεν.
 Ἀπαγγείλας δ', ὡς φασιν, εὐθύς ἤσθετο ῥωννύμενον
 αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ ἀναστὰς ἀπῆει δι' αὐτοῦ βαδίζων. 15
 Θαυμάσαντες οὖν οἱ βουλευταὶ πολλὴν ἐποιήσαντο τοῦ
 πράγματος ζήτησιν. Ἦν δὲ τοιοῦτον· οἰκέτην τις αὐτοῦ
 παραδοὺς οἰκέταις ἑτέροις ἐκέλευσεν ἐξάγειν δι' ἀγορᾶς
 μαστιγοῦντας, εἴτ' ἀποκτεῖναι. Ταῦτα πράττουσιν αὐ-
 τοῖς καὶ τὸν ἀνθρώπον αἰκίζομένοις, στροφᾶς τε παντο- 20
 δαπὰς ὑπ' ὀδύνης στρεφόμενον καὶ κινήσεις ἄλλας ἀτερ-
 πείς τῷ περιπαθεῖν κινούμενον, ἢ πομπὴ κατὰ τύχην
 ἠκολουθήκει. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐδυσχέραινον τῶν παρόν-
 των, οὗτ' ὄψιν ἱλαρὰν ὀρῶντες οὔτε κινήσεις πρεπούσας,
 οὐδεὶς δ' ἐπεξῆλθεν, ἀλλὰ λαιδορῆαι μόνον ἐγένοντο καὶ 25
 κατάραι τῷ πικρῶς οὕτως κολάζοντι. Καὶ γὰρ ἐχρῶντο
 πολλῇ πρὸς τοὺς οἰκέτας ἐπιεικείᾳ τότε, διὰ αὐτουργίαν
 καὶ τὸ κοινωνεῖν διαίτης ἡμερώτερον ἔχοντες πρὸς αὐ-
 τοὺς καὶ συνηθέστερον. Ἦν δὲ μεγάλη κόλασις οἰκέτου
 πλημμελήσαντος, εἰ ξύλον ἀμάξης, ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερεί- 30
 δουσιν, ἀράμενος διεξέλθοι παρὰ τὴν γειτνιασιν. Ὁ γὰρ
 τοῦτο παθὼν καὶ ὀφθεὶς παρὰ τῶν συνοίκων καὶ γειτό-

νων οὐκέτι πίστιν εἶχεν. Ἐκαλεῖτο δὲ φούρκιφερ· ὁ γὰρ οἱ Ἕλληνες ὑποστάτην καὶ στήριγμα, τοῦτο Ῥωμαῖοι φούρκαν ὀνομάζουσιν.

XXV. Ὡς οὖν ὁ Λατίνος ἀπήγγειλε τὴν ὄψιν αὐτοῖς
 5 καὶ διηπόρουν, ὅστις ἦν ὁ τῆς πομπῆς τότε προηγούμενος ἀτερπῆς καὶ κακὸς ὀρχηστής, ἀνεμνήσθησαν ἔνιοι διὰ τὴν ἀτοπίαν τῆς τιμωρίας ἐκείνου τοῦ θεράποντος, ὃν μαστιγοῦντες ἐξήγαγον δι' ἀγορᾶς, εἰτ' ἐθανάτωσαν. Συμφωνησάντων οὖν τῶν ἱερῶν ὃ τε δεσπότης δίκην
 10 ἔδωκε, καὶ τῷ θεῷ τὴν πομπὴν καὶ τὰς θείας αὐθιγὰς ἐξ ἀρχῆς ἐπετέλουν. Ἔοικεν οὖν ὁ Νομάς τὰ τ' ἄλλα τῶν ἱερῶν σοφώτατος ἐξηγητῆς γεγονέναι, καὶ τοῦτο παγκά-
 λως γε νομοθετῆσαι πρὸς εὐλάβειαν αὐτοῖς. Ὅταν γὰρ ἄρχοντες ἢ ἱερεῖς πράττωσιν τι τῶν θείων, ὁ κῆρυξ πρόεισι
 15 μεγάλη φωνῇ βοῶν· Ὅκ ἄγε. Σημαίνει δ' ἡ φωνή· τοῦτο πράττε, προσέχειν κελεύουσα τοῖς ἱεροῖς καὶ μηδὲν ἔργον ἐμβαλεῖν μεταξὺ μηδὲ χρεῖαν ἀσχολίας, ὡς τὰ πλεῖστα τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκαῖον τινὶ τρόπῳ καὶ διὰ βίας περαινόμενα. Θυσίας δὲ καὶ πομπὰς καὶ θείας οὐ μόνον
 20 ἐξ αἰτίας τηλικαύτης, ἀλλὰ καὶ διὰ μικρὰς Ῥωμαίοις ἔθος ἐστὶν ἀναλαμβάνειν. Ἴππου τε γὰρ ἑνὸς τῶν ἀγόντων τὰς καλουμένας θήσσας ἀτονήσαντος, καὶ πάλιν τοῦ ἡνι- 226
 ὄχου τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὰς ἡνίας συλλαβόντος, αὐθιγὰς ἐψηφίσαντο τὴν πομπὴν ἐπιτελεῖν. Ἐν δὲ τοῖς κάτω
 25 χρόνοις μίαν θυσίαν τριακοντάκις ἐποίησαν, αἰετίνος ἑλλείμματος ἢ προσκρούσματος γίνεσθαι δοκοῦντος. Τοιαύτη μὲν εὐλάβεια πρὸς τὸ θεῖον Ῥωμαίων.

XXVI. Ὁ δὲ Μάρκιος καὶ Τύλλος ἐν Ἀντίφ τοῖς δυνατωτάτοις κρύφα διελέγοντο, καὶ παρεκάλουν, ἕως
 30 στασιάζουσιν οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς ἀλλήλους, τὸν πόλεμον ἐξενεγκεῖν. Τῶν δὲ δυσωπομένων, ὅτι σπονδαὶ διέτειν ἦσαν αὐτοῖς καὶ ἀνοχαὶ γεγεννημένοι, πρόφασιν αὐτοῖ

Ῥωμαῖοι παρέσχον ἕκ τινος ὑποψίας ἢ διαβολῆς ἐν θεαῖς καὶ ἀγῶσι κηρύξαντες ἀπιέναι Οὐολούσκους πρὸ ἡλλίου δύνοντος ἕκ τῆς πόλεως. Ἐνιοὶ δὲ φασιν ἀπάτη τοῦ Μαρκίου καὶ δόλῳ γενέσθαι τοῦτο, πέμψαντος εἰς Ῥώμην πρὸς τοὺς ἄρχοντας οὐκ ἀληθῆ κατήγορον τῶν 5 Οὐολούσκων, ὡς ἐν ταῖς θεαῖς διανοουμένων ἐπιθέσθαι τοῖς Ῥωμαίοις καὶ τὴν πόλιν ἐμπιπρᾶν. Πάντας μὲν γὰρ αὐτοὺς τὸ κήρυγμα τοῦτο δυσμενεστέρους ἐποίησε τοῖς Ῥωμαίοις· ὁ δὲ Τύλλος ἐπὶ μείζον αἰρων τὸ πρᾶγμα καὶ παροξύνων τέλος ἔπεισε πέμψαντας εἰς Ῥώμην τὴν 10 τε χώραν ἀπαιτεῖν καὶ τὰς πόλεις, ὅσας ἀφήρηται πολέμῳ τῶν Οὐολούσκων. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῶν πρέσβειων ἀκούσαντες ἠγανάκτησαν, καὶ ἀπεκρίναντο προτέρους μὲν ἀναλήψεσθαι τὰ ὄπλα τοὺς Οὐολούσκους, ὑστέρους δὲ καταθέσεσθαι Ῥωμαίους. Ἐκ τούτου συναγαγὼν ἐκ- 15 κλησίαν πάνδημον ὁ Τύλλος, ἐπεὶ τὸν πόλεμον ἐψηφίσαντο, συνεβούλευε τὸν Μάρκιον καλέσαι μηδὲν αὐτῷ μνησικακοῦντας, ἀλλὰ πιστεύσαντας, ὅτι συμμαχῶν ὠφελήσει ὅσα πολεμῶν οὐκ ἔβλαψεν.

XXVII. Ἐπεὶ δὲ κληθεὶς ὁ Μάρκιος καὶ διαλεχθεὶς 20 πρὸς τὸ πλῆθος οὐχ ἤττον ἀπὸ τῶν λόγων ἢ τῶν ὄπλων ἀνὴρ δεινὸς ἐφάνη καὶ πολεμικὸς καὶ τὸ φρονεῖν καὶ τολμᾶν περιττός, ἀποδείκνυται μετὰ Τύλλου στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τοῦ πολέμου. Δεδιωὺς δὲ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ παρασκευάσασθαι τοὺς Οὐολούσκους ἔδει, μὴ πολὺς γε- 25 νόμενος τὸν καιρὸν ἀφέληται τῆς πράξεως, τὰ μὲν ἄλλα τοὺς κατὰ πόλιν δυνατοὺς καὶ ἄρχοντας ἐκέλευε συνάγειν καὶ πορίζειν, αὐτὸς δὲ τοὺς προθυμοτάτους ἄνευ καταλόγου πείσας ἐκόντας αὐτῷ συνεξελεθεῖν ἐνέβαλεν εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων ἄφνω καὶ μηδενὸς προσδοκῶντος. 30 Ὅθεν ἠγύορησε λείας τοσαύτης, ὅσην ἄγοντας καὶ φέροντας καὶ χρωμένους ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοὺς Οὐο-

λούσκους ἀπειπεῖν. Ἦν δὲ μικρότατον ἔργον αὐτῷ τῆς
 στρατείας ἐκείνης ἢ εὐπορία καὶ τὸ πολλὰ βλάψαι καὶ
 κακῶσαι τὴν χώραν· οὐ δ' ἔνεκα ταῦτ' ἔπραττε, μέγα,
 τὸ τοὺς πατρικίους προσδιαβαλεῖν τῷ δήμῳ. Τὰ γὰρ
 5 ἄλλα πάντα λυμαινόμενος καὶ διαφθείρων, τοὺς ἐκεί-
 νων ἀγροὺς ἰσχυρῶς ἐφύλαττε, καὶ οὐκ εἶα κακουργεῖν
 οὐδὲ λαμβάνειν ἐξ ἐκείνων οὐδέν. Ὅθεν ἐν διαβολαῖς
 ἔτι μᾶλλον ἐγένοντο καὶ ταραχαῖς πρὸς ἀλλήλους, οἱ μὲν
 πατρίκιοι τοῖς πολλοῖς ἐγκαλοῦντες ὡς ἄνδρα δυνατὸν
 10 ἀδίκως ἐκβαλοῦσιν, ὁ δὲ δῆμος ἐκείνους ἤτιᾶτο διὰ μνη-
 σικακίαν ἐπάγειν τὸν Μάρκιον, εἶτα πολεμουμένων ἐτέ-
 ρων θεατὰς καθῆσθαι, φύλακα τοῦ πλούτου καὶ τῶν
 χρημάτων ἔξω τὸν πόλεμον αὐτὸν ἔχοντας. Ταῦτα δια-
 πραξάμενος ὁ Μάρκιος, καὶ μεγάλα πρὸς τὸ θαρρεῖν καὶ
 15 καταφρονεῖν τῶν πολεμίων τοὺς Οὐλολούσκους ὠφελή-
 σας, ἀπήγαγεν ἀσφαλῶς.

XXVIII. Ἐπεὶ δὲ πᾶσα ταχὺ καὶ προθύμως ἢ τῶν
 Οὐλολούσκων δύναμις ἠθροίσθη πολλὴ φανείσα, μέρος
 μὲν ἔγνωσαν ὑπολιπεῖν ταῖς πόλεσιν ὑπὲρ ἀσφαλείας,
 20 μέρει δὲ στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους· ἐλέσθαι δὲ τῶν
 ἡγεμονιῶν ὁ Μάρκιος ἔδωκε τῷ Τύλλῳ τὴν ἐτέραν. Ὁ
 δὲ Τύλλος εἰπὼν, ὡς οὐδὲν ἀρετῇ λειπόμενον αὐτοῦ
 τὸν Μάρκιον ὀρεῖ, τύχῃ δὲ βελτίονι κεκρημένον ἐν ταῖς
 μάχαις ἀπάσαις, ἐκέλευσεν ἡγεῖσθαι τῶν ἐξιόντων, αὐ-
 25 τὸς δὲ τὰς τε πόλεις ὑπομένων φυλάξειν καὶ τοῖς στρα-
 τευομένοις ὑπουργήσειν τὰ πρόσφορα. Μᾶλλον οὖν
 ἐπιρρωσθεὶς ὁ Μάρκιος ἐχώρει πρῶτον ἐπὶ Κίρκαιον,
 πόλιν ἀποικίδα Ῥωμαίων, καὶ ταύτην ἐνδοῦσαν ἔκου-
 σίως οὐδὲν ἠδίκησε. Μετὰ δὲ ταύτην ἐπόρθει τὴν Λα-
 30 τίνων χώραν, ἐνταῦθα προσμαχεῖσθαι προσδεχόμενος
 αὐτῷ τοὺς Ῥωμαίους ὑπὲρ τῶν Λατίνων συμμάχων
 ὄντων καὶ πολλάκις αὐτοὺς ἐπικαλουμένων. Ἐπεὶ δὲ

καὶ τὸ πλῆθος ἀπρόθυμον ἐγένετο καὶ τοῖς ὑπάτοις ὀλί-
 γος ἔτι περιῆν τῆς ἀρχῆς χρόνος, ἐν ᾧ κινδυνεύειν οὐκ
 ἐβούλοντο, καὶ διὰ ταῦτα τοὺς Λατίνους ἀπέπεμψαν,
 οὕτως ὁ Μάρκιος ἐπ' αὐτὰς τὰς πόλεις ἦγε, καὶ Τολερί-
 νους καὶ Λαουικανούς καὶ Πεδανούς, ἔτι δὲ Βωλανούς 5
 ἀντιστάντας αὐτῷ κατὰ κράτος ἐλὼν τὰ τε σώματα λείαν
 ἐποίησατο καὶ τὰ χρήματα διήρπασε. Τῶν δὲ προστιθε-
 μένων ἐπιμέλειαν ἐποιεῖτο πολλήν, ὅπως μὴδ' ἄκοντος
 αὐτοῦ βλάπτοιτο, πορρωτάτω στρατοπεδεύων καὶ τῆς
 χώρας ἀπεχόμενος. 10

XXIX. Ἐπεὶ δὲ καὶ Βόλλας πόλιν οὐ πλείους σταδίου
 ἑκατὸν ἀπέχουσιν τῆς Ῥώμης ἐλὼν χρημάτων πολλῶν
 ἐκράτησε καὶ πάντας ὀλίγου δεῖν τοὺς ἐν ἡλικίᾳ διέ-
 φθειρε, τῶν δὲ Οὐολούσκων οὐδ' οἱ μένειν ἐν ταῖς
 πόλεσι ταχθέντες ἐκαρτέρουν, ἀλλ' ἐφέροντο σὺν τοῖς 15
 ὄπλοις πρὸς τὸν Μάρκιον, ἕνα στρατηγὸν καὶ μόνον
 ἄρχοντα ἑαυτῶν γινώσκειν ἐκείνον εἶναι λέγοντες, ἦν
 ὄνομα κατὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν Ἰταλίαν μέγα καὶ δόξα
 θαυμαστή, τῆς ἀρετῆς ἐνὸς σώματος μεταθέσει τοσοῦτον
 ἀπεργασαμένης τὸ παράλογον ἐν τοῖς πράγμασι. Τὰ δὲ 20
 τῶν Ῥωμαίων οὐδένα κόσμον εἶχε, μάχεσθαι μὲν ἀπε-
 γνωκότων, ἐν δὲ συστάσεσι καὶ λόγοις στασιαστικοῖς ὄση-
 μέραι πρὸς ἀλλήλους ὄντων, ἄχρι οὗ Λαουτίνιον ἀπηγ-
 γέλθη περιτειχιζόμενον ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὅπου καὶ
 θεῶν ἱερὰ Ῥωμαίοις πατρῶν ἀπέκειτο καὶ τοῦ γένους 25
 ἦσαν αὐτοῖς ἀρχαὶ διὰ τὸ πρῶτην πόλιν ἐκείνην κτίσαι
 τὸν Αἰνεῖαν. Ἐκ δὲ τούτου θαυμαστή μὲν ἔσχε καὶ
 ἀθρόα μεταβολὴ γνώμης τὸν δῆμον, ἄτοπος δὲ κομιδῇ
 καὶ παράλογος τοὺς πατρικίους. Ὁ μὲν γὰρ δῆμος ὤρ-
 μησε λύειν τὴν τοῦ Μαρκίου καταδίκην καὶ καλεῖν αὐ- 30
 τον εἰς τὴν πόλιν, ἣ δὲ βουλὴ συναχθεῖσα καὶ σκοποῦσα
 περὶ τοῦ βουλευματος ἀπέγνω καὶ διεκώλυσεν, εἶτε

πάντως ἐνίστασθαι φιλονεικοῦσα πᾶσιν οἷς ὁ δῆμος ἐσπούδαξεν, εἴτ' ἄλλως χάριτι τοῦ δήμου τὸν ἄνδρα μὴ βουλομένη κατελθεῖν, εἴτε κάκεινον αὐτὸν ἤδη πεποιημένη δι' ὀργῆς, ὅτι πάντας ἐποίει κακῶς οὐχ ὑπὸ 5 πάντων ἀγνωμονηθεὶς, καὶ τῆς πατρίδος αὐτὸν ἔδειξεν ἐχθρόν, ἐν ἧ τὸ κυριώτατον καὶ κράτιστον μέρος ἐγίνωσκε συμπαθοῦν αὐτῷ καὶ συναδικούμενον. Ἐξενεχθείσης δὲ τῆς γνώμης εἰς τοὺς πολλοὺς ὁ μὲν δῆμος ἄκυρος ἦν τοῦ ψήφου καὶ νόμου τι ποιεῖν ἄνευ προβου- 10 λεύματος,

XXX. ὁ δὲ Μάρκιος ἀκούσας ἔτι μᾶλλον ἐξετραχύνθη, καὶ τὴν πολιορκίαν ἀπολιπὼν ἐπὶ τὴν πόλιν ὑπ' ὀργῆς ἐχώρει, καὶ περὶ τὰς λεγομένας Κλοιλίας τάφρους κατεστρατοπέδευσε τεσσαράκοντα τῆς πόλεως σταδίους 15 ἀφεστῶς. Ὀφθεις δὲ φοβερὸς καὶ πολὺν θόρυβον παρὰσχῶν ὅμως ἐν τῷ παρόντι τὴν στάσιν ἔπαυσεν· οὐδεὶς γὰρ ἔτι τοῖς πολλοῖς ἐτόλμησεν ἀντειπεῖν οὔτ' ἄρχων οὔτε βουλευτῆς περὶ τοῦ τὸν Μάρκιον κατάγειν, ἀλλ' ὀρῶντες ἐν τῇ πόλει διαδρομὰς γυναικῶν καὶ πρὸς ἱεροῖς 20 ἱκεσίας καὶ δάκρυα πρεσβυτῶν καὶ δεήσεις, πάντα δ' ἐνδεᾶ τόλμης καὶ σωτηρίων λογισμῶν, συνέγνωσαν ὀρθῶς τὸν δῆμον ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς τοῦ Μαρκίου τραπέσθαι, τὴν δὲ βουλήν τοῦ παντὸς ἀμαρτάνειν, ὅτε παύ- 228 σασθαι καλῶς εἶχεν ὀργῆς καὶ μνησικακίας, ἀρχομένην. 25 Ἐδοξεν οὖν πᾶσι πρέσβεις ἀποστεῖλαι πρὸς τὸν Μάρκιον ἐκείνῳ τε κάθοδον διδόντας εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸν πόλεμον αὐτοῖς λῦσαι δεομένους. Οἱ δὲ πεμφθέντες ἀπὸ βουλῆς ἦσαν μὲν ἐπιτήδειοι τῷ Μαρκίῳ, προσεδέχοντο δὲ πολλὴν περὶ γε τὰς πρώτας ἀπαντήσεις φιλοφρο- 30 σύνην παρ' ἀνδρὸς οἰκείου καὶ συνηθούς. Ἐγίνετο δὲ τοιοῦτον οὐδέν, ἀλλὰ διὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν πολεμίων ἀχθέντες ἐνετύγχανον αὐτῷ μετ' ὄγκου καθεξομένῳ

καὶ βαρύτερος οὐκ ἀνεκτῆς. Ἐχων δὲ τοὺς πρώτους τῶν Οὐολούσκων περὶ αὐτὸν ἐκέλευε λέγειν ὧν δεόμενοι τυγχάνουσιν. Εἰπόντων δὲ λόγους ἐπιεικεῖς καὶ φιλανθρώπους ἐν ἧθει τῷ πρέποντι καὶ πανσαμένων, ἀπεκρίνατο τὰ μὲν πικρῶς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ πρὸς ὀργὴν ὧν 5 ἔπαθε, τὰ δ' ὑπὲρ τῶν Οὐολούσκων ὡς στρατηγός, ἀποδοῦναι τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν, ὅσῃν ἀπετέμοντο πολέμῳ, κελύων, καὶ ψηφίσασθαι Οὐολούσκοις ἰσοπολιτεῖαν ἦν περ Λατίνοις· ἄλλην γὰρ οὐκ εἶναι βέβαιον ἢ τὴν ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ δικαίοις ἀπαλλαγὴν τοῦ πολέμου. 10 Χρόνον δὲ βουλῆς ἔδωκεν αὐτοῖς ἡμέρας τριάκοντα· καὶ τῶν πρέσβειων ἀπελθόντων εὐθύς ἀνέξευξεν ἐκ τῆς χώρας.

XXXI. Τοῦτο δὴ πρῶτον αἰτίαμα τῶν Οὐολούσκων οἱ πάλοι βαρυνόμενοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ φθονοῦν- 15 τες ἐλάμβανον· ὧν ἦν καὶ ὁ Τύλλος, ἰδίᾳ μὲν ὑπὸ τοῦ Μαρκίου μηδὲν ἀδικούμενος, ἐν δ' ἀνθρωπίνῳ πάθει γεγωναίς. Ἠχθετο γὰρ ἡμαυρωμένος παντάπασι τῇ δόξῃ καὶ παρορώμενος ὑπὸ τῶν Οὐολούσκων, πάντα μόνον ἡγουμένων αὐτοῖς εἶναι τὸν Μάρκιον, τοὺς δὲ ἄλλους 20 ἀξιούντων, ὅσον ἐκεῖνος αὐτοῖς μεταδώσει δυνάμεως καὶ ἀρχῆς, ἀγαπᾶν ἔχοντας. Ὅθεν αἱ πρῶται κατηγορίαι κρύφα δισπείροντο, καὶ συνιστάμενοι πρὸς ἀλλήλους ἡγανάκτου καὶ προδοσίαν ἐκάλουον τὴν ἀνάξουξιν, οὐ τειχῶν οὐδ' ὄπλων, ἀλλὰ καιρῶν, οἷς καὶ τᾶλλα πάντα 25 σῶξασθαι καὶ πάλιν ἀπολλυσθαι πέφυκεν, ἡμερῶν τριάκοντα τῷ πολέμῳ δεδομένων, οὗ μείζονας οὐδὲν ἐν ἐλάττονι χρόνῳ λαμβάνειν μεταβολάς. Καίτοι τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Μάρκιος οὐκ ἀργὸν διῆγεν, ἀλλὰ τοὺς 30 συμμάχους τῶν πολεμίων ἐφθειρεν ἐπιῶν καὶ περιέκοπτε καὶ πόλεις ἐπτὰ μεγάλας καὶ πολυανθρώπους ἔλαβεν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι βοηθεῖν μὲν οὐκ ἐτόλμων, ἀλλ'

ὄκνου πλήρεις ἦσαν αὐτῶν αἱ ψυχαί, καὶ τοῖς ἐκνεναρ-
 κηκόσι κομιδῇ καὶ παραλελυμένοις σώμασιν ὁμοίως διέ-
 κειντο πρὸς τὸν πόλεμον. Ἐπεὶ δ' ὁ χρόνος διήλθε καὶ
 παρῆν αὐθις ὁ Μάρκιος μετὰ τῆς δυνάμεως ἀπάσης, ἐκ-
 5 πέμπουσι πρεσβείαν πάλιν τοῦ Μαρκίου δεησομένην
 ὑφέσθαι τῆς ὀργῆς καὶ τοὺς Οὐολούσκους ἐκ τῆς χώρας
 ἀπαγαγόντα πράττειν καὶ λέγειν ὅτι ἂν ἀμφοτέροις οἴη-
 ται βέλτιον εἶναι· φόβω μὲν γὰρ οὐδὲν ἐνδώσειν Ῥω-
 μαίους, ἐὰν δέ τινος τῶν φιλανθρώπων οἴηται δεῖν
 10 τυχεῖν τοὺς Οὐολούσκους, ἅπαν αὐτοῖς γενήσεσθαι τὰ
 ὄπλα καταθεμένοις. Πρὸς ταῦθ' ὁ Μάρκιος ἔφη μηδὲν
 ὡς Οὐολούσκων ἀποκρίνεσθαι στρατηγός, ὡς δὲ Ῥω-
 μαίων ἐτι πολίτης παραινεῖν καὶ παρακαλεῖν μετριώτερα
 φρονήσαντας ἐπὶ τοῖς δικαίοις ἦκειν πρὸς αὐτὸν ἐν
 15 ἡμέραις τρισὶν ἃ προκαλεῖται ψηφισαμένους· εἰ δ' ἕτερα
 δόξειε, γιγνώσκειν οὐκ οὔσαν αὐτοῖς ἄδειαν αὐθις μετὰ
 λόγων κενῶν βαδίζουσιν εἰς τὸ στρατόπεδον.

XXXII. Ἐπανελθόντων δὲ τῶν πρέσβων ἀκούσασα
 ἡ βουλὴ, καθάπερ ἐν χειμῶνι πολλῶ καὶ κλύδωνι τῆς
 20 πόλεως, ἄρασα τὴν ἀφ' ἱερᾶς ἀφῆκεν. Ὅσοι γὰρ ἦσαν
 ἱερεῖς θεῶν ἢ μυστηρίων ὀργιασταὶ ἢ φύλακες ἢ τὴν ἀπ'
 οἰωνῶν πάτριον οὔσαν ἐκ παλαιῶν μαντικὴν ἔχοντες, 229
 τούτους πάντας ἀπιέναι πρὸς τὸν Μάρκιον ἐψηφίσαντα,
 κεκοσμημένους ὡς ἦν ἐκάστῳ νόμος ἐν ταῖς ἱερουργίαις·
 25 λέγειν δὲ ταῦτά, καὶ παρακαλεῖν, ὅπως ἀπαλλάξας τὸν
 πόλεμον οὕτω διαλέγηται περὶ τῶν Οὐολούσκων τοῖς
 πολίταις. Ἐδέξατο μὲν οὖν εἰς τὸ στρατόπεδον τοὺς
 ἄνδρας, ἄλλο δ' οὐδὲν ἔδωκεν οὐδ' ἔπραξεν οὐδ' εἶπε
 μαλακώτερον, ἀλλ' ἐφ' οἷς πρότερον ἐκέλευε ποιεῖσθαι
 30 τὰς διαλύσεις ἢ δέχεσθαι τὸν πόλεμον. Ἐπανελθόν-
 των οὖν τῶν ἱερέων ἔδοξεν ἀτρεμοῦντας ἐν τῇ πόλει τὰ
 τείχη φυλάττειν καὶ προσβάλλοντας ἀποκρούεσθαι τοὺς

πολεμίους, ἐν τῷ χρόνῳ μάλιστα καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς τύχης
 παραλόγοις τιθεμένοις τὰς ἐλπίδας, ἐπεὶ δι' αὐτῶν γε
 σωτήριοι οὐδὲν ἠπίσταντο πράττοντες, ἀλλὰ ταραχὴ
 καὶ πτοία καὶ φήμη πονηρὰ τὴν πόλιν κατεῖχεν, ἄχρι
 οὐ συνέβη τι πρᾶγμα τῶν πολλάκις ὑφ' Ὀμήρου λεγο-
 μένων, μὴ κἀνυ δὲ κείθον τοὺς πολλοὺς, ὅμοιον. Λέ-
 γοντος γὰρ αὐτοῦ καὶ ἀναφωνοῦντος ἐπὶ ταῖς μεγάλαις
 πράξεσι καὶ παραλόγοις

Τῷ δ' ἄρ' ἐπὶ φρεσὶ θῆκε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη·
 καὶ τὸ

10

Ἄλλὰ τις ἀθανάτων τρέψεν φρένας, ὅς γ' ἐνὶ θυμῷ
 δήμου θῆκε φάτιν,
 καὶ τὸ

Ἦ τι ὀϊσσάμενος ἦ καὶ θεὸς ὡς ἐκέλευε·
 καταφρονοῦσιν ὡς ἀδυνάτοις πράγμασι καὶ μυθεύμασιν 15
 ἀπίστοις τὸν ἐκάστου λογισμὸν τῆς προαιρέσεως ἄπιστον
 καθιστάντος. Οὐ ποιεῖ δὲ τοῦτο Ὀμηρος, ἀλλὰ τὰ μὲν
 εἰκότα καὶ συνήθη καὶ κατὰ λόγον περαινόμενα τῷ ἔφ'
 ἡμῖν ἀποδίδωσι, καὶ λέγει δήπου πολλάκις

Αὐτὰρ ἐγὼ βούλευσα κατὰ μεγαλήτορα θυμόν
 καὶ

20

Ὡς φάτο, Πηλεΐωνι δ' ἄχος γένετ', ἐν δέ οἱ ἦτορ
 στήθεσσι λασίοισι διάνδιχα μερμήριζεν,
 καὶ κάλιν

ἀλλὰ τὸν οὐ τι 25

κεῖθ' ἀγαθὰ φρονέοντα θαίφρονα Βελλεροφόντην,
 ἐν δὲ ταῖς ἀτόποις καὶ παραβόλοις πράξεσι καὶ φορᾶς
 τινος ἐνθουσιώδους καὶ παραστάσεως δεομέναις οὐκ
 ἀναιροῦντα ποιεῖ τὸν θεόν, ἀλλὰ κινοῦντα τὴν προαι-
 ρεσιν, οὐδ' ὄρμας ἐνεργαζόμενον, ἀλλὰ φαντασίας ὄρ-
 μῶν ἀγωγούς, αἷς οὐδὲ ποιεῖ τὴν πρᾶξιν ἀκούσιον, ἀλλὰ
 τῷ ἔκουσίφ δίδωσιν ἀρχὴν καὶ τὸ θαρρεῖν καὶ τὸ ἐλπί-

ξιν προστίθῃσιν. Ἡ γὰρ ἀπαλλακτέον ὅλως τὰ θεῖα
 πάσης αἰτίας καὶ ἀρχῆς τῶν καθ' ἡμᾶς, ἢ τίς ἂν ἄλλος
 εἴη τρόπος, ᾧ βοηθοῦσιν ἀνθρώποις καὶ συνεργουῦσιν,
 οὐ τὸ σῶμα δήκου πλάττοντες ἡμῶν οὐδὲ τὰς χεῖρας, ὡς
 5 δεῖ, μετατιθέντες αὐτοὶ καὶ τοὺς πόδας, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς
 τὸ πρακτικὸν καὶ προαιρετικὸν ἀρχαῖς τισι καὶ φαντα-
 σίαις καὶ ἐπινοίαις ἐγείροντες ἢ τὸνναντίον ἀποστρέφου-
 τες καὶ ἰστάντες.

XXXIII. Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ τότε τῶν γυναικῶν ἄλλαι
 10 μὲν πρὸς ἄλλοις ἱεροῖς, αἱ δὲ πλεῖσται καὶ δοκιμώταται
 περὶ τὸν τοῦ Καπιτωλίου Διὸς βωμὸν ἰκέτευον. Ἐν δὲ
 ταύταις ἦν ἡ Ποπλικόλα τοῦ μεγάλα καὶ πολλὰ Ῥωμαίους
 ἐν τε πολέμοις καὶ πολιτείαις ὠφελήσαντος ἀδελφῆ
 Οὐαλερία. Ποπλικόλας μὲν οὖν ἐτεθνήκει πρότερον,
 15 ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γεγραμμένοις ἱστορήκαμεν, ἡ δὲ
 Οὐαλερία δόξαν εἶχεν ἐν τῇ πόλει καὶ τιμὴν, δοκοῦσα
 τῷ βίῳ μὴ κατασχύνειν τὸ γένος. Ὅπερ οὖν λέγω πά-
 θος ἐξακλήνης παθοῦσα, καὶ κατ' ἐπινοίαν οὐκ ἀθείαστον
 ἀψαμένη τοῦ συμφέροντος, αὐτὴ τε ἀνέστη καὶ τὰς ἄλλας
 20 ἀναστήσασα πάσας ἦκεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τῆς τοῦ Μαρκίου
 μητρὸς Οὐολουμνίας. Ὡς δ' εἰσηλθε καὶ κατέλαβε μετὰ
 τῆς νουοῦ καθεζομένην καὶ τὰ παιδία τοῦ Μαρκίου πρὸς
 τοῖς κόλποις ἔχουσαν, ἐν κύκλῳ περιστήσασα τὰς γυναί-
 κας αὐτῆς. „Αὐταὶ γε ἡμεῖς“ εἶπεν „ὦ Οὐολουμνία, καὶ 25
 25 σὺ, Οὐεργιλία, γυναῖκες ἦκομεν πρὸς γυναῖκας οὔτε
 βουλῆς ψηφισαμένης οὔτ' ἄρχοντος κελεύσαντος, ἀλλ' ὁ
 θεὸς ἡμῶν, ὡς ἔοικεν, οἰκτεῖρας τὴν ἰκετείαν, ὄρμῃν
 παρέστησε δευρὶ τραπέσθαι πρὸς ὑμᾶς καὶ δεηθῆναι
 σωτηρίαν μὲν αὐταῖς καὶ τοῖς ἄλλοις πολίταις, ὑμῖν δὲ
 30 πεισθείσαις ἐπιφανεστέραν φέροντα δόξαν ἢς αἱ Σαβί-
 νων θυγατέρες ἔσχον εἰς φιλίαν καὶ εἰρήνην ἐκ πολέμων
 συναγαγοῦσαι πατέρας καὶ ἀνδρας. Δεῦτε πρὸς Μάρ-

κίον Ιούσαι μεθ' ἡμῶν συνάψασθε τῆς Ικετηρίας, καὶ μαρτυρήσατε τῇ πατρίδι μαρτυρίαν ἀληθῆ καὶ δικαίαν, ὅτι πολλὰ πάσχουσα κακῶς οὐδὲν οὐτ' ἐπραξε δεινὸν οὐτ' ἐβούλευσε περὶ ὑμῶν δι' ὄργην, ἀλλ' ἀποδίδωσιν ὑμᾶς ἐκείνῳ κἂν μηδενὸς τυγχάνειν μέλλη τῶν ἐπιει- 5 κῶν.“ Ταῦτα τῆς Οὐαλερίας εἰκούσης ἀνεβόησαν αἰλοικαὶ γυναῖκες, ἡμείψατο δὲ ἡ Οὐόλουμνία. „Καὶ τῶν κοινῶν ἡμῖν συμφορῶν, ᾧ γυναῖκες, ἴσον μέτεστι, καὶ ἰδία πράττομεν κακῶς ἀπολέσασαι τὴν Μαρκίου δόξαν καὶ ἀρετὴν, τὸ σῶμα δ' αὐτοῦ τοῖς τῶν πολεμίων ὄκλοις 10 φρουρούμενον μᾶλλον ἢ σωζόμενον ἐφορῶσαι. Μέγιστον δ' ἡμῖν τῶν ἀτυχημάτων ἐστίν, εἰ τὰ τῆς πατρίδος οὕτως ἐξησθένηκεν, ὥστ' ἐν ἡμῖν ἔχειν τὰς ἐλπίδας. Οὐκ οἶδα γάρ, εἰ τινα ποιήσεται λόγον ἡμῶν ἐκεῖνος, εἰ γε μηδένα ποιᾶται τῆς πατρίδος, ἣν καὶ μητρὸς καὶ γυναικὸς καὶ 15 τέκνων προστίμησεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ χρῆσθε ἡμῖν λαβοῦσαι καὶ κομίζετε πρὸς ἐκεῖνον, εἰ μηδὲν ἄλλο, ταῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἰκεσίαις ἐναποκνεῦσαι δυναμένας.“

XXXIV. Ἐκ τούτου τὰ τε παιδία καὶ τὴν Οὐεργιλίαν ἀναστήσασα μετὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν ἐβάδιζεν εἰς τὸ 20 στρατόπεδον τῶν Οὐολούσκων. Ἡ δ' ὄψις αὐτῶν τό τ' οἰκτρὸν καὶ τοῖς πολεμίοις ἐνεποίησεν αἰδῶ καὶ σιωπὴν. Ἔτυχε δ' ὁ Μάρκιος ἐπὶ βήματος καθεζόμενος μετὰ τῶν ἡγεμονικῶν. Ὡς οὖν εἶδε προσιούσας τὰς γυναῖκας, ἐθαύμασεν· ἐπιγνοὺς δὲ τὴν μητέρα πρώτην βαδίζουσαν 25 ἐβούλετο μὲν ἐμμένειν τοῖς ἀτρέπτοις ἐκείνοις καὶ ἀπαραιτήτοις λογισμοῖς, γενόμενος δὲ τοῦ πάθους ἐλάττων καὶ συνταραχθεὶς πρὸς τὴν ὄψιν οὐκ ἔτλη καθεζομένῳ προσελθεῖν, ἀλλὰ καταβὰς θᾶπτον ἢ βάδην καὶ ἀπαντή- 30 σας πρώτην μὲν ἠσπάσατο τὴν μητέρα καὶ πλείστον χρό- νον, εἶτα δὲ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα, μήτε δακρύων ἐτι

μήτε τοῦ φιλοφρονεῖσθαι φειδόμενος, ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ
 φεύματος φέρεσθαι τοῦ πάθους ἑαυτὸν ἐνδεδωκώς.

XXXV. Ἐκαὶ δὲ τούτων ἄδην εἶχε καὶ τὴν μητέρα
 βουλομένην ἤδη λόγων ἄρχειν ἤσθετο, τοὺς τῶν Οὐό-
 5 λούσκων προβούλους παραστησάμενος ἤκουσε τῆς Οὐό-
 λουμνίας τοιαῦτα λεγούσης· „Ὅρας μὲν, ὦ παῖ, κἄν
 αὐταὶ μὴ λέγωμεν, ἐσθῆτι καὶ μορφῇ τῶν ἀθλίων σω-
 μάτων τεκμαιρόμενος, οἷαν οἰκουρίαν ἡμῖν ἢ σὴ φυγῇ
 περιεποιήσατο· λόγισαι δὲ νῦν, ὡς ἀτυχεστάται πασῶν
 10 ἀφίγμεθα γυναικῶν, αἷς τὸ ἡδιστὸν θεῖαμα φοβερώτατον
 ἢ τύχη πεποίηκεν, ἐμοὶ μὲν υἷόν, ταύτη δ' ἄνδρα τοῖς
 τῆς πατρίδος τέλχεσιν ἰδεῖν ἀντικαθήμενον. Ὅ δ' ἐστὶ
 τοῖς ἄλλοις ἀτυχίας πάσης καὶ κακοπραγίας παραμύθιον,
 εὖχεσθαι θεοῖς, ἡμῖν ἀπορώτατον γέγονεν. Οὐ γὰρ οἶόν
 15 τε καὶ τῇ πατρίδι νίκην ἅμα καὶ σοὶ σωτηρίαν αἰτεῖσθαι
 παρὰ τῶν θεῶν, ἀλλ' ἂ τις ἂν ἡμῖν καταράσαιο τοῶν
 ἐχθρῶν, ταῦτα ταῖς ἡμετέρας ἐνεστὶν εὐχαῖς. Ἀνάγκη
 γὰρ ἢ τῆς πατρίδος ἢ σοῦ στέρεσθαι γυναικὶ σῆ καὶ
 τέκνοις. Ἐγὼ δ' οὐ περιμενῶ ταύτην μοι διαιτῆσαι τὴν
 20 τύχην ζώσῃ τὸν πόλεμον, ἀλλ' εἰ μὴ σε πείσαιμι φίλιαν
 καὶ ὁμόνοιαν [ἀντι*] διαφορᾶς καὶ κακῶν θέμενον ἀμφο-
 τέρων εὐεργέτην γενέσθαι μᾶλλον ἢ λυμεῶνα τῶν ἐτέ-
 ρων, οὕτω διανοοῦ καὶ παρασκευάζε σεαυτὸν, ὡς τῇ
 πατρίδι μὴ προσμιῖξαι δυνάμενος πρὶν ἢ νεκρὰν ὑπερ- 231
 25 βῆναι τὴν τεκοῦσαν. Οὐ γὰρ ἐκείνην με δεῖ τὴν ἡμέραν
 ἀναμένειν, ἐν ἣ τὸν υἷόν ἐπόψομαι θριαμβεύομενον ὑπὸ
 τῶν πολιτῶν ἢ θριαμβεύοντα κατὰ τῆς πατρίδος. Εἰ
 μὲν οὖν ἀξιῶ σε τὴν πατρίδα σῶσαι Οὐολούσκους ἀπολέ-
 σαντα, χαλεπὴ σοὶ καὶ δυσδιαίτητος, ὦ παῖ, πρόκειται
 30 σκέψις· οὔτε γὰρ διαφθεῖραι τοὺς πολίτας καλὸν οὔτε
 τοὺς πεπιστευκότας προδοῦναι δίκαιον· νῦν δ' ἀπαλ-
 λαγὴν κακῶν αἰτούμεθα, σωτήριον μὲν ἀμφοτέροις

ὁμοίως, ἐνδοξον δὲ καὶ καλὴν μᾶλλον Οὐολούσκοις, ὅτι τῇ κρατεῖν δόξουσι διδόναι τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν οὐχ ἥτιον λαμβάνοντες, εἰρήνην καὶ φιλίαν, ὧν μάλιστα μὲν αἴτιος ἔσθ' ἡ γινομένων, μὴ γινομένων δὲ μόνος αἰτίαν ἔξω κατ' ἀμφοτέροις. Ἄθλος δ' ὧν ὁ πόλεμος τοῦτ' ἔχει πρόδηλον, ὅτι σοι μικῶντι μὲν ἀλάστορι τῆς πατρίδος εἶναι περίεστιν, ἠττώμενος δὲ δόξεις ὑπ' ὀργῆς εὐεργέταις ἀνδράσι καὶ φίλοις τῶν μεγίστων συμφροῶν αἴτιος γεγονέναι.“

XXXVI. Ταῦτα τῆς Οὐολουμνίας λεγούσης ὁ Μάρ- 10
κιος ἠκροῶτο μηδὲν ἀποκρινόμενος. Ἐπεὶ δὲ καὶ παυσά-
μένης εἰστήκει σιωπῶν πολὺν χρόνον, αὐτίς ἡ Οὐο-
λουμνία· „Τί σιγᾶς“ εἶπεν „ὦ παῖ; Πότερον ὀργῇ καὶ
μνησικακίᾳ πάντα συγχωρεῖν καλόν, οὐ καλὸν δὲ μητρὶ
χαρίσασθαι δεομένη περὶ τηλικούτων; ἢ τὸ μεμνησθαι 15
πειποντότα κακῶς ἀνδρὶ μεγάλῳ προσήκει, τὸ δ' εὐεργε-
σίας, αἷς εὐεργετοῦνται παῖδες ὑπὸ τῶν τεκόντων,
σέβεσθαι καὶ τιμᾶν οὐκ ἀνδρὸς ἔργον ἐστὶ μέγαλον καὶ
ἀγαθοῦ; Καὶ μὴν οὐδενὶ μᾶλλον ἔπρεπε τηρεῖν χάριν,
ὡς σοί, πικρῶς οὕτως ἀχαριστίαν ἐπεξιόντι. Καίτοι 20
παρὰ τῆς πατρίδος ἤδη μεγάλας δίκας ἀπέληφας, τῇ
μητρὶ δ' οὐδεμίαν χάριν ἀποδέδωκας. Ἦν μὲν οὖν
ὀσιώτατον ἄνευ τινὸς ἀνάγκης τυχεῖν με παρὰ σοῦ θεο-
μένην οὕτω καλῶν καὶ δικαίων· μὴ πείθουσα δὲ τί φεί-
δομαι τῆς ἐσχάτης ἐλπίδος;“ Καὶ ταῦτ' εἰποῦσα προσ- 25
κίπτει τοῖς ποσὶν αὐτοῦ μετὰ τῆς γυναικὸς ἅμα καὶ τῶν
τέκνων. Ὁ δὲ Μάρκιος ἀναβοήσας· „Ὅλα εἰργασαί με,
ὦ μητερ“ ἐξανίστησιν αὐτὴν καὶ τὴν δεξιὰν πίεσας σφό-
δρα· „Νενίκηκας“ εἶπεν „εὐτυχῇ μὲν τῇ πατρίδι νίκην,
ἔμοι δ' ὀλέθριον· ἅπειμι γὰρ ὑπὸ σοῦ μόνης ἠττώ- 30
μενος.“ Τοῦτο δ' εἰπὼν καὶ βραχεία τῇ μητρὶ καὶ τῇ γυ-
ναικὶ διαλεχθεὶς ἰδίᾳ, τὰς μὲν ἀπέπεμψεν εἰς Ῥώμην πάλιν

αὐτὰς δεομένας, τῆς δὲ νυκτὸς παρελθούσης ἀπήγαγεν Οὐολούσκους, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον οὐδ' ὁμοίως διακειμένους ἅπαντας. Οἱ μὲν γὰρ ἐμέμφοτο καὶ τὸν ἄνδρα καὶ τὴν πρᾶξιν, οἱ δὲ οὐδέτερα, πρὸς διάλυσιν καὶ εἰρή-
 5 νην οἰκείως ἔχοντες, ἐνιοὶ δὲ δυσχεραίνοντες τὰ πραττόμενα τὸν Μάρκιον ὅμως οὐ πονηρὸν ἐνόμιζον, ἀλλὰ συγγνωστὸν ἐπικλασθέντα τηλικαύταις ἀνάγκαις. Ἄντειπε δ' οὐδεὶς, ἀλλὰ πάντες εἶποντο τὴν ἀρετὴν μᾶλλον αὐτοῦ θαυμάζοντες ἢ τὴν ἐξουσίαν.

10 XXXVII. Ὁ δὲ Ῥωμαίων δῆμος ἐν ὄσῳ φόβῳ καὶ κινδύνῳ καθειστήκει τοῦ πολέμου παρόντος, αἰσθησὶν παρέσχε μᾶλλον λυθέντος. Ἄμα γὰρ ἀφεώρων τοὺς Οὐολούσκους ἀναξυγνύοντας οἱ περὶ τὰ τείχη καὶ πᾶν εὐθύς
 15 ἰερὸν ἀνεφῶγει στεφανηφορούντων ὡσπερ ἐπὶ νίκη καὶ θυόντων. Μάλιστα δὲ τῇ περὶ τὰς γυναῖκας ἀγαπήσει καὶ τιμῇ τῆς τε βουλῆς τοῦ τε πλήθους ἅπαντος ἐνδηλος ἦν ἡ χαρὰ τῆς πόλεως, καὶ λεγόντων καὶ νομιζόντων γερονέναι τῆς σωτηρίας περιφανῶς ἐκείνας αἰτίας. Ψηφισαμένης δὲ τῆς βουλῆς, ὅτι ἂν αὐταῖς ἀξιόσῳσι γε-
 20 νέσθαι πρὸς δόξαν ἢ χάριν, τοῦτο ποιῆσαι καὶ παρασχεῖν τοὺς ἄρχοντας, οὐδὲν ἠξίωσαν ἄλλο ἢ Τύχης γυναικείας ἰερὸν ἰδρύσασθαι, τὸ μὲν ἀνάλωμα συμβαλόμεναι παρ' αὐτῶν, ἰερουργίας δὲ καὶ τιμᾶς, ὅσαι θεοῖς πρέπουσι, δημοσίᾳ τῆς πόλεως ἀναλαβούσης. Ἐπεὶ δὲ ἡ βουλή τὴν
 25 μὲν φιλοτιμίαν ἐπήνεσε, δημοσίαις δὲ δαπάναις ἐποιήσατο τὸν νεῶν καὶ τὸ ἔδος, οὐδὲν ἦττον αὐταὶ χρήματα συνεισενεγκοῦσαι δεύτερον ἄγαλμα κατεσκεύασαν, ὃ δὴ καὶ φασὶ Ῥωμαῖοι καθιστάμενον ἐν τῷ ἰερῷ φθέγγασθαι τι τοιοῦτον· „θεοφιλεῖ με θεσμῷ γυναικες δεδω-
 30 κατε.“

XXXVIII. Ταύτην καὶ δις γενέσθαι τὴν φωνὴν μυθολογοῦσιν, ἀγενήτοις ὅμοια καὶ χαλεπὰ πεισθῆναι

κείδοντες ἡμᾶς. Ἰδόντα μὲν γὰρ ἀγάλματα φανῆναι καὶ
 δακρυρροοῦντα καὶ τινὰς μεθιέντα νοτίδας αἱματώδεις
 οὐκ ἀδύνατόν ἐστι· καὶ γὰρ ξύλα καὶ λίθοι πολλάκις
 μὲν εὐρωῶτα συνάγουσι γόνιμον ὑγρότητος, πολλὰς δὲ
 χροιάς ἀνιᾶσιν ἐξ ἑαυτῶν, καὶ δέχονται βαφὰς ἐκ τοῦ 5
 περιέχοντος, οἷς ἔνια σημαίνειν τὸ δαιμόνιον οὐδὲν ἂν
 δόξειε κωλύειν. Δυνατόν δὲ καὶ μυγμῶ καὶ στεναγμῶ
 φόφον ὁμοιον ἐκβάλλειν ἀγάλματα κατὰ ῥῆξιν ἢ διά-
 στασιν μορίων βιαιοτέραν ἐν βάθει γενομένην· ἐναρθρον
 δὲ φωνὴν καὶ διάλεκτον οὕτω σαφῆ καὶ περιττήν καὶ 10
 ἀφρίστομον ἐν ἀψύχῳ γενέσθαι παντάπασιν ἀμήχανον,
 εἰ μὴδὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν θεὸν ἄνευ σώματος ὀργανικοῦ
 καὶ διηρημοσμένου μέρεσι λογικοῖς γέγονεν ἤχειν καὶ
 διαλέγεσθαι. Ὅπου δ' ἡμᾶς ἡ ἱστορία πολλοῖς ἀποβιά-
 ζεται καὶ πιθανοῖς μάρτυσιν, ἀνόμοιον αἰσθήσει πάθος 15
 ἐγγινόμενον τῷ φανταστικῷ τῆς ψυχῆς συναναπείθει
 τὸ δόξαν, ὥσπερ ἐν ὕπνοις ἀκούειν οὐκ ἀκούοντες καὶ
 βλέπειν οὐ βλέποντες δοκοῦμεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῖς ὑπ'
 εὐνοίας καὶ φιλίας πρὸς τὸν θεὸν ἄγαν ἐμπαθῶς ἔχουσι
 καὶ μὴδὲν ἀθετεῖν μὴδ' ἀναίνεσθαι τῶν τοιούτων δυνα- 20
 μένοις μέγα πρὸς πίστιν ἐστὶ τὸ θαυμάσιον καὶ μὴ καθ'
 ἡμᾶς τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως. Οὐδὲν γὰρ οὐδαμῶς ἀν-
 θρωπίνῳ προσέοικεν οὔτε φύσιν οὔτε κίνησιν οὔτε
 τέχνην οὔτ' ἰσχύν, οὐδ' εἴ τι ποιεῖ τῶν ἡμῖν ἀποιήτων
 καὶ μηχανᾶται τῶν ἀμηχάνων, παράλογόν ἐστιν, ἀλλὰ 25
 μᾶλλον ἐν πᾶσι διαφέρων πολὺ μάλιστα τοῖς ἔργοις ἀνό-
 μοιός ἐστι καὶ παρηλλαγμένος. Ἀλλὰ τῶν μὲν θείων τὰ
 πολλὰ, καθ' Ἡράκλειτον, ἀπιστήν διαφυγγάνει μὴ γι-
 νώσκεσθαι.

XXXIX. Τὸν δὲ Μάρκιον, ὡς ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Ἄν- 30
 τιον ἀπὸ τῆς στρατείας, μισῶν πάλαι καὶ βαρυνόμενος
 διὰ φθόνον ὁ Τύλλος ἐπεβούλευεν ἀνελεῖν εὐθύς, ὡς,

εἰ νῦν διαφύγοι, λαβὴν ἑτέραν οὐ παρέξοντα. Πολλοὺς
 δὲ συστήσας καὶ παρασκευάσας ἐπ' αὐτὸν ἐκέλευσεν
 εὐθύνας ὑποσχεῖν τοῖς Οὐολούσκοις ἀποδόντα τὴν ἀρ-
 χήν. Ὁ δὲ φοβούμενος ἰδιώτης γενέσθαι τοῦ Τύλλου
 5 στρατηγοῦντος καὶ δυναμένου μέγιστον ἐν τοῖς θαντοῦ
 πόλιταις, ἔλεγε τὴν ἀρχὴν ἀποδώσειν Οὐολούσκοις, ἐὰν
 κελύωσι, καὶ γὰρ λαβεῖν πάντων κελυόντων, εὐθύνας
 δὲ διδόναι καὶ λόγον οὐδὲ νῦν παραιτεῖσθαι τοῖς βουλο-
 μένοις Ἀντιατῶν. Γενομένης οὖν ἐκκλησίας οἱ παρ-
 10 εσκευασμένοι τῶν δημαγωγῶν ἀνιστάμενοι παρώξυνον
 τὸ πλῆθος. Ἐπεὶ δ' ἀναστάντι τῷ Μαρκίῳ τὸ μὲν ἄγαν
 θορυβοῦν ὑπ' αἰδοῦς ἐνεδίδου καὶ παρεῖχεν ἀδεῶς λέ-
 γειν, οἱ δὲ βέλτιστοι καὶ μάλιστα χαίροντες εἰρήνῃ τῶν
 Ἀντιατῶν ἐγένοντο φανεροὶ μετ' εὐνοίας ἀκουσόμενοι
 15 καὶ δικαίως κρινοῦντες, ἔδεισεν ὁ Τύλλος τὴν ἀπολο-
 γίαν τοῦ ἀνδρός. Ἦν γὰρ ἐν τοῖς μάλιστα δεινὸς εἶπευ,
 καὶ τὰ πρόσθεν ἔργα μείζονα τὴν χάριν εἶχε τῆς ὕστερον
 αἰτίας, μᾶλλον δ' ὅπως τὸ ἔγκλημα τοῦ μεγέθους τῆς
 χάριτος ἦν μαρτύριον. Οὐ γὰρ ἂν ἴδοξαν ἀδικεῖσθαι
 20 τὴν Ῥώμην ὑποχείριον μὴ λαβόντες, εἰ μὴ τοῦ λαβεῖν
 ἔγγυς ἐγένοντο διὰ Μάρκιον. Οὐκέτ' οὖν ἴδοξε δια-233
 μέλλειν οὐδὲ πειρᾶσθαι τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἐγκραγόντες
 οἱ θρασύτατοι τῶν συνεστώτων, ὡς οὐκ ἔστιν ἀκου-
 στέον οὐδὲ περιοπτέον Οὐολούσκοις τὸν προδότην τυ-
 25 ραννοῦντα καὶ μὴ κατατιθέμενον τὴν ἀρχήν, προσπε-
 σόντες ἀθρόοι διέφθειραν αὐτόν, καὶ προσήμυνεν οὐδεὶς
 τῶν παρόντων. Ὅτι δὲ τοῖς πλείστοις οὐκ ἐπράχθη κατὰ
 γνώμη, ἐδήλωσαν αὐτίκα συνδραμόντες ἐκ τῶν πόλεων
 ἐπὶ το σῶμα καὶ θάψαντες ἐντίμως καὶ τὸν τάφον ὄπλοις
 30 καὶ λαφυροῖς κοσμήσαντες ὡς ἀριστέως καὶ στρατηγοῦ.
 Ῥωμαῖοι δὲ τὴν τελευταίην πυθόμενοι ἄλλο μὲν οὐδὲν
 ἀπεδείξαντο σημεῖον οὔτε τιμῆς οὔτ' ὀργῆς πρὸς αὐτόν,

αίτησαμέναις δὲ ταῖς γυναῖξιν ἐπέτρεψαν ἀποπεινθῆσαι δέκα μῆνας, ὥσπερ ἔθος ἦν ἐκάστη πατέρα καὶ παῖδα καὶ ἀδελφόν. Οὗτος γὰρ ἦν ὄρος τοῦ μακροτάτου πένθους, ὃν ᾤρισε Νομάς Πομπήλιος, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γεγραμμένοις δεδήλωται. Τὸν δὲ Μάρκιον εὐθύς ἐπόθει τὰ Οὐολούσκων πράγματα. Πρῶτον μὲν γὰρ στασιάζοντες πρὸς Αἰκανοὺς συμμάχους καὶ φίλους ὄντας ὑπὲρ ἡγεμονίας ἄχρι τραυμάτων καὶ φόνων προῆλθον· ἔπειτα μάχη κρατηθέντες ὑπὸ Ῥωμαίων, ἐν ἧ Τύλλος ἀπέθανε καὶ τὸ ἀνθούν μάλιστα τῆς δυνάμεως διεφθάρη, διαλύσεις αἰσχίστας ἠγάπησαν ὑπήκοοι γενόμενοι καὶ τὸ προσταττόμενον αὐτοῖς ποιήσειν ὁμολογήσαντες.

[ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΑΙ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΥ 15
ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

Ι. Ἐκκειμένων δὲ τῶν πράξεων, ὅσας ἠγούμεθα λόγου καὶ μνήμης ἀξίας εἶναι, τὰς μὲν πολεμικὰς ἐπ' οὐδέτερον ποιούσας ῥοπήν μεγάλην ὄραν ἔστιν. Ὁμαλῶς γὰρ ἀμφοτέρω ἀμφοτέρω πολλὰ μὲν στρατιωτικῆς ἔργα τόλμης καὶ ἀνδρείας, πολλὰ δὲ καὶ τέχνης καὶ προνοίας στρατηγούντες ἐπεδείξαντο, πλὴν εἰ μὴ τις θέλοι τὸν Ἀλκιβιάδην, ὅτι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐν πολλοῖς ἀγῶσι νικῶν καὶ κατορθῶν διετέλεσεν, ἀποφαίνειν τελειότερον στρατηγόν· ἐπεὶ τό γε παρόντας καὶ ἄρχοντας ὀρθοῦν αἰετῶς προδήλως τὰ οἰκεία καὶ προδηλότερον αὐτὸν πάλιν βλάπτειν μεθισταμένους ἀμφοτέροις ὑπῆρξε. Πολιτεῖαν δὲ τὴν μὲν Ἀλκιβιάδου τὴν ἄγαν λαμυρὰν καὶ τὸ μὴ καθαρῶς ἀναγωγίας καὶ βωμολοχίας ἐν τῷ πρὸς χάριν ὀμιλεῖν τοῖς πολλοῖς οἱ σώφρονες ἐβδελύττοντο, τὴν δὲ Μαρκίου παντάκασιν ἄχαριν καὶ ὑπερήφανον καὶ ὀλιγαρχικὴν

γενομένην ἐμίσησεν ὁ Ῥωμαίων δῆμος. Οὐδετέραν μὲν οὖν ἐπαινετέον· ὁ δὲ δημαγωγῶν καὶ χαριζόμενος τῶν ὄπως οὐ δόξουσι δημαγωγεῖν προπηλακιζόντων τοὺς πολλοὺς ἀμεμπτότερος· αἰσχρὸν μὲν γὰρ τὸ κολακεύειν 5 δῆμον ἐπὶ τῷ δύνασθαι, τὸ δ' ἰσχύειν ἐκ τοῦ φοβερὸν εἶναι καὶ κακοῦν καὶ πιέζειν πρὸς τῷ αἰσχρῷ καὶ ἄδικόν ἐστιν.

II. Ὅτι τοίνυν ἀπλοῦς τις ὁ Μάρκιος ὑπέληπται τῷ τρόπῳ γεγονέναι καὶ ἀνθέκαστος, ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης 10 πανοῦργος ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἀναλήθης, οὐκ ἄδηλόν ἐστι. Μάλιστα δὲ κατηγοροῦσιν αὐτοῦ κακοήθειαν καὶ ἀπάτην, ἣ τούτους Λακεδαιμονίων πρέσβεις παρακρουσάμενος, ὡς Θουκυδίδης ἱστόρηκε, τὴν εἰρήνην ἔλυσεν. Ἄλλ' αὐτὴ μὲν ἡ πολιτεία, καίπερ εἰς πόλεμον αὐτῆς ἐμ- 15 βαλοῦσα τὴν πόλιν, ἰσχυρὰν ἐποίησε καὶ φοβεράν, τῆς Μαντινέων καὶ Ἀργείων συμμαχίας δι' Ἀλκιβιάδου προσγενομένης· Μάρκιος δ' ὅτι μὲν ἀπάτη καὶ αὐτὸς ἐξεπολέμωσε Ῥωμαίους καὶ Οὐολούσκους διαβαλὼν ψευδῶς τοὺς ἠκοντας ἐπὶ τὴν θείαν, Διονύσιος ἱστόρηκεν· ἡ δ' 20 αἰτία φαυλότερον ποιεῖ τὸ ἔργον. Οὐ γὰρ ἐκ φιλονεικίας οὐδὲ πολιτικῆς μάχης ἢ ἀμίλλης, ὡς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὄργῃ χαριζόμενος, παρ' ἧς οὐδένα φησὶν ὁ Δίων ἀπολαβεῖν 234 χάριν, πολλὰ τῆς Ἰταλίας μέρη συνετάραξε καὶ πολλὰς πόλεις οὐδὲν ἀδικούσας τῷ πρὸς τὴν πατρίδα θυμῷ παρ- 25 ἀνάλωσε. Καίτοι καὶ Ἀλκιβιάδης δι' ὄργην μεγάλων αἰτίων συμφορῶν κατέστη τοῖς πολίταις. Ἄλλ' ὅτε πρῶτον ἐγνώ μεταμελομένους εὐγνωμόνησε, καὶ πάλιν ἀπορριφείς οὐκ ἐφήσθη τοῖς στρατηγοῖς ἀμαρτάνουσιν οὐδὲ παρῆδε κακῶς βουλευομένους καὶ κινδυνεύοντας, ἀλλ', 30 ὅπερ Ἀριστείδης ἐπαινεῖται μάλιστα πράξας πρὸς Θेमιστοκλέα, τοῦτ' ἐποίησε, πρὸς τοὺς τότε ἄρχοντας οὐ φίλους ὄντας ἐλθὼν καὶ φράσας τὸ δέον καὶ διδάξας.

Μάρκιος δὲ πρῶτον μὲν ὄλην κακῶς ἐποίει τὴν πόλιν οὐχ ὑφ' ὄλης παθῶν, ἀλλὰ τοῦ βελτίστου καὶ κρατίστου μέρους συναδικηθέντος αὐτῷ καὶ συναλγήσαντος· ἔπειτα πολλαῖς πρεσβείαις καὶ δεήσεσι μίαν ἰωμένων ὄργην καὶ ἄγνοιαν οὐ τεγγθεῖς οὐδ' εἰξας ἐδήλωσεν ἐπὶ τῷ δια- 5 φθεῖραι τὴν πατρίδα καὶ καταβαλεῖν, οὐχ ὅπως ἀπολάβῃ καὶ κατέλθῃ, βαρὺν πόλεμον καὶ ἄσπονδον ἐκانهρημένος. Τούτῳ δὲ φήσει τις διαφέρειν· Ἀλκιβιάδην μὲν γὰρ ἐπιβουλευόμενον ὑπὸ Σπαρτιατῶν διὰ δέος ἄμα καὶ μίσος αὐτῶν μεταστῆναι πρὸς Ἀθηναίους, Μαρκίῳ δὲ 10 πάντα δίκαια ποιοῦντας Οὐολούσκους οὐ καλῶς εἶχεν ἐγκαταλιπεῖν. Καὶ γὰρ ἡγεμῶν ἀποδέδεικτο καὶ μεγίστην πίστιν εἶχε μετὰ δυνάμεως, οὐχ ὡς ἐκείνος, ἀποχρωμένων μᾶλλον ἢ χρωμένων αὐτῷ Λακεδαιμονίων, ἐν τῇ πόλει περιτῶν καὶ κυλινδούμενος αὐθις ἐν τῷ στρα- 15 τοπέδῳ τέλος εἰς τὰς Τισαφέρνου χεῖρας ἀφῆκεν αὐτόν· εἰ μὴ νῆ Δία μὴ φθαρῆναι τὰς Ἀθήνας παντάπασι ποθῶν κατελθεῖν ἐθεράπευε.

III. Χρήματα τοίνυν ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης καὶ λαβεῖν οὐκ εὖ πολλάκις ἐκ δωροδοκιῶν καὶ διαδέσθαι κακῶς εἰς 20 τρυφήν καὶ ἀκολασίαν ἰστόρηται· Μάρκιον δὲ σὺν τιμῇ διδόντες οἱ στρατηγοὶ λαβεῖν οὐκ ἔπεισαν. Διὸ καὶ μάλιστα τοῖς πολλοῖς ἐπαχθῆς ἦν ἐν ταῖς περὶ χρεῶν διαφοραῖς πρὸς τὸν δῆμον, ὡς οὐκ ἐπὶ κέρδεσιν, ἀλλὰ δι' ὕβριν καὶ περιφροσύνην τοῖς πένησιν ἐπηρεάζων. Ἀντί- 25 πατρος μὲν οὖν ἐν ἐπιστολῇ τινι γράφων περὶ τῆς Ἀριστοτέλους τοῦ φιλοσόφου τελευτῆς „Πρὸς τοῖς ἄλλοις“ φησὶν „ὁ ἀνὴρ καὶ τὸ πείθειν εἶχε.“ τὰς δὲ Μαρκίου πράξεις καὶ ἀρετὰς τοῦτο μὴ προσὸν ἐπαχθεῖς ἐποίησεν αὐτοῖς τοῖς εὖ παθοῦσι, τὸν ὄγκον αὐτοῦ καὶ τὴν ἐρημίᾳ 30 σύνοικον, ὡς Πλάτων εἶπεν, αὐθάδειαν μὴ ὑπομείναντας. Τοῦ δ' Ἀλκιβιάδου τούναντιον ἐπισταμένου χρη-

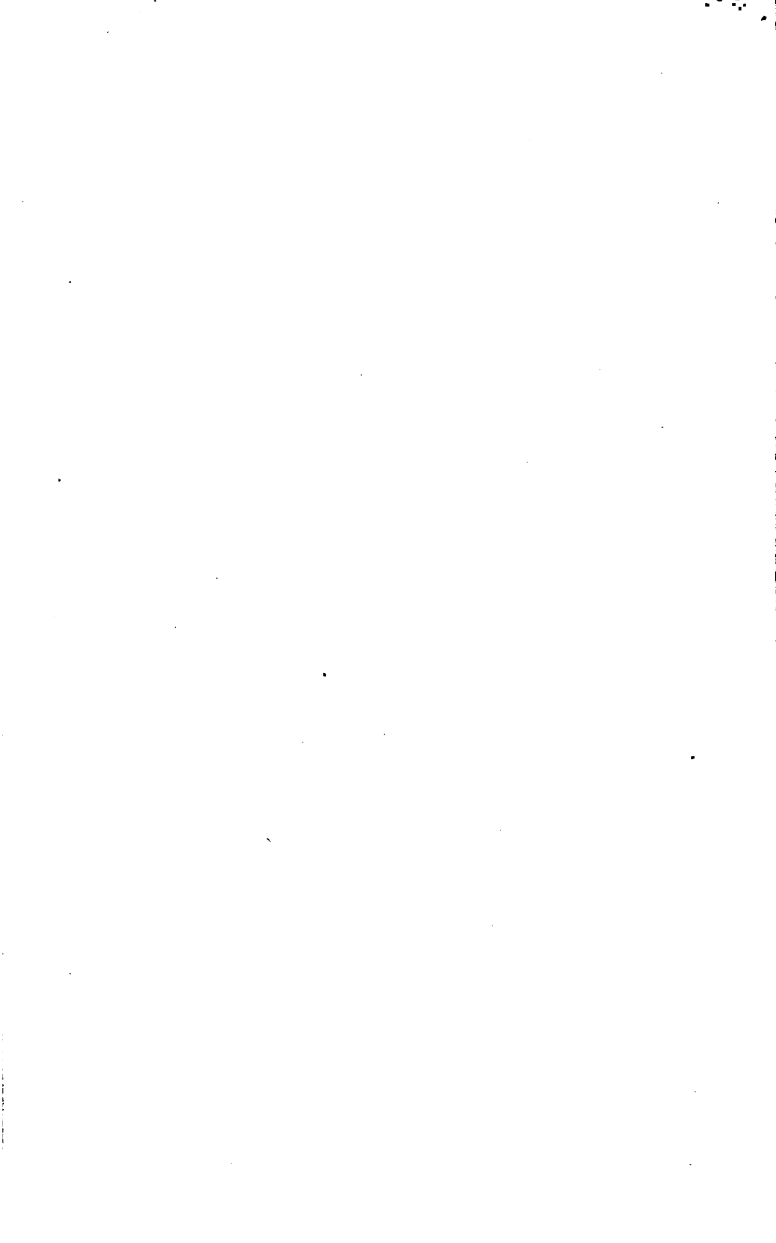
σθαι τοῖς προστυγγάνουσιν οἰκείως, οὐδὲν θαυμαστὸν ἐν οἷς κατώρθου τὴν δόξαν ἀνθεῖν μετ' εὐνοίας καὶ τιμῆς εὐημεροῦσαν, ὅπου καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἕνια πολλάκις χάριν εἶχε καὶ ᾧραν. Ὅθεν οὗτος μὲν οὐ μικρὰ βλάβας οὐδ' ὀλίγα τὴν πόλιν ὅμως ἀπεδείκνυτο πολλάκις ἡγεμῶν καὶ στρατηγός, ἐκεῖνος δὲ μετιῶν ἐπὶ πολλαῖς ἀριστελαῖς καὶ ἀνδραγαθλαῖς ἀρχὴν προσήκουσαν ἐξέπεσεν. Οὕτω τὸν μὲν οὐδὲ πάσχοντες κακῶς ἐδύνατο μισεῖν οἱ πολῖται, τῷ δὲ περιῆν θαυμαζομένῳ μὴ φι-
10 λείσθαι.

IV. Καὶ γὰρ τοι Μάρκιος μὲν οὐδὲν ἀπεδείξατο τῇ πόλει στρατηγῶν, ἀλλὰ τοῖς πολεμίοις κατὰ τῆς πατρίδος· Ἀλκιβιάδου δὲ καὶ στρατευομένου πολλάκις καὶ στρατηγοῦντος ἀπέλαυσαν οἱ Ἀθηναῖοι· καὶ παρῶν
15 ἐκράτει τῶν ἐχθρῶν ὅσον ἐβούλετο, καὶ μὴ παρόντος ἰσχυσαν αἱ διαβολαί· Μάρκιος δὲ παρῶν ὑπὸ Ῥωμαίων κατεδικάσθη, παρόντα δὲ Οὐλοῦσκοι διέφθειραν, οὐ δικαίως μὲν οὐδ' ὀσίως, αἰτίαν δὲ τοῦ εὐλόγου παρέσχεν αὐτός, ὅτι δημοσίᾳ τὰς διαλύσεις μὴ προσδεξάμενος,
20 ἰδίᾳ δὲ πεισθεὶς ὑπὸ τῶν γυναικῶν οὐκ ἔλυσε τὴν²³³ ἐχθραν, ἀλλὰ τοῦ πολέμου μένοντος ἀπώλεσε τὸν καιρὸν καὶ διέφθειρε. Πείσαντα γὰρ ἔδει τοὺς πεπιστευκότας ἀπελθεῖν, εἰ τοῦ πρὸς ἐκείνους δικαίου πλείστον ἐποιεῖτο λόγον. Εἰ δὲ μηδὲν ἐφρόντιζεν Οὐλοῦσκων,
25 ἀλλὰ τὴν ὀργὴν ἐμπλήσαι τὴν ἑαυτοῦ βουλόμενος ἐνήγε τὸν πόλεμον, εἴτ' ἔληξεν, οὐ διὰ τὴν μητέρα καλῶς εἶχε φείσασθαι τῆς πατρίδος, ἀλλὰ σὺν τῇ πατρίδι τῆς μητρὸς· μέρος γὰρ ἦν καὶ ἡ μήτηρ καὶ ἡ γυνὴ τῆς πατρίδος, ἦν ἐπολιόρκει. Τὸ δὲ δημοσίαις ἰκισταῖς καὶ δεήσει
30 πρέσβειων καὶ λιταῖς ἰσρέων ἀπηνῶς χρησάμενον εἶτα χαρίσασθαι τῇ μητρὶ τὴν ἀναχώρησιν, οὐ τῆς μητρὸς ἦν τιμὴ, ἀλλ' ἀτιμία τῆς πατρίδος οἴκτω καὶ παραιτήσει διὰ

μίαν γυναῖκα σωζομένης, ὡς οὐκ ἀξίως σώζεσθαι δι' αὐτήν. Ἐπίφθονος γὰρ ἢ χάρις καὶ ὠμὴ καὶ ἀχάριστος ἀληθῶς καὶ πρὸς οὐδετέρους ἔχουσα τὸ εὐγνώμον· ἀνεχώρησε γὰρ μῆτε πεισθῆεις ὑπὸ τῶν πολεμουμένων μῆτε πείσας τοὺς συμπολεμοῦντας. Ὡν αἴτιον ἀπάντων τὸ 5 ἀνομίλητον τοῦ τρόπου καὶ λίαν ὑπερήφανον καὶ αὐθάδες, ὃ καθ' αὐτὸ μὲν ἐπαχθές ἐστι τοῖς πολλοῖς, τῷ δὲ φιλοτίμῳ προσὸν γίνεται παντάπασιν ἄγριον καὶ ἀπαράτητον. Οὐ γὰρ θεραπεύουσι τοὺς πολλοὺς ὡς μὴ δεόμενοι τιμῆς, εἶτα χαλεπαίνουσι μὴ τυγχάνοντες. Ἐπεὶ 10 τό γε μὴ λιπαρῆ μηδὲ θεραπευτικὸν ὄχλων εἶναι καὶ Μέτελλος εἶχε καὶ Ἀριστείδης καὶ Ἐπαμεινώνδας· ἀλλὰ τῷ καταφρονεῖν ἀληθῶς ὧν δῆμός ἐστι καὶ δοῦναι καὶ ἀφελέσθαι κύριος, ἐξοστρακιζόμενοι καὶ ἀποχειροτονούμενοι καὶ καταδικαζόμενοι πολλάκις οὐκ ὠργίζοντο τοῖς 15 πολίταις ἀγνωμονοῦσιν, ἀλλ' ἠγάπων αὐτῆς μεταμελομένους καὶ διηλλάττοντο παρακαλούντων. Τὸν γὰρ ἥκιστα θεραπευτικὸν ἥκιστα πρέπει τιμωρητικὸν εἶναι τῶν πολλῶν, ὡς τὸ χαλεπαίνειν μάλιστα μὴ τυγχάνοντα τῆς τιμῆς ἐκ τοῦ σφόδρα γλίχεσθαι φνόμενον. 20

V. Ἀλκιβιάδης μὲν οὖν οὐκ ἤρνεῖτο τιμώμενος χαίρειν καὶ δυσφορεῖν παρορώμενος, ὃθεν ἐπειρᾶτο προσφιλῆς εἶναι τοῖς παροῦσι καὶ κεχαρισμένος· Μάρκιον δὲ θεραπεύειν μὲν οὐκ εἶα τοὺς τιμᾶν δυναμένους καὶ αὐξῆιν τὸ ὑπερήφανον, ὀργὴν δὲ καὶ λύπην ἀμελουμένῳ 25 τὸ φιλότιμον παρείχε. Καὶ ταῦτ' ἐστίν, ἃ τις ἂν αἰτιάσαιτο τοῦ ἀνδρός· τὰ δ' ἄλλα πάντα λαμπρά. Σωφροσύνης δὲ καὶ χρημάτων ἐγκρατείας ἕνεκα τοῖς ἀρίστοις καὶ καθαρωτάτοις τῶν Ἑλλήνων ἄξιον αὐτὸν παραβάλλειν, οὐκ Ἀλκιβιάδῃ μὰ Δία τῷ θρασυτάτῳ περὶ ταῦτα 30 καὶ ὀλιγοροτάτῳ τοῦ καλοῦ γενομένῳ.

PLUTARCHI
VITAE PARALLELAE.

ITERUM RECOGNOVIT
CAROLUS SINTENIS.

VOL. II.

LIPSIÆ.
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXVII.

LIPSIÆ TYPIS B. G. TEUBNERI.

ADNOTATIO CRITICA.

INDEX NOTARUM.

Br = Bryanus	Sch = Schaeferus
C = Coraes	So = Solanus
R = Reiskius	St = Stephanus
S = Sintenis	X = Xylander.

Vita Timoleontis p. 1, 1 ab hoc capite vulgo incipit vita Aemilii. — 1 ἐμοὶ μὲν] ἐμοὶ St. — 11 καὶ add Sch, ἢ Bekkerus. — 27 τύχαις X: ψυχαῖς v. — 2, 9 ἀπέλειπεν Bekkerus: ἀπέλειπεν v. — 32 ἐβούλοντο] ἐβουλεύοντο Fabricius. — 5, 3 δὲ del S nisi scribatur δῆ. — 7, 17 ἀνηρηκέναι] σ' ἀνηρηκέναι Sch. — 8, 32 lacunam indicavit S. — 9, 13 παραγωγὰς Fabricius: παραλογὰς v. — προφάσεις Br: φάσεις v. — 28 στρατηγήσοντες R: στρατηγήσαντες v. — 10, 8 ἐν] ἐπὶ R. — 11, 5 ἐν τῷ κατεστρατηγήσθαι iungenda cum διατριβὴν παρῆγον. — 24 ἐπ'] ἀπ' R. — 13, 2 ἀνηρέθησαν codex: δῆ ἀνηρέθησαν v. — 18 ἀπολείπων C: ἀπολιπὼν v. — 16, 4 διατριβομεν S et codex: διετριβομεν v. — 18 οὐδὲ — μηδὲ Bekkerus: οὔτε — μήτε v. — 29 ἦν ἀνάγκη C: ἐν ἀνάγκῃ v. — 30 περιμένοντας anonymus: περιμένοντες v. — 17, 18 καθ' αὐτοῦ R: κατ' αὐτοῦ v. — 25 κινουῖσα — συναγουσα — συγκαταπλέκουσα R et codex: κινουῖσαν — συναγουσαν — συγκαταπλέκουσαν v. — 18, 4 post Τιμόλεοντα aliquid excidisse suspicatur S. — 21, 10 ἐξέβαλλε Sch: ἐξέβαλε v. — 22, 1 ἐπήγον C et codex: ὑπήγον v. — 9 μηδὲ S: μήτε v. — 18 τοσοῦτο τῷ Sch: τοσοῦτῳ v. — 23, 7 ἐγένοντο C et codices tres: ἐγίνοντο v. — 28 Ἑλλάδι] ἐν τῇ Ἑλλάδι codex Mureti. — 24, 22 γινομένης C et codex: γενομένης v. — 25, 27 τε καὶ S: libri vel καὶ vel δὲ καὶ vel καὶ τε καὶ. — 32 συνεξελεθῆναι R: συνελθεῖν v. — 26, 12 ὑπερβαλόντες R: ὑπερβάλλοντες v. — 18 τοῦτον τοῦ om codex. — 23 ὦ S: libri vel οὐ vel ὦ vel οὐ γάρ. — 27, 1 πρὸς εὐχὰς S: εἰς προσευχὰς v, προσευχὰς codex. — 31 ἑκατέρῳ codices tres: ἑκατέρῳ ἐκ v. — 28, 14 ἐσήμανεν C: ἐσήμαινεν v. — 17 προσ-

έβαλε C et codices duo: προσέβαλλε v. — 21 τε C et codices tres: δέ v. — 29, 6 ὡσθ' add R. — 30, 26 δύναι τὸν ἥλιον codices tres: δύναι ἥλιον v. — 31, 11 Ἰετὰς Br: Ἰεράς v. — 15 Φιλομήλου Wesselingius: Φιλοδήμου v. — 25 αὐτοῖς] αὐτῆς Muretus. — ἀπολογουμένης] ὁμολογουμένως anonymus. proxima vitii convincit vel hiatus; ἐπιτιθεμένης sepsit Bekkerus. — 32, 2 χρυσελεφαντηλέκτρος X et codex: χρυσελεφαντεπηλέκτρος vel χρυσελεφαντεπιλέκτρος ceteri. — 5 Καλαυρίαν] Καλαβρίαν codices tres, Καλαγρίαν I. F. Boettcher, Καυλωνίαν Palmerius. — 12 ὑπέστη editiones veteres: ἦδη ὑπέστη v. — 20 ἀλλήλους R et codex: ἀλλήλους v. — 33, 28 Ἄβολον] Ἄλαβον Cluverius. — 34, 1 Λύκου] cf. Schneidevinum ad Heraclid. p. 98. — καὶ τοὺς βουλομένους] τοῖς βουλομένοις C. — 27 πολέμους anonymus: πολεμίους v. — 35, 2 κατώκισαν R: κατώκησαν v. — 3 ἐκ Κέω πλευσαντες codex: ἐκ Κέω ἐκπλεύσαντες v. — 19 ἐπιγίνεσθαι] ἐπιγενέσθαι C. — 36, 8 ἔθυσεν S: ἔθυσεν v. — 31 οἷς] ἦς St. — 37, 11 αἰδίων R: ἀηδιῶν v.

Vita Aemilii 39, 4 Μάμερκος pro Μάρκος X. — 40, 17 γενόμενοι] λεγόμενοι C. — 28 πατρώοις] πατρίοις S. — 41, 24 γενομένων C et codex: γινομένων v. — 42, 4 ἀπὸ C et codex: ὑπὸ v. — 21 ἀμαρτῆαι καὶ ἀναπεπταμέναι S: ἀμαρτῆαι ἀναπεπταμέναι v. — 22 τὰ Br: τὰς v. — 29 τῶ R: ἀπο v. — 43, 2 Τουβέρων pro Τουβέρτων St. — 9 δι' ἣν C et codices quatuor: δι' ἧς v. — 44, 5 ὑπ' αὐτῶν anonymus: ὑπὸ τῶν v. — 16 Ἕλληνες ἦσαν C post Amiotum: ἐλεῖν ἔστησαν v. — 45, 15 συνοικήσαντες R et codices: συνοικήσαντες v. — 21 ἀναστήσων R: ἀναστήσει v. — 46, 9 προαγαγεῖν R et codices: προσαγαγεῖν v. — 12 ἀπολειπόμενος] ὑπολειπόμενος C. — 18 Γναθαινίου R: Γναθαινίας v. — 47, 3 τὸν ὑπατικὸν anonymus: τῶν ὑπατικῶν v. — 4 καταβιαζόμενον Br: καὶ βιαζόμενον v. — τὰς Ἐλιμίαις] τῆς Ἐλιμίας S. — 17 στρατηγιῶντων Sch: στρατηγιῶν v. — 48, 18 συναγαγῶν Br: ἐναγαγῶν libri plerique, ἀναγαγῶν St. — μετελθεῖν ἔφη αὐτὸς] ἔφη μετελθεῖν αὐτὸς S. — 49, 19 Μαιδικὴν C: Μηδικὴν v. — 50, 1 καίτοι anonymus: καὶ v. — 2 οἷς ἄνευ τῆς ἄλλης anonymus post Amiotum: οἱ ἄλλης v. — στρατιωτῶν R: τῶν v. — 3 μυριάδες anonymus: μυριάδων v. — 51, 32 καὶ φρέατα] φρέατα? S. — 53, 27 ἐγένετο C et codices duo:

γίνεται v. — 54, 2 πρὸς τὴν κάθετον δ' ἐμετρήθη] πρὸς κά-
 θετον δὲ μέτρον vel τὸ μέτρον S. — 3 δέκαδα X pro δέκα. —
 17 παρακελευσάμενος Br: παρασκευασάμενος v. — 18 ὑπερ-
 βολας pro ὕλας St, πύλας X. — 31 ἐμβέβηκε] ἐνεβεβήκει? S. —
 55, 4 βαλόμενος R et codices tres: λαβόμενος v. — 56, 13
 ἐπισκοτουμένην R: ἐπὶ σκότου τὴν v. — 29 ἐξελάσαντας R et
 codices tres: ἐξελάσαντος v. — 57, 11 θυρεῶν Br: θυρεῶ
 v. — 19 αἶ pro ἐκ St. — 23 ἐπήεσαν R et codices tres: ἐπή-
 σαν v. — 58, 9 πόλιν] Πύδναν? S. — 59, 2 Σάλουιος S: Σάλιος
 v. — Πελιγνῶν pro Παλινῶν X et infra. — 14 Μαρρουκινῶν
 pro Ρακινῶν X. — 30 προπίπτουσαν R et codices duo: προσ-
 πίπτουσαν v. — 60, 5 κατὰ γυμνά] κατὰ τὰ γυμνά C. — 14
 δὲ — δῆ] δῆ — δὲ S. — 21 κατίδοι C et codex: κατεῖδε v.
 — 61, 1 Λευκου C: Λευκοῦ v. — 27 ἀγαστὸς anonymus: ἀγα-
 θὸς v. — 31 καὶ φόνου Claviger: καινοῦ v. — 62, 1 ἰκνου-
 μένοις] ἰκνουμένοις χρόνοις R — 21 εἰς Πέλλαν εἰσελθὼν S et
 codex: Πέλλαν εἰσελθὼν v. — 22 Εὐλαιοι S: Εὐδαιοι v. — 63,
 2 Γαληψῶ pro Ἀληψῶ X. — 14 ἐπὶ τοὺς Διοσκούρους ἰκέτευεν
 sola editio aldina: libri plerique ἐπ' αὐτοὺς ἰκέτευεν, non nulli
 ἐπὶ τοὺς ἰκέτευεν cum lacuna. — 64, 19 χαλκοπάγων
 C: χαλκοπάγων v. — 28 εἰς ἄλλον R et codex: ἄλλον v. — 65,
 2 αὐτοῦ] αὐτῆ R. — 12 ἐτέρας νυκτὸς R et codex: νυκτὸς v. —
 17 ἀπείρους R: ἀπείρων v. — 23 αὐτοῖς Ἴων ἐνεχειρίσειν codex:
 αὐτὸς Ἴωνι ἐνεχειρίσειν v. — 66, 6 δραξάμενος R et codex
 Zonarae 9, 23: ὀρεξάμενος v. — 27 ἡ τύχη S: τῆς τύχης ἡ
 v. — 68, 28 γυναῖκας] τὰς γυναῖκας R. — 69, 11 ὕφ' R:
 ἐφ' v. — 13 πόλεων anonymus: πολεμίων v. — 70, 32 γένοιτο
 S: γένοιτο τὸ v. — 71, 4 Λιγύων pro Λιβύων X. — 5 τὸν
 R et codices tres: τῶν v. — 7 εἶπεν R et codex: εἶπειν v. —
 72, 14 τούτων ἔσχε θέαν C: τούτων ἔσχε θέαμα codex, τοῦτο
 ἔσχε θέαν v. — 73, 10 ἀργυρῶ] ἀργυρῶ C. — 26 προσεῖχον
 R: προσείχοντο v. — 74, 16 ἐπέβαλλεν Sch et codex: ἐπέβα-
 λεν v. — 75, 8 εἰς οἰκίαν R: εἰς τὴν οἰκίαν v. — 26 περι]
 παρὰ R. — 76, 6 ἐπ' εὐτυχίᾳ delenda esse suspicatur S. —
 18 ὑμῖν Br et codices tres: ἡμῖν v. — 78, 12 προγράψαι R et
 codex: προσγράψαι v. — 29 εὐχόμενοι pro εὐωχούμενοι X.

Vita Pelopidae 82, 12 πρεσβύτερος Sch et codex:
 πρεσβύτατος v. — 18 ὁμολόγησε pro ὁμολογήσαι St. — 83,
 1 Λακεδαιμονίους — ἀρετῆ R: Λακεδαιμόνιοι — ἀρετῆ v. —

4 οὐ τὸ ζῆν] οὐ ζῆν St. — 8 γίνοιτο C: γένοιτο v. — 18 ἀποκινδυνεύων R: ὑποκινδυνεύων v. — 88, 9 τοῦ κατελθεῖν R et codices: κατελθεῖν v. — 14 τε Br: τὸ v. — 15 εἶναι] εἶη codices tres. — 89, 12 Δαμοκλείδας Br: Δαμοκλείδης v. — 14 πιστῶς S: πιστικῶς v. — 90, 7 καὶ χρῆσαι supplevit R. cf. mor. 587°. — 12 τραπέσθαι R et codices: τρέπεσθαι v. — 16 ἐσθῆτας R et codices: ἐσθῆτας τὰς v. — 91, 4 αὐτὸν] πρὸς αὐτὸν Cobetus v. l. p. 274. — 13 δεῖν ἀνυπόπτως S: δὴ ἀνυπόπτως v. — 27 καταμιγνύειν αὐτοῖς S: καταμιγνύναι αὐτοῖς v. — 92, 6 Φίλιππος Br: Φιλλίδας v. — εἶπεν R: εἶπον v. — 7 παρεληλυθότας ἐν codex: παρεληλυθέναι ἐν v. — 13 διαταράττη Sch et codices duo: διαταράττει v. — 27 πεπλασμένην] πεπλανημένην? S. — 93, 13 κατασκιάζοντας pro κατασκιάζοντες St. — 14 ἐπιστάντες S et codex: ἐπιστάντων v. — 30 ἐμπεσόντες S: ἐπιπεσόντες v. — 32 αὐτῶ St: αὐτὸ v. — 94, 19 οἰκίαν] ἀγορὰν R. — 31 ὄχλον ἀναχωροῦντα] ψόφον ἄνω χωροῦντα S. — 95, 11 ἀπετελίξει] ἀπετελίσει S. — 15 ὑποσπόνδους anonymus: ἀποσπόνδους v. — 19 Ἡριππίδαν Br: Ἐρμιππίδαν v. — 20 Λυσανορίδας C: Λυσαορίδας v. — 26 δυνατωτέρων] δυνατωτάτων R. — 96, 7 ἀπέπαιναντο pro ἀπέποντο St. — 17 Θεσπιάς R: Θεσπειᾶς v. — 20 Πελοπίδαν ἰδίᾳ ἔμπορον] Πελοπίδαν ἔμπορον S, Πελοπίδαν Διέμπορον Car. Keilius. — 22 πραγμάτων Br: πραγμάτων μᾶλλον v. — 32 πόλεμον X: πολεμεῖν v. — 97, 18 ἀπάγοντες Br: ἀγαπῶντες v. — 26 αὐτῶν C: αὐτὸν v. — Πανθολίδα Sch: Πανθολίδην v. — 98, 4 ἦρε C: ἦρεν ἐν v. — 99, 7 δ' οὖν Haldius: γοῦν v. — 11 ἐμπεπτῶκαμεν anonymus: ἐκπεπτῶκαμεν v. — 29 διεκδῦναι S: διεκθεῖναι codices, διεκθεῖν St. — 31 ἔφευγον C et codex: ἔφυγον v. — 100, 15 Κνακίῳνος S: Κνακίῳνος v. — 23 τοῦθ' ὁ S: τοῦτο v. — 32 φράτορας supplevit Br. — 101, 20 τοῖς ὄπλοις Sch: τοῖς στενοῖς ὄπλοις v, τοῖς στέρνοις ἐν τοῖς ὄπλοις μετ' ἀλλήλων Claviger. — 21 ἀναμειγμένους C et codex: ἀναμιγνυμένους v. — 102, 10 διαλελυμένη καὶ πρὸς πολὺ μειγμένη R: διαλελυμένης καὶ παρὰ πολὺ μειγμένης v. — 16 ἐμπύπτοντες Muretus: ἐκπύπτοντες v. — 20 ἐνιέντας anonymus: ὄντας v. — 31 χρῆ R et codex: αἰεὶ χρῆ v. — 104, 23 ἵππων ἐξ ἀγέλης πᾶλος C: ἵππος ἐξ ἀγέλης καὶ πᾶλος v. — 105, 14 συναγαγεῖν C: συναγεῖν v. — 106, 7 παραδιδόντας] παραδόντας S. — 12 δια-

βίβαζε] διεβίβασε S. — 32 συνοικίσαντες pro συνοικήσαντες St. — 107, 31 δύνανται anonymus: δύνωνται v. — ἄμῳς R: ἄλλως v. — 108, 4 ἀνάθημα Lobeckius: ἀνάθεμα v. — 22 lacunam indicavit S. — 25 βλον ἀποθεώρησιν vitiosa sunt. — 31 διοικεῖν] διοικοῦντα C et codex. — 109, 12 τυράννου τοῖς S: τυραννοῦντος v. — 26 γεγονέναι ἔδοξεν] γεγονέναι τισὶν ἔδοξεν et postea κατανοήσασι C. — 110, 25 συναγαγῶν R: καὶ συναγαγῶν v. — 111, 2 ὡς γε μετὰ pro ὥστε μετὰ St, ὡς τότε γε μετὰ S et mox ὡς κομιδῇ pro ὡς τότε γε κομιδῇ — 28 ἦθους X: εἶδους v. — 112, 14 ἐξημίωσεν pro ἐξημίωσαν St. — 19 τοὺς ὑπηκόους pro πρὸς τοὺς ὑπηκόους St, idem χαρὰ pro χαρὰν. — 113, 27 δῆκτο Sch: διῆκτο v. — 29 περὶ R: ἐπὶ v. — 114, 3 Ταῦγετον X: τὸν γέταν v. articulo si opus sit τὸ Ταῦγετον scribendum, non τὸν T. — 7 ἔτι μᾶλλον del S. — τῇ δόξῃ] ἐπὶ τῇ δόξῃ C. — 10 αὐτοῦ del S. — 115, 3 σακεσφόρου Palmerius: σκευοφόρου v. — 15 αὐτοῦ R: αὐτὴν v. — 17 Ἀχαιοὺς S: καὶ Ἀχαιοῦς v. — 22 τοῦ add R. — 26 ἀποκινδυνεύειν ἑπτακισχιλλοῖς] ἐναποκινδυνεύειν ἑπτακισχιλλοῖς R, ἀποκινδυνεύειν ἐν ἑπτακισχιλλοῖς C, ἐναποκυβεύειν vel ἀποκυβεύειν ἑπτακισχιλλοῖς S. — 116, 11 ἦθροισε S: ἦθροῖζε v. — 17 ἀνατεινόντων Bg: ἀντιτεινόντων v. — 23 ἔφθη Sch: ὤφθη v. — 117, 8 περιέβλεψεν αὐτὸν S: περιέστησεν αὐτὸν v, περιεσκόπησεν αὐτὸν C. — 13 ἐξαλόμενος C: ἐξαλλόμενος v. — 22 ἦδη Sch: ἦδη δὲ v. — 118, 6 κείρασθαι C: κείρεσθαι v. — 9 νενικηκότων R: νενικηκότας v. — 20 προπέμψουσιν pro προπέμπουσιν St. — 25 μὲν add R. — μόνον Bg: μόνου v. — 119, 21 μεταβάλλεσθαι μὴ ἀπολείπων codex: μεταβάλλεσθαι ἀπολείπων v, μεταβαλέσθαι S. — 24 Διαγόρα R: Διαγόρας v. — 25 Ὀλυμπιακὰς C et codex: Ὀλυμπικάς v. — 30 τρισκαιδεκάτη pro τρισκαιδεκάτῃ St. — 120, 9 Ἀχαιοὺς S: καὶ Ἀχαιοῦς v. — 11 οὓς R: οἷς v. — 17 φυλάκων C: φυγάδων v. — 121, 12 πρότερον R: πρότερον v. — 13 μόνον ἢ R: μόνῃ v. — τυράννων R: τύραννον v.

Vita Marcelli 122, 14 γενόμενος R: γινόμενος v. — 123, 3 ἔφευγε Sch: ἔφυγε v. — 6 ἀπαύστῳ] ἀπλάστῳ Emperius. — τῷ add Sch. — 8 ἀργυρᾶ λοιβεῖα Amiotus: ἀργυραμοιβίαν codices. — 10 πολέμων ἔτει S: πολέμου ἔτει v. — 16 θανμαστὸν Muretus: καὶ θανμαστὸν v. — 22 φόβον pro φόβοι St. — 31 μὲν] μὲν γὰρ anonymus. — 124, 3 και

add R. — 14 ἐπὶ R: περὶ v. — 15 οἰωνοὺς] τοὺς οἰωνοὺς C. — 27 ἀποψηφίσασθαι C et codd. duo: ἀποψηφίξασθαι v. — 125, 7 στρατεύματα ἱερατικοῖς R: στρατευματικοῖς v, στρατεύματα μαντικοῖς? S. — 10 μεμισθωμένος Sch: μεμισθωμένην v. — 11 ἀφείναι χρῆν Benselerus: ἀφείναι ἐχρῆν v. — 27 ἠκούσθη Cobetus v. l. p. 82: ἠκολούθει v. — 126, 4 λεγόντων post R supplevit C. — 11 Πάδου ἀνωκισμένην] Πάδου κατωκισμένην S. — 15 Ἀκέρραις R: Ἀκέρρας v. — 19 νυκτὸς C et codices: νύκτας v. — ἀνιείς C: ἀνείς v. — 20 τὸ R: τὸν v. — Κλαστίδιον pro Καπίδιον X. — 32 ὀλιγοστόν pro ὀλιγιστόν St. — 127, 11 locum vitiosum habet S, item v. 19 πανοπλία ἐν. — 20 καὶ πᾶσι anonymus: πᾶσι καὶ v. — 25 δύμη R: δώμη v. — 26 ἐνεῖς delete εὐθύς C: ἐνθεῖς v. — 29 ἐπιβλέπων C: περιβλέπων v. — 128, 2 δίδου C: διαδίδου v. — 5 ἰδέα pro ἰδίαν anonymus. — 12 μητρόπολιν C et codex: μητρόπολιν μὲν v. — 19 τυχοῦσι Br: τυχοῦσα v. — 26 ὄρθιον C post Amiotum: ὄρειον v. — 28 προιούσης Br: προσιούσης v. — 30 τροπαιοφόρον ἄγαλμα τῶν ἐκείνου] τροπαιοφόρων ἀγαλμάτων ἐκεῖνο? S. — 129, 4 αἰῶνος pro ἀγῶνος X. — 14 πολεμίου Haitingerus: πολέμου v. — 16 φέρι pro φέρε St. — 23 διακόσια pro ὀγδοήκοντα X. — 25 ὀπιμίλων pro τιμίλων Amiotus. — 130, 14 Ῥωμαίοις R: Ῥωμαῖοι v. — 131, 1 κατατρέχοντας Br: κατέχοντας v. — 16 ἐξήγε C: ἐξήγαγε v. — 17 τύχην] ψυχὴν R. — καὶ add R. — 20 ὀμιλία C: ὀμιλία καὶ v. — 20 ἀσπασάμενου ποτὲ τοῦ Βανδίου αὐτὸν] ἀσπασάμενόν ποτε τὸν Βάνδιον αὐτὸν S. — 132, 18 τούτους Br: τούτοις v. — αὐ τοῦ R: αὐτοῦ v. — 24 φόνοφ Br: φόβφ v. — 133, 21 αἰγμαλώτους δὲ ἑξακοσίους supplevit S. — 25 τριακοσίους] χιλίους τριακοσίους Sigonius. — 134, 10 τοῦ del C. — 19 ἐπιτίμου R: ἐπισήμου v. — 24 ἐπιλείπον R: ὑπολείπον v. — 27 μηδενὸς pro μηδενὶ anonymus. — 135, 4 lacunam indicavit X. — 22 Ἀρχιμήδους C: Ἀρχιμήδου v. — 32 γραμμικῆς Valckenarius: πραγματικῆς v. — 136, 2 ὑπερείδοντες pro ὑπεριδόντες X. — ἀνὰ λόγον Br: αλογον v. — 5 γραμμῶν C: γραμμάτων v. — 10 σώμασι S: σώματι v. — βαναυσουργίας pro βαναύσου ἀργίας Amiotus. — δεομένοις codices duo: δεομένης ceteri, δεομένῳ St. — 20 τριάμενον I. G. Schneiderus: πριάμενος v. — 137, 2 ἂν ἀνθ᾽ἐξείν] ἀνθ᾽ἐξείν C et codices duo. — 9 ἀπὸ τῶν τειχῶν ἄφνω ὑπερ-

αιφροούμεναι] ἄφνω τῶν τειχῶν ὑπεραιωρούμεναι Emperius.
 — 13 ἐβάπτιζον R: ἀνεβάπτιζον v. — 14 πεφνκῶσι R: εἰσ-
 πεφνκῶσι v. — 19 διασφενδονηθέντων Sch et codex: δια-
 σφενδονισθέντων v. — 20 περιολίσθοι C: περιολίσθη v. —
 21 ἀπὸ] ἐπὶ R. — 28 lacunam indicavit S. — 138, 1 ῥύμην
 anonymus: ῥώμην v. — ποιήσεσθαι pro ποιήσασθαι idem. --
 2 et 7 ἐγγύθεν Br: ἐντεῦθεν v. — 6 διὰ τὸ τεῖχος οὐ μεγάλων
 S cl. Polybii 8, 7: διάδοχος οὐ μέγας v, καὶ δοκοῦς οὐ με-
 γάλας anonymus. — τρημάτων Br post Amiotum: τραυμάτων
 v. — 7 ὄντων add Sch. — 10 καὶ add R. — πληγαῖς pro
 πληγαὶ Muretus. — 12 τοῦ δὲ R: τοῦ v. — 18 ἐσκευοποίητο
 Emperius: ἐσκευοποιεῖτο v. — 24 ὃς ταῖς μὲν ναυσὶν ἡμῶν
 κναθίζει ἐκ τῆς θαλάττης, τὴν δὲ σαμβύκην ῥαπίζων μετ'
 αἰσχύνῃς ἐκβέβληκεν anonymus ex Polybii 8, 8. — 30 τῆς
 πόλεως χρωμένης anonymus: τοῖς πολεμοῖς χρωμένης v. —
 32 ὄρων post Amiotum add St. — 139, 12 εἰς add St. — 24
 παρίσταται R: περιστάται v. — 25 ἄγειν] ἄγει Br. — 28
 σίτου] πότου καὶ σίτου C. — 29 ἐξέλειπε pro ἐξέλιπε St. —
 140, 9 εἶλε St: ἦρε vel ἦρεν codices. — 11 Ἀκρίλλας X,
 Ἀρρίλλαις C: Ἀκίλλας v. — 141, 1 διὰ Br: καὶ διὰ v. — 3
 φαει διὰ post Amiotum anonymus: φαειδεῖα v, φαίδια codices.
 — 4 ὑφ' pro ἐφ' St. — 7 δακρῦσαι codex: δακρῦσαι καὶ v.
 — 8 σχῆμα Br: σχήματος v. — 142, 6 καταλίπη C et codices:
 καταλείπη v. — 21 τοσαῦτα καὶ S: τοσαύτας v. — 143, 24
 φεισάμενος C: χρησάμενος v. — 26 ἐκέτις pro ἐκέτης St. —
 30 Ἐγγυτοῦς pro Ἐγγύους X. — 144, 12 καὶ del C et codex.
 — 21 ἡδονὴν pro ἡδοναῖς anonymus. — 145, 5 τούτῳ R:
 τοῦτο v. — 12 αὐτὸς] αὐτοῖς St. — 29 μέρος] μέλος anony-
 mus. — 146, 9 τῷ add R. — 23 λόγον Cobetus v. l. p. 388:
 λόγων v. — 147, 5 φίλοι Ῥωμαῖοι ὄντες codex: φίλοι ὄν-
 τες Ῥωμαῖοι v. — 13 τυράννοισι C: τυραννοῦντας v, τυραν-
 νῆσειν vel τυραννοῦσιν codices. — 22 αὐτῶ οἱ Συρακούσιοι]
 αὐτῶ Συρακούσιοι Benselerus. — 23 τὴν ὄρηγν R: τὴν ὄρ-
 γὴν τὴν v. — ἀφιῆναι C: ἀφιέναι v. — 148, 14 τῆς δυνά-
 μεως] τὴν τῆς δυνάμεως C. — ἐξανάλωσιν R: ἐξαναλώσειν v.
 — ἡγουμένους R: ἡγούμενος v. — 23 χαρὰν Br: χάραν v.
 — 32 καὶ del Br. — 149, 1 γενομένην pro γινομένην St. —
 2 διελύθησαν R et codex: διέλυσαν v. — 11 ἀπάγειν R: ὑπά-
 γειν v. — 12 Φούλβιον pro Φάβιον X et infra. — 24 λαβεῖν]

λέγειν C. — 150, 1 ἐπέβαλε C et codices duo: ἐπέβαλλε v. — 15 Ξν post Amiotum add X. — 26 ἀπὸ τῆς μάχης R: ἐπὶ ταῖς μάχαις v. — 151, 1 παρενέβαλλον Sch et codices duo: παρενέβαλον v. — 6 τὸ θαρρεῖν pro θαρρεῖν anonymus, 9 ἐπάγειν pro ἐξάγειν vel ἐνάγειν idem. — 18 τε Pflugkius: δὲ v. — 152, 9 ἀπολογησόμενος R: ἐπαπολογησόμενος v. — 153, 2 ἔχον κεφαλὴν C: ἐκ κεφαλῆς v. — 2 περιγενέσθαι del S, περιγενέσθαι καὶ Br. — 3 ἐκθύσεις R: ἐκχύσεις v. — δυσμερούντες οἱ μάντιες Br: δυσμερούντας· οἱ δὲ μάντιες v. — 6 ὁ ἀνὴρ Sch: ἀνὴρ v. — 9 παραταττόμενον pro παραταττόμενος St. — 14 εἶπον ἄν pro καὶ εἶπεῖν St. — 15 προσπεπτῶκει S: προσπέπτωκε v. — 17 ὑπάτευεν R: ὑπάτευσεν v. — 24 Πετηλίαν post Amiotum Br: Πετηνὰν v. — 31 οἱ Ῥωμαῖοι Ἀννίβαν] οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Ἀννίβαν Benselerus. — ἐλῶν] ἐλθῶν? S. — 154, 1 ἐνστρατοπεδεῦσαι R: τῷ στρατοπεδεῦσαι v. — 10 ἔδοξεν pro ἔδεεν X. — 26 ἀρετῆς Muretus: ἀρχῆς v. — 31 προσελθεῖν R: προσεξελθεῖν v. — 155, 2 ὑφισταμένοις Br: ἐφισταμένοις v. — 27 κάλπιν Sch et codices duo: κάλπην v. — 156, 18 τὸν πολὺν ἀντιπάλους ὃς κατέχευε φόνον Tzetzes in Homer. p. 48 Schirach.: καὶ πολὺν ἀντιπάλων ἐγκατέχευε φόνον v.

157, 32 Ῥωμαίοις post ἐνέκειτο add anonymus. — 158, 1 δὲ τούτους μὲν Πελοπίδα Muretus: μὲν τούτοις δὲ Πελοπίδας v. — 4 ὁ add Sch. — 9 ψευδόπτωμα Br: ψεύδωμα v. — 21 αἰδεῖσθαι anonymus: ἀρνεῖσθαι v. — 25 τῷ δυσνικήτῳ] τὸ δυσνίκητον Sch. — 28 Λακεδαίμονος Sch: Λακεδαιμονίων v. — 159, 32 νεμεσῆσαι αὐτούς] νεμεσῆσαι καὶ αὐτούς S.

Vita Aristidis 160, 32 ηῤξε] ἤρχεν ὁ S. — 162, 8 λαγχάνοντες Br et codices tres: λαμβάνοντες v. — 23 ἀνακαλύπτεσθαι Sch: ἀνακαλύπτεσθαι καὶ v. — 26 ἀτενεῖ Classenus: ἀτενῆ v. — 164, 22 ἰδιώταις] δίαιταν Cobetus v. l. p. 385. — 166, 18 ἀργύρου C et codices tres: ἀργυρίου v. — 167, 11 ἐνδεδεχεστάτην pro ἐντελεχεστάτην anonymus. — 168, 1 ἀγαθῶν R: ἀγαθὸν v. — 17 κόλουσις Faesius: κόλασις v. — 26 τὸ ὄστρακον R et 169, 10 St pro τὸν ὄστρακον. — 170, 2 αἶ Br: καὶ v. — 174, 7 Ὑψίονι] Ὑψίονι G. Dindorfius. — 10 ἀνενεχθεῖς Sch: ἀπενεχθεῖς v. — 175, 18 ἐπέδωκαν R: ἀπέδωκαν v. — 176, 22 scribebatur Λαμπρεύς. — 178, 3 ἔκειραν R et codices duo: ἔκειρον v. — 20 Μακεδῶν S: Μακεδόνων codices, Μακεδό-

νων βασιλεύς editio aldina et v. — 179, 1 ἔδοξεν] ἔλεξεν Sch. —
 26 ἀγωνίσασθαι R et codices duo: ἐναγωνίσασθαι v. — 180,
 5 δοκῆ Sch et codices duo: δοκοίη v. — 26 συνέβη μὲν] συν-
 ἔβη aut συνέβαινε S. — 181, 32 ἀποθανούμενος Br: ἀπο-
 θανόμενον v. — 182, 27 μαχουμένους C et codices tres: μα-
 χομένους v. — 183, 17 συνέβαλε C: συνέβαλλε v. — 28 ἐν
 om codex. — 29 Τροφωνίου ὁ Μαρδόνιος] Τροφωνίου Μαρ-
 δόνιος S. — 184, 7 δὲ Sch et codex: γὰρ v. — 29 pentame-
 trum εὐτόλμω ψυχᾶς λήματι πειθόμενοι supplent mor. 873^b.
 — 185, 16 ἔτερά] οὐδετέρα Muretus. — 24 ἄχθεσθαι] ἀχθέ-
 σεσθαι S. — 187, 32 πάντων] ἀπάντων Cobetus v. l. p. 386.
 — 188, 12 δῆμω πιστός ὁ ἀνὴρ C: δῆμω πιστός ἀνὴρ codices,
 δῆμω ὁ ἀνὴρ πιστός v. — 189, 23 ἐπαύσαντο στρατηγούς
 R: ἔπαυσαν τοὺς στρατηγούς v. — 190, 26 εἰπεῖν] εἶπεν S.
 — 191, 6 καὶ del Sch. — 18 προερχόμενον R: προσερχόμε-
 νον v. — 192, 16 ἔπραξεν οὐτ' εἰπέ τι codices duo: ἔπραξέ
 τι οὐτ' εἶπεν v. — 30 ἔταττε Cobetus p. 385: ἔπραττε v. —
 194, 4 δωρεάν om codex. — 5 μέντοι φησὶν ὁ Δημήτριος
 νομοθετῶν ἀντὶ τριωβόλου codices duo: μέντοι ὁ Δημήτριος
 νομοθετῶν ἐψηφίσατο v.

Vita Catonis 194, 29 δημοσίον pro δήμον et 195, 5
 κάτον pro Κάτωνα anonymus. — 14 ἀναγκαῖον] ἀναγκαῖον
 idem. — 17 καὶ πρῶτον] πρῶτον Sch. — 196, 6 παραθέντι
 ἄριστον propter hiatum suspecta. — 10 ἤτησεν] αἰτήσειεν
 Bekkerus. — 21 Σαννιτῶν Br: Σαννιτῶν v. — 197, 31 δὲ τοῦ
 C et codices duo: τε τοῦ v. — 198, 20 ὀφείλειν pro ὀφείλει
 St. — 21 φθορὰν pro φορὰν Amiotus. — 200, 7 ατενοῦς pro
 ἀγεννοῦς St et Thomas M. p. 21, 4 Ritsch. — 13 ὥσπερ R:
 ὥσπερ γὰρ v. — 16 γηροκομία C: γηρωκομία v. — 28 ἐξέ-
 λειπεν S: ἐξέλειπεν v. — 30 τοῖς ψυχὴν pro τὴν ψυχὴν Mure-
 tus. — 201, 20 δεῖπνα Br et codices tres: δεῖπνα καὶ v. —
 202, 10 βητορικῶν] βωμαικῶν libri non nulli. — 203, 2 τῶν]
 τὸν S. — 15 πολλοὺς τοῦ ἄρχειν S: πολλοῦ τοὺς ἄρχειν codi-
 ces, πολλοὺς τοὺς ἄρχειν v. — 204, 14 ὁ πράττωμεν] ὁ τι πράτ-
 τωμεν Cobetus v. l. p. 106. — πράττωμεν pro πράττομεν St.
 — 206, 32 Λακετανῶν Br: Λακεντανῶν v. — 208, 19 φησὶ
 pro φασὶ anonymus. — 209, 6 κοτίνους] κολωνοῖς C. — 27
 ὑπομένουσιν S: ὑπομενοῦσιν v. — 210, 1 ἐνεχείρισαν Br:
 ἐνεχείρησαν v. — 211, 9 τὸ περὶ R: τότε περὶ v. — 12 ὅλως]

ἄλλους Br. — 212, 23 οὐσιῶν pro θυσιῶν Amiotus. — 214, 22 κατέφηνε C: κατέφηνε v. — 216, 7 ἀπῆγον Sch: ὑπῆγον v. — 10 ἐλαύνων] ἐνδύνων codices duo: ἐντείνων? — 15 παρώξυναν C et codices duo: παρώξυνον v. — 19 Πορκία βασιλική προσηγορεύθη] Πορκίαν βασιλικὴν προσηγόρευσε pars codicum. — 218, 21 πενθεροῖς γαμβροὶ ἐφυλάττοντο] πενθεροὶ γαμβροῖς ἐφυλάττοντο S. — 219, 1 ἐξολισθόντος R: ἐξολισθέντος v. — 5 σώμασι] πτώμασι Heldius. — 20 ἀπεκρίνετο C: ἀπεκρίνατο v. — 220, 19 δ' οὖν] οὖν S. — 22 δ' ἔωνοῦντο S: δὲ ὠνοῦντο v. — 221, 15 ἤρεσκε C et codex: ἤρεσε v. — 222, 27 πρὸς τοῦτο R: τοῖς πρὸς τοῦτο v. — 223, 24 δυσχεραίνοιτο R et codices quidam: μὴ δυσχεραίνοιτο v. — 224, 11 Ἰσφῶντα C: Ἰσφῶντα v. — 225, 10 γράμμασι S: πράγμασι v. — 226, 7 πολεμεῖν] πολέμων codex. — 10 περιμένοντος R: περιμένοντας v. — 13 ἀναβαλλόμενον R: ἀναβαλλόμενον v. — 23 ῥέψει R: ῥέπει v.

228, 4 ἱππεῖς et 5 οἱ ζευγῖται del Sch. — 26 ὑπερβαλλόμενος R: ὑπερβαλλόμενος v. — 229, 17 τοῦ βίου] τὸν βίον Br. — 28 ἄργυρον Sch et codex: ἀργύριον v. — 231, 19 ὄγε pro ὄτε St.

Vita Philopomenis 234, 1 φηγῶν] φεύγων S. — 2 Κραῦγιν C: Κραῦσιν v. — 16 Σικωνίων C: Σικωνίων v. — 22 ἀπεργασόμενοι C et codex: ἀπεργασάμενοι v. — 29 ὀρῶμεν] ἐωρῶμεν S cl. 330, 15. — 235, 25 ὄπλομαχεῖν καὶ ἱππεύειν] ὄπλομαχῶν καὶ ἱππεύων C. — 26 εὐφυῶς] εὐφυῆς Sch. — 236, 9 ἐξέβαλεν C et codices tres: ἐξέβαλλεν v. — 15 ὕστατον R: ὕστερον v. — 29 τὸν R et codices duo: τῶν v. — 237, 10 περὶ] παρὰ Br. — 13 ὁ ἀνὴρ Sch: ἀνὴρ v. — 239, 3 κατὰ τάχος C et codex: κατὰ τὸ τάχος v. — 8 ἐνὶ Sch: ἐν v. — 15 παραβάσει] παρατάσει Emperius. — 240, 8 συμβαίνοι R et codices quatuor: συμβαίνοιτο v. — 19 ἐν add S. — 241, 13 τυράννων Sch et codex: τυραννικῶν v. — 28 γενόμενος Br: γενομέναις v. — 242, 23 κολούσαντες pro κωλύσαντες anonymus. — 243, 18 τὸν R: τῶν v. — 244, 16 θηρίῳ — τρεπομένῳ R: θηρίων — τρεπομένων v. — 32 συνεστῶσης] ἐνεστῶσης Br. — 245, 21 γενομένων] γινομένων C. — 247, 7 τῷ — ῥηθέντι C: τὸ — ῥηθέν v, τὸ — ῥηθέν τι codex. — 30 λαμπρὸς R: λαμπρῶς v. — παρὰ Br: περὶ v. — 248, 3 παραβαλλόμενος R: παραβαλλόμενος v. — 250, 4 καθαρῶς pro καθαρὸς St.

— 14 ὄχετο Br et codex: ὡς ὄχετο v. — 252, 5 γάμους Sch: γάμων v. — 254, 1 ἥττημένων C: ἥττωμένων v. — 7 ἀφιστάμενος] ἐφιστάμενος Br, ὑφιστάμενος Hessius. — 256, 21 ἀπολουμένους Sch: ποιούμενος v. — 30 στρατιῶται ὀπλισμένοι] στρατιῶται καθ' ὀπλισμένοι S. — 257, 9 μνημεῖον ol codices duo: μνημεῖον αὐτοῦ ol v.

Vita Flaminii 258, 5 ὁμοίως St: ὅμοιος v. — 30 Μάνιον X: Μάλλιον v. — 259, 30 αὐτὸς post Amiotum R: αὐτὸς ἐν τιμαῖς καὶ πολιτεαῖς v. — 261, 20 εἰς τὸ R: εἰς v. — ὄρθιαι R: ὄρθιος v. — 31 φίλιος C: φίλος v. — 263, 18 Βραχύλλην C: Βραχύλλειν v. — 23 προάγων R: προσάγων v. — 264, 6 ἐπιψηφίσηται ἢ σύγκλητος] ἢ σύγκλητος ἐπιψηφίσηται S. — 13 Φιλίππου πόλεμον] Φίλιππον codices duo. — 20 στρατοὶ R: στρατηγοὶ v. — 30 ἀγνοήσας] ἀμνημονήσας S. — 265, 21 προβολῆς Sch: προσβολῆς v. — σαρισῶν R: ἀρίστων v. — 266, 1 παντὸς] τοῦ παντός; S. — 9 γενόμενοι C et codices duo: γινόμενοι v. — 29 παρέβαλεν C et codices duo: παρέβαλλεν v. — 267, 5 ἐκείνο R: ἐκείνοι v. — 21 καὶ καθ' C et codex: καθ' v. — 268, 23 προελθῶν R: προσελθῶν v. — 269, 8 ὑπερπετόμενοι R: περιπετόμενοι v. — 15 παλιρρῦμην Br: πάλιν ῥύμην v. — 270, 19 Στερτίνιον C: Τιτλίον v. — 271, 26 ἔοικε nescio quis: ἔθηκε v. — 30 γούνη] δ' οὖν Bekkerus. — 272, 6 τὸν C: τῶν v. — 19 πολέμων] πόλεων anonymus. — 273, 6 κεκομισμένον pro κεκοσμημένῳ X. — 12 καλλίω] καλήν Bekkerus. — 274, 5 τις] τι St. — 6 ἐνδιδοῦς] διδοῦς Br. — 23 βασιλεῖας Br: βασιλεῖς v. — 275, 8 τε R: δὲ v. — 24 μεγαλευκτοτάταν S: μεταλευκτοτάταν v. — 276, 21 τε] τε Br. — 277, 6 Κουλέωνος X pro τοῦ λέωνος. — 11 προέγραψε X pro προσέγραψε. — 28 λόγῳ pro λόγῳ ἂ St. — 278, 8 προελθόντες R et codices tres: προσελθόντες v. — 25 καὶ del Sch. — 29 προκαθημένης R: προσκαθημένης v. — 279, 8 νεανίζοντα S: νεανίζοντι v. — 10 φορᾶ ἐδόκει] φορᾶ δοκεῖ S. — 27 ἐπὶ R: ἀπὸ v. — 280, 5 οἰκέτην S: οἰκέτη v. — 7 ἐκθλίψαι S: ἐκθλίψας v. — 9 Αἰβίος pro Λεύκιος St. — 31 εἶναι] ἐκείνῳ R. — 281, 14 ἀφαιρεῖν C: ἀφῆρει v. — 21 τοσοῦτον] τοσοῦτων S.

282, 26 ἐφύλαξε C: ἐφύλασσε v. — 29 εὐ add Br et codices quatuor. — 283, 3 πάντα Br: παντὶ v. — 5 γε R: τε v. — 20 ὀπλισμοῖς pro πολέμοις St. — 284, 19 δόξομεν Sch et codices tres: δόξωμεν v.

Vita Pyrrhi 285, 31 ἀποτραπομένων C et codex: ἀπο-
 τρεπομένων v. — 286, 4 παντάπασιν ἀπορωτάτῳ] παντάπασιν
 ἀπόρω S. — 287, 3 περιβαλόντα C et codices tres: περιβάλ-
 λοντα v. — 17 οὐδὲ C: οὔτε v. — 27 συστάντες R: συν-
 στάντες v. — 290, 6 φθάσαι ἀνελεῖν] φθάσαντ' ἀνελεῖν C. —
 19 Στυμφαλάν Palmerius: Νυμφαλάν v. — Παραναλάν Nie-
 buhrus: παραλλάν v. — 292, 1 εἰς χεῖρας S et codex: εἰς
 τὰς χεῖρας v. — 2 τόλμης R: δόξης v. — 6 χεροῖν] χερσὶ S.
 — ἅμα pro ἀλλὰ Muretus. — 20 ἐκείνου C: ἐκείνης v. —
 293, 5 αὐτῷ φαίνεται codices tres: φαίνεται αὐτῷ v. — 23
 εἰρήκειμεν pro εἰρήκειν St. — 296, 6 μεταβάλλονται C et codex:
 μεταβάλλονται v. — 16 μεταβαλομένους C: μεταβαλλομένους
 v. — 23 ὄραν R et codex: εἰσορᾶν v. — 297, 9 οὐδ' C: οὐθ'
 v. — 12 οὐκ ἔστιν εἰπεῖν del Cobetus v. l. p. 373. — 298, 15
 νομίζοντας Muretus pro νομίζοντες. — 299, 10 ποιήσων] ποιή-
 σειν St. — 300, 2 εὖ] ἦ R. — 27 ἦ pro εἰ Muretus. — 28 ἔφη
 ὁ] ἔφη vel εἶπεν ὁ S. — 301, 17 ἀπέλειπεν C: ἀπέλιπεν v. —
 29 συγχυθέντος Sch: συσχεθέντος v. — 302, 3 πελαγίου X:
 πλαγίου v. — 9 φοβερώτερον S et codex: φοβερώτατον v. —
 20 ἔνιαι C: ἐνίαις v. — 303, 6 Λαιβίνος X et postea pro Ἀλ-
 βίνος. — 304, 12 ἐφορῶν R: εὖ φρονῶν v. — 28 παραβαλῶν
 Sch: παραλαβῶν v. — 305, 8 ἀνάπαλιν R: ἅμα πάλιν v. —
 10 γεγонуῖα Muretus: γέγονεν ἦ v. — 13 Δεξῶος] Δέξιος
 Amiotus, Δέκιος Hasius. — 306, 11 νενικήκοι Sch et codices
 tres: νενικήκει v. — 14 ἐτέρας R: ἐτέρους v. — 22 παισὶν
 Muretus: πᾶσιν v. — 308, 30 παραστῆσαι Br: περιστῆσαι v.
 — 309, 9 τέλους Br et codex: τέλος v. — 311, 16 κατειργά-
 σατο R: κατειργάσαντο v. — 312, 12 καινὰς Sch et codices tres
 κενὰς v. — 22 θάτερον S: θατέραν v. — 313, 11 αὐτὸν C
 ἑαυτὸν v. — 26 φόρου Sch: φόρους v. — 314, 18 ἀπολείπειν
 Sch: ἀπολιπεῖν v. — 315, 20 βία τῶν Emperius: βία μετὰ τῶν
 v. — 316, 8 περὶ add St. — 317, 12 φθάσας Pflugkius: σώσας
 v. — 318, 4 ἐν add Muretus. — 319, 14 κτώμενον R: κτώμε-
 νος v. — 29 τεῦ κάρρων Sirletus: πευκαρπῶν vel πεῦ καρ-
 πῶν codices. — 320, 18 τοῦ μέσου R: τὸ μέσον v. — 21 ἐν
 add C. — 321, 15 τὴν πόλιν S: τὴν τε πόλιν v. — 27 οἶχε
 Toupius: ὄχραι v. — 322, 15 ἀσοφλάν] ἀσάφειαν Br. — 23
 ante τὴν non nulla excidisse suspicatur S. — 29 ὀλολυγμοῦ
 Bekkerus: ἀλαλαγμοῦ v. — 323, 26 ἄλλας Br: ἄλλαις v. —

324, 1 ὑπὸ C: ἀπὸ v. — 8 πρὸ αὐτοῦ Emperius: πρὸς αὐτοὺς v. — 14 συνεμβalόντες C: συμβalόντες v. — ἀκαληφθέντες R: ἀπολειφθέντες v. — 325, 17 Ἀπόλλωνος X: Ἀπολλωνίς v. — 22 τοῦ Ἀριστέου αὐτοῖς] αὐτοῖς τοῦ Ἀριστέου? S. — 326, 30 τῷ pro τὸ Muretus. — 31 ἤλπισε S: ἤλπιξε v. — 327, 9 μαχομένῳ ἐκ] μαχόμενος ἐκ S.

Vita Marri 330, 3 ποιεῖται] ποιεῖ C. — 8 τοῦτο] τὸ St. — 331, 6 Κιρραϊάτωνι] Κηρατινῶν Leopoldus, Κερατινῶν C, Κερεάτῳ Kramerus ad Strabon. 1, p. 376. — 32 κρήσεις] αἰρέσεις Claviger. — 333, 21 πρῶτον pro πρῶτος Muretus. — 27 χαλεποῖς idem pro χαλεπῶς. — 334, 2 οὔτε — οὔτε Sch: οὐδὲ — οὐδὲ v. — 13 ξειῶν C: ξειῶν v. — 16 οὐδὲν R: οὐδὲ v. — 335, 9 τιμῆς R: τῆς τιμῆς v. — 20 τότε pro ὅτε Muretus. — 21 τεκτόνων pro Τευτόνων Amiotus. — 336, 21 κτενεῖν pro κτείνειν St. — 337, 13 μετρῶν Br et codex: μέτρον v. — μέγεθος Br et codex: καὶ μέγεθος v. — 338, 3 αὐτοῦ pro ἑαυτοῦ Muretus. — 4 ἐκδῶν C: ἐκδῶ v. — 339, 23 μεμιχθαι pro μέμικται Muretus. — 30 γνωσθὲν Bekkerus: γνωσθέντων v. — 340, 2 οἰκοῦν pro ὄκουν Muretus. — 5 μέγα λαμβάνων idem pro μεταλαμβάνων. — 341, 20 ἡμέραις] ἡμέρας S. — 342, 21 αὐτὸς R: αὐτοῖς v. — 343, 21 διῆλθε τῷ Μαρίῳ ὁ] τῷ Μαρίῳ διῆλθεν ὁ S. — 344, 12 ἐδεῖτο] ἔδει R. — 18 βραδύπορον pro βραχύπορον Muretus. — 31 δυσπρόσοπτοι R et codex: δυσπρόσωποι v. — 345, 1 μέγα] μέγα μέρος R. — 346, 4 Καιπίωνος pro Σκηπίωνος X. — 346, 17 τῇ Μαρίου S: τὴν Μαρίου v. — 28 περι] παρὰ Haitinger. — 32 τοὺς στρατιώτας] τοὺς γυῖπας C. — 347, 11 ἐφθέγγατο αὐτῷ codices tres: αὐτῷ ἐφθέγγατο v. — 348, 4 δὲ Br. τε v. — 349, 2 Καιπίωνος pro Σκηπίωνος St. — 17 στρατῶν Sch: στρατηγῶν v. — 28 διαβάντες Emperius: διαβάντας v. — 350, 16 ἀπελείποντο] ὑπελείποντο C. — 351, 6 προσέβαλον C et codex: προσέβαλλον v. — 352, 3 μέντοι R: μὲν v. — 355, 16 Σηκουανῶν C: Σικουανῶν v. — 356, 3 δὲ τὸ Br: τε καὶ v. — 11 φησὶ Br: φασὶ v. — 28 διβολία R: διβόλια v. — 357, 11 ἡ add C. — 359, 24 ἀπέλειπεν C et codex: ἀπέλιπεν v. — 360, 15 φησὶν ὡς del R. — 17 τὸ R: τὸν v. — 24 μιᾷ Br: μιᾶς v. — 27 ὁ Νωνίου pro ὁ ὄνιου X. — 361, 5 τῷ Μετέλλῳ ἀπάτην] ἀπάτην τῷ Μετέλλῳ S. — 362, 5 ἐπικηρῦξαι Leopoldus: ἀποκηρῦξαι v. — 364, 24 ἐδέησαν R: ἐδέησεν v. — 365, 8

Ποπλίου] Πομπαιδίου S. — 14 παραδόντων S: παραδιδόντων v. — 368, 1 λαμβάνων R et codices tres: καὶ λαμβάνων v. — 4 προιδόμενος R: προειδόμενος v. — 369, 15 τοὺς R: τούτους v. — 20 ἀλεγίξει Aristoteles h. a. 6, 5: ἀλυβάξει v. — 31 ἡ Αἶναρία pro ἰναρία vel ἠναρία St. — 371, 3 περιπέσειν C: περιπεσεῖν v. — 20 Τιτίννιος R: Τίννιος v. — 372, 7 συμβαλῶν] συμβαλεῖν S. — 30 χογγίξει R: χογγίξοι v. — 373, 16 ἐφέρετο S: ἐφέρετο δὲ v. — 375, 14 μεθ' ὧν del C qui deinde Προσβαλῶν δὲ cum aliquot libris. — 377, 2 πλεῖονα R: πλεῖονα δὲ v. — 17 ἀεὶ]καὶ S. — 25 ἐκάλει δὴ τὸ] ἐκαλεῖτο δὴ τὸ S. — 378, 6 ἀσπασόμενοι pro ἀσπασάμενοι St. — 379, 26 ἐκζωπυρήσας C: ἐκζωπυρίσας v. — 380, 11 προελθῶν R: προσελθῶν v. — 381, 7 ἱστορικὸς] 'legitur etiam τιμητικὸς' St. — 22 Διὸ ἔτη] δι' ὃν ἔτη S.

Vita Lysandri 383, 12 αὐτοῖς Br et codex: αὐτοὶ v. — 20 Ἀριστόκλειτος] Ἀριστόκριτος Pausanias. — 384, 30 οὖν del Sch. — 385, 8 βαλλόμενος pro βαλλόμενος St. — 10 ἐκεῖ κατασκευασάμενος] ἐγκατασκευασάμενος S. — 387, 21 ἐποίησεν ἔτι μᾶλλον] ἐποίησεν μᾶλλον ἔτι Benselerus. — 388, 12 εἰς] πρὸς S. — 389, 25 μεταβαλομένων C et codex: μεταβαλλομένων v. — 390, 8 φησὶ Amiotus: φασὶ v. — 20 Μῆδιαν C et codex: Μῆθειαν v. — 31 ἐπέδειξε Muretus pro ἐπιδείξει. — 393, 27 χρόνον C et codex: χρόνον v. — 394, 25 ἐκπαλῶν C: ἐκπαλῶν v. — 28 Δαίμαχος X pro Δάμαχος. — 32 πολυπλόκους idem pro πολύπλους. — 395, 1 ὥστε R: ὡς τὰ v. — 11 ἀποκοπεῖσαν C et codex: ἀποκοπέσης v. — 22 αὐτὸν del Sch. — 396, 6 ἑταιρειῶν R: ἑταιριῶν v. — 397, 21 κα C: καὶ v. — 22 αἱ χρήδοιτε God. Germannus: ἃ χρῆ δόντες v. — 23 κατηρεῖ] κατῆμι libri.. — δοκέη C: δοκέοι v. — 26 ἐρωτώμενον pro ἐρωτώμενου Muretus. — 398, 5 δεκάτη] δέκα τοῦ? S. — 17 παρὰ πότον καὶ] καὶ παρὰ πότον C. — 399, 3 συναράμενος] ἀράμενος C. — 5 συνεπετίμησε] ἐπετίμησε R. — τὸν Καλλίβιον del R. — 400, 9 γίνοιτο C: γένοιτο v. — 22 εἰσεποιεῖτο] εἰσεποίησε C. — 26 κοινῇ οὕτως] κοινῶς? S. — 401, 21 πρῶτον pro πρῶτον Muretus. — 26 εὐρυχώρου Naekius: εὐρυχώρου v. — 29 Λυσάνδρεια Cobetus v. l. p. 87: Λυσάνδρια v. — 402, 12 εἶπεν pro εἰπεῖν Auratus. — 20 οὐδὲ R: οὐτε v. — 404, 4 αὐτῷ συνελθεῖν ὡς λύσων codex: αὐτῷ ὡς λύσων συνελθεῖν v. — 21 μόνος Stobaeus: μόνον v. — 26 Ἀφουταίων pro Ἀφου-

γαίων X et postea. — 405, 12 πρώτων C: πρώτων v. — 406, 16 Λεωτυχίδαν C et postea: Λεωτυχίδην v. — 21 μὲν del S. — 24 γε pro τε St. — 407, 1 προφέρων C: προσφέρων v. — 6 φθισιβρότου R: φθισίβροτον v. — 12 βασιλεύσουσι σὺν S: βασιλεύσουσιν v. — 408, 4 ἐπικείμενον] περικείμενον C. — 28 στρατιώταις] Σπαρτιάταις Emperius. — 409, 5 κάλλιον C: μάλλον v. — 12 Σπιθριδάτην pro Μιθριδάτην X. — 25 Εὐρυπαντίδαι C: Εὐρυτιωντίδαι v. — 410, 4 ἦ add R. — 29 σκευωρίαν So: σκαιωρίαν v. — 411, 13 προῆγον R: προσῆγον v. — 413, 5 φῆναι S: ἐφεῖναι vel πεμφθῆναι libri. — 7 ἀπέστειλαν pro ἀπέστειλεν Muretus. — 415, 2 ἔπεμψε C: ἐπέπεμψε v. — 5 Πανοπέων Sch: Πανοπαίων v. — 11 θαυμάσαντα C: θαυμάσαντος v. — 416, 1 λύκουσ pro λύκουσ anonymus. — 9 προγράψαι R: προσγράψαι v. — 14 βασιλέως τοσαύτης Emperius: βασιλείας τοιαύτης v. — 17 ψέγει — ἐπαινεῖ So: ψέγειν — ἐπαινεῖν v, sed praestat deleri cum Cobeto p. 373.

Vita Sullae 417, 17 καὶ del Sch. — 419, 7 ἔτι νέος ἂν post ἀρξάμενος γὰρ collocanda suspicatur S. — τὸ] τι C. — 27 ἢ δι' αὐτοῦ delendane? S. — 420, 15 ἐλάττονα τοῦ Petavius: ἔλαττον αὐτοῦ v. — 31 αὐτὸς So: αὐτὸν v. — 422, 14 Χαλδαῖος C post Amiotum: Χαλκιδεὺς v. — 21 συνειλοχότι Sch: συνειληχότι v. — 27 ἀνέθηκε Νίκας Cobetus v. l. p. 86 cl. Mar. 32: ἀνέθηκεν εἰκόνας v. — 423, 16 ἄνδρες Ἀθηναῖοι Bekkerus: Ἀθηναῖοι ἄνδρες v. — 424, 9 καὶ del R. — 15 θειότητος] ὀσιότητος Cobetus p. 8. — 18 alterum παραλόγως add Amiotus. — 31 παρῆλθε] παρειδε S. — 425, 1 χρήσοιτο Sch: χρήσαιτο v. — 20 Μάριον pro Οὐάριον Amiotus. — 426, 2 πόλεμοι C: πολέμιοι v. — 7 προαγαγόντες R: προσαγαγόντες v. — 17 γὰρ ἀνθρώπων R et Suidas v. Σύλλας: γὰρ αὐτῶ v, γὰρ omisso αὐτὸς libri non nulli. — 18 ἦθεσιν C: ἦθεσι δι' v. — 20 αὕτη R: αὐτὴ v. — 427, 23 συνταράξας Br: συντάξας v. — 428, 1 ἐπάρχοντα ποιήσας] ἐπάρχοντα παύσας anonymus, sed latet aliud. — 429, 7 Πικτὰς Lubinus: Πικίνας v. — 18 τεγῶν R post Amiotum: τειχῶν v. — 431, 14 ἀοικήτων Muretus: ἀολίκτητον v. — 16 ἐπήγει R: ἐπὶ v. — 31 ἐκείνω ἔαν πόλεμον] ἐκείνω πόλεμον ἔαν Benselerus. — 432, 7 βασιλεύεσθαι ἠναγκασμέναις corrupta sunt. — 433, 5 ἀντέγραψε Sch: ἀντέγραφε v. — 9 γε Br: τε v. — 434, 5 ὑφ' αὐτῶ εἰς] ὑφ' αὐτὸν

εἰς S. — 436, 3 φιλομαθῆσων R: φιλομαθῆς ὦν v. — 15 Ἀτήιον Br: Τήιον v. — 24 διὰ] διὰ τῶν C. — 29 πολλοῖς] πολυς S. — 436, 9 πολλοῖς μὲν ὀλίγους Dion. fragm. 1, p. 93 Bk.: πολλοὺς μὲν ὀλίγους v. — 12 ἐν ᾧ] ἐν ἧ Emperius. — 22 εἶχε] εἶλε Emperius. — 32 χρονοτριβεῖν pro χρόνω τρίβειν Bekkerus. — 438, 17 καὶ add Sch. — 439, 1 λόγον pro πόλεμον Muretus. — 20 Ἐρλικιον pro Ἐρκιον St. — 29 προσημαίνει ἐντός] προσημήνειεν ἐντός S. — 440, 10 παραταττομένοις R: ταρταττομένοις v. — 16 Μόλου ex c. 19: Μωρίου v. — 441, 11 εὐκαμπῆς R: ἀκαμπῆς v. — 442, 12 πόλεων pro πολεμίων Muretus. — 22 ἐμβάλων C: ἐμβάλων v. — 30 ὤρμησεν ὅθεν C: ὅθεν ὠρμησε v, ἦγεν ὅθεν ὠρμησε? S. — 31 ἐπήγε Muretus et codex: ἐπήγεν ἐπὶ v. — 443, 22 μέχρι del Emperius. — 444, 13 διαδιδούς C et codex: διαδούς v. — 25 ὁμαλόν R: μόνον v. — 32 ἐλώδεις Br: ὑλώδεις v. — 445, 12 φενγόντων Br: φονευόντων v. — 19 ἀριστον] ἀριστᾶν? S. — 30 αἰρεῖ Leopoldus: αἰρει v. — 447, 10 Νικομήδει C: Νικομήδη v. — 26 ὑπὸ Σύλλα ἀναγραφῆσαι] ὑπὸ Σύλλα γραφῆσαι S. — 448, 9 ἀποσταλῆναι fragm. Dion.: ἀποσταλῆναι αὐτὸν v, ἀποσταλῆναι αὐτοὺς pars librorum. — 11 αὐτὸν Leonclavius: ἐαυτὸν v. — 12 Μαυδικὴν Leopoldus: Μηδικὴν v. — 449, 29 πλεονεξία mg codicis A volueratque So: πολιορκία v. — 450, 15 τὸ τὸν — κληρον — περιγενέσθαι R: τὸν — κληρονόμον — παραγενέσθαι v. — 21 Αἰδησον pro Ἄδισον X. — 31 παραιτητῶν Br: ἀπαραιτήτων v. — 451, 28 Τίφατον Bochartus: Ἴφαιον v. — 452, 13 ἐμπεπρήσεσθαι R: ἐμπεπρήσθαι v. — 26 συνέβαλον C et codex: συνέβαλλον v. — 453, 30 προσιόντες τῷ Σύλλᾳ ἐδέοντο] τῷ Σύλλᾳ προσιόντες ἐδέοντο S. — 455, 24 πολεμικώτατα R post Amiotum: πολεμιώτατα v. — 456, 2, περὶ] παρὰ S. — 458, 6 Φουφίδιον Ruhnkemius: Ἀνφίδιον v. — 23 θεοῦ οὔτε] θεῶν οὔτε? S. — 459, 15 προεγράφη Huttenus: προσεγράφη v. — 460, 1 γάμου] γάμοις? S. — 5 Μανίου pro Μάγνου Muretus. — 461, 15 ἐμπληκτότατον C et codex: ἐμπληκτικώτατον v. — 23 περιττή ἦν] περιττή γ' ἦν? S. — 462, 1 εἰσεννοχῶς S: παρεσεννοχῶς v. — 12 παρὰ Sch: περὶ v. — 463, 27 τε del S. — 464, 3 Δικαιορχία C: Δικαιορχία v. — 10 φήσας So et codex: ρίψας v. — 32 ὅσον C: ὅσον δ' v. — 466, 11 πρῶτερον] πρῶτερον δὲ C. — 19 οὕτως S οὕτω τε v — 467, 26 ὑπερβαλομένου Sch et codex: ὑπερ-

βαλλομένου v. — 470, 11 παρανόμους ἀπέδειξε τοὺς τυράννους] παρανομωτάτους ἀπέδειξε τυράννους S.

Vita Cimonis 472, 8 χρυσάμενον R: χρησάμενον v. — 15 οἱ R: οἱ δὲ v. — 474, 25 σχῆμα Valckenarius: χρῆμα v. — 32 Πεισιανακτιῶ (Πεισιανακτίῳ) X: Πλησιανακτίῳ v. — 475, 8 ἀρεταῖς R: ἀγοραῖσι v. — 476, 8 ἀναθεῖναι] ἀνάθημα Emperius. — 21 πρὸς add St. — 478, 16 ἀξιόλογον ἀφελήθη Benselerus: ἄξιον λόγου ἀφελήθη v. — 479, 9 Σωφάνης Palmerius: Σωχάρης v. — 480, 10, τετρακοσίων] ὀκτακοσίων Meursius. — 14 Ἀψευφίων secundam inscriptiones C. Keilius: Ἀψεψίων v. — 17 προελθῶν] παρελθῶν S. — τῷ θεῷ] τῇ θεῷ codex. — 481, 12 τὸν μὲν κόσμον αὐτοὶ ἔλαβον] τὸν μὲν κόσμον αὐτοῖς ἔλαβον vel αὐτοὶ μὲν τὸν κόσμον ἔλαβον S. — 23 στρατηγίας C: στρατιᾶς v. — 24 ἀπὸ R: ὑπὸ v. — 29 ὁ pro ᾧ Muretus. — 482, 2 συνήθεις] δύο ἢ τρεῖς Theopompus Athenaei 12, 533^b. — 10 κἀγὼ pro κάτω X. — 12 πρὸ τοῦ G. Hermannus: πρώτῳ v. — 22 Ἀρκεσίλα Westermannus: Ἀγεσιλάου vel Ἀγρησίλα libri. — 30 ἐδίδαξαν] ἔδειξαν Sch. — 484, 13 ἀστρατείας R: στρατείας v. — 486, 16 Ἰδρω] Σύρδη Lubinus, Κύπρω So. — 488, 3 Λακεδαιμονίων Muretus: Λακεδαιμονίους vel Μακεδονίους libri plerique. — 20 τε add Sch. — 489, 4 κἀντίοτ' ἂν Porsonus: κἀντίοτ' v. — 12 Κλειτορίας C: Κλιτορίας v. — 490, 4 τέταρτον] τεσσαρεσκαίδεκατον Niebuhrus. — 22 ἐλῶτες C post Amiotum: ἰδιῶται v. — 491, 11 κόψαντας Br: κόψαντος v. — 25 ἅπασι] ἀπειναι R. — 26 Δελφούς] Δωριεῖς? S. — ἔλευθερώσαντες pro ἔλευθερώσοντες St. — 492, 17 αὐτῷ] αὐτοῦ Hallemanus. — 493, 14 στρατὸς post Amiotum Br: στρατηγὸς v. — 24 lacunam indicavit S. — 26 κύκλῳ] Κύπρω Br. — 494, 24 στρατηγῶ τῶν Sch: στρατηγούντων v.

Vita Luculli 495, 25 αὔγουρα C: αὔγουραν v. — 496, 22 ἐντενεῖν Br: ἐκτεμεῖν v. — 497, 7 λαμβάνον pro λαμβάνων St. — 13 Ἑλληνικοῖς C: Ἑλληνικαῖς v. — 498, 26 ἀναμενῶν R: ἀναμένων v. — 499, 6 συνῆγε C: συνήγαγε v. — 15 διαδιδράσκοντος C et codices duo: διαδράσκοντος v. — 16 ὃν ὑφ' ἑαυτοῦ R, ὑφ' ἑαυτοῦ γ' ἐξεωσμένου—εἰργομένου C. — 30 αὐτοῦ] αὐτὸς τοῦ R. — 31 Μιθριδάτη R: Μιθριδάτην v. — 500, 29 Μάμιον Leopoldus et codices tres: Μάριον v. — 501, 3 προσῆλθον R et codices duo: προσῆλθον v. — 502, 18 Μιθρι-

δάτη pro Μιθριδάτην St. — 503, 11 Λουκούλλω C: Λουκούλλου v. — 29 ἐθιζόμενοι R et codex: ἐρεθιζόμενοι v. — 504, 7 ἠλαύνετο Sch: ἠλαννε τὰ v. — 12 χρυσοφόροις pro χρυσοφόροις Muretus. — 505, 12 διαβεβαιουμένου ὀφθέντα] διαβεβαιουμένου μόνον ὀφθέντα S. — 22 κατέστη μὲν R: κατέστησεν v. — 26 σχῆμα post Amiotum C: σῶμα v. — 507, 5 παρεμβεβληκότης So: παραβεβληκότης v. — 508, 14 ὑποφαίνουσιν R: ὑπερφαίνουσιν v. — 15 βοηθήσασα Dacerius: βοηθήσουσα v. — 509, 15 ἔγνωστο C et codices: ἔγνωσται v. — 22 πεξοί] πεξή? S. — 510, 7 προφρέας] πρὸς Νέας S. — 511, 15 ἐκβαλεῖ pro ἐκβαλεῖν St. — 512, 9 ἐξέφηναν R: ἐξέφηνε v. — 27 δὲ αὐτὸν Benselerus et codex: δὴ αὐτὸν v. — 30 εὐπρεπεστέραν R: εὐπρεπεστέρας v. — 31 ἀναγκασθέντα Sch: ἀναγκασθέντος v. — 513, 28 ἐπὶ τόπῳ ἀσφαλεῖ τῷ στρατοπέδῳ] ἐπὶ τόπῳ τὸ στρατόπεδον ἀσφαλεῖ S. — 514, 11 κινδύνη Sch: κινδύνου v. — 16 μεταβαλομένου R: μεταβαλλομένου v. — 515, 16 καὶ add S. — 516, 13 Δορύλαος C: Δορύαλος v. — 23 ἀπελείποντο C: ἀπελείποντο v. — 517, 12 γέννησιν] γένεσιν S. — 16 Φαρνάκειαν S: Φερνακίαν v. — 518, 20 ἔνθεν C: ἦλθεν v. — 21 πρότερον C: πρῶτον v. — 519, 1 ἐκλειπῶν] ἐκλείπων S. — 4 ἐκπλεόντων pro εὐπλεόντων St. — 8 ἐξαιτουμένων Br: ἐξαιρουμένων v. — 14 καὶ δακρύσαντα] καταδακρύσαντα S. — 22 αὐτὴν R: αὐτῆς v. — 29 Ἀριστῶνος pro Ἀρίστωνος Muretus. — 31 οἰκεία κακὰ φεύγουσιν Br et codex: οἰκεία καταφεύγουσιν codices tres, οἰκεία διαφεύγουσιν v. — 520, 17 τε R: δὲ v. — 22 ἐν add R. — 521, 22 ἔπειτα C: ἐπεὶ δὲ v. — 522, 1 ὄντων C: τῶν v. — 8 Σκηνήτας So: Σκηνήτας v. — 20 καταγγελῶν R: καταγγέλλων v. — 28 Ῥωμαίους πολέμου ἄρχοντας] πολέμου Ῥωμαίους ἄρχοντας S. — 29 βασιλέων] βασιλέα βασιλέων C. — 523, 9 εἰς τὰ βασίλεια. Καὶ δὴ λόγων So: Καὶ δὴ λόγων εἰς τὰ βασίλεια v. — 25 τῷ add R. — 524, 16 Λουκούλλεια pro Λουκούλλια Muretus. — 525, 2 φράζει οὖν] φράζει δ' οὖν S. — 28 ἦδη οἴωμενος] οἴωμενος ἦδη Benselerus. — 526, 20 ὡς ὀλιγάκις codex: ὡς δὴ ὀλιγάκις v. — 527, 24 οὐδ' C: οὐχ v. — 528, 13 ἐνοχλήσοντα R: ὀχλήσοντα v. — 21 προέμενος pro προθέμενος St. — 26 ἀναστάτων So: ἀναστάντων v. — 27 Ἀδιαβηνοὶ So post Amiotum: Ἀραβηνοὶ. — 529, 32 ἦσαν delendumne? — 531, 22 προτάγματι C: προσταγμάσι v. — 26 τῆ

ἡμέρα ἦ] aut τῇ ἡμέρᾳ aut ἡ delendum suspicatur S. — Καίλωνος pro Σκηπίλωνος X. — 29 ἦν δὲ Sch: ἦν δὲ καὶ v. — 532, 3 δέον ἐκηβόλοις R: δέοι ἐκηβόλοις v. — 4 συναιρήσων aut συναίρειν R: συναιρήσειν v. — 6 κατατεταγμένην C post Amiotum: καταπεφραγμένην v. — 12 οὐθ' R: οὐδ' v. — 21 κελεύσας Sch: καὶ κελεύσας v. — 533, 8 αἰχμάλωτον Pflugkii: αἰχμαλώτων v. — 18 τοσοῦτῶ] τοσοῦτον S. — 535, 21 διώκει Br: διώκει v. — 536, 3 ἡγεμονιών pro ἡγεμόνων Muretus. — 537, 32 Ἀτροπατηνοῖς Amiotus: Σατραπηνοῖς v. — 538, 12 προάγειν So: προσάγειν v. — 13 τὴν βάρβαρον R: τὸν βάρβαρον v. — 15 ταῖς αἰθρίαις R: τοῖς αἰθρίοις v. — 20 ἐλώδης S: ὑλώδης v. — 25 προσπέμποντες R: προπέμποντες v. — 539, 26 ἀρχῆς ἀτιμίαν Br: ἀρχὴν ἀτιμίας v. — 540, 28 ἀπολειπόμενος Leopoldus: ἀπολιπόμενος v. — 31 διαδιδούς C et codex: διαδούς v. — 541, 14 εἰ δεῖ pro ἔδει Muretus. — 20 αὐθις C: εὐθὺς v. — 544, 2 ὑπὸ C: ἀπὸ v. — 31 μεταβαλλόμενος C: μεταβαλλόμενος v. — 545, 20 ἀργυροῦ C: καὶ ἀργυρίου v. — 546, 13 ἀνεῖναι C: ἀναθεῖναι v. — 21 ἐπιλιπούσης R: ἀπολιπούσης v. — 23 οὐ del R. — 547, 12 κατασκοπαὶ περιόπτων καὶ κατασκευαὶ ἀναπεπταμένων] κατασκευαὶ περιόπτων καὶ ἀναπεπταμένων S. — 548, 25 τούτῳ pro τοῦτο Muretus. — 550, 10 ἀντέτατε R: ἀντετάττετο v. — 551, 2 Βέττιον pro Βρέττιον X. — 11 ἐδόκει γὰρ ὑπ' αὐτῶν S: ἐδόκει παρ' αὐτῶν v, ἐδόκει ὑπ' αὐτῶν codices. — 22 κατακλύσαι R et codices duo: καταλύσαι v. — 25 ἄν add R.

552, 28 ἄξια] ἄξιον Bekkerus. — 553, 6 Νέα πόλει S: Νεαπόλει v. — 19 περὶ R: ἐπὶ v. — 23 φιλομεμφώτατος] φιλομεμφέστατος Gail. Dindorfus in Steph. thes. s. v. — 28 μᾶ post πάλῃ del R — 29 παραδοξοῖκας pro παραδόξω νίκας Muretus. — 554, 2, ἀρχούση R: ἀρχούσης v. — 5 μὲν R et codices duo: μὲν οὖν v. — 22 αὐτὸν R: αὐτῶν v. — 29 συνῶδουσι C: ἄδουσι v. — 550, 10 βασιλέων So: βασιλειῶν v.

ΤΙΜΟΛΕΩΝ.

235 Ἐμοὶ μὲν τῆς τῶν βίων ἄψασθαι μὲν γραφῆς συνέβη δι' ἑτέρους, ἐπιμένειν δὲ καὶ φιλοχωρεῖν ἤδη καὶ δι' ἑμαυτόν, ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ τῇ ἱστορίᾳ πειρώμενον ἁμῶς γέ πως κοσμεῖν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς ἐκείνων ἀρετὰς τὸν βίον. Οὐδὲν γὰρ ἄλλ' ἢ συνδιαιτήσει καὶ συμβιώσει τὸ γινόμενον ἔοικεν, ὅταν ὥσπερ ἐπιξενούμενου ἕκαστου αὐτῶν ἐν μέρει διὰ τῆς ἱστορίας ὑποδεχόμενοι καὶ παραλαμβάνοντες ἀναθεωρῶμεν ὁσσοῦς ἐξηνοϊόσ τε, τὰ κυριώτατα καὶ κάλλιστα πρὸς γυνῶσιν ἀπὸ τῶν πράξεων λαμβάνοντες. 10

Φεῦ, φεῦ· τί τούτου χάσμα μείζον ἂν λάβοις [καὶ*] πρὸς ἐπανόρθωσιν ἡθῶν ἐνεργότερον; Δημόκριτος μὲν γὰρ εὐχέσθαι φησι δεῖν, ὅπως εὐλόγων εἰδώλων τυγχάνωμεν καὶ τὰ σύμφυλα καὶ τὰ χρηστὰ μᾶλλον ἡμῖν ἐκ τοῦ περιέχοντος ἢ τὰ φαῦλα καὶ τὰ σκαιὰ συμφέρηται, 15 λόγον οὐτ' ἀληθῆ καὶ πρὸς ἀπεράντους ἐκφέροντα δεισιδαιμονίας εἰς φιλοσοφίαν καταβάλλων· ἡμεῖς δὲ τῇ περὶ τὴν ἱστορίαν διατριβῇ καὶ τῆς γραφῆς τῇ συνηθείᾳ παρασκευάζομεν ἑαυτοὺς τὰς τῶν ἀρίστων καὶ δοκιμωτάτων μνήμας ὑποδεχομένους αἰεταῖς ψυχαῖς, εἴ τι φαῦλον 20 ἢ κακόηθες ἢ ἀγεννὲς αἰ τῶν συνόντων ἐξ ἀνάγκης ὁμιλίαι προσβάλλουσιν, ἐκκρούειν καὶ διωθεῖσθαι, πρὸς τὰ κάλλιστα τῶν παραδειγμάτων ἴλεω καὶ πράξιαν ἀποστρέφοντες τὴν διάνοιαν. Ὡν ἐν τῷ παρόντι προκεχειρίσμεθά σοι τὸν Τιμολέοντος τοῦ Κορινθίου καὶ τὸν Αἰμιλίου 25 Παύλου βίον, ἀνδρῶν οὐ μόνον ταῖς αἰρέσεσιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς τύχαις ἀγαθαῖς ὁμοίως κεχηρημένων ἐπὶ τὰ πράγματα

καὶ διαμφισβήτησιν παρεξόντων, πότερον εὐποτμία μάλ-
λον ἢ φρονήσει τὰ μέγιστα τῶν πεπραγμένων κατορ-
θωσαν.

- I. Τὰ μὲν Συρακουσίων πράγματα πρὸ τῆς Τιμολέ-²³⁶
5 οντος εἰς Σικελίαν ἀποστολῆς οὕτως εἶχεν. Ἐπεὶ Δίων
μὲν ἐξελάσας Διονύσιον τὸν τύραννον εὐθύς ἀνηρέθη
δόλῳ καὶ διέστησαν οἱ σὺν Δίῳ Συρακουσίους ἐλευ-
θερώσαντες, ἡ δὲ πόλις ἄλλον ἐξ ἄλλου μεταβάλλουσα
συνεχῶς τύραννον ὑπὸ πλήθους κακῶν μικρὸν ἀπέλειπεν
10 ἔρημος εἶναι, τῆς δ' ἄλλης Σικελίας ἡ μὲν ἀνάστατος καὶ
ἄπολις παντάπασιν ἤδη διὰ τοὺς πολέμους ὑπῆρχεν, αἱ
δὲ πλεῖσται πόλεις ὑπὸ βαρβάρων μιγάδων καὶ στρατιω-
τῶν ἀμίσθων κατείχοντο, ῥαδίως προσιεμένων τὰς μετα-
15 βαλὰς τῶν δυναστειῶν, Διονύσιος ἔτει δεκάτῳ ξένους συν-
σαῖτον ἐξελάσας ἀνέλαβε τὰ πράγματα πάλιν καὶ καθει-
στήκει τύραννος ἐξ ἀρχῆς, παραλόγως μὲν ὑπὸ μικρᾶς
δυνάμεως τὴν μεγίστην τῶν πώποτε τυραννίδων ἀπολέ-
σας, παραλογώτερον δ' αὐτίς ἐκ φυγάδος καὶ ταπεινοῦ
20 τῶν ἐκβαλόντων κύριος γενόμενος. Οἱ μὲν οὖν ὑπομει-
ναντες ἐν τῇ πόλει τῶν Συρακουσίων ἐδούλευον οὐτ'
ἄλλως ἐπιεικεῖ τυράννῳ καὶ τότε παντάπασιν ὑπὸ συμ-
φορῶν ἀπηγριωμένῳ τὴν ψυχὴν, οἱ δὲ βέλτιστοι καὶ
γνωριμώτατοι πρὸς Ἰκέτην τραπέντες τὸν δυναστεύοντα
25 τῶν Λεοντίνων ἐπέτρεψαν αὐτοὺς ἐκείνῳ καὶ στρατηγὸν
εἶλοντο τοῦ πολέμου, βελτίῳ μὲν οὐδενὸς ὄντα τῶν ὁμο-
λογουμένως τυράννων, ἑτέραν δ' οὐκ ἔχοντες ἀποστρο-
φὴν καὶ πιστεύσαντες Συρακουσίῳ τὸ γένος ὄντι καὶ κε-
κτημένῳ δύνάμιν ἀξιόμαχον πρὸς τὸν τύραννον.
- 30 II. Ἐν τούτῳ δὲ Καρχηδονίων στόλῳ μεγάλῳ παρα-
γενομένων εἰς Σικελίαν καὶ τοῖς πράγμασιν ἐπαιωρουμέ-
νων φοβηθέντες οἱ Σικελιώται πρεσβείαν ἐβούλοντο

πέμπειν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ παρὰ Κορινθίων βοήθειαν αἰτεῖν, οὐ μόνον διὰ τὴν συγγένειαν οὐδ' ἀφ' ὧν ἤδη πολλάκις εὐεργέτηντο πιστεύοντες ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ καθόλου τὴν πόλιν ὀρώντες φιλελεύθερον καὶ μισοτύραννον οὕσαν ἀεὶ καὶ τῶν πολέμων τοὺς πλείστους καὶ 5 μεγίστους πεπολεμηκυῖαν οὐχ ὑπὲρ ἡγεμονίας καὶ πλεονεξίας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Ὁ δ' Ἰκέτης ἄτε δὴ τῆς στρατηγίας ὑπόθεσιν τὴν τυραννίδα πεποιημένος, οὐ τὴν Συρακουσίων ἐλευθερίαν, κρύφα μὲν ἤδη πρὸς τοὺς Καρχηδονίους διείλεκτο, φανερωῶς δὲ 10 τοὺς Συρακουσίους ἐπῆνει καὶ τοὺς πρέσβεις εἰς Πελοπόννησον συνεξέπεμψεν, οὐ βουλόμενος ἔλθειν συμμαχίαν ἐκείθεν, ἀλλ' ἔάν, ὅπερ εἰκὸς ἦν, οἱ Κορίνθιοι διὰ τὰς Ἑλληνικὰς ταραχὰς καὶ ἀσχολίας ἀπείπωσι τὴν βοήθειαν, ἐλπίζων ῥᾶον ἐπὶ τοὺς Καρχηδονίους τὰ πράγματα 15 μετὰξειν καὶ χρήσεσθαι συμμαχοῖς καὶ συναγωνισταῖς ἐκείνοις ἐπὶ τοὺς Συρακουσίους ἢ κατὰ τοῦ τυράννου. Ταῦτα μὲν οὖν ὀλίγον ὕστερον ἐξηλέγχθη.

III. Τῶν δὲ πρέσβειων παραγενομένων οἱ Κορίνθιοι κήδεσθαι μὲν ἀεὶ τῶν ἀποικίδων πόλεων καὶ μάλιστα τῆς 20 237 Συρακουσίων εἰωθότες, οὐδενὸς δ' αὐτοὺς τότε τῶν Ἑλληνικῶν κατὰ τύχην παρενοχλοῦντος, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ καὶ σχολῇ διάγοντες, ἐψηφίσαντο προθύμως βοηθεῖν. Ζητουμένου δὲ στρατηγοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων γραφόντων καὶ προβαλλομένων τοὺς εὐδοκίμειν ἐν τῇ πόλει σπου- 25 δάζοντας, εἰς ἓκ τῶν πολλῶν ἀναστὰς ὠνόμασε Τιμολέοντα τὸν Τιμοδήμου, μήτε προσιόντα τοῖς κοινοῖς ἔτι μήτ' ἐλπίδος τοιαύτης γενόμενον ἢ προαιρέσεως, ἀλλὰ θεοῦ τινος, ὡς ἔοικεν, εἰς νοῦν ἐμβαλόντος τῷ ἀνθρώπῳ· τосαύτη καὶ περὶ τὴν αἴρεσιν εὐθύς ἔλαμψε τυχῆς εὐμέ- 30 νεια καὶ ταῖς ἄλλαις πράξεσιν ἐπηκολούθησε χάρις ἐπικοσμοῦσα τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός. Ἦν μὲν οὖν γονεῶν

ἐπιφανῶν ἐν τῇ πόλει, Τιμοδήμου καὶ Δημαρίστῃς, φι-
 λόπατρις δὲ καὶ πρᾶος διαφερόντως ὅσα μὴ σφόδρα μισο-
 τύραννος εἶναι καὶ μισοπόνηρος. Ἐν δὲ τοῖς πολέμοις
 οὕτω καλῶς καὶ ὁμαλῶς ἐκέκρατο τὴν φύσιν, ὥστε πολ-
 5 λὴν μὲν ἐν νέῳ σύνεσιν, οὐκ ἐλάττω δὲ γηρῶντος ἀν-
 δρείαν ἐπιφαίνεσθαι ταῖς πράξεσιν. Ἀδελφὸν δ' εἶχε Τι-
 μοφάνην πρεσβύτερον, οὐδὲν αὐτῷ προσόμοιον, ἀλλ'
 ἐμπληκτον καὶ διεφθαρμένον ἔρωτι μοναρχίας ὑπὸ φί-
 λων φαύλων καὶ ξένων στρατιωτικῶν, αἰεὶ περὶ αὐτὸν ὄν-
 10 των ἔχειν τι δοκοῦντα φραγδαῖον ἐν ταῖς στρατείαις καὶ
 φιλοκίνδυνον. Ὡς καὶ τοὺς πολίτας προσαγόμενος ὡς
 ἀνὴρ πολεμικὸς καὶ δραστήριος ἐφ' ἡγεμονιῶν ἐτάττετο.
 Καὶ πρὸς ταῦτα Τιμολέων αὐτῷ συνήργει, τὰ μὲν ἀμαρ-
 τήματα παντάπασιν ἀποκρύπτων ἢ μικρὰ φαίνεσθαι
 15 ποιῶν, ἃ δ' ἡ φύσις ἐξέφευγεν ἀστεῖα κατακοσμῶν καὶ
 συναύξων.

IV. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἀργείους καὶ Κλεωναίους μάχῃ
 τῶν Κορινθίων ὁ μὲν Τιμολέων ἔτυχεν ἐν τοῖς ὀπλίταις
 τεταγμένος, τὸν δὲ Τιμοφάνην τῶν ἵππέων ἡγούμενον
 20 καταλαμβάνει κίνδυνος ὀξύς. Ὁ γὰρ ἵππος αὐτὸν ἀπε-
 σείσατο πληγῇ περιπεσῶν εἰς τοὺς πολεμίους, καὶ τῶν ἐταί-
 ρων οἱ μὲν εὐθύς ἐσκορπίσθησαν φοβηθέντες, οἱ δὲ πα-
 ραμείναντες ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς μαχόμενοι χαλεπῶς ἀν-
 τεῖχον. Ὡς οὖν ὁ Τιμολέων κατεῖδε τὸ συμβεβηκὸς δρόμον
 25 προσβοηθῆσας καὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ Τιμοφάνους κειμένου
 προθέμενος καὶ πολλὰ μὲν ἀκοντίσματα, πολλὰς δὲ πλη-
 γὰς ἐκ χειρὸς ἀναδεξάμενος εἰς τὸ σῶμα καὶ τὰ ὄπλα, μό-
 λις ἐώσατο τοὺς πολεμίους καὶ διέσωσε τὸν ἀδελφόν. Ἐπεὶ
 δ' οἱ Κορινθιοὶ δεδιότες, μὴ πάθοιεν οἷα καὶ πρότερον
 30 ὑπὸ τῶν συμμάχων ἀποβαλόντες τὴν πόλιν, ἐψηφίσαντο
 τρέφειν ξένους τετρακοσίους καὶ τούτων ἄρχοντα Τιμο-
 φάνην κατέστησαν, ὁ δὲ τῶν καλῶν καὶ δικαίων ὑπερ-

ιδῶν εὐθύς ἐπέβαινον ἐξ ὧν ποιήσεται τὴν πόλιν ὑφ' αὐτῶ, καὶ συχνούς ἀνελὼν ἀκρίτους τῶν πρώτων πολιτῶν ἀνέδειξεν αὐτὸς ἑαυτὸν τύραννον, βαρέως [δὲ] φέρον ὁ Τιμολέων καὶ συμφορὰν ποιούμενος ἑαυτοῦ τὴν ἐκείνου κακίαν ἐπεχείρησε μὲν αὐτῶ διαλέγεσθαι καὶ πα- 5
ρακαλεῖν ἀφέντα τὴν μανίαν καὶ δυστυχίαν τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης ζητεῖν τινα τῶν ἡμαρτημένων ἐπανόρθωσιν πρὸς τοὺς πολίτας, ἀπώσαμένον δ' ἐκείνου καὶ καταφρο- νήσαντος, οὕτω παραλαβὼν τῶν μὲν οἰκείων Αἰσχύλον, ἀδελφὸν ὄντα τῆς Τιμοφάνους γυναικός, τῶν δὲ φίλων 10
τὸν μάντιν, ὃν Σάτυρον μὲν Θεόπομπος, Ἐφορος δὲ καὶ Τίμαιος Ὀρθαγόραν ὀνομάζουσι, καὶ διαλιπὼν ἡμέρας ὀλίγας αὐθις ἀνέβη πρὸς τὸν ἀδελφόν· καὶ περιστάντες αὐτὸν οἱ τρεῖς καθικέτευον ἀλλὰ νῦν γε χρησάμενον λο- γισμῶ μεταβαλέσθαι. Τοῦ δὲ Τιμοφάνους πρῶτον μὲν 15
αὐτῶν καταγελωῶντος, ἔπειτα δὲ πρὸς ὄργην ἐκφερομέ- νου καὶ χαλεπαίνοντος, ὁ μὲν Τιμολέων ἀποχωρήσας μικρὸν αὐτοῦ καὶ συγκαλυψάμενος εἰστήκει δακρύων, ἐκεῖ- νοι δὲ τὰ ξίφη σπασάμενοι ταχὺ διαφθείρουσιν αὐτόν.

238 V. Τῆς δὲ πράξεως διαβοηθείσης οἱ μὲν κράτιστοι 20
τῶν Κορινθίων ἐπήνουν τὴν μισοπονηρίαν καὶ μεγαλο- ψυχίαν τοῦ Τιμολέοντος, ὅτι χρηστὸς ὢν καὶ φιλοίκειος ὅμως τὴν πατρίδα τῆς οἰκίας καὶ τὸ καλὸν καὶ δίκαιον προετίμησε τοῦ συμφέροντος, ἀριστεύοντα μὲν ὑπὲρ τῆς πατρίδος διασώσας τὸν ἀδελφόν, ἐπιβουλεύσαντα δὲ αὐ- 25
τῇ καὶ καταδουλωσάμενον ἀποκτείνας. Οἱ δὲ μὴ δυνά- μενοι ζῆν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ καὶ πρὸς τοὺς δυνάστας ἀπο- βλέπειν εἰωθότες τῶ μὲν θανάτῳ τοῦ τυράννου προσε- ποιοῦντο χαίρειν, τὸν δὲ Τιμολέοντα λοιδοροῦντες ὡς 30
ἀσεβὲς ἐξειργασμένον καὶ μυσῶδες ἔργον εἰς ἀθυμίαν πε- ριέστησαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν μητέρα δυσφορεῖν πνυθόμε- νος καὶ φωνάς τε δεινὰς καὶ κατάρας ἐπ' αὐτὸν ἀρᾶσθαι

φρικώδεις ἐβάδιζε παραμυθησόμενος, ἡ δὲ προσιδεῖν οὐχ ὑπέμεινε τὴν ὄψιν, ἀλλὰ τὴν οἰκίαν ἀπέκλεισε, τότε δὴ παντάπασι περίλυπος γενόμενος καὶ συνταραχθεὶς τὴν διάνοιαν ὥρμησε μὲν ὡς διαφθερῶν ἑαυτὸν ἀπέχε-
 5 σθαι τροφῆς, τῶν δὲ φίλων οὐ περιϊδόντων, ἀλλὰ πᾶσαν δέησιν καὶ πᾶσαν ἀνάγκην προσενεγκαμένων ἔγνω ζῆν καθ' ἑαυτὸν ἐκ μέσου γενόμενος· καὶ πολιτείαν μὲν ἄπασαν ἀφῆκε, τοὺς δὲ πρώτους χρόνους οὐδὲ κατιῶν εἰς πόλιν, ἀλλ' ἀθημονῶν καὶ πλανώμενος ἐν τοῖς ἐρημοτά-
 10 τοις τῶν ἀγρῶν διέτριβεν.

VI. Οὕτως αἱ κρίσεις, ἂν μὴ βεβαιότητα καὶ φώμην ἐκ λόγου καὶ φιλοσοφίας προσλάβωσιν ἐπὶ τὰς πράξεις, σεί-
 ονται καὶ παραφέρονται ῥαδίως ὑπὸ τῶν τυχόντων ἐπαλ-
 νων καὶ ψόγων ἐκκρουόμεναι τῶν οἰκείων λογισμῶν. Δει-
 15 γὰρ οὐ μόνον, ὡς ἔοικε, τὴν πράξιν καλὴν εἶναι καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν, ἀφ' ἧς πράττεται, μόνιμον καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες μὴδ', ὥσπερ οἱ λίχνοι τὰ πλήσμια τῶν ἐδεσμάτων ὀξυτάτη διώ-
 κοντες ἐπιθυμία τάχιστα δυσχεραίνουσιν ἐμπλησθέντες,
 20 οὕτως ἡμεῖς ἐπὶ ταῖς πράξεσι συντελεσθεῖσαις ἀθυμῶμεν δι' ἀσθένειαν ἀπομαραινομένης τῆς τοῦ καλοῦ φαντασίας. Αἰσχροὺν γὰρ ἡ μετάνοια ποιεῖ καὶ τὸ καλῶς πεπραγμένον, ἡ δ' ἐξ ἐπιστήμης ὥρμημένη καὶ λογισμοῦ προαίρεσις οὐδ' ἂν πταίσωσιν αἱ πράξεις μεταβάλλεται.
 25 Διὸ Φωκίων μὲν ὁ Ἀθηναῖος τοῖς ὑπὸ Λεωσθένους πρα-
 τομένοις ἐναντιωθεὶς, ἐπειδὴ κατορθοῦν ἐκεῖνος ἐδόκει καὶ θύοντας ἑώρα καὶ μεγαλαυχουμένους τῇ νίκῃ τοὺς Ἀθηναίους, εἶπεν, ὡς ἐβούλετο ἂν αὐτῷ ταῦτα μὲν πρα-
 χθῆναι, βεβουλεύσθαι δ' ἐκεῖνα· σφοδρότερον δ' Ἀρι-
 30 στείδης ὁ Λοκρός, εἰς ὧν τῶν Πλάτωνος ἐταίρων, αἰτοῦν-
 τος μὲν αὐτὸν γυναικα Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου μίαν τῶν θυγατέρων ἡδίων ἂν ἔφη νεκρὰν ἰδεῖν τὴν κόρην ἢ τυ-

ράννη συνοικοῦσαν, ἀποκτείναντος δὲ τοὺς παῖδας αὐτοῦ μετ' ὀλίγον χρόνον τοῦ Διονυσίου καὶ πυθομένου πρὸς ὕβριν, εἰ τὴν αὐτὴν ἔτι γνώμην ἔχει περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν θυγατέρων, ἀπεκρίνατο τοῖς μὲν γεγεννημένοις λυπεῖσθαι, τοῖς δ' εἰρημένοις μὴ μεταμέλεσθαι.⁵ Ταῦτα μὲν οὖν ἴσως μελλόντος καὶ τελειότερας ἀρετῆς ἔστι.

VII. Τὸ δὲ Τιμολέοντος ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις πάθος, εἰτ' οἶκτος ἦν τοῦ τεθνηκότος εἶτε τῆς μητρὸς αἰδώς, οὕτω κατέκλασε καὶ συνέτριψεν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, ὥστ' εἰκοσι σχεδὸν ἔτων διαγενομένων μηδὲ μιᾶς¹⁰ ἐπιφανοῦς μηδὲ πολιτικῆς ἄψασθαι πράξεως. Ἀναγορευθέντος οὖν αὐτοῦ καὶ τοῦ δήμου προθύμως δεξαμένου καὶ χειροτονήσαντος, ἀναστὰς Τηλεκλείδης ὁ τότε καὶ δυνάμει καὶ δόξῃ πρωτεύων ἐν τῇ πόλει, παρεκάλει τὸν Τιμολέοντα περὶ τὰς πράξεις ἀγαθὸν ἄνδρα εἶναι καὶ¹⁵ γενναῖον. „Ἄν μὲν γὰρ“ ἔφη „καλῶς ἀγωνίσῃ, τύραννον²³⁹ ἀνηρηκέναι δόξομεν, ἂν δὲ φαύλως, ἀδελφόν.“ Παρασκευαζομένου δὲ τοῦ Τιμολέοντος τὸν ἔκπλου καὶ στρατιώτας συνάγοντος, ἐκομίσθη γράμματα πρὸς τοὺς Κορινθίους παρ' Ἰκέτου μηνύοντα τὴν μεταβολὴν αὐτοῦ²⁰ καὶ προδοσίαν. Ὡς γὰρ τάχιστα τοὺς πρέσβεις ἐξέπεμψε, τοῖς Καρχηδονίοις προσθέμενος ἀναφανδὸν ἔπραττε μετ' ἐκείνων ὅπως Διονύσιον ἐκβαλὼν Συρακουσῶν αὐτὸς ἔσται τύραννος. Καὶ δεδοικῶς, μὴ πρότερον ἐλθούσης ἐκ Κορίνθου δυνάμεως καὶ στρατηγοῦ διαφύγωσιν αἰ²⁵ πράξεις αὐτόν, ἐπεμψεν ἐπιστολὴν τοῖς Κορινθίοις φράζουσαν, ὡς οὐδὲν δέον πράγματα καὶ δαπάνας ἔχειν αὐτοὺς πλείοντας εἰς Σικελίαν καὶ κινδυνεύοντας, ἄλλως τε καὶ Καρχηδονίων ἀπαγορευόντων καὶ παραφυλαττομένων ναυσὶ πολλαῖς τὸν στόλον, οὓς αὐτὸς ἀναγκα-³⁰ σθῆεις ἐκείνων βραδυνόντων ποιήσαιτο συμμάχους ἐπὶ τὸν τύραννον. Τούτων δὲ τῶν γραμμάτων ἀναγνωσθέν-

των, εἰ καὶ τις ἠπίως εἶχε πρότερον τῶν Κορινθίων πρὸς τὴν στρατείαν, τότε πάντα ἢ πρὸς τὸν Ἰκέτην ὀργή παρωξύνεν, ὥστε συγχορηγῆσαι προθύμως τῷ Τιμολέοντι καὶ συμπαρασκευάσαι τὸν ἔκπλου.

5 VIII. Γενομένων δὲ τῶν νεῶν ἐτοιμῶν, καὶ τοῖς στρατιώταις ὧν ἔδει πορισθέντων, αἱ μὲν ἱέρειαι τῆς Κόρης ὄναρ ἔδοξαν ἰδεῖν τὰς θεὰς πρὸς ἀποδημίαν τινὰ στελλομένας καὶ λεγούσας, ὡς Τιμολέοντι μέλλουσι συμπλεῖν εἰς Σικελίαν. Διὸ καὶ τριήρη κατασκευάσαντες ἱερὰν οἱ
10 Κορίνθιοι ταῖν θεαῖν ἐπωνόμασαν. Αὐτὸς δ' ἐκεῖνος εἰς Δελφούς πορευθεὶς ἔθυσε τῷ θεῷ, καὶ καταβαίνοντος εἰς τὸ μαντεῖον αὐτοῦ γίνεται σημεῖον. Ἐκ γὰρ τῶν κρημαμένων ἀναθημάτων ταινία τις ἀπορρυεῖσα καὶ φερομένη, στεφάνους ἔχουσα καὶ νίκας ἐμπεποικιλμένας, περι-
15 ἔπεσε τῇ κεφαλῇ τοῦ Τιμολέοντος, ὡς δοκεῖν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ στρεφανούμενον ἐπὶ τὰς πράξεις προπέμπεσθαι. Ναῦς δὲ Κορινθίας μὲν ἔχων ἑπτὰ, Κερκυραίας δὲ δύο καὶ τὴν δεκάτην Λευκαδίων προσπαρασχόντων ἀνήχθη. Καὶ νυκτὸς ἐμβαλὼν εἰς τὸ πέλαγος καὶ πνεύματι καλῷ χρώ-
20 μενος ἔδοξεν αἰφνιδίως φαγέντα τὸν οὐρανὸν ὑπὲρ τῆς νεῶς ἐκχέαι πολὺ καὶ περιφανὲς πῦρ. Ἐκ δὲ τούτου λαμπὰς ἀρθεῖσα ταῖς μυστικαῖς ἐμφορῆς καὶ συμπαραθέουσα τὸν αὐτὸν δρόμον, ἣ μάλιστα τῆς Ἰταλίας ἐπεῖχον οἱ κυβερνήται, κατέσκηψεν. Οἱ δὲ μάντις τὸ φάσμα τοῖς ὀνει-
25 ρασι τῶν ἱερειῶν μαρτυρεῖν ἀπεφαίνοντο, καὶ τὰς θεὰς συνεφαπτομένας τῆς στρατείας προφαίνειν ἐξ οὐρανοῦ τὸ σέλας· εἶναι γὰρ ἱερὰν τῆς Κόρης τὴν Σικελίαν, ἐπεὶ καὶ τὰ περὶ τὴν ἀρπαγὴν αὐτόθι μυθολογοῦσι γενέσθαι καὶ τὴν νῆσον ἐν τοῖς γάμοις ἀνακαλυπτῆριον αὐτῇ δο-
30 θῆναι.

IX. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν θεῶν οὕτω τὸν στόλον ἐθάρρυνε καὶ σπεύδοντες ὡς... τὸ πέλαγος διαπλέοντες

ἐκομίζοντο παρὰ τὴν Ἰταλίαν. Τὰ δ' ἀπὸ τῆς Σικελίας
 ἀγγελλόμενα πολλὴν ἀπορίαν τῷ Τιμολέοντι καὶ δυσθυ-
 μίαν τοῖς στρατιώταις παρεῖχεν. Ὁ γὰρ Ἰκέτης μάχη νε-
 νικηκῶς Διουύσιον καὶ τὰ πλεῖστα μέρη τῶν Συρακου-
 σῶν κατειληφῶς ἐκείνον μὲν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὴν κα- 5
 λουμένην Νῆσον συνεσταλμένον αὐτὸς συνεπολιόρκει καὶ
 συμπεριετείχιζε, Καρχηδονίους δὲ φροντίζειν ἐκέλευεν,
 ὅπως οὐκ ἐπιβήσοιτο Τιμολέων Σικελίας, ἀλλ' ἀπωσθέν-
 των ἐκείνων αὐτοὶ καθ' ἡσυχίαν διανεμοῦνται πρὸς ἀλ-
 λήλους τὴν νῆσον. Οἱ δὲ πέμπουσιν εἴκοσι τριήρεις εἰς 10
 Ῥήγιον, ἐφ' ὧν ἐπέπλεον πρεσβευταὶ παρ' αὐτοῦ πρὸς
 Τιμολέοντα κομίζοντες λόγους τοῖς πραττομένοις ὁμοί-
 ουσ. Παραγωγαὶ γὰρ εὐπρεπεῖς καὶ προσφάσεις ἦσαν ἐπὶ
 μοχθηροῖς βουλευμάσιν, ἀξιούντων αὐτὸν μὲν, εἰ βού-
 λοιτο, Τιμολέοντα σύμβουλον ἦκειν παρ' Ἰκέτην καὶ και- 15
 νωνὸν εὖ διαπεπραγμένων ἀπάντων, τὰς δὲ ναῦς καὶ
 τοὺς στρατιώτας ἀποστέλλειν εἰς Κόρινθον, ὡς τοῦ πο-
 240 λέμου μικρὸν ἀπολείποντος συνηρηῆσθαι, Καρχηδονίων
 δὲ κωλύειν τὴν διάβασιν καὶ μάχεσθαι πρὸς βιαζομένους
 ἑτοίμων ὄντων. Ὡς οὖν καταπλεύσαντες εἰς τὸ Ῥήγιον 20
 οἱ Κορίνθιοι τοῖς τε πρεσβεύμασι τούτοις ἐνέτυχον καὶ
 τοὺς Φοίνικας οὐ πρόσω ναυλοχοῦντας κατείδον, ἤχθοντο
 μὲν ὑβρισμένοι, καὶ παρίστατο πᾶσιν ὀργὴ πρὸς τὸν Ἰκέ-
 την καὶ θεός ὑπὲρ Σικελιωτῶν, οὓς σαφῶς ἐώρων ἄθλα
 λειπομένους καὶ μισθὸν Ἰκέτη μὲν προδοσίας, Καρχηδο- 25
 νίοις δὲ τυραννίδος, ἐδόκει δ' ἀμήχανον ὑπερβαλέσθαι
 καὶ τὰς αὐτόθι τῶν βαρβάρων ναῦς διπλασίας ἐφορομού-
 σας καὶ τὴν ἐκεῖ μεθ' Ἰκέτου δύναμιν, ἣ στρατηγήσοντες
 ἦκοιεν.

Χ. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Τιμολέων τοῖς πρεσβευταῖς καὶ τοῖς 30
 ἄρχουσι τῶν Καρχηδονίων ἐντυχὼν ἐπεικῶς ἔφη πείθε-
 σθαι μὲν οἷς κελεύουσι (τί γὰρ ἂν καὶ περαίνειν ἀπει-

θῶν), ἐθέλειν δὲ ταῦτα πόλεως Ἑλληνίδος καὶ φίλης κοι-
 νῆς τῆς Ῥηγίνων ἐναντίον ἀκούσας καὶ εἰπὼν ἀπαλλάτ-
 τεσθαι· καὶ γὰρ αὐτῷ τοῦτο πρὸς ἀσφάλειαν διαφέρειν,
 κἀκεῖνους ἐμμενεῖν βεβαιότερον οἷς ἐπαγγέλλονται περὶ
 5 Συρακουσίων δῆμῳ μάρτυρι τὰς ὁμολογίας παρακατα-
 θεμένουσ. Ταῦτα δ' ὑπέτεινεν αὐτοῖς ἀπάτην ἐπὶ τῇ δια-
 βάσει τεχνάζων, καὶ συνετέχναζον οἱ τῶν Ῥηγίνων στρα-
 τηγοί, πάντες ἐπιθυμοῦντες ἐν Κορινθίοις τὰ πράγματα
 τῶν Σικελιωτῶν γενέσθαι καὶ φοβούμενοι τὴν τῶν βαρ-
 10 βάρων γεινῶσι. Διὸ συνῆγον ἐκκλησίαν καὶ τὰς πύ-
 λας ἀπέκλειον, ὡς μὴ πρὸς ἄλλο τι τρέπεσθαι τοὺς πο-
 λίτας, καὶ παρελθόντες εἰς τὸ πλῆθος ἐχρῶντο μήκει
 λόγων, ἕτερος ἑτέρῳ παραδιδούς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν
 πρὸς οὐδὲν τέλος, ἀλλὰ διάγοντες ἄλλως τὸν χρόνον,
 15 ἕως ἀναχθῶσιν αἱ τῶν Κορινθίων τριήρεις, καὶ Καρχη-
 δουίους ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας κατέχοντες ἀνυπόπτως ἄτε
 καὶ τοῦ Τιμολέοντος παρόντος καὶ παρέχοντος δόκησιν
 ὅσον οὐκ ἔστι πρὸς τὸν λόγον ἀνίστασθαι καὶ δημηγορεῖν.
 Ὡς δ' ἀπήγγειλέ τις αὐτῷ κρύφα τὰς μὲν ἄλλας τριήρεις
 20 ἀνῆχθαι, μίαν δὲ τὴν ἐκείνου περιμένειν ὑπολελειμμέ-
 νην, διεκδύς τὸν ὄχλον, ἅμα τῶν περὶ τὸ βῆμα Ῥηγίνων
 συνεπικρυπτόντων, καὶ καταβὰς ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐξέ-
 πλευσε διὰ ταχέων. Καὶ κατήχθησαν εἰς Ταυρομένιον
 τῆς Σικελίας, ὑποδεχομένου καὶ καλοῦντος αὐτοὺς ἐτε
 25 πάλαι προθύμως Ἀνδρομάχου τοῦ τὴν πόλιν ἔχοντος καὶ
 δυναστεύοντος. Οὗτος ἦν πατὴρ Τιμαίου τοῦ ἱστορι-
 κοῦ, καὶ πολὺ κράτιστος τῶν τότε δυναστευόντων ἐν Σι-
 κελίᾳ γενόμενος τῶν τε ἑαυτοῦ πολιτῶν ἠγεῖτο νομίμως
 καὶ δικαίως καὶ πρὸς τοὺς τυράννους φανερός ἦν ἀεὶ
 80 διακείμενος ἀπεχθῶς καὶ ἀλλοτρίως. Διὸ καὶ Τιμολέοντι
 τότε τὴν πόλιν ὀρμητήριον παρέσχε καὶ τοὺς πολίτας ἐπει-

σε συναγωνίζεσθαι τοῖς Κορινθίοις καὶ συνελυθεροῦν τὴν Σικελίαν.

XI. Οἱ δ' ἐν τῇ Ῥηγίῳ Καρχηδόνιοι τοῦ Τιμολέοντος ἀνηγμένου καὶ τῆς ἐκκλησίας διαλυθείσης χαλεπῶς φέροντες ἐν τῷ κατεστρατηγηῆσθαι διατριβὴν τοῖς Ῥηγίοις 5
 παρεῖχον, εἰ Φοίνικες ὄντες οὐκ ἀρέσκοιντο τοῖς δι' ἀπάτης πραττομένοις. Πέμπουσι δ' οὖν εἰς τὸ Ταυρομένιον πρεσβευτὴν ἐπὶ τριήρους, ὃς πολλὰ διαλεχθεὶς πρὸς τὸν Ἀνδρόμαχον, ἐπαχθῶς καὶ βαρβαρικῶς ἀνατεινόμενος, εἰ μὴ τὴν ταχίστην ἐκβάλλει τοὺς Κορινθίους, τέλος ὑπὲρ 10
 αὐτὴν χεῖρα δείξας, εἶτ' αὐτοῖς καταστρέψας ἠπέλιψε τοιαύτην οὖσαν αὐτῷ τὴν πόλιν τοιαύτην ποιήσειν. Γελάσας δ' ὁ Ἀνδρόμαχος ἄλλο μὲν οὐδὲν ἀπεκρίνατο, τὴν δὲ χεῖρα νῦν μὲν ὑπτίαν, ὡς ἐκεῖνος, νῦν δὲ προηγή προ-
 τείνας ἐκέλευσεν ἀποπλεῖν αὐτόν, εἰ μὴ βούλοιο τὴν 15
 ναῦν ἀντὶ τοιαύτης γενέσθαι τοιαύτην. Ὁ δ' Ἰκέτης πνυθόμενος τὴν τοῦ Τιμολέοντος διάβασιν καὶ φοβηθεὶς με-
 21 τεπέμψατο πολλὰς τῶν Καρχηδονίων τριήρεις. Ὅτε καὶ παντάπασι συνέβη τοὺς Συρακουσίους ἀπογνῶναι τὴν σωτηρίαν, ὀρῶντας τοῦ μὲν λιμένος αὐτῶν Καρχηδονίους 20
 κρατοῦντας, τὴν δὲ πόλιν Ἰκέτην ἔχοντα, τῆς δ' ἄκρας κυριεύοντα Διονύσιον, Τιμολέοντα δὲ ὡσπερ ἐκ κρασπέ-
 δου τινὸς λεπτοῦ τῆς Ταυρομενιτῶν πολίχνης τῇ Σικελίᾳ προσηρητημένον ἐπ' ἐλπίδος ἀσθενοῦς καὶ βραχείας δυνάμεως· χιλίων γὰρ αὐτῷ στρατιωτῶν καὶ τροφῆς τού- 25
 τοις ἀναγκαίας πλέον οὐδὲν ὑπῆρχεν. Οὐδ' ἐπίστευον αἱ πόλεις διάπλευαι κακῶν οὔσαι καὶ πρὸς ἅπαντας ἀπηγριωμένοι τοὺς ἡγουμένους στρατοπέδων, μάλιστα διὰ τὴν Καλλίππου καὶ Φάρακος ἀπιστίαν, ὧν ὁ μὲν Ἀθηναῖος ἦν, ὁ δὲ Λακεδαιμόνιος, ἀμφοτέροι δὲ φάσκοντες ὑπὲρ 30
 τῆς ἐλευθερίας ἤκειν καὶ καταλύειν τοὺς μονάρχους, χρυσὸν ἔδειξαν τῇ Σικελίᾳ τὰς ἐν τῇ τυραννίδι συμφορὰς καὶ

μακαριωτέρους δοκεῖν ἐποίησαν τοὺς καταστρέψαντας ἐν τῇ δουλείᾳ τῶν ἐπιδόντων τὴν αὐτονομίαν.

XII. Οὐδὲν οὖν ἐκείνων βελτίονα τὸν Κορίνθιον ἔσθαι προσδοκῶντες, ἀλλὰ ταῦτά πάλιν ἦκειν πρὸς αὐτοὺς σοφίσματα καὶ δελεάσματα, μετ' ἐλπίδων χρηστῶν καὶ φιλανθρώπων ὑποσχέσεων εἰς μεταβολὴν δεσπότου καινοῦ τιθασενομένους, ὑπώπτενον καὶ διεκρούοντο τὰς τῶν Κορινθίων προκλήσεις πλὴν Ἀδρανιτῶν, οἱ πόλιν μικρὰν μὲν, Ἰερὰν δ' οὖσαν Ἀδρανοῦ, θεοῦ τινος
 10 τιμωμένου διαφερόντως ἐν ὅλῃ Σικελίᾳ, κατοικοῦντες ἑστασίασαν πρὸς ἀλλήλους, οἱ μὲν Ἰκέτην προσαγόμενοι καὶ Καρχηδονίους, οἱ δὲ πρὸς Τιμολέοντα διαπεμπόμενοι. Καὶ πῶς ἀπ' αὐτομάτου συνέντυχε σπενδόντων ἀμφοτέρων εἰς ἓνα καιρὸν ἀμφοτέροις γενέσθαι τὴν παροῦ-
 15 σίαν. Ἄλλ' Ἰκέτης μὲν ἦκε πεντακισχιλίου στρατιώτας ἔχων, Τιμολέοντι δὲ οἱ σύμπαντες ἦσαν οὐ κλείους χιλίων διακοσίων· οὓς ἀναλαβὼν ἐκ τοῦ Ταυρομενίου, σταδίων πρὸς τὸ Ἀδρανὸν ὄντων τετταράκοντα καὶ τριακοσίων, τῇ μὲν πρώτῃ τῶν ἡμερῶν οὐ πολὺ μέρος τῆς
 20 ὁδοῦ προέλαβε καὶ κατηυλίσατο, τῇ δ' ὑστεραία συντόνως ὀδεύσας καὶ χαλεπὰ χωρία διελθὼν ἤδη τῆς ἡμέρας καταφερομένης ἤκουσεν ἄρτι προσμιγνύναι τὸν Ἰκέτην τῷ πολιχνίῳ καὶ καταστρατοπεδεύειν. Οἱ μὲν οὖν λοχαγοὶ καὶ ταξίαρχοι τοὺς πρώτους ἐπέστησαν ὡς ἐμπαγοῦσι
 25 καὶ διαναπαυσαμένοις χρησόμενοι προθυμοτέροις, ὁ δὲ Τιμολέων ἐπιπορευόμενος ἐδεῖτο ταῦτα μὴ ποιεῖν, ἀλλ' ἄγειν κατὰ τάχος καὶ συνάπτειν τοῖς πολεμίοις ἀσυντάκτοις οὓσιν, ὡς εἰκὸς ἄρτι παυομένους ὁδοιπορίας καὶ περὶ σκηναῶν καὶ δεῖπνον ἀσχόλους ὄντας. Καὶ λέγων ἄμα
 30 ταῦτα τὴν ἀσπίδα λαβὼν ἤγειτο πρῶτος ὥσπερ ἐπὶ νίκῃν πρόδηλον. Οἱ δ' εἶποντο τεθαρρηκότες, ἔλαττον ἢ τριάκοντα σταδίους ἔτι τῶν πολεμίων ἀπέχοντες. Ὡς δὲ καὶ

τούτους διήλθον, ἐπιπίπτουσιν αὐτοῖς ταραττομένοις καὶ φεύγουσιν ὡς πρῶτον ἤσθοντο προσιόντας, ὅθεν ἀνηρέθησαν μὲν οὐ πολλῶ πλείους τριακοσίων, ἔάλωσαν δὲ δις τοσοῦτοι ζῶντες, ἐλήφθη δὲ τὸ στρατόπεδον. Οἱ δ' Ἀδρανῖται τὰς πύλας ἀνοίξαντες προσέθεντο τῷ Τιμολέ- 5
οντι μετὰ φρίκης καὶ θαύματος ἀπαγγέλλοντες, ὡς ἐνισταμένης τῆς μάχης οἱ μὲν ἱεροὶ τοῦ νεῶ πυλῶνες αὐτόματοι διανοιχθεῖεν, ὀφθείη δὲ τοῦ θεοῦ τὸ μὲν δόρυ σειόμενον ἐκ τῆς αἰχμῆς ἄκρας, τὸ δὲ πρόσωπον ἰδρῶτι πολλῶ ῥεόμενον.

10

ΧΠΙ. Ταῦτα δ', ὡς ἔοικεν, οὐ τὴν τότε νίκην ἐσήμαινε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς μετὰ ταῦτα πράξεις, αἷς ἐκεῖνος ὁ ἀγὼν ἀρχὴν εὐτυχῆ παρέσχε. Καὶ γὰρ πόλεις εὐθύς ἐπιπρεσβυόμεναι προσετίθεντο τῷ Τιμολέοντι, καὶ Μάμερκος ὁ Κατάνης τύραννος, πολεμιστῆς ἀνὴρ καὶ χρήμασιν 15 ἔρρωμένος, ἔδωκεν αὐτὸν εἰς συμμαχίαν. Τὸ δὲ μέγιστον, αὐτὸς Διονύσιος ἀπειρηκῶς ἤδη ταῖς ἐλλπίσι καὶ μικρὸν ἀπολείπων ἐκπολιορκεῖσθαι τοῦ μὲν Ἰκέτου κατεφρόνησεν αἰσχυρῶς ἠττημένου, τὸν δὲ Τιμολέοντα θαυμάζων ἐπεμψεν ἐκείνῳ καὶ Κορινθίοις παραδιδοὺς αὐτὸν καὶ τὴν 20 ἀκρόπολιν. Δεξάμενος δ' ὁ Τιμολέων τὴν ἀνέλπιστον εὐτυχίαν ἀποστέλλει τοὺς περὶ Εὐκλείδην καὶ Τηλέμαχον, ἄνδρας Κορινθίους, εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ στρατιώτας τετρακοσίους, οὐχ ὁμοῦ πάντας οὐδὲ φανερῶς, ἀδύνατον γὰρ ἦν ἐφορμούντων πολεμίων, ἀλλὰ κρύφα καὶ κατ' 25 ὀλίγους παρεισπεσόντας. Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται παρέλαβον τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ τυραννεῖα μετὰ τῆς παρασκευῆς καὶ τῶν χρησίμων πρὸς τὸν πόλεμον· ἵπποι τε γὰρ ἐνήσαν οὐκ ὀλίγοι καὶ πᾶσα μηχανημάτων ἰδέα καὶ βελῶν πλῆθος, ὄπλων δ' ἀπέκειντο μυριάδες ἑπτὰ τεθι- 30 σαυρισμένων ἐκ παλαιοῦ, στρατιῶται δὲ δισχιλίοι τῷ Διονυσίῳ παρήσαν, οὓς ἐκεῖνος, ὡς τάλλα, τῷ Τιμολέ-

οντι παρέδωκεν, αὐτὸς δὲ χρήματα λαβῶν καὶ τῶν φίλων οὐ πολλοὺς ἔλαθεν ἐκπλεύσας τὸν Ἰκέτην. Καὶ κομισθεὶς εἰς τὸ τοῦ Τιμολέοντος στρατόπεδον τότε πρῶτον ιδιώτης καὶ ταπεινὸς ὄφθεις ἐπὶ μιᾶς νεῶς καὶ χρημάτων 5 ὀλίγων εἰς Κόρινθον ἀπεστάλη, γεννηθεὶς μὲν καὶ τραφεὶς ἐν τυραννίδι τῇ πασῶν ἐπιφανεστάτῃ καὶ μεγίστῃ, κατασχῶν δὲ ταύτην ἔτη δέκα, δῶδεκα δ' ἄλλα μετὰ τὴν Δίωνος στρατείαν ἐν ἀγῶσι καὶ πολέμοις διαφορηθεὶς, ἃ δ' ἐπραξε τυραννῶν οἷς ἐπαθεν ὑπερβαλόμενος. Καὶ 10 γὰρ υἱῶν ἐνηλίκων θανάτους καὶ θυγατέρων καταπορευῆσαι παρθένων ἐπέιδε, καὶ τὴν αὐτὴν ἀδελφὴν καὶ γυναῖκα ζῶσαν μὲν εἰς τὸ σῶμα ταῖς ἀσελγεστάταις ὑπὸ τῶν πολεμίων ἡδοναῖς παρανομηθεῖσαν, βίᾳ δ' ἀποθανοῦσαν μετὰ τῶν τέκνων, καταποντισθεῖσαν εἰς τὸ πέλαγος.

15 Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς περὶ Δίωνος ἀκριβῶς γέγραπται.

XIV. Τοῦ δὲ Διονυσίου καταπλεύσαντος εἰς Κόρινθον οὐδεὶς ἦν Ἑλλήνων, ὃς οὐχὶ θεάσασθαι καὶ προσεπεῖν ἐπόθησεν αὐτόν. Ἄλλ' οἷ τε χαίροντες ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς διὰ μῖσος ἄσμενοι συνῆλθον οἷον ἐρριμμένον 20 ὑπὸ τῆς τύχης πατήσοντες, οἷ τε πρὸς τὴν μεταβολὴν τρεπόμενοι καὶ συμπαθοῦντες ἐθεῶντο πολλὴν ἐν ἀσθενέσι τοῖς ἀνθρωπίνοις καὶ προδήλοις τὴν τῶν ἀδήλων αἰτιῶν καὶ θεῶν δύναμιν. Οὐδὲν γὰρ οὔτε φύσεως ὁ τότε καιρὸς οὔτε τέχνης ὅσον ἐκείνο τύχης ἔργον ἐπεδείξατο, τὸν Σικελίας ὀλίγον ἐμπροσθεν τύραννον ἐν Κορίνθῳ διατρίβοντα περὶ τὴν ὀψόπωλιν ἢ καθήμενον ἐν 25 μυροπωλίῳ, πίνοντα κεκραμένον ἀπὸ τῶν καπηλείων καὶ διαπληκτιζόμενον ἐν μέσῳ τοῖς ἀφ' ὧρας ἐργαζομένοις γυναίκοις, τὰς δὲ μουσουργοὺς ἐν ταῖς ψόδαῖς διδάσκοντα, 30 καὶ περὶ θεατρικῶν ἁσμάτων ἐρίζειν σπουδάζοντα πρὸς ἐκείνας καὶ περὶ μέλους ἀρμονίας. Ταῦτα δ' οἱ μὲν ἄλλως ἀλύοντα καὶ φύσει ῥάθυμον ὄντα καὶ φιλακόλαστον ᾤοντο

ποιεῖν τον Διονύσιον, οἱ δ' ὑπὲρ τοῦ καταφρονεῖσθαι καὶ μὴ φοβερὸν εἶναι τοῖς Κορινθίοις μηδ' ὑποπτον, ὡς βαρυνόμενον τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου καὶ πραγμάτων ἐφιέμενον, ἐπιτηδεύειν καὶ ὑποκρίνεσθαι παρὰ φύσιν, κολλῆν ἀβελτερίαν ἐπιδεικνύμενον ἐν τῷ σχολάζειν. 5

XV. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ λόγοι τινὲς αὐτοῦ μνημονεύονται, δι' ὧν ἐδόκει συμφέρεσθαι τοῖς παροῦσιν οὐκ ἀγεννῶς. Τοῦτο μὲν γὰρ εἰς Λευκάδα καταχθείς, πόλιν ἀπωκισμένην ὑπὸ Κορινθίων ὡσπερ τὴν Συρακουσίων, ταῦτόν ἔφη πεπονθέναι τοῖς ἐν ἁμαρτήμασι γενομένοις 10 τῶν νεανίσκων· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι τοῖς μὲν ἀδελφοῖς Ἰλαρῶς συνδιατρίβουσι, τοὺς δὲ πατέρας αἰσχυνόμενοι φεύγουσιν, οὕτως αὐτὸς αἰδούμενος τὴν μητρόπολιν ἠδέως ἂν

243 αὐτόθι μετ' ἐκείνων κατοικεῖν. Τοῦτο δ' ἐν Κορίνθῳ ξένου τινὸς ἀγροικότερον εἰς τὰς μετὰ τῶν φιλοσόφων 15 διατριβάς, αἷς τυραννῶν ἔχαιρε, χλευάζοντος αὐτόν καὶ τέλος ἐρωτῶντος, τί δὴ τῆς Πλάτωνος ἀπολαύσειε σοφίας „Οὐδὲν“ ἔφη „σοὶ δοκοῦμεν ὑπὸ Πλάτωνος ὠφελῆσθαι τύχης μεταβολὴν οὕτω φέροντες;“ Πρὸς δὲ τὸν μουσικὸν Ἀριστοξένον καὶ τινὰς ἄλλους πυνθανομένους, ὑπό- 20 θεν αὐτῷ καὶ τίς ἢ πρὸς Πλάτωνα γένοιτο μέμψις, πολλῶν ἔφη κακῶν τὴν τυραννίδα μεστὴν οὔσαν οὐδὲν ἔχειν τηλικούτον, ἠλίκον τὸ μηδένα τῶν λεγομένων φίλων μετὰ παρρησίας διαλέγεσθαι· καὶ γὰρ αὐτὸς ὑπ' ἐκείνων ἀποστερηθῆναι τῆς Πλάτωνος εὐνοίας. Ἐπεὶ δὲ τῶν βουλο- 25 μένων τις εὐφυῶν εἶναι σκώπτων τὸν Διονύσιον ἐξέσειε τὸ ἱμάτιον εἰσιῶν πρὸς αὐτόν, ὡς δὴ πρὸς τύραννον, ἀντισκώπτων ἐκεῖνος ἐκέλευε τοῦτο ποιεῖν ὅταν ἐξίη παρ' αὐτοῦ, μή τι τῶν ἐνδον ἔχων ἀπέλθῃ. Φιλίππου δὲ τοῦ Μακεδόνοσ παρὰ πότον τινὰ λόγον μετὰ εἰρωνείας ἐμβα- 30 λόντος περὶ τῶν μελῶν καὶ τῶν τραγωδιῶν, ἃς ὁ πρεσβύτερος Διονύσιος κατέλιπε, καὶ προσποιουμένου δια-

πορεῖν, ἐν τίνι χρόνῳ ταῦτα ποιεῖν ἐκεῖνος ἐσχόλαξεν, οὐ φαύλως ἀπήντησεν ὁ Διονύσιος εἰπών· „Ἐν ᾧ σὺ κἀγὼ καὶ πάντες οἱ μακάριοι δοκοῦντες εἶναι περὶ κώθωνα διατρίβομεν.“ Πλάτων μὲν οὖν οὐκ ἐπέιδεν ἐν Κορίνθῳ
 5 Διονύσιον, ἀλλ' ἔτυχεν ἤδη τεθνηκώς, ὁ δὲ Σινωπεὺς Διογένης ἀπαντήσας αὐτῷ πρῶτον „Ὡς ἀναξίως“ ἔφη „Διονύσιε, ζῆς.“ Ἐπιστάντος δ' ἐκεῖνου καὶ εἰπόντος· „Εὐ ποιεῖς, ᾧ Διόγενες, συναχθόμενος ἡμῖν ἡτυχηκόσι·“
 „Τί γάρ;“ εἶπεν ὁ Διογένης „οἷε μέ σοι συναλγεῖν, οὐ
 10 διαγανακτεῖν, ὅτι τοιοῦτον ἀνδράποδον ὦν καὶ τοῖς τυραννείοις, ὡσπερ ὁ πατήρ, ἐπιτήδειος ἐγγηράσας ἀποθανεῖν, ἐνταῦθα παλζων καὶ τρυφῶν διάγεις μεθ' ἡμῶν;“
 Ὡστε μοι παραβάλλοντι τούτοις τὰς Φιλίστου φωνάς, ἄς ἀφήσι περὶ τῶν Λεπτίνου θυγατέρων ὀλοφυρόμενος,
 15 ὡς ἐκ μεγάλων ἀγαθῶν τῶν τῆς τυραννίδος εἰς ταπεινὴν ἀφιγμένων δλαιταν, φαίνεσθαι θρήνους γυναικὸς ἀλαβάστους καὶ πορφύρας καὶ χρυσία ποθοῦσης. Ταῦτα μὲν οὖν οὐκ ἀλλότρια τῆς τῶν βίων ἀναγραφῆς οὐδὲ ἄχρηστα δόξειν οἰόμεθα μὴ σπεύδουσι μηδὲ ἀσχολουμέ-
 20 νοις ἀκροαταῖς.

XVI. Τῆς δὲ Διονυσίου δυστυχίας παραλόγου φανείσης οὐχ ἦττον ἢ Τιμολέοντος εὐτυχία τὸ θαυμαστὸν ἔσχεν. Ἐπιβὰς γὰρ Σικελίας ἐν ἡμέραις πεντήκοντα τὴν
 τ' ἀκρόπολιν τῶν Συρακουσῶν παρέλαβε καὶ Διονύσιον
 25 εἰς Πελοπόννησον ἐξέπεμψεν. Ὅθεν ἐπιρρωσθέντες οἱ Κορίνθιοι πέμπουσιν αὐτῷ δισχιλίους ὀπλίτας καὶ διακοσίους ἵππους, οἱ κομισθέντες ἄχρι Θουρίων τὴν ἐκεῖθεν περαιώσιν ὑπὸ Καρχηδονίων πολλαῖς ναυσὶ κατεχομένης τῆς θαλάττης ἄπορον ὄρωντες, ὡς ἦν ἀνάγκη και-
 30 ρὸν περιμένοντας ἀτρεμεῖν αὐτόθι, πρὸς κάλλιστον ἔργον ἀπεχρήσαντο τῇ σχολῇ. Θουρίων γὰρ ἐπὶ Βρεττίους στρατευόντων τὴν πόλιν παραλαβόντες ὡσπερ πατρίδα

καθαρῶς καὶ πιστῶς διεφύλαξαν. Ὁ δ' Ἰκέτης τὴν μὲν ἀρόπολιν τῶν Συρακουσῶν ἐπολιόρκει καὶ σίτον ἐκώλυεν εἰσπλεῖν τοῖς Κορινθίοις, Τιμολέοντι δὲ δύο ξένους παρασκευάσας δολοφονήσοντας αὐτὸν ὑπέπεμψεν εἰς Ἀδρανόν, οὔτε ἄλλως περὶ τὸ σῶμα συντεταγμένην ἔχοντι 5 φυλακὴν, καὶ τότε παντάπασι διὰ τὸν θεὸν ἀνειμένως καὶ ἀνυπόπτως σχολάζοντι μετὰ τῶν Ἀδρανιτῶν. Οἱ δὲ πεμφθέντες κατὰ τύχην πνθόμενοι μέλλοντα θύειν αὐτὸν ἦκον εἰς τὸ ἱερόν, ὑπὸ τοῖς ἱματίοις ἐγχειρίδια κομίζοντες, καὶ τοῖς περιεστῶσι τὸν βωμὸν ἀναμιχθέντες ἐγγυτέρω 10 244 κατὰ μικρὸν ἐπεχείρουν. Καὶ ὅσον οὔπω παρακελευομένων ἀλλήλοις ἐνάρχεσθαι παῖει τις αὐτῶν τὸν ἕτερον κατὰ τῆς κεφαλῆς ξίφει, καὶ πεσόντος οὔθ' ὁ παίσας ἐμεινεν οὔθ' ὁ μετὰ τοῦ πληγέντος ἦκων, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν, ὥσπερ εἶχε τὸ ξίφος, φεύγων πρὸς τινα πέτραν ὑψη- 15 λὴν ἀνεπήδησεν, ἄτερος δὲ τοῦ βωμοῦ λαβόμενος ἄδειαν ἤτειτο παρὰ τοῦ Τιμολέοντος ἐπὶ τῷ πάντα μηνῦσαι. Καὶ λαβὼν ἐμήνυσε καθ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ τεθνηκότος ὡς πεμφθεῖεν ἐκεῖνον ἀποκτενοῦντες. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ τὸν ἀπὸ τῆς πέτρας κατήγον ἕτεροι βοῶντα μηδὲν ἀδικεῖν, 20 ἀλλ' ἀνηρηκέαι δικαίως τὸν ἄνθρωπον ὑπὲρ πατρὸς τεθνηκότος, ὃν ἐκεῖνος ἀπεκτονήκοι πρότερον ἐν Λεοντίνοις. Καὶ μαρτυροῦντας εἶχεν ἐνίους τῶν παρόντων, θαναμάζοντας ἅμα τῆς τύχης τὴν εὐμηχανίαν, ὡς δι' ἐτέρων ἕτερα κινουῖσα καὶ συνάγουσα πάντα πόρρωθεν καὶ 25 συγκαταπλέκουσα τοῖς πλεῖστον διαφέρειν δοκοῦσι καὶ μηδὲν ἔχειν πρὸς ἄλληλα κοινὸν ἀεὶ τοῖς ἀλλήλων χρῆται καὶ τέλεσι καὶ ἀρχαῖς. Τὸν μὲν οὖν ἄνθρωπον ἐστεφάνωσαν οἱ Κορίνθιοι δέκα μναῖς, ὅτι τῷ φυλάττοντι δαίμονι τὸν Τιμολέοντα πάθος ἔχρησε δίκαιον καὶ τὸν ἐκ 30 πολλοῦ παρόντα θυμὸν αὐτῷ πρότερον οὐ κατανάλωσεν, ἀλλὰ μετ' αἰτίας ἰδίας πρὸς τὴν ἐκεῖνου σωτηρίαν ἀπὶ

τύχης διετήρησεν. Ἡ δ' εἰς τὸν παρόντα καιρὸν εὐτυχία καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ταῖς ἐλπίσιν ἐπῆρεν ὀρώοντας ὡς ἱερὸν ἄνδρα καὶ σὺν θεῷ τιμωρὸν ἦγοντα τῇ Σικελίᾳ τὸν Τιμολέοντα σέβεσθαι καὶ φυλάττειν.

5 XVII. Ὡς δὲ ταύτης διήμαρτε τῆς πείρας ὁ Ἰκέτης καὶ πρὸς Τιμολέοντα πολλοὺς ἑώρα συνισταμένους, μεμψάμενος αὐτὸς ἑαυτὸν, ὅτι τηλικαύτης παρουσίας τῆς Καρχηδονίων δυνάμεως ὥσπερ αἰσχυνόμενος αὐτῇ κατὰ μικρὰ χρῆται καὶ λάθρα, κλέπτων καὶ παρεισάγων τὴν
10 συμμαχίαν, μετεπέμπετο Μάγωνα τὸν στρατηγὸν αὐτῶν μετὰ τοῦ στόλου παντός. Ὁ δὲ εἰσέπλει φοβερὸς ναυσὶ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν καταλαμβάνων τὸν λιμένα, πεξῶν δὲ μυριάδας ἕξ ἀποβιβάζων καὶ καταστρατοπεδεύων ἐν τῇ πόλει τῶν Συρακουσίων, ὥστε πάντας οἰεσθαι τὴν
15 πάλαι λεγομένην καὶ προσδοκωμένην ἐκβαρβάρωσιν ἦκειν ἐπὶ τὴν Σικελίαν. Οὐδέποτε γὰρ Καρχηδονίοις ὑπῆρξε πρότερον μυρίους πολεμήσασι πολέμους ἐν Σικελίᾳ λαβεῖν τὰς Συρακούσας, ἀλλὰ τότε δεξαμένου τοῦ Ἰκέτου καὶ παραδόντος ἦν ὄραν τὴν πόλιν στρατόπεδον
20 βαρβάρων οὐσαν. Οἱ δὲ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Κορινθίων κατέχοντες ἐπισφαλῶς καὶ χαλεπῶς ἀπήλλαττον, τροφῆς μὲν ἱκανῆς οὐκ ἔτι παρουσίας, ἀλλ' ἐνδεόμενοι διὰ τὸ φρουρεῖσθαι τοὺς λιμένας, αἰεὶ δὲ ἐν ἀγῶσι καὶ μάχαις περὶ τὰ τεῖχη καὶ πρὸς πᾶν μηχανήμα καὶ πρὸς πᾶσαν
25 ἰδέαν πολιορκίας μερίζοντες αὐτούς.

XVIII. Οὐ μὲν ἄλλ' ὁ Τιμολέων παρεβοήθει σίτον ἐκ Κατάνης μικραῖς ἀλιάσι καὶ λεπτοῖς ἀκατίοις ἀποστέλλων, ἃ μάλιστα χειμῶνι παρεισέπιπτε διὰ τῶν βαρβαρικῶν τριήρων ὑποπορευόμενα, πρὸς τὸν κλύδωνα καὶ τὸν σάλον ἐκείνων διῆσταμένων. Ἄ δὴ συνορῶντες οἱ περὶ τὸν Μάγωνα καὶ τὸν Ἰκέτην ἐβούλοντο τὴν Κατάνην ἐλεῖν, ἕξ ἧς ἔπλει τὰ ἐπιτήδεια τοῖς πολιορκουμένοις· καὶ λα-

βόντες τῆς δυνάμεως τὴν μαχιμωτάτην ἐξέπλευσαν ἐκ τῶν Συρακουσῶν. Ὁ δὲ Κορίνθιος Νέων (οὗτος γὰρ ἦν ἀρχὼν τῶν πολιορκουμένων) κατιδὼν ἀπὸ τῆς ἄκρας τοὺς ὑπολελειμμένους τῶν πολεμίων ἀργῶς καὶ ἀμελῶς φυλάττοντας ἐξαίφνης ἐπέπεσε διεσπαρμένοις αὐτοῖς· 5 καὶ τοὺς μὲν ἀνελὼν, τοὺς δὲ τρεψάμενος ἐκράτησε καὶ 245 κατέσχε τὴν λεγομένην Ἀχραδινὴν, ὃ κρᾶτιστον ἐδόκει καὶ ἀθραυστότατον ὑπάρχειν τῆς Συρακουσίων μέρος πόλεως, τρόπον τινὰ συγκειμένης καὶ συνηρμοσμένης ἐκ κλειόνων πόλεων. Εὐπορήσας δὲ καὶ σίτου καὶ χρημάτων 10 οὐκ ἀφήκε τὸν τόπον, οὐδ' ἀνεχώρησε πάλιν ἐπὶ τὴν ἄκραν, ἀλλὰ φραξάμενος τὸν περίβολον τῆς Ἀχραδινῆς καὶ συνάφας τοῖς ἐρύμασι πρὸς τὴν ἀκρόπολιν διεφύλαττε. Τοὺς δὲ περὶ τὸν Μάγωνα καὶ τὸν Ἰκέτην ἐγγυὺς ἤδη τῆς Κατάνης ὄντας ἰππεὺς ἐκ Συρακουσῶν καταλαβὼν ἀπήγγειλε 15 τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀχραδινῆς. Καὶ συνταραχθέντες ἀνεχώρησαν διὰ ταχέων, οὔτε λαβόντες ἐφ' ἣν ἐξῆλθον οὔτε φυλάξαντες ἦν εἶχον.

XIX. Ταῦτα μὲν οὖν ἔτι τῇ προνοίᾳ καὶ ἀρετῇ δίδωσί τινα πρὸς τὴν τύχην ἀμφισβήτησιν· τὸ δ' ἐπὶ τούτοις γε- 20 νόμενον παντάπασιν ἔοικε συμβῆναι κατ' εὐτυχίαν. Οἱ γὰρ ἐν τοῖς Θουρίοις διατρίβοντες στρατιῶται τῶν Κορινθίων ἅμα μὲν δεδιότες τὰς Καρχηδονίων τριήρεις, αἱ παρεφύλαττον αὐτοὺς μετὰ Ἄννωνος, ἅμα δ' ἐφ' ἡμέρας πολλὰς ἐξηγριωμένης ὑπὸ πνεύματος τῆς θαλάττης, πεξῆ 25 διὰ Βρεττίων ὄρμησαν πορεύεσθαι· καὶ τὰ μὲν πείθοντες, τὰ δὲ βιαζόμενοι τοὺς βαρβάρους εἰς Ῥήγιον κατέβαινον ἔτι πολὺν χειμῶνα τοῦ πελάγους ἔχοντος. Ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος, ὡς οὐ προσεδόκα τοὺς Κορινθίους καὶ μάτην ᾤετο καθῆσθαι, πείσας αὐτὸς ἑαυτὸν 30 νενοηκέναι τι τῶν σοφῶν καὶ πανούργων πρὸς ἀπάτην, στεφανώσασθαι τοὺς ναύτας κελεύσας καὶ κοσμήσας τὰς

τριήρεις ἀσπίσιν Ἑλληνικαῖς καὶ φοινικίσιν, ἐπλεῖ πρὸς τὰς Συρακούσας. Καὶ παρὰ τὴν ἀκρόπολιν χρώμενος ῥοθίῳ μετὰ κρότου καὶ γέλωτος ἐβόα τοὺς Κορινθίους ἦκειν νενικηκῶς καὶ κεχειρωμένος, ἐν τῇ θαλάττῃ λαβὼν
 5 διαπλέοντας, ὡς δὴ τινα δυσθυμίαν τοῖς πολιορκουμένοις παρέξων. Ἐκείνου δὲ ταῦτα ληροῦντος καὶ φενακίζοντος ἐκ τῶν Βρεττίων καταβεβηκότες οἱ Κορινθιοὶ εἰς τὸ Ῥήγιον, ὡς οὐδεὶς παρεφύλαττε καὶ τὸ πνεῦμα κατεσβεσμένον παραλόγως ἀκύμονα τὸν πόρον ἰδεῖν καὶ λείον
 10 παρείχε, ταχὺ πληρώσαντες τὰ πορθμεῖα καὶ τὰς ἀλιᾶδας τὰς παρούσας ἀνήγοντο καὶ διεκομίζοντο πρὸς τὴν Σικελίαν, οὕτως ἀσφαλῶς καὶ διὰ τοσαύτης γαλήνης, ὥστε τοὺς ἵππους παρὰ τὰ πλοῖα παρανηχομένους ἐκ ῥυτήρων ἐφέλεσθαι.

15 XX. Περαιωθέντων δὲ πάντων ὁ Τιμολέων δεξάμενος αὐτούς τὴν τε Μεσσήνην εὐθύς εἶχε καὶ συνταξάμενος ἐβάδιξεν ἐπὶ τὰς Συρακούσας, οἷς εὐτύχει καὶ κατώρθου μᾶλλον ἢ τῇ δυνάμει πεποιθῶς· οὐ γὰρ ἦσαν οἱ σὺν αὐτῷ πλείους τετρακισχιλίων. Ἀγγελλομένης δὲ τῆς ἐφόδου
 20 τῷ Μάγωνι θορυβούμενος καὶ δεδοικῶς ἔτι μᾶλλον εἰς ὑποψίαν ἦλθεν ἐκ τοιαύτης προφάσεως. Ἐν τοῖς περὶ τὴν πόλιν τενάγρσι, πολὺ μὲν ἐκ κρηνῶν πότιμον ὕδωρ, πολὺ δ' ἐξ ἐλῶν καὶ ποταμῶν καταρρεόντων εἰς τὴν θάλατταν δεχομένοις, πλῆθος ἐγγέλεων νέμεται καὶ δαψί-
 25 λεια τῆς ἄγρας τοῖς βουλομένοις αἰεὶ πάρεστι. Ταύτας οἱ παρ' ἀμφοτέρων μισθοῦ στρατευόμενοι σχολῆς οὔσης καὶ ἀνοχῶν συνεθήρενον. Οἷα δ' Ἕλληνες ὄντες καὶ πρὸς ἀλλήλους οὐκ ἔχοντες ἰδίῳν ἀπεχθειῶν πρόφασιν, ἐν μὲν ταῖς μάχαις διεκινδύνενον εὐρώστως, ἐν δὲ ταῖς ἀνοχαῖς
 30 προσφοιτῶντες ἀλλήλοις διελέγοντο. Καὶ τότε κοινὸν περὶ τὴν ἀλιεῖαν ἔχοντες ἔργον ἐν λόγοις ἦσαν, θαυμάζοντες τῆς θαλάσσης τὴν εὐφυΐαν καὶ τῶν χωρίων τὴν

κατασκευήν. Καί τις εἶπε τῶν παρὰ τοῖς Κορινθίοις στρατευομένων· „Τοσαύτην μέντοι τὴν πόλιν τὸ μέγεθος καὶ τοσοῦτοις ἐξησκημένην καλοῖς ὑμεῖς Ἕλληνες οὐκ ἐκβαρβαρῶσαι προθυμείσθε, τοὺς κακίστους καὶ φονικωτάτους Καρχηδονίους ἐγγυτέρω κατοικίζοντες ἡμῶν, 5
 246 πρὸς οὓς ἔδει πολλὰς εὐχέσθαι Σικελίας προκείσθαι τῆς Ἑλλάδος· ἢ δοκεῖτε τούτους στρατὸν ἀγείραντας ἀπὸ στηλῶν Ἡρακλείων καὶ τῆς Ἀτλαντικῆς ἤκειν θαλάττης δεῦρο κινδυνεύοντας ὑπὲρ τῆς Ἰκέτου δυναστείας; ὃς εἰ λογισμὸν εἶχεν ἡγεμόνος, οὐκ ἂν ἐξέβαλλε τοὺς πατέρας 10 οὐδ' ἐπῆγε τῇ πατρίδι τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ καὶ τιμῆς καὶ δυνάμεως ἐτύγχανεν ὅσης πρόπει, Κορινθίους καὶ Τιμολέοντα πείσας.“ Τούτους τοὺς λόγους οἱ μισθοφόροι διεθρόνησαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ παρέσχον ὑποψίαν τῷ Μάγωνι προδίδοσθαι, χρήζοντι πάλαι προφάσεως. Διὸ 15 καὶ δεομένου τοῦ Ἰκέτου παραμένειν καὶ διδάσκοντος, ὃσφ βελτιόνες εἰσι τῶν πολεμίων, μᾶλλον οἰόμενος ἀρετῇ καὶ τύχῃ λείπεσθαι Τιμολέοντος ἢ πλήθει δυνάμεως ὑπερβάλλειν, ἄρας εὐθύς ἀπέπλευσεν εἰς Λιβύην, αἰσχροῶς κατ' οὐδένα λογισμὸν ἀνθρώπινον ἐκ τῶν χειρῶν 20 ἀφείδ Σικελίαν.

XXI. Τῇ δ' ὑστεραία παρῆν ὁ Τιμολέων ἐπὶ μάχην συντεταγμένος. Ὡς δὲ τὴν φυγὴν ἐπυνθάνοντο καὶ τὴν ἐρημίαν ἐώραν τῶν νεωρίων, γελᾶν αὐτοῖς ἐπῆει τὴν ἀνανδρίαν τοῦ Μάγωνος, καὶ περιόντες ἐκήρυττον ἐν τῇ 25 πόλει μῆνυτρα τῷ φράσαντι τὸν Καρχηδονίων στόλον ὀπησφᾶς ἀποδέδρακεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦ Ἰκέτου φιλομαχοῦντος ἔτι καὶ τὴν λαβὴν οὐ προεμένου τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἐμπεφυκότος οἷς κατεῖχε μέρεσι καρτεροῖς οὔσι καὶ δυσπροσμάχοις, διελὼν ὁ Τιμολέων τὴν δύναμιν αὐτὸς 30 μὲν ἢ βριαιώτατον ἦν παρὰ τὸ φεῖθρον τοῦ Ἀνάπου προσέβαλλεν, ἄλλους δ' ἐκ τῆς Ἀχραδινῆς ἐκέλευεν ἐπιχειρεῖν,

ὡν Ἰσίας ἤγειτο ὁ Κορίνθιος. Τοὺς δὲ τρίτους ἐπῆγον ἐπὶ τὰς Ἐπιπολὰς Δείναρχος καὶ Δημάρετος οἱ τὴν ὑστέραν ἀγαγόντες ἐκ Κορίνθου βοήθειαν. Ἄμα δὲ καὶ πανταχόθεν τῆς ἐφόδου γενομένης καὶ τῶν περὶ τὸν Ἰκέτην 5 ἀνατραπέντων καὶ φευγόντων, τὸ μὲν ἀλῶναι τὴν πόλιν κατ' ἄκρας καὶ γενέσθαι ταχέως ὑποχείριον ἐκπεσόντων τῶν πολεμίων δίκαιον ἀναθεῖναι τῇ τῶν μαχομένων ἀνδραγαθία καὶ τῇ δεινότητι τοῦ στρατηγοῦ, τὸ δὲ μὴ ἀποθανεῖν τινα μηδὲ τρωθῆναι τῶν Κορινθίων ἴδιον ἔργον 10 αὐτῆς ἢ Τιμολέοντος ἐπεδείξατο τύχη, καθάπερ διαμιλλωμένη πρὸς τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, ἵνα τῶν ἐπαινουμένων αὐτοῦ τὰ μακαριζόμενα μᾶλλον οἱ πυνθανόμενοι θαυμάζωσιν. Οὐ γὰρ μόνον Σικελίαν πᾶσαν οὐδ' Ἰταλίαν εὐθύς ἢ φήμη κατέσχευε, ἀλλ' ἡμερῶν ὀλίγων ἢ Ἑλλάδος διήκει τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος, ὥστε τὴν τῶν Κορινθίων πόλιν ἀπιστοῦσαν, εἰ διαπέπλευκεν ὁ στόλος, ὁμοῦ καὶ σεσωσμένους καὶ νενικηκότας ἀκούειν τοὺς ἀνδρας. Οὕτως εὐρόησαν αἱ πράξεις, καὶ τοσοῦτο τῷ κάλλει τῶν ἔργων τὸ τάχος ἢ τύχη προσέθηκεν.

20 XXII. Γενόμενος δὲ τῆς ἄκρας κύριος οὐκ ἔκαθε Δίωμι ταῦτὸ πάθος, οὐδ' ἐφείσατο τοῦ τόπου διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς κατασκευῆς, ἀλλὰ τὴν ἐκεῖνον διαβαλοῦσαν, εἴτ' ἀπολέσασαν ὑποψίαν φυλαξάμενος ἐκήρυξε τῶν Συρακουσίων τὸν βουλόμενον παρεῖναι 25 μετὰ σιδήρου καὶ συμφάπτεσθαι κατασκαπτομένων τῶν τυραννικῶν ἐρυμάτων. Ὡς δὲ πάντες ἀνέβησαν, ἀρχὴν ἐλευθερίας ποιησάμενοι βεβαιοτάτην τὸ κήρυγμα καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, οὐ μόνον τὴν ἄκραν, ἀλλὰ καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὰ μνήματα τῶν τυράννων ἀνέτρεψαν καὶ κατέ- 30 σκαψαν. Εὐθύς δὲ τὸν τόπον συνομαλύναν ἐνφοδομήσε τὰ δικαστήρια, χαριζόμενος τοῖς πολίταις καὶ τῆς τυραννίδος ὑπερτέραν ποιῶν τὴν δημοκρατίαν. Ἐπεὶ δὲ τὴν

πόλιν ἐλῶν οὐκ εἶχε πολίτας, ἀλλὰ τῶν μὲν ἐν τοῖς πολέ-
 μοις καὶ ταῖς στάσεσι διαφθαρέντων, τῶν δὲ τὰς τυραν-
 247 νίδας φευγόντων, ἣ μὲν ἐν Συρακούσαις ἀγορὰ δι' ἐρη-
 μίαν οὕτως πολλὴν καὶ βαθεῖαν ἐξέφυσεν ὕλην, ὥστε
 τοὺς ἵππους ἐν αὐτῇ κατανέμεσθαι, τῶν ἵπποκόμων ἐν 5
 τῇ χλόῃ κατακειμένων, αἱ δὲ ἄλλαι πόλεις πλὴν παντελῶς
 ὀλίγων ἐλάφων ἐγένοντο μεστὰ καὶ συῶν ἀγρίων, ἐν δὲ
 τοῖς προαστείοις καὶ περὶ τὰ τείχη πολλάκις οἱ σχολὴν
 ἄγοντες ἐκνηγέτουν, ὑπήκουε δ' οὐδεὶς τῶν ἐν τοῖς
 ἐρύμασι καὶ φρουρίοις κατοικούντων, οὐδὲ κατέβαινον 10
 εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ φρίκη καὶ μῖσος εἶχε πάντας ἀγορᾶς
 καὶ πολιτείας καὶ βήματος, ἐξ ὧν ἀνέφυσαν αὐτοῖς οἱ
 πλειστοὶ τῶν τυράννων, ἔδοξε τῷ Τιμολέοντι καὶ τοῖς
 Συρακουσίοις γράψαι πρὸς τοὺς Κορινθίους, ὅπως πέμ-
 ψωσιν οἰκήτορας εἰς τὰς Συρακούσας ἐκ τῆς Ἑλλάδος. 15
 Ἦ τε γὰρ χώρα σχολάζειν ἐμελλε, καὶ πολὺν πόλεμον ἐκ
 Λιβύης προσεδέχοντο, πυνθανόμενοι τοὺς Καρχηδονίους
 τοῦ μὲν Μάγνωνος ἑαυτὸν ἀνελόντος ἀνεσταυρωκέναι τὸ
 σῶμα διὰ τὴν στρατηγίαν ὀργισθέντας, αὐτοὺς δὲ συνά-
 γειν μεγάλην δύναμιν ὡς ἔτους ὄρα διαβησομένους εἰς 20
 Σικελίαν.

XXIII. Τῶν δὲ γραμμάτων τούτων παρὰ τοῦ Τιμολέ-
 οντος κομισθέντων, καὶ πρέσβων ἅμα παρόντων Συρα-
 κουσίων καὶ δεομένων ἐπιμεληθῆναι τῆς πόλεως καὶ γε-
 νέσθαι πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς οἰκιστᾶς, οὐχ ἤρπασαν οἱ Κο- 25
 ρίνθιοι τὴν πλεονεξίαν οὐδὲ προσεποίησαν αὐτοῖς τὴν
 πόλιν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐπιόντες τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας
 Ἑλλάδι καὶ τὰς μεγίστας τῶν πανηγύρεων ἀνηγόρευον
 ὑπὸ κηρύκων, ὅτι Κορίνθιοι καταλελυκότες τὴν ἐν Συ-
 ρακούσαις τυραννίδα καὶ τὸν τύραννον ἐξεληλακότες, κα- 30
 λουσι Συρακουσίους καὶ τῶν ἄλλων Σικελιωτῶν τὸν
 βουλόμενον οἰκεῖν τὴν πόλιν ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους,

ἐπ' ἴσοις καὶ δικαίοις τὴν χώραν διαλαχόντας· ἔπειτα
 διαπέμποντες ἀγγέλους εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὰς νήσους,
 ὅπου πλείστους ἐπυνθάνοντο τῶν φυγάδων διεσπαρμέ-
 νους κατοικεῖν, παρεκάλουν ἵνα πάντας εἰς Κόρινθον,
 5 ὡς Κορινθίων ἀσφαλῆ πομπὴν καὶ πλοῖα καὶ στρατηγούς
 παρεξόντων ἰδίῳις τέλεσιν εἰς Συρακούσας. Κηρυσσο-
 μένων δὲ τούτων ἡ μὲν πόλις τὸν δικαιοτάτον καὶ κάλλι-
 στον ἀπελάμβανεν ἐπαινον καὶ ζῆλον, ἔλευθεροῦσα μὲν
 ἀπὸ τῶν τυράννων, σώζουσα δ' ἀπὸ τῶν βαρβάρων, ἀπο-
 10 διδοῦσα δὲ τοῖς πολίταις τὴν χώραν. Οἱ δὲ συνελθόντες
 εἰς Κόρινθον οὐκ ὄντες ἱκανοὶ τὸ πλῆθος ἐδεήθησαν ἐκ
 Κορίνθου καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος παραλαβεῖν συνοίκους·
 καὶ γενόμενοι μυρίων οὐκ ἐλάττους κατέπλευσαν εἰς Συ-
 ρακούσας. Ἦδη δὲ καὶ τῶν ἐξ Ἰταλίας καὶ Σικελίας πολ-
 15 λοὶ τῷ Τιμολέοντι συνεληλύθεισαν· καὶ γενομένοις αὐ-
 τοῖς ἑξακισμυριοῖς τὸ πλῆθος, ὡς Ἀθάνις εἶρηκε, τὴν
 μὲν χώραν διένειμε, τὰς δὲ οἰκίας ἀπέδοτο χιλίων τα-
 λάντων, ἅμα μὲν ὑπολειπόμενος τοῖς ἀρχαίοις Συρακου-
 σίοις ἐξωνεῖσθαι τὰς αὐτῶν, ἅμα δὲ χρημάτων εὐπορίαν
 20 τῷ δήμῳ μηχανώμενος οὕτως πενομένῳ καὶ πρὸς τὰλλα
 καὶ πρὸς τὸν πόλεμον, ὥστε καὶ τοὺς ἀνδριάντας ἀπο-
 δόσθαι, ψήφου διαφερομένης ὑπὲρ ἐκάστου καὶ γινομέ-
 νης κατηγορίας, ὥσπερ ἀνθρώπων εὐθύνας διδόντων·
 ὅτε δὴ φασὶ τὸν Γέλωνος ἀνδριάντα τοῦ παλαιοῦ τυράν-
 25 νου διατηρῆσαι τοὺς Συρακουσίους, καταχειροτονοῦμέ-
 νων τῶν ἄλλων, ἀγαμένους καὶ τιμῶντας τὸν ἄνδρα τῆς
 νίκης, ἣν πρὸς Ἰμέρα Καρχηδονίους ἐνίκησεν.

XXIV. Οὕτω δὲ τῆς πόλεως ἀναξωπυρούσης καὶ πλη-
 ρομένης, ἐπιρρεόντων πανταχόθεν εἰς αὐτὴν τῶν πο-
 30 λιτῶν, βουλόμενος ὁ Τιμολέων καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἔλευ-
 θερῶσαι καὶ παντάπασιν ἐκκόψαι τῆς Σικελίας τὰς τυ-
 ραννίδας, ἐπὶ τὰς χώρας αὐτῶν στρατεύων Ἰκέτην μὲν

ἠνάγκασεν ἀποστάντα Καρχηδονίων ὁμολογῆσαι τὰς ἀκροπόλεις κατασκάψειν καὶ βιοτεύσειν ἰδιώτην ἐν Λε-
 248 οντίνοις, Λεπτινίου δὲ τοῦ τυραννοῦντος Ἀπολλωνίας καὶ συχῶν ἄλλων πολιχνίων, ὡς ἐκινδύνευε κατὰ κρά-
 τος ἀλῶναι, παραδόντος αὐτὸν φεισάμενος εἰς Κόρινθον 5
 ἀπέστειλε, καλὸν ἡγούμενος ἐν τῇ μητροπόλει τοὺς τῆς Σικελίας τυράννους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀποθεωρεῖσθαι φυγαδικῶς καὶ ταπεινῶς ζῶντας. Τοὺς δὲ μισθοφόρους βουλούμενος ἐκ τῆς πολεμίας ὠφελεῖσθαι καὶ μὴ σχολάζειν, αὐτὸς μὲν εἰς τὰς Συρακούσας ἐπανῆλθε τῇ κατα- 10
 στάσει τῆς πολιτείας προσέξων καὶ τοῖς ἦκουσιν ἐκ Κορινθίου νομοθέταις Κεφάλῳ καὶ Διουνσίῳ τὰ κυριώτατα καὶ κάλλιστα συνδιαθήσων, τοὺς δὲ περὶ Δείναρχον καὶ Δημάρετον εἰς τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐξέπεμψεν ἐπικρά- 15
 τειαν, οἳ πόλεις πολλὰς ἀφιστάντες τῶν βαρβάρων οὐ μόνον αὐτοὶ διηγῶν ἐν ἀφθόνοις, ἀλλὰ καὶ χρήματα παρεσκευάζον εἰς τὸν πόλεμον ἀπὸ τῶν ἀλισκομένων.

XXV. Ἐν τούτῳ δὲ Καρχηδόνιοι καταπλέουσιν εἰς τὸ Διλύβαιον ἄγοντες ἑπτὰ μυριάδας στρατοῦ καὶ τριήρεις διακοσίας καὶ πλοῖα χίλια κομίζοντα μηχανὰς καὶ τέ- 20
 θριππα καὶ σίτον ἄφθονον καὶ τὴν ἄλλην παρασκευήν, ὡς οὐκ ἔτι ποιησόμενοι κατὰ μέρος τὸν πόλεμον, ἀλλ' ὁμοῦ πάσης Σικελίας ἐξελάσοντες τοὺς Ἕλληνας· ἦν γὰρ ἡ δύναμις ἐξαρκουῖσα καὶ μὴ νοσοῦντας μηδὲ διεφθαρμένους ὑπ' ἀλλήλων συλλαβέσθαι Σικελιωτάς. Πυ- 25
 θόμενοι δὲ πορθεῖσθαι τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν, εὐθύς ὄργῃ πρὸς τοὺς Κορινθίους ἐχώρουν Ἀσδρούβα τε καὶ Ἀμίλκα στρατηγούντων. Τῆς δὲ ἀγγελίας ὀξέως εἰς Συρακούσας ἀφικομένης οὕτω κατεπλάγησαν οἱ Συρακούσιοι πρὸς τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως, ὥστε μόλις τῷ Τι- 30
 μόλεοντι τρισχιλίους ἀπὸ τοσούτων μυριάδων ὄπλα λαβόντας τολμῆσαι συνεχελθεῖν. Οἱ δὲ μισθοφόροι τετρα-

κισχίλιοι τὸ πλῆθος ἦσαν· καὶ τούτων αὐθις ὅσον χίλιοι
καθ' ὁδὸν ἀποδειλιάσαντες ἀνεχώρησαν, ὡς οὐχ ὑγιαί-
νοντος τοῦ Τιμολέοντος, ἀλλὰ μαινομένου παρ' ἡλικίαν
καὶ πρὸς ἑπτὰ μυριάδας πολεμίων μετὰ πεντακισχιλίων
5 πεζῶν καὶ χιλίων ἱππέων βαδίζοντος, καὶ διαρτῶντος ὁδὸν
ἡμερῶν ὀκτὼ τὴν δύναμιν ἀπὸ τῶν Συρακουσῶν, ὅθεν
οὔτε σωθῆναι τοῖς φεύγουσιν οὔτε ταφῆναι τοῖς πεσοῦ-
σιν αὐτῶν ὑπάρξει. Τούτους μὲν οὖν Τιμολέων κέρδος
ἠγεῖτο πρὸ τῆς μάχης φανεροὺς γεγονότας, τοὺς δὲ ἄλ-
10 λους ἐπιρρώσας κατὰ τάχος ἤγε πρὸς τὸν Κρίμησον ποτα-
μόν, ὅπου καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἤκουσε συνάπτειν.

XXVI. Ἀναβαλίνοντι δὲ αὐτῷ πρὸς λόφον, ὃν ὑπερ-
βαλόντες ἔμελλον κατόψεσθαι τὸ στράτευμα καὶ τὴν δύ-
ναμιν τῶν πολεμίων, ἐμβάλλουσιν ἡμίονοι σέλινα κομί-
5 ζοντες· καὶ τοῖς στρατιώταις εἰσῆλθε πονηρὸν εἶναι τὸ
σημεῖον, ὅτι τὰ μνήματα τῶν νεκρῶν εἰώθαμεν ἐπιεικῶς
στεφανοῦν σελίνοις· καὶ παροιμία τις ἐκ τούτου γέγονε,
τὸν ἐπισφαλῶς νοσοῦντα, δεῖσθαι [τοῦτον τοῦ] σελίνου.
Βουλόμενος οὖν αὐτοὺς ἀπαλλάξαι τῆς δεισιδαιμονίας
20 καὶ τὴν δυσελπιστείαν ἀφελεῖν ὁ Τιμολέων, ἐπιστήσας
τὴν πορείαν ἄλλα τε πρόποντα τῷ καιρῷ διελέχθη, καὶ
τὸν στέφανον αὐτοῖς ἔφη πρὸ τῆς νίκης κομιζόμενον ἀν-
τομάτως εἰς τὰς χεῖρας ἦκειν, ᾧ Κορίνθιοι στεφανοῦσι
τοὺς Ἴσθμια νικῶντας, λερὸν καὶ πάτριον στέμμα τοῦ σε-
25 λίνου νομίζοντες. Ἔτι γὰρ τότε τῶν Ἴσθμίων, ὡσπερ
νῦν τῶν Νεμείων, τὸ σέλινον ἦν στέφανος, οὐ πάλαι δὲ
ἡ πίτυς γέγονεν. Ἐντυχῶν οὖν ὁ Τιμολέων, ὡσπερ εἴ-
ρηται, τοῖς στρατιώταις καὶ λαβῶν τῶν σελίνων κατεστέ-
ψατο πρῶτος αὐτός, εἶτα οἱ περὶ αὐτὸν ἠγεμόνες καὶ τὸ
30 πλῆθος. Οἱ δὲ μάντιες κατιδόντες ἄετούς δύο προσφε-
ρομένους, ὧν ὁ μὲν δράκοντα τοῖς ὄνυξιν ἔφερε διαπε-
παρμένον, ὁ δὲ ἵπτατο κεκλαγῶς μέγα καὶ θαρραλέον,

ἠέπεδείκνουν τοῖς στρατιώταις καὶ πρὸς εὐχὰς θεῶν καὶ ἀνακλήσεις ἐτράποντο πάντες.

XXVII. Τὸ μὲν οὖν ἔτος Ἰσταμένου θέρους εἶχεν ὄραν, καὶ λήγουσι μηνὶ Θαργηλιῶνι πρὸς τὰς τροπὰς ἤδη συν-
 ἦπτε τὸν καιρὸν· ὁμίχλην δὲ τοῦ ποταμοῦ πολλὴν ἀνα- 5
 διδόντος πρῶτον μὲν ἀπεκρύπτετο ζόφω τὸ πεδίον, καὶ
 σύνοπτον οὐδὲν ἦν ἀπὸ τῶν πολεμίων, πλὴν ἡχὴ τις
 ἄκριτος καὶ συμμιγῆς ἄνω πρὸς τὸν λόφον ἐχώρει πρό-
 σωθεν ἀνισταμένης στρατιᾶς τοσαύτης. Ὡς δ' ἀναβάν-
 τες ἐπὶ τὸν λόφον ἔστησαν οἱ Κορίνθιοι καὶ θέμενοι τὰς 10
 ἀσπίδας διανεπαύοντο, τοῦ ἡλίου περιφερομένου καὶ
 μετεωρίζοντος τὴν ἀναθυμίασιν, ὁ μὲν θολερὸς ἀῆρ
 ἀθροίζομενος πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ συνιστάμενος κατενέ-
 φωσε τὰς ἀκρωρείας, τῶν δὲ ὑπὸ πόδας τόπων ἀνακα-
 θαιρομένων ὃ τε Κρίμησος ἐξεφάνη καὶ διαβαίνοντες 15
 αὐτὸν ὤφθησαν οἱ πολέμιοι, πρῶτοις μὲν τοῖς τεθρίπποις
 ἐκπληκτικῶς πρὸς ἀγῶνα κατεσκευασμένοις, κατόπιν δὲ
 τούτων μυρίοις ὀπίταις λευκάσπισι. Τούτους ἔτεκμαί-
 ροντο Καρχηδονίους εἶναι τῇ λαμπρότητι τῆς σκευῆς καὶ
 τῇ βραδυτῆτι καὶ τάξει τῆς πορείας. Μετὰ δὲ τούτους 20
 τῶν λοιπῶν ἔθνων ἐπιρρεόντων καὶ τὴν διάβασιν μετ'
 ὠθισμοῦ καὶ ταραχῆς ποιουμένων, συνιδῶν ὁ Τιμολέων
 τὸν ποταμὸν αὐτοῖς ταμιεύοντα τοῦ πλήθους τῶν πολε-
 μίων ἀπολαβεῖν ὅσοις ἐθέλοιεν αὐτοὶ μάχεσθαι, καὶ τοὺς
 στρατιώτας καθορᾶν κελεύσας τὴν φάλαγγα τῷ ρεῖθρῳ 25
 διαλελυμένην καὶ τοὺς μὲν ἤδη διαβεβηκότας, τοὺς δὲ
 μέλλοντας, προσέταξε Δημαρέτῳ λαβόντι τοὺς ἵππους
 ἐμβαλεῖν εἰς τοὺς Καρχηδονίους καὶ συνταράξαι τὸν διά-
 κοσμον αὐτῶν τῆς παρατάξεως οὕτω καθεστῶσης. Αὐ-
 τὸς δὲ καταβὰς εἰς τὸ πεδίον τὰ μὲν κέρατα τοῖς ἄλλοις 30
 Σικελιώταις ἀπέδωκεν, ἀναμίξας ἑκατέρῳ τῶν ξένων οὐ
 πολλούς, ἐν μέσῳ δὲ περὶ αὐτὸν λαβῶν τοὺς Συρακου-

σίους και τὸ μαχιμώτατον τῶν μισθοφόρων βραχὺν μὲν χρόνον ἐπέσχε τὸ τῶν ἰππέων ἀποθεωρῶν ἔργον, ὡς δὲ ἐκείνους εἶδεν ὑπὸ τῶν ἀρμάτων πρὸ τῆς τάξεως διαθεόντων εἰς χεῖρας ἔλθειν τοῖς Καρχηδουίοις οὐ δυναμένους, ἀλλ' ὅπως μὴ συνταραχθεῖεν ἀναγκαζομένους ἐξελλίττειν συνεχῶς και πικρὰς ἐξ ἐπιστροφῆς ποιῆσθαι τὰς ἐπελάσεις, ἀναλαβὼν τὴν ἀσπίδα και βοήσας ἔπεσθαι και θαρρεῖν τοῖς περὶ εἶδος ἔδοξεν ὑπερφυεῖ φωνῇ και μείζονι κεκροῦσθαι τῆς συνήθους, εἴτε τῷ πάθει παρὰ τὸν ἀγῶνα και τὸν ἐνθουσιασμόν οὕτω διατεινόμενος, εἴτε δαιμονίου τινός, ὡς τοῖς πολλοῖς τότε παρέστη, συνεπιφθεγγαμένου. Ταχὺ δὲ τὴν κραυγὴν ἀνταποδόντων, και παρεγγυώντων ἄγειν και μὴ μέλλειν, τοῖς μὲν ἰκπόταις ἐσήμανεν ἔξω παρὰ τὴν τάξιν τῶν ἀρμάτων παρελάσαι και κατὰ κέρας προσφέρεισθαι τοῖς πολεμίοις, αὐτὸς δὲ τοὺς προμάχους πικρῶς συνασπισμῷ και τὴν σάλπιγγα κελεύσας ἐπιφθέγγασθαι προσέβαλε τοῖς Καρχηδουίοις.

XXVIII. Οἱ δὲ τὴν μὲν πρώτην ἐπιδρομὴν ὑπέστησαν ἐρωμένως, και τῷ καταπεφράχθαι τὰ σώματα σιδηροῖς θώραξι και χαλκοῖς κράνεσιν ἀσπίδας τε μεγάλας προβεβλήσθαι διεκρούοντο τὸν δορατισμόν. Ἐπεὶ δὲ εἰς ξίφη συνῆλθεν ὁ ἀγὼν και τέχνης οὐχ ἦττον ἢ ῥώμης ἐγεγόνει τὸ ἔργον, ἐξαίφνης ἀπὸ τῶν ὀρῶν βρονταὶ τε φοβεραὶ κατερρήγγυντο και πυρῶδεις ἀστραπαὶ συνεξέπιπτον. Εἶτα ὁ περὶ τοὺς λόφους και τὰς ἀκρωρείας ζόφος ἐπὶ τὴν μάχην κατιῶν, ὄμβρω και πνεύματι και χαλαρῇ συμμεμιγμένος, τοῖς μὲν Ἑλλησιν ἐξόπισθεν και κατὰ νότον περιεχεῖτο, τῶν δὲ βαρβάρων ἐτυπτε τὰ πρόσωπα και κατῆστραπτε τὰς ὄψεις, ἅμα λαίλαπος ὑγρᾶς και φλογὸς συνεχοῦς ἐκ τῶν νεφῶν φερομένης. Ἐν οἷς πολλὰ μὲν ἦν τὰ λιποῦντα και μάλιστα τοὺς ἀπίρους, οὐχ ἦμισα δὲ βλά-

ψαι δοκούσιν αἱ βρονταὶ καὶ τῶν ὄπλων ὁ πάταγος κο-
 πτομένων ὕδατι ῥαγδαίῳ καὶ χαλάξῃ, κωλύων ἀκούεσθαι
 250 τὰ προστάγματα τῶν ἡγεμόνων. Τοῖς δὲ Καρχηδονίοις
 οὐκ οὔσιν εὐζώνοις τὸν ὀπλισμὸν, ἀλλ', ὥσπερ εἰρηται,
 καταπεφραγμένοι, ὃ τε πηλὸς ἐμπόδιος ἦν οἷ τε κόλποι 5
 πληρούμενοι τῶν χιτῶνων ὕδατος, [ὥσθ' *] αὐτοῖς μὲν
 εἰς τὸν ἀγῶνα χρῆσθαι βαρεῖς ἦσαν καὶ δύσεργοι, ῥάδιον
 δὲ τοῖς Ἑλλήσι περιτρέπεσθαι, καὶ πεσόντες ἀμήχανοι
 πάλιν ἐκ πηλοῦ μετὰ τῶν ὄπλων ἀναστῆναι. Καὶ γὰρ ὁ
 Κρίμησος ὑπὸ τῶν διαβαινόντων ἐκλύσθη μέγας ἤδη τοῖς 10
 ὄμβροισι ἠΰξημένος, καὶ τὸ πεδίον τὸ περὶ αὐτὸν ὑπὸ
 πολλὰς συναγκείας καὶ φάραγγας ὑποκείμενον ἐπίμπλατο
 φευσμάτων οὐ κατὰ πόρον φερομένων, οἷς οἱ Καρχηδόνιοι
 καλινδούμενοι χαλεπῶς ἀπήλλαττον. Τέλος δὲ τοῦ χει-
 μῶνος ἐπικειμένου καὶ τῶν Ἑλλήνων τὴν πρώτην τάξιν 15
 αὐτῶν, ἄνδρας τετρακοσίους, καταβαλόντων, ἐτράπη
 τὸ πλῆθος εἰς φυγὴν. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐν τῷ πεδίῳ κατα-
 λαμβανόμενοι διεφθείροντο, πολλοὺς δὲ ὁ ποταμὸς τοῖς
 ἔτι περαιουμένοις συμπίπτοντας ἐμβάλλων καὶ παραφέ-
 ρων ἀπώλλυε, πλείστους δὲ τῶν λόφων ἐφιεμένους ἐπι- 20
 θέοντες οἱ ψιλοὶ κατειργάσαντο. Λέγονται γοῦν ἐν μυ-
 ρίοις νεκροῖς τρισχίλιοι Καρχηδονίων γενέσθαι, μέγα τῇ
 πόλει πένθος. Οὔτε γὰρ γένεσιν οὔτε πλούτοις οὔτε δό-
 ξαις ἕτεροι βελτίονες ἦσαν ἐκείνων, οὔτ' ἀποθανόντας
 ποτὲ μᾶ μάχῃ πρότερον ἔξ αὐτῶν Καρχηδονίων τοσοῦ- 25
 τους μνημονεύουσιν, ἀλλὰ Λίβυσι τὰ πολλὰ καὶ Ἰβηρσι
 καὶ Νομάσι χρώμενοι πρὸς τὰς μάχας ἄλλοτρίαις βλάβαις
 ἀνεδέχοντο τὰς ἡττας.

XXIX. Ἐγνώσθη δὲ τοῖς Ἑλλήσιν ἡ δόξα τῶν πεσόν-
 των ἀπὸ τῶν λαφύρων. Ἐλάχιστος γὰρ ἦν χαλκῶν καὶ 30
 σιδηρῶν τοῖς σκυλεύουσι λόγος· οὕτως ἄφθονος μὲν ἦν
 ἄργυρος, ἄφθονος δὲ χρυσός. Καὶ γὰρ τὸ στρατόπεδον

μετὰ τῶν ὑποξυγίων διαβάντες ἔλαβον. Τῶν δ' αἰχμαλώτων οἱ μὲν πολλοὶ διεκλάπησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, εἰς δὲ κοινὸν ἀπεδείχθησαν πεντακισχίλιοι τὸ πλῆθος· ἦλω δὲ καὶ διακόσια τῶν τεθρίππων. Καλλίστην δὲ καὶ 5 μεγαλοπρεπεστάτην ὄψιν ἢ Τιμολέοντος ἐπεδείκνυτο σκηνὴν περισωρευθεῖσα παντοδαποῖς λαφύροις, ἐν οἷς χίλιοι μὲν θώρακες ἐργασία καὶ κάλλει διαφέροντες, μύριαι δὲ ἀσπίδες προετέθησαν. Ὀλίγοι δὲ πολλοὺς σκυλεύοντες καὶ μεγάλας ἐντυγχάνοντες ὠφελείαις τρίτη 10 μόλις ἡμέρα μετὰ τὴν μάχην ἔστησαν τρόπαιον. Ἄμα δὲ τῇ φήμῃ τῆς νίκης ὁ Τιμόλεων εἰς Κόρινθον ἐπεμψε τὰ κάλλιστα τῶν αἰχμαλώτων ὄπλων, βουλόμενος αὐτοῦ τὴν πατρίδα πᾶσιν ἀνθρώποις ζηλωτὴν εἶναι, θεωμένοις ἐν 15 ἐκείνῃ μόνῃ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τοὺς ἐπιφανεστάτους ναοὺς οὐχ' Ἑλληνικοῖς κεκοσμημένους λαφύροις οὐδ' ἀπὸ συγγενῶν φόνου καὶ ὁμοφύλων ἀναθημάτων μνήμας ἀτερπεῖς ἔχοντας, ἀλλὰ βαρβαρικὰ σκῦλα καλλίσταις ἐπιγραφαῖς δηλοῦντα μετὰ τῆς ἀνδρείας τῶν νενικηκότων τὴν δικαιοσύνην, ὅτι Κορίνθιοι καὶ Τιμολέον ὁ 20 στρατηγὸς ἔλευθερώσαντες τοὺς Σικελίαν οἰκοῦντας Ἕλληνας ἀπὸ Καρχηδονίων χαριστήρια θεοῖς ἀνέθηκαν.

XXX. Ἐκ τούτου καταλιπὼν ἐν τῇ πολεμίᾳ τοὺς μισθοφόρους ἄγοντας καὶ φέροντας τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐπικράτειαν, αὐτὸς ἦκεν εἰς Συρακούσας· καὶ τοὺς χίλιους μισθοφόρους ἐκείνους, ὑφ' ὧν ἐγκατελείφθη πρὸ 25 τῆς μάχης, ἐξεκέρυξε τῆς Σικελίας, καὶ πρὶν ἢ δύναι τὸν ἥλιον ἠνάγκασεν ἐκ Συρακουσῶν ἀπελθεῖν. Οὗτοι μὲν οὖν διαπλεύσαντες εἰς Ἰταλίαν ἀπόλοντο παρασπονδηθέντες ὑπὸ Βρεττίων, καὶ δίκην ταύτην τὸ δαιμόμιον αἰτοῖς τῆς προδοσίας ἐπέθηκε. Τῶν δὲ περὶ τὸν Μαμερκον, 30 τὸν Κατάνης τύραννον, καὶ Ἰκέτην, εἴτε φθόνῳ τῶν κατορθουμένων ὑπὸ Τιμολέοντος, εἴτε φοβουμένων αὐτὸν

ὡς ἄπιστον καὶ ἄσπουδον πρὸς τοὺς τυράννους, συμμαχίαν ποιησαμένων πρὸς τοὺς Καρχηδονίους καὶ κελυσάντων πέμπειν δύναμιν καὶ στρατηγόν, εἰ μὴ παντάπασι βούλονται Σικελίας ἐκπεσεῖν, ἐπλευσε Γέσκων ναῦς μὲν ἔχων ἑβδομήκοντα, μισθοφόρους δὲ προσλαβὼν Ἑλ- 5 ληνας, οὗτω πρότερον Ἑλλησι χρησαμένων Καρχηδονίων, ἀλλὰ τότε θαυμασάντων ὡς ἀνυποστάτους καὶ μαχιμωτάτους ἀνθρώπων ἀπάντων. Συστάντες δὲ κοινῆ μετ' ἀλλήλων ἅπαντες ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ τετρακοσίους τῶν παρὰ Τιμολέοντος ξένων ἐπικούρους πεμφθέντας ἀπέκτειναν, ἐν 10 δὲ τῇ Καρχηδονίων ἐπικρατείᾳ περὶ τὰς καλουμένης Ἰετᾶς ἐνεδρεύσαντες τοὺς μετ' Εὐθύμου τοῦ Λευκαδίου μισθοφόρους διέφθειραν. Ἐξ ὧν καὶ μάλιστα τὴν Τιμολέοντος εὐτυχίαν συνέβη γενέσθαι διώνυμον. Ἦσαν μὲν γὰρ οὗτοι τῶν μετὰ Φιλομήλου τοῦ Φωκέως καὶ Ὀνομάρχου Δελφούς 15 καταλαβόντων καὶ μετασχόντων ἐκείνοις τῆς Ἱεροσυλίας. Μισοῦντων δὲ πάντων αὐτοὺς καὶ φυλαττομένων ἐπαράτους γεγονότας, πλανώμενοι περὶ τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ Τιμολέοντος ἐλήφθησαν ἐτέρων στρατιωτῶν οὐκ εὐποροῦντος. Ἀφικόμενοι δὲ εἰς Σικελίαν ὅσας μὲν ἐκεῖ- 20 νη συνηγωνίσαντο μάχας πάσας ἐνίκων, τῶν δὲ πλειστων καὶ μεγίστων ἀγώνων τέλος ἔχόντων ἐκπεμπόμενοι πρὸς ἐτέρας ὑπ' αὐτοῦ βοηθείας ἀπώλοντο καὶ καταναλώθησαν, οὐχ ὁμοῦ πάντες, ἀλλὰ κατὰ μέρος, τῆς Δίκης αὐτοῖς ἀπολογουμένης τῇ Τιμολέοντος εὐτυχίᾳ ἐπι- 25 τιθεμένης ὅπως μηδεμίᾳ τοῖς ἀγαθοῖς ἀπὸ τῆς τῶν κακῶν κολάσεως βλάβη γένηται. Τὴν μὲν οὖν πρὸς Τιμολέοντα τῶν θεῶν εὐμένειαν οὐχ ἦττον ἐν αἷς προσέκρουσε πράξειςιν ἢ περὶ ἃς κατῴρθου θαυμαῆξεσθαι συνέβαινε.

XXXI. Οἱ δὲ πολλοὶ τῶν Συρακουσίων ἐχαλέπαινον 30 ὑπὸ τῶν τυράννων προπηλακιζόμενοι. Καὶ γὰρ ὁ Μάρκεος ἐπὶ τῷ ποιήματι γράφειν καὶ τραγωδίας μέγα

φρονῶν ἐκόμπαξε νικήσας τοὺς μισθοφόρους, καὶ τὰς ἀσπίδας ἀναθῆκε τοῖς θεοῖς ἐλεγείον ὑβριστικὸν ἐπέγραψε

Τάσδ' ὄστρειογραφεὶς καὶ χρυσελεφαντηλέκτρους
ἀσπίδας ἀσπιδίοις εἴλομεν εὐτελέσι.

- 5 Γενομένων δὲ τούτων καὶ τοῦ Τιμολέοντος εἰς Καλαυ-
ρίαν στρατεύσαντος, ὁ Ἰκέτης ἐμβαλὼν εἰς τὴν Συρακου-
σίαν λείαν τε συχνὴν ἔλαβε καὶ πολλὰ λυμηνάμενος καὶ
καθυβρίσας ἀπηλλάττετο παρ' αὐτὴν τὴν Καλαυρίαν,
καταφρονῶν τοῦ Τιμολέοντος ὀλίγου στρατιώτας ἔχον-
10 τος. Ἐκεῖνος δὲ προλαβεῖν ἑάσας ἐδίωκεν ἱππεὶς ἔχων καὶ
φιλοῦς. Αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἰκέτης τὸν Δαμυρίαν διαβε-
βηκῶς ὑπέστη παρὰ τὸν ποταμὸν ὡς ἀμυνόμενος· καὶ
γὰρ αὐτῷ θάρσος ἦ τε τοῦ πόρου χαλεπότης καὶ τὸ κρη-
μῶδες τῆς ἐκατέρωθεν ὄχθης παρεῖχε. Τοῖς δὲ μετὰ τοῦ
15 Τιμολέοντος ἰλάρχαις ἔρις ἐμπεσοῦσα θαναμαστὴ καὶ φι-
λονεικία διατριβὴν ἐπολεῖ τῆς μάχης. Οὐδεὶς γὰρ ἦν ὁ
βουλόμενος ἑτέρου διαβαίνειν ὕστερος ἐπὶ τοὺς πολεμί-
ους, ἀλλ' αὐτὸς ἕκαστος ἠέλιου πρωταγωνιστεῖν, καὶ κό-
σμον οὐκ εἶχεν ἢ διάβασις ἐξωθούντων καὶ παρατρεχόν-
20 των ἀλλήλους. Βουλόμενος οὖν ὁ Τιμολέων κληρῶσαι
τοὺς ἠγεμόνας ἔλαβε παρ' ἑκάστου δακτύλιον· ἐμβαλὼν
δὲ πάντα εἰς τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα καὶ μίξας ἔδειξε τὸν
πρῶτον κατὰ τύχην γλυφὴν ἔχοντα τῆς σφραγίδος τρό-
παιον. Ὡς δὲ τοῦτον εἶδον οἱ νεανίσκοι, μετὰ χαρᾶς ἀνα-
25 κραγόντες οὐκ ἔτι τὸν ἄλλον ὑπέμειναν κληρῶν, ἀλλ' ὡς
ἕκαστος τάχους εἶχε τὸν ποταμὸν διεξέλασαντες ἐν χερ-
σὶν ἦσαν τοῖς πολεμίοις. Οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο τὴν βίαν
αὐτῶν, ἀλλὰ φεύγοντες τῶν μὲν ὀπλων ἅπαντες ὁμαλῶς
ἔστερήθησαν, χιλίους δὲ ἀπέβαλον πεσόντας.
- 30 XXXII. Οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον εἰς τὴν Λεοντίνων στρα- 25
τεύσας ὁ Τιμολέων λαμβάνει τὸν Ἰκέτην ζῶντα καὶ τὸν
υἱὸν Εὐπόλεμον καὶ τὸν ἱπάρχη Εὐθύμου ὑπὸ τῶν

στρατιωτῶν συνδεθέντας καὶ κοιμισθέντας πρὸς αὐτόν. Ὁ μὲν οὖν Ἰκέτης καὶ τὸ μειράκιον ὡς τύραννοι καὶ προ-
δοταὶ κολασθέντες ἀπέθνησκον, ὁ δ' Εὐθυμος, ἀνὴρ
ἀγαθὸς ὢν πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τόλμη διαφέρων, οὐκ
ἔτυχεν οἴκτου διὰ βλασφημίαν τινὰ πρὸς τοὺς Κοριν- 5
θίους κατηγορηθεῖσαν αὐτοῦ. Λέγεται γὰρ ὅτι τῶν Κο-
ρινθίων ἐκστρατευσαμένων ἐπ' αὐτοὺς δημηγορῶν ἐν
τοῖς Λεοντίοις οὐδὲν ἔφη γεγονέναι φοβερὸν οὐδὲ δει-
νόν, εἰ

Κορίνθιαὶ γυναῖκες ἐξῆλθον δόμων. 10

Οὕτως ὑπὸ λόγων μᾶλλον ἢ πράξεων πονηρῶν ἀνιᾶσθαι
πεφύκασιν οἱ πολλοί· χαλεπώτερον γὰρ ὕβριν ἢ βλάβην
φέρουσι. Καὶ τὸ μὲν ἀμύνεσθαι δι' ἔργων ὡς ἀναγκαῖον
δέδοται τοῖς πολεμοῦσιν, αἱ δὲ βλασφημίαι περιουσία μί-
σους ἢ κακίας γίνεσθαι δοκοῦσιν. 15

XXXIII. Ἐπανελθόντος δὲ τοῦ Τιμολέοντος οἱ Συ-
ρακούσιοι τὰς γυναῖκας τῶν περὶ τὸν Ἰκέτην καὶ τὰς θυ-
γατέρας ἐν ἐκκλησίᾳ καταστήσαντες εἰς κρίσιν ἀπέκτει-
ναν. Καὶ δοκεῖ τοῦτο τῶν Τιμολέοντος ἔργων ἀχαριστό-
τατον γενέσθαι· μὴ γὰρ ἂν ἐκείνου κωλύοντος οὕτως τὰς 20
ἀνθρώπους ἀποθάνειν. Δοκεῖ δὲ αὐτὰς ὑπεριδεῖν καὶ
προέσθαι τῷ θυμῷ τῶν πολιτῶν δίκην λαμβανόντων
ὑπὲρ Δίωνος τοῦ Διονύσιον ἐκβαλόντος. Ἰκέτης γάρ
ἔστιν ὁ τὴν γυναῖκα τοῦ Δίωνος Ἀρέτην καὶ τὴν ἀδελ-
φήν Ἀριστομάχην καὶ τὸν υἱὸν ἔτι παῖδα καταποντίσας 25
ζῶντας, περὶ ὧν ἐν τῷ Δίωνος γέγραπται βίβλ.

XXXIV. Μετὰ δὲ ταῦτα στρατεύσας ἐπὶ Μάμερκον
εἰς Κατάνην καὶ περὶ τὸ ρεῦμα τὴν Ἄβολον ἐκ παρατά-
ξεως ὑποστάντα νικήσας καὶ τρεψάμενος ὑπὲρ δισχιλίους
ἀνείλεν, ὧν μέρος οὐκ ὀλίγον ἦσαν οἱ πεμφθέντες ὑπὸ 30
Γέσκωνος ἐπίκουροι Φοίνικες. Ἐκ δὲ τούτου Καρχηδό-
νιοι μὲν εἰρήνην ἐποιήσαντο πρὸς αὐτὸν δεηθέντες, ὥστε

τὴν ἐντὸς τοῦ Λύκου χώραν ἔχειν καὶ τοὺς βουλομένους
 ἐξ αὐτῆς μετοικεῖν πρὸς Συρακουσίους, χρήματα καὶ γε-
 νεὰς ἀποδιδόντες καὶ τοῖς τυράννοις ἀπειπάμενοι τὴν
 συμμαχίαν. Μάμερκος δὲ δυσθυμῶν τὰς ἐλπίσιν ἔπλει
 5 μὲν εἰς Ἰταλίαν ὡς Λευκανοὺς ἐπάξων Τιμολέοντι καὶ
 Συρακουσίοις, ἐπεὶ δὲ ἀποστρέψαντες οἱ σὺν αὐτῷ τὰς
 τριήρεις καὶ πλεύσαντες εἰς Σικελίαν τῷ Τιμολέοντι τὴν
 Κατάνην παρέδωκαν, ἀναγκασθεὶς καὶ αὐτὸς εἰς Μεσ-
 σήνην κατέφυγε πρὸς Ἴππωνα τὸν τυραννοῦντα τῆς πό-
 10 λεως. Ἐπελθόντος δὲ τοῦ Τιμολέοντος αὐτοῖς καὶ πο-
 λιορκοῦντος ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης, ὁ μὲν Ἴππων ἀπο-
 διδράσκων ἐπὶ νεῶς ἦλω, καὶ παραλαβόντες αὐτὸν οἱ
 Μεσσήνιοι, καὶ τοὺς παῖδας ἐκ τῶν διδασκαλείων ὡς ἐπὶ
 θέαμα κάλλιστον τὴν τοῦ τυράννου τιμωρίαν ἀγαγόντες
 15 εἰς θέατρον, ἤλσαντο καὶ διέφθειραν· ὁ δὲ Μάμερκος
 ἑαυτὸν Τιμολέοντι παρέδωκεν ἐπὶ τῷ δίκῃ ὑποσχεῖν ἐν
 Συρακουσίοις μὴ κατηγοροῦντος Τιμολέοντος. Ἀχθεῖς
 δὲ εἰς τὰς Συρακούσας, παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον ἐπεχείρει
 μὲν τινα συγκείμενον ἐκ παλαιοῦ λόγον ὑπ' αὐτοῦ διεξ-
 20 ιέναι, θορύβοις δὲ περιπίπτων καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὄρων
 ἀπαραίτητον ἔθει ῥίψας τὸ ἱμάτιον διὰ μέσου τοῦ θεά-
 τρου, καὶ πρὸς τι τῶν βάρων δρόμῳ φερόμενος συνέρ-
 ρηξε τὴν κεφαλὴν ὡς ἀποθανούμενος. Οὐ μὴν ἔτυχέ γε
 ταύτης τῆς τελευτῆς, ἀλλ' ἔτι ζῶν ἀπαχθεὶς ἦν περ οἱ
 25 λησταὶ δίκην ἔδωκε.

XXXV. Τὰς μὲν οὖν τυραννίδας ὁ Τιμολέων τοῦτον
 τὸν τρόπον ἐξέκοψε καὶ τοὺς πολέμους ἔλυσε· τὴν δὲ
 ὄλην νῆσον ἐξηγριωμένην ὑπὸ κακῶν καὶ διαμεμισμη-
 νην ὑπὸ τῶν οἰκητόρων παραλαβὼν οὕτως ἐξημέρωσε
 30 καὶ ποθεινὴν ἐποίησε πᾶσιν, ὥστε πλεῖν οἰκῆσοντας ἐτέ- 253
 ρους ὄθεν οἱ πολῖται πρότερον ἀπεδίδρασκον. Καὶ γὰρ
 Ἀκράγαντα καὶ Γέλαν, πόλεις μεγάλας μετὰ τὸν Ἀττικόν

πόλεμον ὑπὸ Καρχηδονίων ἀναστάτους γεγενημένας, τότε κατῴκισαν, τὴν μὲν οἱ περὶ Μέγελλον καὶ Φέριστον ἐξ Ἑλέας, τὴν δὲ οἱ περὶ Γόργον ἐκ Κέω πλεύσαντες καὶ συναγαγόντες τοὺς ἀρχαίους πολίτας· οἷς οὐ μόνον ἀσφάλειαν ἐκ πολέμου τοσούτου καὶ γαλήνην ἰδρυομέ-
5 νοις παρασχών, ἀλλὰ καὶ τᾶλλα παρασκευάσας καὶ συμ-
προθυμηθεὶς ὥσπερ οἰκιστῆς ἠγαπᾶτο. Καὶ τῶν ἄλλων δὲ διακειμένων ὁμοίως ἀπάντων πρὸς αὐτὸν οὐ πολέμου τις λύσις, οὐ νόμων θέσις, οὐ χώρας κατοικισμός, οὐ πολιτείας διάταξις ἐδόκει καλῶς ἔχειν, ἧς ἐκεῖνος μὴ 10 προσάψαιτο μηδὲ κατακοσμήσειεν, ὥσπερ ἔργῳ συντε-
λουμένῳ δημιουργὸς ἐπιθεὶς τινα χάριν θεοφιλῆ καὶ πρέπουσαν.

XXXVI. Πολλῶν γοῦν κατ' αὐτὸν Ἑλλήνων μεγά-
λων γενομένων καὶ μεγάλα κατεργασαμένων, ὧν καὶ Τι-
15 μόθεος ἦν καὶ Ἀγησίλαος καὶ Πελοπίδας καὶ ὁ μάλιστα
ζηλωθεὶς ὑπὸ Τιμολέοντος Ἐπαμεινώνδας, αἱ μὲν ἐκεί-
νων πράξεις βία τινὶ καὶ πόνῳ τὸ λαμπρὸν ἐξενηρόχασι
μεμιγμένον, ὥστε καὶ μέμψιν ἐνίαις ἐπιγίνεσθαι καὶ με-
τάνοιαν, τῶν δὲ Τιμολέοντος ἔργων ἔξω λόγου θεμένοις
20 τὴν περὶ τὸν ἀδελφὸν ἀνάγκην οὐδέν ἐστιν, ᾧ μὴ τὰ τοῦ
Σοφοκλέους, ὧς φησι Τίμαιος, ἐπιφωνεῖν ἐπρεπεν·

ὦ θεοί, τίς ἄρα Κύπρις ἢ τίς Ἴμερος
τοῦδε ξυνήψατο;

Καθάπερ γὰρ ἡ μὲν Ἀντιμάχου ποιήσις καὶ τὰ Διονυ-
25 σίου ζωγραφήματα, τῶν Κολοφωνίων, ἰσχὺν ἔχοντα καὶ
τόνον ἐκβεβιασμένοις καὶ καταπόνοις ἔοικε, ταῖς δὲ Νι-
κομάχου γραφαῖς καὶ τοῖς Ὀμήρου στίχοις μετὰ τῆς ἄλ-
λης δυνάμεως καὶ χάριτος πρόσεστι τὸ δοκεῖν εὐχερῶς
καὶ ῥαδίως ἀπειργάσθαι, οὕτως παρὰ τὴν Ἐπαμεινώνδου
30 στρατηγίαν καὶ τὴν Ἀγησιλάου, πολυπότους γενομένας
καὶ δυσάγωνα, ἡ Τιμολέοντος ἀντεξεταζομένη καὶ μετὰ

τοῦ καλοῦ πολὺ τὸ ῥάδιον ἔχουσα φαίνεται τοῖς εὖ καὶ
 δικαίως λογιζομένοις οὐ τύχης ἔργον, ἀλλ' ἀρετῆς εὐ-
 τυχούσης. Καίτοι πάντα γ' ἐκεῖνος εἰς τὴν τύχην ἀνήπτε
 τὰ κατορθούμενα· καὶ γὰρ γράφων τοῖς οἰκοφίλοις καὶ
 5 δημηγορῶν πρὸς τοὺς Συρακουσίους πολλάκις ἔφη τῷ
 θεῷ χάριν ἔχειν, ὅτι βουλόμενος σῶσαι Σικελίαν ἐπεγρά-
 ψατο τὴν αὐτοῦ προσηγορίαν. Ἐπὶ δὲ τῆς οἰκίας ἱερὸν
 ἰδρυσάμενος Ἀντοματίας ἔθυσεν, αὐτὴν δὲ τὴν οἰκίαν
 ἱερῷ δαίμονι καθιέρωσεν. Ὡικεὶ δὲ οἰκίαν, ἣν ἐξείλον
 10 αὐτῷ στρατηγίας ἀριστεῖον οἱ Συρακούσιοι, καὶ τῶν
 ἀγρῶν τὸν ἥδιστον καὶ κάλλιστον· ἐν ᾧ καὶ τὸ πλεῖστον
 τοῦ χρόνου κατεσχόλαξε, μεταπεμπάμενος οἰκοθεν τὴν
 γυναικὰ καὶ τοὺς παῖδας. Οὐ γὰρ ἐπανῆλθεν εἰς Κόριν-
 θον, οὐδὲ κατέμιξε τοῖς Ἑλληνικοῖς θορούβοις ἑαυτὸν
 15 οὐδὲ τῷ πολιτικῷ φθόνῳ παρέδωκεν, εἰς ὃν οἱ πλεῖστοι
 τῶν στρατηγῶν ἀπλησίᾳ τιμῶν καὶ δυνάμεως ἐξοκέ-
 λουσιν, ἀλλ' ἐκεῖ κατέμεινε τοῖς ὑφ' ἑαυτοῦ μεμηχανη-
 μένοις ἀγαθοῖς χρώμενος· ὧν μέγιστον ἦν τὸ πόλεις το-
 σαύτας καὶ μυριάδας ἀνθρώπων δι' ἑαυτὸν ἐφορᾶν εὐ-
 20 δαιμονούσας.

XXXVII. Ἐπεὶ δὲ χρῆν, ὡς ἔοικεν, οὐ μόνον πᾶσι
 κορυθαλλοῖς λόφον ἐγγίγνεσθαι, κατὰ Σιμωνίδην, ἀλλὰ
 καὶ πάσῃ δημοκρατίᾳ συκοφάντην, ἐπεχείρησαν καὶ Τι-
 μολέοντι δύο τῶν δημαγωγῶν Λαφύστιος καὶ Δημαινέ-
 25 τος. Ὡν Λαφυστίου μὲν αὐτὸν πρὸς τινα δίκην κατεγ-
 γυῶντος οὐκ εἶα θορυβεῖν οὐδὲ κωλύειν τοὺς πολίτας·
 ἐκῶν γὰρ αὐτὸς ὑπομῆναι τοσοῦτους πόρους καὶ κινδύ-
 νους ὑπὲρ τοῦ τοῖς νόμοις χρῆσθαι τὸν βουλόμενον Συ-
 ρακουσίαν· τοῦ δὲ Δημαινέτου πολλὰ κατηγορήσαντος 254
 30 ἐν ἐκκλησίᾳ τῆς στρατηγίας, πρὸς ἐκεῖνον μὲν οὐδὲν ἀν-
 τεῖπε, τοῖς δὲ θεοῖς ἔφη χάριν ὀφείλειν, οἷς εὖξατο Συ-
 ρακουσίους ἐπιθεῖν τῆς παρρησίας κυρίους γενομένους.

Μέγιστα δ' οὖν καὶ κάλλιστα τῶν καθ' αὐτὸν Ἑλλήνων ὁμολογουμένως διαπραξάμενος ἔργα, καὶ μόνος, ἐφ' ἃς οἱ σοφισταὶ διὰ τῶν λόγων τῶν πανηγυρικῶν ἀεὶ παρεκάλουν πράξεις τοὺς Ἑλληνας, ἐν ταύταις ἀριστεύσας, καὶ τῶν μὲν αὐτόθι κακῶν, ἃ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα κατέσχευεν, 5 ὑπὸ τῆς τύχης προεκκομισθεὶς ἀναίμακτος καὶ καθαρός, ἐπιδειξάμενος δὲ δεινότητα μὲν καὶ ἀνδρείαν τοῖς βαρβάροις καὶ τοῖς τυράννοις, δικαιοσύνην δὲ καὶ πραότητα τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς φίλοις, τὰ δὲ πλεῖστα τρόπαια τῶν ἀγῶνων ἀδάκρυτα καὶ ἀπενθῆ τοῖς πολίταις καταστήσας, 10 καθαρὰν δὲ τὴν Σικελίαν ἐν οὐδ' ὄλοις ἔτεσιν ὀκτῶ ἀγῶν καὶ συνολίων κακῶν καὶ νοσημάτων παραδοὺς τοῖς κατοικοῦσιν, ἤδη πρεσβύτερος ὢν ἀπημβλύθη τὴν ὄψιν, εἶτα τελέως ἐπηρώθη μετ' ὀλίγον, οὔτε αὐτὸς ἑαυτῷ πρόσφασιν παρασχῶν οὔτε παροινηθεὶς ὑπὸ τῆς τύχης, ἀλλὰ 15 συγγενικῆς τινος, ὡς ἔοικεν, αἰτίας καὶ καταβολῆς ἅμα τῷ χρόνῳ συνεπιθεμένης· λέγονται γὰρ οὐκ ὀλίγοι τῶν κατὰ γένος αὐτῷ προσηκόντων ὁμοίως ἀποβαλεῖν τὴν ὄψιν ὑπὸ γήρωσ ἀπομαρανθεῖσαν. Ὁ δὲ Ἄθωνος ἔτι συνεσιῶτος τοῦ πρὸς Ἴππωνα πολέμου καὶ Μάμερκον, ἐν 20 Μυλαῖς ἐπὶ στρατοπέδου φησὶν ἀπογλαυκωθῆναι τὴν ὄψιν αὐτοῦ, καὶ πᾶσι φανερὰν γενέσθαι τὴν πήρωσιν, οὐ μὴν ἀποστῆναι διὰ τοῦτο τῆς πολιορκίας, ἀλλ' ἐμμένοντα τῷ πολέμῳ λαβεῖν τοὺς τυράννους· ὡς δὲ ἐπανῆλθεν εἰς Συρακούσας εὐθύς ἀποθέσθαι τὴν μοναρχίαν καὶ 25 παραιτεῖσθαι τοὺς πολίτας, τῶν πραγμάτων εἰς τὸ κάλλιστον ἤκόντων τέλος.

XXXVIII. Ἐκείνον μὲν οὖν αὐτὸν ὑπομείναντα τὴν συμφορὰν ἀλύπως ἤττον ἂν τις θαυμάσειε· τῶν δὲ Συρακουσίων ἄξιον ἄγασθαι τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα τιμὴν καὶ 30 χάριν, ἣν ἐπεδείξαντο πεπηρωμένῳ φοιτῶντες ἐπὶ θύρας αὐτοὶ καὶ τῶν ξένων τοὺς παρεπιδημοῦντας ἄγοντες εἰς

τὴν οἰκίαν καὶ τὸ χωρίον, ὅπως θεάσαιντο τὸν εὐεργέτην αὐτῶν, ἀγαλλόμενοι καὶ μέγα φρονοῦντες, ὅτι παρ' αὐτοῖς εἴλετο καταξῆσαι τὸν βίον, οὕτω λαμπρᾶς ἐπανόδου τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα παρεσκευασμένης αὐτῷ διὰ τῶν εὐ-
 5 τυχημάτων καταφρονήσας. Πολλῶν δὲ καὶ μεγάλων εἰς τὴν ἐκείνου τιμὴν γραφομένων καὶ πραττομένων οὐδενὸς ἦττον ἦν τὸ ψηφίσασθαι τὸν τῶν Συρακουσίων δῆμον, ὅσakis συμπέσοι πόλεμος αὐτοῖς πρὸς ἄλλοφύλους, Κορινθίῳ χρῆσθαι στρατηγῷ. Καλὴν δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς ἐκ-
 10 κλησίας γινόμενον ὄψιν εἰς τιμὴν αὐτοῦ παρεῖχε· τὰ γὰρ ἄλλα δι' αὐτῶν κρίνοντες ἐπὶ τὰς μείζονας διασκέψεις ἐκείνον ἐκάλουν. Ὁ δὲ κομιζόμενος δι' ἀγορᾶς ἐπὶ ζεύγους πρὸς τὸ θέατρον ἐπορεύετο· καὶ τῆς ἀπήνης, ὥσπερ ἐτύγχανε καθήμενος, εἰσαγομένης, ὁ μὲν δῆμος ἠσπάζετο
 15 μιᾶ φωνῇ προσαγορεύων αὐτόν, ὁ δ' ἀντασπασάμενος καὶ χρόνον τινὰ δοὺς ταῖς εὐφημίαις καὶ τοῖς ἐπαίνοις, εἶτα διακούσας τὸ ζητούμενον ἀπεφαίνετο γνώμην. Ἐπιχειροτονηθείσης δὲ ταύτης οἱ μὲν ὑπηρέται πάλιν ἀπήγον διὰ τοῦ θεάτρου τὸ ζεύγος, οἱ δὲ πολῖται βοῆ καὶ
 20 κρότῳ προπέμψαντες ἐκείνον ἤδη τὰ λοιπὰ τῶν δημοσίων καθ' αὐτοὺς ἐχρημάτιζον.

XXXIX. Ἐν τοιαύτῃ δὲ γηροτροφούμενης τιμῇ μετ' εὐνοίας, ὥσπερ πατὴρ κοινός, ἐκ μικρᾶς προφάσεως τῷ χρόνῳ συνεφασαμένης ἐτελεύτησεν. Ἡμερῶν δὲ δοθει-
 25 σῶν τοῖς μὲν Συρακουσίοις εἰς τὸ παρασκευάσαι τὰ περὶ τὴν ταφήν, τοῖς δὲ περιοίκιοις καὶ ξένοις εἰς τὸ συνελθεῖν, τὰ τ' ἄλλα λαμπρᾶς χορηγίας ἐτύχε, καὶ τὸ λέχος οἱ ψήφῳ τῶν νεανίσκων προκριθέντες ἔφερον κεκοσμημένον διὰ τῶν Διονυσίου τυραννείων τότε κατεσκευασμένον.
 30 Προὔπεμπον δὲ πολλαὶ μυριάδες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, 255 ὧν ὄψις μὲν ἦν ἑορτῇ πρέπουσα, πάντων ἐστεφανωμένων καὶ καθαρὰς ἐσθῆτας φορούντων, φωναὶ δὲ καὶ δά-

κρυα συγκεκραμένα τῷ μακαρισμῷ τοῦ τεθνηκότος οὐ
 τιμῆς ἀφοσίωσιν οὐδὲ λειτουργίαν ἐκ προβουλεύματος,
 ἀλλὰ πόθον δίκαιον ἐπεδείκνυντο καὶ χάριν ἀληθινῆς
 εὐνοίας. Τέλος δὲ τῆς κλίνης ἐπὶ τὴν πυρὰν τεθείσης
 Δημήτριος, ὃς ἦν μεγαλοφωνότατος τῶν τότε κηρύκων, 5
 γεγραμμένον ἀνείπε κήρυγμα τοιοῦτον· „Ὁ δῆμος ὁ
 Συρακουσίων Τιμολέοντα Τιμοδήμου Κορίν-
 θιον τόνδε θάπτει μὲν διακοσίω μινῶν, ἐτί-
 μησε δ' εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον ἀγῶσι μουσι-
 κοῖς, ἰππικοῖς, γυμνικοῖς, ὅτι τοὺς τυράννους 10
 καταλύσας καὶ τοὺς βαρβάρους καταπολεμή-
 σας καὶ τὰς μεγίστας τῶν ἀναστάτων πόλεων
 οἰκίσας ἀπέδωκε τοὺς νόμους τοῖς Σικελιώ-
 ταις.“ Ἐποίησαντο δὲ τὴν ταφὴν τοῦ σώματος ἐν ἀγο-
 ρᾷ, καὶ στοὰς ὕστερον περιβαλόντες καὶ παλαίστρας ἐνοι- 15
 κοδομήσαντες γυμνάσιον τοῖς νέοις ἀνήκαν καὶ Τιμολέον-
 τειον προσηγόρευσαν. Αὐτοὶ δὲ χρώμενοι πολιτεία καὶ
 νόμοις, οὓς ἐκεῖνος κατέστησεν, ἐπὶ πολὺν χρόνον εὐδαι-
 μονοῦντες διετέλεσαν.

20

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΠΑΥΛΟΣ.

25

II. Τὸν Αἰμιλίω οἶκον ἐν Ῥώμῃ τῶν εὐπατριδῶν γε-
 γονέει καὶ παλαιῶν οἱ πλεῖστοι συγγραφεῖς ὁμολογοῦ-
 256 σιν. Ὅτι δ' ὁ πρῶτος αὐτῶν καὶ τῷ γένει τὴν ἐπωνυμίαν
 ἀπολιπὼν Μάμερκος ἦν, Πυθαγόρου παῖς τοῦ σοφοῦ, δι' 30
 αἰμυλίαν λόγου καὶ χάριν Αἰμίλιος προσαγορευθεὶς, εἰ-
 ρήκασιν ἔνιοι τῶν Πυθαγόρα τὴν Νομᾶ τοῦ βασιλέως

παίδευσιν ἀναθέντων. Οἱ μὲν οὖν πλείστοι τῶν εἰς δόξαν
 ἀπὸ τῆς οἰκίας ταύτης προελθόντων δι' ἀρετὴν, ἣν ἐξή-
 λωσαν, εὐτύχησαν, Λευκίου δὲ Παύλου τὸ περὶ Κάννας
 ἀτύχημα τὴν τε φρόνησιν ἄμα καὶ τὴν ἀνδρείαν ἐδειξεν.
 5 Ὡς γὰρ οὐκ ἔπεισε τὸν συνάρχοντα κωλύων μάχεσθαι,
 τοῦ μὲν ἀγῶνος ἄκων μετέσχευ αὐτῷ, τῆς δὲ φυγῆς οὐκ
 ἐκοινῶνησεν, ἀλλὰ τοῦ συνάψαντος τὸν κίνδυνον ἐγκα-
 ταλιπόντος αὐτὸς ἐστῶς καὶ μαχόμενος τοῖς πολεμίοις
 ἐτελεύτησε. Τούτου θυγάτηρ μὲν Αἰμιλία Σκηπίωνι τῷ
 10 μεγάλῳ συνώκησεν, υἱὸς δὲ Παῦλος Αἰμίλιος, περὶ οὗ
 τάδε γράφεται, γεγονὼς ἐν ἡλικίᾳ κατὰ καιρὸν ἀνθοῦντα
 δόξαις καὶ ἀρεταῖς ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν καὶ μεγίστων
 διέλαμψε, οὐ ταῦτ' αὖτε τοῖς εὐδοκιμοῦσι τότε νέοις ἐπιτη-
 δεύματα ζηλώσας, οὐδὲ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀπ' ἀρχῆς πορευ-
 15 θείς. Οὔτε γὰρ λόγον ἤσκει περὶ δίκας, ἀσπασμούς τε καὶ
 δεξιώσεις καὶ φιλοφροσύνας, αἷς ὑποτρέχοντες οἱ πολλοὶ
 τὸν δῆμον ἐκτῶντο θεραπευτικοὶ καὶ σπουδαῖοι γενόμε-
 νοι, παντάπασιν ἐξέλιπε, πρὸς οὐδέτερον ἀφυῶς ἔχων,
 ὡς δ' ἑκατέρου κρείττονα τὴν ἀπ' ἀνδρείας καὶ δικαιοσύ-
 20 νης καὶ πίστεως δόξαν αὐτῷ περιποιούμενος, οἷς εὐθύς
 διέφερε τῶν καθ' ἡλικίαν.

III. Πρώτην γοῦν τῶν ἐπιφανῶν ἀρχῶν ἀγορανομίαν
 μετελθὼν προεκρίθη δέκα δυεῖν ἀνδρῶν συναπογραφα-
 μένων, οὓς ὕστερον ἅπαντας ὑπατεύσαι λέγουσι. Γενό-
 25 μενος δ' ἱερεὺς τῶν Ἀγούρων προσαγορευομένων, οὓς
 τῆς ἀπ' ὀρνίθων καὶ διοσημειῶν ἀποδεικνύουσι Ῥωμαῖοι
 μαντικῆς ἐπισκόπους καὶ φύλακας, οὕτω προσέσχεν τοῖς
 πατράσις ἔθεσι καὶ κατενόησε τὴν τῶν παλαιῶν περὶ τὸ
 θεῖον εὐλάβειαν, ὥστε τιμὴν τινα δοκοῦσαν εἶναι καὶ
 30 ζηλουμένην ἄλλως ἔνεκα δόξης τὴν ἱερωσύνην τῶν ἀκρο-
 τάτων μίαν ἀποφῆναι τεχνῶν καὶ μαρτυρῆσαι τοῖς φιλο-
 σόφοις, ὅσοι τὴν εὐσέβειαν ὠρίσαντο θεραπείας θεῶν

ἐπιστήμην εἶναι. Πάντα γὰρ ἐδράτο μετ' ἐμπειρίας ὑπ' αὐτοῦ καὶ σπουδῆς, σχολὴν τῶν ἄλλων ἄγοντος ὅτε γίνονται πρὸς τούτῳ, καὶ παραλείποντος οὐδὲν οὐδὲ καινοτομοῦντος, ἀλλὰ καὶ τοῖς συνιερεῦσιν αἰεὶ καὶ περὶ τῶν μικρῶν διαφορομένου, καὶ διδάσκοντος, ὡς εἰ τὸ θεῖον 5 εὐκόλον τις ἡγείται καὶ ἀμεμφές εἶναι τῶν ἀμελειῶν, ἀλλὰ τῇ γε πόλει χαλεπὸν ἢ περὶ ταῦτα συγγνώμη καὶ παρόρασις· οὐδεὶς γὰρ ἐξ ἀρχῆς εὐθύς μεγάλῳ παρανομήματι κινεῖ πολιτείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν μειζόνων φρουρὰν καταλύουσιν οἱ προτέμενοι τὴν ἐν τοῖς μικροῖς ἀκρί- 10 βειαν. Ὅμοιον δὲ καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐθῶν τε καὶ πατριῶν ἐξεταστὴν καὶ φύλακα παρεῖχεν ἑαυτόν, οὐ δημαγωγῶν ἐν τῷ στρατηγεῖν οὐδ', ὥσπερ οἱ πλειστοὶ τότε, δευτέρας ἀρχὰς τὰς πρώταις μινώμενος διὰ τοῦ χαρίζεσθαι καὶ πρῶτος εἶναι τοῖς ἀρχομένοις, ἀλλ' ὥσπερ ἱερεὺς 15 ἄλλων ὀργίων δεινῶν, τῶν περὶ τὰς στρατείας ἐθῶν ἐξηγούμενος ἕκαστα, καὶ φοβερός ὢν τοῖς ἀπειθοῦσι καὶ παραβαίνουσι, ᾧρθου τὴν πατρίδα, μικροῦ δεῖν πάρεργον ἡγούμενος τὸ νικᾶν τοὺς πολεμίους τοῦ παιδεύειν τοὺς πολίτας. 20

IV. Συστάντος δὲ τοῦ πρὸς Ἀντίοχον τὸν μέγαν πόλεμον τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ τῶν ἡγεμονικωτάτων ἀνδρῶν τετραμμένων πρὸς ἐκεῖνον, ἄλλος ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἀνέσθη πόλεμος, ἐν Ἰβηρίᾳ κινήματων μεγάλων γενομένων. Ἐπὶ τούτῳ ὁ Αἰμίλιος ἐξεπέμφθη στρατηγός, οὐχ ἔξ ἔχων πε- 25 λέκεις, ὅσους ἔχουσιν οἱ στρατηγοῦντες, ἀλλὰ προσλαβῶν ἑτέρους τοσοῦτους, ὥστε τῆς ἀρχῆς ὑπατικὸν γενέσθαι τὸ ἀξίωμα. Μάχη μὲν οὖν δις ἐκ παρατάξεως ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους, περὶ τρισμυρίους ἀνελών, καὶ δοκεῖ τὸ κατόρθωμα τῆς στρατηγίας περιφανῶς γενέσθαι, χω- 30 ρίων εὐφυῖα καὶ ποταμοῦ τινος διαβάσει ἑραστῶννην παρασχόντος αὐτοῦ πρὸς τὸ νίκημα τοῖς στρατιώταις, πόλεις

δὲ πεντήκοντα καὶ διακοσίας ἐχειρώσατο δεξαμένας αὐ-
 τὸν ἔκουσίως. Εἰρήνη δὲ καὶ πίστει συνηροσμένην ἀπο-
 λιπὼν τὴν ἐπαρχίαν εἰς Ῥώμην ἐπανήλθεν, οὐδὲ δραχμῆ
 μιᾷ γεγονῶς εὐπορώτερος ἀπὸ τῆς στρατείας. Ἦν δὲ καὶ
 5 περὶ τὰλλα χρηματιστῆς ἀργότερος, εὐδάπανος δὲ καὶ
 ἀφειδῆς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων. Οὐ πολλὰ δ' ἦν, ἀλλὰ καὶ
 φερνῆς ὀφειλομένης τῇ γυναικὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ
 γλίσχρως ἐξήρκεσεν.

V. Ἔγρημε δὲ Παπιρίαν, ἀνδρὸς ὑπατικοῦ Μάσωνος
 10 θυγατέρα, καὶ χρόνον συνοικήσας πολὺν ἀφῆκε τὸν γά-
 μον, καίπερ ἐξ αὐτῆς καλλιτεκνότατος γενόμενος· αὕτη
 γὰρ ἦν ἡ τὸν κλεινότατον αὐτῷ Σκηπίωνα τεκούσα καὶ
 Μάξιμον Φάβιον. Αἰτία δὲ γεγραμμένη τῆς διαστάσεως
 οὐκ ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' εἰκεν ἀληθῆς τις εἶναι λόγος
 15 περὶ γάμου λύσεως γενόμενος, ὡς ἀνὴρ Ῥωμαῖος ἀπε-
 πέμπετο γυναῖκα, τῶν δὲ φίλων νουθετούντων αὐτόν,
 „Οὐχὶ σῶφρων; οὐκ εὐμορφος; οὐχὶ παιδοποιός;“ προ-
 τείνας τὸ ὑπόδημα (κάλτιον αὐτὸ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν) εἶ-
 πεν· „Οὐκ εὐπρεπῆς οὗτος; οὐ νεουργῆς; ἀλλ' οὐκ ἂν
 20 εἰδείη τις ὑμῶν, καθ' ὃ τι θλίβεται μέρος οὐμὸς πούς.“
 Τῷ γὰρ ὄντι μεγάλαι μὲν ἁμαρτίαι καὶ ἀναπεπταμέναι
 γυναῖκας ἀνδρῶν ἄλλας ἀπήλλαξαν, τὰ δ' ἐκ τινος ἀηδίας
 καὶ δυσαρμοστίας ἡθῶν μικρὰ καὶ πυκνὰ προσκρούσματα,
 λανθάνοντα τοὺς ἄλλους, ἀπεργάζεται τὰς ἀνηκέστους ἐν
 25 ταῖς συμβιώσεσιν ἀλλοτριότητας. Ὁ δ' οὖν Αἰμίλιος
 ἀπαλλαγείς τῆς Παπιρίας ἐτέραν ἠγάγετο· καὶ δύο παι-
 δας ἄρρενας τεκούσης τούτους μὲν ἐπὶ τῆς οἰκίας εἶχε,
 τοὺς δὲ προτέρους εἰσεποίησεν οἴκοις τοῖς μεγίστοις καὶ
 γένεσι τοῖς ἐπιφανεστάτοις, τὸν μὲν πρεσβύτερον τῷ Μα-
 30 ξίμου Φαβίου τοῦ πεντάκις ὑπατεύσαντος, τὸν δὲ νεώ-
 τερον Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος υἱὸς ἀνεψιὸν ὄντα θέμε-
 νος Σκηπίωνα προσηγόρευσε. Τῶν δὲ θυγατέρων τῶν

Αιμίλιου τὴν μὲν ὁ Κάτωνος υἱὸς ἔγημε, τὴν δ' Αἴλιος
 Τουβέρων, ἀνὴρ ἄριστος καὶ μεγαλοπρεπέστατα Ῥω-
 μαίων πενία χρησάμενος. Ἦσαν γὰρ ἑκαταίδεκα συγγε-
 νεῖς, Αἴλιοι πάντες· οἰκίδιον δὲ πᾶνυ μικρὸν ἦν αὐτοῖς
 καὶ χωρίδιον ἔν ἤρκει πᾶσι μίαν ἐστίαν νέμουσι μετὰ 5
 παίδων πολλῶν καὶ γυναικῶν. Ἐν αἷς καὶ ἡ Αἰμίλιου
 τοῦδε θυγάτηρ ἦν δις ὑπατεύσαντος καὶ δις θριαμβεύ-
 σαντος, οὐκ αἰσχυνομένη τὴν πενίαν τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ
 θαυμάζουσα τὴν ἀρετὴν δι' ἣν πένης ἦν. Οἱ δὲ νῦν
 ἀδελφοὶ καὶ συγγενεῖς, ἂν μὴ κλίμασι καὶ ποταμοῖς καὶ 10
 διατειχίσμασιν ὀρίσωσι τὰ κοινὰ καὶ πολλὴν εὐρυχωρίαν
 ἐν μέσῳ λάβωσιν ἀπ' ἀλλήλων, οὐ παύονται διαφερόμε-
 νοι. Ταῦτα μὲν οὖν ἡ ἱστορία λογίζεσθαι καὶ παρεπισκο-
 πεῖν δίδωσι τοῖς σώζεσθαι βουλομένοις.

VI. Ὁ δ' Αἰμίλιος ὕπατος ἀποδειχθεὶς ἐστράτευσεν 15
 ἐπὶ τοὺς παραλλίους Λίγυας, οὓς ἔνιοι καὶ Λιγυστίνους
 ὀνομάζουσι, μάχιμον καὶ θυμοειδὲς ἔθνος, ἐμπείρως δὲ
 πολεμεῖν διδασκόμενον ὑπὸ Ῥωμαίων διὰ τὴν γειννία-
 σιν. Τὰ γὰρ ἔσχατα τῆς Ἰταλίας καὶ καταλήγοντα πρὸς
 τὰς Ἄλπεις αὐτῶν τε τῶν Ἄλπειων τὰ κλυζόμενα τῷ Τυρ- 20
 ρητικῷ πελάγει καὶ πρὸς τὴν Λιβύην ἀνταίροντα νέμον-
 ται, μεμιγμένοι Γαλάταις καὶ τοῖς παραλλίοις Ἰβήρων.
 Τότε δὲ καὶ τῆς θαλάττης ἀψάμενοι σκάφεσι πειρατικοῖς
 ἀφηροῦντο καὶ περιέκοπτον τὰς ἐμπορίας ἄχρι στηλῶν
 Ἡρακλείων ἀναπλέοντες. Ἐπιόντος οὖν τοῦ Αἰμίλιου τε- 25
 τρακισμῦριοι γενόμενοι τὸ πλῆθος ὑπέστησαν· ὁ δὲ τοὺς
 σύμπαντας ὀκτακισχιλίους ἔχων πενταπλασίοις οὓσιν
 αὐτοῖς συνέβαλε, καὶ τρεψάμενος καὶ κατακλείσας εἰς τὰ
 τεῖχη διέδωκε λόγον φιλάνθρωπον καὶ συμβατικόν· οὐ
 30 γὰρ ἦν βουλομένοις τοῖς Ῥωμαίοις παντάπασιν ἐκκόψαι
 τὸ Λιγύων ἔθνος, ὥσπερ ἕρκος ἢ πρόβολον ἐμποδῶν κεί-
 μενον τοῖς Γαλατικοῖς κινήμασιν ἐπαιωρουμένοις ἀεὶ

περὶ τὴν Ἰταλίαν. Πιστεύσαντες οὖν τῷ Αἰμίλιῳ τὰς τε ναῦς καὶ τὰς πόλεις ἐνεχείρισαν. Ὁ δὲ τὰς μὲν πόλεις οὐδὲν ἀδικήσας ἢ μόνον τὰ τεῖχη περιελὼν ἀπέδωκε, τὰς δὲ ναῦς ἀπάσας ἀφέλετο, καὶ πλοῖον οὐδὲν αὐτοῖς τρισκάλμου μείζον ἀπέλιπε· τοὺς δ' ἠλωκότας ὑπ' αὐτῶν κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλατταν ἀνεσώσατο πολλοὺς καὶ ξένους καὶ Ῥωμαίους εὐρεθέντας. Ἐκείνη μὲν οὖν ἡ ὑπατεία τὰς εἰρημένας πράξεις ἐπιφανεῖς ἔσχεν. Ὑστερον δὲ πολλὰκις ποιήσας φανερόν αὐτὸν αὐθις ὑπατεῦσαι βουλόμενον
 10 καὶ ποτε καὶ παραγγείλας, ὡς ἀπέτυχε καὶ παρώφθη, τὸ λοιπὸν ἡσυχίαν εἶχε, τῶν ἰερῶν ἐπιμελούμενος καὶ τοὺς παῖδας ἀσκῶν τὴν μὲν ἐπιχώριον παιδείαν καὶ πάτριον ὥσπερ αὐτὸς ἤσκητο, τὴν δ' Ἑλληνικὴν φιλοτιμότερον. Οὐ γὰρ μόνον γραμματικοὶ καὶ σοφισταὶ καὶ ρήτορες,
 15 ἀλλὰ καὶ πλάσται καὶ ζωγράφοι καὶ πῶλων καὶ σκυλάκων ἐπιστάται καὶ διδάσκαλοι θήρας Ἕλληνας ἦσαν περὶ τοὺς νεανίσκους. Ὁ δὲ πατήρ, εἰ μὴ τι δημόσιον ἐμποδῶν εἴη, παρῆν αἰετὶ μελετῶσι καὶ γυμναζομένοις φιλοτεκνότατος Ῥωμαίων γενόμενος.

20 VII. Τῶν δὲ δημοσίων πράξεων καιρὸς ἦν ἐκεῖνος τότε, καθ' ὃν Περσεὶ τῷ Μακεδόνων βασιλεὶ πολεμοῦντες ἐν αἰτίαις τοὺς στρατηγούς εἶχον, ὡς δι' ἀπειρίαν καὶ ἀτολίαν ἀίσχρῶς καὶ καταγελάστως τοῖς πράγμασι χρωμένους καὶ πάσχοντας κακῶς μᾶλλον ἢ ποιοῦντας. Ἄρτι
 25 μὲν γὰρ Ἀντίοχον τὸν ἐπικληθέντα μέγαν εἰξάντα τῆς ἄλλης Ἀσίας ὑπὲρ τὸν Ταῦρον ἐκβαλόντες καὶ κατακλείσαντες εἰς Συρίαν, ἐπὶ μυρίοις καὶ πεντακισχιλίοις τάλαντοις ἀγαπήσαντα τὰς διαλύσεις, ὀλίγῳ δὲ πρόσθεν ἐν Θεσσαλίᾳ συντρίψαντες Φίλιππον καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ
 30 Μακεδόνων ἐλευθέρωσαντες, ᾧ τε βασιλεὺς οὐδεὶς παραβλητὸς εἰς τόλμαν ἢ δύναμιν, Ἀντίβαν καταπολεμήσαντες, οὐκ ἀνεκτὸν ἡγοῦντο Περσεὶ καθάπερ ἀντιπάλῳ

τῆς Ῥώμης ἴσον φερόμενοι συμπεπλέχθαι, πολὺν ἤδη χρόνον ἀπὸ τῶν λειψάνων τῆς πατρῶας ἥτις πολεμοῦντι πρὸς αὐτοὺς, ἀγνοοῦντες ὅτι πολλῶ τὴν Μακεδόνων δύναμιν ἥττηθεις Φίλιππος ἐρρωμενεστέραν καὶ μεμωτέραν ἐκόησε. Περὶ ὧν δίειμι βραχέως ἄνωθεν 5 ἀρξάμενος.

VIII. Ἀντίγονος μέγιστον δυνηθεὶς τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων καὶ στρατηγῶν, κτησάμενος ἑαυτῷ καὶ γένει τὴν τοῦ βασιλέως προσηγορίαν, υἱὸν ἔσχε Δημήτριον, οὗ καὶς Ἀντίγονος ἦν ὁ Γονατᾶς ἐπονομασθεὶς· τούτου δὲ 10 Δημήτριος, ὃς αὐτὸς τε βασιλεύσας χρόνον οὐ πολὺν, υἱὸν τε παῖδα τὴν ἡλικίαν ἀπολιπὼν Φίλιππον ἐτελεύτησε. Δείσαντες δὲ τὴν ἀναρχίαν οἱ πρῶτοι Μακεδόνων Ἀντίγονον ἐπάγονται τοῦ τεθνηκότος ἀνεψιὸν ὄντα, καὶ σνοικίσαντες αὐτῷ τὴν μητέρα τοῦ Φιλίππου πρῶτον 15 μὲν ἐπίτροπον καὶ στρατηγόν, εἶτα πειρώμενοι μετρίου καὶ κοινωφελοῦς βασιλέα προσηγόρευσαν. Ἐπεκλήθη δὲ Δῶσων ὡς ἐπαγγελτικός, οὐ τελεσιουργὸς δὲ τῶν ὑποσχέσεων. Μετὰ τοῦτον βασιλεύσας ὁ Φίλιππος ἦνθησεν ἐν τοῖς μάλιστα τῶν βασιλέων ἐτι μειράκιον ὧν, καὶ δόξαν 20 ἔσχεν ὡς ἀναστήσων Μακεδονίαν εἰς τὸ παλαιὸν ἀξίωμα καὶ μόνος ἐπὶ πάντας ἤδη τὴν Ῥωμαίων δύναμιν αἰρομένην καθέξων. Ἡττηθεὶς δὲ μεγάλη μάχῃ περὶ Σκότουσαν ὑπὸ Τίτου Φλαμινίνου τότε μὲν ἐπτήξε καὶ πάντα τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπέτρεψε Ῥωμαίοις, καὶ τυχῶν ἐπιτιμῆ- 25 σεως μετρίας ἠγάπησεν. Ἵσπερον δὲ βαρέως φέρων, καὶ τὸ βασιλεύειν χάριτι Ῥωμαίων ἡγούμενος αἰχμαλώτου ἰδτρυφὴν ἀγαπῶντος εἶναι μᾶλλον ἢ φρόνημα καὶ θυμὸν ἔχοντος ἀνδρός, ἐπέιχε τῷ πολέμῳ τὴν γνώμην καὶ συντάττετο λάθρα καὶ πανούργως. Τῶν γὰρ πόλεων τὰς 30 ἐνοδίους καὶ παραθαλαττίους ἀσθενεὶς γενομένας περιορῶν καὶ ὑπερήμους, ὡς καταφρονεῖσθαι, πολλὴν ἄνω

συνήγε δύναμιν, καὶ τὰ μεσόγεια χωρία καὶ φρούρια καὶ
 πόλεις ὄπλων καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ σωμάτων ἀκμα-
 ζόντων ἐμπεπληκῶς ἐσωμάσκει τὸν πόλεμον καὶ συνείχετο
 ὡς περ ἐγκεκρυμμένον ἀδήλως. Ὅπλων μὲν γὰρ ἀργού-
 5 των ἀπέκειντο τρεῖς μυριάδες, ὀκτακόσιοι δὲ σίτου με-
 δίμνων ἦσαν ἐγκαταφυκοδομημένου τοῖς τείχεσι, χρημάτων
 δὲ πλῆθος ὅσον ἤρκει μισθοφόρους ἑτη δέκα μυρίους
 τρέφειν προπολεμοῦντας τῆς χώρας. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν
 οὐκ ἐφθη ταῦτα κινήσαι καὶ προαγαγεῖν εἰς ἔργον, ὑπὸ
 10 λύπης καὶ δυσθυμίας προέμενος τὸν βίον· ἔγνω γὰρ
 ἀδίκως τὸν ἕτερον τῶν υἱῶν Δημήτριον ἐκ διαβολῆς τοῦ
 χείρονος ἀνηρηκῶς· ὁ δ' ἀπολειπόμενος υἱὸς αὐτοῦ
 Περσεὺς ἅμα τῇ βασιλείᾳ διεδέξατο τὴν πρὸς Ῥωμαίους
 ἐχθραν, οὐκ ᾧν ἐχέγγυος ἐνεγκεῖν διὰ μικρότητα καὶ μο-
 15 χθηρίαν ἤθους, ἐν ᾧ παθῶν τε παντοδαπῶν καὶ νοσημά-
 των ἐνόντων ἐπρώτευσεν ἢ φιλαργυρία. Δέγεται δὲ μηδὲ
 γνήσιος φῦναι, λαβεῖν δ' αὐτὸν ἢ συνοικοῦσα τῷ Φιλίπ-
 πῳ νεογνὸν ἀκεστρίας τινὸς Ἀργολικῆς Γναθαινίου τοῦ-
 νομα τεκούσης, καὶ λαθεῖν ὑποβαλομένη. Δι' ὃ καὶ μά-
 20 λιστα δοκεῖ τὸν Δημήτριον φοβηθεὶς ἀποκτεῖναι, μὴ
 γνήσιον ἔχων ὁ οἶκος διάδοχον ἀποκαλύψῃ τὴν ἐκείνου
 νοθείαν.

IX. Οὐ μὴν ἀλλὰ, καίπερ ᾧν ἀγενηνῆς καὶ ταπεινός,
 ὑπὸ ῥώμης τῶν πραγμάτων ἀναφερόμενος πρὸς τὸν πό-
 25 λεμον ἔστη καὶ διηρέισατο πολὺν χρόνον, ἡγεμόνας τε
 Ῥωμαίων ὑπατικούς καὶ στρατεύματα καὶ στόλους μεγά-
 λους ἀποτριψάμενος, ἐνίωκ δὲ καὶ κρατήσας. Πόπλιόν
 τε γὰρ Λικίνιον ἐμβαλόντα πρῶτον εἰς Μακεδονίαν τρε-
 ψάμενος ἵππομαχίᾳ δισχιλίους πεντακοσίους ἄνδρας ἀγα-
 30 θοὺς ἀπέκτεινε καὶ ζῶντας ἄλλους ἑξακοσίους ἔλαβε, τοῦ
 τε ναυστάθμου περὶ Ὠρεὸν ὀρμουῦντος ἀπροσδόκητον
 ἐπιπλοῦν θέμενος εἰκοσι μὲν αὐτοφόρους ὀλκάδας ἐχει-

ρώσατο, τὰς δ' ἄλλας σίτου γεμούσας κατέδυσεν· ἐκρά-
 τησε δὲ καὶ πεντηρικὰ τέσσαρα. Καὶ μάχην ἐπολέμησε τὸ
 δεύτερον, ἐν ἣ τὸν ὑπατικὸν Ὀστίλιον ἀπεκρούσατο
 καταβιαζόμενον κατὰ τὰς Ἑλιμίας· λάθρα δὲ διὰ Θεσσα-
 λίας ἐμβαλόντα προκαλούμενος εἰς μάχην ἐφόβησε. Πά- 5
 ρεργον δὲ τοῦ πολέμου στρατείαν ἐπὶ Δαρδανεῖς θέμε-
 νος, ὡς δὴ τοὺς Ῥωμαίους ὑπερορῶν καὶ σχολάζων, μυ-
 ρίους τῶν βαρβάρων κατέκοψε καὶ λείαν ἤλάσατο πολ-
 λήν. Ἐπεκίνει δὲ καὶ Γαλάτας τοὺς περὶ τὸν Ἴστρον
 φηγμένους, Βαστέρναι καλοῦνται, στρατὸν ἱππότην καὶ 10
 μάχιμον, Ἰλλυριοὺς τε διὰ Γενθίου τοῦ βασιλέως παρε-
 κάλει συνεφάσασθαι τοῦ πολέμου. Καὶ λόγος κατέσχευ,
 ὡς τῶν βαρβάρων μισθῶ πεπεισμένων ὑπ' αὐτοῦ διὰ
 τῆς κάτω Γαλατίας παρὰ τὸν Ἀδρίαν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν
 Ἰταλίαν.

15

Χ. Ταῦτα τοῖς Ῥωμαίοις πυνθανομένοις ἐδόκει τὰς τῶν
 στρατηγιῶντων χάριτας καὶ παραγγελίας εἰσάσαντας αὐ-
 τοὺς καλεῖν ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ἄνδρα νοῦν ἔχοντα καὶ
 πράγμασι χρῆσθαι μεγάλοις ἐπιστάμενον. Οὗτος ἦν
 Παῦλος Αἰμίλιος, ἡλικίας μὲν ἤδη πρόσω καὶ περὶ ἐξή- 20
 κοντα γεγωναὶς ἔτη, ῥώμῃ δὲ σώματος ἀκμάζων, πεφραγ-
 μένος δὲ κηδεσταῖς καὶ παισὶ νεανίαις καὶ φίλων πλήθει
 καὶ συγγενῶν μέγα δυναμένων, οἳ πάντες αὐτὸν ὑπα-
 κοῦσαι καλοῦντι τῷ δήμῳ πρὸς τὴν ὑπατείαν ἐπειθον.
 260 Ὁ δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐθρύπτετο πρὸς τοὺς πολλοὺς καὶ 25
 διέκλινε τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν καὶ σπουδὴν, ὡς μὴ δεό-
 μενος τοῦ ἄρχειν, φοιτῶντων δὲ καθ' ἡμέραν ἐπὶ θύρας
 καὶ προκαλουμένων αὐτὸν εἰς ἀγορὰν καὶ καταβοῶντων
 ἐπίσθῃ· καὶ φανεῖς εὐθύς ἐν τοῖς μετιοῦσι τὴν ὑπα-
 τεῖαν ἐδοξεν οὐκ ἀρχὴν ληψόμενος, ἀλλὰ νίκην καὶ κρά- 30
 τος πολέμου κομίζων καὶ διδούς τοῖς πολίταις καταβαί-
 νειν εἰς τὸ πεδῖον· μετὰ τοσαύτης ἐλπίδος καὶ προθυ-

μίας ἐδέξαντο πάντες αὐτὸν καὶ κατέστησαν ὑπατον τὸ
 δεύτερον, οὐκ ἐάσαντες κληρὸν γενέσθαι, καθάπερ εἰώ-
 θει περὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλ' εὐθύς ἐκείνῳ ψηφισάμενοι
 τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου τὴν ἡγεμονίαν. Λέγεται δ'
 5 αὐτόν, ὡς ἀνηγορεύθη κατὰ τοῦ Περσέως στρατηγός,
 ὑπὸ τοῦ δήμου παντὸς οἰκαδε προπεμφθέντα λαμπρῶς
 εὐρεῖν τὸ θυγάτριον τὴν Τερτίαν δεδακρυμένην ἐτι παι-
 δλιον οὔσαν· ἀσπαζόμενον οὖν αὐτὴν ἐρωτᾶν, ἐφ' ὅτῳ
 λελύπηται· τὴν δὲ περιβαλοῦσαν καὶ καταφιλοῦσαν
 10 „Οὐ γὰρ οἶσθα“ εἰπεῖν „ὦ πάτερ, ὅτι ἡμῖν ὁ Περσεὺς
 τέθνηκε;“ λέγουσαν κνυίδιον σύντροφον οὕτω πρὸς α-
 γορευόμενον· καὶ τὸν Αἰμίλιον „Ἀγαθῇ τύχῃ“ φάναι
 „ὦ θυγάτερ, καὶ δέχομαι τὸν οἰωνόν.“ Ταῦτα μὲν οὖν
 Κικέρων ὁ ρήτωρ ἐν τοῖς περὶ μαντικῆς ἱστορήκεν.

15 XI. Εἰωθότων δὲ τῶν ὑπατεῖαν λαβόντων οἶον ἀν-
 θεομολογεῖσθαι τινα χάριν καὶ προσαγορεύειν φιλοφρό-
 νως τὸν δῆμον ἀπὸ τοῦ βήματος, Αἰμίλιος εἰς ἐκκλησίαν
 συναγαγὼν τοὺς πολίτας τὴν μὲν προτέραν ὑπατεῖαν με-
 τελθεῖν ἔφη αὐτὸς ἀρχῆς δεόμενος, τὴν δὲ δευτέραν ἐκέ-
 20 νων στρατηγοῦ δεομένων· δι' ὃ μηδεμίαν αὐτοῖς χάριν
 ἔχειν, ἀλλ', εἰ νομίζουσι δι' ἑτέρου βέλτιον ἔξειν τὰ κατὰ
 τὸν πόλεμον, ἐξίστασθαι τῆς ἡγεμονίας, εἰ δὲ πιστεύου-
 σιν αὐτῷ, μὴ παραστρατηγεῖν μηδὲ λογοποιεῖν, ἀλλ'
 ὑπουργεῖν σιωπῇ τὰ δέοντα πρὸς τὸν πόλεμον, ὡς, ἐάν
 25 ἄρχοντος ἄρχειν ζητῶσιν, ἐτι μᾶλλον ἢ νῦν καταγελά-
 στους ἐν ταῖς στρατείαις ἐσομένους. Ἀπὸ τούτων τῶν
 λόγων πολλὴν μὲν αἰδῶ πρὸς αὐτὸν ἐνεποίησε τοῖς πολί-
 ταις, μεγάλην δὲ προσδοκίαν τοῦ μέλλοντος, ἡδομένων
 ἀπάντων, ὅτι τοὺς κολακεύοντας παρελθόντες εἴλοντο
 30 παρρησίαν ἔχοντα καὶ φρόνημα στρατηγόν. Οὕτως ἐπὶ
 τῷ κρατεῖν καὶ μέγιστος εἶναι τῶν ἄλλων ἀρετῆς καὶ τοῦ
 καλοῦ δοῦλος ἦν ὁ Ῥωμαίων δῆμος.

XII. Αἰμίλιον δὲ Παῦλον, ὡς ἐξώρμησεν ἐπὶ στρα-
 τείαν, πλοῦ μὲν εὐτυχία καὶ ῥαστώνῃ χρήσασθαι πορείας
 κατὰ δαίμονα τίδημι, σὺν τάχει καὶ μετ' ἀσφαλείας εἰς
 τὸ στρατόπεδον κομισθέντα· τοῦ δὲ πολέμου καὶ τῆς
 στρατηγίας αὐτοῦ τὸ μὲν τόλμης ὀξύτητι, τὸ δὲ βουλευ- 5
 μασι χρηστοῖς, τὸ δὲ φίλων ἐκθύμοις ὑπηρεσίαις, τὸ δὲ τῷ
 παρὰ τὰ δεινὰ θαρρεῖν καὶ χρῆσθαι λογισμοῖς ἀραρόσιν
 ὄρων διαπεπραγμένον οὐκ ἔχω τῇ λεγομένῃ τοῦ ἀνδρὸς
 εὐτυχία λαμπρὸν ἀποδοῦναι καὶ διάσημον ἔργον οἶον ἐτέ-
 ρων στρατηγῶν. Εἰ μὴ τις ἄρα τὴν Περσέως φιλαργυρίαν 10
 Αἰμιλίῳ τύχην ἀγαθὴν περὶ τὰ πράγματα γενέσθαι φη-
 σὶν, ἢ λαμπρὰ καὶ μεγάλα πρὸς τὸν πόλεμον ἀρθέντα
 ταῖς ἐλπίσι τὰ Μακεδόνων ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλε πρὸς
 ἀργύριον ἀποδειλιάσαντος. Ἦκον μὲν γὰρ αὐτῷ δεηθέντι
 Βαστέρναι, μύριοι μὲν ἵππεις, μύριοι δὲ παραβάται, μι- 15
 σθοφόροι πάντες, ἄνδρες οὐ γεωργεῖν εἰδότες, οὐ πλεῖν,
 οὐκ ἀπὸ ποιμνίων ζῆν νέμοντες, ἀλλ' ἐν ἔργον καὶ μίαν
 τέχνην μελετῶντες αἰεὶ μάχεσθαι καὶ κρατεῖν τῶν ἀντι-
 ταττομένων. Ὡς δὲ περὶ τὴν Μαιδικὴν καταστρατοπε-
 δεύσαντες ἐπεμίγνυντο τοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως ἄνδρες 20
 ὑψηλοὶ μὲν τὰ σώματα, θαυμαστοὶ δὲ τὰς μελέτας, μεγά-
 λαυχοὶ δὲ καὶ λαμπροὶ ταῖς κατὰ τῶν πολεμίων ἀπειλαῖς,
 θάρσος παρέστησαν τοῖς Μακεδόσι καὶ δόξαν, ὡς τῶν
 261 Ῥωμαίων οὐχ ὑπομενούντων, ἀλλ' ἐκπλαγησομένων τὴν
 ὄψιν αὐτὴν καὶ τὴν κίνησιν ἐκφυλον οὔσαν καὶ δυσπρόσ- 25
 οπτον. Οὕτω διαθεῖς τοὺς ἀνθρώπους ὁ Περσεὺς καὶ
 τοιοῦτων ἐμπλήσας ἐλπίδων αἰτούμενος καθ' ἕκαστον
 ἡγεμόνα χιλίους, πρὸς τὸ γιγνόμενον τοῦ χρυσίου πλη-
 θος ἰλιγγιάσας καὶ παραφρονήσας ὑπὸ μικρολογίας ἀπεί-
 πατο καὶ προήκατο τὴν συμμαχίαν, ὥσπερ οἰκονομῶν, οὐ 30
 πολεμῶν Ῥωμαίοις, καὶ λογισμὸν ἀποδώσων ἀκριβῆ τῆς

εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης οἷς ἐπολέμει· καίτοι διδασκάλους
 εἶχεν ἐκείνους, οἷς ἄνευ τῆς ἄλλης παρασκευῆς στρατιω-
 τῶν δέκα μυριάδες ἦσαν ἠθροισμένοι καὶ παρεστῶσαι
 ταῖς χρεῖαις. Ὁ δὲ πρὸς δύναμιν ἀνταίρων τηλικαύτην
 5 καὶ πόλεμον, οὗ τοσοῦτον ἦν τὸ παρατρεφόμενον, διεμέ-
 τρει καὶ παρεσημαίνετο τὸ χρυσίον, ἄψασθαι δεδιὼς ὥσπερ
 ἄλλοτρίων. Καὶ ταῦτ' ἐπραττεν οὐ Λυδῶν τις οὐδὲ Φοι-
 νίκων γεγυῶς, ἀλλὰ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου
 κατὰ συγγένειαν ἀρετῆς μεταποιούμενος, οἱ τῷ τὰ πράγ-
 10 ματα τῶν χρημάτων ὠνητὰ, μὴ τὰ χρήματα τῶν πραγ-
 μάτων ἠγεῖσθαι πάντων ἐκράτησαν. Ἐρρέθη γοῦν, ὅτι
 τὰς πόλεις αἶρετ' τῶν Ἑλλήνων οὐ Φίλιππος, ἀλλὰ τὸ Φι-
 λίππου χρυσίον. Ἀλέξανδρος δὲ τῆς ἐπ' Ἴνδους στρα-
 τείας ἀπτόμενος καὶ βαρὺν ὄρωϊν καὶ δύσογκον ἤδη τὸν
 15 Περσικὸν ἐφελκομένους πλοῦτον τοὺς Μακεδόνας, πρῶ-
 τας ὑπέπρησε τὰς βασιλικὰς ἀμάξας, εἶτα τοὺς ἄλλους
 ἐπεισε ταῦτ' ποιήσαντας ἐλαφροὺς ἀναξεῦξαι πρὸς τὸν
 πόλεμον ὥσπερ λελυμένους. Περσεὺς δὲ τὸν χρυσὸν αὐ-
 τὸς αὐτοῦ καὶ τέκνων καὶ βασιλείας καταχεάμενος οὐκ
 20 ἠθέλησε δι' ὀλίγων σωθῆναι χρημάτων, ἀλλὰ μετὰ πολ-
 λῶν κομισθῆναι ὁ πλούσιος αἰχμάλωτος ἐπιδειξασθαι Ῥω-
 μαίοις ὅσα φεισάμενος ἐτήρησεν αὐτοῖς.

XIII. Οὐ γὰρ μόνον ἀπέπεμψε τοὺς Γαλάτας ψευδά-
 25 μενος, ἀλλὰ καὶ Γένθιον ἐπάρας τὸν Ἰλλυριὸν ἐπὶ τρια-
 κοσίοις ταλάντοις συνεφάψασθαι τοῦ πολέμου τὰ μὲν
 χρήματα τοῖς παρ' αὐτοῦ πεμφθεῖσι προὔθηκεν ἠριθμη-
 μένα καὶ κατασημῆνασθαι παρέσχεν· ὡς δὲ πεισθεὶς εἶχειν
 ἃ ἤτησεν ὁ Γένθιος ἔργον ἀσεβὲς καὶ δεινὸν ἔδρασε (πρέ-
 σβεις γὰρ ἐλθόντας Ῥωμαίων πρὸς αὐτὸν συνέλαβε καὶ
 30 κατέδησεν), ἠγούμενος ὁ Περσεὺς οὐδὲν εἶτι δεῖσθαι τῶν
 χρημάτων τὴν ἐκπολέμωσιν, ἅλυστα τοῦ Γενθίου προδε-
 δωκότος ἐχθρας ἐνέχυρα καὶ διὰ τηλικαύτης ἀδικίας ἐμ-

βεβληκότες ἑαυτὸν εἰς τὸν πόλεμον, ἀπεστέρησε τὸν κακοδαίμονα τῶν τριακοσίων ταλάντων, καὶ περιείδεν ὀλίγον χρόνον μετὰ τέκνων καὶ γυναικὸς ὡς ἀπὸ νεοττιᾶς ἀρθέντα τῆς βασιλείας ὑπὸ Λευκίου Ἀνικίου στρατηγοῦ πεμφθέντος ἐπ' αὐτὸν μετὰ δυνάμεως. Ἐπὶ τοιοῦτον ἀντί- 5 παλον ἔλθων ὁ Αἰμίλιος αὐτοῦ μὲν κατεφρόνει, τὴν δ' ὑπ' αὐτῷ παρασκευὴν καὶ δύναμιν ἐθαύμαζεν. Ἦσαν γὰρ ἱκπεῖς μὲν τετρακισχίλιοι, πεζοὶ δ' εἰς φάλαγγα τετρακισμυρίων οὐ πολλοὶς ἀποδέοντες. Ἰδρυμένος δὲ πρὸ τῆς θαλάττης παρὰ τὴν Ὀλυμπικὴν ὑπώρειαν ἐπὶ χωρίων 10 οὐδαμόθεν προσαγωγὴν ἔχόντων καὶ πάντοθεν ὑπ' αὐτοῦ διαπεφραγμένων ἐρύμασι καὶ προτειχίσμασι ξυλίνοις πολλὴν ἄδειαν ἤγευ, ἀποτρύσειν χρόνον καὶ χρημάτων δαπάνη τὸν Αἰμίλιον ἠγούμενος. Ὁ δὲ τῇ γνώμῃ μὲν ἦν ἐνεργὸς ἐπὶ πᾶν βούλευμα καὶ πᾶσαν τρεπόμενος πείραν, 15 ὑπ' ἀδείας δὲ τῆς πρόσθεν τὸν στρατὸν ὄρων δυσανασχετοῦντα καὶ λόγῳ πολλὰ διαστρατηγοῦντα τῶν ἀπράκτων, ἐπετίμησεν αὐτοῖς, καὶ παρήγγειλε μηδὲν πολυπραγμονεῖν μηδὲ φροντίζειν, ἀλλ' ἦ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ καὶ τὴν πανοπλίαν ἕκαστον, ὅπως ἐνεργὸν παρέξει καὶ 20 χρήσεται Ῥωμαϊκῶς τῇ μαχαίρᾳ, τὸν καιρὸν παραδόντος 262 τοῦ στρατηγοῦ. Τὰς δὲ νυκτερινὰς ἐκέλευσε φυλακὰς ἄνευ λόγῃς φυλάττειν, ὡς μᾶλλον προσέξοντας καὶ διαμαχομένους πρὸς τὸν ὕπνον, ἢ ἀμύνασθαι τοὺς πολέμους μὴ δύνωνται προσιόντας. 25

XIV. Ἐνοχλουμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων μάλιστα περὶ τὴν τοῦ ποτοῦ χρεῖαν (καὶ γὰρ ὀλίγον καὶ πονηρὸν ἐπίδρυε καὶ συνελείβετο παρ' αὐτὴν τὴν θάλατταν), ὄρων ὁ Αἰμίλιος μέγα καὶ κατηρεφὲς δένδρεσιν ὄρος τὸν Ὀλυμπον ἐπικείμενον, καὶ τεκμαιρόμενος τῇ χλωρότητι τῆς 30 ὕλης ναμάτων ἔχειν ἀρχὰς διὰ βάρους ὑποφερομένων, ἀναπνοὰς αὐτοῖς καὶ φρέατα πολλὰ παρὰ τὴν ὑπώρειαν

ὄρουτε. Τὰ δ' εὐθύς ἐπίπλατο φευμάτων καθαρῶν ἐπι-
 συνδιδόντων ὀλκῇ καὶ φορᾷ τοῦ θλιβομένου πρὸς τὸ
 κενούμενον. Καίτοι τινὲς οὐ φασὶν ὑδάτων ἐτοιμῶν κε-
 κρυμμένων πηγὰς ἐναποκεῖσθαι τοῖς τόποις, ἐξ ὧν ῥέου-
 5 σιν, οὐδ' ἀποκάλυψιν οὐδὲ φῆξιν εἶναι τὴν ἐκβολὴν αὐ-
 τῶν, ἀλλὰ γένεσιν καὶ σύστασιν ἐνταῦθα τῆς ὕλης ἐξυ-
 γραιομένης· ἐξυγραίνεσθαι δὲ πυκνότητι καὶ ψυχρότητι
 τὴν νοτρεὰν ἀναθυμίασιν, ὅταν ἐν βάθει καταθλιβείσα
 φευστικὴ γένηται. Καθάπερ γὰρ οἱ μαστοὶ τῶν γυναι-
 10 κῶν οὐχ ὥσπερ ἀγγεῖα πλήρεις εἰσὶν ἐπιρρέοντος ἐτοιμοῦ
 γάλακτος, ἀλλὰ μεταβάλλοντες τὴν τροφήν ἐν αὐτοῖς ἐρ-
 γάζονται γάλα καὶ διηθοῦσιν, οὕτως οἱ περιψυκτοὶ καὶ
 πιδακώδεις τόποι τῆς γῆς ὕδωρ μὲν οὐκ ἔχουσι καλυπτό-
 μενον, οὐδὲ κόλπους ρεύματα καὶ βάθη ποταμῶν τοσοῦ-
 15 τῶν ἐξ ἐτοιμῆς καὶ ὑποκειμένης ἀφιέντας ἀρχῆς, τὸ δὲ
 πνεῦμα καὶ τὸν ἀέρα τῷ πιέζειν καὶ καταπυκνοῦν ἀπο-
 θλλόντες εἰς ὕδωρ τρέπουσι. Τὰ γοῦν ὀρυττόμενα τῶν
 χωρίων μᾶλλον ἀναπιδύει καὶ διανάει πρὸς τὴν τοιαύτην
 ψηλάφησιν, ὥσπερ οἱ μαστοὶ τῶν γυναικῶν πρὸς τὸν
 20 θηλασμόν, ἀνυγραίνοντα καὶ μαλάττοντα τὴν ἀναθυμία-
 σιν· ὅσα δ' ἀργὰ τῆς γῆς συμπέφρακται τυφλὰ πρὸς γέ-
 νεσιν ὑδάτων ἐστὶν οὐκ ἔχοντα τὴν ἐργαζομένην τὸ ὑγρὸν
 κίνησιν. Οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες ἐπιχειρεῖν δεδώκασιν τοῖς
 ἀπορητικοῖς, ὡς οὐδὲ τὸ αἷμα τοῖς ζώοις ἐνεστί, ἀλλὰ
 25 γεννᾶται πρὸς τὰ τραύματα πνεύματός τινος ἢ σαρκῶν
 μεταβολῇ φύσιν ἀπεργασαμένη καὶ σύντηξιν. Ἐλέγγον-
 ται δὲ τοῖς πρὸς τοὺς ὑπονόμους καὶ τὰς μεταλλείας
 ἀπαντῶσιν εἰς βάθη ποταμοῖς, οὐ κατ' ὀλίγον συλλεγο-
 μένοις, ὥσπερ εἰκὸς ἐστίν, εἰ γένεσιν ἐκ τοῦ παραχρῆμα
 30 κινουμένης τῆς γῆς λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἀθρόοις ἀναχεο-
 μένοις. Ὅρων δὲ καὶ πέτρας πληγῇ θαλασσίας ἐξεπήδησε

φεῦμα λάβρον ὕδατος, εἶτα ἐπέλιπε. Ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

XV. Ὁ δ' Αἰμίλιος ἡμέρας μὲν τινὰς ἤρῃμι, καὶ φασὶ μήποτε τηλικούτων στρατοπέδων ἐγγὺς οὕτω συνελθόντων ἡσυχίαν γενέσθαι τοσαύτην. Ἐπεὶ δὲ κινῶν ἅπαντα 5 καὶ πειρώμενος ἐπυθάνετο μίαν εἰσβολὴν ἔτι μόνον ἄφρουρον ἀπολείπεσθαι τὴν διὰ Περραιβίας παρὰ τὸ Πύθιον καὶ τὴν Πέτραν, τῷ μὴ φυλάττεσθαι τὸν τόπον ἐλπίσας μᾶλλον ἢ δι' ἣν οὐκ ἐφυλάττετο δυσχωρίαν καὶ τραχύτητα δεισας ἐβουλεύετο. Πρῶτος δὲ τῶν παρόντων 10 ὁ Νασικᾶς ἐπικαλούμενος Σκηπίων, γαμβρὸς Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος, ὕστερον δὲ μέγιστον ἐν τῇ συγκλήτῳ δυνηθεὶς, ὑπεδέξατο τῆς κυκλώσεως ἡγεμῶν γενέσθαι. Δεύτερος δὲ Φάβιος Μάξιμος, ὁ πρεσβύτατος τῶν Αἰμιλίου παίδων, ἔτι μειράκιον ὢν, ἀνέστη προθυμούμενος. 15 Ἦσθεις οὖν ὁ Αἰμίλιος δίδωσιν αὐτοῖς οὐχ ὄσους Πολύβιος εἰρηκεν, ἀλλ' ὄσους αὐτὸς ὁ Νασικᾶς λαβεῖν φησι, γεγραφῶς περὶ τῶν πράξεων τούτων ἐπιστόλιον πρὸς τινὰ τῶν βασιλέων. οἱ μὲν ἐκτὸς τάξεως Ἰταλικοὶ τρισχιλιοὶ τὸ πλῆθος ἦσαν, τὸ δ' εὐώνυμον κέρας εἰς πεν-20 263 τρισχιλίους. Τούτοις προσλαβὼν ὁ Νασικᾶς ἵππεῖς ἑκατὸν εἰκοσι καὶ τῶν παρ' Ἀρπάλῳ Θρακῶν καὶ Κρητῶν ἀναμεμιγμένων διακοσίους, ἐξώρμησε τῇ πρὸς θάλασσαν ὁδῷ, καὶ κατεστρατοπέδευσε παρὰ τὸ Ἡράκλειον, ὡς δὴ ταῖς ναυσὶ μέλλων ἐκπεριπλεῖν καὶ κυκλοῦσθαι τὸ 25 στρατόπεδον τῶν πολεμίων. Ἐπεὶ δ' ἐδειπνήσαν οἱ στρατιῶται καὶ σκότος ἐγένετο, τοῖς ἡγεμόσι φράσας τὸ ἀληθὲς ἤγε διὰ νυκτὸς τὴν ἐναντίαν ἀπὸ θαλάττης, καὶ καταλύσας ἀνέπαυε τὴν στρατιάν ὑπὸ τὸ Πύθιον. Ἐνταῦθα τοῦ Ὀλύμπου τὸ ὕψος ἀνατείνει πλεόν ἢ δέκα 30 σταδίους· σημαίνεται δὲ ἐπιγράμματι τοῦ μετρήσαντος οὕτως

Οὐλύμπου κορυφῆς ἐπι Πυθίου Ἀπόλλωνος
 ἰερὸν ὕψος ἔχει (πρὸς τὴν κάθετον δ' ἔμετρήθη),
 πλήρη μὲν δεκάδα σταδίων μίαν, αὐτὰρ ἐπ' αὐτῇ
 πλέθρον τετραπέδῳ λειπόμενον μεγέθει.

5 Εὐμήλου δέ μιν υἱὸς ἐθήκατο μέτρα κελεύθου
 Ξειναγόρης· σὺ δ', ἄναξ, χαῖρε καὶ ἐσθλὰ δίδου.

Καίτοι λέγουσιν οἱ γεωμετρικοὶ μήτε ὄρους ὕψος μήτε
 βάθος θαλάσσης ὑπερβάλλειν δέκα σταδίου. Ὁ μέντοι
 Ξειναγόρας οὐ παρέργως, ἀλλὰ μεθόδῳ καὶ δι' ὀργάνων
 10 εἰληφέναι δοκεῖ τὴν μέτρησιν.

XVI. Ὁ μὲν οὖν Νασικᾶς ἐνταῦθα διενυκτέρευσε·
 τῷ δὲ Περσεὶ τὸν Αἰμίλιον ἀτρεμοῦντα κατὰ χώραν
 ὄρωντι καὶ μὴ λογιζομένῳ τὸ γινόμενον ἀποδράς ἐκ τῆς
 ὁδοῦ Κρής αὐτόμολος ἤκε μηνύων τὴν περίοδον τῶν
 15 Ῥωμαίων. Ὁ δὲ συνταραχθεὶς τὸ μὲν στρατόπεδον οὐκ
 ἐκίνησε, μυρίους δὲ μισθοφόρους ξένους καὶ δισχιλίους
 Μακεδόνας Μίλωνι παραδοὺς ἐξαπέστειλε παρακελευ-
 σάμενος ταχῆναι καὶ καταλαβεῖν τὰς ὑπερβολάς. Τού-
 τοις ὁ μὲν Πολύβιός φησιν ἔτι κοιμωμένοις ἐπιπεσεῖν
 20 τοὺς Ῥωμαίους, ὁ δὲ Νασικᾶς ὄξυν ἀγῶνα περὶ τοῖς
 ἄκροις γενέσθαι καὶ κίνδυνον, αὐτὸς δὲ Θραῖκα μισθο-
 φόρον εἰς χεῖρας συνδραμόντα τῷ Ξυστῷ διὰ τοῦ στήθους
 πατάξας καταβαλεῖν, ἐκβιασθέντων δὲ τῶν πολεμίων,
 καὶ τοῦ Μίλωνος αἰσχιστα φεύγοντος ἄνευ τῶν ὄπλων
 25 μονοχίτωνος, ἀσφαλῶς ἀκολουθεῖν ἅμα καταβιβάζων εἰς
 τὴν χώραν τὸ στράτευμα. Τούτων δὲ τῷ Περσεὶ προσ-
 πεσόντων κατὰ τάχος ἀναζεύξας ἤγεν ὀπίσω, περίφοβος
 γεγωνῶς καὶ συγκεχυμένος ταῖς ἐλπίσιν. Αὐτοῦ δ' ὅμως
 πρὸ τῆς Πύδνης ὑπομένοντα περιαῶσθαι μάχης ἀναγκαῖον
 30 ἦν, ἢ τῷ στρατῷ σκεδασθέντι περὶ τὰς πόλεις δέχεσθαι
 τὸν πόλεμον, ἐπειπερ ἅπαξ ἐμβέβηκε τῇ χώρᾳ, δίχα πολ-
 λοῦ φόνου καὶ νεκρῶν ἐκπεσεῖν μὴ δυνάμενον. Πλήθει

μὲν οὖν ἀνδρῶν αὐτόθεν περιεῖναι, προθυμίαν δὲ πολλὴν ὑπάρχειν ἀμυνομένοις περὶ τέκνων καὶ γυναικῶν, ἐφορῶντος ἕκαστα τοῦ βασιλέως καὶ προκινδυνεύοντος. Ἐκ τούτων ἐδάρσυνον οἱ φίλοι τὸν Περσέα· καὶ βαλόμενος στρατόπεδον συνετάττετο πρὸς μάχην, καὶ τὰ χωρία **6** κατεσκοπεῖτο, καὶ διήρει τὰς ἡγεμονίας, ὡς εὐθύς ἐξ ἐφόδου τοῖς Ῥωμαίοις ἀπαντήσων. Ὁ δὲ τόπος καὶ πεδίον ἦν τῇ φάλαγγι βάσεως ἐπιπέδου καὶ χωρίων ὀμαλῶν δεομένη καὶ λόφοι συνεχεῖς ἄλλος ἐξ ἄλλου τοῖς γυμνητεύουσι καὶ ψιλοῖς ἀναφυγὰς καὶ περιδρομὰς ἔχοντες. Διὰ **10** μέσου δὲ ποταμοὶ ῥέοντες Αἰσῶν καὶ Λεῦκος οὐ μάλα βαθεῖς τότε (θήρους γὰρ ἦν ὄρα φθίνοντος) ἐδόκουν τινὰ δυσεργίαν ὁμως τοῖς Ῥωμαίοις παρέξειν.

XVII. Ὁ δ' Αἰμίλιος, ὡς εἰς ταῦτόν συνέμιξε τῷ Νασικᾶ, κατέβαινε συντεταγμένος ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Ὡς **15** δ' εἶδε τὴν παράταξιν αὐτῶν καὶ τὸ πλῆθος, θαυμάσας ἐπέστησε τὴν πορείαν, αὐτός τι πρὸς ἑαυτὸν συλλογιζόμενος. Οἱ δ' ἡγεμονικοὶ νεανίσκοι προθυμούμενοι μάχεσθαι παρελάνοντες ἐδέοντο μὴ μέλλειν, καὶ μάλιστα **264** πάντων ὁ Νασικᾶς τῇ περὶ τὸν Ὀλυμπον εὐτυχίᾳ τεθαρ- **20** ρηκῶς. Ὁ δ' Αἰμίλιος μειδιάσας· „Εἰ γε τὴν σὴν“ εἶπεν „ἡλικίαν εἶχον· αἱ δὲ πολλαὶ με νῆκαι διδάσκουσαι τὰ τῶν ἡττωμένων ἀμαρτήματα κωλύουσιν ἐξ ὁδοῦ μάχην τίθεσθαι πρὸς φάλαγγα συντεταγμένην ἤδη καὶ συνεστῶσαν.“ Ἐκ τούτου τὰ μὲν πρῶτα καὶ καταφανῆ πρὸς **25** τοὺς πολεμίους ἐκέλευσεν εἰς σπείρας καθιστάμενα ποιεῖν σχῆμα παρατάξεως, τοὺς δὲ ἀπ' οὐρᾶς στραφέντας ἐν χώρᾳ χάρακα βαλῆσθαι καὶ στρατοπεδεύειν. Οὕτω δὲ τῶν συνεχῶν τοῖς τελευταίοις καθ' ὑπαγωγὴν ἐξελιττομένων ἔλαθε τὴν παράταξιν ἀναλύσας καὶ καταστήσας **30** ἀθορύβως εἰς τὸν χάρακα πάντας. Ἐπεὶ δὲ νύξ γεγόνει καὶ μετὰ δειπνον ἐτράποντο πρὸς ὕπνον καὶ ἀνάπαυσιν,

αἰφνίδιον ἢ σελήνην πλήρης οὔσα καὶ μετέωρος ἐμελαί-
 νετο καὶ τοῦ φωτὸς ἀπολιπόντος αὐτὴν χροῶς ἀμείψασα
 παντοδαπὰς ἠφανίσθη. Τῶν δὲ Ῥωμαίων, ὥσπερ ἐστὶ
 1 νενομισμένον, χαλκοῦ τε πατάγοις ἀνακαλουμένων τὸ
 5 φῶς αὐτῆς καὶ πυρὰ πολλὰ δαλοῖς καὶ δασὶν ἀνεχόντων
 πρὸς τὸν οὐρανόν, οὐδὲν ὅμοιον ἐπραττον οἱ Μακεδό-
 νες, ἀλλὰ φρίκη καὶ θάμβος τὸ στρατόπεδον κατεῖχε καὶ
 λόγος ἠσυχῆ διὰ πολλῶν ἐχώρει, βασιλέως τὸ φάσμα
 σημαίνειν ἐκλειψιν. Ὁ δ' Αἰμίλιος οὐκ ἦν μὲν ἀνήκοος
 10 οὐδ' ἄπειρος παντάπασι τῶν ἐκλειπτικῶν ἀνωμαλιῶν,
 αἱ τὴν σελήνην περιφερομένην εἰς τὸ σκίασμα τῆς γῆς
 ἐμβάλλουσι τεταγμέναις περιόδοις καὶ ἀποκρύπτουσιν,
 ἄχρι οὗ παρελθοῦσα τὴν ἐπισκοτουμένην χώραν πάλιν
 ἐπιλάμψη πρὸς τὸν ἥλιον· οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ θεῖῳ πολὺ νέ-
 15 μων καὶ φιλοθύτης ᾧν καὶ μαντικός, ὡς εἶδε πρῶτον
 τὴν σελήνην ἀποκαθαιρομένην, ἔνδεκα μόσχους αὐτῇ
 κατέθυσεν. Ἄμα δ' ἡμέρα τῷ Ἡρακλεῖ βουθυτῶν οὐκ
 ἐκαλλιέρει μέχρις εἴκοσι· τῷ δὲ πρῶτῳ καὶ εἰκοστῷ
 παρῆν τὰ σημεῖα καὶ νίκην ἀμυνομένοις ἐφραζεν. Εὐξά-
 20 μενος οὖν κατὰ βοῶν ἑκατὸν καὶ ἀγῶνος ἱεροῦ τῷ θεῷ,
 προσέταξε διακοσμεῖν τοῖς ἡγεμόσι τὸν στρατὸν εἰς
 μάχην· αὐτὸς δὲ τὴν ἀπόκλισιν καὶ περιφορὰν ἀναμέ-
 νων τοῦ φωτὸς, ὅπως μὴ κατὰ προσώπου μαχομένοις
 αὐτοῖς ἔωθεν ὁ ἥλιος ἀντιλάμποι, παρῆγε τὸν χρόνον ἐν
 25 τῇ σκηνῇ καθεζόμενος ἀναπεπταμένη πρὸς τὸ πεδῖον καὶ
 τὴν στρατοπεδείαν τῶν πολεμίων.

XVIII. Περὶ δὲ δειλὴν οἱ μὲν αὐτοῦ φασὶ τοῦ Αἰμι-
 λίου τεχνάζοντος ἐκ τῶν πολεμίων γενέσθαι τὴν ἐπιχεί-
 ρησιν ἀχάλινον ἵππον ἐξελάσαντας ἐμβαλεῖν αὐτοῖς τοὺς
 30 Ῥωμαίους, καὶ τοῦτον ἀρχὴν μάχης διωκόμενον παρα-
 σχεῖν· οἱ δὲ Ῥωμαϊκῶν ὑποξυγίων χορτάσματα παρακο-
 μιζόντων ἄπτεσθαι Θραῖκας, ᾧν Ἀλέξανδρος ἠγείτο, πρὸς

δὲ τούτους ἐκδρομὴν ὄξειαν ἑπτακοσίων Λιγύων γενε-
σθαι· παραβοηθούντων δὲ πλειόνων ἑκατέροις οὕτω
συνάπτεσθαι τὴν μάχην ἀμφοτέρων. Ὁ μὲν οὖν Αἰμί-
λιος ὥσπερ κυβερνήτης τῷ παρόντι σάλῳ καὶ κινήματι
τῶν στρατοπέδων τεκμαιρόμενος τὸ μέγεθος τοῦ μέλ- 5
λοντος ἀγῶνος ἐκ τῆς σκηνῆς προῆλθε καὶ τὰ τάγματα
τῶν ὀπλιτῶν ἐπιὼν παρεθάρρυνεν, ὁ δὲ Νασικᾶς ἐξιπ-
πασάμενος πρὸς τοὺς ἀκροβολιζομένους ὄρᾳ πάντας ὅσον
οὐπω τοὺς πολεμίους ἐν χερσὶν ὄντας. Πρῶτοι δ' οἱ Θραῖ-
κες ἐχώρουν, ὧν μάλιστα φησὶν ἐκπλαγῆναι τὴν ὄψιν, 10
ἄνδρες ὑψηλοὶ τὰ σώματα, λευκῷ καὶ περιλάμποντι θυ-
ρεῶν καὶ περικνημίδων ὀπλισμῷ μέλανας ὑπενδεδυμέ-
νοι χιτῶνας, ὄρθας δὲ βομφαίας βαρυσιδήρους ἀπὸ τῶν
δεξιῶν ὤμων ἐπισείοντες. Παρὰ δὲ τοὺς Θραῖκας οἱ μι-
σθοφόροι παρενέβαλλον, ὧν σκευαὶ τε παντοδαπαὶ καὶ 15
μεμιγμένοι Παῖονες ἦσαν· ἐπὶ δὲ τούτοις ἄγλημα τρίτον
οἱ λογάδες, αὐτῶν Μακεδόνων ἀρετῇ καὶ ἡλικίᾳ τὸ
καθαρώτατον, ἀστράπτοντες ἐπιχρῦσοις ὄπλοις καὶ
25 νεουργοῖς φοινικίσιν. Οἷς καθισταμένοις εἰς τάξιν αἱ
τῶν χαλκασπίδων ἐπανατέλλουσαι φάλαγγες ἐκ τοῦ χά- 20
ρακος ἐνέπλησαν ἀγῆς σιδήρου καὶ λαμπηδόνος χαλκοῦ
τὸ πεδίον, κραυγῆς δὲ καὶ θορύβου παρακελευομένων
τὴν ὄρεινὴν. Οὕτω δὲ θρασέως καὶ μετὰ τάχους ἐπήεσαν,
ὥστε τοὺς πρώτους νεκροὺς ἀπὸ θυεῖν σταδίων τοῦ Ῥω-
μαῖκοῦ χάρακος καταπεσεῖν.

25

XIX. Γιγνομένης δὲ τῆς ἐφόδου παρῆν ὁ Αἰμίλιος,
καὶ κατελάμβανε ἤδη τοὺς ἐν τοῖς ἀγῆμασι Μακεδόνας
ἄκρας τὰς σαρίσας προσεφηρικότητας τοῖς θυρεοῖς τῶν
Ῥωμαίων καὶ μὴ προσιεμένους εἰς ἐφικτὸν αὐτῶν τὰς
μαχαίρας. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων Μακεδόνων τὰς τε 30
πέλτας ἐξ ὧμον περισπασάντων καὶ ταῖς σαρίσαις ἀφ'
ἐνὸς συνθήματος κλιθείσαις ὑποστάντων τοὺς θυρεο-

φόρους εἶδε τὴν τε φώμην τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τὴν
 τραχύτητα τῆς προβολῆς, ἐκπληξίς αὐτὸν ἔσχε καὶ δέος,
 ὡς οὐδὲν ἰδόντα πώποτε θέαμα φοβερώτερον· καὶ πολ-
 λάκις ὕστερον ἐμέμνητο τοῦ πάθους ἐκείνου καὶ τῆς
 5 ὄψεως. Τότε δὲ πρὸς τοὺς μαχομένους ἐπιδεικνύμενος
 ἔλεω καὶ φαιδρὸν ἑαυτὸν ἄνευ κράνους καὶ θώρακος
 ἔκπε παρήλαυνεν. Ὁ δὲ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς, ὡς
 φησι Πολύβιος, τῆς μάχης ἀρχὴν λαμβανούσης ἀπο-
 δειλιάσας εἰς πόλιν ἀφικπάσατο, σκηψάμενος Ἡρακλεῖ
 10 θύειν, δειλὰ παρὰ δειλῶν ἰερά μὴ δεχομένῳ μῆδ' εὐχὰς
 ἀθεμίτους ἐπιτελοῦντι. Θεμιτὸν γὰρ οὐκ ἔστιν οὔτε
 τὸν μὴ βάλλοντα κατευστοχεῖν οὔτε τὸν μὴ μένοντα
 κρατῆν οὔθ' ὅλως τὸν ἄπρακτον εὐπραγεῖν οὔτε τὸν
 κακὸν εὐδαιμονεῖν. Ἀλλὰ ταῖς Αἰμιλίου παρῆν εὐχαῖς ὁ
 15 θεός· εὐχετο γὰρ κράτος πολέμου καὶ νίκην δόρυ κρατῶν
 καὶ μαχόμενος παρεκάλει σύμμαχον τὸν θεόν. Οὐ μὴν
 ἀλλὰ Ποσειδώνιος τις ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις καὶ ταῖς
 πράξεσι γεγονέναι λέγων, ἱστορίαν δὲ γεγραφῶς περὶ
 Περσέως ἐν πλείοσι βιβλίοις, φησὶν αὐτὸν οὐχ ὑπὸ δει-
 20 λίας οὐδὲ τὴν θυσίαν ποιησάμενον αἰτίαν ἀπελθεῖν,
 ἀλλὰ τῇ προτέρῳ τῆς μάχης τυχεῖν λελακτισμένον ὑπ'
 ἵππου τὸ σκέλος· ἐν δὲ τῇ μάχῃ, καίπερ ἔχοντα δυσχρή-
 στως καὶ κωλυόμενον ὑπὸ τῶν φίλων, ἵππον αὐτῷ κε-
 λεῦσαι τῶν φορέων προσαγαγεῖν καὶ περιβάντα συμ-
 25 μιξαι τοῖς ἐπὶ τῆς φάλαγγος ἀθωράκιστον· φερομένων
 δὲ παντοδαπῶν ἑκατέρωθεν βελῶν, καλτὸν ἐμπεσεῖν
 ὀλοσίδηρον αὐτῷ, καὶ τῇ μὲν ἀκμῇ μὴ θιγεῖν, ἀλλὰ κλά-
 γιον παρὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν παραδραμεῖν, ῥύμη
 δὲ τῆς παρόδου τὸν τε χιτῶνα διακόψαι καὶ τὴν σάρκα
 30 φοινῆσαι τυφλῷ μάλωπι, πολὺν χρόνον διαφυλάξαντι τὸν
 τύπον. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Ποσειδώνιος ὑπερ τοῦ Περ-
 σέως ἀπολογεῖται.

XX. Τῶν δὲ Ῥωμαίων, ὡς ἀντέστησαν τῇ φάλαγγι, μὴ δυναμένων βιάζεσθαι Σάλουιος ὁ τῶν Πελιγνῶν ἡγούμενος ἀρπάσας τὸ σημεῖον τῶν ὑφ' αὐτὸν εἰς τοὺς πολεμίους ἔρριψε. Τῶν δὲ Πελιγνῶν (οὐ γὰρ ἐστὶν Ἴταλοῖς θεμιτὸν οὐδ' ὄσιον ἐγκαταλιπεῖν σημεῖον) ἐπίδρα- 5 μόντων πρὸς ἐκείνον τὸν τόπον ἔργα δευνὰ καὶ πάθη παρ' ἀμφοτέρων ἀπήντα συμπεσόντων. Οἱ μὲν γὰρ ἐκκρούειν τε τοῖς ξίφεσι τὰς σαρίσας ἐπειρῶντο καὶ πιέζειν τοῖς θυρεοῖς καὶ ταῖς χερσὶν αὐταῖς ἀντιλαμβανόμενοι παραφέρειν, οἱ δὲ τὴν προβολὴν κρατυνάμενοι δι' ἀμ- 10 φοτέρων καὶ τοὺς προσπίπτοντας αὐτοῖς ὄπλοις διελεύοντες, οὔτε θυρεοῦ στέγοντος οὔτε θώρακος τὴν βίαν τῆς σαρίσης, ἀνερρίπτουν ὑπὲρ κεφαλὴν τὰ σώματα τῶν Πελιγνῶν καὶ Μαρρουκινῶν κατ' οὐδένα λογισμόν, ἀλλὰ θυμῷ θηριῶδει πρὸς ἐναντίας πληγὰς καὶ προὔπτον ! 5 ὄθουμένων θάνατον. Οὕτω δὲ τῶν προμάχων διαφθάρειντων ἀνεκόπησαν οἱ κατόπιν αὐτῶν ἐπιτεταγμένοι· καὶ φυγὴ μὲν οὐκ ἦν, ἀναχώρησις δὲ πρὸς ὄρος τὸ καλούμενον Ὀλόκρον, ὥστε καὶ τὸν Αἰμίλιον ἰδόντα φησὶν ὁ Πο- 266 σειδῶνιος καταρρήξασθαι τὸν χιτῶνα, τούτων μὲν ἐνδι- 20 δόντων, τῶν δ' ἄλλων Ῥωμαίων διατρεπομένων τὴν φάλαγγα προσβολὴν οὐκ ἔχουσαν, ἀλλ' ὥσπερ χαρακώματι τῷ πυκνώματι τῶν σαρισῶν ὑπαντιάζουσαν πάντοθεν ἀπρόσμαχον. Ἐπεὶ δὲ τῶν τέ χωρίων ἀνωμάτων ὄντων, καὶ διὰ τὸ μῆκος τῆς παρατάξεως οὐ φυλαττούσης 25 ἀραρότα τὸν συνασπισμόν, κατείδε τὴν φάλαγγα τῶν Μακεδόνων κλάσεις τε πολλὰς καὶ διασπάσματα λαμβάνουσαν, ὡς εἰκὸς ἐν μεγάλοις στρατοῖς καὶ ποικίλαις ὀρμαῖς τῶν μαχομένων, τοῖς μὲν ἐκθλιβομένην μέρεσι, τοῖς δὲ προπίπτουσαν, ἐπιῶν ὀξέως καὶ διαιρῶν τὰς σπείρας ἐκέ- 30 λευεν εἰς τὰ διαλείμματα καὶ κενώματα τῆς τῶν πολεμίων τάξεως παρεμπίπτοντας καὶ συμπλεκόμενους μὴ μίαν

πρὸς ἅπαντας, ἀλλὰ πολλὰς καὶ μειγμένας κατὰ μέρος τὰς μάχας τίθεισθαι. Ταῦτα τοῦ μὲν Αἰμιλίου τοὺς ἡγεμόνας, τῶν δ' ἡγεμόνων τοὺς στρατιώτας διδασκόντων, ὡς πρῶτον ὑπέδυσαν καὶ διέσχον εἰσω τῶν ὀπλων, τοῖς
 5 μὲν ἐκ πλαγίου κατὰ γυμνὰ προσφερόμενοι, τοὺς δὲ ταῖς περιδρομαῖς ἀπολαμβάνοντες, ἡ μὲν ἰσχὺς καὶ τὸ κοινὸν ἔργον εὐθύς ἀπωλώλει τῆς φάλαγγος ἀναρρηγνυμένης, ἐν δὲ ταῖς καθ' ἓνα καὶ καθ' ὀλίγους συστάσεσιν οἱ Μακεδόνες μικροὶ μὲν ἐγγχειριδίοις στερεοὺς καὶ ποδήρεις
 10 θυρεοὺς νύσσουντες, ἑλαφροὶς δὲ πελταριοῖς πρὸς τὰς ἐκείνων μαχαίρας ὑπὸ βάρους καὶ καταφορᾶς διὰ παντὸς ὀπλου χωρούσας ἐπὶ τὰ σώματα κακῶς ἀντέχοντες ἐτρέποντο.

XXI. Κατὰ τούτους δὲ μέγας ἦν ἀγών. Ἐνθα δὴ καὶ
 15 Μάρκος ὁ Κάτωνος υἱός, Αἰμιλίου δὲ γαμβρός, πᾶσαν ἀλκὴν ἐπιδεικνύμενος ἀπέβαλε τὸ ξίφος. Οἷα δὲ νεανίας ἐντεθραμμένος πλείστοις παιδεύμασι καὶ μεγάλῳ πατρὶ μεγάλης ἀρετῆς ἀποδεξείης ὀφείλων, οὐ βιωτὸν ἡγήσαμενος εἶναι προεμένῳ σκῦλον αὐτοῦ ζῶντος τοῖς πολε-
 20 μίοις ἐπέδραμε τὴν μάχην, εἰ τινὰ που φίλον καὶ συνήθη κατίδοι, φράζων τὸ συμπεσὺν αὐτῷ καὶ δεόμενος βοηθεῖν. Οἱ δὲ πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ γενόμενοι καὶ διασχόντες ὀρμῆ μίᾳ τοὺς ἄλλους περὶ αὐτὸν ὑφηγούμενον ἐμβάλλουσι τοῖς ἐναντίοις. Μεγάλῳ δ' ἀγῶνι καὶ φόνῳ πολλῷ καὶ
 25 τραύμασιν ὄσαντες ἐκ χώρας καὶ τόπον ἔρημον καὶ γυμνὸν κατασχόντες ἐπὶ ζήτησιν ἐτρέποντο τοῦ ξίφους. Ὡς δὲ μόλις ἐν πολλοῖς ὀπλοῖς καὶ πτώμασι νεκρῶν κεκρυμμένον ἀνευρέθη, περιχαρεῖς γενόμενοι καὶ καιανίσαντες ἔτι λαμπρότερον ἐνέκειντο τοῖς συνεστῶσιν ἔτι τῶν πο-
 30 λεμίων. Καὶ τέλος οἱ τρισχίλιοι λογάδες ἐν τάξει μένοντες καὶ μαχόμενοι κατεκόπησαν ἅπαντες· τῶν δ' ἄλλων φευγόντων πολὺς ἦν ὁ φόνος, ὥστε τὸ μὲν πεδίον καὶ

τὴν ὑπώρειαν καταπεπλησθαι νεκρῶν, τοῦ δὲ Λεύκου ποταμοῦ τὸ ρεῦμα τοὺς Ῥωμαίους τῇ μετὰ τὴν μάχην ἡμέρᾳ διελθεῖν ἐτι μεμιγμένον αἵματι. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ δισμυρίους πεντακισχιλίους ἀποθανεῖν. Τῶν δὲ Ῥωμαίων ἔπεσον, ὡς μὲν Ποσειδώνιος φησιν, ἑκατόν, ὡς 5 δὲ Νασικᾶς, ὀγδοήκοντα.

XXII. Καὶ κρίσιν μὲν ὄξυτάτην μέγιστος ἀγὼν οὗτος ἔσχεν· ἐνάτης γὰρ ὄρας ἀρξάμενοι μάχεσθαι πρὸ δεκάτης ἐνίκησαν· τῷ δὲ λειπομένῳ τῆς ἡμέρας χρησάμενοι πρὸς τὴν δίωξιν καὶ μέχρι σταδίων ἑκατόν καὶ εἴκοσι διώ- 10 ξαντες ἔσπέρας ἤδη βαθείας ἀπετράποντο. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους οἱ θεράποντες ὑπὸ λαμπάδων ἀπαντῶντες μετὰ χαρᾶς καὶ βοῆς ἀπῆγον ἐπὶ τὰς σκηναὺς φωτὶ λαμπομένας καὶ κεκοσμημένας κιττοῦ καὶ δάφνης στεφάνοις· αὐτὸν δὲ τὸν στρατηγὸν μέγα πένθος εἶχε. Λυεῖν γὰρ υἱῶν αὐ- 15 τοῦ στρατευομένων ὁ νεώτερος οὐδαμοῦ φανερός ἦν, ὃν ἐπίλει τε μάλιστα καὶ πλεῖστον εἰς ἀρετὴν φύσει προὔχοντα τῶν ἀδελφῶν ἐώρα. Θυμοειδῆ δὲ καὶ φιλότιμον ὄντα τὴν ψυχὴν, ἐτι δ' ἀντίπαιδα τὴν ἡλικίαν, παντάπασι ἀπολωλέναι κατεδόξαζεν ὑπ' ἀπειρίας ἀναμιχθέντα 20 τοῖς πολεμίοις μαχομένοις. Ἀπορουμένου δὲ αὐτοῦ καὶ περιπαθοῦντος ἦσθετο πᾶν τὸ στράτευμα καὶ μεταξὺ δειπνοῦντες ἀνεπήδων καὶ διέθειον μετὰ λαμπάδων, πολλοὶ μὲν ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Αἰμιλίου, πολλοὶ δὲ πρὸ τοῦ χάρακος ἐν τοῖς πρώτοις νεκροῖς ζητοῦντες. Κατήφεια δὲ 25 τὸ στρατόπεδον καὶ κραυγὴ τὸ πεδίον κατεῖχεν ἀνακαλουμένων τὸν Σκηπίωνα. Πᾶσι γὰρ ἀγαστός ἦν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρὸς ἡγεμονίαν καὶ πολιτείαν ὡς ἄλλος οὐδεὶς τῶν συγγενῶν κεκραμένος τὸ ἦθος. Ὅψε δ' οὖν ἤδη σχεδὸν ἀπεγνωσμένος ἐκ τῆς διώξεως προσῆει μετὰ δύο ἢ τριῶν 30 ἑταίρων, αἵματος καὶ φόνου πολεμίων ἀνάπλεως, ὥσπερ σκύλαξ γενναῖος, ὑφ' ἡδονῆς ἀκρατῶς τῇ νίκη συνεξενε-

χθείς. Οὗτός ἐστι Σκηπίων ὁ τοῖς ἰκνουμένοις Καρχηδόνα καὶ Νομαντίαν κατασκάψας καὶ πολὺ πρῶτος ἀφειτῆ τῶν τότε Ῥωμαίων γενόμενος καὶ δυνηθεὶς μέγιστον. Αἰμιλίω μὲν οὖν τὴν τοῦ κατορθώματος νέμειν εἰς ἕτερον ὃ ἡ τύχη καιρὸν ὑπερβαλλομένη τότε παντελῆ τὴν ἡδονὴν ἀπεδίδου τῆς νίκης.

XXIII. Περσεὺς δὲ φυγῇ μὲν ἐκ Πύδνης εἰς Πέλλαν ἀπεχώρει, τῶν ἰππέων ἐπεικῶς πάντων ἀπὸ τῆς μάχης διασεσωσμένων. Ἐπεὶ δὲ καταλαμβάνοντες οἱ πεζοὶ τοὺς 10 ἰππεῖς ὡς ἀνάνδρους καὶ προδεδωκότας λοιδοροῦντες ἀπὸ τῶν ἰππων ᾧθουν καὶ πληγὰς ἐδίδοσαν, δεῖσας τὸν θόρυβον ἐκ τῆς ὁδοῦ παρέκλινε τὸν ἵππον, καὶ τὴν πορφύραν, ὡς μὴ διάσημος εἴη, περισπάσας ἔθηκετό πρόσθεν αὐτοῦ καὶ τὸ διάδημα διὰ χειρῶν εἶχεν. Ὡς δὲ καὶ προσδιαλέγοιτο 15 τοῖς ἑταίροις ἅμα βαδίζων, καταβὰς ἐφείλκετο τὸν ἵππον. Τῶν δὲ ὁ μὲν τις ὑπόδημα προσποιούμενος λελυμένος συνάπτειν, ὁ δὲ ἵππον ἄρδειν, ὃθὲ ποτοῦ χρήζειν, ὑπολείπομενοι κατὰ μικρὸν ἀπεδίδρασκον, οὐχ οὕτω τοὺς πολεμίους, ὡς τὴν ἐκείνου χαλεπότητα δεδοικότες. Κεχαραγ- 20 μένος γὰρ ὑπὸ τῶν κακῶν εἰς πάντας ἐξήτει τρέπειν ἀφ' αὐτοῦ τὴν αἰτίαν τῆς ἥττης. Ἐπεὶ δὲ νυκτὸς εἰς Πέλλαν εἰσελθὼν Εὐκτον καὶ Εὐλαιο, τοὺς ἐπὶ τοῦ νομίσματος, ἀπαντήσαντας αὐτῷ καὶ τὰ μὲν ἐγκαλοῦντας περὶ τῶν γεγονότων, τὰ δὲ παρησιαζομένους ἀκαίρως καὶ συμβου- 25 λεύοντας ὀργισθεὶς ἀπέκτεινεν αὐτὸς τῷ ξιφιδίῳ παῖων ἀμφοτέρους, οὐδεὶς παρέμεινεν αὐτῷ παρὲξ Εὐάνδρου τε τοῦ Κρητὸς καὶ Ἀρχεδάμου τοῦ Αἰτωλοῦ καὶ τοῦ Βοιωτοῦ Νέανος. Τῶν δὲ στρατιωτῶν ἐπηκολούθησαν οἱ Κρηῆτες, οὐ δι' εὐνοίαν, ἀλλὰ τοῖς χρήμασιν, ὥσπερ κηρίους 30 μέλιται, προσλιπαροῦντες. Πάμπολλα γὰρ ἐπήγετο, καὶ προὔθηκεν ἐξ αὐτῶν διαρπάσαι τοῖς Κρησὶν ἐκπώματα καὶ κρατῆρας καὶ τὴν ἄλλην ἐν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ κατα-

σκευὴν εἰς πεντήκοντα τάλαντων λόγον. Γενόμενος δ' ἐν Ἀμφιπόλει πρῶτον, εἶτ' ἐκεῖθεν ἐν Γαληψῶν καὶ τοῦ φόβου μικρὸν ὑπανέντος, εἰς τὸ συγγενὲς καὶ πρεσβύτατον αὐτοῦ τῶν νοσημάτων, τὴν μικρολογίαν, αὐθις ὑπενεχθεὶς ᾤδύρετο πρὸς τοὺς φίλους ὡς τῶν Ἀλεξάνδρου 5 τοῦ μεγάλου χρυσομάτων ἕνια τοῖς Κρησὶ διερριφῶς ὑπ' ἄγνοίας, καὶ παρεκάλει τοὺς ἔχοντας ἀντιβολῶν καὶ δακρύων ἀμείψασθαι πρὸς νόμισμα. Τοὺς μὲν οὖν ἐπισταμένους ἀκριβῶς αὐτὸν οὐκ ἔλαθε κρητίζων πρὸς Κρήτας, οἱ δὲ πεισθέντες καὶ ἀποδόντες ἀπεστερήθησαν. Οὐ γὰρ 10 ἀπέδωκε τάργυριον, ἀλλὰ τριάκοντα τάλαντα κερδάνας ἀπὸ τῶν φίλων, ἃ μικρὸν ὕστερον ἐμελλον οἱ πολέμιοι λήψεσθαι, μετ' αὐτῶν διέπλευσεν εἰς Σαμοθράκην καὶ διαφεύγων ἐπὶ τοὺς Διοσκούρους ἰκέτευεν.

268 **XXIV.** Ἄει μὲν οὖν λέγονται φιλοβασιλῆιοι Μακεδό- 15 νες, τότε δ' ὡς ἐρείσματι κεκλασμένῳ πάντων ἅμα συμπεσόντων ἐγχειρίζοντες αὐτοὺς τῷ Αἰμιλίῳ δύο ἡμέραις ὅλης κύριον αὐτὸν κατέστησαν Μακεδονίας. Καὶ δοκεῖ τοῦτο μαρτυρεῖν τοῖς εὐτυχία τιμὴ τὰς πράξεις ἐκείνας γε- 20 γονέναι φάσκουσιν. Ἔτι δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν θυσίαν σύμ- πτωμα δαιμόνιον ἦν· ἐν Ἀμφιπόλει θύοντος τοῦ Αἰμιλίου καὶ τῶν ἱερῶν ἐνηργημένων κεραννὸς ἐνσκήψας εἰς τὸν βωμὸν ἐπέφλεξε καὶ συγκαθήγισε τὴν ἱερουργίαν. Ἐπεβάλλει δὲ θειότητι πάντως καὶ τύχῃ τὰ τῆς φήμης. Ἦν μὲν γὰρ ἡμέρα τετάρτη νενικημένῳ Περσεὶ περὶ Πύ- 25 θναν, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ τοῦ δήμου θεωροῦντος ἱππικοὺς ἀγῶνας ἐξαίφνης ἐνέπεσε λόγος εἰς τὸ πρῶτον τοῦ θεάτρον μέρος, ὡς Αἰμίλιος μεγάλη μάχῃ νενικηκὼς Περσέα καταστρέφοιτο σύμπασαν Μακεδονίαν. Ἐκ δὲ τούτου ταχὺ τῆς φήμης ἀναχσομένης εἰς τὸ πλῆθος ἐξέλαμψε χαρὰ 30 μετὰ κρότου καὶ βοῆς τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατασχοῦσα τὴν πόλιν. Εἶτα, ὡς ὁ λόγος οὐκ εἶχεν εἰς ἀρχὴν ἀνελ-

θεῖν βέβαιον, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ὁμοίως ἐφαίνετο πλανώμενος, τότε μὲν ἐσκεδάσθη καὶ διερρῦνῃ τὰ τῆς φήμης, ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις πυθόμενοι σαφῶς ἐθαύμαζον τὴν προδοραμοῦσαν ἀγγελίαν, ὡς ἐν τῷ ψεύδει τὸ ἀληθὲς
5 εἶχε.

XXV. Λέγεται δὲ καὶ τῆς ἐπὶ Σάγγρα ποταμῷ μάχης Ἰταλιωτῶν ἀνθημερὸν ἐν Πελοποννήσῳ λόγον γενέσθαι καὶ Πλαταιᾶσι τῆς ἐν Μυκάλῃ πρὸς Μήδους. Ἦν δὲ Ῥωμαῖοι Ταρκυνίους μετὰ Λατίνων ἐπιστρατεύσαντας ἐνί-
10 κησαν, ἀντάγγελοι φράζοντες ᾧφθησαν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ μικρὸν ὕστερον ἄνδρες δύο καλοὶ καὶ μεγάλοι. Τούτους εἶκασαν εἶναι Διοσκούρους. Ὁ δ' ἐντυχὼν πρῶτος αὐτοῖς κατ' ἀγορὰν πρὸ τῆς κρήνης, ἀναψύχουσι τοὺς ἵππους ἰδρωῖτι πολλῷ περιφρομένους, ἐθαύμαζε τὸν περὶ τῆς νί-
15 κης λόγον. Εἶθ' οἱ μὲν ἐπιψαῦσαι λέγονται τῆς ὑπῆνης αὐτοῦ τοῖν χεροῖν ἀτρέμα μειδιῶντες· ἢ δ' εὐθύς ἐκ μελαίνης τριχὸς εἰς πυρρὰν μεταβαλοῦσα τῷ μὲν λόγῳ πίστιν, τῷ δ' ἀνδρὶ παρασχεῖν ἐπίκλησιν τὸν Ἀηνόβαρβον, ὅπερ ἐστὶ χαλκοπῶγωνα. Πᾶσι δὲ τούτοις τὸ καθ' ἡμᾶς γενόμε-
20 νον πίστιν παρέσχεν. Ὅτε γὰρ Ἀντώνιος ἀπέστη Δομετιανοῦ καὶ πολὺς πόλεμος ἀπὸ Γερμανίας προσεδοκάτο, τῆς Ῥώμης ταραττομένης ἄφνω καὶ αὐτομάτως ὁ δῆμος ἐξ αὐτοῦ φήμην ἀνέδωκε νίκης, καὶ τὴν Ῥώμην ἐπέδραμε λόγος αὐτόν τε τὸν Ἀντώνιον ἀνηρηθῆαι καὶ τοῦ σὺν
25 αὐτῷ στρατεύματος ἠττημένου μηδὲν μέρος λελειφθῆαι. Τοσαύτην δὲ λαμπρότητα καὶ φύμην ἢ πίστις ἔσχεν, ὥστε καὶ θῦσαι τῶν ἐν τέλει πολλούς. Ζητουμένου δὲ τοῦ πρώτου φράσαντος, ὡς οὐδεὶς ἦν, ἀλλ' ὁ λόγος εἰς ἄλλον ἐξ ἄλλου διακόμενος ἀνέφευγε καὶ τέλος καταδὺς ὥσπερ εἰς
30 πέλαγος ἀχανὲς τὸν ἄπειρον ὄχλον ἐφάνη μηδεμίαν ἀρχὴν ἔχων βέβαιον, αὕτη μὲν ἡ φήμη ταχὺ τῆς πόλεως ἐξερρῦνῃ, πορευομένῳ δὲ τῷ Δομετιανῷ μετὰ δυνάμεως ἐπὶ τὸν πό-

λεμον ἤδη καθ' ὁδὸν ἀγγελία καὶ γράμματα φράζοντα τὴν νίκην ἀπήντησεν. Ἡ δ' αὐτοῦ τοῦ κατορθώματος ἡμέρα καὶ τῆς φήμης ἐγένετο, ἐπὶ πλέον ἢ δις μυρίους σταδίους τῶν τόπων διεστώτων. Ταῦτα μὲν οὐδεὶς ἀγνοεῖ τῶν καθ' ἡμᾶς.

6

XXVI. Γναῖος δὲ Ὀκτάβιος ὁ ναυαρχῶν Αἰμιλίῳ προσορμισάμενος τῇ Σαμοθράκῃ τὴν μὲν ἀσυλίαν παρεῖχε τῷ Περσεῖ διὰ τοὺς θεοὺς, ἔκπλου δὲ καὶ φυγῆς εἶργεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ λανθάνει πως ὁ Περσεὺς Ὀροάνδην τινὰ Κρήτα λέμβρον ἔχοντα συμπίσας μετὰ χρημάτων ἀναλα- 10 βεῖν αὐτόν. Ὁ δὲ κρητισμῷ χρησάμενος τὰ μὲν χρήματα νύκτωρ ἀνέλαβεν, ἐκεῖνον δὲ τῆς ἐτέρας νυκτὸς ἤκειν κε- 269 λεύσας ἐπὶ τὸν πρὸς τῷ Δημητρίῳ λιμένα μετὰ τῶν τέκνων καὶ θεραπειᾶς ἀναγκαίας εὐθύς ἀφ' ἑσπέρας ἀπέπλευσεν. Ὁ δὲ Περσεὺς οἰκτρὰ μὲν ἐπασχε διὰ στενῆς 15 θυρίδος παρὰ τὸ τεῖχος ἐκμηρνούμενος αὐτόν καὶ παιδία καὶ γυναῖκα πόνων καὶ πλάνης ἀπείρους, οἰκτρότατον δὲ στεναγμὸν ἀφῆκεν, ὡς τις αὐτῷ πλανωμένῳ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἤδη πελάγιον τὸν Ὀροάνδην θέοντα κατιδὼν ἔφρασεν. Ἐπέλαμπε γὰρ ἡμέρα, καὶ πάσης ἐλπίδος ἐρημος 20 ὑπεχώρει φυγῇ πρὸς τὸ τεῖχος, οὐ λαθὼν μὲν, ὑποφθᾶσας δὲ τοὺς Ῥωμαίους μετὰ τῆς γυναικός. Τὰ δὲ παιδία συλλαβὼν αὐτοῖς Ἴων ἐνεχείρισεν, ὃς πάλαι μὲν ἐρώμενος ἦν τοῦ Περσέως, τότε δὲ προδότης γενόμενος αἰτίαν παρέσχε τὴν μάλιστα συναναγκάσασαν τὸν ἄνθρωπον, ὡς θηρίον 25 ἀλισκομένων τῶν τέκνων, εἰς χεῖρας ἔλθειν καὶ παραδοῦναι τὸ σῶμα τοῖς ἐκείνων κρατοῦσιν. Ἐπίστευε μὲν οὖν μάλιστα τῷ Νασικᾷ κάκεινον ἐκάλει· μὴ παρόντος δὲ κατακλαύσας τὴν τύχην καὶ τὴν ἀνάγκην περισκεψάμενος ἔδωκεν αὐτόν ὑποχείριον τῷ Γναίῳ, τότε μάλιστα ποιή- 30 σας φανερόν, ὅτι τῆς φιλαργυρίας ἦν ἐν αὐτῷ τι κακὸν ἀγευννέστερον ἢ φιλοψυχία, δι' ἣν, ὃ μόνον ἢ τύχη τῶν

ἐπταικότων οὐκ ἀφαιρείται, τὸν ἔλεον, ἀπεστέρησεν ἑαυ-
 τοῦ. Δειθεῖς γὰρ ἀχθῆναι πρὸς τὸν Αἰμίλιον, ὁ μὲν ὡς
 ἀνδρὶ μεγάλῳ πεπτωκότι πτώμα νεμεσητὸν καὶ δυστυχῆς
 ἐξαναστάς ὑπήντα μετὰ τῶν φίλων δεδακρυμένος· ὁ δ',
 5 αἰσχιστον θέαμα, προβαλὼν αὐτὸν ἐπὶ στόμα καὶ γονάτων
 δραξάμενος ἀνεβάλλετο φωνὰς ἀγεννεῖς καὶ δεήσεις, ἃς
 οὐχ ὑπέμεινεν οὐδ' ἤκουσεν ὁ Αἰμίλιος, ἀλλὰ προσβλέψας
 αὐτὸν ἀλγοῦντι καὶ λελυπημένῳ τῷ προσώπῳ· „Τί τῆς
 τύχης“ εἶπεν „ὦ ταλαίπωρε, τὸ μέγιστον ἀφαιρεῖς τῶν
 10 ἐγκλημάτων, ταῦτα πράττων, ἀπ' ὧν δόξεις οὐ παρ' ἀξίαν
 ἀτιχεῖν, οὐδὲ τοῦ νῦν, ἀλλὰ τοῦ πάλαι δαίμονος ἀνάξιος
 γεγονέναι; τί δέ μου καταβάλλεις τὴν νίκην, καὶ τὸ κα-
 τόρθωμα ποιεῖς μικρόν, ἐπιδεικνύμενος ἑαυτὸν οὐ γεν-
 ναῖον οὐδὲ πρέποντα Ῥωμαίων ἀνταγωνιστήν; ἀρετὴ τοι
 15 δυστυχοῦσι μεγάλην ἔχει μοῖραν αἰδοῦς καὶ παρὰ πολε-
 μοῖς, δειλία δὲ Ῥωμαίοις, κὰν εὐποτιμῇ, πάντη ἀτιμό-
 τaton.“

XXVII. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦτον μὲν ἀναστήσας καὶ δε-
 ξιστάμενος Τουβέρωνι παρέδωκεν, αὐτὸς δὲ τοὺς παῖδας
 20 καὶ τοὺς γαμβροὺς καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμονικῶν μάλιστα
 τοὺς νεωτέρους ἔσω τῆς σκηνῆς ἐπισπασάμενος πολὺν
 χρόνον ἦν πρὸς αὐτῷ σιωπῇ καθήμενος, ὥστε θαυμάζειν
 ἅπαντας. Ὁρμήσας δὲ περὶ τῆς τύχης καὶ τῶν ἀνθρωπί-
 νων διαλέγεσθαι πραγμάτων· „Ἄρά γε“ εἶπεν „ἄξιον εὐ-
 25 πραγίας παρούσης ἀνθρώπων ὄντα θρασύνεσθαι καὶ μέγα
 φροεῖν ἔθνος ἢ πόλιν ἢ βασιλείαν καταστρεφάμενον, ἢ
 τὴν μεταβολὴν ταύτην ἢ τύχη παράδειγμα τῷ πολε-
 μοῦντι κοινῆς ἀσθενείας προθεῖσα παιδεύει μηδὲν ὡς μό-
 νιμον καὶ βέβαιον διανοεῖσθαι; Ποῖος γὰρ ἀνθρώποις
 30 τοῦ θαρρεῖν καιρός, ὅταν τὸ κρατεῖν ἑτέρων μάλιστα δε-
 δοικέναι τὴν τύχην ἀναγκάξῃ καὶ τῷ χαίροντι δυσθυμίαν
 ἐπάγῃ τοσαύτην ὅ τῆς περιφερομένης καὶ προσισταμένης

ἄλλοτ' ἄλλοις εἰμαρμένης λογισμός; ἢ τὴν Ἀλεξάνδρου
 διαδοχὴν, ὃς ἐπὶ πλεῖστον ἤρθη δυνάμεως καὶ μέγιστον
 ἔσχε κράτος, ὧρας μιᾶς μορίῳ πεσοῦσαν ὑπὸ πόδας θέμε-
 νοι, καὶ τοὺς ἄρτι μυριάσι πεζῶν καὶ χιλιάσιν ἱππέων το-
 σαύταις ὄπλοφορουμένους βασιλεῖς ὄρωντες ἐκ τῶν πολε- 5
 μίων χειρῶν ἐφήμερα σιτία καὶ ποτὰ λαμβάνοντας, οἰεσθε
 τὰ καθ' ἡμᾶς ἔχειν τινὰ βεβαιότητα τύχης διαρκῆ πρὸς
 τὸν χρόνον; οὐ καταβαλόντες ὑμεῖς οἱ νέοι τὸ κενὸν
 70 φρύαγμα τοῦτο καὶ γαυρίαμα τῆς νίκης ταπεινοὶ κατα-
 πτήξετε πρὸς τὸ μέλλον, αἰεὶ καταδοκοῦντες, εἰς ὃ τι κα- 10
 τασκήσει τέλος ἐκάστῳ τὴν τῆς παρούσης εὐπραγίας ὁ
 δαίμων νέμεσιν;“ Τοιαῦτά φασι πολλὰ διαλεχθέντα τὸν
 Αἰμίλιον ἀποπέμψαι τοὺς νέους εὖ μάλα τὸ καύχημα
 καὶ τὴν ὕβριν, ὥσπερ χαλινῶ, τῷ λόγῳ κόπτοντι κεκολα-
 ζμένους. 15

XXVIII. Ἐκ τούτου τὴν μὲν στρατιὰν πρὸς ἀνάπαν-
 σιν, αὐτὸν δὲ πρὸς θεῶν τῆς Ἑλλάδος ἔτρεψε καὶ διαγω-
 γὴν ἐνδοξον ἅμα καὶ φιλόανθρωπον. Ἐπιῶν γὰρ ἀνελάμ-
 βανε τοὺς δῆμους καὶ τὰ πολιτεύματα καθίστατο καὶ δω-
 ρεᾶς ἐδίδου ταῖς μὲν σίτον ἐκ τοῦ βασιλικοῦ, ταῖς δ' 20
 ἔλαιον. Τοσοῦτον γὰρ εὐρεθῆναί φασιν ἀποκείμενον.
 ὥστε τοὺς λαμβάνοντας καὶ δεομένους ἐπιλιπεῖν πρότε-
 ρον ἢ καταναλωθῆναι τὸ πλῆθος τῶν εὐρεθέντων. Ἐν δὲ
 Δελφοῖς ἰδὼν κίονα μέγαν τετράγωνον ἐκ λίθων λευκῶν
 σινηροσμένον, ἐφ' οὗ Περσέως ἔμελλε χρυσοῦς ἀνδριάς 25
 τίθεσθαι, προσέταξε τὸν αὐτοῦ τεθῆναι· τοὺς γὰρ ἡττη-
 μένους τοῖς νικῶσιν ἐξίστασθαι χώρας προσήκειν. Ἐν δ'
 Ὀλυμπία τοῦτο δὴ τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνον ἀναφθέρξασ-
 θαί φασιν, ὡς τὸν Ὀμήρου Δία Φειδίας ἀποπλάσαιτο.
 Τῶν δὲ δέκα πρέσβων ἐκ Ῥώμης ἀφικομένων Μακεδόσι 30
 μὲν ἀπέδωκε τὴν χώραν καὶ τὰς πόλεις ἐλευθέρως οἰκεῖν·
 καὶ αὐτονόμους, ἑκατὸν δὲ τάλαντα Ῥωμαίοις ὑποτελεῖν,

οὐ πλέον ἢ διπλάσιον τοῖς βασιλεῦσιν εἰσέφερον. Θεὰς δὲ παντοδαπῶν ἀγῶνων καὶ θυσίας ἐπιτελῶν τοῖς θεοῖς ἐστιάσεις καὶ δεῖπνα προὔθειτο, χορηγία μὲν ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀφθόρῳ χρώμενος, τάξιν δὲ καὶ κόσμον καὶ κατακλίσεις καὶ δεξιώσεις καὶ τὴν πρὸς ἕκαστον αὐτοῦ τῆς κατ' ἀξίαν τιμῆς καὶ φιλοφροσύνης αἰσθησιν οὕτως ἀκριβῆ καὶ πεφροντισμένην ἐνδεικνύμενος, ὥστε θαυμάζειν τοὺς Ἕλληνας, εἰ μὴδὲ τὴν παιδιὰν ἄμοιρον ἀπολείπει σπουδῆς, ἀλλὰ τηλικαῦτα πράττων ἀνὴρ πράγματα καὶ 10 τοῖς μικροῖς τὸ πρέπον ἀποδίδωσιν. Ὁ δὲ καὶ τούτοις ἔχαιρεν, ὅτι πολλῶν παρεσκευασμένων καὶ λαμπρῶν τὸ ἥδιστον αὐτὸς ἦν ἀπόλαυσμα καὶ θέαμα τοῖς παροῦσι, καὶ πρὸς τοὺς θαυμάζοντας τὴν ἐπιμέλειαν ἔλεγε τῆς αὐτῆς εἶναι ψυχῆς παρατάξεώς τε προστῆναι καλῶς καὶ 15 συμποσίῳ, τῆς μὲν, ὅπως φοβερωτάτῃ τοῖς πολεμίοις, τοῦ δ', ὡς εὐχαριστότατον ἢ τοῖς συνουσίῳ. Οὐδενὸς δ' ἦττον αὐτοῦ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπήνουν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένον οὐδ' ἰδεῖν ἐθελήσαν- 20 τος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος. Μόνα τὰ βιβλία τοῦ βασιλέως φιλογραμματοῦσι τοῖς υἱέσιν ἐπέτρεψεν ἐξελεσθαι, καὶ διανέμων ἀριστεία τῆς μάχης Αἰλίῳ Τουβέρωνι τῷ γαμβρῷ φιάλην ἔδωκε πέντε λιτρῶν ὀλκῆν. Οὗτός ἐστι Τουβέρων, ὃν ἔφαμεν μετὰ συγγενῶν οἰκεῖν 25 ἐκκαιδέκατον ἀπὸ γηδίου μικροῦ διατρεφομένων ἀπάντων. Καὶ πρῶτον ἄργυρον ἐκεῖνόν φασιν εἰς τὸν Αἰλίῳ οἶκον εἰσελθεῖν, ὑπ' ἀρετῆς καὶ τιμῆς εἰσαγόμενον, τὸν δ' ἄλλον χρόνον οὗτ' αὐτοὺς οὔτε γυναῖκας ἀργυρίου χρῆ- ζειν ἢ χρυσοῦ.

30 XXIX. Διωκημένων δὲ πάντων αὐτῷ καλῶς ἀσπασάμενος τοὺς Ἕλληνας καὶ παρακαλέσας τοὺς Μακεδόνας μεμνησθαι τῆς δεδομένης ὑπὸ Ῥωμαίων ἐλευθερίας σώ-

ζοντας αὐτὴν δι' εὐνομίας καὶ ὁμονοίας, ἀνέβηξεν ἐπὶ τὴν Ἡπειρον, ἔχων δόγμα συγκλήτου τοὺς συμμαχημένους αὐτῷ τὴν πρὸς Περσέα μάχην στρατιώτας ἀπὸ τῶν ἐκεῖ πόλεων ὠφελῆσαι. Βουλόμενος δὲ πᾶσιν ἅμα καὶ μηδενὸς προσδοκῶντος, ἀλλ' ἐξαίφνης ἐπιπεσεῖν, μετεπέμψατο 5
 271 τοὺς πρώτους ἐξ ἐκάστης πόλεως ἄνδρας δέκα, καὶ προσέταξεν αὐτοῖς, ὅσος ἀργυρὸς ἐστὶ καὶ χρυσὸς ἐν οἰκίαις καὶ ἱεροῖς, ἡμέρᾳ βητῇ καταφέρειν. Ἐκάστοις δὲ συνέπεμψεν ὡς ἐπ' αὐτὸ δὴ τοῦτο φρουρὰν στρατιωτῶν καὶ ταξίαρχον προσποιούμενον ζητεῖν καὶ παραλαμβάνειν τὸ χρυσίον. 10
 Ἐνστάσης δὲ τῆς ἡμέρας, ὑφ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἅμα καιρὸν ὀρμήσαντες ἐτρέποντο πρὸς καταδρομὴν καὶ διαρπαγὴν τῶν πόλεων, ὥστε ὄρα μιᾶ πεντεκαίδεκα ἀνθρώπων ἐξανδραποδισθῆναι μυριάδας, ἑβδομήκοντα δὲ πόλεις πορθηθῆναι, γενέσθαι δ' ἀπὸ τοσαύτης φθορᾶς καὶ πα- 15
 νωλεθρίας ἐκάστῳ στρατιώτῃ τὴν δόσιν οὐ μείζον ἔνδεκα δραχμῶν, φρεῖται δὲ πάντας ἀνθρώπους τὸ τοῦ πολέμου τέλος, εἰς μικρὸν οὔτω τὸ καθ' ἕναστον λῆμμα καὶ κέρδος ἔθνους ὅλου κατακερματισθέντος.

XXX. Αἰμίλιος μὲν οὖν τοῦτο πράξας μάλιστα παρὰ 20
 τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐπιεικῆ καὶ χρηστὴν οὔσαν εἰς Ὀρικόην κατέβη· κάκειθεν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τῶν δυνάμεων περαιωθεὶς ἀνέπλει τὸν Θύβριν ποταμὸν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἑκατακλήρους κατεσκευασμένης εἰς κόσμον ὄπλοις αἰχμαλώτοις καὶ φοινικίσι καὶ πορφύραις, ὡς καὶ πανηγυρί- 25
 ζειν ἔξωθεν καθάπερ εἰς τινα θριαμβικῆς θεᾶν πομπῆς καὶ προαπολαύειν τοὺς Ῥωμαίους, τῷ ῥοθίῳ σχέδην ὑπάγοντι τὴν ναῦν ἀντιπαρεξάγοντας. Οἱ δὲ στρατιῶται τοῖς βασιλικοῖς χρήμασιν ἐποφθαλμίσαντες, ὡς οὐχ ὅσων ἤξιον ἔτυχον, ἀργύζοντο μὲν ἀδήλως διὰ τοῦτο καὶ χα- 30
 λεπῶς εἶχον πρὸς τὸν Αἰμίλιον, αἰτιώμενοι δὲ φανερῶς, ὅτι βαρὺς γένοιτο καὶ δεσποτικὸς αὐτοῖς ἄρχων, οὐ πάνυ

προθύμως ἐπὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ θριάμβου σπουδὴν ἀπήντησαν. Αἰσθόμενος δὲ τοῦτο Σέρβιος Γάλβας, ἐχθρὸς Αἰμίλιου, γεγωναὶ δὲ τῶν ὑπ' αὐτὸν χιλιάρχων, ἐθάρρησεν ἀναφανδὸν εἰπεῖν, ὡς οὐ δοτέον εἶη τὸν θρίαμβον. Ἐνείς
 5 δὲ πολλὰς τῷ στρατιωτικῷ πλήθει διαβολὰς κατὰ τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὴν οὖσαν ὀργὴν ἐτι μᾶλλον ἐξερεθίσας ἤτειτο παρὰ τῶν δημάρχων ἄλλην ἡμέραν· ἐκείνην γὰρ οὐκ ἐξαρκεῖν τῇ κατηγορίᾳ τέσσαρας ἐτι λοιπὰς ὥρας ἔχουσαν. Τῶν δὲ δημάρχων λέγειν αὐτόν, εἴ τι βούλεται, κε-
 10 λευόντων, ἀρξάμενος μακροῦ καὶ βλασφημίας ἔχοντι παντοδαπὰς χρῆσθαι λόγῳ τὸν χρόνον ἀνήλωσε τῆς ἡμέρας· καὶ γενομένου σκοτούς οἱ μὲν δήμαρχοι τὴν ἐκκλησίαν ἀφῆκαν, πρὸς δὲ τὸν Γάλβαν οἱ στρατιῶται συνέδραμον θρασύτεροι γεγυνοότες, καὶ συγκροτήσαντες αὐτοὺς περὶ
 15 τὸν ὄρθρον αὐθις καταλαμβάνονται τὸ Καπετώλιον· ἐκεῖ γὰρ οἱ δήμαρχοι τὴν ἐκκλησίαν ἐμελλον ἄξειν.

XXXI. Ἄμα δ' ἡμέρα τῆς ψήφου δοθείσης ἣ τε πρώτη φυλὴ τὸν θρίαμβὸν ἀπεψηφίζετα καὶ τοῦ πράγματος αἰσθησις εἰς τὸν ἄλλον δῆμον καὶ τὴν σύγκλητον κατέει.
 20 Καὶ τὸ μὲν πλῆθος ὑπεραλοῦν τῷ προπηλακίζεσθαι τὸν Αἰμίλιον ἐν φωναῖς ἦν ἀπράκτοις, οἱ δὲ γνωριμώτατοι τῶν ἀπὸ βουλῆς δεινὸν εἶναι τὸ γινόμενον βοῶντες ἀλλήλους παρεκάλουν ἐπιλαβέσθαι τῆς τῶν στρατιωτῶν ἀσελγείας καὶ θρασυτήτος, ἐπὶ πᾶν ἀφιξομένης ἄνομον ἔργον
 25 καὶ βίαιον, εἴ μηδὲν ἐμποδῶν αὐτοῖς γένοιτο Παῦλον Αἰμίλιον ἀφελέσθαι τῶν ἐπινικίων τιμῶν. Ὡσάμενοι δὲ τὸν ὄχλον καὶ ἀναβάντες ἀθρόοι τοῖς δημάρχοις ἔλεγον ἐπισχεῖν τὴν ψηφοφορίαν, ἄχρι ἂν διέλθωσιν ἃ βούλονται πρὸς τὸ πλῆθος. Ἐπισχόντων δὲ πάντων καὶ γενομένης
 30 σιωπῆς ἀνελθὼν ἀνὴρ ὑπατικὸς καὶ πολεμίους εἰκοσι καὶ τρεῖς ἐκ προκλήσεως ἀνηρηκῶς, Μάρκος Σερβίλιος, Αἰμίλιον, μὲν ἔφη Παῦλον, ἡλίκος αὐτοκράτωρ γένοιτο,

τῶν μάλιστα γινώσκειν, ὁρῶν ὄσης ἀπειθείας γέμοντι καὶ
 κακίας στρατεύματι χρώμενος οὕτω καλὰς κατώρθωσε
 12 καὶ μεγάλας πράξεις, θαυμάζειν δὲ τὸν δῆμον, εἰ τοῖς ἀπ'
 Ἰλλυριῶν καὶ Λιγύων ἀγαλλόμενος θριάμβοις αὐτῷ φθο-
 νεῖ τὸν Μακεδόνων βασιλέα ζῶντα καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου 5
 καὶ Φιλίππου δόξαν ἐπιθεῖν ὑπὸ τοῖς Ῥωμαίων ὅπλοις
 ἀγομένην αἰχμάλωτον. „Πῶς γὰρ οὐ δεινόν“ εἶπεν „εἰ,
 φήμης περὶ νίκης ἀβεβαίου πρότερον εἰς τὴν πόλιν ἐμπε-
 σοῦσης ἐθύσατε τοῖς θεοῖς εὐχόμενοι τοῦ λόγου τούτου
 ταχέως ἀπολαβεῖν τὴν ὄψιν, ἦκοντος δὲ τοῦ στρατηγοῦ 10
 μετὰ τῆς ἀληθινῆς νίκης ἀφαιρεῖσθε τῶν μὲν θεῶν τὴν
 τιμὴν, αὐτῶν δὲ τὴν χαρὰν, ὡς φοβούμενοι θεάσασθαι τὸ
 μέγεθος τῶν κατορθωμάτων ἢ φειδόμενοι τοῦ πολεμίου;
 καίτοι κρεῖττον ἦν τῷ πρὸς ἐκεῖνον ἐλέφ, μὴ τῷ πρὸς αὐ-
 τοκράτορα φθόνῳ λυθῆναι τὸν θρίαμβον. Ἄλλ' εἰς 15
 τοσαύτην“ ἔφη „τὸ κακότηδες ἐξουσίαν προάγεται δι'
 ὑμῶν, ὥστε περὶ στρατηγίας καὶ θριάμβου τολμᾷ λέγειν
 ἄνθρωπος ἄτρωτος καὶ τῷ σώματι στίλβων ὑπὸ λειότητος
 καὶ σκιατραφίας πρὸς ἡμᾶς τοὺς τοσοῦτοις τραύμασι πε-
 παιδευμένους ἀρετὰς καὶ κακίας κρίνειν στρατηγῶν.“ 20
 Ἄμα δὲ τῆς ἐσθῆτος διασχὼν ἐξέφηγε κατὰ τῶν στέρνων
 ἀπειλὰς ἀπίστους τὸ πλήθος. Ἐἶτα μεταστραφεὶς ἕνια τῶν
 οὐκ εὐπρεπῶς ἐν ὄχλῳ γυμνουῦσθαι δοκούντων τοῦ σώ-
 ματος ἀνεκάλυψε, καὶ πρὸς τὸν Γάλλαν ἐπιστρέψας. „Σὺ
 μὲν“ ἔφη „γελᾷς ἐπὶ τούτοις, ἐγὼ δὲ σεμνύνομαι πρὸς 25
 τοὺς πολίτας· ὑπὲρ τούτων γὰρ ἡμέραν καὶ νύκτα συνε-
 χῶς ἱππασάμενος ταῦτ' ἔσχον. Ἄλλ' ἄγε λαβὼν αὐτοὺς
 ἐπὶ τὴν ψῆφον· ἐγὼ δὲ καταβὰς παρακολουθήσω πᾶσι,
 καὶ γνώσομαι τοὺς κακοὺς καὶ ἀχαρίστους καὶ δημαγω-
 γεῖσθαι μᾶλλον ἐν τοῖς πολέμοις ἢ στρατηγεῖσθαι βουλο- 30
 μένους.“

XXXII. Οὕτω φασὶν ὑπὸ τῶν λόγων τούτων ἀνακο-

πῆναι καὶ μεταβαλεῖν τὸ στρατιωτικόν, ὥστε πάσαις ταῖς
 φυλαῖς ἐπικυρωθῆναι τῷ Αἰμιλίῳ τὸν θρίαμβον. Περ-
 φθῆναι δ' αὐτὸν οὕτω λέγουσιν. Ὁ μὲν δῆμος ἐν τε τοῖς
 ἵππικοῖς θεάτροις, ἃ Κίρκους καλοῦσι, περὶ τὴν ἀγορὰν
 5 ἱκρία πηξάμενοι, καὶ τὰλλα τῆς πόλεως μέρη καταλαβόν-
 τες, ὡς ἕκαστα παρεῖχε τῆς πομπῆς ἔποψιν, ἐθεῶντο κα-
 θαραῖς ἐσθῆσι κεκοσμημένοι. Πᾶς δὲ ναὸς ἀνέωκτο καὶ
 στεφάνων καὶ θυμιαμάτων ἦν πλήρης, ὑπηρέται τε πολ-
 λοὶ καὶ ῥαβδονόμοι τοὺς ἀτάκτως συρρέοντας εἰς τὸ μέσον
 10 καὶ διαθέοντας ἐξείργοντες ἀναπεπταμένας τὰς ὁδοὺς καὶ
 καθαρὰς παρεῖχον. Τῆς δὲ πομπῆς εἰς ἡμέρας τρεῖς νενε-
 μημένης, ἢ μὲν πρώτη μόλις ἐξαρκέσασα τοῖς αἰχμαλώτοις
 ἀνδριάσι καὶ γραφαῖς καὶ κολοσσοῖς ἐπὶ ζευγῶν πεντή-
 κοντα καὶ διακοσίων κομιζομένοις τούτων ἔσχε θεῖαν. Τῇ
 15 δ' ὑστεραία τὰ κάλλιστα καὶ πολυτελέστατα τῶν Μακε-
 δονικῶν ὄπλων ἐπέμπετο πολλαῖς ἀμάξαις, αὐτὰ τε μαρ-
 μαίροντα χαλκῷ νεοσμήκτῳ καὶ σιδήρῳ, τὴν τε θέσιν ἐκ
 τέχνης καὶ συναρμογῆς ὡς ἂν μάλιστα συμπεφορημένοις
 χύδην καὶ αὐτομάτως εἰκοὶ πεπονημένα, κράνη πρὸς
 20 ἀσπίσι καὶ θώρακες ἐπὶ κνημῖσι, καὶ Κρητικαὶ πέλται καὶ
 Θράκια γέρρα καὶ φαρέτραι μετὰ ἵππικῶν ἀναμειγμέναι
 χαλινῶν, καὶ ξίφη γυμνὰ διὰ τούτων παρανίσχοντα καὶ
 σάρισαι παραπεπηγυῖαι, σύμμετρον ἐχόντων χάλασμα
 τῶν ὄπλων, ὥστε τὴν πρὸς ἄλληλα κρούσιν ἐν τῷ διαφέ-
 25 ρεσθαι τραχὺ καὶ φοβερὸν ὑπηχεῖν καὶ μηδὲ νενικημένων
 ἄφοβον εἶναι τὴν ὄψιν. Μετὰ δὲ τὰς ὀπλοφόρους ἀμάξας
 ἄνδρες ἐπεπορεύοντο τρισχίλιοι νόμισμα φέροντες ἀργυ-
 ροῦν ἐν ἀγγείοις ἑπτακοσίοις πεντήκοντα τριταλάντοις,
 ὧν ἕκαστον ἀνὰ τέσσαρες ἐκόμιζον· ἄλλοι δὲ κρατῆρας
 30 ἀργυροῦς καὶ κέρατα καὶ φιάλας καὶ κύλικας, εὐ διακεκο-
 σμημένα πρὸς θεῖαν ἕκαστα καὶ περιττὰ τῷ μεγέθει καὶ τῇ
 παχύτητι τῆς τορείας.

XXXIII. Τῆς δὲ τρίτης ἡμέρας ἔωθεν μὲν εὐθύς ἐπο-
 ρεύοντο σαλπιγκταὶ μέλος οὐ προσόδιον καὶ πομπικόν,
 273 ἄλλ' οἷω μαχομένους ἐποτρύνουσιν αὐτοὺς Ῥωμαῖοι,
 προσεγκελευόμενοι. Μετὰ δὲ τούτους ἤγοντο χρυσόκερρ
 τροφίαι βοῦς ἑκατὸν εἴκοσι, μίτραις ἡσκημένοι καὶ στέμ- 5
 μασιν. Οἱ δ' ἄγοντες αὐτοὺς νεανίσκοι περιζώμασιν εὐ-
 παρύφοις ἐσταλμένοι πρὸς Ἱερουργίαν ἐχώρουν, καὶ παῖ-
 δες ἄργυρᾶ λοιβεῖα καὶ χρυσᾶ κομίζοντες. Εἶτα μετὰ τού-
 τους οἱ τὸ χρυσοῦν νόμισμα φέροντες, εἰς ἄγγεῖα τριτα-
 λαντιαῖα μεμερισμένον ὁμοίως τῷ ἄργυρῳ. Τὸ δὲ πλη- 10
 θος ἦν τῶν ἀγγείων ὄγδοήκοντα τριῶν δέοντα. Τούτοις
 ἐπέβαλλον οἱ τε τὴν Ἱερὰν φιάλην ἀνέχοντες, ἦν ὁ Αἰμί-
 λιος ἐκ χρυσοῦ δέκα ταλάντων διὰ λίθων κατεσκευάσεν,
 οἱ τε τὰς Ἀντιγονίδας καὶ Σελευκίδας καὶ Θηρικλείους
 καὶ ὅσα περὶ δεῖπνον χρυσώματα τοῦ Περσέως ἐπιδεικνύ- 15
 μενοι. Τούτοις ἐπέβαλλε τὸ ἄρμα τοῦ Περσέως καὶ τὰ
 ὄπλα καὶ τὸ διάδημα τοῖς ὄπλοις ἐπικείμενον. Εἶτα μι-
 κροῦ διαλείμματος ὄντος ἤδη τὰ τέκνα τοῦ βασιλέως ἤγετο
 δοῦλα, καὶ σὺν αὐτοῖς τροφῶν καὶ διδασκάλων καὶ παι-
 δαγωγῶν δεδακρυμένων ὄχλος, αὐτῶν τε τὰς χεῖρας ὀρε- 20
 γόντων εἰς τοὺς θεατὰς καὶ τὰ παιδιά δεισθαι καὶ λιτα-
 νεύειν διδασκόντων. Ἦν δ' ἄρρενα μὲν δύο, θῆλυ δὲ ἓν,
 οὐ πάνυ συμφρονοῦντα τῶν κακῶν τὸ μέγεθος διὰ τὴν
 ἡλικίαν· ἧ καὶ μᾶλλον ἐλείπειν πρὸς τὴν μεταβολὴν τῆς
 ἀναισθησίας ἦν, ὥστε μικροῦ τὸν Περσέα βαδίζειν πα- 25
 ροφώμενον· οὕτως ὑπ' οἴκτου τοῖς νηπίοις προσεῖχον τὰς
 ὄψεις οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ δάκρυα πολλοῖς ἐκβάλλειν συνέβη,
 πᾶσι δὲ μεμιγμένην ἀλγηδὸνι καὶ χάριτι τὴν θέαν εἶναι
 μέχρι οὗ τὰ παιδιά παρῆλθεν.

XXXIV. Αὐτὸς δὲ τῶν τέκνων ὁ Περσεὺς καὶ τῆς 30
 περὶ αὐτὰ θεραπείας κατόπιν ἐπορεύετο, φαιδὸν μὲν ἰμά-
 τιον ἀμπεχόμενος καὶ κρηπίδας ἔχων ἐπιχωρίους, ὑπὸ δὲ

μεγέθους τῶν κακῶν πάντα θαμβοῦντι καὶ παραπεπληγ-
 μένῳ μάλιστα τὸν λογισμὸν ἕοικώς. Καὶ τούτῳ δ' εἴ-
 πετο χορὸς φίλων καὶ συνήθων, βεβαρημένων τὰ πρόσωπα
 πένθει, καὶ τῷ πρὸς Περσέα βλέπειν αἰεὶ καὶ δακρῦειν ἔν-
 5 νοιαν παριστάντων τοῖς θεωμένοις, ὅτι τὴν ἐκείνου τύ-
 χην ὀλοφύρονται τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἐλάχιστα φροντίζον-
 τες. Καίτοι προσέπεμψε τῷ Αἰμιλίῳ δεόμενος μὴ πομπ-
 ευθῆναι καὶ παραιτούμενος τὸν θρόνον. Ὁ δὲ τῆς ἀν-
 ανδρίας αὐτοῦ καὶ φιλοψυχίας, ὡς ἔοικε, καταγελῶν
 10 „ἀλλὰ τοῦτό γ'“ εἶπε „καὶ πρότερον ἦν ἐπ' αὐτῷ καὶ νῦν
 ἐστίν, ἂν βούληται.“ δηλῶν τὸν πρὸ αἰσχύνης θάνατον,
 ὃν οὐχ ὑπομείνας ὁ δαίμων, ἀλλ' ὑπ' ἐλπίδων τινῶν
 ἀπομαλακισθεὶς ἐγεγόνει μέρος τῶν αὐτοῦ λαφύρων.
 Ἐφεξῆς δὲ τούτοις ἐκομίζοντο χρυσοὶ στέφανοι τετρακό-
 15 σιοι τὸ πλῆθος, οὓς αἱ πόλεις ἀριστεία τῆς νίκης τῷ Αἰ-
 μιλίῳ μετὰ πρεσβειῶν ἐπεμψαν. Εἶτ' αὐτὸς ἐπέβαλλεν
 ἄρματι κεκοσμημένῳ διαπρεπῶς ἐπιβεβηκώς, ἀνήρ καὶ
 δίχα τοσαύτης ἐξουσίας ἀξιοθέατος, ἄλουργίδα χρυσοπά-
 στον ἀμπεχόμενος καὶ δάφνης κλῶνα τῇ δεξιᾷ προτείνων.
 20 Ἐδαφνηφόροι δὲ καὶ σύμπας ὁ στρατός, τῷ μὲν ἄρματι
 τοῦ στρατηγοῦ κατὰ λόχους καὶ τάξεις ἐπόμενος, ἄδων
 δὲ τὰ μὲν ὠδὰς τινὰς πατρίους ἀναμειγμένας γέλωτι,
 τὰ δὲ παιᾶνας ἐπινικίους καὶ τῶν διαπεπραγμένων ἐπαί-
 νους εἰς τὸν Αἰμίλιον περίβλεπτον ὄντα καὶ ξηλωτὸν ὑπὸ
 25 πάντων, οὐδενὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐπίφθονον, πλὴν εἴ τι
 δαιμόνιον ἄρα τῶν μεγάλων καὶ ὑπερόγκων εἴληχεν εὐ-
 τυχιῶν ἀπαρύτειν καὶ μιγνύναι τὸν ἀνθρώπινον βίον,
 ὅπως μηδενὶ κακῶν ἄκρατος εἴη καὶ καθαρός, ἀλλὰ καθ'
 Ὅμηρον ἄριστα δοκῶσι πράττειν οἷς αἱ τύχαι τροπὴν
 30 ἐπ' ἀμφοτέρω τῶν πραγμάτων ἔχουσιν.

XXXV. Ἦσαν γὰρ αὐτῷ τέσσαρες υἱοί, δύο μὲν εἰς
 ἐτέρω ἀφικισμένοι συγγενείας, ὡς ἤδη λέλεκται, Σχη- 274

πίων καὶ Φάβιος, δύο δὲ παῖδες ἔτι τὴν ἡλικίαν, οὓς ἐπὶ τῆς οἰκίας εἶχε τῆς ἑαυτοῦ γεγονότας ἐξ ἑτέρας γυναικός. Ὡν ὁ μὲν ἡμέραις πέντε πρὸ τοῦ θριαμβεύειν τὸν Αἰμίλιον ἐτελεύτησε τεσσαρεσκαιδεκέτης, ὁ δὲ δωδεκέτης μετὰ τρεῖς ἡμέρας θριαμβεύσαντος ἐπαπέθανεν, ὥστε μηδένα γενέσθαι Ῥωμαίων τοῦ πάθους ἀνάλητον, ἀλλὰ φριξαι τὴν ὠμότητα τῆς τύχης ἅπαντας, ὡς οὐκ ἠδέεσάτο πένθος τοσοῦτον εἰς οἰκίαν ξήλου καὶ χαρᾶς καὶ θυσιῶν γέμουσαν εἰσάγουσα καὶ καταμιγνύουσα θρήνους καὶ δάκρυα παιᾶσιν ἐπινικίοις καὶ θριάμβοις. 10

XXXVI. Οὐ μὴν ἄλλ' ὁ Αἰμίλιος ὀρθῶς λογιζόμενος ἀνδρείας καὶ θαρραλεότητος ἀνθρώποις οὐ πρὸς ὄπλα καὶ σαρίσας χρῆσιν εἶναι μόνον, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν ὁμαλῶς τύχης ἀντίστασιν, οὕτως ἠρμόσατο καὶ κατεκόσμησε τὴν τῶν παρόντων σύγκρασιν, ὥστε τοῖς ἀγαθοῖς τὰ φαῦλα 15 καὶ τὰ οἰκτεῖα τοῖς δημοσίοις ἐναφανισθέντα μὴ ταπεινῶσαι τὸ μέγεθος μηδὲ καθυβρίσαι τὸ ἀξίωμα τῆς νίκης. Τὸν μὲν γε πρότερον τῶν παιδῶν ἀποθανόντα θάψας εὐθύς ἐθριάμβευσεν, ὡς λέλεκται· τοῦ δὲ δευτέρου μετὰ τὸν θρίαμβον τελευτήσαντος συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν 20 τὸν Ῥωμαίων δῆμον ἐχρήσατο λόγοις ἀνδρὸς οὐ δεομένου παραμυθίας, ἀλλὰ παραμυθουμένου τοὺς πολίτας δυσπαθοῦντας ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐδυστύχησεν. Ἔφη γάρ, ὅτι τῶν ἀνθρωπίνων οὐδὲν οὐδέποτε δείσας, τῶν δὲ θείων ὡς ἀπιστότατον καὶ ποικιλώτατον πρᾶγμα τὴν τύχην 25 αἰεὶ φοβηθεῖς, μάλιστα περὶ τοῦτον αὐτῆς τὸν πόλεμον, ὥσπερ πνεύματος λαμπροῦ, ταῖς πράξεσι παρούσης διατελοῖη μεταβολὴν τινα καὶ καλῆροίαν προσδεχόμενος. „Μιᾶ μὲν γάρ“ εἶπεν „ἡμέρα τὸν Ἴόνιον ἀπὸ Βρεντεσίου περάσας εἰς Κέρκυραν κατήχθην· πεμπταῖος δ' ἐκεῖθεν 30 ἐν Δελφοῖς τῷ θεῷ θύσας, ἑτέραις αὐθις αὐτὸν πέντε τὴν δύναμιν ἐν Μακεδονίᾳ παρέλαβον, καὶ τὸν εἰωθότα συν-

- τελέσας καθαρόν αὐτῆς καὶ τῶν πράξεων εὐθὺς ἐναρ-
 ξάμενος ἐν ἡμέραις ἄλλαις πεντεκαίδεκα τὸ κάλλιστον
 ἐπέθηκα τῷ πολέμῳ τέλος. Ἀπιστῶν δὲ τῇ τύχῃ διὰ τὴν
 εὐροίαν τῶν πραγμάτων, ὡς ἄδεια πολλὴ καὶ κίνδυνος
 5 οὐδεὶς ἦν ἀπὸ τῶν πολεμίων, μάλιστα κατὰ πλοῦν ἐδε-
 δίειν τὴν μεταβολὴν τοῦ δαίμονος ἐπ' εὐτυχίᾳ, τοσοῦτον
 στρατὸν νενικηκότα καὶ λάφυρα καὶ βασιλεῖς αἰχμαλώ-
 τους κομίζων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σωθεὶς πρὸς ὑμᾶς καὶ
 τὴν πόλιν ὄρων εὐφροσύνης καὶ ζήλου καὶ θυσιῶν γέ-
 10 μουσαν, ἔτι τὴν τύχην δι' ὑποψίας εἶχον, εἰδὼς οὐδὲν εἰ-
 λικρινὲς οὐδ' ἀνεμέσθητον ἀνθρώποις τῶν μεγάλων χαρι-
 ζομένην. Καὶ τοῦτον οὐ πρότερον ἢ ψυχὴ τὸν φόβον
 ἀδίνουσα καὶ περισκοπούμενη τὸ μέλλον ὑπὲρ τῆς πό-
 λεως ἀφῆκεν ἢ τηλικαύτῃ με προσπταῖσαι δυστυχίᾳ περὶ
 15 τὸν οἶκον, υἱῶν ἀρίστων, οὓς ἐμαυτῷ μόνους ἐλιπόμην
 διαδόχους, ταφὰς ἐπαλλήλους ἐν ἡμέραις Ἱεραῖς μεταχει-
 ρισάμενον. Νῦν οὖν ἀκίνδυνός εἰμι τὰ μέγιστα καὶ θαρ-
 ρῶ, καὶ νομίζω τὴν τύχην ὑμῖν παραμενεῖν ἀβλαβῆ καὶ
 βέβαιον. Ἰκανῶς γὰρ ἔμοι καὶ τοῖς ἔμοις κακοῖς εἰς τὴν
 20 τῶν κατωρθωμένων ἀποκέχρηται νέμεσιν, οὐκ ἀφανέστε-
 ρον ἔχουσα παράδειγμα τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας τοῦ
 θριαμβευομένου τὸν θριαμβεύοντα· πλὴν ὅτι Περσεὺς
 μὲν ἔχει καὶ νενικημένος τοὺς παῖδας, Αἰμίλιος δὲ τοὺς
 αὐτοῦ νικήσας ἀπέβαλεν.“
- 25 XXXVII. Οὕτω μὲν εὐγενεῖς καὶ μεγάλους λόγους
 τὸν Αἰμίλιον ἐξ ἀπλάστου καὶ ἀληθινοῦ φρονήματος ἐν
 τῷ δήμῳ διαλεχθῆναι λέγουσι. Τῷ δὲ Περσεῖ, καίπερ
 οἰκτεῖρας τὴν μεταβολὴν καὶ μάλα βοηθῆσαι προθυμη-
 θείς, οὐδὲν εὐρετο πλὴν μεταστάσεως ἐκ τοῦ καλουμέ-
 30 νου κάρκερε παρ' αὐτοῖς εἰς τόπον καθαρὸν καὶ φιλαν-
 θρωποτέραν δίαιταν, ὅπου φρουρούμενος, ὡς μὲν οἱ πλεί-
 στοι γεγράφασιν, ἀπεκαρτέρησεν, ἔνιοι δὲ τῆς τελευτῆς 2

ἰδίον τινα καὶ παρηλλαγμένον τρόπον ἱστοροῦσι. Μεμ-
 φαρμένους γάρ τι καὶ θυμωθέντας αὐτῶ τοὺς περὶ τὸ σῶμα
 στρατιώτας, ὡς ἕτερον οὐδὲν ἠδύναντο λυπεῖν καὶ κα-
 λοῦν αὐτόν, ἐξείργειν τῶν ὕπνων, καὶ προσέχοντας ἀκρι-
 βῶς ἐνίστασθαι ταῖς καταφοραῖς καὶ συνέχειν ἐργηγορότα ὁ
 πάση μηχανῇ, μέχρι οὗ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκπονηθεὶς
 ἐτελεύτησεν. Ἐτελεύτησε δὲ καὶ τῶν παιδίων τὰ δύο.
 Τὸν δὲ τρίτον, Ἀλέξανδρον, εὐφυᾶ μὲν ἐν τῷ τορρεύειν
 καὶ λεπτοουργεῖν γενέσθαι φασίν, ἐκμαθόντα δὲ τὰ Ῥω-
 μαϊκὰ γράμματα καὶ τὴν διάλεκτον ὑπογραμματεύειν 10
 τοῖς ἄρχουσιν, ἐπιδέξιον καὶ χαρίεντα περὶ ταύτην τὴν
 ὑπηρεσίαν ἐξεταζόμενον.

XXXVIII. Ταῖς δὲ Μακεδονικαῖς πράξεσι τοῦ Αἰμι-
 λίου δημοτικωτάτην προσγράφουσι χάριν ὑπὲρ τῶν πολ-
 λῶν, ὡς τοσούτων εἰς τὸ δημόσιον τότε χρημάτων ὑπ' 15
 αὐτοῦ τεθέντων, ὥστε μηκέτι δεῖσθαι τὸν δῆμον εἰσενεγ-
 κεῖν ἄχρι τῶν Ἰρτίου καὶ Πάνσα χρόνων, οἳ περὶ τὸν
 πρῶτον Ἀντωνίου καὶ Καίσαρος πόλεμον ὑπάτευσαν.
 Κάκεινο δ' Ἰδιον καὶ περιττόν τοῦ Αἰμιλίου, τὸ σπουδα-
 ζόμενον ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ τιμώμενον διαφερόντως ἐπὶ 20
 τῆς ἀριστοκρατικῆς μεῖναι προαιρέσεως, καὶ μηδὲν εἰπεῖν
 μηδὲ πράξαι χάριτι τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τοῖς πρώτοις καὶ
 κρατίστοις αἰεὶ συνεξετάζεσθαι περὶ τὴν πολιτείαν. Ὁ καὶ
 χρόνοις ὕστερον Ἀππίος ὠνείδισεν Ἀφρικανῶ Σκηπίωνι.
 Μέγιστοι γὰρ ὄντες ἐν τῇ πόλει τότε τὴν τιμητικὴν ἀρ- 25
 χὴν μετήρσαν, ὁ μὲν τὴν βουλὴν ἔχων καὶ τοὺς ἀρίστους
 περὶ αὐτόν· αὕτη γὰρ Ἀππίοις ἡ πολιτεία πάτριος· ὁ δὲ
 μέγας μὲν ὦν ἐφ' ἑαυτοῦ, μεγάλη δ' αἰεὶ τῇ παρὰ τοῦ δή-
 μου χάριτι καὶ σπουδῇ κεχρημένος. Ὡς οὖν ἐμβάλλοντος
 εἰς ἀγορὰν τοῦ Σκηπίωνος κατείδε παρὰ πλευρὰν ὁ Ἀπ- 30
 πιος ἀνθρώπους ἀγεννεῖς καὶ δεδουλευκότας, ἀγοραίους
 δὲ καὶ δυναμένους ὄχλον συναγαγεῖν καὶ σπουδαρχία καὶ

κραυγῇ πάντα πράγματα βιάσασθαι, μέγα βοήσας „ὦ Παῦλε“ εἶπεν „Αἰμίλιε, στέναξον ὑπὸ γῆς αἰσθόμενος, ὅτι σου τὸν υἱὸν Αἰμίλιος ὁ κῆρυξ καὶ Αἰκίννιος Φιλό-
 5 αῦξων τὰ πλείστα τὸν δῆμον εὖνουν εἶχεν, Αἰμίλιος δέ, καίπερ ὢν ἀριστοκρατικός, οὐδὲν ἤτιον ὑπὸ τῶν πολ-
 λῶν ἠγαπᾶτο τοῦ μάλιστα δημαγωγεῖν καὶ πρὸς χάριν ὀμιλεῖν τοῖς πολλοῖς δοκοῦντος. Ἐδήλωσαν δὲ μετὰ τῶν
 ἄλλων καλῶν καὶ τιμητείας αὐτὸν ἀξιώσαντες, ἧτις ἐστὶν
 10 ἀρχὴ πασῶν ἰερωτάτη καὶ δυναμένη μέγα πρὸς τε τάλλα καὶ πρὸς ἐξέτασιν βίων. Ἐκβαλεῖν τε γὰρ ἕξει συγκλή-
 του τὸν ἀπρεπῶς ζῶντα τοῖς τιμηταῖς, καὶ προγράψαι τὸν
 ἀριστοκρίτου τ’ ἀφαιρέσει τῶν νέων ἀτιμάσαι τὸν ἀκο-
 λασταίνοντα. Καὶ τῶν οὐσιῶν οὗτοι τὰ τιμήματα καὶ τὰς
 15 ἀπογραφὰς ἐπισκοποῦσιν. Ἀπεγράψαντο μὲν οὖν κατ’
 αὐτὸν μυριάδες ἀνθρώπων τριάκοντα τρεῖς, ἔτι δ’ ἑπτα-
 κισχίλιοι τετρακόσιοι πεντήκοντα δύο, τῆς δὲ βουλῆς
 προέγραψε μὲν Μάρκον Αἰμίλιον Λέπιδον, ἥδη τετράκις
 καρπούμενον ταύτην τὴν προεδρίαν, ἐξέβαλε δὲ τρεῖς συγ-
 20 κλητικούς οὐ τῶν ἐπιφανῶν, καὶ περὶ τὴν τῶν ἱππέων
 ἐξέτασιν ὁμοίως ἐμετρίασεν αὐτός τε καὶ Μάρκιος Φίλιπ-
 πος ὁ συνάρχων αὐτοῦ.

XXXIX. Διωκημένων δὲ τῶν πλείστων καὶ μεγίστων
 ἐνόσησε νόσον ἐν ἀρχῇ μὲν ἐπισφαλῆ, χρόνῳ δὲ ἀκίνδου-
 25 νον, ἐργώδη δὲ καὶ δυσανάλλακτον γενομένην. Ἐπεὶ δὲ
 πεισθῆεις ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἐπλευσεν εἰς Ἑλέαν τῆς Ἰταλίας
 καὶ διέτριβεν αὐτόθι πλείω χρόνον ἐν παραλίῳ ἀγροῖς
 καὶ πολλὴν ἡσυχίαν ἔχουσιν, ἐπόθησαν αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι.
 καὶ φωνὰς πολλάκις ἐν θεάτροις οἶον εὐχόμενοι καὶ
 30 σπεύδοντες ἰδεῖν ἀφῆκαν. Οὔσης δὲ τινος ἰερούργιας²⁷⁶
 ἀναγκαίας, ἥδη δὲ καὶ δοκοῦντος ἰκανῶς ἔχειν αὐτῷ τοῦ
 σώματος, ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην. Κάκεινήν μὲν ἔθυσσε

μετὰ τῶν ἄλλων τὴν θυσίαν ἱερέων, ἐπιφανῶς τοῦ δήμου περιεχυμένου καὶ χαίροντος· τῇ δ' ὑστεραία πάλιν ἔθυσεν αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ σωτήρια τοῖς θεοῖς. Καὶ συμπερανθείσης, ὡς προείρηται, τῆς θυσίας ὑποστρέψας οἰκαδε καὶ κατακλιθεῖς, πρὶν αἰσθῆσθαι καὶ νοῆσαι τὴν μεταβολὴν, ἐν ἐκστάσει καὶ παραφορᾷ τῆς διανοίας γενόμενος τριταῖος ἐτελεύτησεν, οὐθενὸς ἐνδεῆς οὐδ' ἀτελῆς τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν νενομισμένων γενόμενος. Καὶ γὰρ ἡ περὶ τὴν ἐκφορὰν πομπὴ θανασιασμὸν ἔσχε καὶ ζῆλον ἐπικοσμοῦντα τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρὸς τοῖς ἀρίστοις καὶ μακαριωτάτοις ἐνταφίοις. Ταῦτα δ' ἦν οὐ χρυσὸς οὐδ' ἑλέφας οὐδ' ἡ λοιπὴ πολυτέλεια καὶ φιλοτιμία τῆς παρασκευῆς, ἀλλ' εὐνοια καὶ τιμὴ καὶ χάρις οὐ μόνον παρὰ τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πολεμίων. Ὅσοι γοῦν κατὰ τύχην παρήσαν Ἰβήρων καὶ Λιγύων καὶ Μακεδόνων, οἱ μὲν ἰσχυροὶ τὰ σώματα καὶ νέοι διαλαβόντες τὸ λέχος ὑπέδυσαν καὶ παρεκόμιζον, οἱ δὲ πρεσβύτεροι συνηκολούθουν ἀνακαλούμενοι τὸν Αἰμίλιον εὐεργέτην καὶ σωτήρα τῶν πατρίδων. Οὐ γὰρ μόνον ἐν οἷς ἐκράτησε παιροῖς ἠπίως πᾶσι καὶ φιλανθρώπως ἀπηλλάγη χρησάμενος, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάντα τὸν λοιπὸν βίον ἀεὶ τι πρᾶτων ἀγαθὸν αὐτοῖς καὶ κηδόμενος ὥσπερ οἰκείων καὶ συγγενῶν διετέλεσε. Τὴν δ' οὐσίαν αὐτοῦ μόλις ἑπτὰ καὶ τριάκοντα μυριάδων γενέσθαι λέγουσιν, ἧς αὐτὸς μὲν ἀμφοτέρους τοὺς υἱοὺς ἀπέλιπε κληρονόμους, ὁ δὲ νεώτερος Σκηπίων τῷ ἀδελφῷ πᾶσαν ἔχειν συνεχώρησεν αὐτὸς εἰς οἶκον εὐπορώτερον τὸν Ἀφρικανοῦ δεδομένος. Οὗτος μὲν ὁ Παύλου Αἰμιλίου τρόπος καὶ βίος λέγεται γενέσθαι.

[ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΥ ΑΙΜΙΛΙΟΥ
ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

5

Ι. Τοιούτων δὲ τῶν κατὰ τὴν ἱστορίαν ὄντων δῆλον, ὡς οὐκ ἔχει πολλὰς διαφορὰς οὐδὲ ἀνομοιότητας ἢ σύγκρισις. Οἱ τε γὰρ πόλεμοι πρὸς ἐνδόξους γεγονάσιν ἀμφοτέροις ἀνταγωνιστάς, τῷ μὲν Μακεδόνας, τῷ δὲ Καρχηδονίους, αἳ τε νῆκαι περιβόητοι, τοῦ μὲν ἐλόντος Μακεδονίαν καὶ τὴν ἀπ' Ἀντιγόνου διαδοχὴν ἐν ἐβδόμῳ βασιλεῖ καταπαύσαντος, τοῦ δὲ τὰς τυραννίδας πάσας ἀνελόντος ἐκ Σικελίας καὶ τὴν νῆσον ἐλευθερώσαντος, εἰ μὴ νῆ Δία βούλοιτό τις παρεγχειρεῖν, ὡς Αἰμίλιος μὲν
10 ἐρρωμένῳ Περσῶν καὶ Ῥωμαίους νενικηκότι, Τιμολέων δὲ Διονυσίῳ παντάπασιν ἀπειρηκότι καὶ κατατετριμμένῳ συνέπεσε, καὶ πάλιν ὑπὲρ Τιμολέοντος, ὅτι πολλοὺς μὲν τυράννους, μεγάλην δὲ τὴν Καρχηδονίων δύναμιν ἀπὸ τῆς τυχούσης στρατιᾶς ἐνίκησεν, οὐχ ὥσπερ Αἰμίλιος
20 ἀνδράσιν ἐμπειροπολέμοις καὶ μεμαθηκόσιν ἄρχεσθαι χρώμενος, ἀλλὰ μισθοφόροις οὔσι καὶ στρατιώταις ἀτάκτοις, πρὸς ἡδονὴν εἰθισμένοις στρατεύεσθαι. Τὰ γὰρ ἀπ' οὐκ ἴσης παρασκευῆς ἴσα κατορθώματα τῷ στρατηγῷ τὴν αἰτίαν περιτίθησι.

25 Π. Καθαρῶν οὖν καὶ δικαίων ἐν τοῖς πράγμασιν ἀμφοτέρων γεγονότων, Αἰμίλιος μὲν ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τῆς πατρίδος οὕτως ἔοικεν εὐθύς ἀφικέσθαι παρεσκευασμένος, Τιμολέων δὲ τοιοῦτον αὐτὸς ἑαυτὸν παρέσχε. Τοῦτου τεκμήριον ὅτι Ῥωμαῖοι μὲν ὁμαλῶς ἐν τῷ τότε χρόνῳ
30 πάντες ἦσαν εὐτακτοὶ καὶ ὑποχείριοι τοῖς ἐθισμοῖς καὶ τοὺς νόμους δεδιότες καὶ τοὺς πολίτας, Ἑλλήνων δὲ οὐδεὶς ἡγεμῶν ἐστίν οὐδὲ στρατηγός, ὃς οὐ διεφθάρη τότε

Σικελίας ἀψάμενος ἔξω Δίωνος. Καίτοι Δίωνα πολλοί
 μοναρχίας ὀρέγεσθαι καὶ βασιλείαν τινὰ Λακωνικὴν ὄνει-
 277 ροκολεῖν ὑπενόουν. Τίμαιος δὲ καὶ Γύλιππον ἀκλεῶς
 φησι καὶ ἀτίμως ἀποπέμψαι Συρακουσίους, φιλοπλου-
 τίαν αὐτοῦ καὶ ἀπλησίαν ἐν τῇ στρατηγίᾳ κατεγνωκότας. 5
 Ἄ δὲ Φάραξ ὁ Σπαρτιάτης καὶ Κάλλιππος ὁ Ἀθηναῖος
 ἐλπίσαντες ἄρξειν Σικελίας παρενόμησαν καὶ παρεσπόν-
 δησαν, ὑπὸ πολλῶν ἀναγέγραπται. Καίτοι τίνες ἢ πηλί-
 κων κύριοι πραγμάτων ὄντες οὗτοι τοιαῦτα ἤλπισαν; ὧν
 ὁ μὲν ἐκπεπτωκότα Συρακουσῶν ἐθεράπευε Διονύσιον, 10
 Κάλλιππος δὲ εἰς ἣν τῶν περὶ Δίωνα ξιναγῶν. Ἄλλὰ
 Τιμολέων αἰτήσαμένοις καὶ δεηθεῖσιν αὐτοκράτωρ πεμ-
 φθεὶς Συρακουσίοις καὶ δύναμιν οὐ ζητεῖν ἀλλ' ἔχειν
 ὀφείλων, ἣν ἔλαβε βουλομένων καὶ διδόντων, πέρας
 ἐποίησατο τῆς αὐτοῦ στρατηγίας καὶ ἀρχῆς τὴν τῶν πα- 15
 ρανόμων ἀρχόντων κατάλυσιν. Ἐκεῖνο μέντοι τοῦ Αἰμι-
 λίου θαυμαστόν, ὅτι τηλικαύτην βασιλείαν καταστρεψά-
 μενος οὐδὲ δραχμῇ μείζονα τὴν οὐσίαν ἐποίησεν, οὐδὲ
 εἶδεν οὐδὲ ἤψατο τῶν χρημάτων, καίτοι πολλὰ δούς ἐτέ-
 ροις καὶ δωρησάμενος. Οὐ λέγω δὲ ὅτι Τιμολέων μεμ- 20
 πτός ἐστιν οἰκίαν τε καλὴν λαβὼν καὶ χωρίον· οὐ γὰρ
 τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρόν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρείτ-
 τον καὶ περιουσία τῆς ἀρετῆς, ἐν οἷς ἔξεστιν ἐπιδεικνυ-
 μένης τὸ μὴ θεόμενον. Ἐπεὶ δὲ, ὡς σώματος ὄγιος ἢ θάλ-
 πος φέρειν δυναμένου τὸ πρὸς ἀμφοτέρας εὐ̄ πεφυκὸς 25
 ὁμοῦ τὰς μεταβολὰς φωμαλεώτερον, οὕτω ψυχῆς ἄκρατος
 εὐρωστία καὶ ἰσχύς, ἣν οὔτε τὸ εὐτυχεῖν ὕβρει θρύπτει
 καὶ ἀνίησιν οὔτε συμφοραὶ ταπεινοῦσι, φαίνεται τελει-
 ὅτερος ὁ Αἰμίλιος, ἐν χαλεπῇ τύχῃ καὶ πάθει μεγάλῃ τῷ
 περὶ τοὺς παῖδας οὐδέν τι μικρότερος οὐδὲ ἀσεμνότερος 30
 ἢ διὰ τῶν εὐτυχημάτων ὀραθεῖς· Τιμολέων δὲ γενναῖα
 πράξας περὶ τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἀντέσχε τῷ λογισμῷ πρὸς

τὸ πάθος, ἀλλὰ μετανόια καὶ λύπη ταπεινωθεὶς ἐτῶν εἰκοσι τὸ βῆμα καὶ τὴν ἀγορὰν ἰδεῖν οὐχ ὑπέμεινε. Δεῖ δὲ τὰ αἰσχρὰ φεύγειν καὶ αἰδεῖσθαι, τὸ δὲ πρὸς πᾶσαν ἀδοξίαν εὐλαβὲς ἐπιεικοῦς μὲν ἦθους καὶ ἀπαλοῦ, μέγεθος δὲ οὐκ ἔχοντος.

ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ.

10

I. Κάτων ὁ πρεσβύτερος πρὸς τινὰς ἐπαινοῦντας ἄνθρωπον ἀλογίστως παράβολον καὶ τολμηρὸν ἐν τοῖς πολεμικοῖς διαφέρειν ἔφη τὸ πολλοῦ τινὰ τὴν ἀρετὴν ἀξίαν
 15 καὶ τὸ μὴ πολλοῦ ἄξιον τὸ ζῆν νομίζειν· ὀρθῶς ἀποφαινόμενος. Ὁ γοῦν παρ' Ἀντιγόνου στρατευόμενος Ἰταμός, φαῦλος δὲ τὴν ἔξιν καὶ τὸ σῶμα διεφθορώς ἐρομένου τοῦ βασιλέως τὴν αἰτίαν τῆς ὠχρότητος ὠμολόγησέ τινα νόσον τῶν ἀπορρήτων· ἐπεὶ δὲ φιλοτιμηθεὶς ὁ βασιλεὺς προσ-
 20 ἔταξε τοῖς ἰατροῖς, εἴαν τις ἢ βοήθεια, μηδὲν ἔλλιπειν τῆς ἄκρας ἐπιμελείας, οὕτω θεραπευθεὶς ὁ γενναῖος ἐκείνος οὐκέτ' ἦν φιλοκίνδυνος οὐδὲ ῥαγδαῖος ἐν τοῖς ἀγῶσιν, ὥστε καὶ τὸν Ἀντίγονον ἐγκαλεῖν καὶ θαυμάζειν τὴν μεταβολήν. Οὐ μὴν ὁ ἄνθρωπος ἀπεκρύψατο τὸ αἴτιον,²⁷⁸
 25 ἀλλ' εἶπεν· „ὦ βασιλεῦ, σύ με πεποίηκας ἀτολμότερον ἀπαλλάξας ἐκείνων τῶν κακῶν, δι' ἃ τοῦ ζῆν ὀλιγώρουν.“ Πρὸς τοῦτο δὲ φαίνεται καὶ Συβαρίτης ἀνὴρ εἰπεῖν περὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ὡς οὐ μέγα ποιοῦσι θανατῶντες ἐν τοῖς πολέμοις ὑπὲρ τοῦ τοσοῦτους πόνους καὶ τοιαύτην
 30 ἀποφυγεῖν δίαιταν. Ἀλλὰ Συβαρίταις μὲν ἐκτετηκόσιν ὑπὸ τρυφῆς καὶ μαλακίας διὰ τὴν πρὸς τὸ καλὸν ὀρμὴν καὶ φιλοτιμίαν εἰκότως ἐφαίνοντο μισεῖν τὸν βίον οἱ μὴ

φοβούμενοι τὸν θάνατον, Λακεδαιμονίοις δὲ καὶ ζῆν ἠδέως καὶ θνήσκειν ἀμφοτέρω ἀρετὴ παρῆχεν, ὡς δηλοῦ τὸ ἐπικηδεῖον· „οἶδε“ γὰρ φησιν „ἔθανον

οὐ τὸ ζῆν θέμενοι καλὸν οὐδὲ τὸ θνήσκειν,

ἀλλὰ τὸ ταῦτα καλῶς ἀμφοτέρω ἔκτελέσαι.“

5

Οὔτε γὰρ φυγὴ θανάτου μεμπτόν, ἂν ὀρέγηται τις τοῦ βίου μὴ αἰσχροῦς, οὔτε ὑπομονὴ καλόν, εἰ μετ' ὀλιγορίας γίνοιτο τοῦ ζῆν. Ὅθεν Ὀμηρος μὲν αἰετὸς τοὺς θαρραλεωτάτους καὶ μαχιμωτάτους ἄνδρας εὐ καὶ καλῶς ὠπλισμένους ἐξάγει πρὸς τοὺς ἀγῶνας, οἱ δὲ τῶν Ἑλλήνων νομοθέται τὸν ῥίψασπιν κολάζουσιν, οὐ τὸν ξίφος οὐδὲ λόγχην προέμενον, διδάσκοντες ὅτι τοῦ μὴ παθεῖν κακῶς πρότερον ἢ τοῦ ποιῆσαι τοὺς πολεμίους ἐκάστῳ μέλειν προσήκει, μάλιστα δὲ ἄρχοντι πόλεως ἢ στρατεύματος.

II. Εἰ γὰρ, ὡς Ἰφικράτης διήρει, χερσὶ μὲν εἰοικασιν 15 οἱ ψιλοὶ, ποσὶ δὲ τὸ ἰππικόν, αὐτῇ δὲ ἡ φάλαγξ στέρνω καὶ θώρακι, κεφαλῇ δὲ ὁ στρατηγός, οὐχ αὐτοῦ δόξειεν ἂν ἀποκινδυνεύων παραμελεῖν καὶ θρασυνομέμενος, ἀλλ' ἀπάντων, οἷς ἡ σωτηρία γίνεται δι' αὐτοῦ καὶ τούναντιον. Ὅθεν ὁ Καλλικρατίδας, καίπερ ὦν τὰλλα μέγας, 20 οὐκ εὐ πρὸς τὸν μάντιν εἶπε· δεομένου γὰρ αὐτοῦ φυλάττεσθαι θάνατον, ὡς τῶν ἱερῶν προδηλούντων, ἔφη μὴ παρ' ἓνα εἶναι τὰν Σπάρταν. Μαχόμενος γὰρ εἰς ἡν καὶ πλέων καὶ στρατενόμενος ὁ Καλλικρατίδας, στρατηγῶν δὲ τὴν ἀπάντων εἶχε συλλαβῶν ἐν αὐτῷ δύναμιν, 25 ὥστε οὐκ ἦν εἰς ᾧ τοσαῦτα συναπώλλυτο. Βέλτιον δὲ Ἀντίγονος ὁ γέρων, ὅτε ναυμαχεῖν περὶ Ἄνδρον ἐμελλεν, εἰπόντος τινός, ὡς πολὺ πλείους αἱ τῶν πολεμίων νῆες εἶεν, „Ἐμὲ δὲ αὐτόν“ ἔφη „πρὸς πόσας ἀντιστήσεις;“ μέγα τὸ τῆς ἀρχῆς, ὡσπερ ἐστίν, ἀξίωμα ποιῶν μετὰ ἐμπειρίας καὶ ἀρετῆς ταττόμενον, ἧς πρῶτον ἔργον ἐστὶ σώζειν τὸν ἅπαντα τὰλλα σώζοντα. Διὸ καλῶς ὁ Τιμόθεος

ἐπιδεικνυμένου ποτὲ τοῖς Ἀθηναίοις τοῦ Χάρητος ὅτι-
 λὰς τινὰς ἐν τῷ σώματι καὶ τὴν ἀσπίδα λόγῃ διακεκομ-
 μένην „Ἐγὼ δέ“ εἶπεν „ὡς λίαν ἠσχύνθη ὅτι μου πο-
 λιορκοῦντος Σάμον ἐγγὺς ἔπεσε βέλος, ὡς μειρακιωδέ-
 5 στερον ἑμαυτῷ χρώμενος ἢ κατὰ στρατηγὸν καὶ ἡγεμόνα
 δυνάμεως τοσαύτης.“ Ὅπου μὲν γὰρ εἰς τὰ ὅλα μεγάλην
 φέρει ῥοπήν ὁ τοῦ στρατηγοῦ κίνδυνος, ἐνταῦθα καὶ
 χειρὶ καὶ σώματι χρηστέον ἀφειδῶς, χαίρειν φράσαντα
 τοῖς λέγουσιν, ὡς χρὴ τὸν ἀγαθὸν στρατηγὸν μάλιστα
 10 μὲν ὑπὸ γήρωσ, εἰ δὲ μὴ, γέροντα θνήσκειν· ὅπου δὲ μι-
 κρὸν τὸ περιγινόμενον ἐκ τοῦ κατορθώματος, τὸ δὲ
 πᾶν συναπόλλυται σφαλέντος, οὐδεὶς ἀπαιτεῖ στρατιώ-
 του πρᾶξι κινδύνῳ πραττομένην στρατηγοῦ. Ταῦτα δὲ
 μοι παρέστη προαναφωνῆσαι γράφοντι τὸν Πελοπίδου
 15 βίον καὶ τὸν Μαρκέλλου, μεγάλων ἀνδρῶν παραλόγως
 πεσόντων. Καὶ γὰρ χειρὶ χρῆσθαι μαχιμώτατοι γενόμε-
 νοι καὶ στρατηγίαις ἐπιφανεστάταις κοσμήσαντες ἀμφο-
 τεροὶ τὰς πατρίδας, ἔτι δὲ τῶν βαρυτάτων ἀνταγωνιστῶν
 ὁ μὲν Ἀννίβαν ἀήττητον ὄντα πρῶτος, ὡς λέγεται, τρε- 279
 20 ψάμενος, ὁ δὲ γῆς καὶ θαλάττης ἄρχοντας Λακεδαιμονί-
 ουσ ἐκ παρατάξεως νικήσας, ἠφείδθησαν ἑαυτῶν σὺν οὐ-
 δεινῷ λογισμῷ προέμενοι τὸν βίον ὀπηνίκα μάλιστα τοι-
 οῦτων καιρὸς ἦν ἀνδρῶν σωζομένων καὶ ἀρχόντων. Διό-
 περ ἡμεῖς ἐπόμενοι ταῖς ὁμοιότησι παραλλήλους ἀνεγρά-
 25 ψαμεν αὐτῶν τοὺς βίους.

III. Πελοπίδα τῷ Ἰππόκλου γένος μὲν ἦν εὐδόκιμον
 ἐν Θήβαις ὥσπερ Ἐπαμεινώνδα, τραφεὶς δὲ ἐν οὐσία με-
 γάλῃ καὶ παραλαβὼν ἔτι νέος λαμπρὸν οἶκον ὄρμησε τῶν
 δεομένων τοῖς ἀξιόις βοηθεῖν, ἵνα κύριος ἀληθῶς φαί-
 30 νοιτο χρημάτων γεγυνώς, ἀλλὰ μὴ δοῦλος. Τῶν γὰρ πολ-
 λῶν, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶν, οἱ μὲν οὐ χρωῶνται τῷ πλού-
 τῳ διὰ μικρολογίαν, οἱ δὲ παραχρῶνται δι' ἀσωτίαν, καὶ

δουλεύοντες οὗτοι μὲν αἰεὶ ταῖς ἡδοναῖς, ἐκεῖνοι δὲ ταῖς ἀσχολίαις διατελοῦσιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι τῷ Πελοπίδᾳ χάριν ἔχοντες ἐχρῶντο τῇ πρὸς αὐτοὺς ἐλευθεριότητι καὶ φιλανθρωπία, μόνον δὲ τῶν φίλων τὸν Ἐπαμεινώνδαν οὐκ ἔπειθε τοῦ πλούτου μεταλαμβάνειν· αὐτὸς μάλιστα 5 μετείχε τῆς ἐκείνου πενίας ἐσθῆτος ἀφελείᾳ καὶ τραπέζης λιτότητι καὶ τῷ πρὸς τοὺς πόρους ἀόκνῳ καὶ κατὰ στρατείας ἀδόλῳ καλλωπιζόμενος, ὥσπερ ὁ Εὐριπίδου Καπανεύς, ᾧ βίος μὲν ἦν πολὺς, ἤκιστα δὲ δι' ὄλβον γαῦρος ἦν; αἰσχυνόμενος, εἰ φανεῖται πλεῖοσι χρώμε- 10 νος εἰς τὸ σῶμα τοῦ τὰ ἐλάχιστα κεκτημένου Θηβαίων. Ἐπαμεινώνδας μὲν οὖν συνήθη καὶ πατρῶαν οὔσαν αὐτῷ τὴν πενίαν ἔτι μᾶλλον εὕζωνον καὶ κοῦφον ἐποίησε φιλοσοφῶν καὶ μονότροπον βίον ἀπ' ἀρχῆς ἐλόμενος· Πελοπίδᾳ δὲ ἦν μὲν γάμος λαμπρός, ἐγένοντο δὲ καὶ πα- 15 δες, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ἀμελῶν τοῦ χρηματίζεσθαι καὶ σχολάζων τῇ πόλει τὸν ἅπαντα χρόνον ἠλάττωσε τὴν οὐσίαν. Τῶν δὲ φίλων νουθετούντων καὶ λεγόντων, ὡς ἀναγκαίου πράγματος ὀλιγορεῖ, τοῦ χρήματα ἔχειν· „Ἀναγκαίου, νῆ Δία, Νικοδήμῳ τούτῳ,“ ἔφη, δειξάς 20 τινὰ χωλὸν καὶ τυφλόν.

IV. Ἦσαν δὲ καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν πεφυκότες ὁμοίως, πλὴν ὅτι τῷ γυμνάζεσθαι μᾶλλον ἔχαιρε Πελοπίδας, τῷ δὲ μανθάνειν Ἐπαμεινώνδας, καὶ τὰς διατριβὰς ἐν τῷ σχολάζειν ὁ μὲν περὶ παλαιστρας καὶ κυνηγέσια, ὁ δὲ 25 ἀκούων τι καὶ φιλοσοφῶν ἐποιεῖτο. Πολλῶν δὲ καὶ καλῶν ὑπαρχόντων ἀμφοτέροις πρὸς δόξαν, οὐδὲν οἱ νοῦν ἔχοντες ἡγοῦνται τηλικούτου, ἡλίκων τὴν διὰ τοσούτων ἀγῶνων καὶ στρατηγιῶν καὶ πολιτειῶν ἀνεξέλεγκτον εὐνοίαν καὶ φιλίαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐμμείνασαν. Εἰ 30 γάρ τις ἀποβλέψας τὴν Ἀριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους καὶ Κίμωνος καὶ Περικλέους καὶ Νικίου καὶ Ἀλκιβιάδου

πολιτείαν, ὅσων γέγονε μεστὴ διαφορῶν καὶ φθόνων καὶ
 ζηλοτυπιῶν πρὸς ἀλλήλους, σκέψαιτο πάλιν τὴν Πελοπί-
 δου πρὸς Ἐπαμεινώνδαν εὐμένειαν καὶ τιμὴν, τούτους
 ἂν ὀρθῶς καὶ δικαίως προσαγορεύσειε συνάρχοντας καὶ
 5 συστρατήγους ἢ ἐκείνους, οἳ μᾶλλον ἀλλήλων ἢ τῶν πο-
 λεμίων ἀγωνιζόμενοι περιεῖναι διετέλεσαν. Αἰτία δὲ ἀλη-
 θινὴ μὲν ἦν ἡ ἀρετὴ, δι' ἣν οὐ δόξαν, οὐ πλοῦτον ἀπὸ
 τῶν πράξεων ρετιόντες, οἷς ὁ χαλεπὸς καὶ δύσερις ἐμφύε-
 ται φθόνος, ἀλλ' ἐρωτα θεῖον ἀπ' ἀρχῆς ἐρασθέντες ἀμ-
 10 φότεροι τοῦ τὴν πατρίδα λαμπροτάτην καὶ μεγίστην ἐφ'
 ἑαυτῶν ἰδεῖν γενομένην, ὥσπερ ἰδίους ἐπὶ τοῦτο τοῖς αὐ-
 τῶν ἐχρῶντο κατορθώμασιν. Οὐ μὴν ἀλλ' οἳ γε πολλοὶ
 νομίζουσιν αὐτοῖς τὴν σφοδρὰν φιλίαν ἀπὸ τῆς ἐν Μαν-
 τινείᾳ γενέσθαι στρατείας, ἣν συνεστρατεύσαντο Λακε-
 15 δαιμονίοις ἔτι φίλοις καὶ συμμάχοις οὔσι πεμφθείσης ἐκ
 Θηβῶν βοηθείας. Τεταγμένοι γὰρ ἐν τοῖς ὀπίστας μετ' 280
 ἀλλήλων καὶ μαχόμενοι πρὸς τοὺς Ἀρκάδας, ὡς ἐνέδωκε
 τὸ κατ' αὐτοὺς κέρας τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τροπὴ τῶν
 πολλῶν ἐγεγόνει, συνασπίσαντες ἠμύναντο τοὺς ἐπιφερο-
 20 μένους. Καὶ Πελοπίδας μὲν ἐπτὰ τραύματα λαβὼν ἐναν-
 τία πολλοῖς ἐπικατερρῦνὴ νεκροῖς ὁμοῦ φίλοις καὶ πολε-
 μίοις, Ἐπαμεινώνδας δέ, καίπερ ἀβιώτως ἔχειν αὐτὸν
 ἠγούμενος, ὑπὲρ τοῦ σώματος καὶ τῶν ὄπλων ἔστη προ-
 ελθὼν καὶ διεκινδύνευσε πρὸς πολλοὺς μόνος, ἐγνωκῶς
 25 ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ Πελοπίδαν ἀπολιπεῖν κείμενον.
 Ἦδη δὲ καὶ τούτου κακῶς ἔχοντος, καὶ λόγῃ μὲν εἰς τὸ
 στήθος, ξίφει δὲ εἰς τὸν βραχίονα τετραμένου, προσε-
 βοήθησεν ἀπὸ θατέρου κέρως Ἀγησίπολις ὁ βασιλεὺς
 τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ περιεποίησεν ἀνεπιπίστως αὐτοὺς
 30 ἀμφοτέρους.

V. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν Σπαρτιατῶν λόγῳ μὲν ὡς φί-
 λοις καὶ συμμάχοις προσφερομένων τοῖς Θηβαίοις, ἔργῳ

δὲ τὸ φρόνημα τῆς πόλεως καὶ τὴν δύναμιν ὑφορωμένων, καὶ μάλιστα τὴν Ἴσμηνίου καὶ Ἀνδροκλείδου μισούντων ἑταιρείαν, ἧς μετείχεν ὁ Πελοπίδας, φιλελεύθερον ἅμα καὶ δημοτικὴν εἶναι δοκοῦσαν, Ἀρχίας καὶ Λεοντίδας καὶ Φίλιππος, ἄνδρες ὀλιγαρχικοὶ καὶ πλούσιοι καὶ μέτριον 5 οὐδὲν φρονοῦντες, ἀναπεύθουσι Φοιβίδαν τὸν Λάκωνα μετὰ στρατιᾶς διαπορευόμενον ἐξαίφνης καταλαβεῖν τὴν Καδμείαν καὶ τοὺς ὑπεναντιούμενους αὐτοῖς ἐκβαλόντα πρὸς τὸ Λακεδαιμονίων ὑπήκοον ἀρμόσασθαι δι' ὀλίγων τὴν πολιτείαν. Πεισθέντος δ' ἐκείνου καὶ μὴ προσδοκῶσι 10 τοῖς Θηβαίοις ἐπιθεμένου Θεσμοφορίων ὄντων, καὶ τῆς ἄκρας κυριεύσαντος, Ἴσμηνίας μὲν συναρπασθεῖς καὶ κομισθεῖς εἰς Λακεδαίμονα μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἀνηρέθη, Πελοπίδας δὲ καὶ Φερένικος καὶ Ἀνδροκλείδας μετὰ συχῶν ἄλλων φεύγοντες ἐξεκρηύχθησαν, Ἐπαμει- 15 νώνδας δὲ κατὰ χώραν ἔμεινε τῷ καταφρονηθῆναι διὰ μὲν φιλοσοφίαν ὡς ἀπράγμων, διὰ δὲ πενίαν ὡς ἀδύνατος.

VI. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι Φοιβίδαν μὲν ἀφείλοντο τῆς ἀρχῆς καὶ δέκα δραχμῶν μυριάσιν ἐξημίωσαν, τὴν δὲ 20 Καδμείαν οὐδὲν ἦττον φρουρᾷ κατέσχον, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες Ἕλληνες ἐθαύμαζον τὴν ἀτοπίαν, εἰ τὸν μὲν πράξαντα κολάζουσι, τὴν δὲ πράξιν δοκιμάζουσι, τοῖς δὲ Θηβαίοις τὴν πάτριον ἀποβεβληκόσι πολιτείαν καὶ καταδεδουλωμένοις ὑπὸ τῶν περὶ Ἀρχίαν καὶ Λεοντίδαν οὐδὲ 25 ἐλπίζειν περιῆν ἀπαλλαγὴν τινα τῆς τυραννίδος, ἣν ἐώρων τῇ Σπαρτιατῶν δορυφορουμένην ἡγεμονίαν καὶ καταλυθῆναι μὴ δυναμένην, εἰ μὴ τις ἄρα παύσειε κἀκείνους γῆς καὶ θαλάττης ἄρχοντας. Οὐ μὴν ἄλλ' οἱ περὶ Λεοντίδαν πυνθανόμενοι τοὺς φυγάδας Ἀθήνησι διατρίβειν 30 τῷ τε πλήθει προσφιλεῖς ὄντας καὶ τιμὴν ἔχοντας ὑπὸ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν, ἐπεβούλευον αὐτοῖς κρύφα· καὶ

πέμπαντες ἀνθρώπους ἀγνώτας Ἀνδροκλείδαν μὲν ἀπο-
 κτινύουσι δόλω, τῶν δὲ ἄλλων διαμαρτάνουσιν. Ἔκε
 δὲ καὶ παρὰ Λακεδαιμονίων γράμματα τοῖς Ἀθηναίοις
 προστάσσοντα μὴ δέχεσθαι μηδὲ παρακινεῖν, ἀλλ' ἐξε-
 5 λαύνειν τοὺς φυγάδας ὡς κοινοὺς πολεμίους ὑπὸ τῶν
 συμμάχων ἀποδεδειγμένους. Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι πρὸς
 τῷ πατρίον αὐτοῖς καὶ σύμφυτον εἶναι τὸ φιλαίθρῳπον,
 ἀμειβόμενοι τοὺς Θηβαίους μάλιστα συναιτίους γενομέ-
 νους τῷ δήμῳ τοῦ κατελθεῖν, καὶ ψηφισαμένους, ἔάν τις
 10 Ἀθηναίων ἐπὶ τοὺς τυράννους ὄπλα διὰ τῆς Βοιωτίας
 κομίσῃ, μηδένα Βοιωτὸν ἀκούειν μηδὲ ὄραν, οὐδὲν ἠδί-
 κησαν τοὺς Θηβαίους.

VII. Ὁ δὲ Πελοπίδας, καίπερ ἐν τοῖς νεωτάτοις ᾧν,
 ἰδίᾳ τε καθ' ἕκαστον ἐξώρμα τῶν φυγάδων, καὶ πρὸς τὸ
 15 πλῆθος ἐποιήσατο λόγους, ὡς οὔτε καλὸν οὔτε ὄσιον εἶ- 281
 ναι δουλεύουσιν τὴν πατρίδα καὶ φρουρουμένην περι-
 ορᾶν, αὐτοὺς δὲ μόνον τὸ σῶζεσθαι καὶ διαζῆν ἀγαπῶν-
 τας ἐκκρέμασθαι τῶν Ἀθήνησι ψηφισμάτων καὶ θερα-
 πεύειν ὑποπεπτωκότας αἰεὶ τοῖς λέγειν δυναμένοις καὶ
 20 πείθειν τὸν ὄχλον, ἀλλὰ κινδυνευτέον ὑπὲρ τῶν μεγίστων
 παράδειγμα θεμένουσ τὴν Θρασυβούλου τόλμαν καὶ ἀρε-
 τήν, ἵνα, ὡς ἐκεῖνος ἐκ Θηβῶν πρότερον ὄρμηθεις κατέ-
 λυσε τοὺς ἐν Ἀθήναις τυράννους, οὕτως αὐτοὶ πάλιν ἐξ
 Ἀθηναίων προελθόντες ἐλευθερώσωσι τὰς Θήβας. Ὡς οὖν
 25 ἐπεισε ταῦτα λέγων, πέμπουσιν εἰς Θήβας κρύφα πρὸς
 τοὺς ὑπολελειμμένους τῶν φίλων τὰ δεδογμένα φράζον-
 τες. Οἱ δὲ συνεπήγουν· καὶ Χάρων μὲν, ὅσπερ ἦν ἐπιφα-
 νέστατος, ᾧμολόγησε τὴν οἰκίαν παρέξειν, Φιλλίδας δὲ
 διεπράξατο τῶν περὶ Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον γραμματεῦς
 30 γενέσθαι πολεμαρχούντων. Ἐπαμεινώνδας δὲ τοὺς νέ-
 οους πάλαι φρονήματος ἦν ἐμπεπληκῶς· ἐκέλευε γὰρ ἐν
 τοῖς γυμνασίοις ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ

καλαίειν, εἶτα ὄρων ἐπὶ τῷ κρατεῖν καὶ περιεῖναι γαυρο-
 μένους ἐπέπληττεν, ὡς αἰσχύνεσθαι μᾶλλον αὐτοῖς προσ-
 ἦκον, εἰ δουλεύουσι δι' ἀνανδρίαν ὧν τοσοῦτον ταῖς
 φάμαις διαφέρουσιν.

VIII. Ἡμέρας δὲ πρὸς τὴν πρᾶξιν ὀρισθείσης, ἔδοξε 5
 τοῖς φυγάσι τοὺς μὲν ἄλλους συναγαγόντα Φερένικον ἐν
 τῷ Θριασίῳ περιμένειν, ὀλίγους δὲ τῶν νεωτάτων παρα-
 βαλέσθαι προεισελθεῖν εἰς τὴν πόλιν, ἐὰν δέ τι πάθωσιν
 ὑπὸ τῶν πολεμίων οὗτοι, τοὺς ἄλλους ἐπιμελεῖσθαι πάν-
 τας, ὅπως μήτε παῖδες αὐτῶν μήτε γονεῖς ἐνδεεῖς ἔσον- 10
 ται τῶν ἀναγκαίων. Ὑφίσταται δὲ τὴν πρᾶξιν Πελοπίδας
 πρῶτος, εἶτα Μέλων καὶ Δαμοκλείδας καὶ Θεόπομπος,
 ἄνδρες οἰκων τε πρώτων καὶ πρὸς ἀλλήλους τὰ ἄλλα μὲν
 φιλικῶς καὶ πιστῶς, ὑπὲρ δὲ δόξης καὶ ἀνδρείας ἀεὶ
 φιλονεικῶς ἔχοντες. Γενόμενοι δὲ οἱ σύμπαντες δώδεκα, 15
 καὶ τοὺς ἀπολειπομένους ἀσπασάμενοι καὶ προπέμψαν-
 τες ἄγγελον τῷ Χάρωνι, προῆγον ἐν χλαμυδίῳ, σκύλακας
 τε θηρατικὰς καὶ στάλικας ἔχοντες, ὡς μὴδὲ εἰς ὑποπτεῦσι
 τῶν ἐντυγχανόντων καθ' ὁδόν, ἀλλ' ἀλύοντες ἄλλως
 πλανᾶσθαι καὶ κνηγεῖν δοκοῖεν. Ἐπεὶ δὲ ὁ πεμφθεὶς 20
 παρ' αὐτῶν ἄγγελος ἦκε πρὸς τὸν Χάρωνα καὶ καθ' ὁδόν
 ὄντας ἔφραξεν, αὐτὸς μὲν ὁ Χάρων οὐδὲ ὑπὸ τοῦ δεινοῦ
 πλησιάζοντος ἔτρεψέ τι τῆς γνώμης, ἀλλ' ἀνὴρ ἀγαθὸς
 ἦν καὶ παρεῖχε τὴν οἰκίαν, Ἴπποσθενίδας δὲ τις, οὐ πο-
 νηρὸς μὲν, ἀλλὰ καὶ φιλόπατρις καὶ τοῖς φυγάσιν εὖνους 25
 ἄνθρωπος, ἐνδεὴς δὲ τόλμης τοσαύτης, ὄσης ὃ τε καιρὸς
 ὄξυς ὧν αἶ τε ὑποκείμεναι πράξεις ἀπήτουν, ὥσπερ ἰλιγ-
 γιάσας πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἀγῶνος ἐν χερσὶ γενομένου,
 καὶ μόλις ποτὲ τῷ λογισμῷ συμφρονήσας, ὅτι τρόπον
 τινὰ τὴν τῶν Λακεδαιμονίων σαλεύουσιν ἀρχὴν καὶ τῆς 30
 ἐκειθεν δυνάμεως ὑποβάλλονται κατάλυσιν, πιστεύσαν-
 τες ἀπόροις καὶ φυγαδικαῖς ἐλπίσιν, ἀπελθῶν οἰκαδε

σιωπῆ πέμπει τινὰ τῶν φίλων πρὸς Μέλωνα καὶ Πελοπίδαν, ἀναβαλέσθαι κελεύων ἐν τῷ παρόντι καὶ περιμένειν βελτίονα καιρὸν αὐτίς ἀπαλλαγέντας εἰς Ἀθήνας. Χλίδων ἦν ὄνομα τῷ πεμφθέντι, καὶ κατὰ σπουδὴν οἵ-
 5 καδε πρὸς αὐτὸν τραπόμενος καὶ τὸν ἵππον ἐξαγαγῶν ἤγει τὸν χαλινόν. Ἀπορομένης δὲ τῆς γυναικὸς ὡς οὐκ εἶχε δοῦναι, [καὶ χρῆσαί*] τιμὴ τῶν συνήθων λεγούσης, λοιδορεῖται τὸ πρῶτον ἦσαν, εἶτα δυσφημίαι, τῆς γυναικὸς ἐπαρωμένης αὐτῷ τε κακὰς ὁδοὺς ἐκείνῳ καὶ τοῖς πέμπου-
 10 σιν, ὥστε καὶ τὸν Χλίδωνα πολὺ τῆς ἡμέρας ἀναλώσαντα πρὸς τοῦτοις δι' ὄργην, ἅμα δὲ καὶ τὸ συμβεβηκὸς οἰωνισάμενον, ἀφείναι τὴν ὁδὸν ὅπως καὶ πρὸς ἄλλο τι τραπέσθαι. Παρὰ τοσοῦτον μὲν ἦλθον αἱ μέγιστα καὶ 281
 κάλλιστα τῶν πράξεων εὐθύς ἐν ἀρχῇ διαφυγεῖν τὸν
 15 καιρὸν.

IX. Οἱ δὲ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἐσθῆτας γεωργῶν μεταλαβόντες καὶ διελόντες αὐτοὺς ἄλλοι κατ' ἄλλα μέρη τῆς πόλεως παρεισήλθον ἐτι ἡμέρας οὔσης. Ἦν δὲ τι πνεῦμα καὶ νικητὸς ἀρχομένου τρέπεσθαι τοῦ ἀέρος, καὶ
 20 μᾶλλον ἔλαθον καταπεφευγόντων ἤδη διὰ τὸν χειμῶνα τῶν πλείστων εἰς τὰς οἰκίας. Οἷς δὲ ἦν ἐπιμελὲς τὰ κρατόμενα γινώσκειν, ἀνελάμβανον τοὺς προσερχομένους καὶ καθίστων εὐθύς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χάρωνος· ἐγένοντο δὲ
 25 σὺν τοῖς φυγάσι πεντήκοντα δυοῖν δέοντες. Τὰ δὲ περὶ τοὺς τυράννους οὕτως εἶχε. Φιλλίδας ὁ γραμματεὺς συνέπραττε μὲν, ὥσπερ εἴρηται, πάντα καὶ συνήδει τοῖς φυγάσιν, εἰς δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ παλαιοῦ κατηγγελκῶς τοῖς περὶ τὸν Ἀρχίαν πότον τινὰ καὶ συνουσίαν καὶ γύναια τῶν ὑπάνδρων, ἐπραττεν ὅτι μάλιστα ταῖς ἡδοναῖς
 30 ἐκλελυμένους καὶ κατοίνους μεταχειρίσασθαι παρέξειν τοῖς ἐπιτιθεμένοις. Οὕτω δὲ πάνυ πόρρω μέθης οὖσιν αὐτοῖς προσέπεσε τις οὐ ψευδῆς μὲν, ἀβέβαιος δὲ καὶ πολ-

λην ἀσάφειαν ἔχουσα περὶ τῶν φυγάδων μήνυσις ὡς ἐν
 τῇ πόλει κρυπτομένων. Τοῦ δὲ Φιλλίδου παραφέροντος
 τὸν λόγον, ὁμῶς Ἀρχίας ἐπεμψέ τινα τῶν ὑπηρετῶν πρὸς
 τὸν Χάρωνα, προστάσων εὐθὺς ἦκειν αὐτόν. Ἦν δὲ
 ἑσπέρα, καὶ συνέταττον ἔνδον αὐτούς οἱ περὶ τὸν Πελοπί- 5
 δαν, ἧδη τεθωρακισμένοι καὶ τὰς μαχαίρας ἀνειληφότες.
 Ἐξαίφνης δὲ κοπτομένης τῆς θύρας προσδραμών τις, καὶ
 κυθόμενος τοῦ ὑπηρετοῦ Χάρωνα μετιέναι παρὰ τῶν
 πολεμάρχων φάσκοντος, ἀπήγγειλεν εἰσω τεθορυβημένος,
 καὶ πᾶσιν εὐθὺς παρέστη τὴν τε πρᾶξιν ἐκμεμνηῦσθαι 10
 καὶ σφᾶς ἅπαντας ἀπολωλέναι μηδὲ δράσαντάς τι τῆς
 ἀρετῆς ἄξιον. Οὐ μὴν ἄλλ' ἔδοξεν ὑπακοῦσαι τὸν Χάρωνα
 καὶ παρασχεῖν ἑαυτὸν δεῖν ἀνυπόπτως τοῖς ἄρχουσιν, ἄλ-
 λως μὲν ἀνδρώδη καὶ βαρὺν ὄντα τῷ θαρρεῖν παρὰ τὰ δει-
 νά, τότε δὲ δι' ἐκείνους ἐκπεπληγμένον καὶ περιπαθοῦντα, 15
 μὴ τις ὑποψία προδοσίας ἐπ' αὐτὸν ἔλθῃ τοσούτων ἅμα
 καὶ τοιούτων πολιτῶν ἀπολομένων. Ὡς οὖν ἔμελλεν ἀπιέ-
 ναι, παραλαβὼν ἐκ τῆς γυναικωνίτιδος τὸν υἱόν, ἔτι μὲν
 ὄντα παῖδα, κάλλει δὲ καὶ φώμῃ σώματος πρωτεύοντα
 τῶν καθ' ἡλικίαν, ἐνεχείριζε τοῖς περὶ Πελοπίδαν, εἰ τινα 20
 δόλον καὶ προδοσίαν αὐτοῦ καταγνοίεν, ὡς πολεμῶ χρη-
 σθαι κελεύων ἐκείνῳ καὶ μὴ φεῖδεσθαι. Πολλοῖς μὲν οὖν
 αὐτῶν δάκρυα πρὸς τὸ πάθος καὶ τὸ φρόνημα τοῦ Χά-
 ρωνος ἐξέπεσε, πάντες δὲ ἠγανάκτουν, εἰ δειλὸν οὕτως
 εἶναι τινα δοκεῖ καὶ διεφθαρμένον ὑπὸ τοῦ παρόντος, 25
 ὥστε ὑπονοεῖν ἐκείνον ἢ ὅλως αἰτιαῖσθαι· καὶ τὸν υἱὸν
 ἐδέοντο μὴ καταμιγνύειν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐκποδῶν θέσθαι
 τοῦ μέλλοντος, ὅπως αὐτός γε τῇ πόλει καὶ τοῖς φίλοις τι-
 μωρὸς ὑποτρέφοιτο περισωθεὶς καὶ διαφυγὼν τοὺς τυράν-
 νους. Ὁ δὲ Χάρων τὸν μὲν υἱὸν ἀπαλλάξειν οὐκ ἔφη· 30
 ποῖον γὰρ αὐτῷ βίον ὀρᾶν ἢ τίνα σωτηρίαν καλλίονα τῆς
 ὁμοῦ μετὰ πατρὸς καὶ φίλων τοσούτων ἀνυβρίστου τελευ-

τῆς; ἐπευξάμενος δὲ τοῖς θεοῖς καὶ πάντας ἀσπασάμενος καὶ παραθαυρόνως ἀπήει, προσέχων ἑαυτῷ καὶ θυμίζων σχήματι προσώπου καὶ τόνῳ φωνῆς ἀνομοιότητος οἷς ἐπραττε φανῆναι.

6 Χ. Γενομένου δ' ἐπὶ ταῖς θύραις αὐτοῦ, προῆλθεν ὁ Ἄρχιαν καὶ Φίλιππος καὶ εἶπεν, „ὦ Χάρων, τινὰς ἀκήκοα παρεληλυθότας ἐν τῇ πόλει κρύπτεσθαι καὶ συμπράττειν αὐτοῖς ἐνίοις τῶν πολιτῶν.“ Καὶ ὁ Χάρων διαταραχθεὶς τὸ πρῶτον, εἶτα ἐρωτήσας, τίνας εἰσὶν οἱ παρεληλυθότες
10 καὶ τίνας οἱ κρύπτοντες αὐτούς, ὡς οὐδὲν ἑώρα σαφῆς εἶπεν ἔχοντα τὸν Ἄρχιαν, ὑπονοήσας ἀπ' οὐδενὸς τῶν ἐκισταμένων γεγονέναι τὴν μῆνυσιν „Ὅρατε τοίνυν“ ἔφη „μὴ κενός τις ὑμᾶς διαταράττη λόγος. Οὐ μὴν ἀλλὰ σέφομαι· δεῖ γὰρ ἴσως μηδενὸς καταφρονεῖν.“ Ταῦτα καὶ
15 Φιλλίδας παρῶν ἐπήγει, καὶ τὸν Ἄρχιαν ἀπαγαγὼν αὐτὸς εἰς ἄκρατον πολὺν κατέβαλε, καὶ ταῖς περὶ τῶν γυναικῶν ἐλπίσι διεπαιδαγῶγει τὸν πότον. Ὡς δ' ἐπανῆλθεν ὁ Χάρων οἴκαδε καὶ δισκευασμένους τοὺς ἄνδρας εὔρειν, οὐχ ὡς ἂν τινα νίκην ἢ σωτηρίαν ἐλπίζοντας, ἀλλ' ὡς ἀπο-
20 θανουμένους λαμπρῶς καὶ μετὰ φόνου πολλοῦ τῶν πολεμίων, τὸ μὲν ἀληθὲς αὐτοῖς ἔφραξε τοῖς περὶ τὸν Πελοπίδαν, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἐψεύσατο λόγους τινὰς τοῦ Ἄρχιου περὶ πραγμάτων ἐτέρων πλασάμενος. Ἐτι δὲ τοῦ πρώτου παραφερομένου δεύτερον ἐπήγγεν ἡ τύχη χειμῶνα
25 τοῖς ἀνδράσιν. Ἦκε γάρ τις ἐξ Ἀθηναίων παρὰ Ἄρχιου τοῦ ἱεροφάντου πρὸς Ἄρχιαν τὸν ὁμώνυμον, ξένον ὄντα καὶ φίλον, ἐπιστολὴν κομίζων οὐ κενὴν ἔχουσαν οὐδὲ κεπλασμένην ὑπόνοιαν, ἀλλὰ σαφῶς ἕκαστα περὶ τῶν πραδομένων φάσκουσαν, ὡς ὕστερον ἐπεγνώσθη. Τότε δὲ με-
30 θύοντι τῷ Ἄρχιᾳ προσαχθεὶς ὁ γραμματοφόρος καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐπιδούς, „Ὁ ταύτην“ ἔφη „πέμφας ἐκέλευσεν εὐθύς ἀναγνῶναι· περὶ σπουδαίων γὰρ τινῶν γεγρά-

φθαι.“ Καὶ ὁ Ἀρχίας μειδιάσας „Οὐκοῦν εἰς αὖριον“ ἔφη „τὰ σπουδαία.“ Καὶ τὴν ἐπιστολὴν δεξάμενος ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ὑπέθηκεν, αὐτὸς δὲ πάλιν τῷ Φιλλίδᾳ περὶ ὧν ἐτύγχανον διαλεγόμενοι προσεῖχεν. Ὁ μὲν οὖν λόγος οὗτος ἐν παροιμίᾳ τάξει περιφερόμενος μέχρι νῦν 5 διασώζεται παρὰ τοῖς Ἑλλησι.

XI. Τῆς δὲ πράξεως δοκούσης ἔχειν ἤδη τὸν οἰκτεῖον καιρὸν ἐξώρων δίχα διελόντες αὐτούς, οἱ μὲν περὶ Πελοπίδαν καὶ Λαμοκλείδαν ἐπὶ τὸν Λεοντίδαν καὶ τὸν Τράτην ἐγγὺς ἀλλήλων οἰκοῦντας, Χάρων δὲ καὶ Μέλων ἐπὶ 10 τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, ἐσθῆτας ἐπενδεδυμένοι γυναικείας τοῖς θώραξι καὶ δασεῖς στεφάνους ἐλάτης τε καὶ πεύκης περικείμενοι κατασκηιάζοντας τὰ πρόσωπα. Διὸ καὶ ταῖς θύραις τοῦ συμποσίου τὸ πρῶτον ἐπιστάντες κρότον ἐποίησαν καὶ θόρυβον οἰομένων ὡς πάλαι προσε- 15 δόκων γυναικείας ἦκειν. Ἐπεὶ δὲ περιβλέψαντες ἐν κύκλῳ τὸ συμπόσιον καὶ τῶν κατακεκλιμένων ἕκαστον ἀκριβῶς καταμαθόντες ἐσπάσαντο τὰς μαχαίρας, καὶ φερόμενοι διὰ τῶν τραπεζῶν ἐπὶ τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον ἐφάνησαν ὡς περ ἦσαν, ὀλίγους μὲν ὁ Φιλλίδας τῶν κατακειμένων 20 ἐπεισεν ἡσυχίαν ἄγειν, τοὺς δὲ ἄλλους ἀμύνεσθαι μετὰ τῶν πολεμάρχων ἐπιχειροῦντας καὶ συνεξανισταμένους διὰ τὴν μέθην οὐ πάνυ χαλεπῶς ἀπέκτειναν. Τοῖς δὲ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἐργωδέστερον ἀπήντα τὸ πρᾶγμα· καὶ γὰρ ἐπὶ νήφοντα καὶ δεινὸν ἄνδρα τὸν Λεοντίδαν ἐχώρου, 25 καὶ κεκλεισμένην τὴν οἰκίαν εὗρον ἤδη καθεύδοντος, καὶ πολὺν χρόνον κόπτουσιν αὐτοῖς ὑπήκουεν οὐδεὶς. Μόλις δὲ ποτε τοῦ θεράποντος αἰσθόμενου προϊόντος ἐνδοθεν καὶ τὸν μοχλὸν ἀφαιροῦντος, ἅμα τῷ πρῶτον ἐνδοῦναι καὶ χαλάσαι τὰς θύρας ἐμπесόντες ἀθρόοι καὶ τὸν οἰκέτην 30 ἀνατρέψαντες ἐπὶ τὸν θάλαμον ὤρμησαν. Ὁ δὲ Λεοντίδας αὐτῷ τεκμαιρόμενος τῷ κτύπῳ καὶ δρόμῳ τὸ γιγνόμενον

ἔσπασατο μὲν τὸ ἐγχειρίδιον ἔξαναστάς, ἔλαθε δὲ αὐτὸν καταβαλεῖν τὰ λύχνα καὶ διὰ σκότους αὐτοὺς ἑαυτοῖς περιπετεῖς ποιῆσαι τοὺς ἄνδρας, ἐν δὲ φωτὶ πολλῶ καθορώμενος ὑπήντα πρὸς τὰς θύρας αὐτοῖς τοῦ θαλάμου, καὶ τὸν πρῶτον εἰσιόντα Κηφισόδωρον πατάξας κατέβαλε. Περσόντος δὲ τούτου δευτέρῳ συνεπλέετο τῷ Πελοπίδῃ καὶ τὴν μάχην χαλεπὴν ἐποίει καὶ δύσεργον ἢ στενότης τῶν θυρῶν καὶ κείμενος ἐμποδῶν ἤδη νεκρὸς ὁ Κηφισόδωρος. Ἐκράτησε δ' οὖν ὁ Πελοπίδας, καὶ κατεργασάμε-²⁸
 10 νος τὸν Λεοντίδαν ἐπὶ τὸν Ὑπάτην εὐθύς ἐχώρει μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ. Καὶ παρεισέπεσον μὲν εἰς τὴν οἰκίαν ὁμοίως, αἰσθόμενον δὲ ταχέως καὶ καταφυγόντα πρὸς τοὺς γείτονας ἐκ ποδῶν διώξαντες εἶλον καὶ διέφθειραν.

XII. Διαπραξάμενοι δὲ ταῦτα καὶ τοῖς περὶ Μέλωνα
 15 συμβαλόντες ἐπεμψαν μὲν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπὶ τοὺς ὑπολειμμένους ἐκεῖ τῶν φυγάδων, ἐκάλουν δὲ τοὺς πόλιτας ἐπὶ τὴν ἔλευθερίαν, καὶ τοὺς προσιόντας ὠπλίζον, ἀφαιροῦντες ἀπὸ τῶν στοῶν τὰ περικείμενα σκῦλα, καὶ τὰ περὶ τὴν οἰκίαν ἐργαστήρια δορυξῶν καὶ μαχαιρο-
 20 ποιῶν ἀναρρηγνύντες. Ἦκον δὲ βοηθοῦντες αὐτοῖς μετὰ τῶν ὄπλων οἱ περὶ Ἐπαμεινώνδαν καὶ Γοργίδαν, συνειλοχότες οὐκ ὀλίγους τῶν νέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοὺς βελτίστους. Ἡ δὲ πόλις ἤδη μὲν ἀνεπτόητο πᾶσα, καὶ πολὺς θόρυβος ἦν καὶ φῶτα περὶ τὰς οἰκίας καὶ διαδρομαί
 25 πρὸς ἀλλήλους, οὐπω δὲ συνειστήκει τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἐκπεπληγμένοι πρὸς τὰ γινόμενα καὶ σαφῆς οὐδὲν εἰδότες ἡμέραν περιέμενον. Ὅθεν ἀμαρτεῖν οἱ τῶν Λακεδαιμονίων ἄρχοντες ἔδοξαν εὐθύς οὐκ ἐπιδραμόντες οὐδὲ συμβαλόντες, αὐτὴ μὲν ἡ φρουρὰ περὶ χιλίους πεν-
 30 τακοσίους ὄντες, ἐκ δὲ τῆς πόλεως πρὸς αὐτοὺς πολλῶν συντρεχόντων, ἀλλὰ τὴν βοήν καὶ τὰ πυρὰ καὶ τὸν ὄχλον ἀναχωροῦντα πανταχόθεν πολὺν φοβηθέντες ἠσύχα-

ζον, αὐτὴν τὴν Καδμείαν κατέχοντες. Ἄμα δὲ ἡμέρα παρήσαν μὲν ἐκ τῆς Ἀττικῆς οἱ φυγάδες ὀπλισμένοι, συνήθροιστο δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁ δῆμος. Εἰσήγον δὲ τοὺς περὶ Πελοπίδαν Ἐπαμεινώνδας καὶ Γοργίδας ὑπὸ τῶν ἱερέων περιεχομένους στέμματα προτεινόντων καὶ παρα- 5 καλούντων τοὺς πολίτας τῇ πατριδί καὶ τοῖς θεοῖς βοηθεῖν. Ἡ δ' ἐκκλησία ὀρθῇ πρὸς τὴν ὄψιν μετὰ κρότου καὶ βοῆς ἐξανέστη, δεχομένων τοὺς ἄνδρας ὡς εὐεργέτας καὶ σωτήρας.

XIII. Ἐκ δὲ τούτου βοιωτάρχης ἀρεθεὶς μετὰ Μέλω- 10 νος καὶ Χάρωνος ὁ Πελοπίδας εὐθύς ἀπετείχιζε τὴν ἀκρόπολιν καὶ προσβολὰς ἐποιεῖτο πανταχόθεν, ἐξελεῖν σκουδάζων τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τὴν Καδμείαν ἐλευθερῶσαι πρὶν ἐκ Σπάρτης στρατὸν ἐπελθεῖν. Καὶ παρὰ τοσοῦτον ἐφθασεν ἀφελὲς ὑποσπόνδους τοὺς ἄνδρας, ὅσον 15 ἐν Μεγάροις οὖσιν αὐτοῖς ἀπαντῆσαι Κλεόμβροτον ἐπὶ τὰς Θήβας ἐλαύνοντα μετὰ μεγάλης δυνάμεως. Οἱ δὲ Σπαρτιάται, τριῶν ἀρμοστῶν γενομένων ἐν Θήβαις, Ἡριπίδαν μὲν καὶ Ἄρκισσον ἀπέκτειναν κρίναντες, ὁ δὲ τρίτος Λυσανορίδας χρήμασι πολλοῖς ζημιωθεὶς αὐτὸν 20 ἐκ τῆς Πελοποννήσου μετέστησε. Ταύτην τὴν πρᾶξιν ἀρεταῖς μὲν ἀνδρῶν καὶ κινδύνοις καὶ ἀγῶσι παραπλησίαν τῇ Θρασυβούλου γενομένην, καὶ βραβευθεῖσαν ὁμοίως ὑπὸ τῆς τύχης, ἀδελφὴν ἐκείνης προσηγόρευον οἱ Ἕλληνες. Οὐ γὰρ ἔστι φραδίως ἑτέρους εἰπεῖν, οἱ πλειό- 25 νων ἐλάττους καὶ δυνατωτέρων ἐρημότεροι τόλμῃ καὶ δεινότητι κρατήσαντες αἰτιοὶ μειζόνων ἀγαθῶν ταῖς πατριδίσι κατέστησαν. Ἐνδοξοτέραν δὲ ταύτην ἐποίησεν ἡ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων. Ὁ γὰρ καταλύσας τὸ τῆς Σπάρτης ἀξίωμα καὶ παύσας ἄρχοντας αὐτοὺς γῆς τε καὶ 30 θαλάττης πόλεμος ἐξ ἐκείνης ἐγένετο τῆς νυκτός, ἐν ἣ Πελοπίδας οὐ φρούριον, οὐ τείχος, οὐκ ἀκρόπολιν κατα-

λαβών, ἀλλ' εἰς οἰκίαν δωδέκατος κατελθών, εἰ δει μεταφορᾷ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἔλυσε καὶ διέκοψε τοὺς δεσμοὺς τῆς Λακεδαιμονίων ἡγεμονίας ἀλύτους καὶ ἀρρήκτους εἶναι δοκοῦντας.

- 5 XIV. Ἐπεὶ τοίνυν στρατῷ μεγάλῳ Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντων οἱ Ἀθηναῖοι περίφοβοι γενόμενοι τὴν τε συμμαχίαν ἀπέπαιναν τοῖς Θηβαίοις καὶ τῶν βοιωτιαζόντων εἰς τὸ δικαστήριον παραγαγόντες τοὺς 285 μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δ' ἐφυγάδευσαν, τοὺς δὲ χρήμασιν 10 ἐξημίωσαν, ἐδόκει δὲ κακῶς ἔχειν τὰ τῶν Θηβαίων πράγματα μηδενὸς αὐτοῖς βοηθοῦντος, ἔτυχε μὲν ὁ Πελοπίδας μετὰ Γοργίδου βοιωταρχῶν, ἐπιβουλευόντες δὲ συγκροῦσαι πάλιν τοὺς Ἀθηναίους τοῖς Λακεδαιμονίοις τοιόνδε τι μηχανῶνται. Σφοδρίας, ἀνὴρ Σπαρτιάτης, 15 εὐδόκιμος μὲν ἐν τοῖς πολεμικοῖς καὶ λαμπρός, ὑπόκοφος δὲ τὴν γνώμην καὶ κενῶν ἐλπίδων καὶ φιλοτιμίας ἀνοήτου μεστός, ἀπελείφθη περὶ Θεσπιάς μετὰ δυνάμεως τοὺς ἀφισταμένους τῶν Θηβαίων δέχεσθαι καὶ βοηθεῖν. Πρὸς τοῦτον ὑποπέμπουσιν οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν 20 ἰδίᾳ ἔμπορόν τινα τῶν φίλων χρήματα κομίζοντα καὶ λόγους, οἱ τῶν χρημάτων μᾶλλον ἀνέπεισαν αὐτόν, ὥς χρητὰ πραγμάτων ἄψασθαι μεγάλων καὶ τὸν Πειραιᾶ καταλαβεῖν, ἀπροσδόκητον ἐπιπεσόντα μὴ φυλαττομένοις τοῖς Ἀθηναίοις· Λακεδαιμονίοις τε γὰρ οὐδὲν οὕτως ἔσεσθαι 25 κεχαρισμένον, ὥς λαβεῖν τὰς Ἀθήνας, Θηβαίους τε χαλεπῶς ἔχοντας αὐτοῖς καὶ προδότας νομίζοντας οὐκ ἐπιβοηθήσειν. Τέλος δὲ συμπεισθεὶς ὁ Σφοδρίας καὶ τοὺς στρατιώτας ἀναλαβὼν νυκτὸς εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐνέβαλε. Καὶ μέχρι μὲν Ἐλευσίνας προῆλθεν, ἐκεῖ δὲ τῶν στρα- 30 τιωτῶν ἀποδειλιασάντων φανερὸς γενόμενος, καὶ συνταράξας οὐ φαῦλον οὐδὲ ρᾶδιον τοῖς Σπαρτιάταις πόλεμον, ἀνεχώρησεν εἰς Θεσπιάς.

XV. Ἐκ τούτου πάλιν προθυμότατα Ἀθηναῖοι τοῖς
 Θηβαίοις συνεμάχουν, καὶ τῆς θαλάττης ἀντελαμβάνοντο
 καὶ περιϊόντες ἐδέχοντο καὶ προσήγοντο τοὺς ἀποστατι-
 κῶς τῶν Ἑλλήνων ἔχοντας. Οἱ δὲ Θηβαῖοι καθ' αὐτοὺς
 ἐν τῇ Βοιωτίᾳ συμπλεκόμενοι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐκά- 5
 στοτε, καὶ μαχόμενοι μάχας αὐτὰς μὲν οὐ μεγάλας, μεγά-
 λην δὲ τὴν μελέτην ἐχούσας καὶ τὴν ἄσκησιν, ἐξεργιζόντο
 τοῖς θυμοῖς καὶ διεπονοῦντο τοῖς σώμασιν, ἐμπειρίαν ἄμα
 τῇ συνηθείᾳ καὶ φρόνημα προσλαμβάνοντες ἐκ τῶν ἀγῶ-
 νων. Διὸ καὶ φασιν Ἀνταλκίδα τὸν Σπαρτιάτην, ὡς 10
 Ἀγησίλαος ἐπανῆλθεν ἐκ Βοιωτίας τετρωμένος, εἶπεν
 πρὸς αὐτόν· „Ἡ καλὰ διδασκάλια παρὰ Θηβαίων ἀπο-
 λαμβάνεις, μὴ βουλομένους αὐτοὺς πολεμεῖν καὶ μάχε-
 σθαι διδάξας.“ Ἦν δὲ ὡς ἀληθῶς διδάσκαλος οὐκ Ἀγη- 15
 σίλαος, ἀλλ' οἱ σὺν καιρῷ καὶ μετὰ λογισμοῦ τοὺς Θη-
 βαίους ὥσπερ σκύλακας ἐμπείρως προσβάλλοντες τοῖς
 πολεμίοις, εἶτα γευσαμένους νίκης καὶ φρονήματος ἀσφα-
 λῶς ἀπάγοντες· ὧν μεγίστην δόξαν εἶχεν ὁ Πελοπίδας.
 Ἀφ' ἧς γὰρ εἶλοντο πρῶτον ἡγεμόνα τῶν ὄπλων οὐκ
 ἐπαύσαντο καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἄρχοντα χειροτονοῦν- 20
 τες, ἀλλ' ἢ τὸν ἱερὸν λόχον ἄγων ἢ τὰ πλεῖστα βοιωταρ-
 χῶν ἄχρι τῆς τελευτῆς ἐπραττεν. Ἐγένοντο μὲν οὖν καὶ
 περὶ Πλαταιᾶς καὶ Θεσπιᾶς ἦτται καὶ φυγαὶ τῶν Λακε-
 δαιμονίων, ὅπου καὶ Φοιβίδας ὁ τὴν Καδμείαν καταλα-
 βὼν ἀπέθανε, πολλοὺς δὲ καὶ πρὸς Τανάγραν τρεψάμε- 25
 νος αὐτῶν καὶ Πανθοίδα τὸν ἀρμοστὴν ἀνείλεν. Ἄλλ'
 οὔτοι μὲν οἱ ἀγῶνες ὥσπερ τοὺς κρατοῦντας εἰς φρόνημα
 καὶ θάρσος προῆγον, οὕτως τῶν ἡσσωμένων οὐ παντά-
 πασιν ἐδουλοῦντο τὴν γνώμην· οὐ γὰρ ἐκ παρατάξεως
 ἦσαν οὐδὲ μάχης ἐμφανῆ κατάστασιν ἐχούσης καὶ νόμι- 30
 μον, ἐκδρομὰς δὲ προσκαίρους τιθέμενοι καὶ φυγὰς ἢ

διώξεις ἐπιχειροῦντες αὐτοῖς καὶ συμπλεκόμενοι κατώφθουν·

XVI. ὁ δὲ περὶ Τεγύρας τρόπον τινὰ τοῦ Λευκτρικοῦ προάγων γενόμενος μέγαν ἦρε δόξην τὸν Πελοπίδαν, οὐτε πρὸς κατόρθωμα τοῖς συστρατήγοις ἀμφισβήτησιν οὐτε τῆς ἥτις πρόφασιν τοῖς πολεμίοις ἀπολιπών. Τῇ γὰρ Ὀρχομενίων πόλει τὰ Σπαρτιατῶν ἐλομένη καὶ 280 δύο δεδεδεγμένη μόρας αὐτῶν ὑπὲρ ἀσφαλείας ἐπεβούλευε μὲν αἰεὶ καὶ παρεφύλαττε καιρὸν, ὡς δὲ ἤκουσε τοῖς φρουροῖς εἰς τὴν Λόκρίδα γεγενῆσθαι στρατείαν, ἐλπίσας ἐρημον αἰρήσειν τὸν Ὀρχομενὸν ἐστράτευσεν, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἱερὸν λόχον καὶ τῶν ἱππέων οὐ πολλούς. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὴν πόλιν προσαγαγὼν εὗρεν ἤκουσαν ἐκ Σπάρτης διαδοχὴν τῆς φρουρᾶς, ἀπῆγεν ὀπίσω τὸ στρατευμα πάλιν διὰ Τεγυρῶν, ἣ μόνη βάσιμον ἦν κύκλω παρὰ τὴν ὑπώρειαν· τὴν γὰρ διὰ μέσου πᾶσαν ὁ Μέλας ποταμὸς εὐθύς ἐκ πηγῶν εἰς ἔλη πλωτὰ καὶ λίμνας διασπειρόμενος ἄπορον ἐποίει· μικρὸν δὲ ὑπὸ τὰ ἔλη νεῶς ἐστὶν Ἀπόλλωνος Τεγυραίου καὶ μαντεῖον ἐκλελειμμένον οὐ πάνυ πολὺν χρόνον, ἀλλ' ἄχρι τῶν Μηδικῶν ἤκμαξε, τὴν προφητείαν Ἐχεκράτους ἔχοντος. Ἐνταῦθα μυθολογοῦσι τὸν θεὸν γενέσθαι· καὶ τὸ μὲν πλησίον ὄρος Δῆλος καλεῖται, καὶ πρὸς αὐτὸ καταλήγουσιν αἱ τοῦ Μέλανος διαχύσεις, ὀπίσω δὲ τοῦ ναοῦ δύο ρήγνυνται 25 πηγαὶ γλυκύτητι καὶ πλήθει καὶ ψυχρότητι θαυμαστοῦ νάματος, ὧν τὸ μὲν Φοίνικα, τὸ δὲ Ἐλαίαν ἄχρι νῦν ὀνομάζομεν, οὐ φυτῶν μεταξὺ δεῖν, ἀλλὰ ρεῖθρων τῆς θεοῦ λοχευθείσης. Καὶ γὰρ τὸ Πτῶον ἐγγύς, ὅθεν αὐτὴν ἀναπτοηθῆναι προφανέντος ἐξαίφνης κάπρου λέγουσι, καὶ 30 τὰ περὶ Πύθωνα καὶ Τιτυὸν ὡσαύτως οἱ τόποι τῇ γενέσει τοῦ θεοῦ συνοικιοῦσι. Τὰ γὰρ πλείστα παραλείπω τῶν τεκμηρίων· οὐ γὰρ ἐν τοῖς ἐκ μεταβολῆς ἀθανάτοις

γενομένοις γεννητοῖς ὁ πάτριος λόγος τὸν θεὸν τοῦτον ἀπολείπει δαίμοσιν, ὥσπερ Ἡρακλέα καὶ Διόνυσον, ἐκ μεταβολῆς ἀρετῆ τὸ θνητὸν καὶ παθητὸν ἀποβαλόντας, ἀλλὰ τῶν αἰδίων καὶ ἀγεννήτων εἰς ἔστιν, εἰ δεῖ τοῖς ὑπὸ τῶν φρονιμωτάτων καὶ παλαιοτάτων λεγομένοις τεκμαί- 5 ρεσθαι περὶ τῶν τηλικούτων.

XVII. Εἰς δ' οὖν Τεγύρας οἱ Θηβαῖοι κατὰ τὸν αὐ- τὸν χρόνον ἐκ τῆς Ὀρχομενίας ἀπίοντες καὶ οἱ Λακεδαι- μόνιοι συνέπιπτον, ἐξ ἐναντίας αὐτοῖς ἐκ τῆς Λοκρίδος ἀναξευγνύντες. Ὡς δὲ πρῶτον ὤφθησαν τὰ στενὰ διεκ- 10 βάλλουτες καὶ τις εἶπε τῷ Πελοπίδᾳ προσδραμών· „Ἐμ- πεπτώκαμεν εἰς τοὺς πολεμίους“ „Τί μᾶλλον“ εἶπεν „ἢ εἰς ἡμᾶς ἐκείνοι;“ Καὶ τὴν μὲν ἵππον εὐθύς πᾶσαν ἐκέ- λευσε παρελαύνειν ἀπ' οὐρᾶς ὡς προεμβαλοῦσαν, αὐτὸς δὲ τοὺς ὀπίστας τριακοσίους ὄντας εἰς ὀλίγον συνήγαγε, 15 ἐλπίζων καθ' ὃ προσβάλοι μάλιστα διακόψειν ὑπερβάλ- λοντας πλήθει τοὺς πολεμίους. Ἦσαν δὲ δύο μόραι Λα- κεδαιμονίων, τὴν δὲ μόραν Ἔφορος μὲν ἄνδρας εἶναι πεντακοσίους φησὶ, Καλλισθένης δ' ἑπτακοσίους, ἄλλοι δὲ τινες ἑνακοσίους, ὧν Πολύβιός ἐστι. Καὶ θαρροῦντες 20 οἱ πολέμαρχοι τῶν Σπαρτιατῶν Γοργολέων καὶ Θεόπομ- πος ὤρμησαν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους. Γενομένης δὲ πῶς μάλ- ιστα τῆς ἐφόδου κατ' αὐτούς τοὺς ἄρχοντας ἀπ' ἀμφο- τέρων μετὰ θυμοῦ καὶ βίας, πρῶτον μὲν οἱ πολέμαρχοι τῶν Λακεδαιμονίων τῷ Πελοπίδᾳ συρράξαντες ἔπεσον· 25 ἔπειτα τῶν περὶ ἐκείνους παιομένων καὶ ἀποθνησκόντων ἅπαν εἰς φόβον κατέστη τὸ στράτευμα, καὶ διέσχε μὲν ἐπ' ἀμφοτέρα τοῖς Θηβαίοις, ὡς διεκπεσεῖν εἰς τοῦμπροσθεν καὶ διεκδῦναι βουλομένοις, ἐπεὶ δὲ τὴν δεδομένην ὁ Πε- λοπίδας ἠγεῖτο πρὸς τοὺς συνεστῶτας καὶ διεξήει φο- 30 νεύων, οὕτω πάντες προτροπάδην ἔφευγον. Ἐγένετο δὲ οὐκ ἐπὶ πολὺν τόπον ἢ δίωξις· ἐφοβοῦντο γὰρ ἐγγὺς ὄν- 7*

- τας οἱ Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομενίους καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν Λακεδαιμονίων. Ὅσον δὲ νικῆσαι κατὰ κράτος καὶ διεξελθεῖν διὰ παντὸς ἡσσωμένου τοῦ στρατεύματος, ἐξέβιάσαντο· καὶ στήσαντες τρόπαιον καὶ νεκροὺς σκυλεύσαντες ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου μέγα φρονοῦντες. Ἐν γὰρ τοσοῦτοις, ὡς ἔοικε, πολέμοις Ἑλληνικοῖς καὶ βαρβαρικοῖς πρότερον οὐδέποτε Λακεδαιμόνιοι πλείονες ὄντες ὑπ' ἐλαττόνων ἐκρατήθησαν, ἀλλ' οὐδὲ ἴσοι πρὸς ἴσους ἐκ παρατάξεως συμβαλόντες. Ὅθεν ἦσαν ἀνυπόστατοι τὰ φρονήματα, καὶ τῇ δόξῃ καταπληττόμενοι τοὺς ἀνταττομένους, οὐδὲ αὐτοὺς ἀξιοῦντας ἀπ' ἴσης δυνάμεως τὸ ἴσον φέρεσθαι Σπαρτιάταις, εἰς χεῖρας συνέστησαν. Ἐκείνη δὲ ἡ μάχη πρώτη καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδαξεν Ἕλληνας, ὡς οὐχ ὁ Εὐρώτας οὐδ' ὁ μεταξὺ Βαβύκας καὶ Κνακιῶνος τόπος ἄνδρας ἐκφέρει μαχητὰς καὶ πολεμικούς, ἀλλὰ παρ' οἷς ἂν αἰσχύνεσθαι τὰ αἰσχρὰ καὶ τολμᾶν ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐθέλοντες ἐγγένωνται νεοὶ καὶ τοὺς ψόγους τῶν κινδύνων μᾶλλον φεύγοντες, οὗτοι φοβερώτατοι τοῖς ἐναντίοις εἰσί.
- 20 XVIII. Τὸν δ' ἱερὸν λόχον, ὡς φασί, συνετάξατο Γοργίδας πρῶτος ἐξ ἀνδρῶν ἐπιλέκτων τριακοσίων, οἷς ἡ πόλις ἄσκησιν καὶ δίαιταν ἐν τῇ Καδμείᾳ στρατοπεδευομένοις παρείχε, καὶ διὰ τοῦθ' ὁ ἐκ πόλεως λόχος ἐκαλοῦντο· τὰς γὰρ ἀκροπόλεις ἐπισικῶς οἱ τότε πόλεις ὠνόμαζον.
- 25 Ἐνιοὶ δὲ φασὶν ἐξ ἐραστῶν καὶ ἐρωμένων γενέσθαι τὸ σύστημα τοῦτο. Καὶ Παμμένους ἀπομνημονεύεται τι μετὰ παιδιᾶς εἰρημένον· οὐ γὰρ ἔφη τακτικὸν εἶναι τὸν Ὀμήρου Νέστορα κελεύοντα κατὰ φύλα καὶ φρήτρας συλλοχίζεσθαι τοὺς Ἕλληνας,
- 30 Ὡς φρήτρη φρήτρηφι ἀρήγη, φύλα δὲ φύλοις, δέον ἐραστὴν παρ' ἐρωμένον τάττειν. Φυλέτας μὲν γὰρ φυλετῶν καὶ [φράτορας*] φρατόρων οὐ πολὺν λόγον ἔχειν

ἐν τοῖς θειοῖς, τὸ δ' ἐξ ἐρωτικῆς φιλίας συνηρμοσμένον στίφος ἀδιάλυτον εἶναι καὶ ἄρρηκτον, ὅταν οἱ μὲν ἀγαπῶντες τοὺς ἐρωμένους, οἱ δὲ αἰσχυρόμενοι τοὺς ἐρωῶντας ἐμμένωσι τοῖς θειοῖς ὑπὲρ ἀλλήλων. Καὶ τοῦτο θαυμαστὸν οὐκ ἔστιν, εἶγε δὴ καὶ μὴ παρόντας αἰδοῦνται μᾶλλον ἐτέρων παρόντων, ὡς ἐκεῖνος ὁ τοῦ πολεμίου κείμενον αὐτὸν ἐπισφάττειν μέλλοντος θεόμενος καὶ ἀντιβολῶν διὰ τοῦ στέρνου διεῖναι τὸ ξίφος „Ὅπως“ ἔφη „μὴ με νεκρὸν ὁ ἐρώμενος ὄρων κατὰ νώτου τετρωμένον αἰσχυνθῆ.“ Λέγεται δὲ καὶ τὸν Ἴόλεω τοῦ Ἡρακλέους 10 ἐρώμενον ὄντα κοινωνεῖν τῶν ἄθλων καὶ παρασπίζειν. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ καθ' αὐτὸν ἔτι φησὶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἴόλεω τὰς καταπιστώσεις ποιεῖσθαι τοὺς ἐρωμένους καὶ τοὺς ἐραστάς. Εἰκὸς οὖν καὶ τὸν λόχον ἱερὸν προσαγορεύεσθαι, καθότι καὶ Πλατων ἐνθεὸν φίλον τὸν ἐρα- 15 στήν προσεῖπε. Λέγεται δὲ διαμεῖναι μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἀήττητον· ὡς δὲ μετὰ τὴν μάχην ἐφορῶν τοὺς νεκροὺς ὁ Φίλιππος ἔστη κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον, ἐν ᾧ συνετύγχανε κελθεῖν τοὺς τριακοσίους ἐναντίους ἀπηνητηκότας ταῖς σαρίσαις ἅπαντας ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ μετ' 20 ἀλλήλων ἀναμειγμένους, θαυμάσαντα καὶ πυθόμενον, ὡς ὁ τῶν ἐραστῶν καὶ τῶν ἐρωμένων οὗτος εἶη λόχος, δακρῦσαι καὶ εἰπεῖν „Ἀπόλοιτο κακῶς οἱ τούτους τι ποιεῖν ἢ πάσχειν αἰσχυρὸν ὑπονοοῦντες.“

XIX. Ὅπως δὲ τῆς περὶ τοὺς ἐραστάς συνηθείας οὐχ, 25 ὥσπερ οἱ ποιηταὶ λέγουσι, Θηβαίους τὸ Λαῖου πάθος ἀρχὴν παρέσχεν, ἀλλ' οἱ νομοθέται τὸ φύσει θυμοειδὲς αὐτῶν καὶ ἄκρατον ἀνιέναι καὶ ἀνυγραίνειν εὐθύς ἐκ παίδων βουλόμενοι πολὺν μὲν ἀνεμίξαντο καὶ σπουδῆ καὶ παιδιᾷ πάσῃ τὸν αὐλὸν εἰς τιμὴν καὶ προεδρίαν ἄγυ- 30 τες, λαμπρὸν δὲ τὸν ἔρωτα ταῖς παλαίστραις ἐνεθρέψαντο συγκεραννύντες τὰ ἥθη τῶν νέων. Ὁρθῶς δὲ πρὸς τοῦτο

καὶ τὴν ἐξ Ἄρεως καὶ Ἀφροδίτης γεγονέναι λεγομένην 288
 θεὸν τῇ πόλει συνωκείωσαν, ὡς, ὅπου τὸ μαχητικὸν καὶ
 πολεμικὸν μάλιστα τῷ μετέχοντι πειθοῦς καὶ χαρίτων
 ὁμιλεῖ καὶ σύνεστιν, εἰς τὴν ἐμμελεστάτην καὶ κοσμιω-
 5 τάτην πολιτείαν δι' ἁρμονίας καθισταμένων ἀπάντων.
 Τὸν οὖν ἱερὸν λόγον τοῦτον ὁ μὲν Γοργίδας διαιρῶν εἰς
 τὰ πρῶτα ζυγὰ καὶ παρ' ὄλην τὴν φάλαγγα τῶν ὀπλιτῶν
 προβαλλόμενος ἐπίδηλον οὐκ ἐποίει τὴν ἀρετὴν τῶν ἀν-
 δρῶν, οὐδ' ἐχρῆτο τῇ δυνάμει πρὸς κοινὸν ἔργον, ἅτε δὴ
 10 διαλελυμένη καὶ πρὸς πολὺ μειγμένη τὸ φαυλότερον, ὁ
 δὲ Πελοπίδας, ὡς ἐξέλαμψεν αὐτῶν ἡ ἀρετὴ περὶ Τεγύ-
 ρας καθαρῶς καὶ περὶ αὐτὸν ἀγωνισαμένων, οὐκ ἔτι διετ-
 λεν οὐδὲ διέσπασεν, ἀλλ' ὥσπερ σώματι χρώμενος ὄλω
 προεκινδύνευε τοῖς μεγίστοις ἀγῶσιν. Ὡσπερ γὰρ οἱ
 15 ἵπποι θᾶσσον ὑπὸ τοῖς ἄρμασιν ἢ καθ' αὐτοὺς ἐλαυνό-
 μενοι θεοῦσιν, οὐχ ὅτι μᾶλλον ἐπίπτοντες ἐκβιάζονται
 τὸν ἀέρα τῷ πλήθει φηγνύμενον, ἀλλ' ὅτι συνεκκαίει
 τὸν θυμὸν ἢ μετ' ἀλλήλων ἄμιλλα καὶ τὸ φιλόνεικον,
 οὕτως ᾤετο τοὺς ἀγαθοὺς ζῆλον ἀλλήλοις καλῶν ἔργων
 20 ἐνιέντας ὠφελιμωτάτους εἰς κοινὸν ἔργον εἶναι καὶ προ-
 θυμοτάτους.

XX. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι πᾶσι τοῖς Ἑλλησιν εἰρή-
 νην συνθέμενοι πρὸς μόνους Θηβαίους ἐξήνεγκαν τὸν
 πόλεμον, ἐνεβεβλήκει δὲ Κλεόμβροτος ὁ βασιλεὺς ἄγων
 25 ὀπίτας μυρίους, ἱππεὺς δὲ χιλίους, ὁ δὲ κίνδυνος οὐ περὶ
 ὧν πρότερον ἦν Θηβαίους, ἀλλ' ἀντικρὺς ἀπειλὴ καὶ κα-
 ταγγελία διοικισμοῦ καὶ φόβος οἶος οὕπω τὴν Βοιωτίαν
 κατεῖχεν, ἐξίων μὲν ἐκ τῆς οἰκίας ὁ Πελοπίδας καὶ τῆς
 γυναικὸς ἐν τῷ προπέμπειν δακρυούσης καὶ παρακαλού-
 30 σης σώζειν ἑαυτὸν „Ταῦτα“ εἶπεν „ᾧ γύναι, τοῖς ἰδιώ-
 ταις χρὴ παραινεῖν, τοῖς δὲ ἄρχουσιν ὅπως τοὺς ἄλλους
 σιτίσωσιν.“ ἐλθὼν δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ τοὺς βοιω-

τάρχας καταλαβὼν οὐχ ὁμογνωμονοῦντας, πρῶτος Ἐπαμεινώνδα προσέθετο γνώμην ψηφισομένῳ διὰ μάχης ἵεναι τοῖς πολεμίοις, βοιωτάρχης μὲν οὐκ ἀποδεδειγμένος, ἄρχων δὲ τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ πιστευόμενος, ὡς ἦν δίκαιον ἄνδρα τηλικαῦτα δεδωκότα τῇ πατρίδι σύμβολα εἰς 5 τὴν ἔλευθερίαν. Ὡς οὖν ἐδέδοκτο διακινδυνεύειν καὶ περὶ τὰ Λευκτρα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀντεστρατοπέδευον, ὄψιν εἶδε κατὰ τοὺς ὕπνους ὁ Πελοπίδας εὐ' μάλα διαταράξασαν αὐτόν. Ἔστι γὰρ ἐν τῷ Λευκτρικῷ πεδίῳ τὰ σημάτα τῶν τοῦ Σκεδάσου θυγατέρων, ἃς Λευκτρίδας κα- 10 λουῖσι διὰ τὸν τόπον· ἐκεῖ γὰρ αὐταῖς ὑπὸ ξένων Σπαρτιατῶν βιασθεῖσαις συνέβη ταφῆναι. Γενομένης δὲ χαλεπῆς οὕτω καὶ παρανόμου πράξεως, ὁ μὲν πατήρ, ὡς οὐκ ἔτυχεν ἐν Λακεδαιμόνι δίκης, ἄρας κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἀρασάμενος ἔσφαξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῖς τάφοις τῶν 15 παρθένων, χρησμοὶ δὲ καὶ λόγια τοῖς Σπαρτιάταις αἰεὶ προὔφαινον εὐλαβεῖσθαι καὶ φυλάττεσθαι τὸ Λευκτρικὸν μῆνιμα, μὴ πάνυ τῶν πολλῶν συνιέντων, ἀλλ' ἀμφιγνοούντων τὸν τόπον, ἐπεὶ καὶ τῆς Λακωνικῆς πολίχνην πρὸς τῇ θαλάσῃ Λευκτρον ὀνομάζεται καὶ πρὸς 20 Μεγάλῃ πόλει τῆς Ἀρκαδίας τόπος ἐστὶν ὁμώνυμος. Τὸ μὲν οὖν πάθος τοῦτο πολὺ τῶν Λευκτρικῶν ἦν παλαιότερον.

XXI. Ὁ δὲ Πελοπίδας ἐν τῷ στρατοπέδῳ κατακοιμηθεὶς ἔδοξε τὰς τε παῖδας ὄραν περὶ τὰ μνήματα θρηνού- 25 σας καὶ καταρωμένας τοῖς Σπαρτιάταις, τὸν τε Σκεδάσον κελεύοντα τὰς κόραις σφαγιάσαι παρθένον ξανθήν, εἰ βούλοιο τῶν πολεμίων ἐπικρατῆσαι. Δεινοῦ δὲ καὶ παρανόμου τοῦ προστάγματος αὐτῷ φανέντος ἕξαναστάς ἐκοινοῦτο τοῖς τε μάντεσι καὶ τοῖς ἄρχουσιν. Ὡν οἱ μὲν 30 οὐκ εἶων παραμελεῖν οὐδ' ἀπειθεῖν, τῶν μὲν παλαιῶν προφέροντες Μενοικέα τὸν Κρέοντος καὶ Μακαρίαν τὴν

Ἡρακλέους, τῶν δ' ὕστερον Φερεκύδην τε τὸν σοφὸν ὑπὸ
 Λακεδαιμονίων ἀναιρεθέντα καὶ τὴν δορὰν αὐτοῦ κατὰ
 τι λόγιον ὑπὸ τῶν βασιλέων φρουρουμένην, Λεωνίδα
 τε τῷ χρησμῷ τρόπον τινὰ προθυσάμενον ἑαυτὸν ὑπὲρ
 5 τῆς Ἑλλάδος, ἔτι δὲ τοὺς ὑπὸ Θεμιστοκλέους σφαγια-
 σθέντας ὠμηστῇ Διονύσῳ πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμα-
 χίας· ἐκείνοις γὰρ ἐπιμαρτυρῆσαι τὰ κατορθώματα τοῦτο
 δὲ, ὡς Ἀγησίλαον ἀπὸ τῶν αὐτῶν Ἀγαμέμνονι τόπων ἐπὶ
 τοὺς αὐτοὺς στρατευόμενον πολεμίους ἤτησε μὲν ἡ θεὸς
 10 τὴν θυγατέρα σφάγιον καὶ ταύτην εἶδε τὴν ὄψιν ἐν Αὐ-
 λίδι κοιμώμενος, ὃ δ' οὐκ ἔδωκεν, ἀλλ' ἀπομαλθακῶθεις
 κατέλυσε τὴν στρατείαν ἄδοξον καὶ ἀτελῆ γενομένην. Οἱ
 δὲ τοῦναντίον ἀπηγόρευον, ὡς οὐδενὶ τῶν κρειπτόνων
 καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρεστὴν οὔσαν οὔτω βάρβαρον καὶ παρά-
 15 νομον θυσίαν· οὐ γὰρ τοὺς Τυφῶνας ἐκείνους οὐδὲ τοὺς
 Γίγαντας ἄρχειν, ἀλλὰ τὸν πάντων πατέρα θεῶν καὶ ἀν-
 θρώπων· δαίμονας δὲ χαίροντας ἀνθρώπων αἵματι καὶ
 φόνῳ πιστεύειν μὲν ἴσως ἐστὶν ἀβέλτερον, ὄντων δὲ τοι-
 οῦτων ἀμελητέον ὡς ἀδυνάτων· ἀσθενεῖα γὰρ καὶ μο-
 20 χθηρῶ ψυχῆς ἐμφύεσθαι καὶ παραμένειν τὰς ἀτόπους
 καὶ χαλεπὰς ἐπιθυμίας.

XXII. Ἐν τοιούτοις οὖν διαλόγοις τῶν πρώτων ὄν-
 των καὶ μάλιστα τοῦ Πελοπίδου διαποροῦντος, ἵππων
 ἐξ ἀγέλης πῶλος ἀποφυγοῦσα καὶ φερομένη διὰ τῶν
 25 ὄπλων, ὡς ἦν θέουσα κατ' αὐτοὺς ἐκείνους, ἐπέστη· καὶ
 τοῖς μὲν ἄλλοις θέαν παρεῖχεν ἢ τε χροῖα στίλβουσα τῆς
 χαίτης πυρσότατον ἢ τε γαυρότης καὶ τὸ σοβαρὸν καὶ τε-
 θαρρηκὸς τῆς φωνῆς, Θεόκριτος δὲ ὁ μάντις συμφρονή-
 σας ἀνεβόησε πρὸς τὸν Πελοπίδαν· „Ἦκει σοι τὸ ἱερεῖον,
 30 ὦ δαιμόνιε, καὶ παρθένον ἄλλην μὴ περιμένωμεν, ἀλλὰ
 χρῶ δεξάμενος ἦν ὁ θεὸς δίδωσιν.“ Ἐκ τούτου λαβόντες
 τὴν ἵππον ἐπὶ τοὺς τάφους ἤγον τῶν παρθένων, καὶ κα-

τευξάμενοι καὶ καταστέψαντες ἐνέτεμον αὐτοὶ τε χαίροντες καὶ λόγον εἰς τὸ στρατόπεδον περὶ τῆς ὄψεως τοῦ Πελοπίδου καὶ τῆς θυσίας διδόντες.

XXIII. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ τοῦ Ἐπαμεινώνδου τὴν φάλαγγα λοξὴν ἐπὶ τὸ εὐώνυμον ἔλκοντος, ὅπως τῶν ἄλλων 5 Ἑλλήνων ἀπωτάτω γένηται τὸ δεξιὸν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τὸν Κλεόμβροτον ἐξώσῃ προσπεσῶν ἀθρόως κατὰ κέρας καὶ βιασάμενος, οἱ μὲν πολέμιοι καταμαθόντες τὸ γινόμενον ἤρξαντο μετακινεῖν τῇ τάξει σφᾶς αὐτούς, καὶ τὸ δεξιὸν ἀνέπτυσσον καὶ περιῆγον ὡς κυκλωσόμενοι 10 καὶ περιβαλοῦντες ὑπὸ πλήθους τὸν Ἐπαμεινώνδαν, ὁ δὲ Πελοπίδας ἐν τούτῳ προεξέδραμε, καὶ συστρέψας τοὺς τριακοσίους δρόμῳ φθάνει πρὶν ἀνατεῖναι τὸν Κλεόμβροτον τὸ κέρας ἢ συναγαγεῖν πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ καὶ συγκλεισαι τὴν τάξιν, οὐ καθεστῶσιν, ἀλλὰ θορυβουμένοις 15 δι' ἀλλήλων τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπιβαλῶν. Καίτοι πάντων ἄκροι τεχνῖται καὶ σοφισταὶ τῶν πολεμικῶν ὄντες οἱ Σπαρτιαῖται πρὸς οὐδὲν οὕτως ἐπαίδευν αὐτούς καὶ συνείδιζον, ὡς τὸ μὴ πλανᾶσθαι μηδὲ ταράττεσθαι τάξεως διαλυθείσης, ἀλλὰ χρώμενοι πᾶσι πάντες ἐπιστάταις καὶ 20 ξενγίταις, ὅποι ποτὲ καὶ συνίστησιν ὁ κίνδυνος, καταλαμβάνειν καὶ συναρμόττειν καὶ μάχεσθαι παραπλησίως. Τότε δὲ ἡ τοῦ Ἐπαμεινώνδου φάλαγξ ἐπιφερομένη μόνοις ἐκείνοις καὶ παραλλάττουσα τοὺς ἄλλους, ὃ τε Πελοπίδας μετὰ τάχους ἀπίστου καὶ τόλμης ἐν τοῖς ὅπλοις γε- 25 νόμενος συνέχεον τὰ τε φρονήματα καὶ τὰς ἐπιστήμας αὐτῶν οὕτως, ὥστε φυγὴν καὶ φόνον Σπαρτιατῶν ὅσον οὐπω πρότερον γενέσθαι. Διὸ τῷ Ἐπαμεινώνδᾳ βοιω- 30 ταρχοῦντι μὴ βοιωταρχῶν, καὶ πάσης ἡγουμένῳ τῆς δυνάμεως μικροῦ μέρους ἄρχων, ἴσον ἠνέγκατο δόξης τῆς 30 νίκης ἐκείνης καὶ τοῦ κατορθώματος.

XXIV. Εἰς μέντοι Πελοπόννησον ἀμφοτέρω βοιω-

ταρχοῦντες ἐνέβαλον καὶ τῶν ἐθνῶν τὰ πλεῖστα προσή-
 γοντο, Λακεδαιμονίων ἀποστήσαντες Ἴλιον, Ἄργος, Ἀρ-
 καδίαν σύμπασαν, αὐτῆς τῆς Λακωνικῆς τὰ πλεῖστα.
 Καίτοι χειμῶνος μὲν ἦσαν αἱ περὶ τροπᾶς ἀκμαί, μηνὸς
 5 δὲ τοῦ τελευταίου φθίνοντος ὀλίγαι περιῆσαν ἡμέραι, καὶ
 τὴν ἀρχὴν ἔδει παραλαμβάνειν ἑτέρους εὐθύς ἰσταμένου
 τοῦ πρώτου μηνός, ἢ θνήσκειν τοὺς μὴ παραδιδόντας.
 Οἱ δὲ ἄλλοι βοιωτάρχαι καὶ τὸν νόμον δεδιότες τοῦτον
 καὶ τὸν χειμῶνα φεύγοντες ἀπάγειν ἔσπευδον ἐπ' οἴκου
 10 τὸ στράτευμα, Πελοπίδας δὲ πρῶτος Ἐπαμεινώνδῃ γε-
 νόμενος σύμψηφος καὶ συμπαρορησίας τοὺς πολίτας
 ἤγεν ἐπὶ τὴν Σπάρτην καὶ διεβίβαξε τὸν Εὐρώταν. Καὶ
 πολλὰς μὲν ἤρει πόλεις αὐτῶν, πᾶσαν δὲ τὴν χώραν
 ἐπόρθει μέχρι θαλάττης ἡγούμενος ἐπὶ μυριάδων Ἐλ-
 15 ληνικῆς στρατιᾶς, ἧς ἔλαττον ἢ δωδέκατον ἦσαν αὐτοὶ
 Θηβαῖοι μέρος. Ἄλλ' ἢ δόξα τῶν ἀνδρῶν ἄνευ δόγματος
 κοινοῦ καὶ ψηφίσματος ἐποίει τοὺς συμμάχους ἔπεσθαι
 σιωπῇ πάντας ἡγουμένοις ἐκείνοις. Ὁ γὰρ πρῶτος, ὡς
 20 σῶζειν δυνάμενον ἄρχοντα κατὰ φύσιν ἀποδίδωσι· κἂν
 ὥσπερ οἱ πλείοντες εὐδίας οὔσης ἢ παρ' ἀκτὴν ὀρμουῦντες
 ἀσελγῶς προσενεχθῶσι τοῖς κυβερνήταις καὶ θρασέως,
 ἅμα τῷ χειμῶνα καὶ κίνδυνον καταλαμβάνειν πρὸς ἐκεί-
 νους ἀποβλέπουσι καὶ τὰς ἐλπίδας ἐν ἐκείνοις ἔχουσι. Καὶ
 25 γὰρ Ἄργεῖοι καὶ Ἡλεῖοι καὶ Ἀρκαῖδες ἐν τοῖς συνεδρίοις
 ἐρίζοντες καὶ διαφερόμενοι πρὸς τοὺς Θηβαίους ὑπὲρ
 ἡγεμονίας, ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀγῶνων καὶ παρὰ τὰ δεινὰ τοῖς
 ἐκείνων αὐθαιρέτως πειθόμενοι στρατηγοῖς ἠκολούθουν.
 Ἐν ἐκείνῃ τῇ στρατείᾳ πᾶσαν μὲν Ἀρκαδίαν εἰς μίαν δύ-
 30 ναμιν συνέστησαν, τὴν δὲ Μεσσηνίαν χώραν νεμομένων
 Σπαρτιατῶν ἀποτεμόμενοι τοὺς παλαιοὺς Μεσσηνίους
 ἐκάλουν καὶ κατήγον Ἰθώμην συνοικίσαντες, ἀπιόντες

δὲ ἐπ' οἴκου διὰ Κεργραεῶν Ἀθηναίους ἐνίκων ἐπιχειροῦντας ἀψιμαχεῖν περὶ τὰ στενὰ καὶ κωλύειν τὴν πορείαν.

XXV. Ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὑπερηγάπων τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν τύχην ἐθαύμαζον, ὁ δὲ συγγενῆς 5 καὶ πολιτικὸς φθόνος ἅμα τῇ δόξῃ τῶν ἀνδρῶν συναυξόμενος οὐ καλὰς οὐδὲ πρεπούσας ὑποδοχὰς παρεσκεύαζεν αὐτοῖς. Θανάτου γὰρ ἀμφοτέροι δίκας ἐφυγον ἐπανελθόντες, ὅτι τοῦ νόμου κελεύοντος ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ 10 παραδοῦναι τὴν βοιωταρχίαν ἑτέροις, ὃν Βουκάτιον ὄνομάξουσιν, τέτταρας ὄλους προσεπεβάλλοντο μῆνας, ἐν οἷς τὰ περὶ Μεσσηνίην καὶ Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Λακωνικὴν διώκησαν. Εἰσῆχθη μὲν οὖν πρότερος εἰς τὸ δικαστήριον Πελοπίδας, διὸ καὶ μᾶλλον ἐκινδύνευσεν, ἀμφοτέροι δὲ 15 ἀπελύθησαν. Τὸ δὲ συκοφάντημα καὶ τὴν πείραν Ἐπαμεινῶνδας ἤνεγκε πρῶτος, μέγα μέρος ἀνδρείας καὶ μεγαλοψυχίας τὴν ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀνεξικακίαν ποιούμενος, Πελοπίδας δὲ καὶ φύσει θυμοειδέστερος ὢν, καὶ παροξυνόμενος ὑπὸ τῶν φίλων ἀμύνασθαι τοὺς ἐχθρούς, ἐπέλαβετο τοιαύτης αἰτίας. Μενεκλείδας ὁ ρήτωρ ἦν μὲν εἰς 20 τῶν μετὰ Πελοπίδου καὶ Μέλωνος εἰς τὴν Χάρωνος οἰκίαν συνελθόντων, ἐπεὶ δὲ τῶν ἰσῶν οὐκ ἤξιοῦτο παρὰ τοῖς Θεβαίοις, δεινότητος μὲν ὢν λέγειν, ἀκόλαστος δὲ καὶ κακοήθης τὸν τρόπον, ἐχρῆτο τῇ φύσει πρὸς τὸ συκοφαντεῖν καὶ διαβάλλειν τοὺς κρείττους, οὐδὲ μετὰ δί- 25 κην ἐκείνην παυσάμενος. Ἐπαμεινῶνδαν μὲν οὖν ἐξέκρουσε τῆς βοιωταρχίας καὶ κατεπολιτεύσατο πολὺν χρόνον, Πελοπίδαν δὲ πρὸς μὲν τὸν δῆμον οὐκ ἴσχυσε διαβαλεῖν, ἐπεχείρει δὲ συγκρουῖσαι τῷ Χάρωνι· καὶ κοινήν τινα τοῦ φθόνου παραμυθίαν ἔχοντος, ἃν ὢν αὐτοὶ μὴ 30 δύνανται βελτίους φανῆναι, τούτους ἀμῶς γέ πως ἑτέρων ἀποδείξωσι κακίους, πολὺς ἦν πρὸς τὸν δῆμον αὖξων τα

τοῦ Χάρωνος ἔργα καὶ τὰς στρατηγίας τὰς ἐκείνου καὶ
 τὰς νίκας ἐγκωμιάζων. Τῆς δὲ πρὸς Πλαταιᾶς ἱππομα-
 χίας, ἣν πρὸ τῶν Λευκτρικῶν ἐνίκησαν ἡγουμένου Χάρ-
 5 ρωνος, ἐπεχείρησεν ἀνάθημα τοιούδε ποιῆσαι. Ἄνδρο-
 κύδης ὁ Κυζικηνὸς ἐκλαβὼν παρὰ τῆς πόλεως πίνακα
 γράψαι μάχης ἐτέρας ἐπετέλει τὸ ἔργον ἐν Θήβαις· γενο-
 μένης δὲ τῆς ἀποστάσεως καὶ τοῦ πολέμου συμπεσόντος,
 οὐ πολὺ τοῦ τέλους ἔχειν ἐλλείποντα τὸν πίνακα παρ'
 10 ἑαυτοῖς οἱ Θηβαῖοι κατέσχον. Τοῦτον οὖν ὁ Μενεκλείδας
 ἐπεισεν ἀναθέντας ἐπιγράψαι τοῦνομα τοῦ Χάρωνος, ὡς
 ἀμαυρώσων τὴν Πελοπίδου καὶ Ἐπαμεινώνδου δόξαν.
 Ἦν δὲ ἀβέλτερος ἢ φιλοτιμία παρὰ τοσοῦτους καὶ τηλι-
 κούτους ἀγῶνας ἐνὸς ἔργου καὶ μιᾶς νίκης ἀγαπωμένης,
 ἐν ἣ Γεράνδαν τινὰ τῶν ἀσήμεων Σπαρτιατῶν καὶ τεσσα-
 15 ράκοντα μετ' αὐτοῦ πεσεῖν, ἄλλο δὲ οὐδὲν μέγα πραχθῆ-
 ναι λέγουσι. Τοῦτο τὸ ψήφισμα γράφεται Πελοπίδας
 παρανόμων, ἰσχυριζόμενος, ὅτι Θηβαίους οὐ πάτριον ἦν
 ἰδίᾳ κατ' ἄνδρα τιμᾶν, ἀλλὰ τῇ πατρίδι κοινῶς τὸ τῆς νί-
 κης ὄνομα σώζειν. Καὶ τὸν μὲν Χάρωνα παρὰ πᾶσαν τὴν
 20 δίκην ἐγκωμιάζων ἀφθόνηως διετέλεσε, τὸν δὲ Μενεκλεί-
 δαν βάσκανον καὶ πονηρὸν ἐξελέγχων καὶ τοὺς Θηβαίους
 ἐρωτῶν, εἰ μὴδὲν αὐτοῖς καλὸν πέπρακται..., ὃ μὴ Μενε-
 κλείδαν ζημιῶσαι χρήμασιν, ἃ μὴ δυνάμενος ἐκτίσαι διὰ
 25 πληθὸς ὕστερον ἐπεχείρησε κινήσαι καὶ μεταστῆσαι τὴν
 πολιτείαν. Ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τινὰ καὶ τοῦ βίου ἀπο-
 θεώρησιν.

XXVI. Ἐπεὶ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φερῶν τυράννου
 πολεμοῦντος μὲν ἐκ προδήλου πολλοῖς Θετταλῶν, ἐπι-
 βουλεύοντος δὲ πᾶσιν, ἐπρέσβευσαν εἰς Θήβας αἱ πόλεις
 30 στρατηγὸν αἰτούμεναι καὶ δύναμιν, ὁρῶν ὁ Πελοπίδας
 τὸν Ἐπαμεινώνδαν τὰς ἐν Πελοποννήσῳ πράξεις διοι-
 κεῖν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπέδωκε καὶ προσένειμε τοῖς Θεσσα-

λοῖς, μήτε τὴν ἰδίαν ἐπιστήμην καὶ δύναμιν ἀργοῦσαν
 περιορᾶν ὑπομένων, μήτε ὅπου πάρεστιν Ἐπαμεινώνδας
 ἑτέρου δεῖσθαι στρατηγοῦ νομίζων. Ὡς οὖν ἐστράτευσεν
 ἐπὶ Θεσσαλίαν μετὰ δυνάμεως, τὴν τε Λάρισσαν εὐθύς
 παρέλαβε καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἐλθόντα καὶ δεόμενον 5
 διαλλάττειν ἐπειρᾶτο καὶ ποιεῖν ἐκ τυράννου πρᾶον ἄρ-
 χοντα τοῖς Θεσσαλοῖς καὶ νόμιμον. Ὡς δὲ ἦν ἀνήκεστος
 καὶ θηριώδης καὶ πολλὴ μὲν ὠμότης αὐτοῦ, πολλὴ δὲ
 ἀσέλγεια καὶ πλεονεξία κατηγορεῖτο, τραχυνομένου τοῦ
 Πελοπίδου πρὸς αὐτὸν καὶ χαλεπαίνοντος ἀποδρᾶς ὄχητο 10
 μετὰ τῶν δορυφόρων. Ὁ δὲ Πελοπίδας ἄδειάν τε πολλὴν
 ἀπὸ τοῦ τυράννου τοῖς Θεσσαλοῖς ἀπολιπὼν καὶ πρὸς
 ἀλλήλους ὁμόνοιαν αὐτὸς εἰς Μακεδονίαν ἀπῆρε, Πτολε-
 μαίου μὲν Ἀλεξάνδρῳ τῷ βασιλεύοντι τῶν Μακεδόνων
 πολεμοῦντος, ἀμφοτέρων δὲ μεταπεμπομένων ἐκείνον 15
 ὡς διαλλακτὴν καὶ δικαστὴν καὶ σύμμαχον καὶ βοηθὸν
 τοῦ δοκοῦντος ἀδικεῖσθαι γενησόμενον. Ἐλθὼν δὲ καὶ
 διαλύσας τὰς διαφορὰς καὶ καταγαγὼν τοὺς φεύγοντας,
 ὄμηρον ἔλαβε τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Φίλιππον καὶ
 20 ἑξήκοντα παῖδας ἄλλους τῶν ἐπιφανεστάτων καὶ κατέ-
 στησεν εἰς Θήβας, ἐπιδειξάμενος τοῖς Ἑλλησιν, ὡς πόρρω
 διήκει τὰ Θηβαίων πράγματα τῇ δόξῃ τῆς δυνάμεως καὶ
 τῇ πίστει τῆς δικαιοσύνης. Οὗτος ἦν Φίλιππος ὁ τοῖς
 Ἑλλησιν ὕστερον πολεμήσας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, τότε
 δὲ καὶ ὢν ἐν Θήβαις παρὰ Παμμένει δίαιταν εἶχεν. Ἐκ 25
 δὲ τούτου καὶ ζηλωτῆς γεγονέναι ἔδοξεν Ἐπαμεινώνδου,
 τὸ περὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰς στρατηγίας δραστήριον
 ἴσως κατανοήσας, ὃ μικρὸν ἦν τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς
 μόριον, ἐγκρατείας δὲ καὶ δικαιοσύνης καὶ μεγαλοψυχίας
 καὶ πραότητος, οἷς ἦν ἀληθῶς μέγας ἐκείνος, οὐδὲν οὔτε 30
 φύσει Φίλιππος οὔτε μιμήσει μετέσχε.

XXVII. Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν τῶν Θετταλῶν αἰτιω-

μένων τὸν Φεραῖον Ἀλέξανδρον ὡς διαταράττοντα τὰς
 πόλεις, ἀπεστάλη μετὰ Ἴσμηνίου πρεσβεύων ὁ Πελοπί-
 δας· καὶ παρῆν οὔτε οἰκοθεν ἄγων δύναμιν οὔτε πόλε-
 μον προσδοκῆσας, αὐτοῖς δὲ τοῖς Θετταλοῖς χρῆσθαι πρὸς
 5 τὸ κατεπεῖγον τῶν πραγμάτων ἀναγκαζόμενος. Ἐν τού-
 τῳ δὲ πάλιν τῶν κατὰ Μακεδονίαν ταραττομένων (ὁ γὰρ
 Πτολεμαῖος ἀνηγήκει τὸν βασιλέα καὶ τὴν ἀρχὴν κατέ-
 σχεν, οἱ δὲ φίλοι τοῦ τεθνηκότος ἐκάλουν τὸν Πελοπί-
 δαν), βουλόμενος μὲν ἐπιφανῆσαι τοῖς πράγμασιν, ἰδίους
 10 δὲ στρατιώτας οὐκ ἔχων, μισθοφόρους τινὰς αὐτόθεν
 προσλαβόμενος μετὰ τούτων εὐθύς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὸν
 Πτολεμαῖον. Ὡς δ' ἐγγὺς ἀλλήλων ἐγένοντο, τοὺς μὲν
 μισθοφόρους Πτολεμαῖος χρήμασι διαφθείρας ἐπεισεν
 ὡς αὐτὸν μεταστῆναι, τοῦ δὲ Πελοπίδου τὴν δόξαν αὐ-
 15 τὴν καὶ τοῦνομα δεδοικῶς ἀπήντησεν ὡς κρείσσοι, καὶ
 δεξιωσάμενος καὶ δεηθεὶς ὠμολόγησε τὴν μὲν ἀρχὴν τοῖς
 τοῦ τεθνηκότος ἀδελφοῖς διαφυλάξειν, Θεβαίους δὲ τὸν
 αὐτὸν ἐχθρὸν ἔξειν καὶ φίλον· ὁμήρους δ' ἐπὶ τούτοις
 τὸν υἱὸν Φιλόξενον ἔδωκε καὶ πεντήκοντα τῶν ἐταίρων.
 20 Τούτους μὲν οὖν ἀπέστειλεν εἰς Θήβας ὁ Πελοπίδας,
 αὐτὸς δὲ βαρέως φέρων τὴν τῶν μισθοφόρων προδοσίαν,
 καὶ πυνθανόμενος τὰ πλείστα τῶν χρημάτων αὐτοῖς καὶ
 παῖδας καὶ γυναῖκας ἀποκείσθαι περὶ Φάρσαλον, ὥστε
 25 σθαι, συναγαγὼν τῶν Θεσσαλῶν τινὰς ἦκεν εἰς Φάρσα-
 λον. Ἀρτίως δ' αὐτοῦ παρεληλυθότος Ἀλέξανδρος ὁ
 τύραννος ἐπεφαίνεται μετὰ τῆς δυνάμεως. Καὶ νομίσαν-
 τες οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἀπολογησόμενον ἦκειν ἐβάδι-
 ζον αὐτοὶ πρὸς αὐτόν, ἐξώλη μὲν ὄντα καὶ μαιφόνον εἰ-
 30 δότες, διὰ δὲ τὰς Θήβας καὶ τὸ περὶ αὐτοὺς ἀξίωμα καὶ
 δόξαν οὐδὲν ἂν παθεῖν προσδοκῆσαντες. Ὁ δὲ, ὡς εἶδεν
 ἀνόπλους καὶ μόνους προσιόντας, ἐκείνους μὲν εὐθύς

συνέλαβε, τὴν δὲ Φάρσαλον κατέσχε, φρίκην δὲ καὶ φόβον ἐνειργάσατο τοῖς ὑπηκόοις πᾶσιν ὡς γε μετὰ τὴν τηλικαύτην ἀδικίαν καὶ τόλμαν ἀφειδήσων ἀπάντων καὶ χρησόμενος οὕτω τοῖς παραπίπτουσιν ἀνθρώποις καὶ πράγμασιν, ὡς τότε γε κομιδῇ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀπε- 5 γνωκώς.

XXVIII. Οἱ μὲν οὖν Θηβαῖοι ταῦτα ἀκούσαντες ἔφερον βαρέως καὶ στρατιὰν ἐξέπεμπον εὐθύς, δι' ὄργην τινα πρὸς τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἐτέρους ἀποδειξαντες ἄρχοντας. Τὸν δὲ Πελοπίδαν εἰς τὰς Φεράς ἀπαγαγὼν ὁ 10 τύραννος τὸ μὲν πρῶτον εἶα τοὺς βουλομένους αὐτῷ διαλέγεσθαι, νομίζων ἔλεινόν γε γονέναι καὶ ταπεινὸν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς· ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν Φεραίους ὁ Πελοπίδας ὀδυρομένους παρεκάλει θαρρεῖν, ὡς νῦν μάλιστα δῶσοντος τοῦ τυράννου δίκην, πρὸς δὲ αὐτὸν ἐκείνου 15 ἀποστείλας ἔλεγεν, ὡς ἄτοπός ἐστι τοὺς μὲν ἀθλίους πολίτας καὶ μηδὲν ἀδικοῦντας ὁσημέραι στρεβλῶν καὶ φονεύων, αὐτοῦ δὲ φειδόμενος, ὃν μάλιστα γινώσκει τιμωρησόμενον αὐτὸν ἄνευ διαφύγῃ, θαυμάσας τὸ φρόνημα 20 καὶ τὴν ἄδειαν αὐτοῦ „Τί δέ“ φησὶ „σπεύδει Πελοπίδας ἀποθανεῖν;“ Κἀκεῖνος ἀκούσας „Ὅπως“ εἶπε „σὺ τάχιον ἀπολῆ, μᾶλλον ἢ νῦν θεομισῆς γενόμενος.“ Ἐκ τούτου διεκώλυσεν ἐντυγχάνειν αὐτῷ τοὺς ἐκτός. Ἡ δὲ Θήβη, θυγάτηρ μὲν Ἰάσονος οὕσα, γυνὴ δὲ Ἀλεξάνδρου, πυνθανομένη παρὰ τῶν φυλαττόντων Πελοπίδαν τὸ θαρρα- 25 λείον αὐτοῦ καὶ γενναῖον ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὸν ἄνδρα καὶ προσεῖπεῖν. Ὡς δὲ ἤλθε πρὸς αὐτὸν καὶ ἄτε δὴ γυνὴ τὸ μὲν μέγεθος τοῦ ἥθους οὐκ εὐθύς ἐν τοσαύτῃ συμφορᾷ κατεῖδε, κουρᾷ δὲ καὶ στολῇ καὶ διαίτῃ τεκμαιρομένη λυπρὰ καὶ μὴ πρέποντα τῇ δόξῃ πάσχειν αὐτὸν 30 ἀπεδάκρυσεν, τὸ μὲν πρῶτον ἀγνωῶν ὁ Πελοπίδας, τίς εἴη γυναικῶν, ἐθαύμαζεν, ὡς δὲ ἔγνω, πρῶτον ἠγόρευσεν αὐ-

τὴν πατρόθεν· ἦν γὰρ τῷ Ἰάσονι συνηθὴς καὶ φίλος. Εἰπούσης δὲ ἐκείνης „Ἐλεῶ σου τὴν γυναῖκα“ „Καὶ γὰρ ἐγὼ σε“ εἶπεν „ὅτι ἄδετος οὐσα ὑπομένεις Ἀλέξανδρον.“ Οὗτος ἐθιγὲ πῶς ὁ λόγος τῆς γυναικός· ἐβαρύνετο γὰρ
 5 τὴν ὀμότητα καὶ τὴν ὕβριν τοῦ τυράννου, μετὰ τῆς ἄλλης ἀσελγείας καὶ τὸν νεώτατον αὐτῆς τῶν ἀδελφῶν παιδικὰ πεποιημένον. Διὸ καὶ συνεχῶς φοιτῶσα πρὸς τὸν Πελοπίδαν καὶ παρρησιαζομένη περὶ ὧν ἐπασχεν ὑπεπίπλατο θυμοῦ καὶ φρονήματος καὶ δυσμενείας πρὸς τὸν
 10 Ἀλέξανδρον.

XXIX. Ἐπεὶ δὲ οἱ στρατηγοὶ τῶν Θεβαίων εἰς τὴν Θετταλίαν ἐμβαλόντες ἐπραξαν οὐδέν, ἀλλὰ δι' ἀπειρίαν ἢ δυστυχίαν αἰσχροῦς ἀνεχώρησαν, ἐκείνων μὲν ἕκαστον ἢ πόλις μυρίαὶς δροσμάσι ἐξημίωσεν, Ἐπαμεινώνδαν δὲ
 15 μετὰ δυνάμεως ἀπέστειλεν. Εὐθύς οὖν κινήσις τις μεγάλη Θετταλῶν ἦν ἐπαιρομένων πρὸς τὴν δόξαν τοῦ στρατηγοῦ, καὶ τὰ πράγματα τοῦ τυράννου φοπῆς ἐδέετο μικρῶς ἀπολωλέναι· τοσοῦτος ἐνεπεπτώκει φόβος τοῖς
 20 περὶ αὐτὸν ἡγεμόσι καὶ φίλοις, τοσαύτη δὲ τοὺς ὑπηκόους ὄρμη πρὸς ἀπόστασιν εἶχε καὶ χαρὰ τοῦ μέλλοντος, ὡς νῦν ἐποψομένους δίκην διδόντα τὸν τύραννον. Οὐ μὴν ἄλλ' Ἐπαμεινώνδας τὴν αὐτοῦ δόξαν ἐν ὑστέρω τῆς Πελοπίδου σωτηρίας τιθέμενος, καὶ δεδοικώς, μὴ τῶν
 25 πραγμάτων ταραχθέντων ἀπογνοὺς ἑαυτὸν Ἀλέξανδρος ὡσπερ θηρίον τράπηται πρὸς ἐκεῖνον, ἐπηρωρετο τῷ κολέμφῳ, καὶ κύκλῳ περιῶν τῇ παρασκευῇ καὶ τῇ μελλήσει κατεσκευάσας καὶ συνέστειλε τὸν τύραννον, ὡς μήτε ἀνεῖναι τὸ αὔθαδες αὐτοῦ καὶ θρασυνόμενον μήτε τὸ πικρὸν καὶ θυμοειδὲς ἐξερθεῖσαι, πυνθανόμενος τὴν ὀμότητα
 30 καὶ τὴν ὀλιγωρίαν τῶν καλῶν καὶ δικαίων, ὡς ζῶντας μὲν ἀνθρώπους κατῶρυττεν, ἑτέροις δὲ δέρματα σωῶν ἀγρίων καὶ ἄρκτων περιτιθεῖς καὶ τοὺς θηρατικούς ἐπά-

γων κύννας καὶ διέσπα καὶ κατηκόντιζε, παιδιᾶ ταύτη χρώ-
 μενος, Μελιβοία δὲ καὶ Σκοτούση, πόλεσιν ἐνσπόνδοις
 καὶ φίλαις, ἐκκλησιαζούσαις περιστήσας ἅμα τοὺς δορυ-
 φόρους ἤβηδὸν ἀπέσφαξε, τὴν δὲ λόγῃην, ἣ Πολύφρονα
 τὸν θεῖον ἀπέκτεινε, καθιερώσας καὶ καταστέψας ἔθνευεν 5
 ὡσπερ θεῶ καὶ Τύχῳ α προσηγόρευε. Τραγῶδὸν δὲ ποτε
 θεώμενος Εὐριπίδου Τροάδας ὑποκρινόμενον ᾤχετο
 ἀπιῶν ἐκ τοῦ θεάτρου, καὶ πέμψας πρὸς αὐτὸν ἐκέλευε
 θαρρεῖν καὶ μηδὲν ἀγωνίζεσθαι διὰ τοῦτο χεῖρον, οὐ γὰρ
 ἐκείνου καταφρονῶν ἀπελθεῖν, ἀλλ' αἰσχυνόμενος τοὺς 10
 πολίτας, εἰ μηδένα πώποτε τῶν ὑπ' αὐτοῦ φονευομένων
 ἤληκῶς ἐπὶ τοῖς Ἐκάβης καὶ Ἀνδρομάχης κακοῖς ὀφθή-
 σεται δακρῶν. Οὗτος μέντοι τὴν δόξαν αὐτὴν καὶ τοῦ-
 νομα καὶ τὸ πρόσχημα τῆς Ἐπαμεινώνδου στρατηγίας
 καταπλαγείς

15

ἔπτῃξ' ἀλέκτωρ δοῦλος ὧς κλίνας πτερὸν,
 4 καὶ τοὺς ἀπολογησομένους ταχὺ πρὸς αὐτὸν ἐπεμπεν. Ὁ
 δὲ συνθέσθαι μὲν εἰρήνην καὶ φιλίαν πρὸς τοιοῦτον ἄν-
 δρα Θηβαίοις οὐχ ὑπέμεινε, σπεισάμενος δὲ τριακονθη-
 μέρους ἀνοχᾶς τοῦ πολέμου καὶ λαβὼν τὸν Πελοπίδαν 20
 καὶ τὸν Ἴσμηνίαν ἀνεχώρησεν.

XXX. Οἱ δὲ Θηβαῖοι παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ
 τῶν Ἀθηναίων αἰσθόμενοι πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα πρέ-
 σβεις ἀναβαίνοντας ὑπὲρ συμμαχίας, ἐπεμψαν καὶ αὐτοὶ
 Πελοπίδαν, ἄριστα βουλευσάμενοι πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ. 25
 Πρῶτον μὲν γὰρ ἀνέβαινε διὰ τῶν βασιλέως ἐπαρχιῶν
 ὀνομαστὸς ὢν καὶ περιβόητος· οὐ γὰρ ἤρέμα δικτὸ τῆς
 Ἀσίας οὐδ' ἐπὶ μικρὸν ἢ δόξα τῶν πρὸς Λακεδαιμονίους
 ἀγῶνων, ἀλλ', ὡς πρῶτος περὶ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης
 ἐξέδραμε λόγος, αἶετινος καινοῦ προστιθεμένου κατορ- 30
 θώματος ἀύξανομένη καὶ ἀναβαίνουσα πορρωτάτῳ κα-
 τέσχεν· ἔπειτα τοῖς ἐπὶ θύραις σατράπαις καὶ στρατηγοῖς

καὶ ἠγεμόσιν ὄφθεις θαῦμα καὶ λόγον παρέσχευ, ὡς οὗτος ἀνὴρ ἐστὶν ὁ γῆς καὶ θαλάττης ἐκβαλὼν Λακεδαιμονίους καὶ συστειλας ὑπὸ Ταῦγετον καὶ τὸν Εὐρώταν τὴν Σπάρτην τὴν ὀλίγον ἔμπροσθεν βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ καὶ
 5 Πέρσαις δι' Ἀγησιλάου τὸν περὶ Σούσων καὶ Ἐκβατάνων ἐπαραμένην πόλεμον. Ταῦτ' οὖν ὁ Ἀρταξέρξης ἔχαιρε, καὶ τὸν Πελοπίδαν [ἔτι μᾶλλον] ἐθαύμαζε τῇ δόξῃ καὶ μέγαν ἐποίει τὰς τιμαῖς, ὑπὸ τῶν μεγίστων εὐδαιμονῶν εἶσθαι καὶ θεραπεύεσθαι βουλόμενος δοκεῖν. Ἐπεὶ δὲ
 10 καὶ τὴν ὄψιν [αὐτοῦ] εἶδε καὶ τοὺς λόγους κατενόησε, τῶν μὲν Ἀττικῶν βεβαιοτέρους, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων ἀπλουστέρους ὄντας, ἔτι μᾶλλον ἠγάπησε, καὶ πάθος βασιλικὸν παθὼν οὐκ ἀπεκρύψατο τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα τιμῆν, οὐδ' ἔλαθε τοὺς ἄλλους πρέσβεις πλείστον νέμων
 15 ἐκείνῳ. Καίτοι δοκεῖ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων Ἀνταλκίδαυ τιμῆσαι τὸν Λακεδαιμόνιον, ὅτι τὸν στέφανον, ὃν πίνων περιέκειτο, βάψας εἰς μύρον ἀπέστειλε. Πελοπίδα δὲ οὕτω μὲν οὐκ ἐνετρύφησε, δῶρα δὲ λαμπρότατα καὶ μέγιστα τῶν νομιζομένων ἐξέπεμψε καὶ τὰς ἀξιώσεις ἐπε-
 20 κύρωσεν, αὐτονόμους μὲν εἶναι τοὺς Ἕλληνας, οἰκείσθαι δὲ Μεσσήνην, Θηβαίους δὲ πατρικοὺς φίλους νομιζεσθαι βασιλέως. Ταύτας ἔχων τὰς ἀποκρίσεις, τῶν δὲ δῶρων οὐδέν, ὃ τι μὴ χάριτος ἦν σύμβολον καὶ φιλοφροσύνης, δεξάμενος ἀνέξευξεν· ὃ καὶ μάλιστα τοὺς ἄλλους πρέ-
 25 σβεις διέβαλε. Τιμαγόραν γοῦν Ἀθηναῖοι κρίναντες ἀπέκτειναν, εἰ μὲν ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν δωρεῶν, ὀρθῶς καὶ δικαίως· οὐ γὰρ μόνον χρυσίου οὐδὲ ἀργύριον ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ κλίνην πολυτελῆ καὶ στρώτας θεράποντας, ὡς τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἐπισταμένων, ἔτι δὲ βοῦς ὀγδοήκοντα
 30 καὶ βουκόλους, ὡς δὴ πρὸς ἀρρωστίαν τινὰ γάλακτος βοείου δεόμενος, τέλος δὲ κατέβαινε ἐπὶ θάλασσαν ἐν φορεῖῳ κομιζόμενος, καὶ τέσσαρα τάλαντα τοῖς κομιζοῦσι

μισθὸς ἐδόθη παρὰ βασιλέως· ἀλλ' εἰκεν οὐχ ἡ δωροδοκία μάλιστα παροξῦναι τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπικράτους γοῦν ποτε τοῦ σακεσφόρου μήτε ἀρνούμενου δῶρα δέξασθαι παρὰ βασιλέως, ψήφισμά τε γράφειν φάσκοντος ἀντὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων χειροτονεῖσθαι κατ' ἐνιαυτὸν ἐννέα δὲ πρέσβεις πρὸς βασιλέα τῶν δημοτικῶν καὶ πενήτων, ὅπως λαμβάνοντες εὐπορῶσιν, ἐγέλασεν ὁ δῆμος· ἀλλ' ὅτι Θηβαίοις ἐγεγόνει πάντα χαλεπῶς ἔφερον, οὐ λογιζόμενοι τὴν Πελοπίδου δόξαν, ὅσων ἦν φητορειῶν καὶ λόγων κρείττων παρ' ἀνθρώπων θεραπεύοντι τοὺς τῶν ὄπλων 10 αἰεὶ κρατοῦντας.

XXXI. Ἡ μὲν οὖν πρεσβεία τῷ Πελοπίδᾳ προσέειπεν οὐ μικρὰν εὐνοίαν ἐπανελθόντι διὰ τὸν Μεσσήνης συν-
 295 οικισμὸν καὶ τὴν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων αὐτονομίαν· Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ Φεραίου πάλιν εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν 15 ἀναδραμόντος καὶ Θεσσαλῶν μὲν οὐκ ὀλίγας περικόπτοντος πόλεις, Φθιώτας δὲ Ἀχαιοὺς ἅπαντας καὶ τὸ Μαγνήτων ἔθνος ἔμφρουρον πεποικημένου, πυνδανόμεναι Πελοπίδαν ἐπανήκειν αἱ πόλεις εὐθύς ἐπρέσβευον εἰς Θήβας αἰτούμεναι δύναμιν καὶ στρατηγὸν ἐκείνον. Ψη-
 20 φισαμένων δὲ τῶν Θηβαίων προθύμως καὶ ταχὺ πάντων ἐτοιμῶν γενομένων καὶ τοῦ στρατηγοῦ περὶ ἔξοδον ὄντος, ὁ μὲν ἥλιος ἐξέλιπε καὶ σκότος ἐν ἡμέρᾳ τὴν πόλιν ἔσχεν, ὁ δὲ Πελοπίδας ὄρῶν πρὸς τὸ φάσμα συντεταραγμένους ἅπαντας οὐκ ᾔετο δεῖν βιάζεσθαι καταφόβους καὶ δυσέλ-
 25 πιδας ὄντας οὐδὲ ἀποκινδυνεύειν ἑπτακισχιλλοῖς πολίταις, ἀλλ' ἑαυτὸν μόνον τοῖς Θεσσαλοῖς ἐπιδούς καὶ τριακοσίους τῶν ἱππέων ἐθελοντὰς ἀναλαβῶν καὶ ξένους ἐξώρμησεν, οὔτε τῶν μάντεων ἐώντων οὔτε τῶν ἄλλων συμπροθυμουμένων πολιτῶν· μέγα γὰρ ἐδόκει καὶ πρὸς 30 ἄνδρα λαμπρὸν ἐξ οὐρανοῦ γεγονέναι σημεῖον. Ὁ δὲ ἦν μὲν καὶ δι' ὀργὴν ὢν καθύβριστο θερμοτέρος ἐπὶ τὸν
 8*

Ἀλέξανδρον, ἤλπιζε δὲ καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ νοσοῦσαν ἤδη καὶ διεφθαρμένην εὐρήσειν ἐξ ὧν διελέκτο τῇ Θήβῃ. Μάλιστα δ' αὐτὸν καὶ παρεκάλει τὸ τῆς πράξεως κάλλος, ἐπιθυμοῦντα καὶ φιλοτιμούμενον ἐν οἷς χρόνοις Λακε-
 5 δαιμόνιοι Διονυσίῳ τῷ Σικελίας τυράννῳ στρατηγούς καὶ ἀρμοστὰς ἐπεμπον, Ἀθηναῖοι δὲ μισθοδότην Ἀλέξανδρον εἶχον καὶ χαλκοῦν ἴστασαν ὡς εὐεργέτην, τότε τοῖς Ἑλλήσιν ἐπιδείξαι Θηβαίους μόνους ὑπὲρ τῶν τυραννουμένων στρατενομένους καὶ καταλύοντας ἐν τοῖς
 10 Ἑλλήσι τὰς παρανόμους καὶ βιαίους δυναστείας.

XXXII. Ὡς οὖν εἰς Φάρσαλον ἐλθὼν ἤθροισε τὴν δύναμιν, εὐθύς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ δὲ Θηβαίους μὲν ὀλίγους περὶ τὸν Πελοπίδαν ὄρων, αὐτὸς δὲ πλείους ἔχων ἢ διπλασίους ὀπλίτας τῶν Θεσσαλῶν ἀπήν-
 15 τα πρὸς τὸ Θετίδειον. Εἰπόντος δὲ τινος τῷ Πελοπίδᾳ πολλοὺς ἔχοντα τὸν τύραννον ἐπέρχεσθαι „Βέλτιον“ ἔφη, „πλείονας γὰρ νικήσομεν.“ Ἀνατεινόντων δὲ πρὸς τὸ μέσον κατὰ τὰς καλουμένας Κυνος κεφαλὰς λόφων περι-
 κλινοῦν καὶ ὑψηλῶν, ὥρμησαν ἀμφοτέροι τούτους κατα-
 20 λαβεῖν τοῖς πεξοῖς. Τοὺς δ' ἰππεῖς ὁ Πελοπίδας πολλοὺς κἀγαθοὺς ὄντας ἐφῆκε τοῖς ἰππεῦσι τῶν πολεμίων. Ὡς δὲ οὗτοι μὲν ἐκράτουν καὶ συνεξέπεσον εἰς τὸ πεδίον τοῖς φεύγουσιν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐφθῆ τοὺς λόφους καταλαβῶν, τοῖς ὀπλίταις τῶν Θεσσαλῶν ὕστερον ἐπερχο-
 25 μένοις καὶ πρὸς ἰσχυρὰ καὶ μετέωρα χωρία βιαζομένοις ἐμβαλῶν ἔκτεινε τοὺς πρώτους, οἱ δὲ ἄλλοι πληγὰς λαβόντες οὐδὲν ἔπρασσον. Κατιδῶν οὖν ὁ Πελοπίδας τοὺς μὲν ἰππεῖς ἀνεκαλεῖτο καὶ πρὸς τὸ συνεστηκὸς τῶν πολεμίων ἐλαύνειν ἐκέλευεν, αὐτὸς δὲ συνέμιξε δρόμῳ τοῖς
 30 περὶ τοὺς λόφους μαχομένοις εὐθύς τὴν ἀσπίδα λαβῶν. Καὶ διὰ τῶν ὀπισθεν ὠσάμενος εἰς τοὺς πρώτους τοσαύτην ἐνεποίησε φάμην καὶ προθυμίαν ἅπασιν, ὥστε καὶ

τοῖς πολεμίοις ἑτέροισι δοκεῖν γεγονότας καὶ σώμασι καὶ
 ψυχαῖς ἐπέρχεσθαι. Καὶ δύο μὲν ἢ τρεῖς ἀπεκρούσαντο
 προσβολάς, ὀρῶντες δὲ καὶ τούτους ἐπιβαίνοντας εὐρώ-
 στως καὶ τὴν ἵππον ἀπὸ τῆς διώξεως ἀναστρέφουσιν
 εἶξαν, ἐπὶ σκέλος ποιούμενοι τὴν ἀναχώρησιν. Ὁ δὲ Πε- 5
 λοπίδας ἀπὸ τῶν ἄκρων κατιδὼν ἅπαν τὸ στρατόπεδον
 τῶν πολεμίων οὕτω μὲν εἰς φυγὴν τετραμμένον, ἤδη δὲ
 δορυβου καὶ ταραχῆς ἀναπιμπλάμενον, ἔστη καὶ περιέ-
 βλεψεν αὐτὸν ζητῶν τὸν Ἀλέξανδρον. Ὡς δ' εἶδεν ἐπὶ
 296 τοῦ δεξιοῦ παραθαρρύνοντα καὶ συντάττοντα τοὺς μι- 10
 σθοφόρους, οὐ κατέσχε τῷ λογισμῷ τὴν ὀργήν, ἀλλὰ πρὸς
 τὴν βλέψιν ἀναφλεχθεὶς καὶ τῷ θυμῷ παραδοὺς τὸ σῶμα
 καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς πράξεως πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐξα-
 λόμενος ἐφέρετο βοῶν καὶ προκαλούμενος τὸν τυράννον.
 Ἐκεῖνος μὲν οὖν οὐκ ἐδέξατο τὴν ὀρμὴν οὐδὲ ὑπέμεινεν, 15
 ἀλλ' ἀναφυγὼν πρὸς τοὺς δορυφόρους ἐνέκρυσεν ἑαυ-
 τόν. Τῶν δὲ μισθοφόρων οἱ μὲν πρῶτοι συμβαλόντες εἰς
 χεῖρας ἀνεκόπησαν ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου, τινὲς δὲ καὶ πλη-
 γέντες ἐτελεύτησαν, οἱ δὲ πολλοὶ τοῖς δόρασι πόρρωθεν
 διὰ τῶν ὀπλων τύπτοντες αὐτὸν κατετραυμάτιζον, ἕως 20
 οἱ Θεσσαλοὶ περιπαθήσαντες ἀπὸ τῶν λόφων δρόμῳ προσ-
 εβοήθησαν, ἤδη πεπτωκότος, οἱ τε ἱππεῖς προσελάσαν-
 τες ὄλην ἐτρέψαντο τὴν φάλαγγα καὶ διώξαντες ἐπὶ πλεῖ-
 στον ἐνέπλησαν νεκρῶν τὴν χώραν, πλεόν ἢ τρισχιλίουσ
 καταβαλόντες. 25

XXXIII. Τὸ μὲν οὖν Θηβαίων τοὺς παρόντας ἐπὶ τῇ
 τοῦ Πελοπίδου τελευτῇ βαρέως φέρειν, πατέρα καὶ σω-
 τήρα καὶ διδάσκαλον τῶν μεγίστων καὶ καλλίστων ἀγα-
 θῶν ἀποκαλοῦντας ἐκείνον, οὐ πάνυ θαυμαστὸν ἦν· οἱ
 δὲ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ σύμμαχοι πᾶσαν ἀνθρωπίνην πρέπου- 30
 σαν ἀρετῇ τιμὴν τοῖς ψηφίσμασιν ὑπερβαλόντες, ἔτι μᾶλ-
 λον ἐπεδείξαντο τοῖς πάθεσι τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα χάριν.

- Τοὺς μὲν γὰρ παραγεγονότας τῷ ἔργῳ λέγουσι μήτε θώρακα θέσθαι μήτε ἵππον ἐκχαλινωῖσαι μήτε τραῦμα δῆσασθαι πρότερον, ὡς ἐπύθοντο τὴν ἐκείνου τελευτήν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ὄπλων θερμούς ἰόντας ἐπὶ τὸν νεκρὸν
 5 ὥσπερ αἰσθανόμενον, τὰ τῶν πολεμίων κύκλῳ περὶ τὸ σῶμα σωρεύειν λάφυρα, κεῖραι δὲ ἵππους, κείρασθαι δὲ καὶ αὐτούς, ἀπιόντας δὲ πολλοὺς ἐπὶ σκηναῖς μήτε πῦρ ἀνάψαι μήτε δεῖπνον ἐλέσθαι, σιγὴν δὲ καὶ κατήφειαν εἶναι τοῦ στρατοπέδου παντός, ὥσπερ οὐ νενικηκότων
 10 ἐπιφανεστάτην νίκην καὶ μεγίστην, ἀλλ' ἠττημένων ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ καταδεδουλωμένων. Ἐκ δὲ τῶν πόλεων, ὡς ἀπηγγέλη ταῦτα, παρήσαν αἱ τε ἀρχαὶ καὶ μετ' αὐτῶν ἔφηβοι καὶ παῖδες καὶ ἱερεῖς πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ σώματος, τρόπαια καὶ στεφάνους καὶ πανοπλίας χρυ-
 15 σᾶς ἐπιφέροντες. Ὡς δὲ ἐμελλεν ἐκκομίζεσθαι τὸ σῶμα προσελθόντες οἱ πρεσβύτατοι τῶν Θεσσαλῶν ἤτοιῦντο τοὺς Θεβαίους δι' αὐτῶν θάψαι τὸν νεκρὸν. Εἷς δὲ αὐτῶν ἔλεγεν, „Ἄνδρες σύμμαχοι, χάριν αἰτοῦμεν παρ' ὑμῶν κόσμον ἡμῖν ἐπὶ ἀτυχίᾳ τοσαύτῃ καὶ παραμυθίᾳ φέρου-
 20 σαν. Οὐ γὰρ ζῶντα Θεσσαλοὶ Πελοπίδαν προπέμψουσιν, οὐδὲ αἰσθανομένῳ τὰς ἀξίας τιμὰς ἀποδώσουσιν, ἀλλ' ἐὰν ψαῦσαι τε τοῦ νεκροῦ τύχωμεν καὶ δι' αὐτῶν κοσμηῆσαι καὶ θάψαι τὸ σῶμα, δόξομεν ὑμῖν οὐκ ἀπιστεῖν, ὅτι μείζων ἢ συμφορὰ γέγονε Θετταλοῖς ἢ Θεβαίοις· ὑμῖν
 25 μὲν γὰρ ἡγεμόνος ἀγαθοῦ μόνου, ἡμῖν δὲ καὶ τούτου καὶ τῆς ἐλευθερίας στέρεσθαι συμβέβηκε. Πῶς γὰρ ἔτι τολμήσομεν αἰτῆσαι στρατηγὸν ἄλλον παρ' ὑμῶν οὐκ ἀποδόντες Πελοπίδαν;“ Ταῦτα μὲν οἱ Θεβαῖοι συνεχώρησαν.
30. XXXIV. Ἐκείνων δὲ τῶν ταφῶν οὐ δοκοῦσιν ἕτεραι λαμπρότεραι γενέσθαι τοῖς τὸ λαμπρὸν οὐκ ἐν ἐλέφαντι καὶ χρυσῷ καὶ πορφύραις εἶναι νομίζουσιν, ὥσπερ Φίλι-

στος ὕμνων καὶ θαυμάζων τὴν Διουνσίου ταφὴν, οἶον
 τραγωδίας μεγάλης τῆς τυραννίδος ἐξόδιον θεατρικὸν
 γενομένην. Ἀλέξανδρος δὲ ὁ μέγας Ἡφαιστίωνος ἀπο-
 θανόντος οὐ μόνον ἵππους ἔκειρε καὶ ἡμίονους, ἀλλὰ καὶ
 τὰς ἐπάλλξεις ἀφείλε τῶν τειχῶν, ὡς ἂν δοκοῖεν αἱ πόλεις 5
 πενθεῖν, ἀντὶ τῆς πρόσθεν μορφῆς κούριμον σχῆμα καὶ
 ἄτιμον ἀναλαμβάνουσαι. Ταῦτα μὲν οὖν προστάγματα
 297 δεσποτῶν ὄντα καὶ μετὰ πολλῆς ἀνάγκης περαινόμενα
 καὶ μετὰ φθόνου τῶν τυχόντων καὶ μίσους τῶν βιαζομέ-
 νων οὐδεμιᾶς χάριτος ἦν οὐδὲ τιμῆς, ὄγκου δὲ βαρβαρι- 10
 κοῦ καὶ τρυφῆς καὶ ἀλαζονείας ἐπίδειξις εἰς κενὰ καὶ
 ἄζηλα τὴν περιουσίαν διατιθεμένων· ἀνὴρ δὲ δημοτικὸς
 ἐπὶ ξένης τεθνηκῶς, οὐ γυναικὸς, οὐ παίδων, οὐ συγγε-
 νῶν παρόντων, οὐ δεομένου τινός, οὐκ ἀναγκάζοντος,
 ὑπὸ δῆμων τοσοῦτων καὶ πόλεων ἀμιλλωμένων προπεμ- 15
 πόμενος καὶ συνεκκομιζόμενος καὶ στεφανούμενος εἰκό-
 τως ἐδόκει τὸν τελειότατον ἀπέχειν εὐδαιμονισμόν. Οὐ
 γὰρ, ὡς Ἀἰσωπος ἔφασκε, χαλεπώτατός ἐστιν ὁ τῶν εὐ-
 τυχούντων θάνατος, ἀλλὰ μακαριώτατος, εἰς ἀσφαλῆ
 χώραν τὰς εὐπραξίας κατατιθέμενος τῶν ἀγαθῶν καὶ 20
 τύχην μεταβάλλεσθαι μὴ ἀπολείπων. Διὸ βέλτιον ὁ Λά-
 κων τὸν Ὀλυμπιονίκην Διαγόραν ἐπιδόντα μὲν υἱοὺς
 στεφανουμένους Ὀλυμπίασιν, ἐπιδόντα δ' υἱωνοὺς
 καὶ θυγατριδοῦς ἀσπασάμενος „Κάτθανε“ εἶπε „Δια-
 γόρα· οὐκ εἰς τὸν Ὀλυμπον ἀναβήσῃ.“ Τὰς δὲ Ὀλυμ- 25
 πιακὰς καὶ Πυθικὰς νίκας οὐκ ἂν, οἶμαι, τις εἰς τὸ αὐτὸ
 συνθεῖς ἀπάσας ἐνὶ τῶν Πελοπίδου παραβαλεῖν ἀγώνων
 ἀξιόσειεν, οὓς πολλοὺς ἀγωνισάμενος καὶ κατορθώσας,
 καὶ τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἐν δόξῃ καὶ τιμῇ βιώσας, τέλος
 ἐν τῇ τρισκαιδεκάτῃ βιοιωταρχίᾳ τυραννοκτονία, μεμιγμέ- 30
 νην ἀριστείαν ἀριστεύων, ὑπὲρ τῆς τῶν Θεσσαλῶν ἔλευ-
 θερίας ἀπέθανεν.

XXXV. Ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ μεγάλα μὲν ἐλύπησε
 τοὺς συμμάχους, μείζονα δὲ ὠφέλησε. Θηβαῖοι γάρ, ὡς
 ἐπύθοντο τὴν τοῦ Πελοπίδου τελευτὴν, οὐδεμίαν ἀναβο-
 λὴν ποιησάμενοι τῆς τιμωρίας κατὰ τάχος ἐστράτευσαν
 5 ὀπλίταις ἑπτακισχιλίους, ἱππεῦσι δ' ἑπτακοσίοις, ἡγουμέ-
 νου Μαλκίτου καὶ Διογείτονος. Καταλαβόντες δὲ συνε-
 σταλμένον καὶ περικεκομμένον τῆς δυνάμεως Ἀλέξαν-
 δρον ἠνάγκασαν Θεσσαλοῖς μὲν ἀποδοῦναι τὰς πόλεις,
 αἷς εἶχεν αὐτῶν, Μάγνητας δὲ καὶ Φθιώτας Ἀχαιοὺς
 10 ἀφείναι καὶ τὰς φρουρὰς ἐξαγαγεῖν, ὁμοῦσαι δὲ αὐτὸν ἐφ'
 οὓς αὖ ἡγῶνται Θηβαῖοι καὶ κελεύσωσιν ἀκολουθήσειν.
 Θηβαῖοι μὲν οὖν τούτοις ἠρκέσθησαν· ἦν δὲ ὀλίγον
 ὕστερον τοῖς θεοῖς ὑπὲρ Πελοπίδου δίκην ἔδωκε διηγή-
 σομαι. Θῆβην τὴν συνοικοῦσαν αὐτῷ πρῶτον μὲν, ὡς
 15 εἰρηται, Πελοπίδας ἐδίδαξε μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἔξω λαμ-
 πρότητα καὶ παρασκευὴν τῆς τυραννίδος ἐντὸς τῶν ὀπλῶν
 καὶ τῶν φυλάκων οὔσαν· ἔπειτα δὲ φοβουμένη τὴν ἀπι-
 στίαν αὐτοῦ καὶ μισοῦσα τὴν ὠμότητα, συνθεμένη μετὰ
 τῶν ἀδελφῶν, τριῶν ὄντων, Τισιφόνου, Πυθολάου, Λυ-
 20 κόφρονος, ἐπεχείρει τόνδε τὸν τρόπον. Τὴν μὲν ἄλλην
 οἰκίαν τοῦ τυράννου κατεῖχον αἱ φυλακαὶ τῶν παρανυ-
 κτερευόντων, ὁ δὲ θάλαμος, ἐν ᾧ καθεύδειν εἰώθεσαν,
 ὑπερφῶς ἦν, καὶ πρὸ αὐτοῦ φυλακὴν εἶχε κύων δεδεμένος,
 πᾶσι φοβερός πλὴν αὐτοῖς ἐκείνοις καὶ ἐνὶ τῶν οἰκετῶν
 25 τῷ τρέφοντι. Καθ' ὃν οὖν ἐμελλε καιρὸν ἐπιχειρεῖν ἡ
 Θῆβη, τοὺς μὲν ἀδελφοὺς ἀφ' ἡμέρας εἶχε πλησίον ἐν οἴκῳ
 τιμὴν κεκρυμμένους, εἰσελθοῦσα δὲ, ὥσπερ εἰώθει, μόνη
 πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἦδη καθεύδοντα καὶ μετὰ μικρὸν
 πάλιν προελθοῦσα, τῷ μὲν οἰκέτῃ προσέταξεν ἀπάγειν
 30 ἔξω τὸν κύνα· βούλεσθαι γὰρ ἀναπαύεσθαι μεθ' ἡσυ-
 χίας ἐκεῖνον· αὐτὴ δὲ τὴν κλίμακα φοβουμένη μὴ κτύ-
 που παράσχη τῶν νεανίσκων ἀναβαινόντων ἐρίοις κατε-

στόρεσεν· εἶτα οὕτως ἀναγαγοῦσα τοὺς ἀδελφοὺς ξιφῆ-
 ρεις καὶ στήσασα πρὸ τῶν θυρῶν εἰσῆλθεν αὐτῇ, καὶ κα-
 θελοῦσα τὸ ξίφος ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς κρεμάμενον σημεῖον
 εἶναι τοῦ κατέχεσθαι τὸν ἄνδρα καὶ καθεύδειν ἔδειξεν.
 Ἐκπεπληγμένων δὲ τῶν νεανίσκων καὶ κατοκνούντων, 5
 198 κακίζουσα καὶ διομνυμένη μετ' ὀργῆς αὐτῇ τὸν Ἀλέξαν-
 δρον ἐξεγείρασα μηνύσειν τὴν πρᾶξιν, αἰσχυρθέντας
 αὐτοὺς ἅμα καὶ φοβηθέντας εἰσήγαγε καὶ περιέστησε τῇ
 κλίνῃ, προσφέρονσα τὸν λύχνον. Τῶν δὲ ὁ μὲν τοὺς πό-
 δας κατεῖχε πιέσας, ὁ δὲ τὴν κεφαλὴν λαβόμενος τῶν 10
 τριχῶν ἀνέκλασεν, ὁ δὲ τρίτος τῷ ξίφει τύπτων αὐτὸν
 διεχρήσατο, τῷ μὲν τάχει τῆς τελευτῆς πρῶτον ἴσως ἢ
 προσῆκον ἦν ἀποθανόντα, τῷ δὲ μόνον ἢ πρῶτον τυράν-
 νων ὑπὸ γυναικὸς ἰδίας ἀπολέσθαι καὶ τῇ μετὰ θάνατον
 αἰκίᾳ τοῦ σώματος ριφέντος καὶ πατηθέντος ὑπὸ τῶν 15
 Φεραίων ἄξια πεπονθέναι δόξαντα τῶν παρανομημάτων.

ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ.

20

I. Μάρκον δὲ Κλαύδιον τὸν πεντάκις ὑπατεύσαντα
 Ῥωμαίων Μάρκου μὲν υἱὸν γενέσθαι λέγουσι, κληθῆναι
 δὲ τῶν ἀπὸ τῆς οἰκίας πρῶτον Μάρκελλον, ὅπερ ἐστὶν 25
 Ἀρῆιον, ὧς φησι Ποσειδώνιος. Ἦν γὰρ τῇ μὲν ἐμπειρίᾳ
 πολεμικός, τῷ δὲ σώματι ῥωμαλέος, τῇ δὲ χειρὶ πλήκτης,
 τῇ δὲ φύσει φιλοπόλεμος κἀν τούτῳ δὴ πολὺ τὸ γαῦρον
 καὶ ἀγέρωχον ἐπιφαίνων ἐν τοῖς ἀγῶσι, τῷ δὲ ἄλλῳ τρόπῳ
 σῶφρων, φιλάνθρωπος, Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ λόγων 30
 ἄχρι τοῦ τιμᾶν καὶ θαυμάζειν τοὺς κατορθοῦντας ἔρα
 στής, αὐτὸς δὲ ὑπ' ἀσχολιῶν ἐφ' ὅσον ἦν πρόθυμος

ἀσκήσαι καὶ μαθεῖν οὐκ ἐξικόμενος. Εἰ γὰρ ἄλλοις τισὶν ἀνθρώποις ὁ θεός, ὥσπερ Ὅμηρος εἴρηκεν,

ἐκ νεότητος ἔδωκε καὶ εἰς γῆρας τολυπεύειν

ἀργαλέους πολέμους,

5 καὶ τοῖς τότε πρωτεύουσι Ῥωμαίων, οἱ νέοι μὲν ὄντες περὶ Σικελίαν Καρχηδονίοις, ἀκμάζοντες δὲ Γαλάταις ὑπὲρ αὐτῆς Ἰταλίας ἐπολέμουν, ἤδη δὲ γηρῶντες Ἀννίβα πάλιν συνείχοντο καὶ Καρχηδονίοις, οὐκ ἔχοντες, ὥσπερ οἱ πολλοὶ, διὰ γῆρας ἀνάπαιυσιν στρατειῶν, ἀλλ' ἐπι
10 στρατηγίας πολέμων καὶ ἡγεμονίας κατ' εὐγένειαν καὶ ἀρετὴν ἀγόμενοι.

II. Μάρκελλος δὲ πρὸς οὐδὲν μὲν ἦν μάχης εἶδος ἀργὸς οὐδὲ ἀνάσκητος, αὐτὸς δ' ἑαυτοῦ κράτιστος ἐν τῷ μονομαχεῖν γενόμενος οὐδεμίαν πρόκλησιν ἔφυγε, πάν-
15 τας δὲ τοὺς προκαλεσαμένους ἀπέκτεινεν. Ἐν δὲ Σικελίᾳ τὸν ἀδελφὸν Ὀτακίλιον κινδυνεύοντα διέσωσεν ὑπερασπίσας καὶ ἀποκτείνας τοὺς ἐπιφερομένους. Ἀνθ' ὧν ὄντι μὲν ἔτι νέφ' στέφανοι καὶ γέρα παρὰ τῶν στρατηγῶν ἦσαν, εὐδοκιμοῦντα δὲ μᾶλλον ἀγορανόμον μὲν ἀπέδειξε
20 τῆς ἐπιφανεστέρας τάξεως ὁ δῆμος, οἱ δὲ ἱερεῖς αὔγουρα. Τοῦτο δ' ἐστὶν ἱεροσύνης εἶδος, ᾧ μάλιστα τὴν ἀπ' οἰωνῶν μαντικὴν ἐπιβλέπειν καὶ παραφυλάττειν νόμος δέδωκεν. Ἦναγκάσθη δὲ ἀγορανομῶν δίκην ἀβούλητον εἰσενεγκεῖν. Ἦν γὰρ αὐτῷ παῖς ὁμώνυμος ἐν ᾧρα, τὴν
25 ὄψιν ἐκπρεπῆς, οὐχ ἤττον δὲ τῷ σωφρονεῖν καὶ πεκαυδεῦσθαι περιβλεπτος ὑπὸ τῶν πολιτῶν· τούτῳ Καπετωλίνοσ ὁ τοῦ Μαρκελλοῦ συνάρχων, ἀσελγῆς ἀνὴρ καὶ θρασύς, ἐρῶν λόγους προσήνεγκε. Τοῦ δὲ παιδὸς τὸ μὲν πρῶτον αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸν ἀποτριψαμένου τὴν πείραν,
30 ὡς δὲ αὐθις ἐπεχείρησε κατειπόντος πρὸς τὸν πατέρα, βαρέως ἐνεγκῶν ὁ Μάρκελλος προσήγγειλε τῇ βουλῇ τὸν ἀνθρώπον. Ὁ δὲ πολλὰς μὲν ἀποδράσεις καὶ παραγρα-

φὰς ἐμηχανᾶτο, τοὺς δημάρχους ἐπικαλούμενος, ἐκείνων δὲ μὴ προσδεχομένων τὴν ἐπίκλησιν ἀρνήσει τὴν αἰτίαν ἐφευγε. Καὶ μάρτυρος οὐδενὸς τῶν λόγων γενοῦτος ἔδοξε μεταπέμπεσθαι τὸν παῖδα τῇ βουλῇ. Παραγενομένου δ' ἰδόντες ἐρύθημα καὶ δάκρυον καὶ μεμιγμένον 5 ἀπαύστῳ τῷ θυμουμένῳ τὸ αἰδούμενον, οὐδενὸς ἄλλου δεηθέντες τεκμηρίου κατεψηφίσαντο καὶ χρήμασιν ἐξημίωσαν Καπετωλίνον, ἐξ ὧν ὁ Μάρκελλος ἀργυρᾶ λοιβῆα ποιησάμενος τοῖς θεοῖς καθιέρωσεν.

III. Ἐπεὶ δὲ τοῦ πρώτου τῶν Καρχηδονίων πολέμων 10 ἔτει δευτέρῳ καὶ εἰκοστῷ συναιρεθέντος ἀρχαὶ πάλιν Γαλατικῶν ἀγῶνων διεδέχοντο τὴν Ῥώμην, οἱ δὲ τὴν ὑπαλπίαν νεμόμενοι τῆς Ἰταλίας Ἴνσομβρες, Κελτικὸν ἔθνος, μεγάλοι καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες δυνάμεις ἐκάλουν καὶ μετεπέμποντο Γαλατῶν τοὺς μισθοῦ στρατευομένους, οἱ 15 Γαισάται καλοῦνται, θαυμαστὸν μὲν ἔδοκει καὶ τύχης ἀγαθῆς γενέσθαι τὸ μὴ συρραγῆναι τὸν Κελτικὸν εἰς τὸ αὐτὸ τῷ Λιβυκῷ πόλεμον, ἀλλ' ὥσπερ ἐφεδρεῖαν εἰληφότες τοὺς Γαλάτας, ὀρθῶς καὶ δικαίως ἀτρεμήσαντας μαχομένων ἐκείνων, οὕτω τότε δὴ τοῖς νευικηκόσιν ἐπ-20 αποδύεσθαι καὶ προκαλεῖσθαι σχολὴν ἄγοντας· οὐ μὴν ἀλλὰ μέγαν ἢ τε χῶρα παρεῖχε φόβον διὰ τὴν γειτνίασιν ὁμόρῳ καὶ προσοίκῳ πολέμῳ συνοισομένοις καὶ τὸ παλαιὸν ἀξίωμα τῶν Γαλατῶν, οὓς μάλιστα Ῥωμαῖοι δεῖσαι δοκοῦσιν, ἅτε δὴ καὶ τὴν πόλιν ὑπ' αὐτῶν ἀποβαλόντες, 25 ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ θέμενοι νόμον ἀτελεῖς εἶναι στρατείας τοὺς ἱερέας, πλὴν εἰ μὴ Γαλατικὸς πάλιν ἐπέλθοι πόλεμος. Ἐδήλου δὲ καὶ τὸν φόβον αὐτῶν ἢ τε παρασκευῇ (μυριάδες γὰρ ἐν ὄπλοις ἅμα τοσαῦται Ῥωμαίων οὔτε πρότερον οὔτε ὕστερον γενέσθαι λέγονται) καὶ τὰ περι30 τὰς θυσίας καινοτομούμενα· βαρβαρικὸν μὲν οὐδὲν οὐδ' ἐκφυλὸν ἐπιτηδεύοντες, ἀλλ' ὡς ἐνι μάλιστα ταῖς δόξαις

Ἑλληνικῶς διακείμενοι καὶ πρῶως πρὸς τὰ θεῖα, τότε τοῦ πολέμου συμπεσόντος ἠναγκάσθησαν εἶξαι λογίοις τισὶν ἐκ τῶν Σιβυλλείων [καὶ *] δύο μὲν Ἑλληνας, ἄνδρα καὶ γυναῖκα, δύο δὲ Γαλάτας ὁμοίως ἐν τῇ καλουμένῃ βοῶν ἀγορᾷ κατορύξαι ζῶντας, οἷς ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ Νοεμβρίῳ μηνὶ δρωῶσιν Ἑλλησι καὶ Γαλάταις ἀπορρήτους καὶ ἀθεάτους ἱερουργίας.

IV. Οἱ μὲν οὖν πρῶτοι τῶν ἀγώνων νίκας τε μεγάλας καὶ σφάλματα τοῖς Ῥωμαίοις ἐνέγκαντες εἰς οὐδὲν ἔτελεύτησαν πέρας βέβαιον. Φλαμνίου δὲ καὶ Φουρίου τῶν ὑπάτων μεγάλαις ἐκστρατευσάντων δυνάμεσιν ἐπὶ τοὺς Ἰνσομβρας, ὧφθη μὲν αἵματι ῥέων ὁ διὰ τῆς Πικηνίδος χώρας ποταμός, ἐλέχθη δὲ τρεῖς σελήνας φανῆναι περὶ πόλιν Ἀρίμινον, οἱ δὲ ἐπὶ ταῖς Ἑπαιτικαῖς ψηφοφορίαις παραφυλάττοντες οἰωνοὺς ἱερεῖς διεβεβαιοῦντο μοχθηρὰς καὶ δυσόρμηθας αὐτοῖς γεγονέναι τὰς τῶν ὑπάτων ἀναγορεύσεις. Εὐθύς οὖν ἐπεμψεν ἡ σύγκλητος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον γράμματα καλοῦσα καὶ μεταπεμπομένη τοὺς ὑπάτους, ὅπως ἐπανελθόντες ἢ τάχιστα τὴν ἀρχὴν ἀπέπωνται καὶ μηδὲν ὡς ὑπατοὶ φθάσωσι προᾶξαι πρὸς τοὺς πολεμίους. Ταῦτα δεξάμενος τὰ γράμματα Φλαμίνιος οὐ πρότερον ἔλυσεν ἢ μάχῃ συνάψας τρέψασθαι τοὺς βαρβάρους καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπιδραμεῖν. Ὡς οὖν ἐπανῆλθε μετὰ πολλῶν λαφύρων, οὐκ ἀπήντησεν ὁ δῆμος, ἀλλ' ὅτι καλούμενος οὐκ εὐθύς ὑπήκουσεν οὐδ' ἐπέισθη τοῖς γράμμασιν, ἀλλ' ἐνύβρισε καὶ κατεφρόνησε, μικροῦ μὲν ἐδέησεν ἀποψηφίσασθαι τὸν θρίαμβον αὐτοῦ, θριαμβεύσαντα δὲ ἰδιώτην ἐποίησεν ἀναγκάσας ἐξομόσασθαι τὴν ὑπατείαν μετὰ τοῦ συνάρχοντος. Οὕτω πάντα τὰ 300
30 πράγματα Ῥωμαίοις εἰς τὸν θεὸν ἀνήγετο, μαντείων δὲ καὶ πατριῶν ὑπεροψίαν οὐδ' ἐπὶ ταῖς μεγίσταις εὐπραξίαις ἀπεδέχοντο, μείζον ἠγούμενοι πρὸς σωτηρίαν πό-

λεως τὸ θαυμάζειν τὰ θεῖα τοὺς ἄρχοντας τοῦ κρατεῖν τῶν πολεμίων.

V. Τιβέριος οὖν Σεμπρώνιος, ἀνὴρ δι' ἀνδρείαν καὶ καλοκαγαθίαν οὐδενὸς ἦττον ἀγαπηθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων, ἀπέδειξε μὲν ὑπατεύων διαδόχους Σκηπίωνα Νασικᾶν 5 καὶ Γάιον Μάρκιον, ἥδη δὲ ἐχόντων αὐτῶν ἐπαρχίας καὶ στρατεύματα ἱερατικοῖς ὑπομνήμασιν ἐντυχῶν εὖρεν ἠγνοημένον ὑφ' αὐτοῦ τι τῶν πατρίων. Ἦν δὲ τοιοῦτον· ὅταν ἄρχων ἐπ' ὄρνεσι καθεζόμενος ἔξω πόλεως οἶκον ἢ σκηνὴν μεμισθωμένος ὑπ' αἰτίας τινὸς ἀναγκασθῆι μήπω 10 γεγονότων σημείων βεβαίως ἐπανελθεῖν εἰς πόλιν, ἀφείναι χρῆν τὸ προμεμισθωμένον οἶκημα καὶ λαβεῖν ἕτερον, ἔξ οὗ ποιῆσεται τὴν θεῖαν αὐτίς ἐξ ὑπαρχῆς. Τοῦτο ἐλαθεν, ὡς ἔοικε, τὸν Τιβέριον καὶ δις τῷ αὐτῷ χρησάμενος ἀπέδειξε τοὺς εἰρημένους ἄνδρας ὑπάτους. Ὑστερον δὲ 15 γνοὺς τὴν ἁμαρτίαν ἀνήνεγκε πρὸς τὴν σύγκλητον. Ἡ δὲ οὐ κατεφρόνησε τοῦ κατὰ μικρὸν οὕτως ἐλλείμματος, ἀλλ' ἔγραψε τοῖς ἀνδράσι· καὶ ἐκεῖνοι τὰς ἐπαρχίας ἀπολιπόντες ἐπανῆλθον εἰς Ῥώμην ταχὺ καὶ κατέθεντο τὴν ἀρχήν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπράχθη· περὶ δὲ τοὺς 20 αὐτοὺς ἐκείνους χρόνους καὶ δύο ἱερεῖς ἐπιφανέστατοι τὰς ἱερωσύνας ἀφηρέθησαν, Κορνήλιος μὲν Κέθηγος ὅτι τὰ σπλάγχνα τοῦ ἱερέου παρὰ τάξιν ἐπέδωκε, Κούιντος δὲ Σουλπίκιος ἐπὶ τῷ θύοντος αὐτοῦ τὸν κορυφαῖον ἀπορρυῆναι τῆς κεφαλῆς πῖλον, ὃν οἱ καλούμενοι Φλα- 26 μίνιοι φοροῦσι. Μινουκίου δὲ δικτάτορος ἱππαρχον ἀποδείξαντος Γάιον Φλαμίνιον, ἐπεὶ τρισμὸς ἠκούσθη μνός, ὃν σόρικα καλοῦσιν, ἀποψηφισάμενοι τούτους αὐτίς ἑτέρους κατέστησαν. Καὶ τὴν ἐν οὕτω μικροῖς ἀκρίβειαν φυλάττοντες οὐδεμίᾳ προσεμίγνυσαν δεισιδαιμονία τῷ 30 μηδὲν ἀλλάττειν μηδὲ παρεκβαίνειν τῶν πατρίων.

VI. Ὡς δ' οὖν ἔξωμόσαντο τὴν ἀρχὴν οἱ περὶ τὸν Φλα-

μίνιον, διὰ τῶν καλουμένων μεσοβασιλέων ὑπατος ἀπο-
 δείκνυται Μάρκελλος. Καὶ παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἀπο-
 δείκνυσιν αὐτῷ συνάρχοντα Γναῖον Κορνήλιον. Ἐλέχθη
 μὲν οὖν ὡς πολλὰ συμβατικά τῶν Γαλατῶν [λεγόντων*]
 5 καὶ τῆς βουλῆς εἰρηναῖα βουλομένης ὁ Μάρκελλος ἐξε-
 τράχυνε τὸν δῆμον ἐπὶ τὸν πόλεμον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
 γενομένης εἰρήνης ἀνακαινίσαι τὸν πόλεμον οἱ Γαισαῖται
 δοκοῦσι, τὰς Ἄλπεις ὑπερβαλόντες καὶ τοὺς Ἰνσόμβρους
 ἐπάραντες· τρισμῦριοι γὰρ ὄντες προσεγένοντο πολλα-
 10 πλασίοις ἐκείνοις οὔσι, καὶ μέγα φρονουῦντες εὐθύς ἐπ’
 Ἀκέρρας ὤρμησαν, πόλιν ὑπὲρ ποταμοῦ Πάδου ἀνφικ-
 σμένην. Ἐκεῖθεν δὲ μυρίους τῶν Γαισατῶν ὁ βασιλεὺς
 Βριτόμαρτος ἀναλαβὼν τὴν περὶ Πάδον χώραν ἐπόρθει.
 Ταῦτα Μάρκελλος πνυθόμενος τὸν μὲν συνάρχοντα πρὸς
 15 Ἀκέρραις ἀπέλιπε τὴν πεζὴν καὶ βαρεῖαν ὁμοῦ πᾶσαν
 ἔχοντα δύναμιν καὶ τῶν ἱππέων μέρος τρίτον, αὐτὸς δὲ
 τοὺς λοιποὺς ἱππεῖς ἀναλαβὼν καὶ τοὺς ἐλαφροτάτους
 τῶν ὀπλιτῶν περὶ ἑξακοσίους ἤλαυνεν, οὔτε ἡμέρας οὔτε
 νυκτὸς ἀνιείς τὸν δρόμον, ἕως ἐπέβαλε τοῖς μυρίοις Γαι-
 20 σαῖταις περὶ τὸ καλούμενον Κλαστιδίον, Γαλατικὴν κώ-
 μην οὐ πρὸ πολλοῦ Ῥωμαίοις ὑπήκοον γεγεννημένην.
 Ἀναλαβεῖν δὲ καὶ διαναπαῦσαι τὸν στρατὸν οὐχ ὑπῆρξεν
 αὐτῷ· ταχὺ γὰρ αἰσθησιν τοῖς βαρβάροις ἀφικόμενος
 παρέσχε, καὶ κατεφρονήθη πεζῶν μὲν ὀλίγων παντάπα-
 25 σιν ὄντων σὺν αὐτῷ, τὸ δ’ ἱππικὸν ἐν οὐθενὶ λόγῳ τῶν
 Κελτῶν τιθεμένων. Κράτιστοι γὰρ ὄντες ἱππομαχεῖν καὶ
 μάλιστα τούτῳ διαφέρειν δοκοῦντες, τότε καὶ πλήθει
 πολὺ τὸν Μάρκελλον ὑπερέβαλλον. Εὐθύς οὖν ἐπ’ αὐτὸν³⁰
 ὡς ἀναρπασόμενοι μετὰ βίας πολλῆς καὶ δεινῶν ἀπειλῶν
 30 ἐφέροντο, τοῦ βασιλέως προἰππεύοντος. Ὁ δὲ Μάρκελλος,
 ὡς μὴ φθαῖεν αὐτὸν ἐγκυκλωσάμενοι καὶ περιχυθέντες
 ὀλιγοστὸν ὄντα, τὰς Ἴλας ἤγε πόρρω τῶν ἱππέων καὶ

περιήλαυνε, λεπτόν ἐκτείνων τὸ κέρας, ἄχρι οὐ μικρὸν ἀπέσχε τῶν πολεμίων. Ἦδη δὲ πῶς εἰς ἐμβολὴν ἐπιστρέφοντος αὐτοῦ συντυγχάνει τὸν ἵππον πτυρέντα τῇ γανρόττητι τῶν πολεμίων ἀποτραπέσθαι καὶ βίᾳ φέρειν ὀπίσω τὸν Μάρκελλον. Ὁ δὲ τοῦτο δείσας μὴ ταραχὴν ἐκ δεισι- 5 δαιμονίας τοῖς Ῥωμαίοις ἐνεργάσεται, ταχὺ περισπάσας ἐφ' ἡνίαν τῷ χαλινῷ καὶ περιστρέψας τὸν ἵππον ἐναντίον τοῖς πολεμίοις, τὸν ἥλιον αὐτὸς προσεκύνησεν, ὡς δὴ μὴ κατὰ τύχην, ἀλλ' ἔνεκα τούτου τῇ περιαγωγῇ χρησάμενος· οὕτω γὰρ ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις προσκυνεῖν τοὺς 10 θεοὺς περιστρεφόμενους, καὶ αὐτὸν ἤδη προσμιγνύντα τοῖς ἐναντίοις προσεύξασθαι τῷ φερετρίῳ Διὶ τὰ κάλλιστα τῶν παρὰ τοῖς πολεμίοις ὄπλων καθιερώσειν.

VII. Ἐν τούτῳ δὲ κατιδὼν ὁ τῶν Γαλατῶν βασιλεὺς καὶ τεκμηράμενος ἀπὸ τῶν συμβόλων ἄρχοντα τοῦτον 15 εἶναι, πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐξελάσας τὸν ἵππον ὑπηντίασεν, ἅμα τῇ φωνῇ προκλητικὸν ἐπαλαλάζων καὶ τὸ δόρυ κραδαίνων, ἀνὴρ μεγέθει τε σώματος ἔξοχος Γαλατῶν καὶ πανοπλίᾳ ἐν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ καὶ βαφαῖς καὶ πᾶσι ποικίλισμασιν, ὥσπερ ἀστραπή, διαφέρων στιλβούσῃ. 20 Ὡς οὖν ἐπιβλέψαντι τὴν φάλαγγα τῷ Μαρκέλλῳ ταῦτα τῶν ὄπλων ἔδοξε κάλλιστα καὶ κατὰ τούτων ὑπέλαβε πεποιῆσθαι τῷ θεῷ τὴν κατευχήν, ὥρμησεν ἐπὶ τὸν ἄνδρα, καὶ τῷ δόρατι διακόψας τὸν θώρακα καὶ συνεπερείσας τῇ ρύμῃ τοῦ ἵππου ζῶντα μὲν αὐτὸν περιέτρεψε, δευτέ- 25 ραν δὲ καὶ τρίτην πληγὴν ἐνεῖς εὐθύς ἀπέκτεινεν. Ἀποκηδήσας δὲ τοῦ ἵππου καὶ τῶν ὄπλων τοῦ νεκροῦ ταῖς χερσὶν ἐφαψάμενος, πρὸς τὸν οὐρανὸν εἶπεν· „Ὁ μεγάλα στρατηγῶν καὶ ἡγεμόνων ἔργα καὶ πράξεις ἐπιβλέπων ἐν πολέμοις καὶ μάχαις φερέτριε Ζεῦ, μαρτύρομαί σε Ῥω- 30 μαίων τρίτος ἄρχων ἄρχοντα καὶ βασιλέα στρατηγὸς ἰδίᾳ χειρὶ τόνδε τὸν ἄνδρα κατεργασάμενος καὶ κτείνας σοι

- καθιεροῦν τὰ πρῶτα καὶ κάλλιστα τῶν λαφύρων. Σὺ δὲ δίδου τύχην ὁμοίαν ἐπὶ τὰ λοιπὰ τοῦ πολέμου προτρεπομένοις.“ Ἐκ τούτου συνέμισγον οἱ ἱππεῖς οὐ διακεκριμένοις τοῖς ἱππεῦσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς πεξοὺς ὁμοῦ
- 5 προσφερομένους μαχόμενοι, καὶ νικῶσι νίκην ἰδέα τε καὶ τρόπῳ περιττὴν καὶ παράδοξον· ἱππεῖς γὰρ ἱππεῖς καὶ πεξοὺς ἅμα τοσοῦτοι τοσοῦτους οὔτε πρότερον οὔτε ὕστερον νικῆσαι λέγονται. Κτείνας δὲ τοὺς πλείστους καὶ κρατήσας ὄπλων καὶ χρημάτων ἐπανήλθε πρὸς τὸν
- 10 συνάρχοντα μοχθηρῶς πολεμοῦντα Κελτοῖς περὶ πόλιν μεγίστην καὶ πολυανθρωποτάτην τῶν Γαλατικῶν. Μεδιόλανον καλεῖται, καὶ μητρόπολιν αὐτὴν οἱ τῆδε Κελτοὶ νομίζουσιν· ὅθεν ἐκθύμως μαχόμενοι περὶ αὐτῆς ἀντεπολιόρκουν τὸν Κορνήλιον. Ἐπελθόντος δὲ Μαρκέλλου,
- 15 καὶ τῶν Γαισατῶν, ὡς ἐπύθοντο τὴν τοῦ βασιλέως ἦταν καὶ τελευτήν, ἀπελθόντων, τὸ μὲν Μεδιόλανον ἀλίσκεται, τὰς δὲ ἄλλας πόλεις αὐτοὶ παραδιδόασιν οἱ Κελτοὶ καὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέπουσι πάντα Ῥωμαίοις. Καὶ τούτοις μὲν ἦν εἰρήνη μετρίων τυχοῦσι.
- 20 VIII. Ψηφισαμένης δὲ τῆς συγκλήτου μόνῳ Μαρκέλλῳ θρίαμβον εἰσήλαυνε τῇ μὲν ἄλλῃ λαμπρότητι καὶ πλούτῳ καὶ λαφύροις καὶ σώμασιν ὑπερφυέσιν αἰχμαλώτων ἐν ὀλίγοις θαναμαστός, ἠδιστον δὲ πάντων θέαμα καὶ καινότατον ἐπιδεικνύμενος αὐτὸν κομίζοντα τῷ θεῷ τὴν
- 25 τοῦ βαρβάρου πανοπλίαν. Δρυὸς γὰρ εὐκτεάνου πρέμνον ὄρθιον καὶ μέγα τεμῶν καὶ ἀσκήσας ὥσπερ τροπαιὸν ἀνεδήσατο καὶ κατήρησεν ἐξ αὐτοῦ τὰ λάφυρα, κόσμῳ διαθεῖς καὶ περιαρμόσας ἕκαστον. Προϊούσης δὲ τῆς πομπῆς ἀράμενος αὐτὸς ἐπέβη τοῦ τεθρίππου καὶ τροπαιο-
- 30 φόρον ἄγαλμα τῶν ἐκείνου κάλλιστον καὶ διαπρεπέστατον ἐπόμπευε διὰ τῆς πόλεως. Ὁ δὲ στρατὸς εἶπετο καλλίστοις ὄπλοις κεκοσμημένος ἄδων ἅμα κεποιημένα μέλη

καὶ παιᾶνας ἐπινικίους εἰς τὸν θεὸν καὶ τὸν στρατηγόν. Οὕτω δὲ προβάς καὶ παρελθὼν εἰς τὸν νεῶν τοῦ φερε-
 τρίου Διὸς ἀνέστησε καὶ καθιέρωσε τρίτος καὶ τελευ-
 ταῖος ἄχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος. Πρῶτος μὲν γὰρ ἀνή-
 νεγκε σκῦλα Ῥωμύλος ἀπὸ Ἄκρωνος τοῦ Καιρινήτου, δ
 δεύτερος δὲ Κόσσος Κορνήλιος ἀπὸ Τολουμνίου Τυρρη-
 νοῦ, μετὰ δὲ τούτους Μάρκελλος ἀπὸ Βριτομάρτου, βα-
 σιλέως Γαλατῶν, μετὰ δὲ Μάρκελλον οὐδὲ εἰς. Καλεῖται
 δὲ ὁ μὲν θεός, φ' πέμπεται, φερέτριος Ζεὺς, ὡς μὲν ἐνιοί
 φασιν, ἀπὸ τοῦ φερετρευομένου τροπαίου κατὰ τὴν Ἐλ- 10
 ληνίδα γλῶσσαν ἔτι πολλὴν τότε συμμεμιγμένην τῇ Λα-
 τίνων, ὡς δὲ ἕτεροι, Διὸς ἔστιν ἢ προσωνυμία κεραυνο-
 βολοῦντος. Τὸ γὰρ τύπτειν φερίρε οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν.
 Ἄλλοι δὲ παρὰ τὴν τοῦ πολεμίου πληγὴν γεγονέναι τοῦ-
 νομα λέγουσι· καὶ γὰρ νῦν ἐν ταῖς μάχαις, ὅταν διώκωσι 15
 τοὺς πολεμίους, πυκνὸν τὸ φέρι, τουτέστι παῖε, παρεγ-
 γυῶσιν ἀλλήλοις. Τὰ δὲ σκῦλα σπόλια μὲν κοινῶς, ἰδίως
 δὲ ὑπίμια ταῦτα καλοῦσι. Καίτοι φασὶν ἐν τοῖς ὑπομνή-
 μασι Νομᾶν Πομπίλιον καὶ πρώτων ὑπιμίων καὶ δευτέ-
 ρων καὶ τρίτων μνημονεύειν, τὰ μὲν πρῶτα ληφθέντα 20
 τῷ φερετρίῳ Διὶ κελεύοντα καθιεροῦν, τὰ δεῦτερα δὲ
 τῷ Ἄρει, τὰ δὲ τρίτα τῷ Κυρίῳ, καὶ λαμβάνειν γέρας
 ἀσσάρια τριακόσια τὸν πρῶτον, τὸν δὲ δεύτερον διακό-
 σια, τὸν δὲ τρίτον ἑκατόν. Ὁ μέντοι πολὺς οὗτος ἐπικρα-
 τεῖ λόγος, ὡς ἐκείνων μόνων ὑπιμίων ὄντων, ὅσα καὶ 25
 παρατάξεως οὔσης καὶ πρῶτα καὶ στρατηγοῦ στρατηγὸν
 ἀνελόντος. Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον. Οἱ δὲ
 Ῥωμαῖοι τὴν νίκην ἐκείνην καὶ τοῦ πολέμου τὴν κατάλυ-
 σιν οὕτως ὑπερηγάπησαν, ὥστε καὶ τῷ Πυθίῳ χρυσεῖν
 κρατῆρα ἀπὸ λύτρων... εἰς Δελφοὺς ἀποστελεῖται χαριστή- 30
 ριον, καὶ τῶν λαφύρων ταῖς τε συμμαχίσι μεταδοῦναι

πόλεις λαμπρῶς καὶ πρὸς Ἱέρωνα πολλὰ πέμψαι, τὸν Συρακουσίων βασιλέα, φίλον ὄντα καὶ σύμμαχον.

IX. Ἀννίβου δὲ ἐμβαλόντος εἰς Ἰταλίαν ἐπέμφθη μὲν ὁ Μάρκελλος ἐπὶ Σικελίαν στόλον ἄγων· ἐπεὶ δὲ ἡ περὶ
 5 Κάννας ἀτυχία συνέπεσε καὶ Ῥωμαίων οὐκ ὀλίγαι μυριάδες ἐν τῇ μάχῃ διεφθάρησαν, ὀλίγοι δὲ σωθέντες εἰς Κανύσιον συνεπεφεύγесαν, ἣν δὲ προσδοκία τὸν Ἀννίβαν εὐθύς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐλάυ, ὅπερ ἦν κράτιστον τῆς δυνάμεως ἀνηρηκότα, πρῶτον μὲν ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τῶν νεῶν
 10 ἔπεμψε τῇ πόλει φυλακὴν πεντακοσίους καὶ χιλίους ἀνδρας, ἔπειτα δόγμα τῆς βουλῆς δεξάμενος εἰς Κανύσιον παρήλθε, καὶ τοὺς ἐκεῖ συνειλεγμένους παραλαβὼν ἐξήγαγε τῶν ἐρυμάτων ὡς οὐ προησόμενος τὴν χώραν. Ῥωμαίοις δὲ τῶν ἡγεμονικῶν καὶ δυνατῶν ἀνδρῶν οἱ μὲν
 15 ἔτεθνήκεσαν ἐν ταῖς μάχαις, Φαβίου δὲ Μαξίμου τοῦ πλείστου ἔχοντος ἀξίωμα πίστεως καὶ συνέσεως τὸ λίσαν ἀπηκριβωμένον ἐν τοῖς ὑπὲρ τοῦ μὴ παθεῖν λογισμοῖς ὡς ἀργὸν ἐπὶ τὰς πράξεις καὶ ἄτολμον ἠτιῶντο· καὶ νομίζοντες ἀποχρῶντα τοῦτον ἔχειν πρὸς ἀσφάλειαν, οὐ
 20 διαρκῆ δὲ πρὸς ἄμυναν στρατηγόν, ἐπὶ τὸν Μάρκελλον ἀφεώρων, καὶ τὸ θαρραλέον αὐτοῦ καὶ δραστήριον πρὸς τὴν ἐκείνου κεραννύντες καὶ ἀρμόττοντες εὐλάβειαν καὶ πρόνοιαν, ποτὲ μὲν ἀμφοτέρους ἅμα χειροτονοῦντες ὑπάτους, ποτὲ δὲ ἐν μέρει, τὸν μὲν ὑπάτον, τὸν δὲ ἀνθύπατον ἐξέπεμπον. Ὁ δὲ Ποσειδώνιος φησι τὸν μὲν Φάβιον θυρεὸν καλεῖσθαι, τὸν δὲ Μάρκελλον ξίφος. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀννίβας ἔλεγε τὸν μὲν Φάβιον ὡς παιδαγωγὸν φο-
 30 βεῖσθαι, τὸν δὲ Μάρκελλον ὡς ἀνταγωνιστήν· ὑφ' οὗ μὲν γὰρ κωλύεσθαι κακόν τι ποιεῖν, ὑφ' οὗ δὲ καὶ
 30 πάσχειν.

X. Πρῶτον μὲν οὖν ἀνέσεως πολλῆς καὶ θρασύτητος ἐκ τοῦ κρατεῖν τὸν Ἀννίβαν τοῖς στρατιώταις ἐγγενομέ-

νης τοὺς ἀποσκιδναμένους τοῦ στρατοπέδου καὶ κατα-
τρέχοντας τὴν χώραν ἐπιτιθέμενος κατέκοπτε καὶ ὑπαν-
ήλισκε τῆς δυνάμεως· ἔπειτα πρὸς Νέαν πόλιν καὶ Νῶ-
λαν βοηθήσας Νεαπολίτας μὲν ἐπέρρωσεν αὐτοὺς καθ’
ἑαυτοὺς βεβαίους ὄντας Ῥωμαίοις, εἰς δὲ Νῶλαν εἰσελ-5
θὼν στάσιν εὗρε, τῆς βουλῆς τὸν δῆμον ἀννιβίζοντα με-
ταχειρίσασθαι καὶ καταρτίσαι μὴ δυναμένης. Ἦν γὰρ τις
ἀνὴρ εὐγενεῖα τε πρωτεύων ἐν τῇ πόλει καὶ κατ’ ἀνδρείαν
ἐπιφανῆς, ὄνομα Βάνδιος· τοῦτον ἐν Κάνναις περιόπτως
ἀγωνισάμενον καὶ πολλοὺς μὲν ἀνελόντα τῶν Καρχηδο-10
νίων, τέλος δὲ αὐτὸν ἐν τοῖς νεκροῖς εὗρεθέντα πολλῶν
βελῶν κατάπλεων τὸ σῶμα, θανμάσας ὁ Ἀννίβας οὐ μόν-
ον ἀφῆκεν ἄνευ λύτρων, ἀλλὰ καὶ δῶρα προσέθηκε καὶ
φίλον ἐποίησατο καὶ ξένον. Ἀμειβόμενος οὖν τὴν χάριν
ὁ Βάνδιος εἰς ἣν τῶν ἀννιβιζόντων προθύμως, καὶ τὸν 15
δῆμον ἰσχύων ἐξῆγε πρὸς ἀπόστασιν. Ὁ δὲ Μάρκελλος
ἀνελεῖν μὲν ἄνδρα λαμπρὸν οὕτω τὴν τύχην καὶ κεκοι-
νωνηκότα τῶν μεγίστων Ῥωμαίοις ἀγῶνων οὐχ ὅσιον
ἤγειτο, πρὸς δὲ τῷ φύσει φιλανθρωπῶ καὶ πιθανὸς ὢν
ὀμιλία προσάγεσθαι φιλότιμον ἦθος, ἀσπασαμένου ποτὲ 20
τοῦ Βανδίου αὐτὸν ἠρώτησεν ὅστις ἀνθρώπων εἴη, πά-
λαι μὲν εὐ εἰδώς, ἀρχὴν δὲ καὶ πρόφασιν ἐντεύξεως ζη-
τῶν. Ὡς γὰρ εἶπε „Λεύκιος Βάνδιος“ οἷον ἠσθεῖς καὶ
θανμάσας ὁ Μάρκελλος „Ἦ γὰρ ἐκεῖνος“ ἔφη „σὺ Βάν-
διος, οὐ πλείστος ἐν Ῥώμῃ λόγος τῶν ἐν Κάνναις ἀγωνι-25
σαμένων, ὡς μόνου Παῦλον Αἰμίλιον τὸν ἄρχοντα μὴ
προλιπόντος, ἀλλὰ τὰ πλείστα τῶν ἐκείνῳ φερομένων
βελῶν ὑποστάντος τῷ σώματι καὶ ἀναδεξαμένου;“ Φή-
σαντος δὲ τοῦ Βανδίου καὶ τι καὶ παραφήναντος αὐτῷ
τῶν τραυμάτων „Εἶτα“ ἔφη „τηλικαῦτα γνωρίσματα φέ-30
ρων τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας οὐκ εὐθύς προσήεις; ἢ κακοί
σοι δοκοῦμεν ἀρετὴν ἀμείβεσθαι φίλων οἷς ἐστὶ τιμὴ καὶ

παρὰ τοῖς πολεμίοις;“ Ταῦτα φιλοφρονηθεῖς καὶ δεξιω-
σάμενος ἵππον τε δωρεῖται πολεμιστὴν αὐτῷ καὶ δραχμὰς
ἄργυρίου πεντακοσίας.

XI. Ἐκ τούτου βεβαιότατος μὲν ἦν Μαρκέλλω παρα-
5 στάτης καὶ σύμμαχος, δεινότατος δὲ μηνυτὴς καὶ κατηγο-
ρος τῶν τάναντία φρονούντων ὁ Βάνδιος. Ἦσαν δὲ πολ-
λοί, καὶ διενεοῦντο τῶν Ῥωμαίων ἐπεξιόντων τοῖς πολε-
μίοις αὐτοὶ διαρπάσαι τὰς ἀποσκευάς. Διὸ συντάξας ὁ
Μάρκελλος τὴν δύναμιν ἐντὸς παρὰ τὰς πύλας ἔστησε τὰ
10 σκευοφόρα, καὶ τοῖς Νωλανοῖς διὰ κηρύγματος ἀπέειπε
πρὸς τὰ τεῖχη προσπελάζειν. Ἦν οὖν ὄπλων ἐρημία καὶ
τὸν Ἀννίβαν ἐπεσπάσατο προσάγειν ἀτακτότερον, ὡς τῶν
ἐν τῇ πόλει ταραττομένων. Ἐν τούτῳ δὲ τὴν καθ' αὐτὸν
πύλην ἀναπετάσαι κελεύσας ὁ Μάρκελλος ἐξήλασεν, ἔχων
15 μεθ' ἑαυτοῦ τῶν ἱπποτῶν τοὺς λαμπροτάτους, καὶ προσ-
πεσὼν κατὰ στόμα συνείχετο τοῖς πολεμίοις. Μετ' ὀλί-
γον δ' οἱ περὶ καθ' ἑτέραν πύλην ἐχώρουν μετὰ δρόμου
καὶ βοῆς· καὶ πρὸς τούτους αὐτίς αὐτοῦ Ἀννίβα μερί-
ζοντος τὴν δύναμιν ἢ τρίτη τῶν πυλῶν ἀνεφύγνυτο, καὶ
20 δι' αὐτῆς ἐξέθρονον οἱ λοιποὶ καὶ προσέκειντο πανταχόθεν
ἐκπεπληγμένοι τῷ ἀπροσδοκῆτῳ καὶ κακῶς ἀμυνομένοις
τοὺς ἐν χερσὶν ἤδη διὰ τοὺς ὕστερον ἐπιφερομένους.
Κάνταῦθα πρῶτον οἱ σὺν Ἀννίβῃ Ῥωμαῖοι ἐνέδωκαν,
ᾧ θοοὶ μὲν φόνοι πολλῶν καὶ τραύμασι πρὸς τὸ στρατόπε-
25 δον. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ πεντακισχιλίους ἀποθανεῖν,
ἀποκτεῖναι δὲ Ῥωμαίων οὐ πλείονας ἢ πεντακοσίους. Ὁ
δὲ Λίβιος οὕτω μὲν οὐ διαβεβαιοῦται γενέσθαι μεγάλην
ἦτταν οὐδὲ πεσεῖν νεκροὺς τοσούτους τῶν πολεμίων,
κλέος δὲ μέγα Μαρκέλλω καὶ Ῥωμαίοις ἐκ κακῶν θάρσος
30 ἀπὸ τῆς μάχης ἐκείνης ὑπάρξαι θαυμαστόν, οὐχ ὡς πρὸς
ἄμαχον οὐδὲ ἀήττητον, ἀλλὰ τι καὶ παθεῖν δυνάμενον
διαγωνιζομένοις πολέμιον.

XII. Διὸ καὶ θατέρου τῶν ὑπάτων ἀποθανόντος ἐκά-
 λει Μάρκελλον ὁ δῆμος ἐπὶ τὴν διαδοχὴν ἀπόντα, καὶ
 βία τῶν ἀρχόντων ὑπεριθετο τὴν κατάστασιν ἕως ἐκεῖ-
 νος ἦλθεν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου. Καὶ πάσαις μὲν ἀπε-
 δείχθη ταῖς ψήφοις ὕπατος, ἐπιβροντήσαντος δὲ τοῦ θεοῦ 5
 καὶ τῶν λερέων οὐκ αἰσιον τιθεμένων τὸ σημεῖον, ἐμπα-
 νῶς δὲ κωλύειν ὀκνούντων καὶ δεδιότων τὸν δῆμον, αὐ-
 τὸς ἐξωμόσατο τὴν ἀρχήν. Οὐ μέντοι τὴν στρατείαν ἐφυ-
 γεν, ἀλλ' ἀνθύπατος ἀναγορευθεὶς καὶ πάλιν πρὸς Νῶ-
 λαν ἐπανελθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον κακῶς ἐποίει τοὺς 10
 ἤρημένους τὰ τοῦ Φοίνικος. Ὡς δὲ ὄξειαν ἐπ' αὐτὸν θέ-
 μενος βοήθειαν ἐκείνος ἤκε, προκαλουμένῳ μὲν ἐκ παρα-
 τάξεως οὐκ ἠβουλήθη διαγωνίσασθαι, τρέψαντι δὲ τὸ
 πλεῖστον ἐφ' ἀρπαγὴν τοῦ στρατοῦ καὶ μηκέτι προσδεχο-
 μένῳ μάχην ἐπεξῆλθε, διαδοὺς δόρατα τῶν ναυμάχων 15
 μεγάλα τοῖς πεζοῖς, καὶ διδάξας πόρρωθεν συντηροῦσι
 παίειν τοὺς Καρχηδονίους, ἀκοντιστὰς μὲν οὐκ ὄντας,
 αἰχμαῖς δὲ χρωμένους ἐκ χειρὸς βραχείαις. Διὸ καὶ δο-
 κοῦσι τότε δεῖξαι τὰ νῶτα Ῥωμαίοις ὅσοι συνέβαλον καὶ
 φυγὴν ἀπροφάσιστον φυγεῖν, ἀποβαλόντες ἐξ ἑαυτῶν 20
 νεκροὺς μὲν γενομένους πεντακισχιλίους [αἰχμαλώτους
 δὲ ἑξακοσίους*], καὶ τῶν ἐλεφάντων τέσσαρας μὲν πεσόν-
 τας, δύο δὲ ζωοὺς ἀλόντας. Ὁ δ' ἦν μέγιστον, ἡμέρα
 τρίτη μετὰ τὴν μάχην ἰππεῖς Ἰβήρων καὶ Νομάδων μιγά-
 δες αὐτομολοῦσιν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους, οὕτω πρότε- 25
 ρον Ἀννίβα τοῦτο παθόντος, ἀλλ' ἐκ ποικίλων καὶ πο-
 λυτρόπων συνηρμοσμένον ἔθνῶν βαρβαρικὸν στρατεύμα
 πλεῖστον χρόνον ἐν μιᾷ γνώμῃ διαφυλάξαντος. Οὗτοι
 μὲν οὖν πιστοὶ παρέμειναν εἰς ἅπαν αὐτῷ τε τῷ Μαρ-
 κέλλῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν στρατηγοῖς. 30

XIII. Ὁ δὲ Μάρκελλος ἀποδειχθεὶς ὕπατος τὸ τρίτον
 εἰς Σικελίαν ἐπλευσεν. Αἱ γὰρ Ἀννίβου περὶ τὸν πόλε-

μον εὐπραξία Καρχηδονίους ἐπῆραν αὐθις ἀντιλαμβάνε-
 σθαι τῆς νήσου, μάλιστα τεταραγμένων τῶν περὶ τὰς Συ-
 ρακούσας μετὰ τὴν Ἰερωνύμου τοῦ τυράννου τελευτήν.
 Διὸ καὶ Ῥωμαίων ἦν ἐκεῖ προαπεσταλμένη δύναμις καὶ
 5 στρατηγὸς Ἄππιος. Ταύτην παραλαμβάνοντι τῷ Μαρ-
 κέλλῳ προσπίπτουσι Ῥωμαῖοι πολλοὶ συμφορᾶ κεχρημέ-
 νοι τοιαύτη. Τῶν περὶ Κάννας παραταξαμένων πρὸς
 Ἄννιβαν οἱ μὲν ἐφυγον, οἱ δὲ ζῶντες ἤλωσαν, τοσοῦτον
 10 πλῆθος, ὡς δοκεῖν Ῥωμαίοις ὑπολειφθαι μηδὲ τοὺς
 τὰ τείχη διαφυλάξοντας. Τοῖς δὲ ἄρα τοσοῦτο τοῦ φρο-
 νήματος καὶ μεγαλοψυχίας περιῆν, ὥστε τοὺς μὲν αἰχμα-
 λώτους ἐπὶ μικροῖς λύτροις ἀποδιδόντος Ἄννιβου μὴ λα-
 βεῖν, ἀλλ' ἀποψηφίσασθαι καὶ περιιδεῖν τοὺς μὲν ἀναι-
 ρεθέντας, τοὺς δὲ πραθέντας ἔξω τῆς Ἰταλίας, τῶν δὲ
 15 φυγῇ περιγενομένων τὸ πλῆθος εἰς Σικελίαν ἀποστελεῖται,
 διακελευσαμένους Ἰταλίας μὴ ἐπιβαίνειν ἕως πολεμοῦσι
 πρὸς Ἄννιβαν. Οὗτοι δὲ τῷ Μαρκέλλῳ παραγενομένῳ
 προσπεσόντες ἀθρόοι, καὶ χαμαὶ καταβαλόντες αὐτούς,
 ἤτουν τάξιν ἐπιτίμου στρατείας μετὰ πολλῆς βοῆς καὶ
 20 δακρύων ἐπαγγελλόμενοι δεῖξιν δι' ἔργων ἀτυχία τινὶ
 μᾶλλον ἢ δι' ἀνανδρίαν αὐτῶν τὴν τροπὴν ἐκείνην γενο-
 μένην. Οἰκτεῖρας οὖν αὐτοὺς ὁ Μάρκελλος ἔγραψε πρὸς
 τὴν σύγκλητον αἰτούμενος ἐκ τούτων ἀεὶ τῆς στρατιᾶς
 τὸ ἐπιλείπον ἀναπληροῦν. Λόγων δὲ πολλῶν γενομένων
 25 ἐποιήσατο γνώμην ἢ βουλήν μηδὲν εἰς δημόσια πράγματα
 δεῖσθαι Ῥωμαίους ἀνθρώπων ἀνάνδρων· εἰ δὲ βούλεται
 χρῆσθαι Μάρκελλος αὐτοῖς ἴσως, μηδενοῦ τῶν ἐπ' ἀν-
 δρεία νομιζομένων στεφάνων καὶ γερῶν τυχεῖν ὑπ' ἄρ-
 χοντος. Τοῦτο τὸ δόγμα Μάρκελλον ἠνίασε, καὶ μετὰ τὸν
 30 ἐν Σικελίᾳ πόλεμον ἐπανελθὼν ἐμέμψατο τὴν βουλήν,
 ὡς ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων οὐ παρασχοῦσαν αὐτῷ το-
 τούτων δυστυχίαν ἐπανορθώσασθαι πολιτῶν.

XIV. Τότε δ' ἐν Σικελίᾳ πρῶτον μὲν ἀδικηθεῖς ὑπὸ Ἰπποκράτους Συρακουσίων στρατηγοῦ, ὃς Καρχηδονίοις χαριζόμενος καὶ τυραννίδα κτώμενος αὐτῷ πολλοὺς διέφθειρε Ῥωμαίων πρὸς Λεοντίνοις . . . καὶ εἶλε τὴν τῶν Λεοντίνων πόλιν κατὰ κράτος, καὶ Λεοντίνους μὲν οὐκ ἠδίκησε, τῶν δὲ αὐτομόλων ὅσους ἔλαβε μαστιγῶσας ἀπέκτεινε. Τοῦ δ' Ἰπποκράτους πρῶτον μὲν λόγον εἰς τὰς Συρακούσας προπέμψαντος, ὡς Λεοντίνους ἠβηδὸν ἀποσφάττει Μάρκελλος, ἔπειτα δὲ τεταραγμένοις ἐπιπεσόντος καὶ τὴν πόλιν καταλαβόντος, ἄρας ὁ Μάρκελλος τῷ στρατῷ παντὶ πρὸς τὰς Συρακούσας ἐχώρει. Καὶ καταστρατοπεδεύσας πλησίον εἰσέπεμψε μὲν πρέσβεις περὶ τῶν ἐν Λεοντίνοις διδάξοντας, ὡς δὲ οὐδὲν ἦν ὄφελος μὴ πειθομένων Συρακουσίων (ἐκράτου γὰρ οἱ περὶ τὸν Ἰπποκράτην), προσβολὰς ἐποιεῖτο κατὰ γῆν ἅμα καὶ κατὰ θάλατταν, Ἀππίου μὲν τὸν πεζὸν ἐπάγοντος στρατόν, αὐτὸς δὲ πεντήρεις ἔχων ἐξήκοντα παντοδαπῶν ὄπλων καὶ βελῶν πλήρεις. Ὑπὲρ δὲ μεγάλου ζεύγματος νεῶν ὀκτώ πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένων μηχανὴν ἄρας ἐπέπλει πρὸς τὸ τεῖχος, τῷ πλήθει καὶ τῇ λαμπρότητι τῆς 20 παρασκευῆς καὶ τῇ δόξῃ τῇ περὶ αὐτὸν πεποιδῶς· ἧς ἄρα λόγος οὐδεὶς ἦν Ἀρχιμήδει καὶ τοῖς Ἀρχιμήδους μηχανήμασιν. Ὡν ὡς μὲν ἔργον ἄξιον σπουδῆς οὐδὲν ὁ ἀνὴρ προὔθετο, γεωμετρίας δὲ παιζούσης ἐγεγόνει πάρεργα τὰ πλείστα, πρότερον φιλοτιμηθέντος Ἰέρωνος τοῦ βασιλέως καὶ πείσαντος Ἀρχιμήδη τρέφαι τι τῆς τέχνης ἀπὸ τῶν νοητῶν ἐπὶ τὰ σωματικὰ καὶ τὸν λόγον ἁμῶς γέ πως δι' αἰσθήσεως μίξαντα ταῖς χρεαῖς ἐμφανέστερον καταστήσαι τοῖς πολλοῖς. Τὴν γὰρ ἀγαπωμένην ταύτην καὶ περιβόητον ὀργανικὴν ἤρξαντο μὲν κινεῖν οἱ περὶ Εὐδόξον καὶ Ἀρχύταν, ποικίλλοντες τῷ γλαφυρῷ γεωμετρίαν, καὶ λογικῆς καὶ γραμμικῆς ἀποδείξεως οὐκ εὐποροῦντα 30

προβλήματα δι' αἰσθητῶν καὶ ὀργανικῶν παραδειγμά-
 των ὑπερείδοντες, ὡς τὸ περὶ δύο μέσας ἀνὰ λόγον πρό-
 βλημα καὶ στοιχείου ἐπὶ πολλὰ τῶν γραφομένων ἀναγ-
 καίον εἰς ὀργανικὰς ἐξήγουν ἀμφοτέροι κατασκευάζου-
 5 σογράφους τινὰς ἀπὸ καμπύλων γραμμῶν καὶ τμημάτων
 μεταρμόζοντες· ἐπεὶ δὲ Πλάτων ἠγανάκτησε καὶ διετεί-
 νατο πρὸς αὐτοὺς ὡς ἀπολλύντας καὶ διαφθείροντας τὸ
 γεωμετρίας ἀγαθόν, ἀπὸ τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν ἀπο-
 διδρασκούσης ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ προσχρωμένης αὐτῆς
 10 αὐτῶμασι πολλῆς καὶ φορτικῆς βανανσουργίας δεομένοις,
 οὕτω διεκρίθη γεωμετρίας ἐκπεσοῦσα μηχανικὴ καὶ περι-
 ορωμένη πολὺν χρόνον ὑπὸ φιλοσοφίας μία τῶν στρατιω-
 τίδων τεχνῶν ἐγεγόνει. Καὶ μέντοι καὶ Ἀρχιμήδης, Ἰέ-
 ρωνι τῷ βασιλεῖ συγγενῆς ὢν καὶ φίλος, ἔγραψεν, ὡς τῇ
 15 δοθείσῃ δυνάμει τὸ δοθὲν βάρος κινήσαι δυνατόν ἐστὶ· 30
 καὶ νεανιευσάμενος, ὡς φασί, ῥώμῃ τῆς ἀποδείξεως εἶπεν,
 ὡς, εἰ γῆν εἶχεν ἑτέραν, ἐκίνησεν ἂν ταύτην μεταβάς εἰς
 ἐκείνην. Θανμάσαντος δὲ τοῦ Ἰέρωνος καὶ δεηθέντος εἰς
 ἔργον ἐξαγαγεῖν τὸ πρόβλημα καὶ δεῖξαι τι τῶν μεγάλων
 20 κινούμενον ὑπὸ σμικρᾶς δυνάμεως, ὀλκάδα τριαρμενον
 τῶν βασιλικῶν πόνω μεγάλῳ καὶ χειρὶ πολλῇ νεωλκηθεῖ-
 σαν, ἐμβαλὼν ἀνθρώπους τε πολλοὺς καὶ τὸν συνήθη
 φύρτον, αὐτὸς ἄπωθεν καθήμενος, οὐ μετὰ σπουδῆς, ἀλλὰ
 ἠρέμα τῇ χειρὶ σείων ἀρχὴν τινα πολυσπάστου προσηγά-
 25 γετο λείως καὶ ἀπταιστως καὶ ὥσπερ διὰ θαλάττης ἐπι-
 θέουσαν. Ἐκπλαγείς οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ συννοήσας τῆς
 τέχνης τὴν δύναμιν, ἔπεισε τὸν Ἀρχιμήδην, ὅπως αὐτῷ
 τὰ μὲν ἀμυνομένῳ, τὰ δ' ἐπιχειροῦντι μηχανήματα κατα-
 σκευάσῃ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν πολιορκίας, οἷς αὐτὸς μὲν οὐκ
 30 ἐχρήσατο, τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἀπόλεμον καὶ πανηγυρι-
 κὸν βιώσας, τότε δ' ὑπῆρχε τοῖς Συρακουσίοις εἰς δέον
 ἢ παρασκευὴ καὶ μετὰ τῆς παρασκευῆς ὁ δημιουργός·

XV. Ὡς οὖν προσέβαλον οἱ Ῥωμαῖοι διχόθεν, ἐκπλη-
 ξις ἦν τῶν Συρακουσίων καὶ σιγῇ διὰ δέος μηδὲν ἂν
 ἀνθέξειν πρὸς βίαν καὶ δύναμιν οἰομένων τοσαύτην.
 Σχάσαντος δὲ τὰς μηχανὰς τοῦ Ἀρχιμήδους ἅμα τοῖς μὲν
 πεζοῖς ἀπὴντα τοξεύματά τε παντοδαπὰ καὶ λίθων ὑπέρ- 5
 ογκα μεγέθη, φοίξω καὶ τάχει καταφερομένων ἀπίστῳ, καὶ
 μηδενὸς ὄλωσ τὸ βρῆθος στέγοντος ἀθρόους ἀνατρεπόν-
 των τοὺς ὑποπίπτοντας καὶ τὰς τάξεις συγχεόντων, ταῖς
 δὲ ναυσὶν ἀπὸ τῶν τειχῶν ἄφνω ὑπεραιωρούμεναι κε-
 ραῖται τὰς μὲν ὑπὸ βρῆθους στηρίζοντος ἄνωθεν ὠθοῦσαι 10
 κατέδυον εἰς βυθόν, τὰς δὲ χερσὶ σιδηραῖς ἢ στόμασιν
 εἰκασμένοις γεράνων ἀνασπῶσαι πρῶραθεν ὀρθὰς ἐπὶ
 πρύμναν ἐβάπτιζον, ἢ δι' ἀντιτόνων ἐνδον ἐπιστρεφό-
 μεναι καὶ περιαγόμεναι τοῖς ὑπὸ τὸ τεῖχος πεφυκόσι
 κρημνοῖς καὶ σκοπέλοις προσήρασσον, ἅμα φθόρῳ πολλῷ 15
 τῶν ἐπιβατῶν συντριβομένων. Πολλάκις δὲ μετέωρος
 ἔξαρθεῖσα ναῦς ἀπὸ τῆς θαλάσσης δεῦρο κάκεισε περιδι-
 νουμένη καὶ κρεμαμένη θέαμα φρικῶδες ἦν, μέχρι οὗ
 τῶν ἀνδρῶν ἀπορριφέντων καὶ διασφενδονηθέντων
 κενὴ προσπέσοι τοῖς τείχεσιν ἢ περιολίσθοι τῆς λαβῆς 20
 ἀνεΐσης. Ἦν δὲ ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τοῦ ζεύγματος ἐπῆγε
 μηχανὴν, σαμβύκη μὲν ἐκαλεῖτο δι' ὁμοιότητά τινα σχή-
 ματος πρὸς τὸ μουσικὸν ὄργανον, ἐτι δὲ ἄπωθεν αὐτῆς
 προσφερομένης πρὸς τὸ τεῖχος ἐξήλατο λίθος δεκατάλαν-
 τος ὀλκήν, εἶτα ἕτερος ἐπὶ τούτῳ καὶ τρίτος, ὧν οἱ μὲν 25
 αὐτῆς ἐμπεσόντες μεγάλῳ κτύπῳ καὶ κλύδωνι τῆς μηχαν-
 ῆς τὴν τε βᾶσιν συνηλόησαν καὶ τὸ γόμφωμα διέσεισαν
 καὶ διέσπασαν τοῦ ζεύγματος, . . . ὥστε τὸν Μάρκελλον
 ἀπορούμενον αὐτὸν τε ταῖς ναυσὶν ἀποπλεῖν κατὰ τάχος
 καὶ τοῖς πεζοῖς ἀναχώρησιν παρεγγυῆσαι. Βουλευομένοις 30
 δὲ ἔδοξεν αὐτοῖς ἐτι νυκτός, ἂν δύνωνται, προσμιῖξαι
 τοῖς τείχεσσι· τοὺς γὰρ τόνους, οἷς χρῆσθαι τὸν Ἀρχιμή-

δην, ῥύμην ἔχοντας ὑπερπετεῖς ποιήσεσθαι τὰς τῶν βελῶν ἀφέσεις, ἐγγύθεν δὲ καὶ τελέως ἀπράκτους εἶναι διάστημα τῆς πληγῆς οὐκ ἐχούσης. Ὁ δ' ἦν, ὡς εἰκεν, ἐπὶ ταῦτα πάλαι παρεσκευασμένος ὄργάνων τε συμμέ-
 5 τρους πρὸς πᾶν διάστημα κινήσεις καὶ βέλη βραχέα, καὶ διὰ τὸ τεῖχος οὐ μεγάλων, πολλῶν δὲ καὶ συνεχῶν τρημάτων ὄντων, οἱ σκορπίοι βραχύτονοι μὲν, ἐγγύθεν δὲ πληῖα παρεστήκεσαν ἀόρατοι τοῖς πολεμίοις.

XVI. Ὡς οὖν προσέμιξαν οἰόμενοι λανθάνειν, αὐθις
 10 αὐτὸ βέλεσι πολλοῖς ἐντυγχάνοντες καὶ πληγαῖς, πετρῶν μὲν ἐκ κεφαλῆς ἐπ' αὐτοὺς φερομένων ὥσπερ πρὸς κά-
 30 θετον, τοῦ δὲ τεῖχους τοξεύματα πανταχόθεν ἀναπέμποντος, ἀνεχώρουν ὀπίσω. Κάνταῦθα πάλιν αὐτῶν εἰς μῆκος ἐκτεταγμένων, βελῶν ἐκθεόντων καὶ καταλαμβανόντων ἀπιόντας ἐγένετο πολὺς μὲν αὐτῶν φθόρος, πολ-
 15 λὺς δὲ τῶν νεῶν συγκρουσμός, οὐδὲν ἀντιδρᾶσαι τοὺς πολεμίους δυναμένων. Τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν ὄργάνων ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐσκευοποιήτο τῷ Ἀρχιμήδει, καὶ θεομαχοῦ-
 20 νοὺς ἐπιχειρομένων. οἱ Ῥωμαῖοι, μυρίων αὐτοῖς κακῶν ἐξ ἀφα-

XVII. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Μάρκελλος ἀπέφυγέ τε καὶ τοὺς σὺν ἑαυτῷ σκώπτων τεχνίτας καὶ μηχανοποιοὺς ἔλεγεν „Οὐ πανσόμεθα πρὸς τὸν γεωμετρικὸν τοῦτον Βριάρεων πολεμοῦντες, ὃς τὰς μὲν ναῦς ἡμῶν καθίζων πρὸς τὴν
 25 θάλασσαν παίζων μετ' αἰσχύνης ἐκβέβληκε, τοὺς δὲ μυθικοὺς ἑκατόγχειρας ὑπεραίρει τοσαῦτα βάλλων ἅμα βέλη καθ' ἡμῶν;“ Τῷ γὰρ ὄντι πάντες οἱ λοιποὶ Συρακούσιοι σῶμα τῆς Ἀρχιμήδους παρασκευῆς ἦσαν, ἣ δὲ κινουῖσα πάντα καὶ στρέφουσα ψυχὴ μία, τῶν μὲν ἄλλων
 30 ὄπλων ἀτρέμα κειμένων, μόνοις δὲ τοῖς ἐκείνου τότε τῆς πόλεως χρωμένῃς καὶ πρὸς ἄμυναν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν. Τέλος δὲ τοὺς Ῥωμαίους οὕτω περιφόβους γεγονότας ὄρων

ὁ Μάρκελλος, ὥστ', εἰ καλώδιον ἢ ξύλον ὑπὲρ τοῦ τεί-
 χους μικρὸν ὑφθείη προτεινόμενον, τοῦτο ἐκεῖνο, μηχαν-
 νήν τινα κινεῖν ἐπ' αὐτοὺς Ἀρχιμήδη βοῶντας ἀποτρέ-
 πεσθαι καὶ φεύγειν, ἀπέσχετο μάχης ἀπάσης καὶ προσ-
 βολῆς, τὸ λοιπὸν ἐπὶ τῷ χρόνῳ τὴν πολιορκίαν θέμενος. 5
 Τηλικούτου μέντοι φρόνημα καὶ βάθος ψυχῆς καὶ τοσοῦ-
 τον ἐκέκτητο θεωρημάτων πλούτον Ἀρχιμήδης, ὥστε ἐφ'
 οἷς ὄνομα καὶ δόξαν οὐκ ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ δαιμονίου
 τινὸς ἔσχε συνέσεως, μηδὲν ἐθέλησαι σύγγραμμα περὶ
 τούτων ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ τὴν περὶ τὰ μηχανικὰ πραγμα- 10
 τείαν καὶ πᾶσαν ὄλως τέχνην χρείας ἐφαπτομένην ἀγεννή
 καὶ βάνανσον ἠγησάμενος εἰς ἐκεῖνα καταθέσθαι μόνα
 τὴν αὐτοῦ φιλοτιμίαν, οἷς τὸ καλὸν καὶ περιττὸν ἀμιγῆς
 τοῦ ἀναγκαίου πρόσεστιν, ἀσύγκριτα μὲν ὄντα τοῖς ἄλ-
 λοις, ἔριν δὲ παρέχοντα πρὸς τὴν ὕλην τῇ ἀποδείξει, τῆς 15
 μὲν τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, τῆς δὲ τὴν ἀκρίβειαν καὶ
 τὴν δύναμιν ὑπερφυῆ παρεχομένης· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν
 γεωμετρῖᾳ χαλεπωτέρας καὶ βαρυτέρας ὑποθέσεις ἐν
 ἀπλουτέροις λαβεῖν καὶ καθαρωτέροις στοιχείοις γρα-
 φομένας. Καὶ τοῦθ' οἱ μὲν εὐφυῖα τοῦ ἀνδρὸς προσά- 20
 πτουςιν, οἱ δὲ ὑπερβολῇ τινι πόνου νομίζουσιν ἀπόνως
 πεπονημένῳ καὶ ῥαδίως ἕκαστον εἰκόσ γεγενέσθαι. Ζη-
 τῶν μὲν γὰρ οὐκ ἂν τις εὖροι δι' αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν,
 ἅμα δὲ τῇ μαθήσει παρίσταται δόξα τοῦ κἄν αὐτὸν εὐρεῖν·
 οὕτω λείαν ὁδὸν ἄγειν καὶ ταχείαν ἐπὶ τὸ δεικνύμενον. 25
 Οὐκουν οὐδὲ ἀπιστήσαι τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις
 ἔστιν, ὡς ὑπ' οἰκείας δῆ τινος καὶ συνοίκου θεलगόμενος
 αἰὲ σειρήνος ἐλέληστο καὶ σίτου καὶ θεραπείας σώματος
 ἐξέλειπε, βία δὲ πολλάκις ἐλκόμενος ἐπ' ἄλειμμα καὶ
 λουτρὸν ἐν ταῖς ἐσχάραις ἔγραφε σχήματα τῶν γεωμετρι- 30
 κῶν, καὶ τοῦ σώματος ἀηλιμμένου διῆγε τῷ δακτύλῳ
 γραμμᾶς, ὑπὸ ἡδονῆς μεγάλης κάτοχος ὢν καὶ μουσόλη-

πτος ἀληθῶς. Πολλῶν δὲ καὶ καλῶν εὐρετης γεγουως λέγεται τῶν φίλων δεηθῆναι καὶ τῶν συγγενῶν, ὅπως αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευταίην ἐπιστήσῃσι τῷ τάφῳ τὸν περιλαμβάνοντα τὴν σφαῖραν ἐντὸς κύλινδρου, ἐπιγράψαντες 5 τὸν λόγον τῆς ὑπεροχῆς τοῦ περιέχοντος στερεοῦ πρὸς τὸ περιεχόμενον.

XVIII. Ἀρχιμήδης μὲν οὖν τοιοῦτος γενόμενος ἀήτητον ἑαυτὸν τε καὶ τὴν πόλιν ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ διεφύλαξε. Τῆς δὲ πολιορκίας διὰ μέσου Μάρκελλος εἶλε μὲν Μεγα- 10 ρέας, πόλιν ἐν ταῖς παλαιόταταις τῶν Σικελιωτίδων, εἶλε 308 δὲ τὸ Ἰπποκράτους πρὸς Ἀκρίλλαις στρατόπεδον, καὶ κατέκτεινεν ὑπὲρ ὀκτακισχιλίους ἐπιπεσῶν χάρακα βαλλομένοις, ἐπέδραμε δὲ πολλὴν τῆς Σικελίας καὶ πόλεις ἀπέστησε Καρχηδονίων καὶ μάχας ἐνίκησε πάσας τοὺς ἀντι- 15 ταχθῆναι τολμήσαντας. Χρόνῳ δὲ προϊόντι Δάμιππὸν τινα Σπαρτιάτην ἐκ Συρακουσῶν λαβὼν ἐκπλέοντα αἰχμάλωτον, ἀξιούντων ἐπὶ λύτροις τῶν Συρακουσίων κομίσασθαι τὸν ἄνδρα, πολλάκις ὑπὲρ τούτου διαλεγόμενος καὶ συντιθέμενος πύργον τινα κατεσκεύαστο φυ- 20 λαττόμενον μὲν ἀμελῶς, ἄνδρας δὲ δυνάμενον δέξασθαι κρύφα, τοῦ τείχους ἐπιβατοῦ παρ' αὐτὸν ὄντος. Ὡς οὖν τό τε ὕψος ἐκ τοῦ πολλάκις προσιέναι καὶ διαλέγεσθαι πρὸς τὸν πύργον εἰκάσθη καλῶς καὶ κλίμακες παρεσκευ- 25 ἄσθησαν, ἑορτὴν Ἀρτέμιδι τοὺς Συρακουσίους ἄγοντας καὶ πρὸς οἶνον ὠρμημένους καὶ παιδιὰν παραφυλάξας ἔλαθεν οὐ μόνον τὸν πύργον κατασχών, ἀλλὰ καὶ κύκλῳ τὸ τεῖχος παρεμπλήσας ὀπλων πρὶν ἡμέραν γενέσθαι καὶ τὰ Ἐξάπυλα διακόψας. Ἀρχομένων δὲ κινεῖσθαι καὶ τα- 30 ράττεσθαι τῶν Συρακουσίων πρὸς τὴν αἰσθησιν, ἅμα πανταχόθεν ταῖς σάλπιγξι χρῆσθαι κελεύσας φυγὴν ἐποίησε πολλὴν καὶ φόβον, ὡς οὐδενὸς μέρους ἀναλώτου μένοντος. Ἐμενε δὲ τὸ καρτερώτατον καὶ κάλλιστον καὶ

μέγιστον (Αχραδινὴ καλεῖται) διὰ τὸ τετειχίσθαι πρὸς τὴν ἔξω πόλιν, ἧς τὸ μὲν Νέαυ, τὸ δὲ Τύχην ὀνομάζουσι.

XIX. Καὶ τούτων ἐχομένων ἅμα φάει διὰ τῶν Ἐξαπύλων ὁ Μάρκελλος κατῆει, μακαριζόμενος ὑπὸ τῶν ὑφ' ἑαυτὸν ἡγεμόνων. Αὐτὸς μέντοι λέγεται κατιδὼν ἄνωθεν καὶ περισκεψάμενος τῆς πόλεως τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος ἐπὶ πολὺ δακρῦσαι τῷ μέλλοντι γίνεσθαι συμπαθήσας, ἐννοήσας οἶον ἐξ οἴου σχῆμα καὶ μορφήν ἀμείψει μετὰ μικρὸν ὑπὸ τοῦ στρατοπέδου διαφορηθεῖσα. Τῶν γὰρ ἡγεμόνων οὐδεὶς μὲν ἦν ὁ τολμῶν ἐναντιοῦσθαι τοῖς 10 στρατιώταις αἰτουμένοις δι' ἀρπαγῆς ὠφελῆθῆναι, πολλοὶ δὲ καὶ πυρπολεῖν καὶ κατασκάπτειν ἐκέλευον. Ἄλλὰ τοῦτον μὲν οὐδὲ ὄλως προσήκατο τὸν λόγον ὁ Μάρκελλος, μάλα δὲ ἄκων βιασθεῖς ἔδωκεν ἀπὸ χρημάτων καὶ ἀνδραπόδων ὠφελεῖσθαι, τῶν δὲ ἐλευθέρων σωμάτων ἀπέπειν 15 ἄψασθαι, καὶ διεκελεύσατο μῆτε ἀποκτεῖναι τινα μῆτε αἰσχῦναι μῆτε ἀνδραποδίσασθαι Συρακουσίων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καίπερ οὕτω μετριάσαι δόξας οἰκτρὰ πάσχειν ἡγεῖτο τὴν πόλιν, καὶ τὸ συμπαθοῦν καὶ τὸ συναλοῦν ὁμως ἐν 20 βραχεῖ χρόνῳ πολλῆς καὶ λαμπρᾶς ἀφανισμὸν εὐδαιμονίας. Λέγεται γὰρ οὐκ ἐλάττονα τοῦτον ἢ τὸν ὕστερον ἀπὸ Καρχηδόνης διαφορηθέντα πλεῦτον γενέσθαι· καὶ γὰρ τὴν ἄλλην πόλιν οὐ μετὰ πολὺν χρόνον ἀλοῦσαν ἐκ 25 προδοσίας ἐβιάσαντο διαρπάσαι πλὴν τῶν βασιλικῶν χρημάτων· ταῦτα δὲ εἰς τὸ δημόσιον ἐξῆρέθη. Μάλιστα δὲ τὸ Ἀρχιμήδους πάθος ἠνίασε Μάρκελλον. Ἔτυχε μὲν γὰρ αὐτός τι καθ' ἑαυτὸν ἀνασκοπῶν ἐπὶ διαγράμματος· καὶ τῇ θεωρίᾳ δεδωκὼς ἅμα τὴν τε διάνοιαν καὶ τὴν 30 πρόσοψιν οὐ προήσθητο τὴν καταδρομὴν τῶν Ῥωμαίων οὐδὲ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως, ἄφνω δὲ ἐπιστάντος αὐτῷ στρατιώτου καὶ κελεύοντος ἀκολουθεῖν πρὸς Μάρκελλον

οὐκ ἐβούλετο πρὶν ἢ τελέσαι τὸ πρόβλημα καὶ καταστή-
 σαι πρὸς τὴν ἀπόδειξιν. Ὁ δὲ ὀργισθεὶς καὶ σπασάμενος
 τὸ ξίφος ἀνείλεν αὐτόν. Ἔτεροι μὲν οὖν λέγουσιν ἐπι-
 στήναι μὲν εὐθύς ὡς ἀποκτενοῦντα ξιφήρη τὸν Ῥωμαῖον,
 5 ἐκεῖνον δ' ἰδόντα δεῖσθαι καὶ ἀντιβολεῖν ἀναμείναι βρα- 309
 χὺν χρόνον, ὡς μὴ καταλίπη τὸ ζητούμενον ἀτελὲς καὶ
 ἀθεώρητον, τὸν δὲ οὐ φροντίσαντα διαχρήσασθαι. Καὶ
 τρίτος ἐστὶ λόγος, ὡς κομίζονται πρὸς Μάρκελλον αὐτῷ
 τῶν μαθηματικῶν ὀργάνων σκιόθηρα καὶ σφαίρας καὶ
 10 γωνίας, αἷς ἐναρμόττει τὸ τοῦ ἡλίου μέγεθος πρὸς τὴν
 ὄψιν, στρατιῶται περιτυχόντες καὶ χρυσίον ἐν τῷ τεύχει
 δόξαντες φέρειν ἀπέκτειναν. Ὅτι μέντοι Μάρκελλος ἤλ-
 γησε καὶ τὸν αὐτόχειρα τοῦ ἀνδρὸς ἀπεστράφη καθάπερ
 ἐναγῆ, τοὺς δὲ οἰκείους ἀνευρῶν ἐτίμησεν, ὁμολογεῖται.

15 **XX.** Τῶν δὲ Ῥωμαίων τοῖς ἐκτὸς ἀνθρώποις δεινῶν
 μὲν εἶναι πόλεμον μεταχειρίσασθαι καὶ φοβερῶν εἰς χεῖ-
 ρας ἔλθειν νομιζομένων, εὐγνωμοσύνης δὲ καὶ φιλαν-
 θρωπίας καὶ ὄλως πολιτικῆς ἀρετῆς ὑποδείγματα μὴ δε-
 δωκότων, πρῶτος δοκεῖ τότε Μάρκελλος ὑποδείξει τοῖς
 20 Ἑλλήσι δικαιοτέρους Ῥωμαίους. Οὕτω γὰρ ἐχρήτη τοῖς
 συμβάλλουσι καὶ τσαῦτα καὶ πόλεις καὶ ἰδιώτας εὐεργέτη-
 σεν, ὥστε εἰ τι περὶ Ἐνναν ἢ Μεγαρεῖς ἢ Συρακουσίους
 ἔργον ἦν εἰργασμένον οὐκ ἐπιεικὲς αὐτοῖς, τοῦτο τῶν
 πεπονηθέντων αἰτία μᾶλλον ἢ τῶν πεποιηκότων δοκεῖν γε-
 25 γονέται. Μνησθήσομαι δὲ ἑνὸς ἀπὸ πολλῶν. Πόλις ἐστὶ
 τῆς Σικελίας Ἐγγύλιον οὐ μεγάλη, ἀρχαία δὲ πάνυ καὶ
 διὰ θεῶν ἐπιφάνειαν ἔνδοξος, ἃς καλοῦσι ματέρας.
 Ἴδρυμα λέγεται Κρητῶν γενέσθαι τὸ ἱερόν· καὶ λόγχα
 τινὰς ἐδείκνυσαν καὶ κράνη χαλκᾶ, τὰ μὲν ἔχοντα Μη-
 30 ριόνου, τὰ δὲ Οὐλίξου, τουτέστιν Ὀδυσσεῶς, ἐπιγραφάς,
 ἀνατεθεικότων ταῖς θεαῖς. Ταύτην προθυμότητα καρ-
 χηδουίζουσαν Νικίας, ἀνὴρ πρῶτος τῶν πολιτῶν, ἐπειθε

μεταθέσθαι πρὸς Ῥωμαίους, ἀναφανδὸν ἐν ταῖς ἐκκλησί-
 αῖς παρρησιαζόμενος καὶ κακῶς φρονουῦντας ἐξελέγχων
 τοὺς ὑπεναντίους. Οἱ δὲ φοβούμενοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ
 καὶ τὴν δόξαν ἐβουλεύσαντο συναρπάσαι καὶ παραδοῦναι
 τοῖς Φοίνιξιν. Αἰσθόμενος οὖν ὁ Νικίας ἤδη καὶ παρα- 5
 φυλαττόμενον ἀδήλως ἑαυτὸν, ἐξέφερεν ἐν φανερωῷ λό-
 γους περὶ τῶν ματέρων ἀνεπιτηδείους, καὶ πολλὰ πρὸς
 τὴν νομιζομένην ἐπιφάνειαν καὶ δόξαν ὡς ἀπιστῶν καὶ
 καταφρονῶν ἔπραττεν, ἡδομένων τῶν ἐχθρῶν, ὅτι τὴν
 μεγίστην αἰτίαν αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν ᾧν πείσεται παρῆχε. 10
 Γεγονότων δὲ τῶν πρὸς τὴν σύλληψιν ἐτοίμων ἦν μὲν
 ἐκκλησία τῶν πολιτῶν, ὁ δὲ Νικίας μεταξύ τι λέγων καὶ
 συμβουλευῶν πρὸς τὸν δῆμον ἐξαίφνης ἀφῆκεν εἰς τὴν
 γῆν τὸ σῶμα, καὶ μικρὸν διαλιπὼν, οἶον εἰκός, ἡσυχίας
 σὺν ἐκπλήξει γενομένης, τὴν κεφαλὴν ἐπάρας καὶ περι- 15
 ενεγκῶν ὑποτρόμφ φωνῆ καὶ βαρεῖα κατὰ μικρὸν συντε-
 λων καὶ παροξύνων τὸν ἦχον, ὡς ἐώρα φρίκη καὶ σιωπῆ
 κατεχόμενον τὸ θέατρον, ἀπορρίψας τὸ ἱμάτιον καὶ περι-
 ρηξάμενος τὸν χιτωνίσκον, ἡμίγυμνος ἀναπηδήσας ἔθεε
 πρὸς τὴν ἐξοδὸν τοῦ θεάτρου, βοῶν ὑπὸ τῶν ματέρων 20
 ἐλαύνεσθαι. Μηδενὸς δὲ τολμῶντος ἄψασθαι μηδὲ ἀπαν-
 τῆσαι διὰ δεισιδαιμονίαν, ἀλλ' ἐκτρεπομένων, ἐπὶ τὰς
 πύλας ἐξέδραμεν, οὔτε φωνῆς τινος οὔτε κινήσεως πρε-
 πούσης δαιμονῶντι καὶ παραφρονοῦντι φεισάμενος. Ἡ
 δὲ γυνὴ συνειδυῖα καὶ συντεχνάζουσα τῷ ἀνδρὶ, λαβοῦσα 25
 τὰ παιδιά πρῶτον μὲν ἰκέτις προσεκυλινδεῖτο τοῖς μεγά-
 ροις τῶν θεῶν, ἔπειτα πλανώμενον ἐκείνον προσποιου-
 μένη ζητεῖν κωλύοντος οὐδενὸς ἀσφαλῶς ἀπῆλθεν ἐκ
 τῆς πόλεως. Καὶ διεσώθησαν μὲν οὕτως εἰς Συρακούσας
 πρὸς Μάρκελλον· ἐπεὶ δὲ πολλὰ τοὺς Ἑγγυῖτους ὑβρίσαν- 30
 τας καὶ πλημμελήσαντας ἐλθὼν Μάρκελλος ἔδησε πάν-
 τας ὡς τιμωρησόμενος, ὁ δὲ Νικίας ἐδάκρυσε παρεστῶς,

τέλος δὲ χειρῶν καὶ γονάτων ἀπτόμενος παρητεῖτο τοὺς πολίτας, ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀρξάμενος, ἐπικλασθεὶς ἀφήκε 31 πάντας καὶ τὴν πόλιν οὐδὲν ἠδίκησε, τῷ δὲ Νικίᾳ χώραν τε πολλὴν καὶ δωρεὰς πολλὰς ἔδωκε. Ταῦτα μὲν οὖν Ποσειδώνιος ὁ φιλόσοφος ἰστόρησε.

XXI. Τὸν δὲ Μάρκελλον ἀνακαλουμένων τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὸν ἐγγώριον καὶ σύνοικον πόλεμον, ἐπανερχόμενος τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῶν ἐν Συρακούσαις ἐκίνησεν ἀναθημάτων, ὡς αὐτῷ τε πρὸς τὸν θρίαμβον 10 ὄψις εἶη καὶ τῇ πόλει κόσμος. Οὐδὲν γὰρ εἶχεν οὐδ' ἐργύωσκε πρότερον τῶν κομψῶν καὶ περιττῶν, οὐδὲ ἦν ἐν αὐτῇ τὸ χάριεν τοῦτο καὶ γλαφυρὸν [καὶ] ἀγαπώμενον, ὄπλων δὲ βαρβαρικῶν καὶ λαφύρων ἐναίμων ἀνάπλεως οὔσα καὶ περιεστεφανωμένη θριάμβων ὑπομνήμασι καὶ 15 τροπαίοις οὐχ ἰλαρὸν οὐδ' ἄφοβον οὐδὲ δειλῶν ἦν θέαμα καὶ τρυφῶντων θεατῶν, ἀλλ' ὥσπερ Ἐπαμεινώνδας τὸ Βοιωτικὸν πεδίον Ἄρεως ὀρχήστραν, Ξενοφῶν δὲ τὴν Ἐφεσον πολέμου ἐργαστήριον, οὕτως ἂν μοι δοκεῖ τις τότε τὴν Ῥώμην κατὰ Πίνδαρον βαθυπτολέμου τέμενος 20 Ἄρεως προσεῖπειν. Διὸ καὶ μᾶλλον εὐδοκίμησε παρὰ μὲν τῷ δήμῳ Μάρκελλος ἡδονὴν ἐχούσαις καὶ χάριν Ἑλληνικὴν καὶ πιθανότητα διαποικίλας ὄψει τὴν πόλιν, παρὰ δὲ τοῖς πρεσβυτέροις Φάβιος Μάξιμος. Οὐδὲν γὰρ ἐκίνησε τοιοῦτον οὐδὲ μετήνεγκεν ἐκ τῆς Τα- 25 ραντίνων πόλεως ἀλούσης, ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα χρήματα καὶ τὸν πλοῦτον ἐξεφόρησε, τὰ δὲ ἀγάλματα μένειν εἰσεν ἐπειπὼν τὸ μνημονευόμενον· „Ἀπολείπωμεν“ γὰρ ἔφη „τοὺς θεοὺς τούτους τοῖς Ταραντίνοις κεχολωμένους.“ Μάρκελλον δ' ἦτιῶντο πρῶτον μὲν ὡς ἐπίφθονον 30 ποιοῦντα τὴν πόλιν, οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ θεῶν οἷον αἰχμαλώτων ἀγομένων ἐν αὐτῇ καὶ πομπευομένων, ἔπειτα ὅτι τὸν δῆμον εἰδισμένον πολεμεῖν ἢ γεωργεῖν,

τροφῆς δὲ καὶ ῥαθυμίας ἄπειρον ὄντα καὶ κατὰ τὸν Εὐ-
 ριπίδειον Ἡρακλέα, Φαῦλον, ἄκομψον, τὰ μέγι-
 στά τε ἀγαθὸν, σχολῆς ἐνέπλησε καὶ λαλιᾶς περὶ τε-
 χνῶν καὶ τεχνιτῶν ἀστεϊζόμενον καὶ διατρίβοντα πρὸς
 τούτῳ πολὺ μέρος τῆς ἡμέρας. Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις ἔσε- 5
 μνύετο καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὡς τὰ καλὰ καὶ θαυμα-
 στὰ τῆς Ἑλλάδος οὐκ ἐπισταμένους τιμᾶν καὶ θαυμάζειν
 Ῥωμαίους διδάξας. X

XXII. Ἐνισταμένων δὲ τῶν ἐχθρῶν τῷ Μαρκέλλῳ
 πρὸς τὸν θρίαμβον, ἐπεὶ καὶ πράξεις τινὲς ὑπολιπεῖς 10
 ἦσαν ἐτι περὶ Σικελίαν καὶ φθόνον εἶχεν ὁ τρίτος θρίαμ-
 βος, συνεχώρησεν αὐτὸς τὸν μὲν ἐντελῆ καὶ μέγαν εἰς τὸ
 Ἀλβανὸν ὄρος ἐξελάσαι, τὸν δὲ ἐλάττω καταγαγεῖν εἰς
 τὴν πόλιν, ὃν εὖαν Ἕλληνες, ὄβαν δὲ Ῥωμαῖοι καλοῦσι.
 Πέμπει δὲ αὐτὸν οὐκ ἐπὶ τοῦ τεθρίππου βεβηκῶς οὐδὲ 15
 δάφνης ἔχων στέφανον οὐδὲ περισαλπίζόμενος, ἀλλὰ
 πεζὸς ἐν βλαύταις ὑπ' αὐλητῶν μάλα πολλῶν καὶ μυρρί-
 νης στέφανον ἐπικείμενος, ὡς ἀπόλεμος καὶ ἠδύς ὀφθη-
 ναι μᾶλλον ἢ καταπληκτικός. Ὁ καὶ μέγιστον ἔμοι τε-
 κμήριόν ἐστι τοῦ τρόπῳ πράξεως, ἀλλὰ μὴ μεγέθει, διω- 20
 ρίσθαι τοὺς θριάμβους τὸ παλαιόν. Οἱ μὲν γὰρ μετὰ
 μάχης καὶ φόνου τῶν πολεμίων ἐπικρατήσαντες τὸν
 Ἀρήϊον ἐκείνον, ὡς εἶοικε, καὶ φοβερὸν εἰσῆγον, ὥσπερ
 ἐν τοῖς καθαρμοῖς τῶν στρατοπέδων εἰώθεσαν, δάφνη
 πολλῇ καταστέψαντες τὰ ὄπλα καὶ τοὺς ἄνδρας, τοῖς δὲ 25
 πολέμου μὲν μὴ δεηθεῖσι στρατηγοῖς, ὁμιλία δὲ καὶ πει-
 θοῖ καὶ διὰ λόγου πάντα θεμένοις καλῶς οἷον ἐπιπαιανί-
 σαι τὴν ἀπόλεμον ταύτην καὶ πανηγυρικὴν ἀπεδίδου
 πομπὴν ὁ νόμος. Καὶ γὰρ ὁ αὐλὸς εἰρήνης μέρος καὶ τὸ
 μύρτον Ἀφροδίτης φυτὸν, ἢ μάλιστα θεῶν ἀπέχθεται 30
 βία καὶ πολέμοις. Ὅβας δ' οὐ παρὰ τὸν εὐασμόν, ὡς οἱ
 πολλοὶ νομίζουσιν, ὁ θρίαμβος οὗτος ὀνομάζεται (καὶ γὰρ

ἐκείνον ἐφενάζοντες καὶ ἄδοντες παραπέμπουσιν), ἀλλ' 311
 ὑφ' Ἑλλήνων εἰς τὸ σὺνήθες αὐτοῖς παρῆκται τοῦνομα,
 πεπεισμένων ἅμα καὶ Διονύσῳ τι τῆς τιμῆς προσήκειν,
 ὃν Εὐῖον καὶ Θριάμβον ὀνομάζομεν. Οὐχ οὕτω δὲ ἔχει
 5 τὸ ἀληθές, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῷ μεγάλῳ θριάμβῳ βουθυτεῖν
 πάτριον ἦν τοῖς στρατηγοῖς, ἐπὶ δὲ τούτῳ πρόβατον
 ἔθνον. Ὅσα δὲ τὰ πρόβατα Ῥωμαῖοι καλοῦσιν· ἐκ τού-
 του καὶ τὸν θριάμβον ὄβαν ὠνόμασαν. Ἄξιον δὲ καὶ τὸν
 Λακωνικὸν ἀποθεωρῆσαι νομοθέτην ὑπεναντίως τῷ Ῥω-
 10 μαϊκῷ τάξαντα τὰς θυσίας. Θύει γὰρ ἐν Σπάρτη τῶν ἀπο-
 στρατήγων ὁ μὲν δι' ἀπάτης ἢ πειθοῦς ὃ βούλεται δια-
 πραξάμενος βουῖν, ὃ δὲ διὰ μάχης ἀλεκτρούνα. Καίπερ
 γὰρ ὄντες πολεμικώτατοι μείζονα καὶ μᾶλλον ἀνθρώπῳ
 πρέπουσαν ἠγοῦντο τὴν διὰ λόγου καὶ συνέσεως πρᾶξιν
 15 ἢ τὴν μετὰ βίας καὶ ἀνδρείας. Ταῦτα μὲν οὖν ὅπως ἔχει
 σκοπεῖν πάρεστι.

XXIII. Τοῦ δὲ Μαρκέλλου τὸ τέταρτον ὑπατεύοντος
 οἱ ἐχθροὶ τοὺς Συρακουσίους ἀνέπεισαν εἰς Ῥώμην ἀφι-
 κομένους κατηγορεῖν καὶ καταβοᾶν πρὸς τὴν σύγκλητον
 20 ὡς δεινὰ καὶ παράσπονδα πεπονθότας. Ἔτυχε μὲν οὖν
 ἐν Καπιτωλίῳ θυσίαν τινὰ συντελεῶν ὁ Μάρκελλος· ἐτι
 δὲ συγκαθεζομένη τῇ γερουσίᾳ τῶν Συρακουσίων προσ-
 πεσόντων καὶ δεομένων λόγου τυχεῖν καὶ δίκης, ὃ μὲν
 συνάρχων ἐξεῖργεν αὐτούς, ἀγανακτῶν ὑπὲρ τοῦ Μαρκέ-
 25 κέλλου μὴ παρόντος, ὃ δὲ Μάρκελλος εὐθύς ἤκεν ἀκού-
 σας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τοῦ δίφρου καθίσας ὡς ὑπατος
 ἐχρημάτιζεν, ἔπειτα, τῶν ἄλλων τέλος ἐχόντων, καταβὰς
 ἀπὸ τοῦ δίφρου καὶ καταστάς ὡσπερ ἰδιώτης εἰς τὸν τό-
 πον, ἐν ᾧ λέγειν εἰώθασιν οἱ κρινόμενοι, τοῖς Συρακου-
 30 σίοις ἐλέγγειν αὐτὸν παρεῖχεν. Οἱ δὲ δεινῶς μὲν συνε-
 ταράχθησαν πρὸς τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ πεποιθὸς τοῦ ἀνδρός,
 καὶ τὸ ἐν τοῖς ὅπλοις ἀνυπόστατον ἐτι μᾶλλον ἐν τῇ πε-

ρικορφύρω φοβερόν ἡγοῦντο καὶ δυσαντίβλεπτον. Οὐ
 μὴν ἀλλὰ καὶ παραθαρρυνόντων αὐτοὺς τῶν διαφορο-
 μένων πρὸς τὸν Μάρκελλον ἤρξαντο τῆς κατηγορίας καὶ
 διεξῆλθον ὀλοφυρμῷ τιμι μεμιγμένην δικαιολογίαν, ἧς
 ἦν τὸ κεφάλαιον, ὅτι σύμμαχοι καὶ φίλοι Ῥωμαίοις ὄντες 5
 πεπόνθασιν ἂ πολλοῖς τῶν πολεμίων ἕτεροι στρατηγοὶ
 μὴ παθεῖν ἐχαρίσαντο. Πρὸς ταῦτα ὁ Μάρκελλος ἔλεγεν,
 ὡς ἀντὶ πολλῶν ὧν δεδράκασι Ῥωμαίους κακῶς οὐδὲν
 πεπόνθασι, πλὴν ἂ πολέμῳ καὶ κατὰ κράτος ἀλόντας ἀν-
 θρώπους κωλύσαι παθεῖν οὐ δυνατόν ἐστιν, οὕτω δὲ 10
 ἀλῶναι δι' αὐτοὺς πολλὰ προκαλουμένῳ πεισθῆναι μὴ
 ἐθελήσαντας. Οὐ γὰρ ὑπὸ τῶν τυράννων πολεμῆσαι
 βιασθέντας, ἀλλὰ κάκεινους ἐπὶ τῷ πολεμῷ ἐλέσθαι τυ-
 ράννους. Λεχθέντων δὲ τῶν λόγων καὶ μεδισταμέ-
 νοις, ὡσπερ εἰώθειν, ἐκ τῆς βουλῆς τοῖς Συρακουσίοις 15
 συνεξῆλθε Μάρκελλος, ἐπὶ τῷ συνάρχοντι ποιησάμενος
 τὴν σύγκλητον, καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ βουλευτηρίου διέ-
 τριβεν, οὔτε φόβῳ διὰ τὴν δίκην οὔτε θυμῷ πρὸς τοὺς
 Συρακουσίους τοῦ συνήθους μεταβαλὼν καταστήματος,
 ἀλλὰ πράως πάνυ καὶ κοσμίως τὸ τῆς δίκης τέλος ἐκδεχό- 20
 μενος. Ἐπεὶ δὲ διηνέχθησαν αἱ γνώμαι καὶ νικῶν ἀπε-
 δείχθη, προσπίπτουσιν αὐτῷ οἱ Συρακούσιοι, μετὰ δα-
 κρύων δ.όμενοι τὴν ὀργὴν εἰς αὐτοὺς ἀφείναι τοὺς πα-
 ρόντας, οἰκτεῖραι δὲ τὴν ἄλλην πόλιν μεμνημένην ὧν
 ἔτυχεν αἰεὶ καὶ χάριν ἔχουσιν. Ἐπικλασθεῖς οὖν ὁ Μάρ- 25
 κελλος τοῦτοις τε διηλλάγη, καὶ τοῖς ἄλλοις Συρακουσίοις
 αἰεὶ τι πρότιτων ἀγαθὸν διετέλει. Καὶ τὴν ἐλευθερίαν,
 ἣν ἀπέδωκεν αὐτοῖς, καὶ τοὺς νόμους καὶ τῶν κτημάτων
 τὰ περιόντα βέβαια παρέσχεν ἢ σύγκλητος. Ἀνθ' ὧν ἄλ-
 λας τε τιμὰς ὑπερφυεῖς ἔσχε παρ' αὐτοῖς, καὶ νόμον ἔθεντο 30

12 τοιοῦτον, ὅπoταν ἐπιβῆ Σικελίας Μάρκελλος ἢ τῶν ἐκ-

γόνων τις αὐτοῦ, στεφανηφορεῖν Συρακουσίουσ καὶ θύειν τοῖσ θεοῖσ.

XXIV. Τὸν τεῦθεν ἤδη τρέπεται πρὸσ Ἀννίβαν. Καὶ τῶν ἄλλων ὑπάτων καὶ ἡγεμόνων σχεδὸν ἀπάντων μετὰ
 5 τὰ ἐν Κάνναισ ἐνὶ στρατηγήματι τῷ φυγομαχεῖν χρωμέων ἐπὶ τὸν ἄνδρα, παρατάττεσθαι δὲ καὶ συμπλέκεσθαι μηθενὸσ τολμῶντοσ, αὐτὸσ ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ὄρμησεν ὁδόν, οἰόμενοσ τῷ δοκοῦντι καταλύειν Ἀννίβαν χρόνῳ
 πρότερον ἐκτριβεῖσαν ὑπ' ἐκείνου λήσεσθαι τὴν Ἰταλίαν,
 10 καὶ τὸν Φάβιον ἀεὶ τῆσ ἀσφαλείασ ἐχόμενον οὐ καλῶσ ἔχειν ἰᾶσθαι τὸ νόσημα τῆσ πατρίδοσ περιμένοντα τῇ Ῥώμῃ μαραινομένη συναποσβῆναι τὸν πόλεμον, ὥσπερ ἰατρῶν τοὺσ ἀτόλμουσ καὶ δειλοὺσ πρὸσ τὰ βοηθήματα, τῆσ νόσου παρακμὴν τῆσ δυνάμεωσ ἐξανάλωσιν ἡγουμέ
 15 νουσ. Πρῶτον μὲν οὖν τὰσ Σαννιτικὰσ πόλεισ μεγάλασ ἀφεστώσασ ἐλῶν, σιτόν τε πολὺν ἀποκείμενον ἐν αὐταῖσ καὶ χρήματα καὶ τοὺσ φυλάσσοντασ Ἀννίβου στρατιώτασ τρισχιλίουσ ὄντασ ἔλαβεν· ἔπειτα τοῦ Ἀννίβου Φούλβιον Γναῖον ἀνθύπατον ἐν Ἀπουλίᾳ κατακτείναντοσ μὲν ἀ
 20 τὸν σὺν ἔνδεκα χιλιάρχοισ, κατακόψαντοσ δὲ τῆσ στρατιᾶσ τὸ πλεῖστον, ἐπεμψεν εἰσ Ῥώμην γράμματα τοὺσ πολίτασ παρακαλῶν θαρρεῖν· αὐτὸσ γὰρ ἤδη βαδίζειν, ὡσ ἀφέλοιτο τὴν χαρὰν Ἀννίβου. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Λίβιόσ φησιν ἀναγνωσθέντα τὰ γράμματα μὴ τῆσ λύπησ
 25 ἀφελεῖν, ἀλλὰ τῷ φόβῳ προσθεῖναι, τῶν Ῥωμαίων μετξον ἡγουμένων τοῦ γεγονότοσ τὸ κινδυνευόμενον ὄσφ Φουλβίου κρείττων ἦν Μάρκελλοσ· ὁ δὲ, ὥσπερ ἔγραψεν, εὐθὺσ Ἀννίβαν διώκων εἰσ τὴν Λευκανίαν ἐνέβαλα καὶ περὶ πόλιν Νομίστρονα καθήμενον ὑπὲρ λόφων ὄχυ
 30 ρῶν καταλαβῶν αὐτὸσ ἐν τῷ πεδίῳ κατεστρατοπέδευσε. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρότεροσ εἰσ μάχην παρατάξασ τὸ στράτευμα [καὶ] καταβάντοσ Ἀννίβου, συνέβαλε μάχην κρίσιν

οὐ λαβοῦσαν, ἰσχυρὰν δὲ καὶ μεγάλην γενομένην· ἀπὸ γὰρ ὧρας τρίτης συμπεσόντες ἤδη σκότους μόλις διελύθησαν. Ἄμα δ' ἡμέρα προαγαγὼν αὐθις τὸ στράτευμα παρέταξε διὰ τῶν νεκρῶν καὶ προῦκαλεῖτο διαγωνίσασθαι περὶ τῆς νίκης τὸν Ἀννίβαν. Ἀναξεύξαντος δὲ ἐκεῖ- 5
νου σκυλεύσας τοὺς πολεμίους νεκροὺς καὶ θάψας τοὺς φίλους ἐδίωκεν αὐθις· καὶ πολλὰς μὲν ὑφέντος ἐνέδρας οὐδεμιᾶ περιπεσῶν, ἐν δὲ πᾶσι τοῖς ἀκροβολισμοῖς πλεῖον ἔχων ἐθαυμάζετο. Διὸ καὶ τῶν ἀρχαιρεσίῳ ἐπιγόντων ἔδοξε τῇ βουλῇ μᾶλλον ἐκ Σικελίας τὸν ἕτερον 10
ἀπάγειν ὑπάτον ἢ Μάρκελλον Ἀννίβα συνηρητημένον κινεῖν, ἐλθόντα δ' ἐκέλευεν εἰπεῖν δικτάτορα Κόιντον Φούλβιον. Ὁ γὰρ δικτάτωρ οὐκ ἔστιν ὑπὸ τοῦ πλήθους οὐδὲ τῆς βουλῆς αἰρετός, ἀλλὰ τῶν ὑπάτων τις ἢ τῶν στρατηγῶν προελθὼν εἰς τὸν δῆμον ὃν αὐτῷ δοκεῖ λέγει δι- 15
κτάτορα. Καὶ διὰ τοῦτο δικτάτωρ ὁ φηθεις καλεῖται· τὸ γὰρ λέγειν δίκερε Ῥωμαῖοι καλοῦσιν· ἐνιοὶ δὲ τὸν δικτάτορα τῷ μὴ προτιθέναι ψῆφον ἢ χειροτονίαν, ἀλλ' ἀφ' αὐτοῦ τὰ δόξαντα προστάττειν καὶ λέγειν οὕτως ὠνομάσθαι· καὶ γὰρ τὰ διαγράμματα τῶν ἀρχόντων 20
Ἕλληνες μὲν διατάγματα, Ῥωμαῖοι δὲ ἔδικτα προσαγορεύουσιν.

XXV. Ἐπεὶ δὲ ἐλθὼν ἀπὸ τῆς Σικελίας ὁ τοῦ Μαρκελλου συνάρχων ἕτερον ἐβούλετο λαβεῖν δικτάτορα, καὶ βιασθῆναι παρὰ γνώμην μὴ βουλόμενος ἐξέπλευσε νυ- 25
κτὸς εἰς Σικελίαν, οὕτως ὁ μὲν δῆμος ὠνόμασε δικτάτορα Κόιντον Φούλβιον, ἢ βουλὴ δ' ἔγραψε Μαρκελλῷ κελεύουσα τοῦτον εἰπεῖν. Ὁ δὲ πεισθεις ἀνέπε καὶ συνεπέκρυψε τοῦ δήμου τὴν γνώμην, αὐτὸς δὲ πάλιν ἀνθύπατος εἰς τοῦπιόν ἀπεδείχθη. Συνθήμενος δὲ πρὸς 30
13 Φάβιον Μάξιμον, ὅπως ἐκεῖνος μὲν ἐπιχειρῇ Ταραντίνοις, αὐτὸς δὲ συμπλεκόμενος καὶ περιέλκων Ἀννίβαν

ἐμποδῶν ἢ τοῦ βοηθεῖν πρὸς ἐκεῖνον, ἐπέβαλε περὶ Κα-
 νύσιον, καὶ πολλὰς ἀλλάσσοντι στρατοπεδείας καὶ φυγο-
 μαχοῦντι πανταχόθεν ἐπεφαίνετο, τέλος δ' ἰδρυνθέντα
 προσκείμενος ἐξανίστη τοῖς ἀκροβολισμοῖς. Ὁρμήσαντος
 5 δὲ μάχεσθαι δεξάμενος ὑπὸ νυκτὸς διελύθη· καὶ μεθ'
 ἡμέραν αὐτῆς ἐν τοῖς ὄπλοις ἐωρᾶτο τὸν στρατὸν ἔχων
 παρατεταγμένον, ὥστε τὸν Ἀννίβαν περιαλγῆ γενόμενον
 τοὺς Καρχηδονίους ἀθροῖσαι καὶ δεηθῆναι τὴν μάχην ἐκεί-
 νην ὑπὲρ πασῶν ἀγωνίσασθαι τῶν ἐμπροσθεν. „Ὁρᾶτε
 10 γὰρ“ εἶπεν „ὡς οὐδὲ ἀναπνεῦσαι μετὰ νίκας τοσαύτας
 οὐδὲ σχολὴν ἄγειν κρατοῦσιν ἡμῖν ἔστιν, εἰ μὴ τοῦτον
 ὠσαίμεθα τὸν ἄνθρωπον.“ Ἐκ τούτου συμβαλόντες ἐμά-
 χουτο. Καὶ δοκεῖ παρὰ τὸ ἔργον ἀκαίρῳ στρατηγήματι
 χρώμενος ὁ Μάρκελλος σφαλῆναι. Τοῦ γὰρ δεξιοῦ πο-
 15 νοῦντος ἐκέλευσεν ἐν τῶν ταγμάτων εἰς τοῦμπροσθεν
 προελθεῖν· ἡ δὲ μετακίνησις αὕτη ταράξασα τοὺς μαχο-
 μένους παρέδωκε τὸ νίκημα τοῖς πολεμίοις, ἑπτακοσίων
 ἐπὶ δισχιλίοις Ῥωμαίων πεσόντων. Ἀναχωρήσας δὲ ὁ
 Μάρκελλος εἰς τὸν χάρακα καὶ συναγαγὼν τὸν στρατὸν,
 20 ὄραν ἔφη Ῥωμαίων ὄπλα πολλὰ καὶ σώματα, Ῥωμαίων δὲ
 μηδένα ὄραν. Αἰτουμένων δὲ συγγνώμην οὐκ ἔφη διδό-
 ναι νενικημένοις, ἐὰν δὲ νικήσωσι, δώσειν· αὐριον δὲ
 μαχεῖσθαι πάλιν, ὅπως οἱ πολῖται τὴν νίκην πρότερον ἢ
 τὴν φυγὴν ἀκούσωσι. Διαλεχθεῖς δὲ ταῦτα προσέταξε
 25 ταῖς ἡττημέναις σπείραις ἀντὶ πυρῶν κριθὰς μετροῦσαι.
 Δι' ἃ πολλῶν ἀπὸ τῆς μάχης ἐπικινδύνως καὶ πονήρως
 ἐχόντων οὐδένα φασὶν ὄν οἱ Μαρκέλλου λόγοι τῶν τραυ-
 μάτων οὐχὶ μᾶλλον ἤλγυναν.

XXVI. Ἄμα δὲ ἡμέρᾳ προῦκειτο μὲν ὁ φοινικουῖς χι-
 30 τῶν, ὡς εἰώθε, μάχης ἔσομένης σύμβολον, αἱ δὲ ἡττια-
 σμέναι σπείραι τὴν πρώτην αὐταὶ δεηθεῖσαι τάξιν ἐλάμ-
 βανον, τὴν δὲ ἄλλην ἐξάγοντες οἱ χιλίαρχοι στρατιὰν

παρενέβαλλον. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἀννίβας „Ὡ Ἡράκλεις“
 εἶπε „τί χρήσεται τις ἀνθρώπῳ μῆτε τὴν χείρονα τύχην
 μῆτε τὴν βελτίονα φέρειν εἰδότε; μόνος γὰρ οὗτος οὔτε
 νικῶν δίδωσιν ἀνάπαυσιν οὔτε λαμβάνει νικώμενος,
 ἀλλ' αἰεὶ μαχησόμεθα πρὸς τοῦτον, ὡς ἔοικεν, ᾧ τοῦ τολ- 5
 μᾶν αἰεὶ καὶ τὸ θαρρεῖν εὐτυχοῦντι καὶ σφαλλομένῳ τὸ
 αἰδεῖσθαι πρόφασίς ἐστίν.“ Ἐκ τούτου συνήεσαν αἱ δυ-
 νάμεις· καὶ τῶν ἀνδρῶν ἴσα φερομένων ἐκέλευσεν Ἀν-
 νίβας τὰ θηρία καταστήσαντας εἰς πρώτην τάξιν ἐπάγειν
 τοῖς ὅπλοις τῶν Ῥωμαίων. Ὡθισμοῦ δὲ μεγάλου καὶ τα- 10
 ραχῆς εὐθύς ἐν τοῖς πρώτοις γενομένης, εἰς τῶν χιλιάρχων
 ὄνομα Φλάβιος ἀναρπάσας σημαίαν ὑψηντίαζε καὶ τῷ
 στύρακι τὸν πρῶτον ἐλέφαντα τύπτων ἀπέστρεφεν. Ὁ
 δὲ ἐμβαλὼν εἰς τὸν ὀπίσω συνετάραξε καὶ τοῦτον καὶ
 τοὺς ἐπιφερομένους. Κατιδὼν δὲ τοῦτο Μάρκελλος ἐκέ- 15
 λευσε τοὺς ἵππεῖς ἐλαύνειν ἀνὰ κράτος πρὸς τὸ θορυ-
 βούμενον καὶ ποιεῖν ἔτι μᾶλλον αὐτοῖς περιπετεῖς τοὺς
 πολεμίους. Οὗτοι τε δὴ λαμπρῶς ἐμβαλόντες ἀνέκοπτον
 ἄχρι τοῦ στρατοπέδου τοὺς Καρχηδονίους, καὶ τῶν θη-
 ρίων τὰ κτεινόμενα καὶ πίπτοντα τὸν πλεῖστον αὐτῶν 20
 φόνον ἀπειργάζετο. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ ὀκτακισχιλίου
 ἀποθανεῖν· Ῥωμαίων δὲ νεκροὶ μὲν ἐγένοντο τρισχίλιοι,
 τραυματῖαι δὲ ὀλίγου δεῖν ἅπαντες. Καὶ τοῦτο παρέσχεν
 Ἀννίβα καθ' ἡσυχίαν ἀναστάντι νυκτὸς ἄραι πορρωτάτω
 τοῦ Μαρκέλλου. Διώκειν γὰρ οὐκ ἦν δυνατὸς ὑπὸ πλή- 25
 θους τῶν τετρωμένων, ἀλλὰ κατὰ σχολὴν εἰς Καμπανίαν
 ἀνέξενε, καὶ τὸ θέρος ἐν Σινοέσση διῆγεν ἀναλαμβάνων
 τοὺς στρατιώτας.

XXVII. Ὁ δὲ Ἀννίβας ὡς ἀπέρρηξεν ἑαυτὸν τοῦ
 314 Μαρκέλλου, χρώμενος ὡσπερ λελυμένῳ τῷ στρατεύματι 30
 πᾶσαν ἀδεῶς ἐν κύκλῳ περιῶν ἐφλεγε τὴν Ἰταλίαν· καὶ
 κακῶς ἤκουσεν ἐν Ῥώμῃ Μάρκελλος. Οἱ δὲ ἐχθροὶ Που-

βλίκιον Βίβλον, ἕνα τῶν δημάρχων, ἀνέστησαν ἐπὶ τὴν κατηγορίαν αὐτοῦ, δεινὸν εἶπεν ἄνδρα καὶ βίαιον· ὃς πολλάκις συναγαγὼν τὸν δῆμον ἐπειθευ ἄλλῳ παραδοῦμαι στρατηγῷ τὴν δύναμιν, ἐπεὶ Μάρκελλος ἔφη, „μικρὰ 5 τῷ πολέμῳ προσγεγυμνασμένος ὥσπερ ἐκ παλαιστρας ἐπὶ θερμὰ λουτρὰ θεραπεύσων ἑαυτὸν τέτραπται.“ Ταῦτα πνυθανόμενος ὁ Μάρκελλος ἐπὶ μὲν τοῦ στρατοπέδου τοὺς πρεσβευτὰς ἀπέλιπεν, αὐτὸς δὲ πρὸς τὰς διαβολὰς ἀπολογησόμενος εἰς Ῥώμην ἐπανῆλθεν. Ἐκ δὲ τῶν δια-

10 βολῶν ἐκείνων δίκην εὔρε παρεσκευασμένην ἐφ' αὐτόν. Ἡμέρας οὖν ὀρισθείσης καὶ τοῦ δήμου συνελθόντος εἰς τὸν Φλαμίσιον ἵππόδρομον, ὁ μὲν Βίβλος ἀναβάς κατηγορήσεν, ὁ δὲ Μάρκελλος ἀπελογεῖτο, βραχέα μὲν καὶ ἀπλᾶ δι' ἑαυτοῦ, πολλὴν δὲ καὶ λαμπρὰν οἱ δοκιμώτατοι

15 καὶ πρῶτοι τῶν πολιτῶν παρρησίαν ἤγον, παρακαλοῦντες μὴ χεῖρονας τοῦ πολεμίου κριτὰς φανῆναι δειλίαν Μαρκέλλου καταψηφισαμένους, ὃν μόνον φεύγει τῶν ἡγεμόνων ἐκεῖνος καὶ διατελεῖ τούτῳ μὴ μάχεσθαι στρατηγῶν, ὡς τοῖς ἄλλοις μάχεσθαι. Ῥηθέντων δὲ τῶν λόγων τού-

20 των τοσοῦτον ἢ τῆς δίκης ἐλπίς ἐψεύσατο τὸν κατήγορον, ὥστε μὴ μόνον ἀφεθῆναι τῶν αἰτιῶν τὸν Μάρκελλον, ἀλλὰ καὶ τὸ πέμπτον ὑπατον ἀποδειχθῆναι.

XXVIII. Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν πρῶτον μὲν ἐν Τυρρηνίᾳ μέγα κίνημα πρὸς ἀπόστασιν ἔπαυσε καὶ κατε-

25 πρᾶνεν ἐπελθὼν τὰς πόλεις· ἔπειτα ναὸν ἐκ τῶν Σικελικῶν λαφύρων ᾠκοδομημένον ὑπ' αὐτοῦ Δόξης καὶ Ἀρετῆς καθιερωῖσαι βουλόμενος, καὶ κωλυθεὶς ὑπὸ τῶν ἱερῶν οὐκ ἀξιούντων ἐνὶ ναῷ δύο θεοὺς περιέχεσθαι, πάλιν ἤρξατο προσοικοδομεῖν ἕτερον, οὐ ῥαδίως φέρων

30 τὴν γεγεννημένην ἀντίκρουσιν, ἀλλ' ὥσπερ οἰωνιζόμενος. Καὶ γὰρ ἄλλα πολλὰ σημεῖα διετάραττεν αὐτόν, ἱερῶν τινῶν κεραινώσεις καὶ μύες τὸν ἐν Διὸς χρυσοῦν διαφα-

γόντες· ἐλέχθη δὲ καὶ βοῦν ἀνδρώπου φωνὴν ἀφείναι καὶ παιδίον ἔχον κεφαλὴν ἐλέφαντος γενέσθαι, καὶ [περιγενέσθαι] περὶ τὰς ἐκδύσεις καὶ ἀποτροπὰς· δυσιερούνητες οἱ μάντις κατεῖχον αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ σπαργῶντα καὶ φλεγόμενον. Οὐδεὶς γὰρ ἔρωτα τοσοῦτον ἠράσθη πραγ-
 5 ματος οὐδενός, ὅσον οὗτος ὁ ἀνὴρ τοῦ μάχη κριθῆναι πρὸς Ἀντίβαν. Τοῦτο καὶ νύκτωρ ὄνειρον ἦν αὐτῷ καὶ μετὰ φίλων καὶ συναρχόντων ἐν βούλευμα καὶ μία πρὸς θεοῦς φωνή, παραταττόμενον Ἀντίβαν λαβεῖν. Ἦδιστα δ' ἄν μοι δοκεῖ τείχους ἐνός ἢ τινος χάρακος ἀμφοτέροις 1) τοῖς στρατεύμασι περιτεθέντος διαγωνίσασθαι, καὶ εἰ μὴ πολλῆς μὲν ἤδη μεστὸς ὑπῆρχε δόξης, πολλὴν δὲ πειραν παρεσχῆκει τοῦ παρ' ὄντινον τῶν στρατηγῶν ἐμβριθῆς γεγονέναι καὶ φρόνιμος, εἶπον ἄν, ὅτι μειρακιῶδες αὐτῷ προσπεπτώκει καὶ φιλοτιμότερον πάθος ἢ κατὰ πρεσβύ-
 15 την τοσοῦτον. Ἐπεὶ γὰρ ἐξήκοντα γεγονῶς ἔτη τὸ πέμ-
 πτον ὑπάτευσεν.

XXIX. Οὐ μὴν ἀλλὰ θυσιῶν καὶ καθαρμῶν ὧν ὑπηγόρευον οἱ μάντις γενομένων ἐξῆλθε μετὰ τοῦ συνάρχοντος ἐπὶ τὸν πόλεμον, καὶ πολλὰ μεταξὺ Βαντίας πό-
 20 λεως καὶ Βενυσίας καθήμενον ἠρέθιζε τὸν Ἀντίβαν. Ὁ δὲ εἰς μάχην μὲν οὐ κατέβαινεν, αἰσθόμενος δὲ πεμπομένην ὑπ' αὐτῶν στρατιὰν ἐπὶ Δοκρούς τοὺς Ἐπιξεφυρίους κατὰ τὸν περὶ Πετηλίαν λόφον ὑφείς ἐνέδρας πεν-
 15 τακοσίους καὶ δισχιλίους ἀπέκτεινε. Τοῦτο Μάρκελλον 25 ἐξέφερε τῷ θυμῷ πρὸς τὴν μάχην, καὶ προσῆγεν ἄρας ἐγγυτέρω τὴν δύναμιν. Ἦν δὲ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων λόφος ἐπιεικῶς μὲν εὐερκής, ὕλης δὲ παντοδαπῆς ἀνάπλεως· εἶχε δὲ καὶ σκοπὰς περικλινεῖς ἐπ' ἀμφοτέρα καὶ ναμάτων ὑπεφαίνοντο πηγὰι καταρρεόντων. Ἐθαύμαζον 30 οὖν οἱ Ῥωμαῖοι Ἀντίβαν, ὅτι πρῶτος ἐλὼν εὐφυᾶ τόπον οὕτως οὐ κατέσχευ, ἀλλ' ἀπέλιπε τοῖς πολεμίοις. Τῷ δὲ

ἄρα καλὸν μὲν ἐν στρατοπεδεῦσαι τὸ χωρίον ἐφαίνετο, πολὺ δὲ κρεῖττον ἐνεδρεῦσαι· καὶ πρὸς τοῦτο μᾶλλον αὐτῷ χρησθαι βουλόμενος ἐνέπλησε τὴν ὕλην καὶ τὰς κοιλάδας ἀκοντιστῶν τε πολλῶν καὶ λογχοφόρων, πεπεισμένος ἐπάξεσθαι δι' εὐφυΐαν αὐτὰ τὰ χωρία τοὺς Ῥωμαίους. Οὐδὲ ἀπεψεύσθη τῆς ἐλπίδος· εὐθύς γὰρ ἦν πολὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ῥωμαίων λόγος, ὡς χρὴ τὸ χωρίον καταλαμβάνειν, καὶ διεστρατήγουν ὅσα πλεονεκτηήσουσι τοὺς πολεμίους, μάλιστα μὲν ἐκεῖ στρατοπεδεύσαντες, εἰ δὲ μὴ, τειχίσαντες τὸν λόφον. Ἔδοξεν οὖν τῷ Μαρκέλλῳ μετ' ὀλίγων ἱπποτῶν ἐπελάσαντι κατασκέψασθαι. Καὶ λαβὼν τὸν μάντιν ἐθύετο· καὶ τοῦ πρώτου πεσόντος ἱερείου δείκνυσιν αὐτῷ τὸ ἦπαρ οὐκ ἔχον κεφαλὴν ὁ μάντις. Ἐπιθυσαμένου δὲ τὸ δεύτερον ἢ τε κεφαλή μέγεθος ὑπερφυῆς ἀνέσχε καὶ τᾶλλα φαιδρὰ θυμαστῶς διεφάνη, καὶ λύσιν ἔχειν ὁ τῶν πρώτων φόβος ἔδοξεν. Οἱ δὲ μάντιες ταῦτα μᾶλλον ἔφασαν δεδιέναι καὶ ταράττεσθαι· λαμπροτάτων γὰρ ἐπ' αἰσχίστοις καὶ σκυθρωποτάτοις ἱεροῖς γενομένων ὑποπτον εἶναι τῆς μεταβολῆς τὴν ἀτοπίαν. Ἄλλὰ γὰρ

Τὸ πεπρωμένον οὐ πῦρ, οὐ σιδαροῦν σχήσει τείχος, κατὰ Πίνδαρον, ἐξῆι τὸν τε συνάρχοντα Κρισπίνον παραλαβὼν καὶ τὸν υἱὸν χιλιαρχοῦντα καὶ τοὺς σύμπαντας ἱππεῖς εἰκοσι καὶ διακοσίους. Ὡν Ῥωμαῖος οὐδεὶς ἦν, ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι Τυρρηνοί, τεσσαράκοντα δὲ Φρεγελανοί, πείραν ἀρετῆς καὶ πίστεως αἰεὶ τῷ Μαρκέλλῳ δεδωκότες. Ἐλώδους δὲ τοῦ λόφου καὶ συνηρεφουῆς ὄντος ἀνὴρ καθήμενος ἄνω σκοπὴν εἶχε τοῖς πολεμίοις, αὐτὸς οὐ συνορώμενος, καθορῶν δὲ τῶν Ῥωμαίων τὸ στρατόπεδον. Καὶ τὰ γινόμενα τούτου φράσαντος τοῖς λοχῶσι, προσελαύνοντα τὸν Μάρκελλον ἔασαντες ἐγγὺς προσελθεῖν ἐξαίφνης ἀνέστησαν, καὶ περιχυθέντες ἅμα παντα-

χόθειν ἠκόντιζον, ἔπαιον, ἐδίωκον τοὺς φεύγοντας, συνεπλέκοντο τοῖς ὑφισταμένοις. Οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τεσσαράκοντα Φρεγελλανοί. Καὶ τῶν Τυρρηνοῶν εὐθύς ἐν ἀρχῇ διατρεσάντων αὐτοὶ συστραφέντες ἠμύνοντο πρὸ τῶν ὑπάτων, ἄχρι οὗ Κρισπίνος μὲν ἀκοντίσμασι δυσὶ βεβλη- 5 μένος ἐπέστρεψεν εἰς φυγὴν τὸν ἵππον, Μάρκελλον δέ τις λόγχη πλατεία διὰ τῶν πλευρῶν διήλασεν, ἣν λαγκίαν καλοῦσιν. Οὕτω δὲ καὶ τῶν Φρεγελλανῶν οἱ περιόντες ὀλίγοι παντάπασιν αὐτὸν μὲν πεσόντα λείπουσι, τὸν δ' υἱὸν ἀρκάσαντες τετρωμένον φεύγουσιν ἐπὶ τὸ στρατό- 10 πεδον. Ἐγένοντο δὲ νεκροὶ μὲν οὐ πολλῶ τῶν τεσσαράκοντα πλείους, αἰχμάλωτοι δὲ τῶν μὲν ῥαβδούχων πέντε, τῶν δὲ ἱππέων εἴκοσι δυεῖν δέοντες. Ἐτελεύτησε δὲ καὶ Κρισπίνος ἐκ τῶν τραυμάτων οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐπιβίωσας. Καὶ πάθος τοῦτο Ῥωμαίοις συνέπεσε πρότερον οὐ 15 γεγονός, ἀμφοτέρους ἐξ ἑνὸς ἀγῶνος τοὺς ὑπάτους ἀποθανεῖν.

XXX. Ἀννίβα δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἐλάχιστος ἦν λόγος, Μάρκελλον δὲ πεπτωκέναι πνθόμενος αὐτὸς ἐξέδραμεν ἐπὶ τὸν τόπον, καὶ τῶ νεκρῶ παραστάς καὶ πολὺν χρόνον 20 τὴν τε ῥώμην τοῦ σώματος καταμαθῶν καὶ τὸ εἶδος, οὔτε φωνὴν ἀφῆκεν ὑπερήφανον οὔτε ἀπ' ὄψεως τὸ χαῖρον, ὡς ἂν τις ἐργώδη πολέμιον καὶ βαρὺν ἀπεκτονῶς, ἐξέφηνεν, ἀλλ' ἐπιθανμάσας τὸ παράλογον τῆς τελευτῆς τὸν 16 μὲν δακτύλιον ἀφείλετο, τὸ δὲ σῶμα κοσμήσας πρέποντι 25 κόσμῳ καὶ περιστείλας ἐντίμως ἔκαυσε· καὶ τὰ λείψανα συνθεῖς εἰς κάλπιν ἀργυρᾶν καὶ χρυσοῦν ἐμβαλῶν στέφανον ἀπέστειλε πρὸς τὸν υἱόν. Τῶν δὲ Νομάδων τινὲς περιτυχόντες τοῖς κομίζουσιν ὤρμησαν ἀφαιρεῖσθαι τὸ τεῦχος, ἀντιλαμβανομένων δ' ἐκείνων ἐκβιαζόμενοι καὶ 30 μαχόμενοι διέρριψαν τὰ ὕστα. Πνθόμενος δὲ Ἀννίβας καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπὼν „Οὐδὲν ἄρα δυνατὸν γε-

νέσθαι ἄκοντος θεοῦ,“ τοῖς μὲν Νομάσιν ἐπέθηκε δίκην, οὐκέτι δὲ κομιδῆς ἢ συλλογῆς τῶν λειψάνων ἐφρόντισεν, ὡς δὴ κατὰ θεόν τινα καὶ τῆς τελευτῆς καὶ τῆς ἀταφίας παραλόγως οὕτω τῷ Μαρκέλλῳ γενομένης. Ταῦτα μὲν
 5 οὖν οἱ περὶ Κορνήλιον Νέπωτα καὶ Οὐαλέριον Μάξιμον ἱστορήκασιν· Αἰβίος δὲ καὶ Καίσαρ ὁ Σεβαστὸς κομισθῆναι τὴν ὑδρίαν πρὸς τὸν υἱὸν εἰρήκασιν καὶ ταφῆναι λαμπρῶς. Ἦν δὲ ἀνάθημα Μαρκέλλου δίχα τῶν ἐν Ῥώμῃ γυμνάσιον μὲν ἐν Κατάνῃ τῆς Σικελίας, ἀνδριάντες δὲ
 10 καὶ πίνακες τῶν ἐκ Συρακουσῶν ἐν τε Σαμοθράκῃ παρὰ τοῖς θεοῖς, οὓς Καβεῖρους ὠνόμαζον, καὶ περὶ Λίνδον ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς. Ἐκεῖ δὲ αὐτοῦ τῷ ἀνδριάντι τοῦτ' ἦν ἐπιγεγραμμένον, ὡς Ποσειδώνιός φησι, τὸ ἐπίγραμμα·

15 Οὗτός τοι Ῥώμῃς ὁ μέγας, ξένε, πατρίδος ἀστήρ,
 Μάρκελλος κλεινῶν Κλαύδιος ἐκ πατέρων,
 ἐπτάκι τὰν ὑπάταν ἀρχὰν ἐν Ἄρῃ φυλάξας,
 τὸν πολὺν ἀντιπάλοις ὃς κατέχευε φόνον.

Τὴν γὰρ ἀνθύπατον ἀρχὴν, ἣν δις ἤρξε, ταῖς πέντε προσ-
 20 κατηρίθμησεν ὑπατείαις ὃ τὸ ἐπίγραμμα ποιήσας. Γένος δ' αὐτοῦ λαμπρὸν ἄχρι Μαρκέλλου τοῦ Καίσαρος ἀδελφιδοῦ διέτεινεν, ὃς Ὀκταβίας ἦν τῆς Καίσαρος ἀδελφῆς υἱὸς ἐκ Γαίου Μαρκέλλου γεγονώς, ἀγορανομῶν δὲ Ῥωμαίων ἐτελεύτησε νυμφίος, Καίσαρος θυγατρὶ χρόνον οὐ
 25 πολὺν συνοικήσας. Εἰς δὲ τιμὴν αὐτοῦ καὶ μνήμην Ὀκταβία μὲν ἡ μήτηρ τὴν βιβλιοθήκην ἀνέθηκε, Καίσαρ δὲ θέατρον ἐπιγράψας Μαρκέλλου.

[ΠΕΛΟΠΙΔΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΚΕΛΛΟΥ
ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

5

Ι. Ὅσα μὲν οὖν ἔδοξεν ἡμῖν ἀναγραφῆς ἄξια τῶν
 ἱστορημένων περὶ Μαρκέλλου καὶ Πελοπίδου, ταῦτά
 ἔστι. Τῶν δὲ κατὰ τὰς φύσεις καὶ τὰ ἥθη κοινοτήτων
 ὥσπερ ἐφαιμίλων οὐσῶν (καὶ γὰρ ἀνδρείοι καὶ φιλόπο- 10
 νοὶ καὶ θυμοειδεῖς καὶ μεγαλόφρονες ἀμφοτέρω γεγό-
 νασιν), ἐκεῖνο δόξειεν ἂν διαφορὰν ἔχειν μόνον, ὅτι
 Μάρκελλος μὲν ἐν πολλαῖς πόλεσιν ὑποχειρίοις γενομέ-
 ναις σφαγὰς ἐποίησεν, Ἐπαμεινώνδας δὲ καὶ Πελοπίδας
 οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν οὐδὲ πόλεις ἢ- 15
 δραποδίσαντο. Λέγονται δὲ Θηβαῖοι μὴδὲ Ὀρχομενίους
 ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων. Ἐν δὲ ταῖς
 πράξεσι θαυμαστὰ μὲν καὶ μεγάλα τοῦ Μαρκέλλου τὰ
 πρὸς Κελτούς, ὠσαμένου τοσοῦτον πληθὸς ἰππέων ὁμοῦ
 καὶ πεζῶν ὀλίγοις τοῖς περὶ αὐτὸν ἰππεῦσιν, ὃ ῥαδίως 20
 ὑφ' ἐτέρου στρατηγοῦ γεγονὸς οὐχ ἱστόρηται, καὶ τὸν
 ἄρχοντα τῶν πολεμίων ἀνελόντος· ἐν ᾧ τρόπῳ Πελοπί-
 δας ἐπταισεν ὀρμήσας ἐπὶ ταῦτά, προαναιρεθεῖς δὲ ὑπὸ
 τοῦ τυράννου καὶ παθὼν πρότερον ἢ δράσας. Οὐ μὴν
 ἀλλὰ τούτοις μὲν ἔστι παραβαλεῖν τὰ Λεῦκτρα καὶ Τεγύ- 25
 ρας, ἐπιφανεστάτους καὶ μεγίστους ἀγῶνων, κρυφαίαν
 δὲ σὺν λόγῳ κατωρθωμένην πράξιν οὐκ ἔχομεν τοῦ Μαρ-
 κέλλου παραβαλεῖν οἷς Πελοπίδας περὶ τὴν ἐκ φυγῆς κά-
 θοδον καὶ ἀναίρεσιν τῶν ἐν Θήβαις τυράννων ἐπραξεν,
 ἀλλ' ἐκεῖνο πολὺ πάντων ἔοικε πρωτεύειν τῶν ὑπὸ σκό- 30
 τῳ καὶ δι' ἀπάτης γεγεννημένων τὸ ἔργον. Ἀντίβας φο-
 βερὸς μὲν καὶ δεινὸς ἐνέκειτο, ὥσπερ ἀμέλει Λακεδαιμό-

νιοι τότε Θηβαίοις, ἐνδοῦναι δὲ τούτους μὲν Πελοπίδα καὶ περὶ Τεγύρας καὶ περὶ Λεῦκτρα βέβαιόν ἐστιν, Ἄννι- 317
 βαν δὲ Μάρκελλος, ὡς μὲν οἱ περὶ Πολύβιον λέγουσιν, οὐδὲ ἄπαξ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἀήττητος ὁ ἀνὴρ δοκεῖ διαγε-
 5 νέσθαι μέχρι Σκηπίωνος· ἡμεῖς δὲ Λιβίῳ, Καίσαρι καὶ Νέπωτι καὶ τῶν Ἑλληνικῶν τῷ βασιλεῖ. Ἰόβα πιστεύο-
 μεν, ἦττας τινὰς καὶ τροπὰς ὑπὸ Μαρκέλλου τῶν σὺν Ἄννιβᾶ γενέσθαι· μεγάλην δὲ αὐταὶ ῥοπὴν οὐδεμίαν ἐποίησαν, ἀλλ' εἴοικε ψευδόπτωμά τι γενέσθαι περὶ τὸν
 10 Αἴβυν ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ἐκείναις. Ὁ δὲ κατὰ λόγον καὶ προσηκόντως ἐθαυμάσθη μετὰ τοσαύτας τροπὰς στρα-
 τοπέδων καὶ φόνους στρατηγῶν καὶ σύγχυσιν ὅλης ὁμοῦ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας εἰς ἀντίπαλα τῷ θαρρεῖν καθι-
 σταμένων· ὁ γὰρ ἐκ πολλοῦ τοῦ πάλαι περιδεοῦς καὶ κα-
 15 ταπεπληγότες αὐθις ἐμβαλὼν τῷ στρατεύματι ζῆλον καὶ φιλονεικίαν πρὸς τοὺς πολεμίους, καὶ τοῦτο δὴ τὸ μὴ ῥαδίως τῆς νίκης ὑφιέμενον, ἀλλὰ καὶ ἀμφισβητοῦν τε καὶ φιλοτιμούμενον ἐπάρας καὶ θαρρύνας, εἰς ἀνὴρ ἦν,
 Μάρκελλος· εἰθισμένους γὰρ ὑπὸ τῶν συμφορῶν, εἰ
 20 φεύγοντες ἐκφύγοιεν Ἄννιβαν, ἀγαπᾶν, ἐδίδαξεν αἰσχύ-
 νεσθαι σωζομένους μεθ' ἠττης, αἰδεῖσθαι δὲ παρὰ μικρὸν ἐνδόντας, ἀλγεῖν δὲ μὴ κρατήσαντας.

II. Ἐπεὶ τοίνυν Πελοπίδας μὲν οὐδεμίαν ἠττήθη μά-
 χην στρατηγῶν, Μάρκελλος δὲ πλείστας τῶν καθ' αὐτὸν
 25 Ῥωμαίων ἐνίκησε, ὁόξειεν ἂν ἴσως τῷ δυσνικῆτῳ πρὸς τὸ ἀήττητον ὑπὸ πλήθους τῶν κατορθωμένων ἐπανισού-
 σθαι. Καὶ μὴν οὗτος μὲν εἶλε Συρακούσας, ἐκεῖνος δὲ τῆς Λακεδαιμόνος ἀπέτυχεν. Ἄλλ' οἶμαι μείζον εἶναι τοῦ καταλαβεῖν Σικελίαν τὸ τῇ Σπάρτῃ προσελθεῖν καὶ δια-
 30 βῆναι πρῶτον ἀνθρώπων πολέμῳ τὸν Εὐρώταν, εἰ μὴ νῆ Δία τοῦτο μὲν φησει τις τὸ ἔργον Ἐπαμεινώνδα μάλ-
 λον ἢ Πελοπίδα προσήκειν, ὥσπερ καὶ τὰ Λεῦκτρα, τῶν

δὲ Μαρκέλλω διαπεπραγμένων ἀκοινώνητον εἶναι τὴν δόξαν. Καὶ γὰρ Συρακούσας μόνος εἶλε, καὶ Κελτοὺς ἄνευ τοῦ συνάρχοντος ἐτρέψατο, καὶ πρὸς Ἀννίβαν μηδενὸς συλλαμβάνοντος, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀποτρεπόντων, ἀντιταξάμενος καὶ μεταβαλὼν τὸ σχῆμα τοῦ πολέμου πρῶτος 5 ἤγεμὼν τοῦ τολμᾶν κατέστη.

III. Τὴν τοίνυν τελευτὴν ἐπαινῶ μὲν οὐδετέρου τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἀνιωμαι καὶ ἀγανακτῶ τῷ παραλόγῳ τοῦ συμπτώματος· καὶ θαυμάζω μὲν ἐν μάχαις τοσαύταις, ὅσαις ἀποκάμοι τις ἂν καταριθμῶν, μηδὲ τρωθέντα τὸν 10 Ἀννίβαν, ἄγαμαι δὲ καὶ τὸν ἐν τῇ Παιδείᾳ Χρυσάνταν, ὃς διηρμένος κοπίδα καὶ παίειν μέλλων πολέμιον, ὡς ὑπεσήμνηεν ἢ σάλπιγξ ἀνακλητικόν, ἀφεις τὸν ἄνδρα μάλα πράως καὶ κοσμίως ἀνεχώρησεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸν Πελοπίδαν ποιεῖ συγγνώστον ἅμα τῷ τῆς μάχης καιρῷ 15 παράθερμον ὄντα καὶ πρὸς τὴν ἄμυναν οὐκ ἀγεννῶς ἐκφέρων ὁ θυμός· ἄριστον μὲν γὰρ νικῶντα σώζεσθαι τὸν στρατηγόν, εἰ δέ, θανεῖν εἰς ἀρετὴν καταλύσαντα βίον, ὡς Εὐριπίδης φησὶν· οὕτω γὰρ οὐ πάθος, ἀλλὰ πράξις γίνεται τοῦ τελευτῶντος ὁ θάνατος. Πρὸς δὲ τῷ 20 θυμῷ τοῦ Πελοπίδου καὶ τὸ τέλος αὐτὸ τὸ τῆς νίκης ἐν τῷ πεσεῖν τὸν τύραννον ὀρώμενον οὐ παντάπασιν ἀλόγως ἐπεσπάσατο τὴν ὀρμὴν· χαλεπὸν γὰρ ἐτέρας οὕτω καλὴν καὶ λαμπρὰν ἐχούσης ὑπόθεσιν ἀριστείας ἐπιλαβέσθαι. Μάρκελλος δὲ μήτε χρείας μεγάλης ἐπικειμένης 25 μήτε τοῦ παρὰ τὰ δεινὰ πολλάκις ἐξιστάντος τὸν λογισμὸν ἐνθουσιασμοῦ παρεστῶτος ὠσάμενος ἀπερισκέπτως εἰς κίνδυνον οὐ στρατηγοῦ πτώμα, προδρομοῦ δέ τινος ἢ κατασκόπου πέπτωκεν, ὑπατείας πέντε καὶ τρεῖς θριάμβους καὶ σκῦλα καὶ τροπαιοφορίας ἀπὸ βασιλέων 30 τοῖς προαποθνήσκουσι Καρχηδονίων Ἰβηρσι καὶ Νομάσιν ὑποβαλὼν. Ὡστε νεμεσησαι αὐτοὺς ἐκείνους ἑαυτοῖς

τοῦ κατορθώματος, ἄνδρα Ῥωμαίων ἄριστον ἀρετῇ καὶ
 δυνάμει μέγιστον καὶ δόξῃ λαμπρότατον ἐν τοῖς Φρεγγε-
 λανῶν προδιερευνηταῖς παραναλωσθαι. Χρῆ δὲ ταῦτα
 μὴ κατηγορίαν εἶναι τῶν ἀνδρῶν νομίζειν, ἀλλ' ὡς ἀγα-
 5 νάκτησίν τινα καὶ παρρησίαν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκείνων πρὸς
 αὐτοὺς καὶ τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν, εἰς ἣν τὰς ἄλλας κατα-
 νάλωσαν ἀρετὰς ἀφειδήσαντες τοῦ βίου καὶ τῆς ψυχῆς,
 ὡς περ ἑαυτοῖς, οὐ ταῖς πατρίσι μᾶλλον καὶ φίλοις καὶ
 10 συμμάχοις, ἀπολλυμένων. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον Πελο-
 πίδαο μὲν τοὺς συμμάχους ταφεῖς ἔσχεν, ὑπὲρ ὧν ἀπέ-
 θανε, Μάρκελλος δὲ τοὺς πολεμίους, ὑφ' ὧν ἀπέθανε.
 Ζηλωτὸν μὲν οὖν ἐκείνο καὶ μακάριον, κρείττον δὲ καὶ
 μεῖζον εὐνοίας χάριν ἀμειβομένης ἐχθρα λυποῦσαν ἀρε-
 τὴν θαυμάζουσα. Τὸ γὰρ καλὸν ἐνταῦθα τὴν τιμὴν ἔχει
 15 μόνον, ἐκεῖ δὲ τὸ λυσιτελεῖς καὶ ἡ χρεῖα μᾶλλον ἀγαπᾶται
 τῆς ἀρετῆς.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ.

Ι. Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου φυλῆς μὲν ἦν Ἀντιοχίδος,
 τῶν δὲ δῆμων Ἀλωπεκῆθεν. Περί δ' οὐσίας αὐτοῦ λόγοι
 25 διάφοροι γέγονασιν, οἱ μὲν ὡς ἐν πενία συντόνῳ κατα-
 βιώσαντος καὶ μετὰ τὴν τελευτήν ἀπολιπόντος θυγατέ-
 ρας δύο πολὺν χρόνον ἀνεκδότους δι' ἀπορίαν γενο-
 μένας· πρὸς δὲ τοῦτον τὸν λόγον ὑπὸ πολλῶν εἰρημένον
 ἀντιτασσόμενος ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος ἐν τῷ Σωκράτει
 30 χωρίῳ Φαληροῖ φησι γινώσκειν Ἀριστείδου γενόμενον,
 ἐν ᾧ τέθραπται, καὶ τεκμήρια τῆς περὶ τὸν οἶκον εὐπορίας
 ἐν μὲν ἡγεῖται τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν, ἣν ἤρξε τῷ κυάμῳ

λαχῶν ἐκ τῶν γενῶν τῶν τὰ μέγιστα τιμήματα κεκτημέ-
 νων, οὓς πεντακοσιομεδίμνους προσηγόρευον, ἕτερον δὲ
 τὸν ἔξοστρακισμόν· οὐδεὶ γὰρ τῶν πενήτων, ἀλλὰ τοῖς
 ἔξ οἰκῶν τε μεγάλων καὶ διὰ γένους ὄγκον ἐπιφθόνων
 ὄστρακον ἐπιφέρεισθαι· τρίτον δὲ καὶ τελευταῖον, ὅτι 5
 νίκης ἀναθήματα χορηγικούς τριπόδας ἐν Διονύσου κα-
 ταλέλοιπεν, οἱ καὶ καθ' ἡμᾶς ἐδείκνυντο τοιαύτην ἐπι-
 γραφήν διασώζοντες „*Ἀντιοχὸς ἐνίκα, Ἀριστείδης ἐχο-
 ρήγει, Ἀρχέστρατος ἐδίδασκε.*“ Τουτὶ μὲν οὖν, καίπερ
 εἶναι δοκοῦν μέγιστον, ἀσθενέστατόν ἐστι. Καὶ γὰρ Ἐπα- 10
 μεινωδας, ὃν πάντες ἄνθρωποι γινώσκουσιν ἐν πενίᾳ
 καὶ τραφέντα πολλῇ καὶ βιώσαντα, καὶ Πλάτων ὁ φιλό-
 σοφος οὐκ ἐφιλοτίμους ἀνεδέξαντο χορηγίας, ὁ μὲν ἀύ-
 ληταῖς ἀνδρασιν, ὁ δὲ παισὶ κυκλίοις χορηγήσας, τούτῳ
 μὲν Δίωνος τοῦ Συρακουσίου τὴν δαπάνην παρέχοντος, 15
 Ἐπαμεινώνδα δὲ τῶν περὶ Πελοπίδαν. Οὐ γὰρ ἐστὶ τοῖς
 ἀγαθοῖς ἀκήρυκτος καὶ ἄσπονδος πρὸς τὰς παρὰ τῶν φί-
 λων δωρεὰς πόλεμος, ἀλλὰ τὰς εἰς ἀπόθεσιν καὶ πλεονε-
 319 ξίαν ἀγεννεῖς ἠγούμενοι καὶ ταπεινὰς, ὅσαι φιλοτιμίας
 τινὸς ἀκερδοῦς ἔχονται καὶ λαμπρότητος οὐκ ἀπωθοῦν- 20
 ται. Παναίτιος μὲντοι περὶ τοῦ τριπόδος ἀποφαίνει τὸν
 Δημήτριον ὁμωνυμία διεψευσμένον· ἀπὸ γὰρ τῶν Μη-
 δικῶν εἰς τὴν τελευταίην τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου
 δύο μόνους Ἀριστείδας χορηγούς ἀναγράφεσθαι νικῶν- 25
 τας, ὧν οὐδέτερον εἶναι τῷ Λυσιμάχου τὸν αὐτόν, ἀλλὰ
 τὸν μὲν Ξενοφίλου πατρός, τὸν δὲ χρόνῳ πολλῷ νεώτε-
 ρον, ὡς ἐλέγχει τὰ γράμματα τῆς μετ' Εὐκλείδην ὄντα
 γραμματικῆς καὶ προσγεγραμμένος ὁ Ἀρχέστρατος, ὃν
 ἐν τοῖς Μηδικοῖς οὐδεὶς, ἐν δὲ τοῖς Πελοποννησιακοῖς
 συχνοὶ χορῶν διδάσκαλον ἀναγράφουσι. Τὸ μὲν οὖν τοῦ 30
 Παναϊτίου βέλτιον ἐπισκεπτέον ὅπως ἔχει. Τῷ δ' ὄστρά-
 κῳ πᾶς ὁ διὰ δόξαν ἢ γένος ἢ λόγου δύναμιν ὑπὲρ τοῦς

πολλοὺς νομιζόμενος ὑπέπιπεν· ὅπου καὶ Δάμων ὁ Περι-
 κλέους διδάσκαλος ὄτι τὸ φρονεῖν ἐδόκει τις εἶναι πε-
 ριττός, ἐξωστρακίσθη. Καὶ μὴν ἄρξαι γε τὸν Ἀριστείδην
 ὁ Ἰδομενεὺς οὐ κναμευτόν, ἀλλ' ἐλομένων Ἀθηναίων
 5 φησίν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἤρξεν, ὡς
 αὐτὸς ὁ Δημήτριος γέγραφε, καὶ πάνυ πιθανόν ἐστίν ἐπὶ
 δόξῃ τοσαύτῃ καὶ κατορθώμασι τηλικούτοις ἀξιοθῆναι
 δι' ἀρετὴν ἧς διὰ πλοῦτον ἐτύγχανον οἱ λαγχάνοντες.
 Ἀλλὰ γὰρ ὁ μὲν Δημήτριος οὐ μόνον Ἀριστείδην, ἀλλὰ
 10 καὶ Σωκράτην δῆλός ἐστι τῆς πενίας ἐξελέσθαι φιλοτι-
 μούμενος ὡς μεγάλου κακοῦ· καὶ γὰρ ἐκείνῳ φησίν οὐ
 μόνον τὴν οἰκίαν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ μνᾶς ἑβδομήκοντα
 τοκισομένας ὑπὸ Κρίτωνος.

II. Ἀριστείδης δὲ Κλεισθένους μὲν τοῦ καταστησαμέ-
 15 νου τὴν πολιτείαν μετὰ τοὺς τυράννους ἑταῖρος γενόμε-
 νος, ζηλώσας δὲ καὶ θαυμάσας μάλιστα τῶν πολιτικῶν
 ἀνδρῶν Λυκούργον τὸν Λακεδαιμόνιον, ἤψατο μὲν ἀρι-
 στοκρατικῆς πολιτείας, ἔσχε δ' ἀντιτασσόμενον ὑπὲρ τοῦ
 δήμου Θεμιστοκλέα τὸν Νεοκλέους. Ἐνιοὶ μὲν οὖν φάσιν
 20 παῖδας ὄντας αὐτοὺς καὶ συντρεφομένους ἀπ' ἀρχῆς ἐν
 παντὶ καὶ σπουδῆς ἐχομένῳ καὶ παιδιᾷς πράγματι καὶ
 λόγῳ διαφέρεσθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ τὰς φύσεις εὐθύς
 ὑπὸ τῆς φιλονεικίας ἐκείνης ἀνακαλύπτεσθαι, τὴν μὲν
 εὐχερῆ καὶ παράβολον καὶ πανοῦργον οὖσαν καὶ μετ'
 25 ὀξύτητος ἐπὶ πάντα ῥαδίως φερομένην, τὴν δ' ἰδρυμένην
 ἐν ἡθρῇ βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενεῖ, ψεύδος δὲ καὶ
 βωμολοχίαν καὶ ἀπάτην οὐδ' ἐν παιδιᾷς τιμὴν τρόπῳ προσ-
 ειμένην· Ἀρίστων δ' ὁ Κεῖος ἐξ ἐρωτικῆς ἀρχῆς γενέ-
 σθαι φησὶ καὶ προελθεῖν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἐχθρὰν αὐ-
 30 τῶν. Στησίλῃω γάρ, ὃς ἦν γένει Κεῖος, ἰδέα τε καὶ μορ-
 φῇ σώματος πολὺ τῶν ἐν ὄρα λαμπρότατος, ἀμφοτέρους
 ἐρασθέντας οὐ μετρίως ἐνεγκεῖν τὸ πάθος οὐδ' ἄμα λή-

γοντι τῷ κάλλει τοῦ παιδὸς ἀποθέσθαι τὴν φιλονεικίαν, ἀλλ' ὥσπερ ἐγγυμνασασμένους ἐκείνη πρὸς τὴν πολιτείαν εὐθύς ὀρμῆσαι διαπύρους ὄντας καὶ διαφόρως ἔχοντας. Ὁ μὲν οὖν Θεμιστοκλῆς εἰς ἑταιρείαν ἐμβαλὼν ἑαυτὸν εἶχε πρόβλημα καὶ δύναμιν οὐκ εὐκαταφρόνητον, ὥστε 5 καὶ πρὸς τὸν εἰπόντα καλῶς αὐτὸν ἄρξειν Ἀθηναίων, ἄνπερ ἴσος ἦ καὶ κοινὸς ἅπασιν „Μηδέποτε“ εἶπεν „εἰς τοῦτον ἐγὼ καθίσαιμι τὸν θρόνον, ἐν ᾧ πλέον οὐδὲν ἔξουσιν οἱ φίλοι παρ' ἐμοὶ τῶν ἀλλοτρίων.“ Ἀριστείδης δὲ καθ' ἑαυτὸν ὥσπερ ὁδὸν ἰδίαν ἐβάδιξε διὰ τῆς πολι- 10 τείας, πρῶτον μὲν οὐ βουλόμενος συναδικεῖν τοῖς ἑταίροις ἢ λυπηρὸς εἶναι μὴ χαριζόμενος, ἔπειτα τὴν ἀπὸ τῶν φίλων δύναμιν οὐκ ὀλίγους ἰδὼν ἐπαίρουσαν ἀδικεῖν ἐφυλάττετο, μόνῳ τῷ χρηστὰ καὶ δίκαια πράττειν καὶ λέγειν ἀξιῶν θαρρεῖν τὸν ἀγαθὸν πολίτην. 15

III. Οὐ μὴν ἀλλὰ, πολλὰ κινουμένου τοῦ Θεμιστοκλέους παραβόλως καὶ πρὸς πᾶσαν αὐτῷ πολιτείαν ἐν- 320 σταμένου καὶ διακόπτοντος, ἠναγκάζετό που καὶ αὐτὸς τὰ μὲν ἀμυνόμενος, τὰ δὲ κολούων τὴν ἐκείνου δύναμιν χάριτι τῶν πολλῶν ἀξιομένην ὑπεναντιοῦσθαι οἷς ἔπρατ- 20 τεν ὁ Θεμιστοκλῆς, βέλτιον ἠγούμενος παρελθεῖν ἕνια τῶν συμφερόντων τὸν δῆμον ἢ τῷ κρατεῖν ἐκείνον ἐν πᾶσιν ἰσχυρὸν γενέσθαι. Τέλος δὲ ποτε τοῦ Θεμιστοκλέους πράττοντός τι τῶν δεόντων ἀντικρούσας καὶ περιγενόμενος οὐ κατέσχευε, ἀλλ' εἶπεν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας 25 ἀπιῶν, ὡς οὐκ ἔστι σωτηρία τοῖς Ἀθηναίων πράγμασιν, εἰ μὴ καὶ Θεμιστοκλέα καὶ αὐτὸν εἰς τὸ βάραθρον ἐμβάλοιν. Πάλιν δὲ γράψας τινὰ γνώμην εἰς τὸν δῆμον, ἀντιλογίας οὔσης πρὸς αὐτὴν καὶ φιλονεικίας, ἐκράτει μέλλοντος δὲ τοῦ προέδρου τὸν δῆμον ἐπερωτᾶν αἰσθό- 30 μενος ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν τὸ ἀσύμφορον ἀπέστη τοῦ ψηφίσματος. Πολλάκις δὲ καὶ δι' ἑτέρων εἰσέφερε τὰς

και προτρεψάμενος αὐτοὺς ἀγαπᾶν μᾶλλον γνῶμη τῇ κρατί-
 στη χρωμένους, ἔρωσε τὸν Μιλτιάδην τῷ ἀπερισπάστῳ
 τῆς ἐξουσίας ἰσχυρὸν γενόμενον. Χαίρειν γὰρ ἑῶν ἕκα-
 στος ἤδη τὸ παρ' ἡμέραν ἄρχειν ἐκείνῳ προσείχεν. Ἐν δὲ
 5 τῇ μάχῃ μάλιστα τῶν Ἀθηναίων τοῦ μέσου πονήσαντος
 και πλεῖστον ἐνταῦθα χρόνον τῶν βαρβάρων ἀντερεισάν-
 των κατὰ τὴν Λεοντίδα και τὴν Ἀντιοχίδα φυλὴν, ἡγώ-
 νισαντο λαμπρῶς τεταγμένοι παρ' ἀλλήλους ὃ τε Θεμι-
 στοκλῆς και ὁ Ἀριστείδης· ὁ μὲν γὰρ Λεοντίδος ἦν, ὁ δ'
 10 Ἀντιοχίδος· ἐπεὶ δὲ τρεψάμενοι τοὺς βαρβάρους ἐνέβα-
 λον εἰς τὰς ναῦς και πλέοντας οὐκ ἐπὶ νήσων ἐώρων, ἀλλ'
 ὑπὸ τοῦ πνεύματος και τῆς θαλάσσης εἰσῶ πρὸς τὴν Ἀτ-
 τικὴν ἀποβιαζομένους, φοβηθέντες μὴ τὴν πόλιν ἐρημον
 λάβωσι τῶν ἀμυνομένων, ταῖς μὲν ἐννέα φυλαῖς ἡπέ-
 15 γοντο πρὸς τὸ ἄστυ και κατήνυσαν αὐθημερόν· ἐν δὲ
 Μαραθῶνι μετὰ τῆς ἑαυτοῦ φυλῆς Ἀριστείδης ἀπολει-
 φθεὶς φύλαξ τῶν αἰχμαλώτων και τῶν λαφύρων οὐκ
 ἐψεύσατο τὴν δόξαν, ἀλλὰ χύδην μὲν ἀργύρου και χρυ-
 σοῦ παρόντος, ἐσθῆτος δὲ παντοδαπῆς και χρημάτων ἄλ-
 20 λων ἀμυθῆτων ἐν ταῖς σκηναῖς και τοῖς ἡλωκόσι σκάφε-
 σιν ὑπαρχόντων, οὗτ' αὐτὸς ἐπεθύμησε θιγεῖν οὗτ' ἄλ-
 λον εἶασε, πλὴν εἰ τινες ἐκείνον λαθόντες ὠφελήθησαν·
 ὧν ἦν και Καλλίας ὁ θαδοῦχος. Τούτῳ γὰρ τις, ὡς εἰκοι-
 τῶν βαρβάρων προσέπεσεν οἰθηθεὶς βασιλέα διὰ τὴν κό-
 25 μην και τὸ στρόφιον εἶναι· προσκυνήσας δὲ και λαβόμε-
 νος τῆς δεξιᾶς ἔδειξε πολὺ χρυσίον ἐν λάκκῳ τινὶ κατορω-
 ρυγμένον. Ὁ δὲ Καλλίας ὠμύτατος ἀνθρώπων και παρα-
 νομώτατος γενόμενος τὸν μὲν χρυσὸν ἀνείλετο, τὸν δ'
 ἄνθρωπον, ὡς μὴ κατεῖποι πρὸς ἑτέρους, ἀπέκτεινεν. Ἐκ
 30 τούτου φασὶ και λακκοπλοῦτους ὑπὸ τῶν κωμικῶν τοὺς
 ἀπὸ τῆς οἰκίας λέγεσθαι, σκωπτόντων εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ
 τὸ χρυσίον ὁ Καλλίας εὔρεν. Ἀριστείδης δὲ τὴν ἐκώων-

μον εὐθύς ἀρχὴν ἤρξε. Καίτοι φησὶν ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος ἄρξαι τὸν ἄνδρα μικρὸν ἔμπροσθεν τοῦ θανάτου μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην. Ἐν δὲ ταῖς ἀναγραφαῖς μετὰ μὲν Ξανθιππίδην, ἐφ' οὗ Μακρόνιος ἠττήθη Πλαταιᾶσιν, οὐδ' ὁμώνυμον Ἀριστείδην ἐν πάνυ πολλοῖς 5 λαβεῖν ἔστι, μετὰ δὲ Φάνιππον, ἐφ' οὗ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἐνίκων, εὐθύς Ἀριστείδης ἄρχων ἀναγράφεται.

VI. Πασῶν δὲ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρετῶν ἡ δικαιοσύνη μάλιστα τοῖς πολλοῖς αἰσθησιν παρείχε διὰ τὴν χρεῖαν 10 ἐνδελεχεστάτην αὐτῆς καὶ κοινοτάτην ὑπάρχειν. Ὅθεν ἀνὴρ πένης καὶ δημοτικὸς ἐκτήσατο τὴν βασιλικωτάτην καὶ θειοτάτην προσηγορίαν τὸν Δίκαιον· ὁ τῶν βασι-
 322 λέων καὶ τυράννων οὐδεὶς ἐξήλωσεν, ἀλλὰ Πολιορκηταὶ καὶ Κεραυνοὶ καὶ Νικάτορες, ἔνιοι δ' Ἄετοὶ καὶ Ἰέρακες 15 ἐχαιρον προσαγορευόμενοι, τὴν ἀπὸ τῆς βίας καὶ τῆς δυνάμεως, ὡς ἔοικε, μᾶλλον ἢ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς δόξαν ἀγαπῶντες. Καίτοι τὸ θεῖον, ᾧ γλίσχονται συνοικειοῦν καὶ συναφομοιοῦν αὐτούς, τρισὶ δοκεῖ διαφέρειν, ἀφθαρσία καὶ δυνάμει καὶ ἀρετῇ, ὧν σεμνότατον ἡ ἀρετὴ καὶ θεϊοτάτον 20 ἔστιν. Ἀφθάρτῳ μὲν γὰρ εἶναι καὶ τῷ κενῷ καὶ τοῖς στοιχείοις συμβέβηκε, δύνάμιν δὲ καὶ σεισμοὶ καὶ κεραυνοὶ καὶ πνευμάτων ὄρμα καὶ ρευμάτων ἐπιφοραὶ μεγάλην ἔχουσι, δίκης δὲ καὶ θέμιδος οὐδὲν ὅτι μὴ τῷ φρονεῖν καὶ λογί-
 25 ζεσθαι τὸ θεῖον μεταλαγχάνει. Διὸ καὶ τριῶν ὄντων, ἃ πεπόνθασιν οἱ πολλοὶ πρὸς τὸ θεῖον, ζήλου καὶ φόβου καὶ τιμῆς, ζηλοῦν μὲν αὐτούς καὶ μακαρίζειν εἰκόσασιν κατὰ τὸ ἄφθαρτον καὶ αἰδῖον, ἐκπλήττεσθαι δὲ καὶ δεδιέναι κατὰ τὸ κύριον καὶ δυνατόν, ἀγαπᾶν δὲ καὶ τιμᾶν καὶ σέβεσθαι κατὰ τὴν δικαιοσύνην. Ἀλλὰ, καίπερ οὕτω 30 διακείμενοι, τῆς μὲν ἀθανασίας, ἣν ἡ φύσις ἡμῶν οὐ δέχεται, καὶ τῆς δυνάμεως, ἣς ἐν τύχῃ κέεται τὸ πλεῖστον,

ἐπιθυμοῦσι, τὴν δ' ἀρετὴν, ὃ μόνον ἐστὶ τῶν θείων ἀγαθῶν ἐφ' ἡμῖν, ἐν ὑστέρω τίθενται, κακῶς φρονοῦντες, ὡς τὸν ἐν δυνάμει καὶ τύχῃ μεγάλη καὶ ἀρχῇ βίον ἢ μὲν δικαιοσύνη ποιεῖ θεῖον, ἢ δ' ἀδικία θηριώδη.

- 5 VII. Τῷ δ' οὖν Ἀριστείδῃ συνέβη τὸ πρῶτον ἀγαπωμένῳ διὰ τὴν ἐπωνυμίαν ὑστερον φθονεῖσθαι, μάλιστα μὲν τοῦ Θεμιστοκλέους λόγον εἰς τοὺς πολλοὺς ἐμβalόντος, ὡς Ἀριστείδης ἀνηρηκῶς τὰ δικαστήρια τῷ κρίνειν ἅπαντα καὶ δικάζειν λέληθε μοναρχίαν ἀδορυ-
- 10 φόρητον ἐαυτῷ κατεσκευασμένος· ἤδη δέ που καὶ ὁ δῆμος ἐπὶ τῇ νίκῃ μέγα φρονῶν καὶ τῶν μεγίστων ἀξιῶν αὐτὸν ἤχθετο τοῖς ὄνομα καὶ δόξαν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἔχουσι. Καὶ συνελθόντες εἰς ἄστὺ πανταχόθεν ἔξοστρακίζουσι τὸν Ἀριστείδην, ὄνομα τῷ φθόνῳ τῆς δόξης φό-
- 15 βον τυραννίδος θέμενοι. Μοχθηρίας γὰρ οὐκ ἦν κόλασις ὁ ἔξοστρακισμός, ἀλλ' ἐκαλεῖτο μὲν δι' εὐπρέπειαν ὄγκου καὶ δυνάμεως βαρύτερας ταπεινώσεις καὶ κόλουσις, ἣν δὲ φθόνου παραμυθία φιλάνθρωπος, εἰς ἀνήκεστον οὐδέν, ἀλλ' εἰς μετὰστασιν ἐτῶν δέκα τὴν πρὸς τὸ λυποῦν ἀπε-
- 20 ρειδομένου δυσμένειαν. Ἐπεὶ δ' ἤρξαντό τινες ἀνθρώπους ἀγεννεῖς καὶ πονηροὺς ὑποβάλλειν τῷ πράγματι, τελευταῖον ἀπάντων Ἐπέρολον ἔξοστρακίσαντες ἐκᾶσαντο. Λέγεται δὲ τὸν Ἐπέρολον ἔξοστρακισθῆναι διὰ τοιαύτην αἰτίαν. Ἀλκιβιάδης καὶ Νικίας μέγιστον ἐν τῇ
- 25 πόλει δυνάμενοι διεστασίαζον. Ὡς οὖν ὁ δῆμος ἐμελλε φέρειν τὸ ὄστρακον καὶ δῆλος ἦν τὸν ἕτερον γράψων, διαλεχθέντες ἀλλήλοις καὶ τὰς στάσεις ἐκατέρας εἰς ταῦτο συναγαγόντες τὸν Ἐπέρολον ἔξοστρακισθῆναι παρεσκεύασαν. Ἐκ δὲ τούτου δυσχεράνας ὁ δῆμος ὡς καθυ-
- 30 βρισμένον τὸ πρᾶγμα καὶ προπεπηλακισμένον ἀφῆκε παντελῶς καὶ κατέλυσεν. Ἦν δὲ τοιοῦτον, ὡς τύφω φράσαι, τὸ γινόμενον. Ὅστρακον λαβὼν ἕκαστος καὶ γράψας

ὄν ἐβούλετο μεταστῆσαι τῶν πολιτῶν, ἔφερεν εἰς ἓνα τόπον τῆς ἀγορᾶς περιπεφραγμένον ἐν κύκλῳ δρυφάντοις. Οἱ δ' ἄρχοντες πρῶτον μὲν διηρίθμουν τὸ σύμπαν ἐν ταύτῳ τῶν ὀστράκων πλῆθος· εἰ γὰρ ἑξακισχιλίων ἐλάττονες οἱ γράψαντες εἶεν, ἀτελής ἦν ὁ ἕξοστρακισμός. 5 ἔπειτα τῶν ὀνομάτων ἕκαστον ἰδίᾳ θέντες τὸν ὑπὸ τῶν πλείστων γεγραμμένον ἕξεκέρυττον εἰς ἕτη δέκα, καρπούμενον τὰ αὐτοῦ. Γραφομένων οὖν τότε τῶν ὀστράκων 23 λέγεται τινα τῶν ἀγραμμάτων καὶ παντελῶς ἀγροίκων ἀναδόντα τῷ Ἀριστείδῃ τὸ ὄστρακον ὡς ἐν τῶν τυχόντων παρακαλεῖν, ὅπως Ἀριστείδην ἐγγράψει. Τοῦ δὲ θαυμάσαντος καὶ πυθομένου, μή τι κακὸν αὐτὸν Ἀριστείδης πεποίηκεν, „Οὐδέν“ εἶπεν „οὐδὲ γινώσκω τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐνοχλοῦμαι πανταχοῦ τὸν Δίκαιον ἀκούων.“ Ταῦτα ἀκούσαντα τὸν Ἀριστείδην ἀποκρίνασθαι μὲν οὐδέν, ἐγγράφαι δὲ τοῦνομα τῷ ὀστράκῳ καὶ ἀποδοῦναι. Τῆς δὲ πόλεως ἀπαλλαττόμενος ἤδη, τὰς χεῖρας ἀνατείνας πρὸς τὸν οὐρανὸν εὗξατο τὴν ἐναντίαν, ὡς εἰκεν, εὐχὴν τῷ Ἀχιλλεῖ, μηδένα καιρὸν Ἀθηναίους καταλαβεῖν, ὃς ἀναγκάσει τὸν δῆμον Ἀριστείδου μνησθῆναι. 15 20

VIII. Τρίτῳ δ' ἔτει Ξέρξου δια Θετταλίας καὶ Βοιωτίας ἐλαύνοντος ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν, λύσαντες τὸν νόμον ἐψηφίσαντο τοῖς μεθεστῶσι κάθοδον, μάλιστα φοβούμενοι τὸν Ἀριστείδην, μὴ προσθέμενος τοῖς πολεμίοις 25 διαφθείρη καὶ μεταστῆσῃ πολλοὺς τῶν πολιτῶν πρὸς τὸν βάρβαρον, οὐκ ὀρθῶς στοχαζόμενοι τοῦ ἀνδρός, ὃς γε καὶ πρὸ τοῦ δόγματος τούτου διετέλει προτρέπων καὶ παροξύνων τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ μετα τὸ δόγμα τοῦτο, Θεμιστοκλέους στρατηγούντος αὐτοκράτορος, πάντα συνέπραττε καὶ συνεβούλευεν, ἐνδοξότατον ἐπὶ σωτηρίᾳ κοινῇ ποιῶν τὸν ἐχθιστον. Ὡς γὰρ ἀπολι-

πειν τὴν Σαλαμίνα βουλευομένων τῶν περὶ Εὐρυβιάδην
 αἰ βαρβαρικά τριήρεις νύκτωρ ἀναχθῆναι καὶ περιβα-
 λούσαι τὸν τε πόρον ἐν κύκλῳ καὶ τὰς νήσους κατεῖχον,
 οὐδενὸς προειδότης τὴν κύκλωσιν ἤκεν ὁ Ἀριστείδης
 5 ἀπ' Αἰγίνης παραβόλως διὰ τῶν πολεμίων νεῶν διεκ-
 πλεύσας· καὶ νυκτὸς ἐλθὼν ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Θεμισ-
 στοκλέους καὶ καλέσας αὐτὸν ἔξω μόνον „Ἡμεῖς“ εἶπεν
 „ὦ Θεμιστόκλεις, εἰ σωφρονουῦμεν, ἤδη τὴν κενὴν καὶ
 10 μειρακιώδη στάσιν ἀφέντες ἀρξώμεθα σωτηρίου καὶ κα-
 λῆς φιλονεικίας πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλώμενοι σῶσαι τὴν
 Ἑλλάδα, σὺ μὲν ἄρχων καὶ στρατηγῶν, ἐγὼ δ' ὑπουργῶν
 καὶ συμβουλεύων, ἐπεὶ καὶ νῦν σε πυνθάνομαι μόνον
 ἄπτεσθαι τῶν ἀρίστων λογισμῶν, κελεύοντα διανουμα-
 15 χεῖν ἐν τοῖς στενοῖς τὴν ταχίστην. Καὶ σοι τῶν συμμάχων
 ἀντιπραττόντων οἱ πολέμοιοι συνεργεῖν εἴοικασι· τὸ γὰρ
 ἐν κύκλῳ καὶ κατόπιν ἤδη πέλαγος ἐμπέπλησται νεῶν
 πολεμίων, ὥστε καὶ τοὺς μὴ θέλοντας ἀνάγκη κατεῖλη-
 φεν ἀγαθοὺς ἄνδρας εἶναι καὶ μάχεσθαι· φυγῆς γὰρ ὁδὸς
 οὐ λέλειπται.“ Πρὸς ταῦτα ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπεν „Οὐκ
 20 ἂν ἐβουλόμην, ὦ Ἀριστείδη, σὲ κατὰ τοῦτό μου κρείτ-
 τονα γενέσθαι, πειράσομαι δὲ πρὸς καλὴν ἀρχὴν ἀμιλ-
 λώμενος ὑπερβάλλεσθαι τοῖς ἔργοις.“ Ἄμα δ' αὐτῷ φρά-
 σας τὴν ὑφ' ἑαυτοῦ κατασκευασθεῖσαν ἀπάτην πρὸς τὸν
 βάρβαρον, παρεκάλει πείθειν τὸν Εὐρυβιάδην καὶ διδά-
 25 σκειν, ὡς ἀμήχανόν ἐστι σωθῆναι μὴ ναυμαχήσαντας·
 εἶχε γὰρ αὐτοῦ μᾶλλον πίστιν. Ὄθεν ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν
 στρατηγῶν εἰπόντος Κλεοκρίτου τοῦ Κορινθίου πρὸς τὸν
 Θεμιστοκλέα, μηδ' Ἀριστείδη τὴν γνώμην ἀρέσκειν αὐ-
 τοῦ, παρόντα γὰρ σιωπᾶν, ἀντεῖπεν ὁ Ἀριστείδης, ὡς
 30 οὐκ ἂν ἐσιώπα μὴ λέγοντος τὰ ἄριστα τοῦ Θεμιστοκλέ-
 ουσ· νῦν δ' ἡσυχίαν ἄγειν οὐ δι' εὐνοίαν τοῦ ἀνδρός,
 ἀλλὰ τὴν γνώμην ἐπαινωῶν.

ΙΧ. Οἱ μὲν οὖν ναύαρχοι τῶν Ἑλλήνων ταῦτ' ἐπρα-
 τουν. Ἀριστείδης δ' ὄρων τὴν Ψυττάλειαν, ἣ πρὸ τῆς Σα-
 λαμίνος ἐν τῷ πόρῳ κείται νῆσος οὐ μεγάλη, πολεμίων
 ἀνδρῶν μεστὴν οὖσαν, ἐμβιβάσας εἰς ὑψηρικὰ τοὺς
 προθυμοτάτους καὶ μαχιμωτάτους τῶν πολιτῶν προσέ- 5
 μιξε τῇ Ψυτταλείᾳ, καὶ μάχην πρὸς τοὺς βαρβάρους συν-
 άψας ἀπέκτεινε πάντας, πλὴν ὅσοι τῶν ἐπιφανῶν ζῶν-
 τες ἦλθσαν. Ἐν δὲ τούτοις ἦσαν ἀδελφῆς βασιλέως ὄνομα
 Σανδαύκης τρεῖς παῖδες, οὓς εὐθύς ἀπέστειλε πρὸς τὸν
 124 Θεμιστοκλέα· καὶ λέγονται κατὰ τι λόγιον, τοῦ μάντεως 16
 Εὐφραντίδου κελεύσαντος, ὠμηστῇ Διονύσῳ καθιερευ-
 θῆναι. Τὴν δὲ νησίδα τοῖς ὄπλοις πανταχόθεν ὁ Ἀρι-
 στείδης περιστέψας ἐφήδρευε τοῖς ἐκφερομένοις πρὸς αὐ-
 τήν, ὡς μήτε τῶν φίλων τινὰ διαφθαρῆναι μήτε τῶν
 πολεμίων διαφυγεῖν. Ὁ γὰρ πλειστός ὠθισμὸς τῶν νεῶν 15
 καὶ τῆς μάχης τὸ καρτερώτατον ἔοικε περὶ τὸν τόπον
 ἐκεῖνον γενέσθαι· διὸ καὶ τρόπαιον ἔστηκεν ἐν τῇ Ψυτ-
 ταλείᾳ. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ὁ Θεμιστοκλῆς ἀποπειρώμε-
 νος τοῦ Ἀριστείδου καλὸν μὲν εἶναι καὶ τὸ πεπραγμένον
 αὐτοῖς ἔργον ἔλεγε, κρεῖττον δὲ λείπεσθαι τὸ λαβεῖν ἐν 20
 τῇ Εὐρώπῃ τὴν Ἀσίαν, ἀναπλεύσαντας εἰς Ἑλλήσποντον
 τὴν ταχίστην καὶ τὸ ζεῦγμα διακόψαντας. Ἐπεὶ δ' Ἀρι-
 στείδης ἀνακραγῶν τοῦτον μὲν ἐκέλευε τὸν λόγον κατα-
 βαλεῖν, σκοπεῖν δὲ καὶ ζητεῖν, ὅπως τὴν ταχίστην ἐκβά-
 λωσι τὸν Μῆδον ἐκ τῆς Ἑλλάδος, μὴ κατακλεισθεῖς ἀπο- 25
 ρία φυγῆς μετὰ τοσαύτης δυνάμεως τραπῆ πρὸς ἄμυναν
 ὑπ' ἀνάγκης, οὕτω πέμπει πάλιν Ἀρνάκην εὐνοῦχον ὁ
 Θεμιστοκλῆς ἐκ τῶν αἰχμαλώτων κρύφα φράσαι τῷ βασι-
 λεὶ κελεύσας, ὅτι πλεῖν ἐπὶ τὰς γεφύρας ὠρμημένους
 τοὺς Ἕλληνας αὐτὸς ἀποστρέψειε σώζεσθαι βασιλέα βοῦ- 30
 λόμενος.

Χ. Ἐκ τούτου Ξέρξης μὲν περίφοβος γενόμενος εὐ-

θύς ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἠπείγετο, Μαρδόνιος δὲ τοῦ
 στρατοῦ τὸ μαχιμώτατον ἔχων περὶ τριάκοντα μυριάδας
 ὑπελείπετο, καὶ φοβερός ἦν ἀπ' ἰσχυρᾶς τῆς περὶ τὸ πε-
 ζὸν ἐλπίδος ἀπειλῶν τοῖς Ἕλλησι καὶ γράφων τοιαῦτα·
 5 „Νενικήκατε θαλασσίους ξύλοις χερσαίους ἀνθρώπους
 οὐκ ἐπισταμένους κόπην ἐλαύνειν· ἀλλὰ νῦν πλατεῖα
 μὲν ἡ Θετταλῶν γῆ, καλὸν δὲ τὸ Βοιωτικὸν πεδίον ἀγα-
 θοῖς ἱκπεῦσι καὶ ὀπλίταις ἐναγωνίσασθαι.“ Πρὸς δὲ
 Ἀθηναίους ἐπεμψεν ἰδία γράμματα καὶ λόγους παρὰ βα-
 10 σιλέως, τὴν τε πόλιν αὐτοῖς ἀναστήσειν ἐπαγγελλομένου
 καὶ χρήματα πολλὰ δώσειν καὶ τῶν Ἑλλήνων κυρίους
 καταστήσειν ἐκποδῶν τοῦ πολέμου γενομένους. Οἱ δὲ
 Λακεδαιμόνιοι πυθόμενοι ταῦτα καὶ δεῖσαντες ἐπεμψαν
 Ἀθήναζε πρέσβεις, δεόμενοι τῶν Ἀθηναίων, ὅπως παρ-
 15 δας μὲν καὶ γυναικας εἰς Σπάρτην ἀποστείλωσι, τοῖς δὲ
 πρεσβυτέροις τροφᾶς παρ' αὐτῶν λαμβάνωσιν· ἰσχυρὰ
 γὰρ ἦν ἀπορία περὶ τὸν δῆμον ἀπολωλεκότα τὴν χώραν
 καὶ τὴν πόλιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν πρέσβεων ἀκούσαντες,
 Ἀριστείδου ψήφισμα γράψαντος, ἀπεκρίναντο θαυμα-
 20 στήν ἀπόκρισιν, τοῖς μὲν πολεμίοις συγγνώμην ἔχειν
 φάσκοντες, εἰ πάντα πλούτου καὶ χρημάτων ὄνια νομί-
 ζοιεν, ὧν κρείττον οὐδὲν ἴσασιν, ὀργίζεσθαι δὲ Λακεδαι-
 μονίοις, ὅτι τὴν πενίαν καὶ τὴν ἀπορίαν τὴν νῦν παροῦ-
 σαν Ἀθηναίοις μόνον ὀρῶσι, τῆς δ' ἀρετῆς καὶ τῆς φιλο-
 25 τιμίας ἀμνημονοῦσιν ἐπὶ σιτίοις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγα-
 νίξεσθαι παρακαλοῦντες. Ταῦτα γράψας Ἀριστείδης καὶ
 τοὺς πρέσβεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν παραγαγὼν, Λακεδαιμο-
 νίοις μὲν ἐκέλευσε φράζειν, ὡς οὐκ ἔστι χρυσοῦ τοσοῦτον
 πληθὸς οὔθ' ὑπὲρ γῆν οὔθ' ὑπὸ γῆν, ὅσον Ἀθηναῖοι
 30 δέξαιντο ἂν πρὸ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Τοῖς δὲ
 παρὰ Μαρδουίου τὸν ἥλιον δείξας, „Ἀχρι ἂν οὗτος“ ἔφη
 „ταύτην πορεύηται τὴν πορείαν Ἀθηναῖοι πολεμήσουσι

Πέρσαις ὑπὲρ τῆς δεδηλωμένης χώρας καὶ τῶν ἠσεβημέ-
νων καὶ κατακεκαυμένων ἱερῶν.“ Ἔτι δὲ ἀράς θέσθαι
τοὺς ἱερεῖς ἔγραψεν, εἰ τις ἐπικηρυκεύσαιτο Μῆδοις ἢ τὴν
συμμαχίαν ἀπολλίποι τῶν Ἑλλήνων. Ἐμβαλόντος δὲ Μακρ-
δονίου τὸ δεύτερον εἰς τὴν Ἀττικὴν, αὐτὸς εἰς Σαλαμίνα 5
διεπέρασαν. Ἀριστείδης δὲ πεμφθεὶς εἰς Λακεδαίμονα
τῆς μὲν βραδυτῆτος αὐτοῖς ἐνεκάλει καὶ τῆς ὀλιγοφρίας,
προεμένους αὐτὸς τῷ βαρβάρῳ τὰς Ἀθήνας, ἡξίου δὲ
πρὸς τὰ ἔτι σωζόμενα τῆς Ἑλλάδος βοηθεῖν. Ταῦτα ἀκού-
σαντες οἱ Ἔφοροι μεθ' ἡμέραν μὲν ἐδόκουν παίζειν καὶ 10
ῥαθυμεῖν ἐσοτάζοντες· ἦν γὰρ αὐτοῖς Τακίνθια· νυ-
κτὸς δὲ πεντακισχιλίους Σπαρτιατῶν ἐπιλέξαντες, ὧν
ἕκαστος ἐπτὰ περὶ αὐτὸν εἴλωτας εἶχεν, ἐξέπεμψαν οὐκ
εἰδότες τῶν Ἀθηναίων. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐγκαλῶν ὁ Ἀρι-
στείδης προσῆλθεν, οἱ δὲ σὺν γέλῳτι ληρεῖν αὐτὸν ἔφα- 15
σκον καὶ καθεύδειν, ἦδη γὰρ ἐν Ὀρεστείῳ τὸν στρατὸν
εἶναι πορευόμενον ἐπὶ τοὺς ξένους (ξένους γὰρ ἐκάλουν
τοὺς Πέρσας), οὐ κατὰ καιρὸν ἔφη παίζειν αὐτοὺς ὁ Ἀρι-
στείδης, ἀντὶ τῶν πολεμίων τοὺς φίλους ἐξαπατῶντας.
Ταῦθ' οἱ περὶ τὸν Ἰδομενεά λέγουσιν. Ἐν δὲ τῷ ψηφί- 20
σματι τοῦ Ἀριστείδου πρεσβευτῆς οὐκ αὐτός, ἀλλὰ Κί-
μων καὶ Ξάνθιππος καὶ Μυρωνίδης φέρονται.

XI. Χειροτονηθεὶς δὲ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἐπὶ τὴν
μάχην, καὶ τῶν Ἀθηναίων ὀκτακισχιλίους ὀπλίτας ἀνα-
λαβών, ἦκεν εἰς Πλαταιάς. Ἐκεῖ δὲ καὶ Πανσανίας ὁ τοῦ 25
σύμπαντος ἡγούμενος Ἑλληνικοῦ συνέμιξεν ἔχων τοὺς
Σπαρτιάτας, καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐπέρρει τὸ πλῆ-
θος. Τῶν δὲ βαρβάρων τὸ μὲν ὅλον τῆς στρατοπεδείας
παρὰ τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν παρεκτεταμένης οὐδεὶς ἦν
ὄρος διὰ τὸ μέγεθος, περὶ δὲ τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ κυριώ- 30
τατα τεῖχος περιεφράξαντο τετράγωνον, οὗ τῶν πλευ-
ρῶν ἐκάστη μῆκος ἦν δέκα σταδίων. Πανσανίας μὲν οὖν

καὶ τοῖς Ἑλλήσι κοινῇ Τισαμενὸς ὁ Ἥλετος ἐμαντεύσατο, καὶ προεῖπε νίκην ἀμυνομένοις καὶ μὴ προεπιχειροῦσιν· Ἀριστείδου δὲ πέμψαντος εἰς Δελφοὺς ἀνείλεν ὁ θεὸς Ἀθηναίους καθυπερετέρους ἔσεσθαι τῶν ἐναντίων εὐχο-
 5 μένους τῷ Διὶ καὶ τῇ Ἥρᾳ τῇ Κιθαιρωνίᾳ καὶ Πανὶ καὶ νύμφαις Σφραγίτισι, καὶ θύοντας ἤρωσιν Ἀνδροκράτει, Λεύκωνι, Πεισάνδρῳ, Δαμοκράτει, Ὑψίωνι, Ἀκταίῳ, Πολυτίδῳ, καὶ τὸν κίνδυνον ἐν γὰρ ἰδίᾳ ποιουμένους ἐν τῷ πεδίῳ τᾶς Δάματρος τᾶς Ἐλευσινίας καὶ τᾶς Κόρας.

10 Οὗτος ὁ χρησμὸς ἀνενεχθεὶς ἀπορίαν τῷ Ἀριστείδῃ παρέειχεν. Οἱ μὲν γὰρ ἤρωες, οἷς ἐκέλευε θύειν, ἀρχηγέται Πλαταιέων ἦσαν, καὶ τὸ τῶν Σφραγιτίδων νυμφῶν ἄντρον ἐν μιᾷ κορυφῇ τοῦ Κιθαιρωνός ἐστιν, εἰς δυσμὰς ἡλίου θερινὰς τετραμμένοι, ἐν ᾧ καὶ μαντεῖον ἦν πρό-
 15 τερον, ὡς φασι, καὶ πολλοὶ κατείχοντο τῶν ἐπιχωρίων, οὓς νυμφολήπτους προσηγόρευον. Τὸ δὲ τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρος πεδῖον, καὶ τὸ τὴν μάχην ἐν ἰδίᾳ χώρᾳ ποιουμένοις τοῖς Ἀθηναίοις νίκην δίδοσθαι, πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνεκαλεῖτο καὶ μεθίστη τὸν πόλεμον. Ἐνθα τῶν
 20 Πλαταιέων ὁ στρατηγὸς Ἀρίμνηστος ἔδοξε κατὰ τοὺς ὕπνουσ ὑπὸ τοῦ Διὸς τοῦ Σωτήρος ἐπερωτώμενον αὐτόν, ὃ τι δὴ πράττειν δέδοκται τοῖς Ἑλλήσιν, εἶπεν, „Ἄνριον εἰς Ἐλευσίνα τὴν στρατιὰν ἀπάξομεν, ᾧ δέσποτα, καὶ διαμαχοῦμεθα τοῖς βαρβάροις ἐκεῖ κατὰ τὸ πυθόχρη-
 25 στον.“ Τὸν οὖν θεὸν φάναι διαμαρτάνειν αὐτοὺς τοῦ παντός· αὐτόθι γὰρ εἶναι περὶ τὴν Πλαταικὴν τὰ πυθόχρηστα καὶ ζητοῦντας ἀνευρήσειν. Τούτων ἐναργῶς τῷ Ἀριμνήστῳ φανέντων ἐξεγρόμενος τάχιστα μετεπέμψατο τοὺς ἐμπειροτάτους καὶ πρεσβυτάτους τῶν πολιτῶν, μεθ’
 30 ὧν διαλεγόμενος καὶ συνδιαπορῶν εὗρεν, ὅτι τῶν Ὑσιῶν πλησίον ὑπὸ τὸν Κιθαιρῶνα ναὸς ἐστὶν ἀρχαῖος πάνυ Δήμητρος Ἐλευσινίας καὶ Κόρης προσαγορευόμενος. Εὐ-

θὺς οὖν παραλαβὼν τὸν Ἀριστείδην ἤγεεν ἐπὶ τὸν τόπον, εὐφρέστατον ὄντα παρατάξαι φάλαγγα περικνήν ἱπποκρατουμένους, διὰ τὰς ὑπηρείας τοῦ Κιθαιρώνομος ἄφιππα ποιούσας τὰ καταλήγοντα καὶ συγκυροῦντα τοῦ πεδίου πρὸς τὸ ἱερόν. Αὐτοῦ δ' ἦν καὶ τὸ τοῦ Ἀνδροκράτους ἡρώων 5 ἐγγύς, ἄλσει πυκνῶν καὶ συσκίων δένδρων περιεχόμενον. Ὅπως δὲ μηδὲν ἐλλιπὲς ἔχη πρὸς τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης ὁ χρησμός, ἔδοξε τοῖς Πλαταιεῦσιν, Ἀριμνήστου γνώμην εἰπόντος, ἀνελεῖν τὰ πρὸς τὴν Ἀττικὴν ὄρια τῆς Πλαταιίδος καὶ τὴν χώραν ἐπιδοῦναι τοῖς Ἀθηναίοις ὑπὲρ τῆς 10 Ἑλλάδος ἐν οἰκείᾳ κατὰ τὸν χρῆσμον ἐναγωνίσασθαι. Ταύτην μὲν οὖν τὴν φιλοτιμίαν τῶν Πλαταιέων οὕτω συνέβη περιβόητον γενέσθαι, ὥστε καὶ Ἀλέξανδρον ἤδη βασιλεύοντα τῆς Ἀσίας ὕστερον πολλοῖς ἔτεσι τειχίζοντα τὰς Πλαταιὰς ἀνειπεῖν Ὀλυμπίασιν ὑπὸ κήρυκος, ὅτι 15 ταύτην ὁ βασιλεὺς ἀποδίδωσι Πλαταιεῦσι τῆς ἀνδραγαθίας καὶ τῆς μεγαλοψυχίας χάριν, ἐπειδὴ τοῖς Ἑλλησιν ἐν τῷ Μηδικῷ πολέμῳ τὴν χώραν ἐπέδωκαν καὶ παρέσχον αὐτοὺς προθυμοτάτους.

XII. Ἀθηναίοις δὲ Τεγεᾶται περὶ τάξεως ἐρίσαντες 20 ἤξιον, ὥσπερ αἰεὶ, Λακεδαιμονίων τὸ δεξιὸν ἐχόντων κέρας, αὐτοὶ τὸ εὐώνυμον ἔχειν, πολλὰ τοὺς αὐτῶν προγόνους ἐγκωμιάζοντες. Ἀγανακτούντων δὲ τῶν Ἀθηναίων παρελθὼν ὁ Ἀριστείδης εἶπε· „Τεγεᾶταις μὲν ἀντειπεῖν περὶ εὐγενείας καὶ ἀνδραγαθίας ὁ παρῶν και- 25 ρὸς οὐ δίδωσι, πρὸς δ' ὑμᾶς, ὧ Σπαρτιᾶται, καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας λέγομεν, ὅτι τὴν ἀρετὴν οὐκ ἀφαιρεῖται τόπος οὐδὲ δίδωσιν· ἦν δ' ἂν ὑμεῖς ἡμῖν τάξιν ἀποδῶτε πειρασόμεθα κοσμοῦντες καὶ φυλάττοντες μὴ κατασιχνύειν τοὺς προηγωνισμένους ἀγῶνας. Ἦκομεν γὰρ οὐ τοῖς 30 συμμαχοῖς στασιάσοντες, ἀλλὰ μαχοῦμενοι τοῖς πολεμίοις, οὐδ' ἐπαινεσόμενοι τοὺς πατέρας, ἀλλ' αὐτοὺς ἄνδρας

ἀγαθοὺς τῇ Ἑλλάδι παρέχοντες· ὡς οὗτος ὁ ἀγὼν δείξει
καὶ πόλιν καὶ ἄρχοντα καὶ ἰδιώτην ὅποσον τοῖς Ἕλλησιν
ἄξιός ἐστι.“ Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ σύεδροι καὶ ἡγεμόνες
ἀπεδέξαντο τοὺς Ἀθηναίους καὶ θάτερον αὐτοῖς κέρας
5 ἀπέδοσαν.

XIII. Οὕσης δὲ μετεώρου τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα
τοῖς Ἀθηναίοις τῶν πραγμάτων ἐπισφαλῶς ἐχόντων, ἄν-
δρες ἐξ οἰκῶν ἐπιφανῶν καὶ χρημάτων μεγάλων κένητες
ὑπὸ τοῦ πολέμου γεγονότες καὶ πᾶσαν ἅμα τῷ πλούτῳ
10 τὴν ἐν τῇ πόλει δύναμιν αὐτῶν καὶ δόξαν οἰχομένην
ὀρῶντες, ἐτέρων τιμωμένων καὶ ἀρχόντων, συνῆλθον
εἰς οἰκίαν τινὰ τῶν ἐν Πλαταιαῖς κρύφα καὶ συνωμόσαντο
καταλύσειν τὸν δῆμον· εἰ δὲ μὴ προχωροίη, λυμανει-
σθαι τὰ πράγματα καὶ τοῖς βαρβάροις προδώσειν. Πρατ-
15 τομένων δὲ τούτων ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ συχνῶν ἤδη
διεφθαρμένων, αἰσθόμενος ὁ Ἀριστείδης καὶ φοβηθεὶς
τὸν καιρὸν, ἔγνω μῆτ' ἔαν ἀμελούμενον τὸ πρᾶγμα μῆθ'
ἅπαν ἐκκαλύπτειν, ἀγνοούμενον εἰς ὅσον ἐκβήσεται πλη-
θος ὁ ἔλεγχος τὸν τοῦ δικαίου ζητῶν ὄρον ἀντὶ τοῦ συμ-
20 φέροντος. Οὐκὼ δὴ τινὰς ἐκ πολλῶν συνέλαβε· καὶ τού-
των δύο μὲν, οἷς πρώτοις ἡ κρίσις προεγράφη, οἱ καὶ
πλείστην αἰτίαν εἶχον, Αἰσχίνης Λαμπρεὺς καὶ Ἀγησίας
Ἀχαρνεὺς, ᾧχοντο φεύγοντες ἐκ τοῦ στρατοπέδου, τοὺς
δ' ἄλλους ἀφήκε, θαρσῆσαι διδοὺς καὶ μεταγνῶναι τοῖς
25 ἔτι λανθάνειν οἰομένοις, ὑπειπὼν ὡς μέγα δικαστήριον
ἔχουσι τὸν πόλεμον ἀπολύσασθαι τὰς αἰτίας ὀρθῶς καὶ
δικαίως τῇ πατρίδι βουλευόμενοι.

XIV. Μετὰ ταῦτα Μαρδόνιος, ᾧ πλείστον ἐδόκει δια-
φέρειν, τῶν Ἑλλήνων ἀπεπειράτο, τὴν ἵππον ἀθρόαν
30 αὐτοῖς ἐφείς καθεζομένοις ὑπὸ τὸν πρόποδα τοῦ Κιθαι-
ρῶνος ἐν χωρίοις ὄχυροις καὶ πετρῶδεσι πλὴν Μεγαρέων.
Οὗτοι δὲ τρισχίλιοι τὸ πλῆθος ὄντες ἐν τοῖς ἐπιπέδοις

μᾶλλον ἐστρατοπεδεύοντο. Διο καὶ κακῶς ἔπασχον ὑπὸ
 τῆς ἵππου ἔνδειξης ἐπ' αὐτοὺς καὶ προσβολὰς ἐχούσης
 πανταχόθεν. Ἐπεμπον οὖν ἄγγελον κατὰ τάχος πρὸς
 Πausανίαν βοηθεῖν κελεύοντες, ὡς οὐ δυνάμενοι καθ'
 αὐτοὺς ὑποστῆναι τὸ τῶν βαρβάρων πλῆθος. Ταῦτα 5
 Πausανίας ἀκούων, ἤδη δὲ καὶ καθορῶν ἀποκεκρυμμέ-
 νον ἀκοντισμάτων καὶ τοξευμάτων πλήθει τὸ στρατόπε-
 δον τῶν Μεγαρέων καὶ συνεσταλμένους αὐτοὺς εἰς ὀλί-
 327 γον, αὐτὸς μὲν ἀμήχανος ἦν πρὸς ἱππότητας ἀμύνειν ὀπλι-
 τικῇ φάλαγγι καὶ βαρεῖα τῇ Σπαρτιατῶν, τοῖς δ' ἄλλοις 10
 στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς τῶν Ἑλλήνων περὶ αὐτὸν οὐσι
 προὔθετο ζῆλον ἀρετῆς καὶ φιλοτιμίας, εἰ δὴ τινες ἐκόν-
 τες ἀναδέξαιτο προαγωνίσασθαι καὶ βοηθησαί τοις Με-
 γαρεῦσι. Τῶν δ' ἄλλων ὀκνούντων Ἀριστείδης ἀναδε-
 ξάμενος ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων τὸ ἔργον ἀποστέλλει τὸν 15
 προθυμώτατον τῶν λοχαγῶν Ὀλυμπιόδωρον, ἔχοντα τοὺς
 ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους λογάδας τριακοσίους καὶ τοξό-
 τας ἀναμειγμένους σὺν αὐτοῖς. Τούτων ὀξέως διασκευ-
 ασαμένων καὶ προσφερομένων δρόμῳ, Μασίστιος ὁ τῶν
 βαρβάρων ἵππαρχος, ἀνὴρ ἀλκῇ τε θαυμαστὸς μεγέθει 20
 τε καὶ κάλλει σώματος περιττός, ὡς κατείδεν, ἐναντίον
 ἐπιστρέψας τὸν ἵππον εἰς αὐτοὺς ἤλαυνε. Τῶν δ' ἀνα-
 σχομένων καὶ συμβαλόντων ἦν ἄγων καρτερός, ὡς περ-
 ραν ἐν τούτῳ τοῦ παντὸς λαμβανόντων. Ἐπεὶ δὲ τοξευ-
 θεῖς ὁ ἵππος τὸν Μασίστιον ἀπέρριψε καὶ πεσὼν ὑπὸ βιά- 25
 ρους τῶν ὀπλων αὐτός τε δυσκίνητος ἦν ἀναφέρειν καὶ
 τοῖς Ἀθηναίοις ἐπικειμένοις καὶ παίουσι δυσμεταχείρι-
 στος, οὐ μόνον στέρνα καὶ κεφαλὴν, ἀλλὰ καὶ τὰ γυῖα
 χρυσῶ καὶ χαλκῶ καὶ σιδήρῳ καταπεφραγμένος, τοῦτον
 μὲν ἢ τὸ κράνος ὑπέφαινε τὸν ὀφθαλμὸν ἀκοντίου στύ- 30
 ρακι παίων τις ἀνείλεν, οἱ δ' ἄλλοι Πέρσαι προέμενοι τὸν
 νεκρὸν ἔφευγον. Ἐγνώσθη δὲ τοῦ κατορθώματος τὸ μέ-

γεθος τοις Ἑλλησιν οὐκ ἀπὸ τῶν νεκρῶν τοῦ πλήθους, ὀλίγοι γὰρ οἱ πεσόντες ἦσαν, ἀλλὰ τῷ πένθει τῶν βαρβάρων. Καὶ γὰρ ἑαυτοὺς ἔκειραν ἐπὶ τῷ Μασιστίῳ καὶ Ἴππους καὶ ἡμίονους οὐμωγῆς τε καὶ κλαυθμοῦ τὸ πεδίον 5 ἐνεπίμπλασαν, ὡς ἄνδρα πολὺ πρῶτον ἀρετῆ καὶ δυνάμει μετὰ γε Μαρδόνιον αὐτὸν ἀποβαλόντες.

XV. Μετὰ δὲ τὴν Ἴππομαχίαν ἀμφοτέροι μάχης ἔσχοντο χρόνον πολὺν· ἀμυνομένοις γὰρ οἱ μάντις νύκην προῦφαινον ἐκ τῶν ἱερῶν ὁμοίως καὶ τοις Πέρσαις 10 καὶ τοις Ἑλλησιν, εἰ δ' ἐπιχειροῦσεν, ἦτταν. Ἐπειτα Μαρδόνιος, ὡς αὐτῷ μὲν ἡμερῶν ὀλίγων τὰ ἐπιτήδεια περιῆν, οἱ δ' Ἕλληνες αἰετινων ἐπιρρεόντων πλείονες ἐγίνοντο, δυσανασχετῶν ἐγνω μηκέτι μένειν, ἀλλὰ διαβὰς ἄμα φάει τὸν Ἀσωπὸν ἐπιθέσθαι τοις Ἑλλησιν ἀπροσδοκῆτως· 15 καὶ παράγγελμα τοις ἡγεμόσιν ἐσπέρας ἔδωκε. Μεσοῦσης δὲ μάλιστα τῆς νυκτὸς ἀνὴρ Ἴππον ἔχων ἀτρέμα προσεμίγνυε τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἑλλήνων· ἐντυχῶν δὲ ταῖς φυλακαῖς ἐκέλευεν αὐτῷ προσελθεῖν Ἀριστείδην τὸν Ἀθηναῖον. Ἰτακούσαντος δὲ ταχέως ἔφησεν „Εἰμὶ μὲν 20 Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδῶν, ἦκω δὲ κινδύνων τὸν μέγιστον εὐνοία τῇ πρὸς ὑμᾶς αἰρόμενος, ὡς μὴ τὸ αἰφνίδιον ἐκπλήξειεν ὑμᾶς χειρὸν ἀγωνίσασθαι. Μαχεῖται γὰρ ὑμῖν Μαρδόνιος αὔριον, οὐχ ὑπ' ἐλπίδος χρηστῆς οὐδὲ θάρσους, ἀλλ' ἀπορίας τῶν παρόντων, ἐπεὶ 25 καὶ μάντις ἐκείνου ἀπαισίους ἱεροῖς καὶ λογίοις χρησμῶν εἰργουσι μάχης, καὶ τὸν στρατὸν ἔχει δυσθυμία πολλή καὶ κατάπληξις. Ἄλλ' ἀνάγκη τολμῶντα πειραῶσθαι τῆς τύχης ἢ τὴν ἐσχάτην ὑπομένειν ἀπορίαν καθεζόμενον.“ Ταῦτα φράσας ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειτο τὸν Ἀριστείδην αὐτὸν εἶδέναι καὶ μνημονεύειν, ἐτέρῳ δὲ μὴ κατειπεῖν. Ὁ δ' οὐ καλῶς ἔχειν ἔφη ταῦτα Πausανίαν ἀποκρούψασθαι, ἐκείνῳ γὰρ ἀνακεισθαι τὴν ἡγεμονίαν, πρὸς δὲ τοὺς ἄλ-

λους ἄρρητα πρὸ τῆς μάχης ἔδοξεν ἔσεσθαι, νικώσης δὲ τῆς Ἑλλάδος οὐδένα τὴν Ἀλεξάνδρου προθυμίαν καὶ ἀρετὴν ἀγνοήσειν. Λεχθέντων δὲ τούτων ὁ τε βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων ἀπήλανθεν ὀπίσω πάλιν, ὁ τε Ἀριστείδης ἀφικόμενος ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Πανσανίου διηγείτο τοὺς λόγους· καὶ μετεπέμποντο τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας καὶ παρήγγελλον ἐν κόσμῳ τὸν στρατὸν ἔχειν, ὡς μάχης ἐσομένης.

XVI. Ἐν τούτῳ δ', ὡς Ἡρόδοτος ἱστορεῖ, Πανσανίας Ἀριστείδῃ προσέφερε λόγον, ἀξιαῶν τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τὸ δεξιὸν μεταγαγόντα κατὰ τοὺς Πέρσας ἀντιταχθῆναι, βέλτιον γὰρ ἀγωνιεῖσθαι τῆς τε μάχης ἐμπείρους γεγνότας καὶ τῷ προνευικηκέναι θαρροῦντας, αὐτῷ δὲ παραδοῦναι τὸ εὐώνυμον, ὅπου τῶν Ἑλλήνων οἱ μηδίζοντες ἐπιβάλλειν ἔμελλον. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἀγνώμονα καὶ φορτικὸν ἡγοῦντο τὸν Πανσανίαν, εἰ τὴν ἄλλην ἑὼν τάξιν ἐν χώρᾳ μόνους ἄνω καὶ κάτω μεταφέρει σφᾶς ὥσπερ εἴλωτας, κατὰ τὸ μαχίμωτάτον προβαλλόμενος· ὁ δ' Ἀριστείδης διαμαρτάνειν αὐτοὺς ἐφασκε τοῦ παντός, εἰ πρώην μὲν ὑπὲρ τοῦ τὸ εὐώνυμον κέρας ἔχειν διεφιλοτιμοῦντο Τεγεαταῖς καὶ προκριθέντες ἐσεμνύνοντο, νῦν δὲ, Λακεδαιμονίων ἐκουσίως αὐτοῖς ἐξισταμένων τοῦ δεξιοῦ καὶ τρόπον τινὰ τὴν ἡγεμονίαν παραδιδόντων, οὔτε τὴν δόξαν ἀγαπῶσιν οὔτε κέρδος ἡγοῦνται τὸ μὴ πρὸς ὁμοφύλους καὶ συγγενεῖς, ἀλλὰ βαρβάρους καὶ φύσει πολεμίους ἀγωνίσασθαι. Ἐκ τούτου πάνυ προθύμως οἱ Ἀθηναῖοι διημέβοντο τοῖς Σπαρτιαταῖς τὴν τάξιν· καὶ λόγος ἐχώρει δι' αὐτῶν πολὺς ἀλλήλοις παρεγγυώντων, ὡς οὔτε ὄπλα βελτίω λαβόντες οὔτε ψυχὰς ἀμείνους οἱ πολέμιοι τῶν ἐν Μαραθῶνι προσίασιν, ἀλλὰ ταῦτά μὲν ἐκείνοις τόξα, ταῦτά δ' ἐσθῆτος ποικίλματα καὶ χρυσὸς ἐπὶ σώμασι μα-

γεθος τοις Ἑλλησιν οὐκ ἀπὸ τῶν νεκρῶν τοῦ πλήθους, ὀλίγοι γὰρ οἱ πεσόντες ἦσαν, ἀλλὰ τῷ πένθει τῶν βαρβάρων. Καὶ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκείραν ἐπὶ τῷ Μασιστίῳ καὶ Ἰππους καὶ ἡμιόνους οἰμωγῆς τε καὶ κλαυθμοῦ τὸ πεδίον
5 ἐνεπίμπλασαν, ὡς ἄνδρα πολὺ κρῶτον ἀρετῆ καὶ δυνάμει μετὰ γε Μαρδόνιον αὐτὸν ἀποβαλόντες.

XV. Μετὰ δὲ τὴν Ἰππομαχίαν ἀμφοτέρωι μάχῃς ἔσχοντο χρόνον πολὺν· ἀμυνομένοις γὰρ οἱ μάντις νίκτην προῦφαινον ἐκ τῶν ἱερῶν ὁμοίως καὶ τοῖς Πέρσαις
10 καὶ τοῖς Ἑλλησιν, εἰ δ' ἐπιχειροῦσεν, ἦτταν. Ἐπειτα Μαρδόνιος, ὡς αὐτῷ μὲν ἡμερῶν ὀλίγων τὰ ἐπιτήδεια περιῆν, οἱ δ' Ἑλληγες αἰετινων ἐπιρρεόντων πλείονες ἐγίνοντο. δυσανασχετῶν ἔγνω μηκέτι μένειν, ἀλλὰ διαβάς ἅμα φάει τὸν Ἀσωπὸν ἐπιθέσθαι τοῖς Ἑλλησιν ἀπροσδοκῆτως·
15 καὶ παράγγελμα τοῖς ἡγεμόσιν ἐσπέρας ἔδωκε. Μεσοῦσης δὲ μάλιστα τῆς νυκτὸς ἀνῆρ ἵππον ἔχων ἀτρέμα προσεμίγνυε τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἑλλήνων· ἐντυχῶν δὲ ταῖς φυλακαῖς ἐκέλευεν αὐτῷ προσελθεῖν Ἀριστείδην τὸν Ἀθηναῖον. Ἐπακούσαντος δὲ ταχέως ἔφησεν „Εἰμὶ μὲν
20 Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδῶν, ἦκω δὲ κινδύνων τὸν μέγιστον εὐνοία τῇ πρὸς ὑμᾶς αἰρόμενος, ὡς μὴ τὸ αἰφνίδιον ἐκπλήξῃεν ὑμᾶς χεῖρον ἀγωνίσασθαι. Μαχεῖται γὰρ ὑμῖν Μαρδόνιος αὔριον, οὐχ ὑπ' ἐλπίδος χρηστῆς οὐδὲ θάρσους, ἀλλ' ἀπορίας τῶν παρόντων, ἐπεὶ
25 καὶ μάντις ἐκείνον ἀπαισίλοις ἱεροῖς καὶ λογίοις χρησμῶν εἰργουσι μάχῃς, καὶ τὸν στρατὸν ἔχει δυσθυμία πολλή καὶ κατάπληξις. Ἄλλ' ἀνάγκη τολμῶντα πειραῶσθαι τῆς τύχῃς ἢ τὴν ἐσχάτην ὑπομένειν ἀπορίαν καθεζόμενον.“ Ταῦτα φράσας ὁ Ἀλέξανδρος ἔδεικτο τὸν Ἀριστείδην αὐ-
30 τὸν εἰδέναί καὶ μνημονεύειν, ἐτέρῳ δὲ μὴ κατειπεῖν. Ὁ δ' οὐ καλῶς ἔχειν ἔφη ταῦτα Πανσανίαν ἀποκρύψασθαι, ἐκείνῳ γὰρ ἀνακεισθαι τὴν ἡγεμουλίαν, πρὸς δὲ τοὺς ἄλ-

λους ἄρρητα πρὸ τῆς μάχης ἔδοξεν ἔσεσθαι, νικώσης δὲ τῆς Ἑλλάδος οὐδένα τὴν Ἀλεξάνδρου προθυμίαν καὶ ἀρετὴν ἀγνοήσειν. Λεχθέντων δὲ τούτων ὃ τε βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων ἀπήλαυνεν ὀπίσω πάλιν, ὃ τε Ἀριστείδης ἀφικόμενος ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Πανσανίου διηγεῖτο 5 τοὺς λόγους· καὶ μετεπέμποντο τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας καὶ παρήγγελλον ἐν κόσμῳ τὸν στρατὸν ἔχειν, ὡς μάχης ἔσομένης.

XVI. Ἐν τούτῳ δ', ὡς Ἡρόδοτος ἱστορεῖ, Πανσανίας Ἀριστείδῃ προσέφερε λόγον, ἀξιῶν τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ 10 τὸ δεξιὸν μεταγαγόντα κατὰ τοὺς Πέρσας ἀντιταχθῆναι, βέλτιον γὰρ ἀγωνιεῖσθαι τῆς τε μάχης ἐμπείρους γεγονότας καὶ τῷ προνευικηκέναι θαρροῦντας, αὐτῷ δὲ παραδοῦναι τὸ εὐώνυμον, ὅπου τῶν Ἑλλήνων οἱ μηδίζοντες ἐπιβάλλειν ἐμελλον. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι στρατηγοὶ 15 τῶν Ἀθηναίων ἀγνώμονα καὶ φορτικὸν ἠγοῦντο τὸν Πανσανίαν, εἰ τὴν ἄλλην ἐὼν τάξιν ἐν χώρᾳ μόνους ἄνω καὶ κάτω μεταφέρει σφᾶς ὥσπερ εἴλωτας, κατὰ τὸ μαχιμώτατον προβαλλόμενος· ὃ δ' Ἀριστείδης διαμαρτάνειν αὐτοὺς ἔφασκε τοῦ παντός, εἰ πρῶην μὲν ὑπὲρ τοῦ τὸ 20 εὐώνυμον κέρας ἔχειν διεφιλοτιμοῦντο Τεγεαταῖς καὶ προκριθέντες ἐσεμνύνοντο, νῦν δὲ, Λακεδαιμονίων ἐκουσίως αὐτοῖς ἐξισταμένων τοῦ δεξιοῦ καὶ τρόπον τινὰ τὴν ἡγεμονίαν παραδιδόντων, οὔτε τὴν δόξαν ἀγαπῶσιν οὔτε κέρδος ἠγοῦνται τὸ μὴ πρὸς ὁμοφύλους καὶ συγγε- 25 νεῖς, ἀλλὰ βαρβάρους καὶ φύσει πολεμίους ἀγωνίεσθαι. Ἐκ τούτου πάνυ προθύμως οἱ Ἀθηναῖοι διημεύοντο τοῖς Σπαρτιάταις τὴν τάξιν· καὶ λόγος ἐχώρει δι' αὐτῶν πολὺς ἀλλήλοις παρεγγυάντων, ὡς οὔτε ὅπλα βελτίω λαβόντες οὔτε ψυχὰς ἀμείνους οἱ πολέμιοι τῶν 30 ἐν Μαραθῶνι προσίασιν, ἀλλὰ ταῦτά μὲν ἐκείνοις τόξα, ταῦτά δ' ἐσθῆτος ποικίλματα καὶ χρυσὸς ἐπὶ σώμασι μα-

- λακοῖς καὶ ψυχαῖς ἀνάνδροις· ἡμῖν δ' ὅμοια μὲν ὄπλα
 καὶ σώματα, μεῖζον δὲ ταῖς νίκαις τὸ θάρσος, ὃ δ' ἀγῶν
 οὐκ ὑπὲρ χώρας καὶ πόλεως μόνον, ὡς ἐκείνοις, ἀλλ' ὑπὲρ
 τῶν ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι τροπαίων, ὡς μὴδ' ἐκεῖνα
 5 Μιλτιάδου δοκῆ καὶ τύχης, ἀλλὰ Ἀθηναίων. Οὗτοι μὲν
 οὖν σπεύδοντες ἐν ἀμείψει τῶν τάξεων ἦσαν· αἰσθόμε-
 νοι δὲ Θηβαῖοι παρ' αὐτομόλων Μαρδονίῳ φράζουσι.
 Κἀκεῖνος εὐθύς, εἴτε δεδιὼς τοὺς Ἀθηναίους, εἴτε τοῖς
 Λακεδαιμονίοις συμπεσεῖν φιλοτιμούμενος, ἀντιπαρεξ-
 10 ἤγε τοὺς Πέρσας ἐπὶ τὸ δεξιόν, τοὺς δὲ Ἕλληνας ἐκέλευε
 τοὺς σὺν αὐτῷ κατὰ τοὺς Ἀθηναίους ἴστασθαι. Γενομέ-
 νης δὲ τῆς μετακοσμήσεως καταφανοῦς ὃ τε Πανσανίας
 ἀποτραπείς αὐτίς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κατέστη, καὶ Μαρδό-
 νιος, ὥσπερ εἶχεν ἐξ ἀρχῆς, ἀνέλαβε τὸ εὐώνυμον κατὰ
 15 τοὺς Λακεδαιμονίους γενόμενος, ἧ τε ἡμέρα διεξῆλθεν
 ἀργή. Καὶ τοῖς Ἑλλησι βουλευομένοις ἔδοξε πορρωτέρω
 μεταστρατοπεδεῦσαι καὶ καταλαβεῖν εὐνδρον χωρίον,
 ἐπεὶ τὰ πλησίον νάματα καθύβριστο καὶ διεφθαρτο τῶν
 βαρβάρων ἱπποκρατούντων.
- 20 XVII. Ἐπελθούσης δὲ νυκτὸς καὶ τῶν στρατηγῶν
 ἀγόντων ἐπὶ τὴν ἀποδεδειγμένην στρατοπεδείαν οὐ
 πάνυ πρόθυμον ἦν ἔπεσθαι καὶ συμμένειν τὸ πλῆθος,
 ἀλλ' ὡς ἀνέστησαν ἐκ τῶν πρώτων ἐρυμάτων ἐφέροντο
 πρὸς τὴν πόλιν τῶν Πλαταιέων οἱ πολλοί, καὶ θόρυβος
 25 ἦν ἐκεῖ διασκιδναμένων καὶ κατασκηνοῦντων ἀτάκτως.
 Ἰ Λακεδαιμονίοις δὲ συνέβη [μὲν] ἄκουσι μόνοις ἀπολεί-
 πεσθαι τῶν ἄλλων· Ἀμομφάρετος γάρ, ἀνὴρ θυμοειδῆς
 καὶ φιλοκίνδυνος, ἐκπαλαί πρὸς τὴν μάχην σπαργῶν
 καὶ βαρυνόμενος τὰς πολλὰς ἀναβολὰς καὶ μελλήσεις,
 30 τότε δὴ παντάπασιν τὴν μετανάστασιν φυγὴν ἀποκαλῶν
 καὶ ἀπόδρασιν, οὐκ ἔφη λείπειν τὴν τάξιν, ἀλλ' αὐτόθι
 μένων μετὰ τῶν ἑαυτοῦ λοχιτῶν ὑποστήσεσθαι Μαρδό-

νιον. Ὡς δὲ Πανσανίας ἐπελθὼν ἔλεγε ταῦτα πράττειν
 ἐψηφισμένα καὶ δεδογμένα τοῖς Ἑλλησιν, ἀρίμενος ταῖν
 χερσὶν πέτρον μέγαν ὃ Ἄμομφάρετος καὶ καταβαλὼν πρὸ
 329 τῶν ποδῶν τοῦ Πανσανίου ταύτην ἔφη ψῆφον αὐτὸς
 περὶ τῆς μάχης τίθεσθαι, τὰ δὲ τῶν ἄλλων δειλὰ βου- 5
 λεύματα καὶ δόγματα χαίρειν ἔαν. Ἀπορούμενος δὲ Παν-
 σανίας τῷ παρόντι πρὸς μὲν τοὺς Ἀθηναίους ἐπεμψεν
 ἀπιόντας ἤδη, περιμεῖναι δεόμενος καὶ κοινῇ βαδίζειν,
 αὐτὸς δὲ τὴν ἄλλην δύναμιν ἤγε πρὸς τὰς Πλαταιὰς ὡς
 ἀναστήσων τὸν Ἄμομφάρετον. Ἐν τούτῳ δὲ κατελάμ- 10
 βανεν ἡμέρα, καὶ Μαρδόνιος (οὐ γὰρ ἔλαθον τὴν στρατο-
 πεδείαν ἐκλελοιπότες οἱ Ἕλληνες) ἔχων συντεταγμένην
 τὴν δύναμιν ἐπεφέρετο τοῖς Λακεδαιμονίοις βοῆ πολλῇ
 καὶ πατάγῳ τῶν βαρβάρων, ὡς οὐ μάχης ἐσομένης, ἀλλὰ
 φεύγοντας ἀναρπασομένων τοὺς Ἕλληνας. Ὁ μικρᾶς ῥο- 15
 πῆς ἐδέησε γενέσθαι. Κατιδὼν γὰρ τὸ γινόμενον ὁ Παν-
 σανίας ἔσχετο μὲν τῆς πορείας καὶ τὴν ἐπὶ μάχῃ τάξιν
 ἐκέλευσε λαμβάνειν ἕκαστον, ἔλαθε δ' αὐτὸν, εἶθ' ὑπὸ
 τῆς πρὸς τὸν Ἄμομφάρετον ὀργῆς εἶτε τῷ τάχει θορυβη-
 θέντα τῶν πολεμίων, σύνθημα μὴ δοῦναι τοῖς Ἑλλησιν. 20
 Ὅθεν οὔτ' εὐθύς οὔτ' ἀθρόοι, κατ' ὀλίγους δὲ καὶ σπο-
 ράδην, ἤδη τῆς μάχης ἐν χερσὶν οὔσης, προσεβοήθουν.
 Ὡς δὲ θυόμενος οὐκ ἐκαλλιέρει, προσέταξε τοῖς Λακεδαι-
 μονίοις τὰς ἀσπίδας πρὸ τῶν ποδῶν θεμένους ἀτρέμα
 καθέξεσθαι καὶ προσέχειν αὐτῷ, μηδένα τῶν πολεμίων 25
 ἀμυνομένους, αὐτὸς δὲ πάλιν ἐσφαγιάζετο. Καὶ προσέ-
 πιπτον οἱ ἱππεῖς· ἤδη δὲ καὶ βέλος ἐξικνεῖτο καὶ τις ἐπέ-
 πληκτο τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Καλλικράτης,
 ὃν ἰδέα τε κάλλιστον Ἑλλήνων καὶ σώματι μέγιστον ἐν
 ἐκείνῳ τῷ στρατῷ γενέσθαι λέγουσι, τοξευθεὶς καὶ θνή- 30
 σκων οὐκ ἔφη τὸν θάνατον ὀδύρεσθαι, καὶ γὰρ ἔλθειν
 οἰκοθεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποθανούμενος, ἀλλ' ὅτι

θνήσκει τῇ χειρὶ μὴ χρησάμενος. Ἦν οὖν τὸ μὲν πάθος δεινόν, ἢ δ' ἐγκράτεια θαυμαστὴ τῶν ἀνδρῶν. Οὐ γὰρ ἡμύνοντο τοὺς πολεμίους ἐπιβαίνοντας, ἀλλὰ τὸν παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ καιρὸν ἀναμένοντες ἡνεί-
 5 χοντο βαλλόμενοι καὶ πίπτοντες ἐν ταῖς τάξεσιν. Ἐνιοὶ δέ φασι τῷ Πausανία μικρὸν ἔξω τῆς παρατάξεως θύοντι καὶ κατευχομένῳ τῶν Ἀυδῶν τινὰς ἄφνω προσπεσόντας ἀρπάξειν καὶ διαρρίπτειν τὰ περὶ τὴν θυσίαν, τὸν δὲ Πausανίαν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν οὐκ ἔχοντας ὄπλα ῥά-
 10 βδοῖς καὶ μᾶστιξι παλεῖν· διὸ καὶ νῦν ἐκείνης τῆς ἐπιδρομῆς μιμήματα τὰς περὶ τὸν βωμὸν ἐν Σπάρτῃ πληγὰς τῶν ἐφήβων καὶ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν Ἀυδῶν πομπὴν συντελεῖσθαι.

XVIII. Δυσφορῶν οὖν ὁ Πausανίας τοῖς παροῦσιν, 15 ἄλλα τοῦ μάντεως ἐπ' ἄλλοις ἱερεῖα καταβάλλοντος, τρέπεται πρὸς τὸ Ἡραῖον τῇ ὄψει δεδακρυμένος, καὶ τὰς χεῖρας ἀνασχῶν εὗξατο Κιδαιρωνία Ἥρα καὶ θεοῖς ἄλλοις, οἳ Πλαταιίδα γῆν ἔχουσιν, εἰ μὴ πέπρωται τοῖς Ἑλλησι νικᾶν, ἀλλὰ δράσαντάς γέ τι παθεῖν καὶ δεῖξαντας ἔργῳ
 20 τοῖς πολεμίοις, ὡς ἐπ' ἄνδρας ἀγαθοὺς καὶ μάχεσθαι μαθηκότας ἐστράτευσαν. Ταῦτα τοῦ Πausανίου θεοκλυτουῦντος ἅμα ταῖς εὐχαῖς ἐφάνη τὰ ἱερά καὶ νίκην ὁ μάντις ἔφραξε. Καὶ δοθέντος εἰς ἅπαντας τοῦ παραγγέλματος καθίστασθαι πρὸς τοὺς πολεμίους, ἧ τε φάλαγξ
 25 ὄψιν ἔσχεν αἰφνιδίως ἐνὸς ζώου θυμοειδοῦς πρὸς ἀλκὴν τρεπομένου καὶ φρεζαντος, τοῖς τε βαρβάροις τότε παρέστη λογισμὸς, ὡς πρὸς ἄνδρας ὁ ἀγὼν ἔσοιτο μαχουμένους ἄχρι θανάτου. Διὸ καὶ προθέμενοι πολλὰ τῶν γέροντων ἐτόξευον τοὺς Λακεδαιμονίους. Οἱ δὲ τηροῦντες
 30 ἅμα τὸν συνασπισμὸν ἐπέβαινον, καὶ προσπεσόντες ἐξεώθουν τὰ γέροντα, καὶ τοῖς δόρασι τύπτοντες πρόσωπα καὶ στέφανα τῶν Περσῶν πολλοὺς κατέβαλλον, οὐκ ἀπράκτως

οὐδὲ ἀθύμως πίπτοντας. Καὶ γὰρ ἀντιλαμβανόμενοι τῶν
 10 δοράτων ταῖς χερσὶ γυμναῖς συνέθρανον τὰ πλεῖστα, καὶ
 πρὸς τὰς ξιφουλκίας ἐχώρουν οὐκ ἀργῶς, ἀλλὰ ταῖς τε κο-
 πίσι καὶ τοῖς ἀκινάκαις χρώμενοι καὶ τὰς ἀσπίδας παρα-
 σπῶντες καὶ συμπλεκόμενοι χρόνον πολὺν ἀντείχον. Οἱ δ'
 Ἄθηναιοι τέως μὲν ἠτρέμουν ἀναμένοντες τοὺς Λακε-
 δαιμονίους, ἐπεὶ δὲ κραυγὴ τε προσέπιπτε πολλὴ μαχομέ-
 νων καὶ παρῆν, ὡς φασιν, ἄγγελος παρὰ Παυσανίου τὰ γι-
 νόμενα φράζων, ὤρησαν κατὰ τάχος βοηθεῖν. Καὶ προ-
 χωροῦσιν αὐτοῖς διὰ τοῦ πεδίου πρὸς τὴν βοήν ἐπεφέροντο
 10 τῶν Ἑλλήνων οἱ μηδίζοντες. Ἀριστείδης δὲ πρῶτον μὲν,
 ὡς εἶδε, πολὺ προελθὼν ἐβόα, μαρτυρόμενος Ἑλληνίους
 θεοῦς, ἀπέχεσθαι μάχης καὶ μὴ σφίσιν ἐμποδῶν εἶναι
 μηδὲ κωλύειν ἐπαμύνοντας τοῖς προκινδυνεύουσιν ὑπὲρ
 τῆς Ἑλλάδος, ἐπεὶ δ' ἐώρα μὴ προσέχοντας αὐτῷ καὶ
 15 συντεταγμένους ἐπὶ τὴν μάχην, οὕτω τῆς ἐκεῖ βοηθείας
 ἀποτραπόμενος συνέβαλε τούτοις περὶ πεντακισμυρίους
 οὔσιν. Ἀλλὰ τὸ μὲν πλεῖστον εὐθύς ἐνέδωκε καὶ ἀπεχώ-
 ρησεν, ἅτε δὴ καὶ τῶν βαρβάρων ἀπηλλαγμένων, ἣ δὲ
 μάχη λέγεται μάλιστα κατὰ Θηβαίους γενέσθαι, προθυ-
 20 μότατα τῶν πρώτων καὶ δυνατωτάτων τότε παρ' αὐτοῖς
 μηδίζόντων καὶ τὸ πλῆθος οὐ κατὰ γνώμην, ἀλλ' ὀλι-
 γαρχούμενον ἀγόντων.

XIX. Οὕτω δὲ τοῦ ἀγῶνος δίχα συνεστῶτος πρῶτοι
 μὲν ἐώσαντο τοὺς Πέρσας οἱ Λακεδαιμόνιοι· καὶ τὸν
 25 Μαρδόνιον ἀνὴρ Σπαρτιάτης ὄνομα Ἀρίμνηστος ἀπο-
 κτίννυσι, λίθῳ τὴν κεφαλὴν πατάξας, ὡσπερ αὐτῷ προε-
 σήμανε τὸ ἐν Ἀμφιάρεω μαντεῖον. Ἐπεμψε γὰρ ἄνδρα
 Λυδὸν ἐνταῦθα, Κᾶρα δὲ ἕτερον εἰς Τροφωνίου [ὁ] Μαρ-
 δόνιος· καὶ τοῦτον μὲν ὁ προφήτης Καρικῆ γλώσσει προσ-
 30 εἶπεν, ὁ δὲ Λυδὸς ἐν τῷ σηκῷ τοῦ Ἀμφιάρεω κατευνα-
 σθεὶς ἔδοξεν ὑπηρέτην τινα τοῦ θεοῦ παραστῆναι καὶ

κελεύειν αὐτὸν ἀπιέναι, μὴ βουλομένου δὲ λίθον εἰς τὴν κεφαλὴν ἐμβαλεῖν μέγαν, ὥστε δόξαι πληγέντα τεθνάναι τὸν ἄνθρωπον· καὶ ταῦτα μὲν οὕτω γενέσθαι λέγεται. Τοὺς δὲ φεύγοντας εἰς τὰ ξύλινα τείχη καθειρξάν. Ὀλίγῳ 5 δ' ὕστερον Ἀθηναῖοι τοὺς Θηβαίους τρέπονται, τριακοσίους τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ πρώτους διαφθείραντες ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ. Γεγενημένης δὲ τῆς τροπῆς ἤκεν αὐτοῖς ἄγγελος πολιορκεῖσθαι τὸ βαρβαρικὸν εἰς τὰ τείχη κατακεκλεισμένον. Οὕτω δὲ σώζεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἐά- 10 σαντες ἐβοήθουν πρὸς τὰ τείχη· καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις παντάπασιν ἀργῶς πρὸς τειχομαχίαν καὶ ἀπειρῶς ἔχουσιν ἐπιφανέντες αἰρουῖσι τὸ στρατόπεδον φόνῳ πολλῶ τῶν πολεμίων. Λέγονται γὰρ ἀπὸ τῶν τριάκοντα μυριάδων τετρακισμύριοι φυγεῖν σὺν Ἀρταβάξῳ, τῶν δ' ὑπὲρ 15 τῆς Ἑλλάδος ἀγωνισαμένων ἔπεσον οἱ πάντες ἐπὶ χιλίοις ἑξήκοντα καὶ τριακόσιοι. Τούτων Ἀθηναῖοι μὲν ἦσαν δύο καὶ πεντήκοντα, πάντες ἐκ τῆς Αἰαντίδος φυλῆς, ὡς φησι Κλειδήμος, ἀγωνισαμένης ἄριστα· διὸ καὶ ταῖς Σφραγίτισι νύμφαις ἔθνον Αἰαντίδαι τὴν πυθόχρηστον 20 θυσίαν ὑπὲρ τῆς νίκης, ἐκ δημοσίου τὸ ἀνάλωμα λαμβάνοντες· Λακεδαιμόνιοι δ' ἐνὶ πλείους τῶν ἐνενήκοντα, Τεγεᾶται δ' ἑκκαίδεκα. Θανμαστὸν οὖν τὸ Ἡροδότου, πῶς μόνους τούτους φησὶν εἰς χεῖρας ἔλθειν τοῖς πολεμίοις, τῶν δ' ἄλλων Ἑλλήνων μηδένα. Καὶ γὰρ τὸ πλη- 25 θος τῶν πεσόντων μαρτυρεῖ καὶ τὰ μνήματα κοινὸν γενέσθαι τὸ κατόρθωμα· καὶ τὸν βωμὸν οὐκ ἂν ἐπέγραψαν οὕτως, εἰ μόναι τρεῖς πόλεις ἠγωνίσαντο, τῶν ἄλλων ἀτρέμα καθεζομένων·

τόνδε ποθ' Ἕλληνες νίκας κράτει, ἔργῳ Ἄρης,
30 Πέρσας ἐξελάσαντες ἔλευθέρῃ Ἑλλάδι κοινὸν
ἰδρῦσαντο Διὸς βωμὸν ἔλευθερίου.

Ταύτην τὴν μάχην ἐμαχέσαντο τῇ τετραδί τοῦ Βοηδρο-

331 μιῶνος Ἰσταμένου κατ' Ἀθηναίους, κατὰ δὲ Βοιωτοὺς τετράδι τοῦ Πανέμου φθίνοντος, ἧ καὶ νῦν ἔτι τὸ Ἑλληνικὸν ἐν Πλαταιαῖς ἀθροίζεται συνέδριον καὶ θύουσι τῷ ἐλευθερίῳ Διὶ Πλαταιεῖς ὑπὲρ τῆς νίκης. Τὴν δὲ τῶν ἡμερῶν ἀνωμαλίαν οὐ θαυμαστέον, ὅπου καὶ νῦν διηκριβωμένων τῶν ἐν ἀστρολογίᾳ μᾶλλον ἄλλην ἄλλοι μηνὸς ἀρχὴν καὶ τελευτὴν ἄγουσιν.

XX. Ἐκ τούτου τῶν Ἀθηναίων τὸ ἀριστεῖον οὐ παραδιδόντων τοῖς Σπαρτιάταις οὐδὲ τρόπαιον ἰστάναι συγχωρούντων ἐκείνοις, παρ' οὐδὲν ἂν ἦλθεν εὐθύς 10 ἀπολέσθαι τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων ἐν τοῖς ὅπλοις διαστάντων, εἰ μὴ πολλὰ παρηγορῶν καὶ διδάσκων τοὺς συστρατήγους ὁ Ἀριστείδης, μάλιστα δὲ Λεωκράτη καὶ Μυρωνίδην, ἔσχε καὶ συνέπεισε τὴν κρίσιν ἐφείναι τοῖς Ἑλλησιν. Ἐνταῦθα βουλευομένων τῶν Ἑλλήνων Θεογεύτων μὲν ὁ Μεγαρεὺς εἶπεν, ὡς ἑτέρα πόλει δοτέον εἴη τὸ ἀριστεῖον, εἰ μὴ βούλονται συνταράξαι πόλεμον ἐμφύλιον· ἐπὶ τούτῳ δ' ἀναστὰς Κλεόκριτος ὁ Κορινθῖος δόξαν μὲν παρέσχεν ὡς Κορινθίοις αἰτήσων τὸ ἀριστεῖον· ἦν γὰρ ἐν ἀξιώματι μεγίστῳ μετὰ τὴν Σπάρτην καὶ τὰς 20 Ἀθήνας ἢ Κόρινθος· εἶπε δὲ πᾶσιν ἀρέσαντα καὶ θαυμαστὸν λόγον ὑπὲρ Πλαταιέων, καὶ συνεβούλευσε τὴν φιλονεικίαν ἀνελεῖν ἐκείνοις τὸ ἀριστεῖον ἀποδόντας, οἷς οὐδετέρους τιμωμένοις ἄχθεσθαι. Ῥηθέντων δὲ τούτων πρῶτος μὲν Ἀριστείδης συνεχώρησεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, ἔπειτα Πανσανίας ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων. Οὕτω δὲ διαλλαγέντες ἐξεῖλον ὄγδοήκοντα τάλαντα τοῖς Πλαταιεῦσιν, ἀφ' ὧν τὸ τῆς Ἀθηναῖς ἀκοδόμησαν ἱερὸν καὶ τὸ ἔδος ἔστησαν καὶ γραφαῖς τὸν νεῶν διεκόσμησαν, αἱ μέχρι νῦν ἀκμάζουσαι διαμένουσιν, ἔστησαν δὲ τρόπαιον ἰδίᾳ μὲν Λακεδαιμόνιοι, χωρὶς δ' Ἀθηναῖοι. Περιδὲ θυσίας ἐρομένοις αὐτοῖς ἀνεῖλεν ὁ Πύθιος Διὸς ἔλευ

θερίου βωμὸν ἰδρῦσασθαι, θῦσαι δὲ μὴ πρότερον ἢ τὸ
κατὰ τὴν χώραν πῦρ ἀποσβέσαντας ὡς ὑπὸ τῶν βαρβά-
ρων μεμιασμένον ἐναῦσασθαι καθαρὸν ἐκ Δελφῶν ἀπὸ
τῆς κοινῆς ἐστίας. Οἱ μὲν οὖν ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων
5 περιτόντες εὐθύς ἠνάγκαζον ἀποσβεννύναι τὰ πυρὰ
πάντα τοὺς χρωμένους, ἐκ δὲ Πλαταιέων Εὐχίδας ὑπο-
σχόμενος ὡς ἐνδέχεται τάχιστα κομῆναι τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ
πῦρ ἤκεν εἰς Δελφούς. Ἀγνίστας δὲ τὸ σῶμα καὶ περιορα-
νάμενος ἐστεφανώσατο δάφνη· καὶ λαβῶν ἀπὸ τοῦ βω-
10 μοῦ τὸ πῦρ δρόμῳ πάλιν εἰς τὰς Πλαταιὰς ἐχώρει καὶ
πρὸ ἡλίου δυσμῶν ἐπανῆλθε, τῆς αὐτῆς ἡμέρας χιλίους
σταδίου κατανύσας. Ἀσπασάμενος δὲ τοὺς πολίτας καὶ
τὸ πῦρ παραδοὺς εὐθύς ἐπεσε καὶ μετὰ μικρὸν ἐξέπνευ-
σεν. Ἀγάμενοι δ' αὐτὸν οἱ Πλαταιεῖς ἔθαψαν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς
15 Εὐκλείας Ἀρτέμιδος, ἐπιγράψαντες τόδε τὸ τετράμετρον·

Εὐχίδας Πυθῶδε θρέξας ἦλθε τὰδ' αὐθημερόν.

Τὴν δ' Εὐκλείαν οἱ μὲν πολλοὶ καὶ καλοῦσι καὶ νομίζου-
σιν Ἀρτεμιν, ἔνιοι δὲ φασιν Ἡρακλέους μὲν θυγατέρα καὶ
Μυρτοῦς γενέσθαι, τῆς Μενoitίου μὲν θυγατρός, Πα-
20 τρόκλου δ' ἀδελφῆς, τελευτήσασαν δὲ παρθένου ἔχειν
παρὰ τε Βοιωτοῖς καὶ Λοκροῖς τιμάς. Βωμὸς γὰρ αὐτῇ
καὶ ἄγαλμα κατὰ πᾶσαν ἀγορὰν ἰδρῦται, καὶ προθύουσιν
αἱ τε γαμούμεναι καὶ οἱ γαμῶντες.

XXI. Ἐκ τούτου γενομένης ἐκκλησίας κοινῆς τῶν
25 Ἑλλήνων ἔγραψεν Ἀριστείδης ψήφισμα συνιέναι μὲν εἰς
Πλαταιὰς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος προ-
βούλους καὶ θεωροὺς, ἄγεσθαι δὲ πενταετηρικὸν ἀγῶνα
τῶν Ἐλευθερίων. Εἶναι δὲ σύνταξιν Ἑλληνικὴν μυρίας
μὲν ἀσπίδας, χιλίους δὲ ἵππους, ναῦς δ' ἑκατὸν ἐπὶ τὸν
30 πρὸς βαρβάρους πόλεμον, Πλαταιεῖς δ' ἀσύλους καὶ
ἱεροὺς ἀφείσθαι τῷ θεῷ θύοντας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Κυ-
ρωθέντων δὲ τούτων οἱ Πλαταιεῖς ὑπεδέξαντο τοῖς πε-

σοῦσι καὶ κειμένοις αὐτόθι τῶν Ἑλλήνων ἐναγίζειν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν. Καὶ τοῦτο μέχρι νῦν δρωσι τοῦτον τὸν τρόπον· τοῦ Μαιμακτηριῶνος μηνός, ὅς ἐστι παρὰ Βοιωτοῖς Ἀλαλκομένιος, τῇ ἕκτῃ ἐπὶ δέκα πέμπουσι πομπήν, ἧς προηγείται μὲν ἅμ' ἡμέρα σαλπικτῆς ἐγκελευόμενος τὸ πολεμικόν, ἔπονται δ' ἅμαξαι μυρρίνης μεσταὶ καὶ στεφανωμάτων καὶ μέλας ταῦρος καὶ χοᾶς οἴνου καὶ γάλακτος ἐν ἀμφορεῦσιν ἐλαίου τε καὶ μύρου κρωσσούς νεανίσκοι κομίζοντες ἐλεύθεροι· δούλω γὰρ οὐδενὸς ἔξεστι τῶν περὶ τὴν διακονίαν ἐκείνην προσάψασθαι 10 διὰ τὸ τοὺς ἄνδρας ἀποθανεῖν ὑπὲρ ἐλευθερίας· ἐπὶ πᾶσι δὲ τῶν Πλαταιέων ὁ ἄρχων, ᾧ τὸν ἄλλον χρόνον οὔτε σιδήρου θιγεῖν ἔξεστιν οὔθ' ἑτέραν ἐσθῆτα πλὴν λευκῆς ἀναλαβεῖν, τότε χιτῶνα φοινικοῦν ἐνδεδυκὼς ἀράμενός τε ὑδρίαν ἀπὸ τοῦ γραμματοφυλακίου ξιφῆρης 15 ἐπὶ τοὺς τάφους προάγει διὰ μέσης τῆς πόλεως. Εἶτα λαβὼν ὕδωρ ἀπὸ τῆς κρήνης αὐτὸς ἀπολούει τε τὰς στήλας καὶ μύρω χρίει, καὶ τὸν ταῦρον εἰς τὴν πυρὰν σφάξας καὶ κατευξάμενος Διὶ καὶ Ἐρμῇ χθονίῳ παρακαλεῖ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποθανόντας 20 ἐπὶ τὸ δεῖπνον καὶ τὴν αἰμοκουρίαν. Ἐπιτα κρατῆρα κεράσας οἴνου καὶ χεάμενος ἐπιλέγει „Προπίνω τοῖς ἀνδράσι τοῖς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀποθανούσι.“ Ταῦτα μὲν οὖν ἔτι καὶ νῦν διαφυλάττουσιν οἱ Πλαταιεῖς. 25

XXII. Ἐπεὶ δ' ἀνσχωρήσαντας εἰς τὸ ἄστυ τοὺς Ἀθηναίους ὁ Ἀριστείδης ἑώρα ζητοῦντας τὴν δημοκρατίαν ἀπολαβεῖν, ἅμα μὲν ἄξιον ἡγούμενος διὰ τὴν ἀνδραγαθίαν ἐπιμελείας τὸν δῆμον, ἅμα δ' οὐκ ἔτι ῥάδιον ἰσχύοντα τοῖς ὄπλοις καὶ μέγα φρονοῦντα ταῖς νίκαις ἐκβιάσθῃναι, γράφει ψήφισμα κοινὴν εἶναι τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς ἄρχοντας ἐξ Ἀθηναίων πάντων αἰρεῖσθαι. Θει-

στοκλέους δὲ πρὸς τὸν δῆμον εἰπόντος, ὡς ἔχει τι βού-
 λευμα καὶ γνώμην ἀπόρρητον, ὠφέλιμον δὲ τῇ πόλει καὶ
 σωτήριοι, ἐκέλευσαν Ἀριστείδην μόνον ἀκούσαι καὶ
 συνοκιμάσαι. Φράσαντος δὲ τῷ Ἀριστείδῃ τοῦ Θεμι-
 στοκλέους, ὡς διανοεῖται τὸν ναύσταθμὸν ἐμπρῆσαι τῶν
 Ἑλλήνων, οὕτω γὰρ ἔσεσθαι μεγίστους καὶ κυρίους
 ἀπάντων τοὺς Ἀθηναίους, παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον ὁ
 Ἀριστείδης ἔφη τῆς πράξεως, ἣν Θεμιστοκλῆς πράττειν
 διανοεῖται, μήτε λυσιτελεστέραν ἄλλην μήτ' ἀδικωτέραν
 10 εἶναι. Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ Ἀθηναῖοι παύσασθαι τὸν
 Θεμιστοκλέα προσέταξαν. Οὕτω μὲν ὁ δῆμος ἦν φιλοδί-
 καιος, οὕτω δὲ τῷ δήμῳ πιστὸς ὁ ἀνὴρ καὶ βέβαιος.

XXIII. Ἐπεὶ δὲ στρατηγὸς ἐκπεμφθεὶς μετὰ Κίμωνος
 ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐώρα τὸν τε Πausανίαν καὶ τοὺς ἄλλους
 15 ἄρχοντας τῶν Σπαρτιατῶν ἐπαχθεὶς καὶ χαλεπὸς τοῖς
 συμμάχοις ὄντας, αὐτὸς τε πρῶτος καὶ φιλανθρωπῶς ὁμι-
 λῶν καὶ τὸν Κίμωνα παρέχων εὐάρμοστον αὐτοῖς καὶ
 κοινὸν ἐν ταῖς στρατείαις ἔλαθε τῶν Λακεδαιμονίων οὐχ
 ὄπλοις οὐδὲ ναυσὶν οὐδ' ἵπποις, εὐγνωμοσύνη δὲ καὶ
 20 πολιτεία τὴν ἡγεμονίαν παρελόμενος. Προσφιλεὶς γὰρ
 ὄντας τοὺς Ἀθηναίους τοῖς Ἑλλησι διὰ τὴν Ἀριστείδου
 δικαιοσύνην καὶ τὴν Κίμωνος ἐπιείκειαν ἐτι μᾶλλον ἢ
 τοῦ Πausανίου πλεονεξία καὶ βαρύτης ποθεινοὺς ἐποίει.
 Τοῖς τε γὰρ ἄρχουσι τῶν συμμάχων αἰὲ μετ' ὀργῆς ἐν-
 25 ἐτύγχανε καὶ τραχέως, τοὺς τε πολλοὺς ἐκόλαζε πληγαῖς
 ἢ σιδηρᾶν ἄγκυρᾶν ἐπιτιθεὶς ἠνάγκαζεν ἐστάναι δι' ὅλης
 τῆς ἡμέρας. Στιβάδα δ' οὐκ ἦν λαβεῖν οὐδὲ χόρτον οὐδὲ
 κρήνη προσελθεῖν ὑδρευόμενου οὐδένα πρὸ τῶν Σπαρ-
 30 τιατῶν, ἀλλὰ μάλιστα ἔχοντες ὑπηρεταὶ τοὺς προσιόν-
 τας ἀπήλαννον. Ἐπεὶ ὦν τοῦ Ἀριστείδου ποτ' ἐγκαλέσαι
 καὶ διδάξαι βουλομένου συναγαγὼν τὸ πρόσωπον ο
 Πausανίας οὐκ ἔφη σχολάζειν οὐδ' ἤκουσεν. Ἐκ τούτου 331

προσιόντες οἱ ναύαρχοι καὶ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, μάλιστα δὲ Χίτοι καὶ Σάμιοι καὶ Λέσβιοι, τὸν Ἀριστείδην ἐπειθον ἀναδέξασθαι τὴν ἡγεμονίαν καὶ προσαγαγέσθαι τοὺς συμμάχους κάλαι δεομένους ἀπαλλαγῆναι τῶν Σπαρτιατῶν καὶ μετατάξασθαι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. 5 Ἀποκρινάμενου δ' ἐκείνου τοῖς μὲν λόγοις αὐτῶν τό τε ἀναγκαῖον ἐνορᾶν καὶ τὸ δίκαιον, ἔργου δὲ δεῖσθαι τὴν πίστιν, ὃ πραχθὲν οὐκ ἑάσει πάλιν μεταβαλέσθαι τοὺς πολλοὺς, οὕτως οἱ περὶ τὸν Σάμιον Οὐλιάδην καὶ τὸν Χίτον Ἀνταγόραν συννομοσάμενοι περὶ Βυζάντιον ἐμβάλ- 10 λουσιν εἰς τὴν τριήρη τοῦ Παυσανίου, προεκπλέουσιν ἐν μέσῳ λαβόντες. Ὡς δὲ κατιδὼν ἐκεῖνος ἐξανέστη καὶ μετ' ὀργῆς ἠπέλλησεν ὀλίγῳ χρόνῳ τοὺς ἄνδρας ἐπιδείξειν οὐκ εἰς τὴν αὐτοῦ ναῦν ἐμβεβληκότας, ἀλλ' εἰς τὰς ἰδίας πατρίδας, ἐκέλευον αὐτὸν ἀπιέναι καὶ ἀγαπᾶν τὴν συν- 15 αγωνισαμένην τύχην ἐν Πλαταιαῖς· ἐκείνην γὰρ ἔτι τοὺς Ἕλληνας αἰσχynomένους μὴ λαμβάνειν ἀξίαν δίκην παρ' αὐτοῦ· τέλος δ' ἀποστάντες ᾤχοντο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐνθα δὴ καὶ τὸ φρόνημα τῆς Σπάρτης διεφάνη 20 θαυμαστόν. Ὡς γὰρ ἦσθοντο τῷ μεγέθει τῆς ἐξουσίας διαφθειρομένους αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας, ἀφῆκαν ἐκουσίως τὴν ἡγεμονίαν καὶ πέμποντες ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐπαύσαντο στρατηγούς, μᾶλλον αἰρούμενοι σωφρονοῦντας ἔχειν καὶ τοῖς ἔθεσιν ἐμμένοντας τοὺς πολίτας ἢ τῆς Ἑλλάδος ἄρχειν ἀπάσης. 25

XXIV. Οἱ δ' Ἕλληνες ἐτέλουν μὲν τινα καὶ Λακεδαιμονίων ἡγουμένων ἀποφορὰν εἰς τὸν πόλεμον, ταχθῆναι δὲ βουλόμενοι κατὰ πόλιν ἐκάστοις τὸ μέτριον ἠτήσαντο παρὰ τῶν Ἀθηναίων Ἀριστείδην, καὶ προσέταξαν αὐτῷ χάριαν τε καὶ προσόδους ἐπισκεψάμενον ὀρίσαι τὸ κατ' 30 ἀξίαν ἐκάστῳ καὶ δύναμιν. Ὁ δὲ τηλικαύτης ἐξουσίας κύριος γενόμενος καὶ τρόπον τινὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπ' αὐτῷ

μόνῳ τὰ πράγματα πάντα θεμένης, πένης μὲν ἐξήλθεν, ἐπανήλθε δὲ πενέστερος, οὐ μόνον καθαρῶς καὶ δικαίως, ἀλλὰ καὶ προσφιλοῦς πᾶσι καὶ ἀρμοδίως τὴν ἐπιγραφὴν τῶν χρημάτων ποιησάμενος. Ὡς γὰρ οἱ παλαιοὶ τὸν ἐπὶ 5 Κρόνου βίον, οὕτως οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων τὸν ἐπὶ Ἀριστείδου φόρον εὐποτμίαν τινὰ τῆς Ἑλλάδος ὀνομάζοντες ὕμνον, καὶ μάλιστα μετ' οὐ πολὺν χρόνον διπλασιασθέντος, εἴτ' αὐθις τριπλασιασθέντος. Ὅν μὲν γὰρ Ἀριστείδης ἔταξεν, ἦν εἰς ἐξήκοντα καὶ τετρακοσίων τα- 10 λάντων λόγον· τούτῳ δὲ Περικλῆς μὲν ἐπέθηκεν ὀλίγου δεῖν τὸ τρίτον μέρος· ἑξακόσια γὰρ τάλαντα Θουκυδίδης φησὶν ἀρχομένου τοῦ πολέμου προσιέναι τοῖς Ἀθηναίοις ἀπὸ τῶν συμμάχων· Περικλέους δ' ἀποθανόντος ἐπι- 15 τείνοντες οἱ δημαγωγοὶ κατὰ μικρὸν εἰς χιλίων καὶ τριακοσίων τάλαντων κεφάλαιον ἀνήγαγον, οὐχ οὕτω τοῦ πολέμου διὰ μῆκος καὶ τύχας δαπανηροῦ γενομένου καὶ πολυτελοῦς, ὡς τὸν δῆμον εἰς διανομὰς καὶ θεωρικὰ καὶ κατασκευὰς ἀγαλμάτων καὶ ἱερῶν προαγαγόντες. Μέγα δ' οὖν ὄνομα τοῦ Ἀριστείδου καὶ θαυμαστὸν ἔχοντος ἐπὶ 20 τῇ διατάξει τῶν φόρων ὁ Θεμιστοκλῆς λέγεται καταγελάειν, ὡς οὐκ ἀνδρὸς ὄντα τὸν ἔπαινον, ἀλλὰ θυλάκου χρυσοφύλακος· ἀνομοίως ἀμυνόμενος τὴν Ἀριστείδου παρρησίαν· ἐκεῖνος γάρ, εἰπόντος ποτὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ἀρετὴν ἠγεῖσθαι μεγίστην στρατηγοῦ τὸ γινώσκειν 25 καὶ προαισθάνεσθαι τὰ βουλευόμενα τῶν πολεμίων, „Τούτο μὲν“ εἶπειν „ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὃ Θεμιστόκλεις, καλὸν δὲ καὶ στρατηγικὸν ἀληθῶς ἢ περὶ τὰς χεῖρας ἐγκράτεια.“

XXV. Ὁ δ' Ἀριστείδης ᾤρκισε μὲν τοὺς Ἕλληνας καὶ ᾤμοσεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, μύδρους ἐμβαλῶν ἐπὶ ταῖς 33 ἀραις εἰς τὴν θάλατταν, ὕστερον δὲ τῶν πραγμάτων ἄρχειν ἐγκρατέστερον, ὡς ἔοικεν, ἐκβιαζομένων ἐκέλευε τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἐπιτοκίαν τρέψαντας εἰς αὐτὸν ἢ

συμφέρει χρῆσθαι τοῖς πράγμασι. Καθ' ὅλου δ' ὁ Θεό-
 φραστός φησι τὸν ἄνδρα τοῦτον περὶ τὰ οἰκεία καὶ τοὺς
 πολίτας ἄκρως ὄντα δίκαιον ἐν τοῖς κοινοῖς πολλὰ πράξει
 πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος, ὡς συχνῆς ἀδικίας δεο-
 μένης. Καὶ γὰρ τὰ χρήματά φησιν ἐκ Δήλου βουλευομέ- 5
 νων Ἀθήναζε κομίσαι παρὰ τὰς συνθήκας [καί], Σαμίων
 εἰσηγουμένων, εἰπεῖν ἐκεῖνον, ὡς οὐ δίκαιον μὲν, συμ-
 φέρον δὲ τοῦτ' ἐστί. Καὶ τέλος εἰς τὸ ἄρχειν ἀνθρώπων
 τοσοῦτων καταστήσας τὴν πόλιν αὐτὸς ἐνέμεινε τῇ πε-
 νίᾳ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πένης εἶναι δόξαν οὐδὲν ἦττον ἀγα- 10
 πῶν τῆς ἀπὸ τῶν τροπαίων διετέλεσε. Δήλον δ' ἐκείθεν.
 Καλλίας ὁ δαδοῦχος ἦν αὐτῷ γένει προσήκων· τοῦτον
 οἱ ἐχθροὶ θανάτου διώκοντες, ἐπεὶ περὶ ὧν ἐγράψαντο
 μετρίως κατηγόρησαν, εἰπόν τινα λόγον ἔξωθεν τοιοῦ-
 τον πρὸς τοὺς δικαστάς· „Ἀριστείδην“ ἔφησαν „ἴστε 15
 τὸν Λυσιμάχου θαυμαζόμενον ἐν τοῖς Ἑλλησι· τούτῳ
 πῶς οἴεσθε τὰ κατ' οἶκον ἔχειν ὀρφῶντες αὐτὸν ἐν τρίβωνι
 τοιούτῳ προερχόμενον εἰς τὸ δημόσιον; Ἄρ' οὐκ εἰκός
 ἐστί τὸν φιγούντα φανερῶς καὶ πεινᾶν οἴκοι καὶ τῶν ἄλ-
 λων ἐπιτηδείων σπανίζειν; Τοῦτον μέντοι Καλλίας, 20
 ἀνεψιὸν ὄντα, πλουσιώτατος ὢν Ἀθηναίων περιορᾷ μετὰ
 τέκνων καὶ γυναικὸς ἐνδεόμενον, πολλὰ κεχηρμένος τῷ
 ἀνδρὶ καὶ πολλάκις αὐτοῦ τῆς παρ' ὑμῖν δυνάμεως ἀπο-
 λελαυνκῶς.“ Ὁ δὲ Καλλίας ὀρφῶν ἐπὶ τούτῳ μάλιστα θο-
 ρυβοῦντας τοὺς δικαστάς καὶ χαλεπῶς πρὸς αὐτὸν ἔχον- 25
 τας ἐκάλει τὸν Ἀριστείδην, ἀξιῶν μαρτυρῆσαι πρὸς τοὺς
 δικαστάς, ὅτι πολλάκις αὐτοῦ πολλὰ καὶ διδόντος καὶ
 δεομένου λαβεῖν οὐκ ἠθέλησεν ἀποκρινόμενος, ὡς μάλ-
 λον αὐτῷ διὰ πενίαν μέγα φρονεῖν ἢ Καλλία διὰ πλοῦτον
 προσήκει· πλούτῳ μὲν γὰρ ἐστί πολλοὺς ἰδεῖν εὖ τε καὶ 30
 κακῶς χρωμένους, πενίαν δὲ φέροντι γενναίως οὐ ῥάδιον
 ἐντυχεῖν· αἰσχύνεσθαι δὲ πενίαν τοὺς ἀκουσίως πενομέ-

νους. Ταῦτα δὲ τοῦ Ἀριστείδου τῷ Καλλίᾳ προσμαρτυ-
 ρήσαντος οὐδεὶς ἦν τῶν ἀκούοντων, ὃς οὐκ ἀπῆει κένης
 μᾶλλον ὡς Ἀριστείδης εἶναι βουλόμενος ἢ πλουτεῖν ὡς
 Καλλίας. Ταῦτα μὲν Αἰσχίνης ὁ Σωκρατικὸς ἀναγέγραφε.
 5 Πλάτων δὲ τῶν μεγάλων δοκούντων καὶ ὀνομαστῶν
 Ἀθήνησι μόνον ἄξιον λόγου τοῦτον ἀποφαίνει τὸν ἄνδρα·
 Θεμιστοκλέα μὲν γὰρ καὶ Κίμωνα καὶ Περικλέα στοῶν καὶ
 χρημάτων καὶ φλυαρίας πολλῆς ἐμπλήσαι τὴν πόλιν,
 Ἀριστείδην δὲ πολιτεύσασθαι πρὸς ἀρετὴν. Μεγάλα δ'
 10 αὐτοῦ καὶ τὰ πρὸς Θεμιστοκλέα τῆς ἐπεικειας σημεῖα.
 Χρησάμενος γὰρ αὐτῷ παρὰ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν πολιτείαν
 ἐχθρῷ καὶ δι' ἐκείνον ἐξοστρακισθεῖς, ἐπεὶ τὴν αὐτὴν
 λαβὴν παρέσχεν ὁ ἄνθρωπος ἐν αἰτία γενόμενος πρὸς τὴν πό-
 λιν, οὐκ ἐμνησικάκησεν, ἀλλ' Ἀλκμαίωνος καὶ Κίμωνος
 15 καὶ πολλῶν ἄλλων ἐλαυνόντων καὶ κατηγορούντων μόνος
 Ἀριστείδης οὐτ' ἐπραξεν οὐτ' εἶπέ τι φαῦλον, οὐδ'
 ἀπέλαυσεν ἐχθροῦ δυστυχοῦντος, ὥσπερ οὐδ' ευημε-
 ροῦντι πρότερον ἐφθόνησε.

XXVI. Τελευτῆσαι δὲ Ἀριστείδην οἱ μὲν ἐν Πόντῳ
 20 φασὶν ἐκπλεύσαντα πράξειεν ἕνεκα δημοσίων, οἱ δ' Ἀθή-
 νησι γήρα, τιμώμενον καὶ θαυμαζόμενον ὑπὸ τῶν πολι-
 τῶν. Κρατερός δ' ὁ Μακεδῶν τοιαῦτά τινα περὶ τῆς τε-
 λευτῆς τοῦ ἀνδρός εἶρηκε. Μετὰ γὰρ τὴν Θεμιστοκλέους
 φυγὴν φησὶν ὥσπερ ἐξυβρίσαντα τὸν δῆμον ἀναφῦσαι
 25 πλῆθος συκοφαντῶν, οἱ τοὺς ἀρίστους καὶ δυνατωτά-
 τους ἄνδρας διώκοντες ὑπέβαλλον τῷ φθόνῳ τῶν πολ- 335
 λῶν ἐπαιρομένων ὑπ' εὐτυχίας καὶ δυνάμεως. Ἐν τού-
 τοις καὶ Ἀριστείδην ἀλῶναι δωροδοκίας, Διοφάντου τοῦ
 Ἀμφιτροπῆθεν κατηγοροῦντος, ὡς, ὅτε τοὺς φόρους
 30 ἔταττε, παρὰ τῶν Ἰώνων χρήματα λαβόντος· ἐκτίσαι δ'
 οὐκ ἔχοντα τὴν καταδίκην πεντήκοντα μνῶν οὐσαν ἐκ-
 πλεῦσαι καὶ περὶ τὴν Ἰωνίαν ἀποθανεῖν. Τούτων δὲ οὐ-

δὲν ἔγγραφον ὁ Κρατερός τεκμήριον παρέσχηκεν, οὔτε =
 δίκην οὔτε ψήφισμα, καίπερ εἰσθῶς ἐπιεικῶς γράφειν
 τὰ τοιαῦτα καὶ παρατίθεσθαι τοὺς ἱστοροῦντας. Οἱ δ'
 ἄλλοι πάντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὅσοι τὰ πλημμεληθέντα
 τῷ δήμῳ περὶ τοὺς στρατηγούς διεξίασι, τὴν μὲν Θεμι- 5
 στοκλέους φυγὴν καὶ τὰ Μιλτιάδου δεσμὰ καὶ τὴν Περι-
 κλέους ζημίαν καὶ τὸν Πάχτος ἐν τῷ δικαστηρίῳ θάνα-
 του, ἀνελόντος αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βήματος ὡς ἠλίσκετο, καὶ
 πολλὰ τοιαῦτα συνάγουσι καὶ θρυλοῦσιν, Ἀριστείδου
 δὲ τὸν μὲν ἐξοστρακισμόν παρατίθενται, καταδίκης δὲ 10
 τοιαύτης οὐδαμοῦ μνημονεύουσι.

XXVII. Καὶ μέντοι καὶ τάφος ἐστὶν αὐτοῦ Φαληροὶ
 δεικνύμενος, ὃν φασὶ κατασκευάσαι τὴν πόλιν αὐτῷ μηδ'
 ἐντάφια καταλιπόντι. Καὶ τὰς μὲν θυγατέρας ἱστοροῦ-
 σιν ἐκ τοῦ πρυτανείου τοῖς νυμφίοις ἐκδοθῆναι δημοσίᾳ, 15
 τῆς πόλεως τὸν γάμον ἐγγνώσης καὶ προῖκα τρισχιλίας
 δραχμὰς ἑκατέρᾳ ψηφισαμένης, Λυσιμάχῳ δὲ τῷ υἱῷ
 μνᾶς μὲν ἑκατὸν ἀργυρίου καὶ γῆς τοσαῦτα πλέθρα πε-
 φυτευμένης ἔδωκεν ὁ δῆμος, ἄλλας δὲ δραχμὰς τέσσαρας
 εἰς ἡμέραν ἑκάστην ἀπέταξεν, Ἀλκιβιάδου τὸ ψήφισμα 20
 γράψαντος. Ἔτι δὲ Λυσιμάχου θυγατέρα Πολυκρίτην
 ἀπολιπόντος, ὡς Καλλισθένης φησί, καὶ ταύτῃ σίτησιν
 ὄσπην καὶ τοῖς Ὀλυμπιονίκαις ὁ δῆμος ἐψηφίσατο. Δημή-
 τριος δ' ὁ Φαληρεὺς καὶ Ἰερώνυμος ὁ Ῥόδιος καὶ Ἀριστό-
 ξενος ὁ μουσικὸς καὶ Ἀριστοτέλης (εἰ δὲ τὸ Περὶ εὐγε- 25
 νείας βιβλίον ἐν τοῖς γνησίοις Ἀριστοτέλους θετέον)
 ἱστοροῦσι Μυρτῶ θυγατριδῆν Ἀριστείδου Σωκράτει τῷ
 σοφῷ συνοικῆσαι, γυναῖκα μὲν ἑτέραν ἔχοντι, ταύτην
 δ' ἀναλαβόντι χηρεῦουσαν διὰ πενίαν καὶ τῶν ἀναγκαίων
 ἐπιδομένην. Πρὸς μὲν οὖν τούτους ἱκανῶς ὁ Παναίτιος 30
 ἐν τοῖς περὶ Σωκράτους ἀντίρρηκεν· ὁ δὲ Φαληρεὺς ἐν
 τῷ Σωκράτει φησὶ μνημονεύειν Ἀριστείδου θυγατρι-

δοῦν εὖ μάλα πένητα Λυσίμαχον, ὃς ἑαυτὸν ἐκ πινακίου
 τινὸς ὄνειροκριτικοῦ παρὰ τὸ Ἰακχεῖον λεγόμενον καθε-
 ζόμενος ἔβασκε. Τῇ δὲ μητρὶ καὶ τῇ ταύτης ἀδελφῇ ψή-
 φισμα γράψας [δωρεᾶν] ἔπεισε τὸν δῆμον τροφὴν διδόναι
 5 τριώβολον ἐκάστης ἡμέρας. Αὐτὸς μέντοι φησὶν ὁ Δε-
 μήτριος νομοθετῶν ἀντὶ τριωβόλου δραχμὴν ἐκατέρω
 τάξει τῶν γυναικῶν. Καὶ οὐδὲν ἐστὶ θαυμαστὸν οὕτω
 φροντίσαι τῶν ἐν ἄστει τὸν δῆμον, ὅπου θυγατριδῆν
 10 Ἀριστογείτονος ἐν Λήμνῳ πνυθόμενοι ταπεινὰ πράττειν
 ἀνδρὸς ἀποροῦσαν διὰ πενίαν κατήγαγον Ἀθήνας, καὶ
 συνοικίσαντες ἀνδρὶ τῶν εὐγεγονότων τὸ Ποταμοῖχωρίον
 εἰς φερνὴν ἐπέδωκαν. Ἦς φιλανθρωπίας καὶ χρησότη-
 15 τος ἔτι πολλὰ καὶ καθ' ἡμᾶς ἢ πόλις ἐκφέρουσα δείγματα
 θαυμάζεται καὶ ζηλοῦται δικαίως.

16

ΜΑΡΚΟΣ ΚΑΤΩΝ.

20

I. Μάρκῳ δὲ Κάτωνί φασιν ἀπὸ Τούσκλου τὸ γένος 33
 εἶναι, δλῆταιν δὲ καὶ βίον ἔχειν πρὸ τῶν στρατειῶν καὶ
 τῆς πολιτείας ἐν χωρίοις πατρώοις περὶ Σαβίνους. Τῶν
 δὲ προγόνων παντάπασιν ἀγνώστων γεγονέναι δοκούν-
 25 των αὐτὸς ὁ Κάτων καὶ τὸν πατέρα Μάρκον ὡς ἀναθὸν
 ἄνδρα καὶ στρατιωτικὸν ἐπαινεῖ, καὶ Κάτωνα τὸν πρό-
 παππον ἀριστείων πολλάκις τυχεῖν φησι καὶ πέντε πολε-
 μιστὰς ἵππους ἐν μάχαις ἀποβαλόντα τὴν τιμὴν ἀπολα-
 βεῖν ἐκ τοῦ δημοσίου δι' ἀνδραγαθίαν. Εἰωθότων δὲ τῶν
 30 Ῥωμαίων τοὺς ἀπὸ γένους μὲν δόξαν οὐκ ἔχοντας, ἀρχομέ-
 νους δὲ γνωρίζεσθαι δι' αὐτῶν καινοὺς προσαγορεύειν
 ἀνθρώπους, ὡσπερ καὶ τὸν Κάτωνα προσηγόρευον, αὐ-

τὸς ἔλεγε καινὸς εἶναι πρὸς ἀρχὴν καὶ δόξαν, ἔργοις δὲ προγόνων καὶ ἀρεταῖς παμπάλαιος. Ἐκαλεῖτο δὲ τῷ τρίτῳ τῶν ὀνομάτων πρότερον οὐ Κάτων, ἀλλὰ Πρίσκος, ὕστερον δὲ τὸν Κάτωνα τῆς δυνάμεως ἐπώνυμον ἔσχε. Ῥωμαῖοι γὰρ τὸν ἔμπειρον κάτον ὀνομάζουσιν. Ἦν δὲ τὸ 5 μὲν εἶδος ὑπόπυρρος καὶ γλαυκός, ὡς ὁ ποιήσας τὸ ἐπιγραμμάτιον οὐκ εὐμενῶς παρεμφάνει.

πυρρόν, πανδακέτην, γλαυκόματον, οὐδὲ θανόντα
Πόρκιον εἰς αἰδὴν Φερσεφόνη δέχεται.

Τὴν δὲ τοῦ σώματος ἕξιν αὐτουργία καὶ διαίτη σώφροσι 10 καὶ στρατείας ἀπ' ἀρχῆς συντρόφου γεγονότος πάνυ χρηστικὴν εἶχε, καὶ πρὸς ἰσχὺν καὶ πρὸς ὑγίειαν ὁμαλῶς συνεστῶσαν. Τὸν δὲ λόγον ὡσπερ δεῦτερον σῶμα καὶ τῶν καλῶν, οὐ μόνον ἀναγκαῖον ὄργανον ἀνδρὶ μὴ ταπεινῶς βιωσομένῳ μηδ' ἀπράκτως, ἐξηρτύετο καὶ παρεσκεύαζεν 15 ἐν ταῖς περιοικίσι κώμας καὶ τοῖς πολυχνίοις ἐκάστοτε συνδικῶν τοῖς δεομένοις καὶ πρῶτον μὲν ἀγωνιστῆς εἶναι δοκῶν πρόθυμος, εἶτα καὶ ῥήτωρ ἰκανός. Ἐκ δὲ τούτου μᾶλλον τοῖς χρωμένοις κατεφαίνετο βάρος τι καὶ φρόνημα περὶ αὐτὸν ἡθους πραγμάτων μεγάλων καὶ πο- 20 λιτείας δεόμενον ἡγεμονικῆς. Οὐ γὰρ μόνον, ὡς ἔοικε, μισθαυρίας καθαρὸν ἑαυτὸν ἐπὶ τὰς δίκας καὶ τοὺς ἀγῶνας παρείχεν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν δόξαν ὡς μέγιστον ἀγαπῶν ἐφαίνετο τὴν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀγῶνων, πολὺ δὲ μᾶλλον ἐν ταῖς μάχαις ταῖς πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ ταῖς στρα- 25 τεῖαις βουλόμενος εὐδοκιμεῖν ἔτι μειράκιον ὢν τραυμάτων τὸ σῶμα μεστὸν ἐναντίων εἶχε. Φησὶ γὰρ αὐτὸς ἑπτακαίδεκα γεγονῶς ἔτη τὴν πρώτην στρατεῦσασθαι στρατεῖαν περὶ ὃν Ἀννίβας χρόνον εὐτυχῶν ἐπέφλεγε τὴν Ἰταλίαν. Παρείχε δ' αὐτὸν ἐν ταῖς μάχαις τῇ μὲν χειρὶ 30 πλήκτην, τῷ δὲ ποδὶ μόνιμον καὶ βέβαιον, γαῦρον δὲ τῷ προσώπῳ· λόγον δ' ἀπειλῆ καὶ τραχύτητι φωνῆς πρὸς

τοὺς πολεμίους ἐχρήτη, ὀρθῶς καὶ διανοούμενος καὶ διδάσκων, ὅτι πολλάκις τὰ τοιαῦτα τοῦ ξίφους μᾶλλον καταπλήττεται τοὺς ἐναντίους. Ἐν δὲ ταῖς πορείαις αὐτὸς ἐβάδιζε φέρων τὰ ὄπλα, καὶ θεράπων εἰς εἶπετο τὰ πρὸς 5 δίαιταν αὐτῷ κομίζων, ᾧ λέγεται μηδέποτε δυσκολᾶναι μηδὲ μέμψασθαι παραθέντι ἄριστον ἢ δεῖπνον, ἀλλὰ καὶ συλλαμβάνειν αὐτὸς τὰ πλεῖστα καὶ συμπαρασκευάζειν ἀπὸ τῶν στρατιωτικῶν γενόμενος ἔργων. Ἰδῶρ δ' ἐκινεν ἐπὶ στρατείας, πλὴν εἶποτε διψήσας περιφλε- 10 γῶς ὄξος ἤτησεν ἢ τῆς ἰσχύος ἐνδιδούσης ἐπιλάβοι μικρὸν 337 οἰνάριον.

II. Ἦν δὲ πλησίον αὐτοῦ τῶν ἀγρῶν ἡ γενομένη Μανίου Κουρίου τοῦ τρις θριαμβεύσαντος ἑπαυλις. Ἐπὶ ταύτην συνεχῶς βαδίζων καὶ θεώμενος τοῦ τε χωρίου 15 τὴν μικρότητα καὶ τῆς οἰκήσεως τὸ λιτόν, ἐννοίαν ἐλάμβανε τοῦ ἀνδρός, ὅτι Ῥωμαίων μέγιστος γενόμενος καὶ τὰ μαχιμώτατα τῶν ἐθνῶν ὑπαγαγόμενος καὶ Πύρρον ἐξελάσας τῆς Ἰταλίας τοῦτο τὸ χωρίδιον αὐτὸς ἔσκαπτε καὶ ταύτην τὴν ἑπαυλιν ᾧκει μετὰ τρεῖς θριάμβους. Ἐν- 20 ταῦθα πρὸς ἐσχάρα καθήμενον αὐτὸν ἔβουτα γογγυλίδας εὐρόντες οἱ Σαυνιτῶν πρέσβεις ἐδίδοσαν πολὺ χρυσίον· ὁ δ' ἀπεπέμψατο φήσας οὐδὲν χρυσίου δεῖν ᾧ δεικνὸν ἀρκεῖ τοιοῦτον, αὐτῷ μόντοι τοῦ χρυσίου ἔχειν κάλλιον εἶναι τὸ νικᾶν τοὺς ἔχοντας. Ταῦθ' ὁ Κάτων ἐνθυμού- 25 μενος ἀπήει, καὶ τὸν αὐτοῦ πάλιν οἶκον ἐφορῶν καὶ χωρία καὶ θεράποντας καὶ δίαιταν ἐπέτεινε τὴν αὐτουργίαν καὶ περιέκοπτε τὴν πολυτέλειαν. Φαβίου δὲ Μαξίμου τὴν Ταραντίνων πόλιν ἐλόντος ἔτυχε μὲν ὁ Κάτων στρατευόμενος ὑπ' αὐτῷ κομιδῇ μειράκιον ὦν, Νεάρχῳ δέ 30 τιμι τῶν Πυθαγορικῶν ξένῳ χρησάμενος ἐσπούδασε τῶν λόγων μεταλαβεῖν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα διαλεγόμενου τοῦ ἀνδρός, οἷς κέχρηται καὶ Πλάτων, τὴν μὲν ἡδονὴν ἀπο-

καλῶν μέγιστον κακοῦ δέλεαρ, συμφορὰν δὲ τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα πρῶτην, λύσιν δὲ καὶ καθαρὸν οἷς μάλιστα χωρίζει καὶ ἀφίστησιν αὐτὴν τῶν περὶ τὸ σῶμα παθημάτων λογισμοῖς, ἔτι μᾶλλον ἠγάπησε τὸ λιτὸν καὶ τὴν ἐγκράτειαν. Ἄλλως δὲ παιδείας Ἑλληνικῆς ὄψιμαθῆς γενέσθαι 5 λέγεται, καὶ πόρρω παντάπασιν ἡλικίας Ἑλληνικὰ βιβλία λαβὼν εἰς χεῖρας βραχέα μὲν ἀπὸ Θουκυδίδου, πλείονα δ' ἀπὸ Δημοσθένους εἰς τὸ φηγορικὸν ὠφεληθῆναι. Τὰ μέντοι συγγράμματα καὶ δόγμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ ἱστορίαις ἐπιεικῶς διαπεποικίλται· καὶ μεθρημνηνυμένα 10 πολλὰ κατὰ λέξιν ἐν τοῖς ἀποφθέγμασι καὶ ταῖς γνωμολογίαις τέτακται.

III. Ἦν δὲ τις ἀνὴρ εὐπατρίδης μὲν ἐν τοῖς μάλιστα Ῥωμαίων καὶ δυνατός, ἀρετὴν δὲ φυομένην μὲν αἰσθάνεσθαι δεινός, εὐμενῆς δὲ καὶ θρέψαι καὶ προαγαγεῖν εἰς 15 δόξαν, Οὐαλλέριος Φλάκκος. Οὗτος εἶχεν ὁμοροῦντα χωρία τοῖς Κάτωνος, πυθόμενος δὲ τὴν αὐτουργίαν καὶ δίαιταν αὐτοῦ παρὰ τῶν οἰκετῶν καὶ θαυμάσας ἐξηγουμένων, ὅτι πρῶτ' μὲν εἰς ἀγορὰν βαδίζει καὶ παρίσταται τοῖς δσομένοις, ἐπανελθὼν δ' εἰς τὸ χωρίον, ἂν μὲν ἤ 20 χειμῶν, ἐξωμίδα λαβὼν, θέρους δὲ γυμνὸς ἐργασάμενος μετὰ τῶν οἰκετῶν ἐσθίει τὸν αὐτὸν ἄρτον ὁμοῦ καθήμενος καὶ πίνει τὸν αὐτὸν οἶνον, ἄλλην τε πολλὴν ἐπιεικειαν αὐτοῦ καὶ μετριότητα καὶ τινὰς καὶ λόγους ἀποφθεγματικούς διαμνημονευόντων, ἐκέλευσε κληθῆναι 25 πρὸς τὸ δεῖπνον. Ἐκ δὲ τούτου χρώμενος καὶ κατανοῶν ἡμερον καὶ ἀστεῖον ἦθος, ὥσπερ φυτὸν ἀσκήσεως καὶ χάρας ἐπιφανοῦς δεόμενον, προετρέφατο καὶ συνέπεισεν ἄψασθαι τῆς ἐν Ῥώμῃ πολιτείας. Κατελθὼν οὖν εὐθύς τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκτάτο θαυμαστάς καὶ φίλους διὰ τῶν 30 συνηγοριῶν, πολλὴν δὲ τοῦ Οὐαλλερίου τιμὴν καὶ δύναμιν αὐτῷ προστιθέντος χλιαρχίας ἔτυχε πρῶτον, εἶτα

ἐτιμίευσεν. Ἐκ τούτου δὲ λαμπρὸς ὦν ἤδη καὶ περιφανῆς αὐτῷ τῷ Οὐαλλερῖῳ περὶ τὰς μεγίστας συνεξέδραμεν ἀρχάς, ὑπατός τε μετ' ἐκείνου καὶ πάλιν τιμητῆς γενόμενος. Τῶν δὲ πρεσβυτέρων πολιτῶν Μαξιμῷ Φαβίῳ προσ-
 5 ἐνείμεν ἑαυτὸν, ἐνδοξοτάτῳ μὲν ὄντι καὶ μεγίστην ἔχοντι δύναμιν, μᾶλλον δὲ τὸν τρόπον αὐτοῦ καὶ τὸν βίον ὡς κάλλιστα παραδείγματα προθέμενος. Διὸ καὶ Σκηπίωνι 338
 τῷ μεγάλῳ, νέφ μὲν ὄντι τότε, πρὸς δὲ τὴν Φαβίου δύναμιν ἀνταίρωντι καὶ φθονεῖσθαι δοκοῦντι, παρ' οὐδὲν
 10 ἐποιήσατο γενέσθαι διάφορος, ἀλλὰ καὶ ταμίαις αὐτῷ πρὸς τὸν ἐν Λιβύῃ πόλεμον συνεκπεμφθεῖς, ὡς ἑώρα τῇ συνήθει πολυτελείᾳ χρώμενον τὸν ἄνδρα καὶ καταχορηγοῦντα τοῖς στρατεύμασιν ἀφειδῶς τῶν χρημάτων, ἐπαρρησιάζετο πρὸς αὐτόν, οὐ τὸ τῆς δαπάνης μέγιστον
 15 εἶναι φάμενος, ἀλλ' ὅτι διαφθείρει τὴν πατριὸν εὐτέλειαν τῶν στρατιωτῶν ἐφ' ἡδονὰς καὶ τρυφὰς τῷ περιόντι τῆς χρείας τρεπομένων. Εἰπόντος δὲ τοῦ Σκηπίωνος, ὡς οὐδὲν δέοιτο ταμίου λίαν ἀκριβοῦς πλησίστιος ἐπὶ τὸν πόλεμον φερόμενος, πράξεων γὰρ, οὐ χρημάτων, τῇ πόλει
 20 λόγον ὀφείλειν, ἀπῆλθεν ὁ Κάτων ἐκ Σικελίας, καὶ μετὰ τοῦ Φαβίου καταβοῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ φθορὰν τε χρημάτων ἀμυθήτων ὑπὸ τοῦ Σκηπίωνος καὶ διατριβὰς αὐτοῦ μειρακιώδεις ἐν παλαιστραῖς καὶ θεάτροις, ὥσπερ οὐ στρατηγούντος, ἀλλὰ πανηγυρίζοντος, ἐξεργάσατο πεμ-
 25 φθῆναι δημάρχους ἐπ' αὐτόν ἄξοντας εἰς Ῥώμην, ἅνπερ ἀληθεῖς αἱ κατηγορίαι φανῶσιν. Ὁ μὲν οὖν Σκηπίων ἐν τῇ παρασκευῇ τοῦ πολέμου τὴν νίκην ἐπιδειξάμενος καὶ φανείς ἡδύς μὲν ἐπὶ σχολῆς συνεῖναι φίλοις, οὐδαμοῦ δὲ τῷ φιλανθρώπῳ τῆς διαίτης εἰς τὰ σπουδαῖα καὶ με-
 30 γάλα φάθυμος, ἐξέπλευσεν ἐπὶ τὸν πόλεμον.

IV. Τῷ δὲ Κάτωνι πολλῇ μὲν ἀπὸ τοῦ λόγου δύναμις ἠϋξήτο, καὶ Ῥωμαίων αὐτόν οἱ πολλοὶ Δημοσθένην προσ-

ηγόρευον, ὁ δὲ βίος μᾶλλον ὀνομαστὸς ἦν αὐτοῦ καὶ πε-
 ριβόητος. Ἡ μὲν γὰρ ἐν τῷ λέγειν δεινότης προὔκειτο
 τοῖς νέοις ἀγώνισμα κοινὸν ἤδη καὶ περισπούδαστον, ὁ
 δὲ τὴν πάτριον αὐτουργίαν ὑπομένων καὶ δείπνον ἀφε-
 λές καὶ ἄριστον ἄπυρον καὶ λιτὴν ἐσθῆτα καὶ δημοτικὴν δ
 ἀσπαζόμενος οἴκησιν καὶ τὸ μὴ δεῖσθαι τῶν περιττῶν
 μᾶλλον ἢ τὸ κεκτηῆσθαι θαυμάζων σπάνιος ἦν, ἤδη τότε
 τῆς πολιτείας τὸ καθαρὸν ὑπὸ μεγέθους οὐ φυλαττού-
 σης, ἀλλὰ τῷ κρατεῖν πραγμάτων πολλῶν καὶ ἀνθρώπων
 πρὸς πολλὰ μιγνυμένης ἔθνη καὶ βίων παραδείγματα παν-10
 τοδαπῶν ὑποδεχομένης. Εἰκότως οὖν ἐθαύμαζον τὸν
 Κάτωνα, τοὺς μὲν ἄλλους ὑπὸ τῶν πόνων θραυομένους
 καὶ μαλασσομένους καὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν ὀρῶντες, ἐκεί-
 νον δὲ ὑπ' ἀμφοῖν ἀήττητον, οὐ μόνον ἕως ἔτι νέος καὶ
 φιλότιμος ἦν, ἀλλὰ καὶ γέροντα καὶ πολλὸν ἤδη μεθ' ὑπα-15
 τείαν καὶ θρίαμβον, ὥσπερ ἀθλητὴν νικηφόρον, ἐγκαρτε-
 ροῦντα τῇ τάξει τῆς ἀσκήσεως καὶ διομαλίζοντα μέχρι τῆς
 τελευτῆς. Ἐσθῆτα μὲν γὰρ οὐδέποτε φησι φορέσαι πολυ-
 τελεστέραν ἑκατὸν δραχμῶν, πιεῖν δὲ καὶ στρατηγῶν καὶ
 ὑπατεῶν τὸν αὐτὸν οἶνον τοῖς ἐργάταις, ὄψον δὲ παρα-20
 σκευάζεσθαι πρὸς τὸ δείπνον ἐξ ἀγορᾶς ἀσσαρίων τριά-
 κοντα, καὶ τοῦτο διὰ τὴν πόλιν, ὅπως ἰσχύοι τὸ σῶμα
 πρὸς τὰς στρατείας. Ἐπίβλημα δὲ τῶν ποικίλων Βαβυ-
 λῶνιον ἐκ κληρονομίας κτησάμενος εὐθύς ἀποδόσθαι,
 τῶν δὲ ἐπαύλεων αὐτοῦ μηδεμίαν εἶναι κεκονιαμένην, 25
 οὐδένα δὲ πώποτε πριάσθαι δοῦλον ὑπὲρ τὰς χιλίας
 δραχμᾶς καὶ πεντακοσίας, ὡς ἂν οὐ τρυφερῶν οὐδ' ὠραί-
 ων, ἀλλ' ἐργατικῶν καὶ στερεῶν, οἶον ἵπποκόμων καὶ
 βοηλατῶν, δεόμενος· καὶ τούτους δὲ πρεσβυτέρους γε-
 νομένους ᾤετο δεῖν ἀποδίδοσθαι καὶ μὴ βόσκειν ἀχρή-30
 στούς. Ὅλως δὲ μηδὲν εὐάνον εἶναι τῶν περιττῶν, ἀλλ'
 οὐ τις οὐ δεῖται, καὶν ἀσσαρίου πιπράσκηται, πολλοῦ νο-

μίξειν· κτᾶσθαι δὲ τὰ σπειρόμενα καὶ νεμόμενα μᾶλλον ἢ τὰ θαινόμενα καὶ σαιρόμενα.

V. Ταῦτα δ' οἱ μὲν εἰς μικρολογία ἐτίθεντο τοῦ ἀνδρός, οἱ δ' ὡς ἐπὶ διορθώσει καὶ σωφρονισμῷ τῶν ἄλλων 5 ἐνδοτέρω συστέλλοντος ἑαυτὸν ἀπεδέχοντο. Πλὴν τὸ τοῖς οἰκέταις ὡς ὑποζυγίοις ἀποχρησάμενον ἐπὶ γήρως ἐλαύνειν καὶ πιπράσκειν ἀτενοῦς ἄγαν ἤθους ἔγωγε τίθεμαι, 33 καὶ μηδὲν ἀνθρώπῳ πρὸς ἀνθρώπων οἰομένου κοινῶν ἡματι τῆς χρείας πλεον ὑπάρχειν. Καίτοι τὴν χρηστότητα τῆς 10 δικαιοσύνης πλατύτερον τόπον ὁρῶμεν ἐπιλαμβάνουσαν· νόμῳ μὲν γὰρ καὶ τῷ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν, πρὸς εὐεργεσίας δὲ καὶ χάριτας ἔστιν ὅτε καὶ μέχρι τῶν ἀλόγων ζώων ὥσπερ ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀπορρεῖ τῆς ἡμερότητας. Καὶ γὰρ ἵππων ἀπειρηκό- 15 των ὑπὸ χρόνου τροφαὶ καὶ κυνῶν οὐ σκυλακείαι μόνον, ἀλλὰ καὶ γηροκομῖαι τῷ χρηστῷ προσήκουσιν. Ὁ δὲ τῶν Ἀθηναίων δῆμος οἰκοδομῶν τὸν Ἑκατόμπεδον, ὅσας κατενόησεν ἡμιόνους μάλιστα τοῖς πόνοις ἐγκαρτερούσας, ἀπέλυσεν ἑλευθέρας νέμεσθαι καὶ ἀφέτους, ὧν μίαν φασὶ 20 καταβαίνουσαν ἀφ' ἑαυτῆς πρὸς τὰ ἔργα τοῖς ἀνάγουσι τὰς ἀμάξας ὑποζυγίοις εἰς ἀκρόπολιν συμπαρατρέχειν καὶ προηγείσθαι καθάπερ ἐγκελευομένην καὶ συνεξομῶσαν, ἣν καὶ τρέφεσθαι δημοσίᾳ μέχρι τελευτῆς ἐψηφίσαντο. Τῶν δὲ Κίμωνος ἵππων, αἷς Ὀλύμπια τρεῖς ἐνί- 25 κησε, καὶ ταφαὶ πλησίον εἰσὶ τῶν ἐκείνοσ μνημάτων. Κύνας δὲ συντρόφους γενομένους καὶ συνήθεις ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Ξάνθιππος ὁ παλαιὸς τὸν εἰς Σαλαμίνα τῇ τριήρει παρανηξάμενον, ὅτε τὴν πόλιν ὁ δῆμος ἐξέλειπεν, ἐπὶ τῆς ἄκρας ἐκήδευσεν, ἣν Κυνὸς σῆμα μέχρι νῦν κα- 30 λουῖσιν. Οὐ γὰρ ὡς ὑποδήμασιν ἢ σκεύεσι τοῖς ψυχῆν ἔχουσι χρηστέον, κοπέντα καὶ κατατριβέντα ταῖς ὑπηρεσίαις ἀπορριπτοῦντας, ἀλλ' εἰ διὰ μηδὲν ἄλλο, μελέτης

ἔνεκα τοῦ φιλανθρωπίου προεθιστέον ἑαυτὸν ἐν τούτοις
 πρᾶον εἶναι καὶ μείλιχον. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐδὲ βούην ἂν
 ἐργάτην διὰ γῆρας ἀποδοίμην, μή τί γε πρεσβύτερον
 ἄνθρωπον, ἐκ χάρας συντρόφου καὶ διαίτης συνήθους
 ὥσπερ ἐκ πατρίδος μεθιστάμενον ἀντὶ κερμάτων μικρῶν, 5
 ἄχρηστόν γε τοῖς ἄνουμένοις ὥσπερ τοῖς πιπράσκουσι
 γενησόμενον. Ὁ δὲ Κάτων ὥσπερ νεανιευόμενος ἐπὶ
 τούτοις καὶ τὸν ἵππον, ᾧ παρὰ τὰς στρατείας ὑπατεύων
 ἐχρήτο, φησὶν ἐν Ἰβηρίᾳ καταλιπεῖν, ἵνα μὴ τῇ πόλει τὸ
 ναῦλον αὐτοῦ λογίσηται. Ταῦτα μὲν οὖν εἴτε μεγαλο- 10
 ψυχίας εἴτε μικρολογίας θετέον, ἔξεστι τῷ πείθοντι χρῆ-
 σθαι λογισμῷ.

VI. Τῆς δ' ἄλλης ἐγκρατείας ὑπερφνωῶς θαυμαστός ὁ
 ἀνήρ· οἶον ὅτι στρατηγῶν ἐλάμβανεν ἑαυτῷ καὶ τοῖς
 περὶ αὐτὸν οὐ πλεον εἰς τὸν μῆνα πυρῶν ἢ τρεῖς Ἄττι- 15
 κοὺς μεδίμνους, εἰς δὲ τὴν ἡμέραν κριθῶν τοῖς ὑποξυ-
 γλοῖς ἔλαττον τριῶν ἡμιμεδίμνων. Ἐπαρχίαν δὲ λαβὼν
 Σαρδόνα, τῶν πρὸ αὐτοῦ στρατηγῶν εἰωθότων χρῆσθαι
 καὶ σκηνώμασι δημοσίοις καὶ κλίναις καὶ ἱματίοις, πολλῇ
 δὲ θεραπείᾳ καὶ φίλων πλήθει καὶ περὶ δαίμνα δαπάναις 20
 καὶ παρασκευαῖς βαρυνόντων, ἐκεῖνος ἄπιστον ἐποίησε
 τὴν διαφορὰν τῆς εὐτελείας. Δαπάνης μὲν γὰρ εἰς οὐδὲν
 οὐδεμιᾶς προσεδεήθη δημοσίας, ἐπεφοῖτα δὲ ταῖς πόλεσιν
 αὐτὸς μὲν ἄνευ ζεύγους πορευόμενος, εἰς δὲ ἠκολούθει
 δημόσιος ἐσθῆτα καὶ σπονδειὸν αὐτῷ πρὸς ἱερουργίαν 25
 κομίζων. Ἐν δὲ τούτοις οὕτως εὐκόλος καὶ ἀφελῆς τοῖς
 ὑπὸ χεῖρα φαινόμενος, ἀνδρὶς ἀνταπεδίδου τὴν σεμνότητα
 καὶ τὸ βάρος ἀπαραίτητος ὦν ἐν τῷ δικαίῳ καὶ τοῖς
 ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας προστάγμασιν ὄρθιος καὶ ἀνθέκα-
 στος, ὥστε μηδέποτε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐκείνοις μήτε 30
 φοβερωτέραν μήτε προσφιλεστέραν γενέσθαι.

VII. Τοιαύτην δὲ τινὰ φαίνεται καὶ ὁ λόγος τοῦ ἀν-

δρὸς ἰδέαν ἔχειν· εὐχαρις γὰρ ἅμα καὶ δεινὸς ἦν, ἡδὺς
καὶ καταπληκτικὸς, φιλοσκώμων καὶ ἀστήροδς, ἀπο-
φθεγματικὸς καὶ ἀγωνιστικὸς, ὥσπερ ὁ Πλάτων τὸν Σω-
κράτην φησὶν ἐξῴθεν ἰδιώτην καὶ σατυρικὸν καὶ ὑβρι-
5 στὴν τοῖς ἐντυγχάνουσι φαινόμενον ἐνδοθεὶν σπουδῆς
καὶ πραγμάτων μεστὸν εἶναι δάκρυα κινούντων τοῖς 340
ἀκροωμένοις καὶ τὴν καρδίαν στρεφόντων. Ὅθεν οὐκ
οἶδ' ὅτι πεπόνθασιν οἱ τῷ Λυσίου λόγῳ μάλιστα φάμενοι
προσεοικέναι τὸν Κάτωνος. Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἷς
10 μᾶλλον ἰδέας λόγων ῥητορικῶν αἰσθάνεσθαι προσήκει
διακρινουῖσιν, ἡμεῖς δὲ τῶν ἀπομνημονευομένων βραχέα
γράφομεν, οἱ τῷ λόγῳ πολὺ μᾶλλον ἢ τῷ προσώπῳ, κα-
θάπερ ἔνιοι νομίζουσι, τῶν ἀνθρώπων φάμεν ἐμφαίνε-
σθαι τὸ ἦθος.

15 VIII. Μέλλων ποτὲ τὸν Ῥωμαίων δῆμον ὠρμημένον
ἀκαίρως ἐπὶ σιτομετρίας καὶ διανομᾶς ἀποτρέπειν, ἤρξατο
τῶν λόγων οὕτως „Χαλεπὸν μὲν ἐστίν, ὃ πολῖται, πρὸς
γαστέρα λέγειν ὧτα οὐκ ἔχουσιν.“ Κατηγορῶν δὲ τῆς
πολυτελείας ἔφη χαλεπὸν εἶναι σωθῆναι πόλιν, ἐν ἧ πω-
20 λείται πλείονος ἰχθὺς ἢ βοῦς. Ἐοικέναι δὲ προβάτοις ἔφη
τοὺς Ῥωμαίους· ὥς γὰρ ἐκεῖνα καθ' ἕκαστον μὲν οὐ πεί-
θεται, σύμπαντα δ' ἔπεται μετ' ἀλλήλων τοῖς ἄγουσιν
„οὔτω καὶ ὑμεῖς“ εἶπεν „οἷς οὐκ ἂν ἀξιόσαιτε συμβού-
λοις χρήσασθαι κατ' ἰδίαν, ὑπὸ τούτων εἰς ἓν συνελθόν-
25 τες ἄγεσθε.“ Περὶ δὲ τῆς γυναικοκρατίας διαλεγόμενος
„Πάντες“ εἶπεν „ἄνθρωποι τῶν γυναικῶν ἄρχουσιν,
ἡμεῖς δὲ πάντων ἀνθρώπων, ἡμῶν δὲ αἱ γυναῖκες.“
Τοῦτο μὲν οὖν ἐστίν ἐκ τῶν Θεμιστοκλέους μετενηγε-
μένον ἀποφθεγμάτων. Ἐκεῖνος γὰρ ἐπιτάττοντος αὐτῷ
30 πολλὰ τοῦ υἱοῦ διὰ τῆς μητρὸς „ὦ γυναῖ“ εἶπεν „Ἀθη-
ναῖοι μὲν ἄρχουσι τῶν Ἑλλήνων, ἐγὼ δὲ Ἀθηναίων,
ἐμοῦ δὲ σύ, σοῦ δὲ ὁ υἱός, ὥστε φειδέσθω τῆς ἐξουσίας,

δι' ἣν ἀνόητος ἂν πλείστον Ἑλλήνων δύναται. “ Τὸν δὲ δῆμον ὁ Κάτων ἔφη τῶν Ῥωμαίων οὐ μόνον ταῖς πορφύραις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι τὰς τιμὰς ἐπιγράφειν. „Ὡς γὰρ οἱ βαφεῖς“ ἔφη „ταύτην μάλιστα βάπτουσιν, ἣ χαίροντας ὀρῶσιν, οὕτως οἱ νέοι ταῦτα μανθάνουσι καὶ 5 ζηλοῦσιν, οἷς ἂν ὁ παρ' ὑμῶν ἐπαινος ἔπηται.“ Παρεκάλει δ' αὐτούς, εἰ μὲν ἀρετῇ καὶ σωφροσύνῃ γεγόνασιν μεγάλοι, μὴ μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ χεῖρον, εἰ δ' ἀκρασία καὶ κακία, μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ βέλτιον· ἱκανῶς γὰρ ἤδη μεγάλους ἀπ' ἐκείνων γεγονέναι. Τοὺς δὲ πολλάκις 10 ἄρχειν σπουδάζοντας ἔφη καθάπερ ἀγνοοῦντας τὴν ὁδὸν αἰεὶ μετὰ φαρδούχων ζητεῖν πορεύεσθαι, μὴ πλανηθῶσιν. Ἐπετίμα δὲ τοῖς πολίταις τοὺς αὐτοὺς αἰρουμενοὺς πολλάκις ἄρχοντας. „Δόξετε γὰρ“ ἔφη „ἢ μὴ πολλοῦ τὸ ἄρχειν ἄξιον ἢ μὴ πολλοῦ τοῦ ἄρχειν ἀξίους ἡγεῖσθαι.“ 15 Περὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν τινος αἰσχυρῶς καὶ ἀδύξως βιοῦν δοκοῦντος „Ἡ τούτου μήτηρ“ ἔφη „κατάραν, οὐκ εὐχὴν, ἡγεῖται τὸ τοῦτο· ὑπὲρ γῆς ἀπολιπεῖν.“ Τὸν δὲ πεπρακότα τοὺς πατρῷους ἀγροὺς παραλόους ὄντας ἐπιδεικνύμενος προσεποιεῖτο θαυμάζειν ὡς ἰσχυρότερον τῆς θα- 20 λάττης· „ἂ γὰρ ἐκείνη μόλις ἐκλυξεν, οὕτως“ ἔφη „ῥαδίας καταπέπωκεν.“ Ἐπεὶ δὲ Εὐμενοῦς τοῦ βασιλέως ἐπιδημήσαντος εἰς Ῥώμην ἢ τε σύγκλητος ὑπερφυῶς ἀπεδέξατο καὶ τῶν πρώτων ἄμιλλα καὶ σπουδῇ περὶ αὐτὸν ἐγίνετο, δῆλος ἦν ὁ Κάτων ὑφορώμενος καὶ φυλαττόμε- 25 νος αὐτόν. Εἰπόντος δέ τινος „Ἀλλὰ μὴν χρηστός ἐστί καὶ φιλορρώμαιος“ „Ἔστω“ εἶπεν „ἀλλὰ φύσει τοῦτο τὸ ζῶον ὁ βασιλεὺς σαρκοφάγον ἐστίν.“ Οὐδένα δὲ τῶν εὐδαιμονιζομένων βασιλέων ἄξιον εἶναι παραβάλλειν πρὸς Ἐπαμεινώνδαν ἢ Περικλέα ἢ Θεμιστοκλέα ἢ Μάνιον 30 Κούριον ἢ Ἀμίλκαν τὸν ἐπικληθέντα Βάρκαν. Αὐτῷ δ' ἔλεγε τοὺς ἐχθροὺς φθονεῖν, ὅτι καθ' ἡμέραν νυκτὸς

ἀνίσταται καὶ τῶν ἰδίων ἀμελῶν τοῖς δημοσίοις σχολάζει. Βούλεσθαι δ' ἔλεγε μᾶλλον εὖ πράξας ἀποστρεφθῆναι χάριν ἢ κακῶς μὴ τυχεῖν κολάσεως, καὶ συγγνώμην ἔφη διδόναι πᾶσι τοῖς ἁμαρτάνουσι πλὴν αὐτοῦ.

5 IX. Τῶν δὲ Ῥωμαίων εἰς Βιθυνίαν τρεῖς ἐλομένων πρέσβεις, ὧν ὁ μὲν ποδαγωγικὸς ἦν, ὁ δὲ τὴν κεφαλὴν ἐξ 34 ἀνατρήσεως καὶ περικκοπῆς κοίλην εἶχεν, ὁ δὲ τρίτος ἐδόκει μωρὸς εἶναι, καταγελῶν ὁ Κάτων εἶπε πρεσβείαν ὑπὸ Ῥωμαίων ἀποστέλλεσθαι μῆτε πόδας μῆτε κεφαλὴν μῆτε 10 καρδίαν ἔχουσιν. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐξ Ἀχαΐας φυγάδων ἐντευχθεὶς διὰ Πολύβιον ὑπὸ Σκηπίωνος, ὡς πολὺς ἐν τῇ συγκλήτῳ λόγος ἐγίνετο, τῶν μὲν διδόντων κάθοδον αὐτοῖς, τῶν δ' ἐνισταμένων, ἀναστὰς ὁ Κάτων „Ὡσπερ οὐκ ἔχοντες“ εἶπεν „ὁ πράττωμεν καθήμεθα τὴν ἡμέραν 15 ὅλην περὶ γεροντίων Γραικῶν ζητοῦντες, πῆτερον ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ἢ τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ νεκροφόρων ἐκκομισθῶσι.“ Ψηφισθείσης δὲ τῆς καθόδου τοῖς ἀνδράσιν ἡμέρας ὀλίγας οἱ περὶ τὸν Πολύβιον διαλιπόντες αὐθις ἐπεχείρουν εἰς τὴν σύγκλητον εἰσελθεῖν, ὅπως ἄς πρό- 20 τερον εἶχον ἐν Ἀχαΐᾳ τιμᾶς οἱ φυγάδες ἀναλάβοιεν, καὶ τοῦ Κάτωνος ἀπεπειρωῖντο τῆς γνώμης. Ὁ δὲ μειδιάσας ἔφη τὸν Πολύβιον, ὥσπερ τὸν Ὀδυσσεῖα, βούλεσθαι πάλιν εἰς τὸ τοῦ Κύκλωπος σπήλαιον εἰσελθεῖν, τὸ πιλίον ἐκεῖ καὶ τὴν ζώνην ἐπιλεησμένον. Τοὺς δὲ φρονίμους 25 ἔλεγε μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἀφρόνων ἢ τοὺς ἄφρονας ὑπὸ τῶν φρονίμων ὠφειλεσθαι· τούτους μὲν γὰρ φυλάττεσθαι τὰς ἐκείνων ἁμαρτίας, ἐκείνους δὲ τὰς τούτων μὴ μιμεσθαι κατορθώσεις. Τῶν δὲ νέων ἔφη χαίρειν τοῖς ἐρυνθριῶσι μᾶλλον ἢ τοῖς ὠχριῶσι, στρατιώτου δὲ μὴ δεῖ- 30 σθαι τὰς μὲν χεῖρας ἐν τῷ βαδίξειν, τοὺς δὲ πόδας ἐν τῷ μάχεσθαι κινουῦντος, μετῶν δὲ ῥέγγοντος ἢ ἀλαλάζοντος. Τὸν δὲ ὑπέρπαχυν κακίζων „Ποῦ δ' ἄν“ ἔφη „σῶμα

τοιούτον τῇ πόλει γένοιτο χρήσιμον, οὐ τὸ μεταξὺ λαί-
 μοῦ καὶ βουβώνων πᾶν ὑπὸ τῆς γαστρὸς κατέχεται;“
 Τῶν δὲ φιληδόνων τινὰ βουλόμενον αὐτῷ συνεῖναι παρ-
 αιτούμενος, ἔφη μὴ δύνασθαι ζῆν μετ’ ἀνθρώπου τῆς
 καρδίας τὴν ὑπερφίαν εὐαισθητοτέραν ἔχοντος. Τοῦ δ’ 5
 ἐρωῶντος ἔλεγε τὴν ψυχὴν ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι ζῆν. Με-
 ταμεληθῆναι δ’ αὐτὸς ἐν παντὶ τῷ βίῳ τρεῖς μεταμελείας·
 μίαν μὲν ἐπὶ τῷ γυναικὶ πιστεῦσαι λόγον ἀπόρρητον,
 ἑτέραν δὲ πλεύσας ὅπου δυνατὸν ἦν πεξεῦσαι, τὴν δὲ
 τρίτην, ὅτι μίαν ἡμέραν ἀδιάθετος ἔμεινε. Πρὸς δὲ πρε- 10
 σβύτην πονηρευόμενον „Ἀνθρωπε“ εἶπε „πολλὰ ἔχοντι
 τῷ γήρῳ τὰ αἰσχροῦ μὴ προστίθει τὴν ἀπὸ τῆς κακίας αἰ-
 σχύνην.“ Πρὸς δὲ δήμαρχον ἐν διαβολῇ μὲν φαρμακείας
 γενόμενον, φαῦλον δὲ νόμον εἰσφέροντα καὶ βιαζόμενον
 „ὦ μειράκιον“ εἶπεν „οὐκ οἶδα, πότερον χειρόν ἐστιν ὃ 15
 κίρνης πιεῖν ἢ ὃ γράφεις κυρῶσαι.“ Βλασφημούμενος δ’
 ὑπ’ ἀνθρώπου βεβιωκότος ἀσελγῶς καὶ κακῶς „Ἄνισος“
 εἶπεν „ἢ πρὸς σέ μοι μάχη ἐστί· καὶ γὰρ ἀκούεις τὰ κακὰ
 ῥαδίως καὶ λέγεις εὐχερῶς, ἐμοὶ δὲ καὶ λέγειν ἀηδὲς καὶ
 ἀκούειν ἄηθες.“ Τὸ μὲν οὖν τῶν ἀπομνημονευμάτων 20
 γένος τοιούτῳ ἐστιν.

Κ. Ὑπατος δὲ μετὰ Φλάκκου Οὐάλλερίου τοῦ φίλου
 καὶ συνήθους ἀποδειχθεὶς ἔλαχε τῶν ἐπαρχιῶν ἣν Ἐντὸς
 Ἰσπανίαν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Ἐνταῦθα δ’ αὐτῷ τὰ μὲν
 καταστρεφόμενῳ τῶν ἐθνῶν, τὰ δ’ οἰκειουμένῳ διὰ λό- 25
 γων πολλὴ στρατιὰ τῶν βαρβάρων ἐπέπεσε, καὶ κίνδυνος
 ἦν αἰσχυρῶς ἐκβιασθῆναι· διὸ τῶν ἐγγύς Κελτιβήρων
 ἐπεκαλεῖτο συμμαχίαν. Αἰτούντων δ’ ἐκείνων τῆς βοη-
 θείας διακόσια τάλαντα μισθόν, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες οὐκ
 ἀνασχετὸν ἐποιοῦντο Ῥωμαίους βαρβάροις ἐπικουρίας 30
 ὁμολογῆσαι μισθόν, ὃ δὲ Κάτων οὐδὲν ἔφη δεινὸν εἶναι,
 νικῶντας μὲν γὰρ ἀποδώσειν ἀπὸ τῶν πολεμίων, οὐ παρ’

αὐτῶν, ἡττωμένων δὲ μήτε τοὺς ἀπαιτούμενους ἐσεσθαι
 μήτε τοὺς ἀπαιτοῦντας. Ταύτην δὲ τὴν μάχην κατὰ κρά-
 τος ἐνίκησε, καὶ τὰλλα προὔχῳρει λαμπρῶς. Πολύβιος δ'
 μὲν γέ φησι τῶν ἐντὸς Βαίτιος ποταμοῦ πόλεων ἡμέρα
 5 μιᾶ τὰ τέλη κελεύσαντος αὐτοῦ περιαιρεθῆναι· πάμπολλαι
 δ' ἦσαν αὐταὶ καὶ γέμουσαι μαχίμων ἀνδρῶν· αὐτὸς
 δέ φησιν ὁ Κάτων πλείονας εἰληφέναι πόλεις ὧν διήγα-
 γεν ἡμερῶν ἐν Ἰβηρίᾳ· καὶ τοῦτο κόμπος οὐκ ἔστιν, εἰ-
 περ ὡς ἀληθῶς τετρακόσια τὸ πλῆθος ἦσαν. Τοῖς μὲν
 10 οὖν στρατιώταις πολλὰ παρὰ τὴν στρατείαν ὠφεληθεῖσιν
 ἔτι καὶ λίτραν ἀργυρίου κατ' ἄνδρα προσδιένειμεν, εἰπὼν
 ὡς κρείττον εἶη πολλοὺς Ῥωμαίων ἀργύριον ἢ χρυσίον
 ὀλίγους ἔχοντας ἐπανελθεῖν· εἰς δ' αὐτὸν ἐκ τῶν ἀλι-
 σκομένων οὐδὲν ἐλθεῖν λέγει πλὴν ὅσα πέπωκεν ἢ βέ-
 15 βρωκε. „Καὶ οὐκ αἰτιῶμαι“ φησὶ „τοὺς ὠφελείσθαι ζη-
 τοῦντας ἐκ τούτων, ἀλλὰ βούλομαι μᾶλλον περὶ ἀρετῆς
 τοῖς ἀρίστοις ἢ περὶ χρημάτων τοῖς πλουσιωτάτοις ἀμιλ-
 λᾶσθαι καὶ τοῖς φιλαργυρωτάτοις περὶ φιλαργυρίας.“
 Οὐ μόνον δ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐφύλαττε
 20 καθαρὸς παντὸς λήμματος. Ἦσαν δὲ πέντε θεράποντες
 ἐπὶ στρατείᾳ σὺν αὐτῷ. Τούτων εἰς ὄνομα Πάγκιος
 ἠγόρασε τῶν αἰχμαλώτων τρία παιδάρια· τοῦ δὲ Κά-
 τωνος αἰσθομένου, πρὶν εἰς ὄψιν ἐλθεῖν, ἀπήγγατο.
 Τοὺς δὲ παῖδας ὁ Κάτων ἀποδόμενος εἰς τὸ δημόσιον ἀν-
 25 ἤνεγκε τὴν τιμὴν.

XI. Ἐτι δ' αὐτοῦ διατριβόντος ἐν Ἰβηρίᾳ Σκηπίων ὁ
 μέγας, ἐχθρὸς ὧν καὶ βουλόμενος ἐνστήναι κατορθοῦντι
 καὶ τὰς Ἰβηρικὰς πράξεις ὑπολαβεῖν, διεπράξατο τῆς
 ἐπαρχίας ἐκείνης ἀποδειχθῆναι διάδοχος. Σπεύσας δ'
 30 ὡς ἐνῆν τάχιςτᾶ κατέπαυσε τὴν ἀρχὴν τοῦ Κάτωνος. Ὁ
 δὲ λαβὼν σπείρας ὀπλιτῶν πέντε καὶ πεντακοσίους ἰπ-
 πεῖς προπομποὺς κατεστρέψατο μὲν τὸ Λακετανῶν

ἔθνος, ἑξακοσίους δὲ τῶν ἠὺτομοληκόντων κομισάμενος ἀπέκτεινεν. Ἐφ' οἷς σχετλιάζοντα τὸν Σκηπίωνα κατειρωνευόμενος οὕτως ἔφη τὴν Ῥώμην ἔσεσθαι μεγίστην, τῶν μὲν ἐνδόξων καὶ μεγάλων τὰ τῆς ἀρετῆς πρωτεία μη μεθιέντων τοῖς ἀσημοτέροις, τῶν δ' ὥσπερ αὐτός ἐστι 5 δημοτικῶν ἀμιλλωμένων ἀρετῇ πρὸς τοὺς τῷ γένει καὶ τῇ δόξῃ προήκοντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῆς συγκλήτου ψηφισαμένης μηδὲν ἀλλάττειν μηδὲ κινεῖν τῶν διωκημένων ὑπὸ Κάτωνος, ἢ μὲν ἀρχὴ τῷ Σκηπίωνι τῆς αὐτοῦ μᾶλλον ἢ τῆς Κάτωνος ἀφελουῖσα δόξης ἐν ἀπραξία καὶ σχολῇ 10 μάτην διῆλθεν, ὁ δὲ Κάτων θριαμβεύσας οὐχ, ὥσπερ οἱ πλεῖστοι τῶν μὴ πρὸς ἀρετὴν, ἀλλὰ πρὸς δόξαν ἀμιλλωμένων, ὅταν εἰς τὰς ἄκρας τιμὰς ἐξίκωνται καὶ τύχωσιν ὑπατείας καὶ θριύμβων, ἤδη τὸ λοιπὸν εἰς ἡδονὴν καὶ σχολὴν συσκευασάμενοι τὸν βίον ἐκ τῶν κοινῶν ἀπ- 15 ίασιν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐξανῆκε καὶ κατέλυσε τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ὅμοια τοῖς πρῶτον ἀπτομένοις πολιτείας καὶ διψῶσι τιμῆς καὶ δόξης ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς συντείνας ἑαυτὸν ἐν μέσῳ παρεῖχε καὶ φίλοις χρῆσθαι καὶ πολίταις, οὔτε τὰς συνηγορίας οὔτε τὰς στρατείας ἀπειπάμενος. 20

XII. Τιβερίῳ μὲν οὖν Σεμπρωνίῳ τὰ περὶ Θράκη καὶ Ἰστρον ὑπατεύοντι πρεσβεύων συγκατειργάσατο, Μανίῳ δ' Ἀκίλιῳ χιλιαρχῶν ἐπ' Ἀντίοχον τὸν μέγαν συνεξῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, φοβήσαντα Ῥωμαίους ὡς οὐδένα ἕτερον μετ' Ἀννίβαν. Τὴν γὰρ Ἀσίαν, ὅσῃν ὁ Νι- 25 κάτωρ Σέλευκος εἶχεν, ὀλίγου δεῖν ἄπασαν ἐξ ὑπαρχῆς ἀνειληφώς, ἔθνη τε πάμπολλα καὶ μάχιμα βαρβάρων ὑπήκοα πεποιημένος, ἐπῆρτο συμπεσεῖν Ῥωμαίοις ὡς μόνοις εἶναι πρὸς αὐτὸν ἀξιωμαχοῖς οὖσιν. Εὐπρεπῆ δὲ τοῦ πολέμου ποιησάμενος αἰτίαν τοὺς Ἕλληνας ἐλευθεροῦν, οὐ- 30 δὲν δεομένους, ἀλλὰ καὶ ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους χάριτι τῇ Ῥωμαίων ἀπὸ Φιλίππου καὶ Μακεδόνων νεωστὶ

γεγονότας, διέβη μετὰ δυνάμεως. Καὶ σάλον εὐθύς ἡ Ἑλλὰς εἶχε καὶ μετέωρος ἦν ἐλπῖσι διαφθειρομένη βασιλικῆς ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν. Ἐπεμψεν οὖν πρέσβεις ὁ Μάνιος ἐπὶ τὰς πόλεις. Καὶ τα μὲν πλεῖστα τῶν νεωτεριζόντων Τίτος Φλαμινῖνος ἔσχεν ἄνευ ταραχῆς καὶ κατεπράϋνεν, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται, Κάτων δὲ Κορινθίους καὶ Πατρῆς, ἔτι δ' Αἰγίεις παρεστήσατο. Πλεῖστον δὲ χρόνον ἐν Ἀθήναις διέτριψε. Καὶ λέγεται μὲν τις αὐτοῦ φέρεσθαι λόγος, ὃν Ἑλληνιστὶ πρὸς τὸν δῆμον εἶπεν, ὡς ζηλῶν τε τὴν ἀρετὴν τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων τῆς τε πόλεως διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος ἡδέως γεγωνῶς θεατῆς· τὸ δ' οὐκ ἀληθές ἐστιν, ἀλλὰ δι' ἔρμηνέως ἐνέτυχε τοῖς Ἀθηναίοις, δυνηθεὶς ἂν αὐτὸς εἶπειν, ἐμμένων δὲ τοῖς πατρίοις καὶ καταγελῶν τῶν τὰ Ἑλληνικὰ τεθναυμακότων. Ποστούμιον γοῦν Ἀλβινον ἱστορίαν Ἑλληνιστὶ γράψαντα καὶ συγγνώμην αἰτούμενον ἐπέσκωψεν εἶπων, δοτέον εἶναι τὴν συγγνώμην, εἰ τῶν Ἀμφικτυόνων ψηφισαμένων ἀναγκασθεὶς ὑπέμεινε τὸ ἔργον. Θαυμάσαι δὲ φησι τοὺς Ἀθηναίους τὸ τάχος αὐτοῦ καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς φράσεως· ἃ γὰρ αὐτὸς ἐξέφερε βραχέως, τὸν ἔρμηνέα μακρῶς καὶ διὰ πολλῶν ἀπαγγέλλειν· τὸ δ' ὅλον οἰεσθαι τὰ ρήματα τοῖς μὲν Ἑλλησιν ἀπὸ χειλέων, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις ἀπὸ καρδίας φέρεσθαι.

XIII. Ἐπεὶ δ' Ἀντίοχος ἐμφράξας τὰ περὶ Θερμοπύλλας στενὰ τῷ στρατοπέδῳ, καὶ τοῖς αὐτοφνέσι τῶν τόπων ἐρύμασι προσβαλὼν χαρακώματα καὶ διατειχίσματα, καθῆστο τὸν πόλεμον ἐκκεκλεικέναι νομίζων, τὸ μὲν κατὰ στόμα βιάζεσθαι παντάπασιν ἀπεγίνωσκον οἱ Ῥωμαῖοι, τὴν δὲ Περσικὴν ἐκείνην περιήλυσιν καὶ κύκλωσιν ὁ Κάτων εἰς νοῦν βαλόμενος ἐξώδευσε νύκτωρ, ἀναλαβὼν μέρος τι τῆς στρατιᾶς. Ἐπεὶ δ' ἄνω προελθόντων ὁ καθοδηγῶν αἰχμάλωτος ἐξέπεσε τῆς ὁδοῦ καὶ πλανώμενος

ἐν τόποις ἀπόροις καὶ κρημνώδεσι δεινὴν ἀθυμίαν καὶ
 φόβον ἐνειργάσατο τοῖς στρατιώταις, ὁρῶν ὁ Κάτων τὸν
 κίνδυνον ἐκέλευσε τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀτρεμεῖν καὶ πε-
 ριμένειν, αὐτὸς δὲ Λευκίον τινα Μάλλιον, ἄνδρα δεινὸν
 ὀρειβατεῖν, παραλαβὼν ἐχώρει πολυπόνως καὶ παραβό- 5
 λως ἐν ἀσελήνῳ νυκτὶ καὶ βαθείᾳ, κοτίνοις καὶ πάγοις
 ἀνατεταμένοις διασπάσματα πολλὰ τῆς ὄψεως καὶ ἀσά-
 φειαν ἐχούσης, ἕως ἔμβалόντες εἰς ἀτραπὸν, ὡς ᾤοντο,
 κάτω περαίνουσιν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων
 ἔθεντο σημεῖα πρὸς τινὰς εὐσκόπους κεραίας ὑπὲρ τὸ 10
 Καλλίδρομον ἀνεχούσας. Οὕτω δὲ πάλιν ἐπανελθόντες
 ὀπίσω τὴν στρατιὰν ἀνέλαβον, καὶ πρὸς τὰ σημεῖα προά-
 γοντες ἤψαντο μὲν ἐκείνης τῆς ἀτραποῦ καὶ κατεστή-
 σαντο τὴν πορείαν, μικρὸν δὲ προελθούσιν αὐτοῖς ἐπέ-
 λιπε φάραγγος ὑπολαμβανούσης. Καὶ πάλιν ἦν ἀπορία 15
 καὶ δέος οὐκ ἐπισταμένων οὐδὲ συνορώντων, ὅτι πλη-
 σίον ἐτύγχανον τῶν πολεμίων γεγονότες. Ἦδη δὲ διέ-
 λαμπεν ἡμέρα, καὶ φθογγῆς τις ἔδοξεν ἐπακουῖσαι, τάχα
 δὲ καὶ καθορᾶν Ἑλληνικὸν χάρακα καὶ προφυλακὴν ὑπὸ
 τὸ κρημνώδες. Οὕτως οὖν ἐπιστήσας ἐνταῦθα τὴν στρα- 20
 τιὰν ὁ Κάτων ἐκέλευσεν αὐτῷ προσελθεῖν ἄνευ τῶν ἄλ-
 λων τοὺς Φιρμιανούς, οἷς ἀεὶ πιστοὶς ἐχρήτο καὶ προθύ-
 μοις. Συνδραμόντων δὲ καὶ περιστάντων αὐτὸν ἀθρόων
 εἶπεν, „Ἄνδρα χρῆζω λαβεῖν τῶν πολεμίων ζῶντα καὶ πυ- 25
 θέσθαι, τίνες οἱ προφυλαττοντες οὗτοι, πόσον πλῆθος αὐ-
 τῶν, τίς ὁ τῶν ἄλλων διάκοσμος ἢ τάξις καὶ παρασκευή, μεθ’
 ἧς ὑπομένουσιν ἡμᾶς. Τὸ δ’ ἔργον ἄρπαγμα δεῖ τάχους
 γενέσθαι καὶ τόλμης, ἢ καὶ λέοντες ἄνοπλοι θαρροῦντες
 ἐπὶ τὰ δειλὰ τῶν θηρίων βαδίζουσι.“ Ταῦτα εἰπόντος τοῦ
 Κάτωνος αὐτόθεν ὀρούσαντες, ὥσπερ εἶχον, οἱ Φιρμιανοὶ 30
 κατὰ τῶν ὁρῶν ἔθενον ἐπὶ τὰς προφυλακάς· καὶ προσπε-
 σόντες ἀπροσδόκητοι πάντας μὲν διετάραξαν καὶ διεσκέ-

δασαν, ἓνα δ' αὐτοῖς ὄπλοις ἀρπάσαντες ἐνεχείρισαν τῷ³⁴⁴
 Κάτωνι. Παρὰ τούτου μαθῶν, ὡς ἡ μὲν ἄλλη δύναμις ἐν
 τοῖς στενοῖς κάθηται μετὰ τοῦ βασιλέως, οἱ δὲ φρουροῦν-
 τες οὗτοι τὰς ὑπερβολὰς Αἰτωλῶν εἰσιν ἑξακόσιοι λογά-
 5 δες, καταφρονήσας τῆς ὀλιγότητος ἅμα καὶ τῆς ὀλιγῶρίας
 εὐθύς ἐπήγυν ἅμα σάλπιγξι καὶ ἀλαλαγμῷ, πρῶτος σπα-
 σάμενος τὴν μάχαιραν. Οἱ δ' ὡς εἶδον ἀπὸ τῶν κρημνῶν
 ἐπιφερομένους, φεύγοντες εἰς τὸ μέγα στρατόπεδον κατε-
 πίμπλασαν ταραχῆς ἅπαντας.

10 XIV. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ τοῦ Μανίου κάτωθεν πρὸς τὰ
 διατειχίσματα βιαζομένου καὶ τοῖς στενοῖς προσβάλλον-
 τος ἀθρόαν τὴν δύναμιν, ὁ μὲν Ἀντίοχος εἰς τὸ στόμα
 λίθῳ πληγείς ἐκτιναχθέντων αὐτοῦ τῶν ὀδόντων ἀπέ-
 στρεψε τὸν ἵππον ὀπίσω, περιαλγῆς γενόμενος, τοῦ δὲ
 15 στρατοῦ μέρος οὐδὲν ὑπέμεινε τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ καί-
 περ ἀπόρους καὶ ἀμηχάνους τῆς φυγῆς ὁδοὺς καὶ πλάνας
 ἐχούσης, ἐλῶν βαθῶν καὶ πετρῶν ἀποτόμων τὰ πτώ-
 ματα καὶ τὰς ὀλισθήσεις ὑποδεχομένων, εἰς ταῦτα διὰ
 τῶν στενῶν ὑπερχέομενοι καὶ συνωθοῦντες ἀλλήλους
 20 φόβῳ πληγῆς καὶ σιδήρου πολεμίων αὐτοὺς διέφθειρον.
 Ὁ δὲ Κάτων αἰὲ μὲν τις ἦν, ὡς εἶκε, τῶν ἰδίων ἐγκωμίων
 ἀφειδῆς καὶ τὴν ἀντικρὺς μεγαλαυχίαν ὡς ἐπακολούθημα
 τῆς μεγαλοφυΐας οὐκ ἔφενυγε, πλείστον δὲ ταῖς πράξεσι
 ταύταις ὄγκον περιτέθεικε, καὶ φησι τοῖς ἰδοῦσιν αὐτὸν
 25 τότε διώκοντα καὶ παίοντα τοὺς πολεμίους παραστῆναι
 μηδὲν ὀφείλειν Κάτωνα τῷ δήμῳ τοσοῦτον, ὅσον Κάτωνι
 τὸν δῆμον, αὐτὸν τε Μάνιον τὸν ὕπατον θερμὸν ἀπὸ
 τῆς νίκης ἔτι θερμῷ περιπλακέντα πολὺν χρόνον ἀσπά-
 ξεσθαι καὶ βοᾶν ὑπὸ χαρᾶς, ὡς οὔτ' ἂν αὐτὸς οὔθ' ὁ
 30 σύμπας δῆμος ἐξισώσειε τὰς ἀμοιβὰς ταῖς Κάτωνος εὐερ-
 γεσίαις. Μετὰ δὲ τὴν μάχην εὐθύς εἰς Ῥώμην ἐπέμπετο
 τῶν ἡγωνισμένων αὐτάγγελος· καὶ διέπλευσε μὲν εἰς

βρεντέσιον εὐτυχῶς, μιᾷ δ' ἡμέρᾳ διελάσας ἐκεῖθεν εἰς Τάραντα καὶ τέσσαρας ἄλλας ὁδεύσας πεμπτατος εἰς Ῥώμην ἀπὸ θαλάσσης ἀφίκετο καὶ πρῶτος ἀπήγγειλε τὴν νίκην. Καὶ τὴν μὲν πόλιν ἐνέπλησεν εὐφροσύνης καὶ θυσιῶν, φρονήματος δὲ τὸν δῆμον ὡς πάσης γῆς καὶ 5 θαλάσσης κρατεῖν δυνάμενον.

XV. Τῶν μὲν οὖν πολεμικῶν πράξεων τοῦ Κάτωνος αὐταὶ σχεδὸν εἰσιν ἔλλογιμώταται· τῆς δὲ πολιτείας φαίνεται τὸ περὶ τὰς κατηγορίας καὶ τοὺς ἐλέγχους τῶν πονηρῶν μόνιον οὐ μικρᾶς ἄξιον σπουδῆς ἠγησάμενος. 10 Αὐτὸς τε γὰρ ἐδίωξε πολλοὺς καὶ διώκουσιν ἑτέροις συνηγωνίσατο καὶ παρεσκεύασεν ὄλως διώκοντας, ὡς ἐπὶ Σκηπίωνα τοὺς περὶ Πετίλλιον. Τοῦτον μὲν οὖν ἀπ' οἴκου τε μεγάλου καὶ φρονήματος ἀληθινοῦ ποιησάμενον ὑπὸ πόδας τὰς διαβολὰς μὴ ἀποκτεῖναι δυνηθεὶς ἀφῆκε· 15 Λεύκιον δὲ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μετὰ τῶν κατηγορῶν συστάς καταδίκη περιέβαλε χρημάτων πολλῶν πρὸς τὸ δημόσιον, ἣν οὐκ ἔχων ἐκεῖνος ἀπολύσασθαι καὶ κινδυνεύων δεθῆναι μόλις ἐπικλήσει τῶν δημάρχων ἀφείθη. Λέγεται δὲ καὶ νεανίσκῳ τιμὴ τεθνηκότος πατρὸς ἐχθρὸν 20 ἠτιμωκότι καὶ πορευομένῳ δι' ἀγορᾶς μετὰ τὴν δίκην ἀπαντήσας ὁ Κάτων δεξιῶσασθαι καὶ εἰπεῖν, ὅτι ταῦτα χρὴ τοῖς γονεῦσιν ἐναγλίζειν, οὐκ ἄρνας οὐδ' ἐρίφους, ἀλλ' ἐχθρῶν δάκρυα καὶ καταδίκας. Οὐ μὴν οὐδ' αὐτὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ περιῆν ἀθῶος, ἀλλ' ὅπου τινὰ λαβὴν πα- 25 ράσχοι τοῖς ἐχθροῖς, κρινόμενος καὶ κινδυνεύων διετέλει. Λέγεται γὰρ ὀλίγον ἀπολιπούσας τῶν πεντήκοντα φυγεῖν δίκας, μίαν δὲ τελευταίαν ἕξ ἔτη καὶ ὀγδοήκοντα γεγονώς· ἐν ἧ καὶ τὸ μνημονευόμενον εἶπεν, ὡς χαλεπὸν 30 ἐστὶν ἐν ἄλλοις βεβιωκότα ἀνθρώποις ἐν ἄλλοις ἀπολο- γεῖσθαι. Καὶ τοῦτο πέρας οὐκ ἐποίησατο τῶν ἀγῶνων, τεσσάρων δ' ἄλλων ἐνιαυτῶν διελθόντων Σερούιου

Γάλβα κατηγόρησεν ἐνενηκοντα γεγωνῶς ἔτη. Κινδυνεύει γὰρ ὡς ὁ Νέστωρ εἰς τριγωνίαν τῷ βίῳ καὶ ταῖς πράξεσι κατελθεῖν. Σκηπίωνι γάρ, ὡς λέλεκται, τῷ μεγάλῳ πολλὰ διερισάμενος ἐν τῇ πολιτείᾳ διέτεινεν εἰς
 5 Σκηπίωνα τὸν νέον, ὃς ἦν ἐκείνου κατὰ ποιήσιν υἱανός, υἱὸς δὲ Παύλου τοῦ Περσέα καὶ Μακεδόνας καταπολεμήσαντος.

XVI. Τῆς δ' ὑπατείας κατόπιν ἔτεσι δέκα τιμητείαν ὁ Κάτων παρήγγειλε. Κορυφὴ δὲ τίς ἐστὶ τιμῆς ἀπάσης
 10 ἡ ἀρχὴ καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἐπιτελείωσις, ἄλλην τε πολλὴν ἐξουσίαν ἔχουσα καὶ τὴν περὶ τὰ ἥθη καὶ τοὺς βίους ἐξέτασιν. Οὔτε γὰρ γάμον οὔτε παιδοποιεῖαν τινὸς οὔτε δίαιταν οὔτε συμπόσιον ᾠοντο δεῖν ἄκριτον καὶ ἀνεξέταστον, ὡς ἕκαστος ἐπιθυμίας ἔχοι καὶ προαιρέσεως,
 15 ἀφείσθαι. Πολὺ δὲ μᾶλλον ἐν τούτοις νομίζοντες ἢ ταῖς ὑπαίθεροις καὶ πολιτικαῖς πράξεσι τρόπον ἀνδρὸς ἐνορᾶσθαι, φύλακα καὶ σωφρονιστὴν καὶ κολαστὴν τοῦ μηδένα καθ' ἡδονὰς ἐκτρέπεσθαι καὶ παρεκβαίνειν τὸν ἐπιχώριον καὶ συνήθη βίον ἡροῦντο τῶν καλουμένων πα-
 20 τρικίων ἕνα καὶ τῶν δημοτικῶν ἕνα. Τιμητὰς δὲ τούτους προσηγόρευον, ἐξουσίαν ἔχοντας ἀφελέσθαι μὲν ἵππον, ἐκβαλεῖν δὲ συγκλήτου τὸν ἀκολάστως βιοῦντα καὶ ἀτάκτως. Οὔτοι δὲ καὶ τὰ τιμήματα τῶν οὐσιῶν λαμβάνοντες ἐπεσκόπουν, καὶ ταῖς ἀπογραφαῖς τὰ γένη καὶ τὰς πο-
 25 λιτείας διέκρινον· ἄλλας τε μεγάλας ἔχει δυνάμεις ἡ ἀρχή. Διὸ καὶ τῷ Κάτωνι πρὸς τὴν παραγγελίαν ἀπήνησαν ἐνιστάμενοι σχεδὸν οἱ γνωριμώτατοι καὶ πρῶτοι τῶν συγκλητικῶν. Τοὺς μὲν γὰρ εὐπατριδᾶς ὁ φθόνος ἐλύπει, παντάπασιν οἰομένους προπηλακίζεσθαι τὴν εὐ-
 30 γένειαν ἀνθρώπων ἀπ' ἀρχῆς ἀδόξων εἰς τὴν ἄκραν τιμὴν καὶ δύναμιν ἀναβιβαζομένων, οἱ δὲ μοχθηρὰ συνειδότες αὐτοῖς ἐπιτηδεύματα καὶ τῶν πατρῶν ἐκδιαίτησιν

ἐθῶν ἐφοβοῦντο τὴν αὐστηρίαν τοῦ ἀνδρός, ἀπαραίτητον ἐν ἐξουσίᾳ καὶ χαλεπὴν ἐσομένην. Διὸ συμφρονησαντες καὶ παρασκευάσαντες ἑπτὰ κατήγον ἐπὶ τὴν παραγγελίαν ἀντιπάλους τῷ Κάτωνι, θεραπεύοντας ἐλπίσι χρησταίς τὸ πλῆθος, ὡς δὴ μαλακῶς καὶ πρὸς ἡδονὴν 5 ἄρχεσθαι δεόμενον. Τούναντίον δ' ὁ Κάτων οὐδεμίαν ἐνδιδούς ἐπιείκειαν, ἀλλ' ἀντικρὺς ἀπειλῶν τε τοῖς πονηροῖς ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ κεκραγῶς μεγάλου καθαρμοῦ χρήζειν τὴν πόλιν, ἡξίου τοὺς πολλοὺς, εἰ σωφρονοῦσι, μὴ τὸν ἡδιστον, ἀλλὰ τὸν σφοδρότατον αἰρεῖσθαι 10 τῶν ἰατρῶν· τοῦτον δὲ αὐτὸν εἶναι καὶ τῶν πατρικίων ἕνα Φλάκκον Οὐαλλέριον· μετ' ἐκείνου γὰρ οἰεσθαι μόνου τὴν τρυφήν καὶ τὴν μαλακίαν ὥσπερ ὕδραν τέμνων καὶ ἀποκαίων προὔργου τι ποιήσειν, τῶν δ' ἄλλων ὄραν ἕκαστον ἄρξαι κακῶς βιαζόμενον, ὅτι τοὺς καλῶς ἄρξον- 15 τας δέδοικεν. Οὕτω δ' ἄρα μέγας ἦν ὡς ἀληθῶς καὶ μεγάλων ἄξιος δημαγωγῶν ὁ Ῥωμαίων δῆμος, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τὴν ἀνάτασιν καὶ τὸν ὄγκον τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τοὺς ἡδεῖς ἐκείνους καὶ πρὸς χάριν ἅπαντα ποιήσειν δοκοῦντας ἀπορρίψας ἐλέσθαι μετὰ τοῦ Κάτωνος τὸν Φλάκ- 20 κον, ὥσπερ οὐκ αἰτοῦντος ἀρχὴν, ἀλλ' ἄρχοντος ἤδη καὶ προστάττοντος ἀκροώμενος.

XVII. Προέγραψε μὲν οὖν ὁ Κάτων τῆς συγκλήτου τὸν συνάρχοντα καὶ φίλον Λεύκιον Οὐαλλέριον Φλάκκον, ἐξέβαλε δὲ τῆς βουλῆς ἄλλους τε συχνοὺς καὶ Λεύ- 25 κιον Κοῖντιον, ὕπατον μὲν ἑπτὰ πρότερον ἐνιαυτοῖς γεγεννημένον, ὃ δ' ἦν αὐτῷ πρὸς δόξαν ὑπατείας μείζον, ἀδελφὸν Τίτου Φλαμινίνου τοῦ καταπολεμήσαντος Φίλιππον. Αἰτίαν δὲ τῆς ἐκβολῆς ἔσχε τοιαύτην. Μειρά- 30 κιον ἐκ τῆς παιδικῆς ὥρας ἔταιροῦν ἀνεληφῶς ὁ Λεύκιος αἰετὸν περὶ αὐτὸν εἶχε καὶ συνεπήγετο στρατηγῶν ἐπιτιμῆς καὶ δυνάμεως τοσαύτης, ὅσην οὐδεὶς εἶχε τῶν πρώ-

καὶ περιττοῖς. “ Οὕτως ὁ τοῦ πλούτου ζῆλος οὐδενὶ πάθει φυσικῶ συνημμένους ἐκ τῆς ὀχλώδους καὶ θυραίου δόξης ἐπεισώδιός ἐστιν.

XIX. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν ἐγκαλούντων ἐλάχιστα φρον-
 5 τίζων ὁ Κάτων ἐτι μᾶλλον ἐπέτεινε, ἀποκόπτων μὲν ὀχετούς, οἷς τὸ παραρρέον δημόσιον ὕδωρ ὑπολαμβάνοντες ἀπῆγον εἰς οἰκίας ἰδίας καὶ κήπους, ἀνατρέπων δὲ καὶ καταβάλλων ὅσα προὔβαινε εἰς τὸ δημόσιον οἰκοδομήματα, συστέλλων δὲ τοῖς μισθοῖς τὰς ἐργολαβίας, τὰ δὲ
 10 τέλη ταῖς πράσεσιν ἐπὶ τὰς ἐσχάτας ἐλαύνων τιμᾶς. Ἄφ’ ὧν αὐτῷ πολὺ συνήχθη μῖσος. Οἱ δὲ περὶ τὸν Τίτον συστάντες ἐπ’ αὐτὸν ἐν τε τῇ βουλῇ τὰς γεγενημένας ἐκδόσεις καὶ μισθώσεις τῶν λερωῶν καὶ δημοσίων ἔργων ἔλυσαν ὡς γεγενημένας ἀλυσιτελῶς, καὶ τῶν δημάρχων τοὺς
 15 θρασυτάτους παρωξύναν ἐν δήμῳ προσκαλέσασθαι τὸν Κάτωνα καὶ ζημιῶσαι δυσὶ ταλάντοις. Πολλὰ δὲ καὶ πρὸς τὴν τῆς βασιλικῆς κατασκευὴν ἠναντιώθησαν, ἣν ἐκεῖνος ἐκ χρημάτων κοινῶν ὑπὸ τὸ βουλευτήριον τῇ ἀγορᾷ παρέβαλε καὶ Πορκία βασιλικὴ προσηγορεύθη. Φαίνεται
 20 δὲ θαυμαστῶς ἀποδεξάμενος αὐτοῦ τὴν τιμητείαν ὁ δῆμος. Ἀνδριάντα γοῦν ἀναθεὶς ἐν τῷ ναῶ τῆς Ἑγείας ἐπέγραψεν οὐ τὰς στρατηγίας οὐδὲ τὸν θρίαμβον τοῦ Κάτωνος, ἀλλ’, ὡς ἂν τις μεταφράσειε τὴν ἐπιγραφὴν, „Ὅτι τὴν Ῥωμαίων πολιτείαν ἐγκεκλιμένην καὶ ρέπου-
 25 σαν ἐπὶ τὸ χεῖρον τιμητῆς γενόμενος χρησταῖς ἀγωγαῖς καὶ σώφροσιν ἐθισμοῖς καὶ διδασκαλίαις εἰς ὀρθὸν ἀνθις ἀποκατέστησε.“ Καίτοι πρότερον αὐτὸς κατεγέλα τῶν ἀγαπώντων τὰ τοιαῦτα, καὶ λανθάνειν αὐτοὺς ἔλεγεν ἐπὶ χαλκῶν καὶ ζωγράφων ἔργοις μέγα φρονοῦντας, αὐτοῦ
 30 δὲ καλλίστας εἰκόνας ἐν ταῖς ψυχαῖς περιφέρειν τοὺς πολίτας· πρὸς δὲ τοὺς θαυμάζοντας, ὅτι πολλῶν ἀδόξων ἀνδριάντας ἐχόντων ἐκεῖνος οὐκ ἔχει „Μᾶλλον γάρ“ ἔφη

„βούλομαι ζητεῖσθαι, διὰ τί μου ἀνδριάς οὐ κείται ἢ διὰ τί κείται.“ τὸ δ' ὄλον οὐδ' ἐπαινούμενον ἤξιον τὸν ἀγαθὸν πολίτην ὑπομένειν, εἰ μὴ τοῦτο χρησίμως γίνοιτο τῷ κοινῷ. Καὶ πλεῖστα πάντων ἑαυτὸν ἐγκεκωμίακεν, ὅς γε καὶ τοὺς ἀμαρτάνοντάς τι περὶ τὸν βίον, εἴτ' ἐλεγχόμενους λέγειν φησίν, ὡς οὐκ ἄξιον ἐγκαλεῖν αὐτοῖς· οὐ γὰρ Κάτωνές εἰσι· καὶ τοὺς ἔνια μιμεισθαι τῶν ὑπ' αὐτοῦ πραττομένων οὐκ ἐμμελῶς ἐπιχειροῦντας ἐπαρίστερους καλεῖσθαι Κάτωνας· ἀφορᾶν δὲ τὴν βουλήν πρὸς αὐτὸν ἐν τοῖς ἐπισφαλεστάτοις καιροῖς ὥσπερ ἐν 10 πλῶ πρὸς κυβερνήτην, καὶ πολλάκις μὴ παρόντος ὑπερτίθεσθαι τὰ πλείστης ἄξια σπουδῆς. Ἄ δὲ παρὰ τῶν ἄλλων αὐτῷ μαρτυρεῖται· μέγα γὰρ ἔσχεν ἐν τῇ πόλει καὶ διὰ τὸν βίον καὶ διὰ τὸν λόγον καὶ διὰ τὸ γῆρας ἀξίωμα. 15

XX. Γέγονε δὲ καὶ πατήρ ἀγαθὸς καὶ περὶ γυναῖκα χρηστὸς ἀνὴρ καὶ χρηματιστὴς οὐκ εὐκαταφρόνητος οὐδ' ὡς τι μικρὸν ἢ φαῦλον ἐν παρέργῳ μεταχειρισάμενος τὴν τοιαύτην ἐπιμέλειαν. Ὅθεν οἶομαι δεῖν καὶ περὶ τούτων ὅσα καλῶς ἔχει διελεθῆναι. Γυναῖκα μὲν εὐγενεστέραν ἢ 20 πλουσιωτέραν ἐγημεν, ἡγούμενος ὁμοίως μὲν ἀμφοτέρας ἔχειν βάρος καὶ φρόνημα, τὰς δὲ γενναίας αἰδουμένας τὰ αἰσχρὰ μᾶλλον ὑπηκόους εἶναι πρὸς τὰ καλὰ τοῖς γεγαμηκόσι. Τὸν δὲ τύπτοντα γαμετὴν ἢ παῖδα τοῖς ἀγιωτάτοις ἔλεγεν ἱεροῖς προσφέρειν τὰς χεῖρας. Ἐν ἐπαίνῳ δὲ 25 μ.ξ.ονι τίθεσθαι τὸ γαμέτην ἀγαθὸν ἢ τὸ μέγαν εἶναι συγκλητικόν· ἐπεὶ καὶ Σωκράτους οὐδὲν ἄλλο θαυμάζειν τοῦ παλαιοῦ πλὴν ὅτι γυναικὶ χαλεπῇ καὶ παισὶν ἀποπλήκτοις χρώμενος ἐπεικῶς καὶ πράως διετέλεσε. Γενομένου δὲ τοῦ παιδὸς οὐδὲν ἦν ἔργον οὕτως ἀναγκαῖον, 30
348 εἰ μὴ τι δημόσιον, ὡς μὴ παρῆναι τῇ γυναικὶ λουούσῃ τὸ βρέφος καὶ σπαργανούσῃ. Αὐτὴ γὰρ ἔτρεφεν ἰδίῳ

γάλακτι· πολλάκις δὲ καὶ τὰ τῶν δούλων παιδάρια τῷ
μαστῷ προσιεμένη κατεσκεύαζεν εὐνοϊαν ἐκ τῆς συντρο-
φίας πρὸς τὸν υἱόν. Ἐπεὶ δὲ ἤρξατο συνιέναι, παραλα-
βῶν αὐτὸς ἐδίδασκε γράμματα, καίτοι χαρίεντα δοῦλον
5 εἶχε γραμματιστὴν ὄνομα Χίλωνα, πολλοὺς διδάσκοντα
παῖδας. Οὐκ ἠξίου δὲ τὸν υἱόν, ὡς φησιν αὐτὸς, ὑπὸ
δούλου κακῶς ἀκούειν ἢ τοῦ ὠτὸς ἀνατείνεσθαι μανθά-
νοντα βράδιον, οὐδέ γε μαθήματος τηλικούτου τῷ δούλῳ
χάριν ὀφείλειν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἦν γραμματιστής, αὐτὸς
10 δὲ νομοδιδάκτης, αὐτὸς δὲ γυμναστής, οὐ μόνον ἀκον-
τίζειν οὐδ' ὄπλομαχεῖν οὐδ' ἰππεύειν διδάσκων τὸν υἱόν,
ἀλλὰ καὶ τῇ χειρὶ πύξ παίειν καὶ καῦμα καὶ ψύχος ἀνέχε-
σθαι καὶ τὰ δινώδη καὶ τραχύνοντα τοῦ ποταμοῦ διανη-
χόμενον ἀποβιάζεσθαι. Καὶ τὰς ἱστορίας δὲ συγγράφαι
15 φησὶν αὐτὸς ἰδίᾳ χειρὶ καὶ μεγάλοις γράμμασιν, ὅπως
οἰκοθεν ὑπάρχοι τῷ παιδί πρὸς ἐμπειρίαν τῶν παλαιῶν
καὶ πατρίων ὀφελεῖσθαι· τὰ δ' αἰσχρὰ τῶν δημάτων οὐχ
ἦττον εὐλαβεῖσθαι τοῦ παιδὸς παρόντος ἢ τῶν ἱερῶν
παρθένων, ἃς Ἐστιάδας καλοῦσι· συλλούεσθαι δὲ μη-
20 δέποτε. Καὶ τοῦτο κοινὸν ἔοικε Ῥωμαίων ἔθος εἶναι καὶ
γὰρ πενθεροῖς γαμβροὶ ἐφυλάττοντο συλλούεσθαι, δυσω-
πούμενοι τὴν ἀποκάλυψιν καὶ γύμνωσιν. Εἶτα μέντοι
παρ' Ἑλλήνων τὸ γυμνοῦσθαι μαθόντες, αὐτοὶ πάλιν τοῦ
καὶ μετὰ γυναικῶν τοῦτο πράσσειν ἀναπεπλήκασιν τοὺς
25 Ἕλληνας. Οὕτω δὲ καλὸν ἔργον εἰς ἀρετὴν τῷ Κάτωνι
πλάττοντι καὶ δημιουργοῦντι τὸν υἱόν, ἐπεὶ τὰ τῆς προ-
θυμίας ἦν ἄμεμπτα καὶ δι' εὐφυΐαν ὑπήκουεν ἢ ψυχῇ, τὸ
δὲ σῶμα μαλακώτερον ἐφαίνετο τοῦ πονεῖν, ὑπανῆκεν
αὐτῷ τὸ σύντονον ἄγαν καὶ κεκολασμένον τῆς διαίτης.
30 Ὁ δέ, καίπερ οὕτως ἔχων, ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν ἐν ταῖς στρα-
τείαις, καὶ τὴν πρὸς Περσέα μάχην ἠγωνίσασατο λαμπρῶς
Παύλου στρατηγούντος. Εἶτα μέντοι τοῦ ξίφους ἐκκρου-

σθέντος ὑπὸ πληγῆς ἢ δι' ὑγρότητα τῆς χειρὸς ἐξολι-
σθόντος ἀχθεσθεὶς τρέπεται πρὸς τινὰ τῶν συνήθων,
καὶ παραλαβὼν ἐκείνους αὐτίς εἰς τοὺς πολεμίους ἐνέ-
βαλε. Πολλῶ δ' ἀγῶνι καὶ βίᾳ μεγάλη διαφώτισας τὸν
τόπον ἀνεῦρε μόγις ἐν πολλοῖς σάγμασιν ὄπλων καὶ σώ- 5
μασι νεκρῶν ὁμοῦ φίλων τε καὶ πολεμίων κατασεσωρευ-
μένων. Ἐφ' ᾧ καὶ Παῦλος ὁ στρατηγὸς ἠγάσθη τὸ μει-
ράκιον, καὶ Κάτωνος αὐτοῦ φέρεται τις ἐπιστολὴ πρὸς
τὸν υἱὸν ὑπερφυνῶς ἐπαινοῦντος τὴν περὶ τὸ ξίφος φι-
λοτιμίαν αὐτοῦ καὶ σπουδῆν. Ὑστερον δὲ καὶ Παύλου 10
θυγατέρα Τερτίαν ἐγημεν ὁ νεανίας, ἀδελφὴν Σκηπίω-
νος, οὐχ ἦττον ἤδη δι' αὐτὸν ἢ τὸν πατέρα καταμιγνύ-
μενος εἰς γένος τηλικούτου. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὸν υἱὸν
ἐπιμέλεια τοῦ Κάτωνος ἄξιον ἔσχεν τέλος.

XXI. Οἰκέτας δὲ πολλοὺς ἐκτάτο, τῶν αἰχμαλώτων 15
ᾧνούμενος μάλιστα τοὺς μικροὺς καὶ δυναμένους ἔτι
τροφὴν καὶ παιδεύσειν ὡς σκύλακας ἢ πῶλους ἐνεγκεῖν.
Τούτων οὐδεὶς εἰσῆλθεν εἰς οἰκίαν ἑτέραν, εἰ μὴ πέμψαν-
τος αὐτοῦ Κάτωνος ἢ τῆς γυναικός. Ὁ δ' ἐρωτηθεὶς, τί
πράττοι Κάτων, οὐδὲν ἀπεκρίνετο πλὴν ἀγνοεῖν. Ἔδει 20
δὲ ἢ πράττειν τι τῶν ἀναγκαίων οἰκοὶ τὸν δοῦλον ἢ κα-
θεύδειν· καὶ σφόδρα τοῖς κοιμωμένοις ὁ Κάτων ἔχαιρε,
πραότερους τε τῶν ἐργηγορότων νομίζων καὶ πρὸς ὀτι-
οὖν βελτίονας χρῆσθαι τῶν δεομένων ὕπνου τοὺς ἀπο-
λελαυκότας. Οἰόμενος δὲ τὰ μέγιστα διαδιουργεῖν ἀφρο- 25
δισίων ἕνεκα τοὺς δούλους ἔταξεν ὠρισμένου νομίσματος
349 ὁμιλεῖν ταῖς θεραπευαίνισιν, ἑτέρας δὲ γυναικὶ μηδένα πλη-
σιάζειν. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν ἔτι πένης ᾧν καὶ στρατευόμε-
νος πρὸς οὐδὲν ἐδυσκόλαινε τῶν περὶ δίαιταν, ἀλλ' αἰ-
σχιστον ἀπέφαινε διὰ γαστέρα πρὸς οἰκέτην ζυγομαχεῖν. 30
Ὑστερον δὲ τῶν πραγμάτων ἐπιδιδόντων ποιούμενος
ἐστιάσεις φίλων καὶ συναρχόντων ἐκόλαξεν εὐθύς μετὰ

τὸ δεῖπνον ἱμάντι τοὺς ἀμελέστερον ὑπουργήσαντας ὅτι-
 οὖν ἤσκειάσαντας. Ἄει δέ τινα στάσιν ἔχειν τοὺς δούλους
 ἐμηχανᾶτο καὶ διαφορὰν πρὸς ἀλλήλους, ὑπονοῶν τὴν
 ὁμόνοιαν αὐτῶν καὶ δεδοικῶς. Τοὺς δ' ἄξιον εἰργάσθαι
 5 τι θανάτου δόξαντας ἐδικαίου κριθέντας ἐν τοῖς οἰκέταις
 παῖσιν ἀποθνήσκειν, εἰ καταγνωσθεῖεν. Ἀπτόμενος δὲ
 συντονώτερον πορισμοῦ τὴν μὲν γεωργίαν μᾶλλον ἠγείτο
 διαγωγὴν ἢ πρόσοδον, εἰς δ' ἀσφαλῆ πράγματα καὶ βέ-
 βαια κατατιθέμενος τὰς ἀφορμὰς ἐκτᾶτο λίμνας, ὕδατα
 10 θερμά, τόπους κναφεῦσιν ἀνειμένους, ἐργατησίαν χώ-
 ραν, ἔχουσαν αὐτοφυεῖς νομὰς καὶ ὕλας, ἀφ' ὧν αὐτῶ
 χρήματα προσῆει πολλὰ μῆδ' ὑπὸ τοῦ Διός, ὡς φησιν
 αὐτός, βλαβῆναι δυναμένων. Ἐχρήσατο δὲ καὶ τῶ δια-
 βεβλημένῳ μάλιστα τῶν δανεισμῶν ἐπὶ ναυτικοῖς τὸν
 15 τρόπον τοῦτον. Ἐκέλευε τοὺς δανειζομένους ἐπὶ κοι-
 νωνίᾳ πολλοὺς παρακαλεῖν· γενομένων δὲ πεντήκοντα
 καὶ πλοίων τοσοῦτων αὐτὸς εἶχε μίαν μερίδα διὰ Κουιν-
 τίωνος ἀπελευθέρου τοῖς δανειζομένοις συμπραγματενο-
 μένου καὶ συμπλέοντος. Ἦν δ' οὖν οὐκ εἰς ἅπαν ὁ κίν-
 20 δυνος, ἀλλ' εἰς μέρος μικρὸν ἐπὶ κέρδεσι μεγάλοις. Ἐδί-
 δου δὲ καὶ τῶν οἰκετῶν τοῖς βουλομένοις ἀργύριον· οἱ
 δ' ἔωνοῦντο παῖδας, εἶτα τούτους ἀσκήσαντες καὶ διδά-
 ξαντες ἀναλώμασι τοῦ Κάτωνος μετ' ἐνιαυτὸν ἀπέδί-
 δοντο. Πολλοὺς δὲ καὶ κατεῖχεν ὁ Κάτων, ὄσῃν ὁ πλεί-
 25 στην διδοὺς ἔωνεῖτο τιμὴν ὑπολογιζόμενος. Προτρέπων
 δὲ τὸν υἱὸν ἐπὶ ταῦτά φησιν οὐκ ἀνδρός, ἀλλὰ χήρας
 γυναικὸς εἶναι τὸ μειῶσαι τι τῶν ὑπαρχόντων. Ἐκεῖνο
 δ' ἤδη σφοδρότερον τοῦ Κάτωνος, ὅτι θαυμαστὸν ἄνδρα
 καὶ θεῖον εἶπειν ἐτόλμησε πρὸς δόξαν, ὃς ἀπολείπει πλέον
 30 ἐν τοῖς λόγοις ὃ προσέθηκεν οὐ παρέλαβεν.

XXII. Ἦδη δὲ αὐτοῦ γέροντος γεγονότος πρέσβεις
 Ἀθήνηθεν ἦλθον εἰς Ῥώμην οἱ περὶ Καρνεάδην τὸν

Ἀκαδημαϊκὸν καὶ Διογένη τὸν Στωϊκὸν φιλόσοφον, καταδίκην τινὰ παραιτησόμενοι τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, ἦν ἐρήμην ὄφλον Ὀρωπίων μὲν διωξάντων, Σικυωνίων δὲ καταψηφισαμένων, τίμημα ταλάντων πεντακοσίων ἔχουσαι. Εὐθύς οὖν οἱ φιλολογώτατοι τῶν νεανίσκων 5 ἐπὶ τοὺς ἄνδρας ἴεντο, καὶ συνῆσαν ἀκροώμενοι καὶ θαυμάζοντες αὐτούς. Μάλιστα δ' ἡ Καρνεάδου χάρις, ἧς δύναμις τε πλείστη καὶ δόξα τῆς δυνάμεως οὐκ ἀποδέουσα, μεγάλων ἐπιλαβομένη καὶ φιλανθρωπῶπων ἀκροατηρίων ὡς πνεῦμα τὴν πόλιν ἠχῆς ἐνέπλησσε. Καὶ λόγος 10 κατείχεν, ὡς ἀνὴρ Ἕλληνα εἰς ἐκπληξιν ὑπερφυῆς πάντα κηλῶν καὶ χειρούμενος ἔρωτα δεινὸν ἐμβέβληκε τοῖς νέοις, ὅφ' οὗ τῶν ἄλλων ἡδονῶν καὶ διατριβῶν ἐκπεσόντες ἐνθουσιῶσι περὶ φιλοσοφίαν. Ταῦτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἤρεσκε Ῥωμαίοις γινόμενα, καὶ τὰ μειράκια παι- 15 δείας Ἑλληνικῆς μεταλαμβάνοντα καὶ συνόντα θαυμάζομένοις ἀνδράσιν ἠδέως ἐώρων· ὁ δὲ Κάτων ἐξ ἀρχῆς τε τοῦ ζήλου τῶν λόγων παραρρέοντος εἰς τὴν πόλιν ἤχθετο φοβούμενος, μὴ τὸ φιλότιμον ἐνταῦθα τρέψαντες οἱ νέοι τὴν ἐπὶ τῷ λέγειν δόξαν ἀγαπήσωσι μᾶλλον τῆς 20 ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ τῶν στρατειῶν, ἐπεὶ δὲ προὔβαινε ἡ δόξα τῶν φιλοσόφων ἐν τῇ πόλει καὶ τοὺς πρώτους λόγους αὐτῶν πρὸς τὴν σύγκλητον ἀνὴρ ἐπιφανῆς σπουδάσας αὐτὸς καὶ δεηθεὶς ἠρμήνευσε, Γάτος Ἀκίλιος, ἔγνω μετ' εὐπρεπείας ἀποδιοπομπήσασθαι τοὺς φιλοσόφους 25 350 ἅπαντας ἐκ τῆς πόλεως. Καὶ παρελθὼν εἰς τὴν σύγκλητον ἐμέμψατο τοῖς ἄρχουσιν, ὅτι πρεσβεία κἀθηται πολὺν χρόνον ἄπρακτος ἀνδρῶν, οἳ περὶ παντὸς οὗ βούλοιντο φασδίως πείθειν δύνανται· δεῖν οὖν τὴν ταχίστην γινῶναι τι καὶ ψηφίσασθαι περὶ τῆς πρεσβείας, ὅπως οὕτω μὲν 30 ἐπὶ τὰς σχολὰς τραπόμενοι διαλέγονται καὶ οἱ Ἕλλήνων,

οὐ δὲ Ῥωμαίων νέοι τῶν νόμων καὶ τῶν ἀρχόντων ὡς πρότερον ἀκούωσι.

XXIII. Ταῦτα δ' οὐχ, ὡς ἔνιοι νομίζουσι, Καρνεάδῃ δυσχεράνας ἐπραξεν, ἀλλ' ὅπως φιλοσοφία προσκεκρου-
 5 κῶς καὶ πᾶσαν Ἑλληνικὴν μουσαν καὶ παιδείαν ὑπὸ φι-
 λοτιμίας προπηλακίζων, ὅς γε καὶ Σωκράτη φησὶ λάλον
 καὶ βίαιον γενόμενον ἐπιχειρεῖν, ᾧ τρόπῳ δυνατὸς ἦν,
 τυραννεῖν τῆς πατρίδος, καταλύοντα τὰ ἔθνη καὶ πρὸς
 ἐναντίας τοῖς νόμοις δόξας ἔλκοντα καὶ μεθιστάντα τοὺς
 10 πολίτας. Τὴν δ' Ἰσοκράτους διατριβὴν ἐπισκώπτων γη-
 ρᾶν φησὶ παρ' αὐτῷ τοὺς μαθητὰς ὡς ἐν Ἄιδου παρὰ Μίνῳ
 χρησομένους ταῖς τέχναις καὶ δίκας ἐροῦντας. Τὸν δὲ
 παῖδα διαβάλλον πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ φωνῇ κέχρηται θρα-
 συτέρα τοῦ γήρωσ, οἷον ἀποθεσπίζων καὶ προμαντεύων,
 15 ὡς ἀπολοῦσι Ῥωμαῖοι τὰ πράγματα γραμμάτων Ἑλληνι-
 κῶν ἀναπλησθέντες. Ἀλλὰ ταύτην μὲν αὐτοῦ τὴν δυσ-
 φημίαν ὁ χρόνος ἀποδείκνυσι κενὴν, ἐν ᾧ τοῖς τε πράγ-
 μασιν ἢ πόλιν ἤρθη μεγίστη καὶ πρὸς Ἑλληνικὰ μαθή-
 ματα καὶ παιδείαν ἅπασαν ἔσχεν οἰκείως. Ὁ δ' οὐ μόνον
 20 ἀπηχθάνετο τοῖς φιλοσοφοῦσιν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τοὺς
 ἰατρούοντας ἐν Ῥώμῃ δι' ὑποψίας εἶχε. Καὶ τὸν Ἰππο-
 κράτους, ὡς εἰκεν, ἀκηκῶς λόγον, ὃν εἶπε τοῦ μεγάλου
 βασιλέως καλοῦντος αὐτὸν ἐπὶ πολλοῖς τισὶ ταλάντοις,
 οὐκ ἂν ποτε βαρβάροις Ἑλλήνων πολεμίοις ἐαυτὸν κα-
 25 ρασχεῖν, ἔλεγε κοινὸν ὄρκον εἶναι τοῦτον ἰατρῶν ἀπάν-
 των, καὶ παρεκελεύετο φυλάττεσθαι τῷ παιδὶ πάντας·
 αὐτῷ δὲ γεγραμμένον ὑπόμνημα εἶναι, καὶ πρὸς τοῦτο
 θεραπεύειν καὶ διαιτᾶν τοὺς νοσοῦντας οἴκοι, νῆστιν μὲν
 οὐδέποτε διατηρῶν οὐδένα, τρέφων δὲ λαχάνοις ἢ σαρκί-
 30 δίοις νήσσης ἢ φάσσης ἢ λαγῶ· καὶ γὰρ τοῦτο κοῦφον
 εἶναι καὶ πρόσφορον ἀσθενούσι, πλὴν ὅτι πολλὰ συμβαί-
 νει τοῖς φαγοῦσιν ἐνυπνιάζεσθαι· τοιαύτη δὲ θεραπεΐα

καὶ διαίτη χρώμενος ὑγιαίνει μὲν αὐτός, ὑγιαίνοντας δὲ τοὺς ἑαυτοῦ διαφυλάττειν.

XXIV. Καὶ περὶ γε τοῦτο φαίνεται γεγωνῶς οὐκ ἀνεμέσητος· καὶ γὰρ τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν ἀπέβαλεν. Αὐτὸς δὲ τῷ σώματι πρὸς εὐεξίαν καὶ ῥώμην ἀσφαλῶς 5 πεπηγῶς ἐπὶ πλείστον ἀντεῖχεν, ὥστε καὶ γυναικὶ πρεσβύτης ὦν σφόδρα πλησιάζειν καὶ γῆμαι γάμον οὐ καθ' ἡλικίαν ἐκ τοιαύτης προφάσεως. Ἀποβαλὼν τὴν γυναῖκα τῷ μὲν υἱῷ Παύλου θυγατέρα, Σκηπίωνος δὲ ἀδελφὴν ἠγάγετο πρὸς γάμον, αὐτὸς δὲ χηρεύων ἐχρητο παιδίσκη 10 κρύφα φοιτώσῃ πρὸς αὐτόν. Ἦν οὖν ἐν οἰκίᾳ μικρᾷ νύμφην ἐχούσῃ τοῦ πράγματος αἰσθησις· καὶ ποτε τοῦ γυναικοῦ θρασύτερον παρασοβῆσαι παρὰ τὸ δωματίον δόξαντος ὁ νεανίας εἶπε μὲν οὐδέν, ἐμβλέψας δὲ πῶς πικρότερον καὶ διατραπείς οὐκ ἔλαθε τὸν πρεσβύτην. Ὡς οὖν 15 ἔγνω τὸ πρᾶγμα δυσχεραίνόμενον ὑπ' αὐτῶν, οὐδὲν ἐγκαλέσας οὐδὲ μεμψάμενος, ἀλλὰ καταβαίνων, ὥσπερ εἰώθει, μετὰ φίλων εἰς ἀγορὰν Σαλώνιον τινα τῶν ὑπογεγραμματοτεκνῶν αὐτῷ παρόντα καὶ συμπροπέμποντα μεγάλη φωνῇ προσαγορεύσας ἠρώτησεν, εἰ τὸ θυγάτριον 20 συνήρμοκε νυμφίῳ. Τοῦ δ' ἀνθρώπου φήσαντος, ὡς 351 οὐδὲ μέλλει μὴ πρότερον ἐκείνῳ κοινωσάμενος „Καὶ μὴν ἐγὼ σοι“ φησὶν „εὔρηκα κηδεστὴν ἐπιτήδειον, εἰ μὴ νῆ Δία τὰ τῆς ἡλικίας δυσχεραίνοιτο· τᾶλλα γὰρ οὐ μεμπτός ἐστι, σφόδρα δὲ πρεσβύτης.“ Ὡς οὖν ὁ Σαλώνιος 25 ἐκέλευε ταῦτα φροντίζειν καὶ διδόναι τὴν κόρην ᾗ προαιρεῖται, πελάτιν οὐσαν αὐτοῦ καὶ δεομένην τῆς ἐκείνου κηδεμονίας, οὐδεμίαν ὁ Κάτων ἀναβολὴν ποιησάμενος αὐτὸς ἔφη τὴν παρθένον αἰτεῖν ἑαυτῷ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, ὡς εἰκός, ὁ λόγος ἐξέπληξε τὸν ἄνθρωπον, πόρρω 30 μὲν γάμου τὸν Κάτωνα, πόρρω δ' αὐτὸν οἰκίας ὑπατικῆς καὶ θριαμβικῶν κηδευμάτων τιθέμενον· σπουδῇ δὲ χρω-

- μενον ὄρων ἄσμενος ἐδέξατο, καὶ καταβάντες εὐθύς εἰς ἀγορὰν ἐποιοῦντο τὴν ἐγγύην. Πραττομένου δὲ τοῦ γάμου παραλαβῶν τοὺς ἐπιτηδεῖους ὁ υἱὸς τοῦ Κάτωνος ἠρώτησε τὸν πατέρα, μή τι μεμφόμενος ἢ λελυπημένος ὑπ' αὐτοῦ μητρειὰν ἐπάγεται. Ὁ δὲ Κάτων ἀναβοήσας
- 5 „Εὐφήμησον“ εἶπεν „ὦ παῖ· πάντα γὰρ ἀγαστὰ μοι τὰ παρὰ σοῦ καὶ μεμπτὸν οὐδέν· ἐπιθυμῶ δὲ πλείονας ἐμαυτῷ τε παῖδας καὶ πολίτας τῇ πατρίδι τοιούτους ἀπολιπεῖν.“ Ταύτην δὲ τὴν γνώμην πρότερον εἶπειν φασὶ Πει-
- 10 σίστρατον τὸν Ἀθηναίων τύραννον ἐπιγήμεντα τοῖς ἐνηλίκοις παισὶ τὴν Ἀργολίδα Τιμώνασσαν, ἐξ ἧς Ἰοφῶντα καὶ Θεσσαλὸν αὐτῷ λέγουσι γενέσθαι. Γήμεντι δὲ τῷ Κάτωνι γίνεται παῖς, ᾧ παρωνύμιον ἀπὸ τῆς μητρὸς ἔθετο Σαλώνιον. Ὁ δὲ πρεσβύτερος υἱὸς ἐτελεύτησε
- 15 στρατηγῶν. Καὶ μέμνηται μὲν αὐτοῦ πολλάκις ἐν τοῖς βιβλίοις ὁ Κάτων ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ γεγονότος, πράως δὲ καὶ φιλοσόφως λέγεται τὴν συμφορὰν ἐνεγκεῖν καὶ μηδὲν ἀμβλύτερος δι' αὐτὴν εἰς τὰ πολιτικὰ γενέσθαι. Οὐ γὰρ, ὡς Λεύκιος Λούκουλλος ὕστερον καὶ Μέτελλος
- 20 ὁ Πίος, ἐξέκαμεν ὑπὸ γῆρας πρὸς τὰ δημόσια, λειτουργίαν τὴν πολιτείαν ἠγούμενος, οὐδ' ὡς πρότερον Σκηπίων ὁ Ἀφρικανὸς διὰ τὸν ἀντικρούσαντα πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ φθόνον ἀποστραφεὶς τὸν δῆμον ἐκ μεταβολῆς ἐποίησατο τοῦ λοιποῦ βίου τέλος ἀπραγμοσύνην,
- 25 ἀλλ', ὥσπερ Διονύσιόν τις ἐπεισε κάλλιστον ἐντάφιον ἠγεῖσθαι τὴν τυραννίδα, κάλλιστον αὐτὸς ἐγγήραμα τὴν πολιτείαν ποιησάμενος ἀναπαύσεσιν ἐχρητο καὶ παιδιαῖς, ὁπότε σχολάζοι, τῷ συντάττεσθαι βιβλία καὶ τῷ γεωργεῖν.
- 30 XXV. Συνετάττετο μὲν οὖν λόγους τε παντοδαποὺς καὶ ἱστορίας· γεωργία δὲ προσεῖχε νέος μὲν ὢν ἔτι καὶ διὰ τὴν χρεῖαν (φησὶ γὰρ δυσὶ κεχρησθῆναι μονοῖς πορι-

μοις γεωργία καὶ φειδοῖ), τότε δὲ διαγωγὴν καὶ θεω-
 ρίαν αὐτῶ τὰ γιγνόμενα κατ' ἀγρὸν παρείχε. Καὶ συντέ-
 τακταί γε βιβλίον γεωργικόν, ἐν ᾧ καὶ περὶ πλακούντων
 σκευασίας καὶ τηρήσεως ὑπώρας γέγραφεν, ἐν παντὶ φι-
 λοτιμούμενος περιττὸς εἶναι καὶ ἴδιος. Ἦν δὲ καὶ τὸ δεῖ- 5
 πνον ἐν ἀγρῶ δαψιλέστερον· ἐκάλει γὰρ ἐκάστοτε τῶν
 ἀγρογειτόνων καὶ περιχώρων τοὺς συνήθεις καὶ συν-
 διῆγεν ἱλαρῶς, οὐ τοῖς καθ' ἡλικίαν μόνοις ἡδὺς ὧν συγ-
 γενέσθαι καὶ ποθεινός, ἀλλὰ καὶ τοῖς νέοις, ἅτε δὴ πολ-
 λῶν μὲν ἔμπειρος πραγμάτων γεγονώς, πολλοῖς δὲ γράμ- 10
 μασι καὶ λόγοις ἀξίοις ἀκοῆς ἐντετυχηκώς. Τὴν δὲ τρά-
 πεξαν ἐν τοῖς μάλιστα φιλοποιὸν ἠγέιτο· καὶ πολλὴ μὲν
 εὐφημία τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν πολιτῶν ἐπεισῆγετο,
 πολλὴ δ' ἦν ἀμνηστία τῶν ἀχρήστων καὶ πονηρῶν, μήτε
 φόγῳ μήτ' ἐπαίνῳ πάροδον ὑπὲρ αὐτῶν τοῦ Κάτωνος εἰς 15
 τὸ συμπόσιον διδόντος.

XXVI. Ἔσχατον δὲ τῶν πολιτευμάτων αὐτοῦ τὴν
 Καρχηδόνος ἀνάστασιν οἴονται γεγυέναι, τῷ μὲν ἔργῳ
 352 τέλος ἐπιθέντος τοῦ νέου Σκηπίωνος, βουλῇ δὲ καὶ γνώ-
 μη μάλιστα τῇ Κάτωνος ἀραμένων τὸν πόλεμον ἐξ αἰ- 20
 τίας τοιαῦδε. Κάτων ἐπέμφθη πρὸς Καρχηδονίους καὶ
 Μασσανάσσην τὸν Νομάδα πολεμοῦντας ἀλλήλοις, ἐπι-
 σκεψόμενος τὰς τῆς διαφορᾶς προφάσεις. Ὁ μὲν γὰρ ἦν
 τοῦ δήμου φίλος ἀπ' ἀρχῆς, οἱ δ' ἐγερόνεισαν ἐνσπονδοι
 μετὰ τὴν ὑπὸ Σκηπίωνος ἦταν, ἀφαιρέσει τε τῆς ἀρχῆς 25
 καὶ βαρεῖ δασμῶ χρημάτων κολουθέντες. Εὐρῶν δὲ τὴν
 πόλιν οὐχ, ὡς ᾤοντο Ῥωμαῖοι, κεκακωμένην καὶ ταπεινὰ
 πράττουσαν, ἀλλὰ πολλὴ μὲν εὐανδροῦσαν ἡλικία, με-
 γάλων δὲ πλούτων γέμουσαν, ὕπλων δὲ παντοδαπῶν καὶ
 παρασκευῆς πολεμιστηρίου μεστὴν καὶ μικρὸν οὐδὲν ἐπὶ 30
 τούτοις φρονοῦσαν, οὐ τὰ Νομάδων ᾤετο καὶ Μασσα-
 νάσσου πράγματα Ῥωμαίους ὦραν εἶχειν τίθεσθαι καὶ δι-

αιτᾶν, ἀλλ' εἰ μὴ καταλήφονται πόλιν ἄνωθεν ἐχθρᾶν
καὶ βαρύνθυμον ἠϋξημένην ἀπίστως, πάλιν ἐν τοῖς ἴσοις
κινδύνοις ἔσσεσθαι. Ταχέως οὖν ὑποστρέψας ἐδίδασκε
τὴν βουλήν, ὡς αἰ πρότερον ἦται καὶ συμφοραὶ Καρχη-
5 δονίων οὐ τοσοῦτον τῆς δυνάμεως ὅσον τῆς ἀνοίας ἀπα-
ρύσασαι, κινδυνεύουσιν αὐτοὺς οὐκ ἀσθενεστέρους, ἐμ-
πειροτέρους δὲ πολεμεῖν ἀπεργάσασθαι, ἤδη δὲ καὶ προ-
ανακινεῖσθαι τοῖς Νομαδικοῖς τοὺς πρὸς Ῥωμαίους ἀγῶ-
νας, εἰρήνην δὲ καὶ σπονδὰς ὄνομα τοῦ πολέμου τῇ μελ-
10 λήσει κείσθαι καιρὸν περιμένοντος.

XXVII. Πρὸς τούτοις φασὶ τὸν Κάτωνα καὶ σῦκα τῶν
Λιβυκῶν ἐπίτηδες ἐκβαλεῖν ἐν τῇ βουλῇ, τὴν τήβεννον
ἀναβαλόμενον· εἶτα θαυμασάντων τὸ μέγεθος καὶ τὸ
κάλλος εἶπειν, ὡς ἡ ταῦτα φέρουσα χώρα τριῶν ἡμερῶν
15 πλοῦν ἀπέχει τῆς Ῥώμης. Ἐκεῖνο δ' ἤδη καὶ βιαίότερον,
τὸ περὶ παντὸς οὗ δήποτε πράγματος γνώμην ἀποφαι-
νόμενον προσεπιφωνεῖν οὕτως „Δοκεῖ δέ μοι καὶ Καρ-
χηδόνα μὴ εἶναι.“ Τούναντίον δὲ Πόπλιος Σκηπίων ὁ
Νασικᾶς ἐπικαλούμενος αἰεὶ διετέλει λέγων καὶ ἀποφαι-
20 νόμενος „Δοκεῖ μοι Καρχηδόνα εἶναι.“ Πολλὰ γάρ, ὡς
ἔοικεν, ὕβρει τὸν δῆμον ὀρωῶν ἤδη πλημμυλοῦντα καὶ δι'
εὐτυχίαν καὶ φρόνημα τῇ βουλῇ δυσκάθεκτον ὄντα καὶ
τὴν πόλιν ὅλην ὑπὸ δυνάμεως ὅπη φέψειε ταῖς ὁρμαῖς
βίᾳ συνεφελκόμενον, ἐβούλετο τοῦτον γοῦν τὸν φόβον
25 ὡσπερ χαλινὸν ἐπικεῖσθαι σωφρονιστῆρα τῇ θρασυτήτι
τῶν πολλῶν, ἔλαττον μὲν ἡγούμενος ἰσχύειν Καρχηδο-
νίους τοῦ περιγενέσθαι Ῥωμαίων, μείζον δὲ τοῦ κατα-
φρονεῖσθαι. Τῷ δὲ Κάτωνα τοῦτ' αὐτὸ δεινὸν ἐφαίνετο,
βακχεύοντι τῷ δήμῳ καὶ σφαλλομένῳ τὰ πολλὰ δι' ἔξου-
30 σίαν πόλιν αἰεὶ μεγάλην, νῦν δὲ καὶ νήφουσιν ὑπὸ συμ-
φορῶν καὶ κεκολασμένην ἐπικρέμασθαι καὶ μὴ παντά-
πασι τοὺς ἔξωθεν ἀνελεῖν τῆς ἡγεμονίας φόβους, ἀναφο-

ρὰς αὐτοῖς πρὸς τὰς οἰκοθεν ἁμαρτίας ἀπολιπόντας. Οὕτω μὲν ἐξεργάσασθαι λέγεται τὸν τρίτον καὶ τελευταῖον ὁ Κάτων ἐπὶ Καρχηδονίους πόλεμον, ἀρξαμένων δὲ πολεμεῖν ἐτελεύτησεν, ἀποθεσπίσας περὶ τοῦ μέλλοντος ἐπιθήσειν τῷ πολέμῳ τέλος ἀνδρός, ὃς ἦν τότε μὲν νεα- 5
νίας, χιλίαρχος δὲ στρατευόμενος ἀπεδείκνυτο καὶ γνώ-
μης ἔργα καὶ τόλμης πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Ἀπαγγελλομέ-
νων δὲ τούτων εἰς Ῥώμην πυνθανόμενον τὸν Κάτωνά
φασιν εἰπεῖν

οἶος πέπνυται, τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσι.

1^ο

Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἀπόφασιν ταχὺ δι' ἔργων ἐβεβαίω-
σεν ὁ Σκηπίων· ὁ δὲ Κάτων ἀπέλιπε γενεὰν ἕνα μὲν
υἱὸν ἐκ τῆς ἐπιγαμηθείσης, ᾧ παρωνύμιον ἔφαμεν γενέ-
σθαι Σαλώνιον, ἕνα δὲ υἱωνὸν ἐκ τοῦ τελευτήσαντος
υἱοῦ. Καὶ Σαλώνιος μὲν ἐτελεύτησε στρατηγῶν, ὁ δ' ἐξ 15
αὐτοῦ γενόμενος Μάρκος ὑπάτευσεν. Ἦν δὲ πάππος οὗ-
τος τοῦ φιλοσόφου Κάτωνος, ἀνδρὸς ἀρετῆ καὶ δόξῃ τῶν
κατ' αὐτὸν ἐπιφανεστάτου γενομένου.

20

[ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΩΝΟΣ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

353 I. Γεγραμμένων δὲ καὶ περὶ τούτων τῶν ἀξίων μνή- 25
μης. ὄλος ὁ τούτου βίος ὄλω τῷ θατέρου παρατεθεῖς οὐκ
εὐθεώρητον ἔχει τὴν διαφορὰν ἐναφανίζομένην πολλὰς
καὶ μεγάλας ὁμοιότησιν. Εἰ δὲ δεῖ κατὰ μέρος τῇ συ-
γκρίσει διαλαβεῖν ὥσπερ ἔπος ἢ γραφὴν ἐκάτερον, τὸ μὲν
ἐξ οὐχ ὑπαρχούσης ἀφορμῆς εἰς πολιτείαν καὶ δόξαν 30
ἀρετῆ καὶ δυνάμει προελθεῖν ἀμφοτέροις κοινόν ἐστι.
Φαίνεται δ' ὁ μὲν Ἀριστείδης οὐκ ἔτι τότε μεγάλων οὐσῶν

15*

τῶν Ἀθηναίων καὶ ταῖς οὐσίαις ἐτι συμμετέροις καὶ ὀμαλοῖς ἐπιβαλῶν δημαγωγοῖς καὶ στρατηγοῖς ἐπιφανῆς γενέσθαι· τὸ γὰρ μέγιστον ἦν τίμημα τότε πεντακοσίων μεδίμνων, το δὲ δεύτερον [ἰππεῖς] τριακοσίων, ἔσχατον 5 δὲ καὶ τρίτον [οἱ ζευγῆται] διακοσίων· ὁ δὲ Κάτων ἐκ πολίχνης τε μικρᾶς καὶ διαίτης ἀγροίκου δοκούσης φέρων ἀφῆκεν ἑαυτὸν ὥσπερ εἰς πέλαγος ἀχανὲς τὴν ἐν Ῥώμῃ πολιτείαν, οὐκέτι Κουρίων καὶ Φαβρικίων καὶ Ἀτιλίων ἔργον οὐσαν ἡγεμόνων, οὐδ' ἀπ' ἀρότρου καὶ σκαφείου πέ- 10 νητας καὶ αὐτουργοὺς ἀναβαίνοντας ἐπὶ τὸ βῆμα προσειμένην ἄρχοντας καὶ δημαγωγούς, ἀλλὰ πρὸς γένη μεγάλα καὶ πλούτους καὶ νομᾶς καὶ σπουδαρχίας ἀποβλέπειν εἰθισμένην, καὶ δι' ὄγκον ἤδη καὶ δύναμιν ἐντρο- 15 φῶσαν τοῖς ἄρχεῖν ἀξιούσιν. Οὐκ ἦν δ' ὁμοῖον ἀντιπάλῳ χρῆσθαι Θεμιστοκλεῖ μῆτ' ἀπὸ γένους λαμπρῷ καὶ κεκτημένῳ μέτρια (πέντε γὰρ ἦ τριῶν ταλάντων οὐσίαν αὐτῷ γενέσθαι λέγουσιν ὅτι πρῶτον ἦπτετο τῆς πολιτείας) καὶ πρὸς Σκηπίωνας Ἀφρικανούς καὶ Σερούλους Γάλλβας καὶ Κοῦντίους Φλαμινίους ἀμιλλᾶσθαι περὶ 20 πρωτείων, μηδὲν ὀρηγήριον ἔχοντα πλὴν φωμῆν παρρησιαζομένην ὑπὲρ τῶν δικαίων.

II. Ἐτι δ' Ἀριστείδης μὲν ἐν Μαραθῶνι καὶ πάλιν ἐν Πλαταιαῖς δέκατος ἦν στρατηγός, Κάτων δὲ δεύτερος μὲν ὑπάτος ἠρέθη πολλῶν ἀντιμετιόντων, δεύτερος δὲ 25 τιμητῆς ἐπὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ πρώτους ἀμιλλωμένους ὑπερβαλόμενος. Καὶ μὴν Ἀριστείδης μὲν ἐν οὐδενὶ τῶν κατορθωμάτων γέγονε πρῶτος, ἀλλὰ Μιλτιάδης ἔχει τοῦ Μαραθῶνος τὸ πρῶτεον, Θεμιστοκλῆς δὲ τῆς Σαλαμίνας, ἐν δὲ Πλαταιαῖς φησὶν Ἡρόδοτος ἀνελέ- 30 σθαι καλλίστην νίκην Πανσανίαν, Ἀριστείδη δὲ καὶ τῶν δευτερείων ἀμφισβητοῦσι Σωφάναι καὶ Ἀμεινίαι καὶ Καλλίμαχοι καὶ Κυναίγειροι διαπρεπῶς ἀριστεύσαιτες

ἐν ἐκείνοις τοῖς ἀγῶσι· Κάτων δ' οὐ μόνον αὐτὸς ὑπα-
 τεύων ἐπρώτευσεν καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ κατὰ τὸν Ἰβηρικὸν
 πόλεμον, ἀλλὰ καὶ χιλιαρχῶν περὶ Θερμοπύλας ὑπατεύ-
 οντος ἐτέρου τὴν δόξαν ἔσχε τῆς νίκης, μεγάλας ἐπ' Ἀν-
 τίοχον Ῥωμαίοις ἀναπετάσας κλεισιάδας καὶ πρόσω μόνον ὀρῶντι τῷ βασιλεῖ περιστήσας κατὰ νότου τὸν πό-
 λεμον. Ἐκείνη γὰρ ἡ νίκη περιφανῶς ἔργον οὐσα Κάτω-
 νος ἐξήλασε τῆς Ἑλλάδος τὴν Ἀσίαν καὶ παρέσχεν ἐπι-
 βατὴν αὐθις Σκηπίωνι. Πολεμοῦντες μὲν οὖν ἀήττητοι
 γεγονάσιν ἀμφοτέρω, περὶ δὲ τὴν πολιτείαν Ἀριστείδης 10
 μὲν ἔπαισεν ἐξοστρακισθεὶς καὶ καταστασιασθεὶς ὑπὸ
 Θεμιστοκλέους, Κάτων δ' οἵπερ ἦσαν ἐν Ῥώμῃ δυνατώ-
 τατοι καὶ μέγιστοι, πᾶσιν, ὡς ἔπος εἶπεν, ἀντιπάλους
 χρώμενος καὶ μέχρι γήρωσ ὥσπερ ἀθλητῆς ἀγωνιζόμενος
 ἀπῴωτα διετήρησεν ἑαυτόν. Πλείστας δὲ καὶ φυγῶν δη- 15
 μουσίας δίκας καὶ διώξας πολλὰς μὲν εἶλε, πάσας δ' ἀπέ-
 φυγε, πρόβλημα τοῦ βίου καὶ δραστήριον ὄργανον ἔχων
 τὸν λόγον, ᾧ δικαιότερον ἂν τις ἢ τύχη καὶ δαίμονι τοῦ
 354 ἀνδρὸς τὸ μηδὲν παθεῖν παρ' ἀξίαν ἀνατιθείη. Μέγα
 γὰρ καὶ Ἀριστοτέλει τῷ φιλοσόφῳ τοῦτο προσεμαρτύ- 20
 ρησεν Ἀντίπατρος γράφων περὶ αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευ-
 τήν, ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ ἀνὴρ καὶ τὸ πιθανὸν εἶχεν.

III. Ὅτι μὲν δὴ τῆς πολιτικῆς ἀνθρωπος ἀρετῆς οὐ
 κτᾶται τελειότεραν ὁμολογούμενόν ἐστι· ταύτης δὲ που
 μόριον οἱ πλείστοι τὴν οικονομικὴν οὐ μικρὸν τίθενται· 25
 καὶ γὰρ ἡ πόλις οἴκων τι σύστημα καὶ κεφάλαιον οὐσα
 φάιννυται πρὸς τὰ δημόσια τοῖς ἰδίους βίοις τῶν πολιτῶν
 εὐθενούντων, ὅπου καὶ Λυκοῦργος ἐξοικίσας μὲν ἄργυ-
 ρον, ἐξοικίσας δὲ χρυσὸν τῆς Σπάρτης, νόμισμα δὲ διε-
 φθαρμένου πυρὶ σιδήρου θέμενος αὐτοῖς οικονομίας οὐκ 30
 ἀπήλλαξε τοὺς πολίτας, ἀλλὰ τὰ τρυφῶντα καὶ ὑπουλα
 καὶ φλεγμαίνοντα τοῦ πλοῦτου περιελών, ὅπως εὐπορή-

σῶσι τῶν ἀναγκαίων καὶ χρησίμων ἅπαντες, ὡς ἄλλος οὐδείς νομοθέτης προϋνόησε, τὸν ἄπορον καὶ ἀνέστιον καὶ πένητα σύνοικον ἐπὶ κοινωνία πολιτείας μᾶλλον τοῦ πλουσίου καὶ ὑπερόγκου φοβηθεῖς. Φαίνεται τοίνυν ὁ
 5 μὲν Κᾶτων οὐδέν τι φανλότερος οἴκου προστατής ἢ πόλεως γενόμενος· καὶ γὰρ αὐτὸς ἠϋξήσῃ τὸν αὐτοῦ βίον καὶ κατέστη διδάσκαλος οἰκονομίας καὶ γεωργίας ἑτέροις, πολλὰ καὶ χρήσιμα περὶ τούτων συνταξάμενος· Ἀριστείδης δὲ τῇ πενίᾳ καὶ τὴν δικαιοσύνην συνδιέβαλεν ὡς οἰ-
 10 κοφθόρον καὶ πτωχοποιὸν καὶ πᾶσι μᾶλλον ἢ τοῖς κεκτημένοις ὠφέλιμον. Καίτοι πολλὰ μὲν Ἡσίοδος πρὸς δικαιοσύνην ἅμα καὶ οἰκονομίαν παρακαλῶν ἡμᾶς εἴρηκε καὶ τὴν ἀργίαν ὡς ἀδικίας ἀρχὴν λελοιδόρηκεν, εὖ δὲ καὶ Ὀμήρῳ πεποιήται

15 ἔργον δέ μοι οὐ φίλον ἦεν
 οὐδ' οἰκωφελίη, ἣ τε τρέφει ἀγλαὰ τέκνα,
 ἀλλὰ μοι αἰεὶ νῆες ἐπήρετμοι φίλαι ἦσαν
 καὶ πόλεμοι καὶ ἄκοντες ἐϋξέστοι καὶ ὄιστοί·

ὡς τοὺς αὐτοὺς ἀμελοῦντας οἰκίας καὶ ποριζομένους ἐξ
 20 ἀδικίας. Οὐ γὰρ, ὡς τοῦλαιον οἱ ἰατροὶ φασι τοῦ σώματος εἶναι τοῖς μὲν ἐκτὸς ὠφελιμώτατον, τοῖς δ' ἐντὸς βλαβερώτατον, οὕτως ὁ δίκαιος ἑτέροις μὲν ἔστι χρήσιμος, αὐτοῦ δὲ καὶ τῶν ἰδίων ἀκηδής, ἀλλ' εἰκει ταύτη πεπηρωσθαι τῷ Ἀριστείδῃ τὸ πολιτικόν, εἶπερ, ὡς οἱ
 25 πλείστοι λέγουσιν, οὐδὲ προῖκα τοῖς θυγατρίοις οὐδὲ ταφήν αὐτῷ καταλιπέσθαι προϋνόησεν. Ὄθεν ὁ μὲν Κᾶτωνος οἶκος ἄχρι γένους τετάρτου στρατηγούς καὶ ὑπάρχους τῇ Ρώμῃ παρείχε· καὶ γὰρ υἱωνοὶ καὶ τούτων ἔτι παῖδες ἤρξαν ἀρχὰς τὰς μεγίστας· τῆς δ' Ἀριστείδου τοῦ
 30 πρωτεύσαντος Ἑλλήνων γενεᾶς ἡ πολλὴ καὶ ἄπορος πενία τοὺς μὲν εἰς ἀγυρτικὸς κατέβαλε κίνακας, τοὺς δὲ δημοσίῳ τὰς χεῖρας ἐράνω δι' ἑνδειαν ὑπέχειν ἠνάγκασεν,

οὐδενὶ δὲ λαμπρὸν οὐδὲν οὐδ' ἄξιον ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς φρονῆσαι παρέσχεν.

IV. Ἡ τοῦτο πρῶτον ἀμφιλογίαν ἔχει; πενία γὰρ αἰσχροὺς οὐδαμοῦ μὲν δι' αὐτήν, ἀλλ' ὅπου δεῖγμα ῥαθυμίας ἐστίν, ἀκρασίας, πολυτελείας, ἀλογιστίας, ἀνδρὶ δὲ 5 σῶφροσι καὶ φιλοπόνῳ καὶ δικαίῳ καὶ ἀνδρείῳ καὶ δημοσιεύοντι ταῖς ἀρεταῖς ἀπάσαις συνοῦσα μεγαλοψυχίας ἐστὶ καὶ μεγαλοφροσύνης σημεῖον. Οὐ γὰρ ἐστὶ πράττειν μεγάλα φροντίζοντα μικρῶν, οὐδὲ πολλοῖς δεομένοις βοηθεῖν πολλῶν αὐτὸν δεόμενον. Μέγα δ' εἰς πολιτείαν 10 ἐφόδιον οὐχὶ πλοῦτος, ἀλλ' αὐτάρκεια, τῷ μηθενὸς ἰδίᾳ τῶν περιττῶν δεῖσθαι πρὸς οὐδεμίαν ἀσχολίαν ἄγουσα τῶν δημοσίων. Ἀπροσδεῆς μὲν γὰρ ἀπλῶς ὁ θεός, ἀνθρώπινος δ' ἀρετῆς, ᾧ συνάγεται πρὸς τὸ ἐλάχιστον ἢ 355 χρεία, τοῦτο τελειότατον καὶ θειότατον. Ὡς γὰρ σῶμα τὸ 15 καλῶς πρὸς εὐεξίαν κεκραμένον οὐτ' ἐσθῆτος οὐτε τροφῆς δεῖται περιττῆς, οὕτω καὶ βίος καὶ οἶκος ὑγιαίνων ἀπὸ τῶν τυχόντων διοικεῖται. Δεῖ δὲ τῇ χρεῖᾳ σύμμετρον ἔχειν τὴν κτήσιν· ὡς ὃ γε πολλὰ συνάγων, ὀλίγοις δὲ χρώμενος οὐκ ἐστὶν αὐτάρκης, ἀλλ' εἴτε μὴ δεῖται, τῆς 20 παρασκευῆς ὧν οὐκ ὀρέγεται μάταιος, εἴτ' ὀρέγεται, μικρολογία κολούων τὴν ἀπόλαυσιν ἄθλιος. Αὐτοῦ γέ τοι Κάτωνος ἠδέως ἂν πυθοίμην· εἰ μὲν ἀπολαυστὸν ὁ πλοῦτός ἐστι, τί σεμνύνῃ τῷ πολλὰ κεκτημένος ἀρκεῖσθαι μετρίοις; εἰ δὲ λαμπρὸν ἐστίν, ὥσπερ ἐστίν, ἄρτω τε χρῆ- 25 σθαι τῷ προστυχόντι καὶ πίνειν οἶον ἐργάται πίνουσι καὶ θεράποντες οἶνον καὶ πορφύρας μὴ δεηθῆναι μηδὲ οἰκίας κεκοιναμένης, οὐδὲν οὐτ' Ἀριστείδης οὐτ' Ἐπαμεινώνδας οὐτε Μάνιος Κούριος οὐτε Γάτος Φαβρίκιος ἐνέλιπον τοῦ προσήκοντος, χαίρειν ἔασαντες τὴν κτήσιν ὧν 30 τὴν χρῆσιν ἀπεδοκίμαζον. Οὐ γὰρ ἦν ἀναγκαῖον ἀνθρώπῳ γογγυλίδας ἡδιστον ὄψον πεποιημένῳ καὶ δι' αὐ-

τοῦ ταύτας ἔφοντι, ματτούσης ἅμα τῆς γυναικὸς ἄλφита, τοσαῦτα περὶ ἀσσαρίου θρυλεῖν καὶ γράφειν ἀφ' ἧς ἄν τις ἐργασίας τάχιστα πλούσιος γένοιτο. Μέγα γὰρ τὸ εὐτελὲς καὶ αὐταρκες, ὅτι τῆς ἐπιθυμίας ἅμα καὶ τῆς φρον-
 5 τίδος ἀπαλλάττει τῶν περιττῶν. Διὸ καὶ τοῦτό φασιν ἐν τῇ Καλλίου δίκη τὸν Ἀριστείδην εἰπεῖν, ὡς αἰσχύνεσθαι πενίαν προσήκει τοῖς ἀκουσίως πενομένοις, τοῖς δ' ὥσπερ αὐτός, ἐκουσίως, ἐγκαλλωπίζεσθαι. Γελοῖον γὰρ οἶεσθαι ῥαθυμίας εἶναι τὴν Ἀριστείδου πενίαν, ᾧ παρὴν αἰσχρὸν
 10 εἰργασμένῳ μηδέν, ἀλλ' ἓνα σκυλεύσαντι βάρβαρον ἢ μίαν σκηνὴν καταλαβόντι πλουσίῳ γενέσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων.

V. Στρατηγίαι δὲ αἱ μὲν Κάτωνος οὐδὲν ὡς μεγάλοις πράγμασι μέγα προσέθηκαν, ἐν δὲ ταῖς Ἀριστείδου τὰ
 15 κάλλιστα καὶ λαμπρότατα καὶ πρῶτα τῶν Ἑλληνικῶν ἐργῶν ἐστίν, ὁ Μαραθῶν, ἡ Σαλαμίς, αἱ Πλαταιαί. Καὶ οὐκ ἄξιον δήπου παραβαλεῖν τῷ Ξέρξῃ τὸν Ἀντίοχον καὶ τὰ περὶ αἰρεθέντα τῶν Ἰβηρικῶν πόλεων τείχη ταῖς τοσαύταις μὲν ἐν γῆ, τοσαύταις δ' ἐν θαλάσῃ πεσούσαις μυ-
 20 ριάσιν· ἐν οἷς Ἀριστείδης ἐργῶν μὲν οὐδενὸς ἐλείπετο, δόξης δὲ καὶ στεφάνων, ὥσπερ ἀμέλει πλούτου καὶ χρημάτων, ὑφήκατο τοῖς μᾶλλον δεομένοις, ὅτι καὶ πάντων τούτων διέφερεν. Ἐγὼ δ' οὐ μέμφομαι μὲν Κάτωνος τὸ μεγαλύνειν αἶψα καὶ πρῶτον ἑαυτὸν ἀπάντων τίθεσθαι·
 25 καίτοι φησὶν ἐν τινι λόγῳ τὸ ἐπαινεῖν αὐτὸν ὥσπερ τὸ λαιδορεῖν ἄτοπον εἶναι· τελειότερος δὲ μοι δοκεῖ πρὸς ἀρετὴν τοῦ πολλάκις ἑαυτὸν ἐγκωμιάζοντος ὁ μηδ' ἐτέρων τοῦτο ποιούντων θεόμενος. Τὸ γὰρ ἀφιλότιμον οὐ μικρὸν εἰς πράγματα πολιτικὴν ἐφόδιον, καὶ τὸναντίον
 30 ἢ φιλοτιμία χαλεπὸν καὶ φθόρον γονιμώτατον, ἧς ὁ μὲν ἀπήλλακτο παντάπασιν, ὁ δὲ καὶ πάνυ πολλῆς μετείχεν. Ἀριστείδης μὲν γε Θεμιστοκλεῖ τὰ μέγιστα συμπράττων

καὶ τρόπον τινὰ τὴν στρατηγίαν αὐτοῦ δορυφορῶν ὤρθωσε τὰς Ἀθήνας, Κάτων δ' ἀντιπράττων Σχηλίαν μικροῦ μὲν ἀνέτρεψε καὶ διελυμήνατο τὴν ἐπὶ Καρχηδονίου αὐτοῦ στρατηγίαν, ἐν ἣ τὸν ἀήττητον Ἀννίβαν καθείλε, τέλος δὲ μηχανώμενος αἰεὶ τινὰς ὑποψίας καὶ διαβολὰς 5 αὐτὸν μὲν ἐξήλασε τῆς πόλεως, τὸν δ' ἀδελφὸν αἰσχίστη κλοπῆς καταδίκη περιέβαλεν.

VI. Ἦν τοίνυν πλείστοις ὁ Κάτων κεκόσμηκε καὶ καλλίστοις ἐπαίνοις αἰεὶ σωφροσύνην Ἀριστείδης μὲν ἄδικτον ὡς ἀληθῶς καὶ καθαρὰν ἐτήρησεν, αὐτοῦ δὲ τοῦ 10 Κάτωνος ὁ παρ' ἀξίαν ἅμα καὶ παρ' ὄραν γάμος οὐ μικρὰν οὐδὲ φαύλην εἰς τοῦτο διαβολὴν κατεσκέδασε. Πρεσβύτην γὰρ ἤδη τοσοῦτον ἐνηλίκω παιδί καὶ γυναικὶ νύμφη παιδὸς ἐπιγῆμαι κόρην ὑπηρέτου καὶ δημοσιεύοντος ἐπὶ μισθῷ πατρὸς οὐδαμοῦ καλόν, ἀλλ' εἴτε πρὸς 15 ἡδονὴν ταῦτ' ἐπραξεν εἴτ' ὀργῇ διὰ τὴν εταίραν ἀμνόμενος τὸν υἱόν, αἰσχύνῃν ἔχει καὶ τὸ ἔργον καὶ ἡ πρόφασις. Ὡς δ' αὐτὸς ἐχρήσατο λόγῳ κατειρωνευόμενος τὸ μειράκιον, οὐκ ἦν ἀληθῆς. Εἰ γὰρ ἐβούλετο παῖδας ἀγαθοὺς ὁμοίως τεκνώσασθαι, γάμον ἔδει λαβεῖν γενναῖον ἐξ ἀρχῆς σκεψάμενον, οὐχ ἕως μὲν ἐλάνθανεν ἀνεγγύῳ γυναικὶ καὶ κοινῇ συγκοιμώμενος ἀγαπᾶν, ἐπεὶ δ' ἐφωράθη ποιήσασθαι, πενθερὸν ὃν ῥᾶστα πείσειν, οὐχ ὧ καλλίστα κηδεύσειν ἐμελλεν.

25

ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ

30

56 I. Κλέανδρος ἦν ἐν Μαντινείᾳ γένους τε πρώτου καὶ δυναθεὶς ἐν τοῖς μάλιστα τῶν πολιτῶν, τύχη δὲ χρησά-

μενος καὶ τὴν ἑαυτοῦ φυγῶν ἦκεν εἰς Μεγάλην πόλιν
 οὐχ ἦκιστα διὰ τὸν Φιλοποίμενος πατέρα Κραῦγιν, ἄνδρα
 πάντων ἔνεκα λαμπρόν, ἰδίᾳ δὲ πρὸς ἐκείνον οἰκείως
 ἔχοντα. Ζῶντος μὲν οὖν αὐτοῦ πάντων ἐτύγγανε, τελευ-
 5 τήσαντος δὲ τὴν ἀμοιβὴν τῆς φιλοξενίας ἀποδιδούς ἔθρε-
 ψεν αὐτοῦ τὸν υἱὸν ὀρφανὸν ὄντα, καθάπερ φησὶν Ὅμη-
 ρος ὑπὸ τοῦ Φοίνικος τὸν Ἀχιλλέα τραφῆναι, γενναίαν
 τινὰ καὶ βασιλικὴν τοῦ ἦθους εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πλάσιν καὶ
 αὐξῆσιν λαμβάνοντος. Ἢδη δὲ τοῦ Φιλοποίμενος ἀντί-
 10 παιδος ὄντος Ἐκδημος καὶ Μεγαλοφάνης οἱ Μεγαλοπο-
 λῖται διεδέξαντο τὴν ἐπιμέλειαν, Ἀρκεσιλάῳ συνήθεις ἐν
 Ἀκαδημείᾳ γεγονότες καὶ φιλοσοφίαν μάλιστα τῶν καθ'
 ἑαυτοὺς ἐπὶ πολιτείαν καὶ πράξεις προαγαγόντες. Οὗ-
 τοι καὶ τὴν ἑαυτῶν πατρίδα τυραννίδος ἀπήλλαξαν, τοὺς
 15 ἀποκτενοῦντας Ἀριστόδημον κρύφα παρασκευάσαντες
 καὶ Νικοκλέα τὸν Σικυωνίων τύραννον Ἀράτῳ συνεξέ-
 βαλου, καὶ Κυρηναίοις δεηθεῖσι, τεταραγμένων τῶν κατὰ
 τὴν πόλιν καὶ νοσοῦντων, πλεύσαντες εὐνομίαν ἔδεντο
 καὶ διεκόσμησαν ἄριστα τὴν πόλιν. Αὐτοὶ γε μὴν ἐν τοῖς
 20 ἄλλοις ἔργοις καὶ τὴν Φιλοποίμενος ἐποιοῦντο παίδευ-
 σιν, ὡς κοινὸν ὄφελος τῇ Ἑλλάδι τὸν ἄνδρα τοῦτον ὑπὸ
 φιλοσοφίας ἀπεργασόμενοι. Καὶ γὰρ ὥσπερ ὀψίγονον
 ἐν γῆρα ταῖς τῶν παλαιῶν ἡγεμόνων ἐπιτεκούσα τοῦτον
 ἀρεταῖς ἡ Ἑλλὰς ἠγάπησε διαφερόντως καὶ συνῆύξησε
 25 τῇ δόξῃ τὴν δύναμιν. Ῥωμαίων δὲ τις ἐπαινῶν ἔσχατον
 αὐτὸν Ἑλλήνων προσεῖπεν, ὡς οὐδένα μέγαν μετὰ τοῦ-
 τον ἔτι τῆς Ἑλλάδος ἄνδρα γειναμένης οὐδὲ αὐτῆς ἄξιον.
 Π. Ἦν δὲ τὸ μὲν εἶδος οὐκ αἰσχρὸς, ὡς ἐνιοὶ νομίζου-
 σιν· εἰκόνα γὰρ αὐτοῦ διαμένουσιν ἐν Δελφοῖς ὀρωμέν
 80 τὴν δὲ τῆς ξένης τῆς Μεγαρικῆς ἄγνοιαν συμβῆναι λέ-
 γουσι δι' εὐκολίαν τινὰ καὶ ἀφέλειαν αὐτοῦ. Πυνθανο- 357
 μένη γὰρ ἔρχεσθαι πρὸς αὐτοὺς τὸν στρατηγὸν τῶν

Ἄχαιῶν ἐθορυβεῖτο παρασκευάζουσα δεῖπνον, οὐ παρόν-
 τος κατὰ τύχην τοῦ ἀνδρός. Ἐν τούτῳ δὲ τοῦ Φιλοποί-
 μενος εἰσελθόντος χλαμύδιον εὐτελὲς ἔχοντος οἰομένη
 τινὰ τῶν ὑπηρετῶν εἶναι καὶ πρόδρομον παρεκάλει τῆς
 διακονίας συνεφάσασθαι. Καὶ ὁ μὲν εὐθύς ἀπορρίψας ὁ
 τὴν χλαμύδα τῶν ξύλων ἔσχιζεν· ὁ δὲ ξένος ἐπεισελθὼν
 καὶ θεασάμενος „Τί τοῦτο“ ἔφη, „ὦ Φιλοποίμην;“ „Τί
 γὰρ ἄλλο“ ἔφη ὁωρίζων ἐκεῖνος „ἢ κακᾶς ὄψεως δίκας
 δίδωμι;“ Τοῦ δὲ ἄλλου σώματος τὴν φύσιν ἐπισκώπτων
 ὁ Τίτος εἶπεν „ὦ Φιλοποίμην, ὡς καλὰς χεῖρας ἔχεις 10
 καὶ σκέλη· γαστέρα δ' οὐκ ἔχεις“ ἦν γὰρ ἐκ τῶν μέσων
 στενωτέρως. Τὸ μέντοι σκῶμμα πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ
 μᾶλλον ἐλέχθη. Καὶ γὰρ ὀπλίτας ἔχων ἀγαθοὺς καὶ ἱπ-
 πεῖς χρημάτων πολλάκις οὐκ εὐπόρει. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν
 ταῖς σχολαῖς περὶ τοῦ Φιλοποίμενος λέγεται. 15

III. Τοῦ δ' ἦθους τὸ φιλότιμον οὐκ ἦν παντάπασι
 φιλονεικίας καθαρὸν οὐδ' ὀργῆς ἀπηλλαγμένον· ἀλλὰ
 καίπερ Ἐπαμεινώνδου βουλόμενος εἶναι μάλιστα ζηλω-
 τῆς, τὸ δραστήριον καὶ συνετὸν αὐτοῦ καὶ ὑπὸ χρημάτων
 ἀπαθὲς ἰσχυρῶς ἐμιμείτο, τῷ δὲ πρῶτῳ καὶ βαθεῖ καὶ φι- 20
 λανθρώπῳ παρὰ τὰς πολιτικὰς διαφορὰς ἐμμένειν οὐ
 δυνάμενος δι' ὀργὴν καὶ φιλονεικίαν μᾶλλον ἐδόκει
 στρατιωτικῆς ἢ πολιτικῆς ἀρετῆς οἰκείος εἶναι. Καὶ γὰρ
 ἐκ παίδων εὐθύς ἦν φιλοστρατιώτης, καὶ τοῖς πρὸς τοῦτο
 χρησίμοις μαθήμασιν ὑπήκουε προθύμως, ὀπλομαχεῖν 25
 καὶ ἱππεύειν. Ἐπεὶ δὲ καὶ παλαίειν εὐφυῶς ἐδόκει καὶ
 παρεκάλουν αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἄθλησιν ἐνιοὶ τῶν φίλων καὶ
 τῶν ἐπιτρόπων, ἠρώτησεν αὐτούς, μή τι πρὸς τὴν στρα-
 τιωτικὴν ἄσκησιν ὑπὸ τῆς ἀθλήσεως βλαβήσοιτο. Τῶν
 δὲ φαιμένων, ὅπερ ἦν, ἀθλητικὸν στρατιωτικὸν σῶμα καὶ 30
 βίον διαφέρειν τοῖς πᾶσι, μάλιστα δὲ δόλαιταν ἐτέραν καὶ
 ἄσκησιν εἶναι, τῶν μὲν ὕπνω τε πολλῶ καὶ πλησμοναῖς

ἐνδελεχέσι καὶ κινήσει τεταγμέναις καὶ ἡσυχίαις αὐξόντων τε καὶ διαφυλαττόντων τὴν ἕξιν ὑπὸ πάσης ῥοπῆς καὶ παρεκβάσεως τοῦ συνήθους ἀκροσφαλῆ πρὸς μεταβολὴν οὐσαν, τὰ δὲ πάσης μὲν πλάνης ἔμπειρα καὶ πάσης
 5 ἀνωμαλίας προσῆκον εἶναι, μάλιστα δὲ φέρειν ῥαδίως μὲν ἐνδειαν εἰθισμένα, ῥαδίως δὲ ἀγρυπνίαν, ἀκούσας ὁ Φιλοπολίμην οὐ μόνον αὐτὸς ἔφυγε τὸ πρᾶγμα καὶ κατεγέλασεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγῶν ὕστερον ἀτιμίαις καὶ προπηλακισμοῖς, ὅσον ἦν ἐπ' αὐτῷ, πᾶσαν ἄθλησιν ἐξέβα-
 10 λεν ὡς τὰ χρησιμώτατα τῶν σωματίων εἰς τοὺς ἀναγκαίους ἀγῶνας ἄχρηστα ποιούσαν.

IV. Ἀπαλλαγείς δὲ διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν ἐν μὲν ταῖς πολιτικαῖς στρατείαις, ὡς ἐποιοῦντο κλωπείας ἕνεκα καὶ λεηλασίας εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐμβάλλοντες, εἰθισεν αὐ-
 15 τὸν πρῶτον μὲν ἐκστρατευόντων, ὕστατον δὲ ἀπερχομένων βαδίζειν. Σχολῆς δὲ οὐσης ἢ κυνηγῶν διεπόνει τὸ σῶμα καὶ κατεσκευάζε κοῦφον ἄμα καὶ ῥωμαλέον, ἢ γεωργῶν. Ἦν γὰρ ἀγρὸς αὐτῷ καλὸς ἀπὸ σταδίων εἰκοσι τῆς πόλεως. Εἰς τοῦτον ἐβάδιξε καθ' ἡμέραν μετὰ τὸ ἄριστον
 20 ἢ μετὰ τὸ δεῖπνον καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν ἐπὶ στιβαδίου τοῦ τυχόντος ὡσπερ ἕκαστος τῶν ἐργατῶν ἀνεπαύετο. Πρωτὶ δὲ ἀναστὰς καὶ συνεφασάμενος ἔργου τοῖς ἀμπελουργοῦσιν ἢ βοηλατοῦσιν αὐθις εἰς πόλιν ἀπῆει καὶ περὶ τὰ δημόσια τοῖς φίλοις καὶ τοῖς ἄρχουσι συνησχολεῖτο. Τὰ μὲν
 25 οὖν ἐκ τῶν στρατειῶν προσιόντα κατανάλισκεν εἰς ἵππους καὶ ὄπλα καὶ λύσεις αἰχμαλώτων, τὸν δὲ οἶκον ἀπὸ τῆς γεωργίας αὐξεῖν ἐπειράτο δικαιοτάτῳ τῶν χρηματι-
 30 σμῶν, οὐδὲ τοῦτο ποιούμενος πάρεργον, ἀλλὰ καὶ πάνυ προσήκειν οἰόμενος οἰκεῖα κεκτηῆσθαι τὸν ἀλλοτριῶν ἀφε-
 30 ξόμενον. Ἠκροᾶτο δὲ λόγων καὶ συγγράμμασι φιλοσόφων ἐνετύγχανεν, οὐ πᾶσιν, ἀλλ' ἀφ' ὧν ἐδόκει πρὸς ἀρετὴν ὠφελεῖσθαι. Καὶ τῶν Ὀμηρικῶν ὅσα τὰς πρὸς

ἀνδρείαν ἐγείρειν καὶ παροξύνειν ἐνόμιζε φαντασίας, τούτοις προσεῖχε. Τῶν δ' ἄλλων ἀναγνωσμάτων μάλιστα τοῖς Εὐαγγέλου τακτικοῖς ἐνεφύετο καὶ τὰς περὶ Ἀλέξανδρον ἱστορίας κατεῖχε, τοὺς λόγους ἐπὶ τὰ πράγματα καταστρέφειν οἰόμενος, εἰ μὴ σχολῆς ἔνεκα καὶ λαλιᾶς ἀκάρπου περαίνοντο. Καὶ γὰρ τῶν τακτικῶν θεωρημάτων τὰς ἐπὶ τοῖς πινακίοις διαγραφὰς ἑῶν χαίρειν, ἐπὶ τῶν τόπων αὐτῶν ἐλάμβανεν ἔλεγχον καὶ μελέτην ἐποιεῖτο, χωρίων συγκλινίας καὶ πεδίων ἀποκοπὰς καὶ ὅσα περὶ ρεῖθροις ἢ τάφροις ἢ στενωποῖς πάθη καὶ σχήματα διασπωμένης καὶ πάλιν συστειλλομένης φάλαγγος. ἐπισκοπῶν αὐτὸς πρὸς αὐτὸν ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις καὶ τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ προβάλλων. Ἔοικε γὰρ οὗτος ὁ ἀνὴρ περαιτέρω τῆς ἀνάγκης ἐμφιλοκαλῆσαι τοῖς στρατιωτικοῖς, καὶ τὸν πόλεμον ὡς ποικιλωτάτην ὑπόθεσιν τῆς ἀρετῆς ἀσπασασθαι, καὶ ὄλως καταφρονεῖν τῶν ἀπολειπομένων ὡς ἀπράκτων.

V. Ἦδη δὲ αὐτοῦ τριάκοντα ἔτη γεγονότος Κλεομένης ὁ βασιλεὺς Λακεδαιμονίων νυκτὸς ἐξαίφνης προσπεσὼν τῇ Μεγάλῃ πόλει καὶ τὰς φυλακὰς βιασάμενος ἐντὸς παρῆλθε καὶ τὴν ἀγορὰν κατέλαβεν. Ἐκβοηθήσας δὲ Φιλοποίμην τοὺς μὲν πολεμίους οὐ κατίσχυσεν ἐξελάσαι, καίπερ ἐρρωμένως καὶ παραβόλως διαγωνισάμενος, τοὺς δὲ πολίτας τρόπον τινὰ τῆς πόλεως ἐξέκλεψε, προσμαχόμενος τοῖς ἐπιδιώκουσι καὶ τὸν Κλεομένην περισπῶν ἐφ' ἑαυτὸν, ὡς χαλεπῶς καὶ μόλις ὕστατος ἀπελθεῖν ἀποβαλὼν τὸν ἵππον καὶ τραυματίας γενόμενος. Ἐπεὶ δὲ προσέπεμψεν αὐτοῖς ὁ Κλεομένης εἰς Μεσσήνην ἀπελθεῖν τὴν τε πόλιν μετὰ τῶν χρημάτων ἀποδιδούς καὶ τὴν χώραν, ὁρῶν ὁ Φιλοποίμην τοὺς πολίτας ἀσμένως δεχομένους καὶ σπεύδοντας ἐπανελθεῖν ἐνέστη καὶ διεκάλυψε τῷ λόγῳ, διδάσκων ὡς οὐκ ἀποδίδωσι τὴν πόλιν

Κλεομένης, προσκτάται δὲ τοὺς πολίτας ἐπὶ τῷ καὶ τὴν πόλιν ἔχειν βεβαιότερον· οὐ γὰρ ἔξειν αὐτὸν ὅπως οὐκίας καὶ τείχη κενὰ φυλάξει καθήμενος, ἀλλὰ καὶ τούτων ὑπ' ἐρημίας ἐκπεσεῖσθαι. Ταῦτα λέγων τοὺς μὲν πολί-
 5 τας ἀπέτρεψε, τῷ δὲ Κλεομένει πρόφασιν παρέσχε λυμῆ-
 νασθαι καὶ καταβαλεῖν τὰ πλείστα τῆς πόλεως καὶ χρη-
 μάτων εὐπορήσαντι μεγάλων ἀπελθεῖν.

VI. Ἐπεὶ δὲ Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς βοηθῶν ἐπὶ τὸν Κλεομένην μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἐστράτευσε, καὶ τὰς περὶ
 10 Σελλασίαν ἄκρας καὶ τὰς ἐμβολὰς κατέχοντος αὐτοῦ πα-
 ρέταξε τὴν δύναμιν ἐγγύς ἐπιχειρεῖν καὶ βιάζεσθαι δια-
 νοούμενος, ἦν μὲν ἐν τοῖς ἰππεῦσι μετὰ τῶν ἑαυτοῦ πο-
 λιτῶν τεταγμένος ὁ Φιλοπολίμην, καὶ παραστάτας εἶχεν
 Ἰλλυριοὺς, οἷς τὰ λήγοντα τῆς παρατάξεως συνεπέφρακτο
 15 πολλοῖς οὔσι καὶ μαχίμοις. Εἰρητο δὲ αὐτοῖς ἐφεδρεῖ-
 ουσιν ἡσυχίαν ἔχειν, ἄχρι ἂν ἀπὸ θατέρου κέρως ὑπὸ τοῦ
 βασιλέως ἀρθῇ φοινικὶς ὑπὲρ σαρίσης διατεταμένη. Τῶν
 δὲ ἡγεμόνων τοῖς Ἰλλυριοῖς πειρωμένων ἐκβιάζεσθαι
 τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ὥσπερ προσετέ-
 20 τακτο, τὴν ἐφεδρείαν ἐν τάξει διαφυλαττόντων, Εὐκλεί-
 δας ὁ τοῦ Κλεομένου ἀδελφὸς καταμαθὼν τὸ γινόμενον
 διάσπασμα περὶ τοὺς πολεμίους ταχὺ τοὺς ἐλαφροτάτους
 τῶν ψιλῶν περιέπεμψεν, ἐξόπισθεν τοῖς Ἰλλυριοῖς ἐπι-
 πεσεῖν κελεύσας καὶ περισπᾶν ἐρήμους τῶν ἰππέων ἀπο-
 25 λελειμμένους. Γινομένων δὲ τούτων καὶ τῶν ψιλῶν τοὺς
 Ἰλλυριοὺς περισπῶντων καὶ διαταραττόντων, συνιδὼν ὁ
 Φιλοπολίμην οὐ μέγα ὄν ἐργον ἐπιθέσθαι τοῖς ψιλοῖς καὶ
 τὸν καιρὸν ὑφηγοούμενον τοῦτο, πρῶτον μὲν ἔφραξε τοῖς
 βασιλικοῖς, ὡς δὲ οὐκ ἐπειθεν, ἀλλὰ μαίνεσθαι δοκῶν
 30 κατεφρουεῖτο, οὐδέπω μεγάλης οὐδὲ ἀξιοπίστου πρὸς
 τηλικούτο στρατήγημα δόξης περὶ αὐτὸν οὔσης, αὐτὸς
 ἐμβάλλει συνεπισπασάμενος τοὺς πολίτας. Γενομένης

δὲ ταραχῆς τὸ πρῶτον, εἶτα φυγῆς καὶ φόνου πολλοῦ τῶν ψιλῶν, βουλόμενος ἔτι μᾶλλον ἐπιρρῶσαι τοὺς βασιλικούς καὶ προσμῖξαι κατὰ τάχος θορυβουμένοις τοῖς πολεμίοις τὸν μὲν ἵππον ἀφῆκεν, αὐτὸς δὲ πρὸς χωρία σκολιὰ καὶ μεστὰ θείθρων καὶ φαράγγων πεζὸς ἐν ἱππικῷ 5 θῶρακι καὶ σκευῇ βαρυτέρῃ χαλεπῶς καὶ ταλαιπώρως ἀμιλλώμενος διελαύνεται διαμπερὲς ὁμοῦ τοὺς μηρούς ἑκατέρους ἐνὶ μεσαγκύλῳ, καιρίας μὲν οὐ γενομένης, ἰσχυρᾶς δὲ τῆς πληγῆς, ὥστε τὴν αἰχμὴν ἐπὶ θάτερα διαῶσαι. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐνσχεθεὶς ὥσπερ δεσμῷ παντῆ- 10 πασιν ἀπόρως εἶχε· τὸ γὰρ ἔναμμα τῆς ἀγκύλης χαλεπὴν ἐπολεῖ τοῦ ἀκοντίσματος ἀνελκομένου διὰ τῶν τραυμάτων τὴν ἀροδοῦν· ὡς δὲ ὄκνον οἱ παρόντες ἄψασθαι καὶ τῆς μάχης ἀκμὴν ὄξειαν ἐχούσης ἐσφάδαξεν ὑπὸ θυμοῦ καὶ φιλοτιμίας πρὸς τὸν ἀγῶνα, τῇ παραβάσει καὶ τῇ 15 παραλλάξει τῶν σκελῶν διὰ μέσου κλάσας τὸ ἀκόντισμα χωρὶς ἐκέλευσεν ἐλκύσαι τῶν ἀγμάτων ἑκάτερον. Οὕτω δὲ ἀπαλλαγείς καὶ σπασάμενος τὸ ξίφος ἐχώρει διὰ τῶν προμάχων ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ὥστε πολλὴν προθυμίαν καὶ ζῆλον ἀρετῆς παρασχεῖν τοῖς ἀγωνιζομένοις. Νική- 20 σας οὖν ὁ Ἀντίγονος ἀπεπειρᾶτο τῶν Μακεδόνων, ἐρωτῶν διὰ τί, μὴ κελεύσαντος αὐτοῦ, τὸ ἱππικὸν ἐκίνησαν. Τῶν δὲ ἀπολογουμένων, ὡς παρὰ γνώμην βιασθεῖεν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν τοῖς πολεμίοις μειρακίου Μεγαλοπολιτικοῦ προεμβalόντος, γελᾶσας ὁ Ἀντίγονος „Ἐκεῖνο τοί- 25 νον τὸ μειράκιον“ εἶπεν „ἔργον ἡγεμόνος μεγάλου πεποίηκεν.“

VII. Ἐκ τούτου δόξαν ἔσχεν, ὥσπερ εἰκός, ὁ Φιλοποίμην. Καὶ τοῦ μὲν Ἀντιγόπου σπουδάσαντος, ὅπως στρατεύοιτο μετ' αὐτοῦ, καὶ διδόντος ἡγεμονίαν καὶ χρήματα, 30 παρητήσατο μάλιστα τὴν ἑαυτοῦ φύσιν καταμαθὼν πρὸς τὸ ἄρχεσθαι δυσκόλως καὶ χαλεπῶς ἔχουσαν, ἀργεῖν δὲ

καὶ σχολάζειν οὐ βουλόμενος ἀσκήσεως ἕνεκα καὶ μελέτης τῶν πολεμικῶν εἰς Κρήτην ἐπλευσεν ἐπὶ στρατείαν. Κάκει συχνὸν χρόνον ἐγγυμνασάμενος ἀνδράσι μαχίμοις καὶ ποικίλοις μεταχειρίσασθαι πόλεμον, ἔτι δὲ σώφροσι 5 καὶ κεκολασμένοις περὶ δίαιταν, ἐπανῆλθεν οὕτω λαμπρὸς εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, ὥστε εὐθύς ἵππαρχος ἀποδειχθῆναι. Παραλαβὼν δὲ τοὺς ἵππεις φαύλοις μὲν ἵππαρχοῖσι ἐκ τοῦ προστυχόντος, ὅτε συμβαίνοι στρατεία, προσχρωμένους, αὐτοὺς δὲ τὰς πολλὰς τῶν στρατειῶν ἀπο- 10 διδράσκοντας, ἑτέρους δὲ πέμποντας ἀνθ' ἑαυτῶν, δεινὴν δὲ ἀπειρίαν μετὰ ἀτολμίας πάντων οὕσαν, περιορῶντας δὲ ταῦτα τοὺς ἄρχοντας αἰεὶ διὰ τε τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς Ἀχαιοῖσι τοὺς ἵππεις δύνασθαι καὶ μάλιστα κυρίους εἶναι τιμῆς καὶ κολάσεως, οὐχ ὑπέβλεπεν οὐδὲ ἀνῆκεν, ἀλλὰ 15 καὶ τὰς πόλεις ἐπιὼν καὶ κατ' ἄνδρα τῶν νέων ἕκαστον ἐπὶ τὴν φιλοτιμίαν συνεξορμῶν, καὶ κολάζων τοὺς ἀνάγκης δεομένους, μελέταις τε καὶ πομπαῖς καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀμίλλαις χρώμενος, ὅπου πλεῖστοι θεᾶσθαι μέλλοιεν, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πᾶσι ῥώμῃ τε θαυμαστὴν καὶ προθυμίαν 20 παρέστησε καὶ, ὃ μέγιστον ἦν ἐν τοῖσι τακτικοῖσι, ἐλαφροὺς καὶ ὄξεισι πρὸς τε τὰς κατ' οὐλαμὸν ἐπιστροφὰς καὶ περισπασμοὺς καὶ τὰς καθ' ἵππον ἐπιστροφὰς καὶ κλίσεις ἀπειργάσατο, καὶ συνείθισεν ὥς ἐνὶ σώματι κινουμένῳ καθ' ὄρμην ἐκούσιον εἰοικέναι τὴν ὄλου τοῦ συστήματος 25 ἐν ταῖς μεταβολαῖσι εὐχέρειαν. Συντάσης δὲ τῆς περὶ τὸν Λάρισσον αὐτοῖσι ποταμὸν ἰσχυρᾶς μάχης πρὸς Αἰτωλοὺς καὶ Ἡλείους, ὃ τῶν Ἡλείων ἵππαρχος Δαμόφαντος ὤρμησεν ἐπὶ τὸν Φιλοποίμενα προεξελάσας. Δεξιόμενος δὲ τὴν ὄρμην ἐκεῖνος αὐτοῦ καὶ φθάσας τῷ δόρατι παῖει καὶ 30 καταβάλλει τὸν Δαμόφαντον. Εὐθύς δὲ τούτου πεσόντος ἐφυγον οἱ πολέμοι, καὶ λαμπρὸς ἦν ὁ Φιλοποίμη, ὥς οὔτε κατὰ χεῖρα τῶν νέων τινὸς οὔτε συνέσει τῶν πρε-

σβυτέρων ἀπολειπόμενος, ἀλλὰ καὶ μάχεσθαι καὶ στρατηγεῖν ἱκανώτατος.

VIII. Τὸ δὲ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν πρῶτος μὲν Ἄρατος εἰς ἀξίωμα καὶ δύναμιν ἦρεν ἐκ ταπεινοῦ καὶ διερριμμένου κατὰ πόλεις συναγαγὼν καὶ πολιτευσάμενος Ἑλληνικὴν καὶ φιλάνθρωπον πολιτείαν· ἔπειτα, ὥσπερ ἐν τοῖς ὕδασιν, ἀρξαμένων ὀλίγων ὑφίστασθαι καὶ μικρῶν σωμαίων, ἤδη τὰ ἐπιρρέοντα τοῖς πρώτοις ἐνισχόμενα καὶ περιπίπτοντα πῆξιν ἰσχυρὰν καὶ στερεότητα ποιεῖ δι' ἀλλήλων, οὕτω τῆς Ἑλλάδος ἀσθενοῦς καὶ εὐδιαλύτου φερομένης κατὰ πόλεις ἐν τῷ τότε χρόνῳ πρῶτον συστάντες οἱ Ἀχαιοὶ καὶ τῶν κύκλῳ πόλεων τὰς μὲν ἐκ τοῦ βοηθεῖν καὶ συνελευθεροῦν ἀπὸ τῶν τυράννων ὑπολαμβάνοντες, τὰς δὲ ὁμοιοῖα καὶ πολιτεία καταμιγνύοντες εἰς ἑαυτοῦς, ἐν σῶμα καὶ μίαν δύναμιν κατασκευάσαι διανοοῦντο τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλ' Ἄρατου μὲν ζῶντος ἔτι τοῖς Μακεδόνων ὄπλοις ὑπεδύοντο τὰ πολλά, θεραπεύοντες Πτολεμαῖον, εἴτ' αὐθις Ἀντίγονον καὶ Φίλιππον ἐν μέσαις ἀναστρεφομένους ταῖς Ἑλληνικαῖς πράξεσιν· ἐπεὶ δὲ Φιλοποίμην εἰς τὸ πρῶτεύειν προῆλθεν, ἤδη καθ' ἑαυτοῦς ἀξιομάχοι τοῖς ἰσχύουσι πλείστον ὄντες ἐπαύσαντο χρώμενοι προστάταις ἐπεισάκτοις. Ἄρατος μὲν γὰρ ἀργότερος εἶναι δοκῶν πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας ὁμιλία καὶ πραότητι καὶ φιλίαις βασιλικαῖς τὰ πλείστα κατειργάσατο τῶν πραγμάτων, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται, Φιλοποίμην δὲ ἀγαθὸς πολεμιστὴς ὢν καὶ διὰ τῶν ὀπλων ἐνεργός, ἔτι δ' εὐτυχῆς καὶ κατορθωτικὸς εὐθύς ἐν ταῖς πρώταις γενόμενος μάχαις, ἅμα τῇ δυνάμει τὸ φρόνημα τῶν Ἀχαιῶν ἠϋξῆσε νικᾶν ἐθισθέντων μετ' αὐτοῦ καὶ κατευτυχεῖν ἐν τοῖς πλείστοις ἀγῶσι.

IX. Πρῶτον μὲν οὖν τὰ περὶ τὰς τάξεις καὶ τοὺς ὄπλους
PLUT. VII. II.

σμούς φαύλως ἔχοντα τοῖς Ἀχαιοῖς ἐκίνησεν. Ἐχρώντο
 μὲν γὰρ θυρεοῖς μὲν εὐπετέσι διὰ λεπτότητα καὶ στενω-
 τέροις τοῦ περιστέλλειν τὰ σώματα, δόρασι δὲ μικροτέ-
 ροις πολὺ τῶν σαρισῶν· καὶ διὰ τοῦτο πλήκται καὶ μά-
 5 χμοι πόρρωθεν ἦσαν ὑπὸ κουφότητος, προσμύξαντες δὲ
 τοῖς πολεμίοις ἔλαττον εἶχον· εἶδος δὲ τάξεως καὶ σχή-
 ματος εἰς σπειραν οὐκ ἦν σύνηδες, φάλαγγι δὲ χρώμενοι
 μήτε προβολὴν ἐχούσῃ μήτε συνασπισμὸν, ὡς ἡ Μακε-
 δόνων, ῥαδίως ἔξεθλίβοντο καὶ διεσπῶντο. Ταῦτα ὁ Φι-
 10 λοποιόμην διδάξας ἐπεισεν αὐτοὺς ἀντὶ μὲν θυρεοῦ καὶ
 δόρατος ἀσπίδα λαβεῖν καὶ σάρισαν, κράνεσι δὲ καὶ θώ-
 ραξι καὶ περικνημῖσι πεφραγμένους μόνιμον καὶ βεβη-
 κυτῶν ἀντὶ δρομικῆς καὶ πελταστικῆς μάχην ἀσκεῖν. Πεί-
 σασ δὲ καθοπλίσασθαι τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πρῶτον μὲν ἐπῆρε
 15 θάρρειν ὡς ἀμάχους γεγονότας, ἔπειτα τὰς τρυφὰς αὐ-
 τῶν καὶ τὰς πολυτελείας ἄριστα μετεκόσμησεν. Ἀφελεῖν
 γὰρ οὐκ ἦν παντάπασιν ἐκ πολλοῦ νοσοῦντων τὸν κενὸν
 καὶ μάταιον ζῆλον, ἐσθῆτας ἀγαπῶντων περιττὰς στρω-
 μνάς τε βαπτομένων ἀλουργεῖς καὶ περὶ δειπνα φιλοτι- 361
 20 μουμένων καὶ τραπέξας. Ὁ δὲ ἀρξάμενος ἐκτρέπειν ἀπὸ
 τῶν οὐκ ἀναγκαίων ἐπὶ τὰ χρήσιμα καὶ καλὰ τὴν φιλο-
 κοσμίαν, ταχὺ πάντας ἐπεισε καὶ παρώρμησε τὰς καθ’
 ἡμέραν περὶ σῶμα δαπάνας κολούσαντας ἐν ταῖς στρα-
 τιωτικαῖς καὶ πολεμικαῖς παρασκευαῖς διαπρεπεῖς ὀρά-
 25 σθαι κεκοσμημένους. Ἦν οὖν ἰδεῖν τὰ μὲν ἐργαστήρια
 μεστὰ κατακοπτομένων κυλίκων καὶ Θηρικλείων, χρυ-
 σουμένων δὲ θωράκων καὶ καταργυρουμένων θυρεῶν
 καὶ χαλινῶν, τὰ δὲ στάδια πῶλων δαμαζομένων καὶ νεα-
 νίσκων ὀπλομαχούντων, ἐν δὲ ταῖς χερσὶ τῶν γυναικῶν
 30 κράνη καὶ πτερὰ βίφατις κοσμούμενα καὶ χιτῶνων ἱπι-
 κῶν καὶ στρατιωτικῶν χλαμύδων διηνηθισμένων. Ἡ δ’
 ὄψις αὕτη τὸ θάρσος αὔξουσα καὶ παρακαλοῦσα τὴν ὄφ-

μὴν ἐποιεῖ φιλοπαράβολον καὶ πρόθυμον ἐπὶ τοὺς κινδύνους. Ἡ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις θεάμασι πολυτέλεια τρυφὴν ἐπάγεται καὶ μαλακίαν ἐνδίδωσι τοῖς χρωμένοις, ὥσπερ ὑπὸ νυγμῶν καὶ γαργαλισμῶν τῆς αἰσθήσεως συνεπικλώσεως τὴν διάνοιαν, ἣ δ' εἰς τὰ τοιαῦτα ῥώννυσι 5 καὶ μεγαλύνει τὸν θυμὸν, ὥσπερ Ὅμηρος ἐποίησε τὸν Ἀχιλλεῖα τῶν καινῶν ὄπλων παρατεθέντων ἐγγὺς ὑπὸ τῆς ὄψεως οἷον ὀργῶντα καὶ φλεγόμενον πρὸς τὴν δι' αὐτῶν ἐνέργειαν. Οὕτω δὲ κοσμήσας τοὺς νέους ἐγύμναξε καὶ διεπώνει ταῖς κινήσεσι προθύμως ὑπακούοντας 10 καὶ φιλοτίμως. Καὶ γὰρ ἡ τάξις θαυμαστῶς ἠγαπᾶτο ἄθραυστόν τι λαμβάνειν πύκνωμα δοκοῦσα, καὶ τὰ ὄπλα τοῖς σώμασιν ἐγένετο χειροήθη καὶ κοῦφα, μεθ' ἡδονῆς διὰ λαμπρότητα καὶ κάλλος ἀπτομένων καὶ φοροούντων, ἐναγωνίσασθαί τε βουλομένων καὶ διακριθῆναι τάχιστα 15 πρὸς τοὺς πολεμίους.

Κ. Ἦν δὲ τότε τοῖς Ἀχαιοῖς ὁ πρὸς Μαχανίδακιν πόλεμος τὸν Λακεδαιμονίων τύραννον, ἀπὸ πολλῆς καὶ μεγάλης δυνάμεως ἐπιβουλεύοντα πᾶσι Πελοποννησίοις. Ὡς οὖν εἰς τὴν Μαντίνειαν ἐμβεβληκῶς ἀπηγγέλθη, κατὰ 20 τάχος ὁ Φιλοποίμην ἐξήγαγε τὴν στρατιάν ἐπ' αὐτόν. Ἐγγὺς δὲ τῆς πόλεως παρετάξαντο πολλοῖς μὲν ξένοις ἐκάτεροι, πάσαις δὲ ὁμοῦ τι ταῖς πολιτικαῖς δυνάμεσι. Γενομένου δὲ τοῦ ἀγῶνος ἐν χερσὶν ὁ Μαχανίδας τοῖς ξένοις τοὺς τῶν Ἀχαιῶν προτεταγμένους ἀκοντιστάς καὶ 25 Ταραντίνους τρεψάμενος ἀντὶ τοῦ χωρεῖν εὐθύς ἐπὶ τοὺς μαχομένους καὶ παραρρηγνύναι τὸ συνεστηκὸς ἐξέπεσε διώκων καὶ παρήλλαξε τὴν φάλαγγα τῶν Ἀχαιῶν ἐν τάξει μενόντων, ὁ δὲ Φιλοποίμην τηλικούτου πταίσματος ἐν ἀρχῇ γενομένου καὶ τῶν πραγμάτων ἀπολωλέναι κομιδῇ 30 καὶ διεφθάρθαι δοκούντων, τοῦτο μὲν ὅμως προσεποιεῖτο παρορᾶν καὶ μηδὲν ἠγεῖσθαι δεινόν, κατιδὼν δὲ τοὺς

πολεμίους, ὅσον ἡμάρτανον ἐν τῇ διώξει, τῆς φάλαγγος ἀπορρηγνυμένους καὶ κενὴν χώραν διδόντας, οὐκ ἀπήντησεν οὐδ' ἐνέστη φερομένοις αὐτοῖς ἐπὶ τοὺς φεύγοντας, ἀλλ' ἐάσας παρελθεῖν καὶ διάσπασμα ποιῆσαι μέγα
 5 πρὸς τοὺς ὀπίστας εὐθύς ἤγε τῶν Λακεδαιμονίων, ὄρων τὴν φάλαγγα γυμνὴν ἀπολελειμμένην καὶ κατὰ κέρας παραδραμῶν ἐνέβαλε, μήτε ἄρχοντος αὐτοῖς παρόντος μήτε μάχεσθαι προσδεχομένοις· νικᾶν γὰρ ἠγοῦντο καὶ κρατεῖν παντάπασιν διώκοντα τὸν Μαχανίδα ὄρωντες. Ὡσαύ-
 10 μενος δὲ τούτους φόνος πολλῶ (λέγονται γὰρ ὑπὲρ τοὺς τετρακισχιλίους ἀποθανεῖν) ὤρμησεν ἐπὶ τὸν Μαχανίδα ἐκ τῆς διώξεως ἀναστρέφοντα μετὰ τῶν ξένων. Τάφρου 36 δὲ μεγάλης καὶ βαθείας ἐν μέσῳ διειργούσης παρεξήλυνον ἀλλήλοις ἐκατέρωθεν, ὁ μὲν διαβῆναι καὶ φυγεῖν, ὁ
 15 δὲ τοῦτο κωλύσαι βουλόμενος. Ἦν δὲ ὄψις οὐχ ὡς στρατηγῶν μαχομένων, ἀλλ' ὥσπερ θηρίῳ πρὸς ἀλκὴν ὑπ' ἀνάγκης τρεπομένῳ δεινοῦ κυνηγέτου τοῦ Φιλοποίμενος συνεστῶτος. Ἐνθα ὁ μὲν ἵππος τοῦ τυράννου ῥωμαλέος ὢν καὶ θυμοειδὴς καὶ τοῖς μύσῳσιν αἰμαχθεὶς ἐκατέρωθεν
 20 ἐπετόλμησε τῇ διαβάσει, καὶ προσβαλὼν τῇ τάφρῳ τὸ στήθος ἐβιάζετο τοῖς προσθίοις πέραν ἐρείσασθαι σκέλεσιν. Ἐν δὲ τούτῳ Σιμίλας καὶ Πολύαινος, οἵπερ αἰεὶ τῷ Φιλοποίμενι παρήσαν μαχομένῳ καὶ συνήσπιζον, ὁμοῦ προσήλυννον ἀμφοτέροι τὰς αἰχμὰς κλίναντες ἐναντίας.
 25 Φθάνει δὲ αὐτοὺς ὁ Φιλοποίμην ἀπαντήσας τῷ Μαχανίδα, καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ μετεωρίζοντα τὴν κεφαλὴν πρὸ τοῦ σώματος ὄρων μικρὸν ἐνέκλινε τὸν ἴδιον, καὶ διαλαβὼν τὸ ξυστόν ἐκ χειρὸς ὦθει καὶ περιτρέπει τον ἄνδρα συνεπερείσας. Τοῦτο ἔχων τὸ σχῆμα χαλκοῦς ἐν
 30 Δελφοῖς ἔστηκεν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν θαυμασάντων μάλιστα καὶ τὴν πράξιν αὐτοῦ καὶ τὴν στρατηγίαν ἐκείνην.

XI. Λέγεται δὲ τῆς τῶν Νεμείων πανηγυρεως συν-

εστώσης στρατηγούντα τὸν Φιλοποίμενα τὸ δεύτερον καὶ
 νενικηκότα μὲν οὐ πάλαι τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην, τότε
 δὲ σχολὴν ἄγοντα διὰ τὴν ἑορτήν, πρῶτον μὲν ἐπιδειξάι
 τοῖς Ἑλλήσι κεκοσμημένην τὴν φάλαγγα καὶ κινουμένην,
 ὥσπερ εἰδιστο, τοὺς τακτικούς θυθμοὺς μετὰ τάχους καὶ 5
 ῥώμης· ἔπειτα κιθαρωδῶν ἀγωνιζομένων εἰς τὸ θέα-
 τρον παρελθεῖν ἔχοντα τοὺς νεανίσκους ἐν ταῖς στρα-
 τιωτικαῖς χλαμύσι καὶ τοῖς φοινικοῖς ὑποδύταις, ἀκμά-
 ζοντάς τε τοῖς σώμασιν ἅπαντας καὶ ταῖς ἡλικίαις πα-
 ραλλήλους, αἰδῶ δὲ πολλὴν πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ φρό- 10
 νημα νεανικὸν ὑποφαίνοντας ἐκ πολλῶν καὶ καλῶν
 ἀγώνων· ἄρτι δ' αὐτῶν εἰσεληλυθότων κατὰ τύχην Πυ-
 λάδην τὸν κιθαρωδὸν ἄδοντα τοὺς Τιμοθέου Πέρσας
 ἐνάρξασθαι

Κλεινὸν ἐλευθερίας τεύχων μέγαν Ἑλλάδι κόσμον· 15
 ἅμα δὲ τῇ λαμπρότητι τῆς φωνῆς τοῦ περὶ τὴν ποιήσιν
 ὄγκου συμπρέφαντος ἐπίβλεψιν γενέσθαι τοῦ θεάτρου
 πανταχόθεν εἰς τὸν Φιλοποίμενα καὶ κρότον μετὰ χαρᾶς,
 τῶν Ἑλλήνων τὸ παλαιὸν ἀξίωμα ταῖς ἐλπίσιν ἀναλαμ-
 βανόντων καὶ τοῦ τότε φρονήματος ἔγγιστα τῷ θαρρεῖν 20
 γενομένων.

XII. Παρὰ δὲ τὰς μάχας καὶ τοὺς κινδύνους, ὥσπερ
 οἱ πᾶλοι τοὺς συνήθεις ἐπιβάτας ποθοῦντες, εἴαν ἄλλον
 φέρωσι, πτύρονται καὶ ξενοπαθοῦσιν, οὕτως ἡ δύναμις
 τῶν Ἀχαιῶν ἐτέρου στρατηγούντος ἠθύμει καὶ πρὸς 25
 ἐκείνον ἐπάπταινε καὶ μόνον ὀφθέντος εὐθύς ὀρθὴ καὶ
 δραστήριος ἦν διὰ τὸ θαρρεῖν, ἅτε δὴ καὶ τοὺς ἐναντίους
 αἰσθανόμενοι πρὸς ἓνα τοῦτον τῶν στρατηγῶν ἀντιβλέ-
 πειν οὐ δυναμένους, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τοῦ-
 νομα δεδοικότας, ὡς ἦν φανερόν ἐξ ὧν ἐπρασσον. Φί- 30
 λιππος μὲν γὰρ ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς οἰόμενος, ἂν
 ἐκποδῶν ὁ Φιλοποίμην γένηται, πάλιν ὑποπτῆξειν αὐτῷ

τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐπεμψεν εἰς Ἄργος κρύφα τοὺς ἀναιρή-
 στοντας αὐτόν· ἐπιγνωσθείσης δὲ τῆς ἐπιβουλῆς παντά-
 πασιν ἐξεμισήθη καὶ διεβλήθη πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Βοιω-
 τοὶ δὲ πολιορκοῦντες Μέγαρα καὶ λήψεσθαι ταχέως ἐπί-
 5 ζοντες, ἐξαίφνης λόγου προσπεσόντος αὐτοῖς, ὃς οὐκ ἦν
 ἀληθής, Φιλοποίμενα βοηθοῦντα τοῖς πολιορκουμένοις
 ἐγγὺς εἶναι, τὰς κλίμακας ἀφέντες ἤδη προσερχηρισμένας
 τοῖς τεύχεσιν ᾤχοντο φεύγοντες. Νάβιδος δὲ τοῦ μετὰ
 Μαχανίδαυ τυραννοῦντος Λακεδαιμονίων Μεσσήνην
 10 ἄφνω καταλαβόντος, ἐτύγχανε μὲν ἰδιώτης ὢν τότε ὁ Φι-
 λοποίμην καὶ δυνάμεως οὐδεμιᾶς κύριος, ἐπεὶ δὲ τὸν 363
 στρατηγοῦντα τῶν Ἀχαιῶν Λύσιππον οὐκ ἐπειθε βοη-
 θεῖν τοῖς Μεσσηνίοις, ἀπολωλέναι κομιδῇ φάσκοντα τὴν
 πόλιν ἔνδον γεγονότων τῶν πολεμίων, αὐτὸς ἐβοήθει
 15 τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας ἀναλαβὼν οὔτε νόμον οὔτε χειρο-
 τονίαν περιμείναντας, ἀλλ' ὡς διὰ παντὸς ἄρχοντι τῷ
 κρείττονι κατὰ φύσιν ἐπομένους. Ἦδη δ' αὐτοῦ πλησίον
 ὄντος ἀκούσας ὁ Νάβις οὐχ ὑπέστη, καίπερ ἐν τῇ πόλει
 στρατοπεδεύων, ἀλλ' ὑπεκδύς διὰ πυλῶν ἐτέρων κατὰ
 20 τάχος ἀπήγαγε τὴν δύναμιν εὐτυχίᾳ χρήσασθαι δοκῶν,
 εἰ διαφύγοι· καὶ διέφυγε, Μεσσήνη δ' ἠλευθέρωτο.

XIII. Ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τοῦ Φιλοποίμενος· ἢ δ'
 εἰς Κρήτην αὐθις ἀποδημία Γορτυνίων δεηθέντων, ὡς
 χρήσαιντο πολεμούμενοι στρατηγῷ, διαβολὴν ἔσχεν, ὅτι
 25 τῆς πατρίδος αὐτοῦ πολεμουμένης ὑπὸ Νάβιδος ἀπὴν
 φυγομαχῶν ἢ φιλοτιμούμενος ἀκαίρως πρὸς ἕτερον.
 Καίτοι συντόμως οὕτως ἐπολεμήθησαν Μεγαλοπολίται
 κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ὥστε τοῖς μὲν τεύχεσιν ἐνοι-
 κεῖν, σπεῖρειν δὲ τοὺς στενωποὺς περικεκομμένους τῆς
 30 χώρας καὶ τῶν πολεμίων σχεδὸν ἐν ταῖς πύλαις στρατο-
 πεδεύοντων· ὁ δὲ Κρησὶ πολεμῶν τηνικαῦτα καὶ στρα-
 τηγῶν διαπόντιος ἐγκλήματα παρεῖχε καθ' ἑαυτοῦ τοῖς

ἐχθροῖς, ὡς ἀποδιδράσκων τὸν οἶκοι πόλεμον. Ἦσαν δὲ
 τινες οἱ λέγοντες, ἐτέρους τῶν Ἀχαιῶν ἠρημένων ἄρχον-
 τας, ἰδιώτην ὄντα τὸν Φιλοποίμενα χρῆσαι τὴν ἑαυτοῦ
 σχολὴν ἐφ' ἡγεμονία δεηθεῖσι τοῖς Γορτυνίοις. Ἦν γὰρ
 ἀλλότριος σχολῆς, καθάπερ ἄλλο τι κτῆμα τὴν στρατηγι- 5
 κὴν καὶ πολεμικὴν ἀρετὴν ἔχειν διὰ παντὸς ἐν χρῆσει
 καὶ τριβῇ βουλόμενος, ὡς καὶ τῷ περὶ Πτολεμαίου ποτὲ
 φηθέντι τοῦ βασιλέως ἀπεδήλωσεν. Ἐκείνον γὰρ ἐγκωμια-
 ζόντων τινῶν, ὡς εὐ μὲν ἐξασκοῦντα τὸ στράτευμα καθ'
 ἡμέραν, εὐ δὲ γυμνάζοντα καὶ φιλοπόνως διὰ τῶν ὄπλων 10
 τὸ σῶμα „Καὶ τίς ἂν“ ἔφη „βασιλέα θαυμάσειεν ἐν τού-
 τῳ τῆς ἡλικίας μὴ ἐπιδεικνύμενον, ἀλλὰ μελετῶντα;“
 Χαλεπῶς δ' οὖν οἱ Μεγαλοπολίται φέροντες ἐπὶ τούτῳ
 καὶ προδεδόσθαι νομίζοντες ἐπεχείρησαν ἀποξενοῦν αὐ-
 τόν· οἱ δ' Ἀχαιοὶ διεκώλυσαν Ἀρίσταινον πέμψαντες εἰς 15
 Μεγάλην πόλιν στρατηγόν, ὃς κάπερ ὧν διάφορος τῷ
 Φιλοποίμενι περὶ τὴν πολιτείαν, οὐκ εἶασε τελεσθῆναι
 τὴν καταδίκην. Ἐκ δὲ τούτου παρορῶμενος ὑπὸ τῶν πο-
 λιτῶν ὁ Φιλοποίμην ἀπέστησε πολλὰς τῶν περιοικίδων
 κωμῶν, λέγειν διδάξας, ὡς οὐ συνετέλουν οὐδὲ ἦσαν ἐξ 20
 ἀρχῆς ἐκείνων, καὶ λεγούσαις ταῦτα φανερῶς συνηγαγί-
 σατο καὶ συγκατεστασίασε τὴν πόλιν ἐπὶ τῶν Ἀχαιῶν.
 Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον. Ἐν δὲ τῇ Κρήτῃ συνεπολέμει
 τοῖς Γορτυνίοις, οὐχ ὡς Πελοποννήσιος ἀνὴρ καὶ Ἀρκὰς
 ἀπλοῦν τινα καὶ γενναῖον πόλεμον, ἀλλὰ τὸ Κρητικὸν 25
 ἦθος ἐνδύς καὶ τοῖς ἐκείνων σοφίσμασι καὶ δόλοις κλω-
 πείαις τε καὶ λοχισμοῖς χρώμενος ἐπ' αὐτοὺς ταχὺ παῖδας
 ἀπέδειξεν ἀνόητα καὶ κενὰ πρὸς ἐμπειρίαν ἀληθινὴν
 πανουργοῦντας.

XIV. Ἐπὶ τούτοις δὲ θαυμασθεῖς καὶ λαμπρὸς παρὰ 30
 τῶν ἐκεῖ πράξεων ἀνακομισθεῖς εἰς Πελοπόννησον εὗρε
 τὸν μὲν Φίλιππον ὑπὸ τοῦ Τίτου καταπεπολεμημένον,

τὸν δὲ Νάβιν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων πολε-
 μούμενον. Ἐφ' ὃν εὐθύς αἰρεθεὶς ἄρχων καὶ ναυμαχία
 παραβαλόμενος τὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου καθεῖν ἔδοξε,
 πολὺ τῆς περὶ αὐτὸν ἀρετῆς καὶ δόξης ἐν τῇ θαλάσῃ
 5 κάκιον ἀγωνισάμενος. Πλὴν Ἐπαμεινώνδαν μὲν ἔνιοι
 λέγουσιν ὀκνοῦντα γεῦσαι τῶν κατὰ θάλασσαν ὠφελειῶν
 τοὺς πολίτας, ὅπως αὐτῷ μὴ λάθωσιν ἀντὶ μονίμων ὀπλι- 364
 τῶν, κατὰ Πλάτωνα, ναῦται γενόμενοι καὶ διαφθαρέν-
 τες, ἄπρακτον ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ τῶν νήσων ἀπελθεῖν
 10 ἔκουσίως· Φιλοποίμην δὲ τὴν ἐν τοῖς κέξοις ἐπιστήμην
 καὶ διὰ θαλάττης ἀρκέσειν αὐτῷ πρὸς τὸ καλῶς ἀγωνί-
 σασθαι πεπεισμένος, ἔγνω τὴν ἄσκησιν ἡλικὸν μέρος ἐστὶ
 τῆς ἀρετῆς καὶ πόσῃν ἐπὶ πάντα τοῖς ἐθισθεῖσι δύναμιν
 προστίθῃσιν. Οὐ γὰρ μόνον ἐν τῇ ναυμαχίᾳ διὰ τὴν
 15 ἀπειρίαν ἔλαττον ἔσχευ, ἀλλὰ καὶ ναῦν τινα, παλαιὰν μὲν,
 ἐνδοξὸν δὲ, δι' ἐτῶν τεσσαράκοντα κατασκάσας ἐπλήρω-
 σεν, ὥστε μὴ στεγούσης κινδυνεῦσαι τοὺς πλέοντας.
 Πρὸς ταῦτα γινώσκων καταφρονοῦντας αὐτοῦ τοὺς πο-
 λεμίους ὡς παντάπασι πεφευγότες ἐκ τῆς θαλάττης, καὶ
 20 πολιορκοῦντας ὑπερηφάνως τὸ Γύθειον, εὐθύς ἐπέπλευ-
 σεν αὐτοῖς οὐ προσδοκῶσιν, ἀλλ' ἐκλελυμένοις διὰ τὴν
 νίκην. Καὶ νυκτὸς ἐκβιβάσας τοὺς στρατιώτας καὶ προσ-
 αγαγὼν πῦρ ἐνήκε ταῖς σκηναῖς καὶ τὸ στρατόπεδον κα-
 τέκαυσε καὶ πολλοὺς διέφθειρεν. Ὀλίγαις δ' ὕστερον
 25 ἡμέραις καθ' ὁδὸν ἐν δυσχωραῖς τισὶν ἄφνω τοῦ Νάβι-
 δος ἐπιφανέντος αὐτῷ καὶ φοβήσαντος τοὺς Ἀχαιοὺς
 ἀνέλπιστον ἠγρουμένους τὴν σωτηρίαν ἐκ τόπων χαλε-
 πῶν καὶ γεγονότων ὑποχειρίων τοῖς πολεμίοις, ὀλίγον
 -
 30 σιν ἐπέδειξε τὴν τακτικὴν τῶν ἄκρων τῆς πολεμικῆς
 τέχνην οὖσαν. Οὕτω μικρὰ κινήσας τὴν ἑαυτοῦ φάλαγγα
 καὶ πρὸς τὰ παρόντα μεθαρμόσας ἀθορύβως καὶ φασδίως

διακρούσατο τὴν ἀπορίαν, καὶ προσβαλὼν τοῖς πολεμίοις τροπὴν ἰσχυρὰν ἐποίησεν. Ἐπεὶ δὲ οὐ πρὸς τὴν πόλιν ἐώρα φεύγοντας, ἀλλὰ τῆς χώρας ἄλλον ἄλλη διασπείρομενον (ὕλῳδης δὲ καὶ περιβουνος ἦν πᾶσα καὶ δύσιππος ὑπὸ ρεῖθρων καὶ φαράγγων), τὴν μὲν δίωξιν ἐπέσχε καὶ 5 κατεστρατοπέδευσεν ἐτι φωτὸς ὄντος· τεκμαιρόμενος δὲ τοὺς πολεμίους ἐκ τῆς φυγῆς καθ' ἓνα καὶ δύο πρὸς τὴν πόλιν ὑπάξειν σκοταίους, ἔλλοχίζει τοῖς περὶ τὸ ἄστυ ρεῖθροις καὶ λόφοις πολλοὺς ἔχοντας ἐγχειρίδια τῶν Ἀχαιῶν. Ἐνταῦθα πλείστους ἀποθανεῖν συνέβη τῶν τοῦ Νάβι-10 δος· ἄτε γὰρ οὐκ ἀθρόαν ποιούμενοι τὴν ἀναχώρησιν, ἀλλ' ὡς ἐκάστοις αἰ φυγαὶ συνετύγχανον, ὥσπερ ὄρνιθες ἠλίσκοντο περὶ τὴν πόλιν εἰς τὰς τῶν πολεμίων χεῖρας καταίροντες.

XV. Ἐπὶ τούτοις ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος ἐκπρε-15 πῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν τοῖς θεάτροις φιλότιμον ὄντα τὸν Τίτον ἡσυχῇ παρελύπει. Καὶ γὰρ ὡς Ῥωμαίων ὕπατος ἀνδρὸς Ἀρκάδος ἠξίου θαυμάζεσθαι μᾶλλον ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, καὶ ταῖς εὐεργεσίαις ὑπερβάλλειν οὐ παρὰ μικρὸν ἠγέιτο, δι' ἐνὸς κηρύγματος ἐλευθερώσας τὴν Ἑλ-20 λάδα, ὅση Φιλίππῳ καὶ Μακεδόσιν ἐδούλευσεν. Ἐκ δὲ τούτου καταλύεται μὲν ὁ Τίτος τῷ Νάβιδι τὸν πόλεμον, ἀποθνήσκει δὲ ὁ Νάβις ὑπὸ Αἰτωλῶν δολοφονηθεῖς. Τεταραγμένης δὲ τῆς Σπάρτης ὁ Φιλοποίμην ἀρπάσας τὸν καιρὸν ἐπιπίπτει μετὰ δυνάμεως, καὶ τῶν μὲν ἀκόν-25 των, τοὺς δὲ συμπίσας προσηγάγετο καὶ μετεκόμισεν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς τὴν πόλιν. Οὗ γενομένου θαυμαστῶς μὲν εὐδοκίμησε παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς, προσκτησάμενος αὐτοῖς ἀξίωμα πόλεως τηλικαύτης καὶ δύναμιν (οὐ γὰρ ἦν μικρὸν Ἀχαιῶν μέρος γενέσθαι τὴν Σπάρτην), ἀνέλαβε δὲ 30 καὶ Λακεδαιμονίων τοὺς ἀρίστους, φύλακα τῆς ἐλευθερίας ἐκείνον ἐλπίσαντας ἔξειν. Διὸ καὶ τὴν Νάβιδος οἰ-

κίαν καὶ οὐσίαν ἐξαργυρισθεῖσαν καὶ γενομένην εἰκοσι
καὶ ἑκατὸν ταλάντων ἐψηφίσαντο δωρεὰν αὐτῷ δοῦναι,
προσβείαν ὑπὲρ τούτων κέμψαντες. Ἐνθα δὴ καὶ διε-
φάνη καθαρῶς ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ οὐ δοκῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ
5 ὦν ἄριστος. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδεὶς ἐβούλετο τῶν Σπαρ- 365
τιατῶν ἀνδρὶ τοιούτῳ διαλέγεσθαι περὶ δωροδοκίας,
ἀλλὰ δεδοικότες καὶ ἀναδυόμενοι προεβάλλοντο τὸν ξέ-
νον αὐτοῦ Τιμόλαον. Ἐπειτα δὲ αὐτὸς ὁ Τιμόλαος, ὡς
ἦλθεν εἰς Μεγάλην πόλιν, ἐστιαθεὶς παρὰ τῷ Φιλοποί-
10 μενι καὶ τὴν σεμνότητα τῆς ὀμίλλας αὐτοῦ καὶ τὴν ἀφέ-
λειαν τῆς διαίτης καὶ τὸ ἦθος ἐγγύθεν οὐδαμῇ προσιτὸν
οὐδὲ εὐάλωτον ὑπὸ χρημάτων κατανοήσας, ἀπεσιώπησε
περὶ τῆς δωρεᾶς, ἑτέραν δὲ τινα πρόφασιν τῆς πρὸς αὐ-
τὸν ὁδοῦ ποιησάμενος ᾤχετο ἀπιών. Καὶ πάλιν ἐκ δευ-
15 τέρου πεμφθεὶς ταῦτόν ἐπαθε. Τρίτῃ δὲ ὁδῷ μόλις ἐν-
τυχὼν ἐδήλωσε τὴν προθυμίαν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Φιλο-
ποίμην ἠδέως ἀκούσας ἤκεν αὐτὸς εἰς Λακεδαιμόνα, καὶ
συνεβούλευσεν αὐτοῖς μὴ τοὺς φίλους καὶ ἀγαθοὺς δε-
κάξειν, ὧν προῖκα τῆς ἀρετῆς ἔξεστιν ἀπολαύειν, ἀλλὰ
20 τοὺς πονηροὺς καὶ τὴν πόλιν ἐν τῷ συνεδρίῳ καταστα-
σιάζοντας ἀνείσθαι καὶ διαφθεῖρειν, ἵνα τῷ λαβῆν ἐπι-
στομισθέντες ἦττον ἐνοχλοῖεν αὐτοῖς· βέλτιον γὰρ εἶναι
τῶν ἐχθρῶν παραιεῖσθαι τὴν παρρησίαν ἢ τῶν φίλων.
Οὕτως μὲν ἦν πρὸς χρήματα λαμπρὸς.

25 XVI. Ἐπεὶ δὲ πάλιν τοὺς Λακεδαιμονίους νεωτερί-
ζειν ἀκούσας ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν Διοφάνης ἐβού-
λετο κολάζειν, οἱ δὲ εἰς πόλεμον καθιστάμενοι διατάρασ-
σον τὴν Πελοπόννησον, ἐπειρᾶτο πραῦνειν καὶ κατα-
παύειν τὸν Διοφάνη τῆς ὀργῆς ὁ Φιλοποίμην, διδάσκων
30 τὸν καιρὸν, ὡς Ἀντιόχου τοῦ βασιλέως καὶ Ῥωμαίων ἐν
τῇ Ἑλλάδι τηλικούτοις αἰωρουμένων στρατοπέδοις ἐκεῖσε
χρῆ τὸν ἄρχοντα τὴν γνώμην ἔχειν, τὰ δὲ οἴκελα μὴ κι-

νεῦν, ἀλλὰ καὶ παριδεῖν τι καὶ παρακοῦσαι τῶν ἁμαρτανομένων. Οὐ προσέχοντος δὲ τοῦ Διοφάνους, ἀλλ' εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐμβαλόντος ἅμα τῷ Τίτῳ καὶ βαδιζόντων εὐθύς ἐπὶ τὴν πόλιν, ἀγανακτήσας ὁ Φιλοποίμην-ἔργον οὐ νόμιμον οὐδ' ἀπηκριβωμένον ἐκ τῶν δικαίων, ἀλλὰ 5 μέγα καὶ μεγάλῳ φρονήματι τολμήσας, εἰς τὴν Λακεδαιμόνα παρῆλθε καὶ τὸν τε στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὸν ὑπατοῦ τῶν Ῥωμαίων ἰδιώτης ὧν ἀπέκλεισε, τὰς δ' ἐν τῇ πόλει ταραχὰς ἔπαυσε καὶ κατέστησε τοὺς Λακεδαιμόνιους πάλιν εἰς τὸ κοινόν, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἦσαν. Χρόνῳ 10 δὲ ὕστερον ἐγκαλέσας τι τοῖς Λακεδαιμονίοις στρατηγῶν ὁ Φιλοποίμην τὰς μὲν φυγὰς κατήγαγεν εἰς τὴν πόλιν, ὀγδοήκοντα δὲ Σπαρτιάτας ἀπέκτεινεν, ὡς Πολύβιός φησιν, ὡς δὲ Ἀριστοκράτης, πεντήκοντα καὶ τριακοσίους. Τὰ δὲ τεῖχη καθείλε, χώραν δὲ πολλὴν ἀποτεμύμε- 15 νος προσένειμε τοῖς Μεγαλοπολίταις, ὅσοι δὲ ἦσαν ὑπὸ τῶν τυράννων ἀποδεδειγμένοι πολῖται τῆς Σπάρτης, μετῴκιζεν ἅπαντας ἀπάγων εἰς Ἀχαΐαν πλὴν τρισχιλίων· τούτους δὲ ἀπειθοῦντας καὶ μὴ βουλομένους ἀπελθεῖν ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος ἐπώλησεν, εἶδ' οἶον ἐφυβρίζων ἀπὸ 20 τῶν χρημάτων τούτων ἐν Μεγάλῃ πόλει στοᾶν ἄκοδομησεν. Ἐμπιπλάμενος δὲ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ παρ' ἀξίαν πεπραχόσιν ἐπεμβαίνων τὸ περὶ τὴν πολιτείαν ἔργον ὀμώτατον ἐξειργάσατο καὶ παρανομώτατον. Ἄνεϊλε γὰρ καὶ διέφθειρε τὴν Λυκούργειον ἀγωγὴν ἀναγκάσας 25 τοὺς παῖδας αὐτῶν καὶ τοὺς ἐφήβους τὴν Ἀχαικὴν ἀντὶ τῆς πατρίου παιδείαν μεταβαλεῖν ὡς οὐδέποτε μικρὸν ἐν τοῖς Λυκούργου νόμοις φρονήσοντας. Τότε μὲν οὖν ὑπὸ συμφορῶν μεγάλων ὥσπερ νεῦρα τῆς πόλεως ἐκτεμεῖν τῷ Φιλοποίμηνι παρασχόντες ἐγένοντο χειροῆθεις καὶ 30 ταπεινοί, χρόνῳ δ' ὕστερον αἰτησάμενοι παρὰ Ῥωμαίων τὴν μὲν Ἀχαικὴν ἐφυγον πολιτείαν, ἀνέλαβον δὲ καὶ κα-

τεστήσαντο τὴν πάτριον ὡς ἦν ἀνυστὸν ἐκ κακῶν καὶ φθορᾶς τηλικαύτης.

XVII. Ἐπεὶ δὲ Ῥωμαίοις ὁ πρὸς Ἀντίοχον ἐν τῇ Ἑλ- 366
λάδι συνέστη πόλεμος, ἦν μὲν ἰδιώτης ὁ Φιλοπολίμην, ὄρφῶν
5 δὲ τὸν Ἀντίοχον αὐτὸν ἐν Χαλκίδι καθήμενον περὶ γά-
μους καὶ παρθένων ἔρωτας οὐ καθ' ὥραν σχολάζοντα,
τοὺς δὲ Σύρους ἐν ἀταξία πολλῇ καὶ χωρὶς ἡγεμόνων ἐν
ταῖς πόλεσι πλαζομένους καὶ τρυφῶντας, ἤχθητο μὴ στρα-
τηγῶν τότε τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ῥωμαίοις ἔλεγε φθονεῖν τῆς
10 νίκης. „Ἐγὼ γὰρ ἂν“ ἔφη „στρατηγῶν ἐν τοῖς καπη-
λείοις κατέκοψα τούτους πάντας.“ Ἐπεὶ δὲ νικήσαντες οἱ
Ῥωμαῖοι τὸν Ἀντίοχον ἐνεφύοντο τοῖς Ἑλληνικοῖς μάλ-
λον ἤδη, καὶ περιεβάλλοντο τῇ δυνάμει τοὺς Ἀχαιοὺς
ὑποκατακλινομένων αὐτοῖς τῶν δημαγωγῶν, ἣ δ' ἰσχὺς
15 ἐπὶ πάντα πολλῇ μετὰ τοῦ δαίμονος ἐχώρει καὶ τὸ τέλος
ἔγγυς ἦν, εἰς ὃ τὴν τύχην ἔδει περιφερομένην ἐξικέσθαι,
καθάπερ ἀγαθὸς κυβερνήτης πρὸς κῦμα διερειδόμενος
ὁ Φιλοπολίμην τὰ μὲν ἐνδιδόναι καὶ παρῆκειν ἠναγκάζετο
τοῖς καιροῖς, περὶ δὲ τῶν πλείστων διαφερόμενος τοὺς
20 τῷ λέγειν καὶ πράττειν ἰσχύοντας ἀντισπᾶν ἐπειράτο
πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ἀρισταίνου δὲ τοῦ Μεγαλοπολί-
του δυναμένου μὲν ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς μέγιστον, τοὺς δὲ
Ῥωμαίους ἀεὶ θεραπεύοντος καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς μὴ οἰο-
μένου δεῖν ἐναντιοῦσθαι μηδὲ ἀχαριστεῖν ἐκείνοις, ἐν τῷ
25 συνεδρίῳ λέγεται τὸν Φιλοπολίμην σιωπᾶν ἀκούοντα καὶ
βαρέως φέρειν, τέλος δὲ ὑπ' ὀργῆς δυσανασχετοῦντα
πρὸς τὸν Ἀρισταίνου εἶπεν. „ὦ ἄνθρωπε, τί σπεύδεις
τὴν πεπρωμένην τῆς Ἑλλάδος ἐπιδεῖν;“ Μανίου δὲ τοῦ
Ῥωμαίων ὑπάτου νενικηκότος μὲν Ἀντίοχον, αἰτουμένου
30 δὲ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐάσῃ τοὺς Λακεδαιμονίων
φυγάδας κατελθεῖν, καὶ Τίτου ταῦτό τῷ Μανίῳ περὶ τῶν
φυγάδων ἀξιοῦντος, διεκώλυσεν ὁ Φιλοπολίμην οὐ τοῖς

φυγάσι πολεμῶν, ἀλλὰ βουλόμενος δι' αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ μὴ Τίτου μηδὲ Ῥωμαίων χάριτι τοῦτο πράχθῃναι· καὶ στρατηγῶν εἰς τοῦπιόν αὐτὸς κατήγαγε τοὺς φυγάδας. Οὕτως εἶχε τι πρὸς τὰς ἐξουσίας ὑπὸ φρονήματος δύσερι καὶ φιλόνεικον. 5

XVIII. Ἦδη δὲ γεγονὼς ἔτος ἑβδομηκοστὸν, ὄγδοον δὲ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγῶν, ἤλπιζεν οὐ μόνον ἐκείνην τὴν ἀρχὴν ἀπολέμῳσ διαῖξιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ βίου τὸ λοιπὸν αὐτῷ μεθ' ἡσυχίας καταβιῶναι τὰ πράγματα παρῆξιν. Ὡς γὰρ αἱ νόσοι ταῖς τῶν σωμάτων ῥώμαις συναπομα-10 ραίνεσθαι δοκοῦσιν, οὕτως ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐπιλειπούσης τῆς δυνάμεως ἔληγε τὸ φιλόνεικον. Οὐ μὴν ἀλλὰ Νέμεσις τις ὥσπερ ἀθλητὴν εὐδρομοῦντα πρὸς τέρμασι τοῦ βίου κατέβαλε. Λέγεται γὰρ ἐν τινι συλλόγῳ τῶν παρόντων ἐπαινούντων ἄνδρα δεινὸν εἶναι δοκοῦντα 15 περὶ στρατηγίαν εἰπεῖν τὸν Φιλοποίμενα „Καὶ πῶς ἄξιον ἐκείνου λόγον ἔχειν τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἦλω ζῶν ὑπὸ τῶν πολεμίων;“ Μεθ' ἡμέρας δὲ ὀλίγας Δεινοκράτης ὁ Μεσσήνιος, ἄνθρωπος ἰδίᾳ τε τῷ Φιλοποίμενι προσκεκροκῶς καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπαχθῆς διὰ πονηρίαν καὶ ἀκολα-20 σίαν, τὴν τε Μεσσήνην ἀπέστησε τῶν Ἀχαιῶν καὶ κώμην τὴν καλουμένην Κολωνίδα προσηγγέλθη μέλλων καταλαμβάνειν. Ὁ δὲ Φιλοποίμην ἔτυχε μὲν ἐν Ἄργει πυρέσσων, πυθόμενος δὲ ταῦτα συνέτεινεν εἰς Μεγάλην πόλιν ἡμέρᾳ μιᾷ σταδίους πλείονας ἢ τετρακοσίους. Κάκειθεν 25 εὐθύς ἐβοήθει τοὺς ἰππεῖς ἀναλαβὼν, οἵπερ ἦσαν ἐνδοξότατοι μὲν τῶν πολιτῶν, νέει δὲ κομιδῇ, δι' εὐνοίαν τοῦ Φιλοποίμενος καὶ ζῆλον ἐθέλονται συστρατεύοντες. Ἰππασάμενοι δὲ πρὸς τὴν Μεσσήνην καὶ περὶ τὸν Εὐάν-367 δρου λόφον ἀπαντῶντι τῷ Δεινοκράτει συμπεσόντες 30 ἐκείνον μὲν ἐτρέψαντο, τῶν δὲ πεντακοσίων, οἱ τὴν χώραν τῶν Μεσσηνίων παρεφύλαττον, ἐξαίφνης ἐπιφερο-

μένων καὶ τῶν πρότερον ἠττημένων, ὡς τούτους κατέ-
 δου, αὐθις ἀνὰ τοὺς λόφους ἀθροισομένων, θείσας ὁ Φι-
 λοποσίμην κυκλωθῆναι καὶ τῶν ἱππέων φειδόμενος ἀνε-
 χῶρει διὰ τόπων χαλεπῶν, αὐτὸς οὐραγῶν καὶ πολλάκις
 5 ἀντεξελαύνων τοῖς πολεμίοις καὶ ὅλως ἐπισπῶμενος ἐφ'
 ἑαυτὸν, οὐ τολμώντων ἀντεμβαλεῖν ἐκείνων, ἀλλὰ κρα-
 γαῖς καὶ περιδρομαῖς χρωμένων ἄποθεν. Ἀφιστάμενος
 οὖν πολλάκις διὰ τοὺς νεανίσκους καὶ καθ' ἓνα παρα-
 πέμπων ἐλαθεν ἐν πολλοῖς ἀπομονωθεὶς πολεμίοις. Καὶ
 10 συνάψαι μὲν εἰς χεῖρας οὐδεὶς ἐτόλμησεν αὐτῷ, πόρρω-
 θεν δὲ βαλλόμενος καὶ βιαζόμενος πρὸς χωρία πετρῶδη
 καὶ παράκρημνα χαλεπῶς μετεχειρίζετο καὶ κατέβαινε τὸν
 ἵππον. Αὐτῷ δὲ τὸ μὲν γῆρας ὑπὸ ἀσκήσεως πολλῆς ἐλε-
 φρὸν ἦν καὶ πρὸς οὐδὲν ἐμπόδιον εἰς τὸ σωθῆναι, τότε
 15 δὲ καὶ διὰ τὴν ἀρρωστίαν τοῦ σώματος ἐνδεοῦς γεγυνο-
 τος καὶ διὰ τὴν ὀδοιπορίαν κατακόπου βαρὺν ὄντα καὶ
 δυσκίνητον ἤδη σφαιεῖς ὁ ἵππος εἰς τὴν γῆν κατέβαλε.
 Σκληροῦ δὲ τοῦ πτώματος γενομένου καὶ τῆς κεφαλῆς
 παθούσης ἔκειτο πολὺν χρόνον ἀναυδος, ὥστε καὶ τοῖς
 20 πολεμίοις τεθνάναι δόξαντας αὐτὸν ἐπιχειρεῖν στρέφειν
 τὸ σῶμα καὶ σκυλεύειν. Ἐπεὶ δὲ τὴν κεφαλὴν ἐπάρας διέ-
 βλεψεν, ἀθρόοι περιπεσόντες ἀπέστρεφον αὐτοῦ τὰς χε-
 ρας ὀπίσω καὶ δήσαντες ἤγον, ὕβρει χρώμενοι πολλῇ καὶ
 λαιδορίᾳ κατ' ἀνδρὸς οὐδὲ ὄναρ ἂν ποτε παθεῖν ὑπὸ Δει-
 25 νοκράτους ταῦτα προσδοκήσαντος.

XIX. Οἱ δ' ἐν τῇ πόλει τῇ μὲν ἀγγελίᾳ θαυμαστῶς
 ἐπαρθέντες ἠθροίζοντο περὶ τὰς πύλας· ὡς δὲ εἶδον ἐλ-
 κόμενον τὸν Φιλοποσίμην παρ' ἀξίαν τῆς τε δόξης καὶ
 τῶν ἐμπροσθεν ἐργῶν καὶ τροπαίων, ἠλέησαν οἱ πλείστοι
 30 καὶ συνηγήγησαν, ὥστε καὶ δακρῦσαι καὶ τὴν ἀνθρωπίνην
 ἐκπλαυρίσαι δύναμιν ὡς ἄπιστον καὶ τὸ μηδὲν οὔσαν.
 Οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν εἰς πολλοὺς φιλάνθρωπος ἐχώρει

λόγος, ὡς μνημονευτέον εἴη τῶν πρόσθεν εὐεργεσιῶν
καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἣν ἀπέδωκεν αὐτοῖς Νάβιν ἐξελάσας
τὸν τύραννον. Ὀλλγοὶ δὲ ἦσαν, οἱ τῷ Δεινοκράτει χαρι-
ζόμενοι στρεβλοῦν τὸν ἄνδρα καὶ κτείνειν ἐκέλευον ὡς
βαρὺν πολέμιον καὶ δυσμείλικτον αὐτῷ τε Δεινοκράτει 5
φοβερώτερον, εἰ διαφύγοι καθυβρισμένος ὑπ' αὐτοῦ καὶ
γεγονῶς αἰχμάλωτος. Οὐ μὴν ἀλλὰ κομίσαντες αὐτὸν εἰς
τὸν καλούμενον Θησαυρόν, οἰκημα κατάγειον οὔτε πνεῦ-
μα λαμβάνον οὔτε φῶς ἔξωθεν οὔτε θύρας ἔχον, ἀλλὰ
μεγάλῳ λίθῳ περιαγομένῳ κατακλειόμενον, ἐνταῦθα κα- 10
τέθεντο, καὶ τὸν λίθον ἐπιρράξαντες ἄνδρας ἐνόπλους
κύκλῳ περιέστησαν. Οἱ δ' ἱππεῖς τῶν Ἀχαιῶν ἐκ τῆς
φυγῆς ἀναλαβόντες αὐτούς, ὡς οὐδαμοῦ φανερός ἦν ὁ
Φιλοποίμην, ἀλλ' ἐδόκει τεθνάναι, πολὺν μὲν χρόνον
ἐπέστησαν ἀνακαλούμενοι τὸν ἄνδρα καὶ διδόντες ἀλλή- 15
λοις λόγον, ὡς αἰσχρὰν σωτηρίαν καὶ ἄδικον σῶζονται
προέμενοι τοῖς πολεμίοις τὸν στρατηγὸν ἀφειδήσαντα τοῦ
ζῆν δι' αὐτούς, ἔπειτα προιόντες ἅμα καὶ πολυπραγμο-
νοῦντες ἐπύθοντο τὴν σύλληψιν αὐτοῦ καὶ διήγγελλον
εἰς τὰς πόλεις τῶν Ἀχαιῶν. Οἱ δὲ συμφορὰν ποιούμενοι 20
μεγάλην ἀπαιτεῖν μὲν ἔγνωσαν τὸν ἄνδρα παρὰ τῶν Μεσ-
σηνίων πρεσβείαν πέμψαντες, αὐτοὶ δὲ παρεσκευάζοντο
στρατεύειν.

XX. Οὗτοι μὲν οὖν ταῦτα ἐπραττον. Ὁ δὲ Δεινοκρά-
της μάλιστα τὸν χρόνον ὡς σωτήριον τῷ Φιλοποίμηνι δε- 25
δοικῶς καὶ φθάσαι τὰ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν βουλόμενος,
ἐπεὶ νύξ ἐπῆλθε καὶ τὸ πλῆθος ἀπεχώρησε τῶν Μεσση-
νίων, ἀνοίξας τὸ δεσμοτήριον εἰσέπεμψε δημόσιον οἰ-
κέτην φάρμακον κομίζοντα, προσενεγκεῖν καὶ παραστῆ-
ναι μέχρι ἂν ἐκπλή κελεύσας. Ἔτυχε μὲν οὖν ἐν τῷ χλα- 30
μυδίῳ κατακείμενος, οὐ καθεύδων, ἀλλὰ λύπη καὶ θορύ-
βῳ κατεχόμενος, ἰδὼν δὲ φῶς καὶ παρεστῶτα πλησίον

τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα τὴν κύλικα τοῦ φαρμάκου, συνα-
 γαγῶν μόλις ἑαυτὸν ὑπ' ἀσθενείας ἀνεκάθιξε. Καὶ δε-
 ξάμενος ἠρώτησεν, εἴ τι περὶ τῶν ἰππέων καὶ μάλιστα
 Λυκόρτα πεπυσμένος ἐστίν. Εἰπόντος δὲ τάνθρώπου δια-
 5 πεφευγέναι τοὺς πολλοὺς, ἐπένευσε τῇ κεφαλῇ, καὶ δια-
 βλέψας πρῶτος πρὸς τὸν ἄνθρωπον „Εὐ λέγεις“ εἶπεν
 „εἴ μὴ πάντα κακῶς πεπράχαμεν.“ Ἄλλο δὲ μηδὲν εἴ-
 πὼν μηδὲ φθεργάμενος ἐξέπια καὶ πάλιν αὐτὸν ἀπέκλι-
 νεν, οὐ πολλὰ πράγματα τῷ φαρμάκῳ παρασχῶν, ἀλλ'
 10 ἀποσβεσθεὶς ταχὺ διὰ τὴν ἀσθένειαν.

XXI. Ὡς οὖν ὁ περὶ τῆς τελευτῆς λόγος ἦκεν εἰς τοὺς
 Ἀχαιοὺς, τὰς μὲν πόλεις αὐτῶν κοινὴ κατήφεια καὶ πέν-
 θος εἶχεν, οἱ δ' ἐν ἡλικίᾳ μετὰ τῶν προβούλων συνελ-
 θόντες εἰς Μεγάλην πόλιν οὐδ' ἠντινοῦν ἀναβολὴν ἐποι-
 15 ἦσαντο τῆς τιμωρίας, ἀλλ' ἐλόμενοι στρατηγὸν Λυκόρταν
 εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἐνέβαλον καὶ κακῶς ἐποίουν τὴν χῶ-
 ραν, ἄχρι οὗ συμφρονήσαντες ἐδέξαντο τοὺς Ἀχαιοὺς.
 Καὶ Δεινοκράτης μὲν αὐτὸς αὐτὸν φθάσας διεχρήσατο,
 τῶν δὲ ἄλλων ὅσοις μὲν ἀνελεῖν ἔδοξε Φιλοκοίμενα δι'
 20 αὐτῶν ἀπέθνησκον, ὅσοις δὲ καὶ βασανίσαι, τούτους ἐπ'
 αἰκίαις ἀπολουμένους συνελάμβανεν ὁ Λυκόρτας. Τὸ δὲ
 σῶμα καύσαντες αὐτοῦ καὶ τὰ λείψανα συνθέντες εἰς
 ὑδρίαν ἀνεξεύγνυσαν, οὐκ ἀτάκτως οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ'
 ἐπινίκιον πομπὴν τινα ἅμα ταῖς ταφαῖς μίξαντες. Ἦν
 25 μὲν γὰρ ἐστεφανωμένους ἰδεῖν, ἦν δὲ τοὺς αὐτοὺς καὶ
 δακρῦοντας, ἦν δὲ τοὺς ἐχθροὺς δεσμίους ἀγομένους.
 Αὐτὴν δὲ τὴν ὑδρίαν ὑπὸ πλήθους ταινιῶν τε καὶ στε-
 φάνων μόλις ὀρωμένην ἐκόμιζεν ὁ τοῦ στρατηγοῦ τῶν
 Ἀχαιῶν παῖς Πολύβιος καὶ περὶ αὐτὸν οἱ πρῶτοι τῶν
 30 Ἀχαιῶν. Οἱ δὲ στρατιῶται ὀπλισμένοι μὲν αὐτοί, τοῖς
 δ' ἵπποις κεκοσμημένοις ἐπηκολούθουν, οὔτε, οἷον ἐπὶ
 πένθει τοσοῦτῳ, κατηφεῖς οὔτε τῇ νίκῃ γαυριῶντες. Ἐκ

δὲ τῶν διὰ μέσου πόλεων καὶ κωμῶν ἀπαντῶντες, ὡσπερ αὐτὸν ἀπὸ στρατείας ἐπανιόντα δεξιούμενοι, τῆς ὑδρίας ἐφήπτοντο καὶ συμπροῆγον εἰς Μεγάλην πόλιν. Ὡς οὖν συνανεμίχθησαν αὐτοῖς οἱ πρεσβύτεροι μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων, ὀλοφυρμὸς ἤδη διὰ παντὸς ἐχώρει τοῦ στρα- 5 τεύματος εἰς τὴν πόλιν ἐπιποθοῦσαν τὸν ἄνδρα καὶ βαρέως φέρουσαν, ὀλομένην συναποβεβληκέναι τὸ πρωτεύειν ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς. Ἐτάφη μὲν οὖν, ὡς εἰκός, ἐνδόξως, καὶ περὶ τὸ μνημεῖον οἱ τῶν Μεσσηνίων αἰχμάλωτοι κατελεύσθησαν. Οὐσῶν δὲ πολλῶν μὲν εἰκόνων αὐτοῦ, με- 10 γάλων δὲ τιμῶν, ἃς αἱ πόλεις ἐψηφίσαντο, Ῥωμαῖος ἀνὴρ ἐν τοῖς περὶ Κόρινθον ἀτυχήμασι τῆς Ἑλλάδος ἐπεχείρησεν ἀνελεῖν ἀπάσας καὶ διώκειν αὐτὸν, ἐνδεικνύμενος, ὡσπερ ἔτι ζῶντα, Ῥωμαίοις πολέμιον καὶ κακόνου γενέσθαι. Λόγων δὲ λεχθέντων καὶ Πολυβίου πρὸς 15 τὸν συκοφάντην ἀντειπόντος οὐδ' ὁ Μόμμιος οὔτε οἱ πρέσβεις ὑπέμειναν ἀνδρὸς ἐνδόξου τιμᾶς ἀφανίσει, καίπερ οὐκ ὀλίγα τοῖς περὶ Τίτον καὶ Μάνιον ἐναντιωθέντος, ἀλλὰ τῆς χρείας τὴν ἀρετὴν ἐκείνοι καὶ τὸ καλόν, ὡς ἔοικε, τοῦ λυσιτελοῦς διώριζον, ὀρθῶς καὶ προση- 20 κόντως τοῖς μὲν ὠφελουσι μισθὸν καὶ χάριν παρὰ τῶν εὖ παθόντων, τοῖς δ' ἀγαθοῖς τιμὴν ὀφείλεσθαι παρὰ τῶν ἀγαθῶν αἰεὶ νομίζοντες. Ταῦτα περὶ Φιλοποίμενος.

25

Τ Ι Τ Ο Σ.

30

369 I. Ὁν δὲ παραβάλλομεν αὐτῷ, Τίτος Κοῖντιος Φλαμίνιος, ἰδέαν μὲν ὅποιοις ἦν πάρεστι θεάσασθαι τοῖς βου-
PLUT. VII. II. 17

λομένοις ἀπὸ τῆς ἐν Ῥώμῃ χαλκῆς εἰκόνας, ἣ κεῖται παρὰ τὸν μέγαν Ἀπόλλωνα τὸν ἐκ Καρχηδόνας ἀντικρὺ τοῦ ἱπποδρόμου, γράμμασιν Ἑλληνικοῖς ἐπιγεγραμμένη, τὸ δὲ ἦθος ὁξὺς λέγεται γενέσθαι καὶ πρὸς ὄργην καὶ πρὸς 5 χάριν. Οὐ μὴν ὁμοίως, ἀλλ' ἑλαφρὸς μὲν ἐν τῷ κολάζειν καὶ οὐκ ἐπίμονος, πρὸς δὲ τὰς χάριτας τελεσιουργὸς καὶ τοῖς εὐεργετηθεῖσι διὰ παντὸς ὥσπερ εὐεργέταις εὖνους καὶ πρόθυμος, ὡς κάλλιστα τῶν κτημάτων, τοὺς εὖ πεπονθότας ὑπ' αὐτοῦ περιέπειν ἀεὶ καὶ σῶζειν. Φιλοτι-
 10 μότατος δὲ καὶ φιλοδοξότατος ὢν ἐβούλετο τῶν ἀρίστων καὶ μεγίστων πράξεων αὐτουργὸς εἶναι, καὶ τοῖς δεομένοις εὖ παθεῖν μᾶλλον ἢ τοῖς εὖ ποιῆσαι δυναμένοις ἔχαιρε, τοὺς μὲν ὕλην τῆς ἀρετῆς, τοὺς δὲ ὥσπερ ἀντιπάλους πρὸς δόξαν ἠγούμενος. Παιδευθεὶς δὲ παιδείαν
 15 τὴν διὰ τῶν ἔθῶν τῶν στρατιωτικῶν, πολλοὺς τότε καὶ μεγάλους τῆς Ῥώμης ἀγωνιζομένης ἀγῶνας καὶ τῶν νέων εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ στρατεύεσθαι στρατηγεῖν διδασκομένων, πρῶτον μὲν ἐν τῷ πρὸς Ἀννίβαν πολέμῳ χιλιάρχος ὑπατεύοντι Μαρκέλλῳ συνεστρατεύσατο. Καὶ Μάρ-
 20 κελλος μὲν ἐνέδρα περιπεσὼν ἐτελεύτησε, Τίτος δὲ τῆς περὶ Τάραντα χώρας καὶ Τάραντος αὐτοῦ τὸ δεύτερον ἠλωκότος ἑπαρχος ἀποδειχθεὶς εὐδοκίμησεν οὐχ ἦττον ἐπὶ τοῖς δικαίοις ἢ κατὰ τὴν στρατείαν. Διὸ καὶ πεμπομένων ἀποίκων εἰς δύο πόλεις, Νάρνειάν τε καὶ Κῶνσαν,
 25 ἄρχων ἤρθε καὶ οἰκιστής.

II. Τοῦτο δὲ αὐτὸν ἐπῆρε μάλιστα τὰς διὰ μέσον καὶ συνήθεις τοῖς νέοις ἀρχὰς ὑπερβάντα, δημαρχίαν καὶ στρατηγίαν καὶ ἀγορανομίαν, εὐθύς αὐτὸν ὑπατείας ἀξιούν· καὶ κατῆει τοὺς ἀπὸ τῶν κληρουχιῶν ἔχων προ-
 30 θύμους. Τῶν δὲ περὶ Φούλβιον καὶ Μάνιον δημάρχων ἐνισταμένων καὶ δεινὸν εἶναι λεγόντων ἄνδρα νέον εἰς τὴν μεγίστην ἀρχὴν εἰσβιάζεσθαι παρὰ τοὺς νόμους,

οἶον ἀτέλεστον ἔτι τῶν πρώτων ἱερῶν καὶ μυστηρίων τῆς πολιτείας, ἣ μὲν σύγκλητος ἀπέδωκε τῷ δήμῳ τὴν ψήφον, ὁ δὲ δῆμος ἀπέδειξεν αὐτὸν ὑπάτου μετὰ Σέξτου Αἰλλίου, καίπερ οὐπω τριάκοντα ἔτη γεγυότα. Κλήρω δὲ λαγχάνει τὸν πρὸς Φίλιππον καὶ Μακεδόνας πόλεμον, 5 εὐτυχία τινὶ τῶν Ῥωμαίων συλλαχῶν πράγμασι καὶ ἀνθρώποις οὐ πάντα πολέμῳ καὶ βίᾳ χρωμένου δεομένοις ἄρχοντος, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ ὁμιλίᾳ μᾶλλον ἀλωσίμοις. Φιλίππῳ γὰρ ἦν στόμαμα μὲν εἰς μάχην ἀποχρῶν ἢ Μακεδόνων ἀρχή, ρώμη δὲ πολέμου τριβὴν ἔχοντος καὶ 10 χορηγία καὶ καταφυγὴ καὶ ὄργανον ὅπως τῆς φάλαγγος ἢ τῶν Ἑλλήνων δύναμις, ὧν μὴ διαλυθέντων ἀπὸ τοῦ Φιλίππου μιᾶς μάχης οὐκ ἦν ἔργον ὁ πρὸς αὐτὸν πόλεμος. Ἡ δ' Ἑλλάς οὐπω πολλὰ συνενηνεγμένη Ῥωμαίοις, ἀλλὰ τότε πρῶτον ἐπιμυνημένη ταῖς πράξεσιν, εἰ μὴ 15 φύσει τε χρηστὸς ἦν ὁ ἄρχων καὶ λόγῳ μᾶλλον ἢ πολέμῳ 370 χρώμενος, ἐντυγχάνοντί τε προσῆν πιθανότης καὶ πραότης ἐντυγχανομένῳ καὶ τόνος πλεῖστος ὑπὲρ τῶν διακαίων, οὐκ ἂν οὕτως ραδίως ἀντι τῶν συνήθων ἀλλόφυλον ἀρχὴν ἠγάπησε. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πράξεων 20 αὐτοῦ δηλοῦται.

III. Πυνθανόμενος δὲ ὁ Τίτος τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ στρατηγούς, τοῦτο μὲν Σουλπίκιον, τοῦτο δὲ Πόπλιον, ὁπὲ τῆς ὄρας ἐμβαλόντας εἰς Μακεδονίαν καὶ τοῦ πολέμου βραδέως ἀψαμένους κατατετριφθαι τοπομαχοῦντας 25 καὶ διαπληκτιζομένους ἀκροβολισμοῖς ὑπὲρ ὁδῶν καὶ σιτολογίας πρὸς τὸν Φίλιππον, οὐκ ᾤετο δεῖν, ὥσπερ ἐκεῖνοι καταναλώσαντες οἴκοι τὸν ἐνιαυτὸν ἐν τιμαῖς καὶ πολιτείαις ὕστερον ἐξώρμησαν ἐπὶ τὰς στρατείας, οὕτως καὶ αὐτὸς ἐνιαυτὸν ἐπικερδᾶναι τῇ ἀρχῇ, τὸν μὲν ὑπα- 30 τεύσας, τῷ δὲ πολεμήσας, ἀλλ' ὁμοῦ φιλοτιμούμενος ἐνεργον τῷ πολέμῳ τὴν ἀρχὴν παρασχέιν, τὰς μὲν ἐν τῇ

πόλει τιμὰς καὶ προεδρίας ἀφῆκεν, αἰτησάμενος δὲ παρὰ τῆς βουλῆς τὸν ἀδελφὸν αὐτῷ Λεύκιον ἄρχοντα νεῶν συστρατεύειν, καὶ τῶν μετὰ Σκηπίωνος ἐν Ἰβηρία μὲν Ἀσδρούβαν, ἐν Λιβύῃ δὲ Ἀννίβαν αὐτὸν καταμεμαχη-
 5 μένων τοὺς ἀκμάζοντας ἔτι καὶ προθύμους ἀναλαβῶν ὥσπερ στόμαμα, τρισχιλίους γενομένους, εἰς τὴν Ἑπει-
 ρον ἀσφαλῶς διεπέρασε. Καὶ τὸν Πόπλιον εὐρῶν μετὰ τῆς δυνάμεως ἀντιστρατοπεδεύοντα τῷ Φιλίππῳ τὰς περὶ τὸν Ἄψον ποταμὸν ἐμβολὰς καὶ τὰ στενὰ φυλάττοντι
 10 πολὺν ἤδη χρόνον, οὐδὲν δὲ περαίνοντα διὰ τὴν ὀχυρότητα τῶν χωρίων, παρέλαβε τὸ στρατεύμα καὶ τὸν Πόπλιον ἀποπέμψας κατεσκέπτετο τοὺς τόπους. Εἰσὶ δὲ ὀχυροὶ μὲν οὐχ ἦττον τῶν περὶ τὰ Τέμπη, κάλλη δὲ δένδρων, ὡς ἐκεῖνοι, καὶ χλωρότητα ὕλης καὶ διατριβὰς καὶ λειμῶνας
 15 ἠδέεις οὐκ ἔχουσιν. Ὅρων δὲ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἐκατέρωθεν εἰς μίαν φάραγγα μεγίστην καὶ βαθεῖαν συμφερομένων διεκπίπτων ὁ Ἄψος καὶ σχῆμα καὶ τάχος ἕξομοιοῦται πρὸς τὸν Πηνειόν, τὴν μὲν ἄλλην ἅπασαν ἀποκρύπτων ὑπώρειαν, ἔκτομὴν δὲ κρημνώδη καὶ στενὴν παρὰ τὸ φει-
 20 θρον ἀπολείπων ἀτραπὸν, οὐδὲ ἄλλως ῥαδίαν στρατεύματι διελθεῖν, εἰ δὲ καὶ φυλάττοιτο, παντελῶς ἄπορον.

IV. Ἦσαν μὲν οὖν οἱ τὸν Τίτον ἄγειν κύκλω διὰ τῆς Δασσαρήτιδος κατὰ Λύκον εὐπορον ὁδὸν καὶ ῥαδίαν ἐπιχειροῦντες. Ὁ δὲ δεδοικῶς, μὴ πόρρω θαλάττης ἐμβα-
 25 λῶν ἑαυτὸν εἰς τόπους γλίσχρους καὶ σπειρομένους πονηρῶς τοῦ Φιλίππου φυγομαχοῦντος ἀπορήσῃ σιτίων καὶ πάλιν ἄπρακτος, ὥσπερ ὁ πρὸ αὐτοῦ στρατηγίς, ἀναχωρεῖν ἀναγκασθῆ πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔγνω προσβαλῶν ἀνὰ κράτος διὰ τῶν ἄκρων βιάσασθαι τὴν πάροδον.
 30 Ἐπεὶ δὲ τὰ ὄρη τοῦ Φιλίππου τῇ φάλαγγι κατέχοντος, ἐκ τῶν πλαγίων πανταχόθεν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους ἀκοντίων καὶ τοξευμάτων φερομένων, πληγαὶ μὲν ἐγίνοντο καὶ

ἀγῶνες ὄξεις καὶ νεκροὶ παρ' ἀμφοτέρων ἐπιπτον, οὐδὲν δὲ τοῦ πολέμου πέραις ἐφαίνετο, προσῆλθον ἄνθρωποι τῶν αὐτόθι νεμόντων φράζοντές τινα κύκλωσιν ἀμελουμένην ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἣ τὸν στρατὸν ἄξειν ὑπισχυοῦντο καὶ καταστήσειν μάλιστα τριταῖον ἐπὶ τῶν 5 ἄκρων. Γνώστην δὲ τῆς πίστεως παρείχοντο καὶ βεβαιωτὴν Χάροπα τὸν Μαχάτα, πρωτεύοντα μὲν Ἑπειρωτῶν, εὖνον δὲ Ῥωμαίοις ὄντα καὶ κρύφα φόβῳ τοῦ Φιλίππου συναγωνιζόμενον. Ὡς πιστεύσας ὁ Τίτος ἐκπέμπει χιλιάρχον ἓνα πεζοὺς ἔχοντα τετρακισχιλίους καὶ ἵππεις 10 τριακοσίους. Ἦγοῦντο δὲ οἱ νομεῖς ἐκεῖνοι δεδεμένοι· καὶ τὰς μὲν ἡμέρας ἀνεπαύοντο κοίλους προβαλλόμενοι καὶ ὑλώδεις τόπους, ὧδευον δὲ νύκτωρ πρὸς τὴν σελή-

371 νην· καὶ γὰρ ἦν διχόμητος. Ὁ δὲ Τίτος τούτους ἀποστείλας τὰς μὲν ἄλλας ἡμέρας διανέπαυε τὸν στρατὸν 15 ὅσα μὴ περισπᾶν τοῖς ἀκροβολισμοῖς τοὺς πολεμίους, καθ' ἣν δὲ ἐμελλον ὑπερφανήσεσθαι τῶν ἄκρων οἱ περιιόντες, ἅμ' ἡμέρα πᾶν μὲν βαρὺ, πᾶν δὲ γυμνητικὸν ὄπλον ἐκίνει· καὶ τριχῆ νείμας τὴν δύναμιν αὐτὸς μὲν εἰς τὸ στενωτάτον παρὰ τὸ ρεῖθρον ὀρθίας ἀνῆγε τὰς σπεί- 20 ρας· βαλλόμενος ὑπὸ τῶν Μακεδόνων καὶ συμπλεκόμενος τοῖς ἀπαντῶσι περὶ τὰς δυσχωρίας, τῶν δὲ ἄλλων ἐκατέρωθεν ἅμα πειρωμένων ἀμιλλᾶσθαι καὶ ταῖς τραχύτησιν ἐμφυομένων προθύμως, ὃ τε ἥλιος ἀνέσχε καὶ καπνὸς οὐ βέβαιος, ἀλλ' οἶον ὄρειος ὀμίχλη πόρρωθεν ἀνατέλλων 25 καὶ διαφαινόμενος τοὺς μὲν πολεμίους ἐλάνθανε, κατὰ νότου γὰρ ἦν αὐτοῖς, ἥδη τῶν ἄκρων ἐχομένων, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι δόξαν ἔσχον ἀμφίβολον ἐν ἀγῶνι καὶ πόνῳ τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸ βουλόμενον λαμβάνοντες. Ἐπεὶ δὲ μᾶλλον αὐξανόμενος καὶ διαμελαίνων τὸν ἀέρα καὶ πολὺς 30 ἄνω χωρῶν ἐδηλοῦτο πυρσὸς εἶναι φίλιος, οἱ μὲν ἀλαλάξαντες ἐπέβαινον ἐρρωμένως καὶ συνέστελλον εἰς τὰ

τραχύτατα τοὺς πολεμίους, οἱ δὲ ὄπισθεν ἀπὸ τῶν ἄκρων ἀντηλάλαξαν.

V. Φυγὴ μὲν οὖν ἦν εὐθύς ὄξεια πάντων, ἔπεσον δὲ δισχιλίων οὐ πλείους· ἀφηροῦντο γὰρ αἱ δυσχωρίαι τὴν 5 δῖωξιν. Χρήματα δὲ καὶ σκηναῖς καὶ θεράποντας οἱ Ῥωμαῖοι διαρπάσαντες ἐκράτουν τῶν στενωπῶν, καὶ διώδενον τὴν Ἥπειρον οὕτω κοσμίως καὶ μετ' ἐγκρατείας τοσαύτης, ὥστε τῶν πλοίων καὶ τῆς θαλάσσης μακρὰν ὄντας αὐτοὺς καὶ τὸν ἐπιμήνιον σῖτον μὴ μεμετρημένους οὐδ' 10 εὐποροῦντας ἀγορᾶς ἀπέχεσθαι τῆς χώρας ἀμφιλαφεῖς ἀφελείας ἐχούσης. Ὁ γὰρ Τίτος πυνθανόμενος τὸν Φίλιππον, ὡς ὁμοία φεύγοντι τὴν Θετταλίαν διερχόμενος τοὺς μὲν ἀνθρώπους ἐκ τῶν πόλεων ἀνίστησιν εἰς τὰ ὄρη, τὰς δὲ πόλεις καταπίμπρησι, τῶν δὲ χρημάτων τὰ 15 λειπόμενα διὰ πλῆθος ἢ βάρους ἀρπαγὴν προτίθεται, τρόπον τινὰ τῆς χώρας ἐξιστάμενος ἤδη Ῥωμαίοις, ἐφιλοτιμεῖτο καὶ παρεκάλει τοὺς στρατιώτας ὥσπερ οἰκείας καὶ παρακεχωρημένης κηδομένους βαδίζειν. Καὶ μέντοι καὶ παρῆχεν αὐτοῖς τὰ γινόμενα τῆς εὐταξίας αἰσθησιν εὐ- 20 θύς. Προσεχώρον μὲν γὰρ αἱ πόλεις ἀψαμένοις Θετταλίας, οἱ δ' ἐντὸς Πυλῶν Ἕλληνες ἐπόθουν καὶ διεπτόηντο ταῖς ὁρμαῖς πρὸς τὸν Τίτον, Ἀχαιοὶ δὲ τὴν Φιλίππου συμμαχίαν ἀπειπάμενοι πολεμεῖν ἐψηφίσαντο μετὰ Ῥωμαίων πρὸς αὐτόν· Ὀπούντιοι δὲ, καίπερ Αἰτωλῶν τότε 25 Ῥωμαίοις συναγωνιζομένων προθυμότερα καὶ τὴν πόλιν ἀξιούντων παραλαβεῖν καὶ φυλάττειν, οὐ προσέσχον, ἀλλὰ μεταπεμψάμενοι τὸν Τίτον ἐκείνῳ διεπίστευσαν ἑαυτοὺς καὶ παρέδωκαν. Πύρρον μὲν οὖν λέγουσιν, ὅτε πρῶτον ἀπὸ σκοπῆς κατείδε τὸ στράτευμα τῶν Ῥωμαίων 30 διακεκοσμημένον, εἰπεῖν οὐ βαρβαρικὴν αὐτῷ φανῆναι τὴν τῶν βαρβάρων παράταξιν· οἱ δὲ Τίτῳ πρῶτον ἐν-τυγχάνοντες ἠναγκάζοντο παραπλησίας ἀφιέναι φωνάς.

Ἀκούοντες γὰρ τῶν Μακεδόνων, ὡς ἄνθρωπος ἄρχων βαρβάρου στρατιᾶς ἐπεισι δι' ὄπλων πάντα καταστρεφόμενος καὶ δουλούμενος, εἶτα ἀπαντῶντες ἀνδρὶ τὴν τε ἡλικίαν νέῳ καὶ τὴν ὄψιν φιλανθρωπῶς, φωνὴν τε καὶ διάλεκτον Ἑλληνι καὶ τιμῆς ἀληθοῦς ἐραστῆ, θαυμασίως ἐκηλοῦντο, καὶ τὰς πόλεις ἀπιόντες ἐνεπίμπλασαν εὐνοίας τῆς πρὸς αὐτὸν ὡς ἐχούσας ἡγεμόνα τῆς ἐλευθερίας. Ἐπεὶ δὲ καὶ Φιλίππῳ δοκοῦντι συμβατικῶς ἔχειν εἰς αὐτὸν ἐλθῶν προὔτεινεν εἰρήνην καὶ φιλίαν ἐπὶ τῷ τοῦς Ἑλληνας αὐτονόμους εἶναι καὶ τὰς φρουρὰς ἀπαλλάττειν, 10 ὁ δὲ οὐκ ἐδέξατο, παντάπασιν ἤδη τότε καὶ τοῖς θεραπεύουσι τὰ τοῦ Φιλίππου παρέστη Ῥωμαίους πολεμήσοντας ἤκειν οὐχ Ἑλλησιν, ἀλλ' ὑπὲρ Ἑλλήνων Μακεδόσι.

VI. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα προσεχώρει καθ' ἡσυχίαν αὐτῷ, 15 τὴν δὲ Βοιωτίαν ἀπολέμῳς ἐπιπορευομένῳ Θηβαίων ἀπήντησαν οἱ πρῶτοι, φρονοῦντες μὲν τὰ τοῦ Μακεδόνοσ δια Βραχύλλην, ἀσπαζόμενοι δὲ καὶ τιμῶντες τὸν Τίτον, ὡς φιλίας πρὸς ἀμφοτέρους ὑπαρχούσης. Ὁ δ' ἐντυχὼν αὐτοῖς φιλανθρωπῶς καὶ δεξιωσάμενος πρόηγεν ἡσυχῆ 20 καθ' ὁδόν, τὰ μὲν ἐρωτῶν καὶ πυνθανόμενος, τὰ δὲ διηγούμενος καὶ παράγων ἐπίτηδες ἄχρι τοῦς στρατιώτας ἀναλαβεῖν ἐκ τῆς πορείας. Οὕτω δὲ προάγων συνεισηλθε τοῖς Θηβαίοις εἰς τὴν πόλιν, οὐ πάνυ μὲν ἠδομένοις, ὀκνοῦσι δὲ κωλύειν, ἐπεὶ στρατιωταὶ γε μέ- 25 τριοι τὸ πλῆθος εἶποντο. Καὶ μέντοι παρελθὼν ὁ Τίτος, ὡς οὐκ ἔχων τὴν πόλιν, ἐπειθεν ἐλέσθαι τὰ Ῥωμαίων, Ἀττάλου τοῦ βασιλέωσ συναγορεύοντοσ αὐτῷ καὶ συν-εξορμῶντοσ τοῦς Θηβαίωσ. Ἀλλ' Ἀτταλοσ μὲν, ὡσ ἔοικε, τοῦ γήρωσ προθυμότερον ἑαυτὸν τῷ Τίτῳ ῥήτορα πα- 30 ρασχεῖν φιλοτιμούμενοσ ἐν αὐτῷ τῷ λέγειν προσπεσόντοσ ἰλίγγου τινὸσ ἢ φεύματοσ ἄφνω τὴν αἰσθησιν ἐπι-

ληφθεις ἐπεσε και μετ' οὐ πολὺ ταῖς ναυσὶν εἰς Ἀσίαν ἀποκομισθεις ἐτελεύτησεν· οἱ δὲ Βοιωτοὶ προσεχώρησαν τοῖς Ῥωμαίοις.

VII. Φιλίππου δὲ πρέσβεις πέμψαντος εἰς Ῥώμην 5 ἀπέστειλε καὶ ὁ Τίτος παρ' αὐτοῦ τοὺς πράξοντας, ὅπως ἐπιψηφίσηται ἢ σύγκλητος χρόνον αὐτῷ τοῦ πολέμου μένοντος· εἰ δὲ μὴ, δι' ἐκείνου τὴν εἰρήνην γενέσθαι. Φιλότιμος γὰρ ὢν ἰσχυρῶς ἐδεδίει πεμφθέντος ἐπὶ τὸν πόλεμον ἑτέρου στρατηγοῦ τὴν δόξαν ἀφαιρεθῆναι.

10 Διαπραξαμένων δὲ τῶν φίλων αὐτῷ μήτε τὸν Φίλιππον ὢν ἐχορῆζε τυχεῖν καὶ τοῦ πολέμου τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνῳ φυλαχθῆναι, δεξάμενος τὸ δόγμα καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπαρθεις εὐθύς εἰς Θετταλίαν ἐπὶ τὸν Φιλίππου πόλεμον ὄρμησεν, ὑπὲρ ἑξακισχιλίους καὶ δισμυρίους ἔχων στρατιῶ-

15 τας, ὢν Αἰτωλοὶ πεζοὺς ἑξακισχιλίους καὶ ἱππεῖς τετρακοσίους παρείχον. Ἦν δὲ καὶ τοῦ Φιλίππου τὸ στράτευμα τῷ πλήθει παραπλήσιον. Ἐπεὶ δὲ βαδίζοντες ἐπ' ἀλλήλους καὶ γενόμενοι περὶ τὴν Σκοτοῦσαν ἐνταῦθα διακινδυνεύειν ἔμελλον, οὐχ ὅπερ εἰκὸς ἦν, πρὸς δέους ἔλαβον

20 οἱ στρατοὶ τὴν ἀλλήλων γειτνίασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὄρμῃς καὶ φιλοτιμίας ἐπληροῦντο, Ῥωμαῖοι μὲν, εἰ Μακεδόνων κρατήσουσιν, ὢν ὄνομα δι' Ἀλέξανδρον ἀλκῆς καὶ δυνάμεως πλείστον ἦν παρ' αὐτοῖς, Μακεδόνες δὲ Ῥωμαίους Περσῶν ἡγούμενοι διαφέρειν ἠλπίζον, εἰ πε-

25 ριγένοιτο, λαμπρότερον ἀποδείξειν Ἀλεξάνδρου Φιλίππου. Ὁ μὲν οὖν Τίτος παρεκάλει τοὺς στρατιώτας ἄνδρας ἀγαθοὺς γενέσθαι καὶ προθύμους, ὡς ἐν τῷ καλλίστῳ θεάτρῳ τῇ Ἑλλάδι μέλλοντας ἀγωνίζεσθαι πρὸς τοὺς ἀρίστους τῶν ἀνταγωνιστῶν, ὁ δὲ Φίλιππος,

30 εἴτε ἀπὸ τύχης εἴτε ὑπὸ σπουδῆς παρὰ τὸν καιρὸν ἀγνοήσας, ἦν γὰρ τι πολυάνδριον ὑψηλὸν ἔξω τοῦ χάρακος, ἐπὶ τοῦτο προβάς ἤρξατο μὲν, οἷα πρὸ μάχης φιλεῖ, δια-

λέγεσθαι και παρορμᾶν, ἀθυμίας δὲ δεινῆς πρὸς τὸν οἰωνὸν ἐμπεσούσης διαταραχθεὶς ἐπέσχε τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

VIII. Τῇ δ' ὑστεραία περὶ τὸν ὄρθρον ἐκ μαλακῆς και νοτίου νυκτὸς εἰς ὀμίχλην τῶν νεφῶν τρεπομένων ἀνε- 5
 πίμπλατο ζόφου βαθέος πᾶν τὸ πεδίον, και κατῆει παχὺς ἐκ τῶν ἄκρων ἀῆρ εἰς τὸ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων, εὐθύς ἀρχομένης ἡμέρας ἀποκρύπτων τοὺς τόπους. Οἱ δὲ ὑπ' ἀμφοτέρων ἀποσταλέντες ἐφεδρείας ἔνεκα και κατασκο-
 πῆς ἐν πάννυ βραχεὶ περιπεσόντες ἀλλήλοις ἐμάχοντο 10
 περὶ τὰς καλουμένας Κυνὸς κεφαλᾶς, αἱ λόφων οὔσαι
 373 πυκνῶν και παραλλήλων ἄκραι λεπταὶ δι' ὁμοιότητα τοῦ σχήματος οὕτως ὠνομάσθησαν. Γενομένων δὲ οἶον εἰκὸς ἐν τόποις σκληροῖς μεταβολῶν κατὰ τὰς φυγὰς και διώ-
 ξεις, ἐκάτεροι τοῖς πονοῦσιν αἰεὶ και ὑποχωροῦσιν ἐπι- 15
 πέμποντες βοήθειαν ἐκ τῶν στρατοπέδων, και ἤδη τοῦ ἀέρος ἀνακαθαιρομένου καθορῶντες τὰ γινόμενα παν-
 στρατιᾶ συνέβαλον. Τῷ μὲν οὖν δεξιῷ περιῆν ὁ Φίλιπ-
 πος, ἐκ τόπων καταφερωῶν ὄλην ἐπερείσας τὴν φάλαγγα τοῖς Ῥωμαίοις, τὸ βάρος τοῦ συνασπισμοῦ και τὴν τρα- 20
 χύτητα τῆς προβολῆς τῶν σαρισῶν οὐχ ὑπομεινάντων· τοῦ δ' εὐανύμου διασπασμὸν ἀνὰ τοὺς λόφους και πε-
 ρίκλασιν λαμβάνοντος ὁ Τίτος τὸ μὲν ἠττώμενον ἀπο-
 γνοῦς, πρὸς δὲ θάτερον ὀξέως παρελάσας προσέβαλε τοῖς Μακεδόσι συστήναι μὲν εἰς φάλαγγα και πυκνωῶσαι τὴν 25
 τάξιν εἰς βάθος, ἥπερ ἦν ἀλκὴ τῆς ἐκείνων δυνάμεως, κωλυομένοις διὰ τὴν ἀνωμαλλίαν και τραχύτητα τῶν χω-
 ρίων, πρὸς δὲ τὸ κατ' ἄνδρα συμπλέκεσθαι βαρεὶ και δυσέργῳ χρωμένοις ὀπλισμῷ. Ζῶν γὰρ ἡ φάλαγξ ἔοικεν ἀμάχῳ τὴν ἰσχύν, ἕως ἐν ἔστι σῶμα και τηρεῖ τὸν συνα- 30
 σπισμὸν ἐν τάξει μιᾷ, διαλυθείσης δὲ και τὴν καθ' ἕνα φῶμην ἀπόλλυσι τῶν μαχομένων ἕκαστος διὰ τε τὸν τρό-

πον τῆς ὀπλίσεως καὶ ὅτι παντὸς ὄλου τοῖς παρ' ἀλλήλων
 μέρεσι μᾶλλον ἢ δι' αὐτὸν ἰσχύει. Τραπομένων δὲ τού-
 των οἱ μὲν ἐδίωκον τοὺς φεύγοντας, οἱ δὲ τοὺς μαχομέ-
 νους τῶν Μακεδόνων παρεκδραμόντες ἐκ πλαγίων ἐκτει-
 5 νον, ὥστε ταχὺ καὶ τοὺς νικῶντας περισπᾶσθαι καὶ φεύ-
 γειν τὰ ὄπλα καταβάλλοντας. Ἔπεσον μὲν οὖν ὀκτακισ-
 χιλίων οὐκ ἐλάττους, ἐάλωσαν δὲ περὶ πεντακισχιλίους.
 Τοῦ δὲ τὸν Φίλιππον ἀσφαλῶς ἀπελθεῖν τὴν αἰτίαν
 ἔλαβον Αἰτωλοὶ, περὶ ἄρπαγὴν γενόμενοι καὶ πόρθησιν
 10 τοῦ χάρακος ἐτι τῶν Ῥωμαίων διωκόντων, ὥστε μηθὲν
 εὐρεῖν ἐκείνους ἐπανελθόντας.

ΙΧ. Πρῶτον μὲν οὖν ἐγένοντο λοιδοραὶ καὶ διαφοραὶ
 πρὸς ἀλλήλους αὐτοῖς· ἐκ δὲ τούτων μᾶλλον αἰετὸν
 Τίτον ἐλύπουν ἑαυτοῖς ἀνατιθέντες τὸ νίκημα καὶ τῇ
 15 φήμῃ προκαταλαμβάνοντες τοὺς Ἕλληνας, ὥστε καὶ γρά-
 φεσθαι καὶ ἄδεσθαι προτέρους ἐκείνους ὑπὸ ποιητῶν
 καὶ ἰδιωτῶν ὑμνούντων τὸ ἔργον. Ὡν μάλιστα διὰ στό-
 ματος ἦν τουτὶ τὸ ἐπίγραμμα·

Ἄκλαυστοι καὶ ἄθραπτοι, ὀδοιπόρε, τῷδ' ἐπὶ νώτῳ
 20 Θεσσαλῆς τρισσαὶ κείμεθα μυριάδες,
 Αἰτωλῶν δμηθέντες ὑπ' Ἄρεος ἠδὲ Λατίνων,
 οὓς Τίτος εὐρείης ἤγαγ' ἀπ' Ἰταλῆς,
 Ἡμαδίῃ μέγα πῆμα. Τὸ δὲ θρασὺ κείνο Φιλίππου
 πνεῦμα θοῶν ἐλάφων ὧχετ' ἐλαφρότερον.

25 Τοῦτο ἐποίησε μὲν Ἀλκαῖος ἐφυβρίζων Φιλίππῳ καὶ
 τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποθανόντων ἐπιψευδάμενος, λεγόμε-
 νον δὲ πολλαχοῦ καὶ ὑπὸ πολλῶν μᾶλλον ἤντα τὸν Τίτον
 ἢ τὸν Φίλιππον. Ὁ μὲν γὰρ ἀντικωμωδῶν τὸν Ἀλκαῖον
 τῷ ἐλεγείῳ παρέβαλεν

30 Ἄφλοιος καὶ ἄφυλλος, ὀδοιπόρε, τῷδ' ἐπὶ νώτῳ
 Ἀλκαίῳ σταυρὸς πῆγνυται ἡλίβατος.

τὸν δὲ Τίτον φιλοτιμούμενον πρὸς τοὺς Ἕλληνας οὐ με-

τρίως παρώξυνε τὰ τοιαῦτα. Διὸ καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῶν
 πραγμάτων ἔπραττε καθ' ἑαυτὸν, ἐλάχιστα φροντίζων
 τῶν Αἰτωλῶν. Οἱ δὲ ἤχθοντο, καὶ προσδεξαμένου λόγους
 αὐτοῦ καὶ πρεσβείαν ἐπὶ συμβάσεσι παρὰ τοῦ Μακεδό-
 νος, τοῦτο ἐκεῖνο περιϋόντες ἐπὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἐβόων, **5**
 πωλεῖσθαι τὴν εἰρήνην Φιλίππῳ, παρὸν ἐκκόψαι τὸν
 πόλεμον ἄρδην καὶ ἀνελεῖν ἀρχῆν, ὑφ' ἧς πρώτης ἐδου-
 λώθη τὸ Ἑλληνικόν. Ταῦτα τῶν Αἰτωλῶν λεγόντων
4 καὶ διαταρακτικῶν τοὺς συμμαχοὺς αὐτὸς ὁ Φίλιππος
 ἐλθὼν πρὸς τὰς διαλύσεις ἀνέλε τὴν ὑποψίαν, ἐπιτρέψας **10**
 τῷ Τίτῳ καὶ Ῥωμαίοις τὰ καθ' αὐτόν. Καὶ οὕτω κατα-
 λύεται τὸν πόλεμον ὁ Τίτος· καὶ τὴν μὲν Μακεδονικὴν
 ἀπέδωκεν αὐτῷ βασιλείαν, τῆς δὲ Ἑλλάδος προσέταξεν
 ἀποστῆναι, χιλίοις δὲ ταλάντοις ἐξημίωσε, τὰς δὲ ναῦς
 πάσας παρείλετο πλὴν δέκα, τῶν δὲ παίδων τὸν ἕτερον, **15**
 Δημήτριον, ὀμηρεύσοντα λαβὼν εἰς Ῥώμην ἀπέστειλεν,
 ἄριστα τῷ καιρῷ χρησάμενος καὶ προλαβὼν τὸ μέλλον.
 Ἀννίβου γὰρ τοῦ Λίβυος, ἀνδρὸς ἐχθίστου τε Ῥωμαίοις
 καὶ φυγάδος, ἦδη τότε πρὸς Ἀντίοχον ἦκοντος τὸν βασι-
 λέα καὶ παροξύνοντος αὐτὸν εἰς τὸ πρόσθεν προῖέναι τῆ **20**
 τύχῃ τῆς δυνάμεως εὐροούσης, ἦδη καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑπὸ
 πραγμάτων μεγάλων, ἃ κατεργασάμενος μέγας ἐπωνο-
 μάσθη, πρὸς τὴν ἀπάντων ἡγεμονίαν ἀποβλέποντα, μά-
 λιστα δὲ κατὰ Ῥωμαίων ἀνιστάμενον, εἰ μὴ τοῦτο προ-
 ἰδῶν ὁ Τίτος ἐμφρόνως ἐνέδωκε πρὸς τὰς διαλύσεις, **25**
 ἀλλὰ τὸν Φιλίππικόν ὁ Ἀντιοχικὸς κατειλήφει πόλεμος
 ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ συνέστησαν ὑπ' αἰτιῶν ἀμφοτέροι κοι-
 νῶν οἱ μέγιστοι τῶν τότε καὶ δυνατώτατοι βασιλέων ἐπὶ
 τὴν Ῥώμην, ἔσχεν ἂν ἀγῶνας ἐξ ὑπαρχῆς καὶ κινδύνους
 τῶν πρὸς Ἀννίβαν οὐκ ἐλάττους. Νῦν δὲ τῶν πολέμων **30**
 μέσην κατὰ καιρὸν ἐμβαλὼν τὴν εἰρήνην ὁ Τίτος καὶ

πρὶν ἄρξασθαι τὸν μέλλοντα διακόψας τὸν παρόντα, τοῦ μὲν τὴν ἐσχάτην ἐλπίδα, τοῦ δὲ τὴν πρώτην ὑφείλεν.

Χ. Ἐπεὶ δὲ οἱ δέκα πρέσβεις, οὓς ἡ σύγκλητος ἐπεμφε τῷ Τίτῳ, συνεβούλευον τοὺς μὲν ἄλλους Ἑλληνας ἔλευ-
 5 θεροῦν, Κόρινθον δὲ καὶ Χαλκίδα καὶ Δημητριάδα δια-
 τηρεῖν ἐμφροῦρους ἕνεκα τῆς πρὸς Ἀντίοχον ἀσφαλείας,
 ἐνταῦθα δὲ ταῖς κατηγορίαις λαμπροὶ λαμπρῶς τὰς πό-
 λεις ἀνερρήγνυσαν Αἰτωλοί, τὸν μὲν Τίτον κελεύοντες
 τὰς πέδας τῆς Ἑλλάδος λύειν (οὕτω γὰρ ὁ Φίλιππος εἰ-
 10 ὄθει τὰς προειρημένας πόλεις ὀνομάζειν), τοὺς δ' Ἑλ-
 ληνas ἐρωτῶντες, εἰ κλοιὸν ἔχοντες βαρύτερον μὲν, λι-
 ότερον δὲ τοῦ πάλαι τὸν νῦν χαίρουσι καὶ θαυμάζουσι
 τὸν Τίτον ὡς εὐεργέτην, ὅτι τοῦ ποδοῦ λύσας τὴν Ἑλ-
 λάδα τοῦ τραχήλου δέδεκεν. Ἐφ' οἷς ἀχθόμενος ὁ Τίτος
 15 καὶ βαρέως φέρων καὶ δεόμενος τοῦ συνεδρίου τέλος
 ἐξέπεισε καὶ ταύτας τὰς πόλεις ἀνεῖναι τῆς φρουρᾶς,
 ὅπως ὀλόκληρος ἡ χάρις ὑπάρξῃ παρ' αὐτοῦ τοῖς Ἑλλη-
 σιν. Ἰσθμίων οὖν ἀγομένων πληθὸς μὲν ἀνθρώπων ἐν
 τῷ σταδίῳ καθῆστο τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα θεωμένων, οἷα
 20 δὴ διὰ χρόνων πεπαυμένης μὲν πολέμων τῆς Ἑλλάδος
 ἐπ' ἐλπίσιν ἔλευθερίας, σαφεῖ δὲ εἰρήνῃ πανηγυριζού-
 σης, τῇ σάλπιγγι δὲ σιωπῆς εἰς ἅπαντας διαδοθείσης
 προελθὼν εἰς μέσον ὁ κῆρυξ ἀνεῖπεν, ὅτι Ῥωμαίων ἡ
 σύγκλητος καὶ Τίτος Κοῖντιος στρατηγὸς ὑπάτος καταπο-
 25 λεμήσαντες βασιλέα Φίλιππον καὶ Μακεδόνας ἀφιαῖσιν
 ἀφρουρήτους καὶ ἔλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους, νόμοις
 χρωμένους τοῖς πατρίοις Κορινθίους, Λοκροῦς, Φωκεῖς,
 Εὐβοέας, Ἀχαιοὺς Φθιώτας, Μάγνητας, Θετταλοῦς,
 Περγραιβούς. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὐ πάνυ πάντες οὐδὲ
 30 σαφῶς ἐπήκουσαν, ἀλλ' ἀνώμαλος καὶ θορυβώδης κίνη-
 σις ἦν ἐν τῷ σταδίῳ θαυμαζόντων καὶ διαπυρραινόμενων
 καὶ πάλιν ἀνειπεῖν κελεόντων· ὡς δ' αὐτίς ἡσυχίας

γενομένης ἀναγαγὼν ὁ κῆρυξ τὴν φωνὴν προθυμότερον εἰς ἅπαντας ἐγεγῶνει καὶ διῆλθε τὸ κῆρυγμα, κραυγὴ μὲν ἄπιστος τὸ μέγεθος διὰ χαρὰν ἐχώρει μέχρι θαλάττης, ὄρθον δὲ ἀνειστήκει τὸ θέατρον, οὐδεὶς δὲ λόγος ἦν τῶν ἀγωνιζομένων, ἔσπευδον δὲ πάντες ἀναπηδῆσαι καὶ δε- 5
 75 ξιώσασθαι καὶ προσεῖπειν τὸν σωτήρα τῆς Ἑλλάδος καὶ πρόμαχον. Τὸ δὲ πολλάκις λεγόμενον εἰς ὑπερβολὴν τῆς φωνῆς καὶ μέγεθος ὄφθη τότε. Κόρακες γὰρ ὑπερπετόμενοι κατὰ τύχην ἔπεσον εἰς τὸ στάδιον. Αἰτία δὲ ἡ τοῦ ἀέρος φῆξις· ὅταν γὰρ ἡ φωνὴ πολλὴ καὶ μεγάλη φέρεται, 10
 διασπώμενος ὑπ' αὐτῆς οὐκ ἀντερείδει τοῖς πετομένοις, ἀλλ' ὀλίσθημα ποιεῖ καθάπερ κενεμβατοῦσιν, εἰ μὴ νῆ Δία πληγῇ τιμὴ μᾶλλον ὡς ὑπὸ βέλους διελαυνόμενα πίπτει καὶ ἀποθνήσκει. Δύναται δὲ καὶ περιδίνησις εἶναι τοῦ ἀέρος, οἶον ἐλιγμὸν ἐν πελάγει καὶ καλιρρῦμην τοῦ 15
 σάλου διὰ μέγεθος λαμβάνοντος.

XI. Ὁ δ' οὖν Τίτος, εἰ μὴ τάχιστα τῆς θέας διαλυθῆ-
 σης ὑπιδόμενος τὴν φορὰν τοῦ πλήθους καὶ τὸν δρόμον ἐξέκλινεν, οὐκ ἂν ἐδόκει περιγενέσθαι τοσοῦτων ὁμοῦ καὶ πάντοθεν αὐτῷ περιχεομένων. Ὡς δ' ἀπέκαμον περὶ 20
 τὴν σκηνὴν αὐτοῦ βοῶντες ἤδη νυκτὸς οὔσης, αὐτίς οὔσ-
 τινας ἴδοιεν ἢ φίλους ἢ πολίτας ἀσπαζόμενοι καὶ περι-
 πλεκόμενοι πρὸς δεῖπνα καὶ πότους ἐτρέποντο μετ' ἀλ-
 λήλων. Ἐν ᾧ καὶ μᾶλλον, ὡς εἰκός, ἡδομένοις ἐπήγει λο-
 γίζεσθαι καὶ διαλέγεσθαι περὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅσους πολε- 25
 μήσασα πολέμους διὰ τὴν ἐλευθερίαν οὐπω τύχοι βε-
 βαιότερον οὐδὲ ἡδιον αὐτῆς, ἐτέρων προαγωνισαμένων ὀλίγου δεῖν ἀναίμακτος αὐτῇ καὶ ἀπενθήης φερομένη τὸ
 κάλλιστον καὶ περιμαχητότατον ἄθλον. Ἦν δ' ἄρα σπᾶ-
 νιον μὲν ἀνδρεία καὶ φρόνησις ἐν ἀνθρώποις, σπανιώτα- 30
 τον δὲ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὁ δίκαιος. Οἱ γὰρ Ἀγησίλοιοι καὶ Λύσανδροι καὶ οἱ Νικίαιοι καὶ οἱ Ἀλκιβιάδοι πολέ-

μους μὲν εὖ διέπειν καὶ μάχας νικᾶν κατὰ τε γῆν καὶ θά-
 λασσαν ἄρχοντες ἠπίσταντο, χρῆσθαι δὲ πρὸς χάριν εὐ-
 γενῇ καὶ τὸ καλὸν οἷς κατώρθουν οὐκ ἔγνωσαν, ἀλλ' εἰ
 τὸ Μαραθώνιον τις ἔργον ἀφέλοι καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι
 5 ναυμαχίαν καὶ Πλαταιᾶς καὶ Θερμοπύλας καὶ τὰ πρὸς
 • Εὐρυμέδοντι καὶ τὰ περὶ Κύπρον Κίμωνος ἔργα, πάσας
 τὰς μάχας ἢ Ἑλλὰς ἐπὶ δουλείᾳ μεμάχῃται πρὸς αὐτήν, καὶ
 πᾶν τρόπαιον αὐτῆς συμφορὰ καὶ ὄνειδος ἐπ' αὐτὴν
 ἔστηκε, τὰ πλεῖστα κακία καὶ φιλονεικία τῶν ἡγουμένων
 10 περιτραπίσης. Ἀλλόφυλοι δὲ ἄνδρες ἐναύσματα μικρὰ
 καὶ γλίσχρα κοινωνήματα παλαιῶ γένους ἔχειν δοκοῦν-
 τες, ἀφ' ὧν καὶ λόγῳ τι καὶ γνώμῃ τῶν χρησίμων ὑπάρ-
 ζαι τῇ Ἑλλάδι θαυμαστὸν ἦν, οὗτοι τοῖς μεγίστοις κιν-
 δύνοις καὶ πόνοις ἐξελλόμενοι τὴν Ἑλλάδα δεσποτῶν γα-
 15 λεπῶν καὶ τυράννων ἔλευθεροῦσι.

XII. Ταῦτα δὴ τοὺς Ἕλληνας ὑπέει· καὶ τὰ τῶν ἔργων
 ὁμολογοῦντα τοῖς κηρύγμασιν. Ἄμα γὰρ ἐξέπεμπεν ὁ
 Τίτος Λέντλον μὲν εἰς Ἀσίαν Βαργυλιήτας ἔλευθεροῦ-
 σοντα, Στερτίνιον δὲ εἰς Θράκην τὰς αὐτόθι πόλεις καὶ
 20 νήσους ἀπαλλάξοντα τῶν Φιλίππου φρουρῶν. Πόπλιος
 δὲ Οὐίλλιος ἐπλεῖ διαλεξόμενος Ἀντιόχῳ περὶ τῆς τῶν
 ὑπ' αὐτὸν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Αὐτὸς δὲ ὁ Τίτος εἰς
 Χαλκίδα παρελθὼν, εἶτα πλεύσας ἐκεῖθεν ἐπὶ Μαγνη-
 σίαν, ἐξῆγε τὰς φρουράς καὶ τὰς πολιτείας ἀπεδίδου τοῖς
 25 δήμοις. Ἀγωνοθέτης δὲ Νεμείων ἀποδειχθεὶς ἐν Ἀργεῖ
 τὴν τε πανήγυριν ἄριστα διέθηκε, καὶ πάλιν ἐκεῖ τοῖς
 Ἕλλησι τὴν ἐλευθερίαν ὑπὸ κήρυκος ἀνεῖπεν· ἐπιφοι-
 τῶν τε ταῖς πόλεσιν εὐνομίαν ἄμα καὶ δίκην πολλὴν ὁμό-
 νοιάν τε καὶ φιλοφροσύνην πρὸς ἀλλήλους παρείχε, κα-
 30 ταπαύων μὲν τὰς στάσεις, κατάγων δὲ τὰς φυγάς, ἀγαλ-
 λόμενος δὲ τῷ πείθειν καὶ διαλλάσσειν τοὺς Ἕλληνας οὐχ
 ἥττον ἢ τῷ κερρατηκέναι τῶν Μακεδόνων, ὥστε μικρο-

376 τατον ἤδη τὴν ἐλευθερίαν δοκεῖν ὧν εὐεργετοῦντο. Ξε-
 νοκράτην μὲν οὖν τὸν φιλόσοφον, ὅτε Λυκούργος αὐτὸν
 ὁ φήτωρ ὑπὸ τῶν τελωνῶν ἀγόμενον πρὸς τὸ μετοίκιον
 ἀφείλετο καὶ τοῖς ἄγουσιν ἐπέθηκε δίκην τῆς ἀσελγείας,
 λέγεται τοῖς παισὶν ἀπαντήσαντα τοῦ Λυκούργου „Κα- 5
 λὴν γε ὑμῶν, ὦ παῖδες“ φάναι „τῷ πατρὶ χάριν ἀποδί-
 δωμι· πάντες γὰρ αὐτὸν ἐπαινοῦσιν ἐφ’ οἷς ἔπραξε,“
 Τίτῳ δὲ καὶ Ῥωμαίοις ὧν τοὺς Ἕλληνας εὐεργέτησαν οὐκ
 εἰς ἐπαίνους μόνον, ἀλλὰ καὶ πίστιν ἐν πᾶσιν ἀνθρώ-
 ποις καὶ δύναμιν ἢ χάρις ἀπήντα δικαίως. Οὐ γὰρ 10
 προσδεχόμενοι μόνον τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ
 μεταπεμπόμενοι καὶ καλοῦντες ἐνεχειρίζον αὐτούς. Οὐδὲ
 δῆμοι καὶ πόλεις, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς ὑφ’ ἐτέρων ἀδικού-
 μενοι βασιλέων κατέφευγον εἰς τὰς ἐκείνων χεῖρας, ὥστε
 ἐν βραχεὶ χρόνῳ, τάχα πού καὶ θεοῦ συνεφαπτομένου, 15
 πάντα αὐτοῖς ὑπήκοα γενέσθαι. Καὶ αὐτὸς δὲ μέγιστον
 ἐφρόνησεν ἐπὶ τῇ τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερώσει. Ἀνατιθεὶς
 γὰρ εἰς Δελφοὺς ἀσπίδας ἀργυρᾶς καὶ τὸν ἑαυτοῦ θυ-
 ρεὸν ἐπέγραψε

Ζηνὸς ἰὼ κραιπναῖσι γεγαθότες ἵπποσύναισι 20
 κοῦροι, ἰὼ Σπάρτας Τυνδαρίδαι βασιλεῖς,
 Αἰνεάδας Τίτος ἕμιν ὑπέριστατον ὦπασε δῶρον,
 Ἑλλήνων τεύξας παισὶν ἐλευθερίαν.

Ἀνέθηκε δὲ καὶ χρυσοῦν τῷ Ἀπόλλωνι στέφανον ἐπι- 25
 γράψας

Τόνδε τοι ἄμβροσίοισιν ἐπὶ πλοκάμοισιν ἔοικε
 κείσθαι, Λατοῖδα, χρυσοφαῆ στέφανον,
 ὃν πόρεν Αἰνεαδᾶν ταγὸς μέγας. Ἄλλ’, Ἐκάεργε,
 ἀλκᾶς τῷ θείῳ κῦδος ὄπαξε Τίτῳ.

Τῇ γοῦν Κορινθίων πόλει πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὸ αὐτὸ 30
 δις ἤδη συμβέβηκε· καὶ γὰρ Τίτος ἐν Κορίνθῳ τότε καὶ
 Νέρων αὐτίς καθ’ ἡμᾶς ἐν Κορίνθῳ παρακλησίως

Ἰσθμίων ἀγομένων τούς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους ἀφῆκαν, ὁ μὲν διὰ κήρυκος, ὡς εἴρηται, Νέρων δὲ αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ βήματος ἐν τῷ πλήθει δημηγορήσας. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

- 6 XIII. Ὁ δὲ Τίτος τότε καλλίστου καὶ δικαιοτάτου τοῦ πρὸς Νάβιν ἀρξάμενος πολέμου τὸν Λακεδαιμονίων ἐξωλέστατον καὶ παρανομώτατον τύραννον, ἐν τῷ τέλει διεψεύσατο τὰς τῆς Ἑλλάδος ἐλπίδας, ἐλεῖν παρασχὼν οὐκ ἐθέλησας, ἀλλὰ σπεισάμενος καὶ προέμενος τῇ
- 10 Σπάρτην ἀναξίως δουλεύουσαν, εἴτε δείσας, μὴ τοῦ πολέμου μῆκος λαμβάνοντος ἄλλος ἀπὸ Ῥώμης ἐπελθὼν στρατηγὸς ἀνέλθαι τὴν δόξαν, εἴτε φιλονεικία καὶ ζηλοτυπία τῶν Φιλοποίμενος τιμῶν, ὃν ἐν τε τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἄνδρα δεινότατον τῶν Ἑλλήνων ὄντα καὶ περὶ
- 15 ἐκείνον τὸν πόλεμον ἔργα θαυμαστά τόλμης καὶ δεινότητος ἀποδειξάμενον ἴσα τῷ Τίτῳ κυδαίνοντες Ἀχαιοὶ καὶ τιμῶντες ἐν τοῖς θεάτροις ἐλύπουν ἐκείνου, οὐκ ἀξιούντα Ῥωμαίων ὑπάρῳ προπολεμοῦντι τῆς Ἑλλάδος ἄνθρωπον Ἀρκαδα, μικρῶν καὶ ὁμόρων πολέμων στρατηγόν, ὅμοια
- 20 θαυμάζεσθαι παρ' αὐτοῖς. Οὐ μὴν ἀλλ' αὐτὸς ὁ Τίτος ὑπὲρ τούτων ἀπελογεῖτο, καταθέσθαι τὸν πόλεμον, ὡς ἑώρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολούμενον τὸν τύραννον. Τῶν δὲ Ἀχαιῶν αὐτῷ πολλὰ πρὸς τιμὴν ψηφισαμένων οὐδὲν ἐδόκει πρὸς τὰς εὐεργε-
- 25 σίας ἐξισοῦσθαι πλὴν μιᾶς δωρεᾶς, ἣν ἐκείνος ἀντὶ πάντων ἠγάπησεν. Ἦν δὲ τοιάδε. Ῥωμαίων οἱ δυστυχήσαντες ἐν τῷ πρὸς Ἀννίβαν πολέμῳ πολλαχοῦ μὲν ὄνιοι γενόμενοι καὶ διασπαρέντες ἐδούλευον· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι χίλιοι καὶ διακόσιοι τὸ πλῆθος ἦσαν, αἱ μὲν οἰκτροὶ τῆς
- 30 μεταβολῆς, τότε δὲ καὶ μᾶλλον, ὡς εἰκός, ἐντυγχάνοντες οἱ μὲν υἱοῖς, οἱ δὲ ἀδελφοῖς, οἱ δὲ συνήθεσιν, ἐλευθέρους δοῦλοι καὶ νικῶσιν αἰχμάλωτοι. Τούτους ο μὲν

Τίτος οὐκ ἀφείλετο τῶν κεκτημένων, καίπερ ἀνιώμενος ἐπ' αὐτοῖς, οἱ δὲ Ἀχαιοὶ λυτρωσάμενοι πέντε μυνῶν ἕκαστον ἄνδρα καὶ συναγαγόντες εἰς ταὐτὸ πάντας ἤδη περὶ πλοῦν ὄντι τῷ Τίτῳ παρέδωκαν, ὥστε αὐτὸν εὐφραινόμενον ἀποπλεῖν ἀπὸ καλῶν ἔργων καλὰς ἀμοιβὰς καὶ 5 πρεπούσας ἀνδρὶ μεγάλῳ καὶ φιλοπολίτῃ κεκομισμένον· ὃ δὴ δοκεῖ πρὸς τὸν θρίαμβον αὐτῷ πάντων ὑπάρξαι λαμπρότατον. Οἱ γὰρ ἄνδρες οὗτοι, καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς οἰκέταις ὅταν ἐλευθερωθῶσιν, ξύρεσθαι τε τὰς κεφαλὰς καὶ πιλία φορεῖν, ταῦτα δρᾶσαντες αὐτοὶ θριαμ- 10 βεύοντι τῷ Τίτῳ παρείποντο.

XIV. Καλλίῳ δὲ καὶ τὰ λάφυρα πομπευόμενα παρεῖχεν ὄψιν, Ἑλληνικὰ κράνη καὶ πέλται Μακεδονικαὶ καὶ σάρισαι. Τό τε τῶν χρημάτων πλῆθος οὐκ ὀλίγον ἦν, ὡς ἀναγράφουσιν οἱ περὶ Τουδιτανὸν ἐν τῷ θριάμβῳ κομι- 15 σθῆναι χρυσοῦ μὲν συγκεχωνευμένου λίτρας τρισχιλίας ἑπτακοσίας δεκατρεῖς, ἀργύρου δὲ τετρακισμυρίας τρισχιλίας διακοσίας ἑβδομήκοντα, φιλιππέλους δὲ χρυσοῦς μυρίους τετρακισχιλίους πεντακοσίους δεκατέσσαρας, χωρὶς δὲ τούτων τὰ χίλια τάλαντα Φίλιππος ὤφειλεν. 20 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπείσθησαν Ῥωμαῖοι, μάλιστα τοῦ Τίτου συμπράξαντος, ἀφείναι τῷ Φιλίππῳ, καὶ σύμμαχον ἐψηφίσαντο, καὶ τὸν υἱὸν ἀπήλλαξαν αὐτῷ τῆς ὀμηρείας.

XV. Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀντίοχος εἰς τὴν Ἑλλάδα ναυσὶ πολ- 25 λαῖς καὶ στρατῷ περαιωθεὶς ἀφίστη τὰς πόλεις καὶ διαστασίαξεν, Αἰτωλῶν αὐτῷ συνεπιλαμβανομένων καὶ πάλαι διακειμένων πρὸς τὸν Ῥωμαίων δῆμον ἐχθρῶς καὶ πολεμικῶς, ὑπόθεσιν τοῦ πολέμου καὶ πρόφασιν διδόντων ἐλευθεροῦν τοὺς Ἕλληνας οὐδὲν δεομένους (ἐλεύ- 30 θεροι γὰρ ἦσαν), ἀλλ' εὐπρεπεστέρως αἰτίας ἀπορία τῷ καλλίστῳ τῶν ὀνομάτων χρῆσθαι διδασκόντων, καὶ σφό-

δρα δεισαντες οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἀνάστασιν καὶ δόξαν αὐ-
 ✓ τοῦ τῆς δυνάμεως στρατηγὸν μὲν ὕπατον τοῦ πολέμου
 Μάνιον Ἀκίλιον κατέπεμψαν, πρεσβευτὴν δὲ Τίτον διὰ
 τοὺς Ἕλληνας, ὧν τοὺς μὲν εὐθύς ὀφθεις ἐποίησε βεβαι-
 5 στέρους, τοὺς δὲ ἀρχομένους νοσεῖν ὥσπερ τις ἐν καιρῷ
 φάρμακον ἐνδιδούς τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοιαν ἐστησε καὶ
 διεκώλυσεν ἐξαμαρτεῖν. Ὀλίγοι δὲ αὐτὸν ἐξέφυγον ἤδη
 προκατειλημμένοι καὶ διεφθαρμένοι παντάπασιν ὑπὸ τῶν
 Αἰτωλῶν, οὓς καίπερ ὀργισθεῖς καὶ παροξυνθεῖς ὁμως
 10 μετὰ τὴν μάχην περιεποίησεν. Ἀντίοχος γὰρ ἠττηθεὶς ἐν
 Θερμοπύλαις καὶ φυγῶν εὐθύς εἰς Ἀσίαν ἀπέπλευσε,
 Μάνιος δ' ὁ ὕπατος τοὺς μὲν αὐτὸς ἐπιῶν τῶν Αἰτωλῶν
 ἐπολιόρκει, τοὺς δὲ τῷ βασιλεῖ Φιλίππῳ συνεχώρησεν
 ἐξαιρεῖν. Ἀγομένων δὲ καὶ φερομένων ὑπὸ τοῦ Μακεδό-
 15 νος τοῦτο μὲν Δολόπων καὶ Μαγνητῶν, τοῦτο δὲ Ἀθα-
 μάνων καὶ Ἀπεραντῶν, αὐτοῦ δὲ τοῦ Μανίου τὴν μὲν
 Ἡράκλειαν διαπεπορθηκότος, τὴν δὲ Ναύπακτον Αἰτω-
 λῶν ἐχόντων πολιορκουῦντος, οἰκτεῖρων τοὺς Ἕλληνας ὁ
 Τίτος διέπλευσεν ἐκ Πελοποννήσου πρὸς τὸν ὕπατον.
 20 Καὶ πρῶτον μὲν ἐπετίμησεν, εἰ νενικηκῶς αὐτὸς τὰ ἐπ-
 αθλα τοῦ πολέμου Φίλιππον ἐᾶ φέρεσθαι καὶ τριβόμενος
 περὶ μιᾶ πόλει κάθηται δι' ὀργὴν, ἔθνη δὲ οὐκ ὀλίγα καὶ
 βασιλείας Μακεδόνες αἰρουῦσιν. Ἐπειτα τῶν πολιορκου-
 μένων, ὡς εἶδον αὐτὸν, ἀπὸ τοῦ τείχους ἀνακαλούντων
 25 καὶ χεῖρας ὀρεγόντων καὶ δεομένων, τότε μὲν οὐδὲν εἶ-
 πῶν, ἀλλὰ στραφεὶς καὶ δακρύσας ἀπῆλθεν, ὕστερον
 δὲ διαλεχθεὶς τῷ Μανίῳ καὶ καταπαύσας τὸν θυμὸν αὐ-
 τοῦ διεπράξατο τοῖς Αἰτωλοῖς ἀνοχὰς δοθῆναι καὶ χρό-
 νον, ἐν ᾧ πρεσβεύσαντες εἰς Ῥώμην μετρίου τινὸς τυχεῖν
 30 ἀξιώσουσι.

XVI. Πλειστον δὲ ἀγῶνα καὶ πόνον αὐτῷ παρείχον 378
 αἱ περὶ Χαλκιδέων δεήσεις πρὸς τὸν Μάνιον, ἐν ὀργῇ γε-

γονότων διὰ τὸν γάμον, ὃν παρ' αὐτῶν ἐγγημεν Ἀντίοχος ἤδη τοῦ πολέμου συνεστῶτος, οὐ καθ' ὄραν οὐδὲ κατὰ καιρὸν, ἀλλ' ἐρασθεὶς ἀνὴρ πρεσβύτερος κόρης, ἣ θυγάτηρ μὲν ἦν Κλεοπτολέμου, καλλίστη δὲ λέγεται παρθένων γενέσθαι. Τοῦτο τοὺς Χαλκιδεῖς ἐποίησε βασιλίσει προθυμώτατα καὶ τὴν πόλιν αὐτῷ πρὸς τὸν πόλεμον ὀρμητήριον παρασχεῖν. Ἐκεῖνος μὲν οὖν ὡς τάχιστα μετὰ τὴν μάχην φεύγων προσέμιξε τῇ Χαλκίδι, τὴν τε κόρην ἀναλαβὼν καὶ τὰ χρήματα καὶ τοὺς φίλους εἰς Ἀσίαν ἀπέπλευσε· τὸν δὲ Μάνιον εὐθύς ἐπὶ τοὺς Χαλκιδεῖς σὺν ὀργῇ πορευόμενον ὁ Τίτος παρακολουθῶν ἐμάλαττε καὶ παρητήτετο καὶ τέλος ἐπεισε καὶ κατεπράυνεν, αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἐν τέλει Ῥωμαίων δεόμενος. Οὕτω διασωθέντες οἱ Χαλκιδεῖς τὰ κάλλιστα καὶ μέγιστα τῶν παρ' αὐτοῖς ἀναθημάτων τῷ Τίτῳ καθιέρωσαν, ἣν ἐπιγραφὰς 15 ἔστι τοιαύτας ἄχρι νῦν ὄραν· „Ὁ δῆμος Τίτῳ καὶ Ἡρακλεῖ τὸ γυμνάσιον.“ Ἐτέρωθι δὲ πάλιν· „Ὁ δῆμος Τίτῳ καὶ Ἀπόλλωνι τὸ Δελφίνιον.“ Ἐτι δὲ καὶ καθ' ἡμᾶς ἱερεὺς χειροτονητὸς ἀπεδείκνυτο Τίτου, καὶ θύσαντες αὐτῷ τῶν σπονδῶν γενομένων ἄδουσι παιᾶνα πεποιημένον, οὐ τᾶλλα διὰ μῆκος ἡμεῖς παρέντες ἀνεγράψαμεν ἅπανοίμενοι τῆς ᾠδῆς λέγουσι·

πίστιν δὲ Ῥωμαίων σέβομεν
τὰν μεγαλευκτοτάταν ὄρκοις φυλάσσειν·
μέλπετε κοῦραι,

Ζῆνα μέγαν Ῥώμαν τε Τίτον θ' ἅμα Ῥωμαίων τε
πίστιν·

ἰήϊε Παιᾶν, ὦ Τίτε σῶτερ.

XVII. Ἦσαν δὲ καὶ παρὰ τῶν Ἑλλήνων τιμαὶ πρέπουσαι καὶ τὸ τὰς τιμὰς ἀληθινὰς ποιοῦν, εὐνοία θαυμαστὴ δι' ἐπιείκειαν ἤθους. Καὶ γὰρ εἴ τις ἐκ πραγμάτων ἢ φιλοτιμίας ἔνεκα, καθάπερ Φιλοποίμενι καὶ πάλιν Διο-

φάνει στρατηγοῦντι τῶν Ἀχαιῶν, προσέκρουσεν, οὐκ ἦν βαρὺς οὐδ' εἰς ἔργα διατείνων ὁ θυμὸς, ἀλλ' ἐν λόγῳ παρρησίαν τινὰ πολιτικὴν ἔχοντι πανόμενος. Πικρὸς μὲν οὖν οὐδενί, πολλοῖς δὲ ὄξυς ἐδόκει καὶ κοῦφος εἶναι τὴν φύσιν, ἄλλως δὲ συγγενέσθαι πάντων ἡδιστος καὶ εἰπεῖν ἐπίχαρις μετὰ δεινότητος. Ἀχαιοὺς μὲν γὰρ σφετεριζομένους τὴν Ζακυνθίων νῆσον ἀποτρέπων ἔφη κινδυνεύσειν, ἂν ὥσπερ αἱ χελῶναι πορρωτέρω τὴν κεφαλὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνωσι· Φιλίππου δέ, ὀπη-
10 νικά περὶ σπονδῶν καὶ εἰρήνης τὸ πρῶτον εἰς λόγους συνήεσαν, εἰπόντος μετὰ πολλῶν ἦκειν ἐκείνον, αὐτὸν δὲ μόνον, ὑπολαβὼν ὁ Τίτος „αὐτὸν γάρ“ ἔφη „μόνον ἐποίησας ἀποκτείναι τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς.“ Ἐπεὶ δὲ Δεινοκράτης ὁ Μεσσήνιος ἐν Ῥώμῃ παρὰ πότον μεθυ-
16 σθεῖς ὠρχήσατο λαβὼν ἱμάτιον γυναικεῖον, τῇ δ' ὕστερα αἶα τὸν Τίτον ἤξιον βοηθεῖν αὐτῷ διανοουμένῳ τὴν Μεσσήνην ἀφιστάναί τῶν Ἀχαιῶν, ταῦτα μὲν ἔφη σέψασθαι, θαυμάζειν δὲ ἐκείνον, εἰ τηλικαύταις ἐπιχειρητικῶς πράξειςιν ὀρχεῖσθαι δύναται παρὰ πότον καὶ ἄδειν.
20 Πρὸς δὲ τοὺς Ἀχαιοὺς τῶν παρὰ Ἀντιόχου πρέσβειων πλῆθός τι τῆς βασιλικῆς στρατιᾶς καταλεγόντων καὶ καταριθμουμένων πολλὰς προσηγορίας, ὁ Τίτος ἔφη δειπνοῦντος αὐτοῦ παρὰ τῷ ξένῳ καὶ μεμφομένου τὸ πλῆθος τῶν κρεῶν καὶ θαυμάζοντος, πόθεν οὕτω ποικίλης
25 ἀγορᾶς εὐπόρησεν, εἰπεῖν τὸν ξένον, ὡς ὕεια πάντα ἐστὶ τῇ σκευασίᾳ διαφέροντα καὶ τοῖς ἡδύσμασι. „Μὴ τοίνυν“ ἔφη „μηδὲ ὑμεῖς, ὧ ἄνδρες Ἀχαιοί, θαυμάζετε τὴν Ἀντιόχου δύναμιν λογχοφόρους καὶ ξυστοφόρους καὶ πεζεταίρους ἀκούοντες· πάντες γὰρ οὗτοι Σύροι εἰσὶν ὀπλα-
30 ροῖς διαφέροντες.“

XVIII. Μετὰ δὲ τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις καὶ τὸν Ἀν- 379
τιοχικὸν πόλεμον ἀπεδείχθη τιμητής, ἧτις ἐστὶν ἀρχή

μεγίστη καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἐπιτελείωσις. Καὶ συνῆρχε μὲν αὐτῷ Μαρκέλλου τοῦ πεντάκις ὑπα-
 τεύσαντος υἱός, ἐξέβαλον δὲ τῆς βουλῆς τῶν οὐκ ἄγαν
 ἐπιφανῶν τέσσαρας, προσεδέξαντο δὲ πολίτας ἀπογρα-
 φομένους πάντας, ὅσοι γονέων ἐλευθέρων ἦσαν, ἀναγ- 5
 κασθέντες ὑπὸ τοῦ δημάρχου Τερεντίου Κουλέωνος, ὃς
 ἐπηρεάξων τοῖς ἀριστοκρατικοῖς ἐπεισε τὸν δῆμον ταῦτα
 ψηφίσασθαι. Τῶν δὲ γνωριμωτάτων κατ' αὐτὸν ἀνδρῶν
 καὶ μεγίστων ἐν τῇ πόλει διαφερομένων πρὸς ἀλλήλους,
 Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος καὶ Μάρκου Κάτωνος, τὸν μὲν 10
 προέγραψε τῆς βουλῆς, ὡς ἄριστον ἄνδρα καὶ πρῶτον,
 Κάτωνι δ' εἰς ἐχθραν ἦλθε συμφορᾷ τοιαύτῃ χρησάμε-
 νος. Ἀδελφὸς ἦν Τίτῳ Λεύκιος Φλαμινίος, οὔτε τὰ ἄλλα
 προσεικῶς ἐκείνῳ τὴν φύσιν ἐν τε ταῖς ἡδοναῖς ἀνε-
 λεύθερος δεινῶς καὶ ὀλιγωρότατος τοῦ πρέποντος. Τοῦ- 15
 τῷ συνῆν μειρακίσκος ἐρώμενος, ὃν καὶ στρατιᾶς ἄρχων
 ἐπήγετο καὶ διέπων ἐπαρχίας εἶχεν ἀεὶ περὶ αὐτόν. Ἐν
 οὖν πότῳ τιμὴ θρυπτόμενος πρὸς τὸν Λεύκιον οὕτως ἔφη
 σφόδρα φιλεῖν αὐτόν, ὥστε θεῶν μονομάχων ἀπολιπεῖν
 οὐπω γεγωναῶς ἀνθρώπου φονευομένου θεατρῆς, τὸ πρὸς 20
 ἐκείνον ἡδὺ τοῦ πρὸς αὐτόν ἐν πλείονι λόγῳ θέμενος.
 Ὁ δὲ Λεύκιος ἤσθηεῖς „Οὐδὲν“ ἔφη „δεινόν· ἰάσομαι γὰρ
 ἐγὼ σου τὴν ἐπιθυμίαν.“ Καὶ κελεύσας ἕνα τῶν κατα-
 δίκων ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου προαχθῆναι, καὶ τὸν ὑπηρέτην
 μεταπεμφάμενος, ἐν τῷ συμποσίῳ προσέταξεν ἀποκόψαι 25
 τοῦ ἀνθρώπου τὸν τράχηλον. Οὐαλλέριος δὲ Ἀντίας οὐκ
 ἐρωμένῳ φησὶν, ἀλλ' ἐρωμένη τοῦτο χαρίσασθαι τὸν
 Λεύκιον. Ὁ δὲ Αἰβίος ἐν λόγῳ Κάτωνος αὐτοῦ γεγρα-
 φθαι φησὶν, ὡς Γαλάτην αὐτόμολον ἐλθόντα μετὰ παλ-
 δων καὶ γυναικὸς ἐπὶ τὰς θύρας δεξάμενος εἰς τὸ συμπό- 30
 σιον ὁ Λεύκιος ἀπέκτεινεν ἰδίᾳ χειρὶ τῷ ἐρωμένῳ χαρι-
 ζόμενος. Τοῦτο μὲν οἶν εἰκὸς εἰς δεινῶσιν εἰρηθῆναι τῆς

κατηγορίας ὑπὸ τοῦ Κάτωνος· ὅτι δὲ οὐκ αὐτόμολος ἦν, ἀλλὰ δεσμώτης ὁ ἀναιρεθεὶς καὶ ἐκ τῶν καταδίκων, ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Κικέρων ὁ ῥήτωρ ἐν τῷ περὶ γήρωνος αὐτῷ Κάτωνι τὴν διήγησιν ἀναθεὶς εἰρηκεν.

5 XIX. Ἐπὶ τούτῳ Κάτων τιμητῆς γενόμενος καὶ καθάιρων τὴν σύγκλητον ἀπήλασε τῆς βουλῆς τὸν Λεύκιον, ὑπατικοῦ μὲν ἀξιώματος ὄντα, συνατιμοῦσθαι δὲ τοῦ ἀδελφοῦ δοκοῦντος αὐτῷ. Διὸ καὶ προελθόντες εἰς τὸν δῆμον ἀμφοτέροι ταπεινοὶ καὶ δεδακρυμένοι μέτρια δε-
 10 σθαι τῶν πολιτῶν ἐδόκουν, ἀξιοῦντες αἰτίαν εἰπεῖν τὸν Κάτωνα καὶ λόγον, ᾧ χρησάμενος οἶκον ἐνδοξον ἀτιμία τοςαύτη περιβέβληκεν. Οὐδὲν οὖν ὑποστειλάμενος ὁ Κάτων προῆλθε, καὶ καταστάς μετὰ τοῦ συνάρχοντος ἠρώτησε τὸν Τίτον, εἰ γινώσκει τὸ συμπόσιον. Ἄρνου-
 15 μένου δὲ ἐκείνου διηγησάμενος εἰς ὄρισμὸν προεκαλεῖτο τὸν Λεύκιον, εἰ τί φησι τῶν εἰρημένων μὴ ἀληθῆς εἶναι. Τοῦ δὲ Λευκίου σιωπήσαντος, ὁ μὲν δῆμος ἔγνω δικαίαν γερονέναι τὴν ἀτιμίαν καὶ τὸν Κάτωνα προέπεμψε λαμπρῶς ἀπὸ τοῦ βήματος, ὁ δὲ Τίτος τῇ συμφορᾷ τοῦ ἀδελ-
 20 φοῦ περιπαθῶν συνέστη μετὰ τῶν πάλαι μισούντων τὸν Κάτωνα καὶ πάσας μὲν, ἃς ἐκεῖνος ἐποίησατο, τῶν δημοσίων ἐκδόσεις καὶ μισθώσεις καὶ ὠνάς ἠκύρωσε καὶ ἀνέλυσεν ἐν τῇ βουλῇ κρατήσας, πολλὰς δὲ καὶ μεγάλας δίκας κατ' αὐτοῦ παρεσκεύασεν, οὐκ οἶδ' ὅπως εὖ καὶ πο-
 25 λιτικῶς [καὶ] πρὸς ἄρχοντα νόμιμον καὶ πολίτην ἄριστον ὑπὲρ ἀνδρὸς οἰκείου μὲν, ἀναξίου δὲ καὶ τὰ προσήκοντα πεπονθότος ἀνήκεστον ἐχθρὰν ἀράμενος. Οὐ μὴν ἀλλὰ 380 τοῦ Ῥωμαίων ποτὲ δῆμον θείαν ἔχοντος ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ τῆς βουλῆς, ὥσπερ εἶωθε, κόσμῳ προκαθημένης, ὄφθεις 380 ὁ Λεύκιος ἐπ' ἐσχάτοις που καθήμενος ἀτίμως καὶ ταπεινῶς οἶκτον ἔσχε· καὶ τὸ πλῆθος οὐκ ἠνέσχετο τὴν ὄψιν,

ἄλλ' ἐβόων μεταβῆναι κελεύοντες, ἕως μετέβη, δεξαμέ-
νων αὐτὸν εἰς ἑαυτοὺς τῶν ὑπατικῶν.

XX. Τὸ δ' οὖν φύσει Τίτου φιλότιμον ἄχρι μὲν Ἰα-
νὴν εἶχεν ὕλην περὶ τοὺς εἰρημένους πολέμους διατρί-
βοντος, εὐδοκίμει· καὶ γὰρ ἐχιλιάρχησεν αὐτίς μετὰ τὴν 5
ὑπατείαν, οὐδενὸς ἐπείγοντος· ἀπαλλαγείς δὲ τοῦ ἄρχειν
καὶ πρεσβύτερος ὦν ἠλέγχετο μᾶλλον ἐν οὐκ ἔχοντι πρά-
ξεις ἐτι τῷ λοιπῷ βίῳ σπαργῶντα πρὸς δόξαν καὶ νεανί-
ζοντα τῷ πάθει κατέχειν ἑαυτὸν οὐ δυνάμενος· τοιαύτη
γάρ τιμι καὶ τὸ περὶ Ἀννίβαν φορᾶ ἐδόκει πράξας ἐπα- 10
χθῆς γενέσθαι τοῖς πολλοῖς. Ὁ γὰρ Ἀννίβας οἰκοθεν μὲν
ἐκ Καρχηδόνος ὑπεκδρᾶς Ἀντιόχῳ συνῆν, ἐκείνου δὲ
μετὰ τὴν ἐν Φρυγίᾳ μάχην εἰρήνης ἀγαπητῶς τυχόντος
αὐτίς φεύγων καὶ πλανηθεὶς πολλὰ τέλος ἐν τῇ Βιθυνίᾳ
κατέστη Προυσίαν θεραπεύων, οὐδενὸς Ῥωμαίων ἀγνο- 15
οῦντος, ἀλλὰ παρορῶντων ἀπάντων δι' ἀσθένειαν καὶ
γῆρας ὥσπερ ἐρριμμένον ὑπὸ τῆς τύχης. Τίτος δὲ πρε-
σβευτῆς δι' ἑτέρας δὴ τινας πράξεις ὑπὸ τῆς βουλῆς πρὸς
τὸν Προυσίαν ἀφικόμενος καὶ τὸν Ἀννίβαν ἰδὼν αὐτόθι
διαιωόμενον ἠγανάκτησεν, εἰ ζῆ, καὶ πολλὰ τοῦ Πρου- 20
σίου δεομένου καὶ λιπαροῦντος ὑπὲρ ἀνδρὸς ἰκέτου καὶ
συνήθους οὐ παρήκε. Χρησμοῦ δέ τινος, ὡς εἶοικε, πα-
λαιοῦ περὶ τῆς Ἀννίβου τελευτῆς οὕτως ἔχοντος

Λίβυσσα κρύψει βῶλος Ἀννίβου δέμας,
ὁ μὲν ἄρα Λιβύην ὑπενόει καὶ τὰς ἐν Καρχηδόνι ταφάς, 25
ὡς ἐκεῖ καταβιωσόμενος· ἐν δὲ Βιθυνίᾳ τόπος ἐστὶ θι-
νωδῆς ἐπὶ θαλάσσης καὶ πρὸς αὐτῷ κώμη τις μεγάλη Λί-
βυσσα καλεῖται. Περὶ ταύτην ἔτυχε διατρίβων Ἀννίβας.
Ἄει δὲ ἀπιστῶν τῇ τοῦ Προυσίου μαλακίᾳ καὶ φοβούμε-
νος τοὺς Ῥωμαίους τὴν οἰκίαν ἐτι πρότερον ἐξόδοις ἐπτά 30
καταγείοις συντετραμμένην ἐκ τῆς ἑαυτοῦ διαίτης εἶχεν,
ἄλλου κατ' ἄλλο τῶν ὑπονόμων, πόρρω δὲ πάντων ἀδή-

λως ἐκφερόντων. Ὡς οὖν ἤκουσε τότε τὸ πρόσταγμα τοῦ
 Τίτου, φεύγειν μὲν ὤρμησε διὰ τῶν ὑπονόμων, ἐντυχῶν
 δὲ φυλακαῖς βασιλικαῖς ἔγνω δι' αὐτοῦ τελευτᾶν. Ἔνιοι
 μὲν οὖν λέγουσιν, ὡς ἱμάτιον τῷ τραχήλῳ περιβαλὼν καὶ
 5 κελεύσας οἰκέτην ὀπισθεὶν ἐρείσαντα κατὰ τοῦ ἰσχίου τὸ
 γόνυ καὶ σφοδρῶς ἀνακλάσαντα συντεῖναι καὶ περιστρέ-
 ψαι, μέχρι ἂν ἐκθλίψαι τὸ πνεῦμα, διαφθείρειεν αὐτόν·
 ἔνιοι δὲ μιμησάμενον Θεμιστοκλέα καὶ Μίδα ἀίμα ταύ-
 ρειον πιεῖν· Ἀλβιος δὲ φησι φάρμακον ἔχοντα κεράσαι
 10 καὶ τὴν κύλικα δεξιόμενον εἰπεῖν· „Ἀναπαύσωμεν ἤδη
 ποτὲ τὴν πολλὴν φροντίδα Ῥωμαίων, οἳ μακρὸν ἠγήσαντο
 καὶ βαρὺ μισουμένου γέροντος ἀναμεῖναι θάνατον. Οὐ
 μὴν οὐδὲ Τίτος ἀξιοζήλωτος ἀποΐσεται νίκην οὐδὲ τῶν
 προγόνων ἀξίαν, οἳ Πύρρῳ πολεμοῦντι καὶ κρατοῦντι
 15 τὴν μέλλουσαν ὑποπέμψαντες κατεμήνυσαν φαρμα-
 κείαν.“

XXI. Οὕτω μὲν τὸν Ἀννίβαν ἀποθανεῖν λέγουσιν.
 Ἀπαγγελθέντων δὲ τούτων πρὸς τὴν σύγκλητον οὐκ ὀλί-
 γοις ἐπαχθῆς ἔδοξεν ὁ Τίτος καὶ περιττὸς ἄγαν καὶ ὠμός,
 20 ὥσπερ ὑπὸ γήρωσ ἀπτήνα καὶ κόλουρον ἀφειμένον ζῆν
 χειροήθη τὸν Ἀννίβαν ἀποκτείνας, οὐδενὸς ἐπείγοντος,
 ἀλλὰ διὰ δόξαν, ὡς ἐπώνυμος τοῦ θανάτου γένοιτο. Καὶ
 τὴν Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος ἐκτιθέντες πραότητα καὶ με-
 γαλοψυχίαν ἐτι μᾶλλον ἐθαύμαζον, ὡς ἀήττητον ὄντα καὶ
 25 φοβερόν ἐν Λιβύῃ καταπολεμήσας Ἀννίβαν οὔτε ἐξήλα- 381
 σεν οὔτε ἐξητήσατο παρὰ τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς
 μάχης εἰς λόγους ἐλθὼν ἐδεξιῶσατο καὶ μετὰ τὴν μάχην
 σπενδόμενος οὐδὲν ἐπετόλμησεν οὐδ' ἐπενέβη τῇ τύχῃ
 τοῦ ἀνδρός. Λέγεται δὲ αὐθις ἐν Ἐφέσῳ συμβαλεῖν αὐ-
 30 τοῦς· καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῷ συμπεριπατεῖν τοῦ Ἀννίβου
 τὴν προσήκουσαν ἐν ἀξιώματι τάξιν εἶναι προλαβόντος
 ἀνέχεσθαι καὶ περιπατεῖν ἀφελῶς τὸν Ἀφρικανόν, ἔπειτα

λόγου περὶ στρατηγῶν ἔμπεσόντος καὶ τοῦ Ἀντίβου κρά-
 τιστον ἀποφηναμένου γεγονέναι τῶν στρατηγῶν Ἀλέ-
 ξανδρον, εἶτα Πύρρον, τρίτον δὲ αὐτόν, ἡσυχῇ μειδιά-
 σαντα τὸν Ἀφρικανὸν εἶπεῖν „Τί δ', εἰ μὴ σε ἐγὼ νει-
 κήκειν;“ καὶ τὸν Ἀντίβαν „Οὐκ ἂν, ὦ Σκηπίων“ φάναι 5
 „τρίτον ἑμαυτὸν, ἀλλὰ πρῶτον ἐποιούμην τῶν στρατη-
 γῶν.“ Ταῦτα δὴ τοῦ Σκηπίωνος οἱ πολλοὶ θαυμάζοντες
 ἐκάκιζον τὸν Τίτον, ὡς ἄλλοτρίῳ νεκρῷ προσενεγκόντα
 τὰς χεῖρας. Ἐνιοὶ δὲ ἦσαν οἱ τὸ πεπραγμένον ἐπαινοῦν-
 τες καὶ τὸν Ἀντίβαν, ἕως ἕξῃ, πῦρ ἡγούμενοι δεόμενον 10
 τοῦ ριπίζοντος· μηδὲ γὰρ ἀκμάζοντος αὐτοῦ τὸ σῶμα
 Ῥωμαίοις καὶ τὴν χεῖρα φοβεράν, ἀλλὰ τὴν δεινότητα
 καὶ τὴν ἐμπειρίαν γεγονέναι μετὰ τῆς ἐμφύτου πικρίας
 καὶ δυσμενείας, ὧν οὐδὲν ἀφαιρεῖν τὸ γῆρας, ἀλλ' ὑπο-
 μένειν τὴν φύσιν ἐν τῷ ἡθελί, τὴν δὲ τύχην οὐ διαμένειν 15
 ὁμοίαν, ἀλλὰ μεταπίπτουσιν ἐκκαλεῖσθαι ταῖς ἐλπίσι πρὸς
 τὰς ἐπιθέσεις τοὺς ἀεὶ τῷ μισεῖν πολεμοῦντας. Καὶ τὰ
 ὕστερά πως ἔτι μᾶλλον ἐμαρτύρησε τῷ Τίτῳ, τοῦτο μὲν
 Ἀριστόνικος ὁ τοῦ κιθαρωδοῦ διὰ τὴν Εὐμενοῦς δόξαν
 ἐμπλήσας, ἅπασαν ἀποστάσεων καὶ πολέμων τὴν Ἀσίαν, 20
 τοῦτο δὲ Μιθριδάτης μετὰ Σύλλαν καὶ Φιμβρίαν καὶ το-
 σοῦτον ὕλεθρον στρατευμάτων καὶ στρατηγῶν αὐθις ἐπὶ
 Λεύκολλον ἐκ γῆς ὁμοῦ καὶ θαλάττης ἀναστὰς τηλικού-
 τος. Οὐ μὴν οὐδὲ Γαῖου Μαρίου ταπεινότερος Ἀντίβας
 ἔκειτο. Τῷ μὲν γὰρ βασιλεὺς φίλος ὑπῆρχε καὶ βίος ἦν 25
 συνήθης καὶ διατριβαὶ περὶ ναῦς καὶ ἵππους καὶ στρα-
 τιωτῶν ἐπιμέλειαν· τὰς δὲ Μαρίου τύχας Ῥωμαῖοι γε-
 λῶντες ἀλωμένου καὶ πτωχεύοντος ἐν Λιβύῃ μετὰ μικρὸν
 ἐν Ῥώμῃ σφαττόμενοι καὶ μαστιγούμενοι προσεκύνουν.
 Οὕτως οὐδὲν οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα τῶν παρόντων πρὸς 30
 τὸ μέλλον ἐστίν, ἀλλὰ μία τοῦ μεταβάλλειν τελευτὴ καὶ
 τοῦ εἶναι. Διὸ καὶ φασιν ἔνιοι Τίτον οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ

ταῦτα πράξει, πεμφθῆναι δὲ πρεσβευτήν μετὰ Δευκίου Σκηπίωνος, οὐδὲν ἄλλο τῆς πρεσβείας ἐχούσης ἔργον ἢ τὸν Ἀννίβου θάνατον. Ἐπει δὲ οὐδεμίαν ἐτι τούτων κατόπιν οὔτε πολιτικὴν τοῦ Τίτου πράξιν οὔτε πολεμικὴν ἵστορήκαμεν, ἀλλὰ καὶ τελευτῆς ἔτυχεν εἰρηνικῆς, ὧρα τὴν σύγκρισιν ἐπισκοπεῖν.

10 [ΦΙΛΟΠΟΙΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΤΙΤΟΥ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

I. Μεγέθει μὲν οὖν τῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας εὐεργεσιῶν οὔτε Φιλοποίμενα Τίτῳ παραβάλλειν οὔτε πάνυ πολλοὺς τῶν Φιλοποίμενος ἀμεινόνων ἀνδρῶν ἄξιόν ἐστι. Τοῖς μὲν γὰρ Ἕλλησι πρὸς Ἕλληνας οἱ πόλεμοι, τῷ δὲ οὐχ Ἕλληνι καὶ ὑπὲρ Ἑλλήνων· καὶ ὅτε Φιλοποίμην ἀμηχανῶν τοῖς ἑαυτοῦ πόλλταις ἀμύνειν πολεμουμένοις εἰς Κρήτην ἀπῆρε, τότε νικήσας Τίτος ἐν μέσῃ τῇ Ἑλλάδι Φίλιππον ἡλευθέρου καὶ τὰ ἔθνη καὶ πόλεις ἀπάσας. Εἰ δέ τις ἐξετάζοι τὰς μάχας ἑκατέρου, πλείους Ἕλληνας Φιλοποίμην Ἀχαιῶν στρατηγῶν ἢ Μακεδόνας Τίτος Ἕλλησι βοηθῶν ἀνελε. Τὰ τοίνυν ἀμαρτήματα τοῦ μὲν φιλοτιμίας, τοῦ δὲ φιλονεικίας γέγονε, καὶ πρὸς ὄργην ὁ μὲν εὐκίνητος, ὁ δὲ καὶ δυσπαραίτητος. Τίτος μὲν γὰρ καὶ Φιλίππῳ τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας ἐφύλαξε καὶ πρὸς Αἰτωλοὺς εὐγνωμόνησε, Φιλοποίμην δὲ τῆς πατρίδος δι' ὄργην ἀφείλετο τὴν περιοικίδα συντέλειαν. Ἐτι δὲ ὁ μὲν τοῖς εὐπαθοῦσιν ἀεὶ βέβαιος, ὁ δὲ θυμῷ λῦσαι χάριν ἔτοιμος. Λακεδαιμονίων γὰρ εὐεργέτης πρότερον ὢν ὕστερον καὶ τὰ τεύχη κατέσκαψε καὶ τὴν χώραν περιέκοψε καὶ τέλος αὐτὴν μετέβαλε καὶ διεφθειρε τὴν

πολιτείαν. Ἐδόκει δὲ καὶ τὸν βίον ὀργῇ προέσθαι καὶ φιλο-
 λουικία, μὴ κατὰ καιρὸν, ἀλλ' ὀξύτερον τοῦ δέοντος εἰς
 Μεσσήνην ἐπειχθεῖς, οὐχ ὥσπερ Τίτος πάντα λογισμῶ
 καὶ πρὸς ἀσφάλειαν στρατηγήσας.

II. Ἄλλὰ πλήθει γε πολέμων καὶ τροπαίων ἡ Φιλο- 5
 ποιμένος ἐμπειρία βεβαιότερα. Τῶ μὲν γὰρ τὰ πρὸς Φί-
 λιππον ἐκρίθη δυοῖν ἀγῶνοι, ὁ δὲ μυρίας μάχας κατορ-
 θώσας οὐδεμίαν ἀμφισβήτησιν τῇ τύχῃ πρὸς τὴν ἐπιστή-
 μην ἀπολέλοιπεν. Ἔτι δὲ ὁ μὲν τῇ Ῥωμαίων ἀκμὴν ἐχούσῃ
 δυνάμει χρησάμενος, ὁ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἤδη φθινούσης 10
 ἐπακμάσας δόξαν ἔσχεν, ὥστε τοῦ μὲν ἰδίου, τοῦ δὲ κοι-
 νὸν ἔργον εἶναι τὸ κατορθούμενον· ὁ μὲν γὰρ ἤρχεν
 ἀγαθῶν, ὁ δὲ ἄρχων ἀγαθοῦς ἐποίει. Καὶ μὴν τό γε πρὸς
 Ἑλλήνας τούτῳ γενέσθαι τοὺς ἀγῶνας οὐκ εὐτυχῇ μὲν,
 ἰσχυρὰν δὲ τῆς ἀρετῆς ἀπόδειξιν παρεῖχεν· οἷς γὰρ ὅμοια 15
 τᾶλλα, τῶ προὔχειν ἀρετῇ κρατοῦσι. Καὶ γὰρ δὴ πολε-
 μικωτάτοις Ἑλλήνων Κρησὶ καὶ Λακεδαιμονίοις πολε-
 μήσας, τῶν μὲν πανουργοτάτων δόλω, τῶν δ' ἀλκιμωτά-
 των τόλμῃ περιεγένετο. Πρὸς δὲ τούτοις Τίτος μὲν ἐξ
 ὑποκειμένων ἐνίκα, χρώμενος ὀπλισμοῖς καὶ τάξεσιν αἷς 20
 παρέλαβε, Φιλοποίμην δὲ αὐτὸς ἐπεισενεγκῶν καὶ μετα-
 βαλὼν τὸν περὶ ταῦτα κόσμον, ὥστε τὸ νικητικώτατον
 ὑφ' οὗ μὲν οὐκ ὄν εὐρήσθαι, τῶ δὲ ὑπάρχον βοηθεῖν.
 Κατὰ χεῖρα τοίνυν Φιλοποίμενος μὲν ἔργα πολλὰ καὶ με-
 γάλα, θατέρον δὲ οὐδέν, ἀλλὰ καὶ τῶν Αἰτωλῶν τις αὐ- 25
 τὸν Ἀρχέδημος ἐπέσκωπτεν ὡς, ὅτε αὐτὸς ἐσπασμένος
 τὴν μάχαιραν ἔθει δρόμῳ πρὸς τοὺς μαχομένους καὶ τοὺς
 συνεστῶτας τῶν Μακεδόνων, τοῦ Τίτου τὰς χεῖρας εἰς
 τὸν οὐρανὸν ὑπτίας ἀνατείναντος ἐστῶτος καὶ προσευ-
 χομένου. 30

III. Καὶ μὴν Τίτῳ μὲν ἄρχοντι συνέβη καὶ πρεσβεύ-
 οντι πάντα πράξαι τὰ καλά, Φιλοποίμην δὲ οὐ χείρονα

παρέσχεν οὐδὲ ἀπρακτότερον ἑαυτὸν ἰδιώτην ἢ στρατηγὸν τοῖς Ἀχαιοῖς. Ἰδιώτης μὲν γὰρ ὢν Νάβιν ἐξέβαλεν ἐκ Μεσσήνης καὶ Μεσσηνίους ἠλευθέρωσεν, ἰδιώτης δὲ Διοφάνην τὸν στρατηγὸν καὶ Τίτον ἐπερχομένους ἀπέ-
 5 κλείσειε τῆς Σπάρτης καὶ Λακεδαιμονίους διέσωσεν. Οὕτως ἡγεμονικὴν φύσιν ἔχων οὐ κατὰ τοὺς νόμους, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν ἠπίστατο πρὸς τὸ συμφέρον, οὐ δεόμενος παρὰ τῶν ἀρχομένων λαβεῖν τὸ ἄρχειν, ἀλλὰ χρώμενος αὐτοῖς, ὅπου καιρὸς εἴη, τὸν ὑπὲρ αὐτῶν φρο-
 10 νοῦντα μᾶλλον ἢ τὸν ὑπ' αὐτῶν ἡρημένον ἡγούμενος στρατηγόν. Γενναῖα μὲν οὖν Τίτου τὰ πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἐπεικῆ καὶ φιλόανθρωπα, γενναιότερα δὲ Φιλοπόλεμος τὰ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὄχυρὰ καὶ φιλελεύθερα· ῥᾶρον γὰρ χαρίζεσθαι τοῖς δεομένοις ἢ λυπεῖν ἀντιτεί-
 15 νοντα τοὺς δυνατωτέρους. Ἐπεὶ δὲ οὕτως ἐξεταζομένων δυσθεώρητος ἢ διαφορὰ, σκόπει, μὴ τῷ μὲν Ἑλληνι τὸν ἐμπειρίας πολεμικῆς καὶ στρατηγίας στέφανον, τῷ δὲ Ῥωμαίῳ τὸν δικαιοσύνης καὶ χρηστότητος ἀποδιδόντες οὐ φανύλως διαιτᾶν δόξομεν.

20

Π Τ Ρ Ρ Ο Σ.

25

I. Θεσπρωτῶν καὶ Μολοσσῶν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἱστοροῦσι Φαέθοντα βασιλεῦσαι πρῶτον, ἕνα τῶν μετὰ Πελασγοῦ παραγενομένων εἰς τὴν Ἥπειρον· ἐνιοὶ δὲ Δευκαλίωνα καὶ Πύρραν εἰσαμένους τὸ περὶ Δωδώνην
 30 ἱερὸν αὐτόθι κατοικεῖν ἐν Μολοσσοῖς. Χρόνῳ δὲ ὕστερον Νεοπτόλεμος ὁ Ἀχιλλέως λαὸν ἀγαγὼν αὐτὸς τε τὴν χώραν κατέσχε καὶ διαδοχὴν βασιλέων ἀφ' αὐτοῦ κατέλιπε,

Πυρρίδας ἐπικαλουμένους · και γὰρ αὐτῷ Πύρρος ἦν παιδικὸν ἐπωνύμιον και τῶν γνησίων παιδῶν ἐκ Λανάσσης τῆς Κλεοδαίου τοῦ Ἰλλίου γενομένων ἕνα Πύρρον ὠνόμασεν. Ἐκ τούτου δὲ και Ἀχιλλεὺς ἐν Ἡπειρῷ τιμὰς ἰσοθέους ἔσχεν, Ἄσπετος ἐπιχωρῶ φωνῇ προσαγορευόμενος. Μετὰ δὲ τοὺς πρώτους, τῶν διὰ μέσου βασιλέων ἐκβαρβαρωθέντων και γενομένων τῇ τε δυνάμει και τοῖς βίοις ἀμαυροτέρων, Θαρρύπαν πρῶτον ἱστοροῦσιν Ἑλληνικοῖς ἔθεσι και γράμμασι και νόμοις φιλανθρωποῖς διακοσμήσαντα τὰς πόλεις ὀνομαστὸν γενέσθαι. Θαρρύ-10 πον δὲ Ἀλκέτας υἱὸς ἦν, Ἀλκέτα δ' Ἀρύβας, Ἀρύβου δὲ και Τρωάδος Αἰακίδης. Οὗτος ἐγημε τὴν Μένωνος τοῦ Θεσσαλοῦ θυγατέρα Φθίαν, ἀνδρὸς εὐδοκίμου περὶ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον γενομένου και μέγιστον ἀξίωμα τῶν συμμάχων μετὰ Λεωσθένην λαβόντος. Ἐκ δὲ τῆς Φθίας 15 τῷ Αἰακίδῃ γίνονται θυγατέρες Δηϊδάμεια και Τρωάς, υἱὸς δὲ Πύρρος.

II. Ἐπεὶ δὲ στασιάσαντες οἱ Μολοσσοὶ και τὸν Αἰακίδην ἐκβαλόντες ἐπηγάγοντο τοὺς Νεοπτολέμου παῖδας, οἱ μὲν φίλοι τοῦ Αἰακίδου διεφθάρησαν καταληφθέντες, 20 τὸν δὲ Πύρρον ἐτι νῆπιον ὄντα και ζητούμενον ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐκκλέψαντες οἱ περὶ Ἀνδροκλείδην και Ἄγγελον ἐφευγον οἰκέτας ὀλίγους και γύναια τιθηνούμενα τὸ παιδίον ἀναγκάως ἐφελκόμενοι. Καὶ διὰ τοῦτο τῆς φυγῆς αὐτοῖς γινομένης δυσέργου και βραδείας καταλαμ- 25 βανόμενοι τὸ μὲν παιδίον ἐγχειρίζουσιν Ἀνδροκλείωνι και Ἰππία και Νεάνδρῳ, νεανίσκοις οὔσι πιστοῖς και ῥωμαλέοις, ἀνὰ κράτος φεύγειν και Μεγάρων ἐχεσθαι χωρίου Μακεδονικοῦ προστάξαντες, αὐτοὶ δὲ τὰ μὲν δεόμενοι, τὰ δὲ ἀπομαχόμενοι τοῖς διώκουσιν ἐμποδῶν ἦσαν 30 ἄχρι δελίης ὀψίας. Ἀποτραπομένων δὲ μόλις ἐκείνων μετέθεον τοὺς τὸν Πύρρον κομίζοντας. Ἦδη δὲ τοῦ ἡλίου

καταδεσνυκότες ἐγγύς γενόμενοι τῆς ἐλπίδος ἐξαίφνης ἀπεκόπησαν, ἐντυχόντες τῷ παρὰ τὴν πόλιν παραρρέοντι ποταμῷ, χαλεπῷ μὲν ὄφθῆναι καὶ ἀγρίῳ, πειρωμένοις δὲ διαβαίνειν παντάπασιν ἀπορωτάτῳ. Πολύ τε γὰρ ἐξέ-
 5 πιπτε ρεῦμα καὶ θολερὸν ὄμβρων ἐπιγενομένων, καὶ τὸ σκότος ἐποίησε πάντα φοβερώτερα. Καθ' αὐτοὺς μὲν οὖν ἀπέγνωσαν ἐπιχειρεῖν παιδίον φερόμενοι καὶ γυναῖα τὰ τρέφοντα τὸ παιδίον, αἰσθόμενοι δὲ τῶν ἐπιχωρίων τινὰς ἐν τῷ πέραν ἐστῶτας ἐδέοντο συλλαβέσθαι πρὸς τὴν διά-
 10 βασιν, καὶ τὸν Πύρρον ἀνεδείκνυσαν βοῶντες καὶ ἰκετεύοντες. Οἱ δὲ οὐ κατήκουον διὰ τραχύτητα καὶ πάταγον τοῦ ρεύματος, ἀλλ' ἦν διατριβὴ τῶν μὲν βοῶντων, τῶν δὲ μὴ συνιέντων, ἄχρι τις ἐννοήσας καὶ περιελὼν δρυὸς φλοιὸν ἐνέγραψε κόρη γράμματα φράζοντα τὴν
 15 τε χρεῖαν καὶ τὴν τύχην τοῦ παιδός, εἶτα λίθῳ τὸν φλοιὸν περιελίξας καὶ χρησάμενος οἶον ἔρματι τῆς βολῆς ἀφήκεν εἰς τὸ πέραν· ἐνιοὶ δὲ φασὶ σαυνίῳ περιπήξαντας ἀκοντίσαι τὸν φλοιόν. Ὡς δ' οὖν ἀπέγνωσαν οἱ πέραν τὰ γράμματα καὶ συνείδον τὴν ὀξύτητα τοῦ καιροῦ, κόπτοι-
 20 τες ξύλα καὶ πρὸς ἄλληλα συνδέοντες ἐπεραιοῦντο. Καὶ κατὰ τύχην ὁ πρῶτος αὐτῶν περαιωθεὶς Ἀχιλλεὺς τοῦ νομα τῶν Πύρρον ἐδέξατο· τοὺς δὲ ἄλλους ὡς ἐτυχον ἄλλοι διεκόμιζον.

III. Οὕτω δὲ σωθέντες καὶ φθάσαντες τὴν δίωξιν εἰς
 25 Ἰλλυριοὺς παρεγένοντο πρὸς Γλαυκίαν τὸν βασιλέα· καὶ καθεζόμενον εὐρόντες οἰκοὶ μετὰ τῆς γυναικὸς ἐν μέσῳ τὸ παιδίον ἐπὶ τῆς γῆς κατέθεσαν. Ὁ δὲ ἦν ἐπὶ γνώμῃ Κάσανδρον δεδοικῶς ἐχθρὸν ὄντα τοῦ Αἰακίδου, καὶ σιωπὴν εἶχε πολὺν χρόνον βουλευόμενος. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ
 30 Πύρρος ἀπ' αὐτομάτου προσεργύσας καὶ λαβόμενος τοῦ ἱματίου ταῖς χερσὶ καὶ προσεξαναστὰς πρὸς τὰ γόνατα τοῦ Γλαυκίου γέλωτα πρῶτον, εἶτα οἰκτον παρέσχεν,

ὥσπερ τις ἰκέτης ἐχόμενος καὶ δακρύων. Ἔνιοι δὲ φασιν οὐ τῷ Γλαυκίᾳ προσπεσεῖν αὐτόν, ἀλλὰ βωμοῦ θεῶν προσαφάμενον ἐστάναι πρὸς αὐτὸν περιβαλόντα τὰς χεῖρας, καὶ τὸ πρᾶγμα τῷ Γλαυκίᾳ θεῖον φανῆναι. Διὸ καὶ παραντίκα τὸν Πύρρον ἐνεχείρισε τῇ γυναικί, κελεύσας ἅμῃ τοῖς τέκνοις τρέφεσθαι, καὶ μικρὸν ὕστερον ἐξαιτουμένων τῶν πολεμίων, Κασάνδρου δὲ καὶ διακόσια τάλαντα δίδόντος, οὐκ ἐξέδωκεν, ἀλλὰ καὶ γενόμενον δυοκαίδεκα ἐτῶν καταγαγῶν εἰς τὴν Ἥπειρον μετὰ δυνάμεως βασιλέα κατέστησεν. Ἦν δὲ ὁ Πύρρος τῇ μὲν ἰδέᾳ τοῦ 10 προσώπου φοβερώτερον ἔχων ἢ σεμνότερον τὸ βασιλικόν, πολλοὺς δὲ ὀδόντας οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ἐν ὀστέον συνεχῆς ἦν ἄνωθεν, οἷον λεπταῖς ἀμυχαῖς τὰς διαφυὰς ὑπογεγραμμένον τῶν ὀδόντων. Τοῖς δὲ σπληνιῶσιν ἐδόκει βοηθεῖν ἀλεκτρούνα θύων λευκόν, ὑπίων τε κατα- 15 κειμένων τῷ δεξιῷ ποδὶ πιέζων ἀτρέμα τὸ σπλάγγνον. Οὐδεὶς δὲ ἦν πένης οὐδὲ ἄδοξος οὕτως, ὥστε μὴ τυχεῖν τῆς ἰατρείας δεηθεῖς. Ἐλάμβανε δὲ καὶ τὸν ἀλεκτρούνα θύσας, καὶ τὸ γέρας τοῦτο ἤδιστον ἦν αὐτῷ. Λέγεται δὲ τοῦ ποδὸς ἐκείνου τὸν μείζονα δάκτυλον ἔχειν δύναμιν 20 θείαν, ὥστε μετὰ τὴν τελευτήν τοῦ λοιποῦ σώματος κατακέντος ἀπαθῆ καὶ ἄδικτον ὑπὸ τοῦ πυρὸς εὐρεθῆναι. Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον.

IV. Γενομένῳ δὲ περὶ ἑπτακαίδεκα ἔτη καὶ δοκοῦντι τὴν ἀρχὴν ἔχειν βεβαίως ἀποδημία τις συνέτυχε, τῶν 25 Γλαυκίου παιδῶν ἐνός, οἷς συνετέθραπτο, γυναικὰ λαμβάνοντος. Πάλιν οὖν οἱ Μολοττοὶ συστάντες ἐξέβαλον τοὺς φίλους αὐτοῦ καὶ τὰ χρήματα διήρπασαν καὶ Νεοπτολέμῳ παρέδωκαν ἑαυτούς. Ὁ δὲ Πύρρος οὕτω τὴν ἀρχὴν ἀποβαλὼν καὶ γενόμενος πάντων ἐρημος Διμη- 30 τρῶ τῷ Ἀντιγόῳ προσέμιξεν ἑαυτόν, ἔχοντι τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Δηιδάμειαν, ἣν ἔτι μὲν οὐσάν κόρην ὠνόμα-

- ζον Ἀλεξάνδρου τοῦ Ῥωξάνης γυναῖκα, τῶν δὲ κατ' ἐκείνους δυστυχηθέντων ὦραν ἔχουσαν αὐτὴν ἔγημεν ὁ Δημήτριος. Τῆς δὲ μεγάλης μάχης, ἣν ἐν Ἴψῳ πάντες οἱ βασιλεῖς ἠγωνίσαντο, παρῶν ὁ Πύρρος τοῖς περὶ Δημήτριον συμμετεῖχε μειράκιον ὧν ἔτι, καὶ τοὺς καθ' ἑαυτὸν ἐτρέψατο καὶ διεφάνη λαμπρὸς ἐν τοῖς μαχομένοις. Πταίσαντα δὲ Δημήτριον οὐκ ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεις πιστευθεὶς διεφύλαξε, καὶ συμβάσεων αὐτῷ γενομένων πρὸς Πτολεμαῖον ἔπλευσεν εἰς Αἴγυπτον ὁμηρεύσων. Καὶ Πτολεμαῖος μὲν ἐν τε θήραις καὶ γυμνασίοις ἐπίδειξιν ἀλκῆς καὶ καρτερίας παρεῖχε, τὴν δὲ Βερενίκην ὄρων μέγιστον δυναμένην καὶ πρωτεύουσαν ἀρετῇ καὶ φρονήσει τῶν Πτολεμαίου γυναικῶν ἐθεράπευε μάλιστα· καὶ δεινὸς ὧν ὑπελθεῖν ἐπ' ὠφελεία τοὺς κρείττους, ὥσπερ ὑπερόπτης τῶν ταπεινοτέρων, κόσμιος δὲ καὶ σώφρων περὶ δῖαιταν, ἐκ πολλῶν νέων ἡγεμονικῶν προεκρίθη λαβεῖν Ἀντιγόνην γυναῖκα τῶν Βερενίκης θυγατέρων, ἣν ἔσχεν ἐκ Φιλίππου πρὶν ἢ Πτολεμαῖος συνοικεῖν.
- 20 V. Μετὰ δὲ τὸν γάμον τοῦτον ἔτι μᾶλλον εὐδοκιμῶν, καὶ γυναικὸς ἀγαθῆς τῆς Ἀντιγόνης περὶ αὐτὸν οὔσης, διεπράξατο χρήματα λαβὼν καὶ δύναμιν εἰς Ἥπειρον ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἀποσταλῆναι. Καὶ παρῆν οὐκ ἄκουσι πολλοῖς διὰ τὴν ἀπέχθειαν τοῦ Νεοπτολέμου χαλεπῶς καὶ βιαίως ἄρχοντος. Πλὴν ἀλλὰ δείσας, μὴ πρὸς τινα τῶν ἄλλων βασιλέων ὁ Νεοπτόλεμος τράπηται, διαλύσεις ἔθετο καὶ φιλίαν πρὸς αὐτὸν ἐπὶ κοινωνία τῆς ἀρχῆς. Χρόνου δὲ προλιπόντος ἦσαν οἱ παροξύνοντες αὐτοὺς κρύφα καὶ κατ' ἀλλήλων ἐμποιοῦντες ὑποψίας. Ἡ μέντοι μάλιστα κινήσασα τὸν Πύρρον αἰτία λέγεται τοιαύτην ἀρχὴν λαβεῖν. Εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς ἐν Πασσαρῶν, χωρὶς τῆς Μολοτιίδος, Ἀρείφ Διὶ θύσαντες ὄρκωμοτεῖν

τοῖς Ἡπειρώταις καὶ ὀρκίζειν, αὐτοὶ μὲν ἄρξειν κατὰ τοὺς νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξειν κατὰ τοὺς νόμους. Ταῦτ' οὖν ἐδράτο ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων παρόντων, καὶ συνῆσαν ἀλλήλοις μετὰ τῶν φίλων δῶρα πολλὰ τὰ μὲν διδόντες, τὰ δὲ λαμβάνοντες. Ἐν- 5 ταῦθα δὴ Γέλων, ἀνὴρ πιστὸς Νεοπτολέμῳ, δεξιωσάμενος φιλοφρόνως τὸν Πύρρον ἐδωρήσατο βοῶν ἀροτήρων δυοῖ ζεύγεσι. Ταῦτα Μυρτίλος ὁ ἐπὶ τοῦ οἴνου παρῶν ἦται τὸν Πύρρον· ἐκείνου δὲ μὴ διδόντος, ἀλλ' ἐτέρῳ, χαλεπῶς ἐνεγκῶν ὁ Μυρτίλος οὐκ ἔλαθε τὸν Γέλωνα. 10 Καλέσας οὖν αὐτὸν ἐπὶ δεῖπνον, ὡς δέ φασιν ἔνιοι, καὶ χρησάμενος παρ' οἴνον ᾧραν ἔχοντι, λόγους προσήνεγκε παρακαλῶν ἐλέσθαι τὰ τοῦ Νεοπτολέμου καὶ φαρμάκοις διαφθεῖραι τὸν Πύρρον. Ὁ δὲ Μυρτίλος ἐδέξατο μὲν τὴν πείραν ὡς ἐπαινῶν καὶ συμπεπεισμένος, ἐμήνυσε δὲ τῷ 15 Πύρρῳ· καὶ κελεύσαντος ἐκείνου τὸν ἀρχαιονοχόον Ἀλεξικράτην τῷ Γέλωνι συνέστησεν, ὡς δὴ μεθέξοντα τῆς πράξεως αὐτοῖς· ἐβούλετο γὰρ ἐν πλείοσιν ὁ Πύρρος τὸν ἔλεγχον γενέσθαι τοῦ ἀδικήματος. Οὕτω δὲ τοῦ Γέλωνος ἔξαπατωμένου συνεξαπατώμενος ὁ Νεοπτόλεμος καὶ 20 τὴν ἐπιβουλήν ὁδῶ βαδίζειν οἴομενος οὐ κατεῖχεν, ἀλλ' ὑπὸ χαρᾶς ἐξέφερε πρὸς τοὺς φίλους. Καὶ ποτε κωμάσας παρὰ τὴν ἀδελφὴν Καδμείαν ἐχρήτο λαλιᾷ περὶ τούτων, οὐδένα συνακούειν οἴομενος· οὐδεὶς γὰρ ἦν πλησίον ἄλλος ἢ Φαιναρέτη γυνὴ Σάμωνος τοῦ τὰ ποιμνία καὶ τὰ 25 βουκόλια τῷ Νεοπτολέμῳ διοικούντος, αὕτη δὲ ἀπεστραμμένη πρὸς τοίχον ἐπὶ κλίνης τινὸς ἐδόκει καθεῦδειν. Συνήκοος δὲ πάντων γενομένη καὶ λαθοῦσα μεθ' ἡμέραν ἦκε πρὸς Ἀντιγόνην τὴν Πύρρου γυναῖκα καὶ πάντα κατεῖπεν, ὅσα τοῦ Νεοπτολέμου πρὸς τὴν ἀδελφὴν 30 ἤκουσε λέγοντος. Πυθόμενος δὲ ὁ Πύρρος ἐκεῖ μὲν ἡσύχην ἤγεν, ἐν δὲ θυσίᾳ καλέσας ἐπὶ δεῖπνον τὸν Νεοπτό-

λεμον ἀπέκτεινεν, αἰσθόμενος τῶν Ἡπειρωτῶν κ
 κρατίστους προσέχοντας αὐτῷ καὶ παρακελευομέν
 ἀπαλλαγῆναι τοῦ Νεοπτολέμου καὶ μὴ μερίδα μικ
 ἔχοντα βασιλείας ἀγαπᾶν, ἀλλὰ τῇ φύσει χρήσασθαι μ
 5 ζόνων πραγμάτων ἀντιλαμβανόμενον. καὶ τινος ὑποτά
 ᾶμα προσγενομένης τὸν Νεοπτόλεμον φθάσαι ἀνείλει.

VI. Μεμνημένος δὲ Βερενίκης καὶ Πτολεμαίου κ
 δίων μὲν αὐτῷ γενόμενον ἐξ Ἀντιγόνης Πτολεμαίων κ
 μασεν, οἰκίσας δὲ πόλιν ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Ἡπει
 10 Βερονικίδα προσηγόρευσεν. Ἐκ δὲ τούτου πολλὰ μ
 περινοῶν καὶ μεγάλα τῇ γνώμῃ, ταῖς δὲ ἐλπίσι μάστι
 καὶ πρῶτον ἀντιλαμβανόμενος τῶν πλησίον, εὔρεν κ
 φῦναι τοῖς Μακεδόνων πράγμασιν ἐκ τοιαῦσδέ τινος κ
 φάσεως. Τῶν Κασάνδρου παίδων ὁ πρεσβύτερος Ἀ
 15 πατρος τὴν τε μητέρα Θεσσαλονίκην ἀνέλε καὶ τὸν ἀδ
 φὸν Ἀλέξανδρον ἤλαυνεν. Ὁ δὲ πρὸς τε Δημήτρι
 ἐπεμψε δεόμενος βοηθεῖν καὶ Πύρρον ἐκάλει. Δημήτρι
 δὲ ὑπὸ ἀσχολιῶν βραδύνοντος ἐπελθὼν ὁ Πύρρος κ
 μισθὸν τῆς συμμαχίας τὴν τε Στυμφαίαν καὶ τὴν Π
 20 ραυαίαν τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν ἐπικτήτων ἔθνων Ἀ
 βρακίαν, Ἀκαρνανίαν, Ἀμφιλοχίαν. Προεμένου δὲ κ
 νεανίσκου ταῦτα μὲν αὐτὸς εἶχε φρουραῖς καταλαβών, κ
 δὲ λοιπὰ κτώμενος ἐκείνῳ περιέκοπτε τὸν Ἀντίπατρο
 Αυσίμαχος δὲ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς μὲν ἦν ἐν ἀσχολίαις κ
 25 θυμούμενος Ἀντιπάτρῳ βοηθεῖν, εἰδὼς δὲ τὸν Πύρρον
 οὐδὲν ἀχαριστεῖν οὐδὲ ἀρνεῖσθαι Πτολεμαίῳ βουλόμεν
 ἐπεμψε πλαστὰ γράμματα πρὸς αὐτόν, ὡς Πτολεμαί
 κελεύοντος ἀπαλλάττεσθαι τῆς στρατείας τριακόσια κ
 λαντα παρὰ τοῦ Ἀντιπάτρου λαβόντα. Αὔσας δὲ τὴν ἐκ
 30 στολὴν ὁ Πύρρος εὐθύς τὸ φαδιούργημα τοῦ Αυσιμάχο
 συνείδεν· οὐδὲ γὰρ ἦν ἡ συνήθης γεγραμμένη προσση
 ρευσις „Ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ χαίρειν.“ ἀλλὰ „Βασιλεὺς Πτο

εμαῖος βασιλεὶ Πύρρῳ χαίρειν.“ Λοιδορήσας δὲ τὸν
 λυσίμαχον ὁμῶς ἐποίητο τὴν εἰρήνην καὶ συνήεσαν ὡς
 αὐτὰ σφαιγίων ὀρκωμοτήσοντες. Ἐπεὶ δὲ ταύρου καὶ κά-
 ρου καὶ κριοῦ προσαχθέντος ὁ κριὸς αὐτομάτως ἀπέ-
 ανε, τοῖς μὲν ἄλλοις γελᾶν ἐπήει, τὸν δὲ Πύρρον ὁ μάν- 5
 ις Θεόδοτος ὁμόσαι διεκώλυσε, φήσας τὸ δαιμόνιον ἐν
 ῥοσημαίνειν τῶν τριῶν βασιλέων θάνατον. Ὁ μὲν οὖν
 Πύρρος οὕτως ἀπέστη τῆς εἰρήνης.

VII. Τῷ δὲ Ἀλεξάνδρῳ τῶν πραγμάτων ἤδη κατὰ-
 τασιν ἐχόντων ὁμῶς ὁ Δημήτριος ἀφίκετο· καὶ δῆλος 10
 ἐν ἦν εὐθύς ἦκων μὴ δεομένῳ καὶ φόβον παρεῖχεν, ὄλι-
 γας δ' ἡμέρας συγγενόμενοι δι' ἀπιστίας ἐπεβούλευσαν
 ἀλλήλοις ἀμφοτέροι. Καιρῷ δὲ χρησάμενος καὶ φθάσας
 ποκτίννυσιν ὁ Δημήτριος τὸ μειράκιον καὶ βασιλεὺς
 ἐνηγορεύθη Μακεδονίας. Ἦν μὲν οὖν καὶ πρότερον αὐ- 15
 ῶ πρὸς τὸν Πύρρον ἐγκλήματα, καὶ καταδρομαὶ τῆς Θεσ-
 αλίας ἐγεγόνεισαν ὑπ' ἐκείνου, καὶ τὸ σύμφυτον νόση-
 α ταῖς δυναστείαις, ἣ πλεονεξία, τὴν γειννίασιν αὐτοῖς
 πίφοβον καὶ ἄπιστον παρεῖχε, καὶ μᾶλλον ἔτι μετὰ τὴν
 ἥς Δηδάμειας τελευτήν. Ἐπεὶ δὲ καὶ κατασχόντες ἀμ- 20
 ῶτεροι Μακεδονίας συνέπιπτον εἰς τὸ αὐτὸ καὶ μεζονας
 λάμβανε προφάσεις ἢ διαφορὰ, Δημήτριος μὲν ἐπ' Αἰ-
 ωλοὺς στρατευσάμενος καὶ κρατήσας Πάνταυχον αὐ-
 ὄθι μετὰ πολλῆς δυνάμεως καταλιπὼν αὐτὸς ἐβάδιζεν
 πρὸς Πύρρον, καὶ Πύρρος ἐπ' ἐκείνον, ὡς ἦσθετο. Γενο- 25
 ῶνης δὲ διαμαρτίας καθ' ὁδὸν ἀλλήλους παρήλλαξαν·
 καὶ Δημήτριος μὲν ἐμβαλὼν εἰς Ἡπειρον ἐλεηλάτει, Πύρ-
 ρος δὲ Πανταύχῳ περιπεσῶν εἰς μάχην κατέστη. Καὶ τῶν
 στρατιωτῶν συμπεσόντων δεινὸς ἦν καὶ μέγας ἀγὼν, μά-
 λιστα κατὰ τοὺς ἡγεμόνας. Ὅ τε γὰρ Πάνταυχος ἀνδρεία 30
 καὶ χειρὶ καὶ φώμῃ σώματος ἄριστος ὢν ὁμολογουμένως
 ὢν περὶ Δημήτριον στρατηγῶν, καὶ θάρσος ἔχων καὶ

φρόνημα, προῦκαλεῖτο τὸν Πύρρον εἰς χεῖρας, ὃ τε Πύρρος οὐδενὶ τῶν βασιλέων ὑφιέμενος ἀλκῆς καὶ τόλμης καὶ τὴν Ἀχιλλέως δόξαν αὐτῷ δι' ἀρετὴν μᾶλλον ἢ κατὰ γένος συνοικειοῦν βουλόμενος, ἐναντίος ἐχώρει διὰ τῶν
 5 προμάχων ἐπὶ τὸν Πάνταυχον. Ἦν δὲ δορατισμὸς τὸ πρῶτον, εἶτα ἐν χερσὶν γενόμενοι μετὰ τέχνης ἅμα καὶ βίας ἐχώρωντο τοῖς ἑξέφεσι. Λαβὼν δὲ ὁ Πύρρος ἐν τραῦμα, δούς δὲ δύο, τὸ μὲν εἰς τὸν μηρόν, τὸ δὲ παρὰ τὸν τραχήλον, ἐτρέψατο καὶ κατέβαλε τὸν Πάνταυχον· οὐ μὲν
 10 ἀνείλεν, ἀνηρπάγη γὰρ ὑπὸ τῶν φίλων. Οἱ δὲ Ἑπειῶται τῇ νίκῃ τοῦ βασιλέως ἐπαρθέντες καὶ θαυμάσαντες τὴν ἀρετὴν ἐβιάσαντο καὶ διέκοψαν τὴν φάλαγγα τῶν Μακεδόνων, καὶ φεύγοντας διώκοντες ἀπέκτεινάν τε πολλοὺς καὶ πεντακισχιλίους ζῶντας εἶλον.

15 VIII. Ὁ δὲ ἀγὼν οὗτος οὐ τοσοῦτον ὀργῆς ἂν ἐπαθόν οὐδὲ μίσους ἐνέπλησε τοὺς Μακεδόνας πρὸς τὸν Πύρρον, ὅσῃν δόξαν αὐτοῦ καὶ θαῦμα τῆς ἀρετῆς καὶ λόγον ἐνεργάσατο τοῖς ἰδοῦσι τὰ ἔργα καὶ συνενεχθεῖσι κατὰ τὴν μάχην. Καὶ γὰρ ὄψιν ᾤοντο καὶ τάχος εἰκέναι καὶ κί-
 20 νημα τοῖς Ἀλεξάνδρου, καὶ τῆς φορᾶς ἐκείνου καὶ βίας παρὰ τοὺς ἀγῶνας ἐν τούτῳ σκιάς τινος ὀρᾶσθαι καὶ μιμήματα, τῶν μὲν ἄλλων βασιλέων ἐν πορφύραις καὶ δορυφόροις καὶ κλίσει τραχήλου καὶ τῷ μείζον διαλέγεσθαι, μόνου δὲ Πύρρου τοῖς ὅπλοις καὶ ταῖς χερσὶν ἐπιδεικνυ-
 25 μένου τὸν Ἀλέξανδρον. Τῆς δὲ περὶ τάξεις καὶ στρατηγίας ἐπιστήμης αὐτοῦ καὶ δεινότητος ἐνεστί δείγματα λαβεῖν ἐκ τῶν γραμμάτων, ἃ περὶ τούτων ἀπολέλοιπε. Λέγεται δὲ καὶ Ἀντίγονος ἐρωτηθεῖς, τίς ἄριστος τῶν στρατηγῶν, φάναι, „Πύρρος, ἂν γηράσῃ“ περὶ τῶν καθ'
 30 αὐτὸν οὕτως ἀποφηνάμενος μόνον. Ἀντίβας δὲ συμπαύτων ἀπέφηνε τῶν στρατηγῶν πρῶτον μὲν ἐμπειρία καὶ δεινότητι Πύρρον, Σκηπίωνα δὲ δεύτερον, ἑαυτὸν δὲ

τρίτον, ὡς ἐν τοῖς περὶ Σκηπίωνος γέγραπται. Καὶ ὅπως τοῦτο μελετῶν ἔοικε καὶ φιλοσοφῶν αἰεὶ διατελεῖν ὁ Πύρρος, ὡς μαθημάτων βασιλικώτατον, τὰς δὲ ἄλλας γλαφυρίας ἐν οὐδενὶ λόγῳ τίθεσθαι. Λέγεται γὰρ ὡς ἐρωτηθεὶς ἐν τινὶ πότῳ, πότερον αὐτῷ φαίνεται Πύθων αὐλή- 5 τῆς ἀμείνων ἢ Καφισίαις, εἶπεν, ὅτι Πολυσπέρχων στρατηγός, ὡς ταῦτα τῷ βασιλεὶ ζητεῖν μόνα καὶ γινώσκειν προσῆκον. Ἦν δὲ καὶ πρὸς τοὺς συνήθεις ἐπιεικῆς καὶ πρᾶος ὀργῆν, σφοδρὸς δὲ καὶ πρόθυμος ἐν ταῖς χάρισιν. Ἀερόπου γοῦν ἀποθανόντος οὐκ ἤνεγκε μετρίως, ἐκείνου 10 μὲν ἀνθρώπινα πεπονθέναι φάσκων, ἑαυτὸν δὲ μεμφόμενος καὶ κακίζων, ὅτι μέλλων αἰεὶ καὶ βραδύνων χάριν οὐκ ἀπέδωκεν αὐτῷ. Τὰ μὲν γὰρ χρῆα καὶ κληρονόμοις ἐστὶν ἀποδοῦναι τῶν δανεισάντων, αἱ δὲ τῶν χαρίτων ἀμοιβαὶ μὴ γενόμεναι πρὸς αἰσθανομένους ἀνιῶσι τὸν 15 χρηστὸν καὶ δίκαιον. Ἐν δὲ Ἀμβρακίᾳ κακολόγον τινὰ καὶ βλάσφημον ἄνθρωπον οἰομένων δεῖν μεταστῆσαι τὸν Πύρρον, „Αὐτοῦ μένων“ ἔφη „μᾶλλον ἡμᾶς ἐν ὀλίγοις ἢ περιῶν πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους κακῶς λεγέτω.“ Καὶ τοὺς παρ' οἶνον αὐτὸν λοιδορήσαντας, εἶτα ἐλεγχόμε- 20 νους ἠρώτησεν, εἰ ταῦτα εἶπον. Ἀποκριναμένου δὲ τῶν νεανίσκων ἑνός, „Ταῦτα, ὦ βασιλεῦ· πλείονα δ' ἂν ἔτι τούτων εἰρήκειμεν, εἰ πλείων παρῆν οἶνος ἡμῖν,“ γελάσας ἀφῆκε.

IX. Γυναῖκας δὲ πραγμάτων ἕνεκα καὶ δυνάμεως 25 πλείονας ἔγημε μετὰ τὴν Ἀντιγόνης τελευτήν. Καὶ γὰρ Αὐτολέοντος τοῦ Παιόνων βασιλέως ἔλαβε θυγατέρα, καὶ Βιρκένναν τὴν Βαρδύλλιος τοῦ Ἰλλυριῶν, καὶ Λάναςσαν τὴν Ἀγαθοκλέους τοῦ Συρακουσίου, προῖκα προσφερομένην αὐτῷ τὴν Κερκυραίων πόλιν ἠλωκυῖαν ὑπὸ Ἀγα- 30 θεοκλέους. Ἐκ μὲν οὖν Ἀντιγόνης Πτολεμαίου υἱὸν ἔσχεν, ἐκ δὲ Λανάσσης Ἀλέξανδρον, Ἐλενον δὲ τὸν νεώτατον ἐκ

Βιρκέννης. Καὶ πάντας ἀγαθοὺς ἐν τοῖς ὄπλοις ἐθρέψατο καὶ διαπύρους, εὐθύς ἐκ γενετῆς ἐπὶ τοῦτο θηγομένους ὑπ' αὐτοῦ. Λέγεται γὰρ ὡς ἐρωτηθεὶς ὑφ' ἐνὸς αὐτῶν ἔτι παιδὸς ὄντος, τίνι καταλείψει τὴν βασιλείαν, εἰπεῖν
 5 „Ὅς ἂν ὑμῶν τὴν μάχαιραν ὀξυτέραν ἔχη.“ Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἀποδεῖ τῆς τραγικῆς ἀρᾶς ἐκείνης· Θηκτῶ σιδήρω δῶμα διαλαχεῖν τοὺς ἀδελφούς. Οὕτως ἄμικτός ἐστι καὶ θηριώδης ἢ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις.

X. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην ὁ Πύρρος ἐπανελθὼν
 10 οἴκαδε λαμπρὸς ὑπὸ δόξης καὶ φρονήματος ἔχαιρε· καὶ Ἄετός ὑπὸ τῶν Ἡπειρωτῶν προσαγορευόμενος „Δι' ὑμᾶς“ ἔλεγεν „ἄετός εἰμι· πῶς γὰρ οὐ μέλλω, τοῖς ὑμετέροις ὄπλοις ὥσπερ ὠκυπτέροις ἐπαιρόμενος;“ Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον πυθόμενος νοσεῖν τὸν Δημητρίον ἐπισφαλῶς.
 15 ἐνέβαλε μὲν ἐξαίφνης εἰς Μακεδονίαν ὡς ἐπιδρομὴν τινα καὶ λεηλασίαν ποιησόμενος, παρ' ὀλίγον δὲ ἦλθε πάντων ὁμοῦ κρατῆσαι καὶ λαβεῖν ἀμαχεὶ τὴν βασιλείαν, ἐλάσας ἄχρι Ἐδέσσης μηδενὸς ἀμυνομένου, πολλῶν δὲ καὶ προστιθεμένων καὶ συστρατευόντων. Αὐτόν τε δὴ τὸν Δη-
 20 μήτριον ὁ κίνδυνος ἐξανέστησε παρὰ δύναμιν, οἷ τε φίλοι καὶ ἡγεμόνες ὀλίγῳ χρόνῳ πολλοὺς ἀθροίσαντες ἐρρωμένως καὶ προθύμως ἐπὶ τὸν Πύρρον ὤρμησαν. Ὁ δὲ ληστρικώτερον ἀφιγμένος οὐκ ἔμεινεν, ἀλλὰ φεύγων μέρος τι τῆς στρατιᾶς ἀπέβαλε καθ' ὁδὸν ἐπιθεμένων τῶν
 25 Μακεδόνων. Οὐ μὴν ὅτι ῥαδίως καὶ ταχὺ τὸν Πύρρον ἐξέβαλε τῆς χώρας ὁ Δημήτριος ἡμέλησεν, ἐγνωκῶς δὲ μεγάλων πραγμάτων ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ἀνακτᾶσθαι δέκα μυριάσι στρατοῦ καὶ ναυσὶ πεντακοσσίαις οὐκ ἐβούλετο τῷ Πύρρῳ προσπταῖσαι, οὐδὲ
 30 ἀπολιπεῖν Μακεδόσι πάροικον ἐργώδη καὶ χαλεπὸν, ἀλλ', ἐπεὶ μὴ ἐσχόλαζε πολεμεῖν πρὸς αὐτόν, διαλυθεὶς καὶ θέμενος εἰρήνην οὕτως ἐπὶ τοὺς ἄλλους βασιλεῖς τραπέ-

σθαι. Γενομένων δὲ διὰ ταῦτα τῶν ὁμολογιῶν, καὶ τῆς γνώμης ἅμα τῷ μεγέθει τῆς παρασκευῆς ἐκφανείσης τοῦ Δημητρίου, φοβηθέντες οἱ βασιλεῖς διεπέμποντο πρὸς τὸν Πύρρον ἀγγέλους καὶ γράμματα, θαυμάζειν φάσκοντες, εἰ τὸν αὐτοῦ προέμενος καιρὸν ἐν τῷ Δημητρίου 5 πολεμῆσαι περιμένει, καὶ δυνάμενος Μακεδονίας ἐκβαλεῖν αὐτὸν πολλὰ πράττοντα καὶ ταραττόμενον ἐκδέχεται καὶ σχολάζουσι καὶ μεγάλῳ γενομένῳ περὶ τῶν ἐν Μολοσσοῖς ἱερῶν καὶ τάφων διαγωνίσασθαι, καὶ ταῦτα Κέρκυραν ἔναγχος ἀφηρημένος ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τῆς γυναι- 10 κός. Ἡ γὰρ Λάνασσα μεμψαμένη τὸν Πύρρον ὡς μᾶλλον προσέχοντα ταῖς βαρβάροις γυναιξὶν εἰς Κέρκυραν ἀπεχώρησε καὶ δεομένη γάμων βασιλικῶν ἐκάλει Δημήτριον, ἐπισταμένη μάλιστα τῶν βασιλέων εὐκόλως ἔχοντα πρὸς γάμους γυναικῶν. Ἐκεῖνος δὲ πλεύσας τῇ τε Λανάσῃ 15 συνῆλθε καὶ φρουρὰν ἐν τῇ πόλει κατέλιπε.

XI. Ταῦτα πρὸς τὸν Πύρρον οἱ βασιλεῖς γράφοντες ἅμα καὶ δι' ἑαυτῶν ἔτι μέλλοντα καὶ παρασκευαζόμενον τὸν Δημήτριον ἐκίνουν. Πτολεμαῖος μὲν γὰρ ἐπιπλεύσας 20 μεγάλῳ στόλῳ τὰς Ἑλληνίδας ἀφίστη πόλεις, Ανσίμαχος δὲ τὴν ἄνω Μακεδονίαν ἐκ Θράκης ἐμβαλὼν ἐπόρθει. Πύρρος δὲ τούτοις ἅμα συνεξαναστὰς ἐπὶ Βέροϊαν ἤλαυνε, προσδοκῶν ὅπερ συνέβη, Δημήτριον ὑπαντιάζοντα Ανσιμάχῳ τὴν κάτω χώραν ἀπολείψειν ἐρημον. Ἐκείνης δὲ τῆς νυκτὸς ἔδοξε κατὰ τοὺς ὕπνους ὑπὸ Ἀλεξάνδρου κα- 25 λείσθαι τοῦ μεγάλου, καὶ παραγενόμενος κλινήρῃ μὲν αὐτὸν ἰδεῖν, λόγων δὲ χρηστῶν τυχεῖν καὶ φιλοφροσύνης ἐπαγγελλομένου προθύμως βοηθήσειν. Αὐτοῦ δὲ τολμήσαντος εἰπεῖν „Καὶ πῶς ἂν, ὦ βασιλεῦ, νοσῶν δυνατὸς 30 εἴης ἐμοὶ βοηθεῖν;“ Αὐτῷ φάναι τῷ ὀνόματι, καὶ περι- 30 βάντα Νησαῖον ἵππου ἡγεῖσθαι. Ταύτην ἰδὼν τὴν ὄψιν ἐπερρώσθη· τάχει δὲ χρησάμενος καὶ διαδραμῶν τὰ με-

ταξὺ καταλαμβάνει τὴν Βέροϊαν· καὶ τὸ πλεῖστον αὐτόθι
 τῆς στρατιᾶς ἰδρύσας τὰ λοιπὰ προσήγετο διὰ τῶν στρα-
 τηγῶν. Ὁ δὲ Δημήτριος ἐπεὶ ταῦτα ἤκουσε καὶ πονηρὸν
 ἐν τῷ στρατοπέδῳ θόρυβον ἦσθετο τῶν Μακεδόνων,
 5 ἐδεδίσε πορρωτέρω προαγαγεῖν, μὴ πλησίον γενόμενοι βα-
 σιλέως Μακεδόνας καὶ δόξαν ἔχοντας μεταβάλλονται πρὸς
 αὐτόν. Ὄθεν ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸν Πύρρον ἤγεν ὡς ξένον
 καὶ μισούμενον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Ἐπεὶ δὲ παρε-
 στρατοπέδευσεν αὐτόθι, πολλοὶ τῶν ἐκ τῆς Βεροίας ἀφι-
 10 κνούμενοι τὸν Πύρρον ἐνεκωμιάζον, ὡς ἄμαχον μὲν ἐν
 τοῖς ὅπλοις καὶ λαμπρὸν ἄνδρα, πρῶως δὲ καὶ φιλαν-
 θρώπως τοῖς ἡλωκόσι χρώμενον. Ἦσαν δὲ τινες οὓς
 αὐτὸς ὁ Πύρρος ἐγκαθίει προσποιουμένους εἶναι Μακε-
 δόνας καὶ λέγοντας, ὅτι νῦν καιρὸς ἐστὶ τῆς Δημητρίου
 15 βαρύτητος ἀπαλλαγῆναι πρὸς ἄνδρα δημοτικὸν καὶ φι-
 λοστρατιώτην μεταβαλομένους τὸν Πύρρον. Ἐκ τούτου
 τὸ πλεῖστον ἀνηρέθιστο τῆς στρατιᾶς, καὶ τὸν Πύρρον
 ἐξήτουν περισκοποῦντες· ἔτυχε γὰρ ἀφηρημένος τὸ κρά-
 νος, ἄχρι οὗ πάλιν συμφρονήσας καὶ περιθήμενος ἐγνώ-
 20 σθη τῷ τε λόφῳ διαπρέποντι καὶ τοῖς τραγικοῖς κέρασιν,
 ὥστε τοὺς Μακεδόνας σύνθημα προστρέχοντας αἰτεῖν,
 ἄλλους δὲ κλάδους δρυὸς ἀναστέφεισθαι διὰ τὸ καὶ τοὺς
 περὶ ἐκεῖνον ἐστεφανωμένους ὄραν. Ἦδη δὲ καὶ πρὸς
 αὐτόν τινες ἐτόλμων λέγειν τὸν Δημήτριον, ὡς ὑπεκστὰς
 25 καὶ προέμενος τὰ πράγματα καλῶς δόξει βεβουλεῦσθαι.
 Τούτοις τοῖς λόγοις ὁμοιον ὄρων τὸ κίνημα τοῦ στρατο-
 πέδου καὶ φοβηθεὶς κρύφα διεξέπεσε, καυσία τινὶ καὶ
 λιτῷ χλαμυδίῳ περιστείλας ἑαυτόν. Ἐπελθὼν δὲ ὁ Πύρ-
 ρος ἄμαχῃ παρέλαβε τὸ στρατόπεδον καὶ βασιλεὺς ἀνη-
 30 γορεύθη Μακεδόνων.

XII. Ἐπιφανέντος δὲ Λυσιμάχου καὶ κοινὸν ἔργον
 ἀμφοῖν ποιουμένου τὴν Δημητρίου κατάλυσιν καὶ νέμε-

σθαι τὴν βασιλείαν ἀξιούντος. οὐπω πάνυ βεβαίως τοῖς Μακεδόσι πιστεύων ὁ Πυρρὸς, ἀλλ' ἀμφίβολος ὢν ἐν αὐτοῖς ἐδέξατο τοῦ Ἀνσιμάχου τὴν πρόκλησιν, καὶ διενείμαντο τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν πρὸς ἀλλήλους. Τοῦτο δὲ ὤνησε μὲν ἐν τῷ παρόντι καὶ κατέπαυσε τὸν πόλεμον 5 αὐτοῖς, ὀλίγω δὲ ὕστερον ἐγνωσαν οὐκ ἀπαλλαγὴν ἐχθρας, ἀλλ' ἐγκλημάτων καὶ διαφορᾶς ἀρχὴν πεποιημένοι τὴν νέμησιν. Οἷς γὰρ οὐ πέλαγος, οὐκ ὄρος, οὐκ ἀοίκητος ἐρημία πέρας ἐστὶ πλεονεξίας, οὐδ' οἱ διαιροῦντες Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν τέρμονες ὀρίζουσι τὰς ἐπιθυμίας, πῶς ἂν 10 ἀπτόμενοι καὶ ψαύοντες ἀλλήλων ἀτρεμοῖεν ἐν τοῖς παροῦσι μὴ ἀδικοῦντες, οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν, ἀλλὰ πολεμοῦσι μὲν αἰετὸ ἐπιβουλεύειν καὶ φθονεῖν ἔμφυτον ἔχοντες, θυεῖν δὲ ὀνομάτων, ὡσπερ νομισμάτων, πολέμου καὶ εἰρήνης, τῷ παρατυχόντι χρωῖνται πρὸς τὸ συμφέρον, οὐ 15 πρὸς τὸ δίκαιον, ἐπεὶ βελτίους γε πολεμεῖν ὁμολογοῦντες εἰσιν ἢ τῆς ἀδικίας τὸ ἀργοῦν καὶ σχολάζον δικαιοσύνην καὶ φιλίαν ὀνομάζοντες. Ἐδήλωσε δὲ ὁ Πύρρος· ἐμποδῶν γὰρ ἀυξομένῳ τῷ Δημητρίῳ πάλιν ἰστάμενος καὶ κωλύων τὴν δύναμιν ὡσπερ ἐξ ἀρρωστίας μεγάλης 20 ἀναλαμβάνουσαν, ἐβοήθει τοῖς Ἕλλησι καὶ παρήλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀναβὰς δὲ εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ θύσας τῇ θεῷ καὶ καταβὰς αὐθημερὸν ἀγαπᾶν μὲν ἔφησε τοῦ δήμου τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν καὶ πίστιν, ἂν μέντοι σωφρονῶσι μηδένα τῶν βασιλέων ἔτι παρήσειν αὐτούς εἰς 25 τὴν πόλιν μηδὲ τὰς πύλας ἀνοίξειν. Ἐκ τούτου καὶ πρὸς 190 Δημήτριον εἰρήνην ἐποιήσατο, καὶ μετ' ὀλίγον χρόνον εἰς Ἀσίαν ἀπάραντος αὐτοῦ πάλιν πεισθεὶς ὑπὸ Ἀνσιμάχου Θετταλίαν ἀφίστη καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς φρουραῖς προσεπολέμει, βελτίοσι χρωόμενος τοῖς Μακεδόσι στρα- 30 τευομένοις ἢ σχολάζουσι, καὶ ὅπως αὐτὸς οὐκ εὖ πρὸς ἡσυχίαν πεφυκῶς. Τέλος δὲ Δημητρίου καταπολεμη-

θέντος ἐν Συρίᾳ Λυσίμαχος ἐπ' ἀδείας γενόμενος καὶ
 σχολάζων εὐθύς ἐπὶ τὸν Πύρρον ὤρμησε. Καὶ καθημέ-
 νου περὶ τὴν Ἑδεσσαν αὐτοῦ ταῖς ἀγοραῖς κομιζομέναις
 ἐπιπεσὼν καὶ κρατήσας ἀπορίαν πρῶτον αὐτῷ περιέστη-
 5 σεν, εἶτα γράμμασι καὶ λόγοις διέφθειρε τοὺς πρῶτους
 τῶν Μακεδόνων, ὀνειδίζων, εἰ ξένον ἄνδρα καὶ προγότων
 αἰεὶ δεδουλευκότων Μακεδόσι δεσπότην ἐλόμενοι τοὺς
 Ἀλεξάνδρου φίλους καὶ συνήθεις ἀπωθοῦσι Μακεδο-
 νίας. Ἀναπειδομένων δὲ πολλῶν δείσας ὁ Πύρρος ἀπη-
 10 λάγη μετὰ τῆς Ἑπειρωτικῆς καὶ συμμαχικῆς δυνάμεως
 ἀποβαλὼν Μακεδονίαν ὧ τρόπῳ παρέλαβεν. Ὅθεν οὐδ'
 αἰτιασθαι τοὺς πολλοὺς ἔχουσιν οἱ βασιλεῖς μετατιθεμέ-
 νους πρὸς τὸ συμφέρον· ἐκείνους γὰρ αὐτοὺς ταῦτα μι-
 μοῦνται ποιοῦντες, ἀπιστίας καὶ προδοσίας διδασκάλους
 15 ὄντας, καὶ πλείστα νομίζοντας ὠφελείσθαι τὸν ἐλάχιστα
 τῷ δικαίῳ χρώμενον.

XIII. Τότε δ' οὖν εἰς Ἑπειρον ἐκπεσόντι τῷ Πύρρῳ
 καὶ προεμένῳ Μακεδονίαν ἢ μὲν τύχῃ παρεῖχε χρῆσθαι
 τοῖς παροῦσιν ἀπραγμόνως καὶ ζῆν ἐν εἰρήνῃ βασιλεύ-
 20 οντα τῶν οἰκείων· ὁ δὲ τὸ μὴ παρέχειν ἑτέροις κακὰ μηδὲ
 ἔχειν ὑφ' ἑτέρων ἄλλυν τινὰ ναυτιώδη νομίζων, ὥσπερ ὁ
 Ἀχιλλεὺς οὐκ ἔφερε τὴν σχολήν,

ἀλλὰ φθινύθεσκε φίλου κῆρ

αὐθι μένων, ποθέεσκε δ' αὐτὴν τε πτόλεμόν τε.

25 Δεόμενος δ' οὖν ἔλαβε πραγμάτων καινῶν τοιαύτην
 ὑπόθεσιν. Ῥωμαῖοι Ταραντίνοις ἐπολέμουν· οἱ δὲ μῆτε
 φέρειν τὸν πόλεμον δυνάμενοι μῆτε θέσθαι θρασύτητι
 καὶ μοχθηρίᾳ δημαγωγῶν, ἐβουλεύοντο ποιείσθαι Πύρ-
 ρον ἡγεμόνα καὶ καλεῖν ἐπὶ τὸν πόλεμον ὡς σχολὴν
 30 ἄγοντα πλείστην τῶν βασιλέων καὶ στρατηγῶν ὄντα δει-
 νότατον. Τῶν δὲ πρεσβυτέρων καὶ νοῦν ἔχόντων πολι-
 τῶν οἱ μὲν ἄντικρυς ἐνιστάμενοι πρὸς τὴν γνώμην ἐξέ-

πιπτον ὑπὸ κραυγῆς καὶ βίας τῶν πολεμοποιῶν, οἱ δὲ ταῦτα ὀρῶντες ἀπέλειπον τὰς ἐκκλησίας. Εἷς δὲ τις ἀνηρ ἐπιεικῆς, Μέτων ὄνομα, τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ᾗ τὸ δόγμα κυροῦν ἐμελλον, ἐνστάσης, καὶ τοῦ δήμου καθεζομένου, λαβὼν στέφανον τῶν ἐώλων καὶ λαμπάδιον ὥσπερ οἱ 5 μεθύοντες, αὐλητρίδος ὑψηγομένης αὐτῷ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐκώμαζεν. Οἷα δὲ ἐν ὄχλῳ δημοκρατίας κόσμον οὐκ ἐχούσης οἱ μὲν ἐκρότουν ἰδόντες, οἱ δὲ ἐγέλων, ἐκώλυε δὲ οὐδεὶς, ἀλλὰ καὶ τὸ γύναιον αὐλεῖν κάκεινον ἄδειν ἐκέλευον μέσον προσελθόντα· καὶ τοῦτο ποιήσων ἐπί- 10 δοξος ἦν. Γενομένης δὲ σιωπῆς „Ἄνδρες“ ἔφη „Ταραντῖνοι, καλῶς ποιεῖτε παίζειν καὶ κωμάζειν ἕως ἕξεστι τοῖς βουλομένοις μὴ φθονοῦντες. Ἐὰν δὲ σωφρονῆτε καὶ πάντες ἀπολαύσετε ἔτι τῆς ἐλευθερίας, ὡς ἕτερα πράγ- 15 ματα καὶ βίον καὶ διαίταν ἔχοντες ὅταν Πύρρος εἰς τὴν πόλιν παραγένηται. Ταῦτα δηθέντα τοὺς πολλοὺς ἔπεισε τῶν Ταραντίνων, καὶ θροῦς διέδραμε τῆς ἐκκλησίας ὡς εὖ λεγομένων. Οἱ δὲ τοὺς Ῥωμαίους δεδιότες, μὴ γενομένης εἰρήνης ἐκδοθῶσι, τὸν τε δῆμον ἐλοιδόρου, εἰ φέρει πρῶτος ἐπικωμαζόμενος οὕτως ἀσελγῶς καὶ παροι- 20 νούμενος, τὸν τε Μέωνα συστραφέντες ἐξέβαλον. Οὕτω δὲ τοῦ δόγματος κυρίου γενομένου πρέσβεις ἐπεμψαν εἰς Ἕπειρον, οὐχ αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰταλιωτῶν, 391 δῶρα τῷ Πύρρῳ κομίζοντας καὶ λέγοντας, ὡς ἡγεμόνος ἔμφρονος δέονται καὶ δόξαν ἔχοντος, δυνάμεις δὲ αὐτό- 25 θεν ὑπάρξουσι μεγάλαι παρὰ τε Λευκανῶν καὶ Μεσσαπίων καὶ Σαννιτῶν καὶ Ταραντίνων εἰς δισμυρίους ἰππεῖς, πεζῶν δὲ ὁμοῦ πέντε καὶ τριάκοντα μυριάδας. Ταῦτα οὐ μόνον αὐτὸν ἐπήρε τὸν Πύρρον, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ἕπειρώταις προθυμίαν ἐνέβαλε καὶ ὀρμὴν τῆς 30 στρατείας.

XIV. Ἦν δὲ τις Κινέας, Θεσσαλὸς ἀνὴρ, τῷ μὲν φρο-

νεῖν δοκῶν ἱκανὸς εἶναι, Δημοσθένους δὲ τοῦ ῥήτορος ἀκηκῶς ἐδόκει μόνος εὐ̄ μάλιστα τῶν τότε λεγόντων οἶον ἐν εἰκόνι τῆς ἐκείνου δυνάμεως καὶ θεινότητος ἀναμνησκειν τοὺς ἀκούοντας. Συνῶν δὲ τῷ Πύρρῳ καὶ
5 πεμπόμενος ἐπὶ τὰς πόλεις ἐβεβαίου τὸ Εὐριπίδειον, ὅτι πᾶν ἔξαιρει λόγος,

ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν.

Ὁ γοῦν Πύρρος ἔλεγε πλείονας πόλεις ὑπὸ Κινέου τοῖς
λόγοις ἢ τοῖς ὄπλοις ὑφ' ἑαυτοῦ προσῆχθαι· καὶ διετέ-
10 λει τὸν ἄνδρα τιμῶν ἐν τοῖς μάλιστα καὶ χρώμενος. Οὐ-
τος οὖν τὸν Πύρρον ὠρμημένον τότε ὄρων ἐπὶ τὴν Ἰτα-
λίαν εἰς λόγους ἐπηγάγετο τοιούτους ἰδὼν σχολάζοντα
„Πολεμισταὶ μὲν, ὧ̄ Πύρρε, Ῥωμαῖοι λέγονται καὶ πολ-
λῶν ἔθνῶν μαχίμων ἄρχοντες· εἰ δὲ δοίῃ θεὸς περιγε-
15 νέσθαι τῶν ἀνδρῶν, τί χρησόμεθα τῇ νίκῃ;“ Καὶ ὁ Πύρ-
ρος „Ἐρωτᾶς“ εἶπεν „ὧ̄ Κινέα, πρᾶγμα φαινόμενον·
οὔτε βάρβαρος ἡμῖν ἐκεῖ πόλις οὔτε Ἑλληνὶς ἀξιόμαχος
Ῥωμαίων κρατηθέντων, ἀλλ' ἔξομεν εὐθὺς Ἰταλίαν ἄπα-
σαν, ἧς μέγεθος καὶ ἀρετὴν καὶ δύναμιν ἄλλῳ πού τινι
20 μᾶλλον ἀγνοεῖν ἢ σοὶ προσήκει.“ Μικρὸν οὖν ἐπισχῶν
ὁ Κινέας „Ἰταλίαν δέ“ εἶπεν „ὧ̄ βασιλεῦ, λαβόντες, τί
ποιήσομεν;“ Καὶ ὁ Πύρρος οὕτω τὴν διάνοιαν αὐτοῦ
καθορῶν „Ἐγγύς“ εἶπεν „ἢ Σικελία χειρας ὀρέγει, νῆσος
εὐδαιμόνων καὶ πολυάνθρωπος, ἀλῶναι δὲ φάσθη· σιτίασις
25 γάρ, ὧ̄ Κινέα, πάντα νῦν ἐκεῖνα καὶ ἀναρχία πόλεων καὶ
δημαγωγῶν ὀξύτης Ἀγαθοκλέους ἐκλελοιπότης.“ „Εἰ-
κότα“ ἔφη „λέγεις“ ὁ Κινέας· „ἀλλ' ἢ τοῦτο πέρας ἡμῖν
τῆς στρατείας, λαβεῖν Σικελίαν.“ „Θεός“ ἔφη ὁ Πύρρος
„νικᾶν διδῶν καὶ κατορθοῦν· τούτοις δὲ προάγωσι χρῆ-
30 σόμεθα πραγμάτων μεγάλων. Τίς γὰρ ἂν ἀπόσχοιτο Λι-
βύης καὶ Καρχηδόνας ἐν ἐφικτῷ γενομένης, ἦν Ἀγαθο-
κλῆς ἀποδράς ἐκ Συρακουσῶν κρύφα καὶ περάσας ναυσὶν

ὀλίγαις λαβεῖν παρ' οὐδέν ἦλθεν; ὅτι δὲ τούτων κρατή-
 σασιν ἡμῖν οὐδεὶς ἀντιστήσεται τῶν νῦν ὑβριζόντων πο-
 λεμίων, τί ἂν λέγοιτις;“ „Οὐδέν“ ὁ Κινέας εἶπε „δῆλον
 γάρ, ὅτι καὶ Μακεδονίαν ἀναλαβεῖν καὶ τῆς Ἑλλάδος ἄρ-
 χεῖν ὑπάρξει βεβαίως ἀπὸ τηλικαύτης δυνάμεως. Γενο- 5
 μένων δὲ πάντων ὑφ' ἡμῖν, τί ποιήσομεν;“ Καὶ ὁ Πύρ-
 ρος ἐπιγελάσας „Σχολήν“ ἔφη „ἄξομεν πολλὴν καὶ κώ-
 θων, ὡ μακάριε, καθημερινὸς ἔσται καὶ διὰ λόγων συν-
 όντες ἀλλήλους εὐφρανοῦμεν.“ Ἐνταῦθα δὴ τῶν λόγων
 καταστήσας τὸν Πύρρον ὁ Κινέας „Εἶτα“ ἔφη „τί νῦν 10
 ἐμποδῶν ἔστιν ἡμῖν βουλομένοις κώθωνι χρῆσθαι καὶ
 σχολάζειν μετ' ἀλλήλων, εἰ ταῦτα ἔχομεν ἤδη καὶ πάρε-
 στιν ἀπραγμόνως, ἐφ' ἃ δι' αἵματος καὶ πόνων μεγάλων
 καὶ κινδύνων μέλλομεν ἀφίξασθαι, πολλὰ καὶ δράσαντες
 ἐτέρους κακὰ καὶ παθόντες;“ Τούτοις τοῖς λόγοις ἠνίασε 15
 μᾶλλον ἢ μετέθηκε τὸν Πύρρον ὁ Κινέας, νοήσαντα μὲν
 ὄσπην ἀπέλειπεν εὐδαιμονίαν, ὧν δὲ ὠρέγετο τὰς ἐλπίδας
 ἀφείναι μὴ δυνάμενον.

XV. Πρῶτον μὲν οὖν ἀπέστειλε τὸν Κινέαν τοῖς Τα-
 ραντίνοις στρατιώταις ἄγοντα τρισχιλίους· ἔπειτα πολ- 20
 λῶν ἱππηγῶν καὶ καταφράκτων καὶ πορθμείων παντο-
 दाπῶν ἐκ Τάραντος κομισθέντων ἐνεβίβαξεν ἐλέφαντας
 392 εἴκοσι καὶ τρισχιλίους ἱππεῖς, πεζοὺς δὲ δισμυρίους καὶ
 δισχιλίους τοξότας καὶ σφενδονήτας πεντακοσίους. Γενο-
 μένων δὲ πάντων ἐτοιμῶν ἀναχθεὶς ἔπλει· καὶ μέσον 25
 ἔχων τὸν Ἴόνιον ἀρπάζεται βορέα ἀνέμῳ παρ' ὧραν ἐκρα-
 γέντι. Καὶ βιασθεὶς αὐτὸς μὲν ἀρετῇ καὶ προθυμίᾳ ναυ-
 τῶν καὶ κυβερνητῶν ἐξανέφερε καὶ προσανῆγε τῇ γῆ πολ-
 λυπόνως καὶ παραβόλως, τοῦ δὲ ἄλλου στόλου συγχυ-
 θέντος καὶ τῶν νεῶν σκεδασθεισῶν αἱ μὲν ἀποσφαλεῖσαι 30
 τῆς Ἰταλίας ἐξεώσθησαν εἰς τὸ Λιβυκὸν καὶ Σικελικὸν
 πέλαγος, τὰς δὲ ὑπερβαλεῖν μὴ δυνηθεῖσας ἄκραν Ἰαπυ-

γίαν νύξ τε κατελάμβανε καὶ πολλή καὶ χαλεπή θάλασσα
 παύουσα πρὸς χωρία δύσορμα καὶ τυφλὰ πάσας διέφθειρε
 πλὴν τῆς βασιλικῆς. Αὕτη δὲ πελαγίου μὲν ἐτι ὄντος τοῦ
 κύματος ἡμύνετο καὶ διέφευγε μεγέθει καὶ ῥώμῃ τὰς
 5 ἐπιβολὰς τῆς θαλάσσης· ἐπεὶ δὲ περιελθὼν ἀπὸ γῆς
 ἀπήντα τὸ πνεῦμα καὶ κίνδυνον εἶχεν ἢ ναῦς ἀντίφω-
 ρος ἰσταμένη πρὸς κλύδωνα πολλὴν διαρραγῆναι, τὸ δὲ
 ἐφέντας αὐθις ἠγριωμένῳ πελάγει καὶ πνεύματι τροπὰς
 λαμβάνουσι παντοδαπὰς φέρεσθαι φοβερώτερον ἐφαί-
 10 νετο τῶν παρόντων κακῶν, ἄρας ὁ Πύρρος αὐτὸν ἀφή-
 κεν εἰς θάλασσαν καὶ τῶν φίλων καὶ τῶν δορυφόρων εὐ-
 θύς ἦν ἄμιλλα καὶ προθυμία περὶ αὐτόν. Ἡ δὲ νύξ καὶ
 τὸ κύμα μετὰ ψόφου μεγάλου καὶ τραχείας ἀνακοπῆς χα-
 λεπὴν ἐποίει τὴν βοήθειαν, ὥστε μόλις ἡμέρας ἤδη μα-
 15 ραινομένου τοῦ πνεύματος ἐκπεσεῖν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν,
 τῷ μὲν σώματι παντάπασιν ἀδυνατῶς ἔχοντα, τόλμῃ δὲ
 καὶ ῥώμῃ τῆς ψυχῆς ἀνταίρωντα πρὸς τὴν ἀπορίαν. Ἄμα
 δὲ οἱ τε Μεσσάπιοι, καθ' οὓς ἐξεβράσθη, συνέθεον βοη-
 θοῦντες ἐκ τῶν παρόντων προθύμως, καὶ προσεφέροντο
 20 τῶν σωζομένων ἐναι νεῶν, ἐν αἷς ἦσαν ἵπποις μὲν ὀλί-
 γοι παντάπασι, πεζοὶ δὲ δισχιλίων ἐλάττους, ἐλέφαντες
 δὲ δύο.

XVI. Τούτους ἀναλαβὼν ὁ Πύρρος ἐβάδιζεν εἰς Τά-
 ραντα. Καὶ τοῦ Κινέου προαγαγόντος εἰς ἀπάντησιν,
 25 ὡς ἦσθετο, τοὺς στρατιώτας, παρελθὼν οὐδὲν ἀκόντων
 οὐδὲ πρὸς βίαν ἔπραττε τῶν Ταραντίνων, ἕως ἀνεσώθη-
 σαν αἱ νῆες ἐκ τῆς θαλάττης καὶ συνῆλθεν ἡ πλειστή τῆς
 δυνάμεως. Τηρικαῦτα δὲ ὄρων τὸ πλῆθος ἄνευ μεγάλης
 ἀνάγκης μῆτε σώζεσθαι δυνάμενον μῆτε σώζειν, ἀλλ'
 30 οἷον ἐκείνου προπολεμοῦντος οἴκοι καθῆσθαι περὶ λου-
 τρα καὶ συνουσίας γενόμενον, ἀπέκλεισε μὲν τὰ γυμνά-
 σια καὶ τοὺς περιπάτους, ἐν οἷς ἀλύοντες ὑπὲρ τῶν πραγ-

μάτων λόγῳ διεστρατήγουν, πότους δὲ καὶ κόμους καὶ
 θαλιας ακαίρους ἀνείλεν, ἐκάλει δὲ πρὸς τὰ ὄπλα καὶ
 περὶ τοὺς καταλόγους τῶν στρατευομένων ἀπαραίτητος
 ἦν καὶ λυπηρὸς, ὥστε πολλοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἀπελθεῖν
 ἀηθεία τοῦ ἄρχεσθαι δουλείαν τὸ μὴ πρὸς ἠδουὴν ζῆν
 5 καλοῦντας. Ἐπεὶ δὲ Λαιβίνος ὁ τῶν Ῥωμαίων ὑπατος
 ἠγγέλλετο πολλῇ στρατιᾷ χωρεῖν ἐπ' αὐτὸν ἅμα τὴν Λευ-
 κανίαν διαπορθῶν, οὐδέπω μὲν οἱ σύμμαχοι παρήσαν
 αὐτῷ, δεινὸν δὲ ποιούμενος ἀνασχέσθαι καὶ περιιδεῖν
 τοὺς πολεμίους ἐγγυτέρω προϊόντας ἐξῆλθε μετὰ τῆς δυ-
 10 νάμεως, προπέμψας κήρυκα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, εἰ φί-
 λον ἐστὶν αὐτοῖς πρὸ πολέμου δίκας λαβεῖν παρὰ τῶν
 Ἰταλιωτῶν αὐτῷ δικαστῇ καὶ διαλλακτῇ χρησαμένους.
 Ἀποκριναμένον δὲ τοῦ Λαιβίνου μήτε διαλλακτὴν Πύρ-
 ρον αἰρεῖσθαι Ῥωμαίους μήτε δεδοικέναι πολέμιον, προ-
 15 ελθὼν κατεστρατοπέδευσεν ἐν τῷ μεταξὺ πεδίῳ Πανδο-
 σίας πόλεως καὶ Ἡρακλείας. Πυθόμενος δὲ τοὺς Ῥωμαί-
 οὺς ἐγγὺς εἶναι καὶ πέραν τοῦ Σίριος ποταμοῦ καταστρα-
 τοπεδεύειν προσίππευσεν τῷ ποταμῷ θέας ἕνεκα· καὶ κα-
 20 τιδῶν τάξιν τε καὶ φυλακὰς καὶ κόσμον αὐτῶν καὶ τὸ
 σχῆμα τῆς στρατοπεδείας ἐθαύμασε, καὶ τῶν φίλων προσ-
 αγορεύσας τὸν ἐγγυτάτῳ „Τάξις μὲν“ εἶπεν „ὦ Μεγά-
 κλεις, αὕτη τῶν βαρβάρων οὐ βάρβαρος, τὸ δὲ ἔργον εἰ-
 σόμεθα.“ Καὶ διὰ φροντίδος ἔχων ἤδη τὸ μέλλον ἔγνω
 τοὺς συμμάχους ἀναμένειν, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις, ἂν πρότε-
 25 ρον ἐπιχειρῶσι διαβαίνειν, ἐπέστησε φυλακὴν ὑπὲρ τοῦ
 ποταμοῦ τὴν εἰρξουσάν. Οἱ δὲ ἅπερ ἐκεῖνος ἔγνω περι-
 μένειν φθῆναι σπεύδοντες ἐνεχείρουν τῇ διαβάσει, κατὰ
 πόρον μὲν οἱ πεζοὶ, πολλαχόθεν δὲ οἱ ἱππεῖς διεξελαύ-
 νοντες τὸν ποταμόν, ὥστε δείσαντας τὴν κύκλωσιν ἀνα-
 30 χωρεῖν τοὺς Ἕλληνας, αἰσθόμενον δὲ τὸν Πύρρῳ καὶ
 διαταραχθέντα τοῖς μὲν ἠγεμόσι τοῦ πεζοῦ παρεγγυᾶν

εὐθύς εἰς τάξιν καθίστασθαι καὶ περιμένειν ἐν τοῖς
 ὄπλοις, αὐτὸν δὲ τοῖς ἵππεῦσι παρεξελάσαι τρισχιλίοις οὐ-
 σιν, ἐλπίζοντα διαβαίνοντας ἔτι καὶ διεσπασμένους ἀτά-
 κτους λήψεσθαι τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπεὶ δ' ἰώρα θυρεοῦς
 5 τε πολλοὺς ὑπερφαινομένους τοῦ ποταμοῦ καὶ τοὺς ἵπ-
 πεις ἐπελαύνοντας ἐν τάξει, συστρέφας ἐνέβαλε πρῶτος
 αὐτόθεν τε περίοπτος ὢν ὄπλων κάλλει καὶ λαμπρότητι
 κεκοσμημένων περιττῶς, καὶ τὴν δόξαν ἐπιδεικνύμενος
 ἔργοις οὐκ ἀποδέουσαν αὐτοῦ τῆς ἀρετῆς, μάλιστα δὲ οἱ
 10 τὰς χεῖρας καὶ τὸ σῶμα παρέχων τῷ ἀγῶνι καὶ τοὺς καθ'
 αὐτὸν ἀμυνόμενος ἐρρωμένως οὐ συνεχεῖτο τὸν λογισμὸν
 οὐδὲ τοῦ φρονεῖν ἐξέπιπτεν, ἀλλ' ὥσπερ ἐξωθεν ἐφορῶν
 διεκυβέρνησα τὸν πόλεμον, αὐτὸς μεταθέων ἕκασταχόσε καὶ
 παραβοηθῶν τοῖς ἐκβιάζεσθαι δοκοῦσιν. Ἐνθα δὲ Λεον-
 15 νάτος ὁ Μακεδῶν ἄνδρα κατιδὼν Ἰταλὸν ἐπέχοντα τῷ
 Πύρρῳ καὶ τὸν ἵππον ἀντιπαρεξάγοντα καὶ συμμεθιστά-
 μενον αἰεὶ καὶ συγκινούμενον „Ὀρᾶς“ εἶπεν „ὦ βασιλεῦ,
 τὸν βάρβαρον ἐκεῖνον, ὃν ὁ μέλας ἵππος ὁ λευκόπους
 φέρει; μέγα τι βουλευομένῳ καὶ δεινὸν ὁμοίος ἔστι. Σοὶ
 20 γὰρ ἐνορᾷ καὶ πρὸς σὲ τέταται πνεύματος μεστὸς ὢν καὶ
 θυμοῦ, τοὺς δὲ ἄλλους ἐᾷ χαίρειν. Ἀλλὰ σὺ φυλάττου
 τὸν ἄνδρα.“ Καὶ ὁ Πύρρος ἀπεκρίνατο „Τὸ μὲν εἰμαρ-
 μένον, ὦ Λεοννάτε, διαφυγεῖν ἀδύνατον· χαίρων δὲ οὔτε
 οὔτος οὔτ' ἄλλος τις Ἰταλῶν εἰς χεῖρας ἡμῖν σύνεισιν.“
 25 Ἐτι ταῦτα προσδιαλεγομένων ὁ Ἰταλὸς διαλαβὼν τὸ
 δόρυ καὶ συστρέφας τὸν ἵππον ὤρμησεν ἐπὶ τὸν Πύρρον.
 Εἶτα ἅμα παῖει μὲν αὐτὸς τῷ δόρατι τοῦ βασιλέως τὸν
 ἵππον, παῖει δὲ τὸν ἐκείνου παραβαλὼν ὁ Λεοννάτος. Ἀμ-
 φοτέρων δὲ τῶν ἵππων πεσόντων τὸν μὲν Πύρρον οἱ φί-
 30 λοι περισχόντες ἀνήρασαν, τὸν δὲ Ἰταλὸν μαχόμενον
 διέφθειραν. Ἦν δὲ τῷ γένει Φρεντανός, Ἰλῆς ἡγεμῶν,
 Ὀπλακος ὄνομα.

XVII. Τοῦτο δὲ ἐδίδαξε τὸν Πύρρον μᾶλλον φυλάτ-
 τεσθαι· καὶ τοὺς ἵππους ὀρῶν ἐνδιδόντας μετεπέμπετο
 τὴν φάλαγγα καὶ παρέταττεν, αὐτὸς δὲ τὴν χλαμύδα καὶ
 τὰ ὄπλα παραδοὺς ἐνὶ τῶν ἐταίρων Μεγακλεῖ, τοῖς δὲ
 ἐκείνου τρόπον τινὰ κατακρύψας ἑαυτὸν ἐπῆγε τοῖς Ῥω- 5
 μαίοις. Δεξαμένων δὲ ἐκείνων καὶ συμβαλόντων χρόνον
 τε πολὺν εἰστήκει τὰ τῆς μάχης ἄκριτα, καὶ τροπᾶς ἐπὶ
 λέγεται φευγόντων ἀνάπαλιν καὶ διωκόντων γενέσθαι.
 Καὶ γὰρ ἡ διάμειψις τῶν ὄπλων ἐν καιρῷ πρὸς σωτηρίαν
 αὐτοῦ γεγονυῖα τοῦ βασιλέως ὀλίγον ἐδέησεν ἀνατρέ- 10
 ψαι τὰ πράγματα καὶ διαφθεῖραι τὴν νίκην. Πολλῶν γὰρ
 ἐφιεμένων τοῦ Μεγακλέους ὁ πρῶτος πατάξας καὶ κα-
 ταβαλὼν αὐτόν, ὄνομα Δεξόος, ἀφαρπάσας τὸ κράνος καὶ
 τὴν χλαμύδα τῷ Λαιβίνῳ προσίππευσεν ἀναδεικνύων
 ἅμα καὶ βοῶν ἀνηρηκέαι τὸν Πύρρον. Ἦν οὖν παρὰ 15
 τὰς τάξεις τῶν λαφύρων παραφερομένων καὶ ἀναδεικνυ-
 μένων τοῖς τε Ῥωμαίοις χαρὰ μετ' ἀλαλαγμοῦ καὶ τοῖς
 Ἕλλησιν ἀθυμία καὶ κατάπληξις, ἄχρι οὗ μαθὼν ὁ Πύρ-
 94 ρος τὸ γινόμενον παρήλαυνε γυμνῷ τῷ προσώπῳ τὴν τε
 δεξιὰν ὀρέγων τοῖς μαχομένοις καὶ τῇ φωνῇ σημαίνων 20
 ἑαυτόν. Τέλος δὲ τῶν θηρίων ἐκβιαζομένων μάλιστα
 τοὺς Ῥωμαίους, καὶ τῶν ἵππων, πρὶν ἐγγὺς γενέσθαι, δυσ-
 ανασχετούντων καὶ παραφερόντων τοὺς ἐπιβάτας, ἐπα-
 γαγῶν τὴν Θετταλικὴν ἵππον αὐτοῖς ταρασσομένοις ἐτρέ-
 ψατο πολλῷ φόνῳ. Διονύσιος μὲν οὖν ὀλίγῳ τῶν πεν- 25
 τακισχιλίων καὶ μυρίων ἐλάσσονας πεσεῖν ἴστωρεῖ Ῥω-
 μαίων, Ἰερώνυμος δὲ μόνους ἑπτακισχιλίους, τῶν δὲ περὶ
 Πύρρον ὁ μὲν Διονύσιος μυρίους καὶ τρισχιλίους, ὁ δὲ
 Ἰερώνυμος ἐλάττονας τῶν τετρακισχιλίων· κράτιστοι δὲ
 ἦσαν οὗτοι· καὶ τῶν φίλων ὁ Πύρρος καὶ τῶν στρατηγῶν 30
 οἷς μάλιστα χρώμενος διετέλει καὶ πιστεύων ἀπέβαλεν.
 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ στρατόπεδον ἔλαβε τῶν Ῥωμαίων

ἐκλιπόντων, καὶ πόλεις συμμαχίδας αὐτῶν προσηγάγετο, καὶ χώραν πολλὴν διεπόρθησε, καὶ προῆλθεν ὅσον μὴ πλεον σταδίων τριακοσίων ἀποσχεῖν τῆς Ῥώμης. Ἀφίκοντο δὲ αὐτῷ Λευκανῶν τε πολλοὶ καὶ Σαννιτῶι μετὰ 5 τὴν μάχην, οὓς ἐμέμψατο μὲν ὑστερήσαντας, ἦν δὲ δῆλος ἠδόμενος καὶ μέγα φρονῶν, ὅτι μόνοις τοῖς μετ' αὐτοῦ καὶ Ταραντίνοις ἐκράτησε τῆς μεγάλης Ῥωμαίων δυνάμεως.

XVIII. Ῥωμαῖοι δὲ Λαιβινον μὲν οὐκ ἀπήλλαξαν τῆς 10 ἀρχῆς· καίτοι λέγεται Γάτον Φαβρίκιον εἶπειν, ὡς οὐκ Ἠπειρωῶται Ῥωμαίους, ἀλλὰ Πύρρος νευικήκοι Λαιβινον, ὁλόμενον οὐ τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ τῆς στρατηγίας γεγόνε-
 ναι τὴν ἦτταν· ἀναπληροῦντες δὲ τὰς τάξεις καὶ συντά-
 15 ττοντες ἐτέρας προθύμως, καὶ λόγους ἀδεεῖς καὶ σοβα-
 ροὺς περὶ τοῦ πολέμου λέγοντες, ἐκπληξιν τῷ Πύρρῳ πα-
 ρειχον. Ἐδοξεν οὖν αὐτῷ πέμψαντι πρότερον διάπειραν
 λαβεῖν τῶν ἀνδρῶν, εἰ συμβατικῶς ἔχοιεν, ἠγομένῳ τὸ
 μὲν ἐλεῖν τὴν πόλιν καὶ κρατῆσαι παντάπασιν οὐ μικρὸν
 20 ἔργον οὐδὲ τῆς παρουσίας δυνάμεως εἶναι, τὴν δὲ φιλίαν
 καὶ τὰς διαλύσεις κάλλιστα ἔχειν πρὸς δόξαν αὐτῷ μετὰ
 νίκην. Πεμφθεῖς οὖν ὁ Κινέας ἐνετύγχανε τοῖς δυνατοῖς
 καὶ δῶρα παισὶν αὐτῶν καὶ γυναιξὶν ἔπεμψε παρὰ τοῦ
 βασιλέως. Ἐλαβε δὲ οὐδεὶς, ἀλλ' ἀπεκρίναντο πάντες καὶ
 25 πᾶσαι, ὅτι δημοσία σπονδῶν γενομένων καὶ τὰ παρ' αὐ-
 τῶν ὑπάρξει πρόθυμα τῷ βασιλεῖ καὶ κεχαρισμένα. Πρὸς
 δὲ τὴν σύγκλητον ἐπαγωγὰ τοῦ Κινέου πολλὰ καὶ φιλάν-
 θρωπα διαλεχθέντος ἄσμενοι μὲν οὐδὲν οὐδὲ ἐτοιμῶς
 ἐδέχοντο, καίπερ ἄνδρας τε τοὺς ἠλωκότας ἐν τῇ μάχῃ
 δίχα λύτρων ἀφιέντος αὐτοῖς τοῦ Πύρρου καὶ συγκατε-
 30 γάσασθαι τὴν Ἰταλίαν ἐπαγγελλομένου, φιλίαν δὲ ἀντὶ
 τούτων ἑαυτῷ καὶ τοῖς Ταραντίνοις ἄδειαν, ἕτερον δὲ
 μηδὲν αἰτουμένου· δῆλοι γε μὴν ἦσαν ἐνδιδόντες οἱ πολ-

λοι πρὸς τὴν εἰρήνην, ἡττημένοι τε μεγάλη μάχη καὶ προσδοκῶντες ἑτέραν ἀπὸ μείζονος δυνάμεως, τῶν Ἰταλικῶν τῷ Πύρρῳ προσγεγονότων. Ἐνθα δὲ Κλαύδιος Ἀππιος, ἀνὴρ ἐπιφανής, ὑπὸ δὲ γήρωσ ἄμα καὶ πηρώσεως ὀμμάτων ἀπειρηκῶς πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ πεπανμένος, 5 ἀπαγγελλομένων τότε τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ λόγου κατασχόντος, ὡς μέλλει ψηφίζεσθαι τὰς διαλύσεις ἢ σύγκλητος, οὐκ ἑκαρτέρησεν, ἀλλὰ τοὺς θεράποντας ἄρασθαι κελεύσας αὐτὸν ἐκομίζετο πρὸς τὸ βουλευτήριον ἐν φορείῳ δι' ἀγορᾶς. Γενόμενον δὲ πρὸς ταῖς θύραις οἱ μὲν 10 παῖδες ἄμα τοῖς γαμβροῖς ὑπολαβόντες καὶ περισχόντες εἰσήγον, ἢ δὲ βουλή σιωπὴν αἰδουμένη τὸν ἄνδρα μετὰ τιμῆς ἔσχεν.

XIX. Ὁ δὲ αὐτόθεν καταστάς „Πρότερον μὲν“ ἔφη „τὴν περὶ τὰ ὄμματα τύχην ἀνιαρῶς ἔφερον, ὡς Ῥωμαῖοι, 15 νῦν δὲ ἄχθομαι πρὸς τῷ τυφλὸς εἶναι μὴ καὶ κωφὸς ὢν, ἀλλ' ἀκούων αἰσχροῦ βουλευμάτα καὶ δόγματα ὑμῶν ἀνατρέποντα τῆς Ῥώμης τὸ κλέος. Ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς 395 ἅπαντας ἀνθρώπους θρυλούμενος αἰεὶ λόγος, ὡς, εἰ παρῆν ἐκεῖνος εἰς Ἰταλίαν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος καὶ συνη- 20 νέχθη νέοις ἡμῖν καὶ τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἀκμάζουσιν, οὐκ ἂν ὑμνεῖτο νῦν ἀνίκητος, ἀλλ' ἢ φυγῶν ἂν ἢ που πεσὼν ἐνταῦθα τὴν Ῥώμην ἐνδοξοτέραν ἀπέλιπε; Ταῦτα μέντοι κενὴν ἀλαζονείαν καὶ κόμπου ἀποδείκνυτε, Χάονας καὶ Μολοσσούς, τὴν αἰεὶ Μακεδόνων λείαν, δεδιότες καὶ 25 τρέμοντες Πύρρον, ὃς τῶν Ἀλεξάνδρου δορυφόρων ἕνα γοῦν αἰεὶ περιέπων καὶ θεραπεύων διατετέλεκε, καὶ νῦν οὐ βοηθῶν τοῖς ἐνταῦθα μᾶλλον Ἑλλήσιν ἢ φεύγων τοὺς ἐκεῖ πολεμίους πλανᾶται περὶ τὴν Ἰταλίαν, ἐπαγγελλόμενος ἡμῖν τὴν ἡγεμονίαν ἀπὸ ταύτης τῆς δυνάμεως, ἢ μέ- 30 ρος μικρὸν αὐτῷ Μακεδονίας οὐκ ἤρκεσε διαφυλάξει. Μὴ τοῦτον οὖν ἀπαλλάξειν νομίζετε ποιησάμενοι φίλον,

ἀλλὰ ἐκείνους ἐπάξασθαι καταφρονήσαντας ὑμῶν ὡς
 πᾶσιν εὐκατεργάστων, εἰ Πύρρος ἄπεισι μὴ δοῦς δίκην
 ὧν ὑβρισειν, ἀλλὰ καὶ προσλαβὼν μισθὸν τοῦ ἐπεγγελά-
 σαι Ῥωμαίοις Ταραντίνους καὶ Σαυνίτας. Ἐπιπύρρου
 5 Ἄππιου διαλεχθέντος ὁρμὴ παρέστη πρὸς τὸν πόλεμον
 αὐτοῖς, καὶ τὸν Κινέαν ἀποπέμπουσιν ἀποκρινάμενοι
 Πύρρον ἐξελθόντα τῆς Ἰταλίας, οὕτως, εἰ δέοιτο, περὶ
 φιλίας καὶ συμμαχίας διαλέγεσθαι, μέχρι δὲ οὗ πάρεστιν
 ἐν ὄπλοις πολεμήσειν αὐτῷ Ῥωμαίους κατὰ κράτος, καὶ
 10 μυριῶν ἐπιπύρρου τρέψηται μαχόμενος. Λέγεται δὲ
 Κινέαν, ἐν ᾧ ταῦτα ἐπραττεν, ἅμα ποιησάμενον ἔργον
 καὶ σπουδάσαντα τῶν τε βίων γενέσθαι θεατὴν καὶ τῆς
 πολιτείας τὴν ἀρετὴν κατανοῆσαι, καὶ διὰ λόγων ἐλθόντα
 τοῖς ἀρίστοις τά τε ἄλλα τῷ Πύρρῳ φράσαι καὶ εἰπεῖν, ὡς
 15 ἢ σύγκλητος αὐτῷ βασιλέων πολλῶν συνέδριον φανεῖν,
 περὶ δὲ τοῦ πλήθους δεδιέναι, μὴ πρὸς τινα φανῶσι
 Δερναίαν ὕδραν μαχόμενοι· διπλασίους γὰρ ἤδη τῷ
 ὑπάτῳ τῶν παρατεταγμένων πρότερον ἠθροίσθαι, καὶ
 20 πολλάκις εἶναι τοσοῦτους ἐπιπύρρου Ῥωμαίων ὄπλα φέρειν
 δυναμένους.

XX. Ἐκ τούτου πρέσβεις ἀφίκοντο περὶ τῶν αἰχμα-
 λῶτων οἱ περὶ Γάλον Φαβρίκιον, οὗ πλείστον ἔφη Ῥω-
 μαίους λόγον ἔχειν ὁ Κινέας ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πο-
 λεμικοῦ, πένητος δὲ ἰσχυροῦς. Τοῦτον οὖν ὁ Πύρρος ἰδίᾳ
 25 φιλοφρονούμενος ἔπειθε λαβεῖν χρυσίου, ἐπ' οὐδενὶ δῆ-
 θεν αἰσχροῦ, φιλίας δέ τι καὶ ξενίας ἐπονομάζων τοῦτο
 σύμβολον. Ἀπώσαμένου δὲ τοῦ Φαβρίκιου τότε μὲν ἠσύν-
 χασε, τῇ δ' ὑστεραία βουλόμενος αὐτὸν ἐκπλήξαι μήπω
 θεατὴν ἐλέφαντος γεγεννημένον ἐκέλευσε τῶν θηρίων τὸ
 30 μέγιστον ἐξόπισθεν αὐτοῖς παραστῆσαι κοινολογουμένοις
 ἀύλαϊαν παρατείναντας. Ἐγένετο δὲ ταῦτα· καὶ σημείου
 δοθέντος ἢ μὲν ἀύλαϊα παρήχθη, τὸ δὲ θηρίον ἄφνω τὴν

τε προνομαίαν ἀράμενον ὑπερέσχε τῆς κεφαλῆς τοῦ Φα-
 βρικίου καὶ φωνὴν ἀφῆκε φοβεράν καὶ τραχείαν. Ὁ δὲ
 ἠρέμα μεταστραφείς καὶ διαμειδιάσας πρὸς τὸν Πύρρον
 εἶπεν „Οὔτε χθές με τὸ χρυσίον ἐκίνησεν οὔτε σήμερον
 τὸ θηρίον.“ Ἐν δὲ τῷ δείπνῳ λόγων παντοδαπῶν γενο- 5
 μένων, πλείστων δὲ περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν φιλοσο-
 φούντων, ἔτυχε πῶς ὁ Κινέας ἐπιμνησθεὶς τοῦ Ἐπικού-
 ρου, καὶ διῆλθεν ἃ λέγουσι περὶ θεῶν καὶ πολιτείας καὶ
 τέλους, τὸ μὲν ἐν ἡδονῇ τιθέμενοι, πολιτείαν δὲ φεύγον-
 τες ὡς βλάβην καὶ σύγχυσιν τοῦ μακαρίου, τὸ δὲ θεῖον 10
 ἀπωτάτω χάριτος καὶ ὀργῆς καὶ τοῦ μέλειν ἡμῶν εἰς
 ἀπράγμονα βίον καὶ μεστὸν εὐπαθειῶν ἀποικίζοντες.
 Ἔτι δὲ αὐτοῦ λέγοντος ἀνακραγῶν ὁ Φαβρίκιος „Ὁ Ἡρά-
 κλεις“ εἶπε „Πύρρῳ τὰ δόγματα μέλοι ταῦτα καὶ Σαννί-
 ταις, ἕως πολεμοῦσι πρὸς ἡμᾶς.“ Οὕτω δὲ θαυμάσας τὸ 15
 φρόνημα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸ ἦθος ὁ Πύρρος ἔτι μᾶλλον
 ὠρέγετο φιλίαν ἀντὶ πολέμου πρὸς τὴν πόλιν αὐτῷ γε-
 νέσθαι· κάκεινον ἰδίᾳ παρεκάλει ποιησάμενον τὰς δια-
 λύσεις ἔπεσθαι καὶ συζῆν μετ’ αὐτοῦ πρῶτον ὄντα πάν-
 των τῶν ἐταίρων καὶ τῶν στρατηγῶν. Ὁ δὲ ἡσυχῇ λέγε- 20
 ται πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν „Ἄλλ’ οὐδὲ σοὶ τοῦτο, βασιλεῦ,
 λυσιτελές ἐστίν· αὐτοὶ γὰρ οἱ νῦν σε τιμῶντες καὶ θαυ-
 μάζοντες, ἂν ἐμοῦ πείραν λάβωσιν, ὑπ’ ἐμοῦ μᾶλλον
 ἐθελήσουσιν ἢ σοῦ βασιλεύεσθαι.“ Τοιοῦτος μὲν ὁ Φα-
 βρίκιος. Ὁ δὲ Πύρρος οὐ πρὸς ὀργὴν οὐδὲ τυραννικῶς 25
 ἐδέξατο τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ τοῖς φίλοις ἀπήγγειλε τοῦ
 Φαβρικίου τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ τοὺς αἰχμαλώτους
 ἐκείνῳ μόνῳ διεπίστευσε, ὅπως, εἰ μὴ ψηφίσαιτο τὴν
 εἰρήνην ἢ σύγκλητος, ἀσπασάμενοι τοὺς προσήκοντας
 καὶ τὰ Κρόνια διεορτάσαντες ἀποπεμφθεῖεν ἄλλοι πρὸς 30
 αὐτόν. Καὶ ἀπεπέμφθησαν μετὰ τὴν ἑορτὴν, τῷ ὑπολει-
 φθέντι τῆς βουλῆς ζημίαν θάνατον ψηφισαμένης.

XXI. Μετὰ ταῦτα τοῦ Φαβρίκιου τὴν ἀρχὴν παραλαβόντος ἦκεν ἀνὴρ εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν κομίζων, ἣν ἔγραψεν ὁ τοῦ βασιλέως ἰατρὸς ἐπαγγελλλόμενος φαρμάκοις ἀναιρήσειν τὸν Πύρρον, εἰ χάρις 5 αὐτῷ παρ' ἐκείνων ὁμολογηθεῖη λύσαντι τὸν πόλεμον ἀκινδύνως. Ὁ δὲ Φαβρίκιος δυσχεράνας πρὸς τὴν ἀδικίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸν συνάρχοντα διαθείς ὁμοίως, ἐπεμψε γράμματα πρὸς τὸν Πύρρον κατὰ τάχος φυλάττεσθαι τὴν ἐπιβουλήν κελεύων. Εἶχε δὲ οὕτως τὰ γεγραμ-

10 μένα· „Γάϊος Φαβρίκιος καὶ Κόιντος Αἰμίλιος ὑπατοὶ Ῥωμαίων Πύρρῳ βασιλεὶ χαίρειν. Οὔτε φίλων εὐτυχῆς ἔοικας εἶναι κριτῆς οὔτε πολεμίων. Γνώσῃ δὲ τὴν πέμφθεισαν ἡμῖν ἐπιστολὴν ἀναγνοῦς, ὅτι χρηστοῖς καὶ δίκαιοις ἀνδράσι πολεμεῖς, ἀδίκοις δὲ καὶ κακοῖς πιστεύεις.

15 Οὐδὲ γὰρ ταῦτα σὴ χάριτι μηνύομεν, ἀλλ' ὅπως μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ καὶ δόλῳ δόξωμεν, ὡς ἀρετῇ μὴ δυνάμενοι, κατεργάσασθαι τὸν πόλεμον.“ Ἐντυχῶν τούτοις τοῖς γράμμασιν ὁ Πύρρος καὶ τὴν ἐπιβουλήν ἐξελέγξας τὸν μὲν ἰατρὸν ἐκόλασε, Φαβρίκιῳ δὲ καὶ

20 Ῥωμαίοις ἀμοιβὴν ἔδωρεῖτο προῖκα τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ πάλιν ἐπεμψε τὸν Κινέαν διαπραξόμενον αὐτῷ τὴν εἰρήνην. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, μήτε εἰ χάρις ἐστὶ παρὰ πολεμίου, μήτε εἰ μισθὸς τοῦ μὴ ἀδικηθῆναι, λαβεῖν προῖκα τοὺς ἀνδρας ἀξιώσαντες ἴσους ἀπέλυσαν αὐτῷ Ταραντί-

25 νων καὶ Σαννιτῶν, περὶ δὲ φιλίας καὶ εἰρήνης οὐδὲν εἶων διαλέγεσθαι, πρὶν ἀράμενος τὰ ὄπλα καὶ τὸν στρατὸν ἐξ Ἰταλίας αἰς ἠλθε ναυσὶν ἀποπλεύσῃ πάλιν εἰς Ἥπειρον. Ἐκ τούτου μάχης ἄλλης τῶν πραγμάτων αὐτῷ δεομένων ἀναλαβῶν τὴν στρατιὰν ἐχώρει, καὶ περὶ Ἄ-

30 σκλον πόλιν τοῖς Ῥωμαίοις συνάψας καὶ βιαζόμενος πρὸς χωρία δύσιππα καὶ ποταμὸν ὑλώδη καὶ τραχὺν, ἐφοδοῦ τῶν θηρίων οὐ λαβόντων, ὥστε προσμιῖξει τῇ φάλαγγι,

τραυμάτων πολλῶν γενομένων καὶ νεκρῶν πεσόντων, τότε μὲν διεκρίθη μέχρι νυκτὸς ἀγωνισάμενος. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ στρατηγῶν δι' ὀμαλοῦ τὴν μάχην θέσθαι καὶ τοὺς ἐλέφαντας ἐν τοῖς ὄπλοις γενέσθαι τῶν πολεμίων, προέλαβε τὰς δυσχωρίας φυλακῆ, καὶ πολλὰ καταμύξας ἄκοντίσματα καὶ τοξεύματα τοῖς θηρίοις ἐπῆγε μετὰ φώμης καὶ βίας πυκνὴν καὶ σύντεταγμένην τὴν δύναμιν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὰς διακλίσεις καὶ τὰς ἀντιπαραγωγὰς τὰς πρότερον οὐκ ἔχοντες ἐξ ἐπιπέδου συνεφέροντο κατὰ στόμα· καὶ σπεύδοντες ὥσασθαι τοὺς ὀπλίτας πρὶν ἐπι- 10 βῆναι τὰ θηρία, δεινούς περὶ τὰς σαρίσας τῶν ξιφῶν ἀγῶνας εἶχον, ἀφειδουῦντες ἑαυτῶν καὶ τὸ τρωᾶσαι καὶ καταβαλεῖν ὀρώντες, τὸ δὲ παθεῖν εἰς οὐδὲν τιθέμενοι.

397 Χρόνῳ δὲ πολλῷ λέγεται μὲν ἀρχὴ τροπῆς κατ' αὐτὸν γενέσθαι τὸν Πύρρον ἐπερθεύσαντα τοῖς ἀντιτεταγμένοις, 15 τὸ δὲ κλειστόν ἀλκῆ καὶ βίᾳ τῶν ἐλεφάντων κατειργάσατο, χρῆσασθαι τῇ ἀρετῇ πρὸς τὴν μάχην τῶν Ῥωμαίων μὴ δυναμένων, ἀλλ' αἶον ἐφόδῳ κύματος ἢ σεισμῷ κατερείποντος οἰομένων δεῖν ἐξίστασθαι, μηδὲ ὑπομένειν ἀπράκτους ἀποθνήσκειν, ἐν τῷ μηδὲν ὠφελεῖν πάντα πά- 20 σχοντας τὰ χαλεπώτατα. Τῆς δὲ φυγῆς οὐ μακρᾶς εἰς τὸ στρατόπεδον γενομένης ἑξακισχιλίους ἀποθανεῖν φησι τῶν Ῥωμαίων Ἰερώνυμος, τῶν δὲ περὶ Πύρρον ἐν τοῖς βασιλικῶν ὑπομνήμασιν ἀνενεχθῆναι τρισχιλίους πεντακοσίους καὶ πέντε τεθνηκότας. Ὁ μέντοι Διονύσιος 25 οὔτε δύο περὶ Ἄσκλον μάχας οὔτε ὁμολογουμένην ἦτταν ἱστορεῖ γενέσθαι Ῥωμαίων, ἅπαξ δὲ μέχρι δυσμῶν ἡλίου μαχεσαμένους μόλις ἀπαλλαγῆναι, τοῦ Πύρρον τρωθέντος ὑσσωτὸν βραχίονα καὶ τὴν ἀποσκευὴν ἅμα Σαννιτῶν διαρπασάντων, ἀποθανεῖν δὲ καὶ Πύρρον καὶ Ῥωμαίων 30 ἄνδρας ὑπὲρ μυρίους πεντακισχιλίους ἑκατέρων. Διελύθησαν δὲ ἀμφοτέρω· καὶ λέγεται τὸν Πύρρον εἰπεῖν

πρός τινα τῶν συνηθόμενων αὐτῷ „*Ἄν ἐτι μίαν μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολούμεθα παντελῶς.*“ Πολὺ μὲν γὰρ ἀπώλωλε μέρος ἤς ἄγων ἦκε δυνάμεως, φίλοι δὲ καὶ στρατηγοὶ πλὴν ὀλίγων ἅπαντες, μεταπέμπεσθαι δὲ οὐκ ἦσαν ἕτεροι, καὶ τοὺς αὐτόθι συμμαχοὺς ἀμβλυτέρους ἐώρα, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις ὥσπερ ἐκ πηγῆς οἰκοθὲν ἐπιρροῦσης ἀναπληρούμενον εὐπόρως καὶ ταχὺ τὸ στρατόπεδον, καὶ ταῖς ἡτταῖς οὐκ ἀποβάλλοντας τὸ θαρρεῖν, ἀλλὰ καὶ ῥώμην καὶ φιλονεικίαν ὑπ’ ὀργῆς ἐπὶ τὸν πόλεμον
10 προσλαμβάνοντας.

XXII. Ἐν τοιαύταις δὲ ὧν ἀπορραῖς εἰς ἐλπίδας αὐτῷ πάλιν καινὰς ἐνέπεσε καὶ πράγματα διχοστασίαν ἔχοντα τῆς γνώμης. Ἄμα γὰρ ἦκον ἐκ μὲν Σικελίας ἄνδρες Ἀκράγαντα καὶ Συρακούσας καὶ Λεοντίνους ἐγχειρίζον-
15 τες αὐτῷ, καὶ δεόμενοι Καρχηδονίους τε συνεκβαλεῖν καὶ τῶν τυράννων ἀπαλλάξαι τὴν νῆσον, ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἀγγέλλοντες, ὡς Πτολεμαῖος ὁ Κεραννὸς ἀπόλωλε συμπεσῶν Γαλάταις μετὰ τῆς δυνάμεως, καὶ νῦν ἂν ἐν καιρῷ μάλιστα δεομένοις βασιλέως Μακεδόσι παραγένοιτο.
20 Πολλὰ δὲ τὴν τύχην μεμψάμενος, ὅτι πράξεων μεγάλων ὑποθέσεις εἰς ἓνα καιρὸν αὐτῷ συνήνεγκε, καὶ νομίζων, ὡς ἀμφοτέρων ὑπαρχόντων, ἀπολλύναι θάτερον, διηνήχθη τοῖς λογισμοῖς πολὺν χρόνον. Εἶτα τοῖς Σικελικοῖς μειζόνων ὑποκεισθαι πραγμάτων δοκούντων, Λιβύης
25 ἐγγὺς εἶναι δοκούσης, ἐπὶ ταῦτα τρέψας Κινέαν μὲν εὐθὺς ἐξέπεμψε προδιαλεξόμενον, ὥσπερ εἰώθει, ταῖς πόλεσιν, αὐτὸς δὲ τοῖς Ταραντίνοις δυσασχασχετοῦσιν ἐμβαλὼν φρουρὰν, καὶ ἀξιούσιν ἢ παρέχειν ἐφ’ οἷς ἦκε, συμπολεμοῦντα Ῥωμαίοις, ἢ τὴν χώραν προέμενον αὐτῶν ἀπο-
30 λιπεῖν τὴν πόλιν οἷαν παρέλαβε, μηδὲν ἐπιεικὲς ἀποκρινάμενος, ἀλλὰ προστάξας ἡσυχίαν ἄγειν καὶ περιμένειν τὸν ἑαυτοῦ καιρὸν ἐξέπλευσεν. Ἀψαμένῳ δὲ αὐτῷ Σικε-

λίας ἃ μὲν ἤλπισεν εὐθὺς ἀπήντα βέβαια, καὶ παρείχον αἱ
 πόλεις ἑαυτὰς προθύμως, τῶν δὲ ἀγῶνος καὶ βίας δεη-
 θέντων οὐδὲν ἀντείχε τὸ πρῶτον, ἀλλὰ τρισμυρίοις πε-
 ζοῖς καὶ δισχιλίοις πεντακοσίοις ἵππεῦσι καὶ διακοσίοις
 ναυσὶν ἐπιῶν τοὺς τε Φοίνικας ἐξήρει καὶ κατεστρέφετο ὁ
 τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν. Τοῦ δ' Ἐρourke ἔχυρωτάτου τῶν
 χωρίων ὄντος καὶ πολλοὺς ἀμυνομένους ἔχοντος ἔγνω
 βιάζεσθαι πρὸς τὰ τεῖχη. Καὶ τῆς στρατιᾶς γενομένης
 ἐτοίμης ἐνεδύσατο τὴν πανοπλίαν, καὶ προσελθὼν εὗξάτο
 τῷ Ἡρακλεῖ ποιήσειν ἀγῶνα καὶ θυσίαν ἀριστεῖον, ἂν
 τοῦ γένους καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἄξιον ἀγωνιστὴν αὐτὸν
 ἀποδείξει τοῖς Σικελίαν οἰκοῦσιν Ἕλλησι· τῇ δὲ σάλπιγγι
 σημήνας καὶ τοῖς βέλεσι τοὺς βαρβάρους ἀνασκεδάσας
 καὶ τὰς κλίμακας προσαγαγὼν πρῶτος ἐπέβη τοῦ τείχους.
 Ἀντιστάντων δὲ πολλῶν ἀμυνομένων τοὺς μὲν ἐξέωσε
 τοῦ τείχους ἐπ' ἀμφοτέρω καὶ κατέβαλε, πλείστους δὲ
 περὶ αὐτὸν τῷ ξίφει χρώμενος ἐσώρευσε νεκρούς. Ἐπαθε
 δὲ αὐτὸς οὐδέν, ἀλλὰ καὶ προσιδεῖν δεινὸς ἐφάνη τοῖς
 πολεμίοις, καὶ τὸν Ὀμηρον ἐδειξεν ὀρθῶς καὶ μετὰ ἐμ-
 πειρίας ἀποφαίνοντα τῶν ἀρετῶν μόνην τὴν ἀνδρείαν
 20 φορὰς πολλάκις ἐνθουσιώδεις καὶ μανικὰς φερομένην.
 Ἀλούσης δὲ τῆς πόλεως ἔθυσέ τε τῷ θεῷ μεγαλοπρεπῶς
 καὶ θείας ἀγῶνων παντοδαπῶν παρέσχε.

XXIII. Τῶν δὲ περὶ Μεσσήνην βαρβάρων, Μαμερτί-
 νων δὲ καλουμένων, πολλὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐνοχλοῦντων,
 25 ἐνίοις δὲ καὶ φόρου πεποιημένων ὑποτελεῖς, πολλῶν δὲ
 καὶ μαχίμων ὄντων, διὸ καὶ προσηγορεύθησαν Ἀρήτοι
 γλώσση τῇ Λατίνων, τοὺς μὲν φορολόγους συλλαβῶν
 ἀπέκτεινεν, αὐτοὺς δὲ νικήσας μάχῃ πολλὰ τῶν φρου-
 ρίων ἐξέκοψε. Καρχηδονίοις δὲ συμβατικῶς ἔχουσι καὶ
 30 χρήματα βουλομένοις τελεῖν, εἰ γένοιτο φιλία, καὶ ναῦς
 ἀποστέλλειν, ἀπεκρίνατο πλειόνων ἐφιέμενος μίαν εἶναι

διάλυσιν καὶ φιλίαν πρὸς αὐτούς, εἰ πᾶσαν ἐκλιπόντες
 Σικελίαν ὄρω χρῶντο τῇ Λιβυκῇ θαλάσῃ πρὸς τοὺς
 Ἕλληνας. Εὐτυχία δὲ καὶ ῥώμη τῶν παρόντων ἐκαιρό-
 μενος, καὶ διώκων τὰς ἐλπίδας, ἐφ' αἷς ἀπ' ἀρχῆς ἐπλευσε,
 5 πρῶτης δὲ Λιβύης ἐφιέμενος καὶ ναῦς ἔχων πολλὰς κλη-
 ρωμάτων ἐπιδεῖς ἤγειρεν ἐρέτας, οὐκ ἐπιεικῶς ἐντυγγά-
 νων οὐδὲ πρᾶως ταῖς πόλεσιν, ἀλλὰ δεσποτικῶς καὶ πρὸς
 ὄργην βιαζόμενος καὶ κολάζων, οὐκ εὐθύς ὦν οὐδὲ ἐν
 ἀρχῇ τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐτέρων τῶ πρὸς χάριν
 10 ὁμιλεῖν καὶ πάντα πιστεύειν καὶ μηδὲν ἐνοχλεῖν ὑπαγέ-
 μενος, εἶτα γινόμενος ἐκ δημαγωγοῦ τύραννος ἀχαρι-
 στίας τῇ χαλεπότητι καὶ ἀπιστίας προσωφλίσκανε δόξαν.
 Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς ἀναγκαῖα συνεχώρουν, καί-
 περ δυσφοροῦντες· ἐπεὶ δὲ Θεΐωνα καὶ Σωσίστρατον,
 15 ἄνδρας ἡγεμονικοὺς ἐν Συρακούσαις, οἱ πρῶτοι μὲν αὐ-
 τὸν ἐλθεῖν ἐπεισαν εἰς Σικελίαν, ἐλθόντι δὲ τὴν πόλιν
 εὐθύς ἐνεχείρισαν καὶ πλεῖστα συγκατειργάσαντο τῶν
 Σικελικῶν, μήτε ἄγειν σὺν αὐτῷ μήτε ἀπολείπειν βου-
 λόμενος ἐν ὑποψίαις εἶχε, καὶ Σωσίστρατος μὲν ἀπέστη
 20 φοβηθεὶς, Θεΐωνα δὲ τὰ αὐτὰ φρονεῖν αἰτιασάμενος
 ἀπέκτεινε, οὐ κατὰ μικρὸν οὐδὲ καθ' ἐν αὐτῷ μεδί-
 στατο τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ δεινοῦ τινος μίσους ἔγγε-
 νομένου ταῖς πόλεσι πρὸς αὐτὸν αἱ μὲν προσετίθεντο
 Καρχηδουλοῖς, αἱ δὲ ἐπήγοντο Μαιμερτίνοισι. Ἀποστάσεις
 25 δὲ ὄρων ἅπαντα καὶ νεωτερισμοὺς καὶ σύστασιν ἰσχυρὰν
 ἐφ' αὐτόν, ἐδέξατο γράμματα Σαυιτιῶν καὶ Ταραντίνων
 μόλις ἀντεχόντων ταῖς πόλεσιν αὐταῖς πρὸς τὸν πόλεμον,
 εἰργομένων δὲ τῆς χώρας ἀπάσης καὶ δεομένων βοηθεῖν.
 Τοῦτο δὲ ἦν εὐπρέπεια μὴ φυγὴν εἶναι μηδὲ ἀπόγνωσιν
 30 τοῦ ἀπόπλου τῶν αὐτόθι πραγμάτων, τὸ δὲ ἀληθὲς εὖ
 δυνάμενος κρατεῖν Σικελίας ὥσπερ νεὸς ταραχθείσης,
 ἀλλ' ἐκβασιν ζητῶν αὐθις ἐρριψεν ἑαυτὸν εἰς Ἰταλίαν.

λέγεται δ' ἀκαλλατόμενος ἤδη πρὸς τὴν νῆσον ἀπιδὼν εἶπεν τοῖς περὶ αὐτόν, „Οἷαν ἀπολείπομεν, ᾧ φίλοι, Καρχηδουνοῖς καὶ Ῥωμαίοις καλαιστραν.“ Καὶ τοῦτο μὲν, ὡσπερ εἰκάσθη, μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐγένετο.

XXIV. Τῶν δὲ βαρβάρων συστάντων ἐπ' αὐτόν ἀπο- 5
 πλέοντα, Καρχηδουνοῖς μὲν ἐν τῷ πορθμῷ ναυμαχίσας
 99 ἀπέβαλε τῶν νεῶν πολλὰς, ταῖς δ' ἄλλαις κατέφυγε πρὸς
 τὴν Ἰταλίαν, Μαμερτίνοι δὲ μυρίων οὐκ ἐλάττους προ-
 διαβάντες ἀντιτάξασθαι μὲν ἐφοβήθησαν, ἐν δὲ ταῖς δυσ-
 χωρίαις ἐπιτιθέμενοι καὶ προσπίπτοντες ἅπαν τὸ στρα- 10
 τευμα συνετάραξαν. Ἐπεσε δὲ δύο θηρία καὶ συχνοὶ τῶν
 ὀπισθοφυλακούντων ἀπέθνησκον. Αὐτὸς οὖν ἀπὸ τοῦ
 στόματος παρελάσας ἠμύνετο καὶ διεκινδύνευε πρὸς ἄν-
 δρας ἡσκημένους μάχεσθαι καὶ θυμοειδεῖς. Πληγείς δὲ
 τὴν κεφαλὴν ξίφει καὶ μικρὸν ἐκ τῶν μαχομένων ἀποστάς 15
 ἔτι μᾶλλον ἐπῆρε τοὺς πολεμίους. Εἷς δὲ καὶ πολὺ πρὸ
 τῶν ἄλλων ἐπιδραμών, ἀνὴρ τῷ τε σώματι μέγας καὶ τοῖς
 ὀπλοῖς λαμπρός, ἐχοῖτο τῇ φωνῇ θρασυτέρα, καὶ προελ-
 θεῖν ἐκέλευεν αὐτόν, εἰ ζῆ. Παροξυνθεὶς δὲ ὁ Πύρρος
 ἐπέστρεψε βία τῶν ὑπασπιστῶν, καὶ μετ' ὀργῆς αἵματι 20
 πεφυρμένος καὶ δεινὸς ὀφθῆναι τὸ πρόσωπον ὠσάμενος
 δι' αὐτῶν καὶ φθάσας τὸν βάρβαρον ἐπληξεν κατὰ τῆς
 κεφαλῆς τῷ ξίφει πληγὴν ῥώμη τε τῆς χειρὸς ἅμα καὶ
 βαφῆς ἀρετῆ τοῦ σιδήρου μέχρι τῶν κάτω διαδραμοῦσαν,
 ὥστε ἐνὶ χρόνῳ περιπεσεῖν ἐκατέρωσθε τὰ μέρη τοῦ σώμα- 25
 τος διχοτομηθέντος. Τοῦτο τοὺς βαρβάρους ἐπέσχε τοῦ
 πρόσω χωρεῖν, ὡς τινα τῶν κρειττόνων θαυμάσαντας καὶ
 καταπλαγέντας τὸν Πύρρον. Ὁ δὲ τὴν ἄλλην ὁδὸν ἀδεῶς
 διεξελθὼν ἤκεν εἰς Τάραντα, δισμυρίους πεξοὺς καὶ τρισ-
 χιλίους ἱππεῖς κομίζων. Ἀναλαβὼν δὲ τῶν Ταραντίνων 30
 τοὺς κρατίστους εὐθύς ἐπὶ Ῥωμαίους ἤγεν ἐν τῇ Σαννί-
 τιδι στρατοπεδεύοντας.

XXV. Τῶν δὲ Σαννιτῶν τὰ τε πράγματα διέφθαρτο
καὶ τοῦ φρονήματος ὑφείντο κεκρατημένοι μάχαις πολ-
λαῖς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ἐνὴν δέ τι καὶ πρὸς τὸν Πύρρον
ὀργῆς διὰ τὸν εἰς Σικελίαν πλοῦν· ὄθεν οὐ πολλοὶ τού-
5 τῶν αὐτῶ συνῆλθον. Πάντας δὲ νείμας δίχα τοὺς μὲν εἰς
τὴν Λευκανίαν ἐπεμψεν ἀντιληψομένους τοῦ ἑτέρου τῶν
ὑπάτων, ὡς μὴ βοηθῶν, τοὺς δὲ ἤγεεν αὐτὸς ἐπὶ Μάνιον
Κούριον περὶ πόλιν Βενεουεντὸν ἰδρυμένον ἐν ἀσφαλεῖ
καὶ περιμένοντα τὴν ἐκ τῆς Λευκανίας βοήθειαν· ἔστι δ'
10 ὅτε καὶ μάντεων αὐτὸν οἰωνοῖς καὶ ἱεροῖς ἀποτρεπόντων
ἠσύχαξε. Σπεύδων οὖν ὁ Πύρρος ἐπιθέσθαι τούτοις,
πρὶν ἐκείνους ἐπελθεῖν, ἄνδρας τε τοὺς κρατίστους καὶ
τῶν θηρίων τὰ μαχιμώτατα λαβὼν νυκτὸς ὤρμησεν ἐπὶ
τὸ στρατόπεδον. Περιίόντι δὲ αὐτῶ μακρὰν καὶ δασεῖαν
15 ὕλαις ὁδὸν οὐκ ἀντέσχε τὰ φῶτα, καὶ πλάναι τοῖς στρα-
τιώταις συνέτυχον· καὶ περὶ ταῦτα γινομένης διατριβῆς
ἣ τε νυξ ἐπέλιπε καὶ καταφανῆς ἦν ἅμ' ἡμέρα τοῖς πολε-
μίοις ἐπερχόμενος ἀπὸ τῶν ἄκρων, ὥστε θόρυβον πολὺν
καὶ κίνησιν παρασχεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν ἱερῶν τῶ Μα-
20 νίῳ γενομένων, καὶ τοῦ καιροῦ βοηθεῖν ἀναγκάζοντος
ἐξελθὼν ἐνέβαλε τοῖς πρώτοις καὶ τρεψάμενος ἐφόβησε
πάντας, ὥστε καὶ πεσεῖν οὐκ ὀλίγους καὶ τῶν ἐλεφάντων
τινάς ἀλῶναι καταλειφθέντας. Αὕτη τὸν Μάνιον ἢ νίκη
κατήγαγε μαχοῦμενον εἰς τὸ πεδῖον· καὶ συμβαλὼν ἐκ
25 προδήλου τὸ μὲν ἐτρέψατο τῶν πολεμίων, ἔστι δ' ἢ βια-
σθεῖς ὑπὸ τῶν θηρίων καὶ συσταλὴς πρὸς τὸ στρατόπε-
δον τοὺς φύλακας ἐκάλει συγνοὺς ἐφεστῶτας τῶ χάρακι
μετὰ τῶν ὄπλων καὶ ἀκμῆτας. Οἱ δὲ ἐπιφανέντες ἐκ τό-
πων ὀχυρῶν καὶ τὰ θηρία βάλλοντες ἠνάγκασαν ἀπο-
30 στρέφασθαι καὶ φυγῇ χωροῦντα διὰ τῶν συμμάχων ὀπί-
σω ταραχὴν ἀπεργάσασθαι καὶ σύγχεσιν, ἣ τὸ νίκημα
παρέδωκε τοῖς Ῥωμαίοις, ἅμα δὲ καὶ τὸ κράτος τῆς ἡγε-

μουίας. Καὶ γὰρ φρόνημα καὶ δύναμιν καὶ δόξαν ὡς ἄμαχοι προσλαβόντες ἐκ τῆς ἀρετῆς ἐκείνης καὶ τῶν ἀγώνων Ἰταλίαν μὲν εὐθύς, ὀλίγῳ δὲ ὕστερον Σικελίαν κατέσχον.

00 XXVI. Οὕτω μὲν ἐξέπεσε τῶν Ἰταλικῶν καὶ Σικελι- 5
κῶν ὁ Πύρρος ἐλπίδων, ἕξαετῆ χρόνον ἀναλώσας περὶ
τούς ἐκεῖ πολέμους καὶ τοῖς πράγμασιν ἐλαττωθεὶς, τὸ δὲ
ἀνδρεῖον ἀνίκητον ἐν ταῖς ἤτταις διαφυλάξας καὶ νομι-
σθεὶς ἐμπειρία μὲν πολεμικῇ καὶ χειρὶ καὶ τόλμῃ πολὺ
πρῶτος εἶναι τῶν καθ' αὐτὸν βασιλέων, ἃ δὲ ταῖς πρά- 10
ξεσιν ἐκτάτο ταῖς ἐλπίσιν ἀπολλύναι, δι' ἔρωτα τῶν
ἀπόντων οὐδὲν εἰς ὃ δεῖ θέσθαι τῶν ὑπαρχόντων φθά-
σας. Ὄθεν ἀπέικαξεν αὐτὸν ὁ Ἀντίγονος κυβευτῆ πολλὰ
βάλλοντι καὶ καλά, χρῆσθαι δὲ οὐκ ἐπισταμένῳ τοῖς πε-
σοῦσι. Κομίσας δὲ εἰς Ἡπειρον ὀκακισχιλίους πεζοὺς 15
καὶ πεντακοσίους ἱππεῖς, χρήματα δὲ οὐκ ἔχων ἐξήτει πό-
λεμον, ᾧ θρέψει τὸ στράτευμα. Καὶ τινῶν Γαλατῶν αὐ-
τῷ προσγενομένων ἐνέβαλεν εἰς Μακεδονίαν Ἀντιγόνου
τοῦ Δημητρίου βασιλεύοντος ὡς ἀρπαγῇ καὶ λεηλασίᾳ
χρησόμενος. Ἐπεὶ δὲ καὶ πόλεις ἐλάμβανε συχνὰς καὶ 20
στρατιῶται δισχιλίοι μετέστησαν ὡς αὐτὸν, ἐλπίσας τι
πλέον ὠρμησεν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον καὶ περὶ τὰ στενὰ
προσπεσὼν συνετάραξε τὴν στρατιὰν ἅπασαν. Οἱ δὲ ἐπὶ
τῆς οὐραγίας τοῦ Ἀντιγόνου τεταγμένοι Γαλάται, συ-
χνοὶ τὸ πλῆθος ὄντες, ὑπέστησαν εὐρώστως· καὶ καρτε- 25
ρᾶς μάχης γενομένης τούτων μὲν οἱ πλεῖστοι κατεκόπη-
σαν, οἱ δὲ τῶν ἐλεφάντων ἠγεμόνες ἐγκαταλαμβανόμενοι
παρέδωκαν ἑαυτοὺς καὶ τὰ θηρία πάντα. Προσλαβὼν δὲ
ὁ Πύρρος τηλικαῦτα καὶ τῇ τύχῃ μᾶλλον ἢ τοῖς λογισμοῖς
χρῶμενος, ἐπῆγε τῇ φάλαγγι τῶν Μακεδόνων ἀναπεπλη- 30
σμένην ταραχῆς καὶ φόβου διὰ τὴν ἤτταν. Ὄθεν ἐμβολῆς
μὲν ἔσχοντο καὶ μάχης πρὸς αὐτὸν, τὴν δὲ δεξιὰν προτεί-

νων και στρατηγούς και ταξiάρχους ανακαλούμενος
 ἅπαντας ὁμαλῶς ἀπέστησε τοὺς πεζοὺς τοῦ Ἀντιγόνου.
 Κάκεινος μὲν ὑποφεύγων ἅμα τῶν παραλίῳν τινὰς πό-
 λεων κατέσχευεν, ὁ δὲ Πύρρος ἐν εὐτυχήμασι τοσοῦτοις μέ-
 5 ριστον αὐτῷ πρὸς δόξαν οἰόμενος διακεπρᾶχθαι τὸ περὶ
 τοὺς Γαλάτας τὰ κάλλιστα και λαμπρότατα τῶν λαφύρων
 ἀνέθηκεν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἴτωνίδος Ἀθηνᾶς, τόδε τὸ ἐλε-
 γειον ἐπιγράψας·

Τοὺς θυρεοὺς ὁ Μολοσσὸς Ἴτωνίδι δῶρον Ἀθᾶνα
 10 Πύρρος ἀπὸ θρασέων ἐκρέμασεν Γαλατᾶν,
 πάντα τὸν Ἀντιγόνου καθελὼν στρατόν· οὐ μέγα
 θαῦμα·

αἰχμηταὶ και νῦν και πάρος Αἰακίδαι.

Μετὰ τὴν μάχην δὲ εὐθύς ἀνελάμβανε τὰς πόλεις. Τῶν
 15 δὲ Αἰγαίων κρατήσας τὰ τε ἄλλα χαλεπῶς ἐχρήσατο τοῖς
 ἀνθρώποις, και φρουρὰν Γαλατικὴν ἐν τῇ πόλει κατέλιπε
 τῶν μετ' αὐτοῦ στρατευομένων. Οἱ δὲ Γαλάται γένος
 ἀπληστότατον χρημάτων ὄντες ἐπέθεντο τῶν βασιλέων
 αὐτόθι κεκηδευμένων τοὺς τάφους ὀρύττειν, και τὰ μὲν
 20 χρήματα διήρπασαν, τὰ δὲ ὅστᾳ πρὸς ὕβριν διέρριψαν.
 Τοῦτο κούφως ἔδοξε και ὀλιγῶρως ἐνεγκεῖν ὁ Πύρρος, ἢ
 δι' ἀσχολίας τινὰς ὑπερθέμενος ἢ παρὲς ὄλως διὰ φόβον
 τὸ κολάσαι τοὺς βαρβάρους· ὅθεν ἤκουσε κακῶς ὑπὸ
 τῶν Μακεδόνων. Οὐπω δὲ τῶν πραγμάτων αὐτῷ βε-
 25 βαιότητα και σύστασιν ἐχόντων μόνιμον, ἠωρεῖτο τῇ
 γνώμῃ πάλιν πρὸς ἐτέρας ἐλπίδας. Και τὸν μὲν Ἀντιγό-
 νον ἐφυβρῶξαν ἀναίσχυντον ἐκάλει μὴ λαμβάνοντα θοῖ-
 μάτιον, ἀλλ' ἐτι τὴν πορφύραν φοροῦντα, Κλεωνύμου
 δὲ τοῦ Σπαρτιάτου παραγενομένου και καλοῦντος αὐτὸν
 30 ἐπὶ τὴν Λακεδαίμονα προθύμως ὑπήκουσεν. Ὁ δὲ Κλεώ-
 νυμος ἦν μὲν γένους βασιλικοῦ, δοκῶν δὲ βίαιος εἶναι
 και μοναρχικὸς οὔτ' εὐνοϊαν οὔτε πίστιν εἶχεν, ἀλλ'

Ἄρεως ἐβασίλευε. Καὶ τοῦτο μὲν ἐν ἡν κοινὸν ἐγκλημα
 401 καὶ πρεσβύτερον αὐτῷ πρὸς τοὺς πολίτας· γυναικα δὲ
 καλὴν καὶ γένους βασιλικῷ Χιλωνίδα τὴν Λεωτυχίδου
 πρεσβύτερος ὢν ἐγημεν ὁ Κλεώνυμος. Ἡ δὲ Ἀκροτάτῳ
 τῷ Ἄρεως ἐπιμανεῖσα, μειρακίῳ καθ' ὄραν ἀκμάζοντι, 5
 λυπηρὸν ἐρωῶντι τῷ Κλεωνύμῳ καὶ ἄδοξον ὁμοῦ παρείχε
 τὸν γάμον· οὐδένα γὰρ ἐλάνθανε Σπαρτιατῶν κατα-
 φρονούμενος ὑπὸ τῆς γυναικός. Οὕτω δὲ τῶν κατ' οἶκον
 ἀνιαρῶν τοῖς πολιτικοῖς προσγενομένων ὑπ' ὀργῆς καὶ
 βαρυθυμίας ἐπῆγε τῇ Σπάρτῃ τὸν Πύρρον, ἔχοντα δις- 10
 μυρίους καὶ πεντάκισχιλίους πεζοὺς, δισχιλίους δ' ἱπ-
 πεῖς, ἐλέφαντας δὲ εἰκοσιτέσσαρας, ὥστε τῷ μεγέθει τῆς
 παρασκευῆς εὐθύς εἶναι κατάδηλον οὐ Κλεωνύμῳ τὴν
 Σπάρτην, ἀλλὰ τὴν Πελοπόννησον ἑαυτῷ κτώμενον,
 ἐπεὶ τῷ γε λόγῳ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἔξαρνος ἦν τοὺς Λακε- 15
 δαιμονίους πρεσβεύσαντας εἰς Μεγάλην πόλιν. Ἐφη γὰρ
 ἐλευθερώσων τὰς ὑπ' Ἀντιγόνῳ πόλεις ἀφίχθαι, καὶ νῆ
 Δία τοὺς νεωτέρους παῖδας εἰς Σπάρτην, εἰ μὴ τι κωλύει,
 πέμψων ἐντραφησομένους τοῖς Λακωνικοῖς ἔθρεσιν, ὡς
 τούτῳ πλέον ἔχοιεν ἤδη τῶν πάντων βασιλέων. Ταῦτα 20
 πλαττόμενος καὶ παράγων τοὺς ἐντυγχάνοντας αὐτῷ
 καθ' ὁδόν, ὡς πρῶτον ἤψατο τῆς Λακωνικῆς ἀρπαγῆν
 ἐποιεῖτο καὶ λεηλασίαν. Ἐγκαλούντων δὲ τῶν πρέσβεων,
 ὅτι μὴ καταγγείλας πόλεμον ἔξενήνοχε πρὸς αὐτοὺς
 „Ἄλλ' οὐδ' ὑμᾶς“ ἔφη „τοὺς Σπαρτιάτας ἴσμεν ὅ τι ἂν 25
 μέλλητε ποιεῖν ἐτέροις προλέγοντας.“ Εἰς δὲ τῶν πα-
 φόντων, ὄνομα Μανδροκλείδας, εἶπε τῇ φωνῇ λακωνί-
 ζων· „Αἰ μὲν ἔσσι τυ γε θεός, οὐδὲν μὴ πάθωμεν· οὐ
 γὰρ ἀδικεῦμεν· αἱ δ' ἄνθρωπος, ἔσσεται καὶ τεῦ κάρρων
 ἄλλος.“

30

XXVII. Ἐκ τούτου κατέβαινε ἐπὶ τὴν Λακεδαίμονα·
 καὶ τοῦ Κλεωνύμου κελεύοντος ἔξ ἐφόδου προσβαλεῖν

φοβηθεὶς ὁ Πύρρος, ὡς λέγεται, μὴ διαρκάσωσιν οἱ στρα-
 τιῶται τὴν πόλιν ἐν νυκτὶ προσπεσόντες, ἐπέσχευεν, εἰπὼν
 ὅτι ταῦτό ποιήσουσι μεθ' ἡμέραν. Αὐτοὶ τε γὰρ ἦσαν
 ὀλίγοι καὶ ἀπαράσκευοι διὰ τὸ αἰφνίδιου, ὃ τε Ἄρρευσ οὐκ
 5 ἐτύγχανε παρῶν, ἀλλ' ἐν Κρήτῃ Γορτυνίοις πολεμουμέ-
 νοις βοηθῶν. Καὶ τοῦτο δὴ μάλιστα τὴν πόλιν ἔσωσε δι'
 ἐρημίαν καὶ ἀσθένειαν καταφρονηθεῖσαν. Ὁ μὲν γὰρ
 Πύρρος οὐδένα μαχεῖσθαι νομίζων κατηυλίσσατο, τοῦ δὲ
 Κλεωνύμου τὴν οἰκίαν οἷ τε φίλοι καὶ εἵλωτες οὕτως ἐκό-
 10 σμησαν καὶ παρεσκεύασαν, ὡς δειπνήσοντος τοῦ Πύρρου
 παρ' αὐτῷ. Γεινομένης δὲ νυκτὸς οἱ Λακεδαιμόνιοι πρῶ-
 τον μὲν ἐβουλεύσαντο τὰς γυναῖκας εἰς Κρήτην ἀποστέλ-
 λειν, αἱ δὲ ἀντέστησαν. Ἀρχιδαμία δὲ καὶ Ξίφος ἔχουσα
 πρὸς τὴν γερουσίαν ἦλθεν ἐγκαλοῦσα τοῖς ἀνδράσιν
 15 ὑπὲρ τῶν γυναικῶν, εἰ ζῆν αὐτὰς ἀξιοῦσι τῆς Σπάρτης
 ἀπολομένης. Ἐπειτα τῷ στρατοπέδῳ τῶν πολεμίων πα-
 ράλληλον ἐγνώσαν ἐμβαλόντες τάφρον ἐνθεν καὶ ἐνθεν
 αὐτῆς στηῆσαι τὰς ἀμάξας, μέχρι τοῦ μέσου τῶν τροχῶν
 καταχάσαντες, ὅπως ἔδραν ἔχουσαι δυσεκβίαστον ἐμπο-
 20 δῶν ὥσι τοῖς θηρίοις. Ἀρχομένοις δὲ ταῦτα πράττειν
 ἤκουον αὐτοῖς τῶν παρθένων καὶ γυναικῶν αἱ μὲν [ἐν*]
 ἱματίοις καταξωσάμεναι τοὺς χιτωνίσκους, αἱ δὲ μονοχι-
 τῶνες συννεργασόμεναι τοῖς πρεσβυτέροις. Τοὺς δὲ μά-
 χεσθαι μέλλοντας ἐκέλευον ἡσυχάζειν, καὶ λαβοῦσαι μέ-
 25 τροιν αὐταὶ καθ' αὐτὰς ἐξεργάσαντο τῆς τάφρου τὸ τρί-
 τον μέρος. Ἦν δὲ τὸ μὲν πλάτος αὐτῆς πήχεων ἕξ, τὸ δὲ
 βάθος τεττάρων, τὸ δὲ μῆκος ὀκτάπλεθρον, ὡς ἱστορεῖ
 Φύλαρχος, ὡς δ' Ἱερώνυμος, ἔλαττον. Ἄμα δ' ἡμέρα κι-
 νουμένων τῶν πολεμίων τὰ ὄπλα τοῖς νέοις ὀρέγουσαι
 30 καὶ παραδιδούσαι τὴν τάφρον ἀμύνειν καὶ φυλάττειν
 ἐκέλευον, ὡς ἡδὺ μὲν νικᾶν ἐν ὀφθαλμοῖς τῆς πατρίδος,
 εὐκλεῆς δὲ θνήσκειν ἐν χερσὶ μητέρων καὶ γυναικῶν 407

ἀξίως τῆς Σπάρτης πεσόντας. Ἡ δὲ Χιλωνὶς ἐκποδῶν οὔσα καθ' ἑαυτὴν βρόχον εἶχεν ἐνημμένον, ὅπως ἐπὶ τῷ Κλεωνύμῳ μὴ γένοιτο τῆς πόλεως ἀλούσης.

XXVIII. Αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Πύρρος ἐβιάζετο κατὰ στόμα τοῖς ὀπλίταις πρὸς ἀσπίδας πολλὰς τῶν Σπαρτιατῶν ἂν αντιπαρατεταγμένας καὶ τάφρον οὐ περατὴν οὐδὲ βάσιν ἀσφαλῆ τοῖς μαχομένοις παρέχουσαν ὑπὸ χαννότητος. Ὁ δὲ καὶς Πτολεμαῖος ἔχων δισχιλίους Γαλάτας καὶ Χαόνων λογάδας ἐξελέξας τὴν τάφρον ἐπειρᾶτο κατὰ τὰς ἀμάξας ὑπερβαίνειν. Αἱ δὲ ὑπὸ βάθους καὶ πυκνότητος οὐ μόνον τούτοις τὴν ἔφοδον, ἀλλὰ καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις δύσεργον ἐποιοῦν τὴν βοήθειαν. Ἀνασπώντων δὲ τῶν Γαλατῶν τοὺς τροχοὺς καὶ ὑποσυρόντων τὰς ἀμάξας εἰς τὸν ποταμόν, κατιδῶν τὸν κίνδυνον ὁ νεανίας Ἀκρότατος καὶ τὴν πόλιν διαδραμῶν μετὰ τριακοσίων περιῆλθε τὸν Πτολεμαῖον, οὐ συνορώμενος ὑπ' αὐτοῦ διὰ τινὰς συγκλινίας, ἕως προσέβαλε τοῖς ἐσχάτοις καὶ μεταβαλόντας ἠνάγκασε μάχεσθαι πρὸς ἑαυτὸν, ὠθουμένους ὑπ' ἀλλήλων εἰς τε τὴν τάφρον καὶ περὶ ταῖς ἀμάξαις πίπτοντας, ἄχρι οὗ φόνῳ πολλῷ μόλις ἀνεκόπησαν. Ἐθεῶντο δὲ οἱ τε πρεσβύτεροι καὶ τῶν γυναικῶν τὸ πλῆθος ἀριστεύοντα τὸν Ἀκρότατον. Ἐπεὶ δὲ ἀπῆει πάλιν διὰ τῆς πόλεως ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τάξιν αἵματος κατάπλεως καὶ γαῦρος ὑπὸ τῆς νίκης ἐπηρμένος, καὶ μείζων ἔδοξε γεγενῆσθαι καὶ καλλίων ταῖς Λακαίνοις καὶ τὴν Χιλωνίδα τοῦ ἔρωτος ἐξήλουν. Τῶν δὲ πρεσβυτέρων τινὲς ἐπηκολούθουν βοῶντες· „οἶχε, Ἀκρότατε, καὶ οἶφε τὰν Χιλωνίδα· μόνον παῖδας ἀγαθοὺς τᾶ Σπάρτα ποιεῖ.“ Κατὰ δὲ τὸν Πύρρον αὐτὸν ἰσχυρᾶς μάχης συνεστῶσης ἄλλοι τε λαμπρῶς ἠγωνίζοντο, καὶ Φυλλίος ἐπὶ πλείστον ἀντισχῶν καὶ πλείστους ἀποκτείνας τῶν βιαζομένων, ὡς ἦσθετο τραυμάτων πλήθει παραλυόμενον ἑαυτὸν, ἐκστάς

τινι τῶν ἐπιτεταγμένων τῆς χώρας ἔπεσεν ἐντὸς τῶν ὀπλων, ὥστε μὴ γενέσθαι τὸν νεκρὸν ὑπὸ τοῖς πολεμίοις.

XXIX. Νυκτὸς δὲ ἡ μάχη διεκρίθη· καὶ κοιμώμενος 5 ὁ Πύρρος ὄψιν εἶδε τοιαύτην. Ἐδόκει βάλλεσθαι κεραννοῖς ὑπ' αὐτοῦ τὴν Λακεδαιμόνα καὶ φλέγεσθαι πᾶσαν, αὐτὸν δὲ χαίρειν. Ἐπὸ δὲ τῆς χαρᾶς ἔξεγρόμενος τοὺς τε ἡγεμόνας ἐκέλευεν ἐν παρασκευῇ τὸν στρατὸν ἔχειν καὶ τοῖς φίλοις διηγείτο τὸν ὄνειρον ὡς ληψόμενος κατὰ 10 κράτος τὴν πόλιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι θαυμασιῶς ἐπείθοντο, Λυσιμάχῳ δὲ οὐκ ἤρρεσκεν ἢ ὄψις, ἀλλ' ἔφη δεδιέναι, μὴ, καθάπερ τὰ βαλλόμενα τοῖς κεραννοῖς ἀνέμβατα μένει χωρία, καὶ τῷ Πύρρῳ προσημαίνῃ τὸ θεῖον ἀνεῖσθαι τὴν πόλιν. Ὁ δὲ Πύρρος εἰπὼν ὅτι ταῦτα 15 μὲν ἔστι πυλαϊκῆς ὀχλαγωγίας καὶ ἀσοφίαν ἔχοντα πολλήν, ἐκείνο δὲ δεῖτ' ἄπλα διὰ χειρῶν ἔχοντας ὑποβάλλειν ἑαυτοῖς

Εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ Πύρρου, 20 ἔξανέστη καὶ προσῆγεν αὐμ' ἡμέρᾳ τὸν στρατὸν. Ἡμύνοντο δὲ προθυμία καὶ ἀρετῇ παρὰ δύναμιν οἱ Λακεδαιμόνιοι· καὶ παρήσαν αἱ γυναῖκες ὀρέγουσαι, βέλη καὶ σιτία καὶ ποτὸν τοῖς δεομένοις προσφέρουσαι καὶ ἀναλαμβάνουσαι τοὺς τιτρωσκομένους. Τὴν τε τάφρον οἱ Μακεδόνες χοῦν ἐπειρῶντο πολλὴν συμφοροῦντες ὕλην, 25 ὑφ' ἧς ὄπλα καὶ σώματα νεκρῶν ἐπιχειομένης ἀπεκρύπτετο. Καὶ πρὸς τοῦτο τῶν Λακεδαιμονίων βοηθούτων ὦφθη παρὰ τὴν τάφρον καὶ τὰς ἀμάξας ὁ Πύρρος ἵππῳ βιαζόμενος εἰς τὴν πόλιν. Κραυγῆς δὲ τῶν κατὰ τοῦτο τεταγμένων γενομένης καὶ δρόμου καὶ ὀλολυγμοῦ 30 τῶν γυναικῶν, ἤδη διεξελαύνοντι τῷ Πύρρῳ καὶ προσκειμένῳ τοῖς κατὰ πρόσωπον ἐξήλατο Κρητικῷ βέλει πληγῆς ὁ ἵππος ὑπὸ τὴν γαστέρα καὶ κατέβαλε δυσθανατῶν

03 τὸν Πύρρον εἰς τόπους ὀλισθηροὺς καὶ κατάντεις. Θορυβουμένων δὲ περὶ τοῦτον τῶν ἐταίρων ἐπέδραμον οἱ Σπαρτιαῖται, καὶ χρώμενοι τοῖς βέλεσιν ἐξέωσαν ἅπαντας. Ἐκ δὲ τούτου καὶ τὴν ἄλλην μάχην ἐπαυεν. οἴομενος ἐνδῶσειν τι τοὺς Λακεδαιμονίους σχεδὸν ἅπάντων κατατε- 5 τρωμένων αὐτοῖς, πεπτωκότων δὲ πολλῶν. Ἡ δ' ἀγαθὴ τύχη τῆς πόλεως, εἴτε πειραν ἀρετῆς λαμβάνουσα τῶν ἀνδρῶν, εἴθ' ἑαυτῆς, ὅσῃν ἐν ἀπόροις ἔχει δύναμιν, ἀπόδειξιν διδοῦσα, μὴ χθαρὰς ἦδη τῶν Λακεδαιμονίων ἐχόντων τὰς ἐλπίδας Ἀμεινίαν τε Φωκία, τῶν Ἀντιγόνου 10 στρατηγῶν, ἐκ Κορίνθου βοηθήσοντα παρεισήγαγε μετὰ ξένων, καὶ τοῦτον ἄρτι δεδεγμένων ὁ βασιλεὺς αὐτοῖς Ἄρευσ ἦκεν ἐκ Κρήτης δισχιλίους στρατιώτας κομιζων. Αἱ τε δὴ γυναῖκες εὐθύς ἐπὶ τὰς οἰκίας ἐσκεδάσθησαν, οὐδὲν ἔτι πολυπραγμονεῖν ἀξιούσαι τῶν πολεμικῶν, καὶ 15 τοὺς παρ' ἡλικίαν ἐν τοῖς ὅπλοις ὑπ' ἀνάγκης γενομένους ἀφέντες αὐτοὺς ἐπὶ τὴν μάχην ἔταξαν.

XXX. Τὸν δὲ Πύρρον ἔσχε μὲν τις ἀλκὴ καὶ φιλοτιμία μᾶλλον διὰ τοὺς προσγεγονότας κρατῆσαι τῆς πόλεως· ὡς δὲ οὐδὲν ἐπέραινε, πληγὰς λαβὼν ἀπέστη καὶ 20 τὴν χώραν ἐπόρθη διανοούμενος αὐτόθι χειμάσαι. Τὸ δὲ χρεῶν ἦν ἄφυκτον. Ἐν γὰρ Ἄργει στάσις ἦν Ἀριστεύου πρὸς Ἀρίστιππον. Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀρίστιππος ἐδόκει χρῆσθαι, φίλῳ τῷ Ἀντιγόνῳ φθάσας ὁ Ἀριστεύας ἐκάλει τὸν Πύρρον εἰς τὸ Ἄργος. Ὁ δὲ ἐλπίδας ἐξ ἐλπίδων ἀεὶ κυλίνδων. 25 καὶ ταῖς μὲν εὐτυχίαις ἐπ' ἄλλας χρώμενος ἀφορμαῖς, ἀδὲ ἔπταιεν ἑτέροις βουλόμενος ἀναπληροῦν πράγμασιν, οὔτε ἦτταν οὔτε νίκην ὄρον ἐποιεῖτο τοῦ ταράττεσθαι καὶ ταράττειν. Εὐθύς οὖν ἀνεξεύγνυεν ἐπὶ τὸ Ἄργος. Ὁ δὲ Ἄρευσ ἐνέδρας τε πολλὰς ὑφεῖς καὶ καταλαβὼν τὰ 30 χαλεπώτατα τῆς ὁδοῦ περιέκοπτε τοὺς Γαλάτας καὶ τοὺς Μολοσσούς ὀπισθοφυλακοῦντας. Τῷ δὲ Πύρρῳ προεῖ-

ρητο μὲν ἐκ τῶν ἱερῶν ἀλόβων γενομένων ὑπὸ τοῦ μάν-
 τεως ἀποβολή τινος τῶν ἀναγκαίων, παρὰ δὲ τὸν καιρὸν
 τότε τῷ θοροῦβῳ καὶ τῷ κινήματι τὸν λογισμὸν ἐκκρου-
 σθεὶς ἐκέλευσε τὸν υἱὸν Πτολεμαῖον λαβόντα τοὺς εἰαί-
 ρους παραβοηθεῖν, αὐτὸς δὲ θᾶττον ἐκ τῶν στενωπῶν ἐφελ-
 κόμενος τὴν στρατιὰν ὑπῆγεν. Ὁξείας δὲ περὶ τὸν Πτο-
 λεμαῖον μάχης γενομένης καὶ τῶν ἐπιλέκτων Λακεδαιμο-
 νίων, ὧν Εὐάλκος ἤγειτο, τοῖς μαχομένοις πρὸ αὐτοῦ
 συμπλεκομένων, ἀνὴρ πλήκτης καὶ δραμεῖν ὄξύς, Ὅρνυ-
 10 σος ὄνομα, Κρής Ἀπτεραῖος, ἐκ πλαγίου παραδραμῶν
 ἀγωνιζόμενον ἐκθύμως τὸν νεανίσκον ἐπάταξε καὶ κατέ-
 βαλε. Πεσόντος δὲ ἐκείνου καὶ τροπῆς γενομένης τῶν
 περὶ αὐτῶν οἱ Λακεδαιμόνιοι διώκοντες καὶ κρατοῦντες
 ἔλαθον εἰς τὸ πεδῖον συνεμβalόντες καὶ ἀποληφθέντες
 15 ὑπὸ τῶν ὀπλιτῶν, ἐφ' οὓς ὁ Πύρρος ἄρτι τὸν θάνατον τοῦ
 παιδὸς ἀκηκοὺς καὶ περιπαθῶν ἐπέστρεψε τοὺς ἵππους
 τῶν Μολοσσῶν. Καὶ πρῶτος εἰσελάσας ἐνεπίμπλατο
 φόνου τῶν Λακεδαιμονίων, αἰετὸς μὲν τις ἄμαχος καὶ δεινὸς
 ἐν τοῖς ὄπλοις φαινόμενος, τότε δὲ ὑπερβάλλον τόλμη
 20 καὶ βία τοὺς προτέρους ἀγῶνας. Ἐπεὶ δὲ ἐπέβαλε τῷ Εὐ-
 ἀλκῳ τὸν ἵππον, ὁ μὲν ἐκ πλαγίου παραστὰς μικρὸν
 ἐδέησε τῷ ξίφει τὴν ἐπὶ τῆς ἡνίας χεῖρα διακόψαι τοῦ
 Πύρρου, τὴν δὲ ἡνίαν πατάξας ἀπέκοψεν. Ὁ δὲ Πύρρος
 ἅμα τῇ πληγῇ τοῦ δόρατος διελάσας ἐκείνον ἀπερρῦν τοῦ
 25 ἵππου, καὶ πεξὸς ἤδη πάντας ἐπὶ τῷ Εὐάλκῳ μαχομένους
 ἀπέκτεινε τοὺς λογάδας. Καὶ μέγα τοῦτο τῇ Σπάρτῃ
 παρανάλωμα τοῦ πολέμου πέρας ἔχοντος ἐποίησεν ἡ φι-
 λοτιμία τῶν ἀρχόντων.

XXXI. Ὁ δὲ Πύρρος ὡσπερ ἐναγισμὸν τινα τῷ παιδί
 30 τελέσας καὶ λαμπρὸν ἐπιτάφιον ἀγωνισάμενος καὶ πολὺ
 τῆς λύπης ἐν τῷ πρὸς τοὺς πολεμίους ἀφείς θυμῷ προ-
 ῆγεν ἐπὶ τὸ Ἄργος. Καὶ τὸν Ἀντίγονον ἤδη πυθανόμε- 40

νος ἐπὶ τῶν ἄκρων ὑπὲρ τοῦ πεδίου καθῆσθαι περὶ τὴν Ναυπλίαν ἐστρατοπέδευσε. Τῇ δ' ὑστεραία κήρυκα πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἐπεμψε, λυμεῶνά τε καλῶν καὶ προκαλούμενος εἰς τὸ πεδῖον καταβάντα διαγωνίσασθαι περὶ τῆς βασιλείας. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο τὴν μὲν αὐτοῦ στρατηγίαν οὐχ ὄπλων μᾶλλον ἢ καιρῶν εἶναι, τῷ δὲ Πύρρῳ πολλὰς ὁδοὺς ἀνεφεγέει πρὸς θάνατον, εἰζῆν μὴ σχολάζει. Πρὸς δὲ ἀμφοτέρους πρέσβεις ἤκον ἐξ Ἄργους, ἀπαλλάττεσθαι δεόμενοι καὶ τὴν πόλιν ἐὰν μηδετέρου γενομένην, εὖνουν δὲ οὐσαν ἀμφοτέροις. Ὁ μὲν οὖν Ἀντίγονος ἐπέιθετο καὶ τὸν υἱὸν ἐδίδου τοῖς Ἀργείοις ὄμηρον, ὁ δὲ Πύρρος ὁμολόγει μὲν ἀπαλλαγῆσεσθαι, μὴ παρέχων δὲ πίστιν ὑποπτότερος ἦν. Γίνεται δὲ σημεῖον αὐτῷ τε τῷ Πύρρῳ μέγα, τῶν γὰρ βοῶν τεθυμένων αἱ κεφαλαὶ κείμεναι χωρὶς ἤδη τὰς τε γλώττας ὠφθησαν προβάλλουσαι καὶ περιλιχμώμεναι τὸν ἑαυτῶν φόνον, ἐν τε τῇ πόλει τῶν Ἀργείων ἢ τοῦ Λυκείου προφήτις Ἀπόλλωνος ἐξέδραμε βοῶσα νεκρῶν ὄραν καὶ φόνου κατάπλεω τὴν πόλιν, τὸν δ' αἰτὸν ἐπὶ τὸν ἀγῶνα χωροῦντα, εἶτα φροῦδον εἶναι.

XXXII. Σκότους δὲ πολλοῦ προσμίξας ὁ Πύρρος τοῖς 20 τείχεσι καὶ πύλην εὐρῶν, ἣν Διαμπερὲς καλοῦσιν, ἀνεφεγμένην ὑπὸ τοῦ Ἀριστέου αὐτοῖς, ἄχρι μὲν τοῦ παρεῖσπεσειν τοὺς Γαλάτας τοὺς παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγορὰν καταλαβεῖν ἐλάνθανε· τῆς δὲ πύλης τοὺς ἐλέφαντας οὐ δεχομένης καὶ διὰ τοῦτο τοὺς πύργους αὐτῶν ἀφαιρού- 25 των, εἶτα πάλιν ἐν σκότει καὶ θοροῦβῳ περιτιθέντων καὶ γενομένης διατριβῆς, οἱ Ἀργεῖοι συναισθόμενοι πρὸς τὴν Ἀσπίδα καὶ τοὺς ὄχυρους τόπους ἀνέθεον καὶ τὸν Ἀντίγονον ἐκάλουν πέμποντες. Ὁ δὲ αὐτὸς μὲν ἐγγὺς προσελάσας ἐφήδρευε, τοὺς δὲ στρατηγούς καὶ τὸν υἱὸν εἰσέ- 30 πεμψε συχνὴν βοήθειαν ἄγοντας. Ἦκε δὲ καὶ Ἄρευσ ἔχων χιλίους Κρήτας καὶ Σπαρτιάτας τοὺς ἐλαφροτάτους.

Καὶ πάντες ἅμα τοῖς Γαλάταις προσβαλόντες εἰς κολὴν
 θόρυβον κατέστησαν αὐτούς. Ὁ δὲ Πύρρος εἰσιὼν μετ'
 ἀλαλαγμοῦ καὶ βοῆς παρὰ τὴν Κυλάραβιν, ὡς οἱ Γαλάται
 τοῖς περὶ αὐτὸν ἀντηλάλαξαν οὐκ ἴταμόν οὐδὲ θαρρα-
 5 λέον, εἰκασε ταραττομένων εἶναι τὴν φωνὴν καὶ πονούν-
 των. Ἐπῆγεν οὖν θᾶπτον ὠθῶν τοὺς πρὸ αὐτοῦ τῶν
 ἱππέων δυσοδοῦντας ἐν τοῖς ὄχετοῖς, ὧν ἡ πόλις ἐστὶ με-
 στή, καὶ κινδυνεύοντας. Ἦν δὲ καὶ ἀσάφεια πολλὴ τῶν
 ῥωμένων καὶ παραγγελλομένων ἐν νυκτομαχίᾳ, καὶ
 10 πλάναι καὶ διασπασμοὶ περὶ τοὺς στενωπούς, καὶ στρατη-
 γίας οὐδὲν ἔργον ὑπὸ σκότους καὶ βοῆς ἀκρίτου καὶ στε-
 νότητος, ἀλλὰ διέτριβον ἄλλως περιμένοντες ἀμφοτέρω
 τὴν ἡμέραν. Ἦδη δὲ διαλάμποντος ἤ τε Ἀσπίς ὄπλων
 περίπλεως πολεμίων ὄφθειςα τὸν Πύρρον διετάραξε, καὶ
 15 τῆς ἀγορᾶς ἐν πολλοῖς ἀναθήμασι κατιδὼν λύκον χαλ-
 κοῦν καὶ ταῦρον οἶον εἰς μάχην ἀλλήλοις συνιόντας ἐξε-
 πλάγη, χρησμόν τινα πρὸς ἑαυτὸν ἀνενεγκὼν παλαιόν,
 ὡς ἀποθανεῖν αὐτῷ πεπρωμένον, ὅταν λύκον ἴδῃ ταύρω
 μαχόμενον. Ταῦτα δὲ Ἀργεῖοι πάθους ὑπομνήματα πα-
 20 λαιοῦ γεγενῆσθαι παρ' αὐτοῖς λέγουσι. Δαναῶ γὰρ ὅτε
 πρῶτον ἐπέβη τῆς χώρας κατὰ τὰ Πυράμα τῆς Θυρεάτι-
 δος εἰς Ἄργος πορευομένῳ λύκον φανῆναι ταύρω μαχό-
 μενον· θέμενον δὲ τὸν Δαναόν, ὡς ὁ λύκος εἶη πρὸς αὐ-
 τοῦ, ξένον γὰρ ὄντα τοῖς ἐγχωρίοις ἐπιτίθεσθαι καθ' ἕπερ
 25 αὐτόν, ἐφορᾶν τὴν μάχην, καὶ τοῦ λύκου κρατήσαντος
 Ἀπόλλωνι Λυκίῳ προσευξάμενον ἐπιχειρῆσαι καὶ περι-
 γενέσθαι, στάσει Γελάνορος, ὃς τότε τῶν Ἀργείων ἐβασί-
 λευεν, ἐκπεσόντος. Τὸ μὲν οὖν ἀνάθημα τοῦτον εἶχε
 40 τὸν λόγον.

30 ΧΧΧΙΙΙ. Πρὸς δὲ τὴν ὄψιν ὁ Πύρρος ἅμα καὶ τῷ μη-
 δὲν ὧν ἤλπισε προχωρεῖν ἀθυμῶν ἀναστρέφειν διενο-
 εἶτο· τὰς δὲ πύλας στενὰς οὔσας φοβούμενος ἐπεμφε

πρὸς τὸν υἱὸν Ἐλενον μετὰ τῆς πολλῆς δυνάμεως ἕξω
 καταλελειμμένον, κελεύων τοῦ τείχους διασκάπτειν καὶ
 δέχεσθαι τοὺς ἐκπίπτοντας, ἂν ἐνοχλῶσιν οἱ πολέμιοι.
 Σπουδῇ δὲ καὶ θορόβῳ τοῦ πεμφθέντος οὐδὲν σαφὲς
 ἀπαγγέλλοντος, ἀλλὰ καὶ διαμαρτίας γενομένης, τῶν θη- 5
 ρίων τὰ λοιπὰ καὶ στρατιώτας ἀναλαβῶν τοὺς κρατίστους
 ὁ νεανίσκος εἰσῶ διὰ τῶν πυλῶν ἐχώρει τῷ πατρὶ βοη-
 θήσων. Ἐτυχε δὲ ὁ Πύρρος ἀναστρέφων ἤδη. Καὶ μέχρι
 μὲν ἢ ἀγορὰ παρείχεν ὑπεξάγοντι χώραν καὶ μαχομένῳ
 ἐκ μεταβολῆς ἠμύνετο τοὺς ἐπιφερομένους· ἐπεὶ δὲ τῆς 10
 ἀγορᾶς εἰς τὸν στενωπὸν ἕξωσθεις τὸν ἐπὶ τὴν πύλην
 ἀνήκοντα συνέπιπτε τοῖς ἐπιβοηθοῦσιν ἐξ ἐναντίας προσ-
 φερομένοις, οἱ μὲν οὐχ ὑπήκουον ὑποχωρεῖν βοῶντος
 αὐτοῦ, τοὺς δὲ καὶ πάνυ προθύμους ὄντας εἶργον οἱ κα-
 τόπιν ἀπὸ τῆς πύλης ἐπιχεόμενοι. Καὶ γὰρ ὁ μέγιστος 15
 ἐλέφας ἐν τῇ πύλῃ πλάγιος παραπεσὼν καὶ βρυχώμενος
 ἐμποδῶν ἔκειτο τοῖς ἀποτρεπομένοις, καὶ τῶν προεισε-
 ληλυθότων ἕτερος, ᾧ Νίκων ὄνομα ἦν, ἀπορρύντα τὸν
 ἐπιστάτην ὑπὸ τραυμάτων ζητῶν ἀναλαβεῖν καὶ φερόμε-
 νος πρὸς τὸναντίον τοῖς ὑπεξάγουσιν, ἀνέμιξε φίλους 20
 ὁμοῦ καὶ πολεμίους ὠθουμένους ὑπ' αὐτοῦ· καὶ περι-
 ἐπιπτον ἀλλήλοις, ἕως εὐρῶν νεκρὸν ἀνείλετο τῇ προ-
 βοσκίδι καὶ τοῖς ὀδοῦσιν ἀμφοτέροις ὑπολαβῶν ἀνέ-
 στρεφε πάλιν, ὡσπερ ἐμμανῆς ἀνατρέπων καὶ διαφθεί-
 ρων τοὺς ἐντυγχάνοντας. Οὕτω δὲ θλιβομένων καὶ συμ- 25
 πιλουμένων πρὸς ἀλλήλους οὐδεὶς οὐδὲν ἑαυτῷ καθ' ἕνα
 χρῆσθαι δυνατὸς ἦν, ἀλλ' ὡσπερ ἐν σῶμα συγγεγομφω-
 μένον ἑαυτῷ τὸ πᾶν πλῆθος ἐλάμβανε πολλὰς ἀποκλί-
 σεις καὶ μεταβολὰς ἐπ' ἀμφοτέρα. Καὶ μάχαι μὲν ἦσαν
 ὀλίγαι πρὸς τοὺς ἐναπολαμβανομένους αἰετῶν πολεμίων 30
 ἢ προσκειμένουσ' ὀπισθεν, πλεῖστα δὲ ἑαυτοὺς εἰργάζοντο
 κακά. Σπασάμενον γὰρ τὸ ξίφος ἢ κλίναντα λόγχην οὐκ

ἦν ἀναλαβεῖν οὐδὲ καταθέσθαι πάλιν, ἀλλ' ἐχώρει δι' ὧν ἔτυχε τὰ τοιαῦτα πάντα, καὶ περιπίπτοντες ἀλλήλοις ἔθνησκον.

XXXIV. Ὁ δὲ Πύρρος ἐφορῶν τὸν περιέχοντα χει-
 5 μῶνα καὶ κλύδωνα, τὴν μὲν στεφάνην, ἣ διάσημον ἦν τὸ
 κράνος, ἀφελὼν ἔδωκέ τινα τῶν ἐταίρων, αὐτὸς δὲ τῷ
 ἵππῳ πεποιθῶς εἰς τοὺς ἐπομένους τῶν πολεμίων ἐνέ-
 βαλε, καὶ δόρατι πληγείς διὰ τοῦ θώρακος οὐ καιρίαν
 πληγὴν οὐδὲ μεγάλην ἐπέστρεψε κατὰ τοῦ πατάξαντος,
 10 ὃς ἦν Ἀργεῖος, οὐ τῶν ἐπιφανῶν, ἀλλὰ πενιχρῶς καὶ
 πρεσβυτέρας υἱὸς γυναικός. Αὕτη τότε θεωμένη τὴν
 μάχην ὥσπερ αἱ λοιπαὶ γυναῖκες ἀπὸ τοῦ τέγους, ὡς ἐπέ-
 γνω συνεσιῶτα τῷ Πύρρῳ τὸν υἱόν, ἐκπαθῆς γενομένη
 πρὸς τὸν κίνδυνον, ἄρασα κεραμίδα ταῖς χερσὶν ἀμφοτέ-
 15 ραῖς ἀφῆκεν ἐπὶ τὸν Πύρρον. Ἐμπεσοῦσης δὲ τῇ κεφαλῇ
 κατὰ τοῦ κράνου, καὶ τῶν σφονδύλων πρὸς τὴν βάσιν
 τοῦ τραχήλου συντριβέντων, αἱ τε ὄψεις συνεχύθησαν
 αὐτοῦ καὶ προήκαντο τὰς ἡνίας αἱ χεῖρες. Αὐτὸς δὲ κα-
 τενεχθεὶς παρὰ τὸν τοῦ Λικυμνίου σηκὸν ἐπεσεν ὑπο
 20 τῶν πολλῶν ἀγνοούμενος. Ζώπυρος δὲ τις τῶν παρὰ
 Ἀντιγόνῳ στρατευομένων καὶ δύο ἢ τρεῖς ἕτεροι προσ-
 δραμόντες καὶ κατανοήσαντες εἰς τινα θυρῶνα παρείλ-
 κυσαν αὐτὸν ἀρχόμενον ἐκ τῆς πληγῆς ἀναφέρεσθαι.
 Σπασαμένου δὲ τοῦ Ζωπύρου μάχαιραν Ἰλλυρικὴν ὡς
 25 τὴν κεφαλὴν ἀποτεμοῦντος ἐνέβλεψε δεινόν, ὥστε τὸν
 Ζώπυρον περίφοβον γενόμενον καὶ τὰ μὲν τρέμοντα ταῖς
 χερσὶ, τὰ δὲ ἐπιχειροῦντα, θορύβου δὲ καὶ ταραχῆς με-
 στὸν ὄντα, μὴ κατ' ὀρθόν, ἀλλὰ παρὰ τὸ στόμα καὶ τὸ
 40 γένειον ἀποτέμοντα βραδέως καὶ μόλις ἀποσπάσαι τὴν
 30 κεφαλὴν. Ἦδη δὲ σύνδηλον ἦν τὸ γεγονὸς πλείοσι, καὶ
 προσδραμῶν ὁ Ἀλκυονεὺς ἤτησε τὴν κεφαλὴν ὡς ἂν κα-
 τανοήσων. Λαβῶν δὲ ἀφίππευσε πρὸς τὸν πατέρα καὶ

καθεξομένῳ μετὰ τῶν φίλων προσέβαλε. Θεασάμενος δὲ καὶ γνούς ὁ Ἀντίγονος τὸν μὲν υἱὸν ἀπήλασε τῇ βακτηρία καίων καὶ καλῶν ἐναγῆ καὶ βάρβαρον, αὐτὸς δὲ τὴν χλαμύδα προθέμενος τοῖς ὄμμασιν ἐδάκρυσεν, Ἀντιγόνου τοῦ κάππου μνησθεὶς καὶ Δημητρίου τοῦ πατρὸς, 5 οἰκείων παραδειγμάτων εἰς τύχης μεταβολήν. Τὴν μὲν οὖν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Πύρρου κοσμήσας ἔκασεν· ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀλκονοεὺς τῷ Ἐλένῳ περιτυχῶν ταπεινῶ καὶ χλαμύδιον λιτὸν ἀμπεχομένῳ φιλανθρωπῶς ἐνέτυχε καὶ τῷ πατρὶ προσήγαγεν, ἰδὼν ὁ Ἀντίγονος „Βελτίονα 10 μὲν“ εἶπεν „ὦ παῖ, ταῦτα τῶν προτέρων, ἀλλ’ οὐδὲ νῦν ὀρθῶς τῷ μὴ περιελεῖν τὴν ἐσθῆτα ταύτην, ἢ μᾶλλον ἡμᾶς καταισχύνει τοὺς κρατεῖν δοκοῦντας.“ Ἐκ τούτου φιλοφρονησάμενος καὶ κοσμήσας τὸν Ἐλενον ἀπέστειλεν εἰς Ἥπειρον, καὶ τοῖς φίλοις τοῦ Πύρρου πράως ἐνετύγ- 15 χανε τοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς δυνάμεως πάσης κύριος γενόμενος.

20

ΓΑΙΟΣ ΜΑΡΙΟΣ.

Ι. Γαίου Μαρίου τρίτον οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν ὄνομα, 25 καθάπερ οὐδὲ Κοῖντου Σερτωρίου τοῦ κατασχόντος Ἰβηρίαν οὐδὲ Λευκίου Μομμίου τοῦ Κόρινθον ἐλόντος· ὁ γὰρ Ἀχαικὸς τούτῳ γε τῆς πράξεως ἐπώνυμον γέγονεν, ὡς ὁ Ἀφρικανὸς Σκηπίωνι καὶ ὁ Μακεδονικὸς Μετέλλῳ. Ἐξ οὗ καὶ μάλιστα Ποσειδώνιος ἐλέγχειν οἰεται τοὺς το 30 τρίτον ὄνομα Ῥωμαίοις κύριον εἶναι νομίζοντας, οἶον τοὺς Κάμιλλον καὶ τὸν Μάρκελλον καὶ τὸν Κάτωνα· γίνεσθαι

γὰρ ἀνωνόμους τοὺς ἀπὸ μόνων τῶν δυεῖν προσαγορευ-
ομένους. Λαυθάνει δὲ ἑαυτὸν ὅτι τούτῳ τῷ λόγῳ πάλιν
αὐτὸς ἀνωνόμους ποιεῖται τὰς γυναῖκας· οὐδεμίᾳ γὰρ
γυναικὶ τίθεται τῶν ὀνομάτων τὸ πρῶτον, ὅπερ οἴεται
5 κυρίως ὄνομα Ῥωμαίοις ὑπάρχειν ὁ Ποσειδώνιος, τῶν
δὲ ἄλλων τὸ μὲν κοινὸν ἀπὸ συγγενείας, τοὺς Πομπηϊοὺς
καὶ τοὺς Μαλλίους καὶ τοὺς Κορνηλίους, ὥσπερ ἂν Ἡρα-
κλείδας τις εἴποι καὶ Πελοπίδας, τοῦτο δὲ προσηγορικὸν
ἐξ ἐπιθέτου πρὸς τὰς φύσεις ἢ τὰς πράξεις ἢ τὰ τοῦ σώ-
10 ματος εἶδη καὶ πάθη τίθεσθαι, τὸν Μακρίνον καὶ τὸν
Τουρκουᾶτον καὶ τὸν Σύλλαν, οἷόν ἐστιν ὁ Μνήμων ἢ ὁ
Γρυπὸς ἢ ὁ Καλλίνικος. Εἰς μὲν οὖν ταῦτα πολλὰς δι-
δωσιν ἐπιχειρήσεις ἢ τῆς συνηθείας ἀνωμαλία.

II. Τῆς δὲ ὄψεως τῆς Μαρίου λιθίνην εἰκόνα κειμένην
15 ἐν Ῥαβέννῃ τῆς Γαλατίας ἐθεώμεθα πάνυ τῇ λεγομένῃ
περὶ τὸ ἦθος στρυφνότητι καὶ πικρίᾳ πρέπουσαν. Ἀν-
δρώδης γὰρ φύσει καὶ πολεμικὸς γενόμενος, καὶ στρατιω-
τικῆς μᾶλλον ἢ πολιτικῆς παιδείας μεταλαβὼν, ἄκρατον
ἐν ταῖς ἐξουσίαις τὸν θυμὸν ἔσχε. Λέγεται δὲ μήτε γράμ-
20 ματα μαθεῖν Ἑλληνικὰ μήτε γλώττῃ πρὸς μηδὲν Ἑλλη-
νίδι χρῆσθαι τῶν σπουδῆς ἔχομένων, ὡς γελοῖον γράμ-
ματα μανθάνειν ὧν οἱ διδάσκαλοι δουλεύοιεν ἑτέροις·
μετὰ δὲ τὸν δεύτερον θρίαμβον ἐπὶ ναοῦ τινος καθιερώ-
σει θεᾶς Ἑλληνικὰς παρέχων εἰς τὸ θέατρον ἔλθων καὶ
25 μόνον καθίσας εὐθύς ἀπαλλαγῆναι. Ὡσπερ οὖν Ξενο-
κράτει τῷ φιλοσόφῳ σκυθρωποτέρῳ δοκοῦντι τὸ ἦθος
εἶναι πολλάκις εἰώθει λέγειν ὁ Πλάτων, „ὦ μακάριε Ξε-
νόκρατες, θύε ταῖς Χάρισιν,“ οὕτως εἰ τις ἐπεισε Μάριον
θύειν ταῖς Ἑλληνικαῖς Μούσαις καὶ Χάρισιν, οὐκ ἂν ἐκ-
30 πρεπεστάταις στρατηγίαις καὶ πολιτείαις ἀμορφοτάτην
ἐπεθῆκε κορωνίδα, ὑπὸ θυμοῦ καὶ φιλαρχίας ἄωρου καὶ
πλεονεξιῶν ἀπαρηγορήτων εἰς ὠμότητα καὶ ἀγριότητα

γῆρας ἔξοκέλλας. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πράξεων αὐτῶν εὐθύς θεωρεῖσθω.

III. Γενόμενος δὲ γονέων παντάπασιν ἀδόξων, αὐτουργῶν δὲ καὶ πενήτων, πατρὸς μὲν ὁμωνύμου, μητρὸς δὲ Φουλκινίας, ὅψέ ποτε πόλιν εἶδε καὶ τῶν ἐν πόλει δια- 5
τριβῶν ἐγεύσατο, τὸν δὲ ἄλλον χρόνον ἐν κώμῃ Κιρραιάτωνι τῆς Ἀρπίνης διαίταν εἶχε, πρὸς μὲν ἀστεῖον καὶ γλαφυρὸν βίον ἀγροικοτέραν, σάφρονα δὲ καὶ ταῖς πάλαι Ῥωμαίων τροφαῖς εἰκυῖαν. Πρώτην δὲ στρατείαν στρατευσάμενος ἐπὶ Κελτίβηρας, ὅτε Σκηπίων Ἀφρικανὸς 10
Νομαντίαν ἐπολιόρκει, τὸν στρατηγὸν οὐκ ἐλάνθανεν ἀνδρεία τῶν ἄλλων νέων διαφέρων καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς διαίτης, ἣν ὑπὸ τρυφῆς καὶ πολυτελείας διεφθαρμένοις ἐπῆγε τοῖς στρατεύμασιν ὁ Σκηπίων, εὐκολώτατα προσδεχόμενος. Λέγεται δὲ καὶ πολέμιον ἄνδρα συστάς 15
καταβαλεῖν ἐν ὄψει τοῦ στρατηγοῦ. Διὸ ταῖς τε ἄλλαις προήγετο τιμαῖς ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ποτε λόγου μετὰ δεῖπνον ἐμπεσόντος ὑπὲρ στρατηγῶν, καὶ τῶν παρόντων ἐνὸς εἴτε ἀληθῶς διαπορήσαντος εἴτε πρὸς ἡδονὴν ἐρομένου τὸν Σκηπίωνα, τίνα δὴ τοιοῦτον ἔξει μετ' ἐκεῖνον ἡγεμόνα 20
καὶ προστάτην ὁ Ῥωμαίων δῆμος, ὑπερκατακειμένου τοῦ Μαρίου τῇ χειρὶ τὸν ὤμον ἡρέμα πατάξας ὁ Σκηπίων „Τάχα δὲ τοῦτον“ εἶπεν. Οὕτως εὐφυῆς ἦν ὁ μὲν ἐκ μειρακίου φανῆναι μέγας, ὁ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τὸ τέλος νοῆσαι. 25

IV. Τὸν δ' οὖν Μάριον ὑπὸ ταύτης λέγεται μάλιστα τῆς φωνῆς, ὡς περ ὑπὸ θείας κληδόνας, ἐπαρθέντα ταῖς ἐλπίσιν ὀρμηθεῖν πρὸς τὴν πολιτείαν, καὶ τυχεῖν δημαρχίας Κεκιλίου Μετέλλου σπουδάσαντος, οὗ τὸν οἶκον ἐξ ἀρχῆς καὶ πατρώθεν ἐθεράπευεν. Ἐν δὲ τῇ δημαρχίᾳ νό- 30
μον τινα περὶ ψηφοφορίας γράφοντος αὐτοῦ δοκοῦντα τῶν δυνατῶν ἀφαιρεῖσθαι τὴν περὶ τὰς κρίσεις ἰσχύν,

ἐνιστάμενος Κόττας ὁ ὕπατος συνέπεισε τὴν βουλὴν τῷ
 μὲν νόμῳ μάχεσθαι, τὸν δὲ Μάριον καλεῖν λόγον ὑφέ-
 ζοντα. Καὶ τοῦ δόγματος τούτου γραφέντος εἰσελθὼν
 ἐκεῖνος οὐκ ἔπαθε νέου πάθος ἀπὸ μηδενὸς λαμπροῦ
 5 προεληλυθότος ἄρτι πρὸς τὴν πολιτείαν, ἀλλ' ἑαυτῷ δι-
 δούς ἤδη φρονεῖν ἡλίκων αἰ μετέπειτα πράξεις ἔδωκεν
 ἠπειλήσει τὸν Κότταν ἀπάγειν εἰς τὸ δεσμωτήριον, εἰ μὴ
 διαγράψει τὸ δόγμα. Τοῦ δὲ πρὸς Μέτελλον τραπομέ-
 νου καὶ γνώμην ἐρωτῶντος, Μέτελλος μὲν ἀναστὰς συν-
 10 ηγόρει τῷ ὑπάτῳ, Μάριος δὲ τὸν ὑπηρέτην μεταπεμφά-
 μενος ἔξωθεν ἐκέλευεν ἀπάγειν αὐτὸν τὸν Μέτελλον εἰς
 τὸ δεσμωτήριον. Ἐκείνου δὲ τοὺς ἄλλους ἐπικαλουμέ-
 νου δημάρχους ἐβοήθει μὲν οὐδεὶς, ἣ δὲ σύγκλητος εἰ-
 ξασα προήκατο τὸ δόγμα. Καὶ λαμπρὸς ἐξελάσας ὁ Μά-
 15 ριος εἰς τὸ πλῆθος ἐκύρωσε τὸν νόμον, δόξας ἄκαμptos
 μὲν εἶναι πρὸς φόβον, ἄτρεπτος δὲ ὑπ' αἰδουῶς, δεινὸς δὲ
 κατὰ τῆς βουλῆς ἀνίστασθαι χάριτι τῶν πολλῶν δημα-
 γωγῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ ταύτην μὲν ταχέως μετέστησεν
 ἑτέρῳ πολιτεύματι τὴν δόξαν. Νόμου γὰρ εἰσφερομένου
 20 περὶ σίτου διανομῆς τοῖς πολίταις ἐναντιωθεὶς ἐρρωμε-
 νέστατα καὶ κρατήσας, εἰς τὸ ἴσον ἑαυτὸν κατέστησε τῇ
 τιμῇ πρὸς ἀμφοτέρους ὡς μηδετέροις παρὰ τὸ συμφέρον
 χαριζόμενος.

V. Μετὰ δὲ τὴν δημαρχίαν ἀγορανομίαν τὴν μείζονα
 25 παρήγγειλε. Δύο γὰρ εἰσι τάξεις ἀγορανομῶν, ἣ μὲν
 ἀπὸ τῶν δίφρων τῶν ἀγκυλοπόδων, ἐφ' ὧν καθεζόμενοι
 χρηματίζουσιν, ἔχουσα τοῦνομα τῆς ἀρχῆς, τὴν δ' ὑπο-
 δεεστέραν δημοτικὴν καλοῦσιν. Ὅταν δὲ τοὺς ἐντιμοτέ-
 ρους ἔλονται περὶ τῶν ἐτέρων πάλιν τὴν ψῆφον λαμβά-
 30 νουσιν. Ὡς οὖν ὁ Μάριος φανερὸς ἦν λειπόμενος ἐν
 ἐκείνῃ, ταχὺ μεταστὰς αὐθις ἤτει τὴν ἑτέραν. Δόξας δὲ
 θρασὺς εἶναι καὶ αὐθάδης ἀπέτυχε· καὶ δυσὶν ἐν ἡμέρῃ

μιᾶ περιπεσῶν ἀποτεύξεσιν, ὃ μηδεὶς ἔπαθεν ἄλλος, οὐδὲ
 μικρὸν ὑφήκατο τοῦ φρονήματος, ὕστερον δὲ οὐ πολλῶ
 στρατηγίαν μετελθὼν ὀλίγον ἐδέησεν ἐκπεσεῖν, ἔσχατος
 δὲ πάντων ἀναγορευθεὶς δίκην ἔσχε δεκασμοῦ. Μάλιστα
 δὲ ὑποψίαν παρέσχε Κασσίου Σαβάκωνος οἰκέτης ὀφθεῖς 5
 ἐντὸς τῶν δρυφάκτων ἀναμειγμένος τοῖς φέρουσι τὰς
 ψήφους· ὁ γὰρ Σαβάκων ἦν ἑταῖρος ἐν τοῖς μάλιστα
 Μαρίου. Κληθεὶς οὖν οὗτος ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἔφη διὰ
 τὸ καῦμα διψήσας ὕδωρ ψυχρὸν αἰτῆσαι καὶ τὸν οἰκέτην
 ἔχοντα ποτήριον εἰσελθεῖν πρὸς αὐτόν, εἰτ' εὐθύς οἴχε- 10
 σθαι πiónτος. Οὗτος μὲν οὖν ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα τιμη-
 τῶν ἐξέπεσε τῆς βουλήs, ἐπιτήδειος εἶναι παθεῖν τοῦτο
 δόξας ἢ διὰ τὴν ψευδομαρτυρίαν ἢ διὰ τὴν ἀκρασίαν·
 ἐπὶ δὲ τὸν Μάριον καὶ Γάιος Ἐρέννιος μάρτυς εἰσαχθεὶς
 οὐκ ἔφη πάτριον εἶναι καταμαρτυρεῖν πελατῶν, ἀλλὰ τὸν 15
 νόμον ἀφιέναι ταύτης τῆς ἀνάγκης τοὺς πάτρωνας· οὗ-
 τως γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς προστάτας καλοῦσι· τοῦ δ'
 Ἐρεννίων οἴκου τοὺς Μάριον γονεῖς καὶ Μάριον αὐτὸν
 ἐξ ἀρχῆs γεγενῆσθαι πελάτας. Ἀποδεξαμένων δὲ τὴν ἀπόρ-
 ρησιν τῆς μαρτυρίας τῶν δικαστῶν αὐτὸς ἀντεῖπεν ὃ 20
 Μάριος πρὸς τὸν Ἐρέννιον ὡς, ὅτε πρῶτον ἄρχων ἀνη-
 γορευθῆ, τὸν πελάτην ἐκβεβηκῶς· ὅπερ ἦν οὐ παντά-
 πασιν ἀληθές. Ἀρχὴ γὰρ οὐ πᾶσα τοῦ νέμειν προστάτην
 ἀπαλλάσσει τοὺς τυχόντας αὐτοὺς καὶ γένος, ἀλλ' ἢ τὸν
 ἀγκυλόποδα δίφρον ὁ νόμος δίδωσιν. Οὐ μὲν ἀλλὰ ταῖς 25
 πρώταις ἡμέραις ἐν τῇ δίκῃ κακῶς πράττων ὁ Μάριος καὶ
 χαλεποῖς χρώμενος τοῖς δικασταῖς τῇ τελευταίᾳ παραλό-
 γως ἀπέφυγεν ἴσων τῶν ψήφων γενομένων.

VI. Ἐν μὲν οὖν τῇ στρατηγίᾳ μετρίως ἐπαινούμενον
 ἑαυτὸν παρέσχε. Μετὰ δὲ τὴν στρατηγίαν κλήρω λαβὼν 30
 τὴν ἐκτὸς Ἰβηρίαν λέγεται καθάραι λησθηρίων τὴν ἐπαρ-
 χίαν ἀνήμερον οὕσαν ἔτι τοῖς ἐθισμοῖς καὶ θηριώδη καὶ

τὸ ληστεύειν οὐπω τότε τῶν Ἰβήρων οὐχὶ κάλλιστον ἤγουμένων. Ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ γενόμενος οὐκ εἶχεν οὔτε πλοῦτον οὔτε λόγον, οἷς ἤγον οἱ τότε μάλιστα τιμώμενοι τὸν δῆμον. Αὐτὴν δὲ τὴν ἀνάτασιν τοῦ φρονήματος καὶ
 5 τὸ περὶ τοὺς πόρους ἐνδελεχῆς αὐτοῦ καὶ τὸ δημοτικὸν τῆς διαίτης ἐν τινι σπουδῇ τιθεμένων τῶν πολιτῶν ηὔξανετο τῇ τιμῇ πρὸς δύναμιν, ὥστε καὶ γάμον γῆμαι λαμπρὸν οἰκίας ἐπιφανοῦς τῆς Καισάρων Ἰουλίαν, ἧς ἦν ἀδελφιδοῦς Καίσαρ ὁ χρόνοις ὕστερον Ῥωμαίων μέγι-
 10 στος γενόμενος καὶ τι κατ' οἰκειότητα ζηλώσας Μάριον, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Τῷ δὲ Μαρίῳ καὶ σωφροσύνην μαρτυροῦσι καὶ καρτερίαν, ἧς δεῖγμα καὶ τὸ περὶ τὴν χειρουργίαν ἐστίν. Ἰξίῶν γὰρ, ὡς εἶοικε, μεγάλων ἀνάπλευς ἄμφω τὰ σκέλη γεγωνῶς καὶ τὴν ἀμορ-
 15 φίαν δυσχεραίνων ἔγνω παρασχεῖν ἑαυτὸν τῷ ἰατρῷ· καὶ παρέσχεν ἄδετος θάτερον σκέλος, οὐδὲν κινήθεις οὐδὲ στεναξίας, ἀλλὰ καθεστῶτι τῷ προσώπῳ καὶ μετὰ σιωπῆς ὑπερβολάς τινας ἀλγηδόνων ἐν ταῖς τομαῖς ἀνασχόμενος. Τοῦ δ' ἰατροῦ μετιόντος ἐπὶ θάτερον οὐκέτι παρέσχε
 20 φήσας ὄραν τὸ ἐπανόρθωμα τῆς ἀλγηδόνος οὐκ ἄξιον.

VII. Ἐπεὶ δὲ Κεκίλιος Μέτελλος ἀποδειχθεὶς ἐπὶ τὸν 409
 κατὰ Ἰουγούρθα πόλεμον ὑπάτος στρατηγὸς εἰς Λιβύην ἐπηγάγετο πρεσβευτὴν Μάριον, ἐνταῦθα πράξεων μεγάλων καὶ λαμπρῶν ἀγώνων ἐπιλαβόμενος τὸ μὲν αὔξειν
 25 τὸν Μέτελλον, ὥσπερ οἱ λοιποὶ, καὶ πολιτεύεσθαι πρὸς ἐκείνον εἶπασε χαίρειν· ἀξιῶν δὲ οὐχ ὑπὸ Μετέλλου κεκλῆσθαι πρεσβευτῆς, ὑπὸ δὲ τῆς τύχης εἰς εὐφυνέστατον καιρὸν ὁμοῦ καὶ μέγιστον εἰσάγεσθαι πράξεων θέατρον ἐπεδείκνυτο πᾶσαν ἀνδραγαθίαν. Καὶ πολλὰ τοῦ πολέ-
 30 μου δυσχερῆ φέροντος οὔτε τῶν μεγάλων τινὰ πόνων υποτρέσας οὔτε τῶν μικρῶν ἀπαξιῶσας, ἀλλὰ τοὺς μὲν ὁμοτίμους εὐβουλίᾳ καὶ προνοίᾳ τοῦ συμφέροντος

ὑπερβαλλόμενος, πρὸς δὲ τοὺς στρατιώτας ὑπὲρ εὐτε-
 λείας καὶ καρτερίας διαμιλλώμενος εὐνοίαν ἔσχε πολλὴν
 παρ' αὐτοῖς. Ὅλωσ μὲν γὰρ ἔοικε τοῦ κάμνειν ἐκάστω
 παραμυθία τὸ συγκάμνον ἐκουσίως εἶναι· δοκεῖ γὰρ
 ἀφαιρεῖν τὴν ἀνάγκην· ἥδιστον δὲ Ῥωμαίῳ θῆαμα στρα- 5
 τιώτη στρατηγὸς ἐσθίων ἐν ὄψει κοινὸν ἄρτον ἢ κατακέι-
 μενος ἐπὶ στιβάδος εὐτελοῦς ἢ περὶ ταφρείαν τινὰ καὶ
 χαράκωσιν ἔργου συνεφαπτόμενος. Οὐ γὰρ οὕτως τοὺς
 τιμῆς καὶ χρημάτων μεταδιδόντας, ὡς τοὺς πόνου
 καὶ κινδύνου μεταλαμβάνοντας ἠγεμόνας θαυμάζουσιν, 10
 ἀλλὰ μᾶλλον ἀγαπῶσι τῶν φαθυμῶν ἐπιτρεπόντων τοὺς
 συμπονεῖν ἐθέλοντας. Ταῦτα πάντα ποιῶν ὁ Μάριος
 καὶ διὰ τούτων τοὺς στρατιώτας δημαγωγῶν ταχὺ μὲν
 ἐνέπλησε τὴν Λιβύην, ταχὺ δὲ τὴν Ῥώμην ὀνόματος καὶ
 δόξης, τῶν ἀπὸ στρατοπέδου τοῖς οἴκοι γραφόντων, ὡς 15
 οὐκ ἔστι πέρασ οὐδὲ ἀπαλλαγὴ τοῦ πρὸς τὸν βάρβαρον
 πολέμου μὴ Γάϊον Μάριον ἐλομένοις ὕπατον.

VIII. Ἐφ' οἷς δῆλος ἦν ὁ Μέτελλος ἀχθόμενος. Μά-
 λιστα δὲ αὐτὸν ἠνίασε τὸ περὶ Τουρπίλλιον. Οὗτος γὰρ
 ὁ ἀνὴρ ἦν μὲν ἐκ πατέρων ξένος τῷ Μετέλλῳ καὶ τότε 20
 τὴν ἐπὶ τῶν τεκτόνων ἔχων ἀρχὴν συνεστράτευε· φρου-
 ρῶν δὲ Βάγαν, πόλιν μεγάλην, καὶ τῷ μηδὲν ἀδικεῖν τοὺς
 ἐνοικοῦντας, ἀλλὰ πράως καὶ φιλανθρωπῶς αὐτοῖς προσ-
 φέρεσθαι πιστεύων, ἔλαθεν ὑποχείριος τοῖς πολεμίοις
 γενόμενος. Παρεδέξαντο γὰρ τὸν Ἰουγούρθαν, τὸν δὲ 25
 Τουρπίλλιον οὐδὲν ἠδίκησαν, ἀλλὰ σῶον ἐξαιτησάμενοι
 διῆκαν. Ἔσχεν οὖν αἰτίαν προδοσίας· καὶ παρῶν ὁ Μά-
 ριος τῇ κρίσει σύμβουλος αὐτὸς τέ οἱ πικρὸς ἦν καὶ τῶν
 ἄλλων παρῶξυνε τοὺς πλείστους, ὥστε ἄκοντα τὸν Μέ-
 τελλον ἐκβιασθῆναι καὶ καταψηφίσασθαι θάνατον τοῦ 30
 ἀνθρώπου. Μετ' ὀλίγον δὲ τῆς αἰτίας ψευδοῦς φανείσης
 οἱ μὲν ἄλλοι συνήχθηοντο τῷ Μετέλλῳ βαρέως φέροντι.

Μάριος δὲ χαίρων καὶ ποιούμενος ἴδιον τὸ ἔργον οὐκ ἤσχύνετο λέγειν περιών, ὡς αὐτὸς εἶη προστετριμμένος ἀλάστορα τῷ Μετέλλῳ ξενοκτόνον. Ἐκ τούτου φανερώς ἀπηχθάνοντο· καὶ λέγεται ποτε τοῦ Μαρίου παρόντος
 5 οἶον ἐφρυβρίζων ὁ Μετέλλος εἰπεῖν „Σὺ δὴ καταλιπὼν ἡμᾶς, ὦ γενναῖε, πλεῖν ἐπ’ οἴκου διανοῆ καὶ παραγγέλλειν ὑπατεῖαν; οὐ γὰρ ἀγαπήσεις, ἂν τῷμῳ παιδί τούτῳ συνυπατεύσης;“ Ἦν δὲ ὁ παῖς τότε τοῦ Μετέλλου παντάπασι μειράκιον. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦ Μαρίου σπουδάζον-
 10 τος ἀφειθῆναι πολλὰς ἀναβολὰς ποιησάμενος, ἐτι δώδεκα λειπομένων ἡμερῶν, ἐπὶ τὴν τῶν ὑπάτων ἀνάδειξιν ἀφῆκεν αὐτόν. Ὁ δὲ πολλὴν ἀπὸ στρατοπέδου τὴν ἐπὶ θάλασσαν εἰς Ἰτύκην ὁδὸν ἡμέραις δυοὶ καὶ μιᾷ νυκτι συνελὼν ἔθυε πρὸ τοῦ πλοῦ. Καὶ λέγεται τὸν μάντιν εἰπεῖν,
 15 ὡς ἀπίστους τινὰς τὸ μέγεθος καὶ κρείττονας ἐλπίδος ἀπάσης εὐπραξίας προφαίνοι τῷ Μαρῖῳ τὸ δαιμόνιον. Ὁ δὲ τούτοις ἐπαρθεὶς ἀνήχθη. Καὶ τὸ πέλαγος τεταρ-
 410 τατος οὐρίῳ πνεύματι περάσας αὐτίκα τε τῷ δῆμῳ κοθεινὸς ᾤφθη, καὶ προαχθεὶς ὑπὸ τινος τῶν δημάρχων εἰς
 20 τὸ πλῆθος ἐπὶ πολλαῖς κατὰ τοῦ Μετέλλου διαβολαῖς ἤτειτο τὴν ἀρχὴν, ὑπισχνούμενος ἢ κτενεῖν ἢ ζῶντα λήψεσθαι τὸν Ἰουγούρθαν.

ΙΧ. Ἀναγορευθεὶς δὲ λαμπρῶς εὐθύς ἐστρατολόγη, παρὰ τὸν νόμον καὶ τὴν συνήθειαν πολὺν τὸν ἄπορον καὶ
 25 δοῦλον καταγραφῶν, τῶν πρόσθεν ἡγεμόνων οὐ προσδεχομένων τοὺς τοιούτους, ἀλλ’, ὥσπερ ἄλλο τι τῶν καλῶν, τὰ ὄπλα μετὰ τιμῆς τοῖς ἀξίοις νεμόντων, ἐνέχυρον τὴν οὐσίαν ἐκάστου τιθέναι δοκοῦντος. Οὐ μὴν ταυτὰ
 γε μάλιστα διέβαλε τὸν Μάριον, ἀλλ’ οἱ λόγοι θρασεῖς
 30 ὄντες ὑπεροψία καὶ ὕβρει τοὺς πρῶτους ἐλύπουν, σκῦλὸν τε βοῶντος αὐτοῦ τὴν ὑπατεῖαν φέρεσθαι τῆς τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων μαλακίας· καὶ τραύμασιν οἰκείους

πρὸς τὸν δῆμον, οὐ μνήμασι νεκρῶν οὐδὲ ἀλλοτρίαις εἰκόσι νεανιεύεσθαι. Πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἀτυχήσαντας ἐν Λιβύῃ στρατηγούς, τοῦτο μὲν Βησιτιαν, τοῦτο δὲ Ἀλβίνον, ἀνθρώπους οἰκῶν μὲν ἐπιφανῶν, αὐτοὺς δὲ τύχη σφαλέντας, ἀπολέμους καὶ δι' ἀπειρίαν πταίσαντας ὄνομάζων, ἐπνυθάνετο τῶν παρόντων, εἰ μὴ καὶ τοὺς ἐκείνων οἴονται προγόνους αὐτῶ μᾶλλον ἢ εὐχασθαι παραπλησίους ἐκγόνους ἀπολιπεῖν, ἅτε δὴ μηδὲ αὐτοὺς δι' εὐγένειαν, ἀλλ' ὑπ' ἀρετῆς καὶ καλῶν ἔργων ἐνδόξους γενομένους. Ταῦτα δὲ οὐ κενῶς οὐδὲ ἀλαξονικῶς ἔλεγεν 10 οὐδὲ μάτην ἀπεχθάνεσθαι τοῖς δυνατοῖς βουλόμενος, ἀλλ' ὁ δῆμος αὐτόν, ἠδόμενός τε τῇ βουλῇ προπηλακιζομένη καὶ λόγου κόμπῳ μετρῶν αἰεὶ φρονήματος μέγεθος, ἐξεκούφιζε καὶ συνεξώρμα μὴ φεῖδεσθαι τῶν ἀξιολόγων χαριζόμενον τοῖς πολλοῖς. 15

Χ. Ὡς δὲ διέπλευσεν εἰς Λιβύην, Μέτελλος μὲν ἦττων τοῦ φθόνου γενόμενος καὶ περιπαθῶν, ὅτι κατειργασμένου τὸν πόλεμον αὐτοῦ καὶ μηδὲν ὑπόλοιπον ἢ τὸ σῶμα τοῦ Ἰουγούρθα λαβεῖν ἔχοντος ἦκει Μάριος ἐπὶ τὸν στέφανον καὶ τὸν θρίαμβον ἐκ τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἀχαριστίας 20 ἠύξημένος, οὐχ ὑπέμεινεν εἰς τὸ αὐτὸ συνελθεῖν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ὑπεξεχώρησε, Ρουτίλιος δὲ τὸ στράτευμα τῷ Μαρῖῳ παρέδωκε, πρεσβευτῆς γεγονῶς τοῦ Μετέλλου. Καὶ περιηλθέ τις νέμεσις ἐν τῷ τέλει τῶν πράξεων Μάριον· ἀφηγῆθη γὰρ ὑπὸ Σύλλα τὴν τοῦ κατορθώματος 25 δόξαν, ὡς ὑπ' ἐκείνου Μέτελλος· ὃν τρόπον δέ, ἀφηγήσομαι βραχέως, ἐπεὶ τὰ καθ' ἕκαστον μᾶλλον ἐν τοῖς περὶ Σύλλα γέγραπται. Βόκχος ὁ τῶν ἄνω βαρβάρων βασιλεὺς ἦν πενθερὸς Ἰουγούρθα καὶ πολεμοῦντι μὲν οὐ πάνυ τι συλλαμβάνειν ἐδόκει, προβαλλόμενος αὐτοῦ τὴν ἀπί- 30 στίαν καὶ τὴν αὐξησιν δεδοικώς· ἐπεὶ δὲ φεύγων καὶ πλανώμενος ἐκεῖνον ὑπ' ἀνάγκης ἔθετο τῶν ἐλπίδων τε-

λευτατον και κατῆρε πρὸς αὐτόν, αἰσχύνῃ μᾶλλον ὡς ἐκέ-
 την ἢ δι' εὐνοίαν ὑποδεξάμενος διὰ χειρὸς εἶχε, φανε-
 ρῶς μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ παραιτούμενος Μάριον και γράφων,
 ὡς οὐκ ἂν ἐκδώῃ και παρρησιαζόμενος, κρύφα δὲ βου-
 5 λεύων προδοσίαν ἐπ' αὐτῷ και μεταπεμπόμενος Λεύκιον
 Σύλλαν, ταμίαν μὲν ὄντα Μαρίου, χρήσιμον δὲ τῷ Βόρχῳ
 γεγεννημένον ἐπὶ στρατείας. Ὡς δὲ πιστεύσας ἀνέβη πρὸς
 αὐτόν ὁ Σύλλας, ἔσχε μὲν τις τροπὴ γνώμης και μετὰ-
 νοία τὸν βάρβαρον, ἡμέρας τε συχνὰς διηνέχθη τῷ λο-
 10 γισμῷ βουλευόμενος ἢ παραδοῦναι τὸν Ἰουγούρθαν ἢ
 μηδὲ τὸν Σύλλαν ἀφείναι· τέλος δὲ τὴν προτέραν κυρώ-
 σας προδοσίαν ἐνεχείρισε τῷ Σύλλᾳ ζῶντα τὸν Ἰουγούρ-
 θαν. Καὶ τοῦτο πρῶτον ὑπῆρξεν αὐτοῖς σπέρμα τῆς ἀνη-
 κέστου και χαλεπῆς ἐκείνης στάσεως, ἢ μικρὸν ἐδέησεν
 15 ἀνατρέψαι τὴν Ῥώμην. Πολλοὶ γὰρ ἐβούλοντο τοῦ Σύλλα
 τὸ ἔργον εἶναι τῷ Μαρίῳ φθοροῦντες, αὐτὸς τε Σύλλας
 σφραγίδα ποιησάμενος ἐφόρει γλυφὴν ἔχουσαν ἐγχειρι-
 ζόμενον ὑπὸ τοῦ Βόρχου τὸν Ἰουγούρθαν ἑαυτῷ. Καὶ
 ταύτῃ χρωόμενος αἰεὶ διετέλει φιλότιμον ἄνδρα και πρὸς
 20 κοινωμίαν δόξης ἀγνώμονα και δύσεριν ἐρεθίζων τὸν
 Μάριον, ἐναγόντων μάλιστα τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐκείνου
 και τὰ μὲν πρῶτα τοῦ πολέμου και μέγιστα τῷ Μετέλλῳ.
 τὰ δ' ἔσχατα και τὸ πέρας αὐτοῦ Σύλλα προστιθέντων.
 ὡς παύσαιτο θαυμάζων και προσέχων ἐκείνῳ μάλιστα
 25 πάντων ὁ δῆμος.

XI. Ταχὺ μέντοι τὸν φθόνον τοῦτον και τὰ μίση και
 τὰς διαβολὰς ἀπεσκέδασε τοῦ Μαρίου και μετέστησεν ὁ
 κατασχὼν τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τῆς ἐσπέρας κίνδυνος, ἅμα
 τῷ πρῶτον ἐν χρεῖα μεγάλου στρατηγοῦ γενέσθαι και
 30 περισκέψασθαι τὴν πόλιν, ᾧ χρωμένη κυβερνήτῃ δια-
 φεύξεται κλύδωνα πολέμου τοσοῦτον, οὐδενὸς ἀνασχο-
 μενου τῶν ἀπὸ γένους μεγάλων ἢ πλουσίων οἰκων ἐπὶ

τὰς ὑπατικὰς κατιόντων ἀρχαιρεσίας, ἀλλ' ἀπόντα τὸν
 Μάριον ἀναγορευσάντων. Ἄρτι γὰρ ἀπηγγελημένης αὐ-
 τοῖς τῆς Ἰουγούρθα συλλήψεως αἱ περὶ Τευτόνων καὶ
 Κίμβρων φῆμαι προσέπιπτον, ἀπιστίαν μὲν ἐν ἀρχῇ πα-
 ρασχοῦσαι πλήθους τε καὶ ῥώμης τῶν ἐπερχομένων 5
 στρατῶν, ὕστερον δὲ τῆς ἀληθείας ὑποδεέστεραι φανεῖ-
 σαι. Μυριάδες μὲν γὰρ αἱ μάχιμοι τριάκοντα σὺν ὄπλοις
 ἐχώρουν, ὄχλοι δὲ παίδων καὶ γυναικῶν ἐλέγοντο πολλῶ
 πλείους συμπεριάγεσθαι, γῆς χεῖροντες, ἢ θρέψει το-
 σοῦτον πλῆθος, καὶ πόλεων, ἐν αἷσι ἰδρυνθέντες βιώσονται, 10
 καθάπερ πρὸ αὐτῶν ἐπυνθάνοντο Κελτοὺς τῆς Ἰταλίας
 τὴν ἀρίστην κατασχέειν Τυρρηναίων ἀφελομένους. Αὐτοὶ
 μὲν γὰρ ἀμιξία τῇ πρὸς ἑτέρους μήκει τε χώρας, ἣν ἐπῆλ-
 θον, ἠγνοοῦντο, τίνες ὄντες ἀνθρώπων ἢ πόθεν ὀρη-
 θέντες ὥσπερ νέφος ἐμπέσοιεν Γαλατία καὶ Ἰταλία. Καὶ 15
 μάλιστα μὲν εἰκάζοντο Γερμανικὰ γένη τῶν καθηκόντων
 ἐπὶ τὸν βόρειον ὠκεανὸν εἶναι τοῖς μεγέθεσι τῶν σωμά-
 των καὶ τῇ χαροπότητι τῶν ὀμμάτων, καὶ ὅτι Κίμβρους
 ἐπονομάζουσι Γερμανοὶ τοὺς ληστὰς. Εἰσὶ δὲ οἱ τὴν
 Κελτικὴν διὰ βάθος χώρας καὶ μέγεθος ἀπὸ τῆς ἔξω θα- 20
 λάσσης καὶ τῶν ὑπαρκτίων κλιμάτων πρὸς ἥλιον ἀνί-
 σχοντα κατὰ τὴν Μαιώτιν ἐπιστρέφουσιν ἄπτεσθαι τῆς
 Ποντικῆς Σκυθίας λέγουσι, κἀκεῖθεν τὰ γένη μεμιχθαι.
 Τούτους ἐξαναστάντας οὐκ ἐκ μιᾶς ὀρμῆς οὐδὲ συν-
 εχῶς, ἀλλὰ ἕτους ὄρα καθ' ἕναστον ἐνιαυτὸν εἰς τοῦμ- 25
 προσθεν αἰὲ χωροῦντας πολέμῳ χρόνοις πολλοῖς ἐπελ-
 θεῖν τὴν ἠπειρον. Διὸ καὶ πολλὰς κατὰ μέρος ἐπικλήσεις
 ἔχόντων κοινῇ Κελτοσκύθας τὸν στρατὸν ὠνόμαζον.
 Ἄλλοι δὲ φασὶ Κιμμερίων τὸ μὲν πρῶτον ὑφ' Ἑλλήνων
 τῶν πάλαι γνωσθῆν οὐ μέγα γενέσθαι τοῦ παντὸς μό- 30
 ριον, ἀλλὰ φυγῆν ἢ στάσιν τινὰ βιασθεῖσαν ὑπὸ Σκυ-
 θῶν εἰς Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Μαιώτιδος διαπεραῖσαι Λυγδάμιος

ἡγουμένου, τὸ δὲ πλεῖστον αὐτῶν καὶ μαχιμώτατον ἐπ'
 ἐσχάτοις οἰκοῦν παρὰ τὴν ἔξω θάλασσαν γῆν μὲν νέμε-
 σθαι σύσκιον καὶ ὑλώδη καὶ δυσήλιον πάντη διὰ βάθος
 καὶ πυκνότητα δρυμῶν, οὓς μέχρι τῶν Ἑρκυνίων εἰσω
 5 διήκειν, οὐρανοῦ δὲ εἰληχένοι, καθ' ὃ δοκεῖ μέγα λαμβά-
 νων ὁ πόλος ἔξαρχα διὰ τὴν ἐγκλισιν τῶν παραλλήλων
 ὀλίγον ἀπολείπειν τοῦ κατὰ κορυφὴν ἰσταμένου σημείου
 πρὸς τὴν οἰκησιν, αἷ τε ἡμέραι βραχύτητι καὶ μήκει πρὸς
 τὰς νύκτας ἴσαι κατανέμεσθαι τὸν χρόνον· διὸ καὶ τὴν
 10 εὐπορίαν τοῦ μυθεύματος Ὀμήρῳ γενέσθαι πρὸς τὴν
 νεκυίαν. Ἐνθεν οὖν τὴν ἐφοδὸν εἶναι τῶν βαρβάρων
 τούτων ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, Κιμμερίων μὲν ἐξ ἀρχῆς, τότε
 δὲ Κίμβρων οὐκ ἀπὸ τρόπου προσαγορευομένων. Ἄλλὰ
 ταῦτα μὲν εἰκασμῶ μᾶλλον ἢ κατὰ βέβαιον ἱστορίαν λέ- 419
 15 γεται. Τὸ δὲ πλῆθος οὐκ ἔλαττον, ἀλλὰ πλεόν εἶναι τοῦ
 λεχθέντος ὑπὸ πολλῶν ἱστόρηται. Θυμὸν δὲ καὶ τόλμα
 ἀνυπόστατοι καὶ χειρῶν ἔργα παρὰ τὰς μάχας ὀξύτητι
 καὶ βία πυρὸς εἰσκότες ἐπήεσαν, οὐδενὸς ἀντέχοντος αὐ-
 τῶν πρὸς τὴν ἐφοδὸν, ἀλλὰ πάντων μὲν, ὅσους ἐπῆλθον,
 20 ἐν λόγῳ λείας ἀγομένων καὶ φερομένων, πολλῶν δὲ καὶ
 μεγάλων Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων καὶ στρατηγῶν, ὅσοι
 προεκάθητο τῆς ἐκτὸς Ἄλπεων Γαλατίας, ἀνηρπασμέ-
 νων ἀκλεῶς· οἱ καὶ μάλιστα τὴν φορὰν αὐτῶν κακῶς
 ἀγωνισάμενοι κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπεσπάσαντο. Νικήσαν-
 25 τες γὰρ οἷς ἐνέτυχον καὶ χρημάτων πολλῶν κρατήσαντες
 ἔγνωσαν μηδαμοῦ γῆς ἑαυτοὺς ἰδρύνειν, πρὶν ἀνατρέψωσι
 τὴν Ῥώμην καὶ διαπορθήσωσι τὴν Ἰταλίαν.

XII. Ταῦτα Ῥωμαῖοι πυνθανόμενοι πολλαχόθεν ἐκά-
 λουν Μάριον ἐπὶ τὴν στρατηγίαν. Καὶ τὸ δεύτερον ὕκα-
 30 τος ἀπεδείχθη, τοῦ μὲν νόμου κωλύοντος ἀπόντα καὶ μὴ
 διαλιπόντα χρόνον ὠρισμένον αὐτίς αἰρεῖσθαι, τοῦ δὲ
 δήμου τοὺς ἀντιλέγοντας ἐκβαλόντος. Ἦγοῦντο γὰρ οὔτε

νῦν πρῶτον εἴξειν τῷ συμφέροντι τὸν νόμον, οὔτε ἀλο-
 γωτέραν εἶναι τὴν παρούσαν αἰτίαν ἐκείνης, δι' ἣν τὸν
 Σκηπίωνα παρὰ τοὺς νόμους ὑπάτον ἀπέδειξαν, οὐ φο-
 βούμενοι τὴν ἑαυτῶν ἀποβαλεῖν, ἀλλὰ τὴν Καρχηδονίων
 ἐπιθυμοῦντες ἀνελεῖν. Ταῦτα ἔδοξε· καὶ Μάριος ἐκ 5
 Λιβύης μετὰ τοῦ στρατεύματος διακομισθεὶς αὐταῖς Κα-
 λάνδαις Ἰανουαρίαις, ἣν ἔτους ἀρχὴν ἄγουσι Ῥωμαῖοι,
 τὴν τε ὑπατείαν ἀνέλαβε καὶ τὸν θριάμβον εἰσήλασεν,
 ἄπιστον ἐπιδειξάμενος θεῖαμα Ῥωμαίοις Ἰουγούρθαν
 αἰχμάλωτον, οὐ ζῶντος οὐδ' ἂν εἰς ἥλπισε πολεμίων κρα- 10
 τῆσαι· οὔτω τις ἦν ποικίλος ἀνὴρ τύχαις ὀμιλῆσαι καὶ
 πανουργία πολλῇ μεμιγμένον ἔχων τὸ θυμοειδές. Ἄλλ'
 ἐξέστη γε πομπευθεὶς, ὡς λέγουσι, τότε τοῦ φρονεῖν·
 καὶ μετὰ τὸν θριάμβον εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐμπεσῶν, ὡς
 οἱ μὲν αὐτοῦ βία περιέρρηξαν τὸν χιτωνίσκον, οἱ δὲ σπεύ- 15
 δοντες ἀφελέσθαι βία τὸ χρυσοῦν ἐλλόβιον ἅμα τὸν λο-
 βὸν συναπέρρηξαν, ὥσθεις δὲ γυμνὸς εἰς τὸ βάραθρον
 κατεβλήθη, μεστὸς ὦν ταραχῆς καὶ διασεσηρῶς „Ἡρά-
 κλεις“ εἶπεν „ὡς ψυχρὸν ὑμῶν τὸ βαλανεῖον.“ Ἄλλὰ
 τοῦτον μὲν ἕξ ἡμέραις ζυγομαχήσαντα τῷ λιμῷ καὶ μέχρι 20
 τῆς ἐσχάτης ὥρας ἐκκρεμασθέντα τῆς τοῦ ζῆν ἐπιθυμίας
 εἶχεν ἀξία δίκη τῶν ἀσεβημάτων. Ἐν δὲ τῷ θριάμβῳ κο-
 μισθῆναι λέγουσι χρυσοῦ μὲν ἑπτὰ καὶ τρισχιλίας λίτρας,
 ἀργύρου δὲ ἀσήμου πεντακισχιλίας ἑπτακοσίας ἑβδομή-
 κοντα πέντε, νομίσματος δὲ δραχμὰς ἑπτακισχιλίας ἐπὶ 25
 μυριάσιν ὀκτῶ καὶ εἰκοσι. Μετὰ δὲ τὴν πομπὴν ὁ Μά-
 ριος σύγκλητον ἤθροισεν ἐν Καπετωλίῳ· καὶ παρῆλθε
 μὲν εἴτε λαθῶν αὐτὸν εἴτε τῇ τύχῃ χρώμενος ἀγροικότε-
 ρον ἐν τῇ θριαμβικῇ κατασκευῇ, ταχὺ δὲ τὴν βουλήν
 ἀχθεσθεῖσαν αἰσθόμενος ἐξανέστη καὶ μεταλαβὼν τὴν 30
 περιπόρφυρον αὐθις ἤλθεν.

XIII. Ἐν δὲ τῇ στρατείᾳ τὴν δύναμιν διεπώνει καθ'

ὁδὸν ἐξασκῶν δρόμοις τε παντοδαποῖς καὶ μακραῖς ὁδοπορταῖς, ἑαυτῷ δὲ ἀχθοφορεῖν ἀναγκάζων καὶ αὐτοφγεῖν τὰ πρὸς τὴν δίαιταν, ὥστε καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς φιλοπόνους καὶ σιωπῆ μετ' εὐκολίας τὰ προστασσόμενα
 6 ποιοῦντας ἡμίονους Μαριανούς καλεῖσθαι. Καίτοι τινὲς αἰτίαν ἑτέραν τοῦ λόγου τούτου νομίζουσι. Σκηπίωνος γάρ, ὅτε Νομαντίαν ἐπολιόρκει, βουληθέντος ἐπιδεῖν μὴ μόνον τὰ ὄπλα μηδὲ τοὺς ἵππους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὄρεῖς καὶ τὰς ἀμάξας, ὅπως ἐκάστοις ἐξησκημένα καὶ παρεσκευ-
 10 ασμένα τυγχάνοι, προαγαγεῖν τὸν Μάριον ἵππον τε κάλλιστα τεθραμμένον ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἡμίονον εὐεξία καὶ πραότητα καὶ φώμη διαφέροντα πολὺ τῶν ἄλλων· ἠσθέντος οὖν τοῦ στρατηγοῦ τοῖς τοῦ Μαρίου θρέμμασι καὶ⁴¹
 15 τας ἐν ἐπαίνῳ τὸν ἐνδελεχῆ καὶ τλήμονα καὶ φιλόπονον Μαριανὸν ἡμίονον προσαγορεύειν.

XIV. Εὐτύχημα δὲ δοκεῖ τῷ Μαρῷ μέγα γενέσθαι. Τῶν γὰρ βαρβάρων ὥσπερ τινὰ παλιρροίαν τῆς ὁρμῆς λαβόντων καὶ θυέντων πρότερον ἐπὶ τὴν Ἰβηρίαν, χρόνον
 20 ἔσχε καὶ τὰ σώματα γυμνάσαι τῶν ἀνδρῶν καὶ τὰ φρονήματα πρὸς τὸ θαρρεῖν ἀναρρωῶσαι, τὸ δὲ μέγιστον, αὐτὸς οἶος ἦν κατανοηθῆναι. Τὸ γὰρ ἐν ἀρχῇ σκυθρωπὸν αὐτοῦ καὶ περὶ τὰς τιμωρίας δυσμείλικτον ἐθισθεῖσι μηδὲν ἁμαρτάνειν μηδὲ ἀπειθεῖν ἅμα τῷ δικαίῳ σωτήριον ἐφα-
 25 νετο, τὴν τε τοῦ θυμοῦ σφοδρότητα καὶ τὸ τραχὺ τῆς φωνῆς καὶ ἀγριωπὸν τοῦ προσώπου συντρεφόμενον κατὰ μικρὸν οὐχ αὐτοῖς ἐνόμιζον εἶναι φοβερόν, ἀλλὰ τοῖς πολεμίοις. Μάλιστα δὲ ἡ περὶ τὰς κρίσεις ὀρθότης αὐτοῦ τοῖς στρατιώταις ἤρεσκεν· ἧς καὶ τοιούνδε τι δειγμα
 30 λέγεται. Γάτος Λούσιος ἀδελφιδοῦς αὐτοῦ τεταγμένος ἐφ' ἡγεμονίας ἐστρατεύετο, τᾶλλα μὲν ἀνὴρ οὐ δοκῶν εἶναι πονηρός, ἧττων δὲ μειρακίων καλῶν. Οὗτος ἦρα

νεανίσκου τῶν ὑφ' αὐτῷ στρατευομένων, ὄνομα Τρεβωνίου, καὶ πολλάκις πειρῶν οὐκ ἐτύγγανε· τέλος δὲ νύκτωρ ὑπηρέτην ἀποστείλας μετεπέμπετο τὸν Τρεβώνιον· ὁ δὲ νεανίας ἦκε μὲν, ἀντειπεῖν γὰρ οὐκ ἐξῆν καλούμενον, εἰσαχθεὶς δὲ ὑπὸ τὴν σκηνὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιχειροῦντα βιάζεσθαι σπασάμενος τὸ ξίφος ἀπέκτεινε. Ταῦτα ἐπράχθη τοῦ Μαρίου μὴ παρόντος· ἐπανελθὼν δὲ προὔθηκε τῷ Τρεβωνίῳ κρίσιν. Ἐπεὶ δὲ πολλῶν κατηγορούντων, οὐδενὸς δὲ συνηγοροῦντος, αὐτὸς εὐθαρσῶς καταστὰς διηγήσατο τὸ πρᾶγμα καὶ μάρτυρας ἔσχεν, 10 ὅτι πειρῶντι πολλάκις ἀντεῖπε τῷ Λουσίῳ καὶ μεγάλων διδομένων ἐπ' οὐδενὶ προήκατο τὸ σῶμα, θαυμάσας ὁ Μάριος καὶ ἤσθεις ἐκέλευσε τὸν πάτριον ἐπὶ ταῖς ἀριστεταῖς στέφανον κομισθῆναι, καὶ λαβὼν αὐτὸς ἐστεφάνωσε τὸν Τρεβώνιον ὡς κάλλιστον ἔργον ἐν καιρῷ πα- 15 ραδειγμάτων δεομένῳ καλῶν ἀποδεδειγμένον. Τοῦτο εἰς τὴν Ῥώμην ἀπαγγελθὲν οὐχ ἦκιστα τῷ Μαρίῳ συνέπραξε τὴν τρίτην ὑπατείαν· ἅμα δὲ καὶ τῶν βαρβάρων ἔτους ὄρα προσδοκίμων ὄντων ἐβούλοντο μετὰ μηδενὸς ἄλλου στρατηγοῦ κινδυνεῦσαι πρὸς αὐτούς. Οὐ μὴν 20 ἦκον ὡς προσεδοκῶντο ταχέως, ἀλλὰ πάλιν διῆλθε τῷ Μαρίῳ ὁ τῆς ὑπατείας χρόνος. Ἐνισταμένων δὲ τῶν ἀρχαιρεσιῶν καὶ τοῦ συνάρχοντος αὐτοῦ τελευτήσαντος, ἀπολιπὼν ἐπὶ τῶν δυνάμεων Μάνιον Ἀκύλλιον αὐτὸς ἦκεν εἰς Ῥώμην. Μετιόντων δὲ πολλῶν καὶ ἀγαθῶν τὴν 25 ὑπατείαν, Λούκιος Σατορνίνος ὁ μάλιστα τῶν δημάρχων ἄγων τὸ πλῆθος, ὑπὸ τοῦ Μαρίου τεθεραπευμένος ἐδημηγόρει κελεύων ἐκεῖνον ὑπατον αἰρεῖσθαι. Θρυπτομένου δὲ τοῦ Μαρίου καὶ παραιτεῖσθαι τὴν ἀρχὴν φάσκουτος, ὡς δὴ μὴ δεομένου, προδότην αὐτὸν ὁ Σατορνίνος 30 ἀπεκάλει τῆς πατρὶδος ἐν κινδύνῳ τοσοῦτῳ φεύγοντα τὸ στρατηγεῖν. Καὶ φανερὸς μὲν ἦν ἀπιθάνως συνυπο-

κρινόμενος τὸ προσποίημα τῷ Μαρῖῳ, τὸν δὲ καιρὸν ὀρῶντες οἱ πολλοὶ τῆς ἐκείνου δεινότητος ἅμα καὶ τύχης θεόμενον ἐψηφίσαντο τὴν τετάρτην ὑπατείαν, καὶ συναρχοντα Κάτλον αὐτῷ Λουτάτιον κατέστησαν, ἄνδρα 5 καὶ τιμώμενον ὑπὸ τῶν ἀρίστων καὶ τοῖς πολλοῖς οὐκ ἐπαχθῆ.

XV. Πυνθανόμενος δὲ τοὺς πολεμίους ὁ Μάριος ἐγγὺς εἶναι διὰ ταχέων ὑπερέβαλε τὰς Ἄλπεις· καὶ τειχίσας στρατόπεδον παρὰ τῷ Ῥοδανῷ ποταμῷ συνῆγεν εἰς 10 αὐτὸ χορηγίαν ἄφθονον, ὡς μηδέποτε παρὰ τὸν τοῦ συμφέροντος λογισμὸν ἐκβιασθείη δι' ἐνδειαν τῶν ἀναγκαιῶν εἰς μάχην καταστῆναι. Τὴν δὲ κομιδὴν ὧν ἐδεῖτο τῷ στρατεύματι μακρὰν καὶ πολυτελεῆ πρότερον οὐσαν πρὸς τὴν θάλασσαν αὐτὸς εἰργάσατο θάλασσαν καὶ ταχέαν. 15 Τὰ γὰρ στόματα τοῦ Ῥοδανοῦ πρὸς τὰς ἀνακοπὰς τῆς θαλάττης ἰλύν τε πολλὴν λαμβάνοντα καὶ θῖνα πηλῷ βαθεῖ συμπεπιλημένην ὑπὸ τοῦ κλύδωνος χαλεπὸν καὶ ἐπίπονον καὶ βραδύπορον τοῖς σιταγωγοῖς ἐποίει τὸν εἰσπλουν. Ὁ δὲ τρέψας ἐνταῦθα τὸν στρατὸν σχολάζοντα 20 τάφρον μεγάλην ἐνέβαλε, καὶ ταύτῃ πολὺ μέρος τοῦ ποταμοῦ μεταστήσας περιήγαγεν εἰς ἐπιτήδειον αἰγιαλόν, βαθὺ μὲν καὶ ναυσὶ μεγάλαις ἔποχον, λείον δὲ καὶ ἄκλυστον στόμα λαβοῦσαν πρὸς τὴν θάλασσαν. Αὕτη μὲν οὖν ἔτι ἀπ' ἐκείνου τὴν ἐπωνυμίαν φυλάττει. Τῶν δὲ βαρ- 25 βάρων διελόντων σφᾶς αὐτούς διχα Κίμβροι μὲν ἔλαχον διὰ Νωρικῶν ἄνωθεν ἐπὶ Κάτλον χωρεῖν καὶ τὴν πάροδον ἐκείνην βιάζεσθαι, Τεύτονες δὲ καὶ Ἀμβρωνες διὰ Λιγύων ἐπὶ Μάριον παρὰ θάλατταν. Καὶ Κίμβροις μὲν ἐγίνετο πλείων ἢ διατριβὴ καὶ μέλλησις, Τεύτονες δὲ καὶ 30 Ἀμβρωνες ἄφαντες εὐθύς καὶ διελθόντες τὴν ἐν μέσῳ χωρὰν ἐφαίνοντο πλήθει τε ἄπειροι καὶ δυσπρόσοπτοι τὰ εἶδη, φθόγγον τε καὶ θόρυβον οὐχ ἑτέροις ὅμοιοι.

Περιβαλλόμενοι δὲ τοῦ πεδίου μέγα καὶ στρατοπεδεύσαν-
τες προῦκαλοῦντο τὸν Μάριον εἰς μάχην.

XVI. Ὁ δὲ τούτων μὲν οὐκ ἐφρόντιζεν, ἐν δὲ τῷ χά-
ρακι τοὺς στρατιώτας συνεῖχε, καὶ καθήπτετο πικρῶς τῶν
θρασυννομένων, καὶ τοὺς προπίπτοντας ὑπὸ θυμοῦ καὶ 5
μάχεσθαι βουλομένους προδότης ἀπεκάλει τῆς πατρίδος.
Οὐ γὰρ ὑπὲρ θριάμβων τὴν φιλοτιμίαν εἶναι καὶ τρο-
παίων, ἀλλ' ὅπως νέφος τοσοῦτον πολέμου καὶ σκηπτὸν
ᾧσάμενοι διασώσουσι τὴν Ἰταλίαν. Ταῦτα μὲν ἰδίᾳ πρὸς
τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς ὁμοτίμους ἔλεγε, τοὺς δὲ στρα- 10
τιώτας ὑπὲρ τοῦ χάρακος ἰστάς ἀνὰ μέρος καὶ θεᾶσθαι
κελεύων εἰθιξε τὴν μορφήν ἀνέχεσθαι τῶν πολεμίων καὶ
τὴν φωνὴν ὑπομένειν ὅλως οὔσαν ἀλλόκοτον καὶ θη-
ριώδη, σκευὴν τε καὶ κίνησιν αὐτῶν καταμανθάνειν, ἅμα
τῷ χρόνῳ τὰ φαινόμενα δεινὰ ποιουμένους τῇ διανοίᾳ 15
χειροῖν διὰ τῆς ὄψεως· ἤγετο γὰρ πολλὰ μὲν ἐπιψεύ-
δεσθαι τῶν οὐ προσόντων τὴν καινότητα τοῖς φοβεροῖς,
ἐν δὲ τῇ συνηθείᾳ καὶ τὰ τῇ φύσει δεινὰ τὴν ἐκπληξιν
ἀποβάλλειν. Τῶν δὲ οὐ μόνον ἢ καθ' ἡμέραν ὄψις ἀφή-
ρει τι τοῦ θάμβους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀπειλὰς τῶν βαρ- 20
βάρων καὶ τὸν κόμπου οὐκ ἀνεκτὸν ὄντα θυμὸς αὐτοῖς
παριστάμενος ἐξεθέρμαινε καὶ διέφλεγε τὰς ψυχὰς, οὐ
μόνον ἀγόντων καὶ φερόντων τὰ πέριξ ἅπαντα τῶν πο-
λεμίων, ἀλλὰ καὶ τῷ χάρακι ποιουμένων προσβολὰς μετὰ
πολλῆς ἀσελγείας καὶ θρασύτητος, ὥστε φωνὰς καὶ δια- 25
γνακτῆσεις τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὸν Μάριον ἐκφέρε-
σθαι· „Τίνα δὴ καταγνοὺς ἀνανδρίαν ἡμῶν Μάριος εἰρ-
γει μάχης ὡσπερ γυναικας ὑπὸ κλεισὶ καὶ θυρωροῖς;
Φέρε, παθόντες ἀνδρῶν πάθος ἐλευθέρων ἐρώμεθα, πό-
τερον ἄλλους ἀναμένει μαχομένους ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας, 30
ἡμῖν δὲ λειτουργοῖς χρήσεται διὰ παντός, ὅταν δέηται
τάφρους ὀρύσσειν καὶ πηλὸν ἐκκαθαίρειν καὶ ποταμούς

τινας παρατρέπειν; ἐπὶ ταῦτα γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἤσκει τοῖς πολλοῖς πόνοις ἡμᾶς, καὶ ταῦτα τῶν ὑπατειῶν ἀποδειξάμενος ἔργα τοῖς πολίταις ἐπάνεισιν. Ἡ τὰ Κάρβωνος αὐτὸν φοβεῖ καὶ Καιπίωνος, οὓς ἐνίκησαν οἱ πολέμιοι, πολὺ 5 μὲν αὐτοὺς τῆς Μαρίου δόξης καὶ ἀρετῆς ἀποδέοντας, πολὺ δὲ χείρονα στρατὸν ἄγοντας; Ἀλλὰ καὶ παθεῖν τι δρωῶντας, ὡς ἐκεῖνοι, κάλλιον ἢ καθῆσθαι πορθουμένω τῶν συμμάχων θεατάς.“

XVII. Ταῦτ' ἀκούων ὁ Μάριος ἤδετο, καὶ κατεπράϋ-
 10 νεν αὐτοὺς ὡς οὐκ ἐκείνοις ἀπιστῶν, ἀλλ' ἐκ τινῶν λογίων τὸν τῆς νίκης ἄμα καιρὸν καὶ τόπον ἐκδεχόμενος. Καὶ γὰρ τινα Σύραν γυναῖκα, Μάρθαν ὄνομα, μαντεύε- 415 σθαι λεγομένην ἐν φορείῳ κατακειμένην σεμνῶς περιήγετο, καὶ θυσίας ἔθυσεν ἐκείνης κελευούσης. Ἦν πρότερον 15 μὲν ἀπήλασεν ἢ σύγκλητος ἐντυχεῖν ὑπὲρ τούτων βουλομένην καὶ τὰ μέλλοντα προθεσπίζουσαν, ἐπεὶ δὲ πρὸς τὰς γυναῖκας εἰσιούσα διάπειραν ἐδίδου καὶ μάλιστα τῇ Μαρίου παρακαθίζουσα παρὰ τοὺς πόδας τῶν μονομάχων ἐπιτυχῶς προηγόρευε τὸν μέλλοντα νικᾶν, ἀναπεμφθεῖσα 20 πρὸς Μάριον ὑπ' ἐκείνης ἔθανμάζετο. Καὶ τὰ πολλὰ μὲν ἐν φορείῳ παρεκομίζετο, πρὸς δὲ τὰς θυσίας κατῆει φοινικίδα διπλῆν ἐμπεπορημένη καὶ λόγχην ἀναδεδεμένην ταινίαις καὶ στεφανώμασι φέρουσα. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ δρᾶμα πολλοῖς ἀμφισβήτησιν παρεῖχεν, εἴτε πεπεισμένος 25 ὡς ἀληθῶς εἴτε πλαττόμενος καὶ συνυποκρινόμενος ἐπιδείκνυται τὴν ἄνθρωπον. Τὸ δὲ περὶ τοὺς γῦπας θαύματος ἄξιον Ἀλέξανδρος ὁ Μύνδιος ἰστόρηκε. Δύο γὰρ ἐφαίνοντο πρὸ τῶν κατορθωμάτων αἰεὶ περὶ τὰς στρατείας καὶ παρηκολούθουν γνωριζόμενοι χαλκοῖς περιδε- 30 ραίοις· ταῦτα δὲ οἱ στρατιῶται συλλαβόντες αὐτοὺς περιῆψαν, εἶτα ἀφῆκαν· ἐκ δὲ τούτου γνωρίζοντες ἤσπάζοντο τοὺς στρατιώτας, καὶ φανέντων ἐπὶ ταῖς ἐξόδοις

ἐχαιρον ὡς ἀγαθόν τι πράζοντες. Πολλῶν δὲ σημείων προφαινομένων τὰ μὲν ἄλλα χαρακτηῖρα κοινὸν εἶχεν, ἐκ δὲ Ἀμερίας καὶ Τουδέρτου, πόλεων Ἰταλικῶν, ἀπηγγέθη νυκτὸς ὠφθαι κατὰ τὸν οὐρανὸν αἰχμᾶς τε φλογοειδεῖς καὶ θυρσοὺς διαφορομένους τὸ πρῶτον, εἶτα συμπλκτοντας ἀλλήλοις καὶ σχήματα καὶ κινήματα λαμβάνοντας οἷα γίνεται μαχομένων ἀνδρῶν, τέλος δὲ τῶν μὲν ἐνδιδόντων, τῶν δ' ἐπιφερομένων, πάντας ἐπὶ δυσμᾶς ἑυῆναι. Περὶ τοῦτον δὲ πῶς τὸν χρόνον ἀφίκετο καὶ Βατάκης ἐκ Πεσσινούντος ὁ τῆς μεγάλης μητρὸς 10 ἱερεὺς, ἀπαγγέλλων ὡς ἡ θεὸς ἐκ τῶν ἀνακτόρων ἐφθέγγετο αὐτῷ, νίκην καὶ κράτος πολέμου Ῥωμαίοις ὑπάρχειν. Τῆς δὲ συγκλήτου προσεμένης καὶ τῇ θεῷ ναὸν ἐπινίκιον ἰδρῦσασθαι ψηφισαμένης, τὸν Βατάκην εἰς τὸν δῆμον προελθόντα καὶ ταῦτα βουλόμενον εἰπεῖν ἐκώλυσε 15 δημαρχῶν Ἀύλος Πομπήϊος, ἀγύρτην ἀποκαλῶν καὶ πρὸς ὕβριν ἀπελαύνων τοῦ βήματος· ὃ δὴ καὶ μάλιστα τῷ λόγῳ τοῦ ἀνθρώπου πίστιν παρέσχεν. Οὐ γὰρ ἐφθῆ τῆς ἐκκλησίας λυθείσης ὁ Ἀύλος εἰς οἶκον ἐπανελθεῖν, καὶ πυρετὸς ἐξήνθησεν αὐτῷ τοσοῦτος, ὥστε πᾶσι κατα- 20 φανῆ γενόμενον καὶ περιβόητον ἐντὸς ἐβδόμης ἡμέρας ἀποθανεῖν.

XVIII. Οἱ δὲ Τεύτονες ἐπεχείρησαν μὲν ἡσυχάζοντος τοῦ Μαρίου πολιορκεῖν τὸ στρατόπεδον, βέλεσι δὲ πολλοῖς ἐντυχόντες ἀπὸ τοῦ χάρακος φερομένοις καὶ τινὰς ἐξ 25 αὐτῶν ἀποβαλόντες ἐγνώσαν εἰς τοῦμπροσθεν χωρεῖν ὡς ὑπερβαλοῦντες ἀδεῶς τὰς Ἄλλεις· καὶ συσκευασάμενοι παρήμειβον τὸ στρατόπεδον τῶν Ῥωμαίων, τότε δὴ μάλιστα παμπληθεῖς μήκει καὶ χρόνῳ τῆς παρόδου φανέντες· ἡμέραις γὰρ ἐξ λέγονται τὸν χάρακα τοῦ Μαρίου 30 παραμείψασθαι συνεχῶς ὀδεύοντες. Ἐπορεύοντο δὲ ἐργῆς, πυνθανόμενοι τῶν Ῥωμαίων μετὰ γέλωτος, εἰ τι

πρὸς τὰς γυναῖκας ἐπιστέλλοιεν· αὐτοὶ γὰρ ἔσεσθαι τα-
 χέως παρ' αὐταῖς. Ἐπεὶ δὲ παρήλλαξαν οἱ βάρβαροι καὶ
 προήεσαν, ἄρας καὶ αὐτὸς ἐπήκολούθει σχέδην, ἐγγυὺς
 μὲν αἰεὶ καὶ παρ' αὐτοὺς ἐκείνους ἰδρυσόμενος, ὄχυραὶς δὲ
 5 χρώμενος στρατοπεδείαις καὶ χωρία καρτερὰ προβαλλό-
 μενος, ὥστε ἐν ἀσφαλεὶ νυκτερεύειν. Οὕτω δὲ προτόν-
 τες ἐγένοντο πρὸς τοῖς καλουμένοις ὕδασι Σεξιτίοις, ὅθεν
 ἔδει πορευθέντας οὐ πολλὴν ὁδὸν ἐν ταῖς Ἄλπεσιν εἶναι.
 Διὸ δὴ καὶ Μάριος ἐνταῦθα παρεσκευάζετο μάχεσθαι, καὶ
 10 κατέλαβε τῷ στρατοπέδῳ τόπον ἰσχυρὸν μὲν, ὕδωρ δὲ
 ἄφθονον οὐκ ἔχοντα, βουλόμενος, ὥς φασι, καὶ τούτῳ⁴¹¹
 παροξῦναι τοὺς στρατιώτας. Πολλῶν γέ τοι δυσχερα-
 νόντων καὶ διψήσειν λεγόντων δείξας τῇ χειρὶ ποταμὸν
 τινα φέοντα πλησίον τοῦ βαρβαρικοῦ χάρακος, ἐκείθεν
 15 αὐτοῖς ἔφησεν εἶναι ποτὸν ὄνιον αἵματος. „Τί οὖν“ ἔφα-
 σαν „οὐκ εὐθύς ἡμᾶς ἄγεις ἐπ' αὐτοὺς, ἕως ὕγρον τὸ
 αἶμα ἔχομεν;“ Κάκεινος ἠρέμα τῇ φωνῇ „Πρότερον“ εἶ-
 πεν „ὄχυρωτέον ἡμῖν τὸ στρατόπεδον.“

XIX. Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται καίπερ ἀσχάλλοντες
 20 ἐπέιθοντο· τῆς δὲ θεραπείας τὸ πλῆθος οὐτ' αὐτοὶ πο-
 τὸν οὐθ' ὑποζυγίοις ἔχοντες ἀθρόοι κατέβαινον ἐπὶ τὸν
 ποταμὸν, οἱ μὲν ἀξίνας, οἱ δὲ πελέκεις, ἐνιοὶ δὲ καὶ ξίφη
 καὶ λόγχας ἅμα τοῖς ὕδραιοις ἀναλαμβάνοντες, ὡς καὶ δια-
 μάχης ὑδρευσόμενοι. Τούτοις τὸ πρῶτον ὀλίγοι προσε-
 25 μάχοντο τῶν πολεμίων· ἐτυχον γὰρ ἀριστῶντες οἱ πολ-
 λοι μετὰ λουτρόν, οἱ δὲ ἐλούοντο. Ῥήγνυσι γὰρ αὐτόθι
 ναμάτων θερμῶν πηγὰς ὁ χῶρος· καὶ μέρος τι περὶ
 ταῦτα τοὺς βαρβάρους εὐπαθοῦντας καὶ πανηγυρίζον-
 τας ἠδονῇ καὶ θάυματι τοῦ τόπου κατέλαβον οἱ Ῥωμαῖοι.
 30 Πρὸς δὲ τὴν κραυγὴν πλειόνων συνιφερόντων τῷ τε
 Μαρῖῳ χαλεπὸν ἦν εἶτι τοὺς στρατιώτας ἐπισχεῖν περὶ
 τῶν οἰκετῶν δεδιότας, καὶ τῶν πολεμίων τὸ μαχιμώτατοι

μέρος, ὑφ' οὗ προήττηντο Ῥωμαῖοι μετὰ Μαλλίου καὶ
 Καιπίωνος πρότερον (Ἄμβρωνες ὠνομάζοντο καὶ πλήθος
 ὑπὲρ τρισμυρίους αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν), ἀναΐξαντες
 ἐπὶ τὰς πανοπλίαις ἐχώρουν. Τὰ μὲν οὖν σώματα πλη- 5
 σμονῇ βεβαρημένοι, τοῖς δὲ φρονήμασι γαῦροι καὶ δια-
 κεχυμένοι πρὸς τὸν ἄκρατον, οὐκ ἀτάκτοις οὐδὲ μανιώ-
 δεσι φερόμενοι δρόμοις οὐδὲ ἄναρθρον ἀλαλαγμὸν λέν-
 τες, ἀλλὰ κρούοντες ῥυθμῷ τὰ ὄπλα καὶ συναλλόμενοι
 πάντες ἅμα τὴν αὐτῶν ἐφθέγγοντο πολλακίς προσηγο-
 ρίαν Ἄμβρωνες, εἴτε ἀνακαλούμενοι σφᾶς αὐτούς, εἴτε 10
 τοὺς πολεμίους τῇ προδηλώσει προεκφοβοῦντες. Τῶν δὲ
 Ἰταλικῶν πρῶτοι καταβαίνοντες ἐπ' αὐτούς Λίγυες, ὡς
 ἤκουσαν βοῶντων καὶ συνῆκαν, ἀντεφώνουν καὶ αὐτοὶ
 τὴν πάτριον ἐπίκλησιν αὐτῶν εἶναι· σφᾶς γὰρ αὐτούς
 οὕτως κατὰ γένος ὠνομάζουσι Λίγυες. Πυκνὸν οὖν καὶ 15
 παράλληλον ἀντήχει πρὶν εἰς χεῖρας συνελθεῖν τὸ ἀνα-
 φώνημα· καὶ τῶν στρατῶν ἑκατέροις ἀνὰ μέρος συνανα-
 φθεγγομένων καὶ φιλοτιμουμένων πρῶτον ἀλλήλους τῷ
 μεγέθει τῆς βοῆς ὑπερβαλέσθαι, παρῶξυνε καὶ διηρέθιζε
 τὸν θυμὸν ἢ κραυγῇ. Τοὺς μὲν οὖν Ἄμβρωνας διέσπασε 20
 τὸ ρεῖθρον· οὐ γὰρ ἐφθασαν εἰς τάξιν καταστῆναι δια-
 βάντες, ἀλλὰ τοῖς πρώτοις εὐθύς μετὰ δρόμου τῶν Λι-
 γύων προσπεσόντων ἐν χερσὶν ἦν ἡ μάχη· τοῖς δὲ Λίγυσι
 τῶν Ῥωμαίων ἐπιβοηθούντων καὶ φερομένων ἄνωθεν
 ἐπὶ τοὺς βαρβάρους βιασθέντες ἐτράποντο. Καὶ πλείστοι 25
 μὲν αὐτοῦ περὶ τὸ ρεῖθρον ὠθούμενοι κατ' ἀλλήλων
 ἐπαίοντο καὶ κατεπίπλασαν φόνου καὶ νεκρῶν τὸν πο-
 ταμὸν, τοὺς δὲ διαβάντες οἱ Ῥωμαῖοι μὴ τολμῶντας ἀνα-
 στρέφειν ἐκτεινον ἄχρι τοῦ στρατοπέδου καὶ τῶν ἀμαξῶν
 φεύγοντας. Ἐνταῦθα δὲ αἱ γυναῖκες ἀπαντῶσαι μετὰ 30
 ξιφῶν καὶ πελέκεων δεινὸν τετριγυῖαι καὶ περίθυμον
 ἠμύνοντο τοὺς φεύγοντας ὁμοίως καὶ τοὺς διώκοντας,

τούς μὲν ὡς προδότας, τοὺς δὲ ὡς πολεμίους, αναπεφυρμένοι μαχομένοις καὶ χερσὶ γυμναῖς τοὺς τε θυρεοὺς τῶν Ῥωμαίων ἀποσπῶσαι καὶ τῶν ξιφῶν ἐπιλαμβανόμεναι, καὶ τραύματα καὶ διακοπὰς σωμάτων ὑπομένουσαι
 5 μέχρι τελευτῆς ἀήττητοι τοῖς θυμοῖς. Τὴν μὲν οὖν παραποτάμιον μάχην οὕτω κατὰ τύχην μᾶλλον ἢ γνώμῃ τοῦ στρατηγοῦ γενέσθαι λέγουσιν.

XX. Ἐπεὶ δὲ πολλοὺς τῶν Ἀμβρώνων οἱ Ῥωμαῖοι διαφθείραντες ἀνεχώρησαν ὀπίσω καὶ σκότος ἐπέσχεν,
 10 οὐχ ὡσπερ ἐπ' εὐτυχίῃματι τοσοῦτω τὸν στρατὸν ἐδέξαντο παιᾶνες ἐπινίκιοι καὶ πότιοι κατὰ σκηναῖς καὶ φιλοφροσύναι περὶ δεῖπνα καὶ τὸ πάντων ἡδιστὸν ἀνδράσιν 4| εὐτυχῶς μεμαχημένοις, ὕπνος ἤπιος, ἀλλ' ἐκείνην μάλιστα τὴν νύκτα φοβερὰν καὶ ταραχώδη διήγαγον. Ἦν
 15 μὲν γὰρ αὐτοῖς ἀχαράκωτον τὸ στρατόπεδον καὶ ἀτείχιστον, ἀπελείποντο δὲ τῶν βαρβάρων ἔτι πολλὰι μυριάδες ἀήττητοι, καὶ συμμεμιγμένων τούτοις, ὅσοι διαπεφεύγισαν, τῶν Ἀμβρώνων ὄδυρμὸς ἦν διὰ νυκτός, οὐ κλαυθμοῖς οὐδὲ στεναγμοῖς ἀνθρώπων εἰκῶς, ἀλλὰ θηρομ-
 20 γῆς τις ὠρυγὴ καὶ βρύχημα μεμιγμένον ἀπειλαῖς καὶ θρήνοις ἀναπεμπόμενον ἐκ πλήθους τοσοῦτου τὰ τε πέριξ ὄρη καὶ τὰ κοῖλα τοῦ ποταμοῦ περιεφώνει. Καὶ κατεῖχε φορικῶδης ἤχος τὸ πεδίον, τοὺς δὲ Ῥωμαίους δέος αὐτόν τε τὸν Μάριον ἐκπληξίς ἄκοσμόν τινα καὶ ταρα-
 25 χώδη νυκτομαχίαν προσδεχόμενον. Οὐ μὴν ἐπῆλθον οὔτε νυκτός οὔτε τῆς ἐπιούσης ἡμέρας, ἀλλὰ συντάττοντες ἑαυτοὺς καὶ παρασκευαζόμενοι διετέλουν. Ἐν τούτῳ δὲ Μάριος, ἦσαν γὰρ ἐκ κεφαλῆς τῶν βαρβάρων νάκτα περικλινεῖς καὶ κατάσκιιοι δρυμοῖς αὐλῶνες, ἐνταῦθα
 30 Κλαύδιον Μάρκελλον ἐκπέμπει μετὰ τρισχιλίων ὀπλιτῶν, ἐνεδρεῦσαι κελεύσας κρύφα καὶ μαχομένοις ἐξόπισθεν

ἐπιφανῆσαι. Τοὺς δὲ ἄλλους δειπνήσαντας ἐν ὥρᾳ καὶ κοιμηθέντας ἅμ' ἡμέρᾳ συνέταπτε πρὸ τοῦ χάρακος ἀγαγών, καὶ προσέξέπεπε τοὺς ἰππέας εἰς τὸ πεδίον. Θεασάμενοι δὲ οἱ Τεύτονες οὐκ ἠνέσχοντο καταβαίνοντας αὐτοῖς ἐξ ἴσου διαγωνίζεσθαι τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ σὺν τάχει καὶ δι' ὀργῆς ὀπλισάμενοι τῷ λόφῳ προσέβαλον. Ὁ δὲ Μάριος ἑκασταχοῦ διαπέμπων τοὺς ἡγεμόνας ἐστάναι καὶ καρτερεῖν παρεκάλει, πελασάντων δὲ εἰς ἐφικτὸν ἔξακοντίσαι τοὺς ὑσσοὺς, εἶτα χρῆσθαι ταῖς μαχαίραις καὶ τοῖς θυρεοῖς ἀντερείσαντας βιάζεσθαι· τῶν γὰρ τό- 10 πων ἐπισφαλῶν ὄντων ἐκείνοις οὔτε τόνον ἔξειν τὰς πληγὰς οὔτε ῥώμην τὸν συνασπισμὸν, ἐν περιτροπῇ καὶ σάλῳ τῶν σωμάτων ὄντων διὰ τὴν ἀνωμαλίαν. Ταῦτα ἅμα παρήνει καὶ δρωῶν ἔωρᾶτο πρῶτος· οὐδενὸς γὰρ ἤσκητο χεῖρον τὸ σῶμα, καὶ πάντας πολὺ τῇ τόλμῃ πα- 15 ρήλλαττεν.

XXI. Ὡς οὖν ἀντιστάντες αὐτοῖς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ συμπεσόντες ἔσχον ἄνω φερομένους, ἐκθλιβόμενοι κατὰ μικρὸν ὑπεχώρουν εἰς τὸ πεδίον· καὶ τῶν πρώτων ἦδη καθισταμένων εἰς τάξιν ἐν τοῖς ἐπιπέδοις βοή καὶ δια- 20 σπασμὸς ἦν περὶ τοὺς ὀπισθεν. Ὁ γὰρ καιρὸς οὐκ ἔλαθε τὸν Μάρκελλον, ἀλλὰ τῆς κραυγῆς ὑπὲρ τοὺς λόφους ἄνω φερομένης ἀναστήσας τοὺς μετ' αὐτοῦ δρόμῳ καὶ ἀλαλαγμῷ προσέπιπτε κατὰ νώτου, κτείνων τοὺς ἐσχάτους. Οἱ δὲ τοὺς πρὸ αὐτῶν ἐπισπώμενοι ταχὺ πᾶν τὸ 25 στράτευμα ταραχῆς ἐνέπλησαν, οὐ πολὺν τε χρόνον ἠνέσχοντο παιόμενοι διχόθεν, ἀλλὰ τὴν τάξιν λύσαντες ἔφευγον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διώκοντες αὐτῶν μὲν ὑπὲρ δέκα μυριάδας ἢ ζῶντας εἶλον ἢ κατέβαλον, σκηναῶν δὲ καὶ ἀμαξῶν καὶ χρημάτων κρατήσαντες, ὅσα μὴ διε- 30 κλάπη, Μάριον λαβεῖν ἐψηφίσαντο. Καὶ δωρεᾶς ταύτης λαμπροτάτης τυχῶν οὐδὲν ἄξιον ἔχειν ὧν ἐστρατήγησεν

ἐνομισθῆ διὰ τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος. Ἐτεροι δὲ περὶ τῆς δωρεᾶς τῶν λαφύρων οὐχ ὁμολογοῦσιν, οὐδὲ περὶ τοῦ πλήθους τῶν πεσόντων. Μασσαλιήτας μέντοι λέγουσι τοῖς ὀστέοις περιθριγκῶσαι τοὺς ἀμπελωνας, τὴν δὲ ὀ γῆν, τῶν νεκρῶν καταναλωθέντων ἐν αὐτῇ καὶ διὰ χειμῶνος ὄμβρων ἐπιπεσόντων, οὕτως ἐκλιπανθῆναι καὶ γενέσθαι διὰ βάρους περιπλεω τῆς σηπεδόνης ἐνδύσης, ὥστε καρπῶν ὑπερβάλλον εἰς ὥρας πλήθος ἐξενεγκεῖν καὶ μαρτυρῆσαι τῷ Ἀρχιλόχῳ λέγοντι πιαίνεσθαι πρὸς 41⁸

10 τοῦ τοιούτου τὰς ἀρούρας. Ἐπεικῶς δὲ ταῖς μεγάλαις μάχαις ἐξαισίους ὑετοὺς ἐπικαταρρήγνυσθαι λέγουσιν, εἴτε δαιμονίου τινὸς τὴν γῆν καθαρῶς καὶ διίπετέειν ἀγνίζοντος ὑδασι καὶ κατακλύζοντος, εἴτε τοῦ φόνου καὶ τῆς σηπεδόνης ἐξανιείσης ὑγρὰν καὶ βαρεῖαν ἀναθυμία-

15 σιν, ἢ τὸν ἀέρα συνίστησιν εὐτρεπτον ὄντα καὶ φάδιον μεταβάλλειν ἀπὸ σμικροτάτης ἐπὶ πλεῖστον ἀρχῆς.

XXII. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ὁ Μάριος τῶν βαρβαρικῶν ὄπλων καὶ λαφύρων τὰ μὲν ἐκπρεπῆ καὶ ὀλόκληρα καὶ πομπικὴν ὄψιν τῷ θριάμβῳ δυνάμενα παρασχεῖν ἐπέ-

20 λεξε, τῶν δὲ ἄλλων ἐπὶ πυρᾶς μεγάλης κατασφραγίσας τὸ πλήθος ἔθυσσε θυσίαν μεγαλοπρεπῆ. Καὶ τοῦ στρατοῦ παρεστῶτος ἐν ὄπλοις ἐστεφανωμένου περιζωσάμενος αὐτός, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, ἀναλαβὼν τὴν περικόρφυρον καὶ λαβὼν δᾶδα καιομένην καὶ δι' ἀμφοτέρων τῶν χει-

25 ρῶν ἀνασχῶν πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐμελλεν ὑφήσειν τῇ πυρᾷ· καὶ προσελαύνοντες ἵπποις ἐωρῶντο φίλοι σὺν τάχει πρὸς αὐτόν, ὥστε πολλὴν γενέσθαι σιωπὴν καὶ προσδοκίαν ἀπάντων. Ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς ἦσαν, ἀποπηδήσαντες ἐδεξιούντο τὸν Μάριον, εὐαγγελιζόμενοι τὸ πέμπτον

30 αὐτὸν ὑπατον ἡρῆσθαι, καὶ γράμματα περὶ τούτων ἀπέδοσαν. Μεγάλῃ οὖν χαρᾷ τοῖς ἐπινικίοις προσγενομένης ὃ τε στρατὸς ὑφ' ἡδονῆς ἐνοπλίῳ τιμῇ κρότῳ καὶ πε-

τάγῳ συνηλάαξαν, καὶ τῶν ἡγεμόνων τὸν Μάριον αὐτίς ἀναδούντων δάφνης στεφάνοις ἐνήψε τὴν πυρὰν καὶ τὴν θυσίαν ἐπετελείωσεν.

XXIII. Ἡ δὲ μηθὲν ἐῴσα τῶν μεγάλων εὐτυχημάτων ἄκρατον εἰς ἡδονὴν καὶ καθαρὸν, ἀλλὰ μίξει κακῶν καὶ ἀγαθῶν ποικίλλουσα τὸν ἀνθρώπινον βίον ἢ τύχη τις ἢ νέμεσις ἢ πραγμάτων ἀναγκαῖα φύσις οὐ πολλὰς ὕστερον ἡμέραις ἐπήγαγε τῷ Μαρίῳ τὴν περὶ Κάτλου τοῦ συνάρχοντος ἀγγελίαν, ὥσπερ ἐν εὐδία καὶ γαλήνῃ νέφος, αὐτίς ἕτερον φόβον καὶ χειμῶνα τῇ Ῥώμῃ περιστήσασα. 10 Ὁ γὰρ δὴ Κάτλος ἀντικαθήμενος τοῖς Κίμβροις τὰς μὲν ὑπερβολὰς τῶν Ἄλπεων ἀπέγνω φυλάσσειν, μὴ κατὰ πολλὰ τὴν δύναμιν μέρη διαιρεῖν ἀναγκαζόμενος ἀσθενῆς γένοιτο, καταβὰς δ' εὐθύς εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὸν Ἄτισῶνα ποταμὸν λαβὼν πρὸ αὐτοῦ καὶ φραζάμενος 15 πρὸς τὰς διαβάσεις ἐκατέρωθεν ἰσχυροῖς χαρακώμασιν, ἔξευξε τὸν πόρον, ὡς ἐπιβοηθεῖν εἶη τοῖς πέραν, εἰ πρὸς τὰ φρούρια βιάζοιντο διὰ τῶν στενῶν οἱ βάρβαροι. Τοῖς δὲ τοσοῦτον περιῆν ὑπεροψίας καὶ θράσους κατὰ τῶν πολεμίων, ὥστε ῥώμην καὶ τόλμαν ἐπιδεικνύμενοι μᾶλ- 20 λον ἢ πρᾶττοντές τι τῶν ἀναγκαίων γυμνοὶ μὲν ἠνείχοντο νιφόμενοι καὶ διὰ πάγων καὶ χιόνος βαθείας τοῖς ἄκροις προσέβαινον, ἄνωθεν δὲ τοὺς θυρεοὺς πλατεῖς ὑποτιθέντες τοῖς σώμασιν, εἶτα ἀφιέντες αὐτοὺς ὑπεφέροντο κατὰ κρημνῶν ὀλισθήματα καὶ λισσάδας ἀχανεῖς 25 ἐχόντων. Ὡς δὲ παραστρατοπεδεύσαντες ἐγγὺς καὶ κατασκεψάμενοι τὸν πόρον ἤρξαντο χοῦν, καὶ τοὺς πέριξ λόφους ἀναρρηγνύντες, ὥσπερ οἱ γίγαντες, ἅμα δένδρα πρόρριζα καὶ κρημνῶν σπαράγματα καὶ γῆς κολωνοὺς ἐφόρουν εἰς τὸν ποταμὸν, ἐκθλίβοντες τὸ ῥεῦμα καὶ τοῖς 30 ἐρείδουσι τὰ ξεύγματα βάθροις ἐφιέντες βάρη μεγάλα συρόμενα κατὰ ῥοῦν καὶ τινάττοντα ταῖς πληγαῖς τὴν

γέφυραν, ἀποδειλιάσαντες οἱ πλείστοι τῶν στρατιωτῶν
 ἐξέλιπον τὸ μέγα στρατόπεδον καὶ ἀνεχώρουν. Ἐνθα δὲ
 Κάτλος ἐδειξεν ἑαυτὸν, ὥσπερ χρῆ τὸν ἀγαθὸν καὶ τέ-
 λειον ἄρχοντα, τὴν αὐτοῦ δόξαν ἐν ὑστέρω τῶν πολιτῶν
 5 τιθέμενον. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἐπειθε τοὺς στρατιώτας μένειν,
 ἀλλ' ἐώρα περιδεῶς ἀναξευγνύντας, ἄρασθαι κελεύσας⁴¹⁹
 τὸν ἀετὸν εἰς τοὺς πρώτους τῶν ἀπερχομένων ὄρμησε
 δρόμῳ καὶ πρῶτος ἤγειτο, βουλόμενος αὐτοῦ τὸ αἰσχρὸν,
 ἀλλὰ μὴ τῆς πατρίδος γενέσθαι, καὶ δοκεῖν μὴ φεύγον-
 10 τας, ἀλλ' ἐπομένους τῷ στρατηγῷ ποιείσθαι τὴν ἀποχώ-
 ρησιν. Οἱ δὲ βάρβαροι τὸ μὲν πέραν τοῦ Ἀτिसῶνος φρού-
 ριον ἐπελθόντες ἔλαβον, καὶ τοὺς αὐτόθι Ῥωμαίους ἀν-
 δρῶν κρατίστους γενομένους καὶ προκινδυνεύσαντας
 ἀξίως τῆς πατρίδος θαυμάσαντες ὑποσπόνδους ἀφήκαν,
 15 ὁμόσαντες τὸν χαλκοῦν ταῦρον, ὃν ὕστερον ἄλόντα μετὰ
 τὴν μάχην εἰς τὴν Κάτλου φασὶν οἰκίαν ὥσπερ ἀκροδί-
 νιον τῆς νίκης κομισθῆναι. Τὴν δὲ χώραν ἐρημον βοη-
 θείας ἐπιχυθέντες ἐπόρθουν.

XXIV. Ἐπὶ τούτοις ἐκαλεῖτο Μάριος εἰς τὴν Ῥώμην·
 20 καὶ παραγενόμενος, πάντων αὐτὸν οἰομένων θριαμβεύ-
 σειν καὶ τῆς βουλῆς προθύμως ψηφισαμένης, οὐκ ἤξιω-
 σεν, εἴτε τοὺς στρατιώτας καὶ συναγωνιστὰς ἀποστερη-
 σαι τῆς φιλοτιμίας μὴ βουλόμενος, εἴτε πρὸς τὰ παρόντα
 θαρρύνων τὸ πλῆθος, ὡς τῇ τύχῃ τῆς πόλεως παρακα-
 25 τατιθέμενος τὴν τῶν πρώτων κατορθωμάτων δόξαν ἐν
 τοῖς δευτέροις λαμπροτέραν ἀποδοθησομένην. Διαλε-
 χθεῖς δὲ τὰ πρόποντα τῷ καιρῷ καὶ πρὸς τὸν Κάτλον
 ἐξορμήσας, τοῦτόν τε παρεθάρρυνε καὶ τοὺς αὐτοῦ με-
 τεπέμπετο στρατιώτας ἐκ Γαλατίας. Ὡς δὲ ἀφίκοντο,
 30 διαβὰς τὸν Ἡριδανὸν εἰργεῖν ἐπειράτο τῆς ἐντὸς Ἰτα-
 λίας τοὺς βαρβάρους. Οἱ δὲ τοὺς Τεύτονας ἐκδέχεσθαι
 καὶ θαυμάζειν ὡς βραδυνόντων φάσκοντες ἀνεβάλλοντο

τὴν μάχην, εἴτε ἀγνοοῦντες ὄντως τὴν ἐκείνων φθοράν, εἴτε βουλόμενοι δοκεῖν ἀπιστεῖν. Καὶ γὰρ τοὺς ἀγγέλλοντας ἤκλιζοντο δεινῶς καὶ τὸν Μάριον ἦτον πέμψαντες ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἀδελφοῖς χῶραν καὶ πόλεις ἱκανὰς ἐνοικεῖν. Ἐρομένου δὲ τοῦ Μαρίου τοὺς πρέσβεις περὶ τῶν 5 ἀδελφῶν, κακείνων ὀνομασάντων τοὺς Τεύτονας, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἐγέλασαν, ὁ δὲ Μάριος ἔσκωψεν εἰπὼν „Ἐὰτε τοίνυν τοὺς ἀδελφούς· ἔχουσι γὰρ γῆν ἐκεῖνοι καὶ διὰ παντὸς ἔχουσι παρ' ἡμῶν λαβόντες.“ Οἱ δὲ πρέσβεις τὴν εἰρωνεῖαν συνέντες ἐλοιδοροῦν αὐτὸν ὡς δίκην 10 ὑφέξοντα, Κίμβροις μὲν ἀντίκα, Τεύτοσι δὲ ὅταν παραγένωνται. „Καὶ μὴν πάρεισιν“ ἔφη ὁ Μάριος „καὶ οὐχ ἔξει καλῶς ὑμῖν ἀπαλλαγῆναι πρότερον ἢ τοὺς ἀδελφούς ἀσπάσασθαι.“ Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐκέλευσε τοὺς βασιλεῖς τῶν Τευτόνων προαχθῆναι δεδεμένους· ἐάλωσαν γὰρ ἐν 15 ταῖς Ἄλπεσι φεύγοντες ὑπὸ Σηκουανῶν.

XXV. Ὡς δὲ ἀπηγγέλθη ταῦτα τοῖς Κίμβροις, αὐθις ἐξ ἀρχῆς ἐχώρουν ἐπὶ τὸν Μάριον ἡσυχάζοντα καὶ διαφυλάττοντα τὸ στρατόπεδον. Λέγεται δὲ εἰς ἐκείνην τὴν μάχην πρῶτον ὑπὸ Μαρίου καινοτομηθῆναι τὸ περὶ τοὺς 20 ὑσσοῦς. Τὸ γὰρ εἰς τὸν σίδηρον ἐμβλημα τοῦ ξύλου πρότερον μὲν ἦν δυσὶ περόναις κατειλημμένον σιδηραῖς, τότε δὲ ὁ Μάριος τὴν μὲν, ὡσπερ εἶχεν, εἶασε, τὴν δ' ἑτέραν ἐξελὼν ξύλινον ἦλον εὐθραυστον ἀντ' αὐτῆς ἐνέβαλε, τεχνάζων προσπεσόντα τὸν ὑσσὸν τῷ θυρεῷ τοῦ πολε- 25 μίου μὴ μένειν ὀρθόν, ἀλλὰ τοῦ ξυλίνου κλασθέντος ἦλου καμπὴν γίνεσθαι περὶ τὸν σίδηρον καὶ παρέλκεσθαι τὸ δόρυ, διὰ τὴν στρεβλότητα τῆς αἰχμῆς ἐνεχόμενον. Βοιῶριξ δὲ ὁ τῶν Κίμβρων βασιλεὺς ὀλιγοστὸς προσιππεύσας τῷ στρατοπέδῳ προῦκαλεῖτο τὸν Μάριον, 30 ἡμέραν ὀρίσαντα καὶ τόπον προελθεῖν καὶ διαγωνίσασθαι περὶ τῆς χῶρας. Τοῦ δὲ Μαρίου φήσαντος οὐδέποτε

Ῥωμαίους συμβούλοις κεχρησθαι περὶ μάχης τοῖς πολεμίοις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ χαριεῖσθαι τοῦτο Κίμβροις, ἡμέραν μὲν ἔθεντο τὴν ἀπ' ἐκείνης τρίτην, χώραν δὲ τὸ πεδῖον τὸ περὶ Βερκέλλας, Ῥωμαίοις μὲν ἐπιτήδειον ἐνι-
 5 πάσασθαι, τῶν δὲ ἀνάχυσιν τῷ πλήθει παρασχεῖν. Τηρήσαντες οὖν τὸν ὠρισμένον χρόνον ἀντιπαρετάσσοντο, Κάτλος μὲν ἔχων δισμυρούς καὶ τριακοσίους στρατιώ-
 10 τας, οἱ δὲ Μαρίου δισχίλιοι μὲν ἐπὶ τρισμυροῖς ἐγένοντο, περιέσχον δὲ τὸν Κάτλον ἐν μέσῳ νεμηθέντες εἰς ἑκάτε-
 15 ρον κέρασ, ὡς Σύλλας, ἡγωνισμένος ἐκείνην τὴν μάχην, γέγραφε. Καί φησι τὸν Μάριον ἐλπίσαντα τοῖς ἄκροις μάλιστα καὶ κατὰ κέρασ συμπεσεῖν τὰς φάλαγγας, ὅπως ἴδιος ἢ νίκη τῶν ἐκείνου στρατιωτῶν γένοιτο καὶ μὴ με-
 20 τάσχοι τοῦ ἀγῶνος ὁ Κάτλος μῆδ' προσμιξείει τοῖς πολεμίοις, κόλπωμα τῶν μέσων, ὥσπερ εἰώθεν ἐν μεγάλοις μετώποις, λαμβανόντων, οὕτω διαστῆσαι τὰς δυνάμεις· ὅμοια δὲ καὶ τὸν Κάτλον αὐτὸν ἀπολογεῖσθαι περὶ τού-
 25 των ἱστοροῦσι, πολλὴν κατηγοροῦντα τοῦ Μαρίου κακοήθειαν πρὸς αὐτόν. Τοῖς δὲ Κίμβροις τὸ μὲν πεζὸν ἐκ τῶν ἐρυμάτων καθ' ἡσυχίαν προῆει, βάρθος ἴσον τῷ με-
 τῶπῳ ποιούμενον· ἐκάστη γὰρ ἐπέσχε πλευρὰ σταδίων τριάκοντα τῆς παρατάξεως· οἱ δὲ ἵππεις μύριοι καὶ πεν-
 30 τακισχίλιοι τὸ πλῆθος ὄντες ἐξήλασαν λαμπροί, κράνη μὲν εἰκασμένα θηρίων φοβερῶν χάσμασι καὶ προτομαῖς ἰδιομόρφοις ἔχοντες, ἄς ἐπαιρόμενοι λόφοις τερωτοῖς εἰς ὕψος ἐφαίνοντο μείζους, θώραξι δὲ κεκοσμημένοι σιδηροῖς, θυρεοῖς δὲ λευκοῖς στίλβοντες. Ἀκόντισμα δὲ ἦν ἐκάστῳ διβολία· συμπεσόντες δὲ μεγάλαις ἐχρῶντο καὶ βαρεῖαις μαχαίραις.

30 XXVI. Τότε δὲ οὐχὶ κατὰ στόμα προσεφέροντο τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλ' ἐκκλίνοντες ἐπὶ δεξιὰ ὑπήγον αὐτοὺς κατὰ μικρὸν, ἐμβάλλοντες εἰς τὸ μέσον αὐτῶν τε καὶ τῶν

πεζῶν ἐξ ἀριστερᾶς παρατεταγμένων. Καὶ συνείδον μὲν οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοὶ τὸν δόλον, ἐπισχεῖν δὲ τοὺς στρατιώτας οὐκ ἐφθησαν, ἀλλ' ἐνὸς ἐκβοήσαντος, ὅτι φεύγουσιν οἱ πολέμιοι, πάντες ὄρμησαν διώκειν. Καὶ τὸ πεζὸν ἐν τούτῳ τῶν βαρβάρων ἐπήει καθάπερ πέλαγος ὁ ἀχανὲς κινούμενον. Ἐνταῦθα νιψάμενος ὁ Μάριος τὰς χεῖρας καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνασχὼν εὐξάτο τοῖς θεοῖς κατὰ ἑκατόμβης· εὐξάτο δὲ καὶ Κάτλος ὁμοίως ἀνασχὼν τὰς χεῖρας καθιερώσειν τὴν τύχην τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Τὸν δὲ Μάριον καὶ θύσαντα λέγεται τῶν ἱερῶν αὐτῷ 10 δειχθέντων μέγα φθεγγόμενον εἶπειν „Ἐμὴ ἡ νίκη.“ Γενομένης δὲ τῆς ἐφόδου πρᾶγμα νεμεσητὸν παθεῖν τὸν Μάριον οἱ περὶ Σύλλαν ἱστοροῦσι. Κονιορτοῦ γὰρ ἀφθέντος, οἶον εἰκός, ἀπλέτου καὶ τῶν στρατοπέδων ἀποκεκρυμμένων, ἐκείνον μὲν, ὡς τὸ πρῶτον ὄρμησε πρὸς 15 τὴν δίωξιν, ἐπισπασάμενον τὴν δύναμιν ἀστοχῆσαι τῶν πολεμίων καὶ παρενεχθέντα τῆς φάλαγγος ἐν τῷ πεδίῳ διαφέρεισθαι πολὺν χρόνον, τῷ δὲ Κάτλῳ τοὺς βαρβάρους ἀπὸ τύχης συρραγῆναι, καὶ γενέσθαι τὸν ἀγῶνα κατ' ἐκείνον καὶ τοὺς ἐκείνου μάλιστα στρατιώτας, ἐν 20 οἷς αὐτὸς ὁ Σύλλας τετάχθαι φησί· συναγωνίσασθαι δὲ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ καῦμα καὶ τὸν ἥλιον ἀντιλάμποντα τοῖς Κίμβροις. Δεινοὶ γὰρ ὄντες ὑπομεῖναι κρῦν καὶ τόποις ἐντεθραμμένοι σκιεροῖς, ὡς λέλεκται, καὶ ψυχροῖς ἀντρέποντο πρὸς τὸ θάλλπος, ἰδρωτὰ τε μετὰ ἄσθματος πολὺν ἐκ τῶν σωμάτων ἀφιέντες καὶ τοὺς θυρεοὺς προβαλλόμενοι πρὸ τῶν προσώπων, ἅτε δὴ καὶ μετὰ τροπᾶς 25 θέρους τῆς μάχης γενομένης, ἃς ἄγουσι Ῥωμαῖοι πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς νουμηνίας τοῦ νῦν μὲν Αὐγούστου, τότε δὲ Σεξτιλίου μηνός. Ὄνησε δὲ καὶ πρὸς τὸ θαρραῖν 30 ὁ κονιορτὸς ἀποκρύψας τοὺς πολεμίους. Οὐ γὰρ κατείδον ἐκ πολλοῦ τὸ πλήθος, ἀλλὰ δρόμῳ τοῖς κατ' αὐτοὺς

ἕκαστοι προσμίξαντες ἐν χερσὶν ἦσαν ὑπὸ τῆς ὄψεως μὴ προεκφοβηθέντες. Οὕτω δ' ἦσαν διάπονοι τὰ σώματα καὶ κατηθληκότες, ὥς μήτε ἰδρουντὰ τινα μήτε ἀσθμαίνοντα Ῥωμαίων ὀφθῆναι διὰ πνίγους τοσούτου καὶ
5 μετὰ δρόμου τῆς συρράξεως γενομένης, ὥς τὸν Κάτλον⁴²¹ αὐτὸν ἱστορεῖν λέγουσι μεγαλύνοντα τοὺς στρατιώτας.

XXVII. Τὸ μὲν οὖν πλεῖστον μέρος καὶ μαχιμώτατον τῶν πολεμίων αὐτοῦ κατεκόπη· καὶ γὰρ ἦσαν ὑπὲρ τοῦ μὴ διασπᾶσθαι τὴν τάξιν οἱ πρόμαχοι μακρᾶς ἀλύσει
10 πρὸς ἀλλήλους συνεχόμενοι διὰ τῶν ζωστήρων ἀναδεδεδεμέναις· τοὺς δὲ φεύγοντας ὄσαντες πρὸς τὸ χαράκωμα τραγικωτάτοις ἐνετύγχανον πάθεισιν. Αἱ γὰρ γυναῖκες ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν μελανεῖμονες ἐφροσῶσαι τοὺς τε φεύγοντας ἔκτεινον, αἱ μὲν ἄνδρας, αἱ δὲ ἀδελφούς, αἱ δὲ
15 πατέρας, καὶ τὰ νήπια τῶν τέκνων ἀπάγχουσαι ταῖς χερσὶν ἐρρίπτουν ὑπὸ τοὺς τροχοὺς καὶ τοὺς πόδας τῶν ὑποζυγίων, αὐτὰς δὲ ἀπέσφαττον. Μίαν δὲ φασιν ἐξ ἄκρου θυμοῦ κρεμαμένην τὰ παιδιά τῶν αὐτῆς σφυρῶν ἀφημμένα βρόχοις ἐκατέρωθεν ἤρτησθαι· τοὺς δὲ ἄν-
20 δρας ἀπορία δένδρων τοῖς κέρασι τῶν βοῶν, τοὺς δὲ τοῖς σκέλεσι προσδεῖν τοὺς αὐτῶν τραχήλους, εἶτα κέντρα προσφέροντας ἐξαλλομένων τῶν βοῶν ἐφελκομένους καὶ πατουμένους ἀπόλλυσθαι. Πλὴν καίπερ οὕτως αὐτῶν διαφθαρέντων, ἐάλωσαν ὑπὲρ ἑξ μυριάδας· αἱ δὲ τῶν
25 πεσόντων ἐλέγοντο δις τοσαῦται γενέσθαι. Τὰ μὲν οὖν χρήματα διήρπασαν οἱ Μαρίου στρατιῶται, τὰ δὲ λάφυρα καὶ τὰς σημαίας καὶ τὰς σάλπιγγας εἰς τὸ Κάτλου στρατόπεδον ἀνενεχθῆναι λέγουσιν· ᾧ καὶ μάλιστα τεκμηρίῳ χρῆσθαι τὸν Κάτλον, ὥς κατ' αὐτὸν ἡ νίκη γένοιτο. Καὶ
30 μέντοι καὶ τοῖς στρατιώταις, ὥς εἰκεν, ἐμπεσοῦσης ἐριδος, ἠρέθησαν οἶον διαιτηταὶ πρέσβεις Παρμιτῶν παρόντες, οὓς οἱ Κάτλου διὰ τῶν πολεμίων νεκρῶν ἄγοντες

ἐπεδείκνυντο τοῖς ἑαυτῶν ὑσσοῖς διαπεπαρμένους· γνώριμοι δ' ἦσαν ὑπὸ γραμμάτων, τοῦνομα τοῦ Κάτλου παρὰ τὸ ξύλον αὐτῶν ἐγχαράξαντος. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ Μαρίῳ προσετίθετο σύμπαν τὸ ἔργον ἢ τε προτέρα νίκη καὶ τὸ πρόσχημα τῆς ἀρχῆς. Μάλιστα δὲ οἱ πολλοὶ κτί-5 στην τε Ῥώμης τρίτον ἐκείνον ἀνηγόρευον, ὡς οὐχ ἦτονα τοῦ Κελτικοῦ τοῦτον ἀπεωσμένον τὸν κίνδυνον, εὐθυμούμενοί τε μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν ἕκαστοι κατ' οἶκον ἅμα τοῖς θεοῖς καὶ Μαρίῳ δείπνου καὶ λοιβῆς ἀπήρ-χοντο, καὶ θριαμβεύειν μόνον ἠξίουσαν ἀμφοτέρους τοὺς 10 θριάμβους. Οὐ μὴν ἐθριάμβευσεν οὕτως, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Κάτλου, μέτριον ἐπὶ τηλικαύταις εὐτυχίαις βουλόμενος παρέχειν ἑαυτόν· ἔστι δὲ ὅτι καὶ τοὺς στρατιώτας φοβηθεῖς παρατεταγμένους, εἰ Κάτλος ἀπείργοιτο τῆς τιμῆς, μηδὲ ἐκείνον ἔαν θριαμβεύειν. 15

XXVIII. Πέμπτην μὲν οὖν ὑπατείαν διεῖπε· τῆς δὲ ἕκτης ὡς οὐδὲ εἰς πρώτης ὠρέγετο, θεραπείαις τὸν δῆμον ἀναλαμβάνων καὶ πρὸς χάριν ἐνδιδούς τοῖς πολλοῖς, οὐ μόνον παρὰ τὸν ὄγκον καὶ τὸ κοινὸν ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ὑγρὸς τις εἶναι βουλό-20 μενος καὶ δημοτικὸς, ἦκιστα τοιοῦτος πεφυκώς. Ἄλλ' ἦν, ὡς λέγουσι, πρὸς πολιτείαν καὶ τοὺς ἐν ὄχλοις θορύβους ὑπὸ φιλοδοξίας ἀτολμότητος, καὶ τὸ παρὰ τὰς μάχας ἀνέκπληκτον καὶ στάσιμον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀπέλειπεν αὐτὸν ὑπὸ τῶν τυχόντων ἐπαίνων καὶ ψόγων ἐξιστάμε-25 νον. Καίτοι λέγεται Καμερίνων ἄνδρας ὁμοῦ χιλίους διαπρεπῶς ἀγωνισαμένους ἐν τῷ πολέμῳ δωρησάμενος πολιτεία, δοκοῦντος εἶναι τούτου παρανόμου καὶ τινων ἐγκαλούντων, εἰπεῖν, ὅτι τοῦ νόμου διὰ τὸν τῶν ὄπλων ψόφον οὐ κατακούσειεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἔοικεν 30 ἐκπλήσσεσθαι καὶ δεδιέναι τὴν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κραυγὴν. Ἐν μὲν γε τοῖς ὄπλοις ἀξίωμα καὶ δύναμιν εἶχε διὰ

- τὴν χρείαν, ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ περικοπτόμενος τὰ πρῶτα
 κατέφευγεν ἐπὶ τὴν τῶν πολλῶν εὐνοιαν καὶ χάριν, ὑπὲρ
 τοῦ μέγιστος γενέσθαι τὸ βέλτιστος εἶναι προτέμενος.
 Πᾶσι μὲν οὖν προσέκρουε τοῖς ἀριστοκρατικοῖς, μάλιστα
 5 δὲ ὀρθωδῶν τὸν Μέτελλον ἡχαριστημένον ὑπ' αὐτοῦ καὶ
 φύσει δι' ἀρετὴν ἀληθῆ πολεμοῦντα τοῖς οὐ κατὰ τὸ
 βέλτιστον ὑποδουμένοις τὰ πλήθη καὶ πρὸς ἡδονὴν δη-
 μαγωγούσιν, ἐπεβούλευε τῆς πόλεως ἐκβαλεῖν τὸν ἄνδρα.
 Καὶ πρὸς τοῦτο Γλαυκίαν καὶ Σατορνίνον, ἀνδρώπους
 10 θρασυτάτους καὶ πλήθος ἄπορον καὶ θορυβοποιὸν ὑπ'
 αὐτοῖς ἔχοντας, οἰκειωσάμενος εἰσέφερε νόμους δι' αὐ-
 τῶν· καὶ τὸ στρατιωτικὸν ἐπάρας κατεμίγνυε ταῖς ἐκ-
 κλησίαις καὶ κατσατοσίαις τὸν Μέτελλον. Ὡς δὲ Ρουτί-
 λιος ἱστορεῖ, τὰ μὲν ἄλλα φιλαλήθης ἀνὴρ καὶ χρηστός,
 15 ἰδίᾳ δὲ τῷ Μάρῳ προσκεκρουκῶς, [φησὶν, ὡς] καὶ τῆς
 ἔκτης ἔτυχεν ὑπατείας ἀργύριον εἰς τὰς φυλὰς καταβα-
 λὼν πολὺ καὶ πριάμενος τὸ Μέτελλον ἐκκροῦσαι τῆς
 ἀρχῆς, Οὐαλλέριον δὲ Φλάκκον ὑπηρέτην μᾶλλον ἢ συν-
 ἀρχοντα τῆς ὑπατείας λαβεῖν. Οὐδενὶ μόντοι τῶν πρὸ
 20 αὐτοῦ πλὴν μόνῳ Κορβίνῳ Οὐαλλερίῳ τοσαύτας ὑπα-
 τείας ἔδωκεν ὁ δῆμος, ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν ἀπὸ τῆς πρώτης
 εἰς τὴν τελευταίαν ἔτη πέντε καὶ τεσσαράκοντα γενέσθαι
 λέγουσι, Μάριος δὲ μετὰ τὴν πρώτην τὰς πέντε φύσῃ
 μιᾷ τύχῃ διέδραμε.
 25 XXIX. Καὶ μάλιστα περὶ τὴν τελευταίων ἐφθονεῖτο
 πολλὰ συνεξαμαρτάνων τοῖς περὶ τὸν Σατορνίνον. Ὡς
 ἦν καὶ ὁ Νωνίου φόνος, ὃν ἀντιπαραγγέλλοντα δημαρ-
 χίαν ἀπέσφαξεν ὁ Σατορνίνος. Εἶτα δημαρχῶν ἐπήγε
 τὸν περὶ τῆς χώρας νόμον, ᾧ προσεγγέγραπτο τὴν σύγ-
 30 κλητον ὁμόσαι προσελθοῦσαν, ἢ μὴν ἐμμενεῖν οἷς ἂν ὁ
 δῆμος ψηφίσαιτο καὶ πρὸς μηδὲν ὑπεναντιώσεσθαι.
 Τοῦτο τοῦ νόμου τὸ μέρος προσποιούμενος ἐν τῇ βουλῇ

διώκειν ὁ Μάριος οὐκ ἔφη δέξασθαι τὸν ὄρκον, οὐδὲ ἄλλον οἰεσθαι σωφρονοῦντα· καὶ γὰρ εἰ μὴ μοχθηρὸς ἦν ὁ νόμος, ὕβριω εἶναι τὰ τοιαῦτα τὴν βουλήν διδόναι βιαζομένην, ἀλλὰ μὴ πειθοῖ μηδὲ ἑκούσαν. Ταῦτα δὲ οὐχ οὕτως φρονῶν ἔλεγεν, ἀλλὰ τῷ Μετέλλῳ ἀπάτην περιτι- 5 θεις ἄφυκτον. Αὐτὸς μὲν γὰρ εἰς ἀρετῆς καὶ δεινότητος μερίδα τὸ ψεύσασθαι τιθέμενος λόγον οὐδένα τῶν πρὸς τὴν σύγκλητον ὠμολογημένων ἔξειν ἔμελλε, τὸν δὲ Μέτελλον εἰδὼς βέβαιον ἄνδρα καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀρχὴν μεγάλης ἀρετῆς κατὰ Πίνδαρον ἠγούμενον ἐβούλετο 10 τῇ πρὸς τὴν σύγκλητον ἀρνήσει προληφθέντα καὶ μὴ δεξιόμενον τὸν ὄρκον εἰς ἀνήκεστον ἐμβαλεῖν πρὸς τὸν δῆμον ἐχθραν. Ὁ καὶ συνέβη. Τοῦ γὰρ Μετέλλου φήσαντος μὴ ὁμόσειν, τότε μὲν ἡ βουλή διελύθη, μετὰ δὲ ἡμέρας ὀλίγας τοῦ Σατορνίνου πρὸς τὸ βῆμα τοὺς συγκλητικούς 15 ἀνακαλουμένου καὶ τὸν ὄρκον ὁμνύειν ἀναγκάζοντος ὁ Μάριος παρελθὼν, γενομένης σιωπῆς καὶ πάντων εἰς ἐκεῖνον ἀνηρημένων, μακρὰ χαίρειν φράσας τοῖς ἐν τῇ βουλῇ νεανισυθείσιν ἀπὸ φωνῆς, οὐχ οὕτω πλατὺν ἔφη φορεῖν τὸν τράχηλον, ὡς προαποφαίνεσθαι καθάπαξ εἰς 20 πρᾶγμα τηλικούτον, ἀλλ' ὁμείσθαι καὶ τῷ νόμῳ πειθαρχήσειν, εἴπερ ἔστι νόμος· καὶ γὰρ τοῦτο προσέθηκε τὸ σοφὸν ὥσπερ παρακάλυμμα τῆς αἰσχύνης. Ὁ μὲν οὖν δῆμος ἠσθεὶς ὁμόσαντος ἀνεκρότησε καὶ κατσηφήμησε, τοὺς δὲ ἀρίστους κατήφεια δεινὴ καὶ μῖσος ἔσχε τοῦ Μα- 25 ρίου τῆς μεταβολῆς. Ὁμνυσαν οὖν ἅπαντες ἐφεξῆς δεδιότες τὸν δῆμον ἄχρι Μετέλλου. Μέτελλος δὲ, καίπερ ἀντιβολούντων καὶ δεομένων τῶν φίλων ὁμόσαι καὶ μὴ περιβαλεῖν ἑαυτὸν ἐπιτιμίαις ἀνηκέστοις, ἃ κατὰ τῶν μὴ ὁμνούντων ὁ Σατορνίνος εἰσέφερεν, οὐχ ὑφήκατο τοῦ 30 φρονήματος οὐδὲ ὤμοσεν, ἀλλ' ἐμμένων τῷ ἦθει καὶ πᾶν παθεῖν δεινὸν ἐπὶ τῷ μηθέν αἰσχρὸν ἐργάσασθαι παρε-

σκευασμένος ἀπῆλθεν ἐκ τῆς ἀγορᾶς, διαλεγόμενος τοῖς περὶ αὐτόν, ὡς τὸ κακόν τι πράξει φαῦλον εἶη, τὸ δὲ 423
καλὸν μὲν, ἀκινδύνως δέ, κοινόν, ἴδιον δὲ ἀνδρὸς ἀγα-
θοῦ τὸ μετὰ κινδύνων τὰ καλὰ πράσσειν. Ἐκ τούτου
5 ψηφίζεται Σατορνίνος ἐπικηρῦξαι τοὺς ὑπάτους, ὅπως
πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ στέγης εἰργηται Μέτελλος· καὶ τὸ
φαυλότατον αὐτοῖς τοῦ πλήθους παρῆν εἰσιμον ἀπο-
κτιννύναι τὸν ἄνδρα. Τῶν δὲ βελτίστων περιπαθούτων
καὶ συντρεχόντων πρὸς τὸν Μέτελλον οὐκ εἶα στασιαῶσαι
10 δι' αὐτόν, ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως ἐμφροσι λογι-
σμῶ χρησάμενος. „Ἡ γὰρ ἀμεινόνων“ ἔφη „τῶν πραγ-
μάτων γενομένων καὶ τοῦ δήμου μετανοήσαντος ἀφίξο-
μαι παρακαλούμενος, ἢ μενόντων ὁμοίων ἀπῆλλάχθαι
κράτιστον.“ Ἄλλα γὰρ ὄσης μὲν ἀπέλαυσεν εὐνοίας παρὰ
15 τὴν φυγὴν καὶ τιμῆς Μέτελλος, ὃν δὲ τρόπον ἐν Ῥόδῳ
φιλοσοφῶν διητήθη, βέλτιον ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γρα-
φομένοις εἰρήσεται.

XXX. Μάριος δὲ τὸν Σατορνίνου ἀντὶ τῆς ὑπουρ-
γίας ταύτης ἐπὶ πᾶν προδόντα τόλμης καὶ δυνάμεως πε-
20 ριορᾶν ἀναγκαζόμενος, ἔλαθεν οὐκ ἀνεκτὸν ἀπεργασά-
μενος κακόν, ἀλλ' ἄντικρυς ὄπλοις καὶ σφαγαῖς ἐπὶ τυ-
ραννίδα καὶ πολιτείας ἀνατροπὴν πορευόμενον. Αἰδού-
μενος δὲ τοὺς κρατίστους, θεραπεύων δὲ τοὺς πολλοὺς
ἔργον ἀνελεύθερον ἐσχάτως ὑπέμεινε καὶ καλίμβολον.
25 Ἐλθόντων γὰρ ὡς αὐτόν ὑπὸ νύκτα τῶν πρώτων ἀν-
δρῶν καὶ παρακαλούντων ἐπὶ τὸν Σατορνίνου, ἐτέραις
θύραις ἐκείνον ὑπεδέξατο τούτων ἀγνοούντων· εἶτα
πρόφασιν λέγων πρὸς ἀμφοτέρους κοιλίας διάρροισιν,
νῦν μὲν ὡς τούτους, νῦν δὲ ὡς ἐκείνον ἐπὶ τῆς οἰκίας
30 ἀνὰ μέρος διατρέχων συνέκρουε καὶ παρῶξενεν. Οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ τῆς βουλῆς καὶ τῶν ἱππέων συνισταμένων καὶ
ἀγανακτούντων ἐξήνεγκεν εἰς ἀγορὰν τὰ ὄπλα, καὶ κατα-

διωχθέντας αὐτοὺς εἰς τὸ Καπετώλιον εἶλε δίψει· τοὺς γὰρ ὀχετοὺς ἀπέκοψεν, οἱ δ' ἀπειπόντες ἐκείνον ἐκάλουν καὶ παρέδωκαν σφᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς λεγομένης δημοσίας πίστεως. Ἐπεὶ δὲ παντοῖος γενόμενος ὑπὲρ τοῦ σώσαι τοὺς ἄνδρας οὐδὲν ὤνησεν, ἀλλὰ κατιόντες εἰς ἀγορὰν 5 ἀνηρέθησαν, ἐκ τούτου τοῖς τε δυνατοῖς ἅμα καὶ τῷ δήμῳ προσκεκρουκῶς, τιμητείας παραπεσούσης, ἐπίδοξος ὢν οὐ μετῆλθεν, ἀλλ' εἶασεν ἑτέρους ὑποδεεστέρους αἰρεθῆναι δεδιῶς ἀποτυχεῖν. Ἄλλως δὲ αὐτὸς ἐκαλλωπίζετο πολλοῖς μὴ θέλειν ἀπεχθάνεσθαι τοὺς βίους αὐτῶν καὶ 10 τὰ ἥθη πικρῶς ἐξετάζων.

XXXI. Δόγματος δὲ εἰσφερομένου Μέτελλον ἀπὸ τῆς φυγῆς ἀνακαλεῖσθαι, πολλὰ καὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἔργων μάτην ἐναντιωθεὶς τέλος ἀπέειπε· καὶ δεξαμένου τὴν γνώμην τοῦ δήμου προθύμως, οὐχ ὑπομένων κατερχόμε- 15 νον ἐπιδεῖν τὸν Μέτελλον ἐξέπλευσεν εἰς Καππαδοκίαν καὶ Γαλατίαν, λόγῳ μὲν ἀποδώσων ἄς εὔξατο τῇ μητρὶ τῶν θεῶν θυσίας, ἑτέραν δὲ τῆς ἀποδημίας ἔχων ὑπόθεσιν λανθάνουσαν τοὺς πολλοὺς. Ἀφυῆς γὰρ ὢν πρὸς εἰρήνην καὶ ἀπολίτευτος, ἠϋξημένος δὲ τοῖς πολέμοις, εἶτε 20 κατὰ μικρὸν αὐτίς ὑπὸ ἀργίας καὶ ἡσυχίας ἀπομαραίνεσθαι τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν δόξαν οἰόμενος, ἐξήτει καινῶν πραγμάτων ἀρχάς. Ἦλπιζε γὰρ τοὺς βασιλεῖς συνταράξας καὶ Μιθριδάτην ἐπίδοξον ὄντα πολεμήσειν ἀναστήσας καὶ παροξύνας, εὐθύς ἐπ' αὐτὸν ἡγεμῶν αἰ- 25 ρεθῆσεσθαι καὶ νέων μὲν τὴν πόλιν θριάμβων, σκύλων δὲ Ποντικῶν καὶ πλούτου βασιλικοῦ τὸν οἶκον ἐμπλήσειν. Διὸ καὶ Μιθριδάτου πάσῃ χρησαμένου θεραπείᾳ καὶ τιμῇ πρὸς αὐτὸν οὐ καμφοθεὶς οὐδὲ ὑπέβλασας, ἀλλ' εἰπὼν „Ἡ μείζων, ὦ βασιλεῦ, πειρῶ δύνασθαι Ῥωμαίων, 30 ἢ ποίει σιωπῇ τὸ προστασσόμενον,“ ἐξέπληξεν αὐτόν,

ὡς φωνῆς μὲν πολλάκις, παρησίᾳς δὲ τότε πρῶτον ἀκούσαντα Ῥωμαϊκῆς.

XXXII. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ῥώμην οἰκίαν ἐδείματο τῆς ἀγορᾶς πλησίον, εἶτε, ὡς αὐτὸς ἔλεγε, τοὺς θεραπέυοντας αὐτὸν ἐνοχλεῖσθαι μὴ βουλόμενος μακρὰν βαδίζοντας, εἶτε τοῦτο αἰτιον οἰόμενος εἶναι τοῦ μὴ πλείονας ἄλλων ἐπὶ θύρας αὐτοῦ φοιτᾶν. Τὸ δ' οὐκ ἦν ἄρα τοιοῦτον· ἀλλ' ὀμιλίας χάριτι καὶ πολιτικῆς χρειαῖς ἐτέρων λειπόμενος ὥσπερ ὄργανον πολεμικὸν ἐπ' εἰρήνης παρημελεῖτο. Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἤτιον ἤχθητο παρευδοκιμούμενος, σφόδρα δὲ αὐτὸν ἠνία Σύλλας ἐκ τοῦ πρὸς ἐκεῖνον ἀξανάμενος φθόνου τῶν δυνατῶν καὶ τὰς πρὸς ἐκεῖνον διαφορὰς ἀρχῆν πολιτείας ποιούμενος. Ἐπεὶ δὲ καὶ Βόκχος ὁ Νομάς σύμμαχος Ῥωμαίων ἀναγεγραμμένος ἔστησεν ἐν Καπετωλίῳ Νίκας τροπαιοφόρους καὶ παρ' αὐταῖς ἐν εἰκόσι χρυσῆς Ἴουγούρθαν ἐγχειρίζομενον ὑπὸ αὐτοῦ Σύλλα, τοῦτο ἐξέστησεν ὄργῃ καὶ φιλονεικίᾳ Μάριον, ὡς Σύλλα περισπῶντος εἰς ἑαυτὸν τὰ ἔργα, καὶ παρεσκευάζετο βία τὰ ἀναθήματα καταβάλλειν. Ἀντεφιλονεῖκει δὲ Σύλλας, καὶ τὴν στάσιν ὅσον οὐπω φερομένην εἰς μέσον ἐπέσχεν ὁ συμμαχικὸς πόλεμος ξείφνης ἐπὶ τὴν πόλιν ἀναρραγείς. Τὰ γὰρ μαχιμώτατα τῶν Ἰταλικῶν ἔθνῶν καὶ πολυανθρωπότατα κατὰ τῆς Ῥώμης συνέστησαν καὶ μικρὸν ἐδέησαν συγγῆαι τὴν ἡγεμονίαν, οὐ μόνον ὄπλοις ἐρρωμένα καὶ σώμασιν, ἀλλὰ καὶ τόλμαις στρατηγῶν καὶ δεινότησι χρησάμενα θαυμασταῖς καὶ ἀντιπάλοις.

XXXIII. Οὗτος ὁ πόλεμος τοῖς πάθεσι ποικίλος γενόμενος καὶ ταῖς τύχαις πολυτροπώτατος ὅσον Σύλλα προσέθηκε δόξης καὶ δυνάμεως, τοσοῦτον ἀφείλε Μαρίου. Βραδύς γὰρ ἐφάνη ταῖς ἐπιβολαῖς, ὄκνου τε περὶ πάντα καὶ μελλήσεως ὑπόπλεως, εἶτε τοῦ γήρως τὸ δραστήριον

ἐκεῖνο καὶ θερμὸν ἐν αὐτῷ κατασβεννύντος, ἐξηκοστὸν γὰρ ἤδη καὶ πέμπτον ἔτος ὑπερέβαλλεν, εἶτε, ὡς αὐτὸς ἔλεγε, περὶ νεῦρα γεγωναὶ νοσώδης καὶ σώματι δύσεργος ὢν ὑπέμενε παρὰ δύναμιν αἰσχύνη τὰς στρατείας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τότε μάχη τε μεγάλη νικησας ἑξακισχι- 5
 λίους ἀνεῖλε τῶν πολεμίων καὶ λαβὴν οὐδαμῆ παρέσχεν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ περιταφρευόμενος ἠνέσχετο καὶ χλευαζόμενος καὶ καλούμενος οὐ παρωξύνθη. Λέγεται δὲ Ποπλίου Σίλωνος, ὃς μέγιστον εἶχε τῶν πολεμίων ἀξίωμα καὶ δύναμιν, εἰπόντος πρὸς αὐτόν „Εἰ μέγας εἶ στρατη- 10
 γός, ὦ Μάριε, διαγώνισαι καταβάς,“ ἀποκρίνασθαι „Σὺ μὲν οὖν, εἰ μέγας εἶ στρατηγός, ἀνάγκασόν με διαγωνί-
 σασθαι μὴ βουλούμενον.“ Πάλιν δὲ ποτε τῶν μὲν πολεμίων καιρὸν ἐπιχειρήσεως παραδόντων, τῶν δὲ Ῥωμαίων ἀποδειλιασάντων, ὡς ἀνεχώρησαν ἀμφοτέρω, συναγα- 15
 γῶν εἰς ἐκκλησίαν τοὺς στρατιώτας „Ἀπορῶ“ φησὶ „πότερον εἶπω τοὺς πολεμίους ἀνανδροτέρους ἢ ὑμᾶς· οὔτε γὰρ ἐκεῖνοι τὸν νῶτον ὑμῶν οὔτε ὑμεῖς ἐκείνων τὸ ἰνίον ἰδεῖν ἐδυνήθητε.“ Τέλος δὲ ἀφῆκε τὴν στρατηγίαν ὡς ἑξαδυνατῶν τῷ σώματι διὰ τὴν ἀσθένειαν. 20

XXXIV. Ἐπεὶ δὲ ἤδη τῶν Ἰταλικῶν ἐγκεκλικότων ἐμνηστεύοντο πολλοὶ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον ἐν Ῥώμῃ διὰ τῶν δημαγωγῶν, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα Σουλπίκιος δήμαρχος, ἀνὴρ θρασύτατος, παραγαγὼν Μάριον ἀπεδείκνυεν ἀνθύπατον στρατηγὸν ἐπὶ Μιθριδάτην. Καὶ ὁ 25
 δῆμος διέστη, τῶν μὲν αἰρουμένων τὰ Μαρίου, τῶν δὲ Σύλλαν καλούντων καὶ τὸν Μάριον ἐπὶ θερμὰ κελυόντων εἰς Βαῖας βαδίξειν καὶ τὸ σῶμα θεραπεύειν ὑπὸ τῆ γήρως καὶ ρευμάτων ἀπειρηκός, ὡς αὐτὸς ἔλεγε. Καὶ γὰρ ἦν ἐκεῖ περὶ Μισσηνοῦς τῷ Μαρίῳ πολυτελεῆς οἰκία 30
 τρυφὰς ἔχουσα καὶ διαίτας θηλυτέρας ἢ κατ' ἄνδρα πολεμίων τοσοῦτων καὶ στρατειῶν αὐτουργόν. Ταύτην λέ-

- γεται μυριάδων ἑπτὰ ἡμίσιους Κορνηλία πρίασθαι· χρό-
 νου δ' οὐ πάνυ πολλοῦ γενομένου Λεύκιος Λεύκολλος
 ὤνευται μυριάδων πεντήκοντα καὶ διακοσίων· οὕτως 425
 ταχέως ἀνέδραμεν ἢ πολυτέλεια καὶ τοσαύτην ἐπίδοσιν
 5 τὰ πράγματα πρὸς τρυφήν ἔλαβεν. Οσο μὴν ἀλλὰ Μάριος
 φιλοτίμως πάνυ καὶ μειρακιωδῶς ἀποτριβόμενος τὸ γή-
 ρας καὶ τὴν ἀσθένειαν ὀσημέραι κατέβαινεν εἰς τὸ πεδίοιο
 καὶ μετὰ τῶν νεανίσκων γυμναζόμενος ἐπεδείκνυε τὸ
 σῶμα κοῦφον μὲν ὄπλοις, ἔποχον δὲ ταῖς ἱππασίαις, και-
 10 περ οὐκ εὐστάλης γεγωνῶς ἐν γήρᾳ τὸν ὄγκον, ἀλλ' εἰς
 σάρκα περιπληθῆ καὶ βαρεῖαν ἐνδεδωκῶς. Ἐνίοις μὲν
 οὖν ἤρεσκε ταῦτα πράττων, καὶ κατιόντες ἐθεῶντο τὴν
 φιλοτιμίαν αὐτοῦ καὶ τὰς ἀμίλλας, τοῖς δὲ βελτίστοις
 15 δοξίαν, ὅτι πλουσιώτατος ἐκ πένητος καὶ μέγιστος ἐκ μι-
 κροῦ γεγωνῶς ὄρον οὐκ οἶδεν εὐτυχίας, οὐδὲ θαυμαζόμε-
 νος ἀγαπᾷ καὶ ἀπολαύων ἐν ἡσυχίᾳ τῶν παρόντων, ἀλλ'
 ὥσπερ ἐνδεὴς ἀπάντων εἰς Καππαδοκίαν καὶ τὸν Εὐξει-
 νον Πόντον ἄρας ἐκ θριάμβων καὶ δόξης ἐκφέρει το-
 20 σοῦτον γήρας, Ἀρχελάφ καὶ Νεοπτολέμφ τοῖς Μιθρι-
 δάτου σατράπαις διαμαχούμενος. Αἱ δὲ πρὸς ταῦτα τοῦ
 Μαρίου δικαιολογίαι παντάπασιν ἐφαίνοντο ληρώδεις·
 ἔφη γὰρ ἐθέλειν τὸν υἱὸν ἀσκῆσαι παρῶν αὐτὸς ἐπὶ
 στρατείας.
- 25 XXXV. Ταῦτα τὴν πόλιν ἐκ πολλῶν χρόνων ὑπου-
 λον γεγεννημένην καὶ νοσοῦσαν ἀνέρρηξεν, εὐφυέστατον
 εὐρόντος ὄργανον Μαρίου πρὸς τὸν κοινὸν ὄλεθρον το
 Σουλπικίου θράσος, ὃς διὰ τὰλλα πάντα θαυμάζων καὶ
 ζηλῶν τὸν Σατορνῖνον ἀτολμίαν ἐπεκάλει τοῖς πολιτεύ-
 30 μασιν αὐτοῦ καὶ μέλλησιν. Αὐτὸς δὲ μὴ μέλλων ἑξακο-
 σίους μὲν εἶχε περὶ αὐτὸν τῶν ἱππικῶν οἶον δορυφόρους,
 καὶ τούτους ἀντισύγκλητον ὠνόμαζεν, ἐπελθῶν δὲ μεθ'

ὄπλων ἐκκλησιάξουσι τοῖς ὑπάτοις τοῦ μὲν ἐτέρου φυ-
 γόντος ἐξ ἀγορᾶς τὸν υἱὸν ἐγκαταλαβὼν ἀπέσφαξε, Σύλ-
 λας δὲ παρὰ τὴν οἰκίαν τοῦ Μαρίου διωκόμενος, οὐδενὸς
 ἂν προσδοκῆσαντος, εἰσέπεσε· καὶ τοὺς μὲν διώκοντας
 ἔλαθε δρόμῳ παρενεχθέντας, ὑπ' αὐτοῦ δὲ Μαρίου λέ- 5
 γεται κατὰ θύρας ἐτέρας ἀσφαλῶς ἀποπεμφθεὶς διεκπε-
 σεῖν εἰς τὸ στρατόπεδον. Αὐτὸς δὲ Σύλλας ἐν τοῖς ὑπο-
 μνήμασιν οὗ φησι καταφυγεῖν πρὸς τὸν Μάριον, ἀλλ'
 ἀπαλλαχθῆναι βουλευσόμενος ὑπὲρ ὧν Σουλπίκιος ἠνάγ-
 καζεν αὐτὸν ἄκοντα ψηφίσασθαι, περισχῶν ἐν κύκλῳ ξί- 10
 φεσι γυμνοῖς καὶ συνελάσας πρὸς τὸν Μάριον, ἄχρι οὗ
 προελθὼν ἐκείθεν εἰς ἀγορὰν, ὡς ἠξίουν ἐκείνοι, τὰς
 ἀπραξίας ἔλυσε. Γενομένων δὲ τούτων ὁ τε Σουλπίκιος
 ἤδη κρατῶν ἐπεχειροτόνησε τῷ Μαρίῳ τὴν στρατηγίαν,
 ὁ τε Μάριος ἐν παρασκευῇ τῆς ἐξόδου καθειστήκει, καὶ 15
 δύο χιλιάρχους ἐξέπεμψε παραληφόμενους τὸ Σύλλα
 στρατεύμα. Σύλλας δὲ τοὺς στρατιώτας παροξύνας (ἦσαν
 δὲ τρισμυρίων καὶ πεντακισχιλίων οὐ μείους ὀπλίται)
 προήγαγεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην. Τοὺς δὲ χιλιάρχους, οὓς ἐπ-
 ἐπεμψε Μάριος, προσπεσόντες οἱ στρατιῶται διέφθει- 20
 ραν. Πολλοὺς δὲ καὶ Μάριος ἐν Ῥώμῃ τῶν Σύλλα φίλων
 ἀνηρήκει, καὶ δούλοις ἐλευθερίαν ἐκήρυττεν ἐπὶ συμ-
 μαχίᾳ· λέγονται δὲ τρεῖς μόνοι προσγενέσθαι. Μικρὰ δ'
 ἀντισταῖς εἰσελάσαντι τῷ Σύλλᾳ καὶ ταχέως ἐκβιασθεὶς
 ἔφυγε. Τῶν δὲ περὶ αὐτόν, ὡς πρῶτον ἐξέπεσε τῆς πό- 25
 λεως, διασπαρέντων, σκότους ὄντος εἰς τι τῶν ἐπαυλίων
 αὐτοῦ Σολώνιον κατέφυγε. Καὶ τὸν μὲν υἱὸν ἐπεμψεν ἐκ
 τῶν Μουκίου τοῦ πενθεροῦ χωρίων οὐ μακρὰν ὄντων
 τὰ ἐπιτήδεια ληφόμενον, αὐτὸς δὲ καταβὰς εἰς Ὠστίαν,
 φίλου τινὸς Νουμερίου πλοῖον αὐτῷ παρασκευάσαντος, 30
 οὐκ ἀναμείνας τὸν υἱόν, ἀλλὰ Γράνιον ἔχων μεθ' αὐτοῦ
 26 τὸν πρόγονον ἐξέπλευσεν. Ὁ δὲ νεανίας, ὡς ἦλθεν εἰς τὰ

χωρία τοῦ Μουκίου, λαμβάνων τι καὶ σκευαζόμενος ἡμέρας καταλαβούσης οὐ παντάπασι τοὺς πολεμίους ἔλαθεν, ἀλλ' ἦλθον ἱππεῖς ἐλαύνοντες καθ' ὑπόνοιαν ἐπὶ τὸν τόπον· οὗς ὁ τῶν ἀγρῶν ἐπιμελητὴς προιδόμενος ἔκρουσε τὸν Μάριον ἐν ἀμάξῃ κυάμους ἀγούσῃ, καὶ βοῦς ὑποζεύξας ἀπήντα τοῖς ἱππεῦσιν εἰς πόλιν ἐλαύνων τὴν ἄμαξαν. Οὕτω δὲ πρὸς τὴν οἰκίαν τῆς γυναικὸς ὁ Μάριος διακομισθεὶς καὶ λαβὼν ὄσων ἐδεῖτο νυκτὸς ἐπὶ θάλασσαν ἦκε καὶ νεῶς ἐπιβάς εἰς Λιβύην κλεούσης ἀπέπερασεν.

XXXVI. Ὁ δὲ πρεσβύτης Μάριος ὡς ἀνήχθη, πνεύματι φορῶ κομιζόμενος παρὰ τὴν Ἰταλίαν ἐφοβήθη Γεμίνιον τινα τῶν ἐν Ταρρακίῃ δυνατῶν ἐχθρὸν αὐτοῦ, καὶ ταῖς ναύταις προείπεν εἰργεσθαι Ταρρακίης. Οἱ δὲ ἐβούλοντο μὲν αὐτῷ χαρῖζεσθαι, τοῦ δὲ πνεύματος εἰς πελάγιον μεθισταμένου καὶ κλύδωνα κατάγοντος πολὺν οὔτε τὸ πορθμεῖον ἐδόκει περικλυζόμενον ἀνθῆξειν, τοῦ τε Μαρίου δυσφοροῦντος καὶ κακῶς ἔχοντος ὑπὸ ναντίας μόλις ἀντιλαμβάνονται τῶν περὶ τὸ Κίρκαιον αἰγιαλῶν.

20 Τοῦ δὲ χειμῶνος ἀξανομένου καὶ τῶν σιτίων ἐπιλειπόντων ἐκβάντες ἐπλάζοντο πρὸς οὐδένα σκοπὸν, ἀλλ' οἷα συμβαίνει ταῖς μεγάλαις ἀπορίαις αἰεὶ φεύγειν ἐκ τοῦ παρόντος ὡς χαλεπωτάτου καὶ τὰς ἐλπίδας ἔχειν ἐν τοῖς ἀδήλοις. Ἐπεὶ πολεμῖα μὲν ἐκείνοις ἦ γῆ, πολεμῖα δὲ ἦ

25 θάλασσα, φοβερὸν δὲ ἦν ἀνθρώποις περιπεσεῖν, φοβερὸν δὲ μὴ περιπεσεῖν δι' ἔνδειαν τῶν ἀναγκαίων. Οὐ μὴν ἀλλ' ὀψέ που βοτῆρσιν ὀλίγοις ἐντυγχάνουσι, οἱ δοῦναι μὲν οὐδὲν ἔσχον αὐτοῖς δεομένοις, γνωρίσαντες δὲ τὸν Μάριον ἐκέλευον ἀπαλλάττεσθαι τὴν ταχίστην.

30 Ὀλίγον γὰρ ἐμπροσθεν αὐτόθι κατὰ ζήτησιν αὐτοῦ συχνοὺς ἱππέας ὀφθῆναι διεξελαύνοντας. Ἐν παντὶ δὴ γεγυῶς ἀπορίας, μάλιστα δὲ νηστεία τῶν περὶ αὐτὸν ἀπα-

γορευόντων, τότε μὲν ἐκτραπόμενος τῆς ὁδοῦ καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν εἰς ὕλην βαθειαν ἐπιπόνως διενυκτέρευσε. Τῇ δ' ὑστεραία συνηγμένος ὑπ' ἐνδείας καὶ τῷ σώματι πρὶν ἐκλελυσθαι παντάπασι χρήσασθαι βουλόμενος ἐχώρει παρὰ τὸν αἰγιαλὸν, ἐπιθαρσύνων τοὺς ἐπομένους καὶ 5 δεόμενος μὴ προαποκάμνειν τῆς τελευταίας ἐλπίδος, ἐφ' ἣν ἑαυτὸν φυλάττει μαντεύμασι παλαιοῖς πιστεύων. Νέος γὰρ ὢν ἔτι παντελῶς καὶ διατρίβων κατ' ἀγρὸν ὑποδέξασθαι τῷ ἱματίῳ καταφερομένην ἀετοῦ νεοττιαν ἑπτὰ νεοττοὺς ἔχουσαν· ἰδόντας δὲ τοὺς γοεῖς καὶ θαν- 10 μάσαντας διαπνυθάνεσθαι τῶν μάντεων· τοὺς δὲ εἰπεῖν, ὡς ἐπιφανέστατος ἀνθρώπων ἔσοιτο καὶ τὴν μεγίστην ἡγεμονίαν καὶ ἀρχὴν ἐπτάκις αὐτὸν λαβεῖν ἀναγκαῖον εἴη. Ταῦτα οἱ μὲν ἀληθῶς τῷ Μαρίῳ συντυχεῖν οὕτω λέγουσιν· οἱ δὲ τοὺς τότε καὶ παρὰ τὴν ἄλλην φυγὴν 15 ἀκούσαντας αὐτοῦ καὶ πιστεύσαντας ἀναγράψαι πρᾶγμα κομιδῇ μυθῶδες. Ἄετος γὰρ οὐ τίκτει πλεῖον τῶν δυεῖν, ἀλλὰ καὶ Μουσαῖον ἐψεῦσθαι λέγουσιν εἰπόντα περὶ τοῦ ἀετοῦ, ὡς

τρία μὲν τίκτει, δύο δ' ἐκλέπει, ἕν δ' ἀλεγίξει. 20

Τὸ μέντοι πολλάκις ἐν τῇ φυγῇ καὶ ταῖς ἐσχάταις ἀπορίαις Μάριον εἰπεῖν, ὡς ἄχρῃς ἐβδόμης ὑπατείας πρόεισιν, ὁμολογούμενόν ἐστιν.

XXXVII. Ἦδη δὲ Μιντούρνης, πόλεως Ἰταλικῆς, ὅσον εἰκοσι σταδίων ἀπέχοντες ὁρῶσιν ἱππέων ἱβνὴν πρόσωθεν 25 ἐλαύνοντας ἐπ' αὐτοὺς καὶ κατὰ τύχην ὀλκάδας δύο φερομένας. Ὡς οὖν ἕκαστος ποδῶν εἶχε καὶ ῥώμης καταδραμόντες ἐπὶ τὴν θάλασσαν καὶ καταβαλόντες ἑαυτοὺς προσενήχοντο ταῖς ναυσί. Καὶ λαβόμενοι τῆς ἐτέρας οἱ περὶ τὸν Γράνιον ἀπεπέρασαν εἰς τὴν ἀντικρὺς νῆσον· 30 Αἰναρία καλεῖται· αὐτὸν δὲ Μάριον βαρὺν ὄντα τῷ σώματι καὶ δυσμεταχείριστον οἰκέται δύο μόλις καὶ χαλε-

πῶς ὑπὲρ τῆς θαλάττης ἐξάραντες εἰς τὴν ἐτέραν ἔθεντο
 ναῦν, ἥδη τῶν ἱππέων ἐφεστῶτων καὶ διακελευομένων
 ἀπὸ γῆς τοῖς ναύταις κατάγειν τὸ πλοῖον ἢ τὸν Μάριον
 ἐκβαλόντας αὐτοὺς ἀποπλεῖν ὅπη χρῆζοιεν. Ἰκετεύοντος
 5 δὲ τοῦ Μαρίου καὶ δακρύνοντος, οἱ κύριοι τῆς ὀλκάδος ὡς
 ἐν ὀλίγῳ πολλὰς ἐπ' ἀμφοτέρα τῆς γνώμης τροπὰς λα-
 βόντες ὁμῶς ἀπεκρίναντο τοῖς ἱππεῦσι μὴ προέσθαι τὸν
 Μάριον. Ἐκείνων δὲ πρὸς ὀργὴν ἀπελασάντων αὐτῶν
 ἐτέρων γενόμενοι λογισμῶν κατεφέροντο πρὸς τὴν γῆν·
 10 καὶ περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Λίριος ποταμοῦ διάχυσιν λι-
 μνώδη λαμβάνοντος ἀγκύρας βαλόμενοι παρεκάλουν αὐ-
 τον ἐκβῆναι καὶ τροφήν ἐπὶ γῆς λαβεῖν καὶ τὸ σῶμα θε-
 ραπεῦσαι κεκακωμένον, ἄχρι οὗ φορὰ γένηται· γίνε-
 σθαι δὲ τὴν εἰωθυῖαν ὄραν τοῦ πελαγίου μαραινομένοι
 15 καὶ τῶν ἐλῶν αὔραν ἀναδιδόντων ἐπιεικῶς διαρκῆ.
 Ταῦτα πεισθεὶς ὁ Μάριος ἐπραττε· καὶ τῶν ναυτῶν ἐξε-
 λομένων αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν κατακλινεὶς ἐν τιμὴ πόα πορ-
 ρωτάτω τοῦ μέλλοντος εἶχε τὴν διάνοιαν. Οἱ δὲ εὐθὺς
 ἐπιβάντες ἐπὶ τὴν ναῦν καὶ τὰς ἀγκύρας ἀναλαβόντες
 20 ἔφευγον, ὡς οὔτε καλὸν ἐκδοῦναι τὸν Μάριον αὐτοῖς
 οὔτε σῶζειν ἀσφαλές. Οὔτω δὲ πάντων ἐρημος ἀπολει-
 φθεὶς πολὺν μὲν χρόνον ἀναυδος ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἔκειτο,
 μόλις δὲ πῶς ἀναλαβὼν ἑαυτὸν ἐπορεύετο ταλαιπῶρως
 ἀνοδίαῖς· καὶ διεξεληθὼν ἔλη βαθέα καὶ τάφρους ὕδατος
 25 καὶ πηλοῦ γεμούσας ἐπιτυγχάνει καλύβη λιμνουργοῦ γέ-
 ροντος, ὃν περιπεσὼν ἰκέτευε γενέσθαι σωτήρα καὶ βοη-
 θὸν ἀνδρός, εἰ διαφύγοι τὰ παρόντα, μελζοντας ἐλπιδῶν
 ἀμοιβὰς ἀποδώσοντος. Ὁ δὲ ἄνθρωπος εἶτε πάλαι γι-
 νώσκων εἶτε πρὸς τὴν ὄψιν ὡς κρείττονα θαυμάσας ἀνα-
 30 παύσασθαι μὲν ἔφη δεομένῳ τὸ σκηνύδριον ἔξαρκεῖν, εἰ
 δὲ τινὰς ὑποφεύγων πλάξοιτο κρῦψαι αὐτὸν ἐν τόπῳ
 μᾶλλον ἡσυχίαν ἔχοντι. Τοῦ δὲ Μαρίου δεηθέντος τοῦτο

ποιεῖν, ἀγαγὼν αὐτὸν εἰς τὸ ἔλος καὶ πτῆξαι κελεύσας ἐν
χωρίῳ κίλῳ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐπέβαλε τῶν τε καλάμων
πολλοὺς καὶ τῆς ἄλλης ἐπιφέρων ὕλης ὄση κούφη καὶ πε-
ριπέσσειν ἀβλαβῶς δυναμένη.

XXXVIII. Χρόνου δὲ οὐ πολλοῦ διαγενομένου ψόφος 5
αὐτῷ καὶ θόρυβος ἀπὸ τῆς καλύβης προσέπεσεν. Ὁ γὰρ
Γεμίσιος ἐκ Ταρρακίνης ἐπεμψε πολλοὺς ἐπὶ τὴν διώξιν,
ὧν ἔνιοι κατὰ τύχην ἐκεῖ προσελθόντες ἐξεφόβουν καὶ
κατεβῶν τοῦ γέροντος ὡς ὑποδεδεγμένου καὶ κατακρυ-
βόντος πολέμιον Ῥωμαίων. Ἐξαναστὰς οὖν ὁ Μάριος καὶ 10
ἀποδυσάμενος καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς τὴν λίμνην ὕδωρ
παχὺ καὶ τελματῶδες ἔχουσαν. Ὅθεν οὐ διέλαθε τοὺς
ζητοῦντας, ἀλλ' ἀνασπασθεὶς βορβόρου κατάπλεως γυ-
μνὸς εἰς Μιντούρνας ἀνήχθη καὶ παρεδόθη τοῖς ἄρχουσιν.
Ἦν γὰρ εἰς ἅπασαν ἤδη πόλιν ἐξενηνεγμένον παράγγελ- 15
μα περὶ τοῦ Μαρίου δημοσίᾳ διώκειν καὶ κτείνειν τοὺς
λαβόντας. Ὅμως δὲ βουλευσασθαι πρότερον ἐδόκει τοῖς
ἄρχουσι· καὶ κατατίθενται τὸν Μάριον εἰς οἰκίαν Φαν-
νίας γυναικὸς οὐκ εὐμενῶς δοκούσης ἔχειν πρὸς αὐτὸν
ἐξ αἰτίας παλαιᾶς. Ἦν γὰρ ἀνὴρ τῇ Φαννίᾳ Τιτίνιος· 20
τούτου διαστᾶσα τὴν φερνὴν ἀπήτει λαμπρὰν οὔσαν. Ὁ
δὲ μοιχείαν ἐνεκάλει· καὶ γίνεται Μάριος ὑπατεύων τὸ
ἕκτον δικαστής. Ἐπεὶ δὲ τῆς δίκης λεγομένης ἐφαίνετο
καὶ τὴν Φαννίαν ἀκόλαστον γεγονέναι καὶ τὸν ἄνδρα τοι-
αύτην εἰδότα λαβεῖν καὶ συμβιῶσαι πολὺν χρόνον, ἀμ- 25
φοτέρους δυσχεράνας τὸν μὲν ἄνδρα τὴν φερνὴν ἐκέλευ-
σεν ἀποδοῦναι, τῆς δὲ γυναικὸς ἀτιμίας ἕνεκα τῇ κατα-
8 δίκη χαλκοῦς τέσσαρας προσετίμησεν. Οὐ μὴν ἢ γε Φαν-
νία τότε πάθος γυναικὸς ἠδίκημένης ἔλαβεν, ἀλλ' ὡς
εἶδε τὸν Μάριον, πορρωτάτω γενομένη τοῦ μνησικακεῖν 30
ἐκ τῶν παρόντων ἐπεμελείτο καὶ παρεθάρρυνεν αὐτόν.
Ὁ δὲ κάκεῖνην ἐπήνει καὶ θαρρεῖν ἔφασκε· σημεῖον γὰρ

αὐτῷ γεγονέναι χρηστόν. Ἦν δὲ τοιοῦτον. Ὡς ἀγόμενος πρὸς τῇ οἰκίᾳ τῆς Φαννίας ἐγεγόνει, τῶν θυρῶν ἀνοιχθεῖσων ὄνος ἐνδοθεν ἐχώρει δρόμῳ πιόμενος ἀπὸ κρήνης ἐγγὺς ἀπορρεούσης· προσβλέψας δὲ τῷ Μαρίῳ λα-
 5 μυρόν τι καὶ γεγηθὸς ἔστη πρῶτον ἐναντίον, εἶτα φωνήν ἀφῆκε λαμπρὰν καὶ παρεσκίρτησε παρ' αὐτὸν ὑπὸ γαυρότητος. Ἐξ οὗ συμβαλὼν ὁ Μάριος ἔφασκεν, ὡς διὰ θαλάσσης αὐτῷ μᾶλλον ἢ διὰ γῆς ὑποδείκνυσι σωτηρίαν τὸ δαιμόνιον· τὸν γὰρ ὄνον οὐ προσέχοντα τῇ ξηρᾷ τρο-
 10 φῇ πρὸς τὸ ὕδωρ ἀπ' αὐτοῦ τραπέσθαι. Ταῦτα διαλεχθεὶς τῇ Φαννίᾳ καθ' αὐτὸν ἀνεπαύετο τὴν θύραν τοῦ δωματίου προσθεῖναι κελεύσας.

XXXIX. Βουλευομένοις δὲ τοῖς ἄρχουσι καὶ συνέδροις τῶν Μιντουρνησιῶν ἔδοξε μὴ μέλλειν, ἀλλὰ δια-
 15 χρήσασθαι τὸν ἄνδρα. Καὶ τῶν μὲν πολιτῶν οὐδεὶς ὑπέστη τὸ ἔργον, ἱππεὺς δὲ Γαλάτης τὸ γένος ἢ Κίμβρος (ἀμφοτέρως γὰρ ἱστορεῖται) λαβὼν ξίφος ἐπεισῆλθεν αὐτῷ. Τοῦ δὲ οἰκήματος ἐν ᾧ ἔτυχε μέρει κατακείμενος οὐ πάνυ λαμπρὸν φῶς ἔχοντος, ἀλλ' ὄντος ἐπισκίου, λέ-
 20 γεται τὰ μὲν ὄμματα τοῦ Μαρίου φλόγα πολλὴν ἐκβάλλοντα τῷ στρατιώτῃ φανῆναι, φωνὴν δὲ μεγάλην ἐκ τοῦ παλισκίου γενέσθαι „Σὺ δὲ τολμᾶς, ἄνθρωπε, Γάιον Μάριον ἀνελεῖν;“ Ἐξῆλθεν οὖν εὐθύς ὁ βάρβαρος φυγῆ καὶ τὸ ξίφος ἐν μέσῳ καταβαλὼν ἐχώρει διὰ θυρῶν
 25 τοῦτο μόνον βοῶν „Οὐ δύναμαι Γάιον Μάριον ἀποκτεῖναι.“ Πάντας οὖν ἐκπληξίς ἔσχεν, εἶτα οἶκτος καὶ μετνοια τῆς γνώμης καὶ κατάμεμψις ἑαυτῶν, ὡς βούλευμα βεβουλευκότων ἄνομον καὶ ἀχάριστον ἐπ' ἀνδρὶ σωτῆρ τῆς Ἰταλίας, ᾧ μὴ βοηθῆσαι δεινὸν ἦν. „Ἴτω δ' οὖν ὅτι
 30 χρήζει φυγᾶς, ἀνατλησόμενος ἀλλαχόθι τὸ μεμορμένον. Ἡμεῖς δὲ εὐχώμεθα μὴ νεμεσῆσαι θεοὺς Μάριον ἄπορον καὶ γυμνὸν ἐκ τῆς πόλεως ἐκβαλοῦσιν.“ Τὸ τοιούτων

λογισμῶν εἰσπεσόντες ἄθροοι καὶ περισχόντες αὐτὸν ἐξῆγον ἐπὶ τὴν θάλασσαν. Ἄλλου δὲ ἄλλο τι προθύμως ὑπηρετοῦντος καὶ σπυδόντων ἀπάντων ἐγίνετο τριβῆ τοῦ χρόνου. Τὸ γὰρ τῆς λεγομένης Μαρίας ἄλσος, ὃ σέβονται καὶ παραφυλάττουσι μηθὲν ἐκεῖθεν ἐκκομι- 5 σθῆναι τῶν εἰσκομισθέντων, ἐμποδῶν ἦν τῆς ἐπὶ θάλασσαν ὁδοῦ, καὶ κύκλω περιόντας ἔδει βραδύνειν, ἄχρι οὗ τῶν πρεσβυτέρων τις ἐκβοήσας ἔφη μηδεμίαν ἄβατον μηδ' ἀπόρευτον ὁδὸν εἶναι, δι' ἧς σώζεται Μάριος. Καὶ πρῶτος αὐτὸς λαβὼν τι τῶν κομιζομένων ἐπὶ ναῦν διὰ 10 τοῦ τόπου διεξῆλθε.

XL. Τοιαύτη προθυμία ταχὺ πάντων συμπορισθέντων καὶ Βηλαίου τινὸς ναῦν τῷ Μαρίῳ παρασχόντος, ὃς ὕστερον πίνακα τῶν πράξεων ἐκείνων γραψάμενος ἀνέ- 15 θηκεν εἰς τὸ ἱερὸν ὅθεν ἐμβὰς ὁ Μάριος ἀνήχθη, τῷ πνεύματι φέροντι χρώμενος ἐφέρετό πως κατὰ τύχην πρὸς Αἰναρίαν τὴν νῆσον, ὅπου τὸν Γράνιον καὶ τοὺς ἄλλους φίλους εὐρῶν ἐπλει μετ' αὐτῶν ἐπὶ Λιβύης. Ἰδα- 20 τος δὲ ἐπιλιπόντος αὐτοὺς ἀναγκαιῶς Σικελία κατὰ τὴν Ἐρυνκίην προσέσχον. Ἐτυχε δὲ περὶ τοὺς τόπους ἐκεῖ- 25 νους ὁ Ῥωμαίων ταμίας παραφυλάσσων, καὶ μικροῦ μὲν αὐτὸν ἀποβάντα τὸν Μάριον εἶλεν, ἀπέκτεινε δὲ περὶ ἑκκαίδεκα τῶν ὑδρευομένων. Μάριος δὲ κατὰ σπουδὴν ἀναχθεὶς καὶ διαπεράσας τὸ πέλαγος πρὸς Μήνιγγα τὴν νῆσον, ἐνταῦθα διαπνυθάνεται πρῶτον, ὡς ὁ παῖς αὐ- 30 τοῦ διασέσωσται μετὰ Κεθήγου καὶ πορεύονται πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Νομάδων Ἰάμψαν δεησόμενοι βοηθεῖν. Ἐφ' οἷς μικρὸν ἀναπνεύσας ἐθάρρησεν ἀπὸ τῆς νῆσου πρὸς τὴν Καρχηδονίαν προσβαλεῖν. Ἐστρατήγει δὲ τῆς Λι- 35 βύης τότε Σεξιτίλιος, ἀνὴρ Ῥωμαῖος, οὔτε φαῦλον οὔθεν οὔτε χρηστὸν ἐκ Μαρίου προειληφώς, ἀλλ' ὅσον ἀπ' οἴκτου τι προσδοκώμενος ἀφελήσειν. Ἄρτι δὲ αὐτοῦ

μετ' ὀλίγων ἀποβεβηκότος ὑπηρέτης ἀπαντήσας καὶ κα-
 ταστὰς ἐναντίον εἶπεν „Ἀπαγορεύει σοι Σεξτίλιος ὁ
 στρατηγός, ὦ Μάριε, Διβύης ἐπιβαίνειν· εἰ δὲ μὴ, φησὶν
 ἀμυνεῖν τοῖς τῆς βουλῆς δόγμασιν, ὡς Ῥωμαίων πολε-
 5 μίφ χρώμενος.“ Ταῦτα ἀκούσαντα τὸν Μάριον ὑπὸ λύ-
 πης καὶ βαρυθυμίας ἀπορία λόγων ἔσχε, καὶ πολὺν χρό-
 νον ἡσυχίαν ἤγε δεινὸν εἰς τὸν ὑπηρέτην ἀποβλέπων.
 Ἐρομένου δὲ ἐκείνου, τί φράζει καὶ τί λέγει πρὸς τὸν
 στρατηγόν, ἀπεκρίνατο μέγα στενάξας „Ἀγγελλε τοίνυν,
 10 ὅτι Γάϊον Μάριον ἐν τοῖς Καρχηδόνοσ ἐρειπίοις φυγάδα
 καθεζόμενον εἶδες,“ οὐ κακῶς ἅμα τὴν τε τῆς πόλεως
 ἐκείνης τύχην καὶ τὴν ἑαυτοῦ μεταβολὴν ἐν παραδείγμα-
 τος λόγῳ θέμενος. Ἐν τούτῳ δὲ Ἰάμφας ὁ βασιλεὺς τῶν
 Νομάδων ἐπαμφοτεροῦζων τοῖς λογισμοῖς ἐν τιμῇ μὲν ἦγε
 15 τοὺς περὶ τὸν νέον Μάριον, ἀπιέναι δὲ βουλομένους ἐκ-
 τινος αἰεὶ προφάσεως κατεῖχε, καὶ δῆλος ἦν ἐπ' οὐδενὶ
 χρηστῷ ποιούμενος τὴν ἀναβολὴν. Οὐ μὴν ἀλλὰ συρ-
 βαίνει τι τῶν εἰκότων αὐτοῖς πρὸς σωτηρίαν. Ὁ γὰρ νέος
 Μάριος εὐπρεπὴς ὦν τὴν ὄψιν ἠνία τινὰ τῶν καλλακί-
 20 δων τοῦ βασιλέως παρ' ἀξίαν πράττων· ὁ δὲ οἶκτος οὗ-
 τος ἀρχὴ καὶ πρόφασις ἦν ἔρωτος. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον
 ἀπειροῦβητο τὴν ἄνθρωπον· ὡς δὲ οὔτε φυγῆς ἐτέρᾳ
 ὁδὸν ἐώρα καὶ τὰ παρ' ἐκείνης σπουδαιότερον ἢ πρὸς
 ἡδονὴν ἀκόλαστον διεπράττετο, δεξάμενος τὴν φιλοφρο-
 25 σύνην καὶ συνεκπεμφθεὶς ὑπ' αὐτῆς ἀπέδρα μετὰ τῶν
 φίλων καὶ διέφυγε πρὸς τὸν Μάριον. Ἐπεὶ δὲ ἀλλήλοισι
 ἡσπάσαντο, πορευόμενοι παρὰ τὴν θάλασσαν ἐντυγγέ-
 νουσι σκορπίοις μαχομένοις· καὶ τὸ σημεῖον ἐφάνη τῷ
 Μαρῖῳ πονηρόν. Εὐθύς οὖν ἀλιάδος ἐπιβάντες εἰς Κίε-
 30 κιναν διεπέρων, νῆσον ἀπέχουσαν οὐ πολὺ τῆς ἡπείρου
 καὶ τοσοῦτον ἐφθασαν, ὅσον ἀνηγμένων αὐτῶν ἰκκαίς
 ὀρᾶσθαι παρὰ τοῦ βασιλέως ἐλαύνοντασ ἐπὶ τὸν τόπον.

ὄθεν ἀνήχθησαν. Τοῦτον οὐδενὸς ἐλάττονα κίνδυνον ἔδοξεν ἐκφυγεῖν ὁ Μάριος.

XLI. Ἐν δὲ Ῥώμῃ Σύλλας μὲν ἠκούετο τοῖς Μιθριδάτου πολεμῆν στρατηγοῖς περὶ Βοιωτίαν, οἱ δὲ ὑπατοὶ στασιάσαντες ἐχώρουν εἰς ὄπλα. Καὶ μάχης γενομένης Ὀκτάβιος μὲν κρατήσας ἐξέβαλε Κίνναν ἐπιχειροῦντα τυραννικώτερον ἄρχειν, καὶ κατέστησεν αὐτ' αὐτοῦ Κορνήλιον Μερούλλαν ὑπατον, ὁ δὲ Κίννας ἐκ τῆς ἄλλης Ἰταλίας συναγαγὼν δύναμιν αὐθις διεπολέμει πρὸς αὐτούς. Ταῦτα τῷ Μαρίῳ πυνθανομένῳ πλεῦσαι τὴν τα-10 χίστην ἐφαίνετο· καὶ παραλαβὼν ἐκ τῆς Λιβύης Μαυρουσίῳν τινὰς ἰππότητας καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας τινὰς καταφερομένων, συναμφοτέρους οὐ πλείονας χιλίων γενομένους, μεθ' ὧν ἀνήχθη, προσβαλὼν Τελαμῶνι τῆς Τυρρηνίας καὶ ἀποβάς ἐκήρυττε δούλοις ἐλευθερίαν· 15 καὶ τῶν αὐτόθι γεωργούντων καὶ νεμόντων ἐλευθέρων κατὰ δόξαν αὐτοῦ συντρεχόντων ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἀναπείδων τοὺς ἀκμαιοτάτους ἐν ἡμέραις ὀλίγαις χεῖρα μεγάλην ἤθροισε καὶ τεσσαράκοντα ναῦς ἐπλήρωσεν. Εἰδὼς δὲ τὸν μὲν Ὀκτάβιον ἄριστον ἄνδρα καὶ τῷ δικαιο-20 τάτῳ τρόπῳ βουλόμενον ἄρχειν, τὸν δὲ Κίνναν ὑποπτόν τε τῷ Σύλλᾳ καὶ πολεμοῦντα τῇ καθεστῶσῃ πολιτείᾳ, τούτῳ προσνέμειν ἑαυτὸν ἔγνω μετὰ τῆς δυνάμεως. Ἐπεμψεν οὖν ἐπαγγελλόμενος ὡς ὑπάτῳ πάντα ποιήσειν τὰ προστασσόμενα. Δεξαμένου δὲ τοῦ Κίννα καὶ προσα-25 ογορεύσαντος αὐτὸν ἀνθύπατον, ῥάβδους δὲ καὶ τᾶλλα παράσημα τῆς ἀρχῆς ἀποστείλαντος, οὐκ ἔφη πρέπειν αὐτοῦ ταῖς τύχαις τὸν κόσμον, ἀλλ' ἐσθῆτι φανύλη κεκρημένος καὶ κομῶν ἀφ' ἧς ἔφυγεν ἡμέρας, ὑπὲρ ἑβδομηκοντα γεγονῶς ἔτη βᾶδην προσῆει, βουλόμενος μὲν ἔλει-30 νὸς εἶναι, τῷ δὲ οἰκτῷ συμμέμικτο το οἰκεῖον τῆς ὄψεως αὐτοῦ πλεόν τὸ φοβερόν, καὶ διέφαινεν ἢ κατήφεια τὸν

θυμὸν οὐ τεταπεινωμένον, ἀλλ' ἐξηγησμένον ὑπὸ τῆς μεταβολῆς.

XLII. Ἀσπασάμενος δὲ τὸν Κίνναν καὶ τοῖς στρατιώταις ἐντυχὼν εὐθύς εἶχετο τοῦ ἔργου καὶ μεγάλην μεταβολὴν τῶν πραγμάτων ἐποίησε. Πρῶτον μὲν γὰρ ταῖς ναυσὶ τὰ σιτηγὰ περικόπτων καὶ τοὺς ἐμπόρους ληξόμενος ἐκράτησε τῆς ἀγορᾶς, ἔπειτα τὰς παραλίους πόλεις ἐπιπλέων ἦρει. Τέλος δὲ τὴν Ὀστίαν αὐτὴν λαβὼν ἐκ προδοσίας τὰ τε χρήματα διήρπασε καὶ τῶν ἀνθρώπων
 10 τοὺς πολλοὺς ἀπέκτεινε· καὶ γεφυρώσας τὸν ποταμὸν ἀπέκοψε κομιδῇ τὰς ἐκ θαλάσσης εὐπορίας τῶν πολεμίων. Ἄρας δὲ τῷ στρατῷ πρὸς τὴν πόλιν ἐχώρει καὶ τὸ καλούμενον Ἴανουῦκλον ὄρος κατέσχευ, οὐ τοσοῦτον ἀπειρία τοῦ Ὀκταβίου τὰ πράγματα βλάπτοντος, ὅσον
 15 ἀκριβεία τῶν δικαίων προτεμένου τὰ χρειώδη παρὰ τὸ συμφέρον, ὅς γε πολλῶν κελευόντων αὐτὸν ἐπ' ἐλευθερίᾳ καλεῖν τοὺς οἰκέτας οὐκ ἔφη δούλοις μεταδώσειν τῆς πατρίδος, ἧς Γάϊον Μάριον εἰργει τοῖς νόμοις ἀμύνων. Ἐπεὶ δὲ Μέτελλος υἱὸς Μετέλλου τοῦ στρατηγησάντος ἐν
 20 Λιβύῃ καὶ διὰ Μάριον ἐκπεσόντος ἦκεν εἰς Ῥώμην καὶ πολὺ τοῦ Ὀκταβίου στρατηγικώτερος ἐφαίνετο, καταλιπόντες οἱ στρατιῶται τὸν Ὀκτάβιον ἦγον ὡς ἐκείνον ἄρχειν θεόμενοι καὶ σώζειν τὴν πόλιν· εὐ γὰρ ἀγωνιέσθαι καὶ κρατῆσειν ἔμπειρον ἡγεμόνα καὶ δραστήριον λαβόντες.
 25 Ἀγανακτήσαντος δὲ τοῦ Μετέλλου καὶ κελεύοντος ἀπιέναι πρὸς τὸν ὕπατον, ᾤχοντο πρὸς τοὺς πολεμίους. Ἐπεξέστη δὲ καὶ Μέτελλος ἀπογνοὺς τὴν πόλιν. Ὀκτάβιον δὲ Χαλδαῖοι καὶ θῦνται τινες καὶ σιβυλλισταὶ πείσαντες ἐν Ῥώμῃ κατέσχον, ὡς εὐ γενησομένων. Ὁ γὰρ
 30 ἀνὴρ οὗτος δοκεῖ, τᾶλλα Ῥωμαίων εὐγνωμονέστατος γενόμενος καὶ μάλιστα δὴ τὸ πρόσχημα τῆς ὑπατείας ἀπολάκευτον ἐκ τῶν πατρίων ἐθῶν καὶ νόμων ὥσπερ δια-

γραμμάτων ἀμεταβόλων διαφυλάξας, ἀρρωστία τῇ περὶ ταῦτα χρήσασθαι, πλείονα συνῶν χρόνον ἀγύρταις καὶ μάντεσιν ἢ πολιτικοῖς καὶ πολεμικοῖς ἀνδράσιν. Οὗτος μὲν οὖν, πρὶν εἰσελθεῖν τὸν Μάριον, ὑπὸ τῶν προπεμφθέντων ἀπὸ τοῦ βήματος κατασπασθεὶς ἐσφάττετο· καὶ λέγεται διάγραμμα Χαλδαϊκὸν ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ φονευθέντος εὔρεθῆναι. Καὶ τὸ πρᾶγμα πολλὴν ἀλογίαν εἶχε, τὸ δεῖν ἡγεμόνων ἐπιφανεστάτων Μάριον μὲν ὕρθῶσαι τὸ μὴ καταφρονῆσαι μαντικῆς, Ὀκτάβιον δὲ ἀπολέσαι.

10

XLIII. Οὕτω δὴ τῶν πραγμάτων ἐχόντων ἡ βουλή συνελθοῦσα πρέσβεις ἐξέπεμψε πρὸς Κίνναν καὶ Μάριον, εἰσεῖναι καὶ φεῖδεσθαι δεομένη τῶν πολιτῶν. Κίννας μὲν οὖν ὡς ὕπατος ἐπὶ τοῦ δίφρου καθήμενος ἐχρημάτιζε καὶ φιλανθρώπους ἀποκρίσεις ἔδωκε τοῖς πρέσβεσι, Μάριος δὲ τῷ δίφρῳ παρειστήκει φθειγγόμενος μὲν οὐδέν, ὑποδηλῶν δὲ αἰεὶ τῇ βαρύτητι τοῦ προσώπου καὶ τῇ στυγνότητι τοῦ βλέμματος ὡς εὐθύς ἐμπλήσων φόνων τὴν πόλιν. Ἐπεὶ δὲ ἀναστάντες ἐβάδιζον, Κίννας μὲν εἰσῆει δορυφορούμενος, Μάριος δὲ παρὰ ταῖς πύλαις ὑποστάς εἰρωνεύετο πρὸς ὄργην, φυγὰς εἶναι λέγων καὶ τῆς πατρίδος εἰργεσθαι κατὰ τὸν νόμον, εἰ δὲ χρήζοι τις αὐτοῦ παρόντος, ἑτέραν ψήφῳ λυτέον εἶναι τὴν ἐκβάλλουσαν, ὡς δὴ νόμιμός τις ᾧν ἀνὴρ καὶ κατιῶν εἰς πόλιν ἐλευθέραν. Ἐκάλει δὴ τὸ πλῆθος εἰς ἀγοράν· καὶ πρὸ τοῦ τρεῖς ἢ τέταρας φυλάς ἐνεγκεῖν τὴν ψῆφον ἀφῆλς τὸ πλάσμα καὶ τὴν φυγαδικὴν ἐκείνην δικαιολογίαν κατῆει, δορυφόρους ἔχων λογάδας ἐκ τῶν προσπεφοιτηκῶτων δούλων, οὓς Βαρδουαίους προσηγόρευσεν. Οὗτοι πολλοὺς μὲν ἀπὸ φωνῆς, πολλοὺς δὲ ἀπὸ νεύματος ἀνήρουν προστάσσοντος αὐτοῦ· καὶ τέλος Ἀγγάριον, ἄνδρα βουλευτὴν καὶ στρατηγικόν, ἐντυγχάνοντα τῷ Μαρίῳ καὶ μὴ

431

30

προσαγορευθέντα καταβάλλουσιν ἔμπροσθεν αὐτοῦ ταῖς
μαχαίραις τύπτοντες. Ἐκ δὲ τούτου καὶ τῶν ἄλλων ὄσους
ἀσπασαμένους μὴ προσαγορεύσειε μηδὲ ἀντασπάσαιτο,
τοῦτο αὐτὸ σύμβολον ἦν ἀποσφάττειν εὐθύς ἐν ταῖς
5 ὁδοῖς, ὥστε καὶ τῶν φίλων ἕκαστον ἀγωνίας μεστὸν εἶναι
καὶ φρίκης ὁσάκις ἀσπασόμενοι τῷ Μαρίῳ πελάζοιεν.
Κτεινομένων δὲ πολλῶν Κίννας μὲν ἀμβλύς ἦν καὶ με-
στὸς ἤδη τοῦ φονεύειν, Μάριος δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν
ἀκμάζοντι τῷ θυμῷ καὶ διψῶντι διὰ πάντων ἐχώρει τῶν
10 ὁπωσοῦν ἐν ὑποψία γεγονότων. Καὶ πᾶσα μὲν ὁδός,
πᾶσα δὲ πόλις τῶν διωκόντων καὶ κυνηγετούντων τοὺς
ὑποφεύγοντας καὶ κεκρυμμένους ἔγρεμεν. Ἠλέγχετο δὲ
καὶ ξενίας καὶ φιλίας πίστις οὐδὲν ἔχουσα παρὰ τὰς τύχας
βέβαιον· ὀλίγοι γὰρ ἐγένοντο παντάπασιν οἱ μὴ προδόν-
15 τες αὐτοῖς τοὺς παρὰ σφᾶς καταφυγόντας. Ἄξιον οὖν
ἄγασθαι καὶ θαυμάσαι τοὺς τοῦ Κορνούτου θεράποντας,
οἱ τὸν δεσπότην ἀποκρύψαντες οἴκοι, νεκρὸν δέ τινα τῶν
πολλῶν ἀναρτήσαντες ἐκ τοῦ τραχήλου καὶ περιθέντες
αὐτῷ χρυσοῦν δακτύλιον ἐπεδείκνυον τοῖς Μαρίου δο-
20 ρυφόροις καὶ κοσμήσαντες ὡς ἐκείνον αὐτὸν ἔθαπτον.
Ἐπενόησε δὲ οὐδεὶς, ἀλλ' οὕτω λαθῶν ὁ Κορνούτος ὑπὸ
τῶν οἰκετῶν εἰς Γαλατίαν διεκομίσθη.

XLIV. Χρηστῷ δὲ καὶ Μάρκος Ἀντώνιος ὁ φήτωρ
φίλῳ χρησάμενος ἠτύχησεν. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἦν μὲν
25 πένης καὶ δημοτικός, ὑποδεξάμενος δὲ πρῶτον ἄνδρα
Ῥωμαίων καὶ φιλοφρονούμενος ἐκ τῶν παρόντων οἰκέ-
την ἐπεμψε πρὸς τινα τῶν ἐγγύς καπήλων ληψόμενον
οἶνον. Διαγευομένου δὲ ἐπιμελέστερον καὶ βελτίονα με-
τρῆσαι κελεύοντος ἠρώτησεν ὁ κάπηλος, ὃ τι καθῶν
30 οὐχὶ τὸν νέον, ὥσπερ εἶπωθεν, ὠνεῖται καὶ δημοτικόν,
ἀλλὰ τοῦ σπουδαίου καὶ πολυτελοῦς. Ἀπλῶς δὲ πῶς
ἐκείνου φράσαντος ὡς πρὸς συνήθη καὶ γνώριμον, ὅτι

Μάρκον Ἀντώνιον ὁ δεσπότης ἐστιῶ παρ' αὐτῷ κρυπτό-
 μενον, ἀσεβῆς καὶ μιαρὸς ὧν ὁ κάπηλος ἅμα τῷ τὸν οἰκέ-
 την ἀπελθεῖν αὐτὸς συνέτεινε πρὸς Μάριον ἤδη περὶ
 δειπνον ὄντα, καὶ προσαχθεὶς ὠμολόγησε παραδώσειν
 αὐτῷ τὸν Ἀντώνιον. Ἀκούσας οὖν ἐκεῖνος ἐκκραγεῖν 5
 λέγεται μέγα καὶ τὰς χερσὶν ὑφ' ἠδονῆς ἀνακροτῆσαι·
 καὶ μικροῦ μὲν ἐδέησεν ἐξαναστὰς αὐτὸς ἐπὶ τὸν τόπον
 φέρεσθαι, τῶν δὲ φίλων κατασχόντων Ἄνιον ἐπεμπε
 καὶ στρατιώτας μετ' αὐτοῦ κελεύσας κατὰ τάχος τὴν κε-
 φαλήν τοῦ Ἀντωνίου κομῆζειν. Ὡς οὖν ἦγον ἐπὶ τὴν οἰ- 10
 κίαν, ὁ μὲν Ἄνιος ὑπέστη παρὰ τὰς θύρας, οἱ δὲ στρα-
 τιῶται διὰ κλιμάκων ἀναβάντες εἰς τὸ δωμάτιον καὶ θεα-
 σάμενοι τὸν Ἀντώνιον ἄλλος ἄλλον ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἀνθ'
 ἑαυτοῦ παρεκάλει καὶ προῦβάλλετο. Τοιαύτη δέ τις ἦν,
 ὡς ἔοικε, τοῦ ἀνδρὸς ἢ τῶν λόγων σειρὴν καὶ χάρις, ὥστε 15
 ἀρξάμενον λέγειν καὶ παραιτεῖσθαι τὸν θάνατον ἄψα-
 σθαι μὲν οὐδεὶς ἐτόλμησεν οὐδὲ ἀντιβλέψαι, κάτω δὲ
 κύψαντες ἐδάκρουν ἅπαντες. Διατριβῆς δὲ γενομένης
 ἀναβὰς ὁ Ἄνιος ὄρᾳ τὸν μὲν Ἀντώνιον διαλεγόμενον,
 τοὺς δὲ στρατιώτας ἐκπεληγμένους καὶ κατακεκλημημέ- 20
 νους ὑπ' αὐτοῦ· κακίστας οὖν ἐκείνους καὶ προσδραμῶν
 αὐτὸς ἀποτέμνει τὴν κεφαλὴν. Κάτλος δὲ Λουτάτιος
 Μαρίῳ συνάρξας καὶ συνθριαμβεύσας ἀπὸ Κίμβρων,
 ἐπεὶ πρὸς τοὺς δεομένους ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ παραιτουμέ-
 νους ὁ Μάριος τοσοῦτον μόνον εἶπεν „Ἀποθανεῖν δεῖ“ 25
 κατακλεισάμενος εἰς οἰκημα καὶ πολλοὺς ἄνθρακας ἐκῶ-
 432 πυρήσας ἀπεπύγη. Ῥιπτουμένων δὲ τῶν σωμάτων ἀκε-
 φάλων καὶ πατουμένων ἐν ταῖς ὁδοῖς ἔλεος οὐκ ἦν, ἀλλὰ
 φρίκη καὶ τρόμος ἀπάντων πρὸς τὴν ὄψιν. Ἦνία δὲ μά-
 λιστα τὸν δῆμον ἢ τῶν καλουμένων Βαρδυαίων ἀσέλγεια. 30
 Τοὺς γὰρ δεσπότης ἐν ταῖς οἰκίαις σφάττοντες ἤσχυνον
 μὲν αὐτῶν παιδας, ἐμίγνυντο δὲ βία ταῖς δεσποίαις,

τελευτην ἀναλογιζόμενον ὦν τύχοι μακαρίων μηδὲ τῆς
 εἰς Ἀθήνας οἰκοθεν εὐπλοίας ἐπιλαθέσθαι, καθάπερ φι-
 λοκρήστου τῆς τύχης ἄπασαν δόσιν εἰς μεγάλην χάριν
 τιθέμενον καὶ σώζοντα τῇ μνήμῃ διὰ τέλους, ἧς οὐδέν
 5 ἔστιν ἀνθρώπῳ ταμειῖον ἀγαθῶν βεβαιότερον. Τοὺς δὲ
 ἀμνήμονας καὶ ἀνοήτους ὑπεκρεῖ τὰ γιννόμενα μετὰ τοῦ
 χρόνου· διὸ μηθὲν στέγοντες μηδὲ διατηροῦντες αἰ-
 κενοὶ μὲν ἀγαθῶν, πλήρεις δὲ ἐλπίδων πρὸς τὸ μέλλον
 ἀποβλέπουσι τὸ παρὸν προϊέμενοι. Καίτοι τὸ μὲν ἂν ἢ
 10 τύχη καλῦσαι δύναιτο, τὸ δὲ ἀναφαίρετόν ἐστιν· ἀλλ'
 ὅμως τοῦτο τῆς τύχης ὡς ἀλλότριον ἐκβάλλοντες ἐκεῖνο
 τὸ ἄδηλον ὄνειρώττουσιν, εἰκότα πάσχοντες. Πρὶν γὰρ
 ἐκ λόγου καὶ παιδείας ἔδραν ὑποβαλέσθαι καὶ κρηπίδα
 τοῖς ἔξωθεν ἀγαθοῖς, συνάγοντες αὐτὰ καὶ συμφοροῦντες
 15 ἐμπλήσαι τῆς ψυχῆς οὐ δύνανται τὸ ἀκόρεστον. Ἀπο-
 θνήσκει δ' οὖν Μάριος ἡμέρας ἑπτακαίδεκα τῆς ἑβδόμης
 ὑπατείας ἐπιλαβῶν. Καὶ μέγα ἔσχε παραυτίκα τὴν Ῥώ-
 μην χάριμα καὶ θάρσος ὡς χαλεπῆς τυραννίδος ἀπηλλαγ-
 μένην· ὀλίγαις δὲ ἡμέραις ἤσθοντο νέον ἀντηλλαγμένοι
 20 καὶ ἀκμάζοντα ἀντὶ πρεσβύτου δεσπότην· τοσαύτην ὁ
 υἱὸς αὐτοῦ Μάριος ὠμότητα καὶ πικρίαν ἀπεδείξατο τοὺς
 ἀρίστους καὶ δοκιμωτάτους ἀναιρῶν. Δόξας δὲ καὶ τολ-
 μητῆς καὶ φιλοκίνδυνος εἶναι πρὸς τοὺς πολεμίους ἐν
 ἀρχῇ παῖς Ἄρεος ὠνομάζετο, ταχὺ δὲ τοῖς ἔργοις ἐλεγχο-
 25 μενος αὐθις Ἀφροδίτης υἱὸς ἐκαλεῖτο. Τέλος δὲ κατα-
 κλεισθεὶς εἰς Πραινεστὸν ὑπὸ Σύλλα καὶ πολλὰ φιλοψυ-
 χήσας μάτην, ὡς ἦν ἄφυκτα τῆς πόλεως ἀλισκομένης,
 αὐτὸς αὐτὸν ἀπέκτεινεν.

ΑΥΣΑΝΔΡΟΣ.

I. Ὁ Ἀκανθίων θησαυρὸς ἐν Δελφοῖς ἐπιγραφὴν ἔχει 5
 τοιαύτην „Βρασίδης καὶ Ἀκάνθιοι ἀπ’ Ἀθηναίων.“
 διὸ καὶ πολλοὶ τὸν ἐντὸς ἐστῶτα τοῦ οἴκου παρὰ ταῖς
 θύραις λίθινον ἀνδριάντα Βρασίδου νομίζουσιν εἶναι.
 Αὐσάνδρου δὲ ἐστὶν εἰκονικός, εὖ μάλα κομῶντος ἔθει τῷ
 παλαιῷ καὶ πώγωνα καθειμένου γεννατον. Οὐ γάρ, ὡς 10
 ἐνιοὶ φασιν, Ἀργείων μετὰ τὴν μεγάλην ἤτταν ἐπὶ πέν-
 θει καρέντων οἱ Σπαρτιᾶται πρὸς τὸ ἀντίπαλον αὐτοῖς
 τὰς κόμας ἀγαλλόμενοι τοῖς πεπραγμένοις ἀνῆκαν, οὐδὲ
 Βακχιαδῶν τῶν ἐκ Κορίνθου φυγόντων εἰς Λακεδαίμονα
 ταπεινῶν καὶ ἀμόρφων διὰ τὸ κείρασθαι τὰς κεφαλὰς 15
 φανέντων εἰς ζῆλον αὐτοὶ τοῦ κομᾶν ἤλθον, ἀλλὰ καὶ
 134 τοῦτο Αὐκούργειόν ἐστι. Καὶ φασιν αὐτὸν εἰπεῖν, ὡς ἡ
 κόμη τοὺς μὲν καλοὺς εὐπρεπεστέρους ὀραῖσθαι ποιεῖ,
 τοὺς δὲ αἰσχροὺς φοβερωτέρους.

II. Λέγεται δὲ ὁ Αὐσάνδρου πατὴρ Ἀριστόκλειτος 20
 οἰκίας μὲν οὐ γενέσθαι βασιλικῆς, ἄλλως δὲ γένους εἶναι
 τοῦ τῶν Ἡρακλειδῶν. Ἐτράφη δὲ ὁ Αὐσάνδρος ἐν πενίᾳ,
 καὶ παρέσχεν ἑαυτὸν εὐτακτον, ὡς εἴ τις ἄλλος, πρὸς τοὺς
 ἐθισμοὺς καὶ ἀνδρώδη καὶ κρείττονα πάσης ἡδονῆς, πλὴν
 εἴ τινα τιμωμένοις καὶ κατορθοῦσιν αἱ καλά πράξεις 25
 ἐπιφέρουσι. Ταύτης δὲ οὐκαὶσχυρόν ἐστιν ἠττᾶσθαι τοὺς
 νέους ἐν Σπάρτῃ. Βούλονται γὰρ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πά-
 σχειν τι τοὺς παῖδας αὐτῶν πρὸς δόξαν, ἀλγυνομένους τε
 τοῖς ψόγοις καὶ μεγαλυνομένους ὑπὸ τῶν ἐπαίνων· ὁ δὲ
 ἀπαθῆς καὶ ἀκίνητος ἐν τούτοις ὡς ἀφιλότιμος πρὸς ἀρε- 30
 τὴν καὶ ἀργὸς καταφρονεῖται. Τὸ μὲν οὖν φιλότιμον
 αὐτῷ καὶ φιλόνεικον ἐκ τῆς Λακωνικῆς παρέμεινε παι-

διας ἐγγενόμενον, καὶ οὐδὲν τι μέγα χρῆ τὴν φύσιν ἐν
 τούτοις αἰτιασθαι· θεραπευτικὸς δὲ τῶν δυνατῶν μάλ-
 λον ἢ κατὰ Σπαρτιάτην φύσει δοκεῖ γενέσθαι καὶ βάρος
 ἐξουσίας διὰ χρεῖαν ἐνεγκεῖν εὐκόλος· ὁ πολιτικῆς δει-
 5 νότητος οὐ μικρὸν ἔνιοι ποιοῦνται μέρος. Ἀριστοτέλης
 δὲ τὰς μεγάλας φύσεις ἀποφαίνων μελαγχολικὰς, ὡς τὴν
 Σωκράτους καὶ Πλάτωνος καὶ Ἡρακλέους, ἱστορεῖ καὶ
 Λύσανδρον οὐκ εὐθύς, ἀλλὰ πρεσβύτερον ὄντα τῇ με-
 λαγχολίᾳ περιπεσεῖν. Ἴδιον δὲ αὐτοῦ μάλιστα τὸ καλῶς
 10 πενίαν φέροντα, καὶ μηδαμοῦ κρατηθέντα μηδὲ διαφθα-
 ρέντα χρήμασιν αὐτῷ, ἐμπλήσαι τὴν πατρίδα πλούτου
 καὶ φιλοπλουτίας καὶ παῦσαι θαυμαζομένην ἐπὶ τῷ μὴ
 ἴθι θαυμάζειν πλοῦτον, εἰσάγοντα χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου
 πληθὸς μετὰ τὸν Ἀττικὸν πόλεμον, ἑαυτῷ δὲ μηδεμίαν
 15 δραχμὴν ὑπολειπόμενον. Διονυσίου δὲ τοῦ τυράννου
 πέμψαντος αὐτοῦ ταῖς θυγατράσι πολυτελεῆ χιτῶνια τῶν
 Σικελῶν οὐκ ἔλαβεν, εἰπὼν φοβείσθαι, μὴ διὰ ταῦτα
 μᾶλλον αἰσχροὶ φανῶσιν. Ἄλλ' ὀλίγον ὕστερον πρὸς τὸν
 αὐτὸν τύραννον ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως ἀποσταλεῖς πρε-
 20 σβευτῆς, προσπέμψαντος αὐτῷ δύο στολὰς ἐκείνου καὶ
 κελεύσαντος ἢ βούλεται τούτων ἐλόμενον τῇ θυγατρὶ
 κομίζειν, αὐτὴν ἐκείνην ἔφη βέλτιον αἰρήσεσθαι καὶ λα-
 25 βῶν ἀμφοτέρας ἀπῆλθεν.

III. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μῆκος
 25 λαμβάνοντος, καὶ μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ τῶν Ἀθηναίων
 κατοπραγίαν αὐτίκα μὲν ἐπιδόξων ὄντων ἐκπεσεῖσθαι
 τῆς θαλάττης, οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον ἀπαγορεύσειν παν-
 30 τάπασι, Ἀλκιβιάδης ἀπὸ τῆς φυγῆς ἐπιστὰς τοῖς πράγ-
 μασι μεγάλην μεταβολὴν ἐποίησε καὶ κατέστησε τοὺς
 30 ναυτικούς ἀγῶνας εἰς ἀντίπαλον αὐτοῖς, δέξαντες οὖν
 οἱ Λακεδαιμόνιοι πάλιν καὶ γενόμενοι ταῖς προθυμίαις
 καινοὶ πρὸς τὸν πόλεμον, ὡς ἡγεμόνος τε δεινοῦ καὶ κα-

ρασκευῆς ἔρρωμενεστέρας δεόμενον, ἐκπέμπουσιν ἐπὶ
 τὴν τῆς θαλάττης ἡγεμονίαν Λύσανδρον. Γενόμενος δ'
 ἐν Ἐφέσῳ καὶ τὴν πόλιν εὐρῶν εὖνουν μὲν αὐτῷ καὶ λα-
 κωνίζουσαν προθυμότατα, πράττουσαν δὲ τότε λυπρῶς
 καὶ κινδυνεύουσαν ἐκβαρβαρωθῆναι τοῖς Περσικοῖς 5
 ἔθεσι διὰ τὰς ἐπιμιξίας, ἅτε δὴ τῆς Λυδίας περικεχυμέ-
 νης καὶ τῶν βασιλικῶν στρατηγῶν αὐτόθι τὰ πολλὰ δια-
 τριβόντων, στρατόπεδον βαλόμενος καὶ τὰ πλοῖα παντα-
 χόθεν ἔλκεσθαι κελεύσας ἐκεῖ τὰ φορτηγὰ καὶ ναυπηγίαν
 τριήρων ἐκεῖ κατασκευασάμενος, ταῖς μὲν ἐμπορίαις τοὺς 10
 λιμένας αὐτῶν ἀνέλαβεν, ἐργασίαις δὲ τὴν ἀγοράν, χρη-
 ματισμῶν δὲ τοὺς οἴκους καὶ τὰς τέχνας ἐνέπλησεν, ὥστε
 πρῶτον ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου τὴν πόλιν ἐν ἐλπίδι τοῦ
 περὶ αὐτὴν νῦν ὄντος ὄγκου καὶ μεγέθους διὰ Λύσανδρον
 γενέσθαι.

15

IV. Πυθόμενος δὲ Κῦρον εἰς Σάρδεις ἀφίχθαι τὸν
 435 βασιλέως υἱόν, ἀνέβη διαλεξόμενος αὐτῷ καὶ Τισαφέρνου
 κατηγορήσων, ὃς ἔχων πρόσταγμα Λακεδαιμονίοις βοη-
 θεῖν καὶ τῆς θαλάσσης ἐξελάσαι τοὺς Ἀθηναίους ἐδόκει
 δι' Ἀλκιβιάδην ὑφιέμενος ἀπρόθυμος εἶναι καὶ γλίσχρως 20
 χορηγῶν τὸ ναυτικὸν φθείρειν. Ἦν δὲ καὶ Κῦρῳ βουλο-
 μένῳ τὸν Τισαφέρην ἐν αἰτίαις εἶναι καὶ κακῶς ἀκούειν,
 πονηρὸν ὄντα καὶ πρὸς αὐτὸν ἰδίᾳ διαφερόμενον. Ἐκ τε
 δὴ τούτων καὶ τῆς ἄλλης συνδιαιτήσεως ὁ Λύσανδρος
 ἀγαπηθεὶς καὶ τῷ θεραπευτικῷ μάλιστα τῆς ὁμιλίας ἐλὼν 25
 τὸ μείρακιον ἐπέρρωσε πρὸς τὸν πόλεμον. Ἐπεὶ δὲ ἀπαλ-
 λάττεσθαι βουλόμενον αὐτὸν ἐστιῶν ὁ Κῦρος ἡξίου μὴ
 διωθεῖσθαι τὰς παρ' αὐτοῦ φιλοφροσύνας, ἀλλ' αἰτεῖν
 ὃ βούλοιο καὶ φράζειν ὡς οὐδενὸς ἀπλῶς ἀποτενεξόμε-
 νου, ὑπόλαβὼν ὁ Λύσανδρος „Ἐπεὶ τοίνυν“ εἶπεν „οὐ- 30
 τως ἔχεις, ὦ Κῦρε, προθυμίας, αἰτοῦμαί σε καὶ παρακαλῶ
 προσθεῖναι τῷ μισθῷ τῶν ναυτῶν ὀβολόν, ὅπως τετρώ-

βολον ἀντιτριωβόλου λαμβάνωσιν.“ Ἡσθεις οὖν ὁ Κυ-
 ρος ἐπὶ τῇ φιλοτιμίᾳ τοῦ ἀνδρός μυρίους ἀντὶ θαλασσοῦς
 ἔδωκεν, ἔξ ἧν ἐπιμετρήσας τὸν ὄβολον τοῖς ναύταις καὶ
 λαμπροῦν ἄμενος ὀλίγη χρόνῳ τὰς ναῦς τῶν πολεμίων
 5 κενὰς ἐποίησεν. Ἀπεφοίτων γὰρ οἱ πολλοὶ πρὸς τοὺς
 πλέον διδούτας, οἱ δὲ μένοντες ἀπρόθυμοι καὶ στασιώ-
 δεις ἐγίνοντο καὶ κακὰ παρεῖχον ὁσημέραι τοῖς στρατη-
 γοῖς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καίπερ οὕτως περισπάσας καὶ κακώ-
 σας τοὺς πολεμίους ὁ Λύσανδρος ἠρρώδει ναυμαχεῖν,
 10 δραστήριον ὄντα τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ νεῶν πλήθει περι-
 ὄντα καὶ μάχας καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν εἰς ἐκεῖνο
 — χρόνον πάσας ἀήττητον ἠγωνισάμενον δεδοικώς.

V. Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης εἰς Φωκαίαν ἐκ Σάμου
 διέπλευσεν ἐπὶ τοῦ στόλου καταλιπὼν Ἀντίοχον τὸν πε-
 15 βερνήτην, ὁ δὲ Ἀντίοχος οἶον ἐφυβοῖζων τῷ Λυσάνδρῳ
 καὶ θρασυνόμενος ἐπέπλευσε διψὶ τριήρεσιν εἰς τὸν λι-
 μένα τῶν Ἐφεσίων καὶ παρὰ τὸν ναύσταθμον γέλατι καὶ
 πατάγῳ χρώμενος σοβαρῶς παρήλανεν, ἀγανακτήσας
 ὁ Λύσανδρος καὶ κατασπάσας τὸ πρῶτον αὐτὸν πολλὰς τῶν
 20 τριήρων ἐδίωκεν αὐτὸν, ἰδὼν δὲ αὐτοὺς Ἀθηναίους βοη-
 θούντας ἄλλας ἐπλήρου, καὶ τέλος ἐναυμαχοῦν ἀμπε-
 σόντες. Ἐνίκᾳ δὲ Λύσανδρος καὶ πεντεκαίδεκα τριήρεις
 λαβῶν ἔστησε τρόπαιον. Ἐπὶ τούτῳ τὸν Ἀλκιβιάδην ὁ
 μὲν ἐν ἄσσει δῆμος ὀργισθεὶς ἀπεχειροτόνησεν, ὑπὸ δὲ
 25 τῶν ἐν Σάμῳ στρατιωτῶν ἀτιμαζόμενος καὶ κακῶς
 ἀκούων ἀπέπλευσεν εἰς Χερρόνησον ἐκ τοῦ στρατοπέδου.
 Ταύτην μὲν οὖν τὴν μάχην, καίπερ οὐ μεγάλην τῇ πράξι
 30 γενομένην, ἡ τύχη δι' Ἀλκιβιάδην ὀνομαστήν ἐποίησεν.
 Ὁ δὲ Λύσανδρος ἀπὸ τῶν πόλεων εἰς Ἐφεσον μεταπερ-
 νόμενος οὖς ἑώρα μάλιστα ταῖς τε τόλμαις καὶ τοῖς φρο-
 νήμασιν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ὄντας, ἀρχὰς ὑπέσπειρε τῶν
 ὕστερον ἐπ' αὐτοῦ γενομένων δεκαδαρχιῶν καὶ νεωτε-

ρισμῶν, προτρέπων καὶ παροξύνων ἐταιρικὰ συνίστασθαι καὶ προσέχειν τὸν νοῦν τοῖς πράγμασιν, ὡς ἅμα τῷ καταλυθῆναι τοὺς Ἀθηναίους τῶν τε δῆμων ἀπαλλαξομένους καὶ δυναστεύοντας ἐν ταῖς πατρίσι. Τούτων δὲ τὴν πίστιν ἐκάστω δι' ἔργων παρείχετο, τοὺς ἤδη γεγυότας 5 φίλους αὐτῷ καὶ ξένους εἰς μεγάλα πράγματα καὶ τιμὰς καὶ στρατηγίας ἀνάγων, καὶ συναδικῶν καὶ συνεξαμαρτάνων αὐτὸς ὑπὲρ τῆς ἐκείνων πλεονεξίας, ὥστε προσέχειν ἅπαντας αὐτῷ καὶ χαρίζεσθαι καὶ ποθεῖν, ἐλπίζοντας οὐδενὸς ἀτυχήσειν τῶν μεγίστων ἐκείνου κρατουίν- 10 τος. Διὸ καὶ Καλλικρατίδαν οὐτ' εὐθύς ἠδέως εἶδον ἐλθόντα τῷ Λυσάνδρῳ διάδοχον τῆς ναυαρχίας, οὔτε, ὡς ὕστερον διδοὺς πείραν ἀνὴρ ἐφαίνετο πάντων ἄριστος 436 καὶ δικαιοτάτος, ἠρέσκοντο τῷ τρόπῳ τῆς ἡγεμονίας ἀπλοῦντι καὶ Δωρίον ἐχούσης καὶ ἀληθινόν. Ἀλλὰ τούτου 15 μὲν τὴν ἀρετὴν ὥσπερ ἀγάλματος ἠρωϊκοῦ κάλλος ἐθαύμαζον, ἐπόθουν δὲ τὴν ἐκείνου σπουδὴν καὶ τὸ φιλέταιρον καὶ χρειωδὲς ἐζήτουν, ὥστε ἀθυμεῖν ἐκπλέοντος αὐτοῦ καὶ δακρύειν.

VI. Ὁ δὲ τούτους τε τῷ Καλλικρατίδῃ δυσμενεστέ- 20 ρους ἐποίει ἐτι μᾶλλον, καὶ τῶν ὑπὸ Κίρον χρημάτων αὐτῷ δεδομένων εἰς τὸ ναυτικὸν τὰ περιόντα πάλιν εἰς Σάρδεις ἀπέπεμψεν, αὐτὸν αἰτεῖν, εἰ βούλοιο, τὸν Καλλικρατίδαν καὶ σκοπεῖν, ὅπως θρόνον τῆς στρατιωτικῆς ἀνελεύσας. Τέλος δὲ ἀποπλέων ἐμαρτύρατο πρὸς αὐτόν, 25 ὅτι θαλασσοκρατοῦν τὸ ναυτικὸν παραδίδοισιν. Ὁ δὲ βουλόμενος ἐλέγξει τὴν φιλοτιμίαν ἀλαζονικὴν καὶ κτηνὴν οὖσαν, „Οὐκοῦν“ ἔφη „λάβων ἐν ἀριστοῦ Σάμιον καὶ περὶπλεύσας εἰς Μίλητον ἐκεῖ μοι παραδόξως τὰς τρι- 30 ἠρεῖς δεδιδῆναι γὰρ οὐ γὰρ παραπλέοντας ἡμᾶς τοὺς ἐν 30 Σάμῳ πελεμῖους, εἰ θαλασσοκρατοῦμεν.“ Πρὸς ταῦτα εἰπὼν ὁ Λυσάνδρος, ὅτι οὐκ αὐτός, ἀλλ' ἐκεῖνος ἄρχι 25*

τῶν νεῶν, ἀπέπλευσεν εἰς Πελοπόννησον ἐν πολλῇ τὸν Καλλικρατίδαν ἀπορία καταλιπών. Οὔτε γὰρ οἰκοθεν ἀφίκτο χρήματα κομίζων, οὔτε τὰς πόλεις ἀργυρολογεῖν καὶ βιάζεσθαι μοχθηρὰ πραττούσας ὑπέμεινε. Λοιπὸν οὖν ἦν ἐπὶ θύρας ἰόντα τῶν βασιλέως στρατηγῶν, ὧσπερ Δύσανδρος, αἰτεῖν· πρὸς δὲ πάντων ἀφυέστατος ἐτύγγα-
 5 νεν ἀνὴρ ἑλευθέριος καὶ μεγαλόφρων καὶ πᾶσαν ὕς Ἑλλήνων ἦτταν Ἑλλησιν ἠγοούμενος εὐπρεπεστέραν εἶναι τοῦ κολακεύειν καὶ φοιτᾶν ἐπὶ θύρας ἀνθρώπων βα-
 10 βάρων, πολὺ χρυσίον, ἄλλο δ' οὐδὲν καλὸν ἐχόντων. Ἐκβιαζόμενος δὲ ὑπὸ τῆς ἀπορίας ἀναβάς εἰς Λυδίαν εὐθύς ἐπορεύετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κύρου, καὶ φράζειν προσέταξεν, ὅτι Καλλικρατίδας ὁ ναύαρχος ἦκει διαλεχθῆναι βουλόμενος αὐτῷ. Τῶν δ' ἐπὶ θύραις τινὸς εἰκότος
 15 „Ἄλλ' οὐ σχολὴ νῦν, ὦ ξένε, Κύρου· πίνει γάρ·“ ἀφελέστατά πως ὁ Καλλικρατίδας „οὐδὲν“ ἔφη „δεινόν· αὐτοῦ γὰρ ἐστὼς ἀναμεινῶ, μέχρι πίῃ.“ Τότε μὲν οὖν δόξας ἀγροϊκὸς τις εἶναι καὶ καταγελασθεὶς ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀπῆλθεν· ἐπεὶ δὲ καὶ δεῦτερον ἐλθὼν ἐπὶ θύρας οὐ παρ-
 20 εἶθη, βαρέως ἐνεγκὼν εἰς Ἐφεσον ᾧχετο, πολλὰ μὲν ἐπαρώμενος κακὰ τοῖς πρώτοις ἐντρυφηθεῖσιν ὑπὸ βαρβάρων καὶ διδάξασιν αὐτοὺς ὑβρίζειν διὰ πλοῦτον, ὁμνύων δὲ πρὸς τοὺς παρόντας, ἢ μὴν, ὅταν πρῶτον εἰς Σπάρτην παραγένηται, πάντα ποιήσειν ὑπὲρ τοῦ διαλυθῆναι
 25 τοὺς Ἕλληνας, ὡς φοβεροὶ τοῖς βαρβάροις εἶεν αὐτοὶ καὶ παύσαιντο τῆς ἐκείνων ἐπ' ἀλλήλους δεόμενοι δυναμείας.

VII. Ἀλλὰ Καλλικρατίδας μὲν ἄξια τῆς Λακεδαιμόνος διανοηθεὶς, καὶ γενόμενος τοῖς ἄκροις ἐνάμιλλος τῶν Ἑλ-
 30 λήνων διὰ δικαιοσύνην καὶ μεγαλοψυχίαν καὶ ἀνδρείαν, μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐν Ἀργινοῦσαις καταναυμαχηθεὶς ἠφανίσθη. Τῶν δὲ πραγμάτων ὑποφερομένων οἱ σύμ-

μαχοι πρεσβείαν πέμποντες εἰς Σπάρτην ἤτοῦντο Λύσανδρον ἐπὶ τὴν ναυαρχίαν, ὡς πολὺ προθυμότερον ἀντιληφόμενοι τῶν πραγμάτων ἐκείνου στρατηγούντος. Τὰ δὲ αὐτὰ καὶ Κύρος ἀξιῶν ἐπέστειλεν. Ἐπεὶ δὲ νόμος ἦν οὐκ ἔων δις τὸν αὐτὸν ναυαρχεῖν ἐβούλοντό τε χαρίζεσθαι τοῖς συμμάχοις οἱ Λακεδαιμόνιοι, τὸ μὲν ὄνομα τῆς ναυαρχίας Ἀράκω τιμὴ περιέθεσαν, τὸν δὲ Λύσανδρον ἐπιστολέα τῷ λόγῳ, τῷ δ' ἔργῳ κύριον ἀπάντων ἐξέπεμψαν. Τοῖς μὲν οὖν πλείστοις τῶν πολιτευομένων καὶ δυναμένων ἐν ταῖς πόλεσι πάλαι ποθοῦμενος ἦκεν ἤλπιζον γὰρ ἔτι μᾶλλον ἰσχύσειν δι' αὐτοῦ παντάπασι τῶν δῆμων καταλυθέντων· τοῖς δὲ τὸν ἀπλοῦν καὶ γενναῖον ἀγαπῶσι τῶν ἡγεμόνων τρόπον ὁ Λύσανδρος τῷ Καλλικρατίδῃ παραβαλλόμενος ἐδόκει πανούργος εἶναι καὶ σοφιστής, ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλων τοῦ πολέμου καὶ τὸ δίκαιον ἐπὶ τῷ λυσιτελοῦντι μεγαλύνων, εἰ δὲ μὴ, τῷ συμφέροντι χρώμενος ὡς καλῶ, καὶ τὸ ἀληθὲς οὐ φύσει τοῦ ψεύδους κρείττον ἡγούμενος, ἀλλ' ἑκατέρου τῇ χρεῖα τὴν τιμὴν ὀρίζων. Τῶν δ' ἀξιούντων μὴ πολεμεῖν μετὰ δόλου τοὺς ἀφ' Ἡρακλέους γεγονότας καταγελάσας ἐκέλευεν· „Ὅπου γὰρ ἡ λεοντῆ μὴ ἐφικνεῖται, προσραπτέον ἐκεῖ τὴν ἀλωπεκῆν.“

VIII. Τοιαῦτα δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ περὶ Μίλητον ἱστόρηται. Τῶν γὰρ φίλων καὶ ξένων, οἷς ὑπέσχετο συγκαταλάσειν τε τὸν δῆμον καὶ συνεκβαλεῖν τοὺς διαφόρους, μεταβαλομένων καὶ διαλλαγέντων τοῖς ἐχθροῖς, φανερωῶς μὲν ἤδεσθαι προσεποιεῖτο καὶ συνδιαλλάττειν, κρύφα δὲ λοιδορῶν αὐτούς καὶ κακίμων παρωξύνειν ἐπιθέσθαι τοῖς πολλοῖς. Ὡς δὲ ἦσθετο γινομένην τὴν ἐπανάστασιν, ὀξέως βοηθήσας καὶ παρεισελθὼν εἰς τὴν πόλιν οἷς πρώτοις ἐπιτύχοι τῶν νεωτεριζόντων ἐχαλέπαινε τῇ φωνῇ καὶ προσῆγε τραχυνόμενος ὡς ἐπιθήσων δίκην αὐτοῖς, τοὺς

δὲ ἄλλους ἐκέλευε θαρρεῖν καὶ μηδὲν ἐτι προσδοκᾶν δει-
 νὸν αὐτοῦ παρόντος. Ὑπεκρίνετο δὲ ταῦτα καὶ διεκοί-
 κилле τοὺς δημοτικωτάτους καὶ κρατίστους βουλόμενος
 μὴ φεύγειν, ἀλλ' ἀποθανεῖν ἐν τῇ πόλει μέινοντας. Ὁ
 5 καὶ συνέβη· πάντες γὰρ ἀπεσφάγησαν οἱ καταπιστευ-
 σαντες. Ἀπομνημονεύεται δὲ ὑπὸ Ἀνδροκλείδου λόγος
 πολλήν τινα κατηγορῶν τοῦ Λύσανδρου περὶ τοὺς ὄρ-
 κους εὐχέριαν. Ἐκέλευε γάρ, ὡς φησι, τοὺς μὲν παῖδας
 ἀστραγάλοις, τοὺς δὲ ἄνδρας ὄρκοις ἑξαπατᾶν, ἀπομι-
 10 μούμενος Πολυκράτη τὸν Σάμιον, οὐκ ὀρθῶς τύραννον
 στρατηγός, οὐδὲ Λακωνικὸν τὸ χρῆσθαι τοῖς θεοῖς ὡσπερ
 τοῖς πολεμίοις, μᾶλλον δὲ ὑβριστικώτερον. Ὁ γὰρ ὄρκῳ
 παρακρουόμενος τὸν μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ δεδιέναι, τοῦ
 δὲ θεοῦ καταφρονεῖν.

15 IX. Ὁ δ' οὖν Κῦρος εἰς Σάρδεις μεταπεμφόμενος τὸν
 Λύσανδρον τὰ μὲν ἔδωκε, τὰ δὲ ὑπέσχετο, νεανιευσάμε-
 νος εἰς τὴν ἐκείνου χάριν καὶ εἰ μηδὲν ὀ πατήρ διδῶν κα-
 ταχορηγήσειν τὰ οἴκελα· κἂν ἐπιλίπη πάντα, κατακόψει
 ἔφη τὸν θρόνον, ἐφ' ᾧ καθήμενος ἐχρημάτιζε, χρυσοῦν
 20 καὶ ἀργυροῦν ὄντα. Τέλος δὲ εἰς Μηδίαν ἀναβαίνων
 πρὸς τὸν πατέρα τοὺς τε φόρους ἀπέδειξε τῶν πόλεων
 λαμβάνειν ἐκείνον καὶ τὴν αὐτοῦ διεπίστευσεν ἀρχήν·
 ἀσπασάμενος δὲ καὶ δεηθεὶς μὴ ναυμαχεῖν Ἀθηναίοις,
 πρὶν αὐτὸν ἀφικέσθαι πάλιν, ἀφίξασθαι δὲ ναῦς ἔχοντα
 25 πολλὰς ἐκ τε Φοινίκης καὶ Κιλικίας, ἀνέβαινον ὡς βασι-
 λέα. Λύσανδρος δὲ μήτε ναυμαχεῖν ἀγχωμάτῳ πλήθει
 δυνάμενος μήτε ἀργὸς καθέξασθαι μετὰ νεῶν τοσοῦτων
 ἀναχθεὶς ἐνίας προσηγάγετο τῶν νήσων, Αἰγινᾶν τε καὶ
 Σαλαμίνα προσμιξας κατέδραμεν. Εἰς δὲ τὴν Ἀττικὴν
 30 ἀποβάς καὶ τὸν Ἄγιν ἀσπασάμενος, κατέβη γὰρ αὐτὸς ἐκ
 Δεκελείας πρὸς αὐτόν, ἐπέδειξε τῷ περὶ παρόντι τὴν τοῦ
 ναυτικοῦ ῥώμην, ὡς πλέων ἢ βούλοιτο, κρατῶν τῆς θα-

λάττης. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοὺς Ἀθηναίους αἰσθόμενος διώ-
κοντας αὐτὸν ἄλλω θρόμῳ διὰ νήσων ἐφευγὲν εἰς τὴν
Ἰάταν. Καὶ τὸν Ἑλλησποντὸν ἔρημον καταλαβὼν ἐπέ-
χευρει Λαρυφακηνοὺς αὐτὸς ἐκ θαλάττης ταῖς νῆσσι, Θά-
ραξ δὲ τῷ πέτρῳ στρατῷ συνανήσας εἰς τὸ αὐτὸ προσέβαλε
τοῖς τεύχεσιν. Ἐλθὼν δὲ τὴν πόλιν κατὰ κράτος διαρπάσαι
τοῖς στρατιώταις ἔδωκεν. Ὁ δὲ τῶν Ἀθηναίων σιτόλος
ὀρθοῦντα καὶ ἑκατὸν τριήρων ἐτύχανε μὲν ἄρτι κα-
θαρμισθένος εἰς Ἐλαιῶντα τῆς Κερρονήσου, πνιθαντῶ-
438 μέυοι δὲ ἀπολωλέναι τὴν Λαρυφακὸν εὐθύς εἰς Σησίον 10
καταίρουσι. Κάκειθεν ἐπισπιθάμενοι παρέκλευσαν εἰς
Αἰγὸς ποταμούς, ἀντιπέρας τῶν πολεμίων ἐπιναυλοχούν-
των περὶ τὴν Λαρυφακὸν. Ἐστρατήγουν δὲ τῶν Ἀθηναί-
ων ἄλλοι τε πλείους καὶ Φιλοκλῆς ὁ πέλας ποτὲ ψηφί-
σασθαι τὸν θῆμον ἀποκόπτειν τὸν δεξιὸν ἀντίχειρα τῶν 15
ἀλισκομένων κατὰ πόλεμον, ὕψος δόρυ μὲν φέρειν μὴ
δύνανται, κώπην δὲ ἐλαύνωσι.

Χ. Τότε μὲν οὖν ἀνεπαύοντο πάντες ἐλπίζοντες εἰς
τὴν ὑπεραιαν ναυμαχίαν. Ὁ δὲ Ἀύσανθρος ἄλλα μὲν
διενόειτο, προσέταττε δὲ ναύταις καὶ κυβερνήταις, ὡς 20
ἀγῶνος ἅμα ἡμέρᾳ γενησομένου, περὶ ὄρθρον ἐμβαίνειν
εἰς τὰς τριήρεις καὶ καθέζεσθαι κόσμῳ καὶ σιωπῇ δεχθ-
μένους τὸ παραγγελόμενον, ὡς δ' αὐτῶς καὶ τὸ πέδον
ἐν τάξει παρὰ τὴν θαλάτταν ἠσυχάζειν. Ἀνίσχοντος δὲ
τοῦ ἡλίου καὶ τῶν Ἀθηναίων μετώπηδον ἀπάσαις ἐπι- 25
κλέοντων καὶ προκαλουμένων, ἀντιπρώτους ἔχων τὰς
ναῦς καὶ πεπληρωμένους ἐπινοκτὸς οὐκ ἀνήγετο, πέμπων
δὲ ὀπηρετικά παρὰ τὰς πρώτας τῶν νεῶν ἀτρεμεῖν ἐκέ-
λευε καὶ μένειν ἐν τάξει μὴ θοροβουμένους μῆδ' ἄντεκ
πλέοντας. Ὅστω δὲ περὶ δαίλην ἀποπλεόντων ὀπίσω 30
τῶν Ἀθηναίων οὐ πρότερον ἐκ τῶν νεῶν τοὺς στρατιώ-
τας ἀφῆκεν, εἰ μὴ δύο καὶ τρεῖς τριήρεις, ἃς ἐπεμψε κα-

τασκόπους, ἔλθειν ἰδόντας ἀποβεβηκότας τοὺς πολεμί-
 ους. Τῇ δ' ὑστεραία πάλιν ἐγίνοντο ταῦτα καὶ τῇ τρίτῃ
 μέχρι τετάρτης, ὥστε πολὺ τοῖς Ἀθηναίοις θράσος ἐγγε-
 νέσθαι καὶ καταφρόνησιν ὡς δεδιότων καὶ συνεσταλμέ-
 5 νων τῶν πολεμίων. Ἐν τούτῳ δὲ Ἀλκιβιάδης (ἐτύγγανε
 γὰρ περὶ Χερρόνησον ἐν τοῖς ἑαυτοῦ τείχεσι διαιτώμενος)
 ἵππῳ προσελάσας πρὸς τὸ στράτευμα τῶν Ἀθηναίων
 ἠτιᾶτο τοὺς στρατηγούς· πρῶτον μὲν οὐ καλῶς οὐδ' ἀσφα-
 λῶς στρατοπεδεύειν ἐν αἰγιαλοῖς δυσόρομοις καὶ ἀναπι-
 10 πταμένοις· ἔπειτα πόρρωθεν ἐκ Σηστοῦ τὰ ἐπιτήδεια
 λαμβάνοντας ἀμαρτάνειν, δέον εἰς λιμένα καὶ πόλιν Ση-
 στὸν δι' ὀλίγου περιπλεύσαντας ἀπωτέρω γενέσθαι τῶν
 πολεμίων ἐφορμούντων στρατεύματι μοναρχουμένῳ καὶ
 πάντα πρὸς φόβον ὀξέως ἀπὸ συνθήματος ὑπηρετοῦντι.
 15 Ταῦτα δὲ αὐτοῦ διδάσκοντος οὐκ ἐπέιθοντο, Τυδεὺς δὲ
 καὶ πρὸς ὕβριν ἀπεκρίνατο, φήσας οὐκ ἐκείνον, ἀλλ' ἐτέ-
 ρους στρατηγεῖν.

XI. Ὁ μὲν οὖν Ἀλκιβιάδης ὑποπτεύσας τι καὶ προ-
 δοσίας ἐν αὐτοῖς ἀπηλλάττετο. Πέμπτη δὲ ἡμέρα τῶν
 20 Ἀθηναίων ποιησαμένων τὸν ἐπίπλου καὶ πάλιν ἀπεφ-
 χομένων, ὥσπερ εἰώθεσαν, ὀλιγώρως πάνυ καὶ κατα-
 φρονητικῶς, ὁ Λύσανδρος ἐκπέμπων τὰς κατασκόπους
 ναῦς ἐκέλευσε τοὺς τριηράρχους, ὅταν ἴδωσι τοὺς Ἀθη-
 ναίους ἐκβεβηκότας, ἐλαύνειν ἀποστρέψαντας ὀπίσω τὰ-
 25 χει παντί, καὶ γενομένους κατὰ μέσον τὸν πόρον ἀσπίδα
 χαλκῆν ἐπάρασθαι πρῶραθεν ἐπίπλου σύμβολον. Αὐτὸς
 δὲ τοὺς κυβερνήτας καὶ τριηράρχους ἐπιπλέων ἀνεκα-
 λείτο καὶ παρῶρμα συνέχειν ἕκαστον ἐν τάξει τὸ πλήρωμα
 καὶ τοὺς ναύτας καὶ τοὺς ἐπιβάτας, ὅταν δὲ σημανθῆ-
 30 μετὰ προθυμίας καὶ ῥώμης ἐλαύνειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους.
 Ὡς δὲ ἦ τε ἀσπίς ἀπὸ τῶν νεῶν ἤρθη καὶ τῇ σάλπιγγι τὴν
 ἀναγωγὴν ἐσήμαινεν ἀπὸ τῆς ναυαρχίδος, ἐπέπλεον μὲν

αἱ νῆες, ἡμιλλῶντο δὲ οἱ πεζοὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἐπὶ τὴν ἄκραν. Τὸ δὲ μεταξὺ τῶν ἡπείρων διάστημα ταύτη πεν- τεκαίδεκα σταδίων ἐστὶ, καὶ ταχέως ὑπὸ σπουδῆς καὶ προ- θυμίας τῶν ἐλανυόντων συνήρητο. Κόνων δὲ πρῶτος ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς ἀπὸ τῆς γῆς ἰδὼν ἐπιπλέοντα 5 τὸν στόλον ἐξαίφνης ἀνερόησεν ἐμβαίνειν, καὶ περιπα- θῶν τῷ κακῷ τοὺς μὲν ἐκάλει, τῶν δὲ ἐδέϊτο, τοὺς δὲ ἠνάγκαζε πληροῦν τὰς τριήρεις. Ἦν δὲ οὐδὲν ἔργον αὐ- τοῦ τῆς σπουδῆς ἐσκεδασμένων τῶν ἀνθρώπων. Ὡς γὰρ ἐξέβησαν, εὐθύς, ἅτε μηδὲν προσδοκῶντες, ἠγόραζον, 10 ἐπλανῶντο περὶ τὴν χώραν, ἐκάθειδον ὑπὸ ταῖς σκηναῖς, ἠριστοποιοῦντο, πορρωτάτω τοῦ μέλλοντος ἀπειρία τῶν ἠγουμένων ὄντες. Ἦδη δὲ κραυγῇ καὶ ῥοθίῳ προσφερο- μένων τῶν πολεμίων ὁ μὲν Κόνων ὀκτῶ ναυσὶν ὑπέξέ- πλευσε καὶ διαφυγὰν ἀπεπέρασεν εἰς Κύπρον πρὸς Εὐ- 15 ἀγόραν, ταῖς δὲ ἄλλαις ἐπιπεσόντες οἱ Πελοποννήσιοι τὰς μὲν κενὰς παντάπασιν ἤρουν, τὰς δ' ἔτι πληρουμέ- νας ἔκοπτον. Οἱ δὲ ἄνθρωποι πρὸς τε ταῖς ναυσὶν ἀπέ- θνησκον ἄνοπλοι καὶ σποράδες ἐπιβοηθοῦντες, ἐν τε τῇ γῇ φεύγοντες ἀποβάντων τῶν πολεμίων ἐκτείνοντο. 20 Λαμβάνει δὲ ὁ Λύσανδρος τρισχιλίους ἄνδρας αἰχμαλώ- τους μετὰ τῶν στρατηγῶν, ἅπαν δὲ τὸ ναύσταθμον ἄνευ τῆς παράλου καὶ τῶν μετὰ Κόνωνος ἐκφυγουσῶν. Ἀνα- δησάμενος δὲ τὰς ναῦς καὶ διαπορθήσας τὸ στρατόπεδον μετὰ αὐλοῦ καὶ παιάνων ἀνέπλευσεν εἰς Λάμψακον, ἔργον 25 ἐλαχίστῳ πόνῳ μέγιστον ἐξεργασμένος καὶ συνηρηκῶς ὦρα μιᾷ χρόνου μήκιστον καὶ ποικιλώτατον πάθεισί τε καὶ τύχαις ἀπιστότατον τῶν πρὸ αὐτοῦ πολέμων, ὃς μυ- ρίας μορφὰς ἀγώνων καὶ πραγμάτων μεταβολὰς ἀμεί- ψας, καὶ στρατηγούς ὄσους οὐδὲ οἱ σύμπαντες οἱ πρὸ αὐ- 30 τοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀναλώσας, ἐνὸς ἀνδρὸς εὐβουλία καὶ

δεινότητι συνήρητο· διὰ καὶ θελόντινες ἠγγήσαντο τοῦτο τὸ ἔργον.

XII. Ἦσαν δὲ τινες οἱ τοὺς Διοσκούρους ἐπὶ τῆς ἀσάνδρου νεῶς ἐκατέρωθεν, ὅτε τοῦ λιμένος ἐξέπλει πρῶτον ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἄστρα τρεῖς οὐραξεν ἐπιλάμψαι λέγοντες. Οἱ δὲ καὶ τὴν τοῦ λίθου πτώσιν ἐπὶ τῷ πᾶσι τούτῳ σημεῖον φασὶ γενέσθαι· κατηνέχθη γάρ, ὡς ἡ δόξα τῶν πολλῶν, ἐξ οὐρανοῦ παμμεγέθους λίθος εἰς Ἄργος ποταμούς. Καὶ δείκνυται μὲν ἐν γῆν, σεβρομένων αὐτὸν τῶν Χερρονησιτῶν· λέγεται δὲ Ἀναξαγόρα κρη-
 10 ειπεῖν, ὡς τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν ἐνθεδερέων σωματίων, γενομένου τινὸς ὀλισθήματος ἢ σάλου, ῥίψις ἔσται καὶ πτώσις ἑνὸς ἀπορραγέντος· εἶναι δὲ καὶ τῶν ἄστρον ἕκαστον οὐκ ἐν ἧ πέφυκε χώρα· λιθώδη γὰρ ὄντα καὶ
 15 βαρέα λάμπειν μὲν ἀντρεῖσει καὶ περικλάσει τοῦ ἀέρος, ἔλκεσθαι δὲ ὑπὸ βίας σφιγγόμενα δίνῃ καὶ τόπῳ τῆς περιφορᾶς, ὡς πού καὶ τὸ πρῶτον ἐκρατήθη μὴ πεσεῖν δεῦρο, τῶν ψυχρῶν καὶ βαρέων ἀποκρινομένων τοῦ παντός. Ἔστι δὲ τις πιθανωτέρα δόξα ταύτης εἰρηκῶτων
 20 ἐνίων, ὡς οἱ διάττοντες ἀστέρες οὐ φύσις εἰσὶν οὐδ' ἐκινέμησις αἰθερίου πυρὸς ἐν ἀέρι κατασβεννυμένου περὶ τὴν ἑξαψιν αὐτήν, οὐδὲ ἀέρος εἰς τὴν ἄνω χώραν πλήθει λυθέντος ἑκπρησις καὶ ἀνάφλεξις, ῥίψις δὲ καὶ πτώσις οὐρανίων σωματίων οἶον ἐνδόσει τινὶ τόνου καὶ παρα-
 25 τρόπου κινήσεως ἐκπαλῶν φερομένων οὐ πρὸς τὸν οἰκούμενον τόπον τῆς γῆς, ἀλλὰ τῶν πλείστων ἐκτὸς εἰς τὴν μεγάλην ἐκπιπτόντων θάλατταν· διὸ καὶ λαυθάνουσι. Τῷ δ' Ἀναξαγόρα μαρτυρεῖ καὶ Δαίμαχος ἐν τοῖς Περὶ εὐσεβείας ἱστορῶν, ὅτι πρὸ τοῦ πεσεῖν τὸν λίθον ἐφ' ἡμέρας ἑβδομήκοντα καὶ πέντε συνεχῶς κατὰ τὸν οὐρανὸν ἑώρατο πύρινον σῶμα παμμέγεθες, ὥσπερ νέφος φλογοειδές, οὐ σχολάζον, ἀλλὰ πολυπλόκου καὶ κεκλα-

σμένας φορὰς φερόμενον, ὥστε ὑπὸ σάλου καὶ κλάνης ἀπορρηγνύμενα πυροειδῆ σπάσματα φέρεσθαι πολλαχού καὶ ἀστράπτειν, ὥσπερ οἱ διάττοντες ἀστέρες. Ἐπεὶ δὲ ἐνταῦθα τῆς γῆς ἔβρισε καὶ πανσάμενοι φόβου καὶ θάμβους οἱ ἐπιχώριοι συνηλθον, ὥφθη πυρὸς μὲν οὐδὲν ἐργον οὐδ' ἶχνος τοσοῦτο, λίθος δὲ κείμενος, ἄλλως μὲν 10 μέγας, οὐθὲν δὲ μέρος, ὡς εἶπεν, ἐκείνης τῆς πυροειδοῦς περιοχῆς ἔχων. Ὅτι μὲν οὖν εὐγνωμόνων ὁ Δαίμαχος ἀκροατῶν δεῖται δῆλός ἐστιν· εἰ δὲ ἀληθῆς ὁ λόγος, ἐξελέγει κατὰ κράτος τοὺς φάσκοντας ἐκ τινος ἀκρωρείας 10 ἀποκοπεῖσαν πνεύμασι καὶ ζάλαις πέτραν, ὑποληφθεῖσαν δ' ὥσπερ οἱ στρόβιλοι, καὶ φερομένην, ἧ πρῶτον ἐνέδωκε καὶ διελύθη τὸ περιδινησαν, ἐκριφῆναι καὶ πεσεῖν. Εἰ μὴ νῆ Δία πῦρ μὲν ἦν ὄντως τὸ φαινόμενον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, σβέσις δὲ καὶ φθορὰ μεταβολὴν ἀέρι πα- 15 ρέσχεν εἰς πνεύματα βιαιότερα καὶ κινήσεις, ὑφ' ὧν συνέτυχε καὶ τὸν λίθον ἐκριφῆναι. Ταῦτα μὲν οὖν ἐτέρω γένει γραφῆς διακριβωτέον.

XIII. Ὁ δὲ Αὐσανδρος, ἐπεὶ τῶν τρισχιλίων Ἀθηναίων, οὓς ἔλαβεν αἰχμαλώτους, ὑπὸ τῶν συνέδρων θάνατος 20 κατέγνωστο, καλέσας Φιλοκλέα τὸν στρατηγὸν αὐτῶν ἠρώτησεν [αὐτὸν], τίνα τιμᾶται δίκην ἑαυτῷ τοιαῦτα περὶ Ἑλλήνων συμβεβουλευκῶς τοῖς πολίταις. Ὁ δὲ οὐδέν τι πρὸς τὴν συμφορὰν ἐνδοῦς ἐκέλευσε μὴ κατηγορεῖν ὧν οὐδεὶς ἐστὶ δικαστῆς, ἀλλὰ νικῶντα πράττειν ἄπερ ἂν 25 νικηθεὶς ἐπασχεν· εἶτα λουσάμενος καὶ λαβὼν χλανίδα λαμπρὰν πρῶτος ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἦγελτο τοῖς πολίταις, ὡς ἱστορεῖ Θεόφραστος. Ἐκ δὲ τούτου πλέων ὁ Αὐσανδρος ἐπὶ τὰς πόλεις Ἀθηναίων μὲν οἷς ἐπιτύχοι ἐκέλευε πάντα εἰς Ἀθήνας ἀπιέναι· φείσεσθαι γὰρ οὐδενός, 30 ἀλλ' ἀποσφάξειν ὃν ἂν ἔξω λάβῃ τῆς πόλεως. Ταῦτα δ' ἐπραττε καὶ συνηλάνηνεν ἅπαντας εἰς τὸ ἄστρ βουλόμενος

ἐν τῇ πόλει ταχὺ λιμὸν ἰσχυρὸν γενέσθαι καὶ σπάνιν,
 ὅπως μὴ πράγματα παράσχοιεν αὐτῷ τὴν πολιορκίαν εὐ-
 πόρως ὑπομένοντες. Καταλύων δὲ τοὺς δήμους καὶ τὰς
 ἄλλας πολιτείας, ἓνα μὲν ἄρμωσθην ἐκάστη Λακεδαιμό-
 5 νιον κατέλιπε, δέκα δὲ ἄρχοντας ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ συγ-
 κροτημένων κατὰ πόλιν ἑταιρειῶν. Καὶ ταῦτα πρῶ-
 των ὁμοίως ἐν τε ταῖς πολεμίαις καὶ ταῖς συμμάχοις γεγε-
 νημέναις πόλεσι παρέπλει σχολαίως, τρόπον τινὰ κατε-
 σκευαζόμενος ἑαυτῷ τὴν τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν. Οὔτε
 10 γὰρ ἀριστίνδην οὔτε πλουτίνδην ἀπεδείκνυε τοὺς ἄρχον-
 τας, ἀλλ' ἑταιρείαις καὶ ξενίαις χαριζόμενος τὰ πράγματα
 καὶ κυρίους ποιῶν τιμῆς τε καὶ κολάσεως, πολλαῖς δὲ
 παραγινόμενος αὐτὸς σφαγαῖς καὶ συνεκβάλλων τοὺς τῶν
 φίλων ἐχθρὸς οὐκ ἐπιεικὲς ἐδίδου τοῖς Ἑλλησι δειγμα-
 15 τῆς Λακεδαιμονίων ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ κωμικὸς Θεόπομ-
 πος ἔοικε ληρεῖν ἀπεικάζων τοὺς Λακεδαιμονίους ταῖς
 καπηλίαις, ὅτι τοὺς Ἑλληνας ἡδιστον ποτὸν τῆς ἐλευθε-
 ρίας γεύσαντες ὄξος ἐνέχεαν· εὐθύς γὰρ ἦν τὸ γεῦμα
 δυσχερὲς καὶ πικρὸν, οὔτε τοὺς δήμους κυρίους τῶν
 20 πραγμάτων ἐῶντος εἶναι τοῦ Λυσάνδρου, καὶ τῶν ὀλίγων
 τοῖς θρασυτάτοις καὶ φιλονεικοτάτοις τὰς πόλεις ἐγχε-
 ρίζοντας.

XIV. Διατρίψας δὲ περὶ ταῦτα χρόνον οὐ πολὺν καὶ
 προπέμψας εἰς Λακεδαίμονα τοὺς ἀπαγγελοῦντας, ὅσα
 25 προσπλεῖ μετὰ νεῶν διακοσίων, συνέμιξε περὶ Ἀττικὴν
 Ἄγιδι καὶ Πανσανίᾳ τοῖς βασιλεῦσιν ὡς ταχὺ συναιρή-
 σων τὴν πόλιν. Ἐπεὶ δὲ ἀντεῖχον οἱ Ἀθηναῖοι, λαβὼν τὰς
 ναῦς πάλιν εἰς Ἀσίαν διεπέρασε· καὶ τῶν μὲν ἄλλων πό-
 λεων ὁμαλῶς ἀπασῶν κατέλυε τὰς πολιτείας καὶ καθίστη
 30 δεκαδαρχίας, πολλῶν μὲν ἐν ἐκάστη σφαττομένων, πολ-
 λῶν δὲ φευγόντων, Σαμίους δὲ πάντας ἐκβαλὼν παρέ-
 δωκε τοῖς φυγάσι τὰς πόλεις. Σηστόν δ' Ἀθηναῖος

ντων ἀφελόμενος οὐκ εἶπεν οἴκειν Σηστίους, ἀλλὰ
 ; γενομένοις ὑπ' αὐτῶ κυβερνήταις καὶ κελυσταῖς
 κε τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν νέμεσθαι. Πρὸς δὲ καὶ
 ὅτον ἀντέκρουσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ τοὺς Σηστί-
 αὐθις ἐπὶ τὴν χώραν κατήγαγον. Ἄλλ' ἐκεῖνά γε τοῦ 5
 σάνδρου πάντες ἠδέως ἑώρων οἱ Ἕλληνες, Αἰγινήτας
 διὰ πολλοῦ χρόνου τὴν αὐτῶν πόλιν ἀπολαμβάνοντας
 Μηλίους καὶ Σκιωναίους ὑπ' αὐτοῦ συνοικιζομένους,
 λαυνομένων Ἀθηναίων καὶ τὰς πόλεις ἀποδιδόντων.
 ἦ δὲ καὶ τοὺς ἐν ἄστει κακῶς ἔχειν ὑπὸ λιμοῦ πυνθα- 10
 μενος κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ παρεστήσατο
 τὴν πόλιν, ἀναγκασθεῖσαν ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐκέλευε ποιή-
 σθαι τὰς διαλύσεις. Καίτοι Λακεδαιμονίων ἐστὶν
 οὔσαι λεγόντων, ὡς Λύσανδρος μὲν ἔγραψε τοῖς ἐφό-
 ροις τάδε· „Ἀλώκαντι ταὶ Ἀθῆναι,“ Λυσάνδρω δ' ἀντέ- 15
 ἀσαν οἱ ἐφοροὶ· „Ἄρκει τό γε ἐάλωκειν.“ Ἄλλ' εὐ-
 επείας χάριν οὗτος ὁ λόγος πέπλασται. Τὸ δ' ἀληθι-
 νὸν δόγμα τῶν ἐφόρων οὕτως εἶχε· „Τάδε τὰ τέλη τῶν
 Λακεδαιμονίων ἔγνω· Καββαλόντες τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ
 κρά σκέλη, καὶ ἐκβάντες ἐκ πασῶν τῶν πόλεων τὰν αὐ- 20
 τῶν γὰρ ἔχοντες, ταῦτά κα δρωῶντες τὰν εἰράναν ἔχοιτε,
 χρῆδοιτε, καὶ τοὺς φυγάδας ἀνέντες. Περὶ τῶν ναῶν
 ἰσχυροὶ, ὅκοιόν τί κα τηρεῖ δοκῆ, ταῦτα ποιέετε.“
 αὐτὴν δὲ προσεδέξαντο τὴν σκυτάλην οἱ Ἀθηναῖοι Θε-
 μίονος τοῦ Ἄγνωτος συμβουλευσάντος· ὅτε καὶ φασιν 25
 τὸ τῶν νέων τινὸς δημαγωγῶν Κλεομένους ἐρωτώμε-
 νον, εἰ τόλμᾳ τὰναντία Θεμιστοκλεῖ πράττειν καὶ λέγειν,
 ἐραδιδούς τὰ τεῖχη τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἃ Λακεδαιμο-
 νων ἀκόντων ἐκεῖνος ἀνέστησεν, εἰπεῖν „Ἄλλ' οὐδέν,
 μεῖράκιον, ὑπεναντίον ἐγὼ πράττω Θεμιστοκλεῖ· τὰ 30
 ἔργα αὐτὰ τεῖχη καὶ κεῖνος ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πολιτῶν ἀνέ-
 στησε καὶ ἡμεῖς ἐπὶ σωτηρίᾳ καταβαλοῦμεν. Εἰ δὲ τὰ

τείχη τὰς πόλεις εὐδαίμονας ἐποίει, πασῶν ἔδει κράττειν κάκιστα τὴν Σπάρτην ἀτείχιστον οὖσαν.“

XV. Ὁ δ' οὖν Λύσανδρος, ὡς παρέλαβε τὰς τε ναῦς ἀπάσας πλὴν δώδεκα καὶ τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων, ἕκτη δ' ἐπὶ δεκάτῃ Μουνυχιῶνος μηνός, ἐν ἧ καὶ τὴν ἐν Σαλαμῆνι ναυμαχίαν ἐνίκων τὸν βάρβαρον, ἐβούλευσεν εὐθύς καὶ τὴν πολιτείαν μεταστῆσαι. Δυσπειθῶς δὲ καὶ τραχέως φερόντων, ἀποστείλας πρὸς τὸν δῆμον ἔφη τὴν πόλιν εἰληφέναι παρασπονδοῦσαν· ἐστάναι γὰρ τὰ τείχη τῶν ἡμερῶν, ἐν αἷς ἔδει καθηρῆσθαι, παρωχημένων. Ἐτέραν οὖν ἐξ ἀρχῆς προθήσειν γνώμην περὶ αὐτῶν ὡς τὰς ὁμολογίας λελυκότων. Ἐνιοὶ δὲ καὶ προτεθῆναι φασιν, ὡς ἀληθῶς ὑπὲρ ἀνδραποδισμού γνώμην ἐν τοῖς συμμάχοις, ὅτε καὶ τὸν Θηβαῖον Ἐρίανθον εἰσηγήσασθαι τὸ μὲν ἄστυ κατασκάψαι, τὴν δὲ χώραν ἀνεῖναι μηλόβοτον. Εἶτα μέντοι συνουσίας γενομένης τῶν ἡγεμόνων παρὰ πότον καὶ τινος Φωκέως ἄσαντος ἐκ τῆς Εὐριπίδου Ἠλέκτρας τὴν πάροδον, ἧς ἡ ἀρχή

Ἀγαμέμνονος ὦ κόρα,

20 ἦλυθον, Ἠλέκτρα, ποτὶ σὰν ἀγρότεραν αὐλάν, πάντας ἐπικλασθῆναι, καὶ φανῆναι σκέτλιον ἔργον τὴν οὕτως εὐκλεῖα καὶ τοιούτους ἄνδρας φέρουσαν ἀνελεῖν καὶ διεργάσεσθαι πόλιν. Ὁ δ' οὖν Λύσανδρος ἐνδόντων τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἅπαντα, πολλὰς μὲν ἐξ ἄστεος μεταπεμφάμενος αὐλητριδας, πάσας δὲ τὰς ἐν τῷ στρατοπέδῳ συναγαγὼν, τὰ τείχη κατέσκαπτε καὶ τὰς τριήρεις κατέφλεγε πρὸς τὸν αὐλόν, ἐστεφανωμένων καὶ παιξόστων ἅμα τῶν συμμάχων, ὡς λαιίην τὴν ἡμέραν ἄρχουσαν τῆς ἐλευθερίας. Εὐθύς δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν πολιτείαν ἐπι-
30 νησε, τριάκοντα μὲν ἐν ἄστει, δέκα δὲ ἐν Πειραιεὶ καταστήσας ἄρχοντας, ἐμβαλὼν δὲ φρουρὰν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ Καλλιβίον ἀρμοστήν, ἄνδρα Σπαρτιάτην, ἐπι-

σφάραγας. Ἐπει δὲ οὕτως Ἀυτόλυκος τὸν ἀθλητὴν, ἐφ' ᾧ τὸ συμπόσιον ὁ Ξενοφῶν παύρηκε, τὴν βακτηρίαν διαρρήμενος πείσσειν ἐμελλεν, ὁ δὲ τῶν σκελῶν συναράμενος ἀνέστρεψεν αὐτὸν, οὐ συναηχανάσθησεν ὁ Λύσανδρος, ἀλλὰ καὶ συναπετίμησε, φήσας αὐτὸν οὐκ ἐπίστασθαι [τὸν δὲ Καλλίβριον] ἐλευθέριον ἄρχειν. Ἀλλὰ τὸν μὲν Ἀυτόλυκον οὐκ ἐπιτιμῶν τῷ Καλλίβριῳ χαριζόμενος μικρὸν ὕστερον ἀπέλλοι.

XVI. Ὁ δὲ Λύσανδρος ἀπὸ τούτων γενόμενος αὐτὸς μὲν ἐπὶ Θράκης ἐξέπλευσε, τῶν δὲ χρημάτων τὰ περιόντα 10 καὶ ὅσας δαψνάς αὐτὸς ἢ στεφάνους εἰδέξατο, πολλῶν, ὡς εἶδος, διδόντων ἀνδρὶ δυνατωτάτῳ καὶ τρόπῳ τινὰ κυρίῳ τῆς Ἑλλάδος, ἀπέστειλεν εἰς Λακεδαιμόνα διὰ Γυλίππου τοῦ στρατηγῆσαυτος περὶ Σικελίαν. Ὁ δὲ, ὡς λέγεται, τὰς δαψνάς τῶν ἀγγείων κάτωθεν ἀναλύσας καὶ 15 ἀφελὼν συχνὸν ἀργύριον, ἐξ ἑκάστου πάλιν συνέγραψεν ἀγνωήσας, ὅτι γραμματίδιον ἐνῆν ἑκάστῳ τὸν ἀριθμὸν σημαίνου. Ἐλθὼν δὲ εἰς Σπάρτην ἃ μὲν ὑπήρητο κατέκρηψε ὑπὸ τὸν κέραμον τῆς οἰκίας, τὰ δὲ ἀγγεῖα παρέδωκε τοῖς ἐφόροις καὶ τὰς σφραγίδας ἐπέδειξεν. Ἐπει δὲ 20 ἀνοξεάντων καὶ ἀριθμούντων διεφάνει πρὸς τὰ χράματα τὸ πλῆθος τοῦ ἀργυρίου καὶ παρέιχε τοῖς ἐφόροις ἀπορίαν τὸ πρῶγμα, φράζει θεράπων τοῦ Γυλίππου πρὸς αὐτοὺς ἀνιξάμενος ὑπὸ τῷ κεραμικῷ κοιτάζεσθαι 25 πηλὰς γλαῦκας. Ἦν γὰρ, ὡς εἰοικε, τὸ χάραγμα τοῦ πλείστου τότε νομίσματος διὰ τοὺς Ἀθηναίους γλαῦχες.

XVII. Ὁ μὲν οὖν Γυλίππος αἰσχρὸν οὕτω καὶ ἀγεννὲς ἔργον ἐπὶ λαμπροῖς τοῖς ἐμπροσθεν καὶ μεγάλοις ἐργασόμενος μετέστησεν ἑαυτὸν ἐκ Λακεδαιμόνος. Οἱ δὲ φρονημώτεροι τῶν Σπαρτιατῶν οὐχ ἥκιστα καὶ διὰ τοῦτο τὴν 30 τῶ νομίσματος ἰσχὺν φοβηθέντες, ὡς οὐχὶ τῶν τυχόντων ἀπτομένην πολιτῶν, τὸν τε Λύσανδρον ἐλοιδόρουν

και διεμαρτύραντο τοῖς ἐφόροις ἀποδιοπομπεῖσθαι πᾶν
 τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον ὥσπερ κῆρας ἐπαγωγίμους.
 Οἱ δὲ προὔθεσαν γνώμην. Καὶ Θεόπομπος μὲν φησὶ
 Σκιραφίδα, Ἐφορος δὲ Φλογίδα εἶναι τὸν ἀποφηνά-
 5 μενον, ὡς οὐ χρὴ προσδέχεσθαι νόμισμα χρυσοῦν καὶ
 ἀργυροῦν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ χρῆσθαι τῷ πατρίῳ. Τοῦτο
 δὲ ἦν σιδηροῦν, πρῶτον μὲν ὄξει καταβαπτόμενον ἐκ
 πυρός, ὅπως μὴ καταχαλκεύοιτο, ἀλλὰ διὰ τὴν βαφὴν
 ἄστομον καὶ ἀδρανὲς γίνοιτο, ἔπειτα βαρῦσταθμον καὶ
 10 δυσπαρακόμιστον καὶ ἀπὸ πολλοῦ τινος πλήθους καὶ
 ὄγκου μικρὰν τινα ἀξίαν δυνάμενον. Κινδυνεύει δὲ καὶ
 τὸ πάμπαν ἀρχαῖον οὕτως ἔχειν, ὀβελίσκοις χρωμένων
 νομίσμασι σιδηροῖς, ἐνίων δὲ χαλκοῖς· ἀφ' ὧν παραμέ-
 νει πλῆθος ἔτι καὶ νῦν τῶν κερμάτων ὀβολοὺς καλεῖσθαι,
 15 δραχμὴν δὲ τοὺς ἕξ ὀβολοὺς· τοσοῦτων γὰρ ἡ χεὶρ περι-
 εδράττετο. Τῶν δὲ Λυσάνδρου φίλων ὑπεναντιουμένων
 καὶ σπουδασάντων ἐν τῇ πόλει καταμεῖναι τὰ χρήματα,
 δημοσίᾳ μὲν ἔδοξεν εἰσάγεσθαι νόμισμα τοιοῦτον, ἂν δὲ
 τις ἀλῶ κεκτημένος ἰδίᾳ, ζημίαν ὠρισαν θάνατον, ὥσπερ
 20 τοῦ Λυκούργου τὸ νόμισμα φοβηθέντος, οὐ τὴν ἐπὶ τῷ
 νομίσματι φιλαργυρίαν, ἣν οὐκ ἀφήρει τὸ μὴ κεκτηῖσθαι
 τὸν ἰδιώτην, ὡς τὸ κεκτηῖσθαι τὴν πόλιν εἰσεποιεῖτο, τῆς
 χρείας ἀξίαν προσλαμβανούσης καὶ ζήλον. Οὐ γὰρ ἦν
 δημοσίᾳ τιμώμενον ὑρῶντας ἰδίᾳ καταφρονεῖν ὡς ἀχρή-
 25 στον, καὶ πρὸς τὰ οἰκεία νομίζειν ἐκάστῳ μηδενὸς ἄξιον
 πρᾶγμα τὸ κοινῇ οὕτως εὐδοκιμοῦν καὶ ἀγαπώμενον,
 ἀλλὰ καὶ πολλῷ τάχιον ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐπιτηδευμάτων
 ἐπιρρέουσιν οἱ ἔθισμοι τοῖς ἰδιωτικοῖς βίοις ἢ τὰ καθ'
 ἕκαστον ὀλισθήματα καὶ πάθη τὰς πόλεις ἀναπίμπλησι
 30 πραγμάτων πονηρῶν. Τῷ γὰρ ὄλῳ συνδιαστρέφεσθαι
 τὰ μέρη μᾶλλον, ὅταν ἐνδῶ πρὸς τὸ χεῖρον, εἰκὸς, αἱ δὲ
 ἀπὸ μέρους εἰς ὅλον ἀμαρτίαι πολλὰς ἐνστάσεις καὶ βοη-

443 θείας ἀπὸ τῶν ὑγιαινόντων ἔχουσιν. Οἱ δὲ ταῖς μὲν οὐ-
κίαις τῶν πολιτῶν, ὅπως οὐ πάρρεισιν εἰς αὐτὰς νόμισμα,
τὸν φόβον ἐπέστησαν φύλακα καὶ τὸν νόμον, αὐτὰς δὲ
τὰς ψυχὰς ἀνεκπλήκτους καὶ ἀπαθείς πρὸς ἀργύριον οὐ
διετήρησαν, ἐμβαλόντες εἰς ζῆλον ὡς σεμνοῦ δή τινος καὶ 5
μεγάλου τοῦ πλουτεῖν ἅπαντας. Περὶ μὲν οὖν τούτων
καὶ δι' ἐτέρας που γραφῆς ἠψάμεθα Λακεδαιμονίων.

XVIII. Ὁ δὲ Λύσανδρος ἔστησεν ἀπὸ τῶν λαφύρων
ἐν Δελφοῖς αὐτοῦ χαλκῆν εἰκόνα καὶ τῶν ναυάρχων ἐκά-
στου καὶ χρυσοῦς ἀστέρας τῶν Διοσκούρων, οἱ πρὸ τῶν 10
Λευκτρικῶν ἠφανίσθησαν. Ἐν δὲ τῷ Βρασίδου καὶ
Ἀκανθίων θησαυρῷ τριήρης ἔκειτο διὰ χρυσοῦ πεποιη-
μένη καὶ ἐλέφαντος δυεῖν πηχῶν, ἣν Κύρος αὐτῷ νικη-
τήριον ἐπεμψεν. Ἀναξανδρίδης δὲ ὁ Δελφὸς ἱστορεῖ καὶ
παρακαταθήκην ἐνταῦθα Λυσάνδρου κεῖσθαι τάλαντον 15
ἀργυρίου καὶ μνᾶς πεντήκοντα δύο καὶ πρὸς τούτοις ἑν-
δεκα στατήρας, οὐχ ὁμολογούμενα γράφων τοῖς περὶ τῆς
πενίας τοῦ ἀνδρὸς ὁμολογουμένοις. Τότε δ' οὖν ὁ Λύ-
σανδρος ὅσον οὐδεὶς τῶν πρόσθεν Ἑλλήνων δυνηθεὶς
ἐδόκει φρονήματι καὶ ὄγκῳ μεῖζονι κεχρηῆσθαι τῆς δυνά- 20
μειως. Πρῶτῳ μὲν γάρ, ὡς ἱστορεῖ Δοῦρις, Ἑλλήνων
ἐκείνῳ βωμοὺς αἱ πόλεις ἀνέστησαν ὡς θεῶ καὶ θυσίας
ἔθυσαν, εἰς πρῶτον δὲ παιᾶνες ἤσθησαν, ὧν ἐνὸς ἀρχὴν
ἀπομνημονεύουσι τοιάνδε

τὸν Ἑλλάδος ἀγαθέας
στραταγὸν ἀπ' εὐρυχόρου
Σπάρτας ὑμνήσομεν, ᾧ,
ἰὴ Παιάν·

25

Σάμιοι δὲ τὰ παρ' αὐτοῖς Ἡραία Λυσάνδρεια καλεῖν ἐψη-
φίσαντο. Τῶν δὲ ποιητῶν Χοιρίλον μὲν αἶε περὶ αὐτὸν 30
εἶχεν ὡς κοσμήσοντα τὰς πράξεις διὰ ποιητικῆς, Ἀντι-
λόχῳ δὲ ποιήσαντι μετρίους τινὰς εἰς αὐτὸν στίχους

ἦσθεῖς ἔδωκε πλήσας ἀργυρίου τὸν πῖλον. Ἀντιμάχου δὲ τοῦ Κολοφωνίου καὶ Νικηράτου τινὸς Ἡρακλεώτου ποιήμασι Λυσάνδρεια διαγωνισαμένων ἐπ' αὐτοῦ τὸν Νικηράτον ἐστεφάνωσεν, ὁ δὲ Ἀντίμαχος ἀχθεσθεῖς ἠφάνισε τὸ 5 ποίημα. Πλάτων δὲ νέος ὦν τότε καὶ θαυμάζων τὸν Ἀντίμαχον ἐπὶ τῇ ποιητικῇ, βαρέως φέροντα τὴν ἤτταν ἀνελάμβρανε καὶ παρεμυθεῖτο τοῖς ἀγνοοῦσι κακὸν εἶναι φάμενος τὴν ἄγνοιαν, ὥσπερ τὴν τυφλότητα τοῖς μὴ βλέπουσιν. Ἐπεὶ μέντοι ὁ κιθαρῳδὸς Ἀριστόνους ἐξάκις 10 Πύθια νενικηκῶς ἐπηγγέλλετο τῷ Λυσάνδρῳ φιλοφρονούμενος, ἂν νικήσῃ πάλιν, Λυσάνδρου κηρύξειν ἑαυτὸν, „Ἡ δούλου;“ εἶπεν.

XIX. Ἄλλ' ἡ μὲν φιλοτιμία τοῦ Λυσάνδρου τοῖς πρώτοις καὶ ἰσοτίμοις ἦν ἐπαχθῆς μόνον. Ἐπεροφίας δὲ πολ- 15 λῆς ἅμα τῇ φιλοτιμίᾳ διὰ τοὺς θεραπεύοντας ἐγγενομένης τῷ ἦθει καὶ βαρύτητος, οὔτε τιμῆς οὔτε τιμωρίας μέτρον ἦν παρ' αὐτῷ δημοτικόν, ἀλλὰ φιλίας μὲν ἄθλα καὶ ξενίας ἀνυπεύθυνοι δυναστεῖαι πόλεων καὶ τυραννίδες ἀνεξέταστοι, θυμοῦ δὲ μία πλήρωσις ἀπολέσθαι 20 τὸν ἀπεχθόμενον· οὐδὲ γὰρ φυγεῖν ἐξῆν. Ἄλλὰ καὶ Μιλησίων ὕστερον τοὺς τοῦ δήμου προϊσταμένους δεδιῶς μὴ φύγωσι, καὶ προαγαγεῖν τοὺς κεκρυμμένους βουλόμενος, ὥμοσε μὴ ἀδικήσῃν· πιστεύσαντας δὲ καὶ προελθόντας ἀποσφάξαι τοῖς ὀλιγαρχικοῖς παρέδωκεν, οὐκ 25 ἐλάττονας ὀκτακοσίων συναμφοτέρους ὄντας. Ἦν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐν ταῖς πόλεσι δημοτικῶν φόνος οὐκ ἀριθμητός, ἅτε δὴ μὴ κατ' ἰδίας μόνον αἰτίας αὐτοῦ κτεινοντος, ἀλλὰ πολλαῖς μὲν ἐχθραῖς, πολλαῖς δὲ πλεονεξίαις τῶν ἐκασταχόθι φίλων χαριζομένου τὰ τοιαῦτα καὶ 30 συνεργοῦντος. Ὄθεν εὐδοκίμησεν Ἐτεοκλῆς ὁ Λακεδαιμόνιος εἰπών, ὡς οὐκ ἂν ἡ Ἑλλὰς δύο Λυσάνδρους ἦνεγκες. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ Ἀλκιβιάδου φησὶ Θεό- 44

φραστος εἰπεῖν Ἀρχέστρατον. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ὕβρις ἦν καὶ τρυφή σὺν αὐθαδεῖα τὸ μάλιστα δυσχεραίνόμενον· τὴν δὲ Λυσάνδρου δύναμιν ἢ τοῦ τρόπου χαλεπότης φοβερὰν ἐποίει καὶ βαρειαν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τοῖς μὲν ἄλλοις οὐ πᾶν προσεῖχον ἐγκαλοῦσιν· ἐπεὶ δὲ Φαρνά- 5 βαζος ἀδικούμενος ὑπ' αὐτοῦ τὴν χώραν ἄγοντος καὶ φέροντος ἀπέστειλεν εἰς τὴν Σπάρτην κατηγοροῦς, ἀγανακτήσαντες οἱ ἔφοροι τῶν μὲν φίλων αὐτοῦ καὶ συστρατῆγων ἓνα Θώρακα λαβόντες ἀργύριον ἰδίᾳ κεκτημένον ἀπέκτειναν, ἐκείνῳ δὲ σκυτάλην ἐπεμψαν ἧκειν 10 κελεύοντες. Ἔστι δὲ ἡ σκυτάλη τοιοῦτον. Ἐπὰν ἐκπέμπωσι ναύαρχον ἢ στρατηγὸν οἱ ἔφοροι, ξύλα δύο στρογγύλα μῆκος καὶ πάχος ἀκριβῶς ἀπισώσαντες, ὥστε ταῖς τομαῖς ἐφαρμόξειν πρὸς ἄλληλα, τὸ μὲν αὐτοὶ φυλάττουσι, θάτερον δὲ τῷ πεμπομένῳ διδόνασιν. Ταῦτα δὲ τὰ 15 ξύλα σκυτάλας καλοῦσιν. Ὅταν οὖν ἀπόρητόν τι καὶ μέγα φράσαι βουληθῶσι, βιβλίον ὥσπερ ἱμάτια μακρὸν καὶ στενὸν ποιοῦντες περιελίττουσι τὴν παρ' αὐτοῖς σκυτάλην, οὐδὲν διάλειμμα ποιοῦντες, ἀλλὰ πανταχόθεν κύκλῳ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς τῷ βιβλίῳ καταλαμβάνον- 20 τες. Τοῦτο δὲ ποιήσαντες ἂ βούλονται καταγράφουσιν εἰς τὸ βιβλίον ὥσπερ ἐστὶ τῇ σκυτάλῃ περικείμενον· ὅταν δὲ γράψωσιν, ἀφελόντες τὸ βιβλίον ἄνευ τοῦ ξύλου πρὸς τὸν στρατηγὸν ἀποστέλλουσι. Δεξιόμενος δὲ ἐκεῖνος ἄλλως μὲν οὐδὲν ἀναλέξασθαι δύναται τῶν γραμ- 25 μάτων συναφῆν οὐκ ἐχόντων, ἀλλὰ διεσπασμένων, τὴν δὲ παρ' αὐτῷ σκυτάλην λαβὼν τὸ τμήμα τοῦ βιβλίου περὶ αὐτὴν περιέτεινε, ὥστε τῆς ἕλικος εἰς τάξιν ὁμοίως ἀποκαθισταμένης ἐπιβάλλοντα τοῖς πρώτοις τὰ δεύτερα κύκλῳ τὴν ὄψιν ἐπάγειν τὸ συνεχὲς ἀνευρίσκουσαν. Κα- 30 λεῖται δὲ ὁμωνύμως τῷ ξύλῳ σκυτάλη τὸ βιβλίον, ὡς τῷ μετροῦντι τὸ μετρούμενον.

XX. Ὁ δὲ Λύσανδρος ἐλθούσης τῆς σκυτάλης πρὸς
 αὐτὸν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον διατεράχθη, καὶ μάλιστα
 τὰς τοῦ Φαρναβάξου δεδιῶς κατηγορίας ἐσπούδασεν εἰς
 λόγους αὐτῷ συνελθεῖν ὡς λύσων τὴν διαφορὰν. Καὶ
 5 συνελθὼν ἐδεῖτο γράψαι περὶ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄρχον-
 τας ἑτέραν ἐπιστολὴν ὡς οὐδὲν ἠδικημένον οὐδ' ἐγκα-
 λοῦντα. Πρὸς Κρήτα δὲ ἄρα, τὸ τοῦ λόγου, κρητίζων
 ἠγνόει τὸν Φαρνάβαζον. Ἐποσχόμενος γὰρ ἅπαντα ποιή-
 σειν, φανερῶς μὲν ἔγραψεν οἷαν ὁ Λύσανδρος ἤξιωσεν
 10 ἐπιστολὴν, κρύφα δὲ εἶχεν ἑτέραν αὐτόθι γεγραμμένην.
 Ἐν δὲ τῷ τὰς σφραγίδας ἐπιβάλλειν ἐναλλάξας τὰ βιβλία
 μηδὲν διαφέροντα τῇ ὄψει, δίδωσιν ἐκείνην αὐτῷ τὴν
 κρύφα γεγραμμένην. Ἀφικόμενος οὖν ὁ Λύσανδρος εἰς
 Λακεδαιμόνα καὶ πορευθεὶς, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, εἰς τὸ
 15 ἄρχεῖον, ἀπέδωκε τοῖς ἐφόροις τὰ γράμματα τοῦ Φαρνα-
 βάξου, πεπεισμένος ἀνηρῆσθαι τὸ μέγιστον αὐτοῦ τῶν
 ἐγκλημάτων· ἠγαπᾶτο γὰρ ὁ Φαρνάβαζος ὑπὸ τῶν Λα-
 κεδαιμονίων προθυμότετος ἐν τῷ πολέμῳ τῶν βασιλέως
 στρατηγῶν γεγενημένος. Ἐπεὶ δὲ ἀναγνόντες οἱ ἐφοροὶ
 20 τὴν ἐπιστολὴν ἐδειξαν αὐτῷ καὶ συνῆκεν, ὡς Οὐκ ἄρα
 Ὀδυσσεύς ἐστιν αἰμύλος μόνος, τότε μὲν ἰσχυρῶς
 τεθοροβημένος ἀπῆλθεν· ἡμέραις δὲ ὀλίγαις ὕστερον
 ἐντυχὼν τοῖς ἄρχουσιν ἔφη δεῖν αὐτὸν εἰς Ἄμμωνος ἀνα-
 βῆναι καὶ τῷ θεῷ θῦσαι θυσίας, ἃς εὗξατο πρὸ τῶν ἀγῶ-
 25 νων. Ἐνιοὶ μὲν οὖν ἀληθῶς φασιν αὐτῷ πολιορκοῦντα
 τὴν τῶν Ἀφυταίων πόλιν ἐν Θράκῃ κατὰ τοὺς ὕπνου
 παραστήναι τὸν Ἄμμωνα· διὸ καὶ τὴν πολιορκίαν ἀφεί-
 ῶς τοῦ θεοῦ προστάξαντος, ἐκέλευσε τοὺς Ἀφυταίους
 Ἄμμωνι θῦναι καὶ τὸν θεὸν ἐσπούδασεν εἰς τὴν Λιβύην
 30 πορευθεὶς ἐξιλάσασθαι. Τοῖς δὲ πλείστοις ἐδόκει πρό-
 σχημα ποιεῖσθαι τὸν θεόν, ἄλλως δὲ τοὺς ἐφόρους δε-
 δοικῶς καὶ τὸν οἶκοι ζυγὸν οὐ φέρων οὐδ' ὑπομένων ἄρ-

χεσθαι πλάνης ὀρέγεσθαι καὶ περιφοιτήσεως τινός, ὡς περ ἵππος ἐκ νομῆς ἀφέτου καὶ λειμῶνος αὐθις ἦκων ἐπὶ φάτνην καὶ πρὸς τὸ σύννηθες ἔργον αὐθις ἀρόμενος. Ἦν μὲν γὰρ Ἐφορος τῆς ἀποδημίας ταύτης αἰτίαν ἀναγράφει, μετὰ μικρὸν ἀφηγήσομαι. 5

XXI. Μόλις δὲ καὶ χαλεπῶς ἀφεθῆναι διαπραξάμενος ὑπὸ τῶν ἐφόρων ἐξέπλευσεν. Οἱ δὲ βασιλεῖς ἀποδημήσαντος αὐτοῦ συμφρονήσαντες, ὅτι ταῖς ἐταιρείαις τὰς πόλεις κατέχων διὰ παντὸς ἄρχει καὶ κύριός ἐστι τῆς Ἑλλάδος, ἔπρασσον ὅπως ἀποδώσουσι τοῖς δημόταις τὰ 10 πρᾶγματα τοὺς ἐκείνου φίλους ἐκβαλόντες. Οὐ μὴν ἀλλὰ πάλιν πρὸς ταῦτα κινήματος γενομένου καὶ πρώτων τῶν ἀπὸ Φυλῆς Ἀθηναίων ἐπιθεμένων τοῖς τριάκοντα καὶ κρατούντων, ἐπανελθὼν διὰ ταχέων ὁ Λύσανδρος ἐπεισε τοὺς Λακεδαιμονίους ταῖς ὀλιγαρχίαις βοηθεῖν καὶ τοὺς 15 δῆμους κολάζειν. Καὶ πρώτοις τοῖς τριάκοντα πέμπουσιν ἑκατὸν τάλαντα πρὸς τὸν πόλεμον καὶ στρατηγὸν αὐτὸν Λύσανδρον. Οἱ δὲ βασιλεῖς φθονοῦντες καὶ δεδιότες, μὴ πάλιν ἔλῃ τὰς Ἀθήνας, ἔγνωσαν ἐξιέναι τὸν ἕτερον αὐτῶν. Ἐξῆλθε δὲ ὁ Πανσανίας, λόγῳ μὲν ὑπὲρ τῶν 20 τυράννων ἐπὶ τὸν δῆμον, ἔργῳ δὲ καταλύσων τὸν πόλεμον, ὡς μὴ πάλιν ὁ Λύσανδρος διὰ τῶν φίλων κύριος γένοιτο τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτο μὲν οὖν διεπράξατο ῥαδίως καὶ τοὺς Ἀθηναίους διαλλάξας καὶ καταπαύσας τὴν στάσιν ἀφείλετο τοῦ Λυσάνδρου τὴν φιλοτιμίαν. Ὀλίγῳ δὲ 25 ὕστερον ἀποστάντων πάλιν τῶν Ἀθηναίων αὐτὸς μὲν αἰτίαν ἔλαβεν, ὡς ἐγκεχαλινωμένον τῇ ὀλιγαρχίᾳ τὸν δῆμον ἀνεῖς αὐθις ἐξυβρίσαι καὶ θρασύνασθαι, τῷ δὲ Λυσάνδρῳ προσεδήκατο δόξαν ἀνδρὸς οὐ πρὸς ἑτέρων χάριν οὐδὲ θεατρικῶς, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῇ Σπάρτῃ συμφέρον 30 αὐθεκάστως στρατηγοῦντος.

XXII. Ἦν δὲ καὶ τῷ λόγῳ θρασὺς καὶ καταπληκτικός

πρὸς τοὺς ἀντιτείνοντας. Ἀργείοις μὲν γὰρ ἀμφιλογου-
 μένοις περὶ γῆς ὄρων καὶ δικαιότερα τῶν Λακεδαιμο-
 νίων οἰομένοις λέγειν δεῖξας τὴν μάχαιραν „Ὁ ταύτης“
 ἔφη „κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὄρων διαλέγεται.“ Με-
 5 γαρέως δὲ ἀνδρὸς ἐν τινι συλλόγῳ παρηρησία χρησαμένου
 πρὸς αὐτόν „Οἱ λόγοι σου“ εἶπεν „ᾧ ξένε, πύλεως δέον-
 ται.“ Τοὺς δὲ Βοιωτοὺς ἐπαμφοτερίζοντας ἠρώτα, πό-
 τερον ὀρθοῖς τοῖς δόρασιν ἢ κεκλιμένοις διαπορεύηται
 τὴν χώραν αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ τῶν Κορινθίων ἀφεστῶτων
 10 παρερχόμενος πρὸς τὰ τείχη τοὺς Λακεδαιμονίους ἐώρα
 προσβάλλειν ὀκνοῦντας καὶ λαγῶς τις ὄψθη διαπηδῶν
 τὴν τάφρον „Οὐκ αἰσχύνεσθε“ ἔφη „τοιούτους φοβού-
 μενοι πολεμίους, ὧν οἱ λαγωὶ δι’ ἀργίαν τοῖς τείχεσιν
 ἐγκαθεύδουσιν;“ Ἐπεὶ δὲ Ἄγις ὁ βασιλεὺς ἐτελεύτησεν
 15 ἀδελφὸν μὲν Ἀγησίλαον καταλιπών, υἱὸν δὲ νομιζόμε-
 νον Λεωτυχίδα, ἐραστὴς τοῦ Ἀγησιλάου γεγονῶς ὁ Ἀύ-
 σανδρος ἐπεισεν αὐτὸν ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς βασιλείας
 ὡς Ἡρακλείδην ὄντα γνήσιον. Ὁ γὰρ Λεωτυχίδας δια-
 βολὴν εἶχεν ἐξ Ἀλκιβιάδου γεγονέναι, συνόντος κρύφα τῇ
 20 Ἀγίδος γυναικὶ Τιμαίᾳ καθ’ ὃν χρόνον φεύγων ἐν Σπάρτῃ
 διέτριβεν. Ὁ δὲ Ἄγις, ὡς φασί, χρόνου [μὲν] λογισμῷ τὸ
 πρᾶγμα συνελών, ὡς οὐ κηύσειεν ἐξ αὐτοῦ, παρημέλει
 τοῦ Λεωτυχίδου καὶ φανερός ἦν ἀναινόμενος αὐτὸν
 παρά γε τὸν λοιπὸν χρόνον. Ἐπεὶ δὲ νοσῶν εἰς Ἡραίαν
 25 ἐκομίσθη καὶ τελευτᾶν ἔμελλε, τὰ μὲν ὑπ’ αὐτοῦ τοῦ
 νεανίσκου, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν φίλων ἐκλιπαρηθεὶς ἐναντίον
 πολλῶν ἀπέφηεν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Λεωτυχίδα, καὶ δεη-
 θεὶς τῶν παρόντων ἐπιμαρτυρῆσαι ταῦτα πρὸς τοὺς Λα-
 κεδαιμονίους ἀπέθανεν. Οὗτοι μὲν οὖν ἐμαρτύρουσι 446
 30 ταῦτα τῷ Λεωτυχίδᾳ· τὸν δ’ Ἀγησίλαον λαμπρὸν ὄντα
 τᾶλλα καὶ συναγωνιστῇ τῷ Ἀυσάνδρῳ χρώμενον ἐβλα-
 πτε Διοπείδης, ἀνὴρ εὐδύκιμος ἐπὶ χρησμολογία, τοι-

ὄνδε μάντευμα προφέρων εἰς τὴν χωλότητα τοῦ Ἀγησιλάου

Φράξο δὴ, Σπάρτη, καίπερ μέγαλυνχος ἐοῦσα,
μὴ σέθεν ἀρτίποδος βλάστη χωλὴ βασιλεία.

δηρὸν γὰρ μόχθοι σε κατασχήσουσιν ἄελπτοι 5
φθισιβρότου τ' ἐπὶ κῦμα κυλινδόμενον πολέμοιο.

Πολλῶν οὖν ὑποκατακλινομένων πρὸς τὸ λόγιον καὶ τρεπομένων πρὸς τὸν Λεωτυχίδα, ὁ Λύσανδρος οὐκ ὀρθῶς ἔφη τὸν Διοπείδην τὴν μαντείαν ὑπολαμβάνειν· οὐ γὰρ ἂν προσπταίσας τις ἄρχη Λακεδαιμονίων, δυσχεραίνειν 10 τὸν θεόν, ἀλλὰ χωλὴν εἶναι τὴν βασιλείαν, εἰ νόθοι καὶ κακῶς γεγονότες βασιλεύσουσι σὺν Ἡρακλείδαις. Τοιαῦτα λέγων καὶ δυνάμενος πλεῖστον ἔπεισε καὶ γίνεται βασιλεὺς Ἀγησίλαος.

XXIII. Εὐθύς οὖν αὐτὸν ἐξώρμα καὶ προὔτρεπεν ὁ 15 Λύσανδρος εἰς τὴν Ἀσίαν στρατεύειν, ὑποτιθεὶς ἐλπίδας ὡς καταλύσουσι Πέρσας καὶ μεγίστῳ γενησομένῳ, πρὸς τε τοὺς ἐν Ἀσίᾳ φίλους ἔγραψεν αἰτεῖσθαι κελεύων παρὰ Λακεδαιμονίων στρατηγὸν Ἀγησίλαον ἐπὶ τὸν πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμον. Οἱ δὲ ἐπειθόντο καὶ πρέσβεις ἐπεμ- 20 πον εἰς Λακεδαίμονα δεομένους· ὃ δοκεῖ τῆς βασιλείας οὐκ ἔλαττον Ἀγησιλάῳ καλὸν ὑπάρξει διὰ Λύσανδρον. Ἀλλ' αἱ φιλότιμοι φύσεις ἄλλως μὲν οὐ κακαὶ πρὸς τὰς ἡγεμονίας εἰσί, τὸ δὲ φθονεῖν τοῖς ὁμοίοις διὰ δόξαν οὐ μικρὸν ἐμπόδιον τῶν καλῶν πράξεων ἔχουσι· ποιοῦνται 25 γὰρ ἀνταγωνιστὰς τῆς ἀρετῆς οἷς πάρεστι χρῆσθαι συνεργοῖς. Ἀγησίλαος μὲν οὖν ἐπηγάγετο Λύσανδρον ἐν τοῖς τριάκοντα συμβούλοις ὡς μάλιστα καὶ πρώτῳ τῶν φίλων χρησόμενος· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Ἀσίαν παραγενομένων πρὸς ἐκεῖνον μὲν οὐκ ἔχοντες οἱ ἄνθρωποι συνήθως 30 βραχέα καὶ σπανίως διελέγοντο, τὸν δὲ Λύσανδρον ἐκ πολλῆς τῆς πρόσθεν ὀμιλίας οἷ τε φίλοι θεραπεύοντες οἷ

τε ὑποκτοὶ δεδοικότες ἐφοίτων ἐκὶ θύρας καὶ παρηκο-
 λούθουν, οἷον ἐν τραγωδίαις ἐπικεικῶς συμβαίνει περὶ
 τοὺς ὑποκριτάς, τὸν μὲν ἀγγέλου τινὸς ἢ θεράποντος
 ἐπικείμενον πρόσωπον εὐδοκιμεῖν καὶ πρωταγωνιστεῖν,
 5 τὸν δὲ διάδημα καὶ σκῆπτρον φοροῦντα μηδὲ ἀκούεσθαι
 φθεγγόμενον, οὕτω περὶ τὸν σύμβουλον ἦν τὸ πᾶν ἀξίω-
 μα τῆς ἀρχῆς, τῷ δὲ βασιλεῖ τοῦνομα τῆς δυνάμεως ἐρη-
 μον ἀπελείπετο. Γενέσθαι μὲν οὖν ἰσως ἔδει τινὰ τῆς
 ἐκμελοῦς ταύτης φιλοτιμίας ἐπαφῆν καὶ συσταλῆναι τὸν
 10 Λύσανδρον ἄχρι τῶν δευτερείων· τὸ δὲ παντελῶς ἀπορ-
 ρῆσαι καὶ προπηλακίσαι διὰ δόξαν εὐεργέτην ἄνδρα καὶ
 φίλον οὐκ ἦν ἄξιον Ἀγησίλαφ προσεῖναι. Πρῶτον μὲν
 οὖν οὐ παρεῖχεν αὐτῷ πράξεων ἀφορμὰς οὐδὲ ἔταττεν
 ἐφ' ἡγεμονίας· ἔπειτα ὑπὲρ ὧν αἰσθητοῦ τι κρᾶττονα
 15 καὶ σπουδάζοντα τὸν Λύσανδρον, αἰεὶ τούτους πάντων
 ἀπράκτους καὶ τῶν ἐπιτυχόντων ἔλαττον ἔχοντας ἀπέ-
 πεμπε, παραλύων ἡσυχῇ καὶ διαψύχων τὴν ἐκείνου δύνα-
 μιν. Ἐπεὶ δὲ τῶν πάντων διαμαρτάνων ὁ Λύσανδρος
 ἔγνω τοῖς φίλοις τὴν παρ' αὐτοῦ σπουδὴν ἐναντίωμα γι-
 20 νομένην, αὐτὸς τε τὸ βοηθεῖν ἐξέλιπε κἀκείνων ἔδειτο
 μὴ προσιέναι μηδὲ θεραπευεῖν αὐτόν, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ
 διαλέγεσθαι καὶ τοῖς δυναμένοις ὠφελεῖν τοὺς τιμῶντας
 αὐτοὺς μᾶλλον ἐν τῷ παρόντι. Ταῦτα ἀκούοντες οἱ πολ-
 λοι τοῦ μὲν ἐνοχλεῖν αὐτόν περὶ πραγμάτων ἀπέιχοντο,
 25 τὰς δὲ θεραπείας οὐ κατέλιπον, ἀλλὰ προσφοιτῶντες ἐν
 τοῖς περιπάτοις καὶ γυμνασίοις ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον 41
 ἠνίωον τὸν Ἀγησίλαον ὑπὸ φθόνου τῆς τιμῆς, ὥστε τοῖς
 πολλοῖς στρατιώταις ἡγεμονίας πραγμάτων καὶ διοικήσεις
 πόλεων ἀποδιδούς τὸν Λύσανδρον ἀπέδειξε κρεοδαίτην.
 30 Εἶτα οἷον ἐφυβρίζων πρὸς τοὺς Ἰωνας „Ἀπιόντες“ ἔφη
 „νῦν τὸν ἐμὸν κρεοδαίτην θεραπευέτωσαν.“ Ἐδοξεν οὖν
 τῷ Λυσάνδρῳ διὰ λόγων πρὸς αὐτόν ἐλθεῖν· καὶ γίνεται

βραχὺς καὶ Λακωνικὸς αὐτῶν διάλογος. „Ἡ καλῶς ἦδεις, ὦ Ἀγησίλαε, φίλους ἐλαττοῦν.“ Καὶ ὅς· „Ἄν γε ἐμοῦ βούλωνται μείζονες εἶναι· τοὺς δὲ αὖξοντας τὴν ἐμὴν δύναμιν καὶ μετέχειν αὐτῆς δίκαιον.“ „Ἄλλ’ ἴσως μὲν, ὦ Ἀγησίλαε, σοὶ λέλεκται κάλλιον ἢ ἐμοὶ πέπρακται· δέομαι ὅδε σου καὶ διὰ τοὺς ἐκτὸς ἀνθρώπους, οἱ πρὸς ἡμᾶς ἀποβλέπουσιν, ἐνταῦθά με τῆς σεαυτοῦ στρατηγίας τάξον, ὅπου τεταγμένον ἦκιστα μὲν ἐπαχθῆ, μᾶλλον δὲ χρῆσιμον ἔσεσθαι σεαυτῷ νομίζεις.“

X

XXIV. Ἐκ τούτου πρεσβευτῆς εἰς Ἑλλήσποντον ἐπέμ- 10
πετο· καὶ τὸν μὲν Ἀγησίλαον δι’ ὄργῆς εἶχεν, οὐκ ἡμέλει δὲ τοῦ τὰ δέοντα πράττειν, Σπιθριδάτην δὲ τὸν Πέρσην προσκεκρουκότα Φαρναβάξω, γενναῖον ἄνδρα καὶ στρα-
τιᾶν ἔχοντα περὶ αὐτοῦ, ἀποστήσας ἤγαγε πρὸς τὸν Ἀγη-
σίλαον. Ἄλλο δὲ οὐδὲν ἐχρήσατο αὐτῷ πρὸς τὸν πόλε- 15
μον, ἀλλὰ τοῦ χρόνου διελθόντος ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Σπάρτην ἀτίμως, ὀργιζόμενος μὲν τῷ Ἀγησιλάῳ, μισῶν
δὲ καὶ τὴν ὅλην πολιτείαν ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον, καὶ τὰ
πάσαι δοκοῦντα συγκείσθαι καὶ μεμηχανῆσθαι πρὸς με-
ταβολὴν καὶ νεωτερισμὸν ἐγνωκῶς ἐγχειρεῖν τότε καὶ μὴ 20
διαμέλλειν. Ἦν δὲ τοιάδε. Τῶν ἀναμιχθέντων Δωριεῦ-
σιν Ἡρακλειδῶν καὶ κατελθόντων εἰς Πελοπόννησον
πολὺ μὲν ἐν Σπάρτῃ καὶ λαμπρὸν ἦνθησε γένος, οὐ
παντὶ δὲ αὐτῶν τῆς βασιλικῆς μετῆν διαδοχῆς, ἀλλ’ ἔβα- 25
σίλευον ἐκ δυεῖν οἰκῶν μόνον Εὐρυπωντίδαι καὶ Ἀγιά-
δαι προσαγορευόμενοι, τοῖς δὲ ἄλλοις οὐδὲν ἐτέρου πλέον
ἔχειν ἐν τῇ πολιτείᾳ διὰ τὴν εὐγένειαν ὑπῆρχεν, αἱ δὲ
ἀπ’ ἀρετῆς τιμαὶ πᾶσι προὔκειντο τοῖς δυναμένοις. Τού-
των οὖν γεγωναὶς ὁ Αὐσανδρος, ὡς εἰς δόξαν τῶν πρά-
ξεων ἦρθη μεγάλην καὶ φίλους ἐκέκτητο πολλοὺς καὶ 30
δύναμιν, ἤχθητο τὴν πόλιν ὀρῶν ὑπ’ αὐτοῦ μὲν αὐξανο-
μένην, ὑφ’ ἐτέρων δὲ βασιλευομένην οὐδὲν βέλτιον αὐ-

τοῦ γεγονότων καὶ διενοεῖτο τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν δυεῖν οἰκῶν μεταστήσας εἰς κοινὸν ἀποδοῦναι πᾶσιν Ἡρακλείδαις, ὡς δὲ ἐνιοὶ φασιν, οὐχ Ἡρακλείδαις, ἀλλὰ Σπαρτιάταις, ἵνα μὴ ἦ τῶν ἀφ' Ἡρακλέους, ἀλλὰ τῶν οἶος
 5 Ἡρακλῆς τὸ γέρας ἀρετῆ κρινομένων, ἢ κάκεινον εἰς θεῶν τιμὰς ἀνήγαγεν. Ἦλπιζε δὲ τῆς βασιλείας οὕτω δικαζομένης οὐδένα πρὸ αὐτοῦ Σπαρτιάτην ἂν αἰρεθῆσεσθαι.

XXV. Πρῶτον μὲν οὖν ἐπεχείρησε καὶ παρεσκευά-
 10 σατο πείθειν δι' ἑαυτοῦ τοὺς πολίτας, καὶ λόγον ἐξεμ-
 λέτα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν γεγραμμένον ὑπὸ Κλέωνος τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς. Ἐπειτα τὴν ἀτοπίαν καὶ τὸ μέγεθος τοῦ καινοτομουμένου πράγματος ὁρῶν ἰταμωτέρας θεόμενον βοηθείας, ὥσπερ ἐν τραγωδίᾳ μηχανὴν αἰρῶν ἐπὶ τοὺς
 15 πολίτας, λόγια πυθόχρηστα καὶ χρησμούς συντείθει καὶ κατεσκευάζεν, ὡς οὐδὲν ὠφελησόμενος ὑπὸ τῆς Κλέωνος δεινότητος, εἰ μὴ φόβῳ θεοῦ τινα καὶ δεισιδαιμονία προεκπλήξας καὶ χειρωσάμενος ὑπαγάγοι πρὸς τὸν λόγον τοὺς πολίτας. Ἐφορος μὲν οὖν φησιν αὐτόν, ὡς τὴν τε Πυ-
 20 θίαν ἐπιχειρήσας διαφθεῖραι καὶ τὰς Λακωνίδας αὐτῆς ἀναπείθων διὰ Φερεκλέους ἀπέτυχεν, εἰς Ἀμμωνος ἀναβῆναι καὶ διαλέγεσθαι τοῖς προφήταις πολὺ χρυσίον διδύντα, τοὺς δὲ δυσχεραίνοντας εἰς Σπάρτην τινὰς ἀποστεῖλαι τοῦ Λυσάνδρου κατηγορήσοντας, ἐπεὶ δὲ ἀπα-
 25 λύθη, τοὺς Λίβυας ἀπιόντας εἰπεῖν „Ἄλλ' ἡμεῖς γε βέλτιον, ὦ Σπαρτιάται, κρινοῦμεν, ὅταν ἤκητε πρὸς ἡμᾶς 44
 εἰς Λιβύην οἰκήσοντες,“ ὡς δὴ χρησμοῦ τινος ὄντος καλαιοῦ Λακεδαιμονίους ἐν Λιβύῃ κατοικῆσαι. Τὴν δὲ ὄλην ἐπιβουλήν καὶ σκευωρίαν τοῦ πλάσματος οὐ φαύλην οὐ-
 30 σαν οὐδὲ ἀφ' ὧν ἔτυχεν ἀρξαμένην, ἀλλὰ πολλὰς καὶ μεγάλας ὑποθέσεις, ὥσπερ ἐν διαγράμματι μαθηματικῆ, προσλαβοῦσαν καὶ διὰ λημμάτων χαλεπῶν καὶ δυσπο-

ρίστων ἐπὶ τὸ συμπέρασμα προτιῶσαν, ἡμεῖς ἀναγράφομεν ἀνδρὸς ἱστορικοῦ καὶ φιλοσόφου λόγῳ κατακολουθήσαντες.

XXVI. Ἦν γύναιον ἐν Πόντῳ κύειν ἐξ Ἀπόλλωνος φάμενον, ᾧ πολλοὶ μὲν, ὡς εἰκὸς ἦν, ἠπίσταν, πολλοὶ δὲ ἔτι καὶ προσεῖχον, ὥστε καὶ τεκούσης παιδάριον ἄρρεν ὑπὸ πολλῶν καὶ γνωρίμων σπουδάξεσθαι τὴν ἐκτροφὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν. Ὄνομα δὲ τῷ παιδί Σειληνὸς ἐκ δὴ τινος αἰτίας ἐτέθη. Ταύτην λαβὼν ὁ Λύσανδρος ἄρχην τὰ λοιπὰ παρ' ἑαυτοῦ προσετεκταίνεται καὶ συνύφαι- 10 νεν, οὐκ ὀλίγοις χρώμενος οὐδὲ φαύλοις τοῦ μύθου συναγωνισταῖς, οἱ τὴν τε φήμην τῆς γενέσεως τοῦ παιδὸς εἰς πίστιν ἀνυπόπτως προῆγον, ἄλλον τε λόγον ἐκ Δελφῶν ἀντικομίσαντες εἰς τὴν Σπάρτην κατέβαλον καὶ διέ- σπειραν, ὡς ἐν γράμμασιν ἀπορρήτοις ὑπὸ τῶν ἱερέων 15 φυλάττουσι παμπάλαιοι δὴ τινες χρησμοί, καὶ λαβεῖν οὐκ ἔξεστι τούτους οὐδ' ἐντυχεῖν θεμιτόν, εἰ μὴ τις ἄρα γεγωνῶς ἐξ Ἀπόλλωνος ἀφίκοιτο τῷ πολλῷ χρόνῳ καὶ σύνθημα τοῖς φυλάττουσι τῆς γενέσεως γνωρίμων παρα- σχῶν κομίσαιτο τὰς δέλτους, ἐν αἷς ἦσαν οἱ χρησμοί. Τού- 20 των δὲ προκατεσκευασμένων ἔδει τὸν Σειληνὸν ἐλθόντα τοὺς χρησμοὺς ἀπαιτεῖν ὡς Ἀπόλλωνος παῖδα, τοὺς δὲ συμπράττοντας τῶν ἱερέων ἐξακριβοῦν ἕκαστα καὶ δια- πυνθάνεσθαι περὶ τῆς γενέσεως, τέλος δὲ πεπεισμένους δῆθεν ὡς Ἀπόλλωνος νῖφ δειξάει τὰ γράμματα, τὸν δὲ 25 ἀναγνῶναι πολλῶν παρόντων ἄλλας τε μαντείας καὶ ἧς ἔνεκα πλάσαι τὴν περὶ τῆς βασιλείας, ὡς ἄμεινον εἴη καὶ λῶτον Σπαρτιάταις ἐκ τῶν ἀρίστων πολιτῶν αἰρουμένοις τοὺς βασιλέας. Ἦδη δὲ τοῦ Σειληνοῦ μειρακίου γεγνονό- τος καὶ πρὸς τὴν πράξιν ἦκοντος, ἐξέπεσε τοῦ δράματος ὁ 30 Λύσανδρος ἀτολμία τῶν ὑποκριτῶν καὶ συνεργῶν ἐνός, ὡς ἐπ' αὐτὸ τὸ ἔργον ἦλθεν, ἀποδειλιάσαντος καὶ ἀνα-

δύντος. Οὐ μὴν ἐφωράθη γε τοῦ Λυσάνδρου ζῶντος οὐθέν, ἀλλὰ μετὰ τὴν τελευτήν.

XXVII. Ἐτελεύτησε δὲ πρὶν ἐξ Ἀσίας ἐπανελθεῖν τὸν Ἀγησίλαου, ἐμπεσὼν εἰς τὸν Βοιωτικὸν πόλεμον ἢ μάλ-
 5 λον ἐμβαλὼν τὴν Ἑλλάδα. Λέγεται γὰρ ἀμφοτέρως· καὶ τὴν αἰτίαν οἱ μὲν τινες ἐκείνου ποιοῦσιν, οἱ δὲ Θηβαίων, οἱ δὲ κοινήν, Θηβαίους μὲν ἐγκαλοῦντες τὴν ἐν Αὐλίδι τῶν ἱερῶν διάρριψιν καὶ ὅτι τῶν περὶ Ἀνδροκλείδην καὶ Ἀμφίθεον χρήμασι βασιλικοῖς διαφθαρέντων ἐπὶ τῷ Λα-
 10 κεδαιμονίοις Ἑλληνικὸν περιστῆσαι πόλεμον ἐπέθεντο Φωκεῦσι καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπόρθησαν, Λύσανδρον δὲ φασιν ὀργῇ φέρειν ὅτι τῆς δεκάτης ἀντεποιήσαντο τοῦ πολέμου Θηβαῖοι μόνοι, τῶν ἄλλων συμμάχων ἡσυχάζοντων, καὶ περὶ χρημάτων ἡγανάκτησαν, ἃ Λύσαν-
 15 δρος εἰς Σπάρτην ἀπέστειλε, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῷ παρῶν ἀρχῆν Ἀθηναίοις ἐλευθερώσεως ἀπὸ τῶν τριάκοντι τυράννων, οὓς Λύσανδρος μὲν κατέστησε, Λακεδαιμόνιοι δὲ δύναμιν καὶ φόβον αὐτοῖς προστιθέντες ἐψηφίσαντο τοὺς φεύγοντας ἐξ Ἀθηνῶν ἀγωγίμους εἶναι παν-
 20 ταχόθεν, ἐκσπόνδους δὲ τοὺς ἐνισταμένους τοῖς ἄγουσι. Πρὸς ταῦτα γὰρ ἀντεψηφίσαντο Θηβαῖοι ψηφίσματα πρέποντα καὶ ἀδελφὰ ταῖς Ἡρακλέους καὶ Διονύσου πράξεσιν, οἰκίαν μὲν ἀνεφῆχθαι πᾶσαν καὶ πόλιν ἐν Βοιωτία τοῖς δεομένοις Ἀθηναίων, τὸν δὲ τῷ ἀγομένῳ φ-
 25 γάδι μὴ βοηθήσαντα ζημίαν ὀφείλειν τάλαντον, ἂν δὲ τὴν Ἀθήναζε διὰ τῆς Βοιωτίας ἐπὶ τοὺς τυράννους ὄπλα κομίσῃ, μήτε ὄραν τινα Θηβαίου μήτε ἀκούειν. Καὶ οὕτως ἐψηφίσαντο μὲν οὕτως Ἑλληνικὰ καὶ φιλόφροντα, τὰ δὲ πράξεις τοῖς γράμμασιν ὁμοίως οὐ παρέσχον, ἀλλὰ
 30 Θρασύβουλος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ Φυλὴν καταλαβόντες ἐπὶ Θηβῶν ὠρμήθησαν ὄπλα καὶ χρήματα καὶ τὸ λαθεῖν καὶ τὸ ἄρξασθαι Θηβαίων αὐτοῖς συμπαρασκευασάντων. Αἰ-

τίας μὲν οὖν ταύτας ἔλαβε κατὰ τῶν Θηβαίων ὁ Λύσανδρος.

XXVIII. Ἦδη δὲ παντάπασι χαλεπὸς ὦν ὀργὴν διὰ τὴν μελαγχολίαν ἐπιτείνουσαν εἰς γῆρας παρῳξύνε τοὺς ἐφόρους καὶ συνέπεισε φῆναι φρουρὰν ἐπ' αὐτοῖς, 5 καὶ λαβὼν τὴν ἡγεμονίαν ἐξεστράτευσεν. Ἵστερον δὲ καὶ Πανσανίαν τὸν βασιλέα μετὰ στρατιᾶς ἀπέστειλαν. Ἀλλὰ Πανσανίας μὲν κύκλῳ περιελθὼν διὰ τοῦ Κιθαίρωνος ἐμβάλλειν ἐμελλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, Λύσανδρος δὲ διὰ Φωκέων ἀπήντα στρατιώτας ἔχων πολλοὺς· καὶ 10 τὴν μὲν Ὀρχομενίων πόλιν ἐκουσίως προσχωρήσασαν εἰλαβε, τὴν δὲ Λεβάδειαν ἐπελθὼν διεπόρθησεν. Ἐπεμψε δὲ τῷ Πανσανίᾳ γράμματα κελεύων εἰς Ἀλιάρτον ἐκ Πλαταιῶν συνάπτειν, ὡς αὐτὸς ἅμ' ἡμέρᾳ πρὸς τοῖς τείχεσι τῶν Ἀλιαρτίων γενησόμενος. Ταῦτα τὰ γράμματα 15 πρὸς τοὺς Θηβαίους ἀπηνέχθη, τοῦ κομίζοντος εἰς κατασκόπους τινὰς ἐμπεσόντος. Οἱ δὲ προσβεβοηθηκότων αὐτοῖς Ἀθηναίων τὴν μὲν πόλιν ἐκείνοις διεπίστευσαν, αὐτοὶ δὲ περὶ πρῶτον ὕπνον ἐξορμήσαντες ἐφθασαν ὀλίγῳ τὸν Λύσανδρον ἐν Ἀλιάρτῳ ᾗνόμενοι καὶ μέρει 20 τινὶ παρῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Ἐκεῖνος δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἔγνω τὴν στρατιὰν ἰδρύσας ἐπὶ λόφου περιμένειν τὸν Πανσανίαν· ἔπειτα προϊούσης τῆς ἡμέρας ἀτρεμῆν οὐ δυνάμενος λαβὼν τὰ ὄπλα καὶ τοὺς συμμάχους παρορμήσας ὀρθίῳ τῇ φάλαγγι παρὰ τὴν ὁδὸν ἤγε πρὸς τὸ 25 τεῖχος. Τῶν δὲ Θηβαίων οἱ μὲν ἔξω μεμενηκότες ἐν ἀριστερᾷ τὴν πόλιν λαβόντες ἐβάδιζον ἐπὶ τοὺς ἐσχάτους τῶν πολεμίων ὑπὸ τὴν κρήνην τὴν Κισσοῦσαν προσαγορευομένην, ἐνθα μυθολογοῦσι τὰς τιθήνας νήπιον ἐκ τῆς λοχείας ἀπολοῦσαι τὸν Διόνυσον· καὶ γὰρ οἶνωπὸν 30 ἐπιστίλβει τὸ χρῶμα καὶ διαυγὲς καὶ πιεῖν ἥδιστον. Οἱ δὲ Κρήσιοι στύρακες οὐ πρόσω περιπεφύκασιν, ἃ τεκμήρια

τῆς Ραδαμάνθους αὐτόθι κατοικήσεως Ἀλιάρτιοι κοι-
 οῦνται, καὶ τάφον αὐτοῦ δεικνύουσιν Ἀλεᾶ καλοῦντες.
 Ἔστι δὲ καὶ τὸ τῆς Ἀλκμήνης μνημεῖον ἐγγὺς· ἐνταῦθα
 γὰρ, ὡς φασιν, ἐκηδεύθη συνοικήσασα Ραδαμάνθου
 5 μετὰ τὴν Ἀμφιτρώωνος τελευτήν. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει
 Θηβαῖοι μετὰ τῶν Ἀλιαρτίων συντεταγμένοι τέως μὲν
 ἡσύχαζον, ἐπεὶ δὲ τὸν Λύσανδρον ἅμα τοῖς πρώτοις προσ-
 πελάζοντα τῷ τείχει κατειδού, ἐξαπίνης ἀνοίξαντες τὰς
 πύλας καὶ προσπεσόντες αὐτόν τε μετὰ τοῦ μάντεως κα-
 10 τέβαλον καὶ τῶν ἄλλων ὀλίγους τινάς· οἱ γὰρ πλείους
 ταχέως ἀνέφυγον πρὸς τὴν φάλαγγα. Τῶν δὲ Θηβαίων
 οὐκ ἀνιέντων, ἀλλὰ προσκειμένων αὐτοῖς, ἐτράποντο
 πάντες ἀνὰ τοὺς λόφους φεύγειν καὶ χίλιοι πίπτουσιν
 αὐτῶν. Ἀπέθανον δὲ καὶ Θηβαίων τριακόσιοι πρὸς τὴν
 15 τραχέα καὶ καρτερὰ τοῖς πολεμίοις συνεκπεσόντες. Οὗτοι
 δὲ ἦσαν ἐν αἰτία τοῦ λακωνίζειν, ἣν σπουδάζοντες ἀπο-
 λύσασθαι τοῖς πολίταις καὶ σφῶν αὐτῶν ἀφειδούντες ἐν
 τῇ διώξει παραναλώθησαν.

XXIX. Τῷ δὲ Πausανία τὸ πάθος ἀγγέλλεται καθ'
 20 ὁδὸν ἐκ Πλαταιῶν εἰς Θεσπιάς πορευομένῳ· καὶ συντα-
 ξάμενος ἦκε πρὸς τὸν Ἀλιάρτον. Ἦκε δὲ καὶ Θρασύβου-
 λος ἐκ Θηβῶν ἄγων τοὺς Ἀθηναίους. Βουλευομένου δὲ
 τοῦ Πausανίου τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπαιτεῖν, δυσ-
 φοροῦντες οἱ πρεσβύτεροι τῶν Σπαρτιατῶν αὐτοὶ τε
 25 καθ' ἑαυτοὺς ἠγανάκτου, καὶ τῷ βασιλεῖ προσιόντες
 ἐμαρτύρατο μὴ διὰ σπονδῶν ἀναιρεῖσθαι Λύσανδρον,
 ἀλλὰ δι' ὀπλων περὶ τοῦ σώματος ἀγωνισαμένους καὶ
 νικήσαντας οὕτω τὸν ἄνδρα θάπτειν, ἠττωμένοις δὲ κα-
 λὸν ἐνταῦθα κείσθαι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ. Ταῦτα τῶν
 30 πρεσβυτέρων λεγόντων ὁρῶν ὁ Πausανίας μέγα μὲν ἐρ-
 γον ὑπερβαλέσθαι μάχῃ τοὺς Θηβαίους ἄρτι κεκρατη-
 τας, ἐγγὺς δὲ τῶν τειχῶν τὸ σῶμα τοῦ Λυσάνδρου παρι-

πεπτωκός, ὥστε χαλεπήν ἄνευ σπονδῶν καὶ νικῶσιν εἶ-
 ναι τὴν ἀναίρεσιν, ἐπεμψε κήρυκα καὶ σπεισάμενος ἀπή-
 γαγε τὴν δύναμιν ὀπίσω. Τὸν δὲ Λύσανδρον ἢ πρῶτον
 κομίζοντες ὑπὲρ τοὺς ὄρους ἐγένοντο τῆς Βοιωτίας ἐν
 φίλῃ καὶ συμμαχίδι χώρᾳ τῇ Πανοπέῳ κατέθεσαν, οὗ 5
 νῦν τὸ μνημεῖόν ἐστι παρὰ τὴν ὁδὸν εἰς Χαιρώνειαν ἐκ
 Δελφῶν πορευομένοις. Ἐνταῦθα δὲ τῆς στρατιᾶς κα-
 ταυλισαμένης λέγεται τινα τῶν Φωκέων ἐτέρῳ μὴ παρα-
 τυχόντι τὸν ἀγῶνα διηγούμενον εἰπεῖν, ὡς οἱ πολέμιοι
 προσπέσοιεν αὐτοῖς τοῦ Λυσάνδρου τὸν Ὀπλίτην ἤδη 10
 διαβεβηκός. Θαυμάσαντα δὲ Σπαρτιάτην ἄνδρα τοῦ
 Λυσάνδρου φίλον ἐρέσθαι τίνα λέγοι τὸν Ὀπλίτην· οὐ
 γὰρ εἰδέναι τοῦνομα· „καὶ μὴν ἐκεῖ γε“ φάναι „τοὺς
 πρῶτους ἡμῶν οἱ πολέμιοι κατέβαλον. Τὸ γὰρ παρὰ τὴν
 πόλιν ρεῖθρον Ὀπλίτην καλοῦσιν.“ Ἀκούσαντα δὲ τὸν 15
 Σπαρτιάτην ἐκδακρῦσαι καὶ εἰπεῖν, ὡς ἄφρευκτόν ἐστιν
 ἀνθρώπῳ τὸ πεπρωμένον. Ἦν γὰρ, ὡς εἶοικε, τῷ Λυσάν-
 δρῳ δεδομένος χρησμὸς οὕτως ἔχων

Ὀπλίτην κελάδοντα φυλάξασθαί σε κελεύω

γῆς τε δράκουθ' υἱὸν δόλιον, κατόπισθεν ἰόντα. 20

Τινὲς δὲ τὸν Ὀπλίτην οὐ πρὸς Ἀλιάρτῳ ρεῖν λέγουσιν,
 ἀλλὰ πρὸς Κορώνειαν χειμάρρουν εἶναι τῷ Φιλάρῳ πο-
 ταμῷ συμφερόμενον παρὰ τὴν πόλιν, ὃν πάλαι μὲν
 Ὀπλίαν, νῦν δὲ Ἰσόμαντον προσαγορεύουσιν. Ὁ δὲ ἀπο-
 κτείνας τὸν Λύσανδρον Ἀλιάρτιος ἀνὴρ ὄνομα Νεόχωρος 25
 ἐπίσημον εἶχε τῆς ἀσπίδος δράκοντα· καὶ τοῦτο σημαί-
 νειν ὁ χρησμὸς εἰκάζετο. Λέγεται δὲ καὶ Θηβαίοις ὑπὸ
 τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐν Ἰσμηνίῳ γενέσθαι
 χρησμὸν ἅμα τὴν τε πρὸς Δηλίῳ μάχην καὶ τὴν πρὸς
 Ἀλιάρτῳ ταύτην ἐκείνης ὕστερον ἔτει τριακοστῷ γενο- 30
 μένην προμηνύοντα. Ἦν δὲ τοιοῦτος

Ἐσχατιὰν πεφύλαξο λύκοις καμάκεσσι δοκεύων
καὶ λόφον Ὀρχαλίδην, ὃν ἀλώπηξ οὔποτε λείπει.

Τὸν μὲν οὖν περὶ Δῆλιον τόπον ἔσχατιὰν προσεῖπε, καθ' ὃν ἡ Βοιωτία τῇ Ἀττικῇ σύνορός ἐστιν, Ὀρχαλίδην δὲ 5 λόφον, ὃν νῦν Ἀλώπεκον καλοῦσιν, ἐν τοῖς πρὸς τὸν Ἐλικῶνα μέρεσι τοῦ Ἀλιάρτου κείμενον.

XXX. Τοιαύτης δὲ τῷ Λυσάνδρῳ τῆς τελευτῆς γενομένης παραχρῆμα μὲν οὕτως ἦνεγκαν οἱ Σπαρτιᾶται βαρῆως, ὥστε τῷ βασιλεῖ κρῖσιν προγράψαι θανατικὴν ἦν 10 οὐχ ὑποστὰς ἐκεῖνος εἰς Τεγέα ἐφυγε, κάκει κατεβίωσεν ἰκέτης ἐν τῷ τεμένει τῆς Ἀθηνᾶς. Καὶ γὰρ ἡ πενία τοῦ Λυσάνδρου τελευτήσαντος ἐκκαλυφθεῖσα φανερωτέραν ἐποίησε τὴν ἀρετὴν, ἀπὸ χρημάτων πολλῶν καὶ δυνάμεως θεραπείας τε πόλεων καὶ βασιλέως τοσαύτης μηδὲ 15 μικρὸν ἐπιλαμπρύναντος τὸν οἶκον εἰς χρημάτων λόγον, ὡς ἱστορεῖ Θεόπομπος, ᾧ μᾶλλον ἐπαινοῦντι πιστεύσειεν ἄν τις ἢ ψέγοντι, ψέγει γὰρ ἥδιον ἢ ἐπαινεῖ. Χρόνῳ δὲ ὕστερον Ἐφορός φησιν ἀντιλογίας τινὸς συμμαχικῆς ἐν Σπάρτῃ γενομένης καὶ τὰ γράμματα διασκέψασθαι δεη- 20 σαν, ἃ παρ' ἑαυτῷ κατέσχευεν ὁ Λύσανδρος, ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τὸν Ἀγησίλαον. Εὐρόντα δὲ τὸ βιβλίον, ἐν ᾧ γεγραμμένος ἦν ὁ περὶ τῆς πολιτείας λόγος, ὡς χρῆ τῶν Εὐρωπωντιδῶν καὶ Ἀγιαδῶν τὴν βασιλείαν ἀφελομένους εἰς μέσον θείναι καὶ ποιεῖσθαι τὴν αἵρεσιν ἐκ τῶν ἀρί- 25 στων, ὁρμηῆσαι μὲν εἰς τοὺς πολίτας τὸν λόγον ἐξενεγκεῖν καὶ παραδεικνύναι τὸν Λύσανδρον, οἷος ᾧν πολίτης διαλάθοι, Λακρρατίδαν δέ, ἄνδρα φρόνιμον καὶ τότε προε- 45) στῶτα τῶν ἐφόρων, ἐπιλαβέσθαι τοῦ Ἀγησιλάου καὶ εἰπεῖν, ὡς δεῖ μὴ ἀνορύττειν τὸν Λύσανδρον, ἀλλὰ καὶ τὸν 30 λόγον αὐτῷ συγκατορύττειν οὕτω συντεταγμένον πιθανῶς καὶ πανούργως. Οὐ μὴν ἀλλὰ τὰς τε ἄλλας τιμὰς ἀπέδωσαν αὐτῷ τελευτήσαντι καὶ τοὺς μνηστευσαμένους

τὰς θυγατέρας, εἶτα μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Λυσάνδρου πένητος εὐρεθέντος ἀπειπαμένους ἐξημίωσαν, ὅτι πλούσιον μὲν νομίζοντες ἐθεράπευον, δίκαιον δὲ καὶ χρηστὸν ἐκ τῆς πενίας ἐπιγνόντες ἐγκατέλιπον. Ἦν γάρ, ὡς ἔοικεν, ἐν Σπάρτῃ καὶ ἀγαμίον δίκη καὶ ὄφιγαμίον 5 καὶ κακογαμίον· ταύτη δὲ ὑπῆγον μάλιστα τοὺς ἀντι τῶν ἀγαθῶν καὶ οἰκείων τοῖς πλουσίοις κηδεύοντας. Τὰ μὲν οὖν περὶ Λυσάνδρου οὕτως ἱστορήσαμεν ἔχοντα.

10

Σ Τ Λ Λ Α Σ.

I. Λεύκιος δὲ Κορνήλιος Σύλλας γένει μὲν ἦν ἐκ πα- 15
τρικίων, οὓς εὐπατρίδας ἄν τις εἴποι, τῶν δὲ προγόνων
αὐτοῦ λέγουσι Ρουφίνον ὑπατεύσαι, καὶ τούτῳ δὲ τῆς
τιμῆς ἐπιφανεστέραν γενέσθαι τὴν ἀτιμίαν. Εὐρέθη γὰρ
ἀργυρίου κόλλου κεκτημένος ὑπὲρ δέκα λίτρας, τοῦ νό-
μου μὴ διδόντος· ἐπὶ τούτῳ δὲ τῆς βουλῆς ἐξέπεσεν. Οἱ 20
δὲ μετ' ἐκείνον ἤδη ταπεινὰ πράττοντες διετέλεσαν, αὐ-
τός τε Σύλλας ἐν οὐκ ἀφθόνοις ἐτρέφῃ τοῖς πατράοις.
Γενόμενος δὲ μειράκιον ᾧκει παρ' ἑτέροις ἐνοίκιον οὐ
πολὸν τελῶν, ὡς ὕστερον ἀνείδιξετο παρ' ἀξίαν εὐτυχεῖν
δοκῶν. Σεμνυνομένῳ μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ μεγαληγοροῦντι 25
μετὰ τὴν ἐν Λιβύῃ στρατείαν λέγεται τις εἰπεῖν τῶν κα-
λῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν „Καὶ πῶς ἂν εἴης σὺ χρηστός,
ὅς τοῦ πατρός σοι μηδὲν καταλιπόντος τοσαῦτα κέκτη-
σαι;“ Καὶ γὰρ οὐκ ἔτι τῶν βίων ἐν ἤθεσιν ὀρθίοις καὶ
καθαροῖς μενόντων, ἀλλ' ἐγκεκλικότων καὶ παραδεδεγ- 30
μένων τρυφῆς καὶ πολυτελείας ζῆλον, εἰς ἴσον ὅμως ὄνει-
δος ἐτίθεντο τοὺς ὑπάρχουσαν εὐπορίαν ἀπολέσαντας καὶ

τούς πενίαν πατρίαν μὴ διαφυλάξαντας. Ἰστειρον δὲ ἤδη κρατοῦντος αὐτοῦ καὶ πολλοὺς ἀποκτινύντος ἀπελευθερικὸς ἄνθρωπος, δοκῶν κρύπτειν ἓνα τῶν προγεγραμμένων καὶ κατακρημνίζεσθαι διὰ τοῦτο μέλλον, ὠνειδίσας δὲ τὸν Σύλλαν, ὅτι πολὺν χρόνον ἐν μιᾷ συνοικίᾳ διητῶντο, φέροντες ἐνοίκιον αὐτὸς μὲν τῶν ἄνω δισχιλλούς νούμμους, ἐκεῖνος δὲ τῶν ὑποκάτω τρισχιλλούς, ὥστε τῆς τύχης αὐτῶν τὸ μεταξὺ χιλλους εἶναι νούμμους, οἱ πενήκοντα καὶ διακοσίας δραχμᾶς Ἀττικᾶς δύνανται.

10 Ταῦτα μὲν οὖν ἱστοροῦσι περὶ τῆς παλαιᾶς τοῦ Σύλλα τύχης.

II. Τοῦ δὲ σώματος αὐτοῦ τὸ μὲν ἄλλο εἶδος ἐπὶ τῶν ἀνδριάντων φαίνεται, τὴν δὲ τῶν ὀμμάτων γλαυκότητα δεινῶς πικρὰν καὶ ἄκρατον οὔσαν ἢ χροῶα τοῦ προσώπου

15 φοβερωτέραν ἐποίει προσιδεῖν. Ἐξήνθει γὰρ τὸ ἐρύθημα τραχὺ καὶ σποράδην καταμεμιγμένον τῇ λευκότητι· πρὸς δὲ καὶ τοῦνομα λέγουσιν αὐτῷ γενέσθαι τῆς χροῶας ἐπίθετον, καὶ τῶν Ἀθήνησι γεφυριστῶν ἐπέσχωσέ τις εἰς τοῦτο ποιήσας

20 συκάμινόν ἐσθ' ὁ Σύλλας ἀλφίτῳ πεπασμένον. Τοῖς δὲ τοιούτοις τῶν τεκμηρίων οὐκ ἄτοπὸν ἐστὶ χρῆσθαι περὶ ἀνδρὸς ὃν οὕτω φιλοσκώμμουνα φύσει γεγο-

45 νέναι λέγουσιν, ὥστε νέον μὲν ὄντα καὶ ἄδοξον ἐτι μετὰ μίμων καὶ γελωτοποιῶν διαιτᾶσθαι καὶ συνακολασταίνειν, ἐπεὶ δὲ κύριος ἀπάντων κατέστη, συναγαγόντα τῶν ἀπὸ σκηνηῆς καὶ θεάτρου τοὺς ἰταμωτάτους ὀσημέραι πίνειν καὶ διαπληκτίζεσθαι τοῖς σκώμμασι, τοῦ τε γήρως ἀωρότερα πράττειν δοκοῦντα καὶ πρὸς τῷ καταισχύνειν τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς πολλὰ τῶν δεομένων ἐπιμελείας

80 προέμενον. Οὐ γὰρ ἦν τῷ Σύλλᾳ περὶ δεῖπνον ὄντι χρῆσασθαι σπουδαῖον οὐδέν, ἀλλ' ἐνεργὸς ὢν καὶ σκυθρωπότερος παρὰ τὸν ἄλλον χρόνον ἀδρόαν ἐλάμβανε μετα-

βολὴν ὁπότε πρῶτον ἑαυτὸν εἰς συνουσίαν καταβάλοι καὶ πότον, ὥστε μιμφοδοῖς καὶ ὀρχησταῖς τιθασὸς εἶναι καὶ πρὸς πᾶσαν ἐντευξιν ὑποχείριος καὶ κατάντης. Ταύτης δὲ τῆς ἀνέσεως ἔοικε γεγονέναι νόσημα καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἔρωτας εὐχέρεια καὶ φύσις αὐτοῦ τῆς φιληθονίας, ἧς οὐδὲ 5 γηράσας ἐπαύσατο, Μητροβίου δὲ τῶν ἀπὸ σκηνῆς τινος ἔρων διετελέσεν ἔτι νέος ὢν. Καὶ συνήνητησεν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον· ἀρξάμενος γὰρ ἔραν κοινῆς μὲν, εὐπόρου δὲ γυναικίς, ὄνομα Νικοπόλεως, καὶ διὰ συνήθειαν καὶ χάριν, ἦν ἀφ' ὧρας εἶχεν, εἰς ἔρωμένου σχῆμα περιελ- 10 θῶν, ἀπελείφθη κληρονόμος ὑπὸ τῆς ἀνθρώπου τελευτώσης. Ἐκληρονόμησε δὲ καὶ τὴν μητριαν ἀγαπηθεὶς ὥσπερ υἱὸς ὑπ' αὐτῆς· καὶ μετρίως μὲν ἀπὸ τούτων εὐπόρησεν.

III. Ἀποδειχθεὶς δὲ ταμίας ὑπατεύοντι Μαρίῳ τὴν 15 πρώτην ὑπατείαν συνεξέπλευσεν εἰς Λιβύην πολεμήσων Ἰογόρθαν. Γενόμενος δὲ ἐπὶ στρατοπέδου τά τε ἄλλα παρῆχεν ἑαυτὸν εὐδόκιμον, καὶ καιρῷ παραπεσόντι χρησάμενος εὖ φίλον ἐποίησατο τὸν τῶν Νομάδων βασιλέα Βόκχον. Πρεσβευτὰς γὰρ αὐτοῦ ληστήριον Νομαδικὸν 20 ἐκφυγόντας ὑποδεξάμενος καὶ φιλοφρονηθεὶς, δῶρα καὶ πομπὴν ἀσφαλῆ παρασχὼν ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ Βόκχος ἐτύγχανε μὲν ἔτι γε πάλαι γαμβρὸν ὄντα μισῶν καὶ φοβούμενος τὸν Ἰογόρθαν, τότε δὲ ἠττημένῳ καὶ πεφενγότι πρὸς αὐτὸν ἐπιβουλεύων ἐκάλει τὸν Σύλλαν, δι' 25 ἐκείνου μάλιστα βουλόμενος τὴν σύλληψιν καὶ παράδοσιν τοῦ Ἰογόρθα γενέσθαι ἢ δι' αὐτοῦ. Κοινωσάμενος δὲ τῷ Μαρίῳ καὶ λαβὼν στρατιώτας ὀλίγους ὁ Σύλλας τὸν μέγιστον ὑπέδου κίνδυνον, ὅτι βαρβάρῳ καὶ πρὸς τοὺς οἰκειοτάτους ἀπίστῳ πιστεύσας ὑπὲρ τοῦ παραλαβεῖν 30 ἕτερον ἑαυτὸν ἐνεχείρισεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ ὁ Βόκχος ἀμφοτέρων κύριος γενόμενος καὶ καταστήσας ἑαυτὸν εἰς

ἀνάγκην τοῦ παρασπονδῆσαι τὸν ἕτερον, καὶ πολλὰ διενεχθεὶς τῇ γνώμῃ, τέλος ἐκύρωσε τὴν πρώτην προδοσίαν καὶ παρέδωκε τῷ Σύλλῳ τὸν Ἰογόρθην. Ὁ μὲν οὖν θριαμβεύων ἐπὶ τούτῳ Μάριος ἦν, ἡ δὲ δόξα τοῦ κατορθώματος, ἦν ὁ Μαρίου φθόνος Σύλλῳ προσετίθει, παρελύπει τὸν Μάριον ἡσυχῇ. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Σύλλας φύσει μεγάλανχος ᾧν καὶ τότε πρῶτον ἐκ βίου ταπεινοῦ καὶ ἀγνωστος ἐν τινι λόγῳ γεγονῶς παρὰ τοῖς πολίταις καὶ τοῦ τιμᾶσθαι γευόμενος εἰς τοῦτο φιλοτιμίας προῆλθεν, ὥστε 10 γλυψάμενος ἐν δακτυλίῳ φορεῖν εἰκόνα τῆς πράξεως, καὶ ταύτη γε χρώμενος ἀεὶ διετέλεσεν. Ἦν δὲ ἡ γραφὴ Βόχχος μὲν παραδιδούς, Σύλλας δὲ παραλαμβάνων τὸν Ἰογόρθην.

IV. Ἦνία μὲν οὖν ταῦτα τὸν Μάριον· ἔτι δὲ ἡγούμενος 15 ἐλάττονα τοῦ φθονεῖσθαι τὸν Σύλλαν ἐχρήτο πρὸς τὰς στρατείας, τὸ μὲν δεύτερον ὑπατεύων πρεσβευτῆ, τὸ δὲ τρίτον χιλιάρχῳ, καὶ πολλὰ δι' ἐκείνου τῶν χρησίμων κατορθοῦτο. Πρεσβεύων τε γὰρ ἡγεμόνα Τεκτοσάγων Κόπιλλον εἶλε, καὶ χιλιαρχῶν μέγα καὶ πολυάνθρωπον 20 ἔθνος Μαρσοῦς ἐπεισε φίλους γενέσθαι καὶ συμμάχους Ῥωμαίων. Ἐκ δὲ τούτων τὸν Μάριον αἰσθόμενος ἀχθόμενον αὐτῷ καὶ μηκέτι προέμενον ἠδέως πράξεων ἀφορμᾶς, ἀλλὰ ἐνιστάμενον τῇ αὐξήσει, Κάτλω, τῷ συνάρχοντι τοῦ Μαρίου, προσένειμεν ἑαυτὸν, ἀνδρὶ χρηστῷ 25 μὲν, ἀμβλυτέρῳ δὲ πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Ἐφ' οὗ τὰ πρῶτα καὶ μέγιστα πιστευόμενος εἰς δύναμιν ἅμα δόξῃ προῆε. Καὶ πολέμῳ μὲν αἶρει πολὺ μέρος τῶν ἐν ταῖς Ἄλπεσι βαρβάρων, ἐπιλιπούσης δὲ τῆς ἀγορᾶς ἀναδεξάμενος τὴν ἐπιμέλειαν τοσαύτην ἐποίησε περιουσίαν, ὥστε τῶν Κάτλου στρατιωτῶν ἐν ἀφθόνοις διαγόντων καὶ τοῖς Μαρίου προσπαρασχέιν. Ἐφ' ᾧ φησιν αὐτὸς ἰσχυρῶς ἀνιάσαι τὸν Μάριον. Ἡ μὲν οὖν ἐχθρα βραχείαν οὕτω καὶ μει-

ρακιώδη λαβοῦσα τὴν πρώτην ὑπόθεσιν καὶ ἀρχὴν, εἶτα χωροῦσα δι' αἵματος ἐμφύλιον καὶ στάσεων ἀνηκέστων ἐπὶ τυραννίδα καὶ σύγχυσιν ἀπάντων πραγμάτων ἀπέδειξε τὸν Εὐριπίδην σοφὸν ἄνδρα καὶ πολιτικῶν ἐπιστήμονα νοσημάτων, διακελευσάμενον φυλάττεσθαι τὴν φι- 5
λοτιμίαν ὡς ὀλεθριωτάτην καὶ κακίστην δαίμονα τοῖς χρωμένοις.

V. Ὁ δὲ Σύλλας οἰόμενος αὐτῷ τὴν ἀπὸ τῶν πολεμικῶν δόξαν ἐπὶ τὰς πολιτικὰς πράξεις διαρκεῖν, καὶ δοὺς ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς στρατείας εὐθύς ἐπὶ τὴν τοῦ δήμου πρᾶ- 10
ξι, ἐπὶ στρατηγίαν πολιτικὴν ἀπεγράψατο καὶ διεψεύσθη· τὴν δ' αἰτίαν τοῖς ὄχλοις ἀνατίθησι. Φησὶ γὰρ αὐτοὺς τὴν πρὸς Βόκχον εἰδότας φιλίαν καὶ προσδεχομένους, εἰ πρὸ τῆς στρατηγίας ἀγορανομοίῃ, κυνηγέσια λαμπρὰ καὶ Διβυκῶν θηρίων ἀγῶνας, ἑτέρους ἀποδείξει 15
στρατηγούς ὡς αὐτὸν ἀγορανομεῖν ἀναγκάσοντας. Ἔοικε δὲ τὴν ἀληθῆ τῆς ἀποτεύξεως αἰτίαν οὐχ ὁμολογῶν ὁ Σύλλας ἐλέγχεσθαι τοῖς πράγμασιν. Ἐνιαυτῷ γὰρ κατόπιν ἔτυχε τῆς στρατηγίας, τοῦ δήμου τὸ μὲν τι θεραπεία, τὸ δὲ καὶ χρήμασι προσαγαγόμενος. Διὸ δὴ καὶ στρατη- 20
γοῦντος αὐτοῦ καὶ πρὸς Καίσαρα μετ' ὄργῆς εἰπόντος, ὡς χρήσεται τῇ ἰδίᾳ πρὸς αὐτὸν ἐξουσίᾳ, γελᾶσας ὁ Καίσαρ „Ὁρθῶς“ ἔφη „τὴν ἀρχὴν ἰδίαν νομίζεις· ἔχεις γὰρ αὐτὴν πριάμενος.“ Μετὰ δὲ τὴν στρατηγίαν εἰς τὴν Καππαδοκίαν ἀποστέλλεται, τὸν μὲν ἐμφανῆ λόγον ἔχων 25
πρὸς τὴν στρατείαν Ἀριοβαρζάνην καταγαγεῖν, αἰτίαν δὲ ἀληθῆ Μιθριδάτην ἐπισχεῖν πολυπραγμονοῦντα καὶ περιβαλλόμενον ἀρχὴν καὶ δύναμιν οὐκ ἐλάττονα τῆς ὑπαρχούσης. Ἰδίαν μὲν οὖν δύναμιν οὐ πολλὴν ἐπήγετο, χρησάμενος δὲ τοῖς συμμάχοις προθύμοις, καὶ πολλοὺς μὲν 30
αὐτῶν Καππαδοκῶν, πλείονας δ' αὐτίς Ἀρμενίων προσβοηθοῦντας ἀποκτείνας, Γόρδιον μὲν ἐξήλασεν, Ἀριο-

βαρξάνην δὲ ἀπέδειξε βασιλέα. Διατρίβοντι δὲ αὐτῷ
 παρὰ τὸν Εὐφράτην ἐντυγχάνει Πάρθος Ὀρόβαξος,
 Ἀρσάκου βασιλέως πρεσβευτής, οὐπω πρότερον ἀλλή-
 λοις ἐπιμεμιγμένων τῶν γενῶν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς με-
 5 γάλῃς δοκεῖ Σύλλα τύχης γενέσθαι, τὸ πρῶτον Ῥωμαίων
 ἐκείνῳ Πάρθους συμμαχίας καὶ φιλίας δεομένους διὰ
 λόγων ἐλθεῖν. Ὅτε καὶ λέγεται τρεῖς δίφρους προθέμε-
 νος, τὸν μὲν Ἀριοβαρξάνην, τὸν δὲ Ὀροβάξῳ, τὸν δὲ αὐ-
 τῷ, μέσος ἀμφοῖν καθεζόμενος χρηματίζειν. Ἐφ' ᾧ τὸν
 10 μὲν Ὀρόβαξον ὕστερον ὁ τῶν Πάρθων βασιλεὺς ἀπέ-
 κτεινε, τὸν δὲ Σύλλαν οἱ μὲν ἐπήνεσαν ἐντροπήσαντα
 τοῖς βαρβάροις, οἱ δὲ ὡς φορτικὸν ἠτιάσαντο καὶ ἀκαί-
 ρως φιλότιμον. Ἰστορεῖται δὲ τις ἀνὴρ τῶν μετὰ Ὀροβά-
 ξου καταβεβηκότων, Χαλδαῖος, εἰς τὸ τοῦ Σύλλα πρόσω-
 15 πον ἀπιδῶν καὶ ταῖς κινήσεσι τῆς τε διανοίας καὶ τοῦ
 σώματος οὐ παρέργως ἐπιστήσας, ἀλλὰ πρὸς τὰς τῆς
 τέχνης ὑποθέσεις τὴν φύσιν ἐπισκεψάμενος, εἰπεῖν, ὡς
 ἀναγκαῖον εἶη τοῦτον τὸν ἄνδρα μέγιστον γενέσθαι, θαυ-
 μάζειν δὲ καὶ νῦν, πῶς ἀνέχεται μὴ πρῶτος ὢν ἀπάντων. 45

20 Ἀναχωρήσαντι δὲ αὐτῷ δίκην ἔλαχε δῶρων Κηνσωρίνος
 ὡς πολλὰ χρήματα συνειλοχότι παρὰ τὸν νόμον ἐκ φίλης
 καὶ συμμαχοῦ βασιλείας. Οὐ μὴν ἀπήντησεν ἐπὶ τὴν κρί-
 σιν, ἀλλ' ἀπέστη τῆς κατηγορίας.

VI. Ἡ μέντοι πρὸς Μάριον αὐτῷ στάσις ἀνερρικί-
 25 ζετο καινὴν ὑπόθεσιν λαβοῦσα τὴν Βόκχου φιλοτιμίαν,
 ὃς τὸν τε δῆμον ἅμα θεραπεύων ἐν Ῥώμῃ καὶ τῷ Σύλλᾳ
 χαριζόμενος ἀνέθηκε Νίκας ἐν Καπιτωλίῳ τροπαιο-
 φόρους καὶ παρ' αὐταῖς χρυσοῦν Ἰογόρθαν ὑφ' ἑαυτοῦ
 Σύλλα παραδιδόμενον. Ἐφ' ᾧ τοῦ Μαρίου βαρυθυμου-
 30 μένου καὶ καθαιρεῖν ἐπιχειροῦντος, ἐτέρων δὲ ἀμύνει
 τῷ Σύλλᾳ, καὶ τῆς πόλεως ὅσον οὐπω διακεκαυμένης ὑπ'
 ἀμφοῖν, ὁ συμμαχικὸς πόλεμος πάλαι τυφόμενος ἐπὶ τὴν

πόλιν ἀναλάμψας τότε τὴν στάσιν ἐπέσχεν. Ἐν τούτῳ, μέγιστον καὶ ποιικιλωτάτῳ γενομένῳ καὶ πλεῖστα κακὰ καὶ βαρυτάτους παρασχόντι κινδύνους Ῥωμαίοις, Μάριος μὲν οὐδὲν ἀποδείξει μέγα δυνηθεὶς ἤλεγχε τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν ἀκμῆς καὶ φώμης δεομένην, Σύλλας δὲ πολλὰ δράσας ἄξια λόγου δόξαν ἔσχεν ἡγεμόνος μεγάλου μὲν παρὰ τοῖς πολίταις, μέγιστου δὲ παρὰ τοῖς φίλοις, εὐτυχεστάτου δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς. Ἄλλ' οὐκ ἔπαθε ταῦτ' Ἰμοθέῳ τῷ τοῦ Κόνωνος, ὃς, εἰς τὴν τύχην αὐτοῦ τὰ κατορθώματα τῶν ἐχθρῶν τιθεμένων καὶ γρα- 10 φόντων ἐν πίναξι κοιμώμενον ἐκείνον, τὴν δὲ Τύχην δικτύῳ τὰς πόλεις περιβάλλουσαν, ἀγροικιζόμενος καὶ χαλεπαίνων πρὸς τοὺς ταῦτα ποιούντας ὡς ἀποστερούμενος ὑπ' αὐτῶν τῆς ἐπὶ ταῖς πράξεσι δόξης, ἔφη ποτὲ πρὸς τὸν δῆμον ἐπανήκων ἐκ στρατείας εὐ κερωρηκέναι 15 δοκούσης „Ἄλλὰ ταύτης γε τῆς στρατείας οὐδέν, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῇ τύχῃ μέτεστι.“ Πρὸς Τιμόθεον μὲν οὖν φασιν οὕτω φανέντα φιλότιμον ἀντιμειρακιεύεσθαι τὸ δαιμόνιον, ὥστε μηδὲν ἔτι πράξει λαμπρόν, ἀλλὰ ὄλως ἀποτυγχάνοντα ταῖς πράξεσι καὶ προσκρούοντα τῷ δήμῳ 20 τέλος ἐκπεσεῖν τῆς πόλεως. Σύλλας δὲ οὐ μόνον ἠδέως προσιέμενος τὸν τοιοῦτον εὐδαιμονισμόν καὶ ζῆλον, ἀλλὰ καὶ συναύξων καὶ συνεπιθειάζων τὰ πραττόμενα τῆς τύχης ἐξῆπτεν, εἴτε κόμπῳ χρώμενος εἴθ' οὕτως ἔχων τῇ δόξῃ πρὸς τὸ θεῖον. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι γέ- 25 γραφεν, ὅτι τῶν καλῶς αὐτῷ βεβουλεῦσθαι δοκούντων αἱ μὴ κατὰ γνώμην, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν ἀποτολμώμεναι πράξεις ἐπιπτον εἰς ἄμεινον. Ἔτι δὲ καὶ δι' ὧν φησι πρὸς τύχην εὐ πεφυκέναι μᾶλλον ἢ πρὸς πόλεμον τῇ τύχῃ τῆς ἀρετῆς πλέον ἔοικε νέμειν καὶ ὄλως ἑαυτὸν τοῦ δαίμονος 30 ποιεῖν, ὃς γε καὶ τῆς πρὸς Μέτελλον ὁμονοίας, ἰσότιμον ἄνδρα καὶ κηδεστὴν, εὐτυχίαν τινὰ θεῖαν αἰτιᾶται· πολλὰ

γὰρ αὐτῷ πράγματα παρέξειν ἐπίδοξον ὄντα πρώτατον
 ἐν τῇ κοινωσίᾳ γενέσθαι τῆς ἀρχῆς. Ἐπι δὲ Λευκόλλῳ μὲν
 ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν, ὧν ἐκείνῳ τὴν γραφὴν ἀνατίθεικε,
 παραινεῖ μηδὲν οὕτως ἡγεῖσθαι βέβαιον, ὡς ὁ τι ἂν αὐ-
 5 τῷ προστάξῃ νύκτωρ τὸ δαιμόνιον. Ἐκπεμπομένου δὲ
 αὐτοῦ μετὰ δυνάμεως εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον ἱστο-
 ρεῖ χάσμα τῆς γῆς μέγα γενέσθαι περὶ Λαβέρηνην· ἐκ δὲ
 τούτου πῦρ ἀναβλύσαι πολὺ καὶ φλόγα λαμπρὰν στηρί-
 σαι πρὸς τὸν οὐρανόν. Εἰπεῖν δὴ καὶ τοὺς μάντις, ὡς
 10 ἀνὴρ ἀγαθὸς ὄψει διάφορος καὶ περιττὸς ἄρξας ἀπαλλά-
 ξει τῇ πόλει ταραχὰς τὰς παρούσας. Τοῦτον δὲ αὐτὸν εἶ-
 ναί φησιν ὁ Σύλλας· τῆς μὲν γὰρ ὄψεως ἴδιον εἶναι τὸ
 περὶ τὴν κόμην χρυσαπὸν, ἀρετὴν δὲ οὐκ αἰσχύνεσθαι
 μαρτυρῶν ἑαυτῷ μετὰ πράξεις καλὰς οὕτω καὶ μεγάλας.
 15 Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς θειότητος. Τὸν δὲ ἄλλον τρόπον
 ἀνώμαλός τις ἔοικε γεγονέναι καὶ διάφορος πρὸς ἑαν-
 τόν, ἀφελέσθαι πολλὰ, χαρίσασθαι πλείονα, τιμῆσαι κα-
 20 ραλόγως, παραλόγως ἐφυβρίσαι, θεραπεύειν ὧν δέοιτο,
 θρύπτεσθαι πρὸς τοὺς δεομένους, ὥστε ἀγνοεῖσθαι, κό-
 25 τερον ὑπερόπτης φύσει μᾶλλον ἢ κόλαξ γέγονε. Τὴν μὲν
 γὰρ ἐν ταῖς τιμωρίαις ἀνωμαλίαν, ἐξ ὧν ἔτυχεν αἰτιῶν
 ἀποτυμπανίζοντος αὐτοῦ καὶ πάλιν τὰ μέγιστα τῶν ἀδι-
 κημάτων πρῶτος φέροντος, καὶ διαλλαττομένου μὲν ἐπὶ
 τοῖς ἀνηκέστοις μετὰ εὐκολίας, τὰ δὲ μικρὰ καὶ φαῦλα
 25 προσκρούσματα σφραγαῖς καὶ δημεύσεσιν οὐσιῶν μετιώ-
 τος, οὕτως ἂν τις διαιτήσειεν, ὡς φύσει μὲν ὀργὴν χαλε-
 πὸν ὄντα καὶ τιμωρητικόν, ὑφιέμενον δὲ τῆς πικρίας λο-
 γισμῷ πρὸς τὸ συμφέρον. Ἐν αὐτῷ γε τούτῳ τῷ συμμα-
 χικῷ πολέμῳ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ στρατηγικὸν ἄνδρα
 30 πρεσβευτήν, Ἀλβῖνον ὄνομα, ξύλοις καὶ λίθοις διαχρη-
 σαμένων παρηλθε καὶ οὐκ ἐπεξῆλθεν ἀδίκημα τοσοῦτον,
 ἀλλὰ καὶ σεμνυνόμενος διεδίδου λόγον, ὡς προθυμοτέ-

ροισ διὰ τοῦτο χρήσοιτο πρὸς τὸν πόλεμον αὐτοῖς ἰωμέ-
νοισ τὸ ἁμάρτημα δι' ἀνδραγαθίας. Τῶν δ' ἐγκαλούντων
οὐδὲν ἐφρόντιζεν, ἀλλὰ ἤδη καταλῦσαι Μάριον διανοού-
μενος καὶ τοῦ πρὸς τοὺς συμμαχοὺς πολέμου τέλος εἶχειν
δοκοῦντος ἀποδειχθῆναι στρατηγὸς ἐπὶ Μιθριδάτην, ἐθε- 5
ράπευε τὴν ὑφ' ἑαυτῷ στρατιάν· καὶ παρελθὼν εἰς τὴν
πόλιν ὑπατος μὲν ἀποδείκνυται μετὰ Κοῖντου Πομ-
πηίου, πεντήκοντα ἔτη γεγονώς, γαμει δὲ γάμον ἐνδοξό-
τατον Καικιλίαν τὴν Μετέλλου θυγατέρα τοῦ ἀρχιερέως.
Ἐφ' ᾧ πολλὰ μὲν εἰς αὐτὸν ἤδον οἱ δημοτικοί, πολλοὶ δὲ 10
τῶν πρώτων ἐνεμέσων, οὐκ ἄξιον ἡγούμενοι τῆς γυναι-
κὸς ὃν ἄξιον ὑπατείας ἔκριναν, ὡς φησιν ὁ Τίτος. Οὐ
μόνην δὲ ταύτην ἐγήμεν, ἀλλὰ πρώτην μὲν ἔτι μειράκιον
ὦν Ἴλιαν ἔσχε τὴν καὶ θυγάτριον αὐτῷ τεκοῦσαν, ἵτα
μετ' ἐκείνην Αἰλίαν· τρίτην δὲ Κλοιλίαν, ἣν ἀπεπέμψατο 15
μὲν ὡς στείραν ἐντίμως καὶ μετ' εὐφημίας καὶ δῶρα προσ-
θεῖς, ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις ἀγαγόμενος τὴν Με-
τέλλαν ἔδοξε διὰ τοῦτο τὴν Κλοιλίαν οὐ καλῶς αἰτιάσα-
σθαι. Τὴν μέντοι Μετέλλαν ἐν πᾶσι θεραπεύων διετέ-
λεσεν, ὥστε καὶ τὸν Ῥωμαίων δῆμον, ὅτε τοὺς περὶ Μά- 20
ριον φυγάδας ἐπεθύμει καταγαγεῖν, ἀρνούμενου τοῦ
Σύλλα δεόμενον ἐπιβοήσασθαι τὴν Μετέλλαν. Ἐδόκει
δὲ καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ἐλὼν τὸ ἄστυ προσενεχθῆναι τρα-
χύτερον, ὅτι τὴν Μετέλλαν ἀπὸ τοῦ τείχους γεφυρῶντες
ἐλοιδόρησαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

25

VII. Τότε δὲ τὴν ὑπατείαν πρὸς τὰ μέλλοντα μικρὸν
ἡγούμενος ἐπτόητο τῇ γνώμῃ πρὸς τὸν Μιθριδατικὸν
πόλεμον. Ἀντανίστατο δὲ αὐτῷ Μάριος ὑπὸ δοξομανίας
καὶ φιλοτιμίας, ἀγρηάτων παθῶν, ἀνὴρ τῷ τε σώματι
βαρὺς καὶ ταῖς ἐναγχοῖς ἀπειρηκῶς στρατείαις διὰ γῆρας 30
ἐκδήμων καὶ διαποντίων πολέμων ἐφιέμενος. Καὶ τοῦ
Σύλλα πρὸς τὰς ἐπιλιπεῖς πράξεις ὀρμήσαντος εἰς τὸ

στρατόπεδον αὐτὸς οἰκουρῶν ἐτεκταίνοτο τὴν ὀλεθριω-
 τάτην ἐκείνην καὶ ὅσα σύμπαντες οἱ πόλεμοι τὴν Ῥώμην
 οὐκ ἔβλαψαν ἀπεργασαμένην στάσιν, ὡς καὶ τὸ δαιμό-
 νιον αὐτοῖς προεσήμηνε. Πῦρ μὲν γὰρ αὐτόματον ἐκ τῶν
 5 τὰ σημεῖα δοράτων ὑποφερόντων ἀνέλαμψε καὶ κατε-
 σβέσθη μόλις, κόρακες δὲ τρεῖς τοὺς νεοσσοὺς εἰς τὴν
 ὁδὸν προαγαγόντες κατέφαγον, τὰ δὲ λείψανα πάλιν εἰς
 τὴν νεοσσιαν ἀνήνεγκαν. Καὶ μυῶν δὲ ἐν ἱερῷ χρυσοῦν
 ἀνακείμενον διαφαγόντων μίαν οἱ ζάκοροι πάγην θήλειαν
 10 λαμβάνουσιν, ἣ δὲ ἐν αὐτῇ τῇ πάγῃ τεκοῦσα πέντε κατα-
 νάλωσε τὰ τρία. Τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ἐξ ἀνεφύλου
 καὶ διαίθρου τοῦ περιέχοντος ἤχησε φωνὴ σάλπιγγος
 ὅξυν ἀποτείνουσα καὶ θρηνώδη φθόγγον, ὥστε πάντας
 ἐκφρονας γενέσθαι καὶ καταπτῆξαι διὰ τὸ μέγεθος. Τυρ- 456
 15 ρηνῶν δὲ οἱ λόγιοι μεταβολὴν ἑτέρου γένους ἀπεφαί-
 νοντο καὶ μετακόσμησιν ἀποσημαίνειν τὸ τέρας. εἶναι μὲν
 γὰρ ἀνθρώπων ὀκτὼ τὰ σύμπαντα γένη διαφέροντα τοῖς
 βίοις καὶ τοῖς ἡθέσιν ἀλλήλων, ἐκάστῳ δὲ ἀφωρίσθαι χρό-
 νων ἀριθμὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ συμπεραινώμενον ἐνιαυτοῦ με-
 20 γάλου περιόδῳ. Καὶ ὅταν αὕτη σῆξί τέλος, ἑτέρας ἐνιστα-
 μένης κινεῖσθαι τι σημεῖον ἐκ γῆς ἢ οὐρανοῦ θαυμάσιον,
 ὡς δῆλον εἶναι τοῖς πεφροντικόσι τὰ τοιαῦτα καὶ μεμα-
 θηκόσιν εὐθύς, ὅτι καὶ τρόποις ἄλλοις καὶ βίοις ἀνθρω-
 ποι χρώμενοι γεγόνασιν καὶ θεοῖς ἦττον ἢ μᾶλλον τῶν
 25 προτέρων μέλουτες. Τὰ τε γὰρ ἄλλα φασὶν ἐν τῇ τῶν
 γενῶν ἀμείψει λαμβάνειν μεγάλας καινοτομίας, καὶ τὴν
 μαντικὴν ποτὲ μὲν αὔξεσθαι τῇ τιμῇ καὶ κατατυγχάνειν
 ταῖς προαγορεύσεσι, καθαρὰ καὶ φανερὰ σημεῖα τοῦ δαι-
 μονίου προπέμποντος, αὐθις δ' ἐν ἑτέρῳ γένει ταπεινὰ
 30 πρᾶττειν, αὐτοσχέδιον οὐσαν τὰ πολλὰ καὶ δι' ἀμυδρῶν
 καὶ σκοτεινῶν ὀργάνων τοῦ μέλλοντος ἀπτομένην. Ταῦτα
 μὲν οὖν οἱ λογιώτατοι Τυρρηνῶν καὶ πλείον τι τῶν ἄλ-

λων εἰδέναι δοκοῦντες ἐμυθολόγουν. Τῆς δὲ συγκλήτου τοῖς μάντεσι περὶ τούτων σχολαζούσης καὶ καθημένης ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἐννοῦς στρουθὸς εἰσέπητη πάντων ὄρωντων τέττιγα φέρων τῷ στόματι, καὶ τὸ μὲν ἐκβαλὼν μέρος αὐτοῦ κατέλιπε, τὸ δὲ ἔχων ἀπῆλθεν. Ὑπερωῶντο δὴ στάσιν οἱ τερατοσκόποι καὶ διαφορὰν τῶν κτηματικῶν πρὸς τὸν ἀστικὸν ὄχλον καὶ ἀγοραῖον· φωνάεντα γὰρ τοῦτον εἶναι καθάπερ τέττιγα, τοὺς δὲ χωρίτας ἀρουραίους.

VIII. Μάριος δὴ προσλαμβάνει δημαρχοῦντα Σουλπίκιον, ἄνθρωπον οὐδενὸς δεύτερον ἐν ταῖς ἄκραις κακίαις, ὥστε μὴ ζητεῖν, τίνος ἐστὶν ἐτέρου μοχθηρότερος, ἀλλὰ πρὸς τί μοχθηρότατος ἑαυτοῦ. Καὶ γὰρ ὠμότης καὶ τόλμα καὶ πλεονεξία περὶ αὐτὸν ἦν ἀπερίσκεπτος αἰσχροῦ καὶ παντὸς κακοῦ, ὅς γε τὴν Ῥωμαίων πολιτείαν ἐξελεῦθερικοῖς καὶ μετοίκιοις πωλῶν ἀναφανδὸν ἠρίθμει τιμὴν διὰ τραπέζης ἐν ἀγορᾷ κειμένης. Ἐτρεφε δὲ τρισχιλίους μαχαιροφόρους, καὶ πληθὸς ἱππικῶν νεανίσκων πρὸς ἅπαν ἐτοιμῶν περὶ αὐτὸν εἶχεν, οὓς ἀντισύγκλητον ὠνόμαξε. Νόμον δὲ κυρώσας μηδένα συγκλητικὸν ὑπὲρ δισχιλίας δραχμᾶς ὀφείλειν, αὐτὸς ἀπέλιπε μετὰ τὴν τελευτὴν ὀφλήματος μυριάδας τριακοσίας. Οὗτος εἰς τὸν δῆμον ἀφεθεῖς ὑπὸ τοῦ Μαρίου καὶ συνταράξας πάντα τὰ πράγματα βία καὶ σιδήρῳ νόμους ἔγραψεν ἄλλους τε μοχθηροὺς καὶ τὸν διδόντα Μαρῖον τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου τὴν ἡγεμονίαν. Ἀπραξίας δὲ διὰ ταῦτα τῶν ὑπᾶτων ψηφισαμένων ἐπαγαγὼν αὐτοῖς ἐκκλησιάξουσι περὶ τὸν νεὼν τῶν Διοσκούρων ὄχλον ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸ Πομπηίου τοῦ ὑπάτου μειράκιον ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀνέλεν· αὐτὸς δὲ Πομπήϊος λαθῶν ἐξέφυγε. Σύλλας δὲ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μαρίου συνδιωχθεὶς ἠναγκάσθη προελθὼν τὰς ἀπραξίας λῦσαι· καὶ διὰ τοῦτο τὸν Πομπήϊον

ἐπάρχοντα ποιήσας ὁ Σουλπίκιος οὐκ ἀφείλετο τοῦ Σύλλα τὴν ὑπατείαν, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ Μιθριδάτην στρατείαν μόνον εἰς Μάριον μετήνεγκε· καὶ πέμπει χιλιάρχους εὐθύς εἰς Νῶλαν παραληφσομένους τὸ στράτευμα καὶ πρὸς τὸν Μάριον ἄξοντας.

IX. Φθάσαντος δὲ τοῦ Σύλλα διαφυγεῖν εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ τῶν στρατιωτῶν, ὡς ἐπύθοντο ταῦτα, καταλευσάντων τοὺς χιλιάρχους, οἱ περὶ τὸν Μάριον αὐτίς ἐν τῇ πόλει τοὺς Σύλλα φίλους ἀνήρουν καὶ χρήματα διήρπαζον αὐτῶν. Ἦσαν δὲ μεταστάσεις καὶ φουγά, τῶν μὲν εἰς πόλιν ἀπὸ στρατοπέδου, τῶν δ' ἐκεῖσε διαφοιτῶντων ἐκ τῆς πόλεως. Ἡ δὲ σύγκλητος ἦν μὲν οὐχ αὐτῆς, ἀλλὰ τοῖς Μαρίου καὶ Σουλπικίου διωκεῖτο προστάγμασι, κυδομένη δὲ τὸν Σύλλαν ἐπὶ τὴν πόλιν ἐλαύνειν ἐπεμφε⁴⁵
15 δύο τῶν στρατηγῶν, Βροῦτον καὶ Σερουτίλιον, ἀπαγορεύοντας αὐτῷ βαδίζειν. Τούτους θρασύτερον Σύλλα διαλεχθέντας ὥρμησαν μὲν ἀνελεῖν οἱ στρατιῶται, τὰς δὲ φάβδους κατέκλασαν καὶ τὰς περιπορφύρους ἀφείλοντο καὶ πολλὰ περιυβρισμένους ἀπέπεμψαν, αὐτόθεν τε δει²⁰
νήν κατήφειαν, ὀρωμένους τῶν στρατηγικῶν παρασῆμων ἐρήμους, καὶ τὴν στάσιν οὐκέτι καθεκτήν, ἀλλ' ἀνήκεστον ἀπαγγέλλοντας. Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Μάριον ἐν παρασκευαῖς ἦσαν· ὁ δὲ Σύλλας ἄγων ἕξ τάγματα τέλεια μετὰ τοῦ συνάρχοντος ἀπὸ Νώλης ἐκίνει, τὸν μὲν στρα²⁵
τὸν ὀρῶν πρόθυμον ὄντα χωρεῖν εὐθύς ἐπὶ τὴν πόλιν, ἐνδοιάζων δὲ τῇ γνώμῃ παρ' ἑαυτῷ καὶ δεδοικῶς τὸν κίνδυνον. Ὁ δὲ μάντις Ποστούμιος θύσαντος αὐτοῦ καταμαθὼν τὰ σημεῖα, καὶ τὰς χεῖρας ἀμποτέρας τῷ Σύλλᾳ προτείνας, ἠέλιον δεθῆναι καὶ φυλάττεσθαι μέχρι τῆς³⁰
μάχης, ὡς, εἰ μὴ πάντα ταχὺ καὶ καλῶς αὐτῷ συντελεσθεῖη, τὴν ἐσχάτην δίκην ὑποσχεῖν βουλόμενος. Λέγεται δὲ καὶ κατὰ τοὺς ὑπνους αὐτῷ Σύλλᾳ φανῆναι θεῶν

ἦν τιμῶσι Ῥωμαῖοι παρὰ Καππαδοκῶν μαθόντες, εἴτε
 δὴ Σελήνην οὐσαν εἴτε Ἀθηνᾶν εἴτε Ἐνυῶ. Ταύτην ὁ
 Σύλλας ἔδοξεν ἐπιστάσαν ἐγχειρίσαι κεραυνὸν αὐτῷ, καὶ
 τῶν ἐχθρῶν ἕκαστον ὀνομάζουσιν τῶν ἐκείνου βάλλειν
 κελεῦσαι, τοὺς δὲ πίπτειν βαλλομένους καὶ ἀφανίζεσθαι. 5
 Θαρσήσας δὲ τῇ ὄψει καὶ φράσας τῷ συνάρχοντι μεθ'
 ἡμέραν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἤγειτο. Καὶ περὶ Πικτᾶς αὐτῷ
 πρεσβείας ἐντυχούσης καὶ δεομένης μὴ βαδίζειν εὐθύς ἐξ
 ἐφόδου, πάντα γὰρ ἔσεσθαι τὰ δίκαια τῆς βουλῆς ψηφι-
 σαμένης, ὡμολόγησε μὲν αὐτοῦ καταστρατοπεδεύσειν καὶ 10
 διαμετρῆν ἐκέλευε χώρας, ὥσπερ εἰώθει, τῷ στρατοπέδῳ
 τοὺς ἡγεμόνας, ὥστε τοὺς πρέσβεις ἀπελθεῖν πιστεύσαν-
 τας· ἐκείνων δὲ ἀπελθόντων εὐθύς ἐκπέμψας Λεύκιον
 Βάσιλλον καὶ Γάτον Μόμμιον καταλαμβάνει τὴν πύλην
 δι' αὐτῶν καὶ τὰ τεῖχη τὰ περὶ τὸν λόφον τὸν Αἰσχυλῆ- 15
 νον· εἰτ' αὐτοὺς ἀπάσῃ σπουδῇ συνῆπτε. Τῶν δὲ περὶ
 τὸν Βάσιλλον εἰς τὴν πόλιν ἐμπεισόντων καὶ κρατούντων,
 ὁ πολὺς καὶ ἄνοπλος δῆμος ἀπὸ τῶν τεγῶν κεράμῳ καὶ
 λίθῳ βάλλοντες ἐπέσχον αὐτοὺς τοῦ πρόσω χωρεῖν καὶ
 συνέστειλαν εἰς τὸ τεῖχος. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ Σύλλας παρῆν 20
 ἦδη καὶ συνιδῶν τὸ γινόμενον ἐβόα τὰς οἰκίας ὑφάπτειν,
 καὶ λαβῶν δᾶδα καιομένην ἐχώρει πρῶτος αὐτὸς καὶ τοὺς
 τοξότας ἐκέλευε χρῆσθαι τοῖς πυροβόλοις ἄνω τῶν στε-
 γασμάτων ἐφιεμένους, κατ' οὐδένα λογισμὸν, ἀλλ' ἐμ-
 παθῆς ὦν καὶ τῷ θυμῷ παραδεδωκῶς τὴν τῶν πρᾶσσο- 25
 μένων ἡγεμονίαν, ὅς γε τοὺς ἐχθροὺς μόνον ἑώρα, φίλους
 δὲ καὶ συγγενεὺς καὶ οἰκείους εἰς οὐδένα λόγον θέμενος
 οὐδ' οἴκτον κατῆμι διὰ πυρός, ᾧ τῶν αἰτίων καὶ μὴ διά-
 γνωσις οὐκ ἦν. Τούτων δὲ γινομένων Μάριος ἐξωσθεὶς
 πρὸς τὸ τῆς Γῆς ἱερὸν ἐκάλει διὰ κηρύγματος ἐπ' ἔλευ- 30
 θερίᾳ τὸ οἰκεικόν· ἐπελθόντων δὲ τῶν πολεμίων κρα-
 τηθεὶς ἐξέπεσε τῆς πόλεως.

X. Σύλλας δὲ τὴν βουλήν συναγαγὼν καταψηφίζεται
 θάνατον αὐτοῦ τε Μαρίου καὶ ὀλίγων ἄλλων, ἐν οἷς
 Σουλπίκιος ἦν ὁ δῆμαρχος. Ἀλλὰ Σουλπίκιος μὲν ἀπε-
 σφάγη προδοθεὶς ὑπὸ θεράποντος, ὃν ὁ Σύλλας ἤλευθέ-
 5 ρωσεν, εἶτα κατεκρήμνισε, Μαρίῳ δ' ἐπεκλήρυξεν ἀργύ-
 ριον, οὐκ εὐγνωμόνως οὐδὲ πολιτικῶς, ᾧ γε μικρὸν ἐμ-
 προσθεν ὑποχείριον εἰς τὴν οἰκίαν δούς ἑαυτὸν ἀσφαλῶς
 ἀφείδθη. Καίτοι Μαρίῳ τότε μὴ διέντι Σύλλαν, ἀλλ'
 ἀποθανεῖν ὑπὸ Σουλπικίου προοιμένῳ πάντων κρατεῖν
 10 ὑπῆρχεν, ἀλλ' ὅμως ἐφείσατο· καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας
 τὴν αὐτὴν λαβὴν παρασχὼν οὐκ ἔτυχε τῶν ὁμοίων. Ἐφ'
 οἷς ὁ Σύλλας τὴν μὲν σύγκλητον ἀδήλως ἠνάσεν· ἡ δὲ
 παρὰ τοῦ δήμου δυσμένεια καὶ νέμεσις αὐτῷ φανερά δι'
 ἔργων ἀπήντα. Νώνιον μὲν γε τὸν ἀδελφιδοῦν αὐτοῦ 458
 15 καὶ Σερουήτον ἀρχὰς μετιόντας ἀποψηφισάμενοι καὶ κα-
 θυβρίσαντες ἑτέρους κατέστησαν ἄρχοντας, οὓς μάλιστα
 τιμῶντες ᾤοντο λυπεῖν ἐκείνον. Ὁ δὲ τούτοις τε προσε-
 ποιεῖτο χαίρειν, ὡς τοῦ δήμου τῷ ποιεῖν ἂ βούλοιτο δι'
 αὐτὸν ἀπολαύοντος τῆς ἐλευθερίας, καὶ θεραπεύων τὸ
 20 τῶν πολλῶν μῖσος ὑπάτου κατέστησεν ἀπὸ τῆς ἐναντίας
 στάσεως Λεύκιον Κίνναν, ἀραῖς καὶ ὄρκοις καταλαβὼν
 εὐνοήσειν τοῖς ἑαυτοῦ πράγμασιν. Ὁ δὲ ἀναβὰς εἰς τὸ
 Καπιτώλιον ἔχων ἐν τῇ χειρὶ λίθον ᾧμνυεν, εἶτα ἐπαρε-
 σάμενος ἑαυτῷ μὴ φυλάττοντι τὴν πρὸς ἐκείνον εὐνοίαν
 25 ἐκπεσεῖν τῆς πόλεως, ὡσπερ ὁ λίθος διὰ τῆς χειρός, κα-
 τέβαλε χαμαῖε τὸν λίθον οὐκ ὀλίγων παρόντων. Παρα-
 λαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐθύς ἐπεχείρει τὰ καθεστῶτα κ-
 νεῖν, καὶ δίκην ἐπὶ τὸν Σύλλαν παρεσκεύασε καὶ κατη-
 γορεῖν ἐπέστησεν Οὐεργίνιον, ἓνα τῶν δημάρχων, ὃν
 30 ἐκείνος ἅμα τῷ δικαστηρίῳ χαίρειν ἔασας ἐπὶ Μιθριδά-
 την ἀπῆρε.

XI. Λέγεται δὲ ὑπὸ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, ἐν αἷς ὁ Σύλ-

λας ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἐκίνει τὸν στόλον, ἄλλα τε πολλὰ
 Μιθριδάτῃ διατρίβοντι περὶ τὸ Πέργαμον ἐπισκεῖσθαι δαι-
 μόνια, καὶ Νίκην στεφανηφόρον καθιεμένην ὑπο τῶν
 Περγαμηνῶν ἐπ' αὐτὸν ἐκ τινῶν ὀργάνων ἄνωθεν ὅσον
 οὔπω τῆς κεφαλῆς ψάφουσαν συντριβῆναι, καὶ τὸν στέ- 5
 φανον ἐκπεσόντα κατὰ τοῦ θεάτρου φέρεσθαι χαμᾶζε
 διαθρυπτόμενον, ὥστε φρίκην μὲν τῷ δήμῳ, ἀθυμίαν δὲ
 πολλὴν Μιθριδάτῃ παρασχέιν, καίπερ αὐτῷ τότε τῶν
 πραγμάτων ἐλπίδος πέρα προχωροῦντων. Αὐτὸς μὲν
 γὰρ Ἀσίαν τε Ῥωμαίων καὶ Βιθυνίαν καὶ Καππαδοκίαν. 10
 τῶν βασιλέων ἀφηρημένος ἐν Περγάμῳ καθῆστο, πλού-
 τους καὶ δυναστείας καὶ τυραννίδας διανέμων τοῖς φί-
 λοις, τῶν δὲ παιδῶν ὁ μὲν ἐν Πόντῳ καὶ Βοσπόρῳ τὴν
 παλαιὰν ἄχρι τῶν ὑπὲρ τὴν Μαιῶτιν ἀοικήτων ἀρχὴν
 κατεῖχεν οὐδενὸς παρενοχλοῦντος, Ἀριαράθης δὲ Θρά- 15
 κην καὶ Μακεδονίαν ἐπήει στρατῷ μεγάλῳ προσαγομέ-
 νος, ἄλλους δὲ οἱ στρατηγοὶ τόπους ἐχειροῦντο δυνάμεις
 ἔχοντες, ὧν ὁ μέγιστος Ἀρχέλαος τὰς μὲν ναυσὶν ὁμοῦ
 τι συμπύσης ἐπικρατῶν τῆς θαλάττης τὰς τε Κυκλάδας
 νήσους ἐδουλοῦτο καὶ τῶν ἄλλων, ὅσαι Μαλέας ἐντὸς 20
 ἰδρυνταί, καὶ τὴν Εὐβοίαν αὐτὴν εἶχεν, ἐκ δὲ Ἀθηνῶν
 ὀρμώμενος τὰ μέχρι Θετταλίας ἔθνη τῆς Ἑλλάδος ἀφίστη,
 μικρὰ προσκρούσας περὶ Χαιρώνειαν. Ἐνταῦθα γὰρ αὐ-
 τῷ Βρέτιος Σούρρας ἀπήντησε, πρεσβευτῆς μὲν ὧν
 Σεντίου, τοῦ στρατηγοῦ τῆς Μακεδονίας, ἀνὴρ δὲ τόλμη 25
 καὶ φρονήσει διαφέρων. Οὗτος Ἀρχελάῳ δίκην φεύματος
 φερομένῳ διὰ τῆς Βοιωτίας ἐπὶ πλείστον ἀντιστάς, καὶ
 τρισὶ μάχαις διαγωνισάμενος περὶ Χαιρώνειαν, ἐξέωσε
 καὶ συνέστειλε πάλιν ἐπὶ τὴν θάλατταν. Λευκίου δὲ Λευ-
 κόλλου κελεύσαντος αὐτὸν ὑποχωρεῖν ἐπιόντι Σύλλῃ καὶ 30
 τὸν ἐψηφισμένον ἐκεῖνῳ ἕαν πόλεμον, εὐθύς ἐκλιπὼν
 τὴν Βοιωτίαν ὀπίσω πρὸς Σέντιον ἀπήλανε, καίπερ αὐ-

τῶ τῶν πραγμάτων ἐλπίδος πέρα προχωρούντων καὶ τῆς Ἑλλάδος οἰκείως ἐχούσης πρὸς μεταβολὴν διὰ τὴν ἐκείνου καλοκάγαθίαν. Ἀλλὰ γὰρ Βρεττίῳ μὲν ταῦτα λαμπρότατα τῶν πεπραγμένων·

- 5 XII. Σύλλας δὲ τὰς μὲν ἄλλας πόλεις εὐθύς εἶχεν ἐπιπρεσβευομένας καὶ καλούσας, ταῖς δὲ Ἀθήναις διὰ τὸν τύραννον Ἀριστίωνα βασιλεύεσθαι ἠναγκασμέναις ἄθρους ἐπέστη καὶ τὸν Πειραιᾶ περιλαβὼν ἐπολιόρκα, μηχανὴν τε πᾶσαν ἐφιστάς καὶ μάχας παντοδαπὰς ποι-
- 10 ούμενος. Καίτοι χρόνον οὐ πολὺν ἀνασχομένῳ παρῆν ἀκινδύνως ἐλεῖν τὴν ἄνω πόλιν, ὑπὸ λιμοῦ συνηγμένην ἤδη τῇ χρεῖα τῶν ἀναγκαίων εἰς τὸν ἔσχατον καιρὸν· ἀλλ' ἐπειγόμενος εἰς Ῥώμην καὶ δεδιὼς τὸν ἐκεῖ νεωτε-
- 15 ρισμόν, πολλοῖς μὲν κινδύνοις, πολλαῖς δὲ μάχαις, μεγά-
- 20 λαις δὲ δαπάναις κατέσπευδε τὸν πόλεμον, ᾧ γε δίχα τῆς ἄλλης παρασκευῆς ἢ περὶ τὰ μηχανήματα πραγματεία ζεύγεσι μυρίοις ὀρικοῖς ἐχορηγεῖτο, καθ' ἡμέραν ἐνεργοῖς οὔσι πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν. Ἐπιλειπούσης δὲ τῆς ὕλης διὰ τὸ κόπτεσθαι πολλὰ τῶν ἔργων περικλώμενα
- 25 τοῖς αὐτῶν βρίθεσι καὶ πυρπολεῖσθαι βαλλόμενα συνεχῶς ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐπεχείρησε τοῖς ἱεροῖς ἄλσεσι, καὶ τὴν τε Ἀκαδήμειαν ἐκείρε δενδροφοροτάτην προαστείων οὔσαν καὶ τὸ Λύκειον. Ἐπεὶ δὲ καὶ χρημάτων ἔδει πολλῶν πρὸς τὸν πόλεμον, ἐκίνει τὰ τῆς Ἑλλάδος ἄσυλα,
- 30 τοῦτο μὲν ἐξ Ἐπιδαύρου, τοῦτο δὲ ἐξ Ὀλυμπίας τὰ κάλλιστα καὶ πολυτελέστατα τῶν ἀναθημάτων μεταπεμπόμενος. Ἐγραψε δὲ καὶ τοῖς Ἀμφικτύοσιν εἰς Δελφούς, ὅτι τὰ χρήματα τοῦ θεοῦ βέλτιον εἴη κομισθῆναι πρὸς αὐτόν· ἢ γὰρ φυλάξειν ἀσφαλέστερον ἢ καὶ ἀποχρησά-
- 30 μενος ἀποδώσειν οὐκ ἐλάττω· καὶ τῶν φίλων ἀπέστειλε Κάφιν τὸν Φωκέα κελεύσας σταθμῷ παραλαβεῖν ἕκαστον. Ὁ δὲ Κάφης ἦκε μὲν εἰς Δελφούς, ᾧ κνει δὲ τῶν

ἱερῶν θιγεῖν, καὶ πολλὰ τῶν Ἀμφικτυόνων παρόντων ἀπεδάκρυσε τὴν ἀνάγκην. Ἐνίων δὲ φασκόντων ἀκοῦσαι φθεγγομένης τῆς ἐν τοῖς ἀνακτόροις κιθάρας, εἶτε πιστεύσας εἶτε τὸν Σύλλαν βουλόμενος ἐμβαλεῖν εἰς δεισιδαιμονίαν, ἐπέστειλε πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ σκώπτων ἀντέγραψε θαυμάζειν τὸν Κάφιν, εἰ μὴ συνήσιν, ὅτι χαίροντος, οὐ χαλεπαίνοντος εἴη τὸ ἄδειν· ὥστε θαρροῦντα λαμβάνειν ἐκέλευσεν, ὡς ἠδομένου τοῦ θεοῦ καὶ διδόντος. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα διέλαθε τοὺς γε πολλοὺς Ἕλληνας ἐκπεμπόμενα, τὸν δὲ ἀργυροῦν πίθου, ὃς ἦν ὑπόλοιπος ἐτι τῶν βασιλικῶν, διὰ βάρους καὶ μέγεθος οὐ δυναμένων ἀναλαβεῖν τῶν ὑποζυγίων, ἀναγκαζόμενοι κατακόπτειν οἱ Ἀμφικτύονες εἰς μνήμην ἐβάλλοντο τοῦτο μὲν Τίτον Φλαμινίνον καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δὲ Αἰμίλιον Παῦλον, ὧν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπολεμήσαντες οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσέθεσαν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀνδρῶν τε σωφρόνων καὶ μεμαθηκότων σιωπῇ τοῖς ἄρχουσι παρέχειν τὰς χεῖρας ἡγούμενοι κατὰ νόμον, αὐτοὶ τε ταῖς ψυχαῖς βασιλικοὶ καὶ ταῖς δαπάναις εὐτελεῖς ὄντες, μετρίοις ἐχρῶντο καὶ τεταγμένοις ἀναλώμασι, τὸ κολακεύειν τοὺς στρατιώτας αἰσχιον ἡγούμενοι τοῦ δεδιέναι τοὺς πολεμίους· οἱ δὲ τότε στρατηγοὶ βία τὸ πρωτεῖον, οὐκ ἀρετῇ, κτώμενοι, καὶ μᾶλλον ἐπ' ἀλλήλους δεόμενοι τῶν ὀπλων ἢ τοὺς πολεμίους, ἠναγκαζόντο δημαγωγεῖν ἐν τῷ στρατηγεῖν, εἰθ' ὧν εἰς τὰς ἠδουκαθείας τοῖς στρατευομένοις ἀνήλισκον ὄνόμενοι τοὺς πόνους αὐτῶν, ἔλαθον ὄνιον ὄλην τὴν πατριίδα ποιήσαντες ἑαυτούς τε δούλους τῶν κακίστων ἐπὶ τῷ τῶν βελτιόνων ἄρχειν. Ταῦτα ἐξήλανε Μάριον, εἰτ' αὐθις ἐπὶ Σύλλαν κατήγε, ταῦτα Ὀκταουτοῦ τοὺς περι

Κίνναν, ταῦτα Φλάκκου τοὺς περὶ Φιμβρίαν αὐτόχειρας ἐποίησεν. Ὃν οὐχ ἦκιστα Σύλλας ἐνέδωκεν ἀρχάς, ἐπὶ τῷ διαφθεῖρῃν καὶ μετακαλεῖν τοὺς ὑπ' ἄλλοις ταττομένους καταχορηγῶν εἰς τοὺς ὑφ' αὐτῷ καὶ δαπανώμενος, ὥστε 5 ἅμα τοὺς ἄλλους μὲν εἰς προδοσίαν, τοὺς δὲ ὑφ' αὐτῷ εἰς ἀσωτίαν διαφθεῖρων χρημάτων δεῖσθαι πολλῶν, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν πολιορκίαν ἐκείνην.

XIII. Δεινὸς γάρ τις ἄρα καὶ ἀπαραίτητος εἶχεν αὐτὸν ἔρωσ ἐλεῖν τὰς Ἀθήνας, εἴτε ζήλω τινὶ πρὸς τὴν πάλαι σκιαμαχοῦντα τῆς πόλεως δόξαν, εἴτε θυμῷ τὰ σκώματα φέροντα καὶ τὰς βωμολοχίας, αἷς αὐτόν τε καὶ τὴν 10 Μετέλλαν ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐκάστοτε γεφυροῖζων καὶ κατορχούμενος ἐξηρέθιζεν ὁ τύραννος Ἀριστίων, ἄνθρωπος ἐξ ἀσελγείας ὁμοῦ καὶ ὠμότητος ἔχων συγκειμένῃ 15 τὴν ψυχὴν, καὶ τὰ χεῖριστα τῶν Μιθριδατικῶν συνερρηκότα νοσημάτων καὶ παθῶν εἰς ἑαυτὸν ἀνειληφώς, καὶ τῇ πόλει μυρίους μὲν πολέμους, πολλὰς δὲ τυραννίδας καὶ στάσεις διαπεφευγυῖα πρότερον ὥσπερ νόσημα θανατηφόρον εἰς τοὺς ἐσχάτους καιροὺς ἐπιτιθέμενος· ὃς, 20 χιλίων δραχμῶν ὠνίου τοῦ μεδίμνου τῶν πυρῶν ὄντος ἐν ἄστει τότε, τῶν ἀνθρώπων σιτουμένων τὸ περὶ τὴν ἀκρόπολιν φνόμενον παρθένιον, ὑποδήματα δὲ καὶ ληκύθους ἐφθὰς ἐσθιόντων, αὐτὸς ἐνδεδελεχῶς πότοις μεθμερινοῖς καὶ κώμοις χρώμενος καὶ πυρριχίζων καὶ γελο- 25 τοποιῶν πρὸς τοὺς πολεμίους τὸν μὲν ἱερὸν τῆς θεοῦ λύχνον ἀπεσβηκότα διὰ σπάνιν ἐλαίου περιεῖδε, τῇ δὲ ἱεροφάντιδι πυρῶν ἠμίεκτον προσαιτούσῃ κεπέρεως ἐπεμψε, τοὺς δὲ βουλευτὰς καὶ ἱερεῖς ἰκετεύοντας οἰκταρὰι τὴν πόλιν καὶ διαλύσασθαι πρὸς Σύλλαν τοξεύμα- 30 βάλλων διεσκέδασεν. Ὅψὲ δὲ ἤδη που μόλις ἐξέπεμψε ὑπὲρ εἰρήνης δύο ἢ τρεῖς τῶν συμποτῶν· πρὸς οὓς οὐδὲν ἀξιοῦντας σωτήριον, ἀλλὰ τὸν Θησέα καὶ τὸν Εὐ-

μολπον και τὰ Μηδικὰ σεμνολογουμένους ὁ Σύλλας „Ἄπιτε“ εἶπεν „ὦ μακάριοι, τοὺς λόγους τούτους ἀναλαβόντες· ἐγὼ γὰρ οὐ φιλομαθήσων εἰς Ἀθήνας ὑπὸ Ῥωμαίων ἐπέμφθην, ἀλλὰ τοὺς ἀφισταμένους καταστρεψόμενος.“

5

XIV. Ἐν δὲ τούτῳ λέγεται τινὰς ἐν Κεραμεικῷ πρεσβυτῶν ἀκούσαντας διαλεγομένων πρὸς ἀλλήλους και κακιζόντων τὸν τύραννον, ὡς μὴ φυλάττουτα τοῦ τείχους τὴν περὶ τὸ Ἐπτάχαλκον ἐφοδον και προσβολήν, ἣ μόνῃ δυνατὸν εἶναι και ῥάδιον ὑπερβῆναι τοὺς πολεμίους, 10 ἀπαγγεῖλαι ταῦτα πρὸς τὸν Σύλλαν. Ὁ δὲ οὐ κατεφρόνησεν, ἀλλὰ ἐπελθὼν νυκτὸς και θεασάμενος τὸν τόπον ἀλώσιμον εἶχετο τοῦ ἔργου. Λέγει δὲ αὐτὸς ὁ Σύλλας ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τὸν πρῶτον ἐπιβάντα τοῦ τείχους Μάρκον Ἀτήιον ἀντιστάντος αὐτῷ πολεμίῳ δόντα πληγὴν 15 ἐκ καταφορᾶς τῷ κράνει περικλάσαι τὸ ξίφος, οὐ μὴν ὑφέσθαι τῆς χώρας, ἀλλὰ μείναι και κατασχεῖν. Κατελήφθη μὲν οὖν ἡ πόλις ἐκεῖθεν, ὡς Ἀθηναίων οἱ πρεσβύτατοι διεμνημόνεον. Αὐτὸς δὲ Σύλλας τὸ μεταξὺ τῆς Πειραικῆς πύλης και τῆς ἱερᾶς κατασκάψας και συνο- 20 μαλύννας περὶ μέσας νύκτας εἰσήλαυνε φρικώδης ὑπὸ τε σάλπιγγι και κέρασι πολλοῖς, ἀλαλαγμῷ και κραυγῇ τῆς δυνάμεως ἐφ' ἀρπαγὴν και φόνον ἀφειμένης ὑπ' αὐτοῦ και φερομένης διὰ στενωπῶν ἐσπασμένοις τοῖς ξίφεσιν, ὥστε ἀριθμὸν μηδένα γενέσθαι τῶν ἀποσφαγέντων, ἀλλὰ 25 τῷ τόπῳ τοῦ ῥυέντος αἵματος ἐτι νῦν μετρεῖσθαι τὸ πληθος. Ἄνευ γὰρ τῶν κατὰ τὴν ἄλλην πόλιν ἀναιρεθέντων ὁ περὶ τὴν ἀγορὰν φόνος ἐπέσχε πάντα τὸν ἐντὸς τοῦ Διπύλου Κεραμεικόν· πολλοῖς δὲ λέγεται και διὰ πυλῶν κατακλύσαι τὸ προάστειον. Ἄλλὰ τῶν οὕτως ἀποθανόν- 30 των, τοσοῦτων γενομένων, οὐκ ἐλάσσονες ἦσαν οἱ σφᾶς αὐτούς διαφθείροντες οἰκτῶ και πόθῳ τῆς πατρίδος ὡς

ἀναιρεθησομένης. Τοῦτο γὰρ ἀπογνῶναι καὶ φοβηθῆναι τὴν σωτηρίαν ἐποίησε τοὺς βελτίστους, οὐδὲν ἐν τῷ Σύλλᾳ φιλάνθρωπον οὐδὲ μέτριον ἐλπίσαντας. Ἀλλὰ γὰρ τοῦτο μὲν Μειδίου καὶ Καλλιφῶντος τῶν φυγάδων
 5 δεομένων καὶ προκυλινδουμένων αὐτοῦ, τοῦτο δὲ τῶν συγκλητικῶν, ὅσοι συνεστράτευον, ἐξαιτουμένων τὴν πόλιν, αὐτὸς τε μεστὸς ὢν ἤδη τῆς τιμωρίας, ἐγκώμιόν τι τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων ὑπειπὼν ἔφη χαρίζεσθαι πολλοῖς μὲν ὀλιγους, ζῶντας δὲ τεθνηκόσιν. Ἐλεῖν δὲ τὰς
 10 Ἀθήνας αὐτὸς φησιν ἐν τοῖς ὑπομνήμασι Μαρτίαις καλάνδαις, ἧτις ἡμέρα μάλιστα συμπίπτει τῇ νουμηνίᾳ τοῦ Ἀνθεστηριῶνος μηνός, ἐν ᾧ κατὰ τύχην ὑπομνήματα πολλὰ τοῦ διὰ τὴν ἐπομβρίαν ὀλέθρου καὶ τῆς φθορᾶς
 15 ἐκείνης δρωσιν, ὡς τότε καὶ περὶ τὸν χρόνον ἐκείνον μάλιστα τοῦ κατακλυσμοῦ συμπεσόντος. Ἐαλωκότος δὲ τοῦ ἄστεος ὁ μὲν τύραννος εἰς τὴν ἀκρόπολιν καταφυγὼν ἐπολιορκεῖτο, Κουρίωνος ἐπὶ τούτῳ τεταγμένου· καὶ χρόνον ἐγκαρτερήσας συχνὸν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐνεχείρισε δίψει
 20 πιεσθεῖς. Καὶ τὸ δαιμόνιον εὐθύς ἐπεσήμηνε· τῆς γὰρ αὐτῆς ἡμέρας τε καὶ ὥρας ἐκείνόν τε Κουρίων κατῆγε, καὶ νεφῶν ἐξ αἰθρίας συνδραμόντων πλήθος ὄμβρου καταφραγὲν ἐπλήρωσεν ὕδατος τὴν ἀκρόπολιν. Εἶχε δὲ καὶ τὸν Πειραιᾶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ὁ Σύλλας, καὶ τὰ πλεῖστα κατέκαυσεν, ὢν ἦν καὶ ἡ Φίλωνος ὀπλοθήκη, θαυμαζό-
 25 μενον ἔργον.

XV. Ἐν δὲ τούτῳ Ταξίλης ὁ Μιθριδάτου στρατηγὸς ἐκ Θράκης καὶ Μακεδονίας καταβεβηκῶς δέκα μυριάσι πεζῶν καὶ μυρίοις ἵππευσι καὶ τεθρίπποις ἐνενήκοντα
 30 περὶ τὴν Μουνυχίαν καὶ μῆτε τῆς θαλάττης βουλομενον ἀποστῆναι μῆτε πρόθυμον ὄντα συμπλέεσθαι τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλὰ χρονοτριβεῖν τὸν πόλεμον καὶ τὰς εὐπορίας

αὐτῶν ἀφαιρεῖν. Ἄ δὴ πολὺ μᾶλλον ἐκείνου συνορῶν ὁ Σύλλας ἀνέβη εἰς Βοιωτίαν ἐκ χωρίων γλίσχρων καὶ μηδὲ ἐν εἰρήνῃ τρέφειν ἰκανῶν ὄντων. Καὶ τοῖς πολλοῖς ἐδόκει σφάλλεσθαι τὸν λογισμὸν, ὅτι τὴν Ἀττικὴν τραχεῖαν οὖσαν καὶ δύσιππον ἀπολιπὼν ἐνέβαλεν ἑαυτὸν 5 πεδιάσι καὶ ἀναπεπταμέναις ταῖς περὶ τὴν Βοιωτίαν χώραις, ὄρων ἐν ἄρμασι καὶ ἵπποις τὴν βαρβαρικὴν οὖσαν ἀλκὴν. Ἀλλὰ φεύγων, ὥσπερ εἴρηται, λιμὸν καὶ σπᾶνιν ἠναγκάζετο διώκειν τὸν ἐκ τῆς μάχης κίνδυνον. Ἔτι δὲ Ὀρτήσιος αὐτὸν ἐφόβει, στρατηγικὸς ἀνὴρ καὶ φιλόνοι- 10 κος, ὃν ἐκ Θετταλίας ἄγοντα τῷ Σύλλᾳ δύναμιν ἐν τοῖς στενοῖς οἱ βάρβαροι παρεφύλαττον. Διὰ ταῦτα μὲν εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀνέβη εἰς τὸν Σύλλας. Ὀρτήσιον δὲ Κάφης, ἡμέτερος ὢν, ἐτέραις ὁδοῖς ψευσάμενος τοὺς βαρβάρους διὰ τοῦ Παρνασσοῦ κατήγευ ὑπ' αὐτὴν τὴν Τιθόραν, 15 οὐπω τοσαύτην πόλιν οὖσαν, ὅση νῦν ἐστίν, ἀλλὰ φρούριον ἀπορρῶγι κρημνῷ περικοπτόμενον, εἰς ὃ καὶ πάλαι ποτὲ Φωκέων οἱ Ξέρξην ἐπιόντα φεύγοντες ἀνεσκευάσαντο καὶ διεσώθησαν. Ἐνταῦθα καταστρατοπεδεύσας Ὀρτήσιος ἡμέρας μὲν ἀπεκρούσατο τοὺς πολεμίους, νύ- 20 κτωρ δ' ἐπὶ Πατρωνίδα ταῖς δυσχωρίαις καταβάς ἀπαντήσαντι τῷ Σύλλᾳ μετὰ τῆς δυνάμεως συνέμιξε.

XVI. Γενόμενοι δὲ κοινῇ καταλαμβάνονται βουνὸν ἐκ μέσων ἐστῶτα τῶν Ἑλατικῶν πεδίων εὐγερων καὶ ἀμφιλαφῆ καὶ παρὰ τὴν ῥίζαν ὕδωρ ἔχοντα. Φιλοβοιωτὸς 25 καλεῖται, καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ τὴν θέσιν ἐπαινεῖ θανουασίως ὁ Σύλλας. Στρατοπεδεύσαντες δὲ παντάπασιν ὀλίγοι τοῖς πολεμίους κατεφάνησαν. Ἴππεῖς μὲν γὰρ οὐ πλείους πεντακοσίων καὶ χιλίων ἐγένοντο, πεζοὶ δὲ πεντακισχιλίων καὶ μυρίων ἐλάττους. Ὅθεν ἐκβιασάμε- 30 νοι τὸν Ἀρχέλαον οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ καὶ παρατάξαντες τὴν δύναμιν, ἐνέπλησαν ἵππων, ἀρμάτων, ἀσπίδων, θυ-

ρεῶν τὸ πεδίον. Τὴν δὲ κραυγὴν καὶ ἀλαλαγμὸν οὐκ
 ἔστεγεν ὁ ἀήρ ἔθνων τοσοῦτων ἅμα καθισταμένων εἰς
 τάξιν. Ἦν δὲ ἅμα καὶ τὸ κομπῶδες καὶ σοβαρὸν αὐτῶν
 τῆς πολυτελείας οὐκ ἄργον οὐδὲ ἄχρηστον εἰς ἐκπληξιν,
 5 ἀλλ' αἶτε μαρμαρυγαὶ τῶν ὀπλων ἡσκημένων χρυσῷ τε
 καὶ ἀργύρῳ διαπρεπῶς, αἶτε βαφαὶ τῶν Μηδικῶν καὶ
 Σκυθεκῶν χιτῶνων ἀναμειγμέναι χαλκῷ καὶ σιδήρῳ ⁴⁶
 λάμποντι πυροειδῆ καὶ φοβεράν ἐν τῷ σαλεύεσθαι καὶ
 διαφέρεσθαι προσέβαλον ὄψιν, ὥστε τοὺς Ῥωμαίους ὑπὸ
 10 τὸν χάρακα συστέλλειν ἑαυτοὺς καὶ τὸν Σύλλαν μηδενὶ
 λόγῳ τὸ θάμβος αὐτῶν ἀφελεῖν δυνάμενον, βιάζεσθαι τε
 ἀποδιδράσκοντας οὐ βουλόμενον, ἡσυχίαν ἄγειν καὶ φέ-
 ρειν βαρέως ἐφυβρίζοντας ὀρώντα κομπασμῷ καὶ γέλῳ τι
 τοὺς βαρβάρους. Ὄνησε μέντοι τοῦτο μάλιστα πάντων
 15 αὐτόν. Οἱ γὰρ ἐναντίοι καταφρονήσαντες ἐτράποντο
 πρὸς ἀταξίαν πολλήν, οὐδὲ ἄλλως ὑπήκοοι τῶν στρατη-
 γῶν διὰ πολυαρχίαν ὄντες· [καὶ *] ὀλίγοι μὲν ἐν τῷ χά-
 ρακι διεκαρτέρουν, ὁ δὲ πλεῖστος ὄχλος ἀρπαγαῖς καὶ
 πορθημασι δελεαζόμενος ὁδὸν ἡμερῶν πολλῶν ἀπὸ τοῦ
 20 στρατοπέδου διεσπείρετο. Καὶ τὴν τε τῶν Πανοπέων
 πόλιν ἐκκόψαι λέγονται καὶ τὴν Λεβαδέων διαρπάσαι καὶ
 συλῆσαι τὸ μαντεῖον, οὐδενὸς στρατηγοῦ πρόσταγμα
 δόντος. Ὁ δὲ Σύλλας, ἐν ὄμμασιν αὐτοῦ πόλεων ἀπολ-
 λυμένων, δυσανασχετῶν καὶ λυπούμενος οὐκ εἶα τοὺς
 25 στρατιώτας σχολάζειν, ἀλλὰ προσάγων αὐτοὺς ἠνάγκαζε
 τὸν τε Κηφισὸν ἐκ τοῦ ρεῖθρου παρατρέπειν καὶ τάφρους
 ὀρύσσειν, ἀνάπαυλαν οὐδενὶ διδοὺς καὶ τῶν ἐνδιδόντων
 ἀπαραίτητος ἐφεστῶς κολαστῆς, ὅπως ἀπαγορεύσαντες
 πρὸς τὰ ἔργα διὰ τὸν πόνον ἀσπάσωνται τὸν κίνδυνον.
 30 Ὁ καὶ συνέβη. Τρίτην γὰρ ἡμέραν ἐργαζόμενοι τοῦ
 Σύλλα παρεξιόντος ἐδέοντο μετὰ κραυγῆς ἄγειν ἐπὶ τοῖς
 πολεμίους. Ὁ δὲ οὐ μάχεσθαι βουλομένων, ἀλλὰ μὴ βου-

λομένων πονεῖν ἔφησεν εἶναι τὸν λόγον· εἰ δὲ ὄντως ἔχουσιν ἀγωνιστικῶς, ἐκέλευσεν ἤδη μετὰ τῶν ὄπλων ἔλθειν ἐκεῖσε, δεῖξας αὐτοῖς τὴν πρότερον μὲν γενομένην ἀκρόπολιν τῶν Παραποταμίων, τότε δὲ ἀνηρημένης τῆς πόλεως λόφος ἐλείπετο πετρώδης καὶ περὶ κρημνος τοῦ 5 Ἡδυλίου διωρισμένος ὄρους ὅσον ὁ Ἄσσος ἐπέχει ῥέων, εἶτα συμπίπτων ὑπὸ τὴν ῥίζαν αὐτὴν τῷ Κηφισῷ καὶ συνεκτραχυνόμενος ὄχυράν ἐν στρατοπεδεῦσαι τὴν ἄκραν ποιεῖ. Διὸ καὶ τοὺς χαλκάσπιδας ὀρών τῶν πολεμίων ὠθουμένους ἐπ' αὐτὴν ὁ Σύλλας ἐβούλετο φθῆναι κα- 10 ταλαβῶν τὸν τόπον· καὶ κατέλαβε χρησάμενος τοῖς στρατιώταις προθύμοις. Ἐπεὶ δὲ ἀποκρουσθεὶς ἐκεῖθεν ὁ Ἀρχέλαος ὤρμησεν ἐπὶ τὴν Χαιρωνεῖαν, οἱ δὲ συστρατεύσασαμενοι τῶν Χαιρωνέων ἐδέοντο τοῦ Σύλλα μὴ προσέσθαι τὴν πόλιν, ἐκπέμπει τῶν χιλιάρχων ἓνα Γαβίνιον μετὰ 15 τάγματος ἑνὸς καὶ τοὺς Χαιρωνεῖς ἀφίησι, βουλευθέντας μὲν, οὐ μὴν δυνηθέντας φθῆναι τὸν Γαβίνιον. Οὕτως ἦν ἀγαθὸς καὶ προθυμότερος εἰς τὸ σῶσαι τῶν σωθῆναι δεομένων. Ὁ δὲ Ἰόβας οὐ Γαβίνιόν φησι πεμφθῆναι, ἀλλὰ Ἐοίκιον. Ἡ μὲν οὖν πόλις ἡμῶν παρὰ τοσοῦτον ἐξέφυγε 20 τὸν κίνδυνον.

XVII. Ἐκ δὲ Λεβαδείας καὶ τοῦ Τροφωνίου φῆμαί τε χρῆσται καὶ νικηφόρα μαντεύματα τοῖς Ῥωμαίοις ἐξέ-πέμποντο. Περί ᾧν οἱ μὲν ἐπιχώριοι πλείονα λέγουσιν· ὡς δὲ Σύλλας αὐτὸς ἐν δεκάτῳ τῶν ὑπομνημάτων γέ- 25 γραψε, Κόϊντος Τίτιος, οὐκ ἀφανῆς ἀνὴρ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι πραγματευομένων, ἤκε πρὸς αὐτὸν ἤδη τὴν ἐν Χαιρωνεῖα νενικηκότα μάχην ἀπαγγέλλων, ὅτι καὶ δευτέραν ὁ Τροφώνιος αὐτότι μάχην καὶ νίκην προσημαίνει ἐντὸς ὀλίγου χρόνου. Μετὰ δὲ τοῦτον ἀνὴρ τῶν ἐν τάξει στρα- 30 τευομένων ὄνομα Σαλουήνιος ἀνήνεγκε παρὰ τοῦ θεοῦ τέλος οἶον αἰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν πράξεις ἐμελλον εἶναι.

Ἀμφότεροι δὲ ταῦτὰ περὶ τῆς ὀμφῆς ἔφραζον· τῷ γὰρ
 Ὀλυμπίῳ Αἰτὶ καὶ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος παραπλήσιον
 ἰδεῖν ἔφασαν. Ἐπειδὴ δὲ διέβη τὸν Ἄσσον ὁ Σύλλας, πα-
 ρελθὼν ὑπὸ τὸ Ἡδύλιον τῷ Ἀρχελάῳ παρεστρατοπέ-
 5 δευσε, βεβλημένῳ χάρακα καρτερὸν ἐν μέσῳ τοῦ Ἄκον-
 τίου καὶ τοῦ Ἡδυλίου πρὸς τοῖς λεγομένοις Ἀσσίοις. Ὁ
 μέντοι τύπος, ἐν ᾧ κατεσκήνωσεν, ἄχρι νῦν Ἀρχέλαος 463
 ἀπ' ἐκείνου καλεῖται. Διαλιπὼν δὲ μίαν ἡμέραν ὁ Σύλ-
 λας Μουρήναν μὲν ἔχοντα τάγμα καὶ σπείρας δύο πρὸς
 10 τὸ τοῖς πολεμίοις ἐνοχλῆσαι παραταττομένοις ἀπέλιπεν,
 αὐτὸς δὲ παρὰ τὸν Κηφισὸν ἐσφαγιάζετο, καὶ τῶν ἱερῶν
 γενομένων ἐχώρει πρὸς τὴν Χαιρώνειαν, ἀναληφόμενός
 τε τὴν αὐτόθι στρατιὰν καὶ κατοφόμενος τὸ καλούμενον
 Θούριον ὑπὸ τῶν πολεμίων προκατειλημμένον. Ἔστι δὲ
 15 κορυφὴ τραχεῖα καὶ στροβιλῶδες ὄρος, ὃ καλοῦμεν Ὀρ-
 θόπαγον, ὑπὸ δὲ αὐτὸ τὸ ρεῦμα τοῦ Μόλου καὶ Θου-
 ρίου νεῶς Ἀπόλλωνος. Ὠνόμασται δὲ ὁ θεὸς ἀπὸ Θου-
 ροῦς, τῆς Χαιρώνος μητρός, ὃν οἰκιστὴν γεγενῆσθαι τῆς
 Χαιρωνείας ἱστοροῦσιν. Οἱ δὲ φασὶ τὴν Κάδμῳ δοθεῖ-
 20 σαν ὑπὸ τοῦ Πυθίου καθηγεμόνα βοῦν ἐκεῖ φανῆναι καὶ
 τὸν τόπον ἀπ' αὐτῆς οὕτω προσαγορευθῆναι· θῶρ γὰρ
 οἱ Φοίνικες τὴν βοῦν καλοῦσι. Προσιόντος δὲ τοῦ Σύλλα
 πρὸς τὴν Χαιρώνειαν ὁ τεταγμένος ἐν τῇ πόλει χιλίαρχος,
 ἔξωπλισμένους ἄγων τοὺς στρατιώτας, ἀπήντησε στέφα-
 25 νον δάφνης κομίζων. Ὡς δὲ δεξάμενος ἠσπάσατο τοὺς
 στρατιώτας καὶ παρώρμησε πρὸς τὸν κίνδυνον, ἐντυγ-
 χάνουσιν αὐτῷ δύο τῶν Χαιρωνέων ἄνδρες, Ὀμολόιχος
 καὶ Ἀναξίδαμος, ὑφιστάμενοι τοὺς τὸ Θούριον κατα-
 σχόντας ἐκκόψειν ὀλίγους στρατιώτας παρ' ἐκείνου λα-
 30 βόντες· ἀτραπὸν γὰρ εἶναι τοῖς βαρβάροις ἄδηλον ἀπὸ
 τοῦ καλουμένου Πετράχου παρὰ τὸ Μουσεῖον ἐπὶ τὸ
 Θούριον ὑπὲρ κεφαλῆς ἄγουσαν, ἣ πορευθέντες οὐ χαλε-

πῶς ἐπιπεσεῖσθαι καὶ καταλεύσειν ἄνωθεν αὐτοὺς ἢ συν-
 ὴσειν εἰς τὸ πεδῖον. Τοῦ δὲ Γαβινίου τοῖς ἀνδράσι μαρ-
 τυρήσαντος ἀνδρείαν καὶ πίστιν, ἐκέλευσεν ἐπιχειρεῖν ὁ
 Σύλλας· αὐτὸς δὲ συνέταττε τὴν φάλαγγα καὶ διένειμε
 τοὺς ἱππότητας ἐπὶ κέρως ἑκατέρου, τὸ δεξιὸν αὐτὸς ἔχων, 5
 τὸ δ' εὐώνυμον ἀποδοὺς Μουρήνα. Γάλβας δὲ καὶ Ὀρ-
 τήσιος οἱ πρεσβευταὶ σπείρας ἐπιτάκτους ἔχοντες ἔσχα-
 τοὶ παρενέβαλον ἐπὶ τῶν ἄκρων φύλακες πρὸς τὰς κυ-
 κλώσεις· ἑωρῶντο γὰρ οἱ πολέμιοι κατασκευαζόντες ἱπ-
 πεῦσι πολλοῖς καὶ ψιλοῖς ποδώκεσιν εἰς ἐπιστροφὴν τὸ 10
 κέρως εὐκαμπὲς καὶ κοῦφον, ὡς μακρὰν ἀνάξοντες καὶ κυ-
 κλωσόμενοι τοὺς Ῥωμαίους.

XVIII. Ἐν δὲ τούτῳ τῶν Χαιρωνέων Ἐρλίκιον ἄρχοντα
 παρὰ τοῦ Σύλλα λαβόντων καὶ περιελθόντων ἀδήλως τὸ
 Θούριον, εἶτα ἐπιφανέντων, θόρυβος ἦν πολὺς καὶ φυγὴ 15
 τῶν βαρβάρων καὶ φόνος ὑπ' ἀλλήλων ὁ πλεῖστος. Οὐ
 γὰρ ὑπέμειναν, ἀλλὰ κατὰ πρανοῦς φερόμενοι τοῖς τε
 δόρασι περιέπιπτον αὐτοὶ τοῖς ἑαυτῶν καὶ κατεκρήμνι-
 ζον ὠθοῦντες ἀλλήλους, ἄνωθεν ἐπικειμένων τῶν πολε-
 μίων καὶ τὰ γυμνὰ καιόντων, ὥστε τρισχιλίους πεσεῖν 20
 περὶ τὸ Θούριον. Τῶν δὲ φευγόντων τοὺς μὲν εἰς τάξιν
 ἤδη καθεστῶς ὁ Μουρήνας ἀπετέμενετο καὶ διέφθειρεν
 ὑπαντιάζων, οἱ δὲ ὠσάμενοι πρὸς τὸ φίλιον στρατόπεδον
 καὶ τῆ φάλαγγι φύρδην ἔμπεσόντες ἀνέπλησαν δέους καὶ
 ταραχῆς τὸ πλεῖστον μέρος, καὶ διατριβὴν τοῖς στρατηγοῖς 25
 ἐνεποίησαν οὐχ ἥμισυ βλάβασαν αὐτούς. Ὁξέως γὰρ ὁ
 Σύλλας ταρασσομένοις ἐπαγαγὼν καὶ τὸ μέσον διάστημα
 τῷ τάχει συνελὼν ἀφείλετο τὴν τῶν δρεπανηφόρων ἐνέρ-
 γειαν. Ἐρωται γὰρ μάλιστα μήκει δρόμου σφοδρότητα
 καὶ ῥύμην τῇ διεξελάσει διδόντος, αἱ δὲ ἐκ βραχέος ἀφέ- 30
 σεις ἄπρακτοὶ καὶ ἀμβλείαι, καθάπερ βελῶν τάσιν οὐ
 λαβόντων. Ὁ δὲ καὶ τότε τοῖς βαρβάροις ἀπήντα· καὶ

τὰ πρῶτα τῶν ἀρμάτων ἀργῶς ἐξελαυνόμενα καὶ προσ-
πίπτουτα νωθρῶς ἐκκρούσαντες οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ κρο-
του καὶ γέλωτος ἄλλα ἤτουν, ὡσπερ εἰώθασιν ἐν ταῖς
θεατρικαῖς ἵπποδρομίαις. Τούντεϋθεν αἱ περὶ αὐτῶν δυνάμεις
5 συνερράγησαν, τῶν μὲν βαρβάρων προβαλλομένων τὰς
σαρίσας μακρὰς καὶ πειρωμένων τῷ συνασπισμῷ τὴν φά-
λαγγα διατηρεῖν ἐν τάξει, τῶν δὲ Ῥωμαίων τοὺς μὲν ὑσ-
σοὺς αὐτοῦ καταβαλόντων, σπασαμένων δὲ τὰς μαχαίρας
καὶ παρακρουομένων τὰς σαρίσας, ὡς τάχιστα προσμί-
10 ξιαν αὐτοῖς δι' ὄργην. Προτεταγμένους γὰρ ἐώρων τῶν
πολεμίων μυρίους καὶ πεντακισχιλίους θεράποντας, οὓς
ἐκ τῶν πόλεων κηρύγμασιν ἐλευθεροῦντες οἱ βασιλεῖς
στρατηγοὶ κατελόχιζον εἰς τοὺς ὀπλίτας. Καί τις ἑκατον-
τάρχης λέγεται Ῥωμαῖος εἰπεῖν, ὡς ἐν Κρονίοις μόνον
15 εἰδείη τῆς παρρησίας δούλους μετέχοντας. Τούτους μὲν
οὖν διὰ βάρους καὶ πυκνότητος βραδέως ἐξωθουμένους ὑπὸ
τῶν ὀπλιτῶν καὶ παρὰ φύσιν μένειν τολμῶντας αἷ τε βε-
λοσφενδόναι καὶ οἱ γρόσφοι, χρωμένων ἀφειδῶς τῶν κα-
τόπιν Ῥωμαίων, ἀπέστρεφον καὶ συνετάραττον.

20 XIX. Ἀρχελάου δὲ τὸ δεξιὸν κέρασ εἰς κύκλωσιν ἀνά-
γοντος, Ὀρτήσιος ἐφῆκε τὰς σπείρας δρόμῳ προσφερομέ-
νας ὡς ἐμβαλῶν πλαγίοις. Ἐπιστρέψαντος δὲ ταχέως
ἐκείνου τοὺς περὶ αὐτὸν ἵππεις δισχιλίους, ἐκθλιβόμενος
ὑπὸ πλήθους προσεστέλλετο τοῖς ὀρεινοῖς, κατὰ μικρὸν
25 ἀπορρηγνύμενος τῆς φάλαγγος καὶ περιλαμβανόμενος
ὑπὸ τῶν πολεμίων. Πυθόμενος δὲ ὁ Σύλλας ἀπὸ τοῦ δε-
ξιοῦ μήπω συμπεπωκότος εἰς μάχην ἐδίωκε βοηθῶν.
Ἀρχελάου δὲ τῷ κονιορτῷ τῆς ἐλάσεως ὅπερ ἦν τεκμηρα-
μένος, Ὀρτήσιον μὲν εἶα χαίρειν, αὐτὸς δὲ ἐπιστρέψας
30 ὤρμησεν ὅθεν ὁ Σύλλας πρὸς τὸ δεξιόν, ὡς ἐφημον ἀφ-
χοντος αἰρήσων. Ἄμα δὲ καὶ Μουρήνα Ταξίλης ἐπῆγε
τοὺς χαλκάσπιδας, ὥστε τῆς κραυγῆς διχόθεν φερομένης

καὶ τῶν ὄρων ἀνταποδιδόντων τὴν περιήγησιν ἐπιστήσαντα τὸν Σύλλαν διαπορεῖν, ὅποτερῶσε χρὴ προσγενέσθαι. Δόξαν δὲ τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἀναλαμβάνειν, Μουρῆνα μὲν ἄρωγόν ἐπεμψεν Ὀρθησίον ἔχοντα τέσσαρας σπείρας, αὐτὸς δὲ τὴν πέμπτην ἔπεσθαι κελεύσας ἐπὶ τὸ δεξιὸν ἠπείγετο καὶ καθ' ἑαυτὸ μὲν ἀξιωμαχῶς ἤδη τῷ Ἀρχελάῳ συνεστηκός, ἐκείνου δὲ ἐπιφανέντος παντάπασιν ἐξεβιάσαντο, καὶ κρατήσαντες ἐδίωκον πρὸς τε τὸν ποταμὸν καὶ τὸ Ἀκόντιον ὄρος προτροπάδην φεύγοντας. Οὐ μὲν ὃ γε Σύλλας ἠμέλησε Μουρῆνα κινδυνεύοντος, 10 ἀλλὰ ὤρμησε τοῖς ἐκεῖ βοηθεῖν· ἰδὼν δὲ νικῶντας, τότε τῆς διώξεως μετεῖχε. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐν τῷ πεδίῳ τῶν βαρβάρων ἀνηροῦντο, πλείστοι δὲ τῷ χάρακι προσφερόμενοι κατεκόπησαν, ὥστε μυρίους διαπεσεῖν εἰς Χαλκίδα μόνους ἀπὸ τοσοῦτων μυριάδων. Ὁ δὲ Σύλλας λέγει τέσ- 15 σαρας καὶ δέκα ἐπιζητῆσαι τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν, εἶτα καὶ τούτων δύο πρὸς τὴν ἑσπέραν παραγενέσθαι. Διὸ καὶ τοῖς τροπαιοῖς ἐπέγραψεν Ἄρη καὶ Νίκην καὶ Ἀφροδίτην, ὡς οὐχ ἦττον εὐτυχία κατορθώσας ἢ δεινότητι καὶ δυνάμει τὸν πόλεμον. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν τὸ τρόπαιον 20 ἔστηκε τῆς πεδιάδος μάχης ἢ πρῶτον ἐνέκλιναν οἱ περὶ Ἀρχελαὸν μέχρι παρὰ τὸ Μόλου ρεῖθρον, ἕτερον δέ ἐστι τοῦ Θουρίου κατὰ κορυφὴν βεβηκός ἐπὶ τῇ κυκλώσει τῶν βαρβάρων, γράμμασιν Ἑλληνικοῖς ἐπισημαῖνον Ὁμολόχον καὶ Ἀναξίδαμον ἀριστεῖς. Ταύτης τὰ ἐπινίκια τῆς 25 μάχης ἦγεν ἐν Θήβαις περὶ τὴν Οἰδιπόδειον κρήνην κατασκευάσας θυμέλην. Οἱ δὲ κρίνοντες ἦσαν Ἕλληνες ἐκ τῶν ἄλλων ἀνακεκλημένοι πόλεων, ἐπεὶ πρὸς γε Θηβαίους ἀδιαλλάκτως εἶχε, καὶ τῆς χώρας αὐτῶν ἀποτεμόμενος τὴν ἡμίσειαν τῷ Πυθίῳ καὶ τῷ Ὀλυμπίῳ καθιέρωσε 30 ἐκ τῶν προσόδων κελεύσας ἀποδίδοσθαι τὰ χρήματα τοῖς θεοῖς ἅπερ αὐτὸς εἰλήφει.

XX. Μετὰ ταῦτα πυνθανόμενος Φλάκκον ἀπὸ τῆς ἐναντίας στάσεως ὑπατον ἤρημένον διαπεραῖν τὸν Ἴόνιον· μετὰ δυνάμεως, λόγῳ μὲν ἐπὶ Μιθριδάτην, ἔργῳ δὲ ἐπ' ἐκείνου αὐτόν, ὤρμησεν ἐπὶ Θετταλίας ὡς ἀπαντήσων.

5 Γενομένῳ δὲ αὐτῷ περὶ πόλιν Μελίτειαν ἀφικνοῦντο πολλαχόθεν ἀγγελίαι πορθεῖσθαι τὰ κατοπιν αὐτίς οὐκ ἐλάττονι στρατιᾷ βασιλικῇ τῆς πρότερον. Δορύλαος γὰρ εἰς Χαλκίδα καταχθείς παρασκευῇ νεῶν πολλῇ, ἐν αἷς ἤγεν ὀκτὼ μυριάδας ἤσκημένας καὶ συντεταγμένας ἄρι-

10 στα δὴ τῆς Μιθριδατικῆς στρατιᾶς, εὐθύς εἰς Βοιωτίαν ἐνέβαλε καὶ κατεῖχε τὴν χώραν, προθυμούμενος εἰς μάχην ἐπισπάσασθαι τὸν Σύλλαν, οὐ προσέχων Ἀρχελάῳ διακωλύοντι καὶ λόγον περὶ τῆς προτέρας μάχης διαδιδούς, ὡς οὐκ ἄνευ προδοσίας μυριάδες τοσαῦται διαφθα-

15 ρεῖεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ ὁ Σύλλας ταχέως ὑποστρέψας ἀπέδειξε τῷ Δορυλάῳ τὸν Ἀρχελάον ἄνδρα φρόνιμον καὶ τῆς Ῥωμαίων ἐμπειρότατον ἀρετῆς, ὥστε μικρὰ αὐτόν τῷ Σύλλᾳ περὶ τὸ Τιλφώσσιον ἐμπεσόντα πρῶτον εἶναι τῶν οὐκ ἀξιούντων κρίνεσθαι διὰ μάχης, ἀλλὰ δαπάναις

20 καὶ χρόνῳ τρίβειν τὸν πόλεμον. Ὅμως δὲ θάρσος τι τῷ Ἀρχελάῳ παρεῖχεν ὁ πρὸς Ὀρχομενῷ τόπος, ἐν ᾧ κατεστρατοπέδευσαν, εὐφυέστατος ὧν ἵπποκρατουῖσιν ἐναγωνίσασθαι. Τῶν γὰρ Βοιωτίων πεδίων ὃ τί πέρ ἐστὶ κάλλιστον καὶ μέγιστον, τοῦτο τῆς Ὀρχομενίων ἐξηρη-

25 μένον πόλεως ὀμαλὸν ἀναπέπταται καὶ ἄδενδρον ἄχρι τῶν ἐλῶν, ἐν οἷς ὁ Μέλας καταναλίσκεται ποταμός, ἀνατέλλων μὲν ὑπὸ τὴν πόλιν τῶν Ὀρχομενίων πολὺς καὶ πλώϊμος ἐν πηγαῖς μόνος τῶν Ἑλληνικῶν ποταμῶν, αὐξόμενος δὲ ὑπὸ τροπᾶς θερινᾶς, ὥσπερ ὁ Νεῖλος, καὶ φέρων ὁμοια

30 τοῖς ἐκεῖ τὰ φυόμενα, πλὴν ἄκαρπα καὶ ἀνανυξῆ. Πόρρω δὲ οὐ πρόεισιν, ἀλλὰ τὸ μὲν πλεῖστον εὐθύς εἰς λίμνας τυφλὰς καὶ ἐλώδεις ἀφανίζεται, μέρος δὲ οὐ πολὺ τῷ Κη-

φισφ̄ συμμίγνυται, περὶ ὃν μάλιστα τόπον ἢ λίμνη δοκεῖ τὸν αὐλητικὸν ἐκφέρειν κάλαμον.

XXI. Ἐπεὶ δὲ ἐγγυὺς κατεστρατοπέδευσαν, ὁ μὲν Ἀρχέλαος ἠσύχαζεν, ὁ δὲ Σύλλας ὤρυττε τάφρους ἐκατέρωθεν, ὅπως, εἰ δύναιτο, τῶν στερεῶν καὶ ἱπκασίμων ἀπο- 5 τεμόμενος τοὺς πολεμίους ὥσειεν εἰς τὰ ἔλη. Τῶν δὲ οὐκ ἀνασχομένων, ἀλλ' ὡς ἀφείδησαν ὑπὸ τῶν στρατηγῶν, ἐντόνως καὶ ῥύδην ἐλαυνόντων, οὐ μόνον οἱ περὶ τὰ ἔργα τοῦ Σύλλα διεσκεδάσθησαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ παρατεταγμένου συνεχύθη τὸ πλεῖστον φυγόντος. Ἐνθα δὲ Σύλλας 10 αὐτὸς ἀποπηδήσας τοῦ ἵππου καὶ σημεῖον ἀναρπάσας ὠθεῖτο διὰ τῶν φευγόντων εἰς τοὺς πολεμίους, βοῶν „Ἐμοὶ μὲν ἐνταῦθά που καλόν, ὧ Ῥωμαῖοι, τελευτᾶν, ὑμεῖς δὲ τοῖς πυνθανομένοις, ποῦ προδεδώκατε τὸν αὐτοκράτορα, μεμνημένοι φράζειν, ὡς ἐν Ὀρχομενῶ.“ 15 Τούτους τε δὴ τὸ ῥηθὲν ἐπέστρεψε, καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρως σπειρῶν δύο προσεβοήθησαν, ἃς ἐπαγαγῶν τρέπεται τοὺς πολεμίους. Ἀναγαγῶν δὲ μικρὸν ὀπίσω καὶ δοὺς ἄριστον αὐτοῖς, αὐθις ἀπετάφρυνε τὸν χάρακα τῶν πολεμίων. Οἱ δὲ αὐθις ἐν τάξει μᾶλλον ἢ πρότερον 20 προσεφέροντο. Καὶ Διογένης μὲν ὁ τῆς Ἀρχελάου γυναικὸς υἱὸς ἀριστεύων ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ περιόπτως ἐπεσεν, οἱ δὲ τοξόται, τῶν Ῥωμαίων ἐκβιαζομένων, οὐκ ἔχοντες ἀναστροφὴν ἀθρόοις τοῖς ὀλοστοῖς ἐκ χειρὸς ὥσπερ ξίφεσι παλόντες ἀνέκοπτον αὐτούς, τέλος δὲ κατακλεισθέντες 25 εἰς τὸν χάρακα μοχθηρῶς ὑπὸ τραυμάτων καὶ φόνου διενυκτέρευσαν. Ἡμέρας δὲ πάλιν τῷ χάρακι τοὺς στρατιώτας προσαγαγῶν ὁ Σύλλας ἀπετάφρυνεν. Ἐξελθόντας δὲ τοὺς πολλοὺς ὡς ἐπὶ μάχην συμβαλὼν τρέπεται, καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων φόβον οὐδενὸς μένοντος αἰρεῖ κατὰ 30 κράτος τὸ στρατόπεδον. Καὶ κατέπλησαν ἀποθνήσκοντες αἷματος τὰ ἔλη καὶ νεκρῶν τὴν λίμνην, ὥστε μέχρι νῦν

πολλὰ βαρβάρικα τόξα καὶ κράνη καὶ θωράκων σπάσματα
σιδηρῶν καὶ μαχαίρας ἐμβεβαπτισμένας τοῖς τέλμασιν
εὐρίσκεσθαι, σχεδὸν ἐτῶν διακοσίων ἀπὸ τῆς μάχης ἐκεί-
νης διαγεγονότων. Τὰ μὲν οὖν περὶ Χαιρώνειαν καὶ πρὸς
5 Ὀρχομενῶ τοιαῦτα λέγεται γενέσθαι.

XXII. Κίννα δὲ καὶ Κάρβανος ἐν Ῥώμῃ τοῖς ἐπιφα-
νεστάτοις ἀνδράσι χρωμένον παρανόμως καὶ βιαίως, πολ-
λοὶ τὴν τυραννίδα φεύγοντες ὥσπερ εἰς λιμένα τοῦ Σύλλα
τὸ στρατόπεδον κατεφέροντο, καὶ περὶ αὐτὸν ὀλίγου χρό-
10 νου σχῆμα βουλῆς ἐγεγόνει. Καὶ Μετέλλα μόλις διακλέ-
ψασα ἑαυτὴν καὶ τοὺς παῖδας, ἤκεν ἀγγέλλουσα τὴν οἰκίαν
αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπαύλεις ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐμπεπρωσθαι
καὶ δευμένη τοῖς οἰκοὶ βοηθεῖν. Ἀπορουμένῳ δ' αὐτῷ
καὶ μήτε τῆς πατρίδος ἀμελεῖν ὑπομένοντι κακουμένης
15 μήτε, ὅπως ἄπεισιν ἀτελὲς λιπῶν τοσοῦτον ἔργον, τὸν
Μιθριδατικὸν πόλεμον, ἐπινοοῦντι, παραγίνεται Δηλια-
κὸς ἔμπορος Ἀρχέλαος, ἐλπίδας τινὰς καὶ λόγους κρύφα
παρὰ τοῦ βασιλικῷ κομίζων Ἀρχελάου. Καὶ τὸ πρᾶγμα
Σύλλας οὕτως ἠγάπησεν, ὥστε αὐτὸς εἰς λόγους σπεύ-
20 σαι τῷ Ἀρχελάῳ συνελθεῖν· καὶ συνηλθον ἐπὶ θαλάττῃ
περὶ Δῆλιον, οὗ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνός ἐστιν. Ἀρξα-
μένου δὲ τοῦ Ἀρχελάου διαλέγεσθαι, καὶ τὸν Σύλλαν
ἀξιοῦντος ἀφέντα τὴν Ἀσίαν καὶ τὸν Πόντον ἐπὶ τὸν ἐν
Ῥώμῃ πόλεμον πλεῖν, χρήματα λαβόντα καὶ τριήρεις καὶ
25 δύναμιν, ὅσῃν βούλοιο παρὰ τοῦ βασιλέως, ὑπολαβὼν ὁ
Σύλλας Μιθριδάτου μὲν ἀμελεῖν ἐκέλευεν, αὐτὸν δὲ βα-
σιλεύειν αὐτ' ἐκείνου σύμμαχον Ῥωμαίων γενόμενον καὶ
παραδόντα τὰς ναῦς. Ἀφοσιουμένου δὲ τοῦ Ἀρχελάου
τὴν προδοσίαν, „Εἶτα“ ἔφη „σὺ μὲν, ὦ Ἀρχέλαε, Κακπα-
30 δόκης ὢν καὶ βαρβάρου βασιλέως δοῦλος, εἰ δὲ βούλει,
φίλος, οὐχ ὑπομένεις ἐπὶ τηλικούτοις ἀγαθοῖς τὸ αἰ-
σχρὸν, ἐμοὶ δὲ ἠγεμόνι Ῥωμαίων ὄντι καὶ Σύλλα τολμᾶς

διαλέγεσθαι περὶ προδοσίας, ὡσπερ οὐκ ἐκεῖνος ὦν Ἀρχέλαος, ὁ φυγῶν μὲν ἐκ Χαιρωνείας ὀλιγοστός ἀπὸ μυριάδων δυοκαίδεκα, κρυφθεὶς δὲ δύο ἡμέρας ἐν τοῖς Ὀρχομενίαις ἔλεσιν, ἄβατον δὲ τὴν Βοιωτίαν ὑπὸ νεκρῶν πλῆθους ἀπολελοιπώς; “ Ἐκ τούτου μεταβαλὼν ὁ Ἀρχέ- 5
λαος καὶ προσκυνήσας ἐδεῖτο παύσασθαι τοῦ πολέμου καὶ διαλλαγῆναι πρὸς τὸν Μιθριδάτην. Δεξαμένου δὲ τοῦ Σύλλα τὴν πρόκλησιν ἐγένοντο συνθηκαί, Μιθριδά-
την μὲν Ἀσίαν ἀφεῖναι καὶ Παφλαγονίαν, ἐκστῆναι δὲ Βιθυνίας Νικομήδει, Καππαδοκίας Ἀριοβαρζάνη, κατα- 10
βαλεῖν δὲ Ῥωμαίοις δισχίλια τάλαντα καὶ δοῦναι ναῦς ἑβδομήκοντα χαλκήρεις μετὰ τῆς οἰκειάς παρασκευῆς, Σύλλα δὲ ἐκείνῳ τὴν τε ἄλλην ἀρχὴν βεβαιοῦν καὶ σύμμαχον Ῥωμαίων ψηφίζεσθαι.

XXIII. Τούτων ὁμολογηθέντων ἀναστρέψας ἐβάδιξε 15
διὰ Θετταλίας καὶ Μακεδονίας ἐπὶ τὸν Ἑλλησποντου ἔχων μεθ’ αὐτοῦ τὸν Ἀρχέλαον ἐν τιμῇ. Καὶ νοσήσαντος ἐπι-
σφαλῶς περὶ Λάρισσαν ἐπιστήσας τὴν πορείαν, ὡς ἐνὸς τῶν ὑπ’ αὐτὸν ἡγεμόνων καὶ στρατηγῶν ἐπεμελήθη. Ταῦτά τε δὴ διέβαλλε τὸ περὶ Χαιρωνείαν ἔργον ὡς οὐχὶ 20
καθαρῶς ἀγωνισθέν, καὶ ὅτι τοὺς ἄλλους Μιθριδάτη φί-
λους, οὓς εἶχεν αἰχμαλώτους, ἀποδοὺς ὁ Σύλλας Ἀρι-
στίωνα μόνον τὸν τύραννον ἀνεῖλε διὰ φαρμάκων Ἀρχε-
λάῳ διάφορον ὄντα· μάλιστα δ’ ἡ δοθεῖσα γῆ τῷ Καπ-
παδόκῃ μυρίων πλέθρων ἐν Εὐβοίᾳ, καὶ τὸ Ῥωμαίων φί- 25
λον αὐτὸν καὶ σύμμαχον ὑπὸ Σύλλα ἀναγραφῆναι. Περὶ
μὲν οὖν τούτων αὐτὸς ὁ Σύλλας ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν
67 ἀπολογεῖται. Τότε δὲ πρεσβευτῶν παρὰ τοῦ Μιθριδά-
του παραγενομένων καὶ τὰ μὲν ἄλλα φασκόντων δέχεσθαι,
Παφλαγονίαν δὲ ἀξιούντων μὴ ἀφαιρεθῆναι, τὰς δὲ ναῦς 30
οὐδὲ ὄλως ὁμολογηθῆναι, χαλεπήνας ὁ Σύλλας „Τί
φατε;“ εἶπε „Μιθριδάτης Παφλαγονίας ἀντικοιεῖται καὶ

περὶ τῶν νεῶν ἔξαρκός ἐστιν, ὃν ἐγὼ προσκυνήσειν ἐνόμιζον, εἰ τὴν δεξιὰν αὐτῷ καταλείποιμι χεῖρα, δι' ἧς τοσούτους Ῥωμαίων ἀνείλεν; ἐτέρας μέντοι τάχα φωνὰς ἀφήσει διαβάντος εἰς Ἀσίαν ἐμοῦ· νῦν δὲ ἐν Περγάμῳ
 5 καθήμενος ὃν οὐχ ἑώρακε διαστρατηγεῖ πόλεμον.“ Οἱ μὲν οὖν πρέσβεις φοβηθέντες ἠσύχαζον, ὁ δὲ Ἀρχέλαος ἐδεῖτο τοῦ Σύλλα καὶ κατεπράυνε τὴν ὀργήν, ἀπτόμενος τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ καὶ δακρύων. Τέλος δ' ἐπεισεν ἀποσταλῆναι πρὸς τὸν Μιθριδάτην· διαπράξεσθαι γὰρ
 10 ἐφ' οἷς βούλεται τὴν εἰρήνην, εἰ δὲ μὴ πείθοι, κτενεῖν αὐτὸς αὐτόν. Ἐπὶ τούτοις ἐκπέμψας ἐκείνον αὐτὸς εἰς τὴν Μαιδικὴν ἐνέβαλε, καὶ τὰ πολλὰ διαπορθήσας κάλιν ἀνέστρεψεν εἰς Μακεδονίαν, καὶ τὸν Ἀρχέλαον ἐδέξατο περὶ Φιλίππους ἀγγέλλοντα καλῶς ἔχειν πάντα· δεῖσθαι
 15 δὲ πάντως αὐτῷ τὸν Μιθριδάτην εἰς λόγους ἔλθειν. Αἰτιος δ' ἦν μάλιστα Φιμβρίας, ὃς τὸν ἀπὸ τῆς ἐτέρας στάσεως ἄρχοντα Φλάκκον ἀνελὼν καὶ τῶν Μιθριδικῶν στρατηγῶν κρατήσας ἐπ' αὐτὸν ἐκείνον ἐβάδιζε. Ταῦτα γὰρ δεῖσας ὁ Μιθριδάτης μᾶλλον εἶλετο τῷ Σύλλῳ
 20 φίλος γενέσθαι.

XXIV. Συνῆλθον οὖν τῆς Τρωάδος ἐν Λαοδάνῳ, Μιθριδάτης μὲν ἔχων ναῦς αὐτόθι διακοσίας ἐνήρεις καὶ τῆς πεζῆς δυνάμεως ὀπλίτας μὲν δισμυροῦς, ἱππεῖς δὲ ἑξακισχιλίους καὶ συχνὰ τῶν δρεπανηφόρων, Σύλλας δὲ
 25 τέσσαρας σπείρας καὶ διακοσίους ἱππεῖς. Ἀπαντήσαντος δὲ τοῦ Μιθριδάτου καὶ τὴν δεξιὰν προτείναντος, ἠρώτησεν αὐτόν, εἰ καταλύσεται τὸν πόλεμον ἐφ' οἷς ὠμολόγησεν Ἀρχέλαος· σιωπῶντος δὲ τοῦ βασιλέως ὁ Σύλλας „Ἄλλὰ μὴν“ ἔφη „τῶν δεομένων ἐστὶ τὸ προτέρους λέ-
 30 γειν, τοῖς δὲ νικῶσιν ἔξαρκεὶ τὸ σιωπᾶν.“ Ἐπεὶ δὲ ἀρξάμενος τῆς ἀπολογίας ὁ Μιθριδάτης ἐπειρᾶτο τοῦ πολέμου τὰ μὲν εἰς δαίμονας τρέπειν, τὰ δὲ αὐτοὺς αἰτιᾶσθαι τοὺς

Ῥωμαίους, ὑπολαβὼν ὁ Σύλλας ἔφη πάλαι μὲν ἑτέρων ἀκούειν, νῦν δ' αὐτὸς ἐγνωκέναι τὸν Μιθριδάτην δεινότατον ὄντα ῥητορεύειν, ὃς ἐπὶ πράξεσιν οὕτω πονηραῖς καὶ παρανόμοις λόγων ἐχόντων εὐπρέπειαν οὐκ ἠπόρηκεν. Ἐξελέγξας δὲ τὰ πεπραγμένα πικρῶς ὑπ' αὐτοῦ καὶ 5 κατηγορήσας, πάλιν ἠρώτησεν, εἰ ποιεῖ τὰ συγκείμενα δι' Ἀρχελάου. Φήσαντος δὲ ποιεῖν, οὕτως ἠσπάσατο καὶ περιλαβὼν ἐφίλησεν αὐτόν, Ἀριοβαρζάνην δὲ αὐτῆς καὶ Νικομήδην τοὺς βασιλεῖς προσαγαγὼν διήλλαξεν. Ὁ μὲν οὖν Μιθριδάτης ἑβδομήκοντα ναῦς παραδοὺς καὶ τοξό- 10 τας πεντακοσίους εἰς Πόντον ἀπέπλευσεν, ὁ δὲ Σύλλας αἰσθόμενος ἀχθομένους τοὺς στρατιώτας τῇ διαλύσει (τὸν γὰρ ἐχθιστὸν τῶν βασιλέων καὶ δεκαπέντε μυριάδας ἡμέρα μιᾶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαίων κατασφαγῆναι παρασκευάσαντα δεινὸν ἠγοῦντο μετὰ πλούτου καὶ λαφύ- 15 ρων ὄραν ἐκπλέοντα τῆς Ἀσίας, ἣν ἔτη τέσσαρα λεηλατῶν καὶ φορολογῶν διετέλεσεν), ἀπελογεῖτο πρὸς αὐτούς, ὥς οὐκ ἂν ἅμα Φιμβρία καὶ Μιθριδάτη πολεμεῖν, εἰ συνέστησαν ἀμφοτέροι κατ' αὐτοῦ, δυνηθεῖς.

XXV. Ὀρμήσας δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ Φιμβρίαν πρὸς Θυα- 20 τείροις στρατοπεδεύοντα καὶ πλησίον καταξεύξας, τάφρον τῷ στρατοπέδῳ περιέβαλεν. Οἱ δὲ τοῦ Φιμβρίου στρατιῶται μονοχίτωνες ἐκ τοῦ στρατοπέδου προλόντες ἠσπάζοντο τοὺς ἐκείνου καὶ συνελάμβανον αὐτοῖς τῶν ἔργων προθύμως. Ὀρῶν δὲ ὁ Φιμβρίας τὴν μεταβολὴν καὶ τὸν 25 Σύλλαν ὥς ἀδιάλλακτον δεδοικῶς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ διέφθειρε. Σύλλας δὲ κοινῇ μὲν ἐξημίωσε 168 τὴν Ἀσίαν δισμυρίοις ταλάντοις, ἰδίᾳ δὲ τοὺς οἴκους ἐξέτριψεν ὕβρει καὶ πλεονεξία τῶν ἐπισταθμευόντων. Ἐτέτακτο γὰρ ἐκάστης ἡμέρας τῷ καταλύτῃ τὸν ξένον 30 διδόναι τέσσαρα τετράδραχμα καὶ παρέχειν δεῖπνον αὐτῷ καὶ φίλοις, ὅσους ἂν ἐθέλη καλεῖν, ταξίαρχον δὲ

νίσθη. Καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ
 Μαρίου τοῦ νέου καὶ Νορβανοῦ τοῦ ὑπάτου μεγάλας
 δυνάμεις ἐπαγαγόντων, ὁ Σύλλας οὔτε τάξιν ἀποδοῖς
 οὔτε λοχίσας τὸ οἰκεῖον στράτευμα, φώμη δὲ προθυμίας
 5 κοινῆς καὶ φορᾶ τόλμης ἀποχρησάμενος ἐτρέψατο τοὺς
 πολεμίους καὶ κατέκλεισεν εἰς Κακύνην πόλιν τὸν Νορ-
 βανὸν ἑπτακισχιλίους ἀποκτείνας. Τοῦτο αἴτιον αὐτῷ
 γενέσθαι φησὶ τοῦ μὴ διαλυθῆναι τοὺς στρατιώτας καὶ
 πόλεις, ἀλλὰ συμμεῖναι καὶ καταφρονῆσαι τῶν ἐναντίων
 10 πολλαπλασίων ὄντων. Ἐν δὲ Σιλβίῳ φησὶν οἰκέτην Πορ-
 τίου θεοφόρητον ἐντυχεῖν αὐτῷ λέγοντα παρὰ τῆς Ἐν-
 οῦς κράτος πολέμου καὶ νίκην ἀπαγγέλλειν· εἰ δὲ μὴ
 σπεύσειεν, ἐμπεπρήσεσθαι τὸ Καπιτώλιον· ὃ καὶ συμβῆ-
 ναι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἧς ὁ ἄνθρωπος προηγόρευσε
 15 ἦν δὲ αὕτη πρὸ μιᾶς νωνῶν Κυντιλίων, ἃς νῦν Ἰουλίαι
 καλοῦμεν. Ἐτι δὲ Μάρκος Λεύκολλος, εἰς τῶν ὑπὸ Σύλλαι
 στρατηγούντων, περὶ Φιδεντιαν ἐκκαίδεκα σπείραις πρὸς
 πεντήκοντα τῶν πολεμίων ἀντιταχθεὶς τῇ μὲν προθυμίᾳ
 τῶν στρατιωτῶν ἐπίστευεν, ἀνόπλους δὲ τοὺς πολλοὺς
 20 ἔχων ὤκνει. Βουλευομένου δὲ αὐτοῦ καὶ διαμέλλοντος
 ἀπὸ τοῦ πλησίου πεδίου λειμῶνα ἔχοντος αὔρα φέροντα
 μαλακὴ πολλὰ τῶν ἀνθέων ἐπέβαλε τῇ στρατιᾷ καὶ κατέ-
 σπειρεν αὐτομάτως, ἐπιμένοντα καὶ περικίπτοντα τῶν
 θυρεοῖς καὶ τοῖς κράνεσιν αὐτῶν, ὥστε φαίνεσθαι τῶν
 25 πολεμίοις ἑστεφανωμένους. Γενόμενοι δὲ ὑπὸ τούτῳ
 προθυμότεροι συνέβαλον· καὶ νικήσαντες ὀκτακισχιλί-
 οὺς ἐπὶ μυρίοις ἀπέκτειναν καὶ τὸ στρατόπεδον εἴλον.
 Οὗτος ὁ Λεύκολλος ἀδελφὸς ἦν Λευκόλλου τοῦ Μιθρι-
 δάτην ὕστερον καὶ Τιγράνην καταπολεμήσαντος.

30 XXVIII. Ὁ δὲ Σύλλας ἔτι πολλοῖς στρατοπέδοις καὶ
 μεγάλαις δυνάμεσι περικεχυμένους αὐτῷ τοὺς πολεμίους·
 ὁρῶν πανταχόθεν ἤπτετο δυνάμει καὶ δι' ἀπάτης, προκί-

οούμενος εἰς διαλύσεις τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Σκηπίωνα. Δεξαμένου δ' ἐκείνου σύλλογοι μὲν ἐγίνοντο καὶ οἰνολογίαι πλείονες, αἰεὶ δέ τινα παραγωγὴν καὶ πρόφασιν ἐμβάλλων ὁ Σύλλας διέφθειρε τοὺς περὶ Σκηπίωνα οἷς ἑαυτοῦ στρατιώταις, ἡσκημένοις πρὸς ἀπάτην καὶ δουπητείαν ἅπασαν ὥσπερ αὐτὸς ὁ ἡγεμῶν. Εἰσιόντες γὰρ εἰς τὸν χάρακα τῶν πολεμίων καὶ ἀναμιγνυμένοι τοὺς ἐν εὐθύς ἀργυρίῳ, τοὺς δὲ ὑποσχέσεσι, τοὺς δὲ κολακεύοντες καὶ ἀναπειθόντες προσήγοντο. Τέλος δὲ τοῦ Σύλλα μετὰ σπειρῶν εἰκοσι προσελθόντος ἐγγὺς οἱ μὲν ἡσπάρταντο τοὺς τοῦ Σκηπίωνος, οἱ δὲ ἀντασπασάμενοι προσχώρησαν· ὁ δὲ Σκηπίων ἐρημος ἐν τῇ σκηνῇ ληφθεὶς ἡφείσθη, Σύλλας δὲ ταῖς εἰκοσι σπείραις ὥσπερ ἡθάσιν ἔβρισι τεσσαράκοντα τὰς τῶν πολεμίων παλεύσας ἀπήγαγεν εἰς τὸ στρατόπεδον ἅπαντας. Ὅτε καὶ Κάρβωνα 15 βρασιὺν εἶπεῖν, ὡς ἀλώπεκι καὶ λέοντι πολεμῶν ἐν τῇ Σύλλα ψυχῇ κατοικοῦσιν ὑπὸ τῆς ἀλώπεκος ἀνιῶτο μᾶλλον. Ἐκ τούτου περὶ Σίγνιον Μάριος ὀγδοήκοντα καὶ τέντε σπείρας ἔχων προῦκαλεῖτο Σύλλαν. Ὁ δὲ καὶ πάνυ ἐρόθυμος ἦν διαγωνίσασθαι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν· 20 τύγχανε γὰρ ὄψιν ἑωρακῶς τοιάνδε κατὰ τοὺς ὕπνους. Ἰδόκει τὸν γέροντα Μάριον τεθνηκότα πάλοι τῷ παιδί Μαρίῳ παραινεῖν φυλάξασθαι τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ὡς μεγάλην αὐτῷ δυστυχίαν φέρουσαν. Διὰ τοῦτο μὲν δὴ ἐρόθυμος ὁ Σύλλας ἦν μάχεσθαι, καὶ μετεπέμπετο τὸν 25 Σολοβέλλαν ἄπωθεν στρατοπεδεύοντα. Τῶν δὲ πολεμίων φισταμένων ταῖς ὁδοῖς καὶ ἀποφραττόντων οἱ τοῦ Σύλλα ἐροσμαχόμενοι καὶ ὁδοποιοῦντες ἔκαμνον· καὶ πολὺς ἄμβρος ἅμα τοῖς ἔργοις ἐπιγενόμενος μᾶλλον ἐκάκωσεν αὐτούς. Ὅθεν οἱ ταξίαρχοι προσιόντες τῷ Σύλλᾳ ἐδέοντο 30 τὴν μάχην ἀναβαλέσθαι, δεικνύντες ἅμα τοὺς στρατιώτας ἐρριμμένους ὑπὸ κόπου καὶ προσαναπαυομένους χα-

- νίσθη. Καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ
 Μαρίου τοῦ νέου καὶ Νορβανοῦ τοῦ ὑπάτου μεγάλας
 δυνάμεις ἐπαγαγόντων, ὁ Σύλλας οὔτε τάξιν ἀποδοῦς
 οὔτε λοχίσας τὸ οἰκεῖον στρατεύμα, ῥώμῃ δὲ προθυμίας
 5 κοινῆς καὶ φορᾶ τόλμης ἀποχρησάμενος ἐτρέψατο τοὺς
 πολεμίους καὶ κατέκλεισεν εἰς Καπύην πόλιν τὸν Νορ-
 βανὸν ἐπτακισχιλίους ἀποκτείνας. Τοῦτο αἴτιον αὐτῷ
 γενέσθαι φησὶ τοῦ μὴ διαλυθῆναι τοὺς στρατιώτας κατὰ
 πόλεις, ἀλλὰ συμμεῖναι καὶ καταφρονῆσαι τῶν ἐναντίων
 10 πολλαπλασίων ὄντων. Ἐν δὲ Σιλβίῳ φησὶν οἰκέτην Πον-
 τίου θεοφόρητον ἐντυχεῖν αὐτῷ λέγοντα παρὰ τῆς Ἐν-
 οῦς κράτος πολέμου καὶ νίκην ἀπαγγέλλειν· εἰ δὲ μὴ
 σπεύσειεν, ἐμπερήσεσθαι τὸ Καπιτώλιον· ὃ καὶ συμβῆ-
 ναι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἧς ὁ ἄνθρωπος προηγόρευσεν·
 15 ἦν δὲ αὕτη πρὸ μιᾶς νωνῶν Κυντιλίων, ἃς νῦν Ἰουλίαις
 καλοῦμεν. Ἔτι δὲ Μάρκος Λεύκολλος, εἷς τῶν ὑπὸ Σύλλα
 στρατηγούντων, περὶ Φιδεντίαν ἐκκαίδεκα σπείραις πρὸς
 πεντήκοντα τῶν πολεμίων ἀντιταχθεὶς τῇ μὲν προθυμίᾳ
 τῶν στρατιωτῶν ἐπίστευεν, ἀνόπλους δὲ τοὺς πολλοὺς
 20 ἔχων ὄκνει. Βουλευομένου δὲ αὐτοῦ καὶ διαμέλλοντος
 ἀπὸ τοῦ πλησίον πεδίου λειμῶνα ἔχοντος αὔρα φέρουσα
 μαλακῇ πολλὰ τῶν ἀνθέων ἐπέβαλε τῇ στρατιᾷ καὶ κατέ-
 σπειρεν αὐτομάτως, ἐπιμένοντα καὶ περιπίπτοντα τοῖς
 θυρεοῖς καὶ τοῖς κράνεσιν αὐτῶν, ὥστε φαίνεσθαι τοῖς
 25 πολεμίοις ἐστεφανωμένους. Γενόμενοι δὲ ὑπὸ τούτου
 προθυμότεροι συνέβαλον· καὶ νικήσαντες ὀκτακισχιλί-
 οὺς ἐπὶ μυρίοις ἀπέκτειναν καὶ τὸ στρατόπεδον εἶλον.
 Οὗτος ὁ Λεύκολλος ἀδελφὸς ἦν Λευκόλλου τοῦ Μιθρι-
 δάτην ὑστερον καὶ Τιγράνην καταπολεμήσαντος.
- 30 XXVIII. Ὁ δὲ Σύλλας ἔτι πολλοῖς στρατοπέδοις καὶ
 μεγάλαις δυνάμεσι περικεχυμένους αὐτῷ τοὺς πολεμίους
 ὀρῶν πανταχόθεν ἤπτετο δυνάμει καὶ δι' ἀπάτης, προκα-

λούμενος εἰς διαλύσεις τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Σκηπί-
 ωνα. Δεξαμένου δ' ἐκείνου σύλλογοι μὲν ἐγίνοντο καὶ
 κοινολογίαι πλείονες, αἰεὶ δέ τινα παραγωγὴν καὶ πρόφα-
 σιν ἐμβάλλων ὁ Σύλλας διέφθειρε τοὺς περὶ Σκηπίωνα
 τοῖς ἑαυτοῦ στρατιώταις, ἡσκημένοις πρὸς ἀπάτην καὶ ὅ
 γουητείαν ἅπασαν ὡσπερ αὐτὸς ὁ ἡγεμῶν. Εἰσιόντες γὰρ
 εἰς τὸν χάρακα τῶν πολεμίων καὶ ἀναμιγνυμένοι τοὺς
 μὲν εὐθύς ἀργυρίῳ, τοὺς δὲ ὑποσχέσεσι, τοὺς δὲ κολακεύ-
 οντες καὶ ἀναπειθόντες προσήγοντο. Τέλος δὲ τοῦ Σύλλα
 μετὰ σπειρῶν εἰκοσι προσελθόντος ἐγγὺς οἱ μὲν ἡσπά-10
 σαντο τοὺς τοῦ Σκηπίωνος, οἱ δὲ ἀντασπασάμενοι προσ-
 εχώρησαν· ὁ δὲ Σκηπίων ἐρημος ἐν τῇ σκηνῇ ληφθεὶς
 ἠφείθη, Σύλλας δὲ ταῖς εἰκοσι σπείραις ὡσπερ ἠθάσιν
 ὄρνισι τεσσαράκοντα τὰς τῶν πολεμίων παλεύσας ἀπή-
 γαγεν εἰς τὸ στρατόπεδον ἅπαντας. Ὅτε καὶ Κάρβωνα 15
 φασιν εἶπειν, ὡς ἀλώπεκι καὶ λέοντι πολεμῶν ἐν τῇ
 Σύλλα ψυχῇ κατοικοῦσιν ὑπὸ τῆς ἀλώπεκος ἀνιῶτο μᾶλ-
 λον. Ἐκ τούτου περὶ Σίγνιον Μάριος ὀγδοήκοντα καὶ
 πέντε σπείρας ἔχων προῦκαλεῖτο Σύλλαν. Ὁ δὲ καὶ πάνυ
 πρόθυμος ἦν διαγωνίσασθαι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν· 20
 ἐτύγγανε γὰρ ὄψιν ἑωρακῶς τοιάνδε κατὰ τοὺς ὕπνους.
 Ἐδόκει τὸν γέροντα Μάριον τεθνηκότα πάλαι τῷ παιδί
 Μαρίῳ παραινεῖν φυλάξασθαι τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ὡς
 μεγάλην αὐτῷ δυστυχίαν φέρουσαν. Διὰ τοῦτο μὲν δὴ
 70 πρόθυμος ὁ Σύλλας ἦν μάχεσθαι, καὶ μετεπέμπετο τὸν 25
 Δολοβέλλαν ἄπωθεν στρατοπεδεύοντα. Τῶν δὲ πολεμίων
 ἐφισταμένων ταῖς ὁδοῖς καὶ ἀποφραττόντων οἱ τοῦ Σύλλα
 προσμαχόμενοι καὶ ὁδοποιοῦντες ἔκαμνον· καὶ πολὺς
 ὄμβρος ἅμα τοῖς ἔργοις ἐπιγενόμενος μᾶλλον ἐκάκωσεν
 αὐτούς. Ὅθεν οἱ ταξίλαρχοι προσιόντες τῷ Σύλλα ἐδέοντο 30
 τὴν μάχην ἀναβαλέσθαι, δεικνύντες ἅμα τοὺς στρατιώ-
 τας ἐρριμμένους ὑπὸ κόπου καὶ προσαναπαυομένους χα-

μαῖζε τοῖς θυρεοῖς κεκλιμένοις. Ἐπεὶ δὲ συνεχώρησεν
 ἄκων καὶ πρόσταγμα καταξεύξεως ἔδωκεν, ἀρχομένων
 αὐτῶν τὸν χάρακα βάλλειν καὶ τάφρον ὀρύσσειν πρὸ τῆς
 στρατοπεδείας, ἐπήλαυνε σοβαρῶς ὁ Μάριος προῖκπέυων
 5 ὡς ἀτάκτους καὶ τεθορυβημένους διασκεδάσων. Ἐν-
 ταῦθα τῷ Σύλλᾳ τὴν κατὰ τοὺς ὕπνους φωνὴν ὁ δαίμων
 συνετέλει. Ὀργὴ γὰρ αὐτοῦ τοῖς στρατιώταις παρέστη,
 καὶ παυσάμενοι τῶν ἔργων τοὺς μὲν ὕσσοις κατέπηξαν
 ἐπὶ τῇ τάφρῳ, σπασάμενοι δὲ τὰ ξίφη καὶ συναλαλάξαν-
 10 τες ἐν χερσὶν ἦσαν τῶν πολεμίων. Οἱ δὲ οὐ πολὺν ὑπ-
 ἔστησαν χρόνον, ἀλλὰ γίνεται πολὺς φόνος αὐτῶν τρα-
 πέντων. Μάριος δὲ φεύγων εἰς Πραινεστὸν ἤδη τὰς κύ-
 λας εὗρε κεκλειμένας· καλωδίου δὲ ἄνωθεν ἀφεθέντος
 ἐνζώσας ἑαυτὸν ἀνελήφθη πρὸς τὸ τεῖχος. Ἔνιοι δὲ φα-
 15 σιν, ὧν καὶ Φαινεστέλλας ἐστίν, οὐδὲ αἰσθῆσθαι τῆς μά-
 χης τὸν Μάριον, ἀλλ' ἐξ ἀγρυπνιῶν καὶ κόπων ὑπὸ σκιᾷ
 τινι χαμαὶ κατακλιθέντα τοῦ συνδήματος δοθέντος ἐν-
 δοῦναι πρὸς ὕπνον, εἶτα μόλις ἐξεγείρεσθαι τῆς φυγῆς
 γενομένης. Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ Σύλλας φησὶν εἰκοσιτρεῖς
 20 μόνους ἀποβαλεῖν, ἀποκτεῖναι δὲ τῶν πολεμίων δισμυ-
 ρίους καὶ λαβεῖν ζῶντας ὀκτακισχιλίους. Καὶ τὰλλα δὲ
 ὁμοίως εὐτυχεῖτο διὰ τῶν στρατηγῶν, Πομπηίου, Κράσ-
 σου, Μετέλλου, Σερουλλίου. Οὐδὲν γὰρ ἢ μικρὰ προσ-
 κρούσαντες οὗτοι μεγάλας συνέτριψαν δυνάμεις τῶν πο-
 25 λεμίων, ὥστε τὸν μάλιστα τὴν ἐναντίαν στάσιν συνέχοντα
 Κάρβωνα νύκτωρ ἀποδράντα τὴν ἑαυτοῦ στρατιὰν εἰς
 Λιβύην ἐκπλεῦσαι.

XXIX. Τὸν μέντοι τελευταῖον ἀγῶνα καθάπερ ἔφε-
 δρος ἀθλητῆ καταπόνῳ προσενεχθεὶς ὁ Σαυνίτης Τελε-
 30 σίνος ἐγγὺς ἦλθε τοῦ σφῆλαι καὶ καταβαλεῖν ἐπὶ θύραις
 τῆς Ῥώμης. Ἔσπευδε μὲν γὰρ ἅμα Λαμπωνίῳ τῷ Λευ-
 κανῷ χεῖρα πολλὴν ἀθροίσας ἐπὶ Πραινεστὸν ὡς ἔξαρχα-

σόμενος τῆς πολιορκίας τὸν Μάριον· ἐπεὶ δὲ ἤσθετο
 Σύλλαν μὲν κατὰ στόμα, Πομπήτιον δὲ κατ' οὐρανὸν βοή-
 θρομούντας ἐπ' αὐτόν, εἰργόμενος τοῦ πρόσω καὶ ὀπίσω
 πολεμιστῆς ἀνὴρ καὶ μεγάλων ἀγῶνων ἐμπειρὸς ἄρας
 νυκτὸς ἐπ' αὐτὴν ἐχώρει παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τὴν Ῥώ- 5
 μην. Καὶ μικροῦ μὲν ἐδέησεν ἐμπεσεῖν εἰς ἀφύλακτον·
 ἀποσχὼν δὲ τῆς Κολλίνης πύλης δέκα σταδίους ἐπηυλί-
 σατο τῇ πόλει, μεγαλοφρονῶν καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπηρμένους
 ὡς τοσοῦτους ἠγεμόνας καὶ τηλικούτους κατεστρατηγη-
 κῶς. Ἄμα δ' ἡμέρα τῶν λαμπροτάτων νέων ἑξίππασαμέ- 10
 νων ἐπ' αὐτὸν ἄλλους τε πολλοὺς καὶ Κλαύδιον Ἀππιον,
 εὐγενῆ καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα, κατέβαλε. Θορύβου δ', οἷον
 εἰκός, ὄντος ἐν τῇ πόλει καὶ βοῆς γυναικείας καὶ διαδρο-
 μῶν ὡς ἀλισκομένων κατὰ κράτος, πρῶτος ὤφθη Βάλβος
 ἀπὸ Σύλλα προσελαύνων ἀνὰ κράτος ἰππεῦσιν ἑπτακο- 15
 σίοις. Διαλιπὼν δὲ ὅσον ἀναψῦξαι τὸν ἰδρωτὰ τῶν ἵπ-
 πων, εἰτ' αὐτίς ἐγγαλινώσας διὰ ταχέων ἐξήπτετο τῶν
 πολεμίων. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Σύλλας ἐφαίνετο· καὶ τοὺς
 πρῶτους εὐθύς ἀριστῶν κελεύων εἰς τάξιν καθίστη.
 Πολλὰ δὲ Δολοβέλλα καὶ Τουρκουάτου δεομένων ἐπι- 20
 σχεῖν καὶ μὴ κατακόπους ἔχοντα τοὺς ἄνδρας ἀποκινδύ-
 νεῦσαι περὶ τῶν ἐσχάτων (οὐ γὰρ Κάρβωνα καὶ Μάριον,
 71 ἀλλὰ Σαννίτας καὶ Λευκανοὺς, τὰ ἐχθίστα τῇ Ῥώμῃ καὶ
 τὰ πολεμικώτατα φῦλα συμφέρεσθαι), παρωσάμενος αὐ-
 τοὺς ἐκέλευσε σημαίνειν τὰς σάλπιγγας ἀρχὴν ἐφόδου, 25
 σχεδὸν εἰς ὧραν δεκάτην ἤδη τῆς ἡμέρας καταστρεφού-
 σης. Γενομένου δὲ ἀγῶνος, οἷος οὐχ ἕτερος, τὸ μὲν δε-
 ξιδόν, ἐν ᾧ Κράσσος ἐτέτακτο, λαμπρῶς ἐνίκα, τῷ δὲ εὐω-
 νύμφη πονοῦντι καὶ κακῶς ἔχοντι Σύλλας παρφεβοῆθει
 λευκὸν ἵππον ἔχων θυμοειδῆ καὶ ποδωκέστατον· ἀφ' οὗ 30
 γνωρίζαντες αὐτὸν δύο τῶν πολεμίων διετεινόντο τὰς
 λόγχας ὡς ἀφήσοντες. Αὐτὸς μὲν οὖν οὐ προενόησε, τοῦ

τούμεθα γάρ“ εἶπεν „οὐχ οὖς σὺ ἐγνωκας ἀναιρεῖν τῆς
 τιμωρίας, ἀλλὰ τῆς ἀμφιβολίας οὖς ἐγνωκας σῶζειν.“
 Ἀποκρινάμενον δὲ τοῦ Σύλλα μηδέπω γινώσκειν οὖς
 ἀφίησιν, ὑπολαβὼν ὁ Μέτελλος „Οὐκοῦν“ ἔφη „δήλω-
 5 σον οὖς μέλλεις κολάζειν.“ Καὶ ὁ Σύλλας ἔφη τοῦτο ποι-
 ῆσειν. Ἐνιοὶ δὲ οὐ τὸν Μέτελλον, ἀλλὰ Φουφιδίων τινα
 τῶν πρὸς χάριν ὀμιλούντων τῷ Σύλλα τὸ τελευταῖον εἶ-
 πεῖν λέγουσιν. Ὁ δ’ οὖν Σύλλας εὐθύς ὀγδοήκοντα προ-
 ἔγραψεν, οὐδενὶ τῶν ἐν τέλει κοινωσάμενος. Ἀγανα-
 10 κτούντων δὲ πάντων, μίαν ἡμέραν διαλιπὼν ἄλλους προ-
 ἔγραψεν εἰκοσι καὶ διακοσίους, εἶτα τρίτῃ πάλιν οὐκ
 ἐλάττους. Ἐπὶ δὲ τούτοις δημηγορῶν εἶπεν ὅσους μεμνη-
 μένος τυγχάνοι προγράφειν, τοὺς δὲ νῦν διαλανθάνον-
 τας αὐτίς προγράψειν. Προέγραψε δὲ τῷ μὲν ὑποδεξα-
 15 μένῳ καὶ διασώσαντι τὸν προγεγραμμένον ζημίαν τῆς
 φιλανθρωπίας ὀρίζων θάνατον, οὐκ ἀδελφόν, οὐχ υἱόν,
 οὐ γονεῖς ὑπεξελόμενος, τῷ δὲ ἀποκτείναντι γέρας δύο
 τάλαντα τῆς ἀνδροφονίας, κἂν δοῦλος δεσπότην κἂν πα-
 τέρα υἱὸς ἀνέλη. Ὁ δὲ πάντων ἀδικώτατον ἔδοξε, τῶν
 20 γὰρ προγεγραμμένων ἠτίμωσε καὶ υἱοὺς καὶ υἰωνοὺς καὶ
 τὰ χρήματα πάντων ἐδήμευσε. Προεγράφοντο δὲ οὐκ ἐν
 Ῥώμῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ πόλει τῆς Ἰταλίας καὶ
 φονευομένων οὔτε ναὸς ἦν καθαρὸς θεοῦ οὔτε ἐστίε
 ξένιος οὔτε οἶκος πατρῶος, ἀλλὰ καὶ παρὰ γυναῖξί γαρμε-
 25 ταῖς ἄνδρες ἐσφάττοντο καὶ παρὰ μητράσι παῖδες. Ἦσαν
 δὲ οἱ δι’ ὀργὴν ἀπολλύμενοι καὶ δι’ ἐχθρὰν οὐδὲν μέρος
 τῶν διὰ χρήματα σφαττομένων, ἀλλὰ καὶ λέγειν ἐπήμι-
 τοις κολάζουσιν, ὡς τόνδε μὲν ἀνήρηκεν οἰκία μεγάλη.
 τόνδε δὲ κῆπος, ἄλλον ὕδατα θερμά. Κόιντος δὲ Ἀυρή-
 30 λιος, ἀνὴρ ἀπράγμων καὶ τοσοῦτον αὐτῷ μετεῖναι τῶν
 κακῶν νομίζων, ὅσον ἄλλοις συναλγεῖν ἀτυχοῦσιν, εἰς
 ἀγορὰν ἐλθὼν ἀτεγινώσκει τοὺς προγεγραμμένους· εὐ-

ρῶν δὲ ἑαυτον „Οἶμοι τάλας“ εἶπε „διώκει με τὸ ἐν Ἀλ-
 ζανῶ χωρίον.“ Καὶ βραχὶ προελθὼν ὑπότινος ἀπεσφάγη
 καταδιώξαντος.

XXXII. Ἐν τούτῳ δὲ Μάριος μὲν ἀλισκόμενος ἑαυτὸν
 διέφθειρε, Σύλλας δὲ εἰς Πραϊνεστὸν ἐλθὼν πρῶτα μὲν 5
 ἴδια κατ' ἄνδρα κρίνων ἐκόλαξεν, εἶτα ὡς οὐ σχολῆς οὐ-
 τῆς πάντας ἀθρώως εἰς ταὐτὸ συναγαγὼν, μυρίους καὶ
 δισχιλίους ὄντας, ἐκέλευσεν ἀποσφάττειν μόνῳ τῷ ξένῳ
 Ἰδίου ἄδειαν. Ὁ δὲ εὐγενῶς πάνυ φήσας πρὸς αὐτόν,
 ὡς οὐδέποτε σωτηρίας χάριν εἴσεται τῷ φονεῖ τῆς πα- 10
 τριδος, ἀναμιχθεὶς ἐκὼν συγκατεκόπη τοῖς πολίταις.
 Ἐδοξε δὲ καινότερον γενέσθαι τὸ περὶ Λεύκιον Κατιλί-
 ναν. Οὗτος γὰρ οὐπω τῶν πραγμάτων κεκριμένων ἀνη-
 ρηκῶς ἀδελφὸν ἐδεήθη τοῦ Σύλλα τότε προγράψαι τὸν
 ἄνθρωπον ὡς ζῶντα· καὶ προεγράφη. Τούτου δὲ τῷ 15
 Σύλλα χάριν ἐκτίνων Μάρκον τινὰ Μάριον τῶν ἐκ τῆς
 ἐναντίας στάσεως ἀποκτείνας τὴν μὲν κεφαλὴν ἐν ἀγορᾷ
 καθεζομένῳ τῷ Σύλλα προσήνεγκε, τῷ δὲ περιρραντη-
 ρίῳ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐγγυὲς ὄντι προσελθὼν ἀπενίψατο
 τὰς χεῖρας. 20

XXXIII. Ἐξω δὲ τῶν φονικῶν καὶ τὰ λοιπὰ τοὺς ἀν-
 θρώπους ἐλύπει. Δικτάτορα μὲν γὰρ ἑαυτὸν ἀνηγόρευσε,
 δι' ἐτῶν ἑκατὸν εἰκοσι τοῦτο τὸ γένος τῆς ἀρχῆς ἀναλα-
 βῶν. Ἐψηφίσθη δὲ αὐτῷ πάντων ἄδεια τῶν γεγονότων,
 πρὸς δὲ τὸ μέλλον ἐξουσία θανάτου, δημεύσεως, κληρου- 25
 χιῶν, κτίσεως, πορθήσεως, ἀφελέσθαι βασιλείαν, ᾧ βού-
 λοιτο χαρίσασθαι. Τὰς δὲ διαπράξεις τῶν δεδημευμέ-
 νων οἰκῶν οὕτως ὑπερηφάνως ἐποιεῖτο καὶ δεσποτικῶς
 ἐπὶ βήματος καθεζόμενος, ὥστε τῶν ἀφαιρέσεων ἐπαχθε-
 στέρας αὐτοῦ τὰς δωρεὰς εἶναι, καὶ γυναιξὶν εὐμόρφους 30
 καὶ λυρωδοῖς καὶ μίμοις καὶ καθάρμασιν ἐξελευθερικοῖς
 ἐθνῶν χώρας καὶ πόλεων χαριζομένου προσόδους, ἐνίοις

τούμεθα γάρ“ εἶπεν „οὐχ οὖς σὺ ἔγνωκας ἀναίρειν τῆς
 τιμωρίας, ἀλλὰ τῆς ἀμφιβολίας οὖς ἔγνωκας σῶζειν.“
 Ἀποκριναμένου δὲ τοῦ Σύλλα μηδέπω γινώσκειν οὖς
 ἀφίησιν, ὑπολαβὼν ὁ Μέτελλος „Οὐκοῦν“ ἔφη „δήλω-
 5 σον οὖς μέλλεις κολάζειν.“ Καὶ ὁ Σύλλας ἔφη τοῦτο ποι-
 ῆσειν. Ἐνιοὶ δὲ οὐ τὸν Μέτελλον, ἀλλὰ Φουφιδίων τινα
 τῶν πρὸς χάριν ὀμιλούντων τῷ Σύλλᾳ τὸ τελευταῖον εἶ-
 πεῖν λέγουσιν. Ὁ δ' οὖν Σύλλας εὐθύς ὀγδοήκοντα προ-
 ἔγραψεν, οὐδενὶ τῶν ἐν τέλει κοινωσάμενος. Ἀγανα-
 10 κτούντων δὲ πάντων, μίαν ἡμέραν διαλιπὼν ἄλλους προ-
 ἔγραψεν εἰκοσι καὶ διακοσίους, εἶτα τρίτῃ πάλιν οὖς
 ἐλάττους. Ἐπὶ δὲ τούτοις δημηγορῶν εἶπεν ὅσους μεμνη-
 μένος τυγχάνοι προγράφειν, τοὺς δὲ νῦν διαλανθάνον-
 τας αὐτίς προγράψειν. Προέγραψε δὲ τῷ μὲν ὑποδεξα-
 15 μένῳ καὶ διασώσαντι τὸν προγεγραμμένον ζημίαν τῆς
 φιλανθρωπίας ὀρίζων θάνατον, οὐκ ἀδελφόν, οὐχ υἱόν,
 οὐ γονεῖς ὑπεξελόμενος, τῷ δὲ ἀποκτείναντι γέρας δύο
 τάλαντα τῆς ἀνδροφονίας, κἂν δούλος δεσπότην κἂν πα-
 τέρα υἱὸς ἀνέλη. Ὁ δὲ πάντων ἀδικώτατον ἔδοξε, τῶν
 20 γὰρ προγεγραμμένων ἠτίμωσε καὶ υἱοὺς καὶ υἰωνοὺς καὶ
 τὰ χρήματα πάντων ἐδήμευσε. Προεγράφοντο δὲ οὐκ ἐν
 Ῥώμῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ πόλει τῆς Ἰταλίας καὶ
 φονευομένων οὔτε ναὺς ἦν καθαρὸς θεοῦ οὔτε ἐστία
 ξένιος οὔτε οἶκος πατρῶος, ἀλλὰ καὶ παρὰ γυναιξὶ γαμ-
 25 ταῖς ἄνδρες ἐσφάττοντο καὶ παρὰ μητράσι παῖδες. Ἦσαν
 δὲ οἱ δι' ὀργὴν ἀπολλύμενοι καὶ δι' ἐχθρὰν οὐδὲν μέρος
 τῶν διὰ χρήματα σφαττομένων, ἀλλὰ καὶ λέγειν ἐχθί-
 τοις κολάζουσιν, ὡς τόνδε μὲν ἀνήρηκεν οἰκία μεγάλη,
 τόνδε δὲ κῆπος, ἄλλον ὕδατα θερμά. Κόλντος δὲ Δύρη-
 30 λιος, ἀνὴρ ἀπράγμων καὶ τοσοῦτον αὐτῷ μετεῖναι τῶν
 κακῶν νομίζων, ὅσον ἄλλοις συναλαγεῖν ἀτυχοῦσιν, εἰς
 ἀγορὰν ἐλθὼν ἀπεγινώσκει τοὺς προγεγραμμένους· εὐ-

ρῶν δὲ ἑαυτὸν „Οἱμοὶ τάλας“ εἶπε „διώκει με τὸ ἐν Ἀλβανῶ χωρίον.“ Καὶ βραχὶ προελθὼν ὑπὸ τινος ἀπεσφάγη καταδιώξαντος.

XXXII. Ἐν τούτῳ δὲ Μάριος μὲν ἀλισκόμενος ἑαυτὸν διέφθειρε, Σύλλας δὲ εἰς Πραινεστὸν ἐλθὼν πρῶτα μὲν 5 ἰδίᾳ κατ' ἄνδρα κρίνων ἐκόλαξεν, εἶτα ὡς οὐ σχολῆς οὐσης πάντας ἀθρόως εἰς ταὐτὸ συναγαγὼν, μυρίους καὶ δισχιλίους ὄντας, ἐκέλευσεν ἀποσφάττειν μόνῳ τῷ ξένῳ διδούς ἄδειαν. Ὁ δὲ εὐγενῶς πάνυ φήσας πρὸς αὐτόν, ὡς οὐδέποτε σωτηρίας χάριν εἰσεται τῷ φονεῖ τῆς πα- 10 τρίδος, ἀναμιχθεὶς ἐκὼν συγκατεκόπη τοῖς πολίταις. Ἔδοξε δὲ καινότερον γενέσθαι τὸ περὶ Λεύκιον Κατιλίναν. Οὗτος γὰρ οὕπω τῶν πραγμάτων κεκριμένων ἀνηρηκῶς ἀδελφὸν ἐδεήθη τοῦ Σύλλα τότε προγράψαι τὸν ἄνθρωπον ὡς ζῶντα· καὶ προεγράφη. Τούτου δὲ τῷ 15 Σύλλα χάριν ἐκτίνων Μάρκον τινὰ Μάριον τῶν ἐκ τῆς ἐναντίας στάσεως ἀποκτείνας τὴν μὲν κεφαλὴν ἐν ἀγορᾷ καθεζομένῳ τῷ Σύλλα προσήνεγκε, τῷ δὲ περιρραντηρίῳ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐγγυὲς ὄντι προσελθὼν ἀπενίψατο τὰς χεῖρας. 20

73 XXXIII. Ἐξω δὲ τῶν φονικῶν καὶ τὰ λοιπὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐλύπει. Δικτάτορα μὲν γὰρ ἑαυτὸν ἀνηγόρευσε, δι' ἐτῶν ἑκατὸν εἰκοσι τοῦτο τὸ γένος τῆς ἀρχῆς ἀναλαβῶν. Ἐψηφίσθη δὲ αὐτῷ πάντων ἄδεια τῶν γεγονότων, πρὸς δὲ τὸ μέλλον ἐξουσία θανάτου, δημεύσεως, κληρου- 25 χιῶν, κτίσεως, πορθήσεως, ἀφελέσθαι βασιλείαν, ᾧ βούλοιτο χαρίσασθαι. Τὰς δὲ διαπράξεις τῶν δεδημευμένων οἰκῶν οὕτως ὑπερηφάνως ἐποιεῖτο καὶ δεσποτικῶς ἐπὶ βήματος καθεζόμενος, ὥστε τῶν ἀφαιρέσεων ἐπαχθεστέρας αὐτοῦ τὰς δωρεὰς εἶναι, καὶ γυναιξὶν εὐμόρφους 30 καὶ λυρῶδοις καὶ μίμοις καὶ καθάρμασιν ἐξελευθερικοῖς ἐθνῶν χώρας καὶ πόλεων χαριζομένου προσόδους, ἐνίοις

δὲ γάμους ἀκουσίως ζευγνυμένων γυναικῶν. Πομπήϊον γέ τοι βουλόμενος οἰκειώσασθαι τὸν Μάγνου, ἦν μὲν εἶχε γαμετὴν ἀφεῖναι προσέταξεν, Αἰμιλίαν δὲ, Σκαύρου θυγατέρα καὶ Μετέλλης τῆς ἑαυτοῦ γυναικός, ἀποσπάσας
 5 Μανίου Γλαβρίωνος ἐγκύμονα συνῴκισεν αὐτῷ· ἀπέθανε δὲ ἡ κόρη παρὰ τῷ Πομπήϊῳ τίκτουσα. Λουκρητίου δὲ Ὀφέλλα τοῦ Μάριον ἐκπολιορκήσαντος αἰτουμένου καὶ μετιόντος ὑπατείαν πρῶτον μὲν ἐκώλυεν· ὡς δὲ ἐκεῖνος ὑπὸ πολλῶν σπουδαζόμενος εἰς τὴν ἀγορὰν ἐνέ-
 10 βαλε, πέμψας τινὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἑκατονταρχῶν ἀπέσφαξε τὸν ἄνδρα, καθεζόμενος αὐτὸς ἐπὶ βήματος ἐν τῷ Διοσκουρείῳ καὶ τὸν φόνον ἐφορῶν ἄνωθεν. Τῶν δὲ ἀνθρώπων τὸν ἑκατοντάρχην συλλαβόντων καὶ προσαγαγόντων τῷ βήματι, σιωπήσαι κελεύσας τοὺς θορυβοῦντας
 15 αὐτὸς ἔφη κελεύσαι τοῦτο καὶ τὸν ἑκατοντάρχην ἀφεῖναι προσέταξεν.

XXXIV. Ὁ μέντοι θρίαμβος αὐτοῦ τῇ πολυτελείᾳ καὶ καινότητι τῶν βασιλικῶν λαφύρων σοβαρὸς γενόμενος μείζονα κόσμον ἔσχε καὶ καλὸν θέαμα τοὺς φυγάδας. Οἱ
 20 γὰρ ἐνδοξότατοι καὶ δυνατώτατοι τῶν πολιτῶν ἐστεφανωμένοι παρείποντο, σωτῆρα καὶ πατέρα τὸν Σύλλαν ἀποκαλοῦντες, ἅτε δὴ δι' ἐκείνον εἰς τὴν πατρίδα κατιόντες καὶ κομιζόμενοι παῖδας καὶ γυναῖκας. Ἦδη δὲ συνηρημένων ἀπάντων ἀπολογισμὸν ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν πράξεων
 25 ποιοῦμενος οὐκ ἐλάσσονι σπουδῇ τὰς εὐτυχίας ἢ τὰς ἀνδραγαθίας κατηγορεῖτο, καὶ πέρας ἐκέλευσεν ἑαυτὸν ἐπὶ τούτοις Εὐτυχῇ προσαγορεύεσθαι· τοῦτο γὰρ ὁ Φηλιεῖς μάλιστα βούλεται δηλοῦν· αὐτὸς δὲ τοῖς Ἑλλησι γράφων καὶ χρηματίζων ἑαυτὸν Ἐπαφρόδιτον ἀνηγόρευε, καὶ
 30 παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς τροπαίοις οὕτως ἀναγράφεται· ΛΕΥΚΙΟΣ ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ΣΥΛΛΑΣ ΕΠΑΦΡΟΔΙΤΟΣ.
 Ἔτι δὲ τῆς Μετέλλης παιδία τεκούσης δίδυμα τὸ μὲν ἄρ-

ρεν Φαυστον, το δὲ θῆλυ Φαῦσταν ὠνόμασε· τὸ γὰρ εὐ-
 τυχῆς καὶ ἰλαρὸν Ῥωμαῖοι φαῦστον καλοῦσιν. Οὕτω δὲ
 ἄρα οὐ ταῖς πράξεσιν ὡς τοῖς εὐτυχήμασιν ἐπίστευεν,
 ὥστε, παμπόλλων μὲν ἀνηρημένων ὑπ' αὐτοῦ, καινοτο-
 μίας δὲ γενομένης καὶ μεταβολῆς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης, ὅ
 ἀποθέσθαι τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν δῆμον ἀρχαιρεσιῶν ὑπα-
 τικῶν ποιῆσαι κύριον, αὐτὸς δὲ μὴ προσελθεῖν, ἀλλ' ἐν
 ἀγορᾷ τὸ σῶμα παρέχων τοῖς βουλομένοις ὑπεύθυνον
 ὥσπερ ἰδιώτης ἀναστρέφεσθαι. Καί τις παρὰ γνώμην
 αὐτοῦ θρασὺς ἀνὴρ καὶ πολέμιος ἐπίδοξος ἦν ὕπατος αἰ- 10
 ρεθῆσεσθαι, Μάρκος Λέπιδος, οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ Πομπη-
 πῆτι σπουδάζοντι καὶ δεομένῳ τοῦ δήμου χαριζομένου.
 Διὸ καὶ χαίροντα τῇ νίκῃ τὸν Πομπήτιον ὁ Σύλλας ἰδὼν
 ἀπιόντα καλέσας πρὸς ἑαυτὸν „Ὡς καλόν“ ἔφη „σοῦ τὸ
 πολίτευμα, ὦ νεανία, τὸ Κάτλου πρότερον ἀναγορευῆσαι 15
 Λέπιδον, τοῦ πάντων ἀρίστου τὸν ἐμπληκτότατον. Ὄρα
 μέντοι σοι μὴ καθεύδειν ὡς ἰσχυρότερον πεποιηκότι κατὰ
 74 σαυτοῦ τὸν ἀνταγωνιστήν.“ Τοῦτο μὲν οὖν ὁ Σύλλας
 ὥσπερ ἀπεθέσπισε· ταχὺ γὰρ ἐξυβρίσας ὁ Λέπιδος εἰς
 πόλεμον κατέστη τοῖς περὶ τὸν Πομπήτιον. 20

XXXV. Ἀποθύων δὲ τῆς οὐσίας ἀπάσης ὁ Σύλλας
 τῷ Ἡρακλεῖ δεκάτην ἐστίασεις ἐποιεῖτο τῷ δήμῳ πολυτε-
 λεῖς· καὶ τοσοῦτον περιττὴ ἦν ἡ παρασκευὴ τῆς χρείας,
 ὥστε παμπληθῆ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς τὸν ποταμὸν
 ὄψα ῥιπτεῖσθαι, πίνεσθαι δὲ οἶνον ἑτῶν τεσσαράκοντα 25
 καὶ παλαιότερον. Διὰ μέσου δὲ τῆς θοίνης πολυημέρου
 γενομένης ἀπέθνησκεν ἡ Μετέλλα νόσῳ· καὶ τῶν ἱερέων
 τὸν Σύλλαν οὐκ ἐώντων αὐτῇ προσελθεῖν οὐδὲ τὴν οἰ-
 κίαν τῷ κήδει μιανθῆναι, γραφάμενος διάλυσιν τοῦ γά-
 μου πρὸς αὐτήν ὁ Σύλλας ἔτι ζῶσαν ἐκέλευσεν εἰς ἑτέρα 30
 οἰκίαν μετακομισθῆναι. Καὶ τοῦτο μὲν ἀκριβῶς τὸ νό-
 μιμον ὑπὸ δεισιδαιμονίας ἐτήρησε· τὸν δὲ τῆς ταφῆς

ὀρίζοντα τὴν δαπάνην νόμον αὐτὸς εἰσενηνοχῶς παρ-
 ἔβη, μηδενὸς ἀναλώματος φεισάμενος. Παρέβαινε
 δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς εὐτελείας τῶν δείπνων ὑπ' αὐτοῦ τε-
 ταγμένα, πότοις καὶ συνδείπνοις τρυφᾶς καὶ βωμολοχίας
 5 ἔχουσι παρηγορῶν τὸ πένθος. Ὀλίγων δὲ μηνῶν διαγε-
 νομένων ἦν μὲν θεὰ μονομάχων, οὐπω δὲ τῶν τόπων
 διακεκριμένων, ἀλλ' ἔτι τοῦ θεάτρου συμμιγοῦς ἀνδράσι
 καὶ γυναιξὶν ὄντος, ἔτυχε πλησίον τοῦ Σύλλα καθεξο-
 μένη γυνὴ τὴν ὄψιν εὐπρεπῆς καὶ γένους λαμπροῦ· Μεσ-
 10 σάλα γὰρ ἦν θυγάτηρ, Ὀρτησίου δὲ τοῦ ῥήτορος ἀδελφή,
 Οὐαλλερία δὲ τοῦνομα· συνεβήκει δὲ αὐτῇ νεωστὶ πρὸς
 ἄνδρα διάστασις. Αὕτη παρὰ τὸν Σύλλαν ἐξόπισθεν πα-
 ραπορευομένη τὴν τε χεῖρα πρὸς αὐτὸν ἀπηρεῖσατο καὶ
 κροκῦδα τοῦ ἱματίου σπάσασα παρῆλθεν ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς
 15 χώραν. Ἐμβλέψαντος δὲ τοῦ Σύλλα καὶ θαυμάσαντος
 „Οὐδέν“ ἔφη „δεινόν, αὐτόκρατορ, ἀλλὰ βούλομαι τῆς
 σῆς κἀγὼ μικρὸν εὐτυχίας μεταλαβεῖν.“ Τοῦτο ἤκουσεν
 οὐκ ἀηδῶς ὁ Σύλλας, ἀλλὰ καὶ δῆλος εὐθύς ἦν ὑποκε-
 κνισμένος· ἠρώτα γὰρ ὑποπέμπων αὐτῆς ὄνομα, καὶ γέ-
 20 νος καὶ βίον ἐμάνθανεν. Ἐκ δὲ τούτων ῥίψεις ὀμμάτων
 ἐπ' ἀλλήλους ἐγίνοντο καὶ παρεπιστροφαὶ συνεχεῖς προσ-
 ῶπων καὶ μειδιαμάτων διαδόσεις, τέλος δὲ ὁμολογία
 καὶ συνθέσεις περὶ γάμων, ἐκείνη μὲν ἴσως ἄμεμπτοι,
 Σύλλας δέ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα σῶφρονα καὶ γενναίαν, ἀλλ'
 25 οὐκ ἐκ σῶφρονος καὶ καλῆς ἐγῆμεν ἀρχῆς, ὕφει καὶ λαρυ-
 ρία μειρακίου δίκην παραβληθεῖς, ὑφ' ὧν τὰ αἰσχίστα
 καὶ ἀναιδέστατα πάθη κινεῖσθαι πέφυκεν.

XXXVI. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταύτην ἔχων ἐπὶ τῆς οἰκίας
 συνῆν μίμοις γυναιξὶ καὶ κιθαριστρίαις καὶ θυμηλικῶς
 30 ἀνθρώποις, ἐπὶ στιβάδων ἀφ' ἡμέρας συμπίνων. Οὕτω
 γὰρ οἱ τότε παρ' αὐτῷ δυνάμενοι μέγιστον ἦσαν, Ῥώσιος
 ὁ κωμωδὸς καὶ Σῶριξ ὁ ἀρχιμῦθος καὶ Μητρόβιος ὁ λυ-

σιφδός, οὐ καίπερ ἐξώρου γενομένου διετέλει μέχρι παν-
 τὸς ἔραν οὐκ ἀρνούμενος. Ὅθεν καὶ τὴν νόσον ἀπ' αἰτίας
 ἐλαφρᾶς ἀρξαμένην ἐξέθρεψε, καὶ πολὺν χρόνον ἡγνόει
 περὶ τὰ σπλάγχνα γεγωνῶς ἔμπυος, ὑφ' ἧς καὶ τὴν σάρκα
 διαφθαρεῖσαν εἰς φθείρας μετέβαλε πᾶσαν, ὥστε πολλῶν δ
 δι' ἡμέρας ἅμα καὶ νυκτὸς ἀφαιρούντων μηδὲν εἶναι μέ-
 ρος τοῦ ἐπιγινομένου τὸ ἀποκρινόμενον, ἀλλὰ πᾶσαν
 ἐσθῆτα καὶ λουτρὸν καὶ ἀπόνιμα καὶ σιτίον ἀναπίμπλα-
 σθαι τοῦ φεύματος ἐκείνου καὶ τῆς φθορᾶς· τοσοῦτον
 ἐξήνθει. Διὸ πολλάκις τῆς ἡμέρας εἰς ὕδωρ ἐνέβαινεν 10
 ἐκκλύζων τὸ σῶμα καὶ ἀπορρυπτόμενος. Ἦν δὲ οὐδὲν
 ὄφελος· ἐκράτει γὰρ ἡ μεταβολὴ τῷ τάχει καὶ περιεγί-
 νετο παντὸς καθαρμοῦ τὸ πλῆθος. Λέγεται δὲ τῶν μὲν
 πάνυ παλαιῶν Ἀκαστον φθειριάσαντα τὸν Πελίου τελευ-
 τῆσαι, τῶν δὲ ὑστέρων Ἀλκμᾶνα τὸν μελοποιὸν καὶ Φε- 15
 ρεκύδην τὸν θεολόγον καὶ Καλλισθένη τὸν Ὀλύμπιον ἐν
 5 εἰρκτῇ φρουρούμενον, ἔτι δὲ Μούκιον τὸν νομικόν. Εἰ
 δὲ δεῖ καὶ τῶν ἀπ' οὐδενὸς μὲν χρηστοῦ, γνωρίμων δὲ
 ἄλλως ἐπιμνησθῆναι, λέγεται τὸν ἀρξάντα τοῦ δουλικοῦ
 πολέμου περὶ Σικελίαν δραπέτην, Εὐνουν ὄνομα, μετὰ 20
 τὴν ἄλωσιν εἰς Ῥώμην ἀγόμενον ὑπὸ φθειριάσεως ἀπο-
 θανεῖν.

XXXVII. Ὁ δὲ Σύλλας οὐ μόνον προέγνω τὴν ἑαυτοῦ
 τελευτήν, ἀλλὰ τρόπον τινὰ καὶ γέγραφε περὶ αὐτῆς. Τὸ
 γὰρ εἰκοστὸν καὶ δεύτερον τῶν ὑπομνημάτων πρὸ δυεῖν 25
 ἡμερῶν ἢ ἑτελεύτα γράφων ἐπαύσατο· καὶ φησι τοὺς
 [τε] Χαλδαίους αὐτῷ προειπεῖν, ὡς δέοι βεβιωκότα καλῶς
 αὐτὸν ἐν ἀκμῇ τῶν εὐτυχημάτων καταστρέφαι· λέγει δὲ
 καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τεθνηκότα μικρὸν ἔμπροσθεν τῆς
 Μετέλλης φανῆναι κατὰ τοὺς ὕπνους ἐν ἐσθῆτι φαύλῃ 30
 παρεστῶτα καὶ θεόμενον τοῦ πατρὸς παύσασθαι τῶν
 φροντίδων, ἴοντα δὲ σὺν αὐτῷ παρὰ τὴν μητέρα Μετέλ-

λαν ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀπραγμόνως ζῆν μετ' αὐτῆς. Οὐ μὲν
 ἐπαύσατό γε τοῦ πράττειν τὰ δημόσια. Δέκα μὲν γὰρ
 ἡμέραις ἔμπροσθεν τῆς τελευτῆς τοὺς ἐν Δικαιορχείᾳ
 στασιάζοντας διαλλάξας νόμον ἔγραψεν αὐτοῖς, καθ' ὃν
 5 πολιτεύονται· πρὸ μιᾶς δὲ ἡμέρας πυθόμενος τὸν ἄρ-
 χοντα Γράνιον, ὡς ὀφείλων δημόσιον χρέος οὐκ ἀποδί-
 δωσιν, ἀλλ' ἀναμένει τὴν αὐτοῦ τελευτὴν, μετεκέμψατο
 τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ δωμάτιον· καὶ περιστήσας τοὺς
 ὑπηρέτας ἐκέλευσε κνίγειν, τῇ δὲ κραυγῇ καὶ τῷ σκα-
 10 ραγμῷ τὸ ἀπόστημα ρήξας πλῆθος αἵματος ἐξέβαλεν. Ἐκ
 δὲ τούτου τῆς δυνάμεως ἐπιλιπούσης διαγαγῶν τὴν νύ-
 κτα μοχθηρῶς ἀπέθανε, δύο παῖδας ἐκ τῆς Μετέλλης νη-
 πίους καταλιπών. Ἡ γὰρ Οὐάλλερία μετὰ τὴν τελευτὴν
 αὐτοῦ θυγάτριον ἀπεκύνησεν, ὃ Πόστουμαν ἐκάλουν·
 15 τοὺς γὰρ ὕστερον τῆς τῶν πατέρων τελευτῆς γενομένουσιν
 οὕτω Ῥωμαῖοι προσαγορεύουσιν.

XXXVIII. Ὁρμησαν μὲν οὖν πολλοὶ καὶ συνέστησαν
 πρὸς Λέπιδον ὡς εἴρξοντες τὸ σῶμα κηδείας τῆς νενομι-
 σμένης· Πομπήτιος δέ, καίπερ ἐγκαλῶν τῷ Σύλλα (μόνον
 20 γὰρ αὐτὸν ἐν ταῖς διαθήκαις τῶν φίλων παρέλιπε), τοὺς
 μὲν χάριτι καὶ δεήσει, τοὺς δὲ ἀπειλῇ διακρουσάμενος
 εἰς Ῥώμην παρέπεμψε τὸ σῶμα, καὶ ταῖς ταφαῖς ἀσφά-
 λειαν ἅμα καὶ τιμὴν παρέσχε. Λέγεται δὲ τοσοῦτο κλη-
 θος ἀρωμάτων ἐπενεγκεῖν τὰς γυναῖκας αὐτῷ, ὥστε ἄνευ
 25 τῶν ἐν φορήμασι δέκα καὶ διακοσίοις διακομιζομένων
 πλασθῆναι μὲν εἰδωλον εὐμέγεθες αὐτοῦ Σύλλα, κλα-
 σθῆναι δὲ καὶ ῥαβδοῦχον ἐκ τε λιβανωτοῦ πολυτελοῦς
 καὶ κινναμώμου. Τῆς δὲ ἡμέρας συννεφοῦς ἔωθεν οὐ-
 σης, ὕδωρ ἐξ οὐρανοῦ προσδοκῶντες ἐνάτης ἤραν μόλις
 30 ὥρας τὸν νεκρὸν. Ἀνέμου δὲ λαμπροῦ καταγίσαντος εἰς
 τὴν πυρὰν καὶ φλόγα πολλὴν ἐγείραντος ἐφθη τὸ σῶμα
 συγκομισθὲν ὅσον ἦδη τῆς πυρᾶς μαραινομένης καὶ τοῦ

πυρὸς ἀπιόντος ἐκχυθῆναι πολὺν ὄμβρον καὶ κατασχεῖν
 ἄχρι νυκτός, ὥστε τὴν τύχην αὐτοῦ δοκεῖν τὸ σῶμα συν-
 θάπτειν παραμένουσιν. Τὸ μὲν οὖν μνημεῖον ἐν τῷ πε-
 δῖῳ τοῦ Ἄρειος ἐστι· τὸ δὲ ἐπίγραμμα φασὶν αὐτὸν ὑπο-
 γραψάμενον καταλιπεῖν, οὗ κεφάλαιόν ἐστιν, ὡς οὔτε 5
 τῶν φίλων τις αὐτὸν εὖ ποιῶν οὔτε τῶν ἐχθρῶν κακῶς
 ὑπερεβάλετο.

✧

10

[ΛΥΣΑΝΔΡΟΥ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

I. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν τούτου διεληλύθαμεν βίον, ἴωμεν
 ἤδη πρὸς τὴν σύγκρισιν. Τὸ μὲν οὖν ἀφ' ἑαυτῶν ἀξή- 15
 σεως ἀρχὴν λαβοῦσι μεγάλοις γενέσθαι κοινὸν ἀμφοτέ-
 ροις ὑπῆρξεν, ἴδιον δὲ Λυσάνδρου τὸ βουλομένων τῶν
 πολιτῶν καὶ ὑγιαινόντων ὅσας ἔσχευ ἀρχὰς λαβεῖν,
 βιάσασθαι δὲ μηδὲν ἀκόντων μηδ' ἰσχυῖσαι παρὰ τοὺς
 νόμους.

20

Ἐν δὲ διχοστασίῃ καὶ ὁ πάγκακος ἔλλαχε τιμῆς,
 ὥσπερ ἐν Ῥώμῃ τότε διεφθαρμένου τοῦ δήμου καὶ νο-
 76 σοῦντος αὐτοῖς τοῦ πολιτεύματος ἄλλος ἀλλαχόθεν ἀνί-
 στατο δυνάστης. Καὶ οὐδὲν ἦν θαυμαστόν, εἰ Σύλλας
 ἦρχεν, ὅτε Γλαυκίαι καὶ Σατορουῖνοι Μετέλλους ἤλαννον 25
 ἐκ τῆς πόλεως, ὑπάτων δὲ ἀπεσφάττοντο παῖδες ἐν ἐκ-
 κλησίαις, ἀργυρίῳ δὲ καὶ χρυσίῳ τὰ ὄπλα παρελάμβανον
 ὠνούμενοι τοὺς στρατευομένους, πυρὶ δὲ καὶ σιδήρῳ
 τοὺς νόμους ἐτίθεσαν βιαζόμενοι τοὺς ἀντιλέγοντας.
 Οὐκ αἰτιῶμαι δὲ τὸν ἐν τοιούτοις πράγμασι μέγιστον 30
 ἰσχυῖσαι διαπραξάμενον, ἀλλὰ σημείον οὐ τίθεμαι τοῦ
 βέλτιστον εἶναι τὸ γενέσθαι πρῶτον οὔτω πονηρὰ πρατ-

ἔβλαψε τῇ ἀφαιρέσει τὴν Ῥώμην ἐκείνος· ἀλλὰ τεκμήριον τοῦτο ποιοῦμαι τῆς ἀφιλοπλουτίας τοῦ ἀνδρός. Ἴδιον δέ τι πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ἐκάτερος ἔπαθε. Σύλλας μὲν γὰρ ἀκόλαστος ὢν καὶ πολυτελῆς ἐσωφρόνιζε 5 τοὺς πολίτας, Λύσανδρος δ' ὢν αὐτὸς ἀπείχετο παθῶν ἐνέπλησε τὴν πόλιν, ὥστε ἀμαρτάνειν τὸν μὲν αὐτὸν ὄντα χείρονα τῶν ἰδίων νόμων, τὸν δὲ αὐτοῦ χείρονας ἀπεργαζόμενον τοὺς πολίτας· δεῖσθαι γὰρ ἐδίδαξε τὴν Σπάρτην ὢν αὐτὸς ἔμαθε μὴ προσδεῖσθαι. Καὶ τὰ μὲν 10 πολιτικὰ ταῦτα.

IV. Πολέμων δὲ ἀγῶσι καὶ στρατηγικαῖς πράξεσι καὶ πλήθει τροπαίων καὶ μεγέθει κινδύνων ἀσύγκριτος ὁ Σύλλας. Ὁ μέντοι γε δύο νίκας ἐξηνέγκατο ναυμαχίαις 15 δυσί· προσθήσω δὲ αὐτῷ τὴν Ἀθηναίων πολιορκίαν, ἔργον μὲν οὐ μεγάλην, τῇ δὲ δόξῃ λαμπροτάτην γενομένην. Τὰ δ' ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Ἀλιάρτῳ δυστυχία μὲν ἴσως ἐπράχθη τιμῇ, κακοβουλία δὲ προσείικεν οὐκ ἀναμείναντος ὅσον οὐπω παροῦσαν ἐκ Πλαταιῶν τὴν μεγάλην τοῦ βασιλέως δύναμιν, ἀλλὰ θυμῷ καὶ φιλοτιμία παρὰ και- 20 ρὸν ὠσαμένου πρὸς τὸ τεῖχος, ὥστε τοὺς τυχόντας ἀνθρώπους ἐκπηδήσαντας ἐν οὐδενὶ λόγῳ καταβαλεῖν αὐτόν. Οὐ γὰρ ὡς Κλεόμβροτος ἐν Λεύκτροις ἀντερείδων ἐπικειμένοις τοῖς πολεμίοις, οὐδὲ ὡς Κῦρος οὐδὲ ὡς Ἐπαμεινώνδας κατέχων ἐγκεκλιότας καὶ τὸ νίκημα βεβαιού- 25 μενος πληγῇ καιρία περιέπεσεν· ἀλλ' οὗτοι μὲν βασιλέων καὶ στρατηγῶν θάνατον ἀπέθνησκον, Λύσανδρος δὲ πελταστοῦ καὶ προδρομοῦ δίκην ἀκλεῶς παραναλώσας ἑαυτὸν ἔμαρτύρησε τοῖς παλαιοῖς Σπαρτιαταῖς, ὅτι καλῶς ἐφυλάττοντο τὰς τειχομαχίας, ἐν αἷς οὐχ ὑπ' ἀνδρός 30 μόνον τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ παιδὸς καὶ γυναικὸς ἀποθανεῖν ἂν συντύχοι πληγέντα τὸν κράτιστον, ὥσπερ τὸν Ἀχιλλεῖα φασὶν ὑπὸ τοῦ Πάριδος ἐν ταῖς πύλαις

ἀναιρεθῆναι. Σύλλας μὲν οὖν ὅσας ἐκ παρατάξεως ἐνέ-
 κησε νίκας καὶ κατέβαλε μυριάδας πολεμίων οὐδὲ ἀριθ-
 μῆσαι φάδιόν ἐστιν· αὐτὴν δὲ τὴν Ῥώμην δις εἶλε καὶ
 τὸν Πειραιᾶ τῶν Ἀθηνῶν οὐ λιμῶ καθάπερ Λύσανδρος,
 ἀλλὰ πολλοῖς ἀγῶσι καὶ μεγάλοις ἐκβαλῶν Ἀρχέλαον ἐκ 5
 τῆς γῆς ἐπὶ τὴν θάλατταν κατέσχευεν. Ἔστι δὲ μέγα καὶ τὸ
 τῶν ἀντιστρατήγων. Τρυφὴν γὰρ οἶμαι καὶ παιδιὰν πρὸς
 Ἀντίοχον διαναυμαχεῖν τὸν Ἀλκιβιάδου κυβερνήτην καὶ
 Φιλοκλέα τὸν Ἀθηναίων ἑξαπατᾶν δημαγωγόν,

ἄδοξον, ἄκραν γλῶσσαν ἠκονημένον. 10

οὓς οὐκ ἂν ἱπποκόμῳ Μιθριδάτης οὐδὲ φαρβούχῳ Μά-
 ριος ἤξιωσε παραβαλεῖν τῶν ἑαυτοῦ. Τῶν δὲ πρὸς Σύλ-
 λαν ἀνταραμένων δυναστικῶν, ὑπάτων, στρατηγῶν, δημα-
 γῶν, ἵνα τοὺς ἄλλους ἐάσω, τίς ἦν Ῥωμαίων Μαρτίου
 φοβερώτερος ἢ Μιθριδάτου βασιλέων δυνατώτερος ἢ 15
 Λαμπωνίου καὶ Τελεσίνου τῶν Ἰταλικῶν μαχιμώτερος;
 ὧν ἐκεῖνος τὸν μὲν ἐξέβαλε, τὸν δὲ ὑπέταξε, τοὺς δὲ ἀπέ-
 κτεινε.

V. Τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ὡς ἐγὼ νομίζω, τῶν εἰ-
 178 ρημένων ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι Λύσανδρος μὲν κατῴρθου 20
 πάντα τῶν οἰκοὶ συναγωνιζομένων, Σύλλας δὲ φυγὰς
 ὧν καὶ κατεστασιασμένος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καθ' ὃν χρό-
 νον ἠλαύνετο μὲν αὐτοῦ γυνή, κατεσκάπτετο δὲ οἰκία,
 φίλοι δὲ ἀπέθνησκον, αὐτὸς ἐν Βοιωτίᾳ τὰς ἀναριθμή-
 τοις μυριάσι παρατασσόμενος καὶ κινδυνεύων ὑπὲρ τῆς 25
 πατρίδος Ἰσθμίου τρόπαιον, καὶ Μιθριδάτῃ συμμαχίαν δι-
 δόντι καὶ δύναμιν ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς οὐδὲν οὐδαμῆ μαλα-
 κὸν ἐνέδωκεν οὐδὲ φιλόφρονον, ἀλλ' οὐδὲ προσεῖπεν
 οὐδὲ τὴν δεξιὰν ἐνέβαλε πρότερον ἢ πνυθῆσθαι παρόν-
 τος, ὅτι καὶ τὴν Ἀσίαν ἀφίησι καὶ τὰς ναῦς παραδίδωσι 30
 καὶ τοῖς βασιλεῦσιν ἐξίσταται καὶ Βιθυνίας καὶ Καππα-
 δοκίας. Ὡς οὐδὲν ὅλως δοκεῖ Σύλλας κάλλιον ἔργον οὐδὲ

ἀπὸ μείζονος εἰργάσθαι φρονήματος, ὅτι τὸ κοινὸν τοῦ
οἰκείου πρόσθεν θέμενος καὶ καθάπερ οἱ γενναῖοι κύνες
οὐκ ἀνεῖς τὸ δῆγμα καὶ τὴν λαβὴν πρότερον ἢ τὸν ἀ-
ταγωνιστὴν ἀπειπεῖν, τότε πρὸς τὴν τῶν ἰδίων ἄμυναν
5 ὤρμησεν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς Ἀθήνας ἔχει τινε-
φοπὴν εἰς ἡθους σύγκρισιν· εἶπε Σύλλας μὲν ὑπὲρ τῆς
Μιθριδάτου δυνάμεως καὶ ἡγεμονίας πολεμήσασαν αὐ-
τῷ τὴν πόλιν ἐλὼν ἐλευθέραν ἀφήκε καὶ αὐτόνομον, Λύ-
σανδρος δὲ τοσαύτης ἡγεμονίας καὶ ἀρχῆς ἐκπεσοῦσα
10 οὐκ ᾤκτειρεν, ἀλλὰ καὶ τὴν δημοκρατίαν ἀφελόμενος
ἄμοιτάτους αὐτῇ καὶ παρανόμους ἀπέδειξε τοὺς τυραν-
νοὺς. Ὡρα δὲ σκοπεῖν, μὴ οὐ πολὺ τάληθους διαμαρτάνω-
μεν ἀποφαινόμενοι πλέονα μὲν κατωρθωκέναί Σύλλαν,
ἐλάττονα δὲ ἐξημαρτηκέναί Λύσανδρον, καὶ τῷ μὲν ἐγκρε-
15 τείας καὶ σωφροσύνης, τῷ δὲ στρατηγίας καὶ ἀνδρείας
ἀποδιδόντες τὸ πρωτεῖον.

Κ Ι Μ Ω Ν.

1. Περιπόλτας ὁ μάντις ἐκ Θετταλίας εἰς Βοιωτίαν
25 Ὀφέλταν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῷ λαοὺς καταγε-
γῶν γένος εὐδοκιμῆσαν ἐπὶ πολλοὺς χρόνους κατέλιπε.
οὗ τὸ πλεῖστον ἐν Χαιρωνείᾳ κατώκησεν, ἣν πρώτην πό-
λιν ἔσχον ἐξελάσαντες τοὺς βαρβάρους. Οἱ μὲν οὖν πλε-
στοὶ τῶν ἀπὸ τοῦ γένους φύσει μάχιμοι καὶ ἀνδρωδε-
30 γενομένοι καταναλώθησαν ἐν ταῖς Μηδικαῖς ἐπιδρομαῖς
καὶ τοῖς Γαλατικοῖς ἀγῶσιν ἀφειδήσαντες ἑαυτῶν· λι-
πεται δὲ παῖς ὀρφανὸς γονέων, ὄνομα Δάμων, παρωτι-

μιον δὲ Περιπόλτας, πολὺ δὴ τι καὶ σώματος κάλλει καὶ
 νυχῆς φρονήματι τοὺς καθ' αὐτὸν ὑπεραίρων νέους,
 ἄλλως δ' ἀπαίδευτος καὶ σκληρὸς τὸ ἦθος. Τούτου Ῥω-
 μαῖος ἠγεμῶν σπείρας τινὸς ἐν Χαιρωνείᾳ διαχειμαζού-
 ντης ἐρασθεῖς ἄρτι τὴν παιδικὴν ἡλικίαν παρηλλαχότος, 5
 οὐκ ἐπειθε πειρῶν καὶ διδούς, δῆλος ἦν οὐκ ἀφεξό-
 μενος βίας, ἄτε δὴ καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν τότε λυπρὰ
 στρατούσης καὶ διὰ μικρότητα καὶ πενίαν παρορωμένης.
 Τοῦτο δὴ δεδιὼς ὁ Δάμων καὶ τὴν πείραν αὐτὴν δι' ὀρ-
 νῆς πεποιημένος, ἐπεβούλευε τῷ ἀνδρὶ καὶ συνίστη τῶν 10
 ἡλικιωτῶν τινὰς ἐπ' αὐτόν, οὐ πολλοὺς ἔνεκα τοῦ λαθεῖν,
 ἀλλ' οἱ σύμπαντες ἐκκαίδεκα γενόμενοι χρίονται μὲν αἰ-
 τάλω τὰ πρόσωπα νυκτός, ἐμπιόντες δὲ ἄκρατον ἄμ'
 μέρᾳ προσπίπτουσι τῷ Ῥωμαίῳ κατ' ἀγορὰν θύοντι, καὶ
 καταβαλόντες αὐτόν τε καὶ τῶν περὶ αὐτόν οὐκ ὀλίγους 15
 κ τῆς πόλεως μετέστησαν. Γενομένης δὲ ταραχῆς ἡ τῶν
 Χαιρωνέων βουλή συνελθοῦσα θάνατον αὐτῶν κατέγνω-
 ναι τοῦτο ἦν ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀπολόγημα πρὸς τοὺς Ῥω-
 μαίους. Ἐσπείρας δὲ τῶν ἀρχόντων, ὥσπερ ἔθος ἐστί,
 κοινῇ δειπνούντων οἱ περὶ τὸν Δάμωνα παρεισπεσόντες 20
 εἰς τὸ ἀρχεῖον ἀπέσφαξαν αὐτοὺς καὶ πάλιν ᾤχοντο φεύ-
 οντες ἐκ τῆς πόλεως. Ἐτυχε δὲ περὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας
 Λεύκιος Λούκουλλος ἐπὶ τινὰ πρᾶξιν μετὰ δυνάμεως
 ταρερχόμενος. Ἐπιστήσας δὲ τὴν πορείαν καὶ τῶν γεγο-
 νότων προσφάτων ὄντων ἐξέτασιν ποιησάμενος εὔρε τὴν 25
 τόλιν οὐδενὸς αἰτίαν, ἀλλὰ μᾶλλον συνηδικημένην· καὶ
 τοὺς στρατιώτας ἀναλαβὼν ἀπήγαγε μεθ' ἑαυτοῦ. Τὸν
 δὲ Δάμωνα ληστείαις καὶ καταδρομαῖς πορθοῦντα τὴν
 πόλιν καὶ τῇ πόλει προσκείμενον ὑπηγάγοντο πρεσβεί-
 αις καὶ ψηφίσμασι φιλανθρωποῖς οἱ πολῖται, κατελθόντα 30
 δὲ γυμνασίαρχον κατέστησαν· εἴτ' ἀλειφόμενον ἐν τῷ
 τυριατηρίῳ διέφθειραν. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον εἰδώλων —

τινῶν ἐν τῷ τόπῳ προφαινομένων καὶ στεναγμῶν ἑξακουομένων, ὡς οἱ πατέρες ἡμῶν λέγουσι, τὰς θύρας ἀνκοδομήσαν τοῦ πυριατηρίου· καὶ μέχρι νῦν οἱ τῷ τόπῳ γειτνιῶντες οἴονται τινὰς ὄψεις καὶ φωνὰς ταραχῶδεις 5 φέρεσθαι. Τοὺς δ' ἀπὸ τοῦ γένους αὐτοῦ (διασώζονται γὰρ ἔνιοι, μάλιστα τῆς Φωκίδος περὶ Στεῖριν, αἰολίζοντες) ἀσβόλωμένους καλοῦσι διὰ τὸ τὸν Δάμωνα πρὸς τὸν φόνον ἀσβόλω χρυσάμενον ἐξελεθεῖν.

II. Ἐπεὶ δ' ἀστυγείτονες ὄντες Ὀρχομένιοι καὶ διά-
10 φοροὶ τοῖς Χαιρωνεῦσιν ἐμισθώσαντο Ῥωμαικὸν συκοφάντην, ὁ δ' ὡσπερ ἑνὸς ἀνθρώπου τὸ τῆς πόλεως ὄνομα κατενεγκῶν ἐδίωκε φόνου τῶν ὑπὸ τοῦ Δάμωνος ἀνηρημένων, ἡ δὲ κρίσις ἦν ἐπὶ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Μακεδο-
νίας (οὐπω γὰρ εἰς τὴν Ἑλλάδα Ῥωμαῖοι στρατηγούς διε-
15 πέμποντο), οἱ λέγοντες ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐπεκαλοῦντο τὴν Λουκούλλου μαρτυρίαν, γράψαντος δὲ τοῦ στρατη-
γοῦ πρὸς Λούκουλλον ἐκεῖνος ἐμαρτύρησε τᾶληθῆ, καὶ τὴν δίκην οὕτως ἀπέφυγεν ἢ πόλις κινδυνεύουσα περὶ τῶν μεγίστων. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οἱ τότε σωθέντες εἰκόνα
20 τοῦ Λουκούλλου λιθίνην ἐν ἀγορᾷ παρὰ τὸν Διόνυσον ἀνέστησαν, ἡμεῖς δ', εἰ καὶ πολλαῖς ἡλικίαις λειπόμεθα, τὴν μὲν χάριν οἴομεθα διατείνειν καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς νῦν ὄντας, εἰκόνα δὲ πολὺ καλλίονα νομιζόντες εἶναι τῆς τὸ σῶμα καὶ τὸ πρόσωπον ἀπομιμουμένης τὴν τὸ ἦθος καὶ
25 τὸν τρόπον ἐμφανίζουσαν. ἀναληψόμεθα τῇ γραφῇ τῶν παραλλήλων βίων τὰς πράξεις τοῦ ἀνδρός, τᾶληθῆ διεξιόντες. Ἄρκει γὰρ ἡ τῆς μνήμης χάρις· ἀληθοῦς δὲ μαρτυρίας οὐδ' ἂν αὐτὸς ἐκεῖνος ἠξίωσε μισθὸν λαβεῖν ψευδῆ καὶ πεπλασμένην ὑπὲρ αὐτοῦ διήγησιν. Ὡσπερ
30 γὰρ τοὺς τὰ καλὰ καὶ πολλὴν ἔχοντα χάριν εἶδη ζῶντα φουῦντας, ἂν προσῆ τι μικρὸν αὐτοῖς δυσχερές, ἀξιοῦμεν μῆτε παραλιπεῖν τοῦτο τελέως μῆτε ἐξακριβοῦν· τὸ μὲν

γὰρ αἰσχρὰν, τὸ δ' ἀνομοίαν παρέχεται τὴν ὄψιν· οὕτως, ἐπεὶ χαλεπὸν ἐστὶ, μᾶλλον δ' ἴσως ἀμήχανον, ἀμεμφῆ 80 καὶ καθαρὸν ἀνδρὸς ἐπιδείξει βίον, ἐν τοῖς καλοῖς ἀναπληρωτέον ὥσπερ ὁμοιότητα τὴν ἀλήθειαν. Τὰς δ' ἐκ πάθους τινὸς ἢ πολιτικῆς ἀνάγκης ἐπιτρεχούσας ταῖς ὁ πράξεις ἀμαρτίας καὶ κήρας ἐλλείμματα μᾶλλον ἀρετῆς τινος ἢ κακίας πονηρεύματα νομίζοντας οὐ δεῖ πάνυ προθύμως ἐναποσημαίνειν τῇ ἱστορίᾳ καὶ περιττῶς, ἀλλ' ὥσπερ αἰδουμένους ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, εἰ καλὸν οὐδὲν εἰλικρινὲς οὐδ' ἀναμφισβήτητον εἰς ἀρετὴν 10 ἦθος γεγονὸς ἀποδίδωσιν.

III. Ὁ δ' οὖν Λούκουλλος ἐδόκει σκοποῦσιν ἡμῖν τῷ Κίμωνι παραβλητέος εἶναι. Πολεμικοὶ γὰρ ἀμφοτέρω 20 καὶ πρὸς τοὺς βαρβάρους λαμπροί, πρᾶοι δὲ τὰ πολιτικὰ καὶ μάλιστα τῶν ἐμφυλίων στάσεων ἀναπνοὴν ταῖς πα- 15 τρῖσι παρασχόντες, ἕκαστος δὲ τις αὐτῶν στήσαντες τροπαια καὶ νίκας ἀνελόμενοι περιβοήτους. Οὔτε γὰρ Ἑλλήνων Κίμωνος οὔτε Ῥωμαίων Λουκούλλου πρότερος οὐδεὶς οὕτω μακρὰν πολεμῶν προῆλθεν, ἔξω λόγου τιθεμένων τῶν καθ' Ἡρακλέα καὶ Διόνυσον, εἰ τέ τι Περ- 20 σέως πρὸς Αἰθίοπας ἢ Μήδους καὶ Ἀρμενίους ἢ Ἰάσονος ἔργον ἀξιόπιστον ἐκ τῶν τότε χρόνων μνήμη φερόμενον εἰς τοὺς νῦν ἀφίεται. Κοινὸν δὲ πῶς αὐτῶν καὶ τὸ ἀτελὲς γέγονε τῆς στρατηγίας, ἑκατέρου μὲν συντρίψαντος, οὐδετέρου δὲ καταλύσαντος τὸν ἀνταγωνιστὴν. Μάλι- 25 στα δ' ἢ περὶ τὰς ὑποδοχὰς καὶ τὰς φιλανθρωπίας ταύτας ὑγρότης καὶ δαψίλεια καὶ τὸ νεαρὸν καὶ ἀνειμένον ἐν τῇ διαίτῃ παραπλήσιον ἐπ' ἀμφοτέρων ἰδεῖν ὑπάρχει. Παραλείπομεν δ' ἴσως καὶ ἄλλας τινὰς ὁμοιότητας, ἃς οὐ χαλεπὸν ἐκ τῆς διηγήσεως αὐτῆς συναγαγεῖν. 30

IV. Κίμων ὁ Μιλτιάδου μητρὸς ἦν Ἠγησιπύλης, γένος Θράττης, θυγατρὸς Ὀλόρου τοῦ βασιλέως, ὡς ἐν τοῖς

Ἀρχελάου καὶ Μελανθίου ποιήμασιν εἰς αὐτὸν Κίμωνα
 γεγραμμένοις ἱστοροῦται. Διὸ καὶ Θουκυδίδης ὁ ἱστορι-
 κὸς τοῖς περὶ Κίμωνα κατὰ γένος προσήκων Ὀλόρου τε
 πατρὸς ἦν, εἰς τὸν πρόγονον ἀναφέροντος τὴν ὁμωνυμίαν.
 5 καὶ τὰ χρυσεῖα περὶ τὴν Θωράκην ἐκέκτητο. Καὶ τελευ-
 τῆσαι μὲν ἐν τῇ Σκαπτῇ ὕλῃ (τοῦτο δ' ἔστι τῆς Θωράκης
 χωρίον) λέγεται φονευθεὶς ἐκεῖ, μνήμα δ' αὐτοῦ τῶν
 λειψάνων εἰς τὴν Ἀττικὴν κομισθέντων ἐν τοῖς Κιμω-
 νείοις δείκνυται παρὰ τὸν Ἑλπινίκης τῆς Κίμωνος ἀδελ-
 10 φῆς τάφον. Ἀλλὰ Θουκυδίδης μὲν Ἀλιμούσιος γέγονε
 τῶν δῆμων, οἱ δὲ περὶ τὸν Μιλτιάδην Λακιάδαι. Μιλ-
 τιάδης μὲν οὖν πεντήκοντα ταλάντων ὄφλων δίκην καὶ
 πρὸς τὴν ἔκτισιν εἰρχθεὶς ἐτελεύτησεν ἐν τῷ δεσμοτη-
 ρίῳ, Κίμων δὲ μειράκιον, παντάπασιν ἀπολειφθεὶς μετὰ
 15 τῆς ἀδελφῆς ἔτι κόρης οὔσης καὶ ἀγάμου τὸν πρῶτον
 ἠδόξει χρόνον ἐν τῇ πόλει καὶ κακῶς ἤκουεν ὡς ἄτακτος
 καὶ πολυπότης καὶ τῷ πάππῳ Κίμωνι προσεοικῶς τὴν
 φύσιν, ὃν δι' εὐήθειάν φασι Κοάλεμον προσαγορευθῆ-
 ναι. Στησίμβροτος δ' ὁ Θάσιος περὶ τὸν αὐτὸν ὁμοῦ τι
 20 χρόνον τῷ Κίμωνι γεγονῶς φησιν αὐτὸν οὔτε μουσικῆν
 οὔτε ἄλλο τι μάθημα τῶν ἐλευθερίων καὶ τοῖς Ἑλλήσιν
 ἐπιχωριαζόντων ἐκδιδαχθῆναι, δεινότητός τε καὶ στωμι-
 λίας Ἀττικῆς ὄλωσ ἀπηλλάχθαι, καὶ τῷ τρόπῳ πολὺ τὸ
 γενναῖον καὶ ἀληθὲς ἐνυπάρχειν, καὶ μᾶλλον εἶναι Πελο-
 25 ποννήσιον τὸ σχῆμα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός,
 φαῦλον, ἄκομψον, τὰ μέγιστ' ἀγαθόν,
 κατὰ τὸν Εὐριπίδειον Ἡρακλέα· ταῦτα γὰρ ἔστι τοῖς ὑπὸ
 τοῦ Στησιμβρότου γεγραμμένοις ἐπειπεῖν. Ἔτι δὲ νέος
 ὢν αἰτίαν ἔσχε πλησιάζειν τῇ ἀδελφῇ. Καὶ γὰρ οὐδ' αἰ-
 30 λως τὴν Ἑλπινίκην εὐτακτὸν τινα γεγονέναι λέγουσιν,
 ἀλλὰ καὶ πρὸς Πολύγνωτον ἑξαμαρτεῖν τὸν ζῳγράφου·
 καὶ διὰ τοῦτό φασιν ἐν τῇ Πεισιανακτεῖῳ τότε καλοῦ-

ἡ μένη, Ποικίλη δὲ νῦν στοᾶ, γράφοντα τὰς Τρωάδας τὸ
 τῆς Λαοδίκης ποιῆσαι πρόσωπον ἐν εἰκόνι τῆς Ἑλπινί-
 κης. Ὁ δὲ Πολύγνωτος οὐκ ἦν τῶν βαναύσων οὐδ' ἀπ'
 ἐργολαβίας ἔγραφε τὴν στοάν, ἀλλὰ προῖκα, φιλοτιμού-
 μενος πρὸς τὴν πόλιν, ὡς οἱ τε συγγραφεῖς Ἱστοροῦσι 5
 καὶ Μελάνθιος ὁ ποιητῆς λέγει τὸν τρόπον τοῦτον·

αὐτοῦ γὰρ δαπάναισι θεῶν ναοὺς ἀγοράν τε

Κεκρολίαν κόσμησ' ἡμιθέων ἀρεταῖς.

Εἰσὶ δ' οἱ τὴν Ἑλπινίκην οὐ κρύφα τῷ Κίμωνι, φανερῶς
 δὲ γημαμένην συνοικῆσαι λέγουσιν, ἀξίου τῆς εὐγενείας 10
 νυμφίου διὰ τὴν πενίαν ἀποροῦσαν· ἐπεὶ δὲ Καλλίας
 τῶν εὐπόρων τις Ἀθήνησιν ἐρασθεὶς προσῆλθε τὴν ὑπὲρ
 τοῦ πατρὸς καταδίκην ἐκτίνειν ἔτοιμος ὦν πρὸς τὸ δημό-
 σιον, αὐτὴν τε πεισθῆναι καὶ τὸν Κίμωνα τῷ Καλλίᾳ
 συνοικίσει τὴν Ἑλπινίκην. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅλως φαί- 15
 νεται τοῖς περὶ τὰς γυναῖκας ἐρωτικοῖς ὁ Κίμων ἔνοχος
 γενέσθαι. Καὶ γὰρ Ἀστερίας τῷ γένει Σαλαμινίας καὶ
 πάλιν Μνήστρας τινὸς ὁ ποιητῆς Μελάνθιος μνημονεύει
 πρὸς τὸν Κίμωνα παίζων δι' ἐλεγείας, ὡς σπουδαζομένων
 ὑπ' αὐτοῦ. Δῆλος δ' ἐστὶ καὶ πρὸς Ἰσοδίκην τὴν Εὐρυ- 20
 πτολέμου μὲν θυγατέρα τοῦ Μεγακλέους, κατὰ νόμους δ'
 αὐτῷ συμβιώσασαν ὁ Κίμων ἐμπαθέστερον διατέθεις καὶ
 δυσφορήσας ἀποθανούσης, εἴ τι δεῖ τεκμαίρεσθαι ταῖς
 γεγραμμέναις ἐπὶ παρηγορίᾳ τοῦ πένθους ἐλεγείαις πρὸς
 αὐτόν, ὦν Παναίτιος ὁ φιλόσοφος οἶεται ποιητὴν γεγο- 25
 νέναι τὸν φυσικὸν Ἀρχέλαον, οὐκ ἀπὸ τρόπου τοῖς χρό-
 νοῖς εἰκάζων.

V. Τὰ δ' ἄλλα πάντα τοῦ ἥθους ἀγαστὰ καὶ γενναῖα
 τοῦ Κίμωνος. Οὔτε γὰρ τόλμη Μιλτιάδου λειπόμενος
 οὔτε συνέσει Θεμιστοκλέους, δικαιότερος ἀμφοῖν ὁμο- 30
 γεῖται γενέσθαι, καὶ ταῖς πολεμικαῖς οὐδὲ μικρὸν ἀπο-
 δέων ἀρεταῖς ἐκείνων ἀμήχανον ὅσον ἐν ταῖς πολιτικαῖς

ὑπερβαλέσθαι νέος ὧν ἔτι καὶ πολέμων ἄπειρος. Ὅτε γὰρ τὸν δῆμον ἐπιόντων Μήδων Θεμιστοκλῆς ἐπειθε προέμενον τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἐκλιπόντα πρὸ τῆς Σαλαμῖνος ἐν ταῖς ναυσὶ τὰ ὄπλα θέσθαι καὶ διαγωνί-
 5 σασθαι κατὰ θάλατταν, ἐκπεπληγμένων τῶν πολλῶν τὸ τόλμημα πρῶτος Κίμων ὤφθη διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ φαιδρὸς ἀνιῶν εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ τῶν ἐταίρων ἵππου τινὰ χαλινὸν ἀναθεῖναι τῇ θεῷ, διὰ χειρῶν κομίζων, ὡς οὐδὲν ἱππικῆς ἀλκῆς, ἀλλὰ ναυμάχων ἀνδρῶν ἐν τῷ πα-
 10 ρόντι τῆς πόλεως δεομένης. Ἀναθεὶς δὲ τὸν χαλινὸν καὶ λαβὼν ἐκ τῶν περὶ τὸν ναὸν κρεμαμένων ἀσπίδων, καὶ προσευξάμενος τῇ θεῷ, κατέβαινε ἐπὶ θάλασσαν, οὐκ ὀλίγοις ἀρχὴ τοῦ θαρρεῖν γενόμενος. Ἦν δὲ καὶ τὴν ἰδέαν οὐ μεμπτός, ὡς Ἴων ὁ ποιητὴς φησιν, ἀλλὰ μέγας,
 15 οὐλῆ καὶ πολλῇ τριχλὶ κομῶν τὴν κεφαλὴν. Φανείς δὲ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα λαμπρὸς καὶ ἀνδρώδης ταχὺ δόξαν ἐν τῇ πόλει μετ' εὐνοίας ἔσχευ, ἀθροισομένων πολλῶν πρὸς αὐτὸν καὶ παρακαλούντων ἄξια τοῦ Μαραθῶνος ἤδη διανοεῖσθαι καὶ πράσσειν. Ὁρμήσαντα δ' αὐτὸν
 20 ἐπὶ τὴν πολιτείαν ἄσμενος ὁ δῆμος ἐδέξατο, καὶ μεστὸς ὧν τοῦ Θεμιστοκλέους ἀνῆγε [πρὸς*] τὰς μεγίστας ἐν τῇ πόλει τιμὰς καὶ ἀρχάς, εὐάρμοστον ὄντα καὶ προσφιλῆ τοῖς πολλοῖς διὰ πραότητα καὶ ἀφέλειαν. Οὐχ ἦκιστα δὲ αὐτὸν ἠῤῥησεν Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου, τὴν εὐφύιαν
 25 ἐνορῶν τῷ ἦθει, καὶ ποιούμενος οἶον ἀντίπαλον πρὸς τὴν Θεμιστοκλέους δεινότητα καὶ τόλμαν.

VI. Ἐπεὶ δὲ Μήδων φυγόντων ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπέμφθη στρατηγός, κατὰ θάλατταν οὐπω τὴν ἀρχὴν Ἀθηναίων ἐχόντων, ἔτι δὲ Πausανία τε καὶ Λακεδαιμονίους
 30 ἐπομένων, πρῶτον μὲν ἐν ταῖς στρατείαις αἰεὶ παρεῖχε τοὺς πολίτας κόσμῳ τε θαυμαστοῦς καὶ προθυμῖα πολὺ πάντων διαφέροντας· ἔπειτα Πausανίου τοῖς μὲν βαρ-

βάροις διαλέγομένου περιπροδοσίας καὶ βασιλεῖ γράφον-
 τος ἐπιστολάς, τοῖς δὲ συμμάχοις τραχέως καὶ ἀνθαδῶς
 προσφερομένου καὶ πολλὰ δι' ἐξουσίαν καὶ ὄγκον ἀνόη-
 του ὑβρίζοντος, ὑπολαμβάνων πρῶως τοὺς ἀδικουμένους
 καὶ φιλανθρωπῶς ἐξομιλῶν ἐλαθεν οὐ δι' ὄπλων τὴν β
 τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν, ἀλλὰ λόγῳ καὶ ἦθει παρελόμε-
 νος. Προσετίθεντο γὰρ οἱ πλείστοι τῶν συμμάχων ἐκεί-
 νῳ τε καὶ Ἀριστείδῃ τὴν χαλεπότητα καὶ ὑπεροψίαν τοῦ
 Πausανίου μὴ φέροντες. Οἱ δὲ καὶ τούτους ἅμα προσή-
 γοντο καὶ τοῖς ἐφόροις πέμποντες ἐφραζον, ὡς ἀδοξού- 10
 σης τῆς Σπάρτης καὶ ταραττομένης τῆς Ἑλλάδος, ἀνακα-
 λεῖν τὸν Πausανίαν. Λέγεται δὲ παρθένον τινὰ Βυζαν-
 τίαν ἐπιφανῶν γονέων, ὄνομα Κλεονίκην, ἐπ' αἰσχύνῃ
 τοῦ Πausανίου μεταπεμπομένου, τοὺς μὲν γονεῖς ὑπ'
 ἀνάγκης καὶ φόβου προέσθαι τὴν παῖδα, τὴν δὲ τῶν πρὸ 15
 τοῦ δωματίου δεηθεῖσαν ἀνελέσθαι τὸ φῶς διὰ σκότους
 καὶ σιωπῆς τῇ κλίνῃ προσιοῦσαν ἤδη τοῦ Πausανίου κα-
 θεύδοντος, ἐμπεσεῖν καὶ ἀνατρέψαι τὸ λυχνίον ἄκουσαν·
 τὸν δ' ὑπὸ τοῦ φόφου ταραχθέντα σπασάμενον τὸ παρα-
 κείμενον ἐγχειρίδιον, ὡς τινος ἐπ' αὐτὸν ἐχθροῦ βαδί- 20
 ζοντος, πατάξαι καὶ καταβαλεῖν τὴν παρθένον, ἐκ δὲ τῆς
 πληγῆς ἀποθανοῦσαν αὐτὴν οὐκ ἔαν τὸν Πausανίαν
 ἡσυχάζειν, ἀλλὰ νύκτωρ εἰδῶλον αὐτῷ φοιτῶσαν εἰς τὸν
 ὕπνον ὀργῇ λέγειν τόδε τὸ ἠρῶν·

στεῖχε δίκης ἄσσον· μάλα τοι κακὸν ἀνδράσιν ὕβρις. 25
 Ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα χαλεπῶς ἐνεγκόντες οἱ σύμμαχοι μετὰ
 τοῦ Κίμωνος ἐξεπολιόρκησαν αὐτόν. Ὁ δ' ἐκπεσὼν τοῦ
 Βυζαντίου καὶ τῷ φάσματι ταραττόμενος, ὡς λέγεται, κα-
 τέφυγε πρὸς τὸ νεκρομαντεῖον εἰς Ἡράκλειαν, καὶ τὴν
 ψυχὴν ἀνακαλούμενος τῆς Κλεονίκης παρητεῖτο τὴν ὄρ- 30
 γήν. Ἡ δ' εἰς ὄψιν ἐλθοῦσα ταχέως ἐφη παύσεσθαι τῶν
 κακῶν αὐτὸν ἐν Σπάρτῃ γενόμενον, αἰνιττομένη, ὡς

ἔοικε, τὴν μέλλουσαν αὐτῷ τελευτήν. Ταῦτα μὲν οὖν ὑπὸ πολλῶν ἰστοροῦνται.

VII. Κίμων δὲ, τῶν συμμάχων ἤδη προσκεχωρηκότων αὐτῷ, στρατηγὸς εἰς Θράκην ἐπλευσε, πυνθανόμενος
 5 Περσῶν ἄνδρας ἐνδόξους καὶ συγγενεῖς βασιλέως Ἡτόνα πόλιν παρὰ τῷ Στρυμόνι κειμένην ποταμῷ κατέχοντας ἐνοχλεῖν τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον Ἕλλησι. Πρῶτον μὲν οὖν αὐτοὺς μάχῃ τοὺς Πέρσας ἐνίκησε καὶ κατέκλεισεν εἰς τὴν πόλιν· ἔπειτα τοὺς ὑπὲρ Στρυμόνα Θρᾶκας,
 10 ὄθεν αὐτοῖς ἐφοῖτα σίτος, ἀναστάτους ποιῶν καὶ τὴν χώραν παραφυλάττων ἄπασαν εἰς τοσαύτην ἀπορίαν τοὺς πολιορκουμένους κατέστησεν, ὥστε Βούτην τὸν βασιλέως στρατηγὸν ἀπογνόντα τὰ πράγματα τῇ πόλει πῦρ ἐνεῖναι καὶ συνδιαφθεῖραι μετὰ τῶν φίλων καὶ τῶν
 15 χρημάτων ἑαυτόν. Οὕτω δὲ λαβὼν τὴν πόλιν ἄλλο μὲν οὐδὲν ἀξιόλογον ὠφελήθη, τῶν πλείστων τοῖς βαρβάρους συγκατακαέντων, τὴν δὲ χώραν εὐφροεστάτην οὖσαν καὶ καλλίστην οἰκῆσαι παρέδωκε τοῖς Ἀθηναίοις. Καὶ τοὺς Ἑρμαῖς αὐτῷ τοὺς λιθίνους ὁ δῆμος ἀναθεῖναι συνεχώ-
 20 ρησεν, ὧν ἐπιγέγραπται τῷ μὲν πρώτῳ

Ἦν ἄρα κάκεινοι ταλακάρδιοι, οἳ ποτε Μήδων
 παισὶν ἐπ' Ἡτόνι, Στρυμόνος ἀμφὶ ῥοάς,
 λιμόν τ' αἰθωνα κρυερόν τ' ἐπάγοντες Ἄρηα
 πρῶτοι δυσμενέων εὐρον ἀμηχανίην.

25 τῷ δὲ δευτέρῳ

Ἦγεμόνεσσι δὲ μισθὸν Ἀθηναῖοι τάδ' ἔδωκαν
 αὐτ' εὐεργεσίας καὶ μεγάλων ἀγαθῶν.
 μᾶλλον τις τάδ' ἰδὼν καὶ ἐπεσσομένων ἐθέλησει
 ἀμφὶ περὶ ξυνοῖς πράγμασι δῆριν ἔχειν.

30 τῷ δὲ τρίτῳ

Ἐκ ποτε τῆσδε πόλῆος ἄμ' Ἀτρείδῃσι Μενεσθεὺς
 ἠγείτο ζάθεον Τρωϊκὸν ἐς πεδίον·

ὄν ποθ' Ὅμηρος ἔφη Δαναῶν πύκα θωρηκτάων
 κοσμητήρα μάχης ἔξοχον ὄντα μολεῖν.
 οὕτως οὐδὲν ἀεικὲς Ἀθηναίοισι καλεῖσθαι
 κοσμηταῖς πολέμου τ' ἀμφὶ καὶ ἠνορέης.

VIII. Ταῦτα καίπερ οὐδαμοῦ τὸ Κίμωνος ὄνομα δη- 5
 λούντα τιμῆς ὑπερβολὴν ἔχειν ἐδόκει τοῖς τότε ἀνθρώ-
 ποις. Οὔτε γὰρ Θεμιστοκλῆς τοιούτου τινὸς οὔτε Μιλ-
 τιάδης ἔτυχεν, ἀλλὰ τούτῳ γε θαλλοῦ στέφανον αἰτουῦντι
 Σωφάνης ὁ Δεκελεύς ἐκ μέσου τῆς ἐκκλησίας ἀναστὰς
 ἀντεῖπεν, οὐκ εὐγνώμονα μὲν, ἀρέσασαν δὲ τῷ δήμῳ τότε 10
 φωνὴν ἀφείς· „Ὅταν γάρ“ ἔφη „μόνος ἀγωνισάμενος,
 ὦ Μιλτιάδη, νικήσῃς τοὺς βαρβάρους, τότε καὶ τιμᾶσθαι
 μόνος ἀξίου.“ Διὰ τί τοίνυν τὸ Κίμωνος ὑπερηγάπησαν
 ἔργον; ἢ ὅτι τῶν μὲν ἄλλων στρατηγούντων ὑπὲρ τοῦ
 μὴ παθεῖν ἠμύνοντο τοὺς πολεμίους, τούτου δὲ καὶ ποιῆ- 15
 σαι κακῶς ἠδυνήθησαν ἐπὶ τὴν ἐκείνων αὐτοὶ στρατεύ-
 σαντες, καὶ προσεκτήσαντο χώρας αὐτὴν τε τὴν Ἡϊόνα
 καὶ τὴν Ἀμφίπολιν οἰκίσαντες; ὤικισαν δὲ καὶ Σκυῖρον
 ἐλόντος Κίμωνος ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Δόλοπες ᾤκουν τὴν
 νῆσον, ἐργάται κακοὶ γῆς· ληϊζόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν 20
 ἐκ παλαιοῦ, τελευτῶντες οὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐ-
 τοὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων, ἀλλὰ Θετταλοῦς
 τινὰς ἐμπόρους περὶ τὸ Κτήσιον ὀρμισαμένους συλήσαν-
 τες εἴρξαν. Ἐπεὶ δὲ διαδράντες ἐκ τῶν δεσμῶν οἱ ἄν-
 θρωποι δίκην κατεδικάσαντο τῆς πόλεως Ἀμφικτυονι- 25
 κήν, οὐ βουλομένων τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκτί-
 νειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διηρπακότας ἀποδοῦναι κε-
 λευόντων, δείσαντες ἐκεῖνοι πέμπουσι γράμματα πρὸς
 Κίμωνα, κελεύοντες ἦκειν μετὰ τῶν νεῶν ληψόμενον τὴν
 πόλιν ὑπ' αὐτῶν ἐνδιδομένην. Παραλαβὼν δ' οὕτω τὴν 30
 νῆσον ὁ Κίμων τοὺς μὲν Δόλοπας ἐξήλασε καὶ τὸν Αἰ-
 γαῖον ἠλευθέρωσε, πυνθανόμενος δὲ τὸν παλαιὸν Θεσέα

τὸν Αἰγέως φυγόντα μὲν ἐξ Ἀθηναίων εἰς Σκυῖρον, αὐτοῦ δ' ἀποθανόντα δόλω δια φόβον ὑπὸ Λυκομήδους τοῦ βασιλέως, ἐσπούδασε τὸν τάφον ἀνευρεῖν. Καὶ γὰρ ἦν χρησμὸς Ἀθηναίοις τὰ Θησέως λείψανα κελεύων ἀνακομίζειν εἰς ἄστν καὶ τιμᾶν ὡς ἦρωα πρεπόντως, ἀλλ' ἠγνούουν ὅπου κεῖται, Σκυριῶν οὐχ ὁμολογούντων οὐδ' ἐόντων ἀναζητεῖν. Τότε δὴ πολλῇ φιλοτιμίᾳ τοῦ σηκοῦ μόγισ ἐξευρεθέντος, ἐνθήμενος ὁ Κίμων εἰς τὴν αὐτοῦ τριήρη τὰ ὄστα καὶ τᾶλλα κοσμήσας μεγαλοπρεπῶς κατήγαγεν εἰς τὴν αὐτοῦ δι' ἐτῶν σχεδὸν τετρακοσίων. Ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα πρὸς αὐτὸν ἠδέως ὁ δῆμος ἔσχεν. Ἔθεντο δ' εἰς μνήμην αὐτοῦ καὶ τὴν τῶν τραγωδῶν κρίσιν ὀνομαστήν γενομένην. Πρώτην γὰρ διδασκαλίαν τοῦ Σοφοκλέους ἔτι νέου καθέντος. Ἀσπερίων ὁ ἄρχων, φιλονεικίας οὔσης καὶ παρατάξεως τῶν θεατῶν, κριτὰς μὲν οὐκ ἐκλήρωσε τοῦ ἀγῶνος, ὡς δὲ Κίμων μετὰ τῶν συστρατήγων προελθὼν εἰς τὸ θέατρον ἐποιήσατο τῷ θεῷ τὰς νενομισμένας σπονδὰς, οὐκ ἀφήκεν αὐτοὺς ἀπελθεῖν, ἀλλ' ὀρκώσας ἠνάγκασε καθίσει καὶ κρίνει 20 δέκα ὄντας, ἀπὸ φυλῆς μιᾶς ἕκαστον. Ὁ μὲν οὖν ἀγὼν καὶ διὰ τὸ τῶν κριτῶν ἀξίωμα τὴν φιλοτιμίαν ὑπερέβαλε. Νικήσαντος δὲ τοῦ Σοφοκλέους λέγεται τὸν Αἰσχύλον περιπαθῆ γενόμενον καὶ βαρέως ἐνεγκόντα χρόνον οὐ πολὺν Ἀθήνησι διαγαγεῖν, εἰτ' οἴχεσθαι δι' ὄργην εἰς 25 Σικελίαν, ὅπου καὶ τελευτήσας περὶ Γέλαν τέθραται.

IX. Συνδειπνήσαι δὲ τῷ Κίμωνι φησιν ὁ Ἴων παντάπασι μειράκιον ἦκων εἰς Ἀθήνας ἐκ Χίου παρὰ Λαομέδοντι· καὶ τῶν σπονδῶν γενομένων παρακληθέντος ἄσαι, καὶ ἄσαντος οὐκ ἀηδῶς ἐπαινεῖν τοὺς παρόντας ὡς 30 δεξιώτερον Θεμιστοκλέους· ἐκείνον γὰρ ἄδειν μὲν σὺ φάναι μαθεῖν οὐδὲ κιθαρίζειν, πόλιν δὲ ποιῆσαι μεγάλην καὶ πλουσίαν ἐπίστασθαι· τούντεῦθεν, οἷον εἰκὸς ἐν

ποτω, τοῦ λόγου φύντος ἐπὶ τὰς πράξεις τοῦ Κίμωνος καὶ μνημονευομένων τῶν μεγίστων, αὐτὸν ἐκείνον ἐν διελθεῖν στρατήγημα τῶν ἰδίων ὡς σοφώτατον. Ἐπεὶ γὰρ ἐκ Σηστοῦ καὶ Βυζαντίου πολλοὺς τῶν βαρβάρων αἰχμαλώτους λαβόντες οἱ σύμμαχοι τῷ Κίμωνι διανεῖμαι 5 προσέταξαν, ὁ δὲ χωρὶς μὲν αὐτούς, χωρὶς δὲ τὸν περὶ τοῖς σώμασι κόσμον αὐτῶν ἔθηκεν, ἡτιῶντο τὴν διανομὴν ὡς ἄνισον. Ὁ δὲ τῶν μερίδων ἐκέλευσεν αὐτούς ἐλέσθαι τὴν ἑτέραν, ἣν δ' ἂν ἐκείνοι καταλίπωσιν, ἀγάπησειν Ἀθηναίους. Ἡροφύτου δὲ τοῦ Σαμίου συμβου- 10 λεύσαντος αἰρεῖσθαι τὰ Περσῶν μᾶλλον ἢ Πέρσας, τὸν μὲν κόσμον αὐτοὶ ἔλαβον, Ἀθηναίοις δὲ τοὺς αἰχμαλώτους ἀπέλιπον. Καὶ τότε μὲν ὁ Κίμων ἀπῆει γελοῖος εἶναι δοκῶν διανομεύς, τῶν μὲν συμμάχων ψέλια χρυσᾶ καὶ μανιάκας καὶ στρεπτοὺς καὶ κάνδυας καὶ πορφύραν 15 φερομένων, τῶν δ' Ἀθηναίων γυμνὰ σώματα κακῶς ἡσκημένα πρὸς ἐργασίαν παραλαβόντων. Μικρὸν δὲ ὕστερον οἱ τῶν ἐαλωκότων φίλοι καὶ οἰκεῖοι καταβαίνοντες ἐκ Φρυγίας καὶ Λυδίας ἐλυτροῦντο μεγάλων χρημάτων ἕκαστον, ὥστε τῷ Κίμωνι τεσσάρων μηνῶν τροφὰς 20 εἰς τὰς ναῦς ὑπάρξει καὶ προσέτι τῇ πόλει χρυσίου οὐκ ὀλίγον ἐκ τῶν λύτρων περιγενέσθαι.

Χ. Ἦδη δ' εὐπορῶν ὁ Κίμων ἐφοδία τῆς στρατηγίας ἅ καλῶς ἀπὸ τῶν πολεμίων ἔδοξεν ὠφελῆσθαι καλλίον ἀνήλυσκεν εἰς τοὺς πολίτας. Τῶν τε γὰρ ἀγρῶν τοὺς 25 φραγμοὺς ἀφείλεν, ἵνα καὶ τοῖς ξένοις καὶ τῶν πολιτῶν τοῖς δεομένοις ἀδεῶς ὑπάρχη λαμβάνειν τῆς ὀπώρας, καὶ δείκνον οἴκοι παρ' αὐτῷ λιτὸν μὲν, ἀρκοῦν δὲ πολλοῖς, ἐποιεῖτο καθ' ἡμέραν, ἐφ' ὃ τῶν πενήτων ὁ βουλομενος εἰσῆει καὶ διατροφὴν εἶχεν ἀπράγμονα, μόνοις τοῖς δημο- 30 σίοις σχολάζων. Ὡς δ' Ἀριστοτέλης φησὶν, οὐχ ἅπαντων Ἀθηναίων, ἀλλὰ τῶν δημοτῶν αὐτοῦ Λακιαδῶν πα-

ρεσκευάζετο τῷ βουλομένῳ τὸ δεῖπνον. Αὐτῷ δὲ νεανίσκοι παρείποντο συνήθεις ἀμπεχόμενοι καλῶς, ὧν ἕκαστος, εἴ τις συντύχοι τῷ Κίμωνι τῶν ἀστῶν πρεσβύτερος ἡμψιεσμένος ἐνδεῶς, διημείβετο πρὸς αὐτὸν τὰ ἱμάτια·
 5 καὶ τὸ γινόμενον ἐφαίνεται σεμνόν. Οἱ δ' αὐτοὶ καὶ νόμισμα κομίζοντες ἄφθονον παριστάμενοι τοῖς κομφοῖς τῶν πενήτων ἐν ἀγορᾷ σιωπῇ τῶν κερματίων ἐνέβαλλον εἰς τὰς χεῖρας. Ὡν δὴ καὶ Κρατῖνος ὁ κωμικὸς ἐν Ἀρχιλόχοις ἔοικε μεμνηῆσθαι διὰ τούτων·

10 Κάγῳ γὰρ ἠὔχουν Μητροόβιος ὁ γραμματεὺς
 σὺν ἀνδρὶ θείῳ καὶ φιλοξενωτάτῳ
 καὶ πάντ' ἀρίστῳ τῶν Πανελλήνων προ τοῦ
 Κίμωνι λιπαρὸν γῆρας εὐωχούμενος
 αἰῶνα πάντα συνδιατρίψειν. Ὁ δὲ

15 λιπῶν βέβηκε πρότερος.

Ἔτι τοίνυν Γοργίας μὲν ὁ Λεοντινὸς φησι τὸν Κίμωνα τὰ χρήματα κτᾶσθαι μὲν ὡς χρῶτο, χρῆσθαι δὲ ὡς πμῶτο, Κριτίας δὲ τῶν τριάκοντα γενόμενος ἐν ταῖς ἐλεγείαις εὔχεται

20 Πλοῦτον μὲν Σκοπαδῶν, μεγαλοφροσύνην δὲ Κίμωνος,

νίκας δ' Ἀρκεσίλα τοῦ Λακεδαιμονίου.

Καίτοι Λίχαν γε τὸν Σπαρτιάτην ἀπ' οὐδενὸς ἄλλου γινώσκωμεν ἐν τοῖς Ἑλλησιν ὀνομαστὸν γενόμενον ἢ ὅτι
 25 τοὺς ξένους ἐν ταῖς γυμνοπαιδίαις ἐδείπνιζεν· ἢ δὲ Κίμωνος ἀφθονία καὶ τὴν παλαιὰν τῶν Ἀθηναίων φιλοξενίαν καὶ φιλανθρωπίαν ὑπερέβαλεν. Οἱ μὲν γάρ, ἐφ'

οἷς ἡ πόλις μέγα φρονεῖ δικαίως, τό τε σπέρμα τῆς τροφῆς εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐξέδωκαν ὑδάτων τε πηγαιῶν.....

30 καὶ πυρὸς ἐναυσιν χρήζουσιν ἀνθρώποις ἐδίδαξαν, ὁ δὲ τὴν μὲν οἰκίαν τοῖς πολίταις πρυτανεῖον ἀποδείξας κοινόν, ἐν δὲ τῇ χώρᾳ καρπῶν ἐτολίμων ἀπαρχὰς καὶ ὅσα

ᾠραι καλα φέρουσι χρῆσθαι καὶ λαμβάνειν ἅπαντα τοῖς
 ξένοις παρέχων, τρόπον τινὰ τὴν ἐπὶ Κρόνου μυθολογου-
 μένην κοινωσίαν εἰς τὸν βίον αὐτοῖς κατήγεν. Οἱ δὲ ταῦτα
 κολακείαν ὄχλου καὶ δημαγωγίαν εἶναι διαβάλλοντες ὑπὸ
 τῆς ἄλλης ἐξηλέγχοντο τοῦ ἀνδρὸς προαιρέσεως ἀριστο- 6
 κρατικῆς καὶ Λακωνικῆς οὔσης, ὅς γε καὶ Θεμιστοκλεῖ
 πέρα τοῦ δέοντος ἐπαίροντι τὴν δημοκρατίαν ἀντέβαινε
 μετ' Ἀριστείδου, καὶ πρὸς Ἐφιάλτην ὕστερον χάριτι τοῦ
 δήμου καταλύοντα τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλήν διηνέ-
 χθη, λημμάτων δὲ δημοσίων τοὺς ἄλλους πλήν Ἀριστεί- 10
 δου καὶ Ἐφιάλτου πάντας ἀναπιμπλαμένους ὄρων, αὐτὸν
 ἀδέκαστον καὶ ἄδικτον ἐν τῇ πολιτείᾳ δωροδοκίας καὶ
 πάντα προῖκα καὶ καθαρῶς πράττοντα καὶ λέγοντα διὰ
 τέλους παρέσχε. Λέγεται γέ τοι Ῥοισάκην τινὰ βάρβαρον
 ἀποστάτην βασιλέως ἐλθεῖν μετὰ χρημάτων πολλῶν εἰς 15
 Ἀθήνας, καὶ σπαραττόμενον ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν κα-
 ταφυγεῖν πρὸς Κίμωνα, καὶ θεῖναι παρὰ τὴν αὐλείον αὐ-
 τοῦ φιάλας δύο, τὴν μὲν ἀργυρείων ἐμπλησάμενον Λα-
 ρεϊκῶν, τὴν δὲ χρυσῶν· ἰδόντα δὲ τὸν Κίμωνα καὶ μει-
 διάσαντα πυθέσθαι τοῦ ἀνθρώπου, πότερον αἰρεῖται 20
 Κίμωνα μισθωτὸν ἢ φίλον ἔχειν· τοῦ δὲ φήσαντος φί-
 λον· „Οὐκοῦν“ φάναι „ταῦτ' ἄπιθι μετὰ σεαυτοῦ κο-
 μίζων· χρήσομαι γὰρ αὐτοῖς ὅταν δέωμαι φίλος γενό-
 μενος.“

XI. Ἐπεὶ δ' οἱ σύμμαχοι τοὺς φόρους μὲν ἐτέλουν, 25
 ἄνδρας δὲ καὶ ναῦς ὡς ἐτάχθησαν οὐ παρεῖχον, ἀλλ'
 ἀπαγορεύοντες ἤδη πρὸς τὰς στρατείας, καὶ πολέμου μὲν
 οὐδὲν δεόμενοι, γεωργεῖν δὲ καὶ ζῆν καθ' ἡσυχίαν ἐπι-
 θυμοῦντες, ἀπηλλαγμένων τῶν βαρβάρων καὶ μὴ διο-
 χλούντων, οὔτε τὰς ναῦς ἐπλήρουν οὔτ' ἄνδρας ἀπέστελ- 30
 λον, οἱ μὲν ἄλλοι στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων προσηνάγ-
 καζον αὐτοὺς ταῦτα ποιεῖν καὶ τοὺς ἐλλείποντας ὑπά-

γοντες δίκαις και κολάζοντες ἐπαχθῆ τὴν ἀρχὴν και λυπηρὰν ἐποίουν, Κίμων δὲ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἐν τῇ στρατηγίᾳ πορευόμενος βίαν μὲν οὐδενὶ τῶν Ἑλλήνων προσῆγε, χρήματα δὲ λαμβάνων παρὰ τῶν οὐ βουλομένων 5 στρατεύεσθαι και ναῦς κενὰς, ἐκείνους εἰς δελεαζομένους τῇ σχολῇ περὶ τὰ οἰκεῖα διατρέβειν, γεωργοὺς και χρηματιστὰς ἀπολέμους ἐκ πολεμικῶν ὑπὸ τροφῆς και ἀνοίας γινομένους, τῶν δ' Ἀθηναίων ἀνὰ μέρος πολλοὺς ἐμβάζων και διαπονῶν ταῖς στρατείαις ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τοῖς 10 παρὰ τῶν συμμάχων μισθοῖς και χρήμασι δεσπότας αὐτῶν τῶν δίδόντων ἐποίησε. Πλέοντας γὰρ αὐτοὺς συνελθὼς και διὰ χειρὸς ἔχοντας αἶε τὰ ὄπλα και τρεφομένους και ἀσκούοντας ἐκ τῆς αὐτῶν ἀστρατείας ἐθισθέντες φοβῆσθαι και κολακεύειν, ἔλαθον ἀντὶ συμμάχων ὑποτελεῖς 15 και δοῦλοι γεγονότες.

XII. Καὶ μὴν αὐτοῦ γε τοῦ μεγάλου βασιλέως οὐδεὶς ἐταπείνωσε και συνέστειλε τὸ φρόνημα μᾶλλον ἢ Κίμων. Οὐ γὰρ ἀνήκεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀπηλλαγμένον, ἀλλ' ὥσπερ ἐκ ποδὸς διώκων, πρὶν διαπνεῦσαι και στήναι 20 τοὺς βαρβάρους, τὰ μὲν ἐπόρθει και κατεστρέφετο, τὰ δὲ ἀφίστη και προσήγετο τοῖς Ἑλλήσιν, ὥστε τὴν ἀπ' Ἰωνίας Ἀσίαν ἄχρι Παμφυλίας παντάπασι Περσικῶν ὄπλων ἐρημῶσαι. Πυθόμενος δὲ τοὺς βασιλέως στρατηγούς μεγάλῳ στρατῷ και ναυσὶ πολλαῖς ἐφεδρεύειν περὶ Παμφυ- 486 25 λίαν, και βουλόμενος αὐτοῖς ἄπλουν και ἀνέμβατον ὄλως ὑπὸ φόβου τὴν ἐντὸς Χελιδονίων ποιήσασθαι θάλατταν, ὤρμησεν ἄρας ἀπὸ Κνίδου και Τριοπίου διακοσίαις τριήρεσι, πρὸς μὲν τάχος ἀπ' ἀρχῆς και περιαγωγῆν ὑπὸ Θεμιστοκλέους ἄριστα κατεσκευασμέναις, ἐκεῖνος δὲ τότε 30 και πλατυτέρας ἐποίησεν αὐτάς και διάβασιν τοῖς καταστρώμασιν ἔδωκεν, ὡς ἂν ὑπὸ πολλῶν ὀπλιτῶν μαχίμωται προσφέροιτο τοῖς πολεμίοις. Ἐπιπλεύσας δὲ τῇ

πόλει τῶν Φασηλιτῶν, Ἑλλήνων μὲν ὄντων, οὐ δεχομένων δὲ τὸν στόλον οὐδὲ βουλομένων ἀφίστασθαι βασιλέως, τὴν τε χώραν κακῶς ἐποίει καὶ προσέβαλλε τοῖς τείχεσιν. Οἱ δὲ Χίιοι συμπλέοντες αὐτῷ, πρὸς δὲ τοὺς Φασηλίτας ἐκ παλαιοῦ φιλικῶς ἔχοντες, ἅμα μὲν τὸν Κίμωνα κατεπράυνον, ἅμα δὲ τοξεύοντες ὑπὲρ τὰ τείχη βιβλίδια προσκείμενα τοῖς οἴστοις ἐξήγγελλον τοῖς Φασηλίταις. Τέλος δὲ διήλλαξεν αὐτούς, ὅπως δέκα τάλαντα δόντες ἀκολουθῶσι καὶ συστρατεύωσιν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους. Ἐφορος μὲν οὖν Τιθραύστην φησὶ τῶν βασιλικῶν νεῶν ἄρχειν καὶ τοῦ πεζοῦ Φερενδάτην, Καλλισθένης δ' Ἀριομάνδην τὸν Γωβρῶν κυριώτατον ὄντα τῆς δυνάμεως παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα ταῖς ναυσὶ παρορμεῖν, οὐκ ὄντα μάχεσθαι τοῖς Ἕλλησι πρόθυμον, ἀλλὰ προσδεχόμενον ὀγδοήκοντα ναῦς Φοινίσσας ἀπὸ Κύπρου προσπλεύσας. Ταύτας φθῆναι βουλόμενος ὁ Κίμων ἀνήχθη, βιάζεσθαι παρεσκευασμένους, ἂν ἐκόντες μὴ ναυμαχῶσιν. Οἱ δὲ πρῶτον μὲν, ὡς μὴ βιασθεῖεν, εἰς τὸν ποταμὸν εἰσωρμίσαντο, προσφερομένων δὲ τῶν Ἀθηναίων ἀντεξέπλευσαν, ὡς ἱστορεῖ Φανόδημος, ἑξακοσίαις ναυσίν, ὡς δ' Ἐφορος, πεντήκοντα καὶ τριακοσίαις. Ἔργον δὲ κατὰ γοῦν τὴν θάλατταν οὐδὲν ὑπ' αὐτῶν ἐπράχθη τῆς δυνάμεως ἄξιον, ἀλλ' εὐθύς εἰς τὴν γῆν ἀποστρέφοντες ἐξέπιπτον οἱ πρῶτοι καὶ κατέφευγον εἰς τὸ πεζὸν ἐγγὺς παρατεταγμένον, οἱ δὲ καταλαμβανόμενοι διεφθείροντο μετὰ τῶν νεῶν. Ὡς καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι πάμπολλοί τινες αἱ πεπληρωμένοι τοῖς βαρβάροις νῆες ἦσαν, ὅτε πολλῶν μὲν, ὡς εἰκός, ἐκφυγουσῶν, πολλῶν δὲ συντριβεισῶν, ὅμως αἰχμαλώτους διακοσίας ἔλαβον οἱ Ἀθηναῖοι.

30

XIII. Τῶν δὲ πεζῶν ἐπικαταβάντων πρὸς τὴν θάλασσαν μέγα μὲν ἔργον ἐφαίνετο τῷ Κίμωνι τὸ βιάζεσθαι

τὴν ἀπόβασιν καὶ κεκμηκότας ἀκμῆσι καὶ πολλαπλασίους
 ἐπάγειν τοὺς Ἕλληνας, ὅμως δὲ ῥώμη καὶ φρονήματι τοῦ
 κρατεῖν ὁρῶν ἐπηρμένους καὶ προθύμους ὁμόσε χωρεῖν
 τοῖς βαρβάροις, ἀπεβίβαξε τοὺς ὀπλίτας ἐπιθερούς τε
 5 κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἀγῶνι μετὰ κραυγῆς καὶ δρόμου
 προσφερομένους. Ὑποστάντων δὲ τῶν Περσῶν καὶ δε-
 ξαμένων οὐκ ἀγεννώς κρατερὰ μάχη συνέστη· καὶ τῶν
 Ἀθηναίων ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ τοῖς ἀξιώμασι πρῶτοι καὶ
 διαπρεπεῖς ἔπεσον. Πολλῶ δ' ἀγῶνι τρεψάμενοι τοὺς
 10 βαρβάρους ἔκτεινον, εἶτα ἤρουν αὐτούς τε καὶ σκηναῖς
 παντοδαπῶν χρημάτων γεμούσας. Κίμων δ' ὥσπερ ἀθλη-
 τῆς δεινὸς ἡμέρα μῆ δύο καθηρηκῶς ἀγωνίσματα, καὶ τὸ
 μὲν ἐν Σαλαμίῳ πελομαχίᾳ, τὸ δ' ἐν Πλαταιαῖς ναυμαχίᾳ
 παρεληλυθῶς τρόπαιον, ἐπηγωνίσασατο ταῖς νίκαις, καὶ
 15 τὰς ὀγδοήκοντα Φοινίσσας τριήρεις, αἱ τῆς μάχης ἀπε-
 λείφθησαν, Ἰδρω προσβεβληκέναι πυθόμενος διὰ τά-
 χους ἐπλευσεν, οὐδὲν εἰδότεν βέβαιον οὐπω περὶ τῆς
 μείζονος δυνάμεως τῶν στρατηγῶν, ἀλλὰ δυσπίστως ἐπι-
 καὶ μετεώρως ἐχόντων· ἢ καὶ μᾶλλον ἐκπλαγέντες ἀπώ-
 20 λεσαν τὰς ναῦς ἀπάσας, καὶ τῶν ἀνδρῶν οἱ πλεῖστοι συν-
 διεφθάρησαν. Τοῦτο τὸ ἔργον οὕτως ἐταπεινώσε τὴν
 γνώμην τοῦ βασιλέως, ὥστε συνθέσθαι τὴν περιβόητον
 εἰρήνην ἐκείνην, ἵππου μὲν δρόμον αἰετῆς Ἑλληνικῆς
 ἀπέχειν θαλάσσης, ἔνδον δὲ Κυανέων καὶ Χελιδονίων
 25 μακρᾶ νηὶ καὶ χαλκεμβόλῳ μὴ πλέειν. Καίτοι Καλλι-
 σθένης οὐ φησι ταῦτα συνθέσθαι τὸν βάρβαρον, ἔργῳ δὲ
 ποιεῖν διὰ φόβον τῆς ἠττης ἐκείνης, καὶ μακρὰν οὕτως
 ἀποστῆναι τῆς Ἑλλάδος, ὥστε πεντήκοντα ναυσὶ Περι-
 κλέα καὶ τριάκοντα μόναις Ἐφιάτην ἐπέκεινα πλεῦσαι
 30 Χελιδονίων καὶ μηδὲν αὐτοῖς ναυτικὸν ἀπαντῆσαι παρὰ
 τῶν βαρβάρων. Ἐν δὲ τοῖς ψηφίσμασιν, ἃ συνήγαγε
 Κρατερός, ἀντίγραφα συνθηκῶν ὡς γενομένων κατατέ-

τακται. Φασί δὲ καὶ βωμὸν εἰρήνης διὰ ταῦτα τοὺς Ἀθη-
 ναίους ἰδρῦσασθαι, καὶ Καλλίαν τὸν πρεσβεύσαντα τι-
 μῆσαι διαφερόντως. Πραθέντων δὲ τῶν αἰχμαλώτων λα-
 φύρων εἰς τε τὰ ἄλλα χρήμασιν ὁ δῆμος ἐρρώσθη, καὶ τῇ
 ἀκροπόλει τὸ νότιον τεῖχος κατεσκεύασεν ἀπ' ἐκείνης 5
 εὐπορήσας τῆς στρατείας. Λέγεται δὲ καὶ τῶν μακρῶν
 τειχῶν, ἃ σκέλη καλοῦσι, συντελεσθῆναι μὲν ὕστερον τὴν
 οἰκοδομίαν, τὴν δὲ πρώτην θεμελίωσιν εἰς τόπους ἐλώ-
 δεις καὶ διαβρόχους τῶν ἔργων ἐμπесόντων ἐρεισθῆναι
 διὰ Κίμωνος ἀσφαλῶς, χάλικι πολλῇ καὶ λίθοις βαρέσι 10
 τῶν ἐλῶν πιεσθέντων, ἐκείνου χρήματα πορίζοντος καὶ
 διδόντος. Πρῶτος δὲ ταῖς λεγομέναις ἐλευθερίοις καὶ
 γλαφυραῖς διατριβαῖς, αἱ μικρὸν ὕστερον ὑπερφυῶς
 ἠγαπήθησαν, ἐκαλλώπισε τὸ ἄστυ, τὴν μὲν ἀγορὰν πλα-
 τάνοις καταφυτεύσας, τὴν δ' Ἀκαδήμειαν ἐξ ἀνύδρου 15
 καὶ ἀνχηρᾶς κατάρρυτον ἀποδείξας ἄλσος ἡσκημένον
 ὑπ' αὐτοῦ δρόμοις καθαροῖς καὶ συσκίοις περιπάτοις.

XIV. Ἐπεὶ δὲ τῶν Περσῶν τινες οὐκ ἐβούλοντο τὴν
 Χερρόνησον ἐκλιπεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Θρακᾶς ἄνωθεν
 ἐπεκαλοῦντο καταφρονοῦντες τοῦ Κίμωνος μετ' ὀλίγων 20
 παντάπασι τριήρων Ἀθήνηθεν ἐκπεπλευκότος, ὀρμήσας
 ἐπ' αὐτοὺς τέσσαρσι μὲν ναυσὶ τρισκαίδεκα τὰς ἐκείνων
 ἔλαβεν, ἐξελάσας δὲ τοὺς Πέρσας καὶ κρατήσας τῶν Θρα-
 κῶν πᾶσαν ᾤκειώσατο τῇ πόλει τὴν Χερρόνησον. Ἐκ δὲ
 τούτου Θασίους μὲν ἀποστάντας Ἀθηναίων καταναυ- 25
 μαχῆσας τρεῖς καὶ τριάκοντα ναῦς ἔλαβε καὶ τὴν πόλιν
 ἐξεπολιόρκησε καὶ τὰ χρυσεῖα τὰ πέραν Ἀθηναίοις προσ-
 εκτήσατο καὶ χώραν, ἧς ἐπῆρχον Θάσιοι, παρέλαβεν.
 Ἐκεῖθεν δὲ ῥαδίως ἐπιβῆναι Μακεδονίας καὶ πολλὴν
 ἀποτεμέσθαι παρασχόν, ὡς ἐδόκει, μὴ θελήσας αἰτίαν 30
 ἔσχε δώροισ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου συμπεπει-
 σθαι, καὶ δίκην ἐφυγε τῶν ἐχθρῶν συστάντων ἐπ' αὐτόν.

Ἀπολογούμενος δὲ πρὸς τοὺς δικαστὰς οὐκ Ἰώνων ἐφη
 προξενεῖν οὐδὲ Θεσσαλῶν, πλουσίων ὄντων, ὥσπερ ἐτέ-
 ρους, ἵνα θεραπεύωνται καὶ λαμβάνωσιν, ἀλλὰ Λακεδαι-
 μονίων, μιμούμενος καὶ ἀγαπῶν τὴν παρ' αὐτοῖς εὐτέ-
 5 λειαν καὶ σωφροσύνην, ἧς οὐδένα προτιμᾶν πλουτοῦ,
 ἀλλὰ πλουτιζῶν ἀπὸ τῶν πολεμίων τὴν πόλιν ἀγάλλε-
 σθαι. Μνησθεῖς δὲ τῆς κρίσεως ἐκείνης ὁ Στησίμβροτος
 φησι τὴν Ἑλπινίκην ὑπὲρ τοῦ Κίμωνος δεομένην ἐλθεῖν
 ἐπὶ τὰς θύρας τοῦ Περικλέους (οὗτος γὰρ ἦν τῶν κατη-
 10 γόρων ὁ σφοδρότατος), τὸν δὲ μειδιάσαντα „Γραῦς εἴ-
 φάναι „γραῦς, ὦ Ἑλπινίκη, ὡς τηλικαῦτα διαπράττεσθαι
 πράγματα“ πλὴν ἐν γε τῇ δίκῃ πρῶτατον γενέσθαι τῷ
 Κίμωνι καὶ πρὸς τὴν κατηγορίαν ἅπαξ ἀναστῆναι μόνον,
 ὥσπερ ἀφοσιούμενον.

15 XV. Ἐκείνην μὲν οὖν ἀπέφυγε τὴν δίκην· ἐν δὲ τῇ
 λοιπῇ πολιτείᾳ παρῶν μὲν ἐκράτει καὶ συνέστελλε τὸν
 δῆμον ἐπιβαίνοντα τοῖς ἀρίστοις καὶ περισπῶντα τὴν
 πᾶσαν εἰς ἑαυτὸν ἀρχὴν καὶ δύναμιν· ὡς δὲ πάλιν ἐπὶ
 στρατείᾳ ἐξέπλευσε, τελέως ἀνεθέντες οἱ πολλοὶ καὶ συ-
 20 χέαντες τὸν καθεστῶτα τῆς πολιτείας κόσμον τὰ τε πά-
 τρια νόμιμα, οἷς ἐχρῶντο πρότερον, Ἐφιάλτου προεσιτώ-
 τος ἀφείλοντο τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς τὰς κρίσεις
 πλὴν ὀλίγων ἀπάσας, καὶ τῶν δικαστηρίων κυρίους ἑαυ-
 τοὺς ποιήσαντες εἰς ἄκρατον δημοκρατίαν ἐνέβαλον τὴν
 25 πόλιν, ἥδη καὶ Περικλέους δυναμένον καὶ τὰ τῶν πολλῶν
 φρονοῦντος. Διὸ καὶ τοῦ Κίμωνος, ὡς ἐπανῆλθεν, ἀγα-
 νακτοῦντος ἐπὶ τῷ προπηλακίζεσθαι τὸ ἀξίωμα τοῦ συνε-
 δρίου, καὶ πειρωμένου πάλιν ἄνω τὰς δίκας ἀνακαλεῖσθαι
 καὶ τὴν ἐπὶ Κλεισθένους ἐγείρειν ἀριστοκρατίαν, κατε-
 30 βόων συνιστάμενοι καὶ τὸν δῆμον ἐξηρέθιζον, ἐκεῖνά τε
 τὰ πρὸς τὴν ἀδελφὴν ἀνανεούμενοι καὶ Λακωνισμὸν ἐπι-

καλοῦντες. Εἰς ἃ καὶ τὰ Εὐπόλιδος διατεθρῦλῃται περὶ Κίμωνος, ὅτι

Κακὸς μὲν οὐκ ἦν, φιλοπότης δὲ κάμελής·
 κἀνίστο' ἂν ἀπεκοιμᾷτ' ἂν ἐν Λακεδαιμόνι
 κἂν Ἑλπινίκην τήνδε καταλιπὼν μόνην. 5

Εἰ δ' ἀμελῶν καὶ μεθυσκόμενος τοσαύτας πόλεις εἴλε /
 καὶ τοσαύτας νίκας ἐνίκησε, δῆλον ὅτι νήφοντος αὐτοῦ
 καὶ προσέχοντος οὐδεὶς ἂν οὔτε τῶν πρότερον οὔτε τῶν
 ὕστερον Ἑλλήνων παρήλθε τὰς πράξεις.

XVI. Ἦν μὲν οὖν ἀπ' ἀρχῆς φιλολάκων· καὶ τῶν γε 10
 παίδων τῶν διδύμων τὸν ἕτερον Λακεδαιμόνιον ἀνό-
 μασε, τὸν δ' ἕτερον Ἥλειον, ἐκ γυναικὸς αὐτῷ Κλειτο-
 ρίας γενομένους, ὡς Στησίμβροτος ἱστορεῖ· διὸ πολλά-
 κισ τὸν Περικλέα τὸ μητρῶον αὐτοῖς γένος ὀνειδίξειν.
 Διόδωρος δ' ὁ Περιγηγητὴς καὶ τούτους φησὶ καὶ τὸν τρί- 15
 τον τῶν Κίμωνος υἱῶν Θεσσαλὸν ἐξ Ἰσοδίκης γεγονέναι
 τῆς Εὐρυπτολέμου τοῦ Μεγακλέους. Ἡὐξήθη δ' ὑπὸ
 τῶν Λακεδαιμονίων ἤδη τῷ Θεμιστοκλεῖ προσπολεμούν-
 των καὶ τοῦτον ὄντα νέον ἐν Ἀθήναις μᾶλλον ἰσχύειν
 καὶ κρατεῖν βουλομένων. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι τὸ πρῶτον 20
 ἠδέως ἑώρων οὐ μικρὰ τῆς πρὸς ἐκεῖνον εὐνοίας τῶν
 Σπαρτιατῶν ἀπολαθόντες· ἀύξανοι μὲν γὰρ αὐτοῖς κατ'
 ἀρχὰς καὶ τὰ συμμαχικὰ πολυπραγμονοῦσιν οὐκ ἤχθοντο
 τιμῇ καὶ χάριτι τοῦ Κίμωνος. Τὰ γὰρ πλεῖστα δι' ἐκε-
 νου τῶν Ἑλληνικῶν διεπράττετο, πράως μὲν τοῖς συμ- 25
 μάχοις, κεχαρισμένως δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις ὀμιλοῦν-
 τος. Ἐπειτα δυνατώτεροι γενόμενοι καὶ τὸν Κίμωνα τοῖς
 Σπαρτιαταῖς οὐκ ἠρέμα προσκείμενον ὀρῶντες ἤχθοντο.
 Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐπὶ παντὶ μεγαλύνων τὴν Λακεδαιμόνα
 πρὸς Ἀθηναίους, καὶ μάλιστα ὅτε τύχοι μεμφόμενος αὐ- 30
 τοῖς ἢ παροξύνων, ὡς φησὶ Στησίμβροτος, εἰώθει λέ-
 γειν· „Ἄλλ' οὐ Λακεδαιμόνιοί γε τοιοῦτοι.“ Ὅθεν φθό-

νον ἑαυτῷ συνῆγε καὶ δυσμένειάν τινα παρὰ τῶν πολι-
 τῶν. Ἡ δ' οὖν ἰσχύσασα μάλιστα κατ' αὐτοῦ τῶν δια-
 βολῶν αἰτίαν ἔσχε τοιαύτην. Ἀρχιδάμου τοῦ Ζευξιδάμου
 τέταρτον ἔτος ἐν Σπάρτῃ βασιλεύοντος ὑπὸ σεισμῷ με-
 5 γίστου δὴ τῶν μνημονευομένων πρότερον ἢ τε χώρα τῶν
 Λακεδαιμονίων χάσμασιν ἐνώλισθε πολλοῖς καὶ τῶν
 Ταυγέτων τιναχθέντων κορυφαί τινες ἀπερράγησαν, αὐ-
 τῇ δ' ἡ πόλις ὄλη συνεχύθη πλὴν οἰκιῶν πέντε, τὰς δ'
 ἄλλας ἤρειψεν ὁ σεισμός. Ἐν δὲ μέσῃ τῇ στοᾷ γυμναζο-
 10 μένων ὁμοῦ τῶν ἐφήβων καὶ τῶν νεανίσκων λέγεται μι-
 κρὸν πρὸ τοῦ σεισμῷ λαγῶν παραφανῆναι καὶ τοὺς μὲν
 νεανίσκους, ὥσπερ ἦσαν ἀηλιμμένοι, μετὰ παιδιᾶς ἐκ-
 δραμεῖν καὶ διώκειν, τοῖς δ' ἐφήβοις ὑπολειφθεῖσιν ἐπι-
 πεσεῖν τὸ γυμνάσιον καὶ πάντας ὁμοῦ τελευτήσαι. Τὸν
 15 δὲ τάφον αὐτῶν ἔτι νῦν Σεισματίαν προσαγορεύουσι.
 Ταχὺ δὴ συνιδῶν ἀπὸ τοῦ παρόντος τὸν μέλλοντα κίν-
 δυνον ὁ Ἀρχίδαμος, καὶ τοὺς πολίτας ὁρῶν ἐκ τῶν οἰ-
 κιῶν τὰ τιμιώτατα πειρωμένους σώζειν, ἐκέλευσε τῇ σάλ-
 πιγγι σημαίνειν, ὡς πολεμίων ἐπιόντων, ὅπως ὅτι τάχι-
 20 στα μετὰ τῶν ὄπλων ἀθροίζωνται πρὸς αὐτόν. Ὁ δὴ καὶ
 μόνον ἐν τῷ τότε καιρῷ τὴν Σπάρτην διέσωσεν. Οἱ γὰρ
 εἰλωτες ἐκ τῶν ἀγρῶν συνέδραμον πανταχόθεν ὡς ἀναφ-
 πασόμενοι τοὺς σεσωσμένους τῶν Σπαρτιατῶν. Ὀπλι-
 σμένους δὲ καὶ συντεταγμένους εὐρόντες ἀνεχώρησαν ἐπὶ
 25 τὰς πόλεις καὶ φανερῶς ἐπολέμου, τῶν τε περιοίκων ἀνα-
 πείσαντες οὐκ ὀλίγους, καὶ Μεσσηνίων ἅμα τοῖς Σπαρ-
 τιάταις συνεπιθεμένων. Πέμπουσιν οὖν οἱ Λακεδαιμό-
 νιοι Περικλείδαν εἰς Ἀθήνας δεόμενοι βοηθεῖν, ὃν φησι
 κωμῶδων Ἀριστοφάνης καθ' ἐξόμενον ἐπὶ τοῖς βω-
 30 μοῖς ὄχρὸν ἐν φοινικίδι στρατιὰν ἐπαιτεῖν.
 Ἐφιάλτου δὲ κωλύοντος καὶ διαμαρτυρομένου μὴ βοηθεῖν
 μηδ' ανιστάναι πόλιν ἀντίπαλον ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, ἀλλ'

ἂν κείσθαι καὶ πατηθῆναι τὸ φρόνημα τῆς Σπάρτης, Κίμωνά φησι Κριτίας τὴν τῆς πατρίδος αὔξησιν ἐν ὑστέρω θέμενον τοῦ Λακεδαιμονίων συμφέροντος ἀναπέψαντα τὸν δῆμον ἐξελθεῖν βοηθοῦντα μετὰ πολλῶν ὀπλιτῶν. Ὁ δ' Ἴων ἀπομνημονεύει καὶ τὸν λόγον, ᾧ μάλιστα 5 τοὺς Ἀθηναίους ἐκίνησε, παρακαλῶν μῆτε τὴν Ἑλλάδα χολὴν μῆτε τὴν πόλιν ἑτερόζυγα περιῦδειν γεγεννημένην.

XVII. Ἐπεὶ δὲ βοηθήσας τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀπήει διὰ Κορίνθου τὴν στρατιὰν ἄγων, ἐνεκάλει Λάχαρτος αὐτῷ πρὶν ἐντυχεῖν τοῖς πολίταις εἰσαγαγόντι τὸ στρα- 10 τευμα· καὶ γὰρ θύραν κύψαντας ἀλλοτρίαν οὐκ εἰσιέναι πρότερον ἢ τὸν κύριον κελεῦσαι. Καὶ ὁ Κίμων „Ἄλλ' οὐχ ὑμεῖς“ εἶπεν „ᾧ Λάχαρτε, τὰς Κλεωναίων καὶ Μεγαρέων πύλας κόψαντες, ἀλλὰ κατασχίσαντες εἰσεβιάσασθε μετὰ τῶν ὀπλων ἀξιούντες ἀνεφγένοι πάντα τοῖς 15 μετξον δυναμένοις.“ Οὕτω μὲν ἐθρασύνατο πρὸς τὸν Κορίνθιον ἐν δέοντι, καὶ μετὰ τῆς στρατιᾶς διεξῆλθεν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τοὺς Ἀθηναίους αὐτίς ἐκάλουν ἐπὶ τοὺς ἐν Ἰθώμῃ Μεσσηνίους καὶ εἰλωτας, ἐλθόντων δὲ τὴν τόλμαν καὶ τὴν λαμπρότητα δεισαντες ἀπεπέμψαντο 20 μόνους τῶν συμμάχων ὡς νεωτεριστάς. Οἱ δὲ πρὸς ὄργην ἀπελθόντες ἤδη τοῖς λακωνίζουσι φανερῶς ἐχάλειπαινον, καὶ τὸν Κίμωνα μικρᾶς ἐπιλαβόμενοι προφάσεως ἐξωστράκισαν εἰς ἔτη δέκα· τοσοῦτον γὰρ ἦν χρόνου τεταγμένον ἅπασιν τοῖς ἐξωστρακιζομένοις. Ἐν δὲ τούτῳ 25 τῶν Λακεδαιμονίων, ὡς ἐπανήρχοντο Δελφοὺς ἀπὸ Φωκέων ἐλευθερώσαντες, ἐν Τανάγρα καταστρατοπεδευσάντων Ἀθηναῖοι μὲν ἀπήντων διαμαχοῦμενοι, Κίμων δὲ μετὰ τῶν ὀπλων ἦκεν εἰς τὴν αὐτοῦ φυλὴν τὴν Οἰνηίδα, πρόθυμος ᾧ ἀμύνεσθαι τοὺς Λακεδαιμονίους 30 μετὰ τῶν πολιτῶν. Ἡ δὲ βουλὴ τῶν πεντακοσίων πυθόμενη καὶ φοβηθεῖσα, τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καταβοώντων

ὡς συνταράξει τὴν φάλαγγα βουλομένου καὶ τῇ πόλει
 Λακεδαιμονίους ἐπαγαγεῖν, ἀπηγόρευσε τοῖς στρατηγοῖς
 μὴ δέχεσθαι τὸν ἄνδρα. Κάκεινος μὲν ᾤχετο δεηθεὶς
 Εὐθύππου τοῦ Ἀναφλυστίου καὶ τῶν ἄλλων ἐταίρων,
 5 ὅσοι μάλιστα τὴν τοῦ λακωνίξειν αἰτίαν ἔσχον, ἐρρωμέ-
 νως ἀγωνίσασθαι πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ δι' ἔργων
 ἀπολύσασθαι τὴν αἰτίαν πρὸς τοὺς πολίτας. Οἱ δὲ λα-
 βόντες αὐτοῦ τὴν πανοπλίαν εἰς τὸν λόχον ἔθεντο· καὶ
 μετ' ἀλλήλων συστάντες ἐκθύμως ἑκατὸν ὄντες ἔπεσον.
 10 πολὺν αὐτῶν πόθον καὶ μεταμέλειαν ἐφ' οἷς ἤτιάθησαν
 ἀδίκως ἀπολιπόντες τοῖς Ἀθηναίοις. Ὄθεν οὐδὲ τῷ πρὸς
 Κίμωνα θυμῷ πολὺν χρόνον ἐνέμειναν, τὰ μὲν, ὡς εἰκός,
 ὧν ἔπαθον εὐ μεμνημένοι, τὰ δὲ τοῦ καιροῦ συλλαμβαν-
 ομένου. Νενικημένοι γὰρ ἐν Τανάγρα μάχῃ μεγάλη καὶ
 15 προσδοκῶντες εἰς ὄραν ἔτους στρατιὰν Πελοποννησίων
 ἐπ' αὐτοὺς ἐκάλουν ἐκ τῆς φυγῆς τὸν Κίμωνα· καὶ κα-
 τήλθε τὸ ψήφισμα γράψαντος αὐτῷ Περικλέους. Οὕτω
 τότε πολιτικαὶ μὲν ἦσαν αἱ διαφοραί, μέτριοι δ' οἱ θυμοὶ
 καὶ πρὸς τὸ κοινὸν εὐανάκλητοι συμφέρον, ἡ δὲ φιλοτι-
 20 μία πάντων ἐπικρατοῦσα τῶν παθῶν τοῖς τῆς πατρίδος
 ὑπεχώρει καιροῖς.

XVIII. Εὐθύς μὲν οὖν ὁ Κίμων κατελθὼν ἔλυσε τὸν
 πόλεμον καὶ διήλλαξε τὰς πόλεις· γενομένης δ' εἰρήνης
 ὄρων τοὺς Ἀθηναίους ἡσυχίαν ἄγειν μὴ δυναμένους,
 25 ἀλλὰ κινεῖσθαι καὶ ἀυξάνεσθαι ταῖς στρατείαις βουλομέ-
 νους, ἵνα μὴ τοῖς Ἑλλησι διοχλῶσι μηδὲ περὶ τὰς νήσους
 ἢ Πελοπόννησον ἀναστρεφόμενοι ναυσὶ πολλαῖς αἰτίας
 ἐμφυλίων πολέμων καὶ συμμαχικῶν ἐγκλημάτων ἀρχῆς
 ἐπισπάσωνται κατὰ τῆς πόλεως, ἐπλήρου διακοσίας τριή-
 30 ρεις ὡς ἐπ' Αἴγυπτον καὶ Κύπρον αὐτίς ἐκστρατευσό-
 μενος, ἅμα μὲν ἐμμελετᾶν τοῖς πρὸς τοὺς βαρβάρους
 ἀγῶσι βουλόμενος τοὺς Ἀθηναίους, ἅμα δ' ὠφελείσθαι

δικαίως τὰς ἀπὸ τῶν φύσει πολεμίων εὐπορίας εἰς τὴν Ἑλλάδα κομίζοντας. Ἦδη δὲ παρεσκευασμένων ἀπάντων καὶ τοῦ στρατοῦ παρὰ ταῖς ναυσὶν ὄντος ὄναρ εἶδεν ὁ Κίμων. Ἐδόκει κύνα θυμουμένην ὑλακτεῖν πρὸς αὐτόν, ἐκ δὲ τῆς ὑλακῆς μεμιγμένον ἀφείσαν ἀνθρώπου φθόγ- 5 γον εἰπεῖν

Στείχε· φίλος γὰρ ἔσῃ καὶ ἔμοι καὶ ἔμοις σκυλάκεσσιν. Οὕτω δὲ δυσκρίτου τῆς ὄψεως οὔσης Ἀστύφίλος ὁ Ποσειδωνιάτης, μαντικὸς ἀνὴρ καὶ συνήθης τῷ Κίμωνι, φράζει θάνατον αὐτῷ προσημαίνειν τὴν ὄψιν, οὕτω δια- 10 ρῶν· κύων ἀνθρώπῳ, πρὸς ὃν ὑλακτεῖ, πολέμιος· πολεμῖος δ' οὐκ ἂν τις μᾶλλον ἢ τελευτήσας φίλος γένοιτο· τὸ δὲ μίγμα τῆς φωνῆς Μῆδον ἀποδηλοῖ τὸν ἐχθρόν· ὁ γὰρ Μῆδων στρατὸς Ἑλλήσιν ὁμοῦ καὶ βαρβάροις μέμικται. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν ὄψιν αὐτοῦ τῷ Διονύσῳ θύσαντος 15 ὁ μὲν μάντις ἀπέτεμε τὸ λερεῖον, τοῦ δ' αἵματος τὸ πηγνύμενον ἤδη μύρμηκες πολλοὶ λαμβάνοντες κατὰ μικρὸν ἔφερον πρὸς τὸν Κίμωνα καὶ τοῦ ποδὸς περὶ τὸν μέγαν δάκτυλον περιέπλαττον, ἐπὶ πολὺν χρόνον λαυθάνοντες. Ἄμα δέ πως ὅ τε Κίμων τῷ γινομένῳ προσέσχε 20 καὶ παρῆν ὁ θύτης ἐπιδεικνύμενος αὐτῷ τον λοβὸν οὐκ ἔχοντα κεφαλῆν. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἦν ἀνάδυσις τῆς στρατείας ἐξέπλευσε, καὶ τῶν νεῶν ἐξήκοντα μὲν ἀπέστειλεν εἰς Αἴγυπτον; ταῖς δ' ἄλλαις πάλιν... ἐπλει. Καὶ καταναυμαγήσας Φοινισσῶν νεῶν καὶ Κιλισσῶν βασιλικὸν στόλον 25 ἀνεκτᾶτό τε τὰς ἐν κύκλῳ πόλεις καὶ τοὺς περὶ Αἴγυπτον ἐφήδρευεν, οὐδὲν μικρὸν, ἀλλ' ὅλης ἐπινοῶν τῆς βασιλέως ἡγεμονίας κατάλυσιν, καὶ μάλιστα ὅτι τοῦ Θεμιστοκλέους ἐπυρθάνετο δόξαν εἶναι καὶ δύναμιν ἐν τοῖς βαρβάροις μεγάλην, ὑποδεδεγμένου βασιλεῖ κινουῦντι τὸν 30 Ἑλληνικὸν πόλεμον στρατηγήσειν. Θεμιστοκλῆς μὲν οὖν οὐχ ἡκιστα λέγεται τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις ἀπογνοῦς,

- ὡς οὐκ ἂν ὑπερβαλόμενος τὴν Κίμωνος εὐτυχίαν καὶ ἀρετήν, ἐκὼν τελευτήσαι, Κίμων δὲ μεγάλων ἐπαιρόμενος ἀρχὰς ἀγῶνων καὶ περὶ Κύπρον συνέχων τὸ ναυτικὸν ἐπεμψεν εἰς Ἄμμωνος ἄνδρας ἀπόρρητόν τινα μαντεῖαν ποιησομένους παρὰ τῷ θεῷ· γινώσκει γὰρ οὐδεὶς ὑπὲρ ὧν ἐπέμψθησαν, οὐδὲ χρησμὸν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐξήνεγκεν, ἀλλ' ἅμα τῷ προσελθεῖν ἐκέλευσεν ἀπιέναι τοὺς θεοπρόπους· αὐτὸν γὰρ ἤδη τὸν Κίμωνα παρ' ἐαυτῷ τυγχάνειν ὄντα. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ θεοπρόποι κατέβαινον ἐπὶ θάλασσαν· γενόμενοι δὲ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἑλλήνων, ὃ τότε περὶ Αἴγυπτον ἦν, ἐπύθοντο τεθνάναι τὸν Κίμωνα· καὶ τὰς ἡμέρας πρὸς τὸ μαντεῖον ἀνάγοντες ἐγνώσαν ἠνιγμένην τὴν τελευτήν τοῦ ἀνδρός, ὡς ἤδη παρὰ θεοῖς ὄντος.
- 15 XIX. Ἀπέθανε δὲ πολιορκῶν Κίτιον, ὡς οἱ πλείστοι λέγουσι, νοσήσας· ἐνιοὶ δὲ φασιν ἐκ τραύματος, ὃ πρὸς τοὺς βαρβάρους ἀγωνιζόμενος ἔσχε. Τελευταῶν δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐκέλευσεν εὐθύς ἀποπλεῖν ἀποκρυφάμενος τὸν θάνατον αὐτοῦ· καὶ συνέβη μῆτε τῶν πολεμίων μῆτε 20 τῶν συμμαχῶν αἰσθομένων ἀσφαλῶς αὐτοὺς ἀνακομισθῆναι στρατηγουμένους ὑπὸ Κίμωνος, ὡς φησι Φανόδημος, τεθνηκότος ἐφ' ἡμέρας τριάκοντα. Μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου τελευτὴν πρὸς μὲν τοὺς βαρβάρους οὐδὲν ἐπιλαμπρὸν ὑπ' οὐδενὸς ἐπράχθη στρατηγοῦ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τραπέντες ὑπὸ δημαγωγῶν καὶ πολεμοποιῶν ἐπ' ἀλλήλους, οὐδενὸς τὰς χεῖρας ἐν μέσῳ διασχόντος, 25 συνερράγησαν εἰς τὸν πόλεμον, ἀναπνοὴ μὲν τοῖς βασιλέως πράγμασι γενόμενοι, φθόρον δ' ἀμύθητον τῆς Ἑλληνικῆς δυνάμεως ἀπεργασάμενοι. Ὅψι δ' οἱ περὶ τὸν 30 Ἀγησίλαον εἰς τὴν Ἀσίαν ἐξενεγκάμενοι τὰ ὄπλα βραχείος ἦσαντο πολέμου πρὸς τοὺς ἐπὶ θαλάσῃ βασιλέως στρατηγούς· καὶ λαμπρὸν οὐδὲν οὐδὲ μέγα δρᾶσαντες, αὐτίς

δὲ ταῖς Ἑλληνικαῖς στάσεσι καὶ ταραχαῖς ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς ὑπενεχθέντες, ᾗχοντο τοὺς Περσῶν φορολόγους ἐν μέσαις ταῖς συμμάχοις καὶ φίλαις πόλεσιν ἀπολιπόντες, ὧν οὐδὲ γραμματοφόρος κατέβαινε οὐδ' ἵππος πρὸς θαλάσσην τετρακοσίων σταδίων ἐντὸς ᾧφθη στρατηγοῦν- 5
τος Κίμωνος. Ὅτι μὲν οὖν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπεκομίσθη τὰ λείψανα αὐτοῦ, μαρτυρεῖ τῶν μνημάτων τὰ μέχρι νῦν Κιμώνεια προσαγορευόμενα· τιμῶσι δὲ καὶ Κιτιεῖς τάφον τινὰ Κίμωνος, ὡς Ναυσικράτης ὁ ῥήτωρ φησὶν, ἐν λοιμῶ καὶ γῆς ἀφορία τοῦ θεοῦ προστάξαντος αὐτοῖς 10
μὴ ἀμελεῖν Κίμωνος, ἀλλ' ὡς κρείττονα σέβεσθαι καὶ γεραίρειν. Τοιοῦτος μὲν ὁ Ἑλληνικὸς ἡγεμῶν.

ΛΟΥΚΟΥΛΛΟΣ.

16

I. Τῷ δὲ Λουκούλλῳ πάππος μὲν ἦν ὑπατικός, θεῖος δὲ πρὸς μητρὸς Μέτελλος ὁ Νομαδικὸς ἐπικληθείς. Τῶν 20
δὲ γονέων ὁ μὲν πατὴρ ἐάλω κλοπῆς, Κεκιλία δὲ ἡ μήτηρ ἠδόξεσεν ὡς οὐ βεβιωκυῖα σωφρόνως. Αὐτὸς δ' ὁ Λουκούλλος ἐτι μειράκιον ὧν, πρὶν ἀρχὴν τινα μετελθεῖν καὶ πολιτείας ἄψασθαι, πρῶτον ἔργον ἐποιήσατο τὸν τοῦ πατρὸς κατήγορον κρίναι Σερουλίον αὔγουρα, λαβῶν 25
ἀδικοῦντα δημοσίᾳ. Καὶ τὸ πρᾶγμα λαμπρὸν ἐφάνη Ῥωμαίοις, καὶ τὴν δίκην ἐκείνην ὥσπερ ἀριστείαν διὰ στόματος ἔσχον. Ἐδόκει δὲ καὶ ἄλλως αὐτοῖς ἄνευ προφάσεως οὐκ ἀγεννὲς εἶναι τὸ τῆς κατηγορίας ἔργον, ἀλλὰ καὶ πάννυ τοὺς νέους ἐβούλοντο τοῖς ἀδικοῦσιν ἐπιφνο- 30
μένους ὁρᾶν ὥσπερ θηρίοις εὐγενεῖς σκύλακας. Οὐ μὴν ἀλλὰ μεγάλης περὶ τὴν δίκην ἐκείνην φιλονεικίας γενο-

μένης, ὥστε καὶ τρωθῆναι τινὰς καὶ πεσεῖν, ἀπέφυγεν ὁ Σερούλιος. Ὁ δὲ Λούκουλλος ἤσκητο καὶ λέγειν ἱκανῶς ἑκατέραν γλῶτταν, ὥστε καὶ Σύλλας τὰς αὐτοῦ πράξεις ἀναγράφων ἐκείνῳ προσεφώνησεν ὡς συνταξομένῳ καὶ
 5 διαθήσονται τὴν ἱστορίαν ἄμεινον. Ἦν γὰρ οὐκ ἐπὶ τὴν χρεῖαν μόνην ἐμμελῆς αὐτοῦ καὶ πρόχειρος ὁ λόγος, καθάπερ ὁ τῶν ἄλλων τὴν μὲν ἀγορὰν

Θύννος βολαῖος πέλαγος ὡς διεστρόβει,
 γενόμενος δὲ τῆς ἀγορᾶς ἐκτὸς αὐτός, ἀμουσίᾳ τε-
 10 θνηκῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμμελῆ ταύτην καὶ λεγομένην ἐλευθέριον ἐπὶ τῷ καλῷ προσεποιεῖτο παιδεῖαν ἐτι καὶ μειράκιον ὦν. Γενόμενος δὲ πρεσβύτερος ἤδη παντάπασιν ὥσπερ ἐκ πολλῶν ἀγῶνων ἀφῆκε τὴν διάνοιαν ἐν φιλοσοφίᾳ σχολάζειν καὶ ἀναπαύεσθαι, τὸ θεωρητικὸν
 15 αὐτῆς ἐγείρας, καταλύσας δ' ἐν καιρῷ καὶ κολούσας τὸ φιλότιμον ἐκ τῆς πρὸς Πομπήϊον διαφορᾶς. Περὶ μὲν οὖν τῆς φιλολογίας αὐτοῦ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ταῦτα λέγεται· νέον ὄντα πρὸς Ὀρτήσιον τὸν δικολόγον καὶ Σισεννᾶν τὸν ἱστορικὸν ἐκ παιδιᾶς τινος εἰς σπου-
 20 δὴν προελθούσης ὁμολογῆσαι, προθεμένων ποιήματα καὶ λόγον Ἑλληνικὸν τε καὶ Ῥωμαϊκόν, εἰς ὃ τι ἂν λάχῃ τούτων, τὸν Μαρσικὸν ἐντενεῖν πόλεμον. Καὶ πῶς ἔοικεν εἰς λόγον Ἑλληνικὸν ὁ κλῆρος ἀφικέσθαι· διασώζεται γὰρ Ἑλληνικὴ τις ἱστορία τοῦ Μαρσικοῦ πολέμου. Τῆς
 25 δὲ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μάρκον εὐνοίας πολλῶν τεκμηρίων ὄντων μάλιστα Ῥωμαῖοι τοῦ πρώτου μνημονεύουσι. Πρεσβύτερος γὰρ ὦν αὐτοῦ λαβεῖν ἀρχὴν μόνος οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ τὸν ἐκείνου καιρὸν ἀναμείνας οὕτως ἐπηγάγετο τὸν δῆμον, ὥστε σὺν ἐκείνῳ μὴ παρῶν ἀγο-
 30 ρανόμος αἰρεθῆναι.

II. Νέος δ' ὦν ἐν τῷ Μαρσικῷ πολέμῳ πολλὰ μὲν τόλμης δείγματα παρέσχεν καὶ συνέσεως, μᾶλλον γὰρ μὴν

αὐτὸν δι' εὐστάθειαν καὶ πραότητα Σύλλας προσηγάγετο, καὶ χρώμενος ἀπ' ἀρχῆς ἐπὶ τὰ πλείστης ἄξια σπουδῆς διετέλεσεν· ὧν ἦν καὶ ἡ περὶ τὸ νόμισμα πραγματεία. Δι' ἐκείνου γὰρ ἐκόπη τὸ πλείστον ἐν Πελοποννήσῳ περὶ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον, καὶ Λουκούλλειον ἀπ' 5 ἐκείνου προσηγορεύθη, καὶ διετέλεσεν ἐπὶ πλείστον, ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν χρειῶν ἐν τῷ πολέμῳ λαμβάνον ἀμοιβὴν ταχεῖαν. Ἐκ τούτου τῆς μὲν γῆς ἐπικρατῶν ὁ Σύλλας ἐν ταῖς Ἀθήναις, περικοπτόμενος δὲ τὴν ἀγορὰν ἐκ τῆς θαλάττης ὑπὸ τῶν πολεμίων ναυκρατούντων, ἐξέπεμ- 10 ψεν ἐπ' Αἰγύπτου καὶ Λιβύης τὸν Λούκουλλον ἄξοντα ναῦς ἐκείθεν. Ἦν μὲν οὖν ἀκμὴ χειμῶνος, ἐξέπλευσε δὲ τρισὶν Ἑλληνικοῖς μνοπάρωσι καὶ δικρότοις Ἰσαις Ῥοδιακαῖς πρὸς μέγα πέλαγος καὶ ναῦς πολεμίας, πανταχόσε τῷ κρατεῖν πολλὰς διαφορομένας, παραβαλλόμενος. Οὐ μὴν 15 ἀλλὰ καὶ Κρήτην κατάρας ᾤκειώσατο καὶ Κυρηναίους καταλαβῶν ἐκ τυραννίδων συνεχῶν καὶ πολέμων ταρατομένους ἀνέλαβε, καὶ κατστῆσατο τὴν πολιτείαν Πλατωνικῆς τινος φωνῆς ἀναμνήσας τὴν πόλιν, ἣν ἐκεῖνος ἀπεθέσπισε πρὸς αὐτούς. Δεομένων γάρ, ὡς ἔοικεν, 20 ὅπως τε νόμους γράψῃ καὶ τὸν δῆμον αὐτὸν εἰς τύπον τινὰ καταστήσῃ πολιτείας σώφρονος, ἔφη χαλεπὸν εἶναι Κυρηναίοις οὕτως εὐτυχουσι νομοθετεῖν. Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπου δυσαρκτότερον εὐ πράσσειν δοκοῦντος, οὐδ' αὖ πάλιν δεκτικώτερον ἐπιστασίας συσταλέντος ὑπὸ τῆς 25 τύχης. Ὅ καὶ τότε Κυρηναίους νομοθετοῦντι Λουκούλλῳ πρᾶγους παρέσχεν. Ἐκείθεν δ' ἀναχθεὶς ἐπ' Αἰγύπτου τὰ πλείστα τῶν σκαφῶν ἀπέβαλε πειρατῶν ἐπιφανέντων, αὐτὸς δὲ διασωθεὶς κατήγετο λαμπρῶς εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἀπῆντησε γὰρ αὐτῷ σύμπασις ὁ στόλος, ὥσπερ εἰώθει βα- 30 σιλεῖ καταπλέοντι, κεκοσμημένος ἐκπρεπῶς· καὶ τὸ μειράκιον ὁ Πτολεμαῖος ἄλλην τε θαυμαστήν ἐπεδείκνυτο

φιλοφροσύνην πρὸς αὐτόν, οἰκησίην τε καὶ δίαιταν ἐν τοῖς βασιλείοις ἔδωκεν, οὐδενὸς πω ξένου πρότερον ἡγεμόνος αὐτόθι καταχθέντος. Δαπάνην δὲ καὶ σύνταξιν οὐχ ὄσσην ἐδίδου τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ τετραπλὴν ἐκείνῳ παρείχεν, οὐδὲν 5 προσιεμένῳ τῶν ἀναγκαίων πλέον οὐδὲν οὐδὲ δῶρον λαβόντι, καίπερ ὀγδοήκοντα ταλάντων ἄξια πέμψαντος αὐτῷ. Λέγεται δὲ μήτ' εἰς Μέμφιν ἀναβῆναι μήτ' ἄλλο 19 τῶν θαυμαζομένων ἐν Αἰγύπτῳ καὶ περιβοήτων ἱστορησῆσαι· σχολάζοντος γὰρ εἶναι ταῦτα θεατοῦ καὶ τρυφῶν- 10 τος, οὐχ, ὡς αὐτός, ἐν ὑπαίθρῳ τὸν αὐτοκράτορα σκηνοῦντα παρὰ ταῖς ἐπάλξεσι τῶν πολεμίων ἀπολελοπότος.

III. Ἐπεὶ δ' ἀπέλιπε τὴν συμμαχίαν ὁ Πτολεμαῖος πρὸς τὸν πόλεμον ἀποδειλιάσας, ἐκείνῳ δὲ ναῦς ἄχρι 15 Κύπρου πομποὺς παρέσχε, καὶ περὶ τὸν ἔκπλουν αὐτὸν ἀσπαζόμενος καὶ θεραπεύων ἐδώρειτο χρυσένδετον σμάραγδον τῶν πολυτελεῶν, τὸ μὲν πρῶτον ὁ Λούκουλλος παρητείτο, δεξάντος δὲ τὴν γλυφὴν τοῦ βασιλέως εἰκόνα οὐσαν ἰδίαν ἐφοβήθη διώσασθαι, μὴ παντάπασιν ἐχθρὸς 20 ἀποπλεῖν νομισθεὶς ἐπιβουλευθεῖη κατὰ θάλατταν. Ἐπεὶ δὲ πλῆθος ἐν πυράπλῳ νεῶν ἐκ τῶν παραλίῳν πόλεων ἀθροίσας, πλὴν ὅσοι πειρατικῶν μετείχον ἀδικημάτων, εἰς τὴν Κύπρον διεπέρασεν, ἐνταῦθα πυνθανόμενος τοὺς πολεμίους ναυλοχοῦντας ἐπὶ ταῖς ἄκραις παραφυλάττειν 25 αὐτόν, ἐνεώλησσε τὰ σκάφη πάντα, καὶ ταῖς πόλεσιν ἔγραψε περὶ χειμαδίῳν καὶ ἀγορᾶς, ὡς αὐτόθι τὴν ὥραν ἀναμενῶν. Εἶτα πλοῦ φανέντος ἐξαπίνης κατασπάσας τὰς ναῦς ἀνήχθη, καὶ μεθ' ἡμέραν μὲν ὑφειμένοις πλέων τοῖς ἱστίοις καὶ ταπεινοῖς, νύκτωρ δ' ἐπαιρομένοις εἰς Ῥόδον 30 ἐσώθη. Ῥοδίων δὲ ναῦς αὐτῷ προσπαρασχόντων Κῶους ἐπεισε καὶ Κνιδίους τῶν βασιλικῶν ἀπαλλαγέντας ἐπὶ Σαμίους συστρατεύειν. Ἐκ δὲ Χίου τοὺς βασιλικούς αὐ-

τὸς ἐξήλασε, Κολοφωνίους δ' ἠλευθέρωσε συλλαβὼν
 Ἐπίγονον τὸν τύραννον αὐτῶν. Ἐτύγγανε δὲ κατ' ἐκεί-
 νον τὸν χρόνον ἤδη Μιθριδάτης τὸ Πέργαμον ἐκλειο-
 πῶς καὶ συνεσταλμένος εἰς Πιτάνην. Ἐκεῖ δὲ Φιμβρίου
 κατέχοντος αὐτὸν ἐκ γῆς καὶ πολιορκουῦντος, εἰς τὴν θά- 5
 λατταν ἀφορῶν συνήγε καὶ μετεπέμπετο τοὺς πανταχό-
 θεν στόλους πρὸς αὐτόν, ἀνδρὶ τολμητῇ καὶ νευικηκότι
 τῷ Φιμβρία συμπλέκεσθαι καὶ πολεμεῖν ἀπεγνωκῶς.
 Ὁ δὲ ταῦτα συνορῶν, ναυτικῷ δὲ λειπόμενος πρὸς Λού-
 κουλλον ἐπεμπεν, ἦκειν τῷ στόλῳ δεόμενος καὶ συνεξε- 10
 λειν ἐχθιστον καὶ πολεμιώτατον βασιλέων, ὡς μὴ τὸ μέγα
 καὶ διὰ πολλῶν ἀγώνων καὶ πόνων διωκόμενον ἄθλον
 ἐκφύγοι Ῥωμαίους, Μιθριδάτης εἰς λαβὰς ἦκων καὶ γε-
 γονῶς ἐντὸς ἀρκύων, οὐ ληφθέντος οὐδένα τῆς δόξης
 οἴσεσθαι πλέον ἢ τὸν ἐμποδῶν τῇ φυγῇ στάντα καὶ δια- 15
 διδράσκοντος ἐπιλαβόμενον· ὑφ' ἑαυτοῦ μὲν ἐξεωσμέ-
 νον τῆς γῆς, ὑπ' ἐκείνου δὲ τῆς θαλάττης εἰργόμενον ἀμ-
 φοτέροις ἀποδώσειν τὸ κατόρθωμα, τὰς δὲ Σύλλα πρὸς
 Ὀρχομενῷ καὶ περὶ Χαιρώνειαν ὑμνουμένας ἀριστείας
 ἐν οὐδενὶ λόγῳ θήσεσθαι Ῥωμαίους. Καὶ οὐδὲν ἦν ἀπὸ 20
 τρόπου τῶν λεγομένων, ἀλλὰ παντὶ δῆλον, ὡς, εἰ Φιμ-
 βρία τότε πεισθεῖς ὁ Λούκουλλος οὐ μακρὰν ὦν περιήγα-
 γεν ἐκεῖσε τὰς ναῦς καὶ συνέφραξε τὸν λιμένα τῷ στόλῳ,
 πέρας ἂν εἶχεν ὁ πόλεμος καὶ μυρίων ἀπηλλαγμένοι κα-
 κῶν ἅπαντες ἦσαν. Ἄλλ' εἴτε τὰ πρὸς Σύλλαν δίκαια 25
 πρεσβεύων πρὸ παντὸς ἰδίου τε καὶ κοινοῦ συμφέροντος,
 εἴτε τὸν Φιμβρίαν μιαρὸν ὄντα καὶ φονέα γεγεννημένον
 ἔναγχος ἀνδρὸς φίλου καὶ στρατηγοῦ διὰ φιλαρχίαν προ-
 βαλλόμενος, εἴτε κατὰ θείαν δὴ τινα τύχην περιφεισάμε-
 νος αὐτοῦ Μιθριδάτου καὶ φυλάξας ἀνταγωνιστήν, οὐχ 30
 ὑπήκουσεν, ἀλλὰ Μιθριδάτῃ μὲν ἐκπλεῦσαι παρέσχε
 καὶ καταγελάσαι τῆς Φιμβρίου δυνάμεως, αὐτὸς δὲ πρῶ-

τον μὲν ἐπὶ Λεκτοῦ τῆς Τρωάδος βασιλικὰς ναῦς ἐπιφανείσας κατενανμάχησεν, αὐθις δὲ πρὸς Τενέδω ναυλοχοῦντα μεῖζονι παρασκευῇ κατιδῶν Νεοπτόλεμον ἐπέκλει πρὸ τῶν ἄλλων, Ῥοδιακῆς πεντήρους ἐπιβεβηκῶς, ἧς 5 ἐνανάρχει Δαμαγόρας, ἀνὴρ εὖνους τε Ῥωμαίοις καὶ θαλασσίων ἀγῶνων ἐμπειρότατος. Ἐπελαύνοντος δὲ ῥοδίω τοῦ Νεοπτολέμου καὶ κελεύσαντος εἰς ἐμβολὴν ἀγαγεῖν 194 τὸν κυβερνήτην, δείσας ὁ Δαμαγόρας τὸ βάρος τῆς βασιλικῆς καὶ τὴν τραχύτητα τοῦ χαλκώματος οὐκ ἐτόλμησε 10 συμπεσεῖν ἀντίπρωρος, ἀλλ' ὀξέως ἐκ περιαγωγῆς ἀποστρέψας ἐκέλευσεν ἐπὶ πρύμναν ὄσασθαι· καὶ πιεσθείσης ἐνταῦθα τῆς νεῶς ἐδέξατο τὴν πληγὴν ἀβλαβῆ γενομένην, ἅτε δὴ τοῖς θαλαττεύουσι τῆς νεῶς μέρεσι προσπεσοῦσαν. Ἐν τούτῳ δὲ τῶν φίλων προσφερομένων 15 ἐγκελευσάμενος ὁ Δούκουλλος ἐπιστρέφειν καὶ πολλὰ δράσας ἄξια λόγου τρέπεται τοὺς πολεμίους καὶ καταδιώκει τὸν Νεοπτόλεμον.

IV. Ἐκεῖθεν δὲ Σύλλα περὶ Χερρόνησον ἤδη μέλλοντα διαβαίνειν συμβαλὼν τὸν τε πόρον ἀσφαλῆ παρεῖχε καὶ 20 τὴν στρατιὰν συνδιεβίβαξεν. Ἐπεὶ δὲ συνθηκῶν γενομένων Μιθριδάτης μὲν ἀπέκλευσεν εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον, Σύλλας δὲ τὴν Ἀσίαν δισμυρίοις ταλάντοις ἐξήμῳσε, προσταχθὲν αὐτῷ τὰ τε χρήματα ταῦτα πρᾶξαι καὶ νόμισμα κόψαι, παραμύθιον τι δοκεῖ τῆς Σύλλα χα- 25 λεπότητος γενέσθαι ταῖς πόλεσιν, οὐ μόνον καθαρὸν καὶ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ πρᾶον εἰς οὕτω βαρὺ καὶ σκυθρωπὸν ὑπηρέτημα παρασχὼν ἑαυτόν. Μιτυληναίους δ' ἀντικρυς ἀφεστῶτας ἐβούλετο μὲν εὐγνωμονῆσαι καὶ δίκης τυχεῖν μετρίας ἐφ' οἷς περὶ Μάνιον ἐξήμαρτον, ὡς δ' 30 ἑώρα κακοδαιμονοῦντας, ἐπιπλεύσας ἐκράτησε μάχῃ καὶ κατέκλεισεν εἰς τὰ τεῖχη, καὶ πολιορκίαν συστησάμενος ἐξέπλευσε μὲν ἡμέρας καὶ φανερώς εἰς Ἐλαίαν, ὑπέστρεψε

δὲ λεληθότως καὶ περὶ τὴν πόλιν ὑφείς ἐνέδραν ἡσύχα-
 ζεν. Ἐπεὶ δ' ἀτάκτως καὶ μετὰ θράσους ὡς ἔρημον ἀρ-
 पासόμενοι τὸ στρατόπεδον οἱ Μιτυληναῖοι προῆλθον,
 ἐπεισπεσὼν αὐτοῖς ἔλαβέ τε παμπόλλους ζῶντας καὶ τῶν
 ἀμυνομένων πεντακοσίους ἀπέκτεινεν, ἀνδραπόδων δὲ 5
 χιλιάδας ἕξ καὶ τὴν ἄλλην ἀναρίθμητον ἠλάσατο λείαν.
 Τῶν δὲ περὶ τὴν Ἰταλίαν κακῶν, ἃ τότε Σύλλας καὶ Μά-
 ριος ἄφθονα καὶ παντοδαπὰ τοῖς ἀνθρώποις παρείχον,
 οὐ πάνυ μετέσχε θεία τινὶ τύχῃ περὶ τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις
 βραδύνας. Οὐ μὴν ἔλαττόν τι παρὰ Σύλλα τῶν ἄλλων 10
 φίλων ἔσχευ, ἀλλὰ τὴν τε γραφήν, ὡς εἴρηται, τῶν ὑπο-
 μνημάτων ἐκείνῳ δι' εὐνοίαν ἀνέθηκε, καὶ τελευτῶν ἐπί-
 τροπον τοῦ παιδὸς ἔγραψεν ὑπερβᾶς Πομπήϊον. Καὶ
 δοκεῖ τοῦτο πρῶτον αὐτοῖς ὑπάρξει διαφορᾶς αἰτιον καὶ
 ζηλοτυπίας νεοῖς οὖσι καὶ διαπύροις πρὸς δόξαν. 15

V. Ὀλίγῳ δ' ὕστερον ἢ Σύλλαν ἀποθανεῖν ὑπάτευσε
 μετὰ Μάρκου Κόττα περὶ τὴν ἕκτην καὶ ἑβδομηκοστὴν
 πρὸς ταῖς ἑκατὸν ὀλυμπιάδα. Πολλῶν οὖν αὐτῆς ἀνα-
 κινούντων τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον, ἔφη Μάρκος αὐ-
 τὸν οὐ πεπαῦσθαι, ἀλλ' ἀναπεπαῦσθαι. Διὸ καὶ λαχῶν 20
 τῶν ἐπαρχιῶν ὁ Λούκουλλος τὴν ἐντὸς Ἄλπεων Γαλα-
 τίαν ἤχθετο, πράξων ὑποθέσεις μεγάλων οὐκ ἔχουσαν.
 Μάλιστα δ' αὐτὸν εὐδοκιμῶν Πομπήϊος ἐν Ἰβηρίᾳ παρ-
 ὤξυνεν, ὡς ἄλλος οὐδεὶς ἐπίδοξος ᾧν, εἰ συμβαίῃ παύσα-
 σθαι τὸν Ἰβηρικὸν πόλεμον, εὐθύς αἰρεθήσεσθαι στρα- 25
 τηγὸς ἐπὶ Μιθριδάτην. Διὸ καὶ χρήματα αἰτοῦντος αὐ-
 τοῦ καὶ γράφοντος, ὡς, εἰ μὴ πέμποιεν, ἀφείς Ἰβηρίαν
 καὶ Σερτώριον εἰς Ἰταλίαν ἀπάξει τὰς δυνάμεις, συν-
 ἐπραξεν ὁ Λούκουλλος προθυμότατα πεμφθῆναι τὰ χρή-
 ματα καὶ μηδ' ἀφ' ἡστινοσοῦν προφάσεως ἐκείνον ἐπ- 30
 αυελθεῖν ὑπατεύοντος αὐτοῦ· πάντα γὰρ ἂν ἐπ' ἐκείνῳ
 γενήσεσθαι τὰ τῆς πόλεως παρόντι μετὰ τοσαύτης στρα-

τιᾶς. Καὶ γὰρ ὁ κρατῶν τότε τῆς πολιτείας τῷ πρὸς χάριν
 ἅπαντα καὶ λέγειν καὶ πράττειν Κέθηγος ἐχθρὰν τινὰ
 πρὸς Λούκουλλον εἶχε, βδελυττόμενον αὐτοῦ τὸν βίον
 αἰσχυρῶν ἐρώτων καὶ ὕβρεως καὶ πλημμελείας μεστὸν
 5 ὄντα. Τοῦτον μὲν οὖν ἀντικρὺς ἐπολέμει· Λεύκιον δὲ
 Κόιντον, ἄλλον δημαγωγόν, ἐπαναστάντα τοῖς Σύλλα
 πολιτεύμασι καὶ ταράττειν τὰ πράγματα πειρώμενον ἐκ
 τοῦ καθεστῶτος, ἰδίᾳ τε πολλὰ παραμυθούμενος καὶ δη-
 μοσίᾳ νουθετῶν ἀπέστησε τῆς πείρας καὶ κατεστόρεσε
 10 τὴν φιλοτιμίαν, ὡς ἐνήν μάλιστα πολιτικῶς καὶ σωτη-
 ρίως ἀρχὴν νοσήματος μεγάλου μεταχειρισάμενος.

VI. Ἐν τούτῳ δ' ὁ τὴν Κιλικίαν ἔχων Ὀκταούτος ἠγ-
 γέλθη τεθνηκῶς. Σπαργόντων δὲ πολλῶν πρὸς τὴν
 ἐπαρχίαν καὶ Κέθηγον ὡς δυνατώτατον ὄντα διαπράξα-
 15 σθαι θεραπευόντων, αὐτῆς μὲν ὁ Λούκουλλος Κιλικίας
 οὐ πολὺν εἶχε λόγον, οἰόμενος δ', εἰ λάβοι ταύτην, ἐγγὺς
 οὔσης Καππαδοκίας, ἄλλον οὐδένα πεμφθῆσεσθαι πολε-
 μήσουσα Μιθριδάτῃ, πᾶσαν ἐστρεφε μηχανὴν ὑπὲρ τοῦ
 μὴ προέσθαι τὴν ἐπαρχίαν ἐτέρῳ. Καὶ τελευτῶν ἔργον
 20 οὐ σεμνὸν οὐδ' ἐπαινετὸν, ἄλλως δ' ἀνύσιμον πρὸς τὸ
 τέλος ἐκ τῆς ἀνάγκης ὑπέμεινε παρὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν.
 Πραικία τις ἦν ὄνομα τῶν ἐφ' ᾧρα καὶ λαμυρία διαβοή-
 των ἐν τῇ πόλει, τὰ μὲν ἄλλα κρείττων οὐδὲν ἀνέδην ἐται-
 ρούσης γυναικός, ἐκ δὲ τοῦ χρῆσθαι τοῖς ἐντυγχάνουσιν
 25 αὐτῇ καὶ διαλεγομένοις πρὸς τὰς ὑπὲρ τῶν φίλων σκου-
 δὰς καὶ πολιτείας προσλαβοῦσα τῇ λοιπῇ χάριτι τὸ δοκεῖν
 φιλέταιρός τις εἶναι καὶ δραστήριος ἴσχυσε μέγιστον.
 Ὡς δὲ καὶ Κέθηγον ἀνθοῦντα τῇ δόξῃ τότε καὶ φέροντα
 τὴν πόλιν ὑπηγάγετο καὶ συνῆν ἐρῶντι, παντάπασιν εἰς
 30 ἐκείνην περιήλθεν ἢ τῆς πόλεως δύναμις· οὐδὲ γὰρ
 ἐπράττετό τι δημοσίᾳ Κεθήγου μὴ σκουδάζοντος οὐδὲ
 Πραικίας μὴ κελευούσης παρὰ Κεθήγῳ. Ταύτην οὖν

ὑπελθῶν δώροις ὁ Λούκουλλος καὶ κολακείαις (ἦν δέ που καὶ τῷ Λουκούλλῳ συμφιλοτιμουμένην ὀραῖσθαι μέγας γυναικί σοβαρᾶ καὶ πανηγυρικῇ μισθός) εὐθύς εἶχε τὸν Κέθηγον ἐπαινέτην καὶ προμνώμενον αὐτῷ Κιλικίαν. Ἐπει δ' ἅπαξ ἔτυχε ταύτης, οὐδὲν ἔτι Πραικίαν οὐδὲ Κέ- 5
θηγον ἔδει παρακαλεῖν, ἀλλὰ πάντες ὁμαλῶς ἐκείνῳ φέροντες ἐνεχείρισαν τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον ὡς ὑφ' ἑτέρου μηθενὸς ἄμεινον διαπολεμηθῆναι δυνάμενον, Πομπηίου μὲν ἔτι Σερτωρίῳ προσπολεμοῦντος, Μετέλλου δ' ἀπειρηκότες ἤδη διὰ γῆρας, οὓς μόνους ἄν τις 10
ἐναμίλλους ἐποιήσατο Λουκούλλῳ περὶ τῆς στρατηγίας ἀμφισβητοῦντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ Κόττας ὁ συνάρχων αὐτοῦ πολλὰ λιπαρήσας τὴν σύγκλητον ἀπεστάλη μετὰ νεῶν τὴν Προποντίδα φυλάξων καὶ προπολεμήσων Βιθυνίας.

15

VII. Λούκουλλος δὲ τάγμα μὲν αὐτόθεν ἔχων συντεταγμένον ὑπ' αὐτοῦ διέβαινεν εἰς τὴν Ἀσίαν· ἐκεῖ δὲ τὴν ἄλλην παρέλαβε δύναμιν, πάντων μὲν πάλαι τρυφαῖς διεφθορότων καὶ πλεονεξίαις, τῶν δὲ Φιμβριανῶν λεγομένων καὶ διὰ συνήθειαν ἀναρχίας δυσμεταχειρίστων 20
γεγονότων. Οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ Φλάκκον τε μετὰ Φιμβρίου τὸν ὑπατον καὶ στρατηγὸν ἀνηρηκότες αὐτόν τε τὸν Φιμβρίαν Σύλλα προδεδωκότες, αὐθάδεις μὲν ἀνθρωποι καὶ παράνομοι, μάχιμοι δὲ καὶ τλήμονες μετ' ἐμπειρίας πολέμου. Οὐ μὴν ἀλλὰ βραχεὶ χρόνῳ καὶ τούτων 25
τὸ θράσος ὁ Λούκουλλος ἐξέκοψε καὶ τοὺς ἄλλους ἐπέστρεψε, τότε πρῶτον, ὡς εἶοικε, πειρωμένους ἄρχοντος ἀληθινοῦ καὶ ἡγεμόνος· ἄλλως δ' ἐδημαγωγοῦντο πρὸς ἡδονὴν ἐθιζόμενοι στρατεύεσθαι. Τὰ δὲ τῶν πολεμίων 30
οὕτως εἶχε. Μιθριδάτης, ὥσπερ οἱ πολλοὶ τῶν σοφιστῶν, κομπώδης ἐν ἀρχῇ καὶ σοβαρὸς ἐπὶ Ῥωμαίους ἀναστὰς διακένῳ δυνάμει, λαμπρᾶ δὲ καὶ πανηγυρικῇ τὴν ὄψιν,

εἴτ' ἐκπεσὼν καταγελάστως καὶ νουθετηθεὶς, ὅτε τὸ δεύ-
 τερον πολεμεῖν ἐμελλεν, εἰς ἀληθινὴν καὶ πραγματικὴν
 συνέστελλε τὰς δυνάμεις παρασκευήν. Ἀφελὼν γὰρ τὰ
 παντοδαπὰ πλήθη καὶ τὰς πολυγλώσσους ἀπειλὰς τῶν
 5 βαρβάρων, ὀπλων δὲ διαχρύσων καὶ διαλίθων κατα-
 σκευάς, ὡς λάφυρα τῶν κρατούντων, οὐκ ἀλκὴν τινα τῶν
 κεκτημένων ὄντα, ξίφη μὲν ἠλαύνετο Ῥωμαϊκὰ καὶ θυ-
 ρεοὺς ἐμβριθεῖς ἐπήγγυτο καὶ γεγυμνασμένους μᾶλλον
 ἢ κεκοσμημένους ἤθροισεν ἵππους, πεζῶν δὲ μυριάδας
 10 δώδεκα κατεσκευασμένων εἰς φάλαγγα Ῥωμαϊκὴν, ἱππεῖς
 δὲ πρὸς μυρίοις ἑξακισχιλίους ἄνευ τῶν δρεπανηφόρων
 τεθρίππων· ταῦτα δ' ἦν ἑκατόν· ἐτι δὲ ναῦς οὐ χρυσο-
 φόροις σκηνίσιν οὐδὲ λουτροῖς καλλακίδων καὶ γυναι-
 κωνίτισι τρυφώσαις ἠσκημένας, ἀλλ' ὀπλων καὶ βελῶν
 15 καὶ χρημάτων γεμούσας παραρτυσάμενος ἐνέβαλεν εἰς
 Βιδυनीαν, τῶν πόλεων αὐτῆς ἀσμένως ὑποδεχομένων οὐ
 μόνον τούτων, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀσίαν ὅλην ὑποτροπὴ τῶν
 ἐμπροσθεν νοσημάτων εἶχεν, ἀφόρητα πάσχουσιν ὑπὸ
 Ῥωμαϊκῶν δανειστῶν καὶ τελωνῶν· οὓς ὕστερον μὲν
 20 ὥσπερ Ἀρπυίας τὴν τροφὴν ἀρπάζοντας αὐτῶν ὁ Λού-
 κουλλος ἐξήλασε, τότε δὲ μετριοτέρους ἐπειρᾶτο νουθε-
 τῶν ποιεῖν, καὶ τὰς ἀποστάσεις κατέπαυε τῶν δήμων, οὐ-
 δενός, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡσυχάζοντος.

VIII. Ὅν δὲ περὶ ταῦτα Λούκουλλος ἡσχολεῖτο χρό-
 25 νον αὐτοῦ καιρὸν εἶναι νομίζων ὁ Κόττας παρεσκευάζετο
 μάχεσθαι πρὸς Μιθριδάτην. Καὶ πολλῶν ἀπαγγελλόν-
 των ἤδη Λούκουλλον ἐν Φρυγίᾳ στρατοπεδεύειν ἐπιόντα,
 μόνον οὐκ ἐν ταῖς χερσὶν ἔχειν τὸν θρίαμβον οἰόμενος,
 ὡς μὴ μεταλάβῃ Λούκουλλος αὐτοῦ, συμβαλεῖν ἔσπευσε.
 30 Πληγείς δ' ἅμα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐξήκοντα
 μὲν ἀπώλεσεν αὐτανδρα σκάφη, πεζοὺς δὲ τετρακισχι-
 ῶν, αὐτὸς δὲ κατακλεισθεὶς εἰς Χαλκηδόνα καὶ πο-

λιορκούμενος εἰς τὰς Λουκούλλου χεῖρας ἀπέβλεπεν. Ἦσαν μὲν οὖν οἱ τὸν Λούκουλλον ἀμελήσαντα Κόττα πρόσω χωρεῖν παρορμῶντες ὡς ἔρημον αἰρήσονται τὴν Μιθριδάτου βασιλείαν, καὶ μάλιστα τῶν στρατιωτῶν οὗτος ἦν ὁ λόγος, ἀγανακτούντων, εἰ μὴ μόνον αὐτὸν 5 ἀπολεῖ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ βουλευσάμενος κακῶς ὁ Κόττας, ἀλλὰ καὶ σφίσιν ἐμποδῶν ἔσται νικᾶν ἀμαχεί δυνάμενοις. Λούκουλλος δὲ πρὸς μὲν τούτους δημηγορῶν εἶπεν, ὡς ἔνα βούλοιτ' ἂν ἐκ πολεμίων σῶσαι Ῥωμαίου ἢ πάντα λαβεῖν τὰ τῶν πολεμίων. Ἀρχελάου δὲ τοῦ περὶ 10 Βοιωτίαν Μιθριδάτη στρατηγήσαντος, εἶτ' ἀποστάντος καὶ Ῥωμαίοις συστρατεύοντος, διαβεβαιουμένου ὀφθέντα Λούκουλλον ἐν Πόντῳ πάντων ὁμοῦ κρατήσῃν, οὐκ ἔφη δειλότερος εἶναι τῶν κυνηγῶν, ὥστε τὰ θηρία παρελθῶν ἐπὶ κενοὺς αὐτῶν τοὺς φωλεοὺς βαδίζειν. Καὶ ταῦτ' 15 εἰπὼν ἐπὶ Μιθριδάτην προῆγε πέξους μὲν ἔχων τρισμυρίους, ἱππεῖς δὲ δισχιλίους πεντακοσίους. Καταστάς δ' εἰς ἔποψιν τῶν πολεμίων καὶ θαυμάσας τὸ πλῆθος ἐβούλετο μὲν ἀπέχεσθαι μάχης καὶ τρίβειν τὸν χρόνον, Μαρρίου δ', ὃν Σερτώριος ἐξ Ἰβηρίας ἀπεστάλκει Μιθρι- 20 δάτη μετὰ δυνάμειος στρατηγόν, ἀπαντήσαντος αὐτῷ καὶ προκαλουμένου κατέστη μὲν εἰς τάξιν ὡς διαμαχούμενος, ἤδη δὲ ὅσον οὐπω συμφερομένων, ἀπ' οὐδεμιᾶς ἐπιφανοῦς μεταβολῆς, ἀλλ' ἐξαίφνης τοῦ ἀέρος ἀπορραγέντος ὠφθη μέγα σῶμα φλογοειδὲς εἰς μέσον τῶν στρα- 25 τοπέδων καταφερόμενον, τὸ μὲν σχῆμα πίθῳ μάλιστα, τὴν δὲ χροῶν ἀργύρῳ διαπύρῳ προσεικός, ὥστε δείσαν- 17 τας ἀμφοτέρους τὸ φάσμα διακριθῆναι. Τοῦτο μὲν οὖν φασιν ἐν Φρυγίᾳ περὶ τὰς λεγομένας Ὀτρύας συμβῆναι τὸ πάθος. Ὁ δὲ Λούκουλλος οὐδεμιᾶς εἶναι νομίζω 30 ἀνθρωπίνης παρασκευῆς οὐδὲ πλούτου θρέψαι μυριάδας ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀντικαθημένων πολεμίων τσαυ-

τας, ὅσας εἶχε Μιθριδάτης, ἐκέλευσεν ἀχθῆναι τῶν αἰχμαλώτων ἕνα· καὶ πρῶτον ἀνέκρινε, μετὰ πόσων διαίτητο συσκήνων, ἔπειτα πόσον ἐν τῇ σκηνῇ καταλέλοιπε σίτον. Ἀποκριναμένου δὲ τὰνθρώπου τὸν μὲν ἐκέλευσε
 5 μεταστῆναι, δεύτερον δὲ καὶ τρίτον ὁμοίως ἀνέκρινεν. Εἶτα συνθεῖς τὸ τῆς παρεσκευασμένης τροφῆς πλήθος πρὸς τὸ τῶν τρεφομένων, ἔγνω τριῶν ἢ τεσσάρων ἡμερῶν ἐπιλείφοντα σίτον τοὺς πολεμίους. Καὶ πολὺ μᾶλλον εἶχετο τοῦ χρόνου, καὶ συνῆγεν εἰς τὸν χάρακα καμ-
 10 πληθῆ σίτον, ὡς ἐν ἀφθόνοις διάγων αὐτὸς ἐφεδρεύοιταις ἐκείνων ἀπορίαις.

IX. Ἐν τούτῳ δὲ Μιθριδάτης ἐπεβούλευε Κυζικηνοῖς πεπληγόσιν ἐν τῇ περὶ Χαλκηδόνα μάχῃ· τρισχιλίων γὰρ ἀνδρῶν καὶ δέκα νεῶν ἐστέρητο. Βουλόμενος οὖν λα-
 15 θεῖν τὸν Δούκουλλον, εὐθύς ἀπὸ δείπνου νύκτα δυσφανῆ καὶ νοτερὰν ἔχων ἐκίνει καὶ φθάνει τῆς πόλεως ἀντικρυσ ἅμ' ἡμέρα περὶ τὸ τῆς Ἀδραστείας ὄρος Ἰδρύσας τὴν δύναμιν. Ὁ δὲ Δούκουλλος αἰσθόμενος καὶ διώξας ἠγάπησε μὲν οὐκ ἐμπесῶν ἀσύντακτος εἰς τοὺς πολεμί-
 20 οὺς, καθίζει δὲ τὸν στρατὸν περὶ τὴν Θρακίαν λεγομένην κώμην ἐν τόπῳ κατὰ τῶν ὁδῶν ἄριστα πεφυκότι καὶ τῶν χωρίων, ἀφ' ὧν καὶ δι' ὧν ἀναγκαῖον ἦν τοῖς Μιθριδατικοῖς τὰ ἐπιτήδεια φοιτᾶν. Διὸ καὶ περιλαβῶν τῇ διανοίᾳ τὸ μέλλον οὐκ ἀπεκρύψατο τοὺς στρα-
 25 τιώτας, ἀλλ' ἅμα τῷ θέσθαι τὸ στρατόπεδον καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων γενέσθαι συναγαγὼν αὐτοὺς ἐμεγαληγόρησεν, ὡς ὀλίγων ἡμερῶν ἀναιμωτὶ τὸ νίκημα παραδώσων αὐτοῖς. Κυζικηνοὺς δὲ Μιθριδάτης δέκα μὲν ἐκ γῆς στρατοπέδοις περιλαβῶν, ταῖς δὲ ναυσὶν ἐκ θαλάσσης
 30 τὸν ἀπὸ τῆς ἠπείρου διείργοντα τὴν πόλιν εὐριπὸν ἐμφράξας, ἐκατέρωθεν ἐπολιόρκει, τὰ μὲν ἄλλα διακειμένους πρὸς τὸν κίνδυνον εὐθαρσῶς καὶ πᾶν ἔνεκα Ῥω-

μαίων ἐγνωκότας ἐκδέχεσθαι δυσχερές, ἀγνοοῦντας δὲ ὄπη Λούκουλλος εἶη καὶ τῷ μηδὲν περὶ αὐτοῦ πεπύσθαι ταραττομένους. Καίτοι καταφανῆς ἦν ἡ στρατοπεδεία καὶ ἄποπτος, ἀλλ' ὑπὸ τῶν Μιθριδατικῶν ἐξηπατῶντο. Δεικνύντες γὰρ αὐτοῖς τοὺς Ῥωμαίους ἄνω παρεμβεβλη- 5 κότας „Ὁρᾶτε τούτους;“ ἔφασαν „Ἀρμενίων στρατός ἐστι καὶ Μήδων, Τιγράνου Μιθριδάτη καταπέμψαντος ἐπικουρίαν.“ Οἱ δ' ἐξεπλήσσοντο τοσοῦτου πολέμου περικεχυμένου μηδ', εἰ παραγένοιτο Λούκουλλος, χῶραν ἔτι λελειφθαι βοηθείας ἐλπίζοντες. Οὐ μὴν ἀλλὰ πρῶ- 10 τος αὐτοῖς εἰσπεμφθεὶς ὑπ' Ἀρχελαίου Δημῶναξ ἔφρασε τὴν τοῦ Λουκούλλου παρουσίαν. Τούτων δ' ἀπιστούντων καὶ νομιζόντων αὐτὸν τῶν παρόντων ἐπὶ παρηγορία πεπλασμένα λέγειν, ἤκε παιδάριον αἰχμάλωτον ἐκ τῶν πολεμίων ἀποδεδρακός. Πυνθανομένων δ' αὐτῶν, 15 ποῦ λέγοι τὸν Λούκουλλον εἶναι, κατεγέλα παίζειν αὐτοὺς οἰόμενον. Ὡς δ' ἑώρα σπουδάζοντας, ἐσήμηνε τῇ χειρὶ τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων, οἱ δ' ἀνεθάρσησαν. Τῆς δὲ Δασκυλίτιδος λίμνης πλεομένης ἀκατίοις ἐπιεικῶς εὐμεγέθεσι, τὸ μέγιστον αὐτῶν ὁ Λούκουλλος ἀνελ- 20 κύσας καὶ διαγαγὼν ἀμάξῃ πρὸς τὴν θάλατταν ὅσους ἐχώρει στρατιώτας ἐνεβίβασεν. Ἐλαθον δὲ νυκτὸς διαπεράσαντες καὶ παρεισήλθον εἰς τὴν πόλιν.

Χ. Ἔοικε δὲ καὶ τὸ θεῖον ἐπιθαρρῦναι τοὺς Κυζικη- νούς, ἀγασθὲν αὐτῶν τὴν ἀνδραγαθίαν, ἄλλοις τε σημεί- 25 οῖς ἐναργέσι, καὶ τῆς τῶν Φερεφαττίων ἐορτῆς ἐνεστῶ- 3) σης οἱ μὲν ἠπόρουν βοδὸς μελαίνης πρὸς τὴν θυσίαν καὶ σταιτίνην πλάσαντες τῷ βωμῷ παρέστησαν, ἡ δ' ἱερὰ καὶ τρεφομένη τῇ θεῷ νομὴν μὲν εἶχεν, ὥσπερ τὰλλα βοτὰ τῶν Κυζικηνῶν, ἐν τῇ περαία, κατ' ἐκείνην δὲ τὴν 30 ἡμέραν ἀποκριθεῖσα τῆς ἀγέλης μόνη διενήξατο πρὸς τὴν πόλιν καὶ κατέστησεν ἐπὶ τὴν θυσίαν αὐτήν. Ὅναρ

δ' ἡ θεὸς Ἀρισταγόρα τῷ τοῦ δήμου γραμματιστῇ παρα-
 σταῖσα· „Καὶ μὴν ἔγωγε“ εἶπεν „ἦκω τὸν Λιβυκὸν ἀν-
 λητὴν ἐπὶ τὸν Ποντικὸν σαλπικτὴν ἐπάγουσα. Φράσον
 οὖν θαρρεῖν τοῖς πολίταις.“ Θαυμαζόντων δὲ τὴν φω-
 5 νὴν τῶν Κυζικηνῶν ἅμ' ἡμέρα σάλον εἶχεν ἡ θάλασσα
 κατιόντος ἀκρίτου πνεύματος, αἷ τε μηχαναὶ τοῦ βασι-
 λέως παρεστῶσαι τοῖς τείχεσιν, ἔργα θαυμαστα Νι-
 κωνίδου τοῦ Θεσσαλοῦ, ῥοῖζω καὶ πατάγω πρῶτον ἀπε-
 δήλουν τὸ μέλλον· εἶτα νότος ἐκραγεῖς ἄπιστος τὸ μέγε-
 10 θος τὰ τ' ἄλλα συνέτριψε μηχανήματα ὥρας βραχεὶ μο-
 ρίῳ, καὶ τὸν ξύλινον πύργον ἑκατὸν πηχῶν ὕψος ὄντα
 διασείσας κατέβαλεν. Ἱστορεῖται δὲ τῶν ἐν Ἰλίῳ πολλοί·
 καθ' ὕπνον ὀφθῆναι τὴν Ἀθηναῖαν ἰδρῶτι πολλῶ ῥεομέ-
 νην καὶ ὑποφαίνουσάν τι τοῦ πέπλου παρερρωγός, λέ-
 15 γουσαν, ὡς ἀρτίως ἦκοι βοηθήσασα Κυζικηνοῖς. Καὶ
 στηλὴν τινα δόγματα καὶ γράμματα περὶ τούτων ἔχου-
 σαν ἐδείκνυον Ἰλιεῖς.

XI. Μιθριδάτην δέ, ἄχρι μὲν ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ στρα-
 τηγῶν φενακιζόμενος ἠγνόει τὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ
 20 λιμὸν, ἠνίων Κυζικηνοὶ διαφεύγοντες τὴν πολιορκίαν.
 Ταχὺ δ' ἐξερρῦη τὸ φιλότιμον αὐτοῦ καὶ φιλόνεικον ἐν
 αἰσθήσει γενομένου τῶν ἀποριῶν, αἷς οἱ στρατιῶται συν-
 εἶχοντο, καὶ τῶν ἀνθρωποφαγιῶν, ἅτε δὴ μὴ θεατρικῶς
 μηδ' ἐπιδεικτικῶς Λουκουλλοῦ πολεμοῦντος, ἀλλὰ, τοῦτο
 25 δὴ τὸ λεγόμενον, εἰς τὴν γαστέρα ἐναλλομένου καὶ ὅπως
 ὑφαιρήσει τὴν τροφὴν ἅπαντα πραγματευομένου. Διὸ
 καὶ φρούριόν τι πολιορκοῦντος αὐτοῦ τῷ καιρῷ χρήσα-
 σθαι σπεύδων ὁ Μιθριδάτης ἐξέπεμψεν εἰς Βιδυνίαν
 τοὺς μὲν ἰππεῖς σχεδὸν ἅπαντας μετὰ τῶν ὑποζυγίων,
 30 τῶν δὲ πεζῶν τοὺς ἀχρήστους. Πυθόμενος δ' ὁ Λου-
 κουλλὸς ἔτι νυκτὸς ἦκεν εἰς τὸ στρατόπεδον, πρῶτὶ δὲ
 χεῖμανος ὄντος ἀναλαβὼν σπείρας δέκα καὶ τὴν ἵπκον

ἔδωκε νιφόμενος καὶ κακοπαθῶν, ὥστε πολλοὺς ὑπὸ κρύους ἐνδιδόντας ἀπολείπεσθαι τῶν στρατιωτῶν, τοῖς δ' ἄλλοις περὶ τὸν Ῥυνδακὸν ποταμὸν καταλαβῶν τοὺς πολεμίους τοσαύτην τροπὴν ἐποίησεν, ὥστε τὰς γυναῖ-
 κας ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας προερχομένας ἀφαρπάξεν τὰ 5
 φορτία καὶ σκυλεύειν τοὺς φονευομένους. Πολλῶν δ',
 ὡς εἰκός, ἀποθανόντων ἐάλωσαν ἵπποι μὲν ἑξακισχίλιοι
 καὶ πλῆθος ἀναρίθμητον ὑποζυγίων, ἄνδρες δὲ μύριοι
 πεντακισχίλιοι· καὶ τούτους ἄγων πάντας παρεξῆει παρὰ
 τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων. Σαλουστίου δὲ θαυμάζω 10
 τότε πρῶτον ὄφθαι Ῥωμαίοις καμήλους λέγοντος, εἰ μῆτε
 πρότερον τοὺς μετὰ Σκηπίωνος νικῆσαντας Ἀντίοχον
 ᾤετο μῆτε τοὺς ἐναγῆος πρὸς Ὀρχομενῶ καὶ περὶ Χαιρῶ-
 νειαν Ἀρχελάφ μεμαχημένους ἐγνωκέναι κάμηλον. Ἀλλὰ
 τῷ γε Μιθριδάτῃ φεύγειν μὲν ἐγνωστο τὴν ταχίστην, 15
 ἀνθολκὰς δὲ Λουκούλλῳ καὶ διατριβὰς ὀπίσω μηχανώ-
 μενος ἔστειλλε τὸν ναύαρχον Ἀριστόνικον ἐπὶ τὴν Ἑλλη-
 νικὴν θάλασσαν· καὶ ὅσον οὐπω μέλλοντος ἐκπλεῖν ἐκ
 προδοσίας ὁ Λούκουλλος ἐκυρίευσεν μετὰ χρυσῶν μυρίων,
 οὓς ἐκόμιζε διαφθερῶν τι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος. 20
 Ἐκ τούτου Μιθριδάτης μὲν ἐφυγεν ἐπὶ θάλασσαν, οἱ δὲ
 στρατηγοὶ περὶ τὸν στρατὸν ἀπήγαγον. Ἐπιπεσῶν δὲ
 Λούκουλλος αὐτοῖς περὶ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν εἶλέ τε
 παμπόλλους καὶ δισμυρίους ἀπέκτεινε. Λέγονται δ' ἐκ
 τοῦ παντὸς ἀκολούθῳ τε καὶ μαχίμων ὄχλου μυριάδες 25
 οὐ πολὺ δὴ τῶν τριάκοντα λείπουσιν διαφθαρήναι.

XII. Λούκουλλος δὲ πρῶτον εἰς Κύζικον παρελθὼν
 ἀπέλαυσεν ἡδονῆς καὶ φιλοφροσύνης πρεπούσης· ἔπειτα
 ναυτικὸν ἐξηρτύετο τὸν Ἑλλήσποντον ἐπιπορευόμενος.
 Εἰς δὲ Τρωάδα καταχθεις ἐσκήνωσε μὲν ἐν τῷ Ἰερῶ τῆς 30
 Ἀφροδίτης, κατακοιμηθεὶς δὲ νύκτωρ ἔδοκει τὴν θεὰν
 ὄραν ἐφ'esτῶσαν αὐτῷ καὶ λέγουσαν·

Τί κνώσσεις, μεγάθυμε λέον; νεβροὶ δέ τοι ἔγγυς.
 Ἐξαναστὰς δὲ καὶ τοὺς φίλους καλέσας διηγείτο τὴν ὄψιν
 ἔτι νυκτὸς οὔσης. Καὶ παρήσαν ἐξ Ἰλίου τινὲς ἀπαγγέ-
 λοντες ὄφθαι περὶ τὸν Ἀχαιῶν λιμένα τρισκαίδεκα πεν-
 5 τήρεις τῶν βασιλικῶν ἐπὶ Ἀἴμμον πλεύσας. Εὐθύς οὖν
 ἀναχθεὶς τούτους μὲν εἶλε καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Ἴσι-
 δωρον ἀπέκτεινεν, ἐπὶ δὲ τοὺς ἄλλους ἐπλει προωρέας.
 Οἱ δὲ ἔτυχον ὀρμούντες καὶ τὰ πλοῖα πάντα πρὸς τὴν γῆν
 συνέλκοντες ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων διεμάχοντο καὶ
 10 πληγὰς ἐδίδοσαν τοῖς περὶ τὸν Δούκουλλον, οὔτε περι-
 πλεῦσαι τοῦ χωρίου διδόντος οὔτε βιάσασθαι ναυσὶ με-
 τεώροις τὰς τῶν πολεμίων προσερηρηισμένας τῇ γῇ καὶ
 βεβηκυίας ἀσφαλῶς. Οὐ μὴν ἀλλὰ μόλις ἤ προσβολὴν
 τινα ἢ νῆσος εἶχεν ἀποβιβάσει τῶν στρατιωτῶν τοὺς ἀρί-
 15 στους, οἳ κατόπιν ἐπιπεσόντες τοῖς πολεμίοις τοὺς μὲν
 διεφθειρον αὐτῶν, τοὺς δ' ἠνάγκαζον ἀποκόπτοντας τὰ
 πρυμνήσια τῶν νεῶν καὶ φεύγοντας ἐκ τῆς γῆς ἀλλήλοις
 τε συγκρούειν τὰ πλοῖα καὶ ταῖς ἐμβυλαῖς ταῖς περὶ τὸν
 Δούκουλλον ὑποπίπτειν. Πολλοὶ μὲν οὖν διεφθάρησαν,
 20 ἐν δὲ τοῖς ἀλοῦσιν ἀνήχθη καὶ Μάριος ὁ παρὰ Σερτωρίου
 στρατηγός· ἦν γὰρ ἑτερόφθαλμος, καὶ παρήγγελο τοῖς
 στρατιώταις εὐθύς ἐπιπλέουσιν ὑπὸ Λουκούλλου μηδένα
 κτείνειν ἑτερόφθαλμον, ὅπως ἔξονειδισθεὶς καὶ καθυβρι-
 σθεὶς ἀποθάνοι.

25 XIII. Γενόμενος δ' ἀπὸ τούτων ἠκείγεται πρὸς τὴν
 αὐτοῦ Μιθριδάτου δίωξιν. Ἦλιπε γὰρ ἔτι περὶ Βιθυ-
 νίαν εὐρήσειν αὐτὸν ὑπὸ Βοκωνίου φρουρούμενον, ὃν
 αὐτὸς ἐνστησόμενον τῇ φυγῇ μετὰ νεῶν ἀπεστάλκει πρὸς
 Νικομήδειαν. Ἀλλὰ Βοκωνίος μὲν ἐν Σαμοθράκῃ μυσού-
 30 μενος καὶ πανηγυρῶν καθυστέρησε· Μιθριδάτην δὲ
 ἀναχθέντα μετὰ τοῦ στόλου, σπεύδοντα πρὶν ἐπιστρέφειν
 Δούκουλλον εἰς τὸν Πόντον εἰσπλεῦσαι, καταλαμβάνει

χειμῶν πολὺς, ὅφ' οὐ τὰ μὲν ἀφηροπάγη, τὰ δ' ἐβυθίσθη τῶν σκαφῶν, πᾶσα δ' ἡ παραλία τῶν ναυαγίων ἐκφερομένων ὑπὸ τοῦ κλύδωνος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἦν περιπλεως. Αὐτὸς δέ, τῆς ὀλκάδος, ἐφ' ἧς ἐπλει, μήτε πρὸς τὴν γῆν εὐπαρακομίστου διὰ μέγεθος ἐν σάλῳ μεγάλῳ 5 καὶ κύματι τυφλῷ παρισταμένης τοῖς κυβερνήταις, πρὸς τε τὴν θάλασσαν ἤδη βαρείας καὶ ὑπεράντλου γενομένης, μετεμβὰς εἰς ληστρικὸν μυοπάρωνα καὶ τὸ σῶμα πειραταῖς ἐγχειρίσας ἀνελπίστως καὶ παραβόλως εἰς τὴν Ποντικὴν Ἡράκλειαν ἐξεσώθη. Λουκούλλῳ δ' ἀνεμέσθητος 10 ἢ πρὸς τὴν σύγκλητον ἀπέβη φιλοτιμία. Ψηφισομένης γὰρ αὐτῆς πρὸς τὸν πόλεμον ἀπὸ τρισχιλίων ταλάντων ἐξαρτύεσθαι ναυτικόν, ἐκώλυσε πέμψας γράμματα καὶ μεγαληγορήσας, ὡς ἄνευ θαπάνης καὶ τοσαύτης παρασκευῆς ταῖς τῶν συμμάχων ναυσὶ Μιθριδάτην ἐκβαλεῖ 15 τῆς θαλάττης. Καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν αὐτῷ τοῦ θεοῦ συναγωνισαμένου. Λέγεται γὰρ Ἀρτέμιδος χόλῳ Πριαπίνης ὁ χειμῶν ἐμπεσεῖν τοῖς Ποντικοῖς συλήσασιν αὐτῆς τὸ ἱερὸν καὶ τὸ ξόανον ἀνασπάσασιν.

XIV. Πολλῶν δὲ Λουκούλλῳ παραινούντων ἀναβάλ- 20 λεσθαι τὸν πόλεμον, οὐ φροντίσας ἐνέβαλε διὰ Βιθυνίας καὶ Γαλατίας εἰς τὴν βασιλικὴν, ἐν ἀρχῇ μὲν ἐνδεῆς τῶν ἀναγκαίων, ὥστε Γαλάτας ἐπεσθαι τρισμυρίους ἕκαστον ἐπὶ τῶν ὄμων κομίζοντα σίτου μέδιμνον, προϊῶν δὲ καὶ 00 κρατῶν ἀπάντων εἰς τοσαύτην ἦλθεν εὐπορίαν, ὥστε τὸν 25 μὲν βουῖν ἐν στρατοπέδῳ δραχμῆς, τὸ δὲ ἀνδράποδον τετάρων ὄνιον εἶναι, τὴν δ' ἄλλην λείαν ἐν οὐδενὶ λόγῳ τοὺς μὲν ἀπολείπειν, τοὺς δὲ ἀναλίσκειν. Διάθεσις γὰρ ἦν οὐδενὸς πρὸς οὐδένα πάντων εὐπορούντων. Ἄλλ' ὅσον φθεῖραι καὶ κακῶσαι τὴν χώραν ἰπασάμενοι καὶ 30 καταδραμόντες ἄχρι Θεμισκύρας καὶ τῶν περὶ Θερωῶδοντα πεδίων, ἤτιῶντο τὸν Λούκουλλον, ὅτι πάσας προσ-

ἄγεται τὰς πόλεις, κατὰ κράτος δὲ οὐδεμίαν ἤρηκεν οὐδὲ
 παρέσχηκεν αὐτοῖς ὠφελῆσθαι διαρπάσασιν. „Ἄλλα
 καὶ νῦν“ ἔφασαν „Ἀμισόν, πόλιν εὐδαίμονα καὶ πλου-
 σίαν, οὐ μέγα ὄν ἔργον, εἴ τις ἐντείνει τὴν πολιορκίαν,
 5 κατασχεῖν, ἀπολιπόντας ἡμᾶς ἄγει περὶ τὴν Τιβαρηνῶν
 καὶ Χαλδαίων ἐρημίαν Μιθριδάτη πολεμήσοντας.“ Ἄλλα
 ταῦτα μὲν οὐκ ἂν ὁ Δούκουλλος ἐλπίσας εἰς τοσοῦτον
 ἀπονοίας τοὺς στρατιώτας παραγαγεῖν, ὅσον ὕστερον
 ἐξέφηναν, ὑπερεώρα καὶ οὐκ ἐφρόντιζεν, ἐκείνοις δ'
 10 ἀπελογεῖτο μᾶλλον, οἱ βραδυτήτα κατηγόρουσαν αὐτοῦ δια-
 τρίβοντος ἐνταῦθα περὶ κώμας καὶ πόλεις οὐ πολλοῦ τι-
 νος ἀξίας πολὺν χρόνον, ἐῶντος δ' αὐξέσθαι Μιθριδά-
 την. „Αὐτὸ γάρ“ ἔφη „τοῦτο καὶ βούλομαι καὶ κάθημα
 τεχνάζω, μέγαν αὐθις γενέσθαι τὸν ἄνδρα καὶ συναγα-
 15 γεῖν αὐτὸν ἀξιόμαχον δύναμιν, ἵνα μείνη καὶ μὴ φύγη
 προσιόντας ἡμᾶς. Ἡ οὐχ ὁρᾶτε πολλὴν μὲν αὐτῷ καὶ
 ἀτέκμαρτον ἐρημίαν ὀπίσω παροῦσαν; ἔγγυς δὲ ὁ Καύ-
 κασος καὶ ὄρη πολλὰ καὶ βαθέα καὶ μυρίους βασιλεῖς φυ-
 γομαχοῦντας ἀρκοῦντα κατακρύψαι καὶ περισχεῖν· ὀλί-
 20 γων δ' ἡμερῶν ὁδὸς εἰς Ἀρμενίαν ἐκ Καβείρων, καὶ ὑπὲρ
 Ἀρμενίας κάθηται Τιγράνης, βασιλεὺς βασιλέων, ἔχων
 δύναμιν, ἣ Πάρθους τε περικόπτει τῆς Ἀσίας καὶ πόλεις
 Ἑλληνίδας εἰς Μηδίαν ἀνακομίζει καὶ Συρίας κρατεῖ καὶ
 Παλαιστίνης καὶ τοὺς ἀπὸ Σελεύκου βασιλεῖς ἀποκτιν-
 25 νύει, θυγατέρας δ' αὐτῶν ἄγει καὶ γυναῖκας ἀνασπά-
 στους. Οὗτος οἰκείος ἐστὶ Μιθριδάτου καὶ γαμβρός. Οὐ
 περιόψεται δὲ αὐτὸν ἰκέτην ὑποδεξάμενος, ἀλλὰ πολε-
 μήσει πρὸς ἡμᾶς· καὶ σπεύδοντες ἐκβάλλειν Μιθριδάτην
 κινδυνεύσομεν ἐπισπάσασθαι Τιγράνην, πάλαι μὲν αἰ-
 30 τίας δεόμενον ἐφ' ἡμᾶς, εὐπρεπεστέραν δὲ οὐκ ἂν λα-
 βόντα τῆς ὑπὲρ ἀνδρὸς οἰκείου καὶ βασιλέως ἀναγκα-
 σθέντα ὑπουργεῖν αὐτῷ. Τί οὖν δεῖ τοῦθ' ἡμᾶς ἐξεργά-

σασθαι και διδάξει Μιθριδάτην ἀγνοοῦντα, μεθ' ὧν ἔστιν αὐτῷ πρὸς ἡμᾶς πολεμητέον, και μὴ βουλόμενον, ἀλλ' ἀδοξοῦντα συνελαύνειν εἰς τὰς Τιγράνου χεῖρας, ἀλλ' οὐχὶ δόντας αὐτῷ χρόνον ἐκ τῶν οἰκείων παρασκευάσασθαι και ἀναθαρρῦναι, Κόλχοις και Τιβαρηνοῖς και 5 Καππάδοξιν, ὧν πολλάκις κεκρατήκαμεν, μάχεσθαι μᾶλλον ἢ Μήδοις και Ἀρμενίοις;“

XV. Ἐπὶ τοιούτων λογισμῶν γενόμενος ὁ Λούκουλλος περὶ τε τὴν Ἀμισὸν διέτριψε, μαλακῶς τῇ πολιορκίᾳ χρώμενος, και μετὰ χειμῶνα Μουρήναν ἀπολιπὼν ἐπὶ τῆς 10 πολιορκίας ἐβάδιζεν ἐπὶ Μιθριδάτην καθήμενον ἐν Καβείροις και διανοούμενον ὑφίστασθαι τοὺς Ῥωμαίους, ἡθροισμένης αὐτῷ δυνάμεως εἰς τετρακισμυρίους πεζοὺς, ἱππεῖς δὲ τετρακισχιλίους, οἷς ἐθάρρει μάλιστα. Και διαβὰς τὸν Λύκον ποταμὸν εἰς τὸ πεδίον προῦκαλεῖτο τοὺς 15 Ῥωμαίους. Γενομένης δ' ἱππομαχίας ἔφυγον οἱ Ῥωμαῖοι. Πομπώνιος δ' ἀνὴρ οὐκ ἄδοξος ἐάλω τετρωμένος και πρὸς τὸν Μιθριδάτην ἀνήχθη κακῶς ὑπὸ τραυμάτων διακείμενος. Πυθόμενον δὲ τοῦ βασιλέως, εἰ σωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ γενήσεται φίλος, „*Ἄν γε δὴ*“ ἔφη, „Ῥωμαίοις δια- 20 λαγῆς· εἰ δὲ μή, πολέμιος.“ Τοῦτον μὲν θαυμάσας ὁ 501 Μιθριδάτης οὐκ ἠδίκησε. Τοῦ δὲ Λουκούλλου τὰ μὲν πεδία τῶν πολεμίων ἱπποκρατούντων δεδιότος, τὴν δ' ὄρεινὴν ὀκνοῦντος προῖέναι, μακρὰν και ὑλώδη και δύσβατον οὖσαν, ἀλίσκονται τινες κατὰ τύχην Ἕλληνες εἰς 25 τι σπήλαιον καταφυγόντες, ὧν ὁ πρεσβύτερος Ἀρτεμίδωρος ὑπέσχετο τὸν Λούκουλλον ἄξειν και καταστήσειν ἐπὶ τόπῳ ἀσφαλεῖ τῷ στρατοπέδῳ και φρούριον ἔχοντι τοῖς Καβείροις ἐπικρεμάμενον. Πιστεύσας δ' ὁ Λούκουλ- 30 λος ἄμα τῇ νυκτὶ πυρὰ καύσας ἐκίνει· και τὰ στενὰ πα- 30 ρελθὼν ἀσφαλῶς τὸ χωρίον εἶχε, και μεθ' ἡμέραν ὑπερ- εφάνετο τῶν πολεμίων ἰδρύων τὸν στρατὸν ἐν τόποις,

οὐ μάχεσθαι βουλομένων προσαγωγὴν ἐδίδοσαν καὶ τὸ μὴ
 βιασθῆναι παρεῖχον ἡσυχάζοντι. Γνώμην μὲν οὖν οὐδέ-
 τερος εἶχεν ἐν γε τῷ παρόντι διακινδυνεύειν· ἔλαφον δὲ
 λέγεται τῶν βασιλικῶν διωκόντων ὑποτεμνομένους
 5 ἀπαντῆσαι τοὺς Ῥωμαίους, ἐκ δὲ τούτου συμπεσόντας
 ἀγωνίζεσθαι πλειόνων ἑκατέροις αἰεὶ προσγινομένων.
 Τέλος δ' ἐνίκων οἱ βασιλικοί· καὶ τὴν φυγὴν ἐκ τοῦ χά-
 ρακος οἱ Ῥωμαῖοι καθορῶντες ἤσχαλλον καὶ συνέτρεχον
 πρὸς τὸν Λούκουλλον, ἄγειν σφᾶς δεόμενοι καὶ σύνθημα
 10 πρὸς τὴν μάχην αἰτοῦντες. Ὁ δὲ βουλόμενος αὐτούς μα-
 θεῖν, ἡλίκον ἐστὶν ἐν ἀγῶνι πολέμου καὶ κινδύνῳ παρου-
 σία καὶ ὄψις ἡγεμόνος ἔμφρονος, ἐκείνους μὲν ἡσυχίαν
 ἄγειν ἐκέλευσεν, αὐτὸς δὲ κατέβαινεν εἰς τὸ πεδῖον καὶ
 τοῖς πρώτοις ἀπαντήσας τῶν φευγόντων ἵστασθαι προσ-
 15 ἔταξε καὶ ἀναστρέφειν μετ' αὐτοῦ. Πεισθέντων δὲ τού-
 των καὶ οἱ λοιποὶ μεταβαλόμενοι καὶ συστάντες ὀλίγῳ
 πόνῳ τρέπονται τοὺς πολεμίους καὶ καταδιώκουσιν εἰς
 τὸ στρατόπεδον. Ἐπανελθὼν δὲ Λούκουλλος ἀτιμίαν
 τινὰ τοῖς φεύγουσι νενομισμένην προσέβαλε, κελεύσας ἐν
 20 χιτῶσιν ἀζώστοις ὀρύξαι δώδεκα ποδῶν τάφρον, ἐφεστῶ-
 των καὶ θειωμένων τῶν ἄλλων στρατιωτῶν.

XVI. Ἦν δέ τις ἐν τῷ Μιθριδάτου στρατοπέδῳ Δαν-
 δαρίων δυνάστης Ὀλθακὸς (γένος δ' εἰσὶν οἱ Δανδάριοι
 βαρβάρων τῶν περὶ τὴν Μαιῶτιν οἰκούντων), ἀνὴρ ὅσα
 25 χειρὸς ἔργα καὶ τόλμης ἐν πολέμῳ διαπρεπῆς ἀπαντα, καὶ
 γνώμην ἰκανὸς ἐν τοῖς μεγίστοις, ἔτι δ' ἐμμελῆς ὁμιλῆσαι
 καὶ θεραπευτικός. Οὗτος ἔχων αἰεὶ πρὸς τινα τῶν ὁμοφύ-
 λων δυναστῶν ἄμιλλαν ὑπὲρ πρωτείων καὶ ζηλοτυπίαν
 ὑπέσχετο τῷ Μιθριδάτῃ μέγα ἔργον, ἀποκτενεῖν Λού-
 30 κουλλον. Ἐπαινέσαντος δὲ τοῦ βασιλέως καὶ τινὰς αὐτῷ
 προσβαλόντος ἐπίτηδες ἀτιμίας εἰς προσποίησιν ὀργῆς
 ἀφιππάσατο πρὸς Λούκουλλον· ὁ δ' ἄσμενος ἐδέξατο·

λόγος γὰρ ἦν αὐτοῦ πολὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ· καὶ ταχὺ πειρώμενος ἠσπάζετο τὴν τε ἀγγίνοϊαν αὐτοῦ καὶ τὸ λιπαρές, ὥστε τραπέξης καὶ συνεδρίου ποτὲ ποιεῖσθαι κοινών. Ἐπεὶ δ' ἐδόκει καιρὸν ἔχειν ὁ Δανδάριος, τὸν μὲν ἵππον ἔξω τοῦ χάρακος ἐκέλευσε προαγαγεῖν τοὺς 5 παῖδας, αὐτὸς δὲ μεσημβρίας οὔσης καὶ τῶν στρατιωτῶν ἐνδιαζόντων καὶ ἀναπαυομένων ἐβάδιζεν ἐπὶ τὴν στρατηγικὴν σκηνὴν, ὡς οὐδενὸς κωλύσοντος εἰσελθεῖν ἄνδρα συνήθη καὶ λόγους τινας ἀξιόους σπουδῆς τῷ στρατηγῷ κομίζειν φάσκοντα. Κἂν εἰσῆλθεν ἀδεῶς, εἰ μὴ ὁ πολλοὺς 10 ἀνηρηκῶς στρατηγούς ὕπνος Λούκουλλον ἔσωσεν. Ἐτύγχανε γὰρ καθεύδων· καὶ Μενέδημος, εἰς τῶν κατευναστῶν, παρὰ ταῖς θύραις ἐστῶς οὐκ ἔφη κατὰ καιρὸν ἦκειν τὸν Ὀλθακόν, ἄρτι Λουκούλλου πρὸς ἀνάπαυσιν ἐκ μακρᾶς ἀγρυπνίας καὶ πόνων τοσοῦτων δεδωκότος ἑαυτόν. 15 Ἐπεὶ δ' οὐκ ἀπῆει κελεύοντος, ἀλλ' ἔφη [καὶ *] κωλύοντος εἰσελεύσεσθαι περὶ πράγματος ἀναγκαίου καὶ μεγάλου διαλεχθῆναι βουλόμενος, ἥδη πρὸς ὄργην ὁ Μενέδημος εἰπὼν μηδὲν ἀναγκαιότερον τοῦ σώζεσθαι Λούκουλλον ἀπέωσατο τὸν ἄνθρωπον ἀμφοτέραις ταῖς χερ- 20 σίν. Ὁ δὲ δεισας ὑπεξῆλθε τοῦ χάρακος, καὶ λαβὼν τὸν ἵππον ἀπῆλασεν εἰς τὸ Μιθριδάτου στρατόπεδον ἄπρακτος. Οὕτως ἄρα καὶ τοῖς πράγμασιν ὁ καιρὸς ὥσπερ τοῖς φαρμάκοις καὶ τὴν σώζουσιν καὶ τὴν ἀναιροῦσιν ῥοπήν προστίθησιν. 25

XVII. Ἐκ τούτου Σωρνάτιος μὲν ἐπὶ σίτου κομιδὴν ἐπέμφθη μετὰ δέκα σπειρῶν· καὶ καταδιωχθεὶς ὑπὸ Μενάνδρου, τῶν Μιθριδάτου στρατηγῶν ἑνός, ἀντέστη καὶ συμβαλὼν φόνον ἐποίησε πολὺν καὶ τροπὴν τῶν πολεμίων. Αὐτίς δὲ πεμφθέντος Ἀδριανοῦ μετὰ δυνάμεως, 30 ὅπως ἐκ περιουσίας ἔχουσιν οἱ στρατιῶται σίτον, οὐ περιεῖδε Μιθριδάτης, ἀλλ' ἀπέστειλε Μενέμαχον καὶ Μύ-

ρωνα πολλῶν μὲν ἰππέων, πολλῶν δὲ πεζῶν ἡγουμένους. Οὗτοι πάντες, ὡς λέγεται, πλὴν δυεῖν κατεκόπησαν ὑπο
 τῶν Ῥωμαίων. Καὶ Μιθριδάτης μὲν ἐκρυπτε τὴν συμ-
 φορὰν ὡς οὐ τοσαύτην οὖσαν, ἀλλὰ μικράν, προσκε-
 5 κρουκότων ἀπειρία τῶν στρατηγῶν, Ἀδριανὸς δὲ λαμ-
 πρὸς παρημέβετο τὸ στρατόπεδον πολλὰς κατάγων ἀρά-
 ξας σίτου καὶ λαφύρων γεμούσας, ὥστε δυσθυμίαν μὲν
 αὐτῷ, ταραχὴν δὲ καὶ φόβον ἀμήχανον ἐμπεσεῖν τοῖς
 στρατιώταις. Ἐδέδοκτο μὲν οὖν μηκέτι μένειν· ἐπεὶ δὲ
 10 προεξέπεμπον οἱ βασιλικοὶ τὰ σφέτερα χρήματα καθ’
 ἡσυχίαν, τοὺς δ’ ἄλλους ἐκώλουν, ἤδη καὶ πρὸς ὄργην
 ἐπὶ τὰς ἐξόδους ᾤθονόμενοι καὶ βιαζόμενοι τὰ μὲν χρή-
 ματα ἤρπαζον, αὐτοὺς δὲ ἀπέσφαττον. Ὅπου καὶ Δορύ-
 λαος ὁ στρατηγὸς οὐδὲν ἕτερον ἔχων ἢ τὴν πορφύραν
 15 περὶ αὐτὸν ἀπώλετο διὰ ταύτην, Ἐρμαῖος δὲ ὁ θύτης κα-
 τεπατήθη περὶ τὰς πύλας. Αὐτὸς δ’ ὁ Μιθριδάτης, οὔτε
 ὀπαδοῦ τινος οὔτε ἵπποκόμου παραμείναντος αὐτῷ, συν-
 ἐξέπεσεν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τοῖς πολλοῖς ἀναμειγ-
 μένος, οὐδ’ ἵππου τῶν βασιλικῶν εὐπορήσας, ἀλλ’ ὄψέ
 20 που κατιδὼν αὐτὸν ἐν τῷ ρεύματι τῆς τροπῆς ἐκείνης
 διαφερόμενον Πτολεμαῖος ὁ εὐνοῦχος ἵππον ἔχων αὐτὸς
 ἀπεπήδησε καὶ παρέσχεν. Ἦδη γὰρ αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι
 κατεῖχον ἐπικείμενοι· καὶ τάχει μὲν οὐκ ἀπελίποντο τοῦ
 λαβεῖν αὐτόν, ἀλλ’ ἦλθον ἐγγιστα τούτου, φιλοπλουτία
 25 δὲ καὶ μικρολογία στρατιωτικὴ τὸ πολλοῖς ἀγῶσι καὶ με-
 γάλοις κινδύνοις διωκόμενον ἐκ μακροῦ θήραμα Ῥω-
 μαίους ἀφείλετο καὶ Λούκουλλον ἀπεστέρησε νικῶντα
 τῶν ἐπάθλων. Ἦν μὲν γὰρ ἐν ἐφικτῷ τῆς διώξεως ὁ
 ὑπεκφέρων τὸν ἄνδρα ἵππος, ἡμίονου δὲ τῶν τὸ χρυσίον
 30 κομιζόντων μεταξὺ τοῦ βασιλέως εἶτ’ ἀπὸ ταῦτομάτου
 παρεισπεσόντος, εἶτε τοῦ βασιλέως ἐπίτηδες ἐμβαλόντος
 αὐτὸν εἰς τοὺς διώκοντας, ἀρπάζοντες καὶ συλλέγοντες

τὸ χρυσίον καὶ διαμαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους καθυστέρησαν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον αὐτῶν ἀπέλαυσε τῆς πλεονεξίας Λούκουλλος, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπὶ τῶν ἀπορρήτων τοῦ βασιλέως ὄντα Καλλίστρατον ὁ μὲν ἄγειν ἐκέλευσεν, οἱ δ' ἄγοντες αἰσθόμενοι πεντακοσίους χρυσοῦς ὑπέξωσμέ- 6 νον ἀπέκτειναν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις μὲν ἐπέτρεψε τὸν χάρακα πορθῆσαι.

XVIII. Τὰ δὲ Κάβειρα λαβὼν καὶ τῶν ἄλλων φρουρίων τὰ πλεῖστα θησαυρούς τε μεγάλους εὗρε καὶ δεσμοτήρια, πολλῶν μὲν Ἑλλήνων, πολλῶν δὲ συγγενῶν τοῦ 10 βασιλέως καθειρογμένων, οἷς πάλαι τεθνάναι δοκοῦσιν οὐ σωτηρίαν, ἀλλ' ἀναβίωσιν καὶ δευτέραν τινα γέννησιν ἢ Λουκούλλου χάρις παρέσχεν. Ἐάλω δὲ καὶ ἀδελφῇ τοῦ Μιθριδάτου Νύσσα σωτήριον ἄλωσιν· αἱ δ' ἀπώ- 15 τάτω τοῦ κινδύνου καὶ καθ' ἡσυχίαν ἀποκεισθαι δοκοῦ- 16 σαι περὶ Φαρνάκειαν ἀδελφαὶ καὶ γυναῖκες οἰκτρῶς ἀπώ- 17 λοντο, Μιθριδάτου πέμψαντος ἐπ' αὐτάς ἐκ τῆς φυγῆς Βακχίδην εὐνοῦχον. Ἦσαν δὲ μετὰ πολλῶν ἀδελφαί τε 20 δύο τοῦ βασιλέως, Ῥωξάνη καὶ Στάτειρα, περὶ τεσσαρά- 21 κοντα ἔτη παρθενευόμεναι, καὶ γαμεταὶ δύο, γένος Ἰωνί- 22 δες, Βερενίκη μὲν ἐκ Χίου, Μονίμη δὲ Μιλησία. Ταύτης ὁ πλεῖστος ἦν λόγος ἐν τοῖς Ἑλλήσιν, ὅτι τοῦ βασιλέως 23 πειρωῶντος αὐτήν καὶ μυρίους πεντακισχιλίους χρυσοῦς προσπέμψαντος ἀντέσχε, μέχρι οὗ γάμων ἐγένοντο συν- 24 θῆκαι καὶ διάδημα πέμψας αὐτῇ βασίλισσαν ἀνηγόρευ- 25 σεν. Αὕτη καὶ παρὰ τὸν ἄλλον χρόνον ἀνιαρῶς εἶχε καὶ 26 ἀπεθρήνει τὴν τοῦ σώματος εὐμορφίαν, ὡς δεσπότην μὲν ἀντ' ἀνδρὸς αὐτῇ, φρουρὰν δὲ βαρβάρων ἀντὶ γάμου καὶ οἴκου προξενήσασαν, πόρρω δὲ που τῆς Ἑλλάδος ἀπρωκισμένη τοῖς ἐλπισθεῖσιν ἀγαθοῖς ὄναρ σύνεστι, τῶν 30 27 δ' ἀληθινῶν ἐκείνων ἀπεστέρηται. Καὶ δὴ τοῦ Βακχίδου παραγενομένου καὶ προστάξαντος αὐταῖς ἀποθνήσκειν,

ὡς ἐκάστη δοκοίη ῥᾶστον εἶναι καὶ ἀλυπότατον, περι-
 σπάσασα τῆς κεφαλῆς τὸ διάδημα τῷ τραχήλῳ περιῆψε
 καὶ ἀνήρτησεν ἑαυτήν. Ταχὺ δ' ἀπορραγέτος „ὦ κα-
 τηραμένον“ ἔφη „ῥάκος, οὐδὲ πρὸς τοῦτό μοι χρήσιμον
 5 ἔση;“ κάκεινο μὲν ἀπέριψε προσπτύσασα, τῷ δὲ Βακχί-
 δῃ τὴν σφαγὴν παρέσχεν. Ἡ δὲ Βερενίκη κύλικα φαρμέ-
 κου λαβοῦσα, τῆς μητρὸς αὐτῇ παρούσης καὶ δεομένης,
 μετέδωκε. Καὶ συνεξέπιον μὲν ἀμφοτέραι, ἤρκεσε δὲ ἡ
 τοῦ φαρμάκου δύναμις εἰς τὸ ἀσθενέστερον σῶμα, τὴν δὲ
 10 Βερενίκην οὐχ ὅσον ἔδει πιοῦσαν οὐκ ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ
 δυσθανατοῦσα τοῦ Βακχίδου σπεύδοντος ἀπεπνίγη. Αἴ-
 γεται δὲ καὶ τῶν ἀγάμων ἀδελφῶν ἐκείνων τὴν μὲν ἐπα-
 ρωμένην πολλὰ καὶ λοιδοροῦσαν ἐκπιεῖν τὸ φάρμακον,
 τὴν δὲ Στάτειραν οὔτε δύσφημόν τι φθεγξαμένην οὔτ'
 15 ἀγεννές, ἀλλ' ἐκαινοῦσαν τὸν ἀδελφόν, ὅτι περὶ τοῦ σώ-
 ματος κινδυνεύων οὐκ ἠμέλησεν αὐτῶν, ἀλλὰ προὔνοι-
 σεν ἑλευθέρας καὶ ἀνυβρίστους ἀποθανεῖν. Ταῦτα μὲν
 οὖν φύσει χρηστὸν ὄντα καὶ φιλάνθρωπον ἦν ἰατὸν Λου-
 κουλλον.

20 XIX. Ἐλάσας δ' ἄχρι Ταλαύρων, ἐνθεν ἡμέρα τετάρ-
 τη πρότερον ἐφθάκει Μιθριδάτης εἰς Ἀρμενίαν πρὸς
 Τιγράνην πεφευγώς, ἀποτρέπεται. Καταστρεφάμενος δὲ
 Καλδαίους καὶ Τιβαρηνοὺς καὶ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν
 παραλαβὼν καὶ φρούρια καὶ πόλεις παραστησάμενος, Ἄρ-
 25 πιον μὲν ἐπεμψε πρὸς Τιγράνην ἐξαιτῶν Μιθριδάτην,
 αὐτὸς δ' ἦκε πρὸς Ἀμισὸν ἔτι πολιορκουμένην. Αἷτιος
 δ' ἦν Καλλίμαχος ὁ στρατηγὸς ἐμπειρία μηχανικῆς παρα-
 σκευῆς καὶ δεινότητι πανουργίας, ὅσῃν πολιορκία δέχε-
 ται, πλεῖστα λυπήσας Ῥωμαίους· ὧν ὕστερον ἔδωκε δι-
 30 κην. Τότε δ' ὑπὸ Λουκούλλου καταστρατηγηθεὶς, ὑφ'
 ἦν ἔθος εἶχεν ὦραν τῆς ἡμέρας ἀπάγειν καὶ ἀνακαύειν
 τοὺς στρατιώτας, ἐν ἐκείνῃ προσβαλόντος αἰφνιδίως καὶ

κατασχόντος οὐ πολὺ μέρος τοῦ τείχους, αὐτὸς ἐκλιπὼν τὴν πόλιν ὑψῆψεν, εἴτε φθονῶν ὠφεληθῆναι Ῥωμαίους, εἴτε φαστῶν φυγῆς ἑαυτῷ μηχανώμενος. Οὐδεὶς γὰρ ἐφρόντιζετῶν ἐκπλεόντων, ἀλλὰ ὡς ἡ φλόξ ἀναδραμουσα πολλὴ τὰ τείχη περιέσχεν, οἱ μὲν στρατιῶται παρεσκευά- 5 ζοντο πρὸς ἀρπαγὴν, ὁ δὲ Λούκουλλος οἰκτεῖρων ἀπολυμένην τὴν πόλιν ἐξωθεν ἐβοήθει πρὸς τὸ πῦρ καὶ σβεννύναι παρεκάλει, μηδενὸς αὐτῷ προσέχοντος, ἀλλ' ἐξαιτουμένων τὰ χρήματα καὶ μετὰ βοῆς ὄπλα κρουόντων, ἕως ἐκβιασθεὶς ἐπέτρεψεν, ὡς αὐτὴν γε τὴν πόλιν ἐξαι- 10 ρησόμενος τοῦ πυρός. Οἱ δὲ τούναντίον ἐπραξαν. Πάντα γὰρ ἐξερευνῶντες ὑπὸ λαμπάδων καὶ πανταχοῦ φῶς ἐπιφέροντες αὐτοὶ τὰ πλεῖστα τῶν οἰκημάτων καθείλον, ὥστε τὸν Λούκουλλον εἰσελθόντα μεθ' ἡμέραν καὶ δα- 504 κρύσαντα πρὸς τοὺς φίλους εἰπεῖν, ὡς πολλάκις ἤδη 15 Σύλλαν μακαρίσας μάλιστα τῇ σήμερον ἡμέρᾳ τὴν τάνδρὸς εὐτυχίαν θαυμάσειεν, ὅτι σῶσαι βουλευθεὶς ἐδυνήθη τὰς Ἀθήνας. „Ἐμὲ δ'“ ἔφη „τούτου ζηλωτὴν γενόμενον εἰς τὴν Μομμίου δόξαν ὁ δαίμων περιέστησεν.“ Οὐ μὴν ἀλλ' ἐκ τῶν παρόντων ἀναλαμβάνειν ἐπειρᾶτο 20 τὴν πόλιν. Καὶ τὸ μὲν πῦρ ὄμβροι κατέσβεσαν ἐκ τινος θείας τύχης περὶ τὴν ἄλωσιν αὐτὴν συμπεσόντες, τὰ δὲ πλεῖστα τῶν ἀπολωλότων αὐτὸς ἐτι παρὼν ἀνφοκοδόμησε, καὶ τοὺς φεύγοντας Ἀμισσηνῶν ἐδέξατο, καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων κατώκισε τοὺς βουλομένους, εἴκοσι καὶ ἑκατὸν 25 σταδίων χώραν προσορίσας. Ἦν δ' ἡ πόλις Ἀθηναίων ἄποικος, ἐν ἐκείνοις ἄρα τοῖς καιροῖς, ἐν οἷς ἤκμαζεν ἡ δύναμις αὐτῶν καὶ κατείχε τὴν θάλασσαν, οἰκισθεῖσα. Καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν τὴν Ἀριστίωνος τυραννίδα βουλομένων φεύγειν εἰσπλεύσαντες αὐτοῦ κατώκουν καὶ 30 μετείχον τῆς πολιτείας, οἷς συνέβη τὰ οἰκεῖα κακὰ φεύγουσιν ἀπολαῦσαι τῶν ἀλλοτρίων. Ἀλλὰ τοὺς γε σωθέν-

τας αὐτῶν ὁ Λούκουλλος ἀμφιέσας καλῶς καὶ διακοσίας
 ἐκάστῳ δραχμὰς ἐπιδοὺς ἀπέστειλε. Τότε καὶ Τυρην-
 νίων ὁ γραμματικὸς ἐάλω· Μουρήνας δ' αὐτὸν ἐξητή-
 σατο καὶ λαβὼν ἀπηλευθέρωσεν, ἀνελευθέρως τῇ δωρεῇ
 5 χρησάμενος. Οὐ γὰρ ἤξιον Λούκουλλος ἄνδρα διὰ πα-
 δειαν ἐσπουδασμένον δοῦλον γενέσθαι πρότερον, εἰ'
 ἀπελεύθερον. Ἀφαιρέσεις γὰρ ἦν τῆς ὑπαρχούσης ἢ τῆς
 δοκούσης ἐλευθερίας δόσις. Ἄλλὰ Μουρήνας μὲν οὐκ ἐν-
 ταῦθα μόνον ᾤφθη πολὺ τῆς τοῦ στρατηγοῦ καλοκαγα-
 10 θίας ἀποδέων.

XX. Λούκουλλος δὲ τρέπεται πρὸς τὰς ἐν Ἀσίᾳ πό-
 λεις, ὅπως, τῶν πολεμικῶν ἔργων σχολάζοντος αὐτοῦ,
 καὶ δίκης τινὸς μετὰσχη καὶ θεσμῶν, ὧν ἐπὶ πολὺν χρό-
 νον ἐνδεῆ τὴν ἐπαρχίαν οὖσαν ἄρρητοι καὶ ἄπιστοι δυσ-
 15 τυχίαι κατείχον, ὑπὸ τῶν τελωνῶν καὶ τῶν δανειστῶν
 πορθουμένην καὶ ἀνδραποδιζομένην, πιπράσκειν ἰδίᾳ
 μὲν υἱοὺς εὐπρεπεῖς θυγατέρας τε παρθένους, δημοσίᾳ
 δ' ἀναθήματα, γραφάς, λερούς ἀνδριάντας ἀναγκαζομέ-
 νων. Αὐτοῖς δὲ τέλος μὲν ἦν προσθέτοις γενομένοις δου-
 20 λεύειν, τὰ δὲ πρὸ τούτου χαλεπώτερα, σχοινισμοὶ καὶ
 κιγκλίδες καὶ ἵπποι καὶ στάσεις ὑπαιθροὶ, καύματος μὲν
 [ἐν*] ἡλίῳ, ψύχους δ' εἰς πηλὸν ἐμβιβαζομένων ἢ πάγον,
 ὥστε τὴν δουλείαν σεισάχθειαν δοκεῖν εἶναι καὶ εἰρήνην.
 Τοιαῦτα μὲν κακὰ Λούκουλλος εὐρῶν ἐν ταῖς πόλεσιν
 25 ὀλίγῳ χρόνῳ πάντων ἀπήλλαξε τοὺς ἀδικουμένους. Πρῶ-
 τον μὲν γὰρ ἑκατοστὴν ἐκέλευσε καὶ μὴ πλέον εἰς τοὺς
 τόκους λογιζέσθαι· δεῦτερον δὲ τοὺς μακροτέρους τοῦ
 ἀρχαίου τόκους ἀπέκοψε· τὸ δὲ τρίτον καὶ μέγιστον,
 ἔταξε τῶν τοῦ χρεωφειλέτου προσόδων τὴν τετάρτην με-
 30 ρίδα καρποῦσθαι τὸν δανειστὴν· ὁ δὲ τόκον κεφαλαίῳ
 συνάψας ἐστέρητο τοῦ παντός· ὥστ' ἐν ἐλάττονι χρόνῳ
 τετραετίας διαλυθῆναι τὰ χρέα πάντα καὶ τὰς κτήσεις

ἐλευθέρως ἀποδοθῆναι τοῖς δεσπόταις. Ἦν δὲ τοῦτο κοι-
 νὸν δάνειον ἐκ τῶν δισμυρίων ταλάντων, οἷς τὴν Ἀσίαν
 ἐξημίωσεν ὁ Σύλλας· καὶ διπλοῦν ἀπεδόθη τοῖς δανει-
 σασιν, ὑπ' ἐκείνων ἀνηγμένον ἤδη τοῖς τόκοις εἰς δώδεκα
 μυριάδας ταλάντων. Ἐκείνοι μὲν οὖν ὡς δεινὰ πεπον- 5
 θότες ἐν Ῥώμῃ τοῦ Λουκούλλου κατεβόων, καὶ χρήμασιν
 ἀνίστασαν ἐπ' αὐτὸν ἐνίους τῶν δημαγωγῶν, μέγα δυνά-
 μενοι καὶ πολλοὺς ὑπόχρεως πεπονημένοι τῶν πολιτενο-
 μένων. Ὁ δὲ Λούκουλλος οὐ μόνον ὑπὸ τῶν εὐ πεπον-
 θότων ἠγαπᾶτο δῆμων, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις 10
 ποθεινὸς ἦν, εὐδαιμονιζούσαις τοὺς ἡγεμόνος τοιοῦτου
 τυχόντας.

XXI. Ἄππιος δὲ Κλώδιος, ὁ πεμφθεὶς πρὸς Τιγράνην
 05 (ἦν δὲ ὁ Κλώδιος ἀδελφὸς τῆς τότε Λουκούλλου συνοι-
 κούσης) πρῶτον μὲν ὑπὸ τῶν βασιλικῶν ὁδηγῶν κύκλον 15
 τινὰ καὶ περιβολὴν ἔχουσαν οὐκ ἀναγκαίαν καὶ πολυή-
 μερον ὁδὸν διὰ τῆς ἄνω χώρας ἀγόμενος, μηνύσαντος
 αὐτῷ τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἀπελευθέρου Σύρου τὸ γένος,
 ἐκτρέπεται τῆς μακρᾶς ἐκείνης καὶ σοφιστικῆς, ἐρρωσθαι
 φράσας πολλὰ τοῖς βαρβάροις ἀγωγοῖς, καὶ δι' ἡμερῶν 20
 ὀλίγων τὸν Εὐφράτην περάσας εἰς Ἀντιόχειαν ἦκε τὴν
 ἐπὶ Δάφνης. Ἐπειτα Τιγράνην αὐτοῦ κελυσεθεὶς περι-
 μένειν (ἀπῆν γὰρ ἐνίας ἔτι τῶν ἐν Φοινίκῃ πόλεων κατα-
 στρεφόμενος), πολλοὺς μὲν φκείωσατο τῶν ὑπούλων
 ἀκρωμένων τοῦ Ἀρμενίου δυναστῶν, ὧν εἷς ἦν καὶ 25
 Ζαρβιηνὸς ὁ τῆς Γορδουηνῆς βασιλεὺς, πολλὰς δὲ κρύφα
 τῶν δεδουλωμένων πόλεων διαπεμπομέναις πρὸς αὐτὸν
 ὑπέσχετο τὴν Λουκούλλου βοήθειαν, ἐν τῷ παρόντι κε-
 λεύσας ἡσυχάζειν. Ἦν γὰρ οὐκ ἀνασχετὸς ἡ τῶν Ἀρμε-
 νίων ἀρχὴ τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλὰ χαλεπὴ· καὶ μάλιστα τοῦ 30
 βασιλέως αὐτοῦ τὸ φρόνημα τραγικὸν καὶ ὑπέρογκον ἐν
 ταῖς μεγάλαις εὐτυχίαις ἐγεγόνει, πάντων, ὅσα ζηλοῦσιν

οἱ πολλοὶ καὶ θαυμάζουσιν, οὐ μόνον ὄντων περὶ αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸν γεγονέναι δοκούντων. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ μικρᾶς καὶ καταφρονουμένης ἐλπίδος ἔθνη πολλὰ κατεστρέψατο, καὶ τὴν Πάρθων, ὡς ἄλλος οὐδεὶς, δύνα-
5 μιν ἔταπεινώσεν, Ἑλλήνων δὲ τὴν Μεσοποταμίαν ἐνέ-
πλησε, πολλοὺς μὲν ἐκ Κιλικίας, πολλοὺς δ' ἐκ Καπα-
δοκίας ἀνασπάστους κατοικίζων. Ἐκίνησε δ' ἐξ ἡθῶν καὶ
Ἄραβας τοὺς Σκηνίτας μεταγαγῶν καὶ πλησίον ἰδρύσας,
ὅπως χρῶτο δι' ἐκείνων ταῖς ἐμπορίαις. Βασιλεῖς δὲ πολ-
10 λοὶ μὲν ἦσαν οἱ θεραπεύοντες αὐτὸν, τέσσαρες δέ, οὓς
ἀεὶ περὶ αὐτὸν εἶχεν ὥσπερ ὀπαδοὺς ἢ δορυφόρους, ἰσ-
πότη μὲν ἐλαύνοντι πεξοὺς παραθέοντας ἐν χιτωνίσκοις,
καθημένῳ δὲ καὶ χρηματίζοντι περιεστῶτας ἐπηλλαγμέ-
ναις δι' ἀλλήλων ταῖς χερσίν, ὅπερ ἐδόκει μάλιστα τῶν
15 σχημάτων ἐξομολόγησις εἶναι δουλείας, οἷον ἀποδομένων
τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ σῶμα τῷ κυρίῳ παρεχόντων πα-
θεῖν ἐτοιμότερον ἢ ποιῆσαι. Ταύτην μέντοι τὴν τραγω-
δίαν οὐχ ὑποτρέσας οὐδ' ἐκπλαγεὶς ὁ Ἄππιος, ὡς ἐτυχε
λόγου πρῶτον, ἄντικρυς ἦκειν ἐφη Μιθριδάτην ἀπάξων
20 ὀφειλόμενον τοῖς Λουκούλλου θριάμβοις ἢ καταγγελῶν
Τιγράνη πόλεμον, ὥστε τὸν Τιγράνην, καίπερ ἐν διαχύ-
σει τοῦ προσώπου καὶ μειδιάματι πεπλασμένῳ πειρώμε-
νον ἀκούειν τῶν λόγων, μὴ λαθεῖν τοὺς παρόντας ἡλ-
λοιωμένον τῇ παρρησίᾳ τοῦ νεανίσκου, φωνῆς σχεδὸν
25 ἐλευθέρας ἀκούοντα διὰ πέντε καὶ εἴκοσιν ἐτῶν· τοσαῦτα
γὰρ ἐβασίλευσε, μᾶλλον δὲ ὕβρισεν. Ἀπεκρίνατο μὲν οὖν
τῷ Ἄππιῳ μὴ προήσεσθαι Μιθριδάτην, καὶ Ῥωμαίους
πολέμου ἄρχοντας ἀμυνεῖσθαι. Λουκούλλῳ δ' ὀργιζόμε-
νος, ὅτι βασιλέα μόνον αὐτὸν, οὐ βασιλέων ἐν τῇ ἐπιστο-
30 λῇ προσηγόρευσε, οὐδ' αὐτὸς ἀντιγράφων αὐτοκράτορα
προσεῖπεν. Ἐπεμψε δὲ δῶρα τῷ Ἄππιῳ λαμπρά, καὶ μὴ
λαβόντος ἄλλα πλείω προσέθηκεν. Ἐκ τούτων ὁ Ἄππιος

οὐκ ἐθέλων δοκεῖν ἐχθρὰ τινὶ διωθῆσθαι φιλίην δεξά-
μενος μίαν ἀπέπεμψε τὰ λοιπὰ, καὶ διὰ ταχέων ἀπήλαυνε
πρὸς τὸν αὐτοκράτορα.

XXII. Τιγράνης δὲ Μιθριδάτην πρότερον μὲν οὐδὲ
ἰδεῖν ἠξίωσεν οὐδὲ προσειπεῖν οἰκείον ἄνδρα βασιλείας 5
ἐκκεπτωκότα τηλικαύτης, ἀλλ' ἀτίμως καὶ ὑπερηφάνως
ἀπωτάτω περιεῖδεν αὐτὸν τρόπον τινὰ φρουρούμενον
ἐν χωρίοις ἐλώδεσι καὶ νοσεροῖς· τότε δὲ σὺν τιμῇ καὶ
φιλοφροσύνῃ μετεπέμψατο αὐτὸν εἰς τὰ βασίλεια. Καὶ
06 δὴ λόγων γενομένων ἀπορρήτων τὰς πρὸς ἀλλήλους 10
ἐθεράπευον ὑποψίας ἐπὶ κακῶ τῶν φίλων, εἰς ἐκείνους
τὰς αἰτίας τρέποντες. Ὡν ἦν καὶ Μητροδώρος ὁ Σκήψιος,
ἀνὴρ εἰπεῖν οὐκ ἀηδῆς καὶ πολυμαθῆς, ἀκμῇ δὲ φιλάς
τοσαύτη χρησάμενος, ὥστε πατὴρ προσαγορεύεσθαι τοῦ
βασιλέως. Τοῦτον, ὡς ἔοικεν, ὁ Τιγράνης πεμφθέντα 15
πρεσβευτὴν ὑπὸ τοῦ Μιθριδάτου πρὸς αὐτὸν δεομένου
βοηθεῖν ἐπὶ Ῥωμαίους ἤρето· „Σὺ δ' αὐτός, ὦ Μητρό-
δώρε, τί μοι περὶ τούτων παραινεῖς;“ Κἀκεῖνος εἶπε
πρὸς τὸ Τιγράνου συμφέρον εἶτε Μιθριδάτην σώζεσθαι
μὴ βουλόμενος, ὡς μὲν πρεσβευτῆς ἔφη κελεύειν, ὡς δὲ 20
σύμβουλος ἀπαγορεύειν. Ταῦτ' ἐξήνεγκεν ὁ Τιγράνης
τῷ Μιθριδάτῃ καὶ κατεῖπεν ὡς οὐδὲν ἐργασομένῳ τὸν
Μητροδώρον ἀνήκεστον. Ὁ δ' εὐθύς ἀνήρητο· καὶ με-
τάνοια τὸν Τιγράνην εἶχεν, οὐ παντελοῦς ὄντα τῷ Μη-
τροδώρῳ τῆς συμφορᾶς αἴτιον, ἀλλὰ ῥοπήν τινα τῷ πρὸς 25
αὐτὸν ἐχθεὶ τοῦ Μιθριδάτου προσθέντα. Πάλαι γὰρ·
ὑπούλως εἶχε πρὸς τὸν ἄνδρα, καὶ τοῦτ' ἐφωράθη τῶν
ἀπορρήτων αὐτοῦ γραμμάτων ἀλόντων, ἐν οἷς ἦν καὶ
Μητροδώρον ἀπολέσθαι διατεταγμένον. Ἐθαψεν οὖν ὁ
Τιγράνης λαμπρῶς τὸ σῶμα, μηδεμίας πολυτελείας φει- 30
σάμενος εἰς νεκρὸν ὃν ζῶντα προὔδωκεν. Ἐτελεύτησε
δὲ παρὰ τῷ Τιγράνῃ καὶ Ἀμφικράτης ὁ ῥήτωρ, εἰ δεῖ καὶ

τούτου μνήμην τινὰ γενέσθαι διὰ τὰς Ἀθήνας. Λέγεται γὰρ φυγεῖν μὲν αὐτὸν εἰς Σελεύκειαν τὴν ἐπὶ Τύρῳ, δεομένων δ' αὐτόθι σοφιστεύειν ὑπεριδεῖν καταλαξο-
 νευσάμενον, ὡς οὐδὲ λεκάνη δελφίνα χωροῖη, μεταστάντα
 5 δὲ πρὸς Κλεοπάτραν τὴν Μιθριδάτου θυγατέρα, Τιγρά-
 νη δὲ συνοικοῦσαν ἐν διαβολῇ γενέσθαι ταχύ, καὶ τῆς
 πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπιμιξίας εἰργόμενον ἀποκαρτερεῖ-
 σαι· ταφῆναι δὲ καὶ τοῦτον ἐντίμως ὑπὸ τῆς Κλεοπά-
 τρας καὶ κείσθαι περὶ Σαφάν, ἐκεῖ τι χωρίον οὕτω κα-
 10 λούμενον.

XXIII. Λούκουλλος δὲ τὴν Ἀσίαν πολλῆς μὲν εὐνο-
 μίας, πολλῆς δ' εἰρήνης ἐμπεπληκῶς οὐδὲ τῶν πρὸς ἠδο-
 νὴν καὶ χάριν ἠμέλησεν, ἀλλὰ πομπαῖς καὶ πανηγύρεσιν
 ἐπινικίοις καὶ ἀγῶσιν ἀθλητῶν καὶ μονομάχων ἐν Ἐφέ-
 15 σφ καθήμενος ἐδημαγωγῆσαι τὰς πόλεις. Αἱ δ' ἀμειβόμε-
 ναι Λουκούλλειά τε ἦγον ἐπὶ τιμῇ τοῦ ἀνδρός, καὶ τῆς τι-
 μῆς ἠδίονα τὴν ἀληθινὴν εὐνοίαν αὐτῷ παρεῖχον. Ἐπεὶ
 δ' Ἀππιὸς τε ἦκε καὶ πολεμητέον πρὸς Τιγράνην ἐφαί-
 νετο, παρῆλθεν αὐτίς εἰς Πόντον, καὶ τοὺς στρατιώτας
 20 ἀναλαβὼν ἐπολιόρκει Σινώπην, μᾶλλον δὲ τοὺς κατέ-
 χοντας αὐτὴν βασιλικούς Κίλικας, οἱ πολλοὺς μὲν ἀνε-
 λόντες τῶν Σινωπέων, τὴν δὲ πόλιν ἐμπρήσαντες διὰ
 νυκτὸς ἔφυγον. Αἰσθόμενος δ' ὁ Λούκουλλος καὶ πα-
 ρελθὼν εἰς τὴν πόλιν ὀκτακισχιλίους αὐτῶν τοὺς ἐγκα-
 25 ταλειφθέντας ἀπέκτεινε, τοῖς δ' ἄλλοις ἀπέδωκε τὰ οἰκεία
 καὶ τῆς πόλεως ἐπεμελήθη μάλιστα διὰ τὴν τοιαύτην
 ὄψιν. Ἐδόκει τινὰ κατὰ τοὺς ὕπνους εἰπεῖν παραστάντα
 „Πρόελθε, Λούκουλλε, μικρόν· ἦκει γὰρ Ἀυτόλυκος ἐν-
 τυχεῖν σοι βουλόμενος.“ Ἐξαναστὰς δὲ τὴν μὲν ὄψιν
 30 οὐκ εἶχε συμβαλεῖν εἰς ὃ τι φέροι, τὴν δὲ πόλιν εἶλε κατ'
 ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καὶ τοὺς ἐκπλέοντας τῶν Κιλικῶν
 διώκων ὄρα παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἀνδριάντα κείμενον, ὃν

ἐκκομίζοντες οἱ Κίλικες οὐκ ἐφθησαν ἐμβαλέσθαι· τὸ δ' ἔργον ἦν Σθένιδος τῶν καλῶν. Φράζει οὖν τις, ὡς Αὐτολύκου τοῦ κτίσαντος τὴν Σινώπην ὁ ἀνδρὶς εἴη. Λέγεται δ' ὁ Αὐτόλυκος γενέσθαι τῶν ἐπὶ τὰς Ἀμαζόνας ἐκ Θετταλίας Ἡρακλεῖ συστρατευσάντων, Δημιάχου παῖς· 5 ἐκεῖθεν δ' ἀποπλέων ἅμα Δημολέοντι καὶ Φλογίῳ τὴν μὲν ναῦν ἀπολέσαι περιπεσοῦσαν τῆς Χερρονήσου κατὰ 17 τὸ καλούμενον Πηδάλιον, αὐτὸς δὲ σωθεὶς μετὰ τῶν ὄπλων καὶ τῶν ἐταίρων πρὸς τὴν Σινώπην ἀφελέσθαι τοὺς Σύρους τὴν πόλιν· Σύροι γὰρ αὐτὴν κατεῖχον ἀπὸ 10 Σύρου γεγονότες τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς λέγεται, καὶ Σινώπης τῆς Ἀσωπίδος. Ταῦτ' ἀκούων ὁ Λούκουλλος ἀνεμιμνήσκειτο τῆς Σύλλα παραινέσεως· παρήγει δὲ διὰ τῶν ὑπομνημάτων ἐκεῖνος μηδὲν οὕτως ἀξιόπιστον ἡγεῖσθαι καὶ βέβαιον, ὡς ὅτι ἂν ἀποσημανθῆ διὰ τῶν ἐνυπνίων. 15 Πυνθανόμενος δὲ Μιθριδάτην τε καὶ Τιγράνην εἰς Λυκαονίαν καὶ Κιλικίαν ὅσον οὐπω διαβιβάξειν δύναμιν ὡς προτέρους ἐμβαλοῦντας εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐθαύμαζε τὸν Ἀρμένιον, εἰ γνώμην ἔχων ἐπιθέσθαι Ῥωμαίοις, ἀκμάζοντι μὲν οὐκ ἐχρήτο Μιθριδάτῃ πρὸς τὸν πόλεμον, οὐδ' 20 ἐρωσμένοις τοῖς ἐκείνου τὰ παρ' αὐτοῦ συνῆπτεν, ἀπολέσθαι δ' ἑάσας καὶ συντριβῆναι νῦν ἐπὶ ψυχραῖς ἐλπίσιν ἄρχεται πολέμου τοῖς ἀναστῆναι μὴ δυναμένοις συγκαταβάλλων ἑαυτόν.

XXIV. Ἐπειδὴ δὲ καὶ Μαχάρης ὁ Μιθριδάτου παῖς 25 ἔχων τὸν Βόσπορον ἐπεμψεν αὐτῷ στέφανον ἀπὸ χρυσῶν χιλίων, δεόμενος Ῥωμαίων ἀναγραφῆναι φίλος καὶ σύμμαχος, ἤδη οἰόμενος τὰ τοῦ προτέρου πολέμου πέρασ ἔχειν Σωρνάτιον μὲν αὐτοῦ φύλακα τῶν Ποντικῶν ἀπέλιπε μετὰ στρατιωτῶν ἑξακισχιλίων, αὐτὸς δὲ μυρίους 30 μὲν ἄγων καὶ δισχιλίους πεζούς, ἵππεις δὲ τρισχιλίαν ἐλάττους, ἐπὶ τὸν δεῦτερον ἐχώρει πόλεμον, ὁρμῇ τι

δοκῶν παραβόλῃ καὶ σωτήριον οὐκ ἐχούσῃ λογισμὸν ἐμ-
 βαλεῖν αὐτὸν εἰς ἔθνη μάχιμα καὶ μυριάδας ἰκπέων πολ-
 λὰς καὶ ἀχανῆ χώραν, βαθέσι μὲν ποταμοῖς, ἀεὶ δὲ κατα-
 νιφομένοις ὄρεσι περιεχομένην, ὥστε τοὺς μὲν στρατιώ-
 5 τας οὐδ' ἄλλως ὄντας εὐτάκτους ἄκοντας ἔπεσθαι καὶ
 ζυγομαχοῦντας, ἐν δὲ Ῥώμῃ καταβοᾶν καὶ διαμαρτύρε-
 σθαι τοὺς δημαγωγούς, ὡς πόλεμον ἐκ πολέμου διώκει
 Λούκουλλος οὐδὲν τῆς πόλεως δεομένης, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ
 στρατηγῶν μηδέποτε καταθέσθαι τὰ ὄπλα μηδὲ παύσα-
 10 σθαι χρηματιζόμενος ἀπὸ τῶν κοινῶν κινδύνων. Οὗτοι
 μὲν οὖν ἐξειργάσαντο χρόνῳ τὴν αὐτῶν ὑπόθεσιν· Λού-
 κουλλος δὲ συντόνως ὀδεύσας ἐπὶ τὸν Εὐφράτην, καὶ κα-
 τιόντα πολὺν καὶ θολερὸν ὑπὸ χειμῶνος εὐρών, ἤσχαλ-
 λεν, ὡς διατριβῆς αὐτῷ καὶ πραγματείας ἐσομένης συνά-
 15 γοντι πορθμεῖα καὶ πηγνυμένῳ σχεδίας. Ἀρξάμενον δ'
 ἀφ' ἐσπέρας ὑποχωρεῖν τὸ φεῦμα καὶ μειούμενον διὰ τῆς
 νυκτὸς ἅμ' ἡμέρα κοῖλον παρέσχεν ὀφθῆναι τὸν ποτα-
 μόν. Οἱ δ' ἐπιχώριοι νησιδας ἐν τῷ πόρῳ μικρὰς διαφα-
 νείσας θεασάμενοι καὶ τεναγίζοντα τὸν ῥοῦν ἐπ' αὐταῖς
 20 προσεκύνουν τὸν Λούκουλλον, ὡς ὀλιγάκις τούτου συμ-
 βεβηκότος πρότερον, ἐκείνῳ δ' ἐκουσίως χειροῆθη καὶ
 πρᾶον αὐτὸν ἐνδιδόντος τοῦ ποταμοῦ καὶ παρέχοντος
 ἀπράγμονα καὶ ταχείαν τὴν διάβασιν. Χρησάμενος οὖν
 τῷ καιρῷ διεβίβαξε τὴν στρατιάν· καὶ γίνεται σημεῖον αὐ-
 25 τῷ χρηστὸν ἅμα τῇ διαβάσει. Βόες ἱερὰι νέμονται Περ-
 σίας Ἀρτέμιδος, ἣν μάλιστα θεῶν οἱ πέραν Εὐφράτου
 βάρβαροι τιμῶσι· χρῶνται δὲ ταῖς βουσί πρὸς θυσίαν
 μόνον, ἄλλως δὲ πλάζονται κατὰ τὴν χώραν ἄφροτοι, γε-
 ράγματα φέρουσαι τῆς θεοῦ λαμπάδα, καὶ λαβεῖν ἐξ αὐ-
 30 τῶν, ὅταν δεηθῶσιν, οὐ πάνυ ῥάδιόν ἐστιν οὐδὲ μικρὰς
 πραγματείας. Τούτων μία, τοῦ στρατοῦ διαβάντος τὸν
 Εὐφράτην, ἐλθοῦσα πρὸς τινα πέτραν ἱερὰν τῆς θεοῦ

νομιζομένην ἐπ' αὐτῆς ἔστη, καὶ καταβαλοῦσα τὴν κεφαλὴν, ὡσπερ αἱ δεσμῶ κατατεινόμεναι, θῦσαι τῷ Λουκούλλῳ παρέσχευ αὐτήν. Ἔθυσε δὲ καὶ τῷ Εὐφράτῃ ταῦρον διαβατήρια. Κάκεινῃν μὲν αὐτοῦ τὴν ἡμέραν ἠύλισατο, τῇ δ' ὑστεραία καὶ ταῖς ἐφεξῆς προῆγε διὰ τῆς ὁ Σωφηνῆς, οὐδὲν ἀδικῶν τοὺς ἀνθρώπους προσχωροῦντας αὐτῷ καὶ δεχομένους τὴν στρατιὰν ἀσμένους, ἀλλὰ καὶ τῶν στρατιωτῶν φρούριόν τι δοκοῦν ἔχειν χρήματα πολλὰ βουλομένων λαβεῖν „Ἐκεῖνο“ ἔφη „μᾶλλον τὸ φρούριον ἡμῖν ἐκκοπτέον ἐστὶ“ δεῖξας τὸν Ταῦρον ἄπω- 10 θεν ὄντα „ταῦτα δ' ἀπόκειται τοῖς νικῶσι.“ Συντείνας δὲ τὴν πορείαν καὶ τὸν Τίγριν διαβάς ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν.

XXV. Τιγράνη δ', ὡς ὁ πρῶτος ἀγγελίας ἤκοντα Λούκουλλον οὐκ ἐχαίρησεν, ἀλλ' ἀπετέμνητο τὴν κεφα- 15 λὴν, οὐδεὶς ἄλλος ἔφραξεν, ἀλλ' ἀγνοῶν καθῆστο περικαιόμενος ἤδη τῷ πολεμῶ πυρὶ, λόγους ἀκούων πρὸς γάριν, ὡς μέγαν ὄντα Λούκουλλον στρατηγόν, εἰ πρὸς Ἐφέσῳ Τιγράνην ὑποσταίῃ καὶ μὴ φεύγων εὐθύς ἐξ Ἀσίας οἴχοιτο τὰς τοσαύτας μυριάδας ἰδῶν. Οὕτως οὔτε 20 σώματος παντός ἐστὶ πολὺν ἄκρατον ἐνεγκεῖν οὔτε διανοίας τῆς τυχούσης ἐν εὐτυχήμασι μεγάλοις μὴ ἐκστῆναι τῶν λογισμῶν. Πρῶτος δ' αὐτῷ τῶν φίλων ἐτόλμησε Μιθροβαρζάνης φράσαι τὸ ἀληθές. Οὐδ' οὗτος δὲ χρη- 25 στὸν ἠνέγκατο γέρας τῆς παρρησίας. Ἐπέμφθη γὰρ εὐ- θὺς ἐπὶ τὸν Λούκουλλον σὺν ἱππεῦσι τρισχιλλοῖς, πεξοῖς δὲ καμπόλλοις, κελευσθεῖς τῶν μὲν στρατηγόν ἄγειν ἰῶντα, τοὺς δ' ἄλλους καταπατῆσαι. Λουκούλλῳ δὲ τῆς στρατιᾶς ἢ μὲν ἤδη κατεξεύγνυεν, ἢ δὲ ἔτι προσῆι. Τῶν 30 δὲ σκοπῶν αὐτῷ φρασάντων ἐπελαύνοντα τὸν βάρβαρον, ἴδεις μὴ χωρὶς ὄντας καὶ οὐκ ἐν τάξει προσπεσῶν ταρᾶξῃ. Καὶ αὐτὸς μὲν καθίστατο τὴν στρατοπεδεῖαν, Σεξ-

τίλιον δὲ πρεσβευτὴν ἐπεμψεν ἰππεῖς ἔχοντα χιλιούς
 ἑξακοσίους, ὀπλίτας δὲ καὶ ψιλοὺς οὐ πολλῶν κλείοντας,
 κελεύσας ἐγγὺς προσελθόντα τοῖς πολεμίοις μένειν, ἕως
 ἂν πύθῃται τοὺς μετ' αὐτοῦ κατεστρατοπεδευκότας.

- 5 Ἐβούλετο μὲν οὖν ὁ Σεξτίλιος ταῦτα ποιεῖν, ἐβιάσθη δ'
 ὑπὸ τοῦ Μιθροβαρζάνου θρασέως ἐπελαύνοντος εἰς χει-
 ρας ἔλθειν. Καὶ γενομένης μάχης ὁ μὲν Μιθροβαρζάνης
 ἐπεσεν ἀγωνιζόμενος, οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες ἀπώλοντο
 πλὴν ὀλίγων ἅπαντες. Ἐκ τούτου Τιγράνης μὲν ἐκλιπῶν
 10 Τιγρανόκερτα, μεγάλην πόλιν ἐκτισμένην ὑπ' αὐτοῦ,
 πρὸς τὸν Ταῦρον ἀνεχώρησε καὶ τὰς δυνάμεις πανταχό-
 θεν ἐνταῦθα συνῆγε, Λούκουλλος δὲ τῇ παρασκευῇ χρό-
 νου οὐ διδούς Μουρήναν μὲν ἐξέπεμψεν ἐνοχλήσοντα
 καὶ περικόποντα τοὺς ἀθροιζομένους πρὸς τὸν Τιγρᾶ-
 15 νην, Σεξτίλιον δὲ κάλιν Ἀράβων χειρα μεγάλην ἀνείρ-
 ζοντα βασιλεῖ προσιοῦσαν. Ὁμοῦ δὲ Σεξτίλιος μὲν ἐπι-
 πεσῶν στρατόπεδον ποιούμενοις τοῖς Ἀραφί τοὺς πλει-
 στοὺς διέφθειρε, Μουρήνας δ' ἐπόμενος Τιγρᾶνι τραχὺν
 αὐλῶνα καὶ στενόπορον στρατῶ μακρῶ διεκβάλλοντα
 20 καιροῦ παρασχόντος ἐπιτίθεται. Καὶ φεύγει μὲν αὐτὸς
 Τιγρᾶνης προέμενος τὴν ἀποσκευὴν ἅπασαν, ἀποθνή-
 σκουσι δὲ πολλοὶ καὶ πλείονες ἀλίσκονται τῶν Ἀρμενίων.

- XXVI. Οὕτω δὲ τούτων προχωρούντων ἄρας ὁ Λού-
 κουλλος ἐπορεύετο πρὸς Τιγρανόκερτα, καὶ περιστρατο-
 25 πεδεύσας ἐπολιόρκει τὴν πόλιν. Ἦσαν δ' ἐν αὐτῇ πολ-
 λοὶ μὲν Ἕλληνες τῶν ἀναστάτων ἐκ Κιλικίας, πολλοὶ δὲ
 βάρβαροι τοῖς Ἕλλησιν ὅμοια πεπονθότες, Ἀδιαβηνοὶ
 καὶ Ἀσσύριοι καὶ Γορδυηνοὶ καὶ Κακπάδοκες, ὧν κατα-
 σκάψας τὰς πατρίδας, αὐτοὺς δὲ κομίσας ἐκεῖ κατοικεῖν
 30 ἤνάγκασεν. Ἦν δὲ καὶ χρημάτων ἢ πόλις μεστὴ καὶ ἀνε-
 θημάτων, παντὸς ἰδιώτου καὶ δυνάστου τῷ βασιλεῖ συρ-
 φιλοτιμουμένου πρὸς αὐξήσιν καὶ κατασκευὴν τῆς πό-

λεως. Διὸ καὶ συντόμως ἐπολιόρκει ὁ Λούκουλλος αὐ-
 τήν, οὐκ ἀνέξεσθαι τὸν Τιγράνην οἰόμενος, ἀλλὰ καὶ
 παρὰ γνώμην ὑπ' ὀργῆς καταβήσεσθαι διαμαχούμενον,
 ὀρθῶς οἰόμενος. Πολλὰ δὲ Μιθριδάτης ἀπηγόρευσεν
 ἀγγέλους πέμπων καὶ γράμματα μὴ συνάπτειν μάχην, 5
 ὅ ἀλλὰ τοῖς ἱππεῦσι περικόπτειν τὴν ἀγοράν· πολλὰ δὲ
 Ταξίλης ἤκων παρ' αὐτοῦ καὶ συστρατεύων ἐδεῖτο τοῦ
 βασιλέως φυλάττεσθαι καὶ φεύγειν ὡς ἄμαχον πρᾶγμα
 τὰ Ῥωμαίων ὄπλα. Καὶ τὰ γε πρῶτα πράως ἤκουε τού-
 των. Ἐπεὶ δὲ πανστρατιᾶ μὲν αὐτῷ συνῆλθον Ἀρμένιοι 10
 καὶ Γορδυηνοί, πανστρατιᾶ δὲ Μήδους καὶ Ἀδιαβηνοῦς
 ἄγοντες οἱ βασιλεῖς παρήσαν, ἤκον δὲ πολλοὶ μὲν ἀπὸ τῆς
 ἐν Βαβυλῶνι θαλάσσης Ἀραβες, πολλοὶ δὲ ἀπὸ τῆς Κα-
 σπίας Ἀλβανοὶ καὶ Ἰβηρες Ἀλβανοῖς προσοικουῦντες,
 οὐκ ὀλίγοι δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀράξην νεμομένων ἀβασι- 15
 λευτοὶ χάριτι καὶ δώροις πεισθέντες ἀπήντησαν, ἐλπί-
 δων δὲ καὶ θράσους καὶ βαρβαρικῶν ἀπειλῶν μεστὰ μὲν
 ἦν τὰ συμπόσια τοῦ βασιλέως, μεστὰ δὲ τὰ συμβούλια,
 παρεκινδύνευσε μὲν ὁ Ταξίλης ἀποθανεῖν ὑπεναντιού-
 μενος τῇ γνώμῃ τῆς μάχης, ἐδόκει δὲ καὶ Μιθριδάτης 20
 φθονῶν ἀποτρέπειν μεγάλου κατορθώματος. Ὅθεν οὐδ'
 ἀνέμεινε αὐτὸν ὁ Τιγράνης, μὴ μετὰσχοι τῆς δόξης,
 ἀλλ' ἐχώρει παντὶ τῷ στρατῷ σφόδρα δυσφορῶν, ὡς λέ-
 γεται, πρὸς τοὺς φίλους, ὅτι πρὸς Λούκουλλον αὐτῷ μό-
 νον, οὐ πρὸς ἅπαντας ὁ ἄγων ἔσοιτο τοὺς Ῥωμαίων στρα- 25
 τηγνοὺς ἐν ταύτῳ γενομένους. Καὶ οὐ παντάπασιν ἦν τὸ
 θράσος αὐτοῦ μανιωδὲς οὐδ' ἄλογον, ἔθνη τοσαῦτα καὶ
 βασιλεῖς ἐπομένους καὶ φάλαγγας ὀπλιτῶν καὶ μυριάδας
 ἱππέων ἀποβλέποντος. Τοξότας μὲν γὰρ καὶ σφενδονή-
 τας δισμυρίους ἤγεν, ἱππεῖς δὲ πεντακισμυρίους καὶ πεν- 30
 τακισχιλίους, ὧν ἑπτακισχίλιοι καὶ μύριοι κατάφρακτοι
 ἦσαν, ὡς Λούκουλλος ἔγραψε πρὸς τὴν σύγκλητον, ὀπλι-

τῶν δὲ, τῶν μὲν εἰς σπείρας, τῶν δ' εἰς φάλαγγας συν-
 τεταγμένων, πεντεκαίδεκα μυριάδας, ὄδοποιούς δὲ καὶ
 γεφυρωτάς καὶ καθαρτάς ποταμῶν καὶ ὑλοτόμους καὶ
 τῶν ἄλλων χρεῶν ὑπηρέτας τρισμυρίουσ καὶ πεντακισ-
 5 χιλίους, οἳ τοῖς μαχομένοις ἐπιτεταγμένοι κατόπιν ὄψιν
 ἅμα καὶ ῥώμην παρεῖχον.

XXVII. Ὡς δ' ὑπερβαλὼν τὸν Ταῦρον ἄθρους κατε-
 φάνη καὶ κατείδε πρὸς τοῖς Τιγρανοκέρτοις ἐπικαθήμε-
 νον τὸ στράτευμα τῶν Ῥωμαίων, ὁ μὲν ἐν τῇ πόλει βάρ-
 10 βαρος ὄμιλος ὀλολυγῆ καὶ κρότῳ τὴν ὄψιν ἐδέξατο, καὶ
 τοῖς Ῥωμαίοις ἀπὸ τῶν τειχῶν ἀπειλοῦντες ἐδείκνυσαν
 τοὺς Ἀρμενίους· Λουκούλλῳ δὲ σκοποῦντι περὶ τῆς
 μάχης οἱ μὲν ἄγειν ἐπὶ Τιγράνην ἐάσαντα τὴν πολιορ-
 κίαν συνεβούλευον, οἱ δὲ μὴ καταλιπεῖν ὀπίσω πολε-
 15 μίους τοσοῦτους μῆδ' ἀνεῖναι τὴν πολιορκίαν. Ὁ δ' εἰ-
 πὼν ἑκατέρους μὲν οὐκ ὀρθῶς, ἀμφοτέρους δὲ καλῶς
 παραινεῖν διεῖλε τὴν στρατιάν. Καὶ Μουρήναν μὲν ἑξα-
 κισχιλίους ἔχοντα πεζοὺς ἐπὶ τῆς πολιορκίας ἀπέλιπεν,
 αὐτὸς δὲ τέσσαρας καὶ εἴκοσι σπείρας ἀναλαβὼν, ἐν αἷς
 20 οὐ πλείονες ἦσαν μυρίων ὀπλιτῶν, καὶ τοὺς ἰππεῖς
 ἅπαντας καὶ σφενδονήτας καὶ τοξότας περὶ χιλίους, ἐχώ-
 ρει. Καὶ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐν πεδίῳ μεγάλῳ καταστρα-
 τοπεδεύσας παντάπασι μικρὸς ἐφάνη Τιγράνη, καὶ τοῖς
 κολακεύουσιν αὐτὸν διατριβὴν παρεῖχεν. Οἱ μὲν γὰρ
 25 ἔσκαπτον, οἱ δ' ὑπὲρ τῶν λαφύρων ἐν παιδιᾷ διεβάλ-
 λοντο κλῆρον· τῶν δὲ στρατηγῶν καὶ βασιλέων ἕκαστος
 ἠτέιτο προσιῶν αὐτοῦ μόνου γενέσθαι τὸ ἔργον, ἐκείνον
 δὲ καθέξεσθαι θεατὴν. Βουλόμενος δέ τι καὶ αὐτὸς ὁ
 Τιγράνης χάριεις εἶναι καὶ σκωπτικὸς εἶπε τὸ θρυλού-
 30 μενον „Εἰ μὲν ὡς πρεσβευταί, πολλοὶ πάρεισιν· εἰ δ' ὡς
 στρατιῶται, ὀλίγοι.“ Καὶ τότε μὲν οὕτως εἰρωνευόμενοι
 καὶ παίζοντες διετέλεσαν. Ἄμα δ' ἡμέρα Λούκουλλος

10 ωπλισμένην τὴν δύναμιν ἐξῆγε. Καὶ πρὸς ἕω μὲν ἦν τοῦ ποταμοῦ τὸ βαρβαρικὸν στράτευμα· τοῦ δὲ φεύματος ἀποστροφὴν λαμβάνοντος ἐπὶ τὰς δύοσεις, ἣ μάλιστα περᾶσιμον ἦν, ἀντιπαρεξάγων τὴν δύναμιν καὶ σπεύδων ἔδοξεν ἀποχωρεῖν τῷ Τιγράνῃ. Καὶ καλέσας τὸν Ταξίλην 5 ἄμα γέλωτι „Τοὺς ἀμάχους“ ἔφη „Ῥωμαίων ὀπίτας οὐχ ὀρᾶς φεύγοντας;“ Καὶ ὁ Ταξίλης „Βουλοίμην ἄν“ εἶπεν „ὡ βασιλεῦ, γενέσθαι τι τῷ σῶ δαίμονι τῶν παραλόγων, ἀλλ’ οὗτ’ ἐσθῆτα λαμπρὰν οἱ ἄνδρες λαμβάνουσιν ὁδοποροῦντες οὔτε θυρεοῖς ἐκκεκαθαρμένοις χρῶνται καὶ 10 κρᾶνεσι γυμνοῖς, ὥσπερ νῦν τὰ σκύτινα τῶν ὀπλων σκεπάσματα περισπάσαντες, ἀλλὰ μαχουμένων ἐστὶν ἡ λαμπρότης αὕτη καὶ βαδιζόντων ἤδη πρὸς τοὺς πολεμίους.“ Ταῦτα λέγοντος ἔτι τοῦ Ταξίλου καταφανῆς ἦν πρῶτος ἀετὸς ἐπιστρέφοντος τοῦ Λουκούλλου καὶ τάξιν αἱ σπεῖ- 15 ραι κατὰ λόχους λαμβάνουσαι πρὸς τὴν διάβασιν· καὶ μύλις ὥσπερ ἐκ μέθης τινὸς ἀναφέρων ὁ Τιγράνης δις ἢ τρις ἐξέκραγεν „Ἐφ’ ἡμᾶς οἱ ἄνδρες;“ ὥστε θορούβῳ πολλῷ τὸ πλῆθος εἰς τάξιν καθίστασθαι, βασιλέως μὲν αὐτοῦ τὸ μέσον ἔχοντος, τῶν δὲ κεράτων τὸ μὲν ἀριστε- 20 ρὸν τῷ Ἀδιαβηνῶ, τὸ δὲ δεξιὸν τῷ Μήδῳ παραδόντος, ἐφ’ οὗ καὶ τῶν καταφράκτων ἐν προτάγματι τὸ πλεῖστον ἦν. Λουκούλλῳ δὲ μέλλοντι διαβαίνειν τὸν ποταμὸν ἐνιοι τῶν ἡγεμόνων παρήνουν φυλάττεσθαι τὴν ἡμέραν μίαν οὕσαν τῶν ἀποφράδων, ἃς μελαίνας καλοῦσιν· ἐν ἐκείνῃ 25 γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἢ μετὰ Καιπίωνος ἀπώλετο στρατιὰ συμβαλοῦσα Κίμβροις. Ὁ δ’ ἀπεκρίνατο τὴν μνημονευομένην φωνὴν „Ἐγὼ γάρ“ ἔφη „καὶ ταύτην εὐτυχῆ ποιήσω Ῥωμαίοις τὴν ἡμέραν.“ Ἦν δὲ πρὸ μιᾶς νωνῶν Ὀκτωβρίων.

30

XXVIII. Ταῦτα δ’ εἰπὼν καὶ θαρρεῖν κελεύσας τὸν τε ποταμὸν διέβαινε καὶ πρῶτος ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἤγειτο,

θώρακα μὲν ἔχων σιδηροῦν φολιδωτὸν ἀποστίλβοντα,
 κροσσωτὴν δὲ ἐφ'εστρίδα, τὸ δὲ ξίφος αὐτόθεν ὑποφα-
 νων γυμνόν, ὡς εὐθύς εἰς χεῖρας ἴεσθαι δέον ἐκηβόλοις
 ἀνδράσι καὶ συναιρησῶν τὴν διατοξεύσιμον χώραν τῆ
 5 τάχει τῆς ἐπαγωγῆς. Ἐπεὶ δὲ τὴν κατάφρακτον ἵππον,
 ἧς πλεῖστος ἦν λόγος, κατεῖδε κατατεταγμένην ὑπὸ λόφῳ
 τινὶ τὴν ἄνω χώραν ἐπίπεδον καὶ πλατεῖαν ἔχοντι, πρόσ-
 βασιν δὲ τεττάρων σταδίων οὐ παντάπασι χαλεπὴν οὐδ'
 ἀποκεκομμένην, Θρακᾶς μὲν ἵππεῖς καὶ Γαλάτας, οὓς
 10 εἶχεν, ἐκέλευσεν ἐκ πλαγίου προσφερομένους παρακρούε-
 σθαι ταῖς μαχαίραις τοὺς κοντούς. Μία γὰρ ἀλκὴ τῶν
 καταφράκτων κοντός· ἄλλο δ' οὐδὲν οὐθ' ἑαυτοῖς οὔτε
 τοῖς πολεμίοις χρῆσθαι δύνανται διὰ βᾶρος καὶ σκληρό-
 τητα τῆς σκευῆς, ἀλλ' ἐγκατφοδομημένοις ἐοίκασιν.
 15 Αὐτὸς δὲ δύο σπείρας ἀναλαβὼν ἡμιλλᾶτο πρὸς τὸν λό-
 φον, ἐρρωμένως ἐπομένων τῶν στρατιωτῶν διὰ τὸ κάκτε-
 νον ἐν τοῖς ὄπλοις ὄραν πρῶτον κακοπαθοῦντα πεζῶν
 καὶ προσβιαζόμενον. Γενόμενος δ' ἄνω καὶ στὰς ἐν τῷ
 περιφανεῖ τοῦ χωρίου μέγα βοήσας „Νενικήκαμεν“ ἔφη
 20 „νενικήκαμεν, ὧ συστρατιῶται.“ Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐπήγε
 τοῖς καταφράκτοις, κελύσας μηδὲν ἔτι χρῆσθαι τοῖς ὑσ-
 σοῖς, ἀλλ' ἐκ χειρὸς ἕκαστον διαλαβόντα παίειν τῶν πο-
 λεμίων κνήμας τε καὶ μηρούς, ἃ μόνον γυμνὰ τῶν κατα-
 φράκτων ἐστίν. Οὐ μὴν ἐδέησέ τι ταύτης τῆς μάχης· οὐ
 25 γὰρ ἐδέξαντο τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλ' ἀλαλάξαντες καὶ φεύ-
 γοντες αἰσχίστα πάντων ἐνέωσαν ἑαυτούς τε καὶ τοὺς
 ἵππους βαρεῖς ὄντας εἰς τὰ τῶν πεζῶν ὄπλα πρὶν ἄρξασ-
 θαί τινος ἐκείνουσ μάχης, ὥστε μήτε τραύματος γενο-
 μένου μήθ' αἵματος ὀφθέντος ἠττάσθαι τὰς τοσαύτας
 30 μυριάδας. Ὁ δὲ πολὺς φόνος ἤδη φευγόντων ἐγίνετο,
 μᾶλλον δὲ βουλομένων φεύγειν· οὐ γὰρ ἐδύναντο κυ-
 κνότητι καὶ βάθει τῶν τάξεων ὑφ' αὐτῶν ἐμποδιζόμενοι

Τιγράνης δ' ἐξελάσας ἐν ἀρχῇ μετ' ὀλίγων ἐφευγε· καὶ τὸν υἱὸν ὄρων κοινωνοῦντα τῆς αὐτῆς τύχης περιεσπᾶσατο τὸ διάδημα τῆς κεφαλῆς κἀκείνῳ δακρύσας παρέδωκε, σῶζειν ἑαυτὸν, ὅπως δύναται, καθ' ἑτέρας ὁδοὺς κελεύσας. Ὁ δὲ νεανίας ἀναδῆσασθαι μὲν οὐκ ἐτόλμησε, ὅ τῶν δὲ παίδων τῷ πιστοτάτῳ φυλάττειν ἔδωκεν. Οὗτος ἄλους κατὰ τύχην ἀνήχθη πρὸς Λούκουλλον, ὥστε μετὰ τῶν ἄλλων αἰχμάλωτον καὶ τὸ διάδημα γενέσθαι τοῦ Τιγράνου. Λέγεται δὲ τῶν μὲν πεζῶν ὑπὲρ δέκα μυριάδας διαφθαρῆναι, τῶν δ' ἰππέων ὀλίγους παντάπασι διαφυγεῖν. Ῥωμαίων δ' ἑκατὸν ἐτρώθησαν, ἔπεσον δὲ πέντε. Ταύτης τῆς μάχης Ἀντίλοχος ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ Περί Θεῶν γραφῇ μνησθεὶς οὐ φησιν ἄλλην ἐφεωρακέναι τοιαύτην τὸν ἥλιον. Στράβων δ', ἕτερος φιλόσοφος, ἐν τοῖς ἱστορικοῖς ὑπομνήμασιν αὐτοὺς λέγει τοὺς Ῥωμαίους αἰσχύνεσθαι καὶ καταγελαῖν ἑαυτῶν ἐπ' ἀνδράποδα τοιαῦτα δεηθέντας ὀπλων. Λιούτος δ' εἰρηκεν, ὡς οὐδέποτε Ῥωμαῖοι πολεμίοις ἀποδέοντες τοσοῦτῳ πλήθει παρετάξαντο· σχεδὸν γὰρ οὐδ' εἰκοστὸν, ἀλλ' ἔλαττον ἐγένοντο μέρος οἱ νικῶντες τῶν ἡσσημένων. Ῥωμαίων δ' οἱ δεινότατοι στρατηγοὶ καὶ πλείστα πολέμοις ὠμιληκότες ἐπήνον μάλιστα τοῦ Λουκούλλου τὸ δύο βασιλεῖς τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ μεγίστους δυσὶ τοῖς ἐναντιωτάτοις, τάχει καὶ βραδυτῆτι, καταστρατηγῆσαι. Μιθριδάτην μὲν γὰρ ἀκμάζοντα χρόνῳ καὶ τριβῇ κατανάλωσε, Τιγράνην δὲ τῷ σπεῦσαι συνέτριψεν, ἐν ὀλίγοις τῶν πάποτε ἡγεμόνων τῇ μελλήσει μὲν ἔργῳ, τῇ τόλμῃ δ' ὑπὲρ ἀσφαλείας χρησάμενος.

XXIX. Διὸ καὶ Μιθριδάτης οὐ συνέτεινεν ἐπὶ τὴν μάχην, τῇ συνήθει τὸν Λούκουλλον εὐλαβεία καὶ παραγωγῇ πολεμήσειν οἴομενος, ἀλλὰ καθ' ἡσυχίαν ἐπορεύετο πρὸς τὸν Τιγράνην. Καὶ πρῶτον μὲν ὀλίγοις τῶν Ἀρμε-

νίων ἐντυχῶν καθ' ὁδὸν ἐπτοημένοις καὶ περιφόβοις
 ἀπιούσιν εἰκασε τὸ πάθος, εἴτ' ἤδη πλειόνων γυμνῶν καὶ
 τετρωμένων ἀπαντῶντων πυθόμενος τὴν ἤτταν ἐξήτει
 τὸν Τιγράνην. Εὐρῶν δὲ πάντων ἔρημον καὶ ταπεινὸν
 5 οὐκ ἀνθύβρισεν, ἀλλὰ καταβὰς καὶ συνδακρύσας τὰ
 κοινὰ πάθη θεραπείαν τε τὴν ἐπομένην αὐτῷ βασιλικὴν
 ἔδωκε καὶ κατεθάρρυνε πρὸς τὸ μέλλον. Οὗτοι μὲν οὖν
 αὐτίς ἐτέρας δυνάμεις συνήγον. Ἐν δὲ τῇ πόλει τοῖς
 Τιγρανοκέροισι τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βαρβάρους
 10 στασιασάντων καὶ τῷ Λουκούλλῳ τὴν πόλιν ἐνδιδόντων
 προσβαλὼν εἶλε· καὶ τοὺς μὲν ἐν τῇ πόλει θησαυροὺς
 παρελάμβανε, τὴν δὲ πόλιν διαρπάσαι παρέδωκε τοῖς
 στρατιώταις, μετὰ τῶν ἄλλων χρημάτων ὀκτακισχίλια τάλαντα
 νομίσματος ἔχουσιν. Χωρὶς δὲ τούτων ὀκτακο-
 15 σίας δραχμὰς κατ' ἄνδρα διένειμεν ἀπὸ τῶν λαφύρων.
 Πυνθανόμενος δὲ πολλοὺς ἐν τῇ πόλει κατειληφθαι τῶν
 περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν, οὓς ὁ Τιγράνης πανταχό-
 θεν ἠθροίκει μέλλων ἀποδεικνύναι τὸ κατεσκευασμένον
 ὑπ' αὐτοῦ θέατρον, ἐχρήσατο τούτοις πρὸς τοὺς ἀγῶνας
 20 καὶ τὰς θεάς τῶν ἐπιπικίων. Τοὺς δ' Ἕλληνας εἰς τὰς
 αὐτῶν πατρίδας ἐπεμψε προσθεῖς ἐφόδια, καὶ τῶν βαρβάρων
 ὁμοίως τοὺς ἠναγκασμένους κατοικεῖν, ὥστε συνέβη
 μιᾶς πόλεως διαλυθείσης πολλὰς ἀνοικίξασθαι κάλιν κο-
 μιζομένας τοὺς αὐτῶν οἰκήτορας, ὑφ' ὧν ὡς εὐεργέτης
 25 ὁ Λούκουλλος καὶ κτίστης ἠγαπᾶτο. Προϋχώρει δὲ καὶ
 τᾶλλα κατ' ἀξίαν τάνδρῃ τῶν ἀπὸ δικαιοσύνης καὶ φιλαν-
 519
 θρωπίας ἐπαινῶν ὀρεγομένῳ μᾶλλον ἢ τῶν ἐπὶ τοῖς πο-
 λεμικοῖς κατορθώμασιν. Ἐκείνων μὲν γὰρ οὐκ ὀλίγον ἢ
 στρατιὰ καὶ πλεῖστον ἢ τύχη μετεῖχε, ταῦτα δ' ἦν ἡμέρου
 30 ψυχῆς καὶ πεπαιδευμένης ἐπίδειξις, οἷς ὁ Λούκουλλος
 τότε χωρὶς ὀπλων ἐχειροῦτο τοὺς βαρβάρους. Καὶ γὰρ
 Ἀράβων βασιλεῖς ἤκον πρὸς αὐτὸν ἐγγχειρίζοντες τὰ σφέ-

τερα, καὶ τὸ Σωφηνῶν ἔθνος προσεχώρει· τὸ δὲ Γορδυνῶν οὕτω διέθηκεν, ὥστε βούλεσθαι τὰς πόλεις ἐκλιπόντας ἀκολουθεῖν ἐκείνῳ μετὰ παιδῶν καὶ γυναικῶν ἐθέλοντας ἐξ αἰτίας τοιαύσδε. Ζαρβιηνὸς γὰρ ὁ τῶν Γορδυνῶν βασιλεὺς, ὥσπερ εἴρηται, δι' Ἀππίου κρύφα 5 Λουκούλλῳ διείλεκτο περὶ συμμαχίας τὴν Τιγράνου τυραννίδα βαρυνόμενος· μηνυθεῖς δ' ἀπεσφάγη, καὶ παῖδες αὐτοῦ καὶ γυνὴ συναπώλοντο πρὶν ἢ Ῥωμαίους εἰς Ἀρμενίαν ἐμβαλεῖν. Τούτων οὐκ ἠμνημόνησεν ὁ Λούκουλλος, ἀλλὰ παρελθὼν εἰς τὴν Γορδυνῶν ταφὰς 10 προὔθετο τοῦ Ζαρβιηνοῦ, καὶ πυρὰν ἐσθῆτι καὶ χρυσῷ βασιλικῷ καὶ τοῖς ἀπὸ Τιγράνου κοσμήσας λαφύροις αὐτὸς παρῶν ὑφῆψε, καὶ χοῆς ἐπήνεγκε μετὰ φίλων καὶ οἰκείων τοῦ ἀνδρός, ἑταῖρον ἑαυτοῦ καὶ Ῥωμαίων σύμμαχον ἀνακαλούμενος. Ἐκέλευσε δὲ καὶ μνημεῖον ἀπὸ χοη- 15 μάτων συχνῶν αὐτῷ γενέσθαι· πάμπολλα γὰρ εὐρέθη, καὶ χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἐν τοῖς τοῦ Ζαρβιηνοῦ βασιλείοις, σίτου δ' ἀπέκειντο μυριάδες τριακόσiai μεδίμων, ὥστε καὶ τοὺς στρατιώτας ὠφελεῖσθαι καὶ τὸν Λούκουλλον θαυμάζεσθαι, ὅτι δραχμὴν μίαν ἐκ τοῦ δη- 20 μοσίου ταμείου μὴ λαβὼν αὐτὸν ἐξ αὐτοῦ διώκει τὸν πόλεμον.

XXX. Ἐνταῦθα καὶ παρὰ τοῦ Πάρθων βασιλέως ἦκε πρεσβεία παρ' αὐτὸν εἰς φιλίαν προκαλουμένου καὶ συμμαχίαν. Ἦν δ' ἀσμένῳ ταῦτα τῷ Λουκούλλῳ· καὶ πάλιν 25 ἀντέπεμψε παρ' ἑαυτοῦ πρεσβείαν πρὸς τὸν Πάρθον, οἱ κατεφώρασαν αὐτὸν ἐπαμφοτερίζοντα τῇ γνώμῃ καὶ μισθὸν αἰτοῦντα κρύφα τοῦ συμμαχεῖσθαι τῷ Τιγράνῃ τὴν Μεσοποταμίαν. Ὡς οὖν ταῦθ' ὁ Λούκουλλος ᾔσθετο, Τιγράνην μὲν ἔγνω καὶ Μιθριδάτην παρελθεῖν ὥσπερ ἀν- 30 ταγωνιστὰς ἀπειρηκότας, ἀποπειραῖσθαι δὲ τῆς Πάρθων δυνάμεως καὶ στρατεύειν ἐπ' αὐτούς, καλὸν ἡγούμενος

μιᾶ φύμῃ πολέμου τρεῖς ἐφεξῆς ὡσπερ ἀθλητῆς βασιλεῖς
 καταπαλαῖσαι καὶ διὰ τριῶν τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον μεγίστων
 ἡγεμονιῶν ἀήττητος καὶ νικῶν διεξελθεῖν. Ἐπεμψεν οὖν
 εἰς Πόντον τοῖς περὶ Σωρνάτιον ἡγεμόσιν ἐπιστείλας
 5 ἄγειν τὴν ἐκεῖ στρατιὰν πρὸς αὐτόν, ὡς ἐκ τῆς Γορδου-
 νῆς ἀναβησόμενος. Οἱ δὲ καὶ πρότερον χαλεποὶς χρώμε-
 νοι καὶ δυσπαιθέσι τοῖς στρατιώταις τότε παντελῶς ἀπε-
 κάλυψαν αὐτῶν τὴν ἀκολασίαν, οὐδενὶ τρόπῳ παιδοῦς
 οὐδ' ἀνάγκης εὐρόμενοι προσαγαγέσθαι μαρτυρομένους
 10 καὶ βοῶντας, ὡς οὐδ' αὐτόθι μενοῦσιν, ἀλλ' οἰχθήσου-
 νται τὸν Πόντον ἐρημον ἀπολιπόντες. Ταῦτα πρὸς Λού-
 κουλλον ἀπαγγελθέντα καὶ τοὺς ἐκεῖ προσδιέφθειρε
 στρατιώτας, ἦδη μὲν ὑπὸ πλούτου καὶ τρυφῆς βαρεῖς
 γεγονότας πρὸς τὴν στρατείαν καὶ σχολῆς δεομένους, ὡς
 15 δὲ τὴν ἐκείνων ἐπύθοντο παρρησίαν, ἄνδρας αὐτοὺς
 ἀπεκάλουν καὶ μιμητέον αὐτοὺς ἔφασαν εἶναι· πολλὰ
 γὰρ αὐτοῖς ἄξια σωτηρίας καὶ ἀναπαύσεως κατειργά-
 σθαι.

XXXI. Τοιούτων δὲ καὶ πονηροτέρων ἔτι λόγων αἰ-
 20 σθόμενος ὁ Λούκουλος τὴν ἐπὶ Πάρθους στρατείαν
 ἀφῆκεν, αὐθις δ' ἐπὶ τὸν Τιγράνην ἐβάδιξε θέρους ἀκμά-
 ζοντος. Καὶ τὸν Ταῦρον ὑπερβαλὼν ἠθύμησε χλωρῶν
 τῶν πεδίων ἐκφανέντων· τοσοῦτον αἱ ὄραι διὰ τὴν
 ψυχρότητα τοῦ ἀέρος ὑστερῶσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ κατα- 513
 25 βὰς καὶ δις ἢ τρις ἀνατολήσαντας ἐπ' αὐτόν τοὺς Ἀρμε-
 νίους τρεψάμενος ἀδεῶς ἐπόρθει τὰς κώμας, καὶ τὸν πα-
 ρεσκευασμένον τῷ Τιγράνη σίτον ἐξαιρῶν ἦν αὐτὸς ἐφο-
 βεῖτο τοῖς πολεμίοις περιέστησεν ἀπορίαν. Ἐπεὶ δὲ προ-
 καλούμενος εἰς μάχην αὐτοὺς περιταφρεύων τὸν χάρακα
 30 καὶ πορθῶν ἐν ὄψει τὴν χώραν οὐκ ἐκίνει πεπληγότας
 πολλάκις, ἀναστὰς ἐβάδιζεν ἐπ' Ἀρτάξατα τὸ Τιγρανου
 βασίλειον, ὅπου καὶ παῖδες αὐτῷ νήπιοι καὶ γαμεταὶ γο-

ναίκες ἦσαν, οὐκ ἂν οἰόμενος ἀμαχεί ταῦτα προήσεσθαι τὸν Τιγράνην. Λέγεται δ' Ἀννίβαν τὸν Καρχηδόνιον, Ἀντιόχου καταπολεμηθέντος ὑπὸ Ῥωμαίων, μεταβάντα πρὸς Ἀρτάξαν τὸν Ἀρμένιον ἄλλων τε πολλῶν εἰσηγητὴν καὶ διδάσκαλον αὐτῷ γενέσθαι χρησίμων, καὶ τῆς 5 χώρας καταμαθόντα τόπον εὐφυνέστατον καὶ ἠδιστον ἀργούντα καὶ παρορώμενον σχῆμα πόλεως ἐν αὐτῷ προῦπογράψασθαι, καὶ τὸν Ἀρτάξαν ἐπαγαγόντα δεῖξαι καὶ παρορμησαι πρὸς τὸν οἰκισμὸν. Ἡσθέντος δὲ τοῦ βασιλέως καὶ δεηθέντος, ὅπως αὐτὸς ἐπιστατήσῃ τοῦ ἔργου, 10 μέγα τι καὶ πάγκαλον χρῆμα πόλεως ἀναστήναι, καὶ γενομένην ἐπάνυμον τοῦ βασιλέως μητρόπολιν ἀποδειχθῆναι τῆς Ἀρμενίας. Ἐπὶ ταύτην τοῦ Λουκούλλου βαδίζοντος οὐκ ἠνέσχετο Τιγράνης, ἀλλὰ τὴν δύναμιν ἀναλαβὼν ἡμέρᾳ τετάρτῃ παρεστρατοπέδευσε τοῖς Ῥωμαίοις, 15 ἐν μέσῳ λαβὼν τὸν Ἀρσανίαν ποταμόν, ὃν ἔξ ἀνάγκης διαβατέον ἦν τοῖς Ῥωμαίοις τὴν ἐπ' Ἀρταξάτων πορευομένοις. Θύσας δὲ τοῖς θεοῖς Λούκουλλος, ὡς ἐν χερσίν οὔσης τῆς νίκης, διεβίβαξε τὸν στρατὸν ἐν δώδεκα σπέραις προτεταγμέναις, ταῖς δ' ἄλλαις ἐπιτεταγμέναις πρὸς 20 τὰς κυκλώσεις τῶν πολεμίων. Πολλοὶ γὰρ ἦσαν ἱππεῖς καὶ λογάδες ἀντιπαρατεταγμένοι, πρὸ δ' αὐτῶν ἱπποτοξόται Μάρδοι καὶ λογχοφόροι Ἴβηρες, οἷς μάλιστα τῶν ξένων ὁ Τιγράνης ἐπίστευεν ὡς μαχιμωτάτοις. Οὐ μὴν ἐπράχθη τι λαμπρὸν ἀπ' αὐτῶν, μικρὰ δὲ τοῖς ἱπ- 25 πεῦσι τῶν Ῥωμαίων διαπληκτισάμενοι τοὺς πεζοὺς ἐπιόντας οὐχ ὑπέμειναν, ἀλλ' ἐκατέρωσε τῆς φυγῆς σχισθέντες ἐπεσπάσαντο τοὺς ἱππεῖς πρὸς τὴν διώξιν. Ἄμα δὲ τῷ τούτους διασπαρῆναι τῶν περὶ τὸν Τιγράνην ἐξίππασαμένων ἰδὼν τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ πλῆθος ὁ Λού- 30 κουλλος ἔδεισε. Καὶ τοὺς μὲν ἱππεῖς ἀπὸ τῆς διώξεως ἀνεκαλείτο, πρῶτος δ' αὐτὸς ἀντέστη τοῖς Ἀτροπατηνοῖς

κατ' αὐτὸν οὐσι μετὰ τῶν ἀρίστων, καὶ πρὶν εἰς χεῖρα
 ἔλθειν φοβήσας ἐτρέψατο. Τριῶν δ' ὁμοῦ παρατεταγμ
 νων βασιλέων αἰσχιστα δοκεῖ φυγεῖν ὁ Ποντικὸς Μιθρ
 δάτης, οὐδὲ τὴν κραυγὴν τῶν Ῥωμαίων ἀνασχόμενος. Γ
 5 νομένης δὲ τῆς διώξεως μακρᾶς καὶ δι' ὅλης νυκτὸς
 μόνον κτείνοντες αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ζωγραφούντες καὶ χρ
 ματα καὶ λείαν ἄγοντες καὶ φέροντες ἀπέειπον οἱ Ῥωμαῖοι
 Φησὶ δὲ ὁ Λιούτος ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ μάχῃ κλείονες,
 δὲ ταύτῃ γνωριμωτέρους πεσεῖν καὶ ληφθῆναι τῶν π
 10 λεμίων.

XXXII. Ἐκ τούτου Λούκουλλος μὲν ἐκηφόμενος κ
 τεθαρρηκῶς ἄνω προάγειν διανοεῖτο καὶ καταστρέφει
 τὴν βάρβαρον· ὦρα δ' ἰσημερίας φθινοπωρινῆς οὐκ ἔ
 ἐλπίζαντι χειμῶνες ἐπέπεσον βαρεῖς, τὰ μὲν κλείστα κ
 15 τανίφοντες, ἐν δὲ ταῖς αἰθρίαις κάκην ἐπιφέρουσι κ
 πάγον, ὑφ' οὗ χαλεποὶ μὲν ἦσαν οἱ ποταμοὶ τοῖς ἵππο
 πίνεσθαι διὰ ψυχρότητος ὑπερβολὴν, χαλεπαὶ δ' αἰτῶ
 αὶ διαβάσεις ἐκρηγνυμένου τοῦ κρυστάλλου καὶ διακ
 πτοτος τὰ νεῦρα τῶν ἵππων τῇ τραχύτητι. Τῆς δὲ χ
 20 ἡ πολλὴ συνηρηφῆς οὐσα καὶ στενόπορος καὶ ἐλάθης κ
 καθύγραινεν αὐτούς, χιόνος ἀναπιμπλαμένους ἐν τῇ
 ὁδοιπορίαις καὶ κακῶς ἐν τόποις νοτεροῖς νυκτερεύου
 τας. Οὐ πολλὰς οὖν ἡμέρας ἀκολουθήσαντες τῷ Λ
 κούλλῳ μετὰ τὴν μάχην ἤναντι ὕντο, πρῶτον δεόμε
 25 καὶ τοὺς χιλιάρχους προσπέμπαντες, ἔπειτα θορυβ
 στερον συνιστάμενοι καὶ κατὰ σκηνὰς νυκτὸς ἀλαλάζ
 τες, ὅπερ εἶναι δοκεῖ σύμβολον ἀποστατικῶς ἐργ
 στρατιᾶς. Καίτοι πολλὰ προσελιπάρει Λούκουλλος εἰς
 αὐτούς μακροθυμίαν ἐμβαλέσθαι ταῖς ψυχαῖς, ἀπ
 30 τὴν ἐν Ἀρμενίοις Καρχηδόνα λαβόντες ἀνδρὸς ἐχθιστο
 τὸν Ἀννίβαν λέγων, ἔργον ἀνατρέψωσιν. Ὡς δ' ἔ
 ἔπειθεν, ἀπῆγεν αὐτούς ὀπίσω καὶ κατ' ἄλλας ὑπερ

λας διελθὼν τὸν Ταῦρον εἰς τὴν λεγομένην Μυγδονικὴν κατέβαινε, χώραν πάμπορον καὶ ἀλεινὴν καὶ πόλιν ἐν εὐτείῃ μεγάλῃν καὶ πολυάνθρωπον ἔχουσαν, ἣν οἱ μὲν βάρβαροι Νίσιβιν, οἱ δ' Ἕλληνες Ἀντιόχειαν Μυγδονικὴν προσηγόρευον. Ταύτην εἶχεν ἀξιώματι μὲν ἀδελφὸς 5 Γιγράνου Γούρας, ἐμπειρία δὲ καὶ δεινότητι μηχανικῇ Καλλιμάχος ὁ καὶ περὶ Ἀμισὸν πλεῖστα πράγματα Λουκούλλῳ παρασχών. Βαλούμενος δὲ στρατόπεδον καὶ πάντας ἰδέαν πολιορκίας ἐπαγαγὼν ὀλίγῳ χρόνῳ κατὰ κράτος λαμβάνει τὴν πόλιν. Καὶ Γούρα μὲν ἑαυτὸν ἐγχειρή- 10 σαντι φιλανθρωπῶς ἐχρήσατο, Καλλιμάχῳ δ' ὑπισχνουμένῳ θήκας ἀπορρήτους μεγάλων χρημάτων ἀνακαλύψειν οὐ προσέσχεν, ἀλλ' ἐκέλευσεν ἐν πέδαις κομίζεσθαι δίτην ὑφέξοντα τοῦ πυρός, ᾧ τὴν Ἀμισηνῶν διαλυμηνάεινος πόλιν ἀφείλετο φιλοτιμίαν αὐτοῦ καὶ χρηστότητος 15 ἐπίδειξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

XXXIII. Μέχρι τοῦδε φαίη τις ἂν Λουκούλλῳ τὴν εὐχὴν ἐπομένην συστρατηγεῖν. Ἐντεῦθεν δ' ὥσπερ πνεύματος ἐπιλιπόντος προσβιαζόμενος πάντα καὶ παντάπασι ἀντικρούων ἀρετὴν μὲν ἐπεδείκνυτο καὶ μακροθυ- 20μίαν ἡγεμόνος ἀγαθοῦ, δόξαν δὲ καὶ χάριν οὐδεμίαν αἰτιάσεις ἔσχον, ἀλλὰ καὶ τὴν προὔπαρχουσιν ἐγγὺς ἦλθε δυσπραγῶν καὶ διαφερόμενος μάτην ἀποβαλεῖν. Τῶν δ' αἰτιῶν αὐτὸς οὐχὶ τὴν ἐλαχίστην εἰς τοῦτο παρέσχεν, οὐκ ὄν θεραπευτικὸς πλήθους στρατιωτικοῦ, καὶ πᾶν τὸ 25 πρὸς ἡδονὴν τοῦ ἀρχομένου γινόμενον ἀρχῆς ἀτιμίαν καὶ κατάλυσιν ἡγούμενος· τὸ δὲ μέγιστον, οὐδὲ τοῖς δυνατοῖς καὶ ἰσοτίμοις εὐάρμοστος εἶναι πεφυκώς, ἀλλὰ πάντων καταφρονῶν καὶ μηδενὸς ἀξίους πρὸς αὐτὸν ἡγούμενος. Ταῦτα γὰρ ὑπάρξει Λουκούλλῳ κακὰ λέγου- 30σιν ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς· καὶ γὰρ μέγας καὶ καλὸς καὶ δεινὸς εἶπεν καὶ φρόνιμος ὁμαλῶς ἐν ἀγορᾷ καὶ

στρατοπέδῳ δοκεῖ γενέσθαι. Σαλούστιος μὲν οὖν φησι χαλεπῶς διατεθῆναι τοὺς στρατιώτας πρὸς αὐτὸν εὐθύς ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου πρὸς Κυζίκῳ καὶ πάλιν πρὸς Ἀμισῶν, δύο χειμῶνας ἐξῆς ἐν χάρακι διαγαγεῖν ἀναγκασθέν-
 5 τας. Ἡνίων δ' αὐτοὺς καὶ οἱ λοιποὶ χειμῶνες. Ἡ γὰρ ἐν τῇ πολεμίᾳ διεχειμάζον ἢ παρὰ τοῖς συμμαχοῖς ὑπαιθροὶ σκηνοῦντες, εἰς δὲ πόλιν Ἑλληνίδα καὶ φίλην οὐδ' ἄπαξ εἰσῆλθε μετὰ στρατοπέδου Λούκουλλος. Οὕτω δὲ δια-
 10 οἱ δημαγωγοὶ προφάσεις, φθόνῳ τοῦ Λουκούλλου κατηγοροῦντες ὡς ὑπὸ φιλαρχίας καὶ φιλοπλουτίας ἔλκοντος τὸν πόλεμον καὶ μονονοῦ κατέχοντος ἐν ταύτῳ Κιλικίαν, Ἀσίαν, Βιθυνίαν, Παφλαγονίαν, Γαλατίαν, Πόντον, Ἀρ-
 15 σιμίαν, τὰ μέχρι Φάσιδος, νυνὶ δὲ καὶ τὰ Τιγράνου βασιλῆα πεπορθηκότος, ὥσπερ ἐκδύσαι τοὺς βασιλεῖς, οὐ καταπολεμῆσαι πεμφθέντος. Τοῦτο γὰρ εἶπειν φασιν ἓνα τῶν στρατηγῶν Λεύκιον Κόιντον, ὑφ' οὗ μάλιστα πεισθέντες ἐψηφίσαντο πέμπειν διαδόχους τῷ Λουκούλλῳ τῆς ἐπαρχίας. Ἐψηφίσαντο δὲ καὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ στρα-
 20 τευομένων πολλοὺς ἀφείσθαι στρατείας.

XXXIV. Τούτοις δὲ τηλικούτοις οὔσι προσγίνεται τὸ μάλιστα Λουκούλλῳ διειργασμένον τὰς πράξεις, Πόπλιος Κλώδιος, ἀνὴρ ὑβριστῆς καὶ μεστὸς ὀλιγωρίας ἀπάσης καὶ θρασύτητος. Ἦν δὲ τῆς Λουκούλλου γυναι-
 25 κὸς ἀδελφός, ἦν καὶ διαφθεῖρειν ἔσχεν αἰτίαν ἀκολαστοτατην οὖσαν. Τότε δὲ τῷ Λουκούλλῳ συστρατεύων οὐχ ὄσης αὐτὸν ἡξίου τιμῆς ἐτύγγανεν· ἡξίου δὲ πρῶτος εἶναι, καὶ πολλῶν ἀπολειπόμενος διὰ τὸν τρόπον ὑποκίψει τὴν Φιμβριανὴν στρατιὰν καὶ παρῶξυνε κατὰ τοῦ
 30 Λουκούλλου, λόγους χρηστοὺς εἰς οὐκ ἄκοντας οὐδ' ἀήθεις τοῦ δημαγωγείσθαι διαδιδούς. Οὗτοι γὰρ ἦσαν, οὓς καὶ πρότερον ἀνέπεισε Φιμβρίας ἀποκτείναντας τὸν ὑπα-

τον Φλάκκου αὐτὸν ἐλέσθαι στρατηγόν. Διὸ καὶ τὸν Κλώδιον ἠδέως ἐδέχοντο καὶ φιλοστρατιώτην προσηγό-
 ρεον, ἀγανακτεῖν προσποιούμενον ὑπὲρ αὐτῶν, εἰ πέρασ
 οὐδὲν ἔσται πολέμων τοσοῦτων καὶ πόνων, ἀλλὰ παντὶ
 μὲν ἔδνει μαχόμενοι, πᾶσαν δὲ γῆν πλανώμενοι κατα-⁵
 τρίψουσι τὸν βίον οὐδὲν ἄξιον ἐκ τηλικαύτης φερόμενοι
 στρατείας, ἀλλὰ τὰς Λουκούλλου παραπέμποντες ἀμάξας
 καὶ καμήλους ἐκπωμάτων χρυσῶν καὶ διαλλίδων γεμού-
 σας, οἱ δὲ Πομπηίου στρατιῶται δῆμος ὄντες ἤδη που
 μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων κάθηται γῆν εὐδαίμονα καὶ ¹⁰
 πόλεις ἔχοντες, οὐ Μιθριδάτην καὶ Τιγράνην εἰς τὰς
 ἀοικήτους ἐμβαλόντες ἐρημίας, οὐδὲ τῆς Ἀσίας τὰ βασι-
 λεια καταρρίψαντες, ἀλλὰ φυγάσιν ἀνθρώποις ἐν Ἰβηρία
 καὶ δραπέταις ἐν Ἰταλία πολεμήσαντες. „Τί οὖν, εἰ δεῖ
 μηδέποτε παύσασθαι στρατευομένους, οὐχὶ τοιοῦτῳ στρα-¹⁵
 τηγῶ καὶ σώματα τὰ λοιπὰ καὶ ψυχὰς φυλάσσομεν, ᾧ
 κάλλιστος εἶναι δοκεῖ κόσμος ὁ τῶν στρατευομένων πλου-
 τος;“ Τοιαύταις αἰτίαις τὸ Λουκούλλου στράτευμα δια-
 φθαρὲν οὐτ' ἐπὶ Τιγράνην ἠκολούθησεν οὐτ' ἐπὶ Μιθρι-
 δάτην αὐτίς ἐξ Ἀρμενίας εἰς Πόντον ἐμβαλόντα καὶ τὴν ²⁰
 ἀρχὴν ἀναλαμβάνοντα, πρόφασιν δὲ τὸν χειμῶνα ποιού-
 μενοι περὶ τὴν Γορδυνηνὴν διέτριβον, ὅσον οὐπω Πομ-
 πήϊον ἢ τιν' ἄλλον τῶν ἡγεμόνων Λουκούλλῳ διάδοχον
 ἀφίξεσθαι προσδοκῶντες.

XXXV. Ἐπεὶ δὲ Μιθριδάτης ἠγγελο Φάβιον νευι-²⁵
 κηκῶς ἐπὶ Σωρνάτιον καὶ Τριάριον βαδίζειν, αἰσχυ-
 θέντες εἶποντο τῷ Λουκούλλῳ. Τριάριος δ' ὡς ἐτοιμον
 ἀρκάσαι τὸ νίκημα, πρὶν ἐπελθεῖν Λούκουλλον ἐγγὺς
 ὄντα, φιλοτιμούμενος ἠττάται μάχῃ μεγάλη. Λέγονται
 γὰρ ὑπὲρ ἑπτακισχιλίουσ Ῥωμαίων ἀποθανεῖν, ἐν οἷς ³⁰
 ἑκατόνταρχοι μὲν ἑκατὸν πεντήκοντα, χίλιοι δ' εἴ-
 κοσι καὶ τέσσαρες· τὸ δὲ στρατόπεδον εἶλε Μιθριδάτης.

Ἐπελθὼν δὲ Λούκουλλος ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις Τριάριον μὲν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ζητούμενον πρὸς ὄργην ἐξέκλεψε, Μιθριδάτου δὲ μὴ θέλοντος μάχεσθαι, ἀλλὰ Τιγράνην περιμένοντος ἤδη καταβαίνοντα μετὰ πολλῆς
 5 δυνάμεως, ἔγνω πρὶν ἀμφοτέρους συνελθεῖν πάλιν ἀπαντῆσαι καὶ διαγωνίσασθαι πρὸς τὸν Τιγράνην. Πορευομένῳ δ' αὐτῷ καθ' ὁδὸν οἱ Φιμβριανοὶ στασιάσαντες ἀπέλιπον τὰς τάξεις, ὡς ἀφειμένοι δόγματι τῆς στρατείας καὶ μηκέτι τῷ Λουκούλλῳ προσῆκον ἄρχειν, ἑτέροις ἀπο-
 10 δεδειγμένων τῶν ἐπαρχιῶν. Οὐδὲν οὖν ἔστιν ὃ τι τῶν παρ' ἀξίαν ὁ Λούκουλλος οὐχ ὑπέμεινε, ἀντιβολῶν καθ' ἓνα καὶ κατὰ σκηναῖς περιῶν ταπεινὸς καὶ δεδακρυμένος, ἔστι δ' ὧν χειρὸς ἀπτόμενος. Οἱ δ' ἀπετρίβοντο τὰς δεξιώσεις καὶ κενὰ προσερρίπτουν βαλάντια, καὶ μόνον μά-
 15 χεσθαι τοῖς πολεμίοις ἐκέλευον, ἀφ' ὧν μόνος ἠπίστατο πλουτεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν δεομένῳ ἐκβιασθέντες οἱ Φιμβριανοὶ συνέθεντο παραμείναι 511
 τὸ θέρος· ἐὰν δὲ μηδεὶς ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ κατῆ πρὸς αὐτοὺς ἀγωνιούμενος, ἀπηλλάχθαι. Ταῦτ' ἔδει στέργειν
 20 ἐξ ἀνάγκης τὸν Λούκουλλον, ἢ προέσθαι τοῖς βαρβάροις τὴν χώραν ἀπολειφθέντα. Συνεῖχεν οὖν αὐτοὺς οὐκέτι προσβιαζόμενος οὐδὲ προάγων πρὸς μάχην, ἀλλ' εἰ παραμένοισιν ἀγαπῶν, καὶ περιορῶν πορθουμένην ὑπὸ τοῦ Τιγράνου τὴν Καππαδοκίαν καὶ πάλιν ὑβρίζοντα Μιθρι-
 25 δάτην, ὃν αὐτὸς ἐπεστάλκει τῇ συγκλήτῳ γράφων καταπεπολεμηῆσθαι· καὶ οἱ πρέσβεις παρῆσαν αὐτῷ πρὸς τὴν διάθεσιν τῶν ἐν Πόντῳ πραγμάτων, ὡς δὴ βεβαίως ἔχομένων. Καὶ δὴ παρόντες ἑώρων οὐδ' αὐτοῦ κύριον, ἀλλὰ παροινούμενον καὶ προπηλακιζόμενον ὑπὸ τῶν στρατιω-
 30 τῶν, οἷς γε τοσοῦτο περιῆν τῆς εἰς τὸν στρατηγὸν ἀσελγείας, ὥστε τοῦ θέρουσι λήγοντος ἐνδύντες τὰ ὄπλα καὶ σπασάμενοι τὰς μαχαίρας προεκαλοῦντο τοὺς μηδαμοῦ

παρόντας, ἀλλ' ἀπηρκότας ἤδη πολεμίους. Ἀλαλάξαντες δὲ καὶ σκιαμαχήσαντες ἀπεχώρησαν ἐκ τοῦ χάρακος, ἐπιμαρτυράμενοι πεπληρωῶσθαι τὸν χρόνον, ὃν ὠμολόγησαν τῷ Λουκούλλῳ παραμένειν. Τοὺς δ' ἄλλους ἐκάλει διὰ γραμμάτων Πομπήτος· ἤδη γὰρ ἀποδέδεικτο τοῦ πρὸς 5 Μιθριδάτην καὶ Τιγράνην πολέμου στρατηγὸς χάριτι τοῦ δήμου καὶ κολακεία τῶν δημαγωγῶν, ἐπεὶ τῇ γε βουλῇ καὶ τοῖς ἀρίστοις ἄδικα πάσχειν ἐδόκει Λούκουλλος οὐ πολέμου διαδόχους, ἀλλὰ θριάμβου λαμβάνων, οὐδὲ τῆς στρατηγίας ἀναγκαζόμενος, ἀλλὰ τῶν ἐπάθλων τῆς 10 στρατηγίας ἐξίστασθαι καὶ παραχωρεῖν ἑτέροις.

XXXVI. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἐφάνη τὸ γινόμενον τοῖς ἐκεῖ παροῦσι νεμεσητόν. Οὔτε γὰρ τιμῆς ὁ Λούκουλλος οὔτε τιμωρίας τῶν ἐν πολέμῳ κύριος ὑπῆρχεν, οὐδ' εἶα τινὰ Πομπήτος βαδίζειν πρὸς αὐτὸν οὐδὲ προσέχειν οἷς ἐκεῖ- 15 νος ἔγραφε καὶ διένεμε μετὰ τῶν δέκα πρέσβεων, ἀλλ' ἐκώλυεν ἐκτιθεῖς διαγράμματα καὶ φοβερὸς παρῶν ἀπὸ μείζονος δυνάμεως. Ὅμως δὲ ἔδοξε τοῖς φίλοις συναγαγεῖν αὐτούς· καὶ συνῆλθον ἐν κώμῃ τινὶ τῆς Γαλατίας καὶ προσεῖπον ἀλλήλους φιλοφρόνως καὶ συνήσθησαν ἐπὶ 20 τοῖς κατωρθωμένοις ἑκατέρῳ, πρεσβύτερος μὲν ὢν ὁ Λούκουλλος, ἀξίωμα δ' ἦν τὸ Πομπηίου μείζον ἀπὸ πλειόνων στρατηγιῶν καὶ δυνεῖν θριάμβων. Ῥάβδοι δ' ἀμφοτέρων προηγοῦντο δαφνηφόροι διὰ τὰς νίκας. Καὶ τοῦ γε Πομπηίου μακρὰν ὁδὸν διὰ τόπων ἀνύδρων καὶ αὐχ- 25 μηρῶν ὀδεύσαντος τὰς δάφνας ξηρὰς περικειμένας ταῖς ῥάβδοις ἰδόντες οἱ τοῦ Λουκούλλου ῥαβδοφόροι φιλοφρονούμενοι τοῖς ἐκείνου μετέδωκαν ἐκ τῶν ἰδίων προσφάτους καὶ θαλερὰς ἔχοντες. Καὶ τὸ γινόμενον εἰς οἰωνὸν ἐτίθεντο χρηστὸν οἱ Πομπηίου φίλοι· τῷ γὰρ ὄντι 30 τὴν ἐκείνου στρατηγίαν αἱ τούτου πράξεις ἐκόσμησαν. Ἐκ δὲ τῶν λόγων πρὸς οὐδὲν ἐπιεικὲς συνέβησαν, ἀλλ'

ἔτι μᾶλλον ἀλλοτριωθέντες πρὸς ἀλλήλους ἀπῆλθον· καὶ
 τὰς ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου γενομένας διατάξεις ἠκύρωσεν
 ὁ Πομπήτιος, στρατιώτας δὲ τοὺς ἄλλους ἀπαγαγὼν μό-
 νους αὐτῷ χιλίους ἑξακοσίους ἀπέλιπε συνθριαμβεύσον-
 5 τας, οὐδὲ τούτους μάλα προθύμως ἐπομένους. Οὕτω τις
 ἦν ἀφύνης ἢ δυστυχῆς ὁ Λούκουλλος πρὸς τὸ πάντων ἐν
 ἡγεμονίᾳ πρῶτον καὶ μέγιστον· ὡς, εἰ τοῦτο μετὰ τῶν
 ἄλλων ὑπῆρξεν αὐτῷ, τηλικούτων ὄντων καὶ τοσοούτων,
 μετ' ἀνδρείας, ἐπιμελείας, συνέσεως, δικαιοσύνης, οὐκ ἂν
 10 εἶχεν ἢ Ῥωμαίων ἡγεμονία τὸν Εὐφράτην τῆς Ἀσίας
 ὄρον, ἀλλὰ τὰ ἔσχατα καὶ τὴν Ἰρκανίαν θάλατταν, τῶν 51
 μὲν ἄλλων ἐθνῶν Τιγράνη προηττημένων, τῆς δὲ Πάρ-
 θων δυνάμεως οὐχ ὅση κατὰ Κράσσον ἐξεφάνη τοσαύτης
 καὶ κατὰ Λούκουλλον οὔσης οὐδ' ὁμοίως συνεστῶσης,
 15 ἀλλ' ὑπ' ἐμφυλίων καὶ προσοίκων πολέμων οὐδ' Ἀρμε-
 νίους ὑβρίζοντας ἐρωμένης ἀμύνεσθαι. Νῦν δέ μοι δο-
 κεῖ Λούκουλλος ὧν ὠφέλησε δι' αὐτοῦ τὴν πατρίδα βλά-
 ψαι μείζονα δι' ἐτέρων. Τὰ γὰρ ἐν Ἀρμενίᾳ τρόπαια
 Πάρθων πλησίον ἐστῶτα καὶ Τιγρανόκερτα καὶ Νίσιβις
 20 καὶ πλοῦτος ἐκ τούτων κολὺς εἰς Ῥώμην κομισθεὶς καὶ
 τὸ Τιγράνου διάδημα πομπευθὲν αἰχμάλωτον ἐπῆρε
 Κράσσον ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, ὡς λάφυρα καὶ λείαν τοὺς
 βαρβάρους, ἄλλο δ' οὐδὲν ὄντας. Ταχὺ μέντοι τοῖς Πάρ-
 θων τοξεύμασιν ἐντυχῶν ἀπέδειξε τὸν Λούκουλλον οὐχ
 25 ἀφροσύνη καὶ μαλακία τῶν πολεμίων, αὐτοῦ δὲ τόλμη
 καὶ δεινότητι περιγεγόμενον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

XXXVII. Ὁ δὲ Λούκουλλος ἀναβὰς εἰς Ῥώμην πρῶ-
 τον μὲν κατέλαβε τὸν ἀδελφὸν Μάρκον ὑπὸ Γαίου Μερ-
 μίου κατηγορούμενον ἐφ' οἷς ἐπραξε ταμιεύων Σύλλα
 30 προστάξαντος. Ἐκείνου δ' ἀποφυγόντος ἐπὶ τοῦτον αὐ-
 τὸν ὁ Μέμμιος μεταβαλλόμενος παρώξυνε τὸν δῆμον, καὶ
 ὡς πολλὰ νενοσφισμένῳ καὶ μηκύναντι τὸν πόλεμον ἐπει-

σεν αὐτῷ μὴ δοῦναι θρίαμβον. Ἐλθόντος δ' εἰς ἀγῶνα τοῦ Λουκούλλου μέγαν οἱ πρῶτοι καὶ δυνατώτατοι καταμίξαντες ἑαυτοὺς ταῖς φυλαῖς πολλῇ δεήσει καὶ σπουδῇ μόλις ἐπεισαν τὸν δῆμον ἐπιτρέψαι θριαμβεῦσαι, οὐχ, ὥσπερ ἔνιοι, μήκει τε πομπῆς καὶ πλήθει τῶν κομιζομέ- 5 νων ἐκπληκτικὸν καὶ ὀχλώδη θρίαμβον, ἀλλὰ τοῖς μὲν ὄπλοις τῶν πολεμίων οὐσι παμπόλλοις καὶ τοῖς βασιλικοῖς μηχανήμασι τὸν Φλαμίνειον ἱππόδρομον διεκόσμησε· καὶ θεὰ τις ἦν αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν οὐκ εὐκαταφρόνητος· ἐν δὲ τῇ πομπῇ τῶν τε καταφράκτων ἱππέων ὀλί- 10 γοι καὶ τῶν δρεπανηφόρων ἀρμάτων δέκα παρήλθον, ἐξήκοντα δὲ φίλοι καὶ στρατηγὸι τῶν βασιλικῶν, μακροὶ δὲ χαλκέμβολοι νῆες ἑκατον καὶ δέκα ἄμα παρεκομίσθησαν, αὐτοῦ τε Μιθριδάτου χρύσεος ἐξάπους κολοσσός, καὶ θυρεός τις διάλιθος, καὶ φορήματα εἴκοσι μὲν ἀργυ- 15 ρῶν σκευῶν, χρυσῶν δ' ἐκπωμάτων καὶ ὄπλων καὶ νομίσματος δύο καὶ τριάκοντα. Ταῦτα μὲν οὖν ἄνδρες παρεκόμιζον· ἡμίονοι δ' ὀκτὼ κλίνας χρυσαῖς ἔφερον, ἔξ δὲ καὶ πεντήκοντα κεχωνευμένον ἀργύριον, ἄλλοι δ' ἑκατὸν ἐπτὰ νομίσματος ἀργυροῦ, μικρῷ τιτι δεούσας ἑβδομή- 20 κοντα καὶ διακοσίας μυριάδας. Ἐν δὲ δέλτοις ἀναγραφαὶ τῶν ἤδη δεδομένων χρημάτων ὑπ' αὐτοῦ Πομπηΐου πρὸς τὸν πειρατικὸν πόλεμον καὶ τοῖς ἐπὶ τοῦ δημοσίου ταμείου, καὶ χωρὶς ὅτι στρατιώτης ἕκαστος ἑνακοσίας καὶ πεντήκοντα δραχμὰς ἔλαβεν. Ἐπὶ τούτοις τὴν τε πόλιν 25 εἰστίασε λαμπρῶς καὶ τὰς περιοικίδας κώμας, ἃς οὐίκους καλοῦσι.

XXXVIII. Τῆς δὲ Κλωδίας ἀπηλλαγμένος, οὔσης ἀσελγοῦς καὶ πονηρᾶς, Σερουίλλαν ἐγημεν, ἀδελφὴν Κάτωνος, οὐδὲ τοῦτον εὐτυχῇ γάμον. Ἐν γὰρ οὐ προσῆν 30 αὐτῷ τῶν Κλωδίας κακῶν μόνον, ἢ τῶν ἀδελφῶν διαβολή· τάλλα δὲ βδελυρὰν ὁμοίως οὔσαν καὶ ἀκόλαστον

ἤναγκάζετο φέρειν αἰδούμενος Κάτωνα, τέλος δὲ ἀκεί-
 πειν. Ἐλπίδας δὲ θαυμαστιάς τῇ βουλῇ παρασχῶν, ὡς
 ἐχούσῃ τὸν ἄνδρα τοῦτον ἀντίταγμα πρὸς τὴν τοῦ Πομπη-
 5 τοῦ τυραννίδα καὶ τῆς ἀριστοκρατίας πρόμαχον ἀπὸ
 δόξης καὶ δυνάμεως ὀρμώμενον μεγάλης, ἐγκατέλιπε καὶ
 προήκατο τὴν πολιτείαν, εἴτε δυσκάρτεκτον ἦδη καὶ νο-
 σοῦσαν ὀρῶν εἶθ', ὡς φασιν ἐνιοί, μεστὸς ὢν δόξης καὶ
 πρὸς τὸ ῥᾶστον ἀναπίπτων τοῦ βίου καὶ μαλακώτατον ἐκ
 10 πολλῶν ἀγῶνων καὶ πόνων οὐκ εὐτυχέστατον τέλος λα-
 βόντων. Οἱ μὲν γὰρ ἐπαινοῦσιν αὐτοῦ τὴν τοσαύτην με-
 ταβολήν, τὸ Μαρίου πάθος μὴ παθόντος, ὃς ἐπὶ ταῖς Κιμ-
 βρικαῖς νίκαις καὶ τοῖς καλοῖς καὶ μεγάλοις ἐκείνοις πα-
 τορθώμασιν οὐκ ἠθέλησεν αὐτὸν ἀνεῖναι τιμῇ τοσαύτῃ
 15 ζηλωτόν, ἀλλ' ἀπληστία δόξης καὶ ἀρχῆς νέοις ἀνδράσι
 γέρον ἀντιπολιτευόμενος εἰς ἔργα δευνὰ καὶ πάθη δευνό-
 τερα τῶν ἔργων ἐξώκειλε· βέλτιον δ' ἂν καὶ Κικέρωνα
 γηῤᾷσαι μετὰ Κατιλίαν ὑποστείλαμενον καὶ Σκηπίωνα
 Καρχηδόνι προσθέντα Νομαντίαν, εἴτα πανσάμενον· εἶ-
 ναι γὰρ τινα καὶ πολιτικῆς περιόδου κατάλυσιν· τῶν γὰρ
 20 ἀθλητικῶν ἀγῶνων τοὺς πολιτικούς οὐδὲν ἦττον ἀκμῆς
 καὶ ὥρας ἐπιλιπούσης ἐλέγχεσθαι. Οἱ δὲ περὶ τὸν Κράσ-
 στον καὶ Πομπήϊον ἐχλεύαζον τὸν Λούκουλλον εἰς ἡδονὴν
 ἀφεικότα καὶ πολυτέλειαν αὐτόν, ὥσπερ οὐ τοῦ τρυφᾶν
 μᾶλλον τοῖς τηλικούτοις παρ' ἡλικίαν ὄντος ἢ τοῦ πολι-
 25 τεύεσθαι καὶ στρατηγεῖν.

XXXIX. Ἔστι δ' οὖν τοῦ Λουκούλλου βίου, καθάπερ
 ἀρχαίας κωμωδίας, ἀναγνῶναι τὰ μὲν πρῶτα πολιτείας
 καὶ στρατηγίας, τὰ δ' ὕστερα πότους καὶ δεῖπνα καὶ μο-
 νονουχὶ κώμους καὶ λαμπάδας καὶ παιδιὰν ἅπασαν. Εἰς
 30 παιδιὰν γὰρ ἔγωγε τίθεμαι καὶ οἰκοδομὰς πολυτελεῖς καὶ
 κατασκευὰς περιπάτων καὶ λουτρῶν καὶ ἔτι μᾶλλον γρα-
 φὰς καὶ ἀνδριάντας καὶ τὴν περὶ ταύτας τὰς τέχνας

σπουδὴν, ἃς ἐκεῖνος συνήγε μεγάλοις ἀναλώμασιν, εἰς ταῦτα τῷ πλούτῳ ῥύθην καταχρώμενος, ὃν ἠθροΐκει πολὺν καὶ λαμπρὸν ἀπὸ τῶν στρατειῶν, ὅπου καὶ νῦν, ἐπίδοσιν τοιαύτην τῆς τρυφῆς ἐχούσης, οἱ Λουκουλλιανοὶ κῆποι τῶν βασιλικῶν ἐν τοῖς πολυτελεστάτοις ἀριθμοῦν- 5
ται. Τὰ δ' ἐν τοῖς παραλίοις καὶ περὶ Νέαυ πόλιν ἔργα, λόφους ἀνακρεμαννύντος αὐτοῦ μεγάλοις ὀρύγμασι καὶ τροχοῦς θαλάσσης καὶ διαδρομὰς ἰχθυοτρόφους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντος, ὁ Στωϊκὸς Τουβέρων θεασάμενος Ξέρξην αὐτὸν ἐκ τη- 10
βέννου προσηγόρευσεν. Ἦσαν δ' αὐτῷ περὶ Τοῦσκλον ἐγχώριοι δῖαιται καὶ κατασκοπαὶ περιόπτων καὶ κατασκευαὶ ἀναπεπταμένων ἀνδρῶνων καὶ περιπάτων, ἐν αἷς ὁ Πομπήτος γενόμενος ἐμέμφετο τὸν Λούκουλλον, ὅτι πρὸς θέρος ἄριστα διαθείς τὴν ἔπαυλιν ἀοίκητον ἐν χει- 15
μῶνι πεποιήκε. Γελάσας οὖν ἐκεῖνος „Εἶτα“ ἔφη „σοὶ δοκῶ ἐλάττονα τῶν γεράνων νοῦν ἔχειν καὶ τῶν πελαργῶν, ὥστε ταῖς ὥραις μὴ συμμεταβάλλειν τὰς διαίτας;“ Στρατηγοῦ δέ ποτε φιλοτιμουμένου περὶ θέας καὶ χορῶν τιμὴν κόσμον αἰτουμένου πορφυρᾶς χλαμύδας ἀπεκρίνατο 20
σκεψάμενος, ἂν ἔχη, δώσειν, εἶτα μεθ' ἡμέραν ἠρώτησεν αὐτόν, ὁπόσων δέοιτο. Τοῦ δὲ ἑκατὸν ἀρκέσειν φήσαντος ἐκέλευσε λαβεῖν δις τοσαύτας· εἰς ὃ καὶ Φλάκκος ὁ ποιητῆς ἐπιπεφώνηκεν, ὡς οὐ νομίζει πλουῖτον, οὐ μὴ τὰ παρορώμενα καὶ λανθάνοντα πλείονα τῶν φαινομέ- 25
νων ἐστί.

XL. Νεόπλουτα δ' ἦν τοῦ Λουκούλλου τὰ δεῖπνα τὰ καθ' ἡμέραν, οὐ μόνον στρωματὶς ἀλουργέσι καὶ διαλίθοις ἐκπώμασι καὶ χοροῖς καὶ ἀκροάμασιν ἐπεισοδίοις, ἀλλ' ὄψων τε παντοδαπῶν καὶ πεμμάτων περιττῶς δια- 30
πεπονημένων παρασκευαῖς ζηλωτὸν ἀνελευθέροις ποιῶντος ἑαυτόν. Ὁ γοῦν Πομπήτος εὐδοκίμησε νοσῶν.

τοῦ γὰρ ἰατροῦ κίχλην αὐτὸν λαβεῖν κελεύσαντος, τῶν δ' οἰκετῶν οὐκ ἂν εὐρεῖν ἀλλαχόθι φαμένων θέρους ὄρα κίχλην ἢ παρὰ Λουκούλλῳ σιτευομένην, οὐκ εἶπας λαβεῖν ἐκεῖθεν, ἀλλ' εἰπὼν πρὸς τὸν ἰατρόν „Οὐκοῦν, εἰ μὴ Λούκουλλος ἐτρύφα, Πομπήιος οὐκ ἂν ἐξήσεν;“ ἄλλο τι παρασκευάσαι τῶν εὐπορίστων ἐκέλευσε. Κάτων δ' ἦν αὐτῷ φίλος καὶ οἰκεῖος, οὕτω δὲ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ τὴν διαίταν ἐδυσχέraitεν, ὥστε, νέου τινὸς ἐν τῇ βουλή λόγον ἐπαχθῆ καὶ μακρὸν ἀκαίρως ὑπὲρ εὐτελείας καὶ 511 σωφροσύνης διελθόντος, ἐπαναστὰς ὁ Κάτων „Οὐκ ἀνέστη“ ἔφη „σὺ πλουτῶν μὲν ὡς Κράσσος, ζῶν δ' ὡς Λούκουλλος, λέγων δὲ ὡς Κάτων;“ Ἔνιοι δὲ τοῦτο φηθῆναι μὲν οὕτως, ὑπὸ Κάτωνος δὲ οὐ λέγουσιν.

XLI. Ὁ μέντοι Λούκουλλος οὐχ ἠδόμενος μόνον, 15 ἀλλὰ καὶ σεμνυνόμενος τῷ βίῳ τούτῳ δῆλος ἦν ἐκ τῶν ἀπομνημονευομένων. Λέγεται γὰρ Ἕλληνας ἀνθρώπους ἀναβάοντας εἰς Ῥώμην ἐστιαῖν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, τοὺς δ' ὄντως Ἕλληνικόν τι παθόντας, αἰσχύνεσθαι καὶ διωθεῖσθαι τὴν κλῆσιν, ὡς δι' αὐτοὺς καθ' ἡμέραν τοσοῦτων ἀναλισκομένων· τὸν οὖν Λούκουλλον εἰπεῖν με- 20 διάσαντα πρὸς αὐτοὺς „Γίνεται μὲν τι τούτων καὶ δι' ὑμᾶς, ὧ ἄνδρες Ἕλληνες· τὰ μέντοι πλεῖστα γίνεται διὰ Λούκουλλον.“ Ἐπεὶ δὲ μόνου δειπνοῦντος αὐτοῦ μία τράπεζα καὶ μέτριον παρεσκευάσθη δεῖπνον, ἠγανάκτη 25 καλέσας τὸν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένον οἰκέτην. Τοῦ δὲ φήσαντος, ὡς οὐκ ᾔετο μηδενοῦς κεκλημένου πολυτελοῦς τινος αὐτὸν δεήσεσθαι „Τί λέγεις;“ εἶπεν „οὐκ ᾔδεις, ὅτι σήμερον παρὰ Λουκούλλῳ δειπνεῖ Λούκουλλος;“ Ὀντος δὲ περὶ τούτου, ὡς εἰκός, ἐν τῇ πόλει λόγου πολ- 30 λοῦ προσῆλθον αὐτῷ κατ' ἀγορὰν σχολὴν ἄγοντι Κικέρων καὶ Πομπήιος, ὁ μὲν ἐν τοῖς μάλιστα φίλος ὢν καὶ συνήθης, Πομπήιος δ' ἦν μὲν ἐκ τῆς στρατηγίας διαφορὰ

πρὸς αὐτόν, εἰώθεισαν δὲ χρῆσθαι καὶ διαλέγεσθαι πολ-
λάκις ἐπεικῶς ἀλλήλοις. Ἀσπασάμενος οὖν ὁ Κικέρων
αὐτὸν ἠρώτησεν, ὅπως ἔχει πρὸς ἔντευξιν· τοῦ δὲ φή-
σαντος, ὡς ἄριστα, καὶ παρακαλοῦντος ἐντυγχάνειν
„Ἡμεῖς“ ἔφη „βουλόμεθα δειπνήσαι παρὰ σοι τήμερον 5
οὔτως, ὅπως ἐστὶ σοι παρεσκευασμένα.“ Θρυπτομένον
δὲ τοῦ Λουκούλλου καὶ μεταλαβεῖν ἡμέραν ἀξιούντος
οὐκ ἔφασαν ἐπιτρέψειν, οὐδ' εἶων διαλέγεσθαι τοῖς οἰκέ-
ταις, ἵνα μὴ τι πλεον κελεύσῃ γενέσθαι τῶν αὐτῷ γινο-
μένων, πλὴν τοσοῦτο μόνον αἰτουμένῳ συνεχώρησαν εἰ- 10
πεῖν πρὸς ἓνα τῶν οἰκετῶν ἐναντίον ἐκείνων, ὅτι τήμε-
ρον ἐν τῷ Ἀπόλλωνι δειπνήσοι· τοῦτο γὰρ τις εἶχε τῶν
πολυτελῶν οἰκῶν ὄνομα. Καὶ τοῦτο σεσοφισμένος ἐλε-
λήθει τοὺς ἄνδρας. Ἐκάστῳ γάρ, ὡς ἔοικε, δειπνητηρίῳ
τεταγμένον ἦν τίμημα δείπνου, καὶ χορηγίαν ἰδίαν καὶ 15
παρασκευὴν ἕκαστον εἶχεν, ὥστε τοὺς δούλους ἀκούσαν-
τας, ὅπου βούλεται δειπνεῖν, εἰδέναι, πόσον δαπάνημα
καὶ ποῖόν τι κόσμῳ καὶ διαθέσει γενέσθαι δεῖ τὸ δειπνον·
εἰώθει δὲ δειπνεῖν ἐν τῷ Ἀπόλλωνι κέντε μυριάδων· καὶ
τότε τοσοῦτου τελεσθέντος ἐξέπληξε τοὺς περὶ τὸν Πομ- 20
πήλον ἐν τῷ μεγέθει τῆς δαπάνης τὸ τάχος τῆς παρα-
σκευῆς. Εἰς ταῦτα μὲν οὖν ὑβριστικῶς ἐχρῆτο τῷ πλού-
τῳ καθάπερ ὄντως αἰχμαλώτῳ καὶ βαρβάρῳ.

XLII. Σπουδῆς δ' ἄξια καὶ λόγου τὰ περὶ τὴν τῶν
βιβλίων κατασκευὴν. Καὶ γὰρ πολλὰ καὶ γεγραμμένα 25
καλῶς συνῆγεν, ἧ τε χρήσις ἦν φιλοτιμοτέρα τῆς κτή-
σεως, ἀνειμένων πᾶσι τῶν βιβλιοθηκῶν, καὶ τῶν περὶ αὐ-
τὰς περιπάτων καὶ σχολαστηρίων ἀκωλύτως ὑποδεχομέ-
νων τοὺς Ἕλληνας ὥσπερ εἰς Μουσῶν τι καταγῶγιον
ἐκαίσε φοιτῶντας καὶ συνδιημερεύοντας ἀλλήλοις, ἀπὸ 30
τῶν ἄλλων χρεῶν ἀσμένως ἀποτρέχοντας. Πολλάκις δὲ
καὶ συνεσχόλαζεν αὐτὸς ἐμβάλλων εἰς τοὺς περιπάτους

τοῖς φιλολόγοις καὶ τοῖς πολιτικοῖς συνέπραττεν ὅτου
 δέοιντο· καὶ ὅλως ἐστία καὶ πρυτανεῖον Ἑλληνικὸν ὁ οἶ-
 κος ἦν αὐτοῦ τοῖς ἀφικνουμένοις εἰς Ῥώμην. Φιλοσο-
 φίαν δὲ πᾶσαν μὲν ἠσπάζετο καὶ πρὸς πᾶσαν εὐμενῆς ἦν
 5 καὶ οἰκεῖος, ἴδιον δὲ τῆς Ἀκαδημείας ἐξ ἀρχῆς ἔρωτα καὶ
 ζῆλον ἔσχεν, οὐ τῆς νέας λεγομένης, καίπερ ἀνθούσης
 τότε τοῖς Καρνεάδου λόγοις διὰ Φίλωνος, ἀλλὰ τῆς πα- 52
 λαιᾶς, πιθανὸν ἄνδρα καὶ δεινὸν εἰπεῖν τότε προστάτην
 ἐχούσης τὸν Ἀσκαλωνίτην Ἀντίοχον, ὃν πάση σπουδῇ
 10 ποιησάμενος φίλον ὁ Λούκουλλος καὶ συμβιωτὴν ἀντέ-
 ταττε τοῖς Φίλωνος ἀκροαταῖς, ὧν καὶ Κικέρων ἦν.
 Καὶ συγγραμμά γε πάγκαλον ἐποίησεν εἰς τὴν αἴρεσιν, ἐν
 ᾧ τὸν ὑπὲρ τῆς καταλήψεως λόγον Λουκούλλῳ περιτέ-
 θεικεν, αὐτῷ δὲ τὸν ἐναντίον. Λούκουλλος δ' ἀναγέ-
 15 γραπται τὸ βιβλίον. Ἦσαν δ' ὥσπερ εἰρηται, φίλοι σφό-
 δρα καὶ κοινωνοὶ τῆς ἐν πολιτεία προαιρέσεως· οὐδὲ γὰρ
 αὐτὸν ἀμπαρ ἀπηλλάξει τῆς πολιτείας ἑαυτὸν ὁ Λούκουλ-
 λος, ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ μέγιστος εἶναι καὶ πλεῖστον δύ-
 νασθαι φιλοτιμίαν καὶ ἄμιλλαν, ὡς οὔτε ἀκίνδυνον οὔτ'
 20 ἀνύβριστον οὖσαν, εὐθύς ἀφῆκε Κράσσω καὶ Κάτωνι·
 τούτους γὰρ οἱ τὴν Πομπηίου δύναμιν ὑφορώμενοι προε-
 βάλλοντο τῆς βουλῆς, ἀπολεγόμενου τοῦ Λουκούλλου τὰ
 πρωτεία· κατέβαινε δ' εἰς τὴν ἀγορὰν διὰ τοὺς φίλους,
 εἰς δὲ τὴν σύγκλητον, εἰ Πομπηίου τινὰ δέοι σπουδῆν ἢ
 25 φιλοτιμίαν ἐπηρεάσαι. Καὶ τὰς τε διατάξεις, ἃς ἐκεῖνος
 ἐποίησατο τῶν βασιλέων κρατήσας, ἐξέκρουσε, καὶ νέμη-
 σίν τινα τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ γράφοντος ἐκάλυσε δο-
 θῆναι συμπράττοντος Κάτωνος, ὥστε Πομπηίου εἰς τὴν
 Κράσσου καὶ Καίσαρος φιλίαν, μᾶλλον δὲ συνωμοσίαν,
 30 καταφυγεῖν καὶ πληρώσαντα τὴν πόλιν ὄπλων καὶ στρα-
 τιωτῶν βία κυρῶσαι τὰ δόγματα, τοὺς περὶ τὸν Κάωνα
 καὶ Λούκουλλον ἐκβαλόντα τῆς ἀγορᾶς. Ἀγανακτούντων

δὲ τῶν βελτίστων ἐπὶ τοῖς γινομένοις προῆγον οἱ Πομπηϊανοὶ Βέτιόν τινα, συνειληφέναι λέγοντες ἐπιβουλεύοντα Πομπηῖω. Κἀκεῖνος ἀνακρινόμενος ἐν μὲν τῇ συγκλήτῳ κατηγορήσεν ἐτέρων τινῶν, ἐν δὲ τῷ δήμῳ Λούκουλλον ἀνόμασεν, ὡς ὑπ' ἐκείνου παρεσκευασμέ- 5 νος ἀποκτεῖναι Πομπηῖον. Οὐδεὶς δὲ τῷ λόγῳ προσέσχεν, ἀλλὰ καὶ παραντίκα δῆλος ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ συκοφαντία καὶ διαβολῇ προηγμένος ὑπ' αὐτῶν, καὶ μᾶλλον ἐφωράθη τὸ πρᾶγμα μετ' ὀλίγας ἡμέρας φηθέντος ἐκ τῆς εἰρκτῆς νεκροῦ, λεγομένου μὲν αὐτομάτως τεθνάναι, 10 σημεῖα δ' ἀγχόνης καὶ πληγῶν ἔχοντος· ἐδόκει γὰρ ὑπ' αὐτῶν ἀνηρῆσθαι τῶν παρεσκευακῶτων.

XLIII. Ταῦτα δὴ καὶ μᾶλλον ἀπήγε τῆς πολιτείας τὸν Λούκουλλον. Ἐπεὶ δὲ Κικέρων ἐξέπεσε τῆς πόλεως καὶ Κάτων εἰς Κύπρον ἀπεστάλη, παντάπασιν ἐξελύθη. Καὶ 15 πρό γε τῆς τελευτῆς λέγεται νοσῆσαι τὴν διάνοιαν αὐτῷ κατὰ μικρὸν ἀπομαραινομένην. Νέπως δὲ Κορνήλιος οὐχ ὑπὸ γήρωσ φησὶν οὐδὲ νόσου παραλλάξαι τὸν Λούκουλλον, ἀλλὰ φαρμάκοις ὑπὸ τινος τῶν ἀπελευθέρων Καλλισθένους διαφθαρέντα· τὰ δὲ φάρμακα δοθῆναι 20 μὲν, ὡς ἀγαπῶτο μᾶλλον ὁ Καλλισθένης ὑπ' αὐτοῦ, τοιαύτην ἔχειν δοκοῦντα τὴν δύναμιν, ἐκστῆσαι δὲ καὶ κατακλύσαι τὸν λογισμὸν, ὥστ' ἔτι ζῶντος αὐτοῦ τὴν οὐσίαν διοικεῖν τὸν ἀδελφόν. Οὐ μὲν ἄλλ' ὡς ἀπέθανε, καθάπερ [ἄν*] ἐν ἀκμῇ τῆς στρατηγίας καὶ τῆς πολιτείας 25 αὐτοῦ τελευτήσαντος, ὁ δῆμος ἠχθῆσθη καὶ συνέδραμε, καὶ τὸ σῶμα κομισθὲν εἰς ἀγορὰν ὑπὸ τῶν εὐγενεστάτων νεανίσκων ἐβιάζετο θάπτειν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως, ὄπου καὶ Σύλλαν ἔθαψεν. Οὐδενὸς δὲ τοῦτο προσδοκῆσαντος, οὐδὲ φαρμάκων οὐσης τῆς παρασκευῆς, ὁ ἀδελφὸς 30 αὐτοῦ δεόμενος καὶ παραιτούμενος ἐπεισεν ἐπιτρέψαι τὴν παρεσκευασμένην ἐν τῷ περὶ Τοῦσκλον ἀγρῷ τοῦ νε-

κροῦ κηδεῖαν γενέσθαι. Πολὺν δ' οὐδ' αὐτὸς προσεβίω χρόνον, ἀλλ' ὡς ἡλικία καὶ δόξη μικρὸν ἀπελείφθη, καὶ τῷ χρόνῳ τῆς τελευτῆς, φιλαδελφώτατος γενόμενος.

5

[ΚΙΜΩΝΟΣ ΚΑΙ ΛΟΥΚΟΥΛΛΟΥ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

10 1. Μάλιστα δ' ἂν τις εὐδαιμονίσειε τοῦ τέλους Λοῦ-⁵²¹
κουλλον, ὅτι πρὸ τῆς μεταβολῆς, ἣν ἤδη κατὰ τῆς πολι-
τείας ἐτεκταίνετο τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις τὸ πεπρωμέ-
νον, ἐφθη προαποθανὼν καὶ καταλύσας ἐν νοσοῦσῃ μὲν,
ἔτι δ' ἐλευθέρῃ τῇ πατρίδι τὸν βίον. Καὶ τοῦτό γε πάν-
15 των αὐτῶ πρὸς Κίμωνα κοινότατόν ἐστι. Καὶ γὰρ ἐκεῖ-
νος οὐκ ἴσως συντεταραγμένων τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλ' ἀκμῆν
ἔχοντων ἐτελευτήσεν, ἐπὶ στρατοπέδῳ μέντοι καὶ στρα-
τηγῶν, οὐκ ἀπειρηκῶς οὐδ' ἀλύων, οὐδὲ τῶν ὄπλων καὶ
τῶν στρατηγιῶν καὶ τῶν τροπαίων ἐπαθλον ποιούμενος
20 εὐωχίας καὶ πότους, ὥσπερ Πλάτων ἐπισκώπτει τοὺς
περὶ τὸν Ὀρφέα, τοῖς εὖ βεβιωκόσι φάσκοντας ἀποκεί-
σθαι γέρας ἐν ἄδου μέθῃν αἰώνιον. Σχολῆ μὲν οὖν καὶ
ἡσυχία καὶ διατριβὴ περὶ λόγους ἡδονῆν τινα καὶ θεω-
ρίαν ἔχοντας εὐπρεπέστατον ἔνδρι πρεσβύτη καὶ πεπαν-
25 μένῳ πολέμων καὶ πολιτείας παραμύθιον· τὸ δ' ἐφ'
ἡδονῆν, ὡς τέλος, καταστρέψαντα τὰς καλὰς πράξεις ἤδη
λοιπὸν Ἀφροδίσια τῶν πολέμων καὶ στρατηγιῶν ἄγοντα
παίξιν καὶ τρυφᾶν οὐκ ἄξια τῆς καλῆς Ἀκαδημείας, οὐδὲ
τὸν Ξενοκράτη ζηλοῦντος, ἀλλ' ἐγκεκλικότος πρὸς τὸν
30 Ἐπίκουρον. Ὁ καὶ θαυμαστόν ἐστιν· ὑπεναντίως γὰρ ἡ
νεότης τοῦ μὲν ἐπίψογος καὶ ἀκόλαστος γεγενῆναι δοκεῖ,
τοῦ δὲ πεπαιδευμένη καὶ σώφρων. Βελτίων οὖν ὅτι πρὸς

τὸ βέλτιον ἢ μεταβολή· χρηστοτέρα γὰρ ἡ φύσις, ἐν ἣ γηρᾶ μὲν τὸ χεῖρον, ἐπακμάζει δὲ τὸ ἄμεινον. Καὶ μὴν ὁμοίως γε πλουτήσαντες οὐχ ὁμοίως διέθεντο τὸν πλοῦτον. Οὐ γὰρ ἄξιον ὁμοιωῖσαι τῷ νοτίῳ τείχει τῆς ἀκροπόλεως, ὃ τοῖς ὑπὸ Κίμωνος κομισθεῖσιν ἐτελέσθη χρή- 5
μασι, τοὺς ἐν Νεᾷ πόλει θαλάμους καὶ τὰς περικλύστους ἀπύψεις, ἃς Λούκουλλος ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐξωκοδόμηι λαφύρων· οὐδέ γε τῇ Κίμωνος τραπέζῃ τὴν Λουκούλλου παραβαλεῖν, τῇ δημοκρατικῇ καὶ φιλανθρωπῶ τὴν πολυτελῆ καὶ σατραπικῆν. Ἡ μὲν γὰρ ἀπὸ μικρᾶς 10
δαπάνης πολλοὺς καθ' ἡμέραν διέτρεφεν, ἡ δ' εἰς ὀλίγους τρυφῶντας ἀπὸ πολλῶν παρεσκευάζετο χρημάτων. Εἰ μὴ νῆ Δία τῶν πραγμάτων ἐποίει διαφορὰν ὁ χρόνος· ἄδηλον γάρ, εἰ καὶ Κίμων ἀπὸ τῶν πράξεων καὶ στρατη-
γιῶν εἰς ἀπόλεμον καὶ ἀπολίτευτον γῆρας ἀφείς αὐτὸν 15
ἔτι μᾶλλον ἂν ἐχρήσατο σοβαρᾶ καὶ πρὸς ἠδονὴν ἀνει-
μένη διαίτη· καὶ γὰρ φιλοπότης καὶ πανηγυρικὸς καὶ τὰ πρὸς γυναῖκας, ὡς προείρηται, διαβεβλημένος. Αἱ δὲ περὶ τὰς πράξεις καὶ τοὺς ἀγῶνας κατορθώσεις ἠδονὰς ἐτέρας ἔχουσαι τῶν χειρόνων ἐπιθυμιῶν ἀσχολίαν ποι- 20
οῦσι καὶ λήθην ταῖς πολιτικαῖς καὶ φιλοτίμοις φύσεσιν. Εἰ γοῦν καὶ Λούκουλλος ἐτελεύτησεν ἀγωνιζόμενος καὶ στρατηγῶν, οὐδ' ἂν ὁ ψογερώτατος καὶ φιλομεμφότατος εὖρεῖν μοι δοκεῖ δισβολὴν ἐπ' αὐτόν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς διαίτης. 25

Π. Ἐν δὲ τοῖς πολεμικοῖς ὅτι μὲν ἀμφοτέροι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀγαθοὶ γέγονασιν ἀγωνισταὶ δῆλον· ὥσπερ δὲ τῶν ἀθλητῶν τοὺς ἡμέρα μιᾶ πάλῃ [μιᾶ] καὶ παγκρατίῳ στεφανουμένους ἔθει τινὶ παραδοξονίκας καλοῦσιν, οὕτω Κίμων ἐν ἡμέρα μιᾶ πεζομαχίας καὶ ναυ- 30
μαχίας ἅμα τροπαίῳ στεφανώσας τὴν Ἑλλάδα δίκαιός ἐστιν ἔχειν τινα προεδρίαν ἐν τοῖς στρατηγοῖς. Καὶ μὴν

Λουκούλλω μὲν ἡ πατρίς, Κίμων δὲ τῇ πατρίδι τὴν ἡγε-
 μονίαν περιέθηκε. Καὶ ὁ μὲν ἀρχούσῃ τῶν συμμάχων
 προσεκτήσατο τὰ τῶν πολεμίων, ὁ δ' ἄλλοις ἐπομένην
 παραλαβὼν ἅμα καὶ τῶν συμμάχων ἄρχειν καὶ τῶν πο-
 5 λεμίων κρατεῖν ἐποίησε, Πέρσας μὲν ἀναγκάσας ἡττη- 522
 θέντας ἐκβῆναι τῆς θαλάσσης, Λακεδαιμονίους δὲ πεί-
 σασ ἐκόντας ἐκστῆναι. Εἰ τοίνυν μέγιστον ἔργον ἡγεμό-
 νος εὐπείθειαν ἐργάσασθαι δι' εὐνοίαν, Λούκουλλος μὲν
 ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν κατεφρονήθη, Κίμων δ' ὑπὸ τῶν
 10 συμμάχων ἐθαυμάσθη· παρ' οὗ μὲν γὰρ ἀπέστησαν, πρὸς
 ὃν δὲ μετέστησαν. Καὶ ὁ μὲν ὧν ἄρχων ἐξῆλθεν, ὑπὸ
 τούτων ἀπολειφθεὶς ἐπανῆλθεν, ὁ δὲ μεθ' ὧν ἐτέροις
 ποιήσων τὸ προσταττόμενον ἐξεπέμφθη, τούτοις αὐτὸς
 15 διδοὺς τὸ παράγγελμα κατέπλευσε, τρία τὰ πάντων δυσ-
 κολώτατα διαπεπραγμένος ὁμοῦ τῇ πόλει, πρὸς μὲν τοὺς
 πολεμίους εἰρήνην, παρὰ δὲ τῶν συμμάχων ἡγεμονίαν,
 πρὸς δὲ Λακεδαιμονίους ὁμόνοιαν. Μεγάλας τοίνυν ἐπι-
 χειρήσαντες ἀμφοτέρω καταλύειν ἡγεμονίας καὶ κατα-
 στρέφεσθαι τὴν Ἀσίαν πᾶσαν ἀτελεῖς ἐγένοντο τῶν πρά-
 20 ξεων, ὁ μὲν καθάπαξ διὰ τὴν τύχην· ἐτελεύτησε γὰρ
 στρατηγῶν καὶ εὐημερῶν· τὸν δ' οὐ παντελῶς ἂν τις ἐξέ-
 λοιτο τῆς παρ' αὐτὸν αἰτίας, εἰτ' ἡγνόησεν εἰτ' οὐκ ἐθε-
 ράπευσε τὰς ἐν τῷ στρατιωτικῷ διαφορὰς καὶ μέμψεις,
 ἀφ' ὧν εἰς τηλικαύτας ἀπεχθείας προῆλθεν. Ἡ τοῦτο γε
 25 καὶ πρὸς Κίμωνα κοινόν ἐστι· καὶ γὰρ ἐκείνον ὑπήγαγον
 τε εἰς δίκας οἱ πολλοὶ καὶ τελευτῶντες ἐξωστράκισαν,
 ἔν' αὐτοῦ δέκα ἐτῶν, ὡς φησὶν ὁ Πλάτων, τῆς φωνῆς μὴ
 ἀκούσωσιν. Αἱ γὰρ ἀριστοκρατικαὶ φύσεις ὀλίγα τοῖς πολ-
 30 λοῖς συνάδουσι καὶ πρὸς ἡδονὴν ἔχουσι, τὰ δὲ πολλὰ προσ-
 βιαζόμεναι τῷ κατευθύνειν διαστρεφόμενους ἀνιῶσιν,
 ὥσπερ οἱ τῶν ἰατρῶν δεσμοί, καίπερ εἰς τὰ κατὰ φύσιν

ἄγοντες τὰς παραφθρήσεις. Ταύτης μὲν οὖν ἴσως ἀπαλ-
λακτέον τῆς αἰτίας ἐκάτερον.

III. Πολὺ δ' ὁ Λούκουλλος προῆλθε τῷ πολέμῳ τόν
τε Ταῦρον ὑπερβαλὼν στρατοπέδῳ Ῥωμαίων πρῶτος, καὶ
τὸν Τίγριν διαβάς καὶ τὰ βασιλεία τῆς Ἀσίας ἐν ὄψει τῶν 5
βασιλέων, Τιγρανόκερτα καὶ Κάβειρα καὶ Σινώπην καὶ
Νίσιβιν, ἐλὼν καὶ καταφλέξας, καὶ τὰ μὲν βόρεια μέχρι
Φάσιδος, τὰ δ' ἕφα μέχρι Μηδίας, τὰ δὲ πρὸς νότον καὶ
τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν οἰκειωσάμενος διὰ τῶν Ἀραβι-
κῶν βασιλέων, συντρίψας δὲ τὰς δυνάμεις τῶν βασιλέων, 10
ἀπολειφθεὶς δὲ μόνου τοῦ τὰ σώματα λαβεῖν, ὥσπερ θη-
ρίων εἰς ἐρημίας καὶ ὕλας ἀστιβεῖς καὶ ἀβάτους ἀποδι-
δρασκόντων. Τεκμήριον δὲ μέγα· Πέρσαι μὲν γὰρ ὡς
οὐδὲν μέγα πεπονθότες ὑπὸ Κίμωνος εὐθύς ἀντειτά-
τοντο τοῖς Ἑλλησι, καὶ τὴν γε πολλὴν δύναμιν αὐτῶν ἐν 15
Αἰγύπτῳ κρατήσαντες διέφθειραν, Τιγράνου δὲ καὶ Μι-
θριδάτου μετὰ Λούκουλλον οὐδὲν ἄλλο ἔργον ἐγένετο,
ἀλλ' ὁ μὲν ἀσθενὴς ἤδη καὶ συγκεκομμένος ὑπὸ τῶν
πρότων ἀγῶνων οὐδ' ἄπαξ ἐτόλμησε δεῖξαι Πομπητῶ τὴν
θυναμιν ἔξω τοῦ χάρακος, ἀλλὰ φυγὼν εἰς Βόσπορον κα- 20
τέβη κάκει κατέστρεψε, Τιγράνης δ' αὐτὸς ἑαυτὸν γυ-
μνὸν καὶ ἄνοπλον φέρων ὑπέριψε Πομπητῶ, καὶ τὸ διά-
δημα τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος ἔθηκε πρὸ τῶν ποδῶν, οὐ
τοῖς ἑαυτοῦ κολακεύων Πομπητῶν, ἀλλὰ τοῖς ὑπὸ Λου-
κούλλου τεθριαμβευμένοις. Ἠγάπησε γοῦν ἀπολαμβά- 25
νων τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας ὡς ἀφηρημένος πρότερον.
Μεῖζων οὖν στρατηγός, ὥσπερ ἀθλητῆς, ὁ τῷ μεθ' ἑαυ-
τὸν ἀσθενέστερον παραδοὺς τὸν ἀντίπαλον. Ἔτι τοίνυν
Κίμων μὲν συντετριμμένην τὴν βασιλέως δύναμιν καὶ τὸ
Περσῶν φρόνημα συνεσταλμένον ἦτταις μεγάλαις καὶ 30
ἀπαύστοις φυγαῖς ὑπὸ Θεμιστοκλέους καὶ Πausανίου καὶ
Λεωτυχίδου καταλαβῶν ἐπενέβη καὶ ὑποπεπτωκότων καὶ

14 DAY USE

RETURN TO DESK FROM WHICH BORROWED

LOAN DEPT.

This book is due on the last date stamped below, or
on the date to which renewed.

Renewed books are subject to immediate recall.

29 Sep '60 LO

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

DEC 22 1960

